

ספר
אבני חן
על כל סדר הש"ס

כל הש"ס גמרא משולב עם פירוש רש"י
הערות נחוצות ותיאור המציאות בימי חז"ל
מדאי מקומות וידעות מחכימות
ישובים נכונים ע"פ ניסחאות דפוסים קדמונים

אשר העלה על הכתב בעת לימודו והכנת השיעורים

הרב הגאון החסיד

הרה"ג מוה"ר נח זאבלאצקי ז"ל

מגיד שיעור במסגרת דף היומי הרבה שנים

קובצי קונטרסים שהוכנו לדפוס בס"ד
ע"י בניו שיחיו

שנת תשפ"ד לפ"ק

להשיג הספר אצל
הר"ר צבי יעקב זאבלאצקי הי"ו
1320 55th
Brooklyn N.Y. 11219
917-862-4700
seferavneichein@gmail.com

ונח מצא 'חל'

את החיבור הזאת אנו מוציאים לאור עולם לעילוי נשמתו של אבינו ז"ל הננו כפרת משכבו בעת הזאת נעלה את זכרנו עלי ספר, דור לדור ישבחו מעשיו וישמיעו תהלתו זיחא לעליונים ולתחתונים, דבק בתורה כל ימיו, את מלאכתו עשה עראי ולקבע עשה את תורתו ימים וילות לא השבית מלעסוק בתורה, לימד תורה ברבים, הקפיד מאד לא להחסיר את שיעורו חילו וכוחו השקיע שעות רבות מדי יום ביום, כדי ללמוד ה'דף' עם כל המפרשים על בוריו נהג לרשום את כל חידושיו מיד, כל יום ויום היה מביא לשיעור את החידושים מדי יום ביזמו רבים נהנו מחידושיו וביאוריו טבלאותיו והקדמותיו המאירות עינים, ובקשו לטעום מאור תורתו בעבור זה התחיל לקבץ כעמיר גורנה את כל הגהותיו וחידושיו לפונדק אחד, למען ירוץ הקורא בו ידע בכשרונו המבורך להוציא הנקודה הטעון ביאור, בבהירות מפליאה שנבע מגודל בקיאותו נפלה עטרת ראשנו, פתאום נדע הארז בלבנון, והוסר הנזר מעל ראשינו, אי מי יתן תמורתו חוה"מ פסח ביום ראשון התחיל את יומו כרגיל ברשמו את חידושי תורה לפני שהלך לתפלתו זכה ויצא נשמתו מתוך תורה ותפלה, כאשר באמצע תפלתו החזיר נשמתו ליוצרו לא ימוש זכרו לעד, ואת דברי תורתו מוציאים אנו בזה כדי לזכות את הרבים לעילוי נשמתו

הרה"ג ר' נח בן ר' אהרן זאבלאצקי ז"ל

נפטר ביום י"ז ניסן תשע"ג לפ"ק

ויה"ר שבזכות הפצת דברי תורתו יתעלה נשמתו במרומים, בגן עדן תהא מנוחתו, ובעל הרחמים יסתירנו בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמתו, עדי זוכה לזמן שבו יקוצו וירצנו כל שוכני עפר, השתא בעגלא ובזמן קריב.

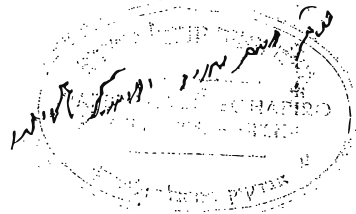
בני המחבר

חיים מאיר יחיאל שפירא
מלפניס אבדיק נאראל
רחוב רש"י 4
בני ברק, ארץ ישראל

לשם ד' סודי " כי אמרו לך אצלך אתה "

[illegible]

٢٠٠٠

ברוך דוב פוברסקי

ישיבת פוניבז' בני ברק

בס"ד י"ח מרחשון תשע"ד לפ"ק

הנה באו לפני האברכים היקרים בני הרה"ח ר' נח זאבלוצקי ז"ל מחבר ספרים ומרביץ תורה בביהמ"ד בעלא בבורו פארק ברוקלין, ונכדי הרב הגאון המפו' מוה"ר אהרן זאבלוצקי זצ"ל, ובקשו ממני לספר להם אודת זקנים שלא זכו להכירו, ואמנם הגאון הנ"ל הי' מטובי פארי תלמידי ישיבת מיר אשר באופן מופלא ניצלה בימי השואה דרך עיר שאנחיי והגיעו לארה"ב, והי' בהם עשרה בחירי הישיבה ובראשם דודי הגאון הגדול מוה"ר ארי' לייב מלין זצ"ל אשר רחש לבם לכונן בארה"ב מרכז תורה שיהי תבנית מושלמת של ישיבת מיר ובהיותם תלמידים מובהקים של אדמוח"ז המשגיח רבי ירוחם זצ"ל בקשו להמשיך דרכו בשלימות על אדמת ארה"ב ודודי הגרא"ל ורעיו זצ"ל קיבצו עשרה מובחרים מפארי הישיבה והקים אתם את הישיבה הק "בית התלמוד" אשר מתנוססת לתפארת עד היום הזה וזקנים הרה"ג ר' אהרן זצ"ל הי' אחד מהם מפורסם בגדלותו בתורה ובמוסר בחכמה בינה ודעת וזכו להרים את קרן התורה בארה"ב, ואברכם בזה כי יזכו להמשיך דרך אבות להגדיל תורה ולהאדירה,

בברכה וביקר
ד"ר צ'י קאריס
ברוך דוב פוברסקי

RABBI SHRAGA HAGER
1248 FIFTY-THIRD STREET
BROOKLYN, NEW YORK 11219
718 851-2266

שרגא פיינוויש האגער
בז הרה"צ מקאסוב
רוב"ץ קהל תורת חיים וויזניץ

בס"ד

יום ב' לסדר זאת חקת התורה, תשפ"ב לפ"ק

הן הובא לפני בניו החשובים של ידידי הנכבד הרב החסיד המפואר מופלג בתורה אהוב על כל יודעיו ומכיריו רבי נח זאבלאצקי ז"ל ובידיהם חידושים וביאורים על מסכתות הש"ס שרשם עלי גליון אביהם ז"ל בעת עסקן בהכנת שיעורו היומי בגפ"ת אשר בשמו יקבנו 'אבני חן', ומדי עברו על הדברים עלה בזכרוני דמותו של האי חסיד נעלה מדור הישן בעל הבית הנהנה מיגיע כפו אבל עכ"ז היה ראשו ורובו וכל ממוש חיוו אך לימוד התורה הק' והבנת התורה על בוריה, והיה ממש לפלא לראות בימינו אלה אחד שהיה עוסק עבור פרנסתו להביא לחם לפי הטף אבל עכ"ז היה כל זה רק בגדר עראי והקביעות והחיות שלו היה התוה"ק עד שממש אפשר לומר שרבי נח והגמ' חד היו והגמ' לא מש ממנו כל עת וכל זמן, ועל בכגון דא אפשר לומר חבל על דאבדין ולא משתכחין, וכמו שפי' רש"י (סנהדרין קיא.) 'הפסד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמוהם', שכמעט ולא נמצא כמוהו אדם מן השורה העוסק על המחיה ועל הכלכלה ואינו מיושבי אהל שיהיה אדוק כ"כ בהתורה הק' עד שכל חיותו נבע' ממנו.

ובודאי דבר גדול עושים בניו החשובים נ"י שמו"ל חידושיו וביאוריו על גפ"ת שבודאי יהיה לתועלת לאחבנ"י ויהיה לעילו נשמתו הטהורה בשמי מרום, ויזכו בניו לילך בדרכיו הטהורים מתוך ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, רב נחת דקדושה מכל יוצ"ח שי' מתוך עושר ואושר שלות הנפש הרחבת הדעת וכט"ס

שרגא האגער

Rabbi Shlome Fuchs

1556 50 St. Brooklyn NY 11219
718-972-7329

הרב שלמה פוקס

דומ"ץ בביהמ"ד דחסידי בעלזא 15/50

ס' לא' פ' אלול

בס"ד

מה מאד שמחתי בראותי כתבי התורה שמתכוונים להוציא לאור ובשמם יקרא "אבני חן" שכולל חידושים וביאורים והערות מחכימות על כל מסכתות הש"ס, פרי עמלו של ידידינו, האי גברא רבא ויקרא, צנא מלא ספרא, הרה"ג ר' נח זאבלאצקי ז"ל, אשר ביודעי ומכירי מקרוב, רב חילו ועוצם פעלו, וזכרו הטוב לא ימוש מעיני רוחי, במסרו שיעור קבוע במסכתות הש"ס בבית מדרשינו דבר יום ביומו, וכל סדריו וחיותיו סבבו סביב עסק תורה"ק, וקיים מאמר חז"ל "עשה תורתך קבע" כפשוטו, בד בבד עם מידותיו התרומיות והארת פניו התמידית לכל אחד ואחד, בבחינת "נ"ח לשמים ונ"ח לבריות", זכה וזיכה את הרבים, ובכגון דא נאמר "חבל על דאבדין ולא משתכחין" יהא זכרו ברוך.

והגני בזה לחזק ידי בניו החשובים שליט"א ממשיכי דרכו הטהורה, להוציא לאור כתביו וחידושי תורותיו, לתועלת ציבור הלומדים, ובודאי שיהיה לעילוי נשמתו הזכה, ודבריהם הם זכרונם, בברכת הצלחה וס"ד בכל מעשה ידיהם מתוך רו"נ דקדושה, אכ"ר

החותם לכבוד התורה ולומדיה

שלמה פוקס

עם השער

יתברך היוצר וישתבח הבורא, מה נכבד היום עבור ראש משפחתנו הבלתי נשכח - עט"ר אאמו"ר מוהרה"ג ר' נח זאבלאצקי ז"ל, בהופעת אור עולם חידושי חיבורו "אבני חן" המיועד לחובבי לימוד ש"ס עפ"י עומק הפשט, שהיוו משוב חייו ומגמת נפשו כל הימים, ותקוותנו שיהיה לתועלת הלומדים להאיר הלימודים באופן קל ופשוט, ולמורשת בני המשפחה.

אבינו ז"ל משחר נעוריו קיבל צמאון לרכוש בקיאות בש"ס כולו ולהתעמק להבין כל דבר על בוריה, הן ביודעו רב חילו בתורה של אביו הרה"ג רבי אהרן ז"ל שהיה מאריות שבחבורת תלמידי ישיבת מיר המעטירה, והן מה שחזה בעיניו אצל זקינו מגדלו הרב הגאון המפו' רבי **צבי יעקב אברהם** ז"ל שהיה ת"ח צנא מלא ספרא, ובקי נפלא בש"ס, והיה מזרז אותו תמיד לשנן את לימודיו בכדי שיהיה בקי במשנתו.

אמרו רז"ל 'אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה', אבינו ז"ל קיים הדברים כפשוטו, בהיותו טרוד על מלאכתו לפרנס את ביתו בנאמנות הי' כל חיותו רק מזמני לימוד התורה שגזל משעות היום והלילה. וכל מכיריו ראו בו לסמל של איש העושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, כשכל שיגו ושיחו ושעשועיו בעולם הזה היה באוריינתא. וכך זכה לרכוש חלקו בקניני התורה הן בעומק הפשט והן בפרפראות התורה, שהעלם עלי דף להיות למשמרת עולם.

ותורת חסד על לשונו - אבינו ז"ל לא היה מחזיק טיבותיה לנפשיהו וברבות הימים כאשר זכה להרביץ תורה ברבים ולמסור שיעורי גמרא במסגרת לימוד "דף היומי", או אז התאמץ ביותר לערוך חידושי וליהפצם בפני לומדי הש"ס בהכירו התועלת הגדול שיש לכך לעוסקי תורתנו הק', וכאשר ראה שדבריו מתקבלים על לבות הלומדים לא היה קץ לשמחתו, וראה בכך סימן להמשיך ולהוציא חידושי

וליקוטיו לאור עולם. כל קרוביו ידעו שאיפתו בחיים לצאת לפנסיה מוקדם ולהקדיש כל עיתותיו לתורה ולהפצת חידושי, אולם מאת ה' היתה זאת היא נפלאת מעינינו כאשר נסתלק ונלקח מאתנו בחטף ביום א' דחוהמ"פ שנת תשע"ג טרם זכה להשלים המלאכה אשר החל, למגינת כל מוקיריו. והמעט אשר לפנינו הינו רק דוגמא על היקף המלאכה שחישב לעשות ולדאבוננו לא עלתה בידו.

ובכן ראינו חיוב לכבדו במותו, ולזכותו בפרי עמליו בעוה"ב שיהיו שפתותיו דובבות בקבר ולעשות בזה נייח"א לנשמתו בגנזי מרומים ונ"ח לתחתונים שיהגו בדבריו המחכימים ומשמחי לב.

החיבור מכיל בעצם כל מה שראה לנכון להעלות עלי גליון, ושהרגיש שיהי' לתועלת הלומדים להקל להם בעסקם בתורה ובשינון, כל אלו שיהגו בספריו יקלטו תיכף הילוך רוחו של אבינו ודרך לימודו כי על כן הספר והסופר כרוכים יחד, וכשם שהיה אבינו מזיגה של עמקן ופשטן בהליכותיו, כן היה עמקן ופשטן במשנתו.

אם באנו להגדיר יחודיותו של הספר, ולהדגיש על מה הושתתו, נציין זאת על כמה אנפין, ואלו הן:

א. **"גרסאות ונוסחאות"** – הרבה עמל השקיע אבינו ז"ל לחקור אחרי דקדוקי הנוסחאות ותיקון הגרסאות המובא בש"ס ובמפרשיה. ובכדי להעמיד הדברים על דיוקן לא חסך שום מאמץ, נדד למרתפי ארכיונים וספריות שונים לדלות מכתבי יד עתיקים, ולהעלות הגרסא הנכון והכי נקי מכל סיג שיאירו עיני הלומדים. בהקדמה לחיבוריו הוא מציין עשרה מקורות של כת"י שמהם שאב התיקונים הנדרשים, [ואף זכה שברבות הימים באו מהדירי הש"ס והשתמשו עם מקורותיו במהדורות החדשות וזיכה רבים בהם].

ב. **"מחכימת פתי"** - בהיותו מטבעו חותר אל האמת והיותו ידען עצום, ביסס גם דרך לימודו שיהיה על דרך האמת והנכון, ואי לכך הי' תמיד חוקר להבין

כל מיני מושגים שהובאו ברו"ל ושנראה סתום והתעמק לברר מציאות הדברים באופן הפרקטי והמוחש, ולהביאם בפני הלומדים בבחינת "הראה להם באצבע – כזה ראה", ולדוגמא נציין מחקרו להתאים תיאור 'בית הסתרים', או 'הילוך הלבנה', 'מפת בבל', הכל כפי שהובא בחז"ל ולהתאימו עם המציאות של היום. תחילת המלאכה היה על מסכת קינים, שהמושגים שם זרים ומכביד לתלמיד מתחיל, והבחין בחלל שנמצא בעולם הספרים על מסכת זו והחל לערוך חיבורו הראשון להפשיט המושגים בשפה קל, ומשם המשיך הלאה בשאר סוגיית הש"ס כפי שתחזינה עיניכם בפנים הספר.

ג. **"משיבת נפש"** - כאשר זכה אבינו ז"ל ללמוד וגם ללמד, הרגיש שנחוץ מאוד בעת הרבצת התורה לחבב התורה בפני לומדיה, ואי לכך טרח ויגע לשלב ולהשתיל בתוך הלימוד פרפראות שונות וציצים ופרחים עם ידיעות מרתקת לתבל הלימוד ושימושך על ידי זה את לבם לתורה. הרבה טרח על כך לחפש אחרי אמרות ופנינים יקרים מגוון וקל שאנשים יתחברו לכך וירגישו באמת נופת צופם.

ד. **"סימנא מילתא"** - בגמ' מסכת עירובין (נ"ד ע"ב): "אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנים, שנאמר 'שימה' בפייהם אל תיקרי 'שימה' אלא 'סימנה', שמעה רב תחליפא ממערבא, אזל אמרה קמיה דר' אבהו, אמר, אתם מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה: 'הציבי לך 'ציונים' שימי לך וגו' עשה 'ציונים' לתורה". מצא אבינו ז"ל ברעיון זו של "הציבו לך ציונים" - הדרך איך למשש שאיפתו, והוא הציב לעצמו סימנים על כל הש"ס, בצורה ייחודית ובסגנון שלו, במטרה להקל על החזרה ולהועיל לזכרון, ובכדי להרגיש שהלימוד הוא אצלו "כמונח בקופסא".

וכך היה נוהג בעצמו בזמניו הפנויים, לעבור על מסכתות שלימות וחזור עליהם לפי סימניו שהציב להם. משראה סימן ברכה בסימניו, ביקש לזכות גם אחרים עמו, והוציא לאור את סימניו בדפוס. אל כל חלק מפירושו "אבני חן" על הש"ס, סיפח את הסימנים שקבע לעצמו על המסכת בכדי שממנו ילמדו דרכי השינון והחזרה, וכל אחד יעשה לעצמו סימנים לפי טעמו ולפי סגנונו עד שירגיש שתורתו משתמרת אצלו. גם בעת סיום הראשון שנערך

בבית מדרשינו דחסידי בעלזא בשדרת 15/50 עמד אבינו על רגליו והתחיל עובר על דפי המסכת ברבים.

נודה לאלוקינו שזיכנו להביא את חידו"ת לבית הדפוס ולהנציחו לדורות הבאים מלאכתו אשר החל לעשות בהיותו עלי אדמות, ותקוותינו שהלומדים החשובים ישכילו לצעוד בדרכו ויהא זה שכרו, וזכות לנשמתו בגנוי מרומים. ועוד חזון למועד לההדיר בעז"ה כמה מספריו במלאכת אומן ולהפיצו בישראל שיהיו שמעתתא מבדרין בבי מדרשא. קרא שם הספר "**אבני חן**" שמרומז בו שמו ושם אביו מולידו, שימליצו טוב בעדו.

ציון לנפש חיה - מאז החילוני להתעסק בעריכת כתביו לקינו בכפליים עם פטירת אשתו - אשת חבר - האשה החשובה טובת הלב אמנו מרת **יטל בת הרה"ח הנכבד מוה"ר אשר זעליג ע"ה** - שהיתה מצויינת בצדקת מעשיה, ומבית הוריה ירשה יראת שמים ואמונה צרופה והחשק לגמול חסד עם הזולת בטבעיות, והיתה באמת עזר לנגדו, מלבד חלקה בחינוך הבנים והדורות, עשתה בלבה הטובה כל השתדלות ומאמץ שבעלה יוכל ללמוד באין מפריע כאוות נפשו, וחלקה כחלקו יאכלו. **תנצב"ה**.

זכות התורה, וזכות אבות לבנים יזכור, שלא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו ונזכה כולנו להתדבק בדרכי אבות ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, מתוך נחת ובבריאות השלימה באין מחסור כל, עדי נזכה כולנו יחד לקבל פני משיח צדקינו, במהרה בימנו, **ונאמר אמן**.

החותם ביקרא דאורייתא:

בני המחבר

חודש כסלו – ה'תשפ"ד לפ"ק

אבני חן למסכת סוטה

סוטה הוא המסכת 28 בש"ס

ראשי תיבות:

בה = ביאורי הרף בש"ס לובלין,

הערות = הגר"ש אלישיב שליט"א

לה = לקט הארות בש"ס לובלין,

מד = מצודות דוד

מצ = מצודות ציון

ער = ערכי ופירושי "הערוך" מאת חיים דוב שעוועל ז"ל, על פרק ראשון של

המסכת נדפס ב"הדרום" כרך יז, והשאר נדפס בכרך כ,

פירח"מ = פירוש המשניות להרמב"ם על פי רוב העתקתי מנוסחת קאפה,

[בפירח"מ בא מסכת "שוטה" בין מסכת גיטין וקדושין],

ר"ח = רבינו חננאל, בקובץ "הדרום" חוברת מז תשרי תשכ"ג יש ר"ח על י"א

עמודים במסכת זו, ונערך שם ע"י הרב חיים דוב שעוועל ז"ל, [ומביא שם בשם

ר"ת בספר הישר למסכת כתובות סימן נ"ט שכתב על הר"ח "אין לך [ספרים]

ישנים מיושנים מרבינו חננאל"] ונדפס עוד פעם בקובץ "שורון" חוברת יב,

תצ = תפארת ציון,

סימנתי במספרים כל השמונה מקומות שיש "תיקו" במסכת זו.

במדבר ה' יא וידבר ה' אל-משה לאמר: יב דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם איש איש בית-שטתה אשתו ומעלה בו מעל: יג ושכב איש אתה שכבת-זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין ביה והוא ל' א נתפשט: יד ועבר עליו רוח-קנאה וקנא את-אשתו והוא נטמאה או עבר עליו רוח-קנאה וקנא את-אשתו והיא ל' א נטמאה: טו והביא האיש את-אשתו אל-הכהן והביא את-קרבה עליה עשירת האפה קמח שערים ל' א-זק עליו שמן ול' איתן עליו לבנה כיימנחת קנאת הוא מנחת זכרו ו' מוּכַרְתָּ עוֹן: טז והקריב אותה הכהן והעמידה לפני ה': יז ולקח הכהן מים קדשים בכלי-חרש וימן-העפר אשר יהיה בקרקע המושכן יקח הכהן ונתן אל-המים: יח והעמיד הכהן את-האשה לפני ה' ופרע את-ראש האשה ונתן על-פניה את מנחת הזכר ו' מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו מי המרים המאריים: יט והשביע אותה הכהן ואמר אל-האשה אמר' א שכב איש אתך ואמר' א שטית ממה תחת תחת אישה וכי נטמאת ויתן איש בך את-שכבתו מבלעדי אישך: כא והשביע הכהן את-האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה ויתן ה' או תה לאלה ולשבעה בתו ה' עמה בתת ה' את-ירכה נפלת ואת-בטנה צכה: כב וכאו המים המאריים האלה כמענה לצב' ו' בטן ולנפל ירה ואמרה האשה אמן אמן: כג וכתב את-האל' ת האלה הכהן בספר ומוחה אל-מי המרים: כד והשקה את-האשה את-מי המרים המאריים וכאו בך המים המאריים למרים: כה ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף את-המנחה לפני ה' והקריב אותה אל-המזבח: כו וקמץ הכהן מן-המנחה את-אזכרתה והקמיר

המזבחה ואחר ישקה את-האשה את-המים: כז והשקה את-המים ויתנה אם-נטמאה ותמעל מעל באישה וכאו בך המים המאריים למרים וצבתה כמנה ונפלה ירכה ויתנה האשה לאלה בקרב עמה: כח ואמר' א נטמאה האשה וסתרה הוא ונקתה ונזרעה זרע: כט זאת תו' רת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה: ל א' איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את-אשתו והעמיד את-האשה לפני ה' ועשה לה ככהן את כל-התו' רה הזאת: לא ונקח האיש מגו' ו' והאשה ההוא תשא את-עו' נה:

דף ב' ע"א

[קודם שחכנס בביאור המשנה צריך לתזכור דרך הקדמה מה שביארנו בשני של יבמות [כד:]: שענין חשד זנות של אשה ר"ל שלא נתברר וזוהי בעדים אלא על ידי אמתלאות חלוק לארבעה מינין, הראשון עידי חוצפה כגון אוכלת בשוק וחברותיה, השני עידי אמתלא כגון חבוק ונשוק וחברותיה, השלישי: עידי דבר מכוזר כגון רוכל ויצא והיא חוגרת בסניר וחברותיה, והרביעי: הוא בחשד חבא על יד קנוי של בעל וסתירתה אחר קנויו, וביארנו שם דין שלשה הראשונים על אי זה צד אסורה ועל אי זה צד מותרת, ועל איזה צד מופסדת כתובתה, וכו'. המאירי],

מהני: המקנא לאשתו [הממרה נאשמו. רש"י סנהדרין פח.]. לישנא דקרא נקט וקנא את אשמו (נמדדר ה) ולקמן נגמ' מפרש מאי לשון קנוי, ונמנמנין [לקמיה] מפרש כיצד מקנא לה אומר לה אל תסתרי עם איש פלוני,

רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים חס צא להשקמה, צריך להביא שני עדים שאמר לה צפניהם אל תסתרי עמו, ואם לא קינא לה צפני שנים, אינה נאסרת עליו צפניהם ואינו משקה [כמו שאר התראות שצריך שני עדים], [במסכת סופרים פ"י הל' א' המקנא לאשתו ר' אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה ע"פ אחד, שאין התראה פחות משנים שאינה יכולה לומר לא התריתי אבל באחד תעזי ותאמר לא התריתי],

ומשקה על פי עד אחד, או ע"פ עצמו [אף כשהיא מבחישתו. ראה הערות להרב אלישיב] ואפי' אין עדים שנסתרה, אלא עד אחד או הוא עצמו [הבעל] אומר ראייתה שנסתרה אחר שקינא לה, נאסרת צפניהם עד שנסתרה, [ולקמן] [דלקמן. תל] ילפינן מקראי שסמיתה אסרתה עליו מספק, [תימה על פי עצמו משקה על פי עד אחד מיבעיא ? וי"ל דתרויהו צריכי דאי לא תנא אלא על פי עצמו הוה אמרינן דווקא איהו מוחימן לשיייה אנפשיה חתיכא דאיסורא לאוסרה עליו, עד שתשתה, אבל עד אחד לא, ואי תנא על פי עד אחד הו"א דוקא עד אחד משום דהוי לאיצטרופי בהדיה אחר, להכי איצטריך למיתני תרויהו. תוס' הרא"ש],

רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים, ומשקה ע"פ שנים צריך צ' עדים אף לסמיתה,

אבני חן למסכת סוטה

סימן שגם לו יש שייכות לעבירה זו,

[ומקשה] וליתני סוטה והדר ליתני נזיר שכן היא סמיכת פרשמייהו
[סוטה במדבר ה, ונזיר במדבר ו]?

[ומתרץ] אידי דתנא [מסכת] כתובות ותנא המדיר פרק הוא
בכמנצות המדיר את אשתו, ואידי דאידי צנדר' תנא נדרים אחר כמנצו,
ואידי דתנא נדרים תנא נזיר צמיה דרמי לנדרים שאף המזירות
צאה על ידי נדר, והדר תנא סוטה צמיה וקתני סוטה כדרבי:

[תוס': אידי דתנא נדרים תנא נמי נזיר דרמיא לנדרים. תימה והא בריש מסכת
נזיר (דף ב.) אמר דלא תנא ליה אלא אנב סוטה כדרבי?
וי"ל דלא קבעה בסדר נשים אלא אנב סוטה ומשום דרמיא לנדרים קבעה בחר
נדרים מ"ר.

ותימה אמאי לא קבעה אנב נדרים דהא בפ"ד [דנזיר] תנא משניות טובא דמיירי
בנדרים נשים ובהפסד בעל? ויש לומר דעדיפא ליה למימר משום סוטה דפרשיות
נמי נסמכו, ובריש מסכת שבועות (דף ב:) דייק נמי בכח"ג. ת]

[ומדייק לשון המשנה דקתני] המקנא [שהוא לשון דיעבד. ראה תוס'] דיעבד
אין לכתחילה לא מדלא תני רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי
שנים? קסבר תנא דידן אסור לקנאות שמציא עולמו לידו תגר, ואת
אשתו לידו ניוול, ואפי' היא טהורה,

א"ר שמואל בר רב יצחק, כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה
כשהיה צא לדרוש צפרשת סוטה אמר הכי, אין מזווגין לו לאדם אשה
אלא לפי מעשיו נזונה לנדיק ופרונה לרשע [לפרוך. רע"ז], שנא' תהלים
קבה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים לא יזדווג ממשתל
רשע [הרשע. רע"ז], צגולל לנדיק,

[נראה דרדריש לה מסיפא דקרא דאיירי בזיווג דכתיב למען לא ישלחו הצדיקים
בעולתה וגו' וכו',
שיש נושא אשה שאינה הגונה לו בשביל ממון וכו',

ואמר שאל תתמה באם תראה לפי דעתך שאיש טוב וישר נושא אשה שאינה
הגונה, וע"כ אמר לטובים ולישרים בלבבותם כי האדם רואה לעינים וה' יראה
ללבב ובדאי זה הנושא שאינה הגונה לו גם אם הוא טוב לפנים, בלבב ודאי אינו
טוב וישר וכו'. מהרש"א]

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין לפני המקום לזווגן
הנך דלפי מעשיו בקריעת ים סוף שגמנו [זה מעשה. רע"ז] סדרי צלאשית,

[וא"ת אמאי נקט קריעת ים סוף טפי משאר נסים של יציאת מצרים? וי"ל [דר"]
דריש בכושירות כדרשין בעלמא [סנהדרין כב.] בבכי ובשירות כבי למצרים
ושירות לישראל והיינו קריעת ים סוף שבאותו נס היה כן # [ואולי הדמיון לזיווג
הוא אם יש שני בחורים ואשה אחת, ושניהם רוצים בה, זה שמזדווג עמה הוא
בשירות והאחר הוא בבכי. ויש לפרש בעוד דרכים],

ואמר ר"ת פ' מרמי ליה ליציאת מצרים וקריעת ים סוף, שבאותו ענין שטבע
הקב"ה את המצריים בים כדי להציל את ישראל כמו הורג בעלה של זה ואשתו

[והזור לפרש אופני היתר ואיסור שיש בהתראת הבעל לאשתו, ומתחיל באופן
היתר] כיצד מקנא לה, אומר לה בפני שנים, אל תדברי עם
איש פלוני [וכתב הרמב"ם פ"א מהלכות סוטה הל' א' אפילו היה אביה או
אחיה או גוי או עבד, או שחוף והוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד, ובאהע"ז
ס' קעח סעיף ב' מוסף על זה והוא שיהא גדול, אבל אם אמר לה אל תסתרי עם
פלוני קטן או בהמה, לא הוי קינוי, ומקנא לה בין אם היא ארוסה בין אם היא
נשואה או זקוקה ליבם],

ודברה עמו שלא נמקס סתר [אף שעל הדיבור הזהירה, וכ"ש בנסתרה שלא
הזהירה על הסתירה. יבין] עדיין היא מותרת לביתה לשמש עם בעלה,
ומותרת לאכול בתרומה אם אשת כהן היא,

[ועכשיו מפרש אופן האיסור, ובגמ' מפרש דמיירי שהזהירה של תסתיר עם פלוני
ואח"כ] נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה כדי
העלאת אסורה לביתה מספק, כדלפינן לקמן (דף כח) שלשה וי.
רש"י נטמאה אחרים צפרשה, [במדבר ה' יד] וקנא את אשתו והיא נטמאה,
[ונסתרה והיא נטמאה] [שם כז] [והיתה אם נטמאה. רש"י] [שם כט] חמת
אשה ונטמאה, אחד שאסורה לבעל, ואחד שאסורה לבעל אם ימות בעלה או
יגרשנה, ואחד שאסורה למרומה ואסורה לאכול בתרומה,
[לציתה] לבעלה שמה וינחה שרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה, ואם כהנת היא
אסורה בתרומה כדלפינן במסכת סוטה (דף כח) נטמאה נטמאה ונטמאה ג' פעמים
אחד לבעל ואחד לבעל ואחד למרומה. רש"י יבמות יא.],

[וה"ל למיתני נמי ואסורה לבעל? אלא משום דברישא לא שייך למיתני ומותרת
לבעל דאכתי אשת איש היא. תוס' הרא"ש],

ואם מת קודם שהשקה ואין לו צנים, והיא זקוקה ליצט חולצת לינשא לשוק
ולא מתייבמת וצמרא יליף לה:

נמ': מכדי תנא מנזיר סליק כן סדר המשנה סוטה אחר מנזיר מאי
תנא, דקא תנא סוטה מאי תנא צמירות דדמי לסוטה דמנא סוטה צמרה?

[ומתרץ] כדרבי, דתניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר
לפרשת סוטה? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה
צניוולה וצנעמה [וצנעמה. רע"ז] שמנוולין אותה, כדקמני מתני' [לקמן ז] קושר
חבל למעלה מדדיה יזיר עצמו מן היין שהיין מציא לידו קלות ראש, והוא גרס
לה,

[וג"ל דבלאו הכי צריך אתה לומר דיזיר לאו דוקא נזירות אלא ימעט השכרות
דאם לא כן קשה דהא בפרק אף על פי [כתובות סה.] תנא כוס אחד יפה לאשה,
שנים ניוול הוא, שלשה תובעת בפה, ארבע אפילו חמור תובעתה בשוק ואינה
מקפדת, אמר רבא לא שנו אלא שאין בעלה עמה אבל בעלה עמה לית לן בה.
באר שבט ע"מ סוטה],

[אולי לכן פ' בקלקולה על מה שעושה לה הכהן ולא מה שאירע לה שצבה
בטנה וכו', שעל מה שאירע לה יהיו כאלו שיתלו את זה במקרה, שנעשית חולה,
לכן אומר על מה שעושה לה הכהן איך מביישים אותה],

[מובן על פי מה שאומרים בשם הבעש"ט שאם רואים ישראל עובר עבירה זה

אבני חן למסכת סוטה

של זה ומשיאן זה לזה רביונו שני קא מיירי כדמפרש בסמוך. תו"ש],

[מהר"ל מפראג ז"ל מפרש וקשה לזווגם כקריעת ים סוף, כי כשם שהוא פלא גדול לקרוע דבר שהוא אחד, כמו הים להפרידו לשנים, כך הוא פלא גדול לחבר איש ואשה שבטבע הם מחולקים ולעשותם אחד, אבל זיווג ראשון הוא מסודר מן השי"ת לכן אין לומר שהוא קשה, כי השי"ת מוונגם. לקומי בחר לקומי, ועוד שם בשם הספר לשמוע בלמודים שלעשות עיסה צריך קמח ומים, אבל קמח וקמח לא יתדבק להיות גוש אחד, וכן בקריעת ים סוף שהמים נעשה כנר היה גם גדול, וזה הדמיון לזיווג איש ואשה דלפי מעשיו, שהם אנשים שווים, זה קשה לזווג].

שנאמר תהלים סח אלהים מושיב יחידים ביתה אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווג יחד ומישב [ומושיב. רע"י] מהם צית [אחד. רע"י] מוציא אסירים בכושרות הוציא את ישראל ממצרים במדש כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים [לציאת מצרים] [לציאת מצרים. רע"י],

איני מי הו' זיווג לפי רשע וחכות, והא' מקודש [יציאתו. רע"י] שאין נודע רשעו וחכותו מכריזין [אם]. [צת. רע"י] זוג, [לא הוה צריך לפרש הקושיא אלפני פניו [אדברי ר"ל], אהא דאין מזווגין לו לאדם אלא לפי מעשיו, אלא אלפניו [על דברי ר' יוחנן] אהא דקשין לזווגין כקריעת ים סוף. מהרש"א],

והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד [נראה לרבי קודם יצירת הובר בין אם לא נולדה הנקיבה עדיין בין אם נולדה. ת, יצירת הולד הוא בסוף מ' יום, ובת קול יוצאת בתחלת מ' יום, כשמתחיל הולד להתרקם. תורת חיים סנהדרין כב.],

בת קול יוצאת ואומרת, בת פלוני לפלוני [שמעתי בשם אבי הרב ר' אהרן זצ"ל שפירש שכשהקב"ה מזווג זיווגים, אינו כמו שדכן שמוזוג בחור ובתולה, אלא הוא עושה את זה קודם שנולדים, שבורא אותם אחד עבור השני], **בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני** [בגדוניתו. מאירי],

ואם תאמר הכל גלוי לפניו [ולכן יכול לזווג גם קודם שנולדו שהוא יודע מי יהיה צדיק, וע"ז מתרגל], [והא' רע"י] הכל צדי שמים חוץ מילאת שמים כדאמרינן. רע"י] צמקת נדה (דף טז:) מלאך הממונה על ההריון נוטל טיפה ומציאה לפני (המקום) [הקצ"ה. רע"י] ואומר לפני טיפה זו מה תהא עליה גבור או תלש, חסס או טיפס, עשיר או עני, אכל דליק ורשע לא קאמר (ליה. רע"י) דאין זה צדי שמים?

רמב"ם פ"ה מהלכות תשובה הל' ה' שמה תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה, וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע, או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק, ואם תאמר שידע שיהיה צדיק, ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הרבה על בוריו,

דע שתשובת שאלה זו ארוכה מאד ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים וחדרים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר, כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים, אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של - אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא, אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים, אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי החכמה, ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו.

השגת הראב"ד וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשה ידיהם. א"ל לא נהג זה המחבר מנהג הסכמים, שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא, והסמיכו לאמונה, וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לנכח ויניח דעתם בספק, ואולי שעה אחת יצא הרהור בללם על זה, ופע"ס שאין תשובה נחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו נדקת האדם ורשעתו תלויה בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידעמו היא גזירתו, והיתה לנו השאלה קשה מאד, ועכשיו שהצולא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ציד האדם עצמו, אין ידיעתו גזירה אצל היא ידיעת האלכטגניס שידעם מכאן מה יהיו דרכיו של זה, והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא צד המולות אלא שנתן לו השכל להיותו מחזיקו לנחת מתחת המול והוא הכח הנמון באדם להיותו טוב או רע, והצולא יודע מה המול ורעגיו אם יש כח שכל להוציא לו מידו אם לא, וזו ידיעה אינה גזירה, וכל זה אינו שוה.

לא קשיא הא (בוזוג) [בזיווג. ד"ם] ראשון לפי המול [והא אמרינן בשבת קנו: דאין מול לישראל? ראה במהר"ץ חיות שהארץ קצת בוח] **הא (בוזוג) [בזיווג. ד"ם] שני** לפי מעשיו, וקשה לזווג לפי שאינה צת זוג:

[תוס': תימה בפ' ואלו מגלחין (מו"ק דף יח:) דאמר שמואל מותר לארס בחולו של מועד שמה יקדמונו אחר קפריך ליה מהבא ארבעים יום קודם יצירת הולד אמאי לא מוקי התם מלתיא דשמואל בוזוג שני. ת]

[והעמידוהו בוזוג שני, רצה לומר שהוא בזמן ראוי לענש וגמול, אבל בזמן שאינו ראוי לכך והוא הנקרא זיווג ראשון, מצד שסתמו הוא בזמן הקטנות סמוך לפרק יהיה ענינו כפי המקרה או מערכת התולדה, ועל זה אמרו ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, ושדה פלוני לפלוני בגדינתו [כן פירש הר"ן בחידושי למועד קטן יח:]] ואין לשון זיווג שני או ראשון בא בדקדוק, אלא לפי הזמן שהוא ראוי להגמול או להענש, ודברו חכמים בהווה. מאירי, והוא פירוש פלאי עיי"ש,

וראה יעב"ן שכתב ג"ל אין הפירוש זיווג שני שמתה אשתו ונשא אחרת שהרי אדם נושא כמה נשים על אשתו, ואף בבת אחת רק שימלא לכל אחת ואחת אלא כך הוא הענין כמו שבארו חכמי האמת שכל הנשמות באות לעולם זכר

אבני חן למסכת סוטה

וגקבה, אלא שפעמים הוכר מקלקל מעצמו וכו'. עיי"ש],

[הערתו ממנו"ק יח, בס' חסידים סי' רט"ז אם ראית עשיר שמתחתנים בו גדולים דע לך כי העושר לא בא לידו אלא שידע הקב"ה שאם לא יהיה לו עושר לא יתחתן בו לכך הקדים ונתן לו העושר כו' ובמקור חסד שם שלכן נזוירים יחד עם הזוג גם על השרה. ניצוצי אור עיי"ש],

[שנינו במשנתנו] ר"א אומר מקנא לה על פי שנים וכו': עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה כלומר עד כאן לא שמענו מפלוגמיהו דבעינן שני עדים אלא בקינוי לר"א, ונסמיה [גס ?] לר' יהושע [קינוי לאו דוקא, דלא פליגי אלא בסתירה. תוס' הרא"ש] אבל בטומאה אם יש עדים בקינוי וסתירה, יש עד אחד שקילקלה בסתירה עד אחד מהימן נאמן ואינה שומה, אלא יוצאה בלא כחובה, ואסורה לבטל ולנעול ולתרומה,

ותנן נמי [מפורש] עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת באותה סמירה לא היתה שותה, [ושואל] מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד בטומאה של סמירה אחר קינוי?

1. דתנו רבנן במדבר ה יג וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּהּ שִׁכְבַּת־זֶרַע וְנִעְלַם מֵעֵינַי אִישָׁהּ וְנִסְתָּרָה וְהָיָה נִמְצָא וְעַד אֵין פֶּה וְהָיָה ל' א' נִתְפָּשָׁה, בשנים הכתוב מדרבנן וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו, אלא עד א',

וקרא בטומאה קמיסתעי [שפסוק זה אינו מדבר על מה שהתרה אותה, אלא מה שאירע], ושכב איש אותה שכבת זרע ועדים שנים אין זה, אלא א', והיא לא נתפשה [פי'] לא נאנסה [אלא נבעלה ברצון], וממילא שמעינן דמהימן, מדכתיב והיא לא נתפשה להחמיר עליה כל הכחוש לדונה כמזידה,

ומרישא דקרא נמי שמעת דמהימן דקאמר [יב] [דבר אל-בני ישראל ואמרתם אל-ה' איש איש בִּית־שָׁטָה אִשְׁתּוֹ וְיִמְעָלָהּ בּוֹ וְיִמְעָלָהּ: יג] וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּהּ וְהָיָה נִמְצָא וְעַד אֵין פֶּה וְהָיָה ל' א' נִתְפָּשָׁה, מיעיד דכר אלא זה,

ולקמן (דף ג) מפרש דהאי קרא דתר קינוי כתיב, דכתיב דמריה ועבר עליו רוח קנאה וגו' ודרשין ליה לקמן שכבר עבר,

או אינו אלא אפילו באחד דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין זה,

ולקמן פריך אלא כמאי מיתסרא, דקאמר קרא והיא לא נתפשה, אלמא פשיטא דנטמאת מדמהדר דתר אונס ורצון?

ת"ל דברים יט לא יקום עד אחד באיש מהאי קרא שמעינן דכל עד האומר בתורה שנים הם כדמפרש ואזיל.

דף ב' ע"ב

ממשמע שנאמר לא יקום עד באיש [ולא היה כתיב "אחד"] ולא נאמר עדים איני יודע דלמד קאמר, איני יודע שהוא אחד, מה ת"ל אחד?

אלא מדאצטרך למיכתב אחד שמע מינה דעד שנים משמע, דאינו אלא לשון עדות, וחסם עדות שנים זה בנה אב כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד,

לעיל קאי לפרושי מסקנא דמילתיה היכי מידריש ועד אין זה ואמר רחמנא [כאן בסוטה] תרי לית בה אלא חד, במדבר ה והיא לא נתפשה אסורה [הרי שער אחד נאמן],

[ומקשה למה צריך להוכיח מפסוק "לא יקום" וגו' שער היינו שנים, הלא הפסוק בסוטה על בדרך הכוונה על שני עדים, ששני עדים אין בה הא עד אחד יש בה],

2. אלא טעמא דכתיב לא יקום עד אחד באיש [ללמד שער היינו שנים], הא לאו הכי הוה אמינא עד דסוטה חד הוא קושא היא, כלומר טעמא דכתיב לא יקום עד אחד, דהוא מוכח לך דהאי "ועד אין זה" דתרי קאמר, הא לאו הכי הוה אמינא עד דכתיב הכא בטומאה חד הוא, וקאמרינן אפילו אחד אין זה, ואי אפילו חד ליכא אלא כמאי מיתסרא [דהא פסוק זה מיידי בנטמאה ודאי ואסורה לבעלה]?

3. [ובתריץ] איצטרך לא יקום עד אחד לגלוי עליה דהאי, ולאשמעינן דחד מהימן, דאי לאו הכי הוה אמינא סד"א כל סתם עד, אחד הוא, ובסוטה לא הוה אמינא דמיתסרא ואפי' בעד א', וכל שכן בלא עד והכי הוה דרשין ליה ועד אין בה דקא אמר רחמנא הכי קאמר, ועד אחד אין נאמן בה אין נאמן זה, אלא שנים,

4. אין נאמן בה דתמיה ואלא מאי בעי קרא, עד דאיכא תרי דתמיה, אמאי אמר קרא להאי לישתוק קרא מיניה, דאתיא דבר דבר במבומן כתיב דנאספת כי מלא זה ערות דבר (דברים כד) וכתיב דדיני ממונות ע"פ שני עדים יקום דבר (שם דברים יט) ואנא ידענא מידי דהוה אכל עדיות שבתורה?

5. [ובתריץ, דכוונת הגמ' שער אחד אינו נאמן לטמאותה] איצטרך לא יקום לגלוי עליה דהאי עד, דבשנים הכתוב מדבר, דאי לא גלי עליה הוה אמינא, עד חד משמע, ואין נאמן זה קאמא קרא לאשמעינן, ודקשיא לך למה לי קרא? סלקא דעתך אמינא, סוטה שאני [צריך לאשמעינן שצריך שני עדים] שאמר קינוי וסתירה כל עד אחד והעיד שנטמאה באותה סמירה, שאני וראוי להאמינו כאן שהרי דרגלים לדבר [ראה לשון "רגלים לדבר" ד' פעמים במשניות שבסוף מסכת נזיר בתחיל ברך סג], שהרי קינא לה ונסתרה ליתיהמן בה עד אחד,

6. ומי מציית אמרת דאי לא גלי רחמנא דכל עד שנים הם, דאנא אמינא דהאי "עד אין זה" דאין נאמן בה ושריא קאמר, א"כ כל הכתוב להקל עליה, והא מדכתיב והיא לא נתפשה מכלל דאסורה דפשיטא לך דנטמאה, והכי קאמר והיא לא נתפשה אועד אין זה,

נהי דרישא דקרא ליכא למימר ע"י שנים עדים ושכב איש אותה בעדים, ועד אחד אין נאמן זה, אלא והיא לא נתפשה, היכי קאי אלא נאמן זה, הא אמרת דלא מחזקי לה דנעלם?

7. איצטרך סד"א אין נאמן בה עד דאיכא תרי, ובתרי נמי היא דלא נתפשה [אסורה דוקא כשנבעלה שלא באונס, פי' והא דכתיב

אבני חן למסכת סוטה

והיא לא נתפשה אינו סיפור דברים, אלא תנאי בהלכה] קמ"ל:

כדדשינן לקמן מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה, צפרק כסם שהמים צודקין (דף כח),

אדרבה קינני עדיף [לכן קינני אוסר גם בעד אחד] **שכן עיקר גרם לה** [שכל האיסור התחיל בקינני]? **אי לאו סתירה קינני מי איכא** [פי' אכתי לימא דסתירה אוסר אפילו בעד אחד, דהא קינני לכד אינו אוסר כלום עד שתסתר], **ואי לאו קינני סתירה מאי אהני** [העיקר הוא הקינני שבלא קינני אין הסתירה אוסר כלום]? **אפ"ה סתירה עדיפא, דאתחלתא דטומאה היא** [ולכן סבר ר"א דקינני אינו אוסר אלא בב' עדים, אבל סתירה אוסר גם בעד אחד],

מתני' דקמני לר"א דקינני צננים וסמירה על פי עצמו **דלא כי האי תנא** דקמני לר"א סמירה צננים וקינני על פי עצמו, **דתניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום ר' אליעזר המקנא לאשתו מקנא ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו, ומשקה לה על פי שנים,**

השיבו חכמים לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר [אין לדברי ר' אליעזר] סוף [מבואר לקמיה],

מ"ט דר' יוסי ברבי יהודה? אמר קרא בה, בה ולא בסתירה, ואימא בה ולא בקינני? קינני איתקש לטומאה דכתיב וקנא את אשתו והיא נטמאה,

[ומקשה] **סתירה נמי איתקש לטומאה, דכתיב ונסתרה והיא נטמאה?**

ההוא לכמה שיעור סתירה כרי טומאה [מבואר לקמן ד.]. **הוא דאתא,**

קינני	סתירה ומשקה	טומאה
ר' אליעזר בה ולא בקינני	ע"פ שנים	ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו
ר' יהושע בה ולא בקינני ולא בסתירה	ע"פ שנים	ע"פ עד אחד
ר' יוסי בר' יהודה, בה ולא בסתירה	ע"פ אחד או ע"פ עצמו	ע"פ עד אחד

[וממשיך להסביר הבריייתא] **השיבו חכמים לדברי ר' יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף, מאי ניהו אין לדבר סוף דקאמר? דזמנין דלא קני, ואמר קנאי כשכועס עליה אומר קנאמי לה מפלוני, ומציא עדים שנסתרה עמו סמירה כל שהוא דכיון דלא קינא לה לא מהרה צו,**

הא למשנתנו יש לדבר סוף לדברי רבי אליעזר צממיה זמנין **דלא איסתתר** [הבעל הנחשד. יעב"ץ] **ואמר איסתתר** ואומר ראיתיה שנסתרה?

1.	הלימוד: למידין מדכתיב לא יקום עד אחד בבנין אב, שכל מקום דכתיב "עד" היינו שני עדים, ומוזה למידין דהא דכתיב בסוטה: "ועד אין בה" שאין צריך שני עדים להעיד שנממאה, ואפילו עד אחד נאמן להעיד על זה,
2.	ומקשה על זה: למה צריך בנין אב שעד היינו שני עדים, גם בלא הבנין אב היינו מפרשים "ועד אין בה" שלא העידו שני עדים אלא עד אחד, שאם גם עד אחד לא העיד איך יאסר?
3.	ומתריץ: אי לאו הבנין אב, היינו מפרשים דעד פירושה עד אחד, והיינו אומרים ש"ועד אין בה" היינו שלא יועיל עד אחד וצריך שני עדים,
4.	ומקשה על זה: אי לא היה הבנין אב, ואתה אומר שבא הכתוב לומר שצריך ב' עדים לאוסרה, למה צריך פסוק לזה, הרי יכולים ללמוד מידי דהוה אכל עדיות שבתורה,
5.	ומתריץ: אי לאו הבנין אב הייתי אומר שצריך פסוק לומר שצריך ב' עדים, שבלא הפסוק הייתי אומר שכיון שרגלים בדבר די בעד אחד, לכן אומר הפסוק שצריך ב' עדים, אבל לאחר שיש בנין אב, שעד היינו שני עדים ובא הפסוק ועד אין בה, שאין צריך שני עדים אלא די בעד אחד.
6.	ומקשה על זה: איך היינו אומרים בלא הבנין אב, שעד אין בה בא להקל עליה ולומר שעד אינו נאמן, הרי המשך הפסוק "והיא לא נתפשה" בא להחמיר עליה ולומר דכיון שלא נאנסה היא אסורה על בעלה?
7.	ומתריץ: שהיינו אומרים שכל הפסוק בא להקל, ראשית שאין עד אחד נאמן, ואף אם יש שני עדים, אינה נאסרת באונס,

[שגינו במשנתנו] **רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים וכו':** **מ"ט דרבי יהושע? אמר קרא** במדבר ה [ועד אין] **בה** צטומאה קאי, דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין צה, ודדשינן אין צה מרי אלא מד **בה** [בטומאה] עד אחד נאמן **ולא בקינני, בה ולא בסתירה,**

ורבי אליעזר אומר בה [בטומאה מהני עד אחד] **ולא בקינני** [דבקניני צריך ב' עדים], **ואימא בה ולא בסתירה** [שגם סתירה לא יאסור אלא בב' עדים]?

סתירה איתקש לטומאה דכתיב במדבר ה ונסתרה והיא נטמאה, קינני נמי איתקש לטומאה דכתיב במדבר ה וקנא את אשתו והיא נטמאה? הא מיעט רחמנא בה,

ומה ראית [לומר ד"בה" בא למעט דקינני לא צריך ב' עדים, וסתירה לא יאסר אלא בב' עדים]? **מסתברא סתירה עדיפא** לאחמורי צה [שנאסר גם בעד אחד] **שכן אוסרתה על הצעל ועל הצועל מספק בטומאה** ודאית,

אבני חן למסכת סוטה

אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן [אמת שכן הוא, דלמתי? אין לדבר סוף, 1] אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף,

[ותוהה] אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה [יאמר שראה שנסתרה], ולא מיבעיא למשנתנו [שיאמר שקינא לה] נממיה, אדרבה למשנתנו איכא עיקר שכר המחיל צעדים שלא ע"י כעס התם [לר' יוסי בר' יהודה] ליכא עיקר ולכשיכעס נקל לומר קנאמי, והוא ימנא לה סמירות הרבה?

אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן לדברי ר' יוסי בר' יהודה אף למשנתנו אין לדבר סוף,

א"ר חנינא מסורא לא לימא איניש לאיתתיה בזמן הזה אפילו צינו לצינה לא תיסתרי בהדי פלוני [קשה מאי איריא בזה? אפי' בזמן המקדש נמי כיון דלא קים לן דהלכה כרבי"א א"כ לא יוכל להקותה, ועתו"מ שדבריו מגומגמין בזה וכו', רש"ש, אבל בזמן הבית דאז יהיה נחביר ההלכה ע"פ סנהדרין גדולה. תצ], דילמא קי"ל כרבי יוסי בר' יהודה דאמר קינוי על פי עצמו, ומיסתתרא ונסמרת ונאסרת עליו וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה, וקאסר לה עילוייה איסורא דלעולם,

אמר ריש לקיש מה לשון קינוי דבר המטיל קנאה כעס כמו הס קנאני צלל אל (דברים לז) כי קנאה חמת גבר (משלי ו) בינה לבין אחרים, אלמא קסבר [ר"ל] קינוי על פי עצמו, וכולי עלמא לא ידעי דקני לה, ואמרי [ויאמרו האנשים] מאי דקמא מה יש לפנינו מה אירע עכשיו דקא ברלה שזו צודלת מן האנשים ואתו למיעבד קנאה בהדה,

ורב יימר בר ר' שלמיא משמיה דאביי אמר דבר המטיל קנאה בינו לבניה, אלמא קסבר קינוי על פי שנים עדים וכולי עלמא ידעי דקני לה שהעדים מגלין הדבר ואינן שואלין אותה ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה שזו מקניעתו על שמוסדה,

דף ג' ע"א

אלמא קסברי דאסור לקנאות כיון דאמרי לשון הטלת קנאה הוא, אלמא אסור,

ומאן דאמר מותר לקנאות מהו לשון קינוי מאי לשון קינוי?

אמר רב נחמן בר יצחק אין קינוי אלא לשון התראה וכן הוא אומר ואל ב' ויקנא ה' לארצו התרה צילק ומסיל וגוס שלא יסחיתו עוד את ארצו, דנשילוט גוצלי משתעי פרשה לעיל, לארצו על ארצו כמו וישאלו אנשי המקום לאשמו (בראשית כו) על אשמו, האתם תריבון לצעל (שופטים ו) [פירושה על בעל],

תניא היה רבי מאיר אומר אדם כגון אשה פרוזה עובר עברה עבירה בסתר, והקב"ה מכריז עליו בגלוי שמתן צלל צעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי שנאמר במדבר ה ועבר עליו רוח קנאה,

ואין (עבירה) [עברה. רע"י] אלא לשון הכרזה הקב"ה מתכוין להעביר קול שנאמר שמות לו ויצו משה ויעבירו קול במחנה,

[ובפ"ד ראבות שנינו העובר עבירה בסתר נפרעין ממנו בגלוי, וכה"ג איתא לקמן דף ט היא עשתה בסתר המקום פרסמה בגלוי, וכן מצינו להדיא בקרא שמואל ב יב שאמר נתן הנביא אל דוד אתה עשית בסתר ואני אעשה נגד כל ישראל ונגד השמש. עיון יעקב],

[אמר. ד"ס] ריש לקיש (אמר) אין אדם עובר עבירה # [סתם עבירה היינו עריות] אא"כ נכנס בו רוח שטות,

[ראה מה שפירש התפארת ישראל על המשנה אבות פרק ג משנה יג שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה וז"ל ולכן זנות שהוא המיוחד שבחטאים שא"א בלי השתתפות בו ב' בנ"א, ואפשר שינצל ממנה ע"י שיתבושש מלתבוע אותה לדבר עבירה, או ע"י שיתיישב יפה מה תהא בסופו כשאפשר שיתפרסם קלוגו בקהל, וביותר כשיעמוד לעיניו הבושה השמור לו בעולם הנצחי, וחרפתו לא תמחה, אבי דרי חושבנא, אולם ע"י הצחוק והליצנות יחד, יהיו גיסי [מלשון לבו גם בה] אהרדי האיש והאשה ויתחברו יחד ולא יתבוששו, וע"י הקלות ראש, לא יחשוב כי אחריתו מרה כלענה נמצא שאלה ירגילוהו לערוה],

שנא' במדבר ה איש איש כי "תשמה" אשתו, תשמה כתיב [ואזיל לשיטתיה לעיל דאסור לקנאות. רש"ש],

תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה, שרגלים לדבר שנטמאת שהרי קינא לה ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה,

אמר ליה רב פפא לאביי [פ' הקשה על דברי תנא דבי רבי ישמעאל] והא כי כתיבה קינוי בתר סתירה וטומאה דליתיהמן צה עד אחד הוא דכתיבה כתיב ונסתרה והיא נטמאה ועד אין צה וגו' וסמין ליה ועבר עליו וגו' אלמא צלל קינוי נמי עד אחד מהימן בטומאה?

[ומתרג' א"ל ועבר וכבר עבר [ראה רש"ש],

אלא מעתה במדבר לב ועבר לכם כל חלוץ צניי גד וצניי ראוץ כתיב שהיה משה מזה אוחס לעצור עס יהושע את הירדן ה"נ? התם מדכתיב במדבר לב ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו משמע דלחבא מוכים דלהצא הוא, אלא הכא אי ס"ד כדכתיב, ועבר בתר טומאה וסתירה, קינוי למה לי!

תנא דבי רבי ישמעאל אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנסה בו רוח ממרוס, ולקמן מפרש רוח טהרה, או רוח טומאה ע"י שטן הבא

אבני חן למסכת סוטה

זה כן שיראה את אשמו עוצרת על דת יהודית נסמכת עם שכינה לא יקנה לה, ת"ל ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו אם רצה לקנא הרשות בידו, ומשום דלי לא כתיב קרא הוה אמינא דאסור, הוא דא"ר ישמעאל הכא רשות, אבל בכל מלות עשה שצמורה לא אמר הכי,

[במדרש ה' ד' ע"ב ע"ל רוח קנאה וקנא את אשתו וְהוּא נִמְכָּרָהּ אֶל עֶבֶר עָלָיו רוח קנאה וקנא את אשתו וְהוּא ל' א' נִמְכָּרָהּ], ור"ע קיני אהרינא כתיב (ועבר) [או עבר. רש"י] עליו רוח קנאה וקנא את אשמו והיא לא נעמאה, חד לרשות וחד לחובה,

ורבי ישמעאל אמר לך אידי דבעי למיכתב והיא נממאה והיא לא נממאה שספק הוא בדינו ואעפ"כ אסרה הכוזב מספק, כתיב נמי וקנא את אשתו כח נמי וקנא אהרינא, ואף ע"ג דמצי למיכתב הכי ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשמו והיא נעמאה או לא נעמאה, אפילו הכי אורחיה דקרא לחזור ולשנות את האמור מפני דבר אחר המתחדש בכפילות,

לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה,

[תוס': לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש. תימה לרבי היכא דאיכא למדרש כי חכא אמאי לא דרשינן לה, כדאמר גבי קל וחומר מילתא דאתא מקל וחומר מרח וכתב לה קרא ואפילו הכי היכא דאיכא למדרש דרשינן, וכן בפרק כל שעה (פסחים דף בד:) כל היכא דאיכא למדרש לא מוקמינן ליה בלאו יתירי. ת.],

[ויקרא כא א ויאמר ה' אל משה אמר אליהם בני אהרן ואמרתי אליהם לנפש ל' איטמא בעמיו: ב כי אם לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו: ג ולאחרתו הקתולה תקרו בה אליו אשר ל' א' היתה לאיש לה יטמא:]]

2. לה יטמא רשות דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר חובה, מ"ט דר' ישמעאל? אידי דכתי' אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, איצטריכא למיכתב לה יטמא לומר שמוטב ליעמא לקרובים הללו,

ור' עקיבא מכי אם לשארו נפקא לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו וגו' ולאחרתו הכתולה וממילא שמעינן דמיטמא לאלו, לה יטמא למה לי? לחובה,

ורבי ישמעאל לה מיטמא אם מהם ואין מיטמא לאיבריה אם אחד מהם [הקרובים שמוטב לכהן ליטמא להן] מוכח שחין, ואיצטריכא נפלין, אין מיטמא להן, דקיימא לן בהעור והרוע (חולין קכח) אבר מן החי מיטמא כאבר מן הממ, ואיצטריך לה למעוטי איבריה,

דף ג' ע"ב

ורבי עקיבא א"כ דלא לחובה אלא להך דרשא ליכתוב רחמנא

להמטיא להקניט את אשמו שנאמר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו,

מאי רוח? רבנן דבי רב אשי אמרי רוח טומאה, רב אשי אמר רוח טהרה ששונה את הפריטות,

[כמו רוח ה', והם מלאכיו שנקראו רוחות כמ"ש עושה מלאכיו רוחות וגו' שהם המעוררים את המקנא לידי טהרה זו שלא תבא אשתו לידי פריצות. מהרש"א],

ומסתברא דרוח דקאמר רבי ישמעאל כמאן דאמר רוח טהרה היא,

דתניא דקאמר רבי ישמעאל רשות, פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא לקמן מפרש טעמיהו וקנא את אשתו רשות, דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר חובה, אי אמרת בשלמא רוח טהרה שפיר אי רשות אי חובה, אלא אי אמרת רוח טומאה, [הא ודאי אסור לאדם להכניס רוח טומאה בנפשו, ואך אמרת] רשות וחובה לעילוי לאיניש רוח טומאה בנפשיה,

[תימה לרבי וכי לית להו הא דאמר בשלהי מסכת מכות [כג:]] שש מאות ו"ג מצות נאמרו למשה מסיני, וכי לרבי ישמעאל דאמר רשות בצר להו או לר' עקיבא מפי להו. תוס' עיי"ש, וראה במהר"ץ חיות],

1. גופא וקנא את אשתו רשות דברי רבי ישמעאל, ורבי עקיבא אומר חובה,

2. ויקרא כא לה יטמא רשות @ [לה יטמא מצוה [לפנינו "רשות", או "חובה"]. ונ"מ לעוסק במצוה כדאמרינן בסוף פרק מושח מלחמה (לקמן דף מר.) ולממאותו בעל כרחו אם לא ירצה לטמאות כדאמר' בפרק טבול יום (זבחים ק.) מעשה ביוסף הכהן וכו', תוס'] דברי רבי ישמעאל, ור"ע אומר חובה,

3. ויקרא בה לעולם בהם תעבודו רשות דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר חובה שאסור לשמור עבדו,

אמר ליה רב פפא לאביי ואמרי לה רב משרשיא לרבא לימא ר' ישמעאל ור' עקיבא בכל התורה כולה בכל עשה שצמורה, הכי פליגי, דמר אמר רשות ומר אמר חובה א"כ אין לך מלות עשה לרבי ישמעאל חובה?

א"ל הכא בקראי פליגי דתניא- לא גרסינן אלא הדך ונקיט למילתיהו לפרושי כל חדא בצפי נפשה, וקנא את אשתו רשות דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר חובה,

מ"ט דר' ישמעאל [שאמר שהוא רשות לקנאות]? סבר לה כי האי תנא דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר פלפי שאמרה תורה כמו אחרי שאמרה תורה. @כלפי לשון כנגד, ויקרא יט לא תשנא את אחיך בלבבך שאסור להציג עצמו לידי שנאה ומגד, יכול כגון זו [יכול אף

אבני חן למסכת סוטה

אחרים שנשאלו בארצכם נשים אתה רשאי לקנות ולא מן הגרים בארצכם ולא מן הנשים הנולדים לבני ארצכם במקום אחר, מנזות שאר אומות והנזירות (לזניהם) [לזניהם?] לגור שם [ומפרש "הגרים בארצכם" בני ארצכם הגרים במקומות אחרים],

[דלר] ישמעאל צריך "לעולם בהם תעבדו" שרשות לכם ליקח עבד שנולד מאשה כנענית ואיש משאר אומות],

ור"ע ממהם תקנו נפקא, לעולם בהם תעבדו למה לי לחובה,

ורבי ישמעאל [על כרחך לעולם בהם תעבדו מיותר, אבל הוא אינו דורשו כר"ע לחובה, אלא דורש] בהם ולא באחיכם עבדות ענד,

ור"ע באחיכם [שאסור לעבד עבדות ענד] מסיפא דקרא נפקא ויקרא כה ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך,

[ומה"ט וכו' אנו מניחים לעבדים לחלוף כליו אחריו לכית המרחץ, ולנעול מנעליו דהוי כאלו התנו על כך [של"ה] אבל בספרי דריש בו [לא תרדה בו בפרך] אי אתה רודה בפרך אבל אתה רודה בבן חורין בפרך עכ"ל, ועבדים שלנו כבני חורין דמי, ויכולין לחזור בחצי היום דאין להם דין עבד. מנן אברהם א"ח סימן קסט סעיף א', וראה מחצית השקל שם],

ור' ישמעאל אידי דכתי' ובאחיכם כתי' נמי בהם [צריך ביאור. וראה שם], לכדתנ' דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה,

[וא"ת הא אצטריך דדרשינן בפרק איהו נשך (ב"מ דף עג:) מנין אם ראיתו נוהג שלא כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו וכו' [תלמוד לומר (ויקרא כ"ה) לעולם בהם תעבדו ובאחיכם] וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וקנס חכמים הוא כדי לייסרן. ת',

אבל ראה בתו"ש שכתב ואיצטריך למכתב כדרדש' בב"מ ב'פ' איהו נשך גבי רב שעורים באותו שאינו נוהג כשורה מנין שאתה מותר לשעבד בו ת"ל לעולם בהם תעבדו [ובאחיכם] והיינו דבר שנתחדש בה, והתלמוד לא היה חושש לפרש איהו דבר שנתחדש בה],

1. [ענין חדש] א"ר חסדא זנותא בביתא כי קריא לשומשמא מולעת של שומשמן האוכלתן, כך הזנות ממרצת את הזית, [ר"ל תולעת הנכבד בנרעין השומשמן שהוא נכבד מתוכו אין אדם מרגיש בו עד שאכל את כלו ולא נשארה אלא הקליפה לבד, כך כל שהאשה מתעסקת בנות מרבה בהוצאות לניאופיה בהתעלמות בעלה ואינו מרגיש בדבר עד שממונו כלה. מאיר, וראה בתו"ש עוד שני פירושים # וצריכים ביאור],

2. וא"ר חסדא תוקפא כעס בביתא, כי קריא לשומשמא,

אידי ואידי מוקפא וזנותא דאמרינן דממרצת את הזית באיתתא כשהאשה

לה ולישתוק דמשמע לנפש לא יטמא צעמיו כי אם לשאר וכו' ולאחיותו הנמולה [וגו'] "לה" [פ' ולא יכתוב יטמא] כלומר לגופה שלם ולא לאיבריה, יטמא למה לי, ש"מ,

[ורבי עקיבא א"כ לכתוב לה. תימה לרב חסדא דאמר בפרק שלשה מינין (נזיר דף מג:) לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאיברים לדידה לא איצטריך לה לאיברים מאי הוי דריש בלה יטמא? ויש לומר הוה דריש לחובה כדרכי עקיבא, ואידי דכתב יטמא כתב לה. תוס']

ור' ישמעאל אידי דכתב לה כתב נמי יטמא, לכדתנ' דבי ר' ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה,

3. ויקרא כה לעולם בהם תעבדו רשות דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר חובה, מאי טעמא דרבי ישמעאל?

[דברים כ מז רק מערי העמים האלה אשר ה' אל יהודה נתן לה נחלה ל' א תחיה פלגשמה: ז ביהחם תחרימם 1. תחתי 2. והאמרי 3. הפגעי 4. והפרי 5. תחתי 6. והיבסי פאשר צוק ה' אל יהודה: דברים ז א פי יביאך ה' אל יהודה אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גו יסירבים מפניה 1. תחתי 2. והגרנשי 3. והאמרי 4. והפגעי 5. והפרי 6. ותחתי 7. והיבסי שבעה גו יסירבים ועצומים מן: ב ונתנם ה' אל יהודה לפניה והפיתם תחרימם אתם ל' א תחיה להם בריה ול' א תחיהם:],

אידי דכתיב דברים כ לא תחיה כל נשמה שצדקה אומות כמי החמי והגרנשי והאמרי והפגעי והפריזי והמיו והיבסי איצטריך נמי למיכתב לעולם בהם תעבדו, למישרי אחד מכל האומות משאר שצדקה אומות שבא על הכנענית כל ז' אומות נקראו על שם כנען והוליד ממנה בן דהלך אחר האב ומותר להחיותו לך לעבד שאתה רשאי לקנותו, [מהבא נפקא לן דבאומות הלך אחר הוכר. ת.],

[ויקרא כה מז ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת חגו יס אשר סביבתכם מהם תקנו עבד ואמה: מה וגם מבני חתו יסבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הו' לידו בארצכם ותיו לכם לאחזה:]

דתניא דלפי אתא קרא מנין לאחד מן האומות [שאינו מז' האומות] שבא על הכנענית והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד צדד-גרסי צי"ת, ת"ל וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו לעיל מינה כמי [בפסוק מז] מִאֵת חָגוּ יִס אֲשֶׁר סְבִיבְתֶּיךָ מֵאֵת פִּקְנִי עֶבֶד וְאֵמָה, אשר סביבות ארצכם ולא מבני ארצכם שצדקה אומות, וגם מבני המושבים כל חושב היינו שצד ממקום אחר ונתיישב כן, וקאמר קרא שמואל לקנות מנייה אשר יהיו להם מנזות ארץ,

יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד? ת"ל אשר הולידו בארצכם מן הנולדים בארצכם נשים הנולדים בארצכם והם בני המושבים, דהיינו

אבני חן למסכת סוטה

אמר הסמיה שאוסרתה איסור עולם, אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים [תימה דהוה מצי למפרך מה לעדות האחרונה שכן גרלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה. ת.],

ת"ל במדבר ה ועד אין בה כל שיש בה כל עדות שיש בה נאמן, כדדרישין לעיל ועד אין בה מרי, אלא חד, וקא אמר אסורה, ואטומא קאי דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין בה,

[והולך ומברר למה צריך בעדות ראשונה שני עדים, שבאמת היינו אומרים שדי בעד אחד, אלא למידין מג"ש דדבר דבר] וק"ו לעדות הראשונה מעתה שמתקיים בעד אחד, ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד,

ת"ל גאסה מקלקלת דברים כד כי מצא בה ערות "דבר", ולהלן הוא אומר דברים יש על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום "דבר", מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים, אף כאן על פי שנים,

ופרכין - למה לי למיכתב למילפס בגזירה שזה האי מבי מצא בה ערות דבר נפקא, מבה נפקא, בה ולא בקינאי בה ולא בסתירה מביעי ליה דכיון דכתיב זה, מיעוטא הוא [ראה מהרש"א] ולא גמרי' שאר עדות דאסה מינה, וקמו להו צמלתייהו ככל עדות שצמורה?

[ומתירין] הכי נמי קאמר וגזירה שזה למילפס אחריתי נקט, וממנינן חסורי מיחסרה והכי תנא ליה תלמוד לומר בה [ועד אין בה, במומאה נאסרת בעד אחד], בה ולא בקינאי בה ולא בסתירה, וגזירה שזה לטומאת אשה דעלמא שלא קינא לה בעלה, וצא עד אחד ואמר אני ראיתי שנטמאה דלא מהימן, והכא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר,

וטומאה בעלמא בלא קינאי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן? נאמר כאן כי מצא בה ערות "דבר", ונאמר להלן על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום "דבר", מה דבר האמור להלן עדים שנים, אף כאן עדים שנים,

[ראה שבת לג. "הכל יודעין כלה למה נכנסת לחופה וכו' ושם בספר חדש האביב כתב וזה תכ"ד שלכן אומר המשל ולא אמר סתם "כל המנבל את פיו", ללמד שרק אם מדבר ניבול לשם ניבול, אבל בדרך לימוד אין איסור על שום דיבור].

תנו רבנן אי זו היא עדות הראשונה זו עדות סתירה עדות אחרונה זו עדות טומאה

דף ד' ע"א

מונה או כעסנית לפי [שהאשה] [שהיא. רע"י] מתעסקת בזוניה [וכעסנה. צאה"מ] ואינה עושה מלאכתה, ולא משמרת ביתה ומפקדת את של בעלה למלאכס [וכתב מהרש"א שאין צריך למעם זה, דע"י כעם וזנות מתרחקת השראת השכינה וברכת הבית, והבית חרב ממילא] אבל בגברא לית לן בה # [שאם האשה היא חקמה ויראה, הוא נוהגת הבית כך, שלא יזיק הנהגת בעלה], [דוקא בנואף אשה אחת, אבל רבות אמר שלמה בחכמתו ורועה וזנות יאבד הון [משלי כט] שאין מקרא יוצא מידי פשוטו. מצור דבש],

3. ואמר רב חסדא [שחזין מסיבות טבעיות שמחברת הבית שאמרנו, יש גם סיבות רוחניות, דהיינו בהסתלקות השראת השכינה. ע"פ תצ] בתחילה קודם שחטאו ישראל צעירות היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד צניח, שנאמר דברים כג כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך,

כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם מלגא לציטס דאינו יכול לראות צעירות [שצניח] [שצניח]. רע"י שנאמר דברים כג ולא יראה כך ערות דבר, ושם [השראת השכינה] מאחריו [אלא כל כי עשרה שכינתא שריא. סנהדרין לג.],

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז, מקדמתו והולכת לפניו [מקדמתו, והולכת לפניו = כפל הלשון] לעוה"ב לפני מיתמו מכחם לפניו שנאמר ישעיה נח והלך לפניך צדקך,

וכל העובר עבירה אחת [סתם עבירה היינו עריות. מהר"ן חיות] בעוה"ז, מלפפתו כורכמו והולכת לפניו ליום הדין שנאמר איוב ו יח ילפפתו [ענין אחיזה. מצ] ארחו ת דרפם [פי' מעשי האדם יאחזו בו] יעלו בתהו ויאבדו,

ר"א אומר, קשורה בו # [לפי הענין היה צריך לומר "בה"] ככלב [ר"ל שהעבירה דבוקה בו לעולם לפרסם חטאו בעוה"ז. מהרש"א, וראה סנהדרין קח: ת"ר, שלשה [עברו ו] שמשו בתיבה, וכולם לקי [נענשו], כלב, ועורב, והם, כלב נקשר [פי' שאינו יכול לפרוש ולהפריד מן הנקבה אחר פליטת הזרעו, אלא נקשר הגיד שלו ברחם הנקבה וכו', בן יודיע, נקשר בשלשלת או בדבר אחר כדי שלא יזיקו. יד רמה. עיי"ש]]

שנאמר בראשית לט ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה [לשכב אתון של שכלב, השי"ן הוא נתינת טעם, כי כלב אצלה. מצור דבש], לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה לעולם הבא [שלא יהיה עמה בגיהנם לעתיד לבא. עין יוסף],

[ענין חדש] תנן התם צ"י מי שקינא [לקמן לא] אמאי דקמי אמר עד אחד ראיתי שנטמאה לא היטה שמה שהיה בדין שלא להאמינו אי לא דכתיב קרא ומה עדות הראשונה סמיה שאין אוסרתה איסור עולם אס תסתה ותמנא טהורה. מותרת לבעלה ולתרומה אינה מתקיימת בפחות משנים כדדעינן למיגמר דבר דבר מממון, עדות האחרונה טומאה שהיא

אבני חן למסכת סוטה

[ומקשה על ר' ישמעאל] וכל הני למה לי למיתני צרישא, ליתני שיעור סמירה כדי טומאה כדי הקפת דקל?

דאי תנא

כדי טומאה	כדי ביאה	כדי הרעאה
הו"א כדי טומאה וארצותה	הו"א גמר ביאה	הו"א כדי הרעאה וארצותה

[ומתריץ] צריכי, דאי תנא כדי טומאה הוה אמינא ככל שיעור הצריך לנא לידי קץ, דהיינו כדי טומאתה וארצותה [בר"ה הגירסא כדי ארצותה וטו[1]מאה, והוא מדויק יותר שכן סדר הדברים] שיפסא אומה וידבר על לבה עד שתמרה, קמ"ל דמאי טומאה כדי ביאה לחודה, דאיכא למימר קודם הסמירה נתרצית לו,

ואי תנא כדי ביאה הוה אמינא כדי גמר ביאה, קמ"ל כדי העראה דקי"ל צפוק הצא על יצמתו [יצמות נד] העראה כגמר ביאה לכל העריות,

ואי אשמעינן כדי העראה ולא תנא צרישא כדי טומאה הוה אמינא ה"א כדי העראה וארצותה, קמ"ל כדי טומאה, ואפי' תנא "כדי ביאה כדי העראה" לא הוה מימעט ארצותה, דאנא אמינא העראה למעוטי גמר ביאה ומיהו ארצותה בעינן,

דהכי הו' משמע כמה שיעור סמירה כדי ביאה, ואנא אמינא כל צרכי ביאה דהיינו ארצותה וגמר ביאה, והדר מפרש מה היא ביאה העראה אכתי ארצותה לא אימעט,

הילכך תנא צרישא¹ כדי טומאה דמשמע טומאה וארצותה, והדר פריש ומה היא טומאה² כדי ביאה, ועל כרחיך אימעט ארצותה דהא ביאה כולה גמר ביאה משמע ולא מיעט אלא ארצותה, והדר תנא ומה היא ביאה³ העראה, למעוטי דלא בעינן גמר ביאה,

וממילא שמעי' מינה נמי דאי לא תנא כדי ביאה [רק כדי טומאה וכדי העראה], אכתי לא הוה ממעט ארצותה, דכדי טומאה גמר ביאה וארצותה משמע, והעראה דפריש בתרה לא ממעט אלא גמר ביאה, הילכך אינטריכו כולה,

וכמה כדי [העראה] הוא שיעור העראה לחודה כדי הקפת דקל,

והא ליכא לאקשוי הואיל וסוף סוף שיעורא כדי הקפת דקל הוא, ליתני כמה שיעור סמירה כדי הקפת דקל? דאיבעי ליה לתנא לפרושי איסור סמירה משום מאי או גמר ביאה או העראה משום הכי תנא כדי טומאה כדי ביאה כדפרישית,

ורמינהי [והא שנינו בברייתא אחרת] במדבר ה' ונסתרה וכמה שיעור סתירה לא שמענו, כשהוא אומר והיא נטמאה, הוי אומר,

1. כדי טומאה כדי ביאה כדי העראה כדי חזרת דקל קס"ד

וכמה שיעור סתירה [בירושלמי כל אלן שיעורין אחר התרת סיגר. ת, פ] לאחר שכבר הסירה בגד התחתון. קרבה"ע] # ולא הבנתי שהרי העד לא ראה אלא שנסתרו, והיה הגמ' צריך לחשוב הזמן מעת סתירה עד עת שיצאו מסתירם?]

1. כדי טומאה ומהו כדי טומאה כדי ביאה, ומהו כדי ביאה כדי העראה, דהיינו נשיקת אבר נאזותו מקום [ראה תוס'] עד שישק אברו באותו מקום, וזה שונה בכל אדם לפי גבורתו, ולכן יש כל 9 שיטות אלו, אבל צ"ע # שהרי זה שונה לפי המקום והאשה],

[הרש"ש הקשה למה אומר רש"י כדי נשיקה, הרי יש בזה מחלוקת ביבמות נה: [ומובא גם לקמן כו:]] שיש כמה אמוראים שאומרים שאינו חייב אלא בהכנסת העטרה [וראה גם באה"ע סימן כ' סעיף א' ברמ"א דנקט שיעור הכנסת עטרה] ? # ואולי יש לתרץ ששורש המלה העראה הוא "ער", להעיר ולהקיץ מתרדמה, וכיון שלא רצה רש"י להכניס עצמו במחלוקת כאן, נקט נשיקת האבר שהוא פירושה המיללי של העראה, הגם שלהלכה לפי כמה דיעות מתפרשת הכנסת העטרה],

וכמה שיעורה כדי הקפת דקל דברי רבי ישמעאל, שיוכל האדם לילך סביבות הדקל, ולקמן מפרש למה לי למיתני כולהו,

2. ר"א אומר כדי מזיגת הכוס למחוגו צמים וסמס כוס רביעית, ולקמן אמרי' כל אחד ואחד מן הסכמים הללו צעמו שיעור, כמה שהוא שוה בהעראתו,

3. רבי יהושע אומר כדי לשתותו [כוס של רביעית יין],

4. בן עזאי אומר כדי לצלות ביצה,

5. ר"ע אומר כדי לגומעה,

6. רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו,

7. רבי אלעזר בן ירמיה אומר כדי לקשור גרדי [אורג] נימא [חוט],

8. חנין בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה # [וצריך להבין למה מדבר על האשה? וגם צריך להבין הלשון שמתאר איך הוא נוטלת את הקיסם והיה די לומר כדי ליטול קיסם מן הפה? ואולי יש כאן רמז למשגל כדכתיב משלי ל כב, בן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה. וצ"ע] ליטול קיסם מצין שניה,

9. פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר, אע"פ שאין ראיה גמורה לדבר דקרא לאו השעטת יד לסל כתב ציה, יש זכר ורמז מקנה, דהוקשה אשה זונה לככר לחם משלי ו כי בעד אשה זונה עד ככר לחם,

אבני חן למסכת סוטה

השתא דהיינו הקפה דברי ר"א,

כדי שמה למודה דכוס,

2. רבי יהושע אומר כדי מזיגת הכוס,

התם [בבביתא א'] אמר רבי עקיבא כדי לגומעה, הכא אמר כדי לצלות ביצה?

3. בן עזאי אומר כדי לשתותו,

[ומתריץ] אימא כדי לצלות ביצה ולגומעה גמיעה דקאמר ר"ע דקמיתא אלליה דבן עזאי דלעיל מיניה קא מוסיף לה, ובבביתא דקאמר כדי לצלות ביצה ולגומע קאמר, דקמס לליה גמיעה דמיה שגומעו חס שלא יטען, ולימא אידי ואידי חד שיעורא הוא? [ומתריץ] אם כן היינו בן עזאי,

4. ר"ע אומר כדי לצלות ביצה,

התם [בבביתא א'] א"ר יהודה בן בתירא כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו, הכא אמר כדי לגומעה?

5. רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגומעה,

קס"ד היינו חקפת דקל [דאמר ר"ג בבביתא א] היינו חזרת דקל, התם א"ר ישמעאל כדי חקפת דקל ופליג ר"א עליה, הכא אמר ר' אליעזר כדי חזרת דקל?

[ומתריץ] לדבריו דרבי עקיבא קאמר, דקאמר משערין בצליאה ובגמיעה, דאמר לצלות ולגמוע, לדידך אדקמערט צליה גמיעה דמיה אימא שיעור גמיעה לחודה, כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו [שפיר] [שפיר] [פ' אתה יכול לשער בענין אחר] דגמיעה דשלש, דהיינו צליאה וגמיעה דהוא כצליאה וגמיעה דמיה:

אמר אב"י חקפה ברגל, חזרה ברוח שהרוח דומפתו להענף והוא חזר למקומו # [וזה שהרוח דוחפתו אינה נכלל בתוך השיעור, שהרי אין שיעור הרוח שזה, אבל חזרת ענפי הדקל הם על פי רוב שוים בכל הדקלים],

[שנינו לעיל בבביתא] ר"א בן ירמיה אומר כדי שיקשור גרדי נימא: בעי רב אשי דמרחק שי ראשי הנימא הנפסקות מרוחקות זה מזה, דאיכא שהיה טפי או דמקרב, ² תיקו:

בעי רב אשי חזרה ברוח כי היכי דאזיל והדר אתי [שיעור שהולך וחוזר], או דילמא כי היכי דאזיל ואתי והדר קאי בדוכתיה נח מניעונו, ¹ תיקו [הקשה לי בני הר' צבי יעקב נ"י הא הוא חד שיעורא עם מזיגת הכוס, כמו שאמר הגמ' כאן מיד, ומזיגת הכוס כנראה אנו יודעים כמה הוא, וא"כ מה האיבעיא?],

[שנינו לעיל בבביתא] חנין בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם: בעי רב אשי דמרחק הקיסם דזומק צין השייט או דלא מרחק, ³ תיקו:

התם אמר ר"א כדי מזיגת הכוס, הכא כדי חזרת דקל? [ומתריץ] אידי ואידי חד שיעורא הוא,

[שנינו לעיל בבביתא] פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר: בעי רב אשי ¹ דמרחק הככר דזומק צמון הסל או דלא מרחק, ² בחדתא [סל חדש] או בעתיקא סל ישן חלק הוא, ונח להשממש מן החדש, שהחדש יוצאין לתוכו ראשי קיסמין של אריגה ³ בחמימא או בקרירא לחם חם נמנע ונשמט מן היד, ולריך להוציאו צמח, ושזה דהוצאמו.

התם א"ר יהושע כדי לשתותו, הכא [בבביתא ב'] אמר כדי מזיגת הכוס?

[ומתריץ] אימא כדי למזוג ולשתות והאי כדי לשמותו דקאמר לעיל, אמריגה דקאמר רבי אליעזר קא מוסיף ר' יהושע ואמר שמה נמי צעינן עם המזיגה, וכדי מזיגה דמנח הסל בבביתא מזיגה ושמה קאמר דקמס מזיגה למשמיה מיד הוא שאמר שמונו מתקלקל אם משהה אותו,

דף ד' ע"ב

⁴ בדחמי או בדשערי של חטין חלק נשמט יותר משל שעורים, ⁵ ברכיבא שנילושה העיסה רכה או באקושא [פירוש כמו קשה. ערוך ערך אקושא] [ברכיבא] נשמט יותר מאקושא ⁴ תיקו, # [אנו רואין מזה עד כמה דקדקו כמה הוא זמן סתירה, שהרי אנו באים לאוסרה לבעלה ע"י זה],

ולימא אידי ואידי חד שיעורא הוא? [ומתריץ] א"כ היינו ר"א דהא ר' אליעזר דקמיתא כדי מזיגת הכוס קאמר, וקא פליג ר' יהושע ואמר כדי לשמותו # [הרי שאין מזיגה ושתיה חד שיעורא], ובבביתא (גמ') אמר רבי אליעזר חזרת דקל ואוקימנא דהיינו כדי מזיגה, ואי מזיגה דקאמר ר' יהושע דמיה צלא שמה קאמר היינו רבי אליעזר,

א"ר יצחק בר (רב) יוסף א"ר יוחנן כל אחד ואחד מן המגלים הללו בעצמו שיער כמה שהיה שזה ציאלמו [פ' בהערתו. מצור דבש],

התם [בבביתא א'] אמר בן עזאי כדי לצלות ביצה, הכא אמר כדי לשתותו לסס? [ומתריץ] אידי ואידי חד שיעורא הוא, וליכא לאקשויי א"כ היינו ר' יהושע דקמיתא אמר כדי לשמותו לסס ואמר בן עזאי דמיה כדי לצלות ביצה דהוא כדי שמה? לאו קושא היא דהא אוקימנא כדי לשמותו דר' יהושע כדי למזוג ולשמות, וקאמר ליה בן עזאי כדי לצלות ביצה דהוא

אבני חן למסכת סוטה

ביצה: גימין נו. שיכרן וחשכין על מיטה אחת, והביא לוכן ביצה [דומה לשכ"ן] והטיל ביניהן וכו' לוכן ביצה סולד מן האור, ושכבת זרע דוחה מן האור. קשירת נימא: סנהדרין כא. קשרה לו נימא [תמר לאמנון] ועשאתו כרות שפכה, פה: משלי ל כב, כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה, קיסם: ב"ב טו: טול קיסם [עכירה קמנה] מבין עיניך [ואולי יש להוסיף מגדה כה: מביא קיסם שראשו חלק ומגענע באותו מקום]. תושט ידה לן תוך: זה משל ומליצה גלויה למשגל, סל: יומא יח: רב כי מקלע לדרשיש מכריו מאן הויא ליומא וכו' שאינו דומה מי שיש לו פת בסל, לחם: משלי ו כו, כי בעד אשה זונה עד כבר לחם, בראשית לט ו, כי אם הלחם אשר הוא אוכל,

דרש רב עיירא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, זמנין אמר לה משמיה דרבי אסי [יש מכאן ראייה, שהגם שמצוה לומר דבר בשם אמרו, אין צורך לומר בשם כל האנשים ששמעו, ודי במקור אחד], # [לשון זה יש בברכות כו, שבת קח: פסחים קטו, סוטה ד: סוטה ה, גיטין ו: 2 פעמים, חולין פד: 8 פעמים כולן אמרן רב עיירא חוץ משבת קח: אמרה ר' זורא, וכל המאמרים שאומר ר' עיירא הם דרשות פסוקים בענינים שקרובין לאגדה],

כל האוכל לחם בלא נטילת ידים, כאילו בא על אשה זונה [הרמיון, ששניהם מביאין לידי עניות. מהרש"א], שנאמר משלי ו כי בעד אשה זונה עד כבר לחם השמא דריש ליה מסיפיה לרישיה, צשזיל ככר לחם [אדם מתחייב צעוש של אשה זונה [צא אדם לעוש של זונה. רע"י],

אמר רבא, האי בעד אשה זונה עד כבר לחם [בתמיה], בעד כבר לחם עד אשה זונה מיבעי ליה דמשמע צשזיל ככר לחם רב העוש עד כדי עוש אשה זונה,

וה"ה נמי אי הוה כמיז עד אשה זונה צעד ככר לחם לא הוה קשיא לרבא מיד, דודאי מסיפיה לרישיה [נמי. ד"ס] מדריש קרא, אלא עד צעד קא קשיא ליה, דגני ככר לחם הוה ליה למיכת צעד, וגני אשה זונה הוה ליה למיכת עד?

אלא אמר רבא, כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש כבר לחם # [לכאורה קשה דלעיל ג: אמרינן אבל בנברא לית לן בה, שאינו מאבד הונן על ידי זה? אבל ראה מש"כ שם שזה רק ע"י זונה אחת אבל על הרבה כתיב ורועה זונות יאבד הון, ולפ"ז מוכן יפה הלשון כאן "לסוף" שכך זה הולך היום יש רק אחת אבל לבסוף יהיה רועה זונות ויאבד הונן],

א"ר זריקא אמר ר"א, כל המזולזל בנטילת ידים שאוכל תמיד בלא נטילת ידים נעקר מן העולם דעוצר על דברי חכמים מיהא דכמיז ופורץ גדר ישכנו נחש [קהלת י'],

[תימה לר"י לפי רש"י דפי' דעובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי אריא נטילת ידים אפי' כל דברי חכמים נמי, ועוד קשיא דאמר הכא דעונשו מיתה ובפ' במה אשה יוצאה [שבת דף סב:] אמרינן דעונשו עניות כדאמר שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות המזולזל בנטילת ידים ובפ' עושין פסין [עירובין דף כא:] מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים וכו' עד מה אעשה שחבירי

והאיכא בן עזאי דלא נסיב כדאמר צימוס (דף סג) אכל מה אעשה שנפשי חסקה צמורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אמרים, צפרק הצא על יצממו?

[ומתרג' איבעית אימא נסיב ופירש (הוה. ד"ס), ואיבעית אימא מרביה שמיע ליה [וכן היה שיעורו של רבו, שלא נמנה בין התנאים כאן, ולפי אנציקלופדיה לחכמי התלמוד היה רבו ר' יהושע בן חנניה], ואיבעית אימא תהלים כה סוד ה' ליראיו [וע"י סוד ה' היה יכול לצייר בנפשו אף שמעולם לא נסיב],

[מהר"ק חיות מציין לירושלמי ד. ששם אין התירוץ מרביה שמיע ליה, אלא אית דבעי מימר נתחמם, ופי' הפני משה צלילה, והקרבן העדה כתב ראה קרי לאנסו ע"י מוס ושיער צלותו מימוס],

[יש לתמוה איך אפשר להורות הלכה ע"י רוח"ק הלא הלכה רווחת אצלנו לא בשמים היא ואלה המצוות שאין נביא וחכם ראשי לחדש ע"פ נבואה רק ע"פ ביורר הלכה. מהר"ק חיות, # אבל באמת לא קשה שהרי הוא כוון לשיעור זה ע"י חכמתו],

[סוד ה' ליראיו: שבת עז; חגיגה ג; סוטה ד; י, סנהדרין מה; נדה כ: מסות"ש בד"ס],

ר' ישמעאל	ברייתא א'	ברייתא ב'
ר' אליעזר *	כדי מויתת הכוס	כדי חזרת דקל [הענף חוזר למקומו]
ר' יהושע	כדי לשותותו [מוסיף על ר"א דכשיעור למזוג ולשתות]	כדי מויתת הכוס [ולשתותו]
בן עזאי *	כדי לצלות ביצה	כדי לשותותו
ר' עקיבא	כדי לגמעה [מוסיף על בן עזאי דבעי לצלות ולגמעה]	כדי לצלות ביצה [ולגמעה]
ר' יהודה בן בתירא	כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו [לדבריו דר"ע קאמר, אבל לדידה השיעור רק כדי גמיעה אחד]	כדי לגמעה [רק לגמוע ביצה אחת]
ר"א בן ירמיה	כדי לקשור גרדי נימא [דמרחק או דמקרב ?]	
חנין בן פנחס	כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם [דמוחק או דלא מוחרק ?]	
פלימו	כדי שתושיט ידה לסל ליטול כבר [חמש איבעיות]	

* אידי ואידי חד שיעורא הוא.

[בחלק משיעורים אלו יש קצת רמז ומליצת לשון metaphor למשגל, שבדאי לא לחנם עשו השיעור לפי ענינים אלו [וראה גימין כו: ששם פליגי ב"אזיהו שלא לאלתר" ושם הלשון סתם כדי לכתוב את הגמ, כדי לקרותו וכו']:

דקל: תמר בלא"ק, ראה מעשה תמר ויהודה, תמר ואמנון, יבמות לד: כל מועכות של בית רבי תמר שמן,

חקפה, חזרה, מויתת, צליה, גמיעה עדיין צריך חיפוש,

כוס : נדרים כ: אל ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר,

אבני חן למסכת סוטה

חייבו עליה מיתה ?

ונראה דלדול שמואל ב' במיד עונשו עקרה ע"י עניות, דקשה במיתה ע"י נחש, ונעקר מן העולם דאמר [בסוכה] (דף מה:) וסנהדרין (דף סג.) כל המשתתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם ובפרק קנא י"ן (נדרים דף סב.) כל המושמש בכרתה של תורה נעקר מן העולם לאו בחדא מוחתא ניהו דעניות, אלא מיתה חמופה או משונה. מ"ר. תוס'.

אמר רבי אבהו כל האוכל פת בלא ניוגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא דבר מאוס הוא (ומשני) [ומשני. רע"י] כעומא, שנאמר [יחזקאל ד' יב] ונענת שערים תאכלנה והיא בגלגל צאת האדם תעננה לעיניהם: וג' [ויאמר ה' פכה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא] בגו' ים אשר אדיתם שם וגו', אלמא דבר (מלאוס) [מאוס. רע"י] קרי טומאה,

ומאי משלי' וכו' כי בעד-אשה זו נה' עדיפבר להם, ואשת איש נפש יקרה תצוד ספיה דקרא דלעיל הוא כי צעד אשה זונה עד ככר לחם?

[הגאון מרה שנאה ומשקצת וצריך להרחיק ממנה הרבה, וענינה חלוק להרבה מדרגות, וכו', והראשונה מהם נקראת גאווה והיא מדה שבעליה מתנאים על שאר בני אדם שלא לשם שמים, אלא דרך גאווה וקנאה ונצוח ובפירת כל מעלה שבולתם, ועל זו נאמר כאן שהוא כאלו עובר ע"ו, שהרי קנאתו ורוע טבעו מביאו לחלוק אל האמת בכל דבר כדי להשפיל שכנגדו, וכן מה שאמרו עליו שהוא כאלו כופר בעיקר וכאלו בא על העריות, ועל זו הוזכרה תורה השומר לך פן תשכח את ה' אלהיך, וכתוב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך, כלומר שהגאווה היא הגורמת לכך וכו'. מאירי].

[ומכל מקום יש מין אחר בענין זה שנקרא שררה, והוא ראוי למלכים, ולמנהיגים להטיל אימתן על אותן המסורין להנהגתם לשום שמים, ולהעמדת האמת בדעות ובמדות, ובעניני הישוב. מאירי].

[מכאן עד סוף דף ה. יש 13 מאמרים על גסי הרוח:

א. לסוף נכשל באשת איש, [רבא חולק על הלימוד],

ב. כאילו עובר עובר כוכבים,

ג. כאילו כפר בעיקר,

ד. כאילו בא על כל העריות,

ה. כאילו בנה במה,

ו. לא ינקח מדינה של גיהנום [אפי' דקנהו להקב"ה וכו', אפי' קבל תורה כמשה

רבינו, אפי' עושה צדקה בסתר],

ז. לסוף מתמעט,

ח. ראוי לגדעו כאשירה,

ט. אין עפרו ננער,

י. שכינה מיללת עליו,

יא. אין אני והוא יכולים לדור בעולם,

יב. אפילו רוח קימעה עוכרתו,

יג. לסוף נפתח,

[מאמר א' על גסות הרוח] אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש והכי קאמר צעד אשה זונה, עד ככר לחם [זה כבר דרש לעיל, וכאן מוסף], ואשת איש [דהיינו] זונה, נפש היקרה הגצוה היא [היא לשון נקבה קאי על הנפש יקרה, דהיינו הגם רוח] תלדנה, דודק אמריה ולד אומה [שהיא מתפעלת מצבעיותו] ומגישה, שנא' ואשת איש נפש יקרה תצוד,

אמר רב חייא בר אשי אמר רב, מים ראשונים שלפני המזון צריך שיגביה ידיו ראשי אצבעותיו למעלה שיהו המים משפיעין ללד זרועותיו, ולקמן מפרש טעמא, מים אחרונים של אחר הסעודה שחייבו חכמים מפני שמלג סדומים יש שמסמא את העינים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שתרד הזוהמא של תבשיל שצידיו שהרי להעציר הזוהמא הן, [אחרונים של אחר הסעודה שחקנו חכמים מפני מלג סדומים שמשמא את העינים, צריך שישפיל ידיו למטה כדי שתרד הזוהמא של תבשיל שבידו, שהרי להעביר את הזוהמא הן באין. תו"ש].

תניא נמי הכי, הנוטל ידיו, צריך שיגביה ידיו למעלה, שמא יצאו המים חוץ לפרק [שיצאו מתוך הפרק, שנממא קודם שיצאו לחוץ, אבל מחוץ לפרק אינו מוטמא, ויחזרו ויטמאו את הידים @ כדמקן צמקת ידיס (פ"ג מ"ג) שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים, הראשונים מטהרין את הידים, והשניים מטהרין את המים הטופחים על ידיו שנממא צמחילה מחמת ידיס,

[וזה לשון המשנה בידים פ"ב משנה ג: הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק. כיצד. נטל את הראשונים עד הפרק [פ' שלא יצאו מים הטמאין חוץ לפרק]. ואת השניים חוץ לפרק. וחזרו ליד. טהורה [שלמעלה מן הפרק אין חיד מוטמא את המים].

נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק [פ' שיצאו מים טמאים חוץ לפרק] וחזרו ליד. טמאה]

[אבל לרש"י היתה גירסא אחרת, וכן כתב במלאכת שלמה שם שלרש"י היתה גירסא אחרת],

ומתן הסם הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק, כלומר מן הפרק ולמטה גזרו עליהן להיות שניות ופוסלות את התרומה, ומטהרות צנטילה עד הפרק, שעד הפרק צריך צנטילה,

נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים שהרי טיהרו השניים את הראשונים,

נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה כלומר יאלו הראשונים חוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד ליעול עד מקום שיאלו הראשונים אלף עד הפרק כמשפטם, חזרו הראשונים ליד טמאה, שהרי נטמאו תחלה מחמת הידים והשניים לא טיהרו את היולאים,

הילכך צריך שיגביה ראשי אצבעותיו למעלה שמא יאלו מים הראשונים ויחזרו ויטמאו את הידים,

[והנפק"מ בין שתי הגירסאות הוא אם נטל הראשונה חוץ לפרק וגם את השניה עד מקום שהלך הראשונה, לפי גירסת רש"י נטהרו המים הראשונים ע"י השניים, אבל לפי גירסא שלנו לא נטהרו].

אבני חן למסכת סוטה

קשיא ליהו לרבי רבי שילא אהך דרשה דרבי האי יד ליד, לא ינקה ידי [כ"ה ברע"י] מיבעי ליה?

אלא אמרי רבי רבי שילא אפילו קיבל תורה כמשה רבינו שקבל [מורה. רע"י] מיד הקדוש ברוך הוא לידו (מורה) דכתיב ביה דברים לג מימינו אש דת למו, לא ינקה מדינה של גיהנם,

קשיא ליה לר' יוחנן האי יד ליד, יד מיד מיבעיא ליה דהא קרא במקבל מוקמינן ליה ולא בנותן, והוא ליה למיכתב יד מיד לא ינקה, יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה?

אלא א"ר יוחנן

דף ה' ע"א

אפילו עושה צדקה בסתר שנותן מידו לידו של העני דכתיב משלי כא יד מתן בסתר יכפה "אף" וגו' והכי משמע יד הנותנת ליד "אף" הוא לא ינקה מדינה של גיהנם לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל, אלא כיומה היא שאע"פ שמכסה אף ויממה, אינו מכפר על גסות הרוח,

[ושואל] אזהרה לגסי הרוח מנין שלא יהא גס רוח?

[ומתרץ] אמר רבא אמר זעירי [שקא גרם לאמר מאמר זה, זעירי חיינו קמן] ידמיה יג מו שמועו והאזינו אל [השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה] תגבהו כי ה' דבר ,

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא דברים ח ורם לבבך ושכחת אלמא מגובה לב לא לדי שכיח, ששוכח את צורא, ושכחה הוא מוזהר השמר לך פן משכה, וכתיב דברים ח השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך,

וכדרכי אבין אמר רבי אילעא [קאי על שני המאמרים של רבא אמר זעירי, ורב נחמן בר יצחק], דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה,

[מאמר ז על גסות הרוח] דרש רב עורא, זמנין אמר לה משמיה דרב אסי, וזמנין אמר לה משמיה דרב אמי,

[איוב כד כד ר' פיו קעט | ואינו והקבץ ככל יקפצון וקראש שבילת ימלו:]

כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט מתעצמו [ולא סוף דבר שמתמעט אלא שמכלין אותו מכל וכל עד שהוא כאלו אינו. מאירי], [מתמעט מתורתו וממונו, ע"פ שבת לג. סימן לגסות הרוח עניוה. ע"פ עיון יעקב, וכן יהודיע] שנאמר איוב כד כד ר' פיו קעט כיון שזומו מתמעטנין. רע"י,

אמר רבא האי נפש יקרה, נפש גבוהה מיבעי ליה, ועוד היא תצוור מיבעי ליה כיון דמסיפיה לרישיה קדרשת ליה, הכי איבעי ליה למכתב, ואשת איש יקרה היא תצוור אותה, אכל השמא משמע שאשת איש נדה את הנפש היקרה?

אלא אמר רבא כל הבא על אשת איש [פי' אשת איש חיינו בעון אשת איש] אפילו למד תורה דכתיב בה משלי ג יקרה היא מפנינים, [פי' יקרה היא] מכחן גדול שנכנס לפני ולפנים דאפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן עם הארץ לפתוח ראשון ולצרך ראשון, ומהאי קרא ילפינן ליה דסודות (דף יג), היא [העבירה של אשת איש] תצוורנו לדינה של גיהנם,

[מאמר ב על גסות הרוח] א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובר עבודת כוכבים, כתי' הכא משלי מז תועבת ה' כל גבה לב, וכתיב התם דברים ז ולא תביא תועבה אל ביתך,

[מאמר ג על גסות הרוח] ורבי יוחנן דירידה [שאמר המאמר משום רשב"י] אמר כאילו כפר בעיקר, שנאמר דברים ח ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' מעלה אני עליך כאילו שכחתי. (רע"י),

[מאמר ד על גסות הרוח] ר' חמא בר חנינא אמר, כאילו בא על כל העריות, כתי' הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתי' התם ויקרא יח כי את כל התועבות האל וגו' גבי עריות כתיב,

[מאמר ה על גסות הרוח] עולא אמר [קאי על מאמרו של רשב"י דאמר כאילו עבודה זרה, ומוסיף שעובר ג"כ על הלאו דלא תעשה לך פסל. ע"פ הרש"ש] כאילו בנה במה [עצודת. לעצודת. רש"י נדרים כב]. כוכבים [בשעת איסור הבמות. לפי הרא"ש והר"ן בנדרים כב]. שנאמר ישעיה ב כב חללו לכם מן האדום אשר נשמה באפו שמוזק עמנו כבעל נפש דהיינו גאון שחשונה נפשו עניינו כירבמה נחשב הוא, אל תיקרי במה אלא כמה [כזה גם בברכות יד. ושם קאי על הנותן שלום לחבירו קודם שהתפלל מוסיף שמואל במה [פי' למה] חשבתו לזה ולא לאלוה],

מאי [משלי מז ח תן עבת ה' פלגבתי לב] יד ליד ל' א' ינקה סיפיה דקרא דאירי ביה לעיל הוא תועבת ה' כל גבה לב, יד ליד לא ינקה?

[מאמר ו על גסות הרוח] אמר רב כל (הבא על אשת איש) [כל אדם שיש בו גסות הרוח. רש"י, ד"ס] ול"ג כל הנא על אשת איש דלא משתעי קרא אלא בגסי הרוח, אפי' הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם אבינו השליטו צנצנו על הכל כאברהם [שקראוהו] [שקראו. רע"י] קונה שמים וארץ דכתיב ביה בראשית יד כב ויאמר אברהם אל-מלך פדם הרמו תי ידי אליה אל עליון קנה שמים וארץ והיינו יד ליד אפילו דומה לאברהם שאמר הרימוני ידי וגו'. רע"י] לא ינקה מדינה של גיהנם,

אבני חן למסכת סוטה

ושמא תאמר ישנו בעולם ממקיים, ת"ל וְאֵינָנו,

ואם חוזר בו ואם חזר ונעשה ענין [ואין צורך תשובה בתענית וסיוגופים חרטה וידידיו, אלא בעזיבת החטא לבדו די לו. אה בשם מנחת סוטה], נאסף בזמנו כאברהם אבינו, שנאמר וְהָמָכּוּ ש[אם] ממך את עצמו ככל כמות שנאמר בן כל וְקִפְצוּן מן העולם [פי' קורא למיתה קפיצה מן העולם] ימותו מות ישרים, כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בראשית כד בכל שם בו מכל שם לג כל,

אברהם כתיב ביה וה' צדק את אברהם בכל, יצחק כתיב ביה ואוכל מכל, יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יס לי כל, והכי מפרש בזה"ל צדק אברהם רצה (דשאלמה כל מכל רצותא הוא שנתכרכו בכל אכל וכל אשר תמן לי מילתא בעלמא הוא דקאמר),

ואם לאו איוב כד וּבְרָאשׁ שְׁבוּ לֵת יִפְלוּ, מאי ובראש שבוּלת?

רב הונא ורב חסדא, חד אמר כי סאסא דשיבולתא גצהו של שכולת שקורין זקן השכולת, והוא נשבר ונפול מאליו, וחד אמר כשיבולת עצמה,

בשלמא למאן דאמר כי סאסא דשיבולתא, היינו דכתיב ובראש שכולת, אלא למאן דאמר כי שובולתא עצמה מאי וכ"ראש" שכולת?

אמר רב אסי, וכן תנא דבי רבי ישמעאל, משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוהה הוא מלקט והיינו וכראש שכולת, שראש נראית למעלה מחברותיה:

[ישעיה נז טו כי כה אָמַר רַם וְנִשָּׂא שָׁכֵן עַד וְקָדוֹ שִׁשְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹ שִׁשְׁמוֹ אֲשָׁפּוֹ] וְאֶת־דָּבָר וְשִׁפְלֵי־רוּחַ [לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפִלִים וְלְהַחֲיוֹת לֵב בְּרָפְאִים] רב הונא ורב חסדא, חד אמר אֶתִּי דכא אני מגדילו עד ששוקן אֶלֵּי וְהֵיטֵנו אֶשְׁכֵּן אֵת דכא, וחד אמר אני את דכא אני מרכין שכינתי אֶלָּל,

ומסתברא כמ"ד אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה,

א"ר יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו לאהוב את הנמיכות שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות כגון מצור וכרמל שגאו שם, כדכתיב למה תרדון הרים גבוהים (תהלים סח) והשרה שכינתו על הר סיני (והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה),

[מאמר ח על גסות הרוח] א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשירה יגדע וישרש אחרים כאשירה, שזריך גידוע

אחרים כדכתיב ואצדתם את שמם (דברים יב) כתיב הכא [ישעיה י לג הנה האדון ה' צָבָא וְתִמְסַע פֶּאֶרָה בְּמַעֲרָצָה] וְרַמִּי הָקוֹ מָה גְדוּעִים [וְהַגְבִּיהִם יִשְׁפְּלוּ], וכתיב התם דברים ז ואשיריהם תגדעון,

[מאמר ט על גסות הרוח] וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו נגער מקיץ בתחילת הממס' שנא' [ישעיה כו יט יִחְיוּ מִתֵּד נִבְלֵית יְקִימוּן] וְקִיצוֹ וְרִנְנוֹ שְׁכֵנִי עֵפֶר [פי' טל או' רח טלָה וְאֶרֶץ רָפְאִים תִּפְּלִי], שכבי בעפר לא נאמר דלשחממ ע"ל כל הממס' אלא שכבי עפר, מי שנעשה שכן לעפר משפיל עצמו לעפר בחייו,

[מאמר י על גסות הרוח] ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח, שכינה מיללת מקוננת עליו שנאמר [תהלים קלח ו בִּירְךָ ה' וְשִׁפְלֵי יָדָאָה] וְגִבְיָהּ מִמָּוֶרְחָק יִידַע רֵשִׁיָּה דקרא כי רס ה' וּשְׁפִל יִרְאֶה וּגְזִיָּה [ממרחק יידע. רע"י], "והגבוה" [פי' גם הרוח], "ממרחק" מקודם שגבה עליו פורענות ימים רבים, "יידע" שכינה מתאוננת ומשתכרת עליו, כמו וידע אלמנותיו (יחזקאל יט), וידע בזה אנשי סכות (שופטים ח), וידע כמציא למעלה (תהלים עד) לשון שצר,

דרש רב עזירא ואיתימא רבי אלעזר, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם גבוה רואה את הגבוה לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו, כמו (הושע ט י) קִפְצוּקָה בְּקִלְקָה בְּרִאשֵׁיָּקָה גְּלִימִי לָכֵן יִיָּקֶס נַמְתִּי עֵינִי לִקְרֹס וְלַחֲצֹס, ואין גבוה רואה את השפיל, אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה, ורואה את השפיל, שנא' תהלים קלח כי רם ה' ושפיל יראה,

[מאמר יא על גסות הרוח] אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' תהלים קא מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי אותו, אלא אָתוֹ לא אוכל,

[ויש לפרש ע"פ מה ששמעתי פעמיים מהרה"ג ר' שמואל בירנבוים זצ"ל בפירוש הגמ' סנהדרין קב. מאי אחר? אמר רבי אבא אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו חוזר כך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו, מי בראש? בן ישי בראש אי הכי לא בעינא, ושאל ר' שמואל לאבי זצ"ל [היו חבירים הרבה שנים ולמדו יחד בישיבת מיר בפולין, והוא היה צעיר הרבה מאבין בפירוש הגמ', אך ענה אחר "לא בעינא" על הזדמנות לטייל עם הקב"ה בגן עדן, [והסביר מצבו של אחר באותה זמן ולא הבנתי] ? וענה לו אבי זצ"ל ש"לא בעינא" אין פירושה איני רוצה, אלא "איני יכול",

ובזה יש לפרש הגמ' כאן שגם הקב"ה אומר להבעל גאווה שאומר "איני יכול" גם אני איני יכול עמך].

איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע משום רישא דקרא מלשני בסתר רעהו וגו' שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית [ועל זה ממשיך אותו לא אוכל, וקרי ביה אָתוֹ לא אוכל],

אבני חן למסכת סוטה

להתפלל, אותם שהם צור יצואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני, אבל גסי הרוח לא יצואו וגו',

א"ר זירא בשר כתיב ביה ויקרא יג ונרפא וצור כי יהיה צו בעורו שחין ונרפא, **אדם** אדם כי יהיה בעור צורו, נגע צרעת כי תהיה בדם, **לא כתיב ביה צד** מייניהו **ונרפא**, לפי דרכך אתה למד שמי שהוא כך ועניו כצור קרוב להמרחאות מוסורין הצאין עליו, אבל מי שהוא קשה כאלמה אין רפואה למכומיו,

א"ר יוחנן אד"ם למה נקרא שמו אדם = שהוא **א"פר ד"ם מ"רה** כלומר כולו הבל, לכך אל יתגאה, מרה [bile] היא ליחלומות מרה היוצאה מן המריה שבכבד, ומתגברת בדם הכל לפי המדעים, ושני העמים, ולפי המאכל שאוכל, ועל ידיה צאין חליים ונגעים ומכאוצות, יש שקורין בצדדי הרופאים מריה שמורה, ויש שקורין מריה אדומה, **בש"ר = ב"ושה ס"רוחה ר"מה**,

איכא דאמרי שאול מקום שאול צימו **דכתיב בשין**,

[מאמר יג על גסות הרוח] **א"ר אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף נפחת** מתמעט מחשיבותו, ונעשה פחות בלגשים **שנאמר**

דף ה' ע"ב

ויקרא יד ולשאת ולספחת על ידי שמנשא עצמו, צא לידי ספחת שאינו עיקר בלגשים אלא נספח וטפל, ואין שאת אלא לשון גבוה **שנא' ישעיה ב יד ועל [פ'ל] החרים הרמים ועל [פ'ל] הגבעו 'ת הנשאן 'ת,**

ואין ספחת אלא טפילה דבר שאינו חשוב בעצמו, אלא נטפל בלגשים **שנאמר** שמואל א ב לו ויהי פליהו ותר פביתך יבו 'א להשתחו 'ת לו ' לאנו 'רת בפה ויכפר להם ואמר **ספחני נא** אספני נא, בנבואת ציט עלי משתעי קרא, לאעמד כהנים גדולים אחרים, שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם, ויעזרכו לזקש מהם לאוספס ולקולטס אלס **אל'אחת הפהנו 'ת צאח' מן המשמרות לאכל פת'להם,**

א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה, שבשעה שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שבר עולה בידו ולא שבר קרבן אחר, מנחה שבר מנחה בידו,

אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, **שנאמר** תהלים נא זכחי כל הזבחים צמשת אלהים רוח נשברה,

ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר תהלים נא לב נשבר ונרכה אלהים לא תבוה,

ואמר ריב"ל כל השם אורחותיו מחשב הפסד מזה כנגד שכרה בעולם הזה, זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר תהלים נ ושם דרך אראנו בישע אלהים, אל תקרי ושם אלא

יד ואמר סלודסלו פנודרה הרימו מכשו 'ל מדרה עמי: טו כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקרו 'ש שמו 'מרו 'ם וקרו 'ש אשכו 'ן ואת'דקא וישפ'דו'ח לתתיו 'ת רות שפלים ולתתיו 'ת לב נדבאים: טו כי ל 'א לעו 'לם אריב ול 'א לנצח אקצו 'ף פ'רו'ח מלפני עמי 'ף ונשמו 'ת אני עשיתי: יז פגעו 'ן קצפתי ואבהו הסתר ואקצף וילך: שו 'בב בדרה לבו 'י: יח דרכיו ראיתי וארפא'הו ואנחהו ואשלם נחמיו לו 'ולאבליו: יט בו 'רא נוב [ניב] שפתים שלו 'ם | שלו 'ם לרחו 'ק ולקרו 'ב אמר ה' ורפאתיו: כ ותרשעים פים גגרש פי השקט ל 'א יוכל ויגרשו מימיו רפ'ש ומיט: כא אין שלו 'ם אמר אל 'הי לרשעים],

[מאמר יב על גסות הרוח] **א"ר אלכסנדר כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעה עוכרתו פורענות קלה טורפתו ומאצדתו #** [פי' אנשים גאים אלו נראין כאילו הם גבורי כח, אבל במציאות הם אנשים חלשים, עד שרוח קימעה משבר אותם] **שנאמר ישעיה נז כ ותרשעים פים נגרש גסי הרוח,**

דקרא דלעיל [פסוק טו] משתעי בשפלים ונדכאים להחיות רוח שפלים וגו' [פסוק טז] כי לא לעולם אריב עם אותן שפלים [פסוק יז] צעון צענו וגו' [פסוק יח] דרכיו רחמי וגו' [פסוק יט] צורא ניצ שפחים וגו', [פסוק כ] אבל הרשעים שאין שפלים ונדכאים, כיס נגרש כיס המגרש ומשלך רפש וטיט לשפתיו סביבו,

ומה ים שיש בו כמה רביעיות, רוח קימעה עוכרתו, **אדם שאין בו אלא רביעית אחת** שרביעית דס הוא מתקיים, שיעור זה הלכה למשה מסיני שרביעית דס מת ממא בזהל, מפני שהיא נפש, וקרינה ציה על כל נפשות מת לא יצא **עאכ"ו**,

א"ר חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהא בו אחד מושמונה בשמינית משקל קטן הוא והיינו עוכלא, כלומר צריך שיהיה צו מעט גאוה, שלא יהו קלי הראש מסתוללין צו, ויהא דכרו מתקנלין עליהן צעל כרחם, [קטנתי מכל החסדים הוא פסוק ח' בפרשת וישלח שהוא הסדרה השמינית בבראשית. בשם הגר"א],

א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעמרא ליה כי סאסא לשבולתא גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם, ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת,

אמר רבא בשמתא דאית ביה גסות הרוח ובשמתא דלית ביה גסות פורתא, לפי שאין צי עירו יראים ממנו ואין צו כח להוכיחם,

א"ר נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה לא יספוך אדם לא צכולה ולא צמקתה ד מי זומר דכתיב ביה מאי דקרי ליה קרא מושלי טו תועבת ה' כל גבה לב,

אמר חזקיה, אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר שהוא כך ולא כאנן שהוא קשה **שנא' ישעיה סו והיה מדי חרש בחדשו [וגו'] יבא #** [פי' ש"בא" אינה סיפור דברים, אלא צווי, שאומר שרק אלו שהם בשר יבואו, והשאר ישארו בבית] **כל בשר להשתחוות**

אבני חן למסכת סוטה

ושם דרך:

[שנינו במשנתנו] [כיצד מקנא לה כו']! הא גופא קשיא, אמרת אמר לה בפני שנים אל "תדברי" עם איש פלוני זה קס"ד אמר לה כו' היינו פירושא דכיד מקנא לה, אמר לה בפני שנים כו' ואשמועינן דזהו הקינוי אלמא דבור סתירה הוא אפי' מדברת עמו בשוק סתירה חשיב לה, מדקאמר זה הקינוי, דאי לאו דסתירה הוא ולא מיסתרא בה, מאי קינוי איכא, ולמה לי דמתרה בה,

והדר תני דיברה עמו, עדיין מותרת לביתה (לשמש, ציטה לשון משמש הוא) ומותרת לאכול בתרומה דכי עברה על התראתו ודברה עמו מותרת לציטה אלמא דבור לא כלום הוא [ראה תוס' ד"ה הא גופא קשיא]?

[ומתריץ] אמר אביי הכי קאמר אמר לה לאו פירושא דכיד מקנא לה הוא, אלל תרמי קמי ויה"ק, אמר לה אל תדברי ודברה, אל תדברי ונסתרה [אל תדברי ונסתרה או דברה] אע"פ שעברה על קינויו אלל דיבור, או אס [ולא כלום] [אמר לה בלשון קינוי, שאמר] אל תסתרי, ודברה עמו דברה עמו, אמר קינוי גמור דאל תסתרי עדיין מותרת לביתה עדיין באחת משתי אלו מותרת לבעלה ומותרת לאכול בתרומה,

אלל עברה על קינויו אלל סתירה, כגון שאמר לה אל תסתרי [ו] נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה, אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה:

[שנינו במשנתנו לעיל ב.] ואם מת חולצת: אמאי תתייבם נמי יבומי?

1. אמר רב יוסף אמר קרא דברים כד ויצאה מביתו לעיל מנייה כתיב כי מנא זה ערות דבר וגו' ויאלה מביתו וגו' והלכה והיתה לאיש אחר, לאיש אחר למה לי למכתב, אי למשרייה לאנסובא על ידי גט כריתות, לכחוב ויאלה מביתו והיתה לאיש, למה לי למכתב "לאחר",

אלל למעוטי יצמה, היכא דלא גרשה בעל [קודם שמת], אחר שנמא זה ערות דבר, והכי משתמעי קראי, כי מנא זה ערות דבר יגרשנה נספר כריתות, ויאלה מביתו, כלומר וכלל דא שנמא מביתו בין ע"י גירושין בין ע"י מיתה, אס זאת לינשא לאיש אחר תנשא, [אבל] ולא ליבם שאינו אחר אלל נשואין של זו, שמכח נשואי ראשון היא מקקם לו,

[ומקשה] א"ל אביי אלא מעתה חליצה נמי לא תיבעי דהא פטרה רחמנא ושרייה לאיש אחר, ככל ענין שנמא מביתו, אחר שנמא זה ערות דבר?

[ומתריץ] א"ל אילו איתיה לבעל מי לא בעיא גט מי משתריא בלא גט, הא כתיב וכחב לה ספר כריתות, אפי' מנא זה ערות דבר, כריתות בעיא, השתא נמי (תיבעי) [בעיא. ד"ס] חליצה דיבס במקום בעל קאי,

2. ואית דאמרי דהכי שני רב יוסף לעיל אמר רב יוסף רחמנא אמר

ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר זה לבעלה לגרש' מציתו כשנמא זה ערות דבר, כי היכי דלא ליסתריה לביתה כדאמר לעיל זוטא ציטא כי קריא לשומשמה, ואת אמרת תתייבם נמי יבומי [רבינו חננאל המביע דבריו ופירש ורחמנא אמר אשר לא יבנה, לבנות ולא לסתור. תוס'],

אמר ליה אביי [לרב יוסף] אלא מעתה לאחר לא תינשא, דלא תיסתריה לביתה?

אמר ליה

דף ו' ע"א

מי קא רמינן לה [וכי אנו משליכין אותה] עליה [על האחר שהוא איש זר] בעל כרחיה למינסבה בעל כרחיה, דאילו ליבס אמרינן ליה מנא יבוס קודמת למנא חליצה, אלל דהא אסור למימר ליה [שייבם אותה, דלא ליסתריה לביתה], וממילא אשמועינן קרא דאסור ליצמה, דלא שייך זה יבוס, והוא כאשת אח שלא במקום מנא,

3. ואיכא דאמרי אמר רב יוסף, הכתוב קראו אחר למי שנושאה [פ' לבעלה השני] [שאיין] [שאינו. ד"ס] [שאין בעל השני] בן זוגו של ראשון, שזה [בעל הראשון] הוציא רשעה מביתו, וזה [בעל השני] הכניס רשעה לתוך ביתו, ואת אמרת תתייבם נמי יבומי ומרמי עליה בעל כרחיה [בתמיה],

אמר ליה אביי אלא מעתה נשאת לאחר שגרשה ראשון שנמא זה ערות דבר, וניסת ומת בלא בנים, לא תתייבם דהשמה נמי אחר הוא, ואין [ה] בן זוגו של ראשון אס ינאנה, וקרמית [לזה] [לה] עליה במנא יבוס דהכתוב קראו אחר?

גביה דהאי אחר, אחיו של זה מיהא בשם טוב הוה קיימא ואיכא למימר הדדה זה [שעשתה תשובה] ואין קריי אחר, אלל הנושאה מתוך אלמנות או גירושין על מי שקלקלה תחמיו,

רבא אמר האי דקמי מתניתין ולא ממייצמת ק"ו אם נאסרה נסתרה זו במותר לה בעלה שהיה מותר לה, ומתקלקלו עכשיו הנישואין ליאסר עליו באסור לה דהיינו יצמה שהוא אסור לה כמי בעלה לא כל שכן שנאסרו נשואי הראשון, שלא להתייבס מכח אותן הנישואין,

אמר ליה אביי אלא מעתה כ"ג שקידש את האלמנה [מצות עשה מן התורה שייבם אדם אשת אחיו מאביו בין מן הנישואין בין מן האירוסין אם מת בלא זרע. רמב"ם הלכות יבום וחליצה פ"א הל' א] שהיא אסורה עליו ומת, ויש לו אח כהן הדיוט, לא תתייבם מכח ק"ו זה אם נאסרה במותר לה, באסור לה לא כל שכן ולקמן מפרש מאי נאסרה ומאי מותר לה, הלא אסור היה מתחילתו,

[ומתמה] נאסרה ! הא אסירא וקיימא, מותר לה ! אסור לה

אבני חן למסכת סוטה

הוא?

ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, סוטה שיש לה עדים במדינת הים שלא שנטמא מזה [מאיש זה], אין המים בודקין אותה,

מ"מ? דאמר קרא במדבר ה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה, דליכא דידע בה, לאפוקי הא דהא איכא דידע בה אע"ג דדרשין לעיל לעד אחד נאמן בסוטה, ולסוטה ודאית שלא משתה עוד ? [אפ"ה] אין מקרא יולא מידי פשוט, ודרשין ליה נמי הכי ועד אין בה, הוא דאמר והכי האיש את אשמו וכל הפרשה, הא יש בה עד אין המים בודקין אותה,

ואנהר לן עיינין ממתני' משום דקרא לאו ראייה הוא כל כך, דהא דרשינא לסוטה ודאית שיש [ויש. מו"ש] בה עד אחד לפנינו וללמד שלא משתה, דקתני ושכחו לה עדים שהיא טמאה,

דאיתו עדים אימת, אי נימא מקמי דתשתי, זונה היא ופשיטא דאסורה בתרומה, דהא מנא ליה האומרת טמאה אי [וב"ש אם באו עדים], אלא לבתר דשתאי ואינרין לאשמועינן דלא מחזיקין להו [להני עדים] כשקרי על אשר לא בדקו המים,

אי אמרת בשלמא אין המים בודקין אותה שפיר ומשום הכי לא מחזיקי להו [לעדים] כשקרי, דמשום דהוו ידעי בה לא בדקי לה מיא, אלא אי אמרת מים בודקין אותה, תיגלי מילתא למפרע דסתהי שקרי נינהו [אלא יש מכאן ראייה שאם יש עדים אינה נבדקת, ולכן זה שלא צבתה בטנה וכו' אינה סתירה למה שאומרים העדים שאכן נטמאת],

אמר ליה רב יוסף לעולם אימא לך מים בודקין אותה, והא [זו שלא צבתה בטנה וכו'] אימור זכות תולה לה דאמר לקמן (דף כ) זכות תולה במים המרים [אבל זה שיש עדים שנטמאת אינו גורם שלא תיבדק],

במאי קמיפלגי רב ששת ורב יוסף במתנוונה דרבי דקאמר לקמן (דף כג) גבי אשה שמלה לה זכות, דתנן רבי אומר זכות תולה במים המרים שלא יצבה בטנה מיד, ואינה יולדת אצל אינה יולדת לעולם ואינה משבחת, אלא מתנוונה מכחשם והולכת, לסוף שהיא מתה באותה מיתה צדי בטנה ונפול ירך,

רב ששת סבר בין לרבי ובין לרבנן הויה מתנוונה [ולכן אם הטעם שלא צבתה בטנה וכו' היא משום זכותה היה עכ"פ מתנוונה, וכיון שלא נתנוונה ויש עדים שנטמאת צ"ל שהטעם שלא נתנוונה היא משום שהיו עדים],

לא פליגי רבנן עליה דרבי [שגם רבנן סברי שהיתה מתנוונה], אלא שסוף שהיא מתה באותה מיתה לחוד [בוה פליגי רבנן ואמרי שאינה מתה], אצל צממונה לא איפלוג דכל מי שזכות תולה לה, מנוונה היא, וזו הויל ולא מנוונה לא תלה לה זכות, אלא שאינה ראויה ליצדק כלל משום עדים,

ורב יוסף [שאומר שאין להביא ראייה מכאן שאם יש עדים אינה נבדקת] סבר לרבי הויה מתנוונה ראויה ליצדק היא [פי' אף אם יש עדים, ראויה

אלא הכי פריך אשת כהן שנאנסה ונאסרה עליו, דאשת כהן אסורה אפילו באונס, אצל אשת ישראל מותרת דכתיב (צמדצר ה) והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת, ומדכתיב והיא מיעוטא הוא, ומשמע דיש אחרת שאפילו נתפשה אסורה [והיינו אשת כהן] ומת, ויש לו אח חלל מאביו, והוא חלל שגולד לאביו מן הגרושה ונמחלל מן הכהונה, ומותר בגשים הפסולות לכהונה, כדכתיב בכהנים הנושאים פסולות, ולא יחלל זרעו (ויקרא כא) אלמא זרעו חלל לא תתייבם מק"ו זה אם נאסרה צבעילה זו במותר לה לצעלה שהיה מותר לה באסור לה צינמה האסור לה באותה שעה לא כל שבן שנאסרו עליו נישואי אחיו שלא ליצמה מכת נשואין?

[ומתריץ] אונס בישראל [וכן בבבא חלל] מישראל שרי, וגבי דהאי (מיהא) ליכא איסורא ואילו הוא הימר גמור, ואין זה ק"ו, אצל צינמה צרנו, שהבעל והיזם שוין באסור זה, אם הימה תחמיו, הו"ק"ו, שהרי מחמת נישואין הראשונים היא נוקמת ליבוס, ואם על הבעל נתקלקלה ק"ו ליבוס:

[ראה רמב"ם הלכות תרומות פ"ו הל' ז' ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל, שני ענינים נכללו בלאו זה, שאם תבעל לאסור לה ותעשה זונה או חללה כמו שבארנו בהלכות איסורי ביאה הרי אסורה לאכול בתרומות לעולם כדן כל חלל שהחלל כור לכל דבר וכו'],

מתני': ואלו אסורות מלאכול בתרומה אם הוא כהן [לעולם, ואפילו הוא בת כהן, ואילו שאר סוטות אינן אסורות אלא עד שישתו וימצאו טהורות. רע"ב], האומרת [אשה שאומרת לבעלה אחר קניו וסתירה] טמאה אני לך [שהודמה לזית דין על קלקלה שהיו מאיימין עליה כדמתי מתני'. רש"י לקמן ריש ע"ב],

[אי קשיא בשלחי מ"ם נדרים (דף צ'): דפליגי רבה ורב ששת באומרת טמאה אני לך רב ששת אומר אוכלת בתרומה וכו' ? תריץ דהבא מיירי אחר קניו וסתיר' דרגלים לדבר, אפילו רב ששת מודה, והכי מפרש לה בירושלמי. ת],

ושכחו עדים שהיא טמאה [לשון זה משמע בסוטה, אבל לכאורה בכל אשה שיש עדים שנטמאה אסורה היא על בעלה], והאומרת אני שותה, ושבעלה אינו רוצה להשקותה, ושבעלה בא עליה בדרך דשזב אין המים בודקין אותה כדלקמן (דף כח), ונקא האיש מעון, צומן שהאיש מנוקה שלא צא עליה מאמר שנאסרה עליו, אז האשה היסא משא את עונה [אבל אם] אין האיש מנוקה מעון, אין המים בודקין את אשמו,

[כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל אין המים המאריים בודקין את אשמו וכו'. רמב"ם הלכות סוטה פ"ב הל' ח']:

גמ': אמר רב עמרם הא מילתא אמר לן רב ששת, ואנהר לן עיינין הניא לנו ראייה לדבריו # [אולי משתמש בלשון "ואנהר לן עיינין" משום שרב ששת היה סני נהור] ממיתניתי # [וראה עירובין סו. רב חסדא ורב ששת כי פגעי בהדי הדדי, רב חסדא מרתען שיפוחיה ממיתניתיא דרב ששת,

אבני חן למסכת סוטה

שפיר קדוש, ומשום הכי כי אמו עדים מנחתה נשרפת איפסלא מהקדשה מכאן ולהבא, ולא נפקא לחולין ונשרפת,

אלא אי אמרת אין המים בודקין אותה הואיל ולא ליצדק עומדת ולא ראוייה היא למנחה, תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש מעיקרא במעות קדוש דלא היתה ראוייה לכלי, ואין כלי שרת מקדשין אלא הראוי להם, כדאמר בנזמים (דף פג), ותיפוק לחולין בלא פדיון, שקדושת פה שלה וקדושת כלי שלה הכל בטעות, שהיינו כסורים שהיא טעונה מנחה, ואינו כן, והקדש טעות אינו הקדש # [וצ"ע דוה אליבא דב"ש נזיר סוף ל: אבל לב"ה שם הוי הקדש?]

[ומתריץ] אמר רב יהודה מדיסקרתא, כגון שזינתה בעזרה לאחר שקדשה בכלי, ועל זנות זה צאו העדים, ולא על טומאה של סמירה ראשונה, הילכך כי קדשה בכלי צמ מקדש ומקרב הוא, דלא הווי לה עדים דכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש,

מתקיף לה רב משרשיא והלא פירחי כהונה מלוין אותה? [ומתריץ] שזינתה מפירחי כהונה עצמן [ורבי ישמעאל לשומר מסרינהו, ורבנן אין אפטרופוס לעריות. נדה ל:],

רב אשי אמר כגון שנצרכה לנקביה והניחוה והלכה וזינתה דאמו פירחי כהונה בכיפה של ראשה תלי לה תלוים לה שלא תשמט מידם,

רב פפא אמר [לחרץ הקושיא על רב ששת ממשנה-בריייתא דאלו שמנחותיהן נשרפות שאינה יוצאת לחולין] לעולם כדאמרינן מעיקרא כדסה סלקא דעמיה ברישא, שעל טומאת סמירה ראשונה צאו, ואפילו הכי לא קשיא לרב ששת, ודקאמרת דהא דקאמר דכיון דלא חזיא לקידוש תיפוק לחולין אין הכי נמי מדאורייתא יצאת לחולין, ו מדרבנן היא נשרפת, לפי שאין הכל נקליף בהלכות לידע שצבציל שהיו לה עדים, לא היתה ראוייה לקדש, גזירה שמה יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול ואמו למימר מוציאין דבר שקדש בכלי שרת לחולין,

מתיב רב מרי [על תירוצו של רב פפא דאמר "גזירה שמה יאמרו"], [חנן במשנה לקמן בב: 1. נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות שנטמאו עד שלא קדשו בכלי ותפדה ויצא דמיה את המנחה,

2. משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף [ע"כ במשנה לקמן מבאן ואיך בבריייתא],

3. קדש הקומץ שקמנה, ונתן הקומץ בכלי שרת, קדש בקדושת קומץ, שהמנחה טעונה ארבע עבודות כנגד ארבע עבודות של דם ונזמים, קמיצה מתוך כלי שרת כנגד שמיטה, שהסכין של כלי שרת מקדש את הדם, ומתן כלי להקדיש הקומץ בכלי שרת שני כנגד קבלת דם, הולכה כנגד הולכה, והקטרות הקומץ כנגד זריקת הדם ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא ושוב אינה שומה דאמאן נציגן למשרייה או עד שמתה היא, הרי היא ככל המנחות שאינה

היא ליברק], אלא זכות מולה לה [ולכן לא מתה, ולא אמרינן סהדי שקרי ניעהו], ואי משום דלא נטמונה [דלרבי היתה צריכה לכה"פ להתנוונות] לרבנן הא מני רבנן היא דאמור לקמן זכות מולה לה דקסברי לא הווי מתנוונה כלל,

מתיב רב שימי בר אשי, ר' שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים, (ואם) [שאם. ד"ס] אתה אומר זכות תולה במים המרים, מדרחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות [נראה דר"ל דנשים שנממאו ושתו אם לא תברקנה יוצאו לעז על המים לומר שאין בהם ממש, וכ"מ בתוספות, ורש"י לא פירש כן. רש"ש] שלא יחו יראות מהם להודות שהיא טמאה ולא ימחה שם הקדש על המים, ואתה מוציא שם רע על המהורות ששתו, והן אומרים טמאות היו, אלא שתלה להן זכות,

[שמעתי מקשי, הא אמרינן לקמן כו: כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו שגם הבעל נענש, וא"כ אין כאן הוצאת שם רע, שיכולים לברוק אם החשוד לוקה? וצריך לומר שיש לתלות שלשניהם היו זכותם, או שמהם יש לה זכות גם הוא אינו לוקה כדי שלא לבייש אותה],

ואם איתא [לדרב ששת], יש לה עדים במדינת הים נמי דיש לה עדים לא מיצדקה, השמא נמי על ידי זו נמי איכא לעז על הטהורות ששתו כי אתה מוציא שם רע על המהורות ששתו, והן אומרים טמאות היו, אלא שיש להן עדים במדינת הים?

[ומתריץ] לר' שמעון קאמרת, לר' שמעון, מדוכות לא תליא משום האי טעמא דחייש הוא ללעז על הטהורות עדים נמי לא תלו,

מתיב רב[א. ד"ס, שרב שהיה בדרור ראשון של האמוראים לא היה בוקשה על רב ששת שהיה בדרור שלישי] ואלו שמנחותיהן נשרפות מנחות קנאות שלה, עשירית הארבע קמח שעורים, נשרפות למטה על בית הדשן, שאין ראיות ליקרב, ולא לפדות וליצא לחולין,

דף ו' ע"ב

האומרת טמאה אני שהדמה לזית דין על קלקולה שהיו מאיימין עליה כדמני ממני, ושבאו לה עדים שהיא טמאה, דאתו עדים אימת, אילימא מקמי דתקדוש בכלי שרת תיפוק לחולין בפדיון, שלא היה קדושת הגוף אלא קדושת פה, וכל המנחות נפדות כל זמן שלא קדשו בכלי,

אלא לבתר דקדוש בכלי שרת מקדשין את הראוי להם, שלא ללכת עוד לחולין, כדמתן כל הנוגע בהם יקדש, וליקרב אינה ראוייה שהרי אינה צאה אלא להזכיר עונה של זו שצדק, והרי היא צדוקה ועומדת, ולגדשה נמי לא חזיא להקריבה, דמנחת שעורים אינה כשירה אלא לקטפה ולעומר,

אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה אם שמתה עד שלא צאו עדים, אלמא נעשה שניתנה בכלי ראוייה לכלי שרת, דההיא שמתה בת מקדש ומקרב היא מספק, כשאר מנחת סוטה, הלכך ובי קדוש מעיקרא בכלי

אבני חן למסכת סוטה

בהן פסול בין קמינה להקטרה ותרשרף למטה,

הוא קיימא לן דרשא דהאי קרא,
[וא"ת הדין יוצאו לעו על המהירות שיש עדים במדינת הים, כיון שהיא יולדת,
והא אמר לקמן דאם היתה יולדת בצער יולדת בריחה, ואם היתה יולדת שחורים
יולדת לבנים? וי"ל דאינו דבר הניכר כל כך ולא מסקין ארעתייהו. תו"ש],
[וה"ה בא עליה בעלה בדרך נמי לא שכיח. ת:]

מהני: כיצד עושה לה, מוליכה לבית דין שבאותו מקום,
ומוסרין לו שני תלמידי חכמים, שמא יבא עליה בדרך שזריך
להשקותה צירושלים צ"ד הגדול כדלקמן, רבי יהודה אומר בעלה נאמן
עליה שלא יבא [עליה ?]:

נמ: תרי ואיהו הא תלתא, לימא מסייע ל' לרב, דאמר רב
יהודה אמר רב, לא שנו אלא בעיר הא דתנן בקידושין אכל אשה
ממייסדת עס שני אנשים, אבל בדרך עד דאיכא שלשה, שמא
יצטרך אחד מהן לנקביו, ונמצא אחד מהן מתייחד עם
הערוה הכא נמי הו"ל וסניס אסורין זה, לא סגי במאי שמה יצטרך הצעל או
שליש צ"ד לנקביו כו'?

[ומתירין] לא הכא היינו טעמא, כי היכי דליהוו עליה פהדי סא
יבא עליה יעידו עליו לצ"ד הגדול ולא יסקוה,

[שנינו במשנתנו שמוסרין לו שני תלמידי חכמים, ושואל]
אין כולי עלמא לא, לימא מסייע ליה לאידך דרב, דאמר רב
יהודה אמר רב, לא שנו דאשה ממייסדת עס שני אנשים אלא כשרין,
אבל פרוצין אפילו עשרה נמי לא, מעשה היה והוציאוה
עשרה במטה לאשת איש חוץ לעיר במטה, בחזקת מטה לקלקל עמה?

[ומתירין] לא, הכא היינו טעמא, דידעי לאתרוויי ביה ולומר לו מן
המורה כשאין האיש מנוקם מעון, שבה עליה משנאסרה עליו, אין המיס צודקין את
אשמו [בתוס' מביא ראיה דגבי התראה צריך תלמידי חכמים]:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר בעלה וכו': תניא רבי יהודה
אומר בעלה נאמן ואין צריך להעמיד עדים אצלו מקל וחומר, ומה
נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה [והא דמותר להתייחד עם
אשתו נדה הגם דאיסור יהוד הוא מדאורייתא ? י"ל שהאיסור הוא דוקא בעריות
כאלו שאין להם היתר. ע"פ תוס'], סוטה שהיא בלאו דלא יוכל צעלה
הראשון וגו' דאמרינן ציצמות צפ"ק (דף יא) מה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה
לרבות סוטה שנסתרה לא כל שכן,

ורבנן המדה הזאת שהצאת ראיה לדברך היא הנותנת את הדין שאנו
אומרים שצריך עדים נדה דכרת חמירא ליה, ומהימן ואינו צא עליה
סוטה דלאו לא חמירא ליה, ולא מהימן [פ' ולכן לא מהימן]],

[ומקשה] ורבי יהודה מק"ו מייתי לה, והא רבי יהודה מקראי
מייתי לה, דתניא במדבר ה והביא האיש את אשתו אל הכהן,
מן התורה האיש מביא את אשתו, אבל אמרו חכמים

4. קרב הקומץ ולא הספיק כהן לאכול את ה שירים עד שמת
הוא, או עד שמתה היא, הרי היא ככל המנחות ותאכל,
שעל הספק באת מתחילה, כיפרה מנחה זו את ספיקה והלכה
לה האי כפרה לאו כפרת עון הוא, ולא הזכרת עון, אלא כפרה הראויה לה
קאמרינן, שעשתה מנחה זו בשעת הקטרת קומצה כל מה שיש עליה לעשות, שהרי
בהשכר קרבה, יבא וישקה אותה ומיזדק, וכיון דבהשכר קרבה, שיריה נאכלין, כל
זמן שלא אירע בהן פסול צופין,

5. באו לה עדים שהיא טמאה אמעיקרא קאי קודם הקטרה מנחתה
נשרפת,

6. נמצאו עדיה זוממין עדי סתירתה שעל ידיהם צאה לכך מנחתה
חולין לא קדושת פה ולא קדושת כלי, ואין מועילין זה, דבטעות הוא, אלמא לא
אמרינן חשדן מדברנן כי נמצאו עדים זוממין, שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת
לחול, וש"מ כי קמי צאו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת, מדאורייתא קאמר
דבת מקדש הוא?

[ומתירין] עדים זוממין קאמרת, עדים זוממין קלא אית להו הכל
יודעין שהקדישה טעות,

תניא בוותיה דרב ששת דאין המיס צודקין, סוטה שיש לה עדים ולא
במטעמיה דועד אין זה, דהוא לא לספק סוטה מידרש, אלא לסוטה ודאית
צעד אחד אלא מקרא אחרינא נפקא,

ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא, ונקמה ומרעה זרע, והוא ליה למיכתב ואם
לא נטמאה ונקמה וגו' וטהורה היא לדרשה למידרש הכי טהורה מרעה זרע ולא
שניטולת מן המיס מפני שהיו עדים בטומאתה ולא שיש לה עדים
במדינת הים,

וטהורה וי"ו יחירא למעוטי ולא שתלתה לה זכות דבהא לא אמר קרא
ומרעה זרע (היא. ד"ס) ולא שישאו ויתנו בה ולא הניטולת מן המיס על
ידי שהיה קלקלה מפורסם לכל, שזכר היו נושאות ונותנות זה לדבר זה
מו' ז'ר' ת' [פ' כמו שחורות, ששחורות פשתן] בלבנה נשים טוות בלגנה [פ'
לאור הלבנה, ויושבות כמה נשים יחד ומספרות מהנשמע],

ורבי שמעון דאמר אין זכות מולה, נהי דוי"ו לא דריש, והא איכא

דף ז' ע"א

יש לה עדים במדינת הים מיהו יש לה עדים נפקא מקרא [דטהורה]
קשיא, דאמה מוציא שם רע על הטהורות, ויאמרו עדים היו להם?

לא שכיחא ולא מסקי אינשי אדעתייהו למחשדיהו לטהורות בהכי,
והא דשני לעיל לר' שמעון מדוכות לא תלה עדים נמי לא תלו ? משום דאכתי לא

אבני חן למסכת סוטה

מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך,

רבי יוסי אומר בעלה נאמן עליה מקל וחומר, ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו לא כ"ש,

אמרו לו [לר' יוסי] לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר לכשמתהר לפיכך אין יצרו חוקו שמוצטט הוא לאחר זמן תאמר בסוטה שאין לה היתר אם ממנא טמאה ולפיכך לבו חודף אמריה, ואומר משלי ט מים גנובים ימתקו כלומר דבר האסור לו יצרו חודף אמריו וגו' [ראה סיום מסכת גדרים],

[נראה דהאי ואומר פירושו הכי, כלומר מאי תלי בהכי שאין היתר לאיסורה, דרא דיצרו חוקו מאחר שאין היתר לאיסורה אין מתן בדבר אם לא עכשיו אימתי, וא"ת לא יתקפנו יצרו על אשתו הואיל ובעלה כבר, מים גנובים ימתקו. ת.],

ר' יהודה אומר מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן, שנא' והביא האיש את אשתו?

[ומתירין] אומר להו [ר' יהודה] קל וחומר ברישא ופרוכה כדאמר שכן יש לה הימך והדר אומר להו קרא,

[ומקשה] רבי יהודה היינו תנא קמא דצריימא? איכא בינייהו אבל אמרו לר' יהודה לית ליה:

מתני' היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלים ומאיימין עליה שמהא מודה בדרך שמאיימין על עדי נפשות כדאמרין בסנהדרין הו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות כו', בפרק אחד דיני ממונות (דף לו),

[וחזין ממה שמאיימין עליה, היו מדברים אליה גם בנחת] ואומר לה בתי [דברי אליה בלשון רכה כדי שתודה] הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה וגורם לגערה ילדה שמצא לידי קלקול, ושמה אמת הדבר, אל תביאי ענמך לידי מיתה מנוולת זו הרבה שכנים הרעים עושין יודעים לפתום, ומאויין לה תמיד, עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה, שלא ימחה על המים,

ואומר [ר"ם. ד"ם] לפניך דברים שאינם (כדי) [כדאי. ד"ם] לשומעין אינה ראויה לה, שאומר לפניך דברי הודאות נדיקים הראשונים, אלא כדי שתודה על קלקולה, כדאמרין לקמן יהודה הודה ולא צוה [אומר הדברים שתשמע בן] היא וכל משפחת בית אביה,

אם אמרה ממאה אני, שוברת כתובתה כותבת שובר על כתובתה, וימי והפסדמי כתובתי, ונתנת ביד בעלה שלא תצטענו לאחר זמן, ואינה נהרגת שלא הסרו זה עדים בשעת מעשה ויוצאת,

ואם אמרה מהורה אני, מעלין אותה לשער המזרח שער החינוך, שבו נכנסין להר הבית [פ' למטה] שעל פתח [פ' כנגד] שער

נקנור [הלשון קצת קשה ויש גם גרסות שונות [ראה ד"ם] ולפי רש"י יש להבין שמעלה אותה תחילה לשער המזרח שהוא השער החיצון של עזרת נשים, ומשם לשער נקנור שהוא שער עזרת ישראל, ובכפתור ופרח פירש ששער המזרח הוא שער נקנור. שם, ראה תו"ט],

ומשם לשער נקנור, הוא שער העליין שצוממה, שצין עזרת ישראל לעזרת נשים, [שהיו מעלין אותה ללשכת הגזית שהוא בגובה הר הבית, ומשם מורדין אותה לשער המזרח, שהוא שער החיצון, שבתחתית ההר, ומשם חוזרין ומעלין אותה לשער נקנור שהוא שער המזרח הפנימי בין עזרת נשים לעזרת ישראל והוא שוב בגובה ההר, וכל זה כדי ליגעה, אולי ע"י זה תודה. יבין]

@ [נקנור] אלס גדול היה והציל דלתות נחושת מאלכסנדריוס של מרס לאותו שער ונעשו צו נסים, כדמתן בסדר יומא (דף לו) ונקרא על שמו,

ששם משקין את הסוטות דנעין לפי ה' כדליף לקמן [הטעם שאינה נכנסת לתוך העזרה, ראה קידושין נב: וכי אשה בעזרה מנין, וכתב רש"י שם שגשים אין נכנסות לעזרה, אבל לפי התוס' שם ד"ה וכי אשה יכולה ליכנס, הטעם כאן צ"ל לפי שהיו מגלין אותה ואינה צניעות לעשות כן בעזרה. וראה ביאורי הרף],

ומטהרין את היולדות לקמן מפרש מאי היא,

ומטהרין את המצורעין @ מפני שלא נתקדש בקדושת עזרה, עובי חלל אותו השער, מפני המצורעין שמכניסין ידיו לבהמות, ליתן מדם האשם על צוהן ידו, וממסר כפורים שנכנס לעזרה בכרת, לפיכך לא קדשו שיוכל לעמוד בחלל השער, שאם היה כהן מוילא את דם האשם חוץ לעזרה, הרי הוא נפסל ביוצא, לפיכך צריך להכניס ידו לתוך חלל העזרה, וציאת מקצת שרא רחמנא,

וכהן אוהז בבגדיה צצית הזואר שלה אם נקרעו נקרעו אינו חושש ואם נפרמו נפרמו אינו חושש פרימה גדולה מקריעה שנקרעה לקרעים הכנה דמינני' צלע"ז כמו האי דפרים סילקא (שבת דף עד) עד שהוא מגלה את לבו [מהכתפים עד הבטן] ולקמן יליף לה מקרא וסותר את שיערה מקליעתו, ולקמן יליף לה,

רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה [ראה ברכות י: שהחזיק בהוד יפה ופרש"י בדדיה] לא היה מגלהו # [פ' והיה ביד הכהנים לשער, אם ע"י שיגלה אותה חובזה, או יצא שכרו בהפסדו], ואם היה שיערה נאה לא היה סותר, היתה מתכסה בלבושים מכסה בשחורים,

היה עליה כלי זהב

דף ז' ע"ב

וקטליאו' ת' מכשיט הוא, כמין חצי עיגול פתום, וסוגרת בו את חלוקה ומקיף את גרונה מן הדדין צומים, ומבעות, [מבעירין] [מבעירין. ד"ם] ממנה כדי לנוולה,

אבני חן למסכת סוטה

מה שכן בעולם הזה?

[ומביא פסוק שלאחר הפסוק אשר חכמים יגידו, איוב טו יט] **לָהֶם לִבָּדָם**
נִתְּנָה הָאָרֶץ יְהוּדָה זֹכֶה לַמַּלְכוּת בְּמוֹסַפְתִּי דְּזִכְרוֹת (פ"ד) רְאוּנָה נָטַל חֶלֶק
מִחִילָה בְּאֶרֶץ צֶעֶזֶר הִירְדֵן וְלֹא־עָבְרָה זֶר בָּתּוֹ כָּבֶם דרש רבי תנחומא
אימתי לא עבר זר במוסר כשנא משה לנרנן # [שסמך ברכתו זה לזה, וחברן ע"י
"וואת",] [פירש ר"י בשם רבי שמואל היינו בחלוקת יחזקאל שראובן ויהודה
שכנים [ובן פ' רש"י באיוב ט"ו. ב"ח. ח'],

בשלמא ביהודה אשכחן דאודי, דכתיב [בראשית לח כה] הוא
מוציאת והיא שלחה אל-חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לו אנכי הרה ותאמר
הפרגא למי תחתות ותפתילם ותפשוה האלה: כו] וַיִּכְר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר
צִדְקָה מִמֶּנִּי, אֵלֹא רֹאוּבֵן מִנִּלִּי דאודי?

דא"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן מאי דכתיב דברים לג
יחי ראובן ואל ימות דברים לג וואת ליהודה אין לך צנכמא
השנטיס מתחלת חולת, חוץ מו,

כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה
מגולגלין בארון ענמות כל השנטיס העלו ממזרים, והוא שאמר יוסף
והעליסם את עצמותי מזה אתכם (שמות יג) עם ענמותיכם, והיו עצמות כל
השנטיס שלן קיימת, ויהודה איבריו מתפרקין ומתגלגלין בצרונם, מפני שנידה את
עצמו בערצו של צנימין ומטאחי לך כל הימים (בראשית מג) אפי' לעולם הבא,
ומהכא נפקא לן (מכות דף יא) נדיו של חסם אפילו על מנאי הוא בא,

עד שעמד משה ובקש עליו רחמים, אמר לפניו רבש"ע מי
גרם לראובן שהודה במעשה יועי אציו יהודה שהודה במעשה ממר, וכן
היה מסורת צדיקים,

[פ' שמושה רצה להוכיח זכותו של יהודה, לכן לא היה די מה שיהודה הודה על
חטאו, אלא זכות יותר גדול מזה הוא שגרם שאחרים ילמדו ממנו, ויכח את
הרבים. ראיתי בשם ר' חיים שמואלביץ זצ"ל,
ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני, עמד ראובן ואמר צלצלתי
יועני אציו, ועשיו ימי ראובן שלדו קיימת כאלו הוא חי, וחלל ליהודה שהוא מתגלגל
וזאת ליהודה,

מיד דברים לג שמע ה' קול יהודה, על איבריה לשפא למקום
שנתקו משם, כמו דשף מדוכמיה (חולין דף מצ),

ולא הוה קא מעיילין ליה למתיבתא דרקיעא לישא וליתן עם שאר
החכמים, [אמר משה] דברים לג ואל עמו תביאנו,

ולא הוה קא ידע משקל ומטרה לישא וליתן בשמעתא בהדי
רבנן, [אמר משה] דברים לג ידיו רב לו יהא לו נחמן לניב ריבו, והאי דכתיב
ידיו, לשון מלחמה הוא, מלחמה של מורה,

לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהילכתא לא היה זוכה

ואחר כך מביא חבל מצרי עשוי מצרי דקל, מסיב הגדל סביב הדקל,
וכיון עליו וקושרו למעלה מדריה כדי שלא ישמטו בגדיה לארץ [ואף
שמתחלה גילה דריה, מעכשיו כיסה אותם],

וכל הרוצה לראות בא לראות, חוץ מעבדיה ושפחותיה
מפני שלבה גם בהן כשאלם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא מירא
ולא מודה ולאו מזקשין שמוה ולא ימחה שם הקדש על המים, וכל הגשים
מותרות לראותה לקמן פריך והא מנא רישא כל הרוצה לראות זה רואה
ואפילו אנשים שנאמר [יחזקאל כג מו] וְהִשְׁבֹּתִי וְנָמָה מִן־הָאָרֶץ] וַיִּנְסְרוּ
פְּלִי־הַגָּשִׁים מִקֶּרֶב הוּא בִּמְחֹקָל וְלֹא תַעֲשִׂינָה בְּזִמְתָּכָנָה:

נמ' מנהגי מילי דנעיא צ"ד הגדול, נהי דצירושלים צעין להשקותה כדכתיב
והעמיד הכהן את האשה לפני ה', אכל צ"ד הגדול דהיינו שצעים ואחד מנלן, דלא
נתכשרו זה אחד משני צמי דינין שהיו שם של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח
הר הצית, ואחד יושב על פתח העורה, כדאמר בסנהדרין (דף פו) ?

א"ר חייא בר גמרא א"ר יוסי בר' חנינא אתיא תורה תורה,
כתיב הכא במדבר ה ועשה לה הכהן את כל התורה, וכתיב
התם דברים ז על פי התורה אשר יורוך, מזה לחלן בשבעים
ואחד צוקן ממרא אף כאן בשבעים ואחד דכתיב (דברים יז) מן המקום
ההוא, מקום מיוחד דהיינו לשכת הגזית, שאפילו מלאן אצו פגי והמרה עליהן,
ליפנין מיניה דאין המרלחו המרלא (סנהדרין דף יד) :

[שנינו במשנתנו] ומאיימין עליה וכו': ורמינהו בדרך שמאיימין
עליה שלא תשתה, כך מאיימין עליה שתשתה, אומרים לה
בתי אם ברור לך הדבר שמהורה את עמדי על בורייך היסמכי
על נקיומך ושתי, לפי שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש
שמונה על בשר חי, אם יש שם מכה מחלחל ויורד אין שם
מכה אינו מועיל כלום?

לא קשיא כאן קודם שנמחקה מוגילה כדי שלא ימחה השם מאיימין
שלא לשות, כאן לאחר שנמחקה מוגילה ולאחר שנמחקה אומרים לה
דברי תנחומין לשמות, אם נקיה היא, כדי להמירה לצעלה, שלא מירא מן המים
ותאמר טמאה אני, והיא טהורה ותוציא לעו על עצמה ועל בניה:

[שנינו במשנתנו] ואומר לפניו וכו': ת"ר אומר לפניו דברים
של הגדה, ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים דברים
הכתובים בתורה שנעשו צימים הראשונים,

כגון הגדה זו [איוב טו יח] ד אֲשֶׁר־חֲכָמִים יִגִּידוּ ויודו על חטאם וְלֹא־אֶ
כְּחָדוּ מֵאֲבוֹתָם [מלכותיהם], ומי הם יהודה הודה ולא בוש, מה
היה סופו נחל חיי העולם הבא, ראובן הודה ולא בוש מה
היה סופו נחל חיי העולם הבא ראובן במעשה צלה כדלקמן, ויהודה
במעשה ממר צדקה ממני,

ומה שכן? מה שכן ! כדקא אמרינן [שנחלו עולם הבא], אלא

אבני חן למסכת סוטה

לומר דבר המתקבל, [אמר משה] דברים לג ועזר מצריו תהיה,

בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תישרף תמר, אלא ראובן למה ליה דאודי, והאמר רב ששת חציף עלי (בר ישראל) דמפריט חמאיה לרבי נראה שאינו נכלס בדבר?

[ומתריץ שלכן הורה] כי היכי דלא ליחשדו אחוהי [שלא יהיו חשודים] שלא יהו שאר אחיו נחשדין מאניהם:

[קצת קשה דא"כ היה די לו להורות רק לאביו ולמה היה להתורות עבור זה ברבים. וצ"ע. ילקוט המאירי, # ואולי אם לא ידעו האחים שיעקב יודע שראובן הפך הממונה, לא יבינו האחים למה יעקב שונא את ראובן יותר משאר האחים].

[שנינו במשנתנו] אם אמרה טמאה אני וכו': שמעת מינה כותבין שובר ופלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי היא דבבא בתרא (דף קט), דקאמר רבי יהודה אין כותבין שובר, אלא יקרעו את השטר, דאם כן נריך זה לשמור שובר מן העכברים?

[ומתריץ] אמר אביי תני מקרעת שטר כמוצתה,

[ומקשה] א"ל רבא [לאביי] והא שוברת קתני?

אלא אמר רבא [הא דאמרינן במתני' דכותבין שובר] במקום שאין כותבין כתובה עסקינן אלא סומכין על מנאי צית דין שמקו לכתולה מאתים ולא למנה מנה, וכשמגרשה מוילאה גיטה וגוזה זה, וכשמאלמנה מציאה עדי מיטה וגוזה, והתם כיון דלא אפשר, מודי רבי יהודה שכותבין שובר, דטוב לו שיהא בידו קצת ראיה שפרע, כדי שלא תחזור ותציא עדי מיטה אחרים בצית דין אחר, ותחזענו:

[שנינו במשנתנו] ואם אמרה טהורה אני, מעלין אותה לשערי מזרח: מעלין אותה

דף ח' ע"א

התם קיימא בלשכת הגזית, דקאמרת שיאימו עליה צ"ד הגדול, ולשכת הגזית בעזרה היתה, הנהי בקודש ותפיה בחול, דאמר ביומא פרק שני (דף כה) ?

[ומתריץ] דמסקינן לה ומחתינן לה [ומורידין אותה] מכל הר הבית לאחר שיאימו עליה כדי לייגעה ותדאג מן המים, ותודה כשתראה בצרחה,

דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, בית דין מסיעין את העדים ממקום למקום שמעידים עדות נפשות, וכשדוקין אותן, היו מסיעין אותן מפניה לפניה, ומלשכה ללשכה כדי שתטרף דעתן עליהן, ויחזרו בהן:

[שנינו במשנתנו] ששם משקין את הסוטות וכו': בשלמא סוטות [עומדות בשער נקנור] דכתיב במדבר ה' והעמיד הכהן את האשה לפני ה' והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל בני עזרה, [ראה קדושין נב: וכי אשה בעזרה מנין, וראה שם בתוס' ד"ה וכי וז"ל פי' הקונטרס דאין אשה נכנסת בעזרה כדתנן פ"ק דכלים ולא דק דלא אשכחן בשום דוכתא דנשים אסורות ליכנס בעזרה, ולפי תוס' הטעם שלא נכנסה הסוטה לעזרה, הוא מפני שהיו מגלין אותו ואינה כבוד לעשות כן בעזרה. וראה בה"א],

מצורעין נמי דכתיב ויקרא יד והעמיד הכהן המטהר וגו',

אלא יולדת מאי טעמא?

אילימא משום דאתיין וקיימין אקורבנייהו כשמקריצים את קרבן קייניהם, לטהרם באכילת קדשים, ומזה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו, דתניא אין קרבנו של אדם קרב, אלא אם כן עומד על גביו ונפקא לן בספרי מתשמרו להקריב לי צמועדו (צמדצר כח), ומי שיכול ליכנס בעזרה נכנס, ואלו שלא היו יכולות מפני שהיו מחוסרות כפרה, עומדות בחלל שער נקנור שלא נחקדש,

אי הכי זבין וזבות נמי כשמקריצין קרצניהם הן מחוסרי כפרה ואינן יכולין ליכנס?

[ומתריץ] אה"נ [שגם זבין וזבות עומדים בשער נקנור בשעה שמקריבין קרבנותיהם], ותנא חזא מינייהו נקט, # [וצ"ע דובין וזבות היו חייבין שני תורים או שני בני יונה, ונותנים מעות לתוך השופרות כדאמרינן בשקלים יח: ובעירובין לב. שהיו הולכות לביתם וסומכין על הכהנים כדאמר התם אין ב"ד של כהנים עומדין משם עד שיכלו המעות שבשופר],

[ענין חדש] ת"ר אין משקין שתי סוטות כאחת, כדי שלא יהא לבה גם בחבירתה, רבי יהודה אומר לא מן השם הוא זה לא זהו הטעם שאמרת, העיקר הנאמר בדבר אלא אמר קרא במדבר ה' והשניע אותה הכהן אותה לבדה,

[ומקשה] ות"ק הכתיב אותה? ת"ק ר"ש היא דדריש טעם דקרא @ צ"מ (דף קטו) דקא אמר לא תחזל בגד אלמנה, בעניה נאמר ולא בעשירה, דטעם המקרא שאם אתה ממשכנה ואתה חייב להחזיר לה, ואתה נכנס שחרית ליטלו וערצית להחזירו, משיאה שם רע בשכינותיה,

ומה טעם קאמר, מה טעם אותה לבדה, כדי שלא יהא לבה גם בחבירתה שמה האחת עומדת על צווייה, ואינה מודה לומר טמאה אני, ותצרתה שהיא טמאה רואה את זו שאינה מודה וסובלת את צושהה, ולזה מתגבר עליה לעשות כמו זו, ואינה מודה,

[ומקשה] מאי בינייהו בין רבי יהודה לרבי שמעון, אי משום לזה גם זה, ואי משום גזירת הכתוב?

אבני חן למסכת סוטה

אחרים כל ימיה פרחי כהונה נקט על שם שהיו מזויין צעורה יותר משאר העם, התם הא מסתלקא [פ' שהרי הם נסקלין],

וכי תימא אתי לאיגרווי באחרניית' על ידי שראו את זו ערומה מתגרה יצא נשים אחרות? האמר רבא גמירי מסורת צדי מרדכי [ולא פירש כמו כל גמירי דבכולא תלמודא דמשמע הל"מ, והוצרך לומר כן מראיתא הכא אמר רבה. וק"ל. יעב"ץ] דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות,

[עיי' תשו' חת"ס יו"ד סי' קפ"ד מש"כ בזה וכן בתשו' בית שער סי' או"ח סי' ל"ג מש"כ לענין שמיעת קול אשה ע"י מכונת הפאנאגראף, ילקוט חמאירי], [מקש' מפרק אין דורשין (חגיגה יא):] דאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריהו? ולא קשיא מידי דהתם ה"פ מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם, אפי' שלא בפניה, אבל מחמת שראה הנסקלת ערומה אינו מהרהר אחר אחרת. ת],

[ומקשה] אמר רבא [וכי רק] דר' יהודה אדר' יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן ל"ק בתמיה דשנית רבי יהודה, ולא חיישת לשנויי דרבנן?

אלא אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה ל"ק כדשני,

דף ח' ע"ב

דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא, הכא מעמא מאי אמרי רבנן שמעיה לביישה, ואפילו היא טהורה משום יחזקאל בנ' [וְנִסְרוּ פְלִיגְשִׁים שְׁלֹא יצאו עֲמָן לְיָד מַשָּׂה וְתַהֲיֶינָה נְעוּטוֹת, התם שהיא נסקלת אין לך ייסור גדול מזה לאחרות, וכי תימא לעבד בה תרתי מיסה ונשה?

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון אמר קרא ויקרא יט ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה [וכן הוא בפסחים עה, וסנהדרין מה. ועוד],

לימא דרב נחמן תנאי היא [שהרי ר' יהודה אומר שרק מכסין פרק אחד באיש וכו', ונימא שר' יהודה לית ליה ברור לו מיתה יפה]?

לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן, והכא בהא קמיפלגי, מר סבר בזיוניה עדיף ליה טפי מצערא דגופיה [ע"י שהאדם מלוכב אינו ממחר למות, שהגדרים מנינים שלא יחרגו אותו אבני הסקילה, לכן אומר שלהיות ערום] משום על האדם ושנוי לו טפי מצערא דגופיה, הילכך מיסה יפה היא לו לסקל לבוש, ואע"פ שזערו נמשך שאינו ממחר למות, ולא לסקל ערום וימחזה,

ומר סבר צערא דגופיה, עדיף ליה טפי מבזיוניה ורבי יהודה סבר צערא דגופא עדיף ליה, וזו היא מיסה יפה לו לסקל ערום, ואע"פ שמתחזה, ולא יסקל לבשוש וימשך צערו:

[שנינו במשנתנו] היתה מכוסה לבנים וכו': תנא אם היו

איכא בינייהו רותתת אשה שאנו רואים זה שהיא רותמת מאימת המים ואינה מודה, למ"ד שלא יהא לזה גם זה וזו אנו רואין שאין לזה גם זה, ולמאן דלא דריש טעמא דקרא אלא גזירת הכתוב, אין משקין עמה אחרת,

[ומקשה] ורותתת מי משקין עמה אחרת, נהי דאין לזה גם זה האיכא משום עשיית מצות חבילות כדמניא כו' והא אין עושין מצות חבילות חבילות שגרה כמו שהיו עליו למשאי, וממהר לפרק משאו, [תימא מאי פריך והלא אין עושין מצות חבילות ליכא אלא איסור מדרבנן משום דמיחוי עליה במשא, ואינה פליגי בקראי. ת],

דתנן אין משקין שתי סומות כאחת, ואין ממהרין שני מצורעין כאחת, ואין רוצעין שני עבדים כאחת, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות?

אמר אביי ואיתימא רב כהנא לא קשיא, כאן [הא דתנן שאין עושין מצות חבילות] בכהן אחד הוי חבילות, וכן לגבי עבדים צ"ד אחד וצ"ד אחד [שהרי האדון מוצע בעצמו את העבד], כאן [שברותתת משקין שני סומות יחד] בשני כהנים:

[שנינו במשנתנו] והכהן אוהו בבגדיה [בפרק אלו הן הלוקין תניא נמי הכי חזן הכנסת אוהו בבגדיו כו', ונראה משום דכתיב בו ונקלה, מצוה לנוול, בתוספתא [פ"א] כהנים מטילים גדרות וכל מי שיעלה גדרו אפילו כ"ג יוצא ועומד בצד סוטה ואוהו בבגדיה. ת']:

תנו רבנן במדרב ה ופרע כל מקום לשון גילוי הוא את ראש האשה, אין לי אלא ראשה, גופה מנין כדמין מגלה את לבה?

ת"ל האשה, אם כן מה ת"ל ופרע את ראשה? מלמד שהכהן סותר את שערות מרצה בגילוייה שסותר קליעתה:

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר אם היה לבה וכו': למימרא דר' יהודה חייש להרהורא שלא יתנו הכואץ את לבה זה [ראיתי מפרשים כאן דקאי על האשה שיש לה מחשבות להראות את יפיה, ובדאי זה טעות, שלהראות את יפיה באופן כזה הוא צער גדול בשבילה בלי ספק. כך מצאתי שכתבתי לפני זמן] ורבנן לא חיישי,

והא איפכא שמעינן להו, דתנאי האישי כנסקל, מכסין אותו פרק אחד חמיכת צגד מלפניו, ושאר כל גופו ערום מלפניו, והאשה שני פרקים אחד מלפניה ואחד מלאחריה, מפני שכולה ערוה אחריה ופניה, שצית השת נראה משני צדדין דברי רבי יהודה, וחכ"א האישי נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה?

אמר רבה [לתרין ר' יהודה שאומר כאן שלא היו מוגלין אותה, ובסקילה אומר שמכסין אותה רק שני פרקים] הכא [בסוטה] טעמא מאי שמא תצא מב"ד זכאית טהורה ממנה, ולא יצדקו המים, ויתגרו בה ויהיו רודפים

אבני חן למסכת סוטה

שחורים נאים לה, מכסין אותה בגדים מבווערים:

[שנינו במשנתנו] היו עליה כלי זהב וכו': פשיטא השתא נוול
מנוויל לה הני מיבעיא?

מהו דתימא בהני אית לה ביוון טפי שהיא ערומה עד לזה ורמשה
פרוע, וימן עליה חשיטיו זהב, גנאי הוא לה שדרך בני אדם להמלוץ בלדס ערוס
ומגעלו ברגלי כדאמרי אינשי שלוח שלח מופשט, כדמתרגמינן ופשט
ושלח ערמיל ערוס וסיים מסאני [ולבוש מנעלים] קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] ואחר כך מביא חבל וכו': בעא מיניה רבי אבא
מרב הונא, חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה,

משום שלא ישמטו בגדיה מעליה הוא, ובצלצול קמן נמי
סגי,

או דילמא משום דאמר מר לקמן במדה שאלס מודד זה מודדין לו
היא חגרה לו חגרה את ענמה בצלצול נאה להמנאות בפניו, צילצול צנדי"ל
צלע"ו, לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה
מודדיה, [ולכן חבל המצרי] מעכב?

א"ל תניתוה דעיקר הבאמו אינו אלא כדי שלא ישמטו ואח"כ מביא
חבל המצרי וקושרו לה למעלה מודדיה, כדי שלא ישמטו
בגדיה מעליה [וסגי בצלצול קמן]:

[שנינו במשנתנו] וכל הרוצה לראות בה יראה וכו': הא גופא
קשיא, אמרת כל הרוצה לראות בה רואה, אלמא לא שנא
גברי ולא שנא נשי, והדר תני כל הנשים מותרות לראותה,
נשים אין אנשים לא?

אמר אביי תרגמה א[על]נשים לרשא דקמני כל הרוצה אנשים,

אמר ליה רבא והא כל הרוצה לראות בה רואה קתני?

[ומתריץ] אלא אמר רבא כל הרוצה לראות בה רואה, לא שנא
גברי ולא שנא נשי, ונשים חייבות לראותה שנאמר יחזקאל כג
ונספרו כל הנשים ול' תעשינה פומתכנה:

מתני' במדה שאדם מודד בה מודדין לו, היא קשמה את
עצמה לעבירה המקום נוולה,

היא גלתה את עצמה לעבירה [שעמדה במקום שתיראה לנואפים.
שט, ולא נשארה בביתה בדרך נשים הצנועות. יבין] המקום גלה עליה
[שמעמידים אותה בביון בפני רבים. שט],

כירך התחילה בעבירה תחילה [בפישוק רגלים. יבין] בדרך משמש

היך נהנה מחילה בקירוב צפר, לפיכך תלקה ירך מחילה לקלל אותה דכתיב צמת ה'
את ירךך נופלת ואת צטק צצה [צמדצר ה] ואחר כך הבטן,

לפיכך תלקה הירך תחילה, ואחר כך הבטן,

ושאר כל הגוף לא פלט [לא ניצל מפרענות. שט, אף שלא נזכר בפסוק.
יבין]:

נב' אמר רב יוסף אף על גב דמדה ענמה במילה שפסקו ארבע
מימות צית דין [שרק אם יושבים ב"ד של ע"א בלשכת הגזיו, דין דיני נפשות,
ראה משנה סנהדרין פו: לענין זקן ממרא, וראה שבת טו. ארבעים שנה עד שלא
חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנויות], "ב"מדה לא במיל
שמודדין להם לעוצרי עצירה במדה שמתחייבים צה ומתים בדוגמת אותה מיתה,

דאמר רב יוסף הגמלא קאמר דאמר רב יוסף נמי בעלמא וכן תני ר'
חייא מיום שחרב בהמ"ק [גם בזמן המקדש אם עבר עבירה בלא עדים
והתראה היה נענש מן השמים לפי עונש המגיע לו, אלא מלתא דפסיקא נקט
דלאחר החורבן בטלו ר' מיתות לגמרי. ע"פ התוס'], אע"פ שבמילה
סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו,

והא בטלו? אלא "דין" ארבע מיתות לא בטלו דין שמים שהיא
דוגמא,

[סקילה] = מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג דומיא דסקילה דתמן
(סנהדרין דף מה) צית הסקילה היה גבוה שמי קומות, אחד מן העדים צא ודחפו
כו' או חיה דורסתו ארי דורסו צפצפרניו ומפילו לארץ וגם זה דומה לנסקל,

[שריפה] = מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה [לכאורה אינה
דומה לגמרי, שמיית שריפה הוא מבפנים והגוף קיים? # ואולי אם מת ע"י
שנכנס עשן לגופו [smoke inhalation], יהיה דומה לאבר ששופך לפיו], או
נחש מכישו והארס שורפו,

[הרג] = מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות ומיתת מלכות
מתחין את ראשו בסיף והרג נמי סיף הוא כדלמרינן בסנהדרין (דף צג) או
ליסטין באין עליו [בא"ה מביא מהח"ס יו"ד ח"ב סימן שלג דלאו כללא
הוא שכל הנרצח וודאי היה מחויב בסיף מדין ב"ד, אלא דהמחוייב בסיף נרצח
על ידי נכרים בסיף],

[חנק] = מי שנתחייב חניקה, או טובע בנהר, או מת בסרוכבי
צומנל"ט והוא חולי צגרונו,

תניא היה רבי אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין
לו שנאמר ישעיה כו ח בַּסְּאִפְאָה צִמּוֹךְ אוֹתָהּ סָאָה עֲמָה בְּשִׁלְחָהּ
כְּשֶׁמֶתָהּ מִשְׁלַחַה לְאֶצְדָן הַרְיָבָה [בשהיה מורב עמה להפרע ממנה היה שופך
חמתו על השדות והנגות לשלוח בהם שדופן וארבה, ולא פגע בנפשות תחלה.
מר],

אבני חן למסכת סוטה

11. היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש פחותה ומגונה שזכוסות,

[פ' שהנואף מונה עמה בגניבה ובסתר, ולא תוכל להאכילו ולהשקותו בעת שהוא מונה עמה, אך היא תאכילהו ותשקהו כשיבא לביתה בעת שבני אדם מצויין שאי אפשר לזנות עמה והוא נכנס בדרך ביקור. בן יהוידע],

12. היא עשתה בסתר, תהלים צא [הקב"ה שהוא] יושב בסתר עליון שם בה פנים פנאי ליפרע ממנה, ושממי אני את פני [ויקרא כ] ונמתי [את] פני [שם ז], כולן לשון פונה אני מכל עסקי ועסקי בהן, [ובמדרש ילקוט מפורש בענין אחר, יושב בסתר שם פנים של צורת עובר בדמות הנואף לפרסם בעולם זנותה. מהרש"א, וראה רש"י בבבורות מו: בסוף הדף ד"ה הכרת פניהם ענתה בהם [ישעיה ג ט] הכרת פני הולדות ענתה צנואפים, שהקב"ה זר את הממזר צלזות פני המנאף].

שנאמר [ומביא פסוק שהנואף עושה מעשיו בחשכת לילה] איוב כד טו ועיין נא | שְׁמֵרָה [תצפה. מצ] נֶשֶׁף [שיגיע הלילה] לֵאמֹר לֹא-תִשְׁוֹרְנִי עֵינִי וְסֵתֶר פָּנִים יִשִּׁים [הקב"ה שהוא יושב בסתר, פניו ישים בנואף זה] וגו',

13. דבר אחר היא עשתה בסתר, המקום פירסמה בגלוי, שנאמר משלי כו כו תִּפְסֹּה שְׁנֵאָה [שנאמר צמסאון] המכסה דבר [השנוי] [השנאי. רע"י] למקום,

בְּמִשְׁאֵוֹ יִן נחשך, כמו [איוב ל ג] בְּחֹסֶר [בסבת חסרון העושר] וּבְכֶפֶן [וברעבון] גִּלְמוֹד [ישבו יחידי בלי חברת אנשים] הֶעֱרָקִים צִיָּה [היו נסים לארץ ציה ושוממה] אָמֵשׁ [ר"ל חשך] שׁוֹ אֶלָּה וּמִשְׁאָה [ענין חשך ושוממון, מקום שאין אנשים מצויים, להסתיר קלונם. מר] שְׁעוּסָה מעשיו צמושך, [כאשר תתכסה השנאה בחושך ר"ל העושה דבר השנאה והרעה במקום שאין אנשים רואים]

תִּגְלֶה רָעָתוֹ בְּקֶהֱלֹ (וגו') [הנה סוף הדבר תגלה רעתו בקהל רב ואז יקבל גמול הרעה. מר],

[ומקשה] ומאחר דנפקא ליה מאחת לאחת למצא חשבון ישעיה ט כ כָּל סֹאן סוֹאן ברעש שָׂא ללמדנו שֶׁאֵף עֲצִירוֹת קִטְנוֹת (נפרעות) [נפרעין. רע"י] הימנו למה לי מאסת לאסת נפקא?

לכמדה שצמדה שמודד מודדין לו, הפרעון מעין המטא,

ומאחר דנפקא ליה מכי ישעיה ט ד פִּי כָל-סֹאן יִן סוֹ אֵין בְּרַעֲשׁ ישעיה כו ח בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיֹבְנָה למה לי?

לכדרב חנינא בר פפא, דא"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה אינדה מן העולם שנאמר בסאסאה בשלחה וגו',

אין לי אלא סאה עזירה גדולה, מנין לרבות תרקב חצי סאה, מרי וקצ דהיינו ג' קצין, וחצי תרקב, קב, וחצי קב, רובע, וחצי רובע, תומן ועוכלא משקלות קטנים הן ושיעורן צצצא צמרא צהמוכר את הספינה (דף ט) מנין? תלמוד לומר ישעיה ט ד פִּי כָל-סֹאן יִן סוֹ אֵין בְּרַעֲשׁ [פ' סאון סאה קמנה, שאפילו על עבירה קמנה אין מוותרים לאדם. שט],

ומנין שכל פרומה ופרומה ואע"פ שלא נפרעו ממנו פעם ראשונה ושניה לא ויתרו לו עליהם אלא מנטרפין לו אותן לחשבון מצטרפת לחשבון גדול? תלמוד לומר [קהלת ז] כו רָאָה זֶה מְצֹאֲתִי אֶמְרָה קְהֵלֶת] אַחַת לְאַחַת לְמִצָּא חֶשְׁבֹן וְ,

וכן מצינו בסוטה שבמדה שמדדה בה מדרו לה,

1. היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו [פרכסה כנגדו], לפיכך כהן מעמידה על שער נקנור, ומראה קלונה לכל,

2. היא פרסה לו כנגדו סודרין נאין על ראשה, לפיכך כהן נוטל כפה דע"ף מעל ראשה, ומניחו תחת רגליה,

3. היא קשטה לו פניה, לפיכך

דף ט' ע"א

פניה מוריקות הכי (מני) [מן. רע"י] לקמן [כ.], אינה מספקת לשמות, עד שפניה מוריקות, ועיניה צולעות,

4. היא כחלה לו עיניה, לפיכך עיניה בולמות,

5. היא קלעה לו את שערה, לפיכך כהן סותר את שערה,

6. היא הראתה לו באצבע רמזה לו לנא אצלה, לפיכך ציפורניה נושרות,

7. היא חגרה לו בצילצול, לפיכך כהן מביא חבל המצרי, וקושר לה למעלה מדריה,

8. היא פשטה לו את יריכה, לפיכך יריכה נופלת,

9. היא קיבלתו על כריסה, לפיכך בטנה צבה,

10. היא האכילתו מעדני עולם, לפיכך קרבנה מאכל בהמה שעורס,

אבני חן למסכת סוטה

סאתו שנאמר איוב כ במלאות ספקו כל רגזו יצר לו (תנאנו)
[תנאנו. רע"ז דרה וגו',

דרש ר' חנינא בר פפא, מאי דכתיב תהלים לג רגזו צדיקים
בה' לישירים נאווה תהלה, אל תקרי נאווה תהלה [פ'] נאווה
להלל], אלא נווה תהלה על עסקי נוה צמים שזנו יהללוהו, זה משה
ודוד שלא שלמו שונאיהם במעשיהם [במעשי ידיהם] להיות נהנים
מהם,

דוד דכתיב איכה ב טבעו בארץ שעריה לעיל מיניה כתיב חשב ה'
להשחית חומת צד ציון, ועלה כתיב טבעו בארץ [שעריה. רע"ז], ומנודת ציון היא
עיר דוד וציון, דכתיב בספר שמואל (ב, ה), וכשנאל (זרים) [גוים. רע"ז] צימי
דקיקו טבעו [השערים. רע"ז] דלמות השערים שהיו של נחשת או של [כסף ו.
רע"ז] זה כדי שלא ישאום אויבים, ועצים [ואצנים. רע"ז] לא נשאו אטם,
[כתב רש"י דאירי בנכסי דוד עצמו, וכתב המהרש"א דמדרש אגדה מפורש
דאירי בשערי מוקדש, ואע"פ שבימי דוד עדיין לא נבנה בית המקדש? מ"מ עיקר
הכבוד לדוד שהוא הכין לזה כסף וזהב. הערות],

משה דאמר מר משנבנה מוקדש ראשון נגזו אהל מועד
קרשיו קרסיו ובריהיו ועמודיו ואדניו, היבא [היבן נגזו]? אמר
רב חסדא אמר אבימי, תחת מחילות של היכל [ראה שקלים טו:
שכהן אחד ראה את הרצפה שהיא משונה מחברותיה],

תנו רבנן סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה
שביקשה לא ניתן לה שאסורה לזנוע ומה שבידה נטלוהו ממנה
אם שומה מים מתה, ואם הודתה נאסרה לזנוע והפסידה כמוכנה,

שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין
לו ומה שבידו נטולין הימנו [פ'] עין שנתן במה שאין לו, נהפך ל"עני".
בן יהודה],

דף ט' ע"ב

1. וכן מצינו בנחש הקדמוני נתן עיניו צמח וצא עליה, והיינו דכתיב
(בראשית ג) הנחש השלטי לשון משמש ונשואין הוא # [בבורות ח, הכל משמשין
פנים כנגד עורף, חוץ משלשה משמשין פנים כנגד פנים, ואלו הן: דג ואדם
ונחש. ומ"ש חני תלתא? כי אתא רב דימי, אמרי במערבא הואיל ודברה עמהם
שכינה] שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו, מה שביקש לא נתנו
לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו קומה זקופה,

[יש להעיר הא ידע שאם חוה תאכל גם היא תמות, וא"כ איך חשב שאדם ימות
וחוה תחיה? וי"ל דחוה עצמה לא תאכל שהרי שמעה שאם תאכל תמות, אבל
חשב שאת בעלה תכשיל ותאכיל אותו בזה וא"כ הוא ימות והיא תחיה. הערות],

2. אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה
שלך עשאו ערוס מכל, ועכשיו בראשית ג ארור הוא מכל הבהמה
ומכל חית השדה,

איני והאמר רבא שלשה כוסות צמלמו של שר המשקים האמורות
במצרים למה? אחת ששתת בימי משה, ואחת ששתת
בימי פרעה נכה [ירמיה מו יג הדבֿר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל הַנִּבְיָא] לְזוֹא
נְבִי־קִדְרָאֲרִי מִלֶּךְ צָבָל לְהַפּוֹת אֶת־לֶרֶךְ מִנְּקָרָם, ואחת שעתידה לשתות
עם חברותיה לימות המשיח, אלמא לא נטרדה במכה ראשונה,

וכי תימא הנך אזורו הראשונים כלו כולן והני אחריני נינהו ואלו
מאומות אחרות, היו שנחשבו בארץ מצרים,
[ראה יבמות עו: רש"י ד"ה הנך אולי לעלמא. ממו וטבעו צימי פרעה וכי אזהר
רשמנא מערב רב.],

והתניא [יבמות עח.] אמר רבי יהודה, מנימין גר המצרי היה לי
חבר, מתלמידיו ר' עקיבא, אמר מנימין גר המצרי, אני מצרי
ראשון הוא עזמו נתגייר ונשאתי מצרית ראשונה, אשיא לבני
מצרית שניה בת מצרית גיורת, וגר מצרי שמהא היא שניה לגיורת, כדי
שיהא בן בני שלישי מותר לבא בקהל וראוי לישא בת ישראל, דכתיב
(דברים כג) צנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה',

שאם הייתי משיא לבני מצרית ראשונה, היה בן צני שני מצד האם דאמר צימנות
(דף עח) ובקידושין (דף קז) [צנים אשר יולדו] להם הלך אחר פסולן,
אלמא עדיין מצרים הם, דלילו שאר אומות, מותרין לזא בקהל מיד,
מנימין לית ליה הא דאמר דברכות (דף כח) שהעמונים [והמואבים] והמצרים
מותרין לזא בקהל שכבר עלה סמריה וצלצל את כל האומות,
והכי נמי קמיי דתר דהך מילתא בתוספתא דקדושין, אמר לו ר"ע מנימין טעית
שכבר עלה סמריה וצלצל כו'?

אלא אי איתמר הכי איתמר, א"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה
נפרע "מן המלך", עד שעת שילוחו, שנאמר בסאסאה
בשלחה תריבנה וגו',

אמימר מתני להא דרב חנינא בר פפא אהא מן המקרא הזה,
מ"ד מלאכי ג כי אני ה' לא שנית, ואתם בני יעקב לא
כליתם,

אני ה' לא שנית, לא הכיתי לאומה ושנית לה,

[הוא הדין דאהא מצי למיפרך הא דרבא והא דמנימין],

ותימיה מאי הוה מצי לתרין [פ'] דקשה לתוס' דבשלמא לעיל תירין דקאי רק על
מלך, אבל כאן אינו יכול לתרין בן] דלא הוי מצי לתרין למלך של אומה, מוקדאמר
ואתם בני יעקב דמשמע אבל בני יעקב קאמר, ובאומה שלימה מיירי. ת],

ואתם בני יעקב לא כליתם, היינו דכתיב דברים לב חצי אכלה
בם, חצי כלין מכותי כלות והן אינן כלין [פ'] שאף אם יזרוק הקב"ה
עליהם כל חציו אין ישראל כלין, וראה בן יהודה שמפרש ע"פ מדרש שהקב"ה
משבר את ההצצים לחתיכות קטנות כדי שלא יכלו ח"ו],

אמר רב המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא

אבני חן למסכת סוטה

מכספו],

3. אני אמרתי יהלך בקומה זקופה מקללנו אתה למד, וכן כל אלה
 אתה למד (מקללמן) [מקללנו. רע"י], עכשיו על גחנונו ילך,

4. אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו עפר יאכל,

5. הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו בראשית ג טו [ו] אַיִכָּה | אִשִּׁית בִּינֶךָ וּבִין הָאִשָּׁה וּבִין זֶרְעֶךָ וּבִין זֶרְעָה,

1. **וכן מצינו בקין** נתן ענינו צמאומה ימירה שגולה עם הבל [שעם קין גולדה רק בת אחת, אבל עם הבל גולדו שתי תאומות, וקין רצה לישא אותה שמעון שהוא הבורר]. ששתי תאומות גולדו עמו, והיינו דכמיז (צראשית ד) את אחיו את הבל, שני אחים שני ריבויים,

2. וקרח על הכהונה, ונזלע,

3. ובלעם צממונו של בלק [כדי. רע"י] לקלל את ישראל, ונהרג במדין, שהלך לטול שכר עשרים וארבעה אלף שנפלו מִישראל בעֲצָחוֹ,

4. וְדֹאגָא אֲבִיר הַרוּעִים וּגְדוֹל שְׁחַלְמֵימִידִים הִיא, וּמִתְקַנָּא דְּדוֹד שְׂרָאָה נְבוֹן דְּבַר, וְאִישׁ מוֹאֵר, וּמִרְאָה פְּנִים בְּהִלָּה, בְּדִמְכִיב (שְׁמוּאֵל א טו) הִנֵּה רְאִימִי בֶן לִישִׁי בִּית הַלְתָּמִי וגו' וְאִמְרִינֵן. רַע"ן צִאגְדָּה דְּחֶלֶק [פְּנֵה דְרִין גָּ:] דְּכָל הַפְּסוֹק הַזֶּה דּוֹאגָא אֲמַרו בְּשֵׁנוֹ הֲרַע,

[סנהדרין צג: אלא, רמו [רמו] לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכן בשש [שש] ברכות, ואלי הן, דוד, ומשיח, דניאל, חנניה, מישאל ועזריה. דוד - דכתיב (שמואל א' ט"ז) ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן ליש בית הלחמי 1. ידע נגן 2. וגבור חיל 3. ואיש מלחמה 4. ונבון דבר 5. ואיש תאר 6. וה' עמו וגו'. ואמר רבי יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע, ידע נגן שיוודע לישראל, גבור שיוודע להשיב, איש מלחמה, שיוודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר, איש תואר שמראה פנים בחלכה. וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום.]

בכולו אמר להו' [שאלו] יהונתן בני כמורו. כיון דאמר ליה [וה' עמו] מילתא דבדידיה נמי לא הוה ביה חלש דעתיה, ואיקניא ביה. דבשאלו כתיב (שמואל א' י"ד) ובכל אשר יפנה ירשיע, ובודד כתיב, ובכל אשר יפנה יצליח, מנלן דרואנ הוה? כתיב הכא (שמואל א' ט"ז) ויען אחד מהנערים מיוחד שבנערים.

5. **ואחיתופל** נתן עיניו במלוכה, כדאמר בחלק סנהדרין (דף קא) ראה את יואל מאממו וסבדר שעמדי לנלוך [: ושאר הדיבור שייד בסוף, בן כתב על הגליון משם הע"י אבל לפנינו ליתא],

6. וגחזי צממונו של נעמן, ונלכדו,

[במלכים ב' ה' שנענמן נצטרע ובה לשאול בלישע, ואמר לו שירחץ ו' פעמים בירדן, ונתרפא, ורצה ליתן ממון לאלישע ואלישע לא רצה ליקח, אבל גיחוץ רץ אחריו ולקח ממנו, אבל לכסוף נצטרע גיחוץ וישב מחוץ למחנה ולא נהנה

7. ואבשלום [צמלכות ונהרג. רע"י],

8. ואדוניו [בן דוד] באישג ומהרג,

מַלְבִּים א ב יג וַיָּבֹא אֲהֲרֹנָה בֶן־חֲנִיָּה אֶל־בִּתְשָׁבַע אִמֶּשֶׁל מֶלֶךְ וּתְאֹמַר הִשְׁלוּ אִישׁ
בְּעַבְדָּהּ וַיֹּאמֶר שְׁלוּ אִישׁ יד וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֱלֹהֶּ וּתְאֹמַר דָּבָר: טו וַיֹּאמֶר אֶת־יְדֹעַת
כִּי־לִי תְהִיָה הַמְּלוּכָה וְעַל שְׁמוֹ כְּלִי־יִשְׂרָאֵל פְּנִיהֶם לִמּוֹד וְתַסְבֵּחַ הַמְּלוּכָה וְתַחֲיוֹ
לְאֹחִי כִּי מֶלֶךְ הָיְתָה לוֹ: טז וְעַתָּה שְׂאֵלָה אַחַת אֲנֹכִי שְׂאֵל מֵאַתָּה אֶל־תַּשְׁבִּי
אֶת־עַמִּי וּתְאֹמַר אֵלָיו דָּבָר: יז וַיֹּאמֶר אֲמַרְיָאֵל לְשֵׁל מֶלֶךְ הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יִשְׁבִּי
אֶת־עַמִּיךָ וְיִתְּנִי אֶת־אֲבִישָׁנִי בְּשֹׁנְמִית לְאַשָׁה: יח וּתְאֹמַר בִּתְשָׁבַע טו בִּי אֲנֹכִי
אֲדַבֵּר עִלָּה אֶל־הַמֶּלֶךְ:

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שָׁל מֶלֶךְ בְּרָא לֵאמֹר כֹּה תֵעָשֶׂה לִּי אֵל הֵם וְכֹה יוֹסִיף מִי בְנֵיכֶם
וְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה׃ כֹּד וְנִמְתָּח חִי'ה' אֲשֶׁר כִּתְּבוּ וְיוֹ 'שִׁיבִי' [וְיוֹ 'שִׁיבִי']
עַל־כִּסֵּא דָוִד אָבִי וְאֲשֶׁר עָשִׂה לִּי בֵּית כְּאֶשֶׁר דִּבֶּר מִי חַי' ם יוֹמַת אֲלֵהֶם׃ כֹּה
וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שָׁל מֶלֶךְ בְּרָא בְּיָדוֹ יָדָע וַיַּעֲבִיבוּ וַיִּמָּת׃

9. ועוֹזִיאוּהוּ צְהוּנָה וְהִרְעַת זְרָחָה (עַל מַלְחָה) [צִמְחָה] (דֵּה"צ כו),

[illegible]

טו ויבְּחֻקֹתָיו בָּבָה לְבוֹ עַד־לְחֻשְׁתֵּי וַיַּעֲמֵל בָּהּ אֶל־חַי וַיָּבֹא אֶל־יִחִיָּאל ה' לְהַקְטִיר עַל־מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת: יז וַיָּבֹא אַחֲרָיו עֹרֵיהֶן כִּהְיוּ נְעֻמָּה בָּהֶם | לְחַ' שְׂמֹנוֹ יָמִים בְּיִיחִיָּאל יח וַיַּעֲמֵדוּ עַל־עֵצֵיהֶן הַמִּלֶּךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ ל' אֵלֶּה עֵצֵיהֶן לְהַקְטִיר לְחַ' בִּי לִפְתָּהִים בְּגִירֵי־אֶהָרָן הַמִּקְדָּשִׁים לְהַקְטִיר צֶא מִי־הַמִּקְדָּשׁ בִּי מַעַלְתָּ וְל' אֵלֶּה לְכַבֹּד מִד' מִוֹ' אֶל־חַיִּים: יט וַיִּזְעַף עֵצֵיהֶן וַיְבַדּוּ מִקְטֹרֶת לְהַקְטִיר וַיִּנְעֹפוּ נְעֻמָּה־הַפָּתָהִים וַתִּזְרַעַת וַתִּרְחַף בְּמִצְחוֹ לִפְנֵי כְּתָהִים בְּבֵית ה' מַעַל לְמִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת: כ וַיִּפֹּן אֵלָיו עֹרֵיהֶן כִּהְיוּ כְּחַ'רָאֵשׁ וְכָל־הַפָּתָהִים וַתִּפְחֵ־הֵיָא מַצְעֵר בְּמִצְחוֹ וַיִּבְחֻלֹהוּ מִשֵּׁם וַיִּסְחֹרֹה גִּדְּחָה לְצֹאת בִּי נְגַעַו ה' כֹּא וַיְהִי עֵצֵיהֶן הַמִּלֶּךְ מַצְעֵר | עַד־יוֹ'ם מו' חו' וַיִּשֶׁב בֵּית הַחֻפְּשֹׁת [הַחֻפְּשִׁית] מַצְעֵר בִּי גִנּוּר מִבֵּית ה' וְיוֹ' חַם גְּנוֹ עַל־בֵּית הַמֶּלֶךְ שו' כָּמֹא אֶת־עַם הָאָרֶץ:

10. והמן,

שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבדברם נטלוהו מהם ומה (שצידו) [שצידם. רע"י] נטלו (הימנו) [מהם. רע"י], לא יחזו ימיהם:

אולימא משום דכתיב במדבר ה' באת ה' את יריבך ונפלת ואת במנך צבה, וחכתיב במדבר ה' וצבתה במנה ונפלה ירכה?

אבני חן למסכת סוטה

באלה יתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר,

ולפי שבא על עשר פלגשי אביו דכמיז כספר שמואל [ב טו טז] ויגאל
הפגל וכל צימו [פגליו] ויגזע [הפגל] את עשר נשים פלגשים לשמור הצמי,
[רש"י לא הביא עיקר הפסוק ששם נאמר שאבשלום בא על עשר פלגשי אביו,
והא לך הפסוק],

ש"ב טו בא ויאמר אחיהפל אל-אבשלום בו א אל-פלגשי אביו אשר הניח
לשמו ר הבית ושמו פלי-ישראל פיי-נבאשת את-אביו וחקו ידי פל-אשר אתה
[על כי עדיין נרפים הם בחושבם פן ישלימו האב והבן, וינקמו מאתנו, אבל בזה
ידעו כי נבאשת את אביו ויתחזקו ידיהם להיות עמך. מר]:

לפיכך נתנו בו עשר [ולפי שהתנאה בשערו לקח ב"עשר" שהוא אותיות
שער. בן יהודה לקמן סוף יו:] [לו נביו ת] [לו נביו ת. ד"ס]
[spear-heads] מנימות שנאמר שמואל ב יח טו ויסבו עשרה נערים
נשאי פלי יו אב [ויסבו את-אבשלום וימיתוהו],

מיתת אבשלום

שמואל ב יח ט ויבא הפרד תחת שו' כה האלה [ענף האילן] הגור' לה
ויהזק ראשו' באלה ויתן [ונשאר תלוי באויר] בין השמים ובין הארץ
והפרד אשר-תחתיו עבר,
שם פסוק יד ויאמר יו' אב ל א-בן אחילה לפניה [לא אתה חבתי אלא אני
אתחול להכותו בענין שהיה החטא עלי. מלכ"ם] [ינח] [יואב שר צבא של דוד]
שלשה שבטים בכפו' ויתקעם בלב אבשלום' עו' דגו חי בלב
האלה [היה עוד חי תלוי מול לב האלה]:
שם פסוק טו ויסבו עשרה נערים נשאי פלי יו אב ויסבו
את-אבשלום וימיתוהו:

שמואל ב טו א ויהי מאחרי כן ויעש לו' אבשלום' ס כרבה נססים וחמשים איש
רצים לפניו: ב והשקים אבשלום' ויעמד על-יד הנה השער ויהי פל-האיש
אשר-יתחילו' ריב לבו א אל-המלך למשפט ויקרא אבשלום' ס אליו ויאמר
ארימיה עיר אתה ויאמר מאחור שבטי-ישראל עבדך: ג ויאמר אליו אבשלום' ס
ראה דברך טו' כים ונכחים ושמוע אין-לך מאת המלך: ד ויאמר אבשלום' ס
מירשמיני שפט בארץ ועלי יבו' א כל-איש אשר-יתחילו' ריב-ומשפט והצדקתיו:
ה ויהי בקרב-איש להשתחו' ת לו' ושלח את-ידו' והחזיק לו' ונשקלו': ו ויעש
אבשלום' ס בדבר הנה לכל-ישראל אשר-יבאו למשפט אל-המלך ויגב אבשלום' ס
את-לב אנשי ישראל: ז ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום' ס אל-המלך
אלכה נא ואשלם את-גדרי אשר-גדתי לה' בחברו': ח כי-גדר גדר עבדך בשבתי
בגשור בארם לאמר אם-ישיב [ישו'ב] וישיבני ה' וירושלם ועבדתי את-ה': ט
ויאמר לו' המלך לה בשלו' ס ויגם ויגלה חברו' נה' י וישלח אבשלום' ס מרגלים
בכל-שבטי ישראל לאמר בשמעכם את-קו' ל השפר ואמרתם מלה אבשלום' ס
בדברו': יא ואת-אבשלום' ס הלכו מאתים איש מירושלם קראים והלכים לתחם
ול' א ידעו פל-דבר:

ולפי שגנב ג' גנבות, לב אביו ולב ב"ד דכמיז (שמואל ז' טו) [פסוק
ז] אלכה נא ואשלמה את נדרי וגו' וכמיז [פסוק יא] [ואת אבשלום הלכו מאתים

אמר אביו כי לייט לייט תחילה וקללה היא תחלת הפורענות ירך
והדר בטן לייט, ומיא כי בדקי כי אורחיהו בדקי בטן ברישא
שצמעים נכנסו תחילה ומקלקלות אותן והדר ירך ואח"כ נופלות לירך,

[ומקשה] בקללה נמי כתיב במדבר ה לצבות בטן ולנפיל ירך,
ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא
לעז על מים חמרים שיאמרו לא עשו כסדר האלה, ואין פורענות זו על ידן:

שופטים יג ב ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו' מנו' ח ואשתו'
עקרה ול' א ילדה: ג ויבא מלאך-ה' אל-האשה ויאמר אליה הנה-נא את-עקרה
ול' א ילדת ותרית וילדת בן: ד ועתה השמרי נא ואל-תשתי יין ושכר ואל-תאכלי
פליטמא: ה כי הנה תרה וילדת בן ומי' רה ל' א יעלה על-ראשו' כירגור אל' הים
ויהי הנער מן-הבטן והוא יחל להו' שיע את-ישראל מיד פלשתים:

שופטים טז א ויגלה שמשו' ו' ענתה וירא-שם אשה זו' נה ויבא אליה: ב לעזתים ו
לאמר בא שמשו' ו' הנה ויסבו ויאכרבו-לו' כל-הלילה בשער העיר ויתקדשו
כל-הלילה לאמר עדיא ו' הבקר והרגנוהו: ג וישכב שמשו' ו' עד-חצי הלילה ויקם
ו' בחצי הלילה ויאהז בדלתו' ת שער-העיר ובשתי המזוזות ויפסעם עמי-הברית
וישם על-בתי' ויעלם אל-ראש ההר אשר על-פני חברו': ד ויהי אחרי-כן ויאתהב
אשה גנחל שרק ושמה דלילה: ה ויעלו אליה סרגי פלשתים ויאמרו לה פתי
או' תו' וראי במה בחו' גרו' ל וכמה גנחל לו' ואסרגנהו לענתו' ואנחנו נתן-לך
איש אלה וימאה בסף: טו ותאמר אליו איה תאמר אהבתיך ולכה אין אתי זה שלש
פעמים התלת בי ול' איתגרת לי במה בכה גרו' לו: טז ויהי כיהצקה לו' בדבריה
כל-הנשים ותאצנהו ותקצר נפשו' ז למות: ח ויגדלה את-פלגבו' ויאמר לה
מו' רה ל' א יעלה על-ראשו' כירגור אל' הים אני מפקטן אמי אם-יגלחתי וסר ממני
כחי וחליתי ויהיית כל-האדם: יח ותרא דלילה כיהגיד לה את-פלגבו' ותשלח
ותקרא לסרגי פלשתים לאמר עלו הפעם כיהגיד לה [לי] את-פלגבו' ועלו
אליה סרגי פלשתים ויעלו הסף בדם: יט ותישנהו על-ברכה ותקרא לאיש
ותגלה את-שבט מוחלפו' ת ראשו' ותחל לענו' תו' וסר בחו' מעליו: כ ותאמר
פלשתים עליך שמשו' ו' ויחן משנתו' ויאמר אצא בפעם בפעם ואנער והוא ל' א
ידע פי ה' סר מעליו: כא ויאחזוהו פלשתים וינקרו את-עיניו וי' רידו או' תו'
ענתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טו' חן בבית האסירים [האסורים]:

מתני': שמשון הלך אחר עיניו מליף לקמן, לפיכך נקרו
פלשתים את עיניו, שנאמר שופטים טו כא ויאחזוהו פלשתים
וינקרו את-עיניו [וי' רידו או' תו'] ענתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי
טו' חן בבית האסירים [האסורים]],

אבשלום נתגאה בשערו [שמואל ב יד כה] ובאבשלום' ס ל' איה
איש-יפה בכל-ישראל להלל מאד מפני רגלו' ועד קדקדו' ל' איהו בו' מום: כו
ובגלחו' את-ראשו' ויהי מקץ ימים ו' למים אשר יגלה כיהבד עליו וגלחו'
ושקל את-שער ראשו' מאתים שקלים באבן המלה],

לפיכך נתלה בשערו [שמואל ב יח ט] ויקרא אבשלום' ס לפני עבדי דוד
ואבשלום' ס רכב על-הפרד ויבא הפרד תחת שו' כה האלה הגור' לה ויחזק ראשו'

אבני חן למסכת סוטה

וַיֵּאָחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת־עֵינָיו,

איני והכתיב שופטים יד ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא שמעק
באותה אשה כדי להמגרמות בפלשתיים? כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל
ולא קיים מצות ה' ולכן נענשו. הערות],

תניא רבי אומר תחילת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה,
תחילת קלקולו בעזה דכתיב שופטים ז' אַיִלָּה שְׁמִשׁוֹ וְעֵתָהּ
וַיִּרְאֶשֶׁם אִשָּׁה זוּ נָהָה וַיֵּבֶא אֵלֶיהָ וְגו', לפיכך לקה בעזה דכתיב
שופטים ז' כ' יָדָהּ אוֹתוֹ עֵתָהּ וַיֵּאָחֲזוּהוּ בְּנִחְשָׁתִים,

והכתיב שופטים יד א וירד שמשון תמנתה וירא שם אשה מזנות
פלשתיים ומיטע צעני שמשון ומעשה של זו (ש. רע"י) צמנתה, קודם (למעשה של
רע"י) זו שצנעה?

תחלת קלקולו מיהא בעזה היה דההיא דמנמנ לאו קילקול הוא כולי
האי, שלקמה לו לאשה, ולא כל עליה צנעות,

שופטים ז' ד ויהי אחרי־כן וַיֵּאָהֱב אִשָּׁה בְּנַחַל שָׂרָק וַשְׁמָהּ
דְּלִילָה, תניא רבי אומר אילמלא [אם לא. ראה תוס' מגילה כא.]
(לא) נקרא שמה דלילה, [פ' בלאו הכי] ראוייה היתה שתקרא
דלילה, [על שם ש] דילדלה עקרה כמו אבני הר שגדלדלו את כחו,
דילדלה את לבו, דילדלה את מעשיו,

דילדלה את כחו דכתיב שופטים ז' יט וַתִּשְׁגָּהוּ עַל־בִּרְיָהּ וַתִּקְרָא לָאִישׁ
וַתִּגְדֹּל אֶת־שָׁבַע מִחֶלְפוֹ וְתַחֵל לַעֲנֹה אוֹתוֹ וַיִּסֹּר פָּחוֹ מֵעַלְיוֹ,

דילדלה את לבו, דכתיב שופטים ז' יח וַתֵּרָא דְלִילָה בְּיַהֲגִיד
לָהּ אֶת־כָּל־לְבוֹ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְסַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר עָלוּ הַפַּעַם בְּיַהֲגִיד
לָהּ [ל'] אֶת־כָּל־לְבוֹ וְעָלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וְעָלוּ הַפַּעַם בְּיָדָם,

דילדלה את מעשיו דאיסתלק שכינה מינייה דכתיב שופטים ז'
כ וַתֵּאָמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיהָ שְׁמִשׁוֹ [וַיִּקְץ מִשְׁנָתוֹ וַיֵּאָמֶר אֵצֶא כְּפַעַם כְּפַעַם וַיֵּאָמֶר
וְהָיָא ל' אִידַע בִּי ה' סָר מֵעַלְיוֹ,
[ונראה דלכך נענש שדלדה בנ' דברים בכחו ולבו ומעשיו, נגד ג' פעמים שדבק
בבנותיהם] וותרד תמנתה ותקח אשה מבנות פלשתיים, וותרד עותה וירא שם
אשה זונה, ויאדהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה]. עיין יעקב]

ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו, מנא ידעה הלא כמה
כזים אמר לה קודם לכן, ומנאמו שקרין?

א"ר חנין א"ר ניכרין דברי אמת מתקבלין ומיושצין [דברי אמת]
ודבורים (על) [אל. רע"י] אופניהם, ראמה שערז גדול ולא היה שותה יין, והבינה
שהדברים האחרונים שאמר לה, שצדכר הזה היה כמו גדול, אמת הן,

אביי אמר, ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים

איש קרואים והולכים לתומם,

ואמרין צוטה דירושלמי קרואים מדוד, שעל ידי מנות דוד הלכו עמו, אמר לו
[אבשלום לדוד] כחוב לי שילכו עמי [אזתן] שנים [אנשים אוחס. רע"י] שאצמך,
וכתב לו, והיה מראה חותמו של דוד לשנים והולכים אחריו, וכן לשנים אחרים עד
שכינס מלחמה [איש. רע"י] וכולן ראשי סנהדראות, הרי לב אביו ולב צ"ד,
ולב אנשי ישראל, דכתיב [בפסוק ה] צקרב איש להשתחוות וגו', וכתיב [בפסוק ד]
מי ישימי שופט צדק, וכתיב [פסוק ו] ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל ולב
ישראל (שנאמר שמואל ב' טו ויגנוב אבשלום את לב אנשי
ישראל),

לפיכך נתקעו בו ג' שבטים [שרביטים. מצא], [יתכן שיהיו גדולים וחזקים
וחרים בראשם ודמה כזה להמיתו בזולת חרב בתקעו אות' בלבו ולפי שכבר היה
עדיין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו.
רלב"ג], שנאמר שמואל ב' יח יד וַיֵּאָמֶר יוֹאָב ל' אִיֶּבֶן אַחִילָה לְפָנָי וַיִּקְחָהּ
שְׁלִישָׁה שְׂבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקַעֵם בְּלִב אֲבִשְׁלוֹם עוֹדָהּ חַי בְּלִב
הָאֵלֶה,

וכן לענין הטובה, מרים המתונה למושה שעה אחת, שנאמר
שמות ב' ותתצב אחותו מרחוק [בספר הערות לקמן יא. נתקשה מה
הגדולה שהמתונה שעה אחת? # ואולי זה היה קשור בסכנה אם יבינו מצרים
שילד זה אחיה, וישאלו איך הוא נשאר בחיים ועוד שאלות], לפיכך נתעכבו
לה ישראל ז' ימים במדבר, שנאמר במדבר יב והעם לא נסע
עד האסף מרים,

יוסף זכה לקבור את אביו, ואין באחיו גדול ממנו שהיה מלך הרי
מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים וכו צמדה מדדו לו שנקבר הוא בגדולים
שנאמר בראשית ג' ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם
רכב גם פרשים,

מי לנו לענין כבוד קבורה לקבר בגדולים גדול מיוסף שלא נעסק בו אלא
משה שהוא גדול מ ישראל, ואין בישראל גדול ממנו, הרי שצמדה שמדד לקבור את
יוסף ע"י גדול, זה מדדו לו שלא נתעסק בו אלא משה,

משה זכה בעצמות יוסף, ואין בישראל גדול ממנו, שנאמר
שמות ג' ויקח משה את עצמות יוסף עמו, מי גדול ממושה שאין
גדול כבודו קבור ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום, שנאמר
דברים לד ויקבור אותו בניא,

לא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר
ישעיה נח ח וְהָלַךְ לְפָנָי צִדְקָה [הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך אל
הג"ע. מדר] בָּבוֹ ד' ה' יֵאָסְפָה [יאסף = ענין הכנסה, אל המקום אשר שם
גנוזות נפשות הצדיקים. מדר]:

נב"י: ת"ר שמשון בעיניו מרד ע"י עיניו מרד צורא, שנאמר
שופטים יד ויאמר שמשון אל אביו, אותה קח לי כי היא ישרה
בעיני, לפיכך נקרו פלשתיים את עיניו, שנאמר שופטים ז' כא

אבני חן למסכת סוטה

לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה השני פטור ואינו צריך התרה] דכתיב בראשית כא אם תשקר לי ולניני [נזן במקרא פירושה בן, ולא כמו שמשמשוין בה כהיום לבן הנכד. וראה בעיוני מקרא ופרשנות # 165 בארוכה] ולנכדי [שכרת ברית עם אברהם אם תשקר וגו' ושם [בראשית כא לב] כתיב ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו וישובו אל ארץ פלשתים], ועכשיו באו פלשתים להלחם בישראל ועי"ז הם הפלשתים במלו את השבועה] לפי שהם עצרו על השבועה מחלה,

שופטים יג ה ויגדל הנער ויברכהו ה', במה ברכו כל צרכה שצמקרה לשון ריבוי הוא, דבר המרבה ומלוי צו שובע, פויש"ן צלע"ז, ומה צרכה נמצא צו, לא מלוי עושר צמקרון [וגם לא האריך ימים. הרי"ף], [ומצאני שרש"י פי' בפרשת לך, ואברך בממון] ?

[ומתרג'ן] אמר רב יהודה אמר רב, שברכו באמתו להיות זרעו כנחל שוטף, למה שנמארה נמצאך [שנתברך בדבר ששייך לענין של "ויגדל הנער". הרי"ף], אמתו כבני אדם, וזרעו כנחל שוטף [והגם שהיה שטוף ויזמה לא נחלש כחו עי"ז. הרי"ף]. # [מדברי רש"י נראה שלא היה שום חידוש באמתו, שאמתו היתה כרגיל, אלא זרעו כנחל שוטף, אבל מלשון חגמ' משמע שהיו שני חידושים, א' שהגם שהיה רק נער היה אמתו כמו באדם מבוגר, וב' שזרעו כנחל שוטף],

שופטים טז כח ויקרא שמשו'ן אלה' ויאמר אדני יהו' ה זכרני נא ויחזקני נא אף הפעם הזה האל' הים, ואנקמה נקם אחת מושתי עיני מפלשתים [פשוטו של מקרא ר"ל נקמה אחת אנקם עוד על שתי עיני, אבל לפי רש"י דורשה נקמה על אחת מעיני] [צמדדש, אמר רבש"ע מן לי שכן עיני אחת צעורה"ז ושכן עיני אחת מהא שמונה לי וממוקנת למעיד לצא. רע"ן] שכן אחת מעיני מן לי נקמה זו, ושכן האחרת לעולם הצא,

אמר רב אמר שמשון לפני הקב"ה רבש"ע זכו ר' לי עשרים [ושתיים. על הגליון בשם הרשב"א סי' פח שבגמ' שלפניו ליתא מלת ושתיים] שנה ששפמתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום [שהרי שמשון היה חגר בשתי רגליו כדלקמן],

שופטים טז ד וילך שמשו'ן וילכד שלש מאות שועלים ויסקח לפדים ויפן ויב אלונב וישם לפיד אחד בינ' שני ויחביו'ת פתנה מאי שנא שועלים?

אמר רבי איבו בר נגדי, א"ר חייא בר אבא, אמר שמשון יבא מי שחזור לאחוריו כשצדין אותו אינו מרחיק לצדו [אינו בורח בקו ישר ונותן כל כחו להרחיק את עצמו מן הרודפו] אלא חוזר עקלקלות [הרודפו חושב שהוא בורח ישר ורודף אחריו, אבל השועל בפקחותו שומט את עצמו בדרך עקלקלות לאחוריו, באופן שהרודף עובר עליו ואינו מרגישו] ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתו,

לבטלה, כיון דאמר שופטים טז יז ויגדלה את פל'לבו' ויאמר לה' מו' ר'ה ל' אעלה עלי ראשי כרגזי' אל' הים' אני מבטן אמי אס' גלחתי וקר' ממוני כחי ויחלתי ויחיתי ככל האדם, אמרה השתא ודאי קושטא קאמר,

שופטים טז טז ויהי כיהציקה לו' בדבריה פל'תים ויתאלצו ויתקצר נפשו' למות, מאי ותאלצו לשון דומק ומצוקה? אמר רבי יצחק דבי רבי אמי בשעת גמר ביאה מאות האדם מרובה נשממה מתחתיו [ונצטער מאד על שהוציא ז"ל. בן יהוידע],

שופטים יג ד ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי פל'טמא, מאי כל טמא? ותו עד השתא דברים טמאים קאכלה? א"ר יצחק דבי רבי אמי דברים האסורים בנוזר [לנוזר] משרת ענבים, כגון מזר ששרה ענבים צמים ויש צהם טעם יין, דלא נפקא מכל אשר יעשה מגפן היין [צמדדנר ו],

שופטים טז יט ויבקע אל' הים את המכתש מקום קציעות השן אשר פל'תי ויצאו ממנו מים וישת וישב רוחו' ויחי על פ'ן א קרא שמה עין חקן ר'א אשר פל'תי עד היום הנה, א"ר יצחק דבי רבי אמי הוא איוה לדבר טמא לישא צמ אל נכר, לפיכך נתלו חייו בדבר טמא למי הסמור, שאלמלא הוא היה מת צמא,

שופטים יג כה ותחל רוח ה' וגו', א"ר חמא בר' חנינא חלתה נבואתו של יעקב אבינו רוח נבואה ששרמה על יעקב דכתיב בראשית מט יחי דין נחש עלי דרך [הנושך עקבי סוס. כך דרכו של נחש. ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס. ויפל רכבו אסור. שלא נגע צו, ודוגמתו מלוי צמקרון, וילפת וגו' את שני עמודי המזבח וגו' [שופטים טז, כט], ושעל הגג ממו. רש"י על התורה],

לפעמו במחנה דן, א"ר יצחק דבי רבי אמי מלמד שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג ללוחו כאשר הולך [נשמע בכל העולם מגוברתו שרוח הקודש שורה עליו, וכדאמר רב אסי שעקר שני הרים גדולים ומחנן זה בזה. עיין יעקב, שנתפרסם שלא בדרך הטבע. הערות], כתיב הכא שופטים יג כה ותחל רוח ה' לפעמו' במחנה דן, וכתיב התם [במעיל של כה"ג] שמות כה פעמון ורימון,

[שם סיום הפסוק] בין צרעה ובין אשתא'ל, אמר ר' אסי צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו, ועקרן שמשון ומחנן זה בזה [פי' בא לתאר הפלגת גבורתו],

שופטים יג ה והוא יחל להושיע את ישראל, אמר רבי חמא ברבי חנינא

דף י"ע"א

הוחל בטלה לשון לא יחל דברו [צמדדנר ז] שבועתו של אבימלך [פי' "הוחל" אין פירושה התחלה, אלא חילול, שהיה מותר לו לחלל את השבועה, שהרי הפלשתים התחילו לחללו. וראה יו"ד סימן רל"ו סעיף ו' שנים שנשבעו

אבני חן למסכת סוטה

[ישעיהו נד יב] וְשָׁמַיִם כְּדָלָד שְׁמַשְׁמֶנֶךָ [מחיצות החלונות שהשמש זורחת דרך שם, אישים מאבן כדכד הבחיר ביותר. מד] [וְשָׁעֲרָה לְאַבְנֵי אֶקְדָּח], [אקדח= שם אבן יקר המאיר והוא מל' קודחי אש. מצ],

אלא מעתה לא ימחה [תימא לרבי מאי שנא משלום וכו'. תוס' עיי"ש]?
אלא מעין שמו של הקב"ה שאין שמש שם ממש, אלא מגן ומליל, מה הקב"ה מגין על כל העולם כולו, אף שמשון מגין בדורו על ישראל,

5. וא"ר יוחנן בלעם חוגר ברגלו אחת היה, שנאמר במדבר כג וילך שפי אשלישי"ש כמו דשף מדומתים [מוליך דף מצ], שמשון חוגר בשתי רגליו היה, שנאמר בראשית מט שפיפן שפייה כפולה עלי ארח:

ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה [נשטנו מן המממונים למפארת. רע"י] [בבוחות גדולים], וכולן לקו בהן, שמשון בכחו לא מיימי ראה אלא דכולן לקו, שאול בצוארו, אבשלום בשערו, צדקיה בעיניו, אסא ברגליו,

[שמשון בכחו, ואבשלום בשערו מתפרשים יפה, אבל שאול בצוארו, צדקיה בעיניו ואסא ברגליו, אינם מובנים, מה היה הגדלות, ואיך "לקו בהן"?]

שמשון בכחו דכתיב שופטים מז ויסר כחו מעליו,

שאול בצוארו ויגזה מכל העם משכמו [ומעלה. רע"י] [גבוה מכל העם] (שמואל א י) דכתיב שמואל א לא ויקח שאול את החרב ויפל עליה [3. רע"י] מקום שהרגין צמרז והיינו [דהיינו 3. רע"י] זואר,

[מניין רואין שהחרב נכנס בצוארו, אולי נכנסה רק בכטנו? וגם צריך להבין ואם נכנס החרב לצוארו נאמר שמעלתו היה תלוי בצוארו, ולקח בה?],

אבשלום בשערו, כרבעיניו למימר קמן,

צדקיה בעיניו לא ידענא מנלן דנשטנה לשצח [כלשון הגמ' שנבראו מעין דוגמא שלמעלה], וכן אסא ברגליו, אלא כן שמע מרצו דכתיב מלכים ב כה ואת עיני צדקיהו עור,

[ברש"י ולא ידענא וכו', ועיין בילקוט סוף מלכים ב' כתב בשם אגדת שמואל ואת עיני צדקיהו עיור זה משבעה שנדמו לאדם הראשון, צדקיהו בעיניו ונעצו לעיניו לונביאות של ברזל ולא נתעוורו עיניו עד ששחטו בניו לעיניו ובכה שנאמר וישחוט מלך בבל את בני צדקיהו וסמך ליה ואת עיני צדקיהו עור. עיין יעקב],

אסא ברגליו דכתיב מלכים א מז רק לעת זקנתו חלה את רגליו, ואמר רב יהודה אמר רב [וכדי שלא תאמר שחלה בדרך הזקנים, לכן אומר] שאחזתו פדגרא שס מולי הוא שאזנו ברגלים, וקורא לו פודגרא [וכ"ה בסנהדרין מח:],

[בספר ילקוט המאירי מביא ששמע מרופא מופלג א' שהוא המחלה הנקראת "סיאטיקא sciatica פדיגר"א" מחלת רגלים שגורם כאבים נוראים, שכמעט שאין להם רפואה, ולכן נענש אסא במחלה זו על שעשה אנגריא בת"ח ואמרין בשבת

תניא א"ר שמעון החסיד, בין כתיפיו של שמשון ששים אמה היה # [לפי פשוטו זה גזומא], שנאמר שופטים מז ג וַיִּשְׁפֹּב שְׁמֹשׁוֹן עַד־חֲצִי הַלַּיְלָה וַיָּקָם אַ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֵּאָחֶז בְּדָלְתוֹת שַׁעֲרֵהָעִיר צִנּוּה מִשְׁתַּעִי קָרָא, וּבְשָׁתִי הַמְּזוּזוֹת וַיִּפְסַע עַם־הַבְּרִיחַ וַיִּשֶׁם עַל־פִּתְּפוֹ כְּשִׁיעוֹר כְּמִיפּוֹ [וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי תְּבֵרֵי יָם], וגמירי דאין דלתות עזה פחותות משישים אמה,

שופטים מז ויהי טוחן בבית האסורים,

1. א"ר יוחנן אין מתינה אלא לשון עבירה [עבירה בכל מקום הוא זנות], וכן הוא אומר איוב לא י תִּטְּחֶנָּה [לפי פשוטו שעי' שהבעל ירדוף אחר זונות, אשתו והיה צריכה להיות שפחה בזויה מוחנת בריחים. ע"פ המלבי"ם, אבל הגמ' דורשה מלשון עבירה מדכתיב בסוף הפסוק ועליה יכרעון אחרים. וראה מהרש"א] לְאַחַר אֲשֶׁתִּי, מלמד שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים, כדי שתתעבר הימנו [שמעתי מפרשים בשם השל"ה שרק הביאו נשותיהן להסתכל על שמשון, וכשיתעברו אח"כ מבעליהן ילדו כמותו],

אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי, קמי דשתי חמרא [מביאין חמרא לפני כל אדם מציאין מה שהוא רגיל בו, לפני שומי יין מציאין יין, קמי רפוקא לפני עובד אדמה וחופר [צגנות] [צגנים. רע"י] שרגיל לאכול ירק, מציאין [גרידיא דובלא] [גרידיא פ' סאה] דיבלי. ד"ם] סל מלא ירק, דוזלי מין ירק הוא,

2. וא"ר יוחנן כל המזונה אשתו [מזונת] [מזונה. ד"ם] עליו [וראיתו מקשים דא"כ אין סוטה דהא אם היא זנה הוא מפני שהוא זינה, וכיון שאינו נקי אין המים בודקין אותה? ו"ל שכל איש שמזונה אשתו מזונה, אבל לא כל אישה שמזונה הוא מפני שאישה זינה],

שנאמר איוב לא ט אַם־נִפְתָּה לְבִי עַל־אִשָּׁה וְעַל־פֶּתַח רְעִי אֲרָבִתִּי, וכתיב [פסוק י] תִּטְּחֶנָּה לְאַחַר אֲשֶׁתִּי, וְעַלֶּיהָ יִכְרַעוּן אֲחֵרֵיָּהּ,

והיינו דאמרי אינשי, איהו בי קארי [האיש עוסק בדלעות הגדולים], ואיתתיה בי בוציני [ואשתו עוסקת בדלעות הקטנות] מין אחד הוא אלא שאלו גדולים ואלו קטנים, כלומר צמה שהוא עוסק היא עסוקה,

3. וא"ר יוחנן שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר בראשית מט דן [שמשון שבא משבט דן] ידין עמו "כאחד" כימיו של עולם [צמפט] [שפט. רע"י] דק [וגו']. # לכאורה אין כוונתו על המלים "שבטי ישראל" שזה סתירה להדרשה. וראה ד"ם],

4. וא"ר יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא משמע שניהו נשמו של הקב"ה ממש שנאמר תהלים פד כי שמש ומגן ה' אלהים וגו' לשון חומה [פ' שהקב"ה נקרא שמש מפני שהוא כחומה הנקרא שמש] כמו

אבני חן למסכת סוטה

קומו: שכל המבזה ת"ח אין לו תרופה למכותו],

א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן, לרב נחמן היכי דמי [היכי הכאב של ה] פדגרא? א"ל כמחט בבשר החי,

מנא ידע [איך ידע ר' נחמן כאב הפדגרא]? איכא דאמרי מיחש הוה חש ביה, ואיכא דאמרי מרביה שמע ליה, וא"ד תהלים כה סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם,

דרש רבא מפני מה נענש אסא לחלות מפני שעשה אנגריא ענדת המלך בתלמידיו חכמים, שנאמר מלכים א טו כב וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הַשְׂמִיעַ אֶת־פְּלִי־יְהוּדָה הַזֶּעֶקַן אֵין נָקִי וַיִּשְׁאַל אֶת־אֱלֹהֵי הָרָמָה [וְאֶת־עֲצִיָּה אֲשֶׁר בְּנֶה בַּעֲשָׂא וַיְבֹן בִּם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶת־זָבֶעַד בְּנִמְן וְאֶת־הַמַּצְפָּה שֶׁהִיא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בִּזְנוֹת עֲלִיהָ כִּכְךָ, [וכתיב עוד בדה"ב טו א בַּשָּׁנָה שָׁלֹשׁ וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה וַיְבֹן אֶת־הָרָמָה] לְגַלְמֵי שָׁם יוֹיָדָן וְצָדָק לְאָסָא [מֶלֶךְ־יְהוּדָה],

מאי אין נקי? אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן שכמוצ צו נקי יהיה לצימו וגו' (דברים כד) מוחררו וכלה מחופתה:

[ענין חדש] כתיב שופטים יד א "וירד" שמשון תמנתה אלמא תמנת זידידה וכתיב בראשית לא הנה חמיר "עולה" תמנתה אלמא עליה היא, ושמשון ויהודה מרויחו צארכ ישראל הוו?

א"ר אלעזר, שמשון שנתגנה בה שגשג [שם אשה. רע"י] מצנות פלגמים האסורות לו כתיב ביה ירידה, יהודה שנתעלה בה שמש נולדו ספך חרם שהעמידו מלכים ונציאים בישראל כתיב ביה עליה,

ר' שמואל בר נחמני אמר שתי תמנאות היו, חדא בירידה וחדא בעליה,

רב פפא אמר חדא תמנה הואי, דאתי מוהאי גיסא ירידה, ודאתי מוהאי גיסא עליה שהיה (מ. רע"י) יושבת צלמלע שיפוע ההר, הצא לה מרגל ההר יורד, [ו. רע"י] הצא לה מרגלי ההר עולה, כגון ורדוניא, ובי בארי, ושוקא דגרש עיירות הן היושבות צשיפוע ההרים,

בראשית לא ותשב בפתח עינים, א"ר אלכסנדר מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו, מקום שכל עינים צופות לראותו שהיו רגילין להתקבל שם, וללון, והיה סביב עליהם # [ואולי יש לפרש שאנשי ביתו של אברהם היו מקבלים את כל אורח הבא ב"שלוש עליכם" חמה והיו אומרים "היינו מצפים מתי תבוא", ופירוש זה מתיישבת היטב בדברי רש"י],

ר' חנין א"ר, מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר יהושע טו לד תפוח וְהָעֵינָם,

ר' שמואל בר נחמני אמר שנתנה עינים לדבריה # [שני המלים ר'איה וסברה, פירושם מלשון ראיית העינים, וכן "דוגמא" הוא להראות] דוגמא, ופסחני. רע"י] הימר נתנה לעצמה, שאין עזירה צדצר כשתבעה, אמר לה שמה נכרית את? אמרה ליה גיורת אני ואיני עוזדת כוכבים ורואיה לך,

שמה אשת איש את? אמרה ליה פנויה אני ומומרת לכל אדם,

שמה קיבל כך אביך קידושין [תמוה הרי גיורת היתה, ומה שייד בה אביה. הערות]? אמרה ליה יתומה אני והיימי קטנה, והשילוני אמי ואחיי, [ואין ישואין לער ואון כלום לאסור עליו משום כלמו, ואין] [ואין ישואיה לער ואון ישואין ליאסר עליו משום כלמו, דאין. רע"י] זכות לאס ולאחס להשיא קטנה, אלא האצ זוכה בה, כדכתיב את בתי נחמי לאיש הזה [לאשה. רע"י] (דברים כב), ולהך סברה לאו כמו של שם היתה, שמשנת (ששים) [ממשם. רע"י, גליון הש"ס] ליעקב כלו שנותיו של שם, ויעקב כדר היה יותר מנן מאה ועשר, שם נולד 1558 חי 600 שנה כדכתיב בראשית יא יא, יעקב נולד בשנת 2108 שם היה אז בן 550 שנה, כשהיה יעקב בן חמישים שנה נפטר שם,

שמה ממאה את [דשמו האבות כל התורה. הערות]? אמרה ליה מהורה אני מנדה:

[הא דהאמין לה דעל כל השאלות של קודם מתן תורה היא נאמנת. הערות],

בראשית כא לג וַיַּעַבְדֵּם אֱשָׁל בְּבֶאֱר שְׁבַע, אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדם ונטע בו כל מיני מוגדים (להענות) [ליהנות. רע"י] עוזרים ושצים,

רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר פרדם, וחד אמר פונדק לון שם אורחים, ולשון אש"ל נוטריקון הוא א"כילה ש"מיה לזייה, שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ מלווה אותן,

[אפשר דאלו ואלו דרבי אלקים חיים, דתרוייהו היו להכנים שם אורחים, אלא דפונדק לימות הגשמים ופרדם לימות החמה למייל בו עם אורחיו. עיון יעקב],

בשלמא למ"ד פרדם, היינו דכתיב ויטע, אלא למ"ד פונדק מאי ויטע? כדכתיב דניאל יא מה וַיַּעַבְדֵּם אֱהֱלֵי אֲפֻדָּנוּ פסוק הוא דניאל על אחד מהמלכים וגו',

בראשית כא לג וַיַּעַבְדֵּם אֱשָׁל בְּבֶאֱר שְׁבַע וַיִּקְרָא־שֵׁם בָּשָׁם ה' אֵל עוֹ לָם, אמר ריש לקיש אל תיקרי ויקרא

דף י' ע"ב

אלא ויקריא למד לצריות לקרות שם צס ה' [אלהי ישראל. רע"י] אל עולם, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב,

אבני חן למסכת סוטה

שיצא ממנה דוד שהיה כך עניו ותם תמים דרכיו לכל,

דבר אחר מכתם שהיתה מכתו תמה מקום מילה, שהוא ראוי למכה
היה חס ושלם, שלא הוצרך לחסרו שגולד כשהוא מהול,

דבר אחר מכתם, כשם שבקמנותו קודם שחנך הקטין עצמו
אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה, כך בגדולתו לאחר שחנך,
ולשון מכתם, שהיה (תמה) מכתו [פ' הכערתו. תצ' [שלימה ומימיה. רע"ז],
מתחלתו ועד סופו לא נחסר ענוותנותו ולא נשתנה,

בראשית לה והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו
אנכי הרה ולא שלחה לו לאחר מכן אני הרה (והרי) [והי. רע"ז] סימנין שנק',
והימא ליה מימר לשלח אמור לו שממנו אני הרה ולאו סימניו?

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא
בר ביזא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן
משום ר' שמעון בן יוחי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך
כבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברכים [ו. רע"ז] אף זו נוח היה לה
לשרף, ולא מלבין פניו, לפיכך שלחה לו [בן. רע"ז] אס יודה ויגלה הוא עצמו את
הדבר יגלה, ואם לאו, תשרף, ולא תגלה היא את הדבר, מנלן מתמר,

[כדאמר בפ' הוהב (ב"מ דף נח:)] כל היוצאין לגיהנם עולין חוץ משלשה, וחד
מינייהו המלכין פני חבירו ברכים ואומר נמי (שם נט.) נוח לו לאדם שיבעול ספק
אשת איש, ואל ילבין פני חבירו ברכים מנלן מדור,
וגראה האי דלא חשיב ליה (פסחים דף כה.) בהדי ג' עבירות (ש(אין. רש"ש)
עומדים בפני פקוד נפש עבודת כוכבים וגילו עריות ושפיכות דמים משום דעבירות
הלבנות פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות. ת', דברי
התוס' צ"ע, וראה שומר ציון הנאמן מבעל הערף לגר אגרת קמ"ב],

[שיפיל עצמו לתוך כבשן של אש וכו'. עי' שו"ת מהרי"ל דיסקין איך מותר למסר
נפש על שאר עבירות הרי מבטל חגיו בריצחה ועובר בלפני עור, ותי' דבריש
כתובות מוכח שמותר למסור נפשו על תקנת חז"ל לינשא ברכיעי אף שמכשיל
הגוי בדאורייתא שבעל אשת איש, רואים דליתא משום לפני עור אם עושה כדון.
הערות],

בראשית לה הכר נא, א"ר חמא ברכי חנינא פהפך בישר לאביו
[ליעקב אביו] אל אביו דבר שנזעזע בו ו פהפך בישרוהו,

בהכר בישר בראשית לו הכר נא הכתנת בנך היא, בהכר
בישרוהו, הכר נא למי [למי התקנת והתקלים והמפנה האלה],

"נא" אין נא אלא לשון בקשה, אמרה ליה בבקשה ממך,
הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך [מלומר צדקה] "ממני" [כלומר
אף שיש בידו לומר שאינו מכיר הסימנים במביעת עין, מ"מ דבר המסור ללב
נאמר בו ויראת מאלהיך להכי קאמר אל תעלים עיניך ממני לומר צדקה ממני. עיון
יעקב], בראשית לה ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני # [פי' שהודה

כיצד ? לאחר שאכלו ושתו משלו עמדו היו עומדין לברכו
לאברהם, אמר להם והוא אומר להם וכי משלי אכלתם, משל אלהי
עולם אכלתם, הודו ושבתו וברכו למי שאמר והיה העולם,
[יש במדרש שלא רצו לברך ברצונם עד שאמר להם אברהם פרעו מה שאכלתם
ושתייתם, והיה אומר להם שהוא עולה למצות גדול, כי היו במדבר והיה מורה גדול
להביא שם המאכל והמשתה וכשראו כך כי היה רוצה אברהם שיפרעו הכל אז
ברכו הקב"ה שלא ברצונם על מנת שלא יפרעו שום דבר. תו"ש,
וזה מקור להלכה שכתב הרמ"א בחו"מ סוף סימן רמ"ז וז"ל ולכן מי שמאכל
לחתנו עם בתו יותר ממונן שקצב לו מוונות צריך החתן לשלם לו מוונותיו כשיחבע
ממנו, אבל לא מוונות אשתו, ודוקא דליכא הוכחה דנתן לו לשם מתנה, אבל
היכא דמוכח דנתן לו לשם מתנה רק אח"כ נפלה קטטה ביניהם ולכן תובע ממנו
פטור],

בראשית לה ויראה יהודה ויחשבה לוונה כי כסתה פניה,
משום דכסתה פניה חשבה לוונה?

א"ר אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה ולא ראה אותה כל הימים
שגדלה צניתו, לפיכך לא הכיר זה # [שאי' לפרש שבשעה שעמדה על אם הדרך
כאילו שיבואו אנשים אליה היתה אז מכסה פניה],
[ל"א שכסתה פניה צנית חמיה וה"ק אע"פ שהיה בלבו שהיא תמר, טועה היה
בכך לומר אחרת היא שהי' תמר לטועה היא [ולא זונה]. רע"ז],

דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל כלה שהיא צנועה
בבית חמיה, זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים, מנלן
מתמר, נביאים דכתיב ישעיה א חזון ישעיהו בן אמוץ, מלכים
מדור,

ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בדינו מאבותינו אמוץ אביו של
ישעיהו ואמצי' מלך יהודה אחים הוו ואמצי' מורע דוד היה ואמון אחיו
נציא היה אלמא נציאים נפיק מינה,

בראשית לה היא מוצאת, היא מיתוצאת הוי משמע לשון הוצאה בעל
כרחי, היא מוצאת משמע לשון מציאה מיבעי ליה?

א"ר אלעזר לאחר שנמצאו סימניה חותמו ופסילים ומטה בא
סמאל שהוא שר של אדום, וריחקן כדי שמשקף, ולא ילא דוד ממנה המכה את
אדום כגיא מלח [שנים עשר אלף. רע"ז] בא גבריא'ל וקירבן,

היינו דכתיב תהלים נו לְמִנְצָה עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ רְחֹקִים עַל עַסְקֵינוּ
הרחקה שנעשו סימניה רחוקים לְדָוִד מִכָּתָם לְאוֹתָהּ שְׂהִימָה רְאוּהָ וְעוֹמֶדָה
לְנֶאֱמַר מִמֶּנּוּ דוֹד,

[ופי' הכתוב למנצח שנצח גבריא'ל לסמאל על חמר שהיתה אז כיונת אלה
כשרחק סמאל סימניה בשביל דוד שיצא ממנה וק"ל. מהרש"א],

א"ר יוחנן משעה שנתרחקו סימניה, נעשית [תמר] כיונה
אילמת [שלא היה לה עוד ראייה שנתעברה מיהודה], לדוד מכתם

אבני חן למסכת סוטה

מפני שאמרה לו תמר "הכר פני בוראך", וזה שממשיך היינו דאמר וכו', דאילו על שמורה על האמת משום נימוס אינה קידוש השם,

היינו דאמר רב חנין בר ביזנא א"ר שמעון חסידא, יוסף שקדש ש"ש בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב תהלים פא עדות ביהוסף שמו, יהודה שקדש ש"ש בפרהסיא, זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה [בבר מלידה על שם העתיד. ע"פ הערות],

[וע"י שמקדם נקרא יוסף ואח"כ יהוסף אנו יודעים שהוסיפו לו ה' משמו של הקב"ה, דאל"ה היינו סוברים שכן שמו, אבל יהודה יש בו כל שמו של הקב"ה. ע"פ העיון יעקב],

כיון שהודה ואמר צדקה ממני, יצתה בת קול ואמרה, אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חיך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור, מאן נינהו חנניה מישאל ועזריה,

"צדקה ממני" מנא ידע שממנו היא מעוברת, שמה אף אחרי כן עליו?

יצתה בת קול ואמרה גם קול אמרה ממני [כן אומר הקב"ה] יצאו כבושים דברים עלומים [פ' נסתרין] שגזרו מלפני שיצאו מזו מלכיה, ואי אפשר לזאת אלא מיהודה, דכתיב [צדקת מנ] גור אריה יהודה, כצוים דברי סתר, גזירת המלך כמו צהדי כצאי דקודשא צריך הוא למה לך, צדקות (דף י) גדי מוקיעין. רע"י],

בראשית לח ולא יסף עוד לדעתה, אמר "שמואל" סבא, חמוה דרב "שמואל" בר אמי [מזה יש קצת ראיה שלא היו מקפדין בדורות ראשונים לחיות חתן וחמיו בשם אחד כפי צוואת ר"י חסיד שיש סכנה בדבר. עיון יעקב], משמיה דרב שמואל בר אמי,

כיון שידעה שידע זה שהיא נדקת ולשם שמים נמכונה שוב לא פסק ממנה [אלא יהודה לקחה לאשה], כתיב הכא ולא יסף עוד לדעתה, וכתיב התם דברים ה קול גדול ולא יסף:

[שנינו במשנתנו] אבשלום נתגאה בשערו וכו': ת"ר אבשלום בשערו מרד [בשביל שנתגאה בשערו מרד בהקב"ה, ומביא ראיה שהתגאה בשערו ששקל שערו לאחר שהתגלה], שנאמר שמואל ב יד כה וּבְאַבְשָׁלוֹם ל' אִתְּהָהּ אִישׁוּפָה [בְּכָל־יִשְׂרָאֵל לְחַלּוֹל מִפְּנֵי רָגְלוֹ וְשָׁרְדָּהּ ל' אִתְּהָהּ ב' מוֹם וְגו', [פסוק כו] וּבְגָלְחוּ אֶת־רִאשׁוֹ (וגו') וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים מִשְׁנֵה לְשִׁנֵּה שְׁמִיר עוֹלָם הִיא וּמַגֵּלָה אֶחָד לִי"ז חודש אֲשֶׁר יִגְלַח פִּיכְבֹּד עָלָיו וְגָלְחוּ וְשָׁקַל אֶת־שֵׁשׁ רִאשׁוֹ מֵאֲתִים שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ # [וזה ראיה שהתגאה בשערו, ששקל שערו במשקל שהיה ידוע לכל, והכל ידעו במה המדובר כשאומרים "מאתים שקלים" לפי שהיה באבן המלך, ולזה ממשיך שמשקל זה היה מפורסם כל כך שאחר שנים הרבה עדיין היו שוקלים במשקל זה],

תנא אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלים בה [ראה תצ],

לפיכך נתלה בשערו שנאמר, שמואל ב יח ט וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לְפָנָיו עֲבָדֵי דָוִד, וְאַבְשָׁלוֹם רָכַב עַל־הַפָּדֶה, וַיָּבֵא הַפָּדֶה תַּחַת שׁוֹכֵה הָאֵלֶּה הִגְדּוּ לָהּ, וַיַּחְזֹק רִאשׁוֹ בְּאֵלָהּ, וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ, וְהַפָּדֶה אֲשֶׁר־תַּחְתָּיו עָבָר,

[שקל ספסירא [חרב] בעא למיפסקיה [ורצה לחתוך שערו כדי שיוכל לברוח]] תנא דבי רבי ישמעאל באותה שעה נבקע שאו' ל מתחתיו [ופחד ליפול בתוכו, ולכן לא חתך שערו. שט], [בעי"ז יבמות קט: לעולם וראה דיון עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ויכותיו, וגיהנם פתוחה לו מתחתיו, וכן סנהדרין סוף ז.], [ובכן יהודיע מפרש שלמד כן מלשון הקרא ויותן בין השמים ובין הארץ שמרמוז על הגיהנם],

שמואל ב יח א וַיִּרְצֵה הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל־עֲלִית הַשֹּׁעַר וַיִּכֶּה וְכָה אָמַר בְּלָכְתוּ 1. בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם 2. בְּנֵי 3. בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם 4. מִיָּתֵן מוֹתֵי אֲנִי תַּחְתֶּיהָ אַבְשָׁלוֹם 5. בְּנֵי 6. [ופסוק ה שם] וְהַמֶּלֶךְ לָאֵם אֶת־פָּנָיו וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל 6. בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם 7. בְּנֵי 8. בְּנֵי,

הני תמניא בני למה? שבעה דאסקיה משבעה מדוריה גיהנם, ואידך איכא דאמרי דקריב רישיה לגבי גופיה שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו וקירצו, ואיכא דאמרי דאייתהא לעלמא דאתי [שרוד הביא את אבשלום לעולם הבא], [ולכן התפלל עליו כל כך, שרוד הרגיש שהוא גרם לאבשלום לעינשו, שע"י אבשלום נתקיים מה שאמר הקב"ה והני מקים עליך רעה מביחך. ע"פ הערות],

[אחר מיתת אבשלום כתיב בשמואל ב יח יח] וְאַבְשָׁלוֹם לָקַח וַיִּצְבְּלוּ בְּחֵיוָהּ [בְּחֵיוָהּ], מאי לקח?

[בפסוק לפני זה פסוק יז כתיב, וַיִּקְחוּ אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיִּשְׁלִיכוּ אֹתוֹ בְּעֵר אֶל־הַפֶּתַח הַגָּדוֹל וַיִּצְבּוּ עָלָיו גִּלְגָּנִים גָּדוֹל מֵאֵד וְכָל־יִשְׂרָאֵל נָסוּ אִישׁ לְאֹהֲלָיו [לְאֹהֲלָיו], יח ואבשלום לקח וכו' פ' גם קבורה לא היתה לו במקום אשר הכין לו בחייו, ועין שהוא קרא למצבת על שמו, ר"ל מצבת קבורת אבשלום, והוא נקבר ביער. מלבי"ם],

[והגמ' מתרין שאבשלום לקח מקח רע בעצתו של הקב"ה, שהקב"ה גור על דוד שיצא רעה מביתו עבור עון בת שבע, ולכן ע"י שהקים אבשלום מצבה על שמו, נתקיים שהכל ידעו ויזכרו את הרעה שיצאה מביתו של דוד],

אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו והכי קאמר קרא ואבשלום לקח לו את המצבה הזאת צמיח ויצא לו אֶת־מִצְבַּת אֲשֶׁר בְּעִמְק־הַמֶּלֶךְ [פי' אמר אֶת־לִי בן בְּעִבּוֹר הַזֵּבִיר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמִּצְבָּת עַל־שְׁמוֹ וַיִּקְרָא לָהּ יָד אַבְשָׁלוֹם] [מקום אבשלום. מצ] עד הו' ה' הנה] וגו',

א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של הקצ"ה של מלכו של עולם שהוא מלך עולם שגור על דוד כן צמעה צמ צע,

אבני חן למסכת סוטה

דף י"א ע"א

אחותו, דכתיב משלי ז' אמור לחכמה אחותי את שהיא סגולה
הקצרה, ומפיו, שנאמר כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ומצווה (משלי ז'),

מרחוק, דכתיב ירמיה לא מרחוק ה' נראה לי,

לדעת, דכתיב שמואל א ב כי אל דעות ה',

מה, דכתיב דברים י' מה ה' אלהיך שואל מעמך,

יעשה, דכתיב עמוס ג' כי לא יעשה [ה'] אלהים דבר,

לו, דכתי' שופטים ו' ויקרא לו ה' שלום:

שמות א' ויקם מלך חדש וגו', רב ושמואל חד אמר חדש
ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו [ויפרש הפסוק ויקם מלך חדש,
מלך מלשון עצה והמלכה, שקם המלך שהיה בהמלכה חדשה היינו גזירות
חדשים. ע"פ בן יהודה],

מאן דאמר חדש ממש, דכתיב חדש, ומאן דאמר
שנתחדשו גזירותיו, דלא כתיב וימת מלך מנצח וימלוך ממנו
אחר,

שמות א' אשר לא ידע את יוסף [ומפרש למ"ד שנתחדשו גזירותיו],
דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה כלל,

שמות א' ויאמר אל עמו, הנה עם בני ישראל, תנא הוא
התחיל בעצה תחילה לפיכך לקה תחילה, הוא התחיל
בעצה תחילה דכתיב ויאמר אל עמו, לפיכך לקה תחילה
דכתיב שמות ז' ובכה ובעמך ובכל עבדיך [במכת צפרדע, # דבמכת
דם לא בא אל תוך בתיהם, ונהפך המים כל המים לדם בבת אחת],

שמות א' חבה נתחכמה לו, להם מיבעי ליה? א"ר חמא ברבי
חנינא באו ונחכם למושיעין של ישראל לנקש לנו חכמה כנגדו,
במה נדונום [לישראל] שלא יוכל לדון אותנו זו, שידענו מדרכיו, שמדד מדה
כנגד מדה, לדור המצול, ולנשי סדום?

נדונום באש, כתיב ישעיה סו טו פִּי־הַנֶּהָה ה' פֶּאֶשׁ יָבוֹ אֵ, וכתיב
שם פסוק טז פִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט וכן ישיב לנו גמול וגו',

בחרב כתיב [ישעיה סו טז פִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט וּבְחָרְבוֹ אֶת־פֶּלֶפֶשֶׁר
וְרַבּוֹ חָלְלָה ה'],

אלא בואו ונדונום במים, שכבר נשבע הקב"ה, שאינו מביא
מבול לעולם, שנאמר ישעיה נד ט פִּי־מִי נָח זֹאת לִי [אשר נשבעתי
מִעֵבֶר מִיַּמִּינִי עוֹד עַל־הָאָרֶץ כִּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקֶּדֶף עֲלֶיהָ וּמִבְּעֶרְבָּהָ, וְהִנּוּ אֵינִן

דכתיב שמואל ב יב' הגני מקים עליך רעה מביתך הניב אצלם
אותה עצה וקיימה מצבת דבריו של הקב"ה כדכתיב לעולם ה' דברך נצח (מהלל
ק"ט). ויקרא לַמִּצֵּבֶת עַל־שְׁמוֹ, גרס לאותה רעה שמקרא על שמו, ויקרא לה יד
לַבָּשָׁל ס' כן היא נקראת,

כיוצא בדבר אתה אומר בראשית לו' וישלחהו מעמק חברון
ביוסף משתעי קרא, כששלחו יעקב אלל אחיו, והוא תחילת סיבת ירידת ישראל
למצרים, א"ר חנינא בר פפא, בעצה עמוקה של אותו צדיק
שקבור בחברון אגרס דכתיב בראשית טו' ידוע תדע כי גר יהיה
זרעך,

[וממשיך לדרוש את הפסוק לעיל, בשמואל ב יח יח שלכן הציב אבשלום מצבה]
פי אָמַר אֵינִי־לִי בֶן, ולא הוה ליה בני והכתיב שמואל ב יד' ויולדו
לאבשלום שלשה בנים ובת אחת?

אמר רב יצחק בר אבדימי, שלא היה לו בן הגון למלוכה,

רב חסדא אמר גמירי, כל השורף תבואתו של חבירו אינו
מניח בן ליורשו [ובע"ז בב"ק צא: א"ר חנינא, לא שכיב שיבתת ברי, אלא
דקן תאניתא בלא זמנה], ואיהו קלייה לדיואב [והוא שרף שדה של יואב]
דכתיב שמואל ב יד' ל' וַיֹּאמֶר [אבשלום] אֶל־עֲבָדָיו רְאוּ חֲלָקַת
יְיָ אֱלֹהֵי־דָוִד [סמוך לרשומי צמקס שאני יכול להזיק. רש"י שמואל], [פתרונו
אצלי. מהר"י קרא], [סמוך למקום שדוהי. רד"ק] וְלוֹ־שָׁם שְׁעָרִים, לָכוּ
וְהִצִּיתוּהָ בָאֵשׁ וַיִּצְתּוּ עֲבָדֵי אֲבִשָׁלוֹם אֶת־הַחֲלָקָה בָּאֵשׁ:

[שנינו במשנתיו] וכן לענין הטובה מרים וכו': מי דמי התם חדא
שעתא הכא שבעה יומי # [באמת אם היה המתנת שבוע במקום
המתנת יום אחד לא היה קשה, אבל כאן היה המתנת ז' ימים בשכר המתנת
כמה שעות, וזה שכר מופלג, ועוד שהיא המתנה בלי קביעת זמן, והמתני לה
כשידעו מתחילה שזה ל' ימים]? אמר אבבי אימא ולענין הטובה
אינו בן דיומר ממה שהוא מודד, מודדים לו,

א"ל רבא הא וכן לענין הטובה קתני? אלא אמר רבא הכי
קתני, וכן לענין הטובה דבאותה מדה דוגמא מעין אותו ענין, ומיהו
יותר ממה שעה, משתלם, ולעולם מדה טובה מרובה נמשלומין
ממדת פורענות,

שמות ב' ותתצב אחותו מרחוק, א"ר יצחק פסוק זה כולו על
שם שכינה נאמר [שאף בשעת הסתר פנים גדול כזה, מ"מ היתה השגחה
עליונה בבחינת מציץ מן החרבים. הערות],

ותתצב, דכתיב שמואל א ג' ויבא ה' ויתיצב וגו',

אבני חן למסכת סוטה

יגרשונו מן הארץ, מאי ועלה, הלואי שיאלו שונאיהם מארצם, הוילי ויראם מפניהם?

[ומתרג' א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו, ותולד קללתו בחבירו] והכוונה שהמצרים יעלו,

שמות א וישימו עליו שרי מסים, עליהם מיבעי ליה?

תנא דבי ר' אלעזר בר' שמעון מלמד שהביאו מלבן כמין דפוס שבו עושין הלכנים שממלאין אותו טיט ומחליקין אותו והוא הלכנה ותלו לו לפרעה בצוארו [כאילו אף הוא משתתף בעבודה. שט] דעליה קאי קרא [וישימו עליו] ומיניה סליק ויאמר אל עמו וגו' הנה נתחכמה לו וגו' וישימו עליו שרי מסים,

וכל אחד ואחד מישראל שאמר להם [להשרי מסים] איסטנים מפונק ואינו יכול לעשות מלאכה אני, אמרו לו כלום איסטנים אתה יותר מפרעה,

שמות א שרי [מלשון שר ומושל, פי' רידוי] מסים [לשון שימיה], דבר שמישים רידוי של שומה, שמרגילין ומשימין [רע"י] לעבודה, אותו מלבן שתלו לו, היה לשראף רידוי של השמה (לבנים),

שמות א למען ענותו בסבלותם [ענותם מיבעי ליה]? למען ענותו לפרעה [שהיה פרעה מענה את עצמו בהלכנה על צאורו] בסבלותם בשביל סבלותם דיישראל שיטו שם לסבול,

שמות א ויבן ערי מסכנות לפרעה, רב ושמואל, חד אמר שמסכנות את בעליהן שעל ידי אותן הערים, ואותה עבודה, נסמכו מזרים ליעבד בים,

וח"א שממסכנות את בעליהן מדלדלות [לשון עניות ודלות], כדכתיב וינללו את מזריס, וכשציל עבודה זו [שנשתעבדו בישראל] ארע להן [שנעשו עניים],

ולהאי ליגנא לא גרסינן דאמר מר כל העוסק בצנין מתמסקן, ומאן דגרס לה [מתרגמין] [מתרגס. רע"י] להך דרז ושמואל נמי אכל צנינים של כל אדם מסכנו א, פעמים שנופל [מהצנין ומת] [הצנין וממית], ממסכנות שמביא את האדם לידי עניות, דאמר מר כל העוסק בצנין מתמסקן,

דאמר מר [וכ"ה ביבמות סג.] כל העוסק בבנין מתמסכן [ראה בספר פלא יועץ ערך בנין, שאם רוצה לבנות בנין, ישער כמה מעות יעלה, ויזמין לעצמו כפל הסכום],

[וק"ק כיון דהא מילתא איתא בבנין כל אדם איך הגביל אלו בקריאת שם זה, והלא כל הבונים הם כן? וי"ל דה"ק שהיו גדולות שביצא בהם מסכנות וממסכנות, לאפקי הבנינים הקטנים דלית בהו סכנה וממסכנות כולי' האי. עץ יוסף]

יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת הוא מביא,

אי נמי הוא אינו מביא [על אומה מים לטובעם], אבל הן באין ונופלין בתוכו, וכן הוא אומר שמות יד ומצרים נסים לקראתו,

והיינו דא"ר אלעזר מאי דכתיב שמות יח כי בדבר אשר זדו [שרצו לטבוע את ילדי ישראל] עליהם, בקדירה שבישלו לשון וזד יעקב מיד [צדאשית כה] בה נתבשלו,

מאי משמע דהאי זדו לישנא דקדירה הוא? דכתיב בראשית כה ויזד יעקב נזיד,

א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה דמתחכמה לו, בלעם ואיוב ויתרו,

בלעם שיעץ נהרג,

איוב ששתק נידון ביסורין [אומרים העולם, ששתוקתו מחמת שלא יועיל, ונידון ביסורים שצועקים אף שלא מועיל. הערות],

יתרו שברח, זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית והיו מודה כנגד מדה, שהרי הוא הפסיד ע"ז את משרתו בין יועצי פרעה, ולכך זכו בניו למשרה בלשכת הגזית. הערות],

שנאמר דברי הימים א ב נה וּמִשְׁפַּחַת סוֹפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבִין תלמידי יעבץ, אדם גדול צמורה היה, כדכתיב (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאהלי ישראל אם כך תצרכי צמורה, והרצית את גבולי בתלמידים וגו' ויצא אלהים את אשר שאל (תמורה טז),

התרעתים מפרש בספרי ששמעו תרועה צהר סיני, ל"א תרעמים על שם שהיו יושבים בשערי ירושלים [מלשון תער = שער],

שמעתיים שמעו מלות אציהם, דצבני יונדב בן רכב משמעי קרא, והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל, המה הקנים,

סופְּתִים [בפסוק שופְּתִים] על שם שהיו יושבים בסוכות כדכתיב (ירמיהו לה) וגש צאהלים, וקרי להו משפחת סופרים דהיינו סנהדרין, וכן תרעמים זקני שער,

הַמָּה הַקִּינִים [וקיני הוא יתרו, ורואים מלשון סופרים ותרעמים, שמבני בניו היו סנהדרין יושבי שער, ומפרשה על לשכת הגזית] הַקָּאִים מִחֲמַת אָבִי בֵּית יַעֲקֹב,

וכתיב שופטים א ובני קיני חתן משה [וזה ראייה שקיני היינו יתרו] וגו':

שמות א ונלחם בנו ועלה מן הארץ, ועלינו מן הארץ מיבעי ליה

אבני חן למסכת סוטה

שזה מלאכת אנשים כדכתיב חומבי עציס ושואבי מים, מ"מ מפני קושי השיעבוד הפכו מלאכת אנשים לנשים. ע"פ עיון יעקב, הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן, ושואבות מחצה מים, ומחצה דגים, ובאות ושופות כשמושיצין הסיר על גבי כיסה קרי לה שפימה שתי קדירות אחת של חמין לרחוץ רגלי צעליהן בשדה ואחת של דגים,

ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן, וסכות אותן, ומאכילות אותן, ומשקות אותן, ונוקקות להן בין שפתיים בין מלחי השדות, מקומות לטועין מלך גבול השדה גבול מכאן, ומכאן מכאן ומכאן, שנאמר תהלים סח יד אִם-תִּשְׁכַּבּוּ בֵּין שְׁפָתַיִם [כַּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָה בְּכֶסֶף וְאָבְרוּ יָחִיָּה בִּירְקָק חֲרוֹץ] וגו',

בשכר תשכבון בין שפתיים, וכו' ישראל לבית מצרים שנאמר תהלים סח סיפא דקרא כנפי יונה ישראל שנאמר יונתני ממני (שיר נחפה בכסף, ואברותיה בירקרק חרוץ, 1)

וכיון שמתעברות באות לבתיהם [דבשנת רעבון, אינו מותר לשמש אלא למי שלא קיים עדיין פו"ד, ולכן כשנתעברו חזרו לבתיהן דמעכשיו אינן רשאין לשמש עוד. ע"פ העיון יעקב עיי"ש], וכיון שמוגיע זמן מולדיהן, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר [בשיר השירים ח ה מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת עליה דה] תחת התפוח עו רְחִמֶיהָ לנאת ממני אמר [שְׁמֶה חֶבְלֶתָהּ לשון חבלי יולדה (הושע יג) אֶמְךָ] שְׁמָה חֶבְלָה וְלִדְתָהּ] וגו',

והקב"ה שולח משמי מרום, מי שמנקיר מנקה ומשפיר כמו שעושין לתינוקות לישב את איצריהם ולתקן שנימקין מנער הלידה אותן, כחיה [מולדת] זו שמשפרת את הולד,

[ומביא ראיה שלא היה להם מי שיטפל בולדותיהם] שנאמר יחזקאל מז ד וּמִן-לִדּוֹ תִּתֶּנָּהּ בְּיוֹם הַוִּלָּדָתָהּ אֶתְּךָ לְאִמָּכָתָה שָׂרָה לֹא הָיָה לָהּ מִיִּלְדָתָהּ לַחֲמוֹךְ טִיבֹר הוֹלֵד וּבָמִים לְאִמָּהּ חֲצֵת לְמִשְׁעִי לַחֲמִילִק בֶּשֶׁר כְּמוֹ חֲלָקָה זֹאכִירָיו (בראשית כז) שְׁעֵימֹת [וְהַמִּלָּח ל' א' הַמִּלָּחָה וְהַחֲתָל ל' א' הַחֲתָלָה] וגו',

ומלקט להן [המלאך שבא משמי מרום, מלקט להם מן השדה, אבנים שהם בעין. ע"פ שם] שני עגולין כעין ככר עגול [והיו נובעים מתוכם דברי מאכל. שם] אחד של שמן, ואחד של דבש, שנאמר דברים לב ויניקהו דבש מסלע ושמן וגו', וכיון שמכירין בהן מצרים באין להורגן, ונעשה להם גם ונבלעין בקרקע [לאו דוקא, אלא נתעלמו מן העין ונדמה להמצרים כאילו נבלעו בקרקע. ע"פ חבן יהודיע, וראה עיון יעקב],

ומביאין שוורים וחורשין על גבן שנאמר תהלים קכג ג עֲלִי-גִבִּי חָרְשׁוֹ חֲרָשִׁים [הַאֲרִיכוּ לְמַעֲנֵיהֶם] וגו', לאחר שהולכין היו מבצבצין ויוצאין כעשב השדה, שנאמר יחזקאל מז רבבה כצמח השדה נתתיך גדלים מן הארץ כלמח השדה, [הא דלא נעשה גם זה למשה, מפני ששכח לוי לא עברו עבודה במצרים ולא היו

שמות א את פיתום ואת רעמסס [והגמ' מפרש שהוא מקום אחד שנקרא בשני שמות, שם אחד שם העקרי ושם השני מפני דברים שאירעו בה], רב ושמואל חד אמר פיתום שמה, ולמה נקרא שמה רעמסס, שראשון ראשון מתרוסס כשהיו צונין קלת היה מתרוסס ונופל, ומחרין צונין והוא נופל,

[ואע"ג דכתיב "ערי" מסכנות ? אפשר דפיתום ורעמסס שם מדינה בוללת עיירות רבות, אבל לא ידעתי איך יתקנו כפל את זאת. עין יוסף],

וחד אמר רעמסס שמה, ולמה נקרא שמה פיתום, שראשון ראשון פי תהום בולעו נבלע צאצא,

שמות א וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, כן רבו וכן פרצו מיבעי ליה? אמר ר"ל רוח הקדש מבשרתן לישראל ואומר למנצחין אין מועיל לכם כן ירבה ממיד וכן יפרוץ:

שמות א ויקצו מפני בני ישראל, מלמד שהיו דומין בעיניהם [היה דומה להן] כאלו עיניהם וגופן מלאים בקוצים קוצים, כדאמרת את ישראל פרים ורצים,

שמות א ויעבדו מצרים את בני ישראל

דף י"א ע"ב

בפרך, רבי אלעזר אמר בפה רך משכוס דדברים וצחק עד שהרגילוס לעבודה, רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה בשצרון גוף וממנים ומזקה,

שמות א וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים וגו', אמר רבא בתחילה בחומר ובלבנים, ולבסוף ובכל עבודה בשדה,

שמות א את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים, ומלאכת נשים לאנשים וזו היא קשה שלא היו רגילים בכך [בספר בן יהודיע פירש, שנתנו לנשים לעשות לבנים שהוא מלאכה שצריך לגלות הירים והשוקים וזה בזיון גדול לנשים, ולאנשים נתנו מלאכות שצריך לזה "עצבים" כגון ללקט קוצים קטנים מן העפר, שנשים רגילות במלאכות כאלו, אבל לאנשים הוא גורם קוצר רוח]

[ראה תוס' מגילה ד. ד"ה שאף הן היו באותו הנס, שגם הנשים השתעבדו לפרעה במצרים],

ולמ"ד נמי התם צפוך קמא בפה רך, הכא ה"י צפוך צמח ודאי בפריכה היא דהכחזי וימררו,

דרש רב עורא, בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור, נגאלו ישראל ממצרים, בשעה שהולכות לשאוב מים [אף

אבני חן למסכת סוטה

על פני השרה. עיון יעקב,

מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן עץ עב שעליו יושב ומגלגל
הנזים לעשותן דפוס הכלי לפי גדלו וקטנו באמצע, אף אשה ירך
מכאן וירך מכאן, והולד באמצע,

שמות א אם בן הוא והמתן אותו, א"ר חנינא סימן גדול מסר
להן ולאיתן על האזנים אם בן הוא שם אתן יכולות לראות מיד אם בן הוא בלא
שום הגבהה, בן פניו למטה כדרך תשמישו בת פניה למעלה כדרך
תשמיסה והכי מפרש במסכת נדה (דף לא),

שמות א ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר
אלהיו וגו' להן מיבעי ליה? א"ר יוסי בר' חנינא מלמד
שתבען לדבר עבירה משמע על עסקי ביאה לשון ויבא אליה (בראשית כט)
ולא נתבעו [ומ"מ צריך לומר שכך היתה קבלה בידם שתבען להשמיש,
ואם מכוח אקרא, דאי מלישנא דקרא אין ראיה. עין יוסף עיי"ש],

שמות א ותחייין הוה ליה למיכתב ולא המימו הילדים, ומיין משמע שהיו
מסייעין להמיותן שהיו עומנות אותן בצמיתין ומגדלות אותם את הילדים,
תנא לא דיין שלא המיתו אותן [כאשר צוה פרעה], אלא שהיו
מספיקות להם מים ומזון,

שמות א ותאמרן המילדות אל פרעה כי לא כנשים וגו', מאי
חיות, אילימא חיות ממש מילדות, אטו חיה מי לא צריכה
חיה אחרית לאולודה?

אלא אמרו לו אומה זו כחיה נמשלה ומית השדה אינה זריכה
למילת, יהודה בראשית מט גור אריה, דן יהי דן נחש, נפתלי
אילה שלוחה, יששכר חמור גרם, יוסף בכור שור, בנימין
זאב יטריף,

דכתיב ביה כתיב ביה מי שכתוב בו שנקרא בשם זהמה הכי כתיב בו
ושאין כתיב בו הכי כתיב בכל כנסייתן יחד מה אמך לביא בין אריות רבצה אמך
כנסת ישראל כולה נקראת לביאה, ודלא כתיב ביה כתיב (ביה) יחזקאל
יט מה אמך לביא בין אריות רבצה וגו',

שמות א ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם
בתים, רב ושמואל חד אמר בתי כהונה ולויה, וחד אמר
בתי מלכות, מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה ששלו מיוכזר,

ומ"ד בתי מלכות, דוד נמי ממרים קאתי [שמרים היתה אשת כלב
בן יפנה, ודוד המלך היה מכני בניה של מרים], דכתיב דברי הימים א ב יט
[ותמת עזובה (אשת כלב) והיא מרים ולקמן מפרש למה נקראת שמה
עזובה, והיא ותמת שנזכרה] [יקח לו כלב את אפרת לאחר שנזכרה
חזר ולקחה לו ותלד לו את חזר אלמא אפרת קרי מרים,

וכתיב דוד שמואל א יז ודוד בן איש אפרתי וגו' (:),

וכיון שמתגדלין, באין עדרים עדרים לבתיהן שנאמר [יחזקאל
מז ז רבבה בצמח השדה נתתיהן] [ותרבי ותגדלי ותבאי לבית אביך] [אפשר
שכל אם היתה תולה קמיע על הולד שהיה כתוב בה מי הוא אביו ואמו. תצ]
פעדי עדיים [שדים נכני ושערה צמח ואת ערם וערה] אל תקרי פעדי
עדיים אלא בעדרי עדרים,

וכשנגלה הקב"ה על הים, הם הכירוהו תחלה שראו שכינתו כנר
שנאמר שמות מו זה אלי ואנוהו,

שמות א ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו', רב
ושמואל חד אמר אשה ובתה, וחד אמר כלה וחמותה, מ"ד
אשה ובתה יוכבר ומרים, ומ"ד כלה וחמותה יוכבר
ואלישבע נמ עמינדב אשמו של אהרן [ואע"פ שאהרן לא היה יותר מג' שנים,
יתכן שהיה לו אשה שהיה ראוי לוונג לפי מה שהיו אז פרים ורבים שלא כדרך
העולם. עין יוסף],

תניא כמ"ד אשה ובתה, דתניא שפרה זו יוכבר, ולמה נקרא
שמה שפרה? שמשפרת את הולד, ד"א שפרה שפרו ורבו
ישראל בימיה,

פועה זו מרים, ולמה נקרא שמה פועה? שהיתה פועה
(ומציאה את הולד) [לולד. ד"ס, רש"י, תוס'] משעשת אותו כדרך
שמשחקים למינוקות כדברים ערצים [לפחותו ו. רע"י] לשעשעו [פירש ר"ח לוחשת
לחשיה ויצא הולד כמו שעושים אלו עכשיו באוני האשה. ת], [בשעשועים
שהולד מבין מיד כשנולד. ע"ד תצ],

ד"א פועה שהיתה פועה נועקת כמו כוילדה אפעה (ישעיהו מז) ברוח
הקודש [לא אמרה בן בקולה הרגיל, ועי"ז הבינו שהיא מדברת ברוח הקודש.
תצ], ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל,

שמות א ויאמר בילדכן את העבריות וגו' מאי אבנים?

א"ר חנן סימן גדול מסר להן שלא תטלנו האם ותמציאלו ותאמר נפל
היה, זה לכס הסימן של לידה, ואז תטלוהו ותהרגוהו, אמר להן בשעה
שבורעת לילד יריכותיה מצטננות כאבנים,

[ראה בהערות שכן נח אם הורג עיבור הוא רציחה, אבל לישראל מותר להרוג
עיבור, ולכן אמר פרעה שכל עוד שאינם מוכנות לילד אם הורג את העיבור יכול
האשה למות, אבל כשהיא בורעת לילד אין עוד סכנה להאשה, וכיון שכן נח
אסור להרוג את העיבור לכן אמר בן להמילדות העבריות],

ואית דאמר ד"א על האזנים כדכתיב ירמיה יח ג [וארד בית ה' צר
והנה והוא עשה מלאכה עליהם], ד"א להכי קרי ליה למשכר של
אשה אבנים, כדכתיב גבי יואל כלי חרס אבנים, ואשה נמי ליוצר דמילא,

אבני חן למסכת סוטה

[ומקשה דכתיב דבריו הימים א ב יח] וְכָלֵב בֶּן־חֲצִרֹן וְהַיִּמִּים הָיוּ מִפֶּרֶשׁ שׁ"הוֹלִיד" הָיוּ נָשִׁים שֶׁנִּשְׁאָאוֹתָם, דְּהֵינּוּ שְׁתֵּי נָשִׁים עֹזְבוֹת וִירֵיעוֹת, וְלִפִּי הַגִּמ' הוּא שְׁנֵי שְׁמוֹת לְמִירָם] אֶת־עֲזוּבָה אִשָּׁה, וְאֶת־יִרְיעוֹת, וְאֵלֶּה בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם כָּב וְאַרְדּוֹן,

[ומקשה וכי הוא] בן חצרון, במדבר יג בן יפנה הוא? [ומתרץ] בן שפנה מעצת מרגלים מירושלם הוא דקא מתרץ לעולם בן חצרון הוא ולמה נקרא בן יפנה על שם מעשיו,

ואכתי בן קנו הוא דכתיב שופטים א וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב?

אמר רבא חורגו דקנו הוה בן אשתו של קנו היה כלב, ונמצא עתניאל אחיו מאמו.
[פי' שהיתה אשה שהיתה נשואה מקודם לחצרון - יפנה ונולד כלב, ואח"כ נישאת לקנו ונולד לה עתניאל],

דף י"ב ע"א

דיקא נמי דכתיב קרא אחרינא, כי משמע כלב לא קריה בן קנו כדכתיב בעתניאל, אלא הקניז, מאנשי ביתו ומגדוליו של קנו, יהושע יד וַיָּגֶשׁוּ בְּנֵי־הוֹדָה אֶל־יָהוּ וַיִּשַׁע בְּגָלְגָל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּלֵב בֶּן־חֲצִינָה הִקְנִיז, ש"ב,

[ועכשיו ממשיך לפרש הפסוק דלעיל] וְכָלֵב בֶּן־חֲצִרֹן הוּא הַלֵּיד אֶת־עֲזוּבָה אִשָּׁה, וְאֶת־יִרְיעוֹת, וְאֵלֶּה בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם כָּב וְאַרְדּוֹן,

"עזובה" זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה? שהכל עזובה מתחילתה שמתחילה חולנית היתה, דקרי לה הכא יריעות, ולקמן קרי לה נמי חללה ועזובה, שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה,

[ומקשה] "הוליד" ! והלא מינסב הוה נסיב לה כדכתיב וממת עזובה ויקם לו וגו' אלמא אימתיה הוא?

א"ר יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים, שזדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם נדיקים, ורוב בני דומין לאחי האם כ"צ"ג יש נחלין (דף קי.) מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה [והמעלה שמרגיש כאילו ילדה, שמה שהיה רואה לחסרון באשתו, עכשיו שהיא נעשית כאילו ילדה, חושב עליה כאילו היתה בתו. שמעתי],

"יריעות" שהיו פניה דומין ליריעות עלי מואר אדמומית, דממת חוליה היתה ירקקת,

"ואלה בניה" אל תקרי בניה אלא בוגיה אלו שנות צעלה [כלב] שצנעה ועשאה מצוה כשאר נשים, בנישואין ובנים, ישר ושוצב וארדון,

"ישר", שישר את עצמו מלמדות את טעות המרגלים,

"שובב", ששיבב את יצרו מעצתו, לשון הצט השוובה (ירמיהו לא) יושבני ומורדת, והכי נמי קרי ליה [לכלב] מרד בקרא אחרינא, על שם שמרד בעצת מרגלים,

"וארדון", שרדה את יצרו שהיה מסיתו לטעות עמהן,

ואיכא דאמרי על שהיו פניה [של מרים לאחר שנתרפאת] דומין לורד [וכלב בעלה נקרא "וארדון" שהוא בעלה של ורד],

דברי הימים א ד ה וַיֵּלֶךְ אַחֲשָׁוֹר אֲבִי תָקוּ עַיִן הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֲלָאָה וְנַעֲרָה,

"אשחור" זה כלב, ולמה נקרא שמו אשחור, שהושחרו פניו בתעניות שקבל עליו מעניות הרבה שיצא מעצת מרגלים,

"אבי" שנעשה לה [כלב למרים] כאב להםסקן זה דרפואות ומזונות הנריכין לחולה,

"תקו ע" שתקע את לבו, לאביו שבשמים שלא להיות צענת מרגלים,

"היו שתי נשים" נעשה מרים כשתי נשים,

"חללאה ונערה" לא חללאה ונערה הוא, אלא בתחילה חללאה חולי ולבסוף נערה שנתרפאה מחליה, וחזרה צמור פנים כנערה,

דברי הימים א ד ז וּבְנֵי חֲלָאָה וּבְנֵי חֲלָאָה, שנענית ונתרפאת, משוכחין היו להיות צרת וצחר וצתן,

צרת שנעשית צרה לחברותיה ממקנאות ציפיה,

"צחר" שהיו פניה דומין כצהרים,

"צתן" שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו שהיה ממאה למשכב נשים,

[ראה לעיל ח. דאין יצר הרע שולט אלא במה שעניו ראות ? ואולי אינו דומה ביאת זנות לביאת אשתו, כדאמרינן בכתובות סה. שחומא אשתו של אביי גילה זרועותיה וקם רבא על לביתיה, תבעה לבת רב חסדא עיי"ש],

שמות א ויצו פרעה לכל עמו, א"ר יוסי בר' חנינא אף על עמו

אבני חן למסכת סוטה

שנה, וכשהחזיר עמרם את יוכבד היטה מעוברת ממשה כדאמרינן לקמן בשמעתין,

שנאמר במדבר כו אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים?

א"ר יהודה שגולדו בה סימני נערות מורה לימי עלומיה, באורח כנשים, ובמאור פנים, ופשטו הקמטים, [פ' דאל"כ יאמרו שלכך החזירה דבלאו הכי אינה יולדת. עין יוסף]

שמות ב ותהר האשה ותלד בן, והא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא מקמי דאהדרה דלנקמן [ולמה אמר ותהר הא היתה מעוברת כבר?]
[משמע שהיתה יוכבד מעוברת מקודם שנתגרשה, ולא היה מגורשים רק זמן קצר],

א"ר יהודה בר זבינא מקיש לידתה להורתה לא נכנס הריון זה אלא לדרוש כך, מה הורתה שלא בצער, אף לידתה שלא בצער, מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקה של חוה צמר דין שלה, ושטר גזירות קללה, דעצון והריון,

שמות ב ותרא אותו כי טוב הוא, תניא ר"מ אומר טוב שמו, ר' יהודה אומר טוביה שמו, רבי נחמיה אומר הגון לנביאות ראמה ברום הקודש שעמיד [להיות הגון] לנבואה,

אחרים אומרים נולד כשהוא מחול [ולכן נקרא "טוב"],

וחכמים אומרים בשעה שנולד משה, נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא, וכתיב התם בראשית א וירא אלהים את האור כי טוב,

שמות ב ותצפנהו שלשה ירחים, דלא מגו מצרים אלא משעה דאהדרה, והיא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא,

שמות ב ולא יכלה עוד הצפינו שלשה חדשים יכלה להפנינו, שלא הלכו המזרים לצדוק אחריה, אלא לסוף תשעה חדשים משתחזרה, והיא הוה מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא, ומהכא נפקא לן, אמאי תצפניהו ותיזיל מאחר שפון במסמרים היה, כדכתיב ותצפנהו, מה יש לה לדאג?

אלא כל היכא דהוו שמעי מצראי דמתיליד ינוקא [בכל פעם שהיו שומעין מצריים שנולד ילד אצל היהודים], ממטו ינוקא התם [היו מביאין ילד שלהם שם לפני הבית] וזעזע שם כי היכי דלישמעינהו [כדי שישמעו הדרך הנולד הצפון בתוך הבית שילד בוכה בחוץ] וימעיני [ובוכה] בהדיהו [בדרפוס נמוך מולת בהדיהו אבל בדר"ם יש מהרבה כ"י שאינו מחוק, ולא הבנתי למה מחקוהו] ודרך מיוקן לזעוק כששומע קול מיוקן מצדו,

גזר דרש רבי תנחומא יום שנולד משה אמרו אינטגנינו, היום נולד מושיען של ישראל, ואין לנו יודעים אם מזרי הוא או יהודי, ועמד וקיצן כל עמו, ובקש מהן ליתן לו הנולדים בו ביום, וגזר אף על עמו,

ואמר ר"י בר' חנינא שלש גזירות גזר בתחילה, אם בן הוא והמתן אותו לא הושיע שומרים אלא סמך על המילדות, ולבסוף כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו שהושיע שומרין וקסדורין לדבר, ולבסוף אף על עמו גזר כדפרשית וכוין שעבר היום ועדיין רואין אינטגנינו שלא לקה העמיד הגזירה עד יום שהושלך ליאור,

שמות ב וילך איש מבית לוי, להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא שהלך בעצת בתו,

תנא עמרם גדול הדור היה והיו הכל נשמעין לדבריו כיון (שראה שאמר) [שגזר] פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשואו אנו עמלין [להוליד], עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן,

אמרה לו בתו, אבא ! קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות שלא יולדו לא זכר ולא נקיבה,

פרעה לא גזר אלא בעוה"ז שנולדים ומתים, ומחכים ומיין הן לעוה"ב ואתה גזרת בעוה"ז ולעוה"ב, שכיון שאינם נולדים אינן צאין לעולם הבא,

פרעה הרשע [גזירתו] ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר איוב כב כח וַתִּגְדְּלוּ אֶת יָמֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־דִּדְכָה יָגָה אִי יָרֵי, עמד והחזיר את אשתו עמדו כולן והחזירו את נשותיהן,

[נמצא לפי מדרש זה קשה, למה אמר] "ויקה" ויחזור מיבעי ליה? א"ר יהודה בר זבינא שעשה לו מעשה ליקוחין,

הושיבה באפריון [מטה או כסא מכוסים ידיעות כאהל, לשאת בה בני אדם בחוץ. מילון עברי], ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו תהלים קיג אם הבנים [יוכבד עם ידיה אהרן ומרים] שמחה,

"את בת לוי", אפשר בת מאה ושלושים שנה הוויא כדמפרש ואזיל וקרי לה בת,

[ובמין שהיתה בת 130] דא"ר חמא בר' חנינא ביש נוחלין זו יוכבד כפרטן של יורדי מזרים אתה מולא שבעים חסר אחת, ובכללן אחת אומר הנאה מזרימה שבעים, זו יוכבד שהשלימה מינין כנניסמן לעיר שהורתה בדרך, ולידתה בין החובמות שנולדה צרידתן למזרים, וישראל עמדו שם ר"י שנה, ומשנולד משה לא נתעבדו אלא פ' שנים, כדכתיב ומשה בן שמונים שנה וגו' בדברים אל פרעה (שמות ז) ואתה שנה ילאו, נמצא שעברו מידידתם עד שנולד משה ק"ל

אבני חן למסכת סוטה

דכתיב שיר השירים ב טו אַחֲזֹרֶלְנוּ שְׁוַעֲלִים שְׁוַעֲלִים קַמְנִים
[מְחַבְלִים בְּרָמִים וּבְרָמִים סְמִירָה] בַּת קוֹל לוֹמֵר לְמִי הֵם, אֲחֻזּוּ לָנוּ שְׁוַעֲלִים הַקַּמְנִים
הַמְחַבְלִים אֶת הַכְּרָמִים נְהִימָם סְמִירָה, צֶעֶד הפרי קטן [פ' בַּת קוֹל אוֹמֶרֶת
בְּקִרְעַת יָם סוֹף, שֶׁהֵגֶם שְׁמִתּוֹ כְּבֵר אֱלֹו שֶׁהִשְׁלִיכוּ יָלְדֵי יִשְׂרָאֵל לַיָּאֹר, אֲבָל
הַשְׁוַעֲלִים הַקַּמְנִים עֲדִיין חַיִּים הֵמָּה, שִׁילְדֵי הַמְצַרִּים שֶׁכְּבוּ כְּדִי שִׁיכְבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
וַיִּמְצְאוּ אוֹתָם הַמְצַרִּים. וְרָאָה בַּתצַּל, וְגו']

שמות ב ותקח לו חבת גומא, מאי שנא גומא? א"ר אלעזר
מיוכן לצדיקים, שממונם חביב עליהן יותר מגופן שדמיו מועטין,
ואף על פי שהיה משממר גופו יותר בשל עינים שקשים וחזקים, וכל כך למה
לפי שאין פושטין ידיהן בגזל,

רבי שמואל בר נחמני אמר דבר רך שיכול לעמוד בפני דבר
רך ובפני דבר קשה זה הוא משממר יפה מן הכל, לפי שהדבר הקשה
כשהמים מוליכין אותו בחזקתו הוא נמקל [באבן] והוא נישוף ונשבר, אבל דבר קל
נמקל ונדקר באבן לאחוריו,

שמות ב "ותחמרה בחמר ובזפת" תנא חמר מבפנים וזפת
מבחוץ, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע,

שמות ב "ותשם בה את הילד, ותשם בסוף" רבי אלעזר אומר
ים סוף [שנתנה אותו בים סוף],

רבי שמואל בר נחמני אמר

דף י"ב ע"ב

"אגם" [בלימוד במקום שצומחים בו שיחים וקנים שמה אותו שטן] של עצי
ערבה וקנים דקין, והוא קנה וסוף דקרה, קנה קנים, סוף ערבה דקה כדכתיב
ישעיה יט ו קָנָה וְסוּף קָמְלוּ [ענין כריתה. מצא],

שמות ב ותרד בת פרעה לרחוץ לטבול שם לשם גילתו על היאור,

א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, מלמד שירדה לרחוץ
מגולולי אביה, וכן הוא אומר שהשז ומתנקת מעונו קרוי רחון, ישעיה ד
ו אִם רָחַץ אֶדְנִי אֶת צִאֲתָיו בְּנוֹ תִּצְיֹו וְגו',

שמות ב ונערותיה הולכות וגו', א"ר יוחנן אין הליכה זו אלא
לשון מיתה כדמפרש ואזיל שהיו (ממנות) [מוחות. רע"י] צידה הזלמה של
צדיק [ונהרגו] וכן הוא אומר בראשית בה הגנה אנכי הולך למות,

שמות ב ותרא את התיבה בתוך הסוף, כיון דחזו [נערותיה]
דקא בעו לאצולי למשה, אמרו לה גבירתנו, מנהגו של
עולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, אם כל העולם כולו אין
מקיימין אותה, בנינו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת
על גזירת אביך, בא גבריאל וחבטן [לנערותיה] בקרקע [הרגן],

שמות ב ותשלח את אמתה ותקחה, ר' יהודה ור' נחמיה חד
אמר ידה וחד אמר שפחתה, מ"ד ידה דכתיב אמתה, ומ"ד
שפחתה מודלא כתיב ידה,

ולמ"ד שפחתה הא אמרת בא גבריאל וחבטן בקרקע,
דשייר לה חדא, דלאו אורחא דבת מלכא למיקם לחודה,

ולמאן דאמר ידה ליכתוב ידה [למה כתיב אמתה]? הא קמ"ל
דאישתרבב אשתרבוכי # [שירה נעשית לה כשפחה שיכול לשלחה
למה שצריך], דאמר מר גבי שרצית הזהב דלמשורש צמסכת מגילה וכן
אתה מוצא באמתה של בת פרעה,

וכן אתה מוצא בשיני רשעים דעוג מלך הצנן צמסכת צרכות צמחלת
פרק הכוזה [ברכות נד:] דכתיב תהלים ג שני רשעים שברת, ואמר
ריש לקיש אל תיקרי שברת אלא שריבבתה לשון דלמשורש צמסכת,

שמות ב "ותפתח ותראהו את הילד" ותרא מיבעי ליה? א"ר
יוסי ברכי חנינא שראתה שכינה עמו והאי את לשון עס, כמו לא
שלם יעקב את אחיו [צראשית מצ],

שמות ב "והנה נער גדול משמע בכה", קרי ליה ילד וקרי ליה
נער?

תנא הוא ילד, וקולו כנער, דבריו רבי יהודה, אמר לו רבי
נחמיה, א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום והוא לוי ונפסל בקול
לעבודת השיר ?

אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה [פ' ולכן
קראו נער], אמרה שמא לא אוכה לחופתו,

שמות ב "ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה", מנא
ידעה? א"ר יוסי ברכי חנינא, שראתה אותו מהול,

"זה" א"ר יוחנן מלמד שנתנבאה שלא מדעתה, זה גופל
[משה נפל, אבל מעכשיו] ואין אחר גופל ליאור שאותו היום בטלו גזירות,

והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב ישעיה ח יט וְכִי־יֵאמְרוּ
אֲלֵיכֶם הֲעֹבְדֵי כּוֹכָבִים דִּרְשׁוּ כְמוֹתָיו אֶל־הָאֲבוֹת וְאֶל־הַיְדֵעָנִים,
הַמְצַפְּצָפִים [כן נקרא השמעת קול העוף. מצא] וְהַמְהַלְלִים [כן נקרא
השמעת קול היונה. מצא] נציל קרי לשון גנאי שהם מלפספין כעגורים ומהגים
כיונים, מוציאין קול בגרום, ואין יודעין מה לוֹמְרִים, כך דרך אֲלֵטְגִינִין, אינן רואין
אלא סימן, אבל לא פירושו של כל דבר, צופין [פ' רואין] ואינם יודעין מה
צופין, מהגים [לשון דיבור, כמו הגה] ואינן יודעים מה מהגים,

ראו אֲלֵטְגִינִי פרעה שמושיען של ישראל במים הוא לוקה והן

אבני חן למסכת סוטה

ב"ד עדיין לעבר שנים, ע"פ הערות] רובו של ראשון לא חסר אלא ז' ימים [שגולד בו' באדר], ורובו של אחרון ג', דהיינו ניסן [שביעי של פסח בב"א בניסן] ואמצעי שלם אדר השני שלם [פי' וג' חדשים שהצפינו לא היתה אלא 72 ימים במקום 90 ימים],

שמות ב' "ותאמר אחותו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות", ומאי שנא מעבריות דקאמרה לה מכלל דמצריות לא ניחא לה מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק, אמר פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא זו שאכלתה דברים טמאים והמיוק טועם בחלצה כל מה שתאכל כדאמרי' ציומא (דף עה) גבי לשד השמן,

והיינו דכתיב ישעיה כח ט אֲתִמְּי יוֹרְהִי דְעָה [וְאֲתִמְּי יִבִּין שְׁמוּעָה גְּמֹלִי מִחֶלֶב עֲתִיקִי מִשְׁדִּים] וגו' למי לימד הקצ"ה מורה, למי שגמל והפריש ענינו מחלצ טמא, ונעמק מן השדים הטמאים, כמו ונעמק משם (בראשית יב) למי יורה דעה ולמי יבין שמועה, לגמולי מחלב, ולעתיקי משדים,

שמות ב' "ותאמר לה בת פרעה לבי" וגו' א"ר אלעזר מלמד שהלכה בזריות כעלמה שכל כמה עליה כמו חזק ואמץ (דברים לא) תקיף ועלם,

ר' שמואל בר נחמני אמר העלמה שהעלימה את דבריה שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו,

שמות ב' "ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה", אמר רבי חמא בר' חנינא מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה, היליכי הא שליכי [שהרי נתנה את משה למרים],

שמות ב' "ואני אתן את שכרך", א"ר חמא בר' חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן, אלא שנותנין להן שכר,

שמות טו ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו' אחות אהרן ולא אחות משה?

אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב, מלמד שהיתה מתנבאה, כשהיא אחות אהרן עד שלא נולד משה והיינו הנביאה אחות אהרן,

דף י"ג ע"א

ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל,

וכיון שגולד משה נתמלא כל הבית כולה אור, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה בתי נתקיימה נבואתך וכיון שהטילוהו ליאור, עמד אביה וטפחה על ראשה, אמר לה

מילתא לאו ר' אלעזר קאמר לה דקרא לאו אמנרים קאי, אלא גמרא קאמר לה, וקאי אהא דאמרין לעיל ואין אחר נוסף, וכדרכי אלעזר דאמר שאין יודעים מה הוגין, הילכך ראו המנרים ולא ידעו מה ראו, עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו,

כיון דשדיוה למשה כל זמן שהיה ציבור אין לקות גדולה מזו [פי' ונמצא שכבר לקה], וצטלה סימן של לקייה אמרו תו לא חזינו כי ההוא סימנא, במלך לגזירתייהו והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה [וזה שראו שהוא ילקה במים, היינו שיענש על עון מי מריבה, אבל כיון שהיה במים עכשיו לא ראו עוד הסימן],

והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב במדבר כ' "המה" מי מריבה אשר רבו, המה שראו איצמגניני פרעה וטעו,

והיינו דקאמר משה במדבר יא שש מאות אלף רגלי צבילי, כמו ויבקר ה' אותך לרגלי (בראשית ג) וגו', אמר להן משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם צביטלו מנרים את גזירתם,

ר' חנינא בר פפא אמר, אותו היום עשרים ואחד בניסן היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה צ"ל ציון נאמרה, דכתיבא צסדר עולם מרעמסם לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי המירות הרי ג', צרביעי ויוגד למלך מנרים כי צרת העם, חמישי וששי רדפו מנרים, אור שביעי ירדו לים שנאמר ויאר את הלילה לשחרית אמרו שירה ויום שביעי היה ויו"ט אחרון של פסח היה ילקה ביום זה?

רבי אחא בר חנינא אמר, אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מחר סיני ביום זה ילקה ביום זה,

בשלמא למ"ד בשישה בסיון, משכחת לה ג' ירחי, דאמר מר בשבעה באדר מת, ובשבעה באדר נולד משה צ"ק דקידושין (דף לח) ילפינן לה מקראי,

דכתיב ויצבו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום, וכתיב משה עבדי מת ועתה קום עזר,

וכתיב כי צעוד שלשת ימים אתם עוזרים את הירדן וגו', וכתיב והעם עלו מן הירדן צעוד לדש הראשון, לא מהן ל"ג למפרע תמצא שצבעה באדר מת משה,

ומנין שצבעה באדר נולד, שנאמר ויאמר אליהם בן מואה ועשרים שנה אנכי היום וגו', מה ת"ל היום היום מלא ימי ושנותי ומשבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי היו והן ג' חדשים שהצפינו,

אלא למ"ד בעשרים ואחד בניסן היכי משכחת לה?

[ומתרין] אותה שנה מעוברת היתה [היינו לפי החשבון, אף שלא היה

אבני חן למסכת סוטה

הארבע היא חברון,

ואמר רבי יצחק, "קרית ארבע" ארבע זוגות היו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, איהו [יעקב] קברה ללאה בדידיה, והאי דפייש דידי הוא [פי' דעשו חשב כיון שהם שני אחים, שייך ב' קברות שנשארו אחד לו ואחד ליעקב, וכיון שיעקב קבר את לאה בחלקו, קבר הנשאר שלו הוא],

אמרו ליה [בני יעקב לעשו] זבינתה [מכרת את חלקך לאחיד יעקב, כשמכרת לו את הבכורה], אמר להו נהי דזביני בכירותא, פשיטותא חלקי בחלק פשוט לא מכרתי מי זביני, אמרו ליה אין פשיטותא נמי, זכנת חלקך במערה זו לגמרי, שכן אמר אבינו נשעת מיתא אשר כרימי לי דכתיב בראשית נ בקברי אשר כריתי לי,

וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה כמו ואכרה לי נחמשה עשר כסף (הושע ג) # [וצ"ע שהלא הגמ' אומר שכן בכרכי הים וכו' ולמה צריך פסוק על זה. וראה מהרש"א שכן דרך הש"ס אבל עיקר הטעם הוא שכן בכרכי הים וכו'], שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה,

אמר להו [עשו], הבו לי איגרתא הלאו שטר מכירה, אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא [והם היו עומדים בחברון], ומאן ניוזל, ניוזל נפתלי דקליל כי איילתא, דכתיב בראשית מט נפתלי אילת שלוחה הנותן אמרי שפר, א"ר אבהו אל תקרי אמרי שפר אלא אמרי ספר [שטר מכירה של מערת המכפלה],

חוששים בריה דדן תמן הוה [שם היה עומד אם בני יעקב], ויקירן ליה אודניה כדו אזניו משמוע אמר להו מאי האי למה אינס קוצרין אומי, ואמרו ליה קא מעכב האי [עשו] עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים,

אמר להו ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון, שקל קולפא מקל, כמו גולפי טובי בלע מאימי צערכין (דף כג) מחייה ארישיה [דעשו], נתן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב, פתחינהו יעקב לעיניה ואחיד והיינו דכתיב תהלים נח יא יְשַׁמַּח צִדִּיק פִּי-חַיָּה נָקָם, פְּעָמָיו יִרְחֹץ בְּדָם תִּרְשָׁע, # [והאחים לא הרגו אותו כי סוף סוף היה לו מענה נצחית, והיה צריך להתחשב בזה אף שעי"ז בא בזיון ליעקב אבינו],

באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה [ראה מהרש"א שלא היתה נביאה, שאינה נמנית בו' נביאות בפ"ק דמגילה, אלא כניבא ואינו יודע מה ניבא] דכתיב, בראשית כו למה אשכל גם שניכם יום אחד, ואע"ג דמיתתן לא ביום אחד הוא, קבורתן מיהא ביום אחד הוא,

[וזה מה שכתב רש"י בתחלת פ' וישלח וירא יעקב מאד ויצר לו וירא שמו ייחרג, ויצר לו שמו יחרג אחרים, יחרג אחרים היינו עשו, כי אם יחרגנו גם הוא ימות,

בתי היכן נבואתך, והיינו דכתיב שמות ב ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו, לידע מה יהא בסוף נבואתה:

[שנינו במשנתנו] יוסף זכה וכו': מאי שנא מעיקרא דאקדמינו למגרים מקמי אחי יוסף דכתיב בראשית נ ז ויעל יוסף לקבור את אביו, ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו', והדר בראשית נ ח וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו,

ומאי שנא לבסוף דכתיב בראשית נ יד וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו [אבל המצרים כיבדו את אחי יוסף], והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו?

[ומתרג' א"ר יוחנן בתחילה, עד שלא ראו בכבודן של ישראל, לא נהגו בהן כבוד, ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד, דכתיב בראשית נ ויבאו עד גורן האמדר [מין קוץ, boxthorn, llycium], וכי גורן יש לו לאמדר [וכי] דרך לאסוף אטדין, ולעשות מהן גורן?]

א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונם של יעקב, כגורן זה שמקיפים לו אמר גדר של קוצים, שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה [ונתנו כתריהם סביב ארונם של יעקב], # [ונתנו הגנים כבוד באחי יוסף, וכבוד הוא היפך של התכבדות וידידות, וזה כעין גדר של קוצים סביב],

תנא כולם למלחמה באו, כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונם של יעקב, נטלו כולן כתריהן ותלאום בארונם של יעקב,

תנא שלשים ויששה כתרים נתלו בארונם של יעקב י"ב נשיאס דיסמטאל, וכ"ג אלופים נמנו צעש, וא"ת כ"ה הן [שנמנו בעשו] ? תימן וקנו נמנו צ' פעמים, וא"ת [א"כ] קמט נמנה צ' פעמים ? שני קמט הן אחד מצני אלופו ואחד מצני אהליצמה, ומ"מ ל"ה הן ? וכתרו של יוסף הרי ל"ו,

כתיב בבראשית נ ויספרו שם מספר גדול וכבוד מאד, תנא # [ודורש לשון "כבוד" על סוסים וחמורים] אפי' סוסים ואפילו חמורים [עשו בהם מנהג אבל. שט, ובפניו הדף מביא מספר אורח ישרים שלאחר שמת יעקב שב הרעב למצרים, ולא היה להסוסים והחמורים מה לאכול, ולכן אמר בדרך מליצה שגם הם הספידו את יעקב],

(מאילו [ו. ד"ס] מאילו [פי' מהסוסים ומחמורים נשמע קול יללה והספד. וראה תצ],

כיון שהגיעו למערת המכפלה, אתא עשו קא מעכב ולא יקצרוהו שס, אמר להן [עשו הא כתיב] בראשית מט ממרא קרית

אבני חן למסכת סוטה

שהרי אמו נתנבאה שימותו שניהם ביום אחד. פניו הדרף בשם מהרי"ל דיסקין,

[ומקשה] ואי לא עסק ביה יוסף אחיו לא הווי מעסקי ביה כלומר
היך הנימוקו אחיו ליוסף, ליעול לו את השם לצדו של קצורת אציהם, וכי פרקו
מעליהן העול ולא חשו לו, ואם לא נעסק ביה הוה, הם לא היו עסוקין בו [בתמיה],
והכתיב וישאלו אותו בניו, אלמלא חף הם היו עסוקין במשאלו וקצורתו, (ומסקנה)
[ונמסקנה ?] כתיב אחרי קצרו את אציו, מלה הכתוב בו שהוא היה עיקר הדבר,
והכתיב בראשית נ וישאלו אותו בניו ארצה כנען?

[ומתרץ] אמרו אחיו צנייהן הניחו לו הניחו לו [ליוסף] להעסק בו כנגד
כולנו כבודו של אציו במלכים יותר מבהדיומות שיוסף מלך הוא:

[שנינו במשנתנו] מי לנו גדול מיוסף כו': ת"ר בא וראה כמה
חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו
בביזה של מזריס, והוא נתעסק במצות [ארונו של יוסף], שנאמר
משלי י חכם לב יקח מצות וגו',

ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור, אמרו [הכמנינו ז']
סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה,
אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור,

[תימה והלא מכיר ויאריר בן מנשה נולדו בימי יעקב והיו מבאי הארץ למה לא
שאלם משה, והם היו מכני בניו של יוסף ? י"ל שסוד הגאולה נמסר לסרח
כדאיתא בפירקי דר"א (פרק מוח) וכיון שבא משה הלכו וקני ישראל אצלה לפי
שכבר נכשלו על ידי בני אפרים שיצאו שלשים שנה לפני הקץ ונמלכו עתה בה
ואמרה להם מה לשון אמר לכם המושע הזה, אמרו לה פקוד פקדתי אמרה להם
א"כ הוא הוא לכך הלך גם משה אצלה. מתוספת רבי. ת']

אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים, וקבעוהו בגילום
הנהר, כדי שיתברכו מימינו ממיד, לפי שאין ארץ מצרים שומה ממי
גשמים, אלא שכולה עשויה יאורים ומריצים מנילוס, עד סוף המדינה כמה פרסאות,
וילוס עולה ומשקה וממזרז, וממלא אותן יאורים, ומשקין מהן השדות,
והיינו דכתיב [וזכרה יד יז] ויהי אֶשֶׁר ל' אֶיִשְׁעֵלָה (מכל) [מִאֶת] מִשְׁשֵׁמוֹת' ה'אֶרֶץ
אֶל־יְרוּשָׁלַם לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ ה' צָבָאוֹת [ו] גו' ל' אֶל־עֲלִיָּהם יְהִי הַגֶּשֶׁם
[וממשיך בפסוק יח שם] וְאֶס־מִשְׁשֵׁמֹת מִנְּרִים ל' אֶת־עֲלֵהָ וְל' אֶל (מבא) [צָאָה]
וְל' אֶל־עֲלִיָּהם [וגו'], ואין כתיב כאן הגשם, אלא ולא עליהם יהיה אותו נהר שהן
שומין ממנו, ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהם מים נילוס,

הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו [דיבר אליו בלי שידע
היכן הוא] יוסף יוסף ! הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל
אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה
מראה עצמך מוטב, אם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך, מיד
צף ארונו של יוסף,

ואל תתמה היאך ברזל צף [פי' שלא היה צווי הקב"ה כשאר הנסים,
אלא רצון יראיו יעשה. ע"פ מהרש"א], שהרי כתיב בתלמודי אלישע כתיב

צמלסם מלכים ב ו ה [שהיו כורתים עצים ומושיטין את הקורות בידן למקום
שהיו צריכין הקורות שם] וַיְהִי הָאֶחָד מִפִּיל הַקָּו רַח, וְאֶת־הַבְּרִזָּל
[הגרזן] נָפַל אֶל־הַמַּיִם וגו' וַיִּצָּעַק וַיֹּאמֶר אֲהִי אֲדֹנִי וְהוּא שְׂאוּל
[פי' אחד] השאילוהו לו, [הגרזן שאולה בידו, ואין לי לשלם מחירו. מר] [שם פסוק
ו] וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֵל הַיּוֹם אָנֹכָה נָפַל וַיִּרְאֵהוּ אֶת־הַמָּקוֹם
[וַיִּקְצֹב־עֵץ] [חתך חתיכת עץ] וַיִּשְׁלַח־שָׂמָּה וַיִּצָּף הַבְּרִזָּל,

והלא דברים ק"ו, ומה אלישע תלמידו של אליהו, ואליהו
תלמידו של משה ולא שלמד מפיו אלא מורמו של משה למדו לאליהו צף
ברזל מפניו, מפני משה רבינו, על אחת כמה וכמה,

רבי נתן אומר בקברניט צקנות של מלכים ולשון יוני הוא היה
קבור [יוסף],

[והיה שם ארונות הרבה ולא היה יודע משה איזהו. מהרש"א.
הרבה מערות פתוחות זו לזו, וכשנכנסים לתוכן קשה למצוא הדרך לצאת,
ויכולים לחשוב שיוצאים, בשעה שנכנסים יותר עמוק לתוך המערות labyrinth
והמלה "קברניט" הוא עירוב של קבר-rinth. ע"פ דשעסטר],

הלך משה ועמד על קברניט של מלכים, אמר [משה] יוסף !
הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה
שבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך
מוטב, ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך,

באותה שעה נודעו ארונו של יוסף, נטלו משה והביאו
אצלו,

וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו
אחד של מת ואחד של שכינה, מהלכין זה עם זה, והיו
עוברים ושבים אומרים, מה מיכן של שני ארונות הללו, אמרו
אחד של מת ואחד של שכינה,

[וישאלו העוברים ושבים] וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה?
אמרו

דף י"ג ע"ב

קיים זה [יוסף כל מה שכתוב בזה] [בעשרת הדברות שבלוחות] אגדה
זו מפורשת צמלסם צפרשת ויהי צשלם פרעה,

[דיבור א'] כתיב צזה אנכי, וכתיב צזה [ביוסף] התמת אלהים אנכי,

[דיבור ב'] כתיב צזה לא יהיה לך, וכתיב צזה האלהים אני ירא,

[דיבור ג'] לא משא, חי פרעה,

[דיבור ד'] זכור את יוס השצת, וטצוט טצח והקן, ואין זה אלא יוס השצת, [והא

ראה דקאי על שבת] וכן הוא אומר והכינו את אשר יצאו,

[דיבור ה'] כבר את אביך, [שהלך בשליחות אביו לראות את שלום אחיו]

אבני חן למסכת סוטה

[דיבור ו'] לא תרצה [לא רצה לפוטיפר. יל"י]

[דיבור ו'] לא תנאף [ויעזוב בגדו אצלה וינש ויצא החוצה]

[דיבור ח'] לא תגנוב [לא גנב מפרעה כדכתיב וילך יוסף את כל הכסף. יל"י]

[דיבור ט'] לא תחמוד בית רעך [בית פוטיפר]

[דיבור י'] לא תחמוד אשת רעך [אשת פוטיפר]

וכן כל עשרת הדברות, [מובא שם במכילתא]

[וקיים גם] לא תשגא את אחיך בלצנך, לא תקוס, ולא תטור, וחי אחיך עמך,

ע"פ המהרש"א:

[לא תשגא] וינחם אותם

[לא תקוס] אתם חשבתי

[וחי אחיך] ויכלכל יוסף

דכתיב בראשית לח ויהי בעת ההיא וירד יהודה שהוא התחיל צהללת יוסף כשאמר מה צנע, ולא גמר,

רבי שמואל בר נחמני אמר אף קובר אשתו ובניו, דכתיב בראשית לח ותמת בת שוע אשת יהודה וגו', וכתיב וימת ער ואונן,

אמר רב יהודה אמר רב, מפני מה נקרא יוסף "עצמות" בחייו שנאמר והעליתם את עצמותי מזה ועודנו חי, מפני שלא מיחה בכבוד אביו [רג' שותפים באדם, ומאביו נבראו עצמות, לכך נתבוה שיקרא עצמות בחייו כאילו לא היה לו אלא חלק הבא מאביו דהיינו עצמות. מהרש"א], דקאמרי ליה בראשית מד עבדך אבינו ולא אמר להו ולא מידי,

ואמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא, מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, מפני שהנהיג עצמו ברבנות [ראה מענין זה בברכות נה.]:

ויוסף הורד מצרימה, א"ר אלעזר אל תיקרי הורד אלא הוריד, שהוריד [שגרם להוריד] איצטגוניי פרעה מגדולתן כשפטר את החלום והס לא ידעו לפתרו,

ויקנהו פוטיפר סרים פרעה, אמר רב שקנאו לעצמו למשכנז זכור מתוך יופיו (בא גבריאלי וסירסו) בא גבריאלי ופירעו היינו סירוס ימירא, מעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף פוטיפרע [פוטי"פרעע]:

[שנינו במשנתנו] מי לנו גדול ממושה וכו': דברים ג ויאמר ה' אלי רב לך, א"ר לוי ברב בישר את בני מחלקותו רב לם בני לוי, והקב"ה מדקדק עם הנדיקים כחוט השערה ונענש צאונה מדה ברב בישרוהו, ברב בישר במדבר מו רב לכם, ברב בישרוהו רב לך,

דבר אחר רב לך, רב יש לך, ומנו יהושע הגיע מלכותו של יהושע ואין לך מלכות נוגעת בחציתוה,

דבר אחר רב לך די לך חל תרצה צנקה, שלא יאמרו הרב כמה קשה שאינו שומע לתלמיד ותלמיד סרבן סרבן מפאיר ולשון חכמים הוא כך היו מסרצין צו לישא את בת אחותו צנדרים (ד' סג) היו מסרצין צו שיכל עמו צנצעות (דף כג),

וכל כך למה [לכאורה קאי על מה שאמר לעיל ברב בישר, וברב בישרוהו, למה דקדק עמו הקב"ה כל כך]? תנא דבי ר' ישמעאל לפום גמלא שייחנא לפי כח הגמל מרצין צמשאו אף כפן לפי צדקתו מדקדק אחרייו:

דברים לא ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, שאין ת"ל היום? היום מלאו ציוס זה נולדתי ימי ושנותי,

[וישאל] ואי לא עסיק ביה משה, ישראל לא הו מיעסקי ביה כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק צו לצדו וכי לא חשו לשנועה, ואם לא נתעסק צו משה לא היו הם מתעסקין,

והכתיב יהושע בר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים, קברו בשכם אלמא לאחר שנפטר משה צערצות מואב, נתעסקו בהן ישראל והעבירום את הירדן,

ותו אי לא איעסקו ביה ישראל לאחר שנפטר משה, צניו מי לא הוו מיעסקי ציה, והיאך הניחו צניו את שאר העם להתעסק צו, צניו לא הוו מיעסקי ביה, והכתיב יהושע בר ויהיו לבני יוסף לנחלה וגו' אלמא צנתלחם קצוהו צחצי ציה עליהן?

[ומתריץ שלכן לא התעסקו בו צניו] אמרו צניו צענמס הניחו לו שיתעסקו צו כל ישראל, כבודו במרובים [כלל ישראל] יותר מבמועטין, ותו ישראל אמרו צענמס צעוד משה קיים הניחו לו שיתעסק צו משה לצדו כבודו בנדרולים [כמו משה רבינו] יותר מבקטנים,

[ומקשה] קברו בשכם, מאי שנא בשכם? אמר ר' חמא בר' חנינא משכמם גנבוהו כדכתיב וישלחו מעמק חצרן ויצא שכמה, ושם היו רועין, ודומן אינה מקום [כדמפרש בסמוך], והאי דכתיב (שם צראשית לו) ויאמר האיש נסעו מזה וגו', כך אמר לו אחת אומר את אחי אנכי מצקש, קעו נסעו מן האחזה הזאת ואין מחזיקין עממן כאחין לך, כי שמעתי אומרים נלכה ונצקש דמות ודינין היאך להמיתו אם יצא אללנו, ולשכמם נחזיר אבידתו,

קשו קראי אהרדי כתיב שמות יג ויקח משה ולא שאר העם את עצמות יוסף עמו, וכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וגו'?

א"ר חמא בר' חנינא כל העושה דבר ולא גמרו, ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו,

רבי אלעזר אומר אף מורידין אותו מגדולתו מן השמים למתחיל ואינו גומר, אלא אם כן נאנס, כמשה שמת צעבר הירדן,

אבני חן למסכת סוטה

תמצא [פ'] עכשיו שמת משה אין עוד חכמה, [מאין קאי על משה ששם עצמו כאין [ע"פ הגמ' לקמן בפ' נוטל] ולו ניתן חכמת הפלפול והוא נתנה לישראל בטובת הנאה כדאמרינן בנדרים. ע"פ המהרש"א],

ורב נחמן אמר דברים לד וימת שם משה [עבר ה'. ד"ס] וגו',

סמליון סס חסס [פ'] ר"ח אית דאמרי מלאך, ואית דאמרי שם חסס. ערוך. ת] אמר וימת שם משה ספרא רבה דישאל,

תניא רבי אליעזר הגדול אומר, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, בת קול משמיע ואומר וימת משה ספרא רבה דישאל,

ויש אומרים לא מת משה, כתיב הכא וימת שם וכתיב התם שמות לד ויהי שם עם ה', מה להלן עומד ומשמש [פ'] עומד אצל השכינה, אבל אין הלשון עומד ומשמש שייך לגבי הקב"ה, אף כאן עומד ומשמש,

דברים לד ו [ו]יקבר אותו בני פארגין מו אב מול בית פְּעוֹר [ו]ל אֶדְעֵה אִישׁ אֶת־קִבְרֹתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, א"ר ברכיה סימן בתוך סימן כלומר סימנים הרבה, בדרך מואב, בגיל מול בית פעור [ויותר מזה לא היה יכול לומר] ואפ"ה ולא ידע איש את קבורתו,

וכבר שלחה מלכות הרשעה [רומי. רע"י] אצל

דף י"ד ע"א

גסטרא מושל, כמה שאמר קומוס דיוסוס ושלטון, וחצירו ריהטון קורטון גסטרא (ברכות דף 33) של בית פעור, הראנו היכן משה קבור, עמדו למעלה נדמה להם למטה, למטה נדמה להם למעלה, נחלקו לשתי כיתות, אותן שעומדים למעלה נדמה להן למטה, למטה נדמה להן למעלה, לקיים מה שנאמר דברים לד ו [ו]ל אֶדְעֵה אִישׁ אֶת־קִבְרֹתוֹ [עד היום הם תהוה],

ר' חמא בר' חנינא אמר אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור, כתיב הכא ולא ידע "איש" את קבורתו, וכתיב התם דברים לג וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים,

וא"ר חמא ברבי חנינא מפני מה נקבר משה אצל בית פעור, כדי לכפר על מעשה פעור,

ואמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [בפרשת נביא שקר כי יקום בקרבך וגו'] דברים יג ה [אחרי ה' אל יהיכם תלכו] [ואתו תיראו] ואת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְקִבְּלוּ תִשְׁמְעוּ וְאֵתוֹ תַעֲבֹדוּ וְכו' [תדבקו], וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר דברים ד כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא,

ללמוד שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, דכתיב שמות כג את מספר ימך אמלא [כע"ז ר"ה יא.],

"לא אוכל עוד לצאת ולבא", מאי לצאת ולבא, אילימא לצאת ולבא ממש, והכתיב דברים לד ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא נס ליחה לא צרם למלחמת כח, וכתיב דברים לד ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו, ותניא שתיים עשרה מעלות היו שם, ופסען משה בפסיעה אחת?

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתתמו ממנו שערי חכמה [ולפ"ז יש לפרש המשך הפסוק, וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה, שמושה אמר לישראל אל תחשבו שאהיה לכם עוד לרב, שבבואי לא"י תחזור החכמה אלי דאורא דא"י מחכים, הנה ה' אמר אלי לא תעבור. ע"פ המהרש"א],

דברים לא וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד, תנא אותה שבת של דיו זוגי היתה שני זוגות שני מצרים היו, בהתחלת היום למטה וסופו ליום, ניטלה רשות מזה וניתנה לזה [וכתב המהרש"א דקצת ראה מכאן שמושה מת בשבת],

[ותניא] א"ר יהודה אילמלא [פ'] אם לא. ע"פ תוס' מגילה כא. מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, היכן משה מת בחלקו של ראובן, דכתיב דברים לד ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו, ונבו בחלקו של ראובן קיימא, דכתיב במדבר לג לו וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנֵי אֶת־חֲשֹׁבֹן וְאֶת־אֶלְעָלָא וְאֵת קְרִיתִים וגו' [פסוק לח שם] וְאֶת־נָבֹו [וְאֶת־בְּעֹל מְעוֹן מוֹסֵבֶת שֵׁם וְאֶת־שִׁבְמָה וְיֶקְרָא בְשֵׁם אֶת־שְׁמוֹת הַתַּעֲרִים אֲשֶׁר בָּנוּ] וגו' [נבו ששם מתו ג' נביאים משה ואהרן ומרים],

והיכן משה קבור, בחלקו של גד דכתיב דברים לג וירא ראשית לו וגו', ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה היו ארבעה מילין, אותן ארבעה מילין מי הוליכו?

מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה כנף (לגוש הודו) [הוד לגוש. רע"י] ומלאכי השרת אומרים דברים לג צדקת ה' עשה ומשפטי עם ישראל, ותקדוש ברוך הוא אומר תהלים צד מי יקום לי עם מרעים להוכיח לשמי מי יתיצב לי עם פועלי און [שיתפלל בעד ישראל, או שמושה רבינו ידע איך לקרב את המרעים ואת הפועלי און לאביהם שבשמים],

ושמואל אמר [כך אמר הקב"ה על משה] קהלת ח מי כהחכם, ומי יודע פשר דבר שהיה יודע לעשות פשרה צדי וצין צדי,

ורבי יוחנן אמר [כך אמר הקב"ה על משה] איוב כח החכמה מאין

אבני חן למסכת סוטה

תחת אשר הערה לפנות נפשו, שמסר עצמו למיתה,
שנאמר שמות לב ואם אין מחני נא וגו',

אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה,

ואת-פשעים נמנה, שנמנה עם מתי מדבר [שגם הוא מת במדבר
ולא נכנס לא"י],

1. מה הוא מלביש ערומים, דכתיב בראשית ג כא וַיַּעַשׂ ה' אֶל-הַיָּם לְאָדָם וּלְאֵשֶׁתוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם, אף אתה הלבש ערומים,

והוא חטא-רבים נשא, שכיפר על מעשה העגל,

2. הקב"ה ביקר חולים, דכתיב בראשית יח וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים,

ולפשעים יפגיע שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ירמיה ו ואתה אל תתפלל בעד העם הזה, ואל תשא בעדם רנה ותפלה, ואל תפגע ב:

3. הקב"ה נחם אבלים, דכתיב בראשית כה ויהי אחרי מות אברהם, ויברך אלהים את יצחק בנו נחמו על אביו וזרכו זרכת אבלים אף אתה נחם אבלים,

4. הקב"ה קבר מתים, דכתיב דברים לד ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים:

כתנות עור, רב ושמואל חד אמר דבר הבא [שגדל וצמח] מן העור של זמר הוא, וחד אמר דבר שהעור נהנה ממנו של פשתן שאדם לובש סמוך לעורו,

פרק שני היה מביא

מהני: היה מביא את מנחתה העגל, דכתיב והביא את קרבנה עליה וגו' (במדבר ה) בתוך כפיפה מצרית סל של נזרי דקל, זרדים שגדילין סביב הדקל ונותנה על ידיה כדי ליגעה בגמרא מפרש טעמה, [לפי החשבון שהיה המנחה של עשירית האיפה, וסאה הוא 24 לוג, ועשירית הסאה הוא 2.4 לוג, ועשירית האיפה הוא * 3 = 7.2 לוג, שהוא 28.8 רביעיות, ואם כל רביעית הוא לערך 3 אונס, הוא 86.4 אונס, נמצא משקל המנחה 5.4 פונט, ולהחזיק משקל זה על הידים למושך שעה אכן מייגע],

דרש ר' שמלאי, תורה תחלתה גמילות חסדים הלביש ערומים, וסופה גמילות חסדים, תחילתה גמילות חסדים, דכתיב בראשית ג כא וַיַּעַשׂ ה' אֶל-הַיָּם לְאָדָם וּלְאֵשֶׁתוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם, וסופה גמילות חסדים דכתיב דברים לד ו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי,

דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי,

1. כל המנחות תחילתן וסופן בכלי שרת השמט משמע כשמיצאה מצימו מציאה בכלי שרת לעזרה וזו תחלתה בכפיפה מצרית וסופה קודם קמיצה בכלי שרת,

אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר [וצ"ע איד יכולים לומר על משה שלא רצה לקיים המצות אלא כדי לקבל שכר ? ראה כמה פירושים על זה במפרשים], מעלה אני עליך כאילו עשיתם,

2. כל המנחות טעונות שמן ולבונה דכתיב ויזק עליה שמן ונתן עליה לבונה (ויקרא ז) ולקמיה פריך והאיכא מנחת חוטא וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה דכתיב זה לא יזוק עליה שמן וגו' (במדבר ה),

3. כל המנחות באות מן החטין דכתיב סלת חטים תעשה אותם (שמות כט) וזו באה מן השעורין,

שנאמר ישעיה נב יב לָכֵן אֶחָלֶקְלוּ בְּרָבִים, וְאֶת-עֲצוּמִים יֶחֱלֶק שָׁלָל, תחת אשר הערה הריק לפנות נפשו ואת-פשעים נמנה והוא חטא-רבים נשא ולפשעים יפגיע בשגיל פושעים הפגיע,

מנחת העומר, אע"פ שבאה מן השעורין במסכת מנחות (דף סח) ילפינן לה מקראי היא היתה באה גרש דכתיב [ויקרא ב יד וְאֶם-תִּקְרִיב מִנְחַת פְּבוּדִים לַה' אָבִיב קְלִי פֶאֶשׁ] גֵּרֶשׁ בְּרִמְלָל פִּקְרִיב אֶת מִנְחַת פְּבוּדִיךָ, ובמסכת מנחות (דף סו) אמרינן במנחת העומר הכתוב מדבר, [גרש] בשעורים מונחך שבו מנופה צ"ג נפה כעין סולת חטים. וזו באה קמח הכל מעורב כמו שנטמן ואינו מנופה לאחר הבחינה],

לָכֵן אֶחָלֶקְלוּ בְּרָבִים, יכול כאחרונים יכול כראשונים, ת"ל וְאֶת-עֲצוּמִים יֶחֱלֶק שָׁלָל, כאברהם יצחק ויעקב שהן עצומים בתורה ובמצות,

אבני חן למסכת סוטה

אמר רב פפא אימא בכלים הראויין לכלי שרת,

מכלל דכפיפה מצרית לא חזיא, כמאן דלא כרבי יוסי ברבי יהודה, דתניא כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל, ור' יוסי בר' יהודה מכשיר?

אפי' תימא רבי יוסי ברבי יהודה, אימר דא"ר יוסי בר' יהודה בחשובין [בעץ חשוב], בפחותין [בגון עצי נצרים] מי אמר, [וכן] לית ליה לר' יוסי בר' יהודה מלאכי א ח [בכיתושון ענף לזבח אין דע וכי תגישו פסח וזהל אין דע] תקריבוהו נא לפתחתך סיפא דקרא, היקלך או הישא פניך [אמר ד' צבאן ת']:

[שנינו בברייתא] ונותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת: שמעת מינה כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת שהגותנו בהן דריך שיתנו לשם כך, וא"ת הרי מנחה קדושה עומדת, שהקדשה צפה, קדושת פה אינה אלא קדושת דמים, ואינה קדושת הגוף, ואינה נפסלת בטבול יוס וזלינה, ואם נטמאת נפדית, קדשה בכלי קדשה קדושת הגוף ונפסלת בטבול יוס וזלינה ואין לה פדיון?

אימא נותנה בכלי שרת המורה הנריכמו ליתנו בכלי שרת כדי לקדשה בכלי שרת שיקדשה הכלי ואפילו אינו מתכוין לכך:

[שנינו בברייתא] ונותן עליה הזר שמנה ולבונתה ואין דריך כהן לכך דכתיב ויטע עליה שמן וגו' והדר והביאה אל בני אהרן וגו': שנאמר ויקרא ב ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה:

[שנינו בברייתא] ומוליכה אצל כהן: דכתיב ויקרא ב והביאה אל בני אהרן וגו':

[שנינו בברייתא] וכהן מוליכה אצל מזבח: דכתיב ויקרא ב והגישא אצל המזבח:

מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו: מנלן דכתיב ויקרא ו וזאת תורת המנחה כל המנחות משמעת הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח,

ותניא לפני ה' יכול במערב יגיענה לדופן מערבי של מזבח דהיינו לפני ה' שהיכל במערב והמזבח צפון ל"צ אמה רחבו ממוצע באמצע העזרה וכן ההיכל ממוצע באמצע העזרה זה מול זה ל"צ אמה היכל וכתליו חללו כ' וכתליו ו' אמה עובי כותל צפוני וששה לכותל דרומי נמצא מערבו של מזבח לפני ה' דאין מפסיק כלום בינו לבין ההיכל דאילו אולם שלפני ההיכל פתוח הוא ורחבו עשרים אמה ככל חללו של היכל, ת"ל אל פני המזבח,

אי אל פני המזבח יכול בדרום, ת"ל לפני ה',

הא כיצד מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן

ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה, כך קרבנה מאכל בהמה [כבהמה זו שאין לה בן זוג מיוחד כך היא החליפה בעלה באחר. עפ"י רש"י, אברבנאל נשא. יוסף דעת]:

נב"ז: תניא אבא חנין אומר משום רבי אליעזר (וכל כך למה למה לנו טורחין ליגעה) כדי ליגעה, כדי שתחזור בה,

[ויש מזה לימוד] אם ככה חסה תורה על עוברי רצונו שאם זינחה עברה על רצונו של מקום וזינחה שמה של מידק קל וחומר על עושי רצונו,

וממאי משום דחסה הוא, דילמא כי היכי דלא תימחק מוגילה?

[ומתירין] קסבר האי תנא דלמך משום דחסה הוא,

דף י"ד ע"ב

משקה המים ואח"כ מקריב את מנחתה ופלוגמא היא דפרק היה נוטל [לקמן דף יט], ומיהו כל זמן שלא קרבה מנחתה אינה נדקת, דכתיב מזכרת עון, ואע"פ ששמתה מניחין אותה צידה כדי ליגעה ומודה, והשתא ודאי משום חסיון הוא דאי משום מגילה, הא אימחיקא לה:

[שנינו במשנתנו] כל המנחות כו': ורמינהו סדר מנחות כיצד, אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות כעין סלים אדם מביא מנחתו לעזרה מתוך ביתו בקלפות וכו' של כסף ושל זהב ונותנה בעזרה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת,

ונותן עליה שמנה ולבונתה ומוליכה אצל כהן,

וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו,

ומסלק את הלבונה לצד אחד, וקומץ ממקום שנתרבה שמנה, ונותנו לתוך כלי שרת, ומקדשו בכלי שרת, ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו (ומעלה אותו לגבי מזבח) ומעלהו ומקטירו בכלי שרת [כאילו אמר, ומעלהו בכלי שרת כדי להקטירו. וראה בגמ' לקמן], ומולחו ונותנו על גבי האישים [האש של המערכה],

קרב הקומץ שיריה נאכלין, ורשאין הכהנים ליתן לתוכה יין ושמן ודבש, ואין אסורין אלא מלחמץ [הגם דכתיב כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה],

קתני מיהא בקלתות של כסף ובקלתות של זהב?

אבני חן למסכת סוטה

תקמוץ בהדי מנחה כדתנן קמוץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט לבונה פסול:

[שנינו בברייתא] וקומץ ממקום שנתרבה שמנה: מנולן דכתיב ויקרא ב' מסלתה ומשמנה מוגרשה ומשמנה:

ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת: למה לי הא קדשה חדא זימנא מידי דהוה אדם דם אע"ג דקדישתיה סכין בצואר בהמה הדר מקדיש ליה בכלי שרת הכא נמי לא שנא:

[שנינו בברייתא] ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו: דכתיב ויקרא ו' ואת כל הלבונה אשר על המנחה:

[שנינו בברייתא] ומעלהו

דף ט"ו ע"א

ומקטירו בכלי שרת, [וכן] בכלי שרת מקטיר ליה ה"ג ומקטירו ס"ד, ולא גרס אטו ככלי שרת מקטר ליה, והכי קא קשיא ליה מקטירו ס"ד, והכי עדיין לא מלחא, וסיפא קמני ומולחו ונותנו על גבי האשים, אלמא השתא הוא דמקטר ליה?

אלא אימא מעלהו בכלי שרת להקטירו כלומר מעלהו בכלי שרת להקטירו לאחר שימלחו:

ומולחו ונותנו על גבי האשים, דכתיב ויקרא ב' וכל קרבן מנחתך במלח תמלח וגו':

[שנינו בברייתא] קרב הקומץ שיריה נאכלין: מנולן? דכתיב [ויקרא ב' ב' וְהִבִּיאוּ אֶל־בְּנֵי אֶהֱרָן הַכֹּהֲנִים וְקָמְצוּ מִשֶּׁם מֶלֶךְ אֶקְמִצוּ מִסֻּלְתָּהּ וּמִשְׁמֶנָּהּ עַל כֹּל־לֶבְנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אֲזִיבֶרְתָּהּ [הַמִּזְבֵּחַ אִשֶּׁת רִיחַ גִּיחָהּ לַה'] וגו' וכתוב בפסוק שאחר זה ויקרא ב' ג' וְהָנוּ תִקֶּרַת מִן־הַמִּנְחָה לְאֶהֱרָן וּלְבָנָיו [קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים מִאֲשֵׁי ה']

[ושואל מאימתי נקרא] קרב הקומץ דקמני דמחיר שירים באכילה, מאימתי מחיר קריצה להמיר שירים? למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, דאיתמר הקומץ, מאימתי מחיר שיריים באכילה? רבי חנינא אמר משתשלוט בו האור ואפילו מעט, רבי יוחנן אמר מְשִׁתְּצִית האור ברובו:

[שנינו בברייתא] ורשאין הכהנים ליתן לתוכו יין ושמן ודבש, מאי טעמא? אמר קרא [במדבר יח' ח' לְכֹל־קֹדֶשׁ בְּיַד־שְׂרָאֵל לֹא־נִתְּנוּ לְמִשְׁחָהּ וּלְבָנֶיהָ לִקְדָּעוֹ לָם] גבי ממנות כהונה כמיז (במדבר יח') לך נתתם

כל מה שיכול לקרבו כלפי מערב וכללד שיהא שם קצת דרוס משום אל פני המזבח דלא לאו כנגד חודה ליכא לפני ה' כלל שיהי זויות ההיכל כולם כנגד זויות המזבח, ודין,

רבי אלעזר אומר דורשו למקרא בענין אחר, וכך דורשו ממון שנאמר לפני ה' אל פני המזבח יכול יגישנה לאחד מהן רצה למערב רצה לדרומה, וה"ג לה צח"כ יכול יגישנה במערבה של קרן או לדרומה של קרן כן משיבני,

אמרת כל מקום שאתה מוצא דכיון דאפשר לקיים את שניהם מו לא מוקמה רצה זה עושה רצה זה עושה אלא תפוס המקיים את שניהם שני מקראות אחד מקיים עצמו ומקיים דברי חבירו, ואחד מקיים עצמו ומבטל דברי חבירו, מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חבירו, ותופסין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו,

כשאתה אומר לפני ה' במערב, ביטלתה אל פני המזבח בדרום, וכשאתה אומר אל פני המזבח בדרום, קיימתה לפני ה' במערב, הא כיצד מוגישה לדרומה של קרן ולא צחי כנגד חודה,

והיכן קיימתה הלא חוץ לכנגד זויות ההיכל הוא? אמר רב אשי קסבר האי תנא ר' אלעזר כוליה מוצב בצפון קאי צחלק צפוני של עזרה וליה ליה דמזבח מכוון כנגד ההיכל וכתלוי, נמלא דרומה של מזבח כנגד אמצע פתח ההיכל, הלכך יגישנה אל פני המזבח בדרום וכללד שיהא סמוך למערב, נמלא מקיים את שניהם, וה"ה נמי אם היה מזבח משוך מעט מכנגד זויות דרומית ההיכל ולצפון שיהא דרומה של מזבח כנגד ההיכל הוה מצי לקיים את שניהם דכנגד ההיכל קריין ציה לפני ה' וכללד שיהא סמוך לקרן דהיינו אלל מערב,

והא דנקט למשמע מינה כוליה מוצב בצפון קאי, משום דג' מחלוקות הן צדבר זה, ר' יהודה אית ליה מזבח מכוון כנגד היכל וכתלוי צפ"ק דיומא (דף טו), ור"א בן יעקב אית ליה כוליה מוצב בדרום קאי, דאמר צפוני שהוא צד פניו מכלוס, ור' יוסי הגלילי אית ליה כוליה מוצב בצפון קאי צוצחים צפ' קדשי קדשים (דף נט),

הלכך לר"א דהכא דשמע' ליה ע"כ דקאמר זוית דרומית של מזבח לפניו מכנגד זוית של היכל הוא ופליג אדרי"י ואדר"א בן יעקב מוקמיין ליה כר' יוסי הגלילי דס"ל דכוליה מוצב בצפון ולא מוקמיין ליה צמחלותק רביעית,

מאי ודין מאי תיסק אדעתיה דנצבי טפי? א"ר אשי איצטריך, ס"ד אמינא תיבעי הגשת מנחה גופה ולא הכלי שהיא צה, אלא יכוף הכלי שהיא נוגע סולת למזבח קבשמע לן,

ואימא הכי נמי? אמר קרא והקריבה אל הכהן וגו' והגישה אל המזבח מה הקריבה אצל כהן בכלי אף הגשה אצל מזבח בכלי:

[שנינו בברייתא] ומסלק את לבונתה לצד אחד: כי היכי דלא

אבני חן למסכת סוטה

למשמה [ומפרשין לה בובחים כח.] לגדולה [למשחה. דהיינו לגדולה כדמרגמינ לרבו, ללמד שהיו אוכלין אותן] בדרך שהמלכים אוכלין [דרך אכילת המלכים המשוחים. רש"י שם]:

[שנינו בברייתא] ואין אסורין אלא מלחמין, דכתיב ויקרא לו לא תאפה חמין חלקם [נתתי אותה מאשי קדש קדשים הוא בחמאת ובאשם, ו. ד"ס] א"ר שמעון בן לקיש אפילו חלקם לא תאפה חמין אפילו חלקם שירים לא תאפה חמין, דדרשין ליה האי חלקם דקרא נמי לפניו אלא תאפה:

[שנינו במשנתנו] כל המנחות כו': [ומקשה] וכל [וכי כל] המנחות טעונות שמן ולבונה, והאיכא מנחת חומא הנא על חטא דמטמא מקדש, ושבעת העדות, ושבעת ציטוי [שהוא בעולה ויורד], דכתיב חטא ואש לא משיג ידו לשמי תוריס וגו' [ויקרא ה] דרחמנא אמר ויקרא ה לא ישים עליה שמן, ולא יתן עליה לבונה?

[ומתריץ דהא דתני מתני' שכל המנחות טעונות שמן ולבונה] הכי קאמר כלומר לא קמי מילתא צלפתי נפשיה, אלא כרוך ומי הכי, כל המנחות טעונות שמן ולבונה וצלות חטין, כלומר ושאינס טעונות [שמן ולבונה] צלות מיהא חטין, וצלות סולת, כלומר חדא מהני מעליהא אית דהו, כינא מנחת חוטא אע"פ שאינה טעונה וכו' כל המנחות טעונות שמן ולבונה ובאות מן החיטין ובאות סלת,

מנחת חומא אף על פי שאינה טעונה שמן ולבונה באה מן החמין, ובאה סלת,

מנחת העומר אע"פ שהיא באה מן השעורין טעונה שמן ולבונה, ובאה גרש, וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה ובאה מן השעורין ובאה קמח,

תניא [שנינו בברייתא] אמר ר"ש ברין הוא שתהא מנחת חומא טעונה שמן ולבונה, שלא יהא חומא נשכר להקל במנחתו יותר משאר מנחות, ומפני מה אינה טעונה, שלא יהא קרבנו מהודר,

וברין הוא שתהא חמאת חלב כל חטאת סתם קרי חטאת חלב, דמתר חלב, כתיב כל חלב וכל דם לא תאכלו [ויקרא ג] וכתיב צמריה פרשת חטאת [או מפני שהוא מצוי לעבור על עבירה שחייבין על זדונו ברת, שהרי קל לטעות בין שומן וחלב] [כל החטאות נקראו על שם חמאת חלב וכו'] כי רוב שגגת ברת שנכשל בה אדם היא על ידי חלב המצוי בתוך הבית, ואין אדם מתגבר להביא חמאת. פ' הרא"ש נדרים ד. טעונה נסכים סולת למנחה ו. רש"י עשרון לכבש, יין ושמן רביעית ההין, כמו שמקריבין לעולה ושלמים שלא יהא חומא נשכר,

ומפני מה אינה טעונה דכתיב צפרשת נסכים (צמדדד טו) לפלא נדר או נמדדה, הנא נדר ונדדה טעון נסכים, ואין חטאת ואשם טעונים נסכים שלא יהא קרבנו מהודר,

אבל חמאתו של מצורע, ואשמו טעונין נסכים איתרנו צהדיא לנסכים במסכת מנחות צפרק שמי מדות (דף סא), לפי שאין באין על חמא,

איני והאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, על שבעה דברים נגעים באין וכו' ומפרש להו צערין צפרק יש צערין (דף טז) [הרי שנגעים באים על חמא?]

התם מנגעיה יסורים וצטת של נגע הוא דאיכפר ליה כפרו לו על אותו חטא, כי מיייתי קרבן לאשתרווי בקדשים הוא דקא מיייתי שיש טומאות שהצריך הכמזז כפרה לטהרתו, וצו צהה ויולדת ומלורע, ומזר שנטמא [אבל אינם באים על עבירה],

אלא מעתה חמאת נזיר שמיא צמלאת ימי מזר, חטאת ועולה ושלמים תהא טעונה נסכים, לפי שאינה באה על חמא?

סבר לה [ר' שמעון בעל הברייתא] כרבי אלעזר הקפר [ואף שגם ר"ש סבר כן, אנב שיטפיה דנקט בכל דוכתא הכי נקט נמי חבא כי האי לישנא. ע"פ ת], דאמר נזיר נמי חומא הוא:

[שנינו במשנתנו] רבן גמליאל אומר כשם כו': תניא אמר להן רבן גמליאל לחכמים, סופרים! הניחו לי [תנו לי רשות, וראה בבן יהודיע שלכן שאל רשות לדרוש, שכיון שהוא פקפק בדברי ר"מ דמקשה הא תינח עשירה וכו' גם בדבריו יש לפקפק תינח אם נטמאה, לכן הקדים ובקש שיתנו לו רשות כיון שסוף סוף היא דרשה נאה] ואדרשנה כמין חומר צוטון צלעו, והוא של זב, וחומתים צו שני צוצרי חלוק לנו,

דף ט"ו ע"ב

דשמעיה לר' מאיר דקאמר צפ"ק (לעיל סוטה דף ח) גבי צמדה שאדם מודד היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, א"ל התינח עשירה, עניה לא האכילתו מעדנים, למה מצינא מאכל צהמה מאי איכא למימר?

אלא כשם שמעשיה מעשה בהמה שהפקירה עצמו לתשמיש למי שאינה צן זוגה כך קרבנה מאכל בהמה:

מתני': היה מביא הסהן פילי כוס של מים [פילי = כוס בלשון יוני. רע"ב] של חרס, ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור דכתיב מים קדושים (צמדדד ה) ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי הכי מניא צסיפרי,

[על הגליון כתב שהוא כוס של חרס, אבל באמת לא היה כוס זה בכוסות שלנו שהם צצרים שמאל וגבוהים, אלא היו גמזכים מאד ורחבים כצלחת של מרק הישנים, והמעם שהיו שותים או בכוסות כאלו הוא מפני שהיו אוכלים ושותים בהסיבה, ובכוסות כעין שלנו היה קשה להם לשחות מכמה סיבות. ע"פ הרב מליאונא בהמודיע תוריע תשס"ה].

אבני חן למסכת סוטה

גמרי, כלי דסוטה ממני סוטה, ונהי דמי סוטה לרצנן לאו חייס ניהו, דמכשרי בשאר מימות מיהת לא נשמו מזה מים שלא נשתנו, אף כלי שלא נשתנה וכלי נמי צעינן דלא נשתנה,

בעי רבא, נתאכמו, והחזירין לתוך כבשן האש של יוֹזר שמזרפים צו את הקדרות של חרס חדשות ונתלבנו, מהו, מי אמרינן כיון דאידחו אידחו, או דילמא כיון דהדור הדור?

ת"ש רבי אלעזר אומר עין ארו ואזוב ושני תולעת שהפשיל בהן קופתו לאחוריו [ונתעקמו] פסולין מדלא קמי שגשגה בהן מלאכה, ש"מ אמלאכה לא קפיד אשינויא קפיד, ואלו נתעקמו במשאו, והא התם הדרי ומפשטי וקמי פסולין אלמא כיון דאידחו אידחו?

התם דאיכלוף איקלופי שעל ידי המשו נתקלפו מקליפתן, דשינויא דלא דדר הוא:

[שנינו במשנתנו] נכנס להיכל ופנה לימינו וכו': מ"ט? דאמר מר כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין כסדר יומא (דף נח) ובשמיטת קדשים וזבחים (דף סג), ויליף לה מפויס פויס דשמיט עשר בקר, ד'ס שגשגה שלמה:

[שנינו במשנתנו] מקום היה שם אמה כו': תנו רבנן [אי הוה כתיב רק] ומן העפר אשר יהיה אי לא היה כתיב בקרקע [ה"א צעינן מקרקע המשכן ממש אבל השתא דכתיב בקרקע] משמע דאינו מקפיד אלא שיכניס העפר להיכל,

יכול יתקן מבחוץ ויכניס זמין עפר מבחוץ ויכניס צהיכל ודיו כניסו? תלמוד לומר בקרקע המשכן בקרקעימו,

אי בקרקע המשכן קא דרשינן, ולא כתיב אשר יהיה יכול יחפור בקרדומות יכול לא מנא שם עפר מיחוח נוח לינטל, יחפור שם בקרדומות?

תלמוד לומר אשר יהיה ת"ל אשר יהיה ומדלא כתיב ומקרקע המשכן יקח ש"מ לא הקפיד אלא שיהא מונח בקרקעית המשכן שעה אחת,

הא כיצד, יש שם הבא יש שם עפר מיחוח הבא משם, אין שם תן שם על הקרקעית, וחזר ונטלו ונתנו לתוך המים,

תניא איך פליגא אהך קמייתא, ותנאי היא כדקמיני צה פלוגתא דתנאי, והך דלעיל מייקומא כאיסי בן מנחם ומן העפר אשר יהיה וגו' מדלא כתיב מקרקע המשכן יקח, אינו מקפיד אלא שיכניס להיכל, מלמוד שהיה מתקן מבחוץ ומכניס להיכל, ונתן אל המים וא"ל להניחו בקרקע ההיכל,

בקרקע המשכן למאי אמת, כיון דילפינן מאשר יהיה דא"ל ליעלו מעל גבי קרקעית? איסי בן יהודה אומר להביא קרקע

ר' יהודה אומר רביעית, כשם שממעת בכתב רבי יהודה צכמז המגילה לקמן צמחני כך ממעת כאן במים,

נכנס להיכל ופנה לימינו, ומקום היה שם אמה על אמה ויכר מחור שער רצפת ההיכל ומבלא של שיש, ומבעת היתה קבועה בה לאחזה בצבעמה ולהגציהה מצין הרצפה שהיא כולה צאצני שיש,

[ו. ד"ס] כשהוא מגביה, (ו. ד"ס) נוטל עפר מתחתיה, ונותן כדי שיראה על המים צריך ליתן שיעור שיהא נראה ויכר על פני המים שנאמר במדבר ה' ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים מדלא כתיב ונתן במים, אלא אל המים, משמע שלא יהא נבלע צמוק:

נב': תנא פילי של חרס חדשה, דברי רבי ישמעאל,

מאי טעמא דרבי ישמעאל דצעי חדשה? גמר כלי כלי ממצורע מזה להלן חרס חדשה, אף כאן חרס חדשה,

והתם מנלן? דכתיב ויקרא יד' ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים, מזה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה דהא חייס כתיב, אף כלי [חדשה] שלא נעשתה בו מלאכה,

אי מזה להלן [במצורע] מים חיים, אף כאן [בסוטה] מים חיים?

[ומתריץ] לרבי ישמעאל דפרכת הא אליציה הכי נמי דצעינן מים חיים לסוטה, דהא מן הכיור הוא נוטל ושמעינן ליה לר' ישמעאל צעלמא דאמר מי כיור מי מעיין, הן דהיינו חיים,

דאמר ר' יוחנן מי כיור, רבי ישמעאל אומר מי מעיין הן, וחכ"א משאר מימות הן [ולבן] אם רצה ליתן לתוכו מי מקוה יתן,

איכא למופרך צהא גו"ש דרבי ישמעאל דגמר כלי כלי ממצורע מזה למצורע שכן טעון עין ארו ואזוב ושני תולעת לפיכך כלי שלו חדש, תאמר בסוטה שאין צה כל אלו?

[ומתריץ] אמר רבה אומר קרא בכלי חרס כלי שאמרתי לך כבר הכי משמע ליה לרבה, מדלא כתיב ולקח כלי חרש ונתן צו מים, וכתיב בכלי חרש, משמע שכבר הוזכר כלי זה צמוק אחר, ואמר רחמנא הכא צבאותו כלי שאמרתי לך צמוק אחר, קח אותם, ומאי ניהו דמצורע,

אמר רבא לא שנו רבנן דמחני דצבו חרס ומכשרי צינן אלא שלא נתאכמו השחירו פניו על ידי האור, אבל נתאכמו פניו פסולין,

מאי טעמא? דומיא דמים אע"ג דלא גמרי ממצורע, מיהו מינה וצה

אבני חן למסכת סוטה

דף ט"ז ע"א

התורה אמרה במדבר ו' בתער לא יעצור על ראשו צמיר והלכה בכל דבר דתן (צמיר דף לט) צמיר שגילה צין צווג צין צמער או שספסוף כל שהוא חייב,

וא"ת אין זו עקירה אלא תוספת? איברא עקירה היא שמלקין אותו על כך ואסור להכות את ישראל בזה שזהי אמרה תורה (דברים כה) לא יוסיף פן יוסיף, ואע"ג דבבבלי קראי דרשי בשחיטת חולין (דף פח) ובגיטין (דף כה) ובנזיר (דף לט) ?

לר' ישמעאל לא משמע ליה קראי, דוכתב לה דמרצין מיניה לרבות כל דבר, דריש ליה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף, כדדרשין לה הסם, וכן כולן, אלא אהלכה למשה מסיני סמכין וקראי אסמכתא בעלמא הוא,

הלכך שאר מדרשים ריבויין דכל התורה כולה, לא חשיב להו ר' ישמעאל כהלכה עוקבת מקרא, אלא הני תלת,

ובמסכת קידושין ירושלמי מנאמי משנה זו דר' ישמעאל, ואין תער מן השלשה אלא מרצע, והכי תניא הסם התורה אמרה ספר, והלכה בכל דבר התלש, התורה אמרה עפר, והלכה בכל דבר המגדל צמחים, התורה אמרה מרצע והלכה אמרה אפי' סול וסירה,

והוא נראה צעני מאד דהך דתער מוספת הוא,

התורה אמרה דברים כד ספר לענין גט כרימות והלכה בכל דבר שכתבו עליו על עלה של זית על הנייר ועל הלוח,

ואם איתא דאפר נמי כשר, ל'יחשוב נמי האי דהא הלכה עוקבת מקרא, דהתורה אמרה עפר והלכה אמרה אף אפר, ומשמעותיה לא משמע לן דהא לרבי ישמעאל עפר לאו ממשמעותיה ממש נפקא ליה לענין כסוי הדם?

תנא ושייר לא חשביניה לכולהו מקומות, ובמאי שייר דהאי שייר? שייר מצורע בתגלחת שניה, שהוא צריך שני תגלחות דכתיב וכתם המטהר את בגדיו וגו' והיה ביום השביעי יגלה את כל שערו וגו', בתגלחת ראשונה לא כתב כלל ופרט אלא את כל שערו סתם, דמשמע כל גופו זרועותיו ושוקיו וזית השחי שיהא כל גופו חלק כדלעת, ובתגלחת שניה כתוב בכלל ופרט דמשמע מקום כיסוע שיער שיהא שם קיבוץ שיער הרבה, למעוטי זרועותיו ושוקיו שאינו מכוסה, ונראה למעוטי בית השחי,

דתנא [בתגלחת שניה] ויקרא יד והיה ביום השביעי יגלה את כל שערו כלל, את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו פרט, ואת כל שערו יגלה חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה פרט מפורש מקום כיסוע שער ונראה, אף כל מקום כיסוע שער ונראה, מה רבי רבי שיער הרגלים דאיתו מקום ולישנא מעלייתא נקט, מאי מיעט מיעט דבית השחי [שאיתו נראה] ודכוליה גופיה,

והלכתא מוגלח כדלעת אף בתגלחת שניה, קמני דמגלח כל גופו, דתנן

שילה, נוב, וגבעון, ובית עולמים @ [להביא קרקע בית עולמים] ה"ג לה בסיפרי, ולא גרס לרבות שילה ונוב וגבעון ובית עולמים, דשילה משכן הוא ולא צריך לרבותא, דהוא עיקר הכתוב, ונוב וגבעון אין משקין בה סוטות, דהא במה הוא, ולא הוה שם ארון אלא מוצא הנחשת לצדו, ולא קרנה בהן מנחת סוטה, ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע, כדאמר בשחיטת קדשים וצחים (דף קיז) ובמגילה (דף ט), אבל בית עולמים הוצרך לרבות, שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש,

בית המקדש שצירושלים קרי ליה בית עולמים, לפי שאין אחר קדושתו היחר במקום אחר, ושבו לא שרתה שכינה במקום אחר,

איסי בן מנחם אומר אינו צריך לרבות בית העולמים ומה בטומאה קלה ליכנס בטומאת הגוף למקדש, שאינה במיתת צ"ד אלא כרת לא חלק הכתוב צין מקדש למשכן, שנאמרו בפרשת פרה אדומה שני פסוקים כי את מקדש ה' טמא (כי) את משכן ה' טמא (במדבר יט), בטומאת אשת איש חמורה לא כ"ש שהשוו מקדש ומשכן, לצדקה, ולנערה מתוכן (פ' אם טבואה היא),

א"כ מה ת"ל בקרקע המשכן, שלא יביא מתוך קופתו לתוך כלי ויכניס להיכל, אלא מקרקעיתו יטול ואם אין שם יביא ויניח שם, ואח"כ יטלנו, ונתקיים אשר יהיה ונתקיים בקרקע כדדרשין לעיל, ובספרי לא תני הכי להך ברייתא, ואומר אני מדרש שני הוא בפנים אחרים,

[ענין חדש] איבעיא להו אין שם עפר, מהו שיתן אפר [ashes], פלוגתא דצ"ש וצ"ה בשחיטת חולין (דף פח) גבי כסוי הדם אליבא דצ"ה דאמרי אפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וצ"ש אומרים עפר שריפה נקרא עפר סתמא לא אקרי,

אליבא דבית שמאי לא תיבעי לך דאמרי לא מצינו אפר שקרוי עפר, כי תיבעי לך אליבא דבית הלל דאמרי מצינו אפר שקרוי עפר מאי,

אע"ג דאיכרי עפר, הכא בקרקע המשכן כתיב וקרא יחירא הוא, דהא אמרבי מאשר יהיה דאין צריך לחופרו משם, הילכך למעוטי אפר אמת ולמידרש דצעין דומיא דקרקע המשכן, או דילמא האי בקרקע המשכן לכדאיסי בן יהודה [להביא קרקע בית עולמים], ולכדאיסי בן מנחם הוא דאתי [שלא יביא מתוך כופתו]?

ת"ש דא"ר יוחנן משום ר' ישמעאל בשלשה מקומות הלכה עוקבת מקרא מקפחת את עקבו [את] מעמדו ועוקרתו [?], בג' מקומות הלכה למשה מסיני צאה, ועוקרת את הפסוק,

התורה אמרה ויקרא יז בעפר לענין כסוי הדם, ולא הכשיר דבר אחר והלכה בכל דבר המגדל צמחים כגון (הגיר) והזרניך והסיד וחרסית ולצניה שכתשה,

אבני חן למסכת סוטה

במסכת נגעים (פ"ד מ"ז) בא לו להקיף את המצורע לגלחו כולה, לשון לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא יט) מעביר תער על כל בשרו ובתגלחת ראשונה קאי,

וקתני סיפא וביום השביעי מגלחו, תגלחת שניה בתגלחת ראשונה ולא גרסינן יגלחו שמהא תגלחת וכו' דלאו אקרא קאי, אלא לשון המשנה ומגלחו תגלחת שניה בתגלחת ראשונה תנן דהא, אלמא שניה נמי כדלעת דהא תנא ליה בתגלחת ראשונה, מעביר תער על כל בשרו,

אמר רב נחמן בר יצחק מצורע לא שזירא הוא כי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא כגון ספר תער עפר דכתיב בהדיא, והלכה עוקבת מוספת על המקרא הא עוקבת מדרבנן היא [שהיינו דורשין מלימוד שמגלח רק שער כנוס וגראה, רצ"ע שלימוד כלל ופרט היא מהמדות שהתורה נדרשת בהן, וראה לקמן כט. אמר ר' יהודה אמר רב מן התורה אין לו מדין ק"ו יש לו],

רב פפא אמר כי קא חשיב הלכה עוקבת ועוקרת, הא עוקבת ומוספת היא [שגם בתגלחת שניה מגלח כדלעת],

רב אשי אמר הא מתניתא מני רבי ישמעאל היא דקמני מקום כינוס שיער וגראה דדריש כללי ופרטי כל המורה כולה ככלל ופרט, כדלמרינן בשבועות פ"ג (דף כו) רבי ישמעאל שימש את רבי נחמיה בן הקנה שהיה דורש את כל המורה ככללי ופרטי, ור"ע שימש את נחום איש גס זו שהיה דורש כל המורה בריבוי ומיעוט, וכבר פירשתי כל משמעות כלל ופרט וריבוי ומיעוט ומילוקין במס' סוכה פ' החליל (דף ג).

דף ט"ז ע"ב

כדלעת מני הא דקמני מגלחו תגלחת שניה כראשונה ר"ע היא דדריש ריבוי ומיעוט,

דתניא ויקרא יד והיה ביום השביעי יגלח את כל שיערו ריבה את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו מיעט, ואת כל שיערו יגלח חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל מאי ריבה ריבה דכוליה גופיה, ומאי מיעט מיעט שיער שבתוך החוטם,

מאי הוי עלה דדעיין דלעיל אס אין שם עפר מהו שיתן שם אפר? ת"ש דאמר רב הונא בר אשי אמר רב, אין שם עפר מביא רקבובית ירק, ומקדש נותנו במקום והמקום מקדשו וסחרו ונוטלו ונותנו למים, (ולא היא ולא גרס ולא היא) רקבובית ירק הוא דהואי עפר, [אבל] אפר לא הואי עפר;

[שגינו במשנתנו] כדי שיראה על המים: תנו רבנן שלשה צריכין שיראו עפר סוטה דכתיב (במדבר ה) אל המים שיראה עליהן מדלח כתיב במים ואפר פרה דגזירה שוה גמירי מהדדי, עפר סוטה ואפר פרה כדלקמן ורוק יבמה לעיני הזקנים, דכתיב לעיני הזקנים וחלצה וירקה (דברים כה),

משום רבי ישמעאל אמרו אף דם צפור של מצורע ששוטפו אל כלי חרס על מים חיים, וצריך שלא יתן מים אלא כשיעור שיהא דם צפור ניכר בהן,

מאי טעמא דרבי ישמעאל? דכתיב [ויקרא יד ו את הצפר תהיה יקח אותה ואת עין הארז ואת שני החו' לעת ואת האוב] וטבל או תם [ואת הצפר תהיה] בדם הצפר [השחטה על המים החיים] וגו',

ותניא בדם, יכול בדם ולא במים, ת"ל (ב) [השחטה על תמים] [החיים] ולא גרס במים דהא על המים החיים כתיב בקרא, אי מים יכול במים ולא בדם? ת"ל בדם, הא כיצד מביא מים שדם ציפור ניכר בהן, וכמה רביעית [מים] כדמפרש לקמן,

ורבנן תהוא לגופיה, דהכי קאמר רחמנא אמביל בדם ובמים ואפי' אין ניכר,

ורבי ישמעאל אם כן לכתוב רחמנא, ומביל בהם, בדם ובמים למה לי, לניכר,

ורבנן אי כתב רחמנא ומביל בהם, הוה אמינא האי לחודיה והאי לחודיה כתב רחמנא בדם ובמים לערבן,

ור' ישמעאל לערבן קרא אחרינא כתיב ששוטפו למוך המים והרי הן מעורבין מעיקרא דכתיב ויקרא יד ושחט את הצפור האחת וגו',

ורבנן אי מההוא הוה אמינא לישחטיה סמוך למנא [ולא שיתן הדם לתוך המים] ונינקטינהו לוורידין יאחוס צין אצבעותיו שלא ילא מהן דם ולקבליה לדם במנא אחרינא, קמ"ל,

[ענין חדש] בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא, גדולה [צפור גדולה] ומדחת את המים, קטנה ונדרחית מפני המים מהו? א"ל לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהילכתא כל דברי חכמים שנקצו אל מהרהר אחריהן [הלכה שצריך להביא] בצפור דרור שיערו חכמים שאין במינה גדולה שמדחה את המים, ולא קטנה שמדחת מפני המים, שהן רביעית שיערו רבנן אין לך גדולה שמדחת את המים שאין מים ניכר מפני רוב הדם ואין לך קטנה שנדרחית מפני המים,

ת"ר הקדים עפר למים בסוטה פסול כדכתיב ונתן אל המים, אלמא מים ברישא, וכתיב ועשה לה הכהן את כל המורה הזאת דדעיין כסדר הכתוב בפרשה, ור' שמעון מכשיר,

מ"ט דרבי שמעון? דכתיב במדבר יט ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, ותניא אמר ר"ש וכי עפר הוא והלא אפר הוא, שינה הכתוב במשמעו לדון הימנו גזירה שוה, נאמר כאן עפר ונאמר להלן עפר, מזה להלן בסוטה מזהו לכתחילה עפר על גבי מים כדכתיב דה אף כאן בפרה עפר על גבי מים מזהו כן

אבני חן למסכת סוטה

ור"מ אתים לא דריש,

שכר אכל כהן יש הנאה בסוטה למה שלם ושלם ירבה ממזרים בישראל אם זוהי היא ואם נקמה ומרעה זרע ומצטלת לעז מעל צניה ואפר פרה לטהרן ולזכות את ישראל ממעשה העגל,

דריש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו בראשית י' אם מחוט ועד שרוך נעל שהצריח עצמו מן הגול, זכו בניו לב' מצות, חוט של תכלת כנגד מחוט ולצועה של תפילין כנגד שרוך דהיינו לצועה ורצועה של תפילין,

בשלמא רצועה של תפילין קיבול שכר הוא דאיכא הנאה כדכתיב וכו' אכל חוט של תכלת של ציטת מאי הנאה איכא דכתיב דברים כח וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש,

אלא חוט של תכלת מאי היא?

דתניא היה ר"מ אומר מה נשתנה תכלת שהזיקו הכתוב לציטת מכל מיני צבעונין, נא ללמדנו שכל המקיים מצות ציטת כאלו הקביל פני שכינה, והכי תניא לה בספרי [פרשת שלח פיסקא קטן],

[דאזיטריכו] [ואזיטריכו. רע"י, תו"ש] כל הני [תכלת לים, וים לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד] משום דלא אשכחן קראי אלא צריקע שדומה לכסא הכבוד [פי' בג"ש דספרי],

הילכך [קאמר. באה"מ] תכלת דומה לים וים דומה לרקיע, דתכלת לא דמי לרקיע כל כך אלא דומה לדומה,

מפני שהתכלת דומה לים (כמו) [צגון. רע"י, ואולי צ"ל צגון] תכלת (דומה) [קרוי. רע"י] למראה הים [פי' דבעצם אין שום דמיון בין צמר תכלת לים, לכן מפרש שהגון הוא דומה],

וים דומה לרקיע ואין קוויץ דים דומה למראה הרקיע,

ורקיע דומה לכסא הכבוד קראי קדריש דכתיב צריקע כמעשה לבגת הספיר, וכתיב צכא הכבוד כמראה אבן ספיר דמות כסא, שנאמר שמות כד ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבגת ה"ספיר" וכעצם השמים לטהר, וכתיב יחזקאל א' כמראה אבן "ספיר" דמות כסא:

מהני: אינו כותב לא על הלוח של עץ ולא על הנייר של עשבים שותשין ומדבקין אותן בדבק שקורין גלי"ד, ועשין כמו עור ולא על

דף י"ז ע"ב

הדיפתרא עור שאינה מעובד כל צרכה דמליח וקמית ולא עפיץ שהיו מעבדין הקלפים בעפצים שקורין גלי"ש אלא על המגילה שנאמר במדבר ה' בספר קלף,

ור' יהודה כולוהו במיעוטי דריש להו ההי"ן דקרא מעוטי דריש להו אלות אלות ממש, האלות למעוטי קללות הבאות מחמת ברכות, אלה למעוטי קללות שבמשנה תורה, האלה למעוטי צוואות וקבלות,

ורבי מאיר מ"ש האי ה"י דמרבי ביה, ומאי שנא האי ה"י דמעוט ביה?

ה"י דגביה דריבויא דהאלות דקאי אונתב ריבויא היא [יש מי שפירש ה"א הכתובה גבי "את" האלות בא לרבות. יד], ה"י דגביה דמיעוטא אלה דמיעוטא הוא אלה ולא אחרות מיעוטא,

והא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן דשמעין ליה דבעי תנאי כפול דתנן ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי דכתיב ציה אם יעצרו ואם לא יעצרו הא לא כפליה מכלל לאו לא תשמע הן?

אמר רבי תנחום במדבר ה' הנקי כתיב נלא יו"ד דמשממע הנקי אם לא שכן, ומדרוש הכי עומאה תחת איש תנקי, [ומכלל לאו אתה שומע הן הוא רק כשאניך שומע כלום אם לא מכלל לאו, אבל כאן מולשון הנקי משתמע שכבר יש קללה שצריכה להנקות הימנה. שפת אמת. יוסף דעת],

דריש ר"ע איש ואשה זכו ללכת בדרך ישרה, שלא יהא הוא נושא ולא היא נואפת שכינה ביניהן [ושוכן שלום ביניהן, # משמע שאין השלום תלוי בחכמה, אלא ב"זכו"] שהרי חלק את שמו ושיכנו ציניהן יו"ד צאש וה"י צאשה, לא זכו אש [המחלוקת] אוכלתן שהקצ"ה מסלק שמו מצייניהן, ונמצאו אש ואש,

אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש אש של אשה קשה וממהרת לאכול ולפרע משל איש (מ"מ) האי מצרף אש של אשה נוחה להדליק מהר שאין אות של שם מפסיק אלא מחובר הוא, ונקרא אש והא' לא מצרף אכל של אש אין אומיות של אש (מנזטרפות) [מנזטרפות. רע"י] יחד, שהיו"ד של שכינה מפסקת [מפסיקתן. רע"י],

[ויש כאן קצת רמז שהרוחניות של אשה הוא בחיצוניות מבחינה, ובקל הוא נאבר, דנשים דעתן קלות],

אמר רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה, וכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו דכתיב ביה בראשית י"ה עפר ואפר לא וכתה תחזור לעפרה,

דריש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה, והאיכא נמי עפר כיסוי הדרס? התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא ואין זה קיבול

אבני חן למסכת סוטה

ואם תמצא לומר, בעיני נמי מחיקה לשמה,

מחקן [שתי מגילות] בב' כוסות וחזר ועירבן, מהו מחיקה לשמה בעיני, והאיכא, או דילמא הא [אשה זו] לאו דידה קא שתיא [דהא מעורב בה משתי מגילות], והא לאו דידה קא שתיא,

ואם תמצא לומר הא לאו דידה קא שתיא, והא לאו דידה קא שתיא,

חזר וחלקן מהו, יש ברירה או אין ברירה [ראה תוס'],⁵ תיקון,

בעי רבא השקה בסיב [ראה תוס'] שהא חלול כדרך שהמינקות שומן (מהו), [או. ד"ס, וראה תו"ש] בשפופרת מהו, דרך שתיה בכך או אין דרך שתיה בכך,⁶ תיקון,

[יש ללמוד מכאן לענין חולה הנצרך לשותות משקה אסור, שעדיף שישתה בשפופרת, שהרי נסתפקו בגמרא לומר שאינו דרך שתיה. יוסף דעת, עיי"ש]

בעי רב אשי נשפכו מהו, ונשתיירו מהו [פ' נשפכו המים המאריים, אבל לא לגמרי, אלא נשארו מהמים] מהו,⁷ תיקון,

[פ' נשפכו מהו מעט ונשתייר הרוב מהו, ואת"ל כיון דנשתייר הרוב כשרין, נשפך הרוב ונשתייר מיעוט מהו, ואית דגרס נשפכו מהו ונשתייר מהו מהו, והכל בעיא אחת, ונראה כדפרישית דשתי בעיות הן, דאי בעיא אחת היא למה ליה למימר ונשתייר מהו. תוס' הרא"ש],

במדבר ה יט והשביע אתה הפה ואמר אלהי-האשה אסל' א ששב איש אתה ואסל' א שטית ממאזה תחת אישה הנקי מפי המקרים המקארים האלה: כ ואת כי שטית תחת אישה וכי נמאזה ויתן איש קה את-שכבתו מבצעדי אישה: כא והשביע הפה את-האשה בשבעת האלה ואמר הפה לאשה יתן ה' או תה לאלה ולשבעה בתו ד עמה בתת ה' את-ירכה נפלת ואת-בטנה צבה: כב ובאו המים המקארים האלה במענה לצבו ת בטן ולנפל ירה ואמרה האשה אמון! אמון:

א"ר זירא אמר רב, ב' שבועות האמורות בסוטה למה, אחת קודם שנמחקה מגילה, ואחת לאחר שנמחקה [לפי המסקנא אינו מבורר אם אכן היו ב' שבועות, או התורה חזר ומדבר על אותה שבועה],

מתקיף לה רבא תרוייהו קודם שנמחקה מגילה כתיבן,

אלא אמר רבא, אחת שבועה שיש עמה אלה דכתיב נחל מנייהו בשבועה האלה, ולקמיה מפרש היכי דמי ואחת שבועה שאין עמה אלה,

היכי דמי שבועה שיש עמה אלה?

ואינו כותב לא בקומום שרף האילן וממיו צמים וכוזב הימנו ולא בקנקנתום וויטריאלול' או אורדימנ"ט קורין אותו ולא בכל דבר שרושם ונבלע בקלף ואינו יכול למחוק, וקומום וקנקנתום עבדי רושם, אלא בדיו שלנו של שרף שנאמר במדבר ה ומה כתב שיכול למחות:

נמ"ט אמר רבא, מגילת סוטה שכתבה בלילה, פסולה, מ"ט אתיא תורה תורה כתיב הכא במדבר ה ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת וכתיב התם דברים יז על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט, מה משפט ביום כסנהדרין (דף לד) נפקא לן מוהיה ציוס הנחילו אף מגילת סוטה ביום,

כתבה למפרע ירך ולנפיל בטן לנצות צמעך וכו' כסדר הזה או אחד מהן היפך והשאר כמז כהילכתן פסולה, דכתיב וכתב את האלות האלה משמע כמו שהן סדורין צפרשה כי דכתיבא,

[דכתיב וכתב את האלות האלה כדכתיבא. תימא לר"י לקמן בפרק ואלו נאמרין (דף לב):] ואיתא נמי בריש פ"ב דמסכת ברכות (דף יג.) ובמסכת מגילה (דף יז):] דק"ש לא יקראנה למפרע לרבנן מוהיו, ולרבי מדברים הדברים, ורבנן הדברים לא משמע להו, הילכך איצטרך והיו שלא יקראנה למפרע ואמאי לא נפקא להו מהאלה כי הכא הדברים האלה כדכתיבא ? וי"ל כיון דקיבלו וגמרי מרבתינו דשמע אית לן למדרש בכל לשון שאתה שומע, אייתר לך והיו שלא יקראנה למפרע והאלה דרשי להו לדרשא אחריית. תי],

כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה [שנא'] והשביע ואחר כך וכתב,

כתבה איגרת נלג שרטוט פסולה, בספר אמר רחמנא והלכא למשה מסיני שהספרים נרמין שרטוט,

דף י"ח ע"א

כתבה על שני דפין דפין של ספר תורה העשויין עמודים פסולה, ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים,

כתב אות אחת ומחק אות אחת על המים, וחזר וכתב אות אחת שלשמה ומחק אות אחת עד שהשלים את כולה פסולה דכתיב במדבר ה ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת עד שמהא כולה כאלה,

בעי רבא כתב ב' מגילות לשתי סומות, ומחקן לתוך כוס אחד, מהו, כתיבה לשמה כספר לעצמו דכתיב ועשה לה לשמה בעיני, והאיכא [שהרי יש כאן ב' מגילות], או דילמא בעיני נמי מחיקה כוס לשמה לעצמה, שיהא ניכר המחיקה שהיא לשמה,

אבני חן למסכת סוטה

מהני: על מה היא אומרת אמן אמן [משמע שאם לא אמרה אמן פעמיים, אינה מחייבת את עצמה על שתי הדברים, וראה ביוסף דעת א"ך הדין במשביע חבירו על שני דברים],

אמן על האלה, אמן על השבועה לך הוצרכה לכפול [אמן אמן],

אמן מאיש זה, אמן מאיש אחר,

אמן שלא שמיתי ארוסה ונשואה על ידי גלגול שבעה, הוא מגלגל עליה זנות של אירוסין, אע"פ שלא היה צו קינוי, ומכאן לגלגול שבעה מן המורה,

דף י"ח ע"ב

ושומרת יבם וכנוסה ואם היטה יצמתו וכנסה, וקינא לה ונסתרה, מגלגל עליה שבעה שלא נטמאת כשהיא שומרת יבם, שומרת יבם [היינו] מנפה וממתנת ליבם שייצמנה, כמו ואציו שמר את הדבר (בראשית לו), לא תשמור על חטאתי (איוב יד),

אמן שלא נטמאתי היינו קבלת שבעה ואם נטמאתי יבואו בי היינו קבלת אלה, כדרך שהשבעה, כדאמר לעיל בגמרא משביעי עליך שלא נטמאת, ואם נטמאת יבאו בך, והיינו פירוש דאמן על השבעה, אמן על האלה דמניא ברישא,

ר"מ אומר אמן שלא נטמאתי, אמן שלא אטמא שאם טטמא לאחר זמן, מים מערערין אותה לאחר שתטמא, כדמניא בבבביתא בגמרא,

הכל שוין שאין מתנה עמה [פי' מגלגל בשבועתה] לא על קודם שתתארס, ולא על אחר שתתגרש ואפילו לר"מ דאמר מתנה על העמיד,

[וגם אם אדם גירש את אשתו, ונטמאת כשהיתה גרושה, וחזרה וניסת לו, וקינא לה ונסתרה, ומשקה אותה אינו יכול לגלגל עליה מה שעשתה כשהיתה גרושה] נסתרה # [צ"ע שלשון נסתרה, לא שייך בגרושה?] (לאחר) [לאחר. ד"ס, משניות] ונטמאת בגירושה, דלמיה נאסרת עליו לחזור לה, אלא א"כ נישאת על ידי קידושין, דכי כתיב (דברים כד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה, אחר קידושין ונישואין כתיב, כדכתיב והיתה לאיש אחר ושגאה האיש האמין ואח"כ החזירה, לא היה מתנה עמה,

זה הכלל, כל שתבעל [לאיש אחר] ולא היתה אסורה לו [שלא היתה האשה נאסרת ע"י בעילה זו לבעלה], לא היה מתנה עמה:

נב: אומר רב המנונא שומרת יבם שזינתה כשהיא שומרת יבם אסורה ליבמה כאשה שזינתה תחת בעלה, שאסורה לבעלה,

ממאי מדרקתני [במשנתיו] שומרת יבם שמשביעה על זנות שזינתה כשהיא שומרת יבם וכנוסה, אא"כ זנתה אסירה נאסרת עליו משום

אמר רב עמרם אמר רב, משביעי עליך שם, ומזכיר שם # [רש"י מעיר שאין הלשון ממש כמו שכתב כאן, דהלא שבועה צריכה להיות בשם, אבל ראה ר"ן נדרים ב' ע"א דשבועה לא בעי שם, והת"צ מציין לשבועות לה: דלמדין כן מהכתוב ואשביעך בה' וגו' דהשבועה צריך להיות בשם],

שלא נטמאת שאת אומרת [ת] אמת, שלא נטמאת, היינו שבעה שאין עמה אלה,

[הר"ב רנשבורג מניה "שיש עמה אלה", אבל ראה בילקוט המאירי שאין מקומה של הג"ה זו כאן, וכן כתב הבה"מ],

[וממשיך שאלה היא מה שמוסיף ואומר] שאם נטמאת יבואו בך המים לזנות בטן כו' והיינו אלה,

[לא שהכהן אמר לה כך, אלא דנכלל בלשון זה כוונות אלו. נצי"ב],

אמר רבא אלה לחודה קיימא, ושבועה לחודה קיימא שבעה ואלה יש כאן, ושניהן על האשה, וקרא כתיב בשבעת האלה שהשבעה של אלה [שהוא משיביע את האלה שתבוא על האשה],

אלא אמר רבא משביעי עליך, שאם נטמאת יבואו בך דאיכא השתא (שבעת האלה) [שבעה שיש עמה אלה], שמשביע את האלה שמחול.

אמר רב אשי [אם אתה מפרש שמשביע את האלה, הרי אין כאן שבועה להאשה] אלה איכא, שבועה ליכא על האשה וקרא כתיב והשביע את האשה?

אלא אמר רב אשי משביעי עליך שלא נטמאת משביעי עליך שיהא אמת מה שאמרת בפנינו שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו בך המים, דקיימא שבעה אלה שלא נטמאת, ואלה שמחול:

שבועה ראשונה אין עמה אלה: במדבר ה' יט והשביע אתה הבהן ואמר אלהי האשה אמ"ל א' שכתב איש אתה ואמ"ל א' שמיט ממנה תחת אישה הנקי ממי הנקרים המאדריס האלה: כ ואת פי שמיט תחת אישה וכי נטמאת ויתן איש בך את שכתבתו מבלעדי אישה: כא והשביע הבהן את האשה בשבעת האלה וגו',

שבועה שניה יש עמה אלה	
רב עמרם אמר רב משביעי עליך שלא נטמאת, [ומוסיף] "שאם" נטמאת יבואו בך,	רב עמרם אמר רב
אלה לחודה קיימא, ושבועה לחודה קיימא [ואין כאן שבועת האלה] ?	אמר רבא
משביעי עליך, שאם נטמאת יבואו בך, [וזה "שבועת האלה", שמשביע את האלה],	אלא אמר רבא
אלה איכא, שבועה [על האשה] ליכא,	אמר רב אשי
משביעי עליך שלא נטמאת, "ואם" נטמאת [וגם משיביע את האלה ש] יבואו בך,	אלא אמר רב אשי

אבני חן למסכת סוטה

מתנה עמה. תוס' הרא"ש?

[בלשון המשנה משמע דקאי לאחר שהחזיר גרושתו, שאינו יכול לגלגל עליה מה שזינתה בהיותה גרושה, אבל כאן מפרש המשנה שהכל מדבר על העתיד, שעדיין לא גירשה, ומתנה על מה שתעשה בהיותה גרושה, ומה שתעשה לאחר שיחזור וישאנה].

ת"ש הכל שוין שלא היה מתנה עמה, לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש,

נסתרה [הלשון נסתרה לא שייך כאן שהרי היא גרושה, ואין כאן קינוי וסתירה, אלא נקט לה אגב שגירא דלישנא. הערות] **לאחר** [לאיש אחר] **ונטמאת** [בהיותה גרושה], **ואח"כ יחזירנה** # [צ"ע מה נפק"מ אם יחזירנה] **לא היה מתנה** עממא דמטמא דימי גירוסיה דלא מיטמא עליה, **הא יחזירנה ותיטמא** מטמא לאחר מורה ה"נ דמתני עכשיו, ש"מ [שיכול לגלגל עליה אם תונה לאחר שיגרשנה ויחזירנה],

ת"ר במדבר ה זאת תורת הקנאות מורה אמת לכל הקנאות [שמקנא איש לאשתו] שזכולן יעשה לה כמורה הזאת **מלמד שהאשה שותה ושונה, רבי יהודה אומר זאת מיעוטא הוא זאת ולא אמרת שאין האשה שותה ושונה,**

[צ"ע לר"מ שהמים בודקים גם על העתיד למה צריכה לשתות עוד פעם? וראה יוסף דעת שמביא כמה תירוצים],

אמר ר' יהודה מעשה [יש בש"ס הרבה פעמים שר' יהודה מביא מעשה, ראה יוסף דעת שמצינים] והעיד לפנינו נחוניא חופר **שיחין** להכניס מים לעולי רגלים בשדות וצדכיס **שהאשה שותה ושונה,**

וקיבלנו עדותו בשני אנשים אם מת בעלה זה שהשקה, וישאמת לאחר וקינא לה והיא נסתרה וקבלנו עדותו של נחוניא שישקה השני **אבל לא באיש אחד** @ דרבי יהודה דריש זאת למעוטי שאינה שותה ושונה על ידי בעל א', אם חזר וקינא לה, ודריש תורת לרבות ששותה פעם שניה על ידי בעל שני, ומדקאמר ר' יהודה דע"י בעל שני חוזרת ושותה מכלל דלמנא קמא אפילו בעל א' משקה שני פעמים, והיינו דפרכין ומנא קמא הא כמיז זאת ומאי קא ממעט מנייה,

וחכ"א אין האשה שותה ושונה בין באיש אחד בין בב' אנשים,

ות"ק נמי הכתיב זאת [שאינה שותה אלא פעם אחת], ורבנן בתראי נמי הא כתיב תורת [ששותה שתי פעמים]?

אמר רבא באיש אחד ובוכל אחד, דכ"ע לא פליגי דאין האשה שותה ושונה

דף י"ט ע"א

הכי מתנה בהדה משום הכי ממנה ע"י גלגול אף על אותו זנות, **אלא א"א לא אסירה היכי מתנה בהדה, והתנן זה הכלל כל שאילו תיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה,**

אמרי במערבא [בארץ ישראל] לית הילכתא כרב המנונא,

אלא הא דקתני שומרת יבם וכנוסה, הא מני? ר"ע היא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין לאשה האסורה על המקדשה בלאו, ורבנן פליגי עליה ואמרי בחייבי כרימות הוא דלא תפסי, אבל בחייבי לאוין תפסי, אלמא לר"ע משוי חייבי לאוין חמורות לענין איסוריהם כחייבי כרימות שהולד ממזר, ולגבי לאסור על בעלה נמי, כי היכי דהבא על אשת איש שהיא בכרת אסורה על בעלה, כן הבא על שומרת יבם נמי שהיא עליו בלא מהיה אשת הממ המזה לאיש זר (דברים כה) אסורה על יבמה **ומשוי לה לחייבי לאוין כי ערוה בכרת,**

בעי רבי ירמיה, מהו שיתנה אדם על נישואין הראשונים [דבמשנה אומר שאינו מוגלגל מה שעשתה כשהיתה גרושה, אבל כאן שואל אם מוגלגל מה שעשתה קודם שגירשה] כגון גירשה והחזירה, וקינא לה ונסתרה,

על נישואי אחיו מהו לגלגל זנות שמתח אחיו, דהא דתנן במתני' ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה, לאו בחדא אמתא קאי, שישקה יבם וישציענה על האירוסין ונישואין של אחיו, אלא מילי מילי קמני אם הבעל משקה מתנה עמה על ארוסה ונשואה, ואם היבם שכנסה משקה, מתנה עמה שומרת יבם וכנוסה?

ת"ש זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה, הא אסירה ה"נ דמתנה וזו נאסרת עליו בזנות נישואין הראשונים לעולם, וכן בזנות נישואי אחיו כדאמר בפ"ק (לעיל דף ג) ואם מת חוללת ולא מתיבמת ש"מ [דמגלגל עליה גם זנות של נישואין ראשונים, ונישואי אחיו]:

[שנינו במשנתנו] ר"מ אומר **אמן שלא נטמאתי וכו': תניא לא כשאמר ר"מ אמן שלא אטמא** עלמה על דעמו שחזק עכשיו על העמיד **שאם תטמא** [והלא הקב"ה יודע] **מים בודקין אותה מעכשיו, אלא לכשתטמא מים מערערין אותה** חזרין לה למוך גרונה כאלם הנחנק ע"י משקה, נראה כעושה ערער, והוא לשון **עַקְמָה־עָצָר** יַעֲצְרוּ (ישעיהו עו ה) [ולפי דעתי הוא מענין שבר, ומדברי רבותינו נמוקה המגלה ואמרה איני שותה, מערערין אותה פ' משברין ומכין אותה עד שתשתה. רד"ק] **ובודקין אותה,**

בעי רב אשי, מהו שיתנה אדם על נישואין האחרונים לר"מ דאמר מתנה על העמיד, מהו שיתנה עמה בגלגול שזוהי שלא מטמא אם יגרשנה ויחזירנה ומטמא **השתא מיהא לא אסירה ליה** [ה"פ בנישואין דהשתא מיהא לא תאסר עליו ואינו יכול להתנות על איסור של נישואין אחרים. תוס' הרא"ש],

או דילמא זימנין דמגרש לה והדר מהדר לה [[ואם תסתר בנישואין האחרונים] תיאסר עליה, קרינן בה שפיר כל שתיבעל ותהא אסורה לו

אבני חן למסכת סוטה

פרק שלישי היה נוטל

מהני: היה נוטל את מנחתה הצעל [הכהן. יבין. ראה תוס'] מתוך כפיפה מצרית [כדאמרין לעיל בריש פ"ב דף יד.] [לאחר ששתתה. יבין, וראה לקמן שיש מחלוקת מתי עושה מנחתה] ונותנה לתוך כלי שרת דהא אמרין דאין מנחם כהונה במנחות אלא מקמיא ואלין, והגשה נמי תחילת קמיא היא, שאין זר קרב למנחה, אבל קידוש כלי, וזיקה, וזלילה שטעונות שמן, כשר בזר,

ונותנה על ידה להניף וכהן מניח ידו מתחתיה [ירושלמי: וכהן מניח את ידו תחתיה ואין הדבר כיעור, מניח מפה ואינו חוצץ, מביא כהן זקן ואפילו תימא כהן ילד שאין יצר הרע מצויה לשענה. ת.],

ומניפה [מוליך ומביא מעלה ומוריד. יבין] ונגמרה יליף דתנופה זריכי יד צעלים, ויד כהן, וצעלים דמנחת סוטה, היא האשה [ולא האיש שקינא לה ומביאה],

הניף והגיש [לאחר שהניף גם הכהן, הגיש הכהן את המנחה] לקרן מערבית דרומית, כדמיא צפרק ג' צסדר מנחות (דף יט) [ראה גם לעיל בפרק שני] קמין והקטיר וכולהו הנך כמיני מנחת סוטה ותנופה והקדשה קמיא והקטרה והשאר נאכל לכהנים שכל הנקמנות שריהן נאכלין, דכמיז תורת צסמס מנחה (ויקרא ו) וזאת תורת המנחה כ' עד והנותרת ממנה וגו',

היה משקה, ואחר כך מקריב את מנחתה צגמרה פריך הא תנא ליה והקטיר, ומה יקריב עוד לאחר הקטרה,

רבי שמעון אומר מקריב את מנחתה, ואח"כ היה משקה שנאמר במדבר ה' ואחר ישקה את האשה את המים פלוגמא דרבנן ור' שמעון צגמרה ילפינן לה מקראי,

אם השקה, ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה:

גמ: אמר ליה רבי אלעזר לרבי יאשיה דדריה אמורא הוא וצדורו של ר"א צן פדמ, ועוד היה ר' יאשיה [אחר] שהיה תנא צר פלוגמא דר' יונתן צכוליה צגמרה, והיינו דקאמר לר' יאשיה דדריה, דלא תימא לרבי יאשיה הוצק, דלאו אורח ארעא למימרא ליה הכי [לא תיחב אברעך] צגדול וזקן ממנו היה,

לא תיחב אברעך [קדושין לו: ר' אלעזר לרבי יאשיה דדריה, מנחות עא. ר' אלעזר לרבי יאשיה דדריה], [לשון "לא תיחב אברעך" יש עוד בש"ס: ערובין נד., נדרים נה., גיור כד., קדושין לו., מכות ג., זבחים קח.; מנחות לח.; עא.] עד דמפרשת לה להא מילתא,

מנין למנחת סוטה שטעונה תנופה? מנא לן ! והניף כתיב בה,

דכתיב זאת ומסכתה דהא מיהת קממעט שלא יקנא לה צעל זה פעם אחרת,

בשני אנשים ושני בועלין לאחר שהשקה זה מת ונישאת לאחר וקינא לה מצועל אחר דכולי עלמא לא פליגי דהאשה שותה ושונה, דכתיב תורת והא מיהת אמא לרבווי,

כי פליגי באיש אחד ושני בועלין, בשני אנשים ובוועל אחד,

ת"ק סבר תורת לרבווי כוליה, זאת למעוטי איש אחד ובוועל אחד,

ורבנן בתראי סברי זאת למעוטי כוליה, תורת לרבווי שני אנשים ושני בועלין,

ור' יהודה סבירא ליה וכו' לאחר שריצה הכתוב ומיעט ולא פירש מה ריצה ומה מיעט, על כרחק לא מסרין הכתוב אלא להכמיס לפרש לך לפי חכמתם, מה ריצה ומה מיעט, ומסכתה דריצויה אשני אנשים קאי ואפילו צצועל אחד, ולא אשני צועלים וצעל אחד, כיון דקינא לה צצר ונמנאלת נקיה נראה הדבר שאדם קנטרן הוא וממכוין להקניטה, הילכך לא שגא ממחד ראשון ולא שגא מאחר,

זאת למעוטי תרתי, תורת לרבות תרתי, זאת למעוטי תרתי איש אחד ובוועל אחד, איש אחד ושני בועלין, תורת לרבווי תרתי שני אנשים ובוועל אחד, שני אנשים ושני בועלין:

באיש אחד ובוועל אחד דב"ע לא פליגי דאין האשה שותה, דכתיב "זאת", בשני אנשים ושני בועלים דב"ע דהאשה שותה ושונה דכתיב "תורת"

	ת"ק	ר' יהודה	חכמים
זאת למעוטי	איש אחד ובוועל אחד	איש אחד ובוועל אחד, איש אחד ושני בועלין	למעוטי כוליהו
תורת לרבווי	לרבווי כוליהו	שני אנשים ובוועל אחד, שני אנשים ושני בועלין	לרבווי שני אנשים ושני בועלים

[המים שיש בהם קדושה, ושהם הקדוש שנכתב בקדושה, ועפר שהוא מקרקע המושכן, כל אלו אינם סובלים את הטומאה, ועל כן אם נטמאה - נדחתה לבחלות, שאינה יכולה לסבול את הקדושה, ולחפך אם טוהרה היא, ונקתה ונזרעה זרע, שהקדושה שבמים מביאים לה ברכה. יוסף דעת משם האבני נור],

אבני חן למסכת סוטה

ר' שמעון	אם השקה ואח"כ קרב מנחתה כשרה	[לגופו] אחר כל המעשים כולן שטלן מענין זה, הקטרת המנחה, וזוהם הניכר, וכלהו מהכא נפקי דקדמין להשקאה,	שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה וכו' בעל כרחא ***
ר' עקיבא ***	שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה וכו' בעל כרחא ***	רישומי ניכר	מקריב המנחה ואח"כ משקה

** תרי תנאי אליבא דר' עקיבא: ברייתא א', שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה מעררין אותה וכו', ברייתא ב', עד שלא קרב הקומץ יכולה לחזור בו, *** ואף שכותב המגילה קודם הקרבה המנחה, לכתחלה לא היה מוחקה עד לאחר הקרבת המנחה פנוך לשתייתה, דשנא תודה שנמנאת, אבל אם מחקו אותה הכהנים קודם זמן זה, אף שעשו שלא כדין אינה יכולה לחזור עוד,

[שנינו במשנתנו, אליבא דר"ש] ואם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה:

דף י"ט ע"ב

[ברייתא א'] ת"ר והשקה, מזה ת"ל והלא כבר נאמר והשקה? ה"ג מ"ר והשקה מה מ"ל והלא כבר נאמר והשקה שאם נמחקה כו' ולא גרסינן [והשקה] בתרא דרישא ו [והשקה] קמא דסיפא [שאין זה לשון דריימא] ופי' משום הוה, וטעה צוהלא כבר נאמר דמשמע שזה נאמר ממחילה,

ו[הכי] פירוש סדר המקראות כך הוה, [פסוק בג] וכמז וממה, [כד] והשקה, [בה] והניף [את] המנחה, והקריב דהיינו הגשה, [בו] וקמן והקטיר, ואחר ישקה את האשה את המים, והדר מו כמיז השקאה שלישית [בו] והשקה את המים והיתה אם נעמאה וגו',

וקא"ר עקיבא והשקה את האשה דכתיב קודם הקטרת המנחה [פסוק בד] מה מ"ל, והלא כבר נאמר אחר הקטרת המנחה [פסוק בו] והשקה את המים, וההוא דוקא הוה, ואין הראשון דוקא, דמדכתיב [בפסוק בו] ואחר ישקה את האשה, ש"מ השקאה אחר הקטרה היא,

ומה מ"ל והשקה את האשה אחר הממיקה [בפסוק בד]?

ללמדך שאם נמחקה מגילה, ואומרת איני שותה ולא הודית לומר טמאה אני, מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחא כלומר פותחין פיה שלא צטוצמה, ושופכין את המים למוך גרונה, דברי רבי עקיבא,

ואפי' נמחקה מגילה קודם הקטרה דשלא כדין עשו הכהנים, דכיון דאינה שומה עד לאחר הקטרה [שכן סובר ר"ע] לא היה להם למומוך, דכל מה שיש שהיה לאחר את הממיקה מאחרין שמה תודה, אפילו הכי הואיל ונמחקה, ואפילו שלא כדין, אין שומעין לה לאמר איני שומה, אלא או משמה או תודה, ולכן נאמר והשקה אחר

בבעלים מוגלן שמהא האשה מניפה עם הכהן, דהא קרא צכהן לחודיה כמיז ולקח הכהן מיד האשה וגו'?

אתיא יד יד משלמים ממנופה מזה ושוק ואימורין דשלמים כתיב הכא [בסוטה] במדבר ה ולקח הכהן מיד האשה, וכתיב התם ויקרא ז ידיו תביאנה צנעלים כמיז, וגזי מנופה כמיז מזה כאן צנוטה כמיז כהן צמנופה מנחה אף להלן [בשלמים] כהן, ומה להלן בעלים [בשלמים] כתיב ידיו תביאנה, אף כאן בעלים, הא כיצד מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף:

[ירושלמי כאן: וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה. ואין הדבר כאור [בעור?] ומתריץ. מביא מפה. ואינו חוצץ? [אלא] ומביא כהן זקן, [אי נמי] אפי' תימר ילד שאין יצר הרע מצוי לשעה],

[שנינו במשנתנו] הניף והגיש קמין וכו' היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה: הא אקריבה קודם השקאה, דקמי [במשנתנו] קמן והקטיר, והדר מניח היה משקה?

הכי קאמר הא דמנא רישא הניף והגיש קמן והקטיר, לאו דוקא קודם השקאה נקט, ולא איירי בהשקאה כלל, אלא איירי צ סדר מנחות הקרבת מנחה סוטה כיצד שכן הוא הניף והגיש קמין והקטיר, והשאר נאכל לכהנים [פי' כל מעשים אלו צריך לעשות, עד שהמנחה נותר לאכילה, אבל אם עשיית המנחה קודם השקאה או השקאה קודם למנחה לא פירש] והכי קאמר [בתחלת משנתנו] כשצא להקריבה היה נוטלה ממוך כפיפה כו' [ומסדר סדר הקטרת],

והדר איירי מי קודם, או השקאה קודם כל אלה, או אס כל אלה קודמין להשקאה, [ואומר ד] ובהשקאה גופה פליגי רבי שמעון ורבנן, דרבנן סברי משקה ואח"כ מקריב את מנחתה, ורבי שמעון סבר מקריב את מנחתה ואחר כך משקה שנאמר במדבר ה ואחר ישקה:

כג וכתב את־האל ת האלה הפהן בפפר ומחה אלמי המרים: כד והשקה את־האשה את־מי המרים המאריים ובאו בה המים המאריים למרים: כה ולקח הפהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף את־המנחה לפני ה' והקריב אתה אל־המזבח: כו וקמין הפהן מן־המנחה את־אזכרתה והקטיר המזבח ואתה ישקה את־האשה את־המים: כז והשקה את־המים והיתה אם־נממאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאריים למרים וצבתה בטנה ונפלה ורבה והיתה האשה לאלה בקרב עמיה:

והשקה קמא	ואחר ישקה	והשקה בתרא
משקה ואח"כ מקריב המנחה [דסברא הוא שפסוק ראשון קאי על עיקרו]	רישומי ניכר	שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה וכו' בעל כרחא ***

אבני חן למסכת סוטה

לידיעה, כמ. ורבי ישמעאל תלתא קראי כתיבי: חד לבעל, וחד לבעל, וחד לתרומה],

רבנן סברי והשקה קמא לגופו דקודם הקטרה דוקא הוא, ואע"ג דכמיז ואחר ישקה דמשמע דוקא, על כרחן מקרא האמור ראשון אינו נדרש אלא לגופו, ומקראות יתירות האמורים אחריו ניתנו לדרוש, הילכך קמא דוקא לומר שמשקה ואח"כ מקריב את מנחתה,

וע"כ ואחר ישקה אע"פ שנכתב אחר הקטרה אקודם הקטרה קאי, ואחר דקאמר מיבעי ליה אמחיקה קאי הכתובה למעלה לשריישומו ניכר וקאמרי רבנן דאם לא נמחקה יפה לא ישקנה # [פ' הלימוד הוא שהפסוק מרמוז ב"ואחר ישקה" שיש דברים המעכבים את השתיה שלא נתפרשו בקרא, ואמרו חכמים דקאי על מחיקה גמורה שלא יאשר שום רושם מהדיו],

והשקה בתרא נמי אקודם הקטרה קאי ולדרשה אלא ע"כ שאם נמחקה מוגילה ואומרת איני שותה, מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחיה ודוקא אחר הקטרה דנדין אימחיק משקין אותה בעל כרחיה,

והיינו דאיכא צין (לר"ע צין) [לר"ע] לר"ש, דר"ע לית ליה אס השקה ואח"כ הקריב מנחתה כשרה, הילכך והשקה קמא דריש לבעל כרחיה, ואע"ג דשלא דנין אימחיק קודם הקטרה, ואחר ישקה לרישומו ניכר, והשקה בתרא לגופיה לומר שמקריב מנחתה ואח"כ משקה,

ור"ש סבר ואחר ישקה לגופו משמע דדוקא הוא, ודוקא כמיז לאחר הקטרה, לומר שכולן מעכבין זה, הקטרת המנחה, ודווקא הניכר וכולהו מהבא נפקי דקודמין להשקאה # [וצ"ע למה לר"ע צריך פסוק מיוחד לרושם הניכר, ור"ש די לו ואחר ישתה לכל הלימודים] שמקריב את מנחתה ואח"כ משקה,

והשקה קמא והשקה קמא לאכשורי דאי עניד איפכא שאם השקה ואח"כ הקריב את מנחתה כשרה,

והשקה בתרא שאם נמחקה מוגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה,

ורבנן [ת"ק היינו טעמא דלא אמר בר"ש] בדיעבד לא פתח קרא אין דרך הכתוב לומר בתחילת דבריו שלא כדרך מלות, אלא בתחילה סדר משפט דבריו, ולכסוף מרבה מקראות לדרוש,

וסבר ר"ע משקין אותה בעל כרחיה,

[בריייתא ב'] והתניא, רבי יהודה אומר פלפוס של ברזל שני שנים יש לו ונותן לתוך פיה זקוף [קנה של ברזל שיש לה כעין מולג קטן של שני שנים בשני קצותיה, וזקופו בתוך הפה ונותן צד אחד על שני האדם התחתונים, ופותח את הפה בחזקה, ודוחק צד השני תחת שני האדם העליונים, ועי"ז הפה פתוח לרחבה] [iron tong] מטילין לתוך פיה שאם נמחקה מוגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בע"כ,

המחיקה,

[אבל למעשה] ולא משמה מיד [אחר המחיקה] עד לאחר הקטרה [ראה הגהות הרש"ל על הגליון],

אלא הא קממע לן שהמחיקה גורמת לה לשמות,

ר"ש אומר לא פליג אדרבי עקיבא, אלא מר דריש האי קרא ומר דריש האי קרא, והכי אמר לקמן בשמעתין דתרווייהו ס"ל מקריב מנחתה ואחר כך משקה ואחר ישקה מה ת"ל, והלא כבר נאמר והשקה פסוק שלישי והשקה את המים לאחר הקטרה, מה ת"ל ואחר ישקה?

אלא לאחר כל מעשים כולן האמורין למעלה ומה אמור למעלה השצעה וקבלה וכמיזיה ומחיקה והקטרת המנחה, מוגיד ג' דברים הללו מעכבין בה ההקטרה [הקומין] והשצעה [עד שלא תקבל עליה שבועה] ומחיקה, א. עד שלא קרב הקומין, ב. ועד שלא נמחקה מוגילה, ג. ועד שלא תקבל עליה שבועה ולקמיה פריך פשיטא קודם המחיקה מה משמה,

[ומפרש הג' דברים]

א. עד שלא קרב הקומין, ר"ש לטעמיה דאמר מקריב את מנחתה, ואח"כ משקה,

ב. עד שלא נמחקה מוגילה, אלא מאי משקה לה?

אמר רב אשי לא נצרכה לשריישומו ניכר שאם היה רישומו ניכר צריך לחזור ולמחוק עד שלא יהא רישומו ניכר,

ג. עד שלא תקבל עליה שבועה, מישתא הוא דלא שתיהא, הא מיכתב כתיבי לה [וכי כותב] כהן למגילה, קודם קבלת שבועה, כתיביה,

והאמר רבא מוגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה, לא עשה ולא כלום דכי כמיז וכמז את האלות אחר קבלת שבועה כמיז?

[ומתרין] כרי נסבה שלא לצורך, דהא אפילו מיכתב לא כתיבין,

במאי קמיפלגי אמתי קאי, וצרייתא נקט צרישא לאשמועינן מהיכא יליף ר"ש טעמיה, וקצי (רבנן) השתא [רבנן. רש"ש] היכי דרשי להו לקרא, ור"ש היכי דריש להו לכולהו?

תלתא קראי כתיבי, כר וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מִי הַמֵּיִם הַמְּאֻרָּהִים וְכָאוּ בָּהֶם הַמֵּיִם הַמְּאֻרָּהִים לְמִרְסָּם קְמָא, כו וְקִמְצוּ מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אֲזִיבֶרְתָּהּ וְהִקְטִיר הַמִּנְחָה וְאַחֲרֵי יִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמֵּיִם, כז וְהִשְׁקָה אֶת־הַמֵּיִם וְתִיתָה אֶסְדִּנְטִמָּא וְתִמְעַל מַעַל בְּאִשָּׁה וְכָאוּ בָּהֶם הַמֵּיִם הַמְּאֻרָּהִים לְמִרְסָּם וְצָבְתָה בְּמִנָּה וְנִפְלָה וְיָכָה וְתִיתָה הָאִשָּׁה לְאֵלָה בְּקֶרֶב עֲמָהּ בְּתֵרָא,

[הלשון תלתא קראי כתיבי] יש עשר פעמים בש"ס, שלשה יש במסכת זו, יט: והשקה ואחר ישקה והשקה, כח. ג' פעמים ונבמאה חד לצואה, וחד לעשיית, וחד

אבני חן למסכת סוטה

איבעיא להו, אמרה איני שותה מחמת בריותא [ביטחון עצמי], וחזרה ואמרה שותה אני לר"ע מהו להשקותה מלגונה, כיון דאמרה איני שותה טמאה אני קאמרה, וכיון דאחזיק נפשה במומאה לא מציא הדרה בה, או דילמא כיון דאמרה שותה אני, גליא דעתה דמחמת ביעתותא הוא דאמרה, ⁸.

[ענין חדש] אמר אבבה דשמואל צריך שיתן מר דבר מר [בגין לענה. רמב"ם הל' סוטה פרק ג' הל' י'] לתוך המים, מ"ט דאמר קרא, מי המרים שמרים כבר קודם מחיקה, אלמא מחמת דבר אחר הם מרים, ואין מריה על שם קללת דיקמס נקרא, דהא מקמי מחיקה לאו בני מיצדק נינהו.

ביתני: 1. [אם] עד שלא נמחקת המגילה אמרה [האשה] איני שותה, מגילתה נגזרת נגדי הויכח [ירושלמי ה"ג] תני נגזרת תחת ציור של היכל, למה בשביל לשחקה. ת"ל,

דכל כחצי הקדש שאין ראויין לקרות בהן נגזרין שלא יתבזו,

ומנחתה מתפזרת על הדשן [פ"ה הדרשן] שהיא צעורה, ששורפין שם פסולי קדשי קדשים, ופסולי אימורים, שמחזקת לפנים מן הקלעים, כדאמרין בשמיעת קדשים [זבחים קד]: שלשה בית הדשן הם,

שלשה בית הדרשני הן 1. בית הדשן גדול היה בעזרה, ששם שורפין פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים ופרים הנשרפין ושעירים הנשרפין שאירע בהן פסול קודם זריקה, 2. ובית הדשן אחר היה בהר הבית, ששם שורפין פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שאירע בהן פסול אחר זריקה 3. ובמצותן חזין לשלש מחנותן,

דהואיל וקדשה בכלי נשרפת צעורה, והאי מתפזרת היינו נשרפת כדאמר לקמן (כג) ואילו שמנמותיה נשרפות, וקא משיב להא האומרת איני שותה,

ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת דצעין כמיהא לשמה דכמיז ועשה לה הכהן לה לשמה,

2. נמחקת המגילה ואמרה טמאה אני כיון דאמרה טמאה אני צדוקה ועומדת היא, ומיס המרים לא ניתנו אלא לצרר את הספק המים נשפכין [לול קמן היה שם ושם המים נשפכים, תני אין בהן מושם קדושה, מהו לגבל בהן את המיט, מה בכך המים נשפכים, תני יש בהם מושם קדושה. ת"ל], ומנחתה מתפזרת על בית הדשן,

3. נמחקת המגילה ואמרה איני שותה, מערערין אותה דלמא טהורה היא, ומחמת רמימותה קאמרה ומשקין אותה בעל כרחיה [למה שגרמה לשם שימחק, כמה ימחק ? תני רבי חנין ב"ש אומרים אחת ובה"א שמים, א"ר אילעאי טעמא דב"ה כדי לכתוב י"ה. ת"ל],

אמר רבי עקיבא כלום אנו צריכין אלא לבדוקה אם טהורה אם טמאה והלא בדוקה ועומדת כיון דאמרה איני שותה, מודה שהיא טמאה?

אלא עד שלא קרב הקומץ יכולה לחזור בה ולומר איני שותה ואין חוששין אותה דהא מודה דטמאה היא משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה ולקמיה פריך היא גופא קשיא אמאי אינה יכולה לחזור והלא צדוקה ועומדת היא [וקשיא על ר"ע שאומר כאן שהיו משקין אותה בעל כרחיה],

ולמעמד תיקשי לך היא גופה, משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה, והלא בדוקה ועומדת?

לא קשיא הא דקהדרא בה מחמת רתיתא, והא דקהדרא בה מחמת בריותא הא דקמיה צדוקה ועומדת, דקא הדרא צה מחמת בריותא הוא, שאינה רותמת וקאמרה איני שותה, ודאי טמאה היא ולכן אינה רותמת דסמכא מעיקרא ואמרה כי מטינא למשחי לא שמינא, ולא שגא קרב קומץ ולא שגא לא קרב לא שמיא כדמפרש ואילן והכי קאמר כל מחמת בריותא כלל כלל לא שתיא ואפי' קירב הקומץ,

והא דמפליג בין קרב ללא קרב דקא הדרא צה מחמת רתיתא, שאנו רואין אותה רותמת, דאיכא למימר דאינה מאמנת שלא יצדקו המים, ואפילו היא טהורה, ורואה היתה לסמוך על טהרתה ולשמות, ולפיכך היא רותמת, וכשמגעת לשמות חוזרת צה, הילכך עד שלא קרב כו' וצריחא קמייחא דלעיל דקמיה מערערין אותה במחמת ריתותא קאמר,

עד שלא קרב הקומץ, דאכתי לא אמחוק מגילה, אי נמי אמחוק מגילה דשלא כדיון עבדי כהנים דמחקי, מצי הדרא בה,

משקרב הקומץ דבדין עבדי כהנים דמחקי לא מצי הדרא בה,

דף כ' ע"א

[וחזור להקשיא שהתחיל בה] קשיא דר' עקיבא אדרבי עקיבא, התיב [לעיל יט:] אמר מחיקה מעכבא את האונס [שאם נמחקת מגילה ואומרת איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה] דכל זמן שלא נמחקת, אם אמרה איני שותה יכולה לחזור צה, ולא אנסינ לה להשקותה, אבל אם נמחקת המגילה מערערין אותה על כרחיה, ואפי' לא קירב הקומץ דהא והשקה קמא דקודם הקטרה להכי דרשינן,

והבא אמר קומץ מעכב את האונס, דכל כמה דלא קרב קומץ אי אמרה איני שותה לא אנסינ לה להשקותה?

תרי תנאי ואליבא דר"ע,

אבני חן למסכת סוטה

פרוצה ומביא ראה שכן הוא שבגמ' לא פירש כלום ע"ז דמשמע שהוא דבר פשוט, ועיי"ש עוד],

ומכות פרושין מפרש בגמ' שמכא את עזמו צמלים להראות שהוא עניו ולנוע, [החכמים עליהם השלום קוראים לעצמם "פרושים" מחמת פרישותם מן המגרעות והתועבות והרדיפה אחרי עניני העולם הזה, שבני אדם שוים בהם, ומנמת פניהם חיי העולם הבא ודברים הנעלים, ויש מבני אדם המקשטים את עצמם בדברים אלו ומראה בעיני בני אדם שהוא פורש מדברים השפלים ומתועבים, בו בזמן שהם הם תכונותיו כשלעצמו, אלא שהוא פורש מהם מחמת איזה ענין מעניני העולם הזה, וכך אמרו עליהם השלום שבעה פרושין הן [לקמן כב:] ומנו כל מי שמתחסד מחמת איזו סבה מסכות העולם הזה, כגון כדי שיכבדוהו בני אדם או כדי שלא יאבד ה' ממונו וירע מצבו, ואין לדעתם פרוש אמתי אלא עובד מאהבה כאברהם אבינו, וכל חששה מנוגים, שהם מוסיפים וממאסים כזה את התורה "מכות" ולפיכך אמרו "מכות פרושים". פירא"מ קאפח]

הרי אלו מבלי עולם [שדברים אלו מפסידים מציאות האדם. פירא"מ, שרובן אין תוכן כבדן ובערמיותן לזכר בני אדם. יבין]:

נב' א"ר יהודה אמר שמואל משום ר"מ, כשהייתי לומר תורה אצל ר"ע, הייתי מטיל קנקנתו'ם [גם קלקנתום, vitriol any of various sulfates of metals וראה תוס' עירובין יג. וז"ל פירש הקונטרס אדרימני"מ, ורשב"ם פירש דקנקנתום היא קרקע ירקה שקורין אותה וידרי"ל, וכן בערוך] לתוך הדיו, ולא אמר לי דבר,

כשבאתי אצל ר' ישמעאל א"ל בני מה מלאכתך? אמרתי לו לבלר סופר אני, אמר לי בני הוי זהיר [במלאכתך. ד"ס], שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא תחסיר אות אחת כגון א' [של ?] וז' אלהים אמר (ירמיה י') או תתיר אות אחת כגון נלאה [לשון רבים] אלהים נמצאת אתה מחריב את כל העולם כלו [בראשית ברא אלהים, זה שאמר הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג')] וכשברא הקב"ה את עולמו נתעץ בתורה וברא את העולם. תנחומא בראשית א, וראה בבראשית רבה פ"ג סימן ד' אמר ר' סימון ה' פעמים כת' אור כנגד ספרי תורתו, ויאמר אלהים יהי אור כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא עולמו, ולשון הגמ' הוא בדרך הפלגה],

אמרתי לו [כן אמר ר"מ לר' ישמעאל] דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו, וקנקנתום שמו לקמן מפרש מאי משונה היא זו [שמוזהיר לו על שלא יחסיר או יותיר, ומשיב לו שיש לו קנקנתום],

אמר לי [ר' ישמעאל לר"מ] וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו, התורה אמרה ומחה, כתב שיוכל למחות ורבי ישמעאל סבר מוסקין לה [למגלת סוטה] מן המורה, ולא צעי כמיצה לשמה, ואפרשת סוטה לחודה קא קפיד [ר' ישמעאל, פ' ומה שאמר לר"מ שאסור ליתן קנקנתום לתוך הדיו הוא דוקא כשכותב בס"ת פרשת סוטה, כיון דסבר ר' ישמעאל שיוכל למחות לסוטה מתוך ס"ת],

[וממשך לספר סדר השקאת סוטה] אינה מספקת לשתות [פירושו בדאמרי אינשי, אבל לא שפועל קודם השתיה, אלא מיד בשתיה. הערות ע"פ הירושלמי], עד שפניה מוריקות, ועיניה בולטות, והיא מתמלאת גידין הגידין שזלחיה נופחין, ונראות כמלאה גידין, וגם נשרה נעשית שיטה של נפיתה, והכי תניא בספרי, כמין שרציטין מזוקקין זה,

והם [הכהנים] אומרים הוציאוהו שלא תטמא העזרה שערי נקנור, או עזרת נשים שתלא דרך שם, ולקמיה פריך והא אמרינן צעלמא דשערי נקנור לא נתקדשו, וכ"ש עזרת נשים, ומת מותר ליכנס לממנה ליה [ומתריץ דחיישין שמא תפרוס נדה, ונדה אסורה ליכנס למחנה ליה],

אם יש לה זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה אחת, יש זכות תולה ב' שנים, יש זכות תולה ג' שנים,

מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם [יגאן לה בעלה, ותסתר, ו] תשתה [בתו עצמה] ולא תמות מיד, לא תתיאש מפורעניות, ולא תוציא לעז על המים כשלא יבדוקה. יבין], תדע מלאה ומלמד נפרשת סוטה שהזכות תולה לה דילפינן מונקמה ומרעה זרע [דכתיב באשה שהיא טהורה, ולפינן שכן הוא גם באשה שנממאת ויש לה זכותם], ונקמה ע"י זכיות כדי זרעית זרע ט' חדשים, ו"א יותר כדמפרש בגמ',

ר"א אומר כל המלמד בתו תורה (כאילו) לומדה תפלות מפרש בגמ' [והוא השוא ודברי ההבל. פירא"מ] זנות, שתסמוך ע"ז לזנות, ור"א דר"ל כתפל בלי מלח, דע"י שאין לה לב להבין טעמי התורה, יהיו לצחוק בעיניה. יבין],

ר' יהושע אומר רוצה אשה בקב [מזונות מועטין. יבין] ותפלות גרסינן וצגמל מפרש מאי קאמר מנ' קבין ופרישות [לפיכך אין טוב שתלמוד תורה. כ"ה הוא ברש"י לקמן בא:], ורש"י לא פירש דבריו, וכנראה ר"ל שכיון שלעולם היא מחפשת את התפלות, לכן לא טוב שתלמוד תורה שתפרש בה הכל לפי דעתה], [כי האשה רצוי לה איש רשע [זנאי] מאנשי ההבל ואף על פי שיתן לה קב ככל יום למונותיה יותר מאיש חסיד פרוש מדברים הרעים, ואפילו יתן תשעה קבין בכל יום. פירא"מ],

הוא היה אומר חסיד שוטה [אמרו בתלמוד שענינו ההגומה בזהירות, ובדקדוק עד שנמאס בעיני בני אדם, ועושה משעים שאינו חייב בהם, וכאלו אמר שוטה בחסידותו, ואמרו בגמ' שבת ירושלמי [ברכות פ"ב הל' ט] כל מי שהוא פטור מדבר ועושה נקרא חסידות. פירא"מ],

ורשע ערום [בעלי התחבולות כדי להזיק לבני אדם ואנשי הרשע והמרמזות. פירא"מ],

ואשה פרושה [במתנהגת בפרישות יתירה, כפי שאינו נאות לאשה. יבין], [במקור ברוך לבעל התורה תמימה, ח"ג פכ"ז סעיף א' כתב שצריך לגרום

אבני חן למסכת סוטה

לר' יעקב לא ממקין,

והני תנאי [ר"מ ור' יעקב דפליגי אם יכול למחוק מ"ת] כי הני תנאי
דאיפלגו נמי בכמיצה לשמה, דתניא אין מגילתה [שנכתב לשם אשה אחת]
כשירה להשקות בה סוטה אחרת, רבי אחי בר יאשיה
אומר, מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת,

אמר רב פפא דילמא לא היא [ת"ק ור' אחי בר יאשיה לא פליגי בזה,
הגם הת"ק סבר דלא בעינן כתיבת המגילה לשמה], עד כאן לא קאמר
ת"ק התם, אלא כיון דאינתיק מכל נשים לשום רחל לשמה של זו
[כמו שאמר "אין מגילתה"] לא הדרא מינתקא לשום לאה, אבל
תורה דסתמא כתיבה, הכי נמי דמחקין,

אמר רב נחמן בר יצחק איהו נמי פריך [כמו רב פפא] דהני תנאי לאו כי
הני תנאי, ופריך לאדך גיסא, ואית ליה נמי דרז פפא, וה"ק איכא למיפך להאי
גיסא ואיכא למיפך להאי גיסא [דמקורם אמר דהת"ק מיקל דבס"ת ב"ע מודו
שיכול למחוק, ועכשיו אומר דר' אחי בר יאשיה מחמיר דבס"ת לעולם לא ימחק]
דילמא לא היא, עד כאן לא קאמר רבי אחי בר יאשיה התם
[דמגילתה כשירה לסוטה אחרת] אלא במגילה דאיכתוב לשום
אלות בעולם [שנכתב כדי למחוק ממנה האלות], אבל תורה
דלחתלמוד כתיבה [פ' ללמוד בה תורה] הכי נמי דלא מחקין,

ורבי אחי בר יאשיה לית ליה כתב לה גט לגרש את אשתו,
ונמלך מלגרסה, מצאו בן עירו ששמו כשמו והוא מאותה העיר ואמר לו
שמי בשמך וצני עיר אחת אנחנו וגט זה ראוי לי תניח לי ואגרש צו את אשתי
ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו דדרשין לה לשמה דכתיב
וכתב לה ספר כרימות והכל נמי כתיב ועשה לה הכהן?

אמרי התם דברים כך וכתב לה אמר רחמנא בעינן כתיבה
לשמה הכא נמי במדבר ה' ועשה לה מאי עשייה מחיקה:

[שנינו במשנתנו] אינה מספקת לשנות עד שפניה [כו']: מני הא
דקמי דכיון ששמה נדקת ר"ש היא דאמר מקריב מנחתה ואח"כ משקה דאי לא
אקריב ברישא לא הוה מידקה עד שתקרב מנחתה דכתיב מזכרת עון ר"ש היא
דאמר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה דכמה דלא קרבה
מנחתה לא בדקי לה מ"א דכתיב במדבר ה' מנחת זכרון מזכרת
עון,

אימא סיפא יש לה זכות היתה תולה לה, אתאן לרבנן, דאי
ר"ש האמר אין זכות תולה במים המורים צממני (לקמן סוטה ד'
(33)

אמר רב חסדא הא מני ר"ע היא, דאמר מקריב את מנחתה
ואח"כ משקה דאמר לעיל (יט) [לפי ברייתא ב'] משקרב הקומץ אינה יכולה
לחזור צה, אלמא מקריב לה קודם שמשקה, ובזכות סבר לה כרבנן:

[ו"ל התוס' עירובין יג. ד"ה חוץ ור' ישמעאל שהיה אוסר בכל התורה כולה
שמא 1. היה דורש גזרה שוה מסוטה, 2. או כתיבה כתיבה, 3. או ג"ש אחרת,
4. אי נמי מדרבנן],

מאי קא"ל ומאי קא מהדר ליה מאי קאמר ליה ר' ישמעאל, דקא מהדר
ליה ר"מ דבר אחד יש לי שעושה רושם ואינו נמשק, מה ענין קנקנתום אלל חיסור
ותור?

[ומתריץ] הכי קא"ל, לא מבעיא בחסירות ויתירות דבקי אנא,
אלא אפילו למיחש לזכוב דדילמא אתי ויתיב אתניה
דדל"ת ומחיק ליה ומישוי ליה ר"ש כגון דל"ת דלמד [כע"ז]
עירובין יג.], דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום
שמו ואינו נמשק לגמרי,

איני, והא תניא אמר רבי מאיר כשהייתי למד תורה אצל ר'
ישמעאל הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו, ולא אמר לי
דבר, כשבאתי אצל ר"ע אסרה עלי,

קשיא שמוש אשמוש דקאמר לעיל שימוש דר"ע קודם, ואמר הכא דר"י
קודם קשיא אסרה אאסרה [איזה תנא אסר להשתמש בקנקנתום,
בבריייתא ראשונה אמרה ר' ישמעאל, ובבריייתא השניה אמרה ר' עקיבא],

בשלמא שמוש אשמוש לא קשיא, מעיקרא אתא לקמיה
דר' עקיבא, כיון דלא מצי קם אליביה על עיקרי טעמיה שהיה אומר
על טמא טהור ומראה לו פנים, ועל טהור טמא ומראה לו פנים,

אתא לקמיה דר' ישמעאל וגמר גמרא המשניות סתומות כמו שהן,
כדגמיר להו מרבו ורבו מרבו,

הדר אתא לקמיה דר"ע סבר סברא לעמוד על עיקר טעמי המשנה,
מפני מה זה טמא זה טהור זה אסור זה מותר, ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה
מקרא, זה תלמוד שהיה צימי התנאים, ולהצין דבר מתוך דבר, כשהיה דבר חדש
נשאל צבית המדרש מהיכן ילמדוהו ולא היה משנה ידמוהו,

אלא אסרה אאסרה קשיא? קשיא,

תניא רבי יהודה אומר, אומר היה ר"מ לכל מטילין
קנקנתום לתוך הדיו

דף כ' ע"ב

חוץ מפרשת סוטה בלבד ואפי' צס"ת, רבי יעקב אומר משמו
של ר"מ חוץ מפרשת סוטה של מקדש של כל סוטה וסוטה,

מאי בינייהו כלומר במאי קמיפלגי בזה טעמא? א"ר ירמיה למחוק
לה מן התורה מפרשת סוטה שנספר מורה, איכא בינייהו למ"ק ממקין,

אבני חן למסכת סוטה

יַעֲבֹדְנוּ יִסְפָּר [לֹאֲדָנִי לְדֹר: לֵב יָבֹאוּ וַיִּגְדְּלוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נֹרָא בִּי עֲשֵׂה] זֶרַע הָרָאוּי לְסִפּוֹר לְחַיִּים, וְלִנְצָה לִידֵי סִפּוֹר שֶׁנֶּחֱמָה שֶׁל מִקּוֹם # [וְצִי"ע דא"כ הו"ל"ל עַד שֶׁהַחֲנוּךְ מִתְחִיל לְדַבֵּר? וְאוּלַּי הוּא שִׁיעוּר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָה, לָכֵן מִפְּרֶשׁ שְׂרָאוּי "לֵבִי לִידֵי סִפּוֹר"]

רבי ישמעאל אומר שנים עשר חדש, ואע"פ שאין ראייה לדבר גמורה לדבר דוכות מולד י"ב חודש, זכר לדבר ולקמן מפרש אמאי אינה ראייה, זכר לדבר דכתיב דניאל ד כד לָהֶן מִלְכָּא מִלְכֵי יִשְׂפָר עֲלֵיךְ דניאל אמר לנבוכדנצר כשפתר לו החלום, שהיה נטרד מן האנשים ולהיות עם בהמה וחייה, להן מלכא, אמנס המלך, מלכי ישפר עליך, עמאי מיטב צעינך להאמין לעמאי וְחִמְיָה [וְחִמְיָה] בְּצִדְקָה פֶּרֶק חֲמֵר ע"י דְּקָה פֶּדָה וְעִוְיָה: וְעוֹמֵד בְּמִחָן עֲנִין צְחִינָה עֲנִינָה.

דף כ"א ע"א

הן (תהוי) תהוה (ארכא) אַרְכָּה לְשִׁלּוֹתָהּ ולא מהא אורח זמן לשלומך שלא יבאר עליך הפורענות וכן עשה נבוכדנצר היה מקבץ בכל יום עניי ישראל שהביא בגולה והיו נריכין מזונות ומפרנסם ואף דניאל כשהשיאו ענה זו לכך נמכרין שראה את ישראל בגולה ממזרין על הפתחים,

וכתיב דניאל ד כה פֶּלָא מְטָא עַל־נְבוֹכַדְנֶצַּר מִלְכָּא כל הפורענות הגיע על נבוכדנצר וכתיב דניאל ד כו לְקִצְתָּ יְרֵחִין תִּרְיַעֲשִׁיר [על־היכל מִלְכוּתָא דִּי בְּבֵל מְחֵלָה הָיָה] אלמלא מלה לו הזכות י"ב חדש?

[ובמרחץ] לְעוֹלָם מִתְנִי דְקָמִי ג' שנים רבי ישמעאל היא ואשכח קרא דאמור ותני שונה בהארכת זמן, כלומר מקרא כתוב שהקב"ה מאריך זמן עד ג' פעמים, הלכך הווי להו ג' שנים דכתיב עמוס א יא כֹה אָמַר ה' עַל־שִׁלְשָׁה פְּשְׁעֵי אֲדָוָם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֶשְׁיָבֵנּוּ [יש בעמים שם לשון זה גם על דמשק [א,ג], ועל עזה [א,ו], ועל צור [א,ט], ועל בני עמון [א,יג], ועל מואב [ב,א], ועל יהודה [ב,ד], ועל ישראל [ב,ו]],

ומאי אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, דלמא שאני עוברי כוכבים דלא מפקיד דינא עלייהו אין ממהרין מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעולם הזה, אצל מישאל ממנהרין ליפרע צה"ל ומדקדקין אחריהם:

[שגינו במשנתנו] ויש זכות תולה ג' שנים כו': זכות דמאי מגינה כל כך אילימא זכות דתורה שהיתה עוסקת צמורה הא אינה מצווה ועושה היא [הא לא מפקדה] דכתיב ולמדתם אותם את בניכם (דברים יא) ולא את צעיריכם, וכיון דלינה מצווה אין שברה גדול כמצווה ועושה [שיציל עליה ג' שנים],

אלא זכות דמצוה, זכות דמצוה מי מגנא [מן היסורין] כולי האי,

והתניא את זו דרש רבי מנחם בר יוסי משלי כג כי גר מצוה

[שגינו במשנתנו] והם אומרים הוציאוהו וכו': מ"ט דדילמא מיתה, למימרא דמת אסור במחנה לוייה צהר הצית, דהא עזרת נשים וגם שער נקמנו לא נמקדשו נקדושת עזרה, והרי הן כשאר הר הצית,

והתניא טמא מת מותר ליכנס למחנה לוייה, ולא טמא מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו, שנאמר שמות יג ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחיצתו וצמדבר נמי היו ג' מחנות לפניו מן הקלעים מחנה שכינה, והלויים יחנו סביב למשכן העדות (צמדבר א) זה מחנה לוייה, והדגלים ג' פרסאות זה מחנה ישראל, ומשה היה לוי וקאמר עמו?

אמר אביי שמא תפרוס נדה אגב ציעמותא דמיס המרים, והנדה והזב והזבה ובעל קרי אסורים במחנה לוייה כדילפינן בפסחים בפרק אלו דברים (ד' סז).

למימרא דבעיתותא מרפא? אין דכתיב אסתר ד א וּמִרְדָּכִי יָדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נֶעֱשָׂה וַיִּקְרַע מִרְדָּכִי אֶת־כִּנְדִּיו וַיִּלְבַּשׁ שָׂק וַאֲפֹר וַיֵּצֵא בָתּוֹ הָהָרָה וַיִּשָּׁע וַעֲקָה גִדְלָה וּמִרְיָה בִּי וַיְבֹרֵא עַד לִפְנֵי שַׁעֲרֵי־הַמֶּלֶךְ בִּי אֵין לָבוֹ אֶל־שַׁעֲרֵי הַמֶּלֶךְ בְּלִבּוֹשׁ שָׂק: ג וּבְכָל־מִדְּיָנָה וּמִדְּיָנָה מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מְגִיעַ אֲבָל גִּדְּרָה לִי לְיָהוּדִים וְצוֹם וְכָבִי וּמִסְפָּד שָׂק וַאֲפֹר וַעֲרֵב לְרַבִּים: ד וַתָּבוֹ אֵינָה [וְתָבוֹ אֵינָה] נִגְרִי וְתִּסְרִי וַיִּצְדִּיק לָהּ וַתִּתְחַלְחַל הַמֶּלֶךְ מְאֹד, ואמר רב שפירסה נדה,

והא אנן חרדה מסלקת דמים?

פחדא צמית דאגה שאינה צאה פתאום, אלא דואגת שמא יצואו אויבים להורגה, לומת את המקור מלהוציא דם, ואפי' בשעת וסמה, והיה דנדה [שחרדה מסלקת דמים] אדאגה איתמר, דקמתי הגיע שעת וסמה ולא צדקה טמאה מפני שאורח צומנו צא, ר"מ אומר אם היתה צמחצא והגיע שעת וסמה ולא צדקה טמאה, [בתנאי ש] אם צדקה אחרי כן ומאמחה טמאה, ולא אמרין [בד"ו ולא אמ'] אורח צומנו צא, שמרדה מסלקת את הדמים,

ביעותותא הצאה פתאום, כגון זו שלא היתה חרידה עד עכשיו, ופתאום היא מרגשת צער, וכן צאסתר שצאת לה שמועת מרדכי פתאום מרפא דמים, פותח את המקור:

[שגינו במשנתנו] יש לה זכות היתה וכו': מני מתני' דקמתי יש זכות מולה ג' שנים לא אבא יוסי בן חנן, ולא ר"א בן יצחק איש כפר דרום, ולא רבי ישמעאל,

דתניא אם יש לה זכות תולה לה שלשה חדשים כדי הכרת העובר דדריש ומקמה, ע"י זכות, כדי ומרעה זרע, כשיעור שהעובר ניכר צמחצות דברי אבא יוסי בן חנן,

ר"א בן יצחק איש כפר דרום אומר, מ' חדשים שנאמר במדבר ה ונקתה ונזרעה זרע, ולהלן הוא אומר [תהלים כב ל אָבְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ כָל־דְּשָׁנֵי־אֶרֶץ לִפְנֵי וַיִּקְרְעוּ כָל־יְדֵי עַמָּר וַיַּפְשׁוּ לֹא תִהְיֶה: לא] זרע

אבני חן למסכת סוטה

אמרו, ולא על הפורק עול אזהרת העבירה מעליו. שערי תשובה שער ג' אות ר"ט].

א"ר יוסף לעולם מגינה על היסורין הרבה, ומאי אינה מגינה דקאמר ח"ק, מן הסטא שלא (יתקפנו) [יכשילנו. רע"י] יסה"ר קאמר מצוה בעידנא דעסיק בה והיינו לפי שעה (דלמרי) [דקאמר. רע"י] מוגנא מן היסורין, ומצלא מיה"ר שלא יכשילנו (לסטא) [לחטוא. רע"י], בעידנא דלא עסיק בה משנגמר המנוח ואינו עסוק זה אגוני מוגנא מן הפורענות אצולי לא מצלא, ודקמני בצרייתא עבירה מכנה מזה, לאו מלהגין מן היסורין קאמר, אלא מליטול שכל לעמיד,

תורה בין בעידנא דעסיק בה, ובין בעידנא דלא עסיק בה, מוגנא ומצלא [ראה מכות י.].

דואג: ראה שמואל א' כב שדואג סיפר לשאול שאחילוך בן אחטוב נתן לחם וחרב לדוד, ויצו שאול שיהרגו אותו וכל בית אביו, ולא רצו עבדי שאול להרוג את הכהנים, ויאמר שאול אל דואג שהוא יהרגם, ויהרגו שמונים וחמשה כהנים, [ובפסוק יט שם] ואת גב עיר-הכהנים הבה לפי-הקרב מאיש ועד-אשה מעו' לל ועדיו' גב ישו' ר' וחמו' ר' ושה לפי-הקרב:

אחיתופל: שמואל ב' מז כג ועצת אחיתופל אשר יעץ ב'מים ההם כאשר ישאל: [איש] בדרך האל הים בן כל-עצת אחיתופל גם-לדוד גם לאבשל'ם: שם פרק יז א' ויאמר אחיתופל אל-אבשל'ם אבחרה נא שנים-עשר אלף איש ואקומה ואקדפה אחרי-דוד תלילה: ב ואבו' א עליו והוא יגע וקפה ידים ותחרדתי אותו וקם כל-העם אשר-אתו' והפיתו את-המלך לבדו': [פ'] שאחיתופל היה יועצו של דוד ואח"כ הפך להיות יועצו של אבשלום להלחם בדוד].

מתקיף לה רבה אלא מעתה דואג ואחיתופל, מי לא עסקי בתורה, אמאי לא הגינה עליהו [מגין לאו דוקא אלא ר"ל אמאי לא מציל עליהו. תו"ש], [אמאי לא מגין עליהו] מילר הרע שהחטיאם, ועשאל רשעים גמורים, כלומר אמאי לא תזיליה מן העצירות?

אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מוגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה אגוני מוגנא אצולי לא מצלא, מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מוגנא אצולי לא מצלא,

רבינא אמר לעולם זכות תורה ולא שטוסקת צמורה, אלא שטוסקת צנה וצנעלה שיעסקו ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרין ומתניין שטוסקות על צניה להציג לציט הספר לקרוא מקרא ולשנות משנה בנייהו, ונמין להו לגברייהו וממתנות לצעליהן שיואלין לעיר אחרת ללמוד תורה עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגאן בהדייהו [וראה בענין זה בברכות יז.],

מאי פרשת דרכים מהו מדמה להגיע לפרשת דרכים דהא אצוקה היינו מזה עמוד השחר היינו מורה אלא פרשת דרכים מאי היא?

ותו' ר' אור' ודרך' תיים תו' כחו'ת מוסר, תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור,

את המצוה בנר לומר לך, מה נר אינה (מגינה) [מאירה] אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה,

ואת התורה באור לומר לך, מה אור (מגין) [מאיר] לעולם # [אור החמה, ומכאן ראה שידעו שהחמה מאירה כל הכ"ד שעות], אף תורה מגינה לעולם [וראה אורח"ק במדבר יג בו על ענין מוגנא ומצלא באריכות],

ואומר משל'ו בהתהלך תנחה אותך וגו' בהתהלך תנחה אותך זה העוה"ז, בשבכך תשמור עליך זו מיתה, והקצות היא תשייחך מלך צעדך את זכותך לעתיד לבא,

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ¹ ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים גומות, ומן הברקנים [שופטים ח ז פ'] המצודות מין קוצים [thistles] ², ומחיה רעה, ומן הליסטיין, ³ ואינו יודע באיזה דרך מהלך,

נודמנה לו אבוקה של אור כך זכה לקיים מזה, ניצל ממקנת פורענות ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים,

ועדיין [אף שניצל מדבר אחד, עדיין יש לו שני דאגות] מתיירא מחיה רעה ומן הליסטיין שדרכן לילך צילה, פן יפגעו בו דכמיז משת מושך ויהי לילה בו מרמוש כל חימו יער [מהלס קד] [וחוץ מהפחד יש לו עוד דאגה] ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ואף כאן זכה למורה, ניצל מן הסטא ומן היסורין ניצל מחיה רעה ומן הליסטיין,

ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך שמה יכפנו יצרו ליצטל, ושיצ עליו יסה"ר ופורענות [ופורעניות. רע"י], הגיע לפרשת דרכים ושם הכיר את דרכו, ואף כאן הגיע ליום המיתה ולא פירש מן המורה עד יום מותו ניצל מכולם והכי מפרש לה לקמיה [לפי אחד מן הפשטים],

[וממשך הברייתא] ד"א עבירה מכבה שכל מצוה, ואין עבירה מכבה תורה שכל מי שעסק צמורה קודם לכן, אלאמא מזה לא מוגנא כולי האי שנאמר שיר השירים ח ז מים רבים ל' א' ויכלו' לכבו'ת את-האקה [והקירו'ת ל' א' וישטפהו אסיתן איש את-כליהו' ביתו' פאקה' בו' י' ובוזו' לו'] זו מורה [כ. רע"י] דכמיז [שיר השירים ז ד] הציאני קליפת' תיין ודגלו' עלי אהבה [יין סוד] [וגימטריא סוד = יין. רע"י, [הכוונה על סודות התורה. תצ.]], [נבנם יין יצא סוד. עירובין סה. סנהדרין לח.],

[הנה למדת מזה כי אין התורה מגינה על בעלי לה"ר ועל מלומד לגנוב ולנאוף, וכי אינם ראויים לעסוק בתורה, ואמרו רז"ל דואג כיון שסיפר לה"ר אף חכמתו לא עמדה לו ולא הגינה עליו תורתו, ומה שאמרו רז"ל עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, על העובר עבירה דרך מקרה

אבני חן למסכת סוטה

בו י' יבוחו לו' ?

אמר עולא לא [פ' בוז יבוחו לו קאי על הסכם של שני אמוראים אלו, שלא היה להם למכור שכר תורתם, וראה זכחים ב.] **כשמעון אחי עזריה** מנא הוא צמסנה קמיימא דזנחיס, ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיתלוק בזכות למודו של שמעון, לכך הוא נקרא על שם עזריה אחיו **ולא כר' יוחנן דבי נשיאה** [אין זה ר' יוחנן בר פלוגתיה דר"ל, אלא ר' יוחנן נשיאה] וכן ר' יוחנן למד ע"י הנשיא שהי' מפרנסו, **אלא** [בוז יבוחו קאי על הסכם] **כהלל ושבנא**,

דכי אתא רב דימי אמר, הלל ושבנא אחי הוו, הלל עסק בתורה מתוך עוני רצ' כדמפרש צמס' יומא (דף לה), **שבנא עבד עיסקא**, לסוף א"ל **תא נערוב וליפלוג**, יצתה בת קול ואמרה שיר השירים ה **אם יתן איש את כל הון ביתו וגו'**:

דף כ"א ע"ב

[שנינו במשנתנו] [מכאן. ד"ס] **אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את וכו' ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תיפלות:** [לימדה] תיפלות ס"ד וכי תורה תיפלות קרא לה?

אלא אימא "כאילו" למדה תיפלות שממוכה היא מצינה ערמומית, ועושה דברים [לזנות] צהצנה,

א"ר אבהו מ"ט דר"א? דכתיב משלי ח יב **אֲנִי־חֲכָמָה** מורה **שְׁכֵנִתִּי עִרְמָה** ודעת מומו' ת' אַמְצָא, כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה (עמו) [בו. ד"ס] **ערמומית**,

ורבנן [פ' בן עזאי] **האי אני חכמה מאי עבדי ליה**, מיבעי ליה **לכדרבי יוסי בר' חנינא**, דא"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן שפירש מכל עסקים ועשה עליה עני ומסר כל, [ל"א שמשים עצמו ערום עליה גרסי'] שמערים שיתקיים מורמו, לקצוץ על יד וללמוד מכל אדם [מלשון ערימת חוטין] **שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה** [וראיתי מפרשים שצריכין חכמה ערמונות ותחבולות לקנות קנין בתורה],

א"ר יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמושים עצמו כמי שאינו, שנאמר איוב כח **והחכמה מאין תמצא מן העשוי** כאן:

[שנינו במשנתנו] **רבי יהושע אומר רוצה אשה וכו': מאי קאמר? הכי קאמר רוצה אשה בקב ותיפלות עמו מפניה לזיון צמוזמות מועטין**, והא תיפלותה מנאי לה צמסמיש **מתשעת קבין ופרישות** לפירוש מן המיפלות, לפיכך אין טוב שחלמוד תורה [שכן דעתה למצוא בה

1. **א"ר חסדא זה ת"ח ויום מיתה** והוא תלמיד חכם כיום מומן, וידע שלא פירש לפירוש מעליו עול תורה,

2. **רב נחמן בר יצחק אמר זה ת"ח ויראת חמא** זכה ליראת חמא אחר שזכה לתורה נילל מכולן, שהתורה מלמדנו דברי מנוח ודברי איסור וממנה שהוא כריך לפירוש, ויראת חמא מונעו מלדרוך אחרי יצחק,

3. **מר זוטרא אמר זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא** וה"ק עלה עמוד השחר ניצול מן המיה כו', זכה לתורה ניצול מנייה"ר ומן החטא, ועדיין אינו יודע צלצו דרך מהלך אס' זכה שסייעוהו מן השמים להקציל דבריו בין חזיריו להורות כהלכה וכמשפט # [פ' ואם מתנהג לפי הוראותיו ואינם מתקבלים על חבריו, הלא הוא מתנהג שלא כדין], הגיע לפירוש דרכים כלומר זכה לכך ניצול מכולם,

[תימא והיאך ניצול מכולן, והלא לא ניצול מוצר הרע בעידנא דלא עסיק בתורה ? וי"ל סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה. ת'],

[שנינו לעיל בברייתא] **ד"א עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה**,

א"ר יוסף דרשיה רבי מנחם בר יוסי להאי קרא כי סיני, (ואילמלא) (ואילמלי. ראה תוס' מגילה כא.) דרשוה דואג ואחיתופל הכי [להאי קרא דכת' כי נר מצוה ותורה אור, עבירה מכבה מצוה, שהמצוה נמשלה בנר שרוח מכבה אותו, ואין עבירה מכבה תורה שנמשלה באור שאין רוח מכבתו לעולם. ר"ח],

[גראה דל"ג "דואג" שהרי על מעשה בת שבע קיימין הכא, ודואג מת כבר ועברו ימים רבים כדאמר בחלק [סנהדרין קו]: דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה, שדואג היה בימי שאול, ואחיתופל בימי דוד, ובת שבע היתה בת אליעזר והוא היה בן אחיתופל כדכתיב בפסוק. תו"ש עיי"ש עוד],

[אם היו יודעין דרשה זו] **לא רדפו בתר דוד**, [שהם סמכו על הא] **דכתיב תהלים עא יא לאמר אל' הים עזבו'** [רדפו ותפשוהו כי אין מוֹצִיל וגו' ק' היו אומרים עליו, אלהים עזבו שגא על אשת איש, ואין לנו נענשין עליו, רדפו ותפסוהו כי אין מוֹצִיל, אין לו זכות שזילנו, שהעצירה צדקה זכויותי, מאי דרוש דברים כג' **ולא יראה כך ערות דבר וגו'** עצירה ואס' יראה ושז מאחריך,

והן אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה,

[ואגב שהביא הפסוק "מים רבים לא יוכלו" וכו' לעיל, שהוא תחלת הפסוק, שואל על המשך הפסוק] **מא'** [שיר השירים ח ז מים רבים ל' א יִכְלֹוּ לִבָּבוּ ת' אֶת־הָאֲהָבָה וְנָהָר ת' ל' א' וְשִׁטְפוּהָ אֶם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־פְּלִי'וֹן בֵּיתוֹ בְּאֲהָבָה]

אבני חן למסכת סוטה

תפלות:

6. רבי זריקא אמר רב הונא זה המיקל לעצמו ומחמיר לאחרים,

7. עולא אמר זה

דף כ"ב ע"א

שקרא מקרא ושנה משנה ולא שימש תלמידי חכמים [ויש מפרשים שמוש ממש. תו"ש] ללמוד סדרת הגמרא בטעמי המשנה מה הם, רשע הוא, שאין מורסו על צרייה ואין ללמוד הימנו, שע"י הטעמים יש חילוק באיסור והיתר, וצדיקי ממונות לזכות ולחייב, וצטורות לטומא ולטהר, כדאמר צכמה דוכמי מ"ט אמר מר הכי ומר הכי, ואמר מאי צינייהו איכא צינייהו כך וכן,

וערוס הוא, שהשומע את קולו שונה משניותיו, כספור הוא שבקי בטעמיהם, ונוהגין צו כבוד כתלמידי חכמים:

[מכות יב: כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני, אמרו לו אעפ"כ, יקבל מהן שנאמר וזה דבר הרוצח. ובירושלמי שביעית פ"י סוף הל' ג' אמר רבי יוסי הריא אמרה [יש ללמוד ממשנה זו], בר גשי דתני חדא מיכלא [שאדם שלמד וידע מסכתא אחת] והוא אול לאתר, ואינון מוקרין ליה בגין תרתי [והם גותנים לו כבוד כאילו יודע שני מסכתות], צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכים],

אתמר קרא ושנה ולא שימש ת"ח, ר' אלעזר אומר הרי זה עם הארץ שמשד על המעשרות ועל הטהרות,

ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור גרוע מעם הארץ,

ר' ינאי אומר ה"ז בותי ואסור לאכול פיתו ויין, דכיון שלא שימש חכמים, אינו מקפיד על דברי חכמים לדעתם [פ"י לדעת אותם], ולא שנה אלא להראות עצמו כח"ח,

רב אחא בר יעקב אומר הרי זה מגוש מכסף האותו את העינים, וגוש את הלצנות, ואף זה כן,

אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כרב אחא בר יעקב, דאמרי אינשי רטין מגושא מרגוס מוצר חצר (דברים יח) הוא מגוש, [רעין מגושא. רע"י] לוחש המכסף את לחשיו, ואינו מציין מה הם ומה פירושם, אלא כך מעשיהם [שמע. רע"י], שהמכשפות צא ע"י אותם הלחשים ולא ידע מאי אמר, ואף זה תנא שלא שימש בתלמוד תני תנא שונה משנתו ולא ידע מאי אמר ואינו יודע מה היא,

ת"ר "איזהו ע"ה" שנמשד על הטהרות ועל המעשרות, ומוחזק מגשו טמא כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית בברכותיה דהא דלא אינו יודע כלום, אלא יודע לקרות וקורא לא ע"ה הוא דברי ר' מאיר [ראה מהרש"א]

[צ"ע לפי הפשט למה קורא לעושה דברים אלו "עם הארץ"?],

[שגינו במשנתנו] הוא היה אומר חסיד שומה כו': היכי דמי חסיד שומה? כגון דקא טבעה איתתא בנהרא, ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה [ומיירי שיש אנשים אחרים להצילה, והוא משתמט, דאל"ה הוא גם רשע],

[היכי דמי חסיד שומה, ירושלמי ראה תינוק מבעבע בנהר, אמר לכאחלין תפילין אצילנו, עד כשהוא חולין תפילין, הוציא זה את נפשו. ת.],

היכי דמי רשע ערום?

1. אמר רבי יוחנן זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו [בר"ם יג גרסא קודם שיבא שכנגדו] דמשנקצו כלל הדיין שער זכימו לדבריו של זה, קשין לסלקו, והרי ערמותו, [פ"י לא שאומר להדיין בפירושו, אלא מדבר אליו על הלכה זו סתם, וזה ערמוניות] ורשע הוא שעוצר על לא משא שמע שוא (שמות כג),

2. ר' אבהו אומר זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז ומעטה לא יטול לקט, ויש לו קרובים שיטלו, דתנן מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, היה לו מאתים חסר דינר, אפילו אלף [זוז, או אלף בני אדם] נותנין לו כאחת, הרי זה יטול,

3. רבי אסי אמר רבי יוחנן [היכי דמי רשע ערום] זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטין דתנן [ב"ב דף קלט] מי שמת והינתן צניס וצנות, צומן שהנכסים מרובין, הצניס ירשו והצנות חזונו, נכסים מועטין הצנות חזונו, והצניס ישאלו על הפתחים,

דאמר רבי אסי א"ר יוחנן, יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין קודם שצאו הצנות לצ"ד, והעמידוס צ"ד לנכסים צחוקת צנות, מזה שמכרו מכרו,

4. אביי אמר, זה המשיא עצה למכור בנכסים כרבן שמעון בן גמליאל,

דתניא נכסי לך, ואחר כך לפלוני, וירד הראשון ומכר ואכל, השני מוציא מיד הלוקחות דברי רבי, רשב"ג אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון [והמעות לא יוציאו ממנו],

5. רב יוסף בר חמא אמר רב ששת, זה המכריע אחרים באורחותיו ראו ועשו כמוני, ולכו דלדי [פ"י אף שהם דרכים ישרים], לא נטוון זה אלא להראות עצמו כחסיד צעני הכריות, ואין מוכר כדרי [פ"י אבל אין בוונות כדי לחזק ולעודד אחרים ללכת בדרך הישר], אלא שלא יקדקדו אחרי לזדון צמועצומי, [ועי"ל שמישיא אחרים לפי אורחותיו ודרכיו, שיצא ממנו טובה לו, גם שהדבר עומד קרוב להפסיד לאותם אחרים. מהרש"א],

אבני חן למסכת סוטה

ויחידה היא ולית הלכתא כוומיה, ועוד שאין יודעים במחלוקת תנאים הראשונים הלכה כדברי מי, הלכך מורין הוראות טעות,

תניא נמי הכי א"ר יהושע וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי עולם הן, שנאמר חבקוק ג הליכות עולם לו השונה הלכות, עולם שלו נזכותו? אלא שמורין הלכה מתוך משנתן:

[ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע] קודם שנכתבו הנושאי כלים על השו"ע, והרי הם אין יודעין מעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח, וטעות נפל בהוראותם, והרי הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בהן. מהרש"א]

[שנינו במשנתנו] **אשה פרושה וכו': ת"ר בתולה צליינית** צעלה חפלה ואלמנה שו' כבית צעלה שמינה, הולכת ומצקת שמינה ממיד וקטן שלא כלו לו חדשיו לקמן מפרש הרי אלו מבלי עולם שאין אלף נואפות ומכשפות, ומראות עצמן כלדקניות שלא יצדקו אחריהן,

[ומקשה] **איני והאמר רבי יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה, וקיבול שכר מאלמנה** שהיה טורחם עממה יותר מן האורח כדי לקבל שכר, כדמפרש ואזיל, למדנו שיעריץ אדם עצמו במזמה לקבל שכר יותר,

יראת חטא מבתולה, דר' יוחנן שמעה לההיא בתולה דנפלה אאפה [בתפלה] וקאמרה, רבש"ע בראת גן עדן ובראת גיהנם, בראת צדיקים לנחול ג"ע ובראת רשעים לירש גיהנם, יהי רצון מלפניך שלא יכשלו בי בני אדם להפסיד חלקם על ידי מגן עדן, ולירש גיהנם,

[לא שיינו עמה ברצונה, דאז גם היא נכשלת, אלא הפירוש שיאנסו אותה, אבל עיקר איסור הסתכלות הוא באשת איש, וראה פיה"מ סנהדרין פ"ז וז"ל ואשה הפנויה מותר לאותם שאינה לו ערוה ליהנות בהסתכל ביופיה ואין בזה איסור אלא על דרך צניעות והפרישות, והוא מן הדברים המותרים כדי שלא יגע באיסור, כי החסידים מרחיקין דברים כאילו, ואע"פ שהן מותרים מחשש שתגשש אותה אשה וירגיל עמה כמו שהיה עושה לפנים. עכ"ל, וראה עירובין יח: וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא ופרש"י שם דמדליל למנא ומסמכל בצנעה, ונאשת איש קאמר],

קיבול שכר מאלמנה, דההיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה, כל יומא הות אתיא ומצלה [כל יום היתה באה ומתפללת] בי מדרשיה דר' יוחנן, אמר לה בתי [ו]לא בית הכנסת [יש. ד"ס] בשיבבותך, אמרה ליה רבי ולא שכר פסיעות יש לי [הרי שיש נשים פרישות]?

[ומתריץ] **כי קאמר, כגון יוחני בת רטיבי** אלמנה מכספה היתה, וכשמגיע עת לידת אשה, היתה עוזרת רחמה במכשפות, ולאחר שמצטערת הרבה היתה אומרת אלך ואבקש רחמי אולי תשעמך תפלתי, והולכת וסותרת כשפיה והולד יוצא, פעם אחת היה לה שכי יום צייתה והיא הלכה לבית האשה היולדת ושמע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מקשקש צמעי האם, וצא ופתח את

[וימה טוב אמר האומר לולי המשתגעים נשאר העולם חרב, ושאר בעולם שגוען דומה לשגעון האדם, שהוא חלוש הנפש ודל ההרכבה, והוא נוסע מתחלת הגליל השני משבעה גלילות הישוב, עד סוף הששי, והוא עובר ימים בזמן החורף, והולך בארץ תלאובות בזמן החורב והקיץ ומסתכן בנפשו לחיות השדה ולרמשים כדי שירויח דינרים, כשיקבץ כלום מן הזוחלים שמכר בהם כח נפשו השלם והיה לו מהם חלק, יתחיל לחלק אותם על אומנים לבנות לו יסוד על טבור הארץ בסיד ואבנים כדי להקים עליו קיר שיעמוד שנים רבות, והוא יודע שלא נשאר משנות חייו מה שיוכל בהם לבלות בנין עשוי מן הנמא, היש שמות ושגוען כזה וכן כל תענוגי העולם הם הוללות וסכלות גמור, אבל הם סבה לישוב העולם, ועל כן קראו חכמים עם הארץ מי שאין לו חכמה, עם הארץ כלומר לא נמצאו כי אם לישוב הארץ, לפיכך הם מוחסים שמם לארץ. פירא"מ הקדמה לסדר זרעים]

וחכ"א, כל שאינו מניח תפילין [אף אם קורא ק"ש הרי הוא מעיד עדות שקר בעצמו. מהרש"א],

בן עזאי אומר, כל שאין לו ציצית בבגדו,

ר' יונתן בן יוסף אמר, כל שיש לו בנים ואינו מגדלן ללמוד תורה,

אחרים אומרים אפילו קורא ושונה ולא שימש ת"ח זהו ע"ה, קרא ולא שנה הרי זה בור, לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר [ירמיה לא כו הנה ימים באים נאם-ה'] [וְזָרַעְתִּי אֶת-צִיַּת יִשְׂרָאֵל וְאֶת-צִיַּת יְהוּדָה זָרַע אֲדָם [תלמידי חכמים]. וְזָרַע בְּהֶמָּה [עמי הארץ. ראה רש"י חולין ה:]:

משלי כד כא **יִרְאָ אֶת-ה' בְּנֵי וְמוֹלָךְ** [פי' שיראת ה' לעולם בא לפני יראת המלך] **עַם-שׁוֹ נִים אֶל-תִּתְעַרְבּ, אמר רבי יצחק אלו ששונים הלכות שלא שימשו לתלמידי חכמים ולא הקפידו על טעמי המשניות:** [הלכות] משניות,

[ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך שו"ע והרי הם אין יודעין מעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח וטעות נפל בהוראותם והרי הן בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהן. מהרש"א]

פשיטא דהכי הוא, אלא צמאי נדרשה לי לאו דהכי ! מהו דתימא שוניין בחטא, וכדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו דומה צמינו הימר קמ"ל,

[יומא פו: דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא נעשית לו כחיתר, וכע"ז מו"ק כז: קדושין כ, מ, ערכין ל:]

תנא, התנאים [השוניים משניות] **מבלי עולם, מבלי עולם ס"ד?** **אמר רבינא שמורין הלכה מתוך משנתן** קאמר שמזלין עולם בהוראות טעות, דכיון דאין יודעין טעמי המשנה, פעמים גורמין שמדמין לה דבר שאינו דומה, ועוד יש משניות הרבה (במשניות) דאמרינן, הא מני פלוני הוא

אבני חן למסכת סוטה

פרוש קיזאי, א"ר נחמן בר יצחק זה המקיז דם לכתלים עושה
עצמו כעוֹש עיניו שלא יסמכל בנשים, ומתוך כך מכה ראשו ככותל והדס יזלא,

פרוש מדוכיא, אמר רבה בר שילא דמשפּע הולך כפוף כי
מדוכיא צוכנא, עשוי כמקבת, וראשו כפוף [כפטיש שראשו אחד קצר וחלק,
וראשו השני דק וארוך וכפוף],

פרוש מה חובתי ואעשנה למדוני מה עלי לעשות ואעשה, הא
מעליותא היא אס אינו צקי בציסורין ודקדוקי מנות וצא ללמוד? אלא
דאמר מה חובתי תו ואעשנה מה לעשות עוד ולא עשיתי, ומראה עצמו
כאלו קיים את הכל,

פרוש מאהבה מאהבת שזכר המנות, ולא לאהבת מנות הצורה פרוש
מיראה של עושין,
אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש"י כאשר זוונו ה' אלהינו וסוף השכר לצא,

אמרו ליה אבוי ורבא לתנא, לא תיתני פרוש מאהבה פרוש
מיראה, דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם
בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא
לשמה,

אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא הנסמרות נסמרות מצני
אדם ודמגליא מגליא והגלויות גלויות, ומ"מ לז"ד הגדול [שבשמים] כולם
גלויות [ולכן] בי דינא רבה, ליתפרע מהני דחפו [מתכסין] גִּנְגְרִי
[מעיל, עטיפה מהודרת] והוא יפרע מן הממכסים בטליתות, ומלאין עצמן כפרושין
ואינן פרושין,

אמר לה ינאי מלכא לרביתיה [לאשתו לפני מיתתו], אל תתיראי
מן הפרושין שהפרושין היו שוגאין אותם, לפי שהרג מן הסכמים הרבה ונהפך
להיות דקוק, כדאמר בקידושין (דף סו), וכשמת היטה אשתו יראה מהן שלא יעצרו
המלוכה מצניה, והיטה אותם לו לבקש מלפניהם עליה, ואמר לה אל תמיראי מן
הפרושין, שצדיקים הן ולא יגמלוך רעה, ולא לנפך שלא תטאו להם, # [ורואין מזה
שהגם שהרשע יודע שהחכמים הם אנשי אמנה ולא יעשו עול, אפי"ה שגא אותם
והרג אותם, וכן דרך שונאי ישראל מעולם],

ולא ממי שאינן פרושין שהם אזהבי,

אלא מן הצבועין שדומין לפרושין כלומר שאין מראיתם כמולדותם
[כמעשיהם], אלא צבועין מצחין ואין חוכן כזרם, שמועשיהן כמעשה
זמרי שהן רשעים ומבקשין שכר כפנחם אומרים לצדקן כפנחם,

ואיכא דמפרש לה לענין צניעותא [פ' מעשה זמרי במוש]:

[לא שמכבישים שעושים מעשה זמרי, אלא שמוזרים שעשו כן אבל הם מבקשים
על מעשים אלו שכר כפנחם, שלפי דעתם מעשים אלו הם ישרים. ע"פ פניני הרף
בשם ספר שיחת מוסרי],

[וצריך להבין למה תפס במשל מעשה זמרי ופנחם, וכי אין צדיקים ורשעים
אחרים? וי"ל שכיון שבא קידוש השם ע"י שקנא פנחם והרג את זמרי, ונמצא

מגופת הכלי והכשפים ילאו [שהשכיר סיפרה מה שעשתה] והוולד נולד וידעו כי
צעלת כשפים היא,

מאי קמן שלא כלו לו חדשיו? הבא [בבבלי] תרגימו זה
ת"ח המבעט ברבותיו וקרי ליה קטן שלא כלו לו חדשיו, על ידי שימיו
מתקצרין כדאמרינן בפרק קמא דמגיגה (דף ה),

רבי אבא אמר זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, דא"ר
אבהו אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב משלי ז כי רבים
חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה צאשה וזה משמעי [בדכתיב שם
במשלי ז ה לְשֹׁמְרֵהּ מֵאִשָּׁה זָרָה מְנַכְרֶיהָ אֶמְרִיהָ הַחֲלִיקָה], ותלמיד שאינו נוהג
עצמו כשורה, קרי ליה נמי הכי,

כי רבים חללים הפילה הפילה לשון נפל, שלא כלו לו חדשיו, זה ת"ח
שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים לשון עוֹש עיניו (ישעיהו לג)
שסוגרים פיהם ואינם מורים [ללומדי] [ללומדי]. רע"י [הוראה כל הרוגיה, זה
ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה],

[והעולם אומרים בדרך צחות שזהו שאומר על חטא שחטאנו לפניך ביוצאים
ובלא יודעים, דגרמו כאן ב' עניינים אלו. הערות],
[וקורא לאחד חללים, ולחשני הרוגיה שיש כאן ענין של רציחה, ולזה רמז בעשרת
הדברות שבטעם התחתון נקוד לא תרצח בפתח שהורג ע"י שלא הגיע להוראה
ומורה, ובטעם העליון נקוד לא תרצח בקמ"ץ שהורג ע"י שקומץ את פיו. ע"פ
ביאורי הרף בשם הגר"א]

דף כ"ב ע"ב

ועד כמה היו ראוי להוראה [קרוי שאינו ראוי להוראה. שט]? עד ארבעין
שנין, אינו והא רבה אורי וכל שנתיו אינן אלא מ' כדאמר' צר"ה (דף
יח) רבה ואבי מדינת עלי קאמו כו'?

בשוין אס שיה לגדול העיר צחכמה, מותר להורות, או שאין זקן ממנו בעיר:

[ויש מי שכתב שלא אמרו ארבעים שנה אלא בזמן הקדום שהיו למדים מפי
סופרים ולא מפי ספרים, אבל עתה שהתורה כתובה ולמדים מפי ספרים ודאי אין
צריך להמתין כל כך. עפ"י לחם משנה. יוסף דעת]

[שנינו במשנתנו] ומכות פרושין וכו': ת"ר שבעה פרושין הן,
פרוש שיכמי, פרוש נקפי, פרוש קיזאי, פרוש מדוכיא, פרוש
מה חובתי ואעשנה, פרוש מאהבה, פרוש מיראה כולו מפרש
לכו,

פְּרוֹשׁ שִׁיכְמִי, זה העושה מעשה שכב שמלו שלא לשם שמים, אף זה
מעשיו להגאחו שיכזוהו בני אדם, ולא לשם שמים,

פרוש נקפי, זה המנקיף את רגליו מהלך בשפלות עקב צד גודל, ואינו
מרים רגליו מן הארץ, ומתוך כך מנקף אצבעותיו באצבעים,

אבני חן למסכת סוטה

אלמנה וגרושה שהצילה מנחמה נאכלת # [למה לא אמר בתולה?],

מה בין כהן לכהנת,

הקידוש השם בא גם ע"י זמרי שנחרג, והגם שזה מענה מפשית, אמר "נאי" כן על הצבועים בלשון גנאי,

1. מנחת כהנת נאכלת, ומנחת כהן אינה נאכלת,
 2. כהנת מתחללת מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול, וכהן אין מתחלל אם נשא גרושה זונה וחללה, וטעם דכולה ממתני' מפרש בגמ',
 3. כהנת מטמאה למתים, ואין כהן מטמא למתים,
 4. כהן אוכל בקדשי קדשים חטאת ואשם ומנחה, בכולם כתיב כל זכר כהנים [יאכלנו], ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים,
- מה בין איש לאשה בישראל גמי קמיירי,

1. האיש פורע [ויקרא יג מה והצורע אשר יב' הנגע בגדיו יחיו פרקים קרועים] וראשו ידחה פורע [מגדל שער] ועל-שפם יעטה וטמא [טמא וקרא] ופורם כשהוא מנוגע, פורע ראשו ופורס בגדיו, ואין האשה פורעת ופורמת,
2. האיש מדיר את בנו קטן בנזיר וחלה הנזירות עליו אפילו לכשיגדל, ואין האשה מדרת בנה בנזיר,
3. האיש מגלח על נזירות אביו אם נדר אביו נזירות, והפריש קרבנותיו ומת, והיה בנו נזיר, הבן מגלח ביום מלאת ומציא קרבנות שהפריש אביו, ואין האשה מגלחת על נזירות אביה,
4. האיש מקדש את בתו מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה, ואין האשה מקדשת את בתה,
5. האיש מוכר את בתו לאמה כשהיא קטנה, ואין האשה מוכרת את בתה,
6. האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה,
7. האיש נתלה [כל הנסקלין נתלין. סנהדרין מה:], ואין האשה נתלית,
8. האיש נמכר בגניבתו, ואין האשה נמכרת בגניבתה, [מיהו שיר טובא מה שבין איש לאשה. יבין:]

נכח: ת"ר כל הנשואות לכהונה מנחותיהן נשרפות אחת מנחת סוטה, ואחת מנחת מדבה, כיצד כהנת [אין] לויה [אין] וישראלית שנשאת לכהן, [וכיון שלאיש הכהן ולאשה, יש לשניהם חלק במנחה זו] אין מנחתה נאכלת, מפני שיש לו חלק בה שהוא מקריבה משלו,

מתני': ר"ש אומר אין זכות תולה במים המרים, (ואם [שאם. ד"ם] אתה אומר הזכות תולה במים המאריין, מדרה [מחסר ומחשך, הגון החסר נקרא דיתה בלשון משנה. רע"ב, גזון הכהן נקרא דהוי. יבין] אתה את המים, בפני כל הנשים השותות [ר"ל שיסכימו לזנות, כי לכולם יש זכות מעט מתורה. יבין], ומוציא אתה שם רע על המהורות ששתו, שאומרים [בני אדם] מטמאות הן אלא שתלתה להן זכות,

רבי אומר הזכות תולה במים המאריים, [פי' אבל אין אתה מוציא שם רע ע"י ד] ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת, לסוף היא מתה באותה מיתה,

נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי [שהרי מביאה בכפיה מצרית], הרי היא ככל המנחות שנטמאו עד שלא קדשה בכלי ותפרה ותכל למולין ומהמעות יקנה אחרת,

ואם משקדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות, ותשרף שקדשה קדשת הגוף, ואינה יולדת עוד למולין,

ואלו [אופני מנחת סוטה] שמנחותיהן נשרפות,

דף כ"ג ע"א

האומרת טמאה אני לך,

ושבאו לה עדים שהיא טמאה,

והאומרת איני שותה,

ושבעלה אינו רוצה להשקותה,

ושבעלה בא עליה בדרך,

וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות ואפילו קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו, נשרפין שירים צבית הדשן כדמפרש בגמרא,

[ומפרש] בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת,

וכהנת צמ כהן שנשאת לישראל מנחתה נאכלת דכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל כתיב (ויקרא ו), אצל כהנת הנשואה לישראל נאכלת, וכן כהנת

אבני חן למסכת סוטה

ולית ליה כל שממנו לאשים כלל,

דתניא רבי אלעזר בר"ש פליג עליה [דר"ש ו] אומר, הקומץ קרב בעצמו, והשירים מתפורים על בית הדרשן לאיבוד,

דף כ"ג ע"ב

ואפי' רבנן [דמנחת חובה של כהן נקמרת כליל ואינה נקמצת] לא פליגי עליה דר' אלעזר בר' שמעון, אלא במנחת חוטא של כהנים [דר"ש אומר הקומץ קרב בעצמו והשירים מתפורים על בית הדרשן], דבת הקרבה היא דמקשי [רבנן] חוצותו לנדבתו, דלא צעי קמיצה, אכל הא [מנחתה של אשת כהן] דלאו צת הקרבה היא, דלמלא צמרה דידה [אחר האשה שאין לה דין כהן] אוליין, ושירים גמורים נינהו, ואפילו רבנן מודו דמתפורין, אבל בהא אפי' רבנן מודו [שמתפורים על בית הדרשן]:

[שנינו במשנתנו] בת ישראל הנשואה וכו': מ"ט? דאמר קרא ויקרא ו כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, כהן ולא כהנת:

[שנינו במשנתנו] כהנת מתחללת, כהן אין מתחלל: מנל דאמר קרא ויקרא בא ולא יחלל זרעו בעמיו ככהן הנשוא פסולה לכהונה כתיב, ודרשין בקידושין (דף עז) לא יחלל [ולא אמר לא יחל] שני חילולין אחד לה ואחד לזרעו, שהכהן מחלל את שמהן אכל הוא אין מחלל זרעו מתחלל והוא אינו מתחלל:

[שנינו במשנתנו] כהנת מטמאה כו': מ"ט? אמר קרא ויקרא בא אמור אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא בני אהרן ולא בנות אהרן כזוהרה זו:

[שנינו במשנתנו] כהן אוכל בקדשי קדשים: דכתיב ויקרא ו כל זכר בבני אהרן יאכלנה כמיה:

[שנינו במשנתנו] ומה בין איש כו': ת"ר איש זרוע הוא, אין לי אלא איש שנחלט בטומאת נפקים אלא איש אשה מנין,

כשהוא אומר סמון לו [ויקרא יג] והצרוע אשר בו הנגע, ולא איבעי ליה למכתב אלא בגדיו יהיו פרוצים וראשו יהיה פרוץ, דהא כתיב לעיל דצמורע קמיירי, הרי כאן שנים אלא לרבות זרוע שני, כגון אשה,

א"כ מה ת"ל איש מאחר שסופינו לרבות את האשה?

לענין שלכמטה לאו למעוטי מטומאה האמורה בפסוק זה צא למעוטי, אלא מענין האמור בפסוק שלאחריו, דכתיב ביה פריעה ופרימה, לומר לך איש פורע ופורס ולא אשה וכו':

[שנינו במשנתנו] האיש מדיר את בנו בנויר, ואין האשה מדרת בנה בנויר: אמר ר' יוחנן הלכה היא בנויר הלכה למשה מסיני הוא

וכתיב [ויקרא ו טז] וכל-מנפת פהו [כליל תהיה ל' א' תפילן] וגו', ואינה עולה כליל, מפני שיש לה חלק בה שלכפרתה היא צאה, ואין מנחת זר ונת כהן # [לא היה חידוש אם יודע שמושהו הכנים כאן את המלים "ובת כהן"] קריצין כליל צלא קמיצה,

אלא הקומץ קרב בעצמו, והשירים קריבין בעצמן לאחר שקרב הקומץ,

[ואם כן קשה] איקרי כאן כל שהוא ממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו כי כל שאור וכל דבש לא מקריבו לה' [ויקרא ז] הוה ליה למכתב, למה ליה למכתב ממנו, אלא למדרשה נמי צאנפי נפשיה לא תקטירו כל שממנו עולה כזר אשה לה', ויש בכלל לאו זה קשר כל קרבות חוץ מעולה, ויש בכלל זה שירי מנחות, והכא נמי דלמלא צמרה חלק שלה אית לן למיזל, והוה הקטרות קומץ כהלכתו, ואלו שירים גמורין הם וישנן צבל תקטירו?

[ומתריץ] אמר יהודה בריה דר"ש בן פזי, דמסיק להו לשום עצים דנימא הכי [פ' שיתנה] אם ראויים הן להקטיר ולא היתה ראויה ליקמן כדין מנחת כהן, הרי זו הקטרות לשמה, וקמיצה לא מעלה ולא מורדת, ואם ראויה היתה ליקמן ואלו שירים, הרי הן כשאר עצי המערכה,

בר"א פלוגמיהו צוצחים, אברי חטאת שנחנכו צאצרי עולה, ר"א אומר יתנם למעלה ורואה אני את צמר חטאת על המזבח כאילו הן עצים, ומכ"א תעבור זרתם ויאלו לצית השריפה, שאסור להקטיר אברי חטאת משום לאו דכל שממנו לאשים,

ור"א סבר בתיבה דההוא קרא כתיב, [ויקרא ז יב] קרבן ראשית תקריבו אֶתְּכֶם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ ל־אֵשׁ־עֹלִי לְרִיחַ תִּתֶּם שְׁאֹר ודבש, צבורים אתה מביא מן התמרים ומנחת שתי הלחם שהוא ראשית מן השאור ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח קאי נמי אממנו אשה לה' דאוקמייה צבל תקטירו ואשמעינן דלא אסר הקטרות אלא כשמחטין לריח ניחוח, דתניא ר"א אומר לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעליהו לשום עצים,

הניחא לר"א דאית ליה האי סברא [שמעלה אותה לשום עצים], אלא לרבנן דלית להו האי סברא מא"ל?

דעבדי להו בר"א בר"ש [שמפורם על בית הדרשן] כמנחות צפ' אלו מנחות (דף עג) גבי מנחת חוטא כהן [קרבן עולה ויורד אם מביאה כהן], שמביא על שמיעת קול או על ציטוי שפטים או על טומאת מקדש וקדשיו [שבא מנחת] גדלי דלות, ופליגי רבנן עליה דרבי שמעון ואמרי, [דהא דכתיב בויקרא ה יג במנחת עני שמביא חוטא ברלות] והיתה לכהן כמנחה, מנחת חוצותו של כהן, כליל כמנחת נדבתו [של כהן] ואינה נקמצת,

[ור"ש דריש ליה לקרא התם הכי, וכי נאמר [פ' ובי כתיב] והיתה לכהן כמנחתו, לא נאמר [פ' לא ניתן לפרשן] אלא כמנחת חוטא של ישראל, מה של ישראל נקמצת אף מנחת חוטא של כהן נקמצת, אי מה מנחת ישראל שיריה נאכלין אף זו שיריה נאכלין, ת"ל והיתה לכהן כמנחה, לכהן כמנחה לענין עבודת כהן שטעונה קמיצה, ולא לאשים כמנחה, הא כיצד הקומץ קרב לעצמו, והשירים קריבין לעצמם

אבני חן למסכת סוטה

זהלכות נזיר:

גרמה לאסור עזמה עליו, שנסתרה אחר קינוי, דמקינוי ואיסור לא אימעט [אף דאמעט מושתיה] כדמפרש בגמרא,

[שנינו במשנתנו] האיש מגלח על נזירות אביו ואין האשה מגלחת על נזירות אביה: אמר ר' יוחנן הלכה היא בנזיר:

ואפילו לית לן דרב המנונא [לעיל יח]: שאומר ששומרת יבם שזינתה אסורה [לבבוח] [דשומרת] [ושומרת] יבם שזינתה מותרת ליבמה, נהי דמותרת, מיהו לא צנעי למינכז אשה וזנה, והיא הפסיקה כתוצאה, [מיהו לא נתמעטו רק מושתית מים, אבל כשקנא לה נאסרה כשנסתרה, וזכו"ט גם כן הפסיקה כתובה, מדרגמה שתאסר עליו. יבין]

[שנינו במשנתנו] **האיש מקדש את בתו, ואין האשה מקדשת את בתה: דכתיב** [דברים כב מז] **ואמר אבי העניק אליה קנים** **את בתי נתתי לאיש הזה** [לאשה וישנא] **באביה נמלט נמימה:**

שְׁנֵאמַר [במדבר ה כט ואת תו' רת הקנאת] אֲשֶׁר תִּשְׁמָטָה אִשָּׁה תַּחַת
אִישָׁהּ בְּיוֹצֵאת מִמֶּיךָ הַכְמוֹז מַדְבֵּר [וְנִשְׁמָטָה] פֶּרֶט לְאֶרֶץ וְשׁוֹמֵרָתָ
יִבֵּם,

[שנינו במשנתנו] האיש מוכר את בתו, ואין האשה מוכרת את בתה: דכתיב שמות כא' כי ימכור איש את בתו:

[ומנה חייבי לאוין] אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת

[שְׁנֵינוּ בְּמִשְׁנֵנוּ] הָאִישׁ נִסְקַל עָרוֹם כּו': מ"ט וְיִקְרָא כֹד וְרִגְמוּ
 אוֹתוֹ, מֵאִי אוֹתוֹ, אִילִּימָא אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ וְהַכְּתִיב גַּם עֵרָה
 הַמְּלוֹכָה דְּבָרִים ז' ה' וְהו' צֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא או'
 אֶת־הָאִשָּׁה הַהוּא [אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנֵּה אֲלִישֶׁרֶךְ אֶת־הָאִישׁ
 או' אֶת־הָאִשָּׁה וְנִסְקַלְתֶּם בְּאֵבִים [וּמָתוּ],

[ורש"י מביא עוד פסוק בדברים כב כד וְהוּא יִלְחָמְסָם אֶת־עַמִּיטָם] אֶל־שֹׁמְרֵי הַדֶּעַר הַהוּא [יִקְלָחְסָם חָסֵם] בְּמַבּוֹנִים וּמָתוּ אֶת־הַנֶּחֱרָץ עַל־דִּבְרֵי אִשָּׁר לֹא־עָצָה בְּעִיר וְאֶת־הָאִשׁ עַל־דִּבְרֵי אֲשֶׁר־עָנָה אֶת־אִשֶּׁת הָרַע מִקְרָבָהּ,

דף כ"ד ע"א

וּנְתִינָהּ מִן הַגִּזְעוּנִים וְאֶסְרִין לָכֵן בְּיִשְׂרָאֵל כְּדֹאמְרִין בִּיבְמוֹת (דף עח) [לשון הגמ' שם אמר רב חנן בר אדא נתינים] דוד גור עלין לְיִשְׂרָאֵל, וּבֵת יִשְׂרָאֵל לְמִמּוֹר וּלְנִתְיָן,

אלא הא דממעט אשה לענין ערוס, דנסיק מהאי קרא מיעוטא, ד"אותו" משמע ולא כסותו, ולהכי נקט ליה להאי משמעותא דערוס בלשון וזר גבי איש, למימרא הא אומה בכסותה אותו בלא כסותו, ולא אותה בלא כסותה:

לא שורות דלג נאמרה פרשה אלא בראיה לקיימה [ואלו אסורי לאויין הן], והכי מניח בספרי כי תשטה אשמו בראיה לאיסות הכמז מדבר, פרט לאלמנה לנ"ג וכו', ולא נוטלות כתובה והע"ג דשאר אלמנה לנ"ג לא קנסיה רבנן כמזבז, כדאמרין בכמזבזות בפרק אלמנה נוזית (דף ק), וזו אין לה, דקמירתה גרמה לה ליאכר עליו, ואפי' היא ראויה לו [פ' אשה שתם אם היא גורמת שתאכר עליו אין לה כתובה], הלכך לאו צמ כמזבז היא, דלא עדיפא מכשרה,

[שנינו במשנתנו] האיש נתלה ואין בו: מ"ט אמר קרא דברים כא ותלית אותו על עץ, אותו ולא אותה:

ואלו לא שותות ולא נוטלות כתובה, האומרת טמאה אני, ושבאו לה עדים שהיא טמאה, והאומרת איני שותה,

[שנינו במשנתנו] האיש נמכר בגניבתו אם אין לו מה לשלם ואין האשה נמכרת בגניבתה: מ"ט? אמר קרא שמות כב ונמכר בגניבתו, בגניבתו ולא בגניבתה:

[אבל] אמר בעלה איני משקה, ושבעלה בא עליה בדרך שהוא גוסס לה שלא משקה גומלות בתובה ולא שותות.

מתו בעליהן עד שלא שתו של כל סטות הנסמרות ורלויות לשמות, ולא הספיקו להסקות כ', בש"א נוטלות כתובה ולא שותות דענין והציא האש את אשמו וגו' ובה"א או שותות או לא נוטלות כתובתן כלומר ממך שלל שומות, לא נוטלות כתובה, ובגמ' מפרש פלוגמיהו,

פרק רביעי ארוסה

מעוברת חבירו, ומניקת חבירו שמת, והיטעה מעוברת, ומניקה [או מניקה ?], ראה ילקוט המאורין, או שגירסה היא מעוברת או מניקה, ואסרוה חכמים לנשא עד שיהא הולד בן 3 שנים, שכן זמן יניקתו, והלך זה ונשא וקינא לה לא שוותות שבה אינה ראויה לו לקיימה ולא נזמרות כתובה, דברי ר"מ, וחכ"א יכול הוא להפרישה עד כ"ד חדש ולהחזירה לאחר זמן הלך ראויה לאשות קרינא ציה,

מתנ"י: ארוסה שקינא לה ארום ושומרת יבם שקינא לה יבם לא שותות [המים המארים] דמעטינהו קרא ולא גוטלות כתובה שהיא

אבני חן למסכת סוטה

דת"ר במדבר ה' דבר אל בני ישראל ואמרת [אליהם] לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי ולא גרם איש איש, ולדורשא אחרינא דרשינן ליה לקמן סוטה (דף כז), אלס ריבויא מ"ואמרת אליהם" וה"נ אמר לקמן בפירקין ואמרת רבויא הוא,

ומתני' מני רבי יונתן היא,

במדבר ה' כ' ואת' פי שמיית תחת אישך וכי נקמאת ויתן איש בך את-שכבתו מבלעדי אישך:

כמ זאת תו' רת הקנאת אשר תשמה אשה תחת אישך ונקמאה: ל' או' איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את-אשתו והעמיד את-האשה לפני ה' ועשה לה ככה את פליחתו רח הוואת: לא ונקח האיש מעו' ו' והאשה יהיו תשא את-עו' נה:

	רבי יאשיה	רבי יונתן
ארוסה	אינה שותה דכתיב "תחת אישך",	אינה שותה דכתיב אשר תשמה אשה "תחת אישה",
שומרת יבם	שותה דכתיב "איש איש",	** אינה שותה דכתיב "תחת אישך",
תחת אישך*	למעט ארוסה	למעט שומרת יבם, [לפי המסקנא להקיש איש לאשה ואשה לאיש]
איש איש	לרבות שומרת יבם	לרבות אשת חרש ואשת שוטה ואשת שעמום ששותות,
תחת אישה	להקיש איש לאשה, ואשה לאיש,	למעט ארוסה,

* לר' יאשיה מסתבר יותר ללמוד מתחת אישך למעט ארוסה, שהיה סברה לומר שדינה כאשתו גמורה ושותה, לכן צריך מיעוט, ולר' יונתן היה סברה יותר לרבות שומרת יבם דלא מיחסרא מסירה לחופה, ולכן מוקמינן לתחת אישך למעט שומרת יבם שאינה שותה,

** לפי המסקנא אליבא דשמואל, לא צריך פסוק לזה, ששומרת יבם אינה אשתו כלל דהא חזינן שצריך הפסוק איש איש לרבות שומרת יבם, אלא הפסוק הוא אסמכתא בעלמא,

דתניא "תחת אישך" פרט לארוסה, יכול שאני מוציא אף שומרת יבם דממשמעות קרא משמע לן (ארוסה למעוטי) [למעוטי ארוסה ?], דלא קרינן זה תחת אישך, אכל שומרת יבם קרינן זה תחת אישך, כדמפרש לקמי' דלא מיחסרא מסירה לחופה?

ת"ל איש איש [שלא למעט שומרת יבם, משתית המים] דברי רבי יאשיה,

ר' יונתן אומר תחת אישך פרט לשומרת יבם משמע ליה מיעוטא קמא לשומרת יבם, אכל ארוסה [הוה] קרינא זה אישות, אי לא דהדר מעטיה קרא

איילוני' דוכרנימא דלא ילדה, שממעי אמה גבראם כך, ואין לה סימני אשה לא דדיס, ולא שערות, וקולה עבה, וזקינה, ושאינה ראויה לילד שמתם כוס עוקרין ואסורות לקיימה למי שאין לו זנים, שהרי נטעו ישראל על פריה ורציה לא נוטלות כתובה ולא שותות, ר"א אומר יכול הוא לישא אשה אחרת [על אשתו זו, כדאמר רבא יבמות סה. נושא אדם כמה נשים על אשתו] והוא, דאית ליה למיזינינהו] ולפרות ולרבות הימנה,

[ואפ"ה פליגי רבנן] [דאמרי במעוברת ומינקת יכול הוא להפרישה, כאן אומרים דלא נוטלות כתובה ולא שותות] דלא דמי למעוברת ומינקת חבירו, דהכא אסורה מצד עצמה. יבין],

ושאר כל הנשים, או שותות או לא נוטלות כתובה,

אשת כהן שותה וזגמ' פריך פשיטא ומותרת לבעלה,

אשת סרים [סרים חמה: לרש"י ר"ל מיום שראה חמה היה סרים, ולערוך ר"ל שנסתרם ע"י חולי חמה [היין], וכאן לפי הערוך. ראה יבמות עמ:], [או בשתה כוס עיקרין. יבין] כגון שנסתרם לאחר שנשאה דקדמה שכינה בעל לזעול [דברי רש"י אלו סותרים למה שכתב רש"י לקמן כו. בסוף הדף בר"ה קמ"ל. וראה מהרש"א שם, וברש"ש] שותה,

ע"י כל עריות מקנין אס קינא לה [בעלה שלא תסתיר] מאזיה ומאמיה ומאמך מכל העריות שנתורה, ונסתרה היו קנינו קניי ונאסרת עליו, ושותה וזגמ' פריך פשיטא, חוץ מן הקטן דכתיב ושכב איש אומה וממזי שאינו איש וזגמ' מפרש לה [למעוטי בהמה. רע"ב, וראה יבין],

ואלו שב"ד מקנין להן אס רואין אומס ממנהגות צפרינות [כתב הרמב"ם הלכות סוטה פ"א הל' י"א כיצד שמעו בית דין שהעם מרגינן אחריה קוראין לה ואומרין לה אל תסתרי עם פלוני, באו עדים אחר כך שנסתרה עמו ושהת כרי טומאה בית דין אוסרין אותה על בעלה לעולם, וקורעין כתובתה וכשיבוא בעלה או יבריא או יצא מבית האסורין, נותן לה גט ואינו יכול להשקותה מפני שלא קינא לה],

מי שנתחרש בעלה [חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר. תרומות פ"א משנה ב', חגיגה ב:], או נשתמה, או שהיה חבוש בבית האסורין [שלשה אלו אינם יכולים לקנאות], לא להשקותה אמרו הם [הב"ד] לא יסקיה, דנעינן והציא האיש את אשתו, ובעלה נמי לא יסקנה בקנינו זה [לכשיצאה] [לכשיצא] דנעינן וקינא והציא [והוא לא קינא] אלא לפוסלה מכתובתה,

ר' יוסי אומר אף להשקותה, לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה ורבי יוסי לא צעי וקינא והציא:

נב' מישתא הוא דלא שתייא, הא קנוי מקני לה ליאסר עליו, מדקמני לא נטולת כתובה מה"ב ?

אבני חן למסכת סוטה

אחרינא דמפרש לקמן, משום דהוא קידשה ואינה צאה לו מנכ קדושי אחריס, ועוד שנסקלת על ידו, מה שאין כן בשומרת יבם,

אוציא שומרת יבם [שאינה שותה] ולא אוציא את ארוסה? תלמוד לומר אשר תשמה אשה תחת אישה, פרט לארוסה,

מר רבי יונתן אלימא ליה ארוסה משינא ליה ארוסה אשה גמורה טפי משומרת יבם דקידושי דידה טפי קדושי עממו צאה לו וסוקלין על ידו אם ינמנה נסקלת בשנינו [ולכן מוקמין הפסוק למעט ארוסה שאינה שותה],

ומר [רב יאשיה] אלימא ליה שומרת יבם, דלא מיחסרא מסירה לחופה דנקנית ליבם צדיקה גרידמא, ואפי' צונת [פ' בדרך זנות], להיות כאלו לכל דבר, דמתן ציממות (נג:) [הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד, בין באונס בין ברצון, אפי' הוא שוגג והיא מזידה, הוא מזיד והיא שוגגת, הוא אנוס והיא לא אנוסה, היא אנוסה והוא לא אנוס, אחד המערה ואחד הגומר קנה, ולא חילק בין ביאה לביאה] ומייתי' לה לקמן בפירקא,

ורבי יונתן האי איש איש [שר' יאשיה לומר ממנה ששומרת יבם שותה] מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לרבות אשת חרש, ואשת שומה שצ"ד מקנין להן וצרימא היא צליה פירקין ואשת

דף כ"ד ע"ב

שעמום לקוי צממון לב, [ולי נראה דשעמום הוא חולי ממוני החלאים שיושבין בדר כמ"ש בפ"מ להרמב"ם פ"ב דשבת במשנה המכבה את הנר כו', מפני רוח רע וח"ל רוח רע קוראין לכל מיני החולין הנקרא בערבי מלנקול"א, ויש מין מן החולי הנזכר וכו', ותנוה נפשו בחשך ובהתבודדות בעת השתוממות וע"ש בתו"ט שבאר דהיינו חולי הבא לבעול מרה השחורה שלא ינחו אלא בחשך ובהסתרה מבני אדם ע"ש, וזה פירוש שעמום. מחול הכרם, וראה בילקוט המאירי],

<<< [חו"מ סימן לה סעיף ה' הפתאים ביותר שאינן מכירין דברים שסותרים זה את זה, ולא יבינו ענייני הדבר בדרך שמכניסין שאר עם הארץ, וכן המבוהלים והנחפזים ברעתם והמשתגעים ביותר, הרי אלו בכלל השוטים, ודבר זה לפי מה שיראה לדיין, שאי אפשר לכוון הדעת בכתב],

ורבי יאשיה [שממעט אסורה מתחת אישך] האי תחת אישה נמראה האומר בסוף הפרשה זאת תורת הקנאות וגו' [שר' יונתן ממועט ממנה ארוסה] מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לחקיש איש לאשה צרימא היא צליה פירקין, והסם מפרש למאי הלכמא, ואשה לאיש [דפסולי הגוף שפוסלים בזה פוסלין בזה. לקמן כו.],

[ומקשה] אלא מעמא דכתיבי הני קראי דמעטוי ארוסה, הא לאו הכי הוה אמינא ארוסה שתיא, והא כי אתא רבי אחא בר חנינא מדרומא, אתא ואייתי מתניתא בידה, במדבר ה מבלעדי אישך משמע שבעלה נתן זה את שפנתו, קודם לטמירה זו [ולכן היא שותה רק באופן] משקדמה שכיבת בעל לבועל, ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל?

אמר רמי בר חמא משכחת לה דאיטריך למעטוי ארוסה מקרא אחרינא [לרב יאשיה מתחת אישך, ולר' יונתן מתחת אישה], ולא ממעטא מהמס [מבלעדי אישך] כגון שבא עליה ארום בבית אביה צונת,

דכוותה גבי שומרת יבם [קדמה שכיבת יבם לבועל], כגון שבא עליה יבם בבית חמיה לאחר שמת אחיו הא [לאשה זאת] שומרת יבם קרית לה דקאמרת דלא משמה, הא אשתו מעלייתא היא צדימת זנת !

דהאמר רב ציממות קנה לכל, דמתן הצא על יצמתו בין בשוגג בין במזיד דהיינו צונת, קנה, ואמר רב קנה דקמי מתני, קנה לכל, אם כהן הוא מאכילה צממונה, ויורשה, ומיטמא לה, ומשקה ופוטרה בגט צלא חליה?

[ומתריץ] כשמואל הא דאמא קרא למעטוי [ארוסה], כשמואל דאמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה צפרשת יבמה, לקום על שם אחיו צמלמא, ולפוטרה בגט, דהא דקני לה יבם צדימה כל דהו, מיצמה יבא עליה נפקא לן, דלא כמי צימא יבמה יקמנה לו לאשה, אלא יבא עליה ולקחה לו לאשה, ואשמעינן דביאה עליה הן הן ליקומי האשמות שלו, הלכך למדי דאיתמר צהך צפרשתא צדימה קרא נישואין הללו, אכל למדי אחרינא לאו נישואין נינהו, ומה אמור צפרשה, פטור חליה ע"י יבם, ויקום על שם אחיו ציורש את נכסי אחיו, ואין אחיו חולקין עמו,

רבי יונתן שומרת יבם אינה שותה	רבי יאשיה שומרת יבם שותה	
אנא דאמר אפילו לר' יונתן מדאיצטריך קרא למעטוי מכלל דאשתו מעלייתא היא	לימא רב דאמר כרב יאשיה פ' כיון שהוא אשתו גמורה לכן היא שותה?	רב = קנה לכל
ושמואל דאמר כר' יונתן פ' כיון שאינה אשתו גמורה לכן אינה שותה?	ושמואל אמר אנא דאמר אפילו לרבי יאשיה, מדאיצטריך קרא לרבויה מכלל דלאו אשתו היא כלל,	שמואל = לא קנה לדברים האמורים בפרשה

אי הכי לימא רב דאמר [בעילת שומרת יבם] קנה לכל דאמר כרבי יאשיה דאמר שומרת יבם שומה ואוקומנא צאה עליה, ושמואל דאמר [לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה] כרבי יונתן [שומרת יבם אינה

אבני חן למסכת סוטה

שורה שאינה אשתו לכל דבר עדיין?

אמר לך רב אנא [דאמר קנה לכל, אינה אומרת שהיא קרובה להיות אשתו] **דאמרי אפילו לרבי יונתן** [דאמר שומרת יבם אינה שותה] וכל שכן כרבי יאשיה, והא דלית טריך לרבי יאשיה לרבי מאיש איש, לא דוקא אלא אסמכתא בעלמא, ועיקר קרא לאשת חרש ושומרת **מדאיצטריך קרא למעוטה** [שומרת יבם] **מכלל דאשתו מעלייתא היא**

דף כ"ה ע"א

ושמואל אמר אנא דאמרי אפילו לרבי יאשיה דאמר שומרת, ד **מדאיצטריך קרא לרבייה** לשמיה [מאיש איש] **מכלל דלאו אשתו היא כלל** ליורשה וליתמא לה ולהאכילה מרומה, וכ"ש לרבי יונתן דאמר אינה שומרת, משום דלאו אשתו היא, והא דלית טריך [לר' יונתן] למעוטי [מתחת אישך], אסמכתא בעלמא היא, ולאו דקרא להי חתא, אלא להקיש אשה לאיש כדנשי לעיל,

איבעיא להו עוברת על דת יהודית שאינה נזונה, יוצאה וראשה פרועה [מגולה], וטוה בשוק [ומגלת זרועותיה, ויש גירסא וטוה בשו"ק, טוה בכפה על ירכה, וטוה מתרדד כנגד פניה של מטה]. כתובות עב: [ומדברת עם כל אדם [מושקת עם בחורים. כתובות עב:], דאמר כמנוצות צפרק המדיר (דף עב) דיוצאה שלא כמנוצה,

[משמע דס"ל [לרש"י] אם היא עוברת על דת משה [שהאכילה את בעלה שאינו מעושר או אחד מכל האיסורים או ששימשו נדה] אינה צריכה התראה כיון דכבר הכשילו, ואין צריך התראה בשעת מעשה. בית שמואל אבה"ע סימן קמו ס"ק יז],

צריכה התראה [נחלקו הראשונים באופן ההתראה. ראה לה] **להפסידה כתובתה** שמה מחזור, ואם מחזור לא מפסיד כמנוצה, או אינה צריכה התראה דכלאו התראה מפסדא [פי' שהרי כל אשה יודעת דלא שפיר עבדא],

מי אמרין כיון דעוברת על דת היא, לא בעיא התראה, או דלמא תיבעי התראה, דאי הדרה בה [אם היא מתחרטת על מעשיה] **תיהדר בה?**

1. [ובא עור לפשוט האיבעיא] **ת"ש** [שנינו במשנתנו] **ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נומלות כתובה, מישתא הוא דלא שתיא, הא קנויי מקני לה, למאי כיון דלא שתיא, קניי למאי אהני, לאו להפסידה כתובתה** ואי לא דקני לא מפסדא, אלא כריכה המראה, וזו עוברת על דת היא, נסתמרה עם אנשים?

[ודוחה לעולם עוברת על הדת מפסדת גם בלי התראה] **אמר אביי לא** [הא דבעי ארוסה ושומרת יבם קניין] **לאוסרה עליו,**

[י] **רב פפא אמר** [מתרין, מה שהקשית אי לא שותה למאי מקנא לה, ואמרת

דע"כ להפסידה כתובתה, אומר לך לעולם להשקותה אבל לא כשהיא ארוסה או שומרת יבם אלא] **להשקותה כשהיא נשואה** ואם מסתמך להמר נישואין, שומה על ידי קניי של אירוסין, שאינו יכול להשקותה כשהיא ארוסה, דנענין תמם אישה,

כדתניא אין מקנין לארוסה להשקותה כשהיא ארוסה, אבל מקנין לארוסה להשקותה כשהיא נשואה,

2. [ובא עור לפשוט האיבעיא] **אמר רבא, ת"ש** [שנינו במשנתנו] **אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתני, לא שותות ולא נומלות כתובה,**

[ומדייק] **מישתא הוא דלא שתיא, הא קנויי מקני להו, ולמאי, [ובא] איך יכול לתרין בדלעיל שמקנא לה לאוסרה על בעלה ד] **אי לאוסרן עליו הא אסירין וקיימן, אלא לאו להפסידן כתובתן** [ותפשוט האיבעיא שצריך התראה להפסידה כתובתה]?]**

[ודוחה הראיה] **אמר רב יהודה מדיסקרפא** # [בל"ה פ" ע"פ רש"י מגילה מז. שהוא "שם" כפר, אבל זה אינו אמת, ששם פירש רש"י "כפר", ולא שהוא שם כפר, וכאן יהיה הפירוש רב יהודה מכפר ולא אמר שם הכפר, ובדשעסטרו פי' שהמלה "דיסקרפא" מקורה מלשון "קרתא" דהיינו עיר, והכוונה שהוא חלק של עיר, כפר, עיר של יחיד],

לא לאוסרה [לנשים אלו אלמנה גרושה וחלוצה וכו'] **לבעול כבעל קניי** לא מהני אלא לאוסרה על בעלה, אם ימות זה או יגרשנה, ולא שמת דתנן @ לקמן צפרק כסם שהמים צודקין (דף סו) **כשם שאוסרה לבעל כך אסורה לבעל,**

3. [ובא עור לפשוט האיבעיא] **א"ר חנינא מסורא, ת"ש** [שנינו במשנתנו] **ואלו שבית דין מקנין להן** [כתב הרמב"ם הלכות סוטה פ"א הל' י"א כיצד שמעו בית דין שהעם מרגיזין אחריה קוראין לה ואומרין לה אל תסתרי עם פלוני, באו עדים אחר כך שנסתרה עמו ושהת כדי טומאה בית דין אוסרין אותה על בעלה לעולם, וקורעין כתובתה וכשיבוא בעלה או יבריא או יצא מבית האסורין, נותן לה גט ואינו יכול להשקותה מפני שלא קנא לה], **מי שנתחרש בעלה, או נשתמה, או שהיה חבוש בבית האסורין, ולא להשקותה אמרו, אלא לפוסלה מכתובתה** [הרי שהגם שאינה מתנהגת בצניעות, אין יכולים לפוסלה מכתובתה אלא ע"י התראה] **מכלל דאי לא אמרו זה לא מפסדא, ש"מ בעי התראה, ש"מ,**

[ומקשה] **וכולחו** [ת"ש הראשונה, ורבא] **מאי טעמא לא אמרי מהא [בר' חנינא מסורא]?]**

[ומתרין] **דלמא שאני התם** הא דנשי המראה [שב"ד מקנאין לה] **דלית לה אימתא דבעל כלל** [בנתחרש, נשמתה וחבוש] ואי לא דאמרו זה כי דינא, לא הוה לן למקנסה, דכיון דלית לה אימתא אין תימא דדבר אם עוברת על

אבני חן למסכת סוטה

שמחל על קינויו קינויו מחול, עבדין מידי דאתי בעל מחיל ליה ואיכא זילתא דני דינא?

[ודוחה הראיה] סתמא דמלתא אדם מסכים על דעת ב"ד וסמכין אסתם דעמיה דלניש, ומקנין לה, ואי אמי ומחיל מחיל,

2. ת"ש [שנינו לעיל ז.] ומוסרין לו [לבעל כשמוליך את אשתו לב"ד הגדול] שני ת"ח, שמא יבא עליה בדרך [כדאמרין לעיל ז. כד שידעו להתרות בו אם רוצה לבא עליה בדרך], ואי אמרת בעל שמחל על קינויו קינויו מחול, לחליה לקינויה ולבעול?

[ודוחה הראיה] מיוזא הוא והכי קאמר לעולם מחיל, ודיקא ליה ממנני [דמחול] מ"ש דנעיק תלמידי חכמים משום דגמירי דאסורה ליה דללא מחיל קניו, דאי בעי למיבעל אמרי ליה [שני ת"ח אלו] אחליה לקינויך ובעלה,

3. ת"ש דאמר ר' יאשיה [תנא בדור הרביעי, יליד בבל שעלה לא"י ולמד שם תורה] שלשה דברים סח לי [פי' שלא נאמרה בבית המדרש, אלא בתוך שיחה עלו הרברים. וראה ביוסף דעת בשם ר"צ הכהן] זעירא שהיה מאנשי ירושלים [שם זה יש גם בסנהדרין פה, ושני פעמים יש בש"ס זקן אחד מאנשי ירושלים, כתובות עז. גמין נז.],¹ בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול,² וזקן ממרא שהמרה על צ"ד של נשמת הגוים ומיתמו צמק שרצו בית דין למחול לו, מוחלין לו,³ ובן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו, מוחלין לו,

וכשבאתי אצל חבירי שבדרום, על שנים חודו לי [1, 3] ועל זקן ממרא לא חודו לי, שלא ירבו מחלוקת בישראל [שע"י שימחלו יש לחוש שגם אחרים יעשו כמותו. ילקוט המאירי], [דקניו בעל לאשתו, ובן סורר ומורה הם ענינים של יחידים, אבל זקן ממרא הוא ענין ציבורי, ואם לא יצייתו לב"ד הגדול וכל רב יעשה מה שעולה על דעתו, ירבו מחלוקת בישראל], [על פי זה פירש בפרי עין חיים (קרח) למה לא מחל משה רבנו לקרח ועדתו, למרות שעניו היה מכל האדם אשר על פני האדמה, אלא משום שקרח היה זקן ממרא ואסור למחול לו. פ"ה עיי"ש, # ובאמת לא קשה דמשה היה מלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול [כתובות ז.]],

ש"מ בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול, ש"מ, [ותפשט נמי עוברת על דת, אם רצה בעלה לקיימה מקיימה אפילו התרה בה. ח.],

פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר קודם סתירה מחול לאחר סתירה אינו מחול, וחד אמר לאחר סתירה נמי מחול,

ומסתברא כמאן דאמר [דלאחר סתירה] אינו מחול, ממאי מדקא מהדרי רבנן לרבי יוסי, דתניא [לעיל ז.] רבי יוסי אומר בעלה נאמן עליה מקל וחומר, ומה נדה שהיא בכרת בעלה

דת, ואין זה פריזתא יתירתא, אכל מי שבעלה אכלה ואינה יראה ממנו ועוברת על דת, פריזתא יתירתא אית צה, ואיכא למימר דכלא התראה נמי מפסדא כחצתה,

[וא"ת הני דבעי למפשט מארוסה ושומרת יבם ליה להו נמי אימתא דבעלה דהא בעליהו לאו גבייהו ניהו? י"ל אפ"ה אית ליה אימתא פן ירגישו [פי' יודע להם] בעליהן בפריצותן. ח.],

[ויש ללמוד מכאן שלא לדון בני אדם לחובה, כשרואין שאין מתנהגין כשורה, אם אינם במסגרת שמוכחים אותם, וזה תמוה, או אולי זה רק בנשים?], [אמנם היה נראה קצת דאיתא דכה"ג דרגילה להתייחד בין הנכרים שטופי זמה, בכמה גווי קעברית כמה מיני חוצפות יתירא, לא בעי התראה להפסיד כתובתה. תרומת הדשן סימן רמב.],

איבעיא להו עוברת על דת [מיידי באופן שנסתרה בלא קניו #] [או אולי כאן הפירוש על דת משה], דאילו על יוצאה וראשה פרועה וכדומה לא מסתבר שיחיה מוכרח לגרשה. ל"ה] ורצה בעל לקיימה, מקיימה או אינו מקיימה,

מי אמרינן בקפידא דבעל תלא רחמנא דכמיז וקנא את אשתו והא לא קפיד, או דלמא [לא אולין בתר קפידא ידיה, אלא בתר קפידא דעלמא, של רוב אנשים] כיון דקפיד כלומר כיון דאורחיה דבעל [פי' דכל בעלים] למיקד דהי קפיד על כמיה דהאי [שאיז זה] נמי הוא קפידא לגביה [אפי' אם אומר שאינו מקפיד]?

ת"ש, [שנינו במשנתנו] ואלו שבית דין מקנין להן, מי שנתחרש בעלה, או נשתמה, או שהיה חבוש בבית האסורין, ואי אמרת רצה בעל לקיימה מקיימה, עבדי ב"ד מידי דלמא לא ניחא ליה לבעל והאיך אנו נעשים שלמים לו בדבר שהוא מוב לו, שאינו חפץ בו, וקיימא לן [כתובות יא.] דאין חזין לאדם שלא צפנו?

[ומתריץ] סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא, מינח ניחא ליה [לבעל שיקנאו לה ב"ד],

איבעיא להו בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול או אינו מחול והשמא ס"ד דקצעי צין שמחל קודם סתירה, צין שמחל לאחר הסתירה, ואם תימצי לומר עוברת על דת שרצה לקיימה מקיימה, הני מילי בלא קניו, אכל היכא דאיכא קניו וסתירה ורצה למחול מהו, מי עקר קניו ושריא ליה, או לאו,

מי אמרינן בקינוי דבעל תלא רחמנא, ובעל הא מחיל ליה לקינויו, או דלמא כיון דקני ליה מעיקרא לא מצי מחיל ליה?

1. ת"ש, ואלו שב"ד מקנין להן, מי שנתחרש בעלה, או נשתמה, או שהיה חבוש בבית האסורין, ואי אמרת בעל

אבני חן למסכת סוטה

נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה
שנסתרה בפ"ק דינמות (דף יא) לא כל שכן,

אמרו לו, לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר, תאמר
בסוטה שאין לה היתר,

ואי אמרת לאחר סתירה מחול לה, משכחת לה דיש לה
היתר, דאי בעי מחיל ליה לקיוניה ובעיל? אלא ש"מ לאחר
סתירה אינו מחול, שמע מינה:

[שנינו במשנתנו] מתו בעליהן עד שלא שתו ב"ש [אומרים נוטלות
כתובה ולא שותות, ובה"א או שותות או לא נוטלות כתובתן כלומר ממון שלא
שותות, לא נוטלות כתובה] כו'.

במאי קמיפלגי איזה טעם נותנין לדניהם? בית שמאי סברי שטר
העומד לגבות כגבוי דמי מי [ראובן המלוה] שיש לו שטר חוב על מצו
[שמעון הלוה], ושיעבד לו [שמעון לראובן] צו [בשטר זה] נכסיו, מוחזק בעל
השטר [ראובן] צנכס [בסכום החוב] יותר מן הלוה,
והלכך [כאן לענינינו כשמת בעלה של סוטה] כיון דנכסי [בעלה המשוועדים
לכתובתה] [צדקתה] [צדקתה] [מד] קיימי, הוה להו יורשי העל מוצעין, והמוציא
מתצו עליו הראיה, ועליהן להציא ראיה שזינתה צדקתה זו, ואצדה כמותה,
[שאם בעלה חי, ובעלה מוציאה בשביל שנסתרה, אין לה כתובה, שבעלה
אומר לה שהיא גרמה לעצמה שיוציאנה, אבל לאחר שמת, הורשים אין להם
טענה על הסתירה שאין בסתירה כלבר לאסרה על בעלה, והטענה הוא רק אם
זינתה שאז היתה נאסרת על בעלה],
[במדרש שמואל (אבות ב), פירש על פי זה את דברי המשנה מרבה בשר מרבה
רימה, דכיון שהבשר שמתרבה בגופו לבסוף יעשה רימה לפיכך נחשב כבר עתה
שנתרבה הרימה בגופו פ"ה],

דף כ"ה ע"ב

וב"ה סברי שטר העומד לגבות, לאו כגבוי דמי והוה לה היא
מוצעת מספק, דללמא זנאי, הלכך אינהו [היורשים] ודאי והיא ספק, ואין ספק
מוציא מידי ודאי, ועליה להציא ראיה שלא זינתה:

[שנינו במשנתנו, שאם נשא באיסור את] מעוברת חבירו [לא שותות ולא
נוטלות כתובה, דברי ר"ב, וחכ"א יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן,
איילוניות, וזקינה, ושאנינה ראוייה לילד לא נוטלות כתובה ולא שותות, ר"א
אומר יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה] כו'.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון, מחלוקת דפליג ר"א ואמר
יכול לישא אחרת כו' [ולכן שותות] בעקרה וזקינה דליכא למימר [פי' שאין
צד לומר] אינה שותה, אללא (טעמא. ו') משום דלא חזיא לקיימה, עלה פליג ר"א
ואמר ראוייה לקיימה היא, דיכול לישא אשה אחרת,

אבל איילוניות, דברי הכל לא שותה ולא נוטלת כתובתה,
שנאמר במדבר ה ונקתה ונזרעה זרע, מי שדרכה להזריע [שהיא
ממין הנשים שמוזרעות], יצאה זו שאין דרכה להזריע נהי נמי דלאויה
לקיימה, מיהו לא שמיא מהאי טעמא [היינו] דלאויה להריון צעין [ואין הפירוש
שעכשיו תהא ראוייה, דהא גם עקרה וזקינה אינם ראויים עכשיו, אלא הפירוש
שתהיה ממין נשים שמתעברות, כדמפרש], ועקרה על ידי מכה [פי' שאינה
יולדת משום שנתקלקלו כלי הלידה], וזקינה, מינא דמת הריון היא קודם לכן, אצל
איילוניות מצטן אמה לקויה היא, ולא חזיא,

[ומקשה] מיתבי [מברייתא ששנינו בתוספתא פ"ה, ומביא ראיה שאיילוניות
שותה וקשיא לר"נ],

1. המקנא לארוסתו, ולשומרת יבם שלו [י"ל דהיינו שיש כמה
אחין, אבל אח זה הבטיח לה שישאנה. אש פנחס מוהר' פנחס הירשפרונג זצ"ל],
אם "עד שלא" כנסה נסתרה, לא שותה @ דמצינ מתמ אשה
ולא נוטלת כתובתה [שהאשה גרמה ליאסר על בעלה],

דף כ"ו ע"א

2. [אם נשא שלא כדן את] מעוברת חבירו, ומינקת חבירו [וקינא לה
ונסתרה], לא שותות [ראינה ראוייה לקיימה] ולא נוטלות כתובה
דברי ר' מאיר, שהיה רבי מאיר אומר לא ישא אדם
מעוברת חבירו ומינקת חבירו [בירושלמי עליו הכתוב אומר [משלי כג
י] אִלְתִּיפָן גָּבַל עוֹלָם וּבִשְׂדֵי יְתוֹ מִיָּם אֶל־תִּבְּא. ת], ואם נשא יוציא ולא
יחזיר עולמית קנסא קנסוהו רבנן,

וחכמים אומרים יוציא [לשון הפרשה משמע חכי ומשמע חכי, אבל יוציא
לא משמע אלא בגמ', א"נ התם שקינא לה ונסתרה לא חיישין שיבא עליה כיון
דאסירא ליה מדאורייתא ולא בעיא גמ', והר"ר יוסף מאורליי"ש הורה מטעם זה
באחד שקידש מינקת חבירו שלא להצריך גמ' אלא הפרשה בעלמא. תוס' ובמות
לו: ד"ה ולא], וכשיגיע זמנו לכנוס לאחר כ"ד חדש ללידת הולד יכנוס,

3. והרובא צמור כמו ילד (צדקתה כא) [מתרגמין] רציא [ראה תמיד פ"א
משנה א' בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש. בבית אבטינס. בבית
הניצוץ. ובבית המוקד. בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות. והרובים שומרים
שם] שנשא עקרה וזקינה [ותימה אמאי לא תנא איילוניות בהדי עקרה
וזקינה? ת], "ואין לו אשה ובנים" [שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה]
מעיקרא [שלא היה לרובא זה בנים, לפני שנשא עקרה וזקינה זו], לא
שותה [שאסור לקיימה] ולא נוטלת כתובה,

ר' אלעזר אומר, יכול הוא לישא אחרת, ולפרות ולרבות
הימנה [פי' וכיון שאין איסור לקיים אותה, אם קינא לה ונסתרה, הרי היא
שותה],

4. [וממשיך הברייתא אך הדין אם היה 1,2,3 באופן אחר] אבל המקנא

אבני חן למסכת סוטה

שותה? מהו דתימא אפוישי פסולין לא ליפוש [פסולין] לא נעשה שלום צייתים הלואי לא יפרה ולא ירצה, הואיל וכל דורותיו ממזרין, קא משמע לן [שהתורה אמרה שגם ממזר לממזרת, שילדו עוד ממזרים, אפ"ה גדולה השלום שגם באופן זה ימחק שמו הגדול לעשות שלום ביניהן. פלא והפלא !!!]:

[שנינו בברייתא] אשת גר, ועבד משוחרר, (ואיילוניות ר"ס): פשיטא [ששותין]? מהו דתימא [שאינם שותין, דכתיב במדבר ה] דבר אל בני ישראל ולא גרים [ובכללו עבד משוחרר] קמ"ל,

ואימא הכי נמי? [במדבר ה יא וידבר ה' אל־משה לאמר: יב דבר אל־בני ישראל] ואמרת [אלהם איש איש פִּירְתִּישָׁטָה אִשְׁתּוֹ וַיִּמְעַלָּה בוֹ מַעַל] רבויא הוא [תימה והא אפיקתיה לעיל כד. לרבות הארוסה ושומרת יבם לקניו. ת]:

[שנינו במשנתנו] אשת כהן שותה כו': (אשת כהן שותה) פשיטא?

[ומתריץ] מהו דתימא במדבר ה והיא לא נתפשה אסורה, הא נתפשה מותרת, וזו הואיל ונתפשה אסורה, אימא לא תשתה כלומר מהו דתימא פרשת סוטה על כרחך באשת ישראל קיימא, מדכתיב "והיא" מיעוטא, משמע זו היא דכי לא נתפשה אסורה, הא נתפשה כו', ועלה קאי קרא דבתריה, ועבר עליו דוח וגו' דהיכא דמסקא לן בך אס נטמאה ואם לא נטמאה שותה, אכל אשת כהן דלימה בכלל היא לא נתפשה, לימה נמי בכלל השקאה, קא משמע לן:

[שנינו במשנתנו אשת כהן שותה] ומותרת לבעלה: פשיטא? אמר רב הונא במתנוונה לאחר ששתתה, אינריך לאשמועינן דמותרת לבעלה, ללא מימא זונה היא שהרי בדקוק המים,

מתנוונה הא בדקוק מים הא ודאי בדקוק המים, חונה היא, אלא שחלה לה זכות, ואמאי מותרת לבעלה?

[ומתריץ] במתנוונה דרך אברים שאינה מתנוונה צמיש וציריס, אלא ראשה ושאר אברים כצידים עליה, מהו דתימא הא [אשה זו, באמת] זנוי זנאי לאו זכות מלה לה, דאם כן הוה לה להמתנונה דרך צדיקת המים [דרך בניסותן לתוך הגוף מלמעלה למטה], אלא והא דלא בדקוק מים כי אורחיה, משום דבאונס זנאי לפיכך מתנוונה שלא כדרכה ולגבי כהן אסירא ולכהן מיהא מיסטר, קא משמע לן [דאפ"ה מותרת לבעלה]:

[והא לא תיקשי לך כיון שאנוסה היא למה יבדקוק המים כלל, ואפילו דרך איברים? דאיכא למימר עונש פריצותא הוא שגרם לה לקנות לה בעלה, והוה לה לאיזדוריי מפי אף שלא תאנס משום דאשת כהן היא, וחברת הפריצים [ע"י שהיתה רגילה עמהם] גרם לה ליאנס. תוס' הרא"ש, ש],

[שנינו במשנתנו] אשת סרים שותה: פשיטא?

מהו דתימא מבלעדי אישך משמע דאשה צר הכי הוא אמר רחמנא, והאי לאו בר הכי הוא, קא משמע לן [שאין למדין מן

לארוסתו ולשומרת יבם שלו, "ומשכנסה" נסתרה, כיון שעכשיו היא אשתו גמורה] או שותה, או לא נוטלת כתובה,

5. מעוברת ומינקת "עצמו" שהיה אשמו מעוברת וקינא לה או שותה ולא אמרינן לא ליקטליה לולד [בתוס' תמיה אמאי אית לן למקטליה מה איכפת לן נמתין עד שחלד, עיי"ש], או לא נוטלת כתובה,

6. הרובא שנשא עקרה וקינא, "וייש לו אשה ובנים" [כיון שמתר לקיימה] או שותה, או לא נוטלת כתובה,

7. אשת ממזר לממזר כלומר אשה הראויה לממזר וינסת לממזר וקינא לה ונסתרה ואשת נתין לנתין, ואשת גר, ועבד משוחרר, ואיילוניות, או שותה ולקמן פריך פשיטא או לא נוטלת כתובה,

קתני מיהא איילוניות [שהיא שותה], תיובתיה דרב נחמן [דאמר דלכ"ע אינה שותה]?

אמר לך רב נחמן תנאי היא, ואנא דאמרי כי האי תנא דאית ליה עקרה וקנה שומה, מדלא נקט אלא איילוניות, ונסכי תלמודא מונקסה וזרעה זרע, ולא משום דאיהא ראויה לקיימה, אלא מאי כרבי אלעזר ס"ל [דמותר לקיימה] דיכול לישא אחרת ולפרות ולרבות, ואפ"ה איילוניות לא,

דתניא ר' שמעון בן אלעזר אומר, איילוניות לא שותה ולא נוטלת כתובה, שנאמר במדבר ה ונקתה וזרעה זרע, מי שדרכה להזריע, יצאתה זו שאין דרכה להזריע,

ורבנן [דפליגי על רשב"א, או רבנן דברייתא דלעיל, שאיילוניות שותה] האי ונקתה וזרעה זרע [שדורש ממנה רשב"א שאיילוניות אינה שותה] מאי עברי ליה?

[ומתריץ] מיבעי להו לכדתניא, ונקתה וזרעה [זרע], שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר' עקיבא, אמר לו ר' ישמעאל אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו, וזו כל אשה נטעה עקרה הואיל ולא נסתרה הפסידה [תימה ור' ישמעאל לימא ליה לנפשיה יסתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה. ת', ובאמת לא קשיא, דבשלמא עקרה תכנים את עצמה לשתות כדי שתתעבר, אבל בשביל שילדת בצער לא תכנים את עצמה לספק שבעלה יגרשנה וראה בפ"ה], [ראה מהר"ץ חיות בשם הצ"ח על חלופי הגירסאות בין כאן לברכות לא:],

אם כן מה תלמוד לומר ונקתה וזרעה זרע? [אלא לעולם אין עקרות נפקדות עיי"ז, אלא] שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח [ובשביל זה לא יסתרו הנשים [פ'] אין זה די שיסתרו הנשים בשביל כך]. תוס' הראש, נקבות יולדת זכרים, קצרים יולדת ארוכים, שחורים יולדת לבנים:

[שנינו בברייתא] אשת ממזר לממזר: פשיטא [שמתר לקיימה, והיא

אבני חן למסכת סוטה

הפסוק למעט סרים, אלא] דלמיקדס שכיבת בעל לצועל הוא דאמא, וסרים צר שכיבה הוא [ושייך לומר בו "שכיבת בעל"], ואף על גב דלאו צר זריעה הוא,

[לפרושי קא אתי רש"י. מנחת יהודה] וצפרים חמה קאמר דמותר לקיימה, ולא צפרים אדם שאסור לקיימה, משום לא יבא פלוג דכא (דצרים כג), [סרים חמה: לרש"י ר"ל מיום שראה חמה היה סרים, ולערך ר"ל שנותרם ע"י חולי חמה [היין], וכאן לפי הערך. ראה יבמות עט:], [או בשתה כוס עיקרין. יבין:]

[ולא ידעין מנלן דסרים אדם כגון ששתה כוס עיקרין, דאסור לקיימה. ת' עיי"ש],

[שנינו במשנתין] על ידי כל עריות מקנין: פשיטא?

דף כ"ו ע"ב

מהו דתימא במדבר ה נטמאה נטמאה שני פעמים אמורים צפרים, ודרשין ליה לקמן סוטה (דף כו) אחד לבעל ואחד לבועל,

[ולבן] היכא דקא מיתסרא בהא זנות אצועל, צהא סמיה [פי' בסתירה כזו] משמע קרא, דנהג זה דין סוטה, אבל הא [כשמקנא שלא תסתור עם קרובים] הואיל ואסורה וקיימא, אימא לא [תשתה],

קא משמע לן דכי אמא קרא לגופיה אמא, דהיכא דאיתו קרוב לה נאסר עליה על ידי קיטוי זה, ולאו למעוטי קרובים אמא:

[שנינו במשנתין] חוץ מן הקטן [וכו']: איש אמר רחמנא ושכח איש אותה ולא קטן, ושאינו איש,

[ושואל] למעוטי מאי?

אילימא למעוטי שחוף שצטרו נשקף וכלה ויבש ואין צו כח, ובתורת כהנים צקלות שנינו דוגמתו, יש לך אדם שהוא חולה ומוטל צמטה, אצל צטרו שמור עליו, תלמוד לומר [ויקרא כו טז] אִי־אֵי אֶעֱשֶׂה־זֹאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כְּהִלָּה] אִמִּי־שֶׁשֶׁקֶם וְאִתִּי־תִקְדַּחַת מִכֶּלִּי תַעֲשִׂים וּמִדִּבְרַת נָפֶשׁ וְרַעְתָּם לָרִיק וְרַעְתָּם וְאֶכְלֶהוּ אִיְיָכֶם], תלמוד שצטרו נשקף,

והאמר שמואל שחוף מקנין על ידו [בעל יכול לקנאות לאשתו שלא תסתור עם שחוף], ופוסל בתרומה [שאם נבעלה לפסולין שמחליין אותה שהם שחופים, היא נפסלת מן התרומה],

מקנין על ידו פשיטא? מהו דתימא במדבר ה ושכב איש אותה שכבת זרע אמר רחמנא, והא לאו בר הכי הוא, קמ"ל,

ופוסל בתרומה פשיטא אם הוא אחד מן הפסולים המתולין את האשה, כגון עובד כוכבים עבד חלל נתין וממזר, דקיימא לן בקדושין וציצמות דפסולין האשה צביאסן, מוצת כהן כי תהיה לאיש זר, כיון שנבעלה למי שזר אלה, פסלה?

מהו דתימא ויקרא בא לא יחלל זרעו אמר רחמנא מדלא כתיב "לא יחלל" דרשין שני חילולין אחד לה ואחד לזרעה דאית ליה זרע ליחלל את האשה צביאסן, דלית ליה זרע לא ליחלל, קמ"ל שמואל דפוסל, שמעין ליה (מהא דאמר מקנין) [מיהא דמקנין. רש"י] על ידי שחוף,

[ומתריץ] ואלא למעוטי עובד כוכבים [שאם קינא לאשתו של תסתר עם עכו"ם, ונפסלה אינה שותה],

[תמיה לי האידן ס"ד למעוטי גוי מאיש וכי גוי לאו איש הוא? וצ"ל דס"ד דלאו איש הוא לאסור בביאתו, דכתיב וזרמת סוסים וזרמתם, ומסיק דמקנין על ידו, נהי דחשיב כבהמה לענין זרעו, לענין ביאה מיקרי איש וביאתו אוסרת. תוס' הרא"ש]

[ומקשה] והאמר רב המנונא עובד כוכבים, מקנין על ידו, ופוסל בתרומה,

כמו והיון זה מקנין על ידו פשיטא? מהו דתימא נטמאה נטמאה שתי פעמים אחד לבעל ואחד לבועל, היכא דקמיתסרא [לאיש זה] בהא זנות, אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא, קמשמע לן,

ופוסל בתרומה פשיטא? מהו דתימא ויקרא כב ובת כהן כי "תהיה" לאיש זר אמר רחמנא ומיניה נפקא לן דפסולין [שאנשים פסולין] פסלי לאשה צביאסן, ומדאפקיה צלשון הויה [כי תהיה], נדרוש דבר הויה אין מי שקידושין מופסין זה כגון ממזר נתין וחלל פסלי, דלאו בר הויה לא אצל עובד כוכבים ועבד הרי הן כבהמה, וכיון דלית להו הויה, לא נפסלו,

עובד כוכבים אין לו קידושין בישראל, דכתיב (ויקרא כ) איש אשר ינאף את אשת רעהו, ונתנו בסנהדרין (דף נב) פרט לאשת אחרים, אלמא לית להו אישות, עבד עם התמזר כתיב צה, עם הדומה לתמזר,

קמשמע לן דפסיל, מדרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל, מניין לעובד כוכבים ועבד שבאו על הכהנת, ועל [או על] הלווייה, ועל [או על] בת ישראל שפסלוה [פי' ואף שאין להם קדושין בבית ישראל, פוסלין את הנשים אלו, ובימות מה. פרש"י כהנת [בת כהן] מתרומת אביה, ולויה וישראלית כגון שמשאו לכהן וילדו לו צנים, וכשמתו צעליהן היו אכילות בתרומה צבייל צניהם, ואם צא עליה עובד כוכבים ועבד פסלה מתרומה וכ"ש מכהונה [מלישא כהן]],

שנאמר ויקרא כב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה, מי שיש לו אלמנות וגירושין בה הוא דמי אין לה זרע ממנו, ושזה חל בית אביה מלחם אביה תאכל, דלא פסלה צביאסן, צאו עובד כוכבים ועבד, שאין לו אלמנות וגירושין בה שלא תפסו לו זה קידושין, וכשמת אין שם אלמנות עליה,

וציצמות פריך אימא לקולא, דמי שיש לו אלמנות וגירושין הוא דמי אית לה זרע, לא תיכול, אצל עובד כוכבים ועבד אפי' אית לה זרע מנייה, תיכול, והסם משני לה צבא על יבמתו,

אבני חן למסכת סוטה

ומיהו שמעינן [ליה מהא] דמקנין ע"י עובד כוכבים,

שהרי קינא לה על כך, קמשמע לן,

ואלא למעוטי מאי?

א"ר פפא מי שאינו איש דמתני' למעוטי בחמה, דאין זנות בבהמה אינה נעשית זונה בצעילת בהמה, ואינה נאסרת על צעלה,

אמר ליה רבא מפרזקיא לרב אישי, מנא הא מילתא דאמור רבנן אין זנות בבהמה?

דכתיב דברים כג לא תביא אתנן זונה נתן טלה באתננה ומחיר כלב החליף כלב צטלה וגו', (ותניא) [ותנן, חמורה ל]. אתנן כלב שאם אדם אומר לזונה הילך טלה והצעלי לכלבי ומחיר זונה היטה לו שפחה זונה והחליפה צטלה מותרין, שנאמר גם שניהם, שנים ולא ארבעה, ומדקאמר אתנן כלב מותר, מכלל דלאו זנות הוא, דאי זנות הוא הוה חייל עלה שם אתנן,

[והוה לתחלת הענין] ואלא [הא דכתיב ושכב איש אותה] שכבת זרע ל"ל כיון דאמרת מקנין ע"י שוק? מיבעי ליה לכדתניא, ש"ז פרט לדבר אחר, מאי דבר אחר? אמר רב ששת פרט לשקינא לה שלא כדרכה אל תסמרי עמו, להצטל שלא כדרכה # [וצ"ע מה היה ההוא] לפרש ושכב איש אותה שכ"ז, שבא למעט שלא כדרכה [?],

אמר ליה רבא שלא כדרכה ויקרא יח משכבי אשה כתיב הוקשו שני משכבותיה לכל דברים, וכיון דנאסרת עליו אמאי לא הו קניו?

אלא אמר רבא, פרט לשקינא לה דרך אברים שוכב עמה בקירוב כשר [ביבמות נה: פירש"י מיעוץ דדיס, ודש מנחמן כשאר אברים ובגדה יג: פירש"י היינו שכבת זרע לצטלה],

א"ל אביי פריצותא בעלמא היא, ופריצותא מי אסר רחמנא אשה על צעלה בהכי, וכיון דלא מתסרע עליה בהכי, פשיטא דלאו קיני הוא?

[ומתרינן] אלא אמר אביי פרט לשקינא לה בנשיקה משק השמש בלחמו מקוס,

הניחא למ"ד העראה זו הכנסת עטרה, אבל נשיקה ולא כלום היא, היינו דאיתי קרא [ושכבת זרע] למעוטי נשיקה דלא חימא העראה היא,

אלא למאן דאמר ציצתות (דף נה) העראה האמורה במורה שהיא כגמר ציאה בכל העריות כדכתיב (ויקרא כ) את מקורה הערה, את שארו הערה זו נשיקה, מאי איכא למימר היכי מצינן למימר דאמא קרא למעוטה, הלא כגמר ציאה היא לכל דבר, חוץ משפחה חרופה?

לעולם לשקינא לה דרך אברים, ומהו דתימא בקפידא דבעל תליא רחמנא דכתיב וקינא, ובעל הא חזינן ליה ד קא קפיד

[ענין חדש] אמר שמואל ישא אדם

דף כ"ז ע"א

דומה נטענת ונדברת צפי כל על נילופיה, דומה לשון קלסה ודיבור, כדאמר' צנדה [סו. הדיא דאתאי לקמיה דרבי יוחנן, דכל אימת דהות סלקא מטבילת מצוה הות קחויא דמא. א"ל שמא דימת עירך עלתה בך, לכי והבעלי לו ע"ג הנהר] דומת עירך עלתה ציך, וההוא לאו משד הוא אלא דיבור יתר שהיו נדברים זה על מצבותה של צעלה, ואף קלסה לשון דיבור יתר הוא, לפיכך הוא נהפך לשון שם וללשון גנאי כדאמר (שמקלסין אומר), [ראה תוס'].

[ב"מ כה: תוס' ד"ה כאבני בית קולים. מכאן אר"ת דאין שם ע"ז מרקולים אלא קולים כדאמרין הכא והא דקרי ליה בעלמא מרקולים היינו חילוף קילוס דהם קורים קילוס לשון שבח וחכמים החליפו לגנאי לשון לעג וקלם (תהלים מד) ומר הוא חילוף כמו מר דשחוטא דפרק גיד הנשה (חולין דף צד.) ומר דפרולא דהגזול בתרא (ב"ק קיג:)]

ואל ישא בת דומה, שזו באה מטיפה כשרה, וזו באה מטיפה פסולה שמה מעובד כוכבים או ממזר [מזה שלא פירש"י דשמה זנתה תחת בעלה ש"מ דאיירי כאן בפגויה. הערות],

ור' יוחנן אמר ישא אדם בת דומה, ואל ישא דומה, שזו [בת דומה] עומדת בחזקת כשרות הנת עומדת בחזקת כשרות ומותרת לצעלה, ולטיפה פסולה לא חיישין, דרוב צעילות אחר הצעל, ומצטלה נמצאה וזו אינה עומדת בחזקת כשרות שמונה תחמיו ונאסרת עליו, והוא אינו רואה ואינו מגרסה, וכל עליה בלויסור, [ראה מדר"ן חיות שמקשה שבכחובות יג: אומרת הגמ' לדפך. עיי"ש, וראה הערות],

מיתיבי נושא אדם דומה?

אמר רבא ותסברא נושא לכתחלה הא ודאי מקלקלה ליה [לשמש עמה משנאסרה לו. רש"י לקמיה], אלא על כרחך משנשמה היא אלא אם נשא וצעים לתרופה, ולממתי "אס" נשא אדם דומה מותר, וכיון דצעים לתרופה אלמא תנא לאו דוקא, ולא מוסיפין מינה, דאיכא למימר בהא נמי טעה, ו תני נמי בת דומה, ואנן נמי כי אמרינן ישא אדם זו ולא ישא זו לאו לכתחילה אס ימנא אחרת, אבל מי שאינו מונא אלא שמים אלו ישא זו ואל ישא זו,

והלכתא ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה, דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו, אשה מזונה בניה כשרין, רוב בעילות אחר הבעל הלכך צמ דומה כיון דכשרה היא טוב לו שישאנה שמהא תחמיו בחזקת היתר, ואל ישא דומה שמקלקלנו לשמש עמה משנאסרה לו,

אבני חן למסכת סוטה

היה משקה,

מר בר רב אשי אמר, כשם שאילמת לא היתה שותה דכתיב במדבר ה' ואמרה האשה אמן אמן, כך הוא אם היה אילם לא היה משקה:

פרק חמישי כשם שהמים

מתני': 1. כשם שהמים בודקין אותה [אם נטמאה], כך המים בודקין אותו נגמ' מפרש לה [לצבות בטן ולנפיל ירך] שנאמר ובאו ובאו [במדבר ה' כב] וקראו המים המאדרים האלה כמעה לצבון'ת בטן ולנפיל ירך, ואמרה האשה אמן! אמן: כג' וכתב את־האל'ת האלה הכהן כספר וקחה אלימי המרים: כד' והשקה את־האשה את־מי המרים המאדרים וקראו בה המים המאדרים למרים [נגמ' מפרש אי' וי' ימירא דיש [דכתיב בכל אחת "ובאו" בוי"ו] או וצאו וצאו ימירי דכתיבי צענינא [שני פעמים].

[ואומר עוד] כשם שאסורה לבעל [אם צבתה בטנה וכו'] כך אסורה לבעול [אם יגרשנה בעלה או ימות] שנאמר במדבר ה' נטמאה [דהול'ל נטמאה, ואומר] ונטמאה וי' ימירא דיש [דכתיב במדבר ה' כט זאת תו'רת הקנאות] אִשֶּׁר תִּשָּׁקֶט אִשָּׁה תִּשָּׁק וְנִטְמָא דברי ר' עקיבא, [כתב בהגהות המושגה למלך פ"ב מהל' סוטה הי"ב, עיי' בתשובת מהר"א ששון קצ"ו שנסתפק גבי בעול שני אם נאסרה לו כיון שכבר היתה אסורה ועומדת והוא לא גרם לה ליאסר על בעלה, ותמהו עליו האחרונים וכו'. הערות עיי"ש].

א"ר יהושע, [ו. ד"ס, רש"י] כך היה דורש זכריה בן הקצב [תנא ברור הראשון, חי בירושלים ברור החורבן, היה כהן, גם הוא דרש כדבריו] וי' ימירא [אבל אין לומר דר"ל כדלקמן, והיינו כרבי, דהרי ר"ע ור' יהושע ור' זכריה בן הקצב כולם בזמן החורבן היו, וקדמו טובא לרבי שנולד ג"כ שנה אחר החורבן. יבין].

[אבל] רבי אומר "שני פעמים" האמורים בפרשה נטמאה ונטמאה [לפי מה שפירש רש"י בשניהם כתיב נטמאה בלי' וי', והמושגה רק מתברר בוי"ו] אחד לבעול ואחד לבעול [שהאשה אסורה לשניהם].

[רש"י מקדים: דהא דכתיב במדבר ה' יג' וְשָׁקַב אִישׁ אֶת־הַשִּׁבְתָּאֵרֶע וְנִטְמָא מְעַיִי אִשָּׁה]. וְנִטְמָא וְהִיא נִטְמָא [ועד אין בה והוא ל' א' נְטָפְשָׁה] לא ממניינא הוא, דאוקימנא לטומאה ודאית צעד אחד צפ"ק [לעיל ב].

בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר דאיכא למימש דרוב צעילותיה משל אחרים מהו שיהו צניה כשרים, אליבא דמ"ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה לפני ווסת נדוטה יוס אחד, דלא ידע הצעל את ווסת נדוטה, דלנטרה אותו היום מלונות, שלא תמנע צונות [בגון שלא קבעה ווסת. תוס' עיי"ש] לא תיבעי לך, דלא ידע בה, ולא מנטר לה,

כי תיבעי לך אליבא דמ"ד פלוגתא צמס' נדה (דף לא) אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה לאחר שצלה ציס טבילתה או ליוס מחי מאי, כיון דידע בה נטורי מנטר לה, או דלמא כיון דפרוצה ביותר לא מני מנטר לה, שנסמט מאללו פמאוס⁸. תיקו:

[שנינו במשנתנו] ואלו שב"ד בו': ת"ר [בברייתא] איש [במדבר ה' יב] דבר אל־בני ישראל ואמרת אליהם איש איש בִּירְתֻשְׁמָה אִשְׁתּוֹ וְנִטְמָא בו' מַעַל] מה ת"ל [איש. ראה ד"ס]? [איש. ראה ד"ס] לרבות אשת חרש, ואשת שוטה, ואשת שעמום [מונה ג' מיני שומים], ושהלך בעלה למדינת הים, ושהיה חבוש בבית האסורין, שב"ד מקנין להן לפוסלן מכתובתן, יכול אף להשקותן, ת"ל במדבר ה' והביא איש את אשתו,

ר' יוסי אומר אף להשקותה, ולכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה,

במאי קא מיפלגי? רבנן סברי בעינן וקניא והביא המקנה לה ישקנה ור' יוסי סבר לא בעינן וקניא והביא, ואי קשיא צקינן נמי הא כתיב את אשמו, דמשמע דצעלה מקנה לה ולא אחר? הא מתרבי מאש איש,

ת"ר במדבר ה' אשר תשמה אשה תחת אישה קרא ימירא הוא לדרכה, צסוף הפרשה זאת מורה הקנאות וגו', לחקיש איש לאשה ואשה לאיש כדמפרש ואזיל למאי הלכתא,

[אם הוא סומא לא היה משקה, וכן היא לא היתה שותה, אם היא חיוגרת או גידמת, או אילמת לא היתה שותה, וכן הוא לא היה משקה].

למאי הלכתא? אמר רב ששת כשם שאם הוא סומא לא היה משקה, דכתיב במדבר ה' ונעלם מעיני אישה, כך היא אם היתה סומא לא היתה שותה,

רב אשי אמר מר מפרש היקשא דאש, ומר מפרש היקשא דאשה לאיש ולא פליגי כשם שחיוגרת וגידמת לא היתה שותה דכתיב

דף כ"ז ע"ב

במדבר ה' והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ולא חגרת ונתן על כפיה ולא גידמת קטועת ידים, כך הוא אם היה חיוגר או גידם, לא

אבני חן למסכת סוטה

אשר בתוכו יטמא:

[ר' יהושע היה תלמידו של ריב"ז ורבו של ר"ע, ולכן לא אמר ר"ע תלמידו, מפני הכבוד, ואמר תלמידך. הערות],
[ואמר בשביל ר"ע תלמידך לרוב מעלתו, לפי שר"ע תלמיד ר' אליעזר בן הורקנוס ור' אליעזר תלמיד ריב"ז, ולא עשה כבוד זה לר' יהושע בן הורקנוס אלא אמר תלמיד תלמידך כמו שהיה. פירח"מ להרמב"ם מתוקן קצת ע"פ קאפח],
[ר' עקיבא היה תלמידם של ר' אליעזר ור' יהושע [בן חנניה], והם שהיו תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי, וצ"ע דבסוף המשנה קורא לר' יהושע בן הורקנוס "תלמיד תלמידך"? ואפשר שר' יהושע אמר במבוכו "עקיבא תלמידך" מפני שיש בזה נגיעה למאמרו של ר"ע עצמו, שר"ע למד מן הכתוב שכבר שני למומאה, מטמא את הכבר הנוגע בו ועושה אותו שלישי, זאת ניגוד לדברי ריב"ז שיבוא משהו ויטוהר את הכיכר הנוגע בשני, נמצא כי לר"ע דין שני כדון ראשון, מה זה מטמא במגעו אף זה, ומקשר הטומאה הנמשך ממגע למגע, ניתן אולי ללמוד על קשר התורה הנמשך ממגע למגע מרב לתלמיד, דין רב שני כדון רב ראשון, מעתה ריב"ז הוא בחינת ראשון לתורה, ר' יהושע שני, ור"ע שלישי, ור' יהושע אומר בהתפעלות נוכח לימודו של ר"ע שהוא ר"ע תלמידו של ריב"ז, כאילו למד תורה מפיו שכן מגעו הלימודי של ר"ע בשני, דהיינו בר' יהושע כמוהו כמגעו בראשון, דהיינו בריב"ז. הרב יהודה שביב, וראה מנחת יהודה],

[רמב"ם הלכות ממרים פרק א הל' ב בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג, ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואתה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שידיחה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו, אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם, והיאך יהיו גדולים מהם כמנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה [פי' צריך להוסיף על השבעים ואחד] מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו. השנת הראב"ד ב"ד שטורי גזרה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, אי"א ולא אפי' אליהו ובית דין הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז. השנת הראב"ד יהיה גדול בחכמה וכו'. א"א עיבור שוקי ירושלים בפירות קשיא עליה שהראשונים תקנוהו ור' יוחנן בן זכאי ביטלה אחר חרבן מפני שנתבטל הטעם לראשונים ולא היה גדול לראשונים. ג. במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל [ישראל] אין בית דין גדול אחר יכול לעקור ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים. עכ"ל, ולכן כאן שאינו תקנה וגזירה אלא לימוד ק"ו יכולים דור אחר לחלוק עליה],

3. בו ביום דרש ר' עקיבא במדבר לה ה ומדתם מחוץ לעיר
את־פאת־קדמה אלפים באמה [ונאת־פאת־נגב אלפים באמה
ונאת־פאת־ים אלפים באמה ואת־פאת־צפון אלפים באמה וזהו פתח זה וזהו
לֶחֶם מִגְרָשֵׁי הָעָרִים] וגו', ומקרא אחר [ופסוק אחד לפני זה] אמר
[במדבר לה ד ומגְרָשֵׁי הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָלוֹזִים] מִקִּיּוֹר הָעֵיר וְחִצְצָה אֶלָּף
אמה סביב,

אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, ואי

אלף [במדבר ה ד וְעָבַר עָלָיו רֹחַ־קָנָא] וְקָנָא אֶת־אֶשְׁפוֹ יָהוּא וְנִמְקָה [וכתיב
שם כו וְהִשְׁקָה אֶת־הַפְּנִים] וְהִקָּה אֶת־נִמְקָה,
ועוד כתיב [במדבר ה כט זאת תוֹרַת הַקָּנָא] אֶשְׁרֵי תִשָּׁה אִשָּׁה פֶּסַח אִשָּׁה
וְנִמְקָה, ונגמרה דרש לה ר"ע לתרומה, ורבי נמי מודי,
והאי דנקט הכא מרי מיניהו ותו לא, משום דשמעינן לר"ע דדרש צעל וצועל
מריצוא דו"ו יתירא, וקא"ל רבי צעל וצועל מנטמאה ונטמאה [פי' דכתיב עוד
פעם "נטמאה" בלא וי"ו] נפקי, ולא דרשי וו"י:

2. בו ביום דרש ר' עקיבא נמס' זרכות (דף כח). אמרין דכל היכא דמי
זו ציוס, הוא יוס שהוציאו את ר"א בן עזריה לנשיאות, שנמצאו תלמידים שנמנו
רשות ליכנס ללך, שהיה רבן גמליאל אומר כל ח"ט שאין מוכו כצרו אל יכנס
לנמ"ד, ורבתה מורה זו ציוס, ולא היתה הלכה תלויה בצית המדרש שלא פירשהו,
והא דקתיב לה הכא נראה צעיי, דהך דרשה דנטמאה ונטמאה דלעיל נמי זו ציוס
הוא,

[זה שנאמר ביום זה, מתאים אם ההלכה של כלי חרס שגשגית בו ביום, שכלי
חרס אין תוכו כבור, ובאותו היום פתחו הבהמ"ד לאותם שאין תוכם כברים. הרב
יהודה שביב],

ויקרא יא לג ו[כָּל] פְּלִי־חָרֶשׁ הוּא ראשון שנטמא מן השן אֲשֶׁר־יִפֹּל
מִהֶם אֶל־תּוֹכוֹ וְהָאֹכֵל שְׂמִיכוֹ שֵׁי שְׁנֵי טַמְאָה כְּכִלִּי כָּל אֲשֶׁר
פָּתוּ כו יִטְמָא, אינו אומר טַמְאָה כל אשר צמחו טמא, אלא יטמא
למדרש נמי יטמא לטמא אחרים, למד על כבר שני להי נקט "ככר"
לפי שהוא מלוי צמור שהוא כלי חרס שמתמא את השלישי צמורה,
ואפי' צמולין, דקרא סממא כמיז,

א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי [כלומר מי
ייתן ותחיה שוב בתחיית המתים, כי על עינו של מות שמים עפר לפני קבורתו,
וכאן רמז שייגע זמן שיפסק שוב את עינו לראות. מצפה איתן, שט, ובירושלמי
ברכות פ"ט הל' ב' דף סה. העובר בין הקברות מהו אומר ? בא"י מחיה המתים.
רבי חייא בשם רבי יוחנן ברוך נאמן בדבריו ומחיה המתים. רבי חייא בשם רבי
יוחנן הירודע מספרכם הוא יעורר אתכם הוא יגלה את העפר מעל עיניכם בא"י
מחיה המתים. רבי אליעזר בשם רבי חנינא אשר יצר אתכם בדן וכלכל אתכם
בדן וסילק אתכם בדן ועתיד להחיותכם בדן הירודע מספרכם הוא יגלה עפר
מעניכם ברוך מחיה המתים,

ביטוי זה משתמש על פי רוב בדרך טענה כלומר, למה אתה כל כך עוור
מלראות האמת, כאילו אתה מות ועיניך מכוסות בעפר, הלאי שיוסר העפר
ותרא דברי,

הפעם היחיד בש"ס שזכור לשון זה הוא בדף זה, ובירושלמי יש עוד פעם במסכת
ביכורים, ובמדרשי אנדרה יש לשון זה 6 פעמים על אדם הראשון],

שהיית אומר עתיד דור אחר [יש כאן גירסא "דור אחרון", אבל
במלאכת שלמה כתב "עתיד דור אחר" גרסין] מן העמדין לנא לטוהר ככר
שלישי אף צמורה [ולא רק בקודש] שאין לו מקרא מן התורה
שהוא טמא ולכן הוא דמטמאין ליה צמורה מק"ו דמפרש בגמרא, וזכר
אחר פריך ליה לק"ו דלנקמן צממא, והלא ר' עקיבא "תלמידך"
מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא אף צמולין, שנאמר כל

אבני חן למסכת סוטה

אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה,

ת"ל איוב כו ה עֲדָאָנָה לֹא־אָסִיר תַּמָּתִי [מלשון תמימות. מצ] מְפֹנִי, מלמד שמאברה עשה,

הא כיצד אלף אמה מגרש רחבה פנויה מזרעה ומצמחים ומאילנות לנוי העיר, להיות לה לאור # [לה הבנתי וכי אילנות מומעים את נוי העיר ? וראה משנה ערכין פ"ט מ"ח שכתב היכן ו"ל, אבל מותר ליטע שם אילנות, ורק בתוך כ"ה אמה לעיר אסור משום נוי העיר (כב"ב כד:) וכן משמע מרש"י [ישעיה ו יג] שהיה לפני שערי ירושלים אילנות נטועים, וכל זה דלא כר"ב שכתב בסוטה [כאן] דגם אילנות אסור ליטע שם, אמנם כפי הנראה חזר בו ו"ל דהרי בבאן לא חזיר איסור מאילנות. וראה בתפארת יעקב שם],

אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי, שהיית דורש כל ימוך שלא עבר איוב את המקום אלא מיראה מדאגת הפורענות שלא תצא עליו, שנאמר איוב א איש תם וישר ירא אלהים ולא אהב אלהים וסר מרע, והלא יהושע "תלמיד תלמידך" תלמידו של ר"ע היה למד שמאברה עשה:

ואלפים אמה [פי' מה שאומר בפסוק ה' ומדותם] לא הזכירו לתת ללוים, ולא נאמרו אלא לניצחם תחום השבת [וס"ל תחומין דאורייתא, ולא קי"ל כן. יבין],

נב: [שנינו במשנתנו בשם שהמים בודקין אותה, כך המים בודקין אותו] אותו למאן, אילימא לבעל, בעל מאי עבד, וכי תימא

דף כ"ח ע"א

דאי אית ביה עון שצא עליה לאחר שנסתרה בדקי ליה מיא,

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים ואלפים סביב נתנו ללוים, מהם הניחו אלף סביב העיר למגרש, והשאר שדות וכרמים:

כי אית ביה עון בדידיה [בבעל], מי בדקי לה מיא לדידה [לאשתו] ! והא תניא במדבר ה ונקח האיש מעון, והאשה ההיא תשא את עונה, בזמן שהאיש מנוקה מעון שלא צא עליה משנאסרה עליו, האשה ההיא תשא עונה שיצדקה המים חמים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו,

[רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פי"ג הל' ב מגרשי הערים כבר נתפרשו בתורה שהם שלשת אלפים אמה לכל רוח מקיר העיר וחוצה שנאמר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, ולהלן הוא אומר ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו', אלף הראשונים מגרש ואלפים שמונדין חוץ למגרש לשדות וכרמים],

ואלא לבעל ליתני כך בודקין את הבעל צהדיה, כדקתני סיפא צהדיה בשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל ולא תנא כך אסורה לו ?

4. בו ביום דרש רבי עקיבא שמות טו אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר, שאין ת"ל "לאמר" שאינו דומה לשאר לאמר שצמורה, שהשכינה מדבר הדבור למשה לחזור הוא ולאמרו לישראל, אבל כאן אין לומר כן ומה ת"ל "לאמר"?

לעולם לבעל [המים בודקין גם את הבעל], ורישא אידי דתנא אותה תני אותה, סיפא אידי דתנא בעל, תנא בועל:

מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר, כקוראין את הלל בגמ' מפרש [משה אמר אשירה לה' וגו' והן עונין אחריו כדבריו, משה אמר עני וחזרת וגו' והן אומרים אשירה לה', וכן כל פסוק ופסוק. יבין] (אשירה לה' כי גאה גאה) לכך נאמר לאמר,

[ו"ל הרמב"ם פ"ג הל' י"ז באותה שעה שתמות היא, ימות הנאף שהשקה על ידו בכל מקום שהוא ויארעו לו מאורעות שאירעו לה לצבות בטן ולנפיל ירך],

רבי נחמיה אומר כקורין את שמע בגמרא מפרש [ר"ל כש"ץ שמתחיל שמע, וקורין הצבור כולן אחריו, כ"כ הבא שרה רוח הקודש על כולן, וכשפתח משה, כוונת כולן לומר יחד השירה בכתבה. יבין] ולא כקורין את הלל:

[שנינו במשנתנו] שנאמר ובאו ובאו: איבעיא להו באו ובאו קאמר מרביא דו"ו, או ובאו ובאו הכפולים צפרה קאמר דרש?

5. בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס [תלמידו של ר"ע, ור"ע היה תלמידו של ר"א, ור' יהושע בן חנניה] לא עבר איוב את הקב"ה אלא מאברהם שצוה את המקום, שנא' איוב יג טו הן יקטלני [גם אם הקב"ה יחרוג אותי, אפ"ה] לו יִיחַל,

ת"ש [שני הדרשות הראשונות במשנה אומר ר"ע, וכיון שבדרשה השניה אומר ר"ע מפורש שהלימוד הוא מהו"ו, יש ללמוד שגם בדרשה הראשונה הכוונה על וי"ו דובאן] בשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל, שנאמר נטמאה ונטמאה ש"מ רבי עקיבא וי"ו דרש,

ועדיין הדבר שקול משקלו שזה מכריע לכאן ולכאן [אם מפרשים לו בפשוט, או לו כמו "לא"], לו אני מצפה או אני מצפה [לו אני מייחל או אני מייחל] וה"ק [כן תפרש "לא" אייחל] הן יקטלני הלא הוא הורגני, [ולכן] לא אייחל לו עוד, דיש לא שהוא נדרש כמו לו צלמ"ד וי"ו כדמפרש בגמרא?

ועדיין תיבעי צהא גופא מיעבי לי נטמאה [ו]נטמאה [דהול"ל נטמאה וכתב ונטמאה בוי"ו] קאמר נטמאה ונטמאה דרש מרביא דו"ו, או [אם] נטמאה ונטמאה קאמר או חד נטמאה, ומד נטמאה קדרש [פי' שני פסוקים, ולא שני דרשות מפסוק אחד ע"י ריבוי וי"ו]?

ת"ש מדקתני סיפא רבי אומר [דפליג על ר"ע] שני פעמים

אבני חן למסכת סוטה

אתה אומר בטנו ויריכו של בועל, או אינו אלא בטנה ויריכה של נבעלת? כשהוא אומר וְצִבְתָּהּ בְּמִנָּה וְנִפְלָה יָרְכָהּ, הרי בטנה ויריכה של נבעלת אמור, ומה אני מקיים לצבות במן ולנפיל ירך? בטנו ויריכו של בועל,

ואידך [ר"ע דרריש וי"ו, למה צריך הפסוק לרבות הבועל, הלא הוא מרובה מהווי"ו?]

[ומתריץ] ההוא דמודע לה כהן, דבמנן ברישא והדר ירך, שלא להוציא לעז [ושמא כשהיא רואה שהבמן לוקה תחלה תבא לידי חשד וכפירה. מאירי] על המים המורים [כמו שפירש רש"י לעיל שר"ע לומד מ"ובאו" להודיע שלא להוציא לעז, והכוונה על פסוק זה דכתיב וְכָאוּ הַמַּיִם הַמְּאֻרָּים הָאֵלֶּה בְּמַעַךְ לִצְבוֹת בְּמִנָּה וְנִפְלָה יָרְכָהּ], משום דהוא אמר לה צללה, צרישא את יריכך נופלת וגו', [אבל למעשה אינו בא בסדר זה, אלא] וסוף המים לצדוק כדרך כניסתן, דכתיב וְכָאוּ בְּמִנָּה וְנִפְלָה יָרְכָהּ, לכן הולך להודיע תמילה, שהמים כדרך כניסתן יבדקו [אבל לא בא לרבות את הבועל מכאן],

ואידך [איך לומד מכאן שהבועל נענש, הלא צריך ללמוד מכאן דמודע לה כהן] א"כ לכתוב קרא בטנה ויריכה, מאי במן וירך, ש"מ לבועל,

ואימא כולי להכי הוא דאתא לצועל, להודיע דצטן לקה צרישא מנלן? אם כן לכתוב בטנו ויריכו, מאי במן וירך סתם, ש"מ תרתי כהנא והכא [הכי והכי ?] דריש ליה:

ר' עקיבא (שיתא קראי כתיבי)	רבי (תלתא קראי כתיבי)	
וי"ו ד"ובאו" שכל מה שאמור באשה נאמר בבועל,	לצבות במן ולנפיל ירך, דהול"ל בטנה וירכה*,	כשם שהמים בודקין כך בודקין אותה, כן אותר,
"ובאו" המים המאורים האלה במעך לצבות במן ולנפיל ירך	לצבות במן ולנפיל ירך	דמודע לה כהן דבמן ברישא והדר ירך

* [ואם הפסוק בא רק שהבועל נענש הול"ל בטנו וירכו, מאי במן וירך ש"מ תרתי],

[קיצור מחנמי' דלהלן:]

שנינו בברייתא: כתיב ג' פעמים נטמאה ודרשינן לה אחד לבעל, ואחד לבועל, ואחר שסוטה אסורה בתרומה, דברי ר"ע,

ומקשה ר' ישמעאל, למה צריך פסוק שסוטה אסורה לכהונה [הקושיא הוא לפי מה דאמרינן לקמן שר"ע דורש ד' פסוקים ופסוק אחד שאסורה לכהונה] הא יכולים ללמוד כן מק"ו מגרושה, [ולפי המסקנא יש שני תירוצים, ותירוצי השני הוא דס"ל כיון שיש וי"ו דרשינן לה להכי, דמילתא דאתי מק"ו טרח וכתב לה קרא],

ומקשה עוד קושיא על הפסוק והוא נטמאה והוא לא נטמאה, אם נטמאה למה שותה, ואם לא נטמאה למה משקה? ומתריץ ללמוד לך שספק אסורה, ומכאן אתה דן גם לשרץ שספק טמא כודאי, ועוד אתה למד מסוטה שרק ברשות היחיד ובדבר שיש בו דעת לישאל אמרינן דספק שרץ חוי כודאי,

האמורין בפרשה ונטמאה [צ"ל נטמאה בלאו וי"ו. רש"ש] ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל, מכלל דרבי עקיבא ווי קדריש,

[ומסבם] הלכך לרבי עקיבא שיתא קראי כתיבי שלשה "ובאו" כמזכיר שם [במדבר ה כב וצאו המים המאורים האלה במעך לצבו מ צטן ולנפיל ירה ואמרה האשה אמן אמן] "להודיע" לנו, דצטן והדר ירך שלא להוציא לנו כדלמרי' בפ"ק (לעיל ט),

ומד [שם פסוק כד] והעקק את העקק את מי המים המאורים וצאו צה המים [המאורים למרים] וגו' "לנפול", שהקב"ה גזר שיצאו צה המים למרים, [חד לצואה וכו' והכוונה שהקב"ה מצוה למים וגזר עליהם שיפעלו הצבת במן והפלת ירך, כמו ואת העורבים צויתי דאליהו, ועל העבים אצוה (ישעיה ה), ולכן לא יפה עשה התו"ט שהשמיט תיבת למרים שבפרש"י, והנה חגמ' לא נקמה הדרשות לסדר הכתובים אשר מהם נדרשות, וכן לקמן ג"פ האמורים בפרשת אם נטמאה כו' אינן כסדרן בפרשה. רש"ש],

ומד "לעשייה" [שם פסוק כו] והעקק את המים והקטף את גזעם [ותמעל מעל באישה וצאו בה המים המאורים למרים וצבתה במנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה] וגו' לעשייה, כן הודיע הכתוב את ישראל דמצטין להן שיבדקו המים, ובכולם כתיב וי"ו ימירי, הרי שית,

חד לצואה דידה דלשה וחד לצואה דידה דצועל, חד לעשייה דידה וחד לעשייה דידה, חד ליריעה דידה, וחד ליריעה דידה @ ידעיה וזוהא ועשייה כדפרישית [פ' כדפריש בדיבור דלעיל פירושה של ג' מילים אלו],

ורבי דלג דריש וי"ו תלתא קראי הוא ד כתיבי וכולהו לדידה, ידעיה ועשייה וזוהא חד לצואה וחד לעשייה וחד ליריעה,

[הלשון תלתא קראי כתיבי] יש עשר פעמים בש"ס, שלשה יש במסכת זו, ימ: והשקה ואחר ישקה והשקה, כה. ג' פעמים ונטמאה חד לצואה, וחד לעשייה, וחד ליריעה, כט. ורבי ישמעאל תלתא קראי כתיבי: חד לבעל, וחד לבועל, וחד לתרומה],

ידעיה = להודיע לנו דבמן והדר ירך, דכתיב וכאו המים המאורים האלה במעך לצבו מ צטן ולנפיל ירה,
צוואה = שהקב"ה גזר שיצאו בה המים למרים, דכתיב וצאו בה המים המאורים למרים
עשייה = הקב"ה מצוה שהמים יעשו מה שנצטוו לעשות, דכתיב וכאו בה המים המאורים למרים וצבתה במנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה

ורבי כשם שהמים בודקין אותה, כך בודקין אותה מנא ליה? נפקא ליה מדרתני' במדבר ה לצבו מ צטן ולנפיל ירה, בטנו ויריכו של בועל,

אבני חן למסכת סוטה

מכאן אתה דן לשרץ למד ק"ו לשרץ, ספק נגע בטהרות ספק לא נגע, דמחזיקין לה בטומאה מספק, ומה סוטה שלא עשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון דכתיב והיא לא נתפשה אסורה, הא נתפשה מותרת, והוא הדין לשוגג, אשמו ואשם איש עמו צדיק ומכיון לאשמו ומדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה עשה בה ספק כודאי [דספק סוטה אסורה],

שרץ שעשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון, אינו דין שיעשה בו ספק

דף כ"ח ע"ב

כודאי,

וממקום שבאת [שלמדת שספק שרץ טמא, דהיינו מסוטה] הואיל ולא למדת דמטמין מספק אלא מסוטה, חזור ודון מה סוטה רשות היחיד דמה סוטה הא דטמאה מספק דבריה הוא, [שהוא ?] מקום הראוי ליתסר, אף שרץ רשות היחיד אף טומאה [טומאת שרץ] נרשום היחיד ספיקו טמא, אצל דבריה טהור,

ומה סוטה [דאמרינן ספיקו טמא מיירי באשה ובעל שיכולים לשאול אותם] דבר שיש בו דעת לישאל היא, אם נטמאת אם לאו, אף שרץ אף ספק טומאה דבר שיש בו נוגע זה דעת לישאל אם נגע אם לאו, והוא אומר איני יודע, כגון אדם או טהרות, שהיה אדם עסוק בהם בשעה שנטל הספק,

ומכאן אמרו, דבר שיש בו דעת לישאל ברשות היחיד ספיקו טמא, ברה"ר [במקום שרואין ג' בני אדם, ראה תוס' ד"ה ברשות] ספיקו טהור, ושואן בו דעת לישאל בין ברה"י בין ברה"ר ספיקו טהור,

[סיכום: ונמצא שאם לא גילה התורה בסוטה שספק טומאה טמא, היינו אמרינן בכל מקום שספק טהור, וכיון דכתיב בסוטה למא את הספק, למדין גם על טומאת שרץ שספיקו ברשות היחיד בדבר שיש בו דעת לישאל שהוא טמא],

[וחזור לתחלת הענין] ופרכינן ורבי ישמעאל [מה מקשה, הלא] א"ר עקיבא תרומה ואחד לתרומה [שסוטה אסורה בתרומה] ומהדר ליה איהו [ר' ישמעאל מקשה על ר"ע] כהונה [ש]א"ר מקרא להביא כהונה?

ותו מצעיא לן לרבי עקיבא דלא איירי כהונה כהונה מנא ליה דאסורה [אשה זו להנשא] לכהונה אם מת זה [ולא נתגרשה], והא ליכא למימר דשריא [שמותרת להנשא לכהן אם מת בעלה], דהשתא לתרומה אסר לה [בדילוף לה ר"ע מונחמא], לכהונה מצעיא, ומק"ו, הוא [ר"ע] לא יליף דא"כ היינו ר' ישמעאל # [דברי רש"י כאן צריכין ביאור],

וכי תיבא כהונה לא צריכא קרא דממילא אסורה, שהרי עשה בה הכתוב בטומאה ספק זונה כודאי זונה לאוסרה על בעלה, הלכך לגבי כהונה נמי אסורה דכתיב זונה לא יקח, וזו בחזקת זונה היא,

וחזור על מה שהקשה ר' ישמעאל על ר"ע למה צריך פסוק לאסור סוטה לכהונה, הלא ר"ע לא דיבר רק על תרומה, ומקשה עוד לר"ע מנין לו שסוטה אסורה לכהונה, ואם תאמר שלא צריך פסוק א"כ קשה למה הוא מצריך פסוק לתרומה? ומתריץ דלר"ע יש ד' פסוקים ללמוד בעל ובעל ותרומה וכהונה, ור' ישמעאל דורש רק ג' פסוקים וכהונה לומר מק"ו],

[שנינו במשנתנו] א"ר יהושע כך היה דורש זכריה כו': ת"ר שלש פעמים האמורין בפרשה אם נטמאה [פסוק כו] והינה אם נטמאה, [נטמאה] [פסוק יד] וקינא את אשמו והיא נטמאה, ונטמאה [פסוק כט] תחת אישה ונטמאה למה?

אחד לבעל [שהאשה אסורה לבעל] ואחד לבעל [שאסורה לבעל] ואחד לתרומה שאפילו היא בת כהן, ובעלה כהן, נפסלה מן התרומה דברי רבי עקיבא,

אמר רבי ישמעאל קל וחומר אינו צריך להביא מן המקרא לפסלה מן הכהונה, מלינשא לכהן, דמקל וחומר אתי, [ולקמן פריך והא לא איירי רבי עקיבא בפסול כהונה כלל, דלא אצרכה קרא, ומאי קאמר ליה רבי ישמעאל, רש"י לקבון],

ומה גרושה בת כהן שנתגרשה משרא, חרע אין לה שמוותרת לתרומה כדכתיב מלתא אביה תאכל [ויקרא כג] אסורה לכהונה [דהא כהן אסור לישא גרושה],

זו [סוטה] שאסורה בתרומה מרצויה דנטמאה [שאמר ר"ע] כדקאמרת אינו דין שאסורה לכהונה, ולקמן פריך והא לא איירי רבי עקיבא בפסול כהונה כלל, דלא אצרכה קרא, ומאי קאמר ליה רבי ישמעאל,

[והנב' מפסיק כאן מהקושיא שהקשה ר' ישמעאל על ר' עקיבא, והולך לענין אחר, ואח"כ חזר לענין זה],

[כתיב בבמדבר ה יד וְעָבַר עָלָיו רֹחַ־קִנְיָהּ וְקָנָה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָיָה נִמְכָּרָה [משמע שברור לנו שהיא נטמאה] אִן־עָבַר עָלָיו רֹחַ־קִנְיָהּ וְקָנָה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָיָה ל' א' נִמְכָּרָה [משמע שברור שלא נטמאה]] מַה ת"ל וְהָיָה נִמְכָּרָה, וְהָיָה ל' א' נִמְכָּרָה גִרְסִין וְלֹא גִרְס' "א"כ" דמילתא בלשני נפשה היא, ולא נטמאה יתירא קמיצעיא ליה, דהא דרשינן [לה ?] ולא רבי ישמעאל למדיה קאמר לה, אלא סתמא היא, וקראי דענינא קדריש ואילן,

[מה ת"ל והיא נטמאה] דמשמע דודאי נטמאה, ומה תלמוד לומר או עבר עליו וגו' והיא לא נטמאה אם נטמאה אי פשיטא ליה דנטמאה למה שותה, אם לא נטמאה ואי פשיטא דלא נטמאה למה משקה,

מגיד לך הכתוב שהספק אסורה והכי קאמר קרא, אשה זו שמה נטמאה ושמה לא נטמאה, וקאמר לך דישקנה לזכר הספיקא, ואי לא משקה לה אסורה,

אבני חן למסכת סוטה

דף כ"ט ע"א

[התוס' שאנין האריך כאן, וראה בתוך דבריו בשם הר"ת שכותב אל רבינו משולם "אם תשלח לי קלף אשיב לך תשובות אלף", הגם שקלף היה דבר יקר, צריך בידור שהר"ת היה איש אמיד, ואולי לא רצה לבזבז קלף על טעותו של רבינו משולם],

שהרי עשה בה ספק זונה כוונה,

[ואי הכי לן תרומה נמי לא תיבעי קרא וילף מההוא טעמא גופיה שהרי עשה בה הכמוז נסוטה ספק זונה כוונה כולא זונה, ונמרומה הא ידעינן דזונה אסורה דכתיב (ויקרא כב יב) [ובת איש כהן] כי תהיה לאיש זר כי תנעל לזר אלה, היא נמרומה הקדשים לא תאכל, ואין לך פסול גדול מזה, כשהיא אשת איש ונעלה לאחר, ולר' עקיבא מהאי קרא [ובת איש כהן כי תהיה לאיש זר] נפקא לן ציצומא (סו:): # [צריך עיון שם ביבמות ואולי הכוונה על דף סו:]. כל הפסולים דפסלי [לה] לאכול בתרומה אם נבעלה להם], והנך נמי דלא מפסי צהו קידושין [דלר"ע] הפסוק דבת איש כהן וגו' כולל גם אשת איש שנבעלה לאחר], דכיון דלר' עקיבא אין קידושין מופסין נסוטה פסול, לא משמע ליה כי תהיה לשון הויה, אלא [מפרש "כי תהיה" דקרא] כי תנעל?

[וצ"ע וכי זה תירוצו, הא גופא קשיא, לא יהא צריך פסוק מיוחד לאסרה לא לכהונה ולא לתרומה? וראה תוס' שכתבו שיש סברה שתהא מותרת לתרומה ולכהונה, דהוי"א שאינה טמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על דיו, אבל לענין תרומה וכהונה הוה אמינא אוקי איתתא אחזקה],

[לכאורה הקושיא גם אליבא דר"ג, דהא בסוטה אמרינן דספק זונה כוונה, וא"כ לא צריך פסוק גם לתרומה?],

[ומתרין, לעולם אין ספק סוטה נאסרת לא לינשא לכהן ולא לאבילות תרומה משום ספק זונה, שספק זונה אינה כוונה] אלא לר' עקיבא ארבעה קראי יתירי כתיבי צ' נטמאה [בלא וי"ו] ומד ונטמאה, ורבי עקיבא דריש וי"ו [פ' ובין דר"ע דריש וי"ו] הרי ארבעה חד לבעל, וחד לבועל, וחד לכהונה, וחד לתרומה,

[ובזה מיושבים שני הקושיאות: א' שהקושיא שמקשה ר' ישמעאל הוא למה צריך ר"ע ד' פסוקים, הלא כהונה יש ללמוד מק"ו, ב', מתרין מגין לומר ר"ע שנאסרת מן הכהונה],

ורבי ישמעאל תלתא קראי כתיבי [יש לשון זה בש"ס עשר פעמים], חד לבעל, וחד לבועל, וחד לתרומה, וכהונה אתיא בקל וחומר [מה לתרומה שהיא נאסרת, כ"ש לינשא לכהן] ולא דריש וי"ו,

[הלשון תלתא קראי כתיבי] יש עשר פעמים בש"ס, שלשה יש במסכת זו, יט: והשקה ואחר ישקה והשקה, כח. ג' פעמים ונטמאה חד לצואה, וחד לעשייה, וחד לידיעה, כט. ורבי ישמעאל תלתא קראי כתיבי: חד לבעל, וחד לבועל, וחד לתרומה],

לבעל = משנסתרה אסורה לבעלה עד שתשתה,
לבוועל = אם מת בעלה, או גירשה, אסורה לבועל,
לתרומה = משנסתרה אסורה בתרומה בין שאוכלת מחמת בעלה כהן, ובין שמת בעלה או גירשה ושבה אל בית אביה כהן, דכתיב בויקרא כב יב ובת"פ'הן פי תתקיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים ל' א תאכל,
לכהונה = משנסתרה ולא שנת עדיין ומת בעלה, אסורה לינשא לכהן, [כיון שסוטה דינה כודאי זונה, וכתיב בכהן זונה לא יקחו],

ופרכין ורבי ישמעאל כיון דלא דריש וי"ו ממאי דאיצטריך קרא לתרומה, וכהונה אתיא בקל וחומר ואסו כולו [כהונה ותרומה] דילמא כי אצטריך קרא לכהונה אמת, דכיון דלא כתיב תרומה צהדיא, אלא אמינא תרומה לא אמצעאי לאיסורא, אלא כהונה הוא דאמצעאי דממירא מיניה ותרומה שריא [פ' שיהיה לה דין ספק, ולא דין דואי. ע"פ הערות?]

אמר לך [ר' ישמעאל] מסתברא דקרא, תרומה רבי דומיא דתרין נטמאה דריש צהו דבעל ובוועל, מה בעל [לא שייך אלא בחייו] ובוועל [שייך גם בחי' הבעל] מוחיים דמחיים דנעל קמיתסר לאו [אשתו], [ו] כגון אס יגרשנה אסורה לנעול,

[ולכן מרבה מפסוק השלישי תרומה ולא כהונה, שהרי] אף תרומה נמי [שייך גם] מוחיים הילכך מקרא שלישי נמי למידי דמיתסר ציה מחיים [לנעול] [דנעל] אמת, והיינו תרומה [דמשנסתרה, אם היא אוכלת בשבילו, נאסרת בתרומה],

לאפוקי כהונה דלאחר מיתה [שאין צריך פסוק רק לאחר מיתה] שאין פסוק זה צה לאוסרה אלא לאחר מיתה, דמחיים הא אסירא וקיימא, דהא מגרש לה והוא לא גרשה ואסורה לכהונה [ראה רש"י שהנחות הרש"ל כאן הוא ללא צורך],

ור"ע דמגריך קרא לכהונה [שדורש ד' פסוקים], דומיא דבעל ובוועל לית ליה [ר"ע אינו אומר שצריך לאוקים הפסוק השלישי דומיא דבעל ובוועל] ואי לא כתיב קרא יתירא [פסוק רביעי] לא הוה מרצין אלא כהונה דממירא, דכל חד ומד קרא [דנטמאה] צאנפי נפשיה הוא, ולא אמרינן הא [פסוק שלישי] לא מרצי אלא דומיא דהנך [ולכן תחלה מרבה כהונה, ואח"כ צריך עוד פסוק לתרומה, דאי מרבה תרומה מתחלה, לא צריך עוד פסוק לכהונה דאתיא מק"ו],

ואי נמי אית ליה [לר"ע שפסוק שלישי צריך להיות דומיא דבעל ובוועל] ומיתוסס קרא לתרומה, אפילו הכי אמת וי"ו יתירא לכהונה, ואע"ג דאיכא למילפס צקל וחומר [דאמרינן לעיל כח, ומה גרשה שמתרת לתרומה אסורה לכהונה, זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה] מילתא דאתיא בקל

אבני חן למסכת סוטה

וציינתי הקישויות במספרים, ויש עוד כמה וכמה קושיים כאן, וה' יאיר עינינו בתורתו.

[קיצור הנב' דלהלן:]

מקשה למה אומר ריב"ז ששלישי טמא בתרומה?
ומתוך רב יהודה אומר רב שלומד כן מק"ו, ומה טבול יום שמותר בחולין פוסל בתרומה, כבר שני שפסול בחולין אינו דין שיעשה שלישי בתרומה, ודוחה את הק"ו דאיכא למיפרך מה לטבול יום שהוא אב הטומאה, ולכן פוסל בתרומה, ומיישב שיכול ללמוד הק"ו מטבול יום דשרץ, שאין בה החומר שהוא אב הטומאה, ודוחה גם ק"ו זו שגם על טבול"י דשרץ יש להקשות שיש במינו אב הטומאה, ולכן פוסל בתרומה, ומתוך שאין סברא זו דוחה הק"ו שהרי כלי חרש יוכיח, ונמצא שיש לימוד ק"ו ששלישי מטמא, ודוחה שוב את הק"ו שאין להביא ראיה מכלי חרש מה לכלי חרש שמטמא מאויר, ומתוך שהק"ו מטבול יום דשרץ עדיין עומד, שאין לומר שלכן פוסל את התרומה שיש במינו אב הטומאה, שכלי חרש יוכיח, ואין לומר שלכן כלי חרש פוסל את התרומה דמטמא מאויר, שהרי טבול יום פוסל את התרומה ואינו מטמא כלי מאויר, ומסכם את הלימוד ששלישי פוסל את התרומה מטבול יום דשרץ, וכלי חרש, וחוזר הדין וכו', ודור אחר שעתיד להתיר את השלישי בתרומה, לא רצה ללמוד מצד השוה דטבול יום וכלי חרש, שהרי יש בשניהם צד חמור, ור' יוחנן בן זכאי שפוסל שלישי בתרומה, סבר שאין להקשות "שהרי יש בשניהם צד חמור", שאין זה קשיא,

	דרגות טומאה	טומאת אדם
1.	רביעי = לקודש	1. מחוסר כיפורים, מותר בחולין
2.	שלישי = לתרומה	2. טבול יום, מותר לאכול מעשר שני, ואסור בתרומה,
3.	שני = למעשר	3. צריך טבילה
4.	ראשון =	
5.	אב הטומאה = אדם וכלים	
6.	אבי אבות	

[הדין הוא בשני רשימות אלו מה השויון ביניהם, למשל למה דומה טבול יום, לאיזה דרגה בדרגות הטומאה],

[שנינו במשנתנו] בו ביום דרש רבי עקיבא וכל כלי חרש כו' [אשר יפל מקם אלתו כו' כל אשר בתו כו' יטמא, אינו אומר טמא אלא

וחומר, טרח וכתב לה קרא,

[ביוסף דעת מביא משם הבני יששכר אדר מאמר י, שלכן רק בק"ו מצינו בנב' לשון זה ולא בשאר המדות שהתורה נדרשת בהן? מפני שהק"ו הוא המדה היחידה שהוא על פי שכל, לכן כתב קרא ללמד שהתורה הוא למעלה מן השכל],

[ענין חדש] אמר רב גידל אמר רב, דבר שיש בו דעת לישאל ואין בו דעת לישאל מהאי קרא נפקא [ואינו לומדה מסוטה], ויקרא ז יט והפֿשֿר אִשְׁרֵי־יָנֵעַ בְּכָל־טָמֵא ל' א' יֵאָכֵל [פֿאשׁ יִשְׁרָף והפֿשֿר פֿלִטְהוּ ר' יאכל בִּשְׂרָף], [משמעות הפסוק הוא ד] ודאי טמא הוא דלא יאכל הא ספק טמא וספק טהור יאכל,

אימא סיפא [דקרא שם] ויקרא ז והפֿשֿר פֿלִטְהוּ ר' יאכל בִּשְׂרָף, ודאי טהור הוא דיאכל בשר, הא ספק טמא וספק טהור לא יאכל?

[וכדי ליישב סתירת הפסוק צריך לפרש] אלא לאו שמע מינה כאן שיש בו דעת לישאל, כאן שאין בו דעת לישאל הנשר אש יגע דדבר שאין בו דעת לישאל הוא, דנשר הוא נוגע, הילכך ספקו טהור, וכל טהור יאכל בשר, דאיידי צטומאת הגוף דיש בו דעת לישאל, נהווא קאמר לן ספיקו טמא,

ואיצטריך דרב גידל אמר רב, ואיצטריך למיגמר מסוטה [לעיל כח: וממקום שבאת וכו'], דאי מדרב [גידל אמר רב] הוה אמינא בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים [במקום שרואין ג' בני אדם. ראה תוס' לעיל כח: ד"ה ברשות], [אם יש בו דעת לישאל יהיה ספקו טמא], [ולכן] איצטריך למיגמר מסוטה [דרך ברשות היחיד ספקו טמא],

ואי מסוטה הוה אמינא [שאינו טמא] עד דאיכא דעת נוגע *ומוגי' צמטמא וגטמא, כי סוטה דיש "צה" דעת, ויש דעת "צבועל" המטמאה, [וקשה מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ב הל' ב-ד דיש קינוי גם לקמן וקטנה שאין בהם דעת [אף שאינן שוות]. ראה יוסף דעת] צריכא קמשמע לן דרב גידל דנפקא מכל טהור [והבשר כל טהור יאכל בשר] הא ספק לא יאכל, כיון דיש בו דעת צה שנטמא, כלל צמטמא לא צעין דעת: * # [בהשקפה ראשונה גם "מוגי' הוא ענין פעולה כמו נוגע, ואינה היפך של נוגע, כמו שנאמר נושא ונישא, ובכל מקום פירוש "מוגי' שאדם מגיע לאיזה דבר או מקום, ושמו כיון דמיידי בשני בני אדם, לא שייך לומר נוגע ומנוגע, שאחד פועל והשני נפעל, אלא הם שני לשונות של נגיעה],

הסוגיא דלהלן הוא סוגיא חמורה, שצריך ידיעה בסוגיא דטומאה וטהרה, ענין זה הוא גם בחגיגה בפרק חומר בקודש, וגם בפ"ב דחולין ובסוגיא ד"ח דבר בפ"א דשבת, ובסוגיא דחגיגה סגן הכהנים בפ"א דפסחים, ואני עמדת על הסוגיא כאן ימים רבים, ועדיין צריך לימוד ויגיעה, לברר לכל הפחות הקישויות שיש בהבנת הענינים,

אבני חן למסכת סוטה

[וקשה דר' מרפון הוא שאומר כן, אבל רבנן אמרי דיו אף במקום דמופרד ק"ו?]

[וירוחה] **איכא למיפרך** [פי' שאין דמיון מומאח ככר שני, למומאח הגוף של מבויל יום] **מה לטבול יום שכן אב הטומאה** כגון טמא ממ, או ז, או מורע, סקן צטומאחן אצות, [פי' שמי שהוא עכשיו מבויל יום, היה טמא מתחלה באחת ממומאות אלו, ונפחת מומאחן ע"י מבילה, ולכן נאמר שפוסל את התרומה, אבל בככר שני, ככר זה מעולם לא היה עליו מומאח יותר מושני].

2. # [וצ"ע אם הסיבה שטבול יום אסור בתרומה הוא בשביל שהוא בא מאב הטומאה, למה לא נאסר אותו גם במעשר, אלא ודאי יש מכאן ראיה שתורמה חמורה ממעשר?]
וצריך לומר שדחיית הגמ' הוא, שאין להביא ראיה מזה שחמור דין תרומה באופן שהיה זה האיש מקודם אב הטומאה, לכך שמעולם לא היה אב הטומאה, שאולי רק בזה שהיה אב הטומאה סברו חכמים שחמורה תרומה, אבל בדין ככר הנוגע בככר, דין תרומה ומעשר שוה,
שהלימוד לחלק בין מבויל יום להערב שמש וכו' הוא ביבמות עד: ואין בפסוק מפורש לחלק בין הדרגות, רק כיון שיש ג' פסוקים, קבעו חכמים ג' דרגות לפי חומר קדושתן].

[ומתירין] **תיתי** [שכבר שני עושה שלישי בתרומה]

דף כ"ט ע"ב

מטבול יום דשרין,

[ורש"י בא לפרש, דכשלומודים מטבול" דשרין, אין להקשות עוד קושי דיו, שעכשיו נדרוש את הק"ו כך: ומה מטבול יום שמותר לאכול מעשר אסור לנגוע לתרומה, כל שכן ככר שני שאסור במעשר יהיה אסור לנגוע לתרומה, שיעשה שלישי],
אדם שנגע צרע, ראשון לטומאה (היה) [הוא], ולא אב הטומאה, וכי טבל הותר לחולין [אפילו לאכילה] ואסור לתרומה, ואפי' לנגיעה,

דכמיז נמי הערצ שמש צכלס [ויקרא יא לב וכל אשר יפלו עליו מהם] בנתם ימא מכלל פליגין או בגד או יעו ר או שק פליגלי אשר יעשה מלאכה פהם] פנים יוצא וקמא עד קעקע וקער [פי' כלי שנמא בשרץ נעשה ראשון, ולאחר שטבל נחלש מומאחו ונעשה שני עד שיעריב שמשו וטהר לגמרי, מ"מ אנו רואין שעד שיעריב שמשו, כלי זה טמא לתרומה, ועל כרחך חיינו לנגוע לתרומה [דכלי לאו בר אכילה הוא], ורואין מזה ששני דהיינו מטבול יום, עושה שלישי],
והא לנגיעה הוא, להשתמש בו תרומה, ואשמעין דכלי טבול יום, פסל ליה [עושה תרומה שלישי ופוסלו].

[וירוחה] **מה לטבול יום דשרין, שכן במינו אב הטומאה** אס היה נוגע כלי זה או אדם זה צמת, נעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלים [לעשותן ראשון].

תאמר צאובל, שאינו נעשה אב הטומאה אפי' ע"י מת, דכמיז (צמדצר יט) וכל

יטמא לטמא אחרים, למד על ככר שני שטמא את השלישי, א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא, והלא ר' עקיבא "תלמודך" מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא, שנאמר כל אשר בתוכו יטמא: [ומאחר דאין לו מקרא מן התורה [ששני עושה שלישי] למה הוא טמא [פי' פסול] בתרומה,
לרבי יוחנן [בן זכאי] [פריך] דקאמר עמיד דור אחר לטהר, אצל הוא היה מטמאו?

[יבמות עד: אמר רבא אמר רב חסדא תלתא קראי כתיבי, כתיב [ויקרא כב ו] ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים, הא רחץ טהור, וכתיב [ויקרא כב ז] ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, וכתיב [ויקרא יב ח] וכפר עליה הכהן וטהרה, הא כיצד? כאן למעשר, כאן לתרומה, כאן לקדשים],

[ומתירין] **אמר רב יהודה אמר רב, מן התורה אין לו** [טומאת שלישי בתרומה], [אבל] **מדין קל וחומר יש לו** # [וקשה הלא גם ק"ו הוא מן התורה? וראה לעיל טז. הא עוקבת מדרבנן היא, ומש"כ שם],

ומה מטבול יום שלא העריצ שמשו **שמותר** [לאכול] **בחולין** [פי' במעשר שני, כן הוא ברש"י חגיגה כד. וז"ל בד"ה שלישי שפסול בתרומה, כדנפקא לן קל וחומר צמסכת סוטה (כט). ומה טבול יום "שמותר צמעשר" אסור בתרומה, שני שפסול צמעשר אינו דין שיעשה שלישי בתרומה. עכ"ל],
ובמאירי כאן פירש "לאוכלי חוליהן בטהרה",

כדאמרין ציבמות צהערל (עד:) תלתא קראי כתיבי, טבל ועלה (מותר לחולין ולמעשר) [אוכל בחולין צמעשר] # [לא מצאתי שם הלשון אלא "אוכל במעשר", ולא המילה "חולין", כן הוא בפסחים לה, וביבמות עד:, ובגדה עא:], העריצ שמשו אוכל בתרומה, הציא כפרתו צטומאח שהיא צת קרצן מותר צקדשים [אפ"ה אמרינן דטבול יום] [פוסל] [פסול. ד"ס] **בתרומה** [ואינו אוכל תרומה עד שיעריב השמש],

ככר שני שפסול בחולין [שאוכל יכול להיעשות שני, ע"י נגיעת ראשון] דכמיז [ויקרא יא] כל אשר צמוכו [בתוך הכלי חרס שהוא כלי ראשון] יטמא, חולין ותרומה וקדשים צמשמע **אינו דין שיעשה שלישי בתרומה**,
[לכאורה אינו דומה, שהאיש שהוא מטבול יום דהיינו שני, הוא רק מותר לאכול את המעשר שני, שהמעשר שני אינו נפסל ע"י נגיעת שני, משא"כ הככר נעשה הככר עצמה שני? וי"ל שביון שהמטבול הוא שני היה ליאסר לו לאכול מעשר שני כיון שזה נכנס לתוך גופו ונעשית חלק ממנו [מהאדם המא]. ע"פ היוסף דעת שכתב כן ע"פ מרומי שדה חולין לד:],

1. # [ואולי יכולים לפרש, שהק"ו הוא מכל אחד בדינו, כשמדרבים על אדם שהוא טמא מטבול יום, רואים שתורמה הוא יותר חמורה מחולין, ולכן יש ללמוד שבככר שמחמירין לגבי חולין כל שכן שנחמיר בתרומה],

ודיו ליכא למימר [פי' שיהיה תרומה גם שני], דאם כן צטל ליה קל וחומר, דהא שני בתרומה מקרא משמע כי חולין, וקיימא לן (צצ"ק כה). דהיכא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו,

אבני חן למסכת סוטה

השמש וטהר, מכלל דעד השתא טמא, וכלי חרש כמיז (שם ויקרא יא) תנור וכירים יומץ "טמאים" הם (שמותרין בחולין) ופוסלין בתרומה,

כל שכן כבר שני דפסיל טפי מטבול יוס, **שפוסל בחולין** שהוא טמא ואסור בחולין [אינו דין] **דפוסל בתרומה** [וזה הטעם ששלישי פסול בתרומה],

4. [הדיבור דלחלן צריך ביאור], וכלל הספרים כמיז [וכן ברפוס שלנו] הלא השוה שבהן שמונת בחולין ופוסל בתרומה, ולהך לישנא אין אדם יכול לפרש איזהו כלי חרש שמונת בחולין ופסולין בתרומה,

ובדומק גדול יט לפרש כלי חרש המוקף צמיד פחיל, שמזיל על חולין שצמחו, ואין מזיל על התרומה שצמחו,

והרבה מגומגומין, ותשובות [וקשיות] וזיטול שיטת הגמרא יט בדבר, חלא דלא אשכחן דלעו מזיל בתרומה, דצמגיגה (דף כה) אמרין? [אין טמא נילל צמח פחיל, אלא תרומה לא תנן זה],

ועוד אין זה פוסל בתרומה דלא לא פסיל מידי, אלא אינו מגין, ומאליה היא נטמאת מאהל המת,

ועוד כל (ה) ? לא השוה שצמח שאל ללמוד חומר [פ] שלמדין חומר בדבר שלישי משני דברים שיש להם צד שוה חומר, צריך שיהא חומר, וזה קל דקאמר הלא השוה שבהן שמונת בחולין, ואין זו שיטה בכל הגמרא,

וללשון שפירשתי [פ] משא"כ לפי גירסת הספרים הצד השוה שבהן שמונת בחולין הוא דומה לטבול יום ששניהם מותרים בחולין, תצא, [לפי הקושיות שהקשה על גירסת הרפוס, גם לפי פירש"י יש להקשות, ואומר] אל תשיגי מה שאומר [הגמ' לעיל בדף זה] כלי חרש יוכית, שהיה לו להציא הוכחה בדבר הדומה לטבול יום [כמו שהקשה רש"י על גירסת הרפוס, כל צד השוה שבגמרא וכו']

שאע"פ שטבול לחולין פסול לתרומה ? שאין זו תשובה [קושיא] דאין צריך הוכחה אלא לסמור תשובתו שחולה טעם החומרא דפסול תרומה, מפני שהוא אב הטומאה, וקא מהדר ליה כלי חרש יוכית שאין זו חומר זה, ופוסל, וכן שיטת רוב הדיינים,

כי ההוא דכל הצער (חולין קטו) [דאמרין שם] מניין לצער צחלב שאסור בהנאה, קל וחומר, ומה ערלה שלא נעצרה צה עבירה אסורה בהנאה, צער צחלב שנעצרה צה עבירה צביטול, אינו דין שאסור בהנאה,

מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר, חמץ צפסח יוכית, מה לחמץ שבו [שחייב בו] כרת, כללא הכרס יוכית, והא כללא הכרס נעצרה צה עבירה צוריעת, וחמץ צפסח נמי עזר צל יראה, ולא דמו לערלה צקולא דידה, וקא הויא הוכחה,

ודור אחר [שעתיד להתיר את כבר השלישי לתרומה] **פריך, מה להצד השוה שבהן, שכן יש בהן צד חומר** טבול יוס יט צמיו אב הטומאה, כלי חרש מטמא מאוירו [משא"כ כבר אין בה צד חומר],

[וקשה ומה פירכא היא זו, הלא אין לך דין שבתלמוד, שלא נוכל להקשות בו, שיש בו צד חומר? ואומר ר"י דלא פריך ליה אלא במקום שהצד חומר הן משונין, וכו"כ התוס' בכתובות לב. ד"ה שכן בשם ר"י] כמו הכא שהטבול יום הוי במינו

אשר יגע צו הטמא יטמא, ומהכא נפקא לן טמא מת דמטמא [רק] אדם וכלים, (ועל) [דעלג] כרחיק צטמא מת שיש לו טהרה צמקוה כמיז [דרך אדם וכלים שיש להם טהרה במקוה נטמאין להיות אב הטומאה], דהא כמיז לעיל מיניה והוא הטבול על הטמא ורחץ צמים, דבר שיש לו טהרה נעשה אב הטומאה (צמגע טמא מת. רש"י) על ידי מגע המת, ילאו אוכלים ומשקין וכלי חרש שאין לו טהרה,

כלי חרש יוכיח שאין צמיו אב הטומאה [שרק דבר ששייך בו טבילה להיטהר נעשה אב הטומאה ואוכלין ומשקין וכלי חרש כיון שאין להם טבילה אינם נעשין אב הטומאה], ומטמא את התרומה (כשהוא) [שהוא. תנן] [הכלי חרש] ראשון [ועושה תרומה שני],

וכ"ש שפוסלה 3. # [הקושיא היתה דלמא לכן אמרין שטבול יום עושה שני מפני שבא מטומאת מת, או שיש במינו טמא מת, אבל כבר שני לא יעשה שלישי בתרומה, ועל זה אומר שכלי חרש יוכיח שאין במינו אב הטומאה ואפ"ה ראשון עושה שני, וגם שני עושה שלישי, ואולי למדין את זה מדכתיב בכלי חרש "כל אשר בתוכו יטמא" דאמרין במתני' בראש הפרק בדברי ר"ע, אבל לא הבנתי מה כוונת רש"י ש"כל שכן" שפוסלה ?

ובת"צ פירש דס"ד שהכבד שבתוך התנור מטמא קדשים אבל הוא עצמו אינו טמא, שתרומה אינו נטמא אלא באב הטומאה, לכן אשמעינן דכיון דתיאר הכתוב להכבד של תרומה שבתנור טמא, בשם טמא לטמא אחרים, כ"ש שמתואר בשם טמא לעצמו להיות נכלל בהאזהרה],

אף אתה אל תתמה על כך שני, שאע"פ שאין צמיו אב הטומאה יפסול את התרומה להיות שלישי], דטעמא לאו צאב הטומאה תלי,

מה לכלי חרש שכן מטמא מאוירו [פ] בלא נגיעה, ולכן בבוחו לעשות שלישי בתרומה, אבל כבר שני אינו עושה שלישי], [ולבאורה קשה טובא, למה לא הוכיחה הגמ' מאוכל ראשון עצמו דאינו בכלל אב הטומאה, ולא שייך לומר בו שכן מטמא מאוירו, ומה צריך לכלי חרש ? הערות עיי"ש],

טבול יום [כלי שטף שהם טבולי יום] **יוכיח** שאין כלי שטף הראוי לטבילה מטמא מאוירו, ופסיל תרומה [ואפ"ה פוסל את התרומה, הרי שאין הטעם שכלי חרש עושה שלישי, מפני שמתמא מאוירו],

וחוזר הדין לא ראי זה בראי זה טבול יוס כראי כלי חרש, לומר שטעם פסול התרומה תלוי משום שמתמא מאוירו, דהא טבול יוס אינו מטמא מאוירו ופסיל,

ולא ראי זה בראי זה ולא ראי כלי חרש להיות אב הטומאה צמיו, כראי טבול יוס, דליכא למימר טעמא דטבול יוס דפסיל בתרומה, משום דמין אב הטומאה הוא, דהא יתא להא חומרא בכלי חרש ופסיל,

הצד השוה שבהן [שבטבול יום וכלי חרש] צריך אתה למנוא חומר שזה צמניהם לתלות צו טעם פסול תרומה, ומהו לא השוה שבהן [שבטמאין. ד"ם, ע"פ רש"י] שמתמאין [שטמאין. ו'], טבול יוס איקרי טמא דכמיז (ויקרא כב) וצא

אבני חן למסכת סוטה

אב הטומאה, וכן כלי חרס אין לך שום דבר שמטמא באוירו אלא כלי חרס.
תו"ש],

ורבן יוחנן בן זכאי צד חמור לא פריך לא משיב ליה פירכא, הואיל
ואין חומר שצמיחה שזה,

תניא אמר רבי יוסי, מניין לרביעי "בקודש" שפסול ולא אמרינן
טהור הוא כתרומה?

ודין הוא [עושה ק"ו מטומאת אדם לטומאת אוכלין], מה מחוסר
כיפורים טעומאות הנריכות קרבן, כגון זו חזה וזולת ומזרע שמוותר
בתרומה [שהרי כבר העריב שמשו], פסול בקודש [באכילה או בנגיעת
קודש] ציננות ילפינן לה כפרק הערל (דף עד:),

[בכר] שלישי שפסול בתרומה כדלפינן לעיל מטעול יוס [וכלי חרש בצד
השוה] אינו דין [הוא. ד"ם] שיעשה רביעי בקודש,
ולא תימא דיו לזא מן הדין להיות כדון, וימא הכי שלישי שפסול בתרומה דיו הוא
שיהא [שלישי] פסול לקודש [ולא נלמוד שיש רביעי בקודש] ?
דאם כן טעול היה הא קל וחומר, דשלישי בקודש לא אינטריך, (דלא מיציעא כפל
דברים ?), דכי היכי דתרומה אייתימיה [דשלישי פסול] צקל וחומר מטעול יוס,
הכי נמי אמי קודש צהוא קל וחומר [ומה טבול יוס שמוותר בחולין פסול בקודש
לעשותו שלישי, כבר שני שפסול בחולין אינו דין שיעשה שלישי בקודש].

אלא אפילו מן התורה למדנוהו, והיינו דקאמר ולמדנו שלישי לקודש מן
התורה הילכך אי אמרינן דיו איפוך ליה ק"ו כו' # [ומילתא דאתיא מוק"ו טרח
וכתב לה קרא], ורביעי מקל וחומר,

שלישי לקודש מן התורה מנלן? דכתיב ויקרא ז יט וְהַבְשִׁיר
אֲשֶׁר־יֵבֶּ בְּכָל־טֹמֵא ל' א' יֵאָכֵל [בְּאֵשׁ יִשְׂרָף וְהַבְשִׁיר בְּלִטְהוּ ר' יאֵבֵל
בְּשֶׁר],

מי לא עסקינן מי לא מצינן למישמע מינה, דאפי' דנגע בשני נמי קאמר
ואמר רחמנא לא יאכל דהא "צכל" טמא כתיב, ושני איקרי טמא דכתיב
כל אשר צחכו יטמא, והאי צבשר שלמים כתיב דקדש נינהו,

רביעי [וילפינן רביעי בקודש] מקל וחומר כראמור,

אמר ר' יוחנן טעם בריבי [יש לשון "בריבי" הרבה פעמים בש"ס, ויש מי
שמפרש את המשמעות המילולית, שהוא נוטריקון "אב רבי" והאל"ף נשמטת,
כבמילת רבא שהוא רב אבא, רבין שהוא רב אבין, ועוד, יעב"ץ יבמות קה. ויש מי
שפירש שהוא קיצור של "בר רבי" ולעתים מופיע גם ללא "ברבי",

ומכאן מוכיח כמו שכתבו כמה מהמדקקים שהמילה "רבי" יש לקראה בחזיק
תחת ה"ח"י"ש" רבי. הרב בנציון הכהן בחוברת "אור תורה" מרחשון תשנ"ב סימן
ל. יוסף דעת],

טעמו של ר' יוסי שהוא חכם וגדול הדור, שלמד רביעי בקודש איני יודע מה
הוא (שהרי. תו"ש) מקל וחומר זה, שהרי [של מחוסר כיפורים] תשובתו
בצדו [שיש להקשות מטבול יוס, שהוא בצדו של מחוסר כיפורים, שדומה אליו,

והקושיא הוא שכמו במחוסר כיפורים אומר ר' יוסי שעושה רביעי, למה לא נאמר
גם שטבול יוס עושה רביעי, וס"ד דר' יוסי סבר כחכמים [לקמיה] שטבול יוס אינו
עושה אלא שלישי],

[שהרי] אוכל הבא מחמת טבול יוס שנגע בטבול יוס, והוא של קדש או
של תרומה יוכיח, שפסול בתרומה [שנעשה שלישי] מן התורה,

כדפרישית לעיל [רש"י בראש העמוד, מדרכתיב בויקרא יא לב וְכֹל אֲשֶׁר־יִפְלֹעַלְיוּ
מִהֶם | בְּמִתָּם וְיִטְמָא מִכָּל־פְּלִיעָן או' בְּגֵד או' יָעו' ר' או' שֶׁק־פְּלִיעָלִי אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
מְלֹאכָה בָהֶם בְּפָנִים יוֹכֵא וְיִטְמָא עַד־הָעֶרֶב וְנִהְרָה],

דצכלים נמי כתיב הערב שמש לגבי תרומה ואינו אלא לנגיעה [פי' זה שהכלי טמא
אין נפק"מ אלא אם הוא מטמא מה שנוגע בה, ולכן צריך לומר שעושה שלישי]
ואינו עושה רביעי בקודש לרצון דפליגי עליה דאזא שאול [לקמיה],
ולאמר טבול יוס פוסל בקודש [לעשותו שלישי], ואינו מטמא [לעשותו טמא כרי
שיחזור] לפסול את מי שיחזור ויגע בו, [וקשה על לימודו של ר' יוסי],

וקא סלקא דעתא דר' יוסי כרצון סגינא ליה [שאין בקודש אלא שלישי כמו
תרומה], הילכך משוכחו צדו, דא"כ הכי נמי נדרש להאי ק"ו שיפסול אוכל הצא
מחמת טבול יוס את הקודש, ומה מחוסר כפורים שמוותר בתרומה פסול בקודש,
אוכל הנוגע בטבול יוס שפסול בתרומה, [אינו] דין הוא שיעשה רביעי בקודש,

[ומביא ברייתא, שיש בה ג' מחלוקות, ולדברי רש"י ר' יוסי סבר כחכמים בסוף
הברייתא] דתניא אבא שאול אומר, טבול יוס תחילה לקודש
מעלה עשו בקודש לטמא שנים ולפסול אחד להיות טבול יוס אצלו
כראשון לטומאה [הגם שסתם טבול יוס דינו כשני], ויטמא שנים בקדש זה מזה,
שאוכל שנוגע בטבול יוס נעשה שני, ועושה את חצירו שלישי, ושניהם קריין טמאין
שמקלקלין את אחרים, והשלישי פוסל את הרביעי, להיות הוא עצמו פסול, אצל לא
יפסול את אחרים צמגעו,

ר' מאיר אומר [טבול יוס שנגע בקודש] מטמא אחד ופוסל אחד
הרי הוא כשאר שני, שפוסל את התרומה, והנוגע בו [בטבול] נעשה שלישי] פוסל
את הקודש, כך טבול יוס הפוסל את התרומה, הנוגע בו [כלי או אוכל הנוגע בו
נעשה], טמא לקודש, [ולפסול] [ופסול. תנ'] עוד אחד,

וחכמים אומרים [שאין רביעי בקודש, אלא שלישי כמו בתרומה] כשם
שפוסל אוכלי [אוכלין של] תרומה ומשקי [ומשקין של] תרומה,
כך [רק] פוסל אוכלי קודש ומשקי קודש ואין [כלי או אוכל] הנוגע
בטבול יוס פוסל את הקודש, אלא הוא עצמו פסול [הוא נעשה שלישי],

מתקיף לה [ולשון אתקפתא שייך כשמקשה ומשיב האמורא את חבריו מכה
פלפול וסברא בעלמא ולא מכה משנה וברייתא. הליכות עולם שער שני פ"א]

אבני חן למסכת סוטה

ממחוסר כפורים,

אוכל

דף ל' ע"א

שלישי הבא מחמת שני, דשני גופיה אסור בחולין, אינו דין שעושה רביעי בקודש,

[והיה קשה לרש"י מה נפק"מ מנין לומר ר' יוסי דין זה] דשמעין מנייה [שאם היה לומר מטבול יום היה ר"י משמיענו] תרתי,

א. ש"מ אוכל הכא מחמת טבול יום, דסצירא ליה כאלא שאל [דגם מבח טבול יום נעשה רביעי],

ב. פ' שהמעלה שעושה אבא שאלו שטבול יום הנוגע בקודש נעשה שני, ונמצא שמה שנקרא רביעי הוא באמת חמישי, זה לא אמרין בתרומה, אלא אם תרומה נוגע בשני נעשית שלישי ואח"כ רביעי ותו לא],

וש"מ שליש הכא מחמת שני [פ' בתרומה], נתי דמניש צקדש לא אמר דניימי מינה, דקעציד טבול יום, דהתם מעלה דרצון היא, וצקדש מקודש מיירי [אבא שאל], ורבי יוסי מדאורייתא קאמר [שעושה שלישי], אכל רביעי מיהא אייתי מינה [מק"ו], [תוס' כאן צריך לימוד],

[והאי ק"ו הוא עדיף מפי דשמעין ביה תרתי דשלישי עביר רביעי, וגם סבירא ליה באוכל הבא מחמת טבול יום כאבא שאלו, ועוד דלא שייך למימר דיו בהאי ק"ו. תוס' הרא"ש],

וכי תימא משום דאיכא למיפרך, מה לטבול יום שכן אב הטומאה [ולכן אוכל הבא ממנו עושה רביעי בקודש],

הא אייתינה [הביאו'] ר' יוסי מק"ו ממחוסר כיפורים דאיכא למיפרך נמי מה למחוסר כיפורים שכן אכל הטומאה [אלו שמביאין קרבנות כגון זב וזבח] ולא פרכיה דלא חשיב ליה ר' יוסי פירכא, דהשתא דטבול לה חלה לה ההיא טומאה,

אמר רב אסי אמר רב, ואמרי לה אמר רבה בן אסי אמר רב 1. ר"מ 2. ור' יוסי 3. ור' יהושע 4. ור' אלעזר 5. ור' אליעזר כולוהו סבירא להו דאין שני עושה שלישי בחולין [מביא כל תנאים אלו, כיון דר"ע סבר שיש שלישי בחולין, בא לאשמועין שאין חלכה כן, דחלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו. ע"פ תצ],

1. ר"מ דתנן, כל המעון ביאת מים [מבילה] מדברי סופרים כל שהוא טהור מן המורה, ומכמים [בי"ח דבר מתחלת שבת יג:] הוקדשו לזב צמים ולעטרה, כגון הכא ראשו ורצו צמים שאזנין, והאוכל חצי פרס אוכלין טמאין, והידים, שהצרכים טבילה, כולם צמורת שנים [פ' שני לטומאה] הטענים במטמא את הקודש להיות שלישי ועשה רביעי ופוסל את התרומה [כיון שהם שנים פוסלין את התרומה], ומותר בחולין ובמעשר דברי ר"מ,

רב פפא [חי בערך 100 שנה אחר ר' יוחנן שמקשה עליו, שר' יוחנן היה בא"י בדור שני של אמוראים בשנות 250-290 ורב פפא היה בבבל בדור החמישי של אמוראים בשנות 350-375],

ממאי דר' יוסי כרבנן סבירא ליה דמהו תשונה נצדו דילמא כאבא שאל ס"ל, דאמר לטמא שנים ולפסול אחד,

והוא הדין דהוה מצי רב פפא למימר דילמא כר' מאיר סצירא ליה, ואין כאן עוד תשונה דהא עביר רביעי,

5. # [שהיה קשה לרש"י שהק"ו שעושה ר' יוסי הוא בתרומה שיעשה רביעי בקודש, ואבא שאל מרבר על קודש הנוגע בקודש, לכן הוא הולך ומסביר שהחומר שמחמיר אבא שאל שקודש הנוגע בטבול יום, נעשה שני, הגם שהוא רק בקודש הנוגע בקודש, מ"מ גם תרומה הנוגע בטבול יום יהיה שלישי ועשה קודש רביעי],

אלא דכחא נקט, כלומר מאן לימא לן דלא מחמיר כאבא שאל, דילמא כותיה סצירא ליה, דלכול הכא מחמת טבול יום, "אם של קודש הוא" מטמא אחד ופוסל אחד, דההוא דנגע ציה פסיל ליה דאורייתא [והוא שני, ומטמא אחד לעשותו שלישי, ופוסל אחד לעשותו רביעי],

ואפילו הו' קמא [שנגע בטבול יום] "תרומה" פסול לקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים, כדריש רבי יוסי לעיל [כמו שדורש לעיל בן דורש כאן], ודריש ליה נמי הכא [הכי. תו"ש], ומה מחוסר כפורים שמומר בתרומה פסול [לקודש] [צקדש]. רש"ש], אוכל תרומה הכא מחמת טבול יום שפסול בתרומה אינו דין הוא שיעשה רביעי צקדש,

[והיכא] [דהיכא] דהוה ליה דקודש [וחזור ליתן טעם למה בקודש מטמא שנים ופוסל אחד] עבוד רצון מעלה שטמא אחד [חזין מזה שנגע בטבול יום] ויפסול אחד?

[ומתריץ דמזה שלומר ר' יוסי רביעי בקודש ממחוסר"כ ולא מטבול יום רואים דלא סבר כאבא שאל] אי סלקא דעתך כאבא שאל ס"ל [לר' יוסי] [ד]מקל וחומר דמחוסר כפורים פסיל לקמא [פ' שגם טבול יום הנוגע בתרומה, הגם שאינו נעשה שני בקודש, מ"מ הוא נפסל מדאורייתא, ונעשה שלישי] וממעלה דרצון מטמא ליה [לתרומה, כדי שיעשה עוד רביעי בקודש], כיון דמדאורייתא פסיל ליה לההוא דנגע ציה,

[למה עושה ר' יוסי ק"ו ממחוסר כיפורים, ששלישי עושה רביעי בקודש, הלא גם מטבול יום יש לעשות הק"ו] לייתיה לרביעי בקודש, מאוכל שבא מחמת טבול יום,

6. # [דבשלמא אי ר' יוסי סבר בחכמים שאין אוכל שנגע בטבול יום עושה רביעי שפיר, שלכן צריך ללמוד ממחוסר כיפורים, דמחוסר כיפורים עושה רביעי, אלא אי גם טבול יום עושה רביעי, למה עושה ק"ו ממחוסר"כ ולא עשה הק"ו מטבול יום],

[וכך נלמוד] ומה אוכל הבא מחמת טבול יום [שהוא שלישי], דטבול יום גופיה שצא [שלישי זה] מכחו מותר בחולין, אמרת [ששלישי זה] עושה רביעי בקודש כלומר פוסל את הקודש מקל וחומר

אבני חן למסכת סוטה

וחכמים אוסרין [בארם שני לאכול] **במעשר** [שני] צאכילה אכל נגיעה שרי, וחולין אף לאכול, והכי אמרין? [במגינה (דף יח), והוא הדין נמי דלרבנן אין שני עושה שלישי בחולין, והאי דלא חשיב להו, לפי שלא נפרשו שמונת, ור"מ ומתלוקמו קאמר,

2. ר' יוסי הא דאמרן [לעיל], דאם איתיה דשלישי [רחולין] נעשה שלישי מן התורה ליייתיה לרביעי בתרומה מק"ו מטבול יום כדאיתיי לשלישי לעיל [בט. בסוף העמוד] משני בחולין וחמישי בקודש מרביעי בתרומה מק"ו ממחוסר כיפורים, כדאיתיי לרביעי לעיל [בט:] משלישי בתרומה,

3. רבי יהושע, דתנן [מובא חולין לג:]: **רבי אליעזר אומר האוכל אוכל ראשון** חזי פרס מאוכל ראשון [נעשה האדם] **ראשון, שני שני, שלישי שלישי,**

רבי יהושע אומר האוכל אוכל ראשון, ואוכל או אוכל **שני** [הרי הוא] **שני**, מאכל ראשון לא עביד ליה ראשון אלא שני, שאין האוכל חמור כמאכל, אכל מאכל שני עושה אותו שני, והתם [חולין לד.]. מפרש טעמא, מנינו שהשני עושה שני על ידי משקין [מגזירה דרבנן],

[אבל אם אוכל שלישי נעשה גופו שני רק לקודש, שעושה שלישי ורביעי, אבל לגבי תרומה אין כאן שום טומאה עוד, וגם שלישי אינו עושה], האוכל אוכל [חולין] שנעשו על טהרת התרומה כדמפרש לקמיה **שלישי נעשה גופו שני בקודש**, שאם יגע בקדש יטמאנו לפסול עוד אחד, והתם מפרש טעמא **ואין שני בתרומה** [פ'] אם אוכל שלישי אינו מטמא או פוסל תרומה, וכל הנך טומאות מדרבנן נינהו,

צאחו חולין אמרו שהאוכל שלישי שלהן נעשה שני לקדש בחולין שנעשו על טהרת תרומה שציעהים כהן ורגיל בתרומה, וקיבל עליו לאכול חולין שלו בטרת תרומה, כדי שיהא רגיל לתרומותיו בטרת הזקוקה להן, הילכך משכחת בהו שלישי, דבחולין אחרים לא משכחת שלישי,

[ומדייק] **על טהרת התרומה אין, (על טהרת הקודש) [חולין גרידא. רש"י]** לא ה"ג על טרת תרומה אין, חולין גרידי לא, ומאן דגריס על טרת הקדש לא, הכי מפרש לה, על טרת הקדש לא, דהו להו חולין גרידי שהמתפס חולין לטהרת הקדש בטלה דעתו ואין בדבריו כלום **אלמא קסבר אין שני עושה שלישי בחולין,**

4. ר"א דתניא, ר' אליעזר אומר שלשתן שוין הנך דמפרש להו, ראשון של חולין וראשון של תרומה וראשון של קודש **הראשון שבקודש** ושבחולין ושבתרומה,

מטמא שנים [שעושה שני ושלישי] **ופוסל אחד בקודש**, דהיינו רביעי,

מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה דהו ליה שלישי,

ופוסל אחד בחולין דהו ליה שני,

ותנא דפליג עליה סבר, ראשון של חולין [ואולי גם ראשון של תרומה ?] לא איל בקדש עד רביעי, שאין קדש צא לידי רביעי אלא אם כן היה ראשון של קודש, ומיהו שמעינן מינה דאין שלישי בחולין,

5. ר' אליעזר דתנן, ר"א אומר חלה ניטלת מן הטהורה על **הטמאה** רשא דמתני' במסכת חלה (פ"ג מ"ז) הכי, שיעור חלה אחד מכ"ד, נטמאה עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממ"ח [ביון שהולך מביילא לאיבוד], נטמאת בזויד אחד מכ"ד, שלא יהא חוטא נשכר,

ר"א אומר היכא דנטמאת מזידה תלש אחרת בטרהה, ומטול מן הטהורה על הטמאה,

[ו ?] משום דמזזה לחרוס מן המוקף,

ביצד כיצד תעשה שיהא מן המוקף וטהורה?

שתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה, נוטל כדי חלה נוטלת כדי חלה הטמאה **מעיסה שלא הורמה חלתה** מעיסה הטהורה, עד שלא הורמה חלתה, דאי הורמה חלתה דטהורה, הו לא מצי לאפרושי מן הפטור על החיוב, ולא חייל עליה הו שם חלה,

ונותן **"פחות מכביצה"** [עיסה טהורה, שנשך מהעיסה הטהורה חוץ ממה שתורם חלתה] **באמצע** [בין השני עיסות, וע"י זה הם כמו עיסה אחת] **כדי ליטול** [לחרוס] **מן המוקף** מוקף לשון ממוצר ומקורב, כמו אין מקיפין שמי חציות במסכת ביצה (דף לז), ומקרא נפקא לן [שצריך לחרוס מן המוקף] והרמותם ממנו, מן המוקף לו, בספרי,

הילכך צריכה, @ להקיק החלה אצל העיסה קודם שתקרא לה שם, והכי מקיפה לה, נותנת [החלה] דעריצה לצד אחד [ושתי העיסות הם מצד אחר], ונותנת [האשה] מן העיסה הטהורה [ראה הגהות הב"ח שלא דוקא מן העיסה הטהורה] פחות מכביצה בין החלה הטהורה ובין העיסה הטמאה, והאמצעית נוגעת בשתייהן ומצרפתן, וקורא שם על החלה [שהופרש מן העיסה הטהורה, מלבד מה שלקח ממנה עיסה לחבר שתי העיסות] ומסלקת עס קריאת השם,

ופחות מכביצה אינו מטמא את החלה, ואע"פ שהוא עצמו מקבל טומאה, כדמניא בתורת כהנים, מכל האוכל (אשר יאכל. תנ) מלמד שהוא מיטמא בכל שהוא, יכול יטמא לאחרים בכל שהוא?

ת"ל אשר יאכל, ודרשינן ליה דפרק בתרא דיומא (דף פ) אוכל הנאכל צבת אחת, ושיערו חכמים אין בית הצליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת,

דף ל' ע"ב

וחכמים אוסרין כדבעין לפרושי טעמא, **ותניא כביצה** ותניא דברייתא דאליצא דר' אליעזר ונותנת אף כביצה באמצע, ואפ"ה לא מטמא לה לחלה עד שלא נקרא עליה שם,

אבני חן למסכת סוטה

דאורייתא ומר סבר דרבנן:

ת"ר, בו ביום דרש רבי עקיבא, בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, כגדול המקרא את הלל מקרהו לציור להוציאן ידי חובתן והן עונין אחריו ראשי פרקים שהוא ראש הפרשה על כל דבר שהוא אומר עונין אחריו הללויה, דתנן במסכת סוכה (דף לח) מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו הוא עונה אחריהן, מה שהם אומרים, ואם היה גדול מקרא אותו, עונה אחריו הללויה,

משה אמר שמות מו' אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, והן אומרים אשירה לה' [השתמשו בראש השיר לענות על כל פסוק],

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר כקטן המקרא את הלל, והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, והן אומרים כי גאה גאה,

רבי נחמיה אומר כסופר מלמד חינוקות, והוא מדיר צבית הכנסת הפורס על שמע בבית הכנסת לעשרה העדים שהוא פותח תחילה פורס לשון פרוס החג, לפני החג (שקלים דף ה) מתחיל בצרכות שלפני קריאת שמע והן עונין אחריו וקורין כולן יחד, וכך שרפה רוח הקודש על כולם, וכוונתו יחד את השירה ככתבה,

במאי קמיפלגי? רבי עקיבא סבר לאמר אמילתא קמייתא [קאי] שערין תמיד אשירה לה', ורבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי סבר, לאמר אכל מילתא ומילתא, ור' נחמיה סבר ויאמרו אמשה ויני ישראל קאי ומשמע דאמור כוליהו בהדי הדדי, לאמר דפתח משה ברישא הכי קאמר ויאמרו כולם, אחר שגרשו לאמר, דהיינו אחר שפתח חכם,

תנו רבנן, דרש רבי יוסי הגלילי, בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, עולל גדול מיונק כדכתיב (שמואל א טו) מעולל ועד יונק, ודרך המקרא לומר כן כלומר כלה הכל מן החשוב עד הגרוע, כמו משור ועד שה (שמואל א טו) מוטל על ברכי אמו, ותינוק יונק משדי אמו,

כיון שראו את השכינה, עולל הגביה צוארו, ותינוק שממך דד מפיו ואמרו זה אלי ואנוהו, שנאמר תהלים ח מפי עוללים ויונקים יסדת עוז,

היה רבי מאיר אומר, מנין שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה? שנאמר

דף ל"א ע"א

סבריה הני דבי מדרשא דבעו למשמע מינה דר' אליעזר אין שני עושה שלישי בחולין, ס"ל אידי ואידי [בדמפרש המשנה והברייתא] הן דברייתא נמי אליבא דרבי אליעזר דשני כבינה, ומתני' דאמר פחות [מבבבצה], תרומיהו בעיסה ראשונה העיסה הטומאה ראשונה לטומאה היא, ואפי"ה קאמר ר' אליעזר דברייתא כבינה, ואפי"ה דמיטמאה אמצעית [העיסה שנתן ביניהן לחברם] מחמת ראשונה והוא לה שניה, לא הדרא ועבדא לה לחלה עד שלא קרא עליה שם [אינו עושה אותה] שלישי, ואפי"ה דמעיסת חולין הטבולין לחלה הוא, דכ"ע בין לר' אליעזר בין לרבנן וחולין הטבולין לחלה, לא כחלה דמו למיהוי עלה תורת תרומה,

מאי לאו בהא קמיפלגי רבי אליעזר ורבנן דמר דר' אליעזר דשני סבר אין שני עושה שלישי בחולין, ומר סבר ורבנן דאסרי סברי שני עושה שלישי בחולין, ואיטמא לה חלה לפני קריאת השם, ואפי"ה דחולין הוא, ואשתכח דפסיק לכהן חלה טומאה בחזקת שהיא טהורה, ותנא דמתני' דאמר לר' אליעזר פחות מכבינה, לאו משום דאית ליה שני עושה שלישי, אלא משום דכמה דאפשר למעוטי טומאה דאמצעית ממעוטי, דאסור לגרום טומאה לחולין, אלא משום תקנת תרומה הוא דשני, והא אפשר דהכי, אי נמי משום דילמא לא מיודע דה, שלא תגע חלה באמצעית זו אחר קריאת השם, ותכמיס אסורין דילמא אחי למיעבד כבינה, ומטמא אמצעית, והדרא ומטמא לחלה,

אמר רב מרי בריה דרב כהנא לא דכולי עלמא ואפילו לרבנן אין שני עושה שלישי בחולין, והכא בחולין הטבולין לחלה קמיפלגי, מר סבר כחלה דמו והאי דקאסרי רבנן משום דקאסרי חולין הטבולין לחלה כחלה דמו, ומיפסקי משום שם שלישי, ומר סבר לא כחלה דמו,

ואיבעית אימא דכולי עלמא חולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו, ואין שני עושה שלישי בחולין, והכא במותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל קמיפלגי,

מ"ם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ומר סבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל טעמא דרבנן דאסרי, משום אמצעית הוא, דמיטמא מחמת העיסה שהיא ראשונה, וקאסרי אסור לגרום טומאה לחולין משום תקנת תרומה,

ור' אליעזר סבר מותר לגרום טומאה לאמצעית, כדי לתקן חלה בטורה, ותנא דמתניתין ותנא דברייתא אליבא דר' אליעזר נמי דהא פליגי, דתנא דמתניתין סבר אפי"ה דמותר לגרום לה טומאה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי לא מפשינן להו לגרום להן טומאה בחנם, והא אפשר דהכי, הלכך כבינה לא, דחשיב, ותנא דברייתא סבר כיון דמותר לגרום לא שנה שיעורא דבא ולא שנה שיעורא זוטרא דאפילו בכדי צינה נמי מותר לגרום,

אי נמי תנא דמתני' סבר דילמא נגע חלה באמצעית אחר קריאת השם, ותנא דבא לא חייש:

[שנינו במשנתנו] בו ביום דרש רבי עקיבא וכו': במאי קא מיפלגי ר"ע ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי? מר סבר תחומין

אבני חן למסכת סוטה

האי לדסמיד ליה, והאי לדסמיד ליה,

הנהו תרי תלמידי דהו יתבי קמיה דרבא, חד אמר ליה אקריין בחלמאי תהלים לא כ מה רב טובך אשר צפנת ליראיך [פעלת לחי'ים כה נגד בני אדם], וחד אמר ליה אקריין בחלמאי תהלים ה יב וישמחו כל יחדו כי כה לעו'לם ירננו [ותסד עלימו'] ויעלצו כה אהבי שמך ספיה דקרא ויעלזו כה אוהבי שמך,

אמר להו תרויכו רבנן צדיקי גמורי אתון, מר מאהבה ומר מיראה:

[בירושלמי (ברכות פ"ט הל' ה') ר"ע הוה מתדין [היה נדון פ'] היה מתיסר ביסורין] קמיה מורנוסרופוס הרשע, אתת עונתא [הגיע הזמן] דקרי' שמע, שרי קרי וגחך [התחיל ר"ע לקרות ושחק], א"ל [מורנוסרופוס] סבא סבא או חרש [עושה כישוף שלא תרגיש ביסורין. ע"פ פני משה] אתה או מבעט ביסורין את [אתה שוחק להבעיסני], א"ל תיפת רוחיה דההוא רשיעא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא, אלא כל ימי הייתי קורא הפסוק הוה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, [קיימתי המצוה דבכל לבבך] רחמתיא בכל לבי [שאהבתי את ה' בכל לבבי] רחמתיא בכל נפשי רחמתיא בכל ממוני, לא הוה בדק ליה [בירושלמי הגירסא לא הוה בדק לי, שאמר ר"ע על עצמו שהקב"ה לא ניסה אותו עדיין] וכיון דמטי ליה בכל נפשיה [שהרשע היה מייסרו, והגיע לו הזמן להתנסות בהמצוה של בכל נפשך], ואתאי עתהי דקרי' שמע [וגם יחד בא הזמן של קריאת שמע] ולא אפילגי עליה [לא עברתי עליה, ועמדתי בנסיון] בגין כן אנא קרי וגחך, [לא הספיק לומר עד שפרחה נשמתו. ירושלמי. תוס'],

פרק שישי מי שקינא

[פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון, לאחר אותה בבא דאלו אסורות לאכול בתרומה, ואח"כ היה לו לשנות כיצד עושה לה, וכל הסדר, אבל תימה דלאחר ששנה שברקוה המים הוא חוזר לקינוי. תוס'],

מתני': מי שקינא [משקינא. ד"ס] לאשתו ונסתרה אס לאמר שקינא לה נסתרה, אפילו שמע מעוף הפורח שנסתרה,

[ששמע "פאפאנייא" שאומר שנסתרה, ודרך העוף הוא לחזור ולדבר מה ששמע מאדם מדבר, ואף זה ודאי כך שמע גם הוא מאדם. יבין], [שיש לו ראיה מצפצוף העוף. פירה"מ, והמאירי מעתיק דברי הרמב"ם אפי' הבין מועפפות העוף שהיא נסתרה],

[בילקוט המאירי מפרש שעוף הפורח היינו דשמע שזינתה והוא ע"פ הגמ' ברכות נו: על מי שבא לפתור חלומו ואמר "חזאי עורבי דהדרי לפורייה, אמר ליה: אשתך זנתה מאנשים הרבה],

תהלים סח במקהלות כשנקלו על הים ברכו אלהים ה' ממקור חַי אומם שצמקור ישראל (והא לא חזו, אמר רבי תנחום כרם נעשה להן כאספקלריא [כן לשון זה סוכה מוה; ויבמות מט:]: המאירה וראו):

[והא לא חזו וכו', ובאמת תקשי דבלא"ה במעי אמו פיו סתום, עי' גדה ל', ועל כרחך על מעשה נסים לא שייך שום קושיא, וצ"ל דרוצה לבאר איכות הנם, וכדמסיק כרם נעשה וכו'. תורה הקנאות],

[איספקלריא מאירה ושאינה מאירה. סודם עמוק ונשגב וידועים לבעלי האמת, שיש להם הי"ו במעמד הר סיני בדרכיב [דברים ד, לו] מן השמים השמועך את קולו וכו' וסודם לידועים חן. ריטב"א יבמות מ"ט ע"ב,

ראה כלים פרק ל' משנה ב' אספקלריא ושם פירושה "שפיגעל" # וצ"ע מה ענין שפיגעל לראיה בהירה?],

[שגיגו במשנתנו] בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנום שלא עבר איוב כו': וליחזי האי לא אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא, אי בלמ"ד וי"ו כתיב לו הוא ואמאי אמר הדצר עדיין שקול?

וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא, אלא מעתה ישעיה סג בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא, וכ"ת ה"נ וה"ק קרא אינו חושש לנרמס ולא נר צה והכתיב ומלאך פניו הושיעם? אלא (לאו) משמע הכי ומשמע הכי,

תניא רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים באיוב, ונאמר ירא אלהים באברהם כי ירא אלהים אלה (בראשית כג), מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה, אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה,

ואברהם גופיה מנלן? דכתיב ישעיה מא זרע אברהם אוהבי,

מאי איכא בין עושה מאהבה, לעושה מיראה?

איכא הא דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה תלוי וכומו לדוכומי להגין עליהם עד אלפים דור לאלף דור, וזה תלוי לאלפים דור,

הכא כתיב שמות כ לאלפים לאהבי סמך אוהבי לאלפים ולשומרי מצותי, והתם כתיב דברים ז ולשומרי מצותיו לאלף דור ואידך קרא סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מיראה, ואין אלו דומין לפרוש מאהבה לפרוש מיראה (לעיל כג:): דהנהו מאהבת שזר ומיראת פורענות, הקללות והעונשין, והכא מאהבת המקום ומיראתו [פי' יראת הרוממות], (שמוראו גדול ומוטל על הצרכים) [שמוראו וגדלו ואימתו מוטלת עליו. רע"ז],

התם נמי כתיב "לאוהביו" ולשומרי מצותיו לאלף דור?

אבני חן למסכת סוטה

טעמא אמאי סנו לה, ואינן נאמנות לה לשום עדות שהיא לרעתה [ומכל מקום] הרי אלו נאמנות לה לעדות זו, שהתורה האמינה כל עדות שיש בה, ומיהו ולא לפוסלה מכתובתה הואיל וסוגלות אותה אלא שלא תשתה,

שהיה ברין שלא יהא נאמן בה עד אחד, אם לא מגזירת הכתוב ומה אם עדות ראשונה סמירה שאין אוסרתה איסור עולם אלא עד שמשמה אינה מתקיימת בפחות משנים כדכתיב למימר מגזירה שזה ורבי יהושע היא, עדות אחרונה טומאה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים,

תלמוד לומר במדבר ה ועד אין בה, כל עדות שיש בה נאמן בה, ובגמרא ילפינן לה דהכי קאמר, תרי לית בה אלא אחד, וקאמר והיא לא נמפשה למיסרה, אלמא מהימן,

קל וחומר לעדות הראשונה מעתה, ומה אם

דף ל"א ע"ב

עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם כדאמר (לעיל ב. מניח לך הכתוב שהפסק אסורה) נקוטה ספק מנעמאה ונעמאה, וכ"ש ודאית הרי היא מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד,

תלמוד לומר דברים כד כי מצא בה ערות דבר, ולהלן הוא אומר דברים יט על פי (שנים) [שני] עדים יקום דבר, מה להלן על פי שנים אף כאן פי שנים,

עד אומר נטמאת, ועד אומר לא נטמאת אוקי חזי דהדי חזי והרי היא כספיקא ושותה, אשה אומרת נטמאת, ואשה אומרת לא נטמאת, היתה שותה,

אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת כלומר לא נטמאת בפניך, כשנצלת ומנצלת שנסתרו יחד, גם אנו היינו עמך, ונפנינו לא נטמאת [אנו ראינו רק סתירה ולא טומאה], הרי נסתלק העד הזה, ונעלו דבריו מפני השנים, והרי היא כספיקא אם נטמאת קודם שבאו אלו ומנצלו ו היתה שותה ובגמ' מפרש למאי איצטריכו כל הני דבי,

שנים אומרים נטמאת, ואחד אומר לא נטמאת, לא היתה שותה:

נב: האי תלמוד לומר [שאומר במשנה, ומביא הדרש של דבר דבר] כי מצא בה ערות דבר, [הלא] ת"ל בה, בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה מיבעי ליה למאי איצטריך גזירה שזה [דדבר דבר] הא כתיב גבי טומאה ועד אין בה, ומיעוטא הוא בה עד אחד נאמן, ולא בעדות אחרת, והוא לא עדות סמירה כשאר כל עדות שנתורה?

[ובתוס' שאנץ פ' עוף הפורח היינו עד אחד אפילו עבד ואפילו שפחה], [ובתוס' הרא"ש הלכך נראה כפירוש הרשב"ם שמע מעוף הפורח היינו קול, כמה דאת אמר כי עוף השמים יוליד את הקול וכו'].

[בבעל הטורים ויקרא ד יג, ונעלם מעיני אישה זהו שאמרו אפי' שמע מעוף הפורח שנממאת שוב אין המים בודקין אותה, זה הוא ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים שאפי' שמע מעוף השמים והעלים עצמו כאלו לא ידע שוב אין המים בודקין אותה], [מעוף הפורח שדרך פריחתו חותך האויר, ונשמע הקול מלמעלה, כמו"ש על חכמת הטייר, אבל אין לפרש ששמע מעוף המצפצף עצמו, דהויא צפצוף מיקרי למאי נסבי פורה. לחם שמים],

יוציא ויתן כתובה ורבי אליעזר לטעמיה דאמר צפ"ק (לעיל ב. סוף העמוד) סמירה לא צעיל עדות [דילפינן מועד אין בה], ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין, דהיינו נמי כעוף הפורח, דאיתקש [סמירה. רע"ז] לטומאה, דכולהו מהימני בה, הילכך נאסרה עליו ואם אינו רוצה להסקותה [משמע שאם ירצה היה יכול להשקותה ע"י זה, וקשה דא"כ ה"ל למיתני ישקנה? וראה רש"י] יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר,

רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה [נשים שטוות לאור הלבנה, ומפחד בלילות מתקבצות לטוות יחד, ומדברות יחד דברים של יום, ואורחא דמילתא נקט. יבין],

[אע"ג דמסתמא הם מהנשים הפחותות העניות שאין להם גר שדרכם להוציא שם רע על מי שאינו עושה עמהם חסד. הון עשיר. יל"י], [מוזרות היינו נכריות, כמו מוזר הייתי לאחי, כלומר שאינן ניכרות מי הן, אין השומע דבריהן יכול לומר נשים הללו דברו כזאת על פלוגית. לחם שמים], כלומר משום סמירה שאין בה צ' עדים אינה נאסרת עליו [פ' אם אין שני עדים שנסתרה אינה נאסרת על בעלה], ור' יהושע לטעמיה דאמר משקה על פי שנים [אבל משום אחד אינה שותה], מיהו כשישאו ויתנו מוזרות בלבנה צפריטותה [במעשה פריצות שלה], מכוונת הדבר ומנא, דהא אפילו מיהו לא דקי לה, כדמצינן צפ"ק (לעיל ו) וטהורה היא, ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה,

[וממשיך ר' יהושע] אמר עד אחד אני ראיתייה שנממאת בלילה סמירה שהיא על פי שנים עדים לרבי יהושע, ולרבי אליעזר ע"פ עוף הפורח [בא עדות ואמר שהוא הסתכל לתוך מקום הסתר שהיו שם, וראה שזינתה] לא היתה שותה, דעד אחד נאמן בה [באן סוף הדיבור],

ולא עוד אלא אפילו עבד אפילו שפחה, הרי אלו נאמנין, אף לפוסלה מכתובתה אף להפקידה כמזמנה, שרגלים לדבר, ומקראי ילפינן לה לקמן במתני', [ורש"י מבסיר מה הלשון "אף"] שלא תשתה ולא מטול כמזמנה,

חמותה, ובת חמותה [אחות בעלה], וצרתה, ויבמתה [שוועגריין] אשת אחי בעלה [שני אחים ראובן ושמעון, ולהם נשים רחל ולאה], אף היא כצרתה וסוגלתה שדואגת הימנה שסופה להיות צרתה, [רחל אשת ראובן אומרת, על לאה אשת שמעון] אם ימות בעלה [שמעון] בלא בנים תמיינס לבעלי, ובת בעלה מאשה אחרת, אלו חמש נשים שונאות אותה, וביצמות (דף קי) מפרש

אבני חן למסכת סוטה

העיד עדותו ויאל, דמו לא מצי מד לאכחשיה,

[ומביא מדרגתו במשנתו להקשות על ר' חייא] תנן עד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת, היתה שותה, [ומדייק] הא חד וחד על כרחיך לא היתה שותה תנא צרישא [כמו דאוקמה עולא ורב יצחק], דאי היתה שותה קמי [כדאמר ר' חייא] הא מו למה לי, השתא צמד הוה הכחשה, מרי מצעיא, פשיטא דאין אחד במקום שנים, וממני' לדיוקא דידיה תנא ליה [דברירשא גרסין לא היתה שותה, דמיירי בזה אחר זה, דאולי' לב"ע סבירא להו הא דחילק ר' חייא בין בבית אחת לזה אחר זה], דאי לאשמועינן היא גופה, פשיטא, דלא איצטריך תיובתא דרבי חייא?

אמר לך רבי חייא וליטעמך דסנידא לך דממני' לגופיה לא איצטריך, דהא פשיטא דאין א' במקום שנים, ולדיוקא אמת אימא סיפא סיפא מאי מדיק מינה שנים אומרים נטמאת, ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה [הא סיפא זו ודאי מוותרת, ועל כן גם מרישא ליכא למדיק, והא דתני רישא וסיפא מוקשה חגבי' לקמיה ומתרחץ לה?]

אלא ממני' לא לדיוקא אמת אלא לאשמועינן היא גופה איצטריך כולה בפסולי עדות דשנים דקא תנא בפסולי עדות קאמר, כגון נשים או עבדים ואשמועינן דשתי נשים מצטלות דברי עד א', בין צרישא בין בסיפא,

ולקמן פריך מרמי למה לי, והאי דלא שני ר' חייא מניעתא צוה אחר זה [פ' דברירשא מיירי בבית אחת וגורם היתה שותה, ובמציעתא לא היתה שותה דמיירי אפילו בזה אחר זה] [דלעולם במקום שנים לא האמינה מורה עד אחד] [ואין אין לדייק הא חד וחד לא היתה שותה, דאח"כ דבן הוא בזה אחר זה] ? משום דקא דייק ממני' צבת אמת [פ' שמואלשון המשנה משמע דמיירי שבאו העדים יחד] דקמי' ושנים אומרים לא [ר' חייא] [נטמאת], אלמא צבדי הדדי קאמו, [דלעולם במקום שנים לא האמינה מורה עד אחד],

ור' נחמיה היא, דתניא רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות, [מכאן ואילך הם דברי חגבי' ולא דברי ר' נחמיה. כ"ה לפי רש"י לקמן לב.]. ועישו שתי נשים באיש אחד, כשני אנשים באיש אחד הוציאו לעדות זה מכלל כל עדות שבתורה, לפיכך פסולין וכשירין שוין צה, והלך אחר רוב דעות המעדיין בדבר,

ואיכא דאמרי, כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו, ואחר כך צאו אפי' מאה נשים נמי, כער אחד דמיינן והוה ליה קמא שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים ואינה שותה,

דף ל"ב ע"א

והכא במאי עסקינן דקמי' עד אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה, ואוקימנא בפסולי עדות, וצין צבת אחת בין צוה אחר זה, כר' נחמיה, ועל כרחיך דצוה אחר זה איצטריך עיקר לאשמועינן, דאי צבת אחת מאי

הכי נמי קאמר, תלמוד לומר בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה, וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה עד א' שהעיד, על אשה שלא קינא לה בעלה, ואמר [והעיד ש] נטמאת דלא מהימן עד אחד מנלן מניין דלא מהימן, ולא אמרינן אטומאת אשה הימניה רחמנא, לא שנה לאחר קינוי ולא שנה צלא קינוי?

[על זה מחרין] נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר, מה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים וכי הימניה רחמנא אטומאת אשה שאתר קינוי, וש עידי סתירה שנים, ועד מעיד שנטמאת, שרגלים לדבר, וצפרק קמא [לעיל ג] פרכינן והא כי כמיז קינוי צתר הכי כמיז ? ומשינן ועבר כמיז שכבר עבר:

[שנינו במשנתנו] עד אומר נטמאת: טעמא דקא מכחיש ליה [עד אחד], הא לא קא מכחיש ליה עד אחד מהימן,

הוא הדין דהוה ליה למצעי ארישא, דקמי' צהדיא אחר אומר אני ראיתייה שנטמאת לא היתה שותה, אלמא מהימן ? אלא משום דצדי לאקשווי עלה כי מכחיש ליה מאי הוה, הא הימניה רחמנא להאי דאמר נטמאת כצי מרי, והוה ליה האי דמכחיש ליה חד, ואין דבריו של אחד במקום שנים,

מנהני מילי?

דתנו רבנן במדבר ה ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר, אתה אומר בשנים או אינו אלא באחד, תלמוד לומר דברים יש לא יקום עד אחד באיש וגו' ממשמע שנאמר לא יקום עד איני יודע שהוא אחד מה תלמוד לומר אחד, זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים הרי הוא כשנים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד, ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד, והיא לא נתפשה אסורה,

[ומקשה] וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן, אידך היכי מצי מכחיש ליה,

והא אמר עולא, כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים?

אלא אמר עולא תני לא היתה שותה, וכן אמר רבי יצחק לא היתה שותה,

ורבי חייא אמר היתה שותה,

[ומקשה אי הכי] לרבי חייא קשיא דעולא דכיון דהאמינה מורה, הרי העמידו במקום שנים?

לא קשיא כאן בבית אחת ממני' [דתני שאחד יכול להכחיש את עד אחד] כשהעידו שניהם צחוק כדי דיצור, דצטלו דבריו מיד, דלא נתקיימה [עדותן] [עדותו ?] צ"ד, כאן והכא האמינהו מורה שנים בזה אחר זה כגון אם

אבני חן למסכת סוטה

ואדרבה אם נאמר שתשתה חוה קולא לגבה דלמא תצא זכאה, וזה ג"כ קולא להתיר למוחק את השם. רש"ש], **לא אולינן** צמר רוב דיעות צפסולי עדות והיכא דשמים אומרות נטמאת ואחד אומר לא נטמאת כיון דאיכא הכחשה כל דהו נמא אוקי האי לצהדי הנך ואוקי מילתא אספיקא ומשתה קב"ל:

הלך אחר רוב דיעות איכא, צמד ומד נמי היטה שומה [אלא] צהדי עסקין [וקשה דלעיל לא: פירש"י "דקא דייק מתני' בבת אחת" ? וראה שם בהגהות הב"ח אות (ב)], **כגון דאתאי אשה מעיקרא** דההוא דאתא מעיקרא ואמר נטמאת אשה הויה, הילכך אפי' צוה אחר זה, אמו תרמי ומצטלי לה,

ותרצה לדרבי נחמיה הכי דהא דאמרן לעיל ועשו שמי נשים צאיש אחד כו', לאו סיפא דמילתיה דרבי נחמיה הוה, אלא פירושא דמילתיה הוה דאנו [מ?]פרשין לה הכי ר' נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דיעות, [והגמ' מפרשת] ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד,

אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי כלומר כי מד ומד,

ואי צבת אחת אמו, אוקי תרי [נשים] לצהדי מד [איש], ואוקמיה אספיקא, ואי צוה אחר זה וההוא דהאמינה תורה [איש אחד] קדם ואתא צרישא, הוה ליה כשנים והנך [שתי נשים] כמד ואין דצריהם צמקומו, והיכא דשמים אומרות נטמאת, ועד אחד כשר אומר לא נטמאת, היטה שומה דמי מד ומד נינהו, וממניתין דקמי [בסיפא] לא היטה שומה, כגון דההוא מד הוה פסול [אשה וכדומה].

ר' נחמיה :

כולה בפסולי עדות, והלך אחר רוב דיעות, ומתני מיירי בבת אחת, [ועשו שתי נשים באיש אחד, כשני אנשים באיש אחד],	איכא דאמרי וכו', והכא במאי עסקין דאתי אשה מעיקרא, [אבל אין איש ואשה שוין],
עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת היתה שותה	אשה מבטלת עדות אשה אפילו צוה אחר זה,
עד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת, היתה שותה	אולינן בתר רוב דיעות, שני נשים מבטלות מה שאמרה אשה אחת אפילו צוה אחר זה,
שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה	אולינן בתר רוב דיעות, אשה אחת אינה מבטלת מה שאמרו שתי נשים,
שתי נשים באיש אחד	הלך אחר רוב דיעות כי פלגא ופלגא,

[ומקשה] ותרתי בפסולי עדות למה לי למתני מתני' הלך אחר רוב דיעות?

מהו דתימא כי אולינן בתר רוב דיעות לחומרא שמשטה אבל לקולא להקל מעליה שלא משטה [לא הבנתי, דהא קודם שנמחקת המגילה הרשות בידה שלא תשתה, ואפי' לאחר שנמחקת אם תאמר טמאה אני,

פרק שביעי אלו נאמרינן

[כל הדרשות שלמדין מהן שצריך לומר בלשון הקודש דוקא, והדרשות שלמדין שנאמרינן בכל לשון, דרשו חכמים לאחר שהיה מקובל להם מה דינם, ואח"כ מצאו ספק לזה מן הפסוקים, וז"ל התוס' לעיל יז: ד"ה דכתיב, וז"ל בין דקיבלו וגמירי מרבתינו דשמע אית לן למדרש בכל לשון שאתה שומע, אייתר לך והיו שלא יקראנה למפרע, והאלה דרשי להו לדרשא אחריתי],

מתני': אלו נאמרינן בכל לשון [שמביין. יבין],

[אלו נאמרינן בלשונם. ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע, לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו, אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע, ובגמרא לא משמע הכי. תי'],

פרשת סוטה מה שהכהן אומר לה [שכתוב בתורה], ולא אמרי' צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך שנכתב,

ובספרי אמרי' דאי לא כתיב קרא להמיר צל לשון דלקמן, ה"א ניגמר מיצמה צקל וחומר ומה יצמה קלה [שמתייר אשה ליבם] לא עשה צה כל הלשונות כלשון הקודש, סוטה חמורה [שלפעמים נאסרת על בעלה, ועל בועל] לא כל שכן,

ווידוי מעשר צנה השלישית [של שמיטה, וכן בשנה הששית, ששנה א' וב' מפרישין מעשר שני, ובשנה השלישית מפרישין מעשר עני, וכן בר' וה' מעשר שני, ובשנה ו' מעשר עני], [דכתיב] צעמתי הקודש מן הצית (דצרים כו) שהוא מוציא כל מעשרותיו ומצערן מציתו, ואין יכול עוד להשהותם, ונותן מעשר ראשון ללוי, ומעשר עני לעניים, ומעשר שני של שמי שנים שעברו, מעליהו לירושלים עכשיו אם לא העלהו, ומתוודה צעמתי הקדש זה מעשר שני, וגם נתמיו ללוי זה מעשר ראשון, לגר לימים ולא למנה זה מעשר עני,

[ואם לא העלהו עד זמן הביעור, היינו עד הפסח של השנה הרביעית ושל השנה השביעית לשמיטה, הריהו מבערו מאבדו מן העולם [ראה משנה מעשר שני ה,ו] ולאחר שיעור המעשרות הוא מתוודה בבית המקדש בשעת מנחה ביום טוב האחרון של פסח וכו'. מבוארות],

ואומרו צל לשון כדילף לקמן, ולא אמרינן צלשון זה הזקיקו הכחצו לאומרה צלה"ק,

אבני חן למסכת סוטה

וברכת כהן גדול ציוס הכפורים אחר עצודת היום שלפני ולפני, היה קורא בתורה את הפרשה, ומנצח שמנה ברכות כדמפרש צמחנימין,

קרית שמע,

ופרשת המולך מפרש צמוק פירקא והיא פרשת הקהל,

ופרשת עגלה ערופה ידיו לא שפכו וגו' כפר לעמך ישראל וגו' (דברים כא),

ומשוח מלחמה, בשעה שמדבר אל העם [אבל מה שהכהן מדבר והשוטר משימע אל העם וכל שכן מה שהשוטר מדבר ומשימע אינו בלשון הקודש. רש"י], (שם דברים כ) והיה כקצננס אל וגו' שמע ישראל אתם קצננס היום וגו' כי ה' אלהיכם וגו',

[ומתחיל לפרש אלו דסליק מינייהו שנאמרין בלשון הקודש] מקרא ביכורים כיצד כמו מנין [שצריך לומר דוקא בלה"ק]?

[ומתין דיליף להו מדכתיב בדברים כו] וענית ואמרת לפני ה' אלהיך, ולהלן הוא אומר ברכות וקללות של הר גריזים, ולקמן מפרש התם גופיה מנא לן דברים כו וענו הלוים ואמרו, מה להלן בלשון הקודש [דיליף לה לקמן ממש דכתיב ביה משה ידבר והאלקים יענו בקול], אף כאן בלשון הקודש,

חליצה כיצד [כמו מנין שבלה"ק דוקא]? דברים כה וענתה ואמרה, ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש,

ר' יהודה אומר [אינו צריך] ללמודה צורה שיהי שמעמיה היא למידה וענתה ואמרה "ככה" [והדרש של ככה לעיכובא הוא גם ביומא ה.], עד שתאמר בלשון הזה דמשמע כלשון זה תאמר,

ברכות וקללות כיצד # [צ"ע שלא הביא שום לימוד שצריך לאמר הברכות והקללות בלשון הקודש? ובמבוארות פ' כאן כיצד "כיצד נהנו בהן", והא גופא קשיא למה פירש כל הסדר, ולא פירש מנין שנאמר בלה"ק? והתו"ט כתב ומנלן דבלשון הקודש? פירש הר"ב במ"ג [דכתיב ואמרו כל איש ישראל קול רם, וכתיב התם והאלהים יענו בקול] וקשה למה לא נשנה במשנה?]

כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון 66 שומרון שבצד שכם שבאצל אלונים מורה, שנאמר דברים יא ל ה' אלהיך פגעך תירדן [אחרי דרך קבו' א' השקש' בארץ הפגועי הישב בערבה מול הגלגל אצל אלו י' מרה] וגו', ולהלן הוא אומר בראשית יב ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה, מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם # [לא הבנתי למה צריך כל האריכות כאן ללמד שהיה בשכם?],

ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו

ותפלח [דוקא בצבור, אבל ביחיד דוקא בלשון הקודש] [א"ח סימן ק"א סעיף ד', ראה במ"ב שם ומצוה מן המובחר הוא דוקא בלשון הקודש, ומביא שם בשם הח"ם שדוקא באקראי, אבל לקבוע כן בתמידות ולהשכיח לשון הקודש לגמרי זה אי אפשר בשום אופן]. יבין],

[ואולם בזמננו קמו מקרב אוהבי חדשות ורצו להכריע ממשנה זאת להתפלל בביה"כ בלשון אשכנזי, ועל החדשים אנו בושים, כי עיקר כוונתם להשוותינו לאלו אשר לא נוכל להתדמות, מפני הגבול שנבלה לנו תורת אלהינו וכו'. בעני עיי"ש, וכע"ז במ"ב סימן ק"א],

[נמצא שהגם שהמשנה והגמ' אומרים בפירוש שמותר להתפלל בכל לשון, למעשה בימינו אסור לעשות כן,

וכע"ז ועוד יותר אנו רואין כמה שאמרה תורה שאב מקבל את קדושי בתו, אבל ראה בקדושין מא. וז"ל הגמ' שם, האיש מקדש את בתו כשהיא נערה, כשהיא נערה אין, כשהיא קטנה לא, מסייע ליה לרב, דאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי אלעזר אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדל ותאמר בפלוגי אני רוצה, אבל ראה שם בתום ד"ה אסור וז"ל ועבשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפי' קטנות, היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגבר עלינו, ואם יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניה שמא לאחר זמן לא יהיה סיפק בידו, ותשב בתו עגונה לעולם],

[וז"ל ספר חסידים סימן תקפח ואם יבא אליך מי שאינו מבין לשון עברי והוא ירא שמים וירצה לבוין, או אם תבא לפניך אשה אמור להן שילמדו התפלות בלשון שמבינים כי התפלה אינה אלא בהבנת הלב ואם הלב אינו יודע מה שיוצא מפיו, מה מועיל לו לכך טוב שיתפלל באותו לשון שהוא מבין].

וברכת המזון,

ושבועת העדות ככל לשון שהשעשעו [שיבואו ויעידו בשבילן], וכפר ולא הודה, מייצ קרנן עולה ויורד, האמור בשבועת העדות,

ושבועת הפיקדון ואשם גזילות, בשבועת הפקדון,

ואלו נאמרין בלשון הקודש ולא אמרינן נגמר מהנך דלעיל, שנכתב ונסדר עליהן כל מצוות דיבורים, ואין צריך לאומרן בלה"ק, כדכתיב צוולו, [לא אמרינן כן] משום דבהני כתיב עיכובא,

מקרא ביכורים שהיה קורא מארמי אוצד אצי עד סוף כל הפרשה,

וחליצה היא אומרת מאן יצמי וגו' והוא אומר לא חפצתי לקטמה, ואחר החליצה היא אומרת ככה יעשה לאיש וגו',

ברכות וקללות שאמרן יהושע וישראל דהר גריזים והר עיבל,

ברכת כהנים נשיאות כפים,

אבני חן למסכת סוטה

בגלגל]

נמ: פרשת סוטה מנלן [שנאמר בכל לשון]?

דכתיב ה"ג ואמר אל האשה בכל לשון שהיא שומעת, ומהאי קרא יליף לה כספרי ול"ג ואמר הכהן לאשה במדבר ה (ואמר הכהן לאשה) [ואמר אל האשה. רש"י] משמע דברים הנכנסין בלבה שמהא מכת בלשון בכל לשון שהוא אומר,

תנו רבנן משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת, על מה היא שותה כדמפרש ואזיל שאומר לה פריצות גרס לך שמעתי, ובמה היא שותה בכלי מאוס במקדה של חרש, על מה נטמאת מי הציאה לדי טומאה, שחוק וקלות ראש, כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים, שעל ידי כך באות לדי וצתה בטנה ובמה היא נטמאת משמיעין אותה הלכות המים המאריס, על איזו טומאה הן בודקין אותה, שאם נטמאה והיא מוידה וצולן בדיקה, ואם שוגגת כגון אמרו לה ממת בעליך, או אנוסה לא יצדקה,

[והולך ומפרש] על מה היא שותה על עסקי קינוי וסתירה, ובמה היא שותה במקידה של חרש, על מה נטמאת על עסקי שחוק וילדות, ובמה היא נטמאת בשוגג או במזיד באונס [או] ברצון,

ובכל כך למה לנו להודיע צהלות המים, בשלמא הך קמייתא משום ונסרו כל הנשים (יחזקאל כג) חלל הך למה?

שלא להוציא לעז על מים המרים שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא נדקת, שלא תהא סבורה, אילו נטמאתי מוידה, גם כן לא היו בודקים אותי:

[שנינו במשנתנו] וידוי מעשר: מנלן [שנאמר בכל לשון] דכתיב דברים כו ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקודש מן הבית, ויליף אמירה אמירה מסוטה (בכל לשון שהוא אומר. ד"ס),

א"ל רב זביד לאביי וליליף אמירה אמירה מלוים [ולוים יליפין ממושה רבינו שדיבר בלשון הקודש], מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש [ולמה יליפין וידוי מעשר מסוטה]?

[ומתירין] דנין אמירה גרידתא [דכתיב במעשר] מאמירה גרידתא [דכתיב בסוטה], ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה [דבליים כתיב וענו הלוים ואמרו],

תניא רשב"י אומר אדם אומר שבחו לא עשרתי ממנו ואלו שכתבי (דברים כו) היינו שצטענו עליו בקול נמוך מדלל כמי ציה ענייה וגגותו כגון ארמי אצד אצי היינו גגותו שממדין שאביסן לכן הארמי היה רשע בקול רם,

שבחו בקול נמוך מן וידוי המעשר, גגותו בקול רם ממקרא ביכורים,

לראש הר עיבל, והכהנים והלוים [ולא כל הכהנים והלוים, שהרי לוי בכלל ששה שבטים שבהר גריזים היה, אלא זקני כהונה ולויה והראוים לשרת, ר"ל לשאת את הארון עמרו למטה והשאר למעלה. מאירי] והארון עומדים למטה באמצע צין שני ההרים,

הכהנים מקיפין את הארון, והלוים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן על ההרים שנאמר יהושע ח לג וְכָל־יִשְׂרָאֵל וְזִקְנֵי וְשֹׁטְרֵי וְשִׁפְטֵי עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה וְלָאָרוֹן יִגְדּוּ הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְשָׂאֵל אָרוֹן בְּרִית־ה' וגו', [שלא היו עומדים בראש ההר, אלא בשפועו, כדי שיהא קולן של לויים נשמע להם יפה. מאירי],

הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים, ופתחו בברכה כל האזורים היו אומרים תמלה בלשון צרכה, ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו שזהר גריזים וצנהר עיבל, עונין אמן, והא דכתיב ואלו יעמדו לצדך, לא שהיו השצטים [שעומדים למעלה] מצרכין ומקללין, חלל הלוים העומדים צין שני ההרים הופכין פניהם להר גריזים בצרכה, ולהר עיבל בקללה,

הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה, דברים כו ארוך האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות,

[וקשה דבתורה כתיב שאמרו ברכות וקללות אחר שבנו המזבח? וראה בועז],

ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח כדכתיב וצנית שם מוצת וגו' וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון [לרבינו בעריה גאון רק מנין המצות היה כתוב שם בע' לשון, ולרמב"ן כל התורה מבראשית עד לעני כל ישראל היה כתוב שם בע' לשון, ודרך גס היה לכתוב הכל ביום א', ורק על י"ב אבנים שכל אבן משא איש. יבין], שנאמר דברים כו וצנית עליהן את כל דברי המורה הזאת באר היטב,

ונמלו את האבנים סמרו את המזבח, לאחר שהעלו העולות והשלמים, כדכתיב והעלית עליו עולות (שם דברים כו) ובאו

דף ל"ב ע"ב

ולגו במקומן צנית מלוים בגלגל, ושם הקימו את האבנים: [לא דר"ל שסתרו האבנים אחר הכתיבה, דא"כ קשה קושית הש"ס חבא [לה]: דאם כן האך אפשר שיעתיקו משם האומות בזמן קצר כזה, והרי עיקר הכתיבה היה כדי שיעתיקו משם האומות, גם כל הנסים שבאותו כתב לרמב"ן הנ"ל וכי בכדי היו, אלא דר"ל אחר שבנו המזבח מאותן אבנים והקריבו עליו, סתרו המזבח והביאו אבניו למלוים בגלגל, וגם הקימום וכתבו עליהן. יבין, אבל זה לשון המאירי ואחר כך הביאו את האבנים ובנו מזבח וסדו את האבנים וכתבו בהם את התורה בשבעים לשון, ואחר שהקריבו קרבנותיהם עולות ושלמים ואכלו ושמתו קפלו את האבנים וסתרו את המזבח ובאו ולגו במקומם

אבני חן למסכת סוטה

דברים ו' שמע ישראל בכל לשון שאתה שומע,

תנו רבנן קרית שמע ככתבה נלשון הקודש דברי רבי, וחכמים אומרים בכל לשון, מאי טעמא דרבי? אמר קרא דברים ו' והיו בהווייתן יהו, ורבנן אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע,

ורבנן נמי הא כתיב והיו? ההוא שלא יקראנה למפרע, ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה? נפקא ליה מדברים הדברים, ורבנן דברים הדברים לא משמע להו,

ורבי נמי הכתיב שמע [ולמה לא דריש בכל לשון שאתה שומע]? ההוא מיבעי ליה להשמיע לאוניך מה שאתה מוציא מפך [הקורא את שמע נריך שישיע לאוני] פלוגתא היא במסכת נדרות (דף טו),

ורבנן סברי לה כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאוני יצא [וכן ההלכה. ראה תו"ש, וכן נפסק באו"ח סימן כב סעיף ג],

לימא קסבר רבי [שצריך לקרות ק"ש בלח"ק] מדאיצטריך קרא שמהא קריאת שמע ככתבה,

דף ל"ג ע"א

[יכולים ללמוד מזה] כל התורה בכל לשון נאמרה לקרות ציית הכנסת, דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה, והיו דכתב רחמנא למה לי?

איצטריך והיו משום דכתיב שמע דלא מדרשה לקרית שמע בכל לשון, אלא להשמיע לאוני,

לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון, שמע דכתב רחמנא למה לי? איצטריך משום דכתיב והיו:

[שנינו במשנתנו] תפלה: דקמי מתני' בכל לשון, לא נריך קרא דהא רחמי היא, כל היכי דבעי מצלי והוא לישנא דידע לכון לבו ליצלי,

ותפלה בכל לשון, והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נוקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי?

[לדברי ר'א"ש דוקא נקט לשון ארמי לפי שהוא מוגנה בעיני המלאכים, ולדברי החולקים דאין חילוק בין לשון תרגום לשאר לשונות צ"ל דנקט ארמי שהוא תרגום לרביתא, אע"ג שהו לשון חשוב ניתן מסיני כדאמרין פ"ק דמגילה ט. ודוק. מהרש"א],

וגגותו בקול רם ! והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מפני מה תקנו תפלה בלחש שיהא אדם אומר תפלתו בלחש, כדלשכחנה בנה וקולה לא ישמע (שמואל א' ח') כדי שלא לבייש את עובדי עבירה המתודים בתפלתם על עצירות שצידם, שהרי לא חלק הכתוב מקום [שחיטתה] בין חמאת לעולה לא קצת לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו, שלא יבינו שהיא חטאת ומתבייש?

לא תימא גגותו אלא אימא צערו צרות שעברו עליו דהיינו צרות שעברו על ישראל, צרות לבן הארמי, צרות מצרים כדתניא ויקרא יג וטמא טמא יקרא כלומר סורו מעליי טמא הוא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים [ראה שבת סז.], וכל מי שאירע בו דבר, צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים,

גופא א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מפני מה תיקנו תפלה בלחש, שלא לבייש את עובדי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חמאת לעולה,

ולא, והא איכא כלומר והרי יש סימנים אחרים (להכירה) [להכיר. ו', ויש לפתור המילה "להכירין"] דמים [זריקת הדם חלוק בין חמאת לעולה], דם חמאת למעלה דכתיב (ויקרא ד') על קרנות ודם עולה למטה ונעולה לא כתב קרנות, והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרה, וכן שאר כל הדמים [פי' שאר קרבנות]?

התם כהן הוא ידיע לחודיה הוא ידיע, ולא שאר כל העולם [שאינם עומדים אצל המזבח], ואין צמח צדק,

והאיכא [והאפשר להכיר] חמאת [היא] נקבה [אבל] עולה זכר? התם מיכסיא הנקבות של נקבה באליה בונז ולא ניכר,

תינח כבשה [יש לה זנב] שעירה מאי איכא למימר שאין לה זנב ויכר הנקבות?

התם איהו דקא מיכסיף נפשיה, דאיבעי ליה לאיתויי כבשה אם היה לו צמח וקא מיייתי שעירה שהרי כל החטאות של יחיד רצה כשנה לזה שעירה, חוץ מחטאות עבודת כוכבים, שכתוב בה עז צת שגמה, צפרשת שלח לך אנשים,

[ומקשה] חמאת דעבודת כוכבים דלא סגי דלאו שעירה, מאי איכא למימר? התם ניכסיף וניזיל הטיל עליו הכתוב שיחביש כי היכי דנכפר ליה שמהא לו כפרה מעונש גדול מה [ראה משך חכמה על הפסוק אשר נשיא יחמא]:

[וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שחיטתה כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה? י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שיש היכר בדבר, מה צריך יותר. ת"ל],

[שנינו במשנתנו] קרית שמע: מנלן [שנקראין בכל לשון]? דכתיב

אבני חן למסכת סוטה

הלויים ואמרו אל כל איש ישראל מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש אף כאן בלה"ק [עד כאן לשון המשנה, ומקשה],

ולויים גופייהו מנלן? אתיא קול קול ממושה, כתיב הכא [בלויים] [דברים כו יד] וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל־רָם, וכתיב התם זמן מורה [שמות יט] משה ידבר והאלהים יענו בקול וזלשון הקודש ימנה, מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש:

[שנינו במשנתנו] חליצה כיצד וכו': ורבנן [שלומדין מג"ש לעכב] האי ככה מאי עבדי ליה?

מיבעי להו, [ללמד] לדבר [שדבר] שהוא מעשה מעכב זה, כגון חליצה וריקיה, דכסה משמע עיכובא דאסור לשנות, וסמכו ליעשה [ככה יעשה לאיש], לומר שהמעשה מעכב,

ור' יהודה מפה [דהול"ל כה, ואמר] ככה, ורבנן כה ככה לא משמע להו,

דף ל"ג ע"ב

ורבי יהודה האי דברים כה וענתה ואמרה גזירה שוה דעניה ואמירה מאי עביד ליה? מיבעי ליה לאגמורי ללויים [שהלויים בהר גריזים אמרו הברכות והקללות] דבלשון הקודש,

ולילף קול ממושה [שהלויים צריכין לומר דוקא בלה"ק]? גזירה שוה ד ענייה ענייה גמיר למד מרצו, קול קול לא גמיר ג"ש דקול קול לא שמע [למד מרבין] ואין האדם דן ג"ש אלא"כ קבלה,

תניא נמי הכי רבי יהודה אומר, כל מקום שנאמר כה ככה ענייה ואמירה דדבר המלוי דניצור אינו אלא לשון הקודש, כה במדבר ו כה תברכו כלומר לענין נשיאות כפיס איתמר, דילפי לה רצון לקמן (דף נט) גזירה שוה, ואמא ר' יהודה למימר גזירה שוה, דברים כה ככה דחליצה, ענייה ואמירה דלויים ה"ג ככה דחליצה, עניה ואמירה דלויים, ולא גרסינן "מלויים", כלומר [זה פירושו של "דלויים"] לענין לויס אמר, דילפי לה רצון בקול קול [ממושה רבינו שהלויים אמרו הברכות והקללות בלה"ק], ואמא איהו למימר דמעניה עניה ילפה, מיצמה דכמיז זה ככה:

[ידיעות:

בעל הטורים ויקרא א ט בבן בקר כתיב וקרבו וקרעיו ובצאן כתיב וקרבו וקרעיו, ואיתא בתנא דבי אליהו לפי שכשמהלכת בהמה דקה מנבהת כרעיה כמו שתי וערב, אבל בהמה גסה מנבהת כרעיה לצדדיה, ולכך בהמה דקה משתנה מאכלה בבטנה ועל כן צואת' ג"כ משונה מבהמה גסה], [לחודע כי האוכל שרצים נעשה נפשו שרץ, אוהה"ק ויקרא יא מג],

לא קשיא הא ביחיד צריך שסייעוהו מלאכי השרת, הא בצבור ניצור לא צריכי להו, דכמיז (איזו לו ה) קול קול פציר ו' א' ו'מאס [פציר פת' אצור] מואס צמפלמן של רצים [ע"פ הגמ' ברכות ח.],

[ומקשה] ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, והתניא יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדש הקדשים [כשנכנס שם ביום הכיפורים להקטיר הקטרת] שהוא אומר, נצחו טליא [פרחי כהונה] דאזלו לאגחא קרבא לאנמוכיא שהלכו פרמי כהונה בני בית משמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים, ונלחמו ביום הכפורים, ושמע יוחנן בת קול כשהיה עוזב עדות יום הכפורים,

ושב מעשה בשמעון הצדיק, ששמע בת קול מבית קדש הקדשים, שהוא אומר, בטילת עבדתא מיל [בטלה חיילות שרצו לבא להתקין], לשון [פירוש] מלך-פגל [העציד אחר-הילי] עבדה גדלה [יחזקאל כט יח] דאמר שנאה לאייתאה על היכלא [בטלה חיילות שרצה השנאה להביא על הבית המקדש], ונהרג גסקלגם שם מלך יון [ראה שם] ובטלו גזירותיו, וכתבו אותה שעה [ששמע הבת קול] וכיוונו [שעה שבטלה החיילות לשעה ששמע הבת קול],

ובלשון ארמי היה אומר [הרי שמלאכי השרת מכירין בלשון ארמי]?

אי בעית אימא בת קול שאני, דלאשמועי עבדא, ואי בעית אימא גבריאל הוה דאמר מר לקמן פפוקא (לו:) בא גבריאל ולימדו ליוסף שבעים לשון:

[שנינו במשנתנו] ברכת המזון: דכתיב דברים ה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ולא גרסינן מנלן, דלא ציפי קרא דמאיכא מימי דנענין לשון קודש בכל לשון שאתה מברך לא קצע לו הכבוד לשון:

[שנינו במשנתנו] שבועת העדות: [מנלן] דאי לא כחז קרא איכא למימר דנענין דומיא דשבעת הר גריזים ובר עיזל שהוא זלשון הקודש דכתיב ויקרא ה ונפש [נפש הוא לשון נקבה] כי תחטא ושמעה קול אלה מדלג כמיז והשניעיה זאלה # [פ' דאל"כ קשה הלימוד לעיל דקול קול ממושה, שצריך לומר דוקא בלה"ק, הלא היה יכול ללמוד קול קול משבועת העדות דנאמרין בכל לשון, לזה אומר רש"י שאין הדרש ממשמעות הלשון "קול" אלא מודלא כתיב וכו'], בכל לשון שהיא שומעת:

[שנינו במשנתנו] שבועת הפקדון: אתיא תחטא [דכתיב בשבועת הפקדון בויקרא ה כא נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכה'ש בעמיתו] פפקדו' או "בתשומת יד או' בגלל או' עשק את-עמיתו"] תחטא [בויקרא ה א ונפש ב-תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או' דאח או' ידע אסילו' א' יגיד ונשא עו' נ'] משבועת העדות [דכתיב בה קול אלה]:

ואלו נאמרין בלשון הקודש מקרא ביכורים וחליצה כו' עד [פ' וממשיך המשנה עד שבא ל] מקרא ביכורים כיצד? דברים כו וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ולהלן הוא אומר דברים כו וענו

אבני חן למסכת סוטה

בעבר הירדן סמוך לירדן, ראי מעבר הירדן ואילך הלא
כתובים דברים בו והיה בעברכם את הירדן משמע זו ציוס תקימו את
האזנים צהר עינל,

(ראה רש"י דר' אלעזר היה לו חמשה מענות על פירושו של ר' יהודה, א) דכתיב כעברכם את הירדן, דמשמע מיד שם, ב) מבוא השמש בכל מקום הוא שקיעת החמה, ג) קורא אותה ארץ הכנעני ושם הוא ארץ החיי, ד) היושב בערבה, ושם הוא במקום הרים וגבעות, ה) מול הגלגל דמשמע דרואה את הגלגל, ושם אינה רואה את הגלגל],

אחרי דרך מבוא השמש מופלג מן המערב דאחרי לשון הפלגה, והיא מבוא השמש מערב הוא לשון כי בא השמש (צראשית כח) **מקום שהחמה שוקעת**, מופלג משקיעתה, והיינו לנד מזרח סמוך לירדן מיד,

בארץ הכנעני, ארץ חוי היא נמסרת ארץ הכנעני אלא ארץ החוי, דהא שם חוי היא דכתיב (צדק 12) ויבא יעקב שלם וגו' וכתיב (שם) שם בן חמור החוי נשיא הארץ,

היושב בערבה, והלא בין הרים וגבעות הן יושבין,

מזל הג'גל רחוקים מן הג'גל הם, והסימנים הללו לא עליהם נאמרו ולמה נאמרו והלא לא ראו את הג'גל,

רבי אליעזר ב"י אומר, לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה ורבי אלעזר נמי אדרבי אליעזר צן יעקב סמך, וכוסיה מפש לקרא דרך שהראה להן בראשונה בלשם ממזרים בעמוד עין לנחום הדרך, כך בא עכשיו ליישר דרכיהם ולהורוכם הדרך,

לפי שגלוי לפניו שעמיד הענין לפסוק בזמית משה ולא ילך עם יהושע, הורה להם
לנאחז שיעבדו את הירדן לכבוש את הארץ, ילכו דרך כבושה ודרך יישוב ודרך ארץ
הכנעני שהיא ערבה, ואל יקיפו סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים
וגבעות, אלא יכנסו לחופה מזד מערב רחוק מן הירדן ויקיפו ויכבשו,

"דרך" בדרך לכו ולא בשדות וכרמים, "היושב" בישוב לכו ולא במדברות, "בערבה" בערבה לכו ולא בהרים וגבעות,

תנו רבנן כיצד עברו ישראל את הירדן, בכל יום ארון נוסע
אחר שני דגלים כדמיון צפרשת נשא גבי מסעות דגלים והיום נסע
תחילה, שנאמר יהושע ג הנה ארון הברית ארון כל הארץ
עובר לפניכם, משמע לפני כולם.

בכל יום ויום נושאים צני קסת, כדמיצ ומשמרתם הארון והשולחן וגו' (צמדכ ג) את הארון, והיום נשאוהו כהנים, שנאמר יהושע ג והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' וגו',

תניא רבי יוסי אומר בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון, כשעברו את הירדן, וכשהסיבו את יריחו מדמיו ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים, ויאמר אליהם, שאלו את ארון ברית ה' וגו'.

[תהלים ו'] סודו ממני כל פועלי און וגו', על דרך משל עשירי אחד עשה לבנו בנדר חדש, וילבשהו וילך להתפאר בו בבני הנערים בני גילוי, ויפול לרקק מים ונשחת הבגד, ויפחד פן ילך אחד מהנערים להודיע זאת לאביו ויכעוס עליו, לכן מה עשה הקדים את עצמו וילך אל אביו בקול כבי ויאמר אוי לי על ששרי כי נמערדו רגלי על רקק מים ונשחת בגדי, וירחם עליו אביו לקול בכייתו ויאמר אלוי אל הדגא בני הן אני אעשה לך בנדר אחר טוב מזה, ויהי בצאתו מבית אביו החוצה וירא והנה אחד מהנערים תולך לבית אביו להודיע כי בכיוון השחית הבן את הבגד ולא בשוגג, ויאמר לו הבן אתה גבל סורה מפה, הן כבר באתי לפני אבי בקול כבי והוא שמע בקולי וירחם עלי והבטיח לי לעשות לי בנדר אחר, ור"ש סודו ממני כל פועלי און היינו המקטרגים שנבראו מחטאי כי שמע ה' קול כביי שאני בעצמי הודתי על חטאי ומחל לי. לקוטי אנשי שם בחומש רב פנינים ויקרא דף כח,

[שנינו במשנתנו] ברכות וקללות כיצד, כיון שעברו ישראל את הירדן כו'; תנו רבנן דברים יא הלא המה בעבר הירדן כשהיו ישראל במדבר, נאמר להם סימני הר גריזים ועיבל ומקומם, שהם בעבר השני של ירדן, ישראל היו לנזרח הירדן כדכתיב בני גד ובני ראובן לקחו נחלתם מעבר לירדן יריחו קדמה מורחם (יהושע יג) [ראה רש"י שפסוק זה אינו ביהושע אלא בבמדבר לד כו שני הפסוקים יתפלו הפסוקים לקחו נחלתם מעבר לירדן יריחו קדמה מורחם], ונאמר להם [במדבר] שההרים האלה מעבר לירדן ואילך הרבה להלן מן הירדן לזד מערב, ולא סמוך לירדן, דברי רבי יהודה,

דברים י"א אחרי דרך מבוא השמש ומהו מבוא השמש, זהו מזרח, מקום שחמה זורחת שהשמש צאה משם, כלומר רחוק ממזרחו של ידן, ומליו צבאשית רבה [פ' ט"ד. רש"י] כל מקום שנאמר אחרי מופלג,

דברים יא בארץ הכנעני היושב בערבה, אלו הר גרזים והר עיבל, שיושבין בהם כותיים עכשיו הן יושנין בהן שהושעין בהם סמריים כשהגלה עשרת השבטים, דכתיב ויצא מלך אשור אנשים מצבל ומכוחה ומעוֹל וגו' ויושיבם צערי שמרון (מלכים ב יז), והנך ערי שמרון יניחו כדמניא צמחמנין שצשומרון,

דברים יא מול הגלגל, סמוך לגלגל,

הברים יא אצל אלוני מורה [היינו] שכם, ולהלן הוא אומר
בראשית יב ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה,
מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף כאן שכם,

(תניא. רש"י). מניח לא גרס[ינן] דכולה חדא ממתינה היא בספרי אמר רבי אלעזר ברכי יוסי בדבר זה זייתי [הוכחתי שהוא מוזהב] ספרי כותיים שיש להם תורה שצנכת, ואינן מאמינים בתורה שצנעל פה אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום, שאתם אומרים אלוני מורה שכם, אף אנו מודים שאלוני מורה שכם, אנו למדנוה בגורה שורה, אתם במה למדתם [בין שאינכם מאמינים בדרשות חז"ל אך אתם יודעים שכונת הכתוב הוא על שכם],

רבי אלעזר [בן שמוע. ראה רש"ש] **אמר** [חולק על ר' יחודה] **הלא המה**

אבני חן למסכת סוטה

הָאָרִי וְעֹמֵדִים בְּתוֹךְ הַיָּרְדֵּן עַד תָּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־נָתַן ה' אֱלֹהֵינוּ לָשֶׁעַ לְדַבֵּר
כְּלִי־קֶסֶם [כָּל־אֲשֶׁר־נָתַן מֶלֶךְ אֱלֹהֵינוּ לָשֶׁעַ וְיִמְכְרוּ הָקֶסֶם וְיַעֲבְדוּ], וְהוּא הַדָּבָר, דֹּהֲכִי
כְתִיב בַּמִּשָּׁה

[בַּמִּדְבָּר לֵב נָח דָּבָר אֶל־גִּנִּי יִשְׁרָאֵל וְאֶמְרָם חֲלָהִם] **פִּי טָקֶם עֲצָרִים אֶת־הַיָּרְדֵּן**
אֶל־הָרָץ בְּנֶשֶׁן: נֵב וְהוּא **רָקֶסֶם** [אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנִיָּה וְאֶבְדָּם אֶת
כָּל־מִשְׁפָּחָם וְאֶת כָּל־גִּלְגָּלִי מִסַּכָּתָם תִּפְּאֲדוּ וְאֶת כָּל־צִמּוֹ קָם שְׁמִידוֹ] וגו'
כלומר כשיעברו את הירדן התנה עמהם על מנת להורישם דעו על מה אתם
עוברים את הירדן על מנת שתורישו את יושבי הארץ
מפניכם, שנאמר במדבר לג נב והו' וְשִׁתְּם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפְּנֵיכֶם [וְאֶבְדָּתֶם אֶת כָּל־מִשְׁפָּחָתֶם וְאֶת כָּל־צִלְמֵי מִסַּכָּתָם תִּפְּאֲדוּ וְאֶת
כָּל־צִמּוֹ תִּקָּם תִּשְׁמִידוֹ] וגו', אם אתם עושין כן מוטב, ואם לאו
באין מים ושופין "אותיכם" גרסין בצרימא, מאי אותיכם,
אותי ואתכם,

עודם בירדן אמר להן יהושע, הרימו לכם איש אבן אחת
על שכמו הם האצנים שהקימו תחת מצב רגלי הכהנים לזכרון סימן לגנים
שעברו אצות את הירדן למספר שבטי ישראל וגו', וכתוב יהושע ד
למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר
מה האבנים האלה לכם וגו', סימן לבנים שעברו אבות את
הירדן,

עודם בירדן אמר להן יהושע יהושע ד שאו־לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹ ה' הַיָּרְדֵּן מִמִּצְבֵּי רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים הֵם שֶׁהָקִימוּ צֵהר עֵינֵיכֶם וְצִנּוּ הַמִּזְבֵּחַ וְקִפְלוּ
וְקִבְּעוּ בַּגִּלְגָּל הַכִּין שְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה אַבְנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם
עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בְּמִלּוֹ ה' אֲשֶׁר־תִּלְיִנוּ בוֹ הַלַּיְלָה וגו',
יכול בכל מלון ומלון, ת"ל אשר תלינו בו הלילה,

אמר רבי יהודה אבא חלפתא, ורבי אליעזר בן מתתאי,
וחנניא בן חנינאי, עמדו על אותן אבנים ושיערום, כל אחת
ואחת שקולה כארבעים סאה,

וגמירי, דמעונא דמדלי איניש לכתפיה שהאדם עצמו מגביהו על
כתיפו ואין אחר מסייעו תילתא דטעוניה הוי אינו אלא שליש משאוי שנטא
כשטעינו אחר, נמצא שהיה כל אחד מהן נושא משא ק"ך סאין,

מכאן אתה מחשב לאשכול כמה היה באשכול שנטאזהו שמונה אנשים
והיו מסייעין זה את זה כשמרימין אותו על כתיפן שנאמר במדבר יג
וישאוהו במוט בשנים, ממשמע שנאמר במוט איני יודע
שבשנים מה תלמוד לומר בשנים? בשני מוטות,

אמר רבי יצחק טורטני משאוי, וטורטני דטורטני ומשאוי תחת
משאוי, שהתחתונים מסייעין את העליונים, ובכל אחד היו שני מוטות,

הא כיצד שמנה נשאו אשכול כ"ג, שני מוטות הולכין זה אצל זה
וארבעה נושאין אותם, ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאין אותם, והם
באלכסון מתחת שנים העליונים מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני

ובשהחזירוהו למקומו צימי שלמה לבית קדשי הקדשים, דכתיב ויצאו כל
זקני ישראל, וישאו הכהנים את הארון (מלכים א ח) והיינו החזירוהו למקומו,
שכהגלה צימי עלי, מתוך בית קדשי הקדשים של משכן שעשה משה (משם.
צאה"מ) נוטל [באמת שם לא היה עוד משכן משה אלא בית אבנים מלמטן
והיריעות מלמעלה, ראה רש"ש], שהמשכן נקבע בשילה, וכשהחזירוהו פלשמים לא
היה לו מקום קבוע, שהרי חרב משכן שילה ונשתאה צבית אבינדב, ומשם הביאו דוד
לסוף עשרים שנה לבית עובד אדום, ומשם לעיר דוד,
עד שזנה שלמה את בית המקדש, וזנה לו הדביר לפניו מן ההיכל, ואמה ערקסין
חולצת במקום הפרוכת והוא קרוי מקומו המיוחד, כדכתיב ויצאו הכהנים את ארון
צבית ה' אל מקומו אל דביר הבית וגו' (מלכים א ח),

דף ל"ד ע"א

וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים בשפת מזרחית כניסתם לתוך חזרו
המים לאחוריהם שלא היו יורדין מן הכהנים ולמטן, אלא שם עומדים והמים
הצאים תמיד נגצבים ועולים למעלה כדכתיב קמו נד אחד והכהנים עמדו שם עד
שעברו כולם, שנאמר יהושע ג וכבוא גושיא הארון עד הירדן וגו'
ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד,

וכמה גובהן של מים גרם שנים עשר מיל על שנים עשר
מיל, כנגד מוחנה ישראל שהיו שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, והם
עברו כחנייתם רוחב מחניהם עברו יחד כמות שהוא רוחב שנים עשר מיל, נמצאו
שלא שהו בעצבן אלא מהלך שנים עשר מיל של אורך מחניהם עד שעלו אחרונים של
סוף המחנה וכנגדן גצהו המים דברי ר' יהודה,

אמר לו ר' אלעזר בר' שמעון, לדבריד אדם קל או מים
קלים, הוי אומר מים קלים לרוץ מן האדם וא"כ שהמים לא גצהו אלא
שנים עשר מיל וחזרו למקומם נמצא שעדיין לא הספיקו לעבור אם כן באין
מים ושופין אותן,

אלא מלמד שהיו מים נגרשין ועולין כיפין חולמות ארוכות"ד על
גבי כיפין יתר משלש מאות מיל [ראה רשב"ם פסחים קט. שכל ג'
מאות שבש"ם הוא נחמא] עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב,

שנאמר יהושע ה א וַיְהִי כְשִׁמְעוּ כָּל־מְלָכֵי הָאֱמּוֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר
הַיָּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מְלָכֵי חֲבָנִי אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֶת
אֲשֶׁר־הוּא בִּישׁ ה' אֶת־מִי הַיָּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
עַד־(עֲבָרָנוּ) [עָבְרָם] וַיָּמָס לָבָבָם וְלֹא־הָיָה בָּם עוֹד רוּחַ
מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל,

ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע ב כי שמענו את
אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' קודם שעברו את הירדן שעל
קריעת ים סוף היו מתפחדין עדיין וכתוב יהושע ב ונשמע וימס לבבנו
ולא קמה עוד וגו',

עודם בירדן אמר להם יהושע כדכתיב [יהושע ד י] וְהַפְּהִינִים נִשְׁאִי

אבני חן למסכת סוטה

והולכין צאלכסון,

ורבי יצחק לאו מקרא שמייע ליה אלא דפשיטא ליה דרימון ותאניה סגי בשנים, ויהושע וכלב לא נשאו כלום, פשו להו תמניא לאשכול,

ואם לאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא, לא היינו יודעים
לכין שמנה בני אדם למשאור, אלא דשמעיין מנייה דשני מוטות היו, ואחא רבי יצחק
לאשמעיין דשני משאות היו שם וכל אחד שני מוטות,

אחד נשא רימון, ואחד נשא תאינה, יהושע וכלב לא נשאו כלום, אי בעית אימא משום דחשיבי, ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה להציל אשכול משונה מה, שהמרגלים לדעה נמכוזו לומר משם שפירומיה משונים, כך יושבים משונים, וגבורים, וגבורים,

פְּלֹגֵי בַּה רַבִּי אַמִּי וּרְבִי יִצְחָק נִפְתָּא, חַד אָמַר לְדַבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאֵמַר לֹא גָבַהּ הַמַּיִם אֶלָּא שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִלִּין,

דף ל"ד ע"ב

בחנייתן עברו כאורך מחניהם דרך חנייתם עברו צידן, כל רחב מחניהם עברו יחד, הילכך לא היה אורך העצרה אלא שנים עשר מילין,

לדברי רבי אלעזר בר' שמעון דאמר יותר משש מאות מיל בזה אחר זה עברו איש אחר איש נמצאו ששה הכנה לעצור, דאי כחיימין עברו משום קולא דמיס מאדם לא נגבהין כל כך וחדא אמר בין מר ובין מר כחנייתן עברו, מר סבר אדם קל' [נראה דה"פ אע"פ שהדבר ידוע שמים קלים ? היינו דוקא כשהן יורדין כדי דרך מרוצתן, אבל כאן שהיו נגדשין ועולין, שיעור קלות מים ושיעור קלות אדם שוה. תנא], ומר סבר מים קלים הכנה הם קלים מן האדם ומר סבר אדם קל לרצון כמו המים,

[illegible]

כַּט עֲמַלְק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וַתַּחֲתִי וַתִּבְּסִי וַתֹּאמְרִי יוֹשֵׁב בְּחָר וַתִּהְיֶנּוּ יוֹשֵׁב עַל־הֵימָּה וְעַל יַד תִּירְחָן: ל' וַיֵּהָם כָּל־בְּלֶב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ עַל־הַנֶּגֶב וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכֹחַ נֹכַח לָהּ: ל"א וַתֹּאמְרוּ אֲשֶׁר עָלֹנוּ עִמּוֹ אָמְרוּ ל' אֵל נֹכַח לָעָלֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: ל"ב וַיֵּצִיאוּ דַבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מְדוּתִים: ל"ג וַשֵּׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עָקֹן מִן־הַנְּפִילִים וַיִּדְּרֻהוּ בְּעֵינֵינוּ כַּחֲבָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם:

[אײדי דמנא צו ומאכן אזא מחשב לאַשטו, נקט לה לפרשט מרגלים הכא. רש"י לקמן לה.] במדבר יג 'שלח לך אנשים, אמר ריש לקיש שלח לך מדעתך' איז איינ מנאז אומק, אזל ישראל הס אומרים לך כדמכזי (דצרים א) ומקצבון אלי כולנס וגו' איז איינ מעכצ על ידך [שאז אפשר לומר שעשה על דעת הקב"ה] ובי אדם זה [כלנס יס אלס] בורר חלק רע לעצמו כלומר אס הקצ"ה זא, כלנס היא אומר לו לעשות דבר, שסופו לנא לידי תקלה,

והיינו דכתיב דברים א וייתב בעיני הדבר, אמר ריש לקיש **בעיני** [גם בעיני משה לא הומב ורק אמר שממכים, שחשב שע"ז לא ישאלו ישראל עוד. ע"פ תו"ש עיי"ש] **ולא בעיניו של מקום,**

דברים א ויחפרו לנו את הארץ, אמר ר' חייא בר אבא, מרגלים לא נתכוונו אותם (שאלה. רע"י) ששאלו תמילה שלום המרגלים [וכן הוא בתו"ש ח"ל אינו רוצה לומר מרגלים ממש, אלא אותן ששאלו תחלה שילות מרגלים] אלא לבושתה של ארץ ישראל, כתיב הכא ויחפרו לנו את הארץ, וכתיב התם ישעיה כד כג וַחֲפְרָה הַלְבָנָה וכו' שֶׁהַתְּחִמָּה [בְּיִמְלֶה ה' צָבָא] תִּבְהַר צִיּוֹן בִּירוּשָׁלַם וְגַדְגָּו וְקִיּוּ בְּבוֹד' וגו',

במדבר י"ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַלְּמֹפֶט הָאוֹבֹן שְׁמוֹעַ בֶּן-זוֹפֹר, אָמֵר רַבִּי יִצְחָק דְּבַר זֶה מְסוּרֶת בִּידֵינוּ מֵאַבּוּתֵינוּ, מְרַגְלִים עַל שֵׁם מַעֲשֵׂיהֶם נִקְרְאוּ, וְאֵנוּ לֹא עֲלֵתָה בִּידֵינוּ [אין לנו יודעין לדרוש] אֶלֶּא אַחֶר,

(והאחד תוא) במדבר יג יג לְמַעַן אֲשֶׁר קָתוּר בֶּן־מִיכָאֵל, סָתוּר שְׁמֹתוֹ (מעשיו) [דבריו. רש"י] שֶׁל הַקֶּבֶ"ה [סַמַּר דְּבָרָיו] הַכֹּחֵשׁ וְעֵשָׂה שׁוֹנְאוֹ [שֶׁל הַקֶּבֶ"ה] דִּלְמִי מִיכָאֵל שֶׁעֲשָׂה עֲצוּמוֹ מִן [שֶׁעֲשָׂה שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקֶּבֶ"ה מִן] חֶלֶם, כְּדֹאמְרִי לְקַמֵּן אֲפִילוֹ בְּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ יוֹכֵל לְהוֹצִיא כְּלָיו מִסָּם,

אמר רבי יוחנן אף אנו נאמר [על מרגל אחר בפסוק ד] נחבי בן
 ופסי, נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה [שהקב"ה שיבח את ארץ
 ישראל] ולא אמרן כמות שזן ופסי שפיסע דילג שלא אמרן כאשר הס' על
 מדותיו של הקב"ה,

במדבר יג ויעלו בנגב ויבא עד חברון, ויבאו מבעי ליה? אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתתח

אבני חן למסכת סוטה

ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען דכתיב ישעיה ל
כי היו בצוען שריו של מלך ישראל, (ששולמוס) [ששולמוס. רע"י] אל פרעה
לעזור לו על מלך אשור, אלמלא פרעה צוען יתיב וסס הולכין לנפשו ואפילו
הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען,

[ומקשה] וחברון מרשים הוי, והא כתיב שמואל ב טו ויהי מקץ
ארבעים שנה ויאמר אבישלום אל המלך אלכנה נא ואשלים את
נדרי וגו' אלכנה נא צהצרון ואשלים הנדר שנדרתי בגשור, דכתיב צתריה כי נדר
נדר עבדך צתריה בגשור, וצהצרון מאי צע, והלא לא היה שם המוצא כי אם
בגבעון,

ואמר רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן, שהלך להביא
כבשים מחברון [ועולה] דאמר מר במס' מנחות כבשים מחברון אלמלא ארץ
מרעה הימה,

ותניא אילים ממזאב, כבשים מחברון?

ב"ינה כלומר מתשובתך [מקושיתך] אתה מסייעני שלא הימה תשובה לחרע כשאר
הארץ מאחר שהיא צת טרשים כדאמר' צצא מליעא צהצוכר (דף פ) ואי ארעא
דמחזקא בגרודי [היא, שניהם משלמין] אידי דקלישא ארעא עפר של
טרשים דק וקלש ומועט הוא, וממוך כך לא היו מורשים וזורעים אותה תבואה
מאלל אדם עבדה רעיא מנמחת ומעלה עשבים ואוכלים האלן וְשָׁמֶן קִנְיָנָא
(ה. רע"י) מקנה האלן שכן דרך האלן להשציט צאריך יבשה וטרשים יותר מאריך
למה,

במדבר יג וישובו מתור הארץ

דף ל"ה ע"א

וילכו ויבאו לא גרסין וכתב, [אלא] וילכו ימירא הוא, כיון דכתיב [לעיל]
ויסעו לא היה ליה למימר אלא ויצאו אל משה וגו'?

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מקיש הליכה שהלכו למור
לציאתן לביאה, מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה
שמתחילה להוליך דעה נטונו,

במדבר יג ויספרו לו ויאמרו באנו [אל-הארץ אשר שלחתנו וגם זאת תלב
ודבש היא וזה-פרתה] וגו' וכתוב אפס כי עז העם,

אמר רבי יוחנן (סימן אמ"ת לבד"ו לו"ה) [ג"ל דתחת לבדו צ"ל
לבדו בכ"ף, כי הסימן הונח על מאמרי ר' יוחנן בשם ר' מאיר במסכת זו, אמת
הוא מאמר שלפנינו, לבדו הוא לקמן מב; לויה הוא מו; אך קשה דמצינו לו עוד
מאמר לקמן לו: ותשב באותן קשתו אמר ר"י משום ר"מ כו? אמנם בעין יעקב
הג' שם משום רבי ונכון. רש"ש] משום ר"מ כל לשון הרע שאין בו

[בפשוט ידים ורגלים prostrate] על קברי אבות, אמר להן אבותי
בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים [וא"ת והאמר בפרק מי
שמתו [ברכות יח.] דמיתיי לא ידעין מידי? ת' עיי"ש],
[וצריך להבין למה היה צריך לילך שם, אם הוא מבקש מאבותיו שהם יתפללו
עליו, הלא עכשיו הם נשמות רוחניים ולא שייך לגביהם "מקום" ?],

יהושע לא הוצרך לילך שכבר זיקש עליו משה רחמים כבר בקש משה
עליו רחמים שנאמר במדבר יג ויקרא משה להושע בן נון
יהושע, יה יושיעך מעצת מרגלים,

והיינו דכתיב במדבר יד ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו
והביאותיו אל הארץ אשר צא שמה, והיא חברון דכתיב (יהושע יד) ויתן את חברון
לכלב, ש"מ כלב הוא דאזיל לחברון וגו',

ושם אחימן ששי ותלמי וגו' אחימן מיומן גבור שזהו כמו שיד
הימן חסוד מן השמאל שבאחיו, ששי שמישים את הארץ
כשחתות [גומות עמוקים] שמקום רגליו מעמיק צאריך מרוב כבודו, ויכיר שם
כגומא וכשחת,

ולשון ששי לא פורש לנו מאי דמי לשחיתות, ונראה לשון עמודי שש שהם כבדים
ומקום מעמדם יכר, תלמי שמישים את הארץ תלמים תלמים
כתלם המחרשה שמעלה העפר ומעמיק צאריך,

(ד"א. ד"ם מכמה מקורות, ולפ"ז אין זה פירוש הפסוק אלא המשך הברייתא)
אחימן בנה ענת, ששי בנה אלש, תלמי בנה תלבוש,

"ילידי הענק" שמעניקין חמה בקומתן מרוב גובה קומתן דומין
כאילו נאדם נוקב וענק, צנצק שהחמה יוצאה בו,

במדבר יג וחברון שבע שנים נבנתה [מאי נבנתה] אילימא
נבנתה ממוש, אפשר אדם בונה בית לבנו קטן [שחברון היה
בארץ כנען] כענין קטן הבנים של חם היה, ומצרים שני לבנים קודם לבנו גדול
דכתיב בראשית י ובני חם כוש ומצרים וגו'?

[וחולק התלמוד על המדרש דאיתא התם מפני מה זכו הכנענים לישוב בארצם
מ"ז שנים יותר ממצרים בשכר שכבדו חוקן אברהם אבינו שאמרו לו נשיא אלהים
אתה בתוכינו. תו"ש],

אלא שהיתה מבונה לשון אבנה ממנה (צראשית טז) כלומר מיושבת
צפירות על אחד משבעה בצוען,

ואין לך טרשים סלעים שאין עושין פירות כארץ למה בכל א"י יתר
מחברון, (משום) דקברי בה שיכבי לא גרסין מ"ע אלא ה"ק, ומדע
דטרשין היא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ, לפיכך יתדוה לקצורת ממים,

ואין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שנאמר
בראשית יג כגן ה' כארץ מצרים,

אבני חן למסכת סוטה

בְּעֵינֵיהֶם, מֵנָּה הוּא יָדְעִי,

וְלֹא הִיא וְלֹא הִיוּ שְׂקָרִים צוּאֵם (וְלֹא הִיוּ נִרְאִים צֶהָן שְׂקָרִים) דְּלִינְהוּ שְׁמַעִינְהוּ
לְאִמּוּרִים שְׁקָרִין אֶתְּ מַגִּידִים כִּי הוּא מִבְּרִי אֲבִילִי דְכִי הוּא אִמּוּרִים מַזְכִּיר
אֵת אֲבִילֵיהֶם כְּשֶׁמַּחֲזִירִין מִן הַקֶּבֶר, כְּדֹאמֵר לְעִיל דְּכָל הֵיכָל דְּמַטּוּ שְׂכִיב מְשִׁיבָא מְנִינְהוּ
וּמַזְכִּירִין לְאֶזֶל סְעוּדָה לְנַחְמֵנו, תוֹתִי אֲרִזִּי [תַּחַת הָאֵילָנוֹת, רֵאחַ ר"ה כֵּג. דְּאֲרִזִּי
הוּא שֵׁם כְּלָלִי לְכָל הָאֵילָנוֹת] הוּא מִבְּרִי,

וְכִי חֲזִינְהוּ [כְּשֶׁרָאוּ הַמְּרַגְלִים אֶת הָאִמּוּרִים בְּאֵם] (וְהֵם) [מְרַגְלִים וְהִיוּ.
רַעֲיָן] יִרְאִים לְעַמּוּד לְפָנֵיהֶם סָלְקוּ יִתְבִּי בְּאִילָנִי [עָלוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּאֵילָנוֹת]
שְׁמַעִי דְקֹאמְרִי [הָאִמּוּרִים] קְחוּנִין אִינְשֵׁי דְרַמּוֹ לְקַמְצִי [שְׂדוּמִים
לְנַמְלִים, וְלֹכֵן כְּשֶׁאֲמָרוּ וְכֵן הָיוּ בְּעֵינֵיהֶם אֲמָרוּ אִמְתָּ] בְּאִילָנִי,

[אִיתָא בְּמִדְרַשׁ, מַעֲשֶׂה בְּבָחוּ שֶׁל עֵנָה שֶׁהִלְכָה לְפָרְדֵּם אֲבִיהּ וְלִקְטָהּ רִמּוֹן מִן
הָאֵילָן וְחָרְקָה הַקְלִיפָה וְהָיָה שֵׁם אֶחָד מִן הַמְּרַגְלִים וְנִכְנַס בְּתוֹכָהּ, וְהָיָה יֵרָאֵה פִּן
יָבֹא אֲבִיהּ בְּפָרְדֵּם וְיֵרָאֵה הַקְלִיפָה וְנִמְלָה הַקְלִיפָה וְחָרְקָה חוּץ מִן הַפָּרְדֵּם וַיֵּצֵא
הַמְּרַגֵּל מִשֶּׁם וְהָלַךְ לוֹ. תו"ש],

בְּמִדְרַשׁ ד' וְתִשָּׂא כָל הָעֵדָה וְיִתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ, אֲמַר רַבָּה
אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ הַיּוֹם [עֶרֶב] תִּשְׁעָה בָּאֵב הִיא, אֲמַר
הַקָּב"ה הֵן בָּכוּ בְּכִיהַּ שֶׁל חֲנַם, וְאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכִיהַּ
לְדוֹרוֹת [ע"י שֶׁאֲחָרִיב שְׁנֵי הַבָּתִּי מִקֶּדֶשׁ],

בְּמִדְרַשׁ יד' וַיֹּאמְרוּ כָל הָעֵדָה לְרִגּוֹם אוֹתָם בְּאֲבָנִים, וְכַתִּיב
[סִפִּיָּה דְקָרָא] וְכַבּוֹד ה' נִרְאָה בְּאֵהָל מוֹעֵד, אֲמַר רַבִּי חִיָּיא בִּר
אֲבָא מִלְּמַד שְׁנִמְלֹו אֲבָנִים וְחָרְקוּם כְּלָפִי מַעֲלָה (שְׂדִי) [שְׂרָטוֹ.
רַעֲיָן] לְרִגּוֹם אוֹתָם, [וְקָאִין] נִמִּי אֶכְזֹב ה',

[בְּבֵן יְהוּדִיעַ הִקְשָׁה הַדְּבַר יִפְלֹא מִהּ הַשְׁמֹות הוֹאֵת שִׁינְאָה מִידֵם? וְרֵאֵה שֵׁם מַה
שֶׁתִּירֶץ],

בְּמִדְרַשׁ יד' וַיּוֹמְרוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דְבַת הָאֶרֶץ רַעָה בְּמַגְפָּה
[נִרְאָה דְרַעָה בְּמַגְפָּה דְרַשׁ. ת] מִדְּלָא קְרִיעִין קְמַגְפָּה [בְּשׁו"א אֵלֵא בַּת"ח תַּחַת
הַבִּי"ת] מִשְׁמַע צְמִיזְמַת וְלֹאִוִּה לֵהֵם צְמִדָה כְּנֶגֶד מִדָּה, אֲמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן
לִקְיִשׁ, שְׁמַתוֹ מִיתָה מוֹשׁוֹנָה,

אֲמַר רַבִּי חֲנִינָא בִּר פַּפֵּא, דְרַשׁ ר' שִׁילָא אִישׁ כֹּפֵר תִּמְרָתָא,
מִלְּמַד שְׁנִשְׁתַּרְכֵּב לְשׁוֹנֵם וְנִפְלַע מִיְּבוֹרֵם [מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁהֵם
דְּבָרוֹ בְּלִשׁוֹנֵם עַל א"י שֶׁהוּא טָבוֹר הָעוֹלָם. בֶּן יְהוּדִיעַ], וְהִיוּ תוֹלְעִים
יּוֹצְאוֹת מִלִּשׁוֹנֵם וְנִכְנָסוֹת בְּמִיְּבוֹרֵם, וּמִיְּבוֹרֵם וְנִכְנָסוֹת
בְּלִשׁוֹנֵם,

וְרַב נַחֲמָן בִּר יִצְחָק אֲמַר בְּאַסְכְּרָה מָתוֹ שֶׁהִיא צָהָל עַל לֶשׁוֹן הָרַע
כְּדֹאמְרִין צְמָה מְדִלִיקִין (שְׂזַת דָּף ג.):

וְכִיוֵּן שֶׁעָלָה הָאֲחֵרוֹן שְׁבִישְׁרָאֵל מִן הִירְדֵּן סִיפָא דְצִירִיתָא לְעִיל
הִיא, אֵלֵא אִידִי דְמִנָּה צֶה וּמִכָּאֵן אִתָּהּ מַחֲשָׁה לְאַשְׁכּוּל, נִקְטָה לָהּ לְפִרְשַׁת מְרַגְלִים
הַכָּה,

דְּבַר אִמְתָּ בְּתַחֲלִילָתוֹ, אֵין מִתְקִיִּים בְּסוּפּוֹ שְׁמַחֲזִיקִין אֶתְּן הַשְׁמַעִין
כְּצִדְקִין, לְפִיכָּךְ אִמְרִינִים. רַעֲיָן] דְּבַר אִמְתָּ תַּחֲלִילָה כְּדִי שִׁיאֲמִינוּ, וְאִף מְרַגְלִים לְכָן
פְּתַחוּ בְּצִנְחָה הָאֶרֶץ תַּחֲלִילָה,

בְּמִדְרַשׁ יג' וַיְהִי שִׁמְקוֹן כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מוֹשֶׁה דְּצִדְרִים, שֶׁתַּחֲלִיל לְדַבֵּר
צְמָשָׁה, וְהִיוּ סְבִירִים שְׁנִגְנוּמוֹ רוֹזָה לְסַפֵּר,

אֲמַר רַבָּה, שֶׁהִסִּיתוּן בְּרַבְרִים כְּדִמְפְּרַשׁ וְאִזְלִי, (פֶּתַח יְהוֹשֻׁעַ)
[דְּחֻזִּייה כְּלָז לְיְהוֹשֻׁעַ] [בֶּן נוֹן] דְּקָא מוֹשְׁתַּעִי שְׂרָפָה לְדַבֵּר, וְשִׁמְקוֹסוֹ
צְמִיפָה אֲמַרִי לִיָּהּ וְאֲמָרוּ לוֹ דִּין רָאשׁ קְטִיעָה יִמְלֹל [זֶה] רָאשׁ הַקְטוּעַ
יְדַבֵּר, מִי שֶׁרָאשׁוֹ קְטוּעַ שָׁאֵין לוֹ צִנִּים לִטּוֹל מִלֵּךְ צֶאֱרָךְ, הוּא יְדַבֵּר צְפִינְטִי, אֲמַר
[כָּלֵב] אִי מוֹשְׁתַּעִינָא [אֵם אֲתַחֲלִיל לְדַבֵּר] אֲמַרִי [גַּם] בִּי מוֹלְתָא [יֹאמְרוּ
גַּם עָלֵי דְבַר, כְּמוֹ שֶׁשָּׁעוּ לְיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן] וְחִסְמוּן לִי מִשְׁמַקִּין אֶתְּמִי,

אֲמַר לָהֶן [אֲמַר כָּלֵב בְּחִכְמָה] וְכִי זֹו בְּלִבְדָּ עִשָּׂה לָנוּ בֶּן עַמָּרֵם,
סְבָרִי בְּגוֹנוּתִיהָ קָא מוֹשְׁתַּעִי [שְׂרֻזָּה לְדַבֵּר בְּגוֹנוּתוֹ שֶׁל מוֹשֶׁה, וְלֹכֵן]
אִישְׁתִּיקוֹ, [וּבְמִקּוֹם לְדַבֵּר בְּגוֹנוּתוֹ שֶׁל מוֹשֶׁה רַבִּינוּ, הַתַּחֲלִיל לְמַנּוֹת שְׁבָחוּ] אֲמַר
לָהֶן, הוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקִרְעוּ לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהִאֲכִילֵנוּ אֶת
הַמֶּן, אִם יֹאמְרוּ עֲשׂוּ סוּלְמוֹת וְעָלוּ לְרִקְיעַ [וְכִי] לֹא נִשְׁמַע לוֹ
[בְּתַמִּיָּה, הֵלֵא] בְּמִדְרַשׁ יג' עַל ה' נִשְׁעָלָה אִף לְשִׁמְיָם אִם יֵצֵא עֲלֵינוּ יְיָ, וְיִרְשְׁנוּ
אֶתְּהָ [אֶת הַשָּׁמַיִם, כֵּן אֲמַר בְּדֶרֶךְ גּוֹמָא] וְגו',

בְּמִדְרַשׁ יג' לֹא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אֲמָרוּ ל' א' נִיכָל [לְעָלָה ת'
אֶל-הָעָם כִּי-חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ] וְגו', אֲמַר רַבִּי חֲנִינָא בִּר פַּפֵּא דְבַר גְּדוּל
דְּבָרוֹ מְרַגְלִים בְּאוֹתָהּ שַׁעָה, כִּי-חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ, אֵל תִּקְרִי לֹא
גֵּרָם [אֵל תִּקְרִי כִּמְנָה אֵלֵא מִמֶּנּוּ] שָׁאֵין הַפֶּרֶשׁ קִרְיָה צִין מִמֶּנּוּ הַנֶּאֱמָר עַל יָחִיד
(שְׂמִדְרִיס) [שְׂמִדְרִיס. רַעֲיָן] עֲלִינוּ, לְמַמְנֵי שֶׁל רַבִּים שְׁאִמְרִים עַל עֲמָן מִמֶּנּוּ
אֵלֵא מִמֶּנּוּ מִן הַקֶּבֶר, כְּבִיכּוֹל אֲפִילוֹ בְּעַל הַבַּיִת דְּאֵין הָעוֹלָם
אִינוּ יִכּוֹל לְהוֹצִיא כָּלִיו מוֹשֶׁם אִם הַפֶּקֶדֶס שֶׁם [פ' אִינוּ יִכּוֹל לִכְנֹס לְשֶׁם,
כְּדִי לְהוֹצִיא חֲפְצִיו],

בְּמִדְרַשׁ יג' לֵב אֶרֶץ אוֹכְלֵת יוֹשְׁבֵיהָ הִיא, דְרַשׁ רַבָּא אֲמַר הַקָּב"ה
אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ [לְמוֹת הָרַבָּה מֵתִים בּוֹמֵן שֶׁהִיוּ הַמְּרַגְלִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל]
לְטוֹבָה שֶׁהִרְאִיתִי לֵהֵם כְּאוֹכְלַת יוֹשְׁבֵיהָ שְׁמַתִּים צֶה מְדִיר, וְהֵם חֲשָׁבוּ
לְרַעָה, אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה דְּכָל הֵיכָא דְּמַטּוּ [כָּל מְקוֹם שֶׁהִגִּיעוּ
שֵׁם הַמְּרַגְלִים] מֵת חֲשִׁיבָא דִּידְהוֹ [הַחֲשׁוֹב שְׁבָנוּם שְׁבָאוֹתָהּ מְקוֹם], כִּי
הִיכִי דִנִּיטְרָדוֹ, וְלֹא לְשֹׂאֲלוֹ אֲבַתְרִיָּהּ [מִי הֵם אֲנָשִׁים הַנּוֹכְרִים עַל
הַמְּרַגְלִים],

וְאִיכָא דְאֲמַרִי אוֹיֵב נַח נִפְשִׁיהָ שֶׁלָּא תִגִּין זְכוּמוֹ עֲלֵיהֶם, וְהִיטִי דְקֹאמֵר
כְּלָז קִר לֵם מַעֲלִיסָה וְאִמְרִידוֹ כּוֹלִי עֲלִמָּא בְּהַסְפִּידָא, הֵם חֲשָׁבוּ
לְרַעָה, אֶרֶץ אוֹכְלֵת יוֹשְׁבֵיהָ הִיא,

בְּמִדְרַשׁ יג' לֵב וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ פְּתִיחִים וְכֵן הָיִינוּ [בְּעֵינֵיהֶם] וְגו' אֲמַר
רַב מוֹשֶׁרִישָׁא מְרַגְלִים שְׁקָרִי הוּא, בְּשִׁלְמָא וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ
כְּחֻגְבִּים לְחַיִּי [בְּסִדְרָה. שֵׁם] [very well, all right], אֵלֵא וְכֵן הָיִינוּ

אבני חן למסכת סוטה

כתיב [ויחזר] אף, הכא לא כתיב אף,

דרש רבא מפני מה נענש דוד שמת עוזא על ידו, מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר תהלים קיט זמירות היו לי חוקך בבית מגורי כשהייתי צורם מפני אויבי, (ואגור) [ויגורתי. רע"י] מפניהם, הייתי משתעשע בחוקך, והיו לי זמירות לשעשעני,

אמר לו הקב"ה, דברי תורה שכתוב בהן משלי כג התעייף עיניך בו ואיננו לשון [כפול], וכפולת מתרגמנין ותיעוף (שמות כו), שאם תכפיל עיניך לסמוס עין דהסם הדעת מהסמכל דכן [בתורה] מיד ואיננו אתה קורא אותן זמירות,

הריני מכשילך בדבר שאפילו תינזקות של בית רבן יודעין אותו, דכתיב במדבר ז ולבני קהת לא נתן [עגלות] משה [עגלות. רע"י] לבני קהת לפי שיש עליהם נשאת ככתף, כי לא היו ממונים אלא על דבר קדושם הארון, והשולמן [והמנונה], ומוצא הזה [ומזבח הנחשת ג"כ הם נשאוהו. רש"י] כי עבודת הקודש וגו', ואיהו אתייה [דוד המלך] הביא את הארון בעגלתא,

שמואל א ו יט וַיֵּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּית־שָׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאֵרוֹן ה' ה' וַיִּהְיֶה בָּעֵם שְׁבָעִים אִישׁ חֲמוּשִׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְּאֲבְלוּ הָעָם בִּירֵהֶב ה' בָּעֵם מִכָּה גֵדוֹ לָהֶם לֹא נָהָה (הכאה) [הנאה. רע"י] לדוד כמי, אלא כשהצליחו הפרות מפלגמים, ואידי לאידי צלחין נקט לה, משום דראו ונסמכלו צו ויך (אלהים) צממיה?

רבי אבהו ורבי אלעזר, חד אמר קוצרין ומשתחוים היו (לא) [ולא. רע"י] בטלו ממלאכתן [לכבודו] [לכבודו. רע"י], והאי ראו לשון בזיון, כמו אל מרדכי שאני שמרמורת (שיר השירים א), וחד אמר מילי נמי אמור

דף ל"ה ע"ב

מאן אמריך (להא) דאימריית מי העסיך כשכעסת ולא הללת את עמך מן השבייה ומאן אתא עלך דאיפייסת ועמה (מי מפייסך כשנתפייסת) [מאן פייסך שנתפייסת. רע"י] לנא מאלך,

שמואל א ו יט וַיֵּךְ בָּעֵם שְׁבָעִים אִישׁ חֲמוּשִׁים אֶלֶף אִישׁ, רבי אבהו ורבי אלעזר חד אמר שבעים איש היו, וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף, וחד אמר חמשים אלף היו, וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרין,

שמואל ב ו יג וַיְהִי כִּי צָעְדוּ גִשְׁאֵי אָרוֹן ה' שְׁשֶׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמִקְרִיא [שור פטם. מצא], וכתיב דברי הימים א טו שבעה פרים ושבעה אילים דצברי הימים, והכי רשיה דקרא [א טו כו] וַיְהִי צִעּוֹר הָאֵל הִים אֶת־הַלִּיזִים נִשְׁאִי חָרוֹן בְּחִימָה וַיִּזְבְּחוּ שְׁבַע־פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים,

אמר רב פפא בר שמואל על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא, על כל שש ושש פסיעות שבעה פרים ושבעה

חזרו מים למקומן, שנאמר יהושע ד יח וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַיָּם הַהֵנּוּ נִשְׁאִי אָרוֹן בְּרִית־ה' מִתּוֹ הָ הִירְדֵן נִתְקוּ פָּפוֹת רַגְלֵי הַכְּהֵנִים אֶל הַחֲרֹבָה וַיִּשְׁבּוּ מִי־הִירְדֵן לְמָקוֹמָם וַיִּלְכּוּ כְתָמָם לִשְׁלֹשׁ אֲמָלִיכָל־גִּדְרוֹ תָיוֹ שֶׁהֵכֵינִי [נושאי הארון] עמדו במקומם עד שעברו כל העם, וכשעברו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה, וגמסכו לאחוריהם פסיעה אחת, נמצא ארון ונושאו וכהנים מצד אחד [בצד מזרח של הירדן] וישראל מצד אחד [עברו לצד מערב],

ואע"ג דההוא קרא [יהושע ג' יא] דויהי כאשר חס כל העם לעבור קדים [לפני פסוק יח], דמשמע דהאי נתקו רגלי הכהנים בעבר השני כמי [שגם הכהנים כבר היו בעבר השני של הירדן], לא הוה הכי, אלא אין מוקדם ומאוחר, דאי כסדרן כמי, הא נפקי לכו מן הירדן דכמי [בפסוק יא] וַיַּעֲבֹר אָרוֹן ה' וְהַכְּהֵנִים לִפְנֵי הָעָם, והעם [כבר. רע"י] עלו, וכיון דארון והכהנים עלו ועברו אחריהם עד שגלו לפניהם [בדכתיב לפני העם] הרי יגלו מן הירדן, ומאי מו דקאמר [שם פסוק יז] וילו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן, אלא אין מוקדם ומאוחר,

והאי עלו מן הירדן דקאמר לכו [שצוה להם יהושע בפסוק יז], הכי קאמר להו, סלקו רגליכם לאחוריהם, ועודם בעבר המזרחית, וכמי צממיה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה, וישבו מן הירדן אל מקומם,

[אלא איך עבר הארון ונושאו לצד מערב] נשא ארון את נושאו ועבר והיינו קרא קמא שנאמר יהושע ד יא וַיְהִי בְּאֲשֶׁר־תָּם כָּל־הָעָם לָעֹבֹר, וַיַּעֲבֹר אָרוֹן ה' וְהַכְּהֵנִים לִפְנֵי הָעָם,

ועל דבר זה נענש עוזא [שהיה בנו של אבינדר, שהארון היה בבית אבינדר, ראה ש"ב ו ג] שנאמר דברי הימים א יג ט וַיִּבְאוּ עַד־גִּזְרֹן בִּידֹון וַיִּשְׁלַח עֲזֹא אֶת־יָדוֹ לֵאמֹר אֶת־הָאָרוֹן, אמר לו הקב"ה עוזא ! נושאי נשא, עצמו לא כל שכן,

שמואל ב ו ז וַיִּחַר־אַף ה' בַּעֲזֹה וַיִּכְהוּ שָׁם [הָאֵל הִים] עַל־הַשָּׁל [וימת שם עם ארו ו הָאֵל הִים] וגו', רבי יוחנן ור"א, חד אמר על עסקי שְׁלוֹ [פירוש שלו הוא שבהו ו] שגגה, שגג לאחז צו וחד אמר שעשה צרכיו בפניו ושל [מה שאמר הפסוק שנהרג "על השל"] לשון כי ישל ימתך (דברים כח) וצלייתיה (שם דברים כח) דבר המוטל מלמעלה למטה [וכן בעת עשיית צרכיו],

[שמואל ב ו ז] וַיִּמָּת שָׁם עִם אָרוֹן הָאֵל הִים, א"ר יוחנן עוזא בא לעזה"ב, שנאמר עם ארון האלהים, מה ארון לעולם קיים שהרי נגמו כדאמר ציומא (דף נב) שגמו יאשיהו אף עוזא בא לעזה"ב,

שמואל ב ו ח וַיִּחַר [לשון חררה] לַדָּוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרִץ בַּעֲזֹה, א"ר אלעזר שנשתנו פניו בחררה עוגה שאופין על (פני) [גצי. רע"י] הגחלים,

אלא מעתה כל היכא דכתיב ויחר ה"נ? התם [בשאר מקומות]

אבני חן למסכת סוטה

אילים,

אמר ליה רב חסדא אם כן מילאת את כל ארץ ישראל במזכות מזכות דעל כל פסיעה מזכות,

אלא אמר רב חסדא על כל שיש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדרים של שיש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים,

כתיב דברי הימים א יג בידון כדברי הימים כתיב ויצא עד גורן כידון וישלח עוזא וגו' וכתיב שמואל ב ו נכון וצמחאל כתיב גורן נכון?

אמר רבי יוחנן בתחלה כשנא הארון שם נעשה להם בידון ככידון ההרג שהרג עוזא ולבסוף לאחר שנשתהה שם (ששה) [שלשה. רע"י, וכ"ה בפסוק יא שם] חדשים צבית עובד אדום, נעשה נכון שהיו את צימו, דכתיב (שמואל ב ו) ויצרן ה' את עובד אדום (אשתו ושמונה כלותיה) אשתו של עובד אדום, ושמונה כלותיה, ילדו ששה ששה צכרם אחד [9*6=54], והיינו דכתיב פְּעֻלָּתִי הַשְׁמִינִי [הוא בן השמיני של עובד אדום] כי צרכו אלהי (דה"א כו) וכתיב אח"כ ששים ושנים לעובד אדום [ו 54 ועוד 8 בנים שהיה לו במקדש הרי 62] [בע"ז בברכות סד.],

ושמעתי בשם ר' מנחם צ"ח חלצו גורן נכון, הוא גורן ארונה היסוד, וא"כ הוא הכי גרסינן, בתחילה נכון ולבסוף כידון, על שם המזבח שחילתו צנו וסופו חרצ וכידון לשון שצר וחורבן הוא, כמו יראו עיני פְּדוּיָו [מלשון בידון ורומח] (חזק כה):

נמצאת אתה אומר סיפא דברייתא דלעיל הוא, אלא משום דתנא דה ועל דבר זה נענש עוזא אפסקיה בכל הני שלשה מיני אבנים היו,

1. אחד שהקים משה בארץ מואב, שנאמר דברים א בעבר הירדן ומנא דברייתא, כי קאי בדרך כנען קרי עבר המזרח עבר הירדן, וכי קאי בערבות מואב או בשאר המסעות, קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המערבי בארץ מואב הואיל משה באר וגו', ולחלן הוא אומר דברים ב וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת [באר היטב] וגו', ואתיא באר באר,

2. ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן, שנאמר יהושע ד ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן,

3. ואחד שהקים בגלגל לאחר שצנו מהן המזבח דהר עיבל קיפלוס והביאם לגלגל וקבעם שם שנאמר יהושע ד ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו',

ת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה על המזבח דהר עיבל, רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתובה, שנאמר דברים ב וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו', ואחר כך סדו אותן בסיד,

אמר לו רבי שמעון לדברך, היאך למדו אומות (של אותו הזמן) תורה העמיקות, מורה, הלא לא נטעו לכומצה בשבעים לשון, אלא [בדן] לנא וללמדה כל הרובה, שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר, לא היה לנו מהיכן ללמודה?

אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב"ה, ושיגרו נוטירין [סופרים, notaries] שלהן סופרים שלהם, והם קורין אותן נוטירין וקילפו את הסיד והשיאורה והעמיקות, כלומר נטעו משם ע"י העמקה,

ועל דבר זה [בין שהעתיקו את התורה, אבל בסוף לא למדו אותה] נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו,

ר' שמעון אומר על גבי סיד כתובה וכתבו להן למטה צפון הדף [פ' שלא היה מקומו שם, אלא כתבו אותו שם ללימוד] דברים ב למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו',

לעיל מינה כתיב כי המרס תחרימם [דברי ב' ז' ב"ה תחרימם תחתי ויהאמרי תבגנני ותפרי תחתי ותביסו פאשר צנן ה' אל תהי: יח למען אשר ל' אי'למדו אתכם לעשות' ככל תו' עבתם אשר עשו לאל' תהיהם ותקטאתם לה' אל תהיהם] ודבר זה כתבו למטה, להודיע לשבעה אומות היושבים מן מגדולי ישראל שלא נטעו להחרימם, אלא אותן שצמח גזולם נטעו להחרימם, כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים, אצל אחם היושבים חוזה לה,

הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן אם אחם חוזרין בתשובה, נקבל אחם, ושבתיה אין מקבלין שמתמת יראה עושין, וה"ג לה דהדיא בתוספתא (פ"ח) אם אחם חוזרין בכס אנו מקבלים אחם,

אמר רבא בר שילא, מ"ט דרבי שמעון דאמר על גבי סיד כתובה? דכתיב ישעיה לג יב וְהָיוּ עַמִּים מְשֻׁרְפוֹת סִיד [קו' צ"ח פסחים פא"ש יצאו], על עסקי סיד שהמורה נכמדה עליה, והיתה מגולה (לפניהם) [לעניהם. רע"י], ולא למדוה,

ור' יהודה כי סיד, מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה, אף אותם [הכותבים] [אומות העולם. ד"ס כמעט בכל המקורות, ונשתנה ע"י הצנזור] אין להם תקנה אלא שריפה גיהנם, שכל זמן שאין ממגיירין והם קרוין עמים, אין חלקם אלא משרפות הסיד,

כמאן אולא הא דתניא דברים כא ושבית שביו לרבות כנענים שבוהוצה לארץ דקרא צו"ל כתיב, כי תנא למלחמה מארץ לחוזה לארץ, והכי תניא בספרי כי תנא למלחמה צמלחמת הרשות הכתוב מדבר, דכי תנא משמע כשחלה על דעתך ללאת, ושצית שציו לרבות כנענים שצמחה [באוצה לארץ שיצאת לשם למלחמה], דא הכתוב להחריב כנענים שצמחה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה, דהאי ושצית קרא ימירא הוא, שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן,

[שביו 318, בנימו' ואם 47 יהיו 31 כנענים 240 = 318. בעל הטורים],

דף ל"ו ע"א

אבני חן למסכת סוטה

10. וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בנלגל, שנאמר יהושע ד והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון, יכול בכל מלון ומלון, ת"ל אשר תלינו בו הלילה, וכתוב יהושע ד כ ואת שְׂתֵים עָשָׂרָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ (מִן־תִּרְדֵּן הַקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּנִלְגַל) וגו',

[חזור למה שדרש לעיל שמות כג כו, ועכשיו דורש על פסוק כח דכתיב וְשַׁלַּחְתִּי אֶת־הַצִּדְקָה אֶת־הַצִּדְקָה וְגַרְשָׁה אֶת־הַחַיִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ וגו'],

תנא צדעה לא עברה עמהם,

ולא, והא כתיב שמות כג ושלחתי את הצדעה לפניך? אמר ר' שמעון בן לקיש על שפת ירדן עמדה וזרקה בהן מרה וסימיתה עיניהן מלמעלה, וסירסתן מלמטה,

שנאמר עמוס ב ט וְאֶנְכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר בְּגִבְהַת אֲרָזִים גְּבָהוּ , וְחֶסֶן הוּא כְּאֵלֹהִים , וְאֲשֶׁמִּיד פְּרִי־וְכֹמֶעַל עֵינָיו וְשִׁרְשָׁיו מִתַּחַת סִידוֹס וגו',

רב פפא אמר שתי צרעות הוא, חדא דמשה, וחדא דיהושע, דמשה לא עבר דיהושע עבר:

[שנינו במשנתנו] ששה שבטים עלו לראש הר גריזים כו': מאי יהושע ה והחציו ביהושע הכי כתיב, כהאי קרא דממני וכל ישראל וגו' חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל, למה לי למיכתב והחציו, דמשמע או חציו המיוחד או חציו הנזכר במקום אחר?

אמר רב כהנא [ובסוף הענין באן עלו דבריו בתויבתא] בדרך שחלוקין באן השבטים דהר גריזים והר עיבל דכתיב (דברים כו) אלה יעמדו לנך את העם וגו' ואלה יעמדו על הקללה, כך חלוקים באבני אפוד שאמור בהן ששה משמותם וגו', הך ששה דהר גריזים כחצוים על האפוד, וששה דהר עיבל כחצוין על השנית והיינו דכתיב והחציו, אותו חציו המקוק באמת מן האבנים כך חלוקין באבני אפוד,

הר גריזים	הר עיבל	חומש הפקודים	חומש שני
שמעון	ראובן	ראובן	ראובן
לוי	גד	שמעון	שמעון
יהודה	אשר	יהודה	לוי
יששכר	זבולן	יששכר	יהודה
יוסף	דן	זבולן	יששכר
בנימין	נפתלי	אפרים	זבולן
		מנשה	בנימין
		בנימין	דן
		דן	נפתלי

כמאן כר' שמעון דאמר שכתבן. רע"ן להם שיחזרו במשונה ויקבלום, אלמא לא היו העומדין חוץ לגבולין בכלל לא תמיה כל נשמה, אצל לר' יהודה כולן בכלל לא תמיה,

בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום [חלק מהננס היה שהספיק הזמן לעשות כל זה ביום אחד],

1. עברו ישראל את הירדן,

2. ובאו להר גריזים ולהר עיבל יתר מושבים מיל [אליבא דר' יהודה לעיל לג:],

3. ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם,

4. וכל העומד בפניהם מיד נתרו (מתקלקל מרע"י) [נמקלקל דרע"י. שנאמר שמות כג כו אֶת־אִימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמָּוֶתִי לִשְׁוֹן מִהוּמָה וְעִירֻכּוֹ הַגּוֹף וְנִמָּה שְׁמֹכּוֹ אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אִיְכָךְ אֵלֶיךָ עֶרְף: כח וְשַׁלַּחְתִּי אֶת־הַצִּדְקָה לְפָנֶיךָ וְגַרְשָׁה אֶת־הַחַיִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ וגו',

[ואגב שאומר שנפל פחד על הגוים מוסף לומר שהיה ראוי להיות כן גם בביאה שניה ע"י עזרא], ואומר שמות טו תפול עליהם אימתה ופחד [וגו']. ד"ס], עד יעבר עמך ה' זו ביאה ראשונה צימי יהושע, עד יעבר עם זו קניית זו ביאה שניה צימי עזרא,

אמור מעתה, ראויין היו ישראל לעשות להם גם לעלות בזרוע ולא יהיו משמעבדים למלכות אלא שגרם חטאם של ישראל צימי בית ראשון ומגור עליהם שלג עלו אלא דרשות דכתיב [עזרא א ג] מִי־צָדֵקס מִפְּל־עֲמֹוֹ [יְהִי לָל־קִי עֲמֹוֹ וְיִשְׁעֵל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וְיִזְנֶן אֶת־פִּית ה' לָל־הִי יִשְׁרָאֵל הוּא הָאֵל־הַיִּם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם] בביאה שניה כביאה ראשונה, אלא שגרם החטא,

5. ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד,

6. וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר דברים כו באר היטב,

7. והעלו עולות ושלמים שכן נטווו באותה פרשה אבנים שלמות תבנה וגו' וזמנת שלמים וגו',

8. ואכלו ושתו ושמחו,

9. וברכו וקללו,

אבני חן למסכת סוטה

מפני שלוי למטה זקני כהונה ולויה היו עם הארון צין שני ההרים כדלקמן,

אדרבה מפני שלוי למטה בצרי להו חזיו של הר גריזים, שהרי שצט לוי מהן היה? הכי קאמר אף על פי שלוי למטה אפי' חזיו של הר גריזים מרובה מפני ש בני יוסף עמהם ומרובין היו,

שנאמר יהושע יז יד וַיִּדְבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוָה יֵשַׁע לֵאמֹר מִדּוֹעַ נִתְּתָה לִי נַחֲלָה גוֹ רֵל אַחֶר, וְהַבֵּל אַחֶר, וְאֲנִי עִם־רֵב [עד אֲשֶׁר־עַד־בָּהּ בְּרַבְנִי ה'] סופו דקרא ולמי עם רב אשר עד כה צרכני ה' [טו] וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוָה יֵשַׁע אִם־עִם־רֵב אָתָּה עֲלָה לָךְ תִּיעָרָה [ובראת לך שם בארץ הפרז והרפאים בראיין לך הרפאים] אמר להן לכו והחבאו עצמכם ביערים, שלא תשלוט בכם עין הרע,

אמרו ליה זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב בראשית מט בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, ואמר ר' אבהו, אל תהי קורא עלי עין, אלא עולי עין עולין על העין, ואין העין עולה עליהם,

רבי יוסי בר' חנינא אמר מהכא בראשית מה וידגו לרוב בקרב הארץ כן צרכן יעקב למנשה ואפרים, מה דגים שבים, מים מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן, אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן,

הני חמשים אותיות חמשים נבי חדא הויין לאנן השניה קאי?

5	יהודא	2	גד
5	ראובן	3	אשר
5	שמעון	5	יששכר
3	לוי	5	זבולן
2	דן	4	יוסף [יהוסף]
5	נפתלי	6	בנימין [בנימן]
25		25	

א"ר יצחק יוסף הוסיפו לו אות אחת שנאמר תהלים פא עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים,

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן כשמות אשר קרא להם אביהם?

אלא כל התורה כולה בנימן כתיב, והכא בנימין שלם כדכתיב בראשית לה ואביו קרא לו בנימין,

אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא, יוסף שקידש שם שמים בסתר שנתייחד עם הערוה, והעמיד על עצמו וכשם את יצרו

	נפתלי	גד	
	גד	אשר	
	אשר		

מיתיבי שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו וששה על אבן זו, שנאמר שמות כח י שֵׁשֶׁה מְשֻׁמָּתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת [ואת־שְׁמוֹת הַשֵּׁשֶׁה הֵנּוּ הָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשְּׁנִית כְּתוּב לְדָתָם] וגו',

[ומדייק סופא דקרא "השנית כתולדותם"] שניה כתולדותם כסדר לידמן, ששה האחרונים כסדרן, גד ואשר יששכר זבולן יוסף ובנימין זהו סדר לידמן, ולא ראשונה כתולדותם, מפני שיהודה מוקדם וששה ראשונים נכתבו זה יהודה ראשון שמעון ולוי דן ונפתלי כסדר לידמן מוזן מיהודה,

וחמשים אותיות היו, עשרים וחמש על אבן זו, ועשרים וחמש על אבן זו לקמן פריך ששה אחרונים עשרים וארבע הוא דהו [דבנימן בכל מקום בלא יו"ד],

רבי חנינא בן גמליאל אומר

דף ל"ו ע"ב

לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים כלומר לא כדרך שסדורים בחומש הפקודים, הוא ספר וידבר שנסדרו צראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו וגו' (במדבר א) חלוקין באבני אפור,

אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כמחילת ואלה שמות ראשון שמעון לוי ויהודה ויששכר וזבולן צאמד מהן, בשני בנימין דן ונפתלי גד ואשר ויוסף כיצד בני לאה כסידרן, בני רחל אחד מכאן [תחלה באבן השני] ואחד מכאן [ואחד מבני רחל בסוף האבן השני] ובני שפחות באמצע [בין שני בני רחל],

ואלא מאי אני מקיים כתולדותם הואיל ולא כדרך לידמן נסדרו?

[ומתריץ ש"כתולדותם" בא ללמד] כשמותן שקרא להן אביהן, ולא כשמות שקרא להן משה, ראובן ולא ראובני, שמעון ולא שמעוני, דן ולא דני, גד ולא הגדי, תיובתא דרב כהנא תיובתא דלמלי עלמא אין זה סדר הר גריזים והר עיבל, דאילו סדר הר גריזים שמעון ולוי ויהודה יששכר ויוסף ובנימין, וזהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי,

ואלא מאי [יהושע ח לג] חָצִיו אֶל־מֹלֶה הַר־גִּרְזִים [הַחָצִיו אֶל־מֹלֶה הַר־עֵיבָל? תנא חציו של מול הר גריזים, מרובה מחציו של הר עיבל והיינו דקאמר והחציו אל מול הר עיבל, "החציו" ממועט שחציו

אבני חן למסכת סוטה

הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקב"ה,

יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא על היס כדלקמן נקרא כולו על שמו של הקב"ה שם בן ארבעה אומות כלול בשמו של יהודה,

יוסף מאי היא? דכתיב בראשית לט ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, א"ר יוחנן מלמד ששניהם לדבר עבירה והאי מלאכתו משמש נתכוונו,

ויבא הביתה לעשות מלאכתו, רב ושמואל, חד אמר לעשות מלאכתו ממש מלאכה, וחד אמר לעשות צרכיו משמש נכנס,

ואין איש מאנשי הבית וגו' אפשר בית גדול כביתו של אותו רשע, לא היה בו איש?

תנא דבי ר' ישמעאל אותו היום חגם היה והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן חולה היא, אמרה אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה,

בראשית לט ותתפשהו בבגדו לאמר וגו', באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו יוסף ! עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפור ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם, ותקרא רועה זונות, דכתיב משלי כט ורעה זו נו' ת' יאבדה'ו' שם טוב שהוא יקר מכל הון,

מיד בראשית מט כד ות'שב ב'איתן קשתו' שכנת זרעו על שם שזרה כחץ, א"ר יוחנן משום (ר' מאיר) [רבי. ע"י, וראה לעיל לה. בסימן שעושה על המאמרים שאמר ר' יוחנן משום ר' מאיר], ששבה קשתו לאיתנו # [אולי הוא ע"פ הפסוק וישב ת'ם לפנו' ת בקר לאיתנו' ששבה האבר [כמו שפירש בערוך המלה קשת] למצבו הקודם, ואגב הפסוק נקט לשון זה כאן],

יפ'זו לשון ויפ'זו שהיו"י והלד"י מתחלפין כמו זעקת זעקת ור'ע'י ידיו, נעץ ידיו בקרקע ונסמך עליהן כדי שיתסר, ויטרד צערו, ויעצור מוקף יצרו ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו,

מיד אביר [חוק, עצום] יעקב, מי גרם לו שיחקק על אבני אפור אלא אביר יעקב [שנראה לו בחלון],

משם רעה משם זכה להיות רועה אכן ישראל ומשם זכה להיות צאן מאדני ישראל משם זכה ונעשה רועה, שנאמר תהלים פ רועה ישראל האוינה כלפי שכינה נאמר נהוג כצאן יוסף קרי כללן יוסף (המנהיגים) [המנהיגים. רע"י] כללנו של יוסף, אלמא מיקרו ישראל כלנו של יוסף והוא הרועה [דאילו פשוטו של מקרא הוא שהקב"ה הנהיג את יוסף כצאן],

תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו

מיעקב אביו, שנאמר בראשית לו אלה תולדות יעקב יוסף מולדות שילדו מיעקב, כנגדן ראו ללגת מיוסף אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו,

ואעפ"כ יצאו [אלו העשרה טיפין שהיו ראויין לילד] מבנימין אחיו אומן עשרה שפיתמו מיוסף בעשר אלבעומין,

וכולן נקראו על שמו שנאמר בראשית כו כא ויבני בנימין פלע ובקר ואשבל [גרא ונעמן אחי וראש מים וחסים וארד] וגו',

[בנימין קרא שמות בניו על שם דברים שאירע ליוסף],

פלע, שנבלע בין האומות,

ובקר, בכור לאמו היה [יוסף היה בכור רחל],

ואשבל, ששבאו אל [יוסף נשבה בין האומות],

גרא שגר באכסניות צלח נכחיה,

ונעמן שנעים ביותר [דכתיב בבראשית לט ויהי יו'סף יפהתאר ויפה מראה],

אחי וראש, אחי הוא, וראשי הוא [בן אמר בנימין על יוסף],

מופים מפורש במדרש רבי תנחומא שהיה פיו [של יוסף] כפי יעקב (לצניו) [לצניו. רע"י] נהלכות שקיצל משם ועבר וחופים, הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתי,

וארד שירד לבין אומות העולם, איכא דאמרי וארד שפניו דומין לוורד,

א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בשעה שאמר לו פרעה ליוסף בראשית מא ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו', אמרו איצטונגני פרעה מכמים, וחזים כוכבים, וידעים נחממת המזלות עבד שלקחו רבו בעשרים כסף [בראשית לו כח ונעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו אתיו'סף מן'הב'ר וימכרו אתיו'סף ל'ישמעאלים בעשרים כסף ויביאו אתיו'סף מ'צרי'קת] תמשיליהו עלינו,

אמר להן גנוני מלכות גווי מלכות נחממת גזירה ויפ'י אני רואה בו, אמרו לו א"כ יהא יודע בשבעים לשון, בא גבריאל ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד, שנאמר תהלים פא עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים (שפת לא ידעתי אשמע) סיפיה דקרא שפת לא ידעתי אשמע,

אבני חן למסכת סוטה

הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש, טבעתי ביון מצולה
[הוא הרפש שבקרקעית המים. מצ] ואין מעמוד וגו', [שם פסוק מז] אל
תשטפני שכולת מים [הוא מרוצת המים. מצ שם פסוק ב], ואל
תבלעני מצולה וגו',

באותה שעה היה משה מאריך בתפלה, אמר לו הקב"ה
ידידי טובעים בים, ואתה מאריך בתפלה לפני, אמר לפניו
[משה לפני הקב"ה] רבוננו של עולם ומה בידי לעשות? אמר לו
שמות יד דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטך
ונטה את ידך וגו',

לפיכך [כיון שנחשון שהוא משבט יהודה קפץ לים] זכה יהודה לעשות
ממשלה בישראל, שנאמר תהלים קד היתה יהודה לקדשו
ישראל ממשלותיו דיהודה שנמקדש למשול נהן, מה טעם היתה
יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו, משום דהים ראה ויגוס,

[והחזר לברכות וקלות בהר גרזים וכו'] תניא רבי אליעזר בן יעקב
אומר, אי אפשר לומר לוי למטה, שכבר נאמר למעלה משה
כתב צמורה אלה יעמדו לנכך וגו' שמעון לוי ויהודה, ואי אפשר לומר
[שעמד כל שבט לוי] למעלה, שכבר נאמר למטה צספר יהושע (ח)
כדכתיב וכל ישראל חקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים, אלמא
כהנים ולויים למטה היו [התוס' מביא מהירושלמי שתירץ, דהא דכתיב לויים היינו
כהנים], הא כיצד זקני כהונה ולויה למטה, והשאר למעלה,

רבי יאשיה אומר, כל הראוי לשרת לשאת את הארון, דהיינו מזן
שלשים ועד כן ממשם למטה אל הארון, והשאר למעלה,

רבי אומר אלו ואלו ישראל ולוי למטה הן עומדים למטה היו
כדכתיב צספר יהושע, הפכו [הלוויים] פניהם כלפי הר גרזים ופתחו
בברכה, כלפי הר עיבל ופתחו בקללה [אבל ישראל עמדו בתחתית
ההרים],

[וכיון דאמרת שלא עמדו כלל על הר גרזים והר עיבל] מאי דברים כו על על
הר גרזים ועל הר עיבל שכתב משה צמורה על בסמוך כדמפרש ואולי [בעין זה
יובא נה],

כדתניא ויקרא כד ונתת על המערכת לבונה זכה, רבי אומר
על בסמוך שהיה מושיב שני צידי לבונה צין שני הסדרים, אתה אומר על
בסמוך, או אינו אלא על ממש, כשהוא אומר שמות מ וסכות
על הארון על כרחך לאו על ממש, דהאי מחיזה הווא פרוכת, ולא היה סך
הוי אומר על בסמוך:

[שנינו במשנתנו] הפכו פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה
כו: תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט, ארור בכלל ארור
בפרט כל הצרכות והקלות נאמרו צהר גרזים וצהר עיבל צכלל ופרט, צירך אשר
יקים את דברי המורה הזאת, ארור אשר לא יקים הרי צכלל, וכל אחת ואחת צפרט

ולמחר כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה אהדר ליה,
אישתעי איהו בלשון הקדש [דיבר יוסף אל פרעה בלשון הקדש] לא
הוה קא ידע [פרעה] מאי הוה אמר,

א"ל אנמרי [אמר פרעה ליוסף למד אותי לשון הקדש], אנמריה ולא
גמר, אמר ליה אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו, כי
א"ל בראשית נ אבי השביעני לאמור, א"ל זיל איתשיל
אשבועתך השאל לחכמים שימירו לך, אמר ליה ואיתשיל נמי
אדיך, ואע"ג דלא ניהא ליה [לפרעה, שיעלה יוסף לקבור את אביו],
א"ל עלה וקבור את אביך כאשר השביעך,

יהודה [דאמרין לעיל יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו
של הקב"ה] מאי היא?

דתניא היה ר"מ אומר, כשעמדו ישראל על הים, היו
שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים,
וזה אומר אני יורד תחלה לים,

קפץ

דף ל"ז ע"א

שבטו של בנימין יורד לים תחילה, שנאמר תהלים סח כח יָשָׁם
בְּנִימִן | צָעִיר [לשבטים] רֹדֶם [מושל] שְׁרֵי יְהוּדָה רְגָמָתָם שְׁרֵי וְגָלָן שְׁרֵי
וְנֶחֱלָי אֶל תַּקְרִי רֹדֶם, אלא רד ים,

והיו שרי יהודה רוגמים אותם [באבנים, על שקפצו תחלה שלא כפי
הסדר. שם ע"פ רש"י, והתוס' פירשו אין רגמתם אלא מלכות] שנאמר תהלים
סח שְׁרֵי יְהוּדָה רְגָמָתָם, לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה
אושפיוכן לגבורה שנית קדשי הקדשים צנוי צמלקן, שנאמר דברים לג
ובין כתפיו שכן,

אמר לו רבי יהודה # [שקא גרם, שהוא מוהפך בזכותם של שבט יהודה,
שר"מ אומר שהיה שבט יהודה אלו שהתנגדו לשבט בנימין, לכן אומר ר' יהודה
אדרבה הם ירדו תחלה] לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין
אני יורד תחילה לים, וזה אומר אני יורד תחילה לים,

קפץ נחשון בן עמינדב [נשיא שבט יהודה] וירד לים תחילה,
שנאמר הושע יב א סָבְבֵנִי כְּכַחַשׁ אֶפְרַיִם שִׁירָא לַסְמוּךְ עָלָיו וְכַמְשׁו
צִלְמוֹתָם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל, ויהודה עד רד עס"אל [אבל
יהודה עדיין הוא מושל עם האל, ר"ל מכריח את העם ללכת עם האל בדרכי
התורה. מוד] ירד ציס על שנטע צהקצ"ה,

ועליו מפרש בקבלה [על נחשון שהיה מתפלל שלא יטבע] תהלים סט ב

אבני חן למסכת סוטה

נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות,

ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון, אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים 603,550,

לכל אחד של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים [של ישראל], כמנין שהיו [בסיני] [צמדצד] שכל אחד נעשה ערב על כל אחיו, ה"ג בתוספתא (פ"ח ע"ט) א"ר לדברי ר"ש בן יהודה אין לנו כל מצוה ומצוה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים, ויש בכל אחת שש מאות אלף ושלושת אלפים חמש מאות וחמשים,

אמר רבי, לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו, שאמר משום רבי שמעון, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות, של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים,

נמצא לכל אחד ואחד מישראל, שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים,

מאי בינייהו מאי מוסיף רבי וצמאי פליגי?

אמר רב משרשיא, ערבא, וערבא דערבא חס נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חבירו או לא, רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על חבירו אלא שישמרו את המצוות, נמצא כל אחד ואחד ערב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד, אבל לא נעשה כל אחד ואחד ערב על ערבות של חבירו אלא על חובתו של חבירו,

ואתא רבי לוימיר לדברי ר' שמעון שבא למנות את בריתות הערבות, יש לו למנות ארבעים ושמונה בריתות של ששים ריבוא לכל אחד וכל אחד (האלה) [מאלה. רע"י] יש ששים ריבוא שכולם נתעברו זה בזה על חובתם ועל ערבותם, נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובתו של חבירו, וכל אחד מששים ריבוא הללו קבל עליו בריתות ששים ריבוא בשביל ערבות שנתעברו אחיו על חביריהם, וזה קבל עליו אף ערבות של ערבים איכא בינייהו,

דרש רבי יהודה בן נחמני, מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנוסף ונואפת על הר גריזים לא נאמרה אלא בנוסף ונואפת,

דברים בו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו', בארור סגי ליה בתמיהה כופר בעיקר הוא וסגי ליה בארור?

דברים כז:

1. טו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תו עבת ה' מעשה ידי תרש ושם פסתר ונענו כל־העם ואמרו אמן;
2. טז ארור מוקלה אביו ואמו ואמר כל־העם אמן;
3. יז ארור מסיג גבול רעהו ואמר כל־העם אמן;

ברוך וארור, ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה, ארור אשר יעשה פסל ומסכה וכן כולו,

ללמוד וללמוד לשמור ולעשות כל המצוות כולן טעונות ארבעה אלה, ולמדתם אותם [ללמוד] ושמרתם [לשמור] לעשותם [לעשות], וכתיב ולמדתם אותם את בניכם [ללמוד] וגו', הרי כאן ארבע מצוות לכל מצוה,

ועל ארבעתן נמסרו ארור וברוך בכלל ופרט, ברוך אשר ילמדו ארור אשר לא ילמדו, וכן ללמד, וכן לשמור, וכן לעשות, בכל אחד ארבע בריתות [פ' ברוך הוא ברית, וארור הוא ברית]. ברית לברוך בכלל ברית לברוך בפרט, ברית לארור בכלל ברית לארור בפרט הרי

דף ל"ז ע"ב

ארבע, ארבע וארבע @ ארבע בריתות ללמוד, וארבע ללמד הרי שמונה, שמונה ושמונה הא איכא עוד שמונה לשמור ולעשות הרי שש עשרה,

ללמוד, ללמוד, לשמור, ולעשות = 4 מצוות לכל מצוה
ברוך וארור בכלל, ברוך וארור בפרט = 4 בריתות לכל מצוה, = 16

וכן בסיני כשנאמרו כל המצוות למשה נתנו כולן בארור וברוך בכלל ופרט,

וכן בערבות מואב כשאמרה לישראל כדכתיב (דברים ח) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה וגו' שנא' דברים כח אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו' בתר קללות וברכות כתיב, מלמד דברית וגו', אלמא כדברית ערבות מואב צברכות וקללות, כך ברית צבור, דהר גריזים ודהר עיבל לא אינטריך לאחיו קרא, דעלה קאי ובה איירי,

(וכתיב דברים כט ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'. רש"י) ושמרתם את דברי הברית הזאת לא גרס ליה הכא, נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה לכל אחד מישראל, שש עשרה תלתא זימני, מ"ח הוי,

ר"ש מוציא הר גריזים והר עיבל לפי שלא אמר יהושע עליהן כל התורה אלא מצוות שצפרשה ומכנים אהל מועד שבמדבר שלאחר שהוקם המשכן, נדבר הקצ"ה עם משה ציפוי, ולמדו כל התורה כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (ויקרא א),

ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא רבי ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני בתמיהה נאמרה תורה בסיני, ולא נתפרשה לו, כגון בסיני נאמר (שמות כ) וצמת עליו את עולותיך ואת שלמיך, ולא פירש מתן דמים כינה, (הקטרת) [הקטרת. רע"י] אימורים והפשת ונתת וכליל של עולה, ופרטות באהל מועד ובספר ויקרא באהל מועד פירשה,

ר' עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני, ונשנו באהל מועד, ונשתלשו בערבות מואב מפי משה לישראל, ת"ק סבירא ליה כר' ישמעאל הלכך הר סיני ואהל מועד חדא היא, ור' שמעון ס"ל כר"ע הלכך תרי ניניה ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה, שלא

אבני חן למסכת סוטה

4. יח ארור מְשֻׁנָּה עוֹר בְּדֶרֶךְ וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
5. יט ארור מְשֻׁנָּה מְשַׁפֵּט גִּרְיָתוֹ יָם וְאֶלְמָנָה וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
6. ארור שֹׁכֵב עִם-אִשְׁתּוֹ אֲבִיו כִּי גִלָּה פִּנָּה אֲבִיו וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
7. כא ארור שֹׁכֵב עִם-פְּלִיָּהֶמָּה וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
8. כב ארור שֹׁכֵב עִם-אֶחָיו בְּתֻבָּתוֹ אוֹ בְּתֻבָּתוֹ וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
9. כג ארור שֹׁכֵב עִם-חֲתָנָתוֹ וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
10. כד ארור מְבַהֵר רֵעֵהוּ בְּסִתְרֵי וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
11. כה ארור ל' קַח שָׂדֶה לְחֶבְרוֹ יָת נָפֶשׁ דָּם וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:
12. כו ארור אֲשֶׁר ל' אֲיָקִים אֲתִידְבְּרִי חֲתוּ וְהִיָּהוּא לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר פְּלִיָּהֶם אָמֵן:

מתני': ברכת כהנים כיצד, במדינה אומר אותה שלש ברכות שמפסיקין הכהנים בין פסוק לפסוק ועוין הציור אמן ובמקדש ברכה אחת לפי שאין עוין אמן במקדש, ואין צריך כאן שום הפסק, והכי מפרש בגמרא,

במקדש אומר את השם

דף ל"ח ע"א

ככתבו צ"ד ה"י, ובמדינה בכינויו זל"ף דל"ח, במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן מפני שצריך נשיאות כפים כדאמרינן בגמרא ובמקדש על גבי ראשיהן למעלה מראשיהם מפני שמצרכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם,

חזין מכתן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ מפני שהם כחוש עליו,

ר' יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר ויקרא י' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם:

גמ': תנו רבנן במדבר י' כה תברכו בלשון הקודש, אתה אומר בלשון הקודש או אינו אלא בכל לשון? נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן דברים כו אלה יעמדו לברך את העם # [הלשונות אינם שווים אבל מ"מ בשני הפסוקים יש לשון ברכה], מזה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש,

רבי יהודה אומר אינו צריך [גזירה שוה], הרי הוא אומר כה עד שיאמרו בלשון הזה,

תניא אידך, כה תברכו בעמידה, אתה אומר בעמידה או אינו אלא אפי' בישיבה, נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך, מזה להלן בעמידה, אף כאן בעמידה,

ר' נתן אומר אינו צריך משום דפרכא ליה גז"ש מיימי ליה דהקישא הרי הוא אומר דברים י' לשרתו ולברך בשמו, מה משרת בעמידה

אלא זה [1] הבא על הערוה אשת איש והוליד בן ממזר והלך לבין עובדי כוכבים ועבד עבודת כוכבים וממזר דשמו שמואל לנא דקבל ואינו מולא אשה, הוא הולך לבין העובדי כוכבים ועובד עבודת כוכבים,

ארורין אביו ואמו # [אין הכוונה לקרות החמאים האלו בלשון כבוד של אבא ואמא] של זה שכך גרמו לו שעשהו לו לעזוב פסל ומסכה, וכן דורש את כולן, כל אחת לפי פשטה, אותו של עריות כגון [9] שוכב עם חותנתו [6] ואשת אביו [8] ועם אחותו כולם באשת איש, ולמיקם בתרי ארורי,

[7] שוכב עם כל בהמה אשת איש שעשה מעשה בהמה שמנאפת, [2] מקלל אביו ואמו הבא על אשת איש מזלזל באביו ובאמו שגידלו גידולין רעים בצניעות,

[4] משנה עור מפתה אשת איש שהיא סומא דדבר ואינה יודעת עונשו כמוהו,

[3] משיג גבול רעהו בא על אשתו הרי הוא השיג גבול,

[10] מכה רעהו בפתח גורם לו בלשון סתרי שחמות צדיקת מים המרים,

[11] לוקח שוחד להכות נפש לוקח שוחד להיות עוקב אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה,

[5] מטה משפט גר יתום אינו יודע לדורשו,

ת"ר דברים יא ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה וגו', מה תלמוד לומר, אם ללמד שתהא ברכה על הר גריזים וקללה על הר עיבל, הרי כבר נאמר דברים כו אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים, וכתוב שם ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל, אלא להקדים ברכה לקללה,

יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללות שיגמרו כל הברכות תחילה עד צורך אשר יקום וגו', ואח"כ יפתחו בקללה?

תלמוד לומר ברכה וקללה, ברכה אחת קודמת לקללה, ואין כל הברכות קודמות לקללות,

ולחקיש ברכה לקללה, לומר לך,

1. מזה קללה בלויים [בדכתיב], אף ברכה בלויים,

אבני חן למסכת סוטה

אף מברך בעמידה,

אזכיר את שמי בבית הבחירה,

ומשרת גופיה מנלן? דכתיב דברים יח לעמוד לשרת,

תניא אידך⁵. כה תברכו את בני ישראל, אין לי אלא בני ישראל [שיבך אותם], גרים נשים ועבדים משוחררים מניין? ת"ל במדבר ו' אמור להם לכולהו,

תניא אידך³. כה תברכו בנשיאות כפים שיגביהו את ידיהם, אתה אומר בנשיאות כפים, או אינו אלא שלא בנשיאות כפים?

תניא אידך⁶. כה תברכו פנים כנגד פנים, אתה אומר פנים כנגד פנים, או אינו אלא פנים כנגד עורף שאין הציצור נריכין להסג פניהם לזד הכהנים? ת"ל אמור להם כאדם האומר לחבירו,

נאמר כאן כה תברכו, ונאמר להלן ויקרא ט' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, מה להלן בנשיאות כפים, אף כאן בנשיאות כפים,

תניא אידך⁷. כה תברכו בקול רם, או אינו אלא בלחש? ת"ל אמור להם, כאדם שאומר לחבירו [דהיינו בקול],

קשיא ליה לר' יונתן אהך גזירה שזו [דכה תברכו ממלואים], אי בגו"ש ילפת לה, איכא למיפריך מה למלואים שכן קרבן ציצור כדכתיב (ויקרא טו) וירד מעשות הטעמא והעולה והשלמים וכולן של ציצור כדכתיב קחו שעיר עזים וגו', וראש חדש הוא כדכתיב ציוס החדש הראשון בחדש לחדש חקיס וגו' (שמות מ), והוא היה יום שמיני למלואים כדכתיב בסדר עולם אותו היום נטל עשר עטרות אי' מה להלן כהן גדול, וראש חודש, ועבודת צבור, אף כאן כהן גדול, וראש חודש, ועבודת ציבור,

אמר אביי נקטינן [רש"י עירובין ה. נקטינן, מסורת מאצותינו, מנהג מרבותינו] לשנים קורא כהנים כשש שם שני כהנים לצרך, שליש צבור כשגמר ברכת הודאה קורא אותם כהנים, והן הופכין פניהן שהיו הופכין לזד הציצה להמפלל [להיות פניהם נגד העם], דהא אמרינן לקמן יהי רצון מלפניך שמהא ברכה זו כו', ולאחד אינו קורא כהן, שנא' אמור להם מקרא דלהם נפקא לן ששנים צבור מזהיר אותן לצרך לשנים,

[ומתריץ] ר' נתן אומר אינו צריך, הרי הוא אומר דברים יח הוא ובניו כל הימים, מקיש בניו לו, מה הוא בנשיאות כפים, אף בניו בנשיאות כפים ולא תיקשי מו שכן כ"ג, דאין משיבין על הדיקש,

ואמר רב חסדא נקטינן כהן קורא כהנים אם שליש צבור כהן הוא קורא ומזהיר את חביריו העומדים לפניו להחזיר פניהם ולצרך את ישראל, ואין ישראל קורא כהנים ואם ישראל הוא אינו קורא כהנים, שנאמר אמור להם אמירה

וכתיב כל הימים ולא תיקשי לך מו, ראש חדש ועצודת צבור ואיתקש ברכה לשירות כלומר ואע"ג דבהאי קראי לאו ברכה כתיבא אלא שירות, לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים, איתקוש ברכה ושירות בקרא אחרינא, כדאמר ר' לעיל לשרתו ולצרך בשמו,

דף ל"ח ע"ב

משלהם תהא אזהרה זו הכהנים מזהירו,

ותניא אידך⁴. כה תברכו את בני ישראל, בשם המפורש שם המיוחד ככתבו, אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי?

והילכתא כוותיה דאביי, ולית הילכתא כוותיה דרב חסדא:

ת"ל במדבר ו' ושמו את שמי, שמי המיוחד לי,

(סימן 1. מתאו"ה 2. לברכ"ה 3. דוכ"ן 4. בעבור"ה 5. כו"ם 6. מכי"ר 7. נהג"ה 8. בעגל"ה):

יכול אף בגבולין כן? נאמר כאן ושמו את שמי, ונאמר להלן דברים יב לשום את שמו שם, מה להלן בית הבחירה אף כאן בבית הבחירה,

אמר ר' יהושע בן לוי 1. מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים שנאמר במדבר ו' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם חלה הכחוש הדבר בהן, להיות ברכה זו שימת שמו על עמו, ולא עשהא צורך ישראל, אלא צורך מקום,

רבי יאשיה אומר אינו צריך, הרי הוא אומר שמות כ בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך, בכל מקום ס"ד וכי בכל מקום שם המיוחד נזכר, הכתיב (שמות ג) זה שמי וזה זכרי לא כשאיני נזכר אני נקרא (פסחים דף ג), ועוד וכי בכל מקום שכינה צאה ושורה, דכתיב אבא אליך, והוא לא יחד מקום להזכרת השם?

ואמר רבי יהושע בן לוי 2. כל כהן שמברך מתברך, ושאינו מברך אין מתברך, שנאמר בראשית יב ואברכה מברכך דאילו ואני אברכם אישראל קאי, כר"ע דאמר צאלו טריפות (חולין מט) למדנו ברכה לישראל מפי כהנים, מפי הגבורה לא למדנו, כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר הכהנים מזכרים את ישראל, והקצ"ה מסכים על דם,

אלא מקרא זה מסורס הוא מהופך בכל מקום אשר אבוא אליך צאלה מועד שצמדצר וצשילה וצצית עולמים וברכתך, שם אזכיר את שמי, והיכן אבוא אליך וברכתך בבית הבחירה, שם

ואמר ר' יהושע בן לוי 3. כל כהן שאינו עולה לדוכן, עובר

אבני חן למסכת סוטה

בשלשה עשה, כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי,

רב אמר חוששין שמא בן גרושה או בן חלוצה הוא, ולא פליגי הא דסליק לפרקים נחגים ונמועדים, הא דלא סליק לפרקים,

ואמר ר' יהושע בן לוי ⁴. כל כהן שאינו עולה בעבודה קודם שייסיים שליש מצור רצה, צריך לעלות על הדוכן שוב אינו עולה, שנאמר ויקרא ה' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים אלמא בעוד עבודה צידו צריך, ואח"כ וירד מעשות אלמא השמא הוא דגמר, מזה להלן בעבודה אף כאן בעבודה,

איני והא ר' אמי ורבי אסי סלקי [גם לאחר רצה]? רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמרה ברכת העבודה בממטא לא הוה מטו התם,

וכדתיני ר' אושעיא לא שנו אלא שלא עקר את רגליו, אבל עקר את רגליו עולה,

ותנן גמי בצרכות אם הצטחמו כו', רישא הכי איתא העובר לפני המזבח לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף, ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו, שלא מיטרף דעתו בשצו להפלתו, ולא ידע להתחיל מיד בשם שלום, ו אם הבטחתו שהוא מלומד בדבר ולא חטף דעתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי לשא את כפיו,

והוינן בה הא לא עקר [והא לא עלה בעבודה]?

אלא דנר פורתא וש"מ קמי צהרי, שעוקר מעט רגליו לילך לנד הדוכן בעבודה הכא נמי דעקר פורתא,

ואמר ריב"ל ⁵. אין נותנין כוס של ברכה לברך צהמ"ו אלא לטוב עין שוגיא צנע וגומלי חסד צממוק, שנאמר משלי כב ט מן ב"עין הוא יברך ביינתן מלחמו ללדל, אל תיקרי יבורך אלא יברך [הוא יברך],

ואמר ר' יהושע בן לוי ⁶. מנין שאפי' עופות מכירין בצרי העין ואין אוכלים משלהם שנאמר משלי א כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף לעיל מנייה משחעי צרי עין, נאצרה לנס וגו' כל הון יקר נמצא וגו' כי חנם מזורה הרשת, לשון חזרה על נוה גפרית [איוב יח טו]. כך דרכם של ציידים לזרות חטים ושעורים צרשם, כדי שיצאו העופות לאכול, ואלו צרי העין חנם מאצדין מזונות שורין צרשם בעיני כל בעל כנף, שאף הן [העופות] מכירין בהן ואין נהנין ממזונותיהן,

ואמר רבי יהושע בן לוי ⁷. כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו, שנאמר משלי כו א אל־תִּלְחֶם אֶת־לֶחֶם רַע עֵין וגו'

[ואל־תִּתְּאוּ [תִּתְּאוּ] לְמַשְׁמָתוֹ: ז] כִּי אֶל־כָּמוֹן־שָׁעַר בְּנִפְשׁוֹ שַׁעַר זֶה עַל כִּרְמֹתוֹ לִשְׁוֹן פֶּעַל הוּא, ונקודתו מוכחת עליו שחזיו קמץ וחזיו פתח, וטעמו למטה [בורכה על העין"ן],

[וח"ל רש"י על משלי כו ו, שאם היה שם דבר היה פתח וטעמו למעלה, ככל שער צמקקת, ופירושו כאלו שפך האוכל הזה מרה צנפשו של רע העין כן הוא],

כאלו זה האוכל מירר והשעיר [ראה ירמיה ה ל "ושערורה" שתרוממו הוא מלשון שנאה, והיינו והשעיר שעשה שנאה ומרירות] צנפשו של רע עין, וכך הוא לשון כתאנים השוערים [המרים. רש"י משלי] [אשר לא תאכלנה מרוע] [ענין דבר מגונה ומאוס. מצ] [ירמיהו כט יז], [וכן לשון שערורה, בירמיה כג יד], ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור, תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד ממך,

בן־הוא אֶבֶן ל' וְשִׁתָּה יֹאמֶר לָךְ. [ולבו בלעגה] וגו',

רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין, אל תלחם ואל תתאו,

וא"ר יהושע בן לוי ⁸. אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין, שנאמר דברים כא וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה, וכי על לבנו עלתה שוקני ב"ד שופכי דמים הם?

אלא לא בא לידינו ופטרנוהו, ולא ראינוהו והנחנוהו, לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות כלומר למזונות הוצק, ולא היה לו, וראה אחד נושא מזונות וצא לחוטפם ממנו לאונס רעבון ועמד זה עליו והרגו, לא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה חבורה שילך עמהם,

אמר אדא א"ר שמלאי, בית הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן, למי מברכין? אמר ר' זירא לאחיהם שבשדות,

איני והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא, עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה? לא קשיא הא דאניסי דאניסי צמלאכתן ואין יכולין לצא הא דלא אניסי העומדין צבה"נ אחורי הכהנים לא אניסי, אלא שאין הצרכה חסונה עליהם לעקור רגליהם ולצא לפני הכהנים, להיות מתצרכים פנים כנגד פנים כדת, הלכך אינם בכלל צרכה, כדאמר' כה תברכו פנים כנגד פנים,

והתני רב שימי מבירתא דשיחורי לשון צירה, שחורי [שם] מקום, בית הכנסת שכולה כהנים מקצתן עולין, ומקצתן עונין אמר?

לא קשיא הא דאישתייר בי עשרה מקצתן עולין לדוכן והעשרה עונין אמר הא דלא אישתייר בי עשרה לא אישתייר בי עשרה לא חשיב לצרכה לחזייהו [לברך פחות מעשרה, ויעלו כולן לדוכן], הילכך כולן עולין ומצרכין לאחיהם שבשדות,

גופא תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא, עם שאחורי

אבני חן למסכת סוטה

עמו לא. והבא מיירי שהיו שם עשרה בלא הוא, ועוד תירץ האלפסי שאני רב ששת שתורתו אומנתו הוא. ואנן מסתבר לן כי האי תירוצא], [וראה או"ח סימן קמ"ו שיש בזה הרבה דיעות להלכה, וקבצתי קצת מטור וב"ח ומדב"י:

א. המור מכיא הגמ' כאן, ומביא הקושיא מרב ששת דמהדר אפי', ומתיר' "דהא דאמרינן דאסור לספר היינו דווקא בקול רם לפי שמונע האחרים מלשמוע אבל בלחש שרי", # [וצ"ע אם "סיפור" כולל סיפור בדברי חול?]

ובה"ג פירש הני מילי דאסור לספר בדליכא י' דצייתי לס"ת, אבל אי איכא י' דצייתי שפיר דמי,

ור"ף פ' דווקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל אינש אחרינא אסור, ב. הב"ח כתב שרב ששת היה מהדר אפי' כיון שהיה לומד בשעת קריאת התורה, והיה משמיע לאוזניו, לכן מהדר אפי' שלא ישמעו האחרים, ומביא שהרא"ש כתב דרבנותא נקט דאפילו מהדר אפיה דנראה כביוש לס"ת דמהדר אפי' ומניח ס"ת [אפ"ה] שרי, והוא היה מפך פניו כדי שיכוין לבו בנפרסות. ומביא שבה"ג כתב שהיה מהדר אפי' לגלות שהוא אינו מעשרה, ולא יחשבו שיכולים לצרף מי שאינו שומע,

ומביא משם הרבינו יונה מדאמר כיון שנפתח אסור לספר וכו' אלמא דמשעה שנפתח אסור אפי' בין גברא לגברא עד שיסיימו כל הפרשה ולא נהירא, דהא לפרש"י לא אסר אלא בקול רם, לפי שמונע אחרים מלשמוע, ובין גברא לגברא אין שם שומע, כיון שאין שם קורא בתורה, וא"כ למה לא יספר בד"ת אף בקול רם כמו בלחש כיון שאינו מונע אחרים משמוע אלא בעל כרחך בין גברא לגברא אין בו איסור כלל,

ג. והב"י כתב בשם הר"ף דמסתבר כדברי האומרים דווקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל אינש אחרינא לא, וכן דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ת, והגהות כתבו בשם התו' נראה מלשון הספר דאמר אסור לספר דהיינו בקול רם אבל בלחש שרי, אבל נראה מדברי הגאונים דאסור, וכתב רבינו הגדול מהר"א ז"ל דלדעת בה"ג נמי אסור לספר במילי דעלמא אע"פ שיש עשרה דצייתי לס"ת ולא התיר אלא לדבר בד"ת,

ומביא בשם תלמידי רבינו יונה שו"מ דדוקא רב ששת היה מותר מפני שהיה סני נהור ולא היה מחויב בקריאת התורה, דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרום על פה,

וכתב עוד ונראה למורי שאם קודם שנפתח ס"ת חוזר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות ומתחיל לקרות מותר לקרות ואפילו לכל אדם דכיון שכבר התחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרות אינו פוסק בעבור ס"ת, אבל אם לא התחיל קודם אין לשום אדם ואפילו מי שתורתו אומנתו לספר בשום ענין כלל,

ומביא בשם הכלבו שו"א דהא דאסור לספר הוא [רק] לפי מנהגם שהקורא ראשון היה מברך לפניו והמסיים לאחריו, והאמצעיים לא היו מברכין כלל ומפני כך היה דין שלא לספר כלל שמא יצטרך לעלות ולקרות, ואם יספר בין ב' הברכות יהיה הפסק, ומ"מ הדין לעשות כדעת הראשון אף לפי מנהגינו שלא לספר כלל, ע"כ, וכן דעת כל הפוסקים שכתבו דין זה סתם ולא חילקו בין זמן לזמן,

ומביא מהשבלי לקט בשם רבינו שמחה האידנא אמאי נהוג לקרות ולעניין בספרים בעוד שהם קורים? וי"ל דדוקא לספר אסור כדי שלא יהיו נטורדים שאר השומעים אבל לקרוא בלחש שפיר דמי, ומיהו תימא לר' שגם הוא מצווה לשמוע קריאת התורה וכו',

כהנים אינן בכלל ברכה, פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקי זין כהנים [והעם] מהיות כולל ברכה, דאם כן אין לדבר סוף תיבה לא מפסקא, מחיצה מאי?

ת"ש דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים,

איבעיא להו צדדין מהו?

אמר אבא מר בר רב אשי, ת"ש דתנן נתכוון להוות [מי חטאת] לפניו [על כלים שמונחים לפניו],

דף ל"ט ע"א

והזה לאחריו ואף שם היו כלים הנרימין הזאה, [או נתכוון להוות] לאחריו והזה לפניו, הזאתו פסולה דנענין כוונה לטהרה, כדכתיב (צמדדר יט) והזה הטוהר על הטמא, שיהא מתכוין לו,

לפניו והזה על צדדין שבפניו דנדין שיש ממנו ולהלן, ולא דנדין שישנו ממנו ולאסור הזאתו כשרה, והכי נמי [לגבי ברכת כהנים] העומדין דנדין של כהן הימנו ולהלן, כולל ברכה הן דכלפניו דמי, אצל של אחר הימנו, אע"פ שאין אחריהן ממש, כללמרי דמי,

[בירושלמי בפרק אין עומדין אמר] דהא אמרה העומדין מן הצדדין בכלל ברכה. ת],

אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ספר תורה, אסור לספר אפילו בדבר הלכה,

שנאמר נחמיה ח ה ויפתח עזרא הספר לעיני כל־העם בִּירְמְעֵל בְּלִיְהֶעָם הָיָה וּבְפִתְחוֹ עָמְדוּ בְּלִיְהֶעָם,

[ובפתחו] [ובפתחו] וכשהתחיל [עזרא לקרות בתורה] וצעזל כמיז [עזרא ונחמיה הוא ספר אחר] עמדו שמקו כל העם,

ואין עמידה אלא שתיקה, שנא' איוב לב טו וְהוּא חָלָתִי [קויתי] בִּי־לֹא יִדְבְּרוּ, [ולבסוף כן היה] בִּי עָמְדוּ לֹא־עָנוּ עוֹד [עד כי הם שתקו ולא ענו כלל, וחמו דבריהם מכל וכל. מד],

[ראה תוס' כאן, וז"ל התוס' בברכות ח. רב ששת מהדר אפיה וגרים. וא"ת והא אמרינן בסוטה (פרק ז' דף לט.) מאי דכתיב ופפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה? ויש לומר התם איירי בקול רם כדי שלא יבטלו קול קריאת התורה והבא איירי בנחת. והאי דקא מהדר אפיה רבותא משמע אף על גב דמהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה שפיר דמי, והאי דמהדר אפיה כדי שיכוין גרסתו. ורב אלפס (מגילה פרק ד') כתב דה"ג מפרשי דוקא שיש שם עשרה אחריני או יכול ללמוד. אבל אין שם עשרה כי אם

אבני חן למסכת סוטה

כשמחזירין פניהם מן הצבור רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו

דף ל"ט ע"ב

מה שהבטחתנו שמסכים על ידינו דכתיב ואני אצרכם (צמדצד ו) דברים בו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו',

אמר רב חסדא אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן שפושטין אצבעותיהם כשמצרכין, ולאחר שגמרו סוגרין אגרוף שלהם כשאר בני אדם, קשרי אצבע הם המלוות שפושטים ופושטין בהם עד שיוחזרו פניהם מן הצבור,

1. א"ר זירא א"ר חסדא, אין הקורא שליט צבור שקורא כהנים שיחזירו פניהם לנכר רשאי לקרות כהנים, עד שיכלה אמן על צרכה הודאה מפי הצבור, ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור כהנים מפי הקורא, ואין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים, ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת [מן השלשה ברכות], עד שיכלה אמן מפי הצבור,

2. ואמר רבי זירא אמר רב חסדא, אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור, עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום, ואינן רשאים לעקור רגליהם וליילך מן הדוכן, אלא עומדין כפופין לפני המינה עד שיוגמור שליח צבור בשים שלום, [ועבשו שהמנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן יישר, מהנכון שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד לאחר שייסיי הש"ן קדיש כדי שלא יחבטלו הכהנים והעם מעניית איש"ר ושאר אמונים עי"ו כמו שמצוי. מ"ב סימן קכ"ח ס"ק ס'],

יש ללמוד מכאן סדר נשיאות כפים כך הוא, עוקר רגליו צעודה [ברצה] ממקומו וזא לפני המינה [הארון קודש], ומתפלל יהי רצון שמהא צרכה כו' כדלעיל, ומאריך זה עד שמכלה אמן של הודאה [הטוב שמך ולך נאה להודות] מפי צבור,

ושליט צבור קורא כהנים אם שנים הם, ואם יחיד הוא אינו קורא, והוא מחזיר פניו מאיליו כדציי דלמך לעיל סוטה (דף נח) לא' אין קורא כהנים,

וכשכלה דיבור [כהנים] מפי קורא, מברך אשר קדשנו כו' ואח"כ מתחילין בצרכה, וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין פניהם וכופפין קשריהם אם רוצים, ושליט צבור מתחיל שים שלום # [אבל בגמ' אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל ש"צ בשים שלום?], והכהנים מתפללין רצ"ע עשינו מה שגזרת עלינו כו' ומאריכין זה עד שמכלה צרכה [המברך את עמו ישראל בשלום] מפי שליט צבור ועוקרין רגליהם והולכין להם,

3. וא"ר זירא אמר רב חסדא, אין הצבור רשאים לענות אמן של צרכה המורה וכל הני משום דתרי קלי לא משתמעו עד שתכלה ברכה מפי הקורא, ואין הקורא רשאי לקרות בתורה, עד שיכלה

אבל ראה של"ה מסכת מגילה פרק גר מצוה (ג) שהביא הרבה ממה שכתוב כאן ומסיק וז"ל על כן אני אומר, אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה, שלא ישגיח בהיתרים הנ"ל אפילו כל ימות השנה, ולא יסיח שמיעתו מקריאת השליח ציבור מתוך הספר תורה.

ר' זירא אמר רב חסדא מהכא, נחמיה ה ואזני כל העם אל ספר התורה,

ואמר ר' יהושע בן לוי, כל כהן שלא נמל ידיו לפני עלותו לדוכן לא ישא את כפיו, שנאמר תהלים קלד שאו [לשון רחיצה, בלשון ארמית מושא ידיה [שבת סב:], רחץ ידיו. ראה שם] ידיכם קדש [מלשון קידוש ידים ורגלים. רש"י] וברכו את ה' [פי' שהכהנים מברכים את ה', דהיינו הברכה לפני ברכת כהנים],

שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע [היה כהן, בדפרש"י לקמיה] במה הארכת ימים איזה זכות צידך שהארכת ימים?

אמר להן מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא לקצר דרכו דרך צה"ג, ליכנס צפתח זה וללכת כנגדו, ולשון קפנדריא מפרש צרכות (דף סב) אדמקיפנא אדרי איעול צה"ג, עד שאני מקיף סביב השורות הללו אכנס צה ואקצר דרכי, ודרי [היינו] שורות צמים,

ולא פסעתי על ראשי עם קודש שהיו יושבים התלמידים צבית המדרש על גבי קרקע, והמהלך צביהם כשהיו יושבין, וגכנס לישב במקומו, מרחיב פסיעותיו בעל כרחו [פי' כשהאדם מהלך נותן רגל אחת לפני השנייה], והוא לשון מפסע [פי' עושה פסיעות], וגרלה כמפסע על ראשיהם, לפיכך צריך להקדים [פי' לבא בזמן מוקדם קודם שישבו התלמידים], או ישב לו מנחון,

ולא נשאתי כפי לנכר, שכהן היה בלא ברכה צרכה דמפרש ואזיל מאי מנחן,

מאי מברך? אמר רבי זירא אמר רב חסדא, אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצינו לברך את עמו ישראל באהבה,

כי עקר כרעיה צעודה למיסק [לעלות לדוכן], והוא מחזיר פניו כלפי מינה מאי אמר מאי אמר? יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל, לא יהא בה מכשול ועון,

וכי מהדר אפיה מציבורא כשגומר צרכותיו מחזיר פניו לצד המינה [הארון קודש] עד שיוגמור שליט צבור המצרכ את עמו ישראל בשלום מאי אמר?

אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש [התפלה שאומרים הכהנים

אבני חן למסכת סוטה

במוספי דשבתא שהוא נשיאת כפים חדש, שאינו בחול, צריך לחדש את דברי העם מה הן אומרים?

אמר רבי אסי

1. תהלים קלד שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' וגו',

2. שאו ידיכם קדש וברכו את ה'

3. תהלים קלה ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה אינו בלמוד מזור, והיינו דקא פריך וימא יברכך ה' מציון, דכמיז צההוא עניינא,

ולא נמי תהלים קלד יברכך ה' מציון, דכתיב בההוא עניינא?

אמר יהודה בריה דר"ש בן פוי, מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה, מסיים בברכותיו של הקב"ה [אבל יברכך ה' מציון פירושה שהשם יברך אותך],

במנחתא דתעניתא שנושאין בו כפים, מה שאין כן בשאר מנחות משום שכרות כדאמרין במסכת תענית דפ' בתרא (דף כו) מאי אומרי?

אמר רב אחא בר יעקב

1. ירמיה יד ז אס-עו ינינו ענו בנו ה' עשה למען שמה,

2. שם פסוק ח מקוה ישראל מן שיעור בעת צרה, לפיה תהיה פגור פארגין [ובארה נטה ללון] וגו',

3. שם פסוק ט לפיה תהיה פאיש גדהם פגבו ר ל אי-יכול להו שיע וגו',

[א"ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פנים איכא בהו? י"ל משום דהוי מתענין על הצרה שלא תבא על הצבור, ואמר בפ"ק דתענית (דף יב:) ובפ' בתרא דמגילה (דף ל:) דבריבא בתרא דיומא בעי רחמי, דהיינו ממנחה ואילך דכתיב (עזרא ט) ואני יושב משומם עד מנחת הערב, ובמנחת הערב קמתי מתענית ובקרעי בגדי ומעילי ואברע על ברכי ואפרוש כפי אל ה' אלקים, הלכך התירו למבועי רחמי בעידנא דפרסי ידיהו, דעת רצון הוא, וענו ציבורא אמון, כדמשמע בפ' הירואה (ברכות נח:) האי מאן דחוי חלמא ולא ידע מאי חוי ליקו קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו ולימא רבון העולמים חלום חלמתי וכו'. ת.],

דף מ' ע"א

[ידיעות:

וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ה הל' ז וחייב לעמוד מפני רבו משראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו ואח"כ ישב, וכן בשו"ע יו"ד סימן רמ"ב סעיף טז, וחייב לעמוד מפני משראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו

אמן מפי הצבור, ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד שיכלה פסוק מפי הקורא, ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר, עד שיכלה תרגום מפי המתרגם,

א. אמר רבי תנחום א"ר יהושע בן לוי, המפטיר בנביא, צריך שיקרא בתורה תחילה,

ב. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא, עד שיגלל ס"ת צמטפומיו כדי שלא יהו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר,

[ר"ל שיתחילו לגלל, שלא יעמוד הספר בלא גולל והוא מתעסק בהפטרה, עד שיסיחו דעתם מגלילת ספר תורה, ולא דוקא עד שתסתיים הגלילה כמו שחשבו רבים. מאיר.],

ג. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור כל זמן שהצבור צההה מפני כבוד צבור,

שהיה דרכם להביא ס"ת מצית אחר שמשתמר בו לצית הכנסת, ופורסין בגדים נאים סביב התיבה ומניחין אותה צמוכה, וכשיוצאין משם וטולין ס"ת להוליכו לצית המשתמר בו, לא יפשיטו הצגדים מן התיבה בפני הצבור, שטורה צבור לעכב שם עם ס"ת, אלא מוליד ס"ת לציתו [לביתו של ה"ת] ומניחו, והעם יוצאים אחריו ואח"כ הוא בא ומפשיט את התיבה,

ד. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, אין הצבור רשאי לצאת, עד שינטל ספר תורה [כדי להוציא] (ויניח במקומו), ושמואל אמר עד שיצא, ולא פליגי הא דאיכא פיתחא אחרינא משנטל ס"ת ללכת דרך פתחו, הוזה ללכת פתחו אחר יוצא, ואפי' לא יצא ס"ת הא דליכא פיתחא אחרינא נכון שיהא ס"ת מחילה, ולא יצא האדם פתחו לפני ס"ת,

אמר רבא חסד ששמו בר אהינא אסברה לי הציני טעמו של דבר [לכן אין לצאת לפני ה"ת, דכתיב דברים יג] אחרי ה' אלהיכם תלכו,

[ענין חדש] בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן [העם] אומרים שיראו מסבירי פנים, ומודים לפניו על צרכותיו, להראות שהן נוחות להן?

אמר ר' זירא אמר רב חסדא,

1. תהלים קג ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו',

2. ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו,

3. ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו, ברכי נפשי את ה' שלש מקראות הן כנגד ג' צרכות,

אבני חן למסכת סוטה

ותשלום טוב לרבו, על הברכה שנתן לו],

א"ר אבהו, מריש הוה אמינא להו [לאילו הפסוקים], כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו, אנא נמי לא אמינא להו,

ואמר רבי אבהו, מריש הוה אמינא [חשב בן בלבו, ולא שאמר בפיו. בן יהודע] עינותנא אנא [חשבתי שאני עניו], כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא, ואמר אמוריה המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרכה חד טעמא ולא קפיד,

[ראה הערות שצריך לפרש שאמר טעמו של ר' אבהו ואח"כ אמר טעם אחר מדרתו, דאל"כ לא היה ר' אבהו מסכים, וזה לא היה חסרון בעונה, אבל המאירי כתב וז"ל דאמר איהו חד טעמא, ואמוריה אמר טעמא אחרנא ולא קפיד, רצוני לומר שהאמורא הממונה תחתיו להשמיע את דבריו מחליפו והוא אינו מודקק עליו בכך עכ"ל],

אמינא לאו עינותנא אנא [לגביה דר' אבא דמן עכו איני עניו],

ומאי עינותנותיה דרבי אבהו, דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו [אשת האמורא, המתרגם דרשתו], לדביתהו דרבי אבהו, הא דידן [בעלי המתורגמן של בעלך] לא צריך ליה לדידך חסס הוא כמו צעליך [והיה יכול לומר הדרשה מעצמו בלי שיתרגם לבעלך], והאי דגחין וזקיף עליה [המתורגמן היה גוחן לשמוע מה שאומר הרב, וזקיף להשמיע דבריו להקהל], יקרא בעלמא הוא דעביד ליה,

[ומסביר למה צריך ליתן כבוד לר' אבהו] שהרי רבי אבהו נשוא פנים צנית המלך כדלמנ"ה צמגינה [דף יד] נשוא פנים כגון ר' אבהו כי קיסר, וצמגינן [דף יד] אמר, דהווי נפקי אמתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה, רבה דעמיה מדצנא לאומתיה [ברך מתייך לשלם],

[ובעו"ה בשם מנחת סוטה הביאו שדיבור זה יותר שייך לקבן על מאמר הגמ' משום יקרא דבי קיסר,

אבל ראה במאירי דמשמע שפירש"י קאי כאן, שז"ל והאי דגחין וזקיף עליה ר"ל שהוא אמורא שלו וגחין לשמוע את דבריו וזקיף להשמיע לעם, יקרא בעלמא הוא, כלומר אינו עשה אלא לכבוד בעלמא, מפני שהיה ר' אבהו עשיר וקרוב למלכות, והיא נתמלאה חימה על כך עכ"ל],

אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו, אמר לה ומאי נפקא לך מינה, מיני ומיניה יתקלם עילאה,

ותו ועוד 12 מענוותנותו רבי אבהו אימנו רבנן עליה [שישבו יחד והיה ברירה בין כמה חכמים, ובהרו ברוב קולות את ר' אבהו], לממנייה ברישא [לעשותו ראש הישיבה], כיון דחזיה [ר' אבהו] לר' אבא דמן עכו דנפיש ליה בעלי חובות שהיה נתייך ללוות, אמר להו [לאילו שרצו למנותו, אמר להם על ר' אבא דמן עכו] איכא רבה חסס גדול ורואי לנצ

שלא יראה קומתו ואחר כך ישב, ואפילו היה רכוב צריך לעמוד מפניו דחשיב כמהלך, הגה י"א דלן אדם חייב לעמוד לפני רבו רק שמריט וערצית (טור צ"ס הרמז"ס) ודוקא צנית הרב, אצל צפני אחרים שאין יודעים שעמד לפניו חייב לעמוד (צ"י צ"ס הסוף) ומרדכי צ"ס ר"י וע"פ],

ויש לחקור אם העמידה הוא להראות כבוד לרבו, כשיראו אנשים שהוא עומד לפניו, ולכן לא שייך כבוד זה אלא במקום שיש רואים, או שהוא דבר שנוגע לו לעצמו, שצריך האדם עצמו ליתן כבוד לרבו ואין זה תלוי בהרואין,

ומעניין לציין שמספרים שהגאון ר' שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל קיבל מלפון מהגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל, ור' שלמה זלמן זצ"ל עמד כל הזמן, [ואח"כ שמעתי מספרים על כן ר' יונתן שטייף זצ"ל שעמד כשדבר עם ר' משה זצ"ל],

ועוד צריך עיון לענין כבוד זה מי נקרא "רבו", שהרי היום יש הרבה ספרים, ומה בעצם לומדים מרבי? ולמעשה צריך עיון].

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר [העם בשעה שהכהנים מברכין אותם]?]

אמר מר זוטרא, ואמרי לה במתניתא,

1. תהלים קכח הנה כי כן יברך גבר ירא ה',

2. יברכך ה' מצינן וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך,

3. וראה בנים לבניך שלום על ישראל,

היכן אומרן [פסוקים אלו בשעת ברכת כהנים]? רב יוסף אמר בין כל ברכה וברכה, ורב ששת אמר בהזכרת השם כשהכהנים מזכיר את השם [יברך ה', יאר ה', ישא ה'],

פליגי בה רב מרי ורב זביד, חד אמר פסוקא לקבל פסוקא שהכהנים אומרים פסוק ראשון, והס [העם] אומרים אחד מאלו, ובשני היו אומרים את השני, ובשלישי את השלישי, וכן צמוסף וכן צמנחה, שהרי כולן שלשה שלשה הם, וחד אמר אבל פסוקא אמר להו לכולהו [ואמרו ג' הפסוקים ג' פעמים],

א"ר חייא בר אבא, כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה שלא נתקנו לומר, אלא לכבוד שם המיוחד הנזכר במקדש,

אמר רבי חנינא בר פפא, תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו [לפסוקים אלו], כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין [ובין שאין עונין אמן במקדש, הכהנים מברכין בלא הפסק, וצריך לשמוע ברכתם],

א"ר אחא בר חנינא, תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו, כלום יש עבד שמברכין אותו, ואין מסביר פנים להראות שזכרת רבו חשוב לו, ועריצה עליו, ומגמל לרבו עליו צדק [ע"י הסברת פנים, יהיה גמול

אבני חן למסכת סוטה

בראש יומר ממני, כדי שישכחוהו בראש, ונותנין לו מנות ומעשרין אותו, כדי שיהא משוגע וישמענו דבריו [שהיה דרכם ליתן לראש ישיבה מנות ולהעשירו להיות דבריו נשמעים]. מאירי' כדמילא והסבול מהמיו גדלוהו משל אחיו (יומא דף יח),

[ועוד מספר] ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו להתואר אתרא, רבי אבהו דרש באגדתא, רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא הלכות דינין ואיסור וטהרות, שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא, ואוול לגביה דר' אבהו,

חלש דעתיה [דר' חייא בר אבא], [אול ר' אבהו לגביה. מאירי] אמר ליה [ר' אבהו] אמשל לך משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית כלי מלאכות נשים ועניינים, כגון פלסים ממטין ועיטות על מי קופצין [וכי] לא על זה שמוכר מיני סידקית צממיה, מתוך שדמיהם קלים יש להם קונים הרבה, ולהפסיד דעמו הוא אומר,

כל יומא הוה מלך רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה, משום יקרא דבי קיסר, ההוא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה [ר"ל להפסיד דעתו. מאירי], ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה [שבא כל הקהל לשמוע את ר' אבא], [המעט שלא איתותב שהוא קצת חסרון בכבוד התורה, שמכבדין את האגדה ולא את ההלכה. ע"פ הערות, אבל ראה רש"י ב"ב י"ע"א בראש הדף מתוך שכן דרשין ומוטקין את הלך הכל מכבדין אותן], [משום שאין המשל דומה, דהתם אפילו לא מכרו אלא אבנים טובות לא היו באים הרבה, משא"כ הכא אילו בא רחב"א לחוד היו הכל מתקבצין אפילו אינן יודעים משום אגרא דכלה דוחקא, ורק משום שדרש ר"א אולי לאגדה, וא"כ לא היה לר"א לדרוש בעת שדרש רחב"א בהלכה. מרומי השדה],

בזמן ששלח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים?

אמר רב, מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך על שנתת צלנו להיות [מודים לך] דבוקים בך ומודים לך [ראה תוס', ובב"י סימן קכו כתב שאנו אומרים לחש"ץ כלומר עכשיו אנו מודים לך מלבד מה שאנו מודים לך בחזרת התפלה שאנו עונים אמן אחר הש"ץ],

ושמואל אמר אלהי כל בשר על שאנו מודים לך,

רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך מוסף הוא, וכן כולם מוסיפין הן על הראשונים,

נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי, ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו, על שאנו מודים לך,

רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי, כן תחיינו ותחנונו ותקבצנו ותאסוף גלוייתנו לחצרות קדשך, לשמור חוקך, ולעשות רצונך בלבב שלם, על שאנו מודים לך,

אמר רב פפא, הילכך נימרינהו לכולהו [מצאתי כתוב דנקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים] [פי' בשילוב הרבה נוסחאות שלהם]. ב"י או"ח סימן קכ"ז,

[צריך לדעת למה נרפס בכמה סידורים שאומרים את המודים דרבנן "בלחש", ואולי כדי שישמענו את המודים שאומר השליח ציבור, וצריך לדעת גם למה יש נוהגין אצלינו שגם חש"צ אומר חלק מהמודים בלחש, ואולי זה טעות],

1. [וכן בברכות יא: מאי מברך [בברכת התורה] ? אמר רב יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות. [אמר רב פפא] הלכך לימרינהו לכולהו.

2. [ושם נט. אמר רב פפא [בברכת הקשת] הלכך נימרינהו לתרויהו ברוך זוכר הברית ונאמן בביתו וקיים במאמרו,

3. [וכן שם נט: לגבי ברכת הגשמים, אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרויהו רוב ההודאות והאל ההודאות,

4. [וכן שם ס. לענין ברכת אשר יצר אמר רב פפא, הלכך נימרינהו לתרויהו, רופא כל בשר ומפליא לעשות,

5. [וכן במגילה כא: לענין ברכה שלאחריה של קריאת המגילה אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרויהו ברוך אתה ה' הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע],

אמר ר' יצחק, לעולם תהא אימת צבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם, ואחוריהם כלפי שכינה [הרי לך חשיבות הציבור],

רב נחמן אמר מהכא, דברי הימים א כח ב. [יְקֹם דְּיוֹד הַמֶּלֶךְ עַל־רִגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּנִי אֲחִי וְעַמִּי מַהֲרִים הִיא לְהַמְדִּי צִדְקַת הַצִּיּוֹת לְנִין הַמִּקְדָּשׁ אִם אֲחִי לְמַה עָמִי, וְאִם עָמִי לְמַה אֲחִי?]

[ומכל מקום כל שהצבור אינו נשמע למנהיגו או לחכם שבהם ועושים דבר או דברים שלא כהוגן, ראוי למנהיג או לחכם ליסרם ולהוכיחם, והוא שנאמר על דוד במקרא זה ויאמר שמעוני אחי ועמי וכו'. מאירי],

אמר רבי אלעזר, אמר להם דוד לישראל, אם אתם שומעין לי להיות שלימים למקום, אחי ותצריי אתם אלמא המלך אימת צבור עליו אם כשרים הם, ואם לאו עמי אתם כנשים תחמי, ואני רודה אתכם במקל,

רבנן אמרי מהכא, דאין הכהנים רשאים לעלות בסנדליתן לדוכן, וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, מאי טעמא, לאו משום כבוד צבור [לאו משום אימתא דציבורא] מפני שמסתלקין [מלכסות מנעליו] צגדיו העשויין למדמו, צהגזת ידיו, וגרלן סנדליו לצבור, והן אין ראוין לראות מפני טיט שעליהן?

אבני חן למסכת סוטה

ואע"פ שעדיין יקרא בעשור של חומש הפקודים, על פה יקרא אותה, ולא יגלל ס"ת לשם, מפני שהוא רחוק, יש שהות שיפסיק מתרגם וישמוק לפניהם, ואין מחיל בפסוק אחר, ואיכא גנאי,

וגולל את התורה [פ' סוטה], ומניחה בחיקו, ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן אע"פ שאני עמיד לקרות עוד פרשה שלשית, אל תדמו לאמר שספירה היא מן הספר הזה, ולכן אני גולל, דיותר ממה שקריתי לפניכם בענין היום כמו כן, ובגמרא צ"ע כל כך למה? ומשניין שלא להוציא לעז על ספר תורה,

במדרב כח ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה,

ומבדק עליה שמנה ברכות, 1. על התורה ברכה של אחריה 2. ועל העבודה רצה, 3. ועל ההודיה מודים לפי שנגמרה העבודה ואין עבודה בלא הודאה כדאמר' במסכת מגילה (דף יח) [מהלל נ כג] יצא תו' ד'ה יקדקני, אחר זכייה הודאה, 4. ועל מחילת העון אמה בחרתו שחוט מלך מוחל וקולט לעוונותיו ולעונות עמו וגו', 5. ועל המקדש מתפלל על המקדש, וחוטם בדרך אשר בחר במקדש, 6. ועל ישראל מתפלל על ישראל וחוטם בדרך הצומח בעמנו ישראל, 7. ועל הכהנים [שיקבל ה' קרבנותיהם ברצון, וחותרם מקדש הכהנים. מבוארות], 8. וכן ועל ירושלים [במשניות ליתא "ועל ירושלים"] ובמסכת סוטה ירושלמית מפרש לה, (והשאר תפלה) [ועל שאר התפלה. רש"י, וב"ה במשניות] בגמרא מפרש לה [שיושיע הקב"ה לכל יחיד מצרתו, וחותרם בא"י שומע תפלה. הרי ה'. יבין]:

ידועות:

או"ח סימן קלו סעיף א: ביום שקורין ג' אין קורין פחות מ' פסוקים וידבר עולה מן המניין ואי' סליק ענינא בבציר מ' פסוקים כגון פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים שפיר דמי.

נמ': שמעת מינה מדקמי חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת כו', ואין חזן הכנסת נותנה לכ"ג, אלא מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן ובפני כהן גדול, וראש הכנסת מכבד הסגן בפני כ"ג, ש"מ חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, תלמיד קטן חולק כבוד לתלמיד גדול ממנו, ואע"פ שהרצ שם, ואין [זה] גנאי לרב, וסתמא כמ"ד חולקין, דפלוגמא היא צ"ע נחלין גבי צנות ללפחד (צ"ב קיע)?

אמר אביי, כולה משום כבודו דכ"ג הוא ולעולם אין חולקין, והכא כולה משום יקרא דכ"ג הוא שמראין את מעלותיו, מעלה למעלה ממעלה:

[שנינו במשנתנו] וב"ג עומד ומקבל וקורא וכו': עומד [אין הפירוש שעומד כל הזמן, אלא עכשיו הוא שעומד, דהיינו התייצב לכבוד התורה] מכלל דיושב הוא,

והאמר מר אין ישיבה בעזרה דאין כבוד שמים בכך, ואפי' מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב (ישעיהו ו) עומדים ממעל לו [קרינת] על חד מן קאמיא (דניאל ז) אלא למלכי בית דוד בלבד שמלך להם המקום כבוד, להראות

אמר רב אשי לא, התם שמוא נפסקה לו רצועה בסנדלו וגנאי הוא לעצמו, ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת והדר אויל למיקטריה ומצריזי מזרכין ואמרי ואמי למימר בן גרושה או בן חלוצה הוא אינו ראוי לגשיאות כפס, ו [לבן] הלך ויש צו:

[פירש ר"ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל, דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:)] האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרוואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדיא קפיד איניש ארקיאה ואמנעל לא קפיד איניש אף בית הכנסת קפנדיא אסור ורקיאה ומנעל שרי. ח'.

[שנינו במשנתנו] ובמקדש ברכה אחת כו':

דף מ' ע"ב

וכל כך למה שנמקדש אומר את שלשתן ברכה אחת?

לפי שאין עונין אמן במקדש ואין כאן צמה להפסיק,

תנו רבנן מנין שאין עונין אמן במקדש? שנא' נחמיה ט קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם כספר עזרא כח, שכל ברכה שהיו מזרכין במקדש כך היו מזרכין, ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, למגן אברהם, וכן למחיה הממס,

ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה, שנאמר נחמיה ט [ויברכו שם כבודך] ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה וברכה תן לו תהלה ושאר העם יענו בשכמל"ו [זהו התהלה] שהעם עונין להלל ולהודות:

מהני': ברכות כהן גדול ציוס הכפורים, לאחר שכלתה עבודת היום, [ביו"ב אחר ששלה השעיר. יבין] קורא בתורה כדמפרש ואזיל, ומזכך שמנה ברכות כדבעינן למימר לקמן ביצד,

חזן הכנסת שמש הכנסת שטורט עיסקי הכנסת עליו, להכניס ולהוציא ולהפשיט את התיבה ולהכין הכל נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת על פיו נחתמין דברי הכנסת, מי יפטיר בנביא, מי יפרסם על שמו, מי ירד לפני התיבה, וראש הכנסת נותנה לסגן המוכן תחת כ"ג, שאם יאירע צו פסול ישמש תחתיו והסגן נותנה לכהן גדול,

וב"ג עומד ומקבל, וקורא ויקרא טו אחרי מות שהוא סדר יוס הכפורים, ופרשה ראשונה לחודה קאמר [עד סוף פרשת יום הכיפורים. יבין],

[וקורא גם] ויקרא כג ואך בעשור פרשת שור או כשז הסמוכה היא לאחר מות, ויכול לגלול ס"ת לשם, בעוד שהתורגמן מתרגם מקרא אחרון של פרשת אחרי מות, ואין כאן שהות כדי שיפסיק מתרגם, ואין כאן גנאי לצבור, וגולל את התורה

אבני חן למסכת סוטה

שהוא קורא על פה אינה כמורה זו, וספר משוש הוא:

[שנינו במשנתנו] ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה: וליכריכה [פי' יגלו] לספר וליקרי, א"ר הונא בר יהודה א"ר שישת לפי שאין גוללין ס"ת בצבור,

וליתי ס"ת אחרינא וליקרי? רב הונא בר יהודה אמר משום פגמו של ראשון של ספר מורה ראשון, שלא יאמרו מנא זו פסול,

ר"ש בן לקיש אמר, לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה,

ומי חיישינן לפגמא, והאמר רבי יצחק נפחא, ר"ח טבת שחל להיות בשבת, מביא שלש תורות, וקורא אחת מעניינו של יום פרשה של אותה שנה, לפי סדר פרשיות המורה, ואחת של ר"ח, ואחת בשל חנוכה?

[ומתריץ] תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא, חד גברא בתרי סיפרי, איכא פגמא:

[שנינו במשנתנו] ומברך עליה שמנה ברכות כו': ת"ר [שנינו בבביתא שהכה"ג ביוה"כ לאחר קריאתו] [מברכין] ¹. על התורה כדרך שמברכין בבהכ"נ, ². ועל העבודה [רצה] ³. ועל ההודאה [מודים] ⁴. ועל מחילת עון כתיקנן [בשמונה עשרה של יוה"כ], ⁵. על המקדש בפני עצמו [מתפלל על המקדש, וחוטם צדק אשר צחר במקדש. רש"י לעיל], ⁶. ועל הכהנים בפני עצמן [שיקבל ה' קרבנותיהם ברצון, וחוטם מקדש הכהנים. מבוארות], ⁷. על ישראל בפני עצמן [מתפלל על ישראל וחוטם צדק הצומח צעמו ישראל. רש"י לעיל], ⁸. ועל ירושלים בפני עצמה:

[שנינו במשנתנו] והשאר תפלה: ת"ר השאר 12 היא, שיש צרכה אחת וזו תפלה, תחנה, רנה, ובקשה שעמך ישראל צריכין ליושע, וחוטם בשומע תפלה,

מכאן ואילך לאחר שגמר כהן גדול לקרוא פרשה בצרכותיה כל אחד ואחד מן הצבור מביא ספר תורה מתוך ביתו לעזרה, דקסבר אין עירוב והולאה ליום הכפורים, אי נמי ירושלים דלחומיה נעלות כלילה, ומערבין את כולה, וקורא בו, וכל כך למה? כדי להראות חזותו לרבים של ס"ת ועיו, דאמר מר (מיר 3) זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות [גאות. ד"ס], בס"ת נאה, בצליית נאה:

מהני: פרשת המלך [מה שהמלך היה קורא במשנה תורה] כיצד [הסדר שלה]?

מוצאי יו"ט הראשון של חג [ר"ל ליל שקודם יום ב' דסוכות. יבין],

שמלכותו שלמה שנאמר שמואל ב' ז' יח ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי [ה' אלקים ומי ביתי פי' הביאתני עדיהל'ם] וגו'?

[ומתריץ] כדאמר רב חסדא לקמן [לקמיה] בעזרת נשים היו קורין זו, והיא היתה חול כשאר הר הבית שלא נתקדש אלא מן החומה ולפנים, ואפילו חלל שער נקנור העולה מעזרת נשים לעזרת ישראל לא נתקדש הכא נמי בעזרת נשים,

מיתיבי והיכן קורין בו [הת"ק סבר] בעזרה [וס"ד בעזרת ישראל], רבי אליעזר בן יעקב אומר בהר הבית שנא'

דף מ"א ע"א

נחמיה ח ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים כספר עזרא כתיב, קמתי מיהא לרבנן בעזרה היו קוראים?

אמר רב חסדא בעזרת נשים:

[שנינו במשנתנו] וקורא אחרי מות ואך בעשור: ורמינהי מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה? אמר אבבי לא קשיא, כאן בכדי שיפסוק התורגמן, כאן [ממני] בכדי שלא יפסוק התורגמן [הוא], שפרשת שור או כש צרכה לפרשת אחרי מות, ולא גמר התורגמן לפרגם עד שזה רואה אף בעשור, ומתחיל כשמשפיק זה,

והא עלה קתני מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה, ועד כמה מדלגין צניא? עד כדי שלא יפסוק התורגמן, מכלל דבתורה כלל כלל לא?

אלא אמר אבבי לא קשיא, כאן בענין אחד מדלגין בתורה כגון מחני' דתרויהו צניינא דיה"כ מינה, הילכך מדלגין בכדי שלא יפסוק, כאן ובביתא דקמתי דאפי' בכדי שלא יפסוק תורגמן אין מדלגין בשני עניינין שזה בענין יום הכפורים, וזה צו את אהרן או בפרשה אחרת, שאין הלז שהוא נמשך אחר ענין אחד, ממחר ללאת ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר,

הלכך מורה [ולא נביא] שהמצות מלוויה צה, ומשמיעין אותה לצבור, ופסוק אחד שלא יפין זו, הוא שוכחו ועובר עליו ואינו מקיימו, וצאה מורצה על כך, לכן אין מדלגין מענין לענין, ואפילו אין התורגמן מפסיק, אצל צניא שפיר דמי,

והתניא צניינא מדלגין בתורה בענין אחד, ובנביא בשני עניינין וכל שכן בענין אחד, וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן,

ואין מדלגין מנביא לנביא, ובנביא של שנים עשר מדלגין מנבואה לחברתה, דכוליה חד ספרא הוא, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו למפרע:

[שנינו במשנתנו] וגולל את התורה ומניחה בחיקו כו': וכל כך למה לו לומר להם? שלא להוציא לעז על ס"ת שלא יאמרו פרשה

אבני חן למסכת סוטה

בשמיני [לשמיטה], במוצאי שביעית [ר"ל סוכות שאחר שנת השמיטה, תחלת שנת ח'. יבין], עושין לו בימה אלמנצ"א של עין בעזרה [בין שאינו בנן של קבע, אלא לפי שעה מותר. לחם שמים, פי' דהכי אמרין בתמיד כח: תניא, רבי אליעזר בן עקיבא אומר מניין שאין עושין אכסדראות בעזרה? ת"ל (דברים ט"ז כא) לא תטע לך אשורה כל עין אצל מוצח ה' אלהיך, הכי קאמר לא תטע לך אשורה, לא תטע לך כל עין אצל מוצח ה' אלהיך], והוא יושב עליה [לכאורה חיו שמיין בסאו על הבימה, שיהיה לפי כבודו],

שנאמר דברים לא מקץ שבע שנים במועד וגו' צפוק שבע שנים, ואומה קרייה על יד מלך היא, כדמניא צפוקי "צפרשת המלך" [דברים יז יח בספרי פסקא לה] את משנה המורה הזאת, אין קורין ציוס הקהל, אלא כמשנה מורה,

[והזור לפרש למה קורא פרשיות אלו] שמע קבלת מלכות שמים, והיה אם שמוע קבלת עול מלכות, כדאמר צפ' שני דברכות (דף יג), וכן דברכות וקללות קבלת צרימות של תורה, ומשמיע לרבים עשר תעשר, כי תכלה לעשר, מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות, ואע"פ שפרשת המלך מפסקת בין עשר לבי תכלה, קורא את אלה יחד שלא להפסיק צממעות, ואח"כ קורא פרשת המלך, ואי משום דיש כאן דילוג צמורה צכדי (שלא יפסיק) [שיפסיק] המורגמן, אין למלך מורגמן ואין מתרגמן אחריו,

ברכות שבהן גדול מברך אותן ציוה"כ אחר מקרא פרשה כדאמרין (יומא סח), מנצח עליה שמונה דברכות, המלך מברך אותן אחר קריאתו, אלא שנותן של רגלים מקדש ישראל והזמנים מנצח, תחת דברכות של מחילת העון שציו"כ:

דברים לא י' וצו משה או י'ם לאמר מקץ א' שבע שנים במועד שנת השמיטה ב'חג הפסח ה',

נב: בשמיני [ביום שמיני של חג] סלקא דעתך [הרי אמר, שבמוצאי יום טוב ראשון הוא זמן ההקדלה, שכל קורא. שט?] אימא בשמינית [של מחזור השמיטה. שט],

וכל הגי' למה לי כל הסימנין הללו, מקץ שנת השמיטה וצחג הסוכות ובמועד?

צריכי דאי כתב רחמנא "מקץ" הוה אמינא נימנו מהשתא משנת ארבעים והלאה, שצערצות מואב נאמרה פרשה זו, ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה שלא מנו שמיטין עד לאחר שבע שנים שצער שחילקו כדאמר (צקידושין) (דף מ) [ערכין] (דף יג), כתב רחמנא [במועד שנת ה] שמיטה,

ואי כתב רחמנא שמיטה, ה"א בסוף שמיטה קודם ר"ה של שמינית, דהא מקץ שבע שנים משמע [לבן] כתב רחמנא במועד, ואי כתב במועד, ה"א מריש שתא [מראש השנה ולא ימתין עד סוכות] שכולן נקרא מועד כדכתיב (ויקרא כג) אלה מועדי ה' וקחשיב נמי ר"ה כתב רחמנא בחג הסוכות, ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפי' יו"ט אחרון, כתב רחמנא בבוא כל ישראל

דף מ"א ע"ב

מאתחלתא דמועד [מאימת דמתחיל מועד] ומיהו ציו"ט לא, שאין תיקון הצימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט, ומאתמול נמי לא צעדין לה דדחקא לה עזרה,

והאי טעמא מפרש בגמ' ירושלמי (פ"א) צמס' מגילה, דקמני הקהל מאחרין כשחל

שנאמר דברים לא מקץ שבע שנים במועד וגו' צפוק שבע שנים, ואומה קרייה על יד מלך היא, כדמניא צפוקי "צפרשת המלך" [דברים יז יח בספרי פסקא לה] את משנה המורה הזאת, אין קורין ציוס הקהל, אלא כמשנה מורה,

חזון [בתקופת התלמוד] היה פירוש המילה] שמש וממונה על הסדר, בפרט בבתי הכנסת, [וראה מכות כב: לגבי מלקות], לפעמים גם משגיח על לימוד הילדים [ראה שבת יא. החזן רואה היכן תינוקת קוראין], שימוש המלה במשמעות "שליח ציבור" הוא מאוחר. מדרך התלמוד] הכנסת [שמע הכנסת שטורם עיסוקי הכנסת עליו, להכניס ולהוציא ולהפשיט את המיצה ולהכין הכל. רש"י לעיל מ:], נוטל ס"ת,

ונותנה לראש הכנסת [על פיו נחמקין דברי הכנסת, מי יפטייר צנצניא מי יפרוס על שמע מי ירד לפני המיצה. רש"י לעיל מ:], וראש הכנסת נותנה לסגן [המוקן תחת כ"ג, שאס יאדע צו פסול ישמש תחתיו. רש"י לעיל מ:], והסגן נותנה לכתן גדול, וכ"ג נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל, וקורא יושב וקורא ציטיצה,

אגריפס המלך מלך ישראל היה, מורעו של הורדוס, והוא שמתר צהמ"ק צימיו עמוד וקבל [חידש בזה שכל הקריאה מתחילה ועד סוף היה בעמידה. בן יהוידע], וקרא עומד, ושבוהו חכמים,

וכשהגיע דברים י' ללא תוכל לתת עליך איש נכרי, ולגו עיניו דמעות שהמקדא הזה פוסלו מן המלכות,

[וצריך להבין אם ידע שאינו ראוי להיות מלך, למה לא ירד ממלכותו? אלא כן הוא האדם, הוא מסדר את חייו לפי יכלתו, ונשארים דברים שאינו מתנהג כראוי, אבל בדלית ברירה הוא מחפה ומלמד זכות על עצמו, ושוכח את חסרונותיו, אבל אם בא למצב שמוכיר לו דברים אלו, כואב לו, אבל הוא אינו בכח לשנות מנהגו, וכל שהוא יכול לעשות הוא רק להתאנח ולבכות],

אמרו לו אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה שאמו מישראל,

וקורא מתחילת דברים א אלה הדברים, עד שמע שצוהמתקן, ושמע [וקורא גם שמע, וקורא] והיה אם שמוע ע"י דילוג [פי' מדלג משמע לוהיה אם שמע], ומסע מדלג ל עשר תעשר ומסע מדלג וקורא [ו]. ד"ם] כי תכלה לעשר [ומדלג ל] [וברכות וקללות. רש"י ד"ם],

ומסע חוזר למפרע [פי' שעד כאן קרא הכל לפי סדר הפרשיות, אבל כאן חוזר

אבני חן למסכת סוטה

וַיֹּאמֶר שׁוֹׁעַ [לשון אדון, שהכל שועין ופועין אליו. רש"י ישעיה], מכלל דבעולם הזה שרי,

להיות בשבת, וקאמר מפני הצימה ונעזבה מאתמול דמקא לה עזרה אנוכחיה"ר צלע"ז:

ר' שמעון בן לקיש אמר מהבא בראשית לג י' וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-נָא אִם-נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִמְחֶה מִנְּחִתִּי מִיָּדִי כִּי עַל-פִּנּוֹן רְאִיתִי פְּנֶיךָ בְּרָאתָ פָּנַי אֶל יְהוָה [שהחניף יעקב לעשו] וְתִרְצָנִי,

[שנינו במשנתנו] וחזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת: שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב? אמר אביי כולה משום כבודו דמלך:

הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגו' ופליגא א דרבי לוי פליגא דרבי לוי דאמר, לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים, דאמר רבי לוי משל של יעקב וְעָשָׂו לָמָּה הִדְבַּר דוֹמָה, לאדם שזימן את חבריו והכיר בו שמבקש להורגו, אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שמעמתי בבית המלך, אמר [האורח הרצח] ידע ליה מלכא, מיסתפי ולא קמיל ליה,

[שנינו במשנתנו] והמלך עומד ומקבל, וקורא יושב, אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד: [וקרא] עומד מכלל דיושב [וכי אגריפס היה יכול לישב בעזרה],

והאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אצל לא למלכי בית חשמונאי שנא' שמואל ב' ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר וגו'?

כדאמר רב חסדא בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים:

1. אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם, שנא' איוב לו יג' וְחִנְפִּי-לִבִּי יִשְׁמֹוּ אָף, ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר [שם בסופא דקרא] ל' א' יִשְׁעֶנּוּ כִּי אֶסְרָם כְּשִׁיבוֹ עֲלֵיהֶם יִסּוּרִין לא יועילם שועה:

[שנינו במשנתנו] ושבוהו חכמים: שבוהו מכלל דשפיר עבד, האמר רב אשי אפי' למ"ד בקידושין כפ"ק (דף לז) נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו [פ"ה גם על מעשה עצמו אינו יכול למחול] אין כבודו מחול שנא' דברים יז שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך?

סימן 1. א"ף 2. עוב"ר 3. גיהנ"ם 4. ביד"ו 5. ניד"ה 6. גול"ה: 2. ואמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברין שבמעו אמן מקללין אותו, שנא' משל כד כד אמר | לְרַשָּׁע צִדִּיק אֶתָּה, יִקְבְּחוּ עִמָּם וְיַעֲמוּהוּ לְאַמִּים,

[ומתרין] מַצּוּה [פ"ה שלא עשה כן לזולת כבודו, אלא להדיר מצוה] שאני:

ואין קוב אלא קללה שנא' במדבר כג לא קבה אל, ואין לאום אלא עוברין שנא' בראשית כה ולאום מלאום יאמין [עובר במעי "אמו", נקרא לאום שרק אז ברור שזה אמו, ולכן הגויים נקראין לאום אותיות לאם, שאין להם יחוס מאב רק מאם. ע"פ בן יהודע],

[שנינו במשנתנו] וכשהגיע ללא תוכל לתת: תנא משמיה דרבי נתן, באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה, שהחניפו לו לאגריפס [פ"ה ואף שמותר להחניף לרשע, אבל כיון שהוא היה מלך כשר, לא היה להם אמתלא. ע"פ בן יהודע],

3. ואמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו חנופה # [אולי הכוונה, שאינו נופל בגיהנם בשביל שחונף מפעם לפעם, אבל אם "יש בו" שזה טבעו שהוא חונף] נופל בגיהנם [ואפילו עני הוא והוצרך להחניף בשביל פרנסתו. בן יהודע], שנא' ישעיה ה כ' הו' י' הָאֱמֹרִים לְרַע טו' ב' וְלָטו' ב' רַע וגו', מה כתיב אחריו, [שם פסוק כד] לָכֵן פָּאָכַל קֶשׁ לָשׁוֹן אִשׁ וְחָשַׁשׁ לְהִכָּה יִרְפָּה שְׂרָשָׁם מִמֶּנּוּ וְהָיָה וּפְרָחָם פָּאָכָה יַעֲלֶה כִּי מָאָסוּ אֶת הו' רַת ה' צָבָאוּ וְהָיָה אֶת אֶמְרַת קְדוֹ שִׁישְׁרָאֵל נֶאֱצָו,

אמר ר' שמעון בן חלפתא, מיום שגבר אגרופה כמה [ואמר לשון אגרוף שכל חונף מצפה למלא חפנים הנאות, וגם חנופה אותיות חפונה, וכן הוא אותיות חן פה שחושב למצוא חן בפה שלו. ע"פ בן יהודע] של חנופה דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות, דעבד היה, וזילא מילתא נתעוותו הדינין שהחניפו הדיינין, את בעלי הדין ונתקלקלו המעשים שהגדולים לאו עוברי עבירה, ולא מיחו זידס מפני חנופה ואין אדם יכול לומר לחבירו, מעשי גדולים ממעשיך שממוך שלא מיחו עוברי עבירה, למדו הדורות את מעשיהם, ונמלא כולן עוברין [שהרי אף מעשיהם של רשעים משובחים הם אצל הכל. מאירי],

4. ואמר רבי אלעזר כל המחניף לחבירו סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו, ואם אינו נופל ביד בניו נופל ביד בן בנו,

דרש ר' יהודה בר מערבא, ואיתימא ר' שמעון בן פזי, מותר להחניף לרשעים בעולם הזה,

שנא' ירמיהו כה ויאמר ירמיה לחנניה [הנביא] שאמר נבואת שקר על גלות יכניה, וכלי הקודש שגלו עמו [ירמיה כה ג] פָּעוּ ד' אֶתְמַסִּים יָמִים אֲנִי מַשִּׁיב אֶל-סַפְקוֹ ס' סָהָה [את-פל'פלי' בית ה' אֲשֶׁר לָקַח בְּבִדְנָאֲצִר מִלְּהַר-בָּבֶל מִן-הַקֶּדֶם ס' הָיָה וְיָבִיאָם בָּבֶל] [ושם בפסוק ו אמר ירמיה] אָמֵן בֶּן יַעֲשֶׂה ה'

שנאמר ישעיה לב ה [דלעתיד לבא] ל' אִי-יִקְרָא עוֹד לְנֹכַח גְּדִיב [לא ימצא בהם חונף לקרוא לנבל בשם גדיב. מד], וְלִבְיָלִי לִשׁוֹן כְּלֵמָה נִפְשִׁי [מהלל קיט] שמתאווה לשמות יין מדיד [רמאי נוכל ומורש רעים. רש"י ישעיה] ל' א

אבני חן למסכת סוטה

אתה ה' לא יגור במגורך רע:

יָקָם ה' אֶת־דִּבְכָּרֶיךָ אֲשֶׁר נִבְאָתָה לְהָשִׁיב כְּלִי בִית־ה' וְכִלְיָהֶוּ לֹא מִכְּבֹל אֶל־הַמָּקוֹם יִבְחַד מְנוּפָה הִיא זוֹ שֶׁהִיא לוֹ לומר צִדְיָא שְׁקֵר אִתָּה נִבְאָה,

וכתי'

דף מ"ב ע"א

פרק שמיני משוח מלחמה

ירמיה לו יג וַיְהִי־הוּא בְּשַׁעַר בְּנִימִן לְאַחַר כְּמָה יָמִים הִיָּה יִרְמְיָה יוֹלֵא מִירוּשָׁלַם לָלֶכֶת אֶרֶץ צִנְיָמִין, לַחֲלוֹק נַחֲלָה שְׁנִפְלָה לוֹ, וְשָׁם בָּעַל פִּקְדָת וְשָׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶן־שַׁלְמִיָּה בֶן־חֲנַנְיָה [הרי שנפל בבן בנו של חנניה] וַיִּתְּפֹשׂ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא לְאַמֹּר וּתְפֹסוּ יִרְאִיָּה וְאַמֹּר לוֹ אֶל־הַפְּשָׁדִים אֲתָה נָפַל,

יד וַיֹּאמֶר (לו) יִרְמְיָהוּ שְׁקֵר אֲנִינִי נָפַל [אל] עַל הַפְּשָׁדִים וְגו' [ול' א' שָׁמַע אֵלָיו] וַיִּתְּפֹשׂ (ירמיהו) [יִרְאִיָּה בֶן־שַׁלְמִיָּהוּ] וַיִּבְאֵהוּ אֶל־הַשָּׂרִים,

5. וא"ר אלעזר כל עדה שיש בה חנופה, מאוסה כנדה, שנאמר איוב טו לד כִּי־עַדְתָּ חֲנָף גִּלְמוּד [ואש אָכְלָה אֶהֱלִי־שָׁחַד], שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה, מאי גלמודה גמולה גדולה כמו ויגמל (בראשית כה) מבעלה,

6. ואמר ר' אלעזר כל עדה שיש בה חנופה, לסוף גולה, כתיב הכא כִּי־עַדְתָּ חֲנָף גִּלְמוּד, וכתי' התם ישעיה מט כא וְאִמְרָתָּ בְּלִבְכָּה מִי יִלְדֶּלִי אֶת־אֵלֶּה וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה גִּלְהָה וְסוּדָה וְגו',

א"ר ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה [והיינו דאפילו הניע לדרגה שיכול לקבל פני השכינה, וכתינו ל"ו צדיקים שבכל דור שמקבלים פני השכינה המבואר בסוכה מה: אם שייך להני ד' כחות מפסיד מעלתו הגדולה. ראה הערות, # אן זה עונש, אלא שאדם באישיות כזו לא שייך אצלו לקבל פני השכינה, פ' שאינו הולמתו], כת ליציים, וכת (חניפים) [חנפים. ד"ס], וכת (שקרים) [שקרנים. ד"ס], וכת מספרי לשון הרע,

כת ליציים דכתיב הושע: מִשַׁךְ יָדוֹ הַקֶּזֶה מֵהֵיזֶה אֶת לִוְצִיִּים,

כת (חניפים) [חנפים. ד"ס] דכתיב איוב יג כי לא לפנינו חנף יבא,

כת (שקרים) [שקרנים. ד"ס] דכתי' תהלים קא דובר שקרים לא יכון לנגד עיני,

כת מספרי לשון הרע דכתיב תהילים ה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע לא יגור עמך רע, וגזי מספרי לשון הרע כתיב, דכתיב צדוק פרשתא כי אֵין צפיהו נכונה וגו', [וכן הפרש המילה "יגורך"] צדיק

מתני': משוח מלחמה כהן שנמרצה לך, שנאמר ונגש הכהן וגו' ונגמלא פריך מאי קאמר בשעה שמדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר, שנאמר דברים ב והיה כקרבתם אל המלחמה, ונגש "הכהן" זה כהן משוח מלחמה, "ודבר אל העם" בלשון הקודש [ובגמ' יליף לה ממשח "ידבר" והאלקים יענוו בקול],

דברים ב "ואמר אליהם שמע ישראל וגו' על אויביכם" ולא על אחיכם, לא יהודה על שמעון, ולא שמעון על בנימין כשאמר יהודה על שמעון היינו נמי שמעון על יהודה, שאין גבורת המלחמה ונצחונה תלוי במתחיל ולפיכך אמר תו ולא שמעון על בנימין. תי"ט, שאם תפלו בידם ירחמו עליכם,

דברי הימים ב כח ט וְשָׁם הָיָה נְבִיא לַה' עֹדֵד שְׁמוֹ יִצְחָק לִפְנֵי הַצָּבָא הָבָא לְשָׁמְרוֹ וְיֹאמֶר לָהֶם הִנֵּה בָחַמַת ה' אֵל הָרִאכּוֹ תִּכְסֹּם עַל־יְהוּדָה וְתִנָּם בְּיָדָם וְתִהְיֶינָם בְּזָעַף עַד לְשָׁמַיִם הַגִּיעַ י וְעָתָה בְּנִי־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם אֲתָם אֲמִירִים לִבְשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם הִלֵּא רַק־אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַה' אֵל הַיָּכָבִים: יא וְעָתָה שְׁמַעְנִי וְהָשִׁיבוּ הַשְׂבִּיָּה אֲשֶׁר שְׂבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם כִּי חָרוּ אֶף־הָ עֲלֵיכֶם: יב וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים מִרָאשֵׁי בְנֵי־אֶפְרַיִם עֲזַרְיָהוּ בֶן־יִהוֹיָדָה וְחִזְקִיָּה בֶן־שֹׁשַׁן וְעֲמָשָׂא בֶן־חַדְלָי עַל־הַבָּאִים מִן־הַצָּבָא: יג וַיֹּאמְרוּ לָהֶם לֵאמֹר תִּבְרָאוּ אֶת־הַשְּׂבִיָּה הַזֶּה כִּי לְאַשְׁמַת ה' עָלֵינוּ אֲתָם אֲמִירִים לְהַסִּיף עַל־חַטֹּאתֵינוּ וְעַל־אֲשָׁמֵינוּ כִּי־רָכָה אֲשָׁמָה לָנוּ וְחָרוּ אֶף עַל־יִשְׂרָאֵל: יד וַיַּעֲזֹב הַחֲלוּץ אֶת־הַשְּׂבִיָּה וְאֶת־הַבָּנָה לִפְנֵי הַשָּׂרִים וְכִלְיָתָהּ: טו וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נָקְבוּ בְּשֵׁמוֹת [בפסוק יב] וְחִזְקִיָּה בְּשָׂבִיָּה וְכִלְיָתָהּ הַלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׂלָל וַיִּלְבָּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיַּנְהִלוּם בְּחֻמְרִים לְכִלְיָתָהּ שֶׁל וַיְבִיאוּם וַיַּחֲרוּ עִירֵיהֶם מִן־הַחֲמִירִים אֲצֵל אֲחֵיהֶם וַיִּשְׁוּבוּ שְׁמָרוֹן:]

מלכים ב טו כו בַּשָּׁנָה חֲמִישִׁים וְשָׁתַיִם שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ פָּקַח בֶּן־דִּמְלִיָּהוּ עַל [ממלכת] יִשְׂרָאֵל בְּשָׁמְרוֹן עָשְׂרִים שָׁנָה: כח וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' לֵאמֹר סָר מִן־חַטֹּאותֶיךָ וְרָבִצְתָּ אֲשֶׁר תַּחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל: מלכים ב טז א בַּשָּׁנָה שֶׁבַע־עָשָׂרָה שָׁנָה לַפָּקַח בֶּן־דִּמְלִיָּהוּ מֶלֶךְ אֲחָז בֶּן־יְרֵם מֶלֶךְ יְהוּדָה: ב בְּעָשְׂרִים שָׁנָה אֲחָז בְּמָלְכוֹ וַיִּשְׁעֶשְׂרָה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְלֵאמֹר עָשָׂה הָיִשָּׁר בְּעֵינֵי ה' אֵל הָיוּ כְּדוֹר אָבִיו

כמה שנאמר דברי הימים ב כח טו וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נָקְבוּ בְּשֵׁמוֹת כתיב גזי פקח בן רמליהו שנלחם עם אחז צדצרי הימים, ששזו מזני

אבני חן למסכת סוטה

לכם" וגו' זה מחנה הארון [ר"ל מחנה ישראל הלוחמים שהביאו הארון עמם ששברי הלוחות מונחים בתוכו, עד כאן משוח מדבר וכהנים אחרים משמיעין דבריו לכל החיל, מכאן ואילך משוח מדבר ושומר משמיע. יבין].

נב: מאי קאמר היכי יליף לשון הקודש מהכא? הכי קאמר שנאמר ודבר, ולהלן אומר שמות יי משה ידבר והאלהים יענו בקול, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש,

תנו רבנן, ונגש הכהן ודבר אל העם, יכול כל כהן שירצה? ת"ל דברים ב ודברו השוטרים, מה שוטרים בממונה, אף כהן בממונה,

ואימא כהן גדול? דומיא דשוטר מירוצא היא השופט ממונה על השוטר, ששוטר עשוי לנגוש את מי שילוח השופט לכוף מזה שוטר שיש ממונה על גביו, אף כהן שיש ממונה על גביו,

כהן גדול נמי, האיכא מלך על גביו? בעבודתו קאמר,

ואימא סגן מדבר דברים הללו, דהא ממונה הוא ויש ממונה על גביו? סגן לאו ממונה הוא דתניא אמר רבי חנינא סגן הכהנים למה סגן ממונה לאיה דבר הוא ממונה ומוכן, שאם אירע בו פסול בכהן גדול, נכנס ומשמש תחתיו אצל צעוד שלא אירע פסול לכהן גדול, אין לסגן גדולה של כלום:

[שנינו במשנתנו] ואמר אליהם שמע ישראל: מאי שנא שמע ישראל למה ממחיל [ליוצאי למלחמה] נלשון זה?

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, אי אתם נמסרין בידם:

[שנינו במשנתנו] אל ירך לבבכם אל תיראו כו': תנו רבנן פעמיים מדבר עמם, אחת בקספר [פי' בנבול הארץ] כשיצאו מארצם ואחת במלחמה,

בספר מה הוא אומר?

דף מ"ב ע"ב

שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו מי ראוי לחזור ומי ראוי לילך, וחזרו הראוים לחזור, כגון צנה צית ונטע כרם ואירש אשה וירא וכן הוצא, ואע"ג דכתיב צהן ודברו השוטרים, לקמן אמרינן דכהן קאמר להו, אלא שהשטרים משמיעין דבריו לעם,

במלחמה מה הוא אומר? אל ירך לבבכם, אל תיראו, ואל תחפזו, ואל תערצו, ארבעה אזהרות כנגד ארבעה דברים

יהודה הרצה, ושם היה נציג עודד שמו [בפסוק ט], והימים לפני ישראל ואמר להם [לשון זה שמביא רש"י כאן אינו במקרא, והוא רק תמצית הענין בלשוננו], פתחת ה' על בני יהודה ונקם וידקם, והימים זהם לאין מרפא, ועתה אתם אומרים לנצח אתם לעבדים, שמעוני והשיבו את השנייה וגו' ויחזיקו בשביתה [כי הראשונים עזבו אותם מרשותם, והם החזיקו להטיב עמהם להאכילם ולהלבישם. מלבי"ם],

ובל' מערמיהם [מלשון ערום ועירה. רש"י בד"ה] הלבשו מן השלל, וילבשו וינעלו ויאכלו וישקו ויסכו וינהלו בחרמים לכל' כו' ישל כל הכושלים שבהם שאין יכולין לילך צדגליהם ויביאום ירחו עיריהתמרים אצל אחיהם, וישבו שמו' ו' [לשמרון. תרגום] וגו',

[וממשך אבל כאן] על אויביכם אתם הולכים, שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם,

דברים ב "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו וגו'",

אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים נק [קול צהלת סוס. מ"ע] סוסים קרוי זהה נלשון המקרא [צהלת סוסים = סמל של רעש ומלחמה. מ"ע] וצחצוח חרבות [קול קשקוש ואושת החרבות, כלומר רעש מלחמה. מ"ע], [הוא ברק הסייפות. פיר"ה מ קאפח],

אל תיראו מפני הגפת תריסין [מגינים, כמו מגן דוד] מגיפין וסוגרין ומדצקין התריסין זה סמון לזה, כדי שנקשו זה על זה והקול נשמע כקול המון, לאים על שננגס ושפעת הקלגסין חילות [ושפעת = מרבית המון רב. מ"ע קלגסים = אסוף גדודי צבא, הצבא צבא. מ"ע], [ושפעת קלגסין = רבוי המקלות והן אלות שמכין בהן על האבנים ונתות ומכות בעקבי האנשים והרכב ומפילתם. פיר"ה מ קאפח]

אל תחפזו מקול קרנות [כמו תקיעת שופרות],

אל תערצו מפני קול צווחות [השונא צווח בפה, ועושה רעש], [מההורגים ונהרגים. יבין],

דברים ב "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם", הם באין בנצחונם [כחו וגבורתו. פיר"ה מ קאפח] של בשר ודם, ואתם באים בנצחונם של מקום,

פלשתים באו בנצחונם של גלית, מה היה סופו, לסוף נפל בחרב, [ונפלו] [והם נפלו. ש"ג על משניות] עמו,

בני עמון באו בנצחונם של שובך שר צבא הדדעור [ראה שמואל ב י] מה היה סופו, לסוף נפל בחרב [ונפלו] [והם נפלו. ש"ג על משניות] עמו,

ואתם אי אתם כן, "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם

אבני חן למסכת סוטה

שעובדי כוכבים היו עושין לאיים,

מג'פין במריסין ומריעין בקרנות צווחין בקולם ורומסין בזהלת סוסיהן [צחלת סוסים = סמל של רעש ומלחמה. מ"ע], ודהרומס [קפיצת הסוס במרוצה. מ"ע, gallop],

אכל נחמס חרבות [קול קשקוש ואושת החרבות, כלומר רעש מלחמה. מ"ע], ושפעת [מרבית המון רב. מ"ע] קלגסים [אסוף גרודי צבא, הצבא צבא. מ"ע] הן עיקר המלחמה ואין לאיים:

[שנינו במשנתנו] פלשתים באו בנצחוננו של גלית כו': גלית [איוה רבו יש בשמו]? אמר רבי יוחנן שעמד בגילוי פנים לפני הקב"ה בחולפה, שנאמר שמואל א' ח וַעֲמַד וַיִּקְרָא אֶל־מַעֲרַכַת יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תִצָּאוּ לַעֲרֹךְ מַלְחָמָה הֲלוֹ אֲנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֹבְדִים לְשֹׂאֵל בְּרוּ־לָכֶם בְּחַוֵּי אִישׁ וַיֵּרֶד אֵלָי,

ואין איש אלא הקב"ה שנא' שמות טו ה' איש מלחמה, אמר הקב"ה הריני מפילו על יד בן איש שנא' שמואל א' ח ורודר בן איש אפרתי הזה,

א"ר יוחנן משום רבי מאיר, בשלשה מקומות לכדו פיו אמר פיו את כשלונו לאותו רשע,

1. אחד ברו לכם איש וירד אלי משמע עלי שהוא יגבר, דהוה ליה למימר וילחם אחי,

2. ואידך [מהג' דברים שאמר גלית] שמואל א' ח וַאֲמַיִכְלָה לָהֶלָּחֶם אֹתִי וְהִכֵּנִי [והיינו לָכֶם לַעֲבָדִים] וגו' ואע"ג דהדר אמר ואם אני אוכל לו והכימי, מכל מקום פמיחת פיו לרעמו,

3. ואידך [מהג' דברים שאמר גלית] דקאמר ליה לדוד שמואל א' ח וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הַכֵּלֶב אֲנֹכִי בִּי־אֶתָּה בְּאֵלֵי בַּמָּקְלוֹ ת,

[ומקשה] דוד נמי אמר ליה שמואל א' ח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אֶתָּה בָּא אֵלַי בַּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹ?]

דוד הדר אמר ליה ואנכי בא־אליך בַּשֵּׁם ה' צָבָא וְתֵאלֹהִי (ישראל) מַעֲרָכּוֹ תִּישְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֲרַפְתָּ ואין זו פמיחת פה לרעה, דאמר ליה אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש, ואני בא למשול כך בשם שהנחתות שלו,

שמואל א' ח ויגש הפלשתי השכם והערב [כדי להבחילם. רד"ק], אמר ר' יוחנן כדי לבטלן מק"ש שחרית וערבית,

שמואל א' ח וייתיב ארבעים יום [לפי פשוטו עשה גלית כן להחליש ולהטריד את ישראל], א"ר יוחנן כנגד ארבעים יום שנתנה בהן תורה שאמרה תורה להמקבל יתן לו כח להמיתב (צ' כא),

שמואל א' ח ד וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבָּנִים מִמַּחֲנֵהוּ תִּפְלִשְׁתִּים גְּלִית שְׁמוֹ מִגֵּית וְגו' מאי בינים? אמר רב שמבונה מכל מום מתוקן ומנוקה מכל מום של כיעור,

ושמואל אמר בינוני שבאחיו ארבעה היו (לו) כדלקמן,

דבי רבי שילא אמר שהוא עשוי כבנין,

רבי יוחנן אמר בן המערכות, שצאו הרבה אנשים על אמו כלילה אחת ונמנערה מן אחד, בר מאה פפי [אב חורג. שט], וחדא נאנאי [אב היינו אב אבותי] נמנא האחד אביו וכולן מנאפס, [נאנאי] זה אב כלשון פרס, [פאפי] (פרשטרה) [פדרשטרו"ש. רע"י],

[וראה בשט' שפ' שנבעלה למאה אבות וגם לכלב אחד, שנאנאי הוא כלב], ולשון "איש הבינים" שילא מבין אנשים הרבה,

גְּלִית שְׁמוֹ מִגֵּית, תני רב יוסף שהכל דשין את אמו כנת [שדורכין בה ויתים],

שמואל א' ח וַעֲמַד וַיִּקְרָא אֶל־מַעֲרַכַת יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תִצָּאוּ לַעֲרֹךְ מַלְחָמָה הֲלוֹ אֲנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֹבְדִים לְשֹׂאֵל בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ וַיֵּרֶד אֵלָי,

כתיב מערות ממערות פלשמים וקרינן מערכות, תני רב יוסף שהכל הערו באמו,

כתיב שמואל ב כא טו [סמך פרשה זו למלחמת אבשלום, שאף זו מן המלחמות שנצחו אויבי דוד את דוד וסוף נעשה לו גם ונפלו הם בידו. מהר"י קרא] ונתתינו ד' מלחמה לפלשתים את־ישראל וירד דוד ועבדיו עמו ויגלחמו את־פלשתים ועף דוד [נתייגע ונחלש שהיה זקן]: טו וישבו [וישבי] בנגב [ישבי שבא מנוב] אשר [פ' כמו מוליד] תרפה ומשקל קינו [הוא עץ החנות, וכן נקרא בערבי אלקנה. רד"ק] שלש באות' מ' משקל נחשת, והוא חגור חדשה ויאמר להבו' את־דוד,

וכתיב ערפה שם האמת ערפה (רות א), וכתיב הרפה חָשָׁר א' פִּלְיָדִי חָרָפָה והיא ערפה [פ' שהיה קבלה בידם שהיא היא. תצ] כדאמר' לקמן שנגזר עליה שיפלו צניה בחרב, ציד צני רות שדבקה בשכינה,

רב ושמואל חד אמר הרפה שמה, ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין אותה מאחריה הפקירה ענמה כזהמה, [להבעל] פנים כנגד עורף,

וחד אמר ערפה שמה, ולמה נקרא שמה הרפה, שהכל דשין אותה כהריפות מטין כמחשין, וכן הוא אומר שמואל ב' ח יט [שנחבאו יהונתן ואחיהם בבאר מפני אבשלום] ויתקח האשה ותפרש את־המסקן על־פני הבאר ותשטח עליו הרפו' ת' [ול' א' נו' דע' דבר],

אבני חן למסכת סוטה

שעשוי כשוכך [שהיה גזוה כשוכך. רש"י ד"ה א יט טז],

וחד אמר שוכך שמו, ולמה נקרא שמו שופך, שכל הרואה אותו נשפך לפניו [מרוכב אימה] בקיתון [שהיה שופך דמים כמים. רש"י ד"ה א יט טז],

ימיה ה' מו' אִשְׁפָּתוּ [הוא נרתק החוצים. מו] בְּקֶבֶר פְּתוּחַ [כמו קבר פתוח מוכן להביא בו את המת, כן חצי האשפה יביאו מתים רבים כי יצאחו במלחמה. מו], בָּלֶם גָּבוּ רַיִים [נחילות של נצודננדר כמי, ואידי דנקט פלוגמא דרז ושמואל דזרשות דקראי נקט לה, רב ושמואל, ואמרי לה רבי אמי ורבי אסי, חד אמר בשעה שזורקין חץ עושין אשפתות אשפתות של חללים,

ושמא תאמר שאומנין בְּקֶרֶב אֵצֶל אֵינֶם גְּזוּרִים? ת"ל כולם גבורים,

וחד אמר בשעה שעושין צורכיהן [וקורא לעשית צרכיו קבר פתוח], עושין אשפתות אשפתות של זבל מממם שאוכלין הרבה בגזורה # [מה פירוש "בגבורה"?], ושמא תאמר מפני שחולי מעיים הם, תלמוד לומר כולם גבורים,

אמר רב מרי שמע מינה מדקאמר שמא תאמר חולי מעיים הם האי מאן דנפיש זיבליה חולי מעיים הוא, למאי נפקא מינה ליטרח בנפשיה לנפש לו רפואות טרם יכדד חוליו עליו,

משלי יב דאגה בלב איש ישחנה יסחנה מדעמו, ישימה לאמריס ר' אמי ורבי אסי, חד אמר ישחנה מדעתו [מלשון היסח הדעת], וחד אמר ישחנה [מלשון שיחה ודיבור] לאחרים:

[שנינו במשנתינו] ואתם אי אתם כן כו': וכל כך למה אומר להם, ומה היא הנטתה הזו שהנטימן כי ה' אליהם ההולך, ולא אמר כי ה' אליהם עמכם, ומה היא הליכה זו דמשמע הולך ממש?

מפני שהשם וכל כינויו

דף מ"ג ע"א

מונחין בארון [עומדין צארין] היואל עמהם צמלממה [ראה ב"ב די, וראה באור שמוח הל' ע"ז פ"ב הקדמה ב' שכתב וז"ל כנויין מקרי מה שנקרא הש"ת בכל לשונות הגוים וכו'] שעפ"י הנסבה הרעה שנפל הארון שבי ביד פלשתים כתבו אך נקרא הש"ת בכל לשונות הגוים וכו' כי בפקודת שמואל הרמתי נתנו שמות של הגוים אשר נקראים כנויים בארון ה'.

וכן הוא אומר במדבר לא וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִזֶּשֶׁה אֶלְפָּה לַמִּזְבֵּה

ואי בעית אימא מהכא משלי כו כב אִם-תִּכְתְּבוּ שֵׁשׁ אֶת-הָאֵוִיל בְּמַכְתָּשׁ בָּתוֹ הֵן הָרִיפוּ תִּבְעָלִי לֹא-יִחַסֹּר מַעֲלֹו אֶלְתָּנוּ [

מו' וישבו [וישבי] בְּנֵב [ישבי שבא מנוב] אֲשֶׁר [פ' בילידי] כְּמוֹ מִלִּידִי הִרְפָּה וּמִשְׁקָל קִינוֹ [הוא עין החנות, וכן נקרא בערבי אלכנה. רד"ק] שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת מִשְׁקָל נְחֹשֶׁת, וְהוּא חֲגוּר חֲדָשָׁה וַיֵּאמֶר לְחִבּוֹת אֶת-דָּוִד: יוֹ וְעַנְיָנוֹ לֹא אֶבְיָשׁ בְּנִצְרוּתָהּ וְהָ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי וְכִמִּיתָהּ אֲנִי נִשְׁבָּעוּ אֲנִי-דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא-יִתְּצָא עוֹד אֶתְנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תִכְבַּה אֶת-יֵד יִשְׂרָאֵל: יח וְיָחִי אֶת-רֵיבֹן וְתִהְיֶה עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹ' ב' עַם-פְּלִשְׁתִּים אֲזַי הָבָה סִבְבִּי הַחֲשָׁשִׁי אֶת-סֶפֶף אֲשֶׁר בִּילְדִי הִרְפָּה: יט וְתִהְיֶה עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹ' ב' עַם-פְּלִשְׁתִּים וְהָ אֶלְחָנָן בְּנִי-עֲרֵי אֲרָגִים בֵּית הַלְחָמִי אֶת גְּלִית הַגָּתִי וְעַץ הַנִּיתוֹ: כָּמוֹן ד' אֲרָגִים: כ וְתִהְיֶה עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגַת וְיָחִי אִישׁ מֵרֵין [מְדוּן] וְאֶצְבָּעוֹת יָדָיו וְאֶצְבָּעַת רַגְלָיו שֶׁשׁ עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם-הוּא יֵלֵךְ לְהִרְפָּה: כא וְיִתְרָף אֶת-יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּחוּ יָדוֹ וְגָתוֹ בְּנִשְׁמָעִי [שְׁמָעָה] אֲחִי דָוִד:

שמואל ב כא כב (ו. ד"ס) אֶת-אַרְבַּעַת אֱלֹהֵי יָלְדוֹ לְהִרְפָּה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בִיד-דָּוִד וּבִיד עֲבָדָיו, מאי נינהו?

אמר רב חסדא סף, ומדון, גלית, "וישבי בנוב" כולם נספרי שמואל,

ויפלו ביד-דוד וביד עבדיו, דכתיב רות א ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה, אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא, יבואו בני הנשוקה שנשקה לחמותה להפרד ממנה שלא נמגיירה ויפלו ביד בני הדבוקה [רות שדבקה בנעמי],

דרש רבא, בשכר ארבע דמענות שמי צמיות משמי עינים שהורידה ערפה על חמותה, זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים שנאמר רות א ותשאנה קולן ותבכינה עוד פעם שניה, דלעיל מיני כתי' ותשאנה קולן ותבכינה,

כתיב שמואל א יז [על גלית] וְחֵץ [וְעַץ] חֲנִיתוֹ לֶשׁוֹן חֶמֶץ הוֹדִיעַן הכחוש שלא סיפר נחמי גבורתו, וקרינן עין חניתו, אמר רבי אלעזר עדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע, מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים,

ולא לפתח ביה כלל [ולא יתחיל כלל לספר בשבחן של גלית]? לאודועי שבחיה דדוד שנלחם עם גזור כמוהו [ולכן גדלו מורכזו רק בכתיב ולא בקרי. ראה ענף יוסף]:

[שנינו במשנתינו] בני עמון באו בנצחוננו של שוכך [שר צבא הדרדור. שמואל ב יז] כו': כתיב שוכך נספרי שמואל (ז י) וכתיב שופך דדמי הימים (א יט טז),

רב ושמואל חד אמר שופך שמו, ולמה נקרא שמו שוכך

אבני חן למסכת סוטה

שנתן לו מתנה,

דברים כ ו וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶרְשׁ אִשָּׁה וְגו', אחד המאמר את הבתולה, ואחד המאמר את האלמנה, אפי' שומרת יבם [זיקה גרידא שיש לה אליו], ואפי' שמע שמת אחיו במלחמה, חוזר ובא לו,

כל אלו (ואלו. רש"י) שומעין דברי כהן מערכי מלחמה כמו שומעין דברי מערכי מלחמה של כהן, כלומר שהכהן אומר להן וחוזרין [למקומם, אבל משרתים את צורכי הצבא. שם] ומספקין מים ומוזן [לצבא] ומתקנין את הדרכים,

ואלו שאינן חוזרין, הבונה בית שער [בניסה לבית], אכסדרה [אולם, בניסה פתוח], ומרפסת [מקום שעוברים בו. שם],

הנוטע ארבע [פחות מחמשה] אילני מאכל, וחמשה אילני סרק כגון ארזים ושקמים שאינן עץ פרי,

המחזיר את גרושתו ואירסה, אינו חוזר שאינה חדשה לו, וקרא אשה חדשה קפיד כדכתיב כי יקח איש אשה חדשה (דברים כד), אלמנה לכהן גדול [אלמנה] ואירסה כהן גדול, אינו חוזר בשבילה, דלמעשה מולא לקחה מדלא כתיב ולא לקח, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה [מן הגזעונים דכתיב זהו ויתנם יהושע לחוטעי עמים (יהושע ט) וכן משבחה אומות. רש"י לקמן מד]. לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין לא היה חוזר,

רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכוננו סתרו ונבאו צמדה ראשונה לא היה חוזר דלאו חדש הוא, הואיל ולא חידש להוסף עליו, ואפילו אללו אינו חדש וגרע מהלוקם והיורש,

ר' אליעזר אומר, אף הבונה בית לבינים בשרון מקום הוא ששמו שרון, ואין הקרקע יפה לבינים, ולא היו דבר קיימא, שפעמיים נריך למדשה בשבע שנים לא היה חוזר,

אלו שאין זזין ממקומן דהנך דלעיל הולכין עד לספר ושם שומעין דברי כהן וחוזרין מן המערכה לארץ ישראל, ואינם חוזרין לצמיהם, אלא עוסקין בסיפוק מים ומוזן להולכי מלחמה, ואלו אין זזין ממקומן אפילו ללכת עד הספר ולשוב ע"פ כהן בנה בית וחנכו ולא דר בו עדיין שנה, נמט כרם וחללו ועדיין לא עברה שנת רביעית עליו שלימה, הנושא את ארוסתו, הכונס את יבמתו,

דברים כד ה פייקח איש אשה חדשה ל' א' יצא פצבא ול' א' יעבר עליו כל' דבר גקי יתיה לביתו' שנה אחת ושפח את אשתו' אשר לקח:

[אינו זו ממקומן] שנא' דברים כד גקי יתיה לביתו' בשביל צימו שנה אחת, לביתו' זה ביתו, יתיה רביא הוא, הוסיף לך הויה אחרת להיות מו זה כרמו, ושפח את אשתו', זו אשתו, אשר לקח

לצבא, אתם ואת פניכם, בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש נחצצרו' ת התרועה בידו', אותם, אלו סנהדרין, פניכם, זה משוח מלחמה, וכלי הקדש, זה ארון ולוחות שבו [דהיינו השם וכינויו], נחצצרו' ת התרועה, אלו השופרות,

תנא, לא לחנם הלך פניכם למלחמה, אלא ליפרע דין אבי אמו [מה שעשו המדינים עם יוסף], שנאמר בראשית לו והמדינים מכרו אותו אל מצרים וגו',

[ומקשה] למימרא דפינחם מיוסף אתי, והא כתיב שמות ו ואלעזר [אבי פנחס] בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה, מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים? לא מיוסף שפיטם ביצרו זילול וכבש אומו, ולא משבו,

[ומקשה] והלא שבטים מבזין אותו [את פנחס] כדאמרין צאלו הן הנשרפין [סנהדרין דף פב] לפיכך הולך ליחסו שם פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ראיתם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו [יתרו] עגלים לעבודת כוכבים [כיון שהוא רצח שני בני אדם, ודאי מדת הרציחה בא לו בחיותו מורע גוים. שמעתי], יהרוג נשיא מישראל?

אלא אי אבוב דאימיה מיוסף, אימיה דאימיה מיתרו, ואי אימיה דאימיה מיוסף, אבוב דאימיה מיתרו, דיקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי פוטי משמע מדלא כתיב פוטאל, שמע מינה:

מתני': דברים כ ה וְדָבָרוּ הַשְּׁמָרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר, מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר פָּנָה בֵּית־חֶדֶשׁ וְל' א' חָנְכו', יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ וְגו',

[ומפרש מה נקרא בית חדש] אחד הבונה בית התבן, בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות לאולר יין שמן ומצואה, אחד הבונה ואחד הלוקח בית צנוי, שהיו אללו הוא חדש, וצגמרא מרבינן ליה מקרא ואחד היורש, ואחד שנתן לו מתנה,

[ראיתי לפרש [איני זוכר מקומן?] מה דאמרין בברכות ג: נכנסו חכמי ישראל אצלו וכו' לבו פשטו ידיכם בגדוד, וצריך להבין מה יועיל מלחמה לפרנסה? אלא לפי דאמרין הכא שחוזר ממערכי המלחמה ע"י בנין או קנין כל שהוא, וזה העצה שנתן דוד המלך שיכריזו שהולכין למלחמה, ועי"ז כל אלו שירצו להתפטר ילכו לקנות או לבנות ועי"ז ישתפר מצב הפרנסות. ודפח"ח],

דברים כ ו וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע פָּרִם וְל' א' חָלְלו' בשנת הרביעית לנטיעתו, שחלל את הפירות צמעות, כדרך מעשר שני, ומעלה את המעות לירושלים ואוכלן, כדכתיב (ויקרא יט) קדש הלולים, וגמר קדש קדש ממעשר וגו',

אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל דכתיב הוי כרם, שמים כנגד שמים ואחת יוצאה זנב כה # [צריך למצוא המקור להנאי זה] ואפילו מחמשת (ה. ד"ס) מינין מטטרפין, אחד הנוטע, ואחד המברך, ואחד המרכיב, ואחד הלוקח, ואחד היורש, ואחד

אבני חן למסכת סוטה

להביא את יבמתו, אין [אלו] מספיקין (להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים:

נב: תנו רבנן ודברו השוטרים, יכול דברים של עצמן יכול שהדברים הללו שהם אומרים, מי האיש אשר בנה וגו', של עצמן הן, ולא היה כהן אומרן אלא השוטרים [פי' לא היה הכהן אומר להם, והם חוזרים ואומרים אותם],

כשהוא אומר דברים ב ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש וגו', ויספו משמע שדבר זה הם מוסיפים משלהם הרי דברים של עצמן אמור שהדבר זה לבדו הן מוסיפין על של כהן, מדעת השתא גבי נטע וגבי אירס אשה לא כתיב ויספו, והלא כתיב ויספו ש"מ עד הנה דברי כהן ואת זו הן מוסיפין, הא מה אני מקיים ודברו השוטרים בנה ונטע ואירס,

בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר שהכהן אומר והשטרים משמיעין אותן, הא כיצד כהן מדבר ושוטר משמיע,

תני חדא כהן מדבר ושוטר משמיע, ותניא אידך כהן מדבר וכהן משמיע, ותניא אידך שוטר מדבר ושוטר משמיע?

[ובישיב הסתירות] אמר אביי הא כיצד, מונגש ועד ודברו דהיינו שמע ישראל ואחם קרבים וגו' עד להשיע אחסם כהן מדבר וכהן משמיע, מודברו עד ויספו, כהן מדבר ושוטר משמיע, מוסיפו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע:

[שגינו במשנתנו] מי האיש אשר בנה בית חדש כו': תנו רבנן אשר בנה, אין לי אלא אשר בנה, לקח וירש וניתן לו במתנה מניין?

ת"ל מי "האיש" ריבויא הוא, דמני למיכתב מי אשר בנה אשר בנה בית,

אין לי אלא בית, מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות? ת"ל אשר בנה מכל מקום ומדלא כתיב אשר בית בנה דרוש ביה בנה מ"מ,

יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער בית כניסת שער החצר להסמוך שם שומר הפתח אכסדרה, ומרפסת, תלמוד לומר בית מזה בית הראוי לדירה, אף כל הראוי לדירה והאי דכתיב בית, למעוטי בית שער אכסדרה ומרפסת, שהם עשויים לדריסת רגל, ולא ראויים לדור בהם,

ר' אליעזר בן יעקב אומר, בית כמשמעו [בית דירה, ואין צריך לומר מה בית],

[הול"ל] לא חנך [וכתב] ולא חנכו פרט לגזולן מדלא כתיב חנך הוי מיעוטא חנכו ליה ולא לאחר פרט לגזול בית,

לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דמתני' [לקמן מו.]. דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר ורך הלכב זה המתירא

דף מ"ג ע"ב

מעבירות שבידו והאי [גזולן] אית ליה למיהדר משום הירא ורך הלכב?

אפילו תימא רבי יוסי הגלילי, כגון דעבד תשובה ויהי דמי, אי הכי הוה ליה לוקח וליהדר? כיון דמעיקרא בתורת גזילה אתא לידיה לא:

דברים ב ומי האיש אשר נטע כרם כו': תנו רבנן אשר נטע, אין לי אלא אשר נטע, לקח וירש וניתן לו במתנה מניין? תלמוד לומר ומי האיש אשר נטע כרם [יש כאן ריבוי?],

אין לי אלא כרם, מנין לרבות חמשה אילני מאכל ואפילו משאר מניין? תלמוד לומר אשר נטע מדלא כתיב אשר כרם נטע, דרוש ביה נמי נטע מכל מקום, ואפי' אינו כרם שהרי לא הוזכר כרם עדיין,

יכול שאני מרבה הנוטע ארבעה אילני מאכל, [או] וחמשה אילני סרק, תלמוד לומר כרם דדמי לכרם ופחות שבכרמים חמשה גפנים הם,

רבי אליעזר בן יעקב אומר כרם כמשמעו ולא שאר אילנות,

לא חילל, ולא חיללו משמע מיעוטא ליה ולא לאחר פרט למברך שסופך [הזמורה או הימור] בלחך ולמרכיב שנוקב האילן ונטל מן הכך שבנטי האילן ותוחב לתוכו ועושה ענף בתוך הנקב ונושא ממין אותו אילן שנטל ממנו וישראל מותר להרכיב משני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוה ממין אחד זה בזה,

והא אנן תנן אחד הנוטע ואחד המברך ואחד המרכיב?

אמר רבי זירא אמר רב חסדא לא קשיא כאן בהרכבת איסור כרייתא [דאוסר מברך ומרכיב] מין בשאינו מינו, ומעטיה קרא כדמעטי ולא חנכו גבי בית פרט לגזולן כאן דאוקמת מתני' דהיכי דמי דחור מפני חילול ההרכבה בהרכבת היתר,

האי הרכבת היתר היכי דמי, אילימא ילדה בילדה שאף זו שבקרקע שהרכיב את הענף בזה, נטיעה היא ועדיין לא הגיעה לשנה רביעית לחללה, הא לאו משום הרכבה הדך, דכלאו הרכבה נמי צעי למיהדר מן המלחמה משום ילדה ראשונה תיפוק לי' דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה,

אלא ילדה בזקינה שכבר נתחללה, והאמר רבי אבהו ילדה שסיבכה לשון נאחו בסקך [בראשית כב] שעשה ענף בזקינה, בטלה

אבני חן למסכת סוטה

המברך אילן בירק, רבן שמעון בן גמליאל מתיר, משום רבי יהודה בן גמרא איש כפר עכו קן שמה וחכמים אוסרין,

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן הא מני דקמי פרט למברך ומרכיב
לא, סממא היא אלא סיפא דמילתא ד רבי אליעזר בן יעקב היא, ואפי'
הרכבת היתר לא הדר עלה [וכי] לא אמר רבי אליעזר בן יעקב התם
כרם כמשמעו, הכא נמי נטע כמשמעו, נוטע אין מברך
ומרכיב לא,

[הגמ' מביא כמה ענינים שאסורים משום מראית העין],

1. כי אתא רב דימי [מארץ ישראל], אמר רבי יוחנן משום רבי
אליעזר בן יעקב, ילדה [נטיעה צעירה, שנבהה] פחותה מטפח
שהיא שפל קומה, ולא תגבה לעולם עד טפח, חייבת בערלה כל שנותיה
מדברין, כל הימים ערלה נוהגת בה, דמתחזיא כבת שאתא, והרואה שאוכלין
פירותיה אומר שפירות ערלה מותרין,

והני מילי [מתי חיישין לחשד, רק כשהוא כרם קטן של חמש נטיעות]
שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, אבל כוליה כרם [של
הרבה גפנים], קלא אית ליה הכל אומרים כרם יש לפלוגי משונה מכל
הכרמים ויודעין שהיא זקנה להכי נקט שמים כו' דסבר לה כמאן דאמר במסכת
ברכות (דף לה) כרם רבעי מן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם,

2. כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן
יעקב, מת תופס ארבע אמות לק"ש שאסור לקרות בארבע אמות,
משום דכתיב משלי י"ז ה' ל' עג לרש חרף עשהו זה קורא חיה אינו יכול
לקרות,

[קשה לי מאי איריא לקר"ש הא כל דבר תורה אסור, כדאי' בברכות ג: אין
אומרים בפני מת אלא דבריו של מת ? ונראה דר"ת אינו אסור ללמוד בפני עצמו,
אבל ק"ש בכל אופן אסור. ע"פ מרומי שדה],

3. אמר רבי יצחק, אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן
יעקב, חורגתא גת אשתו הגדילה בין האחין גי העל מלשה אחרת,
אסורה לינשא לאחין, דמתחזיא כי אחתייהו מי שאינו מכיר בה,
ורואה אותה מגדלה אללו, כסבור שהיא אסומה, ואומר שטשא אסומה, ולא היא,
קלא אית ליה למילתא,

[בירושלמי גרס אשת חמוי אסורה משום מראית העין, שני חורגין שגדלו בבית
אחד אסורין מפני מראית העין, ר' חנינא אומר יסבון באתרא דלא חבימין להון
וכו', ומעשה היה בפרובינץ באחד שהיה מבחו מבחו לישא אשת חמוי ואפסדיה
ר"ת לסעודתיה, ומיהו בשמעתין מוכח דלא חיישין למראית העין. תוס' תוס'
הרא"ש],

4. ואמר רבי יצחק, אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב,
לקט שכחה ופאה שעשאן העני בגורן שכינס הרבה כאחד ועשה מהן

ילדה בזקניה ואינה חייבת בערלה, ואין בה דין רבעי, וכי מנן במסכת ערלה
דמרכיב חייב בערלה [זקניה] בילדה מנן, שאף אוחז ענף חייב בערלה, ואע"ג שקצטו
מוקניה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו ואין בה דין ערלה?

אמר רבי ירמיה לעולם ילדה בילדה ודקשיא לך בלא הרכבה נמי בעי
למיהדר ממערכי המלחמה אקמימא וכגון דנטע להך קמייתא לסייג
כגון שהיתה פרצה בגדר שדהו, ונטעה בפרצה לסתום, לשון סוגה בשו"ס (שיר
השירים ז) גדורה בשושים, ולקורות לקון ממנה קורות לכשתגדל, דתנן
הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה,

ומאי שנא ילדה בזקניה דבטלה כי הך ילדה קמייתא, דמוקניה היא
לענין ערלה (דלא) בטלה הרכבה בה להפטר מן הערלה כמותה ומאי שנא
ילדה בילדה דלא בטלה?

התם גבי זקנה אי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא לאו בת
אימלוכי היא לחזור ולהיות ילדה על שום מחשבה, אבל נטע לסייג אי ממליך עלה
בתוך שני ערלה לקיימה לפירות חייבת בערלה, הילכך ילדה דקא מרכיב בגוה
לאכילה, חייבת בערלה ואע"ג דלא אימליך אקמייתא, הא מיהא לאכילה הוא,
ומהניא מחשבה דעיקר ידידה נמי אי הוה חשיב עלה הוה מהני מחשבה, ואע"ג
דבשעת נטיעה לאו להכי נטעה, הכא אי מימליך עלה בת מיהדר
היא [דהא מעיקרא לפירי קיימא],

מירי דהוה אעלו מאיליהן דבשעת נטיעה ליכא כוונה דתנן עלו
מאיליהן חייבין בערלה,

ולוקמה בכרם של שני שותפין למה לי לאהדורי אשיעורא דחיקא בנטע
לסייג ולקורות, לוקמה בנטע לאכילה ודקשיא לך מיפוק לי משום דבעי למיהדר
משום ראשונה לישני כגון שהנטיעה של ראובן ונא שמעון והרכיב בה להיות פירות
הרכבה שלו דהאי הדר אדידיה והאי הדר אדידיה,

אמר רב פפא זאת אומרת כרם של שני שותפין אין חוזרין
עליה מערכי המלחמה,

ומאי שנא מחמשה אחין דרייתא היא לקמן בפרקין סוטה (דף מד)
ומת אחד מהן במלחמה דכולן חוזרין מפני שהיא שומרת ים
לכולם?

התם כל חד וחד קרינא ביה אשתו שמה ליה תמיכס, הכא כל
חד וחד לא קרינא ביה כרמו המיוחד לו שאין לך בה גפן שאין לשנים
חלק בה,

רב נחמן בר יצחק אמר במברך אילן בירק הא דקמי ממני מרכיב
חוזר, במרכיב אילן בירק דלא בעי למיהדר משום קמא,

ואם תאמר מין בשאינו מינו הוא ואימעיטא לה הרכבת איסור מולא חיללו פרט
למברך ומרכיב, האי תנא הוא דאמר מותר והאי תנא הוא, דתניא

אבני חן למסכת סוטה

כרי הוקבעו למועשר מדרבנן, דמאן סבור שגדל בשדהו,

המוטל באויר, וכגון למעלה אלל גג המערה כדי להרחיק את האדם מלהאיל על הטומאה, אלל כאן יש היכר,

והוא שיהיו בה [בחצר הקבר] ארבע אמות הוא דחשיבא מקום לעזמה, אלל פחות מכאן בטלה אלל המערה, ולא חשיבא למיהוי מקום לעזמה דברי בית שמאי, ב"ה אומרים ארבעה טפחים הוי מקום חשוב בכל דוכתא,

במה דברים אמורים צ"ה אמרו ליה שפתחה [של חצר הקבר] מולמעלה שאין לה כניסת מדרון במעלות מן הצד [ramp or steps], אלל כשזרדין לה קופצין לה וכשעולין ממנה מטפס ועולה, ולקמן פריך איפכא מייסבא [שמדרגות מקשרין אותה לחוץ ויש יחד מקום רחב] אבל פתחה מן הצד, דברי הכל [שצריך החצר להיות] ארבע אמות,

כלפי לייא כנגד איפוא הפכת דכריך, לייא איפוא כדאמר בצרכות (דף נח) כגוי לייא, כדים שזורים להיכן הולכים,

איפכא מסתברא אדרבה, מן הצד [דהיינו] כשעשוי לחצר מדרון ללאת דרך צדדים, איכא למימר כיון דלא גזור רבנן ארבע אמות במחילות ניכרות [במקום שיש לקברים מחיצות ניכרות], סגי להאי חצר בארבעה טפחים, והעומד זה הרי זה טהור, שאין לו צמה לטמא, דאינו צריך לטפס ולעלות, שיפוטו זרועותיו ויאהיל (וכנפיו) [כנפיו. רש"ש] על חלל הפתח, דכי נפיק מיריד מידדי ונפיק נשמט ומשך לו מן הפתח של מערה לצד פתח של חצר ויוצא לו, מולמעלה אי אפשר דלא מאהיל כיון דאינו אלל ארבעה טפחים, אי אפשר לו לפרוט כנפיו ולטפס ולעלות, אלל אם כן מאהיל על חלל הפתח?

אלא במה דברים אמורים שפתחה מן הצד, אבל פתחה מולמעלה [אינו טהור אלא אם יש שם] ארבע אמות,

והני מילי השתא מהדר לפרושי סיעתיה מהבא, מדאיטריך למימני העומד לתוכו טהור, ש"מ הני מילי חצר הקבר דמסיימא מחיצתא דמערה לחודיה ודחצר לחודיה, ויש היכר בדבר אבל מת בעלמא המוטל באויר, מודו בית הלל ד תפס ארבע אמות, מדאיטריך למימני העומד לתוכו טהור, דאי בעלמא לא גזור למה לי לאשמועינן הכא דטהור?

דברים ב ו ז מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר (אֵרֶס) [אַרְשׁ] אִשָּׁה וְלֹא לָקָחָהּ יֵלֵךְ וְיִשָּׁב לְבֵיתוֹ פְּנֵי־מִזְבֹּחַ בְּמִלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִקְחָהּ כו': ת"ר [שנינו בברייתא] אֲשֶׁר אֵרֶס, אֶחָד הַמֵּאֲרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמֵּאֲרֵס אֶת הָאֵלְמָנָה, וְאֶחָד שׁוֹמֵרֵת יָבָם [ואפי' היא לו שומרת יבם] שלא קדשה הוא אלל מכת אחיו צאה לו ואפילו חמשה אחין, ומת אחד מהם במלחמה, כולן חוזרין,

[והברייתא במשיכה] דברים ב לא לקח [והו"ל למיכתב לא לקח, וכתוב] וְלֹא לָקָחָהּ מִדֶּלָא כְּתִיב לָקַח מִיֶּשׁוּעָה הוּא, למעוטי לקיחת איסור פרט לאלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישאראל מן הגזעונים דכתיב זה ויתנס יהושע לחוטאי עמים (יהושע ט) והן משצעה אומות, בת ישראל לממזר ולנתין,

אמר עולא לא אמרן אלא בשדה שלא ידעו הכל שנכנסו מעט מעט וסבורין שגדל שם, אבל בעיר, קלא אית ליה למלתא כל שכיניו ראו שכנים על יד על יד, וידעין שהן של לקט שכחה ופאה, ופטור מן המעשר, כדמניא בספרי, [כתיב בדברים יד כט] וְצֹא הָלֹךְ בְּיַד הָאִיִּם לֹא יִלָּק וְנִמְלָה עִמָּךְ [וְהָאִיִּם וְהַלְוִיָּהּ הָאֵשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ וְהַלְוִי וְשִׁעָרָיו], בדבר שאין לו צו חלק ונחלה עמך הוא צו ומוטל מעשר ראשון שלו [שאינם גידולים שלו, אלא של ישראל אחר, הוא מפריש מועשר], ילא לקט שכחה ופאה, שיש לו חלק ונחלה עמך, שאף לעניים לים הם מופקדים כשאר עניי ישראל [אין מפרישין מהם תרומה],

5. ואמר רבי יצחק, אמר רבי יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב, ילדה [גפן צעירה] הפחותה מטפח [אם זרע וזעים אם גפן זה], אינה מקדשת את הזרעים משום כלאי הכרס, דכתיב זהו מקדש המלאה הזרע [אין הזרעים נעשים כלאים],

ונראה לי דקסבר כדאמרינן במנחות (דף טו) קנבוס ולוף אסרה מורה, שאר זרעים מדרבנן ניהו, וכי האי כרס לא גזור רבנן שאר זרעים,

[קנבוס קנבא [hemp]. לוף- מיני קטניות with a plant similar to colocasia, edible leaves and root, and bearing beans]. אסרה מורה- בכרס, אין זרעם כלה שיש להם שרש,

ל"א קנבוס ולוף אסרה מורה דכתיב (דברים כג) כרמך כלאים, זרעים הדומין לכרם ובהנך מולין אשכולות כעין ענבים],

והני מילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב, אבל כולי כרם גדול שהיא שפלת קומה הואיל וחשיבה גזור עליה [1] מקדיש,

6. ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב

דף מ"ד ע"א

מת תופס ארבע אמות לטומאה חכמים גזרו שיהא המת מטמא כל הנכנס בארבע אמותיו, כדי שלא ירגילו חובלי טהרות ליקרב לו, ויהא סבור שלא האהיל, ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאהיל ולאז אדעתיה,

ותנא תונא וכן מני מנא דידן במשנה הנשנית בינינו בצית המדרש בסדר טהרות (אהלות פט"ו מ"ט), חצר הקבר שלפני המערה כדאמר סדר גזין הקצרות בצבא בתרא (דף ק), שעושין מערות גדולות של שש על שש, וחופר כותליה סביב כופין ארוכות כמות המת, ותוחבו לתוכן, והמערה מקורה בתקרה וסיוס, ועושה גומא רחבה בצד המערה [פי' לפני פתחה, מחוץ למערה] ופותח פי המערה לתוך הגומא, כותל המערה, כמין פתח, ואותה גומא היא חצר הקבר,

העומד בתוכה טהור כל מקום שהוא עומד זה טהור [אף שאין ד' אמות מקבר המת], דכיון דמערה חלוקה הימנה ומחילותיה ניכרות, לא גזור רבנן במתים שצמחה שיתפסו ד' אמות סביבותיה לצד המערה, דכי גזור רבנן ארבע אמות צמת

אבני חן למסכת סוטה

ליום הזה, מלשון הכנה. מהרש"א [בשדה לך ונצח בשדה לך, אחר (ובתר כן. תרגום) ובגית ביתה,

1. הכן בחוץ | מלאכתה, זה בית, ועתה בשדה לך, זה כרם, אחר ובגית ביתה, זו אשה,

2. ד"א הכן בחוץ | מלאכתה, זה מקרא, ועתה בשדה לך, זה משנה, אחר ובגית ביתה, זה גמרא למת סגרה, להנין צעמי המשנה, והלכה כדברי מי,

3. ד"א הכן בחוץ | מלאכתה, זה מקרא ומשנה, ועתה בשדה לך, זה גמרא, אחר ובגית ביתה, אלו מעשים טובים [צריך להקדים ת"ת כדי לידע מה לעשות, אבל לאחר שידע מה לעשות צריך להקדים המעשים טובים לתורה. ע"פ באר שבע],

4. ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי אומר, הכן בחוץ | מלאכתה, זה מקרא ומשנה וגמרא, ועתה בשדה לך, אלו מעשים טובים, אחר ובגית ביתה, דרוש [שישפיע לזולתו. מאיר], וקבל שכר [גם שכבר בא לכלל שהביאו לידי מעשים טובים, אמר דרוש וקבל שכר בחכמה עיונית וכו', ראה מהרש"א]:

[שנינו במשנתנו] ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער כו': תנא אם הוסיף בו דימום אחד שורה של אצנים או צנוצה או צעזע, מו לא הוי על מכונו, וקרינא ביה מדש חוזר:

[שנינו במשנתנו] ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר: תנא מפני שמחדשין אותו שאינו ממקיים פעמים בשבוע צשמיטה [שצריך לחדש את הבית]:

דברים כד ה' פייקח איש אשה חדשה ל' א יצא בצבא ול' אייעבר עליו לכל'דבר נקי יהיה לביתו' שנה אחת ושפח את'אשתו' אשר'לקח:

[שנינו במשנתנו] ואלו שאין זזין ממקומן, בנה בית חדש וחנכו וכו': תנו רבנן דברים כד אשה חדשה אין לי אלא אשה חדשה צמולה [פ' שלא היתה מעולם אשה, ולא דוקא בתולה אלא לא היתה לאיש. מרומי השדה, # ולא הבנתי למה פירש נגד רש"י בלי התנצלות], אלמנה וגרושה מאסר, ונשאה זה מנין?

תלמוד לומר אשה מכל מקום, אם כן מה ת"ל אשה חדשה, מי שחדשה לו, יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו,

ת"ר דברים כד ה' ל' א יצא בצבא, יכול בצבא הוא דלא יצא, אבל יספיק מים ומוזון ויתקן הדרכים, תלמוד לומר שם ול' אייעבר עליו לכל'דבר,

לימא דלא כרבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר דברים כ הירא ורך הלבב זה המתיירא מעבירות שבירו [וכל אלו חוזרין מפני עבירה שבירם]?

אפילו תימא ר' יוסי הגלילי [אפ"ה אינם חוזרין שעדיין לא עברו עבירה], כדרבה [פ' שיש כאן שני מיני איסורים, כהן, וממזר, ואומר רבה שבשני הדברים אין עבירה בקידושין, שבכהן צריך חילול, ובממזר לא כתיב קיחה] דאמר אין עבירה בקידושין, עד שיבעול, שיצא זרעו [את ולד] או אם האשה לידי חילול, וממזרות ונתינה אין עבירה בקידושין, דלא כמיז ביה לא יקם, חלל לא יצא [דברים כג ג' ל' א יבא ממזר בקהל ח'], ולא ממזנת [דברים ז ג' ול' א תתחתן בם], אכל אלמנה כמיז ביה לא יקם, וקיסה היינו קידושין [אבל צריך חילול], ואיעטרין דרבה דלא תימא מקידושין עבד ליה איסור,

דאמר רבה לעולם אינו חייב עד שיבעול, מה טעם לא יקח משום לא יחלל, משום הכי אינו לוקה עד שיבעול,

[במרומי שדה הקשה אי אין איסור בקידושין, מה מקשה הגמ' בתמורה ה: והרי אלמנה לכהן גדול, דרחמנא אמר (ויקרא כ"א) אלמנה וגרושה לא יקח, ולמה לא נאמר כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, הלא לפי הגמ' כאן אין עבירה בקידושין ומה קושית הגמ' שם ? עיי"ש],

[דברים כ א פייקחא למלקחיה על'איכה וראית סוס ורכב עם רב ממך ל' א תיקח מהם ביה' אל' יהי עמך המעלה מארץ מצרים: ב ויהי כקרבכם אל'המלקחיה ונגש חתן ודבר אל'העם: ג ואמר אל'הם שמע ישראל אתם קרבים היו'ם למלקחיה על'איביכם אל'יכה לבבכם אל'תיקאו ואל'תחפזו ואל'תערצו מפניהם: ד כי ה' אל' יחכם תהלה עמכם להלחם לכם עם'איביכם להו' שיע' אתכם: ה ודברו השמרים אל'העם לאמר מיי'האיש אשר בנה בית'חדש ול' א חנכו' ילך וישב לביתו' פנימות במלקחיה ואיש אחר יחנכנו: ו ומיי'האיש אשר נטע פרם ול' א חללו' ילך וישב לביתו' פנימות במלקחיה ואיש אחר יחללנו: ז ומיי'האיש אשר ארש אשה ול' א לקחה ילך וישב לביתו' פנימות במלקחיה ואיש אחר יקחנה: ח וקספו השמרים לדבר אל'העם ואמרו מיי'האיש תיקח ונה חלבב ילך וישב לביתו' ול' א ימס את'לכב אחיו כלבבו: ט ויהי ככל'ת השמרים לדבר אל'העם ופקדו שרי צבאו'ת בראש העם:]

תנו רבנן [כתיב בדברים כ ה-ו] אשר בנה, אשר נטע, אשר ארש, לימדה תורה דרך ארץ [דהו"ל להקדים נשואי אשה שהוא דבר השוה בכל ומצוי משא"כ בית וכ"ש כרם דאין כל אדם זוכה לכך, אבל לימדה תורה ד"א שמי שיש לו יעשה כסדר הזה, לישא אשה באחרונה. מהרש"א], שיבנה אדם בית, ויטע כרם, ואח"כ ישא אשה,

[ג"ב אם יש לו כך הוא דרך ארץ שלו, אבל ודאי לא בא הכתוב ללמד שלא ישא עני אשה, אם אי אפשר לו כסדר הזה, אברא בעני הבא לישא אשה ב"ד וצבור מוזהרין עליו לשבור לו בית ולהציע לו מטה וכלי תשמישו שנאמר די מחסורו ואח"כ משייין לו אשה כדאיתא פ' מציאת האשה [כתובות סז:] אבל אין בוגין לו בית וכרם כלל וכלל לא. יעב"ן]

ואף שלמה אמר בחכמתו [וצ"ע דמשלי ל"כ"ע ברוח"ק נאמרה. באר שבע] משלי כד כו הכן בחוץ | מלאכתה, ועתה [כמו להיות עתידים

אבני חן למסכת סוטה

יכול שאני מרבה [שיהיה נקי לביתו] אף הבונה בית חדש ולא חנכו יחא כזה [כלוקח אשה חדשה] שיהא נקי מן הכל, נטע כרם ולא חללו, ארס אשה ולא לקחה? ת"ל דברים כד ה פירש"י איש אשה חדשה ל' א' יצא בצבא ול' א' יעבר עליו ל' ל' דבר נקי ויהיה לביתו ' שנה אחר ושמח את אשתו ' אשר לקח, עליו אי אתה מעביר, אבל אתה מעביר על אחרים,

ומאחר דכתב ל' א' יעבר, לא יצא בצבא למה לוי? לעבור עליו בשני לאוין:

מהני: דברים כ ה ויפסו השטרים על דברי כהן לדבר אלהים [ואמרו מיהאיש הירא ויהי הלבב יזה וישב לביתו ' ול' א' יפס את הלבב אהיו פלכבו ' וגו',

ר' עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה כשמתקשרים לעמוד נפשים שלא יפידוס אונים [בירושלמי גרם בקישוי המלחמה. שט] ולראות חרב שלופה [מפני שנפלת עליו אימה. שט],

רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב, זהו המתירא מן העבירות שבידו [ילף לה מדרכתיב ורך ה"לבב" דהיינו שני יצרים. פה בשם השפת אמת], לפיכך שיהא זהו הירא מעצמות תלתה לו התורה את כל אלו צנה ונטע וארס שיחזור בגללן כדי שיתלה נכח המורה, ולא יתבייש לומר מעצמות שבידו הוא ירא, וסחר,

רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישראל, בת ישראל למזמר ולנתני, הרי הוא הירא ורך הלבב כמא' פליג אדרכי יוסי הגלילי,

דברים כ ט ויהיה פכל' ת השטרים לדבר אלהים ופקדו שרי צבאו ' ת פראש העם, [ומוסף שגם בסופו עמדו] ובעקבו של עם בסופו של עם, שעומדים שלא יחזרו אחרונים לאחריהם לנוס,

מעמידין וקפין לפנייהם כראשה של צד המלחמה מעמידין צד אדם גבורים ממונים לכן, וזקיפוהו ויגזירו את אנשי הצבא כדבריהם, ואחרים ואנשים אחרים מאחוריהם לשמור שלא ינוסו, ובשילין כעין חזין שקורין ווריי"ש של ברזל בידיהן, וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח [להכות ולשבור. שט] את שוקיו [שלא יוכל לרוץ, שאם ירוץ הרי דינו כרודף שגורם להחליש את המלחמה],

דף מ"ד ע"ב

שתחילת ניסה נפילה כגמ' פריך איפכא מצעי ליה שהניסה היא תחילת הנפילה שנאמר שמואל א ד גם ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם, ולהלן הוא אומר שמואל א לא וינאסו [אנשי] ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים וגו',

בר"א דחורין מן המערכה ויש שאין זזין ממקומן במלחמות הרשות, אבל במלחמות מצוה כגון כינוס ארץ ישראל צימי יהושע הכל יוצאין, אפילו חתן מחרדו, וכלה מחופתה [אשה לאו בת מלחמה, רק לספק מוזן ולתקן הדרכים אף היא יוצאת. יבין],

אמר רבי יהודה מפרש כגמ' כמה דברים אמורים במלחמות מצוה, אבל במלחמות חובה הכל יוצאין אפי' חתן מחרדו וכלה מחופתה:

נב: מאי איכא בין רבי יוסי, לר"י הגלילי? איכא בינייהו עבירה דרבנן לר"י הגלילי אפי' עבר על דברי סופרים חזר, ולרבי יוסי עד שיעצור על דבר מורה, דומיא דאלמנה לכהן גדול, וכגון שנשאה דאיכא איסור [דאמרינן לעיל שאין איסור בקדושין],

כמאן אולא הא דתניא שח סיפר בין תפילה לתפילה צין הנחמ תפילין של יד, לתפילין של ראש עבירה היא בידו אס לא חזר וצריך # [משמע שהשיחה עצמה אינה עבירה], דהכי אמרי' כמנחם (דף לו) סמ מנחן שמים, לא סמ מנחן אמת וחזר עליה מעורכי המלחמה,

[בשעת מלחמה מן ההכרח שהמחשבות תעלינה בקנה אחד עם הפעולות החיצוניות, ואסור שתהא הפסקה בין המוח ובין הזרוע, היינו המעשים. מעינה של תורה פ' מכות עה"פ החלצו מאתכם אנשים לצבא, במדרב לא ג],

כמאן? בר"י הגלילי [שגם על עבירה דרבנן חזר],

מאן תנא להא דתנו רבנן, שמע קול קרנות והרתיע [אחותו רעהה], הגפת תריסין והרתיע, צחצוח חרבות ומים שותתין לו על ברכיו מי רגלים, מחמת יראה [lose control of bladder, in fright] חזר,

כמאן לימא רבי עקיבא היא [שמפרש הירא והרך הלבב כמשמעו] ולא רבי יוסי הגלילי [דאמר הירא מעבירות שבידו]? בהא [שהוא אימה יתירה] אפי' ר' יוסי הגלילי מודה, משום דכתיב דברים כ ול' א' יפס את הלבב אהיו פלכבו ' [פי' לא שמחלק הפסוק לשנים, אלא מפרש שכמו שטעם של הירא והרך הלבב הוא שלא יפס את לבב וגו' כן כל דבר שגורם להפס לבב אהיו חזר בשבילם. ראה מקורות ומסורות]:

[שנינו במשנתנו] והיה ככלות השומרים כו': האי מפני שתחילת ניסה נפילה, מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה תחילת משמע הגרמת הדבר, והכי איבעי ליה למימר, כשהן נסין זו היא תחילת הגרמת הנפילה, וצניסה לא שייך למימר תחילה דהא ממס קא ערק?

אימא מפני שתחילת נפילה ניסה:

[הכל יוצאין = לרבנן מלחמה מצוה, לר' יהודה מלחמה חובה, אין הכל יוצאין = לרבנן מלחמת רשות, לר' יהודה מלחמת מצוה],

אבני חן למסכת סוטה

פרק תשיעי עגלה ערופה

[בתרגום יונתן בן עוזיאל דברים כא ח כתב ח"ל: ומן יד [ומיד] נפקין [יוצאין] נחיל דמורגין [קבוין של תולעים] מוגו פרתא דעגלתא [מהמבור של העגלה], נגדין ואולין [ונמשכו ועלו התולעים] עד אתרא דקטולא תמן [שהרוצח שם] וסלקין עלוי [ועולין עליו התולעים] ואחרין [ואוחזין] בי דינא יתיה, ודיינין יתיה],

מתני: עגלה ערופה נאמרת מה שהקנים אומרים דיעו לא שפכו, וההקנים אומרים כפר לעמך ישראל בלשון הקודש החקקו מן המורה לאמרה שנאמר דברים כא כי ימצא חלל באדמה ונגמרה פריך יסי יליף מהבא,

[בתיב] "ויצאו זקניך ושופטך", שלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאין וצאין שם, ומודדין מן החלל לזד העיירות סביבותיו, לידע איזו קרובה, רבי יהודה אומר חמשה, שנאמר זקניך שנים, ושופטך שנים, ואין בית דין שקול אין עושין צ"ד שיהא יכול ליתלק שזה צוה, אלא שיהא הרוצ לזד אחד, לקיים אחרי רבים להטות (שמות כג), מוסיפין עליהן עוד אחד,

[וכתב החינוך מצוה ע"ח ובחירת רוב זה לפי הדומה הוא כששני כתות החולקות יודעות בחכמת התורה בשוה, שאין לומר שבת חכמים מועטת לא תכריע בת בורים מרובה ואפילו כיוצאי מצרים, אבל בהשוות החכמה או בקרוב, הודיעתנו התורה שרובי הדעות סכימו לעולם על האמת וכו'],

נמצא [החלל] **טמון בגל** גל של אנשים [בהערות מדייק מכאן הא טמון בגל עפר היו עורפין, שזה נקרא באדמה, # אבל ראה בגמ' לקמן מה: מאי איריא על גבי חבירו בעפר ובצדור נמי ? וצ"ע], או תלוי באילן, או צף על פני המים, לא היו עורפין, שנאמר "באדמה" ולא טמון בגל, "נופל" ולא תלוי באילן, "בשדה" ולא צף על פני המים,

נמצא סמוך לספר [גבול עכו"ם. יכין], או לעיר שרובה עובדי כוכבים, או לעיר שאין בה ב"ד, לא היו עורפין מפרש טעמא גמ',

[אע"ג דמצות עשה למנות ב"ד של ב"ג בכל עיר ועיר שבא"י כדכתיב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, וא"כ היאך יכול לומר או לעיר שאין בה ב"ד? מ"מ איכא עיירות טובא בא"י שאין בהם ב"ד כגון שאין בהם ק"כ אנשים. באר שבע, וראה בענין],

אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד:

[שנינו במשנתנו] בד"א במלחמות הרשות כו': א"ר יוחנן רשות דרבנן, זו היא מצוה דרבי יהודה וצאמה מלחמה שאמרו חכמים שהיא רשות, ואין חתן יוצא לה, אמר נמי ר' יהודה דאין חתן יוצא לה, אלא שרבי יהודה קורא אותה מצוה, ונפקא מינה לפוטרו משאר מצות בעודו עסוק בה כדמפרש רבא ואילן,

מצוה דרבנן דאמרו בה הכל יוצאין, זו היא חובה דרבי יהודה אמר נמי ר' יהודה הכל יוצאין, אלא דקרי לה חובה,

ולאו מידי אשמעינן בהא, אלא כולה משום מצוה ורשות נקטו פלוגמיהו, (אלא משום) [דמשום. תנ] דקרו רבנן להא רשות די להא אס קראו את זו [מלחמת חובה] מצוה, ואפילו היא חובה, שהרי אין הדבר אלא [להעלותם] [להעלותה. ו'] מעלה אחת, ולומר אבל צו הכל יוצאין, (וגצי) [ולגצי ?] רשות דיים לקרות את שלמעלה ממנה מצוה,

ורבי יהודה דקרי לקמייתא מצוה לאשמעינן דהעוסק בה פטור מן המצוה, והואך להעלות את זו מעלה אחת לומר אבל צו הכל יוצאין, הילכך קרייה חובה כדאיתא,

אמר רבא מילמיה דרבי יוחנן מפרש ואילן, וקאמר דהא דאמר רבי יוחנן דאיפליגו רבנן ורבי יהודה צאמת המלחמות בקריאת השם, נפקא לן מיניה לענין עוסק במצוה דלמר (חובה) [מצוה. רש"י] ולמר רשות, ופריש לן נמי רבא בהי מינייהו איפליגו,

מלחמות יהושע לְכַבֵּשׁ, דברי הכל חובה צהא [במלחמה זו] ליכא למאן דקרי רשות, דאפילו חובה נמי איתא, והעוסק בה פטור מן המצוה, ורבנן הוא דלא איכפת להו לקרואה חובה דדיים לקרואה מצוה אלא הרשות, שהרי אין אנו צריכין אלא למצוא בה מעלה אחת, ומצוה לגבי רשות מעלה היא,

מלחמות בית דוד לרווחה שנתלם צארת מצוה להוסיפה על ארץ ישראל ובשאר סביבותיה להעלותו מנגחה ומס עוצד **דברי הכל רשות** ואפילו רבי יהודה להא לאו מצוה קרי לה, והעוסק בה אינו פטור מן המצוה,

כי פליגי ר' יהודה ורבנן במצוה ורשות, דלמר פטור מן המצוה ולמר חייב, צמלחמה שהיא למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתיה עלייהו [בלומר כאשר יוזמים מלחמה כדי למנוע מן הנכרים להתקיים. שם], מר קרי לה מצוה, ומר קרי רשות, נפקא מינה לעוסק במצוה שפטור מן המצוה:

[ותימה אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורין דאמו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטר בכך משאר מצות, ובפ' אין בין המודר (נדרים ד' לג): גבי המודר הנאה דמחזיר לו אבידתו אע"פ דמהני ליה פרוטה דרב יוסף משום דלא שכיחא, ואי כל זמן שאבידה בביתו מיפטר מלמיתב ריפתא לעני אס כן שכיחא היא, אלא ודאי לא מפטר אלא בשעה שהוא עוסק בה, כגון מלית של אבידה ושומחה לצורכה, או בהמה שנותן לה מזונות דלא שכיחא שבאותה שעה יבא עני לשאול ממנו, וצריך לומר דהבא נמי איירי בבי האי גוונא דאי מיטרי בקיום מצות סוכה הוו מבטלי ממצות. תוס' סוכה כה. ד"ה שלוחי מצוה],

אבני חן למסכת סוטה

אף כאן מיוחדין שבערה,

אי גמר, לגמרה לכולה מילתא מהתם דהא רבי יהודה התם נמי חמשה קאמר וליף לה מקראי צפ"ק דסנהדרין, זקניך ושופטין למה ליי?

אלא וי"ו ושופטין למנינא כלומר לא גמיר גו"ש ואיטרי' שופטין לסנהדרי גדולה כר"ש @וי"ו דשופטין דריש ר' יהודה למנינא להציא עוד שנים,

ורבי שמעון

דף מ"ה ע"א

וי"ו לא משמע ליה [ג"ל דלא גרסינן לא משמע ליה, אלא לא דריש, מפני דלשון לא משמע ליה ר"ל דלא דריש כלל. באר שבע] (מאי קאמר רחמנא המיוחדין שבשופטין),

אלא מעתה ויצאו [בלשון רבים הרי כאן] שנים, ומדרו שנים, לר' יהודה [שכבר הביא חמשה זקנים, ועוד ארבעה כאן] הרי כאן תשעה, לרבי שמעון הרי כאן שבעה?

ההוא מיבעי ליה לכדתניא, ויצאו הן ולא שלוחיהן, ומדרו שאפי' נמצא בעליל לעיר נמגולה ופשוט שאין עיר קרובה כו' ה"ו מודדין, שמצוה לעסוק במדידה,

[ידיעות:

רמב"ם הלכות מלכים א ה אין מעמידין אשה במלכות שנאמר עליך מלך ולא מלכה, וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש, ואולי מקור דבריו הוא מספרי פרשת שופטים פיסקא יד על הפסוק שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו, מת [הספרי מפרש כפל הלשון שום תשים, שאם מת המלך] מנה אחר תחתיו: [וממשיך לדרוש] מלך. ולא מלכה. עכ"ל הספרי, והנה המשכילים עשו עסק גדול מזה, ותלו ביה בוקי סריקי [ב"ב ז.] בהרמב"ם, שהקשו עליו שדברי הספרי יש לפרש, שאם מת המלכה אין המלך צריך לישא מלכה אחרת, ורק אם מת המלך צריך מיד ליקח מלך אחר. # אבל באמת טעו טעות גמור, שהם חשבו שמלכה כאן היינו אשת המלך [כמו בימינו גם אם אשה היא הנשיאה קורין אותה נשיא בלשון זכר], אבל זה אינו, שמלכה כאן היינו מלך נקבה, והספרי בא לומר שלא ישים על ישראל מלכה, ואינו מדבר על מלכה שהיא אשת המלך כלל],

מתניתין דלא קמי מלך וכהן גדול דלא כר"א בן יעקב, דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר זקניך זו סנהדרין, שופטין זה מלך וכהן גדול, מלך דכתיב משלי כט מלך במשפט יעמיד ארץ, כהן גדול דכתיב דברים יז ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה וגו',

[כתב האבן עזרא דברים כא ז וז"ל: ויתכן שהשם צוה לעשות כן העיר הקרובה, כי לולי שעשו עבירה כדומה לה, לא נודמן להם שיהרג אדם קרוב מהם, ומחשבות השם עמקו וגבהו לאין קץ אצלנו. עכ"ל],

נמ"ב: מאי קאמר היכי יליף לשון הקודש מהכא [וגם קשה המשך המשנה "ויצאו זקניך ושופטין"]? אומר ר' אבהו ה"ק שנאמר דברים כו וענו ואמרו, ולחלן [בברכות וקללות] הוא אומר דברים כו וענו הלויים ואמרו וגו', מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש [ולויים למידין קול קול ממושה לעיל לג.],

[ומפרש המשך המשנה] וסדר עגלה ערופה כיצד? כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטין, שלשה מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין:

ר' יהודה אומר	ר' שמעון אומר	
חמשה	שלושה	זקניך
הרי כאן חמשה,	למיוחדין שבשופטין, דאל"ה הו"א אפי' סנהדרי קמנה	זקניך ושופטין
מיוחדין שבשופטין, יליף זקני זקני מוקני העדה	אי כתב זקני הו"א אפי' זקני השוק,	זקני - זקניך
		לפי המסקנא:
הרי כאן חמשה		זקניך ו"ד שופטין
מיוחדין שבשופטין		שופטין

[שנינו במשנתיו] רבי יהודה אומר חמשה וכו': ת"ר ויצאו זקניך ושופטין זקניך שנים, ושופטין שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן חמשה דברי ר' יהודה,

ר' שמעון אומר זקניך שנים, ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה,

ור' שמעון נמי הא כתיב ושופטין? ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטין הך דלשכת הגזית, ורבי יהודה מוקני זקניך נפקא מדמני למיכתב זקני, וכתב זקניך [למידין מזה דקאי על] מיוחדין שמוקניך,

ור' שמעון אי כתב רחמנא זקני, הוה אמינא אפי' זקני השוק אע"פ שאין סנהדרין כתב רחמנא זקניך, ואי כתב רחמנא זקניך, הוה אמינא אפי' סנהדרי קמנה, כתב רחמנא ושופטין למיוחדין שבשופטין זקנים שהם שופטים את ישראל,

ור' יהודה גמור זקני זקני ויקרא ד מוקני העדה דקמיכתב פר העלם דצב, ואייתר ליה שופטין להציא עוד שנים, מה לחלן מיוחדין שבערה

אבני חן למסכת סוטה

כדתנן [ריש מסכת סנהדרין ב.] אין מוסיפין על העיר על ירושלים ועל העזרות, אלא בבית דין של שבעים ואחד [אבל לעגלה אינם יוצאים],

תניא כוותיה דרב יוסף דאמר [דאליבא ד] רבי אליעזר בן יעקב כולה סנהדרי צני [שימרה עליהן] מצאן אבית פגי והמרה עליהן, כגון שיצאו למדינת עגלה או להוסיף על העיר ועל העזרות, יכול תהא המראתו המראה, ת"ל "וקמת ועלית" מלמד שהמקום גורם:

[שנינו במשנתנו] נמצא טמון בגל או תלוי באילן: לימא מתניתין דיליף פרט לטמון ר' יהודה היא ולא רבנן [דפליגי לגבי שכחה], דתניא דברים כד ושכחת עומר בשדה פרט לטמון, דברי רבי יהודה לרבי יהודה משמע שדה על פני השדה, וחכ"א "בשדה" לרבות את הטמון ולרצון משמע כמון השדה?

[ורוחה] אמר רב אפי' תימא רבנן, הכא מענייניה דקרא, התם מענייניה דקרא זרימין למידרשיה, והכא מענייניה דקרא מדרוש ליה,

דכתיב גבי חלל כמיז [דברים כא] כי ימצא חלל, כל היכא דמשתכח ואפי' טמון, הלכך על כרחך כי אחא באדמה פרט לטמון צא דמדרוש ציה על פני האדמה, דאי לרצון לא אינטריך,

והתם מענייניה דקרא דכתיב דברים כד כי תקצור קצירך בשדך, ושכחת עומר, שכחה דומיא דקציר, מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי והוה ממעט טמון ממשמעותא אי לא דהדר רציה כתב רחמנא בשדה לרבות את הטמון,

לרבי יהודה נמי תיפוק ליה משכחה דומיא דקציר? אין הכי נמי,

ואלא בשדה למה לי? מיבעי ליה לרבות שכחת קמה שאס שכן זית אחת לקצור, קאי עלה צלא משוץ לקחתו, והכי משמע ושכחת עומר או ושכחת שדה,

ורבנן שכחת קמה מנא להו? נפקא להו מבי תקצור קצירך בשדך [ושכחת] מנשדך ושכחת, קרי ציה ששכח את קלת שדהו,

ור' יהודה מיבעי ליה לכדרבי אבהו אמר ר' אליעזר, דאמר רבי אבהו אמר ר"א, פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו שנשבה היום, והרימה את העומרין מן הארץ, והציפתן לתוך שדה חבירו, ושכחן כסבור שאין שלו, נפקא מנשדך ולא שדה חבירך, דלא הוו שכחה,

ורבנן מיעוטא דשדה חבירו נפקא להו, מדרשה ליה למכתב כי תקצור קצירך שדה ושכחת וכמיז נשדך מבשדה בשדך,

איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב במלך וכהן גדול הוא דפליגי, אבל בסנהדרי אי כרבי יהודה חמשה [שצריך חמשה סנהדרין] אי כרבי שמעון שלשה [שצריך שלשה סנהדרין] סבירא ליה ולא צני כולה סנהדרי, או דלמא בסנהדרי נמי פליגי עד דאיכא כולה סנהדרי [כל הע"א סנהדרין]?

אמר רב יוסף, ת"ש מצאן זקן ממרא לצ"ד הגדול, שאינו נעשה ממרא, אלא צ"ד של שבעים ואחד, כדיליף בפרק קמא דסנהדרין אבי פגי כל שהוא כמון היקף החיזון של ירושלים, קרי צי פאגי, ולי נראה שהוא [בי פאגי הוא] לשון חכמה [לשון חכמה של עיר. רש"י צ"מ 5. ואולי גם כאן צריך לגרום "לשון חכמה"], כמו שקורין ציגל"א של עיר, כמו חמור וצית פאגי (צ"מ דף ט) בשטרידור"א, בית ראש של אפסר קורין כן, [וכן לשון בי פאגי], הוא בפסחים סג, ושם צג, ב"מ צ, ומנחות סג, ושם עה, ושם פא, ושם צה, ולשון פגי [ולא פגי תאנה, אלא שם מקום] שבת נא, סוטה ז, סנהדרין יד,

והמרה עליהן כלומר על מה ששאל מהם שם, ואמרו לו ההלכה, הלך לעירו והורה לעשות כדרך שהיה מורה בתמילה, דהוה ליה ממרא על פיהם,

יכול תהא המראתו המראה [דסוף סוף עשה נגד הוראה של ב"ד הגדול], תלמוד לומר דברים ז וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום המיוחד למשפט והוא לשכת הגזית גורם,

דנפוק מינייהו כמזה לצי פאגי, דאינטריך לאשמועינן דפטור משום טעמא דחון לצ"ד אילימא דנפוק מקצתו, דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו ומהיכא סימין לן חיובא, דאינטריך קרא למיפטריה?

אלא פשיטא דנפוק כולוהו, ולמאי, אי לדבר הרשות מי מצו נפקי,

[אע"ג שהיו חולכים לביתם אחר תמיד של בין הערבים כדאיתא בפרק אלו הן הנחנקין, מ"מ לא מתרמי שימצאו כולן ביחד כיון שהיה חולך כל אחד ואחד לבדו. באר שבע],

והכתיב שיר השירים ז ג שְׁרָרְךָ [מבורך] זה סנהדרין שיושבת בטיבורה של א"י אֵנִי [מורק] הַסֵּהר [תרגום של ירח] שעשוין כחצי לונה עגולה בשורת ישיבתה, כדי שיהו כולן רואין זה את זה אֶלְיָחֶסֶר הַמֶּזֶן [לפי פשוטו: שהמבור שהוא עגול כירה, לא יחסר בו הליחות. ע"פ מר] כשיעור מוג שני חלקים מים ואחד יין ואף כהן זריק שישמיר שלש, שאם נצרך אחד מהם לצאת, אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קמנה, יוצא, ואם לאו אינו יוצא,

אלא פשיטא [שיצאו] לדבר מצוה, למאי [לאיזה מצוה צריכין כולן לצאת], לאו למדידת עגלה, ורבי אליעזר בן יעקב היא [בריייתא זו דצריך לאוקים שיצאו כולן]?

[ורוחה] א"ל אביי לא דלמא להוסיף על העיר ועל העזרות,

אבני חן למסכת סוטה

ור' יהודה בשדה בשדך לא משמע ליה,

אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא יום אחד היה דעמו כלולה,
אמר הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשאל צעמק וצחריפות, כן עזאי
שהיה חריף ודורש בשוקי טבריא,

אמר ליה ההוא מדרבנן לאביי, שני חללים זה על גבי זה
והאחד משוך להלן מחצירו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד
מחצירו יקרב לעיר אחרת מהיכן הוא מודד, מין במינו הוי טמון,
ומין במינו לא הוי צף, ומעלין מודד,

או דלמא מין במינו הוי צף, ומין במינו לא הוי טמון,
ומתחתון מודד,

[יש לפרש הסברא כאן שנאמר דמין במינו אינו בטל, לפי מה שפירש הר"ן
בגדרים נב. הסברא דמין במינו לא בטיל, לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו
אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו].

או דלמא מין במינו הוי טמון, ומין במינו הוי צף, ולא
מתחתון מודד ולא מעלין מודד וה"ה דמיציעא ליה נמי, או דלמא
מין במינו לא הוי טמון מין במינו לא הוי קף ומשניס מודד, אלא שהוא בכלל
אלו?

א"ל [אביי לההוא מדרבנן].

דף מ"ה ע"ב

תניתיה [בריייתא זו מובא גם לעיל ע"א] לחלל מינייהו [אחד מן האיבעיות]
דפלוגמא היא בטמון, אכל קף לא פשט לה מינה, דהא אוקימנא טעמא דעליון
משום דאחזיק ביה הוא, וקף לא ידעינן מאי הוי עלה עומר שהחזיק בו
להוליכו לעיר, והניחו על גבי חבירו ושכחו, התחתון שכחה
[דטמון הוה שכחה] והעליון אינו שכחה [שהרי החזיק בו],

ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון שניהן אינן
שכחה, התחתון מפני שהוא טמון [דטמון אינו שכחה] והעליון
מפני שהוא צף [כדאמרין לעיל שכאילו הוא צף בדין],

סבריה רבנן דבי מדרשא דצעו למיפשט מינה [הוא מגומגם, דהא אביי בעי
למיפשט כדקא"ל תינותיה. מהרש"א, וכתב הרש"ש ג"ל דה"פ דרבנן דבי מדרשא
הוה סברי דאביי פשיט ליה דפלגמא היא וצ"ל דבעי ביו"ד לשון יחיד תחת דבעו
ור"ל אביי], דפלוגמא בטמון [שמונה עומר אחד על חבירו], דמין במינו הוא,

דהני תנאי [דרשב"י דאמר שניהם אינם שכחה, ודאי סבר דטמון אינו שכחה,
אלא] אפילו תנא קמא דאמר תמון שכחה כר' יהודה סבירא להו,
דאמר בשדה פרט לטמון [ואף דטמון אינו שכחה, משום דכשמונה
שני עמרים אין זה נקרא טמון] וטעמא משום דמין במינו לא הוי טמון,

מאי לא בהא קא מיפלגי, דמר [ר"ש דפוסר משכחה] סבר מין

בעי ר' ירמיה צפו עומרין [לתוך] [בתוך. ד"ס] שדהו [פי' שגשג
הרוח בתוך שדהו, והגביה עומרין מן הקרקע וצפו למעלה, ונחו על גבי אבן, עמוד
או עומר] שהיו מוטלים על גבי אבן, או עמוד, או על זו מזה, אויר שדה
כשדה דמי, או לאו כשדה דמי?

א"ל רב כהנא לרב פפי, ואמרי לה רב כהנא לרב זבדי,
תפשוט ליה מדרבי אבהו א"ר אלעזר, דאמר פרט לשצפו
עומרין לתוך שדה חבירו וקא סלקא דעתך פסו ממנא, על גבי אבן או על
גבי עמוד, דחבירו אין, לתוך שדהו לא?

וליתעמך לתוך שדה חבירו צפו אין פסו על גבי אבן הוא דמעט,
אכל מונחין לא מיעט והא בעינן בשדך וליכא והא בשדך כמי,

אלא לתוך שדה חבירו אלא הא דקאמר פסו, לאו דוקא פסו על שום דבר
קאמר ואפילו מונחין דאפי' מונחין על גבי קרקע נמי קאמר אינו שכחה,
והאי דקאמר צפו, דלא משכחת לה עומרין לתוך שדה חבירו אלא
בצפו שהיה מנפמן [עושה שיצופו] [מ. באה"מ] על הארץ ומציאתן לשם, #
[שאם הגביהו ונתנו לשדה אחרת, אינה שכחה עוד, שהרי החזיק בהן]

תא שמע [לפשוט האיבעיא של ר' ירמיה] עומר שהחזיק בו להוליכו
לעיר ס"ד השמא דאורמא דמילמא נקט ולאו דוקא, והניחו על גבי חבירו
ושכחו, התחתון שכחה והעליון אינו שכחה,

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון שניהם אינן
שכחה, התחתון מפני שהוא טמון, והעליון מפני שהוא צף,

עד כאן לא פליגי אלא בתחתון, אבל בעליון דברי הכל לא
הואי שכחה [הרי שצריך להיות מונח על גבי קרקע, ופשט ליה האיבעיא דר'
ירמיה]?

שאני התם כיון דאחזיק ביה, זכה ביה ומו לא הוי שכחה, דנעינן
שכח מעיקרו, כדאמר צ"מ בפרק קמא (דף יא),

אי הכי [שהעליון אינו שכחה כיון שהחזיק בה] מאי איריא על גבי
חבירו, אפילו בשדה נמי?

אין הכי נמי, והאי דקתני על גבי חבירו, משום תחתון [לענין
טמון],

והא מפני שהוא צף קאמר? אימא מפני שהוא כצף שהוא
פטור על שהחזיק בו, כאילו היה עודנו קף מעל הקרקע ומונח בידו,

אבני חן למסכת סוטה

במינו הוי טמון [ולכן לא הוי שכחה], ומר [ת"ק] סבר לא הוי טמון [ולכן הוי שכחה]?

[וסתמא דגמרא אמרה לא, דלא כן היתה כוונת אביי אלא דפשיט דלכ"ע הוה טמון, דמה לנו להמציא פלגתא חדשה, מפי י"ל דפליגי בפלוגתת ר"י ורבנן. רש"ש] לא, אי כר' יהודה סבירא להו [דטמון לא הוי שכחה], דכ"ע מין במינו הוי טמון [ועומר שתחת העומר לא הוי שכחה], והכא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן קמיפלגי, דרבנן [דת"ק] דאמרו שהתחתון שכחה [כרבנן] [במתני' לעיל שמביאין עגלה ערופה אם נמצא החלל טמון], ור' שמעון בן יהודה [דאמרו שניהן אינן שכחה] כרבי יהודה [במתני' שאין מביאין עגלה ערופה, אם נמצא החלל טמון],

אי הכי [שמחלקותם של ת"ק ורשב"י בברייתא הוא בעיקר דין טמון] מאי איריא על גבי חבירו [למה פליגי ת"ק ורשב"י בברייתא ב"הניחו על גבי חבירו"], אפי' בעפר ובצורור [פי' הרבה צורורות] נמי [הול"ל סתם שהיה מכוסה, כיון דפליגי בטמון אי הוה שכחה או לא]?

אין הכי נמי [דפליגי בעפר ובצורורות], [ולכן נקט עומר ע"ג חבירו] ולהודיעך כחו דר' [שמעון בן. ד"ס] יהודה [דס"ל כר' יהודה בטמון] דאמר אפי' מין במינו [כשמונה עומר אחד על גבי עומר אחר, שיש סברה לומר שאינו טמון, אשמועינן דגם זה] הוי טמון [וכ"ש כשהוא מכוסה בעפר וצורורות],

תנו רבנן,

דברים כא א פיימצא חלל פאדמה אשר ה' אל ה'יה נתן לה לרשתה נפל בשדה ל' א' נו' דע מי קהו:

חלל לא מקרי אלף [שנהרג] ככלי זחל, כעין מרז ולא חנוק,

חלל, ולא מפרפר [struggle in agony], [כיון שמפרפר אין מקומו קבוע, אבל לאחר שמת יכולים למדוד מהמקום שמונה או],

פאדמה, ולא טמון בגל,

נופל, ולא תלוי באילן,

בשדה, ולא צף על פני המים,

ר' אלעזר אומר בכולן ואפי' מפרפר קץ וטמון ותלוי אם היה חלל [הרוג בחרב], עורפין [פי' שר' אלעזר מחלק, שמפרפר, צף, טמון, ותלוי עורפין, אבל אם אינו הרוג בחרב אין עורפין, ולכן מקשים לו חכמים כיון שדורש "חלל" למה אינו דורש שאר הפסוק כמו שדרשו אותה חכמים],

תניא אמר רבי יוסי בר יהודה, אמרו לו [חכמים] לר"א [שאמר

שאת כולן עורפין], אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל באשפה [פי' מונח על גבי קרקע, # ולא הבנתי מה רצה לומר בלשון "מוטל באשפה" ?] דלא הוי קץ ולא טמון ולא תלוי ואפי' הכי שאין עורפין לחלל קצע, אלמא קרא כדכתיב צעית [שאתה דורש] חלל ולא חנוק, הכא נמי באדמה ולא טמון בגל, נופל ולא תלוי באילן, בשדה ולא צף על גבי מים?

א פיימצא חלל פאדמה אשר ה' אל ה'יה נתן לה לרשתה נפל בשדה ל' א' נו' דע מי קהו: ב ויצאו זקניה ושלפיה וימדדו אליהם אשר סביבת החלל: ג והיה העיר הקרבה אליה חלל ולקחו זקני העיר והוא עגלת בקר אשר ל' א' עבר בה אשר ל' א' משכה בעל: ו וכל זקני העיר והוא הקרבים אליה חלל ורחצו את ידיהם על העגלה הערופה בגל:

ור"א הקרוצים אל ה' חלל יתירא כתיב ועוד חללים עובא, למדרש חלל דוקא ולא מנוק [לכן אינו דורש רק שצריך שיהיה הרוג בחרב, דכתיב הרבה פעמים חלל, אבל באדמה, נופל, בשדה אינו דורש, # אבל צ"ע א"כ למה אינו דורש חלל ולא מפרפר ?]:

[שנינו במשנתנו] נמצא סמוך לספר [גבול עכו. יבין], או לעיר שרובה עובדי כוכבים כו': דכתיב כי ימצא פרט למצוי מדי [שהגוים הורגין ביניהם תדיר], כגון ספר, או עיר שרובה עובדי כוכבים:

[שנינו במשנתנו] או לעיר שאין בה כ"ד: דבעינא זקני העיר [דכתיב בפרשה] וליכא:

[שנינו במשנתנו] אין מודדין אלא לעיר כו': פשיטא כיון דתנא לעיר שאין בה כ"ד, אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין?

[ומתריץ] הא קא משמע לן כדתניא והכי קאמר מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה כ"ד אין מודדין לה, אלף לעיר שיש בה כ"ד מודדין [וצ"ל שיש עוד שני עירות שיש בהם כ"ד, ומודדין] לחו היא עיר שיש בה כ"ד קרובה לו, שמניחין אותה, ומודדין לעיר שיש בה בית דין ואי לא הדר תניא הוה אמנא אין מודדין כלל?

ת"ל דברים כא "ולקחו זקני העיר והיא" מכל מקום דהאי העיר קרא ימירא הוא, דמצי למכחז והימא העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת דקל:

מהני: נמצא מכוון מזומם שאין זו קרובה לו מזו, אפי' כמלא חוט בין שתי עיירות, (שתיהן. ד"ס) מביאות שתי עגלות [פי' כל אחת מביאה עגלה אחת] דברי רבי אליעזר [בן הורקנוס, הוא סתם ר' אליעזר],

(ו. ד"ס) אין ירושלים מביאה עגלה ערופה מפרש טעמא בגמ',

נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש

אבני חן למסכת סוטה

דגוי לישנא דרשא, כמו ואומר ירמיה זכ"ל. נז"ל. והשליכי שער ראשך
חלשי, וגלי ראשך וגו' # [וצע"ג דגוי היינו תלישה, ולא לשון ראש ?], אבא
שאל אומר מטיבורו, ומשלח שרשו אילך ואילך?

אפילו תימא אבא שאל כר' עקיבא [דאמר מחוטמו] סבירא ליה, ע"כ
לא קאמר אבא שאל [מטיבורו] אלא לענין יצירה, דכי מיתצר
ולד ממציעתיה מיתצר, אבל לענין חיותא, דכולי עלמא
באפיה הוא, דכתיב בראשית ז' כל אשר נשמת רוח חיים
באפיו וגו' [וכתב בהערות שמכאן יש ללמוד שכל זמן שאדם נושם דינו כחי,
ולא כפי שקובעים הרופאים שהכל לפי פעולת המוח]:

[שנינו במשנתנו] רבי אליעזר בן יעקב אומר, ממקום שנעשה
חלל מצוארו: מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב דאמר מן הנולד
הוא קרוי חלל? כדכתיב יחזקאל כא לד לית או תה [קאי על חרב]
אֶל־צִוְּאָרָי חֲלָלִי רְשָׁעִים והלכך ממנו מודדין, כדכתיב אל החלל:

מהני: נפטר זקני ירושלים [היינו חברי ב"ד הגדול, לאחר שמדדו
וקבעו את העיר הקרובה אל החלל [וקרבו את החלל במקומו. רמב"ם].
מבוארות], והלכו להן שאין עליהם אלא למדוד כדכתיב ויצאו זקנין ושופטין
ומדדו,

זקני אותה העיר [הקרובה אל החלל] מביאין עגלת בקר, אשר
לא משכה בעול, ואין המום פוסל בה, ומורדין אותה לנחל
איתן,

איתן כמשמעו קשה, [ו.ד"ס] אע"פ שאינו איתן, כשר דלא כמי
זיה עיכובא, ולא נאמר אלא למזיה,
[ענין איתן, עצום, כמו גוי איתן הוא, אמר שאם היו מימיו רודפין בחזקה אף על
פי שאינו איתן בכמותו] פ' שנחל היינו נחל מים השוטף בחזקה, ולא שיהיה נחל
גדול]. פירא"מ קאפה, ולפ"ז מה דכתיב אשר לא יעבר בה, וגם התנא דאמר
ומקומו אסור לזרוע היינו בשפת הנחל, במקום שערפו פ' שהרי לא ערפו על
המים, אלא סמוך למים]. יבין],

ועורפין אותה בקופיץ כמין סבין גדול מאחוריה ממול עורפה [ובאבן
עזרא עה"ת פירש: יסירו עורף העגלה],

ומקומה [מקום שערפו אותה] אסור לעולם מלזרוע ומלעבוד [שאסור
לעבוד את הקרקע בחפירה וחרישה], ומותר לסרוק שם פשתן זוקא
נקט עבודה שאינה גנופה של קרקע כדמפרש בגמרא ולנכר [לנאות ולסתה.
שם] שם אבנים,

זקני אותה העיר, רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של
עגלה, ואומרים דברים כא ידינו לא שפכה את הדם הזה
ועינינו לא ראו,

וכי על דעתינו עלתה, שזקני ב"ד שופכי דמים הן, אלא

אצל הגוף בגמ' מפרש למאי הלכמא מוליכין דברי רבי אליעזר, רבי
עקיבא אומר הגוף אצל הראש,

מאי [מאיזה מקום בגוף] היו מורדין? רבי אליעזר אומר
מטיבורו, רבי עקיבא אומר מחוטמו, רבי אליעזר בן יעקב
אומר ממקום שנעשה חלל [דהיינו] מצוארו [ראה ד"ס שמביא
ראיה מדברי המאירי של"ג המלה "מצוארו", ולפ"ז הכניסו מישוהו כפירוש לאיזה
מקום נעשה בו חלל]:

נב: מאי טעמא דרבי אליעזר [שמביאין שני עגלות אם החלל
מצומצם בין שתי עיירות]? קסבר אפשר לצמצם אפשר לטון המדה,
ואמת מדדו [מדדו ?], שאין זו קרובה לו מזו כלל, והוא להו שמהן קרובות,
[וקסבר] נמי וקרובה דכתיב בקרא ואפילו קרובות כמשמע, כמו ובהמה
רצה [וינה ד], דאס"ד אי אפשר לזמנא אין כאן קרובה אלא אחת, ואין הוא דלא
ידעין הי מינייהו, והוא ליה למימר יצאו עגלה בשומפות ויחנו [יעשו תנאי], אם
שלנו קרובה חלקם יהא קנוי לנו, ואם עירכס קרובה חלקנו, יהא קנוי לכם :

[שנינו במשנתנו] ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה: דאמר
קרא דברים כא לרשתה, וקסבר ירושלים לא נתחלקה
לשבטים:

[שנינו במשנתנו] נמצא ראשו במקום כו': במאי קמפלג, אי
אילימא לענין מדידה קמפלגי קאמר יצאו הראש אצל הגוף, דממקום
שנמצא הגוף שם נריך למדוד, ויצאו הראש לכאן, ו הא מודקתני סיפא
מאין היו מורדין, מכלל דרישא לא במדידה עסקינן?

אמר ר' יצחק במת מצוה קנה מקומו לקוברו שם, דזה אחד מי
תנאים שהתנה יהושע דפרק מרובה (ב"ק דף פא) קמפלגי, והכי קאמר
לקוברו קנה מקומו, והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו
במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר' אליעזר, ר'
עקיבא אומר הגוף אצל הראש,

במאי קמפלג? מר סבר # [על פי רוב] גופיה בדוכתיה [במקום
שנמצא] נפיל [נהרג], רישא דנאדי ונפיל [נתגלגל למקום אחר ונפל
שם], ומר סבר רישא היכא דנפיל נפיל [במקום שנמצא הראש שם
נהרג], גופא הוא דרהיט אזיל [גם לאחר שנחתך ראשו, רץ הגוף להלאה
מעצמו]:

[שנינו במשנתנו] מאין היו מורדין [מטיבורו, מחוטמו, מצוארו]: במאי
קמפלגי? מר סבר עיקר חיותא באפיה הלכך עיקר חלל מיקרי,
ומורדין מיניה, כדכתיב אל הערים אשר סביבות החלל, ומר סבר עיקר
חיותא בטיבוריה,

לימא כי הני תנאי [דתנאי בברייתא] מהיכן הולד נוצר? מראשו
וכן הוא אומר [תהלים עא ו ע"ה] יִסְמְכֵתִי מִבֶּטֶן [מִבֶּטֶן אִמִּי אֵתָה
גו' י' [הָ תְהִלָּתִי תְמִיד]. [ומפרש "אתה גזי" אתה מראש, יצאת ראשי מחילה,

אבני חן למסכת סוטה

אלמה א"ר יהודה אמר רב, הניח עליה על פרה עורה של שקין אגודה של שקין פסולה ואע"ג דלאו עול הוא, (ו?) בעלייה לחודה מיפסל, כדכתיב צפרה צמלצמת עול האמורה צה, אשר לא עלה, בעלייה לחודה ואפילו שלא משכה,

ובעגלה עד שתמושך שחטלטל המשא מעט, דבעגלה כתיב אשר לא משכה,

ולקמן פריך כיון דשאר עבודות צפרה לא כתיבי, ומעגלה ילפינן אמאי מיפסל בעלייה לחודה דשאר משאוי, שאינו עול ממש, מ"מ שמע מינה דגמר פרה מעגלה צק"ו צשאר עבודות, ואע"ג דכתיב צה [בעגלה] מיעוטא?

שאני פרה דילפינן דברים בא עול במדבר יט עול מעגלה וכיון דגזירה שוה מופנה היא, הוה ליה כמאן דכתיב צגופה, ומיעוטא דצה דריש ליה לדרשא אחרינא דלקמן,

עגלה נמי תיתי עול עול מפרה למוס? הא מיעט רחמנא בה,

בעגלה נמי כתיב בה? ההוא מיבעי ליה למעוטי קדשים דלא פסלה בהו עבודה מהקדשה, אצל פרה לא ממעטא דאחיא מג"ש,

[ולכן צריך "בה" שאין עבודה פוסל בקרבן ד] סלקא דעתך אמינא ליתא בק"ו מעגלה, ומה עגלה שאין מום פוסל בה עבודה פוסלת בה, קדשים שמום פוסלת בהן אינו דין שעבודה פוסלת בהן,

[ומקשה ולמה צריך "בה" הא אין זה ק"ו] איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה [לכן חמיר דפסיל בה עבודה, משא"כ בקדשים, ומיד מקשה הא גם קדשים יש שפוסל בה שנים,],

אמו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים והרי פסח וחטאת דכתיב צהו צני צנקן? כי איצטריך קרא וכי איצטריך "צה" למעטינהו מפסול עבודה, להכי איצטריך להנך קדשים דפסלה בהו שנים דאי לא מעטינהו הוו גמרי צקל וחומר מעגלה,

וקדשים דלא פסלה בהו עבודה מהכא נפקא, מהתם נפקא ויקרא כב כב עֹרֶת או שְׂבוֹר או חֲרוֹץ או יִפְלֹת או גֶרֶב או יִלְפֹת ל אֶת־קִרְיֹבו אֱלֹה לָהּ וְאִשָּׁה ל אֶת־חֲנֹנוּ מִהֶם עַל־חַפְזָם לָהּ אֱלֹה אי אתה מקריב, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה?

איצטריך סד"א ה"מ היכא דעבד בהן עבודת היתר, אבל עבודת איסור כגון צשנת או כלאים צשור וחומר אימא ליתסרו צריכא,

שלא בא על ידינו ופטרנוהו צגמ' מפרש צלא מוונות, והיינו ידינו לא שפכו לא נהרג על ידינו, שפטרנוהו צלא מוונות והוצרך ללפטם את הצריות ועל כך נהרג (בלא מזון) ולא ראינוהו יחדי צלא חצורה, והיינו ועיינו לא ראו והנחנוהו (בלא לוייה)

דף מ"ו ע"א

והכהנים אומרים כדכתיב לעיל ונגשו הכהנים בני לוי, ולא פירש על מי הם נגשים דברים בא כפר לעמך ישראל אשר פדית [ה'] ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל,

לא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם כלומר ונכפר דכתיב צקרא לאו חוענו ולאמרו קאי, שיהא אף זה צכלל אמינה, אלא מילתא צאנפי נפשה היא אלא רוח הקודש מבשרתן את ישראל ע"י משה צציו לכשעשו כן ונכפר להם הדם, אימתי שתעשו ככה, הדם מתכפר להם:

	עגלה ערופה	פרה אדומה
מום	אינו פוסל, שאין ללמוד מפרה דכתיב "בה"	אשר אין בה מום
שנים	פוסל יותר מבת שנה	אין שנים פוסלין בו
עול	אשר לא משכה בעול	לא עליה עול
שאר עבודות	אשר לא עובד בה	לומר מעגלה אף דכתיב בעגלה בה, מ"מ יליף בג"ש עול עול,
בה	למעט קרבנות דלא פסלה בה עבודה	למעט מום דלא פסלה בעגלה

גמ': [שנינו במשנה שאין המום פוסל בעגלה ערופה] ויהא מום פוסל בעגלה מקל וחומר, ומה פרה שאין השנים פוסלות בה פרה אדומה אין שיעור לשנומיה מום פוסל בה דכתיב צפרה אדומה, [אשר] אין צה מום (צמדכר יט),

עגלה צת שנתה היא ששנים פוסלות בה ואם עברה שנתה פסולה, דכל מקום שנאמר צחורה עגל צסם צן שנה הוא דיליף מועגל וכצנ צן שנה, אינו דין שיהא מום פוסל בה?

שאני התם [בפרה] דאמר קרא אשר אין "בה" מיעוט מום, בה [בפרה] מום פוסל, ואין מום פוסל בעגלה,

אלא מעתה דכל היכא דכתב צה, מיעוטא הוא, ולא גמרינן מיניה צקל וחומר לא יהו שאר עבודות פוסלות בה צפרה, דהא עול צלצד כתיב צה, אלא דגמר לה צק"ו מעגלה דכתיב (דצרים כא) אשר לא עובד צה, כל עבודות צמשמע, ואי צה מיעוטא [הא כתיב בעגלה בה] לא נגמר מיניה [פרה לשאר עבודות],

אבני חן למסכת סוטה

אם כן מה ת"ל עול, עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ואפילו הניחו עליה להקל משא מידו ולא למשוק,

שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה כלומר שעבודה זו לזוכך היא, אבל אקראי בעלמא שהניח שק עליה ולא להוליכו אלא אקרי ואומיב לא פסלה,

ואימא אשר לא עלה עליה כלל, עול פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, עול אין מידי אחרינא לא? "אשר" רבויא הוא,

ותניא נמי גבי עגלה [לחלק בין שעת עבודה, בין שלא בשעת עבודה, והלימוד מ"אשר"], כי האי גוונא, עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין? ת"ל דברים כא אשר לא עובד בה מ"מ, א"כ מה ת"ל עול, עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה, שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה,

ואימא אשר לא עובד בה כלל, עול פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, עול אין מידי אחרינא לא? אשר רבויא הוא,

א"ר אבהו בעי מיניה מר' יוחנן משיכת עול לפסול בעגלה, בכמה [אזיהו מרחק צריך העגלה למשוק את העול, אבל בפרה פוסלת גם עליה]? א"ל כמלא עול,

איבעיא להו לארכו [שיעור אורך העול] או לרחבו, אמר להו ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן, משיכת עול לרחבו טפח,

ולימא טפח? הא קמ"ל שיעורא דעול טפח הוי, למאי נפקא מינה למקח וממכר,

א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות עגלה בת שנה לא ילדה, ויערף במקום שאין עושה פירות נחל אימון קשה, ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות שהרגוהו,

מאי פירות, אילימא פריה ורביה, אלא מעתה אוקן ואסריס ה"נ דלא ערפינן? אלא מצות:

[שנינו במשנתנו] ומורידין אותה אל נחל איתן, איתן כמשמעו קשה: תנו רבנן מנין לאיתן שהוא קשה, שנאמר

דף מ"ו ע"ב

במדרב כד איתן מושבך, ושים בסלע קנך אלמא אימון הוא סלע

והא עבודה איסור נמי מזהבא מהאי קרא נפקא ויקרא כב ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה, אלה אי אתה מקריב, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה דמיון דתרי קראי כתיבי על כרחיך חד מנייהו לעבודה איסור?

איצטריך ס"ד אמינא הני מילי היכא דעבד בהן כשהן חולין, אבל עבד בהן כשהן קדשים אימא ליתסרו צריכא,

גופא אמר רב יהודה אמר רב הניח עליה עורה של שקין פסולה, ובעגלה עד שתמשוך,

מיתיבי עול גבי פרה תניא אין לי אלא עול, שאר עבודות מנין, אמרת ק"ו ומה עגלה שאין מום פוסל בה, שאר עבודות פוסלות בה, פרה שמום פוסל בה, אינו דין ששאר עבודות פוסלין בה,

ואם נפשך לומר ואם יש לך להשיב על ק"ו זה, לא ולמד בג"ש נאמר כאן [בפרה] עול ונאמר להלן [בעגלה] עול, מה להלן שאר עבודות פוסלות בה דכתיב אשר לא עובד בה אף כאן שאר עבודות פוסלות,

מאי אם נפשך לומר מאי הוה לך למיפריך, דשצקה תנא לאורחיה ויליף בגזירה שוה?

[ומפרש מה שיש להקשות] וכי תימא איכא למיפריך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה [משא"כ בפרה],

אי נמי קדשים יוכיחו, שמום פוסל בהן ואין עבודה פוסלת בהן, נאמר כאן עול ונאמר להלן עול והאי עול יסירה הוא דהא בכלל שאר עבודות הוא מה להלן [בעגלה] שאר עבודות, אף כאן שאר עבודות,

וממקום שבאתה לאו תנא קמיני לה, אלא מיוצמיה קא מפרש ואזיל גמרא, דקא מוסיב לרבי יהודה דאמר לעיל שאר משאות פוסל בפרה בעלייה בעלמא, והא כיון דשאר משאוי בפרה לא כתיב, ומעגלה יליף לה בגזירה שוה, וממקום שבאת, משם יש לך ללמד נמי, ד מה להלן עד שתמשוך, אף כאן אף פרה בשאר משאות דילפינן מעגלה עד שתמשוך,

תנאי היא, דאיכא דמיייתי לה מעגלה, [ו. ד"ט] איכא דמיייתי לה מגופה דפרה,

דתניא [בפרה] עול, אין לי אלא עול, שאר עבודות מנין? ת"ל במדרב יט אשר לא עלה עליה עול, מכל מקום דריש ליה בלא עול [פי' שמתחלה דורש "אשר לא עלה עליה"], מדלגא כתיב אשר לא עלה עול עליה, ומו הדרי כתיב עול, לדרשא כדדרשינא ואזיל,

אבני חן למסכת סוטה

ואומר מיכה ו' שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ
הם הרים, וכל הר של אצנים הוא,

אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן ולא שהוצא קרקעיתו ממדע
מקרקע אחרית, שנאמר ירמיהו ה' גוי איתן הוא, גוי מעולם הוא,
היינו יסן:

[שנינו במשנתנו] ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה: מ"מ גמר
עריפה עריפה מחטאת העוף דכתיב זה ממול ערפו (ויקרא ה):

[שנינו במשנתנו] ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד: ת"ר דברים כא
אשר לא יעבד בו ולא יזרע, לשעבר דברי רבי יאשיה, רבי
יונתן אומר להבא,

רבא אמר להבא דכ"ע לא פליגי [דאסור לעבוד ולזרוע] דכתיב
ולא יזרע [שהוא לשון להבא],

כי פליגי לשעבר, רבי יאשיה סבר מי כתיב ולא יעבד אי הוה
כתיב אל נחל איתן ולא יעבד בו, הוה משמע להבא, אבל השתא דכתיב לא יעבד,
משמע לשעבר, דאשר לאו לשון זרעה הוא, ורבי יונתן מי כתיב אשר לא
נעבד, ורבי יאשיה "אשר" לשעבר משמע אע"ג דלא יעבד להבא
משמע, הי מיני בלאו אשר, אבל השתא דכתיב אשר, על כרחיך מוכח עלה דלשעבר
הוא ור' יונתן "אשר" רבויא הוא [לרבות כל העבודות, כדאמרינן
לקמיה]:

[שנינו במשנתנו] ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים:
ת"ר (אשר לא יעבד בו ד"ס) ולא יזרע, אין לי אלא זריעה,
שאר עבודות מנין? תלמוד לומר אשר לא יעבד בו מכל
מקום,

אם כן מה ת"ל ולא יזרע? לומר לך מה זריעה מיוחדת
שהיא בגופה של קרקע, אף כל שהוא בגופה של קרקע,
יצא סריקת פשתן, וניקור אבנים, שאינן בגופה של קרקע
[ומותר],

ואימא אשר לא יעבד בו כלל, ולא יזרע פרט, כלל ופרט אין
בכלל אלא מה שבפרט, זריעה אין מידי אחרינא לא? אשר
רבויא הוא לא נא אלא לרבות כל עבודות כדלקמן, דלא מדרשיה בכלל ופרט:

[שנינו במשנתנו] זקני העיר רוחצין ידיהן בו: ת"ר דברים כא וכל
זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על
העגלה הערופה בנחל, שאין ת"ל "הערופה" ומה ת"ל
הערופה? על מקום עריפתה של עגלה,

ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועיינינו לא ראו, וכי על
לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים, אלא לא בא לידינו

ופטרונוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה,

תניא היה ר"מ אומר כופין ללויה כופין את מי שאינו רוצה ללוות את
חבירו לדך, שילוחו ששכר הלויה אין לה שיעור, שנאמר שופטים א
כר [ויראו השומרים איש יו' צא מן העיר, ויאמרו לו ה'ראנו
נא את־מבו' א העיר ועשינו עמך חסד, וכתיב שם פסוק כה
[ויראם את־מבו' א העיר ויבו את־העיר לפי־חבד ואת־האיש
ואת־כל־משפחתו' שלחו],

ומה חסד עשו עמו, שכל אותה העיר הרגו לפי חרב, ואותו
האיש ומשפחתו שלחו,

[שם פסוק כו] [וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו
סיפיה דקרא הוא שמה עד היו'ם הנה ומיניה יליף דלא נתבלבל ולא
מכנה, כדאמרינן כל מקום שנאמר עד היום הזה, לעולם ולעולמי עולמים הוא,

תניא היא לזו שצובעין בה תכלת [ראה בן יהודע], היא לזו
שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף
מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן
שדעתן קצה עליהן, יוצאין חוץ לחומה והן מתים,

והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה, שלא דיבר בפיו דלא כתיב אלא
ויראם נאצצו או נעקמימות שפטים כדלקמן ולא הלך ברגליו, גרם
הצלה לו ולזרעו כדאמרינן שאין מלאך המות שולט בהם עד סוף כל
הדורות, מי שעושה לויה ברגליו על אחת כמה וכמה,

במה הראה להם? חזקיה אמר בפיו עקם להם, ר' יוחנן
אמר באצבעו הראה להם,

תניא כוותיה דר' יוחנן, בשביל שכנעני זה הראה באצבעו,
גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות,

אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לוויה יעסוק
בתורה שנאמר משלי א כי לוית חן הם [דברי תורה] לראשך
וענקים לגרורותיך,

ואמר ר' יהושע בן לוי, בשביל ארבעה פסיעות שלוה פרעה
לאברהם, שנאמר בראשית יב ויצו עליו פרעה אנשים ויטלוהו אומו
וגו' נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה, שנאמר בראשית טו
ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה,

אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו ארבע אמות
בעיר, אינו ניזוק אומו הוי"א לדך,

רבינא אלויה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר, מטא לידיה
היזיקא [פי' סכנת היזק], ואיתציל [וניצל],

אבני חן למסכת סוטה

מתקיף לה רב יוסף ודלמא קטנים ממש הו, ו על שם מקומן נקראו נערים שהיו מן נעורן, מי לא כתיב מלכים ב ה וארם יצאו גרודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה, וקשיא לן נערה וקטנה, ואמר ר' פדת קטנה דמן נעורן?

התם לא מפרש מקומה הכא מפורש מקומן יריחו,

מלכים ב ב ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה', מה ראה [לקללם, הלא אסור לקלל]? אמר רב ראה ממש [נעץ עיניו בהם. שם], כדתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני # [ואולי הפירוש, שלא קללם, אלא הסתכל עליהם ועי' נתקללו],

ושמואל אמר, ראה שכולן נתעברה בהן אמן ביום הכיפורים [שנולדו באיסור, ע"י תשמיש המטה ביום הכיפורים, ולכן קללם],

ורבי יצחק נפחא אמר, בלורית [מספר קומי. שערו שלפניו ומניח בלורית מלחורו. מדרכי האמורי. שהן מניחין בלורית לשם עזודת כוכבים. רש"י לקמן מט:] ראה להן כאמוריים,

ורבי יוחנן אמר, ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה,

ודלמא בורעייהו ניהוה הוה [יהיה לחלוחית של מצוה]? אמר רבי אלעזר לא במ ולא בורעם עד סוף כל הדורות:

מלכים ב ב כד ויתצאנה שתיים דבנים [נקבות היו, ואומר הריבוי במ"ם] [ולא דבות] כמו גמלים מניקות. רד"ק [מן היער ויתבקענה [מלשון בקיעה. מצ] מהם ארבעים ושני ילדים,

דף מ"ז ע"א

רב ושמואל חד אמר נס [היה רק נס אחד], וחד אמר נס בתוך נס [שהער והדובים היו שניהם בנס], מאן דאמר נס, יער הוה [נס מקודם בלא נס] דובים לא הוו [ונעשה נס ונצטרו דובים], מ"ד נס בתוך נס, לא יער הוה ולא דובים הוו,

וליהו דובים ולא ליהו יער מאי עבד ליה יער דקריה ליה נס [פי' מה מועיל היער, הא אינו עושה כלום]? דבעיתי הדובים להמגרם זהם, כשאין מקום קרוב להם לנס ולהמנצאות, וכשהן קרובים ליער יוצאין בהצטמה, [ואם היה הקב"ה משנה טבע הדובים, שלא יבעתו מבני אדם, היו בסכנה כל העירות הסמוכים לשם. תצ],

אמר רבי חנינא בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב [בדכתיב בפרשת בלק, עכשיו בשנת תשס"ח אנו לומדים

ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר שהוא יוצא ממנה, והוא צבית החילון שצמח שבעים אמה ושירים לבתי העיר, חבר לחבר עד תחום שבת, תלמיד לרב אין לו שיעור,

וכמה? א"ר ששת עד פרסה, ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק, אבל רבו מובהק שלשה פרסאות,

רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי, מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל מקום הוה, וכו דקלים הרבה, כמו לניי הר הצחול (סוכה דף כט),

כי מטו התם, אמר ליה [רב כהנא לרב שימי בר אשי] ודאי דאמריהו, הני ציניתא דבבל, משני [משנותיו של] אדם הראשון איתנהו,

א"ל אדכרתן מלתא, דאמר רבי יוסי בר' חנינא, מאי דכתיב ירמיה ב בארץ לא עבר בה איש, ולא ישב אדם שם, וכי מאחר שלא עבר, היכן ישב (ומאחר שלא ישב היכן עבר)?

אלא ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישב נתישבה, ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לא נתישבה והיינו לא יצא אדם שם לא גזר אדם הראשון יישוב שם, והיינו דלמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון, שגזר עליו אדם הראשון יישוב דקלים ולא יישוב אחר,

רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כיפי, ואמרי לה עד בי דורא,

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר, כל שאינו מלוה, ומתלוה [ואינו מניח שילוחו] כאילו שופך דמים, שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות,

שנאמר מלכים ב ב כג ויעל משם בית דאל והוא | עלה בדרה, ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו, ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח כד ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' ויתצאנה שתיים דבנים מן היער ויתבקענה מהם ארבעים ושני ילדים,

אמרו לו עלה, שהקרחת [לשון קרחת, מקום פנוי] עלינו את המקום [המקום הזה דהיינו עירינו נעשה ריק, בלי פרנסה] שכשהיו המים הרעים היתה פרנסתנו להציל מים ולמנוח [שהיו המים רעים, ואלישע ריפא את המים],

מאי ונערים קטנים? אמר ר' אלעזר שמנוערים מן המצות, קטנים שהיו מקמני אמנה שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתפאו המים, תנא נערים היו, ובבבזו עצמן כקטנים,

אבני חן למסכת סוטה

דף זה ביום ה' פרשת בלק, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים [פ' שלא תאמר שנהרגו ע"י הקללה של אלישע, אלא כאן מצא מקום לחול קללתו של בלעם ששלחו בלק. וראה תצ],

איני והאמר רב יהודה אמר רב, [יש מאמר זה שבעה פעמים בש"ס] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה [ומפרש "בא לשמה" שיצא ממנו ורע שילמוד לשמה. ראה יוסף דעת],

[ומביא ראיה לזה] שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב [אף שהקריבם שלא לשמה], זכה ויצתה ממנו רות שזלא ממנה דוד ושלמה שהיו להם קרבות, אלמא זה היה שכר, שיצא ממנו שלמה שכתוב ביה מלכים א' א' אלה עולות יעלה שלמה,

ואמר רבי יוסי בן חוני, רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה [הרי ששכרו של בלק היתה שיצא ממנו דוד ושלמה, ולא שנהרגו מ"ב ילדי ישראל]?

[ומתיר] תאותו [רצונו וכוונתו] מיהא לקללה הוי למעט את ישראל, ואזנה כוונה כלן נתיימה,

מלכים ב' ב' יט [ואמרו אנשי העיר אל-אלישע, הנה-נא מו' שב העיר מו' ב' פאשר אדני ראה [והמים רעים והארץ משפלת] וגו' וכי מאחר והמים רעים והארץ משפלת, אלא מה טובתה דמקום, הואיל והמים רעים והארץ משפלת?]

[ומתיר] אמר רבי חנין חן מקום על יושביו,

אמר רבי יוחנן שלשה חיות הן, חן מקום על יושביו ואפילו הוא רע נראה להם טוב, חן אשה על בעלה תמיד על צעלה ואפי' היא מכוערת נושאת מן צעיו, חן מקח על מקחו [וזה שהמקום, האשה, והמקח נושאים חן בעיניו זה הסימן שהדבר שייך לו, וראוי לו. יוסף דעת ע"פ ר' צדוק הכהן וצ"ל],

מלכים ב' ה' א' ונעמן שר-צבא מלך-ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים בי-בו [תנ"ח] תשובה לארם והאיש היה גבור חיל מצרע: ט' ויבא נעמן בסוסו [בסוסיו] ויכרכבו ויעמד פתח-הבית לאלישע: י' וישלח אליו אלישע מלאך לאמר הלו ה' ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשרך לה וטהר: יא' ויבא נעמן ויגלה ויאמר הנה אמרתי אלי' יצא צו' א' נעמד וקרא בשם-ה' אל ה'יו ויהיף ידו' אל-המקום ש' ואסף המצורע: יב' הל' א' מו' ב' אבנה [אמנה] ופרפר נהר' ות' דמשק מפל מימי ישראל הל' א' ארצות בהם וטהרתי ויפ' ויגלה בחמה: יג' ויגשו עבדיו ויבדדו אליו ויאמרו אבי דבר גדול' ל' תביא דבר אלה' הלו' א' תעשה ואף ב' יאמר אלה' רחץ וטהר: יד' ויג' ויטבל בירדן שבע פעמים בדבר איש האל' הים וישב בשרו' כבשר נער קטן ויטהר: טו' וישב אל-איש האל' הים הוא וכל-מתניו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה-נא, ידעתי כי אין אל' הים בקל-הארץ כי אם-ב'ישראל ועתה קח-נא כרכה מאת עבדך: טז' ויאמר חיה' אשר-עמדת לפניו אם-אקח

ויפצריבו' לקחת וימאן: יז' ויאמר נעמן ול' א' יתנא לעבדך משא צמד-פרדים אדמה כי לו' א' יעשה עו' ד' עבדך עלה ויבח לאל' הים אחרים כי אם-לך: יט' ויאמר לו' לך לשל' ס' ויגלה מאתו' כ' ברת-ארץ: כ' ויאמר ג'יחוי נער אלישע איש-האל' הים הנה' חשך אדני את-נעמן הארמי הנה מקחת מידו' את אשר-הביא חיה' ב' ראם-רצתי אחריו ולקחתי מאתו' מ' מאומה: כא' ויג' ג'יחוי אחר' נעמן וידעה נעמן רץ אחריו ופל מעל המרכבה לקראתו' ויאמר השל' ס': כב' ויאמר לו' של' ס' אדני שלחני לאמר הנה עתה זה באו אלי' שני-עדרים מהר אפרים מבני הנביאים תנה-נא להם כפר-כסף ושתי חלפו' ת' בגדים: כג' ויאמר נעמן הו' אל' קח כפרים ויפצריבו' ויצר כפרים כסף בשני חרטים ושתי חלפו' ת' בגדים ויתן אל-שני עשרו וישאו לפניו: כד' ויבא אל-העפל ויחם מידם ויפדו בכות וישלח את-האנשים וילכו: כה' והוא-בא ועמד אל-אדניו ויאמר אליו אלישע מאן [מאן] ג'יחוי ויאמר לו' א' חלה עבדך אנה ואנה: כו' ויאמר אליו לו' א' לבי חלה פאשר הפד-איש מעל מרכבתו' לקראתך העת לקחת את-הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן וכקר ועבדים ושפחו' ת: כז' וצרעת נעמן תדפקך ויבוקעה לעו' לם ויצא מלפניו מצרע בשל'ג:

תנו רבנן שלשה חלאין חלה אלישע, אחד שגירה דובים בתינוקות צעון שגירה דובים צמנוקות, ואחד שדחפו לגחוי בשתי ידיים, ואחד שמת בו, שנאמר מלכים ב' יג' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו,

תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה [פ' שלא ידחה בכל כחו, אלא כאילו בידו השמאלית] וימין מקרבת [אבל הקירוב יעשה בכל כחו, כאילו בידו הימנית והחזקה], לא כאלישע שדחפו לגחוי בשתי ידיו, ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו [לאחד מתלמידיו] [לישו הנוצרי] בשתי ידיו,

[אין זה יש"ו הנוצרי האמור בסנהדרין פ' נגמר הדין שתלאוהו בערב פסח, שאותו היה בימי חילת המלכה סמך לחורבן הבית ויהושע בן פרחיה היה מדרות הראשונים סמך לבנין הבית קודם לשמיעון בן שמח שהיה בימי ינאי המלך. תוס' הרא"ש],

אלישע מאי היא דכתיב מלכים ב' ה' כג' ויאמר נעמן הו' אל' קח כפרים ויפצריבו' ויצר כפרים כסף בשני חרטים ושתי חלפו' ת' בגדים ויתן אל-שני עשרו וישאו לפניו, וכתיב כו' ויאמר אליו לו' א' לבי חלה [הגם שלא חלה לבי עמד], פאשר הפד-איש מעל מרכבתו' לקראתך [רמז לו שידוע שנעמן נפל מעל המרכבה לקראתו דכתיב בפסוק כא], העת [וכי עכשיו הוא העת, שהלא מה נתרפא היה בדרך נס, ואין נכון ליהנות מן הנס] לקחת את-הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן וכקר ועבדים ושפחו' ת,

[ומקשה] ומי שקיל כולי האי כהאי קרא [פסוק כו כשהכירו] כמי שמה דברים כסף וצגדים ולאן וצקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים כסף ובגדים הוא דשקיל דכמי ויזכ ככרם כסף צמי מרעים ושתי חליפות צגדים?

אמר ר' יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים צפרים שמה שרצים [פ' וגחוי למד תורה אצל אלישע] [שנח קו]

אבני חן למסכת סוטה

ממאה הוא גזומא [שפורי] [שופרות] ושמתיא,

כל יומא אתא לקמיה ולא קבליה, יומא חד הוה קרי קרית שמע, אתא לקמיה הוה בדעתיה לקבוליה, אחוי ליה בידיה [שיקבלני], סבר מרחא דחי ליה [שיש"ו מעה בכונתו של ריב"פ], אזל זקף לבינתא פלחא [הלך מכעס, וזקף לבינה, והשתחוה אליה],

אמר ליה [ריב"פ ליש"ו] חזור בך, א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דאמר מר (יש"ו) [ישו הנוצרי] כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל [ראה פנהדרין מד.],

תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, יצר של תשמיש מקרבנו צימן שלא יקון צפריה ורביה תינוק פן יצרח ויאכז את עצמו ואשה אף היא דעמה קלה ואם ירדפוה תלא למרצות רעה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

מהני: נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה, תצא ותרעה בעדר כשאר חולין, והאי תנא לית ליה הא דלמרינן צמיה דוכתי עגלה ערופה נאסרה ממייס, וירידתה לנחל איתן אוסרתה, וצממכת כריתות מוקמינן לה למלתא בפלוגתא דתנאי בפרק בתרא (דף כה),

משנערפה העגלה, תקבר במקומה, שעל ספק באתה מתחילתה, כיפרה ספיקה וחלכה לה היא עשתה את שלה, ואם לא נמצא ההורג נחשבר הספק, ולכשנמצא, נעשה ודאי ויהרג, ומיהו היא צאסור הגלה דיהה קיימא, דכפרה כמיז צה כקדשים # [ולכאורה יהיה אסור גם לעבוד ולזרוע מקום שנערפה שם העגלה, שיש עליה כל דיני עגלה ערופה],

נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג, הרי זה יהרג,

עד אחד אומר ראיתי את ההורג, [פ' ראיתיו והכרתיו בדכתיב לא נודע מי הכהו, כלומר שאין מכירין את ההורג, אבל פנהדרין שראו א"פ שאין מכירין. תוס' הרא"ש], ועד אחד אומר לא ראית, אשה אומרת ראיתי, ואשה אומרת לא ראית, היו עורפין,

עד אחד אומר ראיתי, ושנים אומרים לא ראית היו עורפין, שנים אומרים ראינו ואחד אומר להן לא ראיתם לא היו עורפין דהא נודע מי הכהו, ואע"פ שאינו עכשיו צפנינו לדנו,

משרבו הרוצחנין במלה עגלה ערופה שהרי מכירין (הן) (היו). רע"ב [צ] דהן, מי (הרגיל דהן) [רגיל. רע"ב] להרוג,

משבא אליעזר בן דניא [ראה כתובות כו. שהיה רוצח ידוע], [רוצח מפורסם היה, שהתקבץ יחד אם חברה שלו לרצח כל עובר ושב. יבין], ותחינה בן פרישה [נ"ל דמתחלה היה עניו לדון עם כל אדם על כל דבר קל, וקראוהו בן דניא, אח"כ קלקל יותר להתקוטט אפילו של כדון, וקראוהו בן פרישא שראוי לפרוש ממנו ביותר. יבין] היה נקרא, חזרו לקרותו בן הרצחן [אח"כ

אמר לו [אלישע לגחזי] רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים מורתך בעולם הזה [לכן מנה שמנה דברים לרמוז לזה] וצרת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם,

מלכים ב ז וארבעה אנשים היו מצורעים, אמר רבי יוחנן זה גחזי ושלשת בניו,

מלכים ב ה וילך אלישע דמשק, למה הלך? אמר רבי יוחנן שהלך להחזירו לגחזי בתשובה ולא חזר, אמר לו חזור בך אמר לו כך מקובלני ממך, כל מי שחטא והחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה,

מאי עבר איכא דאמרי אבן שואבת שמגבהת את המסכת מן הארץ ומעמידהו צאיר [וע"י אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם צאיר] תלה לו לחטאת וירבעם והעמידו בין שמים לארץ, ואיכא דאמרי שם חקק לה אפומה, והיתה אומרת אנכי ולא יהיה לך,

ואיכא דאמרי, רבנן דחה מקמיה דוסה היה את התלמידים מפני אלישע כשהיה משמש לפניו דכתיב לאחר שפירש ממנו מלכים ב ו ויאמרו בני הנביאים אל אלישע, הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צית המדרש של רבנן צר ממנו שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוסה, מכלל דעד האידנא לא הוה דחיק,

[מכאן ועד תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר וכו' הוא מחסרונות הש"ס] יהושע בן פרחיה מאי היא? כדהוה קא קמיל ינאי מלכא לרבנן [כדלמרינן בקידושין דהאומר לשלומו [סו.], שמעון בן שטח אטמינהו אחתיה [אחותו של שמעון בן שטח היתה אשת ינאי המלך, והיא הטמינה אותו מבעלה ואנשיו],

ר' יהושע בן פרחיה אזל ערק לאלכסנדריא של מצרים, כי הוה שלמא, שלח ליה שמעון בן שטח [לר' יהושע בן פרחיה], מני [ממני] ירושלים עיר הקודש, [אני כותב מכתב זה] לך אלכסנדריא של מצרים [שאתה] אחותי, [וזה תוכן המכתב] בעלי [נשיל היה, כדלמרינן במגילה [טז:]] שריו בתוכך ואני יושבת שוממה, אמר [ריב"פ] ש"מ הוה ליה שלמא,

כי אתא [בשבא, כשחזר לירושלים], אקלע להווא אושפיזא [נודמן לפונדק אחד], קם קמייהו פיקרא שפיר [כידעמו], עבדי ליה יקרא טובא, יתיב [ריב"פ] וקא משתבח כמה נאה אכסניא זו [נעמשה],

א"ל (אחד מתלמידיו) [ישו הנוצרי] רבי עיניה [של בעלת הפונדק] טרוטות [עגולות], [ולגות דמעויות. שט], א"ל רשע בכך אתה עוסק [מסתכל בנשמת אדם], אפיק [הוציא] ארבע מאה [מספר זה הוא ודאי גזומא, ויש הרבה בש"ס מספר ד' מאות וזו, וראה מש"כ במסכת פסחים קיט. ברשב"ם, וראה במבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד דכל מספר למעלה

אבני חן למסכת סוטה

ועינינו לא ראו, והלא ראו,

התקלקל יותר לרצה, וקראוהו בן הרצחן ר"ל כמו בן איש חיל, ובן הבקר. יבין],
[ראה בפענוח אנדרות דף 188].

<<<< [כל דברי רש"י באן העתקתי מדרש לא-לב. ותקנתי לפי הענין].

השתא דאמרת עד אחד מהימן, אידך חד היכי מצי מכחיש ליה, והאמר עולא סוגיא זו כולה פירשמה צפרק מי שקינא סוטה (לעיל לא) ואינה מלוכה כלל כלום [והבאתי כאן את כל הרש"י ותיקנתי אותה לפי הענין] כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הרי כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים?

אמר לך עולא תני [עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית, אשה אומרת ראיתי, ואשה אומרת לא ראית] לא היו עורפין, וכן א"ר יצחק תני לא היו עורפין,

ור' חייא אמר [חולק על עולא ור' יצחק ו] תני היו עורפין,

[ומקשה ולרבי חייא קשיא דעולא דכיון דהאמינה תורה, הרי העמידמו במקום שנים?

לא קשיא כאן בבת אחת ממני' [דתני שאחד יכול להכחיש את עד אחד] כשהעידו שניהם כמון כדי ליצור, דטעלו דבריו מיה, דלא נחקיימה [עדות] [עדות?] ד"ד, כאן [בדברי עולא] והיא האמינהו תורה כשנים בזה אחד זה כגון אם העיד עדותו ואלא, דמו לא מצי חד לאכחושיה,

[ומביא מדרגתן במשנתנו להקשות על ר' חייא] תנן עד אחד אומר ראיתי את ההורג, ושנים אומרים לא ראית היו עורפין, [ומדויק] הא חד וחד על כרחיך לא היו עורפין מנה צרישא [כמו דאוקמה עולא ורב יצחק], דאי היו עורפין קמי' [בדאמר ר' חייא] הא מו למה לי, השמא במד היו הכחשה, מרי מציעא, פשיטא דאין אחד במקום שנים, וממני' לדיוקא ידיה מנה ליה [בדבריישא גרסינן לא היו עורפין, דמיידי בזה אחד זה, דאולי לב"ע סבירא להו הא דחילק ר' חייא בין בבת אחת לזה אחד זה], דאי לאשמועינן היא גופה [דשנים מבטלים את דברי האחד], פשיטא, דלא אינעריך, תיובתא דרבי חייא?

[אמר לך ר' חייא] וליטעמך דסבירא לך דממני' לגופיה לא אינעריך, דהא פשיטא דאין אי' במקום שנים, ולדיוקא אמא אימא סיפא מצי מדיק מיה שנים אומרים ראינו, ועד אחד אומר לא ראיתם לא היו עורפין, הא חד וחד היו עורפין [הא סיפא זו ודאי מיותרת, ועל כן גם מרישא ליכא למידק, והא דתני רישא וסיפא מוקשה הגמ' לקמיה ומתירן לה]?

אלא מתני' לא לדיוקא אמא, אלא לאשמועינן היא גופה אינעריך כולה בפסולי עדות דשנים דקא מנה בפסולי עדות קאמר, כגון נשים או עבדים, ואשמועינן דשמי נשים מצטלות דברי עד אי', בין צרישא בין צסיפא, ולקמן פריך מרמי למה לי,

וכדרבי נחמיה דאמר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד

משרבו המנאפים פסקו המים המרים, ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקו שנאמר הושע ד' ל' א-אפקו ד' על ילאוף נשומיכס לצדקן ומפני מה על-פניו תיכם פי תזנינה ועל-פלו תיכם פי תנאפנה, פי הם [עם-הוגו ת' יפרדו, ועם-הקדשו ת' יזבחן] ועוד כי הם עם הזונות יפרדו, הם עממן נוטפין כפרדים הללו וגו',

[משמט וכו' בטלו וכו' יש לפרש, שבמיתת צדיקים אלו ירדה מצב העולם שלא היה שייך עוד אלו הדברים כמו האשכולות כאן ויראה ועונה וכו' להלן].

משמט יוסי בן יעזר איש צרידה, ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות מפרש בגמרא שהכל צהן, עד ימיהן לא היה מחלוקת בחכמי ישראל כולן היו אומרים דברים כמיתתן למשה מסיני, והן הראשונים שנחלקו בסמיכת קרנות ציו"ט, כדאמרינן בחגיגה (דף טז) והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה שנאמר מיכה ז א איין-אשבו ל' לאכו ל' בפורת [בן יקרא פרי שנגמר בישראל. מצ] איתתה נפשי,

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר שלא יהיו ממוזקין בערמי הקדש כו' ובגמרא מפרש טעמא אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין [עוררין ונוקפין] בגמרא מפרש טעמא,

דף מ"ז ע"ב

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים צבית הנפחים צמולו של מועד לעשות מלאכת דבר האבד שמונתת צמועד, ועמד הוא וגזר על הנפחים אפילו בדבר האבד מפני שקולן נשמע למרחוק, ואין הכל יודעין שהיא לדבר האבד, והכי אמרינן לה צמועד קטן (יא),

ובימיו א"צ לשאול על הדמאי אם מעושר אם לא, שהוא המקין שיהו כל הלוקחין מעם הארץ מעשרין:

גמ' ת"ר מנין שאם נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג שאין פוטרת אותו, ת"ל במדבר לה ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה, כי אם בדם שפכה:

[שנינו במשנתנו] עד אחד אומר ראיתי את ההורג [ועד אחד אומר לא ראית, אשה אומרת ראיתי, ואשה אומרת לא ראית, היו עורפין] כו': טעמא דמכחיש ליה, הא לא מכחיש ליה עד אחד מהימן,

מנהגי מילי? דת"ר דברים כא לא נודע מי הכהו, הא נודע מי הכהו, אפילו אחד בסוף העולם הכי זו לא היו עורפין,

רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו, שלא היו עורפין? ת"ל דברים כא

אבני חן למסכת סוטה

שנים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראינום לא היו עורפין	אולינן בתר רוב דיעות,	אשה אחת אינה מבטלת מה שאמרו שתי נשים,
שתי נשים באיש אחד	הלך אחר רוב דיעות	כי פלגא ופלגא,

הלך אחר רוב דעות, [מכאן ואילך הם דברי הגמ' ולא דברי ר' נחמיה. כ"ה לפי רש"י לעיל לב.]. ועשו שתי נשים באיש אחד, כשני אנשים באיש אחד הוציאו לעדות זה מכלל כל עדות שצמורה, לפיכך פסולין וכשירין שוין זה, והלך אחר רוב דעות המעידין צדדו,

[ומביא עוד תירוץ על ר' חייא] ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו, ואמר כך צאו אפילו מאה נשים, כי אחד דמיון והוה ליה קמא שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים ואין עורפין,

והכא במאי עסקינן דקמיני עד אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת היתה שומה, ואוקימנא בפסולי עדות, ובין צבת אחת בין צוה אחר זה, כר' נחמיה, ועל כרחיך דצוה אחר זה איננו עיקר לאשמועינן, דאי צבת אחת מאי הלך אחר רוב דיעות איכא, צדד וחד נמי היתה שומה [אלא] צדדי עסקינן [וקשה דלעיל פירש"י "דקא דייק מתני' בבית אחת" ? וראה לעיל לא: בהגהות הב"ח אות (ב)] כגון דאתא אישה מעיקרא דהוא דלמא מעיקרא ואמר נטמאת אישה היא, הילכך אפי' צוה אחר זה, אמו תרמי ומצטלי לה,

ותרצה לדרכי נחמיה הכי דהא דאמרן לעיל ועשו שתי נשים צאיש אחד כו', לאו סיפא דמילתיה דרבי נחמיה הוא, אלא פירושא דמילתיה הוא דלאו [מז]פרשין לה הכי, רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות,

[והגמ' מפרשת] ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד, אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי כלומר כי חד וחד,

ואי צבת אחת אמו, אוקי תרי [נשים] לצהדי חד [איש], ואוקמייה אספיקא, ואי צוה אחר זה והוא דהאמינה תורה [איש אחד] קדם ואתא צרישא, הוה ליה כשנים והנך [שתי נשים] כחד ואין דצריהם במקומן, והיכא דשמים אומרות ראינו, ועד אחד כשר אומר לא ראינום, היתה שומה דכי חד וחד נינהו, וממתינן דקמיני [בסיפא] לא היו עורפין, כגון דהוא חד הוה פסול [אשה וכדומה],

ר' נחמיה :

כולה בפסולי עדות, והלך אחר רוב דיעות, ומתני מיירי בבית אחת, [ועשו שתי נשים באיש אחד, כשני אנשים באיש אחד],	איכא דאמרי וכו', והכא במאי עסקינן דאתי אשה מעיקרא, [אבל אין איש ואשה שוין],	
עד אומר ראיתי ועד אומר לא ראיתי היו עורפין	עד מבטל עד,	אשה מבטלת עדות אשה אפילו צוה אחר זה,
עד אומר ראיתי, ושנים אומרים לא ראית, היו עורפין	אולינן בתר רוב דיעות,	שני נשים מבטלות מה שאמרה אשה אחת אפילו צוה אחר זה,

[ומקשה] ותרתי פסולי עדות למה לי למתני מתני' הלך אחר רוב דיעות?

מהו דתימא כי אולינן בתר רוב דעות לחומרא שעורפין אבל לקולא להקל שאין עורפין לא צטרך רוב דיעות בפסולי עדות והיכא דשמים אומרות ראינו ואמר אומר לא ראינום כיון דאיכא הכחשה כל דהו נימא אוקי האי לצהדי הנך ואוקי מילתא אספיקא ונערוך קכו"ל:

<<<< [כל דברי רש"י באן העתקתי מדרך לא-לב. ותקנתי לפי הענין].

[שנינו במשנתנו] משרבו הרוצחין כו': ת"ר משרבו הרוצחין במלה עגלה ערופה, לפי שאינה באה אלא על הספק ועכשיו יודעים את ההורגים מי הם, משרבו הרוצחין בגלוי [הלשון "הרוצחין בגלוי" צריך ביאור, וראה פענוח אנדרט דף 184], במלה עגלה ערופה [וצ"ע שהרי המשנה מדברת על זמנו של בית שני, ובבית שני לא היה שפיכת דמים כדאמרין ביומא ט: שחבר בשביל שנאת חנם, ולא בשביל הג' עבירות שחבר בשבילם בית ראשון? ובפענוח אנדרט אומר שזה קושיית המהרש"א בסנהדרין, ולא מצאתי מקומה]:

[שנינו במשנתנו] משרבו הנואפין כו': ת"ר במדבר ה ונקח האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון ילאוף צאשה האסורה לו בין מזה שנסתרה בין מאחרת המים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו,

ואומר הושע ד ל' אֶאֱפֹקוּ ד' עַל-בְּנוֹ תִּיכֶם פִּי תִזְנֶינָה (כו') [וגו'. ד"ס] מאי ואומר, וכי תימא עון ידידה אין, דבניה ודבנתיה שס' טאפין לא אינו מונע את אשמו מליצדק [דוקא כשיודע ואינו מוחה. תוס' הרא"ש ש],

תא שמע הושע ד יד ל' אֶאֱפֹקוּ ד' לנזק את הנשים ומה טעם עַל-בְּנוֹ תִּיכֶם פִּי תִזְנֶינָה וְעַל-פִּלּוֹ תִּיכֶם פִּי תִנְאַפְנָה [והיינו דוקא כשיודע ואינו מוחה. תוס' הרא"ש עיי"ש],

וכי תימא עון אשת איש אין [אם הבעל חטא באשת איש אין המים בודקין את אשתו], עון דפנויה לא?

ת"ש [בתיב שם] פִּי־הֵם עִם־הָזֶנוּ תִּפְרְדּוּ, וְעִם־הַקִּדְשׁוֹ תִּהְיוּנוּ. [מז', יִזְבְּחוּ (וגו')] [פי' ולשון זוגות וקדשות כולל גם פנויות. וראה רש"י, ומהרש"א ומוצפה איתן],

אבני חן למסכת סוטה

שלהם על צעלי בתים היודעים צטיב סמורה, שישמכרו הדיינים על ידו [שקבעו שבעלי בתים יתנו סכומים מסוימים להחזקת הדיינים. שט], רבה השוחר, והטיית משפט, ופסקה טובה,

משרבו [דיינים ומנהיגים שאומרים. שט] מקבלני טובתך, ומחזקני טו' בו' תיך [תעשה לי טובה, ואחזק לך טובה], רבו שופטים ב' איש הישר בעיניו יעשה שהרואה שהדיין מסבירים לו פנים מפני טובה שעשה (לו, ואינו) [לזה, אינו. רע"י] ממירא מהס, שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו שאין אימת הגדולים על הקטנים ואין ניכר בין גבוה לשפל, ומלכותא אזלא וגולא מלכותא של ישראל, אולא וולא הולכת ומתנוולת,

משרבו צרי עין מלהטות אחריס ממנוס וטורפי טרף גולגים ומאמצי הלך מן העניים להס רבו מאמצי הלב, וקופצי ידים מלהלוות, ועברו על מה שכתוב בתורה דברים טו' השמר לך פן [יהיה לך דבר עם לבבך וגו' ולא תתן לו. דברים טו' ט] וגו',

משרבו ישעיה ג' נטויות גרון ומשקרות עינים, רבו מים המרים רבו המקנאים לנשותיהם, והיה למים המרים להרצות אלא שפסקו מלהשקות כדאמרינן שאין המים צודקין משרצו המנאפים,

משרבו מקבלי מתנות, נתמעטו הימים, ונתקצרו השנים דכתיב משלי טו' ושווא מתנות יחיה [ואם יקחו מתנות יהיה להיפך],

משרבו זחוחי הלב שאין מטין את אונס לשמוע יפה מפי רבם, וסומכים על צינם לדקדק שמועתם רבו מחלוקת בישראל,

משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן, רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות,

משרבו מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים, היו ישראל למעלה [לשון בני נהור] והם למטה, ישראל לפנים כמי הוא [פי' לשון בני נהור, שישאל לאחור והם לפנים] והם לאחור:

[שנינו במשנתנו] משמת יוסי בן יועזר כו': מאי אשכולות? אמר רב יהודה אמר שמואל איש שהכל בו תורה בלמטה ואין דופי ושכחה ומחלוקת:

[שנינו במשנתנו] יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר כו': מ"ט? אמר רבי יוסי בר' חנינא לפי שאין נותנין אותו כתיקונו, דרחמנא אמר דיהבי ללוים

דף מ"ח ע"א

ואנן קא יהבינן לכהנים דקנסיהו עורא כדאמר' ציבנות (דף פו) וכיון דאינן נותנין כקנקן, אין יכולין לומר וגם נתמיו ללוי ככל מנחתך,

מאי [המשך הפסוק] ועם ל' א'יבין י'לכט [ענין כשלון וניעה. מצ?]
אמר רבי אלעזר אמר להם נביא לישראל, אם אתם מקפידין על עצמכם, מים בודקין נשותיכם, ואם לאו אין המים בודקין נשותיכם [וכיון שיוודע בעצמו שחטא לא יהיה לו דרך לברוק אם אשתו זנתה],

משרבו בעלי הנאה, נתעותו הדיינים דממוך שהם צעלי הנאה, אין מעריצין עמנן לעיין דין, ובאסור והיתר להורות לציבור וממוך כן ונתלקלו המעשים וכיון שכן ואין נוח בעולם אין להקב"ה נחם רוח צעלמו, ואין עולמו נוח לו,

משרבו רואי פנים בדין [ששמים את הדין לצד מסויים לפי גדולתו ומעלתו של הנידון. שט], בטל דברים א' לא תגורו, ופסק לא תכירו [פנים במשפט], ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם,

משרבו לוחשי לחישות בדין עורכי הדיינים, ומתלששים עם הדיינים לפתוח להם פתח בזכותו של זה, ובחובתו של זה, רבה חרון אף בישראל שעל הטיית המשפט חרון אף צא, שנאמר (שמות כג) אם ענה תענה אותו וגו' ומרה אפי' ונסתלקה השכינה, משום שנאמר [תהלים פב] [אלקים] נצב צדעת אל בזמן ש בקרב אלהים ישפוט,

משרבו יחזקאל לג אחרי בצעם לבם הולך [הולכי אחר צנעם] להנאמס, רבו האומרים ישעיה ה' לרע טוב שמצחק את הרשעים ולטוב רע,

משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע, רבו הוי הוי דכתיב הוי הוי צהיאל פרשם [ישעיה ה] טובה בעולם,

משרבו מושכי הרוק מאריצין הרוק # [לכאורה הפירוש שהיו עושים קילוח רחוק וארוך של רוק, בדרך הגויים בימינו, אבל ראה בספר עיונים בדברי חז"ל ובלשונם דף קט"ו ו"ל ולפי דעתי משמעות הוא "מושכי הרוק" הוא "הנפים כ"מלקקי רוק" שבלשוננו], ומדת גאווה הוא, רבו היהירים ונתמעטו התלמידים דקי"ל [קידושין דף מט] סימן לגסות הרוח עניות של תורה והתורה חוזרת על לומדיה ממזרת אולי ממלא לומדיה,

משרבו היהירים, התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים, שאין דורינו רואה אלא לפנים [בחיצוניות הדברים ואינו מסתכל בתוכנם. שט],

איני והאמר מר, האי מאן דמיהר, אפילו אינישי ביתיה לא מיקבל, שנאמר חבקוק ב' גבר יהיר ולא יגוה, לא יגוה אפי' בנוה שלו? מעיקרא קפצה עליה [ורוצה להינשא לו משום שנראה לה כאדם גדול. שט], לסוף מיתויל עלייהו נמאס צעיניהם [של נשותיהם],

משרבו מטיילי מלאי על בעלי בתים הדיינים מטיילין מלאי פרקמטיא

אבני חן למסכת סוטה

ולודי אשאר מעשרות?

אלא בזמן שישראל שרויין בצער ועובדי כוכבים בנחת
ושלוחה, לכך נאמר עורה למה תישן ה' [ולכן ביטל אותה שהיו
אומרים אותה בכל יום]:

אמר ריש לקיש כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון,
שוב אין מתודה על שאר מעשרות,

[שנינו במשנתנו] ואת הנוקפים: מאי נוקפים? אמר רב יהודה
אמר שמואל שהיו מסרטיין לעגל # [לקרבן, דאילו כבש או עז היה
קל להשליכו, אבל עגל הוא יותר גדול] בין קרניו כשהיו רוצין להפילו לארץ
לשחטו כדי שיפול דם בעיניו ואינו רואה ואינו מתחזק כל כך על רגליו,
ונוקפין לשון ונקף סבכי היער (ישעיהו י'), אתא איהו כבטיל, משום
דמיחזי כי מומא [כמפיל מום בקדשים],

מאי טעמא? אמר אביי הואיל ופתח בו הכתוב תחילה ונתת
ללוי זה מעשר ראשון, לגר זה מעשר עני, צעריך זה מעשר שני, דכתיב לא תוכל
לאכול צעריך (דברים יב),

מכלל דאפרושי הווי מפרשי, והא תניא אף הוא יומן כהן גדול
ביטל את היודיו וגזר על הדמאי, לפי ששלח בכל גבול
ישראל וראה שאין מפרשיין אלא תרומה גדולה בלבד,
ומעשר ראשון ומעשר שני, מקצתן מעשרין ומקצתן אין
מעשרין,

במתניתא תנא שהיו חובטין אותו במקלות להפילו לארץ, ונוקפין
לשון חצטה ומכה כדאמר' אין אדם מנקף אפי' אצבעו דף ניקוף מרצה כדס עולה
(חולין דף י) [ואמר ר' חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה [פ'] אצבע הרגל.
רבינו גרשום] אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר (תהלים ל"ז) מה' מצעדי
גבר כוננו, (משלי כ') ואדם מה יבין דרכו. א"ר אלעזר דם ניקוף מרצה כדס עולה]
כדרך שעושין אותו לפני עבודת כוכבים, אמר להם עד מתי
אתם מאכילין נבילות למזבח,

אמר להם בני בואו ואומר לכם, כשם שתרומה גדולה יש
בה עון מיתה, כך תרומת מעשר ומבטל נאלו הן הנשרפין (סנהדרין
פג) ילפי' לה, וכשאתם לוקחין מעט הארץ והם לא הפרישו אלא תרומה, עודנו טבל
למעשרות ואם נעשים מיתה, יש בהן עון מיתה,

נבילות הא שחית להו? אלא טריפות, שמא ניקב קרום של
מוח, עמד והתקין להם טבעות בקרקע להכניס נזר צהמה למוחו:

עמד והתקין להם, הלוקח פירות מע"ה, מפריש מהן מעשר
ראשון ומעשר שני מפריש כל המעשרות ממנה, להוציא מידי טבל,

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים: בחולו של מועד:

[ואח"כ לוקח ה] מעשר ראשון מפריש ממנה תרומת מעשר
וגותנה לכהן ואחר כך מפריש מתוך מעשר ראשון תרומת מעשר מה שעל
הלוי להפריש, ונותנו לכהן, משום דאית ציה עון מיתה אחמור עלייהו שלא לעכבו
אלו, ולמכור לכהן [בטובת הנאה], כסם שהוא מעכב אלו מעשר ראשון ומעשר
עני ואומר המוציא מחבירו עליו הראיה, גזירה דלמא כי משהי ליה גזירה אכיל ליה,
אבל מעשר ראשון ומעשר עני מותרים לזרים ואין צהן אלא גזל כהן, הלכך המוציא
מחבירו עליו הראיה, אלא אפרושי נמי לא הווי מפרש, ואם אמרת לפי שאין נותנין
אותו כתקן הא אפרושי מפרשי ליה,

[שנינו במשנתנו] כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על הדמאי:
כדאמרן שתיקן שיהו כל הלוקחין מפרשיין ולא היה אדם צריך לשאל לחבירו
חצר שלקח מעט הארץ הפרשת דמאי:

מהני: משבטלה סנהדרין [נקראים סנהדרין ששונאים הדרת פנים
בדין. עין יוסף, אבל ראה מש"כ בא"ח ריש מסכת סנהדרין] בטל השיר [ראה
דברי הר"ף שהבאתי לקמן שהאיסור אינו רק "כגון נגינות של אהבת אדם
לחבירו, ולשבח יפה ביפיו"] מבית המשתאות, שנאמר ישעיה כד ט
בְּשִׁיר ל' א' וְשִׁתּוּיָיו יִמְרֵךְ שִׁכְרוֹ וְגו' וצגמ' מפרש מנא לן דמשצטלה
סנהדרין הוא [דאמר קרא זקנים משער שכתבו בחזירים מנגינותם],

ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים, מעשר ראשון ומעשר
עני המוציא מחבירו עליו הראיה?

משמתו נביאים הראשונים [כך נקראים כל הנביאים חוץ מחגי וזכריה
מלאכי. יבין ע"פ הגמ' לקמן] צגמלא מפרש בטלו אורים ותומים [כח
האורים ותומים להגיד עתידות. יבין, ראה בשט' על הגמ' שלא נתברר בדיוק
ענינם ומהותם של האורים ותומים],

[ומתריין] תרתי תקן לעולם העצרת הודאות מעשר משום שאינם נותנין אותו
ללויים הוא, והא דתניא לפי ששלם כו' לא אציטל את היודיו קאי, אלא אגזר על
הדמאי קאי, ומתרי תקנות תקן ביטל וידוי דחבירים אע"פ שמפרשיין אותו,
לפי שאין נותנין אותו כתקונו, וגזר על דמאי של עמי הארץ על לוקח
מעט הארץ לפי ששלם כו':

משחרב בהמ"ק [פ'] בית המקדש השני. תוס' הרא"ש] בטל השמיר
[תולעת קטן כשוזחל על דבר קשה נבקע. יבין] ונופת צופים [דבש שבמקום
צוף שמשובח מאוד. יבין] מפרש צגמ' ופסקו אנשי אמנה מישראל

[שנינו במשנתנו] ואף הוא ביטל את המעוררים: מאי מעוררים?
אמר רחבה בכל יום ויום שהיו עומדים ליום על דוכן
ואומרים תהלים מר עורה למה תישן ה', אמר להן וכי יש
שינה לפני המקום והלא כבר נאמר תהלים קא הנה לא ינום
ולא ישן שומר ישראל,

אבני חן למסכת סוטה

[interwoven] בארזים, עיר הוא שלל יהא נוח לימרה, אלא אפי' בית המסוכך בארזים מתרועע לשון ערה, כמו ערו ערו [ענין חורבן והשחתה. מוצ' (טהלים קלו),

אמר רב אשי, שמע מינה יש ראייה מהא דכתיב חרב בפק' כי מתחיל חורבא, (בסיפא) [מסיפא דביתא. ד"ס] מתחיל מאיסקופת הבית ופתחיו ממחיל שנאמר חרב בפק',

ואיבעית אימא מהכא ישעיה כד יב וְשָׂאָר בְּעִיר שְׁמֹה וְשִׁאֲרָה [שאיח פירושה] לשון בית השאה [שהוא שמים] מאין יושב, וממוך כך שעירים מוקדים סס ומנגנן יפת"שער וכותמין את שעריו [כן לשון "יובת שער", בב"ק כא. צו.],

אמר מר בר רב אשי לדידי חזי ליה, ומנגה כי תורא,

אמר רב הונא, זמרא דנגרי מושכי ספינות צמזל, שרי [מוחר להם לומר] שאינו חלל לזרם צמלאכס, ודבקר' שמזמרין צעה שמורשין [עם הבקר] שרי ואינו [שאינו ?] חלל לכיון את השורים לתלמייהם, שהולכין לקול השיר דערב עליהם, דגדרא' [הומר של האורגים] אינו חלל לשמוק אסיר,

רב הונא במיל' זמרא גזר על דורו שלא יזמרו צניתם, וצנית משמאלת [ונתברכו כל כך, עד] קם מאה אווזי בווא, ומאה סאה חיטי בווא, ולא איבעי ולא היו רוצים לקנותם צכך [שהיה השפע מרובה. שטא], [כי ההשגחה הטובה רבה בעולם, ועוד שהרגיל את העם שלא יתעסקו בדברי חבל, והיו נותנין עניהם ולבם לפרנסה. עין יוסף],

אתא רב חסדא זלזיל ביה [בגזירותיו של רב הונא] ולא הקפיד למחות נידס איבעאי אווא בווא, ולא משתכח,

אמר רב יוסף זמרי גברי, ועני נשי, פריצותא, זמרי נשי, ועני גברי, כאש בנעורת לפי שהעונה מטה אנו לשמוע את המזמר לענות אחריה, ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים, וקול צאשה ערוה, כדכתיב השמיעני את קולך (שיר השירים ב), ומצער את יצרו כאש צנעורת, אצל זמרי גברי ועניין נשי, קצת פריצות יש, דקול צאשה ערוה, אצל אינו מצער יצרו כל כך, שאין המזמרים מטיס אונם לקול העונים,

למאי נפקא מינה, לבטולי הא מקמי הא אס אין שומעין לנו לצטל את שניהם, נקדים לצטל את זה, שהוא כאש צנעורת,

אמר ר' יוחנן כל השותה בארבעה מיני זמר, מביא חמש פורעניות לעולם, שנאמר ישעיה ה' י' מְשִׁבִּימִי בְּפֶקֶר שֶׁכֶר יִדְפּוּ, מְאַחֲרֵי בְּנֶשֶׁף יִין יִדְלִיקֶם; יב וְהָיָה¹. כנו' ר'². וְנָבַל³. תף⁴. וְחָלִיל לַיִן מְשִׁתִּיהֶם, וְאֵת פֶּעַל ה' ל' א' יִבְיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו ל' א' רָאָה [פסוק זה נדרש בשבת עה.],

מה כתיב אחריו ישעיה ה' יג

צוטמים צהקצ"ה וסומכין עליו לעשות טוב, ואין דואגין לחסרון שנאמר תהלים יב ב' הו' שִׁיעָה ה' פִּי־גִמְרֵי חֶסֶד פִּי־פִסּוֹ אֲמוֹנִים מִבְּנֵי אֲדָם וְגו',

רשב"ג אומר, העיד ר' יהושע, מיום שחרב בהמ"ק, אין יום שאין בו קללה [מסוג זה או אחר. שטא], ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות, ר' יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות [כח ההונה שבהם. יבין],

ר' שמעון בן אלעזר אומר, המהרה [שבטלה] נטלה את [הטעם ואת] הריח [מדה כנגד מדה, כשם שפסקו מלאכל במהרה שהוא דבר רוחני, כך פסקו אלו הרוחניים מהם. יבין],

המעשרות נטלו את שומן הדגן [יה"ה לשאר המינין, והוא ג"כ מדה כנגד מדה, דברומה כתיב בהרימכם את חלבו ממנו. יבין],

וחכמים אומרים הזנות והכשפים כילו את הכל [דע"י זנות בא רעב [כסוטה ד:]] וכשפים מבחישין בכיכול כח פמליא של מעלה [בחולין ז:]. יבין];

נב"מ: וממאי דמשבטלה סנהדרי כתיב? אמר רב הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא איכה ה' יד וְקָנִים מְשִׁעֵר שְׁכַתוֹ בַּחוּרִים מְגִינָתָם [והא דלא מייתי המשנה פסוק זה, הוא משום דבקרא זה לא כתיב בית דאסור אלא משמע דנשבת מאליו, להכי מייתי מתני' קרא בשיר לא ישתו דלמיסר משמע. עין יוסף],

אמר רב, אודנא דשמעא זמרא, תעקר [האוזן, שיתחרש], [שאסור לשמוע זמר לאחר החורבן. שטא],

אמר רבא זמרא בביתא, חורבא בסיפא שנאמר [מדבר על עונש שיבא על אומות העולם], צפניה ב' יד קו' ל' יִשׁוּרָר בְּחָלוֹ [קול העופות יהיה משורר בכל חלון. מד], חרב בפק' [חורבן יהיה בפק' כל שער. מד], פ' ארזה [תקרת ארז] ערה [לשון גלוי], [כי קורות הבתים שהמה מארז יהיה מנולה למטר השמים ולרוח הנושב, כי הגנות נפלו ולכן יהיו הבתים חרבות והעופות יקננו שמה. מד],

[פירש גאון הא דאמרינן זמרא בפומא אסיר ה"מ כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו, ולשבח יפה ביפיו כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר, אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת ומנהג כל ישראל לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמיחה בזאת. רי"ף פרק ה' דברכות],

[ירושלמי: אמר רב חסדא בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר, ועכשיו [פ' משבטלה סנהדרין] שאין אימת סנהדרין עליהן הם אומרים דברי נבלה בשיר. תוס' הרא"ש],

מאי פ' ארזה ערה? אמר ר' יצחק [ר' יוסף. רש"י] הכי קאמר ומי בית המסוכך [שאררים נטועים סביבו עד שהם גדילים לתוכו ועל גבין]

אבני חן למסכת סוטה

1. לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִידָעַת, שְׁגוּרִמִּין גְּלוּת לַעֲוֹלָם,

2. וְכָבוֹ דְּרֹא מְתֵי רָעָב, שְׁמַבְיָאִין רַעֲב לַעֲוֹלָם,

3. וְהָמוּ נֹו צִיחָה צָמָא נְמָא (שְׁמוֹת יו) מִתְּרַגְס כְּמוֹתָא, שְׁגוּרִמִּין לְתוֹרָה [הַמְשׁוּלָה לְמִיּוֹם. שְׁט] שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מְלֻמְדִּיהָ,

4. יִשְׁעִיהָ הָטוּ וַיִּשְׁפַּל אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ, שְׁגוּרִמִּין שְׁפִלּוֹת לְשׁוּנָא שֶׁל הַקֵּב"ה [בְּלִשׁוֹן נְקִיָּה, פִּי לְהַקְבִּי"ה. שְׁט], [פִּי וּמִנִּין שְׁכוּנוֹת הַפֶּסֶק הוּא עַל הַקֵּב"ה] וְאִין אִישׁ אֵלָא הַקְדוּשׁ בִּ"ה [בְּרִ"ם יֵשׁ גִּירָסָא "לְשׁוּנָא שֶׁל הַקֵּב"ה שֶׁנִּקְרָא אִישׁ שְׁנֵאמַר"ה], שְׁנֵאמַר שְׁמוֹת טו ה' אִישׁ מְלַחְמָה,

5. וְעֵינֵי גְבִהִים תִּשְׁפַּלְגָּה, שְׁגוּרִמִּין שְׁפִלּוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

וְמָה כְּתִיב אַחֲרָיו יִשְׁעִיהָ הִי יֵד לָכֵן

דף מ"ח ע"ב

הַרְחִיקָה שְׁאֹו ל' נִפְשָׁה לְאַחַר שֶׁהִצִּיאוּ חֲמֵשׁ פּוֹרְעֵנוֹת הִלְלוּ לַעֲוֹלָם, סוֹפֵן נוֹפֵלִין בְּגִיהָסָם, וּפְעֻרָה פִּיהָ לְבִלְיָחָק, וַיִּרְדּוּ הַדְרָה וְהָמוּ גָּה וְשָׂאוּ גָּה וְעָלִי בָּהּ:

[שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנֵיתוֹ] מִשְׁמָתוֹ נְבִיאִים הִרְאִינוּ: מֵאֵן נְבִיאִים הִרְאִינוּ?

אָמַר רַב הוּנָא, זֶה דּוֹד וְשִׁמּוּאֵל וְשִׁלְמָה,

רַב נַחֲמָן אָמַר בִּימֵי דּוֹד, זִימְנִין סְלִיק, וְזִימְנִין לֹא סְלִיק פְּעַמִּים עוֹלָם זִידָס שְׁעִנִּים וּפְעַמִּים שֶׁלָּא עָלָה זִידָס, שְׁהָרִי כְּשֶׁזָּרַח דּוֹד מִפְּנֵי אֲנִשְׁלוֹס יֵלָא מִירוֹשָׁלַיִם, שְׁאֵל צְדוּק בְּאֹרִים וְתוֹמִים, וְעֵלְתָּה לוֹ שֶׁהִצִּיבָהּ,

וְשָׁאֵל אֲבִיתָר וְלֹא עֵלְתָּה לוֹ, שְׁנֵאמַר שְׁמוּאֵל ב טו וַיַּעַל אֲבִיתָר שֶׁנִּסְתַּלַּק מִן הַכְּהוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁלָּא נִעְנָה בְּאֹרִים וְתוֹמִים, וְהָיָה תֵּינִיָּא בְּסֹדֶר עוֹלָם גְּבִי אֶרֶץ, וּבְצִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲנִשְׁלוֹס יֵלָא עֲמֹו עַד שֶׁעָלָה בְּמַעֲלָה הַזִּימָה וְשָׁאֵל בְּאֹרִים וְתוֹמִים, וְנִסְתַּלַּק אֲבִיתָר מִן הַכְּהוֹנָה גְּדוּלָה, נִכְסָם צְדוּק תַּחֲמִיו כְּדִמְכִּיז (שְׁמוּאֵל ב טו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצְדוּק הִשָּׁב אֶת הָאֶרֶץ וְגו',

מִתִּיב רַבָּה בְּרַשְׁמֵי שְׁמוּאֵל דְּבִרֵי הַיּוֹמִים ב כו ה' וַיְהִי לְדָרְשׁ אֶל הָיִים (כָּל) [בִּימֵי וְכִרְיָהּ] וְהָיָה זֶנוּ שֶׁל יְהוּדָע, שֶׁהָיָה זִימֵי יוֹאֵשׁ [אַחֲרֵי שִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ], הַמִּכְבִּין בְּרָאָת הָאֵל הָיִים וּבִימֵי דְרִשׁוֹ אֶת־הָיִים הַצִּלְחוֹ הָאֵל הָיִים, מֵאִי לֹא בְּאֹרִים וְתוֹמִים [וְקִשְׁתָּה עַל רַב הוּנָא שֶׁאֵמַר שֶׁאַחַר שִׁלְמָה לֹא שִׁימַשׁ עוֹד הָאֹרִים וְתוֹמִים]? לֹא בְּנְבִיאִים [בְּמִרְאוֹת הַנְּבִיאִים הָבִין, וְלֹא בְּאֹרִים וְתוֹמִים. שְׁט],

ת"ש מִשְׁחָרֵב בַּחמ"ק רִאשׁוֹן, בְּמִלּוֹ עֲרֵי מִגְרֵשׁ עֲרֵי לִוִּים שֶׁהִטְעִין הַכְּמוֹצ מִגְרָשׁוֹת, וּפְסָקוֹ אֹרִים וְתוֹמִים, וּפְסָק מֶלֶךְ מִבֵּית דּוֹד,

וְאֵם לְחֶשֶׁךְ אֲדָם לֹוֶמֶר [וְהִכְתִּיב ב] עוֹרָא ב סג וַיֹּאמֶר הַתַּרְשֵׁתָא [הוּא נַחֲמִיָּה בֶן חַכְלִיָּה, וְאֵמַר רַבּוּתֵינוּ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ הַתַּרְשֵׁתָא שֶׁהִמִּירוּ לוֹ מִכְּמוֹס לְשִׁמּוֹ יִין נֶסֶךְ שֶׁל עֲבוּרִים, עַל אֲשֶׁר הָיָה מַשְׁקָה לְמֶלֶךְ. רִש"י שם, וְהָיָה מִלָּה מוֹרַכְבַּת הַתַּר שֶׁתָּא. מו"ד] לָהֶם אֲשֶׁר ל' אִי־יֹאכְלוּ מִקֶּדֶשׁ הַתַּרְשִׁים עַד עֲמֹד בִּתְּחִלָּה לְאֹרִים וְלִתְפִּימִים וַיֹּאמֶר אֶלְמָא הוּוּ אֹרִים צְנִית שְׁנִי,

[אָמַר לוֹ] לֹא שְׁהִי אֹרִים וְתוֹמִים, אֵלָּא כְּאֲדָם שֶׁאֵמַר לְחַבִּירוֹ עַד שִׁיחִיו מִתִּים, וַיָּבֵא מִשִּׁיחַ בֶּן דּוֹד אֶלְמָא [שֶׁלָּא הָיָה בְּבֵית שְׁנִי, אֲבָל עַל כָּל פְּנִים] כֹּל יְמֵי הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן הוּוּ?

אֵלָּא אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק, מֵאֵן נְבִיאִים הִרְאִינוּ, לְאִפּוּקֵי מַחְגֵי זְכוּרִיָּה וּמִלֵּאכֵי דְאַחֲרוֹנִים נִיגְהוּ מַחְגֵי זְכוּרִיָּה וּמִלֵּאכֵי נִקְרָאוּ אֲחֵרוֹנִים,

דַּת"ר מִשְׁמָתוֹ מַחְגֵי זְכוּרִיָּה וּמִלֵּאכֵי, נִסְתַּלַּקָה רוּחַ הַקְדוּשׁ [שֶׁל נְבוּזַבַּאד נְגִלְוִיָּה. שְׁט] מִיִּשְׂרָאֵל [דְּרִי שֶׁהָיָה הָיָה נְבִיאִים הִרְאִינוּ. שְׁט],

וְאֵע"פ כֵּן הָיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּבֵת קוֹל, שֶׁפְּעַם אַחַת הָיוּ מְסוּבִין בְּעֵלְיִית בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בֵּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם, וְאִמְרָהּ, יֵשׁ בְּכֶם אָדָם אֶחָד שְׂרָאוּי שֶׁתִּשְׁרַח שְׁכִינָה עָלָיו, אֵלָּא שְׂאִין דּוֹרוֹ רָאוּי לִכְךָ [כֵּאֵן יֵשׁ שְׁנֵי פְעַמִּים הִלְשׁוֹן שְׂאִין דּוֹרוֹ רָאוּי-כֵּאֵן לִכְךָ, וְכֵן יֵשׁ לִשׁוֹן זֶה עַל שְׁנֵי תַנּוּאִים אֵלּוּ בְּסִנְהֶדְרִין יֵאָ, וְעוֹד יֵשׁ לִשׁוֹן זֶה בְּבִרְכּוֹת נָה. עַל הַקּוּרָא ק"ש בַּחֲלוּם], נִתְּנוּ עֵינֵיהֶם בְּהִלָּל הוֹקֵן,

וּכְשֶׁמָת הַסְפִּידוּהוּ הִי חֲסִיד הִי עֵינִי, תִּלְמִידוֹ שֶׁל עוֹרָא [כֵּאֵן יֵשׁ שְׁנֵי פְעַמִּים "הִי חֲסִיד הִי עֵינִי" אַחַת עַל הִלָּל הוֹקֵן, וְאַחַת שֶׁבִקְשׁוּ לֹוֶמֶר עַל ר' יְהוּדָה בֶּן בָּבַי, וּפְעַם אַחַת עַל שְׁמוּאֵל הַקָּטָן לְחִיפָךְ "הִי עֵינִי הִי חֲסִיד", וְכֵן לִשׁוֹן "הִי חֲסִיד הִי עֵינִי" בְּסִנְהֶדְרִין יֵאָ. עַל הִלָּל הוֹקֵן "תִּלְמִידוֹ שֶׁל עוֹרָא", וְכֵן שֶׁם עַל שְׁמוּאֵל הַקָּטָן "תִּלְמִידוֹ שֶׁל הִלָּל", וְצ"ע מָה יֵשׁ בַּחֲסִידוֹת זֶה],

וְשׁוֹב פְּעַם אַחֲרָת הָיוּ מְסוּבִין בְּעֵלְיִית בִּיבְנָה, נִתְּנָה לָהֶן בֵּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאִמְרָהּ לָהֶן, יֵשׁ בְּכֶם אָדָם א' שְׂרָאוּי שֶׁתִּשְׁרַח שְׁכִינָה עָלָיו, אֵלָּא שְׂאִין דּוֹרוֹ זְכוּאִין לִכְךָ, נִתְּנוּ עֵינֵיהֶם בְּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמָת הַסְפִּידוּהוּ הִי עֵינִי הִי חֲסִיד, תִּלְמִידוֹ שֶׁל הִלָּל,

וְאִפּ הוּא [שְׁמוּאֵל הַקָּטָן] אָמַר בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ [שֶׁשְׁרָתָה עָלָיו רוּח"ק], שְׁמַעוֹן וַיִּשְׁמַעְעָל רַבִּין שְׁמַעוֹן שֶׁהָיָה נָשִׂא, וְרַבִּי יִשְׁמַעְעָל בֶּן אֲלִישֶׁע כֶּהֵן גְּדוֹל, שֶׁהִרְגִּים מִלְכּוֹת יוֹן לְחֶרְבָּא שְׁעִמְדִין לִיִּהֲרֵג בְּחֶרֶב, וְחִבְרוּהִי לְקַטְלָא לְשֶׁאֵר מִימּוֹת, כְּגוֹן רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁסָּרְקוּ בְּשִׁרְיָה בְּמִסְרִיקוֹת סִפִּיפּוֹת שֶׁל בְּחֹל, כְּדֹאמַר בְּצִרְכּוֹת (דף סא) וְר' חֲנִינָה בֶּן מִרְדְּוִין שֶׁנִּשְׁרָף, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן צִבְאָ צְלוּנִצְיָאוֹת שֶׁל בְּחֹל, כְּדֹאמַר בְּסִנְהֶדְרִין (דף יד) וְשֶׁאֵר עֲמָא לְבִיזָא, וְעַקֵּן סְגִיאִין [צִירוֹת גְּדוּלוֹת] עֲתִידִין לְמִיתִי עַל עֲמָא,

וְאִפּ עַל ר' יְהוּדָה בֶּן בָּבַי בִּקְשׁוּ לֹוֶמֶר הִי חֲסִיד הִי עֵינִי,

אבני חן למסכת סוטה

אלא שנמרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות מאימם המלך, לפיכך מימו גידס [מלהספיד]:

[שנינו במשנתנו] משחרב בהמ"ק בטל השמיר כו': ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק, שנא' מלכים א' ו' ז' וְהָפִיתָ פְּהֶנְתּוֹ אֶבֶן שְׁלֹמֹה מִסֵּעַ [ענין הסעה ועקירה. מצ] נִבְנְתָה, הדברים ככתבן כמשמען, אכן שלמה מסע, כמה שהסיעה מן ההר, ולא סימטה שוב בכלי כחל דברי ר' יהודה,

אמר לו ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן, והלא כבר נאמר מלכים א' ז' ט' פִּלְאֵלָה אֲבָנִים יָקָרָה [כבדות] וגו' בְּמִדּוֹת גִּוִּית מְגִרְרוֹת בְּמִגְרָה מִפִּית וּמַחוּץ, אם כן מה ת"ל מלכים א' ז' [ומקביו' ת' וְהָפִיתָ פְּהֶנְתּוֹ] ל' אֶבֶן שְׁלֹמֹה בְּפִית פְּהֶנְתּוֹ, שהיה מְתָקִין מִבְּחוּץ וּמִכְנִים מִבְּפָנִים,

אמר רבי נראי' דברי רבי יהודה באבני מקדש, ודברי ר' נחמיה באבני ביתו [של מלך],

ור' נחמיה [כיון שהיה מסתת את האבנים בכלי כחל] שמיר למאי אתא דלמרי' גמס' גיטין [דף סח] שהציאו שמיר ע"י אשמדאי מלכא דשדאי?

[ומתריץ שהיה שמיר בא לאבני אפור וחושן] מיבעי ליה לכדתניא, אבנים הללו שצאפוד ומשן אין כותבין אותן בדיו, משום שנאמר שמות כח פתוחי חותם חקק משמע, ואין מסרטין עליהם באיזמל, משום שנאמר במלואותם שיהיו שלמות, שלא יחסרו מהם כלום,

אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להן שמיר מבחוץ על פני הדיו כחריץ האות, והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת בימות החמה, ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים [שאין זרעים מכסים את הקרקע, ואם אין הגשם יורד והארמה מתייבש, נראות הבקעים בגליון], ואינה חסירה כלום,

ת"ר שמיר זה [קטנה מאד ו] ברייתו כשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו, במה משמירין אותו [ואלי לכן נקרא שמיר. מצור דבש] כורכין אותו בספוגין של צמר, ומניחין אותו באיטני של אבר גזמא מש"א זלע"ז [אולי צ"ל ייש"א ופירושה ארגו, קופסא. שט] מליאה סובי [סובין של] שעורין,

אמר רבי אמי, משחרב מקדש ראשון # [והיו בני אדם עציבים בלי שמחת החיים], במלח # [נכתבטל הביקוש] שירא פרנדא מין משי הוא וזכוית לבנה,

תניא גמי הכי משחרב מקדש ראשון, במלח שירא פרנדא, וזכוית לבנה, ורכב [ומרכבה של] ברזל, וי"א אף יין קרוש הבא משניר, הדומה [לאחר קרישתו. שט] כעיוגולי דבילה:

[שנינו במשנתנו] ונופת צופים: מאי נופת צופים? אמר רב, סולת שצפה על גבי נפה מרוצ שומנה [של הסולת] מדבקת צדופי נפה, ודומה לעיסה שנילושה [בדבש ושמן] [בין ושמן ודבש חיית. ד"ס, ובוה תבין דברי רש"י] ודומים לעיסה מיה [פ' לעיסה תיכף אחרי שנילושה, דאז מתוארת בשם חיה על לחותה שע"כ נדבקת בדופני נפה. תצ] שנילושה ציון כו', נופת, דבק הנפה, נופים, שפפה, # [ביטול הנופת צופים, היה מפני שנתמעט הברכה ע"י חורבן הבית, אבל לעיל דברנו על דברים שנתמעטו מחמת הבריות],

ולוי אמר, שתי ככרות הנדבקות בתנור שהיתה צרכה מזויה צעיסה, וכשמדבקין ככרות צדופי התנור, אחת צדופן זה ואחת צדופן זה שנגדו, ותופחות ובאות, [וז]הן מפוחות אפליי"ר זלע"ז עד שמגיעות פני זו לזו [כצוף] [כנף. רש"ש] זה שגדל ומתפשט והולך ומולה באויר, כן אלו נפוחות ומפוחות באויר,

ורבי יהושע בן לוי אמר זה דבש הבא מן הציפאי [מן הנופים] ההרים הגבוהים, שמשם נופה למרחוק,

מאי משמע מהיכא ילפת שדבש בא מן ההרים? כדמתרגם רב ששת [רב יוסף] כאשר תעשינה הדבורים כמא דְּנִתְּנָן [מלשון יתנו ראשו בסייף, to fly off] [be made to fly off] דְּבִרְיָאָתָהּ [הדבורים], ושייטן ברומי עלמא [ועפים בנובה העולם], ומתיין דובשא מעישבי טורא [ומביאים דבש מעשב ההרים],

תנן התם כל הנצוץ המערה מכלי טהור לכלי טמא מהור אין הקילום מנרפן, להיות חיצור לטמא את מה שמתוך הכלי שהוא מערה ממנו, חוץ מדבש זיפים שהוא עב מאל, והרי הוא כמחצית, ששקילום פוסק הוא הולך מלמטה למעלה, והכי אמרינן [צמדות] [צמכשירין פ"ה מ"ט],

והצפוחים [הנפחת] צדק"א זלע"ז [חלת דבש] שהן עצום [ונכנסת] [ונכמת] השעוה עם הדבש,

מאי זיפים? אמר רבי יוחנן דבש שמזוייפין שקדים והולכי רמל בו מתוך שהוא טוב ועב, מערבין בו מים ויין ואין נכרות בו,

וריש לקיש אמר על שם מקומו [שוין הוא שם מקום] כדכתיב יהושע טו כד זיף וְטָלָם וּבָעֵלוּ ת,

כיוצא בדבר אתה אומר [בדברי ר' אלעזר] תחלים נד בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד וגו', מאי זיפים? אמר רבי יוחנן בני אדם המזוייפין דבריהם, ורבי אלעזר [בן פדת האמורא] אומר על שם מקומו, כדכתיב זיף וְטָלָם וּבָעֵלוּ ת:

[שנינו במשנתנו] ופסקו אנשי אמנה: אמר רבי יצחק, אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה לומר ממונס לני [הדור] [הידור. רע"ז]

אבני חן למסכת סוטה

מנחה ולדקה, ולהוצאת שבתות וימים טובים,

היהו רפאהו והרנום להם ומן להם מיומם, אל תקרא בקרב שנים
אלא בקרוב שנים,

[דבר זה ענין נפלא, בא להגיד על ישראל שאין ראוי להם העושר, כי העושר אין
ראוי רק לאומות, ודבר זה בארו כי ישראל שהם קדושים, והקדוש הוא פשוט,
והפשיטות אין דבר מצרף אליו, ויש ראייה על זה, שלכך הנכנס לפני ולפנים לא
היה נכנס רק בבגדי לבן, מפני כי אלו בגדים היו פשוטים ולא בבגדי זהב, כי כל
עוד שהדבר הוא קדוש ונבדל אין שם העושר, כי ענין העושר שיש לאדם קנינים
של עולם הזה, ודבר זה אין ראוי לישראל, ומכ"ח שיש להם השכל הפשוט
וכו'. פירושי מהר"ל מפראג].

3. ואמר ר' אילעא בר יבֿרְכִיָה, שני תלמידי חכמים
המהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה [פ' אפילו כל אחד עוסק
בתורה, כיון שאין "ביניהן" ד"ת. שיהיה מוסר, יוסף דעת], ראויין לִישְׁרָף
בִּאֵשׁ שֶׁעַל מִנֵּה כֵן צֵל הֵרֵכַז אֶשׁ עֲלֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר מִלִּכְּסִים בִּבְיָיִהוּ הַכֹּהֵן
הַלְכִים הָלוּךְ וְדָבָר נִדְבָר מוֹרֵה, נִלְאִהוּ וְנִלְשָׁע כְּמִיץ וְהִנֵּה
רָקֵב־אֵשׁ וְסוֹסֵי אֵשׁ וַיִּפְרְדּוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֱלֹהֵיוּ בְּסֻמָּה הַשָּׁמַיִם וְגו' **מַעֲמָא דֵּאִיכָא דִּיבּוֹר, הָא לֵיכָא דִּיבּוֹר רָאוּיָן לִישְׁרָף,**

4. וא"ר אילעא בר יבֿרְכִיָה, שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין
נוחין זה לזה בהלכה, אחד מת ע"י חצירו, שהרגו בשוגג ואחד
גולה חס גולה, לערי מקלט,

[ורש"י ממשיך כיון שבזמנו של ר' אילעא בר יבֿרְכִיָה בטל כבר הערי מקלט, וגם
קשה לומר דבר כזה שת"ח יחרוג את חבריו אפילו בשוגג לכן מסביר] ואם אין
כאן מיטה [פ' שלא תפרש שיהרוג את חברו], סימן למיטה [איכא] [פ' שימות
מעצמו], וגלות סימן לגלות [פ' שיגלה ממקומו], שאחד מת ואחד גולה [הרש"ש
כתב על דברי רש"י אלו שהם מחוסרי הבנה, וראה הערות], **שנאמר** דברים
ד לנֹסם שְׂמֵה רֹצֵחַ, אִשֵּׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בְּכֹל דַּעַת עַל שֵׁלָה
היה להם דעת, להיות מלמדיו זה את זה, וללמדן זה מזה,

ואין דעת אלא תורה שנאמר הושיע דו גְּדַמּוּ עַמִּי מִכָּלִי הַדַּעַת
וסיפיה דקרא [פי אֶתְהָא הַדַּעַת מְאֻסָּה וְאֶמְאָסָּה] [מִכָּלִי לִי וּמִשְׁפָּחָא
פּוֹרָתָא לְלִי דִּיכִי] [אֶשְׁכַּח בְּנִיָּה גַּם־אֲנִי],

אמר ר' יהודה בריה דר' חייא, כל ת"ח העוסק בתורה
מתוך הדחק, תפלתו נשמעת, שנאמר ישעיה ל יט פִּי־עַם
בְּצִיּוֹן יִישָׁב אֲלוֹ יוֹשְׁבֵי יִשְׂרָאֵל מוֹרֵה בִּירוּשָׁלַם בָּבוֹל לֹא־תִכְבָּה
[כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות, והוא אינו צריך דמעות ותפלתו נשמעת
בלא זה. הערות] וסיפא דקרא חָגוּ וְיִחַגְּגוּ לְקוֹל עֲשָׂקָהּ בְּשִׁמְעָתוּ
עֲנָה [מיד כשישמע את הקול יענה לך. מדר],

וכתיב בתריה ישעיה ל ב וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לָחֶם צָר וַיְמִיץ לָחֶץ צָמִי
הכמוז מדבר, צמי שמוזנזותיו קשין עליו ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה,

ר' אבהו אומר משביעין אותו מזיו שכינה שנאמר ישעיה ל

דתניא רבי אליעזר הגדול אומר, כל מי שיש לו פת בסלו
ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה [אבל כשאין לו
פת, אין התביעה עליו כל כך, שהרי הוא ירא שימות ברעב],

והיינו דאמר ר' אלעזר מאי דכתיב זכריה ד י בִּי מִי בּוֹ לִיֹּם
[ודורש "ליום" לעתיד לבא ליום שכולו טוב, ואומר שזה] קָטְנָוֹ ת, מִי גֵרָם
לְצַדִּיקִים שִׁיתְּבוּבוֹ שׁוֹלְחָנָו לְעֵתִיד לְבָא שְׁאִין מִקְצֵלִין שֹׁכֵר שֶׁלֶם, והכי
משמע כי מי צו ליום הצא את הצדיקים [דורש הפסוק, כיון שהנקודה תחת הבר"ת
של בו הוא פתח, והיה צריך להיות קטן. שם]?

קטנות קטנות אמנה שהיה בהן, שלא האמינו בהקב"ה,

רבא אמר אלו קטני [ילדים קטנים] בני רשעי ישראל שמתו כשהן
קטנים,

דף מ"ט ע"א

שמבזבזין קורעים דין אביהם,

שכשזאין לדנוס לעתיד לבוא, אומרים [הילדים הקטנים של הרשעים]
לפניו, רבונו של עולם, מאחר שאתה עתיד ליפרע מהן
[מאבותינו הרשעים לאחר מותם], למה הקדיתנה שיניהם (בם) [פנו.
ד"ם, פ' עם מיתתינו] למה האלצתם וזערתם [את אבותינו] עלינו [בעבורינו,
שנעשו אבילים ונצטערין] צמזמיו, ונפרעת מהם צמייסה [ובניהם הקטנים שמתו
כבר בחיי אביהם, באים ומנצחים את דין אביהם, כלומר אבותינו סבלו כבר די,
ועכשיו הניחו להם],

[ראה מהרש"א הטעם שמביא מאמר זה כאן, ואגב המאמר משמו של ר"א בר
יברכיה מביא ממנו עוד 3 מאמרים],

1. אמר ר' אילעא בר יבֿרְכִיָה, אלמלא תפלתו של דוד היו
כל ישראל מוכרי רבב רבב הוא דבר מאוס, כגון חלב ושומן, ונדבק
[צנגדים] [צנגדיהם. ד"ס] ונמאסין, ואין לך אדם מתעסק בהם אלא עני,
שנאמר תהלים ט כא שִׁיתָהּ ה' אֶל־מֶלֶךְ לָהֶם יִדְעוּ גוֹיִם אֲנִי שֶׁהָיָה
סֶלָה, לעיל מינה כתיב תהלים ט יט פִּי לֹא לָגַלְתִּי יִשְׁכַּח אֲבִיּוֹן מִקְנֵי שְׂטָנִים
[עניים] מִלֵּבָד לְעַד: כ קוֹמָה ה' אֶל־עֵינָיו אֲנִי שֶׁשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל־פְּנֵיהֶּ, שמה ה'
מורה להם, מן להם מרות לאותן עניים, [פ' תן להם] עושר שיהיו הגוים נוהגין
בהם כבוד, וידעו הגוים שהן [הגוים הם] אנוש, ואינם אלהות, שאין כל הכבוד
וההודלה שלהם,

2. וא"ר אילעא בר יבֿרְכִיָה, אלמלא תפלתו של חבקוק, היו
כ' תלמידי חכמים מתכסמים בטלית אחת משום עוין ועוסקין
בתורה שנאמר חבקוק ג ב ה' שְׁמַעְתִּי שְׁמַעְתָּ יִרְאֵתִי ה' פִּעֲלָהּ
בְּקֶרֶב שְׁנִים [תייהו בְּקֶרֶב שְׁנִים תוֹ דִּיעַ בְּרִיָּה רַחֵם תִּזְכּוּ ר'] אומה פעולה של
דהיינו דבר מורה, שהיא צקירוצ שנים, שנים צריכין להמקרב יחד צמזמיו אחד

אבני חן למסכת סוטה

וְלֹא יִכְנָף עוֹד מִן הַיָּד וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת־מוֹרְיָךְ וְכֵן צִמְחָה כְּמִצֵּי וְלֹא יִכְנָף,

ר' אחא בר חנינא אמר אף אין הפרגוד ממיתה ננעל בפניו שנאמר ישעיה ל וְלֹא יִכְנָף עוֹד מִן הַיָּד לֹא יִמָּסֵס מִמֶּךָ כְּכֵף צִדּוֹ וּמִמִּיתָו:

[שנינו במשנתנו] רשב"ג אומר משום ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין וכו' [אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל מעם הפירות]: אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר דברים כה בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר, הי בקר אילימא בקר דלמחר מי יתן שיצא יום מי ידע מאי הוי אס יצט מן הלילה אלא דחליף מי יתן והיה זה יום הצא כזה שעבר,

ואלא עלמא אמאי קא מקיים מאחר שהקללה הולכת ממיד ורצה, אקדושה דסידרא סדר קדושה, שלא תקנה אלא שיהו כל ישראל עוסקין צמורה בכל יום דבר מועט, שאומר קריאתו ומרגומו וכן כעוסקין צמורה, וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים וצעמי הארץ, ויש כאן שמים, קדושת השם, ותלמוד התורה, מצינו הוא,

[מתרגמן קדושת ובא לציון, ופי' המור כדי שיבינו הכל. שו"ע או"ח סימן קלב סעיף א],

ואיהא שמיה רבא דאגדתא [שעמי הארץ משתתפים בה, משא"כ תלמודא. אמת ליעקב. יוסף דעת] וכן יהא שמיה רבא מצדן שעונין אחר הגדה, שהדקדק דורש צרכים, בכל שבת היו נוהגין כך, ושם היו נקצצין כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם,

שנא' איוב יב אֶרֶץ עִיפְתָּהּ [חשכה] אֶפְלֹא־צִלְמוֹת [פ' לכן יש חשכות משום] וְלֹא יִסְדְּרוּם סְדֵי פִרְשֵׁי דְמִרְיָה [ותפיע קמו' אפלה], הא יש סדרים תופיע מאופל [תצא הארץ מן האפלה. שט]:

[שנינו במשנתנו] ולא ירד טל לברכה, וניטל מעם פירות וכו': תניא ר"ש בן אלעזר אומר, טהרה שפסקה מיישראל בטלה מעם ור"ח הפירות וריחם, שמתוך שהיו טהורים ונוהגין צטהרה, אף הקצ"ה מעסה פירומיהן מרים רע ומטעם רע,

מועשר צעון פיסוק מעשרות ביטל שומן דגן פסק שומן הדגן, [פ' ולכן דוקא השומן של דגן ולא של שאר פירות] כשמו של מעשר דאיקרי חלב, כדכתיב כל חלב יזהר וגו' (צמדצר יח),

רב הונא אשכח תומרתא [תמרים] דחנינוניתא שמיה, ויש צה ריח טוב, ומין תמרים הוא לעזמן [פ' שיש להם ריח יפה ולכן הן בעלי חן, ובפרק אע"פ גרם רש"י דחנינוניתא בה"א, מל' קרב לגבי דחניא ואידהו. מהרש"א] שקלה [לקח התמרים] כרכה בסודריה,

אתא רבה בריה [של רב הונא] א"ל מורחניא ריחא דחנינוניתא, א"ל בני טהרה יש כך לפיכך מריחה לך, ולא בטל הריח מאצלך # [מושמע שחוש הריח נאבד למי שאינו מתנהג בטהרה],

יהבה ניהליה [נתן לו התאנים],

אדחכי אתא אבא בריה דרבה דר רב הונא שקלה יהבה ניהליה, א"ל רב הונא לבריה בני שמחת את לבי צטהרמך [אבל] והקהיתא את שיני שהרשיתי שאהצמך על צנך יומר מעלי, שנטלת ממני ונתת לו,

היינו דאמרי אינשי רחמי אהנה דאבא אבני, רחמי דבני אבני דהוו ליה [על בנים שיש להם, יותר ממה שעל אביהם הסבא], [וראה מאמר שלם על האי נעימות של אב המתפרנס מבניו בקובץ "הפעמון" תשרי תשעב],

רב אחא בר יעקב איטפל ביה גידלו צציתו ברב יעקב בר ברתיה, כי גדל [הנכד] א"ל [הסבא] אשקין מיא, אמר לו לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי רבי רבי גדל גדל אומי, ואע"פ כן איני צנך בר ברתך אנא ואין עלי לצדך כנן:

מתני': בפולמוס חיל [במלחמה. שט] של אספסיונים שהניא אספסיונים על ירושלים [כשצד על ירושלים בעת החורבן. יבין],

[הכוונה היא ל"מרד הגדול" שבו חרב בית המקדש השני, המלחמה נקרא על שמו של אספסיונים, משום שהוא עמד בראש הצבא הרומי כמעט כל זמן המלחמה משנת 67 עד סופה כאשר הוכתר להיות קיסר רומי. שט],

גזרו על עטרות חתנים [בירושלמי הביאו רמז לדבר מן הכתוב "נפלה עטרת ראשנו [איכה ה מז]. שט], ועל האירוס [שלא לחכות בטרםאמבע"ל דאווש מילי דשמחה. יבין] [עטרות חתנים ואירוס] מפרש צגמרה,

בפולמוס של טיטוס [שנחרב הבית על ידו, והיתה הצרה יותר גדולה, לכן גזרו ג"כ על קישוט הנשים. יבין] שהניא הורקנוס אלכסימזולוס אחיו, וצין זה לזה היו חמשים ושמים שנה כדאמר בסדר עולם,

[פ' חילקו בין חלקה הראשון וחלקה האחרון של המלחמה שבה נחרב הבית, שבשלב הראשון היה אספסיונים מפקד הצבא הרומי, ולאחר מכן היתה מפוגה מסויימת מאז נרצח נירון קיסר עד שאספסיונים עצמו נעשה קיסר, השלב האחרון של המלחמה, שבו נכבשה ירושלים וחרב הבית ולאחר מכן נכבשו שאר שרידי המבצרים היהודיים כגון מצדה, נעשה בפיקודו של טיטוס. שט, וראה שם שרוצה לפרש לפי הגירסא בפולמוס של "קטום" שהיה שר צבא של הקיסר טרייטוס],

גזרו על עטרות כלות מפרש צגמרה, ושלא ילמד אדם את בנו יוונית,

בפולמוס האחרון הוא של מורכב הצית, ושל עיטוס נמי הוי, [נראה [כרש"י] כי הכוונה היא למלחמת בר כוכבא, שהיתה המלחמה הגדולה האחרונה שהיתה בזמן המשינה, מלחמה קשה זו שנסייתהא בחורבנה

אבני חן למסכת סוטה

המסידים הולכים וכלים, והוא היה מקמייהם וסופן [ולבי מהםם שא"כ כינוי השם שלא לכבודו, והרמב"ם כתב ופירוש קמנותם של חסידים בכללם ושרשם לפי ששורש הדבר התחלתו קטן, ובירושלמי מוצאתי בנוסח המשנה שהיה תמציתן של חסידים. תו"ט],

משמט רבי יוחנן בן זכאי [מצעירי תלמידי הלל הזקן, חי בשנת 70] **בטל זיו** [גלאנין] **החכמה** זה לא ידענא מאי היא [ואנא לא ידענא אמאי לא מפרש כעין שמפרש לזיו הכהונה דלקמן. תו"ט], [שמלכד שגדול בתורה היה, ידע ג"כ שאר חכמות, שנותנין הדור זיו וקשוט לתורה בעיני כל אדם [כסוכה כח.]. יבין],

משמט ר"ג הזקן [חי בשנת 30], **בטל כבוד התורה** זמסמט מגילה (דף כא) אמר שעד שמת הוא היה צריאות, צעולס ולא היו למידין מורה אלא מעומד [זהו הוא כבוד התורה], משמט הוא ירד מולי לעולם והוצרכו ללמוד מורה מיוסד,

ומתה מהרה ופרישות,

[מת היינו שבטל החיות ממנה, אבל עדיין נשאר גשמייות הענין ודמיון למה שהיה תחלה, נפסק היינו שנפסק לגמרי, אבל עדיין יכול לחזור בקלות, בטל היינו שנתבטל לגמרי וכאילו לא היה מעולם. ע"פ היבין, לא ידענא אמאי נקט לשון משונה ולא קאמר ובטלה. תו"ט, וי"ל דבטל אין פירושה דבטל לעולם אבל "מתה" פירוש שמתה לעולם. ע"פ עיונים בדברי חז"ל ובלשונם מהרב חנוך הכהן ארנטריו ז"ל דף רמו בהערה],

משמט רבי ישמעאל בן פאבי [ובמקורות גם ר' ישמעאל בן פיאבי, כהן גדול בבית המקדש השני. שימש עשר שנים ככהן גדול. ראה יומא ט., ושם דף לה: שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה] **בטלה זיו הכהונה** שהיה חסם ועשיר, וסמיט רצים אוכלין על שולחנו [ראה פסחים נו. ועוד צווחה הערה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פיאבי תלמידו של פנחס, וישמש בכהונה גדולה],

[זהו שלא על סדר השנים] **משמט רבי** [חי בשנת 190] **בטל ענוה ויראת הטא**:

(נמ"ז) [ת"ר] ר' פנחס בן יאיר אומר, **משחרב בהמ"ק בושו חברים** [ת"ח, החברים הנאמנים יחד ביותר. יבין] **ובני חורין** מיוחסין [הצדיקים שהן בני חורין מיצדם. יבין], **וחפז ראשם** שגגה יד עזי פנים ממזרים שהם עשירים, ואלו [חברים ובני חורין] עניים, **ונדלדלו** [נחלשו ונתמעטו] **אנשי מעשה** אין חס להם [אנשים שראויין שיעשה מעשה נסים על ידן. יבין],

וגברו בעלי זרוע, ובעלי לשון, ואין דורש לשרא ואין מבקש עליהם רמזים ואין שואל,

[דורש היינו כשאדם רוצה לדעת או להשיג הוא דורש, מבקש היינו מה שנוגע לאדם אחר שהוא מבקש ממנו טובה, ומבקש שירחם עליו, ושואל הוא בדבר השהו לשואל ולנשאל, אם היה כך או כך. ע"פ היבין]

של ביתר ובהריגת בר כוכבא [שנת 135] היתה מלווה במעשי טבח נוראים עד שמשערים שנהרגו בה כמליון בני אדם, וארץ יהודה נעשה שוממה כולה במשך שנים רבות. שט],

גזרו שלא תצא הכלה באפריון [כמין אהל ממשי אדום עם שפה זהב. יבין] **בתוך העיר, ורבותינו** [ר"ל רבינו הקדוש המחבר. רמב"ם, תו"ט] **התירו שתצא הכלה באפריון** [משום צניעותא. גמ'] **בתוך העיר** שהיו מוליכין אותה מזית אציה לצית צעלה, ואפריון של מעילים, וטליתות מוחצות מוקפות לה,

[כל מאמרים אלו שמדברים על דברים שיהיו בעקבותא דמשיחא, הוא כדי שכשיבואו אלו הירידות לא יאבד תקותינו, אלא אדרבה נתחזק שהגיעו סימני הגאולה ועוד מעט ואנו נגאלים],

[נקטו כאן כפי הסדר מן המאוחר אל המוקדם, כלומר מושלי משלים נשאר עד שמת ר"מ, וקודם לכן כבר בטלו השקדנים, משמט בן עזאי, וכן הלאה. אמת ליעקב. יוסף דעת],

משמט ר"מ [מגדולי התנאים בדור הרביעי 135-170], **מבנהיג התקופה** שאחרי מרד בר כוכבא] **בטלו מושלי משלים** לתת אות אמתלם וטעם לחכמה ליכנס זה צערי צינה, כגון ממשלות שועלים דלמנ'ינן. [רע"צ] צסנהדרין (דף לה) כי הוה דרש ר"מ צפירקא הוה דרש מילתא שמעתא ומילתא אגדתא ומילתא מתלי,

משמט בן עזאי [שמעון בן עזאי, היה מן התנאים בדור השלישי 110-135], בתחילת המאה השנייה לספירה] **בטלו השקדנים** שוקדין על דלמות צית המדרש לילה ויום, כדלמנ'ינן. [רע"צ] ציצמות (דף סג:) [דלמנ' בן עזאי. רע"צ] אצל מה אעשה שנפשי חסקה צמורה,

משמט בן זומא [שמעון בן זומא, היה תנא בדור השלישי 110-135], בתחילת המאה השנייה לספירה] **בטלו הדרשנים** שהיה צקי צטעמי המקראות, כדלמנ' לא זכיתי שתלמנ' יצאת מנרים צלילות, עד שדרשה בן זומא (צרכות דף יב),

משמט ר"ע [היה תנא בדור השלישי 110-135] **בטל כבוד התורה** שהיה נותן לבו לדרכו כל קוץ וקוץ של כל אות, וכ"ש מיצות ימירות ואומיות ימירות, כגון צת וצת אני דורש [צסנהדרין דף נא] וזהו כבוד מורה גדול, שאין זה דבר לצטלה,

משמט ר' חנינא בן דוסא [תנא בדור הראשון 40-80], מתלמידי ר' יוחנן בן זכאי. חי בשנת 70] **בטלו אנשי מעשה** צטוט צתציצות ועושה מעשים מופלאים, כדלמנ' צתענית (דף כה) נמטי כשוירן [יתארכו הקורות, ויגיעו לשני הכתלים], ילמנ' למומן וידלוק, ולעזים להציא זאצים צקרניהם,

משמט ר' יוסי קמנתא # [צריך בירור מי הוא] **פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קמנתא** שהיה קמנתא של חסידים שהיו

אבני חן למסכת סוטה

נרבות] ולא יחוננו [ולא ירחמו עליהם האנשים],

10. וחכמות סופרים תסרח [מלשון וסרח העודף ור"ל שלעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה, אבל הסופרים והחכמים ההמה יאריכו נאום ולא ינעם לאזני שומעם. עין יוסף],

11. ויראי חטא ימאסו,

12. והאמת תהא נעדרת,

13. נערים פני זקנים ילבינו,

14. זקנים יעמדו מפני קטנים,

15. [ואף חיי המשפחה יחרסו. שם, עד ש] בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה,

[מיכה ז ו יִרְבֵּן מִנְבֵּל אֵב בֵּת קָמָה בְּאֵמָה פֶּלָה בְּחֻמָּתָהּ אִיבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ],
[מדבר באביו דברי נבלה וגנות. מר, הבן היה לו לנשא האב ולכבדו, ובדור הזה הוא משפילו ומבוזהו וכו' וכל זה הפך הנכונה והמנהג. רד"ק],
[עד שגם צאצאי בטן יקומו על הוריהם, שזה מורה על תכלית הנבוכה והשחתת העם, עד שיופסק כל קשר אהבה ואחורה, וכ"ש שלא ימצא שלום המדיני ביניהם. מלבי"ם מיכה ז ו],

16. אויבי איש אנשי ביתו,

17. פני הדור כפני הכלב [אמרו הטבעיים שמקלסתר פניו של אדם ניכר טבעו, יש פניו כשור בסכלותו, ויש כחתול בחנפותו, ויש ככלב בחציפותו. יבין, [ובוהר איתא שמנהיגי הדור יהיו מערב רב כי ג' סימנים יש באומה זו. עין יעקב, פ' ג' סימנים הם ביישנים רחמנים גומלי חסדים],
[רש"י בראשית מא נו, על כל פני הארץ. מי הם פני הארץ, אלו העשירים, ר"ל שהעשירים שבדור יהיו כילים וקמצנים בממונם ואכזרים מליתן כלום לעניים כמו הכלב שהוא כילי ואכזר מליתן לחבירו כלום. עין יוסף],

18. הבן אינו מתבייש מאביו,

ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים:

[נמי:] אמר רב לא שנו [שאסרו העשרות] אלא של מלח וגפרית ענין עטרה עושין מאנן של מלח, שהוא ללול כאנן הצדולה וקורין שלימי"ה, ולוצעין אותה כמין צורין בגפרית, כשם שעושין כלי זהב וכסף וקורין גאול"ה, אבל של הדם ושל וורד [roses] מותר,

ושמואל אומר אף של הדם ושל וורד אסור, של קנים ושל חילת לישק"ה כמין גומא הגדל צמים [פ' מין קנים reeds] מותר,

ולוי אמר אף של קנים ושל חילת אסור, וכן תני לוי

על מי לנו להשען על אבינו שבשמים # [שמעתי מפרשים, שגם זה מהצרות, שכל אחד יתרעם, ולא יעשו דבר לחקן],

רבי אליעזר הגדול [בן הורקנוס, תלמידו של ריב"ז. תוי"ט] אומר מיום שחרב בית המקדש [אמר שכל אחד נפחת ממדרגתו ממעלה למטה עד שעמי הארץ הולכים ודלים. מהרש"א] שרו הממילא חכימא הסכמים [מלמדים הגדולים. יבין] למהוי כספריא מלמדי מינוקות שהם קטנים מן הסכמים, וספריא כחזוניה [משמשי הציבור], וחזוניה כעמא דארעא כעמי הארץ [כעממים צגוים. תוי"ט מעתיק דברי רש"י, וכתוב על הגליון שנעלם ממנו ביאור מלים אלו], ועמא דארעא

דף מ"ט ע"ב

אזלא ודלדלה [אזלא וגוללה] הולכים ודלים ומתנוולים ואין שואל ואין מבקש, על מי יש להשען על אבינו שבשמים,

בעקבות משיחא צסוף הגלות לפני ציאת משיח,

1. חוצפא יסגא [ה"גדול" יקרא מי שהוא מחוצף יותר. הג' ר' אלחנן וסרמן זצ"ל. יוסף דעת],

2. ויוקר יאמיר [יגדל],

3. [ואע"פ ש] הגפן תתן פריה, והיין ביוקר שהכל עוסקין צמשמאות [השותים ממיררות נפש. יבין],

4. ומלכות תהפך למינות [ישתנו יד לאפיקורסת. יבין],

5. ואין תוכחת [תוכחה] אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים צמשמאות וכשמוכיחין אומר לו אמה כמוני [כיון שהוצפא יסגי וכתוב אל תוכח לך, וכן בית הועד יהיה לזנות מה"מ, כי כל מי שיש בו עוות פנים נכשל בעבירה כדכתיב ומצא אשה זונה היה לך. עין יעקב],

6. בית וועד של חכמים יהיה לזנות יהיו לזית זנות, שכלו החכמים ואין לומד מורה, והא' חרב מאין איש, וצעלי זימה מתגודדים שם, מפני שמון לעיר היו צמי מדרשות שלהם,

7. והגליל [ארץ עשרת השבטים. לחם שמים] יחרב [בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם. עירובין גג.],

8. והגבלן [המקום נזכר בספר יהושע יג ה והארץ הגבלי, ובתהלים פג ח גבל ועמון ועמלק, ותרנגום דהר שעיר הוא טורא דגבלא. מהרש"א], יש מפרשים הגבלן הוא הגולן. יוסף דעת [ישום [יהיה שמם],

9. ואנשי (הגבול) [הגליל. ד"ס] יסובבו מעיר לעיר [לחקן]

אבני חן למסכת סוטה

במתניתיה, אף של קנים ושל חילת אסור:

[שנינו במשנתנו] ועל האירוס: מאי אירוס? א"ר אלעזר טבלא [bell] דחד פומא זוג של עינבל אחד, שמקשקשין בו לשיר צבית המשתמחת,

רבה בר רב הונא עבד ליה לבריה טנבורא [tambourine, small drumhead with jingling disks fitted into the rim] כך קורין אותו בלשון לנו טנבור, והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין נפה, וקושרין בדפנותיו חוטין של צרול, ושומטין על פיו עור כשהוא לח ומוחת, והוא מתייבש שם מאליו וכשמכין עליו צמקל דק, הוא מוציא קול לול, ויש אומנין שידעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר, עד שנשמע כמין שיר,

אתא אבוב תבריה [בא רב הונא אביו ושברו], אמר ליה מיחלף במטבלא דחד פומא זוג של עינבל שעושים צבית משתמחת דומה לו צוקל, ואמי למענד ההוא דגזור עליה, [ואם אתה רוצה לעשות לו כלי שיר] זיל עבד ליה אפומא דחצבא [על פי הלוג, שהוא יותר קטן], או אפומא דקפיזא כלי מחזיק ג' לוגין:

[שנינו במשנתנו] בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות וכו': מאי עטרות כלות? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עיר של זהב עטרה של זהב, ועיר של זהב מנזירת עליה,

תניא נמי הכי, איזהו עטרות כלות עיר של זהב [ראה נדרים ג. א] הואי לי רמינא לך ירושלים דדחבא ופ' הר"ן תכשיט של זהב שירושלים מנזיר זה והכי עבד לה כדאיתא בפרק צמא אשה [שבת נט.], [זה אסור], אבל עושה אותה כיפה כמו כובע של מילת של צמר לכן שקורין פילטר"ה,

תנא אף על חופת חתנים גזרו, מאי חופת חתנים? זהורית [בגדים צבועים בצבע אדום וזהורית. שם] המוזהבות [ומקושטים בזהב. שם] טלית כצבעה שני, וכו' קצותין טסי זהב, עד שמעמידין אותה כמין כיפה,

תניא נמי הכי, אלו הן חופת חתנים, זהורית המוזהבות, אבל עושה פפירית [קנה הגומא שעושים ממנה נייר paper. שם] הוא פריפיר [כמין כיפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין [round wooden frame], ומולין זה לניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין ותולה בה כל מה שירצה:

[שנינו במשנתנו] ושללא ילמד את בנו יוונית [חכמת יוונית] לשון חכמה שמדברים בו בני פלטיין, ואין שאר העם מכירין בו: ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי [חשמונאי הוא לשון גדלות וחשיבות, בדכתיב בתהלים סח לב "איתיו חשמונים בני מצרים"] זה על זה שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס ואריסטובולוס,

[תימה בדמתני] קתני בדפולמוס של טיטוס גזרו על חכמת יוונית וזה היה סמוך לחורבן הבית כי טיטוס החרב הבית כדאיתא בפ' הניזקין, והך עובדא דמלכי בית חשמונאי קדים טובא לחורבן הבית כדאיתא בפ' ק"ד דע"ז דמלכות הורדוס מאה ושלש בפני הבית? וראה תוס' הרא"ש,

היה הורקנוס מבחין צר על ירושלים והציא עמו חייל רומיים ואריסטובולוס מבפנים, בכל יום ויום היו משלשלין דיגרים בקופה מתרומת הלשכה [לתמידים. רע"ז] ומעלין להן [כבשים לעשות מהם] תמידים,

היה שם זקן אחד מצפנים שהיה מכיר בחכמת יוונית [והיה רוצה לעזור להם], לעז להם לאותן שצמחין בחכמת יוונית, אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם,

למחר שלשלו להם דיגרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו [בחומה. ד"ם] גזרעוזה א"י ארבע מאות פרסה מַסְמַת המלך [הקב"ה] שצברה על חילול שמו,

אותה שעה אמרו [חכמים] ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית,

ועל אותה שנה שנינו שאותה שנה החרבו החיילות את הזרעים שסביבות מדינת ירושלים, מעשה ובא עומר מגנות צריפים והולך להציא אותה שנה את העומר, מגנות צריפים, ובשאר השנים מנזות העומר להציא מן הקרוב לירושלים כדכתיב [ויקרא כג] כרמל תקריבו, שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו, וכשהוא צא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כר השכלת מלא מן הגרעין, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר,

איני והאמר רבי, בא"י לשון סורסי למה קרוב הוא ללשון ארמי, ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי, ואומות העולם קורין אותו לינג"א [lingo] שוריי"א, אלא אי לשון הקודש אי לשון יוונית שהיו קרובין לארץ יון, ולשון יון יפה מזה [מלשון סורסי] והיה לו לספר בו,

ואמר רב יוסף, בבבל לשון ארמי למה, אלא או לשון הקודש, או לשון פרסי?

[ומתירין] לשון יוונית לחוד, וחכמת יוונית לחוד,

וחכמת יוונית מי אסירא, והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג, מאי דכתיב "מאי דכתיב" לא גרס אלף ר"ש קרא מקרא זה על עצמו, ואמר שעליו לעולל את עינו צבתי, יותר מן הכל, איכה ג עיני עוללה מנוולת את [עניי] [עניי] לנפשי על נפשי, מפני קורוטי מכל בנות עירי,

אלף ילדים [אנשים צעירים. שם], היו בבית אבא [בבית הנשיאים. שם], חמש מאות למדו תורה, וחמש מאות למדו חכמת יוונית, ולא נשתייר מהן [לאחר מלחמת בר כוכבא. שם] אלא אני כאן, וכן אחי אבא, בעסיא?

[ומתירין] שאני של בית ר"ג דקרובין למלכות הוה, דתניא מספר קומי שערו שלפניו, ומניח בלורית מאחוריו הרי זה מדרכי

אבני חן למסכת סוטה

האמור שכן מניחין כלורית לשם עבודת כוכבים,

משמת בן עזאי בטלו השקדנין,

משמת בן זומא בטלו הדרשנין,

משמת רשב"ג עלה גובאי [ארבה] ורבו צרות,

משמת רבי הוכפלו צרות:

[שנינו במשנתנו] משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא: אמר ליה

רב יוסף לתנא [לשונה המשניות], לא תיתני ענוה דאיכא אנא

שאיני ענוותן,

[פי' רש"י בא לומר שלא תפרש ש"אנא" הוא שם חכם. תצ' , ולא אמרו זאת

בדרך התפארות, כי אם בדרך אמת, שמצא כל אחד בנפשו שיש בו המדה הזאת.

עץ יוסף],

אמר ליה רב נחמן לתנא, לא תיתני יראת חטא דאיכא

אנא:

[ול' נראה דבוודאי אין הפירוש בטלה ענוה ויראת חטא לגמרי, רק הפירוש הוא,

מרוב עולם, לאפוקי יחידים שבדור, שמקודם היה מושל ענוה ויראה על כל

העולם, וזה בטלה, ולהכי אדרבה רב יוסף ורב נחמן שהיו שפלים בעיניהם אמרו

מדאיכא אנא על כרחך נמצא בן רוב העולם, ולהכי אתי שפיר דבוודאי דברי

התנא אמת ד"בטלה", רק הם לענוותם אמרו כן. עלים לתרופה בשם השפת

אמת],

סיימתי המסכת ברכים תמוז תשס"ח בעזרת שמו יתברך,

אבטולוס [משמעות השם הוא "אביר לב". שט] בן ראובן, התירו [לו.

ד"ם] לספר קומי [מפני. ד"ם] שהוא קרוב למלכות, של בית

רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית, מפני שקרובין

למלכות:

[שנינו במשנתנו] בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה

באפריין וכו': מ"ט משום צניעותא:

[שנינו במשנתנו] משמת רבן יוחנן בטלה החכמה:

ת"ר,

משמת רבי אליעזר נגזו ס"ת שהיה צעל הלכות מפי [ה. רע"י] שמועה

הרבה, וסדורות בפיו כאלו כתוב בספר, כדאמרין [בסנהדרין (דף סח.)] הרבה

תורה למדתי מרבותי, ולא עוד אלא שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות

קישואין, ושלש מאות בזהרת עזה [בבהרת עזה - צהלכות מלאות נגעים. בנטיעת

קישואים - הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נמנע כל השדה קשואים. רש"י סנהדרין

סח.],

משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה שהיה זהיר בדרשות, וצקי

צהלכות, וצחשונות האפיקורסים, ולהצין ברמזיהם,

[שהיה זהיר במדרשות, וצקי צעל המלכות, וצחשונות המניין ולהצין ברמזיהם.

רע"י],

כדאמרין [ב"ק דחגיגה (דף ה) כי נח נפשיה אמרו ליה רבנן מאי מהוי עלן

ממיניס, אמר להן אצדה עצה מצני ישראל, נקרה חכמה של (עוצדי כוכבים)

[מניין. רע"י],

משמת ר"ע בטלו זרועי תורה עומק סגרא, ולסמוך טעמי תורה שצעל

פה על מדרשי המקראות, ולאומיות הימרים, ולשונות המשמנים במקרא [מלשון

בעלי זרוע כלומר שהיה מוחזיק בלימוד התורה שהעמיד תלמידים הרבה. עיון

יעקב] ונסתתמו מעיינות החכמה [ראה מש"כ לעיל ע"א על ומתה

מתרה ופרישות, וגם כאן יש שני לשונות בטלו ונסתתמו],

משמת רבי אלעזר בן עזריה (עשיר הוא) [הוא עשיר. רע"י] כדאמרין

(שבת נד:) תריסר אלפי עגלי, הוה מעשר מעדריה כל שתא [ושמא. רע"י] בטלו

עמדות חכמה, משלי יד כד ש' עמדת חכמים [הכבוד שנותנים המון

עם לחכמים, זה בשביל] ע'ש' [שחכם שהוא גם עשיר, מכבדין אותו המון,

וראה עיון יעקב],

משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה,

משמת אבא יוסי בן קמונתא בטלו חסידים, ולמה נקרא

שמו אבא יוסי בן קמונתא [מלשון קמן] שהיה מקטני חסידים,

מהנ"ל: המביא גט [לארץ ישראל] ממדינת הים [משום דהים גבול ארץ ישראל במערב, קרי גם לשאר הרוחות מדינת הים. ע"פ היבין] כל חו"ל [קרי ליה] [מקרי. ד"ס] מדינת הים, צר מצבל כדאמר לקמן (דף ו).
[תיקנו חכמים ש] צריך השליט המצילו שיאמר לומר כו' בפני נכתב ובפני נחתם וטעמא מפרש בגמ' [דפליגי רבה ורבא בטעם הדבר], ושליט זה הצעל עשאו שליט להולכה,
2. רבן גמליאל אומר, אף המביא מן הרקם ומן החגר מרגום של צין קדש וצין צרד מתרגמינן, צין רקס לחגר (צראשית טז יד), [בשכרחה הגר משרה, והמלאך דיבר אליה על באר לחי ראי],
3. ר' אליעזר אומר אפילו מכפר לודים שהיא ממונה לארץ ללוד שהיא סמוכה לה, והיא מארץ ישראל, ובגמ' מפרש פלוגתיהו,

אבני חן למסכת סוטה

ו 38 [48]	דתנן רבי אומר זכות תולה במים המרים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת, לסוף שהיא מתה באותה מיתה
ז 49 [52]	וכהן אוחז בבגדיה, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה,
ח 39 [43]	וכי תימא אתי לאיגרווי באחרנייתא, האמר רבא גמירי דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות,
ט 2 [53]	היא כחלה לו עיניה, לפיכך עיניה בולטות, ניכרין דברי אמת,
י 1 [54]	הוחל שבועתו של אבילמלך דכתיב אם תשקר לי ולניני ולנכדי שאחותו פדגרא [מחלת הרגלים]
יא 9 [53]	כל השורף תבואתו של חברו אינו מניח בן ליורשו
יב 48 [52]	א"ר אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל
יג 12 [56]	בתחלה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד, ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד,
יד 42 [47]	היה מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית, ונותנה על ידיה כדי ליגעה
טו 28 [44]	תניא אמר ר"ש בדין הוא שתהא מנחת חוטא טעונה שמן ולבונה שלא יהא חוטא נשכר, ומפני מה אינה טעונה שלא יהא קרבנו מהודר
טז 20 [35]	שייר מצורע, דתניא והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו כלל, את ראשו ואת זקנו ואת גבות עינו פרט, ואת כל שערו יגלח חזר וכלל
יז 28 [47]	דריש ר"ע איש ואשה זכו שכינה ביניהן לא זכו אש אוכלתן,
יח 8 [32]	או דילמא בעינן נמי מחיקה לשמה
יט 12 [37]	היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית
כ 26 [52]	כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות

4. וחכ"א בגמרא מפרש מאי מוספי אחנא קמא דרישא אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, אלא המביא ממדינת הים, והמוליך מארץ ישראל למדינת הים, והמביא ממדינת למדינה במדינת הים, צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם,
5. רשב"ג אומר [בחז"ל צריך שיאמר] אפילו מהגמוניא [district] להגמוניא בגמרא מפרש, עיר אחת שהיו בה שני הגמונים [generals], ומקפידין זה על זה שלא יהיו בני הגמוניא זו נכנסים לחצרמה,
6. ר' יהודה אומר מרקם למזרח מרקם עד סוף העולם למזרחו הוי מדינת הים ורקם ענמה נדונית כמזרח העולם ולא כא"י, והמביא מרקם צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, וכן כולם, רקס למזרחו של ארץ ישראל ומוצה לה, מאשקלון לדרום ואשקלון לדרום [ואע"ג ראשקלון הוא מארץ ישראל, לא כבשוה עולי בבל. תוס']. [ראה מהר"ץ חיות], מעכו לצפון ועכו כצפון, אבל מערב של ארץ ישראל אין צריך גבול, שהם הגדול גבולה כדמתיב (במדבר לד) וגבול ים והיה לים הגדול וגו',
7. ר"מ אומר [חולק על ר' יהודה] עכו בארץ ישראל לגיטין [ראה תוס' שהגם שעכו נכבש על ידי עולי בבל אבל רק חציה, והמשנה עוסקת בחציה שבחזין לארץ, וראה שם דברי הר"י],
המביא גט בארץ ישראל, אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, ואם יש עליו עוררים שהצטל מערער שהוא מזויף יתקיים בחותמו ואם יעידו העדים על חתימת ידיהם, או עדים אחרים יכירו חתימתם, כשר ואם אין עליו עוררים, מסתמא כשר, דהא בקיאים לשמה ועדים מזויין תמיד לקיימו, כדאמרין בגמ' בתי דינין קצועין;

ב 3 [37]	המקנא לאשתו, רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים ומשקה על פי עד אחד, או ע"פ עצמו
ג 6 [54]	תניא היה ר' מאיר אומר אדם עובר עבירה בסתר הקב"ה מכריז עליו בגלוי
ד 1 [40]	וכמה שיעור סתירה? כדי טומאה
ה 3 [46]	אזהרה לגסי הרוח מנין ?

אבני חן למסכת סוטה

לה ⁶ [56]	כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו
לו ² [36]	בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום עברו ישראל את הירדן וכו' ע"ב: ורועה זונות יאבד הון שם טוב שסוף יקר מכל סוף.
לז ⁴ [39]	לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזן לגברוה
לח ³ [50]	במדינה כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהן, ובמקדש על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ
לט ⁹ [23]	כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו, שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה'
מ ⁴³ [53]	בזמן ששלח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים? אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך, ומאי נפקא לך מינה? מיני ומניה יתקלם עילאה,
מא ³⁵ [44]	וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עינו דמעות, אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה
מב ¹⁴ [48]	ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצים וכת חנפים וכת שקרנים וכת מספרי לשון הרע,
מג ¹⁰ [48]	מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים, לא מיוסף שפיטפט ביצרו,
מד ⁵⁰ [54]	רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב, זהו המתירא מן העבירות שבידו,
מה ¹⁷ [55]	מצאן זקן ממרא אבי פגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה, ת"ל וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום גורם,
מו ¹⁰ [54]	דאמר קרא אשר אין "בה" מום, בה מום פוסל, ואין מום פוסל בעגלה,
מז ³¹ [44]	אמר רבי יוחנן שהלך להחזירו לגחזי בתשובה ולא חזר, אמר לו חזור בדך אמר לו כך מקובלני ממך, כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה
מח ³⁸ [54]	העיד ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות,

כא ⁴⁴ [44]	הלל ושבנא אחי הוו הלל עסק בתורה, שבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב ווליפלוג, יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו'.
כב ² [45]	אתמר קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים ר' אלעזר אומר הרי זה עם הארץ ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור
כג ²¹ [36]	האיש נמכר בגניבתו ואין האשה נמכרת בגניבתה
כד ³ [37]	ואלו לא שותות ולא נוטלות כתובה, האומרת טמאה אני, ושבאו לה עדים שהיא טמאה, והאומרת איני שותה,
כה ⁵² [52]	בית שמאי סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי
כו ⁶ [45]	שהיה רבי מאיר אומר לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית, וחכמים אומרים יוציא וכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס,
כז ³ [33]	ור' יוחנן אמר ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה שזו עומדת בחזקת כשרות וזו אינה עומדת בחזקת כשרות,
כח ¹⁹ [49]	הלכך לר' עקיבא שיתא קראי כתיבי חד לצואה דידה וחד לצואה דידה, חד לעשייה דידה וחד לעשייה דידה, חד לידיעה דידה וחד לידיעה דידה,
כט ¹⁶ [44]	ואי מסוטה הוה אמינא עד דאיכא דעת נוגע ומגיע צריכא,
ל ¹⁰ [29]	כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים מטמא את הקודש ופוסל את התרומה ומותר בחולין ובמעשר,
לא ³¹ [46]	פרק ו' מי שקינא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה
לב ¹⁰ [35]	פרק ז' אלו נאמרין בכל לשון, פרשת סוטה, ווידי מעשר, קרית שמע, ותפלה, וברכת המזון, ושבעת העדות, ושבעת הפיקדון,
לג ²⁴ [37]	דאמר מר בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון,
לד ³⁹ [46]	וגמירי דטעונא דמדלי איניש לכתפיה תילתא דטעוניה הוי

אבני חן למסכת סוטה

משמת רבי בטל ענוה ויראת חטא,	מט [61] 58

אבני חן למסכת גיטין

גיטין הוא המסכתא ה' 29 בש"ס,

דיני גיטין הם באבן העזר סימן קיט - קנר,

באינטרנט יש <http://jnul.huji.ac.il/dl/talmud/bavly/selectbavly.asp>
ארבעה כתבי יד על מסכת גיטין:

1. כתב יד מינכן, גמרא,
2. כתב יד וטיקן # 127, גמרא עד דף יז. והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה, ופרש"י עד דף יד: ד"ה הא והא כבריא.
3. כתב יד וטיקן # 130, גמרא על כל המסכת, ובסוף יש סימנים על פרקי המסכת: (א) לו מסורת פיקרהא, המביא והמביא כל הגט והשולח נזיקין האן[מר] מי שאחוז הוורק והמגרש,
4. כתב יד וטיקן # 140, גמ' ופרש"י על כל המסכת, [בכתב יד זה בא פרק האומר אחר פרק המגרש, אבל בדפוס פרק האומר הוא פרק ששי, ופרק המגרש הוא פרק תשיעי שהוא סוף המסכת],

על מסכת גיטין יש המון ספרים, ואפרט חלק מהם: אוצר מפרשי התלמוד ד' חלקים, בארות המים, גרש ירחים, דקדוקי סופרים, הערות מהרב אלישיב שליט"א, חרושי הרי"ם, חרושי הר"ן, חת"ם סופר, טיב גיטין, יוסף דעת [עד דף מח], מאירי, מרומי שדה, נחלת משה, פני יהושע, קיקיון דיונה, ראש משביר, ריטב"א, רשב"א, שיטה מקובצת [בלוי], תפארת יעקב, ועוד הרבה,

[בהקדמת הרמב"ם למשניות הקשה ואילו נצרך על כל פנים לסדרו היה כותבו] [למסכת קידושין] קודם גיטין, כדי שיבא על הסדר בראשונה קדושין ואחריה גיטין ויהיה סדרם נכון? ותהיה התשובה שסדרם נעשה כך מפני שהיה רצונו לילך על דרך הכתוב שהקדים גירושין קודם נשואין והוא מה שאמר הקב"ה [דברים כד] וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר וכו'.

ובהנחות יעב"ץ שם הקשה הרי ליקוחין קודמין בעצם כמ"ש כי יקח וגו' וכו'? אבל י"ל דבר הגון כי רמזו אע"פ שכבר קיים מצות נשואין פעם לא יפטר ממנה, ואם גרש צריך לחזור ולקחת אשה ולא ישב במל מפ"ו, ועוד נבחר זה הסדר כדי שלא לסיים בדבר פורענות אך טוב הוא בנין עולם הקמן לשבת יצרה, וכמו שדרך התנא לסיים בדבר טוב בכל מקום],

יש 9 פעמים תיקון במסכת גיטין, וציינתי אותם.

זה סימן על מה שפירשתי מעצמי.

במיוחד במסכת זו, יש שינויים הרבה בין נוסח הגמ' בדפוס, ודיבורי המתחילין של רש"י, שרש"י היה לו הרבה שינויים בנוסח הגמרא.

פרק ראשון המביא גט

א פיריקח איש אשה ובעלה ויהיה אמ"ל א תמצאיהן בעיניו פירמץא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות [גמ פסורין. תרגום] ונתן בידה ושלחה מביתו: ב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר: ג ושנאה האיש האחרו וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרו וְאִשְׁרֵי־לָקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: ד ל' אִיּוֹבֵל בְּעֵלָה הָרָאשׁוֹ וְאִשְׁרֵי־שִׁלְחָה לְשׁוֹב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמִינָהּ בִּיתָן עָבָה הוּא לִפְנֵי ה' וְלֹא תִחַטֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי גִתְּךָ נָחֳלָה:

[ספר החינוך מצוה תקע"ט. שנמצונו כשנרצה לגרש נשותינו לגרש אותן בכתב ועל זה הכתב יאמר הכתוב ספר כריתות והוא שיקראו אותו רז"ל "גמ" וכמו כן המתרגם תרגם ספר גמ, ועל זה נאמר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו,

משרשי המצוה לפי שהאשה נבראת לעזר לאדם והיא לו כאחד מכלי חמדתו, וכענין שאמרו ז"ל אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, ואחר שכן, היה מרצונו ב"ה שכל זמן שיקין נפשו בכלי הזה שיוציאנה מביתו, וזמן הטעם הזה יש מרביתו שיאמרו בגמ' גיטין שאפילו הקדיחה תבשילו יכול לגרשה, כלומר מפני דבר קטן, אחר שאינה לו אלא ככלי יקר שבבית, ומהם שיאמרו כי מהיות הכלי הזה בצלמו בדמותו וחננה האל לצרכו ולכבודו בעינים לראות ואונים לשמוע ונפש שכלית אין ראוי להוציאה ולשלחה מעליו כי אם בטענה גדולה וכענין שאמר הכתוב כי מצא בה ערות דבר,

אבל מ"מ דברי הכל שכשמצא בה דבר גדול שראוי לגרשה מן הטעם שזכרתי שהיא לא נבראת אלא בשבילו, ואחר שהיא לו מורת רוח ונפשו קצה בה אין הכרח עליו להיות איתה,

עכ"פ לא כאשר יעשו קצת מן האומות, שירתו ברית עם האשה ברית חזקה עד שאול תחתית, ומתיירא על הפירוד [מנהג הנוצרים], ואם [פ' גם אם] תעשה לעיניו הוימה ותחריב כל אשר בבית, ותבעיר באש כל אשר לו מגדיש ועד קמה ועד כרם וזית,

ואמנם צויתנו התורה בשלחנו אותה, לבלתי שלחה בריבור לבד [כנהוג בדת "סוני" איסלאם, שהבעל אומר לאשתו ג' פעמים "אני מגרש אותך"]

["talaq, talaq, talaq"] והיא מגורשת], פן יהיה לנו זה לאבן נגף ולצור מכשול, להיות זימה בתוך עמנו שתטעון המזנה על בעלה כי הוא גירשה ממנו, גם יהיה מעשה הגירושין מצוי הרבה,

אכן עתה שנתחייבנו לכתוב הדברים בספר והעד עדים, צריכה להראות השטר כל המוענת גירושין, ועוד תועלת בדבר כי בתוך כך תנוח חמת האיש לפעמים וינחם מלגרש אותה וגדול השלום],

דף ב' ע"א

[ומתחיל בדבר טוב, שהגם שעל גט אמרינן שגם המזבח מוריד עליו דמעות, אבל אם האשה יושבת גלמוד בארץ ישראל, ובעלה ממדינת הים שולח לה גט בשליחות, זה ודאי אופן שיש שמחה בגט],

אבני חן למסכת גיטין

עוד טעם משום שהאיש כשנשא אשה מתחייב א"ע ליתן לאשתו שלשה דברים שאר כסות ועונה, והאשה מתחייבת את עצמה לבעל שתעשה תשע מלאכות השנוין במס' כתובות, טוהנת, ואופה, ומבשלת, ומניקה את בנה, ומצעת לו המטה, ועושה בצמר, ומוזנת לו הכוס, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו, וע"כ כשיגרש אותה מפטר היא משלשה דברים והיא נפטרת מ' מלאכות. ספר מטעמים החדש],

[תוס'] ממדינת היס. הא דלא נקט המציא גט מחוץ לארץ, כדקמינ בגמ' [לקמן דף ז:]: המציא גט בספינה כמציא צחולה לארץ? משום דצחולה לארץ הוה משמע כל חולה לארץ אפילו רקס ומגר, להכי נקט ממדינת היס דמשמע רחוק כמו [יצמות דף פז:]: האשה שהלך צעלה למדינת היס, וכמו [שצעות דף מא:]: פרעמך צפני פלוגי ופלוגי והלכו למדינת היס, לאפוקי רקס ומגר דפלוגי צהו רבן גמליאל:

[כתב הפג"י שלבן כתב רש"י "כל חוץ לארץ קרי ליה מדינת היס" לאפוקי ממה שכתבו התוס' דמדינת היס היינו דוקא מדינות הרחוקים לכך כתב רש"י דכל חו"ל אפילו הקרובים לארץ ישראל נמי קרי מדינת היס],

[ראה אבה"ע סימן קמ"ב סעיף א' שכתב הרמ"א בשם תוס' ריש גיטין [ו]. בסוף העמוד], ובזמן הזה המביא גט אפי' מבית לבית בעיר אחת, צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, וז"ל התוס' שם מכאן פוסק רבנו תם דהשתא בזמן הזה צריך לומר בכל מקום בפני נכתב אפי' דקיימא לן כרבא וכו'. עכ"ל, אבל ראה בפתחי תשובה שם ס"ק ד' שזה דעת ר"ת הרשב"א והסמ"ג, אבל הרי"ף וכן הרמב"ם נראה שחולקין על דין זה. עיי"ש],

2. רבן גמליאל אומר, אף המביא מן הרקם ומן החגר מרגום של צין קדש וצין צרד מתרגמין, צין רקס לחגר [צראשית טז יד], [כשברחה הגר משרה, והמלאך דיבר אליה על באר לחי ראי], [ראה לקמן ד. במה פליגי ת"ק ור"ג ור"א, ואם רקס וחגר הם סמוכות לארץ ישראל, או מובלעות בארץ ישראל],

3. ר' אליעזר אומר אפילו מכפר לודים שהיא ממונה לארץ ללוד שהיא סמוכה לה, והיא מארץ ישראל, ובגמ' מפרש פלוגמיהו,

[תוס'] מכפר לודים ללוד. אומר ר"י שהזכיר לוד לאשמועינן, אע"פ שהיתה נקראת כפר לודים על שם בני לודים שהיו מציים צה תמיד [ולוד הוא מא"י], אפילו הכי ז"ל צפני נכתב וצפני נחתם ולא חשיב כלוד ענמה, ורבינו מאיר פירש דרבי אליעזר הזכיר שם עירו כדלמרינן [סנהדרין דף לז:]: אחר ר' אליעזר ללוד, ואין נראה לר"י דכ"ש שלא היה צריך להזכיר, כי היכי דלא נקט תנא קמא ממדינת היס לארץ ישראל דפשיטא היא דלארץ ישראל קאי],

4. והכ"א בגמרא מפרש מאי מוספי אתנא קמא דרישא אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, אלא המביא ממדינת היס,

והמוליך מארץ ישראל למדינת היס, והמביא ממדינה למדינה

מהני': המביא גט [לארץ ישראל] **ממדינת היס** [משום שהים גבול ארץ ישראל במערב, קרי גם לשאר הרוחות מדינת היס. ע"פ היבין] כל מו"ל (קרי ליה) [מקרי. ד"ס] מדינת היס, צר מצנל כדלמך לקמן (דף ו), [כתב הרמב"א וכי תימא תנא אהיכא קאי דקתני המביא ? וי"ל דאפרק קמא דקידושין קאי, דקתני התם וקונה את עצמה בגט, ובדין הוא דליתני הלכות גט ברישא, אלא משום דהיא תקנתא חביבא ליה ואקדמה. אמ"ה],

[תיקנו חכמים ש] **צריך השליח המציאו שיאמר** לומר כו' **בפני נכתב ובפני נחתם** וטעמא מפרש בגמ' [דפליגי רבה ורבא בטעם הדבר], ושליח זה הצעל עשאו שליח להולכה [שאם עשאה האשה שליח לקבלה, היא מתגרשת מיד כאן במקום הבעל, ושוב אין צריך כלום. ע"פ מהר"ם ש"ף ועוד],

[הטעם, שאו נתקיים הגט על פיו, אף על גב דבעלמא קי"ל קיום צריך ב' עדים, כאן משום תקנות עגונות הקילו חז"ל, הואיל וקיום שטרות דרבנן הוא, דקי"ל עדים התתומים כמה שנחקרו עדותן בב"ד דמי כמ"ש בש"ס, או מי שאמר בפני נכתב ובפני נחתם אפי' אם אתא הבעל ומערער לא משינחין בו. בית שמואל סימן קמ"ב ס"ק ב'.],

[במקום שצריך לומר בפ"ג ובפ"ג נאמן השליח גם שהבעל שלחו, אבל בא"י שאינו צריך לומר, יש אומרים שאין שליח אחד נאמן לומר שהבעל שלחו, ראה אבה"ע ס' קמב סעיף ג' ובבית שמואל ס"ק ז],

[וראה סימן קכ"ו סעיף א' כותבין הגט בכל כתב ובכל לשון וכו', ונהגו לכתבו בלשון ארמית ובכתב אשורי עיי"ש עוד],

[תוס'] המביא גט. אע"ג דלשאר שטרות פעמים נמי קרי גט, כדמתן דהשולח [לקמן דף לז:]: אין עדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם, ואיירי בכל שטרות, וצפוקי התקנל [ברפום שלנו נקרא פרק זה "האומר"] [לקמן דף סד]. נמי תניא וכן לגיטין, ומפרש המס גיטין ממוין, מ"מ לא הולך לפרש כאן [המביא] "גט אשה" משום דכרוב מקומות היכא דקתני גט סתם, איירי בגט אשה,

ומה שנהגים לכתוב י"צ שורות בגט, אומר ר"ת משום דגט גימטריא י"ג, [ובשם הגר"א מובא עוד טעם שהאותיות ג' וט' אינם בתורה בזה אחר זה בשום מקום, והוסיפו המפרשים שהגם שיש גם אותיות אחרות כן, זה גם בגימטריא 12],

[לשון גט כמו שמצינו בירושלמי אבן אחת בכרכי היס וגמא שמה ומגרשת כל חברותיה. מפי הר"ד אברהם מאוסטריקייאה. שלמי הגבורים על המרדכי], [האות ג' באה בין האותיות ב-ד, והאות ט' באה בין האותיות ח-י, נמצא אותיות גט מפרידות וכורות את תיבת "ביחד". שערי לימוד. פה],

ור"י שמע צסס רצ האו גאון וצסס רציו סעדיה, משום דכתיב ספר כריתות כשיעור י"צ שיעין המפסיקין צין ארבעה חומשי ספר תורה [בראשית-שמות, שמות-ויקרא, ויקרא-במדבר] כדלמך צצצא צמרא (דף יג:). שצריך להניח ארבעה שיעין צין כל ספר וספר, והפסק שצין וידבר [חומש במדבר] למשה מורה לא משיב, שאינו אלא חזר ושוה מה שלמעלה [ולכן אין לקראתו הפסק]:

[טעם שנקרא גט, נגד י"ב שבטים שהיא מותרת עכשיו לכל השבטים, ולפיכך כותבין י"ב שורות,

אבני חן למסכת גיטין

במדינת הים, צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם,

5. רשב"ג אומר [בחו"ל צריך שיאמר] אפילו מהגמוניא [district] להגמוניא בגמרא מפרש, עיר אחת שהיו זה שני הגמונים [generals], ומקפידים זה על זה שלא יהיו שני הגמונים זו נכנסים למצבתם,

6. ר' יהודה אומר מרקם למזרח מרקם עד סוף העולם למזרחו היו מדינת הים ורקם עזמה נדונית כמזרח העולם ולא כא"י, והמציא מרקם צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, וכן כולם, רקס למזרחו של ארץ ישראל ומוזה לה, מאשקלון לדרום ואשקלון לדרום [ואע"ג דאשקלון הוא מארץ ישראל, לא כבשוה עולי בבל. תוס'], [ראה מהר"ץ חיות], מעכו לצפון ועכו כצפון, אצל מערב של ארץ ישראל אין צריך גבול, שהם הגדול גבול כדמצי (במדבר לד) וגבול ים והים לכס הים הגדול וגו',

[ובעל כפתור ופרח [על עניני ארץ ישראל חיברו ר' אשתורי בן משה הפרחי זצ"ל, ראה פרק י"א על המשנה כאן] כתב דרקם סימן וזית מזרחית צפונית, ואשקלון וזית מערבית דרומית, ועכו וזית מערבית צפונית, ולא חזיר הווית דרומית מזרחית, אולי לפרסומו שהוא ים המלח. תוי"ט, # ואפשר להוסיף על זה דכיון דר' יהודה סבר דעיירות שמובלעים בתוך גבולות הארץ דינם כא"י, בין לרבה ובין לרבא כדאמרין לקמן ד., וכדי לידע איזה עיר מובלע עושין קו מנקודה לנקודה, ולכן כיון שיועיד ג' צדדין גם בלי ידיעת וזית הרביעית יכולים לרבע את הגבולות, ותפלה לאל שכוונתי לאמתה של תורה],

7. ר"מ אומר [חולק על ר' יהודה] עכו כארץ ישראל לגיטין [ראה תוס' שהם שעכו נכבש על ידי עולי בבל אבל רק חציה, והמשנה עוסקת בחציה שבחוץ לארץ, וראה שם דברי הר"י],

	באיזה הבאת הגט צריך לומר בפ"ג ובפ"ג
ת"ק	ממדינת הים, לארץ ישראל [לדברי רבא גם מארץ ישראל לחו"ל],
רבן גמליאל	גם כשמביא מן הרקם ומן החגר לא"י,
ר' אליעזר	אפילו מכפר לודים שהוא בחוץ לארץ ללוד,
חכמים	רק ממדינת הים לארץ ישראל, ומארץ ישראל למדינת הים [לדברי רבא חכמים חולקים על הת"ק, ולדברי רבא חכמים מפרשים דברי הת"ק], ובמדינה למדינה במדינת הים,
ר' שמעון ב"ג	אפילו מהגמוניא להגמוניא [בחוץ לארץ],
ר' יהודה	מונה גבולי ארץ ישראל ומו שמביא מחוצה להם, לארץ ישראל צריך שיאמר,
ר' מאיר	עכו כארץ ישראל, ואם מביא משם לארץ ישראל אינו צריך לומר,

המביא גט בארץ ישראל, אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, ואם יש עליו עוררים שהנעל מערער שהוא מוויץ יתקיים בחותמו ואם יעידו העדים על חתימת ידיהם, או עדים אחרים

יכירו חתימתם, כשר ואם אין עליו עוררים, מסתמא כשר, דהא בקיאיין לשמה ועדים מזויין חמיד לקיימו, כדאמרין בגמ' צמי דיני קצועין:

[אם יש עליו עוררין לפוסלו יתקיים בחותמו או העדים עזמן יעידו שחתמוהו או עדים אחרים יכירוהו ושז אין צו פסול דצמי ארץ ישראל ודאי בקיאיין לשמה. לקמן ט.]

נב"מ: מ"ט ? רבה אמר

דף ב' ע"ב

לפי שאין בקיאיין לשמה אין צמי מדינת הים צמי מורה, ואין יודעין שצריך לכתוב הגט לשם האשה, וקרא כמיז וכחז "לה" ספר כריתות (דברים כד), לה דהיינו לשמה, הילכך אומר השליח בפני נכתב ובפני נחתם, וממילא שיליין ליה אם נכתב לשמה, והוא אומר אין, ולקמיה מפרש מאי טעמא לא ארכוהו נמי למימר לשמה, # [בלשמה אינו די שהגט כתוב לשם אשה זו, אלא הבעל צריך שיצוה להספור שיכתוב הגט לשם אשתו, ואי לאו אינה לשמה, ראה לקמן כו. בהכותב טופסי גיטין],

[תמוה לי מלתא טובא דף בפני נחתם לשמה היכי משכחת לה כיון שהוא מעיד על הכתיבה שנכתב לשמה, איזה חשש יש שנחתם שלא לשמה הא אפי' בשטר דעלמא אין העדים חותמין אלא במכירין בעלי הדברים, ועד שיקראו מה כתוב בו ובציווי הבעל דבר, א"כ כיון שנכתב לשמה ממילא חתמו ג"כ לשמה וכו'. תפארת יעקב עיי"ש באריכות],

[תוס'] וא"ת מאי שנא לשמה דאין בקיאיין משאר הלכות גיטין כגון מחוסר ושינה שמו ושמה ונכתב ציוס ונחתם צלילה וכו'? ומפרש ר"ת דצכל הלכות גיטין בקיאיין, אלא דהך דרשה דוכתב לה לשמה אינה נראית להם עיקר דרשה ואין בקיאיין, פירוש אין חוששין לדרשה דלשמה. תוס']

רבא אמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו אין שירות מצויות משם לכאן [מבבל לארץ ישראל], שאם יצא הנעל ויערער לומר לא (כתבתי) [שלחתי. לג], [אין שירות מצויות] שיהיו עדים מצוין להכיר חתימת העדים, והאמינוהו לשלח, ולקמן פריך צין לרצא צין לרצה ליצעי מרי [עדים],

[ושואל] מאי בינייהו [בין רבה לרבא]? איכא בינייהו דאיתיהו בי תרי ושיניהם נעשו שלוחים לגרשה, והגט יוצא מתחת ידי שניהם, לרצה [שהטעם שאין בקיאיין לשמה] צמי למימר, [אבל] לרצא [שהטעם שאין שירות מצויות] לא צמי למימר, שהרי שנים הם, ואם יערער צעל, הרי הם מצוין לקיימו,

[תוס'] דלמיהו צי מרי. פ"ה למ"ד לפי שאין עדים מצוין לקיימו, אלו יקיימוהו, וקשה דאטו כפיפא תלו להו [פי' וכי העדים תלוין לה בכיפה של ראשה, וכן בפ"ק דסוטה ז. רש"ל] שיהיו מצוין לקיימו כשיצא הנעל ויערער,

אבני חן למסכת גיטין

ה. למיתת הבעל

יש דיון באחרונים אם הוא מדין עדות או מדין נאמנות, והט"ו ביו"ד סימן צח ס"ב ק' כתב וז"ל ונ"ל דהרשב"א והרא"ש ס"ל דהא דאמרין בהגוזל דאין מסיח לפי תומו נאמן במילי דאורייתא היינו במידי דבעי עדות דוקא, משא"כ באיסור ודיותר שפיר מהני דבזה לא בעינן עדות גמורה אלא באם יש לנו הוכחה סגי תדע דהא עד אחד נאמן באיסורין להתיר אום כן הכי מני מפל"ח],

[והולך ומקשה על רבה] אימור דאמרין עד אחד נאמן באיסורין, כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן, דלא איתחזק איסורא דחלב, כהן חמיכה (איסורא. רש"ש, כ"י) גופא,

אבל הכא [בהמביא גט] דאיתחזק כהן איתמא איסורא דאשת איש, ומטבול שמיטה לא גמרין לה, כדאמרין ציצמות (דף פח) דהתם צדו לתקן, לפיכך נאמן להעיד עליהן, הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה ראוי להמיר צ פחות משנים דליף דבר דבר מממון, כהני הכא כי מלא צה ערות דבר (דברים כד), וכמיז התם על פי שנים עדים יקום דבר (שם דברים יט) צמס' קוטה (דף ג:)?

[ומתירין] רוב בקיין הן ואין לחושדן ואפילו לר"מ דחייש למיעוטא, גבי קטן וקטנה, אין חולצין ולא מייצמין, קטן שמה ימצא סריס, קטנה שמה תמצא איילנות כו' צמס' יצמות (דף קט) סתם ספרי דדייני סופרי דדיינים שרגילין לכחז כל שטרי גיטין מ'גמור גמירי' דגט אשה צעי לשמה,

[וכ' בס' אור ישראל ההבדל בין לשון סתם ולשון רוב, דל' רוב משמע לאפוקי מיעוט, ולשון סתם מוציא גם מיעוטא דמיעוטא, ולמיעוטא דמיעוטא לא חייש ר"מ. ילקוט המאירי],

[תוס'] סתם ספרי דדייני מייגמר גמירי. והוי כמו מיעוטא דמיעוטא דלא חייסין אפילו לרבי מאיר],

ורבנן הוא דאצרוך למישש למלתא, משום דאיכא דאשכח כחז עומד, כגון שנכתב לשם א' מצני עירו ששמו כשמו ושמה כשמה, ונמלך מלגש, והכא

דף ג' ע"א

משום עיגונא אקילו בה רבנן להימניה לשלם [אחד],

[ומקשה] האי קולא הוא צממיה חומרא הוא, דאי מצרכת ליה תרי למימר לשמה, מו לא אתי בעל מערער ופסיל ליה, השתא חד אתי בעל ומערער ואוקי מד לצדהי מד ופסיל ליה [פי' לאו למימרא שיהא פוסל אותו, דהא האמינוהו רבנן לשליח כבי תרי? אלא שהוא יהא סבור שיאמינוהו במקום עד א' ואתי לערער ולהוציא עליה לעו, ושמה מותר כך לבן של בני אדם נוקף וחמנע מלינשא. קר']?

ועוד דלמה לי דאמיה צי תרי, כך שוים שנים מן השוק שמכירין חמימת העדים [פי' והל"ל דאיכא בי תרי] ? ומפרש ריב"א דאמיה צי תרי ואמרי שהצעל שלם דמו לא מהימן לומר לא שלמים, דהכי אמר לקמן (דף ה.) שנים אין צריכין לומר צפני נכתב וכו' ומה אילו יאמרו צפנינו גירשה מי לא מהימני, ולהאי לא חייסין שמה החמים צמוד עדים פסולין, דמסתמא כיון דשלם לה גט כדין עשאו דאינו חשוד להכשילה],

[ויש לישב דברי רש"י דאליבא דאמת אין רק חששא שיבא הבעל ויוציא לעו, שיסבור שלא יהיו עדי קיום ולאפוקי אם אתו' בי תרי לא יבא לערער כי הלא יחשוב שיש שנים שיכול לקיימו. וק"ל. קקיון דיונה],

אי נמי ממדינה למדינה בארץ ישראל כגון יהודה וגליל, דסלקא דעתא השתא דלא שכיחי שירתא, לרצה דלא חייש לעירעורא דינמא מוויף הוא, לא צעי למימר, הואיל וצקאין כל בני ארץ ישראל לשמה, לרצה צעי למימר דהא אין שירות מנזיות,

[ראה להלן ד: רש"י ד"ה כיון דאיכא עולי רגלים, שתירוצו זה ליחא, וסמי לה מהבא],

אי נמי באותה מדינה, במדינת הים כגון מעיר לעיר צמדינה אחת, מדינה רונטרד"א צלע"ז, וצמדינת הים לרצה צעי למימר דהא אין צקאין לשמה, לרצה דאמר לפי שאין [שירות מצויות] וכו' ומתמנעין משום ערעורא דזיוף הוא, הכא לא צריך דהא שכיחי שירתא,

[ומקשה] ולרבה דאמר לפי שאין בקיין לשמה, ליבעי תרי מידי דהוה אבל עדות שבתורה קושיא הוא?

[תוס'] ליבעי תרי. אכתי לא ידע הא דפרישית דלא הוי טעמא אלא משום לעו, עד לצקאין],

עד אחד נאמן באיסורין שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה, ועל השחיטה, ועל ניקור הגיד והחלב, [תוס'] ומה שאנו סומכין על הנשים בשחיטה, אע"פ שאין יודעות הלכות שחיטה, כיון שצדיה ללמוד לשחוט או להשכיר לאחרים שישחטו לה כצידה דמי, וא"ת ומנא לן דעד אחד נאמן צאיסורין ? וי"ל דילפינן מנדה דדרשין צפרק המדיר (כתובות דף עב.) וספרה לה לעצמה, וא"ת אם כן אפילו איתחזק איסורא ? וי"ל [פי' דבגדה לא איתחזק איסורא] דאינה צחזקת שמהא רואה כל שעה, וכשעצרו שצעה טהורה ממילא, ולא איתחזק איסורא, וגם צידה לטבול],

[תוס'] הקשה ר"ת מה תשובה היא זאת עיקר הגט יוכיח שצריך לחותמו צשנים ? ומי' דה"ק דעד אחד נאמן צאיסורין צכה"ג, שציקר הגט נעשה כזה, ושזו אין צריך אלא גילוי מילתא לידע אם לשמה נכתב],

[עד אחד נאמן לגבי דברים אלו:]

א. באיסורין, הגמ' כאן, ופליגי רש"י,

ב. לחייב שבועה. דכתיב לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, ודרשין לכל עון ולכל חטאת הוא לא קם, אבל קם הוא לשבועה. כתובות פו:

ג. לממא סוטה, דכתיב ועד אין בה דהיינו שני עדים אין בה. סוטה ב.

ד. לעריפת עגלה, דכתיב לא גורע מי הכהן,

אבני חן למסכת גיטין

[ומתריץ] כיון דאמר מר לקמן (דף ה'), בפני כמה נותנו לה שליח זה לשטתו, ואומר בפניהם, צפני נכתב צפני שנים וכו' רבי יוחנן ור' חנינא, חד אמר בפני ב' וחד אמר בפני ג', מעיקרא מידק דייק השליח כשמקצלו מיד הצעל, ויודע צו שצולן מגרסה ולא אתי לאורועי נפשיה ולא יצא ויערער עוד, ואי נמי עורר אינו נאמן דודאי דק [השליח] ולא קאי אבעל. רש"ל עיי"ש [צמילתא שפיר,

[א"נ י"ל דכיון דשליח מידק דייק לא אתי בעל לאורועי נפשיה בדבר, שהוא חושב שלא יאמינוהו. ריטב"א],
[והיינו דהשתא נקטין שבאמת יש לשליח נאמנות יותר מלבעל, ולכן נאמר כאן הכלל שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד יש כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. אצמ"ה],

ולרבא דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ליבעי תרי, מידי דהוה אקיום שמרות דעלמא?

[ומתריץ כמו שתירץ לעיל לרבא] עד א' נאמן באיסורין,

[ודוחה התירוצ' כמו לעיל בדברי רבא] אימר דאמרין עד אחד נאמן באיסורין, כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן, דלא איתחזק איסורא, אבל הכא איתחזק איסורא דאשת איש, הוי דבר שבערות, ואין דבר שבערות פחות מב'?

[ומתריץ] בדין הוא דבקיום שמרות נמי לא ליבעי [עדים כלל], כדר"ל, דאמר ר"ל עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותן בב"ד דלא מציף אינש לזיפי [פ' ויש לכל שטר חזקה כשרות],

[ריש לקיש מיירי לענין שאינן יכולים לחזור לאחר שחתמו, דאינו חוזר ומגיד, כמו בעל פה. ר' יהודה בברך זצ"ל],

ורבנן הוא דאצרוך [דבגישין חיישינן שיבא הבעל לערער, שרוצה לצערה], והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן,

[משם יש לי ללמוד לכל שטר שהעדים חתומים עליו שהוא כשר בין באיסורא בין בממונא אע"פ שלא נתקיים בחותמיו, אלא דמדרבנן בעי קיום משום דנקל לכל אדם לחתום שני בני אדם, וכו', אור זרוע ח"א סימן תשמה, ויש שם עוד על הגמ' כאן]

[ומקשה] האי קולא הוא חומרא הוא, דאי מצרכת ליה תרי, לא אתי בעל מערער ופסיל ליה, חד אתי בעל ומערער ופסיל ליה?

[ומתריץ] כיון דאמר מר [לקמן ה:], בפני כמה נותנו לה, רבי יוחנן ורבי חנינא, חד אמר בפני שנים [כדמפרש לקמן דקיום

שמרות בשלשה אלא השליח מצטרף], וחד אמר בפני ג' [שאין השליח מצטרף, כיון שאשה כשרה להיות שליח], מעיקרא מידק דייק [השליח כשמקצלו מיד הצעל, ויודע צו שצולן מגרסה. רש"י לעיל] ולא אתי לאורועי נפשיה [ולא יצא ויערער עוד, ואי נמי עורר אינו נאמן דודאי דק [הבעל] צמילתא שפיר [והיינו דהשתא נקטין שבאמת יש לשליח נאמנות יותר מלבעל, ולכן נאמר כאן הכלל שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד יש כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. אצמ"ה]. רש"י לעיל],

[וחוזר לברר מחלוקת רבה, ורבא],

ורבא מאי טעמא לא אמר כרבה [הטעם שאין בקיאת לשמח]?

[ומתריץ] אמר לך, מי קתני בפני נכתב "לשמה", בפני נחתם "לשמה",

ורבה בדין הוא דליתני הכי, אלא דאי מפשט ליה דיבורא אתי למגזייה דלא יאמר כולהו, ואמרין לקמן (סס ה') כל המשנה ממעטע טעמו חכמים צגיטין הולד ממזר,

[ומקשה] השתא נמי [דאמר רק בפני נכתב, בפני נחתם] אתי למגזייה?

[ומתריץ] חדא מתלת מיצות כגון צפני נכתב לשמה גא'ז דזימנין דלא אמר אלף צפני נכתב, חדא מתרתי כגון צפני נכתב לא גא'ז וממילא [כשאומר בפ"ג] שילנין ליה אי נכתב לשמה ואמר אין,

אי נמי סתמא [לשמה] [לשמה. וט"ס 120] קא מסהיד [פ' במה שהוא אומר בפ"ג ובפ"ג נקטינן שנעשה לשמה],

ומיהו [לא די רק לומר בפני נכתב, ולא בפני נחתם, אלא] צפ"ג וצפני נחתם אצרכיה, דכתיבה ומתימה צעינן לשמה,

[ולא תימא דכיון שאומר יחד ד' מלים גי'ז מלה או שתיים] וכיון דכל מדא מילתא צאפי נפשה יא לא גי'ז,

[בוה אתי שפיר מה דלא תקנו לומר בפני נכתב ונחתם, בפני בפני למה ליה? אלא דא"כ היה מאמר אחר בעל ג' תיבות וחיישינן לגזיוה, אבל עתה הם ב' מאמרים נפרדים בעלי ב' ב' תיבות, ולרבא ודאי אתי שפיר דהעיקר הוא בפני נחתם, ובפני נכתב אינו אלא משום דלא ליתי לאחלופי. רש"ש],

[ראה סימן קמ"ב סעיף ז שכתב הרמ"א וי"א דצריך לאמרו בלשון הקודש, והיינו בפני נכתב ובפני נחתם, ואם ע"ה הוא מקרין אותו מלה במלה ומודיעין לו בלע"ז הפירוש, מיהו בדיעבר אם אמרו בלשון לע"ז נראה לי דכשר עכ"ל.

וכתב בחומש תורה תמימה דברים כד א [ר' ברוך הלוי עפשטיין זצ"ל בשם אביו, הוא בעל ערוך השלחן ר' יחיאל מיכל עפשטיין זצ"ל] שמדברי הגמ' כאן יהיה ראיה לדברי הרמ"א, שהרי רק בלשון הקודש יהיה נכתב שני מלים, אבל בכל לשונות אחרים צריך לומר כמה מלים לבטא משמעות זו, כגון באדיש היה אומר "און מיינ אנווענדענדייט איז דאס געשריבען געווארן", או יותר בקיצור, אבל אי אפשר לאמרו בשני מלים, וביותר מב' מלים הא אמרינן כאן דגא'ז],

ורבה מ"ט לא אמר כרבא? אמר לך א"כ דטעמא משום קיום

אבני חן למסכת גיטין

מידע ידעי דהיכרא עשו למילתא דגיטין ותו לא אתי לאחלוףי כן ג'ל. פנ"י]

ולרבה דאמר [לכן צריך לומר בפ"ג ובפ"ג] לפי שאין בקיאות לשמה, מאן האי תנא דמתנין דבעי כתיבה לשמה, ובעי

דף ג' ע"ב

חתימה לשמה,

אי רבי מאיר דאמר עיקר השטר זו היא חתימתו חתימה לשמה בעי, כתיבה לא בעי דכי כתיב וכתיב לה אחתימה כתיב, דקדמי לקמן (דף כה) כתיב גט על המחובר כשר, ואע"ג [דמחובר קציעה] דכתיב וכתיב ונתן, מי שאינו מחוסר חלק כתיבה ונתינה, ילא זה שהוא מחוסר כתיבה קציעה ונתינה, אפ"ה כיון דמתנו בתלש מכשר ליה ר"מ, אלמא וכתיב דקרא אחתימה הוא,

דתנן אין כותבין לכתמיה במחובר לקרקע שמה יתחוס במחובר ומפסיל כדפרישית, והכי מפ' בפ"ג (דף כה), כתבו על המחובר לקרקע, תלשו חתמו ונתנו לה כשר,

[לכן צריך להביא ראיה דלר"מ אין צריך כתיבה לשמה, כיון דס"ל עידי חתימה כרתי ולא עידי מסירה, היינו אומרים שמה ס"ל דוכתב בא לומר שצריך חתימה וגם כתיבה לשמה, אבל לר"א כיון דסבר דעידי מסירה כרתי אבל חתימה לא מעלה ולא מוריד, ואם כן הא דכתיב וכתב לה ודאי קאי על הכתיבה ולא אחתימה. ע"פ המהר"ם ש"ף],

[ו. ד"ם] אי רבי אלעזר דאמר מדאורייתא גט שאין עדין חתומין עליו כשר, אלמא וכתיב כתיבה בעי לשמה חתימה לא בעי,

וכי תימא לעולם רבי אלעזר היא, וכי לא בעי רבי אלעזר חתימה לשמה מדאורייתא, מדרבנן בעי [ולכן תקנו שיאמר השליח בפני נכתב],

והא שלשה גיטין פסולין דקא משיב בפ' צמרא גיטין [לקמן פו] ומד מנייהו אין עליו עדים דרבנן כלומר פסוליהו אפי' למ"ק לא הוי אלא מדרבנן, מדקמי אס ניסת הולד כשר ולא בעי רבי אלעזר חתימה לשמה ופליג עלה ר"א, דאפילו לכתמיה מנשא, אלמא פסולא דרבנן נמי לית ליה,

[ק"ל הא י"ל בפשוטו, [דר"א קאי] על הת"ק, במה דתולה [שהוולד כשר] דווקא כשהוא כתב ידו, אבל כתב סופר ואין עליו עדים אפילו בדעבר פסול, בזה הוסיף ר"א דאע"פ שאינו כתב ידו ואין עליו עדים כשר בנתן לה בפני עדים [פ] מאן יימר שאין טעם אחר דמכשיר ר"א שטר זה? ואלו דברי רש"י היה אפשר לפרש דכיון דת"ק קורא שם פסול במה דפסיל לכתמיה, לא הוי ליה לר"א למינקט כשר בהמ דפסול לכתמיה והל"ל דהולד כשר. גליון הש"ס, וראה תפארת שמואל בסוף הגמ'].

דתנן ג' גיטין פסולין לכתמיה ואם ניסת הולד כשר,

הוא, בפני נכתב למה לי ניתני בפני נחתם ותו לא, בפני נכתב ל"ל, ש"מ בעינן לשמה,

ורבא ברין הוא דליתני הכי דלא צעי למימר נכתב [ואין הטעם משום לשמה], אלא משום הכי אלרכוה [למימר גם "בפני נכתב"] דא"כ דלא אמר נכתב אתי לאיחלוףי בקיום שטרות דעלמא, בעד אחד דמוכחא מילתא דלקיומי אתי, ומאן דמזי סבר כל שטרות נמי כחד מיקיימי, אי אתי חד סהלא ואמר מכיר אני כתב ידי העדים [די בזה, ולכן תקנו לומר גם בפני נכתב כדי שיבינו שאין זה מענין קיום שטרות רגילה],

ורבה [אמר לך לעולם הטעם שאומר בפני נכתב הוא משום לשמה, דאי בדקאמרת משום חשש דאתי לאיחלוףי, מי דמי,

1. התם גבי קיום שטרות ידעינן יודעים אנו שזה כתב העדים הוא דקאמרי, הכא בפני [קאמרי] [השליח אומר בפני נחתם] ולא קא מוכחא מילתא [דלקיומי אתי. רש"ל],

2. התם [גבי קיום שטרות] אשה לא מדימנא, הכא אשה מדימנא אס הציאה גט למצירתה, ואמרה בפ"ג מהימנא, כדמין בפ"ג [לקמן כג] אף הגשים שאין נאמנות לומר מת בעליהן כו',

3. התם [גבי קיום שטרות] בעל דבר אומי שמוציא השטר, והשטר שלו לא מדימין, הכא בעל דבר מדימין האשה עזמה מציאה את גיטה ממדה"י צמורת שליחות, כגון דאמר לה בעלה אל תמגרשי צו אלא צ"ד [פלוני. וט"ו 140], וצלבד שמהא נריכה לומר בפ"ג וצפני נחתם וכו' צפרק צ' [לקמן כ"ג],

ורבא אמר לך [סוף סוף עדיין חיישינן דאתי לאיחלוףי בקיום שטרות], אמו הכא [בשליח שאומר בפני נחתם] הוילי ולדידיה טעמא משום קיומא הוא, כי אמרי ידעינן אי אמר יודע אני דמתמת ידי העדים מי לא מדימני דמה לי צפני, מה לי יודע אני [משמע דגם אם אומר יודע אני מהני, וצ"ע שהרי אינה מטבע שטבעו חכמים? וראה חרושי הר"ן] וכיון דכי אמרי ידעינן מדימני וכיון דהכי הוא, אי לאו דמזכרין [שיעיד] נמי אכתיבה דמיהו היכר צין גיטין לשטרות אתי לאיחלוףי בקיום שטרות דעלמא לקיימיהו בעד אחד,

[תוס'] [פ'] קשה שרבה עשה ג' חילוקים, ולמה לא דחה רבא רק החילוק הראשון [וקשיא דאשה ובעל דבר לא חש למרן? דלא שכיח דמיימי גיטא] [שהביתה תביא גט, ושהאשה עצמה יביא הגט בתנאי שלא תתגרש אלא בב"ד], וכי מיימי עד כשר אתי לאיחלוףי,

[וקשה למה לא תיקנו חכמים באמת דידעתי לא מהני בגמ', וממילא לא הוצרכו לתקן בפני נכתב? ויש ליישב דאכתי בתקנה זו לא יצאנו מידי חששא דאתי לאיחלוףי ולומר דבקיום שטרות דעלמא נמי בע"א אומר ידעתי לא מהני, אבל כשאומר בפני נחתם יאמרו דמהני, משא"כ כשתקנו לומר בפני נכתב דהו"ל מילתא יתירא לגמרי דלא שייך כלל לענין קיום השטר, א"כ

אבני חן למסכת גיטין

דאמר רבי אבא מודה רבי אלעזר במוזיף מתוכו שחמס עליו קרוב, או פסול, או שלא לשמה שהוא פסול,

1. כתב [גמ' לאשתו] בכתב ידו ידי הצעל ואין עליו עדים,

2. יש עליו עדים ואין בו זמן צאי זה זמן נכתב,

3. יש בו זמן [נראה ה"ה דאין בו זמן, אלא לאשמועינן אע"ג דיש בו זמן לא תינשא לכתחילה. תוס'] ואין בו אלא עד אחד וכתב ידי סופר,

הרי אלו שלשה גיטין פסולין, ואם ניסת הולד כשר אלמא ת"ק גופיה לא פסיל אלא מדרבנן, ומדפליג ר"א עליה, שמע מינה אפילו לכתחילה מכשיר,

רבי אלעזר אומר [חולק על דין הראשון], אף על פי שאין עליו עדים [וכשר אפילו לכתחלה בלא עדים. ראה תוס'], אלא שנתנו לה בפני עדים כשר, וגובהה כמוצאה בגט זה מונכסים משועבדים דתנן בכתובות (דף פט) הוציאה גט ואין עמו כתובה, גובה כמוצאה,

לישנא אחרינא גובה מנכסים משועבדים, אם שטר מלוה הוא גובה מנכסים משועבדים,

שט"ם נמי קרי גט כדאמר צעלמא (צ"ק דף נה) וגט חוז שאין בו אחריות, שאין העדים חותמים על הגט, אלא מפני תיקון העולם שמא ימותו עדים ושזו אין לו עדות, לפיכך נהגו לחתום, דאם ימותו תראה חתימתם לעדים אחרים, ויכירוהו,

[ומתריץ אליבא דרבה, שלכן צריך לומר גם בפני נכתב] ואלא רבי מאיר היא, וכי לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה מדאורייתא, מדרבנן בעי,

[ומקשה האך אמרת דר"מ בעי כתיבה לשמה מדרבנן] והא אמר רב נחמן אומר היה רבי מאיר אפילו מצאו [לגט כתוב] באשפה

דף ד' ע"א

וחתמו ונתנו לה כשר,

וכ"ת אנן מדאורייתא קא מתנינן לה להא דרז נחמן, אי הכי "אומר היה ר"מ", דבר תורה מיבעי ליה למימר דהוה ליה לזי נחמן דאמורא הוה לפרושא למילתא דלא תיפוק חורבא מיניה ולמימני הכי אומר היה ר' מאיר דבר תורה אפילו מלאו צאשפה וכו'?

[ומתריץ] אלא לעולם רבי אלעזר היא, וכי לא בעי רבי אלעזר חתימה [אפילו לכתחלה, כדאמר במשנה], היבא דליבא עדים כלל, היבא דאיבא עדים בעי כלומר כי לא חתימי סהדי עליה כלל שפיר טפי, מהשתא דחתימי עליה ושלא לשמה, דהוה ליה מוזיף מתוכו,

גיטין פו. פליגי	[ת"ק] ר' מאיר עדי חתימה כרתי	1 ר' אלעזר עדי מסירה כרתי
וכתב "לה" לשמה	חתימת השטר	כתיבת השטר
חתימת הגט	מדאורייתא	תיקון העולם 2
גט בלא חתימה	פסול	כשר
צריך עדי מסירה ?	?	כן
צ"ל בפני נכתב	אינו צריך לומר 3	שנכתב לשמה
צ"ל בפני נחתם	לקיים הגט	ואף שאין צריך חתימה, אם העדים פסולין הוו מוזיף מתוכו, גיטין ד.
למה אומר בפ"ג גם עכשיו לאחר שלמדו בקיאות לשמה	מעם שאומר בפ"ג אינו משום שאינן בקיאות לשמה	גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו
מה יכול הבעל לערער	על חתימת העדים, ולזה מועיל בפ"ג	שהעדים פסולין 4

1 הלכה כר' אלעזר, כ"ה ברמב"ם פ"א מהלכות גירושין הל' כד, 2 שמא ימותו עדי מסירה ויצא הצעל ויערר לומר לא גירסתיה. רש"י, ואפי' לכתחלה כשר הגט בלא עדים. תוס' ג: ד"ה רבי, 3 ו"ל התוס' ב"מ נה: ד"ה ולא דלר"מ אין צריך לומר "נכתב" דא"ר יהודה אומר היה ר"מ אפילו מצאו באשפה וכו'. גיטין ג: וקשה על זה מנב' להלן ה: דר"מ אומר דאם לא אמר לה בפ"ג וכו' יוציא והולד ממזר? וראה בספרים, 4 # וקשה למה לא יתקן ר"א שלא יחתמו גט ? ועוד קשה אם אין רק עדי מסירה הלא הבעל יכול לומר שמעולם לא עשה גט זה ? ואולי לכן תקנו שיחתמו על הגט שאם יבא הבעל ויערער יתקיים השטר ע"י חתימת העדים, < כל זמן דלא אתי בעל ומערער נישאת על פי הגט ולא טענינן מוזיף, דמשום עיגונא אקילו בה רבנן. תוס' ב. ד"ה ואם,

רב אשי אמר, הא מני [משנתינו אליבא דרבה דבעי כתיבה וחתימה לשמה] ר' יהודה היא, דתנן [לקמן כא:] ר' יהודה פוסל עד שתהא כתיבתו וחתימתו בתלוש,

[וא"ת ולמה ליה למינקט וחתימתו, כיון שהיתה כתיבה בתלוש, אי אפשר לחתימתו שתהא במחובר? וי"ל דמשכחת לה שכתבו על אילן תלוש, ואח"כ נטעו והשריש וחתמו. ת']

ומעיקרא מאי טעמא לא מוקמינן לה כר' יהודה [ראה במצפה שהיה יכול לומר שאין זה קושיא, ע"פ התוס' ריש פרק ב'] דטרימינ ומדרינן "וכי תימא" כמה לישני לאוקמיה כר' מאיר או כר' אלעזר [פי' הא יש לך ר' יהודה שאומר בפירוש דבעינן כתיבה וגם חתימה]?

[ומתריץ, דמתחלה] מהדרינן אר"מ דסתם מתני' ר"מ, [וכיון דלא

אבני חן למסכת גיטין

יבמות קב: לדידי חזי לי ההוא מייעא, דשקיל ספסירא וגיידיה לגמליה, ולא אפסיקתיה לנערותיה,
כתובות קיא: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל ארץ ישראל, והוא כמבי מיכסי עד אקרא דתולבנקי,
זבחים קיג: לדידי חזי לי אורזילא דרימא בת יומא והוי כהר תבור],

מכלל דת"ק סבר הני לא צריך [כיון שהוא סמוכה ומובלעת],

מאי לאו בהא קמיפלגי [תנאים אלו] ודעה ודעה תנאי היא דמר סבר [ת"ק דסבר שאינם צריכין לומר בפ"ג] לפי שאין בקיאות לשמה, והני [כיון דסמוכות לארץ ישראל] גמירי [יורעים שצריך לשמה בגט],

ומר סבר [ר"ג ור"א] לפי שאין עדים מצויין לקיימו, והני נמי לא שכיחי דש מירוס ציניהם?

[ומתריץ] לא, רבה מתריץ לטעמיה מתוך כולוהו תנאי כותמיה ורבה מתריץ לטעמיה,

רבה מתריץ לטעמיה דכולי עלמא לפי שאין בקיאות לשמה, והבא בהא קמיפלגי, ת"ק סבר הני כיון דסמוכות מוגמר גמירי,

ואתא רבן גמליאל למימר, מובלעות גמירי, סמוכות לא גמירי,

ואתא רבי אליעזר למימר מובלעות נמי לא כלומר אף על גב דגמירי, לא נפקי מכלל מדינת הים שלא תחלוק במדינת הים מאחר שגזרו במדינת הים, לא נתנו חלוק בדבר, [אבל לא מסתבר ליה למימר דר' אליעזר סבירא דמובלעות לא גמירי, אלא מודה דגמירי ומשום שלא תחלוק. תוס' הרא"ש],

רבה מתריץ לטעמיה דכולי עלמא לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ותנא קמא סבר הני כיון דסמוכות [או מובלעות] מישכח שכיחי, ואתא רבן גמליאל למימר מובלעות שכיחי סמוכות לא שכיחי, ואתא רבי אליעזר למימר מובלעות נמי לא שלא תחלוק במדינת הים # [וגם כאן צ"ל, דלא מסתבר לומר דגם במובלעות לא שכיחי, אלא הגם דשכיחי לא רצו חכמים לחלק],

2. תנן [שנינו במשנתנו בראש המסכת] וחכמים אומרים אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, אלא המביא ממדינת הים והמוליך,

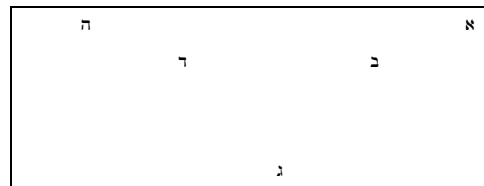
איתוקם כוותיה] מנהדרין אר' אליעזר [בן שמוע הכהן, דור רביעי של תנאים, האחרון שתלמידיו ר' עקיבא, סתם ר"א במשנה ובברייתא הוא ר"א בן שמוע. כ"ה ברש"י שבת יט; עירובין לח; יבמות עב:]; דק"ל הילכתא כוותיה בגיטין זהא מילתא, דכלא עדים חתומים כשר, והכי מוקמינן דפרק דמרא [לקמן פו.] [וגם הלכה כמותו בשאר שטרות. ראה תוס'], [וכיון דלא איתוקם מוקי לה בר' יהודה],

1. תנן רבן גמליאל אומר, אף המביא מן הרקם ומן החגר, רבי אליעזר אומר אפילו מכפר לודים ללוד,

ואמר אבבי בעיירות [עיירות הללו] שהוספו הסמוכות לארץ ישראל הנך רקס וסגר דרבן גמליאל, והנך דרבי אליעזר [כפר לודים] הוי סמוכות טפי שאף ומובלעות בתחום א"י מובלעות הן בתחומה, אלא שאין מארץ ישראל עסקינן דת"ק סבר הני לא צריכי [לומר בפ"ג ובפ"ג], משום דסמוכות, ואתא רבן גמליאל לאוסופי סמוכות [שצריך שיאמר] ומודי במובלעות, ורבי אליעזר הוסיף את המובלעות [שצריך שיאמר],

והכי דמי מובלעות, כגון עיירות שמנה הכתוב במזמרה של ארץ ישראל להיות לגבול, כדכתיב [צמדכר לד] והמאויסם לסם לגבול קדמה מחצר עינן וגו', ומונה על הגבול עיירות רבות, ומהן ולהן חונה לארץ ישראל, ויש מהם שגולטות מתחנותיהן לגד המזרח ארבע וחמש פרסאות, ומסילה ההולכת מזו לזו הוא הגבול,

ועיירות העומדות חוץ למסילה [ראה הציוור] לפנים מבלטת העיר הצולטת, קרי לה מובלעת בתוך התחום, ואפילו הכי אינה מארץ ישראל,

ב' וד' הם חוץ להמסילה ההולכת מא' לג', ומג' לה', אבל הם לפנים מן העיר הבלטת א' וד'.

[ובא להוסיף שכפר לודים ללודים, לא רק שהיתה מובלעת, אלא שהיתה גם סמוכה]:

ואמר רבה בר בר חנה [שבא מארץ ישראל], לדידי חזי לי ההוא אתרא שצין כפר לודים ללוד והוי רמוק כמבי כובי [כפר הרחוק בערך 24 ק"מ מפומבדיתא. שם, וכן משמע ברש"י סוכה כו: כמיעל מפומבדיתא לבי כובי. דמפרש צמקוס אחר דהוו שיתא אבל בתום הרא"ש מפרש שכפר לודים היה בתוך תחום שבת של לוד] לפומבדיתא [שעיקר ישיבת צנל שם היטה. רש"י סנהדרין לב:],

[יש לשון זה בש"ם הרבה, ועל פי רוב הוא ענין של גחמא, ויש עוד 6 פעמים בש"ס לשון זה משמו של רבה בר בר חנא:

שבת כא. שראת קיקיון דיונה,

עירובין נח: ויומא ה: שראה מבית הישימת עד אבל השמים,

אבני חן למסכת גיטין

מכלל דתנא קמא סבר מוליד [מא"י לחו"ל] לא צריך, מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר [ת"ק] סבר לפי שאין בקיארין לשמה

דף ד' ע"ב

והני דאין ישראל גמירי, ומר [רבנן בתראי] סבר לפי שאין עדים מצויין לקיימו והני נמי לא שכיחי?

רבה מתרין לטעמיה, ורבא מתרין לטעמיה, רבה מתרין לטעמיה דכולי עלמא לפי שאין בקיארין לשמה, והבא בגזירת מוליד אטו מביא קמיפלגי,

[ויש להעיר שכל הדין דבפ"ג אינו אלא חומרא דרבנן כדמסיק לעיל, וכיון שכן לא היה להם להחמיר כל כך לגזור מוליד אטו מביא ? וי"ל שהחשש הוא שמא יבוא לידי קלקול, שאם תנשא בלא שיאמר בפ"ג אז תצטרך לצאת מהשני, ולר"מ יהיה הוולד ממזר, ולכן גזרו במוליד אטו מביא כדי להצילה מקלקול זה. הערות],

דתנא קמא סבר לא גזרינן מוליד אטו מביא, ורבנן בתראי סברי גזרינן מוליד אטו מביא,

ורבא מתרין לטעמיה, דכולי עלמא לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ורבנן בתראי לפרושי טעמיה דתנא קמא הוא דאיתו דאיהו [דת"ק] נמי מוליד ומציא ס"ל, אלא מד מיניהו נקט,

[מקשים, למה לא מתקומ' לרבה כמו לרבא, דרבנן בתראי לפרושי לת"ק הוא דאיתו דהיינו שת"ק לאו דוקא תני מביא כי גזרינן גם מוליד אטו מביא ? וי"ל דאם כן ה"ל למיתני מוליד בהדיא, דאם הוא מצד גזירה וכו' כי האי, היה צריך לפרש, אבל לרבא דטעמא משום עדים מצוי' לקיימו, אין חילוק בין מוליד למביא, רק רבנן בתראי פירשו דבריהם ביותר, דלא תטעו בדברי הת"ק דלמא הטעם הוא משום לשמה ודוקא תני מביא, ולכן פירשו והמוליד, דהטעם הוא משום דאין עדים מצויים לקיימו, וא"כ אין חילוק וחדא מיניהו נקט, ומדוקדק הלשון "טעמיה" דת"ק הוא דאיתו וכו' טעמיה דייקא ולא לפרש. קציון דיונה],

הא בהדיא קתני לה [באותה משנה] המביא גט בארץ ישראל, אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם?

אי מההיא מדוקיא דרשא הוה אמינא, הני מילי דיעבר דאי מייתי ממדינה למדינה צא"י ולא נכתב לפניו, אין צריך ליפסול שליחותו על כך אבל לכתחילה לא אי הוה מימליך הוה מוירין ליה דליקו עליה [שיכתבו ויחתמו לפניו] קא משמע לן משנה יסירא דסיפא דלא צריך,

[חידושי רש"י] וינחא ליה למידק מרשא [בדברי רבנן בתראי] ולאמוצי, ולאן לאמוצי מסיפא [בסוף המשנה] דקתני "צהדיא" המציא גט צא"י ישראל אינו צריך, אלאמא טעמא משום לשמה הוה ?

דמשום דצרישא תני צהדיא ממדינה למדינה, וסיפא לא תנא ממדינה למדינה, ואי הוה מוסיב ליה מיניה [הא ממדינה למדינה בא"י לא צריך], הוה משני ליה דצא"מ מדינה ע"מא קאי [דהיינו מעיר לעיר, ובאופן זה לבו"ע אינו צריך לומר],

ואע"ג דהוה מוסיבין ליה מכלל דמדינת הים צא"מ מדינה נמי (לא. רש"ש) צריך [לרבה שהטעם שצריך לשמה נוחא, אבל לרבא קשיא. וראה יעב"ץ, ותולדות יעקב],

סוף סוף הדך הוה ליה דוקא [פ'] ולא "בהדיא", שהקושיא היה שמסיפא יכול להקשות "בהדיא", ע"ז אומר רש"י שגם בסיפא אין הקושיא אלא ע"י דיוק, ולכן עדיף להקשות מרישא],

ואיכא דמותיב לה הכי [מתחלה הקשה על רבה, ועכשיו מקשה על רבא], [תנן המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים, צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם] הא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך, לרבה נוחא, לרבא קשיא?

[ומתרין רבא לשיטתיה] לא תימא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך כדקא דייקא, ולא תיקשי לרצא אלא אימא הא באותה מדינה במדינת הים לא צריך [רשיירות מצויות],

אבל ממדינה למדינה בארץ ישראל [כיון דאין שיירות מצויות] מאי צריך, ליתני המביא ממדינה למדינה סתם [ולמה אמר המביא גם "ממדינת הים"]?

[ומתרין] לעולם ממדינה למדינה בארץ ישראל, נמי לא צריך [אפילו לרבא], דכיון דאיכא עולי רגלים מושב שכיחי שכיחי עדים לקיימו, [לכאורה תימא דא"כ ממדה"א לא"י נמי מושב שכיחי דהא כל ישראל מחוייבין לעלות לרגל, ולכאורה נראה מזה ראייה לדעת התוס' בפסחים דף ג' ד"ה מאלה דיושבי חו"ל פטורין מראיה ומפסח, וכן משמע באמת בירושלמי דהוריות פ"א עיי"ש. חשק שלמה, וראה ניצוצי אור], והא דאמרן לעיל צריש שמעתין [ריש ב:] ממדינה למדינה צא"י איכא צניייהו,

3. תנן [במשנתנו בדברי רבנן בתראי] המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הא באותה מדינה במדינת הים לא צריך, לרבה נוחא [דהא שיירות מצויות], לרבה קשיא [אי הטעם לשמה למה לא יאמר בפ"ג]?

לא תימא הא באותה מדינה ומעיר לעיר במדינת הים לא צריך [פ'] לא תאמר ד' אע"ג דאין בקיארין לשמה, הוולד ועדים מצויין לקיימו לא צריך, אלא אימא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך,

אבני חן למסכת גיטין

לימא וסמי ליה מהכא,

בנייהו דאתיהו בי תרי ממדינת הים, אי נמי באותה מדינה
במדינת הים רבה מנריך רבא לא מנריך,

תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש
קיים מאי איכא למימר [אין להביא ראיה מכאן שבזמן הזה אין עולין
לרגל, שיכולים לפרש דסוף סוף למעשה אין עולים כמו שעלו בזמן
המקדש]? כיון דאיכא בתי דינין דקביעי צעירות מתקנת עורא
דשני וצה, ומנזיות שירות שהולכות לדון במקום הוועד מיישבה שכיחי,

5. תנן המביא גט ממדינת הים ואינו יכול לומר בפני
נכתב ובפני נחתם מפרש ואזיל מאי היא אם יש עליו עדים
יתקיים בחותמיו יצאו המכירים הממימה וכשר,

והוינן בה מאי ואינו יכול לומר,

[תמיה לי דבכל דוכתא דקאמר והוינן בה היינו משום דאינו יכול להקשות עד
שיפרש המשנה או הברייתא שהוא רוצה להקשות ממנה, אבל הכא באיזה
ענין שנפרש תקשי לרבה ולמה הוצרך התלמוד להביא כל זה המשא ומתן
דוהוינן בה? תוס' הרא"ש ועיי"ש מה שתירץ, וראה גם מש"כ הרשב"א].

דף ה' ע"א

אילימא חרש [שאינו שומע ואינו מדבר, כדאמרין בחגיגה ב: חרש
שדיברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר], [ולא בעי למימר כגון
אלם או שלא ראה כתיבת הגט, דא"כ הוה ליה למימר ולא אמר. תוס', ראה
מהר"ם, רש"ש],

[וכי] חרש בר איתויי גיטא הוא, והתנן הכל כשרים
להביא את הגט, חוץ מחרש שומה וקטן דלאו בני דעה נינהו,
ואין יכולין לעשות שלם לגרשה, כדאמרין בקידושין (דף מצ) דאין קטן נעשה
שלם, והוא הדין להנך,

ואמר רב יוסף, הכא במאי עסקינן, כגון שנתנו לה
כשהוא פקח, ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם
עד שנתחרש [ברית"ב כ"י וברשב"א הקשה למה מביא את דברי רב
יוסף כאן הא מציען לאקשוויי שפיר מנופא דמתני' ? וראה רשב"א שתירץ ע"ז
שני תירוצים],

לרבא ניהא [שבקיום חותמיו ד'], לרבא קשיא דקמי ימקיים
בזמנא והלא אין צריך לשמה?

הכא במאי עסקינן לאחר שלמדו דעני לשמה [ואין לחוש עוד
להטעם דלשמה], [פ' ואשמועינן מתני' דלא גזרו למדו אמו לא למדו. קר],

[כאן פעם הראשונה שמביא הגמ' תירוץ זה, והגמ' ממשיך להקשות
קושיות ומתירן בדף זה עוד שני פעמים "לאחר שלמדו" שכן דרך הגמ' כשכא
לברר איזה ענין ומקשה ממקורות שונים, ועל כל משנה או ברייתא שמביא
מתירן שוב ושוב אותו התירוץ. וראה תוס' ד"ה א,
וה"ל הקיקין דיונה ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר דכל השיטה זו הוא מדברי
המסדר התלמודא ולא מקשן ותרצן רק שהתלמודא מהדר לתרץ כל
המשניות אליבא דרבה ואליבא דרבא].

4. תנן [במשנתנו בראש המסכת] רבן שמעון בן גמליאל אומר
אפילו מהגמוניא להגמוניא,

ואמר רבי יצחק [לכאורה הוא אמורא שמפרש את דברי רשב"ג], #
[פ' כיון שבא להקשות על רבה, לא היה צריך להביא דברי ר' יצחק] בלא ר'
יצחק נמי יש להוכיח דבארץ ישראל היתה, דבחוזה לארץ באותה הגמוניא
נמי צריך לרבה [לא רק מהגמוניא להגמוניא], כיון דאין בקיאת לשמה. תוס'.
עיר אחת היתה בארץ ישראל ועסקיו ת' שמה, והיו בה
ב' הגמוניות שהיו מקפידין זה על זה שלא ילך בן הגמוניא זו
להגמוניא זו לפיכך הוצרכו לומר מהגמוניא להגמוניא,

לרבא ניהא [דמהגמוניא להגמוניא אין שירות מצויות, אבל] לרבה
קשיא דהא ארץ ישראל הוה, וצריך לשמה, ומשום דלא שכיח לקיימו
אזכרה?

רבה אית ליה דרבא דממדינה למדינה צריך ישראל היכא דקפדי ולא
שכיח עדים, צריך למימר, אכל רבא לית ליה דרבה, דאי שכיח עדים לא חיישינן
לאין צריך דכולהו צריך,

[ראה ריטב"א כ"י לעיל ג: ד"ה ולרבה וו"ל דאפילו לפום מסקנא דאסיקנא
דרבה אית ליה דרבא, מתני' לא מצרכא למימר בפני נחתם משום קיום כלל,
אלא משום לשמה וכו'. עיי"ש, וראה גם לעיל ג: בתוס' ד"ה מאן],

אלא מאי בנייהו [בין רבה לרבא, דלעיל ב: תירץ ג' חילוקים]

אתרייהו שנייה מהדר, אשמויאל קמא דשניין כיון דאיכא עולי רגלים כו' [ובזמן
שארין ביהמ"ק קיים משום דאיכא בתי דינין. מנחת יהודה] ותו ליכא למימר
ממדינה למדינה [בארץ ישראל. מנחת יהודה] מנריך רבא, בין אשמויאל דאמרין
דרבה היכא דקפדי [שלא לילך מהגמוניא להגמוניא] מודי צה דענין נמי
לקיימו,

ומהשתא ממדינה למדינה צריך ישראל [שהוא א' מהג' דברים שמונה לעיל ב:
דפליגא בה, חוזר כאן ד] לא אפליגו צה, דאי קפדי מודה צה רבה דהא אית
ליה דרבה, ואי לא קפדי מודי צה רבא דהא שכיח לקיימו משום קציעותא דצמי
דינין, ומאי צנייהו, כלומר חסרו להו הנך טעמי דאוקימנא פלוגמיהו לעיל
[ב:].

ומשני ודאי חסרי להו, וסמי חד מיניהו, ופשו להו תרי טעמי איכא

אבני חן למסכת גיטין

[ומתריץ], [ואהדר דליכא למטעי בין בעל לשליח כלל דהתם טעמא מאי דלמא אתי בעל. ריטב"א] שניול הוא כלומר **טעמא מאי אמור רבנן צריך לל שלח לומר בפני נכתב ובפני נחתם**, משום משא דילמא אתי בעל מערער ופסיל ליה, השתא [עכשיו אינו צריך לומר כן, דהלא] מינקט נקיט ליה בידיה, וערעורי קא מערער עליה [בתמיה],

רבה = לפי שאין בקיין לשמה ¹	רבה = שאין עדים מצויין לקיימו	ת"ק המביא גט ממדינת דים וכו'
אבל סמוכות ומובלעות אינו צ"ל דמוגמר גמירי,	סמוכות ומובלעות מישבח שכיחי עדים, ואינו צריך לומר,	ר"א אף המביא מן הרקס ומן החגר,
מובלעות גמירי סמוכות לא גמירי	מובלעות שכיחי עדים, סמוכות לא,	ר"א אומר אפילו מכפר לודים ללוד,
מובלעות אע"ג דגמירי לא נפקי מכלל מדינת הים,	אע"ג דשכיחי עדים צריך שיאמר שלא תחלוק במדינת"ה	וחכ"א אלא המביא ממדינת"ה והמוליד
גורנין מוליד אטו מביא,	רבנן בתראי מפרשי טעמיה דת"ק, ולא פליגי	המביא גט ממדינת למדינת במדינת"ה צריך לומר בפ"ג שאף לכתחלה אינו צריך,
הא באותה מדינה במדינת"ה לא צריך, אבל בא"י כיון דאיכא עולי רגלים, או דאיכא ב"ד מישבח שכיחי עדים,	הא באותה מדינה במדינת"ה לא צריך, אבל בא"י כיון דאיכא עולי רגלים, או דאיכא ב"ד מישבח שכיחי עדים,	רשב"ג אומר אפילו מהגמוניא להגמוניא
מודה רבה אף שהוא בא"י ומשום לשמה ליכא למיחש, מ"מ צריך לומר משום דלא שכיחי עדים	צריך לומר כיון שאין שירות מצויות,	אם אינו יכול לומר בפ"ג ובפ"ג אם יש עליו עדים יתקיים בחותמו,
מיירי לאחר שלמדו, דלא שייך למיחש משום לשמה, אלא משום שאין עדים מצויין לקיימו,	צריך לומר כיון שאין שירות מצויות,	אם אינו יכול לומר בפ"ג ובפ"ג אם יש עליו עדים יתקיים בחותמו,

1. סתם ספרי דייני מוגמר גמירי,

ואף לאחר שהיו בקיין עדיין חיישינן שמא יחזור הדבר לקלקולו.

6. [ומקשה על שיטת רבה, וצ"ע איך מקשה על רבה מדברי רב הונא ושמאל שהם אמוראים? וראה רשב"א] **תא שמע, דבעא מיניה שמואל מרב הונא, שנים שהביאו גט ממדינת הים [לארץ ישראל] שניהם נעשו שלוחים צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם, או אין צריכין?**

אמר ליה [רב הונא לשמואל] אין צריכין, ומה אילו יאמרו בפנינו גרשה כלומר אם רלו, הן אומרים אנו מעידים שגרשה, ונתן לה גט, או לשלושה גט מי לא מהימני, [והיינו לא מצד מינו, דתרי לא צריכי מינו, אלא הכוונה שכשם שנאמנים

אי הכי דלמדו יכול נמי לא לירכוס, אם אפשר לקיימו צעדים, לא ינטרן לומר צפני נכתב וצפני נחתם] [דהא למדו כבר, וליכא למיחש משום לשמה?]

[ראה בתוס' ד"ה אי שהקשו כיון דרבה מודי לרבה כי היכא דניחא לרבה ניחא גם לרבה? ותירצו בשם רש"י וז"ל ומתחילה כתב רש"י בפירוש כתב ידו, דהך קושיא דאי הכי יכול נמי, ואי הכי חד נמי איירי למאן דסליק אדעתא מעיקרא דרבה לית ליה דרבה, דכן דרך הש"ס דבחר דאיתותב מחדא הדר מותיב ליה מאידך, ושוב מחקו רש"י, וראה תוס' הרא"ש, אבל הריטב"א וקרשקש הביאו תירוץ זה,

וראה עוד בתוס' וז"ל, ואומר ר"ת דלרבה ניחא, דתנא אינו יכול [פי' שנתחרש] לאשמעי' דבעי קיום חותמיו, אבל ביכול סגי באומר בפני נכתב [פי' בשליח אחד ולא בעדי קיום], אע"ג דלא חשיב לרבה [בפ"ג] כמו קיום חותמיו,

אבל לרבה בפני נכתב עדיף מקיום חותמיו, שמעיד שנעשה לשמה, ע"כ תנא אתא לאשמועינן דאינו יכול סגי בקיום חותמיו, כיון דאוקמינן לאחר שלמדו יכול נמי תסינן ליה בקיום חותמיו,

ולקמן מפרש אי הכי חד נמי ליבעי שמואל מרב הונא אי סגי בקיום חותמיו כיון דליכא למיחש למדי, או דילמא לא פלוג בין למדו ללא למדו ומשני בחד פשיטא ליה דצריך גזירה משום שמא יחזור הדבר לקלקולו],

[ומתריץ] **גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו ומשני אע"ג דלמדו, לא עקרו רבנן תקנתיהו גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו ושכחו, הלכך השמא נמי לריך השליח לדקוק שהוא לשמה,**

אי הכי [דהיישין שמא יחזור דבר לקלקולו], אינו יכול נמי [למה אמר יתקיים בחותמיו, נאמר שאינו יכול למסור הגט גם בדיעבד אם אינו אומר בפ"ג?]

[ומתריץ כיון שהוא רק משום גזירה] **פקח ונתחרש מילתא דלא שכיחא, ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן,**

והא אשה דלא שכיחא שמהא היא עגמה מציאה את גיטה צמורת שליחות, [שעשה הבעל תנאי] שלא מתגרש זו עד שמגיע לזית דין פלוני ותנן האשה עצמה מביאה גיטה ובלבד שצריכה לומר בפ"ג ובפ"ג צפ"ג [לקמן כד] מותצין ממי מטא גיטא לידה איגרשה, ומשנינן דאימתימיה עד ד"ד פלוני צמורת שליחות?

[ומתריץ] **שלא תחלוק בשליחות** [פי' בשליחות דיכול. תוס'.] שניול הוא, לא חלקו חכמים בין שליח לשליח, אבל הא דאינו יכול, לאו חילוק הוא, שהרי הוצרך לומר, אלא שאי אפשר,

אי הכי בעל נמי [פי' כיון דהוא מביא את גיטה דומה לשליח ולימא כדי שלא תחלוק בשליחות שהיא צריך לומר. ריטב"א], **אלמא תניא, הוא עצמו שהביא גיטו שכתבו צמדינת הים, וצא כחן לגרשה אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם?**

אבני חן למסכת גיטין

בפ"נ ובפ"נ להחמיר עליה [פ' להוסיף על דיני קיום גט] דכי מקיים [פ' דאפילו הוא גט מקיים] נזכרים, **אלא להקל עליה** דלא מזכרין ליה, למי קדי אחרונה [פ' שאם יש שליח שאומר בפ"נ ובפ"נ, אנו מקילין שאינו צריך שני עדים לקיים את הגט],

לרבא [דאמר בפ"נ הוא במקום קיום השטר] **ניחא, לרבא קשיא?**

הכא במאי עסקין, לאחר שלמדו,

והאמרת גזירה שמה יחזור הדבר לקלולו? כשניסת כג [לאחר שנתגרשה בגט שהביאו ממדינת שנתקים בחותמיו], ומשום הלא גזירה לא מפקין מיניה [אין מוציאים אותה מבעלה השני],

אי הכי [דלעולם צריך השליח לומר בפ"נ אף אם נתקים השטר] **"הוי לא הוצרכו לומר בפ"נ ובפני נחתם להחמיר עליה, אלא להקל עליה", משום דניסת הוא** [פ' כאן אין מוציאים אותה מפני שכבר ניסת] **ואם לא ניסת לא שנקין לה לאינסובי, ואע"ג דאיכא, היינו מומרא?**

[ומתריץ] **הכי קאמר, וכי תימא להחמיר עלה ולפקה** [אם ניסת, ע"ז אומר] **לעולם ניסת קאמר דלא מפקין לה, וה"ק הוי לא הוצרכו לומר בפני נכתב ובפני נחתם להחמיר עליה, ולהוסיף אחר שניסת, דלא תימא להחמיר עליה ולהוסיף, אלא להקל עליה מתחילה, שלא תחקק לעדים,**

דף ה' ע"ב

[פ' סיומא דמילתא הוא כלומר, ריטב"א] **ד טעמא מאי** אמור רבנן דבעי למימר [בפ"נ] **דילמא אתי בעל מערער ופסיל ליה הילכך אם לא ניסת לא תישא, אלל השתא דניסת אמאי לפקא השתא אחי בעל לא קא מערער, אנן ניקום ונערער עליה,** [פ' זה שאנו מחייבין אותו לומר בפ"נ הוא רק כדי שלא יבא בעל לערער אחר, כ' ולזה קורא להקל דהיינו להסיר מבשול, אבל אם נשאת כבר לאחר, אין אנו מחמירין שיוציאה בעל השני לפי שלא אמר העד בגט של בעלה הראשון בפ"נ],

[אומרת הגמ'] **בפלוגתא דר' יוחנן ור' יהושע בן לוי** כי הך פלוגתא דרבה ורבא איפליגו נמי אמוראי קמאי **חד אמר לפי שאין בקיאים לשמה, וחד אמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו,**

תסתיים דר"י בן לוי הוא דאמר, לפי שאין בקיאים לשמה, דר' שמעון בר אבא אייתי גיטא ממדינת הים [לארץ ישראל] **לקמיה דר' יהושע בן לוי, וא"ל** [ושאל ממנו] **צריכנא למימר בפני נכתב ובפני נחתם או לא?**

א"ל [ריב"ל לר"ש בר אבא] **לא צריכת, לא אמרו אלא ברורות**

לומר בפנינו גירשה כיון שהם שנים, כך נאמנים לומר שהם שלוחי הבעל ונתן להם לגרשה. הערות],

לרבא ניחא, לרבא קשיא דאמר כי מייתי צי מרי נריכין לומר [כדאמרינן לעיל ב: דאיכא בנייהו דאתויי בי תרי, דלרבה צריכין לומר, וראה שם בתוס' ד"ה דאתויהו?]

[לרבה קשיא. וזהו רק לשון מושאל, דאין כאן קשיא על רבה, דהא קדם לרב הונא, ועכ"פ חבירו הוה ולא שייך להקשות ממנו, אלא הונא' רק דנה האם רב הונא ס"ל כרבה או לא. הערות],

[פ' דהא קתני מיהת דהיכא דאתויה בתרי אין צריכין לומר בפני נכתב כיון דמשום קיום הוא, אלא לרבה קשיא כיון דמשום לשמה הוא, אפי' בתרי נמי צריכין לומר בפני נכתב. ריטב"א כ"י],

[ומתריץ] **הכא במאי עסקין לאחר שלמדו,**

אי הכי דלמדו חד נמי כי מייתי ליה חד נמי לא ליזכרה? גזירה שמה יחזור דבר לקלולו,

אי הכי כי תרי נמי [לא יהיה הגט כשר אלא אם אומר בפ"נ ובפ"נ] **בי תרי דמייתו גיטא מילתא דלא שכיחא, ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן,**

והא אשה דלא שכיחא, ותנן האשה עצמה מביאה גיטה ובלבד שהיא עצמה צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם?

שלא תחלוך בשליחות [פ' לעיל כשבאו שני שליחים הוי מילתא דלא שכיח, וגם אינו דומה לשליחות רגילה של שליח אחד, ולכן לא גזרו שיאמר, אבל אשה היא דומה לשליח אחד, ולא רצו לחלק בשליחות של עד אחד, ולכן צריכה שתאמר], [פ' בשליחות דחד, דגורנין חד דלא שכיח אטו חד דשכיח אבל כי תרי אטו חד לא גורנין. תוס'],

אי הכי [שצריך להשוות כל השליחים] **בעל נמי** [יהיה צריך לומר בפ"נ], **אלמא תניא הוא עצמו שהביא גיטו אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם?**

טעמא מאי אמור רבנן **צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, דילמא אתי בעל מערער ופסיל ליה, השתא מינקט נקיט ליה בדידה, וערעורי קא מערער עליה,**

7. **ת"ש המביא גט ממדינת הים ונתנו לה, ולא אמר לה בפ"נ ובפ"נ, אם נתקיים בחותמיו כשר, ואם לאו פסול,**

ה"י כלומר אמור מעתה [כאילו אמר "הוי אומר"] **לא הוצרכו לומר**

אבני חן למסכת גיטין

הראשונים שאין בקיאות לשמה, אבל בדורות האחרונים דבקיאות לשמה לא, תסתיים,

ותסברא [ותסברא] לא גרסינן, ואי נמי גרסינן ליה לאו לאורועי תסמיים קאמי, דשפיר תסמיים דרבי יהושע הוא דאמר לפי שאין בקיאות, אלא הכי פריך ותסברא הא דאמר ר' יוחנן [ר"ש בר אבא שהביא חגמ, מי הביאו לברו] [לשון זה יש 4 פעמים מובא עד דף ו:] **והא רבה אית ליה דרבא** ובעינן לקיימו [ואם הוא יחיד צ"ל בפ"ג],

ועוד הא אמרינן שמא יחזור דבר לקלוליו?

אלא ר"ש בר אבא איניש אחרינא הוה בהדיה ואמרינן לעיל כי מרי דמייתו גיטא מילתא דלא שכיחא, **והא דלא חשיב ליה משום כבודו דר"ש** [בעין זה בר"ה בב, ופנהדרין יד.]:

[ענין חדש] **איתמר בפני כמה נותנו לה השלם** [פ' מואצטריכו] לומר בפני נכתב, ודאי משמע ליה דצריך ליתנו לה בפני בני אדם, דאינו במשמע שיתנהו השליח לאשה בינו לבניה, והיינו דבעי בפני כמה. קר? **רבי יוחנן ור' חנינא חד אמר בפני שנים, וחד אמר בפני שלשה,**

תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר בפני שנים, דרבין בר רב חסדא, אייתי גיטא לקמיה דר' יוחנן, ואמר ליה זיל הב לה באפי תרי, ואימא להו בפ"ג ובפני נחתם, תסתיים,

לימא בהא קמיפלגי דמאן דאמר בפני שנים, קסבר לפי שאין בקיאות לשמה הלך דתרי סגי דלהו סהדי דאמר שלם בפני נכתב, ואי אחי בעל תו ומערער, לא משגחין ביה, **ומאן דאמר בפני שלשה, קסבר לפי שאין עדים מצויין לקיימו** ויזין דלקיימו הוא, בעינן תלתא כדאמרינן בכמוצות צ"ש שני (כא) דקיום שטרות בשלשה,

ותסברא דהכי הוא הא [והא] מדסימנין לעיל [בראש הדף] **מדר' יהושע בן לוי אמר לפי שאין בקיאות לשמה** מכלל ד רבי יוחנן צר פלוגמיה דלעיל **אמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו, והכא היכי קאמר סיימין ד ר' יוחנן** הוא דאמר בפני שנים,

ועוד הא רבה ואפילו למ"ד לפי שאין בקיאות לשמה אית ליה דרבא אית ליה נמי לקיימו, ויבעי תלתא?

אלא דכ"ע בעינן עדים מצויין לקיימו, והכא בשליח נעשה עד, ועד נעשה דיין קמיפלגי כלומר אי אמרינן כי היכי דשלם נעשה עד, הכי נמי עד נעשה דיין קמיפלגי, כ"ד בפני שנים **קסבר שליח נעשה עד ועד נעשה דיין** כי היכי דשלם נעשה עד, ה"נ עד נעשה דיין, הלך מנכרף בהדיהו והווי תלתא,

ומאן דאמר בפני ג' קסבר, אף ש שליח נעשה עד, [אפ"ה] ואין עד נעשה דיין,

והא קיימא לן בדרבנן [וקיום שטרות מדרבנן הוא, כדאמרינן לעיל ג. דאמר ריש לקיש עדים החתומים על השטר נעשו כמו שנחקרה עדותן בב"ד, ורבנן הוא דאצריך].
[לאו בכל מילי דרבנן קאמר, אלא בקיום שטרות לבד וכדאיתא בכתובות כא.].
[קר]

דעד נעשה דיין כגון גצי קיום שטרות אמרינן בכמוצות [כא:] שלשה ששצו לקיים את השטר, וקרא ערעור על אחד מהם כו', והוינן בזה, למימרא דעד נעשה דיין כו', ומוצינן ומשנינן ה"מ בעדות החדש דלורייתא, אבל בדבנן עד נעשה דיין?

אלא הכא בהא קמיפלגי, דמר סבר כיון דאשה [כלומר כל אשה ואפילו היא עצמה. קר], **כשירה להביא את הגט** אי משכרת בשנים וזמנין דמייתא ליה איתתא אשה [וה"ה דהוה מצי למימר וזמנין דמייתי ליה קרוב. מוס'] **וסמכי עלה** לאכשורי נמי בשנים, ואשה לא חזיא לאצטריכו בהדיהו לתלתא,

ואידך אשה מידע ידעי [הכל יודעין שאשה פסולה להעיד] **ולא סמכי עלה,**

תניא כוותיה דרבי יוחנן [דריהב לה באפי תרי] **המביא גט ממדינת הים, ונתנו לה, ולא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם יוציא** מי שנשאה בגט זה והולד ממזר דברי רבי מאיר,

וחכ"א אין הולד ממזר, כיצד יעשה, יטלנו הימנה ויחזור ויתנו לה בפני שנים, ויאמר בפני נכתב ובפני נחתם, [כיצד יעשה] פ' כיצד יעשה לרבנן שתנישא לכתחילה, או אם נישאת שלא תצא, אבל לולד אין צריך תקנה, דבלא תקנה לא הוי ממזר, דלית להו כל המשנה כו', ולר"מ כיצד יעשה קודם נישואין, אבל לאחר נישואין מסתבר דלר"מ אין תקנה דכיון דהולד ממזר א"כ כל הדרכים האלו בה ותצא מזה ומוזה וכל תנאו דתנן לקמן בהזורק (דף פ.).
מהא שמעינן שכל קלקול או פסול שיבא בגט בנתינה, כיון שאין הפסול בגופו של גט שהגט כשר, שאע"פ שהנתינה אינה כראוי, הגט אינו נפסל בהכי. קר],

[ומתמה] **ור"מ משום דלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והולד ממזר** בתמיה, והא גט כשר הוא וצפוני נכתב [פ' כן היה המעשה], ומשום דלא אמר, הוי ולד ממזר?

[ומתריץ] אין, ר"מ לטעמיה, דאמר רב המנונא משמיה דעולא, אומר היה ר"מ כל המשנה מממבע שמבעו חכמים בגיטין, יוציא והולד ממזר,
[ברכות מ: ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא,

אבני חן למסכת גיטין

ראה תאנה ואמר כמה נאה תאנה זו בריך המקום שבראה יצא, דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו, וצריך להבין למה סובר ר"מ בן רחב בגיטין ובברכות חולק?

בר הדיא [מפשר חלמי הוה. ברכות נו.]. **בעי** [רצה, היה צריך] **לאתויי גיטא, אתא לקמיה דרבי אחי** נאומה העיר שהיו כותבין אותו **דהוה ממונה אניטי דקי"ל** (קידושין ו) כל שאינו יודע נטיב גיטין וקידושין לא יחל לו עסק עמהן, והיו ממנו [והיו ממנה] גברא רבה לאוויי היכי נעבד,

א"ל צריך אתה לעמוד על כל אות ואות [והטעם כדי להעיד שנכתב כל הגט לשמה, או אפילו לרבה כיון שצריך לומר בפני נכתב כדי שלא אתי לאחלופי בקיום שטרות דעלמא, אם לא עמד שם על כל אות ואות הוי בדורב שקרים. וראה קר],

אתא לקמיה דרבי אמי ור' אסי,

[וצריך להבין אך הלך לשאול מר' אמי ור' אסי אחר ששאל כבר מרבי אחי והא אמרינן בחולין מר: והתניא חכם שטימא אין חבירו רשאי לטרה, ובע"ז. הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטרה? # אולי לא היה מחפש דיתר, שהרי היה שואל לכתחלה, ומה איכפת ליה לעשות כן, אלא לשנוי של רבי אחי "על כל אות ואות" היה נראה לו בחומרא יתירא, ולכן הלך לשאול לפני הרבנים עצמם, שרבי אחי לא היה מורה הוראה, אלא לעניני גיטין,

וראה תוס' נדה כ: וז"ל ור"ל דקפידא לא הו"א אשואל, אלא אחכם, אבל השואל ישאל כל מה שירצה דמתוך כך ידקדקו בדבר ופעמים שהראשון מועה ויצא הדבר לאורה, וז"ל תוס' ע"ז. ור"ל דאינו אסור אלא לשאול אם לא יודיע לו כבר שאלתי לפלוני ואסר לי אבל אם אומר לו כבר שאלתי פלוני חכם מותר, אבל ודאי תחכם יזהר שלא יתיר כדאמר' בפרק כל הדי [נדה כ:]: חכם שאסר אין חבירו ראשי להתיר אא"כ יוכל להחזירו כגון שמעה בדבר משנה או אפילו בשיקול הדעת,

וראה יו"ד סוף סימן קמ"ז [בהמה] מסוכנת, אף על פי שניתרת בשחיטה, המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלה, הגה בהמה שהורה בה חכם מסבא, ולא נמצא הדין בפירוש שהיא מותרת, בעל נפש לא יאכל ממנה, וכתב שם בבא"ט שאם יש להרב קבלה שהיא מותרת, מותר, ובפתחי תשובה שם מביא בשם אביו שמצוה להרחיק מכל דבר כיעור ולא יאכל מה שנתבטל בששים, אבל בסוף דבריו מביא מספר תורת אשם, דמי שרצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי כגון מה שנתבטל בששים, או בכלי שני, הוי כמו אפיקורסות ויצא שכרו בהפסדו, ודלא כמ"ש א"ה סוף כלל נ"ו,

ואגב נראה ראיתי בללי הפסק בתוס' ע"ז. וז"ל:

ד"ה בשל תורה הלך אחר המחמיר. רש"י היה פוסק בכל "איכא דאמרי" שנתלמוד, בשל תורה הלך אחר המתמיר, בשל סופרים הלך אחר האחרון, ורבי"ף פ"ה דכל "איכא דאמרי" לגבי לשון ראשון, כטפל לעיקר, והלכה כלישנא

קמא,

ור"מ פירש בדאורייתא לחומרא דדרבנן לקולא כרבי יהושע בן קרחה דהכא, ורבינו שמעון היה מפרש דכלל מקום שיש להתכבד כחד מיניהו משיטת המלמוד במריה אזלינן],

אמרי ליה לא צריכת ללא נשיטה אחת וכי תימא אעבד [ואם תאמר אעשה] **לחומרא, נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים** [ורק בדבר שיש לומר שלא עשו הראשונים כדן מותר להחמיר, אבל בלא"ה אסור. ראה יוסף דעת],

רבה בר בר חנה אייתי גיטא פלגא איכתב קמיה ופלגא לא איכתב קמיה, אתא לקמיה דרבי אלעזר, אמר ליה אפילו לא כתב בו אלא שיטה אחת [פירוש שלא ראה אלא שיטה ראשונה דמסממא סיימו לשמה. תוס']. **לשמה שוב אינו צריך,**

רב אשי אמר

דף ו' ע"א

אפי' קן קולמוסא וקן מגילתא מיקון הקולמוס והקלף, שמע כשתיקטוהו לשמה כשמותכין אותו ומחליקין אותו, ולי נראה קן קולמוסא קול הקולמוס כשהוא כותב, וקול הידיעה, שהוא נשמע כמי שאומר קן קן, ואיך דגרסי קל קולמוסא,

תניא כוותיה דרב אשי, המביא גט ממדינת הים אפי' הוא בבית, וסופר בעלייה, הוא בעלייה וסופר בבית, אפי' נכנס ויוצא כל היום כולו [דיני נכנס ויוצא יש גם לענין איסור והיתר] **כשר,**

[ושואל] **הוא בבית וסופר בעלייה, הא לא קא חזי ליה? אלא לאו כגון דשמע קן קולמוסא, וקן מגילתא,**

אמר מר אפי' נכנס ויוצא כל היום כולו כשר, מאן [מי הוא הנכנס והיוצא] **אילימא שליח השתא הוא בבית וסופר בעלייה, דלא חזי ליה אמרת כשר, נכנס ויוצא מיבעיא,**

אלא סופר, פשיטא משום דנכנס ויוצא נפסליניה? לא צריכא דנפק לשוקא סופר יחל לשוק למקום שיש שם בני אדם הרבה ואתא, מהו דתימא איניש אחרינא אשכחיה שמו שמו של זה ואמר ליה לממוז לו גט קמ"ל:

[פי' דלא חיישין שיהיה עוד ששמו כשמו, דאף בעומד אצלו כל היום הא בעינן שיהיה מוכח מתוך הגט, כמ"ש התוס' לעיל, והא דקאמר מהו דתימא וכו' משום דיש רגלים לדבר מפי, מודלא כתב קודם רק אחרי בואו מהשוק, אבל ביושב בביתו פשיטא דלא חיישין, מהר"ם ש"ף],

אבני חן למסכת גיטין

צד אין זכר מבבל ?

אבל כנובה הארצות על כדור העולם ירושלים הוא 31*47N latitude וצפון, ובגדר הוא 20N latitude *33 מעלות לצפון, ולפי יש לפרש שבבל בבבל הוא קצת יותר לצפון מארץ ישראל. ועדיין צ"ע.

ותנן ר"מ אומר עכו כא"י לגיטין, ואפי' ר"מ לא קאמר אלא בעכו דמקרבא, אבל בבל דמרחקא לא?

הוא מוטיב לה והוא מפרק לה, לבר מבבל דאיכא טעמא להמירה,

[ענין חדש] עד היכן היא בבל # [אינו שואל על מורח מערב ודרום, שהרי נהר פרת יורד לצד מערב בבל, ונהר חדקל יורד לצד מזרח בבל, והם מתחברים למטה בדרום, לכן שואל רק עד היכן הוא בבל לצד צפון?]

אמר רב פפא כמחלוקת ליוחסין צפ' עשרה יוחסין (קדושין ד' ע"א) דקי"ל כל הארצות עיסה לא"י, וא"י עיסה לנבל ואפליגו הסם עד היכן הוא כך מחלוקת לגיטין,

ורב יוסף אמר מחלוקת ליוחסין, אבל לגיטין דברי הכל עד ארבא תניינא ערעה שניה דג'ישראל הסמוכה לגשר,

רב חסדא מצריך [לומר בפ"ג] מאקטיספון [הוא עיר גדולה, ויש עליה הרבה בהיסטוריה, והיתה על החדקל, אצל ctesiphon] לבי ארדשיר, ומבי ארדשיר לאקטיספון לא מצריך,

לימא קסבר לפי שאין בקיטין לשמה והני גמירי,

ותסברא [לשון זה פעם שלישית מדרג ה:] והא רבה אית ליה דרבא וסיון דממדינה למדינה הוא בעינן לקיימו?

[ומתין, רבני ארדשיר הולכים לאקטיספון שהיה שם "שוק", ובני אקטיספון מכיין היטב את חתימת ידי בני ארדשיר, אבל בני ארדשיר אינם מכיין את חתימת ידיהם של בני אקטיספון, שכשהם באים לאקטיספון ל"שוק" הם מרידים ואינם מסתכלין על חתימת ידי בני אקטיספון].

אלא דכ"ע בעינן לקיימו, והני דני ארדשיר כיון דאולי לשוקא להתם לאקטיספון, ומוסרין להן שם עדיות ומומתין שם בשטרות, והשטרות ציד בני אקטיספון עד זמן שניגזס, לפיכך בני אקטיספון מכיין חתימת בני ארדשיר,

הלכך הנך [בני אקטיספון] ידעי בחתימות ידא דהני [בני ארדשיר] גט שנחתם בארדשיר, ונשתלם לאקטיספון עדים מזיין לקיימו, ואף בני ארדשיר כשהולכין שם לשוק יקיימוהו,

[ענין חדש] איתמר בבל [פליגי אמוראים בדינו של בבל], רב אמר כא"י לגיטין [ואין צ"ל בפ"ג], ושמואל אמר כחו"ל, לימא בהא קא מיפלגי דמר סבר לפי שאין בקיטין לשמה והני גמירי, וכו' לפי שאין עדים מצויין לקיימו, והני נמי לא שכיחי?

ותסברא [לשון זה פעם שניה מדרג ה: עד ו:] הא רבה אית ליה דרבא וזהי נמי דגמירי, הא כיון דממדינה למדינה הוא בעינן לקיימו?

אלא דכ"ע בעינן לקיימו, רב סבר כיון דאיכא מתיבתא ישיבות קצועות אחת בסורא ואחת בנהרדעא, והולכין תלמידים מזו לזו ומשאר עירות להן ללמוד תורה מישכח שכיחי, ושמואל סבר מתיבתא בגורסייהו מרידי ואין מכיין הסמימות,

איתמר נמי דטעמא משום דשכיחי מתיבתא היא אמר ר' אבא אמר רב הונא, עשינו עצמינו בבבל כא"י לגיטין מכי אתא רב לבבל וקבע [רב] ישיבה בסורא, ושמואל הואי בנהרדעא, אכל מעיקרא לא, ואע"ג דגמירי דמשגלה יכניה לנבל, והסרס והמסגר עמו, לא פסקה תורה מהם,

[מלכים ב כד יד והגלה את-כל-ירושלם ואת-כל-השירים ואת כל-גבו ר'י החיל עשרה [עשרת] אלפים גו' לה וכל-החרש והמסגר ל' א' נשאר וזלת דלת עס-הארץ, והרד"ק מביא מסדר עולם וז"ל ומה מלחמה עושין בני אדם האסורים בויקים הנתונים בשלשלאות של ברזל אלא גבריים בגבורה של תורה וגו' חרש אחד מדבר והכל שותקין, מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדוין ממנו],

[תוס':] מכי אתא רב לבבל. פ"ה והקצ' ישיבות, וקשה דא"כ מאי פריך ממתי' דמעט לנפון שנישנית קודם שגא רב לנבל ? ומפרש ר"ת מכי אתא רב לנבל והורה לנו שמימות ימינה שגלו עמו לנבל הסרס והמסגר דינה להיות כא"י לגיטין].

מתיב ר' ירמיה ר' יהודה אומר מרקם למזרח למזרחו של עולם כסופו הוי מדינת הים כמזרחה של א"י ורקם עלמה כמזרח העולם דהוא מדינת הים מאשקלון לדרום, ואשקלון כדרום מעכו לצפון לפזונו של עולם ונבל הסם קיימא צין עכו לנפון ועכו כצפון,

והא בבל לצפונה דא"י קיימא, דכתיב [שלא תימא לצד מערב דלא מפורש גבול במתני'. מזהר"ם שי"ף] ירמיה א' יד [ויאמר ה' אלי מַצְפּוֹן תִּפְתָּח תִּרְעָה] [מן בבל העומד בצפון, תפתח הרעה כי עד הנה כאלו היתה הרעה קשורה לבל חבוא ועתה הוסר הקשר. מד.], [על כל-אשבי הקצין].

[צע"ג כאן, שהרי גם אם נאמר שגבולות א"י נמשכין עד נהר פרת, ולפי"ז בבל הוא לצפונה של ארץ ישראל, אבל עכו שהוא לצד צפונית מערבית, לאותה

אבני חן למסכת גיטין

והני ברהנך לא ידעי אכל בני ארדשיר אינן מכירין חמימת בני אקטיספון, ואע"פ שהולכין שם תמיד לסמורה [ב"מ אין מכירין] ב"מ דכל יום השוק בשוקייהו טרידי בשוקייהו טרידי, ואינן נותנין לב להסתכל ולהכיר חמימת בני העיר,

[תוס'] וא"ת לעיל דלמך דגירסייהו טרידי אמאי לא אמרינן דבני המקום מכירין חמימתן כדלמך הכא, דבני אקטיספון מכירין חמימות בני ארדשיר אע"ג דבני ארדשיר טרידי בשוקא, וי"ל דהנהו דגירסייהו טרידי טרידי טפי ואין להם פנאי לחמוס כלל,

רבה בר אבוב מצריך מערסא לערסא משומת הנמים שצד רה"ר, לשורה שנגדה,

רב ששת מצריך משכונה לשכונה סתם שכונה שלשה נמים צמסכת ע"ז (דף כא),

ורבא מצריך באותה שכונה, והא רבא הוא דאמר לפי שאין עדים מצויין לקיימו? שאני בני מחוזא דניידי אינן משתמין צמיהן, שטרדינן צמורה ואין מכירין חמימות שביניהם, [כלומר ואינן משימין לב להכיר חמימתן של שביניהם. רשב"א],

[תוס'] מכאן פסק רבינו חס דהשתא צומן הזה צריך לומר בכל מקום צמי נכתב אע"ג דקיימא לן כרצא דלמך לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ולא משום לשמה, מכל מקום צריך דהשתא בכל מקומות יידי כבני מחוזא],

רב חנין מישתעי [סיפר], רב כהנא [רב כהנא זה היה ברור ראשון של אמוראים, בדורו של רב ושמואל] אייתי גיטא, [ואומר ר' חנין] ולא ידענא אי מסורא [מקומו של רב] לנהרדעא [מקומו של שמואל], אי מנהרדעא לסורא,

אתא לקמיה דרב # [ורב סבר דבבל כ"א, אבל שמואל סבר דבבל כח"ל, ויהיה נפק"מ אם בא הגט מסורא לנהרדעא שאל קודם שהוליכו, ואם בא לסורא שאל לאחר שהביאו], א"ל [שאל רב כהנא מרב] צריכנא למימר בפני נכתב ובפני נחתם או לא צריכנא?

אמר ליה לא צריכת דצנל כארץ ישראל,

דף ו' ע"ב

ואי עברת [אבל אם תאמר בפ"ג] אהנית [יועיל האמירה], מאי אי עברת אהנית [לענין מה יועיל]?

[ויפרש] דאי אתי בעל מערער לא משגחינן ביה אכל אי לא אמרת, ואמי צעל ומערער, מיפסיל, [דלא תימא דלא תקינו רבנן שיחא נאמן כשנים אלא במקומות שהצריכו לומר בפ"ג וכו' אבל במקום שאצ"ל בו' לא. קר],

[אינו ברור אם זה המשך הסיפור של רב חנין] כדתניא דלף מי שאינו צריך לומר, אם אמר מהני מעשה באדם אחד שהביא גט לפני רבי ישמעאל, אמר לו צריך אני לומר בפני נכתב ובפני נחתם, או איני צריך [השואל שאל סתם ולא פרט באיזה גט הוא מדבר, ולכן שאל ר"י היכן נכתב הגט]?

אמר לו בני מהיכן אתה [נ"ל להוכיח מזה שאין צריך לכתוב בגט מקום הכתיבה שעומד שם הסופר בשעת הכתיבה דאל"כ הא ראה בגט מהיכן היה, דע"כ לא קפיד רק אמקום כתיבת הגט, מיהו שמא לא ראה הגט רק בא בסתם ושאל לר' ישמעאל. וק"ל. מהר"ם שי"ף], אמר לו רבי מכפר סיסאי שם מקום אני, אמר לו צריך אתה לומר בפני נכתב ובפני נחתם, שלא תיזקק להשה לעדים אם יקרא עליו [על הגט] ערער [ואף שאינך מחויב מן הדין יועיל בפ"ג אם יבא הבעל לערער],

לאחר שיצא [האדם השואל] נכנס לפניו רבי אלעאי [ולא שמע סיום דברי ר' ישמעאל, וחשב שאמר שחייב לומר בפ"ג מן הדין], אמר לו רבי והלא כפר סיסאי מובלעת בתחום ארץ ישראל וקרובה לציפורי יותר מעכו [ואיך אמרת דצ"ל בפ"ג], ותנן רבי מאיר אומר עכו כארץ ישראל לגיטין, ואפי' רבנן לא פליגי עליה דר"מ אלא בעכו דמרחקא, אבל כפר סיסאי דמקרבא לא [אינו צריך לומר בפ"ג]?

אמר לו שתוק בני [לשון חיבה] שתוק [לא השתקו משום שאין ראוי להקשות על רבו, אלא מפני שחשש שאם יפרסם דעתו שאמירה כזו אינה מועילה יבואו לפקפק בגט זה. שט], הואיל ויצא הדבר בהיתר יצא # [אולי יש לפרש ש"יצא הדבר בהיתר" קאי על מה שנפסק שגם אם אינו מחויב לומר בפ"ג יועיל אם יאמרה, לכן אמר ר"י שתוק שלכן פסקתי לומר שע"י שיאמרו אף אם אינם מחויבים יועיל להתיר במקום שיערר הבעל, ולזה סיים ר"י "שלא תיזקק לעדים", אלא ר' אלעאי כיון שלא שמע סיום דבריו, חשב שחייב לומר כן מצד ההלכה],

הא איהו נמי שלא תיזקק לעדים קאמר ליה ולאו משום דצריך, ומאי קשיא ליה לר' אלעאי? לא סיימוה קמיה דר' אלעאי לסיומא דמילתיה דר' ישמעאל # [ור' ישמעאל שאמר לו שתוק, אמר לו כן לפי הבנתו],

שלח ליה ר' אביתר [היה בא"י] לרב חסדא [הי במחוזא בבבל] גיטין הבאים משם מצנל לכאן לא"י אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם,

לימא קסבר לפי שאין בקיאות לשמה, והני [בני בבל] גמירי, ותסברא, והא רבה אית ליה דרבא [לשון זה פעם רביעית

אבני חן למסכת גיטין

ואחרונה מדרש ה: עד כאן?

[ומתירין] אלא דכ"ע בעינן לקיימו, וכיון דאיכא רבים דסלקי [שעולים לא"י מבבל] ונחתו [ויורדים מא"י לבבל] מישכח שכיחי [עדים לקיימו],

אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא לאוי לסמוך עליו [שיש לסמוך על הפסק ששלח],

ועוד הא איהו [ר' אביתר] דשלח ליה לרב יהודה, בני אדם העולין משם לכאן [מבבל לא"י] הן קיימו בעצמן וואל דג [ואלעמי ידו גו' גל] ויתנו [את] הילד ביו' גה, והילדה מכרו ביו' וישתו [ומפרש לשון "וישתו"] שהיו משתהין צא"י, ומנימין נשומהין עגומה, [ולשון ויתנו הילד והילדה מכרו מפרש] ונעלים מפריה ורביה, שנקל [שקל ?] נעיהם [להוליד] ילדים וילדות, [ראה בדברות משה הערה ס' שמקשה דהא מותר להתאחר בשביל לימוד התורה. ומסיק דצ"ע לדניאל], [תוס'] ויתנו [את] הילד בזונה. לפי שהן משתהין צא"י ישראל היו צניהם ונשותיהם משתעבדים בשביל מזונות, והיינו צונה בשביל מזונות, ועוד מפ' כדאמר צירושלמי עובדא הוה צמד שמכר בתו ללמוד תורה והלך ולמד],

וכתב ליה בלא שירטוט [ורוצה להביא ראיה ממעשה זו שר' אביתר לא היה בר סמכא, דהא],

[במסכת סופרים פ"א הל' א' "הלכה למשה מסיני שמוסגלין בקנה", ופ' שם בנחלת יעקב סירטול היינו שירטוט וכ"כ התוס' בפרק הקומץ וכתב הטור ב"ד סימן רע"א הא דנקט בקנה לא אתא לאפוקי סכין אלא לאפוקי עופרת וכיוצא בו שצובעין],

וא"ר יצחק שתיים כותבין שמי מינות כותבין מן המקרא בלא שרטוט שלש אין כותבין, במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין?

א"ל אבוי אמו כל דלא ידע הא דר' יצחק, לאו גברא רבה הוא, בשלמא מילתא דתליא בסברא אי לא הוה סבר לה מדעתו לחיי' כלומר שפיר מצינו למימר דלאו גברא רבה הוא הא גמרא היא, וגמרא לא שמוע ליה הא גמרא דר' יצחק,

ועוד הא ר' אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה לגלות לו סוד, לכיון דגרים הסמוכים על ארמיתם, דכתיב שופטים יט ב' ונתנה ע'ליו פילגשו' ונתן' מאתו' אל'בית אב'ה אל'בית להם' והנה' ויתח'שם ימים ארבעה ח'דשים, בפילגש בגבעה כמים, ומזה [היינו] סברה עליו [כבר הוציאו מקרא זה מפשוטו שלא זינתה אלא שזכור מצא בקערה, וענין ותנה מלשון מזונות, כלומר שסרחה עליו בענין מזונות. מאיר],

[והאיש הלך להחזיר פילגשו, וכשחזרו בדרך התארח בביתו של איש זקן והפסוק מספר] כב הנה מיטיבים את לבם ונהא אנשי העיר אנשי בגי'גלעל נסבו את הבית מתרפקים על הדלת ויאמרו אל'האיש בעל הבית הןן לאמר

הו' צא את'האיש אשר'בא אל'ביתך ונדענו: כג' ויצא אליהם האיש בעל הבית ויאמר אליהם אל'אחי אל'תרעו נא אחרי אשר'בא האיש הזה אל'ביתו אל'תעשו את'הנבלה הזאת: כד' הנה בתי הבתולה ופילגשהו או צי'אח'נא או' הם וענו או' הם ועשו להם המו' כ' בעיניכם ולאיש הזה ל' א' תעשו דבר הנבלה הזאת: כה' ול' א'אבו האנשים לשמוע לו' ויחזק האיש בפילגשו' ויצא אליהם החוץ וידעו או' תה' ויתעללו'בה כל'הלילה עד'הבקר וישלחוה' בעלו'ת [פגלו'ת] השחר: כו' ותבא האשה לפני'ת הבקר ותפל פתח בית'האיש אשר'אדו'ניה שם עד'הא'ר: כז' ונקם אדניה' בבקר ויפתח דלתו'ת הבית ויצא ללכת לדרכו' ונהג האשה פילגשו' נפלת פתח הבית וידה' על'הפך: כח' ויאמר אליה קומי ונלכה ואין ענה' וקחה על'תחמו'ר ונקם האיש וילך למקמו': כט' ותבא אל'ביתו' וישח את'המאכלת ויחזק בפילגשו' ויתחתה לעצמיה' לשנים עשר נתינים וישלחה' בכל גבול ישראל, ושם בקאפיטל כ' לה' ויג' ה' את'בנימין לפני ישראל וישחיתו בני ישראל בבנימין ביו'ם ההוא עשרים וחמשה אלף וימא'ה איש כל'אלה שלף חרב:

רבי אביתר אמר זכור מצא לה, ר' יונתן אמר נימא מצא לה,

ואשכחיה ר' אביתר לאליהו, א"ל מאי קא עביד הקב"ה? א"ל עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר? אמר ליה, אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר, א"ל [ר' אביתר לאליהו] ח"ו ומי איכא ספיקא קמי שמיא?

א"ל אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, זכור מצא נקערה ולא הקפיד, נימא # [איך שנפרש "נימא" שערה, או חוט, או חבל דק, צריך לומר שהיתה כל כך חזקה שהיה בה כדי לחתוך ולהזיק] מצא לקמיה מפרש והקפיד כדמפרש טעמא ואזיל,

אמר רב יהודה, זכור בקערה, ונימא באותו מקום ודרכן היה להסיר את השער ולא ליסכן צועלה ליעשות כרות שפכה, ומשום דסכנתא הוא הקפיד עליה וצרכה מפני אימתו, זכור מאיסותא [הוא מאוס], ונימא סכנתא,

איכא דאמרי אידי ואידי בקערה, זכור אונסא, ונימא פשיעותא,

אמר רב חסדא, לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל [שמחמת יראתו ברחה לה וכשבקש להשיבה נפלו בסבתה כמה רבבות. מאיר],

אמר רב יהודה אמר רב, כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלש עבירות, גילוי ערויות כשנגיע זמן טבילתה צעת זינה, והיא יראה לומר לא טבילתי, ומשמשתו נדה ושפיכות דמים כי הכא, או פעמים שצרכה מפניו ונפולת צלחת הפחמים

אבני חן למסכת גיטין

של ר' אלעזר הועילה, ונתנוהו לגניבא (הוא. וט. 127-140) היה חולק עליו בקולר [קולר] שלשלת של צרול שנותנין שם # [הלשון "שם" קשה קצת שאין שלשלת מוקם, והיה יותר מובן אם היה כותב שנותנין "צסה"] [א.ת. וט. 127] המוכתרים למלכות להריגה [ראה לחלן סה:], [היוצא מן הכלל כשהוא כבול לדנו לפני השליט. פירמ"ש קאפח לקמן סה:],

שלחו ליה למר עוקבא, זמרא לשורי צצית המשמאות מנא לן דאסיר, שרטיט וכתב להו הושע ט א אלת־שמוח ישראל | אלת־גיל פְעָמִים,

ולישלח להו מהכא ישעיה בר ט בִּשְׁיִיר ל' א' יִשְׁתַּוְּיִין יִמָּר יֵהּ מר יִשְׁכָּר [יין] לְשִׁתְּיוֹ? אי מההוא ה"א ה"מ זמרא דמנא כנור אבל דפומא שרי קמ"ל [אל גיל כעמים שכולל הכל],

א"ל [שאל] רב הונא בר נתן לרב אשי, מאי דכתיב יהושע טו כב [ו] קִינָה וְדִמּוֹ נָה וְעֵדְעָדָה, א"ל [ענה לו רב אשי] מְתוּתָא [ערים] דארץ ישראל קחשיב, א"ל [רב הונא בר נתן לרב אשי] אטו אנא לא ידענא דְּמְתוּתָא דא"י קא חשיב,

[וימשיך רב הונא] אלא רב גביהא מארגיזא שם מקום [במחשב מצאתי 82 פעמים לשון זה "שם מקום" ברש"י] אמר בה מעמא, [וקינא] כל שיש לו קנאה על חבירו כעס מחמת זכר שזערו. [קנאה] - הוא לשון שאדם מתעצב על ריבו, או על ריב אחרים, כמו קנא קנאתי (מלכים א יט) וכמו בקנאו את קנאתי (צמדכר כה) [ודימונה] ודומם, [עדרעה] שוכן עדי עד [הקב"ה] עושה לו דין [נוקם את נקמתו],

א"ל [רב אשי לרב הונא] אלא מעתה יהושע טו לא [ו] צָקָלָג וּמִדְּמָנָה וְסִנְסָנָה הכי נמי [פ'] כיון דדרשת עדרעה שהוא כפל לשון, דרוש נמי וסנסנה. ראה מהר"ם ש"ף?

א"ל אי הוה רב גביהא מבי ארגיזא הבא, הוה אמר בה מעמא,

רב אחא מבי חוזאה אמר בה הכי, [דורש "צק-לג"] כל מי שיש לו צעקת לגימא על חבירו שגזל ממנו ויורד לחיו לשערי מונוטיו, [ומדמנה] ודומם, [וסנסנה] שוכן בסנה [הקב"ה שדיבר עם משה מתוך הסנה] עושה לו דין,

א"ל ריש גלותא לרב הונא, כלילא [א קרוין] היו עושין עטרת לחמנים, יש של זהב וכסף כצועות ומצורות כגפרית ומלח שקורין גייל, ויש של וורד והדס מנא לן דאסור?

א"ל מדרבנן, דתנן בפולמוס של אספסיינוס [בחורבן בית

או כגשר וחילול שבת פעמים שמדלקת נר, או מצללת משחזקה מפני אימתו, והוא אינו יודע [שפעמים שהתבשיל מצטמק ורע לו ומוחללת שבת מחמת יראתו. מאירי], [בסדר עולם אמר דלוחו יוס דפילגש כגצעה שבת היה, [פי' והיו ג' דברים אלו כפילגש כגצעה. תוס']]

אמר רבה בר בר חנה, הא דאמרי רבנן [שבת לד.] שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם פירות שגאכל למחר ערבבתם עירובי מצירות הדליקו את הנר, צריך

דף ז' ע"א

למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה, אמר ר' אשי אנא לא שמיעא לי הא דרבה בר בר חנה, וקיימתיא מסברא [אבל רבב"ח למדה מלשון המושג "לומר" אמירה לשון רבה, ולא קאמר לשאול או לצוות, גם לשון "בתוך ביתו" כמדבר עם עצמו, דאל"כ הול"ל אל בני ביתו. מהר"ם ש"ף],

א"ר אבהו לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו והאכילוהו דבר גדול, ומנו ר' חנינא בן גמליאל,

האכילוהו ס"ד ! השתא בהמתן של צדיקים נהכל שומטין (מולין דף ה:) אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כ"ש,

אלא בקשו להאכילו דבר גדול, ומאי ניהו אבר מן החי שנאכל מהם אבר מן השחוט, ומפני אימתו חמכו עצדיו אבר מן החי והצילו מחמיו שלא יצין,

שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר, בני אדם [הכוונה היה על גניבא, כדאמר לקמיה] העומדים עלי לחק ולגדף ובידי למסרם למלכות כח צדי להלשין עליהן מהו?

שרטיט וכתב ליה תהלים לט ב אֲמַרְתִּי אֲשַׁמְרָה דְּרַכִּי מִחַטָּוֹת אֲבָלְשׁוּ נִי, אֲשַׁמְרָה לְפִי מִחַסּוֹת פְּעַד רִשְׁעִי לְגִגְדִי מִרִיבֵי וּמִקִּינֵי אֲעִ"פ שרשע לגדדי, אשמרה לפי מחסום,

שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאיכום בהו, שלח ליה תהלים לו ז דו'ם לַה' וְהִתְחַוֵּי לֵל [מלשון תוחלת ותקוה. מצ] לו' [אל־תִּתְּחַר בְּמַצְלִיחַ דְּרַכִּי פֶּאִישׁ עֹשֶׂה מְזִמּוֹת] דום לַה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לבתמ"ד והן כלין מאיליהן,

הדבר יצא מפי ר"א [משמע שמר עוקבא לא עשה כלום, אלא קללתו

אבני חן למסכת גיטין

שני] חיל שהעלה אספקיינוס קודם שזא טיטוס עליהם גזרו על עמדות חתנים ועל האירוס מפרש בפרק בתרא דסוטה (ד' מט) טבלא דמד פומא, והוא זוג המקשקש,

אדהכי קם רב הונא לאפנויי [לעשות צרכיו], א"ל רב חסדא תלמידו של רב הונא הוה, ולא היה משיב בפניו, וכי קם רב הונא אמר ליה רב חסדא ליש גלותא קרא כמיז קרא כתיב יחזקאל כא לא ביה אָמַר אֲדָנִי אֱלֹקִים הָסִיר הַמְצִנְפָּת וְהָרִים הָעֵמֶרָה זֹאת ל' אִזְזֹאת הַשְּׁפֹלָה הַגְּבִיָּה וְהַגְּבִיָּה הַשְּׁפִיל,

וכי מה ענין מצנפת אצל עמרה והלא מנפת מבגדי כהונה הוא [מהר"ם ש"ף באריכות], אלא לומר לך, בזמן שמצנפת בראש כ"ג עמרה בראש כל אדם, נסתלקה מצנפת מראש כ"ג, נסתלקה עמרה מראש כל אדם,

אדהכי אתא רב הונא [חזר מעשיית צרכיו], אשכחינהו דהוי יתבי [ושמע הפסוק שהביא רב חסדא], א"ל האלהים [נשבע אני] אינו אסור אלא מדרבנן [והכתוב בנביאים אינו אלא רמז], וקרא בעמרה של מלך מיירי, שהיה ממנצח שחצטל הכהונה, ויגלה דקדישו [המלך] בגולה אלא חסדא שמך וחסדאין מילך מקודים וגאלי דנריך [שמצאת רמז נאה],

רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דהוה גדיל כלילא לברתיה, א"ל לא סבר לה מר הָסִיר הַמְצִנְפָּת וְהָרִים הָעֵמֶרָה? א"ל דומיא דכ"ג [כמו הכה"ג שהוא גבר, בן האיסור הוא רק] בנברי, אבל בנשי לא,

מאי זאת לא זאת,

דרש ר' עירא, זימנין א"ל משמיה דרב אמי, זימנין א"ל משמיה דרב אסי [יש מכאן ראיה, שהגם שמצוה לומר דבר בשם אמרו, אין צורך לומר בשם כל האנשים ששמעו מהם, ודי במקור אחד], # [לשון זה יש בברכות כו, שבת קח, פסחים קטז, סוטה ד, סוטה ה, גיטין ז. 2 פעמים, חולין פד: 8 פעמים בולן אמרן רב עירא חוץ משבת קח: אמרה ר' זירא, וכל המאמרים שאומר ר' עירא הם דרשות פסוקים בענינים שקרובין לאגדה],

בשעה שאמר הקב"ה לישראל הסר המצנפת והרם העמרה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע זאת להן לישראל שהקדימו לפניך בסיני נעשה לגשמע,

אמר להן [ובין] לא זאת להן לישראל שהשפילו את הגבוה [את הקב"ה], והגביהו את השפל [ולהבדיל, החשיבו את הע"ז], והעמידו צלם בהיכל,

דרש רב עירא, זימנין א"ל משמיה דרב אמי זימנין אמר

לה משמיה דרב אסי, מאי דכתיב נחום איב ביה | אָמַר ה' אֲבִי-שְׁלֹמֹה מְנוּמָמִים, והכי קאמר קרא, אס שלמים מנוממין וְכֵן רַבִּים וְכָל שָׂקָן אִם רַבִּים (וְכֵן נָגוּ דִּי וְעָבְרָה וְעָנְתָהּ ל' אָעֲנֶה עו' ד' וגו'). ר"ם, הדרש ע"ז לקמיה) אם רואה אדם שמוזנותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכ"ש כשהן מרובין,

מאי וְכֵן נָגוּ דִּי וְעָבְרָה?

תנא דבי ר' ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה, ניצל מדינה של גיהנם, משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים אחת גוזזה ואחת אינה גוזזה, גוזזה עברה ושאינה גוזזה לא עברה, [וכן גוזז ועבר] הרי הן משולים לעוברים בנהר על ידי גזיה שהגוזזה עוברת, כך גוזז מהן לצדקה ויבדו,

דף ז' ע"ב

וְעָנְתָהּ. [ל' אָעֲנֶה עו' ד'] סיפיה דהסוף קרא הוא, אמר מר זוטרא אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה [שלא תימא שזה גוזז כבר. מהר"ם ש"ף],

[והא דכתיב בהמשך הפסוק] ל' אָעֲנֶה עו' ד', תני רב יוסף שוב אין מראין לו סימני # [מה הפירוש של "סימני" עניות ?] עניות: [ע"ד הלצי אמרתי כי סימני עשירות מקמצין וסי' עניות ההיפך לב רחב ופורון, אלא שמצטער שאינו יכול וכל זה ממעשה יצר הרע שמקמץ לב העשיר שלא יעשה צדקה ויאבד עולמו, ומניח להעני רוחב לבו כדי שיצטער בעוה"ז לכל הפחות, אמנם כשעושה צדקה אזי היצה"ד מומתו ומדיחו להיות קמץ כמו העשיר, ונמצא שוב אין מראין לו סימני עניות. חתם סופר],

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר, מרקם למזרח כו': למימרא דעכו לצפונה דא"י קיימא בסוף הלפון,

ורמינהו היה מהלך מעכו לכזיב, מימינו למזרח הדרך השתא משמע לן דעכו קיימא בגבול מזרח של ארץ ישראל, משוך ממקצוע לפנות יום או יומים לצד הדרום, וכיז במקצוע מזרחית לפנות, ודרך המהלכת מעכו לכזיב היה גבול מזרח לא"י, הילכך כשההלך מעכו לכזיב, דהיינו מדרום לפון, הוי ימינו למזרחית הדרך,

טמאה הארץ שהיא לימין המסילה משום ארץ העמים דגזרו טומאה על ארץ העמים, ופטורה מן המעשר כדין הוזה לארץ, ובזמן השביעית, עד שיודע לך שהיא חייבת כלומר לעולם חזקת ימין הדרך מעכו ועד כזיב ארץ העמים, אלא א"כ תבא למקום שאמר לך [איש] צקי כאן הדרך ממעקס ונכנס למוך א"י קמא, וימין הדרך הוי ארץ ישראל,

משמאלו למערב, הדרך טהורה משום ארץ העמים, וחייבת במעשר ובשביעית עד שיודע לך שהיא פטורה,

אבני חן למסכת גיטין

ישראל, א"ר יהודה אימתי, בזמן שהספינה גוששת מגשם בקרקע שאין המים עמוקים אבל אין הספינה גוששת פטור,

אביי אמר הא והא ר' יהודה היא, ול"ק כאן בזמן שאין הספינה גוששת, כאן בזמן שהספינה גוששת,

א"ר זירא עציץ של עץ [דאילו של חרס אינו צריך להיות נקוב] נקוב המונח על גבי יתדות, באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן [רפליגי בעפר חו"ל הבא בספינה לארץ] לרבנן אורחא כמאן דמנחא דמי, ולרבי יהודה לא מייחזב צמער מדאורייתא, עד דמנחא אחרעא,

אמר רבא דילמא לא היא [אין לדמות דין עציץ נקוב לספינה], עד כאן לא קאמר ר' יהודה התם [בספינה שצריך להיות גוששת] אלא בספינה

דף ח' ע"א

העשויה לברוח כלומר מפני שהיא מהלכת כל שעה [ואינה קבוע במקום אחד], אבל עציץ שאינו עשוי לברוח [שהוא קבוע על יתדות] לא [ידיעה כמחובר לקרקע],

אי נמי עד כאן לא קאמרי רבנן התם [דהוי כמחובר לקרקע], אלא בספינה דלא מפסיק אוירא בין ספינה לארץ אין שום אויר, דמיא כי ארעא סמיכתא דמיא, אבל עציץ דמפסיק אוירא לא [אינה כמחוברת],

רב נחמן בר יצחק אמר הן ממנייתא דהמציא גט [בספינה, דפליגי אי הוי כמנח על קרקע חים], אי בנהרות דארץ ישראל, דכולי עלמא [ר' יהודה ורבנן] לא פליגי דכאך ישראל נינהו, ואע"ג דאין ספינה גוששת, דטעמא דגט לא משום ייקה מן הקרקע הוא כמעשר וכשביעית [דהא פליגי רק אם צריך לומר בפ"ג], הילכך לא שנה נהר ולא שנה יבשה,

אלא כי פליגי בים הגדול שהוא תמוס מערבו של ארץ ישראל, ופליגי תנאי איכא למאן דאמר שפת הים הוא גבול, ויס גופיה לאו א"י הוא, ואיכא למאן דאמר ים גופיה מארץ ישראל,

[ראה ציורים להבנה לגבולות הארץ בגמ' מתיבתא],

דתניא איזהו ארץ, ואיזהו חוצה לארץ מקצוע פשוט מערבי של ארץ ישראל [הוא] הר ההר, ובתרגום ירושלמי מתרגם הר ההר טורי אמנון [לפנינו בתרגום ירושלמי "לטורום מנום", ובתרגום יונתן "לטורום אומנום", והוא טורי אמנון. ראה שם], וכתיב (במדבר לד) זה יהיה לכם גבול פסון מן הים הגדול קסאף לכס הר ההר, ש"מ הר ההר תקוע ציס, וההר גבול פסוני לארץ ישראל הוא, וסמם הרים משופעים הם, ויש ששיפועו רחב כמהלך יום או

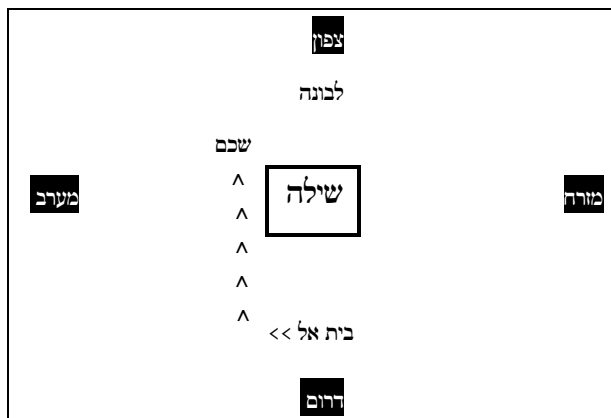
עד היכן? עד כזיב, רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו עד לבלבו שם מקום, אלמא עכו משוכה לנד דרום וכיז במקצוע [מומחית לפותית. וט140]?

אמר אביי רצועה נפקא לעולם עכו צנפון רצועה דא"י היא [פי' במקצוע מורחית צפונית], אלא שרצועה קצרה יוצאת עוד מעכו לנד פסון והיא מא"י,

[ומקשה] ויהיב תנא סימנא הכי אטמויה מתמה, מי חשיבא חדא רצועה לאטמויה תנא סימנא עלה [היינו הברייתא ששנה ההולך מעכו לכזיב, אבל ראה תוס']?]

[ומתריץ] אין קרא נמי יהיב סימנא רצועה כגון מסילה דכתיב שופטים כא יט וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חֲגִידָה בְּשִׁלּוֹ מִיָּמִים יְמִימָה, אֲשֶׁר מִצְפוֹ נָהָל בֵּית־אֵל, מִזֹּרְחָה הַשָּׁמֶשׁ לְמִסְלָה, הָעֵלָה מִבֵּית־אֵל שְׂכֵמָה וּמִנֶּגֶב לְלָבוֹ נָהָל,

ואמר רב פפא, למזרחתה של מסלה קאמר קרא דקיימא שילה, דהא [שילה] מנפונה לבית אל כתיב, ועל כרחק מזרחתה השמש אמסילה קאי [דאין לומר מזרח א"י. מדר"ם ש"ף] שילה מנפון לבית אל, וזמזרחתה של מסילה, וזמזרחתה של לבונה,

תנא חרא המביא גט בספינה שנתבצ צספינה, וקא ס"ד דצנהרות לארץ ישראל קאמר [ולקמן ע"ב מוקי לה בנהרות אחרות] כמביא בא"י כאלו מציאה דרך יבשה, ואין צריך לומר צפני נכתב, ותניא אידך כמביא בחו"ל שהנהר אין לו תורת יבשה לכל תורת הארץ?

א"ר ירמיה לא קשיא הא ר' יהודה הא רבנן, דתנן עפר חו"ל הבא בספינה לארץ חרעו צספינה וצמחה, והספינה של חרס היא, ואינה צריכה לניקב אם הייתה מונחת בקרקע כדאמר צמנחות (דף פד) חייב במעשר ובשביעית שהנהרות שצאריך ישראל הרי הם כארץ

אבני חן למסכת גיטין

יומים, וקאמר תנא מהיכן היא הארץ מרגל ההר או מראשו,

כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים ללד ארץ ישראל, דהיינו ללד דרום, הו' ארץ ישראל דגובה ההר הוא הגבול, מטורי אמנון ולחוף ללד פון חוצה לארץ,

הנסין שבים אי' היס [אינזלן, islands] שצמערב רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם [למעלה מהם] מטורי אמנון [במקצוע צפונית מערבית] עד נחל מצרים [נחל מצרים] הוא מחסו ארץ ישראל במקצוע מערבית דרומית, ומחוצר לים הגדול דכתיב בגבול נגז (צמדדבר ללד ה) ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תולדותיו הימה,

נמצאת ארץ ישראל בין הר ההר לנחל מצרים, זה [הר ההר] ממערבית לפונת, זה [נחל מצרים] מדרומית מערבית, והיס צמערב,

יש מקום שהיס נכנס למוך ארץ ישראל מהלך ימים רבים # [לפי המציאות היום שיעור זה צ"ע], בין הר ההר לנחל מצרים, ונאזתה כניסה יש נסין, והן מתפשטין למערב למוך היס [פ' יש נסין שהם בתוך הים לצד מורח קרוב לא"י ודינם כא"י, אבל הנסין הולכות ונתפשטות למערב רחוק מא"י, עד שמוגיעות] מוך מצין מקצועות תחומי ארץ ישראל, שהן הר ההר ונחל מצרים, הלכך רואין כאילו חוט מתוח מסוף הר ההר צמערבו, עד נחל מצרים, שהי כל מה שצמוך מקצועות הללו ארץ ישראל היא ו מן החוט ולפנים א"י, מן החוט ולחוף חו"ל,

רבי יהודה אומר כל היס שכנגד ארץ ישראל ואפי' עד אוקיינוס למערב, שהוא צסוף העולם הרי הוא כא"י, שנאמר במדבר ללד ו וגבול ים ויהיה לכם הים הגדול ל, וגבול זה יהיה לכם וגבול ים הארץ וגבול זה יהיה לכם גבול ים] קרא יתירא הוא, למימר דאף רוחם היס צכלל התחום,

[נראה ששיטת ר' יהודה בכל מקום "עד" ועד בכלל, כפי שסובר לענין העיבור [מנחות סח] לאסור יום ששה עשר בניסן בתבואה החדשה, מעד עצם היום הזה, וזה באור דבריו במכילתא [בשלח] לא נשאר בהם עד אחד אף פרעה, מן המעם הזה יש להסביר את שיטתו שהים הגדול צכלל ארץ ישראל הוא, משום שנאמר "עד הים האחרון יהיה גבולכם" [סוף עקב] והגמ' כאן מפרשת את טעמו מהפסוק הקודם [משך חכמה, בשלח יד כח],

וכבר העיר הרש"ש באן מדוע צריך פסוק מיותר "וגבול לר' יהודה, הרי סובר עד בכלל, ושמא י"ל שמכאן למד את שיטתו הכללית, שבין שדרש שהים צכלל הארץ, מהו "עד הים האחרון"? בהבחר ש"עד בכלל". יוסף דעת],

והנסין שבצדדין כלומר ואס יש לנו לחלק צנסין, לא ללד מערב יש חלוק, אלא ללד פון וללד דרום, שיש נסין ציס מתפשטין לאורך היס לפון ולדרום, עד שמגיעין ומושכין מוך מנגד א"י, ושס ראו למתוח החוט ממזרח למערב, ולהצדיל מה שכנגד ארץ א"י, ומה שכנגד ארץ חוזה לארץ רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן מקפלו ריא [עין מדרש רבה בראשית סוף פרק כג, ושם איתא קלאבריא. מנחת יהודה] עיר היוצאת צמדו של הר ההר, צראש צצהו שהוא מחסו צפוני ועד ים או קיינו ים [Atlantic Ocean] שהוא צסוף העולם [עד סוף הישוב בימיהם] למערב ומנחל מצרים ועד ים אוקיינוס,

מן החוט ולפנים ללד מצרים, דהיינו לפנים, כלומר בין שני החוטין הו' הנסין ארץ ישראל והוא הדין למים, מן החוט ולחוף חו"ל, ונסין נקט משום דמורשין וזרעין צהס ומייצין צמעשר וצשביעית, והנך תרתי מתנייתא דלעיל [תנא חדא המביא גמ' בספינה כמביא בא"י, ותניא אידך כמביא בחו"ל] פליגי שנכתב הגט ציס הגדול להלן מחוט המתוח מטורי אמנון עד נחל מצרים, מאן דאמר כמביא צארץ ישראל רצי יהודה היא, דאמר כל שכנגד ארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל, ואידך כרצון,

ורבנן האי וגבול [שדורש ר' יהודה מפני שהוא מיותר] מאי עבדי ליה? מיבעי ליה לנסין דמן החוט ולפנים ללד מזרחי [לצד ארץ ישראל] דלא תימא שפת היס הוא הגבול, ואפי' צמקום שהוא מתפשט ונכנס לתוך, בין שני מקצועות התחומין,

ורבי יהודה נסין לא צריכי קרא כיון שצמוך התחומין היס:

[שנינו במשנתנו] ר"מ אומר עכו כא"י וכו': בעו מיניה מרבי חייה בר אבא, המוכר עבדו לסוריא היא ארס לוצה, וכצנה דוד והוספה על ארץ ישראל [וכיבוש יחיד לא שמיח כיבוש. לקמן מו.]. [סוריא]. לצפונה של ארץ ישראל להלן מעכו [ארץ היא לבנון של ימינו] כמוכר בחו"ל דמי ותנן לקמן גיטין (דף מג) המוכר עבדו לחוזה לארץ ילא לחירות, דקנסין ללוקא, משום דעבד שייך צמזות ואסור ללאת מארץ לחוזה לארץ או לא?

[והשיב ר' חייה בר אבא] אמר להו תניתנה, ר"מ אומר עכו כארץ ישראל לגיטין, לגיטין אין משום דציקלין לשמה או שמי לקיימו לעבדים לא דלאו מארץ ישראל היא וכ"ש סוריא דמרחקא טובא:

ת"ר בשלשה דרכים שוותה סוריא לארץ ישראל ובשלשה לחו"ל: סימן ע"ב ב"ר ר"ק [עפרה טמא, המוכר עבדו, המביא גמ', חייבת צמעשר, הרוצה ליכנס, חקונה שדה]: 1. עפרה [עפר סוריא] טמא כ [עפר] חו"ל שגזרו עליה, ואף על גב דצביירא ליה להאי תנא כיצוס יחיד שמיח כיצוס דצקמני חייבת צמעשר אפילו הכי גזור עליה, 2. והמוכר עבדו לסוריא כמוכר בחו"ל [שיצא לחירות], 3. והמביא גמ' מסוריא לארץ ישראל, כמביא צמוזה לארץ דלא שמיח שירחא כמביא מחו"ל [וצריך לומר בפ"ג],

ובשלשה לא"י, 1. חייבת צמעשר ובשביעי' כא"י, 2. והרוצה ליכנס לה צמחרה נכנס מה שאין כן צארץ העמים ולקמיה מפרש מאי היא 3. והקונה שדה בסוריא

דף ח' ע"ב

אבני חן למסכת גיטין

עצמו קנה דנאמן הוא על שמרורו לומר בפני נכס, ואין צריך עדים לקיימו נכסים לא קנה דנע עדים כשאר קיום שטרות [דבמבזון טענין מווייף לנפרע שלא בפניו. תוס' לעיל ב. ד"ה ואם].

איבעיא להו כל נכסי קנויין לך מהו מי אמרינן ענמן ונכסי תרי דבורי ניהו, אבל כל נכסי כיון דנחד דיבורא אמו ליה שחרור ענמו ומתנת נכסים דקיימא לן לקמן הכותב כל נכסיו לעצדו יא לא בן חורין שהוא בכלל נכסים, הילכך אי מהימן אהאי מהימן אהאי, דלא פלגינן דיבורא, או דלמא פלגינן?

אמר אביי מתוך שקנה עצמו קנה נכסים,

א"ל רבא בשלמא עצמו ליקני, מידי דהוה אגט אשה שנאמנת להציא את גיטה ולומר בפני נכס, אלא נכסים לא ליקני, מידי דהוה אקיום שטרות דעלמא?

הדר אמר אביי, מתוך שלא קנה נכסים, לא קנה עצמו, [פי' לא משום קושיא דרבא חזר בו [הכי משמע לישנא מודלא אמר אלא. מהר"ם ש"ף], דאביי לא חשיב ליה פירכא, דסבר לא פלגינן דיבורא, דאקושיא דרבא [לקמיה] לא משני מידי, אלא נראה לו סברא לומר טפי דברתייהו לא קנה, דיד בעל השטר על התחתונה. תוס'. ראה מהרש"א],

א"ל רבא בשלמא נכסים לא ליקני, מידי דהוה אקיום שטרות דעלמא, אלא עצמו ליקני מידי דהוה אגט אשה?

אלא אמר רבא אחד זה ואחד זה [בכל לשון שאומר] צין ענמן ונכסי, צין כל נכסי עצמו קנה, נכסים לא קנה,

א"ל רב אדא בר מתנה לרבא, כמאן, כר"ש דאמר פלגינן דיבורא [ומביא משנה דר"ש סבר דפלגינן דיבורא, ואח"כ מסיק הקושיא איך אמרת כר"ש הא אין הלכה כמותו],

דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו כגון כל נכסי נמוין לך יצא בן חורין שאף הוא בכלל נכסים, וכל שאר נכסים נמי קנה שייך קרקע כל שהוא קרקע לאו דוקא, כדאמר בבבא בתרא דף' מי שמת (דף ק) לא יצא בן חורין דשאלמא רישא דלא גלי דעתיה דנחית לשורא, לא אמרינן דשייר, אבל הכא דנחית לשורא אמרינן לדידיה נמי שייר, וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר, ולחופי ליה קאמי, ולא שחרריה כיון דלא אמר ליה ענמן ונכסי,

ר"ש אומר

דף ט' ע"א

לעולם הוא בן חורין דמאי דגלי גלי [על מה שאמר חזין], ומאי דלא

בקונה בפריארי [הפריארי [מוחו, שלטון, ממשלה. מלון עברי] רוקריי"ש בלע"ז ירושלים לקמיה מפרש לה,

[והחזר לפרש] חייבת במעשר ובשביעית כא"י, קסבר כיבוש יחיד שמויה כיבוש דוד שלם היו כל ישראל צידה, כדרך שהיו צדושה יהושע שהיו כולם, וכצוה לזרז כל ישראל קודם חלוקה, אבל דוד לא כצו אלא לזרז,

[ובע"ז ב: פרש"י סוריא- ארס נזנה וסמוכה לארץ ישראל וכינשה דוד ומינרה לקדושת ארץ ישראל, שלא על פי הדבור ובלא ששים ריבוא, וקרי ליה כיבוש יחיד [וראה לקמן מו.]. וראה תוס'],

[וממשיך לפרש] והרוצה ליכנס לה במהרה נכנס, והאמרת עפרה טמא? [ומתריץ] בשידה תיבה ומגדל [שירה] = מרכבה, עגלה, תיבה = ארגו, ארון, קופסא, ומגדל = ארון גבוה לאצור בו הפצים. מלון עברי],

דתניא הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל. ונשאס אותה צאור, ומשא"כ צאור העמים, ורבי היא [ש] רבי מטמא [ד] קסבר אהל זרזק לא שמה אהל, הכי מפרש צערוצין אהל המטלטל אינו אהל צשעת טלטולו, הילכך חצינה דקא מפסיק האי אהל צינו לאויר ארץ העמים לאו חצינה היא, רבי יוסי ברבי יהודה מטהר,

ואשמינן האי חגא דסוריא דלעיל, דאפי' רבי לא קא מטמא אלא צאור העמים ואפי' רבי לא קא מטמא, אלא בארץ העמים דגזרו על גושה מגע ומשא, ולא אהל כגון אס האהיל עליו כדאמר' צפ' צ' דאהלות (מ"ג) ועל אוירה שהא הנכנס לאוירה טמא, ואפי' לא נגע ולא הסיט את גושה, אבל סוריא, על גושה גזרו, מגע והסיט אצל על אוירה לא גזרו והאי לא נגע ולא הסיט,

והקונה שדה בסוריא, כקונה בפריארי [outskirts] צפילי [פלך] = חבל, גליל, מוחז, חלק מדינה עומד תחת פקודת שר אחד. מלון עברי] רוקריי"ש בלע"ז ירושלי,

[וצריך ביאור בדברי רש"י כאן למה פירש שני פעמים המלה "פריארי" שאין דרך רש"י כך? ולמה בתחלה פירש בהפריא, וכאן פירש בפילכי, במקום שהבלע"ז הוא בשני המקומות "רוקריי"ש?],

למאי הילכתא? אמר רב ששת לומר שכותבין עליו אונו שטר מכירה, כמו והיו אונות ושטרות יוצאין על שמו (צ"צ דף נב) ואפילו בשבת אס לקחה מן העוזה כוכבים, ורזזה [העכו"ם] לילך לדרכו צשבת,

בשבת ס"ד? כדאמר רבא צמסכת צבת (דף קכט) אומר לעובד כוכבים ועושה, ה"נ אומר לעובד כוכבים ועושה, ואע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות, משום ישוב א"י לא גזור רבנן לגרש עוזדי כוכבים, ולישצ ישראל צה:

ת"ר עבר שהביא ג'טו, וכתוב בו עצמן ונכסי קנויין לך,

אבני חן למסכת גיטין

וגבי מילמיה דרבה, בעצד שהביא גיטין, כרות גיטא הוא, ונהי דנכסין לא קנה דבעי קיום, אכל עמנו קנה דפלגין דיצורא:

[שנינו במשנתנו] אם יש עליו עוררין לפוסלו יתקיים בחותמו או העדים עמנו יעידו שמתמוהו, או עדים אחרים יכירוהו, ושזו אין זו פסול דני ארץ ישראל ודאי בקיפין לשמה: ערער כמה, אילימא ערער חד והאמר ר' יוחנן לא איתפרש היכא דברי הכל אין ערער פחות משנים, ואלא ערער תרי, [והלא] תרי ותרי נינהו, מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני?

[ומתרי] אלא ערער דבעל הצעל ערער עליו לפוסלו:

מתני': המביא גט ממדינת הים [לארץ ישראל], ואינו יכול לומר מפרש נגמלא [כגון שנתנו לה כשהוא פיקה, ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם עד שנתהרש] בפ"ג ובפ"ג, אם יש עליו עדים [דקיי"ל עדי מסירה כרתי. תו"ט, פי' לכן נקט המשנה לשון "אם", דכיון דקי"ל דעדי מסירה כרתי, אנו מפרשים וכתב לה לשמה על כתיבת הגט, אבל חתימה לא בעי], יתקיים בחותמו [מיירי לאחר שלמדו], [ראה בטבא לעיל ד.].

אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים, שוו למוליך ולמביא [למביא גט ממדינת לא"י, והמוליך בחו"ל ממדינה למדינה], [שצריך] לומר בפני נכתב, [וא"ת בשלמא באשה הוי [די בעד אחד] משום עיגונא, אבל בעבד מה עיגון יש דאי משום דאסור בבת חורין ובשפחה לא ליחביה האי שליח לעבד גט זה שהביא ממד"ה ולא יאסר בשפחה? וי"ל דחשוב עיגון הא דאסור בבת חורין ומה שאינו מתחייב במצות. תוס']. וזו אחת מן הדרכים, ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים [לקמיה מונה ג' דברים ששוים]:

גמ': מאי אינו יכול לומר, אילימא חרש [שאינו יכול לומר מפני שהוא חרש שאינו מדבר ואינו שומע כדאמרין חגיגה ב: חרש שדברו בו חכמים], [וכי] חרש בר אתווי גיטא הוא, והתנן הכל כשרין להביא את הגט חוץ מחרש שומה וקמן שאין צהס דעת ואין שליחותן שליחות לגרש?

[ומתרי] אמר רב יוסף, הכא במאי עסקינן, כגון שנתנו לה [לאשה] כשהוא פיקה, ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם [ואלי מיירי בדיעבד, דאילו לבתחלה צריך לומר "קודם" שיתן הגט. כן משמע לשון הרמב"ם פ"ז מהלכות גירושין הל' ה', וכן כתב ביכין מ"א אות ב "תוך כדי דיבור קודם שיתן לה הגט"], עד שנתחרש # [וצריך להבין אם היה כל ימי חייו שומע ומדבר, ועכשיו לפני רגע הפסיק לשמוע ולדבר געשה מיד כשומה? ואולי משום לא פלוג]:

[שנינו במשנתנו] אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים: תנו

גלי לא גלי עד שיאמר כל נכסי נתונין לפלוני עברי חוץ מאחד מריבוא שבהן סתם חוץ מדבר מועט, ולא יפרש מה הוא משיר, דהתם אמרינן דאחד מריבוא דקאמר, היינו עבד, ואיהו לא חשיב ליה אלא כאחד מריבוא דנכסים, אע"ג דשוי טפי,

ומדקאמר ר"ש לעולם הוא בן חורין, אשמעינן, לא שגא היכא דקנה שאר נכסים עמו כגון שפירש השויר ששיר חוץ מקרקע פלוני דהשתא קנה עמנו ושאר נכסים חוץ מן השויר, ולא שגא היכא דלא קנה שאר נכסים, כגון שלא הזכיר שם הקרקע ששיר דכתב ליה חוץ מבית כור קרקע, דהשתא לא קנה שום קרקע דכלל חד וחד איכא למימר היינו ההוא דשיר,

אפי"ה הוא בן חורין, דהוא לאו קרקע הוא ולא שיריה, אלאמא פלגין דיצורא, דהא כל נכסי קאמר ליה, ולא קנה אלא את עמנו, ואף נמי דקאמר עמנו קנה נכסים לא קנה כר' שמעון סבירא לך,

והאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, אע"פ שקילם רבי יוסי את רבי שמעון דמפרש ואזיל הלכה בר' מאיר דלא ילא לחירות (דף קמו),

דתניא כשנאמרו דברים לפני ר' יוסי, קרא עליו המקרא הזה משלי בר שפתים ישק ראוי הוא לנשק משיב דברים נבוחים [כשאדם אומר דברים נבוחים, אותם שסביבותיו משיקין שפתותיהם זו לזו, ששוחקין ואין יודעים מה להשיב. תוס'],

ומי אמר רב נחמן הכי דלא פלגין דיצורא [כדברי הת"ק דפליג אר"ש], והאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד, חוזר בנכסים מחר ככל מתנותיו צדצא כמרא ואינו חוזר בעבד,

חוזר בנכסים מתנת שכיב מרע הוא, ואינו חוזר בעבד שהרי יצא עליו שם בן חורין ואסור להשמענא בו, אלאמא פלגין דיצורא?

[וצ"ע דשמא אין זה פלגין דיצורא, שזה שאינו חוזר בעבד אין הטעם שחולקין מה שאמר, שהרי כל מה שאמר התקיים, אלא הטעם הוא "שיצא עליו שם בן חורין"].

אלא אמר רב אשי התם דאמר ר"ג הלכה כר"מ, טעמא לאו משום דלא פלגין דיצורא הוא, דהא כי נמי הזכיר שם שויר קרקע פלוני, דליכא פלוגתא דדיצורא, קאמר ר"מ דלא ילא לחירות,

אלא היינו טעמא, משום דלאו כרות גיטא הוא דגבי אשה כתיב ספר כריתות (דברים כד), ושחרורי עבדים גמרי לה לה מאשה, דכתיב חופשה לא נתן לה (ויקרא יט) וכתיב וכתב לה, וציעין זהו כריתות, וכיון דליכא למימר דשייריה דהא נחת לשוירא, והוא לא הזכיר בתוך המתנה, דלא כתב ליה עממן ונכסי קניין לך, לאו כריתות גמור הוא, אכל היכא דלא שיר כי הכא, הוי כריתות לנאט, ונשתחרר שעה אחת, כל זמן שלא חזר ושזב אינו יכול לחזור שקדשו השם,

אבני חן למסכת גיטין

דלהלן בגמ', עדים שאין יודעים לחתום, מקרעין להם נייר חלק מסרעין ורושמיין נסכין על הנייר את שמות העדים, ונאין העדים וממלאים את הקרעים דיו [קורא לרישומי הסכין קרע, אבל לא היה נקרע ממש],

אמר רשב"ג כמה דברים אמורים [שמקילין בחתימת עדים ע"י מילוי קרעים] **בגמ' נשים** משום תקנת עגונות, שמא ירצה זה המגדש לפרש ציס, או מסוכן, שרצה שלא תזקק ליצט, **אבל שחרורי עבדים** ושאר כל השטרות, אם יודעין לקרות ולחתום חותמין, ואם לאו אין חותמין,

[ושואל] **קרייה מאן דכר שמיה** [הלא המדובר כאן הוא רק על החתימה]?

[ומתירן שמי שחותם צריך לדעת מה כתוב בשטר] **חסורי מחסרה והכי קתני, עדים שאין יודעין לקרות, קורין לפניהם וחותמין** [ולא היו עד מפי עד, שאין צרכין להעיד על עיקר המעשה] [שראה מעשה הכתיבה], אלא שאומר שכך כתוב בשטר, ובעי שנים קורין, או אפילו יחיד כגון רב נחמן וספרי דדייני דאית להו אימתא כדלקמן בפ"ב יט.: תוס'], **ושאין יודעין לחתום, מקרעין להם:**

[ומקשה] ותו ליכא, והאיכא האומר תנו גמ' זה לאשתי, ושטר שחרור זה לעבדי ומת, לא יתנו לאחר מיתה ואפי' רצן דאמרי שחרורי עבדים זכות הוא, וזכין לאדם שלא בפניו, נהי דלהכי זכה ציה דלא מצי למיהדר, מיהו מודו רצנן דכל כמה דלא מטא גיטא לדידה לא היו משומרכי, וכיון דמית קדיש [כיון שמת הבעל קודם שמוסרו הגמ'], מו לא היו שחרוריה שחרור, דנפקא ליה רשותיה מיניה, ומייל עליה רשות יורשין [וראה בתוס' שסחרו דברי ר"י],

תנו מנה לפלוני ומת, יתנו לאחר מיתה דצרי ש"מ כחמוצין וכחמוצין דמו, דמקון רצנן שמא מטרף דעמו עליו בתלוי, אם לא היה מונחט שיקיימו דצרי [והחילוק בין שטר למנה הוא שהמנה קנה מיד, אבל השטר לא קנה עד דאתא לדידה, והרי מת?]

כי קתני דהנך ד' דברים מילתא דליתיה בשטרות נשאר שטרות, מילתא דאיתיה בשטרות לא קתני והא מילתא איתא נשאר שטרות, שאם מסר שטר מתנה לשלוחו ליתנו לאחר, (מיתה) ומת לא יתן לאחר מיתה, דהא לא אקני ליה ארעא עד דלימטיא שטר לא לדידה, והיה שעתא פקע ליה רשותיה,

דשלח רבין משמיה דר' אבהו [מתלמידי ר' יוחנן חי בשנת 260, ור' יוחנן חי בשנת 245], **הווי יודעין ששלח ר' אלעזר** [בן פדת] [מארץ ישראל] **לגולה משום רבינו** [בשט פירוש דהיינו ר' יוחנן, וכן מסתבר שהרי ר' אלעזר היה תלמיד מובהק של ר' יוחנן, אבל שאר המפרשים מציינים שברוב מקומות דאמרינן "משום רבינו" פירש"י על רב, אבל צריך ביורור דשמו בשאר המקומות אמורים אמוראי בבל, אבל ר' אלעזר עלה לא"י

רבנן בשלשה דרכים שוו גיטי נשים לשיחרורי עבדים [איפכא הוה ליה למימר ששוו שחרורי עבדים לגיטי נשים, דעיקר דין מוליד ומביא הוי באשה, אלא אנב דעד השתא איירי בגיטין נקמיה ברישא. תוס'],

1. **שוו למוליד ולמביא** [שצריך לומר בפ"ג], [וא"ת בשלמא באשה הוי משום עיגונא, אבל בעבד מה עיגון יש, דאי משום דאסור בבת חורין ובשפחה לא ליתביה האי שליח לעבד גמ' זה שהביא ממדנ"ה ולא יאסר בשפחה ? וי"ל דחשוב עיגון הא דאסור בבת חורין ומה שאינו מתחייב במצות. תוס'],

וביוסף דעת בשם המרחשת ח"ב כו. כתב שכל עוד לא הגיע הגמ' לעבד, הרי הוא משוחרר למחצה, שכבר אינו משועבד לרבו מבחינה ממונית, מדין זכין לאדם, אך אסור עדיין בבת חורין, ולפי זה הרי הוא מעוגן ממש, שאסור בשפחה ואסור בבת חורין. ובסוף דבריו שם פקפק בזה שהרי יכול העבד לסרב לקבל, ואין זכין בעל כרחו],

2. **וכל גמ' כלומר כל שטר שיש עליו עד כותי** [אינו נאמן ו] **פסול, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים** לקמן בפירקין מפרש טעמא,

3. **וכל השטרות**

דף ט' ע"ב

העולים בערכאות של עובדי כוכבים שנעשו השטרות ע"י צ"ד של עובדי כוכבים **אע"פ שחותמיהן חותמין שמוכרו עובדי כוכבים, כשירין דינא דמלכותא דינא, ואע"פ שהטותן והמקבל ישראלים הם,**

חוץ מגיטי נשים דלאו בני כריתות נינהו, הואיל ולא שייכי צמורת גיטין וקידושין, אבל על הדינין נטעו בני גמ', וכן **ושחרורי עבדים** דנכל פסולא דאורייתא שוה שחרור לגמ' אשה, דגמרינן לה לה,

וכדברי ר"מ בארבעה [ולדברי ר"מ יש ארבעה דברים ששוים גיטי נשים לשחרורי עבדים], **האומר תן גמ' זה לאשתי, ושטר שחרור זה לעבדי, רצה הבעל לחזור בשניהם** קודם שנתנו השלים **יחזור דברי ר"מ**, דקסבר ר' מאיר [דגם בשחרור עבד] הפסד וחוב הן לאותן שנשלחו להן, ואין חצין לאדם אלא בפניו, כלומר אין אדם נעשה שליח לאדם להיות נפקד על ידו, אלא"כ עשאו הוא שליח, דהיינו כפניו, ורצנן פליגי עליה דר"מ דמתני', ואמרי דשחרור אינו יכול לחזור משמסר ליד זה, ואף ע"פ שלא עשאו העבד שליח משום דקסברי זכות הוא לעבד שיזלא מתחת רבו לחירות, וזכין לו לאדם שלא בפניו, דאנן סהדי דניחא ליה דניהוי האז שלוחו להכי,

בשלמא לרבנן מנינא דקמי' בשלשה למעוטי הא דרבי מאיר, אלא לר' מאיר מנינא למעוטי מאי?

[ומתירן דמנינא דר"מ בא] **למעוטי הא דתניא** [דר"מ אינו מיקל קולא

אבני חן למסכת גיטין

וישב על כסאו של ר' יוחנן,

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת, אין כותבין ונותנין שמא לא גמר להקנותו ע"פ זואמו צמקנה דמקון רבנן לשכיב מרע, **אלא בשטר** לכו מטא שטרא לדידי ליקנינהו בשטרא, ואין שטר מקנה לאחר מיתה דהא פקעה ליה רשותיה דנותן,

והאיכא לשמה [דרדשינן מו"כתב לה" שצריך לכתוב השטר לשם אשה זו ועבר זה] דשוו גיטי נשים ושטרורי עבדים?

בשלמא לרבה דאמר מקנתא דמוליך ומציא לפי שאין בקיפין לשמה היא היינו מוליך ומביא, **אלא לרבא קשיא,**

ותו בין לרבה בין לרבא האיכא מחובר דפסול צמרוייהו, דכמי (דברים כד) וכחז ונתן, מי שאינו מחוסר אלא כמינה ונמינה, ילא זה שמחוסר קנינה, ושחרור גמר לה לה?

[ומתריין] **כי קתני** [בשמונה אופנים ששוין גיטי נשים לשחרורי עבדים, מונה רק] **פסולא דרבנן** # [דאילו דברים שהם פסולים מדאורייתא אין צריך חיזוק לעשות להם מספר לסימן שיזכור אותם] [אבל דבעינן לכתוב לשמה, וכן דאסור במחבר הם מדאורייתא, משא"כ] מוליך ומציא רבנן הוא דאזכרנו למימר בפני נכתב, עד כתי פסול מדרבנן בשאר שטרות, דאחזקינהו סתמייהו לפסולא [שסתם כותי מוחזק שהוא פסול], ערכאות לקמיה פריך והא ערכאות פסולא דאורייתא, שאין עדותו כשר, לפי שאין צמרת גיטין וקידושין, ודחמנא אמר וכחז ונתן, מי שישנו בכלל נמינה ישנו בכלל כמינה, והכי מפרש בפרק שני (לקמן כג) **דאורייתא לא קתני,**

והא ערכאות של עובדי כוכבים, דפסולא דאורייתא הוא [שהגויים אינם בני בריתות], וקתני [ומונה אותם בהג' דברים ששוים גיטי נשים לשחרורי עבדים]?

[ומתריין] ממני [הבריייתא לעיל ט. וכל השטרות העולים בערכאות של עבדים] אע"פ שחותמיהן עבדים כשרין] דמכשיר בשאר שטרות ופסל צהי [בגט אשה ועבר, מיירי בפסול דרבנן] כגון **בעדי מסירה** דאיכא עדי מסירה ו**כרבי אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי** ואין צריך לחתום בגט, וכי כתב קרא וכתב אכתיבת הגט כתיב, ולא אחתימת ידי עדים,

ומתנייתן בשכתבו סופר ישראל, ואשמעינן מתניתין דמודה ר"א צמרוייהו מתוכו צחתימת עדים פסולין שהוא פסול, ואע"ג דאיכא הכשר עדי מסירה, והאי פסולא מדרבנן, גזירה דילמא אחי למיסמך עלייהו צלא עדי מסירה, וכי אכשר ר"א [בעדי מסירה] היכא דלא חתימו עליה סהדי כלל,

והא מדרקתני סיפא [של משנתנו לקמן י:], **ר' שמעון אומר אף אלו כשרין** גיטי נשים כשרים, צחתימת עבדי כוכבים, **וא"ר זירא ירד רבי שמעון לשיטתו של ר"א** ואכשר להו צעדי מסירה, וכשכתבו סופר ישראל [פ' לכן מבשר ר"ש דסבר כר"א] **דאמר עדי מסירה כרתי,**

מכלל דתנא קמא # [וקשה שהחילוק של ערכאות אינה במשנה לעיל ט. אלא בבריייתא? וי"ל כיון שהמשנה לעיל מונה דבר א' ששוה גיטי נשים לשחרורי עבדים, והבריייתא מבושך להסביר את שאר הדברים קרי גם להבריייתא ת"ק] **סבר לא** כרתי עדי מסירה, אלא עדי חמימה, ופסולא דאורייתא היא [והדרה קושיא לדוכתה למה לא מנה מחובר?]

דף י' ע"א

[ומתריין] **איכא בינייהו שמות מובהקין** כלומר ת"ק [פ' הבריייתא שפוסל גט שנחתם בערכאות] צשיטתיה דרבי אלעזר קלא, ומדרבנן הוא דפסלי דילמא אחי למיסמך אחתומין [פ' לסמוך אחתימת עדים גויים], ולמוסרו צפניהם,

ואתא ר' שמעון [במשנה בפיפא] למימר, אם שמות מוצהקים דעובדי כוכבים הן, שאין ישראל נקראין צאותן שמות, לאו היינו מוויף מתוכו, דמודה ר"א דכולי עלמא ידעי דעובדי כוכבים הם, ולא אחי למיסמך עלייהו צלא עדי מסירה,

[ומקשה] **והא חזרה** [דאמר ר"מ לעיל שהוא האופן הרביעי ששוה גט אשה לשחרור עבד] דלא לחזור צשניהם [יחזור דברי ר"מ], לר"מ פסולה דאורייתא הוא, דהא כיון דצטיל משלח לשלימותיה דשלים [והא דיכול לחזור ולבטל שליחותו פשיטא דמדאורייתא יכול לבטל, ואין צריך לפרש. מהר"ם שי"ף], נמצא שאינו שלוח, ואין כאן גירושין כלל והיינו **דאורייתא** דחמנא אמר ונתן צידה, וזה לא נתן לא הוא ולא שלוח, וקתני [ונמצא שאין יכולין לתרין דלא קתני אלא מיד דרבנן]?

[ומתריין] **אלא כי קתני** [בשמונה ת"ק ג' דברים ור"מ ד' דברים ששוין גיטי נשים ושחרורי עבדים] **מילתא דליתא בקידושין** כלומר כי פרכינן לעיל האיכא מחובר, ולשמה, לא חשני פסולא דאורייתא לא קמני,

אלא אימא **מילתא דאיתא בקידושין לא קתני** כגון לשמה ומחבר, איתא נמי צשטרי קידושין, דכמי (דברים כד) ויאלה צמיחו והיתה לאש אחר, איתקוש הווייה ליציאה,

אלל בפני נכתב, לימיה בקידושין דתקנתא דרבנן צעלמא היא צגיטין, דילמא אחי צעל מערער ופסיל ליה, ועד כותי נמי אינו כשר בקידושין, דהאי דאכשרו צגיטין היינו טעמא דלפקמן (דף י:.) דעדי הגט אין צחתימת זה צלא זה, מה שאין כן בשאר שטרות,

וערכאות נמי לימא בקידושין, היכא דאיכא עדי מסירה ישראל, דצגט ושחרור הוא דגזרי דילמא אחי למיסמך עלייהו, ומצרכינן ליה גיטא אחרינא, אלל בקדושין כיון דמדאורייתא מקודשת, משום עדי מסירה, אי אמרת אינה מקודשת, שרית אשת איש לעלמא,

[ומקשה] **והא חזרה גופה** [אופן הרביעי של ר"מ לעיל ט:], **איתא בקידושין** שאם מסר שטר קידושין לשלוחו ורעה לחזור חוזר, דאין כאן צחתי הוא לה, דאשר לה אכולי עלמא, ומשום האי שטרא אינו מתחייב צמוצותיה [דארוסה אין לה צמוצות, ואפילו נשואה אין לה צמוצות אלא בתקנתא דרבנן,

אבני חן למסכת גיטין

והוצרך לזה משום דבאשת איש אמרין דגט חוב הוא לה משום דמפסידה מזונות, אע"ג דמשתריא עי"ב לכולי עלמא. מהר"ם שי"ף?

[ומתוך דהא דאמר לעיל דכבדו ר"מ בארבעה ומוסיף חזרה, מוידו]
בשליחות בעל כורחה, דבגידושין איתא ובקידושין ליתא
 כלומר דומיא דגטין לא משכחת לה בקידושין, דהא שליח זה משמח אכלה
 לגרשה בעל כרחה, וכן לעד לשחררו על כרחו, אבל בקידושין לא היה נעשה
 שליח אכלה על כרחה,

הליכך הכי קמני בזו שזו גיטוי נשים ושחרורי עבדים, ששלמי זה היה נעשה שלמי
אֵלֶּכְךָ עַל כְּרַמְּךָ, וְאֵם רָצָה הִבְעַל מִחוּר, מִה שֶׁאֵין כֵּן בְּקִידוּשֵׁיךָ, דֹּאע"ג דְּחוּר לֹא
דוּמִיָּא דְהֵנִי הוּא!.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

מתניתא: כל גמ' (שטר) שייש עליו עד כותי, פסול דמסילי
אעדות שקר, חוץ מוגימי נשים כדמפסח בגמרא ושהחוררי עבדים,
מעשה שהביאו לפני ר"ג לכפר עו' תנאי גמ' אשה והיו
עדיו עדי כותים, והכשיר:

[כותבים] היו מעורב ביניהן גם גוים אחרים, שמלך אשור הביאם לארץ ישראל לאחר שגלו ישראל משם, כדרכים במלכים ב' ו' כז וַיָּבֹא מֶלֶךְ־אֲשׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָהּ וּמִעֵזָה וּמִחֻמָּתַי וּמִסַּפְרָיוּם וּמִשֵּׁב בְּעָרֵי שְׁמֶרֶן וְ תַחַת כְּנִי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־שְׁמֶרֶן וְ וַיִּשְׁבּוּ בְּעָרֶיהָ: וקורין להם גם שומרונים, שהתיישבו בשומרון, ונקראו "גירי אריות" שקיבלו על עצמם מקצת המצות מפרד האריות שהיו טורפים בהם, כדרכים שם פסוק כה ויהי בתחלת שבתם שם ל' אִי־רָאוּ אֶת־ה' וַיִּשְׁלַח ה' בָּהֶם אֶת־הַחֲרָיוֹ וְ תִוְהִי הָרְגִים בָּהֶם: וכתיב עוד שם פסוק מא וַיְהִי וְ הִגּוּ יָם הָאֵלֶּה לְרֵאִים אֶת־ה' וְאֶת־פִּסְלֵיהֶם הָיוּ נִכְרִים בְּמִגְדֵּיהֶם: וכני בניהם פֶּאֶשֶׁר עָשׂוּ אֲבָתָם הֵם עָשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה,

גמ': מני מתני' [דפוסל כותי] לא ת"ק, ולא ר"א, ולא רבן שמעון בן גמליאל, דתניא מצת כותי [וא"ת הלא גזרו על פתן כדאמרינן בפירק דר"א [פרק לח] לפי שהיו מבטלינן בנין בית המקדש בימי עזרא וכו'? ואומר ר"ת דרמיוי בעיסת ישראל שעשה כותי מצה ממנה. תוס'] מותרת בפסח לאכלה, ולא מיישינן שמא החמילה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח.] או אף זו קתני, ואשמעינן דבקיאין בשימור לשם מצה. תוס'] משום חובת לילה הראשון, שהוא חייב לאכול מזה המשמרת, כדכתיב (שמות יב) צברת תאכלו מזות, ואפי' ידעינן דה דלה החמילה, לא נפיק דה אלא אם כן עבד לה שימור לשם חובת מזה, דכתיב (שמות י"ב) ושמרתם את המזות, וכוחסין בקיאיין הן שזריכה להשמר לשמה, ועושין לה שימור,

רבי אלעזר אוסר אף באכילה כל ימות הפסח, דחשדינן להו שמא מחמטין לפי שאין בקיאי' בדקדוקי מצות,

רשב"ג אומר כל מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה מודקדקין בה יותר מישראל וזהל שומעין מפרש דלמי ר"ש לאסופי אמנא קמא, אף מלוא שהיא מדברי סופרים, ואינה כמורה צמורה, אם החזיקו בה סמכין עליה,

מנני [מי הוא התנא של משנתנו], אי ת"ק [למה כותי פסול] אפילו שאר שטרות נמי דלא לא משדי, אי רבי אלעזר [דאוסר מצת כותים] אפילו גט אשה נמי לא, ואי רבן שמעון בן גמליאל [דאמר כל מצוה שהחזיקו וכו'] אי דאחזוק בהלכות גיטין ושטרות אפי' שאר שטרות נמי, אי דלא אחזוק אפילו גט אשה נמי לא, [אין להקשות דהו"ל למיפך אמתנ' דהבא מיניה וביה, מ"ש שטרות דפסילין וגט דבשר ממנ"ה ולמה ליה ברייתא דמצת כותי? וי"ל דכיון דכותים כשירים מן התורה ורבנן הוא דחששו וגבי עיגונא הקילו להכשיר בעד אחד ישראל דומיא דמתנ' הראשונה דפ"ג, ולכן הקשה מברייתא דמצת כותי]. מהר"ם שי"ף עיי"ש עוד,

וכי תימא רבן שמעון בן גמליאל היא, ודאחזוק וכגון לאחזוק
בהא גיטין ושחרורין ולא אחזוק בהא בשאר שטרות,

אי הכי מאי איריא חד דלא אכשרינן בגיטין אלא חד כומי, כדקמי
 מותנ"י "עד כומי", דחד כומי וחד ישראל הוא דמשכר, אבל מרזיחו כומים לא
 אפילו תרי נמי, אלמא אמר רבי אלעזר לא הכשירו בו
 בגט אשה אלא עד אחד כותי בלבד?

[ומתרג' ששני מאמרי ר' אלעזר, א' בברייתא לגבי מצת כותים, ב' דמפרש משנתנו דלא הכשירו בו אלא עד אחד הכי מפרש להו] **לעולם** [משנתנו] כ **רבי אלעזר** דלמך חשדי [כותים על מצות פסח, ודינם כחמץ], וגיעין מאי טעמא הוהכר עד כומי, [דמיירי] **ובגון דחתים ישראל** עד השני **לבסוף** תחת כומי,

דף י' ע"ב

דאי לאו דכותי חבר הוה, לא הוה סלי שמאל מחתים ליה
לנמי מקמיה [לא היה מסכים שיחתום הכותי מלפניו],
[תימה אם כן כוליה שטרא מתקיים אפומא דחד ישראל, דחתים לבסוף? ויש
לומר דאין לחוש, כיון דהאי כותי כשר מראורייתא דגרי אמת הן] (ראה
קדושין עה: שלשה מחלוקת דרבנן). תוס'.

אי הכי אפילו שאר שמרות כי חתם ישראל לנסוף **נבמי** נישבירה, **אלא** על כרחיך, טעמא מאי לא הוי נשאר שטרות בחזקת חבר ע"י הקדמה וזו, **ד אמרינן** האי ישראל **רווחא שבק** [המהר"ם ש"ף] הקשה אך היה רשאי להרחיק ב' שיטין מן הכתב. עיי"ש] **למאן דקשיש מיניה** שרא לאת העדות עם ישראל זה החתום, ישראלים זקנים ממנו והכותי, וכשחתם ישראל וזה תחילה, היה סבור שיחתום בעל השטר עמו אחד מישראל הזקנים, לפיכך חתם בתחתית השטר, והמלווה בא והחתים אחריו את הכותי למעלה הימנו,

הבא נמי בגט אשה יימא רווחא שבק למאן דקשיש מיניה,

א"ר פפא זאת אומרת מתימין דמכשר בגט ופסיל בשאר שטרות
 אשמעינן, ד עדי הגט אין חותמין זה בלא זה אלא זה בפני זה,

אבני חן למסכת גיטין

יהיב האי גברא זוזי לשראל חזריה קמיייהו דדיינין עוזדי כוכבים הוא דקנה לארעה, דקרקע נקנה בכסף או בשטר, ו**שטרא** והאי שטרא **ריאה בעלמא הוא**, שלא יאמר (לא) מכרתי ולא קנתי מעות וזהא מילתא אינהו [עכו"ם] מהימני, **דאי לא יהיב זוזי קמיייהו כיון דדיינין קצועין נינהו, לא הוו מרעי נפשייהו וכתבין ליה שטרא**,

[וא"ת א"כ משה ואהרן] שהיו אחים] אמאי לא מיהמנו הא ודאי לא מרעי נפשייהו? ו"ל דעובר כוכבים אינם פסולים מן התורה אלא מטעם שהם גולנים, והני דידע' בהו דלא מרעי נפשייהו מהימני. מספר החכמה. מורי רבינו יקר היה אומר דעובדי כוכבים המוחזקים שאינם שקרנים כשרים לעדות כדאמר הכא, אבל משה ואהרן פסולין מן התורה מטעם קורבת, ולא נהירא לי להכשיר עובר כוכבים לעדות כיון שאינו בכלל אחיך, ולא עריך מעבר, והכא נראה שתקנת חכמים הוא שתקנו בשטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים שיהיו כשרים לפי שהעובדי כוכבים מקפידין על השטרות שבערכאותיהם אם נפסלין. מרדכי. הגהות אשר"י].

אלא מתנה, במאי קא קני, לאו בהאי שטרא דעל ידי השטר הוא קנה אותה, במסירת השטר היכי מקניא **והאי שטרא חספא בעלמא הוא?**

אמר שמואל דינא דמלכותא של עוזדי כוכבים דינא [ומלכא אמר דכל הקונה קרקע בשטר הנעשה בערכאות יהיה הקרקע שלו. ריטב"א כ"י],

ואב"א תני חוץ "מכנימי" [בב"ר] נשים כל שטרות שהן כגיתי נשים שעל ידי השטר הדבר נגמר, דהיינו נמי שטר מתנה, וה"ה נמי דמני לשנויי צעדי מסירה ישראל דאינהו משוי ליה שטרא, אלא שיעורא דחיקא הוא דשניין לעיל הכי, דהא פרכינן עלה מדקמני סיפא רבי שמעון כו' ואינטיביח ליה לשנויי שמות מוצהקין איכא צינייהו,

(אע"ג דאוקימנא לעיל צעדי מסירה ה"מ לת"ק דצריחא דנחית למינא ופרכינן עלה והא איכא לשמה ואיכא ממוצר וליכא לתרוצי אלא כהכי, אכל תנא קמא דמתניתין דלא נחית למינא ותנא לשמה לא מוקמינן ליה כרבי אלעזר, דמדדרי שמעון סבר לה כר' אלעזר תנא קמא לא סבירא ליה):

[שנינו במשנתנו] **רבי שמעון אומר אף אלו כשירין וכו'.** והא לאו בני בריתות נינהו [כריתת] הדינא לשון ספר כריתות (דברים כד), דכיון דלא שייכי במורת גטין וקדושין, אין נעשין עדים בדבר, דכמיז וכחז ונתן מי שישנו צמיתה ישנו צמיתה?

[הוה מצי למיפרך הא לאו בני עדות נינהו. תוס', וה"ה דה"מ למפרך דלאו בני שליחות נינהו, ולא עבדי נמי לשמה, כמ"ש התוס' לעיל והראי' מתלת נקטו. מהרש"א],

[ומתריץ] **אמר רבי זירא, ירד ר' שמעון לשיטתו של רבי אלעזר** [בן שמעון] **דאמר עדי מסירה** מסירת הגט הוא ד כרתי כדאמר בפרק בתרא (לקמן פו.), אע"פ שאין עליו עדים אלא שנמתה לה בפני עדים כו', ורבי שמעון נמי כהכי מכשר, שימסרנו לה בפני עדים ישראל,

הילכך על כרחך ישראל זה ראה את הכותי חותם למעלה, והוא חתם למטה, ואי לאו דחזר הוא [בורי החותם] לא אחתמיה מקמיה,

אכל עדי שאר שטרות חותמין זה שלא בפני זה, הילכך איכא למיחש [ש]ישראל זה חתם ראשון בתחמית השטר, ושכן רוחא למאן דקשיש, ולא ידע שיחתמו את הכותי למעלה הימנו,

מאי טעמא אמרו רבנן שלא יחתמו זה שלא בפני זה?

אמר רב אשי גזירה משום כולכם דמתן צפירקין דלקמן (דף סו) אמר לעשרה כולכם כתבו גט לאשתי, אחד כותב וכולם חותמין, ואי לא הוו חתמי כולהו הוי פסול, **דנפקידא תליא דלא שויה גיטא אלא כהכי**, לפיכך תקנו אפילו היכא דלא אמר כולכם, שיהיו כל העדים נקצצים בשעת החתימה,

גופא [שנינו לעיל] **אמר רבי אלעזר לא הכשירו בו אלא עד אחד כותי בלבד, מאי קמ"ל תנינא** [שנינו במשנה לעיל ע"א] **כל גט שיש עליו עד כותי פסול כו'** ועלה קאמר חוץ מגיטי נשים?

אי ממתניתין הוה אמינא אפי' תרי נמי כשרין בגט, והאי דקתני חד לאשמועינן חומרא דשאר שטרות משום דבשטרות אפי' חד נמי לא דמד נמי פסול דהו קמ"ל,

ותרי לא, והא קתני מעשה והביאו לפני רבן גמליאל לכפר עו' תנאי גט אשה, והיו עדיו [שני] עדי כותים והכשיר? אמר אביי תני עדו [לשון יחיד],

רבא אמר לעולם תרי כותים הוו כההוא גיטא דרבן גמליאל [ולדרידה דאחזק בהא ולא אחזק בהא. תוס'] ורבן גמליאל מיפליג פליג ואי אמרת מעשה לסתור וחסורי מיחסרא והכי קתני,

ורבן גמליאל מכשיר בשנים, ומעשה נמי שהביאו לפני רבן גמליאל לכפר עו' תנאי גט אשה, והיו עדיו עדי כותים והכשיר:

מתני': כל השטרות העולים בערכאות מקום בית וועד דיינים קצועין שלהן של עובדי כוכבים, אע"פ שחותמיהם עובדי כוכבים, כשירים, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים,

רבי שמעון [בן יוחאי] **אומר אף אלו כשירין, לא הוזכרו** צבית המדרש לפסול **אלא בזמן שנעשו בהדיוט** ע"י עוזדי כוכבים הדיוטות שאין דיינים, ובגמרא מפרש לה:

גמ': קא פסיק ותני כל השטרות כשרין צמותי עוזדי כוכבים לא שנא שטרי מוכר ו ל"ש שטרי מתנה,

בשלמא שטרי מוכר דארעא לאו כהאי שטרא מקניא אלא בזוי, מוכי

אבני חן למסכת גיטין

והאמר ר' אבא, מודה ר' אלעזר במזויף מתוכו שפסול
לאע"ג לאמר ר' אלעזר גט שאין עליו עדים כשר, דוקא אין עליו עדים, אבל יש
זו עדים פסולין, פסול מדרבנן, דילמא קאמי למימסריה נאפייהו [בפני הגוים,
ולא יהיו שם עדי ישראל, דנימא עדי מסירה ברתין], ומיסמן עליהו?

הכא [דמכשיר ר"ש] במאי עסקינן

דף י"א ע"א

[ולא חיישינן שיבא לסמוך על חתימות הגוים] בשמות מובהקין דעודי
כוכבים, דלא שמי ישראל דמסקי דהנהו שמהן, דמו לא אחי למיסמן עליהו,
דמידע ידיע דעודי כוכבים הם,

היכי דמי שמות מובהקין?

אמר רב פפא [השמות הנזכרים כאן הם מקצתם פרסיים, ומקצתם
בבליים, ואין משמעות כולם ברורה. שט],

כגון הוֹרְמַז [שמו של האליל הפרסי Aura-mazda], [הורמין, בנו"ג גר"ת
דלא מסקי ישראל הכי [בשם זה], דהורמין הוא שם שטן ושר, אבל הורמז
בויו"ן הוא לשבח בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לט.) מפלגא דידך ולעיל
דהורמז, ולתחת דהורמין, הראשון בויו"ן והשני בנו"ן. תוס'],

וְאַבְרָהָם [אבוריינא. הכל שם אחד [ראה רש"ל] דאבו שם ישראל
בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף צג:) אבו אפקיד כיתנא בי רונאי],

בְּרַשִׁית [הוא שם המתייחס לכוכב, שהוא גם עבודה זרה. שט],
[שבתאי. גרס' דשבתאי שם ישראל הוא בכמה מקומות אבל שבתאי הוא רוח
רעה כדאמר בפרק כל הבשר (חולין דף קו.)],

וְכִידְרִי,

וְכַאֲמִי [הוא שמו של דג טמא. שט], [בטאי. גרסין דבטי שם ישראל
כדאמר בקידושין (דף ע: ע:) במי ברמות רוחיה לא קביל גימא דחירותא שהיה
עבד והיה מחזיק עצמו כישראל],

וְנִקְיָם אֵינָא כולם שמות "דייני" עודי כוכבים הם # [פי' בערכאות
שלהם אין עדים חותמין על השטר כמו בבתי דינים שלנו, אלא השופטים
הדיינים הם מאשרים את השטר],

אבל שמות שאין מובהקים מאי, לא,

אי הכי אדתני סיפא [דמתני' דכרי ר"ש] לא הוזכרו אלא
בזמן שנעשו בהדיוט, לפלוג וליתני בדידה דערכאות גופייהו,
בד"א בשמות מובהקין, אבל שמות שאין מובהקין לא
נעשו כשאר שטרות של מוכר, שנעשו צהדיטות בלא ערכאות, דהנהו ודאי

פסילי, דלא קפדי אלאורעי נפשייהו ומתמי שיקרא,
ועל כרחיק האי נעשו צהדיט אשאר שטרות קאמר, העומדים לראיה, דהתם
איכא לפלוגי בין הדיוט לערכאות, דלילו בגט אשה לענין כריתות הדיוט
וערכאות שוין, והכי קאמר לא הוזכרו גיטי אשה ליפסל, אלא בשמות שאין
מוצקין דנעשו כשאר שטרות הנעשים צהדיט?

[יש להבין מה העדיפות לפלוגי בערכאות בין שמות מובהקין לשאינן מובהקין,
מאשר חלוקת התנא בשמות מובהקין עצמם, בין ערכאות להדיוטות?
ואפשר לומר שמקשה על הלשון "לא הוזכרו אלא בזמן שנעשו בהדיוט",
שממשמע שבערכאות אין שום אופן שפסול, והרי גם בערכאות פסול בשמות
שאין מובהקין. ע' מהרש"ל, מהרש"א, ומהר"ם ש"ף. יוסף דעת],

הכי נמי קאמר, בד"א בשמות מובהקין, אבל בשמות
שאין מובהקין נעשה כמי שנעשו בהדיוט ופסולין,

ואיבעית אימא, סיפא "לא הוזכרו" דקמי אתאן לגיטי ממון
ורצנן קאמרי ליה, וארישא קאי, כל השטרות של ממון העולין בערכאות של
עודי כוכבים כשירין, כגון שטרי מוכר וכדפרשית טעמא לעיל דחזי קנו ליה
ושטרא לסקדותא דעלמא, ואי לא דיהיב זוזי קמיהו, לא הוו מרעי נפשייהו
למיכתב שטרא,

והכי קאמר, לא הוזכרו גיטי ממון דפסולים, אלא בזמן
שנעשו בהדיוט דלא קפדי אלאורעי נפשייהו,

תניא [שנינו בברייתא] אמר ר' אלעזר בר' יוסי [בר חלפתא, תנא
בדור החמישי], כך אמר ר"ש [בן יוחאי] לחכמים בְּצִדְדֵּיךְ סֵמֶן
לדצרוי דלף אלו כשרים [שמות מובהקים של גוים], לא נחלקו ר"ע
וחכמים ספן דור שהיה לפנינו [דר"ש בן יוחאי היה תלמידו של ר"ע] על
כל השטרות העולין בערכאות של עובדי כוכבי' שאע"פ
שחותמיהן עובדי כוכבים ספן כשרים, ואפי' גיטי נשים
ושחרורי עבדים,

[לא נחלקו אלא בזמן] [על מה נחלקו על. ד"ם] שנעשו
בהדיוט [בגוים הדיוטים שאינם בערכאות], שר"ע מכשיר [אם נמסר
לפני עדי מסירה כשרים, והשמות בשטר הם שמות מובהקים של גוים],

וחכמים פוסלים דמיון שנעשו צהדיט [ולא בערכאות], שטרי מוכר
דקיימי לראי, *ועליהן דסהדי עודי כוכבים סמכין, *פסול ***דלומר
***שקרא חמוס,

* ועליהו. כ"י 127טו

* פסולין. 127טו

*** ככ"י 127טו לא כתוב "דלומר" אצל זרין לזכר מה בלחם כתוב שם,
שהוא מטושטש,

אבני חן למסכת גיטין

*** שיקל חמיס. וט712

3. והא בעינא צריך שיחזיר מענינו של שמר בשיטה אחרונה כדאמרי בגט פשוט (ב"ב דף קס"ד) וקנינא מן פלוני אכל מה דכמוז ומפורש לעיל וליכא [בשטרא פרסאה הרגילים אין ענין זה]?

[ומתריץ] בדמהדרר שמוחזר בשיטה אחרונה,

א"ה ממשעבדי נמי?

[ומתריץ] לית ליה קלא לפי שאין חותמין ישראל, דסהדי דחתימי אשטרא אינון מפקי לקלא, ולפיכך אין הלוקח נפסד דאמר ליה לא הוה ידענא דמשעבד לך, ובפ"ב (לקמן יט) אמרי דאי חתימי עליה ישראל טריף ממשעבדי,

[ענין חדש] בעא מיניה ריש לקיש, מר' יוחנן

דף י"א ע"ב

עדים החתומין על הגט ומא"י צא [לארץ ישראל, שר"י ור"ל חיו בא"י]. דהא לא קאמר ממדינת הים ושמותן כשמות עובדי כוכבים ולא ידעין אי עובדי כוכבים ניהו או ישראל מזהו לאכשורי צעדי מסירה [שאם היו העדים ודאי גוים לא היו מבשרין את הגט]?

[תוס'] פ' מי אמרי דישאל ניהו וכשר לר"מ [ת"ק של המשנה י: דגטין נשים וכו' פסולין בחתימת עכו"ם], או בעדי מסירה לרבי אלעזר [לר"ש דאמר אליבא דר"א דעירי מסירה ברת'], דלא תלין להו בעובדי כוכבים אלא א"כ ידוע בודאי שהן עובדי כוכבים, [והסברא הוא] דלא שכיחי מלתא שיחתמו עובדי כוכבים בנישין,

או דלמא כיון דשמותיהן כשמות עובדי כוכבים חיישינן שמה עובדי כוכבים ניהו ולא מתבשרי אפי' בעדי מסירה לרבי אלעזר, ואפי' לר"ש דהא לא מכשיר אלא בשמות מובהקין והכא הם שמות שאין מובהקין דהא מספקין אי עובדי כוכבים הם אי לאו.

פ' אם היו העדים ודאי ישראל היה הגט כשר לת"ק, ואם העדים ודאי גוים יהיה כשר לר"א בעירי מסירה],

אמר ליה לא בא לידינו גט ששמות עובדי כוכבים חתומין בו אלא אחד שהיו חתומין בו "לוקום [משמעו זאב. שט] ולו"ם [משמעו אריה. שט]" והכשרנו צעדי מסירה,

ודוקא "לוקום ולו"ם" דלא שכיחי ישראל דמסקי בשמהתייהו ששמות מובהקין הן, ולא אחי למסמך עליהו, אבל שמהתא אחרני, דשכיחי ישראל דמסקי בשמהתייהו, לא,

איתיביה [ממה ששנינו בבביתא], גיטין הבאים ממדינת הים, ועדים חתומים עליהם, אע"פ ששמותיהן כשמות עובדי

חוץ מגיטין נשים ושחרורי עבדים [דלכא עילמא כשירין]. [דרק בשמרי מבר פליגי] אכל גיטי נשים לאו עליהם סמכין, אלא אעדי מסירה, ובשמות מובהקין קמיירי,

רשב"ג אומר אף אלו גיטי נשים כשירין כלומר אף אלו גיטי נשים שאם מכשירין, אימתי הן כשרים, במקום שאין ישראל חותמין צעיר, שאין העובדי כוכבים מניחין את ישראל לחתום, דכיון שאין ישראל חותמין צאזא העיר, הכל יודעין שהם עובדי כוכבים ואין סומכין עליהם, ומסר ליה ניהליה צעדים ישראל [ועדי מסירה ברת'],

אבל במקום שישאל חותמין לא אע"פ שהשמות הללו מובהקין לעובדי כוכבים הן, פסולין, דאי מכשרת צהי אחי לאכשורי בשמות שאין מובהקין,

מקום שאין ישראל חותמין נמי ליגזור, אמו מקום שישאל חותמין כי היכי דגזר שמות מובהקין אטו שמות שאין מובהקין?

[ומתריץ] שמה בשמא מחליף, אתרא באתרא לא מחליף,

רבינא סבר לאכשורי שאר שטרות ככנופיאָתה [בתבורה] דארמאי [של גוים] שאין ערכאות, [מקום שגדוליהם מתקבצים לשפוט שלא על פי המלך ובתורת ערא, דקסבר דכיון דבפרהסיא עבדי לא אתו לאורועי נפשיהו לאסחודי בשקרא, או לקבולי סהדי שקרי. ריטבא כ"י],

א"ל רפרם ערכאות תנן [דקבעי בהורמנא דמלכא, ואיכא עליהו אימתא דמלכותא, והוא דקיימי בחזקת דלא מקבלי שוחדא ולא מצלי דינא. ריטב"א כ"י],

אמר רבא האי שמרא פרסאה שעשאוהו גלשון פרסי, ומתמו פרסיים הדיוטות עליו [פ' שנעשה בהדיוט דסתמא קתני. ריטב"א] דמסירה ניהליה באפי סהדי ישראל, מגבינן ביה מבני חרי. [אבל לא ממשועבדים, כדמפרש],

1. והא לא ידעי העדים שמסרו צפניהם למיקרא [לקרות לשון פרסי] ולא ידעי מאי ניהו, והיכי מסהדי לאחר זמן עלה דמילתא? [ומתריץ דמיירי] בדידעי,

2. והא בעינא כתב שאינו יכול לזייף שיהא הקלף מתוקן צעפים צעט עינדו, שטוסיס אטו שחור [לא שחור ממש, אלא הוא מקבל צבע שיכולים להכיר בשמוחקין], ושז אין אדם עושה צה מחק וסחר וכותב עליו מפני שהוא ניכר, וקלפי פרסיים אינם מעובדים צעפין שקורין גל"ש, ואדם יכול למחוק כתבו ומניח חתימת העדים וכותב למעלה ממון הרצה וליכא? בדאפיצן [ראה תוס' דעירוב סיד שלנו הוא כעירוב עפצים שלהם],

אבני חן למסכת גיטין

ויתבי ר' ירמיה וקא מנמנמ, ויתבי רב הונא וקאמר, ש"מ מדרבנן דאמרי שהשלים יתפוס השטר לזורך העבד, ואע"ג דבעל קמהדר ציה, ואינו עוד שלוחו, ותפיסה בעלמא הוא בע"כ [מזה יש ללמוד ש] התופס לבעל חוב אדם מן השוק שמופס מטלטלי בנכסי ראובן, לזורך שמעון שהוא בעל חוב קנה קונה,

[תוס'] שמע מינה התופס לבעל חוב קנה. מימה לר"י אפילו אי מופס לבעל חוב קנה, היינו משום שהוא שליט, וקונה אפילו בע"כ, לפי שהוא חייב כאילו תפס הוא עצמו, אבל כאן אפי' העבד עצמו אינו יכול לעכב את האדון מלחזור בו, אם היה נותן גט שמכור לדעת כן שלא ישמחר בקבלה זו, כי אינו חייב לשמרו, אם כן למה יעכב את האדון מלחזור, כיון דהשטא ס"ד דהאומר מנו לאו כזכי דמי,

ועוד מה חייב האדון לעבד דחשיב ליה מופס לנ"מ, ואי חשיב [האדון בעל חוב דעבד, שחייב לעבד משהו] משום דעבד ליה ניימ נפשיה [שהעבד עשה איזה מעשה להנאת האדון, עד שהאדון הבטיחו בשביל זה לשחררו] כמו שפיר"מ לקמן על מילתא אחרימא, אם כן היכי חשיב ליה חב לאחרימ?

וגרסא לר"י דחשיב קצת חוב [שחייב האדון להעבד], משום דעבד ליה ניימ נפשיה, ומ"מ חשיב ליה חב לאחרימ שהרי אינו חייב לו האדון כלום [שהרי הוא אדון שלו, ואם עשה מעשה להנאת האדון אין האדון חייב לשחררו בשביל זה, וזה השליח שרצה לזכות בשביל העבד הוא חב להאדון].

והכי פירושו בעלמא אי מופס לנ"מ [רגיל] קנה, אין מימה אם גם כאן קנה [השליח] בקבלה זו לענין שלא יוכל לחזור, דמשום דעבד ליה ניימ נפשיה, רוצה הוא [האדון] שהיה בעל חוב צדק שיוכל [השליח] לעכבו מלחזור, ואע"פ שלא נתכוון לכך המקבל [השליח] דעתו הוא לקבל כמו שרצה האדון, אבל אם המופס לבעל חוב לא קנה, כל שכן זה שאינו ב"מ, אלא דעבד ליה ניימ נפשיה, שיוכל האדון לחזור בו].

[למשל אם ראובן הלוח חייב לב' אנשים, שמעון ולוי, לכל אחד מהם חמשת אלפים דולר, דהיינו החובות של ראובן הם בסך הכל עשרת אלפים דולר, אבל כל נכסיו של ראובן אינם אלא חמשת אלפים דולר, ובא יהודה ותפס נכסי ראובן כדי לתתם לשמעון, ועי"ז לא יסאר ללוי לגבות מה שראובן חייב לו, נמצא שיהודה זה הוא תופס לשמעון במקום שחב לאחרים דהיינו לוי,

ואף שהכלל הוא זכין לאדם שלא בפניו, ויהודה הוא שלוחו של שמעון לגבות חובו מראובן, מכל מקום הרי הוא חב לאחרים].

א"ל [שאל] רב יצחק בר יוסף [לרב הונא], ואפי' במקום שחב לאחרים לשון שאלה הוא, ונשמע מיניה נמי דאפי' במקום שחב המופס הזה בתפיסתו זאת ללוי, דהוה ליה נמי בעל חוב דלראובן, ומופס זה שקדם ותפס לזורך שמעון מפקיד את לוי, ומימא נמי קנה, דהא מתני' נמי שליט זה תופס לעבד, ומד לבעלים?

א"ל אין,

אדחכי איתער [חקין] (בהו. ד"ס) ר' ירמיה, אמר להו דרדקי [הלשון "איתער" ... אמר להו דרדקי] י"ש ד' פעמים בש"ס ר' יוחנן

כוכבים ואפי' בלא עדי מסירה כשירין וכל שכן בעדי מסירה, דלא מחזיקין להו אלא בישראל, מפני שרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן כשמות עובדי כוכבים ואת אמרת לוקוס ולוס דוקא?

[ומתרינ] התם ברכתני טעמא [בבריתא עצמה] מפני שרוב ישראל שבחו"ל לארץ שמותיהן כשמות עובדי כוכבים [ולכן אף שהוא שם עבו"ם יכול להיות שהוא ישראל] וכי א"ר יוחנן [דרוקא] לוקוס ולוס דלא שביחי ישראל דמסקי בשמהתייהו], בל"י דאין רוב שמותיהן כשמות עובדי כוכבים, הילכך מספקין דילמא עובדי כוכבים נינהו ופסולין, ואפילו בעדי מסירה, כרבנן דמתני',

ואיכא דאמרי, כי מתניתא [כמו לשון הבריתא] בעא מיניה [שאל ר"ל את ר' יוחנן] גיטין הבאין ממדינת הים ושמותיהן כשמות עובדי כוכבים מהו ופשט ליה ר' יוחנן ממתניתא [שר"ל לא ידע ברייתא זו] דכשירין, דנחוקת ישראל נינהו, מפני שרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן כשמות עובדי כוכבים;

מתני': האומר תן גט זה לאשתי, ושטר שחרור זה לעבדי, אם רצה לחזור בשניהן קודם שהגיע ליד האשה והעבד יחזור ואין השלים יכול לזכות בהן לזכרו, דחוב הוא להן, כדמפרש לקמיה דברי ר"מ,

וחכ"א בגיטין נשים יכול לחזור אבל לא בשחרורי עבדים, לפי שזכין לאדם שלא בפניו וזכה בהן השלים לזכרו [לצורך העבד] ואין חבין לו אלא בפניו [וחוב הוא להאשה להתגרש, ולכן אין השליח זוכה בשביל האשה],

שאם ירצה שלא לזון את עבדו רשאי הילכך כי משמחר ליה לא מפסיד ליה מונוט, דכללו הכי נמי אי ציי לא זיין ליה, אבל ושללא לזון את אשתו אינו רשאי, הלכך כי מגרש לה מפסיד לה מונוי,

[תוס'] צירושלמי צע, הגע עצמך, היה עבדו של קצין, הרי חוצה הוא לעבד, הרי שהיתה אשתו של מוכה שחין הרי זכות הוא לה? לית לך אלא כהדא, אילו המוכר עבדו שלא מדעתו שמה אינו מכור, אילו המגרש אשה שלא מדעתה שמה מגורשת היא, פירוש על ידי אחר, העבד נמכר על כרחו ואין האשה מתגרשת על ידי אחר בעל כרחיה],

אמר להם והרי הוא פוסל את עבדו בגט זה מן התרומה אלמא חוב הוא לו, כשם שהוא פוסל את אשתו,

אמרו לו מפני שהוא קניינו האי דמיפסל בגיטא מן התרומה, מפני שהוא קניינו דכהן עד עכשיו, וכי משמחר ליה לאו קניינו הוא, ובגמרא מפרש מאי קאמר:

גמ': יתיב רב הונא [ראה תוס' שאין זה רב הונא שהיה תלמידו של רב, אלא רב הונא אחר] ורב יצחק בר יוסף, קמיה דר' ירמיה,

אבני חן למסכת גיטין

הלכות [ר' מנשה קליין שליט"א] חלק י"ב סימן קמ"ט עיי"ש # ולי נראה שאינו דומה, שבשדה הפאה הוא מוגבל, אבל ממון זה שנותנים לו, אינו ברור שהיו נותנים אותה לאחר, וגם אולי יתנו לו ויתנו גם לאחר).

ור"א האי לא תלקט מאי עביד ליה? מיבעי ליה להזהיר לעני על שלו [שלא יקצור פאת שדהו] עני הראוי לטול פאה וש לו שדה, הזהירו הכתוב להניח צה פאה,

כמה דרגות:

עשה עמי ואני וגך,

צאי מעשה ידיך במזונותיך, וספקה,

צאי מעשה ידיך במזונותיך, ולא ספקה

צאי מעשה ידיך במזונותיך, והעדיפה

[שורה 8] [שנינו במשנתנו] שאם ירצה שלא לזון כו': שמעת מינה [וכי יהיה מכאן ראה ד] יכול הרב לומר לעבד כעני עשה עמי מלאכה ואיני זנך. אלא חזר על הפתחים # [פ' ולא דמי לבהמה שאדם מחויב להאכיל], [וס"ד דעבד הגם שעובד אין הארון מאכילו, אבל האשה אם עובדת הבעל מאכילה]?

[ומתיר] הכא [במשנתנו] במאי עסקינן, דא"ל צא מעשה ידיך למזונותיך [גם עבד אם עובד צריך לזון, והחילוק בין עבד לאשה במסקנת הגמ' היא, דאשה צריך לזונה גם אם אינה עושה מלאכה],

[ומקשה] דכוותה גבי אשה, דאמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך [שיכול לכופה לעשות מלאכה],

אשה אמאי לא [למה אמרין במשנה, שאין הבעל יכול לומר לאשה שלא יתן לה מזונות, אם לא תעשה מלאכה]? אשה בדלא ספקה לזון צמעה ידיה, וצריך להוסיף משלו,

ופרכין עבד נמי בדלא ספיק [אם עובד ואינו עושה כמה שצריך, למה לא יוסיף לו הארון כדי שיספיק לו]?

ומשני עבדא ענד, דנהום כרסיה לא שויא שאינו שווה לחם אכלו, למריה ולמרתיה [לאדונו ולגבירתו] למאי מיתבעי [איזה צורך יש להם בו], הלכך אינו מוסיף משלו אלא יחזור על הפתחים, כי מי יסופנו לזון ולהפסיד שלו, אלא אשה כך התנה עמה בכתובתה, ואם תהא יתבא צדימי ומיתזא מנסקי,

[אבל אשה הרי היא עושה הרבה דברים לבעלה, והיא שווה לו אף שאינה מרויחה נהום בריסה],

[תוס'] וא"מ אטו משום דלא ספיק יתא רבו חייב לזון, ולא יוכל לומר לו לא מעשה ידיך צמזומותיך,

ועוד קשה הלשון דקאמר ענדא דנהום כרסיה לא שוי, הוה ליה למימר צדימי

שבת קמה; ר' אדי בר אבין פסחים לה, ר' ירמיה גיטין יא; רבא ב"ב טו; וביבמות פה. יש אתו לקמיה דר' אדי בר אבין א"ל דרדקי],

הכי א"ר יוחנן, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, לא קנה [אפילו בדשויה שליה קאמר. רישב"א כ"י עיי"ש],

וא"ת משנתנו הא שמעינן ממתני דקנה? כל האומר תנו כאומר זכו דמי ואין זה כשאר מופס, אלא בעל עשאו שליח לזכות בו, ואע"פ שהענד לא ידע, זכין לאדם שלא בפניו,

אמר רב חסדא, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, באנו למחלוקת רבי אליעזר ורבנן,

דתנן [פאה פ"ד מ"ט] מי צעל הכית עשיר שליטא את הפאה ואמר הרי זו לפלוני עני והיינו מקום שחב לעניים, ר' אליעזר אמר זכה לו, וחכ"א יתנו לעני הנמצא ראשון [הרי לך מחלוקת אי יכול לזכות לעני במקום שחב לעניים אחרים,

אמר אמימר ואיתימא רב פפא

דף י"ב ע"א

דלמא לא היא [דחויא בעלמא היא, דרב פפא איל ליה בהדיא תופס לב"ח במקום שחב לאחרים לא קנה [כתובות פד:]; תוס', וראה בחדושי רעק"א],

עד כאן לא קאמר ר' אליעזר התם [דכוה לו הפאה], אלא דמינו דאי בעי מפקר להו לנכסיה, והוי עני וחזי ליה, ומי'גו [פ' וגם לו שייכות בלקט זה ולא הפסיד לשאר עניים כלום, ואין זה כמו שאר מינו שהוא משום טענה] דוכי ליה לנפשיה [דאיירי בבעה"ב המלקט פיאה בשדה אחר [כ"ה בפרש"י בב"מ טו; דבבעה"ב לא שייך מגו דוכי לנפשיה, דאף עני מוזהר על שלו מלא תלקט]. מזה"ם ש"ף], זכי לחבריה,

[וכן בתופס לבעל חוב אם ראובן הלוח חייב מעות גם לשמעון וגם ליהודה, יכול יהודה לתפוס בשביל שמעון, והגם שחב ללוי, דמינו דוכי ליה לנפשיה זכי נמי לחבריה],

אבל הכא [בשולח שטר שיחרור לעבד] לא,

ועד כאן לא קאמרי רבנן התם [דמלקט פאה לא קנה העני], אלא דכתיב ויקרא כג לא תלקט לעני סמכינהו רממנא לא תלקט, לעני ולג, ודרשין סמוכין לא תלקט לו לעני לא תלקט אשה לזוכר העני אבל הכא [בשוכה בשביל העבד] לא [ואיפריך רב חסדא],

[דברר הנשאל במי שאינו צריך לצדקה ונוטל ונותנה לאחרים הצריכים אי שפיר דמי או שע"ז מקפח עניים אחרים שאולי היו נותנים להם ? משנה

אבני חן למסכת גיטין

ללא מחייב לזונו כיון דאמר ליה לא מעשה ידיך צמזמון?

סד"א דברים ד' וחי' ונס אל אחת הערים האל ומי, עביר ליה חיותא טפי, קמ"ל,

והא מדרקתני [רישא ד'] סיפא, אבל אשה שגלתה לערי מקלט בעלה חייב צמזמון, מכלל דלא אמר לה [צאי מעשה ידיך צמזמון], דאי אמר לה בעלה אמאי חייב [לפרנסה], ומדסיפא [באשה] דלא אמר לה, רישא [בעבר] נמי דלא אמר ליה?

[ומתריץ] לעולם דאמר ליה [לעבר צא מעשה ידיך צמזמון], וצריך לחלק את המאמר, דמה שאומר אלא שמעשה ידיו לרבו היינו להעדרה, ואשה בדלא ספקה,

[נמצא שכל הברייתא מיירי בדאמר לה צא מעשה וכו'] ורישא בעבר שגלה שמעשה ידיו לרבו היינו בהעדרה, ורישא דסיפא דאשה בעלה חייב צמזמון היינו בדלא ספקה,

והא מדרקתני [סיפא ד'] סיפא ואם אמר לה צאי מעשה ידיך צמזמון רשאי # [אבל בלא ספקה אין הבעל מתחייב לזונה], מכלל דרישא דלא אמר לה?

[אלא דיכול לומר לעבר עשה עמי ואיני זנך ולכן ברישא אמרין מעשה ידיו לרבו, אבל באשה אינו יכול לומר כן ולכן בעלה חייב צמזמון],

ה"ק ואם מספקת, ואמר לה צאי מעשה ידיך צמזמון רשאי,

[ולעולם אינו יכול לומר עשה עמי ואיני זנך, ומיירי בדאמר צא מעשה וכו'] ורישא בעבר דמעשה ידיו לרבו היינו העדרה, ורישא דסיפא מיירי בדלא ספקה ולכן בעלה חייב לזונה, וסיפא דסיפא מיירי באשה דספקה ולכן רשאי ובעלה פטור],

[ומקשה] מספקת מאי למימרא [אי מספק לה מעשה ידיה, למה צריך לומר דרשאי]?

[תוס'] אי אמרת בשלמא כולה דספקא [ורישא אשמועינן שאף אם האשה עובדת וספקה, כיון שבעלה לא אמר לה צאי וכו'] עדיין הוא חייב לזונה, מנא סיפא דאמר לה, לגלויי ארישא דאיידי בלא אמר לה, אכל השמא דמוקמת רשא דכלא ספקא, ולא מנא הך סיפא אלא לאשמועינן דצמזמון יכול לומר לה לאי מעשה ידיך צמזמון, מאי למימרא דזה אינו שום חידוש],

מהו דתימא תהלים מה כל כבודת בת מלך כל ישראל בני מלכים פנימה נזונה, ואין דרכה לזאת ולסבב צעיר שאינה משם [פי' בעיר מקלט שגלתה לשם], ואין מכירין אותה להביא לה מלאכה צניעה, אלא אם כן מסבבת צעיר למזל מלאכה להשתכר קמ"ל,

ללא מחייב לזונו כיון דאמר ליה לא מעשה ידיך צמזמון?

ואזר"י דס"ד דרגילות הוא שעבד עזמו הולך ועוזד את רבו אפילו כשאמר ליה לא מעשה ידיך צמזמון,

משום הכי צעי למימר [דריבא] [אע"ג] דלא ספיק שיתחייב צמזמון, כיון ש"מ עוזדו, משום הכי מהדר ליה בלשון זה עזדא דנהוס כריסיה לא שוי כו',

ולאחי קאמר לעיל ש"מ יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, דאפי' מיירי דא"ל לא מעשה ידיך צמזמון, מ"מ כיון שעוזדו היה לו להסתחייב צמזמון, אי לאו משום דיכול,

ועוד דסלקא דעמיה דמיירי בלא אמר ליה דומיא דאשה דכלא ספיק לא שכיח,

הברייתא [מקור הברייתא היא כאן]:

עבר שגלה לערי מקלט אין רבו חייב לזונה, ולא עוד אלא שמעשה ידיו לרבו,

רישא דסיפא: אבל אשה שגלתה לערי מקלט בעלה חייב צמזמון, סיפא דסיפא: ואם אמר לה צאי מעשה ידיך צמזמון רשאי

תא שמע עבר [כנעני] שגלה לערי מקלט שהרג צנוג וגלה אין רבו חייב לזונה, ולא עוד אלא שמעשה ידיו לרבו, ש"מ יכול הרב לומר לעבר עשה עמי ואיני זנך?

הכא [בעבר שגלה] במאי עסקינן, דאמר לו [הארון] צא מעשה ידיך למזונותך,

אי הכי מעשה ידיו אמאי לרבו? להעדרה שמעשה ידיו עודפים על מזונותיו,

[ולקמן פי' להעדרה מזונות מרווחין יותר מה שאין דרך בעליו להאכילו, ומהו נראה לי דכל שאומר לו צא מעשה ידיך, אינו צריך לפרנס בצמצום ולהחזיר העודף, אף דהרב ודאי יכול לומר עשה עמי ואני זנך בצמצום וכו']. תפארת יעקב]

העדרה פשימא [שהוא של רבו, שהרי כל מעשה ידיו הם של רבו, אלא שנותן לו ממנה כדי מחייתו, אבל העדרה לא]?

מהו דתימא כיון דכי לית ליה [די לאכול], לא יחויב ליה [הארון], כי אית ליה [לעבר העדרה] נמי לא לישקול מיניה ויהא ביד העבד, שמא יש יום שלא ימנא להשתכר קמ"ל,

ומ"ש לערי מקלט [למה אמר הברייתא דינים אלו בערי מקלט ולא סתם לגבי עבר ואשה],

[תוס'] פי' אי אמרת בשלמא יכול [לומר לעברו עשה עמי ואיני זנך], אשמועינן ערי מקלט דאע"ג דאמר רחמנא [ונם אל אחת מן הערים האל. דברים ד מב] "ומי" עבד ליה חיותא טפי, אפי' הכי יכול הרב לומר כו', אכל לענין העדרה,

אבני חן למסכת גיטין

הכא במאי עסקין במעלה לו מוונות,

[הא דלא משני נמי הכא כדלעיל דיכול להקדיש ההעדפה דמעשה ידיו דהוא של רבו? דא"כ תקשי למה לזה ואוכל כדמקשינן לקמן [לקמיה מיד], דליכא לשנויי להעדפת מוונות כדלקמן [על הקושיא למאי לזה ואוכל], דתקשי ליה ולימא ליה הקדש עד השתא וכו', דליכא לשנויי הכא דהקדש גופיה ניהא וכו' אמאי ניהא ליה ביון דלית ליה להקדש ביה אלא ההעדפה מלאכה, משא"כ השתא דמוקי לה במעלה לה מוונות, אית ליה להקדש כל שיעור גוף המלאכה, וניהא ליה דלשבה בהעדפת מוונות ודו"ק, מהרש"א, פי' שהמהרש"א מסביר שהתירוץ הקדש גופיה ניהא ליה וכו' הוא רק ביון שמתרץ במעלה לו מוונות],

א"ה למאי

דף י"ב ע"ב

לזה ואוכל? להעדפה מוונות מרווחין יותר מה שאין דרך צעליו להאכילו,

ולימא ליה הקדש עד השתא סגי לך בלא ההעדפה, והשתא נמי תיסגי לך בלא ההעדפה [ולמה אנו מתירים לו להערים ולאכול יותר ממה שבעליו נותנים לו],

[לענין עשה עמי ואיני זנך ניהא, דלא אמר ליה הקדש חבי, אע"ג דרבו מצי אמר ליה, משום דפשיטא דהקדש ניהא ליה שלא ימות עבדו ברעב. תוס'?]?

הקדש גופיה ניהא לי', כי היכי דלשבה עבדיה בגוף גרידא,

[ומקשה על מה שאמר רב לעיל] עושה ופורע, קמא קמא קדיש ליה? בפחות פחות משה פרוטה עד שלא תצטרף הפרוטה יפרענה, דלא חיל הקדש אפחות משה פרוטה,

[והוא הדין שאם רוצה לעשות פחות פחות משה פרוטה ולאכול מיד שהוא רשאי. מאירי],

[האי גברא מעשה ידיו הוא שהקדיש ואין במשמע לשון זה דפחות משה פרוטה קדוש, ואה"נ דהקדש אפי' בפחות משה פרוטה נמי חיל. חדושי הר"ן, ויש מתרצים שבכאן לא הקדיש אלא הזכות שיש לו בידים וכשם שאין האדון זוכה במעשה ידיו כל שהם בפחות משה פרוטה ואינו יכול לתבעם בדין כך אין הקדש חל עליהם. מאירי ועיי"ש עוד]

הכי נמי מסתברא דצמעה לו מוונות קאמר [ביון דרב אמר כאן אותו העבד לזה ואוכל, עושה ופורע, ואמר גם הלכה אחרת] דאמר רב המקדיש ידי עבדו, אותו העבד עושה ואוכל, דאי לא, עבדא מאן פלח ליה שמאמר שאין עושין לו מאכל, מה יאכל העבד הזה, מי יעצדנו ומי יזמן לו מוונות [פי' ולאחוריה יש סתירה בין שני מאמרי רב אלו, וממשיך לפרש],

לימא כתנאי [דפליגי תנאים אם יכול אדון לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך], [ששנינו בברייתא] רבן שמעון בן גמליאל אומר יכול העבד לומר לרבו בשני בצורת [ע"פ לשון הכתוב בירמיה יז ח ובשנת בצורת ל' א' ידאג, בצורת ענין מניעת גשמים. מצ, ובפרש"י שם צלמה לשון מצטרף], או פרנסני או הוציאני לחירות, והכמים אומרים הרשות ביד רבו, מאי לאו בהא קמפלגי, דמר סבר יכול [לומר עשה עמי ואיני זנך], ומר סבר אינו יכול?

ותיסברא דצמעה ליה עשה עמי קא מיירי האי או פרנסני או הוציאני לחירות, או פרנסני או תן לי מעשה ידי בפרנסתי מיבעי ליה [שהדרגא אחר עשה עמי ואיני זנך, הוא צא מעשה ידיך במוונותיך]?

ועוד מאי שנא בשני בצורת אפילו בשני שוצע, כיון דא"ל עשה עמי [ואיני זנך], הכי הן לו שני צורות?

אלא הכא במאי עסקין דאמר לו צא מעשה ידיך למוונותיך, ובשני בצורת לא ספק אינו מספיק [והגמ' ממשיך במה פליגי],

רשב"ג סבר או פרנסני או הוציאני לחירות, כי היכי דחזו לי אינשי ומרחמין עלי,

ורבנן סברי מאן דמרחם אבני חרי, אעבד נמי רחומי מרחם דשייך צמעות כחשה,

ת"ש דאמר רב המקדיש ידי עבדו, אותו העבד לזה ואוכל (ו. ד"ס) עושה ופורע לא יעשה תמלה [מהר"ם ש"ף] דפרוטה קמיימא קדשה לה וסוד אסור לה, אלא לזה תמילה ואוכל ועושה פחות פחות משה פרוטה ופורע כדמפרש לקמיה, וקס"ד צאין מעלה לו מוונות וקאמר דיכול להקדיש,

[ושמא תאמר ולמה הוא צריך ללוות ולעשות בפחות פחות משה פרוטה, ואף לכשיהיו מעשי ידו הקדש, יכול הוא לזון מן ההקדש שהרי בהמת הקדש אוכלת משל הקדש? יש מפרשים שבו הואיל ואין גוף העבד משל הקדש אין אומרים כן. מאירי ועיי"ש עוד]

ש"מ אלמא יכול הרב לומר לו לעבד עשה עמי ואיני זנך עשה עמי ואיני זנך [שאם יש חוב על האדון להאכיל את עבדו, ורק אם אומר לו צא מעשה ידיך וכו' רשאי, כאן הרי הקדיש מעשה ידיו, והאדון אינו דואג שיאכל העבד, אלא הוא צריך ללוות ולאכול, הרי שיכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך,

וקשה קצת שהרי האדון יכול לומר לו לך עבד פחות פחות משה פרוטה ואוכל, וא"כ אין מכאן ראיה שיכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך? ואולי י"ל ממה שיש לו בעלות על מעשה ידיו שיכול להקדישם, מזה ראיה שיכול לומר עשה עמי ואיני זנך, שגם באומר לו איני זנך אומר לו לך וחזור על הפתחים?]

אבני חן למסכת גיטין

העבד, מהו דתימא צערא דידיה [של העבד] הוא וסד"א זערא לא זכי ליה רחמנא [לרבו], קמ"ל דנכל שנת הצא לידו וזכה צו רבו כשורו וחמורו,

[שנינו במשנה לעיל יא: דר"מ סבר שיכול המשלח לחזור בשניהם באשה ובעבד, שבין לאשה ובין לעבד אין זכות בגט, וחכ"א שלאשה אינה זכות להתגרש, אבל לעבד זכות הוא להשתחרר, ומביא כאן שקו"ט בין שיטת ר"מ לשיטת חכמים],
תניא א"ר אלעזר,

[חכמים 1] אמרנו לו למאיר מפני שמצירו הוא אינו קורבו רבי וחלא זכות הוא לעבד, שיוצא מתחת ידי רבו לחירות [ולמה לא יזכה השליח בשביל העבד],

[ר' מאיר 1] אמר לנו [ר' מאיר] חוב הוא לו, שאם היה עבד כהן, פוסלו מן התרומה [לפי שטתן לו הרב מונוות שציל שיש תרומה הרבה לכהנים, או משום שיש מלוה צאכילת תרומה. תוס', ולקמן מפרש דר"מ מקשה הרי יכול לאכול תרומה מושל אחרים ונמצא שחוב הוא לו],

[ואם תאמר טפי הוה ליה למנקט לפי שאוסרו בשפחה [ראה גמ' לקמן] דשייך אף בעבד ישראל? וי"ל דלדבריהם קאמר להו, דסברי אדרבה הרי מתירו בבית חורין. תוס'],

[חכמים 2] אמרנו לו [לר' מאיר] והלא מה אם ירצה [הארון] שלא לזונו [ושלא לפרנסו. רש"י] רשאי נמצא שאינו מפסידו בשמורו כלום,

[ר' מאיר 2] אמר לנו [ר' מאיר] ומה אילו עבד כהן שברח, ואשת כהן שמרדה על בעלה, הלא אוכלין בתרומה [משל אחרים], [שאפילו לא ירצה הרב לזונו, יש חובה, דמכל מקום מוצא העבד לקנות תרומה בוול יותר מן החולין, וגם חולקין לו על הגורן לר"י דאמר (כתובות דף כח:)] חולקין תרומה לעבד אע"פ שאין רבו עמו. תוס', וזה אינו אוכל,

[חכמים 3] אבל [אמת] רצנן קאמרי לה כלומר צהיה ודאי מודינא [אבל התוס' לקמן ריש יג. חולקים על רש"י ואומרים שזה מדברי ר"מ] אשה חוב הוא לה, שכן פסלה מן התרומה, ומפסידה מן המונוות,

מאי קאמרו ליה [רבנן לר' מאיר] ומאי קא מהדר להו כלומר תשובה שהשיבם [ר' מאיר 2] ומה עבד כהן שצרכו, מה תשובה היא, למה שאמרו לו על המונוות [חכמים 2]?

ה"ק להו [ר"מ] [ר' מאיר 2] השבתוני [חכמים 2] על המונוות שאינו זנו משלו [ולכן אין הפסד להעבד בשחרור] מה תשיבוני על התרומה שהרי כל זמן שלא שמרנו הוא הולך ואוכל תרומה בכל מקום

אי אמרת בשלמא הך דלעיל דקאמר רב דחל הקדש [ביירי] במעלה [לה מונוות] קאמר ואינו יכול ואין יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואני זנך, והא דקאמר לא חייל הקדש בשאינו מעלה שפיר,

אלא אי אמרת הך קמיתא בשאינו מעלה, ואפילו הכי חייל הקדש ויכול דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואני זנך, [מה אומר רב במאמר השני כאן] "דאי לא עבדא מאן פלח ליה" נתמיה מאן דבעי ניפלחיה [דהא יכול לומר לו עשה עמי ואני זנך]?

אלא לאו ש"מ אינו יכול שמע מינה,

ת"ש דאיכא אמורא אחרתא דפליג עליה דרב [פ' דר' יוחנן סבר דיכול לומר עשה עמי ואני זנך] דאמר ר' יוחנן הקוטע יד עבדו של חבריו, נותן שבתו שזר צטלמו צחליו, ואע"פ שטתן לו דמי ידו, רואין אותו כחילו הוא שומר קישואין, דעדיין הוא ראוי לכך כשיעמוד מחליו ורפואתו, לקמיה פריך הא צעי למיתבא לרופא?

הוא הדין [שצריך ליתן לו] למוקד וזערו, אלא מוקד לא אינטריך דהיינו דמי ידו, ופשיטא דלרציה הוא דאפסחיה מכספיה, וזערו נמי בכלל רפואתו דהכא הוא, כדמפרש לקמיה דהאי רפואתו זערא דקמא חריפא הוא, וה"ה נמי לזער המכה, [ודין בשת אין כאן שאין העבדים בני בשת. מאירי],

ומדקאמר שנתו לרבו, ואותו העבד גיוון מן הצדקה, ש"מ יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואני זנך?

[ומתירין] הכא במאי עסקי' במעלה לו מונוות, אי הכי אמאי גיוון מן הצדקה? להעדפה שהוא צריך מפני חלו להסוּף על מונוותיו,

אי הכי "גיוון" [הלא על העדפה נופל הלשון] "מתפרנס" מיבעי ליה [פרנסה] היינו כל שאר צרכיו צלשון לעו קונרי"ר? אלא לאו ש"מ יכול ש"מ, [ונמצא זה מחלוקת רב ור' יוחנן],

אמר מר נותן שבתו ורפואתו לרבו, שבתו פשיטא דלרבו הוא, אלא למאן ליהוי הרי מעשה ידיו לרבו, ואי לאשמועינן אע"פ שאינו זנו ולמימנא דיכול הרב כו' נימא אותו העבד גיוון מן הצדקה ומו לא?

רפואתו איצטריכא ליה, רפואתו דידיה היא [של העבד היא] דבעי איתסויי ביה?

[בקיבוץ ביאורים מביא מכאן ראיה שמה שחייבה התורה לשלם רפויי אינה חיוב ממון, שאם היה חיוב ממון לא היה מקשה רפואתו דידיה היא, אלא החובל חייב לרפואתו וזוהו נכלל שחייב לשלם בשביל רופא ורפואות],

לא צריכא דאמדרוה לחמשא יומי ליתן לרופא שזר תמשת הימים ועבדו ליה סמא חריפא, ואתסי בתלתא יומי [ונצטער

אבני חן למסכת גיטין

שציל רנן,

[low valuation] [זוללה] [קל. ד"ם, ויש שם עוד גירסא זוללה או זולה] היא צעיני, לזלזל צה לכל תאומי [הנאומי. וט27] **שכיחא ליה** # [בקל ימצא שפחה שישא אות], **פריצה ליה** מתנהגת עמו צפריצות:

[פ] שאף שהוא באמת זכות להיות מותר בבת חורין ולהוליד בנים כשרים, מ"מ בזה הולכין אחר דעת העבד, וכיון שלפי רצונו רוצה יותר להיות עבד, נחשב לו להשאיר עבד זכות, ולהיות בן חורין חוב,

[תום'] וא"ת עבד קמן ישראל דלא ניחא ליה בהפקירא כדאמר' בפ"ק דכתוב' (דף יא.) משום דלא טעים טעמא דאיסורא מאי איכא למימר? וי"ל דמוד' ר"מ בעבד קמן ישראל, וא"ת והא דאמר התם "והא ק"ל ודאי דעבדא בהפקירא ניחא ליה" מנלן והא רבנן פליגי אר"מ ולית להו בהפקירא ניחא ליה? וי"ל דמוד' רבנן דניחא ליה בהפקירא, אלא הכא גבי עבד לית להו, לפי שהוא משועבד ורשות אחרים עליו וגדול הוא לו זכות של שחרור משל הפקירא, אבל גר שאין רשות אחרים עליו לא,

מתני': האומר [בעל שאמר] תנו גט זה לאשתי ולא גרסי' תן [דמשמע מיד שמצוה לאדם], שלא מסרם ליד שליח צדק, לפיכך לא נחלקו חכמים [דפליגי לעיל יא:] בדבר, לומר שמעשה ראשונה זכה לו השליח לעבד להיות משומר, שטר שחרור זה לעבד, ומת, לא יתנו לאחר מיתה דגיטא לא הוי עד דמטי לדידה, וכי מטי לדידה הא מית ליה משמרה, ופקעה ליה רשותה [של האדון על העבד],

[ראה רש"י לעיל ט: ואפי' רבנן דאמרי שימורי עדים זכות הוא, חזין לאדם שלא צפניו, נהי דלהכי זכה ביה דלא מצי למיהדר, מיהו מודו רבנן דכל כמה דלא מטא גיטא לדידה לא הוי משומר, וכיון דמית קדים [בין שמת הבעל קודם שמשרו הגט], מו לא הוי שימוריה שמור, דנפקא ליה רשותה מניה, ומייל עליה רשות יורשין. וראה תוס' שם ד"ה לא],

תנו מנה לאיש פלוני ומת, יתנו לאחר מיתה:

גמ': אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב, והוא מנה דקמני ממני [שיתן לאחר מיתה] שצבורין ומונחין צצורין ומונחין המעות בקרן זוית עסקין, ואמר מנה זה [הצבורים שם] מנו לפלוני,

במאי עסקין, אילימא בבריא ממנות צריא כי צבורין מאי הוי, הא לא משך צמטלטלין [הדין הוא ש] יכול לחזור צו עד שימשך, ויורשו נמי מצי למיהדר ביה, אליבא דמאן דלית ליה מלוה לקיים דברי המה,

ואלא בשכיב מרע, מאי איריא צבורין, כי אין צבורין נמי, דהא קיי"ל דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורין דמו?

א"ר זבד לעולם [משנתינו] בבריא, וכדרב הונא אמר רב [פי' לכן אמר רב דמיירי בצבורין שהולך שיטתו דאמר רב הונא וכו'],

[וממשך ואומר ר"מ לחכמים] וכי תימרו [שגם בתרומה אינו מפסידו בשחרור זה ולכן היא זכות להשתחרר] [וכי תימא] ודאי קצלת שליח זו אינה חוב, ד אי בעי מריה זריק ליה גיטא צרשם הרצים צמוך ד' אמות ופסיל ליה שהרי משומר הוא [ולכן הייתם אומרים שזכות הוא לו להשתחרר, ואינו מפסיד כלום],

[וממשך ר"מ שעדיין מפסיד העבד ע"י שליחות זה, שבלי שליחות השטר שחרור, היה יכול העבד לברוח שלא יוכל האדון לזרוק לו שטר שחרור, ועכשיו מפסידו שליח זה וחוב הוא לו, ולכן יכול האדון לחזור], זו אינה ראיה, דאיהו שביק ליה מיד ולא ימצא עצמו למקום שיכול לפוסלו צוריקם גט ועריק ואזיל לעלמא ואכלי מרומה,

דף י"ג ע"א

[וזה פירוש דברי ר"מ] ומה אילו עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה על בעלה [לכך מוכיח אשת כהן ללומר כמו שאתם מודים לי באשה שהוא חוב, אודו לי נמי בעבד. תוס'], הלא אוכלים בתרומה, וזה [שהשליח הביא השטר שחרור] אינו אוכל משומר אינו אוכל,

[והגמ' שואל והא] שפיר קאמר להו [ר"מ לחכמים, למה אתם אומרים שהמביא שטר שחרור לעבד אין המשלח יכול לחזור דכות הוא לו להשתחרר, הלא חוב הוא לו שנפסל מן התרומה]?

אמר רבא היינו דקא מהדרי ליה [חכמים] במתני', מפני שהוא קנינו טעמא מאי עבד כהן שצדא אוכל בתרומה, מפני שהוא קנינו דכהן, הלכך דאי בעי הווא כהן כשיצדא עבדו שקיל ארבעה זוזי מישראל ומקני ליה מיהליה [ע"פ הגמ' ערבין ב. מי איכא גברא דלא שוי ארבעה זוזין] ופסיל ליה כל היכא דאיתיה ושזז אינו קנינו [של כהן. וט127] ומיפסיל [מתרומה. וט127] [פי' מוכרו לישראל ומקנהו לו בכל מקום שהוא ושוב אינו קנינו, וכיון שיכול לפוסלו זולתי השליח נמצא שלא עשה לו השליח שום חובה. תוס' ר"ד],

ולרבי מאיר תינה עבד כהן [שחוב הוא לו שמפסידו מן התרומה], עבד ישראל מאי איכא למימר [האדון אינו מאכילו, וזכות הוא להיות בן חורין]?

אמר רבי שמואל בר רב יצחק [לכן חוב הוא לו להשתחרר] מפני שמפסידו משפחה כנענית,

אדרבה הרי הוא מתירו בבת חורין?

[ומתירין] עבדא בהפקירא ניחא ליה # [אינו חפץ ברכי הצניעות שנהגין בה ישראל, וכיון שהיתה גויה היא מבינה מה שהוא אוהב, ויש להם מנהגים שונים, ויש מעלות בשפחה דניחא ליה לעבד, דהיינו] וילא ליה

אבני חן למסכת גיטין

לאשתי כדי שלא מזקק ליכנס הרי אלו יכתבו ויתנו דמיון שהיא
הול על נפשו לא גמר למילמי, ומיהו כתבו ותנו הוה דעמיה, חזרו לומר
אף המפרש נס והיוצא בשיירא למדבר, רבי שמעון שזורי
אומר אף המסוכן שכז מרע,

מתקיף לה רב אשי ומאן נימא לן דמתני' רבי שמעון
שזורי היא, דלמא רבנן היא [שרק ר"ש שזורי מוסף שב"מ, ורבנן
סברי ששכ"מ שאמר כתבו אין כותבין ונותנין],
[ונשאר הקושיא, רב זביד מ"ט לא אמר כרב פפא, # ואולי מפני שאין הלכה
כרב דחייש לקבורה],

גופא אמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לו
לפלוני במעמד שלשתן קנה, אמר רבא מסתברא
מילתיה דרב בפקדון, אבל במלוה לא, והאלקים אמר רב
אפילו במלוה,

אתמר נמי אמר שמואל משמיה דלוי מלוה לי בידך
תנהו לו לפלוני במעמד שלשתן קנה, וטעמא מאי מלוה
קנה, הא לימא צעניא דלקנייה?

אמר אמימר נעשה כאומר לו ליה מלוה בשעת מתן מעות
דהלואה שעבדנא לך לדידך [אני משעבד את עצמי לך. וראה ד"ס כאן
שיש הרבה גירסאות אחרות] השמא ולכל דאתו מחמתך הלכך כי א"ל
תנהו לפלוני, איגלאי מילתא דמשעת מתן מעות אשתעבד ליה,

א"ל רב אשי לאמימר אלא מעתה הקנה ליה זו לנולדים זה
המקבל נולד לאחר אותה הלואה, דלא הוו בשעת מתן מעות, הכי
נמי דלא קנו כיון דטעמא משום שעבדא דקביל עליה ליה בשעת הלואה,
לאשתעבדי להאי דאמי משמיה הוה, ואיכו לא היה בעולם דהיה שעתא לא
קני,

דאפילו לר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כגון
מוכר פירות דקל או מה שמעלה מזדמני, ה"מ לדבר כי מקנה לאדם ש
ישנו בעולם, אבל לדבר שאינו בעולם לא?

אלא א"ר אשי

דף י"ד ע"א

בההיא הנאה דקא משתניא ליה האי מלגה לגבי האי בין מלוה
ישנה למלוה חדשה ממלגה ישנה למלגה חדשה, וטעם לו לדחות הפרעון
זמן ארוך, גמור השמא בשעת אמירה ומושעביד נפשיה כלל שלם להאי,
ומינתיק מקמא,

א"ל הונא מר בריה דרב נחמיה לרב אשי, אלא מעתה
אם היה מקבל זה [המלוה החדש] אדם חזק שאינו ממתיק כגון הני דבי

דאמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך, תנהו לו לפלוני,
במעמד שלשתן [המפקיד והנפקד, ולמי שצוה ליתנו] קנה [ואינו יכול
לחזור בו. ראה גמ' לקמן] ולקמן מפרש טעמא, וצורין צענין [פ' בירדון דידן
שהמעות הם ברשות בעליו] דסבר רב זביד לא אמר רב קנה, אלא בפקדון
דקני ליה כל היכא דאמייה,

רב פפא אמר לעולם [משנתנו] בשכ"מ, וכאידך דרב [פ' לכן
אמר רב דמירי בצבורין שהולך לשיטתו] דאמר רב שכ"מ שאמר
תנו מנה לפלוני מנכסי, [אם אמר] מנה זה [ולכן גם כאן צריך
שיהיו צבורין דהוה דומיא ד"מנה זה"] נותנין, מנה סתם אין נותנין,
חיישינן שמא [כוונת השכ"מ היתה על] מנה קבור [ש?] יש לו צדקת
קאמר וההוא הוא דיהב ליה [ואין אנו יודעין היכן הוא],

והלכתא לקבורה לא חיישינן [ואין הלכה כרב, ואם אמר שכ"מ
תנו מנה לפלוני נותנין],

[ושואל] רב פפא מאי טעמא לא אמר כרב זביד [דצריך צבורין
שיהיה דומיא דמעמד שלשתן]?

דף י"ג ע"ב

קסבר רב פפא, כי אמר רב לא שנה במלוה ולא שנה
בפקדון ואע"ג דלהלואה ניתנה ואינה צענין, הלכך לא צענין צבורין, אי
במעמד שלשתן קמיירי מתני',

רב זביד מ"ט לא אמר כרב פפא [דמירי בשכ"מ וצריך צבורין
דהוה דומיא דמנה זו, # וצ"ע הא מסיים שאין הלכה כרב, ואולי משום כן לא
אמר רב זביד כרב פפא] לא מיתוקמא מתני' בשכיב מרע,
ממאי מדקתני האומר תנו גמ' זה לאשתי, ושטר שחרור
זה לעבדי ומת, לא יתנו לאחר מיתה,

טעמא דמת הוא דלא יתנו, דאין גמ' לאחר מיתה, הא מחיים נותנין
ולא כריך תו לאימלויי דיה,

כלומר והא דדייקין הא מחיים נותנין טעמא דאמר מעיקרא תנו כדקמי
תנו גמ' לאשתי הא לא אמר תנו אלא כתבו אין נותנין לא היו תלי
תנא דמתני' טעמא דלא יתנו משום מיתה, דאפילו מחיים נמי אין נותנין עד
דלימא תנו,

מדלא קמי האומר כתבו גמ' (זה) לאשתי ומת לא יתנו לאחר מיתה, ש"מ דאי
אמר הכי אפילו מחיים נמי לא יהציג, ואי בשכיב מרע אע"ג דלא אמר תנו
אלא כתבו יהציג כרבי שמעון שזורי,

ושכיב מרע אע"ג דלא אמר תנו נותנין, דתנן בראשונה
היו אומרים היוצא בקולר [ראה לעיל ז.] ליהרג ואמר כתבו גמ'

אבני חן למסכת גיטין

בר אלישיב, דכפתי ושקלי לאלתר, ה"ג דלא קנו, וכי תימא ה"ג א"כ נתת דברך לשיעורין?

אלא אמר מר זוטרא, הני תלת מילי שויניהו רבנן כהלכתא בלא טעמא כאלו קבלה משה הלכה מסיני, שאין צריך לתת זה טעם,

חדא הא [דבמעמד שלשתן קנה],

ואידך דאמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו, לא עשאה אלא אפיטרופאי להכניס ולהוציא, ואע"פ שכתבו לה כלשון מתנה, לא קנאתו, ואין טעם בדבר אלא כך תקנו, והפקד ד"ד (היה) נוסף מהצנזור וכן הוא בכל מקום בש"ס) הפקר,

ואידך דאמר רב חנניא המשיא אשה לבנו גדול בבית ציט מיוחד שאינו דר זה אלא עשאו לו לצית מתנות קנאו [קנה את הבית],

א"ל רב, לרב אחא ברדלא, קבא דמוריקא [קב של כרכום Safron] אית לי גבך, יהביה לפלוני [ופלוני זה היה עומד שם], באפיה קאמינא לך דלא הדרנא בי השמא ס"ד דהכי אמר ליה צפניו אני מצטיק שלא לחזור בי,

ופרכין מכלל [מדאמר דלא הדרנא בי] דאי בעי הדר ביה [פ' ג] נתן באפי תלחא, אי לא אמר שאינו חוזר], מצי הדר ביה צממיה? ה"ק דברים הללו לא ניתנו לחזרה כיון דנאפיה קאמינא לך דמיתציה ניהליה, תו לא מצי הדרנא בי,

הא (אמר) [אמרה. ד"ס, רש"י] רב חדא זימנא ולמה ליה למימר ללא מצינא הדרנא דאמר רב הונא אמר רב, מנה לי בידך, תנהו לו לפלוני במעמד שלשתן, קנה?

אי מההיא הוה אמינא הני מילי דצעין צפניו מתנה מרובה כגון מנה [וכיון שהוא סכום גדול, ואינה בידו אלא ביד חבירו, חיישין שלא גמר בלבו להקנותו לגמרי, ולכן יכול לחזור בו, אם לא שנתנו במעמד שלשתן], אבל מתנה מועטת [כגון קבא דמוריקא] לא ליבעי בפניו [וגם שלא בפניו גמר בלבו להקנותו לגמרי, ואינו יכול לחזור בו], קמ"ל להכי איצטריך למימר צאפיה קאמינא לך, לאשמועינן דקבא דמוריקא דמתנה מועטת היא, צעיא נמי צאפיה;

הנהו גינאי צעלי גינא מוכרי ירק דעביד חושבנא בהדי הדדי [שהיו ראובן ושמעון שותפין בוריעת ירקות ובמכירתן], פש חמש איסתרי זוזי סילני מדינה, סתם איסתרי סלע זורי, איסתרי זוזי סלע מדינה, שמיית שצסלע זורי, דהיינו חצי דינר גבי חד מנייהו [שראובן היה חייב לשמעון],

אמרי ליה [אמר שמעון לראובן] יהביניהו ניהליה [תן החמש איסתרי

זוזי] למרי ארעא [או ששכרו הקרקע שזרעו, או דקאי על המכס שצריך לשלם למושל המחוז] באפי מרי ארעא אלאמרו ליה קאי, כלומר אמרו ליה צאפי מרי ארעא, יהצניהו ניהלי [תן החמש איסתרי זוזי] למרי ארעא וקנה מיניה [ראובן עשה קנין עם שמעון שאבן יתן המעות לבעל הקרקע],

לסוף אול [הלך ראובן] עבר חושבנא בין דיליה לנפשיה, [ונמצא החשבון ד] לא פש גביה ולא מידי,

אתא לקמיה דרב נחמן, א"ל מאי איעביד לך, חדא דאמר רב הונא אמר רב [דבמעמד שלשתן קנה], ועוד הא קנו מינך [הא ראובן הקנה לשמעון],

א"ל רבא [לרב נחמן] אטו האי מי קאמר לא יהבינא [פ' אינו מבטל בהבטחתו וקנינו], דליכא גבאי קאמר [מעיקרא לא הייתי חייב],

א"ל [רב נחמן] א"כ קנין בטעות הוא, וכל קנין בטעות חוזר,

איתמר [מי שאמר לשליח] הולך מנה לפלוני שאני חייב לו, אמר רב חייב המשלח הזה באחריותו אם יאנסו מיד שליח זה [והמשלח יהיה צריך לשלם עוד פעם] ואם בא לחזור ולומר המזכיר לי, שמא יאנסו ממך בדרכך אינו חוזר,

ושמואל אמר מתוך שחייב באחריותו, אם בא לחזור חוזר,

לימא בהא קמיפלגי דמר רב סבר הולך כוזבי דמי [שהשליח זוכה בדבר בשביל מי שנשלח אליו] הלכך אינו חוזר, ומיחו מייד צאחריותו שהמלוה לא צוהו למוסרם לזה, ומר סבר הולך לאו כוזבי דמי?

[ודוחה] לא דב"ע הולך כוזבי דמי כלומר צעלמא הולך מצי דמי, ואם היו צממיה, דליכא אחריות [ואין המשלח מתחייב עצמו כלום], מודה שמואל דאינו חוזר והכא בהא קמיפלגי, מ"ס [רב דאמר חייב באחריותו, וחוזר סבר] לא אמרינן מיגו [ואף שחייב באחריותו, אינו חוזר], ומ"ס שמואל אמרינן מיגו ממוך שמייד צאחריות, אם צל לחזור חוזר,

תניא כוותיה דרב [ונמצא שיחיה החלכה כמותו], הולך מנה לפלוני שאני חייב לו, תן מנה לפלוני שאני חייב לו [הולך תן] כלומר אחד מכל לשונות הללו, הולך מנה לפלוני פקדון שיש לו בידו, תן מנה לפלוני פקדון שיש לו בידו, חייב באחריותו, ואם בא לחזור אינו חוזר,

[ומקשה] פקדון לימא ליה האי משלח [להשליח, טעיתי בשנתתי המעות בידך, שהרי] אין רצונו של מפקיד שיחא פקדונו ביד אחר דהכי קי"ל לקמן בפרק שלשי (דף כט) וכיון דאין רצונו אשתכח דחוב הוא לו, ואין צדין לו לאדם אלא צפניו, ואמאי אינו חוזר האי לאו זכי הוא?

אבני חן למסכת גיטין

א"ר זירא כשהוחזק משלם זה כפרן צפקדון דאנן סהדי דנימא ליה
לצעלי שילא מתמת דו,

רב ששת אמורא בבלי מפורסם בדור השני והשלישי, חברים של רב נחמן
ורב חסדא, מקום מושבו היה בשילחי שעל החידקל, וגם מחוזה היה על
החידקל אלא הרבה יותר לדרום] הוה ליה אשרתא הקפה, שנתן
סרבלים צאשראי [on credit] לתת לו המעות לזמן קצוה, דסרבלי קו"ט
צלעו? במחוזא [שהיה איש במחוזא שלקח הסרבלים מרב ששת והיה חייב
בעבורם מעות], א"ל [רב ששת] לרב יוסף בר חמא בהדי
דאתית [בשתחזור ממחוזא] איתנינהו ניהלי, אזל יהבינהו ליה
[האיש במחוזא נתן המעות לרב יוסף ב"ח],

אמרי ליה [שאל האיש במחוזא מרב יוסף ב"ח] ניקני מינך אונסא
דאורסא, דאי מימנסי מינך לא ליהדר למוצנן? אמר להו אין כן אעשה,

לסוף אישתמיט להו [רב יוסף מאנשי מחוזא # אולי מתחלה הסכים,
אבל אח"כ התחרט ולכן אישתמיט, שאין להאמין על ר' יוסף בר חמא שיהיה
שקרן, אבל ראה ביעב"ץ שכתב נ"ב שבכל כי האי גוונא לית ביה משום מדבר
שקר תרחק, ומשום שארית ישראל וגו' כיון דלא מיחייב בהו ולא יכול להציל
מידם באופן אחר, אם לא יבטיחם על שקר, א"ה [ר"ת אמר המעתיק?]
לענ"ד נראה משום דלשון "אין" יש בו שני משמעות, א' אין היינו שמסכים
לדבריו, והשני הוא משמעות כמו לא, ע"י ב"ק לג. והוא אמר להו בלשון
"אין", והם סברו כי הבטיחם ע"י, והוא חשב בלשון לאו]],

[תוס'] [ראה מהר"ם שתום' חולק על רש"י דמיייר שהיו בידם סרבלי ממש
שהוא פקדון ולא מעות], משמע דבדין לא היו יכולין [אנשי מחוזא] לכופו
להחזיר, אע"ג דלא הוחזקו כפרנים [שאם היו מוחזקים ככפרנים, היה רצונו
של הבעל שכל אדם שהוא יקח הפקדון מהם] היינו משום דאמת היה שהוא
[רב יוסף] שלוחו, ולא מצי אמר [אנשי מחוזא החזיר לי הסרבלים ש] אין
רצונו [של הבעל] שיהא פקדונו ביד אחר],

כי אתא לגביה [רב ששת] אמר ליה שפיר עבדת שלא שיעזבת
עלמך על חס וטהרה עזב, ולהך לישנא גרים שפיר עזבת דלא שוית נפשך עזב
לזה לאש מלוה דלא שוית נפשך [שלאחר שקבל המעות מהם, וקיבל
האחריות על עצמו, נעשה הוא הלוה] משלי כב עבד לזה לאיש
מלוה,

לישנא אחרינא שפיר עבדת, עבד לזה לאיש מלוה כלומר
שפיר עזבת דאשתמעט, לפי שהן לויים ועבדים לי, להצילו לי צארכיות,

ר' אחי בר' יאשיה [תנא בדור החמישי, שישב בעיר הוצל בבל, הוצל
היה עיר על נהר פרס, לערך 50 ק"מ לדרום עיר נהרדעא], הוה ליה
איספקא כלי דכספא בנהרדעא

דף י"ד ע"ב

אמר להו לר' דוסתאי ב"ר ינאי, ולר' יוסי בר כיפר, בהדי
דאתיתו [בשתחזורו מעיר נהרדעא] אתיוה ניהלי [תביאו לי את הכלי
שלי], אזול יהביה ניהליה [אלו אנשי נהרדעא], אמרי להו [אנשי
נהרדעא להשלוחים] נקני מינייכו? אמרי להו לא, אמרי להו
אהרריה ניהלן [תחזירי לנו את הכלי],

ר' דוסתאי ברבי ינאי אמר להו אין מהדרנא, ר' יוסי בר
כיפר אמר להו לא כדאמרי' לעיל אס צא לחזור אינו חוזר,

הוון קא מצערו ליה [לר' יוסי בר כיפר שלא רצה להחזירה], א"ל
[אמרו לו] [אנשי נהרדעא] לר' דוסתאי חזי מר היכי קא עביר [איך
מתנהג חבירך] דלא קמהדר לן, אמר להו טב רמו ליה הכנה הכוה
[טב פירושו מכות טובות, כמו בלשונו געזונטע מכות] לשון מורי, ל"א טב
רמו ליה, [פ' של "טב" הוא] יפה ראויים [רמו ליה] המכות הללו,
[ואף שפחד מהם אימת מות כדאמרינן להלן, קשה להבין איך אמר כן ר'
דוסתאי, וגם וכי הם צריכים לעצות שלו?],

כי אתו לגביה [לרב אחי בר יאשיה] א"ל [ר' יוסי] חזי מר לא
מוסתיה דלא סייען [שלא סייע לי ר' דוסתאי], אלא אמר להו
נמי, טב רמו ליה,

א"ל [ר' אחי בר יאשיה לר' דוסתאי] אמאי תיעבד הכי שנמנתי
להחזיר מיד? א"ל אותן בני אדם הן אמה אנשי מדות גבוהים
צקומה וכובען אמה אף מלנזיסינ מאויימיס משאר בני אדם ומדברין
מוצציהן כלומר קולן עזה ונראה הדיבור יוצא מניצורן,

ושמותיהן מבוהלין, ארדא וארטא ופילי, פריש [בריש פ'
בתחלת שמותיהן, יש ארדא-, ארטא- פילי-] [prefix of Persian proper
nouns, names begining with Arda- Arta-Phile-]
[ארדא וארטא הוא תרגום של "ברוך" בלשון פרס, ופילי בריש היינו רוכבי
פילים. ציינתי על הגמ' שלי שכך ראיתי],

אומרינן [כשאומרים למשמשיהן] כפותו כופתין, אומרינן הרוגו
הורגין, אילו הרגו את דוסתאי, מי נתן לינאי אבא בר
כמותי,

א"ל [שאל לו ר' אחי בר יאשיה לר' דוסתאי] בני אדם הללו קרובים
למלכות הן, א"ל הן, יש להן סוסים ופרדים שרצים
אחריהן [כלומר משרתים וכוה לעשות את הדברים הללו. שטן], א"ל
הן, א"ל אי הכי שפיר עבדת [שהיית אונס גמור]:

[ענין חדש] [אדם שאמר לשלוחו] חולך מנה לפלוני, והלך ובקשו
ולא מצאו שמת, תני חדא יחזורו למשלח, ותניא אידך
ליורשי מי שנשתלחו לו,

אבני חן למסכת גיטין

7. א"ר שמעון הנשיא על ידי היה מעשה ואמרו יחזרו ליורשי משלה,

מאי לא בהא קמיפלגי,

1. דת"ק סבר דלא איירי במת משלה ואמר יחזרו למשלה הולך לאו כוכי [דמי] אבל אם מת משלה לא ידעין מאי קאמר זה [פ' אי סבר מצוה לקיים דברי המת],

2. ור' נתן ור' יעקב נמי [דאמרו יחזרו ליורשי משלה, סברי] הולך לאו כוכי [אבל] הוסיפו על דבריו ואמרו, ואע"ג דמית דאפי' מת משלה לא אמרינן ליה לן דבריה ד מצוה לקיים דברי המת,

3. ויש אומרים הולך כוכי ופליגי אפילו לא מת משלה, ואמילמיה דת"ק [קאלי], מדע דמדקאמר רבי יהודה הנשיא [שבא מיד אחרי דברי היש אומרים] מזה לקיים דברי המת, ש"מ שמעיניהו ליש אומרים דתלו טעמיהו דהולך כוכי דמי, ואפי' לא מת משלה, ואמר איהו דוקא מת, דמזה לקיים דבריו, אבל לא מת לא, דהולך לאו כוכי דמי,

4. ר' יהודה הנשיא אמר משום ר' יעקב שאמר משום ר' מאיר, הולך לאו כוכי, מיהו היבא דמית אמרינן מצוה לקיים דברי המת,

5. וחכמים אומרים יחלוקו, מספקא להו אי כמי דמי אי לא, ואי מזה לקיים אי לא,

6. וכאן אמרו שודא ראות עיניו של שליח עדיף מחלוקה במילתא דמספקא,

[מכאן מודקדק ר"ת דאין לפרש שודא כמו שפי' בקונטרס בפ' הכתוב (כתובות פה:): גבי שניהם קרובים, שניהם שכנים, שניהם תלמידי חכמים, שודא דדייני דהיינו שידקדק דייין את מי היה אוהב יותר, ולמי היה בדעתו ליתן, וכאן נמי פירש בקונטרס כמו התם, אלא יתן הדיין למי שירצה כי הבא, דקאמר מה שירצה שליח יעשה וקרי ליה שודא # [אולי לשון זריקה]. תוס'].

7. ורבי שמעון הנשיא מעשה אתא לאשמועי' [בניחותא] [פ' באן סיום הקושיא, וכי נאמר שבוה פליגי שבעה המ"ד?]

[ודוחה] לא בבריא דכולי עלמא לא פליגי דלאו כוכי דמי, והבא במאי עסקינן בשכיב מרע, ובפלוגתא דר' אלעזר דמשי ליה לשכיב מרע כגריא ורבנן קמיפלגי,

דתנן המחלוק נכסיו על פיו על פי נאמרו מחלק נכסיו לבניו, ולא כשאר המורשים שחולקים היורשים בשוה, ר' אלעזר אומר אחד בריא, ואחד מסוכן, נכסים שיש להן אחריות נקנין בכסף

לימא בהא קמיפלגי, דמר סבר הולך כוכי [דמי] וכיון שזכה בהן בחייו יתנו ליורשיו, וכו"ס הולך לאו כוכי [דמי],

[ודוחה] אמר ר' אבא בר ממל, דכ"ע הולך לאו כוכי, ולא קשיא הא בבריא יחזרו למשלה, דהולך לאו כוכי דמי, וזה לא שלחו אלא למקבל ולא ליורשיו, הא בשכיב מרע שכל זמן שלא חזר בו דבריו ככתובים וכמסורים, והולך ידידיה זכי הוא, ויתנם ליורשיו מי שנשתלחו לו, שהרי זכה אציהן בחייו,

רב זביר אמר, הא והא בשכיב מרע דהולך ידידיה זכי הוא הא דאיתיה למקבל דעולם בשעת מתן מעות ושלם זכה בהן [בשביל המקבל] מיד, וכשמת זכו יורשיו מכחו הא דליתיה למקבל בשעת מתן מעות שכבר מת וזה לא היה יודע, נמנעת זכיה בטעות ולא קנו יורשיו,

רב פפא אמר הא והא בבר' [ע"כ כ"י רש"י ושיקן # 127] והולך ידידיה לאו כוכי דמי הא דמית מקבל בחייו נותן יחזרו למשלה דלא זכה בהן מקבל, ואפילו מת הנותן בחייו השליח אין כאן משום מזה לקיים דברי המת, שקודם מיתתו בטלו דבריו משעת מיתת המקבל,

הא דקמיני ליורשיו מי שנשתלחו לו דמית נותן בחייו מקבל לאחר שמסקין לשלם מת, ועדיין מקבל חי, הלכך משעת מיתת הנותן זכה בהם המקבל משום דמזה לקיים דברי המת, ואפילו היה בריא,

לימא הולך כוכי תנאי היא, דתניא הולך מנה לפלוני והלך ובקשו ולא מצאו [שמת],

1. יחזרו למשלה,

[ואם עד שחזר השליח] מת משלה,

2. ר' נתן ור' יעקב אמרו, יחזרו ליורשי משלה,

3. ויש אומרים ליורשיו מי שנשתלחו לו,

4. ר' יהודה הנשיא אמר משום ר' יעקב שאמר משום ר"מ, מצוה לקיים דברי המת לקמן מפרש מאי פליגי אש אומרים,

5. וחכ"א יחלוקו,

[כל תיקו שבש"ס מפרש "בשערים דרבינו האי" דחולקים, ואין נראה לר"י אלא היבא דאשכחן בהדיא יחלוקו, דאדרבה אומרים אוקי ממונא בחזקת מריה. תוס'].

6. וכאן אמרו דבכל מה שירצה שליח יעשה לפי מה שראה דעמו של משלה אם הימה עינו יפה במתנה זו ואוהב את המקבל ואת בניו,

אבני חן למסכת גיטין

הברייתא	מאי לאו	לא לכ"ע הולך לאו כוכי הוא, בפלוגתא דר"א ורבנן
הולך מנה לפ' והלך ובקשו ולא מצאו יחזרו למשלח	הולך לאו כוכי, אצל אס מת משלח לא ידעין מאי קאמר זה	כר' אלעזר
מת משלח ר' נתן ור' יעקב יחזרו לירשי משלח	הולך לאו כוכי ולא אמרינן מצוה לקיים דברי המת ¹	כר' אלעזר ולא אמרינן מצוה לקיים דברי המת ¹
ויש אומרים לירשי מי שנשתלחו לו	הולך כוכי ²	כרבנן ² דדברי שכ"מ ככתובים וכו'
ר' יהודה הנשיא אמר משום ר' יעקב שאמר משום ר"מ מצוה לקיים דברי המת	הולך לאו כוכי, ומצוה לקיים דברי המת ³	כר' אלעזר, ומצוה לקיים דברי המת ³
חכמים אומרים	מספקא להו	מספקא להו
וכאן [בבבלי] אומרים מה שירצה שליח יעשה	שודא עדיף	שודא עדיף
ר' שמעון הנשיא על ידי היה מעשה ואמרו יחזרו לירשי משלח	מעשה לאשמועינן	מעשה לאשמועינן
אתא	אתא	אתא

1. ונמצא לשיטה זו, אם מת מקבל יחזרו למשלח, ואם מת גם המשלח יחזרו לירשי משלח,
2. לפי שיטה זו, בכל אופן זוכה המקבל או יורשיו במנה,
3. לפי שיטה זו, אם מת מקבל יחזרו למשלח, אבל אם מת משלח יחזרו למקבל או יורשיו,

אבעיא להו "ר"ש הנשיא" נשיא הוא, או משמיה דנשיא קאמר?

[תוס'] לפי שלא מצינו שהיה נשיא, קבעי שמא חיסר התנא מדבריו והיה לו לשנות אמר ר"ש, הנשיא אומר, ופשיט מרב יוסף, ודחי עדיין תבעי הנשיא אומר או דקאמר משמיה דנשיא דשמא ליגנא דברייתא נקט רב יוסף, ומצינו שהתנא שונה כענין זה בב"ק (דף לט: ר') יעקב משלם חצי נוק, ופרך ר' יעקב מאי עבדתיה, [דלא נמצא בדורו של ר"ג הבבלי הנזכר כאן בברייתא, נשיא בא"י ששמו ר"ש רק רשב"ג אביו של רבי, אשר ידוע ענינו עם ר"מ ור"ג סוף הוריות וכו']. מהרץ חיות עיי"ש, וראה בהגהות היעב"ץ].

ת"ש דאמר רב יוסף הלכה כר"ש הנשיא, ועדיין תיבעי לך נשיא הוא, או דקאמר משמיה דנשיא, ¹ תיקון,

גופא אמר רב יוסף הלכה כר"ש הנשיא [דיחזרו לירשי משלח], והא קיי"ל דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו [וקשיא דהא אוקימנן הברייתא דפליגי אי אמרינן דברי שכ"מ וכו']?

[ומתריץ] רב יוסף מוקי לה [לברייתא] בבריא [כחז"א של הגמ' דפליגי בהולך כוכי],

ובשטר ובחזקה שצנך הן נקנים מן הצריף, ושכ"מ נמי לרצי אלעזר אי לאו אקניניהו דכתיב לא מיקנו, ושאינן להן אחריות אין נקנין אלא במושיכה,

וחכמים אומרים אלו ואלו [בין שיש להם אחריות ובין שאין להם אחריות] נקנין באמירה,

אמרו לו מעשה באמן של בני רובל [peddler, seller of spices and perfumes] [אביהם היה רובל, וז"ל הרשב"ם ב"ב קנו ריש ע"ב בני רובל. שם אביהן] שהיתה חולה, ואמרה תינתן

דף ט"ו ע"א

כבינתי נשק"א צלע"י [brooch [pin]] לבתי, והיא בשנים עשר מנה כן היטה שזה, ומתה, וקיימו חכמים את דבריה,

אמר להם בני רובל תקברם אמם קללה היא, כלומר לא יעלו על לב ולא יזכרו צדית המדרש לרואיה, לפי שרשעים היו שהיו מקיימין קולנים דכרם [כ"ה בב"ב קנו:], ולר"א כלאים יניחו, ולא נלמד מהן ראייה, לפי שלא דקדקנו בהן איך היטה אותה לואה, שממוך שהיו רשעים לא החזירו צדעה"ד,

1. ת"ק כר"א דאמר שכיב מרע וצריף שוים, הלכך הולך ידידיה לאו כוכי דמי,

2. ור' נתן ור' יעקב נמי כר"א, אע"ג דמית לא אמרינן מצוה לקיים דברי המת,

3. ויש אומרים כרבנן דדצרי שכיב מרע כמסורין וכמסורין דמי, ואפי' לא מת משלח נמי ימנו לירשי מקבל, כל זמן שלא חזר משלח מדצרי,

4. ור' יהודה הנשיא שאמר משום ר"מ כר"א מיהו היכא דמית, אמרינן מצוה לקיים דברי המת מדמלו טעמא דמיתה, הא אס לא מת יחזרו לו,

[פי' היכא דמת נותן קודם שמת המקבל [או אמרינן מצוה לקיים דברי המת] אבל דברי שכיב מרע כמסורין דמי אפילו מת מקבל ברישא כדפירשנו לעיל. תוס'],

5. וחכמים אומרי' יחלוקו, מספקא להו אי כר"א אי כרבנן, והיכא דמית נמי מספקא להו, אי מנזיה לקיים דצרי המת או לא,

6. וכאן אמרו, שודא עדיף,

7. ור"ש הנשיא, מעשה אתא לאשמועינן,

לימא הולך כוכי תנאי הוא:

אבני חן למסכת גיטין

נחתם?

אי מההיא הוה אמינא צריך ואי לא אמר כשר, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] בפני נכתב חציו, ובפני נחתם כולו פסול: הי חציו, אלימא חציו ראשון, והאמר ר"א אפילו לא כתב בו אלא שיטה אחת שיטה ראשונה שבה שם האיש והאשה והזמן לשמה, שוב אינו צריך? אלא אמר רב אשי חציו אחרון [ובין שלא נכתב עיקר הגט לפניו הרי הוא כאלו לא ראה כתיבת הגט]:

[שנינו במשנתנו הלכה # 3] בפני נכתב כולו ובפני נחתם חציו [וכן] פסול: אמר רב חסדא לאו לפרושי מתני' אתא ולאוקומי מתני' דהכי, אלא סברא דידיה מוסיף, ואמר רבנא ואפילו שנים מן השוק מעידים על חתימת יד שני שהן מכירין [יד עד] חתימת [יד עד]. וט140] השני שלא העיד השליש עליו פסול,

מאי טעמא או כולו בקיום הגט היינו עדים המעידין על חותם העדים או כולו בתקנת חכמים עדות השליש שהאמינוהו חכמים כשנים,

מתקיף לה רבא [הלא הוא נגד הסברא], מי איכא מידי דאילו אמר חד כשר אס' היה אומר השליש אני מכירם כשר, ואפילו לא אמר בפני נחתם [פי' אם אמר אני מכיר שני העדים החותמים, ולפני נכתב], דהכי אמרינן בפ"ק (לעיל ג.) דכי אמר יודע אני נמי מהימן, בשמעתא קמייתא [הבא בי אמרי ידעין מי לא מהימן. לשון הגמ' לעיל] השתא דאיכא תרי פסול?

אלא אמר רבא אפי'

דף ט"ו ע"ב

הוא ואחר השליש ואחר מן השוק עמו מעידין על חתימת יד שני ואס' לא היה מעיד עליה אלא השליש לבדו, ואפי' אמר יודע אני היה כשר, אבל עכשיו שהיה אחר עמו פסול,

מאי טעמא [פי' כמו שבשטר רגיל פסלינן לשטר, כן בגמ' נמי פסלינן ליה, והטעם בשטר רגיל היא ד] אתו לאיחלופי בקיום שמרות דעלמא כגון שנים החתומים על השטר ומת אחד מהם, וצ"ל זה ואמר זה כתב ידי וזה כתב ידו של חברי, ונעטרף אחד מן השוק עמו להעיד על כתב יד המת, אמרינן בפרק ד' דכתובות (דף כ"א) דאינו קיום עד שיהו "ב' מן השוק" מעידין על חותם המת,

דא"כ [פי' שאם עד הראשון מצטרף עם עוד עד] נפיק תלתא ריבעי דממונא אפומא דחד,

דק"ל (כתובות כ"א) נאמן אדם לומר זה כתב ידי, הרי חצי עדות, ואס' צא להנערף להעיד על חותם חברי עם אחר, הרי ג' ריבועית העדות על פיו, ורשמנא אמר (דברים יז) על פי שנים דמשמע פלגא אפומא דהאי ופלגא

והא "ליורשי" משלח קאמר, וקו"ל מצוה לקיים דברי חכמת? תני במילתיה דר"ש יחזרו למשלח ולא מתני ליורשי משלח, דכלא מת עסקינן:

פרק שני המביא גט [תנינא]

מתני': המביא גט ממדינת הים ואמר

1. בפני נכתב, אבל לא בפני נחתם,

2. בפני נחתם אבל לא בפני נכתב,

3. בפני נכתב כולו, ובפני נחתם חציו אחד מן העדים,

4. בפני נכתב חציו, ובפני נחתם כולו פסול,

5. אחד אומר בפני נכתב, ואחד אומר בפני נחתם פסול אי כשהגט יוצא מתחת ידי האחד שהוא מביאו, ואין חבריו שליח בהנחתו, משום הכי פסול דלשליח אצרכו רבנן למימרינהו לתרוייהו, ולמאן דמוקי לה נמי בגמ' בשניהם שלוחים, אפי' פסול, כיון דחד הוא דאיכא אחתימא, ואיך לא מסהיד אכתיבה, אחי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא בעד אחד כדאמר' בפ"ק (לעיל ג.),

6. שנים אומרים בפנינו נכתב, ואחד שלישי אומר בפני נחתם נמי פסול משום האי טעמא,

ור' יהודה מבשר דכיון דמאכרינן לאסהודי נמי אכתיבה, או הוא או אחר, מו לא אחי לאיחלופי, ובגמ' אמרינן דחלוק היה ר' יהודה אף בראשונה, אלא אמר אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם,

7. אחד אומר בפני נכתב, ושנים אומרים בפנינו נחתם כשר בגמ' מפרש לה:

גמ': הא תו ל"ל, הא תנא ליה חדא זימנא [בריש המסכת] המביא גט ממדינת הים, צריך שיאמר בפני נכתב ובפני

אבני חן למסכת גיטין

אפומא דהאי,

וגצי גט נמי אי אמר בפ"נ חזיו, מהימן כחרי דשליח הוא, וזכאיו השני הוא מנערך עס אחר לקיימו צמורת שאר קיומי שטרות,

והכא גצי גט לא מיישינן לה, דהא בלאו אחר הוי ממכשר [חתימה השניה] אפומיה, דהימנו רבנן כחרי, אלא משום גזירת שאר שטרות הוא,

וקא נפיק נבי ריבעא דממונא כל הממון יוצא על פיו חסר רביע אפומא דחד סהרא,

מתקיף לה רב אשי, מי איכא מידי דאילו מסיק ליה איהו לכוליה דיבורא [בלי עד השני, דנפקא כל העדות על פיו ולא רק נבי ריבעא] כשר, השתא דאיכא חד בהדיה פסול?

אלא אמר רב אשי אפילו אומר אני הוא עד שני [פ] הוא עצמו חתם בעד, ומעיד על החתימה של השני] היינו קיום הגט כשאר שטרות דאדם מעיד זה כתב ידי פסול [פ] אם אחד מהעדים שחותמין על הגט נעשה שליח, הגט פסול], מאי טעמא או כולו בקיום הגט או כולו בתקנת חכמים [ראה תוס' ר"ד],

[אני הוא עד שני פסול. וא"ת ומי איכא מידי דאילו אמר בפני נחתם כשר ומשום דאמר אני הוא עד שני פסול ?

ונראה לר"י כמו שאומר בירושלמי דכי אמר אני הוא עד שני נעשה כנוגע בעדותו, דנראה דלכך בא להעיד על חתימת השני כדי שתתקיים עדות חתימתו,

וא"ת וכיון דטעמא מש"ה הוא, למה ליה למימר משום או כולו בקיום הגט כו'? וי"ל משום דלאו טעמא גמור הוא זה [והוא רק תירוץ על מי איכא מידי וכו'], אי לאו טעמא דאו כולו בקיום הגט, דאין זה נוגע בעדות ממש. תוס'.

תנן [הלכה #3 במשנה] בפני נכתב כולו בפני נחתם חציו פסול, אידך חציו היכי דמי, אילימא דליכא דקא מסהיד עליה כלל, השתא אחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם, דהאי קמסהיד אכולה כתיבה והאי קמסהיד אכולה חתימה פסול, חציו מיבעיא [וכיון שאין שום חידוש בדיו זה והוא משנה יתירה בא לדייק בה וללמוד ממנה איזו דין],

אלא לאו, על כרחיך משנה יתירה דנקט, רבותא אתא לאשמעינן, מאי דלא אשמעינן בחדא אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם, והיכי דמי כגון דבזכאיו השני יש עדות או כדרבא [דאפילו הוא ואחר מעידין על חתימת יד שני פסול], או כדרב אשי [אפילו אומר אני הוא עד שני פסול],

ולאפוקי מדרב חסדא דכיון דמתני משום רבותא אתא, ולא פירש מאי רבותא אתא לאשמעינן, על כרחיך אי אתא רשאי לתפוס המרובה, כגון דרב חסדא, אלא רבותא זוטרתי כגון דרבא ורב אשי,

דהא לא שמעת מינה רבותא, אלא משום דמשנה יתירה היא, וכי משמע לן אפי' רבותא זוטרתי, מו לאו משנה יתירה היא, ואי הא דרב חסדא הוה משמע לן פרושי קמפרש לה [והיה המשנה אומר בפירוש אפילו שנים מעידים על חתימת יד שני פסול],

וא"ת לאפוקי נמי מדרבא ולא אשמעינן אלא הא דרב אשי דהיא זוטרתי ? דרבא נמי לא עדיפא מינה דהא בשאר שטרות נמי פסול כי נפיק נבי ריבעא דממונא אפומא דחד, הילכך בגט נמי שייך למפסל, משום שאר שטרות דלא ליחליף,

והא דלא גזרי' בשליח למודיה, כי אמר בפני נכתב ונחתם אהא [שיבואו לומר גם בשאר שטרות דסני בעד אחד, ומתריץ] ענין רבנן היכירא דאזכרה לאסהדי אכתיבה משום דלא ליחליף, וכדאמרין בפירקא קמא (לעיל ג)?

אמר לך רב חסדא ולטעמך דבעית למימר דמתני' לאשמעינן רבותא אתא, ומדלא פירש דידיה [דינו של רב חסדא] ש"מ לא סבר לה בפני נכתב אבל לא בפני נחתם ל"ל מאי אשמעינן, השתא בפני נכתב כולו בפני נחתם חזיו פסול הכא דלא מסהיד כלל מיעדי?

אלא על כרחיך משני דמתני' כל חדא לא אשמעינן אלא היא גופה, מאי דמי צה, ודקשיא לך ליחסי צמרייתא וכ"ש קמיימתא, לא זו אף זו קתני ואורחא דמנא דנקיט צרישא מילתא דפשיטא, והדר מוסיף עלה מילתא דרבותא, וקאמר הכי לא זו בלבד דלא אסהיד כלל, אלא אף זו, בפני נחתם חזיו פסול,

הבא נמי לדידי לעולם בפני נחתם חזיו דמתני' לא איירי לאשמעינן שום רבותא ואי הוה נחית לרבותא הו' מני לה לדידי, אלא לא זו אף זו קתני היא גופה הוא לאשמעינן כדקתני דלא קמסהיד איניש בחדך חזיו מידי, ודקשיא לך [הלכה #5 במשנה] אחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם, מינה שמעינן דכ"ש הא [הלכה #3] ?

ודאי אי תנייה [הלכה #5] צרישא מו לא אינטריך למיתני הא [הלכה #3], אכל השתא דמנא הא צרישא מוסיף ואומר, ולא זו בלבד דליכא סהדותא בחדך חזיו, אלא אף זו, דהאי קא מסהיד אכולה כתיבה והאי קמסהיד אכולה חתימה, פסול [וצ"ע דאי כתוב להדיף היה אומר זו ואין צריך לומר זו ?],

[ואיירי דאיירי לעיל באו כולו בקיום הגט או כולו בתקנת חכמים נקט נמי הא. רש"י]

1. אמר רב חסדא גידוד [חפירה. שט] חמשה, ומחיצה חמשה לענין שבת, דבעינן מחיצה גבוהה עשרה, או עמוק עשרה לרה"י, ואם היה חריץ עמוק חמשה, והיקיפו מחיצה חמשה אין מצטרפין להיות צמחי רה"י [תוס'], עד שיהא או כולו במחיצה, או כולו בגידוד ואידי דאיירי לעיל בלא כולו בקיום הגט כו' נקט נמי הא,

[גידוד חמשה ומחיצה חמשה כו'. פי' בקונטרס אם היה חריץ עמוק חמשה והקיפיהו מחיצה חמשה אין מצטרפין להיות תוכו רשות היחיד, וקשה לר"ת דאמר בשבת בפרק הזורק (דף צט.) ובפ' בתרא דעירובין (דף צט.) דבור וחוליותו מצטרפין לעשרה, ואע"פ שזה בגובה וזה בעומק, ועוד דאמר פרק כל גנות (שם דף צג:) בהדיא גבי שתי חצרות זו למעלה מזו ויש גידוד חמשה ומחיצה חמשה דמורה רב חסדא בתחתונה הואיל ורואה פני עשרה דמערבת שנים ולא אחד?

וי"ל דלענין ב' חצרות זו למעלה מזו איירי הבא, ולגבי עליונה לענין עירוב

אבני חן למסכת גיטין

ארבעים סאה, ונזק וקטפרס ומשקה טופס ממזגן, אינו חיבור?

[ומתירין] לא צריכא דאיכא טופס להטפח,

הא נמי תנינא [הלא גם זה שנינו בברייתא], טופס להטפח שיש
משקה הרבה, שאם טפס צו יכול להטפס במקום אחר חיבור לטומאה
ולטהרה, וקס"ד דהוא הדין לנטילה דחשיב כמאן דעבד צהדי הדדי,

דלמא הא דקמי חיבור לענין מקואות קאמר [אבל לנטילה לא
איפשט],

ורבי יהודה היא משום גוד אחת [פי' שהמים שעל גוף האדם יורדין
ומתחברים להכשיר את המקוה] (כדמני) [כדמני] כו',

ומיהו לענין נטילה מצעיין אי הויא נטילה כחיקונה לחאפין או לא, ואין ראיה
חיבור מקוואות ראה לכאן, דאין לאו משום חיבור מצעי לן,

דתנן [במקואות פ"ז מ"ז] מקוה שיש בו ארבעים סאה
מכוונות לא פחות ולא יותר וירדו שנים וטבלו (שניהם בבת
אחת מהורים) בזה אחר זה, ראשון מהור והשני טמא
שספר המקוה על ידי הראשון,

רבי יהודה אומר, אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים
בשעת טבילה השני אף השני מהור דכמאן דמחברי מים שעל הראשון למי
המקוה דמו [באופן שלא יגיב הראשון כלום מן המים],
[לכאורה האיבעיא לא איפשט שאין להביא ראייה ממקוה לטופס ע"מ
להטפח שעל ידיו],

3. [ענין חדש] אמר רבי ירמיה, הרי אמרו [בגזרת י"ח דבר, שבת
מזג: והלאה, וכאן מדבר על שנים מהגזירות], הבא ראשו ורובו כשהוא
טהור במים שאובין צמח הכלי, וטהור שנפל על ראשו ועל
רובו שלשה לוגין מים שאובין, טמא למרומה, עד שיטבול
ומגזירת שמונה עשר דבר היא, וצ"ק דמסכת שבת מפרש מ"ט גזור עליה,
לפי שהיה להם מערות סרוחים לטבילה, ולאחר טבילה היו רוחצין בשאובין,
והתמילו לומר לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין, וגזרו עליהן, ושוב גזרו על
טהור שנפל עליו שלשה לוגין מים שאובין דאי לא הא לא קיימא הא,

[ועל שני הגזירות] בעי ר' ירמיה חציו בביאה צמח הכלי וחציו
בנפילה שנפל על חצי גופו שלשה לוגין מאי? 2. תיקן,

4. [ועוד איבעיא] אמר רב פפא הרי אמרו בעל קרי חולה
שנתנו עליו תשעה קבין מים מהור לדברי מורה, דעורא חקן
טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בחורה, והקלו על החולה צמימת חשע קבין
אפי' שאובין במסכת ברכות [כז.], אצל לטהרו ליכנס במקדש בעינן ארבעים
סאה [ולא שאובין, אלא מקוה בשרה],

כדמוכח פ' כל גגות (שם צג:), א"נ לענין תל ברה"ר גבוה חמשה והקיף על
גביו מחיצה חמשה דלא חשיב רה"ר לענין שבת,
וא"ת ויחשב רה"ר ממועם דאי בעי מנח עליה ומשתמש כדאמר בפרק חלון
(שם עה.) גבי מילאיו כולו ביתרות? וי"ל דמייירי ברחב הרבה, דלא שייך מנח
עליה מידי אלא בדבר צר. תוס'.

דרש מרימר, גידוד חמשה ומחיצה ה' מצטרפין,
והלכתא מצטרפין,

2. [ענין חדש], [ושואל על נטילת ידים אי צריך להיות כולו באופן אחד]
בעי אילפא ידים מהורות להצאין, או אין מהורות
להצאין, היכי דמי אילימא דקא מושו [שרוחצין] בי תרי [שני
אנשים] מרביעית והיינו לחאפין, דלכל חד פלגא שיעורא,

והא תנן מרביעית כלי מחזיק רביעית מלא מים נוטלין לידים
לאחד, ואפי' לשנים מין דמעיקרא הוה שיעורא, וקאמו משיירי טהרה,
הכי מפרש בכל הבשר (חולין קז),

ואלא דקא מושי [שרוחצין] חדא חדא ידיה [ידו אחת] והדר משי
לאידך,

והתנן הנוטל ידו אחת מן הכלי בנטילה צריקה על ידיו כמקון
מכמים ואחת בשטיפה נזהר צמ' סאה ידיו מהורות [הרי שאין
צריך לרחוץ ידיו שניהם בבת אחת], [תוס']

ואלא דקא מושי פלגא פלגא ידיה עד הפרק הוי מנחת נטילה,
ונטל חצי השיעור תחילה, ונזהר ומוזר ונטל חצי האחר, והאמרי דבי ר'
ינאי, ידים אין מהורות להצאין?

[ומתירין] לא צריכא דאיכא משקה טופס כשחזר ונטל חצי השני לא
יגב הראשון לגמרי, דעדיין משקה טופס,

[ומקשה] וכי איכא משקה טופס מאי הוי, והתנן

דף ט"ז ע"א

הנצוק קילום והקטפרס הר משופע שמדרגו מחודד הרבה ומשקה
טופס אינו חיבור לטומאה, לא לטומאה,
כגון המערה מכלי טהור לכלי טמא, ונזק הקלות מחצר משקה שני הכלים,
אינו חיבור לטמא משקין העליונים,

וכן הקטפרס אם העבירו (דף דף הנמוס) [המים דרך דף הנמוס. קרבה"ע
שקלים יז.] צמדון, והסתחונים מחוצרים לטומאה, אין העליונים טמאים,
וכן אם הייתה עריבה ארוכה, ובשני ראשיה משקין, אחד טמא ואחד טהור,
ומשקה טופס מחצן, אינן חיבור לטמא הטהורים,

ולא לטהרה וכן לטהרה לענין מקוואות, שני מקוואות שאין באחד מהן

אבני חן למסכת גיטין

בעי רב פפא חציו [חצי הגוף] **במבילה** שנקנס חציו למוך המקוה, ועל חציו נתן ט' קצין שאזין, וחציו [וחצי הגוף] **בנתינה מאי**, ³ **תיקו**:

[הערתקתי מברכות כב.]

כיון שיש ד' שיעורים ברביעית א. fl. oz. 2.9, ב. fl. oz. 3.3, ג. fl. oz. 4.42, ד. fl. oz. 5.27, ע"פ הלכות פסח להרב אברהם בלומנקראנץ ז"ל.
gallon= 128 fl. oz.

וכיון שקב הוא 4 לוג, ולוג יש בה 4 רביעית הלוג, נמצא שיש בקב 16 רביעיות, ותשעה קבין הוא $16 \times 9 = 144$ רביעיות.
ונמצא לפי זה שתשעה קבין הוא:

א: 417.6 fl oz = 3.25625 gallon

ב: 422.4 fl. oz. = 3.3 gallon

ג: 636.48 fl oz.=4.9725 gallon

ד: 758.88 fl. oz. = 5.92875 gallon

ואם נאמר שאם אדם פותח את המקלחת shower בלע"ז בכוונה ליטוחר בתשעה קבין יכול לצאת בזה, יכול למדוד ע"י כלי כמה מים קולח ברגע אחד ויכול לשער ע"י כמה זמן לעמוד תחת המים, ואם אין לו כלי יכול לנקוט שברגע יורד לכל הפחות שני gallon ואם יעמוד תחת המים ג' רגעים מינוטם בודאי נפלו עליו תשעה קבין. ודבר זה עדיין צריך בירור אודות השיעור ואודות ההלכה.

ועוד בענין זה:

*צריך חיפוש למצוא עוד בריני תשעה קבין שהדברים בענין זה מועטין.
*התני"ט במקואות פ"ג משנה ד' הביא בשם הראב"ד דמ' קבין שיעור חכמים לרחיצת כל הגוף.

*לא הבנתי אם תשעה קבין צריך שיוגע לכל חלקי הגוף או אם די ששופכין עליו שיעור זה והוא ענין סימבולי [שהרי בכל אופן אין המים מגיעים לכפות הרגלים]? וגם אם כל המים צריך ליפול דוקא על הראש ? וגם אם בשעת נפילת המים הוא רוחץ בסבון אם זה יהיה חציצה ?
*לא ביררתי אם אדם יכול לשפוך עליו שיעור זה לעצמו, או זה דוקא אם אדם אחר שופך עליו?

*צריך לדעת אם הכלי צריך להיות כלי שלימה ?

*זה לשון רבינו יונה כאן בברכות: ורחיצת ט' קבין צריך להטילם עליו בכלי שיוכל להריקה ממנו בלא שום הפסקה, וכן מוכיח במשניות של טהרות. אבל בדברי חמודות על הרא"ש כאן בברכות אות ס"ה כתב שלא דקדקו תלמידי הר"י שהרי הוא משנה מפורשת במקואות פ"ג מ"ד בעל קרי החולה שנפלו עליו תשעה קבין מים שאובין מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין מארבעה אין מצטרפין. [ואולי יש ליישב דברי הר"י שכוונתו לומר שגם אם מטיל מב' וג' כלים צריכים להיות בלי הפסקה].

*זה לשון הרמב"ם בהל' תפלה מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחק כל בשרו במים וכו' ובכסף משנה שם פירש שהכוונה על תשעה קבין, ע"כ. וכתב הרבינו יונה: ואם אין לו מים או יש לו מים או אפילו

אם יש לו מים ואינו טובה או אינו רוחץ אפ"ה לא הפסיד התפלה מפני זה, דודאי אע"פ שהתפלה יותר מקובלת עם הטבילה לדברי הכל, אין לו להפסיד מפני זה תפלתו, וכ"כ ר"מ ז"ל הרמב"ם ובכל ראשי ישיבות שבבבל תמחו עליו למה היה מיקל כל כך בענין טבילת בעל קרי, והוא ז"ל השיב להם שמימינו לא בטל אותה אפ"י שעה אחת, אלא שלא היה יכול לכתוב בחיבורו כ"א היוצא מן הדין על פי הלכה.

*זה לשון הר"ף: איכא מאן דאמר האי דאמרי בטלוה למבילותא בין לדברי תורה בין להפלה, ואיכא מ"ד הני מילי לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה, ולא טבילה דוקא אלא רחיצה בט' קבין, וכתב רבינו האי גאון זצ"ל כיון דנמרא ליכא בהא מילתא נקוט מנהג כל ישראל שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים [מקוה. על הגליון] אין מתפללין עד שירחצו.
שמעתי שהרה"ג ר' חיים קניבסקי שליט"א פסוק שט' קבין מהני רק לתורה ולא לתפילה, וצריך לברר מעמו,

[שנינו במשנתנו הלכה #5] **אחד אומר בפני נכתב ואחד אומר** [בפני נחתם פסול] **כו': אומר רב שמואל בר יהודה אומר רבי יוחנן, לא שנו** [שפסול] **אלא שאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם** שאין שניהם שלוחין צהצחמו, דלא הוו שנים שהציאו גט אלא אחד הציאו, (זריך) [וזריך. וט140] המציא לומר בפני נכתב וצפני נחתם, וזה לא אמר, אבל [אם ה] **גט יוצא צ"ד מתחת ידי שניהם** שניהם אדוקין זו, ושניהם שלוחין,

דף ט"ז ע"ב

כשר ואע"ג דלא כלום קאמרי, דלחד אצרכו למימר מרוויסו [נכתב ונחתם] דלא ליחלפו צקים שטרות דעלמא,
אפ"ה כשר, דקסבר שנים שהציאו גט אין צריכין לומר כו', דטעמא משום שאין עדים מנזיין לקיימו, והרי עדים מנזיין לקיימו,
[כבר כתבתי לעיל ריש מביאתין דכ' בתשובות הרא"ם בראיות מוכרחות דכוונת רש"י במ"ש שמוציין לומר אנחנו שלוחין, וממילא הוא מקיין, דמה אלו יאמרו בפנינו גרשה, אלא שלשון מוציין לקיימו קשה קצת, הרי מקיים ועומד הוא? חתם סופר, וראה פני יהושע],

ואי קשאי כיון דסוף סוף שנים הן, מה לי שניהם שלוחים מה לי אחד מהם, הרי עדים מנזיין לקיימו ?

לא פלוג רבנן צין צל עם חזורת אנשים, לצא יחידי [שבין שרק אחד הוא שליח, והוא אינו אומר אלא או בפני נכתב או נחתם], דאין מצמין וצודק צאלה, דלא מוכחא מלתא, ואם צאת להקשר את זה [כשיאמר אחד שאינו שליח] יכשירו את זה [גם אם לא יאמר השני כלום], אצל כשנים הציאו, מלתא דמוכחא [ששניהם שליחים], ולא שכיחא היא, ולא אחמור צה רבנן,

אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממדינת הים [ואם שניהם שליחים], **אין צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם** [וכאן החסרון שאחד אינו שליח],

אבני חן למסכת גיטין

אומר [בפ"ג ואחד אומר בפ"ג פסול, ואוקי לה ביוצא מתחת ידי שניהם, וקשה לרבנן אמאי פסול] כו' ולמה ליה לאתויי סיפא, ובחדושי הרשב"א מפרש מ"ט דרבנן [ר"ל דבשלמא ללישנא קמא טעמיהו [דפסלי] משום אחלופי [שהרי רק אחד הוא השליח] כדמפרש לעיל, אבל ללישנא בתרא דמיירי בנט יוצא מתחת יד שניהם הו"ל למימר דאין צריכין, וא"כ לא שייך אחלופי. ביאור] וע"ש באורך כי לאפס הפנאי לא עיינתיו. מהר"ם שי"ף?]

כר סבר תנא קמא סבר לפי שאין בקיאות לשמה הלכך שנים שהציאו גט צריכין לומר, והני לא כלום אמרו כדלמנן [ותקנת חכמים הוא רק אם שלוח אחד אומר בפ"ג ובפ"ג],

ומר סבר ורבי יהודה סבר לפי שאין עדים מצויין לקיימו הלכך שנים שהציאו גט, אין צריכין לומר ולא איכפת לן,

לימא דרבה ורבה תנאי היא [ת"ק ור' יהודה פליגי בהטעם שצריך לומר בפ"ג ובפ"ג]?]

[ודוחה] לא, רבא מתריץ כלישנא קמא [לשון ראשון דרב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן] דאין גט יוצא מתחת ידי שניהם, דלי שנים הציאוהו, דכולי עלמא כשר דאין צריכין [לומר בפ"ג] [לטעם] [דטעם. ו'] [שצריך לומר בפ"ג] לפי שאין עדים מצויין,

והכא [דתנן אחד אומר בפ"ג ואחד אומר בפ"ג מיירי] כשהציאו אי אומה שהעיד על החתימה [ולכן פסול לרבנן], וטעמא דר' יהודה כדלמנן לעיל דכיון דאיכא תרי אחריני אכתיבה לא אתי לאחלופי,

ורבה מוקי לה כלישנא בתרא [דאפילו הגט יוצא מתחת ידי שניהם הגט פסול, כיון שרק אחד אומר בפ"ג ואחד אומר בפ"ג] ו אמר לך, דכולי עלמא בעינן לשמה, והכא במאי עסקינן הכא דמכשיר רבי יהודה, לאו משום דשנים המציאין גט אין צריכין אלא לאחר שלמדו עסקינן, דלמאי ניוש לה, אי לשמה הא איכא, אי לקיימו הא איכא דשנים הם,

ובגזירה שמא יחזור הדבר לקלקולו קמפלוגי,

דמר סבר גזרינן ורענן דפסלי גזרי שמא יחזור דבר לקלקולו, ומר סבר לא גזרינן ורבי יהודה סבר לא גזרינן, דתרי דמייתי גיטא לא שכיחא, ולא גזרי דה רבנן,

[ומקשה לפי לשון השני דמיירי שהגט יוצא מתחת ידי שניהם] וליפלוג נמי רבי יהודה ברישא באחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם, כיון דיוצא מתחת ידי שניהם, דלקיימו ליכא למיחש, ולשמה נמי הא למדו, ולקלקול לא חייש?

הא אתמר עלה אמר עולא, חלוק היה רבי יהודה אף בראשונה,

אמר ליה אביי, אלא מעתה סיפא [דמשנתנו הלכה #6] דקתני שנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול, ורבי יהודה מכשיר פלוגתא דר' יהודה ורבנן, על כרחיך צעאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם הוא, דלי שניהם שלוחין מכשירי רבנן, ואע"ג דאמריה דידהו לא כלום היא, דהא שנים שהציאו גט אין צריכין לומר,

טעמא דאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם, הא גט יוצא מתחת ידי שניהם, מכשירי רבנן [בדאמרינן לעיל]?]

אמר ליה אין [הא דפסלי רבנן הוא משום שאין הגט יוצא מידי שניהם],

וכי אין גט יוצא מתחת ידי שניהם, במאי פליגי הוואיל ואחד מציאו, והוא לא אמר כתיקון חכמים, אמאי קמכשר ר' יהודה?

מר סבר [ת"ק סבר] אף על פי שהגט יוצא מתחת עד החתימה, והשליח הימנעו רבנן כחרי, אפילו הכי כיון דלא אמר נמי בפני נכתב פסול גזרינן דלמא אתיא לאיחלופי בקיום שמורות דעלמא בעד אחד,

ומר סבר [ורבי יהודה סבר] לא גזרינן כיון דאכרימינה תרי אחריני במקומו לאסודי אכתיבה, תו לא אתי לאיחלופי,

לישנא אחרינא אמרי לה, אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן, אפי' גט יוצא מתחת ידי שניהם פסול,

אלמא קסבר, שנים שהביאו גט ממדינת הים [כיון שאחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם], צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם ואילו לא אמרו כתיקון חכמים, דכיון דמד הוא דאסדיק אחתימה אתי לאיחלופי, הוואיל ואיכו לא אמר אכתיבה,

אמר ליה אביי, אלא מעתה סיפא [דמשנתנו הלכה #6] דקתני פלוגתא שנים אומרים בפנינו נכתב, ואחד אומר בפני נחתם פסול, ור' יהודה מכשיר, נימא דומיא דרישא אפילו גט יוצא מתחת ידי שניהם, פסלי רבנן דהא צריכין לומר, והני לא כלום קאמרי,

דלי גט יוצא מתחת ידי [שני] עדי הכתיבה האי דחתימה לאו כלום הוא, שאינו שליח צדכר,

ואי מתחת יד אחד מאלו [עדי הכתיבה] ועד החתימה, או שלשטן שלוחין צו כיון דאחתימה חד הוא דאסדיק, ואיכו לא אמר אכתיבה אתי לאיחלופי צעלמא?

אמר ליה אין,

במאי קא מופלגי כלומר ר' יהודה אמאי אכשר [דאין לפרש במאי פליגי מ"ט דרבנן דפסלי? דא"כ טפי הו"ל להקשות ברישא גופא א']

אבני חן למסכת גיטין

מתיב רב אושעיא לעולא [שאמר חלוק היה ר' יהודה אף בראשונה, הא שנינו], רבי יהודה מכשיר בזו ולא באחרת, מאי לאו למעוטי אחד אומר בפני נכתב, ואחד אומר בפני נחתם?

לא למעוטי בפני נחתם, אבל לא בפני נכתב [הלכה #2 במשנה] דמד הוא, ופסולי משום גזירה דלמא אמי למילופי הוא,

[וצריך לאשמוענין שאין ר"י מכשיר באופן זה] סלקא דעתך אמינא הואיל ולא גזר רבי יהודה גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו, דלמא אתי לאחלופי בקיום שטרות דעלמא בעד אחד נמי לא גזר, קא משמע לן,

אתמר נמי כלישנא בתרא דרבי יוחנן, דבגט יולא מתמת ידי שניהם מחלוקת אמר רב יהודה שנים שהביאו גט ממדינת הים, באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן,

[ומספר עובדא] רבה בר בר חנה חלש, עול לגביה רב יהודה ורבה לשויולי ביה,

בעו מיניה שנים שהביאו גט ממדינת הים, צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם, או אין צריכין?

אמר להם [רבה בר בר חנה] אין צריכין, מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, מי לא מהימני,

אדרכי אתא ההוא

דף י"ז ע"א

חברא פרסאי [הוא הכינוי בתלמוד, לכומרי הדת הפרסית Zoroastrianism הקרויים גם אמג'ש Magians. ראה שט], [ראה רש"י שבת יא. אומה מזני פרסיים, ובתוס' שם האריך לפרש הגמ' כאן, שחברי אינם פרסיים עיי"ש, ובסוף התוס' שם מביא מר"י מקורביל דחברים היו משרתים מפרסיים דומים למלאכי חבלה לפי שלובשים בגדים שחורים ורחבים, והיינו דשקל הכומר שרגא להביא לע"ז שלהן, ורש"י שבת מה. טז אומה ששלטו עס פרסיים],

שקלה לשרגא מקמייהו שש לפרסיים יוס איד שאין מדליקין אור צאמו יוס אלא צצית ע"ז שלהן,

[פי' החברים לא היו מניחים להדליק אור בבתים פרטיים, רק בבית ע"ז שלהם, ולכן בטלו את ההפטרה בשבת במנחה, כי קריאת התורה יכולים לקרות גם בלי נר, אבל נביא שלא היו רגילים בקריאתו, והיה צריך לזה נרות, והחברים לא הניחו להדליקו, שעבודתם היה שלא להדליק אש רק בבית ע"ז שלהם, לכן ביטלו את קריאת התורה. ע"פ "המעין" טבת תשנ"ח עמוד 19],

אמר רבה בר בר חנה **רחמנא** [רבונו של עולם, בלשון בקשה] או

במולך או הסציאלו צליך [בצלו של הקב"ה, אולי הכוונה על ארץ ישראל] או במולא דבר עשו או הגלונו צלל צני עשו שהן מכבדין אותנו,

[רשיעבודו בישראל על תנאי והיה כאשר תריד ופרקת עולו כמו שנאמר הקול קול יעקב וגו', וא"כ עתה שעסקנו בדברי תורה לא יהיה ידו שולטת בנו, משא"כ בשיעבוד עובדי כוכבים אחרים. מהר"ם שי"ף], [ג"ל דהיה מצטער בענין העיון והלמוד גופיה, דאם אין נר אין שלום בית, ואין לבו מתיישב בתורה, כי נר מצוה ותורה אור. חתם סופר עיי"ש],

למימרא (דאדומאי) (דרומאי). ד"ס ונשתנה ע"י הצנוורה] מעלו מפרסאי,

והתני רבי חייא מאי דכתיב איוב כה כג **אֵל הֵימָּן הָבִין דְּרָפָה** והוא ידע את מקומו כה של מורה ולומדיה, היכן היה לאויב להמיישג, יודע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזירת (א. ד"ס) רומיים [רוב גזירותיו של עשו הרשע. ד"ס עיי"ש עוד] שגזרין שמה שלא יתעסקו צמורה ולא יקיימו מצוות, עמד והגלה אותם לבבל צמורין הניח [הרי שהבבליים הם טובים]?

[עד"ז ג"ל ליישב ארמי אובר אבי וירד מצרימה פי' היה יכול להתעכב בבית לכן רד"ז שנים במקום שירד למצרים והיה מתקיים שם בארץ לא להם, אלא גלוי לפניו שלכן בקש לעקור הכל, ע"כ הגלות למצרים, שאין גזירת פרעה קשה כל כך, והיינו ארמי אובר אבי לעקור הכל, על כן וירד מצרימה. חתם סופר],

לא קשיא הא [שהבבליים טובים] **מקמי דניתו חברי לבבל** צימי כשדים [מלכי הכשדיים] נצוהדננר ואיל מרודך ונלשנר [שמלכו בבבל קודם שבאו לשם החברים], **הא** [שבקש ליישב בצלו של עשו] **לבתר דאתו חברי לבבל** משכנש כורש את המלכות וימלך צצנל:

[אחרי חתימת המשנה בימי רב ור' יוחנן היה מלחמה בין הרומאים ובין הפרסים, ולבסוף השתלטו הפרסים על בבל, ומתחלה היה טוב ליהודים תחת ממשלה הפרסית, אבל בימי ר' יוחנן השתלטו החברים עובדי האש, על אומה הפרסית, וגזרו גזירות],

[שנינו בסוף המשנה הלכה #7] **אחד אומר בפני נכתב, ושנים אומרים בפנינו נחתם כשר: אמר רבי אמי אמר רבי יוחנן, לא שנו** [דכשר], **אלא שהגט יוצא מתחת יד עד כתיבה** [שהוא השליח] דהשליח נאמן כשנים, דנעשו כשנים על זה [שעל הכתיבה יש שליח שהוא כשני עדים] **וכשנים על זה** [ועל החתימה הרי שני עדים ממש],

אבל מתחת ידי עדי חתימה פסול ואע"פ ששניהם [שני עדי החתימה] הציאוהו,

אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממדינת הים, צריכין שיאמרו [שניהם] **בפנינו נכתב ובפנינו נחתם,**

אבני חן למסכת גיטין

# 7 אחד אומר בפני נכתב ושנים אומרים בפנינו נחתם כשר	אמר רב אמי אמר ר' יוחנן לא שנו , אלא שהגט יוצא מתחת יד עד כתיבה, אבל מתחת ידי עדי חתימה פסול, זימנן אשכחיה: אפילו גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר, דשנים שהביאו גט ממד"ה אין צריכין לומר, וע"ז אומר רב אמי שהוא יתר שלא תמוט,
שנים שהביאו גט ממדינת הים אין צריכין לומר,	דקסבר שנים שהביאו גט אין צריכין לומר כו', דטעמא משום שאין עדים מזויין לקיימו, והכי עדים מזויין לקיימו, [שני שליחים הם קיום הגט, דמה אילו יאמרו בפנינו גרשה. חת"ס]
שנים שהביאו גט ממד"ה צריכין שיאמרו	ואלו לא אמרו כתיקון חכמים, דכיון דמד הוא דאסקיד אסתמנה אמי לאיתלוסי, הואיל ואיהו לא אמר אכתיבה,
עוד סברא: שנים שהביאו גט ממדינת הים אין צריכין לומר,	רבה בר בר חנה: מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, מי לא מודימנן,

אמר ליה רבי אסי אלא מעתה, רישא [הלכה #6] דקתני שנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול, ור' יהודה מכשיר, ואפילו גט יוצא מתחת ידי שניהם פסלי רבנן?

אמר ליה אין,

זימנן פעם אחרת אשכחיה ר' אסי לר' אמי דיתיב וקאמר [בהלכה #7] שאחד אומר בפני נכתב ושנים אומרים בפנינו נחתם] דאפילו גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר [אף שאין אחד מהם אומר בפני נכתב],

אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממ"ה, אין צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם,

מתני': נכתב ביום ונחתם ביום [אין לומר שבא לומר שלכתחלה יעשה הגט ביום, שלפי ההלכה יכול לעשות גט גם בלילה. הערות], בלילה ונחתם בלילה, בלילה ונחתם ביום כשר היינו מד יומא ואין כאן גט מוקדם, ביום ונחתם בלילה מוקדם הוא דמשמע דמההוא יומא איגרשה ולא איגרשה עד למחר פסול ובגמרא מפרש מאי פסוליה,

רבי שמעון מכשיר, שהיה רבי שמעון אומר כל הגיטין של מנכר ומתנה והלואה שנכתבו ביום ונחתמו בלילה פסולין דאמי למטרק לקוחות מיומא דכתיבה ושלם כדן, חוץ מגיטי נשים דלאו לגזיינא עבדא, ובגמרא מפרש לה:

גמ': איתמר, מפני מה תיקנו זמן [כתיבה] בגיטין [בדאמרינן לקמן פו. שגט שאין בו זמן הוא פסול] כיון דלאו שטרט דגזיינא הוא?

רבי יוחנן אמר, משום בת אחותו [שהרי יש מצוה לישא בת אחותו. ביבמות סב:] והיא אשמו, ושמא תזנה תחתיו וחס עליה שלא תמנך [פי' הגם שישנאה על שזנתה תחתיו, ואינו מצטער שהיא נאסרת עליו, אבל עד כדי כך שתחנק אינו רוצה שהרי הוא קרוב אליה], וכוסז לה גט בלא זמן, ונתן לה, וכשמעידין עליה צצית דין, מוילאה גיטה ואומרת גרושה הייתי, ופגועה באותה עשה, [לפי מה שאחז"ל רוב הבנים דומין לאחי האם [ב"ב קי]. נמצא דאם יתפרסם שהיא זינתה. דע"ד],

ריש לקיש אמר, משום פירות שזומן הגט ואילך, אם ימכור הצעל בפירות נכסי מלוג שלה, תגסס, ואם לא היה צו זמן יהיה מוכר והולך, וכשתמצע לדין, הוא ידה על המסתנה שיאמר לה, קודם גירושין מכרתי,

[ומקשה] ריש לקיש מ"ט לא אמר כרבי יוחנן?

אמר לך

אמר ליה רבי אסי אלא מעתה רישא [הלכה #6] דקתני שנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול ורבי יהודה מכשיר, טעמא דאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם [שכל המשנה מיירי באופן אחד], הא גט יוצא מתחת ידי שניהם מכשירי רבנן?

אמר ליה אין [לשון זה לעיל טו: ב' פעמים, וברף זה שני פעמים],

והא זמנן [בפעם אחרת] לא אמרת לן הכי?

אמר ליה יתר היא לשון אחרון זה אמת שלא תמוט [ששנים שהביאו גט אינם צריכין לומר בפ"ג, וגם רבנן מודו בזה].

תמצית הסוגיא:

המשנה טו.	
#5 עד אחד אומר בפני נכתב ועד אחד אומר בפני נחתם פסול	אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן, לא שנו אלא שאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם אבל גט יוצא מתחת ידי שניהם כשר, [דלא אתי לאיחלופי בקיום שטרות דעלמא], לישנא אחרינא אפילו גט יוצא מתחת יד שניהם פסול,
#6 שנים אומרים בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול, ור"י מכשיר	ללשון ראשון אם שנים הם שליחים מודו רבנן שהגט כשר [ששנים שהביאו גט ממד"ה אין צריכין לומר וע"ז אומר רב אמי שהוא יתר שלא תמוט], ואם רק אחד הוא השליח מכשיר ר"י כיון שצריך עד כתיבה, לא אתי לאחלופי, ללישנא אחרינא אפילו אם שניהם שלוחים פסלי רבנן, ופליגי דלרבנן הטעם הוא משום לשמה, ולר"י הטעם משום אין עדים מצוין לקיימו, והרי יש שני עדים,

אבני חן למסכת גיטין

דף י"ז ע"ב

זנות לא שכיחא ולא חשו צה רבנן,

[תוס'] פירוש זנות בעדים ובהתראה לא שכיח, אבל לא בעי למימר דשום זנות לא שכיח, דהא בריש כתובות (דף ב.) תקנו שתהא בתולה נישאת ביום הרביעי שאם היה לו טענת בתולים ישכים לבית דין, דחיישינן לאיקדורו דעתא, ומסתברא דטפי איכא למיחש לשמא תונה מלשמא זנתה, ועוד דהתם [בבתולה נישאת] אע"ג דלא שכיח, עשו תקנה וחשו שלא תאסר עליו עולמית ויתפסנה באיסור, אבל הכא [זמן בניטין] לא חשו אי מחייבת [היא חייבת] מיתה ולא מיקטלה כיון דלא שכיח],

ורבי יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש [שהטעם משום פירות]? קסבר יש לבעל פירות עד שעת נתינה הלך זמן כתיבת גט לא מהני מידי, דכי אחי' [האשה] למיטרף צעיל לאתויי סהדי אימת מטא גיטא לידה, [הקשיתי מנ"ל לגמרא ללמוד בר' יוחנן סברא חדשה וכו'. מהר"ם ש"ף עיי"ש],

בשלמא לריש לקיש [שהטעם משום פירות] משום הכי קא מבשיר ר"ש נגט מוקדם, כדאמר לקמן, קסבר ר' שמעון כיון שנתן עיניו לגרשה [וכתיבת הגט יהיה זמן שנתן עיניו לגרשה] שוב אין לו פירות, הלכך אם אחי' [אם באה האשה] למיטרף לקומות דפירות "מיום כתיבה" שפיר עבדא, וטעמא דרבנן לקמיה מפרש,

אלא לרבי יוחנן דאמר, זמן משום צת אחותו איתקן מאי טעמא דר"ש דמבשיר הא זמנין דזנאי צאותו יוס ועודנה אשת איש, דכל זמן שלא נחתם לא ניתן לה, וכשמעדין על זונה, מוסיפה גיטא וכמוצ צו מאותו יום ואומרת גרשה הייתי?

אמר לך רבי יוחנן, אליבא דר"ש לא קאמינא דלר"ש ודאי זמן לאו משום צת אחותו איתקן [שאם היה חייש לבת אחותו לא היה מותר גט מוקדם] אלא משום פירות כי קאמינא אליבא דרבנן דמשום הכי פסלי רבנן דקא סברי זמן משום צת אחותו,

[לקמן סוף יז: אמרינן אהנו לשבוע דקמיה ולשבוע דבתריה, וצ"ע למה לא תירץ ר' יוחנן כן גם כאן אליבא דר"ש, דלעולם טעם שצריך זמן היא שמא ישא בת אחותו, אלא כמו ששבוע הוא גבול לכל הפחות לשבוע זו, כן גם זמן שכתוב בגט שהוא מוקדם הוא גבול שלפני זמן זה אינה יכולה לומר שהיתה כבר מגורשת? וי"ל שזמן מוקדם אין לה שיעור ידוע, שיכול להיות מוקדם שבוע, או חודש או שנה, משא"כ אם כתוב זמן "שבוע" בגט יש שני גבולים קבועים הידועים לכל, אחד קודם זמן הגט, ואחד לאחריו, ויש תועלת בשני הקצוות, שנאמר שלכל הפחות אם תונה לפני שבוע זו ודאי היתה אשת איש, ולאחר שבוע זו ודאי כבר שייכים הפירות להאשה],

בשלמא לרבי יוחנן דאמר לרבנן משום צת אחותו ולר' שמעון משום

פירות היינו דאיכא בין רבי שמעון לרבנן טעמא דפלוגמיהו צהכי, לרבנן פסול גט מוקדם משום צת אחותו, ולר"ש כשר דקסבר זמן משום פירות איתקן, והלכך גט מוקדם כשר, דאי טרפא משעת כתיבה, שפיר טרפא דהא נתן עיניו לגרשה,

אלא לריש לקיש [שהטעם שקבעו זמן הוא משום פירות] מאי איכא בין רבי שמעון [שכמו שר"ש מבשיר בגט משעת כתיבה כיון שנתן עיניו לגרשה] לרבנן צמאי פליגי, ואמאי פסלי רבנן, הא שפיר טרפא, דהא להכי איתקן זמן [פי' שכמו לר"ש גובה מוזמן כתיבת הגט, גם רבנן סברי שגובה מוזמן כתיבתה, שהרי לכן כותבין זמן כדי לגבות מאותה זמן, ולמה בכלל סברי רבנן דנכתב ביום ונחתם כלילה פסול]?

[ומתירין דלר"ש יהיה השיעור שנתן עיניו לגרשה משעת כתיבת הגט, אבל לרבנן הגם שכתב זמן בכחובה, אין לה זכות לגבות מן הלקוחות אלא משעת חתימה ואילך, ולכן מוקדם פסול] פירי דמשעת כתיבה ועד שעת חתימה איכא בינייהו דלרבנן לא צעיל [אין זכות האשה] למיטרף אלא מחתימה ואילך, הלכך מוקדם פסול, דכי מפקא ליה, אחי' למיטרף מיום כתיבה, דסברי צו ציוס נחתם,

והא איפכא שמעינן להו לרבי יוחנן וריש לקיש דאתמר מאימתי מוציאין לפירות [אם מכר הבעל מפירות נכסי מלוג, מאימתי מוציאין את הפירות מהלקוחות], רבי יוחנן אמר משעת כתיבה [אם מכר בעל לאחר כתיבת הגט], וריש לקיש אמר משעת נתינה [ואתה אומר משעת חתימה]?

[ומתירין] איפוך [ריש לקיש אמר משעת כתיבה פירוש משעת חתימה. תוס''],

אמר ליה אביי לרב יוסף, ג' גיטין פסולים ואחד מהם יש עליו עדים ואין צו זמן ומנ ד ואם ניסת הולד כשר כיון דאי עבד שפיר דמי מה הועילו חכמים בתקנתן משום צת אחותו ומשום פירות?

אהנו דלכתחילה לא תינשא וכיון דהכי הוא, אי צעי לכמוצ גט צלא זמן לחפות על צת אחותו או למכור בפירות, לא כמכו ליה סופרי הדיינים ולא חתמי עליה סהדי,

[ומקשה וגם לאחר שתקנו זמן בגט, למה לא ניהוש דשמא] גזייה לזמן דידיה לאחר שכתב צו זמן, חתכו כדי לחפות על צת אחותו או למכור בפירות ויהביה ניהלה מאי ואמרי' דגט שאין צו זמן אם ניסת הולד כשר, וכשמזילתו הרי היא בחזקת מגורשת ולא מיקטלה, מה הועילו חכמים בתקנתן [פי' והיו להם לחכמים לחקן שאם כתוב בו זמן יהיה הגט פסול אפילו בדעבר]?

אמר ליה לרמאי לא חיישינן לרמאות מה שהוא ניכר וגגלה, לא עזידי אינשי דעבדי, ולא חשו רבנן להכי,

אבני חן למסכת גיטין

כתוב בו שבוע זמנו בשבוע פלוני של יובל ולא כתב איו שנה שנה או כתב שנה ולא כתב חדש חדש או כתב חדש ולא כתב שנת שבת או כתב שנת ולא כתב יום מאי?

אמר ליה כשר למחילה, ומה הועילו חכמים בתקנתן הא לא ממנעי מלמכתביה נהליה?

אהנו לשבוע דקמיה שאס זינמה מיהרג [פי' כיון שנתגרשה בשמיטה זו, והיא זינתה לפני שמיטה זו, נמצא שוראי היתה אשת איש באותה זמן] ולשבוע דבתריה לפיות שאס ימכור צהס [בעלה] מוילא גיטה ומגסס [שהרי מכר מפירותיה לאחר שגירשה].

ואי אפשר לפרש [להיפוך] דלשבוע דקמיה [אינו מועיל רק אם זינתה, אלא גם] אהני לפיות, שלא מטרפס [האשה] מלקומות, דכלאו זמן נמי לא טרפה, דקדיה על הסממנה, עד דמייסה רחיה דכמר גירושין זין, ולשבוע דכמרה לא מהני לזנות, דלא מיקטול [שנאמר דוראי גרושה היא, שהרי נתגרשה בשמיטה שעברה], דכלאו זמן נמי לא מיקטול דספק נפשות להקל,

דאי לא תימא הכי [שיש תועלת בזמן, הגם שאינה בידור גמור], יומא גופיה מי ידעי' אי מצפרא אי מפניא [עדיין יכול להיות שהשטר נכתב בבקר, והלקוחות לקחו אחרי הצהריים, והיה ברין לטרוף מהם, לזה אין השטר מועיל], אלא ליומא דקמיה וליומא דבתריה [לזה מועיל השטר], הכא נמי, אהני לשבוע דקמיה ולשבוע דבתריה,

[ענין חדש] אמר ליה רבינא לרבא כתביה

דף י"ח ע"א

ואותביה בכיסתיה ימים רבים דאי מפייסה צהדיה, צקטוט שצניסה תיפיים ולא יגרשנה, ולא איפייסה וגרשה, ומכי מטא גיטה לידה הוא דאגרשה, מאי?

אמר ליה לא מקדים אינש פורענותא לנפשיה לא רגילי למיעבד הכי, לאנמי צכיסתיה, דכיון דלא יחא ליה צגירושין, פורענות הוא לגביה ולא מקדים ליה,

[הא דאין אדם מחויב להכין לו צרכי קבורתו בחייו, המעם כי לא מקדים אינש פורענותא לנפשיה, וראה לזה שהרי אברהם אבינו ע"ה ידע מאז ומעולם קדושת מערת המכפלה [פרקי דר"א פל"ז] אבל לא פנה לזה עד שמתו מוטל לפניו. חתם סופר אה"ע ח"א סימן סב. דע"ד],

אמר ליה רבינא לרב אשי, גיטין הבאים ממדינת הים דמיכתבי בניסן ולא ממו עד תשרי, מה הועילו חכמים בתקנתם זין לענין פירות, זין לענין זנות, דטרפה לקומות מיום הכתיבה?

אמר ליה הנהו קלא אית להו זין לענין זנות, זין לענין פירות, צעיל לאחוי רחיה אימת מטא גיטה לידה,

איתמר מאימתי מונין לגט ג' חדשים שהאשה צריכה להממין [להנשא משום הבחנה, ראה יבמות לג: - לה,]

ושם מב. בטעם הדבר, אמר רב נחמן אמר שמואל משום שנאמר להיות לך לאלקים ולירעך אחרך, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני וכו' רבא אמר גזירה שמא ישא את אחותו מאביו וכו' [א],

רב אמר משעת נתינה, ושמואל אמר משעת כתיבה,

[יש לפרש טעמו של שמואל בשתי פנים: א' מצד האיסור להתייחד עמה לאחר כתיבת הגט, או מפני שאין רגילות להתייחד אן, ולצד זה האחרון יש מקום מצד הסברה להוראת מהר"ם לובלין שאשה שנתנו לה גט ונמצא בו פסול, והצריכה גט שני, מונים לה שלשה חדשים מהראשון, שהרי גם במקרה זה לא שכיח שיתייחד עמה וכו' אגרות משה אה"ע ח"א ל'. יוסף דעת],

מתקיף לה רב נתן בר הושעיא לשמואל [דאמר משעת כתיבה], יאמרו שתי נשים בחצר אחת של אדם א' שפירש לים ומסר שני גיטין לשתי נשיו צו ציוס, אלס שז קדם לזה כמיצמו חדש, ולשמואל זו מינשא לסוף צ' חדשים, וזו לסוף ג', יתמחו צני אדם שראו שנמגרשו ציוס א' זו אסורה וזו מותרת?

אמר ליה אבבי [בני אדם לא יתמחו שהרי רואין ש] זו זמן גיטה מוכיח עליה, וזו זמן גיטה מוכיח עליה,

תניא כוותיה דרב, תניא כוותיה דשמואל,

תניא כוותיה דרב, השולח [ולכן נקט לשון "השולח" לרבותא דאע"פ שאינו בעיר צריכה להמתין שלשה חדשים. תוס' ד"ה המשליש] גט לאשתו, ונשתתה שליה בדרך ג' חדשים, כשהגיע גט לידה, צריכה להמתין ג' חדשים, ולגט ישן אין חוששין, שהרי לא נתייחד עמה [פי' שהרי לא היה בעיר],

[ומפרש מהו גט ישן] לקמן (דף עט:): תניא [שנינו במשנה] דאין אדם מגרש צגט ישן, ואחיו גט ישן כל שנתייחד עמה מאחר שכתבו לה, וטעמא שמה יאמרו גיטה קודם לצנה, שמה תמעצר ותלד זין כמיצמו לנתינתו, ולאחר זמן יאמרו הגט קדם וזנות נמצעה [ויוציאו לעז על בניה שהם פגומים # מכאן רואין איך חששו חכמים על כבוד הבריות],

[פירוש אע"פ שצריכה להמתין שלשה חדשים, לאו משום דחיישין שמא בתוך כך [בא. ו'] עליה, דהא לגט ישן אין חוששין, אלא כדאמרין לעיל שמא יאמרו שתי נשים בחצר וכו'. תוס'],

תניא כוותיה דשמואל, המשליש גט מסר הגט לשליש לאשתו

אבני חן למסכת גיטין

[וצ"ע שאין זה ראייה רק למה שאומר שמואל שזקפה במלוה שביעית משמטתה, אבל לא על שאם רק פגמה שביעית משמטתה?],

[ושואל הגמ' מאימתי נוקפים במלוה כלומר מאימתי היא חקיקה?]
[ומתיר] משעת העמדה בדין הרי היא חקיקה,

אמר שמואל כתובה כמעשה ב"ד דמיא ד [כתובה] מנא ז"ד
היא, מה מעשה ב"ד [דמשעת פסק דין איכא קלא, כמו בשטר
כדאמרין בכל דוכתא כשעמד בדין דגבי ממשעבדי. תוס'] מיוצא משום פסק
דין הוא, ואע"ג דלא איתמיס, הלכך אין שם הקדמה [לומר שהוא מוקדם] ו
נכתבין ביום ונחתמין בלילה, אף כתובה, נכתבת ביום
ונחתמת בלילה משעת כתיבה, [משמטתה לחופה דכיון. כ"י II 832 JTS]
דנכנסה לחופה, דקירוב חמנוס הוא, מייל שעבודה, ואע"ג דלא איתמיס,

[אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה. יש מקומות שנוהגין לכתוב
הכתובה בע"ש ולחותמה במוצאי שבת # [פ'] שהם באמצע כתיבת הכתובה
ונעשה קרוב לכניסת השבת, ומניחין החתימה למוצ"ש], [דמשום כתובה אין
לחוש דהלכה כשמואל דמשעת כתיבה חל שיעבודא, דאית ליה קלא, כיון
שהוא תנאי ב"ד, אבל בנותן לה תוספת יש להסתפק אם יש לה קול על ידי
כתיבה, דאין כל אדם נותן לאשתו תוספת. מהרש"א], ואין נכון לעשות כן
משום תוספת [פ'] תוספות כתובה] דדלמא לית ליה קלא,
ומיהו היכא דקנו מיניה ליכא למיחש מידי כדאמרין בב"ב [דף קעב.]. אי
ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה. תוס'],

[ומספר עובדא] כתובתיה דרבי חייא בר רב [ראה יעב"ץ שלא היה
איש ששמו "רבי" חייא בר רב, אלא או רבי חייא, או חייא בר רב] איכתוב
ביום ואיחתום בלילה, הוה רב התם, ולא אמר להו ולא
מיד' [דתהו פסול שהוא מוקדם],

[בענין כתובה שנכתבה ביום והיו עוסקין באותו ענין עד הקידושין שהיו
בלילה, הוריתי שבזמננו שעדיין לא קידש ולא נתחייב בכלום שהיא פסולה,
דהוי שטר מוקדם, וזה שהכשיר בגמרא גמין יח. הוא דוקא בזמננו שהיה אחר
הקידושין ששייך להתחייב אף קודם החופה. אגרות משה אה"ע ח"ד קה ג.
יוסף דעת],

לימא [רב] כשמואל סבירא ליה [דכתובה שנכתב ביום ונחתם
בלילה כשר, דהוה כמעשה ב"ד], [ואין הלכה כשמואל כיון דתלמודא מתמה
גימא כשמואל סבירא ליה. ר"ן, וראה שם שיש סוברים דהלכה כשמואל
בדיני, וקושיא הגמ' הוא דחייב בעלמא?]

עסוקין באותו ענין הוו ממציא עד חמיה, ואפי' נשאר שטרות כשר,
דתניא אמר רבי אלעזר בר רבי צדוק לא שנו דשטרות
הנכנסים ביום ונחתמים בלילה פסולים אלא כשאין עסוקין באותו
ענין, אבל עסוקין באותו ענין כיון שהעדים מומונים לחסום, אלא
שבעל כרחם צריכים להמתין עד שייסיי הסופר את השטר, אע"ג דאיתרמי ליה
חתימה לאורחא כשר שהרי משעת כתיבה גמי אית ליה קלא,

כדי לגרסה זו לסוף ג' חדשים ואמר לו אל תתנהו לה אלא
לאחר ג' חדשים והוא הלך לדרכו [ובחנם פירש כן אלא מיירי אפילו
הוא בעיר, ולכן נקט לשון "המשליש" לרבותא דאע"פ שהוא בעיר מותרת
לינשא מיד, ואין חוששים לגמ' ישן. ע"פ תוס'], משנתנו לה מותרת
לינשא מיד דמשעת כתיבה מניין, ולגמ' ישן אין חוששין שהרי
לא נתייחד עמה [לפירוש רש"י מובן למה לא חוששין לכך, שהרי לא
היה בעיר, אלא לתוס' למה לא חיישין שנתייחד עמה?],

רב כהנא ורב פפי ורב אשי, עבדי משעת כתיבה [שמואל],
רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, עבדי משעת נתינה,
והלכתא משעת כתיבה, [פ'] כשמואל, ובכל אשכנז צרפת נהגו
משעת נתינה כרב. רא"ש],

[ורב אלפס לא הביא אלא תניא כוותיה דשמואל וכתב וכן הלכתא, ודבריו
תמוהין למה פסק הלכתא כשמואל הא ק"ל הלכתא כרב באיסורי. רא"ש],

[ענין חדש] איתמר מאימתי כתובה משמטת [שכתובה של זמן
שאינה עומדת לגבות אין שמיטה משמטת אותה שלא יוכל לגבות אותה,
ואם כבר תבעה כתובתה וזקפה בחוב, מסתבר ששמיטה משמטת אותה,
ולכן שואל מתי בדיוק הוא הזמן שהיא] כשאר שטר מוז ומשמטתה שביעית ?

רב אמר משתפגום שחפרע קמא, דגלי דעתה דעומדת ליגוס וליפרע
ותזקוף עליו המותר במלוה, דנפקא לה משום כתיבה ומעשה ז"ד שאינו
משמט [כדאמרין בשביעית פ"י מ"ב והמוסר שטרותיו לב"ד אינן משמטין],
[שבעוד שהאשה ברשות בעלה אינה משמטת שהרי אין קורין בה לא יגוש,
שהרי עכשיו לאו בת נגישה היא, והרי היא במלוה שקבע זמן שלה לעשר
שנים שאין שביעית שבתוכן משמטתה. מאיר], וכל עלה [מעכשיו] שם שטר
מוז,

ושמואל אמר פגמה כיון [דגלי דעתיה] [דגלו דעמיה. 140ט'
נפרעון [פ'] שפרעו לה קצת מהכתובה], קרינא ציה לא יגוש אע"פ שלא
זקפה במלוה, זקפה אע"פ שלא פגמה,

תניא כוותיה דרב, תניא כוותיה דשמואל,

תניא כוותיה דרב, מאימתי כתובה משמטת, משתפגום
ותזקוף, פגמה ולא זקפה, זקפה ולא פגמה, אינה
משמטת, עד שתפגום ותזקוף,

תניא כוותיה דשמואל, אונס את הנמולה מייד חמשים כסף וקנס
דמוילא שם רע [שמשלם לאביה מאה כסף], [קנס הוא מוציא שם רע, ומשום
דלית ליה אלא קנס קרי ליה קנס אבל באונס יש בו בושת ופגם. תוס']
ופיתוי [שמשלם לאביה חמשים כסף], וכתובת אשה, שזקפן
במלוה, משמטין ואם לאו אין משמטין [והלכתא כשמואל.
רא"ש],

אבני חן למסכת גיטין

[אבל עסוקין באותו ענין כשר. דאית ליה קלא כאלו חתמו כיון שהם מזומנים לחתום כדפרישית לעיל]:

[שנינו במשנתנו] ר"ש מכשיר: אמר רבא מאי טעמא דר"ש? קסבר כיון שנתן עיניו לגרשה שוב אין לו פירות וכי טרפה מזמן כתיבה דין טרפה,

[ביום של שלמה הוכיח מדברי הגמרא כאן לענין אבילות, דמאחר שנתן הבעל עיניו לגרש את אשתו, אף אם לא גירשה בפועל ומתה, אינו מתאבל עליה, ובחומש תורה תמימה [ויקרא כא ב אות יא] אומר על הראיה של היום של שלמה "והנה זה מקור קלוש", ומביא ראיה מהמסופר בב"ב קמו. שאין הבעל יורש את אשתו לאחר שהיה בדעתו לגרשה],

אמר ריש לקיש לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר [שנכתב ביום ונחתם כלילה], אבל מכאן ועד עשרה ימים לא,

[ג"ל דאסמכוהו אהא דהשי"ת קבע זמן לתשובה עשרת ימים שבין ר"ה ליוה"כ, וע"כ מפני שדרך אדם להנחם על מעשיו במשך עשרת ימים, ובה ג"ל הא דכתיב ויהי בעשרת הימים ויגוף ה' את נבל בן' והוא כי השי"ת הוחיל לו עשרת ימים אולי ינחם בתוכם לפיכך את דוד, ויתכן דלזה כיון ר"ג בר"ה יח. אלו עש"י שבין ר"ה ליוה"כ ולא דביון לומר שהיה אז אלו עשרת הימים, דא"כ יהיה הליכת דוד אליו בראש השנה. רש"ש],

דף י"ח ע"ב

חיישינן שמא פייס את אשמו כמון כך וכל עליה והוי גט יסן,

ורבי יוחנן אמר, אפי' מכאן ועד עשרה ימים, אם איתא דפייס, קלא אית ליה למילתא שהשכנים והשכנות שומעין מנר וקטטה שצין איש לאשמו, וכאשר יסקוט את ריבם הכל מרגישים,

איתמר אמר לעשרה כתבו גט לאשתי, אמר ר' יוחנן שנים נמכין לחמס צו משום עדים, וכולם לא החמס צו אלא לזייפה צריס משום תנאי ותנאי גמור הטיל בגט זה, דלא ליהוי גיטא, אלא א"כ חותמין צו כולן,

וריש לקיש אמר, כולם משום עדים נמכין להחמיסם,

היכי דמי, אילימא דלא אמר להו כולכם, והא תנן [לקמן סו:] אמר לעשרה כתבו גט לאשתי, אחד כותב ושנים חותמין וקשיא למריוהי, דאמרי כולם צריכס לחמס,

אלא דאמר להו כולכם דלא שויא גיטא עד דחמימי כולהו, מאי בינייהו צין משום תנאי צין משום עדים כולם צריכס לחמס, דה"נ מן כסיפא דההיא [דאם אמר] כולם כתבו גט לאשתי, אחד כותב וכולם חותמין?

[ומתירין] איכא בינייהו דחתום בי תרי מינייהו ביומיה, ואיך מכאן ועד עשרה ימים וקודם שנתנו לה חתמו כולן, [ובמעמד כולן,

כדאמרינן ב' קמא לעיל י: דעדי הגט אין חותמין זה בלא זה. תוס'],

מאן דאמר משום תנאי כשר, ומאן דאמר משום עדים פסול דלא הוי עדות שלימה עד שיחתמו כולם, וכיון דכולם לא חתמו ציוס כתיבתו, הוי ליה מוקדם,

אי נמי כגון שנמצא אחד מהם, קרוב או פסול וקי"ל כסנהדרין (דף ט) אפילו מאה עדים, ונמצא אחד קרוב או פסול עדותן בטלה, [דאע"ג דאמרי' [מכות ו.] דשיילינן להו למיחזי אתיתו או לאסחודי אתיתו, הכא לא [שייך. ר'] דפשיטא דחתמו לדעת הבעלים. תוס'],

למאן דאמר משום תנאי כשר, למאן דאמר משום עדים פסול,

[והגמ' מוסיף לברר בדיון זה] אי חתום בתחילה קרוב או פסול צעיס הראשונים חמס הקרוב וכולן חתמו צו ציוס, אמרי לה כשר, ואמרי לה פסול,

אמרי לה כשר, תנאי הוא למאן דאמר משום תנאי, דאע"ג דאיתמס צרישא קרוב או פסול, העדות מתקיים צראויס לעדות, והוא יחשב למנאי, דמסתמא את הכשרים מינה לשם עדות, והקרוב למנאי,

אמרי לה פסול, אתי לאיחלופי בשטרות דעלמא דמיון דחמס צרישא, אחי למימר זה ודאי לשם עדות חמס, ויכשירו קרוב צכל השטרות,

ההוא דאמר להו לעשרה כולם כתבו גט לאשתי, חתום בי תרי מינייהו ביומיה, ואיך מכאן ועד עשרה ימים,

אתא לקמיה דרבי יהושע בן לוי, אמר ליה

דף י"ט ע"א

כדאי הוא ר"ש דמתניתין, דאמר נכתב ציוס ונחתם צלילה כשר לסמוך עליו בשעת הדחק שהלך זה לדרכו, או ניסת כצר בגט זה,

והאמר ריש לקיש, לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא?

בההיא כרבי יוחנן סבירא ליה לרבי יהושע בן לוי [דאמר אפילו מכאן ועד עשרה ימים],

והאמר ר' יוחנן שנים משום עדים, וכולן משום תנאי ואין כאן הקדמה, דתנאי נינהו ואפילו לרצון כשר [ולמה צריך ריב"ל לומר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק]? בההיא כריש לקיש סבירא ליה [דאמר כולן משום עדים]:

אבני חן למסכת גיטין

מתני': בכל כותבים, בְּדִיוֹ [ראה בגמ' מה הם כל החומרים האלו], בְּסֶם, בְּסִיקָרָא, וּבְקִנְקָנְתוֹם, ובכל דבר שהוא של קיימא [שאינו נמוחק],

אין כותבין לא במשקין [הנכבשין מפירות העשויין לסחטן, כתותים וענבים ורמונים. יבין], ולא במי פירות [מי פירות שאינן עשויין לסחטן. יבין], ולא בכל דבר שאינו מתקיים,

על הכל כותבין על העלה של זית מלוסה, [וה"ה עלה אחר תלוש רק נקט עלה זית דמדהוא עב קצת נוה לכתוב עליו. יבין], [ראה תוס' לקמן כא: בראש העמוד, דוקא עלה של זית וכיוצא בו דמתקיים וכו', אבל עלה של כרישין ובצלים ועלה ורדן ועלה ירקות וכל דבר שאינו של קיימא פסול], [ואף שהת"ק פוסל במחובר, מכשיר הוא בבעל חיים] ועל הקרן של פרה, ונותן לה את הפרה נגמרא מפרש טעמא, על יד של עבר, ונותן לה את העבר,

[לשון "של" לא נמצא במקרא],

[קרן של פרה ר"ל מחובר בפרה, וכן כל לשון "של" בלשון חקודש, היינו במקורב המיוחס להדבר שנתיחס אליו, בין שנתיחס בגוף יחד, או במחשבה, וברישא גרסינן "עלה זית" פ' דהא מיידי בתלוש]. יבין],

[אבל] רבי יוסי הגלילי אומר, אין כותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים, ולא על האוכלים [שכן עלה של זית מאכל ליונים כמו שאתה מוצא בנה. תוי"ט]:

[כל הפרושים באינגליש על דף זה הם מהרב מרדכי קורנפלד שליט"א על האינטרנט],
גמ': דיו, דיותא [black ink],

סם, סמא אורפימנט [orpiment, a mineral that is used as a yellow dye]

סיקרא? אמר רבה בר בר חנה, סקרתא שמה נצע אדום שקורין מיניא"ו [minium, red lead used to make red paint] [כדאמרין בשבת סז. אילן שמשיר פירותיו סוקרו (וצובע אותו) בסיקרא וטוענו באבנים. בשלמא טוענו באבנים כי היכי דליכחוש חיליה, אלא סוקרו בסיקרא מאי רפואה קעביד? כי היכי דליחזייה אינשי וליבעו עליה רחמי],

קומום, קומא שרף האילן [an ink prepared with the sap/gum of the Acacia tree]

קנקנתום? אמר רבה בר [בר חנה, אמר] שמואל חרתא דאושכפי אדרמי"ט [vitriol, black ink used by shoemakers]:

[שנינו במשנתינו] ובכל דבר שהוא מתקיים וכו': לאתויי מאי? לאתויי הא דתני ר' חנינא, כתבו במי מריא מי גשמים [פ' מים שנשארים על הגגות. ר"ן], [אבל] לשון מורי, מי טריא מים ששורים זו פרי [וטריה הוא מלשון שריה], שהוא כעין עפלים גל"ש נלע"ז ואפצא [the juice of gall-nuts (large round abnormal growth on oak trees, caused by insects)],

תני ר' חייא, כתבו בַּאבֵר [בלא"י] ששף העופרת זמים (ומשמירים) [ומשמירן. כרי"ף] בשחור פחמין [קויל"ן] ובשיחור מרתא דלזשפי [מפורש לעיל] כשר,

איתמר, המעביר דיו [שחור] על גבי סיקרא [אדומה] בשבת [פ' היו] שמי אומיות של סיקרא, והעביר עליהם דיו נצטת, רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו, חייב שתיים, אחת משום כותב, ואחת משום מוחק ע"מ לכתוב שמי אומיות נצטת, חייב, וזה מומקן הסתמנות [של] סיקרא, וכמד העליונות דיו,

דיו ע"ג דיו, סיקרא על גבי סיקרא, פטור שהרי הוא [כ]צתמילה לא כמד, ולא ממק # [מסתמא מודו ר"י ור"ל בדיו זה],

סיקרא ע"ג דיו, אמרי לה חייב, ואמרי לה פטור,

אמרי לה חייב מוחק הוא ולא כמד, שממילה היה כמוד [יותר] הגון מעטה, [והשיב ליה מוחק על מנת לכתוב, דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו בדיו, ומקלקל לא הוי, דעל כתיבה זאת, תהא כתיבה העליונה רישומה ניכר טפי, משאם היתה תחתונה לבריה. תוס'],

אמרי לה פטור מקלקל הוא והוה ליה כמחק ע"מ שלא לכתוב, ולמאן דמחייב, לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר,

[ענין חרש] בעא מיניה ריש לקיש מר' יוחנן, עדים שאין יודעים לחתום, מהו שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו, כתב עליון כתב, או אינו כתב?

א"ל אינו כתב [אינו כשר לחתימה על שטר],

א"ל והלא לימדתנו רבינו, כתב עליון כתב לענין שבת דהא אמרת לעיל [דיו על גבי סיקרא] חייב שמים?

[וימתין] א"ל וכי מפני שאנו מדמין [מלשון דמיון] שאנו [אני ר"י ואתה ר"ל] אומדים וסבורים, (ואומדין ?) מאומד לנו להחמיר [לענין שבת]. מדמין שושפז"ר כמו כמדומים נעשה מעשה להקל [לענין שטר], אפי' לענין שבת, אס צא מעשה לדינו זמן צית המקדש, לא היימי סומך על דברי, להציא חולין לעזרה [דהיינו להביא חטאת אם אינו מחויב],

[ענין חרש] איתמר עדים שאין יודעים לחתום, רב אמר

אבני חן למסכת גיטין

מקצועין מסרעין להם נייר חלק, וממלאים את הקרעים דיו, ושמואל אמר באבר לשפסף צמחיה של אבר על הקלף ומשמרו, [וכתיבה כזו] אינו כמז [ולכן נחשב אח"כ חתימת החותמין],

באבר סלקא דעתך, והתני רבי חייא, כתבו באבר בשחור, ובשיחור, כשר וכיון דכתיב גמור הוא, הוה ליה כדיו על גבי סיקרא, דקאסרין לעיל?

לא קשיא, הא [רבי חייא דאמר דאבר הוה כתב כשר מיירי] באברא [שסף העופרת צמים ומשמין. רש"י לעיל], הא [שאבר אינו כשר מיירי] במיא דאברא מים ששרה בהן שמיקת אבר,

[ועוד עצה] רבי אבהו אמר [שעדים שאינם יכולים לחתום], [מצינין הכתב] במי מילין מים ששרה בהן עפלים שמוקים [כותבין במי מילין והעדים כותבין על גבי המי מילין],

והתני רבי חנינא כתבו במי טריא ואפצא כשר?

ל"ק הא [דמי מילין אינו כתב כשר מיירי] דאפיין הקלפים מעוצדים בעפלים, רושמין עליהן את העדים צמי מילין, דלף הוה כמז, שהי מלאה הקלפים כמלאה הכתב ואינו ניכר [אבל ניכר די שידוע העד היכן לחתום], הלכך אין מי מילין על גבי מילין, הא ומתמי' [דכתבו באפצא כשר] דלא אפיין, [ולכן בדאפיין, כשר חתימת העדים על גביהן] שאין מי מילין ע"ג מי מילין,

[ועוד עצה] רב פפא אמר ברוק רושמין להם צרוק, וכן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה ספסר של שוריים # [ועשה מספר אם אנשים פשוטים שהיה מצוי ביניהם כאלו, שאינם יודעים לחתום] ברוק,

וה"מ בגיטין משום עיגוגא דלקמן, דלף משכמי' סהדי צקאי [שיכולין לחתום] וצמוך כך יפרש [עד] זה לים, או ימות, ומזקק לינס אבל בשטרות בשאר שטרות לא [אלא] יחזיר אחר העדים צקאים לחתום,

דההוא דעבד עובדא בשאר שטרות [שקדם וציון שמות העדות באחד מן הדרכים, והעדים כתבו שם על הציון] ונגדירה [והלקחו] רב כהנא,

דף י"ט ע"ב

תניא כוותיה דרב [בעין זה לעיל ט:]: דאמר מקצועין להן נייר, עדים שאין יודעין לחתום, מקצועין להן נייר חלק, וממלאים את הקרעים דיו,

אמר רבן שמעון בן גמליאל, בד"א בגיטי נשים אבל בשחרורי עבדים ושאר כל השטרות, אם יודעין לקרות ולחתום חותמין, ואם לאו אין חותמין,

קרייה מאן דכר שמה? חסורי מיחסרא והכי קתני, עדים שאין יודעין לקרות קורין לפניהם, וחותרים, ושאר יודעין לחתום כו', אמר ר"ש בן גמליאל במה דברים אמורים בגיטי נשים, אבל שחרורי עבדים ושאר כל השטרות, אם יודעין לקרות ולחתום חותמין, ואם לאו אין חותמין,

א"ר אלעזר, מ"ט דרבן שמעון בן גמליאל [למה הקיל בגיטין], שלא יהו בנות ישראל עגונות,

אמר רבא הלכה כרשב"ג, ורב גמרא משמיה דרבא אמר אין הלכה, ואלא כמאן כרבנן דמכשירי לכולהו ! והא ההוא דעבד עובדא בשאר שטרות ונגדירה רב כהנא?

[ומתריץ שהכל מיירי לגבי שאר שטרות] תרגמא להא דרז גמלא [שארין הלכה כרשב"ג] אקריאה שאס יודעין לחתום, אע"פ שאין יודעין לקרות שפיר דמי, וקרו קמייהו אחריני כרבנן [דפליגי ארשב"ג], ודרז כהנא [דנגדירה] בשארין יודעין לחתום, וגבי חמימה אמרן לדרז כהנא לעיל,

[דהא דאמרין דאין הלכה כרשב"ג היינו במה שאמר רשב"ג שאם אינו יודע לקרות אינו חותם, אלא הלכה כרבנן שהגם שאין העד יכול לקרות קורין לפניו והוא חותם, והא דאמר הלכה כרשב"ג היינו שצריך העד לדעת איך לחתום],

רב יהודה [בר יחזקאל, ברור שני של אמוראים, מייסד הישיבה בפומבדיתא] זקן היה ועניו כסות, וכשהיה צריך לחתום צעד או צדין מציטער קרי מציטער צקריאת שטר וקוריהו וחתים וחותרים,

א"ל עולא [צעיר מרב יהודה קצת, שהיה ברור שני-שלישי של אמוראים בא"י, והיה יורד לבבל לפעמים] לא צריכת, דהא ר' אלעזר מרא דארץ ישראל צקי מכל מציריו, וצמס' נדה מפרש אמאי קרי ליה מלא דארעא דשראל צפרק שני נדה (דף כ) קרו קמיה וחתים,

ורב נחמן דין היה ממונה מפי ריש גלותא, וחמנא דצי נשיא, כדאמרין בהעור והרועז (פולין קד), וסופרי הדיינים יראים ממנו ולא משקרי קרו קמיה ספרי דייני, וחתים,

[והגמ' מפרש את ההיתר של קריאה לפני החותרים] ודווקא רב נחמן, וספרי דייני דאית להו אימתא [מרב נחמן], אבל רב נחמן וספרי אחריני, [א] ספרי דייני, ואיניש אחרינא לא,

רב פפא כי הוה אתי לקמיה [כשבא לפניו] שמרא פרסא דעביד בערכאות ומתמיהס עוצדי סוכנים דאכשרנא להו לעיל (י) של כותים, מקרי להו לשני כותים [עשה שיקראו לפניו שני כותים את תוכן השטר] זה שלא בפני זה במסיוח לפי תומו, ומגבי ביה ממשעבדי והא דאמרין צפ' קמא מצני חורי ולא ממשעבדי, צעשה צדיקו דליס ליה קלא,

אבני חן למסכת גיטין

כתב?

שמואל נמי חיישין קאמר שמא לא נצטעו יפה [פ' ודא גט מספק],
ואם נט אסורה לכהן, וחוללת ולא ממייצמת, דספק גרושה היא [השתא לא
צריכי לאוקמי דברקניה, דכי לא ברקניה נמי איכא למיחש, ומיהו ודאי אי
ברקניה ולא פליט לאו כלום הוא. תוס'],

אמר רבינא, אמר לי אמימר, הכי אמר מרימר משמיה
דרב דימי, הני בי תרי עדי מסירה דיהיב גיטא קמיהו, צריכי
למיקרייה,

מיתבי [מכרייתא ששנינו לעיל ברך זה], ה"ז גיטך ונטלתו וזרקתו
לים או לאור או לכל דבר האבד, וחזר ואמר שטר פסים
הוא שטר אמנה הוא, מגורשת, ולא כל הימנו לאוסרה,

ואי אמרת צריכי למיקרייה, בתר דקרויה מי מצי אמר לה
הכי?

לא צריכא דבתר דקרויה עייליה לבי ידיה תחת כנפיו
ואפקיה, מהו דתימא חלופי חלפיה קמ"ל,

[ענין חדש] ההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו לביני דני
[בין החביות], [ביירי בשראינו שזה לא זרק אלא כתב אחר. ר"ן], אשתכח
מזוונתא [מצאו שם מזוונת], אמר רב נחמן מזוונתא ביני דני לא
שכיחא חו היא שזרק זה, ואין לחוש שמא גט זרק לה [גט] ואבד,

וה"מ דאשתכח חדא, אבל ב' ג' ואנו ראינו שזה לא זרק אלא כתב
אחד מדהא הואי, הא נמי הואי על כרחך מדא הויה התם מעיקרא,
ומדהא הואי, מדרתה נמי אמרינן הואי התם, חזי גט זרק, וג'טא [לכן לא
נמצא] אימור עכברים שקלוה,

[ענין חדש] ההוא גברא דעל לבי כנישתא, שקל ספר תורה
יהיב לה לדביתהו, ואמר לה הא גיטך,

אמר רב יוסף למאי ליחוש לה, אי משום מי מילין שמא
כתב לה גט מנחמן ואינו ניכר [יש להביא ראיה מכאן שמותר לכתוב על גיולי
הס"ת מבחוץ. וראה פניני הדרך שיש בזה מחלוקת באחרונים] אין מי
מילין, על גבי מי מילין וכל גיולים של ס"ת שלהם עזודים בעפנים [ואין
זה כתב כשר לגט],

דף כ' ע"א

אי משום כריתות דאית בה שכתובה זה פרשת וכתב לה ספר
כריתות הא בעינא דברים כד וכתב לה לשמה וליכא,

וכי תימא ליחוש, דילמא אקדים ויהב ליה זוזא לספרא

אמר רב אשי, אמר לי רב הונא בר נתן, הכי אמר אמימר
האי שטרא פרסאה דחתימי עליה סהדי ישראל וישראל
עשאוהו אלא שכתובו לשון פרסי מגבינן ביה ממשעבדי,

והא לא ידעי [הני סהדי ישראל] למיקרי [לקרות השטר שהם חותמין
עליו, שכתוב בלשון פרסי]? בדידעי,

והא בעינן כתב שאינו יכול להודיף וליכא [ששטרי פרסאה
ע"פ רוב אינם כתובים ע"פ הלכה]? בדאפיצן,

והא בעינן צריך לחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה
וליכא? בדמהדר,

ואלא מאי קמ"ל דכל לשון כשר, תנינא [שנינו במשנה לקמן
פז:] גט שכתבו ' כתב שלו עברית, ועדין יוגית, יוגית ועדין
עברית, כשר?

אי מזהדיא הוה אמינא הני מילי בגיטין משום מקנת עגונות,
אבל בשאר שטרות לא, קמ"ל [ששטרי פרסאה דחתם בה ישראל,
כשר אפילו בשאר שטרות],

[ענין חדש] אמר שמואל, נתן לה נייר חלק סתם נייר של עשנים
הוא, ולא קלף מעובד עפנים, דאי עפין הא אמרין אין מי מילין על גבי מי
מילין, ואמר לה ה"ז גיטך, מגורשת, חיישין שמא במי
מילין כתבו ונצטעו, ואמרין לעיל, כתבו במי טריא ואפלא כשר,

[ומקשה מכרייתא] מיתבי, הרי זה גיטך, ונטלתו וזרקתו לים,
או לאור, או לכל דבר האבד, וחזר ואמר שטר פסים
הוא שטר פיוסיס, שאומר לחבירו אזהבו ומאמינו, שיכתוב לו על עזמו שטר
חוב, כדי שיראה עשיר, שטר אמנה הוא שכתב ללות ולא ליה, והאמינו
לוה למלוה שלא יתבענו, אלא אם כן ילנו, ומסר לו את השטר מגורשת,
ולא כל הימנו לאוסרה משום אשמו,

מעמא דאיכא כתב [ואינו חלק], הא ליכא כתב [בנייר חלק] לא
דאי בנייר חלק נמי אמרינן מגורשת, מכדי תנא אתא לאשמועינן דאע"ג דלא
אקרינא אי גיטא הוי אי לא, כיון דאמר לה גיטא הוא לא הדך ציה תו,
ומתקינן דגיטא הוא, ואי בנייר חלק נמי סבירא ליה הכי, לאשמועינן רבותא
יתירתא דנייר חלק?

[ומתרין] כי קאמר שמואל נמי שמגורשת לא נסתמא, אלא דברקין
ליה לנייר במיא דנרא צבע שקורין פוילי ומעצירים מי הצבע עליו
ופולט אומיות שצבע ונראות אי פליט פליט, ואי לא פליט לאו
כלום הוא [מיה דנרא. פ' ר"ח מי קליפת רימון וכן בערוך. תוס'],

וכי פליט מאי הוי, השתא הוא דפליט וכשהיו צלועות לא היה

אבני חן למסכת גיטין

לכמוז אותה פרשה לשם גירוסה מעיקרא, הא בעינן (שינה) שמו ושמה שם עירו ושם עירה [ראה ר"ן דשם עירו ושם עירה לאו דוקא שגם בלא זה מגורשת לכל הפחות מספק, אבל בלי שמו ושמה אי אפשר לספירת דברים של כריתות], וליכא דמנן לקמן (דף פ) דפסול, אלמא צריך לכמוז שמו ושמה, ואיך דלא גרסי שניה, ומאן דגרסי ליה משום מתני' דלקמן, ואגב גררל גרסי ליה,

ורב יוסף מאי קמ"ל כל הני, פשיטא לן דפרשה שצמורה אינה גט? [ומתריץ] שאין מי מילין על גבי מי מילין [אפילו אם כתב גט על אחוריו של הקלף במי מילין, כיון שהקלף מעופף אין זה נקרא כתב, ואינו גט],

אמר רב חסדא, גט שכתבו שלא לשמה, והעביר עליו קולמוס על כל אות ואות לשמה, באנו למחלוקת רבי יהודה [דמכשיר] ורבנן [וכמו שאומרים בשם השם שאין השם מן המוכרח בן יאמרו רבנן בגמ',

דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם] פ' שהיה צריך לכתוב את השם, ובטעות רצה לכתוב יהודה, רק גם בזה טעה וכתב את השם, אבל עכשיו נמצא שנכתב השם שלא לשמה], ונתכוין לכתוב יהודה שהיה טועה וסבור שהוא צריך לכמוז יהודה וטעה ולא המיל בו דלת הרי השם כתוב אלף שהוא שלא לשמו, מעביר עליו קולמוס ומקדשו, דברי רבי יהודה, והכמים אומרים אין השם מן המוכרח [וס"ד לדמות כתיבת הגט לשמה, ככתיבת השם לשמה],

[ודוחה] אמר רב אחא בר יעקב דילמא, לא היא, עד כאן לא קאמרי רבנן התם [שמחמירין בכתיבת השם ואומרים שאינו מן המוכרח] דבעינא שמות טו זה אלי ואנוהו המגלה לפניו צממות [וכן כתיבת השם צריך להיות נאה ולא כתב על גבי כתב] וליכא, אבל הכא [בגמ'] לא [אינו צריך להיות נאה, וגם רבנן יודו דבגט מהני העברת קולמוס],

[ועוד] אמר רב חסדא יכילנא למיפסלינהו לכולי גיטי דעלמא [ודאי אמר כן בלשון גזמא],

אמר לי' רבא מאי טעמא [אתה יכול לפוסלן], אילימא משום דכתיב דברים כד וכתב [הבעל], והכא איהי [האשה] קא כתבה ליה [היא] נותנת שטר הסופר כדאמרינן צממא דגט פשוט (ב"ב דף קסא). משום תקנת עגונות, [וז"ל הגמ' שם: והבעל נותן שכר וכו'. מאי טעמא? דאמר קרא: (דברים כ"ד) וכתב ונתן, והאידיא דלא עבדינן הכי, שדוהו רבנן אאשה כי היכי דלא לשחייה, כשציל השכר שאינו רוצה ליתן, ומתענג],

ודילמא אקנויי אקנו ליה רבנן ההוא זוזא מדידה [לדרידה, אף שהאשה נותנת המעות, עשו רבנן כאילו האיש נותן אותן] והוי כמאן דיהיב ליה איהו, דהפקר ב"ד [היא]. נוסף מהצמורה הפקר,

ואלא [לכן היה פוסל כל הגיטין] משום דכתיב ונתן כר נתינה שהיא שזה פרוטה והכא לא יהיב לה מיד?]

[גם מטעם זה אין לאסור את הגיטין] דלמא [שמה פירושה של "נתן" הוא] נתינת גט היא [ראה בתוס' שמבארים שיש נתינה גם בדבר שאין בו שוה פרוטה],

[פ' כיון שהתורה צותה ליתן גט, והתורה ידעה שהגט אינה שוה פרוטה, על כרחך אין פירושה של נתן אלא על משעה נתינת הגט],

תדע דשלחו מתם [משם, מארץ ישראל לבבל] כתבו [לגמ'] על איסורי הנאה [כגון עורו של שור הנסקל] כשר:

[בכל איסורי הנאה קאמרי, ואע"ג דכיתותי מכתת שיעוריהו לא איכפת לך, אלא במידי דבעי שיעור כשופר ולולב, ומיהו באותן שצריכין להתבער מן העולם למאן דאמר כל העומד לשרוף כשרוף דמי, משמע דלא הוי גט, דכמאן דליתנהו דמו. ר"ן, ועל הגליון ציין לביאורי הגר"א בעה"ע ס' קכ"ד ס"ק א שתמה על דברי הר"ן אלו הרבה, והגיה וביאר דבריו],

גופא [שנינו לעיל] שלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר, אמר רב אשי אף אנן נמי תנינא [שנינו במשנתנו] על העלה של זית שאינו שוה כלום,

[ודוחה] דילמא שאני עלה של זית, דחזי לאיצטרופי עס עלין הרבה לשכר עליהן, או למאכל צהמה, ואע"ג דלא שוה פרוטה, אכל איסורי הנאה לא,

תניא רבי אומר, כתבו על איסורי הנאה כשר,

נפק לוי דרשה משמיה דרבי ולא קלסוה [ולא שבוו את המאמר, פ' שלא קבלוה] משום דאמר לה משמא דיחידאה, משמיה דרבים דרשה זימנא אחרימי משמיה דרבים כי היכי דליקבלו מיניה וקלסוה [וכע"ז בפסחים קיב. אם בקשת להיחנק לומר דבר שישמע לצריות ויקבלו ממך היתלה באילן גדול למוד צפני רב ואמור שמועמיו משמו],

אלמא מדערט כולי האי דליקבלוה, אלמא חלכתא כותיה,

[ענין חדש] תנו רבנן [שנינו בברייתא] וכתב ולא חקק [שמקוק. ד"ס] בעצלה צסקין, למימרא דחקיקה לאו כתיבה היא [היה מצי לאקשווי מלוחות דכתיב בהו כתיבה בכמה קרא, והיה כתבם חקוק, כדכתיב [שמות לב] חרות על הלוחות? אלא דניחא ליה למיפרך מנא אגמ. תוס'],

ורמינהו [פ' ומקשה מברייתא אחרת] עבר שיצא למירות בכתב שמקק שעל גבי טבלא דף ופינקס כעין אותן [לוחין. ד"ס] של קומרים שמוקקים עליהן צעט [בגמ'] יצא לחירות, אבל לא בכתב שעל גבי [כיפא] [כיפה. פ' כובע] וְאֶנְדְּרוּ כְּתָרִי מְכַשֵּׁי embroidery], ורומקין עליו צורות צמחט כעין צרועדי"ר צלע"ז, ואם רקמו

אבני חן למסכת גיטין

עליהן אומיות הגט אינו כתב, לפי שאינו (כתוב וקצוע) [כתב קצוע. ד"ס] אלא מוטל על הצגה, וז' ראשי מחזקים [מ"מ שמעינן מברייתא זו דחקיקה שמה כתיבה לגבי גט?]

[ומתריץ] **אמר עולא** **אמר רבי אלעזר**, **לא קשיא**, **הא** [שאין חקיקה כתיבה] **דחק** **תו' כו' ת** של אומיות ולידיהן [פי' האות עומד, והוא חק תוך האותיות, כגון תוכו שם "ם" ופ"א, וסביבות האות], והאומיות בולטות [פי' ע"י החקיקה מתוך ומסביב נעשה האות בולט], אינו כתב, לפי שלא נייר את האומיות, אלא חקק סביבותיהם, והעץ נשאר (כמו שהיה) [כמות שהוא. ד"ס] בדפוס האומיות, (מאליה) [מאליה. ד"ס].

הא [ברייתא השניה דשמה כתיבה] **דחק יריכו' ת** של אומיות, דהיינו הן [האותיות] מממש, [ששקע] [ששיקע. JTS832] הכתב, זו היא כתיבה,

[ומקשה] **ותוכות לא**, **ורמיניה לא** **היה כתבו** [קודש לה'] של יין **שוקע**, **אלא בולט כ** **זרות** של דינרי זהב,

והא דינרי זהב תוכות הן דקא סלקא דעמיה [לדמות הציון לדינרי זהב], כשהוא מכה בקורנס מוחם המטבע [mold] על הדינר, מוכות וסביבות לורת המוחם [mold] שהיא [הצורה שבחותם] שוקעת, והס' [התוכות והסביבות שבחותם] מלאים, דומקין את מוכו וסביבות לורת הדינר, וכנגד שקיעת רושם המוחם [אין הדינר של זהב] [ההבז של דינר אינו. ד"ס] נדמק, ומאליה הצורה עומדת במקומה, וגבי יין כתיב (שמות לט) מכתב פמוחי מוחם, אלמא כתיבה היא?

[ומתריץ] **כדינרי זהב ולא כדינרי זהב**, **כדינרי זהב דבולט, ולא כדינרי זהב, דאילו התם תוכות** [חק תוכו וסביבות הצורה ע"י החותם] ואילו **הכא** [בציון] **יריכות** שהיה הניץ דק כעין טס, וז' האומיות מעבר (האלמד) [האלמד. ד"ס], דומקין ירכומיהן והן בולטות מעבר השני, כמו שמניירים כסף וזהב, העשוי ליקצע בכלי עץ שסומים בהם יין,

אמר ליה [פי' בעי מיניה] **רבינא לרב אשי רישמא** מוחם המטבע שקורין קויי"ץ **מחרץ חריץ** המוכות והסביבות של [לורתן. ד"ס] שהיא שוקעת [אך היא נעשית, האם], מורלין דומקין מוכות וסביבות של לורת הדינר, עד שעומדת לורת הדינר בולטת כמו שהיתה [שהוזהב של הצורה אינה נדחקת אלא עומדת במקומה, ורק תוכה וסביבותיה נדחקים], ונפקא מינה שאם חקק את הגט במוחם, וכתבו על גבי טס לא היו כתב, דתוכות הוא,

או בנופי מוכניף לורת המוח' שהיא שוקעת, כשמוכומיה [שהם בולטים] דומקין את מוכות של דינר, ונכנס הזהב קצת בדומקן בתוך שקיעת הצורה [פי' כיוון שדוחק את הוזהב וצריך הוזהב המיותר להמתח לשאר מקומות בהמטבע, ונמנע ממנו דומקין ונכנס לתוך הצורה, ולאו ממילא הן אלא ע"י מכת הקורנס, הצורה ענמה נמנעת לתוך הרושם, והרי כתבה צידים?]

אמר ליה [השיב רב אשי לרבינא] **מחרץ חריץ**,

איתיביה [כבר הוקשה מזה לעיל בעמוד זה על עולא אמר ר"א, אבל כאן מקשה על תשובתו של רב אשי] **לא היה כתבו** [של ציון] **שוקע**, **אלא בולט כדינרי זהב**, **ואי סלקא דעתך מחרץ חריץ** [ולא נעשה מאומה להכתב, אלא שנשקע התוכות והסביבות]

דף כ' ע"ב

הא בעינא מכתב פמוחי מוחם וליכא?

[ומתריץ] **כדינרי זהב ולא כדינרי זהב**, **כדינרי זהב דבולט, ולא כדינרי זהב, דאילו התם** [במטבע] **מגואי** מכה הרושם בלוחו **זד** שהצורה בולטת בו, **והכא** אצל יין דומקן **מאבראי** והיא בולטת מגואי,

[ענין חדש] **בעא מיניה רבא מרב נחמן**, **כתב לה גט על טס של זהב**, **ואמר לה התקבלי גיטך** **והתקבלי כתובתך** **מהו?**

אמר ליה נתקבלה גיטה, ונתקבלה כתובתה,

איתיביה התקבלי גיטך, והשאר [מה שאין צריך לכתבו של גט] **לכתובתך, נתקבלה גיטה והשאר** [מה שהטם גדול יותר מהכתב, לכתובתה,

טעמא דאיכא שאר [שמה שכתוב עליו הגט הוא יותר גדול מהגט], **הא ליכא שאר לא** דמקום גט צעי למיתב לה מתנה גמורה משום גירושין, ולא לשם פרעון, דכתיב ונתן [פי' ואם הוזהב שכתוב הגט עליה אינה שלה, הרי לא נתן לה הגט?]

[ומתריץ] **הוא הדין אע"ג דליכא שאר, והא קמ"ל, דאע"ג דאיכא שאר, אי אמר לה למתומך אין, אי לא לא, מאי טעמא** [נקמה לה גם מה שאין הגט כתוב עליה] **אורא גליון דמגילתא הוא,**

[ענין חדש] **ת"ר הרי זה גיטך, והנייר שלי** כל הנייר אני מעבד לעצמי **אינה מגורשת** דכיון דהנייר שלו, לא נתן לה כלום, דנמצאו אומיות פורחות באויר, **על מנת שתחזירי לי את הנייר הרי זו מגורשת** ותחזיר, דמתנה ע"מ להחזיר, שמה מתנה,

בעי רב פפא, בין שיטה לשיטה נייר שצין שיטה לשיטה שלי, מהו **ובין תיבה לתיבה** מאי ⁴. **תיקו,**

והיפוק ליה דברים כד **דספר אחד** **אמר רחמנא ולא שנים** **ושלשה ספרים?** **לא צריכא דמעורה** מעורה במקנת שהיו בו אומיות ארוכות המגיעין משיטה לשיטה בראשי כל תיבה ומינה,

אבני חן למסכת גיטין

[ענין חדש] בעי רמי בר חמא, היו מוחזקים בעבד שהוא שלו, וגמ כתוב על ידו [פי' שכתב הגמ היה כתוב על יד שלו], והרי הוא העבד יוצא מתחת ידה שהצאמו לפנינו ואמרה בעלי נתן לי העבד הזה וגירשני זו, כדמין במתני' ונתן לה העבד מהו, מי אמרינן אקנויי אקני לה מי מהימנה בלא עדי מסירה הויל ועכשיו הוא ברשותה, או דלמא הוא מנפשיה עייל הוא מנפשיה אזל [העבד הלך מעצמו, ולא שלחו בעל האשה],

ואמאי הא בעינא ירמיה לב ספר מקנה שהמקנה צריך לכמוז את השטר, שדי מכורה לך, דמההוא קרא נפקא לן בפ"ק דקידושין (דף כו) ול"כא,

אלא לאו משום דאמרינן אקנויי מקנה להו ש"מ כי מקני ליה שפיר דמי, ואף על גב דלין בדעמו של נותן, שיעבדנו המקבל אצלו,

אמר רבא, ומאי קושיא דילמא

אמר רבא ותיפוק ליה דכתב שיכול להודיין הוא [שמה שכתוב על היד יכולים למחוק ולחזור ולכתוב] דילמא מנא הוה בגיטא ומתקמיה והדר כמניה,

ולרבא [אם מקשה על רמי בר חמא למה לא הקשה על רבא] קשיא מתניתין [ששנינו] על היד של עבד,

בשלמא מתני' [שמתיר לכתוב על יד העבד] לרבא לא קשיא, [דמירין] בעדי מסירה שקראוהו, ורבי אלעזר היא דאמר אי אפשר לגט בלא עדי מסירה,

אלא לרמי בר חמא קשיא דבעי דידיה דליכא עדי מסירה היא [והוא אמורא וצריך לפרש דבריו כמ"ש רש"י לעיל ד.].

[ומתירין] לרמי בר חמא נמי לא קשיא בכתובת קעקע אינה נמחקת עולמית,

השתא דאתית להכי מתניתין (לרבא) נמי לא תיקשי בכתובת קעקע,

מאי הוי עלה [מה הדין באיביא דרמי בר חמא באשה שהביאה עבד וגמ שלה על דיו?]

תא שמע דאמר ריש לקיש הגדרות צהמות על שם גדרות אלא (צמדנר לב) אין להן חזקה [פי' אלאחר, אלא עד ג' שנים יש להם חזקה. תוס'] אדם שתפסן אינו יכול לטעון לצעליהם מכרתם לי, דליכא למימר מעצמן הלכו אצלו [וכן הדין בעבד],

[ענין חדש] בעי רמי בר חמא, היו מוחזקין [פי' שכל בני אדם היו יודעים] במבלא שהיא שלה, וגמ כתוב עליה, והרי היא יוצאה מתחת ידו שהוא צא לגרשה מהו, מי אמרינן אקנויי אקניתא ליה, או דלמא (אשה) לא ידעה לאקנויי לא גמרה ומקנייה, דבר שאין בלצה למת ממנה גמורה, ולא גירשה אלא בשלה, ואין צעין ונתן?

אמר אביי ת"ש, אף הוא העיד רבי יהודה בן צבא במס' עדיות על כפר קמץ שהיה בצד ירושלים, והיה בו זקן אחד, והיה מלווה לכל בני הכפר, וכותב בכתב ידו [כמה הלוח חייב

דף כ"א ע"א

זקן שאני, דידע לאקנויי שהוא חכם וידע שאינו שטר אלא אם כן מקנה לו לגמרי, וגמר דעתיה ומקני, אכל אשה לא ידעה כולי האי, ולא גמרה לאקנויי בדעתה, אלא בשאלה בעלמא?

אלא אמר רבא, מהכא [מבאן יש לפתור את האיביעא], ערב היוצא לאחר חיתום שמורות לאחר שנחתם השטר כתב הערב כתב ידו, ואני ערב, גובה המלוה ממנו מנכסים בני חורין אכל לא ממשעבדי, כיון דליכא שטר צעדים, לית ליה קלא והוה ליה כמלוה על פה, [אבל מ"מ הוא משתעבד לשלם החוב כדממשך לפרש]

אלמא כל אדם נמי מקנה [ולא רק חכם], דהא האי שטרס כשחתם בו הערב לאחר זמן, כבר היה מסור למלוה, והאיך נכסי הערב הזה משמעבדים בו, והא צעין ספר מקנה, אי לאו דאקנייה ניהליה מלוה לערב [הקנה לו השטר] וחתם, והדר מסירה ניהליה [פי' החזירו לו הערב],

אמר רב אשי מאי קושיא [פי' עדיין אין מבאן ראייה], דלמא גברא שאני [גבר שונה מאשה] דידע לאקנויי,

אלא אמר רב אשי מהכא [מבאן יש ללמוד מה הדין אם הגט כתוב על מבלא של האשה], [גם ה] אשה כותבת את גיטתה ומקניא ליה לבעל ויהיב לה ניהלה, והאיש כותב את שוחרו פרעון הכתובה שפרע ומקנהו לאשה, והיא מחתמת עדים ומוסרתו לו לראי' צידו, שאין קיום הגט אלא בחותמיו [שעיקר השטר הוא החתימה, ובדרך אגב יש ללמוד מבאן שאם כתוב הגט על המבלה שלה הגט כשר],

[ענין חדש] אמר רבא, כתב לה [הבעל] גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו על העבד [שהבעל נותן את העבד במתנה לאשתו] קנאתהו לעבד צעטר מתנה זה, והגט שצידו, ומתגרשת בו דהוה ליה האי עבד כמזרה, וגיטתה ותצירה צאו לה כאחד,

ואמאי חצר מהלכת היא [עבד זה], וחצר מהלכת לא קנה דכי אמור רבנן חצרו של אדם קונה לו, לאו בחצר מהלכת אמור, דשאי

אבני חן למסכת גיטין

מקרקעי דניידי ממקרקעי דלא נייד, ורעא גופיה אמרה דלא קני בשנים אומזין (ב"מ דף ט),

וכי תימא בעומד [דמיירי שהעבר עומד על מקום אחד], והאמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה, עומד ויושב לא קנה, והלכתא [ולכן היא קונה את הגט, דמיירי שהיה העבר] בכפות,

[ענין חדש] ואמר רבא, כתב לה גט ונתנו בחצרו, וכתב לה שטר מתנה עליו [על החצר], קנאתהו ומתגרשת בו,

וצריכא [לומר אותו הדין, בעבר, ובחצר] דאי אשמעינן עבר, הוה אמינא דוקא עבר, אבל חצר ליגזר משום חצרה הבאה לאחר מכאן כגון נתן לה גט בחצר חצירו, והלך בעל חצר ומכר לה את החצר, או נתן לה במתנה, והא דלא אינה מגורשת, דמאן מגרש לה, דכשתנן הצעל הגט בחצר, לא שלה היטה, דתקני לה חצרה כאלו נותנו בידה, וכי חתא האי חצר לידה, לאו מכה הצעל חתא לה, דניהוי נותן לה החצר והגט ביחד,

ואי אשמעינן חצר, ה"א דוקא חצר, אבל עבר ליגזר כפות אטו שאינו כפות, קמ"ל,

אמר אביי [פ' אביי מקשה על דינו של רבא שאם נתן חגט בחצר, ונתן לה את החצר במתנה, שהיא קונה את החגט], מכדי חצר מהיכא איתרבי [שהצירו של אדם קונה לו] מידה, מה ידה דאיתא בגירושין על כרסה בין מדעתה ובין בעל כורחה, אף חצרה [קונה לה, רק באופן] דאיתא בין מדעתה ובין בעל כורחה צענין נמי דלהוי בין מדעתה בין בעל כרסה, כגון חצר שהיתה שלה קודם שזרק הגט למוכה,

והא מתנה [פ' חצר זו שנתן הבעל במתנה לאשתו] מדעתה איתא, בעל כורחה ליתא דאי אמרה אי אפשי לקבל מתנה ממנו, לא קניא לה להא חצר, ולא מיגרשה ביה דהא אמרה לא נחא לי למיקני,

מתקיף לה [הקשה על קושית אביי, שהקשה על רבא] רב שימי בר אשי, והא שליחות אשה עושה שליח לקבלה דמדעתה איתא, אכל בעל כורחה ליתא [השליח] אינו נעשה שלוחה שמתגרש בקבלתו [בעל כורחה], [ורש"י מסביר שזה רק באשה שאין שליח נעשה שליח לקבל גיטה בעל כורחה] אכל הצעל עושה שליח להולכה ונותן לה על כרסה [ואף שאין נעשה שליח לקבל גיטה בע"כ, אבל מ"מ] וקא הוי וקמשי שליח לקבלה צפרקין דלקמן (דף סג): [בפרק האומר, שהאשה עושה שליח לקבל גיטה],

[ורש"י מפרש דלכן האשה עושה לשליח לקבל גיטה] דנפקא לן מושלח ושלחה [ושלחה פירושו שהבעל ישלח את אשתו מביתו, אבל בדרך דרש דורשין כאלו כתיב], קרי ביה ושלחה ולא מפיק ה"א [ונפרש שהאשה תשלח שליח לקבל גיטה]?

ואביי [עונה לרב שימי, שאין לדמות לידה] אטו שליחו' מידה איתרבי, מושלח דברים כד ושלחה איתרבי [אבל חצר נתרבה מידה, וכמו שידה היא גם בעל כורחה, כן חצרה צריך שתהיה כן גם בע"כ מושא"כ במתנה אינו יכול להיות בע"כ, ולכן עדיין קשה על רבא],

ואב"א שליחות לקבלה נמי אשכחן בעל כורחה, שכן אב מקבל גט לבתו קטנה בעל כורחה אציה מקבל גיטה, דנפקא לן צמחנות צפרק נערה (דף מז) מוילא וסיתה: [ונשאר קשה קושית אביי על רבא],

[שנינו במשנתנו] על העלה של זית וכו': בשלמא יד דעבר

דף כ"א ע"ב

לא אפשר למקצייה דשייך צמחנות, ואינו ראוי לחבל בו # [ויד של עכו"ם מותר לקצות?], ואם חבל בו יוצא למירות צראשי אצרים, אלמא אינו ראוי לחבל בו,

אלא קרן של פרה ליקצייה וליתביה לה? אמר קרא דברים כד וכתב ונתן לה, מי שאינו מחוסר אלא כתיבה ונתינה, יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה:

[שנינו במשנתנו] רבי יוסי הגלילי אומר [אין כותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים, ולא על האוכלין] וכו': מ"מ דרבי יוסי הגלילי?

דתניא ספר [וכתב לה ספר כריתות], אין לי אלא ספר משמע קלף, מניין לרבות כל דבר? ת"ל וכתב לה [ששני מילים אלו מיותרים לגמרי] מכל מקום מדלא כתב "ונתן ספר כריתות בידה", אם כן מה ת"ל ספר, מה ספר דבר שאין בו רוח חיים, ואינו [דבר] אוכל, אף כל דבר שאין בו רוח חיים, ואינו אוכל,

ורבנן [דמכשירין באוכלין] אי כתיב "ב"ס ספר כדקאמרת משמע יכתוב בקלף, ומנחת למימר, דכי רבי מוכתב לה, דומיא דקלף הוא דרבי, השתא דכתיב ספר אין זו אלא לספירת דברים הוא דאתא וכתב ספירת דברי כריתות, ועל כל מה דצעי [וגם על האוכלין] לכתוב,

ורבנן [דלא מבעטיי אוכלין] האי וכתב מאי עבדי ליה לדידהו לא איצטריך לרבות כל דבר, שהרי לא קצב הכתוב דבר לכתיבה, ומומן ספר כריתות שמעין?

מייבעי להו בכתיבה מתגרשת, ואינה מתגרשת בכסף ס' אמר לה הילך פרוטה והתגרשי לי זה, ס' דאמינא אקיש יציאה להווייה כדכתיב ויאלה והיתה לאיש אחר, מזה הווייה קידושין שמהוה כהן עזמה לצעל בכסף, אף יציאה נמי בכסף, קמ"ל,

אבני חן למסכת גיטין

כשר, והוא ששייר מקום התורף וכמזו לאמר מלישה,

[מקום התורף] גלוי [הרש"ש מתקן לגרום גילוי, ובר"ם יש גירסא גופו, וראה ירמיה לב יא וְאָקַח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הַחֲתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְאֶת־הַגְּלוּי, וז"ל הרד"ק שם, כי שני ספרים כתב במקנה, האחד שהיה חתום ואחד שהיה גלוי כשירצו לראותו ולקרותו שיעשו כרי שלא יפתחו החתום] של שטר, מקום האלף והאשה והזמן [בדמיון ל window envelope], # [בשטר יש שני חלקים, התופס היינו נוסח השטר text, ותורף הוא מקום שכתוב בו עיקרו של שטר דהיינו הזמן ושמות האנשים וכדומה, ותורף הוא מלשון טרף, דהיינו "שיני הטרף" של השטר, דהיינו כל כח השטר למרוף, או לעשות שאר פעולה כגון בנט, שעיקר כח השטר, הוא מזה שכתוב בשורות אלו],

2. וכן אמר ר' אלעזר א"ר אושעיא, והוא ששייר מקום התורף,

3. וכן אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, והוא ששייר מקום התורף,

ור' אלעזר היא דאמר עדי מסירה כרתי ממני דעני כמינה בתלש, דריש וכמז דקרא אכתב הגט ולא אחמימת עדים, רבי אלעזר היא דאמר אחמימת הגט אינה מן המורה, אלא מפני מיקון העולם, הילכך וכמז דקרא אכתב הגט קאי, וז"ל [פ' וזה פירושו של המשנה] אין כותבין טופס [במחזור] שמא יכתוב תורף, כתבו לטופס ותלשו, [ואח"כ] כתבו לתורף ונתנו לה כשר,

וריש לקיש אמר חתמו שנינו בסיפא דממני, תלשו חתמו ונתנו לה כשר, ואע"פ שנכתב כולו במחזור, דמי כמיז וכמז דקרא אחמימת עדים שהיא עיקר, ורבי מאיר היא דאמר עדי חתימה כרתי, והכי קאמר אין כותבין תורף, גזירה שמא יחתום, כתבו לתורף, תלשו חתמו ונתנו לה כשר,

1. [ענין חדש] כתבו על חרס של עציץ נקוב כשר, דשקיל ליה לכוליה עציץ, ואין כאן ממסר קנינה ויהיב ליה גיהלה [שלוקח את כל העציץ עם הגט שכתוב עליה ונותנה לה], ואין לחוש שמא ישבר החרס ויתן לה החמיכה והיא ליה קנינה, דלא מפסיד ליה לעציץ,

2. [אבל] על עלה של עציץ נקוב, אביי אמר כשר, ורבא אמר פסול, אביי אמר כשר

דף כ"ב ע"א

דשקיל ליה לעציץ ויהיב ליה גיהלה,

ואידך [ריה"ג מנא ליה שאינה מתגרשת בכסף, דהא מיבעי ליה וכתב לה מכל מקום]? נפקא ליה דברים כר מספר כריתות מדסמן כריתות לספר, ספר כורתה, ואין דבר אחר כורתה,

ואידך [רבנן מזה דרשי מספר כריתות, דהא ילפי שאינה מתגרשת בכסף מוכתב לה] מיבעי ליה, דבר הכורת בינו לבינה שלא יהא זו מגלי המקשן יחד, אלא מגלי הכורת ומגדיל צניעה,

כדתניא, הרי זה גיטיך על מנת שלא תשתי יין, על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם, אין זה כריתות שהרי כל ימיה קשורה זו עד שלשים יום הרי זה כריתות,

ואידך [ריה"ג מנ"ל שהגט צריך להיות כורת בינו לבינה, דהא מספר כריתות דרש שאינה מתגרשת בכסף] מכרת כריתות דמני למיכתב ספר כרת [למדין מזה שצריך הגט לכרות ביניהם],

ואידך [רבנן מזה דרשי מכרת כריתות] כרת כריתות לא דרשי [כ"ה גם סוכה כד', לקמן פג:]

	ריה"ג אין כותבין לא על דבר שיש בו וכו'	וחכמים מכשירין
ספר	דבר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל	לספירת דברים בעלמא
וכתב לה	לכרות כל דבר	שאינה בכסף מתגרשת
ספר כריתות	שאינה בכסף מתגרשת	דבר הכורת בינו לבינה
כרת כריתות	דבר הכורת בינו לבינה	לא דרשי

מתני': אין כותבין במחזור לקרקע דמיז וכמז ונתן שאינו ממסר קנינה, כתבו במחזור על המחזור, בגמ' פריך הא אמרת אין כותבין [ואח"כ] תלשו וחתמו ונתנו לה כשר,

רבי יהודה פוסל, עד שתהא כתיבתו וחתמתו בתלוש,

ר' יהודה בן בתירא אומר, אין כותבין לא על הגייר המחזק יכול לחזור ולמסוק עד [מקום חתימת] העדים ולכותבו [פ' ולחזור ולכותבו], ויעציר מגלי שהיה זו, ולא מוכתב מילתא [שמחזק וכתבו] דהא עדים נמי על המסך חתומים ולא על הדיפתרא וכן דיפתרא אין ממק שלו ניכר, ובגמ' מפרש מאי דיפתרא, מפני שהוא יכול להודייה, וחכמים מכשירין בגמ' מפרש לה:

גמ': כתבו על המחזור, והאמרת רישא אין כותבין?

1. אמר רב יהודה אמר שמואל, והוא ששייר סיפא דקמני

אבני חן למסכת גיטין

לפטר כולו מתרומה ומעשר. קובץ ביאורים,

רשב"ג אומר הגדל בחיוב מה שמוך ארץ ישראל חייב, והגדל בפטור פטור,

מאי לא מקצת "נופו" בארץ ומקצת נופו בחוצה לארץ ואע"פ שכל שרשיו בארץ או בחו"ל, אלמא אזלין בחד נוק?

[ורוחה] לא, מקצת "שרשין" בארץ ומקצת שרשין בחוצה לארץ, ומאי טעמא דרשב"ג מהו הגדל בחיוב חייב והלא היניקה של שרשין מעלה שרף בכל הפרי ושורשי ענף זה מעלים שרף לפני שבעבר זה דמפסיק צונמא שן סלע מזדיל באמצע השרשים ומפסיקין עד הגזע הלכך לרבן שמעון לא ינקי מהדדי, מאי טעמא דרבי דהדרי ערבי שהעץ מן הגזע ולמעלה שלם,

במאי קמיפלגי? מר סבר אוריא מבלבל אע"פ שכל מה שיש מן השרשין בקרקע הוי מובדל, הואיל וכשיכל לאוריא הוא מעורב ומבלבל, וינקי מהדדי,

ומ"ם האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אוריא לא מבלבל, הואיל ובחור הקרקע מובדל בסלע שאינו מלמית, ומיהו היכא דכל שרשיו בא"י, ליכא מאן דאזיל בחד נוק?

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה בן בתירא אומר כו': א"ר חייא בר אסי משמיה דעולא, ג' עורות הן חלוקין בשוממיהן ובשיעוריהן מצה חיפה ודיפתרא,

[מין הראשון של עור] "מצה" כמשמעו כמזה ז' שלא נתקנה בחימוץ כדת הללס דלא מליח ודלא קמיה מעודד בקמח ודלא אפיין, למאי הלכתא להוצאת שבת,

וכמה שיעורו [שיהא חייב על הוצאת שבת]? כדקתני רב שמואל בר יהודה כדי לצור משקל משקולת קטנה של עופרת עשויה להיות פוחתת ומחפין אותה בעור שלא תהא נשופת ופוחתת,

וכמה [כמה קטנה תהיה המשקל]? אמר אביי כי ריבעא דריבעא משקל קטן שלהן היה דפומבדיתא,

[מין השני של עור] "חיפה" מתוקן קלף ורואי לחפות בו קמיעין דמליח ולא קמיה ולא אפיין,

למאי הילכתא שיעוריהן חלוקין להוצאת שבת, וכמה שיעורו כדתנן עור כדי לעשות קמיע,

[מין השלישי של עור] "דיפתרא" דמליח וקמיה ולא אפיין, למאי הילכתא להוצאת שבת, וכמה שיעורו? כדי

רבא אמר פסול גזרה שמא יקטום העלה והוא קליפה מן המחובר:

3. [ומבשרך בדיני תלוש ומחובר] עציץ של אחד, וזרעים של אחד, מכר בעל עציץ לבעל זרעים כיון שמשך קנה,

מכר בעל זרעים לבעל עציץ, לא קנה עד שיחזיק בזרעים ענין הוי תלוש ומיקני במשיכה, זרעים הוי מחוברין ודין קרקע ונקיים בכסף בשטר ובחזקה, ועד שיחזיק כגון דמיכש או עידר דהויא חזקה וכלא יהיב מעות קמייך דאי יהיב זוזי מיקנו בכסף,

4. עציץ וזרעים של אחד, ומכרן לאחר, החזיק בזרעים קנה עציץ, וזו היא ששנינו נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להן אחריות, בכסף ובשטר ובחזקה,

החזיק בעציץ ולא משכו לקנות חלה עשה בו שום מלאכה במקומו אף עציץ לא קנה דמטלטלין לא מיקנו בחזקה עד שיחזיק בזרעים,

5. נקבו בארץ ונופו בחוצה לארץ שהיה מונח על הגבול ונוף הזרעים נוטה חוץ לענין חוץ לגבול, אביי אמר בחד נקבו אזלין שמסר הוא יונק ומייב במעשר, רבא אמר בחד נופו אזלין ופטור מן המעשר מן המורה בחוץ לארץ,

בראשורש חוץ לנקב בחור קרקע ארץ ישראל כ"ע לא פליגי דלא אזלי מו בחד נוק הואיל ומחובר ממש בארץ כי פליגי בדלא אשורש,

[ובמתנה] ובראשורש לא פליגי ליכא למאן דאזיל בחד נוק והתנן שתי גנות זו על גב זו וזו חזק וזו חזק האחת גבוה מהצדקה וגידור שלה זקוף והיך צינמיה בגידור הגבוהה דעכשו הוא נשרש בקרקעו של עליון ונופו באוריו של תחתון וירק בינתיים, ר"מ אומר של עליון, ר' יהודה אומר של תחתון אזלי בחד נוק?

התם כדקתני טעמא שאס ירצה תחתון למלאות גנתו כו' והואיל וצידו למחות וגורס לירק הזה זוכה בה, ולא משום הטיית נוק א"ר מאיר מה אם ירצה עליון ליטול את עפרו אין כאן ירק, אמר רבי יהודה מה אם ירצה התחתון למלאות את גנתו עפר אין כאן ירק,

ואכתי בראשורש לא פליגי, והא תניא אילן מקצתו בארץ ומקצתו בחוצה לארץ, מבל וחולין מעורבין זה בזה אין לך פירי באלן הזה שאין מקצתו מן הארץ שהוא טבל ומקצתו מחוץ לארץ שהוא חולין, לפי שהיניקה מתערבת, ונפקא מינה שאין מעשרין מטבל ודאי עליו דהוי מן החיוב על הפטור, ולא ממנו על טבל ודאי דבר רבי,

[וק"ל הא קו"ל זה זה גורם מותר, וא"כ האילן הזה שהוא יונק מארץ ומחו"ל]

אבני חן למסכת גיטין

קב"ל:

מתני': הכל כשרין לכתוב את הגט, אפי' חרש שוטח וקטן בגמ' מפרש לה,

האשה כותבת את גיטה [מובא לעיל בא.]. ומקמו לזעל, וחזר [הבעל] ומסרו לה לגירושין והאיש כותב את שוברו שזר פרעון כמזה, שהאשה היה לה למסרו ולמסרו לו, להיות לו לראיה,

שאין קיום הגט אלא בחותמו [ר"ל עדי מסירה שרגלין ג"כ לחתום בגמ'. יבין], [אי המעם שחש"ו כשרים הוא שישאל עומד על גביו, אבל לעולם מתני' כר"א דבעין כתיבה לשמה, אין הסיפא "שאין קיום הגט אלא בחותמו" טעם לרישא דמתני' אלא אמצעותא, אבל אי מתני' כר"מ שאפילו מצאו באשפה מכשיר ר"מ, אז יהיה סיפא דמתני' פירוש לרישא],

[אח"ע סימן קב"ג א הכל כשרים לכתוב הגט, חוץ מחמשה כותי ועבד וחש"ו אפילו האשה בעצמה אם אמר לה הבעל לכתבו יכולה לכתבו ותקנה אותו לבעלה וחזר ונותרו לה: הגה והזעל לכחלה לא יכתוב הגט בעצמו, גם לא יזוה לסופר כיצד יכתוב, אלא אומר לו סתם לכתוב נמצא בקונטרסים, וי"א דיש להחמיר שגם קרוב לא יכתוב לכחלה היכא דלפטר באתר (מהר"ק שורש ק"ו), ולכחלה יכתוב הסופר בידו הימנית ואם הוא אטר יד יכתוב בשמאלו (מ"כ בתקן יקן):]

גמ': והא [חרש שוטח וקטן] לאו בני דיעה נינהו ולא ידעו לכתוב לשמה [ומאחר דביארנו דעדי מסירה כרתי ודאי כתיבה שלא לשמה פסולה. מאירי?]

אמר רב הונא

דף כ"ג ע"א

והוא שהיה גדול עומד על גביו ואומר לו כתוב [לזוך פלוני] [לשם פלוני. ררי"ק], דקסבר ר"ה מתני' ר"א היא דצעי כתיבה לשמה, וסיפא דקאמר "שאין קיום הגט אלא בחותמו" [קאי ארישא], היינו עדי מסירה, **דכיון גיטין נמסרין בפני החותמים**, ואמאי עתא [האשה כותבת את גיטה וכו'] קאי, ולא חרישא לאכשורי כתיבת חרש, בלא גדול על גביו,

א"ל רב נחמן, אלא מעתה עובר כוכבים [יהיה יכול לכתוב גט] וישראל עומד על גביו הכי נמי דכשר,

[פ' בשלמא בלא עומד על גביו ניהא [שעכו"ם שכותב פסול], דקסבר רב נחמן דאיכא חיובא דכותבין לשמה ע"פ הבעל [במשכ"כ התוס' לעיל בד"ה והא, וזה שייך רק בחש"ו], אבל בעובד כוכבים ליכא חיובא דלשמה בהכי [דאדעתיה דנפשיה קעבד], אבל למאי דאוקמא בגדול עומד על גביו אפי'

לכתוב עליו את הגט כדכין דמכשרי ומיהו קלף גמור דמליט וקמיט ואפי' לא שמה עור, משום הכי לא מני בהדיהו, ושיעוריה מנן בהמולא יין [שבת דף עט] קלף כדי לכתוב בו פרשה קטנה שצמפילין, אכל דיפתרא אינו כשר למפילין, הילכך שיעורו צגט:

וחכמים מבשרין: מאן חכמים כלומר מאן נינהו ומאי טעמייהו דמכשרי? **אמר רבי אלעזר** [בן פרת האמורא תלמידו של ר' יוחנן]

דף כ"ב ע"ב

ר' אלעזר [בן שמוע התנא, תלמידו של ר"ע] **היא, דאמר עדי מסירה כרתי** מתימת הגט אינה מן המורה, ולא סגי למימיה בלא עדי מסירה, דאינהו הוא דעבדי כתיבת, דעל כרחיק צעין עדים, דילפינן [לקמן דף 5] ערוה דבר דבר ממנון [פ' ועדים צריכים בשעת חלות הכריתות, דלר' אלעזר היא בשעת מסירת הגט], והלכך לא חיישין לדלמא מוסיפא, דהא אמרין כריכי למיקרייה, ואי הוה ביה תנאה, אינהו ידע,

ומ"ד עדי מסירה עיקר, הצאה לינשא כריכה להציא עדים שנמסר לפניהם [שיבואו העדי מסירה לב"ד להעיד שנתגרשה],

אכל לר' מאיר דאמר לא צעין עדי מסירה [אלא עדי חתימה כרתי], איכא למינש לזיפא, דמאן דסמיך אעדי חתימה, אשה הצאה לינשא צגט אינה מציאה לפניהו עדים החתומים בו, אם יש מכירים בחתימתו, ואם יש תנאה חייפתיא ליכא דידע [ולכן אליביהו אסור לכתוב גם על גייר מחוק ודיפתרא],

1. **ואמר ר"א, לא הכשיר ר"א אלא לאלתר** שהציאמו לב"ד ציוס שנמסר לה להודיע שהיא גרושה וימירוה לינשא, דכיון דהאידינא הוה, וצעדי מסירה לא חיישין לזיפא **אבל מכאן עד עשרה ימים לא, חיישי' דילמא הוה ביה תנאה חייפתיא וכבר שכתו העדים,**

ור' יוחנן אמר # [פלא שר' אלעזר חולק על ר' יוחנן רבו, וראה תוס' הר"ד שבאמת ההלכה כר' יוחנן כיון שהוא רבו של ר"א], **אפי' מכאן עד עשרה ימים** [או לאחר כמה. מאירי] **דאם איתא דהוה ביה תנאי, מידכר דכירי #** [פ' שאם אומרים העדים שהם זוכרים הם נאמנים כל אימת שהם באים],

2. **ואמר ר"א לא הכשיר ר"א** [לכתוב על דיפתרא] **אלא בגימין** דאין עשוין אלא להמירה, ויכולה להציאו לב"ד לאלתר וימירוה, ושז אינה כריכה לגט, **דכיון שהומרה צ"ד יש זכרון וקול לדבר אבל בשאר שטרות** דקיימי לגויינא, ודילמא לא מפיק ליה עד זמן ארוך, ושכחו עדי מסירה את הדבר, [וסמכין. ועט140] אעדי חתימה, והוא מוסיף כתב העליון, וחומס העדים עומד במקומו **לא** [הכשיר לכתוב על הדיפתרא],

דכתי' ירימה לב ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים אלמא צעין דבר הראוי לעמוד ולהתקיים, והאי קרא צירמיה צטרי מכר,

ורבי יוחנן אמר [דר"א הכשיר], **אפי' בשטרות**, [ומקשה] **והכתיב למען יעמדו ימים רבים? התם עצה טובה**

אבני חן למסכת גיטין

עובר כוכבים נמי, אלא ודאי בלא גדול עומד על גביו מיירי, וא"כ הדרא קושיא לדוכתין דהא לאו בני דעה נינהו. תוס'.

וכי תימא ה"נ והתניא עובר כוכבים פסול [ואין להקשות דאימא הא דעכו"ם פסול היינו באינו עומד ע"ג? דא"כ כיון דדין עכו"ם וחש"ו שוין הן, אמאי נקט במתני' בחש"ו דכשרין בעומד ע"ג, ועכו"ם דפסול באינו עומד ע"ג, דהא מצי למיתני כולה בעכו"ם או כולה בחש"ו. מהרש"א?]

[ומתירין] **עובר כוכבים לדעתיה דנפשיה עבר** דהא גדול הוא, ויש צד דעת, ואע"פ שזה אומר לו כן, שמה הוא גמר בלבו לשם אחר, אלץ קטן אין צד דעת אלא למה שזה מזהיר,

[ויש להבין מדברי רש"י שגוי קטן או חרש, דינו כישראל קטן, כי דוקא בגדול בר דעת אמרינן דאדעתא דנפשיה עביד. ראה יוסף דעת], # [שהרי העבר מסתמא משלמין לו לכתוב, ומסתמא הוא יודע מה הוא כותב, והוא חושב שאם זה לא ירצה איש זה לשלם, ימכרנו לאחר], [תימא לר"י דבפ' אין מעמידין (ע"ז דף כו.) בעי רבי יהודה מילה לשמה, ואפ"ה קתני ימול ארמאי ולא אמר דלדעתיה דנפשיה קא עביד? ואומר ר"י דהא דאמר דלדעתיה דנפשיה עביד היינו שעושה סתם, וגבי גט סתם לאו לשמה קאי כדאמר בריש זכחים (דף ב:) משום דסתם אשה לאו לגירושין עומדת, אבל מילה סתמא לשמה קיימא כדאמר בוכחים סתמן לשמן קיימו. תוס']

הדר אמר רב נחמן [יש לשון "הדר אמר" 68 פעמים בש"ס, והלשון הדר אמר לאו מילתא היא דאמרי, יש 14 פעמים 6 מהם אמר רבא [פעם אחד בלא "דאמרי"], 3 פעמים אביי, 2 פעמים רב יוסף, פעם רב אשי, ופעם רב נחמן [כאן], ופעם ר' ירמיה],

לאו מילתא היא דאמרי [כשאמרתי דנכרי פסול לכתובה. ריטב"א כ"י] אלא מעתה עובד כוכבים וישראל עומד כו' [לאו מילתא היא], דהוה ס"ל דפסול [בגון עכו"ם] ודאי כשר הוא [לכתוב גט], ואפילו אין ישראל עומד על גביו, וגבי חרש שוטה וקטן נמי לימא לדרכ הוה, דאע"ג דאין גדול עומד על גביו נמי כשר, דמתני' ר"מ היא דלא צעי כתיבה לשמה, דדריש וכתב דקרא אחמימת עדים,

דמדקא פסיל ליה לעובר כוכבים נסיפא דמתני' [לקמן בדרך זה] **לענין הבאה** לפי שאינו צמור גיטין וקידושין, ואין אדם נעשה שליח לדבר שאינו שייך בו, וגבי כתיבה שייך בה **מכלל דלענין כתיבה כשר** ש"מ דוקא קתני כתיבה, וכתיבה כשר, כדקמי טעמא שאין קיום הגט אלא צחותמין, ולא איכפת לן אם נכתב שלא לשמה, דאי מנא ושייר, הוה ליה נמי לשוירי נסיפא [לקמן בדרך זה שאין כשר להביא את הגט],

[ואפ"י אין ישראל עומד על גביו נמי כשר. ריטב"א כ"י, פ' בגדול עומד ע"ג דומיא דחו"ש. קרשקש],

והתניא עובר כוכבים פסול [פי' ואפי' לענין כתיבה. קרשקש?]

ההיא דמניא פסול [אותה ברייתא אתיא ב' ר"א היא דאמר עדי מסירה כרתי ומסימת עדים אינה מן החורה, הילכך וכתב לה אכתב הגט ובעינן כתיבה לשמה] [ומתני' אתיא כר"מ דאמר עידי חתימה כרתי. ריטב"א כ"י, והוה סיפא פירושה דרישא],

[ואקשינן. "ואית דגרסי" ברש"י, קרשקש], [מקשה על רב נחמן, שהיינו סוברים שהגם דסבר דעיקר לשמה צריך בחתימה, דעידי חתימה כרתי כר"מ, מ"מ גם הכתיבה צריך קצת לשמה] **והא ודאי כי כתיבה עובר כוכבים** לאו לשמה הוא, דעובד כוכבים אדעתיה דנפשיה קעביד ומשום הכי מניא פסול [וכיון שכן ליכא כתיבה לשמה כלל. קרשקש],

[ופרקינן. קרשקש] **אמר רב נחמן, אומר היה ר"מ אפי' מצאו באשפה חתמו ונתנו לה כשר** אמלתא דמילתא היא, וכן מסתבר דהא כבר מוקמיה רב נחמן כר"מ,

ואית דגרסי והא ודאי עובד כוכבים כו' בלשון קושיא, ופרקינן אהא דאמר רב נחמן עובד כוכבים כשר? אמר רב נחמן כו' תיזילא הוא, [כלומר דר"מ לא בעי כתיבה לשמה כלל, ואפי' לכתחלה, לא מדאורייתא ולא מדרבנן, ולענין הלכה לא קי"ל כר"מ אלא כר"א דבעי כתיבה לשמה, וכיון שכן נכרי פסול אפי' בגדול, דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד. קרשקש],

[וצ"ע לאחר שתירין דר"מ אינו צריך כתיבה לשמה כלל, מה מקשה עוד ממשניות וברייתא, הלא י"ל דאתיין כולוהו כר"א? ואולי משום דסתם משנה ר"מ],

1. **איתיביה רבא לרב נחמן** [דמכשיר לגוי לכתוב גט], [שנינו במשנה לקמן כו.] דברים כד **וכתב לה לשמה** [וכתב "לה" 35 ספר 340 "בגמ' לשמה 375], **מאי לאו כתיבת הגט? לא חתימת עדים,**

2. **איתיביה רבא לרב נחמן**, שנינו במשנה לקמן כד., **כל גט שנכתב שלא לשום אשה פסול** [הרי שצריך כתיבה לשמה?], **אימא שנחתם שלא לשום אשה פסול,**

[אימא שנחתם שלא לשם אשה. אע"ג דסיפא [דאותה משנה] קתני יתר על כן כו' ומוקי לה בגמרא כר"א? מ"מ מה שיכול לדחוק ולהעמיד כר"מ מעמיד משום דקי"ל דסתם מתני' ר"מ היא, וא"ת והיכי קאמר שנחתם והא קתני כיצד שמע קול סופרים מקרין ובגמ' מפרש בסופרים העשוין להתלמד? וי"ל דדרך סופרים לכתוב ולחתום גט כדי להתלמד. תוס'],

3. **איתיביה** [רבא לרב נחמן דאמר דלא בעינן כתיבה לשמה] **כשהוא כותבו** הכי משמע כשהוא כותב קצתו לשמה, **כאילו כותבו כולו לשמה** אלא [כתיבה] לשמה צעין,

[לשון הברייתא תמוה קצת, אבל מהקושיא והתירין של הגמ' כאן משמע, שהבינו פירושו כאילו אמר כך: יש עיקר שצריך לכתובה לשמה, והשאר אין צריך להיות לשמה,

ולכן בהקושיא אמר "כאילו כותבו לתורף לשמה" לא שיש חיוב לשמה

אבני חן למסכת גיטין

רב נחמן: נכרי כשר לכתוב גט	ר"מ דלא בעינן כתיבה לשמה	ארישא דחש"ו כותבין את הגט
ר' יהודה אמר שמואל: והוא ששייר מקום התורף,	דר"א דבעינן כתיבה לשמה, אבל די אם כותב התורף,	אמציעתא דהאשה כותבת את גיטה
ר' זריקה אמר ר' יוחנן, שאין צריך לשמה אלא בחתימה	ר"מ דלא בעינן כתיבה לשמה	ארישא דחש"ו כותבין את הגט
רבב"ח אמר ר' יוחנן מתני' ר"א היא	דר"א דבעינן כתיבה לשמה	אמציעתא דהאשה כותבת את גיטה

בהטופס, אלא שאינו צריך לשמה,

וכן בהתירוץ, כשאומר "כאילו כותבו לשמה" פירושה שאין צריך כתיבה לשמה,

מאי לאו כשהוא כותבו לתורף לשמה, כאילו כותבו לטופס לשמה דמורף הוא עיקר?

[ומתירין] לא כשהוא חותמו לשמה, כאילו כותבו לשמה [אבל באמת כתיבה לא צריך לשמה],

ואיבעית אימא הני מתני' [שני המשניות והברייתא שהקשה מהם רבא על רב נחמן] מני, ר"א היא, דאמר עדי מסירה כרתי [ואליביה דר"א צריך כתיבה לשמה],

[ורב] [אמר רב. ש"ס מינכן] יהודה אמר שמואל [אמאי דאקשי לעיל והא לאו בני דעה נינהו אתא לשנויי. תוס'],

[ורוב פוסקים מפרשים שלא באו דברי רב יהודה לחלוק על דבריו של רב הונא כלל, אלא שבא לתרץ משנתנו בדרך אחרת, אף בשאין גדול עומד על גביו, והוא בשיור תורף, ר"ל מקום האיש והאשה והזמן והרי את מותרת לכל אדם וכתבתם גדול פקח ואף לכתחלה מותר. מאירי],

והוא ששייר חרש שטטה וקטן מקום התורף וכמז צן דעת את המורף, ולא צני לאוקמא כשגדול עומד על גביו, ולא לאוקמא כר"מ [דעדי חתימה כרתי],

וכן א"ר חגא משמיה דעולא, והוא ששייר מקום התורף, ור"א היא,

ורבי זריקא אמר רבי יוחנן [על דברי שמואל דמכשיר אם החשו"ק השאירו מקום התורף] אינה תורה אין שומעין לה,

מאי אינה תורה?

אמר רבי אבא כאן כמשנתינו שזולנו נכמיצת גיטין הודיעך שאין שום כח לשמה נכמיצה אלא נכמימה, ור"מ היא דאמר עדי חתימה כרתי,

והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לעיל (דף כה) גבי אין כותבין נכמיצת, ר"א היא [ובאן אמר אינה תורה]?

אמוראי נינהו רבה בר בר חנה ורבי זריקא ואליבא דר' יוחנן:

	מתני' אליבא	שאין קיום הגט אלא בחותמו
רב הונא: והוא שגדול עומד על גביו,	דר"א דבעינן כתיבה לשמה	אמציעתא דהאשה כותבת את גיטה

מתני': הכל כשרין להביא את הגט, חוץ מחרש שוטטה וקטן נגמ' מפרש לפולחו וסומא ועובר כוכבים,

קיבל הקטן מיד הצעל להוליכו והגדיל קודם שמשכו לה, חרש ונתפקה, סומא ונתפתח, שוטטה ונשתפה, עובר כוכבים ונתגייר פסול,

אבל פקח ונתחרש, וחזר ונתפקה, פתוח [שעיניו פתוחים] ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתמה וחזר ונשתפה כשר, זה הכלל כל שתחילתו וסופו בדעת כשר:

[מכאן נראה דהא דקיי"ל חרש שוטטה וקטן לאו בני שליחות נינהו, היינו שאין יכולים להעשות שליחים, אבל יכולים להיות שלוחים, ואם נעשה שליח כשהיה פקח וחזר ונשתמה, לא אמרינן כיון דשוטה לאו בר שליחות הוא תתבטל השליחות כאילו מת, וכשיתפקח אח"כ יהיה צריך להתמנות מחדש, אלא עורנה השליחות עליו אפי' כשהוא שוטטה, וכ"ז בשליח אבל אם נשתמה המושלח משמעו בתום [לקמן ע"ד"ה התם] דנתבטל השליחות וכשנשתפה צריך למנותו מחדש. קובץ ביאורים],

גמ': בשלמא חרש שוטטה וקטן [פסולים להביא גט] דלאו בני דיעה נינהו וגבי שליחות איש צעיק, ולא קטן, דשליחות נפקא לן [בקדושין ד' (מז) מויקחו להם איש שה לציט אצות, אחד לוקח לטולן, [פ'] וכיון דלאו בני דיעה נינהו לא חזו לשליחות, דכתיב אתם גם אתם, מה אתם לדעת אף שלוחכם לדעת. ריטב"א כ"י],

עובר כוכבים נמי דלאו [בר היתירא הוא] [בני התיר אשה מבטלה על ידי שליחותם, לפי שאין בתורת שליחות. ריטב"א כ"י] [בני כריתות נינהו. ד"ס], [בן תורה הוא. ד"ס] [ראה תוס'] דאין להן קידושין, ואין גיטין נוהגין בהם, ונמידי דלנפשיה לא חזי, לא מצי למיעבד שליחותא לאחריני,

[הוה מצי למימר משום דבעינן שלוחכם בני ברית ? אלא ניחא ליה למימר האי טעמא דשייך אף בעבד. תוס'],

אלא סומא אמאי לא?

[ומתירין] אמר רב שישת [היה סגי נהור. ראה ברכות נה], לפי שאינו יודע ממי נוטלו ולמי נותנו [מכאן משמע דצריך שיכיר השליח שזה

אבני חן למסכת גיטין

דף כ"ג ע"ב

מכלל דעבד כשר וכי היכי דכשר להבאה, להיות שליט להמגרש, כך כשר לקבלה להיות שליט להמגרש, שאין חילוק טעם ציניהם,

אמר רב אסי [חולק על רב אמי] אמר רבי יוחנן אין העבד נעשה שליח לקבל גט לאשה מיד בעלה, לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין,

[והא דמתגרשת בעבד שלא היינו ממעם חצר. תוס' ואיירי בכפות, דאל"כ חצר מהלכת היא. מוהרש"א],

ושמענין מיהא דעבד אינו בתורת גיטין וקדושין, אלא נושא שפחה בלא קדושין, ומגרש בלא גט, ומיירי בעבד כנעני שנמכר לשם עבדות. ריטב"א כ"ג]

מתקיף לה ר' אלעזר, טעמא [שאין עבד נעשה שליח בגט] במילתא דליתיה [שאינו בתורת גיטין וקדושין], הא במילתא דאיתיה כגון תרומה, שאסור לעבד לאכול טבל, ואם יש לו טבל שניתן לו ע"מ שאין לרבו רשות בו, מפריש תרומה הימנו ומרוממו תרומה, דעבד כלשהו בכל מצות, ומימא נמי ד כשר להיות שליט למרוס,

והא עובד כוכבים, והא כותי [וס"ד שיש לדמות עבד, לעכו"ם וכותי], דאיתנהו בתורת תרומה דנפשיהו, דתנן העובד כוכבים, והכותי, שתרמו משלהם, תרומתם תרומה ואסורה לזרים, דסבד אין קנין לעובד כוכבים באלך ישראל להפקיע מקדושת מעשר, והקדש העובד כוכבים הקדש, כדילפי' [חולין דף יג] מאיש איש לרבות את העובדי כוכבי', שנודרים נדרים ונדבות כשיראל,

ותנן, עובד כוכבים שתרם של ישראל, אפי' ברשות של ישראל עשאו שליט אין תרומתו תרומה, [הרי לך שהגם דאיתיה בתרומה, אינו נעשה שליח בתרומה],

[אלא] מאי טעמא אינה תרומה לאו משום דשליחות דתרומה דכתיב [בה] [אתם] [במדבר יח] קן תרמו גם אתם ודרשין מדמאי למכתב אתם, וכמז גס אתם, לרבות שלוחכם, ואיתקש שליט לשולחו דהאי קרא, למימר ד מזה אתם [המחוייבים להפריש תרומה] בני ישראל, אף שלוחכם ישראל [ואימנע עכו"ם וכותי], ומהאי מיעוטא איכא למעוטי נמי לעבד שתרם את של ישראל דרשות [וזה הסיבה שעבד פסול בשליחות, ולא משום דליתיה בתורת גיטין וקדושין]?

[פ] וכוין שמכאן למידין דיני שליחות, והתורה מגלה ששליחות אינה אלא בישראל גמור, הרי שהתורה מיעטה עבד מכל דיני שליחות],

אמרי דבי ר' ינאי, לא [התורה לא מיעטה עבד, ולא מיעט אלא מי שאינו בן ברית דהיינו עכו"ם] מזה אתם בני ברית מהולים וכלו צבירי מצות אף שלוחכם בני ברית לאפוקי עובד כוכבים, אבל עבד בן ברית הוא דמכתיב [דברים כט] מחוטב עץ וגו' [ועבד כשר לשליחות של תרומה,

הבעל וזו היא אשתו, ושמא יש לחלק דדוקא סומא שיכול להמעותו ויש לחוש יותר שמא יטעוהו. תוס'],

מתקיף לה רב יוסף [גם הוא היה סגי נהור. ראה ב"ק פו.], היאך סומא מותר באשתו, היאך בני אדם מותרים בנשותיהם בלילה, אלא במביעות עינא דקלא, הכא נמי במביעות עינא דקלא?

[וא"ת א"כ היאך מותר באשתו בתחלת נישואין דאכתי לא קים ליה בקלא ? י"ל דתחלת נישואין לא שכיח אלא בפרהסיא ושכיחי ביה רבים, ומירתת איניש לאמטויי, ולא אתי למימעי, אבל גירושין דעבדי בצנעה חיישין. ריטב"א כ"א].

אלא א"ר יוסף, הכא בחוצה לארץ עסקינן, דבעי למימר בפני נכתב ובפני נחתם ולא מצי למימר,

[ואע"ג דקי"ל דמשמע קן קולמוסא וקן מגילתא כשר, ה"מ במי שאיפשר לו לראותו דמירתת מניח דילמא סליק וחזי, אבל סומא אע"ג דשמע שמא דבר אחר היו כותבין. ריטב"א כ"א].

א"ל אביי אלא מעתה פתוח ונסתמא, דמצי אמר הכי נמי דכשר, והא קתני פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח כשר, חזר ונתפתח אין, לא חזר ונתפתח לא?

[ומתריץ] ה"ה דאף על גב דלא חזר ונתפתח, ואיירי דקתני שפוי ונשתמא וחזר ונשתתפה, טעמא דחזר ונשתתפה, הא לא חזר ונשתתפה לא דטעמא משום דעה הוא ונריך להיות בן דעה לעשות שליחותו, תנא נמי פתוח ונסתמא, וחזר ונתפתח [אבל אה"נ גם אם לא נפתח כשר שיכול לומר בפ"ג],

[והא דאמר ביש גוחלין (ב"ב דף קבת.) היה יודע לו עדות עד שלא נסתמא ונסתמא פסול לעדות שאני הכא דגבי גט אפי' אשה נאמנת תרע דאפילו סומא מעיקרא קאמר הכא אלא סומא אמאי לא. תוס'],

אמר רב אשי דיקא נמי דלגבי פסוח ונסתמא, לא תנא דוקא חזר ונפתח דקתני [מדקמני סיפא] זה הכלל כל שתחילתו וסופו בדרעת כשר, ולא קתני כל שתחילתו וסופו בכשרות כשר ע"כ אלמא היכא דטעמא משום דעה הוא צעין תחלה וסוף, אבל סומא לא הוי טעמא משום דעה, ולא צעין תחילה וסוף, אלא תחילה לחודיה, דלא מצי למימר בפני נכתב, דאי בסומא נמי דוקא, ניתני כל שתחילתו וסופו בכשרות,

בעו מיניה [שאלו ממונ] מרבי אמי, עבד מהו שיעשה שליח לאשה, עבד של כל אדם מהו שיעשה שליח לאשה בעלמא לקבל גט אשה מיד בעלה ותהא מגורשת בקבלתו, וה"ה נמי להולכה, דכולה חדא טעמא היא, אלא כך הימיה השאלה צבית המדרש?

אמר להו מדקא פסיל ליה לעובד כוכבים במתני' דהבאה, ולא תנא עבד,

אבני חן למסכת גיטין

אבל בשליחות גמ' יהיה פסול, שאינו בתורת גיטין וקידושין],

[ענין חדש] אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, אין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה, לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין,

ואע"פ ששינינו דבריהם במס' תמורה, האומר לשפחתו הרי את שפחה, וולדך בן חורין, אם היתה עובדה זכתה לו לעזר, נקבלת גט זה להיות משוחרר,

[ומקשה] מאי אם היתה עובדה זכתה לו מה ענין שחרור אלל גט אשה, דקאמר אע"פ ששינינו, הא ודאי נמורה שחרור איתיה?

[ומתרין] כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן, תרתי אמר חדא הא דגט אשה [שאין העבד נעשה שליח בגט],

[תרתי] = לפעמים משמעו שהם תרתי דסותרין להדרי, ולפעמים ר"ל תרתי למי לי דמחר ידענא, ויש תרתי עוד דרך שלישי בגיטין כג: ר' יוחנן אמר תרתי ע"ש. קצור כללי התלמוד],

ועוד אחריתי, ואמילתא אחריתי קאמר אע"פ [ואינו המושך אדלעיל], והיינו מילתא אחריתי נראים דברים, שהעבד מקבל גט לחבירו מיד רבו של חבירו שאין רבו שלו דכיון דעבד איתיה נמורה שחרור שליח נמי מני מיהו, אבל לא מיד רבו שלו אס שיהיה של אש אחד, דיד עבד כיד רבו דמי, וכשמסרו גט צידו לא ילא גט מרשותו, ואע"ג דעבד מקבל גט לעצמו, התם הוא דגיטו וידו נאים כאחד, דשיתורא ידיה הוא, אבל לאתרינא לא,

ואם לחשך אדם צאצא להקשות לומור הייזו הלכה שנויה היא שאף מיד רבו שלו מקבלו למצור, ששנינו אם היתה עובדה זכתה לו, אלמא שפחה זו מקבלתו ללוך עובדה מיד רבה,

אמור לו שני גדולי הדור פירשו את הדבר [הגמרא בתמורה], ר' זירא, ור' שמואל בר רב יצחק,

חד אמר, הא מני רבי היא, דאמר המשחרר חצי עבדו קנה העבד אותו חצי,

[פ' וכי חיבי דמקבל גט מיד רבו שלו מהני, משום דגיטו וידו באין כאחד, הבא נמי גיטו וחציו באין כאחד. ריטב"א כ"י]

וחד אמר מוסיק ומסייס פירוש הדבר מאי טעמא דרבי בהא הא לא חצי עבדו הוא דמרי גופי נינהו?

[מאי טעמא דרבי גרסי'. ולא גרסי' דר' יוחנן דבהערל (יבמות דף עה). סבר ר' יוחנן דעובר לאו ירך אמו הוא וכן מוכח סוגיא התם. תוס'],

קסבר עובר ירך אמו הוא והוא ליה כחצי גופה, ונעשה כמי שהקנה לה אחד מאבריה:

[תימה לר"י היתה עובדה [פ' מעוברת] היאך זכתה לו [בולדה שמשחרר רבה], אע"ג דירך אמו הוא, כיון דידה היא כיד רבה, שלא שיחרר אלא העובר, ואפילו שיחרר כולה חוץ מידה לא הוה לה לזכות לו, דכשמשחרר כולה יש לה כח לזכות משום דגיטת וידה באין כאחד כדאמרין בפרק קמא דקידושין (דף כג.). תוס'],

מהני: אף הגשים שאינן נאמנות לומר מת בעלה [קריבות ששונאות את האשה שמעידות עליה], נאמנות להביא את גיטה,

חמותה, ובת חמותה ככולהו מפרש ציטמות דסניין לה, ומכוננת לקלקלה [שהאסר על בעלה], ואין נאמנות להעידה שמת בעלה וצרתה, ויבמתה [שוועגערין] אשת אחי בעלה שגאה אותה ורעה ממנה, שמה ימות אחד משני בעליהן בלא נזכר ויהו נזכר לו, ובת בעלה,

מה בין גט למיתה דאמיתה לא מהימנין, ואגט מהימנין שהכתב מוכיח,

האשה עצמה מביאה את גיטה, ובלבד שהיא צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם:

גמ': והתניא [והא שנינו בבביתא] כשם שאין נאמנות לומר מת בעלה, כך אין נאמנות להביא גיטה?

[ומתרין] אמר רב יוסף, לא קשיא כאן בארץ שאינה צריכה לומר בפני נכתב כאן בחו"ל,

בארץ דלאו אדיבורה דידה קא סמכינן [שאין צ"ל בפ"ג], מהימנא, בחו"ל דאדיבורה דידה קא סמכינן, לא מהימנא,

א"ל אביי [לרב יוסף] אדרבה איפכא מסתברא, בארץ דאי אתי בעל מערער ואמר לא כמנמי מושגחין ביה שהרי לא נמקיים ציט דין [ולכן נאמר שלא יהיו נשים אלו שליחות להביא גט]. דאיכא למימר לקלקולא קא מיכוונה שזו ממכוננת לכן שמתקלקל לא מהימנא,

בחוצה לארץ שהצריכה לומר בפני נכתב והו קיומו, (וז) מו לא חיישינן לערעור דאי אתי בעל מערער לא מושגחין ביה ואי מערער לא מהימן, מהימנא [אחת מנשים אלו],

[ורב יוסף סבר דמ"מ יכולה לקלקלה בחו"ל ע"י עדים וראיה שלא שלח לה הגט. תוס'],

תניא כוותיה דאביי [שבא"י אינה נאמנת, ובחו"ל נאמנת], ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"ע, אשה נאמנת להביא גיטה מק"ו, ומה נשים שאמרו חכמים אין נאמנות לומר מת

אבני חן למסכת גיטין

בעדות מיתה דאפי' עד מפי עד נאמן לא דייק כל כך, ואביו לא נחית לחלק בכך, ודו"ק. פני יהושע],

בעלה, נאמנות להביא גיטה, היא [האשה עצמה] שנאמנת לומר מת בעלה, אינו דין שנאמנת להביא גיטה,

דף כ"ד ע"א

וממקום שבאת כלומר האיל ומינייהו [בנשים המביאות גט] גמרינן, נגמור נמי להא, ד מה להלן צריכות שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם, אף היא [האשה עצמה] צריכה שתאמר בפני נכתב ובפני נחתם ומדקמי צריכתא מה להלן צריכות שיאמרו כו' שמע מינה צווחה לארץ עסקינן, כאצ"י,

אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא [וניחא למידק מהא מלמידק מרישא. מוה"ם שי"ף], דקתני האשה עצמה מביאה גיטה, ובלבד שתהא צריכה לומר כו', ש"מ,

[ומקשה] ורב יוסף [דמוקי לה בארץ ישראל] מאי דעמיה רישא [לעיל כג.]. הכל כשרין להביא את הגט אוקימנא צווחה לארץ, מדקמי סומא, וסיפא האשה עצמה כו' בחוצה לארץ דקמי וכלבד שמהא צריכה לומר, מציעתא בארץ?

[ומתריץ] אין רישא וסיפא בחו"ל, מציעתא אף הנשים כו' מוקי רב יוסף בארץ,

ממאי? מדקתני [במציעתא דמשנתנו] מה בין גט למיתה שהכתב מוכיח, ולא קתני שהכתב ופה מוכיח [שהיא ד"ס] צריכה לומר בפני נכתב [הא ראייה שהמדובר בארץ ישראל, # ובאמת צריך להבין שהיא ראייה חלושה מאד, שאכן כתב הוא הוכחה, אבל מה "שאומרת", הלא היא אינה נאמנת,

וגם ראיתי במאורי על המשנה זו"ל והיה לו לומר כתב ופה מוכיח עליו כתב על הגט ופה על דבור בפני נכתב, אלא שקצר בלשונו כלומר כתב העשוי בדרך שאין בו ערער].

ולאצי [דכל המשנה מדבר בחו"ל] לא אצטריך למימני כתב ופה, דהכי משמע מה צין פה דגט לפה דמיתה, אלא שהכתב מוכיח עמו:

[ולרב אשי [פ' לאביו] לא קשיא, דבמיתה נמי איכא פה, ותנא לא נקט אלא מאי דאיתיה בגט וליחא במיתה כלל, ורב יוסף סבר דבגט איכא פה מיותר דליתיה במיתה, דבמיתה ודאי אע"ג דאיכא פה דצריכה לומר שמת בעלה, ובכנדה בגט שאומר לה הא גיטך ששלח לך בעליך, ואיכא למימר דבפנינו נכתב ונחתם מיותר בגט ממיתה, והמוש"ה קאמר דהל"ל כתב ופה מוכיח, ורב אשי כיון דהכא והתם איכא פה, לא משוי הפרשה בין בידור מעט לדיבור מרובה. קרשקש,

ולכאורה יש לחמוה מאי קס"ד רב יוסף דהא שפיר קאמר אביו ופשיטא דהכי הוא ? ולענ"ד דאפ"ה דייק רב יוסף שפיר דהו"ל למיתני נמי פה מוכיח, משום דפה דגט עדיף מפה דמיתה, מהטעם דאמרין בריש מביילתין, כיון דאמר מר בפני כמה נותן לה כו' מעיקרא מידק דייק, וכמו שכתבתי שם הטעם כיון שאומרים בפ"נ תו לית ליה לאשתמוטי ומידק דייק, משא"כ

[שנינו במשנתנו] האשה עצמה מביאה וכו': אשה מכי מטי גיטה לידה במקום שקבלמו צמדינת היס איגרשה לה ואי צעיא למיקליה לגט מגורשת היא, ואינה צריכה להציאו צפינו אלא לראיה בעלמא, ולמה לה לומר בפני נכתב הא לאו שליח היא [ראה רש"י]?

1. [ומתריץ] אמר רב הונא, באומר [הבעל אמר לה בשעה שמוסר לה הגט] לא תתגרשי בו אלא בפני ב"ד פלוני, [וצריך להבין איך אומר המשנה תנאי, שאין סיבה שיאמר אדם לאשתו כן, ובפרט כל שאר התירוצים ואוקיותוח?]

סוף סוף כי מטיא התם [כשהאשה מגיעה לאותו ב"ד] איגרשה בה ע"י קבלה ראשונה, דתנאה בעלמא הוה דלא תתגרש עד אותו מקום, והיי נתיקיים התנאי, ולא שליח היא?

2. [ומתריץ] אלא אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא, דאמר לה, כי מטיא התם אתנחיה אארעא [ותאמר בפ"נ] ושקליה דהויא שליח להולכה עד התם, וצמאי דשקלא ליה תו מארעא הוה דמגרשה,

אי הכי הוה ליה טלי גיטך מעל גבי קרקע, ואמר רבא הא דרנא לקמן (עמ) טלי גיטך מעל גבי קרקע, לא אמר כלום דצענין ומתן?

3. [ומתריץ] אלא דאמר לה הוי שליח להולכה עד דמטית התם, וכי מטית התם הוי שליח את גופיך שליח דידך לקבלה וקצלי מידך, וקבלי את גיטך,

[לכאורה הא ליכא הכא נתינה ? וצ"ל הואיל דמתהפכת משליח להולכה לשליח קבלה הוה כאילו מסר שליח הולכה לשליח קבלה, אבל קשה למאי איצטרך לומר הוי שליח לקבלה, היה די שיאמר לה דשם תסתלק מנכך שם שליח להולכה, ותהיה את לעצמך ותיהוי כמו שמוסר השליח להולכה לה לעצמה? ונראה דאח"נ ולא נקיט "שליח" אלא לצחות בעלמא לוונג שליח לשליח. רש"י]

והא לא חזרה שליחות אצל הבעל שליח לא מיקרי אלא [אדם] המשמלת מזה לזה, שראוי לחזור אלל שולמו ולומר עשיתי שליחותך לחנך, וזו אינה ראויה לחזור, שהרי לא נשתלמה אלא לעצמה, ואח"כ נעשית היא בעל המעשה, וצטל השליחות קודם שחזור [והו"ל כמלי גיטך מע"ג קרקע. קרשקש?]

[שליח לא מיקרי אלא המשתלח מזה לזה, שראוי לחזור לשולו לומר עשיתי שליחותך [mission accomplished] קודם שיעשה שליח לאחרים. תוס'], [ע"כ צ"ל דנסתלק שם שליחות הולכה ממנה עתה לגמרי, דאל"כ ליכא

אבני חן למסכת גיטין

הוי שליח להולכה עד דמטית לב"ד, ואז יעשו הב"ד שליח וכו', והגמ' קושמא הוא דנקיט כיון דהדין כן דצריכה לומר בפנ"כ כדתנן ובלבד שהיא צריכה וכו'. וק"ל. מהר"ם ש"ף בראש הדרן, ומשוי בי דינא שליח [והב"ד יעשו שליח, שהגט צריך שיבא לידה מיד שליח ולא מב"ד, ואולי גם אחד מן הדיינים יכול להיות השליח], וליתבוה ניהליך: [קצת תימה מה לי היא, ומה לי בית דין ואמאי קאמר ואב"א ? ושמא לשון זה חלוק מלשון ראשון, דבלישנא קמא אינה אומרת בפני נכתב אלא בשעה שתקבלנו, אע"ג דבפ' כל הגט (לקמן דף כט.) ובכל דוכתא משמע שצריך לומר בשעה שהגט יוצא מיד השליח, שמא הבא שיכולה לומר בשעת גירושין עדיף טפי. תוס.],

מסירה, משא"כ שליח אחר אף שנעשה תיכף שליח לאחרים, מ"מ שם שליחות הראשון ג"כ לא סר ממנו. רש"ש],

4. [ומתריץ] דאמר לה הוי שליח להולכה עד דמטית התם, וכי מטית התם שוי שליח אינא אמרינא שליח לקבלה דהשתא לא פסק שליחותה מינה ורואיה לחזור,

הניחא למ"ד לקמן דפסק המקבל (סג) וטעמיהו מפרשי הכא דסמוך אשה עושה שליח, לקבל גיטתה מיד שליח בעלה [פ' אם בעלה שולח לה גט ביד שליח, אין היא עצמה צריכה לקבל הגט מיד השליח, אלא יכולה לעשות שליח לקבל הגט מיד שליח בעלה],

אלא למ"ד אין האשה עושה שליח לקבל גיטתה מיד שליח בעלה, מאי איכא למימר [אך נפרש הא דאמרין במתני' שהאשה עצמה מביאה גיטתה]?

[באמת היה הגמ' יכול להקשות קושיא זו כבר לעיל, בתירוץ # 3 דמתריץ שהיא תהיה שליח להולכה ואח"כ תיעשה שליח לקבלה ? אלא מכאן ראייה לדברי הרש"ש לעיל שאין צריך שליח לקבלה, אלא היא עצמה יכולה לקבל הגט בשביל עצמה, ולא נקט לשון "שליח" אלא לצחות בעלמא],

[ומתריץ] טעמא מאי תירוצא הוא, טעמא מאי אמרי' אין אשה עושה שליח לקבל גיטתה מיד שליח בעלה משום דאיכא בזיון דבעל דקצור מצוה אומי שאין היא עצמה מקבלתו, הלכך לא יתא' ליה שיהא שלוחו מוסר לשלוסה, ואי מסר לא הוי גיטא דלאו להכי שדרכו להאי,

דנשאלא מיד הבעל עצמו [כשהוא מוסר הגט לשליחה], כיון דאיהו גופיה מסר לשליח אשמו הא קא חזינן דלא קפיד, אצל כל כמה דלא חזינן אמרי' קפיד [ולכן הבא שהיא עצמה היתה השליח, ומוסרת הגט לשליח שימסרנה לה כשר] והכא בעל לא קפיד שהרי קן נזה לה,

הניחא למ"ד משום בזיון דבעל, אלא למ"ד משום חצרה הבאה לאחר מיכן דדמיין להדי, שכשזרק גט לחצר חצירו ואחר כך קנתה היא החצר, הרי הוא [הבעל] עושה את החצר שליח להוליך, והיא כשקנתה עשתהו [את החצר] שליח לקבלה, ואי לאכשורי מההיא טעמא,

ושלא כדן הוא [אם תקנה הגט באופן זה], דחצר לאו משום שליחות אמרי' אלא משום ידה, וההיא שעתא דנתינה לאו ידה הוא מאי איכא למימר?

5. דאמר לה הוי שליח להולכה עד דמטית התם, וכי מטית התם שוי שליח אמרינא להולכה כדי שמהא שליחותה חזרת אצל הבעל, ולאחר זמן וקבלי את גיטך מיניה, ושליח שעתה שליח אמרינן בכל הגט (לקמן דף כט.) שהשליח הראשון עושה את השני צדיק דין ואומר לפניהם צפני נכתב וצפני נחתם,

6. ואיבעית אימא, דאמר לה [הבעל לאשה] הוי שליח להולכה עד דמטית התם, וכי מטית התם, אימר קמי בי דינא, בפני נכתב ובפני נחתם [לא שהיה תנאי שתאמר כך, דא"כ מאי קמ"ל, הלא כל תנאי שמתנה פשיטא שצריך שתתקיים, אלא דאמר לה

פרק שלישי כל הגט

מתני': כל גט [יש גם גירסא "הגט" והפרק נקרא ע"פ גירסא ההוא] שנכתב שלא לשום אשה פסול,

1. כיצד היה עובר בשוק ושמע קול סופרים כותבי גיטין מקריין איש פלוני מוגרש את פלונית ממקום פלוני, ואמר זה שמי וזה שם אשתי, פסול לגרש בו,

2. יתר מיכן בגמרא מפרש מאי יתרא דכולהו כתב לגרש את אשתו ונמלך חזר צו מלגרה מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך, פסול לגרש בו,

דף כ"ד ע"ב

3. יתר מיכן היו לו שתי נשים ושמותיהן שוות, כתב לגרש את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה גדולה וקטנה לאו דוקא,

4. יתר מיכן אמר ללבלר כתוב, לאיזו שארצה אגרש, פסול לגרש בו דאין צריכה, דלא אמרינן הוצרך הדבר דנשעת כמיצה היה דעמו לו, והרי נכתב לשמה:

[וגם אם הבעל בלבו יודע איזו מהן רוצה לגרש, כיון שלא אמר להלבלר, הגט פסול. שמעתי בשם ר' אלחנן],

[לאיזו שארצה אגרש בו פסול. בגמרא מפרש משום דאין ברירה, ואומר ר"י דאפי' מאן דסבר בעלמא יש ברירה, הבא מודה משום דוכתב לה לשמה משמע שיהא מבורר בשעת כתיבה, וכן משמע בגמרא דקאמר אי איתמר בהא, בהא קאמר ר' יוחנן דאין ברירה משום דבעינן לה, לשמה משמע אע"ג

אבני חן למסכת גיטין

דבעלמא יש ברירה הכא פסול משום דכתיב וכתב לה. תוס'.

[designatio] דלא מימא הוצר דצעת כתיבה נמי דעמיה אהא, ואיכא גירושין ידיה וידיה:

נמ': [שנינו במשנתנו] כתב לגרש את אשתו ונמלך וכו' [ומקשה למה חזר ושנה מה שכבר כתב ברישא] ואלא רישא דמי איש פלוני גירש פלונית כו' במאי אי לאו הכי, דאזתו פלוני כתב לגרש את אשתו ונמלך?

[ומתריץ] אמר רב פפא, בסופרין העשויין להתלמד לכתוב גיטין עסקינן,

אמר רב אישי דיקא נמי דקתני [שכן שנינו במשנתנו] סופרין מקרין הגדולים מקרים לתלמידיהם, כך וכך כשיצא גט לפניך כתבוהו, והזכירו שם איש בעלמא ולא קתני סופרין קוראין אלמא בתלמידים עסקינן, ש"ב,

[והחזר לפרש המשנה] מאי יתר מיכן?

[יש לפרש המשנה לפי ששנינו בברייתא], תנא דבי ר' ישמעאל, לא [רק] זה [דין #1] שנכתב שלא לשום גירושין אלא להתלמד [פסול], אלא אף זה [דין #2] שנכתב לשום גירושין גמורין ונמלך, פסול,

ולא [רק] זה [דין #2] שנכתב שלא לשום גירושין ידיה של אדם זה פסול, אלא אף זה דהיו לו שתי נשים [דין #3] שנכתב לשום גירושין ידיה דהאי גברא פסול הואיל וכתב שלא לשם גירושין של זו,

ולא זה [דין #3] שלא נכתב לשום גירושין [ד] הא [שהרי כתבה לשם אשה אחרת שלו, ששמה בשמה], אלא אף זה [דין #4] שנכתב לשום גירושין [ד] הא, פסול,

[וישאל] מאי טעמא?

[ומתריץ] אי כתב ונתן ספר כריתות בידה, הוה אמינא למעוטי האיך קמא [דין #1] דלא עביר לשום כריתות [אלא להתלמד],

אבל כתב לגרש את אשתו ונמלך [דין #2] דעביר לשום כריתות אימא כשר, כתב רחמנא דברים כד וכתב,

אי כתב רחמנא וכתב, הוה אמינא למעוטי האי [דין #2] דלא איתו קא כתיב לה [אלא איש אחר כתבה לאשתו ונמלך], אבל יש לו שתי נשים [דין #3] דאיתו קא כתיב לה אימא כשר, כתב רחמנא דברים כד לה לשמה,

וסיפא [דין #4] למה לי מאי קמ"ל הא אשמעין כד דגירושין ידיה וידיה נעין? הא קא משמע לן דאין ברירה [retroactive]

[שנינו במשנתנו] כתב לגרש את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה: [ומדריק] קטנה הוא דלא מצי מגרש ביה, הא גדולה מצי מגרש ביה וכי מפקא ליה [כשיוצא חגט], לא חיישין לאיסור אשת איש למימר שמה לא לזו ניתן אלא לחברתה, ונפל מידה ומנאמו זו, דהואיל ונקיטא ליה לגיטא צידה, כדירה מחזקינן לה?

אמר רבא, זאת אומרת, שני יוסף בן שמעון [ראה יוסף דעת שמביא משם ר' צדוק הכהן ע"פ סוד למה תפסו לשון יוסף בן שמעון] הדרין בעיר אחת, [פ' אב] מוציאין שטר חוב אחד מהן שהוציא שטר חוב על אחרים אין הלואה יכול לומר לא ממך לוימי, אלא מפלוני ששמו כשמן וממנו נפל, ולאו בעל דברים ידי אה, אלא כיון דהאי תפיס לשטרא גבי ציה,

א"ל אביי, אלא מעתה רישא [דין #2] דקתני שמי כשמן פסול לגרש בו שאף שמות הצעלים שוין, תדוק נמי שני הוא דלא מצי מגרש ביה, הא ראשון שנכתב לשמו מצי מגרש ביה, וכי מפקא ליה לא אמרינן משום חומרא דאשת איש, שמה לא בעלה של זו כתבו, אלא האחר,

והא אמרינן צמחני דגט פשוט צ"צ (דף קעב) שני יוסף בן שמעון שהיו צעיר אחת, אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה ולא אחר יכול להוציא עליהן שטר חוב דאמר ליה לא אני לוימי ממך, אלא חברי ליה ממך, ומסר לך שטר זה,

דאע"ג דפליגי תנאי התם צמוציאין שטר חוב על אחרים, ולא חיישין לנפילה, מודו דאין אחרים מוציאין עליהן כדפרישית, הכא נמי לימא לא בעלה כתבו, אלא יוסף בן שמעון אחר כתבו לאשתו, ונמלך, ולא גירשה והשליכו לאיצוד מדעת, ולקחתו זו שהיא רוצה להתגרש, [פ' בשטר חוב יש שני אופנים, אופן א': ששם המלוה הוא יוסף בן שמעון ויש עוד אחד בשם זה, ואז אין הלואה יכול לומר שלא לוימי ממך אלא מיב"ש השני, דהא סוף סוף הוא חייב לאחר מהם, ומלוה זה השטר חוב בידו, אבל באופן השני שיש לזה יב"ש ויש עוד אחד בשם זה, ובא מלוה לנבות חוב ממנו יכול הוא לומר אין אני יב"ש שבשטר, אלא זה יב"ש השני, ומדמה גט לאופן השני, כיון שיש שני אנשים ושתי נשים בשם זה, אם בא אשה לומר שהיא האשה הכתובה בשטר, יכול בעלה לומר שזה זוג השני, והוא מעולם לא גירש את אשתו],

[ולפ"ז קשה [נתעורר לי ע"פ מה שראיתי בספר] למה בכל גט צריך שם האיש והאשה, כיון שהגט יוצא מיד האשה, יש חזקה שזה גיטתה, וממילא הגט מגלה לנו שהיא מגורשת מבעלה, ואם כתוב בה זמן יכולין לברר שזה האיש היה בעלה או? ואולי אם היו כל חגיגין בלא שם האיש והאשה לא היה כח החזקה כמו שהיא עכשיו שכותבים שם האיש והאשה],

אלא מאי אית לך למימר בעדי מסירה שמכירים את שניהם

אבני חן למסכת גיטין

ומעידין שראו שזה מסר לו ור' אלעזר היא,

אבל צעדי חתימה לא, כדאמרינן שמה נמלך זה שכתבו וחתמו ולא גרש את אשתו, ומסרו לו אשת חבירו,

הבא נמי בעדי מסירה ור' אלעזר היא וליכא למיחש שמה למצרתה נמסר, אבל צעדי חתימה לעולם אימא לך דחיישינן שמה את מצרתה גירש וחיישינן לנפילה, וגבי שטרי חוב נמי אין יכולין להוציא שטר חוב על אחרים דחיישינן לנפילה,

[ענין חדש] **אמר רב כולן** כל הגיטין השנוין במשנתנו אע"פ שפסולין לגרש להמירן לישא, **פוסלין** הן אותה **בבהונגה** מן הכהונה, אם צעלה כהן נפסלה עליו משום גרושה **חוץ מן הראשון** שלא נכתב לשם גירושין כלל, אבל הנך צמראי פסלי דריש הגט פוסל בכהונה, דמניא צפרק צמרא (לקמן דף פז) האומר לאשתו הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם, פסלה מן הכהונה, שנאמר ואשה גרושה מאישה, אפילו לא נתגרשה אלא מאישה ולאחרים לא הותרה, פסולה לכהונה,

ושמואל אמר **אף ראשון** [ד"ן #1] **נמי פוסל** דריש גט הוה, ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל כל מקום ששנו חכמים "גט פסול", פסול ופוסל, "חליצה פסולה" פסולה ופוסלתה מן האחין כל מקום ששנו צינמות חליצה פסולה [וצריכה לחזור ולחליץ], פסולה להמירה לשוק, אבל פוסלת היא אותה מן האחין שלא תמיינס עוד, דקמו עלה בכיון שלא צנה שוב לא יצנה, דלא כמיז אשר לא צנה את בית אחיו, אלא אשר לא יצנה (דברים כה) כיון שחלץ שוב לא יצנה,

במערבא אמרי מושמיה דר' אלעזר, שמואל חלצה בשמאל אמרינן צינמות (דף קד) פסולה, ולילה וכן חלצה צליה פסולה פסולות ופוסלות **דשם חליצה עלה, אלא שלא נעשים בהכשירה**, דיליף רגל רגל ממזורע, דכתיב ימנית, ולילה נמי נפקא לן התם,

דף כ"ה ע"א

קמן [שחליץ] ואנפיליא קילצוין של צגד לאו חליצה כלל פסולות ואין פוסלות **דאיש ונעל כמזנים צפרשה** ואם לא יחפון האיש וגו', [פי' דאיש ונעל כתובים מפורש בתורה, ולכן אינה חליצה כלל, אבל שמואל ולילה למידין מדרש לכן הוא חליצה אבל היא חליצה שלא כדין],

זעירי אמר, כולן אין פוסלין חוץ מן האחרון [ד"ן #4] דלחומרא אמרינן ים צריכה, ופסולה לכהונה,

אבל איך כולהו, אפי' ריש הגט אין בהם, ולא דמו למגורשת מאישה ולא המירה לכל אדם, דההיא לההוא מילתא מיהא לשמו ולשמה נכתב,

וכן אמר רב אסי כולן אין פוסלין, חוץ מן האחרון,

ור' יוחנן אמר, אף אחרון נמי אינו פוסל דאין צריכה,

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דא"ר אסי א"ר יוחנן האחין, שחלקו לקוחות הן דאין צריכה, דאיכא למיחש חלק שנטל זה היה ראוי לאחיו והחליפו, והיינו לקימה, ומחזירין זה לזה **ביובל** וחזר ציוכל למחילתו משום מנות יובל, והדר שקליה כדמעיקרא [שאין לפרש בפשוטו שחזר לגמרי ביובל, דא"כ יהיה מהפכה גדולה בכל יובל, ולא שמענו מעולם שיהיה כן],

וצריכא [ר' יוחנן לומר אין צריכה בשני הדינים] **דאי איתמר בהא** [בכותב גט לאיזה מנשוי שירצה לגרש], **בהא קאמר רבי יוחנן דאין ברירה, משום דבעינן לה לשמה,**

[ויל"ד מה צריך לסיום זה, והרי תיפו"ל דהשתא חילקנו שבכל התורה יש ברירה? וצריך לדחוק דזהו חילוק חדש והוי כמו א"נ. הערות] **אבל התם** [באחין שחלקו נאמר] **מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל, אבל ירושה** [בגין אחים שחלקו שהוא ירושה] **ומתנה לא,**

ואי אשמעינן שדה משום דלחומרא מחזירין חומרא היא, ואי נמי הוה מספקא ליה אזיל לחומרא, אבל אינו פוסל [בגט] קולא הוה, ואי לא דפשיטא דאין צריכה לא אזיל לקולא, אי נמי בתחילה כשם שמתחילה הייתה צלל חלוקה לאיש (אחד) [אחר. ו'], כך יחזור ציוכל (לאיש אחד) [יחד. ו'], וטעמא לאו משום דאין צריכה הוה **אבל הכא** [בכותב גט] **אימא לא, צריכא:**

בעא מיניה רב הושעיא מרב יהודה, אמר ללבלר כתוב [גט] **לאיזו** [מנשתי ששומתיחן שוות] **שתצא בפתח תחילה** יהא הגט לשמה, ושומתיס היו שוין **מהו** ים צריכה או אין צריכה?

אמר ליה [רב יהודה לרב הושעיא] **תניתוה** [הא שנינו במשנתנו כד"ן #4], **יתר מיכן אמר ללבלר כתוב, לאיזו שארצה אגרש, פסול לגרש בו, אלמא אין ברירה,**

איתיביה [רב הושעיא לרב יהודה] **האומר לבניו, הריני שוחט את הפסח** יהא נמנה עליו [על קרבן פסח שלי] ואני מקנה לו חלקו בשעת שחיטה **על מי שיעלה מכם ראשון לירושלים, כיון שנכנסם ראשון** לאחר שחיטה **ראשו ורובו, זכה בחלקו** דאמרינן ים צריכה דמשעת שחיטה היה זה ראוי לכך, וגשמט פסח זה עליו **ומזכה את אחיו עמו** לימנות בחלקו ולקמיה מוקי לה שפיר [הרי דיש ברירה]?

אמר ליה [ענה לו רב יהודה] **הושעיא ברי ! מה ענין פסחים אצל גיטין, הא אתמר עלה א"ר יוחנן** אציהן המנה את כולן עליו משעת שחיטה והא דקאמר על מי שיעלה ראשון **כדי לזרזן במצות** לזריזניהו אחא כלומר נראה איהו הוא ראשון ולא הודיעם מה צלצו,

אבני חן למסכת גיטין

הני כותאי עשורי מעשרי כראוי, דבמאי דכתיב באורייתא מזוהר זהיר, ה"מ כשעושין לאכול לעצמן, אפי' מעשר ראשון מפרישין, אבל למכור אין מפרישין כלל, דלא קפדי אלפני עור וכו'. תוס'.

אומר שני לוגין ממון מאה שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה צמור [דשיעור תרומה בבינוני הוא אחד מחמישים].

עשרה מעשר ראשון [לאו דוקא עשרה ותשעה, דכשהסיר שני לוגין לתרומה גדולה פשו לה מאה נבי תרת, ויש מפרשים דאין המעשר מתמעט משום תרומה גדולה כיון דחטא אחת פוטרת את הכרי. תוס' זוהר חידוש גדול, שמעשר חושבים קודם שמפרישין את התרומה, דאל"כ כיון שתרומה יכול ליתן כמה שרוצה, יכול להפסיד את המעשרות אם יפריש הרבה תרומה]].

תשעה מעשר שני

דף כ"ה ע"ב

ומיחל מעשר שני מחלל [ראה תוס' על פירוש המלה "מיחל"] דדינורא בעלמא, על מעות שיש לו צדית, דמא שאפשר לו לתקן לגמרי יתקן ושותה מיד דמאחר שקרא שם, יאל לו מידי טבל, וכשהוא מוציא יין לשמיתו הוא הנכר לחולין, ולכשיהיו לו כלים ויוצא מן הנוד לתרומה, הוא הנכר לתרומה ויש צריכה דברי ר"מ,

רבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון אוסרין דלית להו צריכה בתולה דעמנו, שהוא עמנו מוציא את היין,

תולה בדעת אחרים אית ליה ברירה, דתנן מה היא באותן הימים לקמן צמי שאלחו (עג) זה גיטך מעכשיו אם מתי מחולי זה, הרי זה גט אם מת מאותו חולי, מה היא כל ימי החולי [כשהוא עדיין חי],

ר' יהודה אומר הרי היא כאשת איש לכל דבריה אם כהן הוא אוכלת בתרומה ואם זינתה צונק ולכי מיית חוי גיטא דקמי רישא הרי זה גט, ואיירי ר' יהודה צמה היא צאותן הימים, אלמא לא פליג צרישא, ולא אמרינן גט לאחר מיתה הוא, כיון דאמר מעכשיו, ואע"ג דכשנתן הגט הוא מספקא ליה אם יחיה אם ימות, ותלה התנאי בדעת מי שמתו [שביתתו] ומייו תלוים צידו, וכשמת אמרינן הוצרך הדבר דמשעת נתינה היה ראוי למות מחולי זה, וה"ל גט מהיהא שעתא שע"מ כן מסרו,

ואין זה כשאר תנאים שאלם מתנה צגט, שצדו לקיימם ודעמו לקיימם כשמתנה עליהם, ולכשנתקיים התנאי הוי גט למפרע, דהתם לאו טעמא משום צריכה הוא,

אבל הכא דאין צידו, וכשעת התנאי הוא ספק, והתנאי מתקיים מאליו, אי לאו משום צריכה לא הוי גט מחיים,

[ומקשה עוד על רבא] אומר ליה (רב משרשיא) [רבינא] לרבא, הא ר"ש [מצינו גם כמו בר' יהודה] דתולה בדעת עצמו לית

דיקא נמי דקתני כיון שנכנס ראשון ראשו ורובו, זכה בחלקו, ומוכה את אחיו עמו, אי אמרת בשלמא דאמניניהו מעיקרא שפיר משום הכי מוכה את אחיו עמו [סוגיא דהכא איירי אי אמרינן שה לבית אבות דאורייתא. תוס'], אלא אי אמרת דלא אמניניהו, לאחר שחיטה מי קמיתמנו,

והתנן נמוגין הרוזה לימנות ומושכין ידיהן ממנו מי שהיה נמנה ורוזה לימשך ולהמנות על אחר מושך דיו הימנו עד שיישחטו אבל לאחר שחיטה לא נמוגין ולא נמשכין, דכתיב ואם ימעט הצית אם צלו להמעט ולהמשך ממנו, מהיות משה בחיזומו של זה ימעטו,

תניא נמי הכי דלא נמכין אלא לזמן ומיהו כולו אמניניהו מעשה וקדמו בנות לבנים, ונמצאו בנות זריות ובנים שפלים ולא קמתי ונמצאו צנות וזכות צפסת, וצנים לא זכו,

אמר אביי קא בעי מיניה אתמוהי מתמה אצוי צרב יהודה ורב אשעיא, קצבי מיניה תולה בדעת אחרים לאחו שמתא צפתת מחילה דתלה (זה) המתנה צדעת אחרים וקא פשיט ליה לאחו שארצה [משחי נשותי אנרש] דהיינו תולה בדעת עצמו, דילמא תולה צדעת עצמו לית לן צריכה, דמדלמתי צרישא, גילה צדעתו שהיה פוסק על שמי סעיפס, וליכא למימר הוצרך דמעיקרא דעמיה להא, אבל זה שתלה באחרים גמר צדעמיה מעיקרא לאחו שמתא,

והדר מויתיב ליה [מהריני שוחט את הפסח וכו'] תולה בדעת אחרים [על זה אינה תמיהה דשפיר מויתיב למאי דפשיט ליה. תוס']?

אמר רבא מאי קושיא, דלמא דמאן דאית ליה ברירה, לא שנא תולה בדעת עצמו, ולא שנא תולה בדעת אחרים, אית ליה ברירה,

ומאן דלית ליה ברירה, לא שנא תולה בדעת עצמו, ולא שנא תולה בדעת אחרים, לית ליה ברירה,

א"ל רב משרשיא לרבא, והא רבי יהודה דתולה בדעת עצמו לית ליה ברירה [כדמפרש לקמיה] ותולה בדעת אחרים אית ליה ברירה [גם זה מפורש לקמיה],

תולה בדעת עצמו לית ליה ברירה,

דתניא, הלוקח יין מבין הכותים קודם גזירה [שגזרו על יינם. ראה תוס' ד"ה הלוקח], ואין לו כלי להפריש תרומות ומעשרות בהן, והוא צריך לשמות [אולי הכוונה שצריך לקדש על היין, וכותים גירי אמת חשיב להן, ואין ארץ ישראל נפקת מנקדושה על ידיהם, והן חשודין על המעשרות ועל התרומה, ולא כעמי הארץ שרובן מעשרין וכולן מפרישין תרומה, אבל כותים חשודין על הכל והלוקח מהן צריך לעשר ודאי [אבל גוים אינם חייבין בתו"ב],

[כותים אפילו תרומה גדולה לא מפריש, דאף ע"ג דבפרק שלשה שאכלו אמר

אבני חן למסכת גיטין

לִיה בְּרִירָה, וְתוֹלָה בְּדַעַת אַחֲרִים אֵית לִיה בְּרִירָה,

תוֹלָה בְּדַעַת עֲצָמוּ לִית לִיה בְּרִירָה הָא דַּאֲמַרְןָּ צִהְלוּקָם יִין,

תוֹלָה בְּדַעַת אַחֲרִים אֵית לִיה בְּרִירָה, דְּתַנִּיא הֲרִינִי
בּוֹעֲלִיךְ לִשָּׁם קִידוּשִׁין דְּלֹאָה נְקִיטָה צִנִּיָּה עַל מִנַּת שִׁירְצָה אַבָּא,
אֲעִ"פ שְׁלֹא רְצָה הָאב מְקוּדָּשֶׁת דִּאֲרִין אֲדָם עוֹשֶׂה צִעִילָמוּ צִעִילָת
זְנוּת, וְגַמְרָה צִלְצוּ לְקִידוּשִׁין גְּמוּרִים וְאִפִּי לֹא יִרְצָה אֲבִיו,

ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן, רְצָה הָאב
מְקוּדָּשֶׁת

דף כ"ו ע"א

לֹא רְצָה הָאב אֵינָה מְקוּדָּשֶׁת דְּלֹאָה צִעִל אֲלָא עַל תַּנְאִי וְלֹא נִתְקַיֵּים,
וְכִי רָצָה מִיָּהֵא מְקוּדָּשֶׁת וְאֲעִ"ג דְּמַשְׁמַת צִעִילָה סָפֵק רוּצָה סָפֵק אֵינּוּ רוּצָה
אֲמַרְיִין הוֹצֵר דְּמַשְׁמַת צִעִילָה הוּוּ קִידוּשִׁין [בִּין דְּתַלָּה בְּדַעַת אַחֲרִים],

אֲמַר לִיה [עֲנֵה לִיה [לָהֶם] רַבָּא], בִּין לִר' יְהוּדָה בִּין לִר' שְׁלֹא
שְׁנָא תוֹלָה בְּדַעַת עֲצָמוּ וְלֹא שְׁנָא תוֹלָה בְּדַעַת אַחֲרִים
אֵית לָהּ בְּרִירָה [וְקָשִׁיא רַק מִהֲלֹקָח יִין מִבֵּין הַכּוֹתִים, שְׁשִׁנְיָהם אוֹמֵר
שְׁאִסוּר, ע"ז מִתְרַן],

וְהַתָּם כְּדַקְתָּנִי טַעֲמָא, אֲמַרוּ לוֹ לִר' מ' אֵי אַתָּה מוֹדָה
שְׁמָא יִבְקַע הַנּוֹד, וְנִמְצָא זֶה שׁוֹתָה טַבְּלִים לְמַפְרַע שְׁהִי לֹא
הוֹצֵרָה הַתְּרוּמָה מִעוֹלָם,

אֲמַר לָהֶם [עֲנֵה לָהֶם ר' מ' לִר' יְהוּדָה, ר' יוֹסִי, ור' שְׁמַעוֹן] לְכַשִּׁיבְקַע
כְּשִׁינָא לִידִי קָד וְלִי טַבְּלִים שְׁמָה, אֲבָל אֵין לְמוֹשׁ לֶכֶךְ, דְּלֹא שְׁמִי לִצְבָּקָה:

[וְבוֹיָמָא נֹו: פִּרְשִׁי לְכַשִּׁיבְקַע נַחוּשׁ לוֹ, כְּלוּמַר לֹא חִיּוּשִׁין לְשִׁמְא יִבְקַע דִּאֲפִשְׁר
דְּמִסַּר לִיה לְשׁוּמַר, וְשִׁיטָּת דְּקִדְמוּנִים פ' כְּלוּמַר דְּמִילָתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא הִיא
וְלֹא גִזְרֵי בַּת רַבְנָן, ור"ח בְּסוּכָה כד. פִּירֵשׁ זֶה שְׁאִמַּר לְכַשִּׁיבְקַע הַנּוֹד אִם יִשְׁאֵב
וְיִשְׁתָּה הוּא שׁוֹתָה טַבְּלִין שְׁכַבְר נִבְקַע הַנּוֹד, אֲבָל כָּל זְמַן שְׁהַנּוֹד קִיִּים אֵינִן
טַבְּלִין דִּאֲמַרְיִין הֵנָּה הַתְּרוּמָה וְהַמְעַשֵּׂר בְּנוֹד. אֲצַמָּה וְעִי"ש עוֹד],

בְּקִיצוֹר:

ר' אוֹשְׁעִיא בְּעֵי אֲמַר לְלִבְלָד כְּתוּב לֵאמֹר שְׁתַּצֵּא בַּפֶּתַח תַּחֲלִילָה מַהוּ? וְיִישׁ
לְהוֹכִיחַ מִמֶּנָּה דְּבִגְיִטִין לֹא אֲמַרְיִין בְּרִירָה,

וְרִצָּה לְהוֹכִיחַ מִפְּסָחִים שִׁישׁ בְּרִירָה, וּמִתְרַן דְּשִׁם אֵינּוּ מִשּׁוּם בְּרִירָה,
וְהַקְשָׁה אֲבִי אֵיךְ מִבֵּיא רֵאחָ מִמֶּנָּה וְהֵלֵא יֵשׁ לְחַלֵּק בִּין תוֹלָה בְּדַעַת עֲצָמוּ
לְתוֹלָה בְּדַעַת אַחֲרִים,
וּמִתְרַן שְׂרִינִם שׁוּה וְאֵין חִילוּק בִּינֵיהֶם,
וּבְמַשְׁנֵה דְּהִלּוּקָח יִין ס"ל לְכָל הַתְּנָאִים דִּישׁ בְּרִירָה, וְהַאֲוִסְרִים הֵם רַק מִשּׁוּם
חֲשֵׁשׁ שְׁמָא יִבְקַע הַנּוֹד,

מִתְנִי: הַכּוֹתֵב טוֹפְסִי גִיטִין [רֵאחָ ר"ן גְּדִירִים ה:]: שְׁקוּפֵר הוּא,

וְנוֹטֵל שְׂכָר וְרוּצָה שִׁיחַ מְזוּמְנִין לוֹ, [ש. ר"י] פְּעַמִּים שְׁלֹשׁם צֹא לְשׁוֹכְרוֹ וְהוּא
טְרוּד צִשְׁטָרוֹת אַחֲרִים, צִרִיךְ שִׁינִיחַ מְקוּם הָאִישׁ, וּמְקוּם הָאִשָּׁה,
וּמְקוּם הַזְּמָן שְׁלֹשׁ רוּצָה תִּגְרָה צִינִיָּהם לֹא יֵאֲמַר [פ' אֲסוּר לְוִמֵּר] הֲרִינִי כּוֹתֵב
כָּל הַגֵּט [מִיד קוּדֵם שִׁינִיָּהוּ [פ' הַבְּעַל] וְאִנִּית מְקוּם הַזְּמָן לְצִדּוֹ, שְׁלֹא יֵהֵא
מוֹקֵדִם. ר"י] וְגַמְרָה מִפְּרָשׁ טַעֲמָא,

<<[פ' וְאִם יִכְתּוּב הַתּוֹרָף אִף אִם כּוֹתֵבָה לְשֵׁם אִשָּׁה זֶה כִּיּוֹן שְׁלֹא צוּה הַבְּעַל
לְכַתּוּב אֶת הַגֵּט, אֵין זֶה נִקְרָא שְׁנִכְתָּב לְשִׁמְהָ. ע"פ הָעֵרוּת],

[וְאִם כּוֹתֵב טוֹפֵס] שְׁמִירֵי מְלֻחָה, צִרִיךְ שִׁינִיחַ מְקוּם הַמְּלֻחָה,
מְקוּם הַלּוּחָה, מְקוּם הַמְּעוּת, מְקוּם הַזְּמָן וְאִם שְׁמַע שְׁהִי אֲחֵד
רוֹדֵף אֲחֵר תְּצִירָה לְהוֹטוֹ מִנֵּה, לֹא יֵאֲמַר [פ' אֲסוּר לְוִמֵּר] הֲרִינִי כּוֹתֵב מִיד,
וְאִנִּית מְקוּם הַזְּמָן לְצִדּוֹ שְׁלֹא יֵהֵא שְׁטַר מוֹקֵדִם, אֲלָא צִרִיךְ שִׁינִית מְקוּם הַלּוּחָה
וְהַמְּלֻחָה וְהַמְּעוּת, אֲעִ"ג דְּלִיכָא לְמִישָׁשׁ לְמִידִי, גִּזְרָה שְׁטָרוֹת אֲטוּ גִיטִין,

[וְאִם כּוֹתֵב טוֹפֵס] שְׁמִירֵי מִקָּח, צִרִיךְ שִׁינִיחַ מְקוּם הַלּוּקָח,
וּמְקוּם הַמּוֹכֵר, מְקוּם הַמְּעוּת, מְקוּם הַשְּׂדֵה, וּמְקוּם הַזְּמָן,

מִפְּנֵי הַתְּקֵנָה צִגְמ' מִפְּרָשׁ אֲהִיכָא קֵאִי,

ר' יְהוּדָה פּוֹסֵל בְּכוּלָן וְאֲפִילוּ הֵיטָּ מְקוּמוֹת הֵלְלוּ וְטַעֲמָא מִפְּרָשׁ צִגְמ',

ר' אֲלֵעָזָר מְכַשִּׁיר בְּכוּלָן וְצִלְצַד שִׁינִית מְקוּמוֹת הֵלְלוּ [רֵאחָ תוֹם]
שְׁחֹלֵק ע"ז] חוּץ מִגִּיטֵי נְשִׁים דְּגוּרִין צֵהן טוֹפֵס אֲטוּ מוֹרֵף [רֵאחָ תוֹם]
לְמַה לֹא אֲמַר גַּם שְׁחֹרֵרִי עֲבָדִים] שְׁנָאֲמַר דְּבָרִים כִּד וְכַתֵּב לָהּ צִגְמָה
פִּרְיָן הֵאֵי אֲמִירָף הוּא דְּכַמִּיז לְשִׁמְהָ [לָהּ סִפְרָה בְּגִימ' לְשִׁמְהָ. בְּרַבַּת פִּרְיָן.
יוֹסֵף דַּעַת]:

[לִכְן צִרִיכִין לְשִׁמְהָ, מִשּׁוּם שְׁלֹא רַק הַגּוֹפִים נִפְרָדִים עֵתָה, אֲלָא עַד עֵתָה הִיוּ
מִחוּבָּרִים גַּם בְּשִׁמּוּתֵיהֶם, וְעַכְשִׁיו הַשְּׁמִיטוֹת נִפְרָדִים, וְלִכְן צִרִיךְ שִׁיכְתָּב הַגֵּט
לְשִׁמְהָ. הִרְקִיאָנִי פ' כִּי תַצֵּא. דַּע"ד],

גְּמ': אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל [שְׁהַכּוֹתֵב טוֹפְסִי גִיטִין],
צִרִיךְ שִׁינִיחַ אִף מְקוּם הָרִי אֶת מוֹתֶרֶת לְכָל אָדָם [בְּכָל
דּוֹכֵתִי מִשְׁמַע שְׁכּוֹתֵבִין לְשׁוֹן זֶה בְּגִט, וּבִפ' בְּתָרָא [לִקְמָן פה]. נְמִי תִנִּיא גּוֹפִי
שֶׁל גֵּט הָרִי אֶת מוֹתֶרֶת לְכָל אָדָם וְהַנְּהִיג ר"ת לְכַתּוּב לְשׁוֹן זֶה בְּגִט וְכו'. תוֹם]
שֶׁגַם זֶה עִיקְרוֹ שֶׁל גֵּט,

[סִפְרָה 340 כְּרִיתָת 1030 וְנָתַן 506 בִּידָה 21 וְשִׁלַּחָה 349 = 2246 בְּגִימ'
זֶהוּ 18 גּוֹפִי 95 שֶׁל 330 הַגֵּט 17 הָרִי 215 אֶת 401 מוֹתֶרֶת 1046 לְכָל 80
אָדָם 45 = 2247. בְּרַבַּת פִּרְיָן פִּרְשָׁתָּה כִּי תַצֵּא. דַּע"ד],

וְר' אֲלֵעָזָר הִיא דֹּאֲמַר עַדִּי מִסִּירָה כְּרִיתִי וְבִעֵינִן כְּתִיבָה
לְשִׁמְהָ הַלֵּכְךָ וְכַתֵּב לֹה לֹא אֲחִמִּימָה קֵאִי, דְּחִמִּימָת עֵדִים אֵינֵה אֲלָא מִדְּבָרִי
סוֹפְרִים מִפְּנֵי מִיקוּן הָעוֹלָם, וְכִי כְּמִיז וְכַתֵּב לֹה מִשְׁמַע אֲעִיקֵר כְּרִיתוֹת קֵאִי
דִּהִינּוּ כָל הֵי דֹאֲמָרְךָ,

וְצִרִיכָא לְשִׁמּוּאֵל לְאֻקְמִי לְהֵי תַלַּת סַמִּי כִר"א, וְלִמְיָמָרָא צְבֻלָּה וְהוּא
שְׁשִׁיר מְקוּם הַמּוֹרֵף, אֵין כּוֹתֵבִין עַל הַמּוֹצֵר (לְעִיל דָּף כֹּא:): וְהַכֵּל כְּשִׁרְיָן לְכַתּוּב

אבני חן למסכת גיטין

(לעיל גיטין כב:) והכחז טופסי גיטין כולהו אוקמיניהו שמואל כר"א,

דאי אשמעינן הך קמיינתא [שאין כותבין על מחובר לקרקע],
בההיא הוא דאיכא לאוקמה כר"א, דקתני **אין כותבין**
וקתני והדר **תנא כתבו** על המחובר כשר, ומדקשיא רישא לסיפא אוקימנא
דהכי קאמר, אין כותבין טופס שמא יכתוב חורף כו',

אבל סיפא הכל כשרין לכחז דקתני **שאין קיום הגט אלא**
בחותמיו, אימא ר"מ **היא דאמר עדי חתימה כרתי** ואינו
נריך לשייר מקום החורף [שאין הכתיבה צריכה להיות לשמה], ואשמעינן
שמואל דנריך, ורבי אלעזר היא,

וקיפא דקתני שאין קיום הגט אלא בחותמיו, לאו לאכשורי חורף דמרש שוטה
וקטן, דשלא לשמה קאי, אלא אמנעימנא [דמתני'] קאי, האשה כותבת את גיטה
לשמה והאיש שוכרו, שאין קיום הגט אלא במסירתו ולא בחתימתו, והא דנקט
חותמיו משום **דכחז עדי מסירה הם החתומים** זו ורוב גיטין חתומים הם,

ואי אשמעי' בההיא [בהכל כשרין לכתוב] **ההיא נמי איכא**
לאוקמה אפי' כר"א (מפני חיקון העולם) ולא קשיא מידי כדפרישית,

אבל הא [במשנתנו כאן] **אימא מרסיפא** פליג ר' אלעזר ארישא,
דקתני רבי אלעזר מכשיר ככולן חוץ מגיטי נשים, ורישא מכשיר אף בגיטי נשים
ר"א **הוי**, [אמנא] **רישא לאו ר"א** וא"ל לשייר מקום הרי את מותרת,
אלא מקום השמות לצדן משום קטטה כדלקמן **צריכא** [קמ"ל] שמואל דרישא
נמי כר"א, ותרי תנאי ואליצא דר' אלעזר כדלקמיה [כו. בראש העמוד]:

[שנינו במשנתנו] **מפני התקנה** [אין זו פסקא דמתני', דהא לקמן מפרש
ומקום הזמן שהוא מוקדם במשנה, ונקטיה לפרושי הבא משום דבאן דמוקי
מתני' כר"א אין פירושו כבאן דמוקי לה כר"מ. תוס' הרא"ש]: **מאי**
תקנה? אמר ר' יונתן מפני תקנה סופר המירו לכחז טופס שלא
לשמה, ור"א **היא דאמר עדי מסירה כרתי** הא דקתני מפני התקנה
המירו לכחז טופס, הא לא הכי הוה אסיר רבי אלעזר היא דדעי לשמה
בכתיבה מדאורייתא,

ובדין הוא דאפי' **טופס נמי לא לכתוב** דלמא אחי למכחז חורף,
אלא ומשום תקנה סופרים שיהו מזומנין לו **שרו ליה רבנן** וצלנד
שיייר חורף לכחז לשמה, וחורף דשאר שטרות נמי גזר משום חורף דגיטין.

ר' יהודה פוסל ככולן, גזר **טופס אמו תורף**, גזר שטרות
אפי' טופס אמו גיטין,

ור"א מכשיר ככולן חוץ מגיטי נשים, **טופס אמו תורף**
גזר [בגישתו], שטרות אמו גיטין **לא גזר** [ואסר רק התורף ולא
הטופס] בטופס לא גזר דגזירה לגזירה היא:

[שנינו במשנתנו, שאין כותבין גם טופס דגזירין אמו תורף] **שנאמר וכתב**
לה [וס"ד דלמדין מהפסוק שאין כותבין טופס]: **והא כי כתיב "לה"**
אתורף הוא דכתיב דנקרא כרימות כמיז, דהיינו חורף, והכי יליף ר"א
מיניה למישר טופס?

[ומתריץ] לא תימא "שנאמר" דמשמע מיניה יליף, **אלא אימא "משום"**
כלומר משום **שנאמר** בחורף **וכתב לה לשמה** גזירין טופס אמו חורף
דאורייתא,

דף כ"ו ע"ב

[ובמקשה] **קשיא דר' אלעזר אדר' אלעזר** רישא אוקמת כר"א
ומכשיר לכחז טופסי גיטין, וקיפא פליג ואמר חוץ מגיטי נשים? **תרי תנאי**
ואליבא דר"א,

[לעיל ע"א פירש ר' יונתן מה ששנינו במשנה "מפני התקנה" היינו מפני תקנת
סופר, וכאן מביא פירוש אחר],

ר' יצחקי אמר חזקיה [חזקיה אמורא בא"י בדור ראשון], [ר' שבתי
אמורא בא"י בדור ראשון או שני], ר' שבתי יש עוד ג' פעמים בש"ס: כתובות
צו. מעשה בכלתו של ר' שבתי, ב"ב קסג. ר' שבתי אמר משמיה דחזקיה,
סנהדרין סג. אמר ר' ברוספדאי אמר ר' שבתי [ר' ברוספדאי היה בנו של ר'
שבתיא כ"ה נדה מו.] כל ימיו של בן סורר ומורה וכו', אבל נקרא גם ר'
שבתיא ושם זה יש בש"ס חמשה פעמים],

משום קטטה מפני התקנה דקתני, לאו להיתירא דטופסי קאי, אלא אנריך
שינית קאי, מפני תקנת קטטה [וכל כך חששו לקטטה עד כדי שגורו שאר
שטרות אמו גיטין. הערות],

ור"מ **היא** [רישא דמתני'] **דאמר עדי חתימה כרתי** דלא נעי
כמיצה לשמה, ולא נריך שינית מקום הרי את מותרת, אלא מקום השמות לצדן,
משום קטטה, ומקום הזמן משום מוקדם,

ובדין הוא דאפי' **תורף** עס השמות נמי לכתוב דכי כמיז וכתב לה
[אליבא דר"מ] אחמימת עדים קאי, שהיא עיקר כמיצתו, וזמנין דשמעה
ליה לסופר דקא פתיב ומזכיר שמו ושמה וסברה איהו [והאשה
חושבת ד] **קאמר ליה** [שבעלה צוה לסופר לכתוב גט], והוה לה
קטטה בהדיה,

רב חסדא אמר אבימי משום תקנת עגונות [שלא תבא האשה
למצב שבו תישאר נעובת, עגונה. שט], **אמרי לה ר"מ ואמרי לה**
ר"א,

אמרי לה ר"מ דאמר עדי חתימה כרתי, ובדין הוא דאפי'
תורף נמי לכתוב [דר"מ מכשיר אפילו כשמצאה באשפה], וזמנין
דהוה ליה קטטה בהדה ורתח עליה וכי משכח לגט מזומן יהיז
ליה ניהלה וזריק ליה ניהלה # [וצריך לומר שהגט היה גם חתום],

אבני חן למסכת גיטין

לבנה,

ה"ב במתני' משום הכי צריך להניח מקום זמן, אף לטופס הארוסה, שמה יתמוז זמן לבו דיוס, והוא לא יגרשנה עד לאחר יטולין גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה ויאמרו בלא קידושין וכמוהו נעצרה לאחר גירושין, ופגם הוא למשפחה,

א"ר זירא, אמר ר' אבא בר שילא, אמר רב המנונא סבא, אמר רב אדא בר אהבה, אמר רב, הלכה כר"א [בסיפא דמתני'] שפסול בטופסי גיטין גזירה משום מורף,

קרי רב עליה דר"א טובינא דחכימי מאושר שצחכמיס, [יש ג' מקומות בש"ס שרב קרא עליה דר' אלעזר טובינא דחכימי, כאן, ובתובות מ, ובריתות יג, וז"ל השטמ"ק בכתובות מ, משום שהיה העולם שמם עד שבא ר' עקיבא ושנאה להם וכו' וכמו שכתב רש"י ז"ל, הלכך כל אחד מתלמידיו שהיה מכון לדעתו הרי הסכים להלכה, ורבי עקיבא היה להם במקום משה רבינו ארון הנביאים ע"ה, לפי שהיה כבר נשתבח תורה שבעל פה, עד שבא הוא ושנאה וכו' כל מי שהיה מסכים לדעתו שפיר קרינן עליה טובינא דחכימי. עכ"ל, והא דקלסיה כולי האי? משום דהוה רבנן אחריני דאולי' בשיטתא דר' עקיבא דברייתא, או דרבי יוסי הגלילי, ואילו רבי אלעזר תפס לו השיטה הנכונה יותר מכולם, ונתן טעם לדבריו גם כן. ריטב"א כתובות ע"ו"ש. # ועדיין צריך להבין למה אמר לשון הזה כאן, שאינו אומר משם ר"ע ?]

[ומתמיה] ואפי' בשאר שטרות נמי צמאי דפליג ר' אלעזר [דמכשיר בבבלי חוץ מגיטין נשים] אדרי' יהודה [רפוסל בבבלי] ואכשר בטופסי שטרות, אמר רב נמי הלכה כר"א בתמיה,

והאמר רב פפי משמיה דרבא, האי אשרתא דדייני קיוס השטר שהעדים מעידין על כח דיהס דב"ד, וצ"ד כותבין צו צמותא חלמא הוינא ואמו פלוגי ופלוגי ואסחידו אסתימות ידיהו ואסרנוהי וקיימוהי דכחז, ומותמין דמיכתבה מקמי דליסדהי סהדי אחתימת ידיהו [וזמנו מעכשו, כלומר משעת כתיבה. ריטב"א כ"א], פסולה, אלמא מיהוי כשיקרא, ה"ב מיהוי כשיקרא,

[יש ללמוד מכאן שאף דבר שהוא אמת גמור, מ"מ צריך לחוש מה יאמרו הבריות],

[באמת יש הברל בין אשרתא דדייני שמעידין על מעשה ב"ד, לבין שטר חוב שכותבין שלפעמים אין יוצא ההלואה למעשה, ואולי זה כוונת הגמ' וליתא פי' שאינו דומה. רצ"ע],

[והגמ' ממשיך דמה דאמר רב פפי דאשרתא דדייני פסולה, אינה על פי הלכה] וליתא מדרב נחמן, דאמר רב נחמן אומר היה ר"מ אפילו מצאו באשפה ולא נכתב לשם אשה כלל [ראה תוס' לעיל ע"א ד"ה רבי] חתמו ונתנו לה כשר אלמא לא מיישין למיחזי כשקרא כיון דנחתם צעמו וזמנו,

ומעגן ומותיב לה כשהיא מגורשת [ועגונה אין פירושה שאינה יכולה להנשא מפני שלא קיבלה גמ, אלא שתשאר מגורשת בלא איש, אבל הריטב"א כתב ע"ז ומיהו בשום דוכתא לא חזינן דקרי עיגון למגורשת, אלא הכא אפשר דאידי דרתח עלה זריק לה גיטא, וזמנין דהוי ספק קרוב לו ספק קרוב לה, ולא הוויא מגורשת גמורה, ומעגן ומותיב. קרשקש, וכע"ז בריטב"א כ"י],

[אבל ר' אברהם תאומים ז"ל פירש ע"פ שיטת רש"י כיבמות כו. שאשה שנתגרשה שתי פעמים שוב אינה יכולה להנשא עוד שהיא בחזקת מתגרשת, ונפסק כן באה"ע ס' ט', ולכן מוקי כאן שנגרשה כבר פעם אחת, ועכשיו שנגרשה עוד פעם תהא אסורה להנשא],

אמרי לה ר"א דאמר עידי מסירה כרת, ובדין הוא דאפי' טופס נמי לא לכתוב גזירה משום מורף דאורייתא, וזמנין דבעי למיזיל למדינת הים, ולא אשכח ספרא, ושביק לה [בלא גמ, ותישאר אשת איש] ואילו ומעגן ומותיב לה:

[שנינו במשנתנו] ומקום הזמן: קפסיק ותני, לא שנא מן הנישואין ולא שנא מן האירוסין המגרש לארסמו צריך לכמוז זמן כשר [פ' אמיתין] ולא מוקדם,

[ואף דבשאר שטרות גורנין משום גיטין, לא ניהא ליה למימר דגורנין בגמ גופא אירוסין אמו נישואין? דבזמן אין הטעם משום גזירה בשטרות. מהר"ם שי"ף],

בשלמא מן הנישואין, בין למ"ד [שהטעם שצריך זמן בגמ לעיל יז. בסוף העמוד] משום בת אחותו איכא [שלא יחפה עליה אם זנתה תחתיו על ידי מתן גמ בלי תאריך. שם], בין למ"ד משום פירי איכא שאם יתמוז זמן לבו דיוס, והוא יגרשנה לאחר זמן, והיא טורפת מיום הכתיבה,

אלא מן האירוסין, בשלמא למ"ד משום בת אחותו איכא [שגם ארוסה חייבת מיתה אם זנתה], אלא למ"ד משום פירי, ארוסה מי אית לה פירי מי אית לה דין פירי, הלא אינו אוכל פירות אלא משעת תנאי כמזה ואילן, שהוא מתחייב צפרקונה כדאמר' נערה שנחתמה [כמזות דף מז?]

אמר רב עמרם הא מילתא שמעית מיניה דעולא דאמר משום תקנת ולד הנזיכו להניח מקום זמן לגט ארוסה, ולא הוה ידענא מאי ניהו [מאי היא] דמאי ולד יש לארוסה,

כיון דשמעיתא להא דתניא, האומר כתבו גמ לארסתי עכשיו לכשאכנסנה אגרשנה ולא אמנו לה עד לאחר שאכנסנה, אינו גמ דגט ישן הוא [ראה תוס' דוח גרוע מגט ישן, דבגט ישן ליכא אלא ייחוד בעלמא, והכא דכנסה גרע טפי דודאי איכא ביאה], שמה מעצב כשיכנסנה ויאמרו גיטה קודם לזנה, שהיו סבורים שנתנו לה דיוס שנכתב,

ואמר עולא מה טעם? גזירה שמא יאמרו גיטה קודם

אבני חן למסכת גיטין

שהשיירות מזויות, והוא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת שני אנשים בשם זה באותה העיר, אבל אם לא הומזקו, מספיקא לא אמרין דילמא אימנהו ולא ידעינן, או דילמא יש עיר אחרת ששמה כזו ויש בה אדם אחר ששמו ושם אשמו כזה שמוצאו,

דאי לא תימא הכי דלא פסיל רבה אלא במצויות [שיירות], והומזקו [שני יוסף בן שמעון] קשיא דרבה אדרבה,

דההוא גיטא, דאישתכח בי דינא דרב הונא שהוצא שם לקיימו צ"ד וכמוצו צו הנפק [מלשון נפק=יצא, דהיינו שב"ד חתמו את השטר שיצא בב"ד והוא כשר] ונפל מזה והוא מוצעו, ולא הומזקו שני יוסף בן שמעון באותה העיר, והוה כתיב ביה פְּשׁוּרֵי מֵתָא דַּעַל [שיושבת על] רכס נהרא,

ואמר רב הונא חוששין לשני שוירי ושמה לא זה הוא שנפל מזה [ולא יחזיר],

ואמר ליה רב חסדא [שהיה חברו הצעיר של רב הונא, ראש ישיבת סורא, חי בשנת 300] לרבה [שהיה אז צעיר] פוק ועיין בה [תחקור בדן זה], דלאורתא בעי לה מינך רב הונא [ראש מתיבת סורא אחרי רב שנת 250],

נפק דק ואשכח [התו"ט על אבות פ"ב מ"ט דתנן אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה וכו'], כתב, כדאמרין בעלמא נפק דק ואשכח, המכוון בכל זה יציאת השכל והשתוטטו להתבונן בעיין ולהשכיל היטב], דתנן צ"מ (כ) כל מעשה ב"ד המוצא שטר מקויס צ"ד, דליכא למימש לממוצין היו ונמלך עליהם שלא לימנס, דלא עביד לקיומיה שטרא, אלא גְּמִלָה לאחר שנמסר לידו, דמיש שמה ימותו עדים הרי זה יחזיר ולא חיישין לשמה אינו זה,

[ומסיק לראיתו שהתחיל לעיל "דאי לא תימא הכי קשיא דרבה אדרבה"] והא בי דינא דרב הונא היו זריכין לו לדון ולהוראה, וצאס שם דכמקום שהשיירו' מצויות דמי, וקא פשיט רבה ד יחזיר, ש"מ משום דלא הומזקו שני יוסף הוא, דלשני שוירי לא חיישין, אלמא אי הוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת אין, ואי לא לא,

[ומביא מעשה] עבד רבה עובדא בההוא גיטא דאישתכח בי כיתנא [פשתן] בפומבדיתא כשמעיתיה דאמר תרמי [שיירות מצויות, והוחזקו שני יוסף בן שמעון] צעינן, והכא לא הוה אלא חדא והחזירו למוצעו,

[ויש שני דיעות אך היה המעשה שהחזירו הגט] איכא דאמרי האי כי כימנא בדוכתא היכא דתרו כיתנא צניח מי המשרה, ששורין שם פשתן ואין שיירות מזויות שם והחזירו, ואף על גב דהוחזקו שנים באותה העיר באותו השם דלא שכיחן שיירתא,

ואיכא דאמרי בדוכתא [היכא] דמוצבני כיתנא צוקן ששיירות

ואפילו רבנן לא פליגי עליה דר"מ אלא בגיטי נשים דבעינן כתיבה לשמה, אבל בשאר שטרות לא,

דא"ר אסי א"ר יוחנן, שטר שלוה בו ציוס של חמימה ופרעו צו ציוס אינו חוזר ולוה בו ואפי' ציוס מלוה ראשונה לאחר פרעו, דליכא למימש למוקדם, והכי מפרשין לה צניס אומצין (צ"מ י) שכבר נמחל שעבודו כשפרעו, וצטל השטר ואין הקרקעות משועבדות שוב למלוה השניה, שלא עליה נחתם שטר זה, והוא לא מלוה על פה,

מעמא דנמחל שעבודו, אבל משום שיקרא אם היה נחתם על מלוה זו, אע"פ שנכתב קודם הלוואה, כשר אם צו ציוס נכתב לא חיישין [כאן, אבל יש מקומות דחיישין למחזי כשיקרא. ראה אצמ"ה].

דף כ"ז ע"א

מתני': המביא גט # [למה לא אמר גט שנאבד, ולמה מיידי דוקא בשליח? ואולי שאם נפל מן הבעל כיון שיש חזקה שלא יקלל את אשתו מהימן יותר משליח, אבל שליח אין לו נאמנות שמוסתמא הוא נעשה שליח בשכר, ואם נאבד ממנו לא יקבל שכרו, וראה בגמ' ברבב"ח שנאבד לו גט ופרש"י שהיה שליח, שאם היה הוא הבעל יש לו נאמנות. וראה שם מש"כ הילקוט המאירי] ואבד הימנו, [אם] מצאו לאלתר, כשר, ואם לאו פסול שמה מאחר נפל ואין זה שלו,

[פי' השליח שהיה מביא הגט נאבד ממנו אם מצאו בארץ לאלתר כשר ולא חיישין שמה מאחר נפל ואין זה שלו דכיון שלא לאלתר מצאו ליכא למיחש, ולקמן מפרש כיצד הוי לאלתר. תוס' רי"ד],

מצאו בחפיסה [valise] כלי, ויש סימן ככלי שהוא שלו או בדלוסקמא [case], אם מכירו מילתא צאנפי נפשיה ואו או קמני, או שמכירו ואפי' מנלו ככל מקום כשר:

גמ': ורמינהו [על מש"כ במשנה שרק אם מצאו לאלתר כשר, במשנה דתנן בב"מ יח.]. מצא גיטי נשים, ושחרורי עבדים, דייתיקי צוואת ש"מ דא תהא למיקס ולהיות, מתנות מתנת צריא, ושוברין [קבלה, כתב פרעון] הרי זה לא יחזיר לא לבעל ולא לאשה, וכן שחרור וכן כולם שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן,

[ומדייק] הא אמר תנו נותנין ומדחלי טעמא צאנפי אומר, שמעינן מינה דאם אמר הבעל תנו לה שאני כתבתי לה נותנין, ולא חיישין לשמה אינו זה, ואפי' לזמן מרובה [ולא כמו ששנינו במשנה שרק "לאלתר" יחזיר]?

[ומתיר] אמר רבה לא קשיא כאן [במשנתנו שכשר רק אם מצאו לאלתר] במקום שהשיירות מצויות פסול שמה מעוצרים ושצים אחרים נפל, כאן במקום שאין השיירות מצויות,

[והגמ' מוסיף על דברי רבה] ואפילו במקום שהשיירות מצויות לאו רבה קאמר לה אלא הש"ס הוא דמסדר ואמר, דהא דאוקי רבה במקום

אבני חן למסכת גיטין

מנצח, והחזירו והוא שלא הוחזקו, ושכיהן שיירות,

רבי זירא רמי מתני' אברייא [ולא מן המשנה בב"מ], ומשני, תנן [שנינו במשנתנו] המביא גט ואבר הימנו אם מצאו לאלתר כשר, ואם לאו פסול,

ורמינהו [הרי שנינו בברייתא ב"מ יח:], מצא גט אשה בשוק, בזמן שהבעל מודה שאומר ליטנו לה יחזיר לאשה, אין הבעל מודה לא יחזיר לא לזה [לבעל] ולא לזה [לאשה] לבעל לא יחזיר, שמה כבר נתנו לה וממנה נפל, וכשיצא לידו [והוא לא פרע לה כתובתה עדיין, ויעשה ערבימות של לפרוע לה כתובתה] יחזיר אחר עדי מסירה [האמיתיים] ויעידו שגירסה, וכשתמצע כתובתה יאמר פרעתיך שהו ג' אקס הגט צדית דין, ותנן הוציאה גט ואין עמו כתובה גובה כתובתה, ומייצוגי לפרוע, ונתנו לי את הגט כדי שלא תחזור ומגבה, ולאשה לא יחזיר שמה מינשה צו [ובעלה עדיין לא נתן לה גיטה].

הא

דף כ"ז ע"ב

בזמן שהבעל מודה, מיהת יחזיר לאשה, ואפי' לזמן מרובה?

ומשני [ר' זירא] כאן במקום שהשיירות מצויות, כאן במקום שאין השיירות מצויות,

איכא דאמרי הא דשני ר' זירא במקום שהשיירות מצויות פסול, והוא שהוחזקו הוא דלא ליהדר דענין תרמי והיינו דרבה,

ואיכא דאמרי אע"ג דלא הוחזקו לא ליהדר [רבין דשיירות מצויות לא מוחזקין], ופליגא דרבה,

[ומקשה] בשלמא דרבה דשני לעיל שגויא ידידי אחרתי מתני' חדא דגיטין וחדא דב"מ לא אמר כר' זירא, מתני' אלימא ליה לאקשווי דקא ס"ד דאיהו [שרבה עצמו] רמינהו אהדדי, ומתני' עיקר מברייא, אלא רבי זירא דרמי מתניתין אברייא מאי טעמא לא אמר שגויא ידידי אחרתי מתני' כרבה?

אמר לך ר' זירא, מתניתין לא קשיין אהדדי מי קתני צבא מניעה אם אמר תנו נותני, ואפילו לזמן מרובה, דלמא אם אמר תנו נותני [ולעולם דקיי"ל] כלומר ודאי על כרחין, הא אמר תנו נותני דייקי מיה, מדתלה טעמא צמלך עליה,

אלא לזמן מרובה מהיכא דייקת, דילמא לעולם דקיי"ל בהכשרא דגיטין [במשנה דגיטין] מלא לאתמר כשר,

אבל ברייתא ודאי קשיא דקתני יחזיר לאשה, ואי לאלתר והבעל מודה פשיטא למאי נישחש לה, אי לאו דאשמועינן אפילו לזמן מרובה, לא אינטריך למיתנייה,

דבשלמא מתני' [כאן] לא תנא צה צהדיא האמר תנו נותני, ואנטריך למיתנייה משום הא גופא, לאשמועינן [דלזמן מרובה] דלא יחזיר, שאני אומר כו',

[ומביא תירוץ על הפתירות למשנתנו] רבי ירמיה אמר לא מתניתין קשיא, ולא ברייתא קשיא, דכל הני דאמרין יחזיר לזמן מרובה כגון דקאמרי עדים הסמוכים צו מעולם לא חתמנו אלא על גט אחד של יוסף בן שמעון ואותו חתמנו לאיש זה המוצעו,

אי הכי מאי למימרא? מהו דתימא ליחוש דלמא איתרמי, שָמָא כשמא, ועדים כעדים, קמ"ל,

רב אשי אמר כגון דקאמר האי שליט שאדנן נקב יש בו בצד אות פלונית, דהוה ליה סימן מובהק,

ודוקא נקט רב אשי בצד אות פלונית דהוה ליה סימן מובהק דאין עדות ברורה מזו [פי' דמצד הסברא הוא ברור שמה שאומר הוא אמת, וכן הוא דעת רוב הראשונים, אבל יש אומרים שגם בסימנים מובהקים הוא רק מדרבנן, שמא אותו הסימן קרה גם לאדם אחר, או שמא נישחש את הסימן "כסומא בארובא". ע"פ קובץ יסודות וחקירות, # אבל מלשון רש"י משמע שכאן הוא הוכחה כה חזקה שאין עדות שתהיה ברורה יותר מזה שהרי יש בגט למאות אותיות והוא אומר שהנקב הוא אצל "אות" זה, ונמצא שיש מדרגה יותר מסימן מובהק. וצ"ע], אבל נקב בעלמא לא,

מספקא ליה סימנין אי דאורייתא אי דרבנן הא דאמרין צאלו מציאות (ב"מ דף כו) שמחזירין אצדה בסימנין, ואיכעידא לן התם דאורייתא או דרבנן, לרב אשי נמי מספקא ליה,

הילכך צאיסור אשח איש לא סמכינן אסימנין צעלמא, דלמא סימנין דרבנן, וצממונא הוא דמלא רבנן להפקיע, דהפקר צ"ד (היה. נוסף ע"פ הגמורה) הפקר וטעמא דתקנתא התם מפרש, אצל למישרי אסורא לא מאי רבנן לעקור דבר מן התורה,

והאי דלא אמר קסבר סימנין דרבנן, משום דהתם מיציעא לן, ומהכא לא מצינן למיפשט, דהא אי נמי מספקא ליה קאסר מספיקא,

רבה בר בר חנה אירכס ליה שליט היה [ולא גט ידידי עצמו, דלא ניהא לפרש שגירש את אשתו דקשה גירושין. מבר"ם ש"ף] גיטא בי מדרשא, אמר אי סימנא צעיתו דאימיה צו לכו אית לי בגויה סימנא, אי טביעות עינא ואי צטיצות עינא צעיתו להדורי ניהלי אית לי צטיצות עינא בגויה שנחמי עיני צו, עד שאני מכירו יפה צלא שום סימן אהדרוה ניהליה,

אמר שלא נתן צו סימן מובהק אלא סימנא צעלמא, ומדאסמכו אסימנא צאיסורא לא ידענא אי משום סימנא אהדרוה וקסברי סימנים להדורי אצדתא דאורייתא מִן תעשה לשמלתו כדאמרין צאלו מציאות (שם דף כ"ז) אי משום טביעות עינא,

אבני חן למסכת גיטין

ואין מעידין על סימני הגוף [גופו] של גט, כגון דאמרי ארוך וגו' שאין אלו כלום שיש כאלה הרבה,

מצאו קשור בכיס, בארנקי ומכר את הכיס ואת הארנקי, ובטבעת

דף כ"ח ע"א

או שמצאו בין כליו צימו אפילו לזמן מרובה, כשר,

איתמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה שלא שהה אדם שם,

רבה בר בר חנה אמר רב יצחק בר שמואל, הלכה שלא עבר אדם שם,

לימא מר הלכה כמר רב יהודה הלכה כש אומרים ומר הלכה כמר ולימא רבה הלכה כר"ש, למה חזרו להזכיר את הדברים ולפרשן?

משום דאפכי להו אית תנאי דמפכי דרבי שמעון ליש אומרים, וש אומרים [ודברי היש אומרים מהפכים] לרבי שמעון, הלכך אס לא הזכירו אלא שם הסכמים, לא היו ידעי אהייא ממרי לישני קיימי:

[שנינו במשנתנו] מצאו בחפיסה או בדלוסקמא: מאי חפיסה? אמר רבה בר בר חנה חמת קמנה דולול"א דלע"ז והיא של עור מאי דלוסקמא מליקא טשק"א דלע"ז דסבי:

מתני':

1. המביא גט [בשליחות מבעל] והניחו [במקום שנשלח משם] זקן או חולה, נותן לה [הגט לאשתו] בחזקת שהוא קיים ולא מיישין שמא מת ובטל שליחותו,

ומדלורייתא נפקא לן דהכל שומטין [חולין י: מנא הא מלתא דאמור רבנן אוקי מילתא אחזקיה? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, אמר קרא (ויקרא י"ד) ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים, דלמא אדנפיק ואחא בצר ליה שיעורא אלא לאו משום דאמרין אוקי אחזקיה], העמד דבר על חזקתו,

2. בת ישראל הנשואה לכהן, וחלך בעלה למדינת הים [ואם מת בעלה ואין לה בנים שוב אינה אוכלת בתרומה], אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים,

3. השולח חטאתו ממדינת הים, מקריבין אותה בחזקת

ודוקא [נ] צורבא מדרבנן דידע בטביעות עינא, ולא משני צדיצוריה אבל אינש בעלמא לא:

[ודוקא צורבא מדרבנן. אומר רבינו חם דעם הארץ נמי ידע בטביעות עינא כדאמרין בפרק גט פשוט (ב"ב דף קסח). האי צורבא מדרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר עם הארץ בהדיה ובפרק גיד הנשה (חולין דף צו.) נמי מוכח דכ"ע אית להו טביעות עינא והא דלא מהדרין לעם הארץ בטביעות עינא משום דלא מדימין. תוס'],

[בשבת קיד. ואמר ר' יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבירה בטביעות העין זה שמקפיד על חלוקו להופכו, וקשה דלפי דברי התוס' כאן שגם לע"ה יש טביעות עין למה בת"ח רק אם מקפיד על חלוקו וכו' ? וי"ל שיש חידוש בת"ח כיון דאשכחן בת"ח שאינו מדקדק במלבושיו וכליו מחמת טרדת למודו כדפירש רש"י בשבת קיב. וי"ל דדרבנן - כשקושרים סביב רגלים אין קושרין צדוק, שפעמים שחולצו כשהוא קשור וטעלו כשהוא קשור, ומיהו, קשר של קיימא לא הוי, שצנעת הטעיט ממירין אותו וקושרין אותו צדוק, שלא ידבק צטיט ושמט מרגליו, ולכן בא לאשמועין שיש ת"ח שהם טרודין כל כך בלמודם עד שאינם שמים לב ואין להם טביעות עין, ורק ת"ח שהוא מדקדק על חלוקו להופכו זה ראייה ששם לבו גם לדברים שהם חוץ מלימודו, אבל אפ"ה ת"ח הוא נאמן ואם אומר שהוא מכירו מאמינים לו. ע"פ הספר בכור שור נדפס בתוך הספר שמלה חדשה - תבואות שור],

[שנינו במשנתנו] ואם לאו פסול: ת"ר איזהו שלא לאלתר?

רבי נתן אומר, ששהה כדי שתעבור שיירא ותשרה שיעור שכולל לעצור שיעורא שם ולחנות,

ר"ש בן אלעזר אומר, כדי שיהא אדם עומד ורואה שלא עבר שם אדם כלומר אין הדבר תלוי בשיעור, אלא כריך שיהא אדם עומד ורואה שלא עבר אדם שם משעה שעצר השליח הזה שם עד שעת מילאת הגט, [הא דלא חיישין לשיירות מצויות שעברו שם קודם שאבד זה גט שלו, ודלמא גט הנמצא עתה מאותן שיירות נפל, ומה סברא לחלות בנפילה של אדם יחידי שעבר שם, ואם לא עבר לא תלינן בשיירות רבים שעברו שמה קודם וכו'. מהר"ם שו"ף עיי"ש],

ויש אומרים, שלא שהה אדם שם,

רבי אומר, כדי לכתוב את הגט שיעורא דעלמא נמנו צו,

רבי יצחק אומר, כדי לקרותו,

אחרים אומרים, כדי לכותבו ולקרותו,

[וממשך הברייתא] ואפי' שהה ויש בו סימנין מוזהקים מעידים עליו סימנים אלו להכשירו דאמרי נקב יש בו בצד אות פלונית,

אבני חן למסכת גיטין

שהוא קיים ולא חיישין שמה ממו בעליה, ולמיתה אולא [אלא מקריבין אותה]:

נב: אמר רבא, לא שנו אלא זקן שלא הגיע לגבורות שמונים שנה לישא דקרא (תהלים 5), וחולא או חולה, דממני דוקא חולה ולא גוסס שרוב חולים לחיים,

אבל זקן שהגיע לגבורות [עכשיו ס"ד דזה נקרא קרוב למיתה], וגוסס, שרוב גוססין למיתה, לא [מחזיקין שהוא חי],

איתיביה אביי, [שנינו בברייתא] המביא גמ והניחו זקן אפי' בן מאה שנה, נותן לה בחזקת שהוא קיים?

1. תיובתא [דרבא],

2. ואי בעית אימא, כיון דאיפליג משאר דרך כל הארץ, שהאריך ימים עד מאה שנה איפליג ואינו כשאר האדם להיות קרוב למות, אכל בן שמונים ואחת או יותר עד תשעים, קרוב למות הוא,

רמי ליה אביי לרבה, תנן [במשנתנו] המביא גמ והניחו זקן או חולה, נותן לה בחזקת שהוא קיים,

ורמינהו [והקשה על משנתנו מברייתא] הרי זה גיטך שעה אחת קודם למיתתו דת ישראל הנשואה לכהן שאוכלת בשניו אסורה לאכול בתרומה מיד דכל שעתא חיישין עכשיו ימות, אלמא חיישין למיתה?

א"ל [השיב רבה לאביי] תרומה אניטין קא רמית, תרומה אפשר להיות מזוגת בחולין [לכן מחזירין שבא מות], גמ לא אפשר למחש למיתה, דאי חיישית אין לך שולא גמ לאשמו, והן עגונות [ולכן מקילין],

[וכיון שתירץ שאין להביא ראיה מגמ לתרומה] ורמי תרומה אתרומה, תנן בת ישראל הנשואה לכהן, והלך בעלה למדינת הים, אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים [שאין חוששין שמת בעלה],

ורמינהו, הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתו, אסורה לאכול בתרומה מיד [הרי שחוששין למיתה]?

[ומתרץ] אמר רב אדא בריה דרב יצחק, שאני התם [בהרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתו], שהרי אסרה עליו שעה אחת קודם מיתתו לעולם לא חיישין למיתה, ושאי הכא שהרי אסרה ממייס שעה אחת קודם מיתתו, וכל שעתא איכא לספוקי דהיא שעתא שעמידה ליאסר [והיינו דלא חיישין שמת, אבל חיישין שבא תמות], ושינויא דמיקא הוא, והיינו דפריך ליה,

מתקין לה רב פפא [איך יכול לומר דבאמת לא חיישין למיתה, דודאי הטעם שאינה אוכלת בתרומה הוא משום דחיישין, ומסביר], כממאי דאיהו [שהבעל] מיית ברישא [ולכן לא תאכל] דלמא איהו [האשה] מייתא ברישא ואי לא דחיישין למיתה [פי' על כרחך הטעם שהיא אסורה בתרומה, הוא משום דחיישין למיתה, דאי לא] ממאי דהו גיטא [פי' ממאי שבכלל יבוא לכלל גמ, הלא אינה אלא משום דנקטין], דלעולם הוא מיית ברישא [ונאסרה] [ונאסרה?] ממייס, דלמא היא מייתא ברישא ולא יצא לכלל גמ לעולם,

[פי' דחיישין למיתה פירושה, שאם יש כאן אדם שאם ימות הוא יולד כאן איסור, דהיינו שאם ימות הבעל תאסר האשה בתרומה, חוששין שבא ימות, אבל לא חיישין פירושה, אלא על כל אדם יש חשש שבא ימות, וא"כ שזה החשש בין על האיש ובין על האשה, וא"כ אין לאסור אותה לאכול בתרומה שהרי אינו ברור שהוא ימות תחלה, שאין חוששין שימות אף אחד מהם, ואם ימות שבא ימות האשה]?

אלא אמר אביי האי מנא דאי חייש למיתה, ו לא קשיא, הא מתניתין דהכא רבי מאיר, דלא חייש לבקיעת הנד, הא רבי יהודה דחייש למיתה [ולכן אסורה לאכול תרומה מיד],

(דתנן) [דתניא] חלוקה יין מבין הכותים, אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה, עשרה מעשר ראשון, תשעה מעשר שני, ומיחל ושותה מיד דברי רבי מאיר,

רבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון אוסרין שמה יבקע הנד,

רבא אמר [מתניתין דלא חיישין שמת דברי הכל הוא],

דף כ"ח ע"ב

שמה מת לא חיישין דלוקמין לחזקה שהניחו חי, וגבי כהן שהלך למדינת הים כיון שלא גירשה אינה נאסרת אלא"כ מת, אכל וז שנותן לה גמ על מנת שחול שעה א' קודם למיתתו, ל שמה ימות מיד דאי חיישין, דלא מרע לה לחזקה דהכי [פי' שאין אנו אומרים שמת, שהרי הוא בחזקת חי, אבל שמה ימות יכולים לומר],

אמר ליה רב אדא בר מתנה לרבא, והא נוד לדיך דבעית לאוקמי לדברי הכל, והא נוד דהאי דאסרי ליה לשמות משום דכשמה ימות הוא, ופליגי ופליג ר"מ ואמר לא חיישין?

אמר רב יהודה מדסקרתא שאני נוד, דאפשר דמסר ליה לשומר,

מתקין לה רב משרשיא, ערבך ערבא צריך שמה השומר ענמו יפשה?

אבני חן למסכת גיטין

שוחדא,

אמר ליה [ענה לו רב יוסף] כי שקלי [שוחד] מקמי דלחתום פורסי שְׁנִמְג [פרומוקול, דין וחשבון של גביית עדות או של מושב הדיונים. שם, וראה מאיר] לשון פרסי הוא פסק דין, לכתר דמיוחתם פורסי שְׁנִמְג לא שקלי,

מיתבי [לרב יוסף], רישא הכי איתא מי שנגמר דינו וזכר כו' בפ"ק דמכות (דף י) כל מקום שיעמדו שנים, ויאמרו מעידין אנו את איש פלוני, שנגמר דינו בבית דינו של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, הרי זה יהרג אלמא לא אמרינן שמה מנאלו לו זכות אחרי כן, ש"מ לא שכיחא ולא מספקין בהכי?

דלמא בורח שאני [שסתם הדבר לא מראיית זכות אירע כן. מאירי פ' אם היה מרגיש שיש עליו איזה זכות לא היה בורח],

ת"ש, שמע מב"ד של ישראל שהיו אומרים, איש פלוני מת ציט דין מיתת עזמו, כגון מי שלקה ושנה צ"ד, כונסין אותו לכיפה [ראה סנהדרין פא:], איש פלוני נהרג א' מארבע מימות ישיאו את אשתו,

[אבל אם שמעו] מקו מְנַפְרִיסִין ממונין ליהרג של עובדי כוכבים, איש פלוני מת וגבי עובדי כוכבים מת כמו לקמויאל חלילא [צית מלא עפר. רש"י בע"ז] דקטיעא צר שלום צמס' ע"ז (דף י:), איש פלוני נהרג, אל ישיאו את אשתו,

מאי מת ומאי נהרג, אילימא מת מת ממש, ונהרג נהרג ממש, דכוותיה גבי עובדי כוכבים, אמאי אל ישיאו את אשתו, הא קיימא לן דכל מסיח לפי תומו הימוני מהימוני ליה צפ' צתרא דיצמות (דף קכא) עובד כוכבים מסית לפי תומו כשר לעדות אשה,

אלא לאו, מת יוצא למות, נהרג יוצא ליהרג, וקתני בב"ד ישראל ישיאו את אשתו [שאין לחוש שמא מצא לו זכות]?

לעולם מת ממש ונהרג ממש, ודקאמרת דכוותיה גבי עובדי כוכבים אמאי לא, והא קי"ל דכל מסיח לפי תומו הימוני מהימוני,

ה"מ במילתא דלא שייכי בה שאינה תפארת להם, אבל במילתא דשייכי בה כי הכא שמתפארים שהרגו צדין עבדי לאחוזקי שיקרייהו ולומר נהרג, ואף על פי שלא ראוהו אלא יוצא לידון,

א"ר, א"ר יוסף ל"ש דנותנין עליו חומרי חיים אלא בב"ד של עובדי כוכבים דשקלי שחדא

אלא אמר רבא, שמא מת לא חיישינן ומתני' דברי הכל שמא ימות, תנאי היא וצריכתא דהרי זה גיטין תנאי היא, פלוגתא דר"מ ומצריז;

[שנינו במשנתנו] השולח חמאתו ממדינת הים וכו': והא בעינא סמיכה ומניא צת"כ ידו ולא ידו צנו ידו ולא יד שלוחו?

אמר רב יוסף בקרבן נשים אשה שנגנה צכרת ושלחה מטאמה, דגבי סמיכה תניא (קדושין דף לו) דבר אל בני ישראל וסמן, בני ישראל סומכין, ואין צנות ישראל סומכות,

רב פפא אמר בחמאת העוף,

[והחזר לפרש המשנה] וצריכא למיתני תלתא צבי צמתנימין צחוקת שהא קייס, דאי אשמועינן גט משום דלא אפשר [שאם לא נסמך שהבעל חי, לא יתרגשו הנשים וישארו עגונות],

אבל תרומה דאפשר [לאכול חולין], אימא לא,

ואי אשמועינן תרומה, דומנין דלא אפשר שהיא עניה וצריכה פרנסה, ומטול תרומה צצית הגרנות,

אבל חמאת העוף, מספיקא לא ליעול חולין לעזרה, צריכא:

מהני': שלשה דברים אמר רבי אלעזר בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו,

על עיר שהקיפה כרקום מזור מתרגמין כרקומין (דברים כ), ועל הספינה המוטפת בים ועדיין לא טבעה, ועל היוצא לידון צדיני נפשות שהן בחזקת קיימין,

אבל עיר שכבשה כרקום, וספינה שאבדה בים, והיוצא ליהרג, נותנין עליהן חומרי חיים וחומרי מתים כדמפרש ואזיל,

בת ישראל לכהן חומרי חיים, ובת כהן לישראל חומרי חיים לא תאכל בתרומה צתרומת אציה:

נב': אמר רב יוסף לא שנו דיוצא ליהרג נותנין עליו חומרי חיים אלא בב"ד של ישראל שלאחר גמר דין, זימנין דחזו ליה זכותא ומחזירין אותו, כדאמרינן צנגמר הדין (סנהדרין דף מצ) הסוס רץ ומעמידו אבל בב"ד של עובדי כוכבים, כיון דגמיר ליה [שנגמר] דינא לקטלא, מיקטל קטלי ליה,

אמר ליה אביי, בית דין של עובדי כוכבים נמי דמקבלי

אבני חן למסכת גיטין

דף כ"ט ע"א

אבל בב"ד של ישראל, כיון דנפק ליה דינא לקטלא קמלי ליה,

א"ל אביי ב"ד של ישראל נמי אפשר דחזו ליה זכותא?

כי חזו ליה זכותא, מקמי דליגמר דינא, בתר גמר דינא תו לא חזו ליה זכותא כלומר לא שכי, הלכך לא מספקין בהכי,

לימא מסייעא ליה [לרב יוסף], כ"מ שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דינו של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, ה"ו יהרג? דלמא בורח שאני,

ת"ש, שמע מב"ד של ישראל שהיו אומרים איש פלוני מת, איש פלוני נהרג, ישיאו את אשתו,

מקוּמְמַרְיָסִים של עובדי כוכבים, איש פלוני מת איש פלוני נהרג, אל ישיאו את אשתו,

מאי מת ומאי נהרג, אילימא מת ממש ונהרג ממש, דכוותיה גבי עובדי כוכבים אמאי אל ישיאו את אשתו, הא קיי"ל כל מסיח לפי תומו הימוני מהימני ליה?

אלא לאו מת יוצא למות, ונהרג יוצא ליהרג, וקתני בב"ד של ישראל ישיאו את אשתו?

לעולם מת ממש, ונהרג ממש, דכוותיה גבי עובדי כוכבים אמאי לא, והא קיי"ל דכל מסיח לפי תומו הימוני מהימני?

הני מילי במילתא דלא שייכי בה, אבל במילתא דשייכי בה, עבדי לאחוזקי שקריהו:

שני לשונות של רב יוסף:

לא שנו אלא בב"ד של ישראל אבל בב"ד של עובדי כוכבים, כיון דנפיק ליה דינא לקטלא, מיקטל קמלי ליה,	ל"ש אלא בב"ד של עובדי כוכבים אבל בב"ד של ישראל, כיון דנפיק ליה דינא לקטלא קמלי ליה
אמר ליה אביי, בית דין של עובדי כוכבים נמי דמקבלי שוחדא,	א"ל אביי ב"ד של ישראל נמי אפשר דחזו ליה זכותא?
אמר ליה [ענה לו רב יוסף] כי שקלי מקמי דלחרתום פורסי שְנָמַג לבתר דמיחתם פורסי שְנָמַג לא שקלי,	כי חזו ליה זכותא, מקמי דליגמר דינא, בתר גמר דינא תו לא חזו ליה זכותא,
מיתבי [לרב יוסף], כל מקום שיעמדו שנים, ויאמרו מעידים אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דינו של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, הרי זה יהרג?	לימא מסייעא ליה [לרב יוסף], כ"מ שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דינו של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, ה"ו יהרג?

דלמא בורח שאני	דלמא בורח שאני,
ת"ש וכו' לעולם וכו'. כמו א"ד.	ת"ש וכו' לעולם וכו'. כמו לשון א'.

מתני': המביא גט בא"י שאין צריך לומר צפני נכתב ונחתם וחלה [השליח], הרי זה משלחו ביד אחר ועושה שליח מאליו, ושלל צד"ד,

[דשליח עושה שליח, כדאמרין בקדושין מא. וז"ל המרדכי שם אות תקה וז"ל פסק הקדוש מדרוש דהעושה שליח לקדש אשה ומסר לו הטבעת לקדש, אפילו איסתנים בדרך, אינו יכול לעשות שליח אחר, משום דמילי נינהו ומילי לא מימסרן לשליח, ואע"ג דגבי גט קי"ל שליח עושה שליח ולא הוי מילי, משום מסירת הגט, הכא נמי הא איכא מסירת הטבעת ? לא דמי דגבי גט אשה מתגרשת בע"כ ומיד כשיגיע הגט ליד השליח הרי היא כאילו מגורשת, הלכך לא הוי מילי, שהרי השליח יכול לגרשה בעל ברחא דיד השליח ביד הבעל, אבל שליח של קדושין אם לא תאבה האשה אינה מתקדשת הלכך ה"ל מילי].

ואם אמר לו צעל לשליח טול לי הימנה חפץ פלוני כשמתן לה אם הגט [אז] לא ישלחנו ביד אחר, שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר [קצת קשה לי מ"ש גט משאר חפץ בעלמא ואף אם אין בנייר כלום מ"מ אם יאבד יפסיד הבעל שכר סופר מחדש, ואמאי סתמא שליח עושה שליח, נימא דאינו מחזיק השליח ב' למוזרו כמו הא' ואין רצונו שיהיה פקדונו שהוא הגט ביד אחר. וצ"ע. רעק"א]:

גמ': אמר רב כהנא חלה תנן דאניס, וה"ה לכל אונסין, אבל אי לא אניס לא ישלחנו ביד אחר, פשיטא חלה קתני?

מהו דתימא ה"ה אע"ג דלא חלה, והאי דקתני חלה אורחא דמילתא קתני, קמ"ל,

היכי דמי, אי דא"ל הולך ולא אמר ליה "אמה צעמך הולך" אע"ג דלא חלה נמי [יכול לשלחו ביד אחר], ואי דא"ל "את הולך" אפי' חלה נמי לא,

ואי ממתי' רשב"ג אפילו חלה נמי לא לא אמר ליה אמה הולך, כי חלה נמי לא,

דתניא הולך גט זה לאשתי, ה"ז משלחו ביד אחר ולא מפליג בין חלה ללא חלה, ועושה שליח אחר, דהולך לא משמע אלא טרם שיצא גט זה לידה, [אבל אם אמר הבעל] את הולך גט זה לאשתי, הרי זה לא ישלחנו ביד אחר,

רשב"ג אומר בין כך ובין כך, אין השליח עושה שליח?

איבעית אימא ממתי' דאמר ליה הולך [ולא א"ל את], ואפ"ה והוא דחלה צעין חלה, דצריכתא דקמתי ה"ז משלחו והוא דחלה,

אבני חן למסכת גיטין

דגיטא נמי לא הוי גיטא [פי' דהוי כאילו עשה תנאי בהשליחות], ולקמן מפרש מאי זימנין,

דנעשה כמי שאמר לו, אל תגרשה אלא בבית, וגירשה בעלייה, אל תגרשה אלא בימין, וגירשה בשמאל דלא שויה שליח להכי, האי נמי פעמים ששליחות הגט תלוי בחפץ, ואיכא קפידא לצעל,

דכולי עלמא דמדאמר ר' יוחנן זימנין דגיטא נמי לא הוי, משמע דרוב פעמים הוי גיטא, ואפי' שלחו ציד אחר היכא דנפקא [האשה שנשלח לה הגט] לאפיה [לקראת השליח] ויהבה ליה חפץ [פי' בחפץ לב, וצריך ביאור למאי נפק"מ איך היא נותנת לו החפץ, ואם היא נפקה לאפיה?] לההוא שליח שני והדר שקלה מיניה גיטא [ואח"כ נתן לה השליח הגט], כולי עלמא לא פליגי דגיטא גיטא מעליא הוי דאע"ג דאין רגונו שיהא פקדונו ציד אחר, שליחות דגיטא לא צטיל, ככל שלוחי גיטא שיכולין לעשות שליח, דאגט לא קפיד צעל לדבר זה, דגט אינו תלוי בחפץ, דאפשר שילך ויטול החפץ וישלם הגט ציד אחר, הלכך אפי' שניה בחפץ, אין זה שינוי בגט, שהרי קיבל החפץ ואח"כ נתן,

כי פליגי היכא דא"ל

דף כ"ט ע"ב

שקול מינה חפץ, והדר הב לה גיטא, ואזל איהו ויהיב לה גיטא ברישא, והדר שקל מינה חפץ דכי אמר ליה שקול חפץ ברישא, קפיד איהו שהיה צדעתו לעכב הגט אם לא תתן לו החפץ, ולדעותה בעיגוגא, עד שתתן, הלכך הגט תלה בחפץ בדבר זה, וזה אם שניה נעשה כמי שאמר לו אל תגרשנה אלא בבית וגירשה בעלייה,

הלכך ר' יוחנן פוסל צו בשליח ראשון, וכ"ש בשלוחו,

והיינו דקאמר זימנין דגיטא נמי לא הוי, הלכך תנא דמתני' לא ישלחנו ציד אחר, שמה כשימסור ראשון שליחות לשני לא ימסור לו דברים כהוימת, או השני לא ידקדק בהן, ויהא משנה ומיפסיל גיטא, וריש לקיש מכשר כו' קסבר לאו קפידא הוא, אלא אורחא דמילתא קאמר ליה,

רבי יוחנן פוסל בו [בשליח ראשון] וכ"ש בשלוחו, וריש לקיש מכשיר בשלוחו וכ"ש בו:

מתני': המביא גט ממדינת הים וחלה, עושה שליח בב"ד ומשלחו, ואומר לפנייהם בפני נכתב ובפני נחתם שצריך הראשון לומר בפניהם בפני נכתב ובפני נחתם, לפי שהאחרון לא יוכל לומר,

ואין שליח אחרון צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, אלא אומר שליח ב"ד אני ומסתמא צ"ד עשו הדבר בהכשירו:

גמ': אמרו ליה רבנן לאבימי בריה דר' אבהו, [שישאל מאבייו רבי אבהו] בעי מיניה מרבי אבהו, שליח דשליח השליח

ואי בעית אימא מתני' דאמר ליה "את הולך" וחלה שאני וברייית' דקמי' לא ישלחנו בדלא חלה,

ואי בעית אימא רשב"ג היא וחלה שאני וכן נמי כי חוקמא כרבן שמעון חלה שאני, ור"ש [בבריייתא] בשלא חלה,

תנן [שנינו במשנתנו] המביא גט בא"י וחלה הרי זה משלחו ביד אחר, ורמינהו אמר לשנים תנו גט לאשתי ולא נתן להם גט, עשאן עדים, ואע"פ שלא אמר להם אחס עמכם כתובה, הרי אלו יכתבו ויתנו, ולא יאמרו לסופר ויכתבו כדמפרש לקמן או לשלשה כתבו גט ותנו לאשתי, הרי אלו יכתבו ויתנו הם עצמם, אינהו אין אבל שליח לא שהרי אמר להם כתבו,

אבל אמר לשלשה תנו גט לאשתי יאמרו לאחרים ויכתבו ויתנו, מפני שעשאן צ"ד ורשאין לעשות שליח, אלמא אין היחיד עושה שליח?

[ובמירין] אמר אביי התם טעמא מאי משום בזיון דבעל שעליו לכתוב את הגט, ואינו רוצה שידעו צו רבים שאינו יודע לכתבו, הכא גבי הולכה בעל לא קפיד דמאי קפידא איכא,

רבא אמר התם היינו טעמא דלא משוו שליח משום דמילי נינהו שלא מסר להם אלא דברים [כתבו גט ותנו לאשתי] ומילי לא מימסרין לשליח ואין דברים כח להיות חורים ונמסרים לאחר, אבל גט דאית ביה משאח חור ונמסר,

מאי בינייהו? איכא בינייהו שליח מתנה שאמר צעל הצית לב' עדים כתבו שטר מתנה לפלוני, אי טעמא דגט משום בזיון הוא, הכא ליכא למימר הכי, שהרי אין עליו לכתוב, דתנן (ב"ב דף קסז) והמקבל נותן את השכר, הלכך אם ירצו יאמרו לאחרים ויכתבו, ולמ"ד מילי לא מימסרין הני נמי לא מימסרין, ובפלוגתא דרב ושמואל, רב אמר מתנה אינה כגט, ושמואל אמר מתנה הרי היא כגט:

[שנינו במשנתנו] ואם אמר לו טול לי הימנה חפץ פלוני: אמר ריש לקיש, כאן שנה רבי צמשה זו שנה לנו רבי אין השואל רשאי להשאיל דהא דתנן לא ישלחנו ציד אחר, לא משום צטולי שליחות דגיטא נקט לה, דאם שלח ציד אחר, הגט גט, דאע"ג דאין רגונו שיהא פקדונו ציד אחר, שליח לגרש מיהא שויה, אלא האי דתנן לא ישלחנו לאשמעינן דאין השואל רשאי להשאיל ואין השוכר רשאי להשכיר,

אמר לו רבי יוחנן, זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותה דאם השאילה לו, לא לזוך אחרים השאילה לו, דאין השואל רשאי להשאיל, וממנא זה עובר על דעתו ומקניטו,

אלא משום שליחות דגט גופיה תנא לא ישלחנו, דאם שלחו ציד אחר זימנין

אבני חן למסכת גיטין

השני שנעשה צ"ד משוי שליח [שליח שלישי] או לא?

אמר להו הא לא תיבעי לכו, מדרקתני אין השליח האחרון ולא מן השני מכלל משוי שליח, אלא כי תיבעי לכו כי משוי שליח בב"ד, או אפילו שלא בב"ד?

אמרו ליה הא לא מבעיא לן, מדרקתני אלא אומר שליח בב"ד אני,

רב נחמן בר יצחק מתני הכי, אמרו ליה רבנן לאבימי בריה דר' אבהו, בעי מנייה מר' אבהו שליח דשליח כי משוי שליח בב"ד, או שלא בב"ד?

אמר להו [אבימי לרבנן] ותיבעי לכו אי משוי שליח בעלמא? אמרו ליה הא לא קא מיבעיא לן, דתנן אין השליח האחרון, מכלל דשליח משוי שליח, אלא כי קא מיבעיא לן בב"ד או שלא בבית דין?

אמר להו הא נמי לא תיבעי לכו, דקתני אלא אומר [שליח האחרון] שליח בב"ד אני,

[ענין חדש] אמר רבה שליח בא"י, עושה כמה שלוחין ראשון לשני ושני לשלישי וכן לעולם, ואין צריך צ"ד, הואיל ואין הראשון צריך לומר בפני נכתב, האחרון נמי א"צ לומר שליח צ"ד אני,

אמר רב אשי, אם מת [שליח] ראשון עד שלא הגיע הגט לידה במלו בולן קסבר מכחו צאו,

אמר מר בר רב אשי, הא דאבא דקמנותא היא בקטנותו אמר רבי שמעון זו שיש להשיב עליה [פ' זו שאמר מדרת קמנה, פ"א בימי קטנותו אמרה. ערוך קמן 2] אילו מת בעל מידי מששא אית בהו, כולחו מכח מאן קאתו, מכח דבעל קאתו, איתיה לבעל איתנהו לכולהו, ליתיה לבעל ליתנהו לכולהו # [לכאורה אין זה ראיה, דאם מת הבעל הרי נעשה האשה אלמנה ואינה מתגרשת עוד? וב"ה בשם הקהלת יעקב כתב, שהיה ברור להגמ' שהגם שבטלה האישות ע"י מיתת הבעל, גם השליחות של הבעל בטלה ע"י שמת],

ההוא גברא דשרר לה גיטא לדביתהו, אמר שליח לא ידענא לה איני מכירה,

אמר ליה זיל יהביה לאבא בר מניומי, דאיהו ידע לה, וליזיל וליתביה ניהלה, אתא [בא השליח] ולא אשכח לאבא בר מניומי,

אשכחיה לרבי אבהו, ורבי חנינא בר פפא, ור' יצחק נפחא, וייתיב רב ספרא גבייהו, אמרו ליה [הג' רבנן להשליח]

מסור מילך קמי דידן אמור דברי שלחמך בפנינו, ומן לנו הגט ואמור בפני נכתב וצפני נחתם, דכי ייתי אבא בר מניומי, ניתביניה ליה ואנו נמסרנו לו, ויהיה שליח צ"ד, וליזיל וליתביניה לה,

אמר להו רב ספרא, והא שליח שלא ניתן לגירושין הוא השליח הזה לא נעשה שליח לגרשה, אלא למסרו לאבא בר מניומי, הלכך לאו במקום צעל קאי למסרו ליד אחר, איכסופו [הג' רבנן להשליח],

אמר רבא קפחינהו קטע רגליהם, שלא ימלאו רגלים לדבריהם רב ספרא לתלתא רבנן סמוכי,

א"ר אשי, במאי קפחינהו הלא אינה תשובה מי קאמר ליה צעל אבא בר מניומי יגרשה ולא את ולא אתה, אי הוה האי ידע לה, הרי זוהי תחלה לגרשה, לשון קיפוח דטרוניי"ר שמקצרו מלמטה,

איכא דאמרי אמר רבא, קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמוכי בטעותא [שהוא חשב בטעות שקיפח אותם] דרבא אמר שאינה תשובה, אלא בטעות קפחם,

א"ר אשי מאי טעותא שפיר קפחינהו, מאי קא אמר ליה צעל אבא בר מניומי ולא את מאחר שאיך מכירה, הוה יהא שליח מעתה ולא את,

צלישנא קמא גרסינן מי אמר ליה, צלישנא בתרא גרסי' מאי קאמר ליה,

ההוא גברא דשרר לה גיטא לדביתהו, א"ל לשליח לא תיתביה ניהלה עד תלתין יומין, אתנים שליח בגו תלתין יומין שלא יוכל לילך אחר שלשים אתא לקמיה דרבא,

אמר רבא חלה טעמא מאי, משום דאנוס, האי נמי אנוס הוא, אמר ליה מסור מילך קמי דידן, דלבתר תלתין יומין משוינן שליח, ויהיב ליה ניהלה,

א"ל רבנן לרבא והא שליח שלא ניתן לגירושין הוא צמון שלשים?

אמר להו כיון דלבתר תלתין יומין מצי מגרש, כשליח שניתן לגירושין הוא,

וליהוש שמא פיים שמא צא צעל אכלה צמון שלשים, ונתייחד עמה ופייסה וצעל, והוי גט יסן,

מי לא תנן, מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד יב"ח, ומת בתוך יב"ח הרי זה גט,

והוינן בה וניחוש שמא פיים צמון י"ב חדש, שיש שהות הרבה לצא, ואין זה דומה לשולח גט ממדינת הים ואינו קובע זמן לשהותו בידו, דהסא ליכא

אבני חן למסכת גיטין

שקיים תנאו ו] לא הוי גיטא הא לא איפייסא ? ואורי" דאי לא פייסנא לה משמע, אם לא אמר לפייסה בדבר גדול, ואי יתב לה הרי טרח לפייסה וקיים תנאו אע"פ שלא נתפייסה. תוס', ראה תוס' הרא"ש].

איכא דאמרי, אמר רב יוסף, מידי תרקבא דדינרי בעי למיתב לה והרי אין לו ואנוס הוא, ד **הא פייסה** כמה שצידו לעשות ולא איפייסא, ולא הוי גיטא, דיש אונס בגיטין,

[ולשון ראשון, והאיכא דאמרי אולי אליבא דפלוגתא] **הא** [האיכא דאמרי] **כמאן דאמר יש אונס בגיטין** [ובין שעשה מה שיכול לא הוי גמ, דאנוס הוא], **הא** [לשון ראשון] **כמאן דאמר אין אונס בגיטין** פלוגתא דתרי לישני, ואליבא דרבא היא במסכת כתובות בשמעתא קמייתא:

מתני': המלוה מעות את הכהן, ואת הלוי, ואת העני, להיות מפריש עליהן מחלקן המלוה הזה כשפירש תרומותיו, ימכור התרומה, ויעבד הדמים לעצמו בפרעון (ה ?) חוז זה בשביל הכהן, וכן המעשר ראשון בשביל לוי, ומעשר עני בשביל עני, והמעשרות יעבד ויחבל, אלא שמפריש "מעשר מן המעשר" לכהן, שהן [שמעשר ראשון, ועני] מותרין לזרים, מכיון שאין כאן גזל מתנות, שכבר נתן דמיהם לכהן [וללוי ולעני] זה, ובעת ההלואה פסק להם דמים,

מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין [פי' ואינו צריך ג"כ לחוש, דילמא הדרי בהו. ריטב"א כ"י], **ואינו חושש שמא מת הכהן או הלוי, או העשיר העני,**

מתו צריך ליטול רשות מן היורשים מפני שאין חוז זה מוטל עליהן לפרוע, יטול מהם רשות, אם רוצים שיתקבל חוזו בשבילם יעבדו ממעשרות עצמו,

[אבל] **אם הלווין** [לכהן, וללוי] **בפני ב"ד, אינו צריך ליטול רשות מן היורשין** דיש כח לב"ד להטיל חוז זה על כל הכהונה והלויה, לפי שמקנתם הוא שימלאו מעות להלוה [ירושלמי דף יח: רבי חייה בר עוקבה בשם רבי יוסי בשם רבי חנינה ביורשי כהונה ולויה היא מתניתא. אבל ביורשי עני אין לעני נחלה]:

גמ': ואף על גב דלא אתו לירידה בתמיה, אע"פ שאינו נותן לכהן ויחזירם לו, קמני מתני' דפריש עליהן, וכיון דלא מטו לידה מאן זכי ליה להאי כהן הך תרומה, שיקבלנה זה בחוזה, והיאך ילא ידי נתינה?

אמר רב, במפרי כהונה ולויה כמו איש מאלו מכרו (מ"ב יב), שהם מכירו ואחזיקו, דאינו רגיל לתת תרומות ומעשרות אלא לכהן זה, הלכך כיון דמלתא דפשיטא היא דלדידהו יהיב להו, אסמי להו שאר כהני דעמיהו והוה כמאן דמטו לדידהו דהני, [פי' כאלו זכו במש בתרומה או במעשר. ריטב"א כ"י],

[בירושלמי יח. ויש מבר לעני [בתמי], הא צריך ליתן לעני שצא ראשון ? קרבן

למיחש שמא פייס, דמימר אמר הצעל השליט קדמני, וכבר הגיע גט לידה, ולא עקר נפשיה מספיקא?

ואמר רבה בר רב הונא, הכי אמר אבא מרי משמיה דרב, באומר [הבעל] **צפני צית דין בשעה שמסרו** [לשליט. שליח מאן דבר שמיה, הלא משמע שמסר לידה ממש. רש"ש], הרי היא **נאמנת עלי** כמה עדים לעולם, אם אערער לומר גט ישן הוא, הריני מאמינה **לומר שלא באתי** בתוך הזמן אצלה,

וכיון דמעיקרא הימנה, תו לא מהימן לערער, וכל שכן דאין לא ליקו ולערער, אלמא טעמא דאמר הכי, אצל האי דלא אמר הכי ליחוש?

איכסיף, לסוף איגלאי מילתא דארוסה הוא,

אמר רבא אם אמרו בנשואה שחצינה עליו ומחזר לפייסה יאמרו בארוסה,

אמר רבא הא ודאי קא מיבעיא לן

דף ל' ע"א

כי משוו ב"ד שליח בפניו מי צעי צפניו דשליח קמא, או אפילו **שלא בפניו** כגון זה [במעשה זו שאנו עוסקין בו שהשליח נאגם] שהוא אנוס ואינו יכול לעבד כאן, וילן לדרכו?

הדר פשטה, בין בפניו בין שלא בפניו [יבולים ב"ד לעשות שליח], **שלחו מתם** [מא"י] **בין בפניו בין שלא בפניו:**

ההוא דאמר [בעי"ז כתובות ב:] **אי לא אתינא עד תלתין יומין ליהוי גיטא, אתא ופסקיה מברא** מעבר המים שלא מלא את המעבדות, **אמר להו חזו דאתאי חזו דאתאי, אמר שמואל לא שמיה מתאי** דלא מטי עד הכא, ואין טענת אונס בתנאי גיטין למימר אינסנא,

א"י יש אונס בגיטין, הא אוקימנא בשמעתא קמייתא דכתובות דהאי אונסא דשכיח הוא ואיבעי ליה לאתנויי,

ההוא דאמר להו [לאנשים שהפקיד בידם גט. שט], **אי לא פייסנא לה עד תלתין יומין, ליהוי גיטא** מעכשיו אמסור לה גט על תנאי זה אי לא אפייס לה [ראה מהר"ם ש"ף].

אזל פייסה צדצרים והרצה עליה ריעים **ולא איפייסא** ולא נתרצתה להשלים אחו,

אמר רב יוסף, מי יהיב לה תרקבא דדינרי ולא איפייסא וכיון שלא עשה כן, נמצא שלא פייסה, ואע"פ שאין לו, לא אמרינן אגיס, דאין אדם יכול לטעון אונס בתנאי של גט, והוי גיטא,

[וא"ת וכי יהיב לה גמי תרקבא דדינרי [ולא איפייסא] אמאי [למה זה נקרא

אבני חן למסכת גיטין

[הערה], וראה הערות למה הבבלי לא קשה לו קושיא זו],

ואין שביעית משמטתו,

ואם בא לחזור אינו חוזר לקמן מפרש [שהבעה"ב אינו יכול לחזור אבל הכהן או הלוי חוזר, שהבעה"ב לא מושך עדיין],

נתייאשו הבעלים כגון שהלווה כדי שיעור תרומות שנה זו ועל מנת לקבלם בשנה זו, וראה שגשמדפו שדומי ונתייאש מאותה הלוואה, ואמר ווי לחסרון כס, ואמר כך חזרו ונתקנו, אין מפריש עליהם, לפי שאין מפרישין על האבוד דלאש דצר האבד הוא,

אמר מר,

1. פוסק עמהם כשער הזול, פשיטא ככל מגלי נמי, אם צא לפסוק כשער הזול מי ימחה צידו, גבי שאר פוסקין על הפירות נמי הכי מניא בציורו נשך (ב"מ דף עב:),

[וז"ל המשנה שם פוסק עמו כשער הגבוה [ארישא קאי דכשיצא השער פוסק אפי' על שער הגבוה, ר"ל גבוה במניין מרת הפירות דכשיזול השער טפי מהשתא, יתן לו כשער הזול, וכשיתיקר יתן כדהשתא. יבין], רבי יהודה אומר אף על פי שלא פסק עמו כשער גבוה [דסתם הנותן מעות אשער זול פסק, אף שלא התנה בפירושו. ולא קי"ל כן. יבין] יכול לומר תן לי כזה או תן לי מעותי [אף דאסור להלות סאה בסאה וכו'. יבין] ?

הא קא משמע לן, אף על פי שלא פסק, כמי שפסק דמי וה"ק הפסוק שהוא פוסק עמהן, כשער הזול הוא, שאם יחלו מדמים הללו שהוא פוסק בשעת הלוואה, יקבלם כשער הזול,

[וא"ת הא נמי פשיטא דבפרק איהו נשך [עב:]: אמר ר' יהודה שיכול לומר לו תן לי כזה או תן לי מעותי? וי"ל דהתם שאומר לו בשעת הזול אבל הכא אפילו שתק עד שהוקר השער. תוס'],

2. ואין בו משום רבית, מאי טעמא, כיון דכי לית ליה כגון אם נשמדפו שדומי לא יהיב ליה, כי אית ליה נמי אין בו משום רבית,

3. ואין שביעית משמטתו, דלא קרינא ביה דברים טו לא יגו'ש שאינו יכול לתוצעו כלום,

4. ואם בא לחזור אינו חוזר, אמר רב פפא לא שנו אלא בעל הבית בכהן אם צא לחזור צכהן אין יכול, שהרי כספו צידו, וזה לא היה לו למשוך ממנו כלום, דלימא ליה לא משכתי,

אבל כהן בבעל הבית, אם בא לחזור חוזר [אצל כהן חוזר כהן חוזר] דכיון דעשאוהו מוכה, יכול לטעון לא משכתי ממני פירות, דתנן, נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות, יכול לחזור בו:

[שנינו במשנתנו] נתייאשו הבעלים אין מפריש עליהן לפי

ושמואל אומר, במזכה להם ע"י אחרים כשהוא מפריש, מוסרו למעשרות ציד אוהבו, ואומר וזי צמעשר זה לפלוני לוי, והוא ליה כמאן דמטא לידה, וסחר ומחזיק לו, [כלומר ואח"כ נוטלו ממנו. ריטב"א כ"י, ומשום תקנת חכמים, דאי משום דינא כיון דיהביה להאי דליוכי ביה לכהן או ללוי, תו לא מצי מהדר ומישקל מיני, ואידך נמי לא מצי מהדר ליה, אלא תקנת התקינו כדי לפתוח להם את הדלת, שילוו להם בעלי בתים. רשב"א],

עולא אומר, הא מני ר' יוסי היא, דאמר עשו את שאינו זוכה בזוכה במקומות הרבה, מפני תקנה עשו כן, לרבי יוסי צהניקין [למקן דף נט] עני המנקק צראש הוית, ומלודות חיות ועופות, ומלילת חרש ובצבורות (דף יח) כל שחליפיו ציד כהן פטור מן הממנות, ובגמרא דשניס אוחזין (ב"מ דף יב) השוכר את הפועל ילקט צנו אחריו, דאף על פי שאין זכיה לקטן, עשאוהו מוכה, ובבבלי י"ל מפני תקנה עשו,

כולהו כרב לא אמרי, במכרי לא קתני,

כשמואל לא קאמרי, במזכה לא קתני,

כעולא נמי לא אמרי, כיחידאה לא מוקמינן [לאו למימרא דשמואל לא מ"ל כרבי יוסי דהא תניא בב"מ [יב.] השוכר את הפועל ילקט אחריו וכו'. רשב"א],

ת"ר המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני, להיות מפריש עליהן מחלקן, מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין,

ופוסק עמהן כשער הזול שאם יחלו מיטין, בשעת הפרשת תרומות, אקבלם צלמות השער של שעת הפרשה [פ' שאם שער היוקר הוא 10 דולר בשביל סאה, ושער הזול הוא 5 דולר לסאה, יכול לפסוק עמו שניקה מהחוב 5 דולר לכל סאה תרומה או מעשה שיקח, ולקמיה מקשה על דין זה שאין בה שום חידוש],

[אין זה המושך מה שכתב לפני זה שפוסק עמו בשער הזול, אלא מילתא אחריתי הוא, וראה מהרש"א ומהר"ם],

[ובדין זה יש חידוש, שבהלוואה רגילה יהיה אסור לעשות כן] ואין בו משום רבית צעיר פוסקין צעין עד שיצא השער, וכאן פוסק בשעת הלוואה צקן וכן, אף על פי שלא יצא השער [פ' שכן הוא תקנת חכמים כדי שילוו מעות לאלו],

[ב"מ עב:] אין פוסקין על הפירות [כשאין לו פירות. שיתן מעות למוכר ליתן לו בהם פירות בסך כך וכך בומן פלוני. יבין] עד שיצא השער [דאל"כ שמו יתיקרו אח"כ ונמצא שמכרם בזול בשכר מעותיו. יבין], יצא השער [קבוע] פוסקין [דהרי יוכל לקנות כן בכל מקום, והחוזר בו מקבל מי שפרע, ואפילו יחול אח"כ. יבין] ואע"פ שאין לזה יש לזה [ר"ל אף שאין למוכר הרי יכול לקנות השתא בכל מקום שירצה, ולהניחם בידו עד שיתיקרו. יבין],

אבני חן למסכת גיטין

כספים,

א"ר יונתן הניח מלא מחט כלומר הניח קרקע מועט גובה מלא מחט אין זה מפרש בחזקת יורשין, אלא כשיעור דמי הקרקע, מלא קרדום כלומר קרקע הרבה גובה מלא קרדום,

ור' יוחנן אמר אפילו הניח מלא מחט, גובה מלא קרדום כלומר כל חוב, לפי שהוא יכול לטרוף ולחזור ולטרוף כל שעה שיפדוהו ממנו וכמעשה דקטינא דאב"י צמי שהיה נשוי בצמזמות (דף לא), דהוא דהו מסקי ביה מאה זוזי ושכיב, ושזיק קטינא שוי חמשים, אחא בעל חוב (טרפיה) (טרפה. רש"י), אמו יתמי יהצי ליה חמשין וסלקוהו, דהר אחא טרפה כו'.

&&&&

ת"ר ישראל שאמר ללוי כולה מפרש ואזיל לה מעשר יש לך בידי שהפרשתי מתבואתי לזורק, אין חוששין לתרומת מעשר שבו, כור מעשר יש לך בידי חוששין לתרומת מעשר שבו,

מאי קאמר? אמר אב"י ה"ק ישראל שאמר ללוי מעשר יש לך בידי, והילך דמיו ומוכרהו לי ונטל זה [הלוי] את דמיו אין חוששין ישראל זה שמוא לאחר שמכרו לו [וקבל המעות בשביל המעשר ראשון] עשאו לו זה [למעות אלו שהם מעשר ראשון] תרומת מעשר על מקום אחר על מעשר אחר שהיה לו צדיתו, דכיון דלא ידע כמה יש לו צדיו [פי' למשל אם נתן לו מנה אינו יודע כמה כור מעשר הוא פודה במנה, ולכן], לא עבד ליה תרומת מעשר,

אכל אמר כור מעשר יש לך בידי והילך דמיו ונתן לו הדמים [ועבשיו יודע שנתן דמי שווי כור], אסור ישראל זה לאכול הימנו, ואפי' הפרש תרומת מעשר לכהן לפי חשבונו, חוששין שמוא לאחר שקיבל [הלוי] הדמים עשאו לזולת [לכל המעות] תרומת מעשר על מקום אחר על תשעה כורין שיש לו צדיתו מעשר, הטבול לתרומת מעשר, דכיון דלא משך יכול לחזור הלוי, ואע"פ שהוא צדיתו של ישראל לא קנו לו מעותיו, דאימת קנייה האזי לו דלקנייה לישראל בקבלת מעות, הלכך כי חזר צו ועשאהו תרומת מעשר חל עליו השם,

אטו ברשיעי עסקינן דשקלי דמי [בשביל המעשר] ומשוו ליה תרומת מעשר?

אלא אמר רב משרשיא בריה דרב אידי הכי קאמר, ישראל שאמר לבן לוי, מעשר לאביך בידי צמי אביך הדעמתי שהיה לו מעשר צדיתו, הילך דמיו, אין חוששין שמוא עשאו אביו תרומת מעשר על מקום אחר,

כור מעשר לאביך בידי, והילך דמיו, חוששין שמוא עשאו אביו תרומת מעשר על מקום אחר,

שארין מפרשישין על האבוד: פשיטא ! לא צריכא דאקון בשעה שייבשו ונתייאש כבר עלו בקנה, מהו דתיבא אקנתא מילתא ד"א דמשעלו בקנה, אם ממייבשים חוזרים ומתקנים, ומלמא דלא שכיחא הוא שיהו מתקלקלין לגמרי, ולא הוי יאוש מעליא, קמ"ל:

תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר, המלוה מעות את הבהן ואת הלוי "בב"ד" ומתו [הבהן או הלוי], מפרש עליהן בחזקת אותו השבט שהקריב להם בלחם השבט ראוי ליורשם, וכל לויים זוכין במעשרות, לפיכך יעבד זה את המעשרות, בשביל הקריב להם בלויים,

ואת העני [המלוה אותם מעות] "בבית דין" ומת, מפרש עליו בחזקת עניי ישראל הכל ליכא למימר בחזקת יורשין, שמה יורשים עשירים הם, אכל בחזקת שאר עניים יפריש ויעבדם, דהואיל ותקנת עניים הוא, ניחא להו לכל עניי ישראל שמהא דת זו ניהגת בישראל, כדי שימצאו זמנים להם כשיצטרכו, הלכך כי גדי משאר עניים, לא גזל את העניים הוא,

ר' אחי אומר בחזקת עניי עולם, מאי בינייהו?

דף ל' ע"ב

איכא בינייהו עניי כותיים שאם אין עני ישראל צעיר, ויש עני כותיים, מפרש לזורכם ויעבדם לעלמא, שאף הם זוכים בהן, דכותיים גרי אמת הם, ולמנא קמא גרי אריות הם, ולא יפריש בשבילם, אלא בשביל עניי ישראל יפריש, בכל מקום שהם,

העשיר העני, אין מפרש עליו [אלא צריך ליחזרו לעני ראשון שימצאו], וזכה הלה במה שבדיו הלוה הזה אינו חייב [לפרוש] [לפרוע] משלו, שהרי הלוה ע"מ שלא ליפרע הימנו,

[ומקשה] ורבנן, מאי שנא למיתה דעבוד תקנתא דקאמר מפרש עליו בחזקת עניי ישראל ומאי שנא לעשירות דלא עבוד תקנתא וצהעשיר קמי אין מפרשין עליו?

מיתה שכיחא עשירות לא שכיחא הלכך לא חשו לה,

אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי חברך מית אשר האמן והחזק הדבר, לשון שריר וקיים איתעשר לא תאשר לא תאמן:

[שנינו במשנתנו] מת צריך ליטול רשות [מן הורשין] וכו': תניא רבי אומר [בא לפרש מאיזה יורשין צריך ליטול רשות] יורשין שירשו,

[ומקשה] ומי איכא יורשין דלא ירתי? אלא אמר ר' יוחנן שירשו קרקע שעליהם מוטל המלוה לפרוע חובת אביהן ולא שירשו

אבני חן למסכת גיטין

כך יש לו רשות לבעל הבית, לתרום תרומת מעשר:

מתני': המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה ומעשרות סומך על אלו, ואוכל טבלים אחרים שיש לו, ואומר הרי תרומתן באותן פירות שהקציתי לך, וכן עושה תמיד,

מעות להיות מפריש עליהן מעשר שני, מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין,

אם אבדו הלך לדקן ומצאן שאבדו הרי זה חושש לאותן טבלים שמיקן בהצטמתן של אלו, ואם לא אכלן צריך להפריש מהם, דשמא כשאמר הרי תרומתן בפירות שהקציתי כבר היו אבודין, מעת לעת בגמ' מפרש דברי ר' אלעזר,

רבי יהודה אומר בשלשה פרקים בודקין את היין שהניחו להיות מפריש עליו, צריך לבדוקו שמה החמץ, ואין תורמין מן החומץ על היין,

בקידום כשמשנצת רוח קדים של מוצאי החג, ובהוצאת סמדר כחוס פרס, וענביו נראין באשכול כסדרין, ובשעת כניסת מים בבוסר כשהן כפול הלצן נקראין צוסר, וכשחלוחית נכנסת וגדילה צמוכו, שיכול לעזור מהן כל שהוא, היינו כניסת מים, ל"א היו כותשין הענבים כשהן צוסר, ונותנין לתוכן מים ונעשין חומץ לטיבול, [בג' זמנים הללו רגיל כל יין להחמץ, ולפיכך צריך לבדוקו. יבין].

גמ': מאי מעת לעת? ר' יוחנן אומר מעת לעת של בדיקה כשצדקן מלאן אבודין, חושש שמה מאתמול בעת הזאת אבדו, ואם עשאו מעשר מוך מעת לעת זה על פירות אחרים, צריך להפריש עליהם מספק, וספי מהכי לא אחמור רבנן למיחש אלא סמכי אחזקה,

רבי אלעזר בן אנטיגנוס אומר משום רבי אלעזר בר' ינאי

דף ל"א ע"ב

מעת לעת של הנחה הרי זה חושש למפרע כל הימים עד מעת לעת של הנחה ראשונה, יום אחד שלם מחזקין להו בחזקת קיימין צידוע, ומשם עד כאן ספק ויחזור ויתרוס,

תנן אם אבדו הרי זה חושש מעת לעת משמע יום אחד הוא דקאי בחששא, היינו כמ"ד מעת לעת של דיקה, בשלמא למ"ד מעת לעת של בדיקה שפיר, אלא למ"ד מעת לעת של הנחה כולוהו יומי קאי בחששא צר מיומא קמא, האי מעת לעת [למה אומר מעת לעת], חושש למפרע עד מעת לעת מיבעי ליה? קשיא:

[שנינו במשנתנו] דברי ר' אלעזר: אומר ר' אלעזר [ר"א בן פדת] דגמרא, ור"א בן שמוע דמתניתין וצרייתא חלוקין עליו חביריו על רבי אלעזר ואמרי דלעולם חיישינן, הואיל ונמצאו אבודין וכל פירות שתקנו

וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף סמוך כמו אין מקפידן שמי חציות (צ"ה דף לב), אסור לחבר לומר תצוה שיש לי צמקוס פלוני מהא תרומה על זו, שמה אותה שעה אינה צעין, ואם עשה עשוי?

אלא אומר רב אשי ה"ק, בן ישראל שאמר ללוי כך אמר לי אבא לפני מותו מעשר לך ביד, או מעשר לאביך ביד, חוששין הלוי הזה לתרומת מעשר שבו הראיה ליעטל הימנו, ואע"פ שחזקה על חבר שאינו נפטר מן העולם עד שיתקן כל פירות טבלים שצידו, הכא איכא למיחש דכיון שלא הזכיר צוואתו סבוס מדה שמה לא היה יודע כמה יש כיון דלא קיין לא הוה מתקן ליה בעל הבית,

כור מעשר לך ביד, או כור מעשר לאביך ביד, אין חוששין לתרומת מעשר שבו, כיון דקיין תקוני תקניה בעל הבית שמוחק ישראל זה שתיקנו קודם שמת ואע"פ שאין מוטל עליו,

וכי יש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומת מעשר הלא אין המעשר שלו אלא של לוי והוא ליה מורס שלא מדעת?

אין אבא אלעזר בן גמלא היא, דתניא אבא אלעזר בן גמלא אומר במדבר יח ונחשב לכם תרומתכם דהאי קרא צלוס כתיב,

דף ל"א ע"א

בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר תרומתם היינו תרומת מעשר, כדגן מן הגורן היינו תרומה גדולה, ראשית דגן שישאל מפריש מגורנו, והקיס הכתוב תרומת מעשר לתרומה גדולה,

כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד אחד מממשש שאמרו חכמים מפריש באומד, דאם טעה אין כאן אסור, דמדאורייתא חטה אחת פוטרת הכרי דלא נתנה זה תורה שיעור, אלא ראשית דגן,

ובמחשבה נותן ענינו צ"ד זה לשם תרומה ואוכל צ"ד זה ואע"פ שלא הפריש, ותרויהו נפקי מונחשצ [ראה בהר"ם], והאי דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה, לענין אומד הוא דיליף,

[אבל יש שכתבו ש"במחשבה" היינו בלי דיבור, אך הפרשה צריך, ורש"י במסכת בכורות פירש דמחשבה היינו שמוחשב ואומר וכו'. אומ"ה, # ואולי יש לצרף לזה דברי הרש"י בובחים מא: וכל מחשבה דקדשים מוציא צפה הוא, וכן ברש"י פסחים סג. שגם בהפרשת תו"מ יהיה הדין כן],

כך [אף] תרומת מעשר אע"פ ששיעורה קטנ מן התורה, מעשר מן המעשר ניטלת באומד, ובמחשבה,

וכשם שיש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומה גדולה,

אבני חן למסכת גיטין

ע"י אותן פירות צריך לחזור ולהפריש,

מפניה כשהיא מנשבת בשעת החום, היא חמה מאוד, ומצטלמ צינת כל הרוחות, ולכן שניה הכתוב לקרונה חרישית [מלשון חום],

והיינו דכתיב איוב לו יו אֲשֶׁר־בְּגִידֵי חֲמִים [שהגדרים חמים] בְּהִשָּׁקְטָא אֶרֶץ מִדְּרוֹם, א"ר תחליפא בר רב חסדא א"ר חסדא, אימתי בגדיך חמים, בשעה שהשקית ארץ מדרום כשצמח רוח דרומית שוקטת, ומי הוא המשקיתה רוח מזרחית משתיקתה, שבשעה שמנשבת שצמח רוח מזרחית, משתקת כל הרוחות מפניה,

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי [וכ"ה לקמן סב.], חליף ואזיל גניבא [שם חבם] עליהו, אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, א"ל אידך מקמי פלגאה ניקום בעל מריבה, שהיתה לו מריבה עם מר עוקבא שהיה אז צ"ד כדלמרי צפ"ק [לעיל דף י.]. בני אדם העומדים עלי וצידי למוסרם למלכות, והוא היה גניבא כדמפרש התם?

אדהכי אתא איהו לגבייהו, אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה ברוחות,

אמר להו הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב, ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית נוטה היא לא חמה ולא זונת וממקת את שער הרוחות מנשבת עם כולן, שאלמלא [שאם לא] כן, אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת,

ורוח דרומית קשה מכולן, ואלמלא בן ג' מלאך העשוי כנן מעמידה כנפיו מחרבת כל העולם כולו מפניה, שנאמר איוב לו בו הַמְּבִינֶתָּ יָאֵבֶר לשון אצרתו יגדיל כנף ג'ן, יִפְרֹשׁ פְּנָפִיו לְתִימָן, [וכי מהבינה הבא מעמך יעוף הנץ ויפרוש כנפיו לעוף לפאת הדרום כי שם יחם לו בזמן החורף. מדר.],

רבא ורב נחמן בר יצחק הוו יתבי, הוה חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב, דיתבי בגוהרקא דדהבא עגלה עשויה כשדה ומנהיגים זה שרים [והיתה של זהב],

ופרים עליה סרבלא דכרתי צצע תכלת דומה לכרתי [ולכן לא ידעו את מי נושאים בהעגלה] רבא אזל לגביה, רב נחמן בר יצחק לא אזל לגביה, אמר דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו, רבא [אזל לקראתו ד] צריך להו, אנא לא צריכנא להו דרז נחמן חמיה דנשיאיה הוה צהעור והרעוב (מולין דף קנד) [ראה תוס' דמכאן משמע דרש"י סבר דרב נחמן הוא רב נחמן בר יצחק וכו', וראה ב"ב קנב. שיש ראייה מוגמ' שם שהם שני בני אדם. רצ"ע],

כדחזא דרב נחמן בר יעקב הוה, אזיל לגביה גלי לדריעה רב נחמן בר יעקב לדריעה, שהיתה רוח מזרחית מנשבת והתם לו אמר שדיא נשיב השדה מנשבת,

דתנן מקוה שהיה צחוקת שלם שנמדד ונמדד לאחר זמן ונמצא חסר, כל טהרות שנעשו על גביו למפרע כל מרומות וטהרות שנשמטו בהן בכלים, ואנשים שטבלו מטומאתן בטהרות מקוה מעולם בין שהמקוה ברשות היחיד דקי"ל ספק טומאה צרשות היחיד ספיקו טמא בין ברה"ר טמאות דקי"ל ספיקו טהור, הכא טמא, דכי אמרינן ספק טומאה צרה"ר טהור היינו ספק נגע ספק לא נגע, דאיכא למימר לא נגע, אבל זה שהיה טמא ודאי, ואם זה לא נגעו צטצילת ספק אל מטהרנו מספק,

פשיטא דחלוקין מהא ממתי [דמקוואות], ור"א בן פדת מאי אשמעינן, הא ממתי צהדיא מן טמאות? מהו דתימא מאי למפרע מעת לעת, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר בג' פרקים [בודקים את היין] בו: תנא בקידום של מוצאי החג של תקופה אם כבר נכנסה תקופת תשרי, אבל אם משכה תקופת תמוז עד כאן לא,

תניא ר' יהודה אומר בג' פרקים מוכרין את התבואה, לפני הזרע [מוכרים תבואה לזרע], ובשעת הזרע [פי' בסוף הזרע שכבר זרעו כל מה שהיה להם ונתחסר להם שלא היה להם כל הזרע. תוס'], ובפרום הפסח [שני שבועות לפני הפסח],

ובשלשה פרקים מוכרין את היין, בפרום הפסח, ובפרום עצרת, ובפרום החג,

ושמן מעצרת ואילך,

למאי הלכתא? אמר רבא ואיתימא רב פפא, לשותפין שאין הא' יכול למכור שלא מדעת חבירו, חוץ לפרקים הללו, אבל בפרקים הללו אין צריך לימלך, ואם מכר ונמייקך השער לאחר זמן אין עליו כלום,

מכאן ואילך מאי? אמר רבא כל יומא פירקיה זמנו למכור הוא,

[וביון שדיבר במשנה על ענין רוח קדים, מביא כאן דרשות אלו], יונה ד ח וַיְהִי אַ בֹּרֶחַ הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּן אֶל הַיָּם רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית, מאי חרישית? אמר רב יהודה בשעה שמנשבת, עושה תלמים תלמים בים כחלם של מעינת המחרשה, דהיינו חרישית לשון חרישה, [ועושה תלמים] לפי שחזקה היא,

א"ל רבה אי הכי היינו דכתיב צמחיה [יונה ד ח] וַתֵּן הַשָּׁמַיִם עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְּעַלָּף הכתוב זה להעיד שנתחמם העולם, ואם אומר שסיפר הכתוב כמה גזרות סערותיה, ולכן שניה צלשונו [לומר חרישית?]

אלא אמר רבה, בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות

אבני חן למסכת גיטין

[שני], ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה בטל,
[אין אומרים שהואיל ומצא את שליחו בדרך מקרה אין בדעתו לבטל את הגט
, אלא כוונתו לצער את אשתו בלבד, שאילו היה בדעתו לבטלו היה דורך
אחרי השליח, או אם שלח אחריו שליח אין אומרים שאין בכוחו של שליח
שני לבטל את שליחותו של הראשון. מבוארות],

קידם [הבעל] אצל אשתו [קודם שהגיע השליח אצלה], או ששלח
אצלה שליח, ואמר לה גט ששלחתי לך בטל הוא, הרי
זה בטל,

אם משהגיע גט לידה שוב אינו יכול לבטלו בגמרא פריך
פשיטא,

בראשונה לא היה מצטלו בפני השליח, ולא בפני האשה, אלא היה
עושה ב"ד ממקום אחר במקום שהיה עומד היה מצטלו בפני שלשה
ומבטלו, התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהו עושין כן מפני
תיקון העולם שהשליח שאינו יודע בדבר מוליכו לה, והיא ניסת לו:

גמ': הגיעו הוי משמע שדך אחריי והשיגו לא קתני, אלא הגיע
ואפי' ממיילא שנשתהה שליח בדרך, והיה לו לזה [הבעל] דרך לשם ולא
ואפי' בטל, ולא אמרינן אין צדעמו לצטלו, אלא לצעורה הוא דקא
מיכוין לצעורה בעלמא חדש או חדשים, שאם היה צדעמו לצטלו היה דורך
אחריו לצטול,

או ששלח אחריו שליח ל"ל? מהו דתימא לא אלימא
שליחותיה דבתרא משליחותיה דקמא דאמרינן ליה לא עדיפת
מיניה דלבתליה קמ"ל,

קדם הוא אצל אשתו למה ליה? מהו דתימא כי לא
אמרינן לצעורה קא מיכוין ה"מ לשליח, אבל לדידה ודאי
לצעורה קא מיכוין קמ"ל,

או ששלח אצלה שליח למה ליה? מהו דתימא איהו הוא
דלא טרח אדעתא לצעורה כי צטליה הוא צעצמו בטל, וליכא למימר
לצעורה מיכוין דלא הוה מטרח נפשיה משום לצערה, אבל שליח כי שלח
שליח לצטל דלא איכפת ליה כי טרח, ודאי לצעורה קא
מיכוין אמרינן לצעורה מיכוין, ומשום טירחא דשליח אחרון לא איכפת ליה
קמ"ל,

אם משהגיע גט לידה אינו יכול לבטלו, פשיטא? לא
צריכא דמהדר עליה מעיקרא לבטולי, מהו דתימא
איגלאי מלתא למפרע דבטולי בטליה, קמ"ל:

ת"ר [אמר על גט] בטל הוא משמע צטל יאה, וכן אי איפשי בו,
דבריו קיימין,

אמר רבא, הכי אמר רב אשה מפלגת בו, ושמואל אמר
אפי' מרגלית שבים מרקבת בו, ר' יוחנן אמר אפי' שכבת
זרע שבמעו אשה מוך שלשה ימים מסרחת בו,

אמר רב נחמן [בר יצחק] ושלשתן מקרא אחד דרשון,
הושע יג טו כי הוא [אפרים. מר] בין אחים יפריא [מלשון פרי. מצא]
[עתה משחטא בעגלי הוזהב יבא רוח קדים, רוח חזק הבא מה' העולה מן
המדבר שאין שם דבר לעכב חוצק נשיבת הרוח, והרוח הזה ייבש המקור וכו'.
מר] יבו' א' קדים רוח ה' מן דבר ע'לה ויבו' ש' מקו' ר' ו'
ויחרב מעינו' הוא י'שקה או י'צ'ר קל'קלי חמדה וגו',

יבו' ש' מקו' ר' ו', זו מקורה של אשה עובר שנמעה, ויחרב
מעינו', זה שכבת זרע שבמעו אשה, הוא י'שקה או י'צ'ר
קל'קלי חמדה זו מרגלית שבים,

אמר רבא עדי סוראה הוא הדגר הזה מצני סורא הוא דדייקי קראי,
דדייקי קראי,

מאי כי הוא בין אחים יפריא? אמר רבא אפילו

דף ל"ב ע"א

שופתא צית יד בקופינא דמרא חור שצראש המרא שקורין פשו"ה,
ועל שם שדמוק בין שני כדי הסור, קרי ליה בין אחים שמדונקין רפיא,

רב יוסף אמר אפילו סיכתא בדפנא יחד שצדופן רפיא שממייבש
מחמת החוס ורפה,

רב אחא בר יעקב אמר, אפילו קניא בכופתא קנה הארז
ככפיפה רפיא יפריא [כמו רפיא. ר']:

פרק רביעי השולח

מתני': השולח גט לאשתו [ע"י שליח להולכה. מבוארות] והגיע
והשיג בשליח [והגיע הבעל למקום שפגש שם בשליח, כגון שיצא הבעל
לדרך ופגש במקרה את שליחו. מבוארות], או ששלח אחריו שליח

אבני חן למסכת גיטין

אינו מועיל משמע דהוא אינו מצטלו אלא מעיד צו שהוא פסול והא לא חזין ביה פסול ויתקיים צמותמיו אינו מתיר, אינו מעזיב, אינו משלח, אינו מגרש, חרם הוא, כחרם הוא, לא אמר כלום דכל לשונות הללו לשעבר הוא,

איבעיא להו הרי הוא חרם מהו להבא משמע או לשעבר משמע? א"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, מאי שנא מהרי הוא הקדש דקי"ל דהוי הקדש צממה דוכמי, דתנן צמדיס (דף מח) אס של הן הרי הן מוקדשים לשמים, הרי הוא הפקר ובהפקר נמי תנן זה הרי הוא מופקר לכל מי שאחפז, אלמא להבא משמע,

[ענין חדש מה הדין אם לאחר שביטל את הגט] חוזר ומגרש בו אס נמלך הצעל לחזור ולגרש בגט שצטלו או אינו חוזר ומגרש בו מי אמרינן בטל גיטא והוא ליה כחפסא, או דילמא שליחא דשליח הוא דצטיל ליה, עד דהדר ומשוי ליה שליח, אבל גיטא לא צטיל?

רב נחמן אמר חוזר ומגרש בו, ורב ששת אמר אינו חוזר ומגרש בו, והלכתא כוותיה דרב נחמן,

איני והא קי"ל הלכתא כוותיה דר' יוחנן, דאמר חוזרת צקדושין צפרק האומר לחצרו, אמר לאשה המקדשי לי צמעות הללו לאחר שלשים, וחזרה זה צתוך שלשים, צטלו הקדושין הואיל וצטלתן קודם שיהו חלין, ה"נ ליצטיל גיטא ?

הכי השתא התם דיבור ודיבור הוא מתחילה היתה מתקדשת על ידי הדיבור שנתרמה צקדושין אתי דיבור של חזרה ומבטל דיבור ומיהו המעות לא צטלו שאם חזר וקדשה צתן מדעתה מקודשת,

והבא נהי האי דאמר צטל הוא דבטליה לשליחותא דשליח, לשליח הוא דצטליה שלא יהא שלוחו לגרשה בגט זה דלמי דיבור ומצטל דיבור גיטא גופיה מי קא בטיל אבל גט שהוא צעין אינו נפסל:

[שנינו במשנתנו] בראשונה היה עושה: איתמר, בפני כמה הוא מבטלו קודם תקנת רבן גמליאל? רב נחמן אמר בפני ב' דצשלמא גבי דינא דממונא צעי' שלשה, אבל הכא אודועי צעלמא הוא וצמרי סגי, רב ששת אמר בפני ג',

רב ששת אמר בפני ג' ב"ד קתני, ורב נחמן אמר בפני ב', לבי תרי נמי ב"ד קרי להו,

אמר רב נחמן מנא אמינא לה, דתנן מוסריני לפניכם לקמן (דף לו) הוא צפרקין גבי צרוצול, שהוא מוסר שטרומיו לצ"ד דליהו לא מצע ליה לצ"מ אלא הצ"ד, והן יורדין לנכסיו ולא קרינא ציה לא יגוש.

דף ל"ג ע"א

פסול הוא לא משמע דליהו מצטל ליה אלא מוציא עליו שם פסול, והא ליכא [או שאמר] אינו גט, לא אמר כלום,

למימרא דבטל לישנא דלכטיל משמע, והאמר רבה בר איבו, אמר רב ששת, ואמרי לה אמר רבה בר אבוה, מקבל מתנה [שמעון שקבל מתנה מראובן] שאמר לאחר שבאתה מתנה לידו, מתנה זו מבוטלת, תיבטל, אי איפשי בה, לא אמר כלום וזה צה [שמעון] על כרחו, ואס יש לו צעל חוב [אם שמעון יש לו חוב ללוי] גוצה אותה צצטילו [לוי מראובן בעל כרחו של שמעון]. לפי שכל הלשונות הללו לשון עמיד הן, והואיל וקצלה אינו יכול לחזור בו,

בטלה היא משמע צטלה היתה מקודם שקיצלמי אינה מתנה הודאת צעל דין כמאה עדים דמי והרי אומר שלא וזה צה, וחזרת לנותן דבריו קיימין, והכי נמי תניא לקמן צפירקין (דף מ) כצצמי ונחמי שדה פלונית לפלוני והוא אומר לא כצב ונתן לי, הודאת צעל דין כמאה עדים, והאי נמי דאמר צטלה היתה מקודם לכן נאמן,

אלמא בטל מעיקרא משמע?

אמר אביי בטל

דף ל"ב ע"ב

שתי לשונות משמע וכיון דהיי הוא סתמא דמילתא כי טעין איניש מילתא דמהניא צמילתיה קא טעין משמע דבטל [פ' שמספר שהוא בטל], ומשמע דליבטיל [שהוא מצוה שיהא בטל],

גבי גט לישנא דמהני ביה קאמר [שמצוה שיהא בטל], גבי מתנה לישנא דמהני בה קאמר [שמספר שהוא בטל],

אמר אביי, נקיטין [מקורם מאצומיטו, מנהג מצומיטו. רש"י עירובין ה.] שליח מתנה הרי הוא כשליח הגט ואס ציטלה הנותן קודם שחגיג ליד המקבל הרי היא צטלה, נפקא מינה [פ' אשמועינן] להולך לאו כוכי דמי ואע"ג דמתנה זכות הוא, מצי למיהדר דהולך לאו כוכי דמי,

רבינא אשכחיה לרב נחמן בר יצחק דתלי נשען וקאי בעיברא דרשא, וקא מיבעיא ליה בטל מהו אס אמר צטל ולא אמר הוא מהו, לשעבר משמע ואין צצצרו כלום כיון דלא אמר הוא, או דילמא צלא הוא נמי צ' לשונות משמע ולישנא דליהי ציה קאמר? ⁵ תיקן,

אמר רב ששת ואמרי לה צמתניתא תנא, גט זה לא יועיל, לא יתיר, לא יעזיב, לא ישלח, ולא יגרש, היא חרם, יהא כחרם, דבריו קיימין,

אבני חן למסכת גיטין

דגטליה ואזלה ומינסבא, ואיכא ממזרים [וא"ת ולחקנו שיבטל בפי ג' ו"ל מפני תקנת עגונות. תוס', וראה מהרש"א],

וריש לקיש אמר מפני תקנת עגונות, סבר לה כרב ששת דאמר בפני ג', ובי תלתא אית להו קלא [פי' עד שתמתין לג' חדשים שצריכה להמתין משום הבחנה, וגם דייקא ומינסבא. ראיתי בשם הגרש יריחם], ושמועה וידעה ולא מינסבא, ותקנת עגונות הוא דאיכא דאצרכייה לילך אחריו, או לשלוח שליח, והוא לא יעזב כלל אלא בשביל לעגנה [ואף אם יש להבעל חשק לצערה, לא יטריח לרוץ אחר השליחים או לילך אליה],

ת"ר במלך [פי' בדריעבד] לאחר תקנת ר"ג צפני צ"ד [ב' לרב נחמן, או ג' לרב ששת] מבוטל דאף ע"ג דעבר אתקנתא, בטל שליחותא דברי רבי, רשב"ג אומר אינו יכול לא לבטלו, ולא להוסיף על תנאו אם היה צו שום תנאי [גם רבי סבר שאינו יכול להוסיף על תנאו. מאירי, ויש ראשונים חולקין על זה. שמועתי] שא"כ מה כח ב"ד של תקנת ר"ג יפה אם דכריהן בטלים ע"י [ביטול] זה,

[ומקשה] ומי איכא מירי, דמדאורייתא בטל גיטא שהרי לא צא לידה, וזה ביטל את השליח מהיות שלוחו לגירושין ומשום מה כח ב"ד יפה, שרינן אשת איש לעלמא [ראה רעק"א, תוי"ט]?

[ומתריץ] אין, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש להיות קדושין חלין כדת משה וישראל, שהנהיגו חכמי ישראל [ולכן אומרים בשעת קידושין כדת משה וישראל. תוס'] ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה והרי הם [החכמים] אמרו שיפקיעו כל קדושין שציראל על ידי גט מה, הילכך פקעי, שעל מנת כן קידשה,

אמר ליה רבינא לרב אשי, תינח דקדיש בכספא איכא למימר אפקעינהו לקידושין בגט דדצריהן, ואמרו ליהוי מעות למפרע מתנה, וממילא פקעו, שהרי שקידש ע"מ כן קידש,

קדיש בביאה דקיימא לן בקידושין (דף ד) מצי יקח איש אשה וצלה, דאשה מתקדשת נמי ציאה מאי אפקעמא איכא למימר צאה ציאה?

[ומתריץ] שויוה רבנן לבעילתו להיא ציאה, למפרע ע"י גט זה בעילת זנות דאפקעו שם קידושין מינה, ויש צהן כח לכך, שהרי שקידש על מנהג חוק דתם קידש, כך אני מפרש בכל מקום מלצי, ומרצותי קבלתי כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, דקדושי כסף דרבנן, דלא כמיצ דהדיא אלא גמרינן קימה קימה משדה עפרון,

[ראה רמב"ם הלכות אישות פ"א הל' ב' בביאה ובשטר מהתורה, ובכסף מדברי סופרים עכ"ל, וכתב הלחם משנה שם שטעם רבינו ז"ל הוא משום דכל דבר הנלמד בחקש או בגזירה שוה או ב"ג. מדות הם נקראים דברי סופרים, ובמשנה למלך שם כתב דאע"ג דכסף דברי סופרים קרי ליה, מ"מ קידושי תורה נינהו, וראה בכסף משנה שמהביא שהרמ"ך העיד שרבינו עצמו

פלוגי ופלוגי מרי משמע וקרי להו דיינים הדיינין שבמקום פלוגי,

ורב ששת אטו תנא כי רוכלא מוכר נזירות של צממים ליחשיב וליזיל,

אמר רב נחמן מנא אמינא לה דתנן הדיינים חותמין למטה גבי פרוצול תנן לה צמסכת שציעית (פ"י מ"ד) או העדים, מאי לאו דיינים דומיא דעדים מה עדים שנים אף דיינים נמי שנים, ורב ששת מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא,

[ומקשה] ל"ל למיתנא דיינים ל"ל למיתנא עדים פשיטא דסגי צהני או צהני, ולימני עדים, והוא הדין אי תמני דיינין?

[ומתריץ] הא קמ"ל דלא שנא כתוב בלשון דיינים כגון צי דינא הוינא ואמא פלוגי ואמר לנא מוסרני לכס פלוגי ופלוגי כו' וחתמי עדים, ולא שנא כתוב בלשון עדים כגון דוכרן סהדומא דהוא צאנפנא כו' וחתמי דיינים ותמני למטה אני פלוגי דין: [רב נחמן לא הביא ראיה מוכרחת שגם שנים נקראין ב"ד],

מילי דעלמא:

ראה שבת לא. אמר ריש לקיש מאי דכתיב (ישעיהו לג) והיה אמונת עתיד חסן ישועות חכמת ודעת וגו' אמונת זה סדר זרעים, עתיד זה סדר מועד, חסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות,

וראיתי מקשים למה כל הששה סדרים נקראים בלשון רבים חוץ מסדר מועד שנקרא בלשון יחיד ? וראיתי תירוצים שאינם מתיישבים יפה, והקושיא היא רק למה לא נקרא "מועדים" דאילו בלשון יחיד אי אפשר, שלא היה אפשר לומר זרע, אשה, נזק, קדוש, טהור.

[שנינו במשנתנו] מפני תיקון העולם: מאי מפני תיקון העולם [את מה באו לתקן]?

ר' יוחנן אמר מפני תקנת ממזרים, ריש לקיש אמר מפני תקנת עגונות,

ר' יוחנן אמר, מפני תקנת ממזרים כלומר שלא יהו ממזרים ישראל סבר לה כרב נחמן, דאמר בפני שנים היה מצטלו קודם תקנה ובי תרי לית להו קלא [ואע"ג דמלוה על פה לא גבי ממשעברי אפילו הלווה בפני כמה עדים, היינו משום דמאן דיזיף בצנעא יזיף כדאמרין בחזקת הבתים (ב"ב דף מב.) ואין רגילות להודות לבני אדם, אלא כופר לכל השואלים ממנו, והא דאמר הכא דבי תרי לית להו קלא וגבי מוכר שדהו בעדים אמרינן בחזקת הבתים (שם דף מא:) דגובה מנכסים משועבדים ? הכא בעינן גילוי מילתא מפי. תוס'], והיא לא שמועה ולא ידעה

אבני חן למסכת גיטין

לא בטלה כולה [והגם שביטל שליחות של שנים יכולים שאר השליחים למסור לה הגט] הלכך לא חש רבן גמליאל להוסיף צ"ד ולימנות על כך, שאין צו מפני תיקון העולם, ואי אזלי הנך דלא בטיל קמיינו וכתבי ויהבי לה ליכתבו וליתבו ואזלא ומינסבא שפיר קא מינסבא,

רשב"ג [שאינו יכול לבטל זה שלא בפני זה] סבר, עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ואפי' נשמיינו שנים שעדותן עדות, וזה [אולי צ"ל שזה] לא בטל בפניהם, בטלו אף הן והנך לא ידעו דבטל ואזלי וכתבי ויהבי לה ומינסבא בגט פסול וישרו אשת איש לעלמא [ולכן תיקון ר"ג שלא תבטל],

ואב"א [דבחה קמייפלג] דכולי עלמא עדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה ואין כאן גזירה [שאלו השלושים שלא בטל, בשרים לכתוב וליתן גט, וזה טעמו של רבי].

והכא היינו טעמא דרשב"ג אלא טעמא דרשב"ג, לא משום תקנה הוא, אלא קסבר אין ציטולו ציטול עד שיבטל בפני כולן, והאי "אינו יכול" דקאמר, לאו איסורא הוא משום עובר על תקנה, אלא הכי קאמר אין צו כמ לבטל אלא בפני כולן, קסבר מלתא דמתעבדא באפי עשרה, צריכא בי עשרה [הרמב"ן דין האם צריך דוקא אותם עשרה שנעשה בפניהם, או העיקר שיהיה עשרה. וגם הרשב"א מוספק בזה. וראה בהערות, # אבל לענינו אין נפק"מ דבכל אופן לבטל זה שלא בפני זה אין כאן עשרה בני"א יחד] למישלפה לחלצה ולהסירה [ואינו יכול לבטל אלא זה בפני זה, פירושו שלא יועיל אלא אם יבטל כולם יחד, או לפני עשרה],

[צריכי בי עשרה למשלפה. ואפי' אותם שנים שביטל יכולין לכתוב, ותימא כיון דמודאורייתא יכול לבטל אפי' שלא בפניהם, אמאי תקנו חכמים שלא יועיל ביטול לגבי אותם שנים עצמם? וי"ל כיון שהוצרכו לתקן שאין ביטול מועיל לגבי אחרים, תיקנו גמי שלא יתא לו כח לבטל בזה הגט כלא. תוס'],

[ובחקדמה זו דמטעמו של רשב"ג הוא א] דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה והשליחים לא ידעו שבטלה שליחותן ויתנו לה הגט ותנשא, או [ב] שלא יבטל זה שלא בפני זה שלא יועיל, אבל בטלה מקצתה לא בטלה כולה, שואל איך הדין כשאמר כולכם],

איבעיא להו כולכם תתמו, דקי"ל דאינו גט עד שיחתמו כולן מהו מי אסר רבן שמעון [צ"ג] שלא יבטל את אחד או את שנים שלא בפני חציהם,

[כולכם גורם שכל העשרה צריכים לחתום יחד, ולכן יהיה נפק"מ בין שני הפשטים, דלפי פירוש הראשון שהחשש הוא שאחד לא ידע מהשני, כאן שכל העשרה צריכין לחתום ידעו כבר ואין חשש, וכיון שמבטל שנים בטל כל העדות,

אבל אם הפשט שאינו מועיל זה שלא בפני זה, שכן הוא הדין שצריך לבטל כל העשרה ביחד, או שצריך לבטל לפני עשרה, אין השליחות בטלה אם מבטל זה שלא בפני זה, ואין על מה לחוש, שיכולים ליתן לה הגט אף אם הבעל ביטל כמה מהעדות],

הגיה בספרו "ושלשתן דבר תורה", וגם אני מצאתי כן בתשובות ה"ר אברהם בנו עב"ל, # ושמעתי שרב אחד היה בוטיקן וראה עצם כ"י של הרמב"ם וכתב שם ושלשתן מן התורה],

והיינו דקפריך תינן דקדיש צנספא, קדיש צביאה דכתיב צהדיא (דצריס כד) כי יקח איש אשה ובעלה מאי איכא למימר, היאך יכלו לעקור דבר מן התורה, ומשני שויה רבנן לצעילתו צעילת זנות של כל מקדש צביאה כדאמר המס (קידושין דף יב) רב מנגיד אמאן דמקדש צביאה משום פריזומא, ומשנצות קשות יש בדבר, חדא דגזירה שיה גופה תורה היא, שהרי לא למדו לנסקלין אלא בגזירה שיה, ויותר שהוא צכרת מגזירה שיה למדנו, ונערה המאורסה נהרגת בקדושי כסף, ואי דרבנן מי מיקטלא, ועוד דקמשי שויה רבנן לצעילתו צעילתו זנות, היכי מני לשויה צעילת זנות הא דאורייתא היא, וכי אמר רב מנגיד אמאן דמקדש צביאה, קידושין מיהא לא צטלי, אלא הא והא דאורייתא, והא דלית דרבנן כח לצטל, מפני שנשעת קידושין תלה בדעתם לקדש כדת שהנהיגו חכמים בישראל!;

ת"ר, אמר לעשרה [בני אדם. # וצריך לדעת אם יהיה נפק"מ לפני כמה אנשים אמר בן, ראה לקמן דרשב"ג סבר מילתא דמתעבדא באפי עשרה וכו'], כתבו גט לאשתי וקיימא לן (לקמן סו) כל כמה דלא אמר כולכם, אחד כותב ושנים מומיין יכול מותר לבטל ולומר לשנים מהם זה שלא בפני זה אל תתצוהו, ואין זה לעקור תקנה רבן גמליאל [שהתקנה היתה רק אם בטלו לפני ב"ד, אבל כאן הרי מבטלו לפני השלושים, אלא שיש עשרה, והוא בטלו רק בפני שנים] דברי רבי,

[יכול לומר לאיזה שנים מהם שרוצה, שהוא מבטל את השליחות, ואם שנים אחרים יכתבו ויתנו לה הגט, יהיה הגט בטל, ולא חיישינן משום ממזרים ומשום עיגונא],

[וכשם שרבי מיקל לעיל שאם בטלו לאחר תקנה בטל, כן הוא מיקל כאן שאם בטלו בפני זה שלא בפני זה בטל],

רשב"ג אומר אינו יכול לבטל אלא זה בפני זה [לפני כל העשרה יחד] שאף זו מן המקנה, ואם בטלו אינו מצטל, דאם כן מה כח צית דין [של תקנה רבן גמליאל הוקן] יפה,

במאי קמייפלג? בעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה קמייפלג, [בכל מקום יהיה פירושה למושל אם יש ג' עדים, ועד אחד מהם נמצא פסול או נפסלו גם השנים ואינם יכולים להעיד עוד, וילפינן לה מדרכיב על פי שנים עדים או שלשה עדים, אבל כאן פירושה אם מבטל הבעל חלק מהשליחות גם השליחות של שאר השלושים תהיה בטילה, שמגלה דעתו שאינו רוצה בשליחות זה עוד],

רבי [שאומר שיכול לבטל לפני שנים מהם זה שלא לפני זה] סבר עדות [והוא הדין כל עשרה השלושים כאן] שבטלה מקצתה

דף ל"ג ע"ב

אבני חן למסכת גיטין

מעמנו של רשב"ג :

מלתא דמתעבדא באפי עשרה, צריכא בי עשרה למישלפה	עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה	
אסור לבטל זה שלא בפני זה, שכן הוא הרין שצריך עשרה, ולא משום איזה חשש,	אסור לבטל זה שלא בפני זה חיישין שמא ימסרו לה שני עדים שלא ביטל הבעל,	לא אמר כולכם
בכל אופן אין לבטל זה שלא בפני זה, שכן הוא הרין,	יכול לבטל זה שלא בפני זה כיון שכולם צריכין לחתום, אין חשש	אמר כולכם
יכולים ליתן גט, שלא בטלה השליחות, ושנים מהן יחתמו,	לא, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה,	לא אמר כולכם, וביטל שני עדים, אם יכולים ליתן גט?
כולם חותמין ונותנים גט, שלא נתבטל השליחות,	אין יכולים שכולם צריך לחתום ואלו שביטל אינם יכולים לחתום,	אמר כולכם, וביטל שני עדים, אם יכולים ליתן גט?

האיבעיא הוא אי בכולכם מותר לבטל זה שלא בפני זה, לתירוצו הראשון יהיה מותר שבוה ביטל כל השליחות, אבל לתירוצו השני הרי אסור לבטל שלא בפני עשרה,

מעמנו דרשב"ג היכא דלא אמר כולכם משום דקסבר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה [כאוקימתא הראשונה] ומיש דלמא אזלי הני דלא ידעי דציטולא, ויהיב לה, והכא ליכא למיחש להכי, דמידע ידעי דכולן צריכין לחתום, וכל כמה דלא חתמו כולה לא יהיב לה, והני כיון דאמר להו כולכם [וביטל אחד או שנים] לא מצו כתבי ויהבי [ולכן ברור שלפי פשט זה לא יאסור רשב"ג לבטל זה שלא בפני זה, שהביטול שלו לא יועיל ולא יזיק, שע"י שאמר כולכם ואח"כ ביטל שני עדים ביטל כל השליחות],

או דלמא מעמנו דרשב"ג [כאב"א לעיל] משום דקסבר כל מלתא דמתעבדא באפי בי עשרה # [אולי יהיה דין זה רק בעשרה, שנקראת "עדה", אבל בפחות לא יאמר כן] צריכא בי עשרה למישלפה [שאין הגט בטל אלא אם מבטל השליחות לפני עשרה] והלכך לאו בטל הוא לגמרי, וחתמי ביה אפי' הני דצטיל קמיהו [שביטל אותם בפניהם] עס מצריהס ויהיב לה, והילכך אפילו כולכם נמי [יכולים לכתוב ולמסור את הגט אם כולם חותמין, שהגט לא נתבטל],

ת"ש אמר לשנים תנו גט לאשתי, יכול לבטל זה שלא בפני זה והוי ציטול, ואין זה כשר להיות עוד עד דצבר עד שיטוה דבריו רבי,

רשב"ג אומר אינו יכול לבטל אלא זה בפני זה והלה עמנו [וגם זה שביטל אותו] כשר לחתום,

והא שנים דכי כולכם דמו דכולם צריכין לחתום, וליכא למיחש דלמא

אזיל חד וחתים בלא מצריה ופליגי וקאמר [רשב"ג] אינו יכול לצטל, אלמא רבן שמעון לאו איסורא קאמר [שאסור משום חשש], אלא אינו ציטול קאמר [וקשה על האוקימתא הראשונה]?

[ומתריץ שברייאתא זו מיירי בעדי הולכה] אמר רב אשי [יכולים לתרין ברייתא זו גם לפי האוקימתא הראשונה], א' הני שנים [בברייאתא מיירי] בעדי כתיבה עדי כתיבה ומחילה הם הכי נמי דמודה רבן שמעון [ב"ג] דיכול לצטל, וציטולו ציטול, דטעמא משום גזירה היא, והכא ליכא למיגזר מדי,

הכא במאי עסקינן [לכן אסור ר"ש לבטל זה של בפני זה] בעדי הולכה דהאי תנו דקאמר הכא לשנים [ביחד], הגט ניתן להם להיות שלמים ולמסור לה, דהכא [שכאן יש חשש ד] כי קאמר לתד, אזיל אידך דלא ידע ומסר לה [ואינו דומה לכתיבת הגט שצריכים שניהם לחתום], לפי שאין זה עדות שיהי שניהם צריכין להיות שם, אלא שליחות, ולא ידע דצטלה שליחותא, דשליחות שצטלה מקצתה צטלה כולה, דכי היכי דצטלה להאי צטלה להאי,

הכי נמי מיסתברא דבעדי הולכה קאמר, וטעמא משום חשש דלמא אזיל האי דלא ידע ויהיב לה, דקתני סיפא, אמר לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו אי מתחלה כשעשאן שלמים לא אמר לשניהם יחד, אלא לאחד מהן וחזר ואמר לחבירו, הנה מסרתי גט לפלוני לחתו לאשתי ואם תרצה גם אחת הוי שליח לגרסה, יכול לבטל זה שלא בפני זה וצטל זה ממורת השליחות, שאם גרסה זה אינה מגורשת אצל השני יכול לגרש, דכיון דמתחלה לא צבת אחת הוי אין כאן לומר שליחות שצטלה מקצתה צטלה כולה, ואי אזיל האי דלא ידע דציטולא ויהיב לה, שפיר קיהיב לה,

אי אמרת בשלמא בעדי הולכה שפיר איכא למימר אמר לזה צפני עצמו, שאין זה עדות שיצטרכו לראות או לשמוע העדות תחילה כאחד, אלא אי אמרת בעדי כתיבה [עדי חתימה] הא עדות גמורה צעיק, ו מ' מצטרפי כי אמר לזה צפני עצמו ולזה צפני עצמו,

הא אמר מר, אין עדותן מצטרפת, עד שיראו שניהם כאחד את העדות?

[ומתריץ] דלמא כר' יהושע בן קרחא סבירא ליה דפליג עלה בפרק שני דכתובות (דף כו) ובסנהדרין (דף ל) ואמר אפי' בזה אחר זה,

אמר רב שמואל בר יהודה, שמעית מיניה דר' אבא תרתי כלומר דהנך תרתי פלוגתא דרבי ורשב"ג דציטולו מצטול, ודיכול לצטל זה שלא בפני זה, שמעית מיניה דרבי אבא דקבע הלכתא דצטוליהו, חדא כרבי וחדא כרשב"ג, ולא ידענא הי כרבי והי כרשב"ג,

אמר רב יוסף, ניהוי אנן, דכי אתא רב דימי אמר [בעי"ז כתובות ק.], מעשה ועשה רבי דכתובות בפרק אלמנה נזונית דברבי חכמים שהיו אומרים שום הדיינים שפיתחו שמות או הוטריו שמות, מכרן צטל,

אבני חן למסכת גיטין

ורב נחמן דיריה אמר, הגדילו אין יכולין למחות דאם כן מה כח בית דין יפה שמינו להם האפטרופוס?

התם ממונא והפקר צ"ד (היה) הפקר הכא איסורא דאשת איש, ומשום מה כח צ"ד יפה לא אפקעו רבנן קידושין,

גידול בר רעילאי שדר לה גיטא לדבייתהו, אזל שליחא אשכחה דהוה יתבה ונוולא אורגת, אמר לה הא גיטיך הלאה לה, ולא מסרו לה,

אמרה ליה זיל השתא (מיהא. ד"ס) ותא למחר, אזל לגביה [חזר השליח אל גידול בר רעילאי השולח] וא"ל [וסיפר לו מה שאמרה אשתו], פתח ואמר ברוך הטוב והמטיב שלא מסרת לה,

אביי אמר, ברוך הטוב והמטיב ולא בטול גיטא ואם נא שליח זה ומסרו לה למחר מגורשת, רבא אמר ברוך הטוב והמטיב ובטול גיטא [שהרי גילה דעתו שהתחרט],

במאי קמיפלגי? בגלוי דעתא שאינו חפץ עוד בשליחות זה בגיטא קמיפלגי, דאביי סבר גלוי דעתא בגיטא לאו מלתא היא [דדברים שבלב אינם דברים. תוס' רי"ד עיי"ש], ורבא סבר גלוי דעתא בגיטא מילתא היא,

י' אוש' שלא מדעת לא הוי יאוש' (ב"מ כא: בראש העמוד)
אכידה של אדם שאינו יודע לו שנאבד, אבל אם היה יודע היה מתיאש ממנה, אין זה שמוצאה וזכה בה בתורת יאוש' בעלים,
ע' ד' זומם למפרע הוא נפסל' (סנהדרין כו. בראש העמוד)
שאם העיד בניסן והוזהר בתשרי, כל מה שהעיד מניסן הם פסולין למפרע, ל' חי העומד מאיליו הוי לחי (עירובין טו. בראש העמוד)
שלא הוקצע שם לשם מיקון מצוי, דלא הזמינוהו לכך,
ק' דושיין שלא נמסרו לביאה הוו קידושין' (קדושין נא.)
קידושין שאין מסורין לביאה - קידש אחת משתי אחיות ולא פירש אחיזה מהם דאין יכול לישא אחת מהן דשמה זו היא אחת אשתו,
ג' לוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא' (גיטין לד.)
גלוי דעת אינו מבטל את הגט, אלא צריך לבטלו בפירוש,
מ' ומר אוכל נבילות להכעיס פסול לעדות' (סנהדרין כו.)
אביי אמר פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר כשר, רשע דחמס בעינן, [אבל לתיאבון ד"ה פסול],

אמר לפניו רבי פרמא, בנו של רבי אלעזר בן פרמא, בן בנו של ר' פרמא הגדול [כע"ז כתובות ק.], אם כן מה כח בית דין יפה, וחזר רבי ועשה כרבן שמעון בן גמליאל אלמא דרבי ציה, וקם בשיתמיא דרבן שמעון [צ"ג] ליפות כח בית דין, אלמא נהא הלכה כרבן שמעון [צ"ג] [וגם כאן קבע ההלכה כרשב"ג שאם ביטלו אינו בטול], ומדהא כרבן שמעון בן גמליאל, הך [אם ביטל זה שלא בפני זה] כרבי [שהוא מבוטל],

ואף ר' יאשיה דמן אושא סבר, חדא כרבי וחדא כרשב"ג,

דאמר רבה בר בר חנה, חמשה סבי הוינן קמיה דר' יאשיה דמן אושא, אתא ההוא גברא קמיה, ואשקליה [ונטל ממנו] גיטא על כורחיה השיאו בעל כרחיה לגרש את אשתו, כגון כהנך דלמרינן דהו יוליא וימן כחובה,

אמר לן רבי יאשיה לשהדי זילו אטמורו לאחר שפארוה עד (שיאמר) [שאמר ?] רוחה אני, הסמיכו עצמכם כדי שלא יבטל אחכם מן העדות וכתבו לה,

ואי ס"ד צקמיתא הלכתא כרבי' שאם ציטלו בפני שנים אחרים מצוטל כי מיטמרי' הני מאי הוי, אלא שמע מינה כרשב"ג סבירא ליה,

ואי סלקא דעתך אידך נמי כרבן שמעון בן גמליאל, למה להו אטמורי' ליבדרו איבדורי' שלא ימלאם ציחד ואינו יכול לצטל זה שלא בפני זה,

אלא שמע מינה חדא כרבי וחדא כרבן שמעון בן גמליאל,

ורבא אמר רב נחמן הלכה כרבי בשתייהן [שבטלו מבוטל, ושיכול לבטל זה שלא בפני זה],

ולית ליה לרב נחמן מה כח בית דין יפה, והאמר רב נחמן אמר שמואל

דף ל"ד ע"א

יתומין קטנים שבאו לחלוק בנכסי אביהן, בית דין מעמידין להן אפטרופוס לכל אחד, ובוררים להן חלק יפה כל אפטרופוס צידור חלק יפה שלו, שממוך כך יהיו החלקים שוים, הגדילו יכולין למחות,

אבני חן למסכת גיטין

[פי' לא היה בדעתו לבטל את הגט מטעם ביטול, אלא רצה שזה יקרא שקיים את התנאי],

ההוא דאמר להו אי לא נסיבנא עד תלתין יומין ליהוי גיטא כחז גט ונתן לארוסמו ע"מ שאם לא יכנס עד שלשים יום יהא גט, כי ממו תלתין יומין אמר להו הא מרחנא נכרי חופה ואנוס אני,

[והגמ' עצמה [בלי שם אמורא] פושט הדין] למאי ניהוש לה, אי משום אונסא אין אונס טענת אונס בגיטין והו גיטא, אי משום גלווי דעתא בגיטא פלוגתא דאביי ורבא הוא [וקי"ל כאביי, תוס' ר"ד, ביע"ל כג"ם],

ההוא דאמר להו אי לא נסיבנא לריש ירחא דאדר ליהוי גיטא, כי מטא ריש ירחא דאדר [לאו דוקא ריש ירחא דאדר אלא קודם, דגלוי דעת לא היה מועיל אם כבר חגגה הזמן, ועוד כי אפלו ביטול גמור לא היה מועיל כי כבר נתגרשה. תוס' הרא"ש] אמר להו אנא לריש ירחא דניסן אמרי, [והגמ' מבארת] למאי ניהוש לה, אי משום אונס [שהיה סבור שאמר ניסן. רש"י] אין אונס בגיטין, אי משום גלווי דעתא פלוגתא דאביי ורבא,

והלכתא כנחמן דאמר לעיל ציטול צפני שניס [לעיל לב: בפני כמה הוא מבטלו, רב נחמן אמר בפני שנים, ורב ששת אמר בפני שלש], והלכתא כנחמן נמי דהא דאמר הלכה כרבי נשתיין [לעיל לג: שבטלו מבוטל, ושיבול לבטל זה שלא בפני זה],

דף ל"ד ע"ב

והלכתא כנחמני אביי דאמר גלוי דעמיה ציטול לאו מלתא היא, וזו היא אחת מהלכות של סימן יע"ל קג"ס דהלכתא כאביי, וגרסא צעני דעל שם שרצה בר נחמני גידל אביי צציתו ולמדו מורה שהיה יתום, הסייל [נשא רבה על אביי שם אביו של רבה] את שם אביי נחמני, רבה סמס הוא רבה בר נחמני [ולכן קורא לאביי בשם זה כאן, שהוא דומה להשם נחמן. רש"י]:

י אוש שלא מדעת לא הוי יאוש (ב"מ כא: בראש העמוד) אבירה של אדם שאינו ידוע לו שנאבד, אבל אם היה יודע היה מתייאש ממנה, אין זה שמוצאה זוכה בה בתורת יאוש בעלים,
ע ד זומם למפרע הוא נפסל (פנהדרין כו. בראש העמוד) שאם העיד בניסן והזום בתשרי, כל מה שהעיד מניסן הם פסולין למפרע, וראה במחצית השקל באו"ח סימן ש"מ שרוצה לפרש העי"ן על מעמד עיי"ש.
ל חי העומד מאיליו הוי לחי (עירובין מו. בראש העמוד) שלא הוקצע שם לשם תיקון מצוי, דלא הזמיניהו לנך,

שהרי רב ששת הכריח את הגמ', מ"מ אנו רואין שהבעל אומר כן כדי לבלבל את העדים, שרצונו שלא יהיה גמ', ואצרכיה רב ששת גיטא אחריןא אלמא משום דגליא דעמיה ציטולא,

ואביי [שחולק על רבא, מתרין שאין ממעשה ההוא שום ראיה] אמו רב ששת מבטל גיטא דאינשי הוה אפילו גלוי דעתא ליכא, דהא לא אמר אנא צטלמיה אלא רב ששת, והכא ליכא גלוי דעתא ידידיה? איהו [הבעל עצמו] במילה ואמר צהדיא ליצטיל והאי דקאמר להו הכי, משום [פנני] נני אדם המכין ומוצטין אותו צמלות רב ששת, ואומר לו למה אתה מצטיל, אמר להו הכי רב ששת צוה ק,

ואמר אביי מנא אמינא לה, דרב יהודה אשקליה גיטא לחתניה דר' ירמיה ביראה קי שמו, ובטליה [הבעל קודם שניתן לאשתו], תנא שנה שנית אשקליה וכפסו לנזות לכחז אחר ובטליה, הדר תנא ואשקליה על כרחיה, ואמר להו לסהדי אותיבו קרי באוניכוו שמו קיצת יק דק של דלועין צאזניס, שלא משמעו ציטולו וכתובו ליה,

ואי סלקא דעתך גלוי דעתא בגיטא מילתא היא, הא חזו ליה דקא רהיט בתרייהו [שהבעל רץ אחרי העדים לבטל את הגט], [וקשיא לי טובא דאפילו לאביי דאמר גלוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא, היכא דבטלו מופי מי לא בטיל, והיכי אמר דליחבי קורא באונייהו שלא ישמעו ביטולו, אמו בשמיעת העדים תליא מילתא וכו'. תוס' ר"ד עיי"ש, ובתוס' הרא"ש כתב וז"ל לא היה בו דעת במגרש זה לבטל שלא בפני השליח, כי סבור היה שלא היה מועיל הביטול],

ורבא [אומר שאין הבעל מוגלה דעתו שאינו רוצה את הגט דהא לא אמר כלום] האי דקא רהיט בתרייהו [זה שאנו רואין אותו רודף אחריהם, זה יכולים לפרש שכונתו הוא] דאמר להו [כאילו אומר אליהם] אשור כמו אשתא דדייני [לעיל דף כו] וכמו אשור חמוץ [ישעיהו ח] לשון חיזוק חבו לה [תנו הגט לאשתך] הייא המחזקו לחמו מהר, כי היכא דמשלם צערא דההוא גברא [שאל תצערני עוד],

ואמר אביי [ראיה אחרת לשיטתו, דגלוי דעת בגט לא מילתא היא] מנא אמינא לה, דההוא דאמר להו אי לא אתינא עד תלתין יומין ליהוי גיטא, אתא ופסקיה מברא [מעבר מים] אמר להו חזו דאתאי חזו דאתאי, ואמר שמואל לא שמיה מתיא [הגם שאנו יודעין שהיה רצונו שלא יהיה גמ', אפ"ה אמרין שהוא גמ', דגלוי דעתא לאו מילתא היא],

ורבא [אי משום גלוי דעת קי"ל דמילתא הוא, אבל כאן אין הטעם משום גלוי דעת] אמו התם לבטולי גיטא בעי זה שגילה צדעמו שחינו ספן צגיזשין הללו כלום גילה שהוא צא להפקיען על ידי ציטול גט התם לקיומי תנאיה קא בעי על ידי קיום תנאי הוא צא להפקיע לומר המנימי לצא עד שלשים, ואם לאו יהא גט והרי צאחי וקיימתי תנאי והא לא איקיים תנאיה,

אבני חן למסכת גיטין

רק אם אתחזק בתרי שמי, היו לו שתי נשים אחת ביהודה ואחת בגליל, ולו שני שמות אחד ביהודה ואחד בגליל, וגרש את אשתו שביהודה בשמו שביהודה, ואת אשתו שבגליל בשמו שבגליל, אינה מגורשת, עד שיגרש את אשתו שביהודה בשמו שביהודה ושם דגליל עמו, ואת אשתו שבגליל בשמו שבגליל ושם דיהודה עמו,

יצא למקום אחר שאינו ציודס וגליל וגרש באחד מהן מגורשת משום דנאמרו מקום לא היו מוחזקין שיהיו לו שני שמות, אבל ציודס היו יודעים שיש לו שם אחר לפיכך הוצרכו כל שמוצאי שהחזיק עמו בהם לפניהם דבית חזקה אזלין,

והאמרת שם דגליל עמו? אלא שמע מינה הא דאתחזק הא דלא אתחזק שמע מינה,

ההיא [אשה זו] דהו קרו לה [רוב בני אדם] מרים, ופורתא שרה מיעוט בני עירם היו קוראין את שמה שרה, אמרי נהרדעי צריך לכתוב בגט מרים שהוא עיקר, והדר וכל שום שיש לה, ולא שרה וכל שום שיש לה:

מתני': אין "אלמנה" [בגמ' מפרש למה נקט אלמנה] נפרעת מנכסי יתומים את כתובתה אלא בשבועה שלא נתקבלה כלום, נמנעו מלהשביע והיתה מפסדת כתובתה ונגמרה מפרש מאי טעמא, [נמנעו ב"ד מלהשביעה, מדראוה מורה היתר שמה שלקחה היה בשביל מרחתה ליתומים, ונשבעת לשקר, ולכן הפסידה שלא תגבה כתיבתה כלל. יבין]

התקין ר"ג חזקן שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו יצתרו להם [היתומים # שמכירין את אשת אביהם] דבר קשה להדירה זו, כגון קונס מיני מזונות עלי אם נהניתי מכתובתי וגובה כתובתה ואם נתקבלה תמילה, הרי היא נאסרת בכל מזון, הילכך לא הות הדרה ושקלה, דלא חשדא לעבור על נדרה,

העדים חותמין על הגט כל אלו מתקנות רבן גמליאל חזקן מפני תיקון העולם אכולהו קאי, [ומפרש שני התקנות הראשונות במשנה כאן] גבי אלמנה שיהו נשים נשאות לצעלים ולא תדאגנה להפסיד כתובתן, וגבי חותמין מפרש בגמרא מאי תיקון חזקא,

והלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם:

גמ': מאי איריא אלמנה אפילו כולי עלמא נמי, דהא קיימא לן הבא ליפרע מנכסי יתומין [בגן בעל חוב] לא יפרע אלא בשבועה?

אלמנה אצטריכא ליה סד"א

ק דושיין שלא נמסרו לביאה הוו קידושיין (קדושין נא.)

קידושין שאין מסורין לביאה - קידש אחת משתי אחיות ולא פירש אחיות מהם דאין יכול לשלם אחת מהן דשמה זו היא אחת אשמו,

ג לוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא (גיטין לד.)

גלוי דעת אינו מבטל את הגט, אלא צריך לבטלו בפירוש,

מ ומר אוכל נבילות להכעיס פסול לעדות (סנהדרין כו.)

אביי אמר פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר כשר, רשע דחמס בעינן, [אבל לתיאבון ד"ה פסול],

מתני': בראשונה היה משנה שמו ושמה כשהיו לו שני שמות אחד כהן ואחד צמדינת הים, היה מגרשה בשם הנוהג במקום כמיצת הגט ולא היה מקפיד לכתוב שיהיה שם עירו ושם עירה,

[פ' דפעמים אדם משנה דירתו ממקום למקום והיו רגילים לקרא שמות בכל מדינה לפי הלשון, כמה דאת אמר דניאל די שמה בלמשצאר וכו', וכשהיה כותב גט לאשתו במקום שקבע דירתו לשם, היה כותב שמו שבאותה העיר שהרי העדים צריכים להכיר שם האיש והאשה כמו שביארנו וכו', שכל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום אין חוששין לו, ומתוך כך היה כותב שמו שבאותה העיר ושם אותה העיר, ושולחו לאשתו למקום שהיא, ולפעמים היה חוזר למדינתו המוחזקים בו בשם אחר, ואע"פ שמכל מקום היה הגט כשר היתה מדינה לעזות על שאין שמו המוחזק ביניהם כתוב בגט או רמזו בתוכו ומנגנים אותה עד שכמעט חוככים לומר שהוא בדין שינה שמו, והתקין ר"ג שיהיו כותבין שמו שבעיר שנכתב בה אחר שהוחזק בה שלשים יום בשם זה, ושיהא כותב בגט וכל שום דאית לי וכו'. מאירי],

התקין ר"ג חזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שום שיש לו, אשה פלונית וכל שום שיש לה מפני תיקון העולם שלא יוצאו לשון על ציה מן השני, לאמר לא גירשה צעלה שאין זה שמו:

גמ': אמר רב יהודה אמר שמואל, שלחו ליה בני מדינת הים לרבן גמליאל, בני אדם הבאים משם לכאן שמו יוסף וקוראין לו יוחנן, יוחנן וקוראין לו יוסף היאך מגרשין נשותיהן?

עמר ר"ג והתקין שיהיו כותבין, איש פלוני וכל שום שיש לו, אשה פלונית וכל שום שיש לה מפני תיקון העולם,

אמר רב אשי והוא דאתחזק בתרי שמי אבל לא אתחזק כהן שיש לו שני שמות, אין צריך לכתוב "וכל שום שיש לו", ואפי' נודע לאחר זמן שיש לו שם אחר הוה הגט כשר, שאין לנו אלא שם שקרא הוא לעצמו צפנינו והוחזק בו,

אמר ליה רבי אבא לרב אשי, רבי מרי ורבי אלעזר קיימי כוותך,

תניא [שנינו בברייתא] כוותיה דרב אשי [דצריך לכתוב שני השמות

אבני חן למסכת גיטין

דף ל"ה ע"א

משום חינוא שיהא מן האגשים צעני הנשים, לישא להם אקילו רבנן גבה, קא משמע לן:

[שנינו במשנתנו] נמנעו מלהשביעה: מ"ט, אילומא משום דרב כהנא, דאמר רב כהנא, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד בשני בצורת, שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה, והניחתו בכר של קמח [ובשנת הבצורת זה נחשב למקום שמור, ששומרים מאד על הקמח], ואפאתו בפת, ונתנתו לעני [והיא לא ידעה],

לימים בא בעל הדינר ואמר לה הבי לי דינרי, אמרה ליה יהנה יועיל להמימו סם המות באחד מבניה של אותה אשה [על עצמה אמרה כן] אם נהנית מדינרך כלום [פ' נשבעה באלה והזכירה בשם או א' מן הכינויין אלא שקצר לשונו. תוס' רי"ד],

אמרו לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה [וכן נענשה אף שהיתה שבעות שגגות, כיון שהיתה שומרת פקדון, היה לה להזהר יותר לשמרו היטב, והיה לה לאסוקי אדעתא שתבוא לירי שבעה. תוס' ל],

וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה מי שנשבע באמת כך, הנשבע על שקר על אחת כמה וכמה,

מאי טעמא איענשה? דאישתירשי לה מקום דינר [שהיה שנת בצורת וגם מעט קמח שמרויחה נחשב לריוח] נשמרה צו עיסה כעובי הדינר, שאם לא היה הדינר היתה נותנת עוד עיסה ככר, ומאי מי שנשבע באמת האז לאו אמת הוא, כמי שנשבע באמת דהא שוגגת היא, ומפי שגגה שבעה מרובה, נמנעו מלהשביעה,

אי משום הא מאי איריא אלמנה אפילו גרושה נמי [ולא הספיק לפורעה עד שמת ובאה לגבות כתובתה מן היתומים. תוס' רי"ד], [לא נשבע אותה קודם התקנה], אלמנה א"ר זירא אמר שמואל, לא שנו אלא אלמנה אבל גרושה משביעין אותה?

אלמנה שאני דבההיא הנאה דקא טרחה קמי דיתמי, אתיא לאורויי היתרא דדבר מועט, וסבורה שאין פרעון לה, שזכר טורחה נטלתו,

אמר רב יהודה אמר ר' ירמיה בר אבא, רב ושמואל דאמרי תרווייהו לא שנו אלא בב"ד שבעות הדיינין של תורה היא, ונקט ס"ת צדיה או תפילין, ומשביע לה בשם או צדיהו כדאשכחן בצריהם שים נא ירך וגו' ואשביעך זה [בדאשית כד], ועושה מרובה, אבל חוץ לבית דין משביעין אותה וחוץ לב"ד [פ' שחוץ לב"ד] שבעה דרבנן, כקללת ארוך, ולא נקוט מידי, ואין עושה כל כך,

איני והא רב לא מגבי כתובה לארמלתא משום דנמנעו מלהשביעה, ואם איתא לישבעה חוץ לבית דין ולגבייה כמזכרה? קשיא,

בסורא מתנו הכי [ברלעיל דרב ושמואל אמרי תרווייהו הלכה זו], בנהרדעא מתנו הכי [דפליגי בה רב ושמואל, ולא קשיא לפי רב], אמר רב יהודה אמר שמואל, לא שנו אלא בבית דין, אבל חוץ לב"ד משביעין אותה,

ורב אמר אפי' חוץ לב"ד נמי אין משביעין אותה, רב למעמיה דרב לא מגבי כתובה לארמלתא,

וליאדרה דמתן נודרת ליתומים כל מה שירצו וליגבייה? בשני דרב קילי נדרי קלים היו נדרים צעיהם לעצור עליהם, הלכך לא סמכין אנדרה לאגבייה,

ההיא דאתאי לקמיה דרב הונא, אמר לה מה אעביד לך דרב לא מגבי כתובה לארמלתא, אמרה ליה מידי הוא טעמא אלא דלמא נקיטנא מידי מכתובתי, חי ה' צבאות אם נהנית מכתובתי כלום,

אמר רב הונא מודה רב בקופצת הוילא וקפלה ושבעה הרי נשבעה וגובה,

ההיא דאתאי לקמיה דרבה בר רב הונא, אמר לה מאי אעביד לך דרב לא מגבי כתובה לארמלתא, ואבא מרי לא מגבי כתובה לארמלתא,

אמרה ליה הב לי מזוני, אמר לה מזוני נמי לית לך, דאמר רב יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בב"ד, אין לה מזונות מעתה דגליא דעתה דצעי לאינסובי, ואיזו לא אתני בדהא אלא כל ימי מיגר ארמלותיך צדיה, שהיא אלמנה צעיל כבודו,

אמרה ליה אפכוה לכורסיה, כבי תרי עבדא לי כרז דלא מגבי כמזה, ושמואל להפסיד מזונות, ע"כ, הפכוה לכורסיה ותרצוה הפכו כסאו וקפסוהו כדי שתקיים הקללה כקך, פ"א הפכו לכורסיה משפל גדולתו, ואפילו הכי לא איפרק [רבה בר רב הונא] מחולשא לא נזול מלכא לידי חולי,

אמר ליה רב יהודה [שהיה תלמידו של שמואל, ורצה לקבוע הלכה כשמואל משביעין את האלמנה חוץ לב"ד] לרב ירמיה ביראה, [את באת לגבות כתובה לאלמנה מנכסי יתומין] אדרה בב"ד כל מה שירצו יתומים [בתקנת ר' ישמעאל חוקן] ואשבעה [או אשבעה] חוץ לב"ד [כסברת שמואל], וליתי קלא וליפול באורני חפץ אני שישמע הקול צאני שהוגזה כמזה צימי דבעינא [שאני רוצה] כי היכי דאעביד בה מעשה כשמואל רבי, להוציא מלכך של תלמידיו של רב כגון רב הונא

אבני חן למסכת גיטין

ובית דינו שלא היו מגבין כמזכות אלמנה,

דמדריגין לה ברבים נודרת בפני עשרה, וקסבר נדר שהודר ברבים אין לו הפרה,

גופא אמר רבי זירא אמר שמואל, לא שנו אלא אלמנה אבל גרושה משביעין אותה דלא טרחא קמיייהו ולא מוריא הימירא,

מיתבי [שנינו בברייתא] ניסת גובה כתובתה אם נדרה, מאי לאו נדרה השתא בשעת גביה לאחר נשואין, וקשיא לרב הונא? לא דנדרה מעיקרא נדרה קודם נשואין, גובה אף אחר נשואין דאינו מיפר בקודמים, דכתיב ואם בית אישה נדרה (במדבר ל'),

וגרושה לא קני בהדירה בתמיה דאדרה לא [גרושה צריכה לישבע], והא שלחו מתם האשה מצדל היתה והלכה היא ובעלה לארץ ישראל וגרשה שם, ומצעתו כמזונה, ועשו לה פסק דין [בכתב] על נכסיו שצבנל איך פלוניתא בת פלוני קבילת גיטא מן ידא דאחא בר הידיא, דמתקרי איה מרי קי היתה מניחא,

והתניא ניסת נודרת וגובה כתובתה משמע נודרת השתא?

"ונדרת" ואסרת פירות שבעולם עלה אם קבלה ממזונה, דלא קבילת מכתובתה אלא גלופקרא אחד קוט"א [one set of bed clothes], וספר תהלים אחד, וספר איוב, וממשלות ספר משלי בלואים,

תנאי היא דאיכא למאן דאמר לקמן פליגי בה בפרקין (דף מה) נדר שהודר ברבים יש לו הפרה, ואיכא למאן דאמר אין לו הפרה ואליציה מדריגין לה ברבים וגביא,

איבעיא להו צריך לפרט את הנדר, או אינו צריך?

דף ל"ה ע"ב

רב נחמן אמר אינו צריך, רב פפא אמר צריך,

ושמנום בחמשה מנה הציאתם לפנינו ושמינו דמיהן חמשה מנה לכשתבא לידכם [בשתחזור אשה זו לבבל עם כתב פסק דין זה], הַנְּבִיָּה אֶת הַשָּׂאֵר [אם היתה כתובתה מאתים מנה, תתנו לה מאה חשעים וחמש]?

רב נחמן אמר אינו צריך דאי אמרת צריך זימנין דגיין ליה לדיבוריה ואינו מפרש הכל, וחכם מאי דשמע מיפר אינו מיפר אלא לדעת מה שישמע, הילכך [לכן אמרינן שאינו צריך לפרט, שאם יהא צריך לפרט, חיישינן שמא] לא יפרט על מה נדר אלא יאמר כך נדרתי, ואסרתי עלי פירות מין פלוני,

אמר רב אשי ההוא גמ' יבמין הוה [פי' ואין זו גרושה רגילה אלא אלמנה] יצמה היה זה שמתן לה גט לפוסלה על האחין, והיא צאה לגבות כמזנה מנכסי בעלה הראשון שנתארמלה הימנו [אבל גרושה רגילה צריכה לישבע]:

רב פפא אמר צריך משום מילתא דאיסורא שמה על דבר איסור נדרה, כגון על גיבוי כמזנה, וכגון יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם אעבור עברה פלוני, וצא להמיר את נדרו סתם, ורואה לעבור העבירה,

תנן הנושא נשים בעבירה כהן הנושא נשים פסולות לכהונה פסול לעבודה עד שידור הנאה ממנה לגרשה ומשנה היא בצכורות (דף מה),

[ראה כתנות אור על התורה באור חדש פרשת שמות פלפול ארוך על הגמ' כאן].
[שנינו במשנתין] התקין רבן גמליאל הזקן שתהא נודרת כו':
אמר רב הונא, לא שנו דגביא בהדירה אלא בשלא ניסת לאחר, בשעת גביית כמזנה, אבל ניסת אין מדירין אותה,

ותני עלה נודר הנאה ועובר עבודה, ואע"פ שעדיין לא גרשה [ואח"כ] יורד מן העבודה לאחר שסיים ומגרש ומגרשה,

ואי אמרת אינו צריך לפרט את הנדר, ליחוש דילמא אויל לגבי חכם ושרי ליה?

ניסת מאי טעמא, דמיפר לה בעל והיא סומכת על כך, ונודרת וגובה על שגר, כי לא ניסת נמי, לכי מנסבא מיפר לה בעל?

דף ל"ו ע"א

[ובתריין] אין הבעל מיפר בקודמין צנדרים שקדמו לנשואין,

דמדריגין ליה ברבים,

הניחא למאן דאמר נדר שהודר ברבים אין לו הפרה, אלא למאן דאמר יש לו הפרה, מאי איכא למימר?

וניחוש דלמא אזלה לגבי חכם ושרי לה? קסבר צריך לפרט את הנדר הנשאל לחכם על נדרו, דריק לפרט היאך נדר הנדר הזה, וכי מפרטה קמיה דליתומים נדרה וכך נדרה אם נהנימי ממזונתי כלום, לא שרו לה,

דמדריגין ליה על "דעת" רבים כך יאמרו לו הכי אנו מדירין אותך על דעתינו, דאמר אמימר הלכתא אפילו למאן דאמר נדר

רב נחמן אמר אפי' ניסת, ניסת ודאי מיפר לה בעל?

אבני חן למסכת גיטין

שהודר ברבים יש לו הפרה, על דעת רבים אין לו הפרה,

והני מילי דאין לו הפרה לדבר הרשות שאין צריכים להפרתו לנזק דבר מזה, אבל לדבר מצוה יש לו הפרה, כי ההוא מקרי דרדקי דאדריה רב אחא שלא ילמד עוד מינקות על דעת רבים [ראה כתנות אור פרשת וילך בתחלת הפרשה], דהוה פשע בינוקי מוצטן יותר מדאי, ואהדריה רבינא, דלא אישתכח דדייק בוותיה:

[שנינו במשנתנו] והעדים חותמין על הגט מפני תיקון העולם: מפני תיקון העולם, דאורייתא הוא דכתיב ירמיה לב וכתוב בספר וחתום?

אמר רבה לא צריכא לרבי אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי צפ' כתר (לקמן פו) עדי מסירה כרתי, דקמתי ר' אלעזר אומר אפילו אין עליו עדים אלא שנחמו לה בפני עדים כשר, והאי קרא ענה טובה קמ"ל, תקינו רבנן עדי חתימה מפני תיקון העולם, דזמנין דמיייתי סהדי דלמא מיייתי עדי מסירה, ומערער בעל לומר לא גירסתי, אי נמי זימנין דאולי למדינת הים,

רב יוסף אמר, אפי' תימא לר' מאיר [דאמר עדי חתימה כרתי] התקינו שיהא עדים מפרשין שמוותיהן בגיטין ראובן או שמעון מעיקרא לא היו חותמים אלא אני פלוני חתמתי עד, ולא היה נזק שמו מפני תיקון העולם,

כדתניא, בראשונה היה כותב אני פלוני [ולא היה כותב שמו אלא "פלוני"] חתמתי עד, אם כתב ידו יוצא ממקום אחר כשר דמתוך שלא היה מפרש שמו לא היו יודעין לזקק עדים מכירים ויודעים שיעידו על כתב ידו, והיו צריכין לחזר אחר שטרות אחרים שחתמם דומה לו ותקיימו צ"ד על ידי העדלת החתומים עממן, דק"ל בכחוצות (דף כ) אין מקיימין את השטר אלא משטר שקרא עליו ערער והוחזק צ"ד ואם לאו פסול,

אמר רבן גמליאל תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשין שמוותיהן בגיטין מפני תיקון העולם שמאחר שיתפרשו שמוותם יחזרו אחר יודעיהם ומכירהם להעיד על כתב ידם,

ובסימנא לא, והא רב צייר פורא [היה מצויר דג] ולא היה מוסיף שמו, ורבי חנינא צייר חרותא ענף של דקל, רב חסדא סמך [כתב אות סמ"ך לרמו שמו "חסדא"], ורב הושעיא עין [כתב אות ע"ן] לרמו שמו "הושעיא", # כי שאר האותיות של שמו הם שם הוי', ושי"ן לשם שדי, ולא רצה לעשות מהן סימן, ונשאר רק הע"ן. ראיתי, # ולא רצה לסמן באות אל"ף שזה לא יהיה סימן מובהק שלפעמים כותבין ה"א במקום אל"ף, וגם אין האל"ף מתבטא כמו הע"ן. ראה להלן פו:], רבה בר רב הונא צייר מכר תא וילן ספיה?

[ומתריץ] שאני רבנן דבקיין סימנייהו [ולכן גם לאחר שהתקינו, יכולים להתווסף ב:],

[ושואל] מעיקרא [פ' מתחלה כגון רב חסדא כשחתם סמ"ך פעם ראשונה מנין ידעו שזה חתימת דין] במאי אפקעינהו? כמה הודיעו לצירות שאלה חותמיהן, בשטרות ליכא למימר מעיקרא, דהא אמרת התקינו?

[ומתריץ] בדיסקי שטרי שאלות ותשובות ושלומו:

[שנינו במשנתנו] הלל התקין פרוסבול וכו': תנן התם פרוסבול אינו משמט מאחר שכתב פרוסבול אינו משמט חוץ בשביעית, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה, ועברו על מה שכתוב בתורה דברים טו השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוסבול,

וזה הוא גופו של פרוסבול, מוסרני לכם פלוני דיינין שבמקום פלוני את שטרותי שאם תהיו נוגשים ואני לא אגוש, ולקמן מוקי דש כח בידם להפקיע ממונו של זה וליתן לזה, במקום שיש סיג ותקנה, שכל חוב שיש לי אצל פלוני, שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה, או העדים,

ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא תשמט ועקר דבר מן המורה דלא משמטא?

אמר אביי בשביעית בזמן הזה והלל כרבי סבירא ליה דאמר שביעית להשמט מלוה בזמן הזה דרבנן הוא, ואע"ג דהלל צביט שני הוי, סבירא ליה לאביי דצביט שני הואיל ולא היה יוצל נוהג לא נהגו שמיטין מדאורייתא, ודאמרינן בערבין (דף לב) מנו יוצלות לקדש שמיטין מדרבנן קאמר, ומאנתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי, שכתב במסכת גיטין בירושלמי, מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיצול נוהג, שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יוצל ואחת שמיטת שביעית, אכל צמ"כ ראיתי דשביעית נוהג בזמן שאין יוצל נוהג, ואומר אני שהוא מחלוקת [וראה תוס'],

ורבי היא, דתניא רבי אומר דברים טו וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע כגון עבשיו שצטלה קדושת הארץ אי אתה משמט כספים ואף על פי שהשמיטה כספים חוצה הגוף היא, ואינה תלויה בארץ, ילפינן בהיקשא דלא נהגא,

דף ל"ו ע"ב

ותקינו רבנן דתשמט בזמן הזה זכר לשביעית שלא תשכח תורת

אבני חן למסכת גיטין

שציעת ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול,

[והא דלא תקון נמי יובל ובר ליובל משום דאין רוב צבור יכולין לעמוד בה ליאסר בעבודת קרקע שתי שנים רצופות. תוס'].

ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית בזמן הזה כרבי, ותקיננו רבנן דתשמט ונמנא הלוה גזין על פיהם?

אמר אביי שב ואל תעשה הוא והלוה הזה שצ וצטל ואינו עושה המנאה לפרוע את חובו, ולא עקר ליה בידים, וכי האי גוונא מותר לעקור דבר מן התורה, כגון שופר ולולב ודומיהן [בשבת] ביצמות בהאשה רבה (דף 5) ללא עקירה בידים היא,

רבא אמר לעולם צין לרבנן דפליגי אדרכי ואמרי שציעת להשמטת מלוה בזמן הזה דאורייתא, ותקין הלל דלא תשמט, צין לרבי דאמר לאו דאורייתא ואמור רבנן דתשמט, לא תיקשי דבר, דכדבר שצממון אין כאן עקירת דבר מן התורה צמקוס סייג וגדר, ד הפקר ב"ד (היה) הפקר,

דאמר ר' יצחק מנין שהפקר ב"ד (היה) הפקר, שנאמר' עורא י וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רבושו נאשני כנסת הגדולה כתיב והוא יבדל מקהל הגולה [וכ"ה בשקלים ג.],

רבי אליעזר אמר מהכא יהושע יט אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו', וכי מה ענין ראשים אצל אבות הוה ליה למכתב וראשי המטות? לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו מחלק נכסיו על פי, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו,

איבעיא להו כי התקין הלל פרוסבול לדריה הוא דתקין, או דלמא לדרי עלמא נמי תקין,

למאי נפקא מינה? לבטוליה להוסיף צ"ד אי אפשר דרי שלא יהו מונעין מלהלוות לצטל את תקנת הלל שאפילו כתב פרוסבול ישמט, אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו, אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין [תלמידים הרבה, א"נ שרוב התלמידים אומרים כמותו. הנהות אשר", כלומר שרבי תורה בישראל. ר"י מלונגל, אבל הראב"ד פ' במנין שנים. עכ"ל, פ' אם אחד יותר זקן מחבירו הלכה כמותו, וז"ל הראב"ד בעדיות פ"א משנה ה' בסופו ובמנין מנין שנים קאמר, והכי איתא בירושלמי. א"ח ע"ז 1.], מאי?

ת"ש, דאמר שמואל לא כתבינן פרוסבול דלא אלס לאפקועי ממונא אלא אי בבי דינא דסורא רב, אי בבי דינא דנהרדעא שמואל, ד [הווי צי דינא. רש"ש] כי אמרה שמואל להך מילתא [פ' דרב מת ד"א ג, ושמואל' מת ד"א י], [אבל] וכי אישיל הך שאלמא [כי התקין הלל

וכו'] צבי מדרשא, הוה צי דינא דרב אמי ורב אסי [הם היו דייני ארץ ישראל שנת ד"א ס'], והיינו דמשני דלמא כי תקון הלל נמי לדרי עלמא לא תקון, אלא כגון צי דינא דרב אמי ורב אסי,

ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו?

דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא, כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא,

ת"ש דאמר שמואל הא פרוסבולא עולבנא דדייני הוא לקמן מפרש לשון חופא שנוטלים ממון שלא כדין בחוקה, אי איישר חיל אס אחזיק כח אבטליני' אלמא לאו לדרי עלמא תקין, דא"כ היכי מצי שמואל למימר אבטליניה,

[ושואל] אבטליני' ! והא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין?

הכי קאמר אם איישר חיל יותר מהלל, אבטליניה,

ורב נחמן אמר אקיימנה, אקיימנה הא מיקיים וקאי? הכי קאמר, אימא ביה מילתא אשכי צית דין ואתקין דקסמ מלין יהו כמוסרין שטרותיהן לציית דין דאע"ג דלא כתוב ניהוי כמו שכתב בכתוב דמי,

איבעיא להו, האי עולבנא לישנא דחוצפא הוא, או לישנא דניחיתא הוא לא עשאוהו אלא לנחת הדיינים, שלא יטריחו להצוות מלוותיהם לפני שציעת, שלא תבא שציעת ותשמיטיה, הלכך אי אישר חיל אבטליניה?

ת"ש, דאמר עולא עלובה חופא כלה שזינתה בקרב חופתה צעוד שכינה וישראל צסיני, עשו את העגל, שהרי לא נסעו מסיני עד לאחר הקמת המשכן בשנה שניה, כדכתיב ויהי בשנה השנייה ויגו' ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני (צמדבר י'),

אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קרא דיש לדיוש עליהם כלה מזנה בחופתה שיר השרים א עד שהמולך במסבו בחופתו נרדי נתן ריחו' צושמי עוז ריחו הטוב, כמו ולא נתן סיוון את ישראל וגו' (סס צמדבר כא),

אמר רבא עדיין חביבותא הוא גבן אע"פ שהזכיר [קלקליהן] [קלקולו. וט 140] לא הזכיר אלא צמראית חיבה דכתיב נתן ולא כתיב הסריח [אע"ג דאית ליה למכתב לישנא מעליא מ"מ הוה מצי למכתב עוב. תוס'],

אבני חן למסכת גיטין

פרוסבול, דר"ג ובית דינו כלומר נשיא ישראל שכל דור ודור **אביהן של יתומין** וממונים עליהן ועל ממונם (והיו) [והיו. רש"י] שטרותיהן כמסורים לנ"ד, הא דנקט רבן גמליאל שהיה בית דינו קיים ונהג כשנשנית משנה זו [לד: והלא התקין פרוסבול מפני תיקון העולם. וראה רש"י וכנראה לא פירש דברי רש"י כן], והא דרמי בר חמא ברייתא היא [שנשנית לאחר כן, וקאי על המשנה],

תנן התם [שביעית פ"י מ"ו] **אין כותבין פרוסבול, אלא על הקרקע** [שיחיה ללוה, דאז הוה כנובי. יכו, # אולי הפירוש שהוא כנובי עכשיו בשעת כתיבת הפרוסבול, וראה רשב"ם ב"ב סו. וז"ל והלכך משמך שטרותיו לנ"ד לגזנות, ואילו לא קנני, לא קרינא ציה לא יגוש **דדייני קמננו ליה** והפקר צ"ד הפקר, וה"מ כשיש לו קרקע ללוה, דדמי כאלו יש למלוה משכון, דצמטון לא שייך לא יגוש, שכל מה שיוכלו חכמים לתקן כדי שלא יהו נרמין עוקרין דבר מן המורה התקינו, כן נראה הטעם צעני, ומביא שם גם מוש"ב רש"י כאן שלא תקנו פרוסבול אלא במלתא דשכיחא],

אם יש קרקע ללוה, דלא תקנו אלא בזמן [פ' באופן] שהחזק כשאר רוב שטרות, שהן נגזין מן הקרקע, דהוי מלמא דשכיחא, כדאמרין צכמה דוכמי דצמילמא דלא שכיחא לא עזוד רבנן תקנתא,

ואע"פ שאינו שוה כל החזק כדקתני לקמיה, קרקע כל שהוא [וס"ד שאין בה כדי לגבות כל החוב]? האמרין אפילו מלא מחט, גוצה מלא קרדוס כמעשה דקטינא דאצי [כמוצות דף לא] [וראה תוס'],

[והביא הר"ן, אבל במקומה בשביעית כתב רבינו שמשון ז"ל [כעין דברי הרשב"ם דלעיל] דהיינו מעמא משום דאז חשוב החוב כנובי ביד ב"ד ולא קרינא ביה לא יגוש, וכמלוא שיש עליה משכון דמי וכו',

וכתב הר"ן בהמשך דבריו, והביא שצווה [הלוח] כששמע, לדברי רש"י שכתב דהאי דבעינן קרקע היינו משום דבעינן שיהא החוב כשאר רוב שטרות שהן נגזין מן הקרקע קרוב הדבר לומר דכיון דבשעת כתיבת הפרוסבול היה הקרקע בחזקתו מהני,

אבל לדברי רש"י שכתב דהיינו מעמא מפני שאז החוב כנובי ביד ב"ד משמע דלא מהני, וכן הדין [פ' יהיה הנפק"מ] אם היה לו קרקע בשעת כתיבת הפרוסבול ומכרו קודם שביעית שהדבר תלוי בסברות שני הפרושין. עכ"ל,

וההסבר הוא שלדברי רש"י אין שום פעולה נעשית בקרקע זו של הלוח, אלא ע"י הקרקע נעשה החוב כשאר רוב שטרות, ובוה תקנו חכמים דמהני שטר פרוסבול, שיוכל לגבות חובו לאחר שמיטה,

משא"כ לדברי הר"ש חגם שאין נעשה קנין בקרקע זו, אבל כדי שנוכל לומר דהוי "כנובי ביד ב"ד" צריך שיחיה להלוה קרקע, ולכן אם הלוח מוכר את הקרקע בטל כל תקנת הפרוסבול,

והגם ששמיטה משממת אף אם יש אחריות בשטר כל זמן שלא עשה השדה אפופטיק או משכון, מ"מ אין הפרוסבול עושה שיחיה נגבית "ביד מלוה" משדה זו בדין אפופטיק, דא"כ אין עוד שום חשש שמיטה, דהרי הוא כנובי ממש, וב"ד לא רצו ואולי לא היה בכוחם לעשות כן, אלא עשו תקנה שיחיה החוב חשוב "כאלו" גבוי ביד ב"ד, וזה בכוחם לעשות, אבל כיון שהלוח אינו חייב כלום להב"ד, וגם לא עשו שום מעשה גבייה, ולכן אם הלוח מוכר שדהו בטל התקנה. וראה בדברי הרשב"ם לעיל, ושם מבואר יותר.

[וכיון שמפרש הלשון "עלב" מביא מאמר זה] **תנו רבנן, הנעלבים גרסי אותן שנעלבים מיד אחרים ואינן עולבים את אחרים שומעין חרפתן ואין משיבין** [בדרך צחות מפרשים, שאולי זה שאינו עולב הוא מפני שאינו יודע מה לענות, לכן אומר שאף אם שומע חרפתו של המעליב אותו, יודע מה יכול להשיב, אינו משיבו. פה],

עושין מזה מזה מההפך המקום ולא ליתול שכן ולא מיראת פורענות **מאהבה** ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב **אומר שופטים ה ואוהביו כצאת השמש בגבורתו** [ראה ספר החינוך מצוה שלח],

[כצאת השמש בגבורתו, ואמר זה דרך משל על מה שנאמר במסכת חולין [ס:]: שהלכנה קטרגה על השמש ואמר לה הקב"ה המעיטי עצמך כך יארע לו [להנעלב], שהוא יצא בגבורתו, והעולב נתחסר יותר ממה שלא חסר, ועל כונה זו אמרו עליו הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. מאיר],

מאי פרוסבול? אמר רב חסדא, פרום [פרוץ] תקנה בולי ובוטי @ עשירים ועניים, עשירים שלא יפסידו.ס. וט140], ועניים שלא יעלו דלת צפניהם [מלהלוחן. וט140],

דף ל"ז ע"א

בולי אלו עשירים, דכתיב ויקרא בו ושמרתי את גאון עוכם, ותני רב יוסף אלו בולאות עשירים שביהודה,

בוטי אלו העניים, דכתיב דברים טו העבט תעביטנו ומי הן הללוים עניים,

[פ' שפרוסבול הוא נוטריקון של פרום-בול, ובמלה בול יש בה סימן לבולי עשירים ובוטי עניים, אבל באמת עיקר הסימן הוא לבולי עשירים שכן עיקר התקנה הוא לעשירים, שהם יכולים לגבות חובם, וזה תקנה ממשית ומירית, אבל לעניים הוא רק תקנה שלא תנעול וזה דבר שאינו נראה כמעט],

אמר ליה רבא ללעזא [מי ?] שאינו מדבר נלשון עברי הוא לעזא [בתהלים קיד א על הפסוק בית יעקב מעם לוועז פרש"י עס שפת לשון אחר שאינו לה"ק], ואותו שאל רבא הימנו זאת [השאלה], היה מדבר נלשון פרסובול [היה משתמש בהמלה פרוסבול, ושאל ממנו] **מאי פרוסבול? א"ל פורסא דמילתא ופי' לו שנלשנו פרוח [היינו] פורסא תקנה,**

[ובול ג"ל לפ"ז הוא כמו שים כל שהוא ענין [מס ?]. יעב"ץ, והוא פסוק בדניאל י מז שם כל, ופירשו המ"ד ומו"צ ששם מס וגולגולת. פ' כיון שמן התורה היה פטור מלשלם עשו חכמים כמין מס על הלוח, ונמצא פרום פירושה תקנה וכול פירושה מס, שפרוסבול הוא "תקנת מס"],

אמר רב יהודה אמר שמואל, יתומין אין צריכין פרוסבול שאין צעיעת משממת, חזק של אביהן המה,

וכן תני רמי בר חמא [שנה ברייתא] יתומין אין צריכין

אבני חן למסכת גיטין

ע"פ מה שהשבתי לנכדי הבח' צבי יעקב שווייצער נ"י שבת סליחות תשנ"א,

אם אין לו קרקע ללוח מזהב המלוה קרקע כל שהוא בתוך שדהו כל שהו,

וכמה כל שהו? אמר רב חייא בר אשי אמר רב, אפילו קלח של כרוב,

אמר רב יהודה אפי' השאילו מקום לתנור להניח בו תנור או ולכורים המטלטלין כותבין עליו פרוסבול,

איני והתני הלל אמורא הוה אין כותבין פרוסבול אלא על עציץ נקוב בלבד שהוא מחובר, וכל שכן על קרקע עצמו אם שלו היא, נקוב אין שאינו נקוב לא, אמאי והא איכא מקומו דהא מקומו או שלו הוא, או השאילו לו, הוילין ועיץ שלו הוא?

לא צריכא דמנח אסיכי על גבי יתדות, ואין הקרקע שלו, הלכך נקוב הו' כמחבר, ושאילו נקוב אין כאן קרקע,

רב אשי מקני ליה גידמא דדיקלא גזע דקל קלון והגזע מחובר נאכץ וכתב עליה [על שמה] פרוסבול,

רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדרי גלגל כתיבת פרוסבול, אלא כך (אמר למדרש) [אומרים למדרשם. JTS832] הרי אדם בית דין, וחזני מסור לסם לגבותו, כל זמן שארצה,

רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה [שאל ממנו] צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה לא צריכת,

ת"ר אין לו [ללוח] קרקע, ולערב יש לו קרקע, כותבין עליו פרוסבול, לו ולערב אין להן קרקע, ולחייב לו [בין לו בין לערב. מהר"ם שי"ף] לאדם אחר שחייב ללוח זה מנה יש לו קרקע, כותבין עליו פרוסבול מדרבי נתן הו' קרקע לוי, החייב לשמעון, משועבד לפרחצול של רחוב, המלוה את שמעון,

דתניא רבי נתן אומר, מניין לנושה בחברו מנה [ראובן הנושה בשמעון], וחברו בחברו [שמעון בלוי], מנין שמוציאין מזה [מלוי] ונותנין לזה [לראובן], ת"ל במדבר ה ונתן לאשר אשם לו [ור"ת בתחלה ר"ל דאין הלכה כרבי נתן, ושוב חזר בו. תוס'],

נתן התם [שביעית פ"י מ"א], השביעית משמטת את המלוה, בין בשטר בין שלא בשטר [ואבל תקנת פרוסבול הוא דוקא אם יש ללוח קרקע, כמש"כ שם במשנה ו']

רב ושמואל דאמרי תרווייהו [מפרשים המשנה] בשטר [היינו] שטר שיש בו אחריות נכסים, שלא בשטר, שאין בו

אחריות נכסים [אע"ג דחוב בשטר ממילא משועבד לו הקרקעות, ואפילו בשטר מכר אמרינן אחריות טעות סופר הוא, מ"מ אלימי מפי כשנמפורש. מהר"ם שי"ף], [ו]כל שכן מלוה על פה [שאינו יכול לגבות משהגיע שמיטה],

רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו, בשטר [היינו] שטר שאין בו אחריות נכסים, שלא בשטר מלוה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים שזיעזד לו קרקעותיו, אינו משמט [ואף פרוסבול אינו צריך,

פ' דר"י ור"ל סוברים שהגם שאין כותבין פרוסבול אלא כשיש ללוח קרקע, אי כמש"כ רש"י כדי שיהיה מילתא דשכיחא, אי כפירוש הרשב"ם דאז ע"י כתיבת הפרוסבול נעשית כגבוי, אבל אם כתוב אחריות בתוך השטר, הו' כגבוי ממש ואין צריך עוד פרוסבול],

תניא כותיה דר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש [אף שי"ל דאתיא כב"ש [להלן בדף זה], מ"מ תניא ברייתא כוותיה. מהר"ם שי"ף] שטר חוב משמט, ואם יש בו אחריות נכסים אינו משמט דכגזי דמי, (וכמו) [וכמו. JTS832, כמי. 140] שהקרקעות נחזקת המלוה הן, וגביות ממש, ואין כאן חוב,

תניא אידך סיים הר"ה צסימניה וצמנריה, דכגזי ממש דמי לו הלוה למלוה שדה אחת בהלוואתו יתדה לו לגבות הימנה, אינו משמט,

ולא עוד אלא אפילו כתב [פ' ואפי' לא כתב אלא] כל נכסיי אחראין וערבאין לך דלא דמי לגזי כל כך כסיים, אפי"ה אינו משמט,

קריבית דר' אסי הוה המלוה [לפ"י צריך להבין למה שבקיה וחלף לשאול את ר' יוחנן. יעב"ץ, # אבל לכאורה לא קשה, שהרי הוא היה רוצה לגבות מהלוה, ואם זה היה רק דעת קרובו ר' אסי היה דואג שכשיבצע ממנו המעות יאמר לו ששביעית משמטת, וזה רק דעתו של קרובו ר' אסי שאינו משמט], הוה ליה ההוא שטרא, דהוה כתיב ביה אחריות נכסים, אתא לקמיה דר' אסי, אמר ליה משמט או אינו משמט? א"ל אינו משמט,

שבקיה ואתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל משמט,

אתא ר' אסי לקמיה דר' יוחנן א"ל משמט או אינו משמט? אמר ליה משמט, והא מר הוא דאמר אינו משמט? א"ל וכי מפני שאנו מדמין [כן הוא גם לשון זה לעיל יט.]. נראה צעיינו וכמדומין לנו כן, ולא שמענו מרבותינו נעשה מעשה להוליא ממנו צידים,

א"ל והתני' כוותיה דמר? א"ל דלמא ההיא בית שמאי דיא' מנסכת סוטה (דף כה) מתו צעליהן עד שלא שמו בית שמאי אומרים נטולת כמותן ולא שומות כו' דאמרי שטר העומד לגבות מאמר

אבני חן למסכת גיטין

שטער כשר הוא והקרקע משועבד בו כגבוי דמי,

תנן התם, המלוה את חבירו מעות על המשכון, והמוסר שטרותיו לבית דין אין משמטין, בשלמא מוסר שטרותיו לב"ד, דתפסי להו בי דינא והפקדן הפקר, וגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש, אלא מלוה על המשכון מאי טעמא?

אמר רבא משום דתפס ליה ואינו נושאו ומוצעו כלום,

אמר ליה אביי, אלא מעתה הלוחו ודר בחצרו דתפס ליה, הכי נמי דלא משמט?

אמר ליה שאני משכון דמטלטלי דקני ליה למלוה, ואם אבד חייב באחריותו, הלכך כגבוי נמי דמי לענין שביעית מדרבי יצחק,

דאמר רבי יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון, שנאמר דברים כד ולך תהיה צדקה, אם אינו קונה צדקה מנין, מכאן לבעל חוב שקונה משכון,

תנן התם [שביעית פ"י מ"ח],

דף ל"ז ע"ב

המחזיר חוב לחבירו בשביעית צומן שהשביעית נוהגת, ועברה עליו שביעית, ואס"כ החזירו, ולא שהחזירו בשביעית עצמה, דא"כ לא הוה צריך למימר משמט אני, דק"ל אין שביעית משמטת אלא בסופה צריך המלוה שיאמר לו משמט אני, ואם אמר לו אע"פ כן אני רוצה להחזירו לך יקבל הימנו, שנאמר דברים טו וזה דבר השמטה צריך לומר דיבור של שמיטה,

אמר רבה ותלי ל"י אם היה רוצה לחזור בו, יתלנו על עץ אם גברה ידו עד דאמר הכי עד דאמר ליה אע"פ כן,

איתיביה אביי, כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הן, ובמתנה אני נותן לך?

אמר ליה תלי ליה נמי, עד דאמר הכי צממנה אני נותן לך, ואין כלן משום לא יגוש, דלא צבי דינא קצבד ליה, ולא משום חוב,

[והגמ' מספר סיפור] אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי, הוה מסיק ביה רבה וזוי היה נושא בו מעות, רבה היה המלוה אייתיניהו ניהליה בשביעית, אמר ליה [רבה המלוה] משמט אני, שקליניהו ואול,

אתא אביי אשכחיה דהוה עציב [לפי שהיה עני בדאמרינן מו"ק ח, ואפ"ה לא עבד עובדא כשמעתיה. יעב"ן] אמר ליה אמאי עציב

מר? אמר ליה הכי הוה מעשה, אול לגביה אבאי אבא לגבי אבא בר מרתא אמר ליה אמטת ליה וזוי למר [לרבה]? אמר ליה אין, אמר ליה ומאי אמר לך? אמר ליה משמט אני, אמר ליה ואמרת ליה אף על פי כן, אמר ליה לא,

אמר ליה [אביי לאבא בר מרתא, דע שאילו היית אומר לו] ואי אמרת ליה אף על פי כן הוה שקליניהו מינך, השתא מיהת אמטיניהו ניהליה, ואימא ליה אע"פ כן, אול אמטיניהו ניהליה ואמר ליה אף על פי כן, שקליניהו מיניה,

אמר רבה לא הוה ביה דעתא בהאי צורבא מרבנן [באבא בר מרתא הלוח] מעיקרא דהוה ליה למימר אע"פ כן,

אמר רב יהודה אמר רב נחמן נאמן אדם לומר פרוסבול היה בידי ואבד ממנו, מאי טעמא כיון דתקינן רבנן פרוסבול ומאי למיגבי צהימרא לא שביק היתירא [דמלוה]. [ומלוה]. ע' בלא פרוסבול, למימר הוה לי ואבד ואכיל איסורא [והוא נאמן שמסתמא עשה פרוסבול לפני השמיטה שיוכל לגבות אה"כ בהיתר], [אומר ר"ת דמהאי טעמא נאמן אפי' בלא שבועה. תוס'],

כי אתו [כשבאו אנשים לדין] לקמיה דרב, אמר ליה [למלוה] מידי פרוסבול היה לך ואבד, כגון זה משלי לא ה פתח פוך לאלם הוא,

תנן [בתבובות פט]. וכן בעל חוב שמוציא שטר חוב, ואין עמו פרוסבול, הרי אלו לא יפרעו צממוצות צפרק הסוס, אלמא לא מהימן לומר היה לי ואבד, דעל כרחיך דטעיין היה לי ואבד עסקינן, דאי לא הכי, צריכא למימר דשביעית משמטת?

תנאי היא, דתנאי המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוסבול, וחכמים אומרים אינו צריך דנאמן לומר אבד:

מתני': עבד כנעני שנשבה, ופדאוהו ישראלים אחרים אם לשום עבד ישתעבד בגמ' מפרש, אם לשום בן חורין, לא ישתעבד, רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד:

גמ': במאי עסקינן, אילימא לפני יאוש של צעלים הראשונים, פדאוהו מן העובד כוכבים לשום בן חורין אמאי לא ישתעבד [לבעלים הראשונים], אלא לאחר יאוש לשום עבד אמאי ישתעבד וקס"ד לרבו ראשון, ואמאי הרי נתיאש?

[ומתרג'] אמר אביי לעולם לפני יאוש, ולשום עבד על מנת להחזירו לרבו ראשון, או אפי' על מנת להשתעבד בו ישתעבד לרבו ראשון דשני לא קנה, דמידע ידע דלא פקע שם מריה מיניה לפני יאוש, והרי הוא כגחלו ממנו, לשום בן חורין, לא ישתעבד לא לרבו ראשון ולא לרבו שני,

אבני חן למסכת גיטין

ולרבא דאמר [לעיל בעמוד זה, דמוקי מתני'] לאחר יאוש, [ואם פדאו לשם עבד, משתעבד לרבו שני] ולרבו שני, רבו שני ממאן קני ליה, משבאי [פ' כשנותן לו מעות בפדיונו], שבאי גופיה מי קני ליה [לעבד כנעני]?

[ומתריץ] אין קני ליה [נכרי לעבד כנעני] למעשה ידי וישראל קני ליה מידו [כשפדאו] למעשה ידי כנספא, ולגופיה צטילה לשם עצדות, כדאמרין צימנות צהולין [דף מז], ואפילו מל וטבל גבי רבו ראשון, קנייה שבאי ציאות למעשה ידי, דהא אפי' ישראל נמי מיקני ליה לעובד כוכבים למעשה ידי, ונהי דישאל [שנמכר לגוי] נפיק מיניה ציזל, אכל עד משמענד [לעכו"ם] לעולם [פ' ואיך מביא ראיה מישראל לעבד ? ע"ז מתריץ שגם את הישראל קונה בקנין גמור, אלא שיוצא ביוכל מפני שהוא אפקעתא דמלכא. דברות משה הערה גה ועיי"ש שהארץ לפרש כאן דברי רש"י].

ויקרא בה מר ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגו ים אשר קבילתיכם מהם תקנו עבד ואמה: מה וגם מבני התן שבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הוא לידו בארצכם והיו לכם לאחזה:

דאמר ריש לקיש מנין לעובד כוכבים שקנה את העובד כוכבים למעשה ידי, שנאמר ויקרא בה וגם מבני התן שבים הגרים עמכם מהם תקנו רצוי' הוא, דהא כתיב לעיל מיניה [בפסוק מר] מהם מקנו עבד ואמה, וכתיב צחרי' [בפסוק מה] וגם מזני המושבים הגרים עמכם וישמקו, אתם קונים מהם [ישראל קונה את הגוי]

דף ל"ח ע"א

ולא הם קונים מכב [גוי אינו קונה ישראל] את אחד מכס ולא הם קונים זה מזה [גוי אינו קונה גוי], יכול לא יקנו זה את זה,

[ומתמה] יכול לא יקנו זה את זה ! [הלא ודאי כן הוא ד] האמרת לא הם קונים זה מזה? ה"ק [זה שאמרנו שאינם קונים זה את זה] ולא הם קונים זה מזה לגופו שיהא נריך הימנו גט [הגוי יתן גט להגוי. # ר"ע איך ע"ד], או אם יכרת ממנו ויתגיר מותר צבת ישראל, שאין גופו קנוי לחזרו,

יכול לא יקנו זה את זה למעשה ידי? אמרת ק"ו [ומה] עובד כוכבים ישראל קונה למעשה ידי, שנאמר [ויקרא בה מז] ופי' שיש לו גר וגו' [ותו' שיש עמך וקד' אחיך עמי' ונקבר לגר תו' שיש עמך] או' לעקר משפחת גר עובד כוכבים [את ה] עובד כוכבים לא כ"ש,

לרבו שני לא, דהא לשום בן חורין פרקיה, לרבו ראשון נמי לא, דילמא ממנעי ולא פרקי [פ' שזה שפורקו שיהיה בן חורין, אם יראה שיחזור להיות עבד, ימנע ולא יפרוק],

רבן שמעון בן גמליאל אומר בין כך ובין כך ישתעבד [לרבו ראשון], קסבר כשם שמצוה לפדות את בני חורין, כך מצוה לפדות את העבדים וליכא למימש למימנעי ולא פרקי,

רבא אמר, לעולם לאחר יאוש, ולשום עבד ישתעבד לרבו שני ולקמן פריך ממאן קנייה לשום בן חורין לא ישתעבד לא לרבו ראשון ולא לרבו שני, לרבו שני לא, דהא לשום בן חורין פרקיה, לרבו ראשון נמי לא דהא לאחר יאוש הוה,

רבן שמעון בן גמליאל אומר, בין כך ובין כך ישתעבד [לרבו ראשון] כדחזקיה, דאמר חזקיה, מפני מה אמרו בין כך ובין כך ישתעבד, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות, ומפקיע עצמו מיד רבו,

	אבי' = לפני יאוש	רבא = לאחר יאוש
אם לשם עבד ישתעבד	לרבו ראשון	לרבו שני
אם לשם בן חורין לא ישתעבד	לרבו א' לא דלמא ממנעי ולא פרקי, לרבו ב' לא דהא לשום ב"ח פרקיה	לרבו א' לא דהא לאחר יאוש הוה לרבו ב' לא דהא לשום ב"ח פרקיה
רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד	קסבר כשם שמצוה לפדות את ב"ח, כן מצוה לפדות את העבדים	כדחזקיה, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות

מיתיבי [שנינו בברייתא] אמר להן רשב"ג, כשם שמצוה לפדות את בני חורין, כך מצוה לפדות את העבדים, בשלמא לאביי דאמר דמוקי צ לפני יאוש וטעמא דמ"ק [שלא ישתעבד לבעל ראשון] משום מימנעי ולא פרקי, היינו דקאמר "כשם" דאיהו לא חייס למימנעי ולא פרקי, משום דמנא לפדומו,

אלא לרבא דאמר דמוקי צ לאחר יאוש וטעמא דמ"ק [שלא ישתעבד לבעל ראשון] משום אפקעתא דיאות הוא, מאי כס דקאמר האי כשם משום דחזקיה הוא הא טעמא דרשב"ג משום דחזקיה שלא יפיל עצמו לגייסות הוא?

אמר לך רבא, רשב"ג לא הוי ידע מאי קאמרי רבנן, והכי קאמר להו, אי לפני יאוש קאמריתו היינו כשם, אי לאחר יאוש קאמריתו כדחזקיה,

אבני חן למסכת גיטין

[ומקשה] ואימא הני מילי דעודד כוכבים קונה חצרו [למעשה ידיו]
בכספא דומיא דעודד כוכבים קונה ישראל כספא, דכתיב [בויקרא כה נא]
[אם־עוֹד־רבוֹת בְּשָׁנִים לְפָתִיחַ יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ] מִכֶּסֶף מִקְנָמוֹ, בעברי הנמכר
לעודד כוכבים,
וקניית עודד כוכבים בעודד כוכבים, הא ילפת ליה מקניית עודד כוכבים בשראל
[בקי"ו],

אבל בחזקה לא כגון שצאי שהחזיק בו [בעבר עכו"ם] וקנאו [בחזקת
יאות] [בחזקה צילאש. רש"ש] כשהפקירו רבו כשנמייאש הימנו, ואלא ככסף #
[לא הבנתי למה צריך למוחקו].

חזקה שעבד כנעני נקנה בו, היינו חזקה של עבדות, הלכישו הנעילי הרחינו
לרבו, כדכתיב בהאשה נקנית [קדושין כז],
נהי דשראל קמי ליה לעודד כוכבים בחזקה, דליתקיש עבדים לקרקעות,
אלא עודד כוכבים לא קמי קרקע בחזקה בשראל, אלא כל קניינו ככסף?

אמר רב פפא, עמון ומואב טהרו [הגם שישאל אסורים להצר
על ארצות עמון ומואב, הותר להם להצר על ארצות שלקה סיוחן מעמון
ומואב] בסיוחן [ע"י סיוחן] אלמא עודד כוכבים קונה מחצירו קרקע בחזקה,
והאי עבד נמי כיון דלפקריה ישראל צילאש, קנה ליה עודד כוכבים בחזקה,
[וכי היכי דקנו ארצם בחזקה, קנו נמי גופם בחזקה. תוס']

[טהרו בסיוחן] דכתיב [דברים ז] אל תזר את מוצא, וכן צנני עמון אל תזרם
[שם דברים ז] וכתיב [במדבר כא כו] כי תצצו ין עיר סיוחן [מלך הממלכה] הוא
יהוא גלחם במלך מו אב הראשו [ויקרא את־כל־אֲרָצוֹ מִדְּרוֹם עַד־אֲרָנָן] וגו',
אלמא טהר מוצא בסיוחן,

וצני עמון אשכחן ציפתח [שופטים יא] שאמרו לו מלאכי בני עמון כי לקח
ישראל את ארצי בעלותו ממזרים מארנון ועד היצוק, ואשכחן כשכנשו את ארץ
סיוחן ויירש את ארצו מארנון עד יצוק וגו',
אלמא מצני עמון ככסה [סיוחן] והדור ישראל וכנשו מיניה, וטהרה להם על
ידו, אלמא קנייה בחזקה,

* נאסרו ישראל לצור את עמון ומואב,
* חשבון שהיה עירו של מלך מואב הראשון נעשה אח"כ עירו של סיוחן, עד
שקורא לה "עיר סיוחן", ולכן היו ישראל מותרין לכבוש אותו מסיוחן,
* סיוחן לקח מעמון, מארנון עד היצוק,
* ישראל לקחו מסיוחן מארנון ועד היצוק,

אשכחן עובר כוכבים [קונה את] עובר כוכבים, עובר
כוכבים ישראל מנלן כגון עודד זה דשייך צמזמ? דכתיב במדבר כא
אִי־לָחֶם בְּיִשְׂרָאֵל יִשָּׁב. [מִמָּוְנוֹ שָׁבִי מִדִּקְרִי לִי שֶׁנִּי דִּידִי, ש"מ קנייה
בחזקה,

אמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן, עבד שברח מבית
האסורים עבד כנעני של ישראל שנשנה, וזרמ מן האסורין של עודד כוכבים
[שמן הסתם נתייאש בעליו ממנו. שט] יצא לחירות מלהשתעבד לרבו עוד
ולא עוד אלא שכופין את רבו, וכותב לו גט שיחרור

להמירו צמזמ ישראל,

תנן [שנינו במשנתנו] רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד,
ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, כל מקום ששנה
רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב, וצידן,
וראיה אחרונה,

כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו [אבל לא בברייתא] הלכה
כמותו, חוץ:

מערב וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר, הערב לאשה בכתובתה, והיה בעלה מוגרשה ידירנה הצעל הנאה על דעת רבין נדר שאין לו הפרה שלא יוכל להחזירה, דמיישינן שמא יעשו קנוניא [כתב הר"ב עצה של רמאות וכו', וכתוב בחשבי שנראה לו שהוא מלה מורכבת בלשון לעו מן ק"ן ואו"ן כי ק"ן בלע"ז עם, ואו"ן בלעו אחר, דהיינו בידה. ע"כ תר"ם ב"מ א ו] על נכסים של זה ויחזיר את אשתו, שמא דעתו להחזיר את אשתו ולאכול כמותה לאחר שנתקבלה כמותה מן הערב, וקנוניא בעלמא הוא דעבדי צעל ואשמו על נכסיו של ערב, בב"ב קענז, [פרק י' משנה ז], ואין הלכה כרשב"ג בזה, אלא הערב חייב לשלם, # שהרי קיבל על עצמו לשלם וידע שיכולים לעשות קנוניא, והבעל אינו צריך להחזירה.
[צידן] מתני': אמר רבן שמעון בן גמליאל מעשה בצידן [בעיר ששמה צידן], באחד שאמר לאשתו ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי איצטילתי ואבדה איצטילתי, ואמרו חכמים תתן לו את דמיה. גיטין עד. ושם ע"כ חסורי מיחסרא והכי קתני [דקבלה היתה בידו דפליגי רבנן, ראה תוס'], אם אמר לה ע"מ שתתני לי איצטילתי, ואבדה איצטילתי, איצטילתי דוקא קאמר לה, רבן שמעון בן גמליאל אומר תתן לו את דמיה דלא ליכון אלא להרוסא ידידיה,
וראיה אחרונה מתני': כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין. אמר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום, מוצא בתוך שלשים יום סותר, לאחר שלשים יום אינו סותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא מוצא בתוך שלשים, ומוצא לאחר שלשים [בוה הלכה כרשב"ג], אמר לו הבא עדים, ואמר אין לי עדים, אמר הבא ראיה, ואמר אין לי ראיה, ולאחר זמן הביא ראיה, ומוצא עדים הרי זה אינו כלום [שהרי אמר אין לי, וחיישינן שמא יזיף, או שבר עדי שקר. רע"ב]. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומוצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראיה, ומוצא ראיה. [אין הלכה כרשב"ג ב] הך צמרימא דממיתין, דאילו צמרימא הילכתא כותמיה. סנהדרין לא. [פרק ג' משנה ח']

בשלמא לאביי [דמוקי מתני' לפני יאוש] מוקי לה להאי [דהלכה
כרשב"ג רבין כך ובין כך ישתעבד] לפני יאוש, והאי [דצא לחירות]
לאחר יאוש, אלא לרבא דאמר לאחר יאוש, קשיא דרבי
יוחנן [דאמר הלכה כרשב"ג] אדרבי יוחנן [דעבד שברח מבית
האסורים יצא לחירות]?

אמר לך רבא טעמא מאי [אמרין במשנתנו שישתעבד], מושום
דחזקיה [שלא יתא כל אחד ואחד חולך ומפיל עצמו לגיטות], [אבל
מאמר ר' יוחנן בעבד שברח מבית האסורים] בורח שאני [אין אנו צריכין

אבני חן למסכת גיטין

את העבדים],

ואב"א לעולם דלא מצו פרקי לה [הגוי שפדאה אינו רוצה למכרה לישראל, אלא לכן בקשו שישלח גם חירות], וכיון דמשרד לה גיטא דחירותא, מיתולא באפיה מפני שיגלה לכל ששפמת ישראל היתה ומפריק לה נותנה ככדי פדיונה,

והאמר מר זמס' ע"ז (ד' כג) חביבה להן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן? הני מילי בצינעא [בדבר שעושה בינו לבין עצמו], אבל בפרהסיא [שנחפרסם לכל שהיתה שפחה, והוא פראה שישאנה לאשה] זילא בהו מילתא,

ההיא אמתא דהות בפומבדיתא, דהו קא מעבדי בה אינשי איסורא [שאנשים עשו עמה דבר איסור, פי' שהיתה מופקרת בזנות], אמר אביי אי לאו דאמר רב יהודה אמר שמואל, כל המשחרר עבדו עובר בעשה לעולם דהס מעבדו (ויקרא כה) הוה כייפנא ליה למרה, וכתוב לה גיטא דחירותא ונסיו לה ישראל ומינער לה,

[אבל] רבינא אמר, כי הא מודה רב יהודה [שמותר לשחרר עבד] משום מילתא דאיסורא,

ואביי [דאמר אי לאו דאמר וכו'] הוה כייפנא ליה למרה [משום איסורא לא [אף שהיא מכשלה את בני אדם, לא יהא מותר לשחררה],

האמר רב חנינא בר רב קמינא אמר ר' יצחק, מעשה באשה אחת שחציה שפחה וחציה בת חורין [שהיתה בחזקת שני אדונים, ונשתחררה מאחד מהם],

דף ל"ח ע"ב

וכפו את רבה מפני שלא היתה ראויה לא לעבד ולא לנן מורין ועשאה בת חורין,

חגיגה ב, דתנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל, אמרו להם בית שמאי [ע"ב] תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול, בת חורין אינו יכול, ליכטיל? והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר (ישעיהו מ"ה) לא תהו בראה לשבת יצרה, אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין],

ואמר רב נחמן בר יצחק לאו משום דאיתמא מייפקדה אפריה ורביה, אלא מנהג הפקר נהגו בה ממון שלא היתה ראויה, לא היתה מיוסדת לאיש, והיו נוהגין זה הפקר בזנות [הרי שהיו משחררים אשה מפני שהיתה מופקרת, וקשיא אדאביי?]

[ומתרין] הכי השתא, התם [בחציה שפחה וחציה בת חורין] לא

לחוש שמא יפיל עצמו לגייסות], השתא לקטלא מסר נפשיה כדי ללאת מידי גייסות, שהרי בזמנו מן האסורין וידע שאלס יסיגוהו יהרג אפולא אפיל נפשיה לגייסות [פי' ואין כאן עוד החשש של חזקיה],

אמתיה דמר שמואל אשתבאי, פרקא [ישראל פדה אותה מן הגוים] לשום אמהתא ושדרה ליה [ושלחו אותה לשמואל שימשיך להשתעבד בה], שלחו ליה [אלו שפדאו אותה, לכן לא שחררנו אותה ד] אנן כרשב"ג סבירא לן [רבין כך ובין כך ישתעבד],

[אבל] את אי נמי כרבנן סבירא לך [דקדקנו שיהיה גם לפי דעתך] אנן לשום אמהתא פרקינן לה ניהלה [ורבנן אמרי במשנה אם לשם עבד ישתעבד],

[אבל שמואל סבר ששפחתו נשתחררה ע"י שפדו אותה] ואינהו דפרקוס לשום אמהתא סבור [שיועיל כשיפדוה לשם עבדות ד] לפני יאוש הוה דלא נתייבש מר שמואל הימנה,

[אבל] ולא היא לאחר יאוש הוה הוה הפקר ושמואל לא מיבעי' דאשתעבדי לא משתעבד בה, אלא גיטא דחירותא נמי לא אצרכה [כאביי סבירא ליה, דלרבא כיון דאמר ישתעבד בעי' גם שיחרור. תוס'],

שמואל לטעמיה, דאמר שמואל, המפקיר עבדו יצא לחירות, ואינו צריך גם שיחרור, שנאמר שמות יב וכל עבד איש מקנת כסף, עבד איש ימירא הוא [וכי נפרשה] ולא עבד אשה, אלא עבד שיש לו רשות לרבו עליו [דהיינו עבד של איש מסוים], קרוי עבד, שאין לו רשות לרבו עליו [משנעשה הפקר] אין קרוי עבד,

אמתיה דרבי אבא בר זוטרא אישתבאי, פרקא ההוא תרמודא עובד כוכבים היה ממרמז [עד דכליא רגלא דתרמודאי. שם אומה, מלקטי עזים דקיס, וממעבדין בשוק עד שהולכים בני השוק לנתיים משתכסו ומנעירים צמיהם אור, וכשנרמזין לעזים יוצאים וקוין מהן. שבת כא:] לשום איתתא [כדי שישא אותה לאשה], שלחו ליה לדידיה לר' אבא אי יאות עבדת [אם טוב אתה עושה], שדר לה גיטא דחירותא,

היכי דמי, אי דמצו פרקי לה שהעבד כוכבים רוצה לתת דמים למה לי גיטא דחירותא יפדו לו [לר' אבא] לשם עבדות, אי דלא מצו פרקי לה, כי שדר לה גיטא דחירותא מאי הוי [מה] ישתן? הרי כבושה היא צד העובד כוכבים?

לעולם דמצו פרקי לה, וכיון דמשרד לה גיטא דחירותא, חבורי מחברי בני העיר אהרדי ופרקי לה [כדי שתצא לחירות, ותהיה יהודית גמורה] אכל לשם עבדות לא היו רוצין לפדותה לו, דלית להו דרש"ש [צ"ג] [לעיל לו: כשם שמצוה לפדות את בני חורין, כך מצוה לפדות

אבני חן למסכת גיטין

סעודתיה לית לן בה, דהא איכא קריאה לשבת במקום עונג וכו'. ריטב"א כ"י]
ושתיהן נעקרו,

[ובסוכה בסוף הישן תחת המטה כמ: [ומה שצ"ן במסורת הש"ס שיש שם
מאמר הגמ' שלנו, הוא טעות] בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יוצאים
למנוחין, על כובשי שכר שכיר ועל עושקי שכר שכיר, ועל שפורקן עול מעל
אואריתן ונותנים על חבריהן, ועל גסות הרוח וכו',

[ענין חדש] אמר רבה אמר רב "המקדיש" עבדו יצא
לחירות, מאי טעמא גופיה לא קדיש שאינו ראוי לא למזבח ולא
לדקדק הצית לדמי לא קאמר היה לו לומר דמי עצדי עלי,

[אלא כוונתו לומר] דליהוי דברים יד עם קדוש קאמר ישראל גמור,
דכתיב זהו כי עם קדוש אתה (דברים יד),
ולא דמי למקדיש זהמה טמאה, דהתם כיון דליכא למימר זה דמיהו עם קדוש
קאמר, על כהן לדמי קאמר, ואע"ג דלא קאמר דמיהו עלי, הכי קאמר הכי
היא קדושה לימכר, אצל הכה דשייכא בגופיה לשון קדושה, לא אמרינן לדמי
קאמר,

ורב יוסף אמר רב "המפקיר" עבדו יצא לחירות,

מ"ד מקדיש כ"ש מפקיר, מאן דאמר מפקיר אבל מקדיש
לא דלמא לדמי קאמר,

איבעיא להו מקדיש ומפקיר צריך גמ שיחרור, או לא צריך?

ת"ש דאמר רב חייא בר אבין אמר רב, אחד זה ואחד זה
מקדיש ומפקיר יצא לחירות, וצריך גמ שיחרור [פ' שאין רבו
משתעבד בו עוד, אבל עדיין עליו דין עבד לגבי חיוב מצות, ואסור בבית
חורין],

אמר רבה, ומוותבינן אשמעתין אשמועת עממינו [על מה שאמרתי
בשם רב המקדיש עבדו יצא לחירות, ששנינו בברייתא] המקדיש נכסיו
וחיו בהן עבדים, אין הגזברין רשאים להוציאן לחירות ואפי'
לקבל מיד העבד פדיונו, דקיימא לן (קידושין כג) עבד קונה את עצמו בכסף,
אם נתנו לו [בספ] על מנת שאין לרצו רשות זו, פודה זו את עצמו מיד בעליו,
והני גזברין אין רשאים לכך שאין גופן קנוי להקדש, שלא הקדישן אלא לדמן, וזו
דרך שחרור הוא ולא דרך מכירה אבל מוכרין אותן לאחרים והדמים
להקדש, ואחרים ואותן אחרים מוציאין אותן לחירות אם ירצו,

רבי אומר, אומר אני [צריך לומר שיש בלשון זה משום ענוה, שהרי
אמרין בסוטה כמ: משמת רבי במילה ענוה ויראת חמא], אף הוא נותן
דמי עצמו ויוצא אם ימנא אדם שיהא נותן לו כסף על מנת שאין לבעלו
רשות זו מפני שהוא כמוכרו לו הגזבר, לו לעצמו, כשם שהוא יכול
למכור לאחרים, ובלבד שיתנם דרך מקח וממכר, ולא דרך פדיון, אלמא המקדיש

לעבד חזיא ולא לבן חורין חזיא, הכא [בשפחה גמורה] אפשר
דמיוחד לה [שפחה זו] לעבדיה ומנמר לה,

גופא אמר רב יהודה אמר שמואל, כל המשחרר עבדו
עובר בעשה, שנאמר ויקרא כה לעולם בהם תעבדו,

מיתיבי מעשה בר' אליעזר שנכנס בבית הכנסת ולא
מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה? [ומתירין]
מצוה שאני [וש"מ דלדבר מצוה שרי. ריטב"א כ"י]:

[וממשיך להקשות על ר' אליעזר ששחרר את עבדו] ת"ר לעולם בהם
תעבדו רשות משום דכתיב (דברים כ) בשעבד אומות לא תמיה כל
נשמה, אינטיין למיכתב מצני המושצים לעולם זהם תעבדו, להמיר אחד משאר
אומות הצא על הכנענים שהיא משעבד אומות והוליד בן, שאתה ראוי לקטנו
נעבד, והכי מפרש לה בהמקנה דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר
חובה,

[וממשיך להקשות] ודילמא ר"א סבר לה כמאן דאמר רשות
כר' ישמעאל, ומאי דומקיה לשנוי לעיל מזה שאני?

לא סלקא דעתך, דתניא בהדיא רבי אליעזר אומר חובה,

אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון
[וראה סוכה כמ: בסיום פרק הישן, אמר רב בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי
בתים יוצאין למנוחין: על כובשי שכר שכיר, ועל עושקי שכר שכיר, ועל
שפורקן עול מעל צואריתן ונותנים על חבריהן, ועל גסות הרוח, וגסות הרוח
כנגד כולן, אבל בעניים כתיב (תהלים לו) ועניים יירשו ארץ והתענוג על רב
שלים], 1. דמפקי עבדיהו לחירותא ועצרי נעשה 2. ודסיירי
נכסייהו שדומיהם בשבתא מסמכלין נעשה לידע מה הן צריכין, 3.
ודקבעי סעודתייהו בשבתא, בעידן בי מדרשא כשהמסס
דורש דרשות לרצו נעשה, והם יושבין בסעודה, והיה להם להקדים או לאחר,
[ג' דברים אלו מורידין את האדם מנכסיו, המפקיר עבדו עובר בעשה, ועצם
הדבר מוריד אותו בכדי דמיו של עבד זה, וסייר נכסייהו וכו' הוא היפך
החסיד שאמרו בו שלא רצה לתקן מה שהיה מחשב בשבת ונעשה לו גם
ונעשה מלאכתו מאליו, ודקבעי סעודה בשבת וכו' ע"פ מ"ש בברכות [לה:]
חסידים הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן מתברכת, וזהו שעשה סעודתו
קבע בעידן בי מדרשא אין מלאכתו מתברכת. ע"פ המהרש"א],

דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, שתי משפחות היו
בירושלים, אחת קבעה סעודתא בשבתא [ביום השבת, בעידן
בי מדרשא], ואחת קבעה סעודתא בערב שבת לילי שבת, ואין
כאן כבוד שבת, דקיימא לן כבוד יום קודם לכבוד לילה, והם היו מתכוונים
נעבדו ביטול בית המדרש,

ואיכא דמפרשי נעבד שבת ממש, וכן בכל יום מרוב עושר, אצל זהא מיהא
איכא איסורא שיהיה נעשה כשהוא נעבד בלא תאוה, [דוקא מבעוד יום, לפי
שנכנס לשבת שבע ואינו מוקיים עונג שבת, ואי קדיש עליה יומא מנו

אבני חן למסכת גיטין

עצד קדוש לדמיו?

לדמי מאי מפני שהוא כמוכרו לו,

תא שמע המקדיש עבדו, עושה העצד ואוכל ואין מעשה ידיו הקדש שלא הקדיש אלא דמיו ולא אמר אלא הרי הוא הקדש לדמיו, והוי כקרקע ובהמה טמאה [וקשיא ארב דאמר יצא לחירות]?

דף ל"ט ע"א

הא מני ר"מ היא, דאמר אין אדם מוציא דבריו להקדש לבטלה דמיא [ערסין ה.]. המעריך פחות מכן מדש, ר"מ אומר נטן דמיו, דאדם יודע שאין ערך לפחות מכן מדש, וגמר ואמר לשם דמים, הכא נמי יודע שאין עצד ראוי לא להקדשה ולא לזנין, וכיון דנלשון הקדש אקדשה גמר דעתו להקדיש דמיו, ולומר דמיו עלי,

יש שני דינים:
"מקדיש לדמיו" שמקדיש חפץ שימכר וילכו דמיו להקדש, ואליבא דרב אם אומר בן על עבד יצא לחירות, שבין שאומר לשון "הקדש" על העבד, הכוונה שיהיה עם קדוש,
אבל "המקדיש דמיו", או אם אמר לשון שאנו מפרשים בן, אז קיבל על עצמו לתת להקדש כדי דמיו,

ה"נ מסתברא, דקתני סיפא וכן הוא [אדם זה שיש לו עבד, אם הקדיש את עצמו] שהקדיש עצמו עושה ואוכל, שלא הקדיש אלא דמיו, אי אמרת בשלמא ר"מ היא וטעמא לאו משום מקדיש סתם שיקדיש לימכר, אלא משום דאין מוציא דבריו לבטלה הוא, וכמו שאמר דמיו עלי, יש להן [להקדיש] עליו מעות, שפיר היינו דמייז לתם דמים, דאדם יודע שאין גופו קדוש ואמר לשם דמים,

אלא אי אמרת רבנן היא וטעמא, משום דמקדיש סתם דבר שאין ראוי לגופו, הקדישו לדמיו לימכר בשלמא עבדו לדמי קאי בעצד איכא למימר סתמיה לדמים קאי, וה"ק הרי הוא קדוש לימכר, אלא איכא בעצמו מי איכא למימר לדמי קאי שיהא קדוש לימכר, וכי יש דמים לזן חורין, ומה מכירה יש בו,

אלא ר"מ היא, ולא דמשמע מלתא לדמי, אלא מתוך שאינו מוציא דבריו לבטלה, גמר בלבו ואמר דמי עזמי עלי, והיינו דאמר הריני הקדש שמין אותו כעצד, ולא שימכר, וגבי עצד נמי אין רשות הגוזרין עליו, אלא מעות יש להן על הבעלים,

לימא כתנאי מקדיש עצדו קדוש, או לא קדוש, [שרב אומר יצא לחירות, ואינו קדוש] [ששנינו בברייתא] המקדיש עבדו אין מועלין בו, רבן שמעון בן גמליאל אומר מועלין בשערו דוקא נקט ולקמיה מפרש לה,

[ומתריץ] מתני' [מתניתא, פ' ברייתא] קא רמית עליה דרב [דאמר המקדיש עבדו יצא לחירות], רב תנא הוא ופליג [אבל שמואל אינו חולק על תנא, וראיתי פעם הסבר לזה ואינו זוכר היכן? ומסתמא הטעם הוא ששמואל לא היה לו הקשרים לדור האחרון של התנאים כמו שהיה לרב, וגם שמואל היה צעיר ממנו קצת, שחושבי הדורות אומרים על רב שחי בשנה 210 ועל שמואל 220],

[האמורא אין לו כח לחלוק על התנא בשום פנים בעולם, ואמנם גבי רב ורבי חייא מצינו שאומר לפעמים רב תא הוא ופליג בפ"ק דכתובות [ה.]. ר' חייא תנא הוא ופליג בפ"ק דמציעא [ה.]. ופשיטא שאינם תנאים שלא הוזכרו לא במשנה ולא בברייתא, אלא רוצה לומר שהם חשובים כמו תנאים ויכולים לחלוק על משנה וברייתא וזה התירוץ אינו מתירץ אלא מתוך דוחק גדול שאינו מוצא תירוץ אחר וכו'. הליכות עולם שער שני סעיף י' עיי"ש בכללי הגמ' וביבין שמועה],

ת"ש ויקרא כו כח אַה־כָּל־חֶרֶם אֲשֶׁר יִחְרֹם אִישׁ לֵה' מִקָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאֲדָרֶם וּבְחֶמָה וּמִשֶּׁדֶּה אֲחֻזּוֹ ל' א' יִמְכֹּר וְל' א' יִגָּאֵל כָּל־חֶרֶם קִדְש־קֳדָשִׁים הוּא לָהּ וְגו' אלו עבדיו ושפחותיו הכנענים שאם הקדישן מקודשים לצדק הבית, וכיון דליף טעמא מקרא, קשיא לרב [דאמר יצא לחירות]?

הכא במאי עסקינן דאמר לדמי דמיו עלי להקדש, ולא הזכיר עליו שם קדושה,

אי הכי איך נמי אמאי אוקמת דפליג אדרכ מרבה נמי דאמר לדמי?

[ומתריץ שדייק מהלשון שלא אמר דמי עלי, דאי הכי] א"ה אין הגזברים רשאים להוציאן לחירות, גזברים מאי עבדתייהו מה רשות יש להן בעצד הלא אין להן על הבעלים אלא מעות [פ' שלא הקדיש אלא כדי דמיו של עבד, ואין ההקדש חל על העבד כלל].

ואי קשיא לוקמה כגון דאמר הרי הוא קדוש לדמיו, דעכשיו הוא קדוש לימכר ורשותו עליו למכור, וכמקדיש קרקע ובהמה טמאה ?

תריץ דכיון דשייך בגופו לשון קדושה, דעם קדוש, כי אמר הרי הוא קדוש לדמיו חיילה אגופו למיהוי בן חורין, כדקיי"ל במתפס תמימים לצדק הבית, דאין יוצאין מידי מוצת בכרימות וכתמורה (דף לג),

הלכך על כרחך ממתי פליגא למימר, דכי אמר הרי הוא קדוש, לא לשון עם קדוש הוי, אלא לשון הקדש לימכר בדמיו,

ותו [ועוד ראיה דלא מייירי שאמר שיהיה דמיו עלי הקדש, שממשיך הברייתא] אבל מוכרין אותן לאחרים, ואחרים מוציאין אותן לחירות, אחרים מאי עבדתייהו,

ותו [ראיה, ממשעה שממשיך הברייתא] רבי אומר, אומר אני אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא מפני שהוא כמוכרו לו, ואי

אבני חן למסכת גיטין

אומרים כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע,

וא"ר יוסי בר' חנינא, ענבים העומדות ליכצר איכא בינייהו [בוה יהיה מחלקותם, אבל באילנות רגילים לא פליגי], דרבי מאיר סבר כבצורות דמיין [ואינן כקרקע ולכן ישבע], ורבנן סברי לאו כבצורות דמיין [אלא הרי הן כקרקע, ואין נשבעין על הקרקעות], [וזה דומה להמחלוקת של שער העומר לגזוז כגוז דמי?]

[ודוחה] אפי' תימא הא דקטני הכא אין מועלין בשערו כ רבי מאיר היא, עד כאן לא קאמר ר"מ התם [בענבים העומדות לבצור] אלא בענבים, דכמה דקיימין [כל עוד שהם נשארים על האילן לאחר שנתבשל] מיכחש כחיש, אבל הכא [בשערו] כמה דקאי [מחובר לראש] אשבוחי משבח הלכך לאו כגוז דמי דעדיין כריך למיכור,

כי סליק ר' חייא בר יוסף [בשעלה מבבל לארץ ישראל], אמר להאי שמעתא דרב המפקיר עצדו ילא למירות קמיה דר' יוחנן,

א"ל [ר' יוחנן לר' חייא בר יוסף] אמר רב הכי צממיה,

ופריך הש"ס והוא ואילו רבי יוחנן מי לא אמר הכי ומאי מתמה אדכר, והאמר עולא אמר ר' יוחנן, המפקיר עבדו יצא לחירות, וצריך גט שחרור?

[וימתין] הכי קאמר ליה [ר' יוחנן] אמר רב כוותי [פי' מתמה, אבל מאמין],

איכא דאמרי לא סיימוה קמיה [מצאתי לשון זה 9 פעמים בש"ס] למילתיה דרב כולה, אלא כרז יוסף אמרו קמיה, דלא סיים זה משמיה דרב וצריך גט שחרור, ולא פירשו לפניו הא דאמרי לעיל [לח:]: דרב חייא בר אבין סיים זה משמיה דרב, וצריך גט שחרור, א"ל ולא אמר רב צריך גט שחרור [וזה היה תמיהתו "אמר רב הכי"],

ור' יוחנן לטעמיה [שאף שיצא לחירות צריך גט שחרור], דאמר עולא א"ר יוחנן, המפקיר עבדו יצא לחירות, וצריך גט שחרור [ד"איסור עבדות" לא פקע בלא גט],

גופא אמר עולא אמר ר' יוחנן, המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור,

איתיביה ר' אבא לעולא, גר שמת ואין לו יורשין, וכל נכסיו הפקר ובזבזו ישראל נכסיו, והיו בהן עבדים בין גדולים ובין קטנים קנו עצמן בני חורין הן קודמין לכל אדם להחזיק בעצמן מן ההפקר, אבא שאול אומר גדולים קנו עצמן בני חורין, קטנים כל המחזיק בהן זכה בהן קטנים אין להן יד לזכות בעצמן,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר [דאמר מועלין בשערו] סבר קדוש, ומר סבר לא קדוש [אלא יצא לחירות כרב]?]

ותסברא האי מועלין בו ואין מועלין בו, האי קדוש ואינו קדוש מיבעי ליה [פי' דאין מועלין משמע מעילה הוא דלית ביה הא מקדש קדש. ריטב"א כ"י],

אלא דכולי עלמא קדוש לימכר לדמיו, והכא בהא קמיפלגי דמר סבר עבדא כמקרקעי דמי [ואין מעילה בקרקעות. רש"י] דגמרינן מעילה מטא מטא מתרומה, מה תרומה נתלוש אף מעילה נתלוש, דמס' מעילה (דף יח) וצמ"כ, ומר סבר כמטלטלי דמי [ומועלין בהן],

אי הכי אדמיפלגי בשערו, ליפלגו בגופו?

אלא דכולי עלמא עבדא כמקרקעי דמי [ואין מועלין בהן], והכא בשערו העומר ליגזוז קמיפלגי, מ"ם כגוז דמי ואינו כמחזיק לקרקע ומר סבר לאו כגוז דמי,

גיטין יד.
דמר סבר הולך כוזי דמי, ומר סבר הולך לאו כוזי דמי
גיטין לט.
דמר סבר עבדא כמקרקעי דמי, ומר סבר כמטלטלי דמי,
גיטין לט.
בשערו העומר ליגזוז קמיפלגי, מ"ם כגוז דמי, ומר סבר לאו כגוז דמי.
בבא קמא קה:
מר סבר דבר הגורם לממון כממון דמי, ומר סבר לאו כממון דמי
בבא בתרא קלו.
דמר סבר קנין פירות כקנין הגוף דמי, ומ"ם קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי
זבחים יז:
מר סבר מחוסר כפורים דוב כוז דמי, ומר סבר לאו כוז דמי
זבחים יח:
מר סבר יתר כמאן דאיתיה דמי, ומר סבר כמאן דליתיה דמי

לימא הני תנאי [דפליגי אי שער העומר לגזוז כגוז דמי] כהני תנאי [במשנה זו], דתנן ר"מ אומר יש דברים שהם כקרקע מחזיקין לקרקע ואינן כקרקע דקי"ל אין נשבעין על הקרקעות, ועל גפנים הללו נשבעין כהולאת מקלט הטענה ואין חכמים מודים לו,

ביצד עשר גפנים טעונות מסרתי לך לשמור כקרקעי [ולא שמר חמש מהם ונתקלקלו] והלה אומר אינן אלא חמש [והחמש שנתקלקלו לא היה עלי לשומרן], ר"מ מחייב [לישבע], וחכמים

אבני חן למסכת גיטין

אמר ליה רבי זירא לרבי יעקב בר אידי,

דף ל"ט ע"ב

בפירוש שמיע לך מרבי יהושע בן לוי או מכללא שמיע לך,

מאי כללא מאזה כלל יש לי ללמוד, דקבעית מינאי מכללא שמיע לך?

דאמר ר' יהושע בן לוי אמרו לפני רבי, אמר נתייאשתי מפלוני עבדי לשון הפקר הוא מזה?

אמר להם [רבי], אומר אני אין לו תקנה צנת ישראל, ולא נשפחה אלא בשטר שהרי משוחרר הוא קצת, ואינו גמור [משמע בין שהוא משוחרר קצת לא יועיל אם יאמר עוד פעם בלשון מועיל, אלא מעבשיו צריך גט],

ואמר רבי יוחנן מאי מעמא דרבי, גמר לה לה מאשה, מה אשה בשטר אם הפקירה בעלה לא התירה לנשא לאחר צק, עד שימן גט אף עבד נמי בשטר,

וקא דייקת מינה כאשה [פי' והיינו מכללא], מה אשה איסורא ולא ממונא, אף עבד נמי איסורא ולא ממונא כיון דקצי מאשה יליף, לא איירי רבי אלא במפקיר עבד גדול, שיש לו יד לקנות עצמו, ומשפיקרו אין לו עליו אלא איסור, אבל לא ממון, כאשה זו שגט שלה אינו צא להפקיע ממון שיש לו עליה, אלא איסור,

אבל בעצד קטן לא איירי רבי [שכשםפיקר האדון עבד קטן, אין לקטן יד לקנות את עצמו, ונמצא דקטן] דלאו דומיא דאשה הוא, דאיכא דררא דממונא עליה [שאין הקטן יוצא מרבו כלל ע"י הפקר], ונדדיה סניא ליה דיש לו תקנה נשפחה [שעל הגדול אומר אין לו תקנה אלא בשטר], דלא קנה עצמו נשפך [ומזה רוצה להביא ראיה דהלכה כאבא שאול],

ואי מכללא ילפינא מאי קשיא לך בגוה, דאזטריך לך למיבעי בפירוש או מכללא?

א"ל לי מכללא שמיע לך לאו שפיר דייקת אדרב' דוק מינה לאידך גיסא [שלא כאבא שאול], מה אשה בין גדולה בין קטנה המרתה בגט, אף מפיקר עבד נמי עצדו דאיירי ציה רבי בין גדול בין קטן קאמר, דומיא דאשה הוא להך גיסא,

אמר ליה בפירוש שמיע לי,

ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אין הלכה כאבא שאול,

אמר ליה ר' זירא לר' חייא בר אבא בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך,

[ומסיים ר' אבא קושיתו, איך אתה עולה אומר משם ר' יוחנן שצריך גם גט שחרור] וכי מי כתב גט שחרור לאלו [הגדולים או גם הקטנים לת"ק] מעתה להמיקן צישראליה, הרי ממו צעלים [הגר]?

אמר [עולה על ר' אבא] דמי האי מדרבנן, כדלא גמרי אינשי שמעתא [שלא למד אדם עמו הלכה, או כאילו אמר: כאינשי דלא גמרי שמעתא],

[ולשון זה יש גם בב"מ יא, וב"ב פד, ובחולין ה: כדלא גמרי אינשי שמעתא, ובעירובין טו. כדלא פרשי אינשי שמעתא],

וטעמא מאי [כשמת הגר יוצא העבד בלא גט]? אמר רב נחמן קסבר עולא, עבדו דגר כי אשתו כלומר אין הפקר זה [שמת הגר] דומה להפקר ממייס, דעבד גמר לה לה מאשה, וכחצ לה ספר [דברים כד] או חופשה לא נתן לה [ויקרא יט], הלכך ממייס אין לו תקנה צלא גט כאשה, אבל הפקר שלאחר מיתה [אמרין] מה אשתו משתלחה בלא גט, אף עבדיו משתלחים בלא גט,

אי הכי [שעבד דומה לאשה] אפי' ישראל שמת נמי לא יזכו צניו בעצדיו, דהא כלשמו הם [וכמו שאין לבנים באשת אביהם, בן אין להם בעבדיו]?

ויקרא כה מדר ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגו יום אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה: מה וגם מבני התו שבים הנגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הו לידו בארצכם והיו לכם לאחזה: מי והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיהם בני ישראל איש באחיו ל' איתרדה בו בפרה:

אמר קרא [בעבדים] ויקרא כה והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה,

אי הכי [דבמיתת הגר יוצאין עבדיו בלא גט, כיון שאין לו יורשין, א"כ המפקיר עבדו ומת כיון דאינו מוריש איסור' לבניה, יצא לחירות במיתת האדון. ע"פ ריטב"א ב"י] המפקיר עבדו ומת דמו ליכא נחלה לצניו נמי לא ליבעי גט שמרור להפקיע איסורו, דהא מית ליה, וצניו לא זכו צהן מעולם,

אלמה אמר אמימר המפקיר עבדו ומת, אותו העבד אין לו תקנה כדמפרש לקמן דכיון דהפקירו פקע ממוניה מיניה, ואיסורא הוא דפס לצעלים עליה, וכי מית אין זו ירושה להוריש לצניו, הלכך אין לו מי שימירנו בגט,

[ומסיק דבאמת דינו] דאמימר קשיא,

אמר רבי יעקב בר אידי א"ר יהושע בן לוי, הלכה כאבא שאול [בגר שמת, והניח עבדים קטנים, שכל הקודם בהם זכה בהן],

אבני חן למסכת גיטין

הפסוק], אלף [בתיב בסוף הפסוק רק] כי לא מופשה,
ש"מ כי נפדמה נמי לא יומתו [בין שלא חופשה], דאין צקידושין משום אשת
איש, הויל ולא נכתב לה גט שחרור,
וה"ק קרא והפדה לא נפדמה, פדויה ואינה פדויה [שפחה כנענית שחציה
פרדית] הנחרפת [מיעודת ומיוחסת. רש"י עה"ת] לאיש, כגון שפחה כנענית,
חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעצד עצרי, שהוא [העבר עברי] מותר
בשפחה וצבת חורין, הבא עליה באשם, דאי לא נפדמה כלל אין כאן אשם, ולכן
הזכרה פדיו, ולא משום דאי נפדמה לגמרי [והו' שהיא חציה שפחה וכו'] תהיה כולה בת
חורין], יחיד קדושה קדושין, והבא עליה צמיחה,
דמדכתב סיפא לא יומתו כי לא חופשה, משמע אורעה [תלה] דין מיתמה
בחיפוש השער, ואפילו נפדמה כולה בלא שטר אין זה מיתמה,
והא דכתיב לא נפדמה רבותא אשמעינן, דאע"ג דלא נפדמה כולה אלף חציה,
איכא אשם,

שפחה כנענית המאורסת לעבר עברי,
(א) אם לא נפדית כלל אין חייבין עליה אשם,
(ב) חציה שפחה וחציה בת חורין חייב עליה אשם,
(ג) משוחררת דינה כישראלית, וחייבין עליה סקילה כמי שבא על ארוסה,

לומר לך שטר גומר בה, ואין הכסף גומר בה דאין מוילא
אלא מידי שעבוד, אבל לא מידי איסור שפחה, שיהו קדושין מופסין בה,

אמר רמי בר חמא א"ר נחמן, ¹הלכה כר' שמעון [שאין
שפחה יוצא להיות בת חורין אלא בשטר], ורב יוסף בר חמא א"ר
יוחנן ²אין הלכה כר' שמעון,

אשכחיה רב נחמן בר יצחק לרבא בר שאילתא, דהוה
קאי אפיתחא דבי תפלה ציט הכנסת [שהיו רוצין לשחרר עבד, כדי
לצרפו לעשרה. משם גרש ירחים], א"ל [רב נחמן בר יצחק לרבא בר
שאילתא] הלכה או אין הלכה?

א"ל [רבא בר שאילתא] אני אומר ³אין הלכה, ורבנן דאיתו
ממחזיא נחלקו עלי ו אמרי, אמר רבי זירא משמיה דרב
נחמן, ⁴הלכה,

וכי אתאי אלף [בן מוסף רבא בר שאילתא] לסורא [מקומו של רב],
אשכחתי לר' חייא בר אבין # [הוא בעל המימרא לעיל לח]:
שאמר משם רב וצריך גט שחרור, אבל שם מיירי בהמקדש או המפקד
עבדו אמרי לי' [אמרתיו לו] אימא לי איזי [מלשון איהו. רשב"ם
בראשית כ"ז ל"ג, ולשון זה בשבת קלח: עיי"ש מה שצינתי, ורש"י בב"ב כ"ב ע.
פ' אוהב, ולשון זה גם כתובות סט, עט, וקד: גיטין לט, ב"ב ע. [אימא לו
איזו], ב"ב לב, גה מב, וראה גם שבת קלח: [אימא לו איזי הנך וכו'], יומא
ל: [אודי לי איזי מיהת]] גופא דעובדא דרב נחמן [דשמעין] [דשמעין.
רש"י] מינה דאמר הלכה הכי הוה?

מאי כללא? דאמר ר' יהושע בן לוי אמרו לפני רבי
נתייאשתי מפלוני עבדי מהו? אמר להם אומר אני אין לו
תקנה אלא בשטר, ואמר ר' יוחנן מאי טעמא דרבי גמר
לה לה מאשה, מה אשה בשטר אף עבד נמי בשטר,

וקא דייקת מינה כאשה, מה אשה בין גדולה בין קטנה,
אף עבד נמי בין גדול בין קטן,

ואי מכללא מאי?

אדרבה דוק מינה להך גיסא, מה אשה איסורא ולא
ממונא, אף עבד נמי איסור' ולא ממונא,

אמר ליה בפירוש שמיע לי,

אמר מר, אמר להם [רבין] אומר אני, אין לו תקנה אלא
בשטר כאשר, השמא משמע דעבד אינו יותר אפי' צפדין,

והתניא רבי אומר [פ' ומקשה מרבי על רבין] אומר אני, אף הוא
נותן דמי עצמו ויוצא מפני שהוא כמוכרו לו?

[ומתריץ] הכי קאמר [כשאמר אין לו תקנה אלא בשטר, דבאמת בכל
מקום יכול עבד להיות בן חורין], או בכסף או בשטר תקנוהו של עבד,
דהא איתקוש פדיון כסף לשטר, דכתיב והפדה לא נפדמה או מופשה וגו'
והא' דאפקיה פקע ליה כספיה [שעבד שהוא משועבד ונותן כסף
לבעליו, נעשה בן חורין גמור, אבל אם האדון מפקיר אותו, אין לזה ההפקר
אותה כח בכסף, ואדרבה מעכשיו לא יועיל עוד שיתן העבד כסף לאדוניו]
ומעמה אין לו תקנה אלא בשטר,

הא דאמרינן עבד יותר נכסף ולאפוקי מהאי תנא, דתניא ר'
שמעון אומר משום רבי עקיבא, יכול יהא כסף גומר בה
שחרורא אף להפקיע מידי איסור כדרך ששטר גומר בה מוילא
לגמרי בין משעבד בין מאיסור?

ויקרא יט כ ואיש כר' ישעב את' אשה שכבת זרע, והוא שפחה
נחרפת לאיש, והפדה ל' א נפדתה, או חפשה ל' א נתן לה,
בקרת תהיה ל' א יקנתו כר' א חפשה:

ת"ל [בשפחה חרופה, שהיא שפחה כנענית שחציה שפחה, וחציה בת
חורין, והיא נאורסת לעבר עברי] ויקרא יט והפדה ל' א נפדתה,
או רעה [זומונה נתקשרה. שם], כל הפרשה כולה כל מקרה הפרשה
אורעה וסוימי' לל' א חפשה [פ' כל הפסוק סוכך את עצמה על לא
חופשה דכתיב בסופה, דהיינו שלא ניתן לה שטר שחרור] מדלל כמי' צסיפא
לא יומתו כי לא נפדמה, או מופשה [פ' שלא אמר שניהם, כמש"כ בתחלת

אבני חן למסכת גיטין

ואני שונה [בריייתא] הכותב [פ' ארין הכותב] שמר אירוסין לשפחתו הרי את מקודשת לי, וקדשה זו, ר"מ אומר מקודשת [פ' שנשתחררה ע"י השמר אירוסין] וחכ"א [שאפ"א] אם הוא עצמו קידשה אינה מקודשת [ואך אתה אומר, שגם אם עבדו קידשה בפניו היא משוחררת]?

בדאמר רבה בר רב שילא לקמן כשרבו הניח לו תפילין, הכא נמי כשרבו השיאו אשה דאי לאו דשמכריה, לא הוה מיעבד איסורא על ידו [וע"ז מקשה מיד וכי האדון עצמו עושה איסור],

ומי איכא מידי דלעבדיה לא מעבד (ל"ה. כ"י מינבן) איסורא, ואיהו עבד איסורא שנסא את שפחתו [שאנו אומרים שאין מזה ראייה ששחררה, דשמא עדיין היא שפחה]?

[עבד שהוטבל לשם עבדות אסור בישראלית, וישראל אסור בשפחה בין אם היא שלו בין אם הוא של אחר. אבה"ע סימן ד יא, וראה בתרגום אונקלוס על הפסוק בדברים כג יח לא תהיה קדשה מבנות ישראל, ולא יהיה קדש מבני ישראל ו"ל לא תהי אשתא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרְךָ עֶבֶד וְלֹא יִסָּב וְגָרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְתָּא אִמָּא,

ובעצם כוונת הפסוק, ראה בספר החינוך שמביא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, וכתב שם לפי הרמב"ם לא תהי' קדשה מבנות ישראל, שנמנענו מלבעול אשה בלא כתובה וקידושין והאר"ך שם בדברי הרמב"ם, ואח"כ מביא דברי הרמב"ן ו"ל אבל עיקר הלאו בא להזהיר שלא לבא על האשה שהיא אסורה לבעל בענין שאין קידושין תופסין לו בה וכו' וכמו כן מיוסר הענין הזה שיהיה הכתוב הב"ד שלא יניחו אשה מופקרת ביניהם לפי שסופה להבעל לאנשים שהיא ערוה להם,

ו"ל הרמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יב הל' יא העבדים שהטבילו אותם לשם עבדות וקבלו עליהם מצות שהעבדים חייבים בהם, יצאו מכלל העכו"ם ולכלל ישראל לא באו, לפיכך השפחה אסורה לבן חורין, אחד שפחתו ואחד שפחת חבירו, והבא על השפחה מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, שהרי מפורש בתורה שהאדון נתן שפחה כנענית לעבדו העברי והיא מותרת לו שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה. יב ולא גזרו חכמים בדבר זה ולא חייבה תורה מלקות בשפחה אלא א"כ היתה נחרפת לאיש כמו שביארנו. יג אל יהי עון זה קל בעיניך מפני שאין בו מלקות מן התורה שגם זה גורם לבן לסור מאחרי י"י שהבן מן השפחה הוא עבד ואינו מישראל ונמצא גורם לזרע הקדש להתחלל ולהיותם עבדים הרי אונקלוס המתרגם כלל בעילת עבד ושפחה בכלל לא יהיה קדש ולא תהיה קדשה].

אמר ר"נ בר יצחק כלומר אי דאמר [שכותב לה שטר אירוסין ואומר לה] המקדשי זו גידול, ולאי שמכרה מעיקרה, הכא במאי עסקינן, דאמר לה צאי בו והתקדשי בו אצל השמא דאמר לה גלי זו והתקדשי, זו חיה יהיה לך שטר שמכור וסטר ארוסין, גלי מילתיה דלא שמכרה אלא נהאי [בבחינת כל המוסף גורע],

רבי מאיר סבר יש בלשון הזה הרי את מקודשת לי לשון שחרור וה"ק הו' ראוייה להתקדש לי זו והתקדשי זו, ורבנן סברי אין בלשון הזה לשון שחרור,

אמר לי, דההיא אמתא דהוה מרה [אדונה] שכיב מרע אתיא בביא [היתה בוכה] קמיה, אמרה ליה עד אימת תשתעבד ותיזיל ההיא איתתא, שקל כומתיה כוצעו שדא בה [זרקא לשפחתו], אמר לה זיל קני הא וקני נפשיך, אתו לקמיה דרב נחמן, אמר להו לא עשה ולא כלום,

מאן דחזא סבר משום דהלכה בר' שמעון שהיו סבורין שאלו חליפין הן בקנין סודר דקונה ככסף, דכתיב שלף איש נעלו (רות ד), ולא אמר כלום, דרב נחמן להמירה לישראל קאמר בר' שמעון, אצל מידי שעבוד יאלת,

5. ולא היא האי דאמר לי דרב נחמן אמר הלכה, אלא אין הלכה קאמר כדאמינא מדעתא, [וכהנא. רש"ש, פ' במעשה זו] אף מידי שעבוד לא יאלת אלא משום דהוה ליה כליו של מקנה וק"ל צפרק הזהב (צ"מ מו). דהלכתא כרב דאמר בכליו של קונה, ומשום דכרי מרע ליכא שהרי לא הוה כמסור לגניו להקנותה לעצמה צמתת שכיב מרע, אלא בקנין זה נמכרין לשחררה, והרי הוא טעות,

[ועוד יש קנייה אחרת בקרקעות ומטלטלין והוא החליפין, וזאת הקנייה היא מורגלת לפנינו בישראל, וענין החליפין הוא שאדם מחליף בהמתו בבהמת חבירו או כלי בכלי או כלים בקרקעות, ואמרו חכמים בכל אלו שכיון שמשך האדם הכלי מחבירו זכה חבירו באותו הכלי האחר שהוא רוצה לקנות ממנו בכל מקום שיהי' ואם יארע בו שום אבידה נאבד לצורך זה שזכה בו עכשיו בחליפין וכו'. הנוך מצוה של"ו דיני מקח וממכר, ולהלכה קונים בכליו של קונה. ב"מ מו: חו"מ קצה ב, הצפנת פענח כתב על קנין חליפין "ע"י שהמוכר מפסיד את הדבר, נעשה תחת הראשון", והוסף שבקנין כסף הוא להיפך, שחל ע"י שהמוכר מרוויח את הכסף, ולא ע"י שהקונה מפסיד. קובץ יסודות וחקירות],

אמר רב שמואל בר אחיתאי, אמר רב המנונא סבא, אמר ר' יצחק בר אשיאן, אמר רב הונא, אמר רב המנונא, 6. הלכה בר' שמעון, 7. ולא היא אין הלכה בר' שמעון, ס"ה: ג' פעמים הלכה, וד' פעמים כולל מסקנת הגמ' שאין הלכה בר"ש.

אמר ר' זירא, אמר ר' חנינא, אמר רב אשי [אביו של רב חייא בר אשי, ושניהם היו תלמידיו של רב, ונ"ל להוסיף אמר רב אשי אמר רב אמר רבי. ע"פ מנחת יהודה], אמר רבי, עבד שנשא את בת חורין בפני רבו

דף מ' ע"א

יצא לחירות דאי לאו דשמכריה, לא הוה שניק ליה למנסך צמ חורין,

א"ל רבי יוחנן, כל כך יש בידך משמיה דרבי [שגם ע"י שהעבד נושא את בת חורין הוא משתחרר, אתה אומר שרבי היקל כל כך בזמן],

אבני חן למסכת גיטין

איכא דאמרי אמר אמימר [כ"ה לעיל למ]. המפקיר עבדו "ומת", אותו העבד אין לו תקנה, מאי טעמא גופיה לא קני ליה, איסורא הוא דאיכא גביה, ואיסורא לבריה לא מורית שאין ירושה אלא נדבר שיש בו ממון,

א"ל רב אשי לאמימר, והא כי אתא רב דימי א"ר יוחנן [מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתו, אל ישתעבדו בה לאחר מותו, כופין את היורשים וכותבין לה גט שחרור] וכיון דלמר אל ישמענדו צה פקע ליה ממנוא מינה, וקאמר יורשין כותבין לה גט שמכור, דרב דימי טעותא היא דלמאן לעיל [שאמרו לפניו רב אמי ורב אבי] דהוא לא צוה לשמרה,

ופרכין א"ל מאי טעותא דרב דימי דלא אמרה האצ בלשון שחרור [אלא אמר אל ישתעבדו בה], הא אמרה בלשון שחרור הרי את בת חורין הכי נמי לא הו קפדי רבי אמי ורבי אסי עלה [גם זה קשה על אמימר שאומר שאין לו תקנה]?

א"ל אנא כדרב שמואל בר יהודה סבירא לי דלמר לא א"ר יוחנן קן, ולא אמרו לו רבי אמי ורבי אסי קן, וכיון דקאמר יעשה לה קורת רוח לא מנע כח היורשין ממנה, אלא צהן מלה,

[ענין חדש] ההוא דסקרתא קריה [אחות נחלה settlement] דעבדי עבדים [בנענים] של ישראל היו דאודבן לעובר כוכבים ומכרום לעובד כוכבים, ומגן [לקמן מג] המוכר עבדו לעובד כוכבים יאל לחירות, כלו [מתו] מרוותא בתראי כלו אדוניהם האחרונים עובדי כוכבים [ובעכו"ם אין דין ירושה],

אתו לקמיה דרבינא להמירן צננות ישראל, אמר להו זילו אהדרו אבני מרוותא קמאי מזרו על בני אדוניהם הראשונים # [משמע שמתו גם אדוניהם הראשונים שהיו יהודים. ופלא שלא כתבו בן המפרשים בפרדוש] ויכתבו לכו גיטא דחרותא וצקשו מהם לכמוז לכס גט חירות,

אמרו ליה רבנן לרבינא [איך הורית שהם ניתרין ע"י גט שחרור], והאמר אמימר המפקיר עבדו ומת, אותו העבד אין לו תקנה דאיסורא לבניו לא מורית, והא נמי כי צנניה פקע כספיה מיניה [שאיין עבד זה עוד כספו של בעלים הראשונים היהודים], ואיסורא הוא דהוה ליה גביה, ואיסורא לאו ירושה היא להורשה לבניו,

אמר להו אנא כרב דימי [משמיה דר' יוחנן, לעיל בדה זח] סבירא לי דלמר אל ישמענדו צה, ופקע להו ממנוא מינה, וקאמר [ואומר רב דימי] כותבין לה גט שמכור,

אמרו ליה [רבנן לרבינא] דרב דימי טעותא היא,

אמר להו [רבינא לרבנן] מאי טעותא, דלא אמרה בלשון שחרור, הא אמרה בלשון שחרור הכי נמי לא טעותא היא

[ענין חדש] א"ר יהושע בן לוי, עבד שהניח תפילין בפני רבו יצא לחירות אין דרך עבד להניח תפילין, דמ"ע שהזמן גרמא היא, דלילה לאו זמן תפילין הוא [ויש גם "שבת" לאו זמן תפילין, ראה שבת סא, סב, עירובין צה, מנחות לו:],

מיתיבי לוח הימנו רבו [שהרב לוח ממון מן העבד], או שעשאו רבו אפוטרופוס על נכסיו, דלי לאו דשמריה לא הוה משיב ליה, או שהניח תפילין בפני רבו, או שקרא שלשה פסוקים בבכה"נ בפני רבו, [אפילו הכי] ה"ז לא יצא לחירות [וקשיא על ר' יהושע בן לוי]?

אמר רבה בר רב שילא [הא דאמר ריב"ל דיצא לחירות מיירי], כשרבו הניח לו תפילין [אבל אם העבד הניח תפילין הגם שזה בפני רבו לא יצא לחירות],

[ולא משום דלא מיעבד ליה איסורא, דמברך עליהן ואיכא ברכה לבטלה, דהא סוכה לולב ושופר וכמה מצות עשה שהנשים מברכות, אלא משום דאין עבדים רגילים בתפילין ואי לאו דשחרירה לא הוה מנח ליה. תוס'],

[ענין חדש] כי אתא רב דימי א"ר יוחנן, מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתו, אל ישתעבדו בה לאחר מותו, כופין את היורשים וכותבין לה גט שחרור,

אמרו לפניו רבי אמי ורבי אסי לפני ר' יוחנן, רבי אי אתה מודה שבניה עבדים דאל ישמענדו אינו לשון שמכור, ולא לשון הפקר, אלא לא יטריחוהו בעבודתה, אכל וולדות היוצאין ממנה מעכשיו עבדים הם, ואמאי כופין לשמרה, ויפקידו ולדות מכאן ולהבא, שלא צוה אביהם קן,

כי אתא רב שמואל בר יהודה ה"ג כי אתא רב שמואל כו' ולא גרסי' אלא, ופליג אדרב דימי, ואמר לא כך אמר רבי יוחנן, אלא כך אמר אמר רבי יוחנן מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפחתו קורת רוח עשתה לי יעשה לה קורת רוח, כופין את היורשין ועושין לה קורת רוח ואס אין רוחה נמקרה צלא שמכור, ישמרה, מ"ט מצוה לקיים דברי המת,

[ענין חדש] אמר אמימר, המפקיר עבדו, אותו עבד אין לו תקנה ואפי' נשטר, מ"ט גופיה לא קני ליה, איסורא הוא דאיכא גביה, ואיסורא לא מצי מקני ליה,

א"ל רב אשי לאמימר, והאמר עולא אמר רבי יוחנן [המפקיר עבדו יצא לחירות, וצריך גט שחרור. לעיל למ.], ורב חייה בר אבין אמר רב [לעיל לח:], אחד זה ואחד זה יצא לחירות וצריך גט שחרור?

א"ל [השיב אמימר] צריך ואין לו תקנה,

אבני חן למסכת גיטין

וכופין [את הירושין וכותבין לה שטר שחרור], דירושא היא להורשה לבניו,

והלכתא כרבינא [רמב"ם פ"ח מהלכות עבדים הל' יג. המפקיד עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור, ואם מת האדון שהפקידו הירוש כותב לו גט שחרור],

[ענין חדש] **ההוא עבדא דבי תרי** [ראה לקמן מב ראש ע"א, בעבר של שני שותפין], **קם חד מינייהו ושחררי' לפלג', אמר אידך השתא שמעי בי רבנן ומפסדו ליה מינאי** כדאמרינן במתני' [לקמן מא': כופין את רבו ועושה אותו בן חורין],

אזל אקנייה [לחצי העבד ששייך לו שלא נשתחררה עדיין] **לבנו קמן** שאין ראוי לכופו בצית דין,

שלחה רב יוסף בריה דרבא, לקמיה דרב פפא, שלח ליה כאשר עשה בן יעשה לו, גמולו ישיב לו בראשו [ע"פ הפסוק בעובדיה א בו פֶּאֶשֶׁר עֲשִׂיתָ יַעֲשֶׂה לָךְ גְּמוּלָךְ יָשׁוּב בְּרָאשְׁךָ], [וכיון שהוא עשה שלא כדין גם אנו נעשה עמו מעשה ערמה], **אנן קים לן בינוקא דמקרבא דעתיה לגבי זוזי** # [יש לנו חוקה על כל הילדים בכלל, שהם שמחים לקבל כסף], **מוקמינן ליה אפוטרופוס** ליוקא לנכור לו דמיס יפין, כמה שהוא [העבד] נישוס בשוק, שהרי כריך העבד לכתוב שטר על חצי דמיו [פי' לפדות את עצמו, ושישלם החוב כשישתחרר].

דף מ' ע"ב

ומקריש ליה עבדא זוזי דכר מועט ליוקא [שהרי אין לעבד עדיין כדי חצי דמיו לשלם, רק יבקש שאחד יתן לו כמה מטבעות ע"מ שאין לרבו רשות בו], ולא יטרכו צ"ד לכופו [אלא] **וכתב ליה גיטא דחירותא על שמייה** שהוא ישתדלוהו מדעתו בשביל זוזי,

ובלאו קרקושי זוזי לא אפשר, דיוקא לאו צר כפיה הוא, ואפוטרופוסין אין רשאי להוציא עבדים לחירות, ולא לחזו ליתומים, כדאמרינן בהנזקין [לקמן דף נב] ויתניק זה מקחו ומקמו, וממכרו ממכר במטלטלין, כדמתן [לקמן דף נט] הפטות מקמן מקחו וממכרו ממכר במטלטלים, ואפוטרופוס מוקמינן לעיין בתקנתו לשומו דמיס מעולים [ונותנים הממון לאפוטרופוס עד שיגדיל],

ת"ר האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין, עשוי בן חורין, הרי הוא בן חורין, הרי הוא בן חורין כלומר צא' מן הלשונות הללו, הרי הוא בן חורין,

[אבל אם אמר לשון שאינו ברור כגון] **אעשנו בן חורין, רבי אומר קנה** דהכי משמע אעשנו בן חורין בשחרור זה שאני מוסר לו עכשיו, ואין מוקמינן לה [לקמיה] בדכתב ליה הני לשיני בשטרא, ומסר ליה **וחכ"א לא קנה** שאין זו אלא הצמחה שיעשנו בן חורין לאחר זמן, ובשטר אחר, ועדיין לא עשה,

א"ר יוחנן וכולן בשטר האי האומר דקמני, כותב הוא, שכתב לו אחד

מן הלשונות הללו ומסר לו, אבל באמירה בעלמא לא הוי בן חורין ולא פקע ממוניה מיניה, ומאי למיהדר ביה, אם לא קנו מידו על ידי חליפין, דהוי כקונה עצמו מידו בכסף, כדאמרינן לעיל [למ':] גבי ההוא דשקיל כומתיה שדא צה, אי נמי [לבן מועיל לשונות אלו אף בלא שטר דמיירי ב] שכיב מרע משום דדבריו ככתובים וכמסורים דמי,

"וכלן בשטר" נמי דשדה [לקמיה] הכי מפרשינן, דאילו דדיבורא לא מיקניא ארעא,

ואני שמעתי וכולן בשטר [פירושה ש] כריך לכתוב גט שחרור, וכן גבי שדה כריך לכתוב לו שטר מתנה, והאומר דקמני אמירה בעלמא היא, ויש להקשות בשלמא גבי עבד איכא למימר כלשון מירות פקע כספיה וקנה העבד עצמו בן חורין, אבל גבי שדה מי איכא למימר הכי, והיכי נימא קנה, נהי דגבי נחמי ונתמיה נימא הרי הודה שכבר נתן על ידי שטר או צקנין מתנה גמורה, אבל אמתנה היכי נימא דקנה?

ת"ר האומר נתתי שדה פלונית לפלוני, [או הדין שהיא נתונה לפלוני, [וכן אם אמר] הרי היא שלו [או הדין ש] הרי היא שלו, אתננה לפלוני, ר"מ אומר קנה, וחכ"א לא קנה, א"ר יוחנן וכולן בשטר [ראה רש"י לעיל],

ת"ר האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין, והוא אומר לא עשאני, חיישינן שמא זיכה לו גט מירות ע"י אחר ואמר לו זכי בו לפלוני חיות הוא לו, וכן לו שלא בפניו [האי חיישי' הוי ודאי, כמו חיישינן שמא במי מילין כתבו. תוס'],

[אבל אם אמר האדון] **כתבתי ונתתי לו, והוא אומר לא כתב לי ולא נתן לי, הודאת בעל דין** עבד וכן מקבל מתנה כמאה עדים דמי' כיון דאמר לא קבלתי נאמן, ויכול זה לחזור ולזכות בו אם יראה, דאמרינן טעה, כסבור שקבלה זה מידו,

האומר נתתי שדה פלונית לפלוני, והוא אומר לא נתן לי, חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר,

כתבתי ונתתי לו, והוא אומר לא כתב ולא נתן לי, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי' [בנותן [נתתי שדה] לא אמרינן הכי [שבין שאמר שנתן קנה המקבל] דפעמים סבר שמקבל מידו וזכה בה, והוא לא קבל. תוס'],

מי אוכל פירות [לפי המסקנא, השאלה הוא רק אם אחד אומר נתתי, ומת המקבל ובנו אומר שלא קבל אבא?]

רב חסדא אמר [לפי המסקנא מיירי ר"ח אם המקבל חי, ואומר לא קבלתי] **נותן אוכל פירות, ורבה אמר** [לפי המסקנא מיירי בשמות האיש, והבן טוען שאביו לא קיבל] **משלשין את הפירות** ציד שלט נאמן, עד שיצא אליהו,

[הלשון "יהא מונח עד שיבא אליהו" יש בב"מ ג', כ', לו', ב"ב צד: מנחות סג, וכן הלשון "לא יגע בהן עד שיבא אליהו" הוא ב"מ כט: ל', סנהדרין מה.],

קיי"ב

אבני חן למסכת גיטין

הקדיש תשעים מנה והיה חובו מאה מנה [שכל דמי ההקדש ילכו לשלם החוב והכתובה], מוסיף עוד דינר [הוא אחד ממאה במנה], ופודה את הנכסים האלו על מנת ליתן לאשה כתובתה ולבעל חוב את חובו, [ר"ל שמעון לוקח דינר ממעותיו ונותנם להקדש ופודה את השדה, אף ששמעון אינו חייב כאן כלום, צריך לעשות כן שלא יהא נראה כאילו הקדש יוצא בלא פדיון, והוא יגבה זה הדינר מראובן, שעדיין חייב לו עשר מנה]],

חמ"ץ עוצד כוכבים שהלוי את ישראל ופענך לו ממנו, ולא הריעו אללו, אחי איסור חמץ ומפקע לשעבודיה דעוצד כוכבים, והוה ליה חמנו של ישראל שענר עליו הפסח ואסור דהנאה,

ושחרור [במשנתנו], מפקיעין מידי שיעבוד,

אלא מפני תיקון העולם, שמא ימצאנו בשוק

דף מ"א ע"א

ויאמר לו עבדי אתה ויוצא לנו על בניו [קשה לי הא ק"ל דעבד הבא על בת ישראל הולד כשר אלא דלהרבה פוסקים פגום לכהונה, ולמאי נקט רש"י בניו ולא כפשוטו דיוצא לעז עליו [על העבד] שפסול לבא בקהל דהוא עבד ומאי אולמא בניו ממנו. גליון הש"ס], כופין את רבו שני ועושה אותו בן חורין, וכותב עבד שטר על דמיו [דמי העבד אם החוב יותר, או בדמי החוב. רצ"ע],

רשב"ג אומר אין העבד כותב אלא [ה] משחרר כותב שטר לבעל חובו על דמיו, האיל והזיק שעבודו ישלם לו,

במאי קא מיפלגי? במזיק שיעבודו של חברו קא מיפלגי, דמר [רשב"ג] סבר חייב ומ"ס [ת"ק סבר] פטור,

איתמר נמי המזיק שיעבודו של חברו, באנו למחלוקת רבן שמעון ב"ג ורבנן [במשנתנו],

[פירוש אחר על המשנה] עולא אמר מי שיחררו רבו שני [המלוה שהיה בעל העבד חייב לו], שורת הדין אין העבד חייב כלום במצות הטובות דבני חורין יותר מצעדים, שלא היה קניי לו, ולא יכול לשחררו,

אלא מפני תיקון העולם, שהרי יצא עליו שם בן חורין, כופין את רבו ראשון ועושה אותו בן חורין, וכותב [העבד] שטר על דמיו העודפים על המזכ [לפי הנאתו מן השחרור. רש"י לקמיה],

רשב"ג אומר אינו כותב אין ענך כותב לו שום שטר, דמאי ענך ליה, אינו לא גרס ליה ולא מידי אלא משחרר כותב לו [לרבו ראשון] שטר על העודף,

ולא פליגי, הא [רב חסדא מיידי] באבא אס מקבל ממנה ענמו צמיס, ואמר לא נתן לי נאמן ואוכל הנותן את הפירות, הא בברא כלל אס ממ, ובנו אמר לא נתן שדה זו ללא, משלשין דשמה יצאו עדים שמכרה לאציו, וזה לא ידע:

מהני: עבד שעשאו רבו אפותיקי [מקור המלה הוא ביוגית,

אבל חכמים דרשו אותה כנוטריקון. שט] אפה תהא קאי [אבאן, פ' על הפין זה באן, תהיה עומד לגבות חימונו], כלומר מזה יהא לך פרעון. רש"י ב"ק יא:]: לאחרים אס לא אפרע לך חובך ממקום אחר, הכי זה לפניך לגבותה, ושיחררו צגמלא מפרש לה לכולה שורת הדין אין העבד חייב כלום [לרבו שני],

אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו, ועושה אותו בן חורין, וכותב שטר על דמיו, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו כותב אלא משחרר:

עולא	רב	
רבו שני	רבו ראשון	ושיחררו
אין העבד חייב כלום במצות,	לרבו שני, דהקדש חמין ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד	שורת הדין אין העבד חייב כלום
שהרי יצא עליו שם בן חורין,	שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה	מפני תיקון העולם *
רבו ראשון	רבו שני	כופין את רבו ועושה אותו בן חורין
וכותב לרבו ראשון שטר על המעות העודפים על החוב.	וכותב עבד לרבו שני שטר על דמיו,	וכותב שטר על דמיו

* פלא שלב"ע תיקון העולם הוא כדי שלא ידברו הבריות,

נב: עבד שעשאו רבו אפותיקי ושיחררו: מי שחררו? אמר רב, רבו ראשון,

[וממשיך המשנה] שורת הדין אין העבד חייב כלום, לרבו שני שלא היה גופו קניי לו, אלא משועבד, ואמי שחזר ומפקיע שעבוד כדברא,

דאמר רבא הקדש עשה שורו אפותיקי, והקדישו קדושת הגוף למזבח, ודוקא קדושת הגוף, דקדושת דמים לא מפקעה שעבוד כדמתן [ערכין דף כג] מוסיף עוד דינר ופודה את הנכסים הללו,

ערכין כג: מהני. המקדיש [ראובן שהקדיש] נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב [היה חייב מעות לשמעון], אין האשה יכולה לגבות כתובתה מן ההקדש ולא ב"ח את חובו [ואף שלא היה המקדיש יכול להקדיש השדה שהיא משעבדת, מ"מ לא יקח מהשדה שנראה כאילו הקדש יוצא בלא פדיון], אלא הפודה [את כל השדה] פודה [נותן להקדש דמי השדה חוץ מהחין והכתובה] ע"מ ליתן לאשה בכתובתה ולבעל חוב את חובו [פ' פודה את השדה על מנת לפרוע החוב והכתובה].

אבני חן למסכת גיטין

מתני': מי שחציו עבד וחציו בן חורין כגון שהיו ב' אחין או ב' שותפין ושחזר א' את חלקו עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה, ב"ש אומרים תקנתם את רבו שאינו חסר כלום ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אי אפשר מפני דא מירת שבו שכבר חציו בן חורין,

דף מ"א ע"ב

בת חורין אי אפשר לישא מפני דא עדות שבו שכבר חציו עבד, [ואם תאמר] יבטל, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר ישעיה מה לא תוהו בראה יוצר הארץ [הקב"ה] לא על תוהו להיות ריקנית ברא אותה לשבת יצרה כי אם לשבת, להיות דא יישוב יצרה,

אלא מפני תיקון העולם, כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב [העבד לרבו] שטר על חצי דמיו, וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש:

גמ': ת"ר המשחרר חצי עבדו, רבי אומר קנה והו' חציו בן חורין וחב"א לא קנה,

אמר רבה מחלוקת בשטר, דרבי סבר ויקרא יט וְהַפְּדִיהָ לְאֶבְדָּתָהּ [בכסף] דגזי שפחה חרופה איכא דדריש ליה בפדויה ואינה פדויה לקמן, ונמסרת כריתות [דף יא] חזיה שפחה וחזיה בת חורין, וסתם פדויה בכסף וכשהו כסף או חפציה ל' א' נְתַן־לָהּ [בשטר] היינו שטר דגמר לה לה מאשה, מקיש שטר לכסף, מה כסף בין כולו בין חציו כדילף מוהפדה לא נפדמה אף שטר נמי בין כולו בין חציו,

ורבנן גמרי לה לה מאשה, מה אשה חציה לא אין אשה מתגרשת מבעלה לחלאין אף עבד נמי חציו לא, אבל בכסף [שאין גירושין בכסף] דברי הכל קנה, פדויה ואינה פדויה,

לימא בהא קמיפלגי דמר סבר [רבי סבר שגם בשטר יכול לשחרר חציו] הקישא עדיפא, ומר סבר רבנן סברי גז"ש עדיפא [דילפינן לה לה מאשה שאינה מתגרשת בשטר לחצאין] דלא שצקינן ג"ש וילפינן מהיקש, ורבי סבר היקש עדיף, דכי איכא למילף מהיקש ומג"ש שצקינן ג"ש וילפינן בהיקש?

[ודוחה] לא דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא דכיון דמופנה לדרוש הו' ליה כמאן דכתביה בגופיה דקרא, דהא קרא יצירה הו', וכי לאו מופנה נמי ואין להשיב עליה, כיון דמסיני גמרינן לה [לכל ג"ש]. אבל ראה מוש"ב הריטב"א ב"ר ב: על הג"ש דעשרים עשרים] דאין אדם דן ג"ש מעצמו אידי עדיפא מהיקש,

במאי קמיפלגי בהיזק שאינו ניכר קמיפלגי, מ"ם שמים היזק, ומר סבר לא שמים היזק ולמא קמא לא שמים היזק, לפיכך אין לנו למייז את המשמרה, אלא העבד לפי הנאמו מן השמור [אבל לרשב"ג שמים היזק, ולכן כותב המשחרר שטר על יתר דמיו], [וראה תפארת יעקב, שאם העבד שוה יותר מהחוב, ושלם את החוב לרבו שני, וגשאר עליו עדיין חלק עבדות, צריך לפדות את עצמו מרבו ראשון לגמרי, שהרי כל מה שקנה עבד קנה רבו],

עולא מ"ט לא אמר כרב [בשיטת רב דשיחררו רבו ראשון, אלא שלא ירנן עליו רבו שני, כופין רבו השני לעשות אותו בן חורין, וכותב העבד שטר על דמיו לרבו שני]? אמר לך שני רבו קרית ליה תנא דמתני' בתמיה דקמני כופין את רבו, ומוקמת לה כרבו שני,

ורב מ"ט לא אמר כעולא [דשיחררו רבו שני, כופין רבו ראשון לשחררו שהרי יצא עליו שם בן חורין וכותב העבד שטר על דמיו לרבו ראשון על דמיו שעודפין על החוב]? אמר לך שני משחרר קרית ליה מי הו' שמררו שמור,

[ענין חדש] איתמר העושה שדהו אפותיקי לאחרים, ושטפה נהר וסוד כל השדה וגוף הקרקע מקולקל, שהמים נפין עוד לעולם עליה "אמי שפיר נאה" [שרפינאה. ד"ס] כך כינוי א"ר יוחנן, אינו גובה משאר נכסים, ואבוב דשמואל אמר גובה משאר נכסים [מיהו כל זמן שלא שטפה נהר, אינו גובה אלא מאותה שדה. חדושי הר"ן],

אמר רב נחמן בר יצחק, משום דאמי שפיר נאה הוא, אומר שמעתא דלא שפירן # [פ' ובי קראו לו בן בלשון סגי נהור], תתרגם שמעתיה, דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו אכל אמר לו אם לא פרעתיך גבה מזו, לא קמה ליה ברשותיה, ולאו אדעתא דידה לחודה אחפיה, ואינו חייב באתריותה, וגובה משאר נכסים,

תניא נמי הכי העושה שדהו אפותיקי לאחר, ושטפה נהר, גובה משאר נכסים, ואם אמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו, אינו גובה משאר נכסים,

תניא אידך, העושה שדהו אפותיקי לבע"ח ולכתובת אשה, גובין משאר נכסים כלומר אם ירצה [פ' הלוח], מוכר את אלו [האפותיקי], והן גובין מן השאר,

רשב"ג אומר בעל חוב גובה משאר נכסים, אשה אינה גובה משאר נכסים, שאין דרכה של אשה לחזור על בתי דינין כלומר דווקא הטילה אתריות כמותה על שדה זו, וע"מ כן נשאת ולא שיהיו כל נכסיו אחראין לה, ולא מדע על אחיה, לחזר מי קנה ראשון ומי אחרון, ותטעך לדון עם כל אחד ואחד:

אבני חן למסכת גיטין

וקאמר דלא יוממו מממנו נילוף [זה יהיה פלא, שהרי היא ישראלית גמורה שחייב עליה סקילה] ? ת"ל ל' א' נפדתה,

אי לא נפדתה יכול לכל דלא נפדמה כלל, ואפ"ה מייחב ששם אביה דידה, הו"ל ונמייחדה לעד עברי שמומר בשפחה? ת"ל והפדה, הא כיצד פדויה ואינה פדויה, בכסף ובשוה כסף [דסתם לשון פדיון קאי אכסף],

ואין לי אלא בכסף דאמר' ביה דנפקא למירות, בשטר מנין שיוצאה למירות? ת"ל והפדה ל' א' נפדתה או' הפשה ל' א' נתן"ל, ולחלן הוא אומר דברים כד וכתב "לה" ספר כריתות מה לחלן בשטר, אף כאן בשטר,

[סיפא] אין לי אלא חציו בכסף וכ"ש כולו או כולו בשטר, חציו בשטר מנין אצל חזיו בשטר, עדיין לא למדנו, ששם שומר חזיו יהא חזיו בן חורין?

ת"ל והפדה ל' א' נפדתה או' הפשה ל' א' נתן"ל, מקיש שטר לכסף, מה כסף בין כולו בין חציו, אף שטר נמי בין כולו בין חציו,

[לעיל ברף זה שנינו המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה, וחכ"א לא קנה, ופליגי רבה ורב יוסף, רבה אמר שמוחלוקת בשטר שרבי מקיש שטר לכסף, ורבנן לומדים בג"ז לה לא מאשה שאינה יוצאה לחצאין, ורב יוסף סבר דפליגי בין בשטר ובין בכסף],

בשלמא לרב יוסף בתר דאיתותב ואוקימנא על כרחין דתמרייהו פליגי [ולרבנן אינה יוצאה לחצאין אפילו בכסף] הא מני דאמר [בברייתא] דתמרייהו נפקא לחצאין רבי היא, אלא לרבה דאמר בשטר פליגי, אצל בכסף דברי הכל קנה רישא דקמני בכסף לחצאין דברי הכל, וסיפא דקמני אף בשטר לחצאין רבי היא ולא רבנן?

אמר לך רבה, אין, רישא דברי הכל, וסיפא רבי,

רב אשי אמר רבי היא רבי אמרה לכולה, דאית ליה דתמרייהו קנה, ורבנן איפלוג עליה בעלמא אשטר ולא אכסף, והא מתניתא מיהא איהו אמרה, ול"ג וקסיד לה אליצא דמנאי,

אלא מתניתין דקתני מי שחציו עבד וחציו בן חורין, בשלמא לרבה מוקים לה דמשכמת חזיו עבד וחזיו בן חורין בכסף ודברי הכל, אלא לרב יוסף לימא רבי היא ולא רבנן?

אמר רבינא

דף מ"ב ע"א

בעבד של שני שותפין ודברי הכל דכיון דאין לו צו אלא חזיו, אפי'

ושאני הכא [דרבי לא יליף גו"ש] דאיכא למיפרך, מה לאשה שכן אינה יוצאה בכסף לפיכך אינה מתגרשת לחצאין, תאמר בעבד שיוצא בכסף [תאמר בשפחה שיוצאה בכסף] הלכך כי נפקא בשטר תנא אף לחצאין,

ורב יוסף אמר מחלוקת בכסף, דרבי סבר והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה [שיכולים לשחרר עבד לחצאין], ורבנן סברי, דברה תורה כלשון בני אדם ולעולם בשפחה גמורה משמע, אבל בשטר דברי הכל לא קנה דגמר לה לה מאשה,

מיתבי [ששנינו בברייתא בהדיא דפליגי בשטר] המשחרר חצי עבדו "בשטר", רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה, תיובתא דרב יוסף תיובתא,

[נימא] בשטר הוא דפליגי הדך פריך נימא דהך מתניתא [בברייתא] שטר נקט דוקא, דאילו בכסף דברי הכל קנה אבל בכסף לא פליגי, לימא תיהוי תיובתא דרב יוסף בתרתי דאמר דאמר בשטר רבי מודה, והכא תניא דפליגי, ועוד דאמר רב יוסף דבכסף פליגי וברייתא דיקא דבכסף מודו רבנן דקנה?

אמר לך רב יוסף פליגי בשטר וה"ה בכסף, והא דקא מיפלגי בשטר להודיעך כחו דרבי דאפי' בשטר דאיכא למגמר לה לה מאשה דלא תיפוק לחצאין פליגי,

[השתא דאמרת דפליגי בתרויהו] וליפלגי בכסף ולהודיעך כחן דרבנן דאפי' בכסף דאיכא למדרש והפדה לא נפדמה פליגי? כח דהיתורא עדיף ליה,

ידיעות:

יש מקשים על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה הלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט, ועוד מה ענין להוכיח עריות בבאן, ועוד מה לנו להוכיח חופה בבאן כיון שמברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין ובלא חופה?

וג"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה, כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה, וכן הנושא וקנה איילונית או עקרה וכן פרים חמה שנשא מברכין ברכת חתנים, ואין חיוב במצוה זו אין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. רא"ש כתובות פרק א' סימן יב,

וראה שם בקרבן נתנאל ו"ל ובמא"ה סי' כ"ו למד מזה בעל בית שמואל דס"ל לרבינו דליכא איסור בפלגש, ויש לדחות דאירי בענין שאם לקח באיסור פלגש, וקיים פריה ורביה אינו עוד מחוייב לקדש אשה ע"ש,

ת"ש והפדה, יכול לכל שכולה פדויה ונתארכה לעד עברי [לאו דוקא שיכולה היא להתארכה גם לישראל. רש"ש] (קרא משמע) [משמע קרא ?]

אבני חן למסכת גיטין

רצנן מוודו דקנה כי שחרריה לפלגיה, דהא לא שיר מידי והוי כאשה דנפקא מיניה לגמרי,

[ענין חדש] אמר רבה מחלוקת דרבי ורצנן בשיחרר חציו והניח חציו דנענין דניפוק כוליה מיניה כי אשה, אבל שיחרר חציו ומכר חציו ומכר תמילה חזיו או צנת אחת או נתן במתנה חציו, כיון דקנפיק מיניה כוליה [פי' יצא כל העבד מרשותו] דברי הכל קנה,

[פי' כיון שראובן הוציא את כל העבד מרשותו, אף שהוא נשאר חצי עבד ברשותו של שמעון, יכול לעשות כן אפילו לרבנן, כיון שעבדו שחרור זה דומה לגמ אשה שיוצא העבד לגמרי מרשות רבו],

אמר ליה אביי ובבבולו לא פליגי [בתמיה], והתני חדא [שנינו בבביתא אחת, והוא גם לקמן פו]. הכותב נכסיו לשני עבדיו שכתב שני שטרות, כל נכסיו לזה, וכל נכסיו לזה, חיצה לשליח אחד צנת אחת לשניהם, קנו דפלגי, דלא קדס אחד לחציו ומשחררין זה את זה לפי שכל אחד זכה בחציו חציו,

ותניא אידך, האומר כל נכסי נתונין לפלוני ופלוני עבדיי, אף עצמם לא קנו,

מאי לאו הא [בביתא זו שיוכל לשחרר חציו עבדו] רבי, והא [בביתא זו דלא קנו] רבנן [ופליגי גם בבבולו]?

[וירוחה] לא אידי ואידי רבנן [דס"ל שאינו יכול לשחרר חציו עבדו לרבה בשטר, ולרב יוסף אינו משוחרר בין בבכף ובין בשטר, אלא], הא דאמר כולו קמיתא כגון שכתב שני שטרות כדפרישית, וצכל אחד כתב כל נכסיו לפלוני עבדי, ומוודו רצנן דכיון דזיכה להם צנת אחת, ונפקי כוליה מיניה קנו,

הא ובביתא [ובביתא השניה מוירי] דאמר חציו חציו, בשטר האחד כתב חצי נכסיו לך, וכן בשני לחציו לפיכך לא קנו דהוא ליה צכל אחד שחרר חזיו והניח חזיו,

ולא מיבעיא כתב ומסר לזה והדר מסר לזה דלא קנו, דכי מסר לקמא שיר פלגיה ולא קנה וכן לשני, אלא אפילו מסר לשניהם כאחת, לא קנו, דכיון דחצי נכסיו כתב צכל חד, דלמא חד פלגא כתב לתרויהו ואיכא שויר,

והא מדרקתני סיפא [דצרייתא] [דצמיתא] ואם אמר חציו חציו לא קנו וסלקא דעתין דהכי קאמר, ואם אמר חצי חצי "נמי" לא קנו מבבול דרישא דאמר כולו ואפ"ה לא קנו?

פרושי קא מפרש, אף עצמן לא קנו, כיצד כגון דאמר חציו חציו,

הכי נמי מסתברא, דאי ס"ד רישא דאמר כולו, השתא אמר כולו לא קנו, אמר חצי חציו מיבעיא,

אי משום הא לא איריא, תנא סיפא לגלויי רישא, שלא תאמר רישא דאמר חצי חצי, אבל אמר כולו קנו, תנא סיפא דאמר חצי חצי, מכלל דרישא דאמר כולו, ואפ"ה לא קנו,

תני חדא: הכותב נכסיו לשני עבדיו קנו ומשחררין זה את זה, ותניא אידך: האומר כל נכסי נתונין לפלוני ופלוני עבדיי, אף עצמם לא קנו, [סיפא] ואם אמר חצי חצי לא קנו,

[ועוד תירצין על פתירת הבריות] ואיבעית אימא לא קשיא, כאן [תניא אידך] שטר אחד לא קנה כגון כל נכסי לפלוני ופלוני עבדיי, דכתיב לה ולא לה ולתצרתה, אף שמי נשים מתגרשות צנת אחד, ואין שני עבדים משתחררים צנת אחד כאן [תני חדא] בשני שטרות,

בשטר אחד [אי מוקמת בביתא השניה דלא קנה בשטר אחד] מאי איריא חצי חצי דפריש סיפא [דבביתא] לרישא, דאמר חצי חצי כדאמרן, אפי' אמר כולו נמי לא קנו [הכא ליכא לשנויי תנא סיפא לגלויי ארישא, דפשיטא דבשטר אחד אין חילוק בין אמר חצי חצי לאומר כולו. חוס']?

ה"נ קאמר כלומר לאו פרושי קמפרש אף עצמן לא קנו, בד"א בשטר אחד, אבל בשני שטרות קנו, ואם אמר חצי חצי חצי אף בשני שטרות נמי לא קנו משום דשיר,

ואיבעית אימא ל"ק כאן בבת אחת ותרויהו דאמר כולו והא דקתני קנו שמסר שני השטרות צנת אחת והא דתני לא קנו צנה אחד זה כאן בזה אחר זה,

בשלמא בתרא לא קני, דהא קני ליה קמא, אלא קמא ליקני נפשיה ולקנייה לחבריה? אלא מחזורתא כדשנינו מעיקרא,

רב אשי אמר שאני התם דקא קרי להו עבדיי בשטר גופיה דקתני כל נכסיו לפלוני ופלוני עבדיי, שמע מינה לא שחרריהו לדידהו, ועושה דסבר יכול הוא לתת להם שאר נכסים צלא שחרור,

א"ל רפרם לרב אשי, ודלמא עבדיי שהיו כבר,

מי לא תנן הכותב כל נכסיו לעבדו, יצא לחירות, שיר קרקע כל שהוא דכתב חוץ מן הקרקע כל שהוא לא יצא לחירות דלא ידעין הי קרקע שיר וצכל כל שהוא אמרי' האי שיר, וכיון דקרקעות לא קנה לגופיה נמי לא קנה, דלא פלגינן דיצורא הואיל וצחד דיצורא אקני ליה גופיה ונכסים, ופלגא דיצורא לא איתקיים, אידך פלגא נמי לא מיקיים,

אבני חן למסכת גיטין

הוא כלומר הואיל ואדם החובל כך אינו משלם נזק אלא שבת שור פטור לגמרי דה' דברים גבי אדם כחייב ולא גבי שור דכתיב (ויקרא כד) איש כי יתן מוס בעמיתו ולא שור בעמיתו ושור אינו משלם אלא נזק?

אב"א הא דאמרן לעיל יום של רבו לרבו כשהכהו אדם כשהכהו אדם,

ואי בעית אימא לעולם בשור וכאבי דאמר שייך זה דין נזק ודקמקשית מינה לרבה מימרא היא הך מימרא- בעלמא היא ואינה לא משנה ולא דרימא ומימרא לרבה לא סבירא ליה רבה אמר לך דהא מימרא לא ס"ל,

איבעיא להו מעוכב גט שחרור מחוסר גט שחרור כל הך דאמר' זהו דינא למירות ואין לרבו עליהם אלא שזכיין גט שחרור כגון מקדיש ומפקיר ומי שחזר בן חורין דמנן כופין את רבו י"ש לו קנס שלשים כסף לרבו אם נגחש שור או אין לו קנס, שמונת בא כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו אמר רחמנא והאי לאו ארון הוא, או דלמא כיון דמחוסר גט שחרור ארון קרינא ביה,

ת"ש המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ליורשיו, מאי לאו כמשנה אחרונה לאחר שחזרו בית הלל להורות דכופין את רבו ואפי' הכי שקיל קנס דלד עדות כל זמן שלא נכתב הגט ?

לא כמשנה ראשונה דלית ליה כופין וארון גמור הוא,

ת"ש הפיל רבו שניו של עבד כנעני ואח"כ סימא את עינו את שניו וסימא את עינו, יוצא בשינו למירות וקס"ד לריך גט שחרור וכי סימא עינו קודם גט נותן לו דמי עינו כגון חורין ונותן דמי עינו, ואי אמרת יש לו קנס וקנס לרבו, השתא חבלי ביה אחריני יחבי ליה לרביה, חבל ביה רביה גופיה יהיב ליה לדידיה?

דלמא כמ"ד אינו צריך, דתניא בבבלי עשרים וארבעה ראשי אברים האמורים במס' נגעים (פ"ו מ"ו) לענין שאין מטמאין משום מחיה ראשי אצבעות של ידים ורגלים וראש החוטם וראשי האזניים וראש הגוויה שהן משופעין לבאן ולבאן ואין נגען נראה לכהן צבת אחת ולא קרינא ביה לכל מראה עיני הכהן (ויקרא יג) עבד יוצא בהן לחירות דמומין שבגליה הן ואין חוזרין כשן ועין ואחריו בכלל ופרט וכלל צפ"ק דקדושין (דף כד) וצריך גט שחרור מרבו, דברי ר' ישמעאל,

ר"מ אומר אינו צריך, ר"א אומר צריך, רבי טרפון אומר אינו צריך, ר"ע אומר צריך המכריעין דעת חכמים איזו נראה ולא חתפרש מאן נינהו לפני חכמים אומרים, נראים דברי ר' טרפון בשן ועין הואיל ותורה זכתה לו, ודברי ר"ע בשאר אברים, הואיל וקנס חכמים הוא,

קנס הא קראי קא דרשינן דקדושין (שם דף כ"ד) ? אלא אימא

ר' שמעון אומר סבר פלגין הואיל והזכיר קרקע בשו"ר קרקעות הוא ללא קנה אבל הוא עצמו דליכא לספוקי בשו"ר קנה לעולם הוא בן חורין עד שיאמר כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חוץ מאחד מרבו שבהן דכיון דלא פירש שו"ר, אמרינן היינו איזה דשימרה ולדידיה לא חשיב ליה אלא אחד מרבו,

טעמא דאמר [חוץ מאחד מרבו שבהן], הא לא אמר הכי קני, אמאי והא עבד קא קרי ליה? אלא עבדי שהיה כבר, הכא נמי עבדי שהיו כבר,

נגחו שור אמתני' קאי מי שחזר עבד כו' ומימרא בעלמא הוא יום של רבו לרבו אם ביום של רבו נגחו וסבל בו פחת דמיו לרבו שור משלם נזק דהיינו פחת דמים יום של עצמו לעצמו, אלא מעתה יום של רבו ישא שפחה, יום של עצמו ישא בת חורין?

איסורא לא קאמרינן דמיהו למנאין אבל כל זכית ממון כי היכי דמלאכתו תלויה בימים כן כל שבת ממון,

ת"ש המית בשור המועד קאי דגבי עבד נותן שלשים כסף דהיינו קנס דאפילו אינו שוה דינר נותן שלשים סלע וגבי בן חורין נותן כופר דהיינו דמי ההורג מי שחציו עבד וחציו בן חורין נותן חצי קנס לרבו

דף מ"ב ע"ב

וחצי כופר דלד חירות ליורשיו ולקמן פריך יורשין מנא ליה אמאי הכי נמי לימא יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו?

שאני הכא דקא כליא קרנא, ואלא ה"ד דלא קא כליא קרנא כגון שהכהו על ידו וצמתה יבשה ידו, וסופה לחזור ושיימינן ליה כמה דמיו פחותים בכך למכור עכשיו בשוק ואם יום של רבו היה יתכן הכל לרבו ואם יום של עצמו היה הכל לעצמו,

הניחא לאביי דאמר צ"ק (דף פו) בחדש שחבל בחבירו בענין זה דאמר נותן לו שבת גדולה ושבת קטנה שבת גדולה הן פחת דמיו לימכר עכשיו בשוק והוא נזק ולהכי קרי ליה שבת שפחת דמיו של עכשיו אינו אלא משום שבת שאינו ראוי לעשות מלאכה בשתי ידיו עד זמן שתחזור ידו אלא לשמור קישואים יהא ראוי לאחר שיקל ממנו כאב המכה קצת ושבת קטנה היינו כאילו הוא שומר קישואין שנותן לו כל ימי חלוו שישכב במטה מחמת חולי זה שאינו יכול לשמור קישואים שפיר דכיון דשייך דין נזק במכה זו מייחיד שור עלה וכיון דלא כליא קרנא לגמרי יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו,

אלא לרבה דאמר אינו נותן לו אלא שבתו שבכל יום ויום ואין כאן פחת דמים הואיל וסופו לחזור אלא לפי שבת של כל יום יתן לו כל ימי נפילתו למטה יתן שכן אדם שלם לפי מלאכה שהיה רגיל בה וכשיעמוד ויהא ראוי לשמור קישואין ישמור קישואין חסר יתן לו פחת השכר האי שור

אבני חן למסכת גיטין

הואיל ומדרש חכמים הוא,

קנין כסף אוכל, יליד בית לא כ"ש?

איבעיא להו מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה אם עבד כהן הוא או אינו אוכל, ויקרא כב קנין כסף אמר רחמנא לענין תרומה והאי לאו קנין כסף הוא, או דלמא כיון דמחוסר גט שחרור, קנין כסף קרינא ביה,

ומנין שאע"פ שאינו שוה כלום? ת"ל יליד בית מכל מקום,

ועדיין אני אומר, יליד בית בין שיש בו שוה כסף בין שאין בו שוה כסף אוכל, [אבל] קנין כסף, יש בו שוה כסף אוכל, אין בו שוה כסף אינו אוכל?

ת"ל ויקרא כב קנין כסף ויליד ביתו, מה יליד בית אע"פ שאינו שוה כלום אוכל, אף קנין כסף אע"פ שאינו שוה כלום כגון שנעשה מוכה שחין אוכל,

ואי סלקא דעתך עבד שמכרו רבו לקנס מכור, מי איכא עבדא דלא מזדבין צפרותא לקנסא שאס יגמנו שור יעול שלשים כסף?

אין איכא עבד טרפה שאין משלמין עליו קנס דגברא קטילא הוא,

והא חזי למיקם קמיה לשרתו אע"פ שנחתכה רגלו למעלה מן הארכובה או ניקב קרום המוח ראוי לשירות קל?

במנוול דמאס והוי נמי טרפה דלאו צר קנסא הוא ומוכה שחין,

איבעיא להו מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שקידש בת חורין מהו בקדושין אמרינן התקדשי לחצי מקודשת, חציך מקודשת לי אינה מקודשת, הכא מי הוי קדושין או לא,

אם תמצא לומר בן ישראל שאמר לבת ישראל התקדשי לחציי מקודשת, דחזיא לכוליה, הא לא חזיא לכוליה כלומר אי בעית למפשט מדקיימא לן התקדשי לחצי מקודשת, לא דמי, דהתם צר חורין הוא וחזיא לכוליה, והכי קאמר לה אי בעינא נסיבנא אחרימי צהדיך, אכל הא לא חזיא לפלגא דעצדות ידיה,

ואם תמצא לומר בן ישראל המקדש חצי אשה [חציך מקודשת לי] אינה מקודשת ובעית למפשט הא מינה דכי היכי דמקדש חצי אשה אינה מקודשת הואיל דלא מצינן למימר דהכי קאמר לה דתנסיב אחרינא צהדי דאיתמא לא חזיא לתרי ואשתמא דפלגא הוא דקדיש הכא נמי חצי איש שקידש לא הווי קידושין לא דמי דהתם שייך בקנינו דהוה ליה לקדשה לכולה אכל האי לא שייך מידי דכל מה דחזי למעבד עבד דשייר בקנינו, והא עבד לא שייך בקנינו, מאי?

ת"ש, דאמר רב משרשיא כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה, הרי אלו אוכלין בתרומה שניהם ממה נפשך דמד כהן ומד עבד כהן וחולקין חלק אחד על הגורן ציצמות (דף נט) מפרשים חלק כאחד שאין נותנין להם תרומה בגורן לזה בלא זה, דקסבר אין חולקין תרומה לעבד כנעני בגורן אלא א"כ רבו עמו, דלמא אחי למימר כהן הוא ומסקין ליה ליוחסין, והשתא לא אחי לאסוקינהו, והאי מעוכב גט שחרור הוא ואין לרבו רשות עליו, דלא ידע הי מינייהו עבד, וצריכין שיתחררו זה את זה, וקמני סיפא הגדילו התערובות משחררין זה את זה וקמני אוכלין בתרומה הגדילו התערובות משחררין זה את זה,

הכי השתא, התם אם יבא אליהו ויאמר בחד מינייהו דעבד הוא קנין כסף קרינא ביה, הכא לאו קנין כסף הוא כלל,

איבעיא להו עבד שמכרו רבו לאחר לקנס שאס יגמנו שור יאה קנסו שלו אכל לשאר דברים לא מכרו מכור לקנס מיהא או אינו מכור ואס נגמ קנסו לרבו ראשון דאין אדם מקנה דבר שלא צא לעולם,

תיבעי לר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא צא לעולם האומר לאשה הרי את מקודשת לי לכשתגיייר כי' (קדושין דף סג) תיבעי לרבנן,

תיבעי לר"מ עד כאן לא קאמר ר"מ אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אלא כגון פירות דקל המוכר פירות דקל עד שלא נתנו דפליגי בה רב הונא ורב נחמן אליבא דר' מאיר דעבידי דאתו, אבל הכא מי יימר דמיננה,

ואם תמצא לומר דמיננה, ממאי דמשלם

דף מ"ג ע"א

דלמא מורדה צ"ד קודם העדאת עדים ומודה בקנס פטור ומיפטור,

ותבעי לרבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אלא כגון פירות דקל דהשתא מיהא ליתנהו, אבל הכא הא קאי שור והא קאי עבד מאי?

אמר ר' אבא, ת"ש ויקרא כב ויליד בית מה תלמוד לומר, לענין אכילת תרומה ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו יליד בית בן שפחתו, אם

אבני חן למסכת גיטין

ת"ש, המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין, נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ליורשיו, ואי אמרת קידושיו לאו קידושין, יורשין מנא ליה?

אמר רב אדא בר אבהו כשעשאו מרפה דהוה ליה כמאן דקטליה ויהב ליה לנפשיה ומאי יורשיו נפשיה,

אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא דיורשיו קתני ועוד כופר הוא ואמר ריש לקיש כופר אין משתלם אלא לאחר מיתה דבשלמא קנס דלא כתיב ביה מיתה אלא נגיפה שגאמר אס עבד יגמ השור וגו' (שמות כא) איכא לאוקמיה כשעשאו טריפה אצל כופר של בן חורין כתיב והמית איש או אשה?

אלא אמר רבא ראוי ליטול דפלגא לאו בר קנסא הוא אלא בר כופר ואין לו שהרי מת יורשים אין לו שגגו וזה המזיק וזה במה שצידו ולעולם בשמט וה"ק נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר ראוי ליתן ליורשיו אס היו לו יורשין,

אמר רבא כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת, כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אין קדושה קדושין,

דרש רבה בר רב הונא כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אינה מקודשת,

א"ל רב חסדא מי דמי התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו,

הדר אוקים רבה בר רב הונא אמורא עליה העמיד מתורגמן לפניו לחזור ולדרוש ודרש ישעיה ג והמכשלה הזאת תחת ידיך כלומר כך התחיל דברשא מקרא כתוב והמכשלה הזאת תחת ידיך באש ירושלים שפסקה תורה מהם והיו שואלין לתצריהם שמלה לך קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ידיך כלומר דברים שמכוסין כשמלה שלך הן שאמה בקי בהן אמור לנו ותהיה קצין והמכשלה הזאת דברי תורה שאין אדם עומד על אמתתן עד שיכשל בהן להורות טעות ויכלימוהו והוא נותן לה ומצין תחת ידיך הן אף אני נכשלתי בהוראתי וחזרתי כי אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן,

אע"פ שאמרו המקדש חצי אשה אינה מקודשת, אבל חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה קדושה קדושין, מ"ט התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו,

אמר רב ששת, כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת, כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אין קדושה קידושין,

ואם לחשך אדם לומר תשובה לדבר זה מאותה שגיגתו במס' כריתות (יא) והפדה לא נפדמה דשפחה מרופה א"ז וזו פדויה ואינה פדויה תליה שפחה ותליה בת חורין המאורסה לעבד עברי והוא הדין לכל ישראל אלא אורחא דמלתא נקט משום דעבד עברי מותר בשפחה א"ז היא שפחה חרופה, זו שחציה שפחה וחציה בת חורין, המאורסה לעבד עברי, אלמא בת איתרוסי היא מדקמי מאורסה,

אמור לו וכי סבור אתה שהן אירוסין ממש כלך אצל ר' ישמעאל דאמר התם דברה תורה כלשון בני אדם ובשפחה כנענית שלא נפדית כלל קמשמע קרא שהוא אומר בשפחה כנענית המאורסה לעבד עברי וכי שפחה כנענית גמורה בת קדושין היא הא חמורה בעלמא היא עם הדומה לחמור,

ושפחה כנענית בת איתרוסי היא? אלא מאי אית לך למימר מאי מאורסת מיוחדת וגזירת הכתוב היא דמחייב עלה אס האיל ויחדה לעבד עברי המותר בה הכא נמי מאי מאורסת מיוחדת,

אמר רב חסדא חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן, ונשתחררה וחזרה ונתקדשה לשמעון אחיו ובחיי ראובן וראובן לא גירשה ומתו שניהם מתייבמת ללוי

דף מ"ג ע"ב

ואין אני קורא בה אשת שני מתים ואין אני קורא בה אשת שני מתים- לומר תליה היתה לזה ותליה לזה ומכאן שניהם היא בזה ואמרי' ציצמות (דף לא) ג' אחין נשואין ג' נשים נכריות ומת אחד מהם ועשה בה השני מאמר ומת חוללת ולא מתיבמת שגאמר ומת אחד מהם וגו' (דברים כה) מי שעליה זיקת יבם א' ולא שעליה זיקת שני יבמין וזו ע"י מאמר לא יתה מזיקת יבם הראשון כולה ובמקומה חל עליה זיקת יבם השני אבל הכא לא זיקת שנים עלה דחד מנייהו קדושין גמורים ודאיך לא כלום ומיהו משום פלוגתא דאמוראי דלעיל מספקא לן הי מנייהו הוו קדושין והשתא דמתו להו מתיבמת ללוי,

מה נפשך ממה נפשך, אי קדושי דראובן קדושין, קדושי דשמעון לאו קדושין, ואי קדושי דשמעון קדושין, קדושין דראובן לאו קדושין,

איתמר חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן ונשתחררה וחזרה ונתקדשה לשמעון ולא משום אחיו נקט ליה רב יוסף בר חמא אמר ר"ג, פקעו קדושי ראשון אפי' למ"ד מקודשת צא השחרור והפקיעה ומקודשת לשני שהרי נשמה גופה והוא לא כקטן שולל,

ר' זירא אמר רב נחמן, גמרו קדושי ראשון ע"י השחרור גמרו דעבד עכשיו הבא עליה באס ומלקות היה אפילו מויד ומכאן ואילך הבא עליה

אבני חן למסכת גיטין

במיטה,

מאי נמוסו? אמר רב הונא בר יהודה נשקי חומס וסי' עבדות,
שמולין לעבדים צוואריהם,

מתיב רב ששת [שנינו בברייתא] האריסין ישראל שנעשה אריס לעובד
כוכבים בקרקע העובד כוכבים, וקסבר יש קנין לעובד כוכבים בארץ, להפקיע
מיד מעשר, [האריסין] למחלה לשליש ולרביעי, והחכירות שקבלה [ישראל]
מן העובד כוכבים בכך וכך חטין לשנה, ואריסי בתי אבות כלומר
אריסות קבועה ועומדת מאצות, שהיו אצותיו של ישראל אריסין בקרקע זה
לאצותיו של עובד כוכבים זה, אפי"ה לא היו חקניו לישראל, אלא של עובד
כוכבים הוא ופטור (מן המעשר) ישראל זה בחלקו [מן המעשר ?] ועובד
כוכבים שמשכן שדהו לישראל, אע"פ שעשה לו (לישראל)
[ישראל. ו] נמוסו, פטורה מן המעשר,

ואי ס"ד [שנמוסו היינו] נשקי, שדה בת נשקי היא? אלא
א"ר ששת [פירושו של נמוסו הוא] זמן אם לא פרעתיך לזמן פלוני יהא
חלוט לך,

קשיא זמן אומן דגבי עבד חשיב לה מכירה, וגבי שדה לאו מכירה היא?

ל"ק הא דמטא זמניה הך דגבי עבד הא דלא מטא זמניה,

אלא גבי עבד, דמטא זמניה [וכיון שהתנה שיהיה חלוט] צריכא
למימר בלשון קשיא הוא?

אלא אידי ואידי דלא מטא זמניה, ול"ק, הא לגופא גבי עבד
דקבע בו זמן לגופו, שאם לא יתן לו עד אותו זמן, יהא גופו חלוט לעובד
כוכבים, ומעשיו היה משתעבד בו, וכיון דחלוט בתקנתא דרענן דאסרו למכור
עבד לעובד כוכבים, קנסוהו [דיצא לחירות], ואע"ג דלא מטא זמניה,
והא לפירא וגבי שדה דקבע לו זמן לפירות, עכשיו לא תאכל הפירות, ואם
לא אפרע לך ליום פלוני, אכול פירות עד שאפרע מעותיך, הלכך אפי"ה מטא
זמניה לאו מכירה היא, וכ"ש בדלא מטא זמניה,

דף מ"ד ע"א

ואי בעית אימא בשלוה על מנת למשכנו, ולא משכנו הא
דשדה כגון שלוח העובד כוכבים מישראל על מנת שאם לא אפרע לזמן פלוני,
בא ומשכני מקרקע זו ותהא שלך, והא דקמני פטורה מן המעשר כל זמן שלא
בא לישראל ומשכנו, דאע"ג דמטא זמניה הויא בחזקת העובד כוכבים, ואם היה
ישראל נוטל חלק בפירות פטורה מן המעשר,

וגבי עבד כי הוי גוונא [פי' שישראל לוח מעבדו], ואמר לעבדו"ם שאם לא
ישלם לו יבא ויגבה את העבד], קנסוהו רבנן לישראל, ואע"פ שלא משכנו
העובד כוכבים עדיין, בעבד זה קנסוהו, הואיל ועבד זמנו ולא פרע:

ת"ר גבאול העובד כוכבים לעבד בחובו שהיה לו על ישראל, והוא לא
מכרו לו, ולא לוח עליו [פי' שהלשון שאמר ישראל לעבדו"ם הוא שאם לא
ישלם לו יגבה את עבדו, אבל לא אמר לו בפירוש הא לך עבדי ותן לי מעות]

א"ר זירא, כוותיה ידי מסתברא דכתיב ויקרא יט לא
יומתו כי לא חופשה ומוקמינן לה בחציה שפחה וחציה בת חורין, וס"ל
דה"ק אינן חייבין מיתה משום א"ל כי לא חופשה לאחר קידושין הא
חופשה לבתר הכי יומתו דהוי לה אשת איש גמורה,

א"ל אביי, ולתנא דבי ר' ישמעאל דאמר בשפחה כנענית
המאורסת לעבד עברי הכי נמי הא חופשה בתר אירוסין יומתו וכי
קידושין ראשונים כלום היו דבי חופשה יומתו,

אלא מאי אית לך למימר דוקא דקרא הכי משמע שחופשה
וחזרה ונתקדשה יומתו אם ניאפה עם אחר הכא נמי שחופשה
וחזרה ונתקדשה,

אמר רב הונא בר קטינא א"ר יצחק, מעשה באשה אחת
שחציה שפחה וחציה בת חורין, וכפו את רבה ועשאה
בת חורין,

[ושואל] כמאן בר' יוחנן בן ברוקה דמס' יצמות, דאמר על
שניהם הוא אומר בראשית א ויברך אותם אלהים ויאמר
וגו' פרו ורבו ומלאו וגו' דאשה נמי מופקדה אפריה ורביה?

אמר רב נחמן בר יצחק, לא מנהגו, הפקר נהגו בה בזמנא,
דלא היתה מיוחדת לאדם, ולא היתה משמרת עצמה:

מתני': המוכר עבדו לעובדי כוכבים, או לחוצה לארץ,
יצא בן חורין [ינא לחירות] אם ברם מן העובד כוכבים, או שקנסוהו ב"ד
לפדותו, כדאמר לקמן דקנסים אותו לפדותו, וכשיפדנו לא ישתעבד לו, וקנס
חכמים הוא, הואיל והפקיעו מן המצות, וכן למ"ל, ינא לחירות, מפני שהוצילו
מארץ לחוצה לארץ, ובגמרא מפרש את מי קנסו, אם את הלוקח או את המוכר:

גמ': ת"ר המוכר עבדו לעובדי כוכבים, יצא לחירות,
וצריך גט שחרור מרבו ראשון, אמר רשב"ג בד"א שלא
כתב עליו אונו שטר [מכירה, שמכרו לעבדו"ם], אבל כתב עליו
אונו, זהו שחרורו,

מאי אונו? אמר רב ששת דכתב ליה הכי, לכשתברח
ממנו מן העובד כוכבים אין לי עסק בך:

ת"ר, לוח עליו [עשאו אפותיקי] מן העובד כוכבים, כיון
שעשה לו עובד כוכבים נמוסו לקמן מפרש [שנתן בו זמן], יצא
לחירות דהויא כמכירה וקנסוהו רבנן,

אבני חן למסכת גיטין

הסדורה לך לידע מה נשיב,

נפק דק ואשכח, דתניא המוכר ביתו לעובד כוכבים בלחץ ישראל, דאמר קרא לא תמס לא תמן להם חנייה בקרקע (ע"ז דף כ), דמיו אסורין, ועובד כוכבים שאנס ביתו של ישראל, ואין בעליו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני עובדי כוכבים, מותר ליטול את דמיו וכותב לו שטר ומעלה ומעלה בערכאות שלהן לחותמו אף על פי שחשיבות הוא להם, מפני שהוא כמציל מידם,

ורילמא הא דלא גזר רבנן בהך דילמא אחי לזוני מדעתו ה"ב בית, דכיון דלא סגי ליה לאיש בלא בית ולא עבדי אינשי דמוצני לא אתי לזבניה, אבל עבדא דסגי ליה בלא עבדא אתי לזבניה וגזרינן דהא אטו מכירה דעלמא ולא תפשוט או לא?

שלח להו ר' אמי להך דבעו מיניה מיני אמי בר נתן תורה יוצאה לכל ישראל [מיני אמי בר נתן תנא תורה] הורא וז לשראל עבד שהפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני עובדי כוכבים, מותר ליטול את דמיו, וכותב ומעלה בערכאות של עובדי כוכבים, מפני שהוא כמציל מידם,

א"ר יהושע בן לוי המוכר עבדו לעובד כוכבים, קונסים אותו לפדות מיד העובד כוכבים עד מאה בדמיו,

[וישאל] דוקא או לאו דוקא דלא קנסין ליה כולי האי וגוממא קאמר?

ת"ש, דאמר ריש לקיש, המוכר בהמה גסה לעובד כוכבים [שהוא איסור דרבנן כדאמרין בע"ז טו. גזירה משום שאלה ומשום שכירות. שאלה קנייה לימי שאלת] דכיון דחייב בלונסין הרי הוא שלו, ואגרא קנייה? אלא אמר רמי בריה דר' יבא גזירה משום נסיוני מנסה לה אי אלא שפיר כשהיא טעונה, דומנין דובנה לה ניהליה סמוך לשקיע' החמה דמעלי שבתא, וא"ל תא נסיה ניהליה, ושבעה ליה לקליה ואולא מחמתיה מחמת קולו שהיא מכרת והולכת],

קונסים אותו עד עשר' בדמיה אלמא בהך דקנס רבנן במכירה דידהו, לא קנס כולי האי,

ודלמא שאני עבד, דכל יומא ויומא מפקע ליה ממצות,

ואיכא דאמרי אמר רבי יהושע בן לוי המוכר עבדו לעובד כוכבים קונסין אותו עד עשרה בדמיו, דוקא או לאו דוקא דאי בעו מיניה טפי קנסין ליה, עד דפריק, ואורחא דמלמא הוא דנקט?

תא שמע דאמר ריש לקיש, המוכר בהמה גסה לעובד

או שלקחו סיקריקון בשעה שישראל מופקדין להריגה, ואמר לעובד כוכבים, שא קרקע זו או עבד זה, והניחני לא יצא לחירות דאונס הוא וליכא למקנסיה,

ובחובו לא ! ורמינהי, הרי שאנסו בית המלך גורנו, אם בחובו חייב לעשר עליה דהוי כמוכר אם באנפירו' ת [החרמות נכסים. שט] הפסד פטור מלעשר?

[ומתרין] שאני התם, דקא משתירשי ליה הרי נהנה מהם שפוער חובו, הילכך לנעין עישור חייב במעשר, ומיהו גבי עבד קנסא משום מכירה היא, וזה לא מכר מדעתו אלא שלא לרצונו גבא, ואמאי נקנסיה,

תא שמע דאמר רב המוכר עבדו לפרהנג מניק וסע עלילות ומכרו לו בדמי אנפדותו שהעליל עליו עובד כוכבים יצא לחירות?

התם הוה ליה לפיים דדבר אחר ולא פיים ומסרו לו מדעתו,

גופא, אמר רב, המוכר עבדו לפרהנג עובד כוכבים, יצא לחירות, מאי הוה ליה למעבד? הוה ליה לפיים ולא פיים,

בעי ר' ירמיה, מכרו לשלשים יום לאחר שלשים יחזור אליו מהו?

תא שמע, דאמר רב, המוכר עבדו לפרהנג עובד כוכבים וקס"ד לעבד עבדות המלך עד זמן פלוני ולשוב יצא לחירות?

התם בפרהנג עובד כוכבים שאינה חוזרת,

מכרו חוץ ממלאכתו גופו קנוי לך וכלכל שלא תשמעבד זו, שלא מכרו אלא להשיאו לשפחתו ולגלות, דהשתא לא מפקע ממנו לחלל שבתו מהו, חוץ מן המצות מהו, חוץ משבתות וימים טובים א"י מכרו למלאכתו חוץ משבתות וימים טובים מהו, לגר תושב שקבל עליו שלא לעבד עבדות כוכבים ואוכל נכילות, לישראל מוכר מהו, לכותי מהו?

פשוט מיהא מתנית' חדא מהך צעיא גר תושב הרי הוא כעובד כוכבים,

[אבל] כותי וישראל מומר, אמרי לה כעובד כוכבים ואמרי לה כישראל:

בעו מיניה מרבי אמי עבד שהפיל עצמו לגייסות, ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני עובדי כוכבים [מבית השביח. קרבן נתנאל], מהו שיטול את דמיו?

א"ל ר' ירמיה לרבי זריקא, פוק עיין במכילתך במשנה

אבני חן למסכת גיטין

כוכבים [אין מוכרין צהמה גסה] גזירה משום שאלה ושכירות ונסיוני במסכת ע"ז (דף טו), קונסין אותו עד מאה וקס"ד ה"ה לעצד ברמיה?

כלומר לעולם אימא לך דעצד דוקא [רק עשרה בדמיון] ו שאני עבד דלא הדר ליה כלומר דילמא מרזייהו דוקא, ועצד היינו טעמא דלא קנסוהו כולי האי, דלא הדר למריה צמר דפריק ליה, דהא חנן ילא לחירות,

ופרכין אלא בהמה טעמא מאי מ"ט קנסין ליה כולי האי משום דהדרא ליה, לקנסיה טפי חד מכדי דמיה היה לך לקנסו יותר מן העצד ומו לא, הואיל וטעמא משום דהדרה ליה הוא אין כאן אלא כדי דמיה ואחא קונסו מ"י עד ק', אזי לו בחורה זו?

אלא עבד מילתא דלא שכיחא [היא] שימכרוהו לעצד כוכבים ומלתא דלא שכיחא לא גזרי בה רבנן,

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי אסי, מכר עבדו ומת, מהו שיקנסו את בנו אחריו לפדותו,

אם תימצי לומר הך דמצעיה לן צורות צרם אוון בכור ומת כהן הצורס און הצבור, ועבר משום כל מוס לא יהיה צו, דאמר"י התם לא ישפט עולמית, ומצעיה לן צרס ומת [הצורם], מהו שיקנסו צו אחריו,

ואם תימצי לומר צהיה קנסו בנו אחריו דקנסוהו, הא דהכא לא מיפשת לן מינה, דהתם משום דאיסורא דאורייתא היא קא עבד אצוה איסורא דאורייתא, אבל הכא מוכר עצדו לעצד כוכבים איסורא דרבנן הוא דעבד,

דף מ"ד ע"ב

ואם תימצי לומר כוון מלאכתו במועד ומת לא קנסו בנו אחריו גבי מכוון מלאכתו במועד שיכול לעשות קודם המועד, או להניחה מלהתחיל זה עד לאחר המועד, וכיון (דלמנאס) [ללמנאס. רש"י] להתחיל זה סמוך למועד, שאם לא יגמרנה במועד יהא דצר האצד ויהיה מותר לגומרה, ותנן התם (מ"ק דף יג) וכולן אם כוונו מלאכתן במועד יאבדו, ואיצעיה לן כוון ומת מהו שיקנסו צו אחריו, ואם תמנא לומר צהיה תפשוט לן דקנסוהו, ואע"ג דלא עבד איסורא, כ"ש הא דעבד איסורא, אצל אם תמנא לומר צהיה דלא קנסוהו אכמי הא מצעיה לן, דהתם הוא משום דלא עבד אצוה איסורא שהרי מת קודם המועד, ולא צא לידי איסור [אבל] הכא מאי,

לדידיה קנסו רבנן והא ליתיה, או דילמא לממוניה לפדותו מנכסיו קנסו רבנן, והא איתיה ציד צו?

אמר ליה תניתיה, שדה שנתקוצה בשביעי' יטלו ממנו קוצים וצקונין ליפותה, ואין זו עבודת קרקע מן התורה לא קנסוהו, ו תזרע למוצאי שביעית,

במייבה מודצלה והולך לה זבל צעגלות ומשאות או נדיירה על ידי דיר צהמה לזבלה עבודת קרקע היא וקונסין אותו לא תזרע למוצאי שביעית,

וא"ר יוסי בר' חנינא, נקטינן, הטיבה ומת בנו זורעה, אלמא לדידי' קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן,

אמר אביי נקטינן טימא טהרות של חבירו ומת, לא קנסו רבנן בנו אחריו לשלם, ואע"ג שהוא חייב לשלם כדמנן צהניקין (לקמן גיטין דף נב) המטמא והמדמע והמנסך שוגג פטור ומוזד חייב מ"ט חזק שאינו ניכר הטומאה אינה ניכרת בפירות לא שמייה חזק לחייב נכסיו מן התורה וקנסא דרבנן היא, לדידיה קנסוהו רבנן לבריה לא קא קנסו רבנן:

[שנינו במשנתנו המוכר עבדו לעובדי כוכבים] או לחוצה לארץ: תנו רבנן, המוכר עבדו לחוצה לארץ אפילו לשראץ יצא לחירות, וצריך גמ שחרור מרבו שני [שהוא ישראל, והרי הוא אדוני עכשיו], [ונמצא שאיבר כל מעותיו, שכן הוא תקנת חכמים, וכתב הריטב"א כ"י דלקמן מה. מפרשין דללוקח קנסו רבנן דאיסורא גביה],

רבן שמעון בן גמליאל אומר, פעמי' יצא ופעמים לא יצא,

[פ"י אם הולך את עבדו לחו"ל והוא עכשיו בבית אדון הדר שם לא מיבעיא ליה שיצא לחירות, אלא הכא תלוי במה שכתב האדון בשטר מכירה] כיצד, אמר [פ"י כתב האדון] פלוני עבדי, מכרתיהו לפלוני אנטוכי משמע שטול צאטוכיא, ולא משמע שטול דצר צאטוכיא, ואיכא למימר לא לקמו על מנת להוליכו שם, הלכך לא יצא לחירות, ואפילו הוליכו, יש לומר דעתו [של האדון השני, עם העבד] לחזור,

[אבל אם כתב בשטר מכירה סתם] לאנטוכי שבאנטוכיא משמע שדירתו שם, ועל מנת כן לקחו יצא [לחירות], [וא"ת ניהוי האי לוקח היבא קאי, דהא לדידיה קנסין? י"ל כיון דהני לישני כתיבי בשטרא, מסתמא באשר הוא שם כתבוהו. ריטב"א כ"י]

והא תניא מכרתיהו לאנטוכי יצא, לאנטוכי השרוי בלוד צא"י לא יצא?

לא קשיא הא דקמי [בברייתא ראשונה] לפלוני אנטוכי לא ילא, [ואינו יוצא] עד דאמר שצאטוכיא דאית ליה להאי אנטוכי ביתא בארץ ישראל ו הא דקמי [בתניא אידך] לאנטוכי ילא, דלית ליה צית [בארץ ישראל] אצל אושפיזא אית ליה דאית ליה אושפיזא בארץ ישראל [פ"י שיש לו אושפיזא בלוד, ולכן אם אמר "השרוי בלוד" ודאי הכוונה שישאר עם העבד בלוד, ולכן לא יצא],

קכ"ב

אבני חן למסכת גיטין

אמר רב ענן, שמעית מיניה [שמעתי] דמר שמואל תרתי בשני דברים הללו שמעתי שפסק דין חדא חך מכירת עבד לחוזה לארץ, ואידך דאיתמר המוכר שדהו בשנת היובל עצמה, רב אמר מכורה ויוצאה לבעלים מיד וזה הפסיד מעותיו ושמואל אמר אינה מכורה כל עיקר מקל וחומר, ומה מכורה כבר יוצאה עכשיו, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר, וקאמר רב ענן בשני דברים הללו, שמעתי ממנו מה תהא על המעות,

בחדא אמר הדרי זביני וחזרות המעות ללוקח, ובחדא לא הדרי זביני אלא איצד הלוקח מעותיו, ולא ידענא הי מיניהו, וא"ת אי לשמואל במוכר שדהו לא הדרי זביני ואיצד מעותיו צמיא פליג עליה דרב, דהא לרב נמי לא הדרי דקאמר מכורה ויוצאה ? ודאי פליגי דאילו לרב המכר מכר, ואם קנו עמה נכסים שאין להן אחריות נקנין עמה במכירה זו בלא משיכה, ולשמואל אינו מכר והמעות מתנה נינהו, ואין נכסים שאין להן אחריות נקנין עמה במכירה זו בלא משיכה, ויכולין לחזור בהן, ומעות המטלטלין חזרין, ומעות הקרקע מתנה, דאדם יודע שאין מכר שדה בשנת היובל, וגמר ונתן מעות לשם מתנה ?

אמר רב יוסף ניהוי אנן מדתני בברייתא לעיל ברישא דשמעון המוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות, וצריך גמ' שחרור מרבו שני,

שמע מינה קנייה רבו שני ולא הדרי זביני ואיצד מעותיו, דאי הדר זביני ורבו ראשון קנייה, למה ליה לשני לשחררו, היה לנו לכוף את הראשון שאיסורו עליו, אלא לא הדרי זביני, וכיון דשמע רב ענן בחדא מנייהו אמר שמואל דהדרי זביני, ודאי גבי שדה אמר שמואל דהדרי ולא הפסיד הלוקח,

וכי אמר שמואל התם [במוכר שדהו בשנת היובל] אינה מכורה, [פירושה] ומעות חוזרין,

דף מ"ה ע"א

ורב ענן דלא ידע בהי מנייהו אמר, ברייתא דלעיל לא הוה שמיע ליה דלפשוט מינה,

ואי מדשמואל [פ"י] וא"ת לפשוט מדשמואל דאמר אינה מכורה כל עיקר אלא כיון דלאו מכר הוא מעות חזרין ממאי דאינה מכורה ומעות חוזרין, דילמא אינה מכורה ומעות מתנה נינהו לעין דפרישית לעיל ומעות מתנה,

מיד דהוה אפקדש את אחותו, דאיתמר המקדש את אחותו, רב אמר מעות של קידושין חוזרין דאדם יודע שאין קידושין מופסין באחותו, וגמר ונתן לשם פקדון, ושמואל אמר מעות מתנה,

אמר ליה אביי לרב יוסף מאי חזית במכירת העבד דקנסינן ללוקח, נקנסיה למוכר ?

[ענין חדש] בעי רבי ירמיה, בן בבל שגשא אשה בארץ ישראל, והכניסה לו עבדים ושפחות ודעתו לחזור לצבל מזהו מי הויה הך איתמא כמוכרת עבד זה לחוזה לארץ צנישואין הללו, דקיימא לן (כתובות דף נה) בעל בנכסי אשתו לוקח הוי יצאו לחירות, או לא,

תיבעי למ"ד הדין עמה, תיבעי למ"ד הדין עמו (יבמות דף סו) במכנסת שום לבעלה וגירשה, היא אומרת כלי אני נוטלת, והוא אומר דמים אני נותן כמו ששמואל לי באחריותי בנכסי גאון ברחל הנישומין בכתובה, ואיכא למ"ד הדין עמו, והאיל ומאותה שעה הם באחריותו ואיכא למ"ד הדין עמה משום שבה בית אביה,

תיבעי למאן דאמר הדין עמה, כיון דהדין עמה, כדידה דמו ולא מכירה היא, דהא אם נתארמלה או נתגרשה ידעה נינהו או דילמא כיון דמושעבדי ליה לפירא שהוא משעבד בהן למלאכתו כדידה דמו,

ותיבעי למאן דאמר הדין עמו, כיון דהדין עמו כדידה דמו, או דילמא כיון דלא קני ליה לגופיה דאי מיית או מגרש לה הדרי לה כדידה דמו ⁶ תיקו:

אמר ר' אבהו שנה לי רבי יוחנן עבד שיצא אחר רבו לסוריא ארס לזבה, וכחוזה לארץ היא למכירת עבדים, כדמניא בפ"ק (לעיל ח) המוכר עבדו לסוריא כמוכר לחוזה לארץ ומכרו שם רבו, יצא לחירות ואפ"פ שיצא מתחלה לדעת, ואי הוה מחי העבד לא הוה רבו מני כיף ליה, כדמתן הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, בשני דייני גזירות (כתובות קי),

והתני ר' חייא איבד [העבד] את זכותו? לא קשיא כאן שדעת רבו לחזור כשיצא על מנת כן יצא, וכיון דמכרו הוי כמוכר מארץ לחוזה לארץ כאן שאין דעת רבו לחזור [ולכן לא היה העבד צריך לצאת, וכיון שיצא מעצמו לא קנסו חכמים את רבו, # או קנסו את העבד שלא יצא לחירות ?],

והתניא בנחותא יוצא העבד אחר רבו לסוריא משמע דין על העבד לזאת אחר רבו לסוריא,

[ומדייק] יוצא, ופריך לא סגי דלא נפיק בתמיה, והתנן [בבתובות קי] ואין הכל מוציאין, אלא יצא העבד אחר רבו לסוריא ומכרו רבו שם, אם דעת רבו לחזור אם כשיצא על מנת לחזור יצא כופין אותו להוציאו לחירות ואם אין דעת רבו לחזור אין כופין אותו,

(לשנא אחרת) גרסינן יצא עבד כו' עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו רבו שם ומקמי הך תרצתא הוה גרסינן הכי יוצא עבד אחר רבו לסוריא ומכרו רבו שם כו' ולא שביקיה לאסוקי לכולה מתניתא עד דפרכיה,

אבני חן למסכת גיטין

וק"ל. מהר"ם, זה לפי הגירסא מעם אביו מיבעי ליה, אבל לפי הגירסא מעם אלהיו מיבעי ליה הדרה קשיא לדוכתה, וראה קקיון דיונה.

אלא אמר רבי יאשיה [שאין לפרש הפסוק דקאי על בורח מע"ז לישראל, אלא], במוכר עבדו לחוצה לארץ הכתוב מדבר כאן הוסיף הכתוב לצית דין, שאם מכרו לא יסגירו ללוקח, אלא ינא למירות,

וקשיא ליה לרבי אחי ברבי יאשיה, האי אֲשֶׁר־יִנָּצַל אֵלָיָהּ אֲשֶׁר יִנָּצַל מֵעַמֶּךָ אֲשֶׁר יִמְכַּר מֵעַמֶּךָ, מן ארץ ישראל מיבעי ליה, להוציאו לחו"ל כמו אשר "הוציל" אלהים מאבינו (בראשית לא) [הרי שאשר ינצל פירושה אשר יתפרש]?]

אלא אמר רבי אחי בר' יאשיה, בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר דהיינו אשר ינצל אליו לארץ,

תניא אידך לא תסגיר עבד אל אדוניו, רבי אומר בלוקח עבד ע"מ לשחררו [שרוצה שעבד כנעני יעשה ישראל] והוסיף הכתוב לצית דין שיכפוהו שלא להשמע בדבר הכתוב מדבר,

הכי דמי? אמר רב נחמן בר יצחק דכתב ליה הכי, לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעבשיו לכשאקמך וי זצין ליה הו"ל משותף למפרע, ומכאן אמרי' ציננות (דף כג) דרבי כרבי מאיר סבירא ליה דאמר אדם מקנה דבר שלא נא לעולם, [וצ"ע מה מועיל הלשון "מעבשיו" הרי אינו יכול לשחררו אלא משעה שקנאו? ובחדושי הר"ן כתב שכיון שאמר מעבשיו אינו יכול לחזור בו מהשחרור].

רב חסדא ערק ליה עבדא לבי כותאי [של כותים] הו"ל סא, ורב חסדא נמי צצנל הוה שלח להו [לבי כותאי] הדרוה ניהלי, שלחו ליה לא תסגיר עבד אל אדוניו, שלח להו דברים כב וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו, וכן תעשה לכל אבידת אחיך,

שלחו ליה והכתיב לא תסגיר עבד אל אדוניו, שלח להו ההוא בעבד שברח מחו"ל לארץ [שאין מחזירין אותו לחו"ל, אבל שנינו בחו"ל אנו], וכדרבי אחי ברבי יאשיה,

ומאי שנא דשלח להו כדר' אחי בר' יאשיה [פ' כיון שהקשיא היתה מן הפסוק לא תסגיר וגו' והתירוץ הוא שאינו מפרשה כפשוטו אלא כדר' אחי בר' יאשיה, היה גם יכול לומר שמפרשה כרבי דמיוירי בלוקח עבד ע"מ לשחררו]? משום דמשמע להו קראי פשטיה דקרא הכי משמע להו טפי, והן [הכותים] אינן שומעין לדברי חכמים, להכי לא שלח להו כרבי,

אביי אירכס ליה חמרא בי כותאי, שלח להו שדרוה לי,

א"ל לאו עכברא גנב, אלא חורא גנב חור הכותל שהעכבר נכנס למוכו וניזול מפני רודפיו, א"ל אי לאו עכברא, חורא מנא ליה הגניבה?

[ומתירן שלכן קנסין ללקוח] מסתברא היכא דאיכא איסורא התם קנסין והנה העבד ציד הלוקח:

ההוא עבדא דערק מחוצה לארץ לארץ, אזל מריה אבתריה להשינו צחוקה אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה נכתוב לך שטרא אדמיה, וכתוב ליה גיטא דחירותא,

כתיב בשמות כג. בשבעה אומות, ל' א' יִשְׁבוּ בְּאַרְצָהּ פְּרִיחֲמִיאוּ אֹתָהּ לִי
כתיב דברים כג טז ל' אִתְּסַגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֶל מוֹלֵאוֹ וְהוֹדִיאוֹ מִיָּדְכֶם לְהַשְׁיבוֹ לְעִבְדוֹת כּוֹכְבֵּי שָׁמַיִם אֲשֶׁר־יִנָּצַל אֵלָיָהּ מֵעַם אֲדָנָיו, מאי תקנתו עמך יִשְׁבּ בְּקִרְבָּךְ וגו'
וקשיא ליה לרב יאשיה מעם אלהיו מיבעי ליה? ומוקי לה רב יאשיה במוכר עבדו לחוץ לארץ, והפסוק מזהירך להוציאו לחירות,
וקשיא ליה לרבי אחי ברבי יאשיה, האי אֲשֶׁר־יִנָּצַל אֵלָיָהּ אֲשֶׁר יִנָּצַל מֵעַמֶּךָ אֲשֶׁר יִמְכַּר מֵעַמֶּךָ, מן ארץ ישראל מיבעי ליה?
אלא אמר רבי אחי בר' יאשיה, בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר,

ואי לא מפקנא ליה מינך [אוציאו ממך], מדרבי אחי ברבי יאשיה, דתניא שמות כג לב [ל' אִתְּסַגִּיר לָהֶם וְלֹאֵל הֵיחָם בְּרִית: לנ] ל' א' יִשְׁבוּ בְּאַרְצָהּ פְּרִיחֲמִיאוּ אֹתָהּ לִי [פי תעבד את־אֵל הֵיחָם בְּיַהֲדֶיךָ לָךְ לְמוֹ קָשׁ] וגו' נצטעה אומות כמיז,

יכול בעובד כוכבים שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים הכתוב מדבר [שלא ישבו בארצך],

ת"ל דברים כג טז ל' אִתְּסַגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו [אֲשֶׁר־יִנָּצַל אֵלָיָהּ מֵעַם אֲדָנָיו: ו' עמך יִשְׁבּ בְּקִרְבָּךְ בְּמִקְוֵי אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּמוֹ ב' לו' ל' א' תו' יִנָּן] אֶל מוֹלֵאוֹ וְהוֹדִיאוֹ מִיָּדְכֶם לְהַשְׁיבוֹ לְעִבְדוֹת כּוֹכְבֵּי שָׁמַיִם אֲשֶׁר־יִנָּצַל אֵלָיָהּ מֵעַם אֲדָנָיו, מאי תקנתו עמך יִשְׁבּ בְּקִרְבָּךְ וגו',

וקשיא ליה לר' יאשיה האי מעם אֲדָנָיו מעם (אביו) [אלהיו] מיבעי ליה [פ' שהיינו מפרשים שהוא בורח מאלהיו אליו, והפסוק אומר שלא תחזירנו לע"ז שלו, ולכן לא שייך הלשון אדניו]?]

[יש להקשות למה הקשה אסוף הפסוק דכתיב אשר ינצל אליו מעם אדוניו ולא פריך מריש הפסוק דכתיב לא תסגיר עבד אל אדוניו, אלא צ"ל דאדוניו ר"ל עבודת כוכבים כדמשמע מפרש"י, א"כ מה פריך אסוף פסוק דאשר ינצל אליו מעם אדוניו הא איכא נמי לפרשו דעבודת כוכבים קרוי אדוניו? אלא נראה לי דהמקשה ס"ל דאעבודת כוכבים לא שייך לומר ינצל, דמה הצלה שייך מעבודת כוכבים, אלא על כרחך צ"ל דר"ל דהבן רוצה להציל עצמו מאביו המכריחו לעבוד עבודת כוכבים, ולכך פריך מעם אביו מבעי ליה.

אבני חן למסכת גיטין

שלחו ליה שלח סימנא, שלח להו דחיוורא כריסיה, שלחו ליה אי לאו דנחמני את כלומר מכירין אנו בך שחסידי אמה ולא משקר לא הוה משרדנא ליה ניהלך, אטו כולי חמרי לאו כריסיהו חיוורין נינהו:

מתני': אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם, ואין מבריחין את השבויין [אין מסייעין אותם לברוח] מפני תיקון העולם, רשב"ג אומר מפני תקנת השבויין בגמ' מפרש לה:

גמ': איבעיא להו האי [שאין פודין יתר על כדי דמיהן] מפני תיקון העולם משום דוחקא דצבורא הוא אין לנו לדחוק הצבור ולהציאו לדי עניות בשביל אלו, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי דלא ימסרו עובדי כוכבים נפשיהו וליגרבו, ולייתו טפי, מפני שמוכרין אותן בזיוקר, ונפקא מינה אם יש לו אב עשיר או קרוב שרצה לפדותו בדמים הרבה, ולא יפילהו על הצבור,

ת"ש דלוי בר דרגא, פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב אלמא משום דוחקא דציבורא הוא,

אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד, דילמא שלא ברצון חכמים עבד:

[שגינו במשנתנו] ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם, רשב"ג אומר מפני תקנת שבויין: מאי בינייהו? איכא בינייהו דליכא אלא חד שצוי, ת"ק חייש למיקון העולם כולו, שמא יקצפו על השבויים העמידים לזה, וימנעו שגשגאות וצמחינים, ורבי שמעון לא חייש אלא אם כן יש שבויין אחרים עמו, שמא יקצפו השבויין לייסורן ציפורין:

בנתיה דרב נחמן בחשן קדרא מגיסות הקדשה בידיהו צדיקה, כשהיא רוממת, והרואה סבור שאין האור שולטת בהן שצדקניות הן, קשיא ליה לרב עיליש כתיב קהלת: אדם אחד מאלף מצאתי שהוא נדיק ואשה בכל אלה לא מצאתי, הא איכא בנתיה דרב נחמן,

גרמא להו מילתא [ר"ל דרך מלתא גופה דבחשן קדרא ומראין עצמן צדקניות הוא גרמה להו דאשתבין, ואשתבאי איהו בהדיהו כדי שיתברר לו שלא עשו כן רק ע"י כשפים כדמסיק. מוהרש"א]] ואשתבין, ואשתבאי איהו [רב עיליש] נמי בהדיהו,

יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דציפורי [של עופות], אתא עורבא וקא קרי ליה, אמר ליה רב עיליש להסוא גברא מאי קאמר הוה עורבא, אמר ליה עיליש ברח עיליש ברח, אמר עורבא שיקרא הוא [כי כן דרכו של עורב לשקר בשליחותיה בענין נח. מוהרש"א] ולא סמיכנא עליה,

אדהכי אתא יונה וקא קריא, אמר ליה מאי קאמרה? א"ל עיליש ברח עיליש ברח, אמר כנסת ישראל כיונה מתילא כיונה נמשלה דכתיב יונת תממי (שיר השירים ה) ש"מ מתרחיש לי ניסא,

אמר איזיל אחזי בנתיה דרב נחמן, אי קיימן בהימנותיהו [אם עומדים באמונתם שלא חטאו. ר"ל דודאי ידע שהן נבעלות לשבאין אלא דאחזי אי קיימי בהימנותיהו עם גבריהו הישראלים ואין נבעלות אלא באונם. מוהרש"א] אהדרינהו [עמי לברוח עמי. מוהרש"א],

אמר [רב עיליש] נשי, כל מילי דאית להו, סדרן להדדי נעלות יחד בבית הכסא,

שמעינהו דקאמרן, עדי אלו כמו עדא אמרה זאת אומרת (פסחים דף נג) גוברין אלו השבאין, בעלינו הן ונהרדעי גוברין ישראלים אנשינו שנהרדעא בעלינו היו, כלומר כשם שהם היו בעלינו, כך אלו בעלינו אין אנו זריכין עוד להם [לאנשינו בנהרדעא] לימא להו לשבוייהו דלירחקינהו מהכא שרמיקוטו מכאן דלא ליתו אינשיין ולישמעי וליפרקינגן,

קם ערק [רב עיליש בעצמו] אתא איהו וההוא גברא רב עיליש ואותו האיש המצין בלשון העופות, לדידיה איתרחיש ליה ניסא עבר במברא מעצר המים ולא יכלו להשיגו עוד וההוא גברא אשכחוה וקטלוה, כי הדרן ואתן [דהיינו בעל כרחן ע"י פירוקא. מוהרש"א], אמר הווי קא בחשן קידרא בכשפים [הווי חזי בהו דלא הוה בחשן קדרא מעיקרא אלא בכשפים. מוהרש"א]:

מתני': ואין לוקחין ספרים תפילין ומוזוות מן העובדי כוכבים יותר על כדי דמיהן

דף מ"ה ע"ב

מפני תיקון העולם אי משום דוחקא דציבורא, אי משום דלא ליגרבו ולייתו טפי:

גמ': אמר ליה רב בודיא לרב אשי, יתר על כדי דמיהן הוא דאין לוקחין, הא בכדי דמיהן לוקחין, שמע מינה ס"ת שנמצא ביד עובד כוכבים קורין בו ולא חיישין שמא הוא כתבו לשם עבודת כוכבים, ופלוגמא היא לקמיה?

דילמא הך דדייקא מתני' הא בכדי דמיהן לוקחין לגנוז קאמר ואין מניחין אותו בידו שמא כשר הוא, וגומזין אותו מספיקא,

אמר רב נחמן נקמינגן [מסורת מאבותינו, מנהג מרכזי. רש"י עירובין ה]. ספר תורה שכתבו מין האדוק בעבודת כוכבים, כגון כומר ישרף

אבני חן למסכת גיטין

דודאי לשם עבודת כוכבים כחצו, כתבו עובד כוכבים יגנו כדלקמן,

לשמן?

נמצא ביד מין יגנו ספק כחצו ספק מלאו וכשר הוא, נמצא ביד עובד כוכבים אמרי לה יגנו מספיקא שמא הוא כחצו, ואמרי לה קורין בו דספק ספיקא הוא, שמא ישראל כחצו, ואם תמנא לומר הוא כחצו שמא למכור לישראל כחצו, ולא לשם עבודת כוכבים,

ספר תורה שכתבו עובד כוכבים, תני חדא ישרף, ותניא אידך יגנו, ותניא אידך קורין בו?

לא קשיא, הא דתניא ישרף, ר"א היא בשמיטת חולין דפ' שני (דף נח) דאמר סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים,

והא דתניא יגנו, האי תנא הוא, דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוגיא שם מקום, ס"ת, תפלין, ומוזות, שכתבן (מין, ו) מסור מלשין, עובד כוכבים, ועבד, אשה [עבד ואשה אינן נקשרים] דמ"ע שהזמן גרמא היא דלילה ושבת לאו זמן תפלין הוא וקטן, וכותי גירי אריות הן, וישראל מומר הרי פרקו מעליהן עול פסולין, שנאמר דברים יא וקשרתם וכתבתם, כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה,

[ברש"ל כאן גורס מו' סר, וכתב החי"ט [גדרים פרק י' משנה ג'] וז"ל ואני שמעתי בדרשה מפי רבינו מהר"ר ליווא ז"ל שאמר בשם מסור לפי שאף על פי שלשעתו הוא הפועל ומוסר אחרים, אבל קראוהו מסור להורות כי בא יבא ויזמו ולא יאחר והרי הוא נמסר, ועל פי זה אפשר לי גם כן לתת טעם טוב לשם ארום שאע"פ שלפי האמת הוא המאמר ומקדש לאשה, עם כל זה גם הוא מתחייב ע"י כן בכמה דברים שהאיש נתחייב לאשתו, ולפיכך יצדק גם בו שם ארום שהרי גם הוא נכנס בזה בכמה חיובים. עכ"ל. וכעין זה כתב החי"ט בריש ב"ק הטעם שאמר לשון נזיקין ולא אמר מוזיקין "כי המוזיק הוא הנזק כי נקה לא ינקח"]

והא דתניא קורין בו, האי תנא הוא, דתניא לוקחין ספרים מן העובדי כוכבים בכל מקום, ובלבד שיהיו כתובין כהלכתן, ומעשה בעובד כוכבים אחד בצידין [שהתנייד וחזר לסורו. כ"ה לקמן בגמ'] שהיה כותב ספרים, והתיר רשב"ג ליקח ממנו,

ורשב"ג עיבוד לשמן בעי, כתיבה לשמן לא בעי בתמיה, דתניא ציפן לתפלין זהב או שטלה עליהן לשון טלאי כלומר עשה חיפוי כים שלהן צעור צהמה טמאה עור בהמה טמאה פסולות דכתיב (שמות יג) צפין, מן המותר צפין, עור בהמה טהורה כשרות, ואע"פ שלא עיבדן לשמן, רבי שמעון בן גמליאל אומר אפילו עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן

אמר רבה בר שמואל [לעולם ישראל הוא, והא דקרי ליה עכו"ם] בגר שחזר לסורו רע, וההוא דזדין גר הוה, וחזר לסורו, וידע דבעי לשמן,

לסורו ! כ"ש דהוי ליה מין? אמר רב אשי שחזר לסורו משום יראה וירא לנפשו, שלא יכרהו הכותים,

תנו רבנן מעלין בדמיהן עד כדי טרפציק אע"פ שמינו אין לוקחין אותן ביותר מדמיהן, טעמא שלא יתנו לב ויטריחו לשלול ספרים, אבל בדבר מועט להעלות בדמיהן טרפציק לא מוכחא מילתא כולי האי,

מאי טרפציק? אמר רב שישת איסתירא קלע מדינה שמינית שצקלע לורי דהיינו חצי דינר [שלע י"ש בו ד' דינרין] והכי מפרש בכתובות פרק אע"פ (דף סד),

ההיא טייעתא ישמעאלית דאייתי חייתא שק קטן דתפילי לקמיה דאביי, אמר לה יהבת לי ריש ריש זוג זוג של ראש ושל זרוע בתמרי [בתמרה אחת, פרי אחד], אימליא זיהורא נמלאת ארס מרוב כעס שקלא [נמלה את התפילין] שדתינהו בנהרא, אמר [אביי] לא אבעי לי לזולזלינהו [להשפיל את כבוד התפילין] באפה כולי האי:

מהני: המוציא את אשתו משום שם רע שיצא עליה לנוט לא יחזיר, משום נדר שנדרה, ואמר אי אפשר נאשה נדרנית לא יחזיר ואפי' נמלאו דברים גדלים, או הנדר [נמצא ש] התירו חכס, וטעמא [דלא יחזיר] פליגי דה אמוראי, איכא למ"ד משום קלקולא, ואיכא למ"ד קנס הוא [שאם גירשה בעלה שלא יחזירה], שלא יהו צנות ישראל פרוצות צערות ונזירים,

רבי יהודה אומר, כל נדר [פי' אם הוציאה משום נדר] שידעו בו רבים שנדרתו צריכים לא יחזיר דאין לו הפרה, ורבי יהודה לא מייש לקלקולא [שהבעל יקלל אותה לאחר שתנשא לאיש אחר], אלא [חייש] שלא יהו צנות ישראל פרוצות נזירים, הלכך אי נדרה נדר צריכים, פרוצות הוא נזירים, וקנסוה ושללא ידעו בו רבים דיש לו הפרה לא קנסוה יחזיר,

ר"מ אומר כל נדר שצריך חקירת חכם ליתן לפני חכם, ולנפק פתח ומרטה, ואין הצעל יכול להפך לא יחזיר דר"מ סבר טעמא משום קלקולא, הלכך נדר שאינו יכול להפך, אבל חכם יכול להמיר, יכול הוא לקלקל את הגט לאחר שחנשא לאחר, ויאמר אילו הייתי יודע שחכם יכול להמיר, לא הייתי מנגרסה,

וישאינו צריך חקירת חכם אלא הוא יכול להפך, לא הוצרכו חכמים

אבני חן למסכת גיטין

ומשום נדר אני מוציאך תקנו חכמים למוציאה שיאמר לה קן, ומיהו
בין אמר בין לא אמר לא יחזיר,

קסבר טעמא מאי דלא יחזיר משום קנס הוא, כדי שלא יהו בנות
ישראל פרוצות בעריות ובגדרים, הלכך צריך למימר לה
הכי [כדי שתוסר. ריטב"א כ"י, פי' בתוכחה לנשים להיות נזהרות מעונות
אלו],

תניא כלישנא קמא, ותניא כלישנא בתרא,

תניא כלישנא קמא [שרק אם אומר לה לא יחזיר], א"ר מאיר,
מפני מה אמרו המוציא את אשתו משום שם רע לא
יחזיר, ומשום נדר לא יחזיר, שמא תלך ותנשא לאחר,
ונמצאו דברים בדאין של שם רע, וה"ה לענין נדר דהוה ויאמר
אילו הייתי יודע שכן הוא, אפי' אם היו נותנים לי מאה
מנה לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל, ובניה ממזרין,

לפיכך אומרים לו קודם גירושין הוי יודע שהמוציא את
אשתו משום שם רע לא יחזיר, ומשום נדר לא יחזיר וכיון
דלא חש וגרשה, מו לא מצי לקלקלה, דגלי דעמיה דלא חביבה עליו כולי האי,

תניא כלישנא בתרא [שהטעם משום קנס], אמר רבי אלעזר
ברבי יוסי, מפני מה אמרו המוציא את אשתו משום שם
רע לא יחזיר ומשום נדר לא יחזיר, שלא יהו בנות
ישראל פרוצות בעריות ובגדרים, לפיכך אומרים לו
אמור לה הוי יודעת שמשום שם רע אני מוציאך, ומשום
נדר אני מוציאך:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא
יחזיר, ושלא ידעו בו רבים יחזיר: אמר רבי יהושע בן לוי,
מ"ט דר' יהודה דאמר נדר שהודר בדרים אין לו הפרה דכתיב
בגבעונים כמי יחושע ו לא הכום בני ישראל כי נשבעו לה
נשיאי העדה והוה להו לאתשולי אשבעמיהו, אי לאו משום דהודר בדרים,

ורבנן דאמרי דיש לו הפרה התם לאו משום דאין לו הפרה הוא, דאילו
הפרה לא כריך, ד מי חלה שבועה עילויהו כלל, הלא בטעות היתה
כיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו, ולא באו, לא חיילה
שבועה עילויהו כלל,

והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם שלא יאמרו העובדי
כוכבים, עברו על שבעתן,

[ושואל על נדר שהודר ברבים] וכמה רבים? רב נחמן אמר ג', ר'
יצחק אמר עשרה, רב נחמן אמר ג', ימים ב' רבים ג' גבי
זכה דרשין הכי בשילהי נדה # [לא מצאתי מה ענין זכה לכאן ?],

לאסור עליו מלהחזירה, לפי שאינו יכול לקלקלה ולומר, אילו הייתי יודע כו',
שהרי נדר פתוח הוא [שאין צריך חכם שימצא לה פתח], והיה לו להפטר ולא
היפטר יחזיר,

א"ר אלעזר לא אסרו זה שצריך חקירת חכם להחזיר אלא מפני
זה שאינו כריך,

דצנריך לא היה לנו לחוש לקלקול, לפי שאינו יכול לומר אילו הייתי יודע שחכם
יכול להחזירו, לא הייתי מגרשך, דאנן סהדי דאין אדם רוצה שתתצוה אשמו
בצית דין בפני חכם, לילך לבית דינו ולשאל על נדרה,
אלא מפני נדר שאינו צריך חכם, ובעל יכול להפטר אסרו את כולן, שלא יאמר
אילו הייתי יודע שהייתי יכול להפטר, לא הייתי מגרשך,

אמר ר' יוסי בר' יהודה מעשה פצצין בגמ' מפרש מאי קאמר
ומה אשמועינן באחד שאמר לאשתו, קונם אם איני מגרשך
וגרשה, והתירו לו חכמים שיחזירה, מפני תיקון העולם
בגמ' מפרש:

נב: א"ר יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, והוא [זה שאמרנו
בתחלת המשנה שאם מוציא את אשתו משום שם רע, או משום נדר לא
יחזיר, זה דוקא ב] שאמר לה בשעת גירושין משום שם רע אני
מוציאך,

דף מ"ו ע"א

משום נדר אני מוציאך כההוא אסרו רבנן להחזיר, ואי לא אמר מותר
להחזיר,

קסבר רב נחמן טעמא מאי דמתני' משום קלקולא [שלא יהא
נאמן לקלקלה] שלא יקלקלה על בעלה לאחר שתנשא לאחר, ויאמר אילו הייתי
יודע שהדברים נדאין או שהנדר יש לו הפרה, אפילו היו נותנין לי מאה מנה לא
הייתי מגרשך,

וכן אמרתי בשעת גירושין שמפני כך אני מוציאך, וכשגרשתך היה דעמיה
להחזירך אם ימצאו דברים בדאין, ונמצא גט בטל ובניה מן השני ממזרין,
לפיכך אומרים לו קודם גירושין, הוי יודע שלא תחזירה עולמית, ושזו אינו
נאמן לומר כן, שכיון שידע שאסור לו להחזירה אפילו לא תנשא לאחר, ולא חש
להמתין ולדקדק [ולצדק. ו'] אחר הדברים, גילה דעתו [ו'] שלא היתה חביבה
עליו [והיה רוצה לגרשה מכל מקום],

אי אמר לה הכי [שמוציאה משום שם רע או נדר], מצי מקלקל
לה [שיאמר שאילו היה יודע שאינו אמת לא היה מוציאה], ואי לא [שלא
אמר בשעת הגט שמוציאה משום שם רע או נדר], לא מצי מקלקל לה
שהרי לא אמר שמוציאה משום שם רע, וכיון דלא מצי לקלקלה משניסת, לא
אסרו לו להחזירה עד שלא ניסת,

איכא דאמרי, אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן,
צריך שיאמר לה הוי יודעת שמשום שם רע אני מוציאך,

אבני חן למסכת גיטין

צירושלמי צפרק פותחים לא דיין צמה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים, ושייך ציה נמי האי לישנא, משום דנודר מתפס בקרבן וכיון שאין קרצנו רצוי נמצא כבונה צמה ומקריב צמוץ].

[שנינו במשנתינו] מפני תיקון העולם: מאי תיקון העולם איכא? אמר רב ששת ארישא קאי, דקאמר לעיל לא יחזיר, ומסיק הכא מפני תיקון העולם, [ואומר שלכן לא יחזיר] אי משום קלקולא, אי משום שלא יהו פרוצות,

רבינא אמר לעולם אסיפא, והכי קתני אין בוז מפני תיקון העולם הכי קאמר והמירו לו חכמים שיחזירנה, מפני תיקון העולם שלא נמצא כאן לאסור:

מתני': המוציא את אשתו בגט משום אילונית שלא הכיר צה כשנכסה, ומכל מקום צריכה גט, דאין אדם עושה צעילו צעילת זנות, וצעל לשם קדושין רבי יהודה אומר לא יחזיר שמה שנשא ותלד, ויאמר אילו הייתי יודע שכן, אפילו נותנין לי ק' מנה לא הייתי מגרשך, ולדעת כן גרשתיך, שאם יצאו לך סימנים שאחזירך, ואם ידעתי שלא תשובי אלי ואם ראוי לילד לא גרשתיך, לפיכך אומרים לו קודם גירושין, הוי יודע שהמוציא את אשתו משום אילונית לא יחזירנה עולמית וחכמים אומרים יחזיר דלא מיישנין לקלקולא,

גישאת לאחר והוי לה בנים הימנו, והיא תובעת כתובתה מן הראשון שהוציאה צלא כחוצה משום מקח טעות, ועכשיו נודע שלא הטעמו, אמר רבי יהודה, אומר לה שתיקותיך יפה מדיבוריך שיאמר אילו ידעתי צסופי ליתן לך כחוצה, לא גירשתיך:

גמ': לבימרא דרבי יהודה חייש לקלקולא שמדצרי למדנו, שאם ירצה לומר על מנת אילונית גירשתיך, היה מקלקלה ורבנן לא חיישי לקלקולא, והא איפכא שמעינן להו,

דתנן [ששנינו במשנתינו] המוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר ומשום נדר לא יחזיר, רבי יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר, ושלא ידעו בו רבים יחזיר, אלמא [רבנן חיישי לקלקולא] ורבי יהודה לא חייש לקלקולא?

אמר שמואל איפוך [משנתינו],

והא מדקתני סיפא, גישאת לאחר והוי לה בנים הימנו והיא תובעת כתובתה, אמר ר' יהודה אומר לה שתיקותיך יפה מדיבוריך, מכלל דרבי יהודה חייש לקלקולא?

הא נמי איפוך,

רבי יצחק אמר עשרה, דכתיב עדה עשרה דכתיב גצי מרגלים [צמדכר יד] לעדה הרעה, יאלו יהושע וכלב [וגם בשבועת הגבעונים כתיב נשיא העדה]:

[שנינו במשנתינו] רבי מאיר אומר כל נדר שצריך וכו': תניא רבי אלעזר אומר, לא אסרו צריך, אלא מפני שאינו צריך,

במאי קמיפלגי? ר"מ סבר אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד כלומר אינו מקפיד צכן, הלכן צריך חקירת חכם מצי לקלקלה ור"א סבר אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד:

[שנינו במשנתינו] א"ר יוסי בר' יהודה מעשה בצידן וכו': מאי תנא לעיל מיניה צנדרים, שנדר הוא דקתני מעשה הלא אין אנו עסוקין אלא צנדרים שנדרה היא?

חסורי מיחסרה והכי קתני, בר"א כשנדרה היא [האשה], אבל נדר איהו שיגרשנה יחזיר אס ירצה, דליכא למיחש לקלקולא,

ואמר רבי יוסי ברבי יהודה, מעשה נמי בצידן באחד שאמר לאשתו קונם אם איני מגרשך וגירשה, והתירו לו חכמים שיחזירנה מפני תיקון העולם,

[והא סופא דרבי הכל היא, ור' יוסי בר יהודה מעשה אתא לאשמועינן. ריטב"א כ"א],

דף מ"ו ע"ב

מאי קונם הלא קונם לשון הקדש הוא, שאוסר הדבר עליו צהקדש, ומה אסר זה עליו?

אמר רב הונא, באומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי, אם איני מגרשך והכי קאמר, קונם פירות עלי, אס איני מגרשך:

[שנינו במשנתינו] והתירו לו שיחזירנה: פשימא מאי מיחש לה? מהו דתימא ליגזור משום דר' נתן, דתניא ר' נתן אומר הנודר כאילו בנה במזה צשעת אסור הצמות והמקיימו ולא נשאל עליו לחסם להמירו כאילו הקריב עליה קרבן על הצמה וגמר עונו שלם, לפי שצ"י כן הוא מרגיל עצמו צנדרים, והאי כיון דקיים נדרו מיקנסיה מלהחזיר קב"ל:

[נדרים בב. ז"ל הר"ן שם, הנודר כאילו צנה צמה צשעת אסור הצמות, ונראה צעיני דלהכי מדמינן לה לצונה צמה, משום דסליק אדעמיה דנודר דמזוה קא עבד, דרשמנא אסריה צמילי דאסורא ואיהו נמי אסר אנפשיה, וקאמר דעמי דאדרבה לצונה צמה דמי, דנהי דרשמנא אזהריה לאקרובי קרצנות צפנים, אזהריה דלא לוסיק, עלה לצנות צמה ולהקריב צמוץ, ה"נ נהי דרשמנא אסר עליה דברים האסורים, כי מוסיק איהו אמאי דאסר רשמנא, פשע, כענין שאמרנו

אבני חן למסכת גיטין

לימדתני רבינו והוא שמכר ושנה ושילש, אמר ליה הני מרגל רגילי דעבדי הכי,

ההוא גברא דובין נפשיה ללודאי אומה שאוכלין בני אדם [canibals] אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה

דף מ"ז ע"א

פירקן פדני,

אמר ליה [רב אמי לההוא גברא] תנן המוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים אין פודין אותו, אבל פודין את הבנים משום קלקולא שלא יוטמעו צעודי כוכבים וילמדו ממעשיהם, וצמי אציקן ליכא למימש להכי, דמנטר להון אצוסון וכ"ש הכא דאיכא קטלא [והיה רב אמי נוטה לפדותו],

אמרו ל' רבנן לר' אמי, האי ישראל מומר הוא, דקא חזו ליה דקאכיל נבילות וטריפות, אמר להו [רב אמי לרבנן] אימא לתיאבון הוא דקאכיל ולא הו מין אלא [מומר] [משומד. ו, וכן עוד שני פעמים בדיבור זה], וצמינס הוא דאמרינן מורידים אכל לא מעלין, אכל מומר אמר' הסם סמי מכאן מומר אמרו ליה והא זמנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה ושביק היתירא ואכיל איסורא עדס העידו עליו קן, והו אכל נבילות להכעס,

א"ל [רב אמי, לההוא גברא] זיל לא קא שבקי לי דאפרקינך:

ריש לקיש זבין נפשיה [מכר את עצמו] ללודאי [אוכלי בני אדם], [קודם שחזר למוטב, דמסתמא לא היה מולול בעצמו כל כך. תוס'], שקל בהדיה חייאתא שק קשור וגלגלתא ופקיע [של מטוה או גמי. רש"ש], ועיגול של און או של עופרת צמוכו [ר"ל בתוך הפקיע שלא ירגישו. רש"ש], אמר גמירי דיומא בתרא כשהוכיין אותו כל דבעי מינייהו עבדי ליה, כי היכי דליחול אדמיה שימחול על דמו [ובעריך עוד חל פ' ביון שעושין לו רצונו מתמתק דמו ויש להן בו מעם, ובערוגת הבושם הקדמון חלק ג' דף 94 פירוש שיהא דמו מתוק, שימות מרצונו],

יומא בתרא אמרו ליה [לודאי לר"ל] מאי ניחא לך, אמר להו בעינא אקמטינכו לקשור אכנס ואותבינכו ולהשיבכם [ראה להלן שלא השיבם זה אצל זה] וכל חד מינייכו [וכל אחד מהם] אמחי' [אכה אותם] חייאתא ופלגא כלומר מכה ומצי מכה [מלת חייאתא בכל מקום הוא שק, לפי התרגום, ור"ל מכת שק בעלמא מכה קלה. מהרש"א], קמטינכו ואותבינכו,

כל חד מינייהו כד מחייה חד חייאתא, נפק נשמתיה [שר"ל היה גבור עצום ומתו רק ממכה אחת], חרקיניה לשיניה [ע"ש הפסוק

אביי אמר לעולם לא תיפוך, ור' יהודה בההיא [במשנתנו] סבר לה בר' מאיר, וסבר לה כרבי אלעזר דלוי חייס לקקולא, וגבי נדר היינו טעמא דלא חייס, דקסבר ליכא קלקולא,

[והולך ומפרש איך סבר כשני התנאים] בצריך דנדר ה'רין מקירת חכם סבר לה כרבי אלעזר דלוי אדם רועה שמתצוה אשמו צ"ד, הילכך לא מצי למימר אילו הייתי יודע כו', בשאינו צריך [חכם אלא הבעל יכול להיפר הנדר] סבר לה בר' מאיר דאמר אין הצעל טועה נדר שצדו להפך, ואינו יכול לומר לאחר זמן, אילו הייתי יודע שאני יכול להפך לא גירשתיך,

[פ' דר' יהודה סבר דחיישינן לקלקולא ולכן אומר באילונית שלא יחזיר, אבל בנדר לא שייך קלקול, שאם הנדר ידוע לרבים לא שייך קלקול, דלעולם לא יותר הנדר, ואין לבעל טענה לומר אילו הייתי יודע, ואם נדרה נדר שצריך חכם להתירה סבר ר' יהודה כר"א שאינו יכול לומר אילו הייתי יודע שהבם יכול להתיר לא הייתי מוגרש, שהבעל אינו רוצה שתלך אשתו לב"ד, ונדר שאין צריך חכם להתיר והבעל יכול להיפר, אינו יכול לומר אילו הייתי יודע, דר"י סבר כר"מ שהבעל דאי יודע שהוא יכול להיפר],

אמר רבא דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא [וכי לא קשה, שהת"ק במשנתנו סבר דחיישינן לקלקולא, וחכמים דאילונית סברי לא חיישינן?]

אלא אמר רבא, דר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא כדשנינן, דרבנן אדרבנן לא קשיא, מאן חכמים דאמרי הכא [באילונית] יחזיר ר' מאיר [היא] דאמר במסכת קידושין (דף סא) בעינן תנאי כפול כל תנאי שאינו כפול כמנאי בני גד ובני ראובן, אם יעצרו אם לא יעצרו, אינו תנאי,

והכא במאי עסקינן, בדלא כפליה לתנאיה שלא אמר נשעת גירושין, אלא, הו יודעת שמשום אלונית אני מוציאך, ולא אמר לה ואם אי את אלונית לא יהא גט, דהשתא הו גט אפילו אינה אלונית, ולא מצי לקלקלה: [אבל המשנה המוציאה את אשתו וכו' הוא סתם חכמים ולא ר"מ, ולכן הו תנאי אף שלא כפלה],

מתני': המוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים, אין פודין אותו הואיל ורגיל צק כדמוקי בגמרא, והוא שמכר ושנה ושילש אבל פודין את הבנים, לאחר מיתת אביהן:

גמ': אמר רב אסי, והוא שמכר ושנה ושילש,

הנהו בני בי מיכסי מקוס דיזפי זוזי מעובדי כוכבים, ולא הוה להו למפרעינהו, אתו וקא גרבי להו הו שזין אותם לעצדיס, אתו לקמיה דרב הונא,

אמר להו מאי איעביד לכו, דתנן המוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים אין פודין אותו, אמר ליה רבי אבא

אבני חן למסכת גיטין

תהלים לה מז בְּחַנְפִי לְעֵגִי מַעַרְגִּי חֶלֶק עָלַי שְׂצִימוֹ' # [פ'] ברגע שהכח אותם עקמו את פניהם מצער הכמה ומתו במצב זה, ונראה כאילו הם שוחקים], א"ל [דיבר נגדם כשהיו מתים כבר # ואולי עשה כן שלא ירגישו אלו שלא מתו עדיין, ודיבר כאילו הם חיים עוד ושוחקים, ומסתמא לא השיבם זה אצל זה] אחוּכִי קֵא מַחִיבֵת בִּי, אַכְתִּי פֶשֶׁל לָךְ גְּבִי פִלְגָא דַחִייתָא [עדיין נשאר אצלי חצי מכה], קטלינהו כולהו נפק ואתא,

יְתִיב קֵאכִיל וְשֵׁתִי כֹל יַמִּי כֹל מַה שֶׁהִיא מִשְׁתַּכֵּר לֹא הִיא מִזְמַנָּם לְהַנְעִי לְיוֹם מִמָּחָר אִמְרָה לִיה בְּרַחֲמֶיהָ, לֹא בַעִית מִיָּדִי לְמִזְגָא עֲלֶיהָ כִּי אִם כִּסַּת לִישָׁן עָלָיו [שלא היה קונה שום צרכי הבית, רק לאכילה ושתייה], אִמְרָה לֵה בְּתִי כְרִיסִי כְרִי צִנְיָ וְשׁוּמָן שְׁצַמְעִי הוּא לִי כִי וְכַסַּת [דרכן היה לשכב על בטנם. תוס'] ,

[יכולים גם לפרש, שבתו שאל ממנו וכי איך צריך להניח קצת מעות להשען עליו ליום מחר, וע"ז השיב לה "כריסי כרי" שיש בי די כוחות להתפרנס גם בלי לחסוך מעות],

כִּי נַח נַפְשִׁיהָ, שֶׁבַק קְבֵא [משקל קב] דְּמוּרִיקָא כְרִסוֹ [safron], [ביניהם היה זה תבלין זול], קְרָא אַנְפִּישִׁיהָ [קודם מיתתו] תהלים מט ועזבו לאחרים חילם:

[דכתיב לעיל מיניה בהאי קרא, יחד כסיל ובער יאבדו שזה מדרת כסילים היא, וכמ"ש במסכת עירובין נד. אם יש לך היטב לך כו', וא"ת אניה לבני חוק בשאלו מי יגיד לך כו'. ודוק. מהרש"א],

מתני': הַמוֹכֵר אֶת שְׂדֵהוּ [שבא"י] לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים, לֹקַח וּמְבִיא מִמֶּנּוּ בְּכוּרִים [ראה תוס'] כָּל שָׁנָה צֵרִיךְ לִקַּח מִן הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים צִיּוּרִי פִּירוֹתָיָהּ צִדְמִים יִקְרִים וּמַנִּיחֵם לִירוּשָׁלַם מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יֵהָא רְגִיל לְמַסֵּךְ קִרְקַע צִא"י לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים, וְגַם אִם מִכֵּר יַעֲרִית לְחֹזֶר אַחֲרֶיהָ וּלְפִדּוֹתָהּ [?]:

גמ': אִמְרָה רַבָּה אַע"פ שֶׁאֵין קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִיָּדִי מַעֲשֶׂר אִם קִנָּה עוֹבֵד כּוֹכְבִּים קִרְקַע צִא"ר, אֵין קִנְיָנוֹ קִנְיָן לְהַפְקִיעָה מִקְדוּשָׁתָהּ שֶׁלֹּא תַחֲמִיב צִמְעָשָׁר, וְיִשְׂרָאֵל הַקּוֹנֶה מִמֶּנּוּ מִן הַפִּירוֹת צֵרִיךְ לַעֲשֶׂר, שְׁנֵאמַר וַיִּקְרָא כֹה כִּי לִי הָאָרֶץ, לִי קְדוּשַׁת הָאָרֶץ [ולקמן מפרש דלרבה שאם מירח העכו"ם את התבואה היא פטורה ממעשר],

אֲבָל יֵשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים בִּא"י לְחַפּוֹר בֵּה בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת, שְׁנֵאמַר תְּהִלִּים קְטוֹ הַשָּׁמַיִם שְׁמִים לֵה' וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם לִכְלֹל צִרְיָהָ,

וּר"א [ור' אלעזר בן פדת האמורא] אֹמֵר אַע"פ שֶׁיֵּשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים בִּא"י לְהַפְקִיעַ מִיָּדִי מַעֲשֶׂר, שְׁנֵאמַר דִּגְנָךְ וְלֹא דִגְן עוֹבֵד כּוֹכְבִּים

אֲבָל אֵין קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים בִּא"י, לְחַפּוֹר בֵּה בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת, שְׁנֵאמַר לֵה' הָאָרֶץ,

בְּמֵאֵי קְמִיפְלָגִי [אם עכו"ם פטור מפקיע הדגן ממעשר], מ"ם [ר"א סבר] דִּגְנָךְ וְלֹא "דִּגְן" עוֹבֵד כּוֹכְבִּים, וּמֹר סִבֵּר [ורבה סבר] דִּיגְנָךְ וְלֹא "דִּיגוֹן" שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכְבִּים שֶׁאִם מִירְקָן עוֹבֵד כּוֹכְבִּים וְהֵן שֶׁלֹּא נִשְׁעַת מִירוֹת, שֶׁהוּא גַּמֵּר מִלֵּאכְתָּן לְמַעֲשֶׂר, מִירוֹת הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים פּוֹטְרִין, וְאִפִּי לְקַח מִיִּשְׂרָאֵל צִצְוִלִין, אֲזַל אִם הִגְדִּילוּ צִקְרַקַּע הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים וְלִקְחָן יִשְׂרָאֵל צִצְוִלִין וּמִירְקָן [ישראל] חִיבִין צִמְעָשָׁר, דִּקְרַקַּע א"י צִיד עוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים לֹא הוֹפְקָעָה קְדוּשָׁתָהּ,

אִמְרָה רַבָּה מִנָּה אֲמִינָה לֵה? דִּתְנִן הִלְקָה וְהִשְׁכַּחַה וְהַפָּאָה שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכְבִּים חִיבִין בְּמַעֲשֶׂר [ואינם פטורים] אִלָּא א"כ הַפְּקִיר סַמְחָן הַפְּקִיר וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשֶׂר, שְׁנֵאמַר וְצֵא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וּנְחֵלָה עִמָּךְ (דְּבָרִים יד), צִמֵּי שֶׁאֵין לוֹ חֶלֶק וּנְחֵלָה עִמָּךְ, יֵצֵאוּ אֲלוֹ שֵׁשׁ לוֹ בֵּהן חֶלֶק וּנְחֵלָה עִמָּךְ, שֶׁהִי אָף לוֹ הֵן מוֹפְקִין,

[וידיה הנפק"מ בין רבה ור"א, בשדה שלקחה עכו"ם ובא ישראל וקנה אותה בשיבוליך, דלרבה חייבת במעשר, ולר"א פטורה מן המעשר שגדילה ברשות גוי],

וְהִלְקָה וְהִשְׁכַּחַה וְהַפָּאָה שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכְבִּים חִיבִין צִמְעָשָׁר כו', וְהִשְׁתַּח מִפְּרַשׁ לֵה וְאֲזַל,

הִיכִי דְמִי, אִילִימָא דִּישְׂרָאֵל שֶׁהֵיטָן יִשְׂרָאֵל צִשְׁדֵּהוּ וְלִיקְטִינְהוּ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים וְקִאֲמַר דֹּאס חֹזֵר עוֹבֵד כּוֹכְבִּים וּמַכְרִין לִישְׂרָאֵל, חִיב לַעֲשֶׂן אִלָּא א"כ הַפְּקִיר יִשְׂרָאֵל רֵאשֻׁן צִשְׁדֵּהוּ הֵא מִפְּקִיר וְקִיבִי דְכָל לִקַּט וְשִׁכְחָה וְפָאָה הַפְּקִיר הֵן,

אִלָּא לֹא דְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים שֶׁהִיוּ מַשְׁדֵּה הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים, וְהֵיטָן כִּישְׂרָאֵל וְלִיקְטִינְהוּ יִשְׂרָאֵל עֵינֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִיּוֹן דְּעוֹבֵד כּוֹכְבִּים לֹא מִיִּפְקֵד לְהַנִּיחַ פָּאָה וּלְקַט, לֹא חִייל עֲלִייהוּ שְׁמַא אִלָּא"כ הַפְּקִיר עוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִמַּשׁ לֶשֶׁם הַפְּקִיר, וְלֹא לֶשֶׁם פָּאָה לְהַנִּיחַ סַתָּם,

מַעֲמָא דְהַפְּקִיר, הֵא לֹא הַפְּקִיר חִיב צִמְעָשָׁר, אֲלֵמָא שְׁדֵה הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים חִיבִית צִמְעָשָׁר,

[ורוחה] לֹא לְעוֹלָם [מיירי בשדה] דִּישְׂרָאֵל, וְלִיקְטִינְהוּ עוֹבֵד כּוֹכְבִּים [וישראל ראשון צריך להפקיר הלקט וכו'], וְדָקָא אִמְרָתָהּ הֵא מִפְּקִיר וְקִיבִי, נָהִי דְמִפְּקִיר אִדְעָתָא דִּישְׂרָאֵל, אִדְעָתָא דְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִי מִפְּקִירי [הרש"ש הקשה ע"ז עיי"ש], [ולכן צריך הישראל להפקירן לבל, דאל"כ הגוי לוקחם שלא כדין, ואם מכרן או נתן אח"כ לישראל חייבת במעשר],

ת"ש [עוד ראיה לר"א דפירות שגדלו ברשות גוי פטורה ממעשר] יִשְׂרָאֵל שֶׁלֵּקַח שְׂדֵה זְרֻעָה מִעוֹבֵד כּוֹכְבִּים עַד שֶׁלֹּא הִבִּיאה שְׁלִישׁ וְהִשְׁהָה אֲזַל עַד שֶׁהִצִּיאה שְׁלִישׁ וְחֹזֶר וּמַכְרָה לוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מִשְׁהִבִּיאה שְׁלִישׁ, חִיבִית בְּמַעֲשֶׂר אִם צֵא יִשְׂרָאֵל וְלִקַּח מִן הָעוֹבֵד כּוֹכְבִּים מֵאוֹתָן הַפִּירוֹת, וּמִירְקָן [אין כוונת רש"י שע"י המירוח יהיה ברשותו של ישראל כמו שפירש לעיל, דכאן הם פירות ישראל מפני שהביאו כבר

אבני חן למסכת גיטין

הבא נמי בסוריא, וקסבר כיבוש יחיד לא שמיא כיבוש,

אמר רב חייא בר אבין, ת"ש, [שנינו במשנתנו] המוכר שדהו לעובד כוכבים, לוקח ומביא ביכורים, מפני תיקון העולם, מפני תיקון העולם אין, מדאורייתא לא ואי אין קני לעובד כוכבים להפקיעה מקדושה, הוא לה לענין קדושה צרות ישראל כאילו משכנה, וזין דביכורים מזה דרמיא עליה היא, ולא טבלי לאסור פירות צאכילה, מיחייב ליקם ולהציא,

ולא דמי [ביכורים] למעשה, דאפילו למאן דאמר אין קנין לא מיחייב לעשר על חלקו של עובד כוכבים, דמעשה טביל ואסר ליה צאכילה, ולא מזה דרמיא עליה היא אלא אסר כן אולקן או מוכרן דקא משתעי ליה [שמוריה. הלשון לעיל מד.], אצל ביכורים מזה דרמיא עליה היא,

אמר רב אשי, שתי תקנות הוו כלומר לעולם מדאורייתא מיחייב, והא דקמי מפני תיקון העולם, משום דמטיקרא משום סיג מקנו שלא ליקם ולהציא כדמפרש ואזיל, לפיכך הוצרכו לחזור ולתקן ולהעמידה כדן מורה מעיקרא הוו מייתי [אלו שמברו שדויתיהם לגיב, הביאו ביכורים] מדאורייתא,

[והולך ומפרש א"ב דהוא דאורייתא למה קורא לה "תיקון"] כיון דחזו [שראו חכמים] דקא מקרי [שקרה לפעמים it happened] ומזבני [שמברו שדויתיהם, ולא הרגישו חרטה] דסברי בקדושתיהו קיימן [ואמרו בלבם] אין אנו נעשין דבדר,

תקינו להו דלא ליתו [דהפקר ב"ד הפקר. שם, ובזה יבנו שהוציאו את הקרקע מקדושה, ויתחרטו על מה שעשו],

כיון דחזו דמאן דלא סגי ליה [שאין לו די מעות], מזבן [והגם שמתחלה מתחרטין, כעבור זמן שוכחים, והכל נשאר כמו שהוא], וקא משתקען [השדות] ביד עובדי כוכבים שלא היה חזר ופודה אותה הדר תקינו להו דליתו כדי שיטעם ויפדנו,

איתמר, המוכר שדהו לפירות שאכל הלוקח פירות עד עשר שנים ומחזור הקרקע לבעליה, וזמן שאין היוכל נוהג קאמר דהיינו משגלו שצט ראובן ושצט גד, שגלו תחילה מעבר הירדן ע"י סנחריב עד חצות ירושלים, דאי זמן שיוכל נוהג סתם מכירה לפירות היא, שהרי סופה לחזור ציובל,

[וראה רש"י לעיל לו. והלל כרצי סצירה ליה דאמר שציעת להשמטת מלוא זמן הזה דרצנן הוא, ואע"ג דהלל צבית שני הוה, סצירה ליה לאצבי דצבית שני הואיל ולא היה יוצל נוהג לא נהגו שמיטין מדאורייתא, ודאמרינן בערבין (דף לב) מנו יוצלות לקדש שמיטין מדרבנן קאמר,

ומאחתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי, שכתב במסכת גיטין צירושלמי, מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיוכל נוהג, שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יוצל ואחת שמיטת שציעת,

אצל צמ"כ ראיתי דשציעת נוהג בזמן שאין יוצל נוהג, ואומר אני שהוא מחלוקת. ועיי"ש בתום' שחולק על רש"י]

שליש לפני שקנה אותם העכו"ם, אלא רש"י בא לפרש מה שאומר הגמ' שחייבת במעשר, שחייב המעשר בא ע"י מירוח] שכבר נתחייבה כשהציאה שלש ציד ישראל דקי"ל לענין מעשר במסכת ר"ה (דף יצ) תצוה וימים אחר שלש,

נתחייבה אין לא נתחייבה לא אם הציאה שלש ציד עובד כוכבים פטורה [הרי ששדה עכו"ם אינה חייבת במעשר]?]

הבא במאי עסקינן בסוריא דמעשה ידיה מדרבנן, ושם יש קנין ציד עובד כוכבים להפקיע וקסבר כיבוש יחיד דוד כיצשה ולא היו כל ישראל שם, והיא ארס נזנה לא שמיא כיבוש # [וכי לי כל הארץ לא קאי על ארס צובה],

[יש פוסקים לפ"ז דגם בא"י בזה"ז [לדעת הרמב"ם פ"א תרומות] שאין בה חיוב תרו"מ מזה"ת אלא מדרבנן, הו"א בסוריא ויש קנין לעכו"ם להפקיע. וי"ד סימן של"א י"א, ובהגר"א שם ס"ק כח. הערות],

תא שמע, ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות

דף מ"ז ע"ב

טבל וחולין מעורבין זה בזה, דברי רבי אין לך כל חטה וחטה שאין חטה טבל וחטה חולין, שמלקי העובד כוכבים פטור, ואף לאחר שמלקי התצוה הלוקח מן העובד כוכבים צריך לעשר, וישראל צריך לעשר את שלו מיניה וביה ולא ממנו על טבל גמור ולא מטבל גמור עליו, מפני שמפריש מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור, אצל כי מעשר מיניה וביה מעשר שלם נמלא מעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו ומן הפטור שבו על הפטור שבו,

[בב"ה מביא קושיות הרש"ש על רש"י, ורוצה לפרש [כן הבנתי] שאין כוונת רש"י שחצי התבואה טבל וחציה חולין, ואין אנו יודעין איזה חלק אבל כלפי שמיא גליא, אלא כל התבואה אינה טבל גמור ואינה חולין גמורים, אלא "כל" התבואה יש לה דין "חצי טבל", ולכן אינו יכול להפריש עליה מבחורין, תבואה שהיא טבל גמור,

אבל ראה בתום' הרא"ש שמביא דברי רש"י ומסיק וז"ל ולפי פירושו גם יכול לעשר ממקום אחר, כגון שיפריש על י"ח סאין סאה אחת [פי' שהרי חצי י"ח הוא ט' ומביא סאה מבחורין],

ובספר באה"ב כתב וז"ל ואין לו תקנה שיפריש לפי חציו דשמיא ישבח ויפריש לפי כולו ויהיו מעשרותיו מקולקלין],

רבן שמעון בן גמליאל אומר, של עובד כוכבים פטור ושל ישראל חייב לאחר שמלקי היו של ישראל טבל גמור, ומעשר ממנו על אחר ומאחר עליו דיש צריכה, ושל עובד כוכבים פטור לגמרי, ולת"ק אין צריכה ואפילו חלקו בספיקא הן עומדין,

עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר יש ברירה ומר סבר אין ברירה, אבל דכולי עלמא יש קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע מיד מעשר?

אבני חן למסכת גיטין

ואינו קורא, רבי יוחנן אמר מביא וקורא, קנין פירות בקנין הגוף דמי ויכול לומר מלאשית פרי האדמה אשר נתת לי, ר"ל אמר מביא ואינו קורא, קנין פירות לאו בקנין הגוף דמי,

איתיביה ר' יוחנן [דאמר מביא וקורא] לר"ל דברים כו ולביתך גני כיכורים כמיז ושמתם בכל הטוב וגו' מלמד שאדם מביא כיכורי אשתו שגדלו בקרקע מלוג שהניסה לו אשתו לפירות וקורא?

[ולביתך מלמד שאדם מביא בכורי אשתו. וא"ת והא מן התורה אין לבעל פירות בנכסי אשתו, אלא תקנתא דרבנן בעלמא היא, א"כ ע"כ גזירת הכתוב הוא? ויש לומר דרך נשים שנותנות פירות לבעליהן וכי האי גוונא איירי קרא. תוס'],

[והשיב ר"ל לר' יוחנן] א"ל, שאני התם, דכתיב ולביתך ומדליטריך לרצויי ש"מ קנין פירות לאו בקנין הגוף,

ואיכא דאמרי [שר"ל הקשה לר' יוחנן], איתיביה ר"ש בן לקיש [דאמר מביא ואינו קורא] לר' יוחנן, ולביתך מלמד שאדם מביא כיכורי אשתו וקורא התם הוא דכתיב ולביתך, אבל בעלמא לא?

אמר ליה [ר' יוחנן לר"ל] טעמא ידידי נמי מהכא קאמינא דמי היכי דלא שמועינן דהכא בקנין הגוף דמי, הוא הדין בעלמא,

איתיביה [שנינו בברייתא] היה בא בדרך, וביכורי אשתו בידו, וישמע שמתה אשתו וירשה הוא, וקנה גוף הקרקע מביא וקורא, מתה אין לא מתה לא [הרי שמשום שליחות אשתו אינו קורא, וקשיא לר"י]?

[מתה אין לא מתה לא. וא"ת מאי קשיא דרבי יוחנן דאמר כתנא דלבייתך דמה נפשך פליג [פ' ששני ברייתות אלו חולקין זה על זה?] וי"ל דאיכא לאוקמה במתה כי הך,

וא"ת ולישני דהך דמתה בשלא זכתה [לו] האשה פירות נכסיה לבעל? וי"ל דברייתא קתני אף בתר דתקון רבנן פירות לבעל,

ועוד [פ' לא היה יכול לאוקמה באופן זה דקורא כשמתה] דהוה ליה כקונה פירות בשוק, ואח"כ קנה שדה, דאינו קורא כדאמר' במסכת בכורים (פ"א), אבל לריש לקיש שהיו לו פירות תחילה אתי שפיר, דבמתה מביא וקורא כיון דמעיקרא אנד ביה לפירות. תוס'],

[ומתריץ ר' יוחנן] ה"ה דאע"ג דלא מתה [מביא וקורא דקנין פירות בקנין הגוף], ומתה אצטריכא ליה, סד"א ליגזור משום דרבי יוסי בר חנינא דלמד דענין לקיחה והנאה נאסר, וה"נ לנעי לקיחה והנאה (נאסר) [נדרשות מד דעלים דלא משמני רשומא. וט"ל, קמ"ל,

דאמר ר' יוסי בר חנינא בצרן [הבעל. תוס' עיי"ש] ושגורן ביד שליח, ומת שליח בדרך ומזר והצינן הוא דעצמו מביא ואינו

צריך לדעת, שראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתן מעבר לירדן, כדכתיב בבמדבר לכ בפרשת ממות, ובנבולות הארץ בפרשת מסעי

במדבר לד יג כתיב ויצו משה את־בני ישראל לאמר זאת הארץ אשר התנחלו אתה בגו' ר'ל אשר צוה ה' לתת לתשעת המטות וחצי המטה: יד פי לקחו מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני־הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם: טו שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו' קדמה מנחתה,

והפסוק אינו מפרש אם עבר הירדן הוא בתוך גבולות הארץ, וצריך חיפוש אם יש חיוב דאורייתא על שטח זה לענין תרומות ומעשרות,

ויש ברמב"ם בהלכות שמיטין ויובלות פ"ד הל' כה עבר הירדן שביעית נזהגת בה מדבריהם, וספיקו סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה,

וראה בכורים פ"א משנה י' ואלו מביאין וקורין. מן העצרת ועד החג. מושבעת המינים. מפרות שבהרים. מתמרות שבעמקים. ומזית שמן. מעבר הירדן. רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן. שאינה ארץ זבת חלב ודבש, ועדיין צריך ביאור מה דינו של עבר הירדן ?

דברים ב' כד קימו סעו ועברו את־נחל ארנן ראה נחתי בידך את־סיחון מלך־חשבון ואת־ארצו' החל רש והתגר בו' מלחמה, הרי שעבר הירדן נכבש ע"פ השם,

כתיב בדברים ג יג ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה וגו' יקרא ארץ רפאים וכתב האור החיים כי הכוונה היא "תקרא" ולא תחשב כפי האמת, שאם אינך אומר כן והיא בכלל הרפאים מה שנתן ה' לישראל, תקשה ברייתא דספרי שאמרו אשר ה' אלהיך נתן לך פרט לעבר הירדן שנמלת מעצמך ע"כ, וכו',

ופירוש ברייתא של ספרי שאמר פרט לעבר הירדן הוא על ישיבת הארץ כי הגם שנתן ה' עממין לאברהם לא כל הארצות שוות בענין זה שיהיו ראויים לדור בהם ויהיה זה בענין קדושת הארץ עצמו, שמצינו עשר דרגות קדושה בארץ עצמה במקומותיה, ותהיה ארץ סיחון ועוג פחותה למטה, והגם שנתן ה' אותה לאברהם, תהיה לשלל עמה, וגוף הארץ תהיה כשאר השלל או לשמה אבל לא לדירה, וכו' שהגם שנתנם לנו לא נתן הארץ לדירה מפני שאינה ראויה לקדושה, וכו',

ושמור לך כלל זה גם כן שהגם שלא נתן ה' הארץ לדור בה, וגם שלא נתן עמה לאברהם וכבשוה רוב ישראל יש לנהוג בה דין קדושה בשביל שנכבשה לפני ה', עכ"ל האור החיים,

וה"ל הרמב"ם הלכות תרומות פ"א הל' ב' ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שביבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים. וכתב היריד"ז שם וירושלמי שביעית פרק ו' (הל' ב) למדנו דעבר הירדן נקרא ארץ ישראל וחייבת מן התורה. עכ"ל, וראה ע"ז כא. בתוס' ד"ה כיבוש,

ר' יוחנן אמר, מביא [הקונה] וקורא, ריש לקיש אמר מביא

אבני חן למסכת גיטין

כל עובדי דרך [תהלים פ], וכו', אורה שייך למימר בתאנים, ובוצר בענבים, וקוצר בתבואה, וגודר בתמרים, ומוסק ביותים, ומלקט בשאר אילנות. רשב"ם ב"ב פב:],

ה"נ בזמן שאין היובל נוהג,

[ועכשיו בא הגמ' לומר, שאין צריך התירוח לחלק בין הזמנים שיוכל נוהג לשאינו נוהג] והשתא דאמר רב חסדא מחלוקת דרש לקיס ורבי יוחנן [הוא רק] ביוכל שני שמו ישראל, שכבר הורגלו להחזיר קרקעות, כשהיה קאמר רש לקיס מציא ואינו קורא, דסמכא דעמיה דמוכר דודאי הדלא ליה, וזה [הלוקח] נטום שיחזירנה אבל ביוכל ראשון דברי הכל מביא וקורא, דאכתי לא סמך דעתייהו,

ל"ק הא כל הני ממנימא [דמשמע דקנה גוף הקרקע] ביוכל ראשון, הא [המחלוקת דר"י ור"ל, דר"ל אומר דקנין פירות לאו כקנין הגוף] ביוכל שני,

ויקרא בו מו ואם | משדה אחזתו | יקדיש איש לה' ויהיה ערקה לפי זרעו | זרע חמור שערים בחמישים שקל כסף: זו אסמ' משנת היבל יקדיש שדהו ערקה ערקה יקום: יח | ואם אחר היבל יקדיש שדהו ויחשבו לו | הכהן את הכסף על פי השנים הנו | תרת עד שנת היבל ונגרע מערקה: יט ואם יגאל יגאל את השדה המקדיש אתו | ויסף חמישים כסף ערקה עליו וקם לו: כ ואם יגאל יגאל את השדה ואם ימכר את השדה לאיש אחר ל' יגאל עו' ד: כא ויהיה השדה בצאתו | ביכל קרש לה' בשדה תהיה תהיה אחזתו: | כב ואם את השדה מקנתו | אשר ל' א משדה אחזתו | יקדיש לה': כג ויחשבו לו | הכהן את מקשת הערקה עד שנת היבל ונתן את הערקה ביו' ס' תהיה קרש לה': כד בשנת היו' כל ישוב השדה לאשר קנהו מאותו | לאשר לו | אחזת הארץ:

[שדה אחוזה] אם הקדישה ולא גאלה קודם היוזב, ומכרה גיזר לאמר, אינה נגאלת עוד, וכשהיא יוצאה ציוכל מיד הלוקחה מן הגזבר, ממחלקת לכהנים, שגא' [ויקרא בו כ] ואם לא יגאל אמתהשדה [ואם ימכר את השדה לאיש אחר ל' יגאל עו' ד] וגו' [פסוק כא] ויהיה השדה גאלמו' [ביכל קרש לה' בשדה תהיה תהיה אחזתו] וגו',

[אבל] וזה מקנה כשהקדישה ולא גאלה ומכרה הגזבר, כשהיא יוצאה ציוכל מחזרת [לנעלים] [לנעלים. ו'] הראשונים שמכרוה למקדיש, שנאמר [שם כד] בשנת היו' כל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו | לאשר לו | אחזת הארץ] וגו',

לימא כתנאי קנין פירות, אי כקנין הגוף דמי אי לא, מנין ללוקח שדה מאביו, והקדישה צמיא אציו, בעודה ציו (בד' הבן, בתורת) שדה מקנה ואח"כ מת אביו ונעשית לו אחיה מניין שתהא לפניו כשדה אחוזה אם לא גאלה, ומכרה הגזבר, שיוצאה לכהנים ציוכל?

ת"ל ויקרא בו כב ואם את השדה מקנתו | אשר ל' א משדה אחזתו | יקדיש לה' קרא ימירא הוא שדה שאינה ראויה נעשה

קורא וא"ל לומר שהצילו שליח אחר, דאפי' לא ממ שליח ראשון, אינו קורא, דמנן האשה ועומטוס ואנדרוגינוס והשלים מציאין ולא קוראין, שאין יכולין לומר אשר נמסה לי, שנאמר דברים כו ולקחת והבאת, עד שתהא לקיחה והבאה באחד [וכן כאן ס"ד כיון שמת אשתו יהיה נקרא כאילו אין הלקיחה והבאה כאחד], קמ"ל,

ואזדו [ר' יוחנן ור"ל, דפליגי במוכר שדהו לפירות] לטעמייהו, דאיתמר המוכר שדהו

דף מ"ח ע"א

בזמן שהיובל נוהג כל מוכר קרקע לפירות, שהי חוזר הגוף ציוכל ר' יוחנן אמר מביא וקורא, ר"ל אמר מביא ואינו קורא,

רבי יוחנן אמר מביא וקורא, קנין פירות כקנין הגוף דמי, ר"ל אמר מביא ואינו קורא, קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי,

וצריכא דאי איתמר בהדיא [במוכר שדהו ביוכל], בהדיא קאמר ריש לקיש [דלאו כקנין הגוף], דכי קא נחית אדעתא דפירא קא נחית | ולאו אדעתא למקנייה לארעא אפילו שעה אחת, אבל בהך [במוכר שדהו לפירות בזמן שאין היובל נוהג] דאדעתא דגופיה קא נחית, אימא מודי ליה לר' יוחנן,

ואי איתמר בהא [במוכר שדהו לפירות בזמן שאין היובל נוהג] בהא קאמר רבי יוחנן, אבל בהך [במוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג] אימא מודי ליה לריש לקיש [דלאו כקנין הגוף] צריכא,

[וממשך להביא ראיה לר' יוחנן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי], ת"ש [שנינו בברייתא] הקונה אילן וקרקעו [ס"ד דמיידי בזמן שהיובל נוהג, דלאו הוא אלא קנין פירות] מביא וקורא [הרי שקנין פירות כקנין הגוף],

[ודוחה שאין מזה ראיה ד] הכא במאי עסקינן בזמן שאין היובל נוהג [אבל בזמן שהיובל נוהג אינו קורא, דהוי רק קנין פירות, ולא הוי כקנין הגוף],

ת"ש [להביא ראיה לר' יוחנן, וגם כאן ס"ד דמיידי בזמן שהיובל נוהג] הקונה שני אילנות בתוך שדהו של חברו, מביא ואינו קורא דק"ל צננא צמלא (דף פא), דלא קנה קרקע, הלכך אינו קורא דלא מצי למימר פרי האדמה אשר נמס לי, הא שלשה [הא אם קנה שלשה אילנות] דקיימא לן דקנה קרקע ממתיקין וצנייהן כמלא אורה וסלו מביא וקורא ואע"ג דהדלא ציוכל [דקנין פירות כקנין הגוף], [ראה קטיון דיונה], [כמלא אורה, המלקט, וסלו בידו ללקט פירות הנפוחות החיצונות, כמו ואורה]

אבני חן למסכת גיטין

הביא ביכורים],

דא"ר אסי א"ר יוחנן, האחין שחלקו לקוחות הן דאין צריכה והוי כמו שהחליפו חלקיהן ומחזירין זה לזה ביובל משום מצות יובל, וכיון דאמר ירושה המתחלקת הויא לקימה, ואי ס"ד אס אית ליה, קנין פירות, דהיינו כל לקימה שצעת יובל לאו בקנין הגוף דמי ואין מציא וקורא,

לא מושכחת דמיייתי ביכורים מציא וקורא, אלא צירופה שלא נחלקה משנפלה בימי יהושע, דהיינו חד בר חד שלא היו לו ולאציו ולכל הדורות למפרע עד יהושע בן נון שני בניס לאיש אחד, שחלקו ירושה,

אמר רבא קרא ומתניתא מסייעי ליה לר"ל [דלאו בקנין הגוף], קרא

דף מ"ח ע"ב

ויקרא בה במספר שני תבואות ימכר לך וצעת היובל משתעי, כדמציא במספר שנים אחר היובל וגו', אלמא אין גוף הקרקע מכור, אלא תבואות של כל שנה,

מתניתא דתניא בכור נוטל פי שנים בשדה החוזרת לאביו ביובל כלומר בשדה החוזרת לאחים, מחמת שמכרה אביו, דאי דחורה צמי האז פשיטא [שבכור נוטל פי שנים], ואשמועינן דגוף הקרקע לא היה קנוי ללוקח, והיה ליה מוחזק לאציו לפני מומו, דאי בקנין הגוף דמי הוה ליה ראוי, ואין הבכור נוטל צראוי, דכמיא (דברים כא) ככל אשר ימנא לו, [כ. ו'] צמוחזק צידו,

אמר אביי נקטינן [מסורת מאצומו, מנהג מרצומו. רש"י עירובין ה.]. בעל בוכסי אשתו צריך הרשאה מאשמו, אס צא לדון עס שוס אדם בגוף הקרקע, דאי ליכא הרשאה, מצי א"ל לאו צעל דברים ידיי את, דקנין פירות לאו בקנין הגוף הוא, [ומוכח שאם קנין פירות בקנין הגוף לא יכולה למחות. הערות],

ולא אמרן אלא דלא נחית אפירי לדון לפירא, שאין לו לדון עמו כלום בפירות, שאין לו טענה עס אותו האיש בפירות כלל, אבל נחית אפירי, מיגו דמשתעי דינא אפירי, משתעי דינא אגופא [ופליגי הראשונים אם צריך שיהיה עכשיו פירות בשדה, או גם אם היא ראויה לגדל פירות. הערות].

פרק חמישי הניזקין

הקדישה להיות לו שדה אחוזה לעולם [חוזרת לו ביובל], יצתה זו שראויה להיות שדה אחוזה וכל שכן מנת אציו, ואחר כך הקדישה לצעת הקדש כבר היתה אחוזה [אין לה דין שדה מקנה אלא דין שדה אחוזה], דברי ר' יהודה ור"ש,

ר"מ אומר זו אינה שדה אחוזה, וחזרת לו מחמת אציו, שמכרה לו, וקרא כי אתא למת אציו ואחר כך הקדישה אתא, מניין ללוקח שדה מאביו, ומת אביו, ואח"כ הקדישה, מניין שתהא לפניו כשדה אחוזה [פ' ואף שקנה אותה מאביו, ויש צד לומר שהיא שדה מקנה], ת"ל ואם את-שדה מקנתו אשר לא א-שדה אחרת, שדה שאינה שדה אחוזה, יצתה זו שהיא שדה אחוזה,

הכי גרסינן ואילו לר' יהודה ור' שמעון מנת אציו ואח"כ הקדישה לא צריך קרא, מאי לאו צהא קמיפלגי כו' ולא גרסינן כהא אלא לאו דאולי צמר פדיון וצמס' ערכין (דף יד) גרסינן לה,

ואילו לרבי יהודה ור"ש, מת אביו ואח"כ הקדישה, לא צריכא קרא דאי צריכא קרא, הקדישה ואח"כ מנת אציו מנא להו,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דר"מ סבר קנין פירות שהיתה קנויה לו מאציו צעתה שמת אציו, וקנין פירות הוא שהרי היובל נוהג בקנין הגוף דמי, ובהא [בשדה שקנה מאביו] במיתת אביו הוא דלא ירית ולא מירי וכי מית אציו לא ירית מידי ולא הויא ליה אחוזה, הלכך אי לאו דרבייה קרא לא הוה אמינא דמיהוי כשדה אחוזה, ואנטריך קרא למת אציו ואחר כך הקדישה, והלכך [רק בשמת] מת אביו ואח"כ הקדישה, צריך קרא [רדינה בשדה אחוזה, שיוצאה לכהנים ביובל],

[אבל] רבי יהודה ור"ש סברי, קנין פירות לאו בקנין הגוף דמי וכי מית אציו ירית גופא, ובהא במיתת אביו השתא הוא דקא ירית, והלכך מת אביו ואח"כ הקדישה לא צריכא קרא [דודאי שדה אחוזה היא], וכי איצטריך קרא, להקדישה ואח"כ מת אביו הוא דאיצטריך,

אמר רב נחמן בר יצחק לעולם אימא לך בעלמא קסברי ר' יהודה ור"ש קנין פירות בקנין הגוף דמי ומודו דמת אציו ואחר כך הקדישה צריכא קרא,

והכא רבי יהודה ור"ש קרא אשכחו ודרוש לרצוי מינה אף הקדישה ואחר כך מנת אציו, דאס כן דלא מרצי אלא מנת אציו ואחר כך הקדישה לכתוב רחמנא אם את שדה מקנתו אשר לא אחוזתו ולא לכתוב משדה מאי משדה אחוזתו, שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה, יצתה זו שראויה להיות שדה אחוזה [אין רינה בשדה מקנה אלא בשדה אחוזה],

א"ר יוסף, אי לאו דא"ר יוחנן, קנין פירות בקנין הגוף דמי, לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש [שלא יוכל לפרש מי

אבני חן למסכת גיטין

משמע שאם שילח בעירו ואכלה ערוגה של בית סאה בשדה חצירו, שמין ערוגה
יפה שצכל שדה הניזק ונותן לו דמיה, ואפילו היתה זו כחושה, ולקמן פריך אכל
כחושה משלם שמנה, דברי רבי ישמעאל,

רע"א לא בא הכתוב להחמיר עליו לשלם יותר ממה שהזיק אלא
לגבות לניזקין שיעור דמי נזקו כמות שהוא מן העידית שאם אין לו
מעות, ורואה לפדוע לו קרקע בשומא, נריך ליתן לו מקרקע מעולה שלו וק"ו
להקדש לקמן מפרש,

ולר' ישמעאל אכל שמנה משלם שמנה [למה צריך הקדמה זו
? ראה קיוון דיונה], אכל כחושה משלם שמנה בתמיה?

אמר רב אידי בר אבין, הכא במאי עסקינן כגון שאכלה
ערוגה בין הערוגות והיו בהן כחושות ושמנות מעורבות זו אל זו, ולא
ידעינן אלו אי כחושה אכל אי שמנה אכל, דמשלם ליה
ממיטב,

אמר רבא אילו ידעינן דכחושה אכל משלם כחושה,
השתא דלא ידעינן משלם שמנה, המוציא מחברו עליו
הראיה עליו להציא עדים לזר את הספק, ודאורייתא היא צבצבא קמא (דף
מו) מי צעל דברים יגש אליהם (שמות כד) יגש ראה אליהם [ע"ש דאסיק
ר"א דזה ידעינן מסברא, וקרא איצטריך לדבר אחר. רש"י, וכן כתב בפורת
יוסף?]

אלא אמר רב אחא בר יעקב

דף מ"ט ע"א

הכא במאי עסקינן, כגון שהיתה עידית דניזק בזיבורית
דמוזיק ולרבי ישמעאל נמי אין שמין אכילת ערוגה אלא לפי מה שהיתה, אם

שמינה שמינה, אם כחושה כחושה,
ולאחר שנישומה צצית דין ואמר אין לי מעות לפדועו, יכול קרקע דמי מעות
נזק, וצא להגבותו מוזכרית שלו [של מוזיק]. והיא טובה כעידית של נזק, והלה
אומר מעידית שלך הגביני לפי דמי נזקי, שכן אמרה תורה מיטב שדהו וגו',

רבי ישמעאל סבר, בדניזק שיימינן ומיטב שאמרה תורה [בזונתה],
שאם צא להגבותו קרקע גרוע מעידיתו של נזק, ויש לו להגבותו ערוגה דמיטב
של נזק, על כרחו יגבהו ממיטב, אצל [קרקע יותר] טובה מעידיתו של נזק, אין
לנו לכופ את המזיק לפדוע, ואפילו יש לו,

ור"ע סבר, בדמוזיק שיימינן ממיטב שדומיו אמרה תורה שיגבנו,

מ"ט דרבי ישמעאל? נאמרה שמות כב שדה למטה לענין
תשלומין מיטב שדהו וגו' ונאמרה שמות כב שדה למעלה לענין נזק
וצער צדקה אחר מזה שדה האמורה למעלה דניזק, אף שדה
האמורה למטה דניזק,

מתני': הניזקין שמין להן נזקן, וגוזין דמי נזקן בעידית שזכסי
המוזיק, שנות לו לאדם לגבות מועט מקרקע עידית, ולא לגבות הרבה מוזכרית,
וכולו מפני חיקון העולם כדמפרש בגמ', ובעל חוב בבינונית,
וכתובת אשה בזיבורית, ר"מ אומר אף כתובת אשה
בבינונית,

אין נפרעין מנכסים משועבדים, במקום שיש נכסי בני
חורין, ואפילו הן זיבורית,

אין נפרעין מנכסי יתומין, אלא מן הזיבורית,

אין מוציאין לאכילת פירות, ולשבח קרקעות הגזול שדה
ומכרה לאחר [ראובן גזל שדה משמעון ומכרה ללוי], ורעה [לוי] ונמחה
ועשה פירות, וצא נגזל [שמעון] וגבאה עס פירותיה מן הלוקח [לוי]. ואינו
משלם ללוקח כי אם הציאה, חוזר הלוקח על המוכר [שמעון על ראובן] וגובה
דמי הקרקע, מנכסים משועבדים, שמכרה לו באחריות וכחז לו שטר מכירה,
והרי היא מלוה בשטר,

[מה שאמר רש"י עד כאן הוא רק הקדמה, ומעכשיו מתחיל לפרש דברי
המשנה] ואת הפירות מנכסים בני חורין ולא ממשועבדים, וצגמ' מפרש טעמא,
וכן לשבח קרקעות אם השביחה הלוקח בנטיעת צילנות, או טייבה צוצל ודיירה
[שמביא בהמות לדור שם, וממילא יובל הקרקע. וראה לעיל מה.],

ולמזון האשה והבנות, מנכסים משועבדין, מפני תיקון
העולם,

והמוצא מציאה ומחזירה, וצעלים אומרים שלא החזיר כולה לא
ישבע, מפני תיקון העולם אכלוהו קאי [שגם אבירה של עצמו לא
היה מנביח אם יודע שצריך לישבע, ולכן אינו עובר על לא תוכל להתעלם,
כדאמרינן ב"מ ל: כל שבשלו מחזיר, בשל חברו נמי מחזיר. ראה פנ"ה?]

גמ': מפני תיקון העולם ! [מה שמוזק משלם עידית הוא מפני
תיקון העולם, והלא] דאורייתא היא, דכתיב שמות כב מיטב
שדהו ומיטב כרמו ישלם?

אמר אביו, לא צריכא אלא לרבי ישמעאל דאמר
מדאורייתא בדניזק שיימינן שאם היתה זיבורית של מוזיק כעידית של
נזק, אינו מגבהו אלא מוזכרית שלו, קמ"ל מדרבנן מפני תיקון
העולם שיהו מהרין מלהזיק שיימינן בדמוזיק [בעידית של מוזיק],

מאי רבי ישמעאל? דתניא, מיטב שדהו ומיטב כרמו
ישלם, מיטב שדהו של נזק ומיטב כרמו של נזק השמא

אבני חן למסכת גיטין

שלם, ולגבי הויק הקדש דריש הכי, לרעהו הוא דמחייב, אבל הקדש שהזיקה פטור,

אי הכי דר"ע כר"ש [בן מנסיא ששור ישראל שנגח שור הקדש משלם נזק שלם] אוקמת ליה ממאי דבעידית דניזק זיבורית דמוזיק פליגי מאי דוחקין לאוקמת פלוגמא דרישא בשומא דניזק ומוזיק, דלמא דכ"ע בדניזק שיימינן לגבות מן העידית דקאמר ר"ע נמי מעידית דניזק קאמר, דהיא זיבורית דמוזיק כר' ישמעאל, ואמינא לא פליג עליה אלא בק"ו להקדש דר' ישמעאל לא סבירא ליה דר"ש בן מנסיא,

והכא בפלוגמא דר"ש בן מנסיא ורבנן קמפלגי, דר"ע סבר לה כר"ש בן מנסיא, ור' ישמעאל סבר לה כרבנן?

א"כ דלא פליג [ר"ע] עליה דרישא [דר' ישמעאל] מאי לא בא הכתוב דקאמר, דמשמע לא צא לכך אלא לכך,

ועוד אי ר"ע קולא קאמר לגבי מוזיק כר' ישמעאל מאי ק"ו להקדש דקאמר הואיל וקולא היא, היכי מצי למימר וק"ו דמקילין נמי גבי הקדש,

ועוד הא אמר רב אשי

דף מ"ט ע"ב

תניא בהדיא דלרבי עקיבא דמוזיק שיימינן, [שכן שנינו בברייתא כתיב] שמות כב מוטב שדהו ומוטב כרמו ישרם, מוטב שדהו של ניזק ומוטב כרמו של ניזק, דברי רבי ישמעאל, רע"א מוטב שדהו של מוזיק, ומוטב כרמו של מוזיק [פי' ולכן אין לומר דלא פליג ר"ע על ר' ישמעאל וסבר דבעידית דמוזיק שיימינן],

[וחזור לתרץ קושיית הגמ' על המשנה למה אומר שניזק גובה עידית "מפני תיקון העולם", הא מדאורייתא היא] רבינא אמר, לעולם מתני' ר"ע היא, דאמר מדאורייתא בדמוזיק שיימינן, ור"ש היא מתני' דקמני במידי דאורייתא מפני תיקון העולם, רבי שמעון שהיה תלמיד של רבי עקיבא אמר דדר"ש נמי בעלמא טעמא דקרא צצא מליעא (דף קטו), גבי לא תחבול בגד אלמנה (דברים כד) דקאמר, עשירה ממשכנין אותה ומה טעם קאמר, מה טעם הניזקין שמין להן בעידית, מפני תיקון העולם כדקמני צצרייתא שיאמר אדם למה אני גוזל כו',

דתניא אמר ר"ש מפני מה אמרו הניזקין שמין להן בעידית, מפני הגזלנים ומפני החמסנין גולן לא יהיז דמי, ממסן יהיז דמי כדי שיאמר אדם [שיחשוב הגולן שיצא שכרו בהפסדו] למה אני גוזל ולמה אני חומס, למחר ב"ד יורדין לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי, וסומכים על מה שכתוב בתורה, מוטב שדהו ומוטב כרמו ישרם, לפיכך אמרו הניזקין

ור"ע סבר מוטב שדהו ישרם כמיז דהאיך דקא משלם במשלם הכחז מדבר, דהיינו מוזיק, והכי קאמר ר"ע לא צא הכחז להקל על המוזיק להפטר בזיבורית שלו, אס היא כעידית של ניזק, אלא להגבות דניזקין מן העידית של מוזיק,

ור' ישמעאל אמר לך אהני גז"ש דשדה שדה דניזקין שיימינן ואהני קרא דשדהו ישרם דמשמע דמוזיק שיימינן,

אהני גז"ש לכדאמרן [שאם זיבורית דמוזיק הוא כעידית דניזק, משלם המוזיק זיבורית שלו], אהני קרא, דאי אית ליה למוזיק עידית וזיבורית, וזיבורית ידידה לא שויה כעידית דניזק אהני קרא דמשלם ליה ממוטב לשלומי מעידית ידידה, דאי לא קרא [פי' אי הוה כתי' מוטב שדהו יקח דקא' אניק. ראש משביר] הוה אמינא לא חייביה רחמנא טפי ממטב דניזק, ולא רמי דיניה דניזק אעידית דמוזיק, ולישקול מאי דמשכח גביה, כאילו לא הוה ליה עידית,

רע"א, לא בא הכתוב אלא לגבות דניזקין מן העידית, וק"ו להקדש וקא סלקא דעמך דניזקין נמי קאי [בניזקין דהקדש],

מאי ק"ו להקדש, אילימא דנגחיה תורא דידן לתורא דהקדש [שמות כא לה וְכִי־יִגַּף שׁוֹר־רֹאִשׁ אֶת־] שׁוֹר־רֵעֵהוּ [ומת] אמר רחמנא ולא שור של הקדש,

אלא לאומר הרי עלי מנה לברך הבית, דאתי גזבר ושקיל מעידית,

לא יהא אלא בעל חוב, ובעל חוב דינו בבינונית דצבורא בעלמא דקביל עליה, מי עדיף מחוב דתנן [במשנתנו שדינו] צבינונית, דאס החמירה תורה דניזקין, לא ילפינן חוב מיניה [ראה קיקיון דיונה],

וכ"ת קסבר ר"ע בעל חוב שקיל בעידית דניזקין,

איכא למיפרך כלומר אפילו סבירא ליה הכי, לא ילפינן הקדש מיניה, דאיכא למיפרך מה לבעל חוב שהוא הדיוט דינא הוא דלשקול צעידית שכן יפה כחו דניזקין שחבירו חייב דניזק, תאמר בהקדש שכן הורע כחו דניזקין,

לעולם דנגחיה תורא דידן לתורא דהקדש, ור"ע סבר לה כר"ש בן מנסיא,

דתניא ר"ש בן מנסיא אומר, שור של הקדש שנגח לשור של הדיוט פטור, ושל הדיוט שנגח לשור של הקדש בין תם ובין מועד משלם נזק שלם ודריש רעהו הכי, רעהו הוא דמשלם חלי נזק [שכן הוא סיפא דקרא שם שמות כא לה וְכִי־יִגַּף שׁוֹר־רֹאִשׁ אֶת־ שׁוֹר־רֵעֵהוּ וְמָתְּ וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר־הַחַי וְהָצִו אֶת־פָּסְפוֹ], אבל להקדש נזק

אבני חן למסכת גיטין

שמין להן בעידית,

ממאן, אילימא מיתמי, לית ליה לר"מ הא דתנן אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית, אלא לאו מיניה, מכלל דרבנן [דפליגי אר"מ] סברי בזיבורית?

לא לעולם מיתמי, ושאיני כתובת אשה משום חניא,

מפני מה אמרו בעל חוב בבינונית, כדי שלא יראה אדם לחבירו שדה נאה ודירה נאה, ויאמר אקפוץ ואלונו כדי שאגבנו בחובי, לפיכך אמרו בע"ח בבינונית,

אלא מעתה יהא זיבורית? א"כ אתה נועל דלת בפני לוויין,

אמר אביי, ת"ש, הניזקין שמין להן בעידית, ובעל חוב בבינונית, וכתובת אשה בזיבורית, ממאן קאמר כל הני דמתני' אילימא מיתמי נזקין, היכא דמית מוסיק, וגבי מיתמי מי גבי מעידית, הא תנן אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מזיבורית מאי איריא כתובת אשה [דגבי מזיבורית] אפילו כל הני [נזקין ובעל חוב] נמי, אלא לאו מיניה?

כתובת אשה בזיבורית דברי ר' יהודה, ר"מ אומר בבינונית, אמר ר"ש מפני מה אמרו כתובת אשה בזיבורית, שיותר ממה שהאיש רוצה לישא, האשה רוצה לינשא [שאין אנו חוששים שלא ירצו הנשים להינשא, ולכן אין צריך לדקדק עמהם, וכי תימא כיון שכל הלא יתנו הנשים כתובה להאנשים, ע"ז אומר דבר אחר. כ"ח בגמ' לקמיה],

אמר רב אחא בר יעקב, הכא במאי עסקינן, כגון שנעשה ערב לנזקי בנו, לבעל חוב בנו, ולכתובת כלתו לעולם כמזנה מיניה דידיה דבינונית, וכולה מתני' בערב קמייירי שנעשה ערב לבנו לנזק, ולהלואתו, ולכתובת אשתו לפורעה בשבילו, אם לא יפרעה [בנו], ולא פרעה ומת [הבן], ולאו וגבו מן הערב [האב], והכא דלאי אע"ג דלאו מיתמי גביא [אלא מאביו], לא מגבינן לה אלא מזיבורית והאי כי דיניה והאי כי דיניה,

דבר אחר אשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה על כרחיה בעל מנאשה והאיש אינו מוציאה אלא לרצונה,

מאי דבר אחר היכי הוה טעמא לכתובה, למישקל ציבורית?

ניזקין ובעל חוב דדיניהו ליפרע נמי מחיים של בן, תציתן אינה צאה כנזקקים על היתומים, לפיכך כשנפרעים מן הערב, נפרעים ממנו כדין שהיו נפרעים מן הבן אם היה בחיים, והיו לו נכסים דמחיים גבו [שאינה ככתובת אשה שאל פי רוב נגבית לאחר מיתה], איהו נמי [אם מת הניזק או המלוה] כי מגבי כמחיים מגבי,

וב"ת כלומר מילתא אחריתי קאמר, ולא טעמא לזיבורית הוא [פי' אלא קושיא על מה שאמר שיותר ממה שהאיש רוצה] כי היכי דכי מפיך לה איהו [כשהבעל מוציא את אשתו] תקינו לה רבנן כתובה מיניה [מן הבעל], כי נפקא איהי נמי [גם כשהיא עושה פעולה להוציא] ליתקני ליה רבנן כתובה מינה [מן האשה],

כתובת אשה דלאחר מיתה גביא, ולאחר מיתה ממאן גביא אם היו לו לזן נכסים מיתמי, איהו נמי ערב כי מגבי כלאחר מיתה מגבי,

ת"ש [כיון שהגט היא ביד האיש, לכן הוא נותן לה כתובה] אשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה, והאיש אינו מוציא אלא לרצונה, אפשר דמשהי לה בגיטא ולא יהיב לה גיטא, וכיון דלא אשהי, מדעמיה גירסה:

והיפוק ליה דערב דכתובה לא משתעבד לפרוע, דהכי פסקינן הלכתא לקמן בסמוך בקבלן שנעשה עליה קבלן, שהתפסה בנו מטלטלין לכתובתה והיא מסרתן לידו כמורת קבלנות והחזירמן לבנו,

[שינוי במשנתנו] כתובת אשה בזיבורית: אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, לא אמרן אלא [שגובה כתובת אשה] מיתמי כגון כמות אלמנה, אבל מיניה דידיה [כשהיא גובה כתובתה מבעלה] בבינונית,

הניחא למאן דאמר דצ"צ בגט פשוט קבלן אף על גב דלית ליה נכסי ללוה בשעת הלואה דאיכא למימר עליהו סמך הערב הזה וגמר ושעבד נפשיה משתעבד ואם שטפו נהר אחרי כן נפרעין מן הערב שפיר,

[ומקשה אי מיירי שגובה] מיתמי, מאי איריא כתובת אשה אפילו כל מילי נמי, דהא תנן אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית, אלא לאו מיניה [מבעלה]?

אלא למאן דאמר אי אית ליה משתעבד, אי לית ליה לא משתעבד, מאי איכא למימר הא דלאי לית ליה נכסים לאותו הבן, דאי הווי ליה נכסים, לא היו פורעים מן הערב, דתנן המלוה את חבירו ע"י ערב, לא יפרע מן הערב (תמילה), ומוקמינן לא ימצע מן הערב תמילה?

[ודוחה אלא] לעולם מיתמי, וכתובת אשה איצטריכא ליה, ס"ד אמינא משום חניא שיהו אנשים נושאין מן צעיי הנשים וינשאו להם [ובע"ז לעיל לה]. אקילו רבנן גבה, קמ"ל,

איבעית אימא בדהווי ליה נכסים לזן בשעת מלוה ואישתדוף השתא,

אמר רבא, ת"ש ר"מ אומר, כתובת אשה בבינונית,

אבני חן למסכת גיטין

בן אריה] אפילו מיתמי נמי בעידית,

ולרבא [קשה], והתני אברם חוואה [שם חכם. כתב בסדר הדורות
ערך אברם אילולי דמסתפינא אמינא שצ"ל אבימי חוואה. עכ"ל. בהר"ן חיות
וראה שם שהאריך אם מותר לקרות לאדם "אברם" בלא אל"ף], אין
נפרעין מנכסי יתומין אלא מן הזיבורית ואפילו הן ניזקין,
והא ניזקין דינן מדאורייתא בעידית?

הכא במאי עסקינן, כגון שהיתה עידית דניזק זיבורית
דמוזיק דמדאורייתא מיהא גבי, ורבי ישמעאל היא דאמר
מדאורייתא דניזק שיימינן ומפני תיקון העולם תקינו
רבנן אמור רבנן בדמוזיק שיימינן, כדמנן צמתי, וגבי יתמי אוקמוה
רבנן אדאורייתא,

איני והתני רבי אליעזר ניו תאה, אין נפרעין מנכסי
יתומים אלא מן הזיבורית, ואפילו הן עידית, מאי אפילו
הן עידית, לאו אע"ג דכתיב עידית בשמרא ומיוצתא דרצא?

לא מאי עידית דקמי הכא, דאע"ג דכמנה צטור הלואה אינו גובה
ממנה, כגון דשפאי עידית, לאחר הלואה קפנה מלפניו שאינו יכול לגבות הימנה
[מלשון דשף ויחבי בנהדרעא. מגילה כט.]. כגון שנטולה מסיקין או נשדפה
או שטפה נהר דצטיל ליה תנאיה דמהשתא הו"ל להאי צעל חוב לגבויי זיבורית
מדאורייתא ומשום שלא תנעול דלת אמור רבנן צינונית וגבי יתמי אוקמוה
אדאורייתא שפאי עידית לאחר היק ועדיין יש לו עידית וצינונית זיבורית
אלא שזו היטה יפה מאוד, כדרבא דאמר דהיכא דשפאי עידית חול ליה
דיניה,

דאמר רבא הויק זיבורית גובה מן העידית דמי מקו מן העידית
של מוסיק, ואפילו עידי עידית לר"ע מדאורייתא ולרבי ישמעאל מדרבנן שפאי
עידית לאחר היק, ועדיין יש לו עידית וצינונית זיבורית אלא שזו היטה יפה
מאוד גובה מן הבינונית דאזל ליה דיניה, דא"ל היאך, נסתמפה שך
ומזלך גרס וצדין הוא דנדהיה אלל זיבורית אלא מפני תיקון העולם הוא,

וגבי יתמי אוקמוה רבנן אדאורייתא לאו אדרבא קאי אלא אדמנא
ר"א יותא:

[שנינו במשנתנו] אין נפרעין מנכסי יתומין אלא מן הזיבורית:
בעי רב אחדבוי בר אמי, יתומים שאמרו קטנים, או
אפילו גדולים, תקנתא היא דעבוד רבנן גבי יתמי לחוס על
היתומים להעמיד על דין תורה, שיהא זה טורח ומוכר את הזיבורית, שאין להם
מי יטרח בשצילם, לקטנים עבוד רבנן, לגדולים לא עבוד רבנן,

או דלמא לאו תקנתא הוא, אלא דינא הואי לאוקמינהו אדאורייתא שדינו
זיבורית, דטעמא מאי אמרי דיניה צינונית, משום נעילת דלת, הלכך אי נמי
לא מיתקני רבנן למיגבי מיתמי צינונית, אין כאן נעילת דלת משום דלא
מוסיק אדעתא דמלוה לנעול דלת, וליחוש דילמא דמית לווה,

ואיבעית אימא כל לגבי בריה צציל צנו, שעבודי משעבד
נפשיה,

איתמר ערב דכתובה דברי הכל לא משתעבד מדא דערב
צעלמא הוא, ועוד לאו מידי חסרה שלא הוציאה כלום משלה,

דף נ' ע"א

קבלן דבעל חוב תרמי לחיובא איכא, מדא דקצנן הוא, ועוד דחסרה
ממונא דברי הכל משתעבד,

ערב דבעל חוב, וקבלן דכתובה פליגי, איכא למ"ד אע"ג
דלית ליה נכסי ללוה משתעבד, ואיכא למאן דאמר אי
אית ליה משתעבד אי לית ליה לא משתעבד,

והילכתא בכולהו אע"ג דלית ליה משתעבד, בר מערב
דכתובה, דאע"ג דאית ליה לא משתעבד, מאי טעמא
מצוה הוא דעבד ולא מידי חסרה,

אמר רבינא ת"ש מעיקרא דתקנתין משורש טעם התקנה דקמי
מפני מה כמנה זיבורית יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה
רוצה לינשא, ואי ס"ד מיתמי האי משום דיתמי הוא,
תיובתא דמר זוטרא תיובתא:

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן משמיה דרב נחמן,
שט"ח היוצא על היתומין שלח אביהם אע"פ שכתוב בו
שבח שהתנה עם המלוה לגבות מעידית אינו גובה אלא מן
הזיבורית,

אמר אביי תדע דלא מהני תנאה לגבי יתומים דבע"ח דהא סתם צעל
חוב דיניה בבינונית, ומיתמי ולגבי יתמי משמנה דינו בזיבורית,

א"ל רבא הכי השתא, בעל חוב דיניה מדאורייתא
זיבורית כדעולא,

דאמר עולא דבר תורה בעל חוב זיבורית, שנאמר דברים
בר בחוץ תעמוד והאיש וגו' מה דרכו של איש להוציא
לפרוע פחות שבכלים שמלכונו לא יפרע עידית,

ומה טעם אמרו בע"ח בבינונית, כדי שלא תנעול דלת
בפני לוין, וגבי יתמי אוקמוה רבנן אדאורייתא,

אלא הכא כיון דדיניה מדאורייתא בעידית שהרי שיעבדה לו
ועשה קרקע זו ערב למלוה, וערב משתעבד מה"ת דכתיב אנכי אערבנו
(צדקאית מג) [ע"ב קענ: שהגב' דחי לזאת שם וילף במקום אחר. הגהות

אבני חן למסכת גיטין

ונפלי נכסי קמי יתמי ומגבו ליה זיבורית, דהוה ליה נועל דלת, הלכך ואי טעמא הכי הוא אפילו גדולים נמי דין כן,

ת"ש, דתני אב"י קשישא, יתומין שאמרו, גדולים, וא"צ לומר קטנים,

ודלמא הני מילי לענין שבועה לענין שאמרו חכמים הלא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, ואפילו הו"א שטר, דאי הוה אבוהון דיתמי קיים דלמא הוה טעין ואמר אשבע לי דלא פרעתין, ומשבעין ליה כדאמרינן בשבועות (דף מא), והשתא אן טענינן בשביל יתמי, ולהא מילתא אפילו גדולים נמי דגדול במילי דאבוה [שאף גדול לגבי עסקי אביו, אינו יודע כלום, ו] כקטן דמי ולא ידע אי פרעיה אבוה אי לא, אבל לענין זיבורית לא אימא לך דטעמא משום דחסו רבנן עליהו להעמידם על דין מורה הוא, וקטנים ולא גדולים,

והלכתא

דף נ' ע"ב

יתומין שאמרו גדולים, וא"צ לומר קטנים, בין לשבועה בין לזיבורית:

[שנינו במשנתנו] אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין דאחו לקוחות לאיננו ולמימר, מיניה גבי, שהרי יש לך מקום:

בעי רב אחדבוי בר אמי, במתנה היאך [מה יהיה הדין] אם שיעבדו של משועבדים הללו אינו מחמת מכר, אלא שנתנם במתנה לאחר שלה מזה, ושייר זיבורית לפניו, היאך מייגבי, מזיבורית בני חורין, או מזיבורית משועבדים,

תקנתא הוא דעבוד רבנן משום פסידא דלקוחות, אבל מתנה דליכא פסידא דלקוחות לא, או דלמא מתנה נמי, אי לאו דאית ליה הנאה מיניה, לא יחיב ליה מתנה, והלכך כי פסידא דלקוחות דמי?

א"ל מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי, ת"ש שכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלוני, וג' מאות לפלוני, וד' מאות לפלוני, אין אומרים כל הקודם בשטר נאה זכה ליקדם שלא יעלו אחרונים, אלא מה ששייר הראשון, שאם יחסר שלא ימלאו שם כל כך לא יהיה נפקד הראשון, הא לא אמרינן, דמיון דלא אמר אחרי לפלוני לאו דוקא אקדמיה, אלא שאי אפשר להוציא שני דברים כאחד,

לפיכך יצא עליו שט"ח על המט לאחר שגבו אלו גובה מכולן כלומר כולן נפקדים בדבר, איש איש לפי חלקו, בעל ארבע מאות נפקד יותר מכולן, שהדין לחזור ולחלק לאחר שיפרעו לזה מחלקו של אחד מהם, שאם יצא עליהם חוב של מנה חולקין אותו לתשעה חלקים, וישלם זה ב' חלקים וזה שלשה

זה ד',

אבל אם אמר תנו מאתים זוז לפלוני, ואחריו לפלוני, ואחריו לפלוני, אומרים כל הקודם בשטר זכה,

לפיכך יצא עליו שט"ח גובה מן האחרון שאפילו יצא שט"ח קודם שגבו הן, וגבה בעל חוב את חובו, הוה הראשון לנאה קודם לגבות את הנמצא, עד שיגבה כל חובו, ואחריו יטול שני, והשלישי יפסיד והשתא נמי לא שנה [ראה קידון דיונה], אין לו אין בשל אחרון כדי חובו השטר גובה משלפניו, אין לו גובה משלפני פניו,

ואע"ג דקמא בינונית ובתרא זיבורית, מזיבורית גבי מבתרא כדאמרן דקמא קדים ואמר ליה כשנשבעדו לי תמילה קודם שאמר ואחריו לפלוני היו שלי משועבדים והשאר בני חורין והוטל דיך עליהן הלכך בתרא שקל דיך אלמא במתנה נמי אמרינן אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש ב"ח מבינונית לא גבי, ש"מ במתנה נמי עבוד רבנן תקנתא?

הכא במאי עסקינן בבעל חוב אותן שאמר עליהם חנו להם כך וכך, מלוים היו,

והא תנו קאמר? תנו בחובי,

וליהוי שטרא דמאן קדים דהלואה דמאן קדים אמאי אזלינן בתר דקדים ומאחר דלואה אי נמי ברישא כי לא אמר ואחריו אמאי גובה מכולם?

דליכא שטרא דהלואה, דמלוה על פה הוא,

והא כל הקודם בשטר קאמר? בשטר פקדתא נזילה,

ואב"א אפילו מתנה נמי לעולם אי קמא זיבורית, ובתרא זיבורית מקמא גבי, דשקיל דיניה, ולא אמר במתנה אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, ולא קשיא, מאי גובה מן האחרון, אין גפסד אלא אחרון דכי נמי גבי מקמא חזר על האחרון וגובה ממנו, דאמר ליה לית לך למשקל מקמאי,

ואב"א דוקא גובה מן האחרון קאמר, ואפילו הכי לא תפשוט מיניה, דאין נפרעין כו' והכא במאי עסקינן דשוו כוליהו קרקעות או כולן זיבורית או כולן עדיית דשוו כוליהו להדדי:

[שנינו במשנתנו] אין מוציאין לאכילת פירות: מאי טעמא? אמר עולא אמר ריש לקיש לפי שאין כתובין הפירות הללו כשנכתב שטר מכירת הקרקע הגזולה, עדיין לא היו, ולא כתב בשטר אלא פלוני מכר קרקע פלוני לפלוני באתריות, הלכך דמי הקרקע הוו כמלוה בשטר, להחזיר אתריותו עליו, אבל דמי הפירות הוו כמלוה על פה, ולא טרפי ממשעבדי, ואף על גב דכתב ליה אגא איקום ואשפי זבינא חלין, אינון ועמליהון ושצחיהון ופירי דידהון, אהני לאחייביה באתריות' וליגבי מבני חרי, אבל

אבני חן למסכת גיטין

וא"ל "ר' חנינא" וכי מפני שקדמה זו איבדה זו גדולה מזו אמרו שאפילו מכר האם את הנכסים, מוציאין מיד הלקוחות העשור לפרנסה, ואין מוציאין למוזנות ואע"פ שאין מוציאין למוזנות ממשעבדי, ואת אמרת שניה ויתרה מפני שלא הספיקה, והלא צעבוד של אחרים שהיא גדולה מזו, לא אמרו שתפסיד, ועכשיו שהן צפוינו תפסיד, אלמלא שמעין לר' חנינא קצוצים טרפי ממשעבדי, אף על פי שאין כתובין, כגון זו,

והא פרנסה דמיקץ קייצא עישור מיכתב לא כתיבא, וקא מוציאיה?

[ומתריץ] שאני פרנסה [עישור] כיון דאית לה קלא משעה שמת האב, הכל יודעין שהצט נטולת עישור נכסים כמאן דכתיבא דמי,

[ומבטיח להקשות על עולא, שאמר לעיל שאם אינו כתוב בשטר אין מוציאין מנכסים משועבדים],

מתיב רב הונא בר מנחם, מתו [שני בעליה, שקבלו לזון בת אשתם, ומתו קודם שעברו חמש שנים] בנותיהן [של בעליה] זונות מנכסים בני חורין הנושא את האשה, ופסקה עמו לזון את כמה חמש שנים, וגירשה בתוך חמש שנים, ונשא את האשה, ופסקה עמו כמו כן [שיוון את בתה חמש שנים], חייב לזונה חמש שנים, [נמצא בעלה ובעלה הראשון שניהם זנין את בתה] אחד זנה וא' נותן לה דמי מוזנות, מתו [שני בעליה] צומיהן [חורין מזו שהבטיחו לה מזון ה' שנים] מוזנות מנכסים בני חורין, כדקמני מתמיזין אין מוציאין למזון האשה והצנות מנכסים משועבדים והיא אותה צת אשמו זונות מנכסים משועבדים, מפני שהיא כבעלת חוב אלמלא כיון דקייזי חמש שנים, אע"ג דלא כתיבא ציבא ממשעבדי כר' חנינא, וקשיא לעולא?

[ומתריץ] הכא במאי עסקינן בשקנו מידו וסמס קנין לכתיבה עומד [ראה תוס'],

אי הכי בנות נמי דהויא לה מיניה [שגולדו להם מאשה זו] ליתנו ממשעבדי, והולך וצקנו מידו קא מיירי? בשקנו לזו ולא קנו לזו,

מאי פסקא מאי דעמיה דתנא, וכי פסקא למילתיה, דסמס מאן דפסיק [פי' עושה תנאי] הכי, קנו מידו לצת אשמו, ולא קנו לצמו?

בת אשתו דהואי בשעת קנין [בשעת נישואין] מהני לה קנין [בשקנו מידו], בתו דלא הואי בשעת קנין שעדיין לא נולדה לא מהני לה קנין [אולי משום דהוי דבר שלא בא לעולם],

מז לא עסקינן כלומר ומי לא משמע נמי מממני, כגון דהוו תרווייהו צנתיא בשעת קנין, והיכי דמי כגון דגרשה לאחר שגולדו לו ממנה צנות ואהדרה ופסקה עמו תנאים הללו [שיוון את בת אשתו, ויוון את בנותיו], דהא ממני סתמא תנ?

ממשעבדי לא, דטעמא דמלוה בשטר טרפא ממשעבדי משום דאית ליה קלא, ולהך כתיבה לית לה קלא דבשלמא על הקרקע נפיק קלא פלוני מכר לפלוני וקיבל עליו אחריות, אבל על הפירות שאין עדיין צעמא מכירה, אין קול יוצא,

אמר ליה רבי אבא לעולא, והא מזון האשה והבנות דכמאן דכתיבי דמו, וקתני אין מוציאין?

א"ל התם מעיקרא הכי להכי אתקון תנאי צ"ד כך היה, כתובין הן אצל בני חורין שהיו כתובים אצל בני חורין ואין כתובין הן אצל משועבדין ולא יהו משועבדים ככתובים אצל משועבדים, לפי שאין לה אדם רוצה ליקח שדה מחבירו, אם מזון אשתו וצני חוריה עליו עולמית,

ובן [כמו שאמר עולא בשם ריש לקיש] אמר רבי אסי אמר ר' יוחנן, לפי שאין כתובין,

אמר ליה רבי זירא לרב אסי, והא מזון האשה והבנות דכמאן דכתיבי דמו דתנאי צית דין הוא, ומשניסמ לו קול יוצא שהוא משועבד לה, דתנן לא כתב לה צנן נוקצין דיהוו ליכי מינאי כו' ואת תהא יתבא צייתי כו' חייב, שהוא תנאי צ"ד, כמאנות צפרק נערה (דף נב) וקתני אין מוציאין?

א"ל מעיקרא הכי אתקון, כתובין הן אצל בני חורין, ואין כתובין הן אצל משועבדין,

ר' חנינא אמר לפי שאין קצובין,

[מפני חיקון העולם לפי שאין קצובין ואין הלוך יודע צממה להזהר. רש"י ד"ה פירות כתובות נא:, ובשם הריטב"א ראיתי דלית ליה קלא]

איבעיא להו לרבי חנינא קצובין וכתובין בעי,

דף נ"א ע"א

או דלמא קצובין ואע"פ שאינן כתובים ואית ליה, דמלוה על פה שהיא קצונה טרפה ממשעבדי [וראה בתוס' שחולק ע"ז]?

ת"ש, דאיתמר, מי שמת והניח שתי בנות וכן [ורבן יורש הכל, וצריך ליתן לאחותיו פרנסה דהיינו עישור נכסים לנדוניא], וקדמה הראשונה ונמלה עישור נכסים שזה משפט הצנות, צעמא צגרות או נישואין, ליטול עישור נכסים צהכנסת פרנסת נדונייתן, לצד מה שניזונו ממונות עד אותה שעה ולא הספיקה שניה לגבות פרנסתה, שלא ניסמ עד שמת הבן ונפלה כל הירושה לפני שתייהן,

א"ר יוחנן שניה ויתרה איבדה עישור נכסים שלה, ולא אמרינן מיגבי עישור נכסים צרישא, והשאר יחלקו צויה, דטעמא דתקינ עישור נכסים כדי שתהא לצנות פרנסת נישואין, והא איכא טפי,

אבני חן למסכת גיטין

אחד, אינו נשבע, מ"ט שוורין מנתחי מהרדי, כיסין לא מנתחי מהרדי וטענת שמא הוא [ראה תוס']

שני שוורין קשורין מצאת, והלה אומר מצאתי, והחזרתו לך אחד מהן, הרי זה נשבע שכן הוא שהחזיר לו האחד, דהויא ליה נמי טענה ודאית, ואף על פי שלא ראה כשמנאס ? [אפ"ה נשבע] שהרי גם זה אומר כן, והוא ליה היאך מודה במקצת טענה ברורה, והך סיפא נמי ר' יצחק אמרה, ולא גרסינן בה תניא נמי הכי,

ור' יצחק לית ליה המוצא מציאה לא ישבע, מפני תיקון העולם?

דף נ"א ע"ב

[ומתרי] הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב דהיכא דקא תבעי ליה בטענת כרי, לא חשיב ליה משיב אצידה, דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר, פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו השתא משמע שאין אדם מוצעו, ולקמן מפרש לה בטוענו זה בן המס, דדמיא לדרכי יצחק,

כיצד מנה לאביך ביד, והאכלתיו פרס והחזרתיו לו חזיו, הרי זה נשבע, וזה הוא שנשבע על טענת עצמו, וחכ"א אינו אלא כמשיב אבירה ופטור,

כמו והיון בה ורבי אליעזר בן יעקב לית ליה משא דמיקון העולם ד משיב אבירה פטור משבועה, דא"כ שציק לה ואזיל, והאי נמי כיון דלא תבעו כמשיב אצידה הוא?

אמר רב בטוענו קמן,

קמן מידי מששא אית ביה, והתנן אין נשבעין על טענת חרש שומה וקמן?

מאי קמן גדול, ואמאי קרי ליה קמן, דלגבי מילי דאביו קמן הוא,

אי הכי דטוענו גדול טענת עצמו קרי לה ! טענת אחרים הוא?

טענת אחרים, והודאת עצמו על שהודה לו שאמת דכדכיו, ומודה שעדיין חייב לו פרס, הוא נשבע,

כולהו טענתא נמי, טענת אחרים והודאת עצמו נינהו ולכך נשבעין עליה, וכדי האי גוונא מי פליגי רבנן עליה, ומי הוה קאמר פעמים שאדם נשבע, כל שעתא כי האי גוונא משבוע?

אלא לא תימא [אליבא דר"א ב"י] בטוענו גדול, אלא בטוענו קמן, ודקשיא

[ומתרי] אלא בתו דבתנאי בית דין קאכלה, לא מהני לה קנין, בת אשתו דלאו בתנאי בית דין קאכלה, מהני לה קנין,

וכי [בתו] מוגרע גרעה צממיה?

[ומתרי] אלא בתו, כיון דבתנאי בית דין קאכלה והוא [אולי] ז"ל והיא] נמי קטו מידו [דהא אוקימנא לעיל בשקנו מידו], נותן לב להשלים חוקה אימר צררי של מעות אתפסה התפיסה צממו, להיות צידה לון מהס [ולכן] אינה גובה מנכסים משועבדים, אבל לבת אשתו אינו מתפס צררי],

ת"ש א"ר נתן אימתי אמרו אין מו"ליאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים [ראובן גזל שדה משמעון, ומכרה ללוי, וגם מכר ראובן שדה ליהודה, ולאחר ששמעון מוציא השדה מלוי חוזר לוי ליהודה לטרוף השדה שקנה מראובן] בזמן שקדם מקחו של לוקם שני זה [יהודה], שהלשון שלקם שדה הגזולה [לוי] צא לחזור עליו לשבחו של לוקם ראשון ששלקם זה השני מן המוכר, עדיין לא השבית הלוקם הראשון את הקרקע הגזולה [פי' הגם שלוי קנה השדה מראובן לפני יהודה, צריך קניית יהודה לפני שלוי משביח השדה],

אבל קדם שבחו של ראשון, למקחו של שני דמשהשציה [לוי] והכל יודעים שצאחריות מכרה לו [ראובן] יצא כל אחריות הקרקע עם שצמו ופירומיה על נכסי הגזול גובה מנכסים משועבדים,

אלמא משום דלא קדים הוא ולא משום קצוין וכמוצין, [אלא הכל תלוי ב"הכל יודעים"], [ותוס' מקשה על רש"י]?

[ומתרי] תנאי היא, דתניא אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות, ולמזון אשה והבנות, מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם, לפי שאין כתובין ואם צאח לטרוף לקוחות אף צממיה על פה, אין לך אדם לוקם שדה מחזירו, לפי שירא שמא יש עליו מלוה,

אמר ר' יוסי וכי מה תיקון העולם יש בזו, והלא אין קצובין וצמיה יש ללקוחות להזהר, וכלא תיקון העולם נמי אין הדין לטרוף [אין אנו יכולין לחייב את לוקח השני על שבח פירות וקרקעות], [ובתוס' הקשו דלפי רש"י ר' נתן אתיא דלא כמר ולא כמר]:

[שנינו במשנתנו] והמוצא מציאה לא ישבע: אמר ר' יצחק שני כיסין קשורין מצאת לי, והלה אומר לא מצאתי אלא אחד, נשבע כדמפרש טעמא דלא מנתחי מהרדי, והוא ליה טענתו של זה טענת כרי, אחרי שאחד מהם ציד זה, והרי הודה לו במקצת,

שני שוורים קשורין מצאת לי, והלה אומר לא היה אלא

אבני חן למסכת גיטין

שאל אומר חילוף הדברים [אבל אפטרופוס שסמכו יתומין אצלו פליגי ראשונים אם צריך לישבע. הערות]:

גמ': ורמינהו [אביא לך סתירה לדברי המשנה מברייחא] במדבר יח כח בן תרימו גב' אתם [תרימות ה' מכל מעשרתיכם אשר תקחו מאת בני ישראל ונתתם מפניו את תרומות ה' לאהרן הכהן] ולא שותפין אין יכול למדע על חלק חזרו שלא מדעתו [ולכן קודם שחלקו אינו יכול להפריש כלל], אתם ולא אריסין על חלקו של בעל הצית, אתם ולא אפטרופין, [אתם] ולא התורם את שאינו שלו הך סיפא טעמא דרשא, כלומר אתם [דכתיב בקרא] ממעט המורס שאינו שלו והני כולהו שאינו שלו נינהו, אי נמי זו ואין צריך לומר זו קמי?

[ומתריץ] אמר רב חסדא לא קשיא, כאן [משנתינו דתנן שמותר לעשר] להאכיל יתומים לאלתר [לאו דוקא לאכול, אלא לכל צרכיהם], מייצג לעשר כאן להניח המצואה צאנר עד שיגדלו, למה ליה עשורי, לכשיגדלו יעשרום הם,

והתניא בנתיבא האפטרופין תורמין ומעשרין [את פירותיהם] להאכיל, ולא להניח,

ומוכרי' להן כלומר לזכרם, מנכסיהם בהמה עבדים ושפחות, בתים שדות וכרמים, להאכיל המעות אבל לא להניח שמה יגנבו, אי נמי משום שצח צית אציהן, נוי וכבוד הוא להם,

ומוכרין להן [לצרכם, מנכסיהם. רש"י לעיל], פירות יינות שמנים וסלתות [שיש ליתומים] להאכיל [המעות] אבל לא להניח,

ועושין להן [קונים, ומתקנין לצרכן] לולב, וערבה [אף שהוא רק מנהג גביאים. הערות] וסוכה, וציצית, וכל דבר שיש לו קצבה, לאיתווי שופר [לכאורה רק כשאין להם מקום לשמוע מאחר],

ולוקחין להם ספר תורה תפילין ומזוזות, וכל דבר שיש לו קצבה, לאיתווי מגילה [גם כאן צ"ל שאין שם קריאת המגילה מאחר],

ואין פוסקין עליהם צדקה אין להם קצבה, דהא בכל שעתא קיימי עניים, נמצאו נכסיהם כלים ואין פודין עליהן [על חשבונם] את השבויין, ולא כל דבר שאין לו קצבה, לאיתווי תנחומי אבלים [שהיו מרבין להביא לבית האבל להרבות לסעוד עמו ולהשקותו, כמו ששנינו שלהי מו"ק ובגמ' פ"ק דכתובות ח: יעב"ץ],

ואין אפטרופין רשאים לדון עס בעל דין של יתומים הצא לעורר על נכסיהם לחוב ולזכות בנכסי יתומים שמה יתמיצו בטענותיהם, [אלא] ולכשיגדלו היתומין ידונו עמו,

לזכות אמאי לא ידונו עמו, אם דנו וזדכו היתומים, אמאי לא היו דינא?

לך אין נשבעין על טענת קטן, הני מילי בשטוענו הפקדמי לך, דגבי שבעה כחיד (שמות כג) כי יתן איש ולא קטן, אבל צא בטענת אציו, נשבעין אפילו לקטן,

ולרצנן אפילו לגדול אין נשבעין כדמתן בשטועות מנה לאצא צידך אין לו צדי אלא חמשים דינר פטור, ו בדרכה קמיפלגי,

דאמר רבה מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע [ראה תוס'], חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו [ראה תוס'] לכפור את הכל, הלכך בשביל הודאת המקצת אינו נאמן על השאר, דהאי בכוליה בעי דלכפריה כו', וכי תימנא לא נשבעיה אשארל דמינו דחשוד אממונא חשוד נמי אשבעתא, אממונא לא חשוד, מדלגא כפריה בכוליה, דהאי כי אודי כפלגא בכוליה נמי בעי דלודי, והאי דלא אודי ליה לאו דדעתו למיגזליה אלא אישמונטי אישמוניט, לדחויי השמא,

והאי בכוליה בעי למכפריה ליה, והאי דלא כפריה משום דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, ובכוליה בעי דלודי ליה, והאי דלא אודי ליה אישתמוטי הוא דקא משתמיט ליה, סבר עד דהוו לי זוזי ופרענא ליה, ואמר רחמנא, רמי שבועה עילייה כי היכי דלודי ליה בכוליה,

[וממשיך לפרש לפ"ז המחלוקת של ראב"י ורבנן בברייחא] ר' אליעזר בן יעקב סבר, ל"ש בו ול"ש בבנו אינו מעיז, והילכך לאו משיב אבירה הוא [ומשביעין אותו], [ור' יצחק ילמוד מדברי ראב"י שחייב שבועה],

ורבנן סברי בו הוא דאינו מעיז, אבל בבנו מעיז, ומדלא מעיז [והורה במקצת] משיב אבירה הוא:

דף נ"ב ע"א

מתני': [יש ג' מיני אפטרופוס: א' שמינו ב"ד, ב' שמינה אביהם קודם שמת, ג' וכאן מיירי שהיתומים עצמם סומכין על אדם אחד להיות כמו אפטרופוס שלהם],

יתומין שסמכו אצל בעל הבית לעשות על פיו ולא נתמנה להן אפטרופוס, לא מאכזין ולא מצ"ד, אפילו הכי כאפטרופוס הוא או שמינה להן אביהן אפטרופוס [בלשון רובין קורין לאב פאט"ר, ולקטנים פוט"ס, ופירוש אביהן של קטנים. רע"ב], חייב לעשר פירותיהם [ובל שכן הממונה מוחב"ד שהוא שליח ב"ד. תו"ט],

אפטרופוס שמינהו אבי יתומים, ישבע כשיגדלו היתומין ישבע להן שאין לו צידו כלום משלהן, מינוהו ב"ד לא ישבע טעמא דהך פלוגמא מפרש בגמרא, וצין למר וצין למר מפני מיקון העולם הוא, אבא

אבני חן למסכת גיטין

ההוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דר' מאיר, דהוה קא מזבין ארעתא וחבין עבדי, ולא שבקיה ר' מאיר, אחוה ליה בחלמיה (אני) [אנו פ' אנו בשמים] להרוס, ואתה לבנות [אנו רוצים להרוס, ואתה עושה פעולות לבנות את היתומין], [פ' לפי שממון עובון אביהם היה בא באיסור או על ידי גזילה ושקר או על ידי ריבית. רש"ל, ודאי הוה אינשי דלא מעלי או המורישין או היוורשין, אפ"ה לא אשגח בהו, דילמא הדרא בהו, או מפקא מנייהו זרעא מעליא ולהכי נמי מייתי עלה עובדא דר"מ דדמי להא ודאי. יעב"ץ],

אפילו הכי לא אשגח, אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין [וכ"ה בירושלמי מעשר שני פ"ד הל' ו'], [ראה בהערות שיש סתירות בש"ס בענין זה],

הנהו בי תרי [משום דאיירי נמי דלא שבקיה ר"מ ועכב על ידו. מהר"ם שי"ף] דאיגרי בהו [שנתגרה בהן] שטן, דכל בי שמישי של ערס שגמ הוו קא מינצו בהדי הדדי [ראה מהר"ם שי"ף], איקלע רבי מאיר להתם, עכבינהו תלתא בי שמישי, עד דעבר להו שלמא, שמעיה לשטן דקאמר, ווי דאפקיה ר' מאיר לההוא גברא [להשטן] מביתיה:

ההוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דר' יהושע בן לוי, דהוה קא מזבין ארעא וחבין תורי [היה לו ארעה אחרינתא דלא הו"ל צורך לבו ביום. יעב"ץ], ולא אמר ליה ולא מירי,

סבר לה כר' יוסי, דתניא א"ר יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי, ולשורי שורי, אלא לאשתי ביתי שכל צרכי הצית על ידה נעשים והיא עיקר הצית [ונראה דאמר בן כרי לזרוע שתדע את אחריותה ותפקידה שהבית תלוי בה. הערות] ולשורי שדי וכן שור עיקרו של שדה,

הנהו יתמי, דהוו סמיכי [שהיו סומכים בהנהלת נכסיהם] גבי ההיא סבתא, הוה להו תורתא, שקלה [הסבתא את השור של היתומין] וזבינתה ניהלייהו [ומכרה אותו בשבילם, ועכשיו נתייקרו השורים], אתו קרובים לקמיה דרב נחמן [לבטל את המקח כדי שירוויחו היתומין],

אמרו ליה [הקרובים לרב נחמן] מאי עבדתה דזבנא מי מינה אפוטרופוס, אמר להו [רב נחמן לקרובים] יתומים שסמכו אצל בעל הבית תנן ואף ע"פ שלא נתמנה משיב ליה כאפוטרופוס, והא אייקר ברשותא דלוקח אייקר,

[השיבו הקרובים לרב נחמן] והא לא נקיטי דמי [והא הסבתא עדיין לא נקיטי דמי]? אמר להו א"כ היינו דרב חנילאי בר אידי אמר שמואל, דאמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל נכסי יתומין הרי הן כהקדש דכמיז [ויקרא כז] ונתן הכסף וקם לו, ולא שייכא צהו משיכה, ולא מקני אלא בכספא [ולא נמכר השור של

אלא ה"ק אין רשאין לדון לחוב, על מנת לזכות בנכסי יתומים אם דנו כדי לזכות, ונתמייצו, אין היתומין נפסדין,

ואין אפוטרופין רשאין [אפילו] למכור ברחוק [שדה שהוא רחוק, אפילו אם רוצה במקומה כדי] ולגאול בקרוב [המהר"ם שי"ף תמה למה לא יעשה כן, וכי יודע איזה שדה ישתדף],

[או למכור] ברעה, ולגאול ביפה [אפשר לדקדק, ולגאול, ולא נקט ולקנות, אפילו שדה שהיה שלהן עצמן מקודם דהשתא לא שייך דלמא לא משפין. מהר"ם שי"ף], מ"ט? דלמא [זה שיקנה בקרוב או ביפה] מושתדפין,

ואין אפוטרופין רשאין למכור שדות, וליקח עבדים, אבל מוכרין עבדים [נראה דמירי שיש עבדים די לצורך עבודת השדות יתירים, שאין צריך לשדות עוד. יעב"ץ] ולוקחין בהן שדות,

רבן שמעון בן גמליאל אומר, אף לא למכור עבדים וליקח שדות, מ"ט? דלמא לא משפין לא יהו משוקטות אגלו, שמה ילא עליו ערשור,

ואין אפוטרופין רשאין להוציא עבדים לחירות אפילו אין היתומין נפסדין, שהעבדים צאין לפדות עצמן בכסף שנותנין להם אמרים על מנת שאין ליתומין רשות צו, אפי' הכי אין רשאין, שהרי אין גופן קטני להן לשחררן,

אבל מוכרין אותן לאחרים לתקנת היתומין, כגון להאכיל או ליקח שדות ואחרים מוציאים אותן לחירות ואותם אמרים שהיו רוצין לתת להם הכסף לפדות עצמן, הן יקמוס, והיו קטנים להן ואח"כ ישחררוס,

רבי אומר אומר אני [בעי"ז לעיל לט: וכן יש עוד יותר מ10 פעמים בש"ס, וצריך לומר שיש בלשון זה משום ענוה, שהרי אמרין בסוטה כט: משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא] כשם שרשאין למוכרן לאחרים אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא כך הם רשאים לקבל הכסף מיד העבד עצמו צמורת מכירה מפני שהוא האפוטרופוס כמוכרו לו [כמוכרו לעצמן] לעבד עצמו,

וצריך [האפוטרופוס] לחשב עמהן [עם היתומין] באחרונה כשיגדלו יחשב עמהן וישבע שלא נשאר צידו כלום,

ר"ש בן גמליאל אומר אינו צריך,

אין עושין אפוטרופין נשים אין דרכן ללכת ולצא ולטרום ועבדים אין נאמנין וקטנים אינם בני דעת ואם מיונן אבי יתומין הרשות בידו,

אבני חן למסכת גיטין

היתומין],

לאו ברשותיה קיימא, דהאי דגבי הדיוט מוקמינן לה ברשות מוכר לדליקה, היינו טעמא דההיא הנאה דקיימא ברשותיה לחורה,

יהבי להו זוזי ליתמי אפירי, אייקר, לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש [יכולים יתומין לחזור],

זול, סבור מינה היינו דרב חנילאי בר אידי? אמר להו רב שישא בריה דרב אידי הא רעה הוא לדידהו דזמנין דמצטרכי לזוזי [ורוצה לקח מעות נגד פירות] וליכא דיהיב להו, עד דיהבי להו פירי,

אמר רב אשי, אנא ורב כהנא חתמינן אשטרא, דאימיה דזעירא יתמא, דמזבנא [אם היתום מוכר] ארעא [דיתמי. רש"ש] דיתמי, לפיוסי כרגא דיתמי, וזנה בלא אכרזתא, מפני שגנאי המלך נמוך לכרגא בלא אכרזתא, [אכרזתא] שמכרין שלשים יוס קרקע פלוני יוצא לימכר כצ"ד,

דאמרי נהרדעי לכרגא [מכס] ולמזוני [לאכילת היתומים] ולקבורה [הוצאת קבורת המת], מזבנינן בלא אכרזתא לפי שאין פנאי:

עמרם צבעא [שהיה צבע painter], אפוטרופא דיתמי הוה, אתו קרובים לקמיה דרב נחמן, אמרי ליה קא לביש ומכסי מיתמי,

אמר להו רב נחמן כי היכי דלישתמען מיליה וזוך היתומים הוא שיהא נראה כאלם חשוב,

קאכיל ושתי מדידהו, ולא אמוד אינו עשיר לעשות יציאות הללו משלו, ומשל יתומים הוא עושה, וסתם עשיר אומדים אותו בני אדם, זה כזה וזה ככה, אבל עני אין אדם אומדו, א"צ דלא אמיד לבני אדם, שיהא עושרו ראווי ליציאות הללו, אימור מציאה אשכח,

והא קא מפסיד נכסי היתומים שאינו מפרנסם הקרקעות כראוי להם וקונץ אילנות, אמר להו אייתו לי סהדי דמפסיד, ואיסלקיניה,

דאמר רב הונא חברין משמיה דרב, אפוטרופוס דמפסיד מסלקינן ליה,

דאיתמר אפוטרופא דמפסיד, רב הונא אמר רב, מסלקינן ליה, דבי רבי שילא אמרי, לא מסלקינן ליה [נראה דמיידי באפוטרופוס שמינה אבי יתומים. יעב"ץ], והלכתא מסלקינן ליה:

[שנינו במשנתנו] אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים ישבע: מאי טעמא? אי לאו דאית ליה הנאה מיניה, לא הוה

חמריה דרבנא עוקבא יתמא [ינם של היתומין של רבנא עוקבא], משכוח לקוחות מאפוטרופוסים בארבעה ארבעה המצית [משכו אותם בתנאי שלם ד' זוז לכל הבית], ואייקר וקם בשיתא שיתא, אתו לקמיה דרב נחמן [לבטל את המקח],

אמר להו היינו דרב חנילאי בר אידי, דאמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל, נכסי יתומין הרי הן כהקדש, ולא מקני אלא בכספא:

משוך פירי מיתמי [קונים שמשכו פירות מיתומין, ולא נתנו מעות], אייקור [אם נתיקרו הפירות], היינו דרב חנילאי בר אידי,

זול [אם ירד מחיר הפירות, ואם יהיה המקח בטל יפסידו יתומין], לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש כל הדיוט המוכר יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו הלקוחות, אבל אם משך לא יכול לחזור, וכל שכן אלו שהן כהקדש, דליפוי כח עשאוהו כהקדש, ולא להרעת כח,

[ועכשיו מדבר על יתומים שקונים פירות מאחרים] אמישיכו מוכרים להו פירי ליתמי שהיתומים משכו פירות מאחרים ולא נתנו דמיס אייקור ורואין המוכרים לחזור, משום דקנין יתומים בכסף לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש וכיון דאי אמישיכו להדיע לא הדרי, השתא כל שכן דלא הדרי,

זול [אם ירד מחיר הפירות, ואם לא יהיה הקנין בטל יפסידו יתומין], סבור מינה היינו דרב חנילאי בר אידי וניהדרו צהו יתמי,

א"ל רב שישא בריה דרב אידי, הא רעה היא לדידהו [ליתומים], דזמנין דמצטרכי לפירי, וליכא דיהיב להו [שהיו יראין שאם ירד מחיר הפירות, יחזרו בהם היתומין], עד דיהבי זוזי,

יהבי יתמי זוזי אפירי, זול לא יהא כח הדיוט חמור מן הקדש [וכיון שלא משכו יכולים לחזור],

אייקר ורואים המוכרים לחזור סבור מינה היינו דרב חנילאי בר אידי [שנאמר שהיתומין קונים בכסף] ולא יחזרו,

אמר להו רב שישא בריה דרב אידי, הא רעה היא לדידהו

דף נ"ב ע"ב

דאתו למימר להו נשרפו חיטתכם בעלייה שהרי קניתם צמעות, וכי תימא לא מזו למימר הכי, דהא גבי גריעותא דיתמי אמרינן לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש?

לאו מילתא הוה, דכיון דלענין חורה לאו ברשות מוכר הוה, לענין דליקה נמי

אבני חן למסכת גיטין

ליה אפוטרופוס, ומשום שבועה דרמית עליה לנסוף לא אתי לאמונעי לא ממנע מתחלה, שהרי ההנהו זה:

[שנינו במשנתנו] מינוהו ב"ד לא ישבע: מלתא בעלמא הוא דעביד לבי דינא גבי צ"ד, טובת חסד היא שזה עושה לצ"ד לקבל דבריהן ולטרוח לפני יתומין ואי רמית עליה שבועה אתי לאמונעי ואמי לאמונעי מעיקרא מלקבל עליו:

[שנינו במשנתנו] אבא שאול אומר, חילוף הדברים [מינוהו אבי יתומים לא ישבע, מינוהו ב"ד ישבע]: מ"ט מינוהו ב"ד ישבע? בתהיא הנאה דקא נפיק עליה קלא, דאיניש מהימנא הוא, דהא סמך עליה בי דינא, משום שבועה לא אתי לאמונעי,

מינוהו אבי יתומים לא ישבע, מילתא בעלמא הוא דעבדי להרדי דברי אהבה וריעות היה צניעה, ולא הנאת ממון כל כך ואי רמית עליה שבועה, אתי לאמונעי,

אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל, הלכתא כאבא שאול:

תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר, זה וזה ישבע, והלכה כדבריו,

תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו, אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים ישבע, מפני שהוא נושא שטר,

אמר ליה את אייתת קבא [אתה מביא כלי מדידה] וכיילת ליה [ואתה מודד בה כל האפוטרופוסין], אלא אימא מפני שהוא בנושא שטר [מסתמא נתן לו אבי היתומים איזה טובה ולכן הוא בנושא שטר]:

[דינים אלו שבמשנה זו קשורים לתיקון העולם. שט].

<<<<< סוגיא דהזיק שאינו ניכר,

מהני: המטמא טהרותיו של חצרו כגון תרומה [יש לציין שבמטמא יש גם אופן שההזיק ניכר, כגון שדבר המטמא עדיין נוגע בתרומה] והמדמע תרומה בחולין של חצרו ומפקדו, שאוסרו לזרים וזרין למוכרו לכהנים בזול והמנסך יין חצרו בגמרא מפרש לה בשוגג פמור מתשלומין במזיד חייב בגמרא אמר טעמא:

גמ': איתמר, מנסך, רב אמר מנסך ממש ששך צידו למוכו [לחורך היין] לשם ע"ז, וכך היתה עבודתו, ושמואל אמר מערב יין נסך ציין כשר של חצירו, ואסרו בהנאה, [וישך לשון מנסך על זה, שעושה יין של

חצירו נסך, ע"ז שמערב לחצרו נסך],

מ"ד מערב, מ"ט לא אמר מנסך [כפשוטו]?

אמר לך מנסך [אינו חייב בתשלומין] קם ליה בדרכה מיניה לא מני למימי צמתינן אמוד חייב צמלומין, דהא עובד עבודת כוכבים הוה, ונסקל,

ואידך כדרכי ירמיה, דא"ר ירמיה משעת הגבהה ע"מ לגחלו הוא דקנה [ומשעה זו חייב לשלם], מתחייב בנפשו לא הוי עד שעת ניסוך [ולא הוי קם ליה בדרכה מיניה],

ולמאן דאמר מנסך, מ"ט לא אמר מערב [פ' ובי הטעם היחידי הוא שמפרש מנסך כן שהוא לפי פשוטה, או יש לו עוד טעם לזה]?

אמר לך [פ' שאין לפרש מנסך היינו] מערב [דא"כ]

דף נ"ג ע"א

היינו מדמע שמערב צהיתר דבר האוסרו, וכיון דשמעינן דקנסוהו רבנן [במדמע], ה"ה דילפי' מיניה למנסך [דהיינו מערב], ולא אצטריך למתנייה, אכל השמא דמנסך ממש, אצטריך למתני' דלא חיימא קם ליה דדרבה מיניה, ופטור,

ואידך [שמואל דאמר מנסך היינו מערב, למה כפל ענין אחד]? קנסא הוא מטמע ומדמע דמזיד חייב, קנסא הוא, דהזיק שאינו ניכר לא שמייה הזיק, ומקנסא [וקנסא מקנסא] לא ילפינן [במדמע לא ילפינן מערב] דהא לאו דינא הוא, והיכא דקטנס קטנס, והיכא דלא קטנס לא קטנס, ולהכי אצטריך מנסך,

ולמאן היינו רב דאמר מנסך ממש דיילף קנסא מקנסא דאילו מערב לא אצטריך, דילפינן ממדמע, אע"ג דקנסא הוא, כל הני דמתני' למה לי יתמי חדא וילפא אידך מינה?

[ומתריץ] צריכא [לשנות כולן] דאי תנא מטמא, אי תרומה הוה [מתני' מיידי שטימא תרומה], אמינא משום דקא מפסיד לה לגמרי דלא חזיא תו לאכילה [ברומי שדה],

ואי מטמא חולין, משום דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל מפני פרושים שאוכלין חולין בטהרה, ומשום דעבד איסורא קנסוהו,

אבל מדמע לא מפסיד לגמרי, דהא חזי לכהנים וחזני מיניה בזול אימא לא,

ואי אשמעינן מדמע משום דשכיח [??] דעביד, וצמילתא

אבני חן למסכת גיטין

מאי טעמא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ומה טעם אמרו במזיד חייב, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו, ואומר פטור אני,

תנן [להקשות על חזקיה דאמר שמיה היזק], הכהנים שפגלו במקדש קרצנות ששטטוס וזרקוס לאכול מהם חוץ לזמנם ולא הורלו לזעלים מזידים שידעו שפסולים כך חייבין לשלם דמיהן לזעלים, שהרי זרימין להביא אחרים, ואי נמי נדבה היא קשה בעיניו שלא הקריב קרבתו, שהרי להביא דרוחן היה מצקש,

ותני עלה, מפני תיקון העולם קס"ד דה"ק חייבין מפני תקון העולם שלא ירגילו בכך,

ואי אמרת היזק שאינו ניכר שמיה היזק, האי שוגגין פטורין מפני תיקון העולם מיבעי ליה דהא חייבין דמזיד דינא דאורייתא הוא, ומיקון העולם אפטורין הוא דשייך למיתני, כדי שידעו?

[ומתריץ] הכי נמי קאמר, מזידין חייבין [דשמיה היזק], הא שוגגין פטורין מפני תיקון העולם דמתני' לא מני שוגגין פטורין בהדיא ברישא, ואי נמי מני תיקון העולם [לא. ר"ש דעסויא ז"ל] ארישא קאי,

מתיב רבי אלעזר [בן פדת האמורא], העושה מלאכה במי חטאת דפרה אדומה ובפרת חטאת וכן פרה עצמה נפסלין במלאכה, דכתיב [במדבר יט] אשר לא עלה עליה עול, וכמי חטאת כתיב למשמרת למי נדה, ומניא בספרי מה ת"ל, שיכול אף לי שתהא מלאכה פוסלת אלא בפרה, ומניין אף במים ת"ל למשמרת למי נדה, כלומר שיהיו משומרות לכך ולא לדבר אחר, פטור מדיני אדם לשלם וחייב בדיני שמים פורענות לשלם לרשעים שנתכוין להפסיד את ישראל,

ואי אמרת היזק שאינו ניכר שמיה היזק, בדיני אדם נמי לחייב?

הוא מותיב לה [ר' אלעזר] והוא מפרק לה, פרה שהכניסה לרבקה למקום אסופת הבהמות וקישורן, כמו כעגלי מרבץ [מלאכי ג] על מנת שתניק את אמה ותדווש בתבואה עם השאר, דחשומין ליכא אמעשה ידיו דאמר לטובה הכנסתיה שמינך, ופסולה לא הוי אלא מחמת מחשבתו שנתכוין אף שתדוש, וגרמא בנימין פטור, דאמחשבה לא מחייבין ליה, דפסולה מחמת מחשבה הוא, כדאמר [פסחים כו] עופד דומיא דעפד דניחא ליה [??],

מי חטאת ששקל בהן משקלות [בגנדין, ואף כאן הרי לא עשה מלאכה של ממש. שט],

והאמר רבא מי חטאת

דשמיט עבדי רבנן תקנתא, כי היכי דלא נעביד אבל מטמא דלא שכיח, אימא לא,

ואי אשמעינן מטמא ומדמע [לכן משלם אם עשה כן במזיד], משום דלא קים ליה בדרכה מיניה, אבל מנסך דקים ליה בדרכה מיניה, אימא לא, קא משמע לן כדרבי ירמיה דמדאגצה קנייה,

????? ולהא דתני אבוב דר' אבין, בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך, חזרו לומר אף המדמע, כל הני למה לי כיון דתנן מנסך בתרמי דרישא, כ"ש [מדמע] [מטמא]. רש"ש [?] דליכא למימר דקס ליה בדרכה מיניה?

מנסך, מפסיד לגמרי שאוסרו בהנאה, אבל מטמא אע"ג דמפסיד ליה לגמרי לענין שהוא עצמו אינו יכול לאכול אבל חזי הוא עדיין להסקה, או למאכל בהמה דאפי' מטמא תרומה חזי להסקה או לבהמה כהן, מטמא איכא הפסד מרובה דלא חזיא תו לאכילה,

צריכא [לשנות המטמא ומדמע והמנסך] דאי אשמעינן מטמא [לכן חייב], משום דלא קים ליה בדרכה מיניה, אבל מנסך דקים ליה בדרכה מיניה אימא לא [אף במזיד פטור מן התשלומין],

ואי אשמעינן מנסך משום דקא מפסיד ליה לגמרי, אבל מטמא דלא מפסיד ליה לגמרי [דהא חזי להסקה ולבהמה] אימא לא,

ואי אשמעינן הני תרתי משום דהפסד מרובה [דמטמא ומנסך אסור באכילה], אבל מדמע דהפסד מועט [שעדיין נמכר לכהנים בזול] אימא לא, צריכא,

[ענין חדש] אמר חזקיה [מטמא ומדמע ומנסך ששנינו במשנה שחייב רק במזיד] דבר תורה, אחד שוגג ואחד מזיד חייב, מאי טעמא היזק שאינו ניכר כגון הני דממיתין שלא נשחנו מכמות שהיו שמיה היזק ובהיזק לא חילקה תורה, כשהוא צא צדי אדם עצמו, צין שוגג למזיד, כדאמרין בהחול (צ"ק דף פה) פלע תחת פלע, לחייב על השוגג כמזיד,

ומה טעם אמרו בשוגג פטור, כדי שיוודיעו שטימא או דימע, דאי מחייבת ליה, לא אחי מודע להו לזעלים, ואכלי איסורא,

[ומקשה] אי הכי אפילו במזיד נמיי?

[ומתריץ] השתא לאוזוקי [לזעוריה] קא מכויין, אודועי לא מודע ליה דאי לא להקניטו צא ולהודיעו, למה לו דעבד,

ור' יוחנן אמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור,

אבני חן למסכת גיטין

דף נ"ג ע"ב

בשבת במזיד לא יאכל, דברי רבי מאיר,

ר' יהודה אומר בשוגג יאכל הוא עשמו למוצאי שבת לאחר שהמזין בכדי שיעשו, אבל בשבת לא דקנים שוגג אטו מזיד במזיד לא יאכל עולמית,

ר' יוחנן הסנדלר אומר, בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו דר' יוחנן סבר מעשה שבת אסורין באכילה וליף לה מקראי צ"ק (דף ע"א) ובכחוצות (דף ל"ד), במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים,

קשיא דרבי מאיר [דכאן אמרין דגורו שוגג אטו מזיד] אדרבי מאיר [ובשבת אמר בשוגג יאכל ובמזיד לא יאכל], קשיא דרבי יהודה [דכאן אומר דלא גזרו שוגג אטו מזיד] אדרבי יהודה [ובשבת אוסר אפילו בשוגג לאכול בשבת אטו מזיד]?

דר"מ אדרבי מאיר לא קשיא, כי קנים בדרבנן מטמא ומדמע איסורא דרבנן הוא, כיון דלא שמה חיזק אין כאן איסורא דאורייתא, ודברי סופרים נריכין חיזוק הלכך קנים אף השוגג, בדאורייתא אבל ציול בשבת איסורא דאורייתא הוא ולא שכיח דעברי עלה, הלכך לא קנים,

והא מנסך דאורייתא הוא וקא קנים? משום חומרא דעבודת כוכבים קנס ליה להרחיקו מן האיסור קנים ועד ליה חיזוק,

דר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא, כי לא קנים בדרבנן, בדאורייתא קנים באיסור דאורייתא, משום דעבד איסור חמור, קנים להרחיקו, אבל בדרבנן דקיל לא קנים את השוגג,

והא מנסך דאורייתא ולא קנים? משום חומרא דעבודת כוכבים מיבדל בדילי מיניה ולא נריך למיקנסיה [ראה ריש מסכת פסחים],

ורמי דרבי מאיר אדר"מ בדאורייתא דאורייתא אלאורייתא, הכא מני בשבת דאורייתא דלא קנים, וגבי שביעית קמיני בין בשוגג בין במזיד יעקר, וה"ה גמי דלר' יהודה קשיא, אלא משום דמנא קמא ר"מ הוא נקט ליה, ומסקנא אליבא דמרווייהו מתרליין לה,

דתניא הנוטע בשבת בשוגג יקיים, במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר דברי ר"מ [דגורו שוגג אטו מזיד],

רבי יהודה אומר בשביעית בשוגג יקיים במזיד יעקר, ובשבת בין בשוגג בין במזיד יעקר,

ולטעמך תקשה לך היא גופה, מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית?

ששקל בהן משקלות שהיו תלויות בכף מאזנים, והיה יודע משקלם ונתן כשר לשקלו בכף שניה, דלא עבד כהן מעשה צדיו, אלא במחשבה מיפסל, כשרה?

לא קשיא הא בגופן [ראה רש"י לקמיה], הא דרבא בכנגדן כדפרישית, ומתניתא דמשמע פסולות שקל בגופן כדרך הטבחים, לשקול כשר במים שיש להם כלי שיש בו שנחות, ונותנים מים בראשונה, ונותנים כשר במים עד שהמים עולים לרושם השני, וכוונתו כבר שבמשקל ליטרא או ב' ליטרות המים עולים ומגיעין לאותו הרושם,

[ומקשה] בגופן ! מעשה קא עביד בהו, ואי חיזוק שאינו ניכר שמייה חיזוק, בדיני אדם נמי לחייב?

אלא אידי ואידי בכנגדן ולא קשיא, הא מתני' דאסח דעתיה משמירתי ע"י המשקל שקל בהם, ונפסלו צהיסק הדעת, דלמשמרת למי נדה כתיב שצריכה שימור תמיד, ומיהו צדיי אדם לא מייחב דגרמא בעלמא הוא, הא והא דרבא [דכשרה] דלא אסח דעתיה:

מתיב רב פפא, גזל מטבע ונפסל שפסלמו מלכות תרומה ונטמאת מאליה חמץ ועבר עליו הפסח, אומר לו הרי שלך לפניך ובלנד שישלם לו אותו עשמו, וקרינא זה והשיב את הגולה אשר גזל [ויקרא ה] שהרי לא נשתנה,

ואי אמרת חיזוק שאינו ניכר שמייה חיזוק, האי גולן הוא ממונא מעליא בעי שלומי מכדי מיגזל גוליה מדמשכיה, וקס ליה צרומיה, וקי קמשלם ליה דבר חיזוק משלם ליה ולא כמה שגול תיובתא [על חזקיה דאמר שמייה חיזוק],

לימא כתנאי [שנינו בברייתא] המטמא והמדמע והמנסך אחד שוגג ואחד מזיד חייב דברי ר"מ, רבי יהודה אומר בשוגג פטור במזיד חייב,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר ר"מ סבר חיזוק שאינו ניכר שמייה חיזוק הלכך אף בשוגג חייב דאחרני (צ"ק כו) מפלע תחת פלע, ומר סבר לא שמייה חיזוק ובמזיד הוא דמחייב משום קנסא?

אמר רב נחמן בר יצחק, דכולי עלמא חיזוק שאינו ניכר לא שמייה חיזוק, והכא בקנסו שוגג אטו מזיד קא מיפלגי, דמר סבר [ר"מ דמחייב בשוגג] קנסו שוגג אטו מזיד [ר"מ קנים שוגג אטו מזיד] ואע"ג דמזיד גופיה קנסא הוא, ומר סבר לא קנסו שוגג אטו מזיד,

ורמי דרבי מאיר אדרבי מאיר, ורמי דרבי יהודה אדרבי יהודה, דתניא המבשל בשבת, בשוגג יאכל הוא עשמו ואף

אבני חן למסכת גיטין

דרכי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא, באתריה דרכי יהודה חמירא להו שביעית,

דההוא דאמר ליה לחבירו, דייר בר דיירתא גר בן גיורא אמר ליה אנא לא אכלי פורי דשביעית כוותך,

[ומקשה על ר"מ, דאמרינן דקנים רק בדרכנן, שדבריהם צריכין חיזוק, אבל בדארייתא לא קנים] **תא שמע** דרבי מאיר דדרבנן, לא קנים שוגג [ישראל ש] **אכל תרומה** שוגג ואפי' [תרומה] **טמאה, משלם חולין טהורין** ולקמן פריך אמאי משלם טהורין, האוכל תרומה שוגג אינו משלם מעות אלא תצואה, ואינו משלם תרומה אלא חולין מתוקנין, ועל ידי תשלומין הן נעשין תרומה, שנאמר ונתן לכהן את הקדש (ויקרא כג) על ידי נתינתו נעשו קודש, אלמא דבר הראוי למול עליו שם תרומה בעינן, ולא מעות, אצל האוכלה מויד משלם מעות,

[והביריתא במשיכה] **שילם חולין טמאים מהו? אמר סומכוס משום ר"מ בשוגג** אם שוגג שילם שלא היה יודע שהן טמאין **תשלומיו תשלומין** ופטור באלו, והן נעשין תרומה טמאה, כמה שאכל, [ואם שילם חולין טמאים], **במזיד אין תשלומיו תשלומין** [וצריך לחזור ולשלם חולין טהורין] ולקמיה פריך אמאי,

והכ"א אחד זה ואחד זה שוגג ומזיד תשלומיו תשלומין והן נעשין תרומה וממון כהן, ואם קידש בהן אשה מקודשת, וחוזר ומשלם חולין טהורים [לכהן] משום קנס, ואינן נעשין תרומה,

והוינן בה [על סומכוס משום ר"מ דבמזיד אין תשלומיו תשלומין], **במזיד אמאי אין תשלומיו תשלומין** אמאי קנסת ליה אמוד דהני תשלומין, הא לא הויד [בששילם חולין טמאין] בתשלומין גרועין, [והיה צריך לומר ד] **תבא עליו ברכה,**

דאכיל מיניה מידי תרומה טמאה, דלא חזי ליה בימי טומאתו דלא מצי למיכל בימי טומאה, דהאכל תרומה בטומאת הגוף במיתה ואפילו היא טמאה **וקא משלם ליה חולין** טמאים **מידי דחזי ליה בימי טומאתו,** ואע"ג דסוף סוף הן נעשין תרומה ולא חזי ליה, דהא טמאה היא, מיהו חולין טמאין מיכין לשלומי, ולא ידע דהם נעשין תרומה,

ואמר רבא ואמרי לה כדי [ראה מש"כ באבני חן הוריות ח. על הלשון "ואמר לה כדי"], **חסורי מחסרא והכי קתני,**

אכל תרומה טמאה, משלם כל דהו כל שהוא חולין בין טהורין בין טמאין, **אכל תרומה טהורה, משלם חולין טהורים,** [שבמקום שמעיקרא אמרינן רק אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורין, ואומר עכשיו אכל תרומה טמאה, משלם כל דהו, ומשלם חולין טהורים קאי

אלא התם כדקתני טעמא, א"ר מאיר מפני מה אני אומר בשבת בשוגג יקיים במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר [ולמה מחמירין בשביעית], מפני שישראל מונין לשביעית ישראל מונין שנות נטיותיהן לשביעית, לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה, ולרצעי כשיצא מאיסור ערלה, ומחללין אותו ברביעית, הרואה מונה השנים למפרע ויודע שנטעה בשביעית, ואחי למשרי נטיעה בשביעית,

חשבון:

ברכות - מועד 794 דפים
נשים 605 דפים
נוזקין 682 דפים
קדשים 529 דפים
מעילה קנים תמיד מדות 36 דפים
גדה 72 דפים
סך הכל = 2718
עד סוף נשים יש 1399 דפים,
חצי הש"ס 1359 הוא קדושין מב,

דף נ"ד ע"א

ואין מונין נטיותיהן לשבתות, שאין מונין ימים לנטיעה אלא שנים, לפיכך אין הדבר ידוע לזמן מרובה שנטע בשבת,

דבר אחר, נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות,

מאי דבר אחר למה ליה לאחיי טעמא אחרינא?

ה"ק וכי תימא שבת נמי זימנין דצריך למימני, דתניא הנוטע ערב שביעית ל' יום לפני ראש השנה, עלתה לו שנה לשני ערלה, דשלשים יום בשנה חסוצין שנה, ומותר לקיימן בשביעית, פחות משלשים יום לפני ראש השנה, לא עלתה לו שנה, ואסור לקיימן בשביעית,

הלכך זימנין דמיקלע יום ל' בשבת דשבת זו שנטע זה, הו"א יום שלשים לפני ר"ה, ומונין אותו שנה **דאי נמטע ההוא יומא, הוא דסלקא ליה שתא, ואי לא, לא סלקא ליה שתא** ואי הוה צריך ההוא יומא לא הוה סליק ליה שתא, ולאחר זמן כשאוכלין מן הפירות לסוף שתי שנים ואומרים למה הותרו פירות הללו לשתי שנים, ואומר להם השלשים שלפני ר"ה חסוצין שנה, ומזכירים שנטע בשבת וליקנסוה,

ת"ש דבר אחר, נחשדו ישראל על השביעית ואיכא למיתש מתוך שהדבר ניכר אחי למישרי נטיעה בשביעית **ולא נחשדו על השבתות** ואפילו ניכר ויודע הדבר לא אחי למישרי נטיעתא בשבת,

אבני חן למסכת גיטין

על מי שאכל תרומה טהורה, ולכן אם שילם לו חולין ממאין אומר סומכוס משום ר"מ שאם אם עשה כן במזיד אין תשלומיו תשלומין].

שילם חולין ממאין מהו? סומכוס אומר משום ר"מ, בשוגג תשלומיו תשלומין דהא אוכל תרומה שוגג לפי מדה משלם ולא לפי דמים ואע"ג דהך טומאה גריעת מההיא דאכל תשלומין הן מדאורייתא ורבנן נמי לא קנסוהו הוהיל שוגג בתשלומין במזיד שידע שטמאין הן אין תשלומיו תשלומין דקנסוהו רבנן שמתכוין להפסיד כהן,

וחכ"א אחד זה ואחד זה תשלומיו תשלומין, וחוזר ומשלים [לכהן] חולין טהורין,

	סומכוס משום ר"מ	חכמים
בשוגג	תשלומיו תשלומין, ובוה פליג על חכמים, שר"מ סבר שלא קנסו שוגג אטו מזיד,	תשלומיו תשלומין, וחוזר ומשלים חולין טהורין, משום קנס, ואינם נעשין תרומה שקנסו שוגג אטו מזיד,
במזיד	אין תשלומיו תשלומין, להפטר לגמרי, ומשלים עוד חולין טהורין משום קנס, ואינם נעשין תרומה,	תשלומיו תשלומין, וחוזר ומשלים חולין טהורין, משום קנס, ואינם נעשין תרומה,

ואמר רב אחא בריה דרב איקא ציצמות צהאשה רבה (דף 5) הכא בקנסו שוגג אטו מזיד איכא בינייהו דמזיד נמי דקאמר ר' מאיר אין תשלומיו תשלומין, להפטר לגמרי קאמר [אבל קדושת תרומה תופסת בהטמאין ששילם], כלומר שצריך לחזור ולשלם חולין טהורין כרבנן [משום קנס, ואינם נעשים תרומה], וצשוגג הוא דפליג אדרבנן,

דר"מ סבר לא קנסו שוגג אטו מזיד, וחכ"א קנסו,

והא הכא איסורא דרבנן היא, דמדאורייתא תשלומין מעליא נינהו, דלפי מדה משלם, וכי משלם טמאין אפי' במזיד איסורא דרבנן הוא דעבד, ולא קנים רבי מאיר שוגג?

[ודוחה] הכי השתא, התם גברא לשלומי קא מיכוין [לאחר שאכל תרומה] ואדם כשר הוא אנן ניקום וליקנסיה על שגגתו, אבל מטמא ומדמע שוגג אינו מתעסק בטובה,

ת"ש [שנינו בבביתא], דם [קרבן] שנטמא וזרקו, בשוגג הורצה דהיך מרע ומותר בשר צאכילה במזיד לא הורצה מדרבנן, וקנסא הוא לאסור בשר צאכילה אבל צעלים נחפזו, והך זריקת מזיד, איסורא דרבנן היא, דמדאורייתא זורק לכתחילה דהיך מרע?

אמר לך ר"מ הכי השתא, התם גברא לכפורי קא מכוין אנן ניקום ונקנסיה על שגגתו, וה"ה דמצי לשנויי הא מני רבי יהודה היא דלא קנים דרבנן, דהא לאו סתם משנה היא, אלא ברייתא היא במנחות בהקומץ רבה (דף כה), מיהו ניחא ליה לשנויי, דאפי' תימא רבי מאיר היא,

תא שמע, המעשר בשבת איסור שבות דרבנן היא, כדמנן במשילין (צ"ה דף לו) אלו הן משום שבות של מנזה, אין מגביהין תרומות ומעשרות דמיחזי כמתקן, והך המעשר בשבת סתם משנה היא במסכת תרומות (פ"ב מ"ג), בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, וכן המטביל כלי, מטביל נמי איסורא דרבנן היא במסכת צ"ה בפרק י"ט (דף יח), מפני שנראה כמתקן כלי, וכל הני רמין דרבי מאיר אדרבי מאיר דקנים לעיל דרבנן?

הכי השתא, התם גברא לתקוני [להפריש מעשרות] קא מיכוין אנן ליקום וליקנסיה,

תא שמע המטביל כלים בשבת [מטביל נמי איסורא דרבנן היא במסכת ביצה בפרק י"ט (דף יח), מפני שנראה כמתקן כלי. רש"י לעיל] בשוגג ישתמש בהן, במזיד לא ישתמש בהן [ולא גורנין שוגג אטו מזיד]? הכי השתא, התם גברא לטהורי מאני קא מיכוין, אנן ליקום וליקנסיה,

ורמי דר' יהודה אדרבי יהודה בדרבנן [דלעיל אמרין דר"י גור שוגג אטו מזיד], דתניא

דף נ"ד ע"ב

נפלו ונתפצעו,

אגוזי פרך, אין בטלין אפילו באלף מפני חשיבותן, נתפצעו האגוזים של ערלה ואח"כ נפלו למוך של היתר, יעלו, נפלו תחלה ואח"כ נתפצעו אחד שפצען שוגג שלא נתכוין כדי לזטל חשיבותן ולהעלותן באחד ומאמץ כדין ערלה ואחד מזיד צין שפצען מזיד שנתכוין לכן לא יעלו אפילו באלף דברי ר"מ ורבי יהודה דקנים ר"מ ורבי יהודה שוגג אטו מזיד, אע"ג דהך עלייה שהוא מעלה ומצטל אגוזי פרך איסורא דרבנן בעלמא הוא ואפילו שלמים, דמדאורייתא אין חילוק צין חשוב לשאינו חשוב דכלל בטל דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות ורבנן הוא דגזור,

רבי יוסי ור' שמעון אומרים, בשוגג יעלו במזיד לא יעלו,

והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטל, ורבנן הוא דגזור וקא קנים ר' יהודה?

[ומתירן] התם היינו טעמא דר' יהודה, משום דאתי לאיערובי ולהטבין ואמר שוגג הייתי, ולא נתכוונתי כדי להעלותו,

ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי דתנן נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות אחרות, הרי זה לא ילקט דכל זמן שהיא במקומה כמחוצר חשיבא ולא בטלה, וכי לקיט לפירות ומצטל להו במאמץ, הוי מצטל איסור לכתחילה,

אבני חן למסכת גיטין

היכן האמינות? א"ר יצחק בר ביסנא, כהן גדול ביוה"כ יוכיח צפר ושעיר שלפני ולפנים, שהוא שם יחיד ואין רואהו, ואם אמר פגול מהימן, דהא כתיב המקריב אותו לא יחשב (ויקרא ו) וקרי לא יחשב מחשבת פגול ואם חשב פגול יהיה, דכי אמר פגול מהימן, ומנא ידעינן ביוה"כ דפגיל אי לא דמהימן והכתיב ויקרא מו וכל אדם לא יהיה באהל מועד, אלא לאו משום דמהימן,

ודלמא כי אמר קרא פגול יהיה דשמעניה דפגיל בקול רס דלמא הריני מזה על מנת להקטיר אימורין חוץ לזמן?

ומשני אי לא דמהימן לומר בשעת עבודה פיגלתי, אע"ג דשמעניה דפגיל נמי דלמא לבתר עבודה קאמר אע"ג דשמעניה נמי לא מהימן, דדלמא לבתר הכי קאמר, ודלמא דחזיניה בפישפש ודלמא בכה"ג מהימן דחזין בפישפש דשעת אמירה היה מזה,

פישפש, פתח קטן שהיה צבית החליפות פתוח להיכל, ושנים היו אחד בצפון ואחד בדרום, כדמניא בזמנים בלחור מקומן (דף נה) שני פישפשי היו צבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום, כדי להכשיר את כל העזרה לשחיטת קדשים קלים, שניה קורין בכל הדוחות ושחטו פתח אוהל מועד (ויקרא א), וגם לול קטן [מלמעלה למטה] היה פתוח לצית הכפורת, והאי דמקשי הכא דלמא דחזיניה בפישפש, אהזאות דעל הפרוכת צהיכל קאי, וגבי עבודות דלפני ולפנים נמי איכא לאקשווי דחזיניה דרך לול,

קשיא,

ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני אוכרות שלו לא כתבתים לשמן, אמר ליה ספר תורה ביד מי, אמר ליה ביד לוקח, אמר ליה נאמן אתה להפסיד שכרך [שאיבר את שכר הספר תורה, כיון שאומר שהיא כתובה שלא לשמה], ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה הואיל ואין צורך [פי' אבל הספר תורה כשירה],

אמר ליה רבי ירמיה, נהי דהפסיד שכר אוכרות שכר דספר תורה כוליה מי הפסיד?

אמר ליה אין, שכל ספר תורה שאין אוכרות שלו כתובות לשמן, אינו שוה כלום,

וליעבר עלייהו קולמוס לשמן כמז על גבי כתב וליקדשיה?

כמאן נימא דלא כרבי יהודה, (דתנן) [דתניא] [וכן הוא לעיל ב.] הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה, וטעה ולא הטיל בו דלת ונמצא שם כמז דכרכו אבל שלא לשמן הוא מועביר עליו קולמוס לשמן ומקדשו דברי רבי יהודה,

וחכמים אומרים אין השם מן המוכחר?

ואם ליקט ולא נמלך יעלו באחד ומאתים דה"ל שוגג דלא נחשוון ללקט ע"מ לצטל, דסדור שכר צטלו במחוצר ובלבד שלא יתכוון ללקט בזמנת ציטול, ר' יוסי אומר אף המתכוון ללקט יעלו באחד ומאתים אלמא צמוד נמי צטיל?

הא אתמר עלה, אמר רבא חזקה אין אדם אוסר את כרמו בנטיעה אחת אין לך אדם נוטע ערלה בין שאר נטיעות בלא סימן, ואוסר כרמו בצטיל נטיעה אחת, וכיון דלא שכיחא לא אחמור צה רבנן, אבל נפילת איסור צהימר שכיחא,

וכן כי אתא רבין א"ר יוחנן, חזקה אין אדם אוסר את כרמו בנטיעה אחת:

מתני': הכהנים שפגלו במקדש [קרצנות ששחטו וזרקו לאכול מהם חוץ לזמנם ולא הורו לבעלים. רש"י לעיל נג.], מוידין [שדעו שפסולים בך. רש"י לעיל נג.] חייבין מוידים חייבין [לשם דמיהן לבעלים, שהרי צריכין להציא אחרים, ואי נמי נדבה היא קשה צעניו שלא הקריב קרבנו, שהרי להציא דורון היה מבקש. רש"י לעיל נג.]:

גמ': ת"ר היה עושה עמו בטהרות, ואמר לו טהרות שעשיתי עמך נטמאו, היה עושה עמו בזבחים, וא"ל זבחים שעשיתי עמך נתפגלו, נאמן,

אבל אמר לו טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו, וזבחים שעשיתי עמך ביום פלוני נתפגלו, אינו נאמן,

מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא?

אמר אביי כל שבידו לעשות בשעה שמודיעו נאמן, ורישא כגון שעודן בידו לטמאן ולפגל, וגבי קרצנות בכהן העובד קמיידי כגון שהודיעו בין שחיטה לזריקה, ואמר פיגלתי בשחיטה שעדיין בידו לפגלו בשאר עבודות, אבל ביום פלוני שכר ילאו מידו, לאו כל כמיניה,

רבא אמר אע"פ שאין בידו נאמן, וסיפא [דאמרינן שאינו נאמן] כגון דאשכחיה מקמי האידנא ולא אמר ליה ולא מיד, והשתא א"ל ולבתר הכי אשכחיה ואמר ליה,

ההוא דאמר ליה לחבריה טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני, נטמאו, אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה שורת הדין כלומר הדין נותן אינו נאמן,

אמר לפניו רבי אסי, רבי אתה אומר כן שאינו נאמן, אבל הכי אמר ר' יוחנן משום רבי יוסי, מה אעשה שהתורה האמינתו ואפי' לאחר זמן, כדמפרש,

אבני חן למסכת גיטין

ועל חמאת הגזולה שלא נודעה לרבים [וכמה הם רבים? גוריון בשם ריש לקיש שלשה בני אדם, רבי אבין בשם ר' יונתן [דורש בן] והבאתם גזול את הפסח ואת החולה, מה פסח וחולה [אסור, והוא מום] בגלוי, אף כל בגלוי. ירושלמי גיטין לא. שיהא גזולה, שהיא מכפרת ואין צריך להביא אחרת מפני תיקון המזבח בגמרא מפרש, ומשום הך תרמי בתרייתא, דמשום תקנה ניסה, מנא ליה הכא [לכל העדות]:

נמ': אמר רבא, מעדותו של רבי יוחנן בן גודגרא אנו למדי, אמר לעדים [כדי שיעידו שנתן לה גט] שלא צפניו ראו גט זה שאני נותן לה, וחזר ואמר לה [על אותו שטר שהוא באמת גט, אמר לה שהוא שטר חוב] כנסי שטר חוב זה ולא הודיעה שהוא גט, הרי זו מגורשת,

מי לא אמר ר' יוחנן בן גודגרא לא בעינן דעתה דאשה דהא מרשם לית לה דעתא, ה"נ לא בעינן דעתה,

פשיטא [ומה אשמועינן רבא]? מהו דתימא כיון דאמר כנסי שטר חוב זה בטולי בטליה, קמ"ל אם איתא דבטליה, לעדים הוה אמר להו, והאי דקאמר הכי, משום כיסופא [שהוא מתבייש לומר לה בפניה זה גיטך]:

[שנינו במשנתנו] ועל קטנה בת ישראל: ואילו חרשת שלא השיאה אביה, והיא נישאת מעצמה לכהן משגדלה לא אכלה בתרומה, מדשני מנא דמילתיה דאיידי דחרשת, ושצקה ונקט קטנה, שמע מינה דחרשת גדולה דנשואיה דרבנן דכוותה ניסה, לא אכלה ע"י קידושין דידה,

ב"ט הא נישואי חרש וחרשת, נמי רבנן תקינו ציבמות דחרש שגשא (קיצ)? גזירה שמא יאכיל חרש בחרשת כהן חרש דחרשת, אי שריט להאכיל פקח דחרשת, אמא לאכול חרש דחרשת,

ופריך וליכול, קמן אוכל נבלות הוא הך חרשת, כיון דלית בה דעתא הרי היא כקטן האוכל נבילות, ואיכא למ"ד ציבמות (קיד) דאין צ"ד מוויין עליו להפרישו, ואפילו בתרומה דאורייתא מיכול?

גזרה שמא יאכיל חרש כהן שאין קנינו קנין בפיקחת שמוהרת על האיסור, הלכך גזר פקח דחרשת משום חרש דפקחת, אבל גדול דקטנה ליכא למיגזר משום קטן בגדולה, דקטן לית ליה נישואין אפילו מדרבנן, כדאמר ציבמות (דף קיז) שטות וקטן שנשאו נשים נשומיהן פטורות מן החליצה ומן היבוס,

ולאכול חרש דפקחת בתרומה דרבנן דאנו נשואין דרבנן ומהני לתרומה דרבנן? גזירה שמא אתי לאכול בתרומה דאורייתא:

[שנינו במשנתנו] ועל המריש הגזול שבנאו: תנו רבנן גזל

[ומתרינן] אפילו תימא רבי יהודה, עד כאן לא קאמר רבי יהודה אלא בחדא אזכרה [דמהני העברת קולמוס], אבל דכולי ספר תורה כל אזכרות שבו לא, משום דמיחזי כמנומר,

ההוא דאתא לקמיה דר' אבהו, א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גיילין קלפס שלו לא עיבדתים לשמן, א"ל ספר תורה ביד מי? א"ל ביד לוקח, אמר לו [פ'] אף שאינה בידך עוד] מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך, אתה נאמן להפסיד ספר תורה,

דף נ"ה ע"א

ומאי שנא מדרבי אמי דאמר ליה, אין אתה נאמן להפסיד ספר תורה?

[ומתרינן] ר' אמי לא אמר שהוא נאמן שהם"ת פסול, שהרי הוא מפסיד כל שכרו, ש"ל שסבר שהוא מפסיד רק כתיבת השמות] התם איכא למימור דמשקר ונתכוון להקיט טעי בדרי' ירמיה, וסבור שלא יפסיד אלא שכן אזכרות כר' ירמיה [פ'] בקושי' ר' ירמיה, אבל באמת הוא מפסיד כל שכרו],

אבל הכא גבי קלפס כיון דידוע הוא דקא מפסיד כוליה אנריה, ו [אפ"ה] אתא ואמר, אימור קושמא קאמר:

מתני': העיד רבי יוחנן בן גודגרא [ראה הוריות י. דר' גמליאל ורבי יהושע הוו אולי בספינתא, וכו' א"ל עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגרא, שידועין לשער כמה טפות יש בים, ואין להם פת לאכול ולא בוגר ללבוש],

על החרשת שהשיאה אביה, שהיא יוצאה בוגר [להוציא מאלי שאומרים שאין החרשת מתגרשת. ראה לובלין] רבותא נקט דאע"ג דקביל אביה קידושין דידה כשהיא קטנה, והוא לא אשת איש גמורה, אפי' הכי יוצאה בגט ומקבלת את גיטה, ואע"ג דלית בה דעתא? דאשה כי נפקא בע"כ נפקא, ואין מתגרשה בגירושין, ואפ"ה נפקא, הלכך לא צעין דעתה,

ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן והיא יתומה [והשיאה אחיה ואמה] דלא הוו נישואין אלא מדרבנן, שאוכלת בתרומה דרבנן דהני נישואין ולא גזרינן מידי, ואם מתה בעלה יורשה [שכן גזר, והפקר ב"ד הפקר],

ועל המריש קורה הגזול, שבנאו בבירה בית גדול שיטול [הגזול] את דמיו מפני תקנת השבים שאם אתה מזכירו לקעקע ביתו ולהחזיר מריש עמו, ימנע מלעשות תשובה,

אבני חן למסכת גיטין

ועל חטאת הגזולה שנודעה לרצים שאינה מכפרת מפני תקנת המזבח?

הכי נמי קאמר, לא נודעה מכפרת, נודעה אינה מכפרת מפני תיקון המזבח,

מתיב רבא, גנב והקדיש ואחר כך טבח ומכר משלם תשלומי כפל דכשגגנה חולין הואי ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה דכי טבח ומכר הקדש הואי ואין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה נוהגין בהקדש כדילפינן בהוצא (ב"מ דף טו),

ותני עלה בחוץ אי שחט בחוץ ענוש כרת כי האי גוונא ענוש כרת, ואי אמרת יאוש כדי לא קני כרת מאי עבדתיה דכשלמא לענין תשלומי ארבעה וחמשה לא קשיא לן דאיכא למימר דכי אמר יאוש כדי לא קני לענין הקרבה קאמר ולא לענין הקדש קאמר אלא כרת אי מדאורייתא לא חזיא להקרבה הא קיימא לן (זבחים דף קיז) הראוי לפתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ מידי אחרינא לא?

אמר רב שיזבי [שם זה הוא סימן של עירובין ז. ויש עוד יותר משלשים פעמים בש"ס] כרת מדבריהם,

אחיכו עליה [צחקו עליו], כרת מדבריהם מי איכא,

אמר להו רבא, גברא רבה אמר מילתא לא תחובו עליה, כרת שעל ידי דבריהן באתה לו כרת דאורייתא כדמפרש ואזיל, אוקמוה רבנן ברשותיה דרשות גג אס הקדשה כי היכי דליחייב עליה שיחול עליה הקדש גמור ושימחייב כרת אס ישחטנה בחוץ כי היכי דאוקמוה דרשותיה לענין כפרה וקנס היא דקנסוהו והפקר כ"ד הפקר הוא וקדשה,

אמר רבא, הא וודאי קא מיבעיא לי כי אוקמוה רבנן ברשותיה משעת גניבה, או משעת הקדישה, למאי נפקא מינה לגזירותיה וולדותיה דלפני הקדש אי אמרת משעת גניבה קיימא דרשותיה גזירותיה דידה הוא ואינו משלם אלא דמי פרה העומדת לילד ולא דמי פרה וולדה מאי?

הדר אמר רבא, מסתברא משעת הקדישה, שלא יהא חוטא נשכר:

מתני': לא היה [דין] סִקְרִיקוּן [דין גזול קרקע. יבין] עובד כוכבים רוצה, שנותן לו ישראל קרקע בפדיון נפשו, ואומר לו שאל קרקע זו ואל תמיתי [והסקריקון אינו מעונין להחזיק השדה אלא לחזור ולמכור] ביהודה, בהרוגי מלחמה [פי' בזמן הרוגי מלחמה] מלחמת טיטוס שהיתה בירושלים וביהודה, וצגמ' פריך מאי קאמר,

[שכיון שהיו הורגין בפקודת המלך, ומי שאינו הורג נהרג, היה הפחד גדול מאד, ואנב אונסיה גמור ומקני להם, ובלבד שילכו להם, אבל],

מריש ובנאו בבירה, ב"ש אומרים מקעקע כל הבירה כולה ומחזור מריש לבעליו, וב"ה אומרים אין לו אלא דמי מריש בלבד, משום תקנת השבין:

[שנינו במשנתנו] ועל חטאת הגזולה כו': אמר עולא דבר תורה בין נודעה ובין לא נודעה אינה מכפרת, מ"ט יאוש כדי יאוש לבדו בלא שניי רשות אחר יאוש לא קני לענין הקרבה ואפי' שמעינן שנתיאשו הצעלים לא קרינן ביה קרבנו ומה טעם אמרו לא נודעה מכפרת, שלא יהו כהנים עצבין שאכלו חולין שנשחטו בעזרה שאסורין,

אמרי ליה רבנן לעולא, והאנן מפני תיקון המזבח תנן?

אמר להם כיון דכהנים עצבין, נמצא מזבח בטל שנמנעין מלעבוד עבודה,

ואי קשיא היך המנו כ"ד לעקור דבר מן המורה ולפטור את זה מחטאת שהוא חייב? הלא אמרינן ביצמות (דף טז) שז ואל תעשה שאני דלאו מיעקר הוא [ראה רשב"א שכתב על דברי רש"י כאן ודברי תימא הם],

ורב יהודה אמר דבר תורה בין נודעה בין לא נודעה מכפרת אס נתיאשו הצעלים, מאי טעמא יאוש כדי קני,

דף נ"ה ע"ב

ומה טעם אמרו נודעה אינה מכפרת דקתני מתניתין שלא נודעה מכפרת הא נודעה אינה מכפרת כלומר אינה קריבה שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות,

בשלמא לעולא [ראמר כיון דכהנים עצבים] היינו דקתני חטאת דאיכא חילת כהנים, אלא לרב יהודה מאי איריא חטאת, אפי' עולה נמי [הא לישנא לאו דוקא דכל שכן עולה הוה ליה למימר, אלא מדקאמר ברעולה חטאת דוקא ולא עולה, אמר לר' יהודה אפילו עולה. רשב"א?]

לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא עולה דכליל היא ואמרי מנחם אוכל גזילות, אלא אפי' חטאת נמי, דחלב ודם הוא דסליק לגבי מזבח, ואידך כהנים אכלי ליה, אפי' הכי גזור, שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות,

[ק"ל מאי שנא גזל מרובה ומ"ש גזל מועט? ונ"ל דהו"א דמשום חלב ודם בלחוד לא מיחוי כאוכל גזילות, דדם לא חשיב לבעלים דנשפק הוא כמים, וחלב נמי לא חשיב להו דכיון דלא מתאכיל להו, קמ"ל. רשב"א]

תנן, על חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת מפני תיקון המזבח,

בשלמא לעולא ניחא אלא לרב יהודה איפכא מיבעי ליה

אבני חן למסכת גיטין

מציעתא, כל דקטיל ליייתי ארבע זוזי,

בתרייתא, כל דקטיל ליקטלוהו,

הלכך קמיייתא ומציעתא כיון דקטילי, אנב אונסיה גמר
ומקני, בתרייתא אמרי, האידנא לישקול למחר תבענא
ליה ברינא:

קיצור הסוגיא, סיכום לחזרה:

[א] ההוא גברא עשה סעודה ובא בר קמצא שונאו בטעות, וזרקו לחוץ, והלך
במלשינות לקיסר דמרדור כך יהודאי, ושלה הקיסר קרבן לנסותם, ובר קמצא
הטיל בה מום, וישראל לא הקריבו את הקרבן, ושלה את נירן קיסר להחריב
את המקדש,

[ב] זרק נירן חיצים לכל הצדדים ונפל על ירושלים, אבל כששאל את התינוק
שמע שהקב"ה עתיד לפרוע מאדום, התחרט והתנייד,

[ג] שלחו על ישראל את אספסיינוס, ובא וצר על העיר, היו שם ג' עשירים
שקיבלו על עצמם לזון את העיר לעשרים ואחד שנה, ביקשו החכמים
מהבריונים לעשות שלום עם הרומיים ולא רצו, בקשו הבריונים מהחכמים
לעשות מלחמה, ואמרו החכמים שלא יצליחו, והלכו הבריונים והציתו את
האצורות ונעשה רעב,

[ד] והיה הרעב כל כך, עד שמרתא בת ביסות שהיתה אשה גבירה לא
מצאה שום לחם, ויצאה לרחוב ונכנס גללי בהמה לתוך רגלה ומתה, ויש
אומרים שמצאה גרונת של ר' צדוק ואכלה ממנו ומתה, דר' צדוק ישב
בתענית ארבעים שנה שלא יחרב הבית, ואחר מ' שנה לא היה יכול לאכול,
והביאו לו תאנים ומצין אותם, וקודם מיתתה זרקת מרתא בת ביסות כל
הכסף והזהב שלה לחוץ, ואמרה איני צריך לזה עוד,

[ה] ר' יוחנן בן זכאי קרא את אבא סקרא בן אחותו שיבא אליו בצנעה, ובקש
שיפסיק להלחם עם הרומיים, ואמר שאין לו השפעה על הבריונים, ובקש
ממנו שיעזור לו לכל הפחות לצאת מן העיר לדבר עם הרומיים, ונתן לו עצה
שיעשה עצמו כמת, ויצא מן העיר, ונפגש עם אספסיינוס, וריב"ז קרא לו מלך
והוא השיב שאינו מלך, ואם הוא מלך היה צריך לבא מקודם, והוא ענה
שהוא עתיד להיות מלך, ולכן לא באתי עד עכשיו שהבריונים אינם מניחים,
אמר אספסיינוס שצריך לשבר החומה כדי להרוג הבריונים, וריב"ז שתק, ורב
יוסף קרא על ריב"ז משיב חכמים אחר וגו', ועד שדיברו בא שליח לומר
שאספסיינוס צריך לחזור לרומי למלאות מקום הקיסר,

[ו] היה שמח ולא יכול לנעול מנעליו, העבירו לפניו שונא ונעל, ואמר לו
אספסיינוס לריב"ז שהוא חוזר לרומי וישאל ממנו מה שרוצה, וישאל ג' דברים
יבנה והכמיה, משפחת רבן גמליאל, ורופא לר' צדוק, והיו מתרעמים על ריב"ז
למה לא בקש שיפסיק את המיצר, וריב"ז חשב שאם יעשה כל כך יפסיד גם
את ההצלחה פורתא,

[ז] שלחו את טיטוס וחירף וגידיף ונכנס למקדש עם זונה ובצע את הפרכת,
וסבר שהרג את כביכול, וטיטוס נתן כל הכלים לתוך הפרכת וירד לספינה,
וקם נחשול למבער, ודבר בחוצפא אל הקב"ה ונכנס יתוש לתוך חוטמו והיה

[בירושלמי בראשונה גזרו גזרה על יהודה, לפי שמסורת בידם מאבותם
שיהודה הרג עשו, דכתיב [בראשית מט ח יהודה אֶתֶּה יוֹ דֹּדְךָ אֶחָיֶךָ] יָדָךְ
פָּעַרְךָ לְעֵינָיִךְ [וְשִׁתְּחָוִי לָךְ בְּנֵי אָבִיךָ], ותניא נמי בספרי [דברים לג ז וְאֵת
לְיְהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאֶלְעָמוֹ תִּבְיָאָנוּ] יָדָיו רַב לוֹ [וְעַזָּר
מִצְרָיו תִּתְּנֶה] בשעה שהרג את עשו,

[וקשה] ובסוף פ"ק דסוטה (דף יג.) דאמר חושים בן דן שקל קולפא ומחיה
ארישיה דעשו ונתרו עיניה ונפלו אכרעיה דיעקב ? שמא לא מת באותה
הכאה עד שעמד עליו יהודה והרגו. תוס']

מהרוגי המלחמה ואילך, יש בה סיקריקו' [כיון שמי שהורג,
המלכות הורגת אותו, אומר בעל השרה לעצמו, האידנא לישקול למחר
תבענא ליה ברינא],

כיצד לקח מסיקריקו' [אליו גול קרקע מראובן, ומכרה לשמעון],
וחזר ולקח מבעל הבית [וחזר שמעון ולקחה מראובן], מקחו בטל
דלמרי' מיראה עבד, אי נמי שני נוח לי והלאשון קשה הימנו [לא רצה ראובן
להקנותה לשמעון, אלא הסכים ששמעון יקנה, שנוח לו שיהיה ביד שמעון
ולא יהיה ביד אליו], ונגמלא מוקי לה דלא כמז ליה שטרא, מבעל הבית
וחזר ולקח מסיקריקו' [מקחו קיים],

לקח מן האיש קרקע המיוחדת למכירת אשתו, או שכתוב בכתובה, או
הכניסו לו שום בכתובה, וכל שכן שאר נכסים, דאי לא עבדה ליה אמר לה
עיניך נתת בגרושין ובמיתה הכי מוקמין ליה ב"ב (ז) וחזר ולקח מן
האשה מקחו בטל דלמרה נתת רום עשימי לנעלי, מן האשה וחזר
ולקח מן האיש מקחו קיים,

זו משנה ראשונה, ב"ד של אחריהם אמרו, הלוקח
מסיקריקו' [נותן לבעלים רביע, דסיקריקון מוחיל גבי
ריבעא, אימתי בזמן שאין בידן ליקח, אבל יש בידן ליקח הן
קודמין לכל אדם],

רבי הושיב בית דין, ונמנו, שאם שהתה בפני סיקריקון
שנים עשר חדש, כל הקודם ליקח זכה, אבל נותן
לבעלים רביע:

גמ': השתא בהרוגי המלחמה לא היה בה סיקריקון,
מהרוגי מלחמה ואילך יש בה סיקריקון?

אמר רב יהודה לא דנו בה דין סיקריקון קאמר צהרובי
המלחמה דקני לגמרי, והלוקח ממנו מקחו קיים, אבל מהרוגי המלחמה ואילך,
הלוקח ממנו יש לו דין המפורש במשנתנו,

דאמר רבי אסי ג' גזירות גזרו מיטוס צפולמוס שלו גזרתא
קמיייתא כל דלא קטיל ישראל כל היכא דמשכח ליה ליקטלוהו
הלכך אגב אונסיה כי א"ל שא קרקע זו והניחוני, אקנייה מיהליה כלל שלם,
וקיימא לן מלאו חזין צימיה צימא (ב"ב דף מז),

אבני חן למסכת גיטין

קמנות שהיו כותבין בהם בלימודם, וכשגברו הגוים כרכום בספריהם והציתום באש,

[יח] מעשה שר' ישמעאל בן אלישע היה בבית האסורים ופדאו ר' יהושע בן חנניה בממון הרבה,

[יט] מעשה בבנו ובבתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשכו לשני אדונים, ולימים נדווגו שניהם במקום אחד, והשיאום והכניסם לחדר בלילה, ולא נגעו זה לזה, ובבוקר כשהכירו זה את זה געו שניהם בבכי על שיצתה נשמתן, ועוד מעשה שנשכאה אשה ששמה צפנת בת פניאל, והשכאי בא למוכרה והקונה רצה לראותה ערומה קודם שיקנה אותה, ואחר שפשטה ששה חלוקים קרעה בגד השביעי ונתפלשה בעפר,

[כ] מעשה באחד שגרם בערמה שרכו [שוליא דנגרי] יגרש את אשתו, והוא התלמיד נשא אותה, ורבו שהיה חייב לו ממון נעשה עבדו, והיה משמש אותם והיו דמעות נושרות מעיניו ונפלות בכוסיהן.

ראשי תיבות וסימנין:

= דברי עצמי בס"ד. והרבה כתבתי בלי לציין שהם דברי.

וט 140 = הוא כתב יד של רש"י על מסכת זו הנמצא בוטיקן.

רע" = רש"י שעל העין יעקב.

[ראיתי בשם ר' צדוק הכהן מלובלין [בקדושת השבת ח"ג ?] שלכן בא סוגיא זו במסכת גיטין, שחורבן בית המקדש דומה לגיטין, שהקב"ה גרש אותנו מא"י [וראה גם בסיום המסכת שמוכח מוריד עליו דמעות, וזה שייך יפה על חורבן ביתהמ"ק], וכן בא הסוגיא דמתן תורה במסכת שבת, שבשבת נתנה תורה],

[כתיב וגסתם ואין רודף אתכם, פ' שזה שאין רודף זה קללה יתירה, שכל צער שיש לה הסבר ושכל, אינה קשה כל כך כצער שאין לה הגיון, אם נסים מרודף יש לה סיבה, אבל לנוס מפחד בלתי מוסברת זה מצב של שגעון].

קיסר - שר צבא
נבוכדנצר, ממלכי כשדים בומן חורבן בית ראשון, אינו נזכר בסוגיא כאן, שמו מוזכר בדניאל, עזרא, נחמיה,
נבוכדנצר, שר צבא של נבוכדנצר, בחורבן בית ראשון, שמו מוזכר במלכים ב' ובירמיה,
אנטיוכוס, אשה ושבעה בניה, בומן בית שני,
נירון (קיסר), שר צבא רומי בומן בית שני, התגייר, [ובתפקיד זה יצא לו שם כאחד הממורפים והאכזרים שבשליטי רומא מאז ומעולם. נירון הורח בשנת 68, ומסופר כי התאבד. בתקופת שלטונו פרץ ביהודה המרד הגדול. ויקפדיה],
אספסיינוס קיסר, בחורבן בית שני, ובסוגיא כאן מוזכר בחורבן אלכסנדריא של מצרים, [היה קיסר רומי משנת 69 עד 79 אספסיאנוס היה מרבא המרד הגדול ומוזכר במקורות לצד בנו טיטוס, כאחד מגדולי הצוירים שקמו לעם היהודי. ויקפדיה],
טיטוס [בנו של אספסיינוס], בחורבן בית שני,
אדריינוס, בחורבן ביתר [תשעה באב שנת 135], היה קיסר רומי בימי מרד בר כוכבא שהיתה בשנות [132-136 לספח"נ],

[ראה תוס' ע"ז י: ד"ה כל נשיאיה וז"ל שם ולסוף כמה שנים מלך עליהם]

מנקה במוחו שבע שנים עד שבשעת מיתתו נעשה היתוש לעוף גדול,

[ח] מיטום צוח לשרוף את גופו ולפור עפר שרפתו לו' נהרות כדי שלא ימצאו אלקי היהודים, ואונקלוס שהיה בן אחותו העלה אותו ע"י כישוף ושאל מי חשוב בשמים, והוא ענה שישיראל הם חשובים, ושאל מה דינו בשמים ואמר שכל יום מכנסים עפרו ושורפים אותו שוב, והעלה את כלעם וגם אמר שישיראל חשובים ושדנים אותו בשכ"ז רותחת, והעלה את יש"ו ואמר שישיראל חשובים, ודנים אותו בצואה רותחת,

[ט] היה מנהגם להוליך תרנגול ותרנגולתא כשיוצאים לחופה, ועבר גדוד רומי ונטלו אותם מהם, והכו היהודים בחיל רומי, והלכו לקיסר לומר מרדו כך יהודאי, ובא הקיסר להלחם בישראל, ובר דרומא היה חורג בגוים והתפלל הקיסר לה' ובר דרומא פיו הכשילו, ונהרג, והקיסר רצה לחזור למקומו, רק ראה שישיראל היו שמחין מאד, חזר עליהם, ונכנסו שלש מאות אלפי שלופי חרב והרגו בהם ג' ימים וג' לילות, והיו ששים רבוא עיירות בהר המלך, והגמ' ממשיכה במספר האנשים שהיה בהר המלך, וזה שהוא עכשיו מקום קטן הוא מפני שא"י הוא ארץ הצבי וכיון שאין עליה יושבין כווצה,

[י] ג' רבנן היו יושבין ובקשו שמי שיועד סיפור מכפר סכניא של מצרים, סיפר אחד מעשה בארום וארוסה שנשכו ולא נגעו זה בזה כל ימי חייהם שלא היה להם כתובה, סיפר החכם השני מעשה שמשום עבירה אחת נתייקר התבואה, וסיפר השלישי מעשה שרצה אחד לגרש את אשתו ולא היה לו כדי כתובתה והעליל עליה, עד שלבסוף מתוך צדקתם נתגלה שהעלילה אינו אמת, ואפ"ה נענשו שלא התאבלו על ירושלים,

[יא] היה מנהגם ליטע אילן כשנולד ילד, ופעם עברה בתה של קיסר ועקרה אילן כזה, והכו היהודים בהגוים, ובא הקיסר על ביתר, ונכנסו שמונים אלף קרני מלחמה והרגו בהם עד שהלך דמם ונפל לים הגדול, וחושב מספרים שהרג נבוכדנצר עד שהגיע דמם לדמו של זכריה שהרגו היהודים, ובא נבוכדנצר וראה דמו של זכריה תוסס ושאל דמו של מי הוא ולא רצו לענות עד שסיפרו לו, ורצה לשקט את הדם ושחט הרבה יהודים על דם זכריה עד שלבסוף נת, והרהר בתשובה והתגייר,

[יב] דורש הפסוק הקול קול יעקב והידים ידי עשו על אדריינוס קיסר, אספסיינוס קיסר, ועל מלכות הרשעה, ודורש הפסוק על נהרות בבל דקאי על חורבן ראשון ע"י בבל ועל חורבן שני ע"י אדום,

[יג] מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשכו, והרגישו מה רוצים השבאים מהם וקידשו השם וקפצו ונפלו לים, ומספר המעשה דהאשה [חנה] ושבעה בניה שנחרגו כולם על שלא רצו לעבוד ע"ז, וגם אמם עלתה לגג ונפלה ומתה,

[יד] מקודם אמר דעל האשה ושבעה בניה קאי הפסוק כי עליך הרגנו כל היום, ר' יהושע בן לוי אומר דקאי על מילה, ר"ל אמר אלו ת"ח שמראין הלכות שחיטה על בעצמן, רנב"י אומר דקאי על ת"ח שממיתין עצמן על ד"ת,

[טו] יש דיעות כמה קצוצי תפילין נמצא בראש הרוני ביתר, ודורש הפסוק בת בבל השודדה וגו' כמה קצין מוח נמצאו על אבן אחת,

[טז] ודורש הפסוק בני ציון היקרים המסולאים בפו, שהיו הגוים משתמשין בהם כדי להסתכל עליהם בשעה שהיו מזדווגים עם נשותיהם, שילדו ילדים יפין, וזה נכלל כמה דכתיב גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת,

[יז] חושב מספר תינוקות שהיו בביתר, והיו כולם גלחמים נגד האויב במקלות

אבני חן למסכת גיטין

לבי סחרחר עובני כחי] וּמִקְשָׁה לְבוֹ [שלא לפחד] יְפוֹ לְ בְרָעָה,

[תוס'] אשרי אם מִפְּחַד תְּמִיד. צפ' הַרְוָה (צרכות ס). אִמְרִינָן חוּיָה לַהֲסוּא גִזְרָא דְהוּא מִפְּחַד, א"ל חֲטָאָה אִתְּ, דְּחֵמִיב פְּחַדוֹ צִיּוֹן מְטָאִים, וּפְרִיךְ מִקְרָא דִּהְכָּא, וּמוֹקִי לֵה צִדְצְרִי מוֹרָה שְׂדוּאָה שְׁלָא יִשְׁכַּח תַּלְמוּדוֹ, וּחוֹזֵר עַל מַשְׁמָתוֹ תְּמִיד, וְהִכָּא נִמְי מִימֵי לִיָּה אֲהֵי עוֹזְדִי, **שְׂעִמְטוּ עַל רוֹצַח עוֹנֵסִים וְשִׁלּוּמֵס** לְצִיָּט אִתְּ צֵר קִמְנָא, וְלַעֲמּוּד עַל צֵר קִסְרָא, וְהִיָּה לֵהִס לַפְּחַד וְלִדְלָג מִן הַפּוֹרְעָנוֹת, וְלֹא דְמִי לֵאדֵס הַמִּתְפַּחֵד צִמְסָא,

[וה"נ הו"ל לְדִאֻג מְפּוֹרְעָנוֹת דִּהְמַלְכִין פְּנֵי חֲבִירוֹ בְּרִבּוֹס דְּעִבְרָה גְדוּלָּה הִיא, אוֹ לַעֲמּוּד עַל בֵּת קִסְרָא, וְלַמְרוֹד בְּמַלְכוּת, וְאִינָה דִּאֲנָת חֲנַם. באה"מ] [ויש שכתבו שר' יוחנן נתכוין לסיפא דקרא דכתיב "ומקשה לכו יפול ברעה" דהיינו שבעל הסעודה הקשה לכו להוציאו מהסעודה. אצמ"ה],

1. **אִקְמָצָא וְכִר קִמְצָא, חֲרוּב יְרוּשָׁלַיִם** [עיין מעשה דקמצא ברבא פסוק בני ציון חִקְרִים קָצַת בְּסַגְנוֹן אַחֵר. מוהר"ם ש"ף], [סוֹמֵךְ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל קִמְצָא וְכִר קִמְצָא עַל פְּסוּק דְּמִשְׁלִי, שֶׁנִּכְתַּב הִרְבֵּה זְמַן לְפָנֵי שְׂאִירֵע הַמַּעֲשֶׂה, וְכֵן מְצִינָא בְּעוֹד מִקְמוֹת, וְרֵאָה לְקַמְן סָח. תוס' ד"ה וְכִתִּיב. ע"פ חֲדוּשֵׁי רַעֲק"א], # [חֲשֵׁם קִמְצָא הוּא "נִמְלָחָה" או "חֲגַב" בְּאַרְמִית, בִּא לְרַמּוֹ שֶׁהַמְדוּכָר בְּאַנְשִׁים קִמְנִים שְׁלֹא הִיָּה לָהֶם עַל מַה לְהַתְנַאֵחַ, וְאַפ"ה הִקְפִּידוּ עַל כְּבוֹדָם כִּאִילוֹ הָיוּ גְדוּלִים וְחֲשׁוּבִים, וְאִמְרִים הַסִּינִים: שְׁכַל מַה שֶּׁגִּבּוּה הִקְנָה יִכּוּלָּה הוּא לְהַתְכַּוֵּךְ בְּלִי לְחֻשְׁבָּר], [חֲרוּבָן הוּא כִּשְׁהָאב וְהָבֵן [קִמְצָא וְכִר קִמְצָא] הֵמָּה כֹּה מְרוֹחֲקִים אַחֵר מִמִּשְׁנָהוּ עַד שְׁמִסִּיכָת [סְעוּדָה] הָאֶחָד, אִינָה מְסִיכָת הַשְּׁנִי, בְּמִקְוֶה שְׁקִרְיָאִים אֵת הָאֶחָד שׁוֹנָאִים אֵת הַשְּׁנִי, אֵךְ זֶה הִיא מִמְּבַעַת יְרוּשָׁלַיִם כְּדִאֲמִירִין בְּב"ק צו: מִמְּבַעַת שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם דּוּד וְשִׁלְמָה מִצֵּד אַחֵר, שֶׁהָאֵב וְכֵן גַּם שְׁנֵיהֶם הֵם מִצֵּד אַחֵר, הָבֵן לֹא מִתְרַקַּק מֵאִבּוֹ. דְּבָרִים בְּעַתָּה, מִהֲרַב רַאשׁוֹן מִרְגְּלִיּוֹת זַ"ל],

2. **אַתְרַנְגּוּלָא וְתַרְנַנְגּוּלָתָא, חֲרוּב טוֹר מִלְכָּא** [הר המלך], [מְפּוֹרֵשׁ לְקַמְן גו.], [בְּשׁוּפְטִים ד' ה' עַל הַפְּסוּק וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תִּמְר דְּבוּרָה בֵּין הָרֵמָה וּבֵין בֵּית אֵל בְּהַר אֶפְרַיִם, וְעֵלּוֹ אֵלִיָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט, כֹּתֵב הַתְּרֻגּוֹם עַל הַר אֶפְרַיִם "בְּמֹר מִלְכָּא"],

3. **אַשְׁקָא** [בְּשִׁבִּיל שְׂקָא, וְהוּא עֵץ אֲרוֹךְ וְדָק. the axle of the carriage. Kornfeld, shaft. Jastrow] [מוֹט, מִקְל, קֵנָה שֶׁהִגְלִילִים קְבוּעִים בּוֹ מִשְׁנֵי הַצִּדִּדִּין] **דְּרִיִּם־פֶּקֶ** [מְפּוֹרֵשׁ לְקַמְן גו.], דוֹפֵן [אֹפֵן ?] שֶׁל מִרְכָּבַת נָשִׁים שְׁקוּרִין (רִיטוּג"א) [רִיטוּג"ט וּג"א. רע"י] צִלְשׁוֹן אֲשֶׁכְּמו [רִיטוּוּאָנְעֵן בְּאִידִישׁ], וְהִיא כְּעֵץ עֲגֵלָה [קִמְנָה, לְמִרְכָּבַת בְּנֵי אָדָם] דִּלְאִמִּירִין צִלְשׁוֹן וְלֹא צִנּוֹ (חֲוִלִּין דף עט) כִּי מַעֲיִילִית לִי כּוֹדִיעִימָא צִרְיִסְקָא [בְּשִׁאֲתָה מִכְּנִים חֲמוּרִים לְהַנְהִיג הָעֲגֵלָה שְׁלִין חֲרוּב בִּיתָר [בִּימֵי בֵר כּוֹכְבָא, תְּשַׁעָה בָּאֵב שְׁנַת 135],

[בִּא לְלַמְדֵּנוּ שְׂדֵרְבָרִים שְׁנֵרָאִים כְּקִמְנִים לְפַעֲמִים יִכְאוּ חֲרַבְנוֹת גְּדוּלִים, כֵּן] עֲנִינִים שֶׁמְבִיא כָאן, וְע"ז אוֹמֵר אֲשֶׁרִי אָדָם מִפְּחַד תְּמִיד, דְּהִינּוּ לְדִקְקָא בְּמַעֲשֵׂי וּבְדִבְרוֹי,

אֶחָד בְּחֻקָּה שְׁמַתָּה אִמּוֹ בְּלִדְתָּהּ וְנִקְבַּעָה בְּמִנָּה וּמִצְאוּהוּ חֵי וּמִלֵּךְ עֲלֵיהֶם וְנִקְרָא קִסְרָא בְּלִשׁוֹן רוּמִי, וְהוּא לִשׁוֹן כְּרוֹת בְּעִבְרִית, וְעַל שְׁמוֹ נִקְרָא כָּל הַמְּלָכִים שְׁלֹאֲחִירֵי קִסְרָא. תוס'] וּבִסְפָר "הַתְּשִׁבִי" עַל לִשׁוֹן קִסְרָא כֹּתֵב וּ"ל בִּימֵים קְדְמוֹנִים קִרְאוּ לְכָל מֶלֶךְ שֶׁל רוּמִי צִסְרָא, וְזֶה לְפִי שֶׁהַמֶּלֶךְ הִרְאָשׁוֹן שְׁלָהֶם הִיָּה בֵּן פְּקוּעָה, פִּירוּשׁ שְׁמַתָּה אִמּוֹ בְּלִדְתָּהּ אוֹתוֹ, וּבִקְעוּ אֵת כְּרִיסָהּ וְהוֹצִיאוּ הִילָד חֵי, וְעַל כֵּן נִקְרָא צִסְרָא, כִּי בְּלִשׁוֹן רוּמִי צִסְרִיּוֹ הוּא לִשׁוֹן חֲתִיכָה, וְאַנְחֵנוּ אוֹמְרִים קִסְרָא כִּי בֵּן מַה שְׁקוּרָאִים הֵם בְּצֵד" קוֹרָאִים אֲנַחְנוּ בְּקו"ף, וְזֶה בְּעִבּוּר אוֹת הַצִּי שְׁלָהֶם שְׁצוּרָתוֹ כְּצוּרַת כ"ף הַפּוֹכֵחַ כּוֹה C לְפַעֲמִים הֵם קוֹרָאִים בְּמִקְוֶה צִי וְלַפַּעֲמִים בְּמִקְוֶה פִּי],

הַסּוּגִיָּא הַבָּאָה הִיא מִלֵּאָה עֲנִינִי מוֹסֵר, וְבַעֲקֵר עַל עֲנִינֵי מִדּוֹת: * לְדִאֻג תְּמִיד וְלִרְאוּת אֵת הַגּוֹלָד מִמַּעֲשִׂי, וְגַם יִדְאָג שְׁלֹא יִשְׁכַּח מַה שְׁלָמָה, * שְׁנֵאת חֲנַם שֶׁל בֵּר קִמְצָא, * עֲנוּתוֹתוֹ שֶׁל וְכִרָּה בֵּן אֲבָקוּלָס, * הַכְּנַסָּת אוֹרְחִים שֶׁל כְּלָבָא שְׁבוּעָה, שְׁכַל הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ כִּשְׁהוּא רַעֵב כְּכֹלָב, יוֹצֵא כִּשְׁהוּא שְׁבַע, * צִדְקָה מוֹגֻמָּת שֶׁל נְקִדְמוֹן בֵּן גּוּרִיּוֹן, כְּלָבָא שְׁבוּעָה, בֵּן צִיָּצִית הַכְּסֵת לִזְוֹן אֵת יְרוּשָׁלַיִם כֹּא שְׁנָה, * הַבְּרִיּוּנִים רְצוּ מִלְחָמָה אֲבָל הַחֲכָמִים רְצוּ שְׁלוֹם, * דר' צִדּוֹק יִתִּיב אֲרַבְעֵין שָׁנִין בְּתַעֲנִיתָא, דְּלֹא לִיחָרֵב יְרוּשָׁלַיִם, כִּי הוּא אֲכִיל מִיָּד, הוּא מִיתְחַזִּי מֵאֲבִרָא, * כִּי הוּא קָא נִיחָא נִפְשָׁה [מִרְתָּא בֵּת בִּיִּסוּת], אִפִּיקְתָּא לְכָל דִּהְבָּא וְכִסְפָּא, שְׂדִיתִיה בְּשׁוּקָא, אִמְרָה הִיא לְמֹאֵי מִיבְעִי לִי, * בְּרִיה קֵלָה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי וְיִתּוֹשׁ שְׁמָה, אִמְרָא קְרִי לֵה בְּרִיה קֵלָה? דְּמַעֲלָנָא אִית לָהּ, וּמִפְקָנָא לִית לָהּ, עֲלָה לִיבִשָׁה וְתַעֲשֶׂה עִמָּה מִלְחָמָה, * כָּל הַמַּלְעִיג עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים, נִדְּרוֹן בְּצוּאָה רֹתַחַת, * תְּנִיָּא אִמֵּר רַבִּי אֱלֵעָזָר, בִּא וְרֵאָה כִּמָּה גְדוּלָּה כַּחַה שֶׁל בּוּשָׁה, שְׁהָרִי סִיעַ קֶבֶץ" ה' אֵת בֵּר קִמְצָא, וְהַחֲרִיב אֵת בֵּיתוֹ, וְשָׂרָף אֵת הַיִּכְלוֹ, * "כִּפְר בִּישׁ" דְּלֹא יִהְיֶה בֵּיתָא לְאוּשְׁפִיזָא, * וְכִשְׁמַת אִמְרָה לָהּ, סִפְרוּ לָהּ שֶׁפְּטַמְּט בִּיצְרוּ יוֹתֵר מִיּוֹסֵף, * דְּבֵר אַחֵר הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב אֵין לָךְ תְּפִלָּה שְׁמוּעֵלָת שְׁאִין בֵּה מוֹרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהִידִּים יֵדִי עָשׂוֹ אֵין לָךְ מִלְחָמָה שְׁנוּצַחַת שְׁאִין בֵּה מוֹרְעוֹ שֶׁל עָשׂוֹ, * כִּיּוֹן שֶׁשְׁמַעוּ "לִידוֹת" כֵּךְ, קִפְצוּ כּוֹלֵן וְנִפְּלוּ לְתוֹךְ הַיָּם וְכו', * מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה וְשֶׁבַע בְּנֵיהּ, * אִלּוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁמִמִּיתִין עֲצֻמָּן עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, * הַכְּנִיסוֹם לְחֹדֶר, זֶה יֵשֵׁב בְּקֶרֶן זוּיָת זֶה, וְזֶה יֵשֵׁב בְּקֶרֶן זוּיָת זֶה, כִּיּוֹן שֶׁעֵלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר הִכִּירוּ זֶה אֵת זֶה, וְנִפְּלוּ זֶה עַל זֶה וְנָעוּ בְּכִיָּה, עַד שֶׁיִּצְאָה נִשְׁמָתוֹ, * וְשִׁבְעִי קִרְעָתָהּ וְנִתְפַּלְשָׁה בְּאַפֵּר, אִמְרָה לְפָנֵינוּ רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם עֲלִינוּ לֹא חֶסֶת, עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵךְ הַגְּבוּרָה, * מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אַחֵר שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ רְבוֹ, וְשׁוּלִיא דְּנִגְרִי הוּוּ וְכו' וְעַל אוֹתָהּ שַׁעָה נִתְחַתֵּם גּוֹד דִּין,

אִמֵּר רַבִּי יוֹחָנָן, מֹאֵי דְּכִתִּיב מִשְׁלִי כֹחַ יֵד אֲשֶׁרִי אֶדָּם מִפְּחַד תְּמִיד דּוֹאָג לְרֵאוּת הַגּוֹלָד, [שְׁמָא. וט40] מִלְּרַע מִקְלָה [צִכָּךְ. וט140] אִם אֲעִשֶׂה זֹאת [אֵךְ דִּאֲמִירִין לְקַמְן ע. שֶׁפָּחַד מִכְּחִישׁ כּוֹחוֹ שֶׁל אָדָם, דְּכִתִּיב

אבני חן למסכת גיטין

ממקומו, והוציאו לחוץ],

[לכאורה לא היה שנאה חדשה, שהרי משרתו הביאו, ואילו היה דבר של תמול או שלשום היה משרתו יודע, וכיון שכבר עברו יותר מג' ימים היה הכעס צריך להשכך, וגם היה בר קמצא זה מתחנן אליו ומבטיח לו הרבה מעות שלא יבישנו בפני חבורת רבנן, והוא לא הרגיש, עד שאחוזו בידו והקימו, וזרקו לחוץ, זה הגזמה של שנאה, וגם לא התבייש ההוא גברא לעשות כן בפני כל אורחיו החשובים, זה מראה על השחתה גדולה במדות של כל הדור, וזה גרם לחורבן בית המקדש,

ואולי גברה השנאה בשביל שלא יצא מיד כשאמר לו לצאת, ונכנס עמו במענות והוא היה צריך לסרב פעם ועוד פעם],

[יש ללמוד זכות למה זרקו לחוץ, מפני שהיו מסובין שם נקיי הדעת בירושלים ואמרין בסנהדרין כג. כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן, ולא היו יושבין בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהן, ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מסב עמהן. ע"כ, והיה רשימה של האורחים המזומנים, ובר קמצא זה לא היה על הרשימה, וזה היה מפריע להאורחים. ע"פ כתב הספר אבא מרי ר' שמואל דוד וואלקין ז"ל],

אב סב # [שמעתי מהרב מנאראל זצ"ל בשם מהר"ד מבעלזא זצ"ל, "או א גראבן יונג דערקענט מען ווען ער איז גערעכט [צדק]", ולכאורה קמצא שלנו היה צדק מאה אחוז שהרי ההוא גברא וכל הרבנן שהיו שם ביזו אותו, אלא כיון שהיה איש שפל חשב שהותרה הרצועה, והלך ועשה כל המעשים המגונים הללו מפני שהיה "גערעכט"]],

אמר [בר קמצא] הואיל והווי יתבי רבנן, ולא מחו ביה, ש"מ קא ניהא להו,

[והיה שם ר' זכריה בן אבקולס והיתה ספק בידו למחות ולא מוחה. איכה רבה פרשה ד סימן ג],

[ודאי שהיה בר קמצא יכול למצוא זכות על הרבנן למה לא מוחו, אלא אנו רואין מהמשך המעשה שהיה רשע, שבשטמ נפש עשה פעולות להביא חמת הקיסר על ישראל, ואנשים כאלו כן דרכם להאשים הרבנים, בלי לחשוב שמא יש להם סיבה הגונה],

[וזה אחריות גדול על ת"ח, שכל מה שנעשה סביבם יש עליהם טענה אם אינם מוחים, ואומרים בני אדם "ש"מ דניהא להו" !],

[כל מה שאומר לך בעל הבית עשה חוץ מצא [פסחים פו:]: י"ל שתיקנו כן אחר המעשה דבר קמצא דאיתא בהניזקין שאירע קלקול ע"י שהוציאו, שנחרב בהמ"ק, ולכן אמרו שביד האורח שלא לשמוע לצאת, לפעמים כשיהיה לו מזה בושה גדולה. שפת אמת פסחים,

מפשטות לשון הגמ' משמע שהגם שבר קמצא התלונן על רבנן שלא מוחו, אבל הרבנן לא נענשו על כך, ואינו מונה בשום מקום שבאו צרות על ישראל מפני שלא מוחו, שזה דרך הנכון שאם רואין סכסוך בין אנשים אין להרואה מן הצד להתערב בריב לא לו עד שיברר מה הסיכסוך ביניהם, שבודאי אם היו שואלים את תבעה"ב למה הוא זורק את בר קמצא היה לו הסברים הרבה, איך שבר קמצא ציער אותו או רימה אותו וכדומה],

איזיל איכול בהו [ברבנן, דשרא מום בניב שפתים, והקיסר לא יאמין

וכן רואין בתיסטוריא שפגיעה קטנה הביאה למלחמות שנחרגו בה מאות אלפי איש, וכן כל אדם בחייו הפרטיים בשלום בית ובחינוך הבנים וכו', וכן הוא גם להיפך כדאמרין במכות כד. בא דוד והעמידן על י"א וכל הי"א דברים הם דברי מוסר, ואף אחד מהם אינו על איסורי לאוין וכדומה],

[ומספר מה אירע בקמצא ובר קמצא]

1. אקמצא ובר קמצא כך שם שני יהודים [משמע שרש"י מפרש שלא היו אב וכן. וראה עיון יעקב, אבל המדרש"א כתב שהיו אב וכן עיי"ש] חרוב ירושלים,

[גם קמצא אשם, שאם היה בא מעצמו לא היה יוצא כל הצרה. בשם ר' יצחק מווארקא זצ"ל, אבל פירושו הפשוט הוא שני חילוף השמות של קמצא ובר קמצא חרוב ירושלים],

[וחגם שהיו קמצא ובר קמצא שני יחידים, ולמה חרב הבחמ"ק בשביל מעשיהם של שני יחידים? אלא מ"מ הנהגתם מראה על מדותיהם [הקולטור] של אותו הדור, שאולי קמצא לא בא שלא היה לפי כבודו לבא בלי הזמנה אישית, ובר קמצא הקפיד כל כך על כבודו עד שעשה מה שעשה],

דההוא גברא # [וחגם שכל החורבן נגרם ע"י "ההוא גברא" לא הזכיר שמו, ואולי משום שם רשעים ירקב, שהיה לאיש זה כוחות בלתי רגילים לשנות בלי הרף, וזה מורה על נפש רעה ומושחתת] דרמיה קמצא אוסנו היה שמו קמלא ובעל דבביה [שונאו היה] בר קמצא,

עבר [ההוא גברא] סעודתא [והיו רבנן מסובין שם. כדלקמן], אמר ליה לשמועיה [למשרתו] זיל אייתי לי קמצא, אזל אייתי ליה [הביא לו במעות את] "בר קמצא", [ומשרתו הביאו והושיבו, והיה גברא לא היה שם אז, ואח"כ] אתא אשכחיה [בא ומצאו] דהוה יתיב,

אמר ליה [ההוא גברא לבר קמצא] מכרי ההוא גברא [כלומר הרי אתה] בעל דבבא [שונא] דההוא גברא [אומר כן על עצמו] הוא, מאי בעית הכא [מה אתה רוצה כאן] קום פוק, [פ' מתוך כעס, דיבר על בר קמצא וגם על עצמו בעל גוף שלישי],

אמר ליה [התחנן בר קמצא אל ההוא גברא ואמר לו] הואיל ואתאי [פ' כיון שבאתי כבר, ולא היה מדעתי, אלא מעות של שלוחך], שבקן [תניה אותי להשאר] ויהיבנא לך [ואתן לך, ואשלם] דמי מה דאכילנא ושתינא [מה שאוכל ואשתה],

דף נ"ו ע"א

אמר ליה לא שציקנא לך,

אמר ליה ליהו [הוא בר קמצא] יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתך [פ' חצי דמי כל הסעודה], אמר ליה לא, אמר ליה יהיבנא לך דמי כולה סעודתך, א"ל לא, נקמיה בדיה ואוקמיה ואפקיה [אחוז ההוא גברא בידו של בר קמצא, והעמידו

אבני חן למסכת גיטין

לישראל, לא יפסיק ויחפש דרכים אחרים להרע להם, ואפשר לומר עוד שלא רצו להרגו ממש, אלא למסרו לקיסר שבר קמצא הוא עצמו הטיל המום בקרבן, והקיסר היה מבין. ע"פ הגרש ירחים], [כתב המאירי במס' ב"ק [קצו]. מכאן משמע דאם כבר מסר וחוששים שימסור גם עתה, ומתירים להרגו, דהבא כבר הלך לקיסר ואמר מרדו כך יהודאי, ועי' בשו"ע חו"מ סי' שפח סט"ו דמותר לעשות תחבולות לבערו מן העולם. שמוצי' ב], [וכתב התו"ט בנדרים פ"י מ"ג וז"ל ואני שמעתי בדרשה מפי רבינו מהר"ר ליווא ז"ל שאמר בשם מסור לפי שאף על פי שלשעתו הוא הפועל ומסור אחרים, אבל קראוהו מסור להורות כי בא יבא יומנו ולא יאחר והרי הוא נמסר. עיי"ש],

אמר להו רבי זכריה יאמרו ממיל מום בקדשים יהרג שיה סקורין שנשנצל שהטיל מום נקדשים ועצר על מוס לא יסיה צו (ויקרא כג) נהרג [משמע שהבינו שבר קמצא הטיל בה המום], # [וראין מכאן שצריך לחשוב בכל דבר "יאמרו" פ"י מה יאמרו הבריות],

אמר רבי יוחנן, ענוותנותו [פ"ה הפך מקפדנות. ניצוצי אור] של רבי זכריה בן אבקהלם, סגלנותו שסבל את זה ולא הרגו [פ"ה מתוך ענוותנותו לא האמין שהוא האיש הראוי להחליט, להקריב הקרבן במומו, או להרוג את בר קמצא. וראה מש"כ במהר"ץ חיות, עניו כולל שפל בעיני עצמו. מצור דבש, # וצריך לדעת שכונת המאמר כאן הוא כהוכחה למנהיגי העדה, שכשכאים רשעים אנשי בלעל להזיק ולהחריב, שלא יפנו אל מדות טובות ועדינות, אלא יתלכשו בנבירות הלב להחלם נגדם בכל אופן שאפשר כדי להציל את ישראל, וזה פירושה הפשוטה של מאמר זה, ובודאי יש לפרשה עוד כדרכה של תורה בדרך פרד"ס],

החריבה את ביתנו [אע"ג דודאי מקודם נגור ליחב מ"מ ע"י סיבותו חרב עתה. מהר"ם ש"ף], ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו [ראה כלשון הוה בברכות ג. ג' משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי, ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם, וצריך לדעת מה כוונת ג' לשונות הללו, ואולי הוא על פי איזה פסוק],

והנה מעמם של החכמים, שהיו מוכנים להקריב בעל מום ע"ג מזבח משום שלום מלכות, נראה שהוא פשוט, והיינו שחששו על מה שבאמת סבב מזה. ופשיטא שמשום פקוח נפש היה מותר לעבור על איסור של הקרבת בעל מום ע"ג מזבח. ואם מאיזה טעם הסכימו שאף בכה"ג אין להקריב בעל מום ע"ג מזבח, א"כ נמצא שבר קמצא שהתכוון לגלות את סירובם למלכות דין רודף עליו, שהרי שפיר הבינו מה שיצמח מהודעת הדברים למלכות. וא"כ למה באמת לא הרגו אותו מדין רודף? ומה שייך בזה ענין ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקהלם?

ונראה שמטעם זה דייק רש"י בלשונו, ולא פירש ענוותנותו מלשון ענוה, אלא פירש ח"ל: "סגלנותו - סגל את זה ולא הרגו", והיינו שכשאייר דבר זה, ובא המעשה לפני החכמים סברו בפשיטות שמותר להקריב משום פקוח נפש,

שזה מום, מאחר שאינו מפורש בתורה, רק דרבנן קיבלו כן, ולכן תצליח מסירתו על הרבנן. ע"פ גרש ירחים] **קורצא מלשניות בי מלכא** [ז"ל רש"י על הפסוק בויקרא יט מז לא תלך רכיל בעמך, ומרגומו לא מיכול קורצין וכו', נראה צעירי שהיה משפטם לאכול ציט המקנל דכריהם שזם הלעטה והוא גמר חזק שדכריו מקויימים ומעמידם על האמת, ואזנה הלעטה נקראת אכילת קורצין, לשון קורץ צעירי שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ צעניהם ולרמוח דכרי רכילותם שלא יצינו שאר השומעים, והרמב"ן חולק על רש"י, וראה בעיונים בדברי חז"ל ובלשונם מהרב חנוך הכהן ארנטריו ז"ל דף רכת],

אזל [הלך בר קמצא] אמר ליה לקיסר [ברומי היה המלך נקרא קיסר, וכל השרים היו נקראים בתוארים מחוברים לקיסר, כמו גירון קיסר וכדומה. ע"פ בן יהוידע עיי"ש], [אמר לו בשקר] מרדו כך יהודאי,

א"ל [קיסר לבר קמצא] **מי יימר** [מי אומר כן, פ"ה הבא לי ראיה # אולי היה רגיל שהיו השונאי ישראל אומרים לו כן מעת לעת, ולא היה חידוש מה שאמר, דאל"כ ודאי היה מתרגו רק לשמוע השגה כזו], **א"ל** [בר קמצא לקיסר, הנסה אותם ותראה] **שדר להו קורבנא** קרנן להקריב על גבי המזבח, דקיימא לן איש איש לרצות את עוזדי כוכבים, שנודרים נדרים ומדנות כשראל (מולין דף יג) **חזית** [ותראה] **אי מקרבין ליה,**

אזל שדר בדיה [הקיסר שלח בידו של בר קמצא] **עגלא תלתא** [עגל מפותם ומבוחר, כראוי להקריב לשם השם. וראה תוס'], **בהדי דקאתי** [בדרך כשהביא בר קמצא את העגל לביהמ"ק] **שרא ביה מומא בניה שפתים** שפה העליונה [המלונה. ע"י בכורות למ. ניצוצי אור] [פ"ה בלשון. שטמ"ק], **ואמרי לה** [ויש אומרים שעשה בה מום] **ברוקין שבעין** [ע"י תשובת הרשב"א סי' שכ"ו אך אפשר להטיל מום ברוקים שבעין וכו'. מהר"ץ חיות],

דוכתא [מקום בבהמה] **דלדידן** [לנו בני ישראל] **הוה מומא, ולדידהו** [לגוים] **לאו מומא הוא** להקריב לגזוה צנמה דידהו אלא מחסור אבר, דוקין טייל"ה [ראה לקמן סט. ברש"י חולי שצעין שקורין טייל"ה] כמו הנוטה כדוק [שמיס. וט"ס 140] [ישעיהו מ], [על דרך מוסר יש לפרש שניב שפתים רומז על דיבור שלא לצורך, ודוקין שבעין היינו ראיה שאינה חנונה, שאצל הגוים אין בזה שום חסרון, אבל בישראל זה ענין חמור. ע"פ לקוטי בת לקוטי משם באר מים חיים],

סבור רבנן [שהיו מורים בכל עניני ביהמ"ק] **לקרוביה משום שלום מלכות** [משמע קצת מזה שמותר לעבור על לא תעשה מפני אימת המלכות. מג"א א"ח סוף סימן תרנ"ו], **אמר להו רבי זכריה בן אבקהלם** [שם זה יש עוד פעם בשבת קמג], והוא היה מהמנהיגים באותה תקופה [ואמר לרבנן], **יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח** [סבור שלא תפקיד המלכות, מאחר שרוצה בכבוד השם יתברך. יעב"ץ],

סבור למיקמליה [חשבו להרוג את בר קמצא] **דלא ליזיל ולימא** [שלא ילשין לקיסר שלא הקריבו את קרבנו], [וסברו להרגו אף אם היו מקריבין את קרבנו, כי כיון שנתן דעתו להרע

אבני חן למסכת גיטין

ונחפזו להורות כסברתם. ורק רבי זכריה בן אבקיולם, שהיה יותר מתון בדבר, בא נגדם במענה שאף שצדקו בזה שעצם האיסור ודאי הותר מפני פקו"ג, מ"מ השאלה יותר מסובכת היא, ויש עוד נקודה שמן הצורך לדון עליה, והיינו שיש לחוש שיאמרו בעלי מומין קרבין ע"ג מובח. ז"א: הרואים לא יבינו שהתירו פרושים את הדבר רק מפני פקו"ג, וכמוכן א"א היה להכריז שקבלו את הקרבן רק מטעם פקו"ג. וא"כ יסברו הרואים, שקבעו חכמים ההלכה שמום בזה אינו פוסל את הקרבן. נמצא שיש בזה משום הכחשת המסורה וזיוף ההלכה לדורות, דבר שהוא אסור אפילו במקום פקו"ג. ושוב נחפזו לפסוק את הדין להרוג בר קמצא מדין רודף, שלא יודיע למלכות על דבר סירובם לקבל את הקרבן. וגם בזה בא רבי זכריה במתינות וסבלנות, וטען נגדם שגם מזה עלול לצמוח זיוף התורה, שהרואים לא יבינו שהרגו אותו מדין רודף, אלא יסברו שדינא הוא שמטיל מום בקדשים יהרג. תחומין כרך ח',

ועוד פירוש בדרך מוסר, שבאמת היה דרך לפייס את בר קמצא על שנעלב, ובוזה היה נגמר הענין, אבל זכריה מתוך ענוותנותו לא הבין שזה כואב לו כל כך, שמי שהוא עניו באמת אינו מבין הכאב שמרגיש אדם רגיל ע"י בושח. ע"פ הספר כתבי אבא מרי,

[ב] [וכשראה הקיסר שלא הקריבו ישראל את הקרבן ששלח להקריב] שדר עלויהו לגירון קיסר [שלח עליהם פ' על אודות ישראל, לגירון קיסר, שילחם עמם], [אין נראה שהיה קיסר אלא שר צבא קיסר. מהר"ם ש"ף],

כי קאתי [כשבא לירושלים] שדא גירא [זרק חץ] למזרח לקסוס קסס כשהיה סמוך לירושלים אתא נפל בירושלים, למערב אתא נפל בירושלים, לארבע רוחות השמים [זרק ד' חצים לד' רוחות בבת אחת. באה"מ עיי"ש] אתא נפל בירושלים,

[אף שכל החיצים נפלו בירושלים, לא סמך על ניחושו, שנבוכדנצר עשה כן ולא הצליח. ראה יעב"ץ],

[אין נראה לומר לאידך ד' רוחות דהיינו צפון ודרום למעלה ולמטה, דא"כ הו"ל למימר לו' קצוות, רק ר"ל לאידך מוד' רוחות, ולכאורה לא היה עומד נגד העיר ממש, דא"כ לא היה צריך לשדות גירא לאותו צד שודאי יפול בו. מהר"ם ש"ף],

ואולי זרק גם לצד ירושלים כדי לדאות שהחץ הולך ישר וכראוי אם זורקו לצד ירושלים, וזה יוכיח שאין איזה חסרון בהקשת או בהחיצין],

א"ל לינוקא, פסוק לי פסוקיך, אמר ליה יחזקאל כה דיד ונתתיה אַתְּ־נִקְמְתִי בְּאֶדְוֹ ׀ בִּיד עַל יַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל [פ' הקב"ה שולחו על ישראל, ולבסוף יעשה הקב"ה שינקמו ישראל מהם] וגו',

אמר [גירון], קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה # [פ' הבין שביאתו לא היה ע"י בחירה שלו, אלא הקב"ה סיבב שיבוא, ע"י "לב מלך ביד ה' " [משלי כא א], וגם זה שנפלו כל החיצים בירושלים, היה מעשה ה' ובעי לכפורי ידיה לקנא ידיו [אני אלכלך את ידי בחורבן הבית, וידיו כביכול ישארו נקיים] בההוא גברא [פ' שסיבב שאני גירון אחריב את הבית, ואז יעניש אותי על מה שעשיתי], ערק ואזל [ברח, והלך] ואינייר, ונפק מיניה ר"מ,

[ג] שדריה עילויהו לאספסיינוס קיסר [שלחו הקיסר] שדרה [הצבא] על ישראל, אתא צר עלה תלת שני, הוו בה הנהו תלתא עתירי [שלשה עשירים] ¹. נקדימון בן גוריון, ². ובן כלבא שבוע, ³. ובן ציצית הכסת,

1. נקדימון בן גוריון, [נקרא שמו בן על שם] שנקדה [פ' גקנה, לשון מקדנין] [מקדנין, ובג' העריך בערך קד. רש"ש] כהנים [עירונין דף נח] נקדה לו חמה בעבורו ומה נשנילו כמסכת מעניט (דף כ),

2. בן כלבא שבוע, [נקרא שמו בן על שם] שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב # [מתפרש על פי הגמ' בשבת קנה: נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר ומה הפרש בין זה לזה, זה מזונותיו עליו וזה אין מזונותיו עליו, ועוד שם מאי דכתיב ידע צדיק דין דלים יודע הקב"ה בכלב שזמזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעו"ג ימים, ועוד שם אמר רב פפא לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא ופרש"י שכל מאכל ראוי לו ומוצא לאכול ואף מאכילין לו הרבה, וכן הוא במשלי כו יא ככלב השב על קאו' , ועושה כן מפני שהוא רעב], יוצא כשהוא שבע,

3. בן ציצית הכסת, [נקרא שמו בן על שם] שהיתה ציצתו ציצית של עליה נגדרת על גבי [כרים ו. ערך ערך צץ ג] כסתות שלא היה מהלך אלא על גבי מילת,

איכא דאמרי' בן ציצית שמו, ולמה נקרא שמו הכסת שהיתה כסתו כסא שלו מוטלת בין גדולי רומי כשה' הולך צדומי להקציל פני קיסר,

[ובאמת שני הפשטים אלו ואלו דברי אלקים חיים, ע"פ הגמ' בשבת לב: אמר ריש לקיש כל הוויר בציצית זוכה ומשמשיין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, ולכן כיון שהיו לו ציצית מהודרים וניתן לו עשירות, היה חשוב בין גדולי רומי. ע"פ עין אליהו]

חד אמר להו [אחד מעשירים אלו אמר לישראל] אנא זיינא להו בחיטי ושערי, וחד אמר להו בדחמרא [בין] וברמלחא ומשחא [וישמן], וחד אמר להו בדציבי [בעצים לבשל ולאפות],

ושבחו רבנן לדציבי [לאילו שנדבו העצים], דרב חסדא [זה היה הרבה שנים לפני שנולד רב חסדא] כל אקלידי [מפתחות של אוצרותיו. ולשון זה גם בפסחים קיט]. הוה מסר לשמעיה, בר מדציבי [חזן ממפתחות של אוצר העצים], [הנצוצי אור ציין ליומא עה: דרב חסדא משתבח ליה כי ציבי, שהיה לו שם עופות. וכבוד אלקים חסתר דבר], דאמר רב חסדא אכלבא דחיטי [על אוצר של חיטים] בעי שיתין אכלבי דציבי [פ' כדי לאפות ולבשל אוצר אחד של חיטים, צריך ששים אוצרות של עצים],

[ועוד מעם, שאוכל יכולים להביא בלי רעש, אבל לחתוך עצים קשה מאד בשעת מצור],

אבני חן למסכת גיטין

רבן יוחנן בן זכאי דברים כחנו הרבה כה והענגה אשר ל' אגפיה כהרגלה [הצג על הארץ מהתענג ומהר]

איכא דאמרי, גרורות דר' צדוק אכלה מאוס שגאלו (לרצי) [מצי. צה"מ] צדוק, שמנן את מימיה, ומלמטה היא וכלת' לרעזונה, ואיתניסא ומתה מחלי של רצי צדוק שנכנס בגרורת טעמה, ומתה צאטניסון[מה?],

דר' צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא [דמ' שנים מקודם ראו סימנים שיחבר כדאיתא בכמה דוכתי. מהר"ם ש"ף, מהרש"א], דלא ליחבר ירושלים, כי הוה אכיל מידי, הוה מיתחזי גגרונו מאברא' מחמת שהיה כחוש,

[בגרש ירחים תמה, אך אפשר בתוך ארבעים שנה שלא אכל בשבתות ויו"ט וסוכות ופסח כוית פת, ולקמן ע"כ משמע שלא היה יכול לסבול שום מאכל],

וכי הוה בריא כשגמר תעניתו, ורצה להצרות עצמו מית' ליה גרורות מאניס יצנין # [אולי לא היו יבשין לגמרי], מפני שלא היה יכול לזנוע דבר עזה, מייץ מיהו והיה מונן את מימיו ושדי להו ומשליך הגרורות,

כי הוה קא ניחא נפשה [כשמרתא בת ביסות היתה מרת, פי' כשנתקרב עת מיתתה, # אבל צ"ע שמשמע שמתה פתאום מאיסתניסותה], אפיקתא [הוציאה] לכל דהבא וכספא, שריתיה בשוקא, אמרה האי למאי מיבעי לי [למה אני צריך לזה עוד], והיינו דכתיב יחזקאל ז יט פספס פחוצו ת' ישליכו [והקבם לגדה ויהיה פספס ויהקבם ל' אייכל להצילם ביו"ם עקרת ה'].

[ה] אבא סקרא כך שמו ריש בריוני דירושלים, בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי [אתי לאשמועין כיון דרוב בניו הולכין אחר אחי האם [ב"ב ק]. לכן היה אבא סקרא רוצה לחזור למוטב רק מחמת יראה כדאמר אי אמינא להו מידי קטלי לי. עיון יעקב], הוה שלח ליה רבן יוחנן בן זכאי תא בצינעא לגבאי [בא אצלי בצינעא], אתא,

א"ל רבן יוחנן בן זכאי עד אימת עבדיתו הכי דלא שנקימן לשלומי [שהבריונים לא היו מניחים להחכמים לצאת ולעשות שלום עם הגוים שהיו צרים על העיר] וקטליתו ליה לעלמא [את אנשי ירושלים] בכפנא [ואתם הורגים את אנשי ירושלים ברעב],

א"ל [אבא סקרא לר' יוחנן בן זכאי דודו] מאי איעביד [מה אעשה, כלומר אין זה בידו] דאי אמינא להו מידי קטלו לי [פי' הגם שאני ראש שלהם, זה רק עד שאני מחזיק בשיטתם, אבל אם אציע להם להתפשר יחרגו אותי],

א"ל [ריב"ז לאבא סקרא בן אחותו] חזי לי תקנתא לדידי [ראה לי תקנה, פי' עצה] דאיפוק שנימוני [הבריונים] ללא מן העיר אפשר דהוי הצלה פורתא # [פי' שריב"ז ידע שכדי שיהיה שלום גמור צריכים

הוה להו להך תלמא עמירי מיני ושערי וממלא. רע"י] וליצי למיזן כל בני העיר עשרים וחד שתא [מסתמא לא היו חושבין שיהיה צריך לכ"א שנים, אלא אומר שהיה להם הרבה יותר ממה שהיה צריך].

הוה בהו [היו בהם בין אנשי ירושלים כשהיתה במצור] הנהו בריוני אנשים ריקים ופוחזים למלממה [בריוני מלשון חיות ברא, ושור הבר. יעב"ץ]. [ועל פי רוב הם אנשים צעירים שדמם רותח], אמרו להו רבנן להך בריוני ניפוק ונעביד [נצא חוץ לעיר ונעשה] שלמא בהדיהו, לא שבקינהו [לא הניחו הבריונים שילכו רבנן לעשות שלום],

אמרו להו [הבריונים לרבנן] ניפוק ונעביד קרבא בהדיהו [נצא ונעשה מלחמה עמם], אמרו להו רבנן לא מסתייעא מילתא לננא,

קמו בריוני קלנהו להנהו אמברי לאזרות דחיטי ושערי המצודה ועלם [בגמ' לא אמר עציס, ובאמת שרפת החיטין ושעורין היה ד', שכלי אוכל מה יעשו בעציס. ע"פ הרש"ש] כדי שילמנו והוה כפנא [ונעשה רעב],

[והא שלא הזכיר גם אצרות חיין? י"ל שביין לא פגעה ידם, שמחמת הרעב ישנו יין, וע"י השכרות יתפתו לצאת למלחמה כדרך שמשכרים את אנשי החיל לפני הקרב. ילקוט המאירי].

[ד] מרתא בת בייתוס [יומא יח. דאמר רב אסי תרקבא דדינרי עיילא ליה מרתא בת בייתוס לינאי מלכא על דאוקמיה ליהושע בן גמלא בכהני רבירי. וראה יעב"ץ אם זו היא מרתא בת ביסות שמדבר עליה כאן] עתירתא דירושלים הווא, שדרתה לשלוחה [שלחה למשרתה],

1. ואמרה ליה, זיל אייתי לי סמידא סלמ, אדאזל אידובן, אתא אמר לה סמידא ליכא חירותא פת נקייא איכא,

2. אמרה ליה זיל אייתי לי, אדאזל אידובן, אתא ואמר לה חירותא ליכא גושקרא פת קיצר שאודי"ר איכא,

3. א"ל זיל אייתי לי, אדאזל אידובן, אתא ואמר לה גושקרא ליכא, קימחא דשערי איכא,

4. אמרה ליה זיל אייתי לי, אדאזל אידובן,

הוה שליפא מסאנא [מרתא בת ביסות היתה הולכת יחף, חלוצת מנעלים], אמרה איפוק ואחזי אי משכחנא מידי למיכל [לפי הנימוס, ובפרט אשה עשירה כזו, לא יצתה יחף בשוק, אלא מתוך דאגה שלא תמצא לאכול, נתבלבל דעתה],

[וכשהיתה הולכת כך יחף] איתיב לה [ישב לה, פי' נכנס לה] פרתא פרש של גללי צהמה בכרעא, ומתה מחמת איסטינסומה, קרי עלה

אבני חן למסכת גיטין

הבריונים לצאת,

מלך, ידונו כמורד במלכות, ויהרגו אותו], ותו אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי,

א"ל דקאמרת לאו מלכא אנא,

דף נ"ו ע"ב

איברא [מלשון אבר, להיות חזק, פ"א אמת שכן הוא] מלכא את מלך אמה עמיד להיום, דאי לאו מלכא את, לא מימסרא ירושלים בידך [גאווה יהודית!],

[אי לאו דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך. אע"ג דאכתי לא מימסרא בידו עד שבא מימסר? מ"מ כיון דכבר צר עליה שלש שנים והוה כפנא הוא כאילו כבר נמסרה. תוס'],

דכתיב ישעיה י' והלבנון באדיר יפול, ואין אדיר אלא מלך דכתיב ירמיה ל' בא וְהָיָה אֲדִירָו כְּמִצְנֶה וּכְמִשְׁלֹ מִקְרָבוֹ יֵצֵא אֶלְמָא אדיר הוא מושל וגו', ואין לבנון אלא ביהמ"ק [לנזון זה ציט המקדש] שמלצין עומתהין של ישראל שנאמר דברים ג' החרר הטוב הזה והלבנון,

ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד האידנא, ברינא דאית בן לא שבקינן,

אמר ליה [הקיסר לריב"ז] אילו חבית של רבש וְדַרְקוֹן [נחש] [roman cohorts] כרוך עליה דזוק ולהט אמהיה, [וכי] לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון כדי שילך לו הדרקון, כך היה לכם להשמיד חומת העיר ולסורפה נאש # [איך שורפים אבנים?], כדי להשליך אותן צריזי ממכסה, אישתיק [ריב"ז],

קרי עליה רב יוסף, ואיתימא רבי עקיבא [ר"ל משמיה דר"ע. כך ג"ל. מנחת יהודה] ישעיה מיד כה מְשִׁיב חַכְמִים אַחֲרֵי וְדַעְתָּם יִסְפָּל [ר"ל דעון אנשי העיר הוא הגורם שהקב"ה משיב חכמים גו' שלא יהיה להם דעת להשיב. מהרש"א],

איבעי ליה למימר ליה, שקלינן צבתא [a pair of tongs], ושקלינן ליה לְדַרְקוֹן ג', וקטלינן ליה, וחביתא שבקינן לה כך היינו מנפים, אולי נוכל להם [להבריונים] ולהוציאם ממנה, ומהיה העיר קיימת ומשלים עמך,

[חלילה שיחזיקו את ר' יוחנן בן זכאי לסכל ויקרו עליה ודעתם יסכל אלא מחכמה גדולה וכו']. חכמת מנח עיי"ש],

אדהכי [עד שהיו מדברים הקיסר וריב"ז] אתי פריסתקא שליט עליה [על אספיינוס קיסר] מרומי, אמר ליה קום [עמוד ובא לבאן] דמית

א"ל נקוט החזק נפשך ענמן בקצירי כחולה, הוילא קול שאתה מולה וליתי כולי עלמא ולישיילו כך כמו שאתה גוסס, ואייתי מידי סריא דנר מסריח כגון נצילה [אפשר שלא היו מניחין שום מת לשאת מירושלים עד שמסריח לדוחק המלחמה, וכן משמע בספר יוסף בן גוריון. חכמת מנח] ואגני גבך והשכנ צמטתך עמך, שיאמרו מנח הוא ומסריח כנר, ולימרו דנח נפשך [ויאמרו עליך שנפטר],

וליעיילו כך תלמידך יכנסו ממנו רגלי מטתך לשאת ולא ליעול כך איניש אחרינא, ולא ינימו אחרים לשאת, דלא לרגשן כך דקליל את, דאינהו ידעי [פ' כיון שידעו לכל, וגם לבריונים] דחייא קליל ממיתא [פ' ועי"ז ידעו שאתה חי], [במצור רבש מביא שהכניסו עמו אחד מתלמידיו בארון כדי שיהיה משא כבד],

עביד הכי [עשה ר' יוחנן כך], נכנס בו רבי אליעזר מצד אחד, ורבי יהושע מצד אחר, כי ממו לפיתחא [לפתח העיר] בעו הן צריזי למדקריה צרמחיס שמא מעריס הוא [ג"ב אותם ששומרים שער העיר הנצבים שם על משמרתם ואינם רשאים לזוז משם ולחקור מה נעשה בעיר, לדעת אם חולה היה ומת. יעב"ז], אמר להו אנא סקרא [להבריונים] יאמרו הרומיים עליכם שאפילו רבן דקרו, בעו למדחפיה אולי יעק אמר להו יאמרו רבן דחפו,

[הרי לנו עד כמה הקפידו אפילו הני ברינא על כבוד רבם, שהרי מה שרצו לדקרו או לדחפו הוא משום שחששו שמא הערמה היא, ואם כן כלפיהם ולשיטתם הרי זה בבחינת פיקוח נפש, שלא יצא מי שהוא אל מחנה האויבים, ומ"מ נמנעו מלברר הדבר, כדי שלא יאמרו רבם דקרו, רבם דחפו, עד כדי כך חמור היה בישראל כבוד הרב ומוראו. שיחת מוסר, תשל"ג מאמר יג], [בשלמא רבן דקרו יראו הרומיים, אבל איך ידעו שדחפו אותו? ו"ל דקאי על הבריונים עצמם, אם יראו שאר הבריונים שבקרו, שאלו שהם שומרי הפתח עשו כן, יהיה פירוד בין הבריונים עצמן וכו'. ע"פ בן יהודע], # [הגמ' כאן צריך ביאור, וכי לא היה דרך לברר בדרך כבוד אם מה שבארון הוא אדם חי או מת? ואולי שכל מה שיעשו יהיה בזיון לרבם],

פתחו ליה בבא [פתח העיר] נפק [ויצא],

כי מטא להתם [לאספיינוס קיסר], אמר [לו ריב"ז] שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא [דכופלין שלום למלך כדלקמן בסוף פרקין, וכן בשמואל ב' טז] יחי המלך יחי המלך. רש"ש, וכבר כתב בן המהרש"א], [וראה ברכות כח: שקורא לריב"ז עמוד הימיני ומפרש המהרש"א שם שנקרא כן על שהציל כמה צדיקים בחורבן של אספיינוס],

א"ל מיחייבת תרי קטלא [פ' מכל דבר לבד אתה חייב קטלא, אבל אינו יכול להמיתו יותר מפעם אחת], חדא דלאו מלכא אנא והמעללנא צי [פ' אתה משחק בי, והמהרש"א כתב ולולי פירושו נראה משום שזולל בכבוד המלך והקיסר שהיה באותו שעה] וקא קרית לי מלכא [בגרש ירחים כתב דבאיכא רבה איתא שאמר לו שע"י שישמע המלך שקרא אותו

אבני חן למסכת גיטין

לירושלים לא עזיד (ליה) [לי. זאה"מ], ואשמח דלפ"י והצלח פורתא
נמי לא הוי הלך צענא מניה הא דמיהו הלל פורתא,
[ריב"ז הבין מלשנו שאמר "ואינש אחרינא משרדנא" שזה דבר מוחלט, שהוא
שולח שר צבא אחר להתריב ולהרוג. ע"פ לקב"ל],

[וחזור לפרש בקשתו על רפואת ר' צדוק] אסוותא דמסיין [רפואה
לרפאות] ליה לרבי צדוק מאי היא? יומא קמא אשקויה
מא דפארי מים שניטורו צהס סוין, למחר מיא דסיפוקא סוין
גסין וקמא מעורב צהס, למחר מיא דקימחא, עד דרווח מיעיה
פורתא פורתא # [וצריך להבין מה החידוש ברפואה זו, שהיה צריך
לבקש ממלכות רומי שיושעו לו בזה? ואולי רק רצה להראות להגוי
החשיבות של גדולי ישראל, שזה שזה לו כמו "תן לי יבנה וחכמיה"],

[ז] אזל [אספינוס חור לרומא] שדריה לטיטוס [ושלח את טיטוס
להצר על ירושלים], [טיטוס בן אשתו של אספינוס היה. ספרי פיסקא שב"ח.
עין יוסף],

[ואומר מה אמרו חכמים על טיטוס] דברים לב לו ואמר אי אל הימו
צור חסיו בן, זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי
מעלה [פ' שטיטוס אמר בן "איה אלהימו וכו'"],

[ועוד אמרו חכמים על טיטוס] מה עשה, תפש זונה בידו ונכנס
לבית קדשי הקדשים, והציע ספר תורה, ועבר עליה
עבירה [בספר לקב"ל מביא בשם המהר"ל שאין לפרשה כפשוטו, שאין
דרך מלך להתנהג כך, אלא הכוונה כיון שבא עם הע"ז הטמאה שלו במקום
החבור שבין ישראל לאביהם שבשמים הרי זה ביוז גדול כאילו עבר עבירה
שם],

ונטל סייף, וגידר [דקר וחתך] את הפרוכת, ונעשה נס והיה
דם מבצבץ ויוצא [להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית המקדש.
תוס'], [אולי הדם היה מדם הזאות שנבלעו בו אע"ג דלא היה מזה על
הפרוכת ממש, מ"מ ניתו בו ג"כ מסתמא. מהר"ם שי"ף,
נעשה נס זה להראות שביטל קדושת הפרוכת הוא חמור ונחשב כשפיכת
דמים. לקב"ל משם המהר"ל],

וכסבור הרג את עצמו כינו כלפי מעלה [כביכול על הקב"ה], [ראה
רש"י יומא ג: כזיכול, כלומר על כחיו יאמר כן, כאילו (אי) אפשר לומר כן,
וכן כל כזיכול צנתלמוד] שנאמר תהלים עד ד שאגו צרריה בקרב
מן ערד צבית שאתה מתוועד צו שמו או תתם אתו ת אמרו
שמיניהן סיומן, דס זה של מי הוא, אס לא שהרגנו את עצמו,

אבא חנן אומר, תהלים פט מי כמוך חסין מתאפק [ביון שחסין
הוא לשון גבורה עצומה, מפרשה שהוא מלשון התאפקות שצריך לזה כח
גדול] יה, מי כמוך חסין וקשה, שאתה שומע ניאוצו
וגידופו של אותו רשע [טיטוס] ושותק,

ליה קיסר, ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא
[הרי שמיד נתקיים נבואתו של ריב"ז שהוא עתיד להיות מלך],

[ו] הוה סיים חד מסאני [היה הקיסר נעול נעל אחד], בעא
למסימא לאחרינא [היה רוצה לנעול נעל האחרת על רגלו השניה],
לא עייל [לא נכנס הרגל בהמנעל], בעא למשלפא לאידך [רצה
לחלוץ הנעל הראשונה], לא נפק שנמדשנו אכריו משמחת השמעה,

אמר מאי האי [מה זה], אמר ליה לא תצטער [שאיך יכול
לנעול מנעליך], שמועה טובה אתיא לך, דכתיב משלי טו ל
שמועה טו כה תדשן עפעם,

אלא מאי תקנתיה [שיחזור הגוף לאיתנו] ליתי איניש דלא
מיתבא דעתך מיניה [שיבא אדם שאיך ביישוב הדעת ממנו, פ'
שונאך], ולחליף קמך [ועבור לפניך] דכתיב משלי יז ורוח נבאה
תיפשיגךם וכאשר תכלה רוחך מממת השונא, מינש העצם שלך עבר
הכי עייל # [מצב רוחו של האדם עולה ויורד בכל עת, והכל בא מכת
התת הכרה subconscious],

[ובירידי הוה עובדא, שהייתי אצל רופא שומר תורה ומצות שהוא בקי בחכמת
הקינזיאלוגי kinesiology ואמר לי לומר איזה דבר שאני אוהב, ואמרתי,
והראה לי שנפל חלישות באיברי, וזה פלא],

אמר ליה ומאחר דחכמיתו כולי האי, עד האידנא אמאי
לא אתיתו לגבאי [כיון שאתה חכם, היה לך למצוא דרך להתחכם על
הבריונים. ראה מהר"ם שי"ף]? אמר ליה ולא אמרי לך [וכי לא
אמרתי לך שהבריונים לא היו מניחים לי], אמר ליה אנא נמי אמרי
לך [שצריך לשבור את החבית כדי להסיר את הדרקון, או אולי הפירוש
אמרתי לך שחכם אתה],

אמר ליה מיזל אוילנא [אמר הקיסר לריב"ז, אני הולך, פ' חור לרומין]
ואינש אחרינא משרדנא [ואני שולח שר צבא לכאן], אלא בעי
מינאי מידי דאתן לך [שאל ממנו דבר טובה שאתן לך # שכן הדרך
שבשעת פירוד נתעורר אהבה],

אמר ליה [בקש ממנו ג' דברים] 1. תן לי יבנה וחכמיה שלא
תחריצנה ולא תהרוג חכמיה, 2. ושושילתא דרבן גמליאל משפחת
הנשיא שלא תהרגם, שלא תכלה שולטנות צית דוד, 3. ואסוותא רופאים תן
לי מאנשי דמסיין ליה לרבי צדוק שירפאו את רבי צדוק, שלא היה
יכול ללבוש אוכל, לפי שנתקלרו מעיו צמעינותיו,

קרי עליה רב יוסף ואיתימא רבי עקיבא [ר"ל משמיה דר"ע. כך
ג"ל. מנחת יהודה] ישעיה מר משיב חכמים אחר ודעתם יסכל,
איבעי למימר ליה, לשבקינהו הדא זימנא [שבפעם זאת ילך לו
לגמור, ויסיר המצור מעל ירושלים],

והוא סבר דכן יומן סגר דלמא כולי האי לא עביד דלישנא

אבני חן למסכת גיטין

זקינא אפילו כמה דורות "זקינא" ואין בזה דבר שקר. שעמצב"ה עיי"ש],

בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה, אמאי קרי לה בריה קלה? דמעלנא פה להניס מאכל אית לה, ומפקנא מוצא דך צימ העי לית לה, עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה,

עלה ליבשה, בא יתוש ונכנס בחוטמו, ונקר במוחו שבע שנים [לא נעשה טרפה בכך, דדרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקרום ועוד יש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה כדפרישית בפרק קמא דערובין ז. תוס'], יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא [על פתח הנפח], שמע קל ארזפתא קורנס אישתיק אומי יתוש מלנקר מפני קול הקורנס, אמר [טיטוס] איכא תקנתא [להשתק את היתוש ע"י הכאת הקורנס],

כל יומא מייתו נפחא [הביא נפח] ומוחו קמיה, לנכרי יהיב ליה ארבע זוזי [כאן נשלם גמולו של כל דקמיל לית ד' זוזי. לעיל גה. מהר"ם ש"ף] לישראל אמר ליה מיסתיך [די לך] דקא חזית בסנאך,

עד תלתין יומין עבר הכי [הבה בכל יום בקורנס], מכאן ואילך כיון דדש דש משהרגיל היטוש ולמד בקול הקורנס, הכיר צו ולא הניח ניקורו,

[שמעתי מפרשים עוד מעט למה אין תוקעין שופר בערב ראש השנה, כיון שמתחילין לתקוע בא' דר"ח אלול והוא יום ל' אב, ואם יתקעו גם בכט אלול נמצא שתקעו שלשים יום, ויתרגלו לקול השופר ולא יועיל עוד התקיעות בראש השנה, לכן מופסקין יום אחד, ואף שגם בשבת אין תוקעין, אולי אין זה נחשב להפסק].

תניא אמר רבי פנחס בן ערובא, אני הייתי בין גדולי רומי, וכשמת [טיטוס] פצעו את מוחו # [חלק מעונשו, שיואלו בו, בניתוחי מתיים], ומצאו בו כצפור דרור ונדלגלא מושקל שני סלעים, במתניתא תנא, כגזל בן שנה מושקל שני ליטריין, [לכן נעשה הנס בצפור, להראות שנענש בשביל שגירש את ישראל שנמשלו ליונה. לקב"ל],

אמר אביי, נקמינן [מסורת מאנטיינו, מנהג מרכזיני. רש"י עירובין ה. פיו של נחושת, וצפורניו של ברזל [אולי יש מעט לזה. מהר"ם ש"ף],

[ביוסף מובא שבתוך לגיונותיו של טיטוס היה אחד משרי הצבא שג"כ שמו טיטוס, והוא שורק לפיד בוער לביהמ"ק, ויתוש נקר את מוחו וכו'. נציצי אור]

[ח] כי הוה קא מיית [טיטוס] אמר להו [למשרתיו ואנשי ביתו], ליקליוה לההוא גברא [ישרפו אותו האיש, ועל עצמו אמר], ולבררי לקיטמיה אשב ימי [ויפזרו את עפר שריפתו, על שבע הימים], [שבע ימים הם לפי ד' האקלימים ע"ש שבעה כוכבי לכת והרשע הזה חירף כלפי מעלה וכו'. מהרש"א עיי"ש], דלא לשכחיה אלהא

דבי רבי ישמעאל תנא שמות טו מי כמוכה באלים ה', מי כמוכה באלמים [פי' שעושה עצמו כאינו מודבר, וכ"ה במהר"ם ש"ף], אבל ברש"ש פי' שהוא מלשון אלם ותקף, ובערוגת הבושם הקדמון חלק א דף 56 כתב שאין הפירוש אילם ממש, אלא בשתקנים כאילמים],

מה עשה [טיטוס] נטל את הפרוכת [להשתבח בדם המבצבץ ממנו. רש"ש, בבית שני ב' פרוכת הוי. מהר"ם ש"ף], ועשאו כמין גרגותני סל גדול, שזופים צו [מלשון הרקה. באה"מ] יין מגת לצור וקורין קולדיו"ר והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן, והושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו # [כבר כתוב בספרים שאם היה האדם יכול לעלות לשמים ולראות האופנים וחיות הקדש אינו שוה לו כלום אם אינו יכול לחזור ולספר לחביריו וידידיו מה שראה],

[וסופר בדברי הימים שכבואו לרומי בנה היכל גדול והעמיד שם כל כלי ביהמ"ק והיה נקרא ההיכל ההוא היכל השלום, ואח"כ כאשר שלם ה' את גמולו של רומי ונחרבה עד היסוד בימי גענוערך מלך אפריקא, כמו ד' מאות שנה אחרי אפססאינוס וטיטוס, וגענוערך מלא אניה מעונה מכלי ביהמ"ק ורצה להביא כלי ביהמ"מ למדינתו, ומכל המון האניות אשר הביא משלל רומי, נטבעה האניה ההיא בים עם כל כלי ביהמ"ק, והוא דבר מקיים מעדות סופרי האומות, וכמדומני שנמצא במד"ר רמז לזה, ודבר אלקינו יקום לעולם. מנחת יהודה],

שנאמר קהלת ח' י' ויבן ראייתי רשעים קברים [ולקמיה אומר לקרות "קבורים"] ויבאו, וממקום קדו' ש' יהלכו, וישתכחו [ולקמיה אומר לקרות "וישתכחו"] בעיר אשר פנ' עשו הגבורה הזאת שאם רואין, אל תיקרי קבורים אלא קבורצים [ראה חכמת מנוח], אל תיקרי וישתכחו אלא וישתכחו,

איכא דאמרי קבורים ממש, דאפילו מילי דמטמרין מעמון ממונס של ישראל איגלייא להון [פי' שנבנו כל ממונס של ישראל שהיה טמון],

עמד עליו [על טיטוס] נחשול רוס סערה [משורש חשל, לרמוס ולשבר] שבים לטובעו, אמר כמדומה אני שאלהיהם של אלו [של ישראל] אין גבורתו אלא במים [וא"ת מגליה שלא היה הרוח מקרה מזה? וי"ל שהיו כל האניות עוברים בשלום ואנייתו לבדה בסערה. עץ יוסף], הוא ידע שאין זה אמת אבל אפ"ה דיבר כן בחוצפא כלפי שמיא],

בא פרעה [על ישראל] טבעו' במים, בא סיסרא טבעו במים נחל קישון גרפס, אף הוא עומד עלי לטובעני במים, אם גבור הוא יעלה ליבשה, ויעשה עמי מלחמה,

יצתה בת קול ואמרה לו, רשע בן רשע, בן בנו של עשו הרשע [לשון כזה מצינו נמי בפסחים צד: גבי נבוכדנצר, רשע בן רשע בן בנו של נמרוד הרשע, ופרש"י לאו דוקא בן בנו אלא זרעו. ומותר לקרוא לזקן

אבני חן למסכת גיטין

דיהודאי, ולוקמיה בדינא,

אונקלוס בר קלוניקוס [בע"ז יא. נקרא אונקלוס בר קלונימוס], בר אחתיה דטיטוס הוה, בעי לאיגורי [רצה להתגיר] אול אסקיה לטיטוס בנגידא אב [ע"י כישוף], אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא [בעולם העליון]?

אמר ליה ישראל [הם היותר חשובים בעולם], מהו לאידבוקי בהו [להתגיר]? אמר ליה מילייהו נפישין, ולא מצית לקיומניהו [לא תוכל לקיים את המצות],

זיל איגרי בהו בההוא עלמא [לך והתגיר בישראל באותו העולם, היינו עוה"ז], והוית רישא, דכתיב איכה א היו צריה לראש וגו' כל המיצר לישראל נעשה ראש [מאמר בעין זה גם בסנהדרין קד:],

[פ' בחמלה ה' עלינו, כדי שלא יוכל להרע לנו, עושה אותו הקב"ה לראש ואו הוא ביד ה' דכתיב [משלי כא א] לב מלך ביד ה'. שמעתי],

[חגיגה יג: לחיוב אול? אמר רב יהודה אמר רב שהלך לכבוש את כל העולם כולו תחת נבוכדנצר הרשע, וכל כך למה, שלא יאמרו אומות העולם ביד אומה שפלה מסר הקדוש ברוך הוא את בניו],

[כתיב באיכה היא ישבה בגוים לא מצאה "מנוח" כל רודפי' וכו' יש לרמוז בדרך צחות, הנה דרשו רז"ל היו צריה לראש כל המיצר לישראל נעשה ראש, ויש לפרש בדרך צחות הוא ישבה בגוים לא מצאה מנוח [פ' לא נמצא ע"ה, ע"ד שאמרו מנוח עם הארץ היה] לא מצאה מי מהגוים שיהיה ע"ה דבר שכל המיצר לישראל נעשה ראש, ע"כ כל רודפי' וכו' בין המצרים שבכל מקום ואפשרות שיש להגוים הם מצירים לישראל. בני יששכר מאמרי חדשי תמוז אב מאמר ג' אות ה'],

[בין שע"י הצרות ישראל חוזרין בתשובה, וכיון שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, לפיכך נותן לו הקב"ה שכרו שנעשה ראש. לקב"ל],

אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי [פ' אונקלוס שאל את טיטוס מה דינך בעולם הבא]? א"ל

דף נ"ז ע"א

במאי דפסיק אנפשיה [מה שהוא צוה לעשות עם גופו] מיקלי ונדורי קיטמא [ששורפין אותו ומפורין עפרו],

כל יומא מבנשי ליה לקיטמיה [בכל יום אוספים בחורה את אפרו], ודייני ליה [ודינן אותו עוד פעם], וקלו ליה [ושורפין אותו], ומבדרו אשב ימי,

אול אסקיה [אונקלוס] לבלעם בנגידא [במעשה אוב, בכישוף], אמר ליה [לבלעם] מאן חשיב בההוא עלמא [בעולם העליון]? א"ל ישראל, מהו לאידבוקי בהו?

א"ל לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים [דברים כג ז ל' א'תדרש של' קום ומביתם פל'ימוד לעו' קלם. כ"ה לשון הפסוק],

[וראה בתרגום יוב"ע על פסוק זה לא תתבעון שלמהון ומבתון כל יומכון דאפילו מתגירין סנא נמיר בלכהון עד עלמא, ורשע זה הפך המקרא ואמר כן על ישראל שלא יתדבקו בהם עד עולם. ילקוט המאירי],

[וא"ת מי ישמע לו לסתור את שכבר בנה [ע"פ לשון הגמ' ברכות סג. בסוף הדף] באמרו דחשיבה בההוא עלמא וי"ל משום דבהפקירא נחא ליה לאתהוויי בהאי עלמא וישראל מדוכאים בעוה"ז, וכן גרים, לפיכך לפי דרכו יפה השיבו. יעב"ץ],

א"ל דיניה דההוא גברא במאי? א"ל בשכבת זרע רותחת מדה כנגד מדה, שצנעמו הסמיל העם לזנות אל צנות מולד [ועי"ל ע"ש ששכב עם אתונו כדאמרינן בע"ז ד: מהרש"א],

[בווהר פ' בלק דף קצד: אשכחנא בספרא דאשמודאי [מצאתי בספרו של אשמודאי] דיהב ליה לשלמה מלכא, דכל מאן דהוה בעי למעבד חרשין תקיפין סתימין דעינא [שכל אחד יכול לעשות כשפים שהם סתומין מן העין] אי ידע מנרא [סלע] דנפל תמן בלעם, ישבא מאינון חויין דהוו מנרמוי דההוא רשע [נחשים שנעשו מעצמותיו של בלעם], אי יקטיל חד מנייהו [או יחרוג אחד מנחשים אלו, רישא דיליה ביה יעביד חרשין עלאין [עם ראשו יעשה כשפים גדולים] בגופא דיליה חרשין אחרני, בונבא דיליה חרשין אחרני, תלת זיני חרשין [שלשה מיני כשפים] אית בכל חד וחד,

מלכת שבא כד אתת לגבי שלמה, מאינון מלין דשאלית לשלמה [אלו מהדברים ששאל משלמה] אמרת [שאלה מלכת שבא] גרמא דחויא דתלת חרשין [נחש שעושים בו שלשה מיני כשפים] כמה נתפס? מיד [מלכים א י'] לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה [למלכת שבא] איהי שאלית על דא, והות אצטריבת לאינון חויין [שהיתה צריכה לנחשים אלו] ולא יכילת לנפלא [לתפוש] חד מנייהו. מה אתיב לה [מה השיב לה שלמה] מלין דהוו בלבה כך אודע לה [דברים שהיו כבר בלבה] דכתיב ויגד לה שלמה את כל דבריה. אינון חויין לא יכיל לון [פ' לתופשם] כל בני עלמא, בר ממלה דרוא חדא [ע"י סוד אחד], ומאי איהו שכבת זרע רותחת.

ואי תימא מאן יכיל [לתפוש את נחשים אלו] אלא כשעתא דההוא שכבת זרע אפיך [יוצא], בר נש כד איהו בתיאובתא [בתאוה], אפיך לה לשמא דההוא חויא [לשם נחש זה] ברעותא דתיאובתא [ברצון תאוות], כד נפיק ברתיוהו, נמלי ליה מיד בלבושא חדא [אלו שרוצים לתפוש את הנחשים, נוטלים חש"ז בתוך מלבוש], וההוא לבושא זרקין לגבי חויא [ולבוש זה זורקין אל הנחש] מיד כפיף רישיה [שהנחש מכניע עצמו ללבוש זה] ותפסן ליה, [והוא כל כך נקל לתפוש] כמה דתפיס תרנגולא דביתא, [פ' חוזר לומר שבדרך כלל אי אפשר לתפוש נחשים אלו בשום אופן] ואי בכל מאני קרבין דעלמא יגחון בחד מנייהו לא יכלין ליה [ואפילו יגחו בכל כלי מלחמה שבעולם לא יוכלו לנצחו]. ובהאי [אבל ע"י בגד זה] לא אצטריך בר נש בעלמא מאני קרבא, ולא מלה אחרא, ולא אצטריך לאסתמרא מנייהו [להחבא מהם], דהא בלחא אתכפיין לגביה, כדן אתדבקו אינון מלין בלבבה [של מלכת שבא] ותאיבת להאי].

אול אסקיה [ליש"ו. כ"י מינכן, ו, 140, אבל בוטמא 130 הגירסא "לישו

אבני חן למסכת גיטין

[ע"ש ברכת פריה ורביה דלא נאמר בתורה בבהמה וחיה רק בעופות ודגים ביום ה', וכן גבי אדם ביום ו' ונקטו תרגומים ע"ש שנקרא גבר כמעט שכתבו בכפרות ביוה"כ וק"ל. מהרש"א],

יומא חד הוה קא חליף גונדא גדול דרומאי, שקלינהו מינייהו [פ' לקחו מהם התרגול והתרגולות] נפלו בני המדינה היהודים עלייהו דרומאי ו מחונגהו,

[ואף שלא היה התקפה מאורגנת מראשי העדה, ורק כת פוחזים עשו כן על דעת עצמם, אפ"ה נענשו],

אתו אמרו ליה לקיסר [במעשה זו אינו מספר מה היה שמו של הקיסר], מרדו כך יהודאי, אתא עלייהו, הוה בהו ניהודים ההוא בר דרומא [נקרא על שם מקומו, והוא בדרומא של ירושלים. יעב"ץ], דהוה קפיץ מילא [מיל] וקמיל בהו [את הרומאים],

שקליה קיסר לתאגיה [הקיסר הסיר את כתרו, בהכנעה לפני הקב"ה] ואותביה אארעא [והניחו על הקרקע, שהיה מאוכזב מהמפלה שהיה לו], אמר ריבוניה דעלמא כוליה, אי ניהא לך [בלשון בקשה, כמו שאומרים בני אדם "בבקשה תעשה לי טובה"], לא תמסריה לההוא גברא [אותי, על עצמו אמר הקיסר] לדידיה ולמלכותיה [אותו ומלכותו] בידיה דחד גברא [שזה יהיה בזיון גדול],

[והועילה תפלתו של הקיסר, ע"ש] אכשליה פומיה לבר דרומא, ואמר תהלים ס יב הָלֹא־אֲתָהּ אֵלִים וְנִתְּתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֵלִים פָּצְכָּאוּ תִינּוּ,

[ומקשה] דוד נמי אמר הכי ? דוד אתמוהי קא מתמה [פ' כאילו אמר וכי אתה אלקים וגו'], [אבל בר דרומא היה כוונתו בניהותא כיון שאתה נזחתו ולא תצא בצבאותינו מהדין הוא שגם אנחנו נעזוב אותך ולא נשמור מצותך, ומש"ה נענש. באה"ב],

על [נכנס בר דרומא] לבית הכסא, אתא דרקונא [בא דקרון, מין נחש dragon] שמטיה [הסירה וטרפה מן הגוף, ע"י נשיכה] לכרכשיה [מעו התחתון שדרך בו יוצאת הצואה, חלחלת. מלון עברי] וגח נפשיה [ראיתי מפרשים שנשמט מעצמו ע"י פחד הדרוקן], [וכן לשון זה בברכות סב:], [ומת, ע"י שנשפך כל דם הגוף],

אמר [הקיסר] הואיל ואיתרחיש לי ניסא הא זימנא, אישבקניהו [אניה אותם, את היהודים], שבקינהו ואזל [הקיסר הניה אותם והלך לו],

איזדקור לשמוס [קפצו ורקדו. יעב"ץ, פ' ולא עשו כן להודות לה'. ראה מהרש"א], ואכלו ושתו ואדליקו שרגי, עד דאיתחזי לגני המיל, בליונא דגושפנקא [לשון בליונא דגושפנקא גם לקמן נח, ולשון גושפנקא גם לקמן נז:]: מי שהיטה לו זורה טענעמו, הים מכירה ברחוק מילא רחוק מיל מן העיר, למראה הנרות,

הנוצרי" [במנעשה אוב] [לפושעי ישראל], א"ל מאן חשיב בההוא עלמא [בעולם העליון]?

א"ל ישראל, מהו לאדבוקי בהו? א"ל טובתם דרוש, רעתם לא תדרוש [נגד מה שאמר בלעם לא תדרוש שלומם וטובתם, סרס הוא הפסוק לטובה], כל הנוגע בהן כאילו נוגע בבבת עינו [של הקב"ה],

א"ל דיניה דההוא גברא [דין שלך] במאי? א"ל בצואה רותחת [זוה מרומם בשמו של יש"ו הנוצרי ג'ידון צ'ואה ר'ותחת. חת"ס] [פ' טובלים אותו בה, שיש בה צער, וגם בזיון גדול], [כלומר מצואתו לא רוחץ [משלי ל יב] ומטומאתו לא נטהר גם לעולם הבא. גליון],

דאמר מר צעירוצין [דף כא] וילף לה [מדכתיב בקהלת יב יב] מולגה הכנה יגיעת נשר [כאשר הגוף מתנועע ועמל עד שייגע העוכל המאכל ונעשית בנקל צואה. מוצר דבש], המלעג הכנה נידון ציגיעת נשר, וקרא נדברי סופרים כתיב, ויזמר מהמה בני הזהר נדברי סופרים יזמר מדברי מוכה כל המלעג על דברי חכמים, נידון בצואה רותחת,

תא חזי מה בין פושעי ישראל, לנביאי אומות העולם עובדי ע"ז נלעס [שהיה גוי] שהשכינה נגלית עליו, והרשיע לנצר [אבל פושעי ישראל אמרו טובתם דרוש ורעתם אל תדרוש],

תניא אמר רבי אלעזר, בא וראה כמה גדולה כחה של בושח [פ' ע"י שאדם מתבייש, נוצר כח גדול לנקום נקמתו], שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא, והחריב את ביתו, ושרף את היכלו [בודאי לא נחרב הבית בשבילו בלבד אלא הא והא גרמא. יעב"ץ],

[הנה בושח זו אינה בושח של כלל ישראל, אלא בושח של יחיד, של בר קמצא שמשום בושחו לא נמנע מלהיות רודף את כל ישראל, ולמסור אותם למלך רומי, אף בושחו של אדם מושחת זה בוקעת רקיעים, והיא היא שהחריבה את בית המקדש ושרפה את ההיכל. שיחת מוסר תשל"ב מאמר לו:],

[אמרנו לעיל נה: 1. אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, 2. אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא, 3. אשקא דריספק חרוב ביתר, ולאחר שגמר לפרש המעשה דקמצא ובר קמצא, ממשיך בענין השני],

[ט] 2. אתרנגולא ואתרנגולתא חריב טור מלכא מדינה ששמה הר המלך, דהוו נהיגי [ישראל] כי הוו מפקי [מוציאין, ומוליכין לחופה] חתנא וכלתא, מפקי קמיהו [היו מוציאין לפניהם] תרנגולא ותרנגולתא, כלומר פרו ורבו בתרנגולים [בימינו המנהג לברך מה שכרכו את רבקה, בבראשית כד ס ויברכו את דרבקה ויאמרו לה אחתנו את חיי לאליך רבקה],

[ראה ברכות כב. שחקנו מבילה לבעלי קריין כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהם בתרנגולים, וע"י מנהג זה כאילו עודדו את הזוג הצעיר להתנהג בתרנגולים, ואולי מפני כן נענשו. ראה בשעמציב"ה],

אבני חן למסכת גיטין

פעם בא בלשון גזמא, ובוה תבין המספר כאן "ששים רבוא",

ו"ל הגמ' חולין צ: תנן התם: תפוח היה באמצע המזבח, פעמים היה עליו כשלש מאות כור. אמר רבא גזמא. השקו את התמיד בכוס של זהב, אמר רבא גזמא. אמר רבי אמי דברה תורה לשון הואי, דברו נביאים לשון הואי, דברו חכמים לשון הואי. דברו חכמים לשון הואי הא דאמרן, דברה תורה לשון הואי (דברים א') ערים גדולות ובצורות בשמים, דברו נביאים לשון הואי (מלכים א' א') ותבקע הארץ לקולם אמר ר' יצחק בר נחמני אמר שמואל, בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הואי, אלו הן תפוח גפן ופרוכת, תפוח הא דאמרן, גפן דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל, ומודלה על גבי כלונסות, וכל מי שהיה מתגרב גרגיר או אשכול מביא ותולה בה, אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים לפנותה. פרוכת דתנן רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון הסנג, פרוכת עוביה טפה, ועל שבעים ושנים נירים נארגת, ועל כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטין ארכה ארבעים באמה ורחבה עשרים באמה, ומשמנים ושתו רבוא נעשת, ושתים עושים בשנה, ושלוש מאות כהנים ממבילין אותה,

וראה בשלטי גבורים על גליון הרי"ף בע"ז ו. בדפי הרי"ף, על דברי אגדה קשיי הבנה,

וראיתי שיש בדברי אגדה דברי סוד, שהחכמים כתבו אותה באופן שהחמון ילמדו אותה כפשוטן, אבל אלו שצריכין לדעת יבינו מה נסתר בתוך הדברים, והרמח"ל כתב הרבה בענין זה,

דאמר רב יהודה אמר רב אסי, ששים (רבוא) עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך, וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים, חוץ משלש, שהיו בהן "כפלים" כיוצאי מצרים [שמא פירושא שכל כך יצאו ממנה מיום הוסדה עד שהרבה. יעב"ץ], אלו הן כפר ביש, כפר שיחליים, כפר דכריא,

"כפר ביש" דלא יחבי ביתא לאושפיזא [שלא נתנו בית לאורה, וקרא לה "ביש" דהיינו רע כאנשי סדום. ראה מהרש"א],

"כפר שיחליים" שהיתה פרנסתן מן שחליים מין מאכל הוא כמסכת ע"ז (דף כ"ט) [cress],

"כפר דכריא" [שהיה מלא זכרים] אמר רבי יוחנן שהיו נשותיהן יולדות זכרים תחלה, ויולדות נקבה [אחת] באחרונה, ופוסקות [ואין זה סימן ברכה כדאמרין פ"ק דב"ב ביולדת נקבה רבייה באה לעולם, גם אמרו בת תחלה סימן יפה לבנים. כ"ב קמא.. מהרש"א],

[אולי הפירוש כשהיו מתעברות לילד, אם ילדו זכר נתעברו עוד פעם, אבל אם ילדו נקבה לא נתעברו עוד],

אמר עולא לדידי חזי לי ההוא אתרא סר המלך ואפילו שיתין ריבוותא קני לא מחזיק,

[שמחתם גדלה מאד, שהיה כל בטחונם כבר דרומאה, והוא מת באופן פלאי, ונפל עליהם פחד גדול שנשארו בלי מחסה, וכיון שראו שהקיסר הלך לו היו שמחים מאד],

אמר [הקיסר] מיחרא קא חרו בי יהודאי [היהודים שמחים כאילו נצחי אותי], הדר אתא עלייהו,

א"ר אסי [רב אסי חי בממדיה בארץ ישראל] [בי דינא דרב אמי ורב אסי ראה לעיל לו: דאלימי לאפקועי ממונא], והיה תלמידו של ר' יוחנן, תלת מאה אלפי שליפי סייפא [שלוףי חרב = כינוי לאיש צבא מוכן לקרב. מלון עברי, על שהוא שולף את החרב מנרתיק שלה], עיילו למור מלכא, וקטלו [והרגו] בה תלתא יומי, ותלתא לילוותא [לילות], [ובאותו זמן שהיו שוחטין והורגין בצד זה] ובהך גיסא [ובצד השני לא ידעו מהצרות שהיו לא רחוק מהם, והיו] הלוליי [שמחים feasting] [ריקודי שמחה],

ולא הוו ידעי הני בהני [כן הדרך בכל פעם שיש שמחה יתירה והוללות, שאין מרגישים מה שמתרחש מסביב לפנה, # ואולי בא לרמוז שכן דרך האדם ששמה ומתהולל, וחולך אחר שרירות לבו, בו בזמן שיש כל כך צרות סביביו שאינו מרגיש],

איכה ב ב פלע ה' ול' א חמל את פלנאו ת יעקב, [בבית ראשון כתיב [דה"ב כה ט] וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בית גדול שרף באש, בית ה' זה בית המקדש, בית המלך זה פלטיץ של מלך, ואת כל בית גדול אלו בתי מדרשות, שהיו מגדלין בהם תורה, ובמקדש שני אמר ר' פנחס בשם ר' הושעיא, ד' מאות ות"ף 440 בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד, בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה, ובכלם עלה אספסיינוס והחריבתם וכו'. מדרש לקח],

כי אתא רבין [מבבל לא"י] אמר רבי יוחנן, אלו ששים (רבוא. ד"ס) עיירות שהיו לו לינאי המלך בהר המלך # [גם ששים עיירות הוא גזמא, ובודאי ראוי למחוק המלה "רבוא"],

[בענין גזמאות שיש הרבה בש"ס, ראה רשב"ם פסחים קיט. ד"ה משאוי שלש מאות. לאו דוקא וכן כל שלש מאות שצ"ס, וראה בקיצור כללי התלמוד מר' שמואל הנגיד ז"ל נדפס בש"ס וילנא בסוף מס' ברכות וז"ל דרך התלמוד לומר חשבון מופלג ולאו דוקא אלא גזמא והני מילי ממאה ולמעלה אבל ממאה ולמטה דוקא הוא, ומביא ראיה מעירובין ב:, ויש מספרים כאלו שהם גזמא הרבה פעמים בש"ס],

אבל ראה ב"ק צב: תוס' ד"ה שיתין שהוא גזמא, וכן שבת צ: רש"י ד"ה שיתין, וכן ב"מ פר: כמה פעמים מספר ששים, וגם כאן ששים עיירות הוא גזמא,

ודוק ותמצא שיש המלה "רבוא" יותר משלשים פעמים בש"ס, וכמעט בכל

אבני חן למסכת גיטין

אמר ליה ההוא צדוקי, לרבי חנינא, שקורי משקריתו
לאמרימי ששים רבוא עיירות היו צהר המלך, והוא אינו ממזיק אפילו ששים
רבוא קנים,

אמר ליה ירמיה ג' ארץ צבי כתיב בה, מה צבי זה אין עורו
מחזיק את בשרו משהופשט הוא כוץ ואין יכולים. צאה"מ] לחזור
ולנסותו זו, אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה, רווחא,
ובזמן שאין יושבין עליה גמרא דערמיו"ש צלע"ז כמו גמוד מסאני
(פסחים דף ק"ה),

[ואפ"ה המספרים הם גזומא, שגם רווחא וגמרא יש לה שיעור],

[ראה בחומש רב פנינים על הפסוק במדבר לד יג זאת הארץ אשר תתנחלו
אתה בגורל אשר צוה ה' לתת לתשעת המטות וחצי המטה, וקשה אחר
שהודיע גבולי ארץ ישראל למה חזר ואמר שזה לתשעת המטות וגו' ? ותירץ
שם וזה תוכן הדברים, ששבת גר וראובן וכו' ראו את גורל הארץ וחשבו שלא
יוכל המקום להכיל את כל הכלל ישראל, לכן בחרו לשבת בעבר הירדן, אבל
באמת כיון שהארץ הוא ארץ הצבי אילו היה נכנסים בה כל ישראל היה
המקום מתרחב והיה רווחא לכל ישראל, וזה כוונת הפסוק שכיון שלא נכנס
אלא תשעת המטות וחצי המטה לכן היה "זאת הארץ אשר תתנחלו",
שנתרחב רק כדי תשעה וחצי שבטים],
[וראה לעיל דף מז: דינו של עבר הירדן לגבי תרומות ומעשרות, ויבול וכו'],

[י] רב מנימוי בר חלקיה, ורב חלקיה בר טוביה, ורב הונא
בר חייא [אלו היו אמוראים בבליים], הוו יתבי גבי הדרדי, אמרי
אי איכא דשמייע ליה מילתא מכפר סכניא של מצרים מה
מעשיהם אס דיקים אס נעשים לימא [אם יש אחד שידע, יאמר],

פתח חד מינייהו ואמר, מעשה בארום וארוסתו מאומה
העיר [פי' מכפר סכניא] שנשבו לבין העובדי כוכבים, והשיאום
זה לזה, אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי, שאין לי
כתובה ממך, ולא נגע בה עד יום מותו,

וכשמת אמרה להן [אשתו], סיפרו לזה שפמפט ביצרו זלזל
צילרו ולא משזו אלא נתגבר עליו יותר מיוסף [לפי המדרש הוה מצי
למימר נמי דאילו יוסף ע"י דמות דיוקן אביו פירש. מהר"ם שי"ף],

[ומונה ג' ענינים] דאילו ביוסף לא הוה אלא חדא שעתא,
והאי כל יומא ויומא, ואילו יוסף לאו בחדא מטה, והאי
בחדא מטה, ואילו יוסף לאו אשתו, והא אשתו,

פתח אידך ואמר, מעשה ועמדו ארבעים מודיות [סאין של
תבואה] בדינר, נחסר השער נתייק המצואה מודיא אחת,
ובדקו, ומצאו אב וכנו שבאו על נערה מאורסה ביום
הכפורים, והביאום לבית דין וסקלום [מיירי שהראשון בא עליה
שלא כדרכה, ועדיין היתה בתולה כשבא עליה השני. מצור דבש], וחזר
השער למקומו,

פתח אידך ואמר, מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשתו
לגרשה, והיתה כתובתה מרובה, מה עשה, הלך וזימן
את שושביניו [אוהביו] והאכילן והשקן שיכרן והשכיבן על
מיטה אחת [עם אשתו], # [היתה עצה טובה, שכנאה היו שיכורים
כלום, והוא וגם היא לא ידעו מה באמת עשו כשהיו שיכורים, ולא היו יכולים
אפילו להכחיש],

[צ"ע אי שרי בבב"ג אע"ג דליכא אלא איסורא, וג"מ נמי לתשעה באב.
יעב"ץ],

והביא לובן ביצה שהוה דומה לשכנת זרע, להוציא קול שצאו על אשמו
והטיל ביניהן,

[ואין מראיהם שוה, שהווב דומה למי בצק של שעורין, ואינו קשור, אלא
כלובן ביצה המזורה, ושכבת זרע קשור, כלובן ביצה שאינה מזורה. רש"י יומא
יח. בסוף העמוד, וכע"ז בפסחים סז: ובב"ק כה.],

והעמיד להן עדים, ובא לבית דין,

[שיעידו בדבר מכוער, ופשיטא שהפסדה כתובתה ע"פ עדות כזו, דלא גרע
מעוברת על דת משה ויהודה, וג"ל שלובן ביצה שהטיל לא שהיה צריך לכך
אלא להתחזק הקול והכיעור עשה אותו רמאי כן, ולא אהני ל' דמתוך זה
נתגלה רמאותו ותחבולתו שבשקר עשה לפתות העדים בדבר כזב. יעב"ץ].
[והראיה שהיו אנשים כשרים שהיה צריך לעשות כל המצב, ולא הביא שני
עדים שיעידו לשקר, אלא משמע שלא היה מוצא עדים כאלו. ע"פ הספר
כתבי אבא מרי],

היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן, ובבא בן בוטא
שמו [אם זה אותו בן בוטא שמוכא בריש ב"ב ד. שהיה בימי הורדוס, ואם
מעשה זו היתה בזמן החורבן, נמצא שבן בוטא האריך ימים, שהרי הורדוס
היה יותר ממאה שנים לפני החורבן. ראה גרש ירחים]. אמר להן כך
מקובלני משמאי הזקן, לובן ביצה סולד דיערמיו"ש ממיינש
ומגליל מן האור, ושכבת זרע דוחה מן האור נכנס ונצלע צנוד
ואינו מגליל, בדקו ומצאו כדבריו, והביאוהו לב"ד והלקוהו
[על הוצאת שם רע], והגבוהו כתובתה ממנו,

א"ל אביי לרב יוסף, ומאחר דהוו צדיקים כולי האי, מאי
מעמא איענוש? א"ל משום דלא איאבול על ירושלים #
[שניהם אביי ורב יוסף היו בבבל הרבה שנים אחר החורבן, ולכן אמר בן
בדרך תוכחה], דכתיב ישעיה ס' י' שְׁמַחו אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ
פְּלִיאָה־בְּיָתָהּ, שִׁישׁוּ אֶת־הָאֶתָּה מִשׁוֹ שֶׁ, פְּלִיאָה־מִתְּאֲפָלִים עָלֶיהָ
[בעת חורבנה. מדר, הרי שכר לאלו שהתאבלו עליה, משמע שאלו שלא
התאבלו יענשו]:

[יא] [ועכשיו מפרש ענין השלישי שהתחיל בה לעיל נה:]: אֶשְׁקָא
דריספק [על מוט של אופני עגלה] חריב ביתר, דהוו נהיגי [שהיה
מנהג היהודים] כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא [כשגולד בן
זכר נטעו אילן ארז], [ראה ר"ה כג. שקורא לעשרה מיני אילן "ארז"], [ואם
גולד] ינוקתא [נקבה] שתלי תורניתא פי"ן [pine tree], וכי הוו

אבני חן למסכת גיטין

מינסבי [כשהגיע עת הנשואין שלהם], קייצי להו [קצצו את הארו],
ועברו [ועשו מעצ] גננא מופה,

יומא חד הוה קא חלפא ברתיא דקיסר [עברה בת הקיסר
בשכונת היהודים], אתבר שְקא דריספּק [נשבר מוט העגלה של בת
הקיסר] קצו ארזא ועיילו לה [קצצו ארז והכניסו לה לתקן את המוט
הנשבר], אתו [באו היהודים] נפול עליהו, מחונהו [והיכו את אנשי
בת המלך שקצצו את הארז], אתו אמרו ליה לקיסר, מרדו בך
יהודאי # [בצדק אמרו כן, שהרי ביזו את בתו], אתא עליהו [בחורבן
ביתר בשנת 135]:

איכה ב גרע בחרי אף כל קרן ישראל, א"ר זירא א"ר אבהו
א"ר יוחנן, אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה לאי גייסות
מוקיעי קין וממאספס עליהם זני זנאס שנכנסו לכרך ביתר [אחר
חורבן בית שני] בשעה שלכדוה, והרגו בה אנשים ונשים
וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול, שמא תאמר קרובה
היתה לים רחוקה היתה מיל,

תניא רבי אליעזר הגדול אומר, שני נחלים יש בבקעת
ידים שם מקום אחד מושך אילך, ואחד מושך אילך,
ושיערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם מהכוגי צמר,

במתניתא תנא, שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את
כרמיהו [לקטו הענבים] מדמן של ישראל, בלא זבל [זה לא היה
רק שהיה להם זבל חנם, אלא גם כיוולד בכבודן של ישראל],

דף נ"ז ע"ב

[מכאן ואילך אינו מדבר עוד על חורבן ביתר, אלא על חורבן בית ראשון]
אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה, סח לי
זקן אחד מאנשי ירושלים, בבקעה זו [בירושלים] הרג
נְבוֹזְרָאדָן [מלך חדא, וכן כל נבוכדנצר. רד"ק ירמיה ט ז] רב טבחים
[ע"פ הלשון בירמיה ט ז, ובמצודת דוד שם שר על ההורגים במצות המלך,
ובתרגום שם "רב קטולאי"], [שר צבא נבוכדנצר מלך בבל בחורבן בית
ראשון] מאתים ואחת עשרה רבוא 2,110,000,

ובירושלים הרג תשעים וארבע רבוא 940,000 על אבן
אחת, עד שהלך דמן ונגע בדמו של זכריה בן יהוידע הסכן
שהרגוהו שרי יסודה צמנות יואש, כשהשתחו לו ליואש ועשאוהו אלוה, והרגוהו
צעורה [דה"ב ב' כז ו] וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע בָּאוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ לַמֶּלֶךְ
אֲזַי שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם: יח וַיַּעֲבֹדוּ אֶת־בֵּית ה' אֶל־הַיָּמִן וַיִּתְּנוּ וַיַּעֲבְדוּ
אֶת־הָאֱשֵׁרִים וְאֶת־הַתַּעֲצִיבִים וַיְהִי קֶצֶף עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּאֲשַׁמְתָּם: וְזֹאת: יט
וַיִּשְׁלַח בָּהֶם נְבִיאִים לְהַשִּׁיבָם אֶל־ה' וַיַּעֲדִיז בָּם וְלֹא הִתְּאוּנוּ: כ וְרוּחַ אֱלֹהִים
לָבָשָׁה אֶת־זַכְרְיָה בֶן־יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּעֲמֵד מַעַל לְעֵם וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר
הָאֱלֹהִים לָמָּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־מִצְוַת ה' וְלֹא תִצְּלִיחוּ בִּי־עֲבֹתְכֶם אֶת־ה'
וַיַּעֲבֹד אֶת־הֶם: כא וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיִּדְּמֻהוּ אֶבֶן בְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ בַּחֲצַר בֵּית ה':

[זכריה הנביא היה בן ברכיה, ויש בענין זה גם רבי זכריה בן אבקולס בראש
הסוגיא],

לקיים מה שנאמר הושע ד ודמים בדמים נגעו,

אשכחיה [מצא נבחרין] לדמיה זכריה דהוה קא מרתח
וסליק [מבעבע ועולה] ולא הועיל כיסוי כענין ארץ אל תכסי. מהר"ם
שי"ף], אמר מאי האי [של מי דם זה], אמרו ליה דם זכרים
דאשתפוך [שהדם רותח, שרק עכשיו נשחטו הזכרים], אייתי דמי
ולא אידמו [הביא דם זכרים ולא היו דומין לדמו של זכריה],

אמר להו אי אמריתו לי מוטב, ואי לאו מסריקנא
לבשרייכו במסרקי דפרזלי [במסרקות של ברזל, והם הבינו שבפני
יסורים כאלו לא יוכלו לעמוד, כדאמרין כתובות לג: אילמלי נגדוה לחנניה
מישאל ועזריה, פלחו לצלמא],

[מהר"ם ז"ל אומר כשהאדם גומר בדעתו לקדש השם [ויצא מפיו רוח מטהר
ובורר הדבר שהוא אמת מאת השם כל הגזירות שיגזרו עליו מעת שנמר
בדעתו לקדש השם] וימסור נפשו על קידוש השם כל שעושין לו הן סקילה הן
שריפה הן קבורת חיים הן תליה, אינו כואב לו כלום. מספר תשב"ץ קמן פסקי
והנהגות מהר"ם מרוטנבורג סי' תטו, בקובץ המעין תמוז תשע"ב דף 25
מאמר שלם על ענין זה],

אמרי ליה [ישראל] מאי נימא לך [פי' קשה לנו לומר לך דבר זה],
נבייא הוה בן [היה בינינו נביא], דהוה קא מוכח לן במילי
דשמיא, קמינן עילויה וקמלינן ליה, והא כמה שנין דלא
קא נייה דמיה,

אמר להו [אמר להן נבחרין] אנא מפייסנא ליה # [כן היה מהלך
המחשבה של רשע זה, שהכל יכולים לתקן ע"י רציחה ועוד רציחה], אייתי
[והלך מדרגא לדרגא, קודם בשחיטת האנשים היותר חשובים] סנהדרין
גדולה, וסנהדרין קטנה עילויה [ושחט אותם על דמו של
זכריה], ולא נח, [והביא עוד] בחורים ובתולות [צעיר של איבוד
אנשים צעירים שלא התחילו לחיות עדיין] קטל עילויה ולא נח,
[והפליג לעשות, בשחיטת תינוקות מותרים שלא טעמו טעם חמא] אייתי
תינוקות של בית רבן קטל עילויה, ולא נח,

א"ל זכריה זכריה ! טובים שבתן איבדתים [לא התבייש רשע
זה לדבר כאילו זכריה הוא האשם ששחט כל הנפשות היקרות האלו], ניחא
לך דאבדינהו לכולהו, כדאמר ליה הכי [כאשר רק אמר דברים
אלו] נח [נחו דמי זכריה],

[ובאמת צריך להבין, הרי זכריה ראה והבין מה עושה רשע זה, ואפ"ה לא
נח, עד ששמע מה שאמר הרשע ורק אז נח ? אלא משמע שהגם שהכל
יודעין המצב, אינו דומה ידיעת הדבר, לשמיעתה איך שמבטאים אותו בפה,
וכדמיון בחליות המת צריך להספיד, הגם שהכל רואין המת מוטל],

קס"ז

אבני חן למסכת גיטין

והידים ידי עשו, זו מלכות הרשעה שהחריבה את בתינו, ושרפה את היכלנו, והגלינו מארצנו,

דבר אחר הקול קול יעקב אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב [וקיסר דלעיל גו. [שהועילה תפלת] משום דאכשלי פומא לבר דרומאי. מהר"ם שי"ף], והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו [במלחמת דוד מסתמא לא היה בהן מזרעו עשו ? אבל במלחמת ה' שלא בדרך הטבע לא קמייירי. מהר"ם שי"ף],

[אין רחוק [לומר] שיש דילוג כאן, וצ"ל דבר אחר הקול וכו' בומן שיש דלטורין בישראל אוי והידים ידי עשו וכו' וכמו שאמרו בשאול [המלך] אע"פ שהיו צדיקים כיוון שהיו בהן דלטורין היו נופלין בו, והיינו דאמר ר"א. מהר"ם שי"ף]

והיינו דא"ר אלעזר הא דלמרינן לעיל שעל ידי לשון הרע חרבו הצית ונהרגו כמה רצנות איוב ה בא פשוט שצטט משה לשון תהבא [ומפרש לשון בשוט] בחירחורי לשון צמרינא לשון כמו אל מתמר [מהלים לו] תחבא [ולעיל מנייה מדבר שהקב"ה יצילנו בעת צרה וזה לשון פסוק כ פָּרַעַב פָּרַד מַנּוֹת, וְקַמְלַחְמָה מִיַּד יָרֵב, וזה גם כוונת פסוק זה שכשיבא העונש על חירחורי לשון, תחבא ותנצל מכל צרה], [ראה גרש ירחים],

אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב תהלים קלו על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון, מלמד שהראהו הקב"ה לדוד [המלך, כיון ששר המזמור על נהרות] חורבן בית ראשון, וחורבן בית שני,

[ראה בבא בתרא יד: - טו. דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים, 1. ע"י אדם הראשון, 2. על ידי מלכי צדק, 3. ועל ידי אברהם, 4. וע"י משה, 5. ועל ידי הימן, 6. וע"י ידותון, 7. ועל ידי אסף, [טו.], 8. 9. 10. ועל ידי שלשה בני קרח],

[וז"ל הגמ' פסחים קז. תניא היה רבי מאיר אומר כל תושבות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן, שנאמר (תהלים עב) כלן תפלות דוד בן ישי, אל תיקרי כלן אלא, כל אלון].

[בדרך אנב בתרגום השבעים [תרגום יוונית והוא במגילה ט. דתניא מעשה בתלמי המלך שכנים שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן, ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת] יש 151 פרקי תהלים,

ובמגילות קומראן הנקראות מגילות ים המלח, יש נוסח שונה קצת מנוסח המסורה שלנו, ואינו ברור אם יש לסמוך על מגילות אלו כלל], [מתוך ה 150 קאפיטל תהלים יש 74 שכתוב בהם שדור אמרם [הלשון "לדוד" ואלו הן:

ג,ה,ה,ז,ז,ח,ט,י,יב,יג,יד,טו,טז,יז,יח,יט,כ,כא,כב,כג,כד,כה,כו,כז,כח,כט,ל,לא,לב,לד,לה,לו,לז,לח,לט,מ,מא,מב,נג,

בההיא שעתא, הרהר תשובה בדעתיה [ונתחרט על מעשיו], אמר ומה אם על נפש אחת כך [שלא נח דמו של זכריה שנחרג], ההוא גברא [על עצמו אומר] דקמל כל הני נשמתא, על אחת כמה וכמה, ערק [ברח] אזל שדר שטר פרטתא שטר זואה, שפרט מה תהא על נכסיו בביתיה, ואגיייר,

תנא נעמן [שר צבא מלך ארם, מלכים ב ה] גר תושב היה שלא קיבל עליו שאר מלות אלא ע"ז, שנאמר [מלכים ב ה ז] פי לו אֶיִשָּׁשָׁה עוֹד עֲנֶדְךָ [עלה ונבח לאל הים אחרים פי אס-לה] וגו', [אבל] נבוזראדן גר צדק היה,

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים, מאן אינון שמעיה ואבמליון,

אב טט # [בא ללמדנו שאף הרשעים הכי גדולים, מעולם לא נדע שמה יצא מהם נכדים כשרים, וכדאמרינן בכתובות ג. משום דאמר ליה שמואל לדב יהודה: שינא, לא תיהיו בעבורי אחסנתא אפילו מכרא בישא לכרא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה, וכע"ז ב"ב קלג:],

[וזכו רשעים אלו שיצא מהם לומדי תורה, כיון שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וסוף סוף נתקדש שם שמים על ידם, בהמן בנס פורים, ובסיסרא כדכתיב [שופטים ה כ] מִן־שָׁמַיִם גָּלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמָּסְלוֹתָם גָּלְחָמוּ עַם־סִינָא, וכן בסנחריב כדכתיב [ברכ"ה ב לב] כא וַיִּשְׁלַח ה' מַלְאָךְ וַיַּחַד קִלְגַּנְצֵר חֵיל וַנְּגִיד וְיֶשֶׁר בְּמַחְנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְגו': כב וַיִּזְעַק ה' אֶת־יְחֻזְקַנְהוּ וְאֶת־יִרְשָׁלַם מִן־סִנְחַרִּיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וּמִן־כָּל־יְנַהֲלֵם מִסָּבִיב: ע"פ מה שראית],

היינו דכתיב אדמיה דזכריה יחזקאל כד ח נתתי את־דְמוּתָהּ עַל־צִיְחִיחַ סֵלַע שעשועות כמרגומו לְבַלְתִּי הַפְּסוֹת על חלקת אבן חלקה שלא יצלע צאצא, כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נצלע,

[יב] בראשית כו הקול קול יעקב קול זומה וזכי עולה מיעקב, ראה יחמק צנזואה מפלה זו של צמר והידים ידי עשו, [דורש כפל לשון "קול"] הקול זה אדריינוס קיסר [מסתבר שצ"ל כאן אספיינוס שהוא הרג את ישראל במצרים בתקופת בר כוכבא, אבל אדריינוס הוא שבימיו נכבשה ונהרסה העיר ביתר כדלקמיה. שט], שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על [אולי כאן הפירוש "על" כמו ועוד] ששים רבוא, כפלים כיוצאי מצרים [זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא. והא דאמר' בהחליל (סוכה נא:)] דאלכסנדרוס מוקדון הרגם והחריבה שמה פעמים נתיישבה. תוס'],

"קול" [פ' ודורש קול השני] יעקב, זה אספסיינוס [צ"ל אדריינוס. שט] קיסר שהרג בכרך ביתר [תשעה באב שנת 135 לספח"ג] ארבע מאות [מספר ד' מאות נמצא על פי רוב בעניני גזומא] רבוא 4,000,000, ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא 40,000,000,

אבני חן למסכת גיטין

גד,גה,גז,גח,גט,גס,גסא,סב,סג,
סד,סה,סז,סח,סט,ע,פז,קא,קג,קח,קט,
קי,קכ,קכד,קלא,קלב,קלג,קלח,קלט,קמא,
קמב,קמג,קמד,קמה].

חורבן בית ראשון שנאמר, על נהרות בבל [בבל החרב בית ראשון] שם ישבנו גם בכינו, בית שני דכתיב תהלים קלו זכור ה' לבני אדם [אדם החרב בית שני] את יום ירושלים האומרים ערו עד היסוד בה,

[יג] אמר רב יהודה אמר שמואל, ואיתימא רבי אמי, ואמרי לה במתניתא תנא, מעשה בד' מאות [הגם שהמפסר ד' מאות הוא גזומא על פי רוב כמו ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, וכן עוד הרבה, מ"מ כאן אין זה מספר מנוחם] ילדים וילדות שנשבו לקלון ילדים למשכנ זכור, וילדות לפלגשים [קלון נאמר בדבר שאין דרכו בכך. מהרש"א], הרגישו בעצמן [ע"י שלא השאירו העובדי כוכבים רק ילדים וילדות. מהרש"א] למה הן מתבקשים,

אמרו [פ"י שאלו] אם אנו טובעין בים, אנו באין לחיי העולם הבא [פ"י ואף שנופנינו נאבד, לא נענש],

דרש להן הגדול שבהן [פירש הפסוק שאלו שמתים במיתה משונה כגון ע"י שני אריות או מביעה בנהר [ובדאי אם מתו כן על קידוש השם], הקב"ה בעצמו משיבם, ואף שלא באו לקבורה וגופם נאבד לגמרי, הקב"ה מקצם ומחזירם בתחיית המתים. וראה מהרש"א], תהלים סח כג אָמַר ה' מְבַשֵּׁן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמַּצְלוֹת יָם, "מבשן אשיב" מבין שיני אריה צין שן נוטריקון, "אשיב ממצולות ים" אלו שטובעין בים,

[מכאן מוכח שיעקר עוה"ב הוא בתחיית המתים, וכן בכמה מקומות. חכמת מנוח],

ביון ששמעו "ילדות" כך [ראה חת"ס שנשים נשמעות למוסר יותר מאנשים, לכן כשרדשה להן מיד קפצו הם, אבל הילדים לא קפצו אלא לאחר כן כשרדשו ק"ו], קפצו כולן ונפלו לתוך הים [והא דאמר במס' ע"ז (דף יח.) מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו, הכא יראים היו מיסורין כדאמרין (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו להנניה מישאל ועוריה פלחו לצלמא, ועוד דע"כ היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן [פ"י שאם היו חנונים הורגים אותם אם לא היו מסכימים, לא היה להם להרוג את עצמם והיה להם להניח שהנגזרים יחרגו אותם]. תוס',

וה"ל התוס' בע"ז יח. ד"ה ואל יחבל עצמו, אומר ר"ת דהיכא שיראים פן יעבדו גוים לעבירה, כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם, אז הוא מצוה לחבל בעצמו, כי ההוא דגיטין גבי ילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמם לים. וראה בתפארת יעקב שקפיצה לים אינה מיתה ודאית ויש אפשרות להינצל, דהא נפל למים שאין להם סוף אשתו אסורה],

נשאו ילדים [פ"י זכרים] ק"ו בעצמן, ואמרו, מה הללו

שדרכן לכך למשמש ואין קלונן מרובה קלונן שלנו כך [קפצו לים], אנו שאין דרכנו לכך על אחת כמה וכמה, אף הם קפצו לתוך הים # [הילדים קפצו משום אותה סיבה שקפצו הילדות, אלא כדי להקל על עצמן החלטתם, השתמשו בק"ו, אבל באמת לא היה קופצים משום ק"ו, דהא אמרין בברכות כא: וכן סנהדרין סו: וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה לסקילה, ובדומה לזה סנהדרין נא: וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשריפה],

ועליהם הכתוב אומר תהלים מד כי עליך הורגנו כל היום, נחשבנו כצאן טבחה [יש בפסוק זה ח' חיבות ולכן דורש אותה על האשה ושבעה בניה, וגם על מילה. מצור דבש],

[לפי מה שפירש המהרש"א לעיל הרגו קודם את כל המבוגרים, ועשו כן על סדר הזה שלא יעכבו התורים לקח את זרעם לזנות, וזה לא היה בפעם אחת שזה לקח זמן, שלא ישאר אב או אם, ונמצא שהרגו את כולם, מתחלה הרגו התורים ואח"כ הרגו הילדים והילדות את עצמם, וזה כוונת הפסוק כי עליך הרגנו כל היום, היינו הלוק וחרוג],

[ראה בקינות לתשעה באב, זכור אשר עשה צר בפנינו, והוא קינה סו [או קינה יא] ואומרים שם בסוף הקינה: אתה קצפת והרשית לפנות, ילדים אשר אין בהם כל מאוס [פ"י מום] משם להפנות, למה רגשו גוים ולא שְׁעִתְּ אֶל המנחה פנות, ושלחום [הגוים] לארץ עוץ בשלש ספינות, השיבנו [לעוה"ב] שְׁנָעוּ כבאבו בנבכי [פ"י במרוצת מי ה' ים, ושתפו עצמם יחד לנפול בים, שיר ותשכחות שורדו בעל ים, כי עליך הרגנו במצולות ים],

ורב יהודה אמר [ה"הרגנו" משמע ליה ע"י אחרים, ובד' מאות ילדים הרגו את עצמם. אמרי בינה, "עליך" משמע ליה על קידוש השם, וד' מאות ילדים לא רצו להניע לחיי קלון. עיון יעקב. שם], וְזו [שאלמנה. גלגל] הורגנו כל היום אשה [ביוסיפון קורא את שם האשה "חנה". שם, אבל על גליון המאורי מביא מקורות שהיא נקראת מרים בת נחתום] ושבעה בניה [מעשה זה ארע בפני אנטיוכוס. יעב"ץ],

[כעין זה בב"ב ג: כי חות ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאיגרא [וכי']

[והנראה שז' בנים אלו נהרגו בקידוש השם בו' ימי השבוע. מהרש"א עיי"ש על כל הענין],

1. אתיוהו קמא [בן הראשון] לקמיה דקיסר, אמרו [אנשי הקיסר] ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה שמות כ אנכי ה' אלהיך, אפקוהו [לחזק, של יתלכלך הבית] וקטלוהו,

2. ואתיוהו לאידך לקמיה דקיסר, אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה שמות כ לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אפקוהו וקטלוהו,

3. אתיוהו לאידך, אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה שמות כב זובח לאלהים יחרם, אפקוהו

אבני חן למסכת גיטין

וקטלוהו,

4. אתיוהו לאידך, אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה שמות לד לא תשתחוה לאל אחר, אפקוהו וקטלוהו,

5. אתיוהו לאידך, אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה דברים ד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אפקוהו וקטלוהו,

6. אתיוהו לאידך, אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה דברים ד וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, אפקוהו וקטלוהו,

7. אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת כוכבים, אמר להו כתוב בתורה דברים כו את ה' האמרת ייממ וגו' וה' האמירך היום, כבר נשבענו להקדוש ברוך הוא שאין אנו מעבירין אותו באל אחר, ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת [לכן כפל לומר שגם הקב"ה נשבע שאינו מעביר אותנו וכו', שעל השבועה שאנו נשבענו אולי היה טוען שיש למצוא פתח חרטה ויתיר השבועה, אבל כיון שגם הקב"ה נשבע לנו בחזרה, תלוי שני השבועות זו בזו, ואין לה התרה. בקובץ קול התורה בשם המהר"ם חביב],

א"ל קיסר [להבן השביעי, אתן לך עצה, שתשתחוה באופן שלא יהיה בולט כל כך כמשתחוה לע"ז] אישדי [אזרוק] לך גושפנקא חותמי שזרמי טעוה צו, כדי שמהל נראה משתחוה לה וגחין [ותכרע להגביה את החותם] ושקליה [ותטול אותה], כי היכי דלימרו קביל עליה הרמנא דמלכא שולטנות המלך קבל עליו לעשות,

א"ל חבל עלך קיסר, חבל עלך קיסר # [איזה גבורה ! ילד קטן מסתכל על הקיסר הגדול, ואומר לו לתוך פניו, איזה רחמנות עליך, כלומר לא תוכל לעשות "לי" לנשמות ולעצמותי מאומה, כל שאתה יכול לעשות הוא לגופי, ואני מפחד ממך, שהרי ראית את ששת אחי איך מסרו נפשם להריגה בגבורה], על כבוד עצמך כך [פ' אתה רוצה שיתקיים רצונך בכל אופן שיהיה], על כבוד הקב"ה על אחת כמה וכמה,

[קיסר אדיר זה תאב לכבוד מקטן שבנשים, ולא עוד, אלא שכבוד זה הנו כבוד מדומה ואחיות עינים, ולא בוש להתבזות בפניו ולתבוע בפה כבוד מדומה זה, וזהו בוונת הבן הקטן בדבריו שאמר להקיסר "חבל עליך קיסר" שכל עמלך הוא לשוא, כי כל שתשיג יותר כבוד תרגיש עוד יותר את החסר לך, ולעולם לא תוכל למלא את תאוותך,

וגלמוד מזה, כי המשותעבד לתאוות הכבוד, הנה מרצונו נמכר לעבד לה, כי אך ע"י רצונותיו יוקדת בו אש תאוותו לכבוד, והוא שכרה בור לעצמו, וכאמור שמצד עצמה אין בה עריבות כלל וכו'. שיחת מוסר תשל"ג מאמר ז],

אפקוהו למיקטליה, אמרה להו אימיה [אמר להגוים שהיו מוליכין אותו] יהבוהו ניהלי [תנו לי את בני] ואינשקיה פורתא [מכחל הרעיון, כוחות נפשיים כאלו !], אמרה לו בניי [פ' כל שבעה בני] לכו ואמרו לאברהם אביכם, אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות,

[והגמ' מספרת] אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה [פירושו] הרגה את עצמה] שלא יביאנה לכך גם כן. מאירי], יצתה בת קול ואמרה תהלים קג אם הבנים שמחה,

[ושיערו חכמים שנותיו של קטן, ולא מצאוהו אלא בן שתי שנים ושש חדשים ושתי שעות ומחצה, והיתה אמו בוכה עליו ואומרת בני אל ידע לכם כי לכך נוצרתם לקדש שמו של הק' בעולם, לכו ואמרו לאברהם אביכם, את בנית מזבח אחד ואני בנתי שבע מזבחות, ולא עוד אלא דידך הוה ניסיון וידיי הוה מעשה, אמרו נשטית אותה האשה, ועלתה לגג והשליכה עצמה ומתה, וקראו עליה אם הבנים שמחה, ורוח הקודש צווחת על אלה אני בוכיה. ערוגת הבושם הקדמון חלק ג דף 456],

[יד] ר' יהושע בן לוי אמר זו מילה הורגנו כל היום דזימנין דמיית שניתנה בשמיני [פ' כיון שצריך למול ביום השמיני ולפעמים מלין אף שהתינוק עדיין חלש, ובא לידי סכנה, וזה השיכות של הרגנו כל היום, למילה בשמיני. ע"פ תפארת יעקב], נ"ל דשיגרת לישנא דמנחות [מגו:] נקוט הכא. רש"י], [הרגנו "כל היום" משתמע שפיר על מצות מילה שמצותה ביום השמיני כל היום. וראה יעב"ץ, # כל היום יש בה אותיות מילה], [וכל היום היינו כל הימים שהיא תדירה. באה"מ],

[מצות מילה יש בה גרם מיתה, כגון בימי חזקת שהיו הורגים כל יתורי, אם היה מי שהתלבש כגוי, אם מצאו שהוא מוחל, הכירו בו והרגו אותו],

ר' שמעון בן לקיש אמר, אלו ת"ח שמראין הלכות שחיטה בעצמן [בסכין שחיטה], דאמר רבא כל מילי ליחזי איניש בנפשיה, בר משחיטה שמה ימחצנו נגרונו ודבר אחר נרעת ומרלות נגעים מפני שמסוכן לקפוץ עליו [וצ"ע מה שייד להראות בעצמן. יעב"ץ] [והגם שגם תשמיש נקרא דבר אחר, כאן אין ראוי לפרש כן. ראה שם],

רב נחמן בר יצחק אמר, אלו תלמידי חכמים שממיתין עצמן על דברי תורה, כדר' שמעון בן לקיש, דאמר ר"ש בן לקיש אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם [שוקד ללמוד תורה, ולא יפנה שעותיו לכמלה שאין קיום התורה אלא בדרך שקידה. מאירי], [וענין המיתה שממית גופו ומסלק ממנו מותר התאוה. מהרש"א], שנאמר במדבר יט זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו',

[דרך אגב, מצאתי בכתבי אבי הרה"ג ר' אהרן זאבלאצקי זצ"ל, רשימה של קבלות לענין תיקון המדות שקיבל על עצמו, ואחד מהם הוא "להוחר מבטלה קבועה"].

[טו] אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [הרכה מאמריו בש"ס הם

אבני חן למסכת גיטין

על דרך הגומא, ארבעים סאה

דף נ"ח ע"א

קצוצי תפילין דפסי מפילין מוך מן הרצועה קרוי קציעה, כדאמר' במסכת סוכה (דף כו) אומן ברצועה ואינו אומן בקציעה, נמצאו בראשי הרוגי ביתר,

[פי' יש לתפילה של ראש ד' בתים ומכונסין לתוכה ד' פרשיות שמע, והיה אם שמוע, קדש לי, והיה כי יביאך, וכל בית שמו קציעה לפי שהיא קצוצה מחברתה, פי' אחר קציעה היא הטבלא [התוי"ט כלים יח ח מפרש פירוש השני, שהוא גם כפירוש ראשון במשמעות שם קציעה, אבל איכא בנייהו דלפירוש הראשון על שם שקצוצה ונפרדת מחברתה נקראת כן, ולפי' השני על שם שקצוצה ונפרדת מן התיתורא, שהוא [הטבלא] העור המכסה פי הבתים שהוא כעין דף של גשר ולכן נקרא תיתורא ונקרא ג"כ מבלא]. ערך ערך קץ 12],

רבי ינאי רבבי ישמעאל אמר, שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה,

במתניתא תנא, ארבעים קופות של שלש סאין,

ולא פליגי הא [ג' פעמים של ארבעים, או ארבעים פעמים ג'] דרישא, הא [שהיה רק ארבעים סאה] דדרעא מ' סאה, ודרשא שהם גדולים ד' בתים ככל קציעה, הו' ג' זמני מ' סאה,

וא"ת ד' [שהרי בשל יד אין רק בית אחד ובשל ראש יש ד' בתים] לא היא שצית אחד של זרוע גדול מאחד מצמי הראש, לפי שכלן כל ארבע פרשיות צצית אחד ובשל ראש פרשה אחת צצית אחד,

ומ"מ דפוס של ראש מתוך שזריך לחלק הצמים ולהיות ריז צנינה וקצועין על מושב אחד, הוצרך המושב להיות רחב, והיו על אחד שלשה שזרוע, [וברש"ש כתב ששמוע לפרש כיון שלובש את של יד קודם של ראש, וחולין של ראש קודם של יד, נמצא שיש הרבה יותר שלבשים רק של יד ולא של ראש],

[ובמדרמה לי שראיתי כתוב מושם שהדין הנושא משא בורעו מניח לו על ראשו מושם דמוקם יש בראש להניח ב' תפילין, ובשעת מלחמה שנושאין כלי זינן על זרועם ומחזיקין ברמחים נותנין תפילין של יד ע"כ בראש. מהר"ם שי"ף],

אמר רבי אסי ארבעה קבין צמורין צית ראשון [הוצרך לפרש כן שהרי הפסוק שמביא כתיב בת "בבל", והם החריבו בית ראשון, אבל בירושלמי יבמות פרק ט הל' ח' מביא שזה היה בבית שני. לובלין] מוח [תינוקות. ערוגת הבושם הקדמון ח"ג דף 457] נמצאו על אבן אחת, עולא אמר תשעת קבין,

אמר רב כהנא ואיתימא שילא בר מרי, מאי קראה? תהלים קלו ח בַּת־בְּבֶל הִשְׁדֹּדְהָ אֲשֶׁרִי שִׁישְׁלִם־לָהּ: [את־גְּמֻלָּהּ:

שְׁגֻמָּלָהּ לָנוּ] וגו' [פסוק ט] אֲשֶׁרִי שִׁיאֲחֹז וְנִפֵּץ אֶת־עֲלָלֶיהָ: # [שעוללים יותר מצוי שיהרגו כך, וזה ראייה להגירסא שהד' קבין של מוח גם היה של עוללים] אֶל־הַסֵּלַע:

[טו] איכה ד ב בני ציון היקרים המסולאים בפז [זהב מוכחר, ובטמעים לראב"ע פי' אבן יקרה], [המסוללים והנערכים כפז. רש"י איכה], מאי מסולאים בפז, אילימא דהוו מחפי בפיוא [שהיו מצופים בזהב, פי' שהיה להם זהב הרבה, והיו כולם עומים תכשיטי זהב], והאמרי דבי רבי שילא, תרתי מתקלי [שני משקולות של] איסתירי סלעים פיוא [זהב] נחות בעלמא, חדא ברומי, וחדא ככולי עלמא [וא"כ לא היה הגדלות של ארץ ישראל שהיה שם זהב הרבה, שנפרש כן בוגת הפסוק]?

אלא שהיו [בני ציון] מגנין את הפז ביופיין [ובקידושין מט: עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים, ואחד כל העולם כולו], [ומסולאים בפז פירוש, שמושבוים הם יותר מן הפז] והיינו מסולאים לשון סולו לרוב (מהלל סא), ל' א' תסל' פקת'ס או פ'יר [בשהם יקר וספיר, פי' לא ישתבח החכמה לומר עליה שהיא ככתם אופיר, או בשוהם יקר, או בספיר] [איוב כח טו], משנמחן היו ציפין מן הפז,

[והנה בשנמצא בדבר גשמי נוי יופי עד למאוד נדע כי נמשך לו מקצת היופי ההוא מעולם גדול רוחני, אשר ענינו נוי יופי בלי גשמי וכלי גבול, והוא נקרא תפארת עולם, התפארות ממילא התפארות האמתי וכו'. ערבי נחל פרשת ויחי],

מעיקרא [מתחלה] חשיבי דרומאי [היה מנהגם כדי להוליד בנים יפים, # שזה מוסף על חישובות האדם שיש לו בנים יפים] הוו נקטי [לוקחין להסתכל עליהם] בליונא [צורה חקוקה. מלון עברי] דגושפנקא זורות נאות שצומתמיהן, כדי שמתעצרה כנגדן ומשמשי ערסייהו [עם נשותיהן שהיו להם להוליד בנים, אבל היה להם גם נשים אחרות],

מכאן ואילך מייתו [הביאו] בני ישראל, ואסרי בכרעי דפורייהו [ברגלי מטתם] ומשמשי [בלקבל' בשם המהר"ל שהיו בני ישראל משמשים אותם בחדר משכבם, והיו תמיד נגר עיניהם, ועי"ז היו מתעברין כמותם, וזה נחשב כאילו הם נאסרים בכרעי המטה],

אמר ליה חד לחבריה [ישראל שהיו קשורים למטותיהם של הרומיים], הא [עיניי מוגנה כוון] היכא כתיבא?

אמר ליה דברים כה גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת [דלוח רמזה התורה, ולפי שהוא דבר מוגנה לא נכתב במפורש. מהרש"א],

[קאי על הקרי והכתיב, ורצונו לומר שאירע במעשה זו מהענינים שאינם "קריין" בתורה, והגם שהם כתובים, שהגם דכתיב ישגלנה הקרי הוא ישכבנה, דכתיב דברים כה ל' אִשָּׁה תֹאדָשׁ וְאִישׁ אֶחָד יִשְׁגָּלָהּ [שְׁכַבְּנָהּ], כדאמרינן במגילה כה: תנו רבנן כל המקראות הכתובין בתורה לנגא קורין

אבני חן למסכת גיטין

בב"ב כא. סך מקרי דרדקי עשרין וחמשה ינוקי, ואי איכא חמשין מותבינן תרי?]

וכשהיה אויב נכנס לשם, היו דוקרין אותן בחוטריהן [מקלות דקות וקצרות, שהיו התינוקות כותבים בהם בפנקסי שעוה. ראה שט], וכשגבר אויב ולכדום, כרכום [כרכו הילדים] בספריהם והציתום באש:

[יה] ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שהלך לדרך גדול שברומי, אמרו לו, תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים, וטוב רואי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים [ומסתמא חבשו אותו לקלן משום יפיו], [פ' שלא נחסר יפיו ע"י שנאסר בבית האסורים, וראה בעין אליהו על העין יעקב שהארץ בזה], [כמליצה זו ג"כ בנדרים טז, ויסודה במקרא שמואל א טז, ובשיר ה. רש"ש],

הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר [פ' קרא ר' יהושע בן חנניה בקול] ישעיה מב כד מִי־נָתַן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב ויִשְׂרָאֵל לְבָזִים, עָנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וַאֲמַר, הָלוּ אֵלֶי ה' זֶה חֲמָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבֹו בְּדַרְכָּיו הָלוּ ה', וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ # [החדוש הוא שאף שמסתבר שהמינוי לו שם, אפ"ה לא נמשך אחרי דעותיהם, ולא שכח התורה שלמד],

אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל # [צריך ביאור מה כוונת ר' יהושע בן חנניה ומה ענה לו אותו תינוק, ולמה התפעל כל כך מתשובתו?], העבודה [כלומר, נשבע בעבודת בית המקדש] [העבודה שזוהי. רש"י תענית כד, וכן לשון זה ביבמות לב: קפ"ר ח"א ואמר העבודה כך שמעתי מרבי, קפ"ר בר קפרא וכו', וכן בגיטין נח. שאניי זו מכאן עד שאפרנו, ובב"ב יא. העבודה שאין בקופה של צדקה כלום] שאניי זו מכאן עד שאפרנו בכל ממון שפוסקין עליו, אמרו, לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה,

[כל ממון שפוסקין עליו. כי איכא סכנת נפשות פודין שביין יותר על כדי דמיהן כדאמרין בפרק השולח (לעיל דף מד). גבי מוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים כ"ש הכא דאיכא קטלא אי נמי משום דמופלג בחכמה היה. תוס'],

ולא היו ימים מועטין, עד שהורה הוראה בישראל, ומנו [ומי היה ילד זה] רבי ישמעאל בן אלישע,

[יט] אמר רב יהודה אמר רב, מעשה בבנו ובבתו של ר' ישמעאל בן אלישע [ראה שט שאין זה התינוק שנפדה ע"י ר' יהושע בן חנניה] שנשבו [בין הגוים] לשני אדונים, לימים נזדווגו [אירע שהגיעו יחד] שניהם במקום אחד, [אדון] זה אומר יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם, וזה אומר יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיופיה, אמרו בוא ונשיאם זה לזה ונחלק בוולדות,

אותן לשבת, כגון (דברים כ"ח) ישגלנה ישכבנה, ואין קורין "ישגלנה" שהלשון מעורר התאווה, והיינו שרוצה לומר ענין של עגמת נפש, שאשה תארש ויהיה חפצו ותאותו בה, ולא יזכה למשגל אשר חפץ בה, וזה בדומה למעשה זו שקשרו אותם בכרעי המטה, שמעורר תאות המשגל לילדים אלו וחולי תאות, ונתענו אלו הילדים שנתעורר בהם תאות נפשם שבלתי אפשר להם להשיגה. ע"פ גרש ירחים],

אמר [שאל ממנו] כמה מרחיקנא מדוכתא פלן שלא הגעתי ללמוד אותו פסוק [פ' ולכן אני שואל ממך שתגיד לי כמה עוד יש ממקום שאני לומד עד פסוק זה], # [פ' בא להראות חשיבותן של בחורי ישראל שהגם שהיו מעוניין ומבחיין מאד, כל דעתם היה להשתשע בדברי תורה, "הא חיכא כתיבא" וכו']?

אמר ליה אינגד מעט [לכאורה חסר כאן בדברי רש"י, ואולי יש להוסיף המילה "משוך" מעט, שנגד הוא מלשון גור אנדי, וגור אחית, וכן גור או אנוד ב"ב יג. וראה בבא"מ שצמיץ לב"ק סז: שרש"י מפרש שם הלשון "נגדין" כחושין וקרויין למות, וראה דשעסטר שרש"י מפרש אי-נגד לשון מעט. וזה צ"ע] פוסתא [פוסת בלשון פרסית הוא קלף המיוחד לכתיבה, וכן כאן פירושה קלף וחצי. ראה שט] ופלגא דף ומי # [משמע שאמר לו עד היכן למד, וע"ז אמר לו משוך עוד דף וחצי],

אמר ליה אי ממאי לגביה [אניע אצלו, אל הפסוק], לא איצטריכי לך [דהיינו שגם אני הייתי מבין שעל דבר זה רמז הכתוב. מהרש"א], # [שלמדו החומש על הסדר, ולא לפי הקריאה בשבת],

[יז] אמר רב יהודה אמר שמואל, משום רבן שמעון בן גמליאל, מאי דכתיב איכה ג נא עיני [בכנות דעיני. תרגום] עוללה לנפשי [ניוולה פני עלי נפשי. רש"י איכה] מכל בנות עירי [פ' בכיתי יותר מן הנשים, שמנהגם הוא לכבות. ראב"ע],

[פ' ובכיתי כך בשביל], [ודורש "עוללה" מלשון עולל ויונק] ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר [ביתר נחרבה בשנת 135 ואיכה נכתבה ע"י ירמיה הנביא בזמן חורבן בית ראשון, אלא בן הדרך בדרשות הפסוקים, וכבר הבאתי בענין זה לעיל בתחלת הסוגיא], ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות 400*400=160,000 וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן 64,000,000,

[וג"ל לתת מעט על המפסר ד' מאות משום דאיתא בעירובין נד: רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר, ובא לרמוז שמלמדים אלו גם הם שנו לתלמידיהם ד' מאות פעמים ולא הקפידו. ע"פ עין אליהו],

אב טז # [צריך להבין איך למדו 400 תינוקות אצל מלמד אחד, והא אמרינן

אבני חן למסכת גיטין

הגבור וסיקן גזרמך למה לא תחוס [ואינו מסיים אם לסוף קנה אותה, והיה נראה לומר שלא קנה אותה אחר מזה שעשתה],

ועליה קונן ירמיה ירמיה ו' כו' פת' עמי חגרי' שק, והתפל' שי באפר, אבל יחיד עשי לך מספר תמורדים, פי פתאם יבא השדד עלינו, עליך לא נאמר אלא עלינו, כביכול עלי ועליך בא שודד ששמי נחלל דכך [כך אומר הקב"ה],

[כ] [ועוד] אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מיכה ב ב ועשקו גבר וביתו, ואיש ונחלתו, מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא לעזרי' דנגרי הוה לא הוה רבו למורה, אלא רבו לאומנות של נגרים,

פעם אחת הוצרך (רבו) ללות רב [הרב הוצרך ללות מעות] אמר לו [התלמיד לרב] שגר אשתך אצלי ואלונה, שיגר אשתו אצלו # [לא היה עושה כן, לשלוח אשתו אל בית פעלו, לפי בקשתו, והיה לו לחשוב שיבא לידי תקלה, אלא שהיה דחוק להלוואה ולכן הסכים] שהיה עמה שלשה ימים, קדם [הרב בעלה] הסכים ובא אצלו, אמר לו אשתי ששיגרתי לך היכן היא # [והיה לו לשאול, וכי נתת לה ההלוואה?]

אמר לו [בשקך] אני פטרתיה לאלתר [אולי נכלל בזה שנתן לה ההלוואה], ושמעתי שהתניקות נתעללו בה בדרך [אמר כן, שוראי לא היתה אנוסה מהתניקות, אלא שהיא הרגילה אותם עמה לדבר עבירה, וברצון היה ואסורה לך. מהרש"א],

אמר לו מה אעשה? אמר לו אם אתה שומע לעצתי גרשה # [אולי חסר כאן מהסיפור, שדוחק לומר שגרשה רק על השמועה ששמע תלמידו, ואולי לא היתה צנועה כל כך גם לפני זה, ולכן האמין], אמר לו כתובתה מרובה [ואיני יכול לפטור את עצמי ע"י מענה שזינתה, שאין לי עדים], אמר לו אני אלוך [כבר לוח ע"י אשתו, ועכשיו עוד פעם], ותן לה כתובתה [והרב חשב שהתלמיד עושה כן מתוך נאמנותו אליו],

[קשה הא מבואר באבן העזר סימן קיט, ו' דאף שאין לו הכתובה יכול לגרשה ותשאר כתובתה חוב עליו אם כן היה יכול לגרשה? וי"ל שהיה לו ממון רק לא ביקש להוציא כל הממון לכתובתה, ונתן לו עצה הרשע הלוח שילוחו וחשב שיהיה לו לפרוע בזמן פרעון. גרש ירחים],

עמד זה [בעלה] וגרשה, הלך הוא ונשאה # [אחר שהמתין ג' חדשים, ואף שההמתנה משום הבחנה באופן זה היה בעיניהם כחובא ואמלולא [הלשון עירובין סח:], שהרי הוא בעל אותה עדיין בהיותה אשת איש],

כיון שהגיע זמנו, ולא היה לו לפרוע, אמר לו [התלמיד לרב] בא ועשה עמי בחובך, והיו הם [התלמיד ואשתו שהערים מרב] יושבים ואוכלים ושותין, והוא [הרב] היה עומד

הכניסם לחדר [כדי שיתדווגו, והיה אישון לילה], זה ישב בקרן זוית זה, וזו ישבה בקרן זוית זה, זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים [וכי] אשא שפחה, וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד, ובכו כל הלילה,

כיון שעלה עמוד השחר, הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה וגעו בבכיה [הגם ששמחו שמצאו זה את זה, אבל שברם, והצטערו מאד על מצבם], עד שיצאה נשמתו [ראה גם ע"ז יו. כע"ז בר' אלעזר בן דורדיא, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו],

ועליהן קונן ירמיה איכה א על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים [לרמו על בכייתם של אלו], [וראיתי באצ"ה בשם המשך חכמה שפירש מאמר זה ע"פ הירושלמי מעשר שני פרק ד הל' ו' כו סוף ע"א, חד בר נש אתא לגבי ר' ישמעאל ב' רבי יוסי א"ל חמית בחילמאי עיני נשקה חבירתה, אמר ליה תיפח רוחיה דהווא גברא לאחתיה הוא חכים [בא עליה], ובוה מפרש כאן עיני עיני היינו המעשה של אח ואחות],

אמר ריש לקיש, מעשה באשה אחת [יש בסיפור זה רמז לגלות וחורבן של כנסת ישראל. שם] וצפנת בת פניאל שמה, צפנת שהכל צופין ביופיה [לא היה צניעות לקרוא אותה בשם כזה, ואולי לכן נענשה. וראה עיון יעקב, וכן הוא בכל ענינים גשמיים ובעניני צניעות שאף שכן הוא, אין לדבר עליהם, ובבחינה קיצונית אמרו הכל יודעין כלה למה נכנסת וכו' שבת לג.],

וגם יכולים לפרש שנענשה כיון שהיתה חולכת בשוק יותר מדאי אבל על עצם יופיה אין היא אשמה שהיא אשה יפה, וראה תענית כד. אמר לה בתי קא מצערת להו לברייתא, שובי לעפרך ואל יכשלו בך בני אדם, גם שם צריך לפרש שנענשה על מה שהיתה יכולה למנוע],

בת פניאל, בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים [שנפלה מאיגרא רמה כזו לכיורא עמיקתא, כהמשך הסיפור], שנתעלל בה שבאי [שודד] כל הלילה [ונתכזה בעיניו ולא רצה אותה עוד], למחר הלבישה שבעה חלוקים [לייפותה שיקפצו עליה לקוחות] והוציאה למוכרה [בשוק],

בא אדם אחד שהיה מכווער ביותר [צרה ע"ג צרה], אמר לו הראני את יופיה [בלי בגדים, וכן במגילת אסתר להראות העמים והשרים את יופיה היינו ערומה], אמר לו ריקא [לשון ריקא באל"ף יש עוד שלשה פעמים בש"ס, וריקה בה"א יש חמש פעמים] אם אתה רוצה ליקח קח, שאין כיופיה בכל העולם כולו [לשון גזמא, בדרך הסותרים], אמר לו אף על פי כן # [לכאורה לא אמר כן לצערה, אלא שהיו בנות ישראל קלות בעיניהם],

הפשיטה ששה חלוקים [שהיו של השבאי, ולא היה רשאי לקרועם. ע"פ בן יהודע], ושביעי [שהיה שלה] קרעתה ונתפלשה באפר [אולי עשתה כן ללכך את עצמה שלא תמצא חן בעיניו], אמרה לפניו רבוננו של עולם אם עלינו לא חסת, על קדושת שמך

אבני חן למסכת גיטין

ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן,

[רואין מכאן עד כמה הרגיש הרב התחייבות לשלם חובו, הגם שעכשיו הבין כבר שזה התלמיד שנתן לו העצה לגרשה היה כדי ליקח את אשתו, ועוד היה לו חוצפה להלוותו ליתן לה כתובתה, וכל הענין גרם לו צער בלתי משוער, אפ"ה לא השתמט, ושמש את תלמידו עד ששילם לו כל החוב],

ועל אותה שעה נתחתם גזר דין,

[מכאן נראה ברור שיש עון שאינו מפורש ומבואר בשום מקום והוא חמור מאד ושנוי בעיני המקום יותר מעבירות חמורות להעניש הרבים בעבורו בשביל שאין חוששין לו כלל, עם היותו מתנגד לשכל, והוא מפני שהיה דבר מתמיד בפרסום בכלל דסני לך לחברך לא תעביד. יעב"ץ], ותמוה הלא מקרא מלא דבר ה' בעשרת הדברות לא תחמוד אשת רעך, ובחוקינו שם שלא לגרום לו לגרשה כדי שישאנה, ובפ' הרלב"ג שם שלא ישתדל שיהיה לו וכו' ודברי הגאון היעב"ץ צע"ג. ילקוט המאירי],

ואמרי לה על שתי פתילות [כינוי לזכר] בנר אחד [כינוי לנקבה] אשת אש [פ'] לפי לשון הראשון לא בא עליה ב' ימים שערכבה, ו"אמרי לה" סברי שכבר או ב' ימים בא עליה כשהיתה אשת איש. ראה מהרש"א], ודאי נענשו מפני שלא מיחו מפני שהיה דבר מתעבד בפרסום, שהיו יודעין בזה ולא היו מקפידים בשותפין. יעב"ץ]:

סימנא בעלמא [בענין עינים ראייה וככיה בסוגיא זו], [האותיות הם לפי סימני הסוגיא],

[א] בדוקן שבעין,

[ד] אמרה אפוק ואחוי אי משכנא מידי למיכל, כי הוה אכיל מידי, הוה מיתחוי מאבראי,

[ה] חוי לי תקנתא לדידי דאפוק, אפשר דהוי הצלה פורתא,

[ז] וקבן ר'איתי ר'שעים קברים, לישראל אמר ליה מיסתיך דקא חזית בסנאך,

[ח] תא חוי מה בין פושעי ישראל, לנביאי אומות העולם,

[ט] עד דאיתחוי בלוינא דגושפנקא ברחוק מילא, אמר עולא לדידי חוי לי ההוא אתרא ואפילו שיתין ריבוותא קני לא מחזיק,

[י] מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשתו לגרשה,

[יד] דאמר רבא כל מילי ליחוי איניש בנפשיה בר משחיטה ודבר אחר,

[יז] עיני עוללה לנפשי מכל בנות עיר,

[יח] תינוק אחד, יש בבית האסורים יפה עינים, וטוב רואי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים,

[יט] ונפלו זה על זה וגעו בכביה, עד שיצאה נשמתו, ועליהן קונן ירמיה על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים,

[כ] מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן,

[וסמכו להעמיד נר חנוכה על הפתח כי בזמן גזירה נבעלה לטפסר תחלה, כמבואר בפייט בשבת חנוכה, ונמצא כל חתן מוצא פתח פתוח על ידי הגר של רשע, טפסר הבעל תחלה, על כן ליכור חנם תיקנו פתילה בנר על הפתח. חתם סופר]

[שנינו במשנתנו] לקח מן הסיקריקון [ו] [וחזר ולקח מבעל הבית, מקחו בטל] וכו': [מיידי שאליו גול מראובן, ומכרה לשמעון, ואומר שאם לקח שמעון מאליפו וחזר ולקח מראובן] אמר רב לא שנו דמקמו בטל אלא דאמר לו בעלים [ראובן], לזה שלקח מסיקריקון [לשמעון] לך חזק וקני בחזקה, דכין דדיצורא בעלמא הוא איכא למימר השני נוח לי [פ'] לכן הסכים שיקחנה שמעון, ששמעון נוח לו מאליפו] אבל אי כתב ליה בשטר שטרא צממיה [שראובן כתב שטר לשמעון] קנה דכולי האי לא הוה ליה למיעצד, אי לאו דצממיה ליה מכר גמור ומדעת,

ושמואל אמר אף בשטר נמי לא קנה, עד שיכתוב לו [ראובן לשמעון] אחריות דאי טרפו לה מיניה, לגבייה דמי ארעא,

דף נ"ח ע"ב

תניא כוותיה דשמואל, ר' שמעון בן אלעזר אומר לקח מן האשה, וחזר ולקח מן האיש מקחו קיים, מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל, עד שתכתוב לו אחריות,

נימא תיהוי תיובתא דרב [דאמר די בשטר ואינו צריך אחריות]? אמר לך רב, מאי אחריות נמי דקמי שטר ולא אחריות נכסי, אלא עד שמכתוב לו שטר, והוה לו לאחריות שאינה יכולה לחזור עליו עוד,

ת"ר [שנינו בברייתא] לקח מן הסיקריקון [שמעון קנה מאליפו], ואכלה שלש שנים בפני בעלים [ואכל שמעון ג' שנים בפני ראובן], וחזר ומכרה לאחר [ומכרה שמעון ללוי], אין לבעלים [ראובן] על לוקח שני [לוי] כלום,

ה"ד, אי דקא טעין ליה האי לוקח שני [לוי טוען לראובן] ואמר, מינך זבנה לוקח ראשון [שמעון קנה השרה ממך] שנתן לך רביע כתקנת צית דין, והדר אכלה שני חזקה, ומו לא מצי אמר ליה האי [ראובן לשמעון] אחוי שטרא, דטפי מתלמא שנין לא מזדהר איניש צשטריה, מאי איציא חזר ומכרה לאחר אפילו לוקח ראשון נמי [שמעון עצמו] צמר דאכלה שני חזקה, אי הוה טעין ליה [לראובן] חזרתי ולקחתיה ממך כתקנת חכמים זה שלש שנים, טענמיה טענה,

אי דלא קא טעין ואמר מינך זבנה [שלי אינו טוען לראובן ששמעון קנה השרה ממנו], אפילו שני נמי לא [אין לו טענה להחזיק השרה]?

אמר רב ששת, לעולם דלא קא טעין ליה [לוי אינו טוען כלום], ובגון זה דסיקריקון טוענין ליורש וטוענין ללוקח הלוקח מסיקריקון [שמעון קנה מאליפו] והורשה לצניו, ואכלה ג' שנים, או מכרה לאחר ואכלה ג' שנים, וצאו בעלים להוציא ממנו, ואינו יודע לטעון ולומר לו

אבני חן למסכת גיטין

אלא אימא, אין דין אנפרות בבבלי לאפסודיה ללוקס [לשמעון שקנה שדה ראובן מאליו], מ"ט כיון דאיכא בי דוואר [בית המשפט], [שוטר. ר"ן] ולא אויל קביל [צועק. ר"ן], ולא הלך ראובן להתרעם, אימא אחולי אחיל [שראובן מחל שדרו לאליו. ראה תוס' רי"ד],

גידל בר רעילאי כך שמו קביל ארעא במסקא מס קרקע מבני באגא [פ' הוא ואחרים שילמו המס על שדות אחרים בבקעה שאינה שלהם, ובשכר זאת הניחו להם הבעלים לאכול מהשדות על אותם שנים] בני הצקעה כך היה מנהגם, פוסקים [גבאי המלך] מס על כל הצקעה [על כל השדות יחד] לתם כך וכך לשנה למלך, והם מחלקין [את המס] [השדות] [לשדות. וט 140] ביניהם, וותן כ"א מס לפי חלקו המגיע, וותנין [המס] לאחד, והוא נתנו לגבאי המלך,

ואם הלך אחד מבני השדות לדרכו, גבאי המלך מוצע מבני הצקעה כל המס שלם,

[ומפרש המעשה באן] והבעלים של קרקע זו הלכו לדרכן, וני באגא שהיה כל המס מוטל עליהם נתנו לגידול [בר רעילאי] לפרוע המס [בשכר] [במקום. וט 140] הבעלים ולאכולה [ולאכול השדה של איש זה שהלך לדרכו],

אקדים ויהיב [גידל בר רעילאי] זוזי למלך טסקא דתלת שנין, לסוף אתא מרוותא קמאי [בעלים הראשונים], אמרו ליה [לגידל בר רעילאי] שתא קמייתא דיהבת [הא] אכלת, השתא אנן יהיבין [אנחנו נשלם בשביל עצמינו], אנן אכלינן,

אתו לקמיה דרב פפא, סבר למיכתב ליה טירפא אבני באגא [לא אבני באגי דקביל מינהון, דמה להן לפרוע מה שהקדים זה, אלא אמרוותא קמאי. תוס'],

שטר מצית דין, לטרוף מקרקעות שלהם, מה שנתן [גידל בר רעילאי], שאילו לא באו הבעלים [הראשונים] לטרוף ממנו [את שדותיהם בבקעה], לא היה מפסיד כלום [גידל בר רעילאי], ומעשה שאכלוה אחרים, יכול המלך מנתו מהם [מאלו שאוכלים עבשין], ולא יעלו אלה [המס ששילם למפרע] בשבון, ונמנא זה מפסיד מה שנתן [אבל המאירי כתב "ואף למלך אין נותנין אותה טסקא של שתי שנים שכבר נתקבל מונה"],

א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא, א"כ עשית הדנר כדן סיקריקון [דרך צחות, כלומר עשיתם אותם כמופלגים שבאנשים, והם הנקראין סיקריקון. מאירי] דלמרינן צמשה אחרונה שאינו מפסיד כלום, דקמני קנה, וותן לבעלים מאי דאחיל עובד כוכבים גביה, או אם יש צידס [ביד ראובן] ליקח יחזירו לו [לשמעון שלקח מאליו] מעותיו,

והאי נמי לא יפסיד [גידל בר רעילאי], מה שנתן למלך, וגבי כולה, והכא לאו סיקריקון הוא, המלך [שהמלך ?] אין לו [עליהם] [עליה. וט 140] [על השדה] כי אם המס, ומפני אותו המס נמכרה לזה [לגידל בר רעילאי], ולא היה לו להקדים וליתן של שלש שנים,

אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הניח מעותיו על קרן הצבי [שגידל הפסיד ב' מהג' שנים ששילם למפרע]:

הראשון קנאה ממך, בית דין טוענין בשביל היוצא, ובשביל הלוקס, ואפילו למ"ד צדא בתרא אין טוענין ליוצא, ואין טוענין ללוקס טענה זו הראשון לקחה ממך, הכא מודי דטוענין ליה, דסתם מאן דוצין מסיקריקון מידע ידע, ולא שדי זוזי צדדי ללוקס [ה. רש"ש], אם לא על פי בעלים,

ואידך אכל לוקס ראשון אי טעין אין, ואי לא טעין לא אן לא טוענין ליה, דהא ידע אי זכנה אי לא, ואי איתא דזכנה הוה טעין:

ת"ר הבא מחמת חוב עובד כוכבים הצא מחמת חוב על ישראל ומחמת אנפרו ת' [גול קרקעות] גול בעלמא, ואינו מסור בידו להרוג, ואם העובד כוכבים קרקעו, בחוצו או באנפרות,

אין בו משום סיקריקון [ששנינו במשנה שלאחר ששהה השדה ביד אליו יב חודש, כל הקודם ליקח זכה אבל נותן לראובן רביע] אם שעה צידו [ביד אליו] שנים עשר חדש, [אינו שמעון צריך] לתם רביע לבעלים [לראובן] כמתקן חכמים, ויחזיק בקרקעו, אלא מחזיר לו הקרקע צמס, דגבי סיקריקון [שבא על עסקי נפשות] הוא דחזרו וגמנו [שיתן רביע לבעלים הראשונים] דכיון דגמר ואקני אגב אונס מיחה, ואפילו צמר דגזר כל דקטיל לקטולה, מסתפי ליה מקמא דקמיה דאקטול [עדיין נשאר הפחד של הראשונים שנדרגו], וסופו הוכיח שהניחה צידו [ביד אליו] שנים עשר חדש ולא נעק עליו, והלכך נותן לבעלים רביע, דקיס להו לרבנן דעובד כוכבים אחיל גבי לוקס רביע, לפי שצמס צאה לו,

אכל האי [בבא מחמת חוב ואנפרות] לא גמר [ראובן בעל השדה] ואקני מיד, ואע"ג דשהתה שנים עשר חדש [ביד אליו], אין המעם מפני שהוא מתיירא שיהרגו אליו, אלא ש', לא צאת לו שעה לכופו [לא בא לראובן זמן שיכופו את אליו שיחזיר לו שדרו], הלכך אין מכירתו מכירה כלל,

ואנפרו ת' עצמה צריכה שתשהה ציד העובד כוכבים שנים עשר חדש דאי לא הדרא למרה, ויהיב דמי דקמני ממיתין, שאם יש צידס ליקח, הם קודמין לכל אדם,

והאמרת אין בה משום סיקריקון ושנים עשר חדש לא הזכירו אלא צ, דאילו אנפרות הדרא צלא דמי ולעולם?

ה"ק [אנפרות אין בו משום סיקריקון דאילו מסיקריקון מוקמינן לה ציד לוקס וותן רביע, אכל אנפרות צלא דמי הדרא ולעולם, ו. רש"י] סיקריקון עצמה דלמרינן דקיימא ליה ציד לוקס צריכה שתשהה י"ב חדש והוא ששהתה שנים עשר חדש, ציד סיקריקון,

אמר רב יוסף נקטינן [מסורת בדינו מרביתנו], אין אנפרות [גול קרקעות] בבבלי משמע אין עובד כוכבים אונס קרקע מישראל צבול באנפרות, ואם צא ישראל וערער על חבירו ואומר קרקע זו שלקחת מן העובד כוכבים שלי היתה וגולה ממני, אינו נאמן [פ' שיש לנו מסורה שאין דבר כזה],

והא קחוינן דאיכא [שנים גוזלים קרקעות]?

אבני חן למסכת גיטין

מה דעמי נוטה, והוא היה צינני לא מן הגדולים ולא מן הקטנים, ואני שמעתי שקטן שבהם היה,

[ומקשה הא מעשה זו היה בדיני ממונות, וא"כ למה התחילו מן הצד, הרי הדין שבדיני ממונות מתחילין מן הגדול? ומתרחץ דמניינא דבי רבי לעולם היו מתחילין מן הצד שהיו מפרשים רישא דקרא גם בדיני ממונות],
והאנן תנן דיני ממונות, והטהרות והטומאות, מתחילין מן הגדול כשעומדין למנין לראות אם רוב מטמאין או רוב מטהרין, ודיני נפשות מתחילין מן הצד מן הקטנים ולא מן הגדול, שלא ילמד חובה והשאר נכנעין מפניו, שלא לחלוק עליו משום לא מענה על רב (שמות כג) [פי' משום לא תענה מוסרין שיתחילו מן הצד, כדי שלא יבוא לידי כך שתלמיד יתבייש לומר דעתו, אבל ודאי צריך תלמיד לומר דעתו אף שזה נגד מה שפסק רבו, וראה תוס', ואוצמ"ה], וצדיק נפשות מוקמינן להאי קרא בפ"ק דסנהדרין (דף ז) לא כהטייתך לטובה כו', [פי' ולכן מתחילין מן הצד, שאם יתחילו מן הגדול יכנעו מפניו] ולא ילמדו זכות?

אמר רבה בריה דרבא, ואיתימא ר' הילל בריה דר' וולם, שאני מנינא דבי רבי, דכולהו מנייניהו מן הצד הוו מתחילין משום לא מענה על רב, וכמיז חסר בלא יו"ד, ודרשינן לא מענה על רב לא מחלוק על מופלא שצדית דין,

ולא מוקמי ליה לרישא דקרא צדיק נפשות [ולא תענה על רב מוקמינן גם בדיני ממונות], ואע"ג דסיפיה דקרא לא מיתוקם אלא צדיק נפשות, [שמות כג ב' ל' אֲתִתִּיהָ אֲחֵרֵי־רַבִּים לְרַעַת וְל' אֲתַעֲנֶה עֲלֵי־רַב לְנֶטִי אֲחֵרֵי רַבִּים לְחֶפְזָה, וז"ל חגמ' בסנהדרין ב. ומנין להביא עוד שלשה [בדיני נפשות להוסיף עוד ג' שיהיה כ"ג] ממשמע שנאמר (שמות כג) לא תהיה אחרי רבים לרעת שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות? לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה על פי אחד, הטייתך לרעה על פי שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן עשרים ושלושה],

ואמר רבה בריה דרבא, ואיתימא רבי הילל בריה דרבי וולם, מימות משה ועד רבי, לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד שמהא תורתן וגדולתן של ישראל במקום אחד, שאין נישאל גדול תורה וצדק כמותו [לכאורה אין פירושה של "גדולה" בכל אלו לעשירות, שיש מהם שהיו סתם גדולים ומנהיגים],

והא הוה... הוה
יהושע, אלעזר
אלעזר, פנחס
פנחס, זקנים
שואל, שמואל
דוד, עירא היאירי
שלמה, שמעי בן גרא
חזקיה, שבנא
עזרא, נחמיה

[שנינו במשנתנו] זו משנה ראשונה, ב"ד של אחריהן אמרו הלוקח מן הסיקריקון נותן לבעלים רביע: **אמר רב, רביע בקרקע או ימן** לצעלים [שמעון לראובן] **רביע במעות** שנתן לעובד כוכבים, או ימן לו קרקע שזה רביע המעות [ואז נמצא ששילם בשביל הקרקע מנה ורביע], אם לקחה צמנה, נותן לו רביע מנה או מן הקרקע עצמו שזה רביע מנה, [פירוש ששמעון לקחה במנה מאליו, נמצא שבאמת שויה 125 זו, אלא אליפו אחיל גבי חמישית, ומכרה במאה, ולכן נותן שמעון לראובן 25 זו], דהיינו חמישית שצקרקע, אם הצעלים חפצים צקרקע, דקסבר רב נבי חומשא זמן מן העובד כוכבים, שזה חמש צארצעה, הלכך יהיב ליה רביע מנה, או חמישית הקרקע דהיינו רביע מנה, שהקרקע הנקנית מסיקריקון צמנה שזה חמשת רביעים,

ושמואל אמר, רביע בקרקע רביע הקרקע עצמו נותן לו, **שהן שליש במעות** או שלש מנה, דסבר שמואל נבי ריצעא זמן, שזה ארבע לקח בשלש, הלכך שדה זו שלקח צמנה, שזה ארבע שלשי מנה,

במאי קמיפלגי? מר סבר נבי רביע זבין, ומ"ס נבי חומשא זבין,

מיתבי [ממה ששנינו בברייתא] זו משנה ראשונה רישא דמיתבינן דקמי מקחו בטל [אבל] ב"ד של אחריהן אמרו, הלוקח מן הסיקריקון, נותן לבעלים רביע, ויד בעלים על העליונה, רצו בקרקע נוטלין, רצו במעות נוטלין, אימתי בזמן שאין בידן [של בעלים] ליקח, אבל יש בידן ליקח, הן קודמין לכל אדם,

רבי הושיב ב"ד ונמנו, שאם שהתה בפני סיקריקון שנים עשר חודש, כל הקודם ליקח זכה, אבל נותן לבעלים רביע בקרקע, או רביע במעות וקשיא לשמואל [דלדידיה נותן רק שליש במעות]?

אמר רב אשי, כי תניא ההיא רביע צמעות לאחר שבאו שלש ה מעות לידו ליד הצעלים כשמואל [דאמר שנותן לו שליש], קרי להו רביע, דהא שלשה שלשינס. [וט140] נתן לעובד כוכבים, ולזה [לראובן] שלש הרי ארצעה, והכי קאמר נותן לצעלים רביעית הקרקע, או מעות שיעור [שיהו] [שיהא. 140] רביע, כשתצטרף של עובד כוכבים ושל צעלים, יהו של צעלים רביע כולן,

אמר רב [ומספר מעשה שאין ממנה שום נפק"מ להלכה, או להבנת הענין כאן, אלא כיון דאמרין שרבי הושיב ב"ד ותיקן, מספר רב שהוא היה שם],

דף נ"ט ע"א

אנא הואי במניינא דבי רבי צאותו מנין שמקנו, שכל הקודם ליקח זכה, ומנייני דידו מנו ברישא ממני שאלו תחלה צורה, כשהיינו יושבין

אבני חן למסכת גיטין

ולא ! הא הוה יהושע? הוה אלעזר [נצירו צמורה, ולא היו מקום אחד. רש"י סנהדרין לו.],

[ו]הא הוה אלעזר יחיד לאחר שנפטר יהושע? הוה פנחס,

והא הוה פנחס לאחר אלעזר תורה וגדולה, שהיה כהן גדול אחר אביו? הוה זקנים [כגון עמניאל ואזנן וצוע. רש"י סנהדרין לו.]. שקבלו מיהושע, והאריכו ימים אחריהם כדכתיב (יהושע כד) אשר האריכו ימים אחרי יהושע ,

הא הוה שאול גדול צמורה היה, אלא שלא לימד לאחרים כדאמרי' בעירובין (דף נג) שאול לא גלי מסכתא, להכי כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע? הוה שמואל, והא נח נפשיה דשמואל קודם שאול? כולחו שני קאמרינן משעמד בגדולה תהא תורה וגדולה צמקוס אחד, וזה צמחילת גדולתו לא יחיד היה צמורה,

והא הוה דוד? הוה עירא היאירי [השם מוזכר בשמואל ב כ כו, והיה רבו של דוד] גדול צמורה היה, כדאמרינן צמו"ק (דף טו) דהוה ממתי להו לרבנן על גבי כרים וכסתות [דכל כמה דהוה רביה עירא היאירי קיים הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות, כי נח נפשיה הוה מתני דוד לרבנן, והוה יתיב על גבי קרקע. צמו"ק טו:], והא נח נפשיה [קודם שמת דוד]? כולחו שני בעינן,

הא הוה שלמה? הוה שמעי בן גרא [גדול היה, כדאשכחן שירד לקראת דוד הידן צלף אש. רש"י סנהדרין לו.], והא קטליה? כולחו שני קאמרינן,

[שמעי בן גרא:

בברכות ח. לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה,

מקלל את דוד שמואל ב טז וכן הפלך דוד ער־בְּחוּרִים וְהָנָה מִשֵּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שְׁאוּל וְשִׁמוֹ שְׁמִיעִי בֶן־גֵּרָא יֵצֵא יָצוֹ אֶל וּמִקְלָל:

שמעי מפי'ם את דוד שמואל ב יז וְיִמְחַר שְׁמִיעִי בֶן־גֵּרָא בְּיָדֵינוּ אֲשֶׁר מִבְּחוּרִים וְיִרְדַּע עֲסִידֵי יְהוּדָה לְקִרְיַת הַמֶּלֶךְ דָּוִד: יח וְאֵלֶּה אִישׁ עָמּוֹ מִבְּנֵימֶן וְיִצְיָא נָעַר בֵּית שְׁאוּל וְחִמְשֵׁת עֶשֶׂר בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אֹתוֹ וְצִלְחוּ תְּדִירֵן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ..... כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שְׁמִיעִי לֵאמֹר תִּמְוֹת וַיִּשְׁבַּע לוֹ הַמֶּלֶךְ:

דוד מצוה לשלמה להרגו מלכים א ב ח וְהָנָה עִמָּךְ שְׁמִיעִי בֶן־גֵּרָא בְּיָדֵינוּ מִבְּחוּרִים וְהוּא קָלְלִי קָלְלָה נְמֻרָצָת בְּיוֹם לְבָחִי מִתְּנִים וְהוּא יִרְדַּע לְקִרְיַת תְּדִירֵן וְאֵשְׁבַע לוֹ בַּח' לֵאמֹר אִם־אֶמְנָתְךָ בְּתָרֵב: ט וְעַתָּה אֶל־תִּנְקְרוּ בִּי אִישׁ חֶכֶם אֲתָה וְנִדְעָתָ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לוֹ וְהוּא דָּרָת אֶת־שִׁבְתוֹ בְּדָם שְׁאוּל: שלמה מצוה על שמעי שלא יצא מירושלים מלכים א ב לו וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשְׁמִיעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּהַחֲלֶךְ בֵּית דָּוִד־שְׁלֹם וַיִּשְׁבַּת שָׁם וְלֹא־תֵצֵא מִשָּׁם אֲנָה וְאַתָּה לוֹ וְהָיָה בְּיוֹם צֵאתְךָ וְעֲבָרְךָ אֶת־נַחַל קָרְדוֹ וְיָדַע תִּדַּע בִּי מוֹת תִּמְוֹת דְּמָךְ יִהְיֶה בְּרֹאשְׁךָ:

ושמעני יצא לגת וישמע שלמה שם פסוק מו וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בְּיָדוֹ וַיֵּדַע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בוֹ וַיָּמָת וְהַמְלִיכָה נָכוֹן בְּיַד־שָׁל מוה:]

הא הוה חזקיה מלך יהודה גדול צמורה היה כדאמרינן צחלק (סנהדרין דף נד) ? הוה שבנא גדול צמורה היה כדאמרינן צסנהדרין (כו) שצנא הוה דריש צחלקסר ריצוהא ומוקיה צמד סרי ריצוהא, [ו]הא איקטיל סנהריב הרגו, כדאמרינן צוה צורר (סנהדרין כ"ו) ? כולחו שני קאמרינן,

והא הוה עזרא? הוה נחמיה בן חבליה,

אמר רב אחא בריה דרבא, אף אני אומר, מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ולא והא הוה הונא בר נתן?

שאני הונא בר נתן, דמיכף הוה כיף ליה לרב אשי :

מתני': חרש [ר"ל שאינו שומע ואינו מדבר. מאירי] רומז ונרמז מה שהוא רומז קיים ומה שרומזין לו והוא מתרצה קיים [כמזיה]. צידיו וצדאשו, ובן בתירא אומר קופץ ונקפץ קפיעה. עקימת שפתים, שגל' קפעה פיה (איזו ה) ואינו סימן ניכר כרמיה במטלטלין [ואף הם כתבו שאף במטלטלין לא יתקיימו מעשיו עד שבודקין אותו הרבה, ומתישבים בדבר. מאירי],

הפעוטות, מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין אס מכה מטלטלין:

גמ': א"ר נחמן מחלוקת [דלית"ק מהני רק ברמיזה, ולכן בתירא מהני גם קפיצה] במטלטלין, אבל בגיטין דברי הכל [דוקא] ברמיזה דקיי"ל חרש שגשג משנתחרש אס רצה להוציא יוציא, כשם שזכר צרמיה כך מוציא צרמיה (יצמות דף קיב),

[ומקשה] פשיטא במטלטלין תנן צמילתיה דצן צמירא [ומתיר קפיצה רק במטלטלין]?

מהו דתימא אף במטלטלין קאמר [דקפיצה מותר], וכ"ש צגיטין, דלא תימא צגיטין הוא דקילי משום דצקפיעה כנס צקפיעה יוציא, אבל מטלטלין שפלו צירושה לא משה"ת מטלטלין, קמ"ל רב נחמן מטלטלין דוקא נקט צן צמירא, ולא צגיטין וצקרקעות לא צרמיה ולא צקפיעה, דהכא הוא משום כדי חייו תקון רצון כדלקמן,

איכא דאמרי, א"ר נחמן כמחלוקת במטלטלין כך מחלוקת בגיטין, והאנן במטלטלין תנן? אימא אף במטלטלין:

[שנינו במשנתנו] הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין: ועד כמה [מאיזה גיל אמרינן כן]? מחויו רב יהודה (לרב) [ארב. כן הוא בבב"א וכן הוא במקח וממכר לרב האי גאון ופירשו שכונו רב יצחק היה אז קטן והראה לדוגמא עליו. הגהות בן אריה] יצחק

אבני חן למסכת גיטין

בריה כבר שית כבר שב, רב כהנא אמר כבר שב כבר תמני,

במתניתא תנא כבר תשע כבר עשר, ולא פליגי כל חד וחד לפי חורפיה [ואלו שאומרים גיל צעיר דוקא אם הם חריפים די להבין מה הם עושים, # לא הבנתי איך הם אומרים גיל אם זה לא מעלה ולא מוריד שהעיקר הוא בחריפות הילד?],

וטעמא מאי [אמרין דקני]? א"ר אבא בר יעקב א"ר יוחנן, משום כרי חייו [וכן לקמן סב. משום כרי חייו דגבל, ומשום כרי חייו דברד] דאי לאו זנייה זנינא, לא מוזני ליה מוזני ולא זניי מיניה [אבל מאחר שתקנו [בכרי חייו] תקנו ואפי' בשוה מאה מנה. מאירי],

[ועוד מאמר מר' אבא בר יעקב] מלכין ב' כב ויאמר לאשר על-המלכותה [תרגם יונתן לדמנא על קומטריא, ארגזים וקופסאות שכורכין בתוכן וגנוזין תכשיטי עובדי הבעל. רש"י על מלכין. הוא מקום גנוז כריכי מלבושי כהני הבעל. מצו] הו' צא לבוש לכל עבדי הפעל [וצא להם המלכות] ציהא כמיז [שקרא את כל עובדי הבעל לבית הבעל בערימה, כאילו שיבואו להקריב שם, וצוה להוציא המלבושים ונתן לכל אחד והלבישם כרי שיהיו ניכרים, ואח"כ צוה להרגם] ומשום כרי אבא בר יעקב משום ר' יוחנן נקט לה,

מאי פולתיה?

א"ר אבא בר יעקב א"ר יוחנן, דבר הנמלל ונמתח נגדי פשתן הן, שחוטין נמתח ע"י מלילה, שמולל באצבעותיו כשהוא עווה,

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן, שיגר לו בו גי'ים [יש גורסים בוניים בסמ"ך, וסוברים שמקור השם הוא בלטינית bonus אציל מוצלח עשיר. שט] בן ג'י'ים ישראל עשיר הוה לרבי, סיבני וחו' קם סלסלה ומלמלא ארבע מינין של נגדי פשתן דק ועוב,

[בגדי פשתן שהיו דקין מאד מאד, שהיה מתקפל להיות קטן מאד] סיבני וחו' קם [ראה שבת קמז: טלית גדולה למידתו וכשהוא מקפלה לא היתה יותר כאמגוזא ופלגיה דאמגוזא מאגוז וחצי [יש מפרשים כאגוז קוקוס coconut. שט], [ראה תוס' שבת קמז: ד"ה צריך], סלסלה ומלמלא, כפיסתקא ופלגי דפיסתקא גלג"ט [פרי של עץ אלון. שט] שאוכלים חזירים, מאי מלמלא [מלמלא הוא נוטריקון של] דבר הנמלל ונמתח [בגדי פשתן הן, שחוטין נמתח ע"י מלילה, שמולל באצבעותיו כשהוא עווה. רש"י לעיל],

[וחוזר על דין קנין קמנים] וטעותן של פעוטות [ראה מהר"ם שי"ף אם השאלה הוא גם אחרש] עד כמה הדרא?

א"ר יונה א"ר זירא, עד שתות קנה הקונה ומחזיר אונאה יותר משמות בטל מקם, כגדול,

בעי אביי מתנתו מאי צמלטלין משום כדי חייו הוא, זניי אין מתנה לא, או דלמא מתנתו נמי מתנה דעבדו ליה ניחא נפשיה? רב יימר אמר אין מתנתו מתנה, מר בר רב אשי אמר מתנתו מתנה,

אפכוה בני הישיבה טעו, והפכו דברים דמר לדמר ושדרוה לקמיה דרב מרדכי כמאן ס"ל?

א"ל [רב מרדכי ענה, על מה שסבר שמר בר רב אשי אמר שאין מתנתו מתנה] זילו אמרו לבר מר לגנו של רבי [למר בר רב אשי], דרז מרדכי תלמידו של רב אשי היה בכמה מקומות, וצמס' סוטה (דף מו) אמר' גבי ליה, תלמיד לרב אין לו שיעור, רב מרדכי אלוהיה לרב אשי כו',

[וכי] לאו הכי הוה עובדא, כי הוה קאי מר רב אשי חד כרעיה אארעא וחד כרעיה אדרגא סולס של עליית צהמ"ד ואמרנא ליה [ושאלו מרב אשי] מתנתו מאי?

ואמר לן מתנתו מתנה, אחת מתנת שכיב מרע ואחת מתנת בריא, אחת מתנה מרובה ואחת מתנה מועטת:

מתני': אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום כי היכי דלא ליטו לאינצוי, תקינו להו רבנן האי סידרא דכין דמקנתא דרבנן היא, מו לא מניין לשני, ולמימר אבא קרינא כרישא,

מערבין בבית ישן, מפני דרכי שלום בני חצר שרגילין ליתן עירובי החצר צדית אחד, אין משנין את מקומן ליתנו צדית אחר, מפני דרכי שלום וצגמ' מפרש לה,

דף נ"ט ע"ב

בור שהוא קרוב לאמה אמת המים המצויה מים מן הנהר לשדות, ורגילין לעשות צורות, שאם חיצה האמה ימלאו מן הבור וישקו השדות [פי' ולאחר שנכנס לתוך הבור, לא ישקו שאר השדות ממים אלו, רק שדה זו והקרובה לבור], ומרגילין מי האמה לצור עד שיתמלא,

מתמלא ראשון ותקנו חכמים שיתמלאו צורות שנשדות העליונות שהן קרובין למוצא האמה, ואח"כ ימלאו התחתונים, וכשהוא ממלאו סוכר את האמה עד שיתמלא,

מפני דרכי שלום שלא תהא מחלוקת ביניהם אני אסכור ראשון, דהא תקנתא דרבנן הכי, ואע"פ שאינו דין,

מצודות חיה ועופות ודגים מדאורייתא כל כמה דלא מטא לידיה לאו גזל הוא, וצגמ' מפרש ליה צמזדות שאין להן חוץ דליקני ליה כליו, יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום,

אבני חן למסכת גיטין

כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא, דכתי' משל' ג
דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום?

אלא אמר אביי דרבי שלום דקמי מתי' לכרמר אמר, רבא דר נחמני שהיה רבו דתניא [כ"ה בברכות מו.] שנים [שאוכלין יחד מקערה אחת] ממתינין זה לזה בקערה, שלשה אין ממתינין אין צמיח להםמין [א"ר] סימן קע סעיף ב שנים ממתינים זה את זה בקערה, שכשהאחד ממסל ידו מן הקערה לשתות חיברו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתיה, אבל אם הם שלשה אין השנים פוסקין בשביל האחד,

הברוצע נכון צבע"כ שאז מנצח המוֹזִיא ואפי' הוא קטן הוא פּוֹשֵׁט ידו תחלה בקערה מחלה ללפניו או אף פרוסת המוֹזִיא, ואם בא לחלוק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו, הרשות בידו [אנ"ע למה שנה ברייתא זו שלא על הסדר, שקודם היה לו לומר דין של הברוצע, ואח"כ דיני המתנה באמצע הסעודה?]

ואמר מר [רבנן] עלה, לא שנו מחולק כבוד לרבו אלא בסעודה כדאמרן, אבל בבהכ"נ לא לענין לקרות שמורה צדק הנקמת, אין כהן מחולק כבוד לרבו, ולי ישראל דארתו **לאינצויי** דלא לימו שארם לתנזיי, ולמימר אלא נמי קרינא צדקא, והיינו דקמי ממתנין כהן קורא ראשון כי כמה שכתוב שמורה צדק, ואינו ראוי לחלוק כבוד כדבר ולשמועו, מפני דרכי שלום,

אמר רב מתנה הא דאמרת בבבכ"נ לא, לא אמרן אלא בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים, אבל בשני ובחמישי לא [יכול להקדים ישראל לכהן וכו'].

[ומקשה וכו' בשבת ויו"ט אין להקדים] **איני והא רב הונא** ישראל סוה
קרי בכהני בשבתות ויו"ט?

[ומתרחץ] שאני רב הונא, דאפילו רבי אמי ורבי אסי כהני
 מוכף הוו כייפי ליה [וכע"ז לעיל גמ]. שאני הונא בר
 גנתן, דמיכף הוה כייף ליה לרב אשוי, [וראה לעיל לו: דלמא כי תקין חלל
 לדרי עלמא, כגון כי דינא דרידה, וכרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקעי ממונא],

[ענין חרש] **אמר אביי** נקמינן מסורס מאבומינן [ראה לעיל לב: בזה: ועוד, ורש"י עירובין ה. מסורס מאבומינן, מנהג מרבותינן] **אין שם כהן נתפרדה חבילה** נפק הקשר, איכד הלוי את כבודו בשציל חצילתו הפערדם, ואין קורא כלל, כך אמר מורי הזקן, ומורי ר' יאמן בן יהודה, וכן סידר רב עמרם.

אבל מחלמידי מורי רבי יצחק הלוי שמעתי משמו, שאין קדר לדבר להקדים לוי לישראל ומי שירצה יקדים,

[במי התלמוד וגם לפני זה היה נהוג ברומא ובמזרח הקרוב שהיו משתמשים בחבילה של קנים, או מקלות דקין שהיו נאגדין יחד בכריכה אדומה, וגם היו אוגדין עמה לתוך המקלות גרין, וזה היה כאות וסמל על כח השלטון להעניש ולהמית, וחבילה זו נקראת פססם [fascēs. latin] היה נישא בכל עת שהשולט היה מופיע בפומבי, ולכל דרגא של שליטה היה מספר אחר של מקלות,

ר' יוסי אומר גזל גמורא מפרש גזל גמור מדכריהם, וטעמא דרבי יוסי בצלוהו דקסבר עשו מפני דרכי שלום את שאינו זוכה, לקנות קנין גמור כוונה,

מציאת חרש שוטה וקטן, יש בהן משום גזל, מפני דרכי שלום, ר' יוסי אומר גזל גמור,

עניי המנוקף חותך כמו ונקף סככי היער (ישעיהו י') וכמו ונשר צו עוללות
במנוקף זית (שם ישעיהו יז) **בראש הזית** מה שתחתיו גזל, מפני
דרכי שלום, ר' יוסי אומר גזל גמור,

אין ממוחין [מוחין ומעכבין] ביד עניי עובדי כוכבים בלקט
שכחה ופאה, מפני דרכי שלום:

נב: מנה"מ [כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל]? אמר רב
ממתנה דאמר קרא דברים לא ויכתוב משה את התורה
הזאת ויתנה אל הכהנים שיקראו צה כספים, וסדר בני לוי, אטו
אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו? אלא כהן ברישא,
והדר לוי,

רבי יצחק נפחא [יש שם אמורא זה ג' פעמים בסוגיא זו] אמר מזהבא, דברים בא ונגשו הכהנים בני לוי, אמו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי ניתו? אלא כהן ברישא, והדר לוי,

רב אשי אמר מהכא דברי הימים א כ בני עמרם אהרן ומשה, ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים,

ר' חייא בר אבא אמר מהכא ויקרא כא ח ט [וְקִדַּשְׁתוּ בְיָמֵם] וגו' [לְעֶסֶךְ הָאֵל יִהְיֶה קֹדֶשׁ הַיְּהִי-לָהּ כִּי קָדֹשׁ אֲנִי מְקַדְשָׁן] [וראה מהר"ם שיר ועוד שבכוונת רש"י "בגוף" הוא לומר שהלימוד הוא מהמשך הפסוק, דכתיב קדש יהיה לך] **לכל דבר שבקדושה,**

תנא דבי רבי ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתות ראשון בכל דבר כבוד, צין צמורה צין ציסצה, הוא ידבר בראש וילברך ראשון בסעודה ולימול מנה יפה ראשון אם צא לחלוק עם ישראל בכל דבר, לאחר שיתקנו צוה, אומר לו כבוד וטוב איהו שפרכה,

א"ל אב"י לר"ב יוסף [וכי הוא רק] מפני דרכי שלום, [והלא]
דאורייתא היא?

א"ל דאורייתא, ומפני דרכי שלום ותורה אמרה כן, מפני דרכי שלום,

קע"ט

אבני חן למסכת גיטין

לקסר היו 24 מקלות לקונסול 12 וכו', וזה הכוונה כאן נתפרדה החבילה, שאין כאן עוד שלמות. ע"פ סדרה כרך כג 133#],

ואמר אב"י, נקמינו, אין שם לוי, קורא כהן במקום לוי,

איני [איך יקראו שני כהנים זה אחר זה] והאמר רבי יוחנן, כהן אחר כהן לא יקרא, משום פגמו של ראשון שלא יאמרו הראשון אינו כהן, ולקמיה פריך והא קא חזו דסליק ממנינא,

לוי אחר לוי לא יקרא, משום פגם שניהם לא ידעי אינשי פגמא דהי מינייהו, ויאמרו ראשון אינו לוי, לפיכך חזר וקרא לוי, אי נמי שני אינו לוי חלל ישראל,

ולקמיה פריך, גבי כהן נמי אמאי ליכא נמי פגם שניהם, דאחו למימר שני לאו כהן הוא, חלל לוי?

כי קאמרינן באותו כהן עצמו, יחזור ויקרא במקום לוי # [לפי מה שהיה נהוג בימיהם שהראשון מברך ברכה ראשונה, ובסוף האחרון מברך מברך ברכה אחרונה, צריך להבין איך אדם אחד עולה לשני קריאות],

[ומקשה על אב"י למה חילק בין כהן ללוי] מ"ש לוי אחר לוי דאיכא פגם שניהם, דאמרי חד מינייהו לאו לוי הוא, כהן אחר כהן נמי אמרי חד מינייהו לאו כהן הוא?

[ומתריץ] כגון דמוחזק לן באבוב דהאי שני, דכהן הוא ולא מצי למימר לוי הוא, הלכך לראשון הוא דאיכא פגמא,

ופרכינן דכוותיה על כרחך גבי לוי ה"נ דמוחזק לן באבוב דהאי שני דלוי הוא ומאי פגמא איכא,

אלא חלל על כרחך היינו פגמא אמרי דאמרי אבוב [אביו של כהן זה] ממזרת או נתינה מן הגבעונים שגור דוד עליהם נסיב, ופסליה לזרעיה ואחליה מקדושת לוייה והוי ישראל פסול, ובמקום ישראל קורא,

הכא נמי אמרי כהן שני אמו למימר, גרושה או חלוצה נסיב, ואחליה לזרעיה מקדושת כהונה, והרי הוא כשראל [ונשאר הקושיא מה בין כהן ללוי]?

[ומתריץ שאין חשש אם קורין כהן אחר כהן] הואיל וכלי קרא ליכא פגמא, דאי ס"ד חלל הוא סוף סוף לוי מי קא הוי. שיקרא במקום לוי, הלכך על כרחך כיון דאבוב כהן, אין זה חלל, ואין כאן פגם חלל לראשון,

ולמאן מי פגמו [לאיזה אנשים חוששין], אי ליושבין [אלימא היושבין] עד שיגלל ס"ת הא קא חזו ליה להאי כהן ראשון דסליק למנין שבעה, אלא [ודאי הטעם] ליוצאין שלא ימתינו ויחלו,

[וצ"ע מנין שבהן פסול אינו עולה למנין שבעה? ועוד ק"ל גם אם עולים שני כהנים זה אחר זה, שמא כהנים פסולים הם, ועולין כישראלים?]

[ענין חדש] שלחו ליה בני גלילא לרבי חלבו, אחריהן דהא ולוי,

דף ס' ע"א

מי קוראין כלומר [שואל וכו'] מיקנו שום קדר לישראל בשבטות משום דרכי שלום, לא הוה בידיה, אתא ושייליה לרבי יצחק נפחא,

א"ל, אחריהן קוראין ת"ח הממונין פרנסים על הצבור, ואחריהן ת"ח הראויין למנותם פרנסים על הציבור דאמרינן במסכת שבת [באלו קשרים] (דף קיד) איחו תלמיד חכם שראוי למנותו פרנס על הצבור, כל ששאלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, ואחריהן בני ת"ח שאבותיהן ממונים פרנסים על הצבור, ואחריהן ראשי כנסיות וכל אדם [משמע שאין דין קדימה לראשי כנסיות לפני כל אדם],

[וכתב האור שמח על הרמב"ם הלכות תפלה פ"ב הל' יח שראשי כנסיות וכל העם הוא אחד, ודלא כהפרישה שחשיב בתרתי, דלא משמע כן דהו"ל למימר ואחריו כל העם ביי"ו],

ראה בביאור הלכה סימן קלו שמביא מי קודם לעלות לתורה לפי סדר החיובים.

שלחו ליה בני גליל לר' חלבו, מהו לקרות בחומשים בבבב"נ בציבור שיש שכותבין להן חמשה חומשין, כל חומש אחד שלם לעצמו, וכל ספריהם היו כמגילה כס"ת שלנו?

[וה"ל הרמ"א באו"ח סימן קמג סעיף ב':]

חלל בחומשים שלנו אפילו כל ה' ספרים צידד (א) אין לנכר (ב) עליהם (מרכי סוף פרק הנזקין וס"פ הקומץ ומשום הרמב"ן סי' קפ"ו וק"ט ודעי ירוסם כ"ב ח"ב ואגור בשם שכלי הלכת ומיהר"ק שורש ס"ח והכל זו ומ"מ פ"ט מהל' ס"ת) ובמקום שיש ס"ת ואין ש"ץ הנקי צניגה בעל פה ראיתי נוהגים שהש"ץ קורא מן החומש צנקה (י) והעולה קורא (ג) אחריו מן הס"ת הכשר.

וכתב ע"ז חמ"ב (א) : אין לנכר עליהם. ובישוב שאין להם ס"ת נכון לקרות בחומשין בלא ברכה שלא תשתבח תורת קריאה, ולא יקרא להעולים בשם כמו שהמנהג לס"ת, אלא הש"ץ יקרא הכל בקול רם לפניהם.

(י) והעולה קורא. והאידנא נוהגים שאחד קורא מהחומש בלחש והש"ץ קורא אחריו מס"ת הכשר, משום דיש אנשים שאין יודעין לקרות בניגון וטעמים ואפילו מקרין אותם, לכן מקרין להש"ץ]

לא הוה בידיה, אתא שייליה לר' יצחק נפחא, לא הוה בידיה,

אתא שאיל בי מדרשא, ופשטוה מהא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן, ס"ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו,

אבני חן למסכת גיטין

ולא היא, התם מחסר במילתיה שקורין לו ס"מ ומסר הוא, הכא לא מחסר במילתיה [והומש זה הוא חו' מש מס"ת שלם, וכן קורין לו],

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, אין קוראין בחומשין בבית הכנסת משום כבוד צבור,

ורבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, האי ספר אפטרותא [שמפטרין בנביא, שכתוב בה ההפטורה רק על סדרה אחת] אסור למקרי ביה בשבת, מאי טעמא? דלא ניתן ליכתב פחות מספר אחד [נביא אחד] שלם לעצמו,

מר בר רב אשי אמר, לטלטולי נמי אסור, מ"ט דהא לא חזי למיקרי ביה, ולא היא, שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה,

דר' יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא,

[ג"ל ספר שהיו כותבים בו סתרי תורה של חכמת האמת, כגון ספר הווהר, ומה שאנו קורין קבלה, שהיו נמסרין לקדמונים במגילת סתרים, ולא היו מעיינים בימות החול אלא בדינים והלכות לדעת מה יעשה ישראל, ושגוין אותה על פה כדי שיהיו מתורדין בפתים שאם ישאל אדם דבר לא יגמגם בהם,

ובשבת לא היו עוסקין בהן אידי דתקיפי למגמרינהו, וכי הא דאמרינן [ע'] נדרים לז': אין שגוין בתחילה בשבת אנב דיקרי, ובשבת היו מעיינין (לא שגוין ואדרבה שאין דורשין במרכבה [חגיגה יא:])) בדברי אגדה שמושכת את הלב לעונג שבת, וקדושת היום מסייע לחבין בחמדה להשכיל באמ... הצפונה בחכמה הנעלמה קדש הקדשים היא, ואמרו [ספרי עקב יא כה] רצונך להכיר את מי שאמר ויהי העולם עפוק באגדה, ואין זה אגדה של סיפורי מעשיות שנקראת הגדה בה"א אלא אגדה באל"ף, ואגדתו על ארץ יסדה, אשרי הוזהב לה ארוכה מארץ מדה, ואינו מתגלה אלא ליחדי סגולה לא עמד... יריק בסודה,

ולחוציא גם ממה שנהגו מתחסדים חדשים מקרוב [באו] לעסוק בס"ה [בספרי הקבלה] והאר"י בקבע, ו(לא?) תלמוד והלכות ארעי וטפל, אין חפץ ה' בהם,

הלא מוקנים נתבונן שעיקר למודם ותורתם לא הי' אלא בנגלה בלבד, וסתרי תורה לא היה בה אלא ליחיד עומד בחצי ימיו, ע"פ תנאי פרישות הרבה, כמ"ש בפרק אין דורשין [רפ"ב ד"מ"ק] [חגיגה ?] ואף זה לא אשכח ותני רק למבין מדרתו... אי אפילו עשו פומבי לדבר [מצנעין] מהני פתאים כל ידעו מה, כסילים נעדי דעת... ולא חלק להם בבינה... ועי' מ"ש עוד במשנה להם פרק אין דורשין. יעב"ץ,

כמו שהעתיקו בדפוס מאזנים ע"פ כ"י היעב"ץ שנמצא בבית הספרים הלאומי בהאנויברסיטא בירושלים. וראה באור ישראל כרך מא דף רז הערה 12]

והא לא ניתן ליכתב שום דבר גמרא והלכה ולאגדה [פי' תורה של בעל פה], כדאמרינן לקמן אלה אמה כותב כו',

אלא כיון דלא אפשר מליכתו שנתמעט הלכ והתורה משמכחת, תהלים קיט עת לעשות לה' הפרו תורתך ואם כל עת לעשות תקנה לשם שמים, הפרו דברי תורה, לשעה הנריכה,

ה"נ כיון דלא אפשר שאין לכל כזר וכזר יכולת לכחז נביאים שלם, עת לעשות לה' הפרו תורתך,

בעא מיניה אביי מרבה, מהו לכתוב מגילה פרשה לצדה של תורה, או שמים לתינוק להתלמד בה,

תיבעי למאן דאמר לקמן נשמעתין, תורה מגילה מגילה ניתנה כשנאמרה פרשה למשה היה כותבה, ולנסוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות, חיצון בגדין ומפרין, תיבעי למאן דאמר תורה חתומה ניתנה לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן, והנאמרות לו נשנה ראשונה ושניה היו סדורות לו על פה, עד שכתבן,

תיבעי למ"ד תורה מגילה מגילה ניתנה, כיון דמגילה מגילה ניתנה, כותבין, או דילמא כיון דאידבק אידבק,

תיבעי למ"ד תורה חתומה ניתנה, כיון דחתומה ניתנה אין כותבין, או דילמא כיון דלא אפשר [שנתמעטו הלכות] כתבין?

א"ל אין כותבין, ומה טעם לפי שאין כותבין ואפי' למ"ד מגילה מגילה ניתנה, כיון דאידבק אידבק,

איתיביה אף היא הילני המלכה נמסרת יומא (ד' לו) עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה לכחז משם פרשיות לסקוטות הנאות?

א"ר שמעון בן לקיש משום ר' ינאי, באל"ף בי"ת כלומר ראשי תיבות,

איתיביה כשהוא כותב כהן הסומך פרשת סוטה רואה וכותב "מה" שכתוב בטבלא? אימא "פְּמָה" שכתוב בטבלא לפי הסימנים היה מצין וכותב,

איתיביה כשהוא כותב, רואה בטבלא, וכותב מה שכתוב בטבלא, מה הוא כותב בטבלא במדבר ה אם שכב אם לא שכב כלומר ואל כי שטיט וגו' [שזה הנוסח שכותב. וראה תוס']?

הכא במאי עסקינן בסירוטין תחילת המקרא היה כחז מידה שלימה, ולנסוף ראשי תיבות,

כתנאי [אי כותבין מגילה לתינוק], אין כותבין מגילה לתינוק

אבני חן למסכת גיטין

הוקצו שלש מחנות, מחנה שכינה ומחנה ליה ומחנה ישראל, והחקקו להשתלח, ומתוך כך החקקו טמאים לישראל, האיל וזריבין שילוח ולא יוכלו ליכנס למשכן האֵלך יעשו פסחיהם, ולרבי לוי יכולים היו ליטור עד ט"ו, ולא נזקקו לפסח שני אלא א"כ לא יטורו,

4. ופרשת שילוח טמאים וישלחו מן המחנה, שבאותו היום הוקצו המחנות, וכנגדלם הפרוכת ככל סילוק מסעות הותרו זבין ומזרעים ליכנס לשם,

5. ופרשת אחרי מות אע"פ שהיא של יום הכפורים, זו ציוס נאמרה, כדכתיב אחרי מות, ומפני שמחו בני אהרן בשביל ציאה שלא לזרין, נאמרה אותה אזוהרה לאהרן, אל יצא בכל עת,

דף ס' ע"ב

6. ופרשת שתויי יין לפי שמאותו היום ואילך נאסרו, דהא צביאת אהל מועד חלה רחמנא,

7. ופרשת נרות דהעלותך, לפי שבו ציוס התחילו להדליק,

8. ופרשת פרה אדומה לפי שציוס המחרת נשרפה הפרה להיות נטריין לפסחיהן, וקודם לכן לא יכלו לעשותה, דצעיין וזה אל נכח פני אהל מועד (במדבר יט), והכי אמריין במסכת מגילה ירושלמי, באחד צניסן הוקס המשכן, ושני לו נשרפה הפרה,

א"ר אלעזר, תורה רוב בכתב רוב התורה תלויה במדרש, שכתובה למידרש בכלל ופרט וגזירה שיה ושאר מדות שהתורה נדרשת בהן ומיעוט על פה שאין רמז ללמוד לה בתורה, אלא למשה נאמר על פה שנא' הושע חיב אכתוב לו רבי תו רתי פמו יזר נחשב, ור' יוחנן אמר רוב על פה, ומיעוט בכתב, שנא' שמות לד כי על פי הדברים האלה על שצעל פה נכרת ברית אלמא איחי הואי רובא,

ואידך [ר' יוחנן] נמי הכתיב אכתוב לו רובי תורתך? הווא אתמודי קא מתמה אכתוב לו רובי תורתך וכי רובי תורתך היה לי לכתוב להם הלא צאומה שכתבתי להם כמו זר נחשבו,

ואידך [ר' אלעזר] נמי הכתיב כי על פי הדברים האלה? ההוא משום דתקיפי למיגמרינהו [שקשה ללמוד תורה],

דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב שמות לד כתוב לך את הדברים האלה אלמא נכתבה, וכתוב שם כי ע"פ הדברים האלה אלמא לא נכתבה, הא כיצד?

להתלמד בה, ואם דעתו להשלים מותר, ר' יהודה אומר [מותר לכתוב מגילה אבל רק ענין שלם, בגין] בבראשית עד דור המבול, בתורת כהנים עד ויהי ביום השמיני שהוא גמר ציוס הקרבנות,

א"ר יוחנן משום רבי בנאה, תורה מגילה מגילה ניתנה שנא' תהלים מ אז אמרתי כך אמר דוד, אז אמרתי כשעברו עלי שאול ודואג לפוסלני מלכא בקהל, והועד צבית המדרש עמוי ולא עמונית כדאמריין ציצמות (דף עז), הנה באתי עכשיו צאתי לכלל, במגילת ספר כתוב עלי מאז ניתנה התורה הוצרכתי זה, ואת שמי צנומין הנמצאות (בראשית יט) צוכות דוד שעמד לאלף מרות המואציה, ונעמה העמונית אמו של רחבעם [רחבעם היה בנו של שלמה המלך], כתיב הכא הנמצאות, וכתיב הכא (תהלים פט) מנאמי דוד עבדי,

אלמא מגילה איקרי, משום דמתחילה נכתבה מגילת בראשית, והדר מגילת נח, והדר מגילת אברהם, והיינו דקאמר במגילת אברהם כתוב עלי,

ר"ש בן לקיש אומר תורה חתומה גמורה ומסויימה ושלמה ניתנה שנאמר דברים לא לקוח את ספר התורה הזאת,

ואידך נמי הכתיב לקוח? ההוא לבתר דאידבק,

ואידך נמי הכתיב במגילת ספר כתוב עלי? ההוא דכל התורה כולה איקרי מגילה, דכתיב וזכרה ה ויאמר אלי מה אתה רואה, ואומר אני רואה מגילה עפה,

אי נמי לכדרכי לוי איקריא מגילה, אותן ח' פרשיות שהוצרכו ליום [א' גיטין] נאמרו ונכתבו ונמסרו זו ציוס, ונכתבו כל אחת במגילה לזדה, לפי שמונדות ורחוקות זו מזו, הלכך קרי לשאר נמי מגילה, משום דכשחזר והשלימה הוצרך לכתוב מצרשית עד פרשת כהנים לזדה, ודילג פרשת כהנים הכתובה כזה, וכתב מפרשת כהנים עד פרשת שילוח טמאים, וכן כולם,

דאמר רבי לוי, שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן,

1. פרשת כהנים אמור אל הכהנים, שהלכות כהנים כמותם זה, לא יטמא, לא יקח, מוס זו לא יגש, ומפני שבו ציוס הוצק לעבודה, הוצרכה [קדושמן להודיעם] [להודיעם קדושמן?],

2. ופרשת לויים קח (נח) את הלויים דבהעלותך, שבה הלכות לויים, וי"א ואל הלויים מדבר, ואינו כן, כי מה ענינים אלל הקמת המשכן, מעשר ראשון לא נהגה עד סוף חמשים וארבעה שנה [ארבעים שנה במדבר, ושבע של כיבוש ושבע של חילוק], ועוד פרשת מעשר מיקריא [נקראת, ולא פרשת לויים]. [פרשת לויים]. הוצרכה לזו ציוס שזקקו לשיר,

3. ופרשת טמאים ויהי אנשים וגו', משום הלכות הפסח, והמשכן הוקס באחד צניסן, והוצרכה להם פרשת שילוח טמאים וישלחו מן המחנה, שבו ציוס

אבני חן למסכת גיטין

לשנות את מקומו הנכנסין לאותו הבית, ולא יראו שם את העירוב, יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב:

[שנינו במשנתנו] בור שהוא קרוב לאמה [אמת המים המביאה מים מן הנהר לשדות, ורגילין לעשות צורות, שאם מיבש האמה ימלאו מן הצור ושקו השדות] פ' ולאחר שנכנס לתוך הבור, לא ישקו שאר השדות ממים אלו, רק שדה זו הקרובה לבור, ומרגילין מי האמה לצור עד שימלא. רש"י על המשנה [וכו']:

איתמר בני נהרא שדות שעל שפת הנהר [נהר היינו כמו "אמה" במשנה], רב אמר תתאי שתו מיא ברישא, ושמואל אמר עילאי שתו מיא ברישא,

בדמיון, כולי עלמא לא פליגי אס אינן סוכרים את הנהר, אלא דולין והולכים והנהר מושך כפשוטו, כ"ע לא פליגי, שכל הרוצה לדלות ידלה,

כי פליגי במיסכר ואשקויי שאין צו כדי לדלות כולן יחד, ורזין העלווים לסוכר, שלא ירדו המים למטה ולהמשיך הנהר דרך נגרים קטנים, עד שישמו כל שדותיהן, ומתמזגים מעצבין עליהם, אלא א"כ נשקה אנתו מחילה שמואל אמר עילאי שתו מיא ברישא, דאמרי אנן מקרבינן מפי, ורב אמר תתאי שתו מיא ברישא, דאמרי נהרא כפשטיה לזיל,

תנן [שנינו במשנתנו] בור הקרוב לאמה היינו עילאי, מתמלא ראשון מפני דרכי שלום? תרגמה שמואל אליבא דרב, באמה המתהלכת ע"פ בורו שמתמלא מאליו דרך הילוט, ואין צריך לכוור הנהר [פ' שבורות רגילים יש חריץ מן האמה עד הבור, אבל בור זה יושבת מיד סמוך לאמה. ראה הציור בשפ],

אי הכי מאי למימרא?

מהו דתימא, מצי אמרי ליה סכר מיסכר פי צורך, שלא ירדו המים למוכו שממעט משיכת הנהר, ואשקי בהינדוא אויטור"א [לשון מקרה] כפי מה שיעלה לך לדלות מן משיכת הנהר כמונו, כמו דמהנדזי להדדי בשמיטת מולין (דף מג), קמ"ל [והגם שסבר רב דתתאי שתו מיא ברישא, אפ"ה גם רב מודה שאינו צריך לכסות בורו],

[נראה מדברי רש"י שלא לכל שדה היה בור, ויש שהשקו סתם ממשיכת הנהר. רצ"ע],

אמר רב הונא בר תחליפא, השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, כל דאלים גבר ולית ליה דהלכתא כשמואל דדיני [ראה תוס'],

רב שימי בר אשי אתא לקמיה דאביי, אמר ליה לותבן מר ישיבני אדוני ללמוד [רב שימי ביקש מאביי שיעשה עמו שיעור ללמוד] בעידנא צעת קצוע, אמר ליה אית לי עידנא לדידי לגיסא,

דברים שבכתב שאמרתי לך צעת, אי אתה רשאי לאומרן למוסרם לישראל על פה,

[ראה גם בתמורה יד: בתוס' בראש העמוד, אמנם קשה היכי קרינן ויושע וקריאת שמע? וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן, וכתב שם בהגהות הגר"א וכן מוכח בפ"ד דתענית [כו, כח], ובמנחה נכנסין וקורין על פה בקורין את שמע, וכן תוס' הרא"ש סוטה מ: וקשה לר"י על פרשת קרבנות ופסוקי דזמרה ופרשת ויושע וקריאת שמע וברוך ה' לעולם אמן ואמן שאנו אומרים בעל פה? ותיירץ כיון דאינו מוציא רבים ידי חובתן בקריאתן יכול לאומרן על פה. עיי"ש עוד,

ואולי משום כן אין בשמו"ע שום פסוק, שכיון שאומר אותם השליח ציבור בקול רם שני פעמים ביום, ולפעמים יש כאלו שמוציאין את עצמן מן השליח ציבור, ואם אין להש"צ סידור, אם היו בו פסוקים היה אסור לו לאומרם על פה.

וראה בספר ראשונים ואחרונים גרפס ירושלים תשע, דף 187 מאמר ארוך על ענין זה],

דברים שבעל פה, אי אתה רשאי לאומרן בכתב מכאן אתה למד, שהתלמוד לא ניתן לכתוב, אלא מפני שהמורה משתכח,

דבי רבי ישמעאל תנא אלה [תורה שבכתב] אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות,

א"ר יוחנן, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל, אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר שמות לד כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

[שנינו במשנתנו] מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום: מאי מעמא, אילימא משום כבוד של בעל הבית # [מהמשך הגמ' משמע שגם אם מת בעל הבית צריך ליתן הפת בבית זה],

והא ההוא שיפורא של תקיעת ערב שבת [שיפסקו מלעשות מלאכה, ראה מסכת שבת סוף פרק במה מדליקין], דהוה מעיקרא בי רב יהודה שהיה ראש ישיבה צפונצדימא, ולבסוף כשנפטר ומלך רבה נתנוהו בי רבה צדימו, ולבסוף וצמר רבה מלך רב יוסף [נתנו השופר] בי רב יוסף, ולבסוף והדר מלך אצי [נתנו השופר] בי אביי, ולבסוף והדר מלך רבא [נתנו השופר] בי רבא,

ורב שירא גאון פירש צעת משנתו, שיפורא שופר של נדצה שהיו נוהגין למוכו נדצה השלומה לצני השיצה [שבבבל היו הישיבות של כל הכלל ישראל באותו זמן עד ימי ר' סעדיה גאון, והיו באו הנדבות לשם מכל העולם, וזה היה קופה עשירה, והיה כבוד גדול להיות מושל בקופה זו], כמו י"ג שופרות היו צמקדש (שקלים דף ט) ?

אלא משום חשדא הואיל והרגל העירוב צמוך אותו הבית, אס צאת

אבני חן למסכת גיטין

ולותבן מר בליליא, א"ל אית לי מיא לאשקויי, א"ל אנא משקינא ליה למר מיא ביממא, ולותבן מר בליליא, א"ל לחיי [טוב, אני מסכים לכך],

[וגראה מהמשך המעשה ששדרו של אביי היה באמצע ההר],

[וגראה שאביי היה משקה תמיד בלילה ואז היה יכול לעשות מה שרוצה, אבל בין שרבי שימי הלך להשקות ביום, היה צריך לסכור המים לאחרים] **אזל** [רב שימי בר אשי] **לעילאי** [לבעלי השדות שכראש ההר], **אמר** לחו [ואמר להם רב שימי] **תתאי שתו מיא ברישא** ואין אתם רשאים לסוכו, **אזל לתתאי, אמר לחו עילאי שתו מיא ברישא, אדהכי סבר מיסכר** [סתם החריצין שיוצאין לשדותיהם] **ואשקי,**

כי אתא לקמיה דאביי, אמר ליה כבי תרי עבדת לי רב ושמואל, **ולא מעמינהו אביי לפירי דהתיא שתא** [להודיע שלא על פיו עשה, ושמואל מכרם דאין כאן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא. תוס'],

הנהו בני "בי תרמך" שם העיר, דאזול כרו [חפרו] **ברישא דשנוותא שם הנהר, ואהדרוהו ושדיוה בשילהי נהרא** רזו להקיף את שדומיהן צמי הנהר, וכרו מלמעלה לשדומיהן לגד ראש העליון של הנהר, והסיבו מקמתן [של המים] סביב שדומיהן, ונסוף שדומיהן הסיבוח עד שחזר ונפל לתוך הנהר (סוה) [ברש"ל מודפס תמונה],

אתו עילאי לקמיה דאביי, אמרו ליה קא מתקיל לנהרין נהר שלנו נתקל[קל]. וט], מפני שהסיבוח ואינו נמשך מהר, ונפין [שנפין?] המים דרך [שדומיהן] [שדומיהם], שכן דרך הנהר (המיסב) [המוסב. וט], אין מימיו קלין לרוץ מפני [דרכי. וט] העקמומיות,

אמר להו, כרו בהדיהו טפי פורתא העמיקו המים אלכלס בראש המסיבה, כדי שישטפו המים במרוחה,

אמרו ליה קא יבשי פירין אם נעמיק יבשו פירין שלנו, שלא יתברכו מימי הנהר, יעמיקו המים ויחדל הלחלוטות, ולא יבצעו המים למריצין שיש לנו, [פירין] כמו פירא [פ' חפירה] דכורי (כתובות דף עט),

אמר להו אביי לגבי חרמך זילו סליקו נפשייכו מהתם וסתמו את מסקינתם:

[שנינו במשנתנו] **מצודות חיה ועופות ודגי' יש בהן וכו':** באזולי רשמות של חוטין שיש להם תוך [בית קיבול, כמו רשתות של הדייגים בימינו] **ואוהרי** של גמי [פלים קלועים, שאם הדג נכנס לתוכו, אינו יכול לצאת עוד], יונקיר"ש בלע"ז,

דף ס"א ע"א

בולי עלמא לא פליגי דמין דיש להם תוך, קנה לו כליו, והוי גזל גמור,

כי פליגי בלחי חכה [hook] איי"ס בלע"ז [וקוקרי [לשון זה בשבת יח]. שאר מצודות ומכשולים, שנומנים חוט ארוך צנח, וחורזין צו מחטים, על פני כולה:

[שנינו במשנתנו] **מציאת חרש שוטה וכו' ר' יוסי אומר גזל גמור: אמר רב חסדא גזל גמור מדבריהם** אפי' לר' יוסי לאו גזל דאורייתא הוא, **למאי נפקא מינה** מדר' יוסי להוציא בריינן ללרצנן לא נפיק בדיינים [אבל לר' יוסי יוצא בדיינים], ומיהו לר' יוסי גזל מעליא לא הוי, ליפסל לעדות [שגולן פסול לעדות], ולעצור עליו בלאו:

[שנינו במשנתנו] **עני המנקף בראש הזית, מה שתחתיו וכו':** **תנא אם ליקט ונתן על גבי קרקע ביד הויל ומטו לידה** ה"ז גזל גמור,

רב כהנא הוה קאזיל להוצל, חזייה לההוא גברא דהוה שדי או פיי' מקלות וקא נתן תמרי, אזל קא מנקיט [רב כהנא הלך ולקט] **ואכיל,**

א"ל [זה שהיה זורק את המקלות] **חזי מר דבידאי שדיתנהו, א"ל מאתריה דר' יאשיה מן הוגל הוה אתה לפיכך אתה נקי** בדייני, לפי שהוא דורש לרצוץ ומודיען, **קרי עליה** [על ר' יאשיה] **משלי י וצדיק יסוד עולם** [שאפילו אחרי מותו הניח יסוד לעולם, שיהא מקומו מקום תורה. שם]:

[שנינו במשנתנו] **אין ממחין ביד עניי נכרים, בלקט בשכחה ובפאה, מפני דרכי שלום: ת"ר מפרנסים עניי נכרים, עם עניי ישראל, ומבקרין חולי נכרים, עם חולי ישראל, וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל** לא צקרי ישראל, אלא מתעסקין בהם אם מלאם הרוגים עם ישראל **מפני דרכי שלום:**

מתני': [משנה זו שנויה כבר בספ"ה דשביעית, ושם הארכתי בה בס"ד. תו"ט],

משאלת אישה לחבירתה החשודה על השביעית לשמור פירות שביעית, ולהנניעם מן הדיעור ואילך **נפה וכברה** [נפה, היא שמנפין בה הקמה, וכברה, היא שכוברין [מוציאין הפסולת] בה הזרעונים. פירוש המשניות שביעית פ"ה מ"ט קאפח], [ביבין קורא לנפה סיע"ב, וזה דומה לתרגום האנגלי sieve, ובלשון אידיש שלנו נשתבש ל"זיפ"] **וריהים ותנור, אבל לא תבור** [לא תבורר עמה, תבואה ופירות מהפסולת. יבין], **ולא תטחן עמה** לסייעה, מפני שאסור לסייע צידים, ידי עוזרי עזירה בשעת העצירה,

[וכן משמע בירושלמי דקאמר אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבר בו חול ריהים לטחון בו סמנין תנור לטמון בו אונין של פשתן, משמע דמירי דאין לו תבואה של היתר. תוס']

[בגמ' פליגי אי מירי לענין תו"מ או לענין חולין] **אשת חבר משאלת**

קפ"ד

אבני חן למסכת גיטין

והא מדרקתני סיפא משתטיל את המים לא תגע עמה ס"ל להאי דפריך, דטעם דמשתטיל את המים אסור, משום דהוכשרו עכשיו הוא, ועד עכשיו לא הוכשרו,

מכלל דרישא לאו בטומאה וטהרה עסקינן, שהא שום נדנד עזירה דטומאה, דהא לא הוכשרו, ואי בנאמן על המעשרות קמיירי, אמאי קמי וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום?

רישא וסיפא בטומאה וטהרה וצפירות מוכשרין, ורישא כל זמן שלא גילגלה אינה אלא בטומאת חולין דרבנן, ולא גזור זה משום מסייע במקום דרכי שלום, ובלנד שלא תאכל,

וסיפא בטומאת חלה דאורייתא שאסור לטמאה ציד דכמיז (במדבר יח) את משמרת תרומותי עזיד לה שימור,

ורמיניהו

דף ס"א ע"ב

[ברייתא ראשונה]

טורחנין תבואה ממוקמת [שהופרשו מבנה תו"מ] ומפקדין אותה אצל אוכלי שביעית שאין חשודים לא להחליף [לחת פירות שביעית במקום פירות מתוקנים אלו] ולא ליגע [לטמא את הפירות] ואצל אוכלי פירותיהן בטומאה,

[ורק ל"הפקיד" אצלם מותר] אבל לא לאוכלי שביעית תבואה של עובדי עזירה, אין טוחנין אותה להם, שאסור לסייען בעזירתם, ולא לאוכלי פירותיהן [חולין] בטומאה וממני קמי טוחנת עמה, ומוקמת לה באוכל חולין בטומאה?

אמר אביי התם [דקתני לאוכלי פירותיהן בטומאה, לא מיירי בחולין, אלא] בכהן החשוד לאכול תרומה בטומאה עסקינן, דהוה ליה טומאה דאורייתא דאסורא דאורייתא הוא כדפרישית,

אי הכי מפקדין אי בכהן קאי, מי מני מפקדין אכלו, ולא חייש שמה יגע, ורמיניהו מפקדין תרומה אצל ישראל עם הארץ דממוך שאינו רגיל בה לא יגע זה ולא אצל כהן ע"ה, מפני שלבו גם בה רגיל בה פריז"ך?

א"ר אילעא, הכא במאי עסקינן, בכלי חרש המוקף צמיד פתיל [שאינו מקבל טומאה מגבו, ואף אם יגע לה לא יהיה טמא],

וליהוש שמא תסיטנו אשתו נדה מטמאה את משאה, ואע"פ שאין נוגעת?

אלא א"ר ירמיה, לא קשיא, כאן הא דמי אין מפקדין [אצל כהן

לאשת עם הארץ, נפה וכברה] אבל כאן לא אמר ריחים ותנור, שכיון שהם כלי חרס, לא יוכל לטהרן אם יטמאו. וראה יבין, וראה תוס' ד"ה ריחים],

ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה בגמרא פריך אמאי, הרי חשודה על המעשרות, בזמן שהיא טמאה כו' לא גרסינן וצרייתא גרסינן לה בגמ',

אבל משתטיל את המים לא תגע עמה, לפי שאין מחזיקין ידי עובדי עזירה שמשגלגלה הוטבלה לחלה, וקא מיטמאה מחמת כלים טמאים, וזו מסייעתה לגלגל, ואסור לגרום טומאה לחלה,

וכולן לא אמרו שהחירו להשאלם כלים ולסייעם, בלא שעת עזירה עמה אלא מפני דרכי שלום,

ומחזיקין ידי נכרים (הכא) [השתא] משמע מסייעין ממש בשביעית, אבל לא ידי ישראל,

ושואלין בשלומן כל הימים, ואע"פ שמטיל על הגכרי שם שמים, שהשלים שמו של הקצ"ה מפני דרכי שלום:

נב"מ: מאי שנא רישא דקמי לא תבז, שמסייעת ידי עובדי (עזירה) [עזירת. וט] שביעית ומ"ש סיפא דקמי וצוררת וטוחנת והלא מסייעת ידי עובדי עזירה [עזירת. וט] עבד?

אמר אביי, רוב עמי הארץ מעשרין הן הלכך משא דרבנן בעלמא היא, ומפני דרכי שלום מותר לסייען, אבל חשודה על השביעית משמע דמוחק לן בה שחשודה,

רבא אמר לעולם כמחנה על מחנה דמי [וכי. רש"ש] מספקין להו, [ואסור] [אסור. רש"ש] לסייען [בשביעית וגם בספק טבל] הואיל ועזירה דאורייתא היא,

הכא וממני' דמוחק [בעמי הארץ כאלו שמוחק] לעשר קאמר, [אבל מיירי] בעם הארץ דר"מ שחשוד לאכול פירות בטומאה, והן וטומאה וטהרה דחולין דרבנן היא [והמשנה מיירי שמוחק לעשות עמה בחולין], דמורה לא הוהיה לאכול בטמאה אלא תרומה וקדשים בלבד, הלכך לאו אסורא דאורייתא היא, ומפני דרכי שלום מותר לסייען,

דתניא איזהו ע"ה, כל שאינו אוכל חוליו בטהרה, דברי ר"מ,

וחכ"א כל שאינו מעשר פירותיו,

[נמצא שלפי רבא הטעם שמוחק באשת עם הארץ, הוא שאין כאן אלא משום איסור דרבנן לטמא חולין, ולכן התירו משום דרכי שלום, א"כ למה אסור לאחר שהטיל בה מים],

אבני חן למסכת גיטין

עם הארץ] בפירות שהוכשרו, כאן והא [ברייטא ראשונה] דמי
מפקידין בפירות שלא הוכשרו ומרוביהו במרומה,
[והטעם שאסור בסיפא דברייטא ראשונה] וצלהן אסור לסייען, דחזר לא ידע
אי הוכשרו אי לא,

ורמינהו, [ברייטא ב] המולך חטין לטוחן זה שם האומן צלשון
המשה כותי, או לטוחן ע"ה, הרי אלו בחזקתן למעשר
ולשביעית שאין משד להחליף בשאינו מעושר, וצפירות צביעות, אבל
לא לטומאה חיישין שמה נגע, ולעיל [ברייטא ראשונה] קמי מפקידין
אזלס?

האי מאי רומיא, לאו אוקימנא [ברייטא א] בפירות שלא
הוכשרו,

ודקארי לה מאי קארי לה הא חתמנא לה הכי ?

משום דקא בעי למירמי אחריתי עלה על הדא דקמי [שרוצה
להקשות על ברייתא ב מברייטא ג, ולא על ברייתא א] הרי אלו בחזקתן
למעשר ולשביעית, ולכן קצעה בגמ' הכא, למירמא עלה ולפרושה דלא
מקשי לן,

ולחלופי לא חיישינן, ורמינהו [ברייטא ג] הנותן לחמותו
עיסה למקנה לו, והוא חזר, והיא אשת עם הארץ, והטעם לכן, מעשר
את שהוא נותן לה, ואת שהוא נוטל הימנה, מפני
שחשודה מחלפת המתקלקל ונותנת לו היפה שלה,
הלכך מעשר את שהוא נותן לה, [דחיישינן] שאם תחליפנו נמנא מאכילה שאינו
מעושר, ואת שהוא נוטל הימנה, שאם תחליפנו נמנא אוכל שאינו מעושר?

[ומתרינן] התם כדקמי טעמא אמר רבי יהודה רוצה היא
בתקנת בתה, ובושה מוחתנה ולא לרעה היא מחלפת [וכיון
שכוונתה לטובה חיישינן, אבל לשאר אדם לא יעשה רק לקלקל ולזה לא
חיישינן],

ולעלמא לא חיישינן, והתנן [ד במשנה] הנותן לפונדקית
תלמיד היושב לפני רבו, ומתאכסן אלל עם הארץ, פונדקית אופה לו את עיסתו
מעשר את שהוא נותן לה, ואת שהוא נוטל הימנה מפני
שמחלפת [שחשודה מחלפת- לא גרסינן הכא המתקלקל?]

התם התם נמי לטובה היא מתכוונת ו מוריא לעזמה הוראת מזה בחליף
זה ואמרה [בניחותא] בר בי רב ליכול חמימא, ואנא איכול
קריאא חמימא וקריאא לאחר צ' ימים או ג' היא מחליפה,

ואכתי לעלמא לא חיישינן, והתניא [ברייטא ה] אשת חבר
מוחנת מסייעתה עם אשת עם הארץ, בזמן שהיא טומאה
אשת חבר, דכיון דבימי טומאה אינה רגילה ליגע בטירות, לא חיישינן שמה
טמול ותמן לתוך פיה אבל לא בזמן שהיא טהורה,

ר"ש בן אלעזר אומר, אף בזמן שהיא טמאה לא תטחון,
מפני שחברתה

דף ס"ב ע"א

נותנת לה ואוכלת אלמא חשודה אשת עם הארץ לגנוב משל בעלה וליתן
לחברתה, השתא מיגנב גנבא, חלופי לא מיחלפא?

אמר רב יוסף התם נמי מוריא מורה הוראת הימר לעזמה
ואמרה, תורא מדישיה קאכיל [ע"פ הפסוק לא תחבוס שור
בדישן],

העיר ר' יוסי בן המשולם [תנא בדור החמישי הובא שלוש פעמים
במשנה, וכמה פעמים בתוספתא ובברייטא. אנציקלופדיה לחכמי התלמוד]
צרימא היא משום ר' יוחנן אחיו [אין זה סתם ר' יוחנן, שהיה ר' יוחנן
בר נפחא, שחי בדור השני של אמוראים], שאמר משום ר"א בן
חסמא, אין עושין חלת עם הארץ בטהרה עם הארץ שאמר
לגבל חבר הפרס חלה מעיסתו, וצעה אומה צטהרה, לא ישמע לו, שהרי כבר
נטמאה כל העיסה ציד עם הארץ, והכחן [שמקבל החלה] יסמוך על הגבל
שהוא חבר, ויהא סבור שהחלה טהורה [אלא יפריש החלה וישרף],

אבל עושין עיסת חוליו חלה העיסה בטהרה, ונוטל הימנה
כדי חלה, ומניחה בכפישא [כל גדול וגם, שלפעמים הוא קלוע
מעלי חמרים. שט], או באנחותא [יש מפרשים שנתחלף גו"ל בלמ"ד
וצ"ל אלחותא היינו על לוח עץ. שט] כלים של צללי ממתות [במו חבית מים],
ואין רגילים ליתן בהם עיסה, וטומאה אין מקצלין [פ' כדי שלא יקבלו
טומאה],

וכשבא ע"ה ליטול, נוטל את שתיהן [העיסה והחלה] ואינו
חושש הגבל שמה יגע עם הארץ בחלה ויטמאה, ולקמיה מפרש טעמא,

ואין עושין תרומת זיתיו בטהרה לאחר שהפך זיתים, לתתן לציט
הצד [שיתעצרו השמן מן הזיתים] אין מפרישים צדדים [עובדי בית חבר]
חזירים תרומה מהן, לעשותן צטהרה, לפי שכבר הוכשרו צמעטן, ונטמאו,
והכחן סומך עליהם וסובר שהן טהורים,

אבל עושין זיתים חוליו בטהרה [פ' חבר נותן זיתיו של עם הארץ
תחת המטען], ונוטל הימנה כדי תרומה, ומניחה בכליו של
חבר [שלא יקבלו טומאה], וכשבא עם הארץ ליטול נוטל את
שתיהן, ואינו חושש,

וטעמא מאי שרי רבנן לאקולי בתרומה כי האי קולא, דאיכא למימש דלמא
הדר נגע?

א"ר יוחנן משום כדי חייו דגבל, ומשום כדי חייו דבדר

קפ"ו

אבני חן למסכת גיטין

[ראה לעיל גט. משום כדי חייו],

לא צריכא [לא איירי שמחזיק בהם בידים ממש, אלא], למימרא להו אחזוקו בעלמא כשזומרין לעושי מלאכה העוברים עליהם מחזקנה ידיהם,

כי הא דרב יהודה אמר להו אחזוקו, רב ששת אמר להו אשרתא אף הוא לשון חיזוק, כמו אשרנוהי (כמוצות דף כא):

[שנינו במשנתנו] ואין כופלין שלום לעובד כוכבים: רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא [כדי שעל ידי כך לא יצטרך לכפול שלום בתשובה. שט], רב כהנא א"ל שלמא למר ולא היה מתכוין לזכרו, אלא לבו היה לזכו:

[שנינו במשנתנו] ושואלין בשלומן: השתא אחזוקי מחזקין ידיהם דדבורא, דדבר האסור ליהודא כגון עבודת שביעית שואלין בשלומן כל ימות השנה מיבעיא?

[ומתירין] אמר רב יבא, לא נצרכא אלא ליום חגם ולא חיישין דלמא אזיל ומודה, דתניא לא יכנס אדם לביתו של עובד כוכבים ביום (חגו) [אדרו] ויתן לו שלום דכיון דלמשה כולי האי [ליכנס לביתו ליתן לו שלום], דלמא אזיל ומודי, מצאו בשוק נותן לו בשפה רפה ובכבוד ראש [ואשמועינן דברחוב מותר],

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי [וב"ה לעיל לא:], חליף ואזיל גניבא, א"ל חד להבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא נן מוה, אמר לו ומקמי פלגא חולק על הסכמים שהיה מצערו למר עוקצא שהיה אז בית דין כדאמר' צפרק קמא (לעיל גיטין דף ז) ניקום!

אדחכי אתא איהו לגבייהו, אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי, אמרו ליה מנא לך דרבנן איקרו מלכים? אמר להו דכתיב משלי ח טו כי מלכים ימלוכו [כן אומר הקב"ה, שהרבנן מולכים עליו] וגו',

אמרו ליה ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי? אמר להו דאמר רב יהודה אמר רב, מנין שכופלין שלום למלך, שנאמר דברי הימים א יב יח וְרוּחַ לְבָשָׁה אֶת־עֲמָשִׁי רֹאשׁ הַשְּׂלִישִׁים [לך דויד ועמך בן־ישי שלו'ם' א' שלו'ם' לך ושלום'ם לעמך פי עמך אל' ה'ה] וגו',

אמרי ליה [רב הונא ורב חסדא לגניבא] ליטעום מר מודי, אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר רב, אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר דברים יא ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת [וגניבא עדיין לא נתן לבהמתו לאכול]:

וצריכא [הברייתא לאשמועינן בגבל וברד] דאי אשמועינן גבל, משום דלא נפיש אנריה ששכרו מועט, לפיכך הוא עני וצריך למונות, אבל ברד דנפיש אנריה אימא לא,

ואי אשמועינן ברד, משום דלא שכיח ליה להשמך כי אס משנה לשנה להכי צריך למונות, אבל גבל דשכיח ליה אימא לא, צריכא,

אמר מר נוטל הימנה כדי חלה ומניחה בכפישא או באנחותא, וכשבא ע"ה ליטול נוטל את שתיהן ואינו חושש,

וליחוש דילמא נגע בה? דאמר' ליה לאיס עליו חזי אי נגעת בה ומטמאה הדרא לטיבלא והוא אינו חשוד לאכול טבל שצמיחה,

וליחוש דילמא לא איכפת ליה? השתא לתקוני קא מיכוין שהרי צא אלנו לתקנה לו מיכפת לא איכפת ליה בתמיה,

אמר מר נוטל הימנה כדי תרומה, ומניחה בכליו של חבר, וכשבא ע"ה ליטול נוטל את שתיהן ואינו חושש,

וליחוש דילמא נגע בה? בשלמא התם גבי חלה אית ליה היכרא שהיחה בכלים שאין עשויין להניח בהן עיסה, ומכר על שאיימנו עליו הכא מאי היכרא אית ליה לידכר?

[ומתירין] דמנח ליה בכלי גללים [כלי גללים. כפיש צקר, מפרש להו צמנחות צפרק ר' יעמאל (סט, צ). רש"י יומא ב.]. בכלי אבנים, בכלי אדמה [כלי אדמה. שאין עשויין ככלי חרס ככשן, אלא מן האדמה היא, שהוא כאבן רכה, וחוקקין ממנה כלים. רש"י יומא ב.]. שאין מקבלים טומאה, דאי נגע בכלי לא מקבל טומאה, ובעיסה גופה אית ליה היכרא משום הני כלים שאינו רגיל להשתמש בהן, ועם הארץ לא אחמור רבנן עליה כולי האי לטויה קצ גמור, לטמא במשא,

א"ה מאי איריא דחבר [דתנא בברייתא שמניחה בכליו של חבר] אפי' דעם הארץ נמי? ה"נ קאמר בכלים של עם הארץ שאין מקבלין טומאה הראויין להשתמש בהן חבר:

[שנינו במשנתנו] מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית: מחזיקין! והאמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב, אין עודדין חופרין [diggin, hoeing] עם העכו"ם בשביעית, ואין כופלין שלום לעובד כוכבים דהא דנותנים שלום לעובד כוכבים מפני דרכי שלום הוא דשרי, ומשום דרכי שלום צדא זימנא סגי?

אבני חן למסכת גיטין

פרק ששי האומר

דף ס"ב ע"ב

מתני': האומר [לשליח] התקבל גט זה לאשתי [תקבל גט כדי שתולך אותה לאשתי, פ' שתהיה שליח להולכה], או הולך גט זה לאשתי, אם רצה הצעל לחזור יחזור דגט חוז הוא לה, ואין חזין לאדם אלא מדעתו, ליעשות לו שליח למוצתו,

הבעל עושה שליח להולכה, ואם רוצה לבטל השליחות יכול לחזור בו, ולבטל השליחות, האשה עושה שליח לקבלה, אבל הבעל אינו יכול לעשות כן, כיון שחוב הוא להאשה להתגרש, ואין חבין לאדם שלא בפניו, חגמ' דנה אם האשה עשתה שליח לקבלה, ואמר לו הבעל לשליח הולך, אי חבונה הוא לקיים דברי האשה, שהולך כוכי דמי, או חבונה לבטל שליחותה ולעשות שליח זה שליח להולכה, ראה בגמרא שיהיה חילוק אם אומר "הולך" גט זה לאשתי, שזה לשון שאומר לשליח להולכה, או "הולך" שהולך פירושה הי-לך הא לך, וזה יכול לומר גם לשליח קבלה,

האשה שאמרה [לשליח] **התקבל לי גיטי** [פ' תהיה שליח קבלה, לקבל גיטי מבעלי], **אם רצה** [הבעל] **לחזור** [לאחר שמסר הגט לשליח קבלה] **לא יחזור** כיון דאידי [האשה] שומיה שליח, הרי הוא כידה ומתגרשה מיד בקבלתו של זה,

לפיכך כיון דאמרין אין יכול לחזור, אין לו תקנה לחזור, אלא אם אמר לו הבעל לזה שעשתה אותו שליח לקבלה אי איפשי שתקבל לה להיות כידה, אלא הולך ותן לה אלא שליח שלי מהא להולכי לידה, [ואז] **אם רצה לחזור** כל זמן שלא הגיע גט לידה **יחזור** שאינה מתגרשת אלא מדעת המגרש, והרי אמר לא יהא גט, עד שיגיע גט לידה,

רשב"ג אומר, אף האומרת טול [אף שאין זה לשון קבלה] לי גיטי לשון קבלה הוא אם רצה לחזור לא יחזור:

נב': א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי, טעמא דלא שותיה איהי [האשה] שליח לקבלה אהולך גט זה לאשמי קאי, דקמני מתני' יחזור, ומיירי דללא שומיה איהי [האשה] שליח לקבלה, ובעל לאו בר שומיה שליח לקבלה הוא, דהא חוז הוא לה, והכא הוא דקאמרינן יחזור,

הא שותיה איהי [האשה] שליח לקבלה וקאמר איהו [האיש] הולך [אף שאומר "הולך" אינו מבטל שליחותה ע"י כך, אלא הולך הוא

בהסכמה על שליחותה לקבל הגט] רצה לחזור לא יחזור דלא עקריה משליחותא דידה, ש"מ הולך כוכי דמי ופלוגמא היא צ"ק (לעיל ד) ? [השתא ס"ד דלא איצטרך למיתני התקבל, אלא למידק דכי היכי דהתקבל דוקא בלא שותיה [האשה] שליח, הולך גמי דוקא בלא שותיה שליח. תוס'],

לא, לעולם אימא לך, הולך לאו כוכי דמי ואפילו שומיה איהי [האשה] שליח לקבלה, ואמר לו איהו [האיש] הולך, מיעקר עקריה משליחותא, ושומיה איהו שליח להולכה,

והאי דנקט מתני' דללא שומיה [האשה לשליח זה] שליח [לקבלה] ו"התקבל" גט לאשתי איצטריכא ליה משום התקבל נקט לה, דהתקבל איצטריכא ליה לאשמועי' [פ' דהוה קרח מוכאן וקרח מוכאן], דלע"ג דלא שומיה היא [האשה] שליח, ובעל גמי לאו בר שומיה שליח לקבלה הוא אלא להולכה, ואיהו לא אמר הולך, אפ"ה כי מטא גט לידה מיהא מגורשת,

דס"ד אמינא, הואיל ובעל לאו בר שומיה שליח לקבלה הוא, אע"ג דמטא גיטא לידה לא להוי גיטא דהא לאו להולכה שומיה שליח, ולקבלה גמי לא בר שומיה שליח הוא,

קמ"ל, דהתקבל והולך קאמר דהתקבל דקאמר ליה, התקבל והולך קאמר,

דאדם יודע שאין לו שליחות לקבלה [שהבעל אינו יכול לעשות שליח לקבלה בגט, שהוא חוב להאשה],

[והא דקשה לפ"ז מה החידוש שהבעל יכול לומר הולך] ואידי דמנא התקבל מנא הולך, דהכי קאמר מתני' צין שאמר בעל צלשון קבלה, צין שאמר צלשון הולכה, הוי שליח להולכה,

[וצריך להבין, שהרי גם בלא תירוצו זה קשה מה החידוש שהבעל יכול לומר הולך].

תנן [שנינו בהמשך משנתינו] **האשה שאמרה התקבל לי גיטי, אם רצה לחזור לא יחזור, מאי לאו, לא שנא אקבלה לא שנא אהולכה** אמרייהו מיילי דמנא לעיל מינה קאי [התקבל, והולך], לא שנא כי אמר הצעל קבלה, ולא שנא הולכה, אי שומיה איהי שליח לקבלה מעיקרא לא יחזור, ש"מ הולך כוכי דמי?

[ודוחה] **לא אקבלה** [אבל אם אמר בלשון שליח הולכה לא זכה האשה שבטלה לשליחותה, ויכול לחזור בו],

ת"ש [שנינו בהמשך משנתינו], **לפיכך אם אמר לו הבעל, אי איפשי שתקבל לה, אלא הולך ותן לה, אם רצה לחזור יחזור**,

[ומדריק] **טעמא דאמר אי איפשי, הא לא אמר אי איפשי אם רצה לחזור לא יחזור, ש"מ הולך כוכי דמי?**

[ומתירין] **דילמא בהילך** [אינו מגיה, אלא כלומר דילמא איכא דהני

אבני חן למסכת גיטין

ודין הוא, שהרי מצינו **שכן אב מקבל גט לבתו קטנה** שהוא ראוי לקבלה בגט של בתו קטנה, שהמורה זכמה לו לקבל קידושה, כדלפינן במוצות (דף מו) מוילאה חס און כסף [אין כסף לאדון זה, אבל יש כסף לאדון אחר], ולקבל את גיטה, דכתיב וינאה ויחמה לאיש, אימקש ינאה להויה, הלכך בשליחות נמי כשר,

אבל אשה להולכה אכתי תיבעי לך, מאי?

אמר רב מרי, ת"ש [במשנה שנינו לעיל כג:], **אף הנשים** חמותה, ובת חמותה, נרמה, ויבמתה, ובת בעלה שאין נאמנות לומר מת בעלה, נאמנות להביא את גיטה, והתם הולכה היא דקמי להביא,

אמר רב אשי מסיפא [של המשנה לעיל כג:]: נמי שמע מינה, דקתני סיפא, האשה עצמה מביאה את גיטה, ובלבד שהיא צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ואוקימנא בהולכה בפרק קמא, מדקמי נריכה לומר בפני נכתב, והיונ צה מני מטא גיטא לידה איגרשה לה, ומתרינין דאמר לה הוי שליט להולכה עד דמטיית התם, ש"מ [שגם אשה יכולה להיות שליח להולכה]:

[ענין חדש] **איתמר** האשה שאמרה לשלוחה **הבא לי גיטי** ולא אמרה לשון קבלה, והוא [השליח] אומר לבעל ואשתך אמרה התקבל לי גיטי, והוא אמר הבעל אמר לו הילך כמה שאמרה,

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אמר רב, אפילו הגיע גט לידה, אינה מגורשת כדמפרש ואזיל,

שמע מינה דמאן דאמר לשליח כמה שאמרה משלחך, **אדיבורא דידיה קא סמוך** אדעתא דדיבורא דשליח קאמר ליה האי, "הילך כמה שאמרה", דמהימנת לי, דשליח לקבלה את, הילכך אינה מגורשת, דכי יתב בעל ניהליה, אדעתא דשליחות קבלה יתיב ניהליה, ולאו אדעתא דהולכה, ושליח לקבלה לא הוי [שהאשה אמרה רק, "הבא לי גיטי"].

ותפשט מניה צעיא דאיצטעא לן צב"מ בהשוכר את האומנין, אדיבורא דשליח סמוך,

דאי אדיבורא דידה קא סמוך והכי קאמר ליה [לשליח] אנה לא ידענא, אלא כדאמרה אימי מסרנא ליה מיהלך **מכי מטי גיטא לידה** מיהא תיגרש דהא בעל נמי שליט להולכה שויה,

אמר רב אשי הכי השתא,

[מדרג זה עוד דף עג: חסר בפירוש המורה"ם ש"ף].

דף ס"ג ע"א

הילך. תוס' [בהך סיפא לא מימני הולך ומן לה, אלא הילך ומן לה, דהילך ודאי הילך כדקאמרה היא, ואי לאו דאמר אי אפשי הוה ליה שליט לקבלה,

[רצ"ע לשון הגמ' "דילמא", וגם צ"ע למה עושה המשנה אוקימתא כזו, אם ההלכה הוא שהולך כוכי, היה יותר חידוש לומר שגם אם אומר להשליח הולך, אינו יכול לחזור],

[ענין חדש] **פשיטא** [זה ברור, ש] **איש הוי שליח להולכה** וְכָר יכול לעשות שליט לבעל להולכה, כיון דאיתרבי שליחות מקרא מושלמה, פשיטא דודאי זכר להולכה רָבִי, **שכן בעל מוליד** עליו להוליד גט לאשתו, ובמידי דאיהו כשר, שלוחו נמי כשר,

אחרת [פ' ועוד דבר] פשיטא לן **ואשה הויא שליח לקבלה** דהויא שליט לחצרתה לקבלה, מאחר דרבי קרא שליחות לקבלה מןשלקסא מבימו [פ' ושלח אותה], קרי ציה וְשָׁלְקָסָ [קמ"ץ תחת השי"ן, וד"א רגילה] **שכן אשה** היא עצמה **מקבלת גיטה מיד בעלה**,

איפכא מאי **איש לקבלה והאשה להולכה** מאי מי אמרי' כיון דהוא עצמו לאו בר קבלה הוא, שאר זכרים נמי לאו בני קבלה נינהו, וכן לענין הולכה באשה?

ת"ש, האומר התקבל גט זה לאשתי, או הולך גט זה לאשתי, אם רצה לחזור יחזור, האשה שאמרה התקבל לי גיטי, אם רצה לחזור לא יחזור,

מאי לאו בחדר שליח [דער זעלבער שליח] קאמר, דצין א"ל בעל הולך, צין א"ל התקבל, הוי שליט להולכה, ואי אמרה ליה אימי מעיקרא להאוי התקבל, הוי שליט לקבלה, אלמא האוי דאכשר להיות שליט לבעל להולכה, מכשר להיות שליט לאשה לקבלה ו**ש"מ כשר לקבלה כשר להולכה**?

לא בשני שלוחין וה"ק הבעל שאמר לאיש, צין התקבל צין הולך, לשון הולכה היא, והאשה שאמרה לחצרתה התקבל, ונמנו לה הבעל, אם רצה לחזור לא יחזור, ולאו אשליט דרישא קאי,

תא שמע, **לפיכך אם אמר לו הבעל אי אפשי שתקבל לה, אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור**, והא **הבא דחד שליח הוא** להאוי דאמרה ליה אימי התקבל, א"ל איהו אי אפשי שתקבל אלא הולך ו**ש"מ כשר לקבלה כשר להולכה**,

פשוט מינה איש הוי שליח לקבלה כלומר מתרמי צעיין דצעיין לעיל [אם האיש יכול להיות שליח לקבלה, ואם האשה יכולה להיות שליח להולכה], מדא [אחד מן האיבעיות] מציית למפשט מינה, דאיכא למימר ממני באיש קמיייר, דכשר אף לקבלה,

קפ"ט

אבני חן למסכת גיטין

בשלמא אי איתמר איפכא, התקבל לי גיטי אמרה ליה היא, והוא אמר לבעל אשתך אמרה הבא לי גיטי, והוא אמר ובעל אמר ליה [לשליח] הילך כמה שאמרה איכא למיפשט בעיין מדרב נחמן,

וא"ר נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב דאי אמר רב נחמן עלה כיון שהגיע גט לידו [של שליח] מגורשת, אלמא איכא למיפשט אדיבורא דידה הוא דקא סמך ולא הימניה, אלא תלה בדעתה ומסריה ניהליה בתורת קבלה,

א"נ הוה אמר רב נחמן עלה משיגיע גט לידה מגורשת, פשטין מינה אדיבורא דידה קא סמך והימניה דהכי אמרה ומסריה לידה בתורת הולכה,

אלא הכא השתא דאמר רב נחמן אינה מגורשת ליכא למיפשט, דטעמא משום דסמך אדיבוריה דשליח הוא, דאי נמי אדיבורא דידה סמך, ושוייה שליח להולכה, אשמועי רב נחמן, דשליח גופיה לאו בתורת הכי קבלה משום דעקריה שליח לשליחותיה לגמרי הוא דלא ניחא ליה בטיורחא דהולכה, ועקריה לשליחותיה דאמר שליח לקבלה הוינא אפשי להיום, שליח להולכה לא הוינא אי אפשי להיום,

הלכך אי נמי אמליך ואמטייה ניהלה, לאו גיטא הוא, דמעיקרא לא קבל עליו להיות שליח לבעל להוליך,

א"ר הונא בר חייא, תא שמע מיוצמא לרב נחמן האומר התקבל גט זה לאשתי, או הולך גט זה לאשתי, רצה לחזור יחזור, טעמא דרצה, הא לא רצה הוי גט ואמטייה לידה מגורשת, ואמאי, הא בעל לאו בר שויא שליח לקבלה הוא ואיהו בתורת קבלה יבשה,

אלא על כרחיך משום ד אמרינן, אע"ג דלא יבשה אלא בתורת קבלה, כיון דאמטייה לידה מיגרשה, משום ד כיון שנתן עיניו לגרשה לבי ממידע ליה דלא מצי לשוייה שליח לקבלה, ניחא ליה דליהוי שליח להולכה, מימר אמר, תיגרש כל היכי דמגרשה,

הכא נמי גבי מילתיה דרב נחמן נמי, אע"ג דההיא שעתא לא נעשה שליח להולכה, מיהו לבי מימליך ואמטייה, מינח ניחא ליה לבעל, והוי שלוחו להולכה, [ד] כיון שנתן עיניו לגרשה, מימר אמר תיגרש כל היכי דמגרשה,

[ומתריץ] הכי השתא, התם אדם יודע שאין שליחות לקבלה, וגומר ונתן לשם הולכה והתקבל דקאמר ליה התקבל והולך קאמר, ולא טעמא דקאמרת הוא, דהיכא דשני ניהוי שליחות,

אבל הכא טעי בעל, כסבור שהיא עשאתו שליח לקבלה, דסמך אדיבוריה, ולא יבשה ניהליה אלא לשם קבלה, ולרב אשי נמי דאוקי טעמא דרב נחמן משום דמעיקרא עקריה שליח לשליחותיה, שפיר מיתרצה דהכי כדמתריץ, דטעמא

דמתניין משום דהתקבל והולך קאמר, ומתחילה נעשה שלוחו, ולא איצטריכא למינקט הכא טעי, אלא אליצא דלישנא קמא, דקא סלקא דעתין טעמא דרב, משום דאדיבורא דידה סמך הוא,

אמר רבא, תא שמע, קטנה שאמרה התקבל לי גיטי, אינו גט עד שיוגיע גט לידה שאין הקטן עושה שליח, הילכך לאו שלוחא דידה הוא, אלא שלוחו דידה הוא,

כי מטי גיטא לידה מיהא מגרשה, ואמאי והא לאו שליח להולכה שוייה,

אלא אמרינן, כיון שנתן עיניו לגרשה, מימר אמר תיגרש כל היכי דמגרשה, ה"נ כיון שנתן עיניו לגרשה, מימר אמר תיגרש כל היכי דמגרשה,

[ומתריץ] הכי השתא, התם אדם יודע שאין שליחות לקטן ואין זה שליח לקבלה וגומר ונתן לה לשום הולכה דידה, [אבל] הכא טעי,

ת"ש, הבא לי גיטי ואשתך אמרה התקבל לי גיטי, התקבל לי גיטי, ואשתך אמרה הבא לי גיטי, והוא אמר הולך ותן לה, [או אמר] וכו' לה, והתקבל לה אחד מכל הלשונות הללו אמר לו, רצה לחזור יחזור מפרשין לה ואוליין, משהגיע גט לידה מגורשת,

מאי לאו קבלה אקבלה, והולכה אהולכה וכו' והתקבל דקמני קאי אאשתך אמרה התקבל, והולך ותן לה דקמני, קאי אאשתך אמרה הבא, וקמני בתרתייהו משיגיע גט לידה מגורשת, ומיוצמא דרב נחמן מקבלה אקבלה, דקמני הבא לי גיטי, ואשתך אמרה התקבל, והוא אומר התקבל, דבהדיא יבשה ניהליה בתורת קבלה, ובעל לאו בר הכי הוא, ואיהו נמי לא שוימיה, וקמני דהוי מיהא שליח להולכה, דכיון שנתן עיניו לגרשה כו' כדלעיל, וכו' היכא דאמר לו הילך כמה שאמרה, דאיכא למימר לאו אדיבוריה סמך, אלא בדעתה תלה, ושוייה נמי שליח להולכה?

לא קבלה אהולכה דקמני וכו' לה, והתקבל לה קאי אהולכה, אאשתך אמרה הבא לי, דהיא נמי שליח לקבלה שוימיה, שהרי אמרה לו התקבל, ולקמיה פריך אם רצה לחזור אמאי יחזור,

והולכה דקמני הולך ותן לה, אאשתך אמרה התקבל אקבלה,

אי קבלה אהולכה, מכי מטי גיטא לידה שליח לאלתר ליהוי גיטא תיגרש, דהא תרתייהו שליח לקבלה שוייה, ואמאי אם רצה לחזור יחזור,

שמעת מינה דאדיבורא דידה שליח קא סמך כלומר מיפשט מדקמני יחזור דאדיבורא דידה סמך, ואיהו א"ל אשתך אמרה הבא לי, והא

אבני חן למסכת גיטין

דף ס"ג ע"ב

מאי לא בהילך קמי צה ור' נתן? נהני דפליג בהולך ומודה בהילך ור' נתן?

[וירוחה] לא בהולך ורבי,

ת"ש, לפיכך אם אמר לו הבעל משנתנו היא אי אפשי שתקבל לה, אלא הולך ותן לה, רצה לחזור יחזור, טעמא דאמר אי אפשי, הא לא אמר אי אפשי רצה לחזור לא יחזור, מאי לאו בהילך מן במתני' ור' נתן?

[וירוחה] לא בהולך ורבי,

ת"ש, הולך גט זה לאשתי רצה לחזור יחזור, הילך [ביו"ד] גט זה לאשתי רצה לחזור לא יחזור,

מאן שמעת ליה דאמר בהולך רצה לחזור יחזור ר' נתן, וקאמר בהילך רצה לחזור לא יחזור, ש"מ הילך כוכי דמי, ש"מ,

אתמר התקבל לי גיטי, ואשתך אמרה התקבל לי גיטי, והוא אומר הולך ותן לה, אמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב, נעשה שלוחו ושלוחה וחולצת אס מת העצל קודם שהגיע גט לידה, חולצת ולא ממייבמת,

למימרא דמספקא ליה לרב אי הולך כוכי דמי ונמגרסה בקבלתו של זה אי לאו כוכי דמי,

והא אתמר הולך מנה לפלוני שאני חייב לו, אמר רב חייב המשלם באחריותו שהרי לא נזהר המלוה לשלוחו, ואם בא לחזור אינו חוזר אלמא כוכי דמי?

התם ספק ממונא לקולא והמונא מחזירו ידו על המחמונה לפיכך אינו חוזר, הכא ספק איסורא לחומרא,

[ענין חדש] אמר רב, אין האשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה, ור' חנינא אמר אשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה,

מ"ט דרב? איבעית אימא משום בזיון דבעל כסבור קלומי בעיניה, שאינה מקבלתו בעצמה, דאילו כי עבדא לקבל מיד הבעל, אין כאן חשש בזיון, דהא ידע ולא קפיד,

אב"א, משום חצרה הבא לאחר מיכן לאחר שנתן לה הבעל הגט

הימניה, והתקבל דקאמר ליה התקבל והולך קאמר, דהכי נמי אוקימנא לעיל,

דאי אתמר דרב נחמן איפכא התקבל לי גיטי, ואשתך אמרה הבא, והוא אמר הילך כמה שאמרה, ואמר רב נחמן משיגיע גט לידה מגורשת, הוה פשטינן מיניה דלדיבורא דשליח סמין?

[ומתירין] הכי השתא, התם קאמר ליה הילך כמה שאמרה הא דאמרן לעיל, דאי אתמר דרב נחמן איפכא, כי הא דהכא התקבל לי גיטי ואשתך אמרה הבא לי גיטי והוא אמר הילך כמה שאמרה, והוא אמר רב נחמן דכשיגיע גט לידה הוה דהויא מגורשת, הוה פשטינן מיניה, דלדיבורא דידיה סמין, דהא קאמר ליה הילך כמה שאמרה, וכיון דלא מיגרשה בקבלה דהאי, איכא למיפשט מינה בעיין דהשוכר, דאיבעיא לן כפי האי גוונא, דהאי כמה שאמרה דקאמר, ה"ק לה, מהימנא לי דהכי קאמרה, ובמורא הולכה יתביה ניהליה,

הבא דקאמר ליה זכי והתקבל מי קאמר ליה הילך כמה שאמרה דתפשוט בעיין דהשוכר מינה, הא דקמי הכא יחזור, משום דכיון דאמר ליה שליח להולכה עשאתי אשכך, ואילו א"ל התקבל, אדם יודע שאין עושה שליח לקבלה, והתקבל והולך קאמר,

אבל אי אמר לו הילך כמה שאמרה, אימא לך דלדיבורא דידה סמין, ולא הימניה, ובעדמה תלה, ואם רצה לחזור לא יחזור, דמרייהו שליח לקבלה שוניהו,

ת"ר, התקבל לי גיטי, ואשתך אמרה התקבל לי גיטי, והוא אומר הולך ותן לה, זכי לה, והתקבל לה, רצה לחזור לא יחזור קסבר הולך כוכי דמי,

ר' נתן אומר הולך ותן לה, רצה לחזור יחזור, זכי לה והתקבל לה, רצה לחזור, לא יחזור,

רבי אומר בכלן אם רצה לחזור לא יחזור, אבל אם אמר לו אי אפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה גלי דעמיה, דהולך דקאמר ליה לאו זכי הוא, רצה לחזור יחזור,

רבי היינו ת"ק? איבעית אימא אי אפשי, אתא לאשמועי,

ואיבעית אימא, הא קא משמע לן, מאן ת"ק רבי,

איבעיא להו, הילך לר' נתן, כוכי דמי או לאו כוכי דמי?

ת"ש, האומר התקבל גט זה לאשתי, או הולך גט זה לאשתי, רצה לחזור יחזור,

האשה שאמרה התקבל לי גיטי כלומר ואם אמרה לו מתחלה האשה, התקבל, ונתנו ליה הבעל באתם משתי לשונות הללו רצה לחזור לא יחזור,

אבני חן למסכת גיטין

בחזר של אחריהם, קנאמו, דההוא לאו גיטא הוה, דבעינן ונמן צידה, או בחזרה דאיתרצאי מידה, חזי בשעה שנתן לא היה החזר שלה, וגורנין שלא יקבל שליח האשה מיד שליח בעלה, משום דדמי להא שקדם הבעל ומסרו ליד שליח, ואחר כך עשתה היא שליח לקבלו, ואמו נמי למימר חזר הו שליח הבעל, וכשקנאמו היא נעשה החזר עצמו שלהם,

מאי בינייהו צין הוי תרי לישני? איכא בינייהו דקדמה איהי ושויה שליח דידה מעיקרא קודם שמסר הבעל ליד שלוחו, דהשתא לא דמי לחזר הבא לאחר מיכן,

ההוא גברא דשדר לה גיטא לדביתהו, אול שליחא אשכחה כי יתבה וקא לישא, אמר לה הילך גיטך, אמרה ליה ליהוי בידך ויהיה אמה שלוחי לקבלה,

אמר רב נחמן אם איתא לדרכי חגיגא אס הייתי יודע שהלכה כמותו עבדי בה צהא מילתא עובדא כווסיה ואמינא מגורשת ולא חיישין לחזרה הבאה לאחר מיכן,

אמר ליה רבא, ואם איתא לדר' חגיגא עבדת בה עובדא [בתמיה] הא לא חזרה שליחות אצל הבעל שליח שמזרז ונעשה שליח למי שנשתלח לו, נמק משליחות הראשון עד שלא היה לו שהות לחזור אצל שלוחו ולומר עשיתי שליחותך, ושליחות שאינה ראויה לחזור ולהגיד אינה שליחות,

שלחות לקמיה דר' אמי, שלח להו לא חזרה שליחות אצל הבעל,

ור' חייא בר אבא" אמר, נתיישב בדבר נעין צה עד שימיישג דעתו להשיב ההלכה,

הדור שלחות לאחר ימים לדעת מה נתיישג בדבר קמיה דר' חייא בר אבא",

אמר כל הני כל אלו פעמים חוזרים ושולחים שלחו לה ואולי, כי היכי דמספקא להו לדירה, הכי נמי מספקא לן לדירן, הוי דבר שבערוה שולד צו ספק צבית המדרש ודבר שבערוה חולצת [ולא ממייצמת] אס מת,

הוה עובדא כי האי גוונא ואצרכה רב יצחק בר שמואל בר מרתא גט אחר משום דלא חזרה שליחות וחליצה,

תרתי צתמיה אס גט למא חליצה משמת גט מחיים אס צאת לינשא מחיים צריכה גט שני וחליצה לאחר מיתה אס מת ולא נתן לה גט,

ההיא דהו קרו לה נפאתה קך שמה אול סהדי שאמר להם בעל כתבו גט ומו לה כתוב תפאתה טעו בשמה,

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא, משמיה דרב, עשו עדים שליחותן לגט אחד עשאו שלוחים ועדים, והרי כתבו גט אחד, ואין שלוחים עוד לחזור ולכתוב גט כשר,

מתקיף לה רבה, מי קאמר להו כתובו חספא והבו לה?

אלא אמר רבה, ודאי אי כתוב סהדי גיטא מעליא ואבד קודם שנמנהו לה עשו עדים שליחותן ואין רשאי לכתוב גט שני וליתן לה, שהרי כבר כתבו גט כשר,

מתקיף לה רב נחמן, מי קאמר להו כתבו ואנחות בכסייכו אלא אמר רב נחמן כותבין וגותנין אפי' מאה פעמים:

בעא מיניה רבא מרב נחמן, כתבו ותנו לשליח לשליח שני שמייתי וכן עשו ואבד בדרך מי אמרינן עשו כל שליחותם ונסתלקו מהו, מי אמרינן סלוקי סליק להו עשו כל שליחותם ונסתלקו,

או דילמא האי נמי עד שיבא גט לידה ותתגרש עשין שלוחין לכתוב אלא לטירחא דידהו חש שלא להטריחם בהולכה לטירחא דידהו חייש,

א"ל רבינא לרב אשי, ויוליך לה מהו 7- תיקו:

רשבג"א אף האומרת טול לי גיט, אם רצה לחזור לא יחזור: תנו רבנן טול לי, ושא לי, ויהא לי בידך, כולן לשון קבלה הן:

מתני': האשה שאמרה התקבל לי גיטי והוא חזר ואמר קבלתי, צריכה להציא לפניו שתי כיתי עדים, שנים שאומרי' בפנינו אמרה לו לקבלו, ושני' שאומרים בפנינו קבל וקרע וצנמלא פריך למה לו למיקרעה, אפי' הן הראשונ' והן האחרונ' שהשנים שאמרה בפניהם, הן עצמן ראו כשקבלו, ושנים שאמרו בפניו קבל וקרע,

דף ס"ד ע"א

או אחד מן הראשונים ואחד מן האחרונים, ואחד מצטרף עמהן שלישי שנעשה עד צו וצו, מצטרף עמהם:

גמ': איתמר, בעל אומר לפקדון גט שנתן ציד שליח, בעל אומר לפקדון נחמיו צידך ושליש אומר לגירושין נתת לי, שהייתי שלוחה לקבלה ונתגרשה בקבלתי, והאיש והאשה יחד בעיר מי נאמן,

רב הונא אמר, בעל נאמן, ורב חסדא אמר, שליח נאמן,

אבני חן למסכת גיטין

משמיה מהימנא, אלא אי אמרה, קמאי ידי לגרושין יהביה ניהליה, לדירה [לאשה עצמה] הוה יחיב לה ניהלה, ורב חסדא אמר שליש נאמן, דהא הימניה כשנסרו צידו,

רב הונא אמר בעל נאמן, דאם איתא דלגרושין יהביה ניהליה, לדירה [לאשה עצמה] הוה יחיב לה ניהלה, ורב חסדא אמר שליש נאמן, דהא הימניה כשנסרו צידו,

בעל אמר לגרושין נתמיו לשלש למוסרו לה ושלש אומר לגרושין, והיא אומרת נתן לי ואבד, אמר רבי יוחנן הוה דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים,

מתיב ר' אבא, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ושלש נאמן משניהם,

כיצד זה אומר כך, וזה אומר כך, שליש נאמן?

ואמאי וליהימניה לשליש? [ודוחה] מי קא נפיק גיטא מתותי ידיה דליהימניה,

[ודוחה] שאני ממון, דאיתיהיב למחילה שאם מחלו מחול, הלך שלש נאמן, דכיון שהאמינו ומסר צידו, נתרצה בהצעתו עליו למחול על ממונו, ולהאמין כל מה שיאמר, אבל במילתא דאיסורא אין צידו להאמין,

והא תניא, וכן לגיטין?

וליהימניה לבעל, דאמר רב חייא בר אבין א"ר יוחנן, בעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן דמה לו לשקר, הכי צידו לגרשה?

[ודוחה] מי קאמר גירשתי שלש להולכה הוא דעבד,

[ודוחה] גיטי ממון שאין גט אלא לשון שטר,

והתניא וכן לשטרות?

ולימא חזקה שליו עושה שליחותו כיון דעל נאמן דמסריה להאי על מנת לגרשה, נימא שחזקה שהשליח עושה שליחותו, דאמר רבי יצחק האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם, ומת שלוחו, אסור בכל הנשים שבעולם שמה זו קרובת ארוסתו שקדש לו שלוחו היא, אלא"כ חזר שלוחו לומר לו פלונית קדשתי לך, או לא קדשתי לך שום אשה חזקה שליו עושה שליחותו?

[ודוחה] מירי גבי הדדי תניא וכן לגיטין, וכן לשטרות, דנימא מדהא לשטרות דממון, קמייתא לגיטי נשים, הכי תרי תנאי נינהו, ותרוייהו בזמנן איירי,

דף ס"ד ע"ב

הני מילי לחומרא כי הא דרבי יוחנן אבל לקולא לא,

תנן האשה שאמרה התקבל לי גיטי, צריכה שתי כיתי עדים שנים שיאמרו בפנינו אמרה, ושנים שיאמרו בפנינו קבל וקרע, ואמאי ציי עדים כלל לא בקבלה ולא באמירה, אלא באמירתו בלצד ליהימניה לשליש דהא הימניה בעל?

וליהימניה לדירה מדרב המנונא, דאמר רב המנונא, האשה שאמרה לבעלה גירשתי, נאמנת, חזקה אין האשה מעיזה פניה בפני בעלה?

[ודוחה] מי קא נפיק גיטא מתותי ידיה בפנינו להראותו לנו דליהימניה הא קרעו, ואע"פ שהקריעו צידו בפנינו, אין שלש אלא"כ השלישית צידו, דמינו דאי ציי הוה עבד ציה מאי דקאמר, נאמן נמי על אמירתו, אבל זה שקרעו אין צידו למוסרו צידה,

ה"מ היכא דליכא דקא מסייע לה, אבל היכא דמסייע לה, מעיזה ומעיזה:

תינח אמרה, קיבל למה לי לאמורי עדים שראוהו מקבלו מיד הבעל, הכי הוא צידו בפנינו, והא ודאי קבליה?

אמר רב, הא מני ר"א היא דאמר עדי מסירה כרתי אין גט כשר, בלא עדי מסירה,

מתני': נערה המאורסה היא ואביה או היא או אביה, היא יש לה יד דהא גדולה היא, ואביה נמי זכאי לקבלו, ומ"מ יד דידה כדקיימא קיימא דהא גדולה היא, ואם היטה יתומה היא מהוה את ענמה, והיא מקבלת את גיטה, והשתא נמי לא שגא [ראה רש"י קדושין מג: ד"ה נערה המאורסה] מקבלין את גיטה,

אמר רבי יהודה אין שתי ידיים זוכות כאחת, אלא אביה מקבל את גיטה בלבד, וכל שאינה יכולה לשמור את גיטה, אינה יכולה להתגרש:

קרע למה לי כלומר למה לי למקריעה? אמר רב יהודה א"ר, בשעת הגזירה [השמד] שגזרו על המלכות,

אמר רבה, ומודה רב הונא דאי אמרה איהי, לדידי אמר לי שליש דלגרושין יהביה ניהליה, מהימנא,

גמ': במאי קמיפלגי? רבנן סברי דא יתירתא זכי לה רחמנא, ורבי יהודה סבר במקום אביה יד דילה לאו

מי איכא מירי דשליש גופיה לא מהימן, ואיהי כי אמרה

אבני חן למסכת גיטין

כלום היא דלגמרי אוקמה רחמנא ברשומיה כל ימי נערות, אלא א"כ ניסת:

[שנינו במשנתנו] וכל שאינה יכולה לשמור את גיטה: ת"ר קמנה היודעת לשמור את גיטה מתגרשת, ושאניה יודעת לשמור את גיטה אינה מתגרשת דכתיב ושלמה מצינו מי שמשלמה ואינה חורת, יתה זו שמשלמה וחורת, הכי דרשינן לה ביצמות צפרק מרש שנשא (דף קיג), הלכך אפילו בקבלת אביה אינה מתגרשת,

ואיזו היא קמנה יודעת לשמור את גיטה, כל שמשמרת גיטה ודבר אחר,

מאי קאמר? א"ר יוחנן ה"ק כל שמשמרת דבר אחר מחמת גיטה שאם אצדה גיטה, משמרת דבר אחר שאינו דומה לו, וסבורה שהיא גיטה,

מתקיף לה רב הונא בר מנח, הא שוטה בעלמא היא ואין לך משלמה וחורת יותר ממנה, דמדלא קמי שמשמרת שטר אחר, מכלל דלאו שטר הוא, אלא מידי דלא דמי ליה?

אלא אמר רב הונא בר מנח, משמיה דרב אחא בריה דרב איקא, כל שמבחנת בין גיטה לדבר אחר,

אמר רב יהודה אמר רבי אסי, קטן שנותנין לו צרור וזורקו וכשנותנין לו אגוז ונוטלו נטלו, [דין קטן זה הוא ש] זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים אם זכה אדם לחצרו דבר ע"י אותו קטן, שמסר בידו הספק ואמר זכה בחפץ זה לפלוני, לא זכה, ואם בא הנותן לחזור חורר,

[אבל] חפץ ומחזירו לאחר שעה כשמוצטין אותו ממנו, זוכה בין לעצמו ובין לאחרים [זוכה אף לאחרים] ומדכנת,

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי דא ודא שמי תקנות אלו דינן שיהא אחת היא,

מאי דא ודא אחת היא שניהם לזכות או שניהם שלא לזכות?

אמר רב חסדא, אחד זה ואחד זה, זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים,

מתיב רב חיננא וורדאן מאנשי וורדניא מקוס, כיצד משתתפין במבוי להיות כל החצרות מוציאין לתוכו ויטלטלו בכולן, מניח את החבית שהיין בתוכה לשיתוף דסתם שיתוף ציין ואומר, הרי זו לכל בני המבוי, ומזכה להם ע"י בנו ובתו הגדולים, וע"י עבדו ושפחתו העברים,

האי שפחה היכי דמי, אי דאתיא שתי שערות, מאי בעיא גביה הרי היא יוצאת בסומנין, אלא לאו דלא אתיא שתי

שערות, וקתני זוכה לאחרים [וקשיא לרב חסדא דאמר שכל קטן זוכה רק לעצמו ולא לאחרים]?

[ומתריץ רב חסדא] שאני שיתופי מבואות דרבנן דמדאורייתא אין אסור להכניס ולהוציא, אלא מרשות היחיד לרשות הרבים,

אמר רב חסדא, אישתיק וורדאן נאלם שלא השיב תשובה על תירוץ זה?

מאי הוה ליה למימר [על התירוץ "שאני שיתופי מבואות דרבנן"], כל דתקון רבנן

דף ס"ה ע"א

בעין דאורייתא תקון,

ואידך [רב חסדא מתריץ לך], כי אמרינן כל דתקון רבנן בעין דאורייתא תקון, במילתא דאית לה עיקר מה"ת, אבל מילתא דלית לה עיקר מן התורה [בגון עירובין] לא,

מתיב רב אויא [על רב חסדא דאמר שכל קטן זוכה רק לעצמו ולא לאחרים], [שנינו במשנה במעשר שני פ"ד מ"ד] מערימין על מעשר שני לפדותו בלא חומש, שאדם מוסף חומש כשפודה את מעשר שני שלו, ואינו מוסף חומש על של אחריס, אם קונהו מחצירו,

כיצד, אומר אדם לבנו ובתו הגדולים, לעבדו ושפחתו העברים, הא לכם מעות הללו, ופרו בהן ממנו [פירוש המילה "ממנו" הוא פון איהם, ופירוש המילה "ממני" הוא פון מיר, ולכן היה יותר נוח לגרום "ממני" כמו שהוא בוט'] מעשר שני זה [הנוסח במשניות: הילך מעות אלו ופרה לך מעשר שני זה], דהו לכו [בנו ובתו, עבדו ושפחתו] אחריס לגביה, והם סמוכים על שולחנו ושלם שלו, שהם חוריס ונותנים לו [ואוכלו בלא חומש],

האי שפחה ה"ד, אי דאתיא ב' שערות, מאי בעיא גביה [הלא הוא יוצאה בסומנים], אלא לאו דלא אתיא ב' שערות?

[ומתריץ] הכא במאי עסקינן, במעשר בזמן הזה דרבנן [ולכן יכול לזכות ע"י אמה עבריה קמנה],

ואמה העבריה בזמן הזה מי איכא, והתניא אין עבד עברי נוהג [פי' כל דיני עבד עברי ואמה עבריה אינם נוהגין] אלא בזמן שהיוכל נוהג דנעין ואיש אל משפחתו תשובו [ויקרא כה]?

אלא [צריכים לומר שאף שמדובר בזמן שדין יובל נוהג, מכל מקום כאן

אבני חן למסכת גיטין

אחר, כשר,

מדובר במעשר שני כזה שבא מצמחים שגדלו. שם] בעציון שאינו נקוב דרבנן,

אמר רבא [חולק על רב חסדא], ג' מדרות חלוקות בקטן בזיית קטן,

5. האשה שאמרה התקבל לי גיטי במקום פלוני, וקיבלו לה במקום אחר, פסול, ר' אלעזר מכשיר,

6. הבא לי גיטי במקום פלוני, והביאו לה ממקום אחר כשר:

גמ': ורבי אלעזר מאי שנא רישא #3 דלא פליג גבי טן גט זה לאשתי במקום פלוני וקמי פסול ומאי שנא סיפא #5 דפליג?

[ומתריץ] איהו דמדעתיה מגרש והדבר מלוי בו, איכא למימר קפיד קפידא היא ודוקא קאמר ליה [באיוזה מקום יתן לה הגט], אבל איהו דבעל כרחיה מתגרשת מנא ידעה דניחא ליה לבעל למימצי? הסם, הלך אינה אלא כ מראה מקום היא לו שם ממנאנו;

מתני': הבא לי גיטי, אוכלת בתרומה אם אשת כהן היא עד שיגיע גט לידה עד שיגיע גט לידה, התקבל לי גיטי אסורה לאכול בתרומה מיד,

התקבל לי גיטי במקום פלוני, אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לאותו מקום שכן אמרה לו, לא תהא שלומי לקבלה אלא שם, ונגמרה פריך וגיטא היכי הוי האיל וקיבלו במקום אחר, ואפי' כשיגיע שם, והא טן לעיל פסול,

ר"א אוסר מיד משפירש מאללה, רבי אלעזר לטעמיה דמכשיר דשקיבלו במקום אחר, דמראה מקום היא לו, ומשעת קבלה איגרשא לה, לפיכך משעה שפירש מלפניה אסורה, שמא מנאו חוץ לעיר, וקיבלו הימנו;

גמ': וגיטא מיהא הוי [אם קיבל השליח הגט בשבילה במקום אחר], והאמרת רישא [במשנה לעיל]: האשה שאמרה התקבל לי גיטי במקום פלוני, וקיבלו לה במקום אחר, פסול] לא הוי גיטא?

לא צריכא דאמרה ליה התקבל לי גיטא במתא מחסיא, וזימנין דמשכחת ליה בבבל כיון דהדר אמרה ליה הכי, מכלל דלא קפדה אי מקבל ליה בדוכתא אחרינא, והאי דקבעה ליה עיקר במתא מחסיא, הכי קאמרה לא תהא שלומי לקבלה, להמגרש אני על ידך, עד דמטיית הסם,

וה"ק ליה משקל, כל היכא דמשכחת ליה, שקליה מיניה,

דף ס"ה ע"ב

גיטא לא הוי, עד דמטיית למתא מחסיא:

[שנינו במשנתנו] ורבי אלעזר אוסר מיד: פשיטא דהא מראה מקום היא לו דאמר רבי אלעזר לעיל אשה כיון דלאו בדידה תליא קביעות

1. צרור וזורקו, אגוז ונוטלו, זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים, ובנגדן בקטנה מתקדשת משיב לה יודעת לשמור קידושה, ומתקדשת בקידושי אמה או אחיה לדעתה, או בקבלת עזמה אם יתומה היא למיאוץ שצריכה למאן, ואינה יושבת בלא מיאון דמנן ביבמות (דף קז) כל מיתנות שאינה יכולה לשמור קדושה, אינה צריכה למאן, וזו יודעת לשמור היא,

2. הפעוטות מנן צהמקין (לעיל נט). דמקמן מקם במטלטלין, ופרש' כבר שית כבר ממני [הלשון אינו מדויקת ו"ל הגמ' שם: מהווי רב יהודה ארב יצחק בריה כבר שית כבר שב, רב כהנא אמר כבר שב כבר תמני, במתניתא תנא כבר תשע כבר עשר, ולא פליגי כל חד וחד לפי חורפיה], מקמן מקח וממכרן ממכר, במטלטלין,

ובנגדן בקטנה משהגיעה לימים הללו, משלחה ואינה חוזרת קרינא בה, ו מתגרשת בקבלת עזמה בקידושי אביה אפי' קיבל בה אביה קידושין ומת, ואע"פ שקידושה קידושין מן המורה,

3. הגיעו לעונת נדרים שנה אחת לפני נערותה נדריהן נדר והקדשן הקדש נדרה נדקדק כדמנן במס' נדה (דף מה) צמ אחת עשרה שנה ויום אחד נדרה נדקדק, ואם ידעה לומר לשם מי נדרה, לשם מי הקדישה, נדרה נדר והקדישה הקדש,

ובנגדן בקטנה, חולצת אם הביאה סימנין, ולא אמרי' שומא נינהו, אבל קודם הזמן הזה קטנה היא ואין סימניה סימנין, ואינה חולצת דאיש כחזר בפרשה, ומקשינן אשה לאיש,

[אבל] # [וצ"ע למה לא מנה ענין זה לכלל רביעי? וראה רש"י לעיל שכתב, שג' מדרות הם "בזיית קטן"] ולמכור בנכסי אביו קרקעות עד שיהא בן עשרים הוי קטן:

מתני': 1. קטנה שאמרה התקבל לי גיטי, אינו גט עד שיגיע גט לידה, לפיכך אם רצה הבעל לחזור קודם שיגיע גט לידה יחזור, שאין קטן [פ' קטנה] עושה שליח,

2. ואם אמר לו אביה [לשליח] צא והתקבל לבתי גיטה, אם רצה [הבעל] לחזור לא יחזור,

3. האומר תן גט זה לאשתי במקום פלוני, ונתנו לה במקום אחר פסול,

4. [אבל אם אמר] הרי היא במקום פלוני, ונתנו לה במקום

אבני חן למסכת גיטין

מקומה לא הוּא קפידא אלא כמראה מקום?

פְּטוּרָה [לא אמר כלום] דלמא לשון פטור וחובה להקל מעליה חובות שמייבט,

פרנסוה כל לשון פרנסה לשון עשיית צרכיה הוא קונדיי"ר בלע"ז כמו לפרנסה שמין באב (כחובות דף סח), וכמו מוסיף לפרנסה ואין מוסיף למוזנות (כחובות דף סט), הלכך לא ידעינן אי צרכי גט הוא שלא מהא זקוקה ליבס, או צרכי מלבוש וכסות הוא,

עשו לה כנימוס [מנהג קבוע. שט] כחוק, לא ידעינן אי חק גט, אי חק מזון וכסות,

וכן עשו לה כראוי, לא אמר כלום:

נמ': ת"ר שלחיה לשון ושלמה מצינו (דברים כד) נקט האי גזרה, שבקוה לשון אגרת שזקין, תרכוה לשון מוכין גירושין, הרי אלו יכתבו ויתנו,

פְּטוּרָה, פְּרִנְסוּה, עָשׂוּ לָהּ כְּנִימוּס, עָשׂוּ לָהּ כְּרָאוּי, לֹא אָמַר כְּלוּם,

[בשם פועל ישנם שבעה בנינים [הטיות] "פעל" הוא בנין קל, "פיעל פועל והתפעל" הם בנינים כבדים, [ושאר הבנינים הם "נפעל הפעיל הופעל], ולא כל שורש שייך בכל בנין, וכגון "פטר" אינו שייך בלשון "פיעל" וכן בשאר בנין כבד, בנין כבד היינו שהאות האמצעית מהשורש הוא דגושה. ביאור רש"י בגמ' מתיבתא, וצריך הסבר למה פעל הוא קל, ופועל הוא כבד?],

תניא רבי נתן אומר, פְּטוּרָה [רש"י קורא לזה דגוש, ולכן בא בפת"ח תחת הפ"א] **דבריו קיימין** לשון גט פטורין כך שמעתי, [לפי פירוש זה היה הגירסה הפוכה [פיטוריה דבריו קיימין, פטורה לא אמר כלום] **פְּטוּרָה** [רפי, ואינה דגושה, ולכן בא בחירי"ק תחת הפ"א] **לֹא אָמַר כְּלוּם,**

[במלאכת שלמה על המשניות מעתיק דברי רש"י וצינתי כמה שינויי הנוסח] ולי נראה (הסוף) [דגרסינן איפכא. מ"ש] [כגירסת הגמ' שלנו] [ד'פְּטוּרָה, שעל כרחק כלשון זוהא הוא [דהיינו שמצוה שיכתבו לה גט], כמו שְׁלֹמֶה וְכִמּוֹ דְּצָרֵי שְׁדָרֵי ו]. מ"ש] הוא לשון גט פטורין, שהוא דגש,

[אבל. מ"ש] פְּטוּרָה שכלשון זוהא הוא רפי [פ' אינה דגושה, אלא רפי, ובא חיריק תחת הפ"א במקום פת"ח] כמו אמרו שלחו מנס (צראשית מז) שמעו מלכים (שופטים ה), אף פיטוריה הוא לשון פטור וחובה, דאי לשון פטורין, היה לו להדיגש פטוריה, # [ונראה החילוק: שפְּטוּרָה הוא צווי לעשות פעולה, אבל פְּטוּרָה הוא צווי שלילי שלא לחייב אותה],

אמר רבא [לכן החכמים אומרים שבכל אופן לא אמר כלום, ור' נתן מחלק בין הלשונות], **רבי נתן דבבלאה הוא שגא מבבל** [שעלה מבבל. מ"ש] כדאמרינן צבא צבא (דף קלא) והעומי פני צנמן הצבלי ודייק בין

לֹא צָרִיכָא הא דאיטריך למיתני אוקר מיד, אלא **דאמרה ליה זיל למזרח דאיתיה** לבעל במזרח, וקא אזל והאי שליח אזיל **למערב, מהו דתימא** לא תתקן מיד, דהא **במערב הא ליתיה** לבעל דניחוש דלמא משכח ליה באורחיה צבאמו מן העיר, קמ"ל **דילמא בהדי דקאזיל, מיוגם גאים ביה** פוגע צו ויהב ליה גימא,

[ענין חדש] **האומר לשלוחו, ערב לי** לסוף אלפים של תמוס בתמרים, ועירב לו בגרוגרות, בגרוגרות ועירב לו בתמרים, תני חדא **עירובו עירוב, ותניא אידך אין עירובו עירוב** [והא שני ברייתות אלו פותרות זו את זו?]

אמר רבה, ל"ק הא [ברייתא דתני אין עירובו עירוב] **רבנן דאמרי** לעיל גבי דידה, אט"ג ללא צדיקה תליא ולא איכפת לה, אמרי' כל מאי דאמר איניש לשלוחיה, אי שני לאו שלוחיה הוא, ה"נ אין עירובו עירוב, הא [ברייתא דתני עירובו עירוב] **רבי אלעזר,**

[ומפרש] **הא** [ברייתא דתני אין עירובו עירוב] **רבנן דאמרי קפידא, הא** [ברייתא דתני עירובו עירוב] **רבי אלעזר דאמר מראה מקום היא לו צמדי דליכא פסידא ולא איכפת ליה,**

ורב יוסף אמר הא והא רבנן ואינהו נמי לא אמור קפידא אלא גבי אשה, דהתם [שרק שם] ניחא [ליה] [לה. רש"ש] דמיחזל, ולאו דזוכתא אחרניא, והנך ממנייתא,

[וכך נתרץ סתירות בין הברייתות] **כאן בשל** עירובו עירוב דלא איכפת ליה **כאן בשל חבירו** והאי דקמני אינו עירוב, כגון דיהב ליה חצריה רשות לערובי מממרים דידה, ואמר לו האין לשלוחיה ערב לי בתמרים דפלוגי, דהכא ודאי קפידא הוא, דבגרוגרות דחצריה לית ליה רשותא,

א"ל אביי, ואלא הא דתניא האומר לשלוחו ערב לי במגדל קא סלקא דעמין הנח לי עירובי צמגדל שצסוף אלפים **ועירב לו בשוכך, בשוכך ועירב לו במגדל, דתניא חדא עירובו עירוב, ותניא אידך אין עירובו עירוב, התם מאי שלו ושל חבירו איכא דמקפיד, מי מקפיד ההוא חצריה אי מנח ליה צבאי או צבאי?**

התם נמי איכא פירי דמגדל צמגדל דקמני, לאו לאחטויה הוא, אלא ערב לי מפירות פלוני שיש לו צמגדל **ופירי דשוכך:**

מתני': **האומר כתבו גט ותנו לאשתי** לשון צני אדם הוא, ככר החזיקו צו לקרות לספר כתיבות אשה, "גט", גרשוה נמי ככר נהגו לקרות גירושין, **כתבו איגרת ותנו לה** גם זה לשון (ה. רש"ש) גט, שכותבין צו ודן דיהיו ליכי מינאי ספר מירוכין ואיגרת שזקין **הרי אלו יכתבו ויתנו,**

אבני חן למסכת גיטין

פיטוריה לפטוריה שמשפירין [שבבבל מוספריים. מ"ש] פעמים בלשון ארמי ופעמים בלשון עברי, הלכך כי אמר פטוריה לשון גט פטורין הוא, שהדגיש וסיפר בלשון ארמי, וכי אמר פטוריה סיפר בלשון עברי ואמר לשון פטור וחזרה,

תנא דידן, דבר א"י הוא וכל סיפורו לשון עברי, לא דייק בן פטוריה וכן פטוריה, ולאו לגט פטורין אכיוון, דפיטורין לשון ארמי הוא תרגום של שילוח,

איבעיא להו הו' ציאותה מהו מי אמרי' לישנא דקרא נקט, וינאה מצינו (דברים כד), או דילמא לאו לישנא דקרא הוא, דלא כתיב והוציאה מצינו אלא וינאה היא מעצמה, **עזבוה מהו** לשון איגרת שיצוקין הוא, או דלמא כיון דלאו לשון עזיבה כתיבין בגט, לאו לישנא דגיטא הוא, **התירוה מהו** לשון מותרת לכל אדם הוא, או לשון התרת נדרים או התרת חגורה, **התירוה מהו**, הו' עילו לה מהו, עשו לה פדת מהו,

פשוט מיהא ממיתא [ביריתא] **חדא** מהני צעין, עשו לה כדת לא אמר כלום, דתניא עשו לה כדת, עשו לה בנימוס, עשו לה כראוי, לא אמר כלום:

מתני': בראשונה היו אומרים, היוצא בקולר [היוצא מן הכלא כשהוא כבול לדונו לפני השליט. פיהמ"ש קאפח] ליהרג למלכות [ראה לעיל ז. לא, סב, ועוד, הלשון קולר], [ובירושלמי גם קולר של מומן ??] **ואמר כתבו גט לאשתי** אע"פ שלא אמר תנו **הרי אלו יכתבו ויתנו** דאגז פסדיה טריד ולא פריש,

חזרו לומר, אף המפרש לים והיוצא בשיירא למדכרות [ויש אומרים מדבר לאו דוקא, שכל הדרכים בחזקת סכנה ??],

רבי שמעון שזורי אומר אף המסוכן מולה:

גמ': גניבא [ראה לעיל ז. שהיה מצער את מר עוקבא ושלא לר' אלעזר והשיב לו דום לה' והתחולל לו, ונתנו אותו בקולר, וראה לא: וסב. שהיה בר אורין] **יוצא בקולר הוה, כי הוה קא נפיק** [כשהיו מוליכין אותו], **אמר הבו ארבע מאה** [מספר מנזח, וכן לשון ד' מאות בכל מקום] **זוזי לרבי אבינא, מחמרא מיין שיש לי דנהר פניא,**

אמר רבי זירא

דף ס"ו ע"א

דרא יטעון רבי אבינא לסילתיה סלו על כתיפו למונמיו להוצאה הדך ואזל וילך לו לגבי אגז דרב הונא רביה כי על פיו ושמועמיו יזכה במתנה בלא קנין,

דאמר רב הונא צפרק מי שאלחו [לקמן דף עז] **גיטו** דשכיז מרע **כמתנתו** ומינה ילפין אן נמי, **מה מתנתו אם עמד חוזר** [הכי אמר שמואל שכ"מ שכתב כל נכסיו לאחרים, אע"פ שקנו מידו עמד חוזר, בידוע שלא היה מצוה אלא מחמת מיתה. ב"ב קנא:], **אף גיטו אם עמד חוזר** # [אבל גם מצד הסברה, בלי לימוד ממתנה, היה הדין שאם נתן גט מפני שחשב שימות, ועמד, שהגט בטל],

ומה גיטו אע"ג דלא פריש תנו, נותין, כדמין במתניתין צינא צקולר וצמסוקן, **כיון דאמר כתבו, אע"ג דלא אמר תנו, אף מתנתו כיון דאמר תנו, אע"ג דלא קנו מיניה** [וכן כאן יזכה ר' אבינא אע"ג דלא קנו מיניה], # [וצ"ע שלימוד זה אינו מוכרח, שמה שנותנין גט אף אם לא אמר תנו, אינה ראיה שאין צריך קנין במתנה],

מתקיף לה רבי אבא, [איך אתה מרמה גט למתנה] **אי מה מתנה ישנה לאחר מיתה, אף גט ישנו לאחר מיתה** [בתמיה, ולכן אין ללמוד גט ממתנה?]

[ומתריץ] **הכי השתא, בשלמא מתנה איתה** [יכול להיות] **לאחר מיתה** [תמוה לי הא גם מתנה ליכא לאחר מיתה, דאין קנין לאח"מ, אלא בשכ"מ תקנת חכמים משום שלא תרטרף דעתו, וא"כ בפשיטות יש חילוק דבמתנה שייך תקנה אבל גט א"א לחקל באיסורא וכו' וצ"ע. רעק"א], **אלא גט לאחר מיתה מי איכא** לאחר שמת מי מנגרשה, וצשעת מימיה החקקה ליכס, ולהא מילתא היכי נדמיניהו, [יש מקשים מה השיב התרצן יותר ממה שהקשה המקשן, הלא גם המקשן דע שאין גט לאחר מיתה? ונראה שרבי אבא הקשה מאחר שבאת לדמות מתנה לגט, הלא מתנה אינה שוה לגט אפילו במה דמסתבר לדמות, דמתנה היכא שאמר השכיב מרע בחיים כתבו ותנו או נותנין אפילו אחר מיתה, אם כן גט שכיב מרע גמי כשאמר כתבו או תנו יתנו אפילו לאחר מיתה, והוה ליתא בודא, אלמא דלא דמיא גט למתנה, ומשני הכי השתא בשלמא מתנה אפילו אם מצוה להדיא שיתנו לאחר מיתה נותנין, וגם גט היכא שאומר שיתנו לאחר מיתה פשיטא שאין כותבין ונותנין, והוה מן הסברה שהכל יודעים, ומשום הכי ליכא לדמויי גט למתנה בכה"ג. רש"ל]

אלא רבי אבא לאו הכי אפקין, אלא **הכי קא קשיא ליה** אדר' זירא, דאמר קנה רבי אבינא להא ממנה דגניבא # [לא הבנתי איך עושין אוקימתא על דברי אמורא, והרי רבי אבא לא אמר כך?], **מתנת שכיב מרע במקצת היא** ששייר לעצמו שלא נתן כל נכסיו, וצעי קנין, דהכי קיי"ל צ"צ צפרק מי שמת (דף קנא) דכיון ששייר לגרמיה מיד, **אינו כמנא ממנה מיתה, הואיל וסס על פרנסת עצמו**, והרי היא כמננת בריא [וגניבא זה לא חילק כל נכסיו], **ומתנת שכ"מ במקצת בעיא קנין,**

ופרכין מכלל דרב הונא סבר לא בעיא קנין, והא קי"ל דבעיא קנין?

קצ"ז

אבני חן למסכת גיטין

ודלמא צרה היא שממכונת היא לקלקלה, שמנשא בגט זה ומאסר על בעלה?

תנא רבי ישמעאל, בשעת הסכנה כגון זה שמסוק למות ואם לא עכשיו אימתי כותבין ונותנין, אע"פ שאין מכירין אם זה שפירש שמו [פ' אין ה"ג שיכול להיות שמישהו מערים, אבל כיון שיש חשש עיגון שימות זה, ולא יהיה עדות שמת, מוקלין לומר שיכתבו לה]:

[צריך לדעת למה הביאו משנה זו כאן?] **מתני':** תפריא שאמר כתבו גט לאשתי [לא יכתבו לה גט], [שרק] רצה לשחק בה הואיל ולא אמר תנו, [לא זכיתי להבין לשון זה דמה ענין שחוק לכאן, וכו'. רעק"א עיי"ש]

מעשה בבריא אחד, שאמר כתבו גט לאשתי, ועלה לראש הגג ונפל ומת, אמר רשב"ג אם מעצמו [פ' מדרתו] נפל הרי זה גט דדעמו ממחילה היתה לכך וסופו הוכיח והוא ליה כמפרש ומסוקן אם הרוח דחתו אינו גט:

גמ': מעשה לסתור רישא תנא לא אמר כלום, ואס"כ נתן חילוק צין מעצמו נפל, וצין דחתו הרוח?

חסורי מיחסרה והכי קתני, אם הוכיח סופו על תחילתו הרי זה גט, ומעשה נמי בבריא שאמר כתבו גט לאשתי, ועלה לראש הגג ונפל ומת, ואמר רשב"ג אם מעצמו נפל הרי זה גט, אם הרוח דחתו אינו גט,

[להבנת המעשה צריך לדעת שבימינו היה כבודו של אב לגבי בנו גדול מאד, והבן לא היה נחשב כלל כשישב לפני אביו] ההוא גברא דעל לבי כנישתא, אשכח מקרי ינוקא [מלמד תינוקות] ובריה # [לכאורה גם הבן היה גדול וראוי לשליחות] דיתבי, ויתיב איניש אחרינא גביהו, אמר להו בי תרי מינייכו, נכתבו גיטא לדביתוהו, לסוף שכיב מקרי ינוקא,

מי משווי אינשי ברא שליחא במקום אבא דלא מקפיד צהי מינייהו, ומעיקרא להאי ברא נמי שוייה שליט, ועכשיו שמת האב, יתנו לה הבן חסד ותכירו, שהרי הלך הצעל למדינת הים [ואי אפשר לשאל אותו מה היה כוונתו] או לא?

רב נחמן אמר, לא משווי אינשי ברא שליחא במקום אבא, ורב פפי אמר, משווי אינשי ברא שליחא במקום אבא, אמר רבא הילכת' משווי אינשי ברא שליח' במקום אבא:

מתני': אמר לשנים, תנו גט לאשתי אע"ג דלא אמר כתבו ותנו, הרי אלו יסתמו בעצמן, ולא יאמרו לעדים אחרים לחתום, דלאו ציט דין מינייהו לזכות על אחרים, אלא עדים שווייהו, ובגמרא מפרש על כח הגט, אם יכולין

[ומתריץ] שאני הכא, דמצוה מחמת מיתה הוא שהיה יודע שהיוצא בקולר אינו חוזר,

[שיש חילוק בין מתנת שכיב מרע, למצוה מחמת מיתה], [א"ר וירא אמר רב מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה [לא דוקא, אלא] אסמכתא בעלמא הוא. תוס']? שנאמר (במדבר כ"ז) והעברתם את נחלתו לבתו [קרא יתירה הוא], יש לך העברה אחרת שהיא כזו, ואי זו? זו מתנת שכיב מרע],

מכלל דר' אבא סבר, מצוה מחמת מיתה בעיא קנין, והא קי"ל דלא בעי קנין?

אלא רבי אבא הכי קא קשיא ליה היכי נקני, חמרא לא קאמר הכו ליה חמרא "צ"א רצב מלה זו, דמי חמרא לא קאמר הכו ליה רצב מלה זו? מדמי חמרא, דמיא לזכוי חמרא ומיטב ליה, [אלא] מחמרא קאמר זו? מחמרא קאמר, דמיטב ליה, וכי עושין מעות מיין,

ואידך מחמרא לכך לא פירש לא זו ולא זו כרי לייפות את כחו שיהא לו כל היין שלו אחריות, שאם אמר תנו לו יין, אם החמץ מן היין מלה חציות היו היורשין אומרים לו שלך החמץ, ואי אמר דמי חמרא ומכרו ממנו קצת ואכדו המעות אומרים לו אכדו מעותיך, הלכך אמר מחמרא דמשמע יין ודמיו, שהכל אחריות לו,

שלחו מתם [מארץ ישראל], מחמרא [מי שאומר לשון זה], כרי לייפות את כחו:

מתני': מי שהיה מושלך לבור, ואמר כל השומע את קולו [ראה תוס'] ופירש שמו, ושם עירו יכתוב גט לאשתו, הרי אלו יכתבו ויתנו [פ' היה מושלך בבור שאין אדם יכול לראותו ולהכירו מי הוא, ואמר אני פלוני בן פלוני כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו אע"פ שלא ראוהו. תוס' רי"ד]:

גמ': וליחוש שמא שד הוא [כיון שרק שומעין קול, ואין רואין אדם], [ראה תוס']?

א"ר יהודה, כשראו לו דמות אדם,

אינהו נמי [שדים] אידמווי אידמו פעמים שעושין עצמם דמוות אדם? דחזו ליה בבואה נל,

אינהו [שדים] נמי אית להו בבואה? דחזו ליה בבואה דבבואה [בצלו של צל],

ודלמא אינהו [שדים] נמי אית להו [צל של צל]? א"ר חנינא, לימדני יונתן [בני] [שירא. שט'], בבואה אית להו, בבואה דבבואה לית להו,

אבני חן למסכת גיטין

לגזירות לסופר אחר לכחזר, או הם עצמם צריכין לסתמו,

בעלמא מסר להו, ואינן חוזרין ונמסרין לסופר,
ולא דמי למסר גט לשלומו, שיכול לחזור ולעשות שליח אחר,

דף ס"ו ע"ב

או [אמר] לשלשה, כתבו גט ותנו לאשתי אע"פ שהן ראויין
לעשות בית דין, כיון דזהדיא אמר להו כמזו, לא צ"ד שוינהו אלא עדים, הרי
אלו יכתבו ויתנו,

אמר לשלשה תנו גט לאשתי ולא אמר כמזו, הרי אלו יאמרו
לאחרים לעדים אחרים ויכתבו לכמוז ולמחוס וליתן מפני שעשאן
ב"ד, דברי ר"מ,

עדות = שליחים,
בית דין = שהם ישלחו אחרים,

וזו הלכה העלה רבי חנינא איש אונו מבית האסורין משמו
של רבי עקיבא שנענש צבית האסורין, מקובל אני באומר לשלשה
תנו גט לאשתי, שיאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן
ב"ד,

אמר רבי יוסי, נומינו אמרנו לשליח לחנינא שנעשה שליח צהלכה זו
לאומרה צבית המדרש, אף אנו מקובלין, שאפי' אמר לב"ד
הגדול שבירושלים [אין הכוונה שיעשו בתורת ב"ד, אלא בתורת
עדים] תנו גט לאשתי, שילמדו אס אינס יודעין לכחזר, ילמדו לכחזר
ויכתבו עד שיכתצוהו בעמנן ויתנו,

אמר לעשרה כתבו ותנו גט לאשתי, אחד כותב ושנים
חותמין,

כולכם כתובו, אחד כותב וכולם חותמין, לפיכך אם מת
אחד מהן, הרי זה גט במל:

נב: א"ר ירמיה בר אבא, שלחו ליה מבי רב לשמואל,
ילמדנו רבינו, אמר לשנים כתבו ותנו גט לאשתי, ואמרו
לסופר וכתב, וחתמו הן, מהו הא דקמי מתניתין לקצו? בעמנן,
אחתימה קא, והכא הרי חתמו הן, או דילמא אכתב הגט קאי?

שלח להו [שמואל לבי רב] תצא אס ניסת בגט זה, תלך מספק,
דמספקא לן אי כשר או לא, והדבר צריך תלמוד כלומר אין הדבר הזה
ברור לנו, וצריכין לנו ללמוד מן הגדולים ממנו, אס כשר הוא או לא,

מאי הדבר צריך תלמוד מאי מספקא ליה לשמואל בגווה, אילימא
משום דהוה להו מילי, ומספקא ליה אי נימא # [לא הבנתי גירסת
רש"י כאן] מילי אי מימסרין לשליח וכשר, ודברים שנאמר לשליח זה,
אס יכול למסכן לשליח אחר אי לא מימסרין לשליח ופסול, דהכא מילי

[וכי זה מספקא ליה לשמואל] והאמר שמואל אמר רבי, הלכה
כר' יוסי דמתני' דאמר מילי לא מימסרין לשליח,

אלא לשמואל הא קא מיבעיא ליה מספקא ליה, האי כתובו
אי האי כמזו דקאמר להו אי כתב ידן [הוא], חתימתן הוא דקאמר, והרי
חתמו הן, אי כתב הגט [הוא] והרי לא כתצוהו,

[ושואל] ותיפשוט ליה ממתני', אמר לשנים תנו גט
לאשתי, או [אמר] לשלשה כתבו גט ותנו לאשתי, הרי
אלו יכתבו ויתנו [וס"ד שיכתבו היינו תופס הגט]?

היא גופא קא מיבעיא ליה, "כתובו" כתב ידן הוא, או
כתב הגט הוא,

[ומקשה] פשיטא דכתב הגט הוא, דקתני סיפא אמר רבי
יוסי, נומינו לשליח, אף אנו מקובלין [קבלה בדינו], שאפי'
אמר לב"ד הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי [שהכוונה
שיהיו עדים דהיינו שליחים, ולא שיהיו ב"ד], שילמדו ויכתבו [הם
עצמם] ויתנו לה,

אי אמרת בשלמא כתב הגט הוא שפיר, אלא אי אמרת
כתב ידן הוא, מי איכא בי דינא דלא ידעי מחתם חתימת
ידייהו [שהרי אומר שילמדו]?

אין, איכא בי דינא חדתא שלא למדו למחוס עדיין [דוקא חברי בית
הדין, משום שהיו צריכים לחתום על מסמכים רבים היו עושים לעצמם
קיצורים או סימנים מוסכמים שישמשו במקום חתימה מלאה, ולכן אמרו
שב"ד חדש עדיין לא יצר לעצמו את הפירסום לחתימות הללו. שט' בשם
חבר בן חיים],

ופריקין ואי סבירא לן, דהאי כתובו, כתב ידן הוא [דהוי], פ'
רק החתימה צריך להיות של העדים], הא כתב אס אמרו לסופר
[שיכתוב] הגט כשר בתמיה,

והאמר שמואל אמר רבי, הלכה כר' יוסי דמתני', דאמר
מילי לא מימסרין לשליח וכיון דפריש שמואל טעמא דר"י משום
דמילי לא מימסרין לשליח הוא, היאך כשר, הא מילי ניהו?

ומשני אמרי אי סבירי לן אי הוה סבירא לן ופשיטא לן דכתובו כתב
ידן הוא דכמוז דקאמר, לא הוה אלא כמזו ידן [חתימתן], איכא למימר ד
כתב הגט מדלף קפיד עליה נעשה כאומר אמרו לסופר ויכתבו,
ומודה ר' יוסי באומר אמרו וקס"ד דמודה רבי יוסי באומר אמרו,

אבני חן למסכת גיטין

לרבי יוסי וצין לר' מאיר כשרה החמימה,
ושמואל לית ליה דרב חסדא דאמר רבי יוסי היא, וכתב סופר ודברי הכל היא,

[ומקשה עוד] וליחוש דילמא אמר להו לבי תרי, אמרו
לסופר ויכתוב ואתם חתומי סופר דגט, ואולי הנך סהדי משום כיסופא
דסופר, ומחתמי ליה לסופר בהדי חד מינייהו, ובעל לא
אמר הכי?

[ומתריץ] אמרי, הא נמי כשר ולא תעשה הוא,

הניחא למ"ד כשר ולא תעשה פלוגמא היא לקמן בשמעמין, אלא
למ"ד כשר ותעשה, מאי איכא למימר?

אלא רבי יוסי תרתי אמר אלא ודאי רבי יוסי תרתי אמר לפסולא, בין
שאמר לשלשה מנו, בין שאמר אמרו לפלוני ויכתוב, ופלוני ופלוני ויחתמו, פסול,

והנך אמוראי דאמרי לקמן תעשה ולא תעשה אליבא דרבי מאיר פליגי [דר"מ
סבר מילי מימסרי לשליח],

לדרי רבי יוסי פסול לגמרי [דמילי לא מימסרי לשליח], ואיתא לדרי חסדא, דהא
דקתני חסס סופר כשר רבי יוסי היא, דליכא למיחש שמה שלית זיה ולא בעל,

ושמואל דאמר לעיל הדרי נריך תלמוד, דלי כתובו כתב ידו, הא כתב הגט
[הטופס] נעשה כאומר אמרו וכשר סבר לה כוותיה בחדא דאמר
שמואל הלכה כרבי יוסי היכא דלא אמר אמרו ופליגי עליה בחדא
באומר אמרו,

גופא אמר שמואל אמר רבי, הלכה כרבי יוסי דאמר מילי
לא מימסרין לשליח, אמר לפניו ר"ש ברבי מאהר שר"מ
וחנינא איש אונו חולקין על רבי יוסי, מה ראה רבי לומר
הלכה כר' יוסי?

אמר לו שתוק בני שתוק, לא ראית את ר' יוסי, אילמלי
ראיתו # [רואין מכאן, שכדי להבין את דברי בעל המאמר מועיל לראותו
פנים אל פנים] נמוקו עמו פירשו עמו לתת טעם לכל דבריו, שהיה מיישב
את דבריו,

דתניא איסי בן יהודה, היה מונה שבחן של חכמים,

ר"מ [הוא] חכם וסופר כדאמרין במסכת סוטה (דף כ) אמרתי לו ללך
אני,

ר' יהודה [הוא] חכם לכשירצה כשהיה רוצה להיות ממון וממיישב
בדבריו היה חכם # [פירוש זה הוא פלאי, שהוא כמו שאומרים לילד קטן,
אתה יכול להיות טוב אם אתה רק תרצה. וצ"ע, וראה מהר"ץ חיות פירוש
נכון],

[ומקשה] ומי מודה ר' יוסי באומר אמרו, והתנן והא אפן מן
[לקמן פו:] כתב סופר את הגט ועד וחתם עד אחר כשר [ולא פירש
איך יש כאן שני עדים], ואמר ר' ירמיה, חתם סופר שנינו [פי'
שהסופר שכתב את הגט, חתם עליה עם עד אחר],

ואמר רב חסדא מתני' דמכשר חתימת סופר בגט מני ר' יוסי
היא, דאמר מילי לא מימסרין לשליח הלכך אין אדם חותם בגט,
אל"כ שמע מפ' [הבעל. ?] ענמו, לפי שאין השליח רשאי לומר לעדים, חתמו
בגט פלוני,

[ראה לקמן ברש"י ששמואל פליג על רב חסדא, דלפי רב חסדא גרסינן
במתני' חתם סופר, ואתיא מתני' כר' יוסי, אבל לשמואל מפרשין מתני' כתב
סופר וחתם עד, ולא אתיא כר' יוסי דאמר מילי לא מימסרין לשליח אלא דברי
הכל הוא],

ומשום הכי ליכא למיחש הכא שמה הבעל לא זיה [להסופר] שיחתום, אלא
לשלומו זיה שיאמר לסופר זה לכתוב, ולאחרים לחתום, והשליח חשש שמה
יתבטל הסופר לומר, אין מקבלין אותו בעד, ומתוך חששא זו זיה לסופר לחתום
[אין לחוש לזה, שהסופר אינו יכול לחתום אלא אם שמע מהבעל עצמו],

ומהכא שמעינן דבאומר אמרו נמי פליגי רבי יוסי ואי סלקא דעתך
מודה רבי יוסי דלי סלקא דעתין מודי זיה באומר אמרו [שהסופר
יכול לחתום אף שלא שמע מפ' הבעל] היכי מכשר חתימת סופר בגט נפיק
מינה חורבה [שבכל מקום שיחתום הסופר, יאמרו שהבעל לא צוה
להשליח שיחתום הסופר, אלא השליח צוה לו לחתום משום כיסופא],

דזימנין דאמר להו לשנים

דף ס"ז ע"א

אמרו לסופר ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתמו, ומשום
כיסופא דסופר חיישי, ומחתמי חד מהנך סהדי, וסופר
בהדייהו, ובעל לא אמר הכי [אבל אם אין הסופר רשאי לחתום
אלא אם שמע מפ' הבעל, לא ישמע הסופר לשליח, ולא יחתום אלא אם צוה
לו הבעל שיעשה כן?]

[ומתריץ] כיון דאמר מר לקמן בשמעמין, גבי אמרו לסופר ויכתוב, ולפלוני
ופלוני ויחתמו כשר הגט, אכל לא תעשה ולא תעשה כן בישראל,
לא שביח הלכך לא גזינן [הלכך באמת שליח יכול לומר לסופר שיחתום,
ולא חיישינן למה שיאמרו שלכתחלה הדין הוא שהבעל בעצמו צריך לומר
למי שיכתוב ולמי שיחתום],

ושמואל [דאמר הלכה כר' יוסי דאמר מילי לא מימסרין לשליח] לית ליה דרבי
ירמיה, דאמר חסס סופר שנינו, אלא כתב סופר וחתם עד, כדאמרין בהמגרש
[לקמן פו] ולא מוקי לה כר' יוסי, ולא איירי מתני' בחתימת סופר כלל, וצין

אבני חן למסכת גיטין

וכן אמר ר"ש לתלמידיו, בניי שנו מדרתי למדו מורתי שמדרתי תרומות, מתרומות מידותיו של ר"ע צהרמים ותרומתם ממון עקרי משניותיו של ר"ע, והיינו צריכה אחר צריכה [ע"ש תרומות מעשר שניתן לכהן, שהיא קודש קדשם ברירה אחר ברירה, אחר שנברר ונתרם המעשר ללוי נתרם ממנו תרומת מעשר לכהן וק"ל. מהרש"א],

[חזור לעיל] גופא אמר לשנים אמרו לסופר ויכתוב, ולפלוגי ופלוגי ויחתמו, אמר רב הונא אמר רב, כשר ולא תעשה זאת בישראל,

אמר ליה עולא לרב נחמן ואמרי לה רב נחמן לעולא מאחר דכשר, אמאי לא תעשה זאת בישראל?

א"ל חיישינן שמא תשכור עדים לך שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום,

ומי חיישינן, והתניא עדים החתומין על שדה מקח ועל גט אשה, לא חשו חכמים לדבר זה מאחר שמכירין חתימתן, לא חשו לומר שקר חתמו?

מעשה לא עבדי שיחתמו שקר או יעידו שקר דבורא קאמרי [עבדי] אומר לאחרים לעשות והאחרים סבורים שהבעל צוה,

אמר לשנים אמרו לסופר ויכתוב, ואתם חתומו דליכא למיחש שמא תשכור, כיון דאין חותמין אלא אם כן שמו מפי הבעל עמו,

רב חסדא אמר כשר ולא תעשה גזירה הא אטו הא, רבה בר בר חנה אמר כשר ותעשה, רב נחמן אמר כשר ולא תעשה, רב ששת אמר כשר ותעשה, רבה אמר כשר ולא תעשה, רב יוסף אמר כשר ותעשה,

דף ס"ז ע"ב

ואיכא דאפיך להו לרצה ורצ יוסף:

[שנינו במשנתנו] אמר לעשרה כתבו גט: ת"ר, אמר לעשרה כתבו גט ותנו לאשתי, אחד כותב על ידי כולם בשני כולן,

כולכם כתובו, אחד כותב במעמד כולם,

הוליכו גט לאשתי, אחד מוליך ע"י כולם,

כולכם הוליכו, אחד מוליך במעמד כולם כולן ילכו עמו,

איבעיא להו [אמר לעשרה כתבו גט לאשתי, אבל לא אמר כולכם]

ר' טרפון [הוא] גל של אגוזין מפרש באבות דר' נתן (פ' יח), מה גל של אגוזים אדם נוטל אחת מהן והס [נקצצות] [נתקצצות. רע"י] ונופלות זו על זו כולן, כך ר' טרפון בא תלמיד [ושאלו] [ושאלו. רע"י] דבר, היה מציא לו ראה מקרא, מדרש, משנה, הלכה, ואגדה הכל [יחד] [ביחד. רע"י],

ר' ישמעאל [הוא] חנות מיוזנת יינה מוכן בה תמיד, שאין החנוני צריך לומר ללוקחין המתינו ואציא לכם, כך נצרך אדם ללמד מפיו, מוזמן לו, ותלמודו ערוך בפיו,

ר"ע [הוא] אוצר בלום כך מפורש באבות דרבי נתן, למה היה ר' עקיבא דומה, לפני שנטל קופתו ויאל לשדה, מלא שעורים קצר ונתן בה, מלא חטין נתן בה, וכן פוליס וכן עדשים, וכשבא לצימו [צידר] [צורר. רע"י] כל מין ומין לעצמו, כך ר"ע, כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו, ואחריו הלכה, ואחריו מדרש, ואחריו אגדה, נתן לבו לחזור עליהן ולגורסן, עד שהיו סדורין בפיו, ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו מדרש לעצמו, אבל כשנעשה חכם גדול, עשה כל התורה מטבעות מטבעות, סידר מדרש ספרי וסיפרא לצדן, ושאלן לעצמן לתלמידיו, והלכות לעצמן, ואגדות לעצמן,

ונראה צעירי אורז בלום, סגור מסגירות לצדן, מחילות מחילות, כמו שעושין בחצות גדולות, ליתן חטין מכאן, שעורין מכאן, עדשים מכאן, כמו פיו בלום ורגליו מבולמות בצבורות (דף מ) קלושי"א בלעו,

ר' יוחנן בן נורי [הוא] קופת הרוכלים מפרש הסם, מה רוכל זה שצא לעיר שאלין ממנו אפרסמון עמך, אומר הין, פליטון עמך, אומר הין, קנמון עמך, אומר הין, כך נצרך אדם לשאול דבר במקרא משיבו, וכן בגמרא, וכן במדרש, וכן באגדה, ואין שם זה דומה לשל ר"ע, שנתן לבו מחילה ולמד הכל מבולבל, ואח"כ סדרן,

רבי אלעזר בן עזריה [הוא] קופה של בשמים דומה לקופת הרוכלין, אלא שהרוכל מתוך שאומנתו לך, מרבה מינין יותר, וקושר כל אחד בצרור לצדו, להיות מוזמן לשואלו,

משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי לא [לימד] הרבה [תלמוד. רע"י] כשאר חביריו, אלא מה שאומר בצית המדרש, נקי הוא, שהלכה כמותו לעולם,

[שמעתי לפרש דמצינו שעיקר הכתוב לדבר באורך כדי שלא להוציא דבר מגונה, אבל משנת ר' אליעזר אע"פ שהיה קב אפ"ה דבר לשון נקי. עיון יעקב],

ר' יוסי נמוקו עמו [ראה עירובין נא.],

רבי שמעון מוחן הרבה שנה הרבה ומוציא קימעה מפרש ליה,

תנא, משכח קימעה מתלמודו ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין מה ששכח מתלמודו, לא שם אלא דברים שלא נראו שהלכה כמותן,

אבני חן למסכת גיטין

מינכון, ואתי לאיפסולי שמא לא יהא אחד מהן צממא כתיבתו, או לא יחתמו כולן?

אלא אמר רבא [התקנה הוא שיכתבו בלשון יותר קצר, כדי שלא ישתבש], כתובו כל חד מינכון [אחד מכם, יהיה מי שיהיה], חתומו כל תרי מינכון ולא לימא [אינך] כוללם, אובילו כל חד מינכון:

פרק שביעי מי שאחזו

מהני: מי שאחזו קורדייקו י'ם שם שידה השולטת כששמה יין הרבה מנימו [הוא מין שגוען התוקף אנשים לזמן מסוים. שט] ואמר כתבו גט לאשתי, לא אמר כלום שאין דעמו מיושבת,

אמר כתבו גט לאשתי [בדעת צלולה], ואחזו קורדייקוס, וחזר ואמר לא תכתבנו, אין דבריו האחרונים כלום,

גשתתק לאו אשאחו קורדייקוס קאי, אלא אדס שנעשה אלס מחמת חולי ואמרו לו [ושאלו ממנו] נכתוב גט לאשתך, והרכין הטה ויט שמים ממרגמינן וארכין שמיא [תהליס יח] בראשו [כמו אדם שמענע ראשו מלמעלה למטה כסימן שהוא מסכים, ולא מצד אל צד שהוא סימן שאינו מסכים],

[או] בודקין אותו דברים אחרים, שואלין לו דברים שהוא ראוי להשיב עליהן, אם לאו דעמו מיושבת, שמרמו על תשובת לאו, הרכנה, שדך בני אדם להרכין על לאו, ועל הין הרכנת הין 'שלישה פעמים לכל אחד ג' פעמים על שאלת הן, וג' פעמים על שאלת לאו] אם אמר על לאו לאו, ועל הן הן, הרי אלו יכתבו ויתנו כותצין ונותנין אם מרכין על הגט הרכנת הין:

נב: מאי קורדייקוס? אמר שמואל דנכתיה נסכו חמרא חרתא דמעצרתא [ששתה יין שבא מן הגת] כלומר ששטה הימנו והרגיש זו,

וליתני מי שנשכו יין חדש? הא קמ"ל דהא רוחא עד האוזן על ידי כך קורדייקוס שמה, למאי נפקא מינה? לקמיעא שמעצין זה את הרוח בשמו,

מנה אותן מהו אם לא אמר כוללם, אבל מנאן א' ב' ג' ד' [עד י"ד] ואמר כתבו גט לאשתי מהו, מדמננהו לכולהו הך מנויין איכיון, או דלמא, כיון דלא אמר להו כוללם המנויין כתבו, לא צעיק כוללם?

רב הונא אמר מנה אינו ככוללם, ר' יוחנן משום ר' אלעזר דמן רומא אמר, מנה הרי הוא ככוללם,

אמר רב פפא ולא פליגי, הא דמנה כולהו, והא דמנה מקצתייהו,

אמרי לה להאי גיסא מנה כולהו [כל העשרה בשמותיהם] אכולהו קפיד [ואחר כותב במעמד כולם, וכולן חותמין, וכולן הולכין ליתן לה הגט], [אבל] מנה מקצתייהו [למשל ד' שמות] לא קפיד אלא אמנויין, השנים מהני מנויין [חתמו] [יחתמו?], למעוטי השאר שלא נמנו אתא, ולא לכל הני מנויין איכיון שיחתמו כולם, כיון דלא מנה לכולהו, הוצרך שטורח הדבר עליו, וסדל לו מדעמו הראשונה, ואפי' המנויין אינן צריכין לחתום, אלא מקפתן,

ואמרי לה להאי גיסא מנה מקפתן גלי דעתיה דלהני קפיד, וצריכין כולן המנויין לחתום, מנה כולן כיון דלא אמר כוללם לא הקפיד, אלא לומר בפני מנין זה, ולא שיחתמו כולם,

אמר לעשרה בני אדם כתבו גט לאשתי ומנה את שמותיהן,

אמרי לה להאי גיסא	ואמרי לה להאי גיסא	
אכולהו קפיד, כולם צריכים לכתוב, לחתום, ולמסור,	אחד מהם כותב, ושנים חותמין, ואחד מוסר, וצריך שיהיה רק בפני כולן,	מנה כל שמותיהן של כל העשרה
אחד מאלו שמנה יכתוב ושניהם מהם יחתמו, ואחד ימסור, ורק בא להוציא אלו שלא מנה,	אלו שמנה צריכין לכתוב, ולמסור.	מנה מקצת שמותיהן

אתקין רב יהודה בגיטא דכוללם צגט שאדס אומר צממא רציס, ויש לחוש שמא יאמר לכוללם איכיון, ולא יחתמו כולם, וגמלא גט צטל, התקין [לכאורה הפירוש, דמיירי שהבעל לא פירש דבריו, ואנו מפרשים שזה כוונתו, או שהפירוש הוא שב"ד מלמדיו אותו לומר כן בפירוש. בא"ס ציין להב"י וב"ח באבה"ע סימן קכ סעיף יא] שיהו כותצין זו [בגט] כך אמר לנו פלוני, כתבו או כוללן, או כל חד מנכון [שכל אחד מכם יכול לכתוב לבדו],

כתובו, או כוללן אחד כותצ צממא כולם או כל חד וחד מינכון אפי' אין תצריכו עמו [יכול אחד מכם לבדו לכתוב את הגט], חתומו, או כוללן [ששנים מכם יחתמו במעמד כולם] או כל תרי מינכון [שנים מכם יחתמו, שלא במעמד השאר], אובילו הליכו או כוללן [כוללם יחד] או כל חד וחד מינכון [איזה אחד מכם שיהיה],

אמר רבא [הלשון שתיקן רב יהודה הוא ארוך יותר מדאי], זימנין דגאיז ליה לדיבוריה, ואמר כוללן ולא אמר כל חד

אבני חן למסכת גיטין

שמעיה ילחא [צ"ל דלא הספיקה לו רפואה דבישרא שמינא וחמרא חייא. גרש ירחים] אשת רב נחמן, והיא צמ הנשיא, ואשת אב צית דין # [יש כאן כפל לשון שהיה יכול לומר אשת רב נחמן שהיה אב צ"ד], ומשונה כדאמר' בהעור והרועז (חולין דף קנד) דרב נחמן מתנא דצי נשיאה הוה [שמה מוזכר בש"ס עוד שש פעמים: ברכות נא, שבת נד, ביצה כה, קדושין ע, חולין קט, גדה כ:],

ומעיילא ליה [צותה לעבדיה שיכניסו את רב עמרם] לבי מסותא מנחם ומוקמי ליה במיא דבי מסותא, [ועמד שם הרבה זמן] עד דמחפכי מיא דבי מסותא מחמת זיעה אדומה היוצאה ממנו ע"י צטרא שמינא וממלא חייל, והווי דמא [בדרך הפשט הוא לכאורה גוזמא], וקאי בישריה פשיטי פשיט צהרות עגולות,

רב יוסף [כשהיה סובל מקור] איעסק לתלגא בריחיא צריחיס כדי שיחמם וזיע [ובודאי היה עושה כן בהצנע בתוך ביתו, ולא בפני בני אדם. בניהו], רב ששת איעסק בכשורי לשלם קורות ומשאות, אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה, [על פשוטו יש לפרש שעשו רב יוסף ורב ששת כן שלא לרפואה, אלא לציתא בעלמא, והיינו דאמר גדולה מלאכה. ע"פ הגרש ירחים] [הרפואה של בשר שמן ויין ישן הוא ע"י שנחמד למאכל ותאורה לעינים, וכן היין כי יתן בכוס עינו, וכיון שרב יוסף ורב ששת, שניהם היו סוגי נהור, לא הועיל להם רפואה זו, והוצרכו לרפואה אחרת. ע"פ העיון יעקב, והמהרש"א כתב כיון שהיו סוגי נהור לא היו יכולין לעשות שאר מלאכות כגון לחטוב עצים וכ' אלא מלאכות אלו],

א"ל ריש גלותא לרב ששת, מ"ט לא סעיד מר גבן? א"ל דלא מעלו עבדי, דחשידי אאבר מן החי,

א"ל מי יימר? אמר ליה השתא מחוינא לך, א"ל [רב ששת] לשמעיה זיל גנוב אייתי לי [ותביא לי] חדא כרעא מחיותא [ששחטו עבדי ראש הגולה לסעודה], אייתי ליה,

אמר להו [לאנשי ראש הגולה] אַהֲדָמוּ הנמימו, כלומר ערכו הנמסים לי הדמי דחיותא סדרו לפני נממי הצהמה לנמסיה,

אייתו תלת כרעי אותיבו קמיה, אמר להו הא בעלת שלש רגלים הוא, פסוק [חתכו עבדי ראש הגולה] אייתו חדא מעלמא אותיבו קמיה, אמר ליה [רב ששת] לשמעיה אותביה נמי להך דידך, אותבה, אמר להו האי בת חמש רגלים הוא,

אמר ליה ריש גלותא אי הכי דמשום דחשידי הוה ליעבדו קמיה [שמעיה] דמר כלומר קמיה שמעיה דמר יסדרו המאכל צהיר וליכול, א"ל לחיי, קריבו תכא שולקן קמיהו, ואייתו קמיה בישרא, ואותיבו קמיה ריפתנא דחנקא חמתא אמנשטרייטין [פ']

מאי אסותיה [מה רפואתו]? בישרא סומקא כחוש אגומרי [צלילה על גחלים], וחמרא מרקא מוזג צמיס הכנה [ובעין "מרק" א זופ של יין, יין מעורב בהרבה מים. ע"פ שם],

אמר אביי אמרה לי אם [ששה רפואות אלו],

1. לשימשא בת יומא חולי שחטו מחמת חוס צו ציט כוזא [כד] דמיא ישמה,

2. [לחום של] בת תרי יומי, סיכורי הקזת דס צקין,

3. [לחום של] בת תלתא יומי, בשרא סומקא כחוש אגומרי [צלילה על גחלים], וחמרא מרקא,

4. לשימשא עתיקתא מימיס רציס ליתי תרנגולתא אוכמתי [שחורה] ולקקעה שתי וערב, וליגלחיה למציעתא דרישיה דחולה ולותביה עילויה # [ולביש את התרנגולת שבטנה פתוחה על ראשו ככובע], וננחיה עילויה [עד דמיסרך] [שידבק התרנגולת על ראשו], [עד דניסרה. ד"ס, פ' עד שיסריח],

ולינחות וליקום [ויורד ויעמוד] במיא עד צואריה, עד דחליש עלמא עילויה פג לנו ולימוד יסוע כמו נחית בר [אמוראי] [אמוראי] [צ"ע עד: [בסוגיא דרבה בר בר חנא]] ולסליק וליתבי [ועלה וישב עד שינח],

4א. ואי לא [יוכל לעשות כן], ליכול כרתי [leek], ולינחות וליקום במיא עד צואריה, עד דחליש עלמא עילויה, ולימוד ולסליק וליתבי,

5. לשימשא [לחום הרפואה], בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא כדאמר,

6. לתלגא חולי שחטו מחמת צינה בישרא שמינא אגומרי, וחמרא חייא צלג מויגת מיס,

[ומספר עובדא] רב עמרם חסידא, כי הוה מצערין ליה כי ריש גלותא העבדים, מפני שהיה חסיד ופרוש ומתמיר עליהן באיסורין הווי מוגנו ליה אתלגא [הווי נותנין לו לישון במקום קר ורטוב. וראה בניהו], למחר [בשחקין משנתו וחרגיש מקורר] אמרו ליה, מאי ניחא ליה למר דלייתו ליה,

אמר [רב עמרם], הני [עבדי], כל דאמינא להו מיפך אפכי,

אמר להו בישרא סומקא אגומרי, וחמרא מרקא, אייתו ליה אינהו בישרא שמינא אגומרי וחמרא חייא,

אבני חן למסכת גיטין

מו 4 פעמים, ולעיל ג, ובחולין צה, והלשון אימא לי פסוקך תענית מ, מגילה כח, אמר ליה שמואל ב ב נמה לך פסוק הוא צעשהאל על ימינך או על שמאלך, אמר ליה לשמעיה מאי קא חזית, אמר ליה ציפיתא דשריא אמר ליה הדר מינה מוזר מעליה לימין או לשמאל,

לבתר דנפק אמר ליה רב חסדא, מנא הוה ידע מר, אמר ליה חדא דנחר לי מר, ועוד דפסק לי ינוקא פסוקא, ועוד דחשידי עבדי דלא מעלו,

קהלת ב ח עשיתי לי שרים ושרו ת ותענגו ת בני האדם שדה ושרו ת,

[וימפרש הפסוק] שרים ושרו ת, אלו מיני זמר [שניהם מלשון שיר, אלא ששרים לשון זכר, ושרות לשון נקבה, ואולי ע"ש שיש מיני כלי זמר שמוזכרים לזכרים, ויש מיוחדים לנקבות, וקרב לזה תרגום יונתן [קהלת] זיני [מיני] זמרא לזמרא בהון לזואי כו' וזמרייתא בבית משתייא דחמרא והיינו דשרים הם כלי זמר לזכרים ליום בבהמ"ק, ושרות הם כלי זמרות לנקבות בבית המשתה. מהרש"א],

ותענגו ת בני האדם, אלו בריכות לרמוץ צהן צהן זמן ומרחצאות [לרחוץ בחמין],

שדה ושרו ת הכא תרגימו שידה ושירתין עד זכר ועד נקבה [היו לו שרים זכר ונקבה שעושים לו שירות, לשלחם למקום רחוק ולכל מה שצריך לו. בניהו], במערבא אמרי שידתא שדה עגלה למרכת נשים ושירים [מלשון שידה תיבה ומגדל [שבת קכ], ויש מרכבה לשרים וזכרים, ויש מרכבה לנשים, ובספר בניהו פירוש שהיה לו כמין מרכבה שנוסעת ע"י מנוע שהיתה הולכת בכוח אש, והיה הולך במרוצה כעוף הפורח, ולא היה רוצה לפרסם הדבר כדי שלא יודע לגוים, והיה קל להם לבוא ללחום עם ישראל. כך הם תוכן דבריו עיי"ש בארוכה],

אמר רבי יוחנן, שלש מאות מיני שרים [הבניהו פירש, שהשר היה לו ג' מאות גוונים, והיה מתהפך מגוון זה לזה, שבכל פעם היה לו צורה אחרת] היו בשיחין צלומו מקום [מקום זה נזכר בשבת קכא, כתובות קיא, ו"כפר שיחין" יש בשבת קכ, עירובין נא; ב"מ עד,], ושידה עצמה [גוון העיקרי של השר. בניהו] איני יודע מה היא מה דמוסה ומה טיבה, ויש אומרים שדה עצמה, ראש כולן ואמן, איני יודע מלי היא,

אמר מר, הכא תרגימו שידא ושירתין, שידה ושירתין למאי איבעי ליה [דאמרינן בפרק חלק דאסור להשתמש בשדים, ומשני משום בנין בהמ"ק התירו לשלמה. מהרש"א]?

דכתיב מלכים א ו ז והפית בהפנתו אכן שלמה מפע נבנה

מתנה, מנה] ע"ס קטן שעל כף היד שלדס צולעו ונחנק, משום דרז ששת סגי נהור הוה ולא יראנו ויאלל ויחנק, גששיה מששה והרגיש צלומו ע"ס ושקלה כל החמישי ו ברכה בסודריה [נראה שהיתה נגובה, ולא היה בה לחלוחית שתעשה לכלוך לסודר. בניהו],

לבתר דאכיל אמרי ליה

דף ס"ח ע"א

איגניב לן כסא דכספא שהיו רואים אותו [כוכ. רע"י] בסודריה ורזין לזדוק מהו # [הלשון שאמרו מגלה שהיו חושדין שנגנב, דאל"כ היו אומרים נאכד לן כסא] בהרי דקא מעייני ואתי, אשכחיה [חתיכת הבשר] דכרובה בסודריה, אמרי ליה [עבדין] לריש גלומא חזי מר, דלא מיכל קא בעי [שהרי לא אכל הבשר, ונתנה בסודריה], אלא לצעורן,

אמר להו [ענה רב ששת], אנא מיכל אכלי, ומעמי [וטעמו. רע"י] טעמתי ביה, מעמא דחיוורא צער צעלמ שחין, אמרי ליה חיוורא לא עביד לן האידנא לא שחטנו היום צהמה צעלמ שחין, אמר להו ברקו בדוכתיה צעור קיי צודקין, צמקוס ריסמגא ז, צק היך, [וממלאנו] [וממלא. וט'] צעור שהא לצן [פ' שהיה בהמה שחורה, ונהפך במקום היך ללבן], דאמר רב חסדא אוכמא בחיוורא, וחיוורא באוכמתא, לקותא היא טלאי לצן צעור שחור, לקומא היה שם צנצר, ונהפך העור לצן ברוק אשכחיה,

[צ"ע למה לא ענה לו רב ששת שנתנו לו חתיכה שהיה יכול ליחנק ממנה? ואולי לא רצה להתקוטט עמה עוד, ואמר רק דבר שאינה כל כך עולה, שהיה שחין על הבהמה, ודבר זה אינה מפריע לרוב בני אדם],

כי קא נפיק כרו ליה בירא חפרו גומץ שיפול צו [עפ"י הפסוק בקהלת י ח חפר גומץ בו יפול ופריץ גדר ישכנו נחש] ושרו ליה ציפתא עילוייה השליכו ממלמ על פי הצור, כדי שלא יצין [מוסר] [מוסר] [פ' מדרת], ואמרי ליה ליתי מר לינח לשכנ צמסכו [הענין צריך ביאור, איך נתנו לו לשכב במקום מעבר, שהיה מוכרח לעבור שם, אם לא נטה ימין או שמאל?],

[והא דאמרי לו כן, הלא אם ילך לדרכו גם כן יפול לתוכו? י"ל דהיו חוששין שירגיש השמש דלמה מונח כאן צפיתא, לכן אמרי ליה ליתי מר לינח שיסבור דלכן הניחו הצפיתא כדי שישכוב עליו. עיין יעקב]

נחר ליה רב חסדא עשה לו סימן, כמו נחרת סוסיו [ירמיהו ח] מאחוריה,

[אפשר דלאו בכונה נחר ליה רב חסדא כן, משום דלא ידע רב חסדא מזה דאילו ידע היה אומר לו בפירוש להצילו, אלא שמן השמים בא לו נחירה שיסבור רב ששת שנחר לו כן בכונה להציל אותו, והשתא אתי שפיר ששאל לו רב חסדא מנא ידע מר. וק"ל. עיין יעקב],

אמר ליה רב ששת לינוקא פסוק לי פסוקך [לשון זה יש בחגיגה

אבני חן למסכת גיטין

וגו', אמר להו [שלמה] לרבנן היכי אעביד עלי כלי צהל?

אמרו ליה איכא שמירא [שמיר] צריה מששת ימי בראשית, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניו דאייתי משה לאבני אפור דאמרינן במסכת סוטה (דף מו), אצנים הללו אין כותצין עליהם צדיו, שנאמר פתומי חותם, ואין מסרטינן עליהם צלזמל, שנאמר צלזמלם, שלא יהו חסרות כלום, אלא כותב עליהם צדיו, ומראה להן שמיר מצחון, והן נצקעות מאליהן,

אמר להו [שלמה לרבנן] היכא אישתכח, אמרו ליה אייתי שידה ושירתין [כי לא רצו לשאול באורים ותומים, בשיבולים לשאול על ידי דבר אחר. תוס'], כבשינהו לחנן לשון מכבש של צגדים (שבת דף קמ"א) אהרדי כפאס ציסורין לומר לו היכן הוא [יש לפרש שנתנם בבית אסורים עד שהודיעו לו מה שרצה מהם. אצמ"ה בשם מעדני מלך] # [לשון "אהרדי" דהיינו ביחד צריך ביאור] אפשר ידעני ומגלו לך,

[חגיגה טו], תנו רבנן: ששה דברים נאמרו בשדים, שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם. שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת, ומסין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת, ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת. יודעין סלקא דעתך? אלא שומעין מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת. ושלשה כבני אדם: אוכלין ושותין כבני אדם, פריין ורבינן כבני אדם, ומתים כבני אדם, # ולפ"ז יש לפרש כבשינהו אהרדי מענין משגל, אבל זה צריך ביורוד],

אייתי שידה ושירתין כבשינהו אהרדי, אמרי אנן לא ידעינן דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע [בבן יהודע מביא מספרי קבלה שיש שדים שהם מורכבים מכל הד' יסודות, ואשמדאי היה מיסוד האש, ולכן נקרא "אש"מדאי], אמר להו היכא איתיה אשמדאי שאוכל לכבשו?

אמרי ליה [ענו לו השידה והשירתין] איתיה בטורא פלן צהר פלוני, [ושם] כריא ליה בירא כרה לו [אשמדאי לעצמו] סס צור, ומליא ליה מיא, ומיכסיא במינרא אצן [אבן קשה. מילין עברי] וחתמיה בגושפנקיה צמותמו, וכל יומא סליק לרקיע [עלה לרקיע לקליפת נוגה. בניהון] וגמר [מ. ד"ם] מתיבתא דרקיעא, ונחית לארעא, וגמר [מ. ד"ם] מתיבתא דארעא, ואתי סייר ליה צדקו לגושפנקיה שלא נגע אדם צו לגלות צורו, ומגלי ליה ושתי, ומכסי ליה, וחתים ליה, ואזיל,

שדריה [שלמה] לבניהו בן יהודיע [במי דוד היה על חברתי ועל הפלתי דב"ה א יח ית, והיה אח"כ שר הצבא של שלמה], יהב ליה שושילתא [שלשלת, כמו חבל] דחקיק עלה שם, ועוקתא [clasp ring] דחקיק עלה שם, וגבבי דעמרא גיזוז צמר וזיקי דחמרא נודות יין,

אזל [בניהו בן יהודיע] כרא בירא מתתאי צמודד הכר למטה מצורו של אשמדאי, ושפינהו למיא כגון השופה יין לחמריה [לחציה. וכתב היעב"ץ ע"ז שהוא הג"ה מושבשת] (צ"מ דף ס) הריק מי צור העליון למוך

התחמון, דרך נקב שנקב צפפה [אולי יש לקרוא המלה קְסָפָה וראה בב"י וכו'], ובלא זה קשה להבין שמפרש שפה, מחיצה. ואולי טעיתו שצין שמי הצורות, וממוך שהראשון קרקעימו גבוהה מקרקעית התחמון נדקון המים למוכו מאליהן,

וסתמינהו בגבבי דעמרא לנקצים שצין זה לזה כדי ששמישים יין צעליון לא יזוב ממנו לתחמון, וכרא בירא מעילאי אחרניא מעילאי לצורו של אשמדאי (ושפינהו) [ושפינהו. ד"ם] לחמרא [ועשה חור שיזוב היין לחוך בורו של אשמדאי], וסתמינהו מילא אותן שמי צורות עפר, כדי שלא יצין אשמדאי, [טעמינהו] סתמן, כדמרגמינן סתמוס פלשמים (צראשית כו) טמון פלשמאי,

סליק [בניהו בן יהודיע] יתיב באילנא, כי אתא אשמדאי סייריה לגושפנקא ומלאו שלס, גלייה אשכחיה חמרא, אמר כתיב משלי כ א לִין הִיין [שותה היין הוא לין. מדר] הִמָּה שִכָּר [ושותה השכר יהמה ויצעק בשכרותו. מדר], וְכָל־שֹׁנֶה [לשון שגגה] בּוֹ לֹא יִחָכֵם, [הלץ הוא המתלוצץ על חקי החכמה, כי חקי החכמה צריך לקבלם באמונה ובישרת לב, אחר שאין עליהם מופת, ומלמד גם כן מי שקבל חקי החכמה אם שוגה ביין לא יחכם. המלבים],

וכתיב הושע ד יא וְגוֹת, וַיֵּין וַתִּירוּ שִׁיחֵי־לֵב [אע"פ שזה הפסוק לא נכתב עדיין היו יודעין כמו "ארור עושה מלאכת ה' רמיה בפרק לא יחפור [בב כא:]: גבי יואב. תוס', וראה לעיל נה: מש"כ שם על הגליון], לא אישתי,

כי צחי לא סגיא ליה לא יכול להמאפק אישתי [ושותה], רוח וגנא נשמך ונרדס, נחית אתא [יור ובא] צניהו מן האילן, שדא ביה שושילתא, סתמיה סגר השלשלת סביב צאורו, שלא יוכל ראשו לנאס,

כי אתער [כשהקיץ], הוה קא מיפרזל משמגע וממעסק לנחקה הימנו, א"ל שָמָא דמרך הקצ"ה עֵלךְ, שמא דמרך עֵלךְ [ואל תקרע את השלשלת שהרי שם שמים כתוב עליה, ואסור להשחיתה. שט],

כי נקיט ליה ואתי [כאשר לקח בניהו את אשמדאי והביאו לירושלים], מטא דיקלא [כשהגיע לדקל] חף ביה נמחק צו שדייה [הפיל את הדקל], מטא לבייתא [וכשעבר אצל בית] שדייה, מטא גבי כובא צריף קטן, כמו כובא דצידי דההיא ארמלתא אלמנה הימה דרה צו נפקא [כשראה האלמנה שאשמדאי בא, דאגה שיפיל את ביתה, ויצאתה לקראתו להתחנן לפניו],

דף ס"ח ע"ב

איחננא ליה לימשך מעליו שלא יחוף צו, כפא לקומתיה מיניה לצד אחר, ואיסקלק עובי כתיפיו מן הכית איתבר ביה גרמא [גשבר בו עצם], אמר היינו דכתיב משלי כה ולשון רכה תשבר גרם על ידי לשון רכה שחננה מענה רק, נצברה עצמי,

אבני חן למסכת גיטין

יהיה ע"י שר ים. בן יהודיעה.

ולא יהיב ליה אלא לתרגולא ברא [ולא יהיב ליה להשתמש בו אלא לתרגול חבר לצורך פרנסתו. מהרש"א], [ובש"ט כתב שממה שאומר הגמ' לקמן ומתרגמינן נגר תורא פירושה דוכיפת], דמהימן ליה אשבעתיה מאמינו בשבעתו, כשנשבע לו להחזירו לו,

ומאי עבד ביה [מה עושה התרגול ברא עם השמיר], ממאי ליה לטורי דלית בהו ישוב של זרעים ואילנות להמפרנס שם ומנח לה [לשמיר] אשינא דטורא, ופקע טורא מתבקע מעט כמין חרץ ומנקיט מייתי [ונוטל ומביא] ביורני מאילני ושרי התם עד שמשליך שם זרע האילנות וגדלים אילנות שם ומתפרנס מהם, והוי ישוב, והיינו דמתרגמינן [תרגומו של דוכיפת. ויקרא יא יט] נגר טורא [woodcock, the capenter of the mountain],

בדקו קינא דתרגולא ברא דקדו עד שהיו בקיפין היכן יש קן של דוכיפת, והוא תרגולא ברא דאית ליה בני [משמע שהשר של ים מסרו לכל המין תרגולא ברא וכל אחד יכול לקחו. גרש ירחים], וחפזיה לקיניה זוגיתא זכרית חיוורת כי שיראה את צניו, ולא יוכל ליכנס אלסם, ויהא צריך לשמיר לצקע הזכרית,

כי אתא בעי למיעל ולא מצי, אול אייתי שמירא ואותביה עלויה, רמא ביה שלחו של שלמה קלא, שדייה [נפל ממנו השמיר] שקליה [שלוחו של שלמה], אול חנק נפשיה התרגול אשבעתיה,

אמר ליה בניהו, מאי טעמא כי חזיתיה לההוא סמיא דההו קא טעי באורחא, אסיקתיה לאורחיה מה משמ לו [מההרש"א פירש שלכן שאל לו כן, לפי שדרך השדים להזיק וכו']? אמר ליה מכרוז עליה ברקיעא, דצדיק גמור הוא, ומאן דעבד ליה ניהא נפשיה, וזי לעלמא דאתי,

ומאי טעמא כי חזיתיה לההוא רויא דקטעי באורחא, אסיקתיה לאורחיה? א"ל מכרוז עליה ברקיעא דרשע גמור הוא, ועבדי ליה ניהא נפשיה, כי היכי דליכליה לעלמא,

מאי טעמא כי חזיתיה לההוא חרוותא בכית, אמר ליה [הא נמי שמע דמכרוז ברקיעא. יעב"ץ] בעי מימת גברא בנו תלתין יומין, ובעיא מינטר [והאשה תהיה צריכה לישב גלמודה ולצפות] ליכס קמן עד שיצא שמי שערות ויהא ראוי לחלצה תליסרי שנין וידע היה זה שעתידה להממין שלש עשרה שנה,

מאי טעמא כי שמעתיה לההוא גברא דאמר ליה לאושכפא, עבד לי מסאני לשב שנין אחיכת? אמר ליה ההוא שבעה יומי לית ליה אינו צטוח לחיות שבעה ימים שמא למחר

חזא סמיא [סומא] דההו קא טעי באורחא, אסיקתיה לאורחיה העלהו להטותו אל הדרך,

חזא רויא שיכור דההו קא טעי באורחא, אסיקתיה לאורחיה אל הדרך,

חזא חרוותא דהוו קמחדי לה ראה הכנסת כלה שהיו מרצין בשמחה מאד, בבח,

שמעיה לההוא גברא דההו קאמר לאושכפא [לסנדלר] עבד לי מסאני לשב שני, אחיך,

חזא ההוא קסמא דההו קסים [מכשף עושה כישוף], אחיך,

כי ממא להתם [כשהגיעו אשמדאי עם בניהו לירושלים] לא עיילוה לגביה דשלמה עד תלתא יומי, יומא קמא אמר להו [אשמדאי לבניהו] אמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה, א"ל אנסיה מישתיא שמה הרבה,

שקל לבינתא אותיב אחברתה, אתו אמרו ליה לשלמה [מה שעשה], אמר להו הכי אמר לכו [זה היה כוונתו], הדור אשקוה,

למחר אמר להו ואמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה, אמרו ליה אנסיה מיכלא, שקל לבינתא מחברתה אותבה אארעא, אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו נגידו מיניה מיכליה משכו ידיכם מלהאכילו כי אם מעט,

[לסוף] תלתא יומי עייל לקמיה [נכנס אשמדאי לפני שלמה], שקל קניא קנה [אולי היה צריך למקל להשען עליו מחמת עצם השבור והכניסו עמו. יעב"ץ] ומשח [ומדר] ארבעה גרמידי [ד' אמות, וחתך מן הקנה] ושרא קמיה, א"ל מכדי כי מיית ההוא גברא [כשהארם מת] לית ליה בהדין עלמא אלא ד' גרמידי [פ' למה אתה מתגאה כל כך], השתא כבשתיה לכולי עלמא [מלכים א ה א ושל' מה היה מו' של בבל' הממלכו' ת מן' חנה' ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מנשים מנחה ועבדים את' של' מה פלימי חיו] ולא שבעת, עד דכבשת נמי לדידי,

א"ל לא קא בעינא מינך מידי, בעינא דאיבנייה לבית המקדש [אני רוצה לבנות את בית המקדש], וקא מיבעי לי שמירא,

א"ל לדידי לא מסיר לי, לשרא דימא מסיר ליה [אולי שהשמיר ניתן ביד שר של ים, שגידולו במים. מהרש"א], [ג"ל שמיר לשון שמירה, וגם שמיר אותיות שר ים, רצה לומר שמירה שלו]

אבני חן למסכת גיטין

ימות מסאני לשב שנין בעי [ואין לומר שחשב להורישם לבניו לאחר מותו, דאיתא בספר חסידים ס' תנ"ד שלא להשתמש במגעלים של מת. ילקוט המאירי],

מ"ט כי חזיתיה להווא קסמא דהוה קסים אחיכת? אמר ליה דהוה יתיב אבי גזא דמלכא תמחיו היה אולר גדול זהב וכסף טמון, לקסום מאי דאיכא תותיה,

תרחיה גביה חסר אלזו שלמה לשמדה, מרס בלשון חרמי חסור כדלמרינן בנבא קמא (דף פ) מאן מרס נתרם שמואל עד דבנייה לבית המקדש,

יומא חד הוה קאי לחודיה שלמה אלז אשמדאי אמר ליה כתיב במדבר כד כתועפות ראם לי להקדוש ברוך הוא, יש לו תועפות ראמים למשחמו, וליפרע פורענות בשליחמו ואמרינן כתועפות אלו מלאכי השרת, ראם אלו השדים, מאי רבותייכו מינן [במה אתם גדולים ממנו] שנשחצת הקצ"ה כנס?

א"ל שקול שושילתא מינאי, והב לי עיזקתך טעמנו היה שם מקוק עליה ואחוי לך רבותאי [ואראה לך איך אני גדול ממך], שקליה לשושילתא מיניה, ויהיב ליה עיזקתיה, בלעיה [בלע את החותם, והיה הולך גופו וגדול, עד ה'], אותביה לחד גפיה [כנפו. שיש לשדים כנפים. יעב"ץ] ברקיעא, ולחד גפיה בארעא, פתקיה דמסו [לשלמה] ארבע מאה פרסי, על ההיא שעתא אמר שלמה קחלת א מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש,

[ועל אותה שעה אמר גם פסוק זה בקהלת ב] וזה היה חלקי מכל עמלי [ר"ל שהיה מתאונן שמוכל עמלי שעמלתי בבנין בחמ"ק ע"י פעולת האשמדאי, זה היה חלקי ממנו [פי' זה נשאר לי ממנו] שנטרד אני ממלכותי ולא נשאר לי רק מקלי שבדי. מהרש"א], מאי וזה? רב ושמואל חד אמר מקל, וחד אמר גונדו לצוט, וצנאורי טהרות דרכ האי לאתי [פי' גורסין] "קודו" מקידה של מרס לשמות מים (סוטה דף לב),

היה מחזר [שלמה] על הפתחים, כל היכא דמטא אמר קחלת א אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים [דמשמע אבל עכשיו אינו מלך. מהרש"א],

כי מטא גבי סנהדרין, אמרו רבנן מכדי שוטה בחדא מילתא לא סריך לינו נדקן לומר דבר אחד של שטות כל הימים, שזו אומר הייתי מלך, ואינו אומר דבר שטות אחרת, מאי האי [דוראי כל אותן השנים שחזר שלמה על הפתחים ארבע מאות פרסה, היה האשמדאי משתמש בעבדי שלמה ולא היו מרגישין בו, אבל שאלו לבניהו כיון דעזקתא דחקוק עליו השם היה בידו, אם אשמדאי הוא, ודאי דלא בעי ליה, משום אימת השם כדאמר וכי עייל חזייה ופרח. מהרש"א],

אמרו ליה לבניהו קא בעי לך מלכא לגביה [וכי המלך שלמה קורא אותך אליו]? אמר להו לא,

שלחו להו למלכותא [להמלכה], קאתי מלכא לגבייכו, שלחו להו [שלחה המלכה לחכמים] אין קאתי, שלחו להו [חכמים להמלכה] בידקו בכרעיה שרגליו של עד דומות לשל תרגוליס [ראה ברכות ו ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא. רש"ש], שלחו להו [המלכה לחכמים] במוקי קאתי לינו נא לשכנ יתף אלז בנפילאום קאלאז"ש בלנו וקא תבע להו בנידותייהו [קשה כיון דגמר מתיבתא אמאי אינו מחזיק דין גדה ואשת איש? וצריך לומר דאינם מצווין על איסורים. גרש ירחים],

[בתשובת מהר"ם לובלין סימן קט"ז שאשה שנבעלה לשד אינה נאסרת על בעלה, שמדייק מדברי הרמב"ם שכתב ו"ל מפי השמועה למדנו שהזונה האמורה בתורה וכו' שנבעלה לאדם שאסור לו וכו' לפיכך הנרבע' לבהמה אף על פי שהוא בסקילה לא נעשית זונה ולא נפסלה לכהונה, שהרי לא נבעלה לאדם עכ"ל דקדק ג"כ בלשונו וכתב בכל דוכתיה אדם, לומר דוקא אדם וכל שאינו אדם יהיה מי שיהיה הן בהמה הן רוח לא נעשית זונה], וקא תבע לה נמי לבת שבע אימיה [ונודע לחכמים שאין זה שלמה המלך אלא אשמדאי],

אתיוה לשלמה והבו ליה עזקתא ושושילתא דחקוק עליה שם, כי עייל חזייה [אשמדאי לשלמה] פרח, ואפילו הכי הוה ליה [לשלמה] ביעותא מיניה [מאשמדאי], והיינו דכתיב שיר השירים ג הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על יריכו מיוחד בלילות,

רב ושמואל [פליגי] חד אמר [ששלמה] מלך והדיוט היה שלמה לא חזר שוב למלכותו [ר"ל שלא חזר לחשיבות מלכותו כמקודם שהיה נחשב חכם מכל האדם, ולכן כתב ויהי שלמה מלך על כל ישראל שכולם חודו לו במלכותו מחמת פקסותו וכו', יעב"ץ, וראה מהרש"א, וגרש ירחים], וחד אמר מלך והדיוט ומלך,

[וחזור לרפואות] לרבא דרישא מולי כאז הראש הנא מממת דס ליתי שורבינא מין אלו כדלמרינן בנבא השנה (דף כג) מאשור שורבינא, ובינא ערבה, ואסא דרא דס לם, וזיתא, וחילפא נפספה עץ ששמו פופליי"ר [ערבה צפצפה. שבת לו.], וחילפי דימא גירופלי"א, ויבלא מין עשז, ולישלוקיניהו בהדי הדדי, ולנטול תלת מאה כסי אהאי גיסא דרישא, ותלת מאה כסי אהאי גיסא דרישא,

ואי לא, ליתי ורדא רוס"א חיוורא דקאי בחד דרא כל עלין שלו מלך אחד זה למעלה מזה, ולישלקיה, ולינטול שיתין כסי אהאי גיסא דרישא, ושיתין כסי אהאי גיסא דרישא,

[עוד רפואה] לצליחתא כאז מלי הראש ליתי תרגולא ברא,

אבני חן למסכת גיטין

הבשר] בקלקולי אשפות דמתא [על אשפות העיר],

בתר הכי [ולאחר שעשה כן] לפשוט שוּדְרָא פְּרָקָא יתיר הקשר
מרגלו [ולא מן הכלב], ונימרו הכי [ויאמר כן לחש זה] שברירי
דפלוני בר פלוניא, שבקינהו לפלוני בר פלוניא, וליהרו
[וידבקו] לכלבא בביתא דעיניה דצנת עינו,

[עוד רפואה] לשברירי דיממא, ליתי שבעה סומקי עמוליס
[splens] מגווא [מתוכן] דחיותא [של בהמות], וניטוינהו [ויצלנו]
אחספא כלי מרס מנוול דאומנא שמקיזן למוכי דס, וליתיב [וישב]
איהו [החולה] מגוואי [בתוך הבית] ואיניש אחרינא מאבראי
[מבחוץ], ונימא ליה עוירא [ויאמר לו העוור] לפמיסא [לאיש שעניו
פתוחים ובריאים, שיושב בחוץ] הב [תן] לי דאיכול, ונימא ליה
האיך פתיחא [היושב בחוץ] סב איכול [קח הסב ואכול], ובתר
דאכיל ליתבריה לחספא, דאי לא הדרי עילויה [חזור עליו
מחלת השברירא],

[עוד רפואה] לדמא דאתי מנחירא [רפואה לדם היוצא מן החוטם],

1. ליתי גברא [יביאו אדם שהוא] כהן דשמיא לוי, וליכתוב
ליה [ויכתוב לו כהן זה ששמו לוי] לוי למפרע [כוה: "ויל"],

2. ואי לא, ליתי איניש [יביאו אדם] מעלמא [מאיוה מקום שהוא],
וניכתוב ליה [ואדם זה יכתוב להחולה], אנא פפי שילא בר
סומקי למפרע למש הוא,

3. ואי לא ניכתוב ליה הכי [יכתוב להחולה כך], טעם דלי במי
כסף למש הוא טעם דלי במי פגם,

4. ואי לא ליתי, עיקרא [השורש] דאספסתא [אספסת, מספוא
סוסים], ואשלא חגל דפוריאי עתיקא של מיטא [ישנה],
וקורטמא יייר של מוכין, ומוריקי קרו"ג [safron] וסומקא
דלוליבא דנר אדום הגדל צלולצ [העטיפה שגדל סביב הלולב] ונקלינהו
[וישרפם] בהדי הדדי [ביחד],

וליתי [ויביא] גבבא דעמרא [גיזת צמר], וניגדול תרתי
פתילתא לשון גדילים, יעשה פמילה מן הצמר ולטמיש בחלא יִשְׁקָה
[הפתילים] צוממן וניגדבל יגלגלו בקיטמא הדין צאפר [זה ששרפו
כל המינים לעיל] וידצק האפר צו, ונתיב בנחיריה [יתן שתי הפתילות
לתוך נחיריו],

5. ואי לא ליחזי [יראה, יחפש] אמת המים דאזלת [שהולכת,
המים הולכים] ממזרח כלפי מערב, ונפסע [יפתח את רגליו, יפריסם
זה מזה] וניקום חד כרעא [ויעמיד רגל אחת] להאי גיסא [לצד זה
של אמת המים], וחד כרעא להאי גיסא, ונישקול טינא [ויקח
טיט] בידיה דימינא [בידו הימנית], מתותי כרעא דשמאליה

ולישחמיה בווא חיוורא צדייר של כסף צריך ישחטנו אההוא
גיסא דכייב ליה שחז הדם על חצי הראש ששם הכאב, ונזדרהר
מדמיה דלא לסמינהו לעיניה, וליתלייה [למרגולא שמוט]
[למרגולא השמוט. רש"ש] בספיא דבבא צמחומ הפתח, דכי עייל
חייה ביה, וכי נפיק חייה ביה,

דף ס"ט ע"א

[עוד רפואה] לברוקתי מולי שצנען שקיזין טייל"א [אויגן שטארר, רוח
שאוחזות את העינים. ערוך ברק א], [רפואה אחרת ראה שבת עה, רבי
שמעון בן אלעזר אומר דם [שיעורא לענין הוצאת שבת] כדי לכחול בעין
אחת, שכן כוחלין לברקית. ומאי נינהו? דמא דתרנגולת ברא],

ליתי עקרבא [עקרב scorpion] דשב חומרי מנומר צצצע גווינן
מחמת זקנה, [לשון קשה הוא, וכן אומרים חכמי הטבע שיש עקרבים ובונבם
חמושה קשרים ויש אחרים והם אכורים אשר בונבם שבעה קשרים. הערוך
ערך חמר [י]],

ונייבשיה בטולא [וישים את העקרב בצל שיתייבש] כלומר שלא מחמת
שמש [שאם מתייבש בשמש מוציאה את ארסו ואינו מועיל. אצמ"ה בשם
מדרש הרפואה], ונישחוק [ויכתוש] תרתי מנתא שני חלקים
כוחלא כחול [כחל הוא מזה שמערבין אותה במים ליתן בעיני הנשים],
וחדא מנתא מיניה וחלק אחד ממנו [מן העקרב שנתייבש],

ולימלי יסוס צעינו תלתא מכחלי מכחול הוא כנף עוף, או כף רחב דק,
של עץ שטול צו הכחול ונותן צעין. [תלמא מכחלי] שלשה פעמים בהאי
עינא, ותלתא מכחלי בהאי עינא, טפי לא לימלי, דאי לא
[שאם לא] מחדדך דלא לימלי טפי, פקע עיניה [יצא עינו],

[עוד רפואה] לשברירי דליליא סגוריס הצאות על האדם צלילה [וענין
המחלה הוא, שיש מהם שאור היום קשה לו, ויש מהם אשר האור מהנהר
בלילה קשה לו. אצמ"ה בשם מדרש הרפואה], גיתי [יביא] שוּדְרָא
פְּרָקָא חגל של שיער צהמה, ושל זנב סוס, ופרס וניסר [ויקשור ראש
האחד של החבל] חדא כרעא מיניה יקשור אחד מרגליו, וחדא
כרעא מכלבא ורגל הכלב, צמי ראשי הסבל,

וניטרפו ינוקי יקשקשו מינקות חספא שצרי מרקס אבתריה אחריו,
ולימרו ליה [ויאמרו] למש זה אסא כלבא זקן כלב, אכסא
תרנגולא שוטא מרגול,

וליגבי [ויגבה collect] שב [שבעה] אומצי חמיכות צשר משבעה
בתי, וליתבינהו ניהלית [וישימו אותם אצל] צני הצמים להנך אומצי
בצינורא דדשא [בחור שהחויק את ציר התחתון של הדלת, והיה חור זה
במפתן הדלת דהיינו בקרקע, והיה חור רחב], וניכלינהו [ויאכלו את

אבני חן למסכת גיטין

[מתחת רגלו השמאלית], ובידיה דשמאלא, מתותי כרעא דימיניה,

וניגדול תרתי פתילתא דעמרא [לשון גדלים, יעשה פתילה מן הצמר. רש"י לעיל], וניטמיש בטינא [יסקה [הפתילים] צחמן. רש"י לעיל], וניתיב בנחיריה [יתן שתי הפתילות לתוך נחיריו],

6. ואי לא, ליתיב תותי מרובא [ישב החולה תחת מרוב [gutter] שמקלח המים למטה], ונייתו מיא [ויביאו מים] ולישדו עליה [על החולה] דך מרזב, ולימרו [ויאמרו] לחש בשעת שפיכת המים] כי היכי דפסקי הני מיא [כמו שיפסקו מים אלו], ליפסוק דמיה [יפסקו וחילת הדמים] דפלניא בר פלניא,

[עוד רפואה] לדמא דאתי מפומא [רפואה לדם היוצא מן הפה], בדקינן ליה [בודקין את הדם לראות מדיכין בא] בגילא [אשכריי"ס דחיתתא [בקש של חיתה], אי סריך מדק הקש דס מריאה [from the lungs] קאתי, ואית ליה תקנתא, ואי לא מכבדא [from the liver] קאתי, ולית ליה תקנתא,

אמר ליה רב אמי לרב אשי והאנן איפכא תנן, ניטל הכבר ולא נשתיר הימנה כלום, הריאה שניקבה או שחסרה?

אמר ליה, כיון דמפומיה קאתי [כיון שהדם יוצא מן הפה] דדמא כדכדא שהיא חלואה למטה מן הריאה, עולה למעלה ונפיק דך הפה אימר [אנו אומרים] איתמוחי איתמוח [לשון נימוח] כולה כדא, ולא נשמיר הימנה כלום, ונפל לריאה דך קנה הכדא, שמחזר לקנה של ריאה,

אמר מר, אי מריאה קאתי אית ליה תקנתא, מאי תקנתיה, ליתי שבעה כוני מלא אגרוף מפירמא דסילקא קנינא [trimming off] תרדיס [beets] מלידור"א, ושבעה כוני פירמא דכרתי [leek], וחמשה כוני פרידא מין עש, וי"א מדיירשר"ש, ותלתא כוני דטלפחי [של עדשים], וכונא דכמונא [cumin], וכונא דחבלי [חבלים], וכנגדן כשיעור כל אלו כנתא פטירתא אנטריי"ל [entrails] של צהמה שהיתה פטר רחם לאמה [מעו של בהמה בכורה. שט] וליבשיל וליכול, ולישתי אבתריה שיכרא חריפא דטבת [שהוא טוב],

[עוד רפואה] לכבא חולי השיניים הפנימיים, אמר רבה בר רב הונא ליתי תומא ראש שום [garlic] יחידאה שלא היה צו אלא זלע אחד, ונימריסיה ישחקנו במישחא ומילחא [בשמן ומלח], ונתביה [ויתננו] אטופראי על צפורן דאליונא של צוהן יד דההוא גיסא דכייב ליה [על הצד שכואב לו השיניים], ונהדר ליה דגנפא דלישא [ויסבב את השום שעל הצפורן במסגרת של עיסה], וניזדהר לבישריה שלא יגע אותו שום צנצנו דקשי [שקשה, פי' שיכול להביא על עצמו] לחיורא צרעת,

[עוד רפואה] לחינכי הצעצועות הגדלים בגרון, [דלקת השקדים. שט] כמין גלנט וצלשון רומי אשטרנגיילון, אמר רבי יוחנן חומתי [עלין] של חומס פילטר"ו, טוב לרפואה זו כי [כמו] ממרו כמין עשז שקורין ממרו צלשון ארמי, ועיקרא דחומתי [אבל עיקרא דחומתי] שורש החימוס פילטר"ו עדיף מממרו לרפואה מממרו, ממרו שצדמוני, לשון מורי, ונינקוט [והרפואה הוא שיקח] [כאמגוזא. רש"ש, פי' כשיעור אגוז. רש"י לקמן] בפומיה הני [מאלו] חוממי וממרו לאוקומי [להעמידו] החולי שלא יפסח יותר מדאי,

[עוד רפואה] לבשולי האצצועות שמקצן למה שלהן לחוק, שמהא יולאה כשיצקנו אותו, לייתי פארי [bran] דריש נפייא סודים גדולים, שנפין למעלה צנפה כשמרקדן, וטלפחי בעפרייהו עדשים עם עפר שנמלשו צהן, ושובלילתא תלמן פינוגר"י [רש"י מביא לשון זה בובחים עב], ולשון פינוגר"י שבת קט: ויש בעוד מקומות, וחומריתא דכשותא פרס שנכשות הומלון,

[רש"י שבת קט: כשותא. הומלון, מו"ק יב: כשותא. הומלון, כתובות ס: כשות. הומלון, גיטין סט. וחומריתא דכשותא. פרס שנכשות הומלון, ב"מ מב: כשותא. הומלון, חולין מז: אלא כמראה כשותא הומלון, [באנגליש hops בצרפתית houblon],

ונינקוט כאמגוזא כשיעור אגוז בפומיה [ועי"ז יתקבץ הלחה לתוך האבעבועות],

[עוד רפואה] לאיפתוחי האצצועות של אשטרנגיילון שיצקנו ותלא הליחה, לינפח [כמו שמפרש רש"י לקמיה, שינפח ע"י קש חלול straw לתוך גרונו] ליה חבריה צגרונו תחלי חיותא [שחליים לבנים cross], בגילא דחיתתא שהוא חלול, ויכנס זרע השחלים לתוכו צראשו אחד [של הקש], ויכניסנו צחן פיו של חולה עד הצליעה, ונפסח מצירו [זה שעושה הרפואה] צראש האחר, ויאלו השחלים, ויפלו ויחנו על החולי,

[עוד רפואה] לאסוקי להעלות צמר [דהיינו] לרפואת הצינקה [לאחר שיצא הליחה], ליתי עפרא [יביא עפר] מטולא דבית הכסא מתחת כל אצנים המסודרות לצית הכסא צדו, וממוקנות כעין מושז, וניגבול בדובשא [ויגבל את העפר בדבש], וניכול [ויאכלנו], דמעלי ליה [שזה טוב לו להעלות את הבשר],

[עוד רפואה] לברסם חולי שקורין צורי"ר, והוא צא מן הראש דרך המוטס,

1. ליתי כי [כמו] פיסתקא [כשיעור, acorn], אבל בדועסטרו פי' [pistachio-nut], דנישדור כשיעור גלנט [acorn] של ארז, מסס נשדור שקורין אמוניק"א,

[ammoniac, yellowish substance with a sickening, bitter taste, obtained from the milky exudate of the injured stem of a plant (Dorema ammoniacum) found in Iran, India, and S Siberia. It is a gum resin, soluble in alcohol and ether. It is used in industry in the

אבני חן למסכת גיטין

[עוד רפואה] לפירחא דליבא שלזו פורח [דופק יותר מראי] פשמיי"ר
זלנע"ז ליתי תלת פרו' שייאָתא חלות דשערי [של שעורים],
ונשטרינהו בכמכא ישרה חותם זכותם טרכניי"ד זלנע"ז דלא עבר
עילוייה ארבעין יומין [שעדיין לא עבר ארבעים יום] שנעשה הסומח,
וניכול [ויאכל חלות אלו], ונשתי אבתייהו [וישתה אחריהם]
חמרא מרקא [יין שהוא] מזוג זמים הרבה,

א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא, וכל שכן דפרח ליביה
שדנסיס חלשים הן כל אלו, ומסיסין כמו של אדם, אמר ליה אנא
ליוקרא דליבא שלזו כדד עליו [דופק בכבדיות] אמרי [אמרת רפואה
זו],

[אלא זה הוא רפואה] לפירחא דליבא כאז הלז ליתי תלת
פרו' שייאָתא דחימי [ולא דשערי כמו ליוקרא דליבא],
ונישטרינהו בדובשא [ישרנו בדבש, ולא בכוחת כמו ליוקרא דליבא],
וניכול, ונישתי אבתייהו חמרא חייא [ולא חמרא מרקא כמו
ליוקרא דליבא, שכל דברים אלו מוסיפין כוח האדם],

[עוד רפואה] לצרחא דליבא [לכאב חלב], ליתי תלת ביעי
[כשעור ג' ביצים] גיניא מינטה [mint] וביעתא [וכשעור ביצה]
דכמונא [cumin], וביעתא [וכשעור ביצה] דשומשימי [sesame],
וליכול,

[עוד רפואה] לכאב מעי [המעיים], ליתי תלת מאה פלפלי
אריכתא, וכל יומי נשתי מאה מינייהו [ישתה מאה מהם]
בחמרא [ישתה יין ששרה בהם מאה פלפלין, ונמצא שישתה ג' ימים],

רבין דמן נרש, עבד לה לברתיה דרב אשי, מאה וחמשיין
מהני דידן פילפלין שלזו [שָׁרָה מאה וחמשים פלפלין שלזו ביון, ושתתה
אותן בבת אחת] ואתסיא,

[עוד רפואה] לכירצא מולעיס שנמעיס [ישתה] אַנְפָּקָא דחמרא [כוס
של רביעית יין], באטרפא [עם עלים] דעראדה עלה של עץ ארע, שקריין
לורי"ר, ופריו קורין צי"ש,

[עוד רפואה] לכירצא חיוורא [תולעת לבנה], ליתי ביזרא גלגילא
זרע אורוגא [eruca sativa] וניציירה בשיסתג יקשרנו זחמיתת גגד של
זמר גפן וניתייירה במיא [וישרה אותם במים], ונשתייה, ונזדהר
מבינתא זיהר שלא יצלע את גרגיר הזרע דאי לא [זיהר], מנקבא לה
[ינקב] למעייניה למיעיו,

[עוד רפואה] למיסר לעזור את השלשול סיסין פוליא"ל [kind of mint]
רטיבא [ישתה סיסין רטובין] במיא,

[עוד רפואה] למישרא לשלשל אדם עצור יבישתא [ישתה סיסין יבישין]
במיא, וסימנך שלא תחליף לשמות לא לשלשל, ויש לעזור איצא שם

manufacture of porcelain cements and in medicine as an expectorant.
When gum ammoniac is distilled, it yields a liquid, oil of ammoniac],

וכי אמגוזא [וכשעור אגוז] דחלבניתא דובשניתא חלזנה מתוקה,
שקריין גלמ"א ומלי תרוודא [ומלא] קף דובשא חיוור [דבש לבן],
ומלי נמלא [ומלא] כלי מחזיק רביעית בת מחוזא [כזה שמשתמשין בו
בני מחוזא] חמרא נקידא יין זלול יפה שאינו אדום ונישלוקינהו
[ויבשלם] בהרי הודי [ביחד],

וכי בשיל נשדור לכשיצטל הנשדור, זה סימן יהיה לך, בשיל ליה
כוליה צידוע שאר סמנין מבושלין, לפי שהוא קשה [וישתה, ויהיה לו
לרפואה],

2. ואי לא, ליתי רביעתא דחלבא [רביעית חלב] דעיוא
חיוורת [של עז לבן],

דף ס"ט ע"ב

וניטייפיה [ויטפוף את החלב] אתלת קלחי כרבא יטיפנו על שלשה
קלמי כרז ככלי, וניבחשיה יגס [מיש"ן באדיש] את הקדירה בגוואז
דמרמהין בקיסס של עץ ששמו מרמהין, וכי בשיל גוואז במרמהין
[וכאשר יהיה הקיסס מבושל כל צרכו, זה סימן ד] בשיל ליה כוליה,

3. ואי לא, ליתי [יביא] נפקי זואה דכלבא חיוורא של כלז לזן
וניגבול [ויגבל אותו] בנטפא זרי [that which runs through cracks,
resin balsam] וכמה דאפשר לו צרפואה אחרת או להתאפק בחוליו
נפקא לא ניכול לא יאכל זואה הכלבים דמפריק מנתק אצרו,

1. לגירא חולי שקריין אשפוגט"א [גורם יסורים גדולים] ליתי גירא
דלילתא חץ של לילית, אפן שעשויה כחץ, וטופלת עם הנדר וניפכיה
העוקן למטה וצית יד למעלה ונשדי מיא עלייה, ונשתי,

2. ואי לא, ליתי ממיא דאישתי מינייהו כלבא בליליא
[ששתה מהם כלב בלילה], וניזדהר מגילויא שיהו זמקוס שאין נחש
מזוי,

[עוד רפואה] לגילויא [אם שתה משקין מגולין], [הרפואה הוא שישתה]
אַנְפָּקָא [כוס קטן, גם נקרא אנבנא, אנבא, אנפא] זהו רביעית וכן שם הכלי
דחמרא חייא [יין שאינו מזוג במים],

[עוד רפואה] למורסא קלוג [כמו המפס מורסא. שבת ג], מכה שיש בה
אייט"ר באדיש, [ישתה] אַנְפָּקָא דחמרא [כוס רביעית של יין],
באהלא [צמח בושם] תולאנא אלהות אדום, כמין מולעת שני,

אבני חן למסכת גיטין

עשן רטיבא דסכר נהרא וכשהוא למ סוכרין צו נהרות כך הלם סוכס,

ששוה לכל הוא שיאכל פת שחרית],

[עוד רפואה] לטחלא שטחול שלו [spleen] נפוח וגדול מחמת חולי,

1. ליתי [יביא] שב ביני שצנע עלוקות [תולעים] דמיוא של מים, צלעו שנוא"ש ונייבשינהו בטולא [וייבשנו בצל], וכל יומא נישתי תרתי [ותלתא] [ותילתא. רש"ש ויהיה לג' ימים] בחמרא [והגם שהוא שרץ המים, התירו משום רפואה, או משום שנתייבש כבר. שט' בשם האשל אברהם, וראה מרדכי פסחים פרק כל שעה סימן תקמה וז"ל ושאלוני מהו לשרוף שרץ אחד טמא ולשתות האפר לרפואה, והשבתי דמותר וכו' ומביא ראיה מבאן],

2. ואי לא, ליתי טחלא [הטחול spleen] דציפרתא עז דלא איתתח [נפתח רחמה] שלא ילדה ונטחיא בתנורא [ויטיח תנור בוער עם הטחול], ונוקי להדיה יעמוד כנגדו ונימא [ויאמר לחש זה] כי היכי דיביש האי טחלא [כמו שיתייבש טחול זה בהתנור], נייבש טחליא דפלוגי בר פלוגיתא [על עצמו אומר בן],

3. ואי לא אי ליכא מנורא נטחייה להסא טחלא ביני אורכי דבייתא חדתא יטיח אותו כסותל [של בית חדש], וידבק צין שורות הסותל ויבש שם ונימא הכי כי היכי דיביש האי טחלא כו',

4. ואי לא, ליפקי לשון נקיות [יהפוך] שכבא יטרח עד שידע היכן יש מת דשכיב בשבתא שמת בשבת [ילך אצל המת עד שלא נקבר] ונישקליה לירי [ויקח ידו של המת] דשכא ונותבה [וישים ידו של המת] אטחליה דמולה [על הבטן מבחוץ] ונימא כי היכי דיביש הא ידא [שעתיד לייבש ידו של מת בקבר], נייבש טחליא דפלוגי בר פלוגיתא # [וצריך ביאור שהרי ידו של מת לא רק ייבש, אלא גם יירקב, ובדאי אינו רוצה שירעך בן לידו ?],

5. ואי לא, ניתי ביניתא דג וניטווייה ילגו צגמליס בי נפחא [שמיד] שלפני הגפם וניכליה [ויאכל הדג] במיא דבי נפחא [עם] אותם [מים] שמכנה צפן את הצחול, ונישתי ממיא דבי נפחא,

ההיא עיזא דהות שתיא מיא דבי נפחא, אישתחיט, ולא אישתכח לה טחלא [כששחטו אותה לא מצאו לה טחול, שנתייבש משתיית המים דבי נפחא],

6. ואי לא, ליפתח חביתא דחמרא לשמיה יקנה חטים של יין לשתייתו, כלומר ישתה יין טוב ממד הרבה,

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, אי אית ליה חביתא דחמרא [פי' אם הוא איש אמיד, שיכול לקנות יין טוב], לא אתי לקמיה דמר לשלל רפואה שהיין רפואה לו, אלא מרגל [יהיה רגיל לאכול] בפת שחרית, דמעליא לכולי גופיה [פי' שייך הוא דבר יקר ולא ימצא, לכן לא תאמר בן שוה אינה שוה לכל אדם, אלא הרפואה

[עוד רפואה] לרושחתא תחמוצית [hemorrhoids], ליתי אקיקא עשן ששמו קקולי ואילווא אלואיי"ן [aloe] ואספירקא כסף חי [אולי הפירוש כסף שאינו מזוקק עדיין] ומרתכא [וכ"ה להלן פו.] קוגילון והוא מפסולת הכסף, מקום שחופרין כסף מן הקרקע ויוצקים אותו, ומעלה ריחמא והוא מרחמא וחומרתא דפילון צוטון שהנשים מולות צואריהן של זהב או של כסף, וזמן צו שמן שמעורב צו מין צושם ששמו פילון, ודומה לעלי גפנים, כדתיא צח"כ שלא יערב קימוס צמר, מי גלוצקיא צשמן, עלי גפנים צפילון ושיאפא דחמימתא צואם יונים, ולשון מורי צואם מרגולין, ונינקט [ויקח] כל אלו בשחקי [שמאטע"ם באדיש] דכיתנא [דפשתן] שהם קרים בקייטא, ודעמר גופנא [cotton rags] שהן חמים בסיתוא ושים צאזום מקום [על פי הטבעת],

ואי לא, לישתי שיכרא מרקא [יין מעורב במים הרבה],

[עוד רפואה] לשיגרונא חולי הירכס והקלצוסת [ראה לקמן ע ריש ע"ב ברש"י שצ"ל "קליבוסת" והוא העצם היותר נמוך בהשדרה] שקורין הנק"א, ליתי [יביא] פתיא כלי מלא דמוניני ציר דגים קטנים, וניגנדריה יגלגלו שיתין [המספר "שישים" הוא גוזמא על פי רוב] זימני ששים פעמים אהא מְטַחְתִּיה על ירך זה למעלה צקילצוסת שקורין הנק"א ושיתין זימני אהא מְטַחְתִּיה,

[עוד רפואה] לצמירתא אצן הגדילה צגיד, ועולרת השקן # [צמירתא הוא לשון חום, כמו שמביא לקמיה לצימרא ברא וכו', שאבן זה גורם כאב בוער],

1. ניתי [יביא] תלת גיטו פִּייתָא טיפוס [3 drops] מישחא דכופרא פסולת של זפת והוא עיטון, ותלת גיטו פִּייתָא [שלשה טיפין] איצרא סמיטת דכרתי [leek] כרישין, ותלת גיטו פִּייתָא דחמרא נקידא יין נקי, ולישדי ליה [ויזרוק לו] לאיש באמה, ולאשה באותו מקום # [זה פלא, שיש לאיש אבן, ועושין סגולה גם באשתו, ואולי כדי שיתרפא ע"י זיווג],

2. ואי לא, ליתי אונא דויקא און של נוד ולתלי ליה [ותלה לו] לאיש באמה, ולאשה ברדין,

3. ואי לא, ליתי חומא דזהוריתא חוט של זהרית דשדתיה שטואתו דומה בת דומה אשה משודה צת משודה [לשון בת דומה בסוטה כו.] וליתלי ליה לאיש באמה, ולאשה ברדין,

4. ואי לא ליתי כינה דזכר ונקבה [פי' מאיש ומאשה. גליון הגמ'], וליתלי ליה לאיש באמה, ולאשה באותו מקום, וכי משתין נשתין אסיסנא יבישתא על סנה יצח, בצניורא דדשא # [אולי הפירוש שיקח מעצי הסנה וישים אותם לתוך הצניורא דדשא, וישתין עליהם שם], ונעיין בחומרתא יהא זסיר צאצן דנפק' מיניה הינאמא ממנו, לשמרה דמעליא לכולהו צימרא חולי שקורין פיוריי [fever],

אבני חן למסכת גיטין

אמר שמואל, האי מאן דמחו ליה [שהכו אותו, פ' דקרו אותו]
באלוני דפרסאי נטולות [פ' חיתות] של פרסיים, שמרפין אותן [על
ידי אש] נמי קס המות מ'חייא לא חיי [פ' ימות בזמן קרוב ממכה זו],

אדהכי והכי [עד שעדיין הוא חי], ניספו ליה [יאיילו לו] בשרא
שמינא אגומרי [בשר שמן שנצלה על גחלים], וחמרא חייא,
אפשר דחיי פורתא [שיאריכו ימיו קצת], ומפקיד אביתיה [יצוה
על ביתו] צוואה על נכסיו,

אמר רב אידי בר אבין, האי מאן דבלע זיבורא [מי שבלע
דבורה], מיחייא לא חיי, אדהכי והכי [עד שעדיין הוא חי]
נשקיה [יתנו לו לשותות] רביעתא דחלא שמוג מומץ חזק, אפשר
דחיי פורתא [שיאריכו ימיו קצת] ומפקיד לביתיה [יצוה על ביתו],

א"ר יהושע בן לוי, אכל בשר שור בלפת # [המפרשים
מפרשים כאן שלפת הוא מין ירק, אבל אולי הוא מלשון ללפת את הפת, וכן
כאן כל ירק שבא ללפת את הבשר], ולן בלבנה בלילי י"ד או ט"ו
בתקופת תמוז, אחזתו אחילו,

תנא והממלא כריסו מכל דבר שהוא טוב לו וממוקן לחיכו, ואוכל
ממנו כל תאוותו אחזתו מניאו לדי חולי ששמו אחילו,

אמר רב פפא, אפי' [ממלא כריסו] מתמרי [dates], פשיטא?

סד"א הואיל ואמר מר, תמרי שהתמרים יפין לגוף כל כך משבעין
[שהאוכל מהם נעשה שבע], ומשחנן מתממות, ומששלשן משלשלות,
ומאשרין תמנות כח, ולא מפנקן אינן מתענגות את הלב, להיות איסטינים
ואע"פ שהן מתוקות אימא לא [שאין אחילו בא אם ממלא כריסו מהם],
קמ"ל,

מאי אחילו? א"ר אלעזר אש של עצמות, מאי אש של
עצמות? אמר אביי אש גרמי [מחלה שהיה ידוע להם],

מאי אסותיה [איזה רפואה מועיל לרפאותו]? אמר אביי אמרה
לי אם, כולוהו שקייני כל משקין שאדם שומה לרפואה, יש להן מנין
ימים לשמותם תלתא ושבעא ותרסר יש מהן ג' יש מהן ו' יש מהן
י"ב, והאי [אבל משקה רפואה זו ישתה] עד דמתסי [שיתרפא],

כולוהו שקייני [כל שאר משקאות ששותה לרפואה, ישתה] אליבא
ריקנא, והאי בתר דאכל ושתי ועייל לבית הכסא ונפיק
ומשי ידיה,

[ומפרש מה הוא הרפואה] ומייתו [ויביא] ליה בונא מלא אגרוף
דשתיתא מן [שתיתא] שם מאלל [הלשון שותיתא יש גם בברכות לה],
שבת קנו, עירובין כט, סנהדרין סז: [דמלפחי העשוי מקמח עדשים ומלח
שתיתא. מאלל העשוי מקמח קליות שנמיצשו בתנור צעוד שהשלים לחים.

[עוד רפואה] לצימרא [חום] ברא [מבחון] # [אולי הפירוש שהגוף חם,
פ' כל עור הגוף], ליתי תלתא גריבי סאין סופלי גרעיני ממרים,
ותלתא גריבי אטרף עלין אדרא של עץ ששמו אדר ונישלוקינהו
[ויבשל שני מינים אלו] כל חד לחודיה, [וליתבי ביניהו. כ"י
מינכן] [וישב החולה ביניהם, בשעה שמתבשלים],

ולתביניהו [ויתן שני התבשילין] בתרתי משיכלי עריצות, וניתי
פתורא [ויביא שלחן] וננח עליוה [ויתן השלחן על העריבות, ראה
ד"ם שיש כאן כמה נוסחאות, אבל צריך לפרש שישים השלחן על העריבות,
שהרי העריבות הם סולרים, ולכן יושב על השלחן למעלה מן העריבות, פעם
בצד אחד למעלה מעריבה אחת, ופעם בצדה השניה על העריבה האחרת],
וניקום מעילוי האי [ויעמוד משיבתו על השלחן למעלה מעריבה זו]
ולותיב עילוי האי [וישב למעלה מעריבה זו], ומעילוי האי
ולותיב עילוי האי, עד דניסק ביה הבלא [שיעלה בו הבל
בגופו], ולסחי מיניהו [וירחץ ממים אלו],

וכי שתי דקיימא לן הרוחץ נחמין שומה מהם, והס רפואה לו נמסכת שבת
(דף מה), ממאי דאדרא לישתי, אכל ממאי דסופלי לא
לישתי, משום דמיעקרי עושין אותו עקר מלהוליד,

[עוד רפואה] לצימרא [גוונא] [גוא. ד"ס] [חום באיברים הפנימיים.
וראה רש"י], ליתי שבעה בוני מלא יד דסילקא [beets] משב
משארי משנעת ערוגות ונישלוקינהו [ויבשלים] בעפרייהו עפר
העולה נשרשיהם וניכול, ונישתי אטרף אדרא [עלי עץ אדר. רש"י
לעיל] בשיכרא [וישתה עליהם אלו עם שכר], או

דף ע' ע"א

ענבי תאלא [תאלא פ' דקל] ענני גפן המודלת נדקל במים,

[עוד רפואה] לחזותא ילפת [ווארצל"ן על הגוף], ליתי שב חימי
ארונייתא מטיין גסיס וניקלינהו [ויקלה אותם] אמרא חדתא על
נרזל של פושטי"ר [שאווע"ל באדיש] חדש ונפיק משחא מיניהו [ע"י
שיקלה את החמץ יצא מהם שממן, פ' לירות שלהם] ונישוף ימשח [את
גופו בשמן זה ויתרפא מן החזית],

רב שימי בר אשי עבר ליה [רפואה זו של שב חימי וכו'] להחוא
עובר כוכבים, לרבר אחר נרעם ואיתסי [ונתרפא],

[הקשה הרב רבינו אלחנן, אמאי לא אסור לרפאות הגוי, כדאמרין בפרק אין
מעמידין [ע"ז כו.] גבי מילדת ומניקה אפילו בשכר לפי שמגדלו לעבודה זרה?
ואומר רבינו יצחק דשמוא כדי להתחכם ברפואה שרי, כדי שידע לרפאות
ישראל על ידי כן, אי נמי הגוי היה יודע שהיה בקי ברפואה זאת, ושרי משום
איבה, או שמוא לא שייך כאן מגדל בן לעבודה זרה כמו במילדת ומניקה.
תוס'],

אבני חן למסכת גיטין

רש"י ברכות לח, שתיתא מאלל שעושין מקמח קלי שנתייבש צתנור, ונמתין דנש לתוך הסגסיל. רש"י עירובין כט:], ובונא [ומלא אגרוף] דחמרא עתיקא [יין ישן], וניגבלינהו [ויליש אותם] בהדי הדדי, וניכול, וניכרוך בסדיניה כדי שימתמם גופו וזיע וניגניה [וישכב לישון], וליכא דנוקמיה ולא יהיה אדם שיקלנו לפי שהזעה יפה לו עד דקאי מנפשיה, וכי קאי [ובשיקום] לישקליה לסדיניה מיניה, ואי לא הדר עילייה [יחזור החולי עליו],

רש"י ברכות לח, שתיתא מאלל שעושין מקמח קלי שנתייבש צתנור, ונמתין דנש לתוך הסגסיל. רש"י עירובין כט:], ובונא [ומלא אגרוף] דחמרא עתיקא [יין ישן], וניגבלינהו [ויליש אותם] בהדי הדדי, וניכול, וניכרוך בסדיניה כדי שימתמם גופו וזיע וניגניה [וישכב לישון], וליכא דנוקמיה ולא יהיה אדם שיקלנו לפי שהזעה יפה לו עד דקאי מנפשיה, וכי קאי [ובשיקום] לישקליה לסדיניה מיניה, ואי לא הדר עילייה [יחזור החולי עליו],

[ראה כלאים פ"ב משנה ח' אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחרדע ופירש הוכיח חרע ווילדער זאפראן, [bastard saffron],

אמר ליה אליהו לר' נתן, אכול שליש מלא מעין שליש, ושתה שליש, והנה שליש בטען ריקס, [1. רש"י] לכשתכעוס וימלא בטען כעס תעמוד על מילואך אבל אם תמלא מעין אכילה ושמיה לנשכעוס, תצקע,

[בספרות חז"ל יש לקורטם שמות נוספים: קוצה, מוריקא, חרע, ודרדרא. אבותינו השתמשו בפרחיו לצביעת צמר או בד: "זמין הצובעים ספחי איסמים וקוצה" [שבועית ז', א']. תכריכי הכר של המומיות המצוריות היו צבועים בקורטם. אסף הרופא מציין שזרעיו יועילו לרחמי נשים, לכאב הכליות ודופק הלב. הרמב"ם משבח את מעלתו לרפוי הכבד והוא ממליץ לוקנים הסובלים מעצירות, לאכול את זרעיו הקורטם. מצאתי],

תני ר' חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים, 1. יהא רגיל בטיבול לטבול [פת] צומץ, או [פת] ? ציין קיץ וחורף, 2. סעודתך שהנאתך ממנה שערצה לך משוך ירך הימנה שלא תמלא את כריסך, 3. ואל תשהה עצמך, בשעה שאתה צריך לנקבך,

[ראה רש"י שבת קי. שמפרש קורטמי. כרכוס, ובפסחים מב: שמפרש קורטמי, מוריקי קרו"ג], # [ונראה מכל המקורות שראיתי, שמוריקא הוא כרכוס רגיל, וקורטמי הוא מין כרכוס שבא מורע מקולקל],

אמר מר עוקבא, האי מאן דשתי טיליא חיוורא יין רע אחזתו ויתק חלשות,

מאי דרדרא? אמר אביי מוריקא [כרכוס saffron] דחוחי [של קוצים] קרו"ג, הגדל בגדר של חמי שקורין שני"ל [גדר קוצים] [ואמרי לה קורטמי [bastard saffron] מחוחי. וט', [לא מצאתי לפרשה]],

אמר רב חסדא, שיתין [מספר גזומא בכל מקום] מיני חמרא הוו, מעליא דכולהו סומקא ריחתנא שיש לו ריח טוב מאד, גריעא דכולהו טיליא חיוורא,

רב פפא אלים לועס [את מוריקא דחוחי] צשיניו ובלע ליה, רב פפי אלים ושדי ליה [וורקיה] # [לפי שהוא מסוגל לחזק את הגוף ולרפאותו],

אמר רב יהודה האי מאן דיתיב בצפרני לצקיס [ד] גיסן גבי נורא, ושייף משחא, ונפיק ויתיב בשמשא, אחזתו ויתק,

אמר אביי מי שאינו בקי בדרך ארץ שאין לו כח לשמש, ליתי ג' קפיזי כלי מחזיק ג' רעיעות קורטמי קרו"ג [כרכוס] [bastard saffron], [דחוחי] [דחריי. כ"י מינב], וראה בב"ר רש"י בוט', וראה רש"י [הגדל צקרקע מוזל צזל האן ונידוקינהו יתשס הדק ונישליקינהו בחמרא, ונישתי],

תנו רבנן, הקיז דם, ושימש מטתו, הוויין לו אם נשתברה צאטו משמש בנים ויתקין [עם חולי ויתק], הקיזו שניהם ושימשו הוויין להן בנים בעלי ראתן חלשים הרבה, מממת שיש להן סרך צמות כדאמרינן צכמוצות (דף עו),

אמר רבי יוחנן הן הן [קורטמי דחריי] החזירוני לנערותי צמשמש:

אמר רב פפא, לא אמרן אלא דלא טעים מידי צין הקיס למשמש אבל טעים מידי, לית לן בה,

[שלש' א' 2x] חמש' ב' ושש' ג' שמונ' ד' ושמונה ה' סימן. כ"י מינב]

אמר רבה בר רב הונא, בא מן הדרך ושימש מטתו הוויין לו בנים ויתקין [היינו במהלך ברגליו, לא ישמש באותו יום, אבל ברוכב בקרון חייב לפקדה כשבא מן הדרך. ראה או"ח סימן רמ סעיף טו],

א. שלשה דברים מכחישים כחו של אדם, ואלו הן פחד דאגה שדואק על דבר העמיד, כגון טירוד מווגות או פחד אויב וקורין סינש"א דרך, ועון [דאגת העון, א"נ עונש העון. תוס'],

תנו רבנן הבא מבית הכסא, אל ישמש מטתו עד שישהה שיעור חצי מיל, מפני ששד בית הכסא מלוה עמו, ואם שימש הוויין לו בנים נכפים נופלין מאטו חולי [?],

פחד דכתיב תהלים לח לבי סחרחר מוקף דאגה עזבני כחי,

תנו רבנן, המשמש מטתו מעומד, אוחזתו עוית קרנפ"א

אבני חן למסכת גיטין

דרך דכתיב תהלים קב ענה בדרך כחי, עון דכתיב תהלים לא כשל בעוני כחי:

א. שלשה דברים מתיזין [שוברין], גופו של אדם, ואלו הן אכל מעומד מיד [לאחר שעמד] קודם ששה מעט, ושתה מעומד, ושימש מטתו מעומד,

ב. חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים [משמע אפילו עושה אחד מהן בלבד, מדלא קאמרינן עלה דבעינן כסדרן. תוס'], ואלו הן, אכל ועמד, שתה ועמד, הקיז דם ועמד, ישן ועמד, ושימש מטתו ועמד:

ג. ששה העושה אותן כולן כחט מיד מת, ואלו הן הבא בדרך ונתייגע, הקיז דם, ונכנס לבית המרחץ, ושתה ונשתכר, וישן על גבי קרקע, ושימש מטתו, אמר רבי יוחנן והוא שעשאן כסידרן,

אמר אב"י כסידרן מת, שלא כסידרן חליש, איני והא מעורת סס אשה עבדה ליה לעבדה תלת מינייהו ומית? ההוא כחוש הוה:

ד. שמונה רובן קשה כשיש לו הרצה ומיעוטין יפה כשיש לאדם מעט מהם יפה לגופו לרפואה וטוב שיהא לו קצת משל יהא לו כלום, ואלו הן, דרך להלך בדרכים ודרך ארץ משמש עושר מיעוטו יפה ורובו קשה שמצטלו מפ"ם ומגזיה לצנו ומלאכה, יין, ושינה, חמין לחמון ולשמות, והקזת דם,

ה. שמונה ממעטים את הזרע # [ע"י שממעטין רטיבות הגוף] ואלו הן, המלה, והרעב, והנתק צרעת, בכייה, ושינה על גבי קרקע, וגדגדניות איילנדר"א, וקשות [hops] שלא בזמנה לקמיה מפרש, והקזת דם למטה כפלים היא ממעטת כפלים כסולן,

תנא כשם שקשה למטה כפלים, כך יפה למעלה כפלים,

אמר רב פפא

דף ע' ע"ב

למטה, למטה מן הביצים כמו צרגליו ובסוקיו למעלה למעלה מן הביצים כחמפס ובנולר ובקלבוטת,

[כמו אמר מר] וקשות שלא בזמנה, תנא כשם שקשה שלא בזמנה, כך יפה בזמנה,

אמר רב פפא זמנה תמוז, שלא בזמנה טבת, יומי ניסן ויומי תשרי לא מעלו ולא קשו:

[שנינו במשנתנו] אמר כתבו גט לאשתי ואחזו קורדייקום, וחזר ואמר אל תכתבו אין דבריו האחרונים כלום: אר"ש בן לקיש, כותבין ונותנין גט לאלתר ואפילו בתוך חוליו, הואיל ואמר קודם לכן, ולא אמרינן שטעם הוא, ואינו יכול לגרש, ור' יוחנן אמר אין כותבין אלא לכשישתפה,

מ"ט דר"ל? דקתני אין בדבריו האחרונים כלום [כשאמר אל תכתבו],

ור' יוחנן אמר לך אין בדבריו האחרונים כלום, דלכי מתציל [כאשר מצטללת דעתו] לא צריך למיהדר אימלוכי ביה ליעול רשות, ולעולם אין כותבין אלא לכשישתפה,

במאי קמיפלגי? ר"ל מדמי ליה לישן, ור' יוחנן מדמי ליה לשוטה,

[ומקשה] ור' יוחנן נמי לידמיה לישן? ישן לא מחוסר מעשה [לחקיצו], האי מחוסר מעשה שצריך רפואה כשרא סומקא אגומרי,

ור"ל נמי נידמייה לשוטה, שוטה לא סמיה בידן אין סס רפואתו צדיק, האי סמיה בידן, בישראל סומקא אגומרי וחמרא מרקא,

ומי אמר ר' יוחנן הכי, והאמר רב יהודה אמר שמואל שחט בו [אדם ששחט בחבירו] שנים [קנה וושט] או רוב שנים, ורמזו ואמר כתבו גט לאשתי, הרי אלו יכתבו ויתנו,

ותניא ראוהו מוגיד מחוסך כחמיכות, לשון גודו אילנא [דניאל ד] או צלוב על הצליבה, ורמזו ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו,

הכי השתא התם דעתא צילותא היא כלולה היה דעתו וכחישותא הוא דאתחילה ביה אלא שכחש כמו מלהוילא דבר בפיו הכא דעתא שגישתא היא מרגום של מהומה, כלומר דעת מבולבל,

ומי אמר שמואל הכי שחט צו שנים כותבין גט לאשמו, אלמא גט מחיים הוא והאמר רב יהודה אמר שמואל שחט בו שנים או רוב שנים וברח מעידין עליו שמת להשיא את אשתו, ואי ס"ד חי הוא וגיעט מחיים, אלכ סופו למות לכך מעידין עליו לאחר זמן להשיא את אשתו, היכא דלא גירסה אמאי מעידין עליו?

אמרי חי הוא, וסופו למות,

אלא מעתה הואיל וסופו למות יהא גולה על ידו השומטו בשוגג,

אבני חן למסכת גיטין

אלמה תניא שחט בו שנים או רוב שנים, ה"ו אינו גולה?

הא איתמר עלה, א"ר הושעיא חיישין שמא הרוח בלבלתו ואלמלא הרוח לא מת, אי נמי הוא קירב את מיתתו על ידי שפירכס ונמנא שלא הרגו זה, אבל מכל מקום סופו למות,

מאי בינייהו [בין שני הטעמים]? איכא בינייהו דשחמיה בביתא דשישא, ופירכס, אי נמי דשחמיה בברא ולא פירכס:

נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך כ': וליחוש דלמא שיחיא השחמיה דלאו לאו נקמיה חולי של שגשג המלמדו ממיד להרכין ראשו בהרכנת לאו או הין, ואינו משיב על דברי שאלתם, אי נמי שיחיא דהן הן נקמיה?

א"ר יוסף בר מניומי אמר רב נחמן דאמרינן ליה בסירוגין ממתינן בין הרכנה לשאילה שעה, וחורין ושולין לו אותה שאילה עצמה,

וליחוש דלמא שיחיא דסירוגין נקמיה לשמות ולהרכין צעין זה לשעות?

דאמרינן ליה חד לאו ותרין הן, ותרין לאו וחד הן דכי הך שיחיא לא נקמיה,

דבי רבי ישמעאל תנא, אומרים לו כשדוקין אותו על לאו שולין לו אם מבקש דברים של ימות החמה דברים הראוין לו בימות החמה בימות הגשמים ועכשיו ימות הגשמים, ושל ימות הגשמים בימות החמה,

מאי ניהו, אילימא גלו פקרי קוט"א בלע"ז [בגד, קאטן גראב וואללען קלייד. ערוך], וסדיני אס יכסוהו בסדיני פשתן בימות הגשמים, ליחוש דלמא קורא אחריה בימות החמה, ואע"פ שמשיב הין על הגלופקין לאו שוטה הוא א"נ חמה אחריה

דף ע"א ע"א

אלא בפירי שאים מנזים באותה שעה, כגון כרש"ש [cherries] בימות הגשמים, ובימות החמה נשפליה [loquats] פרי מאילן שהיא במשפחת הוורד [roses].

אמר רב כהנא אמר רב, חרש שהיה פיקח כשכנסה וקדשו קידושין גמורין, ותנן ביצמות (דף קיז) נתחרש הוא או נשתטה, לא יוציא עולמית, לפי שאין כח בגירושיו חרשות להפקיע קידושי חכמה, וקאמר רב דאס שיכול לדבר מתוך הכתב דידוע לכתוב על הקלף "כתבו ותנו גט לאשתי אתם

פלוגי ופלוגי", ומסר להם, [דינו ב] פיקח גמור הוא ו כותבין ונותנין גט לאשתו,

אמר רב יוסף מאי קא משמע לן, תנינא [שנינו במשנתנו] נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך, והרכין בראשו, בודקין אותו שלשה פעמים, אם אמר על לאו לאו, ועל הן הן, הרי אלו יכתבו ויתנו?

[ומתרין] אמר ליה רבי זירא [הא דתנן במשנתנו "נשתתק" מירי באלם], אלם קאמרת, שאני אלם דמיון דשומע הוא, הרי הוא כפיקח לכל דבריו, אבל חרש [שדבר בה רב נחמן] שאינו שומע ואינו מדבר, אי לאו דיכול לדבר מתוך הכתב צרמיה, לא מפיק [אינו מוגרש], ואי לאו דאשמעין רב לא הוה ידענא,

דתניא [ראה חגיגה ב:], מדבר ואינו שומע, זהו חרש ולא זהו חרש שדבריו צו חכמים בכל מקום והשווהו לשוטה, דהוה כפיקח לכל דבריו כדקמין בהדיא, אבל חרש דרב כהנא (אינו) לא שומע ולא מדבר, שומע ואינו מדבר זהו אלם, וזה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם,

וממאי [פ' ומנן אנו למידין] דמדבר ואינו שומע זהו חרש, שומע ואינו מדבר זהו אלם? דכתיב תהלים לה ואני כחרש לא אשמע, וכאלם לא יפתח פיו,

ואי בעית אימא [הא דאמרינן ששומע ואינו מדבר נקרא אלם], כדאמרי אינשי אישתקיל מילוליה נטריקון דאלם,

אמר ר' זירא אי קשיא לי כהנא דרב כהנא הא קשיא לי, דתניא ויקרא ה אם לא יגיד, פרט לאלם שאינו יכול להגיד שאינו חייב קרבן שבושה על שצוה העדות, אס השביעו והרכין בראשו שאינו יודע, אמאי, הא יכול להגיד מתוך הכתב ואס אימא לדרב כהנא לחייב?

אמר ליה אביי, עדות קאמרת, שאני עדות דרחמנא אמר מפייהם על פי שנים עדים ולא מפי כתבם יעידו צ"ד, דלא דמי לשטר שחתמוהו ביזמו, דההוא אורחיה להכי,

מיתיבי, כשם שבודקין אותו לגיטין אגשתמק והרכין בראשו קאי, כך בודקין אותו למשאו'ת למכור צנכסין [מלשון משא ומתן], ולמתנות, ולעדיות, ולירושות כוליהו מפרש ואזיל, קתני מיהת עדיות שיעיד עדותו מפי הכתב, והאמרת מפייהם זה נאלם?

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב ששת, בעדות אשה להשיאה, דאקילו בה רבנן צעד אחד קרוב ושפחה,

ופרכין והא קתני ירושות וקא סלקא דעתך להעיד על ירושה שהוריש

אבני חן למסכת גיטין

אדם מעלמא?

ומי גזרינן אחי חרש אטו פיקח

דף ע"א ע"ב

והתנן שני אחין חרשין, נשואין שתי אחיות פיקחות, או שתי אחיות חרשות, או שתי אחיות אחת פיקחת ואחת חרשת. כיון דהס חרשים, לא איכפת לן בנשומיהן אס הן אחת פקחות, דמ"מ הס לא כנסו אלא ברמיזה,

וכן שתי אחיות חרשות, נשואות לשני אחין פיקחין, או לשני אחין חרשין, או לשני אחין אחד פיקח ואחד חרש לא איכפת לן בפקחות של בעלים, דהן לא נכנסו אלא ברמיזה, לפיכך פטורות מן החליצה, דיוצאה משום אחות אשה, דכל עריות פטורות מן החליצה, הרי אלו פטורות מן החליצה ומן היבום, ואם היו נכריות ומת אחד מהן, השני אינו יכול לחלוץ מפני שהוא חרש, או שהיא חרשת ואינה יכולה לומר מאן יצמי אלא יכנסו יבנסו,

ואם רצו להוציאן אחרי כן יוציאן, דאחי גט חרש ומפקע זיקת קידושיו חרש, אלאמה היכא דנפלה ליה מאחיו חרש מפיק ולא גזרינן אטו אחיו פקח?

אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא דנפלה ליה מאחיו פקח,

אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חביריו [דרישא דבריייתא, שידבר בה רשב"ג] על רשב"ג [דאמר לעיל: במה דברים אמורים] שלא הלכו אחר רמיוותיו בגיטין [בחרש מעיקרו אבל פיקח ונתחרש, הוא כותב והן חותמין] דאפי' פקח ונתחרש אינו יכול לגרש, ואפי' יודע לכחוש, ולא תימא רשב"ג מפרש מילתיה דתנא קמא, דהכי שמיע ליה לרבי יוחנן דמיפלג פליג,

אמר אביי, אף אנן נמי תנינא [שנינו במשנה יבמות קיב: שחולקין עליו חביריו על רשב"ג], נישטת היא משניסת לא יוציא אסור להוצאה, ואע"פ שפקח ונתחרש יוצאה, דאשה לא צעין דעתה שהרי יוצאה לרצונה ושלא לרצונה, [אבל] היכא דנשטת, אמור רבנן לא יוציא, דכיון שאינה יודעת לשמור עצמה, ינהגו בה הפקר בזנות וכן מפרש לקמן, נתחרש הוא [הבעל] או נשתטה [הבעל] לא יוציא עולמית, מאי עולמית, לאו אע"ג דיכול לדבר מתוך הכתב, [ונמצא שיש גם ראייה מן המשנה],

אמר רב פפא, אי לאו דאשמועינן ר' יוחנן, הוה אמינא רשב"ג לפרושי טעמא דת"ק הוא דאתא, ומאי עולמית, אע"ג דחזינא ליה דחריף [דעתו] אכל קַדְרָר ממוך הכתב לא ממעט,

אי נמי האי עולמית [דתנן במשנה ביבמות קיב:] לכדרכי יצחק אתא למידק מינה, מדקמי סיפא [בשנשתטה הבעל] עולמית, ורישא [באשה] לא תנא עולמית, משום דרישא דרבנן כדרכי יצחק דא"ר יצחק דבר תורה שוטת מתגרשת, מידי דהוה אפיקחת בעל כרחא מתגרשת, שלא ואע"פ שלא מדעתה, ומה טעם אמרו אינה מתגרשת, שלא

אמר רבי אבהו מאי ירושת, בנו ידידיה ירושת בנו הבכור אס רצה להשוות את הבכור כאחד מבניו,

ולאחי נקט ירושת בנו הבכור, דאס לא לשנות על משפט הירושה של מורה הוא בל, למה לנו לדבריו הירושה מאליה תפול,

קתני מיהת למשאות ולמתנות, מאי לאו לעלמא דהיינו עדות? לא לדידיה,

מיתבי [במה ששינונו בבריייתא], חרש לא הלכו בו אחר רמיוותיו לחשבו כפיקח, ואחר קפיצותיו [קפיצה. עקימת שפתים, שנא' קפה פיה (איוב ה) ואינו סימן ניכר ברמיזה. רש"י לעיל גו.], ואחר כתב ידו, אלא במטלטלין, אבל לא לגיטין היכא דקידושיו היו קידושין גמורין, ומיזנתא דרב כהנא?

תנאי היא, דתניא [בהמשך בריייתא זו, שמקשינן באן ממנה] אמר רבן שמעון בן גמליאל, במה דברים אמורים דלא הלכו בו בגיטין בחרש מעיקרו שאין לו כתב יד של דעת, שלא היטה לו דעת כלולה מימיו,

ולקמיה פריך וכיון דחרש מעיקרו הוא, הרי כנס ברמיזה, ולא היו קידושין גמורין, ומוקי לה ביבס,

אבל פיקח שלמד לכחוש מדעת כלולה ונתחרש, הוא כותב גט ואחרים חותמין והיינו כרז כהנא והן חותמין,

[ומקשה] וחרש מעיקרו לא, [והתניא. ד"ם] כשם שכונסה ברמיזה משנה היא ציצומה, דחרש שנשא אשה אס רצה יוציא כך מוציאה ברמיזה?

[ומתרץ] אי באשתו ה"ג, הכא במאי עסקינן ביבמתו שקידושה גמורין וזיקתה גמורה, והוא אין יכול לחלוץ, לפי שאינו צועמד ואמר לא תפאמי לקחתה (דברים כה), וכונס ואינו מוציא לעולם, דגט ידידיה לא מפקע זיקה דאורייתא,

[ומקשה] יבמתו ממאן, אילימא דנפלה ליה מאחיו חרש, כשם שכניסתה ברמיזה כך יציאתה ברמיזה, אלא [על כרחך] דנפלה ליה מאחיו פיקח,

ואיבעית אימא, לעולם דנפלה ליה מאחיו חרש, וגזירה אחיו חרש אטו אחיו פיקח,

אי הכי אשתו נמי יגזור אטו יבמתו שקידושה גמורין? יבמתו ביבמתו אשת אחיו פיקח באשת אחיו חרש מוחלפא, אשתו ביבמתו לא מוחלפא,

אבני חן למסכת גיטין

ינהגו בה מנהג הפקר וסיפא דאורייתא, דגבי מגרש בעינן דעתו, שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו:

אלא הכא במאי עסקינן דלא אמר לבי תלתא וצמיס מודה ר"מ דאפילו אמר תנו כותבין הן עמנן דלא עשאם כ"ד,

א"ה עד שיאמר לשלשה מיבעי ליה?

אלא כולה רבי יוסי היא והא דנקט ברישא כחצו, לאו למידק דאילו אמר תנו בלא כחצו אומרים לאחרים וכתבו, אלא היינו טעמא דפסול והכא במאי עסקינן דלא אמר אמרו, והכי דייקת מינה, טעמא דלא אמר אמרו, הא אמר לשנים אמרו לפלוני וכתבו, ולפלוני ופלוני וסתמו, ואמרו לאחרים סופר וכתב, ולאיתן עדים וסתמו, שפיר דמי, דמודי רבי יוסי בהא שהרי עשאן שלוחין לך,

אי הכי עד שיאמר אמרו מיבעי ליה,

ועוד מי מודה רבי יוסי באומר אמרו, והתנן כתב סופר ועד כשר, ואמר רבי ירמיה חתם סופר שנינו לא חתמא דמתכשר גט בחתימת עד אחד, וכתב יד סופר שני, אלא הכי קאמר חתם הסופר בגט עד, ועד שני עמו כשר,

ואמר רב חסדא מתניתין מני מתי' דמכשר להחמס סופר בגט

דף ע"ב ע"א

ר' יוסי היא, דאמר מילי לא מימסרין לשליח הלכך ליכא למיחש לחורבא, דאילו לר' מאיר איכא למיחש דלמא זימנין דאמר לשנים אמרו לפלוני וכתבו, ולפלוני ופלוני וסתמו, ואולי הני שלוחי וחישי לכיסופא דסופר, ומסתמי ליה בלא דעת הצעל, אצל לר' יוסי ליכא למיחש להכי, שהרי לא יכתוב סופר גט אלא אם כן ישמע מפי הצעל עצמו,

ואי ס"ד מודה ר' יוסי באומר אמרו, נפיק מינה חורבא הך חורבא גופא [דחיישין לה אליבא דר"ב, חורבא זו גופא גם] לר' יוסי אימא, דזימנין דאמר להו לשנים אמרו לסופר וכתבו, ולפלוני ופלוני וסתמו, ומשום כיסופא דסופר, חיישי ומסתמי ליה, ובעל לא אמר הכי?

אלא מחוורתא רישא ר"מ וסיפא ר' יוסי,

רב אשי אמר, כולה ר' יוסי היא ורישא דאמר כתבו לאו דווקא דאפילו תנו נמי פסול דקדמי סיפא עד שיאמר לסופר וכתבו, ואורחא דתנא למיחש ולאוסופי,

ולא מיבעיא קאמר ונקט למילתיה בלשון לא מיבעיא הך אלא אפילו הא נמי פסיל עד שיאמר כו', לא מבעיא היכא דלא אמר תנו, אלא אפי' אמר תנו לא,

ולא מיבעיא היכא דלא אמר לבי תלתא, אלא אפי' אמר

מהני': אמרו [שאלו] לו לצריא, או לשכיב מרע חכם נכתוב גט לאשתך של חזקק ליס? ואמר להן כתובו, והס אמרו לסופר וכתב ולעדים וסתמו, אע"פ שכתבוהו וסתמוהו ונתנוהו לו, וחזר ונתנו לה הרי הגט בטל, עד שיאמר [שיצוה הבעל עצמו] לסופר כתוב ולעדים חתמו:

גמ': טעמא דלא אמר תנו בלא כחצו, דכיון דאמר להס כחצו, מקפיד היה בדבר שלא יאמרו לאחר וכתבו, שצושת הוא לו לגלות שאינו יודע לכתוב גט [ולאן הגט בטל], ובהא אפי' ר"מ מודה לקמן דפרק התקבל, שאם אמר כתבו גט לאשתי אפילו אמר כ"ד, לא עשאם כ"ד להרשות את אחרים על כך,

הא אמר תנו גט לאשתי ולא אמר כתבו גותנין אומרים לאחרים וכתבו ויתנו דעשאן כ"ד, ועל כרחין כגון שהיו שלשה, דאילו לשנים אפי' ר"מ מודה שאפי' לא אמר כתבו אלא תנו כריכים הס עצמם לכתוב,

דהכי תנן לקמן, אמר לשנים תנו גט לאשתי, או [אמר] לשלשה כתבו ותנו גט לאשתי, יכתבו הס עצמם ויתנו,

אצל אמר לשלשה תנו, יאמרו לאחרים וכתבו ויתנו מפני שעשאם כ"ד דברי ר"מ, ופליג רבי יוסי עליה דאפילו לשלשה נמי אע"ג דלא אמר כתבו כריכים הס עצמם לכתוב, ומסתמיין דנקט כחצו, משמע דאי לא אמר כתבו לא היו פסילי האי גיטא, וכגון שהיו שלשה ורבי מאיר היא,

מני': [אליבא דמי גוקים מהני' דמשמע מינה דמילי מימסרי לשליח ב] ר"ב היא, דאמר מילי מימסרין לשליח דרך ארץ הוא לעשות שליח דברים, והוי נמי דבדברים של אחד כמותו, הלכך היכא דהו ג', דאיכא למימר עשאן כ"ד לומר לאחרים אמרו לסופר וכתבו ולעדים וסתמו,

אימא סיפא עד שיאמר לסופר כתוב משמע דאין לך כד היתר לומר לאחרים לכתוב אלא השומע מפיו הוא יכתוב ואפילו שלשה ואפי' לא אמר כתבו ולעדים חתמו אתאן לר' יוסי דאמר מילי לא מימסרין לשליח,

רישא ר"מ וסיפא רבי יוסי? אין רישא ר"מ וסיפא רבי יוסי,

אביי אמר כולה רבי מאיר היא, והכא במאי עסקינן הך סיפא דקדמי עד שיאמר לסופר עצמו דלא אמר תנו בלא כחצו, והכי קאמר האומר כתבו אינו כשר, אלא א"כ אמר לסופר עצמו,

אי הכי כיון דאיכא כד היתר לומר לאחרים, הכי איבעי ליה למיחש אינו גט עד שיאמר תנו בלא כחצו, וכל שכן פשיטא דכי אמר לסופר עצמו אלא ודאי דוקא קאמר סיפא באומר תנו עד שיאמר תנו מיבעי ליה?

אבני חן למסכת גיטין

לבי תלתא לא,

ולא מיבעיא היכא דלא אמר אמרו, אלא אפילו אמר
אמרו נמי לא,

תניא כוותיה דרב אשי דצאמר אמרו נמי פסיל רבי יוסי כתב
סופר לשמה, וחתמו עדים לשמה, אע"פ שכתבוהו
והתמוהו ונתנוהו לו ונתנו לה, הרי הגט בטל, עד
שישמעו קולו, שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו,

"ישמעו", לאפוקי מ"ד מודה רבי יוסי באומר אמרו,
"קולו" לאפוקי מדרב כהנא אמר רב דאמר לעיל גיטין (דף ע"א)
חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשמו:

מתני': [בעל אומר לאשתו] זה גיטך אם מתי [אם אמות], זה
גיטך מחולי זה משמע מחולי זה ואילו, וכיון שמת מתוך החולי, נמצא
שאין הגט חל אלא לאחר מיתה, זה גיטך לאחר מיתה, לא אמר
כלום דמשמע לכשאמות, ואין גט לאחר מיתה,

מהיום אם מתי, מעכשיו אם מתי, ה"ז גט [דהוי גט מחיים],

מהיום ולאחר מיתה, גט ואינו גט מספקא לן אי תנאה הוי מהיום
אם אמות, וכיון שמת נפקים התנאי, ונמצא שהוא גט משעת נתינתו, או תורה
הוי שחזר בו ממאי דאמר מהיום, ואמר לאחר מיתה יהא גט, ואינו כלום,
דצולמא גבי מתנה איכא למימר גופא מהיום, ופירא לאחר מיתה, אבל הכא
ליכא למימר הכי, ואי משום תנאה, ה"ל למימר מהיום אם מת, וצמרא פריך
מ"ש מרישא [אם אמר מהיום אם מתי],

ואם מת [באופן שאמר מהיום ולאחר מיתה] חולצת שמה אינו גט
ולא מתייבמת שמה גט הוה, והו"ל לה גרושת אחיו, וקיימא עליה זכרת,
הואיל ולא החזירה [שמה לא היתה נשואה לאחיו כשמת, נמצא שהיא אשת
אחיו],

זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה, ועמד [מן החולי] וחלך
בשוק [ואח"כ] וחלה ומת, אומדין אותו, אם מחמת חולי
הראשון מת, ה"ז גט, ואם לאו אינו גט:

גמ': אלמא [מדאמינן במתני' לא אמר כלום] אם מתי בלאחר
מיתה דמי, והדר תני מהיום אם מתי, מעכשיו אם מתי,
אלמא אם מתי לאו בלאחר מיתה דמי דלילו צמחוס ולאחר
מיתה, תני סיפא גט ואינו גט [פי' נמצא שאם מתי אינו בלאחר מיתה, דהא
אם אמר מהיום ולאחר מיתה הוי ספק, ובהיום אם מתי אוטר המשנה
דמתני?]

[ומתריץ] אמר אביי "אם מתי" שתי לשונות משמע, משמע
מעכשיו אם יתקיים תנאי זה שאמות, וכשמת הוה גט למפרע ומשמע
בלאחר מיתה אבל "לאחר מיתה" לא משמע תנאה [פי' שיחול למפרע],
וספוקי מספקא לן,

[ולכן אם] אמר לה מהיום, כמאן דאמר לה מעכשיו דמי,
לא אמר לה מהיום, כמאן דאמר לה לאחר מיתה דמי:

[שנינו במשנתנו] זה גיטך אם מתי לא אמר כלום: אמר רב
הונא וחולצת כלומר אסורה להתייבם, דמספקא ליה אי הוה גט אי לא,
ולקמייה מפרש ואזיל, והא לא אמר כלום קתני? לא אמר כלום
דאסירא לעלמא, וליבם נמי אסירא,

והא מרסיפא חולצת גבי מהיום ולאחר מיתה תנא חולצת, וצרישא לא
תנא, מכלל דרישא יבומי נמי מיבמה מכלל דדוקא קתני?

[ומתריץ] מתני' דבעי מהיום כרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי צ"ש נוחלין
(צ"צ קלו) דקא תני הכותב כל נכסיו לזנו, צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה,
ואי לא ה"ל מתנה לאחר מיתה, וה"ל גט לאחר מיתה הוא, ורב הונא
[דאמר חולצת] דאמר בר' יוסי דאמר התם אינו צריך, דקא סבר
זמנו של שטר מוכיח עליו דמהיום נתן לו את גוף הקרקע, והפירות
יאלכל הוא צמיח, דאם לא נתן לו הגוף מעכשיו, למה נכתב זמן צטר המתנה,

אי [סבירא ליה כ] רבי יוסי, חליצה נמי לא תיבעי דהא אמר
אע"ג דלא כתב מהיום, כמאן דכתב מהיום דמי, ומהיום אם מתי נתן במתני'
דכשר,

וב"ת מספקא ליה לרב הונא אי הלכתא בר' יוסי או אין
הלכה בר' יוסי,

ומי מספקא ליה, והא רבה בר אבוב חלש, עול לגביה
רב הונא ורב נחמן, א"ל רב הונא לר"נ, בעי מיניה מרבה
בר אבוב הלכה כרבי יוסי או אין הלכה,

א"ל [רב נחמן לרב הונא] טעמא דרבי יוסי לא ידענא אמאי קאמר
א"ל, הלכה איבעי מיניה ! א"ל [רב הונא לרב נחמן] את בעי
מיניה הלכה, וטעמיה דרבי יוסי אנא אמינא לך,

בעי מיניה, א"ל [רבה בר אבוב] הכי אמר רב, הלכה כרבי
יוסי,

לבתר דנפק, א"ל היינו טעמא דרבי יוסי, דקסבר זמנו של
שטר מוכיח עליו,

אלא מספקא ליה

אבני חן למסכת גיטין

דף ע"ב ע"ב

אי א"ר יוסי בעל פה אי לא אמר כגון גבי גט שכתב כהלכתו, וכשמוסרו לה אומר זה גיטך אם ממך, הלכך לא דמי לשטר, שכיון שכתב התנאי אצל הזמן בשטר, איכא למימר דזמן מוכיח דמהיום קאמר, אצל על פה, דלמא כי מסריה ניהלה הדך ציה מוזמן דשטרא, ומסריה ניהלה ע"מ לאחר מיתה, הואיל ולא אמר מהיום,

ומי מספקא ליה, והתנן ה"ז גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש, ומת בתוך י"ב חדש, אינו גט דהא לא שוייה גט עד י"ב חדש, והו"ל גט לאחר מיתה, ותני עלה רבותינו התירוה להנישא [בלי יבום וחליצה],

ואמרי' מאן רבותינו? אמר רב יהודה אמר שמואל בי דינא דשרו מישחא [ראה כתובות ב:] ר' יהודה נשיאה, שהמיר שמנן של עובדי כוכבים במסכת ע"ז (דף לו), וסברי לה כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו,

אלא מספקא ליה, אי הלכה כר' יוסי בעל פה, או אין הלכה,

ומי מספקא ליה, והאמר רבא ה"ז גיטך אם מתי, ושאני מת אחי משתי לשונות הללו, דלשון תנאי הס ה"ז גט, כשאמות ולאחר מיתה משמע לכשאמות יהא גט אין זה גט,

הכי דמי, אילימא דאמר לה מהיום, ורבנן צריכא למימר, והתנן הא צדיקא תנן לה צמתי' מהיום אם מתי ה"ז גט,

ואלא לאו דלא אמר לה מהיום, ור' יוסי ואשמעינן רבא דבעל פה נמי אמרה ר' יוסי והלכתא כותיה ש"מ הלכה כר' יוסי?

[ומתרי' שאין קשה על רב הונא ד] לרבא פשיטא ליה, לרב הונא מספקא ליה,

ואב"א לעולם דאמר לה מהיום ורבנן, והני לישני [שמביא רבא] איצטריכי ליה, שאני מת כאם מתי דמי, [אבל אם אמר] כשאמות, כלאחר מיתה דמי,

ואיכא דמתני לה לדרי הונא לעיל אסיפא, זה גיטך לאחר מיתה לא אמר כלום,

[ע"ז] אמר רב הונא ולדברי ר' יוסי דאמר כי לא אמר מהיום כמאן דאמר מהיום דמי חולצת דזמן השטר הו"ל כמהיום, וכי מסריה ניהליה ואמר זה גיטך לאחר מיתה, מספקא לן אי תנאה הוא, אי חזרה הוא,

פשיטא, מרסיפא לרבנן חולצת כי אמר מהיום ולאחר מיתה תנא מתני' חולצת לרבנן, רישא נמי לר' יוסי חולצת מכלל דלאחר מיתה לר' יוסי נמי חולצת, דהא לרבי יוסי כמהיום ולאחר מיתה דמי, ור' יוסי ורבנן לא איפלוג אלא צהא למודה, דלר' יוסי צלאו מהיום כמהיום, ולרבנן יש חילוק?

[ומתרי' מ] מהו דתימא רבי יוסי בהא כרבי ס"ל דאמר לקמן גט הוא, ופליג אדרבנן וקסבר תנאה הוא, והואיל ואשכחן לרבי דפליג, אימא ר' יוסי נמי פליג, דהא שמעינן ליה דמיקל בתנאי דאמר גיטא מעליא הוי, וחליצה נמי לא תיבעי, קמ"ל, דלא רבי סבר לה כר' יוסי, ולא ר' יוסי סבר לה כרבי,

רבי לא סבר לה כרבי יוסי, דקתני כזה גט צמיתיה דרבי למעוטי דרבי יוסי היכא דלא אמר מהיום, דכיון דקתני כזה משמע דכי האי גוונא הוא דמכשר, אצל צלאו מהיום פסול,

ור' יוסי לא סבר לה כרבי, דקתני כזה גט ר' יוסי גבי תנאי לקמן (עו) ועל כרחיך למעוטי אחא ולא אשכחן דלמעטיה אי לאו הא דמהיום ולאחר מיתה ולאשמועינן דאע"ג דגבי מתנה כשר התם הוא דהכי קאמר ליה גופא מהיום ופירי לאחר מיתה אצל צגט כיון צלאו לשון תנאי הוא הויא ליה ספק תנאה ספק חזרה למעוטי דרבי,

רבי מאי היא? דתניא מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט דברי חכמים, רבי אומר "כזה גט",

רבי יוסי מאי היא היכא קמי כזה גט? דתנן כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מיכן ועד י"ב חדש, כתבוהו בתוך י"ב חדש, ונתנו לאחר י"ב חדש אינו גט, ר' יוסי אומר כזה גט מדהויא ליה למימר אם לא צאתי כצדו ותנו, ואמר כצדו ותנו אם לא צאתי, ה"ק כצדו עכשיו ותנו אם לא צאתי:

[שנינו במשנתנו] זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ועמד והלך גרסינן בשוק כו': אמר רב הונא גיטו דשכ"מ כמתנתו, מה מתנתו אמרינן צ"צ (דף קנא) אם עמד חוזר אם עמד חוזר, אף גיטו אם עמד חוזר ולא מיבעיא היכא דאמר אם ממך, דהא לא מת, אלא אפילו לא אמר אם ממך, אלא יהב לה גט סתמא, אם עמד חוזר, דמסתמא אדעתא דמיתה יהב לה, והא לא מת,

ומה גיטו אע"ג דלא פריש, כיון דאמר כתובו אע"ג דלא אמר תנו דתנן צהאומר התקבל (לעיל סה) רבי שמעון שזורי אומר אף המסוקן כיון דאמר כצדו אף על גב דלא אמר תנו אדעתא למיתב קאמר, אף מתנתו כיון דאמר תנו, אע"ג דלא קנו מיניה,

תנן זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה, ועמד והלך בשוק וחלה ומת, אומרים אותו, אם מחמת חולי הראשון מת, ה"ז גט, אם לאו אינו גט, וא"א אם עמד חוזר למה לי אומדנא הרי עמד וצטל הגט מאליו?

אבני חן למסכת גיטין

או הכישו נחש, אינו גט דאונסא דלא שכיח הוא, ולא מסיק אדעתיה, ולא אמר אלא דימות ע"י החולי,

אם לא אעמוד מחולי זה, ונפל עליו בית או הכישו נחש ה"ז גט,

מאי שנא רישא ומהאי שנא סיפא אי אונסא דלא שכיח מסיק אדעתיה, רישא נמי ליהוי גיטא, דהא מתוך אותו חולי מת, דמחולי זה לא משמע אלא מתוך חולי זה?

שלחו בתם על ידי מעשה שאירע באחד שאמר אם לא אעמוד מחולי זה ו אכלו ארי ושלחו הדבר לארץ ישראל והשיבו אין לנו שיהא גט, דאונסא דלא שכיח לא מסיק אדעתיה,

ההוא גברא דזבין ארעא לחבריה, קביל עליה המוכר כל אונסא דמתיליד [זה] שיפצה את הלוקח לסוף אפיקו בה נהרא וזה המלך שיעבירו את הנהר דרך אותה שדה, אתא לקמיה דרבינא, א"ל זיל שפי ליה העמידה לפניו בשופי דהא קבילת עלך כל אונסא דמתיליד,

א"ל רב אחא בר תחליפא לרבינא, אונסא דלא שכיח הוא, איגלגל מילתא ומטא לקמיה דרבא, אמר להו אונסא דלא שכיח הוא,

איתיביה רבינא לרבא, אם לא אעמוד מחולי זה ונפל עליו בית או הכישו נחש ה"ז גט, אמר ליה רבא ואימא מרישא אדמונתא לי מסיפא, תסייעי לי מרישא [זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה, ונפל הבית עליו או הכישו נחש] אינו גט?

א"ל רב אחא מדפתי לרבינא, ומשום דקשיא רישא אסיפא, לא מותבינן תיובתא מינה?

אמר ליה אין, כיון דקשיא רישא אסיפא, לא איתמר בי מדרשא במקום ישיבת תלמידי חכמים שיתרצה ומשבשתא היא, זיל בתר סברא ומסתבר דאונסא דלא שכיח לא מסיק אדעתיה,

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, זבן שומשמו לקחו שומשמן אנדיא דנהר מלכא, אגור מלחי שכרו להם ספיס לעבורניהו להוליכס לניחס קבילו עלייהו המוכרים כל אונסא דמתיליד,

לסוף עלייהו דדך איסתבר נהר מלכא ולא יכלו ספינות לעבור שעשו בו סכר שקורין אישקלוש"א, אמרו להו רב פפא ורב הונא למוכרים אגורו חמרי אפקעינהו ניהלן, דהא קבילתו עלייכו כל אונסא דמתיליד,

אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא, שניתק מחולי לחולי ואין זו עמידה אלא אם כן נא לכלל רפואה שעה אחת,

והא עמד קתני? עמד מחולי זה ונפל לחולי אחר,

והא הלך בשוק קתני? הלך על משענתו נשען על מקלו ולעולם חולה הוא, והא דנקט הלך לאו משום דעמידה היא דחילף מינה אם עמד אינו חוזר, אלא הא קמשמע לן, טעמא דהלך, הוא דבעי אומדנא אם מחמת חולי הראשון מת, דאיכא למיחש הואיל והלך ניצל מאותו החולי, ומת מחולי אחר, והוא אמר מחולי זה,

דף ע"ג ע"א

והא קמ"ל, דהלך על משענתו הוא דבעינן אומדנא, אידך מי שלא הלך בשוק מסתמא אע"פ שניתק לחולי אחר יש בו מחולי הראשון ו אומדנא נמי לא בעינן,

שמעת מינה שכיב מרע שניתק מחולי לחולי, מתנתו מתנה אם מת מחולי האחר, דהא אמרת לאו עמידה היא, וגבי גט דמתני הוא דבעינן אומדנא משום דמחולי זה קאמר לה?

אין, דאמר רבי אלעזר משמיה דרב, שכיב מרע שניתק מחולי לחולי, מתנתו מתנה,

רבה ורבא [לפי המחשב זה הפעם היחידה בש"ס שיש לשון זה] לא סבירא להו הא דרב הונא [לא סבירא להו דכל שכ"מ שכותב גט מסתמא רצונו שאם יעמוד יהיה הוגב בטל, אלא רבה ורבא סבירא להו] דהיכא דלא אמר לה אם מת, סבירא להו דאם עמד אינו חוזר, [וסברתם היא] גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה דאי עמד חוזר, אסו למימר לא הוי גט עד דמיית, וקא חזין דלכי מיית הוי גיטא, ש"מ יש גט לאחר מיתה, ואפי' לאשכורי זה גיטך לאחר מיתה, ולא ידעו דכיון דלא פריש מיד, להכי יהבינא ניהלה גט מעכשיו וע"מ שימות,

ומי איכא מידי דמדאורייתא לא הוי גיטא דהא אדעתא דמיית יהב לה, והא לא מת ומשום גזירה [שיאמרו יש גט לאחר מיתה] שרינן אשת איש לעלמא?

אין כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקדושין מיניה,

א"ל רבינא לרב אשי תינח דקדיש בכספא [ראה כתובות ג, יבמות ק, לעיל לג, ב"ב מח:], קדיש בביאה מאי איכא למימר? א"ל שוויה רבנן לבעילתו בעילת זנות,

ת"ר זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה, ונפל הבית עליו

אבני חן למסכת גיטין

קדושין, ואין כאן טעם גט ישן, שכבר מסרו לה קודם לכן, אלא טעם [מטעם
?] קידושין הללו מנציחין אותה גט,

נתן לה כספים אחר צעילה חוששין משום זנות כלומר מולין ביאה
זו בזנות דאמרי' באתננה נתן לה,

ואין חוששין משום קידושין להצריכה גט, דאי לשם קדושין בעל, לא
הוה יחיד לה לאתן,

והאי "חוששין" דזנות לאו דווקא, דמאי חששא איכא, אי משום כהונה, הא
גרופה היא ונפסקה, ואי למרומה, דת כהן לא מיפסקלא אלא צביאת עזירה, כגון
כותי חלל נמין וממזר והנך דמפרשי ציבמות וצקדושין, אלא אידי דנקט אין
חוששין בסיפא, נקט לשון חוששין ברישא,

רבי יוסי בר' יהודה אומר, אף בזו שנתן לה כספים חוששין
משום קידושין דלמא הני כספים לאו אתנן נינהו אלא מתנה,

כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן,
דאוקי רבי יוחנן צהורק [לכמן פא.]. מחלוקת ד"ש וצ"ה במגרש את אשתו
ולנה עמו צפונדקי, דמנצי לה צ"ה גט שני, כשראוה שנבעלה, אבל
לא ראוה שנבעלה, דברי הכל אין צריכה הימנו גט שני
לא חיישין [להצריכה גט],

כמאן? דברי הכל דצין למ"ק צין לר' יוסי אמרינן, היכא דלא ראוה לא
חיישין, והיכא דראוה חיישין [לקידושין], אי לאו משום כספים,

מתקיף לה אביי, מידי כספים קתני אי אתנייה למנא כספים, לא
הוה טעי בגירסא למינשייה לגמרי?

2. אלא אמר אביי ה"ק, ראוה שנבעלה חוששין משום
זנות, ואין חוששין משום קידושין, ר' יוסי ברבי יהודה
אומר אף חוששין משום קידושין לקמיה פריך מאי אף,

כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, דאוקי ר'
יוחנן אליבא דצ"ה, דהיכא דראוה צריכה גט, מחלוקת כשראוה
שנבעלה, אבל לא ראוה שנבעלה דברי הכל אין צריכה
הימנו גט שני, כמאן בר' יוסי בר' יהודה דאילו למ"ק לא נחלקו
בית שמאי ובית הלל בדבר זה, דלא שציק צ"ה וסמיס כצ"ש, אבל רבי יוסי סבר
לה כרבי יוחנן, ולא כמאן דמוקי פלוגמייהו, אף בשלא ראוה שנבעלה, דהא הכא
כי לא ראוה, כוליהו מודו דלא חיישין,

מתקיף לה רבא, א"כ מאי אף דהא חששא דזנות לאו דווקא חששא
אלא קולא היא, לומר מולין אותה בזנות ואין חוששין לקידושין, ור' יוסי הוה ליה
למימר חוששין לקידושין, ואין מולין להקל בזנות?

3. אלא אמר רבא ה"ק, רבי יוסי בר רבי יהודה אומר אף
לא ראוה שנבעלה דכין שראוה שנמיתה, עדי הימור הן הן עדי ביאה

אתו לקמיה דרבא, אמר להו קאקי חיוורי אוזיס לצנים לפי שהיו
זקנים משלחי גלימי דאינש מפשיטין בגדי אנשים כלומר פוסקים
עליהם דין להנאמן אונסא דלא שכיח הוא:

מהני: זה שנתן גט, ואמר לה [להאשה בשעת נתינת הגט] מהיום אם
ממני לא תתייחד עמו אלא בפני עדים שמה יבא עליה, דאיכא
למ"ד חיישין שמה בעל לשם קדושין וצריכה גט שני [מספק], ולמאן דלא חייש
נמין, מ"מ פנויה היא ואסור להתייחד עם הפנויה, [ואין צריך שני עדים, ודי
אפילו בעד אחד, ו] אפי' על פי [בפני] עבד, אפי' ע"פ שפחה,
חוץ משפחתה, מפני שלבה גם כה בשפחתה,

מה היא באותן הימים? רבי יהודה אומר

דף ע"ג ע"ב

כאשת איש לכל דבריה והכא עליה צמוד צמק, ובשוגג צמטאת,
ואע"ג דמת מאתו מולי [אפ"ה היתה אשת איש], לפי שלא גירשה אלא סמוך
למיטה, ובגמ' מוקי לה בלומר לה במסירת הגט הרי זה גיטך, והתגרשי בו
מעט שאני צעולס אם ממני, הלכך רבי יהודה סבר סמוך למיטה הוא דהוי גט,
ומקמי הכי אשת איש היא,

רבי יוסי אומר מגורשת ואינה מגורשת ורבי יוסי סבר מצי יהב
לה גיטא, כל שעתא מספקא לן צמעת שאני צעולס, הלכך ספיקא היא, והכא
עליה בלשם תלוי:

גמ': ת"ר, ראוה [לאשה זו שנתן לה גט ואמר לה מהיום אם ממני]
שנתייחדה עמו באפילה, או שישנה עמו תחת מרגליו ת'
הבטתה [מקום רגלי האישה על משכבו, צד הרגלים במטה או במשכב, הפך
מראשות. מלון עברי, פ' שהאיש ישן במטה כרגיל, והאשה שכבה לצד רגליו
לרוחב המטה, והוא דרך חיבה, כמש"כ ברות ותשכב מרגלותיו, אבל הלשון
"תחת" לא הבנתי], אין חוששין שמה נתעסקו בדבר אחר
צממית, וחוששין משום זנות שמה צא עליה, ולקמן פריך מאי קאמר
ואין חוששין משום קדושין שמה בעל לשם קידושין, להצריכה גט
שני,

רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אף חוששין משום קידושין,

מאי קאמר קמני אין חוששין שמה נתעסקו בדבר אחר, והדר תני וחוששין
משום זנות?

1. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה, ה"ק [צריך להוסיף
בברייתא אחר המילים "אין חוששין שמה נתעסקו בדבר אחר"] [ולוה מורים
כו"ע, גם לפי התירוצים האחרים, דבלאו הכי אין הברייתא מובנת], אבל אם
ראוה שנבעלה, חוששין משום קידושין וצריכה גט שני משום

אבני חן למסכת גיטין

דכין דגייסו אהדדי, חוששין לביאה, חוששין משום קידושין,

כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, מחלוקת כשראוה שנבעלה, אבל לא ראוה שנבעלה דברי הכל אינה צריכה הימנו גט, כמאן דלא כחד דאי לת"ק, אפי' ראוה נמי, האמר תולין בנות ואינה צריכה גט, ואי לרבי יוסי כי לא ראוה נמי קאמר חוששין, וסבירא ליה כמאן דמוקי הסם פלוגמיהו בשלא ראוה, וקמנרבי לה ב"ה גט:

[שנינו במשנתנו] מה היא באותן הימים, רבי יהודה אומר כאשת איש לכל דבריה, ר' יוסי אומר מגורשת ואינה מגורשת: תנא [על מה שאמר ר' יוסי דמגורשת ואינה מגורשת, וחייבת אשם תלוי] ובלבד שימות אצל אי לא מת, איגלאי מלתא דלאו גיטא הוא וחיוב חטאת,

ופרכין ולכי מיית הוי גיטא, והא קיימא לן דאין גט לאחר מיתה צין לר' יוסי דמשוי לה אשת איש ספק, צין לרבי יהודה דמשוי לה אשת איש ודאי, ולכי מיית היכי הוי גיטא, הא לדידהו לא הוי גט למפרע משעת מסירה, אס כן לא הוי גט עד לאחר מיתה?

ומשני אמר רבה, באומר מעת שאני בעולם מתני' לאו באומר מהיום אס מחי, דההיא ודאי לכי מיית איגלאי מילתא דהוי גט משעת נתינה, והבא עליה פטור, אלא באומר מעת שאני בעולם להוי גט, הלכך לרבי יהודה סמוך למיתה חיל גיטא, ומעיקרא אשת איש היא, ורבי יוסי סבר משעת נתינה מספקא לן דלמא זו היא שעה הסמוכה למיתה, והוי גט ספק ואע"ג דחיי טפי, אין צריכה:

תנו רבנן, ימים שבינתיים צין נתינה למיתה, בעלה זכאי במציאתה, ובמעשה ידיה, ובהפרת נדריה, ויורשה,

דף ע"ד ע"א

ומטמא לה אי כהן הוא, כללו של דבר הרי היא כאשתו לכל דבר, אלא שאינה צריכה הימנו גט שני אס מת, דסמוך למיתה הוי גט דברי ר' יהודה [ויכולה לסמוך על גט ראשון להפטר מביוב וחליצה],

ר"מ אומר בעילתה תלויה הדבר תלוי עד שימות, או עד שיעמוד מחולי זה, אס מת מן החולי, הבא עליה פטור, דלר' מאיר משמע ליה מעת שאני בעולם היינו משעת נתינה, וה"ק לה ה"ז גיטך מעת שאני בעולם אס מחי, הלכך כשמת איגלאי מילתא דגרופה הואי בשעת ביאה, ואס לא מת הבא עליה בחטאת, # [ועד מתי ימותו],

ר' יוסי אומר בעילתה ספק לכשימות, דמשמע ליה מעת שאני בעולם, ומיהו מספקא לן על שעת ביאה, אי גרופה הואי אי לא, שמה זו היא שעה

הראויה לסימך למיתה, שמה אינה זו ואינה גרופה, הילכך אס ימות, מציא הבא עליה אשם תלוי, ואס לא ימות, בחטאת ודאי,

וחכ"א מגורשת ואינה מגורשת, ובלבד שימות והיינו נמי כרבי יוסי דמיימי אשם תלוי, דספיקא משו לה, ולקמן מפרש מוזני איכא בינייהו,

מאי איכא בין ר"מ לרבי יוסי?

אמר רבי יוחנן אשם תלוי איכא בינייהו, לר"מ לא מייתי אשם תלוי אס ימות אלא פטור לגמרי כדפרישית לעיל, ולר' יוסי אס ימות מייתי מציא זה אשם תלוי,

וחכ"א מגורשת ואינה מגורשת, חכמים היינו רבי יוסי?

איכא בינייהו דרבי זירא כלומר איכא בינייהו מוזני, וכדר' זירא, ולא דפלגי דר' זירא, דתרווייהו אית להו דרבי זירא, ומשום הכי לא קרי לה רבי יוסי מגורשת ואינה מגורשת, דקסבר לית לה מוזני, ואע"ג דר' יוסי דמתני' תנא מגורשת ואינה מגורשת, תרי תנאי ואליצא דרבי יוסי, והיינו חכמים דברייתא,

דאמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל, כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת, בעלה חייב במזונותיה:

מתני': הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז, הרי זו מגורשת ותתן, ע"מ שתתני לי מיכן ועד שלשים יום אם נתנה לו בתוך שלשים יום מגורשת, ואם לאו אינה מגורשת,

אמר רבן שמעון בן גמליאל מעשה בצידן בגמ' פריך תנאי תנא דתנא מעשה באחד שאמר לאשתו ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי איצטליתי, ואבדה איצטליתי, ואמרו חכמים תתן לו את דמיה:

גמ': מאי ותתן? רב הונא אמר והיא תתן [ואם לא תתן יהי' הגט בטל], רב יהודה אמר לכשתתן, מאי בינייהו? איכא בינייהו שנתקרקע הגט קודם מתן מעות או שאבר,

רב הונא אמר והיא תתן תנאי בעלמא הוא, וכי מקיימא ליה איגלאי מילתא דמשעת נתינה גיטא הוי דכל ע"מ מעבשו הוא, וע"מ כן דליקייס אינה צריכה הימנו גט שני, רב יהודה אמר לכשתתן, צריכה הימנו גט שני דלכשתמן כבר אזל ליה גיטא,

ותנן נמי גבי קידושין כי האי גוונא, דתנן האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן לך מאתים זוז, הרי

אבני חן למסכת גיטין

היא מקודשת ויתן,

דרב יהודה?

ואיתמר, מאי ויתן, רב הונא אמר והוא יתן, רב יהודה אמר לכשיתן, מאי בנייהו?

איכא בנייהו שפשטה ידה קודם מתן מעות וקיבלה קידושין מאחר [ראה תוס'], רב הונא אמר והוא יתן, תנאה בעלמא הוא, מקיים תנאיה ואזיל והו קידושין קידושין למפרע, ושל שני אינו כלום,

רב יהודה אמר לכשיתן, לכי יהיב לה הוא דהו קידושין, השתא לא הו קידושין [וחל קידושיו של שני],

וצריכא דאי אשמעינן גבי קידושין, בהא קאמר "רב הונא" והוא יתן, משום דלקרובה קאתי הילכך מעכשיו קאמר לה, משעה שחפץ בה, אבל גבי גירושין דלרחוקה קאתי ומסתמא נקושי הוא מגרסה, הילכך לכשתתן קאמר, וקסבר אדאמי ודאי מפייסנא לה, אימא מודה ליה לרב יהודה,

ואי אשמעינן [הפלוגתא] גבי גירושין, בהא קאמר "רב הונא" והוא יתן, משום דלא כסיף למיתבעה מעותיו, הילכך לא צריך ליה למתלי גיטא בזמן מעות, ומעכשיו קאמר לה, אבל גבי קידושין דכסיפא [האשה] למיתבעה, אימא מודי ליה לרב יהודה,

ואי אשמעינן גבי קידושין, בהא קאמר "רב יהודה" לכשיתן, משום דכסיפא למיתבעה, אבל גבי גירושין דלא כסיף למיתבעה, אימא מודה ליה לרב הונא,

ואי אשמעינן גבי גירושין, בהא קאמר "רב יהודה" לכשתתן משום דלרחוקה קאתי, אבל גבי קידושין דלקרובה קאתי, אימא מודה ליה לרב הונא, צריכא,

מיתיבי, ה"ו גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז, אע"פ שנקרע הגט או שנאבד מוגרשת, ולאחר לא תנשא עד שתתן דדילמא לא יהבא ונמנא גט בטל,

ועוד תניא, ה"ו גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז ומת, נתנה לפני מותו אינה זקוקה ליכס אינה זקוקה ליכס, לא נתנה זקוקה ליכס ולא סגי לה ליתן ליורשים, רבן שמעון בן גמליאל אומר נותנת לאביו או לאחיו או לאחד מן הקרובים,

עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר לי ולא ליורשי, ומר סבר ר"ש לי משמע אפילו ליורשים כשאני ואפילו ליורשי, וכ"ע מיהא תנאה הו"י ולא תלה הגט בשעת מתן מעות, דאי לכשתתן קאמר נהי נמי דלי ואפילו ליורשי משמע, מיהו הוה ליה גט לאחר מיתה תיובתא

אמר לך רב יהודה, הא מני רבי היא, דאמר "רב הונא" [ולכן פליג על רב יהודה] אמר רבי כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי דה"ק מעכשיו יהא גט ע"מ שמקיימי התנאי, ופליגי רבנן עליה, ואנא דאמרי כרבנן,

וא"ר זירא כי הוינן בבבל אמרינן, הא דאמר רב הונא אמר רבי, כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, פליגי רבנן עליה,

[וממשיך ר' זירא] כי סליקי אשכחתיה לרבי אסי דיתיב וקאמר משמיה דרבי יוחנן, הכל מודים באומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, לא נחלקו אלא במהיום ולאחר מיתה דרבנן מספקא להו אי תנאה הו, אי מורה הו, ולרבי דלא תנאה הו,

דף ע"ד ע"ב

והתניא בימיו, דשמעינן מינה, מדאצטריכו לאיפלוגי בהא, מכלל דבעל מנת מודו מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט, דברי חכמים, רבי אומר כזה גט,

ולרב יהודה דאמר בעל מנת פליגי, אדמיפלגי בהך ממתינא במהיום ולאחר מיתה לאשמעינן דבעל מנת פסלי רבנן, וכ"ש הא ליפלגי בעל מנת?

ומשני להודיעך כחו דרבי להכי איפליגו בהכי, להודיעך כחו דרבי, מיהו רבנן בעל מנת נמי פסלי,

וליפלגו בעל מנת, ולהודיעך כחן דרבנן? כח דהיתירא עדיף ליה:

[שנינו במשנתנו] על מנת שתתני לי מכאן ועד שלשים יום וכו': פשיטא? מהו דתימא קפידה לאו קפידא, ולזורה קאתי, קא משמע לן:

[שנינו במשנתנו] אמר רבן שמעון בן גמליאל מעשה בצידן כו': מאי תנא לעיל מינה דדמיס דקתני מעשה צידן כו' מאי ראיא, אין שוין מעשה אלא לראיה?

[ומתריץ] חסורי מיחסרא והכי קתני [דקבלה היתה בידו דפליגי רבנן, ראה תוס'], אם אמר לה ע"מ שתתני לי איצטליתי, ואברה איצטליתו, איצטליתי דוקא קאמר לה, רבן שמעון בן גמליאל אומר תתן לו את דמיה דלא איכין אלא להרוסה ידיה,

ואמר רבן שמעון בן גמליאל מעשה נמי בצידן, באחד

אבני חן למסכת גיטין

הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דאמר לקמן חוץ מערב וזינן ורואיה
אחרונה [הענין מוסבר לעיל לח.],

אלא לעולם כרבנן כלומר תרתייכו אליבא דרבנן אמרי לה רב יוסף
כרבנן, ורבה אמר לך, אנא דאמרי אפילו לרבנן, עד כאן
לא קאמרי רבנן התם [שאם לא נתנה לו את האיציטלית אינה
מגורשת] אלא דלצעורה קא מיכוין דקסם מגרש את אשמו ממך
אינה הוא מגרשה, הלכך מספיקא אמרי לצוערה איכוון, ולא תלין למימר
להרוסה איכוון לקולא, אבל הכא משום הרווחה הוא [שישקה את
השרה עוד פעם], והא לא איצטריך [שירד גשם],

תנן התם במס' ערכין (דף לא) בראשונה היה נטמן הקונה בית
בעיר חומה, היה נטמן ויום שנים עשר חדש, שלא ימצאו המוכר למת
מעומיו, [ועשה כן] כדי שיהא חלוט לו בדכתיב (ויקרא כה) ואם לא
יגאל עד מלאה לו וגו',

התקין הלל הזקן, שיהא חולש זורק, כמו חולש על גוים (ישעיהו
יד) מטיל גורל את מעותיו ללשכה ממקנת לך [והבית חוזר להמוכר]
ויהא [המוכר] שובר את הדלת של צימו ונכנס, ואימתי
שירצה חלה [הלוקח] יבוא ויטול את מעותיו,

ואמר רבא, מתקנתו של הלל דאיצטריך לתקוני נמינה על כרחו
הא נמינה נשמע [יש ללמוד, שאם אמר אדם לאשתו] הרי זה גיטך
על מנת שתתני לי מאתים זוז, ונתנה לו, מדעתו
מגורשת, על כרחו אינה מגורשת, [ולמדן דין זה מן]
מדאיצטריך ליה להלל לתקוני נתינה בעל כורחיה דהויא
לה נתינה,

דף ע"ה ע"א

מכלל דבעלמא נתינה בעל כרחיה לא הויא נתינה וגבי גט
דאיסורא הוא, לא תקין הלל,

מתקיף לה רב פפא, ואיתימא רב שימי בר אשי, ודלמא
כי איצטריך ליה לתקוני שלא בפניו כי הכא שאינו בלשכה, אבל
בפניו, בין מדעתו בין בעל כרחו הויא נתינה,

ואיכא דאמרי, אמר רבא, מתקנתו של הלל, ה"ז גיטך
על מנת שתתני לי מאתים זוז, ונתנה לו, בין מדעתו ובין
בעל כרחו הויא נתינה, וכי איצטריך ליה להלל לתקוני,
שלא בפניו, אבל בפניו, בין מדעתו בין בעל כרחו הויא
נתינה,

מתקיף לה רב פפא, ואיתימא רב שימי בר אשי, ודלמא
אפילו בפניו נמי, מדעתו אין על כרחו לא, והלל מאי
דאיצטריך ליה תקין ראה שהיה נטמן, והמקין דעל כרחו ושלא בפניו

שאמר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שתתני לי איציטלית,
ואברה איציטלית, ואמרו חכמים תתן לו את דמיה,

בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן, הרי זה גיטך על מנת
שתתני לי מאתים זוז, וחזר ואמר לה מחולים לך מהו מי
הו"א הך ממילה קיום תנאי כאילו נתנמן לו או לא,

תיבעי לרבנן דאמרי דמים לאו במקום איציטלית קיימי ודמים לאו איציטלית
הן אכל הכא הא אחלינהו והוי כאילו קבל מעות ממך דמחילה כקבלה תיבעי
לרשב"ג,

תיבעי לרבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן התם, אלא דלא
אחלה גבה, אבל הכא הא קאמר לה מחולי' לך, או
דלמא אפילו רשב"ג לא קאמר, אלא דקא מפייסה ליה
בדמי, אבל לגמרי לא?

אמר ליה [ר' יוחנן לרב אסי] אינה מגורשת,

איתיביה [שנינו בברייתא בגדלים כד. סג.], האומר לחבירו קונם
שאתה נתנה לי קונם מהא עליך כל הגאה שמהנה ממני אם אי אתה
נותן לבני כור אחד של חטין ושתי חביות של יין, ר"מ
אומר אסור עד שיתן, וחכמים אומרים אף זה אם רצה הנידור
יכול להתיר מאילו את נדרו שלא ע"פ שאלת המרת חכם,
ואומר לו הריני כאילו התקבלתי אלמא ממילה כקבלה?

הכי השתא התם לצעורה [לאשתו, שתתן לו איציטלית] קא
מכוין, ולא ציעורה, הכא משום הרווחה הוא שהיה צריך לזרוק
גט, והא לא איצטריך,

ההוא גברא דאמר ליה לאריסיה, כולי עלמא דלו תלת
דלוותא כל שאר האריסים שצמקוס זה, משקין המצוה שלש פעמים בשנה
ואכלי ריבעא ומנהג האריסין ליטול רביע המצוה, בשביל עורח מרישה
חרישה וניכוס והשקאה, וכל זכרי השדה, את דלי ארבעה השקה את
השדה ארבעה פעמים ואכול תילתא,

לסוף אתא מיטרא צומן השקאה רביעית, אמר רב יוסף הא לא
דלה ולא שקיל אלא ריבעא כמנהג המקום, רבה אמר הא לא
איצטריכא ומזלו גרס,

לימא רב יוסף [דאמר שאינו משלם לאריס] דאמר כרבנן [שאם לא
נתן את איציטלית אינו גט], ורבה [דאמר שצריך שישלם לאריס] דאמר
כרבן שמעון בן גמליאל דדמים במקום איציטלית, הכא נמי מטר
צמקוס השקאה?

ותיסברא והא קיימא לן הילכתא כוותיה דרבה [מכאן
משמע דבבבלי הש"ס הלכתא כרבה לגבי רב יוסף. ראה תוס'], ובהא אין

אבני חן למסכת גיטין

תתן לו את דמיה],

ה"ג [אף שצריך להחזיר הגט] אפשר דמפייסה ליה בדמי [יתן לה דמים במקום הגט],

מתקיף לה אביי, אימור דאמר רשב"ג היכא דליתיה לאסטליט בעיניה, היכא דאיתיה בעיניה [האיצטליט, וכן הגט שרוצה לדמות אליה] מי אמר?

אלא אמר אביי, הא מני ר"מ היא [ולכן אינו גט, שהתנאי בסיפא דמתני' שצריך להחזיר הגט אינו תנאי הגון, דאיתא בר"מ], דאמר בעיני תנאי כפול ר"מ דמסכת קידושין (דף סא) כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן וכו', והכא הא לא כפליה לתנאיה דנימא אס לא תחזירי לא יאה גט, הלכך בטל תנאיה,

מתקיף לה רבא, טעמא דלא כפליה לתנאיה, הא כפליה לתנאיה, לא הוי גיטא לר"מ [שהיה תנאי הגון, ושואל הא עדיין אינו תנאי הגון],

מכדי לר"מ כל תנאי מהיכא גמרינן להו לספול מתנאי בני גד ובני ראובן שהיה כפול אס יעצרו ואס לא יעצרו (במדבר לז), וכיון דמיני גמרי, צעין כי הסם [הלא יש עוד ענין] מה התם תנאי שטלו זו המעשה הוזכר קודם למעשה אס יעצרו זה התנאי, ומתם להם זה המעשה, אף כל תנאי קודם למעשה ה"ג צעין דנימא אס תחזירי יאה גט, לאפוקי הכא דאמר לה זה גיטך דרישא, והדר ע"מ שמתחזירי דמעשה קודם לתנאי?

אלא אמר רבא [לכן הגט כשר, שהתנאי שאמר להחזיר הנייר אינו תנאי הגון], משום דמעשה קודם לתנאי וצין לר"מ וצין לרבנן [אין זה תנאי הגון], דלא אפליג אלא כפליה כדמפרש טעמא הסם [בקידושין סא], [ד]הוצרך הדבר לאומרו [שצריך לכפול], שאלמלא כן יש במשמע שאף צריך כנען לא יחלו,

[וח"ל המשנה בקידושין סא, ר' חגיגא בן גמליאל אומר, צריך הדבר לאומרו, שאלמלא כן יש במשמע שאפ"י בא"י לא ינחלו, ופרש"י שם אתנאי כפול לחודיה פליג, למימר דאין צריך לכפול, דמכלל הן נשמע לאו, וזה שכלל משום צורך היה הדבר לאומרו מפני דבר אחר, שאלמלא כן שכלל, יש במשמע שאס לא יעצרו אף צריך כנען שמעבר היכדן והלאה, שהיו קצין זה מפני מקנה רב שלהן, אף זה לא יעלו, דהכי הוה שמעינן לה, אס יעצרו ומתם להם את ארץ הגלעד בשביל כל חלקם, הא אס לא יעצרו, יהיו נקנסים ולא יעלו חלק לא כאן ולא כאן כלל, לכך פירש שאס לא יעצרו לא יפסידו חלקם בכך (דאי אתה שומע מכלל לאו אס אינו מפרש לכתוב) ויעלו כאן וכאן על פי הגורל],

מתקיף לה רב אדא בר אבהו, טעמא דמעשה קודם לתנאי, הא תנאי קודם למעשה לא הוי גיטא,

[הרי יש כאן עוד דבר שגורם שלא יהיה תנאי הגון] מכדי כל תנאי

מהא נמינה, ואי הוה נמי קאי קמן, ואמר לא מקציננא, הוה איצטריך להלל נמי לתקוני דמיהו נמינה, אלא מה שלא הוצרך לא הוצרך, וגזי גט דאיסורא הוה, לא קיימא תקנתא דהלל,

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, כל מקום שישנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו [ראה לעיל לה]. חוץ מערב בשילי גט פשוט בב"ב קענ: [וזה הלשון שם: וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר, הערב לאשה בכתובתה, והיה בעלה מנרשה ידירנה הצעל הנאה על דעת רבס נדר שאין לו הפרה שלא יוכל להחזירה, דחיישין שמא יעשו קנוניא (כתב הר"ב עצה של רמאות וכו', וכתוב בתשבי שנראה לו שהיא מלה מורכבת בלשון לעו מן ק"ן ואו"ן כי ק"ן בלע"ז עם, ואו"ן בלע"ז אחד, דהיינו ביהר. ע"כ תו"ט ב"מ א ו) על גבסם של זה ויחזיר את אשתו, שמא דעתו להחזיר את אשתו ולאכול כתובתה לאחר שנתקבלה כתובתה מן הערב, וקנוניא צעלמא הוה דעצדי צעל ואשתו על נכסיו של ערב, (פרק י' משנה ז')],

ואין הלכה ברשב"ג בזה, אלא הערב חייב לשלם, # שהרי קיבל על עצמו לשלם וידע שיכולים לעשות קנוניא, והבעל אינו צריך להדירה],

וצידן דמתני',

וראיה אחרונה [בהלכה אחרונה שמדבר על עניני ראייה] צאחד דיני ממונות (סנהדרין לא). דאפליגי צאמרו לו כל ראיות שיש לך להציא הצא עד שלשים, ולא הציא עד לאחר שלשים [ואומר רשב"ג שמקבלין גם לאחר ל' יום, והלכה כמותו]. [אבל רשב"ג אומר שם עוד הלכה] ואמרו לו הצא ראיה ואמר אין לי ראיה [ואומר רשב"ג שאם בא אח"כ ואמר שמוצא ראיה שמקבלין את ראיותו, ואין הלכה כמותו, אלא כיון שאמר אין לי ראיה, שוב אין שומעין לו], צקמימא הלכתא כוותיה, וצצמיימא לית הלכתא כוותיה [הענין מוסבר גם לעיל לה.],

ת"ר הרי זה גיטך והנייר שלי [דכיון דהנייר שלו, לא נתן לה כלום,

דנמלאו אומיות פורחות צאזיך. רש"י לעיל כ:], [וח"ל הרמב"ם בהלכות גירושין פרק ח' הל' יד, הרי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת שאין זה כריתות. עכ"ל, ויהיה נפק"מ לשטר] לא יהיב לה ולא מיד, ורשמנא אמר ונתן צידה אינה מגורשת, על מנת שתחזירי לי את הנייר, מגורשת,

מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא קא סלקא דעתיה על מנת לאו מעשיו הוה, כרצון דפליגי עליה דרבי, והוי כמו לכשתחזירי לי הנייר ליהוי גט, וא"כ אמאי מגורשת, הא צעשת גירושין לאו מידי נקיטא?

[פי' דקס"ד דלא קניא גיטא עד שתחזיר לו את הנייר ונמצא דבעת קניית הגט לא יהיב לה מידי ורחמנא אמר ונתן בידה. תוס' ר"ד]

אמר רב חסדא הא מני [סיפא דמתני', על מנת שתחזירי לי את הגט] רשב"ג היא, דאמר תתן לו את דמיה [לעיל עד. באחד שאמר לאשתו ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי איצטליתי, ואברה איצטליתו, ואמרו חכמים

אבני חן למסכת גיטין

אביו כל ימי חייו,

רבי יהודה אומר שמנה עשר חדש לר' יהודה זמן הנקט מיטק עד שיהיו לו י"ח חדשים, כמחצית דפרק אע"פ (דף ס),

מת הבן קודם הזמן או שמת האב, הרי זה גט דכיון דלא פריש מיד, לא איכיון אלא להרוסה כל ימים שהוא נרץ, ומכאן ואילך אינו נרץ [שהרי מת],

הרי זה גיטין ע"מ שתשמישי את אבא שתי שנים, ע"מ שתניקי את בני שתי שנים, מת הבן או שאמר האב אי אפשי שתשמישני, שלא בהקפדה היא [האשה] לא הכעיסתו, ואפי' הכי שאין העכבה הימנה אינו גט וכ"ש אם בהקפדה, רבן שמעון בן גמליאל אומר כזה גט הואיל ולא הקפידתו, ואין העכבה הימנה,

כלל אמר רבן שמעון בן גמליאל, כל עכבה שאינה הימנה, הרי זה גט:

גמ': ומי בעינן כולי האי [ברישא דמתני' דאמרינן שמניקתו שני שנים], ורמינהי שמשתו [לאבי בעלה] יום אחד, הניקתו יום אחד ה"ז גט?

אמר רב חסדא לא קשיא הא [ברייטא] רבנן, והא [מתני'] רבן שמעון בן גמליאל,

מתניתין רשב"ג דאמר לעיל (דף עד) מתן דמיה אלמא להרוסה מיכוון, ולאו דוקא קאמר, הא נמי להרוסה איכוון וכל זמן שהוא נרץ ליעק קאמר וברייטא רבנן דאמרי (ס"ד ע"ד) אלטליה דוקא, הכא נמי שימוש והנקה דוקא, וזכור אחד סגי [שהרי לא קבע לה זמן],

[ומקשה איך אמרת על הרישא שהוא אליבא דרשב"ג] הא מדסיפא רבן שמעון בן גמליאל הוי, מכלל דרישא לאו רשב"ג?

אלא ברייתא רשב"ג היא דמוקל בתנאי דאמר מתן דמיה [של האיצטליה], וקאמר נמי כל עכבה שאינה הימנה ה"ז גט, מתני' רבנן,

רבא אמר לא קשיא כאן בסתם מתני' דאמר שתי שנים מניקי בסתם כאן במפרש וברייטא דמפרש יום אחד,

רב אשי אמר ברייתא דסתם ד כל סתם נמי, כמפרש יום אחד דבמי, ומתני' רב אשי משני לה לקמיה # [הגמ' מקשה על רב אשי לקמיה, אבל אינו מותרין המושגה. רצ"ע], ורב אשי לאו לשנויי מתניתין וברייטא אלא, אלא לאפלוגי עליה דרבא, דאמר סתם שתי שנים,

תנן, כמה היא מניקתו, שתי שנים, רבי יהודה אומר שמנה עשר חדש, בשלמא לרבא [דסתם הוא שתי שנים]

מהיכא גמרינן להו מתנאי בני גר ובני ראובן, מה התם תנאי בדבר אחד לעצור הידן, ומעשה בדבר אחר נחלת ענר הידן מורסה, אף כל [תנאי אינו כשר אלא כשתנאי בדבר אחד, ומעשה בדבר אחר], לאפוקי הכא [בגמ']

דף ע"ה ע"ב

דתנאי ומעשה בדבר אחד בגט עצמו הוא התנאי להחזירו, והוא המעשה להיות גט?

אלא אמר רב אדא בר אבהו, משום דתנאי ומעשה בדבר אחד [ואפי' הקדים תנאי למעשה וכפל תנאו לדברי הכל לא הוי תנאי, והגט קיים. ריטב"א כ"י],

רב אשי אמר הא מני דקמני על מנת שמחזירי מגורשת רבי היא, דאמר רב הונא אמר (רב) [רבין] כל האומר על מנת, כאומר מעכשיו דמי ואשתכח דנשעת גירוסין נקיטא לגט, ולאחר זמן היא מחזרת, ומתנה על מנת להחזיר שמה מתנה [פ' הילכך מבי מטי גיטא לידה איגרשה לה, ומקיימא תנאה ואולא. ריטב"א כ"י, וראה עוד בתוס' ר"ד],

[ענין חדש] אתקין שמואל בנטיא דשכיב מרע כשמוסרו לה יאמר אם לא מתי לא יהא גט, ואם מתי יהא גט דעמי' תנאי כפול, דאי לא כפליה הוי גיטא מיד, ואי כהן הוא מפסל עליה,

ולימא אם מתי יהא גט נרישא ואם לא מתי לא יהא גט? לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה,

ולימא לא יהא גט אם לא מתי? בעינן תנאי קודם למעשה,

מתקיף לה רבא, מכדי כל תנאי מהיכא גמרינן, מתנאי בני גר ובני ראובן, מה התם הן קודם אם יעצרו ונתתם (במדבר נג) ללאו, אף כל, לאפוקי הכא דלאו קודם להן?

אלא אמר רבא, אם לא מתי לא יהא גט לימא נרישא משום דלא מקדים כו' והדר נימא אם מתי יהא גט, [ויאמר עוד פעם] אם לא מתי לא יהא גט הן ולאו דענין הן קודם ללאו,

[ומפרש] אם לא מתי לא יהא גט, לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה, [ולכן ממשך וחוזר ואומר] אם מתי יהא גט, אם לא מתי לא יהא גט, בעינן הן קודם ללאו:

מתני': הרי זה גיטין ע"מ שתשמישי את אבא [את אבי, ולא קבע לה זמן], על מנת שתניקי את בני, כמה היא מניקתו, שתי שנים שיהא לולד שתי שנים, שכן הוא זמן הנקט, ולענין לשמש את

אבני חן למסכת גיטין

ניחא, אלא לרב אשי למה לי שתי שנים, למה לי שמנה עשר חדש, ביום אחד סגי?

[ומתרץ] הכי קאמר, יום אחד משתי שנים של מניין [שהאשה מקיים התנאי רק אם מניקה את התינוק ביום משני שנים הראשונים של הולד], לאפוקי לאחר שתי שנים דלא שאם הניקמו לאחר שעברו לו שתי שנים, יום אחד משמנה עשר חדש, לאפוקי לאחר שמנה עשר חדש דלא שאין זה הנקה,

מיתיבי הרי זה גיטך על מנת שתשמישי את אבא שתי שנים, על מנת שתניקי את בני שתי שנים, מת הבן או שאמר האב אי אפשי שתשמישי שלא בהקפדה, אינו גט,

דף ע"ו ע"א

בשלמא לרבא דאוקי רשא דמנתי' ב' שנים ממנ, ואע"ג דקמס רישא דקאמר מת הבן צמח שתי שנים ה"ו גט בדלא פריש' ב' שנים והרי הניקמו כל זרכו סיפא דפריש' על כרחיך דוקא קאמר, דהא לא אינעריך לפרושי ופריש,

אלא לרב אשי מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא דאמר רישא דמנתי' יום אחד קאמר, על כרחיך מת הבן או האז דקמני, כגון שמת ולא הניקמו כלל [שאם היה מניקתו יום אחד היה די], ואמאי ה"ו גט הרי לא נתקיים כלום מן התנאי? קשיא,

[אבל באמת קשה גם לרב אשי למה ברישא דמנתי' לכתחלה צריכה להניק שני שנים],

ת"ר הרי זה גיטך על מנת שתשמישי את אבא שתי שנים, ועל מנת שתניקי את בני שתי שנים,

[ר"מ סבר] אע"פ שלא נתקיים התנאי הרי זה גט, לפי שלא אמר לה, אם תשמישי אם לא תשמישי, אם תניקי יהא גט ואם לא תניקי לא יהא גט, דנענין מנאי כפול כמנאי בני גד ובני ראובן, דברי רבי מאיר [פ' דקסבר דנענין תנאי כפול, ואם לא כפול אותו נעשה כנותן גט בלא תנאי, דאע"ג דלא הניקה הוי גט. ריטב"א כ"י],

וחכ"א נתקיים התנאי ה"ו גט, ואם לאו, אינו גט [דלא בעינן תנאי כפול, ולא ילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן. ריטב"א כ"י],

רשב"ג אומר מיפרשא דהדיא ואלולא אין לך תנאי בכתובים שאינו כפול [כלומר מתנאי בני גד ובני ראובן ליכא למילף, דאין לך תנאי בכתובים שאינו כפול, והוו שני כתובים # [או יותר] הבאים כאחד ואין מלמדוין. ריטב"א כ"י],

[וזה ודאי דרשב"ג בא לחלוק, אלא פליגי על מי חולק] איכא דאמרי לר' מאיר קאמר ליה [רשב"ג], ואיכא דאמרי לרבנן קאמר להו,

[ומפרש] איכא דאמרי לר' מאיר קאמר ליה, והכי קאמר ליה, אין לנו ללמוד מתנאי בני גד ש אין לך תנאי בכתובים בכל המקרא שאינו כפול כגון קאן פקקה מללתי [פי קצו' א' קל"מ] ואל"ל א' יקנו' לך וקיי' נקי מללתי [בראשית כד מ"א], וכגון אס שכת, אס לא שכת (במדבר ה) אס תאצו ושמעמס, אס תמאלו ומרימס (ישעיהו א), והו' לכה הלכך הוי לכו שני כתובים הבאין כאחד, וכל שני כתובים הבאין כאחד אין מלמדוין,

איכא דאמרי לרבנן קאמר להו, והכי קאמר להו, אין לך תנאי בכתובים שאינו כפול ויש לנו ללמוד מן דמלוה גריכי דממלננין לכו בקדושין דהאומר לחזירו (ד' ס"א), וגמרינן מינייהו,

ורמינהו [ממה ששנינו בברייתא], הרי זה גיטך ע"מ שתשמישי את אבא שתי שנים, על מנת שתניקי את בני שתי שנים, מת האב או מת הבן אינו גט, דברי ר' מאיר [שלא נתקיים התנאי, ואע"פ שלא כפל],

וחכמים אומרים אע"פ שלא נתקיים התנאי הרי זה גט, [ש] יכולה היא שתאמר לו, תן לי אביך ואשמשנו, תן לי בנך ואניקנו,

קשיא דרבי מאיר [דבביריתא זו אמר שאם לא נתקיים התנאי, אינו גט] אדרבי מאיר [לעיל בברייתא אמר ר"מ שאף אם לא נתקיים התנאי הרי זה גט], קשיא דרבנן אדרבנן?

[ומתרץ] דרבי מאיר אדרבי מאיר לא קשיא, התם [בביריתא] לעיל דאמר ר"מ הרי זה גט מיירי שאינה תנאי הגון משום] בדלא כפליה לתנאיה [ולכן אין התנאי מעכב את הגט], הכא בדכפליה לתנאיה [ולכן התנאי מעכב את הגט],

ורבנן [דאמרי הכא שאף אם לא נתקיים התנאי הרי זה גט] אדרבנן [דאמרי לעיל שרק אם נתקיים התנאי הרי זה גט] לא קשיא, מאן חכמים דהכא דהך ממיתא דמרימא רבן שמעון בן גמליאל היא, דאמר כל עכבה שאינה הימנה, הרי זה גט [וגם כאן אומרת האשה תן לי אביך ואשמשנו, תן לי בנך ואניקנו],

תנו רבנן אמר לה בפני שנים הרי זה גיטך על מנת שתשמישי את אבא ב' שנים ולא מסרו לה צניהס, דאי מסרו לה, איגרסה לה דהאי מנאי, ומו לא מנאי לאמנאי מנאה אחרנא, אלא כך אמר צניהס כשאמסרנו לה, לא אמסרנו אלא על מנת כן,

וחזר ואמר לה בפני שנים, הרי זה גיטך על מנת שתניני

אבני חן למסכת גיטין

יום, והיה הולך מגליל ליהודה, והגיע לכפר עוֹתָנַי וחזר קס"ד כפר עומנאי צריש יהודה צבאו מגליל ליהודה, והרי הלך ליהודה וצא בתוך שלשים, ואין כאן עוד לא תנאי ולא גט להמקיים עוד בטל תנאו,

הרי זה גיטך [בתנאי שאלך למדינת הים, ועוד תנאי] אם לא באתי מכאן עד שלשים יום, והיה הולך למדינת הים והגיע לעכו וחזר קא סלקא דעמיה עכו במדינת הים קיימא [פי' שהוא בסוף ארץ ישראל. ריטב"א כ"ו], בטל תנאו,

[ואומר עוד דין] הרי זה גיטך כל זמן שאעבור מכנגד פניך כשאשמה שלשים יום עובר מכנגד פניך, מיד יהא גט, היה הולך ובא הולך ובא בגמרא פריך והא לא עבר, שהיה [שהרי היה] הולך וצא בתוך שלשים, הואיל ולא נתיחד עמה, הרי זה גט:

גמ' למימרא דאנטיפרס בגליל הוה קיימא, ורמינהי אנטיפרס ביהודה, וכפר עותנאי בגליל סמוכים זה לזה בספר, זה צראש יהודה וזה צראש גליל,

הלך [רישא דמתני'] היה הולך מיהודה לגליל והגיע לאנטיפרס וחזר, לא בטל תנאו דאכמי לא חזיל לגליל, וכי חזל ומשמהי הוי גיטא, ו[?]לך חזר לה בתנאי שאני הולך מיהודה לגליל, דלא לימני תלתין יומין אלא מיום שגיע לגליל, היה הולך מגליל ליהודה והגיע לכפר עומנאי וחזר לא בטל תנאו, דאכמי לא מטא ליהודה,

[מה דרין אם הלך] בינתים היה הולך מיהודה לגליל ועבר את אנטיפרס ולכפר עומנאי לא צא [פי' דהגיע למקום שהוא ספק אם היא גליל או לא], וחזר בתוך שלשים, ולאחר זמן חזר והלך לגליל ממש ושהה מטילין אותו לחומרא ואמרין מגורשת ליפסל לכהונה,

דף ע"ו ע"ב

ואינה מגורשת?

אמר אביי, תרי תנאי קאמר לה, אי מטינא לגליל, לאלתר ליהוי גיטא, ואי משתהינא באורחא תלתין יומין ולא אתינא ליהוי גיטא,

הגיע לאנטיפרס וחזר, דלא לגליל מטא ולא אישתהויי נמי אשתהי תלתין יומין, בטל תנאו:

הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד שלשים יום כו': למימרא דעכו במדינת הים קיימא אמאי דהוה סלקא דעמין מעיקרא קאי ולא אמרנא דאביי, והא אמר רב ספרא כי הווי מופטרי רבנן מהדרדי בני מדינת הים שהיו הולכין ללמוד תורה בארץ ישראל, כשחזרים לבתיהם היו חזיריהם בני ארץ ישראל מלוים אותן עד עכו, ומשם נפטרים מהם, בעכו הווי מפטרי, משום דאסור לבני ארץ ישראל לצאת מארץ לחוצה לארץ?

לי מאתים זוז ומסרו לה, לא ביטל דברי האחרון את הראשון, רצתה משמשתו, רצתה נותנת לו מאתים זוז שלא צא זה להסיק, מדלא אמר לה, שמתני מאתים זוז תוספת על תנאי הראשון, ולעקור נמי לא צא מדלא ציטל דברו הראשון בפני אלו, אלא הכי קאמר לה או תנאי ראשון, או מאתים זוז,

אבל אמר לה בפני שנים, הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז, וחזר ואמר לה בפני שנים, הרי זה גיטך על מנת שתתני לי ג' מאות זוז והאי עקר ליה למנאיה קמא, ביטל דברי האחרון את הראשון # [לכאורה כן יהיה אם ישנה לפחות בגון על מנת שתתני לי מאה זוז],

[וימוסיף, ולקמיה מפרש אמה קאי] ואין אחד מן הראשונים ואחד מן האחרונים מצטרפין להעיד שהיה תנאי צגט זה, כל זמן שלא יצואו שנים כאלה [ויעידו באלה] מן התנאים, כשר ע"י עדי חתימה, ולא כל כמיניהו דהנך לשווי תנאה בגיטא,

אהייא, אילימא אסיפא פשיטא דאין אחד מן הראשונים כלום, שהרי אפילו צאו שניהם אינן כלום דהא ציטל ליה ההוא תנאה, הרי בטל, אלא ארישא דקאמר או האי או האי, פשיטא [שאין מצטרפין. דהא אתנאה דמסחיד האי לא מסחיד האי, ויאך יצטרפו לעדות אחת. ריטב"א כ"ו]?

[ומתריץ דלעולם קאי ארישא, ואינה פשיטא ד] מהו דתימא כל לקיומא תנאי מצטרפין הואיל ומקיים גיטא צדד מהני תנאי, הווי להו כחד תנאה, וכל סהדי דמסחדי לקיומי תנאה דהאי גיטא ליצטרפו, קמ"ל [דלא]:

מתני' [בעל שגר ביהודה, אמר לאשתו] הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן עד שלשים יום, והיה הולך מיהודה לגליל [לפי ההוא עשה האיש שני תנאים וצריך לקיים שניהם: א. שילך לגליל, ב. שלא יחזור עד ל' יום, אבל לפי המסקנא צריך לקיים רק אחד מן התנאים, או שיגיע לגליל או שלא יחזור עד ל' יום],

הגיע [לאנטיפרס] [לאנטיפרס. משניות, ריטב"א] [עיר בצפונה של ארץ יהודה, עיר זו נבנתה על ידי המלך הורדוס, שקרא אותה על שם אביו אנטיפטר. שט' ע"י"ש] וחזר מיד [ולא נשתתה שם שלשים יום] בטל תנאו כלומר ושוב אינו כשר לגרש בו, ואפילו חזר והלך לגליל ונשתתה שלשים יום אינו גט,

דקא סלקא דעתך אנטיפרס בתחילת גליל היא [פי' דתנאי הראשון נתקיים, אבל לפי המסקנא אנטיפרס הוא ביהודה], והרי מתנאי הראשון הלך לגליל, [אבל] ולא שהה שלשים יום וציטל הגט שהרי צא, אצל אס לא הגיע לאנטיפרס, וחזר ולאחר ימים הלך לגליל ונשתתה שלשים יום הרי זו מגורשת, שזמן השלשים לא נקבע אלא משינך לגליל, והרי לא הלך עד עתה ונשתתה,

[וכן בעל שהוא בגליל עשה ב' תנאים: א. שילך ליהודה, ב. שלא יחזור עד שלשים יום] הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן עד שלשים

אבני חן למסכת גיטין

ראינו שגם בעיר משיגה לא חיישין שמה פייס, ואפי' לא הימנה עליה מעיקרא
הו גט ד הא לא אתא:

מהני: ה"ז גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש,
ומת בתוך י"ב חדש, אינו גט דכין דלא אמר מעכשיו, משמע לאחר
י"ב חדש יהא גט, והרי מת בתוך הזמן, ולריכה לְיָסָם.

ה"ז גיטך "מעכשיו" אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש,
ומת בתוך י"ב חדש, ה"ז גט,

אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש כתבו ותנו גט לאשתי
[פי' שיכתבו ותנו לאחר יב חדש], כתבו גט בתוך י"ב חדש, ונתנו
לאחר י"ב חדש, אינו גט [שהרי לא עשו כדברי הבעל],

[אבל אם אמר] כתבו ותנו גט לאשתי, אם לא באתי מכאן
עד י"ב חדש, כתבו בתוך י"ב חדש, ונתנו לאחר י"ב
חדש אינו גט, רבי יוסי אומר כזה גט [הואיל ואמר כתבו וכו'
קודם שאמר התנאי אם לא באתי],

[אבל אם] כתבו לאחר י"ב חדש, ונתנו לאחר י"ב חדש,
ומת [פי' ושמועו לאחר שננתנו לה הגט שמת הבעל], אם הגט קודם
למיתה ה"ז גט, ואם מיתה קדמה לגט, אינו גט,

ואם אין ידוע, זו היא שאמרו מגורשת ואינה מגורשת:

נב: תנא רבותינו התירוה [להאשה בבא ראשונה של המשנה
שאמר לה בעלה הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן עד יב חדש] לַיִנְשָׁא
[בלא יבום] דלף על גב דלא אמר מעכשיו כמאן דאמר מעכשיו דמית,
דמסתמא מעכשיו קאמר לה,

מאן רבותינו? אמר רב יהודה אמר שמואל בי דינא
דשרו מישחא שמנן של עובדי כוכבים, והיינו ר' יהודה נשיאה שהיה צימו
האמוראים בן צנו של רבינו הקדוש, כדאמרין במסכת ע"ז (דף לו) מסתמין
והאיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דר' שמלאי כו' [פי' והיינו ר' יהודה הנשיא בנו
של רבן גמליאל ברבי בנו של רבינו הקדוש, שהתיר שמן של גויים. ריטב"א
כו'],

סברי לה כרבי יוסי צ"צ (דף קלו) הכותב נכסיו לצנו לאחר מותו, צריך
שיכתוב מהיום ולאחר מיתה, רבי יוסי אומר אינו צריך דאמר זמנו של
שטר מוכיח עליו דלהכי איכתב זמן בשטרא, לידע שמהיום נתן לו גוף
הקרקע, שלא יירשו אחיו עמו, והפירות לאחר מותו,

א"ר אבא ברבי חייה בר אבא א"ר יוחנן, ר' יהודה
נשיאה, בנו של ר"ג, בר רבי צנו של רבינו הקדוש חורה שמה
מוסרת ולא הודו לו כל סיעתו, ואמרי לה כל שערתו כל ימי
חייו,

אמר אבוי תרי תנאי קאמר לה, אי מטינא למדינת הים
לאלתר ליהוי גיטא, אי משתחינא באורחא תלתין יומין
ולא אתינא ליהוי גיטא, הגיע לעכו וחזר דלא למדינת
הים מטא, ולא אישתהויי נמי אשתהי תלתין יומין, במל
תנאו:

[שנינו במשנתנו] ה"ז גיטך כל זמן שאעבור וכו': והא לא
עבר שלשים יום רופין [מפניה]?

אמר רב הונא מאי פניך? תשמיש והרי שלשים יום רופים בלא
תשמיש, כדקמי הויל ולא נתיחד עמה, ואמאי קרי ליה פניך,
לישנא מעליא נקט פנים של מטה,

ורבי יוחנן אמר לעולם פניך ממש, מי קתני הרי זו
מגורשת, ה"ז גט קתני, דלא הוי גט ישן דאין הגט נפקל משום
גט ישן, הויל ולא נתיחד עמה, ולכי מקיים תנאים ליהוי גיטא. [גט ישן] כל
שנתיחד עמה צין כמיצה לנתינה, ופסוליהו רצון משום שמה יאמרו גיטה קודם
לצנה לקמן צהורק גיטין (דף עט), ולכי מלו תלתין יומי הוי גיטא,

תניא כוותיה דר' יוחנן, ה"ז גיטך כל זמן שאעבור מגור
פניך שלשים יום, והיה הולך ובא הולך ובא, הואיל ולא
נתיחד עמה ה"ז גט, ולגט ישן אין חוששין שהרי לא
נתיחד עמה,

וליהוש שמה פייס כשהיה צא אללה פייס קטטה שצנייהם, ונתיחד עמה
ולאחר זמן אחי צעל מערער, ואמר פייסתי?

אמר רבה בר רב הונא, הכי אמר אבא מרי משמי' דרב,
באומר צעט התנאי, על מנת קן אחי מוסר לה שמה נאמנת עלי
כמאה עדים, לומר שלא באתי כל זמן שתאמר שלא צאתי ונתיחדתי
ופייסתי,

איכא דמתני לה אמתניתין, מעכשיו אם לא באתי מכאן
ועד י"ב חדש, ומת בתוך י"ב חדש, ה"ז גט, וליחוש
שמה פייס?

אמר רבה בר רב הונא, הכי אמר אבא מרי משמיה דרב,
באומר נאמנת עלי לומר שלא באתי,

מאן דמתני לה [דמיידי באומרת נאמנת עלי] אמתני' [בתנאי אם לא
באתי עד י"ב חדש, ומת בתוך י"ב חדש], כל שבין אברייא [בתנאי כל
זמן שאעבור מגור פניך] דמין דהיכא דלא צא חיישי' שמה פייס, אי לאו דאמתי
צרישא נאמנת עלי, כ"ש אברייא שהיה הולך וצא,

מאן דמתני לה אברייא, אבל אמתני' דמת בתוך י"ב חדש ולא

אבני חן למסכת גיטין

מר [תנא של המשנה] לא סבר כרבי יוסי, והוה ליה כאם מתי גרידא ואמנן לעיל דלאחר מימיה הוה לכשאמות, והכא נמי משמע לכשלם אבא, לאחר שנים עשר חדש [ולכן אינו גמ]?

[שנינו במשנתנו] כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש כתבו כו': אמר ליה [שאל ממנו] רב יימר לרב אשי, לימא קסבר ר' יוסי כתב גט על תנאי ואפילו לא נתקיים התנאי כשר דהא הכא הוה ליה לכחוב לאחר י"ב חדש, והס קדמו וכתבוהו, ומנשר רבי יוסי, ונימא נמי דארישא פליג [בשהקדים התנאי, והם כתבו קודם יב חדש]?

[ודוחה] לא, לעולם אימא לך פסול, ושאני הכא מדהוה ליה למימר אבל ברישא מודה אם לא באתי כתבו ותנו, ואמר כתבו ותנו אם לא באתי, הכי קאמר כתבו מעכשיו, ותנו אם לא באתי,

ורבנן דפליגי עליה סברי לא שנא הכי ל"ש אמר כתבו אם לא באתי ולא שנא הכי ל"ש אם לא באתי כתבו לא ליה לכחוב אלא לאחר י"ב חדש,

[ענין חדש, מתוך שדנים במשנה על קביעת זמנים. שם] ר"ד זה גיטך אם לא אבא לאחר [וכיון שאמר "לאחר" ולא אמר כשיעבור שבועה זו, וכן בשנה, חדש, ושבת הכוונה על זמן שאחר] שבוע זו, שמיטת זו, ממתינים לו שנה שמינית, דכל שנה שמינית קרייה אחר שבע, לאחר שנה חדש, לאחר חדש שבת, [ושואל] לאחר שבת מאי?

יחיב ר' זירא קמיה דרבי אסי, ואמרי לה רבי אסי קמיה דרבי יוחנן, וקאמר, חד בשבא ותרי ותלתא בתר שבתא קרי בתר שבת שעברה, ארבעה וחמשא ומעלי שבתא קמי שבתא אבל רביעי חמישי וששי נקראין על שם שבת הבאה, האי שבת דקאמר יוס שבת ממנש קאמר,

תניא רבי אומר אם לא אבא לאחר הרגל צריך להמתין לי יוס שלשים יום,

נפק ר' חייא דרשה משמיה דרבי וקלסוה יפה אמרת דודאי יחידאה אמרה, משמיה דרבים ולא קלסוה לא הודו לו שנאמרה מפי רבים משום דלית הלכתא כוותיה, אלמא לית הילכתא כוותיה:

פרק שמיני הזורק

א"ל [שאלו] ר' אלעזר לההוא סבא, כי שריתוה לאלתר שריתוה כששמעו צו שמת, ואפילו קודם י"ב חדש או לאחר שנים עשר חדש שריתוה,

[ומפרש] לאלתר שריתוה, דהא לא אתי שהרי ודאי לא יצא עוד, ויש כאן קיום תנאי, או דלמא לאחר י"ב חדש שריתוה, דהא איקיים ליה תנאו,

ותיבעי ליה נמי א מתניתין, היכא דאמר מעכשיו ודברי הכל, אמאי בעי לה אפלוגמא מעכשיו, אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש, ומת בתוך י"ב חדש, הרי זה גמ,

[היה לו לשאול] לאלתר הוי, דהא לא אתי, או דלמא לאחר י"ב חדש, דהא איקיים ליה תנאיה?

[ומתירין] אין הכי נמי דאיכא למצעי אמתני', ולהכי בעייה מההוא סבא ואליבא דרבנמינו ומשום דהוה בההוא מעשה דההוא מניינא דשריתוה, ויש לו להשיבו מפי השמועה ששמע, וידע היאך המירו, אבל אי הוה בעי מסתמא, או מגברא אחרינא, הוי בעי לה אמתני',

[ענין חדש] אמר אביי, הכל מודים [קאי על המחלוקת במשנה בה"ז] גמ אם לא באתי עד יב חדש, ומת בתוך יב חדש, דתנא של המשנה סבר שאינו גמ, ורבנמינו שהתירוה פליגי רק בלשון "אם לא באתי" אבל היכא דאמר צאומר לשמו צלילה, זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה,

דף ע"ז ע"א

לכי נפקא קאמר לה ואי מיית צלילה, לא הוי גיטא וכי מיית בליליא הוי גמ לאחר מיתה, וגמי ממני' נמי [אם היה אומר] הרי זה גיטך "לכשלם אבא" לאחר שנים עשר חדש, לאו גט הוא, וליכא למיסמך אומנו של שטר מוכיח עליו, דהא צדיקא אמר לכשלם אבא יהא גט, אבל לא מעכשיו,

[אבל אם אמר] על מנת שתצא חמה מנרתיקה, מעכשיו קאמר לה, דאמר רב הונא אמר (רב) [רבי] כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי,

לא נחלקו אלא באם תצא ודכותה "אם לא באתי", ואמרי' לעיל בפירקין (דף עב) גבי אם מתי אם שתי לשונות משמע, משמע מעכשיו ומשמע לכשיגיע, אמר מהיום הוי מעכשיו, לא אמר מהיום הוי לכשיגיע, הלכך רבנמינו סברי לה כרבי יוסי כו',

מר [רבנמינו] סבר לה כרבי יוסי, דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו, והוה ליה כמהיום אם מתי, כמעכשיו אם מתי,

אבני חן למסכת גיטין

משמע דכתב לה כן לאחר שכנסה,

וכי כתב לה הכי מאי הוי, והתניא האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו שהיתה לו עמו שותפות זה ואין לי עסק בה, וידי מסולקת הימנה אחת מכל לשונות הללו, לא אמר כלום דמאחר שהיא שלו, כריך לכחוב לשון מתנה?

[ומתריץ] אמרי דבי ר' ינאי, בכותב לה דין ודברים כו' ועודה ארוסה קודם שזכה בנכסים, וא"כ לכחוב לשון מתנה וכדרב כהנא דיכול להטות דרוב כהנא,

דאמר רב כהנא, נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר שאינה ירושת אבותיו מן הסורה, אדם מתנה עליה קודם שזכה שלא ירשנה, וכדרבא,

דאמר רבא, האומר

דף ע"ז ע"ב

אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו אמילתא אחרימי אמרה רבא, שומעין לו הואיל והתקנה לזורכו נעשית, יכול לומר כלום עשו אלא להנאתי, איני אי אפשי בהנאה זו,

מאי כגון זו אהייא אמרה רבא? כדרב הונא אמר רב, דאמר רב הונא אמר רב, יכולה אשה שתאמר לבעלה איני גיווגית משל בעלי ואיני עושה לו מלאכה, כדי תקון רבנן מזוני להנאתה תקון, זמנין דלא ספקה במעשה ידיה, ואחר כך תקנו מעשה ידיה לבעלה משום איבה, הלכך יכולה לומר אי אפשי,

רבא אמר לעולם דללא כתב לה דין ודברים, ודקשיא לך מה שקנתה אשה קנה בעלה אטו ידה מי לא קניא ליה לבעל [קס"ד שהבעל קונה לעצם ידה של אשתו] ולקמיה פריך מאי היא, אלא גיטת וידה באין כאחד על ידי הגט בזה ידה לה עם נתינתו, הכא נמי גיטת וחצרה באין כאחד,

אמר ליה רבינא לרב אשי, רבא דקשיא ליה לעיל אטו ידה מי לא קניא ליה לבעל, [וכי] יד ראשה קא קשיא ליה בממיה, נהי דקני ליה למעשה ידיה, ידה גופה אכל גופא מי קני ליה, וכיון דגופא לא קני ליה, מני יהב גיטא לידה נפק לה גט מרשותיה, ולא משום דגיטת וידה באין כאחד, הלכך גבי חצר דקניא ליה היכי מיגרשא,

אמר ליה רבא יד העבר קא קשיא ליה שגופו קני ומקבל שחרורו בעצמו, לכו"ד בהאשה נקנית (קדושין דף כב) שהעבד קונה עצמו בשטר שחרור בשטר על ידי עצמו כלומר בקבלת עצמו, [והלוא] יד עבר כיד רבו דמא, אלא גטו וידו באין כאחד, ה"ל גיטת וחצירה באין כאחד,

מתני': הוזרק גט לאשתו, והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה של נכסי מלוג [ובגמ' מפרש למה אומר שהיא בתוך ביתה או בתוך חצרה], חרקה לה ע"ג קרקע הרי זו מגורשת דקנתה לה חצרה כאלו נתנו צידה, כדמפרש בגמ',

זרקו לה בתוך ביתו, או בתוך חצרו, אפילו הוא עמה במטה, אינה מגורשת,

[אבל אם זרק הגט לתוך חיקה, או לתוך קלתה סל שהנשים נוטות לתוכו מחטין וטורחיות הרי זו מגורשת ואפילו היא בתוך ביתו, וטעמא מפרש בגמ':

[דברים כד א פ' יקח איש אשה ובעלה ותהי אסיל' א תמצא' חן בעיניו פ' ימצא בה ערות דבר וכתב לה ספר פרידת ונתן פ' יד ושלחה מביתו: ב ויצאה מביתו ונהלכה ותתה לאיש אחר: ג וישנאה האיש האחר: ד וכתב לה ספר פרידת ונתן פ' יד ושלחה מביתו: ה או כי ימות האיש האחר: ו אשר לקחה לו לאשה:]

גמ': מנא הני מילי [דחצרה קונה לה גיטת]? דתנו רבנן דברים כד ונתן בידה אין לי אלא ידה, גגה חצרה וקרפיפה מנין? ת"ל ונתן [פ' דכתיב "ונתן בידה" שני פעמים. ראה תוס' רי"ד] מכל מקום דרשי' ליה בלגפי נפשיה, מדלא כתיב וצידה ימנו, משמע לן נתינה כל דהוא, וידה דכתב רחמנא, דנתיב דומיא דידה דמשתמרת לדעתה [פ' אבל אם נתן הגט לעברה, עברה מושרתה], כדמפרש לקמיה,

ותניא נמי הכי גבי גגב [לענין תשלומי כפל, בשמות כב ג אס' תמצא תמצא בידו תגבנה מושר' ער' דתמו' ער' דתמו' חיים שנים יתלם], "ידו" אין לי אלא ידו, גגו חצרו וקרפיפו מנין [שגם או משלם כפל]? ת"ל שמות כב המצא תמצא מכל מקום,

וצריכא [לאשמועינן שחצר קונה בגט ובגיטת] דאי אשמועי' גט, מושר' דבעל כרחיה מגרשה כלומר, כדי יהיז ליה נמי צידה על כרחיה היא, ואפילו הכי אמר רחמנא דמתגרש, הלכך חצרה נמי קני לה, אבל גגב דליתיה בעל כורחיה לא מייחזיז אי שדייה איניש על כרחיה, אימא לא מדעתיה נמי לא תיקני ליה חצרו אס לא משך, כגון נכנסה לחצרו ונעל בפניה,

ואי אשמועינן גגב, מושר' דקנסיה רחמנא, אבל גט אימא לא, צריכא,

[ומקשה] חצרה, מה שקנתה אשה קנה בעלה לפירות להשתמש בה ואכתי לא נפיק גט מידה דבעל?

א"ר אלעזר בכותב לה דין ודברים אין לי בנכסיה השתא

אבני חן למסכת גיטין

[במשנתנו?]

[ומתוך] ה"ק והיא כמי שבתוך ביתה והיא כמי שבתוך חצרה כאלו היא צמוד ביתה, ומאי היא, דבעי דמיהוי חזרה משממרת לדעתה, כלומר על פיה ועל זוויה, לאפוקי הא דאמר' צפרקין לקמן (דף עח) נתן גט צד עבדה ניעור אינו גט, דהויא לה חצר המשתמרת שלא לדעתה, שהיא משמרת עצמו מדעתו דכיון דחצר משתמרת לדעתה היא, מתגרשת,

לימא בהא קמיפלג, דמר סבר חצר משום ידה אתרבאי הלכך סמוכה לה צעין דומיא דידה, ומר סבר חצר משום שליחות אתרבאי?

לא דכולי עלמא חצר משום ידה איתרבאי, מר סבר כידה מה ידה בסמוכה אף חצרה בסמוכה,

ואידך [וכי תקיש נמי חצרה לידה לגמרי, ותאמר] אי מה ידה בדבוקה אף חצרה בדבוקה!

אלא כידה מה ידה משתמרת לדעתה, אף חצרה המשתמרת לדעתה, לאפוקי חצר המשתמרת שלא לדעתה,

ההוא גברא דורק לה גיטא לדביתהו, הוה קיימא בחצר אול גיטא נפל בפיסלא [לשון פיסלא יש גם בשבת פ, וב"ב נו.] על גבי חמיכת עץ,

אמר רב יוסף, חזינן, אי הויא ארבע אמות על ארבע אמות, פלג ליה רשותא לפשיה ואינו בטל לגבי חצר ואינה מגורשת, ולקמיה פריך היכי דמי, ואי לא, חדא רשותא היא,

במאי עסקינן, אילימא בחצר דידה דאשה, כי הוי [פיסלא] ד' אמות מאי הוי הרי שניהם שלה, אלא בחצר דידה כי לא הוי ארבע אמות מאי הוי?

לא צריכא דאושלה השאלה מקום בחצרו לקנות צו גט, דחד מקום מושלי אינשי, תרי מקומות לא מושלי אינשי [ראה לקמן עט. רשויות חלוקות בגיטין],

ולא אמרן [דהוי רשות אחת] אלא דלא גבוה עשרה, אבל גבוה עשרה אע"ג דלא הוי ארבע אמות,

ולא אמרן אלא דלית ליה

דף ע"ח ע"א

[וממשך בסיפור עובדא] ההוא שכיב מרע, דכתב לה גיטא לדביתהו, בהרי פניא [בשעה שפונה היום, פ' בין השמשות] דמעלי שבתא, ולא הספיק למיתביה לה [פ' לא היה לו זמן למסור לה הגט], למחר תקף ליה עלמא [עולמו נעשה עליו למושא כבירה] והיה ירא פן ימות ומקק ליצם, ואסור לטלטל גט בשבת ולמוסרו לה, אתו לקמיה דרבא,

אמר להו זילו אמרו ליה [לבעל], ליקניה הצעל ניהלה [להאשה] לההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא דממית ציה גיטא [שמונה שם הגט], לאשה צחוקה, דקרקע נקנה צחוקה ותיזיל איהי ותיחוד מסגור דלת המדר ותפתח שיקנה לה לשום חוקה ותחזיק ביה,

דתנן נעל דלת או גדר פרצה או פרץ גדר כל שהוא כל שהוא, הרי זו חזקה לקנות, שאין המוכר יכול לחזור בו, דהשתא קא יתיב לה חצר וגיטה צחוקה, ומתן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להן אחריות, כגסר צחוקה,

אמר ליה רב עיליש לרבא, מה שקנתה אשה קנה בעלה, איכסיף [נחבזה רבא], לסוף איגלי מילתא דארוסה הואי,

אמר רבא אם אמרו בנשואה שהצעל חכה צחוקה, יאמרו בארוסה והך מילתא דרצא אחרת, מקמי ההיא דאמר רבא לעיל גיטה וחזרה צאין כאחד, דבמר הכי הדר ציה רבא, ואמר לא שגא ארוסה ולא שגא נשואה כו' כדמפרש ואזיל,

הדר אמר רבא, לא שגא ארוסה ולא שגא נשואה גיטה וחצירה באין כאחד,

[ומקשה] והא אמרה רבא מעיקרא לעיל, ואמאי איכסיף כי פרצה רב עיליש להא מילתא,

ומשנינן [מעיקרא. רש"י] נמי כי אמרה רבא לההוא תירוצא דלעיל, אהאי מעשה אמרה צמר דהדר סברה ואמר דגיטה וידה צאין כאחד,

הכי גרסינן מעיקרא כי אמרה רבא אהאי מעשה אמרה:

[שנינו במשנתנו] והיא בתוך ביתה: אמר עולא והוא שעומדת בצד ביתה ובצד חצרה,

ר' אושעיא אמר אפילו היא בטבריא וחצרה בציפורי, היא בציפורי וחצרה בטבריא, מגורש',

[ומקשה] והא היא בתוך ביתה, ובתוך חצרה קתני

רל"ב

אבני חן למסכת גיטין

תניא נמי הכי דמשום דלינו מקפיד הוא, מדקתני או בכל דבר שהוא כקלתה, שמיחיד לתשמישה תמיד, שהמכניס אשתו לתוך ביתו, על מנת להיות כלי תשמישה קטנים עמה הוא מכניסה זרקו לה לתוך חיקה או לתוך קלתה, או לתוך כל דבר שהוא כקלתה, הרי זו מגורשת,

[ומקשה] כל דבר שהוא כקלתה לאיתויי מאי? לאיתויי טסקא טסק"א בלע"ז דאכלה בה [האשה אוכלת ממנה] תמרי:

מתני': אמר לה כנסי שטר חוב זה, או שמצאתו מאחוריו [ס"ד שמצאתו על הקרקע], קוראה והרי הוא גיטה אינו גמ, עד שיאמר לה הא גיטיך ואפי' לאחר שגז לידה אומר לה קן ודי,

נתן בידה והיא ישנה, ניעורה קוראה והרי הוא גיטה כשהיא קוראה זו רואה שהוא גיטה, אינו גמ, עד שיאמר לה הא גיטיך:

גמ': [מקשה על מש"כ במשנה או שמצאתו מאחוריו] כי אמר לה הא גיטיך מאי הוי, הוה ליה טלי גיטיך מעל גבי קרקע, ואמר רבא טלי גיטיך מעל גבי קרקע, לא אמר כלום דנעין ונתן?

אימא ששלפתו מאחוריו שהיה תחוב בין חגורו למתניו ושלפתו משם, שלפתו נמי הא בעינא ונתן בידה וליכא?

לא צריכא דערק לה חרציה עקס לה מתניו, להקריב לה הגט ושלפתיה, [ראה בש"ט שמביא כאן כמה נוסחאות: דאריק, דעריק, דעיק, דעוק, דאוק, ומפרש לפי הגירסא "ערק" [compress] שהוא כמו הרק, כלומר צמצם והדק את מתניו, כדי שתקח את הגט, אבל זה לא כפרשי"]

תניא נמי הכי, אמר לה כנסי שטר חוב זה, או ששלפתו מאחוריו, קראתו והרי הוא גיטה, אינו גמ עד שיאמר לה הא גיטיך, דברי רבי,

רבי שמעון בן אלעזר אומר, לעולם אינו גמ האיל ובה לידה שלא נהפך עד שיטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה, ויאמר לה הא גיטיך,

נתנו בידה והיא ישנה, ניעורה וקוראה, והרי הוא גיטה, אינו גמ עד שיאמר לה הא גיטיך דברי רבי,

רבי שמעון בן אלעזר אומר עד שיטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה, ויאמר לה הא גיטיך,

שם לוי כולו פיסל מיקר, ואי הוי להאי שם לעצמו, הוה ליה חסוד ולא בטיל אבל אית ליה שם לוי, אע"ג דלא גבוה עשרה ואע"ג דלא הוי ארבע אמות [אם נפל אפיסלא זו, לא קנתה הגט]:

[שנינו במשנתנו] אפילו הוא עמה במטה כו': אמר רבא, לא שנו אלא במטה שלו, אבל במטה שלה אע"פ שנתן ביתו מגורשת וקא סלקא דעמין טעמא, משום דקסבר כליו של לוקח ברשות מוכר קונה חפץ הנתון לתוכו לצעליו, ופלוגמא היא דב"ב (פה),

תניא נמי הכי, רבי אליעזר אומר, במטה שלו אינה מגורשת, במטה שלה מגורשת,

[ומקשה] ובמטה שלה מגורשת, כליו של לוקח ברשות מוכר הוא, שמעת מינה כליו של לוקח ברשות מוכר, קנה לוקח?

לא צריכא דגבוה עשרה דהוי רשותא לנפשיה, ולא חשיב ההוא אירא רשות מוכר לבטל את רשות הכלי והאיכא מקום כרעי שמונחם לארץ? אמקום כרעי לא קפדי אינשי האיל וגבוה מן הארץ עשרה שנוטה להשתמש תחתיה:

[שנינו במשנתנו] לתוך חיקה או לתוך קלתה מגורשת: אמאי כליו של לוקח ברשות מוכר הוא?

1. אמר רב יהודה אמר שמואל, כגון שהיתה קלתה תלויה בה,

וכן אמר ר' אלעזר אמר רבי אושעיא, כגון שהיתה קלתה תלויה בה,

2. ור' שמעון בן לקיש אמר, קשורה אע"פ שאינה תלויה אלא נגררת בקרקע וקשור בה, ולא גרסי' תלויה אע"פ שאינה קשורה,

3. רב אדא בר אבהה אמר, כגון שהיתה קלתה מונחת לה בין ירכותיה ואע"פ שמונח בקרקע, אין אדם מקפיד על כל מקום מושב אשתו, ועד עכשיו היה אותו מקום קנוי לה,

4. רב משרשיא בר רב דימי אמר, כגון שהיה בעלה מוכר קלתות לך אינו מקפיד על מקומה שיש לו בית לך,

5. ר' יוחנן אמר, מקום חיקה קנוי לה, מקום קלתה קנוי לה,

אמר רבא, מ"ט דר' יוחנן, לפי שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה, ולא על מקום קלתה,

אבני חן למסכת גיטין

גרסינן מנזמנמות,

וליהוי חי מנייהו קדים לנא במעמדו, אם קדם הוא לנא זכה בכל ארבע אמות, ואם קדמה היא לנא זכיה בכל ד' אמות הסמוכות לה, ושוב לא נכנסה זכותו למטה, וכי תימא דאתו תרויהו בהרי הדדי, והא אי אפשר לצמצם שלא יקדים האחר?

אלא אמר רב כהנא הכא בח' אמות מצומצמות עסקינן שהיו שניהם עומדים בח' אמות מנזמנמות לא פחות ולא יותר יש בין שניהם,

דף ע"ח ע"ב

וגט יוצא מאלו לאלו מארבע אמות שלו לד' אמות שלה מקצתו בד' אמות שלה, ומקצתו בד' אמות שלו,

[ובמקשה] והא אנד גביה עדיין הגט ברשותו קצת, ואנן נמן בידה צעין עד שיהא כולו ברשותה,

אלא רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו, הכא בשתי כיתי עדים עסקינן, אחת אומרת קרוב לו, ואחת אומרת קרוב לה,

רבי יוחנן אומר, קרוב לה שנינו, אפילו מאה אמה, וקרוב לו שנינו, אפילו מאה אמה,

[אם כן לפירושו זה של ר' יוחנן. שט] היכי דמי מחצה על מחצה?

אמר רב שמן בר אבא, לדידי מיפרשא לה מיניה דרבי יוחנן, הוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו זהו קרוב לו, היא יכולה לשומרו והוא אינו יכול לשומרו זהו קרוב לה, שניהם יכולין לשומרו, שניהם אין יכולין, זהו מחצה על מחצה,

אמרוה רבנן קמיה דרבי יוחנן להאי פירושא דמתני' משמיה דרבי יונתן הכי, כדפרשה ר' יוחנן ציכולין לשומרו, רבי יונתן מצדל הוה ועלה לארץ ישראל, אמר [ר' יוחנן, פ'] התפעל שהם פירשו כמותו, ואמר שפלא הוא ש[ידעין חברין בבלאי [ר' יונתן עלה מבבל לארץ ישראל] לפרושי כי האי מעמא,

תניא גמי הכי דקורבה דמתני' שמיה היא, רבי אליעזר אומר, כל שהוא קרוב לה מלו', ובא כלב ונטלו, אינה מגורשת השתא משמע אע"פ שקרוב לה יותר ממנו, ונא כלב ונטלו אינה מגורשת,

וקשיא לן זה אמאי אינה מגורשת ממי אתא לקורבה דידה איגרשה לה, ומאי איכפת לן אם נטלו כלב, כל היכי וכי כל הימים תינמריה ותיזיל צריכה לשומרו,

וצריכא, דאי איתמר בהך קמייא [ששלפתו מאחוריו], בההיא קאמר רבי, משום דבת איגרושי היא שהרי ניעורה, ולא מיסכרא ללא אמירת חי גיטך, הלכך כי אמר לה נמר הכי, שפיר דמי, שקבלתה הונגה,

אבל נתן בידה והיא ישנה, דלאו בת איגרושי היא, אימא מודי ליה לרבי שמעון בן אלעזר [עד שיטלנו הימנה ויחזור ויתנו לה, ויאמר לה הא גיטך],

ואי איתמר בהא [נתנו בידה והיא ישנה, ניעורה וקוראה, והרי הוא גיטה], בהא קאמר ר' שמעון בן אלעזר [עד שיטלנו הימנה ויחזור ויתנו לה, ויאמר לה הא גיטך], אבל בהך אימא מודי ליה לרבי, צריכא,

אמר רבא, כתב לה גט, ונתנו ביד עברה ישן ומשמרתו ה"ז גט דהוי חזרה המשתמרת לדעתה, הואיל והוא ישן אינו משתמר ללא על ידה, ניעור אינו גט שהעבד משמר את עצמו, ואת מה שצידו דהויא ליה חצר המשתמרת שלא לדעתה,

[ובמקשה] ישן ומשמרתו הרי זה גט, אמאי חצר מהלכת היא, וחצר מהלכת לא קנה רנא גופיה אמרה בשנים אוחזין בטלית,

וכי תימא ישן שאני, והא אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה רנא נמי אמרה התם, היה מהלך בספינה וקפצו דגים למוך הספינה כו' עומד ויושב לא קנה,

והלכתא בכפות שאינו ראוי להלך בהוא קאמר רנא דהוי גט:

מתני': היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו לה [את הגט], קרוב לה מפרש בגמ' מגורשת, קרוב לו אינה מגורשת, מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת,

וכן לענין קדושין,

וכן לענין החוב, אמר לו בעל חובו מלוה ללוה זרוק לי חובי כרה"ר וזרקו לו ואנא, קרוב למלוה זכה המלוה, קרוב ללוה הלואה חייב, מחצה על מחצה שניהם יחלוקו:

גמ': היכי דמי קרוב לה, והיכי דמי קרוב לו? אמר רב ארבע אמות שלה זהו קרוב לה, ארבע אמות שלו שאין ציו לגט ד' אמות דאמרינן בשנים אוחזין (ב"מ דף י') דד' אמות של אדם קוטר לו זהו קרוב לו,

היכי דמי מחצה על מחצה? אמר ר' שמואל בר רב יצחק, כגון שהיו שניהם עומדין בארבע אמות לגט, וז מכהן זה מכהן, שכל הגט מונח בתוך ארבע אמות שלו, ובתוך ארבע אמות שלה, ולא

אבני חן למסכת גיטין

מאי מעמא? בעינן כריתות וליכא,

אמר רב יהודה היתה ידה עשויה כקמפרס וזרקו לה מדרון, ראשי אלנעומיה מטין לקרקע, שלא פשטה ידה וקופה כדך פושטי יד, אף על פי שהגיע גמ לידה, אינה מגורשת,

אמאי הא כי נפיל בארבע אמות ידיה קא נפיל ומה לי אי אין ידה ראויה לקבל נפשיטתה? בדלא נח לארץ, אלא כשנפל ממוך ידה נשרף, וקבלה שזא לידה לא קבלה היא,

ופריך וכי לא נח מאי הוי, ממי מטא למוך ארבע אמות שלה ותיגרש מאוריא דארבע אמות,

ומדקאמר אינה מגורשת תפשוט דבעי רבי אלעזר פשוט דאין להן אויר, והיא צריא דרבי אלעזר, ארבע אמות שאמרו, יש להן אויר או אין להן אויר, תפשוט דאין להן אויר?

הכא במאי עסקינן בעומדת על גב הנהר, דמעיקרא לאיבוד קאי:

דף ע"ט ע"א

[ידיעות:

ביו"ד סימן קעט הלכות מעונן ומכשף על מש"כ המחבר ואע"פ שאין הדבר מועיל כלום וכו' כתב הגר"א באות יג שהוא ע"פ הרמב"ם, אבל כל הבאים אחריו חלקו עליו, שהרי הרבה לחשים נאמרו בגמרא והוא נמשך אחר הפלוסופיא [הארורה. כן הוא בדפוס הוראדאנא תקס"ו] ולכן כ' שבשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר, אבל כבר הכו אותו על קרקדו שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמ' ע"פ שמות וכשפים וכו', והפלוסופיא חמתו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלצ"י ולעקור אותם מפשטן, וח"ו איני מאמין בהם ולא מהם ולא מהמונם אלא כל הדברים הם כפשטן אלא שיש בהם פנימיות, לא פנימיות של בעלי הפלוסופיא שהם חזוניות אלא של בעלי האמת],

[וראה ביו"ד סימן רמו בהלכות תלמוד תורה, וז"ל אבל לא בלמוד שאר החכמות וכו' מותר ללמוד באקראי, בשאר חכמות ובלבד שלא יהיו ספרי מינים והיו נקרא בין החכמים טיול בפרדס, ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא בריסו בשר ויין והוא לידע איסור והיתר ודיני המצוות. עכ"ל, וכתב ע"ז בביאור הגר"א הוא מדברי הרמב"ם ומפרש שזהו ד' שנכנסו לפרדס ולכן נענשו שהיו כולם רכים בשנים חוץ מר"ע ואחר, אמרו בגמ' (חגיגה טו:) מפני שהיו ספרי מינים כו' [וזהו טיול בפרדס] ור"א אמר לא קשאי (שם יג.) אבל לא ראו את הפרדס לא הוא ולא הרמב"ם וכו'],

מהני: היתה [האשה] עומדת על ראש הגג, וזרקו לה,

אלא לאו ה"ק אע"פ שקרוב לה מלו כל שקרוב לה מלו, אם יש הפסק נהר או גשומים צינה לגט ואילו בא כלב ונטלו, והוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו אינה יכולה לשומרו הימנו, אבל הוא יכול לשומרו, אינה מגורשת,

אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא [יש יותר מעשרים פעמים בש"ס שאומר רב יהודה לשמואל "שיננא",

[כתב רבינו האי גאון ז"ל שיננא דהוה אמר ליה שמואל לרב יהודה פשוטו בלשון ארמי מי ששינו גרולות, שכל מה שהוא גרול שינים קרו ליה שיננא, ויש שדורשין, שמעתתיה חריפין כחץ שנון ולא דמי דהבין הוה, אלא מחזיא מילתא דרב יהודה דבין שיניה כמשמעו. שטמ"ק כתובות י"ד ע"א, ובערוך ערך שן [לערוך, שארף ויניג], פ' מחודד בתלמוד מלשון חץ שנון, וי"א גרול השינים],

כדי שתשוו ותטלנו הוא דהויא קורבה דמתני, ואפ"ה ואת לא תעביד עובדא להמירה לישא עד דמטי גיטא לידה גזירה שמה יאמרו על רחוק שהוא קרוב,

אמר ליה רב מרדכי לרב אשי, הוה עובדא הכי שזרקו קרוב לה ומת, ואצרכוה חליצה:

[שינוי במשנתנו] וכן לענין קדושין: אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן, לגיטין אמרו דמשום קורבה מגורשת ולא לדבר אחר כגון אם זקן לו חזק קרוב לו ואצד, דגט הוא דבעל כחה קנויה לה, הלכך לאלמר הוי גיטא, אבל בעלמא לא,

איתיביה רבי אבא לר' אסי, וכן לענין קדושין? שאני התם דכתי' דברים כו ויצאה והיתה,

איתיביה וכן לענין החוב, [אמר המלוה ללוה] זרוק לי חובי, וזרקו לו, קרוב למלוה זכה הלוח קרוב ללוה חייב, מחצה על מחצה שניהם יחלוקו?

הכא במאי עסקינן, דאמר ליה זרוק לי חובי ותיפטר דהא פטריה, אבל זרוק לי חזי סתמא זרוק ושומרו קאמר,

אי הכי מאי למימרא? לא צריכא דאמר ליה זרוק לי חובי בתורת גיטין,

ואכתי מאי למימרא? מהו דתימא מצי אמר ליה משטמה אני כך, קמ"ל,

אמר רב חסדא גמ בידה שנתנו לה, וראש המשטמה עדיין צידו ומשיחה חוט שהגט קשור בו לזי"ל צלע"ז בידו, אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת, ואם לאו מגורשת,

אבני חן למסכת גיטין

כמי שהונחה לארץ דמיא דמיא הזרק בשבת מרה"ר לרה"ר ורה"י
באמצע, רבי מחייב וחכמים פוטרם?

[ורחא] א"ל אפילו תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן
עליה דרבי אלא לענין שבת, אבל הכא משום אינזורי
הוא, והא קא מינמר,

וכן אמר ר' אסי א"ר יוחנן, כגון שהיו מחיצות
התחתונות, עודפות על העליונות,

[ו.רש"י] א"ל רבי זירא לר' אסי, כמאן כרבי דאמר קלוטה
כמי שהונחה דמיא?

א"ל אפילו תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי
אלא לענין שבת, אבל הכא משום אינזורי הוא, והא קא
מינמר:

[שנינו במשנתנו] נמחק: א"ר נחמן אמר רבה בר אבוח, לא
שנו אלא שנמחק דרך ירידה שזרקו כלפי מעלה כדי להעבירו את
המעקה, לא נמחק עד שהגיע לחזר ולירד, אבל נמחק דרך עלייה
אע"פ שלא מאויר הגג לאויר חצר, ומחיצות התחתונות עודפות לא אינה
מגורשת דרך סילוק לא מיקרי נתינה, אלא דרך הנחתו לצד לרשותה, מאי
מעמא מעיקרא לא למינח קאי:

[שנינו במשנתנו] נשרף: אמר ר"נ אמר רבה בר אבוח, לא
שנו אלא שקדם גמ' לדליקה שקדמה וזיקת הגג בחצר קודם שמהל
הדליקה בחצר החצר אבל קדמה דליקה לגמ', לא, מ"ט
מעיקרא לשריפה קאזיל,

אמר רב חסדא רשויות חלוקות בגיטין אם השאילה הצעל מקום
בחצירו לקבלת גיטה, לא השאילה גגו או צימו, ולא אמרינן לא קפיד, דמי
מקומות לא מושלי, משום דמייתי עלה ראייה ממנתי' נקט לה הכא,

א"ל רמי בר חמא לרבא, מנא ליה לסבא [קורא בן לרב חסדא
שהיה חותנו של רבא] הא? א"ל [רבא לרמי בר חמא] מתני' היא
היתה עומדת על ראש הגג וזרקו לה, כיון שהגיע גמ'
לאויר הגג, הרי זו מגורשת,

במאי עסקינן אילימא בגג דידה וחצר דידה, למה לי אויר
הגג, אלא בגג דידה וחצר דידה, כי הגיע לאויר הגג
מאי הוי, אלא פשיטא בגג דידה וחצר דידה,

אימא סיפא הוא מלמעלה והיא מלמטה, וזרקו לה, כיון
שיצא מרשות הגג נמחק או נשרף הרי זו מגורשת, ואי
בגג דידה וחצר דידה אמאי מגורשת,

כיון שהגיע לאויר הגג [לתוך אויר המעקה, או בתוך ג'. ראה בגמ']
הרי זו מגורשת,

[לרבי אושעיא דאמר לעיל [עו:]] אפילו היא בטבריא וחצרה בציפורי, האי
עומדת היינו כמי שעומדת, כלומר כגון שמשחמרת כדמשני לעיל אעומדת
בתוך ביתה או בתוך חצרה, אי נמי נקט עומדת לאשמועינן דבגג דידה מיירי
שעומדת ברשותה כדמוקי לה בגמרא. תוס'.

הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקו לה, כיון שיצא מרשות
הגג נמחק או נשרף הרי זו מגורשת [וצריך לדעת למה לא אמר
כן ברישא, נמחק או נשרף? וי"ל שברישא שייך יותר שיעוף מפני הרוח,
ובסיפא שייך יותר שיהיה נמחק או נשרף]:

<<< כדי שהאשה תקנה את הגט צריך שני דברים: א. שיכנס
לרשותה, ב. שיהיה הגט מינמר באותו המקום.

נב': והא לא מינמר אויר הגג, דלמי זיקא ושדי ליה מקמי דלינח, וכי
לא שדיה זיקא, ואירע לו דבר אחר שגם כלל וקלטו או גשמים ממקוהו, אמאי
קמי מגורשת מן האויר, הא צעינן אויר שסופו לנוח?

אמר רב יהודה אמר שמואל, בגג שיש לו מעקה עסקינן,

עולא בר מנשיא משמיה דאבימי אמר, הכא בפחות
משלשה סמוך לגג עסקינן אויר דמתני' צהי עסקינן, דהוי כמאן
דנת, והלכך קנאמו בהנחתו, [מכאן ואילך מפרש רש"י תירוצו של רב יהודה
אמר שמואל, שלכן הוא רשות לעצמה, אף שאין המעקה גבוה י' טפחים]
דכיון דהגג גבוה י' הוא, הו"ל לה חצר המשתמרת לכל דנייה צגויה, דכל
פחות משלשה סמוך לגג, כגג דמי:

[שנינו במשנתנו] הוא מלמעלה: והא לא מינמר דקס"ד שהגג
גבוה מחומת החצר, והיכי קמי כיון שיצא מרשות הגג מגורשת, הא אין סופו
לנוח, אפילו לא באת דליקה, דלמי זיקא ודמי ליה חוץ למחיצות?

א"ר יהודה אמר שמואל, כגון שהיו מחיצות התחתונות
של חצר עודפות על העליונות על מעקה של גג, כדי נפיק מנג מטא
לאויר מחיצות חצר,

ומשום הכי צעינן עודפות, דלמי דקאי בתוך מחיצות מעקה הגג [וזרקו] [וזרק.
רש"ש] כלפי מעלה כדי שיעזור את המעקה [ו.רש"ש] יפול לחצר,

וכן אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא, כגון שהיו מחיצות
התחתונות עודפות על העליונות,

וכן אמר עולא, א"ר יוחנן, כגון שהיו מחיצות התחתונות
עודפות על העליונות,

א"ל ר' אבא לעולא, כמאן כרבי דאמר קלוטה בתוך האויר

אבני חן למסכת גיטין

[הפנימית. תוס' ד"ה דהא] הרי זו מגורשת, מאי טעמא, פנימית גופה, במחיצות החיצונה קא מינטרה רגילה להשמר, הלכך משועבדות הן לה, וקטו לה,

מה שאין כן בקופות, שתי קופות זו בתוך זו, פנימית שלה וחיצונה שלו, וזרקו לה, אפילו הגיע לאויר פנימית אינה מגורשת, מאי טעמא דהא לא נח ואין מחיצות כלי עשין לאיכין לשמור, דאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו,

וכי נח מאי הוי, כליו של לוקח ברשות מוכר הוא? הכא במאי עסקינן, בקופה שאין לה שוליים פוג'ך, דפנימית מונחת ע"ג קרקע:

מתני': ב"ש אומרים פוטר אדם אשתו בגט ישן, ובית הלל אוסרין, ואיזהו גט ישן, כל שנתייחד עמה מאחר שכתבו לה:

[ובירושלמי מפרש דאולי למעמייהו, דב"ש אית להו בסוף מביתין לא יגרש אדם את אשתו א"כ מצא בה דבר ערוה, הלכך מוזהמת היא בעיניו ואינו בא עליה, וב"ה אית להו אפי' הקדיחה תבשילו ויכול לגרשה ואינה מוזהמת בעיניו ויאמרו כי בא עליה וכו'. תוי"ט].

גמ': במאי קמיפלגי? ב"ש סברי לא אמרינן גזרה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, וב"ה סברי אמרי' גזרה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה שמא יטהה את הגט שנתים ושלש צין כמינה נמתינה, ויהיו לה צנים ממנו בתוך הזמן, ואחר כך יגרשנה זו, ולימים כשישתכח הדבר יראו זמן הגט קודם ללידת הבן, ויהו סבורין שניתן לה משעת כמינה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה, והוי פגם,

א"ר אבא אמר שמואל, אם נישאת [לאחר ע"י גט ישן זה] לא תצא,

וא"ד א"ר אבא אמר שמואל, אם נתגרשה בגט ישן, והלך בעלה למדה"י תינשא לכתחלה:

מתני': כתב לשום מלכות שאינה הוגנת מי שהיה צבבל, וכתב בשנת כך וכך למלכות אחרת, ובגמרא מפרש אמאי קרי לה שאינה הוגנת, או שכתב לשום מלכות מדי [שמונה למנין שהתחילה מדי למלוך בימי דריש. רש"י על הגמ'] לפי שצריך לכתוב לשם מלכות שכתב זה כדמפרש בגמ', לשום מלכות יון [או למנין שהתחילה יון למלוך. רש"י על הגמ'], לבנין הבית לחורבן הבית מפני שלא כתב לשם המלכות, היה במזרח וכתב במערב, במערב וכתב במזרח,

תצא מזה ומזה אם ניסת בגט זה, תצא מן הראשון ומן השני, וזריכה גט שני מן הראשון, וגט מן השני, ואע"פ שקדושי שני לא הוה קדושין, וביצמות (פס) מפ' טעמא גזרה שמא יאמרו גירש ראשון גט גמור, וגשא שני [והיא יוצאה מן השני בלא גט], וינאמא [ש] אשת איש יוצאה בלא גט,

אלא בגג ידידה וחצר ידידה, רישא בגג ידידה וחצר ידידה, סיפא בגג ידידה וחצר ידידה?

אלא לאו דאושלה מקום, דחד מקום מושלי אינשי, תרי מקומות לא מושלי אינשי,

א"ל [רמי בר חמא לרבא] מדי איריא, דלמא הא כדאיתא והא כדאיתא רישא בגג ידידה, וחצר ידידה וצעינן חצר חצר, אכל אי תרוייבו ידידה ובגג ידידה וחצר ידידה מיגרשא בחצר חצר, אכל אי תרוייבו ידידה ואושלה מקום אימא לך דלא קפיד, סיפא בגג ידידה וחצר ידידה,

אמר רבא, שלש מדות בגיטין חלוקות מדין שאר איסורין,

1. הא דאמר רבי קלוטה כמי שהונחה ופליגי רבנן עליה, הני מילי דפליגי רבנן לענין שבת, אבל הכא משום אינטורי הוא, והא מינטר,

2. והא דאמר רב חסדא נעץ קנה ברשות היחיד בחצר, גזרה ממחיצת החצר ובראשו טרסקל, וזרק מרה"ר ונח על גביו דהויא לה הנחה ברה"י, שאור רה"י עולה עד לרקיע, אע"ג דאור רשות הרבים אינו למעלה מעשרה, כדאמר' במס' שבת (דף ז ט), אפילו גבוה מאה אמה חייב, לפי שרשות היחיד עולה עד לרקיע,

הני מילי דהוי כמנוח לארץ לענין שבת, אבל הכא אם היה חצר של חצר, וקנה נעץ גזרה מן המחיצות אינה מגורשת, שאין סופו לטות לארץ, דרמי ליה זיקא חוץ למחיצות, וטעמא דגיטא משום אינטורי הוא משום חצר המשמרת הוא דומיא דידה והא לא מינטר,

דף ע"ט ע"ב

3. והא דאמר רב יהודה אמר שמואל, לא יעמוד אדם בגג זה, ויקלוט מי גשמים הנפין על גגו של חצירו מגגו של חצירו דהוי מוציא מרשות מרשות אס לא עירב, שכשם שדירורין חלוקין מלמטה, כך דירורין חלוקין מלמעלה שאע"פ שאינם דרים על הגגות, שייך נמי בהו איסור חילוק רשות,

הני מילי לענין שבת דחלוקת רשויות גגין, כרשויות בתים, אבל לענין גט היו לו שני גגין סמוכין זה לזה, והשאלה מקום זה [בגג זה] לקבל את גיטה, וקיבלהו זה, לא אמרינן כהא רשויות חלוקות, דהא דאמרן לעיל תרי מקומות לא מושלי אינשי, משום קפידא הוא, יש משאל חצר ומקפיד על ביתו, משום קפידא הוא, וכולי האי אכל כולי האי, גגין סמוכין ואין תשמיש רגיל בהן לא קפדי אינשי,

אמר אבבי שתי חצרות זו לפנים מזו, פנימית שלה וחיצונה שלו, ומחיצות החיצונות עודפות על הפנימיות, וזרקו לה, כיון שהגיע לאויר מחיצות (החיצונה)

אבני חן למסכת גיטין

כשנמו בעליהן בלא בנים,

הלכו הצרות האלו של עריות ונישואו לשוק ונמצאו העריות אלו איילוניות ואיגלאי מילתא שהיו קדושי המט בטעות, ונמצאו שלא היו אלו כרמיתא, ולא פטרוס העריות האלו מן החליצה,

[אבה"ע סימן קע"ג סעיף י' נשאת הצרה לזר מפני שהיתה סבורה שאין העריות איילוניות ואחר כך נמצאת איילוניות תצא מהבעל בגט ובחליצה מהיבם להתירה, ואם מתחלה לא נשאת לזר אלא נתקדשה לו בלבד מותרת ליבם].

תצא מזה מצעל שנישאת לו ומוזה מן היבם [שאינו יכול ליבמה תו] וכל הדרכים האלו בה [ולא יקשה לך איך נאמר שהולד ממזר מזה ומוזה על צרות אלו, ע"ז בתרין] וציצמות (דף כג) מוקמינן לה כר"ע, דאמר יש ממזר מחייבי לאוין,

הכונם את יבמתו, והלכה צרתה ונישאת לאחר וקיי"ל בלאם האמת פוטרת צרתה, ונמצאת זו וזו שניצמיה שהיתה איילוניות ואין לה יבומים, שהרי לא אשת המט הימה ונמצא שלא נפטרה צרתה ונישאת לשוק בלא חליצה תצא מזה ומוזה מצעל זה ומצימה הראשון, וכל הדרכים האלו בה,

כתב סופר אחד גט לאיש לגרש צו אשמו ושובר לאשה לאשמו שחמסור לצעל כשיפרע לה כחוצמה, וטעה הסופר כשמסר להן השטרות ונתן גט לאשה ושובר לאיש והם מסרו זה לזה והלכה זו ונישאת כסבורה שזה גט שמסר לה בעלה וזה סבור שמסרה לו אשמו שובר, וטעה ונתן גט לאשה ושובר לאיש, ונתנו זה לזה, ולאחר זמן הרי הגט יוצא מיד האיש שמוציאו לפניו להראות שוברו והרי הוא גט ושובר מיד האשה, תצא מזה ומוזה, וכל הדרכים האלו בה,

רבי אלעזר אומר אם לאלתר [קודם שנשאת לאחר. יבין] יצא בגמ' מפרש אין זה גט, אם לאחר זמן [אחר שנשאת לאחר. יבין] יצא הרי זה גט, לא כל הימנו מן הראשון אין הכל כדבריו להאמינו, לאבד זכותו של שני שנשאה, דאמר קטניא היא צנייהם, והחליפו השטרות לאחר שניסת:

גמ': מאי מלכות שאינה הוגנת? מלכות הרומיים, ואמאי קרי לה מלכות שאינה הוגנת, משום דאין להם לא כתב ולא לשון [וכ"ה ע"ז י', וטובא בריש"י יבמות צא:] אלא משל אומה אחרת [והיינו דכתיב קְזַי אֶסֶה מִלֵּךְ [עובדיה א ב.], ו], וחסר מפני הצנזור]]

אמר עולא מפני מה תקינו מלכות בגיטין, משום שלום מלכות [ראה ריש מסכת ראש השנה] שיהא לנו שלום עמהם, שיאמרו

וצריכה גט מזה ומזה, ואין לה לא כתובה, ולא פירות דין פירות שמקנו לה לאשה פירקונה משפחה תחת פירות, ועל אלו אין לה כלום, ולא מזונות, ולא בלאות הקיימים מנגדים שהכניסה לו, וקנסא הוא דקנסה כדמפ' ציצמות (כ"ה) דאצבעי לה אקרייה לגיטא [ליתן הגט לת"ח לקרותו] לא על זה ולא על זה,

אם נטלה מזה ומזה, תחזיר,

והולד ממזר מזה ומזה אם המזירה הראשון וילדה לו בן היו ממזר מדרכנן, וציצמות (פט) אמרינן דאסור בממזרת האיל וכשר מן המורה,

ולא זה וזה מטמאין לה אם כהנים הם,

ולא זה וזה זכאין, לא במציאתה, ולא במעשה ידיה, ולא בהפרת נדריה,

היתה בת ישראל, נפסלת מן הכהונה דזונה היא, דסתם זונה היינו אשת איש שמונה תחת בעלה לאחרים, דהיינו נפקת ברא [בן תרגום אונקלוס על הפסוק בראשית לד לא הכוונה נעשה את אחותינו וְאֶמְרוּ הַכֹּהֲנִים בְּרֹאשׁ יְהוָה אֶתְחַנְּנָא],

דף פ' ע"א

בת לוי מן המעשר קנסא הוא כדמפרש התם (יבמות כ"ה),

בת כהן מן התרומה כדאמר' בקטנה (דף כח) מונטמאה ונטמאה ג"פ אחד לצעל ואחד לצעל ואחד לתרומה,

ואין יורשין של זה בנים שהיו לה ממנו, ויורשין של זה, יורשים כתובתה ציצמות (דף כ"ה) פרכין כחוצה מאי עבידתה, הא קמי אין לה כתובה? ומשני כתובה בנין דיכרין, שמקנו חכמים שירשו בניה יתר על חולקייהון דעם אחיהון, כשמתה בתי בעלה ואע"פ שבעלה יורשה, הכא לא שקלי דקנסא קנסו,

ואם מתו, אחיו של זה של שני חולץ מדרכנן, כדפירשנו גבי גט שמה יאמרו גירש זה ונשא זה, ואחיו של ראשון נריך לחלוק מן המורה ואחיו של זה חולצין ולא מייבמין משום קנסא,

שינה שמו ושמה בגט [לא שינה ממש כדאמר בפ"ב (דף כ) וכן שם עירו ושם עירה לא שינה ממש, אלא שיש לאותה העיר שני שמות בשני מקומות. תוס'], שם עירו ושם עירה, תצא מזה ומזה, וכל הדרכים האלו המפורשים למעלה במשנתינו בה,

כל עריות שאמרו צרותיהן מותרות חמש עשרה עריות [בריש מסכת יבמות] שאמרו חכמים שצרותיהן מותרות לנישא לשוק בלא חליצה,

אבני חן למסכת גיטין

משושים אלו צעיניהם, [ויאמרו הגוים] שכותבים [ישראל] שטרותיהם בשמיני,

[וא"ת והא אמרין בפ"ק דמסכת ע"ז (דף י.) ובגולה אין מונין אלא למלכות
יון בלבד, אלמא לא חיישינן לשלום מלכות? ואור"י דדוקא בגיטין יש לחוש
לשלום מלכות שמקפדין לפי שהוא דבר גדול שמפרידין איש מאשתו. תוס']

ומשום שלום מלכות תצא והולד ממזר נחמיה? אין ר"מ
למעמיה תסס משנה [משנתינו], ולקמן [פ:] נמי אמרין זו דברי ר"מ,
דא"ר המנונא משמיה דעולא [כן הוא לעיל ה:], אומר היה
ר"מ, כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין, הולד
ממזר:

[שנינו במשנתינו] לשום מלכות יון: וצריכא [למנות במשנה כל עניני
מלכות אלו], דאי אשמועינן מלכות שאינה הוגנת, משום
דמליכא עכשיו היא מולכת, לפיכך יתקנה זה המלך של מלכות זו ויקפיד
עמנו [ולכן הוגט פסול], אבל מלכות מדי ומלכות יון מאי דהוה
הוה כבר עברו ואצדה קנאתם, שאין מתקנה כהן, דהא דקמי מתני' לשום
מלכות מדי יוון, שמונה למנין שהתחילה מדי למלוך בימי דריש, או למנין
שהתחילה יון למלוך,

ואי אשמעי' מלכות מדי ומלכות יון, משום דמלכותא
הוה [דאיכא שם מלכות] הלכך חיישינן דלמא קפיד המלך הזה, אבל בנין
הבית מאי דהוה הוה,

ואי אשמעינן בנין הבית דאמרי [יאמרו הגוים] קמדברי
שבחייהו, אבל חורבן הבית דצערא הוא אימא לא [שאין
הגוים מקפדין על זה] צריכא [שכן דרך הגוים, אם היהודים מדברים על
צרות שהצירו אותם, צועקים הגוים די כבר, תפסיקו לדבר על זה]:

[אפ"ה נהגו לכתוב למלכות יון ולא חיישינן לשלום מלכות, משום דחזו דלא
הוו קפדי עליהו וכו'] וגם מה שאנו נוהגין למנות לבריאית העולם בין לגיטין
בין לשטרות כשר הוא ואין לחוש לשלום מלכות. תוס' ר"ד],

[שנינו במשנתינו] היה במזרח וכתב במערב: מאן, אילימא
בעל, היינו שינה שמו ושמה, שם עירו ושם עירה, אלא
לאו סופר,

כדאמר להו רב לספריה, וכן אמר להו רב הונא לספריה,
כי יתביתו בשילי כתובו בשילי, ואע"ג דמימסרין לכו מילי
בהיני, וכי יתביתו בהיני למכזו שטר כתובו בהיני שצהיני
נכחז ואע"ג דמימסרין לכו מילי בשילי,

אמר רב יהודה אמר שמואל

דף פ' ע"ב

זו [משנתינו] דברי ר"מ דגט נפסל משום שלום מלכות אבל חכמים

אומרים אפילו לא כתב אלא לשם סנפיר שבעיר מפרש
בבבא בתרא (דף קח) בר מחוניה, זקן הממונה להיות נקי בנחלת גבול שדה כל
איש ואיש [ובשמי' מביא שהוא מלשון נטר דהיינו שומר, בתוספת "ס"] דרי
זו מגורשת,

ההוא גיטא דהוה כתיב ביה לשם איסמנדרא [פקיד גבוה]
דבשפיר שלטון של כשכר, עצדו של מלך [פ'] וכתבו בגט הזמן לפי השנה
שעלה לגדולה], שלחה רב נחמן בר רב חסדא לקמיה דרבה,
כי האי גוונא מאי? שלח ליה בהא אפילו ר"מ מודי, מאי
טעמא מאותה מלכות הוא,

ומאי שנא מסנפיר שבעיר דשמעינן לר"מ דפליג? התם זילא
להו מילתא שאין שולטנות גרועה מזו, וזושה הוא למלך שמכר זה והניחו
כל שאר משרתיו הכא שביחא להו מילתא לפי ששולטנותו משונה,

אמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב, זו דברי ר"מ, אבל
חכמים אומרים הולד כשר אשלוס מלכות קאי, ומודים חכמים
לר"מ, שאם שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה
שהולד ממזר,

אמר רב אשי, אף אנן נמי תנינא, שינה שמו ושמה שם
עירו ושם עירה, תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה,
הא מאן קתני לה, אילימא ר"מ, ליעריבניהו וליתניניהו צהדי
משנה שם מלכות, דעד פסולא הוא, אלא ש"מ רבנן [דמודו בזה לר"מ],
ש"מ:

[שנינו במשנתינו] כל עריות שאמרו [צרותיהן מותרות, הלכו הצרות
האלו ונישאו ונמצאו אלו איילוניות, תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה]
כו': נישאו אין, זינו לא אינה אסורה להתייבס, דנשאו ממזר שמה
יאמרו מלך לה ויסקם, וחזר לכונסה משנתגרשה, והוה ליה נשוא את חלולתו,
דקס ליה בלא יבנה,

לימא תיהוי תיובתא דרב המנונא, דאמר רב המנונא
שומרת יבם שזינתה, אסורה ליבמה?

לא נישאו וה"ה לזינו, והאי דקתני נישאו, לישנא מעליא
נקט,

ואיכא דאמרי [לא היו מקשים על רב המנונא, אלא עושים אוקימתא
במתני' להביא ראיה לרב המנונא] נישאו וה"ה לזינו, לימא מסייע
ליה לרב המנונא, דא"ר המנונא שומרת יבם שזינתה
אסורה ליבמה?

לא נישאו דווקא, משום דמיחלפא באשה שהלך בעלה
למדינת הים וצאו ואמרו לה מנע בעליך ויסקם, דאסרינן לה למיהדר
ואע"פ שצאונם, משום שמה יאמרו גירש ראשון ונשא זה וחזר הראשון והמירה

אבני חן למסכת גיטין

לשמואל, ילמדנו רבינו יצא עליו קול איש פלוני כהן כתב גמ לאשתו מעשה כל לפניו, שכתב כהן לגרש את אשתו, ויאל קול בעיר על כך שכתב לה גט ויושבת תחתיו ומשמשתו מהו מי מפקינן לה מנייה [אם מוציאין את אשתו מבנו] משום קלא, שלא יאמרו גירשה והחזירה ונמלא כהן מחזיר גרושתו?

שלח ליה תצא מפני הקול והדבר אצל הדבר צריך בדיקה קודם שנוציאה ממנו,

מאי היא, אילימא דאי מבטלינן קלא אם נוכל לשחק בני העיר ולהוציאה מן הקול הזה, לא תנא מצעלה, או לא מבטלינן,

והא נהרדעא אתריה דשמואל היא ובנהרדעא לא מבטלי קלא לא היו נוהגין דייני העיר לשחקם, מפני החשד שלא יוציאו קול שמחזיקים ידי עוזרי עצירה, דהכי אמרינן בהמגרש צבורא מבטלי קלא, צנהרדעא לא מבטלי קלא,

אלא דאי קרו לנתינה כתיבה אם רגילין בעיר לקרות לנתינה כתיבה, הוי קול, שהרי אומרי שכתב לה, והאי כתב נתן הוא דהא קרו לנתינה כתיבה, ואי לא קרו לנתינה כתיבה, אין זה קול, ולא יחשדוהו צמחזיר גרושתו, שהרי לא יאל קול שנתן אלא שכתב,

ופרכין וכי קרו לנתינה כתיבה נהי נמי דקרו לנתינה כתיבה אמאי מפקינן לה דהכי, וכי לכתיבה גופה מי לא קרו לה כתיבה ומאן לימא לן דהאי כתב דקא אמרי נתן הוא, דלמא כתיבה בעלמא הוא?

ומשנינן אין, דאי מויליא מילתא דקרו שרגילין בני העיר לקרות לנתינה כתיבה אע"ג דלכתיבה לחודא נמי קרו כתיבה, ממחזיקין למיחש לקלא, ואמרינן דלמא נתן כתב ונתן קאמרי, ותנא מפני חשד הקול,

תצא ! והא"ר אשי כל קלא דבתר גישואין אע"פ שנינו בהמגרש דחיישין לקלא, דמתן יאל שמה בעיר מקודשת לפלוני מקודשת ואסורה לינשא לאחר, עד שיתן לה אחר פלוני גט, ה"מ כשיאל הקול קודם שמשא לאחר, אצל יאל לאחר נשואין לא חיישינן ליה חו נשואה ועומדת לכהן זה *הרי ימים ושנים, ומפני שאל עליה קול גירושין נוציאה מתחתיו, הא קלא דבתר נשואין הוא?

[הלשון "הרי" ימים ושנים נראה לכאורה כמעותה, אבל ראה ע"ז סה: מש"כ שם שרש"י משתמש בלשון זה הגם שאין אנו רגילין להשתמש בן במלת "הרי" ואולי לשון הרי הוא כמו הלשון "סך" דהיינו מספר],

מאי תצא נמי, תצא מושני אם מת כהן זה ונשאה כהן אחר, תנא שהרי יאל עליה קול גרושה זה כמה שנים,

ופרכין והי א"כ אתה מוציא לעז על בניו של ראשון לומר חללים הם, שהרי הוציאה מן השני, שצדקו אחר הדברים ונמלאו אמת?

לאחר גירושיו שני, ונמלא מחזיר גרושתו משניסת, הכי נמי אמרי' הכא שמה יאמרו חלץ זה ונשא זה כו', אצל זנות לית ליה קלא כולי האי ומידע ידיע דפריצותא הוא, ולא חשדי לה בעלזא:

[שנינו במשנתנו] הכונס את יבמתו כו': וצריכא, דאי אשמעינן בהך קמייחא, משום דלא איקיים מצות יבום שע"י הערוה נישאת הרה לשוק, הילכך כי אגלאי דלאו זרת ערוה הוא, קנסין לה משום דלא המתינה ואסרינן לה אינס אבל הכא סיפא דאיכיים מצות יבום כשניסת זו לשוק ע"י שנתצמה זרתה, אימא חו לא הוה לה לאחמורי ולא נקנסה אימא לא [קנסין לה ומותרת להתייבם],

ואי אשמעי' הכא תנא סיפא משום דקא רמיא קמיה שחיהן נפלו מחילה להסייעם כחמת, וכשנתיצמה האחת קודם שתיצא שתי שערות היה לה לזרחה להמתין עד שתרצה שיהי יצומי צרתה כשרין, דכיון דאתרמאי קמיה צריכה לזאת מידי זיקתו ציבומין ודאין,

אבל התם צרת ערוה מתחילת נפילתן הימה הרה הזו סבורה דלא רמיא קמיה ליצום, שהרי הערוה מוציאה מידי זיקתו, הלכך לא הוה לה לאסוקי אדעתא ולאחמורי שמה תמלא הערוה איילונית, ואיל ומסולקת היא ממנו לא מסקא אדעתא אימא לא ולא ליקנסה מלהחייבם, ומליטול כחוצה דהא חנוסה היא צריכא קא משמע לן:

[שנינו במשנתנו] כתב הסופר וטעה, ונתן גמ לאשה ושובר וכו' ר"א אומר אם לאלתר יצא וכו': היכי דמי לאלתר והיכי דמי לאחר זמן?

אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן שיושבין ועסוקין באותו ענין צדדי גירושיה זהו לאלתר, עמדו זהו לאחר זמן,

ורב אדא בר אבהה אמר לא נישאת זהו לאלתר, נישאת זהו לאחר זמן,

תנן לא כל הימנו מן הראשון לאבד זכותו של שני, בשלמא לרב אדא בר אבהה היינו דקתני שני, אלא לשמואל מאי שני?

דף פ"א ע"א א דר"ה תשס"ט

זכות הראויה לשני משיצאה מלפני העדים צחוקת מגורשת זכתה לינשא:

מתני': כתב לגרש את אשתו ונמלך, ב"ש אומרים פסלה מן הכהונה, וב"ה אומרים אע"פ שנתנו לה על תנאי ולא נעשה התנאי, לא פסלה מן הכהונה:

גמ': שלח ליה רב יוסף בריה דרב מנשה מדוייל

אבני חן למסכת גיטין

דף פ"א ע"ב

[וצ"ע אך חיישינן לקידושין הא צריך עדים, כדאמרין בקדושין סה. שגם בעד אחר לא חיישינן לקדושין, וכ"ה ?]

דב"ש סברי אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכל כמה דלא אמר רימי דעל לשם קדושין, לא אמרינן לשם קדושין בעל, וב"ה סברי אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אבל לא ראוה שנבעלה, דברי הכל אינה צריכה הימנו גט שני,

תנן ומודים בנתגרשה מן האירוסין שאינה צריכה הימנו גט שני, שאין לבו גם בה, ואי בשראוה שנבעלה מה לי מן האירוסין הא חזינן דבעל ואין אדם דעל את אשתו בזנות לז"ה ומה לי מן הנשואין,

אלא מתני' בשלא ראוה שנבעלה והא דמזכירינה גט שני, משום דאמרין כיון דלבו גם בה, ודאי בעל ואין אדם דעל בעילת זנות, ואיכא קדושין,

ור' יוחנן דאמר כי האי תנא, דתניא א"ר שמעון בן אלעזר, לא נחלקו ב"ש וב"ה על שלא ראוה שנבעלה שאינה צריכה הימנו גט שני, על מה נחלקו על שראוה שנבעלה, שבש"א אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ובה"א אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות,

ומתני' דאוקימנא בלא ראוה שנבעלה, במאי פליגי?

[ומתריץ] דאיכא עדי יחוד וליכא עדי ביאה, ב"ש סברי לא אמרי' הן הן עדי יחוד והן הן עדי ביאה, וב"ה סברי אמרינן הן הן עדי יחוד, והן הן עדי ביאה @ כלומר כיון דלא שנייהדו, אין צריך עדות של ביאה גדול מזה, ודאי אן סהדי כיון דגייסי אהדדי לא פשו זה מזה,

ומודים בנתגרשה מן האירוסין לכל כמה דלא חזינן, לא אמרינן דעל שאינה צריכה הימנו גט שני, דכיון דאין לבו גם בה דהא לא גייסי אהדדי, לא אמרינן הן הן עדי ביאה,

ומי אמר ר' יוחנן הכי כללעיל דאיכא דלא ראוה שנבעלה לא צעי גט והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה ואוקימנא למתניתין בשלא ראוה שנבעלה [וצריכה גט]?

אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן [ומי שאמר שר' יוחנן סבר דבשלא ראו שנבעלה אינו צריך גט, סובר דר"י לא סבר הלכה כסתם משנה]:

מתני': כנסה בגט קרח מפרש כסיפא כמתני' שקריו מרזין מעדי, ד"ה קס) אמרי' דתקון רבנן גט מקושר משום כהנים קפדנים

כיון דמשני הוא דמפקינן לה, ומראשון לא מפקינן לה, אתי למימר סמוך למיתה גרשה הראשון, לפיכך חכמים מוניאים אותה מן השני, ולא אתי לאחזוקי קלא קמא בהכי, הוילי ומראשון לא אפקיה ואין לעז,

אמר רבב"ח א"ר יוחנן, משום רבי יהודה בר אילעי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים,

דורות הראשונים' ב"ש [במתניתין] שהיו מחמירים בקדושת יוסקין, שאוסקין אותה לכהונה, מפני כמיצת הגט,

דורות האחרונים רבי דוסא, דתניא שבויה אוכלת בתרומה דברי ר' דוסא, א"ר דוסא וכי מה עשה לה ערבי זה מפני שמיעך לה [בא עליה] בין רדיה [לשון זה כתובות לו], וביבמות נה: לשקנא לה דרך אברים, פרש"י מיעוך דדיס, ודש מנחמן דשאר אברים] שמיעך לה שחק עמה פסלה מן הכהונה לא חיישינן שמה בא עליה,

ואמר רבב"ח א"ר יוחנן, משום ר' יהודה בר אילעי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון דרך הכנשה מחוץ ליכנס לפנים, ודומה לי שהא לשון יוני כמו טרקסין (יומא דף נא) כדי לחייבן במעשר דקיימא לן אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, ודעייל ליה דרך שער, לאפוקי דרך חצרות ודרך גנות דלא, ויליף מואכלו דשעריך דצ"מ דהשוכר (פס),

דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גנות ודרך קרפיות, כדי לפוטרי מן המעשר,

דאמר רבי ינאי, אין הטבל מתחייב במעשר, עד שיראה פני הבית, שנאמר דברים כי בערתי הקדש מן הבית,

ורבי יוחנן אמר אפילו חצר קובעת, שנאמר דברים כי ואכלו בשעריך ושבעו:

מתני': המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי, ב"ש אומרים אינה צריכה הימנו גט שני, ובה"א צריכה הימנו גט שני מפ' בגמ',

אימתי בזמן שנתגרשה מן הנשואין, ומודים בנתגרשה מן האירוסין שאינה צריכה הימנו גט שני, מפני שאין לבו גם בה פריזון צלע"ז:

גמ': אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, מחלוקת בשראוה שנבעלה,

אבני חן למסכת גיטין

קרוב מאי איכא למימר? קרוב כולי עלמא ידעי, דקרוב הוא:

א"ר זירא אמר רבה בר שאילתא א"ר המנונא סבא א"ר אדא בר אהבה, גט קרח קשריו שבעה ועדיו ששה, ששה ועדיו חמשה, חמשה ועדיו ארבעה, ארבעה ועדיו שלשה, עד כאן מחלוקת בן גנם ור"ע,

אבל קשריו שלשה ועדיו שנים דברי הכל אין משלימין עליו שלשי פסול אלא כשר או קרוב, דגט מקושר גרין שלשה עדים כדאמרין בפרק גט פשוט, דרבנן חקון, שמה כמון כך שלא ימלא ג' עדים, יומם כעסן,

א"ל רבי זירא לרבה בר שאילתא, מכדי, כל שלשה במקושר כיון דעיקרו בג' בשנים בפשוט דמי ואמאי מכשרת קרוב, מה התם קרוב לא, אף הכא נמי קרוב לא,

אמר ליה אף לדידי קשיא לי, ושאלתיה לרב המנונא ורב המנונא לרב אדא בר אהבה, וא"ל הנח לשלשה במקושר דלאו דאורייתא,

תניא נמי הכי, גט קרח קשריו שבעה כלומר שקשריו שבעה כו' ועדיו ששה, ששה ועדיו חמשה, חמשה ועדיו ארבעה, ארבעה ועדיו שלשה, עד כאן מחלוקת בן גנם ורבי עקיבא אשם השלים עליו עבד, בן גנם אומר הולד כשר, ורבי עקיבא אומר הולד ממוזר,

אבל קשריו שלשה ועדיו שנים, דברי הכל אין משלימין עליו אלא קרוב, רב יוסף מתני כשר במילתיה דר' זירא אמר רבה בר שאילתא אכל קשריו ג' ועדיו שנים אין משלימין עליו אלא כשר

והתניא קרוב?

אמר רב פפא תני כשר,

אמר רבי יוחנן לא הוכשרו בו אלא עד אחד קרוב בלבד אם היה קרוב, דכשני קשרים אין משלימין בו שני קרובים, אלא אחד קרוב ואחד כשר, ואפילו היו חתומים בו כשר ג' כשרים,

אבל תרי לא, דלמא אתי לקיומי בתרי קרובים וחד כשר היום ולמחר אם יקרא עליו ערעור לפסולו, ויציאוהו לז"ד, ואין העדים צנינים, ויציאו עדים מן השוק שיכירו שלש מן החתומות הללו ויקיימוהו בך, ושמה לא יכירו אלא חתימת שני הקרובים ואחד מן הכשרים, וצית דין אינן יודעין שהן קרובים ויקיימוהו בעדות פסולה,

שהיו כותבין גט פתאום לנשותיהן ומתחרטין לאחר זמן, ואין יכולים להחזיקו, ומתקנו להם גט מקושר שאינו נוח ליכתב מהרה, שמה כמון כך יתפייס, וחותמין עדיו מנחון וכותב שיטה או שמים וכורכין על החלק, ותופר ועד ח' חותם על הכרך מנחון, וחוזר וכותב שני שיטין או יותר מצפנים, וכורכין על החלק, וחותם עד שני על הכרך מנחון, וכן עד שלשי, ואם יש קשר כרוך ואין עד חתום מאחוריו זה קרוב, ופסול כדמפרש בגמרא, משום כולכם, דמסתמא למנין קשריו היו עדיו מתמלה, ומיישי' דלמא אמר להו כולכם חתומי, והרי אחד שלא חתם תצא מזה ומזה, וכל הדרכים האלו בה,

גט קרח הכל משלימין עליו [חותמין להשלים למנין הקשרים] ואפי' פסולין, דליתא להא השלמה אלא משום חששא בעלמא, שמה כשינא לאחר זמן צצית דין יפסלוהו, שהיו סבורים שהזמין הצעל עדיו למנין קשריו, ולא חתמו בו כולם דברי בן גנם [השם גנם פירושה ביוגית דוד, ובפרט אחי האם. שם],

ר"ע אומר, אין משלימין עליו אלא קרובים הראויין להעיד במקום אחר בעדות אחרת שאין עליו פסול עדות, אלא קורבה, אכל גנב וגזלן לא וטעמא מפרש בגמ',

ואיזהו גט קרח, כל שקשריו מרובין מעדיו:

גמ': מ"ט דגט קרח, גזירה משום כולכם [פי' שהדין הוא אם אמר לעשרה בני אדם כולכם חתומי, אם לא חתם אחד מהם הגט פסול, ולכן גם כאן חיישין כיון שחשד קשר אחד חתימה, שמה יש עד שהיה צריך לחתום ולא חתם]:

[שינוי במשנתנו] גט קרח הכל משלימין עליו: ור"ע עבד [שהוא פסול בכל מקום לעדות] מאי טעמא לא, דאתו למימר כשר לעדות, קרוב נמי אתו למימר כשר לעדות אלא מדמכשר בקרוב ש"מ בקיאי אינשי בהלכות עדות, ולא אתו לאכשורי פסולים וקרובים,

אלא עבד היינו טעמא, דדלמא אתו לאסוקיה ליוחסין דאמרי מדאסתמוהו בנגיעא לאו עבד הוא, ויהבי ליה בת ישראל,

גזלן דבר יוחסין הוא ליתכשר, אלמא תנן ר"ע אומר אין משלימין עליו אלא קרובים הראויין להעיד במקום אחר, קרוב אין, גזלן לא?

אלא לעולם טעמא משום דאמי לאכשורי לעדות, ודקשיא לך קרוב נמי, לא דמי עבד היינו טעמא דאתו למימר שחרורי שחרריה אפילו המכירים אותו שהוא עבד, ובקיאין בהלכות עדות, אתו לאכשוריה לעדות דאמרי מדאסתמוהו, ש"מ שחרריה מריה,

גזלן נמי וכן גזלן אתו למימר מדאסתמוהו ש"מ תשובה עבד [ולכן כדי שיעדו שלא עשה תשובה, אין לוקחין אותו לעדות אפילו בגט מקושר],

אבני חן למסכת גיטין

אמר רב אשי מתניתא נמי דיקא הך ברייתא דקמי קשרי שבעה ועדיו ששה, או קשרי ששה ועדיו חמשה כו', לא אישמיט ותנא כד מינייהו שני קרחות כגון קשרי חמשה ועדיו שלשה, שמע מינה לא פליגי בה דאפילו קרוב לא מיתכשר,

דף פ"ב ע"א ב דר"ה תשס"ט

דקא מרלג ותני חד חד שהולך ומחמר העדים מן הקשרים אחד אחד, בכל דילוג ודילוג שמנה במשנתו, לא דילג אלא אחד במנין הקשרים, שמע מינה,

אמר אביי, שמע מינה האי קרוב חתים, אי בעי בין בתחילה קודם לכשרים בין באמצע בין בסוף צין באמצעו צין בסופו,

ממאי, מדלא קבע ליה מקום לקרחה צמתני,

ושמע מינה מדלא קבע מקום, שמע מינה דכל גיטין ושטרות מקושרים היוצאין צדית דין להעיד על חתימת העדים לקיימו מכל תלתא סהדי דחתימי ציה שיכירו עדי השוק את חתימתן בוקיימינן ליה לגיטא, ואפילו הן מפחרין, כגון אם יש צו י' עדים ועדי השוק מכירין את כתב הראשון והשלישי והחמישי ולא בעינן שיכירו אותן שלשה רצופין,

דאי סלקא דעתך בעינן רצופין אמאי לא הוכשרו צו אלא השלמת קרוב אחד, ומשום דלמא אחי לקוימיה בשני קרובים וחד כשר, כדאמרינן לעיל לקבע ליה מקום להשלמת קרובים להאי קרוב, או בתחילה קודם לשנים הכשרים בכל שלשה ושלשה החומין צו או באמצע כל ג' וג' חומין יכשיר קרוב אחד כגון כשר וקרוב וכשר וחור וחורם כשר וקרוב וכשר וכן לעולם או בסוף כל ג' וג' יקבע מקומו ולכשר ביה קרובים טובא וליכא למיחש דלמא אחי לקוימיה בשני קרובים וחד כשר, דהא לא משכחת שני קרובין בכל ג' רצופין שזו, שאין לך צו שנים קרובים שלא יהא הפסק צ' כשרים ציניהם, אלא מדלא אשכח תקנתא להשלמת שני קרובים בקציעות מקום, שמע מינה לא צעינן רצופין, הלכך חיישינן דלמא מקיים ליה בקרובין מפחרין, # [וצ"ע ולמה לא נתקן מקום לקרובים, ונבשיר יותר מקרוב אחד ?],

כי אתו לקמיה דרבי אמי גט מקושר שלא הזמין לו עדים למנין קשריו, והסופר והעדים צפנינו ועדיין לא נמסר לה, אמר ליה צא והשלים עליו עבר מן השוק כגון נס. כן הוא עיקרה של סוגיא זו ולא שמעיה כן, אלא כדאורה בקונטרס מורי הזקן:

פרק תשיעי המגרש

רמ"ג

מתני': המגרש את אשתו [ראובן גירש את רחל] ואמר לה בשעת מסירה הרי את מותרת לכל אדם, אלא ["הוי". גמ'] לפלוני [לאהרן], ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרים, כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה, ויאמר לה הרי את מותרת לכל אדם [ראה תוס' רי"ד],

כתבו [ללשון זה "אלא לפלוני"] בתוכו [בתוך הגט] אע"פ שחור ומחקו פסול:

גמ': איבעיא להו, האי אלא חוץ הוא, או על מנת הוא על מנת שלא תנשאי לפלוני,

[בהשגות הראב"ד על הרי"ף כתב, ודאי כל "אלא" האמור במשנה ובתוספתא ובגמ' לא נסתפקו עליהם ורובי רובן ע"מ הם, לפי שהוא לשון מורכב משתי מלות "אם" - "לא", שהוא בלשון תנאי, ואפשר כמו כן לפרשו בלשון אחר מורכב "אך" - "לא", שהוא כמו חוץ, ועתה שאלו אם נמצא בשום מקום שיהא בענין חוץ, שאם נמצא אותו כך בשום מקום, יש לנו לומר כי זה ג"כ נאמר על אותו הדרך, מרשני תנא בדבוריה דבבוליהו פרקי אמר ע"מ וכאן תפס לשון אלא],

חוץ הוא, ובחוץ הוא דפליגי רבנן עליה דר' אליעזר, דהא שייר לה בגט [שלא גירשה לגמרי שלא התירה לכל אדם], אבל בעל מנת מודו ליה רבנן דנגט לא שייך, שהמירה במסירת הגט לכל אדם, אלא שהמנה עמה על מנת שלא תנשאי לזה מידי דהוה אבל תנאי דעלמא ואין זה אלא כתנאי בעלמא,

או דלמא על מנת הוא, ובע"מ הוא דפליגי, ר' אליעזר אדרבנן, אבל בחוץ מודה [ר"א לחכמים שאסור] דהא שייר לה בגט [מין דאמי צדהה שלא לנשא לזה, נמצא שלא המירה גט זה לכל אדם. רש"י ע"ב]?

אמר רבינא, ת"ש, כל הבתים מטמאין בנגעים אלא של עובדי כוכבים דכמיז אחזתנס, אי אמרת בשלמא חוץ הוא, שפיר, אלא אי אמרת על מנת הוא,

על מנת [פ' כאילו אמר כל זמן] דלא מיטמו בתי עובדי כוכבים, הוא [פ' או הוא] דמיטמו בתי ישראל,

הא מיטמו בתי עובדי כוכבים, לא מטמאי בתי ישראל [וזה אינו אמת, שטומאת בתי ישראל אינה תלויה בטומאת בתי עכו"ם], [וראה השגות הראב"ד על הרי"ף כאן]?

ועוד בתי עובדי כוכבים מי מטמאי, והתניא ויקרא יד ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחותכם, ארץ אחותכם מטמאה

אבני חן למסכת גיטין

כל דהו, או דלמא ויצאה והיתה,

לכתר דאיבעיא ליה הדר פשטה בין לרבי אליעזר בין לרבנן בעינן ויצאה והיתה לר"א הו קידושין, לרבנן לא הו קידושין, # [לכאורה צריך לפרש אליבא דר"א, שהטעם שאשה נאסרת באיסור אשת איש ע"י שאיש מקדש אותה, הוא בשביל שבעלה אוסר אותה על כל שאר אנשים בעולם, אבל אם מפרט בשעת הקידושין שאינו אוסר אותה לאיש זה או לאנשים אלו, אינה נאסרת עליהם באיסור אשת איש. וזה סברה פליאה.],

אמר אביי, אם תמצא לומר איתא לדרכי אבא אלינא דר"א דהו קידושין, אפילו הכי בא ראוובן וקידשה לגבי כולי עלמא חוץ משמעון אחי ובא שמעון וקידשה חוץ מראובן ומתו שניהם מתיבמת ללוי אחיהם ואין אני קורא בה אשת שני מתים לאסרה ללוי מפני זיקת שני יצמין,

דמין ציצמות (דף לא) שלשה אחין ומת אחד מהם, ועשה השני מאמר ציצמות, ומת, חולצת ולא מתיצמת, שנאמר ומת אחד מהם יצמה יצא עליה מי שעליה זיקת יצא אחד ולא שעליה זיקת שני יצמין, כגון זו שעדיין לא יצאה מויתק יצומי המת הראשון, דאין יצמה יוצאה מויתקת אלא ציצאה, ומסופה עליה זיקה מחמת מאמרו של שני,

והכא אשמועינן אביי, אפילו איתא לדרכי אבא, שקידושין כאלו הו קידושין לגבי עלמא, ונמצאו שניהם קידושין, אין אני קורא בה אשת שני מתים,

מאי טעמא קידושי דראובן אהנו אכל קידושי דשמעון לא אהנו מידי, דכיון דלמר חוץ מראובן לא אסרה על שום אדם המותר, שהרי אסורה ועומדת היא על הכל חוץ מראובן,

ואלא אשת שני מתים היכי משכחת לה דהאי עניינא דרבי אבא, כגון שבא ראובן וקידשה חוץ משמעון, ובא שמעון וקידשה סתם, דקידושי ראובן אהנו למיסרא אעלמא, וקידושי דשמעון אהנו למיסרא אראובן,

[תימה לרבינו יצחק כשבא שמעון וקידשה סתם, אמאי לא פקע אישות דראובן, מ"ש מהרי"א מותרת לכל אדם חוץ מפלוני, ונישאת לאחר ומת דפקע אישות ראשון ומותרת לזה שנאסרה עליו, ואין סברא לחלק משום דהתם הו שיוור מועט ופקע? ויש לומר דהתם בגירושין כיון שהתחיל לנתקה ע"י שנישאת לאחר מנתקה לגמרי, אבל הכא שבא [ראובן] לקדשה, ע"י שנתקדשה לאחר לא נתקה. תוס'].

בעי אביי, אמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון, וחזר ואמר לה לראובן ושמעון מהו, מי אמרינן מאי דאסר שרא, או דלמא מאי דאסר שרא ומאי דשרא אסר,

אם תמצא לומר

בנגעים, ואין בתי עובדי כוכבים מטמאין בנגעים, אלא שמע מינה חוץ הוא, ש"מ,

מתני' דלא כי האי תנא, דתניא אמר ר' יוסי בר' יהודה לא נחלקו רבי אליעזר וחכמים על המגרש את אשתו, ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם, חוץ מפלוני שאינה מגורשת,

על מה נחלקו על המגרש אשתו, ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם, על מנת שלא תנשאי לפלוני [אחרין]

דף פ"ב ע"ב

שר"א מתיר לכל אדם חוץ מאותו האיש, וחכמים אוסרים,

מאי טעמא דר"א? מידי דהוה אכל תנאי דעלמא, ורבנן כל תנאי דעלמא לא שייך ליה בנט הכא שייך לה בנט, ומתני' דאוקימנא בחוץ מאי טעמא דר"א?

א"ר ינאי משום וקן אחד אמר קרא דברים כד ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, אפילו לא התירה אלא לאיש אחר, הרי זו מגורשת,

ורבנן [דמתני' שאוסרין סברי] (אמרי טעמא דר"א) האי איש לכל איש ואיש [שצריך להתירה לכל איש ואיש],

ורבי יוחנן אמר, טעמא דר"א מהכא, ויקרא כא ואשה גרושה מאישה לא יקחו, אפילו לא נתגרשה אלא מאישה דלמר לה הרי את מגורשת ממני ולי את מותרת לכל אדם, נפסלה מן הכהונה וחוץ ריח הגט שפוסל בכהונה, ומדפוסל לכהונה אלמא גט הוא, והכא דשרייה לכל אדם חוץ מזה, מותרת לאחרים,

אלמא הוי גיטא, ורבנן איסור כהונה שאני שרייה בהן הכמז מנזות יתירות,

בעי רבי אבא בקידושין היאך המקדשי לי ליאסר לכל אדם חוץ מפלוני מהו, תיבעי לר"א תיבעי לרבנן,

תיבעי לר"א, עד כאן לא קאמר רבי אליעזר הכא אלא משום דכתיבי קראי כדאמרינן לאש אחר גרושה מאישה, אבל התם קנין מעליא בעינן, או דלמא ויצאה והיתה אקיש הויה לניאה ויזין דבגירושין הו גט הכא נמי הו קידושין ונאסרה לכל חוץ מאותו האיש,

תיבעי לרבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן הכא, אלא דבעינן כריתות וליבא דהא אגידא ציה לגביה דההוא גברא אבל התם קנין

אבני חן למסכת גיטין

דף פ"ג ע"א

[אינו מביא דברי התנאים לפי הסדר שמנה אותם מתחלה],
נענה ר"ט ואמר הריס קולו, כל עניה הכמונה במורה, הרמת קול היא,
הרי שהלכה זו אמר גירושיה ונישאת לאחיו של זה של אותו
האיש שנאסרה עליו בגירושין ומת בלא בנים, לא נמצא זה
עוקר דבר מלפני יבוס שאסורה להמיצם לו מן התורה, הא למדת
שאין זה כריתות האמורה במורה, שלא אמרה מורה כריתות, העוקר דבר
מן המורה,

נענה רבי יוסי הגלילי ואמר, היכן מצינו אסור לזה ומותר
לזה, האסור אסור לכל, והמותר מותר לכל, הא למדת
שאין זה כריתות,

נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, כריתות דבר הכורת
בינו לבניה והרי אכפי אגידא ביה, ליאסר על אותו האיש, הא למדת
שאין זה כריתות,

נענה ר"ע ואמר, הרי שהלכה זו ונישאת לאחד מן השוק,
והיו לה בנים, ונתארמלה או נתגרשה, ועמדה ונישאת
לזה שנאסרה עליו, לא נמצא גט בטל [למפרע] שהרי אמר לה
על מנת שלא תנשאי לפלוני ובניה מן האמצעי ממוזרים, הא למדת
שאין זה כריתות לא אמרה מורה כריתות, המציא את ישראל ליד פסול,

[ראובן גירש את רחל, והתיר אותה לכל העולם, חוץ מאהרן הכהן שלא
תהיה מותרת לו, והנה מצד דין גרושה אין רחל אסורה על אהרן, שהרי לגבי
אהרן אינה גרושה, שראובן לא גירשה לגבי אהרן,
ולאחר שמת ראובן, היה רחל יכולה לינשא לאהרן, שהרי עכשיו נעשית
אלמנה לגבי אהרן, ורק מפני שהוא גרושה לגבי כל העולם, אין אהרן יכול
לישא אותה],
דבר אחר, הרי שהיה זה שנאסרה עליו [אהרן היה] כהן,
ומת המגרש [ראובן], לא נמצאת [רחל] אלמנה אצלו אלא כהן
זה, דהא לגביה לא איגרשה [אבל לכן אין אהרן יכול לישא אותה מפני שהיא]
וגרושה אצל כל אדם ועל ידי צד גירושין שבה, אסרה הכמונה עליו,
כדמקמן לעיל גרושה מאישה לנדר, אסורה לכהונה,

[ומזה יש ללמוד שגם מתחלה, אם ראובן לא גירש את רחל לגבי אהרן, שגם
בחיי ראובן אסורה רחל על כל העולם, מצד שרחל היא אשת איש לגבי
אהרן, ודרשין ק"ו, דמה לאחר מיתת ראובן שרחל אסורה על אהרן מטעם
שהיא גרושה לכל העולם, וגרושה היא רק איסור לאו, כ"ש קודם מיתתו
שאשה זו היא אשת איש לגבי אהרן, שהיא איסור כרת בודאי היא אסורה
לכל],

וק"ו והרי דברים ק"ו, שאתה למד הימנו, שלפני מיתת המגרש [ראובן] מהא
אסורה לכל, מפני צד אישות שבה, מה איסור גרושה שהיא קלה
ליתא אלא בלאו בעלמא, מצינו ש אסורה על כהן זה, שהיא אלמנה אצלו
מפני שבביל צד גירושין שבה, אשת איש שהיא כמורה,
לא כ"ש אינו דין שתאסר אצלו מי שהמירו אצלו, מפני צד אישות שבה, הא

מאי דאסר שרא דהאי לראובן ושמעון דהדר אמר לה קודם מסירה, אף
לראובן ושמעון קאמר, ואינו שויר, לראובן מהו, לראובן והוא הדין
לשמעון, והאי דקאמר לראובן משום דפתח ביה, או
דלמא לראובן דוקא האי לראובן ושמעון דהדר קאמר, מורה היא שחזר
והפך תנאו לומר לראובן ושמעון אני מחירה לנדה, ומאסרי על הכל,

ואם תמצא לומר לראובן דוקא, לשמעון מהו, לשמעון
וה"ה לראובן, והאי דקאמר שמעון משום דסליק מיניה,
או דלמא לשמעון דוקא,

בעי רב אשי, אף לשמעון אמר לה חוץ מראובן ושמעון, וחזר ואמר
אף לשמעון מהו [נראה דאף לראובן נמי מספקא ליה. תוס'],

אם מימני לומר היכא דחזר ואמר "לשמעון" ולא אמר אף, דוקא לשמעון
קאמר, הכא מאי, כיון דאמר אף והאי המירה לשניהם דהאי אף אראובן
קאי ואע"ג דלא הזכיר שמו, או דלמא לשמעון ולא לראובן והאי אף
אעלמא אכילי ענמא קאי⁸. תיקון:

ר' טרפון	הרי שהלכה זו ונישאת לאחיו של זה שנאסרה עליו, ומת בלא בנים, לא נמצא זה עוקר דבר מן התורה	אלא מעתה בת אחיו לא ישא שמו ימות בלא בנים, ונמצא גורם לעקור דבר מן התורה	בעל מנת
ר' יוסי הגלילי	היכן מצינו אסור לזה ומותר לזה, האסור אסור לכל, והמותר מותר לכל	הרי אשת איש בחוץ מותרת לצעלה ואסורה לכל אדם	בחוץ
ר"א בן עזריה	כריתות דבר הכורת בינו לבניה	לית לה פירכא	
ר' עקיבא	הרי שהלכה זו ונישאת לאחד מן השוק, והיו לה בנים, ונתארמלה או נתגרשה, ועמדה ונישאת לזה שנאסרה עליו וכו',	בכולה תנאי דעלמא נמי לא תנסיב, דלמא לא מקיימא ליה לתנאיה ונמצא, גט בטל ובניה ממוזרין	בעל מנת
דבר אחר	הרי שהיה זה שנאסרה עליו כהן, ומת המגרש, לא נמצאת אלמנה אצלו וגרושה אצל כל אדם וכו'	איסור כהונה שאני	בחוץ

ת"ר, לאחר פטירתו של ר"א [דמתני', שהתיר גט שאינו מתיר את
האשה לכל אדם], נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו,
אלו הן, רבי יוסי הגלילי, ור"ט, ורבי אלעזר בן עזריה,
ור"ע,

אבני חן למסכת גיטין

למדת שאין זה כריתות,

והרי עריות כמו ואסורו? באישות קאמרינן נאסרה ע"י קידושין.

אמר להן רבי יהושע אין משיבין את הארי [את ר' אליעזר]
לאחר מיתתה אם היה קיים, שמא יחזיר לנס משוכה [ולכן אינה קושיא],

אמר רבא, כולוהו אית להו פירכא כדמפרש ואלו לקמיה דמר
סייעמא דצרימא, לבר מדר' אלעזר בן עזריה [שכריות צריך להיות
דבר הכורת בינו לבניה], דלית ליה פירכא,

תניא נמי הכי, א"ר יוסי, רואה אני את דברי ר' אלעזר בן
עזריה מדברי כולן:

אמר מר, נענה ר"ט ואמר, הרי שהלכה זו ונשאת לאחיו
של זה [של אהרן] שנאסרה עליו, ומת בלא בנים [הרי היא
אסור להתייבם לו, שהרי אסרה בעלה הראשון על אהרן], לא נמצא זה
עוקר דבר מן התורה,

[ומקשה] עוקר! איהו עקר כלומר וכי הוא עוקר ממש, הרי נעקר
מאליו בגרמטו של זה, עוקר משמע העושה איסור בידיים, ויצומין הללו אינן
מוטלין עליו ליצמה, שיהא הוא עוקר, אלא מתנה לעקור דבר מן
התורה,

מתנה מי קאמר לה [וכי ראובן מבריה את רחל להינשא לאחיו של
אהרן], לא סגי לה דלא מינסבא ליה לאחיה דההוא גברא
[לאחיו של אהרן]? אלא גורם לעקור דבר מן התורה,

גורם! אלא מעתה בת אחיו לא ישא שמא ימות בלא
בנים שלא יוכל האב ליצט את בנו, ונמצא גורם לעקור דבר מן
התורה? היינו פירכא דאמר רבא לכולהו אית להו פירכא,

ובבבאי מוקי ר"ט פלוגמא דר"א ורבנן אילימא בחוץ, משרא שרא
ר"א להתייבם לו מאחר שניסת לאחר, ונתקה מאשות הראשון לגמרי,
דתניא מודה ר"א במגרש את אשתו, ואמר לה הרי את
מותרת לכל אדם חוץ מפלוני, והלכה וניסת לאחר מן
השוק ונתארמלה או נתגרשה, שמותרת לזה שנאסרה
עליו,

אלא בעל מנת מוקי לה, דכיון דמנאה הוא ולא חיתקיים, נמנא גט בטל
למפרע, וקיימא דאיסור אשת איש,

[כמו אמר מר] נענה ר' יוסי הגלילי ואמר, היכן מצינו אסור
לזה ומותר לזה, האסור אסור לכל, והמותר מותר לכל,

ולא, והרי תרומה וקדשים, שאסורה לזה ומותרת לזה
אסורין לשראף ומותרין לכהנים? באיסור אשה קא אמרינן,

הרי אשת איש מותרת לבעלה ואסורה לכל אדם? היינו פירכא,
דקאמר רבא לעיל,

ובבבאי, אילימא בעל מנת, הרי הותרה אצלו [אצל אהרן]
בזנות דהא על מנת שלא תנשאי הוא דקאמר לה, וקרינא דה מותרת לכל,
אלא בחוץ [דלגבי אהרן אינה מוגרשת] מוקי רבי יוסי הגלילי לפלוגמא
דר"א, הילכך פריך ליה הא שאסרה עליו לגמרי, דלגביה לא איגרשה,

[כמו אמר מר] נענה ר"ע ואמר, הרי שהלכה זו ונישאת
לאחד מן השוק, והיו לה בנים ונתארמלה או נתגרשה,
ועמדה ונשאת לזה שנאסרה עליו, לא נמצא גט בטל
ובניה ממזרין,

אי הכי, בכולה תנאי דעלמא נמי לא תנסיב, דלמא לא
מקיימא ליה לתנאיה, ונמצא גט בטל ובניה ממזרין, היינו
פירכא,

ובבבאי אילימא בחוץ משרא שרא ר"א, דתניא מודה היה
ר"א במגרש את אשתו, ואמר לה הרי את מותרת לכל
אדם חוץ מפלוני, והלכה ונשאת לאחר מן השוק
ונתארמלה או נתגרשה שמותרת לזה שנאסרה עליו,
אלא בעל מנת,

[כמו אמר מר] דבר אחר הרי שהיה זה שנאסרה עליו כהן,
ומת המגרש, לא נמצאת אלמנה אצלו וגרושה אצל כל
אדם,

וקל וחומר ומה גרושה שהיא קלה, אסורה משום צד
גירושין שבה, אשת איש חמורה לא כל שכן [ולקמיה מוקשה
מה הפירכא לפני הדבר אחר],

ובבבאי [פליגי ר"א ורבנן] אילימא בעל מנת,

דף פ"ג ע"ב

הרי גרושה אצלו בזנות גרסינן, הרי לא אסרה עליו אלא לינשא, אכל
לזנות גרושה היא אצלו מיד, הלכך אם ימות בעלה הראשון נמי שם גירושין
עליה אכל זה עולמית, ומעמה אין כאן ק"ו, דאיכא למפרך דמה אם נאסרה
עליו משום צד גירושין שבה, שהרי אף אצלו היה עליה צד גירושין, תאמר
שמאסר על כל אדם בשביל צד אישות שיש בה אכל זה לצדו, שאין עליה שום צד
אישות אכל שאר כל אדם, אלא בחוץ סבירא ליה לרבי עקיבא מילתיה דר'
אליעזר,

ופרכין ור"ע דפריך הני מרי פרכי [קושיא ראשונה, ודבר אחר], מדא

אבני חן למסכת גיטין

אחון, וחדא אעל מנת אי חוץ סבירא ליה אי סבירא ליה פלוגמא דרבי אליעזר ורבנן בחון לותיב חוץ נומיז דר' פירכא צמרייתא דחון, ואי על מנת ס"ל מוקי לה לותיב על מנת נומיז פירכא קמיימא, ומו לא?

ר"ע שמועי ליה דאיכא דאמר [דאית ליה צ] חוץ פליגי, ואיכא דאמר [דאית ליה צ] על מנת פליגי, מ"ד חוץ, האי פירכא הרי שהיה זה סהן כו', וכו"ד על מנת, האי פירכא הרי שהלכה כו',

ומאי פירכא איכא למיפך אפירכיה דרבי עקיבא צמרייתא, דקאמר רבא לעיל ולכולהו אית להו פירכא, אי נימא איסור כהונה שאני הואיל וריצה בהן הכתוב מלות יתירות,

הא ר"א דאמר מותרת לכל אדם חוץ ממנו גמ' מאיסור כהונה קא מיייתי ליה מגרשה מאשה לצדה שפסול לכהונה, מהמס ילפא לעיל, דמדפסול לכהונה הו' גיטא, ואע"ג דשייר, ויליף מינה קולא, ולא אמרינן איסור כהונה שאני, כ"ש דמצי למיפך אליציה נילף מאיסור כהונה לחומרא, ונימא כי היכי דלד גירושיה פוסלה לכהונה אס ימות, יהא דא אישומה פוסלה לכל אדם?

רבא דאמר לעיל כוליה, אית להו פירכא כרבי ינאי משום זקן אחד קא מתני דאמר לעיל טעם דר' אליעזר מוהיתא לאש אחר, ולא יליף מאיסורי כהונה, הילכך פרכינן לר"ע איסור כהונה שאני, ולא מיקשי לרבי אליעזר:

[שנינו בברייתא לעיל] אמר להן ר' יהושע, אין משיבין את הארי לאחר מיתה, למימרא דר' יהושע כוותיה [דר"א] סבירא ליה, והא איהו גמ' מיפך קפריך [מיפך פרכיה] לר' אליעזר לקמן בצרייתא?

[ובמדרין] ה"ק להו לדידי גמ' אית לי פירכא, מיהו בין לדידי בין לדידכו, אין משיבין את הארי לאחר מיתה,

ומאי פירכא דר' יהושע [מה מקשה ר' יהושע על ר"א], דתניא א"ר יהושע, מקיש קודמי הויה שניה דא פנוי שנה צין גירושין לנשואין לקודמי הויה ראשונה לצד פנוי שהיה צה קודם קידושין של ראשון, דהא אימקוש, דכתיב לעיל מיניה כי יקם איש וגו' היינו קידושי ראשון והיה לאיש אחר היינו קידושי שני, מה קודמי הויה ראשונה, דלא אנדיא באיניש אחרינא, אף קודמי הויה שניה, דלא אנדיא באיניש אחרינא [ועל פירכא זו אין פירכא],

גופא, מודה ר"א במגרש אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני, והלכה ונישאת לאחר מן השוק ונתארמלה או נתגרשה, שמותרת לזה [לאחרן] שנאסרה עליו,

השיב ר"ש בר אלעזר תשובה, לדברי ר"א, היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר נישואי בעלה הראשון אסרה על זה, ונישואי שני

יתירוה לו,

ולא והרי יבמה דבעל אוסר [אותה לשוק ע"י נישואין], ויבם מתיר [אותה לשוק ע"י חליצה]?

התם [במיתת הבעל] יבם הוא קא אסר לה [לשוק], דאי מבעל [ע"י מיתתו] הא שריא וקיימא,

הרי נדרים דנודר אוסר וחכם מתיר? הא א"ר יוחנן אין חכם מתיר כלום אלא בחרטה שפומה פתח לנודר, בדברים הנאסר לו ע"י נדר זה, שאילו ידע ממחילה שכן עמיד להיות לא היה נודר, נמנע שממחילתו אינו נדר [שחכם עוקר את הנדר מעיקרו],

והרי הרי הפרת הבעל שהוא צלל מרעה ראשה נודרת, ובעל מיפר?

התם כדרכ פנחס משמיה דרבא, דאמר רב פנחס משמיה דרבא כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת על מנת שאם יצאה, ואם לאו לא יהא נדר, [ובזה מסיים תשובתו של רשב"א על דברי ר"א שלא מצינו שזה אוסר וזה מתיר],

[שנינו בברייתא לעיל] נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר כריתות דבר הכורת בינו לבניה, הא למדת שאין זה כריתות,

ורבנן כל הך רבנן דלעיל דלא ילפי מהכא פירכיהו האי כריתות מאי עבדי ליה? מיבעי להו לכדתניא ה"ז גיטך ע"מ שלא תשתי יין, ע"מ שלא תלכי לבית אבך לעולם, אין זה כריתות שאין מפרידן אלא המוט דעד יום מומה קשורה בו, שלשים יום ה"ז כריתות,

ואידך? מכרת כריתות נפקא, ואידך? כרת כריתות לא דרשי,

אמר רבא, ה"ז גיטך ע"מ שלא תשתי יין כל ימי חיי [בן אומר הבעל כל ימי חיי] אין זה כריתות, כל ימי חיי פלוני ה"ז כריתות מיד והיא מקיים המנאי,

[ומקשה] מאי שנא חיי פלוני, דדלמא מאית [מת פלוני] ומקיימא ליה לתנאיה, חיי ידיה גמ', דלמא מאית ומקיימא ליה לתנאיה?

אלא אימא כל ימי חייכי אין זה כריתות, כל ימי חיי או חיי פלוני, ה"ז כריתות:

בעא מיניה רבא מרב נחמן, נמן לה גט ואמר לה היום אי את

אבני חן למסכת גיטין

חשש לנו בעלמא דמושום גזרה לא מפקין,

א"ל רבא לו הוא דלא תנשא, הא לאחר תנשא והוי גיטא, האיל ולא אמר ע"מ שלא תנשא אלא לפלוני, אלא ע"מ שתנשא לפלוני [שאזיה פתח היא צריכה להינשא לו], סוף סוף והא בעי קיומי לתנאה, וכי תימא אפשר דמינסבא היום ומיגרשה מן השני היום, [ו?] למחר, (ו ? וראה רש"י וד"ס) מקיימא לתנאה ולמחר מינשא לאותו פלוני לקיים תנאה,

[וזה המשך חוכי תימא] ולתך דפליגת [אתה רב נחמן] עליה דרב יהודה קמדרמית ליה ללא מינשא דלמא לא מיקיים, דאתמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר, אמר רב יהודה אל יישן היום שמא יישן למחר ונמאא שעבר על מדו, ורב נחמן אמר יישן היום ולמחר יתקיים תנאו ולא יישן ואין חוששין שמא יישן למחר,

[אין זה דומה לענייננו] הכי השתא, התם בדידה קיימא [זה תלוי באדם עצמו], דאי בעי מבריו נפשיה בסילואתא יקנזו צרכי ממד צוקן ולא נאים, הכא [וכי] בדידה קיימא לאיגרושי בתמיה,

אלא אמר רבא, הרי זו לא תנשא לא לו ולא לאחר, לו לא תנשא שמא יאמרו נשותיהם נותנין במתנה, לאחר לא תנשא דבעיא קיומיה לתנאה, ואם נשאת לו לא תצא דמושום גזרה לא מפקין, לאחר תצא דבעיא לקיומיה לתנאה,

תניא כוותיה דרבא, הרי זו לא תנשא לא לו ולא לאחר, ואם נשאת לו לא תצא, לאחר תצא:

ת"ר, ה"ז גיטך, ע"מ שתעלי לרקיע, ע"מ שתרדי לתהום, ע"מ שתבלעי קנה של ד' אמות, ע"מ שתביאי לי קנה בן ק' אמה [פי' שגדל כך, ולא שגדבק], ע"מ שתעברי את הים הגדול ברגליך, אינו גמ, רבי יהודה בן תימא אומר כזה גמ,

כלל אמר ר' יהודה בן תימא, כל תנאי שאי אפשר לו לקיימו בסופו, והתנה עליו מתחילתו, אינו אלא כמפליגה דבכרים דומה אותה לזערה דדברי הצא, וכשר,

אמר רב נחמן אמר רב, הלכה כר' יהודה בן תימא,

א"ר נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא צ"מ דהשוכר את הפועלים (דף ז') דקתני כל שאפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו בתחילתו תנאו קיים, [ומדייק] הא אי אפשר תנאו בטל, ש"מ,

אשתי היום לבדו יהו גירושין ולמחר את אשתי ולמחר לא יהו גירושין, דשייר בגיטא כזה,

תיבעי לר' אליעזר דמכשיר צשור תיבעי לרבנן, תיבעי לרבי אליעזר דפסלי צשור עד כאן לא קאמר רבי אליעזר התם [בנתן לה גט ואמר חוץ מפלוני, שהגט כשר], אלא דלמאן דקא שרי קא שרי לעולם, אבל הכא [שמגרש את אשתו ליום אחד] לא, או דלמא לא שנא [גם המגרש את אשתו ליום אחד הגט כשר],

תיבעי לרבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן התם [בנתן לה גט ואמר חוץ מפלוני, שהגט כשר], אלא דלא פסקה מיניה לגמרי [שלא גירשה לגמרי], אבל הכא כיון דפסקה מיניה היום לגמרי אלא כל אדם פסקה לכל אדם לעולם, וצוץ אינה אשתו עד שימזור ויקדשה, הלכך אין תנאי זה כלום, [הכא לא קאמר או דלמא לא שנא, כדאמרינן לעיל, דמיד כשאמר כיון דפסקה פסקה הבין שכן הוא. תוס'],

בתר דבעיא הדר פשטה

דף פ"ד ע"א

מסתברא בין לרבי אליעזר בין לרבנן כיון דפסקה פסקה [פי' ומגורשת לעולם, ואע"ג דלמאי דבעי למימר לרבי אליעזר או דלמא לא שנא משמע דבעי למימר דאין הגט חל אלא אותו היום, כמו חוץ מפלוני דלא חל אלא מעלמא, מ"מ לישנא דפסקה משמע לגמרי. תוס']:

[ענין חדש] ת"ר, הרי זה גיטך ע"מ שתנשאי לפלוני, הרי זו לא תנשא, ואם נשאת לא תצא,

מאי קאמר האי לא מינשא דקאמר, למאן [לא תנשא] קאמר, לאותו פלוני או לכל אדם?

אמר רב נחמן, ה"ק הרי זו לא תנשא לו [לאותו פלוני] כדמפרש שמא יאמרו נשים נותנין במתנה, ואין לך לעז גדול מזה שמא יאמרו נשיותן נותנין במתנה,

ואם נשאת לאחר [אם בעלה גירשה ע"מ להינשא לפלוני, והיא נשאת לאחר] לא תצא שלא להסיק תנאי זה,

ומושום דך גזרה [שמא יאמרו נשיותן נותנין במתנה], לא מפקין מיניה בתמיה, והא לא איתקיים התנאי וצטל הגט, ושרינן אשת איש לעלמא?

אלא אמר רב נחמן, הכי קאמר [הרי זה גיטך ע"מ שתנשא לפלוני] הרי זו לא תנשא לו משום גזירה, שמא יאמרו נשיותן נותנין במתנה, "ואם נשאת לו" לא תצא שאין כאן איסור אלא

אבני חן למסכת גיטין

אינו גמ, לרבא ניהא, לאב"י קשיא?

אמר לך אב"י, מי סברת ד"ה היא [דאיתא גמ כר' יהודה בן תימא], הא מני רבנן היא [שכל תנאי צריך לקיים, ואם לא מקיים לה אינה גמ],

והיפוך ליה דמתנה על מה שכתוב בתורה הוא נהי נמי דאפשר לה לקיימו באיסור, מיהו תנאי היכי הוי, הא הוה ליה מתנה על מה שכתוב בתורה, ו לקיימא לן כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל?

אמר רב אדא בריה דרב איקא, כי אמרינן מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, כגון שארה כסותה ועונתה דהוא [הבעל] קא עקר, אבל הכא איהי [האשה] קא עקרה,

מתקיף לה רבינא, כלום קא עקרה איהי אלא לקיומי לתנאי דידיה, אישתכח דאיהו קא עקר?

[וימתיק] אלא אמר רבינא, כי אמרינן מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, כגון שארה כסותה ועונתה, דודאי קא עקר שהרי מסר לה קידושין, והרי היא אשמו להחמיצ בכולן, וכי אחי ע"מ של אשתו, הוה ליה עוקר, אבל הכא מו קאמר לה לא סגי דלא אכלה, לא תיכול ולא תיגרש:

[שנינו במשנתנו] כיצד יעשה ימלנו הימנה וכו': מאן תנא דנריך ליעלו הימנה, ולא סגי באמירה בעלמא, שיחזור ויאמר לה הרי את מותרת לכל אדם?

אמר חזקיה, ר"ש בן אלעזר היא צפרק הזרק, אמר לה כנסי שטר מוז זה כו', דתניא ר"ש בן אלעזר אומר, עד שימלנו הימנה ויחזור ויתננו לה, ויאמר לה ה' גיטך,

ר' יוחנן אמר, אפילו תימא רבי דפליג התם עליה דר"ש בן אלעזר דילכון אמר רב כהנא שהיה משלכם מצבג, שעלה לא"י ללמוד תורה מרבי יוחנן, כדאמרינן בהגוזל בתרא (ב"ק דף ק"ז), ושאל ממנו הרבה דברים, ועליו קא"ר יוחנן ככל דוכתי [צריך חיפוש?] דילכון אמר,

[רב כהנא מתריץ] שאני חבא משום הכי צריך לחזור ולעלו הואיל וקנאתו דקנאתו צמיתה קמייתא ליפסל בו לכהונה הילכך אי לאו דהדר שקיל לה מינה, לא מהניא אמינה, שהרי כבר זכמה צו על מנת תנאי ראשון, אכל ההוא דהזרק, לא זכמה צו כלל:

ב"ק ק"ז. והוא גברא דהוה בעי אחוויי אתיבנא דחבריה, אתא לקמיה דרב, א"ל לא תחוי ולא תחוי [לא תראה ממון ישראל לעכו"ם], א"ל מחוינא ומחוינא, יתיב רב כהנא קמיה דרב, שמטיה לקועיה [קנה שיוורד להריאה] מיניה, קרי רב עילוייה [ישעיהו נא] בנדך עולפו שכבו בראש כל חצות כתוא

איבעיא להו, הרי זה גיטך ע"מ שתאכלי בשר חזיר מהו? אמר אב"י היא היא [כלומר גם זה הוא תנאי שאי אפשר לקיימו, שהרי אסורה בדבר מן התורה, והתנאי בטל. שט], רבא אמר אפשר דאכלה ולקיא ולכן מימא גופיה תנאו קיים,

לאב"י "כלל" קמי כלל אמר ר' יהודה בן מימא לאתויי בשר חזיר, לרבא "כזה" דקאמר ר' יהודה בן מימא למעוטי בשר חזיר דה"ק מה גט דאי אפשר לקיימו כלל, הלכך תנאו בטל, אכל לעצור על דברי תורה אפשר לקיימו באיסור, ומלקה על שעברה,

מיתבי, הרי זה גיטך ע"מ שתבעלי [לאחר שתתגרש] בין בזנות בין בנשואין לפלוני, נתקיים התנאי הרי זה גמ, ואם לאו אינו גמ, על מנת שלא תבעלי לאבא ולאביך אין חוששין שמא נבעלה להן כלומר מותרת לינשא מיד, ואין חוששין שמא תבעל להן ויבעל הגט, אכל אמר לה ע"מ שלא תבעלי לפלוני אינו גט שמא תבעל לו, דומיא דע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם,

[קתני ע"מ "שלא" תבעלי] ואילו על מנת שתבעלי לאבא ולאביך לא קתני דניהוי תנאה אלא לא הוי תנאה, לאב"י ניהא [משום דלדידיה לר' יהודה בן מימא אפילו לא יתקיים הרי זה גט אלא לרבא קשיא דהא אמר] אפילו רבי יהודה בן מימא מודה בה?

אמר לך רבא לא דמיא לצטר חזיר בשלמא בשר חזיר אפשר דאכלה ולקיא דאילו בשר חזיר צדיק לקיימו באיסור, ושתבעלי ל פלוני נמי אפשר דמשחדא ביה בממונא, ואם אינו רוצה לצעלה באיסור ישאנה ויבעול צהימר, אלא אבא ואביך בדידה קיימא, נהי דאיהי עבדא איסורא, אבא ואביך מי עבדי איסורא,

לרבא "כלל" דקמי רבי יהודה בן מימא לאתויי אבא ואביך דהוי נמי א"ל לקיימו, "כזה" למעוטי בשר חזיר,

דף פ"ד ע"ב

לאב"י כלל לאתויי בשר חזיר, כזה למעוטי פלוני דאני גט עד שתיבעל לו, דצדיק להשמידו בממון וישאנה צהימר,

[לעיל אמרינן הלכה כר' יהודה בן תימא, שכל תנאי שאי אפשר לקיימו אינו אלא כמפלוגה בדברים וכשר, ולפי אב"י גם דבר שהוא אסור מן התורה נקרא אי אפשר לקיימו, ולרבא רק דבר שבמציאות אי אפשר לקיימו, אבל אם הוא רק אסור כגון איסור אכילה אפשר דאכלה ולקיה],

מיתבי, הרי זה גיטך ע"מ שתאכלי בשר חזיר, ואם היתה זרה על מנת שתאכלי בתרומה, ואם היתה גזירה ע"מ שתשתי יין, נתקיים התנאי הרי זה גמ, ואם לאו

אבני חן למסכת גיטין

גיטין, שתקו שתוקי [שמוקי שמקיה] מופי זו שלא יזכיר שום תנאי לבעל, עד דכתביתו ליה לתורף דגיטא,

ת"ר, כל התנאים פוסלין בגט אס כתבו בתוכו ואפילו נתקיים התנאי דברי רבי, והכמים אומרים כל שפוסל על פה פוסל בכתב, וכל שאינו פוסל על פה אינו פוסל בכתב, "חזין" שפוסל על פה דהוי שזר בגט פוסל בכתב, "ע"מ" שאינו פוסל על פה, אינו פוסל בכתב,

אמר רבי זירא, מחלוקת דע"מ דרבי ורבנן, בשמכחו לפני התורף, דרבי סבר גזרינן ע"מ אטו חזין, ורבנן סברי לא גזרינן ע"מ אטו חזין, אבל לאחר [שנכתב] התורף

דף פ"ה ע"א

דברי הכל כשר,

ומתני' דקתני כתבו, ואוקימנא בחזין דריש פירקין, ושמעין מינה אבל ע"מ לא פסיל דלילו בעל מנת, אפילו כתבו בתוכו כשר, איבעית אימא לפני התורף ורבנן, ואיבע"א לאחר התורף ודברי הכל,

ורבא אמר מחלוקת לאחר התורף, דרבי סבר גזרינן אטו לפני התורף, ורבנן סברי לא גזרינן אטו לפני התורף, אבל לפני התורף דברי הכל פסול,

ומתני' דקתני כתבו, ואוקימנא בחזין, אבל על מנת לא פסיל, [מיירי שכתבו] אחר התורף ורבנן היא,

תני אבוב דרבי אבין קמיה דרבי זירא, כתב גט על תנאי דברי הכל פסול, דברי הכל פסול ! והא מיפלג פליגי?

אלא אימא לדברי הכל כשר ר' זירא לטעמיה דאוקי פלוגתא בלפני התורף, הלכך ד"ה פסול לא משכחת לה, והיכי דמי לאחר התורף,

וליאמא הרי זה פסול, ורבי [פ'] שכיון שצריך לחקן הברייתא כשר במקום פסול למה לא נאמר פסול ואולא אליבא דרבי?

תנא דברי הכל אתנייה ע"כ דברי הכל אתנייה רביה לתנא, דאי אתנייה הרי זה, לא הוה מוחלק ליה בדברי הכל, אפילו שכן גירסא שלו, אכל כשר בפסול מוחלק ליה אס שכן שמועתו, להכי אמר ליה תני דברי הכל כשר, דמסתברא דהכי אגמריה רביה, הרי זה בדברי הכל, לא מוחלק ליה:

מתני': הרי את מותרת לכל אדם, אלא [חזין] לאבא ולאביך לאו שזירא הוא, דכלאו איסור אישות נמי לא תפסי להו צה קידושין

מכמר, מה תוא זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו, אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד עובדי כוכבים אין מרחמין עליו, א"ל רב, כהנא ! עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים, והשתא איכא יוונאי דקפדו אשפיכות דמים ואמרי מרדין מרדין, קום סק לארעא דישראל, וקביל עלך דלא תקשי לרבי יוחנן שבע שנין,

אזיל אשכחיה לריש לקיש דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן, אמר להו, ריש לקיש היכא? אמרו ליה: אמאי? אמר להו האי קושיא והאי קושיא, והאי פירוקא והאי פירוקא, אמרו ליה לריש לקיש, אזיל ריש לקיש א"ל לרבי יוחנן ארי עלה מכבל, לעיין מר במתיבתא דלמחר,

למחר אותבהו בדרא קמא קמיה דר' יוחנן, אמר שמעתתא ולא אקשי, שמעתתא ולא אקשי, אנתתיה אחורי שבע דרי עד דאותביה בדרא בתרא, א"ל רבי יוחנן לר' בן לקיש ארי שאמרת נעשה שועל, אמר [רב כהנא] יהא רעוא דהני שבע דרי להו חילוף שבע שנין דאמר לי רב, קם אכרעיה, א"ל נהדר מר ברישא, אמר שמעתתא ואקשי, אוקמיה בדרא קמא, אמר שמעתתא ואקשי,

ר' יוחנן הוה יתיב אשבע בפתרקין, שלפי ליה חדא בסתרקא מתותיה, אמר שמעתתא ואקשי ליה, עד דשלפי ליה כולהו בסתרקי מתותיה, עד דיתיב [ר'] יוחנן על ארעא, רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה, אמר להו דלו לי עיני ואחוייה, דלו ליה במכחלתא דכספא, הוא דפרטיה שפוטתיה, סבר אחור קמחיך ביה, הלש דעתיה ונח נפשיה,

למחר אמר להו רבי יוחנן חיותו לבבלאה היכי עביד? אמרו ליה דרכיה הכי [ולא שחק עליך] על לגבי מערתא, הוא דהוה הדרא ליה עכנא, א"ל עכנא, עכנא, פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד, ולא פתח, יכנס חבר אצל חבר ולא פתח, יכנס תלמיד אצל הרב, פתח ליה, בעא רחמי ואוקמיה, א"ל אי הוה ידענא דדרכיה דמר הכי לא הלשא דעתו, השתא ליתי מר בהדן, א"ל אי מצינא למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אוילנא, ואי לא לא אוילנא, הואיל וחליף שעתא חליף, תייריה, אוקמיה, שייליה כל ספיקא דהוה ליה ופשמניהו ניהליה, היינו דאמר ר' יוחנן דילבון אמר, דילחון היא.

[שנינו במשנתנו] כתבו בתוכו: אמר רב ספרא, כתבו בתוכו תנן [והנב' לא הבינה מה מוסף רב ספרא על מה שכתוב במשנה, ושואל], פשיטא כתבו בתוכו תנן דוקא כתבו בתוכו הוא דלית ליה תקנתא, אכל לא כתבו בתוכו אפילו אמר לעדים ע"מ כן, אינו נפסל בכן, וכלכד שיאמר לה בשעת מסירה, הרי את מותרת לכל אדם?

[ומתריץ מה בא רב ספרא לאשמועינן] מהו דתימא ה"מ דבעינן כתבו בתוכו, ולא מיפסל דמאי דאמר לסהדי לסתבו ע"מ כן, היכא דאמר לאחר כתיבת התורף ע"מ שלא תשאי לפלוני, דכיון דנכתב עיקר הגט קודם הזכרת תנאי, לא מיפסל דמאי דאמר לסהדי לסתבו ע"מ כן, אי לא כתיב ליה בתוכו כהדיא אבל לפני התורף, אפילו על פה נמי פסול שהרי עיקר הגט ע"מ כן נכתב, קמ"ל רב ספרא בתוכו דוקא קאמר,

ורבא אמר [רבא אומר כמו מהו דתימא], לא שנו אלא לאחר התורף, אבל לפני התורף אפילו על פה נמי פסול,

ואזדא רבא לטעמיה, דאמר להו רבא להנהו דכתבי

אבני חן למסכת גיטין

או דלמא שייר בביאה בעלמא ונד אשות קריין זה?

א"ל תניתוה, לאבא ולאבך, ובמאי, אילמא בנשואין,
[וכי] אבא ואבך בני נשואין נינהו דמיסק אדמיה דבעי לאתנויי
בהדה הא לא מפסי בה קדושין, אלא לאו בזנות, ולאבא ולאבך
הוא דלא שייר דכלאו הכי נמי אסירא להו הא לאחר שייר,

דלמא בנשואין קמי מתני' דעבר ואינסיב ואף על גב דלא אורמא
הוא, הלכך לאחר הוי שויר, אכל בזנות אימא לא הוי שויר,

5. חוץ משלא כדרכה מהו, בכדרכה הא לא שייר, או
דלמא ויקרא ב משכבי אשה כתיב הקיש שני משכבין לכל דבר,

6. חוץ מהפרת נדרין מהו, בנשואין הא לא שייר, או
דלמא במדבר ל אישה יקימונו ואישה יפירנו כתיב וכיון דשייר
הפרת נדרים לגביה, אישה קרינא ביה,

7. חוץ מתרומתך שאל תשלי לכהן לא יאליך בתרומה [ראה תוס'
שהקשה הלא הוא גרושה ואיך תנשא לכהן] מהו, בנשואין הא לא
שייר, או דלמא ויקרא בב קנין כספו כתיב הוא יאכל זו כתיב, והאי
כיון דלא בר הכי הוא, לא הויל קנין כספו, ואשתכח דשייר בקדושין אכל
כהנים,

8. חוץ מירושתיך שאל תמוסי אני יורשך מהו, בנשואין הא לא
שייר, או דלמא במדבר כו לשארו וירש אותה כתיב מכאן
שהבעל יורש את אשתו, וכיון דליה יריה לה, אשתו היא,

9. חוץ מקידושך בשטר שאל יקדשך בשטר, לא יהו קדושין, כלומר
ששייר אחד מדרכי קדושין, ולא שייר את כולם מהו, מי אמרינן אפשר
דמקדש לה בכסף ובביאה, או דלמא ויצאה והיתה
איתקוש הוויות להדדי והיכא דשייר מלא מנייהו, לא קרינא ביה
וינאה, 9. תיקון [5 איבעיות ששאל רבא לרב נחמן נשאר בתיקון]:

מהני: גופו של גט עיקר כח הגט כך יתנונו צו הרי את
מותרת לכל אדם

דף פ"ה ע"ב

[ידעות]:

ומי לנו בתורה ובצדקה בעת ההיא משהו דון יצחק אברבנאל והוא במכתבו
"תשובות להר"ר שאול הכהן" [הנעתק בסוף ספרו "שמים חדשים"] מצדיק
עליו דין הגירוש, ובמר רוחו אומר: כל הימים שהייתי בחצרות המלכים
וטירותיהם עסק בעבודתם לא ה' לי פנאי לעיין בדברי תורה ולא ידעתי
ספר, כי כליתי בהכל ימי ושנותי בבחלה, לעשות עושר וכבוד, וכן אבד
העושר ההוא וגם גלה כבוד מישראל, ואחרי היותי נע וגד בארץ וחסרתי
הממון שבתי דרשתי מעל ספר ה' כדברי האומר "חסורי מחסרה והכי

לאחי ולאחיק, לעבד ולעובד כוכבים, ולכל מי שאין לה
עליו קדושין, כשר,

הרי את מותרת לכל אדם, אלא [חוץ] אלמנה לכהן גדול
כיון דקדושין תופסין בחייבי לאוין כדאמרין בפ"ק דקדושין (דף יט) ולהאי לא
תפסי משום אסור אשות שבה אשתכח דשייר בגיטא, גרושה וחלוצה
לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר
ולנתי, וכל מי שיש לה עליו קדושין אם היתה פנויה אפילו
בעבירה דאסור לאו פסול דהוי שויר:

נב': כלל דרישא לאתווי שאר חייבי כריתות ולכל מי שאין
לה עליו קדושין, כלל דסיפא לאתווי שאר חייבי לאוין (כגון
עמוני ומואבי נתיני מן הגבעונים שהיו משבעה אומות ואיכא לאו דלא
מתחנן בה מצרי ואדומי בתוך שלשה דורות שהם באסור עשה),

בעא מיניה רבא מרב נחמן,

1. חוץ מקדושי קטן מן מפלוני וקטן הוא מהו, מי אמרינן
השתא מיהא לאו בר הויה הוא, או דלמא אתי לכלל
הויה?

א"ל תניתוה קטנה מתגרשת אם קיבלה גיטה לאחר מיתת אביה
בקידושי אביה כלומר ואפילו קידשה אביה הזה דהו להו קדושין
גמורין, אמאי והא בעינן ויצאה והיתה דלא מיגרשה אלא"כ ראויה
לקדש את עצמה לאש אחר, אלא אתיא לכלל הויה לאחר זמן, וקא
חשיב ליה מעכשיו, דלא דק קרא למימר דמיהו השתא בת הויה, לענין שוירא
נמי הוי שויר הכא נמי אתיא לכלל הויה,

2. חוץ מן הנולדים עמדין להולד מהו, השתא מיהא לא
איתיליד, או דלמא עתידי דמתיילדי ומתסרא עליהן מפני
(אשמו) [אשמו] של זה, הלכך הוי שויר?

א"ל תניתוה, לעבד ולעובד כוכבים, אם איתא עבד
ועובד כוכבים נמי עבידי דמיגיירי הא מנייה למימר בהו עמדי
דמיגיירי, ואפ"ה לא הוי שויר, הנך לאו לאיגיוירי קיימי, הני
לאיתילודי קיימי,

3. חוץ מבעל אחותה מהו, השתא מיהא לא חזיא ליה כל
זמן שאחוסה קיימת, ולא הוי שויר, או דלמא זמנא דמתה אחותה
וחזיא ליה?

אמר ליה תניתוה, לעבד ולעובד כוכבים, עבד ועובד
כוכבים נמי עבידי דמיגיירי? גירות לא שכיחא מיתה
שכיחא,

4. חוץ מזנותך שלא תבעלי בזנות מהו, בנשואין הא לא שייר

אבני חן למסכת גיטין

קתני". עכ"ל. מקור ברוך # 706],

תירוכין ואגרת שבוקין: במאי קמיפלגי?

רבנן סברי, ידים שאין מוכיחות הויין ידים צית [יד] אחיה לדבר לאחוז צו, ולומר הוכיח שעל ידי ספר זה גירשה, [אע"פ שאינו מוכיח] אפ"ה הוי צית יד, ואמרין מדכתב גט ויהיב, גלי דעמיה דצהאי גיטא גירשה, ואף על גב דלא כתב לה ודן, מוכחא מילתא דבהאי גיטא קא מגרש לה,

ור' יהודה סבר, ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים, וטעמא דכתב לה ודן, דמוכחא מילתא דבהאי גיטא קא מגרש לה, אבל לא כתב לה ודן, אמרי בדיבורא דאמר לה בשעת מסירה, הרי את מותרת לכל אדם גרשה, ושמרא ראה בעלמא הוא להיות צידה לעדות בכל אשר תלך, להראות שהיא פנויה,

אמר אביי, האי מאן דכתב גיטא, לא לכתוב ודין דמשמע ודין הוא שאגרשך, אכל אס אינו דין עלי שאגרשך, לא תמגרשי, אלא ודן,

ולא לכתוב איגרת שיצוקין ציו"ד דמשמע (איגרת) [איגרא] לשון גג אלא אגרת,

ולא לכתוב ל'מקה' [לימהך להמנסבא לכל מאן דימיצניין], דמשמע לי - מוקד לי [פי' אשתי] תהי מספר הזה ואילך, [אלא למקד] צלא צו"ד,

ולא לכתוב למוחק צריך שיצדיל רגלו של ה"י, שיהיה אחר צין רגלו לגגו, דלא לימחזי כח"מ, דמשמע כי חוכא [דמשמע למחק] ללחק כלומר מנחק את ציד כי חוכא,

זה עופס הגט, פטריית ימיכי ליכי אנת פלונית צת פלוני דהוי איתמתי מוקדמת דנא וכדו פטריית ושצקית ותרוכית ימיכי די תהוין רשאה ושלטאה בנפשייכי למקד להמנסבא לכל מאן דימיצניין [לכל מי שתרצו], ואינש לא ימחי צידייכי, מן יומא דגן ולעלם, ודן די יהוי ליכי מינאי גט פטורין וספר תירוכין ואגרת שצוקין כדת משה וישראל,

דיתיהוויין רשאה לישדי ציה תלתא יודיין רופין דניקרי די תיהוויין, דאי לא שדיא ציה אלא תרין יודיין, מיתקרי די דהוין נשין דעלמא דיתיצביין וכן די תיצביין, דכי כתב תלתא יודיין משמע שיהא רשאה להנשא לכל מי שמרצה תלתא תלתא יודיין, דמשמע תהוין ותצביין,

ולורכיה לו"ו דתירוכין יאריך וי"ו שצספר תירוכין, ולו"ו דשבוקין ווי"ו שצאגרת שצוקין דאי לא מאריך ליה מיתוי כיו"ד, דמשמע תירוכין ספר תריכין גרושות דעלמא ושבוקין אגרת נשים עוזות דעלמא, ולא שלה הוא,

ולורכיה לו"ו דכדו פטריית ימיכי, וי"ו האחרונה מאריך שלא יראה כיו"ד דאי לא מאריך ליה דמשמע וכדו כלומר צולא כלום צאין ספר, כמו כדי נסבה (ר"ה דף ה), וכמו ואמרי לה כדי (שם חסס) [יש כאן הרבה

רבי יהודה אומר, ודן דיהוי ליכי מינאי זה הספר אשר יהיה לך מאתי ספר תירוכין [גירושין] [being sent away, divorce], ואגרת שבוקין [abandonment], וגט פטורין [discharge] [ורש"י מפרש שלכן צריך לכתוב בן בגט] שצריך להוכיח צמכו שעל ידי ספר זה הוא מגרשה, למהך [לילך] להמנסבא [להנשא] לכל גבר דיתצביין [שתרצה], מלשון צבי וחמיד באקדמות,

גופו של גט שחרור, הרי את בת חורין, הרי את לעצמך:

נמ': פשיטא [זה פשיטא שאם] אמר לה לאשתו לכתוב צגיטה הרי את בת חורין ולא כתב צו הרי את מותרת לכל אדם, לא אמר ולא כלום דלא שייך צגירושין, לשון חירות, דבת חורין היא קודם לכן,

אמר לה לשפחתו, הרי את מותרת לכל אדם, לא אמר ולא כלום דלגבי מלאכה לא אפקה מיניה, וכיון דשפחה היא ושם שפחה עלה, לא משתרי נמי לכן חורין,

אמר לה לאשה, הרי את לעצמך מהו, לגמרי קאמר לה, או למלאכה קאמר לה?

א"ל רבינא לרב אשי ת"ש, דתנן גופו של גט שחרור הרי את בת חורין, הרי את לעצמך, ומה עבדא דקני ליה גופיה, כי א"ל הרי את לעצמך קני גופיה, אשה דלא קני גופה, לא כ"ש [ומסקנת הגמ' לפ"ז הוא, דגם אם כותב לה הרי את לעצמך היא מוגרשת],

א"ל רבינא לרב אשי, א"ל לעבדו אין לי עסק כך מהו [ולבסוף מסיק שלשון זה מהני לשחרר עבדו]?

א"ל רב חנין לרב אשי, ואמרי לה רב חנין מחזנא לרב אשי, ת"ש דתניא המוכר עבדו לעובד כוכבים, יצא לחירות אע"פ שקנסוהו לפדותו עד עשרה צדמיו, לא ישמעבד לו עוד וצריך גט שחרור להחירו צנת ישראל מרבו ראשון,

אמר רבן שמעון בן גמליאל, בד"א שלא כתב עליו אונו שטר כשמכרו לעובד כוכבים, אבל כתב עליו אונו זהו שחרורו,

מאי אונו? אמר רב ששת דכתב ליה לכשתברח ממנו מן העובד כוכבים, אם תוכל להמלט מן העובד כוכבים אין לי עסק כך אלמא אין לי עסק כך, לשון חירות הוא:

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר ודן דיהוי ליכי מינאי ספר

אבני חן למסכת גיטין

גרסאות ופירושים, אבל הלשון שם חכם הוא טעות] (צ"מ דף 3),

ולא ליכתוב לאיתנסבא באלף, דמשמע לא יתנסבא, אלא להתנסבא זה"א, שמא יחזיק לא מן יתנסבא ומשמע לא יתנסבא לא תנשא,

איבעיא להו [מ. רש"י] בעינן ודן, או לא בעינן ודן כלומר הלכה כר"י או כרבנן?

תא שמע, דאתקין רבא בגיטי איך פלניא בר פלניא, פטר ותרין ית פלוניא אינתתיה, דהות אינתתיה מן קדם דנא, מיומא דנן ולעלם, ואילו ודן לא קאמר,

ולטעמך כולחו מי קאמר כל שאר דברים הנכתבים בגט כגון די מיהוין וכו' מי הזכירם רבא בתקנה זו אלא אע"ג דלא אזכריהו רבא, בעינן דלכתביהו, הכא נמי ודן בעינן ומיהו רבא לא הולך לתקן אלא אלו כדמפרש ואזיל:

"מיומא דנן" לאפוקי מדרבי יוסי דאמר אין נריך לכחז מהיום בגט דשכיז מרע, ד זמנו של שטר מוכיח עליו, ולא הוי כגט לאחר מיתה, לכך תקן רבא בכל הגיטין, להיות הסופרים רגילין בו, ואע"ג דקיימא לן כר' יוסי, צעין לאפוקי נפשין מפלוגמא שיא הדבר זה, ולא יא שם פסול אמשפחות ישראל,

"ולעלם"

דף פ"ו ע"א

לאפוקי מדבעא מיניה רבא מרב נחמן, דאמר היום אי את אשתי ולמחר את אשתי מהו, ופשט ליה כיון דפסקה פסקה, אפ"ה תקן דלא לעבד הכי, שלא להוציא לעז על הגט:

[שנינו במשנתנו] גופו של גט שחרור, הרי את בת חורין הרי את לעצמך: אתקין רב יהודה בשטר זביני דעבדי [מכירה של עבדים, לכתוב בלשון חזק], עבדא דנן [עבד זה] מוצדק [ראוי לעבדו] [ת] דיו פסוק לעבדות, שאין שום ערעור במכירה,

ופטיר [והוא פטור] ועטיר [הוא מופלג ומוסר] כמו עיטרא, שטר חלוקה, רק הצמות לא סרו (מלבי"ם ז' צ) מתרגם לא עטרא מן הרורי ופרש ומופלג מכל חירות, כמו הנפטר מרבו (יומא דף נג) ומן עלולי [ומן עלילות] ומן ערורי ומערעור [ראה בתוס' שמהפך הגירסא, ומן ערורי, ומן עלולי] מולבא ומלכתא המלך והמלכה, שלא חטא להיות מוכתב למלכות ליהרג, שאם היה מוכתב למלכות, מקחו בטל, כדאמר צ"מ זהשוכר,

ורשום דאיניש רושם סימן שעושין על העצדים, כדאמר' במסכת שבת (דף נח.) # [במסכת שבת מדבר על חותם שתלוי על צאורו של עבד, אבל יש גם שהיו לוקחים חותם של ברזל, ומתירחים אותו באש, וחותרין בה בגופו

של עבד, על ירכיבו, או על גבו ולפעמים על מצחו או על פניו, וראיתי סיפור שאדון חתם על מצח עבדו המילים a slave for life וחתימה כזו נקרא באנגליש branding וגם היום עושין כן בבהמות שעושין חותם על ירכיבם כדי להכיר למי הם שייכים, וכאן אומר שאין שום חותם עליו במקומות המכוסים] לא אית עלוהי מאדס אחר מוך מן המוכר הזה, ומנוק' מכל מום כמו לסטים מזויין דמקחו בטל, ומן שחין דנפיק עד מצחר וכל שחין שיא צפניו עד שתי שנים דמאס למיקס קמיה, [עד טענה] צלי פרסי שתי שנים, חדרת ועתיק [בין שהוא שחין חדש, ובין שהוא ישן],

והאי דקא אמרי' סמפון צעדים ליכא, היינו היכא דזינן סתמא, אבל הכא כיון דאמרי' מקחו בטל, וזה [הגם] עכשיו אין לו שחין, ודך [דך ?] שחין ישן שהולך לו חוזר עד שתי שנים, לפיכך עד ד' שנים מתנה עמו, שאם יאזכר אותו שחין עד שתי שנים שיהא מקחו בטל, לפי שכבר היה בו המום הזה ולא ראהו

מאי אסותיה [מה הרפואה של שחין, וראה חת"ס שלכן אמר כן, שאם לא התנה על שחין, ועלה עליו שחין אינו מוקח טעות דהא איכא אסותא]? אמר אב"י גינפרא כמשמעו ונגז"ל [ginger] ומרתבא פסולת סיגי כסף שיאזכר ממנו, במקום שממכין אותו בשעת חפירתו מן ההרים, וקורין לו קוגילין [ראה לשון מרתבא לעיל סט:] וכבריתא גפרית [sulphur] וחלא דחמרא [וחומץ של יין], ומשחא דזיתא [שמן זית], ונטפיק [נהפך מנפטית לשון נפט. דשעשטרו] חירורא [צרי לבן naphtha-solve] ושייפי ליה וכן אותו בגרפא דאווא צטנה של אוח:

מתני': [ראה מאמר על פירש"י כאן בקובץ סידרא כרך כג דף 107 מאת שלמה זאב פיק] שלשה גיטין פסולין, ואם נשאת [האשה לאחר] הוולד כשר האי תנא לאו כרבי מאיר סבירא ליה [לא נראה דאיכא בגמ' דמוקי לה בר"ב. תוס']. דאמר עדי חמימה כתי, דלרבי מאיר הוולד ממזר, ולמאן דמוקי לה בגמ' כרבי מאיר, איכא למימר דתנא ידו כמאה עדים דמי [והיו טפי מחתימות עדים, הגם שהגט פסול לכתחלה], ולאו כרבי אלעזר סבירא ליה, דאמר עדי מסירה כתי, דהא פליג רבי אלעזר כסיפא,

אלא כיון דקתב ידו הוא וכתב ונתן קרינא ביה, ואע"ג דליכא עדי מסירה, כשר מדאורייתא, ומיהו רבנן פסליהו דלמא אחי לאכשורי בכתב סופר, הלכך לא מינשא, ואם ניסת הוולד כשר, ודוקא כתב ידו, אבל כתב סופר, ואין שם עד, הוולד ממזר,

1. כתב בכתב ידו, ואין עליו עדים, 2. יש עליו עדים, ואין בו זמן תקנתא דרבנן משום דת אחותו [שמא יחפה על בת אחותו], כדאמרינן דפ"ק [לעיל דף יז] הלכך הולד כשר, 3. יש בו זמן, ואין בו אלא עד אחד פלגי זה בגמרא, איכא למ"ד אכתב ידו קאי, אפילו הכי אשמועינן דלכתחלה לא [ומקרי גט פסול], ורישא אשמועינן דאפי' אין בו עד, אם ניסת [בדיעבד] הוולד כשר, ואיכא למאן דאמר אכתב סופר קאי, ואפי' הכי הוולד כשר, דסופר הוה ליה צמקוס עד שני,

הרי אלו שלשה גיטין פסולין [ובגמ' מקשה מנינא דרישא למעוטי

אבני חן למסכת גיטין

מאיר, ומנינא דסיפא למעוטי מאין], ואם נשאת הולד כשר,

רבי אליעזר אומר, אע"פ שאין עליו עדים ואינו כחזק ידו אלא שנתנו לה בפני עדים, כשר לינשא לכתחילה [דעדי מסירה כרת],

וגובה [כתובתה, וגם בשאר שטרות שנעשו באופן זה] מנכסים משועבדים [מוכח בגמ' דה"ק ואם שטר הוא גובה מנכסים משועבדים, דר"א ס"ל דעדי מסירה כרתי בין בגיטין בין בשטרות, ואיכא מ"ד דהלכה כמותו בין בגיטין בין בשטרות, וזהו שחר"ב כתב בסתם הלכה כר"א וכן ביאר הרמב"ם, והלכה כר"א בגמ' נשים וזולתן מהשטרות. תו"ט], שאין העדים חותמים על הגמ', אלא מפני תיקון העולם שמה ימותו עדי מסירה, ויבא הצעל ויערער לומר לא גירסתיה;

גמ': ותו ליכא גיטין פסולין לכתחילה והולד כשר,

1. והא איכא גמ' ישן דאמרינן לעיל בגמ' אם ניסת לא תנא? התם לא תנא, הכא [אף שהולד כשר] תנא,

הניחא למ"ד הכא תנא רב ולוי פליגי צה לקמן צשמעין, אלא למ"ד הכא לא תנא מאי איכא למימר [למה לא שנה במשנתנו גם גמ' ישן]? התם אמרינן בגמ' אם נהגשה תינשא לכתחיל' צפרק צהורק [לעיל עט:] [עיי"ש שהוא רק איכא דאמרי] הכא דיעבד,

2. והא איכא גמ' קרח [לעיל פא:]? התם הולד ממזר, הכא הולד כשר,

הניחא לרבי מאיר (דאמר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין הולד ממזר. ראה רש"י שאין זה מלשון הגמ', # אבל מ"מ אינו טעות ואין למחקר) אלא לרבנן אי ממני' דהכא דרבנן היא יומי נמי הכא גמ' קרח מאי איכא למימר? התם תנא אפילו לרבנן, הכא לא תנא,

הניחא למ"ד הכא לא תנא, אלא למ"ד הכא תנא, מאי איכא למימר [למה לא שנה במשנתנו גמ' קרח]? במקושר לא קא מיייר,

3. והא איכא שלום מלכות דאמרינן צהורק [לעיל עט] כתב לשם מלכות כו' ? התם תנא, הכא לא תנא,

הניחא למ"ד הכא לא תנא, אלא למ"ד תנא מאי איכא למימר? (התם הולד ממזר הכא הולד כשר הניחא לר' מאיר אלא לרבנן מאי איכא למימר?) מוקים לה כדרכי מאיר, והתם הולד ממזר, הכא הולד כשר,

מנינא דרישא שלשה גיטין פסולין למעוטי מאי, ומנינא דסיפא הרי אלו ג' גיטין פסולין משמע מיעוטא הני ותו לא למעוטי מאי?

מנינא דרישא, למעוטי הני דאמרון ואשמעין דמתני' ר"מ היא, דאמר התם הולד ממזר # [גמ' ישן, גמ' קרח, שלום מלכות, וצ"ע למה במשנתנו לא סבר ר"מ שהולד ממזר?],

מנינא דסיפא, למעוטי הא דתניא [פ' דרך במתני' הולד כשר] דהכא הולד ממזר כר' מאיר, ואשמעין מתני', דצריימא מתרצתא היא, דאפילו כה"ג משוי ליה ר"מ ממזר המביא גמ' ממדינת הים נתנו לה, ולא אמר (לה) בפני נכתב ובפני נחתם, יוציא והולד ממזר דברי רבי מאיר, וחכ"א אין הולד ממזר, כיצד יעשה? ימלנו הימנה ויחזור ויתננו לה בפני שנים, ויאמר בפני נכתב ובפני נחתם:

[שנינו במשנתנו] כתב בכתב ידו ואין עליו עדים: אמר רב כתב ידו שנינו, [ושואל] אהייא [קאי רב], אילימא ארישא דליכא שום עד פשימא כתב ידו קתני, ואלא אמצעיתא שפסול משום זמן, מה לי כתב ידו מה לי כתב סופר הרי יש עליו עדים, אלא אסיפא, יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד

דף פ"ו ע"ב

ודוקא כתב ידו ועד הוא דאמרינן הולד כשר, וכי תימא הא מרישא שמעין לה דאפילו צלל שום עד הולד כשר? אי לאו סיפא הוה אמיתא היכא דליכא עד אחד עם כתב ידו תינשא לכתחילה, אבל כתב סופר ועד [כשר] כלומר כתב סופר וחתם עד אחד כשר לא,

ושמואל אמר אפי' כתב סופר ועד, שהרי שנינו [דהא חנן] לקמן צפירקין [פז:] כתב סופר ועד, כשר,

ורב אמר לך מי דמי, התם תינשא לכתחילה כשר לכתחילה משמע, דהתם חתם סופר עם העד שנינו כדמתרין לה רבי ירמיה לקמן, הכא דיעבד,

ושמואל לית ליה דרבי ירמיה, אלא כתב סופר ולא חתם לא קשיא, והיינו טעם דכשר לכתחילה הא בספרא דמובהק וצקי צמורת גיטין, ולא יכתבו אלא אם שמע מפי הצעל, והא בספרא דלא מובהק,

וכן אמר ר' יוחנן כר', דאמר כתב ידו שנינו, אכל כתב סופר, הולד ממזר (כתב ידו שנינו),

אמר ליה רבי אלעזר [בן פרט], הרי יש עליו עדים ר' אלעזר צבר דאמנעיתא קאי, אמר ליה אסיפא,

זימנין אמר רב צהני שלשה גיטין דמתני' אם ניסת תנא, זימנין אמר רב לא תנא, הא כיצד יש לה בנים קודם שנודע לנו שצגט הזה ניסת לא תנא שלא להוציא לנו ממזרות על צהני, אין לה בנים תנא,

אבני חן למסכת גיטין

עד כו"ז ומכאן ומעלה הוא גדולה ולא פסלה:

[שנינו במשנתנו] ר' אלעזר אומר אף על פי וכו': אמר רב יהודה אמר רב, הלכה כר' אלעזר בגיטין עדדי מסירה כרת, ואפילו פסולא דרבנן ליכא, אכל לא בשטרות, דכתיב בהן וכמוז בספר וחסוס זירמיה (33) בספר המקנה, כי אמריתה קמיה דשמואל אמר, אף בשטרות דהסס ענה טובה קמ"ל, מפני מיקון העולם,

[ומקשה] ורב סבר בשטרות לא, [ו.רש"י] הא קתני מתניתין וגובה מנכסים משועבדים אם שטר הוא או גט, זה גובה כחובה מנכסים משועבדים, דתנן בכתובות (דף פט) הולאה גט ואין עמו כתובה, גובה כחובתה?

רבי אלעזר תרתי אמר בגיטין ושטרות, ורב סבר כוותיה בחדא [בגיטין], ופליג עליה בחדא,

וכן אמר ר' יעקב בר אידי אמר ר' יהושע בן לוי, הלכה כר' אלעזר בגיטין, ורבי ינאי אמר אפילו ריח הגט אין בו ליפסל כהונוס להחמיר וכל שכן להמיר, ורבי ינאי לית ליה דר' אלעזר? הכי קאמר לרבנן [דפליגי אר"א] אפילו ריח הגט אין בו,

וכן אמר ר' יוסי בר' חנינא אמר ריש לקיש, הלכה כרבי אלעזר בגיטין, ור' יוחנן אמר אפילו ריח הגט אין בו, לימא ר' יוחנן לית ליה דר' אלעזר? הכי קאמר, לרבנן אפילו ריח הגט אין בו,

שלח ליה ר' אבא בר זבדא למרי בר מר, בעי מיניה מרב הונא הלכה כר' אלעזר בגיטין או אין הלכה? אדחכי נח גפשיה דרב הונא, אמר ליה רבה בריה, הכי אמר אבא משמיה דרבא, הלכה כר' אלעזר בגיטין,

ורבותינו הבקיאין בדבר הלכה הן דמפרש ואזיל רב חמא בר גוריא משום רבינו רב אמרו הלכה כר' אלעזר בגיטין, דאמר רב חמא בר גוריא אמר רב, הלכה כר' אלעזר בגיטין,

איכא דאמרי וחברינן רב חסדא הבקיאין בדבר הלכה, ותלמידי רבינו משום רבינו אמרו, הלכה כרבי אלעזר בגיטין,

דאמר רב חסדא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, הלכה כרבי אלעזר בגיטין, וכן כי אתא רבין אמר ר' אלעזר אמר רב, הלכה כרבי אלעזר בגיטין:

מתני': שנים ששלחו שני גיטין שוין בשמותיהן ונתערבו,

מתיב מר זוטרא בר טוביה, [שנינו במשנה יבמות ל: וכולן חמש עשרה עריות שאמרו שפוטרום כרומיהן מן החליצה שהיו בהן ספק קידושין אם היו בהן לנעליהן המה קידושי ספק או ספק גירושין או שגרשן לפני מותו גירושי ספק, נמנאמא כרתה ספק שהיא כרת ערוה ופטורה, ספק שאינה כרת ערוה וזקוקה ליבם הרי אלו הנרות חולצות שמה זקוקה היא ולא מתיבמות שמה אינה זקוקה ונמנא נושא אשת אח שלא במקום מנוה,

כיצד ספק קידושין, זרק לה קידושין, ספק קרוב לה ספק קרוב לו, זהו ספק קידושין, ספק גירושין, כתב בכתב ידו ואין עליו עדים, יש עליו עדים ואין בו זמן, יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד, הרי זה ספק גירושין דכיון דמדאורייתא כשר זקוקה כרתה ליבם,

ואי אמרת לא תצא אם ניסת בגט זה אחי למימר # [ברפוס יש כאן ד"ה בטעות] גט זה מעליא ו צרתה לאו כרת ערוה היא ו אתיא ליבומי?

ומשנינן תתיבם ואין בכך כלום כלומר אי אחי ליבומה לא איכפת לן כולי האי, דנגזור הא אטו הא, דכיון דכשר מדאורייתא, חששא דרבנן בעלמא היא ולא כרת ערוה היא,

לוי אמר, לעולם לא תצא ואפי' אין לה זנים, וכן אמר ר' יוחנן לעולם לא תצא, וכן אמר להו ר' יוחנן לבני ר' חלפתא דמן (הונא) [חיה. שט], הכי אמר אבוכון לעולם לא תצא, ועוד שמועה זו אמר אביבס וקרצית שבעמיר דקרצית הנמנאמא בעמרים אינה פוסלת במי חטאת אם שמה [הקרצית] מהן,

[רש"י חולין ט: דכל המקיא פוסל, דהואיל והפרישו מהן לשמות הרי נעשה בהן מלאכה ופסלו, וכשמקיאות פוסלות את הראשונות דמי חטאת נפסלו במלאכה אחרת, כדאמרינן במסכת גיטין (דף נג), ואית דתלי טעמא משום דמיס חייס בעינן דכתיב (במדבר יט) מיס חייס אל כלי, שמהא חיותן בכלי שלא ימלא כלי זה ויערה בכלי אחר קודם קידוש, זה שמעמי והגון הוא. [וראה מוש"כ בח"ס כאן]].

מאי קרצית? אמר אביי דידבתא זבז גדול כמין חגב דביני כיפי הנמנאמא בין העמרים,

מתיב רב דניאל בר רב קטינא, כל העופות פוסלין במי חטאת, חוץ מן היונה, מפני שמוצצת ואינה מחזרת ממים שצפיה לחזור ולטפסף בתוך הכלי, דתנן הסם שמתה מהן כהמה חיה ועוף פסולין מפני שמקיאם מפיהם לחוץ, וכבר נטלו צפיהן מחזרת מי חטאת, ואם איתא ניתני חוץ מיונה וקרצית? לא פסיקא ליה, דגדולה לא פסלה, וקמנא פסלה,

ועד כמה הוא קטנה ופסלה? אמר ר' ירמיה ואיתימא ר' אמי,

אבני חן למסכת גיטין

נותן שניהם לזו ושניהם לזו, לפיכך אבד אחד מהן הרי השני בטל דלא ידעינן דמאן ניהו,

חמשה [לא מצאתי שום רמז במנין זה לענייננו, ולכן אומר אני דאפשר דע"י איזה מעשה שאירע כך בחמשה אנשים נשנה זה הדין, ומשום הכי נקט מנין זה. הון עשיר] **שכתבו כלל בתוך הגט** [שבגט אחד כתבו זמן א' לכולן, בכך וכך בשבת וכו', ואח"כ כתבו תורף וכל עיקר הגט לכל אחת ואחת לבד, ואח"כ חזרו וסיימו שאר הטופס בכולל אחד לכולן יחד, דאם כללן בתורף הו"ל כגט אחד לגשים הרבה דכולן אינן מגורשות. אבא"ע ק"ל ס"ט. יבין], **איש פלוני מגרש פלונית, ופלוני פלונית, והעדים מלמטה, כולן כשרין, וינתן לכל אחת ואחת** [לאו דוקא אלא אחת נעשית שליח קבלה בשביל כולן. חת"ס],

היה כותב טופס לכל אחד ואחד צגמ' מפרש לה, והעדים מלמטה, את שהעדים ניקרין עמו כשר היינו מחמין, אבל עליונים פסולים, שמה לא העידו אלא על האחרון?

נב' מאן תנא [בשנים ששלחו שני גבין שוין וכו'] דקמני דאיכא תקנתא צותין שניהם לזו ושניהם לזו?

אמר ר' ירמיה, דלא כר' אלעזר אלא כר' מאיר, הלכך כל אחת מהן מתגרשת בשלה, שהרי צא לידה, ועדיו מחומים צו, ור' מאיר כיון דלא צעי עדי מסירה שפיר דמי, דהא כל גיטין נמי משחתמו העדים, אינן יודעין למי ינתן, דאי ר' אלעזר, כיון דאמר עדי מסירה כרתי, הא לא ידעי עדי מסירה בהי מינייהו קא מגרשה ואין זו נתינה לשמה מצוררת, ורבי אלעזר כיון דחתימה לשמה לא צעי, על כרחיך לשמה דכתיב בקרא אכתב ונתן קאי,

אביי אמר, אפי' תימא ר' אלעזר, אימא דבעי ר' אלעזר כתיבה לשמה, נתינה לשמה מי בעי?

[שנינו במשנתנו] חמשה שכתבו כלל כו': היכי דמי כלל, היכי דמי טופס?

אמר רבי יוחנן, זמן אחד לכולן זהו כלל, זמן לכל אחד ואחד זהו טופס,

וריש לקיש אמר

דף פ"ז ע"א

אפילו זמן אחד לכולן נמי הוי טופס לכל אחד ואחד לפסול העליונים (א"כ כי כתבו איש פלוני מגרש פלונית ופלוני פלונית) הואיל והזכיר שם איש ואשה יחד לכל אחד ואחד הוי כל חד גט לעצמו ונמצא אחרון מפסיק בעדות ואין עדים מעידים אלא עליו, אלא היכי דמי כלל, דכתב אנו פלוני ופלוני, גירשנו נשותינו פלונית ופלונית,

מתקיף לה רבי אבא, לר' יוחנן דאמר הואיל וכל איש ואשה נכתבים לצד לצד אמאי כולן כשרים זמן אחד לכולן זהו כלל, ליחוש דלמא כי חתמו סהדי אבתרא הוא דחתימי, מי לא תניא עדים חתומין על שאילת שלום בגמ' פסול, חיישינן שמא על שאילת שלום חתמו ולא על הגט?

לאו איתמר עלה, א"ר אבהו, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן, שאלו נשלטו פסול דהוי מלמא צאפי נפשיה ומפסקת [אבל] "ו"שאלו [בוי"ו] כשר, ה"נ דכתיב ביה פלוני "ו"פלוני "ו"פלוני,

ורתו [ועוד קשה], לרבי יוחנן דאמר זמן לכל אחד זהו טופס קא פלקא דעתין ציוס שנכתב זה לא נכתב זה, מאי איריא דמפסקי עליונים משום טופס דאין העדים נקראים עמם, ותיפוק ליה דהוה ליה דהו כולוה צר מבתרל נכתב ביום נכתבו היום ונחתם בלילה ונחתמו לאחר זמן, שהרי לא חתמו העדים עד שנכתב האחרון, נחתם בלילה לאו דוקא, אלא משום לישנא דמתני' נקט ליה, דתנן בפרק שני (לעיל ז') נכתב ציוס ונחתם בלילה פסול, וכ"ש למחר או ליומא אחרת?

א"ל מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי, הכי אמרינן משמיה דרבי יוחנן, דכתיב בהו בחד בשבא גירש פלוני פלונית, והדר כתב בחד בשבא גופיה גירש פלוני פלונית, דהשתא לא מיפסקי קמאי אלא משום הפסקה,

א"ל רבינא לרב אשי, לריש לקיש דאמר זמן אחד לכולן נמי טופס הוי, והיכי דמי כלל דכתיב ביה הכי, אנו פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית, נמצאו שתי נשים מתגרשות בגמ' אחד, והתורה אמרה וכתב לה, ולא לה ולחברתה?

[ומתריץ] דהדר כתב פלוני גירש פלונית, ופלוני גירש פלונית דהו לה כל חד צאפי נפשיה, ומיהו אהי לישני קמאי לאשמועינן, שהעדים ידעו בכל הגיטין הללו,

א"ל רבינא לרב אשי, ומאי שנא מהא דתניא, הכותב כל נכסיו לשני עבדיו, קנו ומשחררין זה את זה ועבד גמר לה לה מאשה, ולא פסלינן להו משום ולא לה ולחברתה, ששחרר שניהם צבת אחת, ודמי לקמיתא דריש לקיש, אנו פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית, ואמאי צעי למיהדר ומכתב, פלוני גירש פלונית ופלוני פלונית, הא הכא כתב כל נכסיו לפלוני ופלוני עבדי, וקמני קנו כל הנכסים, ונמצא כל אחד חצי בן חורין וחצי עבד לחצרו, ומשחררים זה את זה זה מצאיהן?

[ומתריץ] ולא אוקימנא בפרק השולח גט בשני שמורות שכתב בשטר כל נכסיו לפלוני עבדי, ובשטר השני כל נכסיו נשותיו לפלוני עבדי, ומסקין להן צבת אחת, שלא קדם זה לזה, הלכך קנו שניהם, דהאי אמר כולוה ידיד, והאי

אבני חן למסכת גיטין

אמר כולו דדי,

הוציא חירם מלך צור ותכנים תחתיו ריב"ל. הנהגות הגר"ב]. מסכת דרך ארץ זוטא פרק ראשון בסופו, [וכל הענין, וגם למה דוקא אלו, הוא פלא],

תניא כוותיה דר' יוחנן, תניא כוותיה דריש לקיש,

מתני': שני גיטין [לשתי נשים] **שכתבן זה בצד זה** נדחז המגילה, [על קלף אחד זה בצד זה. יבין] [ותחתיו העדים שמוותם, חציו על גט ימין וחציו על גט שמאל, כן עשה עד הראשון שכתב למשל ראובן בן תחת גט הימין, ויעקב עד תחת גט שמאל, וכן באופן זה חתם גט השני תחתיו] **ושנים עדים עברים** [ישראלים] **באים** [חותמין] **מתחת** [מלמטה מתחת לתופס הגט] **זה לתחת זה** [עד אחד חתם, ותחתיו חתם עד שני], [שכתב עברי הולך מימין לשמאל, ותחתיו שמוותם תחת הימין, ושם אבותיהן תחת השמאל. יבין],

תניא כוותיה דר' יוחנן, חמשה שכתבו בתוך הגט איש פלוני היינו כרבי יוחנן ללא קמני אנו פלוני ופלוני גירשנו כו' **מגרש פלונית, ופלוני פלונית, ופלוני פלונית, וזמן אחד לכולן, והעדים מלמטה כולן כשרים, ותנתן לכל אחת ואחת,**

[אבל אם היה] **זמן לכל אחד ואחד, והעדים מלמטה, את שהעדים נקראים עמו כשר,**

[שנים עדים עברים באים מתחת לגט] הראשון למת [הגט] השני, שם העד מתת הראשון, ושם אציו מתת השני, וכן עד שני [עברי] מתמיו, וחזרו וחתמו מתמיהן שני ישראלים, וְיָגִס הדריס בלרץ יין, **ונלשון יונים** כדכך [הזו] [יין. וט.],

לכל מתמיהם היונים אינה נקראת כמתמיהם העצרים [אף שכותבין באותיות עבריות ולא לעויות], ששסיוני חוסס יוסף בן שמעון נידוע [צריך אתה לדעת] ששמו שמעון בן יוסף [שלעולם כותבין שם אביהם קודם לשמם] שכן מתפרשת מתמיהם יוסף בן שמעון, כלומר בנו של יוסף [הוא] שמעון, ונמלא שם העד חמוס על גט שני, ושם אציו חמוס על הראשון, הלכך על כרחיך היונים מתת השני מתמיו [שמום] כזה,

ר' יהודה בן בתירא אומר, אם יש ריוח ביניהן פסול, ואם לאו כשר, שאין זמן מפסיקן [שזמן אינו הפסק, רק ריוח הוא הפסק],

תניא כוותיה דריש לקיש, חמשה שכתבו כלל בתוך הגט, אנו פלוני ופלוני, גירשנו נשותינו פלונית ופלונית, פלוני גירש פלונית, ופלוני גירש פלונית, וזמן אחד לכולן, והעדים מלמטה, כולן כשרין, ותנתן לכל אחת ואחת,

[אבל אם היה] **זמן לכל אחד ואחד, וריוח #** [למה צריך ריוח, וכי לא די זמן להפסיק ?] **לכל אחד ואחד, והעדים מלמטה, את שהעדים נקראין עמו כשר,**

ר"מ אומר אע"פ שאין ריוח ביניהם פסול, שהזמן מפסיקן,

וריש לקיש [ולגיש לקיש] **מאי איריא** אמאי קמני צדק דמסייעא ליה **זמן לכל אחד ואחד** כו' את שהעדים נקראין עמו כשר, **הא אמר זמן אחד לכולן נמי טופס** הוי צלא זמן לכל אחד ואחד נמי פסילי עליונים ?

[ומתריץ] **הני מילי היכא דלא ערביניהו מעיקרא, אבל הכא דערביניהו מעיקרא** דהא דקמני זמן לכל אחד ואחד, כגון דכחז הכי כדקמני רשא, אנו פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית, פלוני גירש פלונית צאחד צצנת, ופלוני גירש פלונית צאחד צצנת, דכיון דערביניהו מעיקרא אי פליג להו זמן אין, אי לא לא אי לא דער אפסקיניהו בזמן, לא מיפסקי:

ידיעות:

ט' נכנסו בחייהם בנן עדן ואלו הן: 1. חנוך בן ירד [ראה יבמות טז: תוס' ד"ה פסוק זה שר העולם אמרו, שיש מדרש שחולק ע"ז] 2. ואליהו, 3. ובשית, 4. ואליעזר עבד אברהם, 5. וחירם מלך צור [מלכים א ה], 6. ועבד מלך הכוש [ירמיה לח], 7. ויעבץ בנו של ר' יהודה הנשיא 8. ובתיה בת פרעה 9. וסרח בת אשר, ויש אומרים אף ר' יהושע בן לוי [ראה כתובות עז: הסיפור איך שריב"ל לקח החרב של המלך המות שהוליכו למקומו בנן עדן] [וס"א

לפירש"י ורוב המפרשים דישאל' יונים חותמים ממש כעבריים [פי' באותיות עבריות ולא לעויות] ראובן בן יעקב, אלא שכוונתם ראובן בן שלו הוא יעקב, זה הוא דוחק גדול בלשון וגם א"כ שטר שבא לפני ב"ד במה יודע איפוא אם היה זה העד מארץ יון או ממדינה אחרת, אבל הראב"ד בתמים דעים כתב שחתמים עצמם ראובן בנו יעקב בוי"ו הכינוי שכוונתו מבואר ראובן האב בנו הוא יעקב, ואמנם כשהותם גונדלית יתפרש ראובן בנו של יעקב כיון שמצינו כן פעם אחת בקרא בלעם בנו בעור ובלק בנו ציפור וכו'. חת"ס, אבל ראה בפירוש המשניות הוצאת קאפה שהרמב"ם מפרש שהיוני כותב ממש בכתב יונית, ומכאן ציור מכתב ידו של הרמב"ם בביאור ענין זה,

ושנים עדים יונים באים [תחת שני העברים חתמו שני ישראלים הדריס בארץ יון] **מתחת זה לתחת זה** [פי' שהתחיתה הולכת מתחת גט הראשון לתחת גט השני, היינו מימין לשמאל],

את שהעדים הראשונים נקראין עמו כשר אם העצרים מתומים למעלה הימני כשר [שהרי חתימות כשרים באים מיד תחת הגט הימני], ואם היונים מתומים למעלה, השמאלי כשר [שחתימות היונים בא מיד תחת גט השמאלי].

וצגמלא פריך אידך אמאי מיפסל [ומתריץ שגם שמוות עדים היונים הם תחת גט הימני],

אבני חן למסכת גיטין

מב'א # 1

וחזר וחזר שמוען זכאש שיטה שניה תחת הימני, נמצא שמו תחת הימני,	תחת תחת השמאלי יוסף בן זכאש שיטה, שמוען,	דהכי מיפרשה חתימה דידהו זנו של יוסף שמוען,
4. יצחק [אב]	3. לוי בן	
ושם אביו תחת הימני זכאש שיטה שחתמה זכאש שיטה,	והעברי השני תחת שמו תחת גט השמאלי זכאש שיטה,	נמצא זכאש תחת גט שני לתחת גט ראשון,
6. יצחק בן	5. נפתלי [יוני]	
יתאכל בן תחת הראשון,	ונפתלי תחת השני, נמצא שמו תחת על השני,	והיוני השני תחת תחתיו כדרכו זשיטה אחת

* ראה בגמ' אם כתב "עד",

עברי ראשון ויוני ראשון חותמין שמוען על גמ א', ועברי יוני שניים
חותמין על גמ שני, וע"ז מקשה בגמ' וליתכשר האי בעד אחד עברי
ועד אחד יוני, והאי בעד אחד עברי ועד אחד יוני,

נב': [פרד: למה כשר רק זה שנקראים עמו העדים הראשונים] 1.
וליתכשר [ראה תוס'] האי בראובן, והאי בבן יעקב עד,
ויוכשרו שניהם על ידי שני עדים ראשונים,

דהא תנן צמתימין צפיקרין בן איש פלוני עד כשר?

ומתריץ שכשר רק אם כותב "בן" יעקב עד דכתב "ראובן בן" אקמא
תחת גמ הימני "ויעקב עד" אבתרא,

2. וליתכשר [ראה תוס'] האי בראובן בן דמשמע אני זנו של ראובן,
כדרך פירוש צמתימין היונים, וזה שחתם תחת השני איש אחר היה ושמו יעקב
וליתכשר האי ביעקב עד # [צריך לומר שאין אנו יודעים את העדים
מי הם, ולכן שפיר נובל לומר שיעקב אינה המושך של ראובן בן שתחת גמ
הראשון], דהא תנן איש פלוני עד כשר?

דלא כתב עד ומתמיין דוקא נקט איש פלוני עד, דהיכא דלא חתם פלוני
בן פלוני צעיק עד,

ואיבעית אימא, לעולם דכתב עד, ודידיעין בהא חתימה
דלאו דיעקב הוא אלא [זנו של זה היה] # [פ' שהחתימה של יעקב
לצד שמאל הוא חלק החתימה של "ראובן בן" לצד ימין, וממילא ידעין שאין
זה חתימת יעקב, אלא חתימת ראובן בן],

דף פ"ז ע"ב

ודלמא בשמא דאבוה חתים על השני ועל שניהם חתם [על צד ימין
חתם ראובן בן, ועל צד שני חתם יעקב דהיינו שם אביו], [דיש לנו לחלוקה

גמ'.....א'	גמ'.....ב'
נוסח הגמ'	נוסח הגמ'
ראובן בן	יעקב עד**
לוי בן	יצחק עד..
שמעון (האב) בנו	יוסף עד.. יוני
נפתלי (האב) בנו	יצחק עד** יוני

ראה בגמ' היכן כתב "בן",

** ראה בגמ' אם כתב "עד",

עד אחד עברי [ראובן בן יעקב], ועד אחד יוני [שמעון בנו יוסף]
זא"ס מתחת גט הימין לתחת גט השמאלי, ועד אחד עברי [לוי בן יצחק]
ועד אחד יוני [נפתלי בנו יצחק] עוד תמתימין באין מתחת השמאל
זה לתחת זה לתחת גט הימין,

כגון שהיוני הראשון [שמעון בנו יוסף] חתם תחת [הגמ'] השמאלי 1. יוסף בן
זכאש שיטה, וחזר וחזר 2. שמעון זכאש שיטה שניה תחת הימני, נמצא שמו
[שמעון] תחת הימני, דהכי מיפרשה חתימה דידהו זנו של יוסף [הוא] שמעון,
נמצא שמתחת גט הימין זכאש לתחת גט השמאל, שם אביו [יוסף] על השמאל
ושמו [שמעון] על הימין,

והעברי השני [לוי בן יצחק] חתם שמו תחת גט השמאלי 3. זכאש שיטה, ושם
אביו תחת הימני 4. זכאש שיטה שחתמה [שלא כדרכו הרש"ש כתב על הגה
זו שהוא טעות גמור] נמצא זכאש מתחת גט שני, לתחת גט ראשון,

והיוני השני [יצחק בנו נפתלי] חתם תחתיו כדרכו זשיטה אחת יתאכל בן תחת
הראשון ונפתלי תחת השני נמצא שמו תחת על השני,

שניהם פסולין וזגמ' מפרש טעמא [שאינו ברור איך חתמו היונים אם
בדרכם ויש שלש עדיות לצד אחד, או גוגדלית ויש ג' עדיות על צד השניה]:

מב'א # 2

גמ'.....א'	גמ'.....ב'	פירוש רש"י
גמ' ימין	גמ' שמאל	
נוסח הגמ'	נוסח הגמ'	
ראובן בן	יעקב [אב]	זא"ס מתחת גט הימין לתחת השמאל
2.	1. יוסף [אב] בנו	
שמעון [יוני]		

אבני חן למסכת גיטין

שמועון בן	יוסף [יוני]
נפתלי בן	יחזאל [יוני]

ולחשיר כיון שחתם [שם ?] אביו תחת גט השני. תוס'?

לא שביק איניש שמייה, וחתים שמא דאבוה,

ודילמא סימנא שוייה [שלפעמים חתם ראובן השם "יעקב" כסימן לשמו], דהא [כל הענין לעיל לו]. רב צייר כוורא [צייר צורת דג] נחמימת ידו, ולא היה כותב שמו [שאעפ"י שלא חתם עד, הא עדיף משמו בלא עד, דעביד איניש ומטייט באקראי שמו וכו', משא"כ סימנא דהני גברי רברבא לאו אורחא לטיוטא. חת"ס עיי"ש] רבי חנינא חרותא ענף של דקל רב חסדא סמ"ך [כתב רק אות סמ"ך [משמון] במקום חתימה], רב הושעיא עי"ן [כתב אות עי"ן לרמוז שמו "הושעיא", כי שאר האותיות של שמו הם שם הוי', ושי"ן לשם שדי, ולא רצה לעשות מהן סימן, ונשאר רק העי"ן. ראיתי, # ולא רצה לסמן באות אל"ף שזה לא יהיה סימן מובהק שלפעמים כותבין ה"א במקום אל"ף, וגם אין האל"ף מתבטא כמו העי"ן. ראה לעיל לו.], רבה בר רב הונא צייר מכותא נס שפורשן עליו וילין של ספינה?

לא חציף איניש לשויי לשמא דאבוה, סימנא,

וליתכשר האי בשני עדים עבריים, וליתכשר האי בשני עדים יוניים, דתנן גט שכתבו כחז של עברית, ועדיו יוניות, יוניות ועדיו עברית כשר,

וכ"ת כיון דמופלג בשני שיטין מופלג חמימת עדיו שני שיטין מכתבו, אותן שיטין שחתמו בהן הצאין מתחת הראשון שמות אבותיהן, מו לא מיתכשר, דמינא בגט פשוט רחיק את העדים מן הכתב שני שיטין פסול,

והאמר חזקיה חס מלאהו לאותו אויר בקרובים כשר דלא קפדינן אלא לאוירא, ואל תמנה שהי אויר פוסל בשלשה נסוכה, סך פסול פוסל נאכרעה?

הא תני זעירי בהך תרי גיטי דמנתי שניהן כשרין,

ותנא דידן דפסל אחרון, קסדר דלמא גונדלית @ כל שלא כמנהגן קרי גונדלית חתים היוונים, כלומר שלא כמנהגם אלא כדרך העברים חתמו [פי' שכתבו שמו לימין שם אביהם], וכולהו אחד כולן על ראשון הוא דחתימי [ונמצא שכל חתימות האנשים הם תחת גט הימני]:

מבוא # 3

גט.....א'	גט.....ב'
נוסח הגט	נוסח הגט
ראובן בן	יעקב
לוי בן	יצחק

[שנינו במשנתנו] עד אחד עברי ועד אחד יוני: וליתכשר האי בעד אחד עברי ועד אחד יוני, והאי בעד אחד עברי ועד אחד יוני, דהא תנן עד אחד עברי ועד אחד יוני כשר?

הא תני זעירי שניהם כשרים,

ותנא דידן דלמא גונדלית חתים, ותלתא אחר, וחד אחר:

וראיתי נמשכת הגלוס אלס המשמט ציד השמאלית קורין לו נמקומנו גונדלית, לפי שמנה מסדר המשמטין,

[דלמא גונדלית חתים] צהני יוניים חייסין דלמא גונדלית חתים חד מינייהו, שמא יוני הראשון חתם, כסדר העברי שחתם למעלה הימנו [פי' כמו שחתם ראובן למעלה הימנו בשורה הראשונה], שמו תחילה ואח"כ שם אביו, ונמצא שעל השני הוא חתום, ועברי שני רואין שעל השני חתום [כמנהגו של יון השני], ויון אחרון חתם כמנהגו, [ונמצא] שלשה [חתומין] על השני ואין על הראשון אלא אחד,

מבוא # 4

גט.....א'	גט.....ב'	רשי
נוסח הגט	נוסח הגט	
* ראובן בן	יעקב	
יוסף [יוני]	*שמועון בן	שמא יוני הראשון חתם, כסדר העברי שחתם למעלה הימנו, שמו תחילה ואח"כ שם אביו, ונמצא שעל [גט] השני הוא חתום,
יצחק	*לוי בן	ועברי שני רואין שעל [גט] השני חתום
יחזאל בנו	*נפתלי [יוני]	ויון אחרון חתם כמנהגו, [ונמצא] שלשה על השני ואין על הראשון אלא אחד,

*החתימה הוא על גט שבצד זה,

** לזה קורא גונדלית כיון שהפך לכתוב הפך נמנה שדרכו לכתוב שמועון בן יעקב מימין לשמאל,

[פי' ויש גם ספק שמא כתבו כך] או שמא יון ראשון כדרכו חתם, ויון שני אחרון חתם גונדלית, כמה שראה עברים חותמים, ונמצא שני היוונים ועברי ראשון חתומין על הראשון ואין על גט שני אלא אחד, הלכך [ביון שיש שני

אבני חן למסכת גיטין

צדדים] שניהם פסולין,

טבלא # 5

שני הניסיון ראשון באמצע הקלף ונכתבין בשם ולמשה) הקיף ראשו של זה בצד ראשו של זה מציב זה אצל זה, כמו אין מקיפין שמי חציות (ביצה דף 3ב) והעדים באמצע שניהם פסולין שאין נקיים המצימה לא עם זה ולא עם זה,

ספק כוונת העדים היונים איך חתמו, ולכן שניהם פסולין.

בך:	או בך:		
נמ'.....א'	נמ'.....א'	נמ'.....ב	נמ'.....ב
נוסח הגמ	נוסח הגמ	נוסח הגמ	נוסח הגמ
* ראובן בן	*ראובן	יעקב	בן יעקב
יוסף [אב יוני]	* יוסף [יוני]	*שמעון בנו	שמעון [אב]
יצחק	יצחק	*לוי בן	*לוי בן
יחצאל בנו	* יחצאל בנו	*נפתלי [יוני]	נפתלי[אב יוני]

* שמו של העד עצמו ולא שם אביו.

שני היונים אינו ברור אם שם עצמם כתוב על צד ימין או על צד שמאל, כמש"כ הראב"ד שיש בנו שפירשו שהוא האב, כמו שמעון בנו יוסף שמתרש שיוסף הוא בן שמעון, ויש מתפרש כמו בלעם בנו בעור שהוא כמו בן בעור, וכיוון שעדים העברים אחד תחת צד ימין ואחד תחת צד שמאל, שניהם פסולין,

הכל [כל המפרשים] פותרין אותה בשיטה אחרת, שכל העדים חתמו כל אחד שמו ושם אצו בשיטה אחת, מתחת ראשון לשני כמו שפירשתי [ירישא דמישנה] שני עדים עבדים, ושני עדים יוונים, השנויים ראשונה במשנה,

והוא אפשר ליישמה כלל, ומתמזגין לא דייקא הכי, דא"כ לא משכחת עברי חסום על השני [שהרי שם העדר בלשון הקודש לעולם בא לצד ימין, ועל גב השני לעולם בא שם אביו]. וממנו מופלג פלגניהו עברי ויוני לזה ועברי ויוני לזה, ובגמ' נמי פריך ויתבאר האי צעד אחד עברי ועד אחד יווני, והאי צעד אחד עברי ועד אחד יווני, אלמא כל כמה דלא אמרין גונדלית חסים, הויא חסימה ידידה, עברי ויווני על זה, ועברי ויווני על זה.

מתנני! שייר מקצת הגמ, וכתבו בדף [column] השני שאלו ברוח המגילה שקורין בלשוננו קולומי"ל והעדים מלמטה, בשר.

חתמו עדים בראש הדף [או] מן הצד גליון של ימין הדגם, או גליון השמאלי או מאחוריו בנג פשוט (להוציא גם מקושר) שמקנו עדיו להיות בזכו בנג פשוט פסול.

[אם נכתבו שני גיטין על קלף אחד, ושניהם מתחילין מאמצע הקלף דהיינו

[ואם נכתבו שני גיזות מתחלת הקלף, זה בראשו האחד, והשני מתחיל בכיוון ההפוך מראשו השנית] סופו של זה בצד סופו של זה והעדים באמצע, את שהעדים נקרי'ן עמו שגג חמימים העדים כלפיו כדרך הסוממין כשר כשר,

ראשו של זה בצד סופו של זה, והעדים באמצע, את
שהעדים נקריין בסופו שגג חמימה כלפי סופו, ולא שרגלי חמימה כלפי
ראשו בשר.

גַּם שִׁכְתְּבוּ עִבְרִית, וְעָדְיוּ יְוֹנִית, [כְּתָבוּ] יְוֹנִית וְעָדְיוּ עִבְרִי,
עַד אֶחָד עִבְרִי וְעַד אֶחָד יְוֹנִי, כְּתַב סוֹפֵר וְעַד, כֹּשֶׁר,

איש פלוני עד [בגין יעקב עד] כשר, בן איש פלוני עד [בן ראובן עד] כשר, איש פלוני בן איש פלוני ולא כתב עד, כשר, וכן היו נקיי הדעת שבירושלים עושין נוהגין שלשון קזרה, לא היו חושמין עד, אלא פלוני בן פלוני,

[עוד מאמרים סנהדרין כג. כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין, לא היו חותמין על השטר אלא אם כן יורעין מי חותם עמה,

סנהדרין ל. דתניא, רבי נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים, מכניסין לבעלי דינים ושומעין דבריהן, ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם, ומציצין אותן לחוץ וגושאין ונותנין דברם,

[נקי' הדעת נקראים המדברים בלשון קצרה, על כי זה הוא עדות שדעתם נקי מטורף ושמות, כי קול כסיל כרוז דברים. קהלת ה, ב. הון עשיר],

כתב חניכתו שם לווי של משפחה כולה ו**חניכתה** [פ' כתב בן בגמ],
בשר:

זמן.....	
טופס.....	
חתימות	זמן..... טופס.....
	חתימות

צמ': אשייר מקצת הגט וכתבו דף השני קאי ליחוש דלמא הני תרי

אבני חן למסכת גיטין

גי'מי שלמים הו'ו והשמאלי נכתב בגובהה של מגילה יותר מן הימני, עד דיטרמו עדים ידיה, כלומר גמרו [דהיינו שורה אחרונה. גליון] של שני כנגד התחלתו של ראשון, ואיתרמי ליה זמן דקמא היינו התחלתו ועדים דבתרא ועדים דבתרא היינו סופו, כלומר שיטות אחרונות שהעדים חמומין מתחילתו וגזייה לזמן דבתרא ועדים דקמא מתן סופו של ראשון שהיה שלו, מפני תנאי שהיה בו, וחתך ראשו של שני, והשווהו לתחלתו של ראשון, וכוון חמיסת סופו של ראשון תיבה אצל תיבה של שני, ומגרשה בשני תנאי גיטין, והעדים לא על שלו חתמו?

א"ר אבא אמר רב, כשיש ריוח מלמטה גליון חתם הראשון, דודאי לא נחתך ממנו כלום דלא נכתב בו יותר,

ודלמא זמן דבתרא מיגזייה שמה הגט שלו נמלך מלגמרו [ולכן לא כתב כלום בסוף גט הראשון], ולמעלה הימנו נצדו היה גט אחר כתוב וחסום, וכשחזר ונמלך לגרשה, מתן עליונו של שני וכוון תיבה אצל תיבה לגמור גט שלו?

כדא"ר אבא א"ר כשיש ריוח מלמטה

דף פ"ח ע"א

הכא נמי כשיש ריוח מלמעלה דודאי לא נכתב בו יותר,

ודלמא אימלוכי אימליך וכתב מתחילה שלא לגרשה, והדר אימליך לאחר זמן לחזור ולגומרו, ונמצא הראשון בטל, א"כ ה"ל נכתב ביום ונחתם לאחר זמן, דהואיל יש ריוח מלמעלה נראה כן הדברים?

דכתב הרי את מלמטה, ומותרת מלמעלה דנמוך כדי גמר דבור ליכא למימר דמימליך, אלא גומר עד [הרי את מותרת] לכל אדם, ונמלך,

ודלמא איתרמי ליה [ודלמא הכי איתרמי] שצמוך כדי גמר דבור חזר בו? כולי האי לא חיישינן,

רב אשי אמר כולהו קשייתא דהכי מיתרץ, כגון ידידיעה ביה מִתְחַתָּא דמגילתא שניכר ביה מחיתת הקלף סביב סביב כל הגט, שלא היה בו קלף אלא זה, לא למעלה ולא למטה, שניכר סביבות הקלף שחור ועצ שלא נגע שם מער הגלצים, שדרך עושי קלפים שקושרים אבנים סביב למתוח הקלף ומתחילין לתקנו בסמוך, וכשאין ריוח מלמעלה עסקין, דליכא למיפרכ אימלוכי אימליך:

[שנינו במשנתנו] חתמו עדים בראש הדף [או] מן הצד [וכו']:
איני והא רב חתים מן הצד? התם בשנגנו של חתימה כלפי כתב הגט, דהאי דדאי על גט זה חתם, ומתני' בשרגלי החתימה כלפי כתב הגט, דליכא למימר שמה למעלה מאותה חתימה היה כתוב שטר, ועליו חתמו

העדים,

אלא הא דקתני [במשנתנו], הקיף ראשו של זה בצד ראשו של זה, והעדים באמצע שניהם פסולין, וליחזי הי מינייהו גגו כלפי כתב וליתכשר דודאי עליו חתמו, דקס"ד שהעדים חותמין ברוחב הקלף, כסדר כתב גיטין?

התם דרמי ליה כעיברא העדי' מוטלין צין שני הגיטין כצריח, [כתמונת I באינגל"ש שני הגיטין מימין לשמאל, והחתימות בעמידה בין שני הגיטין] ראשי שיטות של חתימה מחברין הגיטין, כצריח הדלת שנמשכת באויר הפתח, כך הן נמשכין צין אויר שני הגיטין,

אי הכי סיפא דקתני ראשו של זה בצד סופו של זה, והעדים באמצע, את שהעדים ניקרין בסופו כשר, ואי דרמי כעיברא, לאו בהדי האי מיקרי, ולאן בהדי האי מיקרי?

אלא רב כי חתים מן הצד לא צניטין ולא צשטרות אלא בדיסקי הוה חתים כשהיה מומין אנשים לדין לפניו, והסופר כותב להם איגרת הזמנה בשמו, והוא חותם פעמים מן הצד, ואין הקפדה בכך:

[שנינו במשנתנו] גט שכתבו עברית וכו' כתב סופר ועד כשר: א"ר ירמיה חתם סופר עס עד אחד שנינו צמשנתו דכשר, דהוה להו צ' עדים, ואשמועי' מתני' דלא חיישינן למימר הצעל לא צוה שיחתום הסופר, אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתומו, ומשו הנך שלוחין לכיסופא דספרא, ואחתמוהו להא, לא חיישינן כדאוקמינן בפרק מי שאלחו (לעיל עב),

א"ר חסדא, הא מני ר' יוסי היא דאמר מילי לא מימסרן לשליח,

ההיא כתובת חתנים, דאתיא לקמיה דר' אבהו, דהוה ידעי ליה לטופסא דשטרא שהיו מכירין כתיבת הסופר, ולחתימות ידא דחד סהדא וחסומת עד אחד, ולא היו מכירין חתימת השני, סבר לאכשורה, א"ל ר' ירמיה, חתם סופר שנינו:

[שנינו במשנתנו] כתב חניכתו וחניכתה כשר: ת"ר חניכת אבות בגיטין עד י' דורות הוה חניכה שאם כתבה בגט לא מפסלה למיהוי כשינה שמו ושמה רבי שמעון בן אלעזר אומר ג' דורות כשר מכאן ואילך פסול,

כמאן אזלא הא דא"ר חנינא, כתב חניכת אבות, בגיטין עד ג' דורות, כמאן? כר"ש ב"א,

אמר רב הונא מאי קראה, דברים ד כי תוליד בנים היינו דור צ' ובני בנים היינו דור ג', ומכאן ואילך קרי ליה ונושנתם,

אבני חן למסכת גיטין

צעוד שחממי גלות יכניה קיימין, שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם, לפי שריב חממי המורה גלו עם יכניה דכתיב ביה בגלות יכניה מלכים ב כד וְהַחֲרַשׁ וְהַמְסַגֵּר אֵלָּהּ, חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין, מסגר כיון שסוגרין הלכה שהם סגורים זה שוב אינן פותחין שאינם יודעים להשיב לשאליהם, שוב אין לה פותחין אחרים, וכמה אלה,

עולא אמר היינו נדקה, שמימר להביא הרעה לסוף ח' מאות וחמשים, דהיינו כ' שנים קודם ונושנתם, דהיא בגימטריא ח' מאות וחמשים ושנים, ואם שהו עד ונושנתם, היה מתקיים בהן כי אצל תלמודין שהקדים שתי שנים דברים ד' לונגשנתם:

דף פ"ח ע"ב

אמר רב אחא בר יעקב, שמע מינה "מהרה" דמרי עלמא תמני מאה וחמשים ותרתין הוא כמנין ונושנתם, דהא כמיז כי אצל תלמודין "מהרה" ולכן אנו מתפללין בכל פעם שיבנה ביתהמ"ק במהרה "בימינו":

מתני': גמ מעושה צמקס [בעל כרחא של האשה], בישראל [אם עשוהו ב"ד] כשר, ובעובדי כוכבים [אם נעשה ע"י גוים] פסול,

ובעובדי כוכבים [ואם רוצים ב"ד לכופ אותו ע"י גוים] חובטין אותו ואומרים לו, עשה מה שישאל אומרים לך, וכשר: [מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גמ כשר, וכן אם הכהו גוים ואמרו לו עשה מה שישאל אומרים לך ולחצו אותו ישראל ביד הגוים עד שיגרש הרי זה כשר, ואם הגוים מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה גמ פסול. ולמה לא במל גמ זה שהרי הוא אנוס בין ביד גוים בין ביד ישראל? שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדרש לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו, כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שהייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו ברעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו. רמב"ם הלכות גירושין פ"ב הל' כ', וכע"ז כתב בתוס' רי"ד כאן].

גמ': אמר ר"נ אמר שמואל, גמ המעושה בישראל כדין כגון הכ' דלמדין זהו יוצא ויתן כתובה, או שהיה אסור לו כשר, שלא כדין להמירה לינשא [הגמ] פסול, ופוסל מן הכהונה משום ריח הגט, ובעובדי כוכבים כדין פסול, ופוסל, שלא כדין אפי' ריח הגט אין בו,

[ומקשה] מה נפשך דלמדת צעודי כוכבים כדין פסול ופוסל, אי עובדי

א"ר יהושע בן לוי, לא חרבה ארץ ישראל, עד שעברו בה ז' בתי דינים ע"ז' משפחות של מלכים ממלכי ישראל, והנך דמלכי יהודה לא חשיב שהיו צימיהם של אלו, והיו ככ"ד אחד, המלך וזנו וכן זנו וכל מלכים שקמו מזרעו אחרי קרי חד בית דין,

שלוס בן יצב וחכיה לא קחשיב, לפי שלא מלכו שנה שלמה, וכן זמרי, אבל עמרי אציו של אחאב על שם בית דינו של אחאב נקרא, ומפני שאחאב הרשיע לעשות יותר נקרא הקלוקל על שמו,

דימי הושע בן אלה גלו עשרת השבטים, ומהיהא שעתא קרי לה חורבן, דהיינו אומללה יולדת השבעה שילדה שבע משפחות לע"ז,

ואלו הן, ירבעם בן-נבט, ובעשא בן-אחיה, ואחאב בן-עמרי, ויהוא בן-נמשי, ופקח בן-רמליהו, ומנחם בן-גדי, והו' ישע בן-אלה,

שנאמר ירמיה טו ט אַמְלֵלָה [עשרת השבטים נכרתה וגלתה] יִלְדָת הַשְּׁבָעָה [שגדלה שבעה משפחות, מלכים רשעים] נִפְחָה נִפְשָׁה [ענין דאבון נפש] בָּאָה שְׁמֻשָׁה בְּעַד יו' כָּם [כשהיה עוד היום גדול, ר"ל הושפלה גדולה במהירות בלא זמנה], בּו' יָשָׁה וְחִפְרָה [מלשון כלימה], אמר רב אמי מאי קראה, כי תוליד בנים ובני בנים [כי תוליד חד דור, בנים תרי דור, ובני תרי דור, בנים תרי דור, הרי ז'. גליון תוס']

א"ל רב כהנא ורב אסי לרב, כתיב ביה בהו' ישע בן-אלה מלכים ב' ז' ב' וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' רַק ל' א' כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל [אשר היו לפניו], וכתיב שם ג' עָלְיוּ עָלָה שְׁלֹמֹנָאסָר [מלך אשר ויהי' לו' הו' ישע עבד וישב לו' מנחה] וגו' מפני שלא הרשיע כשאר המלכים זה הפורעניות דימיו צמיה?

אמר להו' [רב], אותן פרדסיאן' שומרים שהושיב ירבעם על הדרכים, כדי שלא יעלו ישראל לרגל, בא הושע וביטלן, ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל, אמר הקב"ה אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל הואיל שאין מוסר צדק, והן לא עלו, יגלו וילכו בשבי,

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ואמרי לה אמר רב חסדא [אמר רבי ירמיה] דרש מרימר, מאי דכתיב דניאל ט יד וַיִּשְׁקָד וַיִּמָּהַר, כמו כי שוקד אני על דברי מתרגמין מוסי אגא [ירמיהו] ה' עַל-הָרָעָה וַיְבִיאָהּ עָלֵינוּ כִּי-צָדִיק ה' אֵל הַיּוֹנֵה [על-מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא שָׁמַעְנוּ בָּקְלוּ], משום דצדיק ה' אלהינו, וישקוד ה' על הרעה, ויביאה עלינו?

אלא צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, שהגלה גלות צדקיהו מצדו ירושלים, שגלו כולם [י"א שנה לאחר שגלה יכניה גלו כל ישראל שנשארו בארץ ישראל, וגלות זה קורא גלות צדקיהו] ועדיין גלות יכניה הוא יהויכין, קדמה לגלות צדקיהו אחת עשרה שנה קיימת [בבבל] וזו היא נדקה, שמימר והסריב צימו, כדי להגלות דורו של צדקיה לבבל,

אבני חן למסכת גיטין

לפניהם קאי אשכנעים וקנים שעלו עמו להר קודם מתן תורה, כדכמיז (שמות כד) ואל משה אמר עלה וגו', ואע"פ שנכתבה פרשה זו לאחר מ"ת, קודם מתן תורה נאמרה, ונצנה המוצא והעלו העולה והשלמים, וצאיתו דס נכנסו לצרית ולא לפני עובדי כוכבים,

דבר אחר לפניהם ולא לפני הדיוטות [זה סיום הקושיא שהקשה אביי לרב יוסף איך הוא מעשה גם בזמן שהוא הדיוט?]

א"ל [רב יוסף לאביי] אנן שליחותיהו דבני א"י קא עבדינן הס נתנו לנו רשות, מידי דהוה אהודאות והלואות אדיני ממונות דהלואות דעבדינן שליחותיהו דלאמר' דסנהדר' (דף ז),

אי הכי גזילות וחבלות נמי לעבדי שליחותיהו, ואנן אמרינן בשמעמא קמייתא דסנהדר' דבעינן ג' מומחין?

כי עבדינן שליחותיהו במילתא דשכיחא הלאה וכן גט, במילתא דלא שכיחא # [למה נקרא גזילות וחבלות מילתא דלא שכיחא?], לא עבדינן שליחותיהו:

מתני': יצא שמה בעיר פנויה שיצא עליה קול מקודשת פלוגת מתקדשת היום לפלוני, ויש דברים נראין, כדמפרשי אמוראי בגמ', הרי זו מקודשת ולא מנישא לאחר בלא גט,

[אם יצא עליה קול שהיא] מגורשת, הרי זו מגורשת קא סלקא דעתין דהכי קאמר, אשת כהן שיצא עליה קול, פלוגת נהגשה היום, הרי זו מגורשת, ואסורה לישב עוד תחמיו, דאילו מגורשת להקל ולנישא לשוק, ליכא לפרושי, דמשום יציאת קול נשכי [נתיר] אשת איש לעלמא, והיינו דפרכינן לה בגמרא ואסרי' לה אגבצא על בעלה כהן,

ובלבד שלא יהא שם אמתלא של ידע עם הקול של קידושין, או של גירושין, משל וטעם שהוא שובר את כח הקול,

איזו היא אמתלא? גירש איש פלוני את אשתו על תנאי וזה שובר של גירושין שמה לא נתיקם התנאי,

זרק לה קידושיה ספק קרוב לה ספק קרוב לו, זו היא אמתלא של קידושין, והוא הדין נמי איפכא [קידשה על תנאי, או זרק לה גיטה]:

[אמתלא, משל, מתלה, וי"ל שהוסיפו בו אל"ף בהוראה זו, המיוחדת בענין טעם, לנזכרין והוא שתי מלות, אמת לא, ר"ל הקול אינו אמת, כי יש בו סבה ומקרה, שאינו אמת גמור, עם היות בו קצת אמתיות בצד מה, לא נשלמה אמתתו ולא נתבררה, ולכן קדם רמז אמת, לפני השליה, וק"ל, וזה דרכם שכל למו, לרמוז בשם מיוחד, לבונה מיוחדת, בדרך זו, ואף בשמות דברים עצמיים כמו דייתיקי, אפותיקי, שהם מלות יווניות, מצינו שדרשום וסמכום בנוטריקון, וזה מוחמת שבאמת הלשון היונית מהעברית לוקחה, וכן

כוכבי' בני עשווי נינהו, איתכשורי נמי ליתכשר, אי לאו בני עשווי דדין תורה נינהו, לכופ את ישראל דדין מופסל לא ליפסל?

אמר רב משרשיא, דבר תורה גמ מעושה בעובדי כוכבי' כשר, ומה טעם אמרו פסול, שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בעובד כוכבי' שזכרת עובד כוכבים אנס, לכופ בעלה לגרשה, ובה עליו צעקיפין, ומפקעת עצמה מיד בעלה,

אי הכי [למה אמרינן] שלא כדין אפי' ריח הגט אין בו, ונהוי שלא כדין כישראל כשלם כדין ישראל, הואיל ומדאורייתא בני עשווי נינהו כישראל, והא גבי ישראל אמרת שלא כדין פסול ופוסל ומפסיל נמי לפסול,

אלא הא דרב משרשיא ברותא היא דודאי לאו בני עשווי נינהו, [ברותא בדל"ת וכן איתא בשבת כו. יבמות כא. # [פב.] גיטין פח: ב"ב קמח. זכחים ק: ברותא בד',

ברם ב"מ ט. עא: ב"ב קא: מנחות סח. צה: כריתות יד. אי' ברותא ברי"ש ובערוך ערך בר [ד] כתב פ' במקום שטעו חכמים ולא דברו כהלכה לא רצו לגנותם ולומר טעו אלא אמרו ברותא כלומר דעת חיצונית היא. על גיליון הגמ' פסחים יא.].

וטעמא מאי [אם גם מעושה של עכו"ם אינו גמ, למה פוסל?]

כדין דעובדי כוכבים, עובדי כוכבים שעישהו להוציא וצדין תורה, אע"ג דלאו גיטא הוא בכדין דישאל גזר ציה רבנן לפסול בכהונה משום ד מוחלף כדין דישאל, ואמי למימר ישראל נמי שעישהו כדין לא פסיל, והוא גיטא מעליא הוא,

שלא כדין דעובדי כוכבים בכדין ישראל לא מוחלף,

ואי אמרת מוחלף כשלם כדין דישאל, ואמי למימר שלא כדין דישאל נמי לא פסיל, ואמרן לעיל דפסיל? היא גופה גזירה היא אטו כדין, וגזירה לגזירה לא גזרינן:

אביי אשכחיה לרב יוסף דיתיב וקא מעשה אנטיי סופה איש להוציא את אשתו דדין, א"ל והא אנן הדיוטות אנן שאין מומחין אלא סמוכין, דמיקרו אלקים דיינין, ואין סמיכה בח"ל, כדאמר' בפ"ק דסנהדר' (דף יד),

ותניא היה ר"ט אומר [הקושיא הוא מהדבר אחר בסוף], כל מקום שאתה מוצא אגוראות אסיפות כמו אגור בקין (משלי י) של עובדי כוכבים, אע"פ שדיניהם כדיני ישראל, אי אתה רשאי להזקק להם,

שנאמר שמות כא ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם,

אבני חן למסכת גיטין

שיערו חכמי הלשונות גם מן האומות. לחם שמים],

נב' ואסרינן לה אנברא צמיהה, ואמגורשת קאי, אשת כהן שיא קול שגירסה צעלה, קמני מנתי חייטין לקלא ואסרי עלי ויהא אמר רב אשי כל קלא דבתר גישואין שיא על האשה משנישאת, ולא יא עליה קול קודם נישואין לא חיישין ליה כגון אם נשאת לכהן ויא עליה קול שהיתה זונה או גרושה, לא מפקין לה מיניה אלא בעדות ברורה, חו נשואה ועומדת היא?

[ומתרי] ה"ק, יצא שמה בעיר [שהיא] מקודשת הרי זו מקודשת, [ואם יצא עליה קול שהיא] מקודשת ומגורשת האי קול דמגורשת ארישא קאי, אשה פנויה שיא עליה קול מקודשת, חיישין לה ואסורה לינשא אלא לאותו איש, חזר ויא עליה קול מגורשת, שגירסה אותו פלוני שיא לה קול קידושין ממנו,

דף פ"ט ע"א

הרי זו מגורשת ומומרת לכל, מאי טעמא, קול שחשנו לו תחילה ושוברו עמו,

אמר רבא יצא לה שם [יא לה קול] לאשה פנויה בעיר מוזנה בעיר לעובד כוכבים ולעבד שפוסלן אותה מן הכהונה אין חוששין לה לאסרה לכהונה, מ"ט פריצותא בעלמא הוא דחזו לה ששקפה בשוק, או מיעך לה בין דדיה,

כתנאי [ורבא דאמר בר' יוחנן בן גורי], אכלה בשוק, גירגרה [לשון גרירת] בשוק הלכה נטויה גרון, הניקה בשוק # [בימויהם היו דברים אלו עניני פריצות, משא"כ בימינו], בכולן ר"מ אומר תצא,

ר"ע אומר משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה נשים הטוות בשוק לאור הלבנה, ודרכן לשוט שימות בטלות, ולדבר במשדות שבעיר, [לפחות שאלו ידברו עליה, אע"ג דמסתמא הם מהנשים הפחותות, העניות שאין להם נר, שדרכם להוציא שם רע על מי שאינו עושה עמהם חסד. הון עשיר סומה פרק ו']

אמר לו רבי יוחנן בן גורי, א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה שיש איזים מוילאס קול צמס צרמו מועט, והתורה אמרה דברים בר כי מצא בה ערות דבר, ולהלן הוא אומר דברים יט על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר, מה להלן דבר ברור אף כאן דבר ברור:

ת"ר, בעולא יא על צמולה בעיר קול צעולה אין חוששין לה לאסרה לכ"ג, דלמא פריצותא צעלמא חזו לה, דהא דתנן צמתי דחיישין לקלא, היינו כדאמרינן לקמן שיהו נרות דולקות כו', שהדברים ניכרים,

נשואה יא על פנויה קול שהיא נשואה זה ימים, ואנו מוזהרים צה צמקם שהיא פנויה אין חוששין לה דקלא צמתי, היינו שאומרים היום נתקדשה פלונית,

ארוסה, אין חוששין לה יא עליה קול שהיא ארוסה זה ימים,

שלא לפלוני יא עליה קול שמקודשת היום, אבל לא הזכירו שמו לומר לפלוני אלא נתקדשה סתם, אין חוששין לה,

בעיר אחרת יא כאן קול פלונית (מתקדשת) [נתקדשה. רש"י] היום צמקי פלוני, אין חוששין לה,

במזרת יא קול שהיא ממזרת, אין חוששין לה,

שפחה [יצא קול שהיא שפחה], אין חוששין לה,

הקדיש פלוני נכסיו, הפקיר פלוני נכסיו, אין חוששין להן [הקדיש פלוני נכסיו אין חוששין] לאסור נכסיו עליו,

אמר עולא לא ששמעו קול הברה [indistinct rumor, gossip], אלא כדי שיהו נרות דולקות צבית, כדרך המתקדשות שנוהגין שמה ואור נר, כדאמרינן צעלמא אור הנר, צברור חיל משמה שם (סנהדרין דף לז: [כדי שלא ירגישו הגוים, שיש שמחה] [אור הנר צברור חיל - ציטט, או נרות נראים הרבה צלילה, סימן הוא כמו שזעק משמה שם משמה שם. רש"י שם], ומטות [להושיב האורחים עליהם] מוצעות, ובני אדם נכנסין ויוצאין, ואומרים פלונית מתקדשת עמידה להתקדש היום,

[ומקשה] מתקדשת, ודלמא לא אקדשה? אימא פלונית נתקדשה היום @ צהא הוא דחשו רבנן שלא חישא, כדי שלא יאמרו משיאין אשת איש,

וכן תני לוי, לא ששמעו קול הברה, אלא כדי שיהו נרות דולקות ומטות מוצעות, ונשים טוות לאור הנר [אולי הפירוש שאלו הנשים שדרכן לטוות לאור הלבנה, בלילה כו' היה האור סביב לבית גדול כל כך עד שהיו יושבים בחוץ וטוות לאורה], ושמוחות לה [הנשים הטוות היה שמוחות לאור המצב], ואומרות פלונית מתקדשת היום,

מתקדשת ! ודלמא לא אקדשה, א"ר פפא, אימא פלונית נתקדשה היום,

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, לא ששמעו קול הברה, אלא כדי שיהו נרות דולקות, ומטות מוצעות, ובני אדם נכנסין ויוצאין, אמרו דבר פלונית נתקדשה היום זה הוא קול שחוששין לו לא אמרו דבר, זהו אמתלא שצובר את הקול,

אבני חן למסכת גיטין

לא אמרו, והא לא אמרו נקדשה ולא כלום לאו קול איכא ולא
אמתלא איכא?

[ומתריץ שר' יוחנן במה שאמר "לא אמרו דבר זה אמתלא", בא לומר שאילו
אמרו דבר ולא אמרו אמתלא עד לאחר זמן לא מהני לבטל הקול, שבא
לאפוקי מדרבה בר רב הונא, דאמר אמתלא שאמרו
נמשמתי שזכר את הקול [דסובר רבה בר רב הונא] אפי' מכאן ועד י'
ימים ואפי' לא יא עס הקול, אלא לאחר זמן יא, הוה אמתלא,

קמ"ל [רב"ה אמר ר' יוחנן], הכא לא אמרו דבר הוא דהויא
אמתלא והכי קאמר לא גמרו להוציא קול מקוים ומקוים, אלא
הוציאו שזכר עס הקול, כגון נקדשה פלוני נספק, הוא דהוי אמתלא, הא
אמרו אכל אמרו דבר מקוים ומקוים, הו לא הויא אמתלא לא
מהניא אמתלא,

א"ר אבא אמר רב הונא אמר רב, לא ששמעו קול הברה
אלא כדי שיאמרו פלוני מהיכן שמע מפלוני, ופלוני
מפלו', ובודקין והולכין עד שמוגיעין לדבר הברור,

דבר הברור, עדות מעליית' הוא?

אלא כי אתא רב שמואל בר יהודה, א"ר אבא אמר רב
הונא אמר רב, לא ששמעו קול הברה, אלא כדי שיאמרו
פלוני מהיכן שמע, מפלוני, ופלוני מפלוני, והלכו להם
למדינת הים,

א"ל אביי לרב יוסף, מבטלינן קלא שמענו קול יוצא מפי נשים
ומינוקות, משתקין להו לבטולי קלא, או לא משתקין להו, הוציא ואמרו פלוני
שמע מפלוני כו' ולימנהו דלשייליהו, א"נ חזרו אותן פלוני ופלוני ממדינת הים
ואמרו לא היו דברים מעולם, מבטלינן או לא מבטלינן?

א"ל מדאמר רב חסדא עד שישמעו מפי הכשרים שיאמרו
מפלוני שמענו, והוא הלך למדינת הים, אלמא אקילו רבנן במילתא, וש"מ דאי
צדיקניה דתר הכי ואשתתא שקרא מבטלינן ליה, ומכריזין דלאו קלא הוא
ומנסבין לה ש"מ מבטלינן קלא,

א"ל אדרבה מדאמר רב ששת, אפי' מפי נשים הוי קול,
ש"מ לא מבטלינן קלא,

א"ל אתרוותא ניהו מקומות חלוקין צמנהגס, בסורא מבטלי
קלא, בנהרדעא לא מבטלי קלא,

ההיא [אשה] דנפק עלה קלא דאיקדשה לבר בי רב [לאחר
מבני הישיבה. גליון], אתייה רב חמא לאבוה [פ' קרא רב חמא

לאביו שיבא אצלו], אמר ליה אימא לי היכי הוה עובדא, אמר
ליה על תנאי קדיש, [והתנאי היה שהחתן הבטיח להכלה] אדעתא
דלא אזיל לבי חוזאי, ואזל [ובין שהלך בטלו הקדושין], א"ל
בין דבעידנא דהואי קלא לא הואי אמתלא, לאו כל
כמינך דמחזקת אמתלא,

ההיא דנפק עלה קלא, דאיקדשה באציפא דתוחלא הס
תמרים שלא ציטלו כל צרכם, ומניחין אותן בחותלות, כלים העשויים מכפות
תמרים ומתצטלים קצת, וכשאוכלים אותן נשאר מן האוכל על הגרעין, שאינו
נפרד ממנה יפה, מפני שאינה מצושלת, והואיל אוכל קרי יציפה, כדאמר' באלו
טרפות (חולין ג) כדעיינן תלת קשייתא צציפא דתוחקא, ורואי למאכל צהמה
בעינא דבי שיפי על המעיין של אותו מקום,

שלחה רב אידי בר אבין לקמיה דאביי, כי האי גוונא
מאי?

אמר ליה, אפי' למאן דאמר לא מבטלינן קלא, בהא
מבטלינן קלא, מימר אמרי' כשתניסם לאחר, לא יאמרו ראו אשת איש
שניסם, דמימר אמרי' עיינו בהו רבנן בקידושיה צההא אציפא ולא
הוה בהו שוה פרוטה דסתמיה לא חשיב, דהא דלא מבטלי' קלא אינו
אלא מפני החשד, והכא ליכא חשד:

ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה

דף פ"ט ע"ב

לחד מבני פלניא [מבניו של פלוני] ולא היו אומרים לאחד מהם, אמר
רבא אפי' למאן דאמר לא מבטלינן קלא, בהא מבטלינן
קלא, מימר אמרי' עיינו בהו רבנן בקידושי, וקידושי קמן
הוו,

ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לקמן צניס הנראה
כגדול שנראה גופו כגדול והיו מכריזין צו, א"ל רב מרדכי לרב
אשי, הוה עובדא ואמרו עדיין לא הגיע לפלגות ראובן,
שנאמר [בשירת דבורה וברק בן אבינעם] שופטים ה צו לְפָלְגוֹ 'ת [ענין
חלוקה] רְאוּבֵן גְּדוֹ לִים חֲקַרְיִלָב [במה שראובן נחלק ונפרד מן
המלחמה ההיא גדולים כמה חקרי לב ר"ל הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות
לב להבין הדבר מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה. מו] כלומר אין חכמה
[לקטן צניס וחקרי לב] [וחקרי לב לקטן צניס], כדכתיב גדולים הוא דאית
להו חקרי לב, חה אע"פ שגופו ארוך ניכר הוא לצניס צמנעשו שהוא קטן
צניס, וכשתניסב לאחר, מימר אמרי' עיינו רבנן בקדושיה וקטן צניס הוא:

[שנינו במשנתנו] ובלבד שלא תהא שם אמתלא: אמר רבה
בר רב הונא, אמתלא שאמרו, אפי' מכאן ועד עשרה
ימים,

אבני חן למסכת גיטין

רב זביד אמר, במקום אמתלא חוששין לאמתלא אפי' אין אמתלא אלא מקום ופתח יש לדבר, שנוכל ללמוד שם אמתלא, חוששין שמה אמתלא פלונית יש לדבר, והקול בטל,

איתיביה רב פפא לרב זביד, ובלבד שלא תהא שם אמתלא אלמא אמתלא צהדיא בעינן? א"ל (ב)מקום אמתלא קאמר [וצ"ל במשנה, ובלבד שלא תהא שם "מקום" אמתלא] ואמתני' קאי האי תירוץא,

א"ל רב כהנא לרב פפא, ואת לא תסברא דאס יש פתח למנא אמתלא, דסמכין ומסבין לה,

והתנן אשה שהלך בעלה למדינת הים, ובה עד אחד ואמר לה ממת בעליך, ו נתקדשה, ואח"כ בא בעלה מותרת לחזור לראשון, ואילו גבי ניסת, קמני הכס תנא מזה ומזה, ואע"ג דלנוסה היא, שהרי צ"ד הורה לנשא, [אפ"ה אסורה לחזור אם ניסת] משום חששא דלא לימרו גירש ראשון ונשא שני ועכשיו היא חוזרת לו משניסת, אבל גבי נתקדשה לא חיישין להכי, מאי טעמא חוזרת לראשון ולא צריכה גט משני, הרי אין לה ילא שמה בעיר מקודשת גדולה מזו, דודאי ידעו כולם שנתקדשה,

לאו משום דיש כאן מקום אמתלא לסמוך עליו, דכי מהדרי לה לגברא, אמרי ודאי יש פתח לדבר דאמרי' על תנאי קדיש קדשה שני, שאס יבא בעלה שגירסה ממדינת הים [לא גירשה אלא יחשבו שגירשה, ואפ"ה יכול להחזירה] שיהיו קידושיו בטלים, שהיה בעלה חביב לה, אלא לכך גירסה שלא היה יכול לבוא, אלמא אע"ג דלא ילא אמתלא זה מעולם, סמכין עליה?

שאני התם הכא דאתי בעל וקא מערער וקאי, ומימר אמרי מעולם לא גירסה בעלה, אלא הימא סברה שמת ונתקדשה, ואין קדושין,

אי הכי דלא מסקי אדעתיהו לומר גירש ראשון ונשא שני, ונמנא אשת איש יוצאה בלא גט נישאת נמי אמאי תנן הכס צריכה גט משני, ולא תחזור לראשון, הא אמתא בעלה וקאי, ולאו נישואין הוו, אלא משום דאתי למימר גירסה זה ונשא זה, כדאמרי' ביצמות, ונישואין אין פתח מקום אמתלא לומר על תנאי נשאה?

נישאת דעבדה איסורא, קנסוה רבנן דהאי דשריוה בהעדאת עד אחד, משום עיגונא אקילו בה, והיא גופה תידוק במילתא ע"י עוזרים ושבים ותנסיב, והיכא דלא דייקא שפיר קנסוה, כדאמרינן הכס מתוך חומר שהחמרת עליה בקופה הקלת עליה בחמילה,

נתקדשה דלא עבדה איסורא, לא קנסוה רבנן,

אמר רב אשי, כל קלא דלא איתחזק בבי דינא שלא דקון צ"ד אחריו, שלא תהא שמיעת קול הצרה לאו קלא הוא [לא חיישין ליה] אלא א"כ ידעו צ"ד העיר, שכן ילא הקול, פלוני מהיכן שמע כו', וגזרו שיחשבו לקול זה,

וא"ר אשי, כל קלא דבתר נישואין ניסת היום, ואח"כ ילא קול שהיום היא נתקדשה לאחר קודם נישואין, לא חיישין ליה לאוסרה על בעלה, ולא להצריכה גט מבעל הקול, שאס אמתא מצריכה גט, נמנא אסרה על זה, דמחזקת לקלא, ונמנא זה צועל אשת איש, וקיימא לן כסם שאסרה לבעל כך אסרה לבעל לא חיישין ליה, הא דבתר אירוסין חיישין ליה ומגרש ראשון ונשא שני,

רב חביבא אמר, אפילו דבתר אירוסין נמי לא חיישין ליה ואינה צריכה הימנו גט שלא תמנהגה על זה, והלכתא לא חיישין ליה,

אמר רב ירמיה בר אבא, שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו, יצא עליה קול מראשון, ובא אחר וקדשה קידושי תורה נעדים מהו?

שלח להו תצא [מבעלה השני], והעמידו הדבר על בוריו הו בודקין אחר הקול, להעמיד דבר על אמתתו, אס אמת הוא או שקר והודיעוני עיקרו של דבר,

מאי [מאי היא] למה הזיקס להעמיד דבר על בוריו (והעמידו הדבר על בוריו. נמוק מפני שהוא מדברי רש"י), אילימא דאי מגליא מילתא דקידושי דקמא לאו קידושי מעליא נינהו, מבטלינן קלא, והא נהרדעא אתרי' דשמואל הוא, ולא מבטלי קלא כדאמרינן לעיל?

אלא דאי מוגליא מילתא דקידושי קמא קידושי מעליא נינהו, לא צריכה גט משני,

ופלוגא דרב הונא [דלפי רב הונא כיון שקבלה קידושין מאיש אחר, תלינן שנתגרשה מבעלה הראשון], דאמר רב הונא, אשת איש שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, מקודשת וצריכה גט משני [ולמדוין כן] מדרב המנונא, דאמר רב המנונא האשה שאמרה לבעלה גירשתני, נאמנת, חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה,

ואידך שמואל דאמר העמידו דבר על בוריו, למימרא דלא צעיא גט משני, כי אתמר דרב המנונא בפניו דבעל דאמרה ליה בפניו גירשתני, אבל קבלת קידושין דרב הונא, לאו בפניו הוא ולא דמיא לדבר המנונא, וליתא לדבר הונא, שלא בפניו מעיזה ומעיזה,

לא מצאו דבר על בוריו מהו? א"ר הונא מגרש ראשון ונושא שני אס יראה,

אבל מגרש שני ונושא ראשון לא, מאי טעמא, אתי למימר מחזיר גרושתו מן האירוסין דאמרי ע"י שגירסה ראשון

אבני חן למסכת גיטין

תחילה קידשה שני ועכשיו חוזר ומחזירה,

רב שיננא בריה דרב אידי אמר, אף מגרש שני ונושא ראשון, מימר אמרי עייני [ציה] רבנן בקידושי שני וקידושי טעות הוה ולא קידושי ניהו, מפני שהיה מקודשת לראשון, ולא יאמרו שגירשה תחלה, שהכל לא ידעו צגט שהצרכנה משני,

יצא עליה קול מזה ואח"כ מזה, שלא קידשה שני בפניו קידושי תורה, אלא קול ילא שקידש אחר הראשון מזה?

אמר רב פפא אף זו [צז] מגרש ראשון ונושא שני ולא יגרש שני וישא ראשון, ואע"ג דקלא בעלמא הוה נמי הנך קידושי שני, חיישי' דלא לימרו גירש ראשון תחילה וקידשה שני, ועכשיו חוזרת לראשון גרשה שנתארסה,

אמימר אמר מותרת לשניהם,

דף צ' ע"א סיום המסכת ויום הקדוש תשס"ט

והלכתא מותרת לשניהם כלומר אף מגרש שני ונושא ראשון, ואפי' רב הונא מודה בה:

מתני': בית שמאי אומרים, לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר דברים כד כי מצא בה ערות דבר,

ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה שרפה או ע"י אור שקורין אדורשי"ר או צמלח כמו כי אש קדשה צאפי (דברים לב) תבשילו [שמעתי בדרך צחות, שרק תבשיל שלו הקדיחה, אבל לעצמה עשתה תבשיל אחרת], שנאמר כי מצא בה ערות דבר לצ"ה משמע להו, או ערוה, או שאר דבר פסוק,

ר' עקיבא אומר אפי' לא מצא בה לא ערוה ולא דבר אפי' מצא אחרת נאה הימנה [נאה במעשיה, לגלות דלא טוב לאדם שיסיר חנו מאשת נעוריו להטותו אל אשה אחרת מחמת תענוג גופני לבד, אם לא שמוצא בה תענוג הנפש במעשיה הטובים שהיא נאה בהם יותר מאשתו זאת. הון עשיר, ועיי"ש עוד שמי ששותה בכוס זה ונותן עיניו בכוס אחר, יוצאים ממנו בנים שאינם מהונגים, ולכן האשה מסכמת להתגרש כי בן כסיל תוגת אמו. משלי י, א], שנאמר' דברים כד והיה אם לא תמצא חן בעיניו:

גמ': תניא, אמרו בית הלל לבית שמאי, והלא כבר נאמר דבר, אמרו להם ב"ש, והלא כבר נאמר ערות,

אמרו להם ב"ה, אם נאמר ערות ולא נאמר דבר הייתי אומר, משום ערוה תצא משום דבר לא תצא, לכך נאמר דבר,

ואילו נאמר דבר ולא נאמר ערות, הייתי אומר משום דבר תנשא לאחר היוצאת מצעלה, מפני דבר ולא מפני ערוה הוא דקאמר רחמנא מותרת לינשא לאחר, כדכתיב והיתה לאיש אחר ומו'שום ערוה לא תנשא לאחר אבל היוצאת משום ערוה תהא אסורה לכל, לכך נאמר ערות,

וב"ש האי דבר מאי עבדי ליה דהא קרא דוקא בערוה לחוד איירי, וא"כ ערוה בדבר מצעי ליה, כלומר ערוה בעדים?

נאמר כאן דבר, ונאמר להלן דבר דברים יט על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר, מזה להלן בשני עדים, אף כאן בשני עדים דברים, אינה נאסרת עליו משום ערוה, אלא בעדות דבורה,

וב"ה דהא על כרחינו האי דבר מפקימו ליה לעדות, כדמפרש ליה ואזיל ב'י כתיב ערוה בדבר דמשמע דמלא בה ערוה בעדים דברים,

וב"ש מי כתיב או ערוה או דבר,

וב"ה נמי ודאי מיצעי להו להכי, לענין לכופו להוציא, דלא כייסין ליה להוציא אלא בעדות דבורה, מיהו להכי כתיב ערות דבר ולא כתיב ערוה בדבר, ולא כתיב נמי או ערות או דבר, כי היכי דלידרשה בתרוייהו דמשמע הכי ומו'שום הכי דמשמע ערוה או דבר, ומשמע נמי ערוה בדבר:

[שנינו במשנתנו] ר"ע אומר אפי' מצא אחרת: בבאי קא מיפלגי? בדר"ל, דאמר ריש לקיש כי משמש בר' לשונות [ב"ה בר"ה ג. עיי"ש בא"ח] אי דלמא אלא דהא צמקוס ארבע לשונות הללו נכתב ב"י בתורה, צמקוס אס, צמקוס פן, צמקוס אלא, צמקוס אשר, [אי-אם] צמקוס אס, כמו כי ימצא בקרבך, כי יקרא, כי תראה חמור, כי תפגע, כולה משמע לכשיארע, כלומר אס יהיה כך, [אלא] וכן רובן צמקוס אלא [שאלא הוא מלישן א-לא], לסמור דבר האמור למעלה לומר אינו כן, אלא כן, כמו ויאמר לא כי תחקק, אינו כן כדכריך אלא תחקק, וכן אל תחקקו את ידך כי פתוח תפתח לו, אלא פתוח תפתח לו, וכמו לא כי תרחוב נלין, לא נסור אל ביתך אלא תרחוב נלין, [פן-דלמא] וכן הרבה צמקוס פן, כי תאמר בלצבך רבים וגו' לא תירא מהם וגו' אין תאמר יכול לפרש בלשון אס, לומר אס תאמר בלצבך וגו' לא תירא מהם, הא אס לא תאמר תירא מהם אין זה נכון, ולא בלשון אלא, אבל נדרש הוא בלשון פן לומר שלא תאמר כן, ובתמיה נדרש כלומר וכי תאמר בלצבך רבים הגויס האלה ותירא מהם,

וכן [איוצ יט כח] פי קאמרי מיה'קדף-לו', לעולם לא תשיצו אל לצבכם לומר מה נדרף לו, וכן כל כי הסמוכין לאף, אף כי תאמר לא תשורנו, אף כי אנכי אענו כולן נדרשין בלשון תימיה, הלכך סוף פירוש מלמדן פן תאמר כן, [דהא-אשר-מפני] ועוד משמש בלשון דהא, דהיינו אשר או מפני, כלומר ליתן טעם לישב דבר שלמעלה הימנו, כמו לא תחקקי כי יראה, כמו אשר יראה, כלומר מפני שיראה,

אבני חן למסכת גיטין

אָפּקל:

תניא היה רבי מאיר אומר, כשם שהדעות במאכל דעות בני אדם חלוקות באסמיות של מאכל ומשמה, יש שהוא איסמיות וכן במאכל מחמת מילוס מועט, ויש שאינו איסמיות כל כך, ויש שאינו איסמיות כלל, כך דעות בני אדם חלוקות בפרישות, יש מקפיד על פרישות מועט, ויש שאינו מקפיד כל כך, ויש שאינו מקפיד כלל כך דעות בנשים,

יש לך אדם שזוכה נופל לתוך כוסו, וזורקו ואינו שותהו, וזו היא מדת פפוס בן יהודה בעלה של מרים מגדל נשיא [בשבת קד: משמע שהיא היתה אמו של ישו הנוצרי, אבל לפי מסורת הנוצרים להבדיל היתה אשה בסביבותיו של ישו, ושמה נזכר גם בחגיגה ד:]: היה שהיה נועל בפני אשתו ויצא וכשיוצא מביתו לשוק נועל דלת בפניה שלא תדבר לכל אדם, ומדה שאינה הוגנת היא זו, שמתוך כך אינה נכנסת צנייה ומונה תחתיו,

ויש לך אדם, שזוכה נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו, וזו היא מדת כל אדם, שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה,

ויש לך אדם שזוכה נופל לתוך תמחו, מוצצו ואוכלו, זו היא מדת אדם רע, שרואה את אשתו יוצאה, וראשה פרוע, וטווה בשוק

דף צ' ע"ב

ופרומה [בגדיה פתוחים שאינם מכסין את בשרה] משני צדדיה אלל אילי ידיה, כדרך אדומיות [בנות אדום] שצנפת שצנן נראה מלדיהן, ורוחצת [ערומה] עם בני אדם, עם בני אדם ס"ד א"כ רגלים לדבר שזונה היא, ואסורה לו ! אלא במקום שבני אדם רוחצין והיא נכנסת לעיניהם, לאחר יצאתה כשהן לוצצין בגדיהן,

זו מצוה מן התורה לגרשה, שנאמר דברים כד כי מצא בה ערות וגו' ושלחה מביתו,

והלכה והיתה לאיש אחר, הכתוב קראו אחר, לומר שאין זה בן זוגו [דומה בישרות] לראשון, זה [עשה כמצוה 1] הוציא רשעה מביתו, וזה הכנים רשעה לתוך ביתו,

זכה שני, שלחה, שנאמר ושנאה האיש האחרון, ואם לאו קוברתו [אשה זו] שנאמר דברים כד או כי ימות האיש האחרון, כדאי הוא במיתה, שזה הוציא רשעה מביתו, וזה הכנים רשעה לתוך ביתו,

מלאכי ב טו פִּי־שֵׁנָא שְׁלַח [אמר ה' אל־יִשְׂרָאֵל] פסוק הוא נבואה מלאכי ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח כרבי עקיבא,

וכן מדוע אתה יושב לצדך כי יצא עלי העם, מפני שצא אלי העם שהעם צא אלי, וכן כי זה משה האיש, כי אמרתי פן תגזל את צווחי, כי אמרתי רק אין יראת אלהים כולן נדרשין כמו אשר, כלומר מפני, וכן כי גוע אהרן לפי הדרכה שדרשוהו חכמים [ר"ה ג.] שמפני גויעתו נסתלק הענין, וכולהו מתרגמין להו ארי, שלשון ארי צארי משתמש כל לשונות, כי בעצרי, ואם זאת לשונות צריך אתה לשנות כולן לפי ענינו,

[כאשר מלשון מפני] וכל כי הנפתרים בלשון כאשר, כמו והיה כי יביאך, וכל אלו שאין אתה יכול לפותרו בלשון אם, דהא ודאי יביאך, וכן כי תצואו אל הארץ, כי צא סוס פרעה, כי מרצו ופריסתם בארץ, כולן לשון דהא נפתרים, במדרש סיפרא וסיפרי עשה מזהו זו שצצילה חכנס לארץ, בשכר שמירש תכנס, כלומר מפני שיביאך, וכשתצואו אל הארץ אתם זקוקים למצות הללו, וכי צא סוס פרעה וגו' מפני שצא סוס פרעה וגו' לפיכך ותקם מרים וגו',

[כאשר מלשון אם] וכל כגון אלו שאין אתה יכול לפותרן בלשון מפני, ונפתרין בלשון כאשר, כמו כי יאמרו אליכם בניכם, כי יהיה להם דבר, כולן לשון אם הם,

ב"ש סברי [והיה אם לא תמצא חן בעיניו] כי מצא בה ערות דבר, דהא מצא בה ערות דבר מפני שמצא בה, הא לאו הכי לא יגרשה,

וב"ה נמי הכי משמע להו לשון מפני, מפני שמצא בה או ערוה או דבר, ואם לאו לא יגרשה, הלאך לא תמצא חן דקאמר קרא, היינו מפני שמצא בה כדמפרש ביה, ולא משום חן של נוי,

ור"ע מפרש ליה להאי כי בלשון אם, הלאך חרי מילי נינהו, אם לא תמצא חן של נוי בעיניו, ואם מצא בה ערות דבר סבר כי מצא בה ערות דבר, אי נמי מצא בה ערות דבר [שגם אם לא תמצא חן בעיניו הוא סיבה לגרש],

אמר ליה רב פפא לרבא, לא מצא בה לא ערוה ולא דבר לביה וגירשה מהו מי כיפיין ליה לאהדורה או לא?

א"ל מרגלי רחמנא גבי אונס האונס את הנערה צמולה דברים כב לא יוכל לשלחה כל ימיו ואמרין צמס' מכות (דף טו) דהאי כל ימיו קרא ימירא הוא, וצא ללמדך, לא יוכל לשלחה, ואם שלח לא יהא צלולה כל ימיו כל ימיו בעמוד והחזיר קאי שצ"ד כופין אותו להחזירה, ואינו לוקה על שילוחו, שנתקו הכתוב לעשה של עמוד והחזיר, התם הוא דגלי רחמנא, אבל הכא מאי דעבד עבד מכלל לכלל המגרשים אינם בעמוד והחזיר, דאי כל מגרשי נשותיהן בעמוד והחזיר, למה לי לגלויי בזהאי, [ושמעתי שלכן כפה הקב"ה הר בניגית במתן תורה, כדי שיהיה לישראל דין אנוסה, ולא יוכל הקב"ה לשלח אותנו לעולם],

[ענין חרש] א"ל רב משרשיא לרבא, אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו יש עונש צדצר או לא? קרי עליה משלי ג כט אֶל־תִּתְּחַרֵּשׁ עַל־רֵעֶךָ רָעָה, וְהָיָא־יָיִי יָשֵׁב לִבְיָטָח

אבני חן למסכת גיטין

וראיות אב חושדין אותנו בעלינו שנטמנו בסתר, הרי אנו מזומנות ליבדק במי המרים וחמאתכם גורם שאין הקב"ה פונה לרצונכם. מהר"י קרא],

לסיום המסכת:

סיימו מסכת גיטין ביום הקדוש תשס"ט, וראיתי בשם האדמו"ר מאלכסנדר זצ"ל שנשפה בשואה, שכתב אגרת מהגניטו, ופירש מה שאומרים ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, והם מרמזים לצום קול ממון שכל אחד מהם בנימט' 136, אבל יש מצבים שאין אפשרות של צום, ואדרבה צריך לאכול כמה שיכולים כדי שיהיה הגוף חזק לעמוד נגד כל הצרות, וכן אין אפשרות של ממון, ומה שנשאר הוא השמיעוני את קולך כי קולך ערב, וקול התפלה הוא גם במקום צום וממון, וראיה לזה שערב הוא בנימט' 272 שני פעמים 136 במקום צום וממון],

ר' יוחנן אומר שנאוי המושלח [אם שואה היא לפני המקום שלח] כז"ש, ולית דגרסי שני המשלח וזו שמעתי, שני המשלח לפני המקום ואפילו לנית הלל, נהי דלא כייפין שלא להוציא, מיהו שני הוא,

ולא פליגי הא בזוג ראשון אשת נעורים וזה משמעי קרא [במלאכי ב טז] כדמיז צתריה אשת נעורין, וכמיז [שם טז] וְנִשְׁמָקְסָם צְרוּפָקָם וְנִשְׁמָקְסָם וְנִשְׁמָקְסָם [צריך לשלחה],

[דברים כד א בְּיָמֶיךָ אִישׁ אִשָּׁה [זוג ראשון] וּבְעֵלָה וְהָיָה אִם־ל' א תִּמְצָא־הֶן בְּעֵינֵי בְּיָמֶיךָ כִּי עָרוֹת דָּבָר וְכָתֹב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ: ב וַיֵּצֵאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלָּכָה וְהָיָה לְאִישׁ־אַחֵר [זוג שני]: ג וְשָׁנְאָה הָאִישׁ הָאֲחֵר וְ[כָתֹב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ: מושם הגר"א],

דאמר ר' אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות [הפסוק שמביא מדבר על הנשים הבוכות על המזבח, אבל בדרך דרש אומר שהמזבח מוריד דמעות], [בלומר שאם סניגוריו נעשין לו קמיגור ואין בה לשום אדם ללמד עליו זכות. מאירי], [ראיתי בשם העוללות אפרים שיש לזה רמז שבפרשת תמיד יש כל האותיות של האל"ף ב"ת חוץ מאות ג' וט', שהמזבח שונא גט],

שנאמר מלאכי ב יג וְזֹאת שְׁנִית הַעֲשֹׂי, כְּפֹ' ת' [מל' כסוי. מצ] דְּמַעָּה אֶת־מִזְבֵּחַ ה', בְּכִי וְאַנְקָה [ענין צעקת אנחה. מצ], [ר"ל מלבד הביון שעשיתם למזבח לקראו שלחן מגואל ונבוה, שהיה סבה למאם בקרבנותיכם, תוסיפו לעשות עוד דבר שנית בביון המזבח, כמה שעל ידכם מכסות הדמעה את מזבח ה', והדמעה בא מבכי ואנקה, ולפי שפעמים יולד דמעה משמחת השחוק וכדומה, לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהנשים עומדות סביב למזבח ובוכות על עלבונן. מר]

מאין עו' ד פנו' ת' [מל' הפנה וסבוב] אֶל־הַמִּנְחָה, וְלָקַחְתָּ רְצוֹן מִיָּדְכֶם: [מבלי אין עוד מצוא צד זכות לשאפנה אל המנחה שאתם מקריבים על המזבח, ולקחת מידכם דבר מה ברצון. מר],

יד וְאַמְרָתֶם עַל־מָה [ואם תאמרו על מה תצא הקצף, כי תכחשו לומר שמצאתם בהן ערות דבר. מר],

על פיה' העיד בִּינְךָ וּבִין אִשְׁתְּ נְעוּרֶיךָ, אֲשֶׁר אָתָּה בְּגִדְתָּהּ בָּהּ [לבעול בת אל נכר. ראה במהר"ם שו"ף באריכות], וְהָיָה חֲבֵרְתָּהּ וְאִשְׁתְּ בְּרִיתָהּ: [ר"ל ע"ז אשיב לכם שזהו על כי ה' היא לעד בינך ובין אשתך שנשאת בימי נעורך, אשר אתה לבדך בגדת בה, אבל היא מתחברת לך והוא אשת בריתך כי מקיימת הברית שברת עמה להיות לך לאשה, כי אינה פונה אל מול הורים ואין האמת אתך. מר], [כשהיו מגרשין נשותיהן היו הם באות אצל מזבח ה' ובוכות בבכי ואנקה,

אבני חן למסכת גיטין

האשה נקנית לבעלה [רבים הקשו מה רוצה רש"י להוסיף כאן, # ואולי הוא הוספת גירסא, דאל"ה עיקר חסר מן הספר] **בשליש דרכים** כדמפרש ואזיל, והאי "שליש" לשון נקבה הוא, ובגמרא צעי אמאי תנא לשון נקבה, וקונה את עצמה להיות זרשומה להנשא לאחר, **בשתי דרכים**, [יש בר"ן גדרים ל' ע"א וז"ל אלא מכיון שהיא מסכמת לקדושי האיש, היא מצטלת דעתה ורצונה, ומשוי נפשה אלל הצעל כדבר של הפקר, והצעל מכניסה לרשותו],

[ומפרש] **נקנית בכסף** מפרש צברייתא בגמ' (לקמן ה) נטמן לה כסף או שוה כסף, ואומר לה הרי את מקודשת לי [ראה כתנות אור עה"ת בפירוש אור חדש פרשת חיי בתחלת הפרשה],

בשטר כותב לה על הנייר, אע"פ שאינו שוה פרוטה, הרי את מקודשת לי,

ובביאה צא עליה, ואמר המקדשי לי ציאה זו, וכולהו יליף מקראי טעמא דצ"ש מפרש בגמ' קידושין (דף יא) [ואמרינן בניטין פא: הן הן עדי יחוד והן הן עדי ביאה, אבל בפירוש המשניות להרמב"ם כתב וענין הקידושין בביאה הוא שיבא עליה בפני שני עדים, אבל בקפאח תירגם שיתיחד עמה בפני עדים. וצ"ע],

[שנאמר (במדבר ה יט) אם לא שכב איש אותך, "שכב" הוא ראשי תיבות כסף שטר ביאה. ירושתינו ח"ב דף סג ילקוט פרפראות].

בכסף, בית שמאי אומרים בדינר [הוא קצ"ב פרוטות] איסר הוא 8 פרוטות, מעה 32 פרוטות, דינר 6 מעה], סימן לדבר לשון כתוב קצב אחד, ר"ל דבר קצוב. לחם שמים] **ובשוה דינר, ובית הלל אומרים בפרומה** של נחשת **ובשוה פרומה**,

[פרומה, מלשון פרט וכלל, שהאיסר כולל פרוטות הרבה, והפרומה פורטת חלקי האיסר כמה הם, ועיקרו מלשון תורה, ופרט כרמך. לחם שמים],

וכמה היא פרומה? אחד משמנה באיסר האיטלקי של כסף, ודמיו שמנה פרוטות [כשהאיסרים כריגם] בשער הרגיל, אבל הדינר הוא מטבע יותר יציבה], אבל כשהאיסרים מתוילין [אז האיסר אינו שוה אלא] אחד מששה כדאמרינן בגמרא (לקמן יב). תוס'],

וקונה את עצמה בגט, ובמיתת הבעל,

היבמה נקנית ליצט **בביאה** להיות כאשתו לכל דבר, שאם צא לגרסה אצ"כ אינה צריכה הימנו חליצה, אלא גט, אבל שטר וכסף אין מועילין צה מן התורה אלא מדרבנן, דתקון [הכי. נמ"י] דמהני צה מאמר, כדאמר' ציצמות (דף נ.), אבל אינו גומר צה להיות יורשה (ומיטמא) [ולטמא. נמ"י] לה ולא לפוטרה מן החליצה אלא לפוסלה על שאר אחיו [להצריכה גט למאמרו וחליצה לויקמה, אם רוצה לפוטרה. נמ"י], **וקונה את עצמה בחליצה** [היינו מהזיקה לבדה, קודם שנקנית לו בביאה, ולא חוה כקונה א"ע דאשה דהוא אחר שנקנית לו בא' מהג' דברים. רש"י], **ובמיתת היבם:**

אבני חן למסכת גיטין

יז 6 [35]	יודע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזירת רומיים, עמד והגלה אותם לבבל
יח 5 [47]	גיטין הבאין ממד"ה, דמיכתבי בניסן ולא מטו עד תשרי, מה הועילו חכמים בתקנתם,
יט 26 [45]	דיו על גבי דיו סיקרא על גבי סיקרא פטור [בשבת]
כ 15 [42]	אמר רב חסדא יכלנא למפסלינהו לכולי גיטי דעלמא
כא 5 [29]	אשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו
כב 42 [43]	למאי הילכתא להוצאת שבת, וכמה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט
כג 3 [51]	אלא מעתה עובד כוכבים וישראל עומד על גביו הכי נמי דכשר,
כד 29 [45]	טעמא מאי משום דאיכא בזוין דבעל והכא בעל לא קפיד
כה 14 [45]	אמר ללבלר כתוב לאיזו שתצא בפתח תחילה מהו?
כו 7 [35]	הכותב תופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן, ע"כ: [גט ישן] גזירה שמא יאמרו גיטא קודם לבנה ופנס הוא למספסה
כז 5 [32]	מצא גיטי נשים ושחרורי עבדים דייתיקי מתנות ושוברין הרי זה לא יחזיר שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן
כח 19 [37]	איתיביה אביי המביא גט והניחו זקן אפי' בן מאה שנה נותן לה בחזקת שהוא קיים תיובתא, ואי בעית אימא כיון דאיפליג איפליג,
כט 50 [53]	כאן שנה רבי, אין השואל רשאי להשאל, ואין השוכר רשאי להשכיר, אמר לו ר' יוחנן זו אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותה, אלא זימנין דגיטא נמי לא הוי,
ל 14 [41]	המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין,

המספר הוא מספר השורה שנמצא בה הסימן, המספר השני בסוגריים [] הוא מספר השורות שבדף,	
ב 1 [15] דף 1027 מ' 2718	המביא גם ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם
ג 28 [41]	חדא מתלת גאיז, חדא מתרתי לא גאיז
ד 5 [38]	אלא לעולם רבי אלעזר היא, וכי לא בעי רבי אלעזר חתימה היכא דליכא עדים כלל היכא דאיכא עדים בעי, ע"כ: דהוי ליה לרב נחמן דאמורא הוא לפרושא למילמא דלא חיפוק חורבא מנייה
ה 18 [44]	השתא מינקט נקיט ליה בידיה וערעורי קא מערער עליה,
ו 4 [48]	המביא גט ממדינת הים אפי' הוא בבית וסופר בעלייה, הוא בעלייה וסופר בבית, אפי' נכנס ויוצא כל היום כולו כשר, ע"כ: אלו ואלו דברי אלקים חיים [שני ווי"ן].
ז 50 [53]	אם רואה אדם שמונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכ"ש כשהן מרובין,
ח 8 [32]	איזהו ארץ ואיזהו חוצה לארץ, כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים ארץ ישראל,
ט 31 [34]	תנו רבנן בשלשה דרכים שוו גיטי נשים לשחרורי עבדים
י 14 [24]	כל מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה מדקדקין בה יותר מישראל,
יא 24 [32]	רבינא סבר לאכשורי בכנופיאתה דארמאי, א"ל רפרם ערכאות תנן,
יב 37 [39]	מאן דמרחס אבני חרי אעבד נמי רחומי מרחס,
יג 11 [25]	האומר תנו גט זה לאשתי, שטר שחרור זה לעבדי, ומת, לא יתנו לאחר מיתה
יד 33 [51]	דמר סבר הולך כזכי דמי, ומר סבר הולך לאו כזכי דמי
טו 32 [39]	והאמר ר' אלעזר אפילו לא כתב בו אלא שיטה אחת לשמה שוב אינו צריך,
טז 55 [39]	מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו בזה אחר זה, ראשון טהור והשני טמא,

אבני חן למסכת גיטין

לא 3 [16]	כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, כך תרומת מעשר נטילת באומד ובמחשבה,
לב 4 [35]	השולח גט לאשתו והגיע בשליח
לג 11 [34]	מאי מפני תיקון העולם? ר' יוחנן אמר מפני תקנת ממזרים, ריש לקיש אמר מפני תקנת עגונות
לד 4 [44]	ורב נחמן דידיה אמר הגדילו אין יכולין למחות דאם כן מה כח בית דין יפה.
לה 5 [50]	מעשה באדם אחר בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח
לו 30 [46]	תנן התם פרוסבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן,
לז 28 [60]	דתניא ר' נתן אומר מנין לנושה בחברו מנה וחברו בחברו, מנין שמוציאין מזה ונתנין לזה? ת"ל ונתן לאשר אשם לו, פרוזבול,
לח 16 [55]	כל מקום ששנה רשבי"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה
לט 2 [53]	הא מני ר"מ היא דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה
מ 51 [52]	שלח ליה כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישיב לו בראשו שליח ירושה מלא נדכר שיש בו ממון
מא 31 [35]	רשבי"ג אומר בעל חוב גובה משאר נכסים אשה אינה גובה משאר נכסים שאין דרכה של אשה לחזר על בתי דינין,
מב 40 [44]	ננחו שור, יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו, אלא מעתה יום של רבו ישא שפחה יום של עצמו ישא בת חורין?
מג 3 [47]	ותבעי לרבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אלא כגון פירות דקל דהשתא מיהא ליתנהו,
מד 37 [54]	שלח להו ר' אמי מיני אמי בר נתן תורה יוצאה לכל ישראל, עבד שהפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני עכו"ם, מותר ליטול את דמיו וכותב ומעלה בעראות של עובדי כוכבים מפני שהיא כמציל מידם,
מה 3 [47]	אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם
מו 19 [43]	מפני מה אמרו המוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר ומשום נדר לא יחזיר שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים,
מז 4 [53]	אמרו ליה רבנן לר' אמי האי ישראל מומר הוא דקא חזו ליה דקאכיל נבילות וטריפות, אמר להו אימא לתיאבון הוא דקאכיל,
מח 45 [51]	אי לאו דאמר ר' יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש דא"ר אסי א"ר יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל, ואי ס"ד לאו כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון,
מט 4 [31]	נאמרה שדה למטה ונאמרה שדה למעלה מה שדה האמורה למעלה דניזק אף שדה האמורה למטה דניזק
נ 10 [50]	יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא
נא 35 [38]	מ"ט שוורין מנתחי מהדדי כיסין לא מנתחי מהדדי
נב 3 [47]	אחוו ליה בחלמיה אני להרוס ואתה לבנות, אפילו לא אשגח אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין
נג 24 [44]	אמר חזקיה דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד חייב מאי טעמא היזק שאינו ניכר שמיה היזק, ומה טעם אמרו בשוגג פטור כדי שיודיעו,
נד 1 [44]	דבר אחר נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות
נה 29 [38]	וב"ה אומרים אין לו אלא דמי מריש בלבד משום תקנת השבין
נו 15 [53]	ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו
נז 45 [51]	אשקא דריספק חריב ביתר דהוו נהיגי כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא

אבני חן למסכת גיטין

נח 51 [52] והיו דמעות נושרות מעיניו ונפלות בכוסיהו, ועל אותה שעה נתחתם גזר דין	ע 22 [53] אמר ליה אליהו לר' נתן, אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מילואך,
נט 3 [43] ואמר לן מתנתו מתנה, אחת מתנת שכיב מרע ואחת מתנת בריא, אחת מתנה מרובה ואחת מתנה מועטת	עא 18 [41] שאני עדות דרחמנא אמר מפייה ולא מפי כתבם
ס 3 [47] אחריהן מי קורין? לא הוה בידיה, אתא ושייליה לרבי יצחק נפחא א"ל אחריהן קוראין ת"ח הממונין פרנסיס על הצבור	עב 3 [43] ומשום כיסופא דסופר חיישי ומחתמי ליה ובעל לא אמר הכי
סא 11 [35] א"ל מאתריה דר' יאשיה אתה קרי עליה וצדיק יסוד עולם	עג 43 [44] לא תתייחד עמו אלא בפני עדים, אפי' על פי עבד אפי' ע"פ שפחה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה בשפחתה,
סב 55 [56] אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת	עד 53 [56] כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי
סג 4 [36] אמר רבה בר אבוה אמר רב, כיון שהגיע גט לידו [של שליח] מגורשת, אלמא אדיבורא דידה הוא דקא סמיק [שהאשה עשה אותו שליח לקבלה, הנם שהשליח אמר שהוא שליח להולכה]	עה 15 [36] אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה
סד 34 [36] האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם, ומת שלוחו, אסור בכל הנשים שבעולם, חזקה שליח עושה שליחותו,	עו 42 [45] הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן עד שלשים יום, והיה הולך למדינת הים והגיע לעכו וחזר תנאו בטל,
סה 21 [45] ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים	עז 27 [47] זרקו לה בתוך ביתו או בתוך חצרו אפילו הוא עמה במטה אינה מגורשת,
סו 31 [51] תנא דבי רבי ישמעאל בשעת הסכנה כותבין ונותנין אע"פ שאין מכירין	עח 52 [52] והא אי אפשר לצמצם? אלא אמר רב כהנא הכא בח' אמות מצומצמות עסקינן,
סז 20 [43] דתניא איסי בן יהודה, היה מונה שבחן של חכמים [10], ר"מ חכם וסופר, ר' יהודה חכם לכשירצה, ר' טרפון גל של אגוזין, ר' ישמעאל חנות מיוזנת, ר"ע אוצר בלום, ר' יוחנן בן נורי קופת הרוכלים, רבי אלעזר בן עזריה קופה של בשמים, משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, ר' יוסי נמוקו עמו, רבי שמעון טוחן הרבה ומוציא קימעה,	עט 3 [50] הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקו לה כיון שיצא מרשות הגג נמחק או נשרף הרי זו מגורשת
סח 35 [54] אנן לא ידעינן דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע, אמר להו היכא איתיה, אמרי ליה איתיה בטורא פלן כריא ליה [לעצמו] בירא ומליא ליה מיא ומיכסיא בטינרא וחתמיה בגושפנקיה,	פ 22 [41] אמר עולא מפני מה תקינו מלכות בגיטין משום שלום מלכות,
סט 3 [43]	פא 36 [42] המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי ב"ש אומרים אינה צריכה הימנו גט שני, ובה"א צריכה הימנו גט שני,
	פב 14 [37] כתבו בתוכו אע"פ שחזר ומחקו פסול,
	פג 46 [51] מודה היה ר"א במגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני, והלכה ונשאת לאחד מן השוק ונתארמלה או נתגרשה שמותרת לזה שנאסרה עליו,

אבני חן למסכת גיטין

פד 35 [53]	כלל אמר ר' יהודה בן תימא כל תנאי שאי אפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחילתו אינו אלא כמפליגה בדברים וכשר,
פה 46 [51]	חוץ מהפרת נדריך מהו, בנשואין הא לא שייר או דלמא אישה יקימנו ואישה יפירנו כתיב,
פו 12 [46]	שלשה גיטין פסולין ואם נשאת הוולד כשר
פז 38 [42]	עד אחד עברי ועד אחד יוני, ועד אחד עברי ועד אחד יוני, באין מתחת זה לתחת זה שניהם פסולין
פח 50 [50]	החרש והמסגר אלף, חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין, מסגר כיון שסוגרין שוב אינן פותחין, וכמה אלף,
פט 19 [53]	אמר עולא, לא ששמעו קול הברה אלא כדי שיהו נרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסין ויוצאין ואומרים פלונית מתקדש היום,
צ 3 [43]	בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בא ערות דבר
סיום	פִּרְשָׁנָא שְׁלַח אָמַר ה' אֶל ה'יִשְׂרָאֵל ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח, ר' יוחנן אומר שנאוי המשלח, ולא פליגי הא בזוג ראשון הא בזוג שני, דאמר ר' אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר מלאכי ב יג וְזֹאת שְׁנִית תַּעֲשׂוּ כִּפּוּת דְּמִעָה אֶת־מִזְבֵּחַ ה', כְּכִי וְאַנְקָה, מֵאִין עוֹד פָּנוּת אֶל־הַמִּנְחָה וְלִקְחַת רְצוֹן מִיְדֶכֶם: י וְאִמְרָתָם עַל־מָה, עַל פִּי־ה' הַעִיד בֵּינָךְ וּבֵין אִשְׁתִּי נִעְוִירָךְ אֲשֶׁר אָתָּה בְּגִדְתָּהּ בָּהּ, וְהִיא חִבְרָתְךָ וְאִשְׁתִּי בְּרִיתְךָ:

אבני חן על מסכת קידושין

בסימן ז' שהלכתא דאירוסין עושה, דהיינו כדי שיוכל לבוא עליה עוד, צריך להכניסה לחופה ע"י נשואין],

[שנאמר [במדבר ה יט] אם לא שכב איש אותך, "שכב" הוא ראשי תיבות כסף שטר ביאה. ירושתינו ח"ב דף סג ילקוט פרפראות].

בכסף, בית שמאי אומרים בדינר [הוא קצ"ב פרוטות [איסר הוא 8 פרוטות, מעה 32 פרוטות, דינר 6 מעה], סימן לדבר לשון כתוב קצב אחד, ר"ל דבר קצוב. לחם שמים] **ובשוה דינר, ובית הלל אומרים בפרוטה** **של נחשט ובשוה פרוטה,**

[שוה פרוטה: ראה בסמ"ע על חו"מ סי' פח ס"ק ב' בומניו דאין יכולין לקנות בפרוטה כ"א מעט מועיר מן הדין הל"ל דאין קדושי אשה סגי בפרוטה ולא פדיון הבן בשני וחובים. צ"ע],
[פרוטה, מלשון פרט וכלל, שהאיסר כולל פרוטות הרבה, והפרוטה פורטת חלקי האיסר כמה הם, ועיקרו מלשון תורה, ופרט כרמך. לחם שמים],

וכמה היא פרוטה? אחד משמנה באיסר האיטלקי של כסף, **ודמיו שמנה פרוטות** [כשהאיסרים כריגם [בשער הרגיל, אבל הדינר הוא מטבע יותר יציבה], אבל כשהאיסרים מתוילין [או האיסר אינו שוה אלא] אחד משהה כדאמרינן בגמרא [לקמן יב.]. תוס'],

[הא דלא מפרש כמה הוא דינר ? משום דדינר היו יודעין כמה היה שהוא אחד מכ"ה דינר של זהב, כדאמרינן בריש הוהב (ב"מ ד' מד:), אבל פרוטה איכא פלוגתא בגמרא לקמן (דף יב.) זימנין דוילי וזימנין דייקרי [ביחס להאיסר], ועוד דדברי ב"ה דק"ל כוונתה איבעי ליה לפרושי מפי. תוס'],
[האיטלקי. מפרש ר"ת על שם איטליא של יון, ואין לתמוה על הקו"ף? כדאשכחנא (בעזרא ד) שושנכיא על שם שושן. תוס'],

וקונה את עצמה בגט, ובמיתת הבעל,

היבמה נקנית ליצט בביאה להיות כהשמו לכל דבר, שאם צא לגרשה אח"כ אינה זריכה הימנו חליה, אלא גט, אצל שטר וכסף אין מועילין צה מן המורה אלא מדבנן, דתקון [הכ.]. נמ"י] דמהני צה מאמר, כדאמר' ציצמות (דף ג.), אצל אינו גומר צה להיות יורשה (ומיטמא) [ולטמא. נמ"י] לה ולא לפוטרה מן החליה אלא לפוסלה על שאר אחיו [להזריכה גט למאמרו וחליה לזיקתו, אם רוצה לפוטרה. נמ"י], **וקונה את עצמה בחליצה** [היינו מהזיקה לבדה, קודם שנקנית לו בביאה, ולא הוה כקונה א"ע דאשה דהוא אחר שנקנית לו בא' מהג' דברים. רש"ש], **ובמיתת היבם:**

[מודברי בעל העיטור ז"ל, משמע דכל השקלא וטריא כאן עד סוף העמוד אינו מדברי האמוראים מסדרי התלמוד רק הוא הוספה מדברי רבנן סבוראי, וכ"כ עוד כמה מחברים בספריהם. חשק שלמה],

[בתשובת רב שריא גאון וכן הביא בעל העיטור ז"ל והריטב"א ז"ל שעיקר המסכתא ממיסדי התלמוד ז"ל מתחלת מהכא [לקמן ג. כסף מנלן], ומתחלת לשון האשה נקנית מ"ש הכא כו' עד בכסף מנלן, הוא מרבנן סבוראי שהיו אחר התלמוד וקבעוהו בגמרא. מנחת יהודה],

ראה מהרש"א בתחלת המסכת שכתב "הוספנו מדברי התוספות ישנים שנכתבו בשנת קמ"ב ומדבריהם יש לעמוד על תבירור בכמה גמונים שנפלו בתוס' שלפנינו".

בבעל הטורים שמות יט ד על הפסוק ואביא אתכם אלי, כתב וז"ל מה אשה נקנית בכסף ובשטר ובביאה אף ישראל כן, בכסף זו ביות מצרים, בשטר זו התורה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורשה, בביאה זהו שנאמר ואפרוש כנפי עריך וגו' ואביא בברית אתך לכן אמר הושע ג"פ וארשתך ל. ואביא בנימ' בביאה,

א' = ד' יתרו תשנ"ד בסמינר מיקרופילם Oxford MS 248 opp, JTS 101 שני 348 בדפי הב".

מ' = פירוש התלמוד מבית מדרשו של רש"י, מחבר משוער רבנו מאיר ב"ר שמואל מרמרו זצ"ל, ע"י אפרים קופפר, מרץ סג. עד סוף המסכת,

הפירוש על הגליון שמצוין בפירושו של תוס' ר"י הוקן, הוא באמת פירושו של רבי אברהם [בן יצחק] מן ההר, נפטר ה' אלפים ע"ה 1315, מחכמי מונטיפשלייר (כיום נקראת מוֹנְפֵּלְיֶה) שכחבל פרוכנס שבדרום צרפת (כיום - ווֹזְ'זֶר), שיושביה בנוו בירי היהודים "מן ההר", כתרוממו של השם [מונטפשלייר בלשון צרפת, מן ההר בלשון הקודש] # בפירושו על שאר מסכתות הש"ס הוא משתמש הרבה בלשון רש"י.

ראה כ"י קטוע של מסכת קידושין 12 דפים,

<http://jnul.huji.ac.il/dl/books/djvu/1282391-21/index.djvu>

דף ב' ע"א

מתני': האשה נקנית לצעלה [רבים הקשו מה רוצה רש"י להוסיף כאן, # ואולי הוא הוספת גירסא, דאל"ה עיקר חסר מן הספר דאולי הכוונה לאמה ולשפחה] **בשלוש דרכים** כדמפרש ואזיל, והאי "שלוש" לשון נקבה הוא, ובגמרא צעי אמאי תנא לשון נקבה, **וקונה את עצמה** להיות צרשמה להגשא לאחר, **בשתי דרכים,**

[יש בר"ן נדרים ל' ע"א וז"ל אלא מכיון שהיא מסכמת לקדושי האיש, היא מצטעלת דעתה ולוונה, ומשוי נפשה אצל הצעל כדנר של הפקר, והצעל מכניסה לרשותו],

[ומפרש] **נקנית בכסף** מפרש צנרייתא צגמ' [לקמן ה) נותן לה כסף או שזה כסף, ואומר לה הרי את מקודשת לי [ראה כתנות אור עה"ת בפירוש אור חדש פרשת חיי בתחלת הפרשה],

[והקדים את הכסף מפני שהוא ראש המדברים בכל מקום. מאיר]

בשטר כותב לה על הנזיר, אע"פ שאינו שוה פרוטה, הרי את מקודשת לי,

ובביאה צה עליה, ואמר התקדשי לי צביאה זו, וכולהו יליף מקראי טעמא דצ"ש מפרש צגמ' קידושין (דף יא) [ואמרינן בגיטין פא: הן הן עדי יחוד והן הן עדי ביאה, אבל בפירוש המשניות להרמב"ם כתב וענין הקידושין בביאה הוא שיבא עליה בפני שני עדים, אבל בקפאח תירגם שיתחד עמה בפני עדים. וצ"ע],
[וראה לקמן י. איבעיא להו ביאה נשואין עושה או אירוסין עושה? וכתב הרא"ש

אבני חן על מסכת קידושין

לכולל מילתא, משום דקא צעי למימני כסף, וכסף מנלן ילפינן ליה לקמן (דף ד')
מקשה וקשה לשון קנין הוא, הילכך מני האשה נקנית. # [משמע שרש"י אינו
סובר שגמ' זו הוא מרבנן סבוראי],

כתיב הכא דברים כב כי יקח איש אשה, וכתיב התם בראשית כג
נתתי כסף השדה קח ממני, וקחה איקרי קנין דכתיב בראשית
מט השדה אשר קנה אברהם [אבל הגמ' חוזר מיד מלימוד זה, שהגם
שמשמע מהענין, שאברהם נתן כסף, וקנה בהם את המערה, אבל לא כתוב
בפירוש שהיה הקנין בכסף, ולא מצא עוד פסוק בתורה והביא מנביא. וראה תוס'
מעבר לדף, ומהרש"ל, ומהר"ם],

דף ב' ע"ב

אי נמי ירמיה לב שדות בכסף יקנו, תני האשה נקנית,

[ומקשה] וניתני התם האיש קונה כי היכי דמני צלישא דרננן האש
מקדש?

[ומתרין] מעיקרא תני לישנא דאורייתא [שלשון תורה הוא קחה,
דהיינו קנין], ולבסוף תני לישנא דרבנן [לשון "קידושין" דרבנן קורין
לקנין אשה בשם קידושין], ומאי לישנא דרבנן, דאסר לה אכ"ע
כתקדש,

[ומקשה] וניתני הכא האיש קונה ג' דרכים? [ומתרין] משום דקא
בעי למיתנא סיפא, וקונה [האשה] את עצמה בדירה, תנא
נמי רישא בדירה,

[ומקשה] וניתני האיש קונה ומקנה אותה לעצמה צמי דרכים?

[ומתרין] משום דאיכא צהנהו צ' דרכים מיתת הבעל, דלאו איהו
קא מקני, מן שמיא הוא דמקני לה [ע"י מיתתו],

ואב"א אי תנא קונה, ה"א אפילו בע"כ [לא היה עולה על הדעת
לומר שאפשר לקדש את האשה ללא רצונה, אלא הכונה באופן שהכריחה
להתקדש עד שנתרצתה לבסוף ואמרה "כן", וסוגיתנו הולכת בשיטת רב אשי
[בב"ב מו:]: שהלכה כמותו, שאינה מקודשת לפי שעשה שלא כהוגן וכו'. ,
תנא האשה נקנית, דמדתה אין שלא מדעתה לא,

[ומקשה] ומאי איריא דתני שלש, ליתני שלשה [פירוש משום דכל
התורה כולה בלשון זכר נאמרה. תוס']? [ומתרין] משום דקא בעי
למיתני דרך, ודרך לשון נקבה הוא, דכתיב שמות יח והודעת
להם את הדרך ילכו בה,

ואלא הא דתניא בשבעה דרכים בודקין את הזב צמאכל,
וצמאשה, צמולי, צמאש, צמפיה, ומלאה, והכור, שמה צממת אחד מהן ראה

[רבינו שרירא גאון כתב שבתלמוד נמצאות הוספות מרבנן סבוראי ואחרים,
שנכנסו לנוסח הש"ס. ראה על זה אגרת רבינו שרירא גאון, מהדורת רב"מ לוין,
עמ' 17.]

[ומפני שני דורות הלשון שלא נמצא כן בחיבוריהם של האמוראים רבינא ורב
אשי, יש מי שאומר דהנך רבנן רב אחאי ורבי אבהו לאו אמוראי נינהו אלא
מדרבנן סבוראי הם שהוסיפו קצת תוספות בגמרא, כגון בריש קידושין שכל
הגמרא עד כסף מנא לן מהדברים שהוסיפו הוא. הליכות עולם שער שני פרק
ראשון [כללי הש"ס]]

הרב יחיאל יעקב וויינברג רשם דוגמאות שונות מתוך פירושיהם של הראשונים.
ראה שו"ת שרידי אש, חלק ד, עמ' קיט.

בגליון הספר הג"ל רשמתי מקומות נוספים, וגם הוספות מהגאונים:

* רש"י: ברכות לו, א ד"ה והלכתא: "עד פטר להו לא גרסינן ומה"ג הוא".
יומא סב, ב ד"ה ומוספין של שבת: "...ולא גרסינן... ושיטתא דתלמודי תרביצאי
היא". סוטה מז, א ד"ה והלכה בכל דבר: "והוא נראה בעיני מאד דהך דתער
תוספת היא". וכן שם בתוספות שאנין.

* רמב"ם: פירוש הר"מ, זבים פרק ד, משנה ז: "ופירוש הזה אינו מן הגמרא אלא
שכתבוהו בגליון מן פירוש סבוראי".

* מאירי: בית הבחירה, יבמות צב, ב ד"ה יש ספרים: "ואותם הדברים אינן מנוגין
הגמרא אלא תוספת דרך פסק לקצת ראשוני הגאונים".

* רא"ש: חולין נא, ב: "אפילו בדיקה לא ביעא' הוא מלשון הפוסקים ואינו בלשון
הגמרא".

* שיטה מקובצת: מנחות קה, ב, ד"ה ס' א: "מתיבת 'ואע"ג עד אמר ליה רב
פפא' וזהו פ' מרבנן סבוראי".

* ספר האגור, הלכות חמץ ומצה, ס' תשמו: "האי 'במשוהו כרב' אינו מן
הגמרא שסדר רב אשי אלא פ' גאונים שהוסיפו וסברו כן".

הערתקתי מקובץ המעין מבית תשנ"ג [לג, ב] עמ' 63].

נב: [שנינו במשנתנו] האשה נקנית: מאי שנא הכא דתני
האשה נקנית, ומ"ש התם צפרק שני (לקמן מה) דתני האיש
מקדש צו וצנלותו, מיתני הכא האשה מתקדשת [ואע"ג דלא שייך לישנא
דקידושין בסיפא, מיהו הוה ליה למתני ונתרת, דשייך גבי קידושין. לחם שמים]?

[בשהאיש מקדש את האשה, יש בה שני ענינים, א' שהוא נקנית לו לאשה ואין
קידושין של איש אחר תופסים בה [או משום שאין לה יד, או שהוא גזרת הכתוב]
וזה נכלל בלשון "קנין", ב' היא נעשית אשת איש, וזה כמו הקדש שנאסר על כל
העולם, והיא נאסרת על שאר אנשים באיסור סקילה כשהיא ארוסה, וחנק
כשהיא אשת איש].

[ומתרין] משום דקא בעי למיתני כסף צהני קניין, ואמרינן לקמן (דף
ד), וכסף מנ"ל דנקנית צו, ומפרשין ד גמר קיחה קיחה משה
עפרון דאיקרי קנין, הלכך מנא הכא קנין,

[וכסף מנלן] לאו הכא קא צעי לה אלא לקמן (ד' ג), והכא האי מתקן קאמר לה

אבני חן על מסכת קידושין

ואב"א הא מני דמי לשון דרך נקדושי אשה ר"ש היא דאמר אורחא דארעא שייך בזה [ר' שמעון לשיטתיה דדריש טעמא דקרא, ראה יבמות בנ, גיטין מט, קדושין סח, סנהדרין מז],

דתניא ר"ש אומר, מפני מה אמרה תורה דברים כב כי יקח איש אשה ולא כתב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזור על אשה, ואין דרכה של אשה לחזור על איש,

משל לאדם שאבדה לו אבידה אחת מנעלומיו, מי חוזר על מי, בעל אבידה מחזר על אבידתו,

והא דתנן, ב' דרכים בודקין את הזב, ליתני דברים? התם הא קמ"ל, דדרכא דמיכלא יתירא לאתווי לדי זיבה, ודרכא דמישתיא יתירא לאתווי לדי זיבה,

והא דתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ערלה ורעבי נוהג צו כאילן, ולענין שציעת הולכין בפירותיו אחר החנטה כאילן, ולא אחר לקיטה כירק ליתני דברים?

משום דבעינן מתני סיפא ולירק בדרך אחד שצעת לקיטתו עישור, שאין הולכין צו לענין מעשרות אחר חנטה כשאר אילנות, אלא אחר שנה שנקט צו כירק, כדמפרש טעמיה לקמן,

המעשרות משמנות כסדר השנים, שנה ראשונה של שמיטה מעשר ראשון ושני, וכן בשניה, אבל שלשית מעשר ראשון ומעשר עני, ואם חנט בשניה ונקט בשלישית כשאר אילנות, אחר חנטה, ובאתרוג אחר לקיטה כירק,

[ומקשה] סיפא נמי ניתני דבר?

דף ג' ע"א

התם הא קמשמע לן דטעם דאולנין ציה אחר לקיטה, משום אורחא דמילתא הוא דדרכיה דאתרוג כירק,

[רוב מים. הם מי גשמים שרוב זרעים גדלין על ידם. על כל מים. אף על שיאובין שדולין ומושקין אותן וכו'. רש"י ר"ה יד.].

מה ירק דרכו ליגדל על כל מים, ובשעת לקיטתו עישורו, אף אתרוג דרכו ליגדל על כל מים שמשקין אותו במים שאובין כירק, דהיינו טעמא דירק, כדאמר בר"ה (דף יד), גורן ויקב כמיז גזי מעשר כדגן מן הגורן כו' מה גורן ויקב מיוחדין שגדלין על רוב מים דהיינו גשמים, ומתעשרין אחרי השנה שעברה, כדאמרין בר"ה (דף יב) דאולנין בתר שנה שהציאו שליש בה, ולא אחר לקיטתו, וילפינן לה מקרא, אף כל שגדלין על רוב מים דהיינו אילנות מתעשרין לשעבר, ואע"ג דמעשר דידהו דרצנן הוא, אסמכיהו אקרא, יאלו ירקות שגדלין על כל מים מתעשר לשנה הבאה ובשעת לקיטתו עישורו,

ואנוס הוא וטוהר, דכחמנא אמר (ויקרא טו) מנשרו מאיליו ולא מחממת אונס, והאשה צאונס נמי מטמאה כדאמר בפ' נזות כותים (נדה דף לו) כשהוא אומר כי יוצא וצו דמה הרי אונס אמור, ניתני שבע?

[ומתריז] משום דקא בעי למיתני דרך, ואשכחן דרך דאיקרי לשון זכר, דכתיב דברים כה בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך,

אי הכי קשו קראי אהדדי [והודעת להם את הדרך ולכו בה, בדרך אחד יצאו אליך], וקשיא נמי מתני' אהדדי [האשה נקנית בשלש דרכים, בשבעה דרכים בודקין את הזב]?

[ומתריז] קראי אהדדי לא קשיין, הכא [והודעת להם את הדרך ולכו בה] דבתורה קאי, ותורה איקרי לשון נקבה, דכתיב תהלים יט תורת ה' תמימה משיבת נפש, כתב לה בלשון נקבה,

[וקשה להסביר הלא התורה היא טוב בעצמה ולמה אמר שהיא רק בדרך? ונראה שאף שהתורה היא טובה בעצם מ"מ היא גם כן דרך לבא לטוב להדבק בה. מהר"ם שי"ף על פרקי אבות. אוצר קידושין]

התם [בדרך אחד יצאו אליך] דבמלחמה קאי, דדרכו של איש לעשות מלחמה, ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, כתב לה בלשון זכר,

[ודקא במקום שאין הדבר שייך אלא לזכר, כגון בענין מלחמה או בדיקת הזב, אבל דבר השייך באשה כבאיש, אף על פי שהכתוב מדבר על איש, נקט דרך בלשון נקבה, כמו ובשוב רשע מדרכו הרעה ועוד. עפ"י רמב"ן, וכן בפרשת מקץ מב לח וקראוהו אסון בדרך אשר תלכו בה, ובזכרים מיירי. יוסף דעת],

מתני' אהדדי לא קשיין, הכא [האשה נקנית בשלש דרכים] דלגבי אשה קאי קתני לה בלשון נקבה, התם [בשבעה דרכים בודקין את הזב] דלגבי איש קאי, דדרכו של איש ליבדק, ואין דרכה של אשה ליבדק, דהא אשה נמי באונס מיטמאה, תני לשון זכר,

כו"ט תני שלש משום דרכים קאמר, משום דרכים, ניתני דברים וניתני שלשה כי אורחא דגמרא [וצ"ע שמה לכו תני שלש לשון נקבה שהמשנה מיירי באשה? ובנחלת משה הניח בצ"ע]? משום דקבעי למיתני ביאה, וביאה איקרי דרך, דכתיב משלי ל ודרך גבר בעלמה, כן דרך אשה מנאפת,

[ומקשה] הא תינה ביאה, כסף ושטר מאי איכא למימר? [ומתריז] משום ביאה,

ותני תרתי אטו חדא צממיה שניה לשון כסף ושטר משום ציה היה לו לילך אחרי הרוח? הנך נמי צורך ביאה נינהו,

[לפי תירוץ זה יש טעם חדש למה שנה לשון "דרך", שדרכו של איש לחזור על אשה]

אבני חן על מסכת קידושין

פרקין קידושין (דף יד) כתיב לה ולא ליצמה יוצאה בחליצה, זו שיוצאה בגט אינו דין שיוצאה בחליצה, קמ"ל,

ואימא ה"נ? אמר קרא דברים כד ספר כריתות, ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה:

[שנינו במשנתנו] בכסף: מנ"ל הכא עיקר, ולעיל (דף ז) אגב גררא נקיט ליה למרזי לשון קנין דמתני? ותו הא דתנן האב זכאי בבתו שהספק יהיה שלו והוא מקבל השטר והוא מוסרה לציאה על כחה לשם קידושין בעודה נערה בקדושה בכסף בשטר ובביאה, מנ"ל הך תרמי דמיקניא בכסף כדקמי מתני, וכסף דאבוה הוא ומנ"ל שהאב זכאי בו כדקמי תס?

אמר רב יהודה אמר רב, דאמר קרא שמות כא ויצאה חנם אין כסף גבי אמה העבירה היוצאת מרשות ארון בסימני נערות, ומצי למיכתב ויצאה חנם, ולא בעי אין כסף, אלא למידרש ביה אין כסף לארון זה שיוצאה ממנו אבל יש כסף לארון אחר כשיוצאה ממנו, ומאן ניהו אב,

ואימא לדידה הוי האי כסף, דהא לא כתיב אין לו כסף דמידוק מינה אין כסף לארון זה כו', אלא הכי דוק מינה, אין כסף בציאה זו, אצל יש כסף בציאה אחרת, ולעולם לדידה?

הכי השתא, אביה מקבל קידושה דכתיב דברים כב את בתי נתתי לאיש הזה, ואיהי שקלה כספא בתמיה! אפשר שעל חנם זיכהו הכסוד בקבלת קדושה,

ואימא ה"מ דזכי ליה לקבל נ' קמנה דלית לה יד לקבל קידושין, דלאו בת דעה היא, ואע"ג דקרא דמוציא שם רע צנערה כתיב, דכתיב (דברים כב) ונתנו לאבי הנערה, לעולם דקדשה ניהלה בקטנותה, אבל נערה דאית לה יד לקבל קידושין משהציאה שמי שערות, גדולה לכל דבר, לכל עונשין ולמנוח שמקמה מקם וממכרה ממכר תקדיש איהי נפשה ותשקול כספא?

אמר קרא במדבר ל בנעוריה בית אביה הכי דריש לה כל זמן שנעוריה, היא של אביה, דכל שבה, הבא לה לאביה הוא כל שבה נעוריה לאביה,

ואלא הא דאמר רב הונא אמר רב, מנין שמעשה הבת לאב, שנאמר שמות כא וכי ימכור איש את בתו לאמה קרא ימירא הוא, ודריש ליה בתו הרי היא לו כאמה מה אמה מעשה ידיה לרבה, אף בת נמי מעשה ידיה לאביה וצנערה נערה אשמעי, דאי בקטנה לא איצטריך, השתא זבוי מזבין לה, מעשה ידיה מצעיא,

[ובמקשה] תיפוק ליה מבנעוריה בית אביה אי מיניה הוי מצי למיילך, אלא על כרחך מדלא יליף מהתם, שמעינן מינה, לא לשבח נעורים אחיה,

והא דתנן פי ספק חיה ספק צהמה יש בו דרכים דמיון דמספקא לן נזיל ציה לחומרא שוה לחיה, ויש בו דרכים שוה לבהמה חלצו אסור, ויש בו דרכים שוה לחיה ולבהמה טעון שחיטה, ויש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה אסור הרצעה עם צהמה ומיה, ניתני דברים?

ותו, הא דתנן זו אחת מן הדרכים שהמציא גט או שחרור ממדינת הים, נריך שיאמר בפני נכתב ופני נחתם בפ"ק דגיטין שישו גיטי נשים לשחרורי עבדים, ניתני דברים?

אלא כל היכא דאיכא פלוגתא חילוק בדרכיו, דדרך זו הוא דומה לכאן ובדרך זו אינו דומה, כגון מתני' בג' דרכים למעוטי חופה דלא קניא, ודזכ הכי הוא דהוי אונס לזיבה ולא אונס אחר, ודגטין צאלו שוה ולא צאומר מנו גט זה לאשמי ושטר שחרור זה לעבדי דחוזר בגט ואינו חוזר בשחרור, דזכין לו לאדם שלא בפניו תני דרכים, וכל היכא דליכא פלוגתא תני דברים,

דיקא נמי דהיכא דלא הוי ליה פלוגתא מנא לכל דבר, דקתני סיפא, ר"א אומר אתרוג שוה לאילן לכל דבר, ש"מ:

[ובמקשה] מניינא דרישא ג' דרכים למעוטי מאי, מניינא דסיפא וקונה את עממה בשמי דרכים למעוטי מאי?

[ובתריץ] מניינא דרישא למעוטי חופה שאם מסרה (לה) [לו] רש"ש] אביה לחופה לשם קדושין, אינה מקודשת בך, [חופה הוא לשון כסוי, ונקראת כן על שם שחופה אותה בטלית, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין, לא יוכל למכרה וגו' ובין שפרש טליתו עליה לשם נשואין שוב אינו רשאי למכרה. אבודרהם הלכות ברכת נישואין].

[ובמקשה] ולרב הונא דאמר חופה קונה לקמן בשמעתין (דף ה) מק"ו, למעוטי מאי? למעוטי חליפין קנין סודר, ס"ד אמינא הואיל וגמר קיחה קיחה מושדה עפרון, מה שדה מקניא בחליפין דכתיב (רות ד) וישלף נעלו, והתם שדה הואי אף אשה נמי מקניא בחליפין, קמ"ל,

ואימא הכי נמי [דאשה נקנית בחליפין]? חליפין איתנהו בפחות מושוה פרוטה דק"ל צפרק הזהב (צ"מ דף מז) קנין כלי אע"פ שאינו שוה פרוטה ואשה בפחות מושוה פרוטה

דף ג' ע"ב

לא מקניא נפשה דגנאי הוא לה, הלכך בעיל לה למורת חליפין בקידושין, ואפילו כלי שיש בו שוה פרוטה, אי יהיב לה בלשון חליפין, עד דיהיב לה במורת לשון קנין, או קיחה או קידושין,

מניינא דסיפא (למעוטי מאי) למעוטי חליצה, סד"א תיתי בק"ו מיבמה, מה יבמה שאינה יוצאה בגט דילפי לקמן דהאי

אבני חן על מסכת קידושין

[ראה לקמן ד' ע"א דאיצטריך למכתב קידושיה לאביה ואיצטריך למכתב מעשה ידיה לאביה פ' ואין ללמוד זה מזה],

[ומתריץ] אלא בהפרת נדרים הוא דכתיב [בנעוריה בית אביה] ללגופיה איצטריך גבי נדרים דקאי עליהו, ה"ל [אין ללמוד כסף קידושיה שהם של אביה, מבנעוריה בית אביה ד] בהפרת נדרים הוא דכתיב,

וב"ת נילף מיניה ממון [כסף קידושין] מנדרים, ממונא מאיסורא לא ילפינן,

וכי תימא נילף מקנסא כסף קידושיה מכסף קנסא, שאונס ופטוי לאזיה חמשים כסף, ממונא מקנסא לא ילפינן שהקנס כולו חדוש, ומחדוש לא גמרינן, ואכתי קידושיה מנלן דלאזיה הוי,

וב"ת נילף מבושת ופגם דקיימא לן בכחוצות (דף מ) שהמאנס נטן בושט ופגם לאז, והנהו לאו קנסא נינהו?

שאני בושט ופגם, דאבוה שייך בגוייהו שיש לו דין חלק בהן, שיש בידו לביישה ולפוגמה בשביל ממון שימנו לו, דאי צעי מסר לה למנוול ומוכה שחן דהוא לה בושט ופגם, ואנס זה שבא עליה, מחסר ממון זה שזילולה, ולא יקפלו עליה חובעין,

[ומתריץ] אלא לעולם מקרא קמא, דאין כסף לאדון זה נפקא, ודקשיא לך ואימא לדידה, מסתברא דלאזיה, דכי קממעט יציאת אירוסין, מדין יציאת אמה העבירה וצא לומר כאן אין כסף, אבל צינאית אירוסין יש כסף מסתברא דכי קא מומעט

דף ד' ע"א

יציאה דכוותה קא מומעט יציאת אירוסין [שיוצאת מרשותו להתקדש] דומיא דצינאית אמה, קא ממעט מדין אמה, ולמימר דיש כסף בה, ומה יציאת אמה העבירה אין כסף לאדון דנפקא מרשותיה קאמר קרא, אף מיעוט דיש כסף דקא דייק לצינאית אירוסין, יש כסף למי שיצאה הימנו קאמר, והיינו אב, [וילפינן מינה דקדושין אפילו חיבא דקדושה נפשה, דאלו קרשה אביה לא צריך קרא. ריטב"א],

[ומקשה] והא לא דמיא האי יציאה להאי יציאה אירוסין לצינאית אמה, התם [באמה עבירה] נפקא לה מרשות אדון לגמרי, והכא אכתי מיחסרא מסירה לחופה והיכי קאמר דצינאית אירוסין אחי למעוטי, הא לאו דכוותה היא, דאכתי לא נפקא מרשותיה דאב למעשה ידיה ולירושמה, עד שתכנס לחופה?

[ומתריץ] בהפרת נדרים מיהא נפקא לה מרשותיה שאינו יכול להפר לבדו, דתנן נערה המאורסת, אביה ובעלה מפירין נדריה,

והאי שמות כא ויצאה חנם ולא פירש ממי תלך להכי הוא דאתא [שיש כסף לאדון אחר, וכסף קידושיה לאביה], הא מבעי ליה לכתניא, דתניא ויצאה חנם, אלו ימי בגרות שהיא משמנה מנערות להיות צוגרת [היא יוצאה ע"י שנעשית בוגרת], אין כסף [הכסף אינו מוציאה] אלא דבר אחר מוציאה אלו ימי נערות ולקמיה פריך מצי נפקא לה בנערות, בנרות מאי עבדימיה?

[ומתריץ] אמר רבינא, אם כן לימא קרא אן כסף בלא יו"ד דכחמיצ מאן יצמי, מאי אין כסף, אין כסף לאדון זה, אבל יש כסף לאדון אחר, ומאן ניהו אב,

[ראה ערך ערך אן וז"ל אין כסף אלו ימי נערות, ודייק רבינא מדכתב קרא אין ביו"ד ולא כתב אן חסר בלא יוד דרשינן ליה לאו והין, לאו אין כסף לאדון זה, וההין יש כסף לאדון אחר ומנו אב וכו'. זה פירוש רבינו חננאל וק"ל],

וממאי דדרשינן הכי יו"ד דאין כי האי גוונא, בלאפי נפשיה, דתניא ויקרא כב וזרע אין לה, אין לי שיעכב על צמ כהן מלאכול בתרומה אלא זרעה משראל, זרע וזרעה מנין? ת"ל זרע אין לה, עיין לה שאם מת צנה, ויש לו [לבן המת] צן, אף הוא מעכבה,

ואין לי אלא זרע כשר, זרע פסול כגון ממזר מנין [אי נבעלה לפסול לה פסלה מן הכהונה, ולא תאכל עוד בתרומה, הילכך ליבא לפרש זרע פסול ממש אלא זרע וזרעה]? ת"ל זרע אין לה, עיין לה,

והא אפיקתיה לזרע וזרעה? זרע וזרעה לא איצטריך קרא, דבני בנים הרי הן כבנים נפקא לן במסכת יבמות, צפ' הצא על יצמתו (דף סג), כי איצטריך קרא לזרע פסול,

ותנא גופיה מנליה דדריש הכי דמשמע ליה אן בלא יו"ד? אמרי כתיב # [וצ"ע למה לא הביא פסוק שלפני זה בשמות ז' יד ויאמר ה' אל-משה פבר לב פְּרָעָה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. וצ"ע] [רש"ל] במדבר כב מאן בלעם אין דעמנו לילך עמנו, דברים כה ומאן יבמי, דלא כתיב בהו יו"ד, והכא כתיב ביה יו"ד, ש"מ לדרשא הוא דאתא,

[ועכשיו בה לתריץ למה אינו לומד שכסף קדושיה לאביה, מוכי תמכור איש את בתו לאמה] ואיצטריך למכתב קידושיה לאביה [מאין כסף], ואיצטריך למכתב מעשה ידיה לאביה כדיליף לעיל מאת צמו לאמה,

דאי כתב רחמנא קידושיה לאביה, הוה אמינא משום דלא מרחא בהו [שבתו לא עבדה בשביל ממון זה], אבל מעשה ידיה דקא מרחא בהו, אימא דידה הוו,

ואי אשמעינן מעשה ידיה [שהם של אביה] דקא מתזנא מיניה [שהוא נותן לה מזונות, ובשכר זאת הוא מקבל מעשה ידיה] ודעמיה על מעשה ידיה דשכיחא, אבל קידושיה דמועלמא קאתי לה ולא היתה דעמו עליהם לזונה בשבילם אימא דידה הוו, צריכא:

אבני חן על מסכת קידושין

אילונית], ומה סימנין שאין מוציאין מרשות אב כדאמרין לעיל שמעשה ידי לא צריכא [אפילו כשהיא גערה עד שתבגר] מוציאין מרשות אדון [שרק קבנה נמכרת לאמה, אבל מיד שמביאה שתי שערות היא יוצאה], בגרות שמוציאה מרשות אב דלא אשכחנא דזכי ליה קרא אלא נערות דכתיב (דברים כג) לא צרי הנערה אינו דין שמוציאה מרשות אדון, ולקמן פריך, הא אמרן, מילתא דאמיא בקל וחומר, טרם וכחז לה קרא?

אלא אמר מר בר רב אשי, לא נצרכה קרא דנערות [ויצאה חנם אין כסף] אלא לעיקר זבינא דאילונית אלא ללמדנו שהאילונית נמכרת בקטנותה כשאר נות, סד"א דאתיא סימנין נערות [שרק קבנה שעתידה להביא סימנים] הוי זבינא, דלא אתיא סימנין נערות לא הוי זבינא זבינא,

דף ד' ע"ב

קמ"ל שמות כא ויצאה חנם כו',

ולמר בר רב אשי דאמר ולא ק"ו הוא, הא אמרינן מילתא דאתיא בק"ו טרם וכתב לה קרא ומאי תקשה ליה אי אשמועינן קרא בגר דאילונית דמיפוק ביה,

ה"מ היכא דליכא לשנויי [שאין מה לתרין, והפסוק מיותר], אבל היכא דאיכא לשנויי משנינן:

ותנא מיייתי לה מהכא קידושי כסף, דיליף להו רב יהודה דלעיל מאין כסף, נפקי ליה לתנא מקיפה דשדה עפרון, דתניא דברים כד כי יקח איש אשה ובעלה והצריכה הכמוז גט לפוטרה מקיפה זו, כדכתב סיפא דקרא, והיה אם לא תמצא וגו' והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה וגו', אין קיחה אלא בכסף, וכן הוא אומר בראשית כג נתתי כסף השדה קח ממני,

והלא דין הוא שמהא נקנית בכסף מק"ו, ולמה לי קרא, ומה אמה העבריה שאינה נקנית בביאה אם מסרה ליה לציאה לשם שפחה אינה שפחתו צדק נקנית בכסף דכתיב מכסף מקנתו (ויקרא כה), זו שנקנית בביאה כדיליף לקמן מוצעלה אינו דין שתקנה בכסף,

יבמה תוכיח, שנקנית בביאה ואינה נקנית בכסף ליצא להיות כאלוה, להוציאה בגט בלא חליצה, כדיליף לקמן (דף יד) יצמה יבא עליה ויצמה, ביאה גומרת זה, ואין כסף גומר זה,

מה ליבמה [לכן אינה נקנית בכסף אף שנקנית בביאה] שכן אין נקנית בשטר, תאמר בזה [אשה רגילה] שנקנית בשטר [ונלמוד שנקנית בכסף], ת"ל כי יקח איש,

הא [שנקנית בכסף] למה לי קרא, הא אתיא לה?

גופא, ויצאה חנם אלו ימי בגרות, אין כסף אלו ימי נערות, ולכתוב רחמנא נערות, ולא בעי בגרות?

אמר רבה, בא זה ולמד על זה מתוך שלא פירש נערות במקרא, אלא מאיליו הוא למד, שאין לנו דבר אחר לתלות יציאתו בו, הוצרך לכתוב שניהם, דאי כתב חד, הוה אמינא בגרות הוא דאשמועינן קרא, אבל נערות לא מפיק לה, בא מצדו ולמד עליו, על כרחך חד מיידיהו לנערות אתא,

[וכן רואין הלימוד ש"בא זה ולימוד על זה"] מירי דהוה אתושב ושכיר דכתיב גבי תרומה למידרש הכי [שרק עבד כנעני שהוא קנין כספו אוכל בתרומה, אבל עבד עברי אינו אוכל בתרומה, אף אם נרצע ועבדו לעולם], דתניא תושב [עבד עברי של כהן שהוא תושב] האמור אלא תרומה, מושב כהן ושכיר לא יאכל קדש זה קנוי קנין עולם עבד עברי הגרע צד כהן, ואעפ"כ אין גופו קנוי לו כשאר עבדים כנענים לאכול בתרומה, שכיר זה קנוי קנין שנים שלא הגיע לו עדיין שש שנים,

יאמר תושב ולא יאמר שכיר, ואני אומר קנוי קנין עולם אינו אוכל, קנוי קנין שנים לא כ"ש?

אילו כן הייתי אומר, תושב זה קנוי קנין שנים, אבל קנוי קנין עולם אוכל, בא שכיר ולימוד על תושב דעל כרחך חד מיידיהו לנרצע הוא דאתא, ומאחר שנכתבו שניהם, משמעוהא דנרצע מתושב אתיא שהוא מיושב אלא יומר, מן הקנוי לשש שנים שאע"פ שקנוי קנין עולם, אינו אוכל,

א"ל אביי מי דמי, התם תרי גופי נינהו נרצע ושאני נרצע שני גופים הם, ואפשר להיות שניהם צדוהו של כהן דכי נמי כתב רחמנא כלומר ואפילו פירש הכמוז תושב נרצע לא יאכל, והדר כתב אידך וחור ופירש על שאני נרצע, ואע"פ שלא הוצרך לכתוב, הייתי יכול למרן ולומר אע"ג ד הוה שכיר מילתא דאתיא בק"ו, ומילתא דאתיא בק"ו, טרם וכתב לה קרא, לפיכך כשכתבו התם י"ל, בא זה ולימוד על זה, ואין לנו להקשות, יכתוב נרצע צדוהו ולא יכתוב שכיר,

[פיה פתחה בחכמה היינו מדרת ק"ו שהיא חכמה ושכל, ותורת חסד על לשונה היינו דמרח וכתב לה קרא. בני יששכר, חודש תשרי מאמר ו יודיו דברים אות ה']

אלא הכא [למה צריך ויצאה חנם, ואין כסף, שני פסוקים, הלא] חד גופא היא, כי נפקא לה בנערות [אבל הכא דאפקה קרא מרשומיה] בנערותה, בגרות מאי בעיא גביה, לא משכמת לה אָמָה יוצאה בנערות, והכי כתב לן קרא מירי דלא הוי, לכתוב נערות בנערות ומו לא?

אלא אמר אביי, לא נצרכה אלא לבגר דאילונית אין לה סימני נערות, סד"א בנערות תיפוק [פ' ביון דלית ליה נערות לא תיפוק כלל], בבגרות [של עשרים שנה] לא תיפוק, קמ"ל ואשמועינן קרא שיוציאה ימי בגרותה, כשיהיה לה עשרים שנה,

מתקיף לה מר בר רב אשי, ולא ק"ו הוא [ולמה צריך קרא לבגר

אבני חן על מסכת קידושין

דף ה' ע"א ערב סוכות תשס"ט

ומניין שאף [שאשה מתקדשת אף] בשטר [הגם שאין לזה מקור במקרא. שט], ודין הוא, ומה כסף שאין מוציא, מכנים [שאשה מתקדשת בכסף], שטר שמוציא [שאשה מתגרשת בשטר] אינו דין שמכנים,

[ודוחה הק"ו] מה לכסף שכן פודין בו הקדש ומעשר שני, תאמר שטר שאין פודין בו הקדש אם כח לגזר שטר על מעות פדיון הקדש, אין הקדשו פדוי [הרשב"א תמה על דברי רש"י אלו, וכתב שבאופן זה גם בקדושין לא יועיל, שאם אמר לאשה הרי את מקודשת לי במנה, ומחייב אני עצמי לך בשטר באותו מנה אינה מקודשת, דמנה אין כאן ושטר אין כאן, ולכן פירש הרשב"א שכתב בשטר, הקדש זה פדוי, אינו פדוי, דומיא דשטר קדושין שכותב לך הרי את מקודשת לי],

ומעשר שני [וכן אינו יכול לפדות מעשר שני על שטר, # ולא ביאר למו יכתוב את השטר? אבל לפי דברי הרשב"א מיושב, שהפירוש שבהקדש ובמע"ש לא שייך שטר],

דכתיב דנעין ויקרא כו ונתן הכסף וקם לו,

[לכן בא הכתוב וריבה קדושין בשטר] אמר קרא דברים כד ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה, מה יציאה בשטר, אף הויה נמי בשטר,

[ומקשה] ואקיש נמי יציאה להויה, מה הויה בכסף אף יציאה בכסף [שתתגרש אשה מבעלה ע"י כסף]?

[ומתרין] אמר אביי יאמרו כסף מכנים כסף מוציא, סניגור יעשה קטיגור, אי הכי שטר נמי יאמרו שטר מוציא שטר מכנים קטיגור יעשה סניגור?

[אלא מה יש לך לומר] מילי דהאי שטרא לחוד, ומילי דהאי שטרא לחוד כזה כחוד לשון כנסה וזה מפורש לשון יציאה,

[אם כן] הכא נמי האי כספא לחוד כשהוא נותנו מפרש על מנת מה הוא נותנו והאי כספא לחוד אינו מזכר נותנו אלא להוציא אס להכניס?

[אלא אין לדמות שטר לכסף, דשטר מפורש בכל שטר למה בא, זה לקדש, וזה לגרש, אבל מעות היא מעות, ואם נאמר שכמו שמקדש בה מגרש בה נמי, חיישין שיאמרו כסף מכנים כסף מוציא] טיבעא [פי' מטבע] מיהא חד הוא,

רבא אמר, אמר קרא [בגירושין] דברים כד וכתב לך, בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף, ואימא בכתיבה מתגרשת

אמר רב אשי, משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא ממקום שאמה צא ללמוד דהיינו אמה העצירה, יש להשיב, ולהכי קאמר מעיקרא דדינא פירכא, שהתשובה שהשיב בתחילה יצמה תוכית, ולא מעיקרא דדינא אחיא, אלא ממקום אחר,

מהיכא קא מיייתית לה [שכסף קונה את האשה] מאמה העבריה, מה לאמה העבריה שכן יוצאה בכסף שפודה את עצמה בתוך שש שנים אם תרצה כדכתיב (שמות כא) והפדה, והואיל וכסף חסוד צה לפדותה חסוד נמי לקנותה תאמר בזה [באשה רגילה] שאינה יוצאה בכסף דנפקא לן מספר כותה ואין דבר אחר כותה, [ולכן צריך פסוק ללמוד שהאשה נקנית בכסף] ת"ל כי יקח איש,

ואיצטריך למיכתב ויצאה חנם למילף מיניה כדליף לעיל, יש כסף לאדון אחר ואיצטריך למיכתב כי יקח איש [שאשה מתקדשת בכסף],

דאי כתב רחמנא כי יקח, הוה אמינא קידושין דיהב לה בעל, דידה הוו [שכן משמע פשטות הפסוק], כתב רחמנא ויצאה חנם,

ואי כתב רחמנא ויצאה חנם, הוה אמינא היכא דיהבה (ליה) אויהי [האשה] לדידיה כסף וקידשתו דאמרה ליה התקדש לי [ראה תוס'] הוו קידושי דמיון דאשמועי' דכסף עמיד אישות, מה לי כסף דידיה מה לי כסף דידיה, להכי הדך כתב רחמנא תנא קרא זימנא אחרימי צהדיא כי יקח איש ולא כי תקח אשה לאיש:

ובעלה, מלמד שנקנית בביאה [וא"ת תיפוק ליה מדכתיב כי יקח דמשמע נמי לשון ביאה כמו בולחו קחה דערויות, איש אשר יקח את אחותו ואשה אל אחותה לא תקח איש וכי', ראה תוס'], והלא דין הוא, ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בביאה, זו שנקנית בכסף אינו דין שנקנית בביאה,

אמה העבריה תוכיה, שנקנית בכסף ואין נקנית בביאה,

מה לאמה העבריה שאין קנינה לשום אישות הלכך לא שייכא צה ציאה, תאמר בזה שנקנינה לשום אישות, ת"ל ובעלה,

ולמה לי קרא, הא אתיא לה?

אמר רב אשי, משום דאיכא למימר, מעיקרא דדינא פירכא, מהיכא קא מיייתית לה [שאשה נקנית בביאה] מיבמה, מה ליבמה שכן זקוקה ועומדת לזה מחמת קידושי המט, ואין ציאה צאה אלא לגמור, אצל קנין דמעיקרא לא [ראה רש"י כתובות זו: שכתב דקנין הבעל פקע. וצ"ע, וראה מש"כ נדרים עג:], תאמר בזה שאין זקוקה ועומדת, תלמוד לומר ובעלה:

אבני חן על מסכת קידושין

ואינה מתקדשת בכתיבה? הא כתיב דברים כד ויצאה והיתה מקיש וכו', ומה ראית [למעט גירושין בכסף, ולרבות קדושין בשטר]? מסתברא קאי בגירושין ממעט גירושין, קאי בגירושין וממעט קידושין נמניה,

ולרבי יוסי הגלילי דאפיק ליה להאי קרא [וכתב לה] לדרישא אחרינא בפ"ג דגיטין (דף כ"א:),

[גיטין כא: דתניא ספר [וכתב לה ספר כריתות], אין לי אלא ספר משמע קלף, מנין לרבות כל דבר? ת"ל וכתב לה [ששני מילים אלו מיותרים לגמרי] מכל מקום מדלג כמז "ונתן ספר כריתות צידה", אם כן מה ת"ל ספר, מה ספר דבר שאין בו רוח חיים, ואינו [דבר] אוכל, אף כל דבר שאין בו רוח חיים, ואינו אוכל],

שאינה מתגרשת בכסף מנא ליה?

אמר קרא דברים כד ספר כריתות, ספר כורתה ואין דבר אחר [זוה כולל גם כסף] כורתה,

ורבנן [דממעט כסף מוכתב לה] האי כריתות מאי עבדי ליה # [צ"ע שהיה לו לשאול האי "ספר" מאי עבדי ליה, דהא ריה"ג לומר מספר ולא מכריתות, ולא מצאתי מי ששואל כן]? מיבעי ליה לדבר הכורת בינו לבינה שיהא הספר מזדילן, ולא שיהא צו מנאי האוגדן,

כדתניא, הרי זה גיטיך ע"מ שלא תשתי יין, על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם, אין זה כריתות שכל ימייה היא נאגדת צו לקיים מנאי זה מממנו,

[אבל תנאי על זמן מסוים כגון שאמר שלא תשתי יין וכו'] כל שלשים יום, הרי זה כריתות אפילו מיד, דהיא מקיים מנאו ותלך [פי' שהיא תלך ותקיים התנאי], שאפשר צ [דנדרים הללו [פי' בתנאי כזה] לנא לדי הדללה [פי' שסוף סוף תהיה נכרתת ממנו, וראה מנחת יהודה],

ורבי יוסי הגלילי, מכרת כריתות קא נפקא ליה דהוה מצי למיכתב ספר כרת, דמשמע ספר כריתות, וק' דרשא אחריתי מייחורא דלישנא,

ורבנן כרת כריתות לא משמע להו,

חדא מחדא לא אתיא הכי קשיא ליה, האי מנא דלעיל [ריש דף ד:]: דפריך צכולהו [בקדושי כסף שטר וביאה] והלא דין הוא, והדר [ומתריץ] דלא אמו מדינא, ואזכריה קרא, למה לי קרא צכולהו, נהי דחדא מחדא לא אמיא מימי חדא מתרת, צמה מינאי, צהצד השוה צבהן שקוין צעלמא וקוין כאן, אף אי ציצי אמיא השלישי, שהרי כולם קוים צמקום אחר, כסף וסטר קויה צאמה העצמיה צללקמן (דף יד) ציאה קויה ציצמה, תיתי חדא מתרתי,

הי תיתי, לא ליכתוב רחמנא בשטר [שהאשה נקנית בה] ותיתי מהנהך [מכסף וביאה], מה להנהך שכן הנאתן מרובה אצל שטר אירוסין, אין צו לה שום הנאה, שהרי אין כמזב צו אלא הרי אמיא מקודשת לי,

[ובין שתריץ ששטר היה צריך לכתוב, חוזר ושואל על ביאה] לא ניכתוב רחמנא בביאה ותיתי מהנהך [מכסף ושטר]? מה להנהך שכן קנינן מרובה שקוין קרקעות ועצדים,

[וחוזר ושואל על כסף] לא ניכתוב רחמנא בכסף, ותיתי מהנהך [משטר וביאה]? מה להנהך שכן ישנן בע"כ ציאה קויה ציצמה צע"כ, דנפקא לן ציצמות (דף נד) מויצמה, וכן שטר מוילא אמיא האשה צע"כ מצעלה,

וכ"ת כסף נמי בע"כ באמה העבריה שאינה מוכרה שלא מדעתה, באישות מיהא לא אשכחן:

אמר רב הונא, חופה קונה [בתורת קדושין] מקל וחומר, ומה כסף אס נאדרסה לכהן שאינו מאכיל בתרומה כדמנן צצמות (דף נ) אין האשה אכולת צתרומה, עד שמכנס למופה קונה [את האשה בתורת קדושין], חופה [אשה ישראלית שכנסה בהן לחופה] שמאכלת בתרומה, אינו דין שתקנה [שחופה תקנה את אשה בקדושין],

וכסף אינו מאכיל, והאמר עולא דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, שנאמר ויקרא כב וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, והאי [אשה שנתאסרה] קנין כספו הוא, ומה טעם אמרו אינה אוכלת, גזירה שמא ימזגו לה כוס בבית אביה, ותשקנו לאחיה ולאחותיה?

אלא פריך הכי [פי' רב הונא לומר הק"ו כן, # ולשון "פריך" אין פירושה כמו בכל מקום], ומה כסף [אם נתקדשה בכסף] שאינו גומר להוציאה מרשות אציה, למעשה ידיה ולירושמה קונה [כדילפינן דכסף קונה בקדושין, או מצי יקח איש אשה, או מויצאה חנם אין כסף],

דף ה' ע"ב

חופה שגומרת [שאם נכנסה לחופה, יצאה מרשות אביה לגמרי], # [ואולי כשמכניסה בעלה לרשותו, לזה לא צריך שום פסוק או דרש, שהרי הוא סברא שהאשה שלו, וכן בבכורות יג. אמרינן ואימא מיד עובר כוכבים כלל כלל לא ופרש"י עד שצדא לרשותו של ישראל לא קני משמע דאם בא לרשותו אינו צריך לזה שום לימוד. כסלו תשע"ב] אינו דין שתקנה [בקנין קידושין],

[פי' ופריך שאין ללמוד שחופה עושה קנין, שלא מצינו בשום מקום שחופה עושה קנין, ואף שיש חסרון בכסף שאינו גומר מ"מ הלא ראינו שעושה קנין במקום אחר] מה לכסף שכן פודין בו הקדשות ומעשר שני,

ביאה תוכיח [שלא תאמר שאין ללמוד חופה מכסף, שלא מצינו חופה עושה קנין במקום אחר], מה לביאה שכן קונה ביבמה [הלא גם ביאה לא מצינו לה קנין במקום אחר, ומ"מ היא קונה קנין גמור, ונאמר כן גם בחופה], כסף יוכיח [שקונה את האשה אף שאינו קונה ביבמה], וחוזר הדין [ללמוד חופה, מכסף וביאה],

אבני חן על מסכת קידושין

הרי זו מקודשת,

[וז"ל באבה"ע סימן כו א: בכסף כיצד נותן לה בפני שנים פרוטה או שוה פרוטה ואומר לה הרי את מקודשת לי בזה: הגה וי"ל שי"ל לה כדמ משה וישראל (כל ז), וכן נוהגין לכמתלה, וכן נוהגין לקדש בטענת, ויש להם טעם בתיקוני זוהר, וכתב באבודרהם הלכות ברכת נישואין על לשון כדת משה וישראל, וז"ל כדת משה הוא בזמן שהאשה טהורה, ולא בזמן שהיא גדה, וישראל רצה לומר וכדת שהנהיגו בנות ישראל שאפילו רואות מפת דם כחרדל יושבת עליו שבעה ימים נקיים].

[המרדכי (לא צוין מקומו)] הקשה איך לד"ע קידושין תופסין בחייבי לאוין נימא כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה? ותיירין כיון דהוא ידע שאסור לקדש ואעפ"כ קידש א"כ מסתמא לא קדש כלל אדעתא דרבנן. ראי'.

אבל היא שנתנה, ואמרה היא, הריני מקודשת לך, הריני מאורסת לך, הריני לך לאינתו, אינה מקודשת,

מתקיף לה רב פפא, טעמא דנתן הוא ואמר הוא, הא נתן הוא ואמרה היא, אינה מקודשת,

אימא סיפא, אבל היא שנתנה לו, ואמרה היא לא הוו קידושין, טעמא דנתנה היא ואמרה היא, הא נתן הוא ואמרה היא, הוו קידושין?

רישא דוקא, סיפא כדי [בחנם] נסבה,

ותני סיפא מילתא דסתרא לה לרישא בתמיה, וכי אמרינן ככל דוכתא כדי נסבה, מידי דלא אינטריך למיתניה ותמיה ככדי, אכל סיפא דסתרא לרישא לא תני מנא?

אלא ה"ק סיפא, נתן הוא דמי לבי יקם איש ואמר הוא פשיטא דהוו קידושין, אכל שניה ממנה שאמרנו, כגון ש נתן הוא ואמרה היא דמי לתקם אשה לאיש נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא ולא הוו קידושין דנעיין כי יקם איש,

ואב"א [בן תפרש את המשנה, זה הרישא] נתן הוא ואמר הוא מקודשת, נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת, נתן הוא ואמרה היא, ספיקא היא, וחיישינן מדרבנן ששם נא אחר וקידשה צריכה גט משניהם שמה לא היו של הראשון קידושין וחלו קידושי שני, או שמה של ראשון קידושין ולא של שני.

אמר שמואל, בקידושין נתן לה כסף, ושוה כסף, ואמר לה הרי את מקודשת ולא גרסינן לי, הרי את מאורסת, הרי את (לי) לאינתו, הרי זו מקודשת משום דקא צעי למימר סיפא בגידושין, נתן לה כו, נקט כי האי לשנא (נתן), הריני אישך, הריני בעליך, הריני ארוסך, אין כאן בית מיוחד אין כאן אפי' ספק קידושין, דכי יקם כמיה, ולא שיקם עצמו לה,

לא ראי זה [כסף] כראי זה [כביאה], ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שקונין בעלמא [כסף בהקדש ומעשר, וביאה ביבמה], וקונין כאן [בקידושי אשה], אף אני אביא חופה שקונה בעלמא שגומרת ליורשה ולהפרת נדריה וקונה כאן יקנה נמי כאן, בלא אירוסין,

מה לצד השווה שבהן [של כסף וביאה] שכן הנאתן מרובה, שטר יוכיח [שאין בה הנאה וקונה], מה לשטר שכן מוציא בבת ישראל [לכן קונה שטר אף שאין בה הנאה], כסף וביאה יוכיחו, וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן [כסף ביאה ושטר] שקונין בעלמא וקונין כאן, אף אני אביא חופה שקונה בעלמא וקונה כאן,

מה להצד השווה שבהן שכן ישנן בע"כ שקונה בעלמא ציאה ציממה ושטר בגידושין וכסף צלממה העצירה, [ולכן אין ללמוד מהם שחופה קונה לשם קידושין].

ורב הונא [סבר שיכולים ללמוד חופה מהצד השווה, והגם שיש בעל כרחך בכסף גבי אמה עבריה], כסף מיהא באישות לא אשכחן בע"כ [רש"י מפרש שמה שאביה מקבל קדושה בעל כרחיה, זה מקרי קדושי כסף בעל כרחיה, ואפ"ה באשה רגילה [וקורא לזה אישות] לא אשכחן בע"כ, ולכן אין כאן צד השווה,

אבל התוס' סוברים שמה שהאב מקבל קידושי בתו, אין זה נקרא בע"כ דהא הוא מרצונו של אב]

ואפ"ה קונה כאן, ואף על ככה, כגון אב מקבל קידושין לבת קטנה, אף אני אציא מופה # [דברי רש"י עדיין צריכין בירור ??],

אמר רבא, שתי תשובות בדבר [לדברי רב הונא] להא דאמרת מופה קונה בלא כסף, חדא דשלש תנן [האשה נקנית בשלש דרכים] וד' לא תנן, ועוד [מקשה על הק"ו של רב הונא בראש הדף, אבל באמת לפי המסקנא לומר רב הונא חופה ממה מצינו, דאילו מוק"ו הא אמרינן שאין ללמוד חופה מכסף? כלום חופה גומרת דקאמרת מופה שגומרת כו' אלא ע"י קידושין וכיון שאינה גומרת אלא לאחר קידושין, וכי גמרי' היאך אמה נא לזין חופה שלא ע"י קידושין, מחופה שע"י קידושין,

[ומתירין] א"ל אביי, הא דקאמרת ג' תנן וד' לא תנן, תנא מילתא דכתיבא בהדיא [כסף מלשון קחה, ביאה מובעלה, שטר דמקיש הויה ליציאה] קתני, מילתא דלא כתיבא בהדיא [בגן חופה] לא קתני,

ודקאמרת כלום חופה גומרת אלא ע"י קידושין, רב הונא נמי ה"ק [בן הוא הק"ו של רב הונא], ומה כסף שאינו גומר אחר כסף קונה, חופה שגומרת אחר כסף אינו דין שתקנה:

ת"ר כיצד בכסף, נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי או, הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאינתו,

אבני חן על מסכת קידושין

פשוט מיהא חדא, דתניא האומר [הרי את] לקוחתי, הרי זו מקודשת, משום שנאמר דברים כד כי יקח איש אשה,

איבעיא להו חרופתי מהו? ת"ש דתניא האומר חרופתי מקודשת, שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה,

ויהודה היא רובא דעלמא? ה"ק האומר חרופתי מקודשת שנאמר ויקרא יט והיא שפחה נחרפת לאיש, ועוד ביהודה קורין לארוסה חרופה,

[שהרי אף אם אומרת] שהבינה הלשון שאמר לה ודעתה היה לשם קדושין, מ"מ [אם] העדים אינם מבינים הלשון, הוה להו כמקדש בלא עדים שהרי אין הדבר ברור לעדים מצד מזה שראו ושמעו, אלא מצד מזה שהם אומרים שכוונו לקדושין. תוס' ר"י הוקן].

[ומקשה] ויהודה ועוד לקרא וכי המקרא כריך סיוע ממנהג שציהודה?

אלא ה"ק, האומר חרופה ביהודה מקודשת, שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה אצל מקרא ליכא למילף, דההוא יחוד צעלמא הוא, שהרי בשפחה כנענית הכתוב מדבר, שאין קידושין מופסין בה, ומעיקרא הוה סלקא דעתיה כמ"ד בגיטין (דף מג) צחציה שפחה וחציה בת חורין הכתוב מדבר, דשייכי בה כל קידושין,

במאי עסקינן צהק לישני דקא מיבעיא לן, אי הוה קידושין או לא ה"ד, אילימא אי בשאין מדבר עמה קודם לכן על עסקי גיטא וקידושיה וכן צהק לישני דגירושין [פי' אף שלא נמצא בגמ' באן שום דוגמא של לשון שאינו מבורר בגירושין, נקט רש"י לשון זה אנב שיגרא דלישנא בגמ', וראה רש"ש, וכתב שם גם שאילו צ"ל בגירושין בבי"ת, פי' דקאי על הלשונות שמנה הגמ' בקידושין, אם אמרם בגירושין] שלא היה מדבר עמה על עסק גיטא,

כלומר אפילו הוה הנך לישני לשון קידושין, היכי מקדשא מנא ידעה מאי קאמר לה הא לא ידעה מאי קאמר לה, שמתרצה להתקדש לו,

ואלא במדבר עמה על עסקי גיטא וקידושיה מה לי אי לא הוה לשון קידושין, אפילו אע"ג דלא אמר לה מידי גמ' אלא שנמן לה, קי"ל דהוה קידושין כר' יוסי,

דתנן היה מדבר עם אשה על עסקי גיטא או וקידושיה, ונתן לה גיטא וקידושיה, ולא פירש, ר' יוסי אומר דיו, ר' יהודה אומר צריך לפרש, ואמר רב הונא אמר שמואל הלכה כר' יוסי?

אמרי, לעולם במדבר עמה על עסקי גיטא וקידושיה, ואי דיהיב לה ושתיק ה"ג דמקדשא כרבי יוסי, דאמרינן מסתמא לשם קידושין נתן, והיא קבלתה לכן, הב"ע דיהב לה ואמר לה בהני לישני אצל השתא דפריש הנך לישני, אם לשון קידושין הן נתקדשה, ואם לשון לצוא לעשות מלאכתו הם, הרי גילה צדעמו שאינו חפץ לקדשה עכשיו, והכי קא מיבעי

וכן בגירושין, נתן לה ואמר לה, הרי את משולחת, הרי את מגורשת, הרי את מותרת לכל אדם, הרי זו מגורשת, איני אישך, איני בעליך, איני ארוסך, אין כאן בית מיחוש ודגירושין אין כאן בית מיחוש, אף לפוסלה לכהונה,

אמר ליה רב פפא לאביי, למימרא דסבר שמואל ידיים בית יד אחיזת הדבר שאין מוכיחות אע"פ שאינו מוכיח, אחיזת לשון גמור, כי הכא דקאמר הרי את מקודשת ולא קאמר למאן הויין ידיים ואמר דלדידיה קדשה,

והתנן האומר אהא אהיה הרי זה נזיר, והוינן בה ודילמא אהא בתענית קאמר, ואמר שמואל והוא שהיה נזיר עובר לפניו דודאי אהיה אף אני כזה קאמר, אלמא צעין הוכחה, טעמא דנזיר עובר לפניו, הא לאו הכי לא?

הכא במאי עסקינן דאמר [הרי את מקודשת] לי,

אי הכי מאי קמ"ל?

הני

דף ו' ע"א א סוכות תשס"ב

לישני בתראי דקאמר צהו אין כאן בית מיחוש, צין דקידושין צין דגירושין, קמ"ל הכא [בקידושין] כתיב דברים כד כי יקח ולא שיקח את עצמו, והכא [בגירושין] כתיב דברים כד ושלחה ולא שישלח את עצמו:

ת"ר הרי את אשתי, הרי את ארוסתי, הרי את קנויה לי, מקודשת, הרי את שלי הרי את ברשותי הרי את זקוקה לי מקודשת,

וליתנינהו בולחו כחדא למה לי למימני מקודשת מקודשת תרי זימני? תנא תלת תלת שמעינהו [פי' לא שמע כל החלכות בפעם אחת] וגרסינהו,

איבעיא להו מיוחדת לי לשון והיו לנשר אחד (בראשית ז) מהו, מיועדת לי לשון אשר לא יעדה (שמות כא) שהוא לשון קידושין צאמה העבריה מהו, עזרתי לשון אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ז) מהו, נגדתי לשון אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ז) מהו, עצורתי לשון עצרת, שתהא נאספת עמי לבית, ורצונו אמרו לשון כי אשה עזורה לנו (שמואל א כא), ולא נהירא דההיא עזורה ממנו קאמר, דהא אחימלך אמר לו לדוד אם נשמרו הנערים אף מאשה, ודוד אהדר ליה אשה עזורה לנו, והגנו טהורים מהו, צלעתי מהו, סגורתי מהו לשון ויסגור בשר (סם), תחתיה מהו, תפושתי מהו, לקוחתי מהו,

אבני חן על מסכת קידושין

[אבל יש לשאול אם] אמר לה לאשתו הרי את לעצמך מהו, מי אמרינן למלאכה שהיא מעשה ידיה שלה קאמר לה, או דילמא לגמרי אפילו להנשא קאמר לה?

[ומשיב] א"ל רבינא לרב אשי ת"ש, דתניא גופו של גמ' שחרור הרי אתה בן חורין הרי אתה לעצמך, השתא ומה עבד כנעני דקני ליה גופיה, כי א"ל הרי אתה לעצמך לגמרי קא"ל, אשה דלא קני ליה גופה, לא כ"ש,

א"ל רבינא לרב אשי, אמר לעבדו כנעני אין לי עסק בך מאי, מי אמרינן אין לי עסק בך לגמרי קא"ל אפי' לשחרור גופו ומומר צנת חורין, או דילמא למלאכה קאמר ליה?

א"ל (ר"נ) [רב חנין. רש"ש, וכ"ה בגיטין פה:] לרב אשי, ואמרי לה רב חנין מחוואה לרב אשי, ת"ש המוכר עבדו לעובר כוכבים, יצא לחירות ואע"ג דק"ל [גיטין מד] קונסין אותו לפדותו מן העובד כוכבים עד עשרה דמי דאפקיע ממנו, וצריך גמ' שחרור מרבו ראשון להחירו צנת חורין, משום דעובד כוכבים גופו לא קני, דכתיב מהם תקנו אתם קונין מהם ולא הם קונים מהם, ולא הם קונים זה את זה [גיטין נח],

אמר רשב"ג, בד"א שצריך גט שחרור שלא כתב עליו אותו כשמכרו לעובד כוכבים שלא כתב עליו אונו לשון שטר, אבל כתב עליו אונו, זהו שחרורו,

ה"ד אונו? אמר רב ששת, דכתב ליה כשתברח ממנו מן העובד כוכבים אין לי עסק בך אלמא לשון שחרור הוא:

אמר אביי, המקדש במלוה [האשה היא הלואה, והאיש הוא המלוה] דאמר התקדשי לי במלוה שהלוייתך אינה מקודשת דקיסה משדה עפרון גמרינן, דיהיב מידי בשעת קידושין, ומלוה להוציא נסתה, וכבר הן שלה, ומעות אחרים היא חייבת לו,

בהנאת מלוה מפרש לה ואיל מקודשת, ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית,

האי הנאת מלוה ה"ד, אילימא דאזקפה [האיש הלואה להאשה] מעיקרא דאמר לה ארבע [ארבעה] [זווי] בחמשה [שהיא תשלם לו חמשה] והשמת אמר לה התקדשי לי בזה חמישי הא רבית מעלייתא הוא ואמאי קרי ליה הערמת רבית, ועוד היינו מלוה שאף הוה ככר מחוייבת ועומדת,

לא צריכא דארווח לה זימנא הולאמו, ואמר לה התקדשי בהנאה זו שאת היית נותנת פרוטה לאדם שיפייסיני על כך, או לי, ואפי' לאגר נטר לא דמי כלל, ואם פירש לה כך מקודשת, והערמת רבית הוא דהויא, ולא רבית גמור, דלא קץ לה מידי, ולא מידי שקל מינה, וכ"ש אם ממל לה כל המלוה ואמר לה התקדשי לי בהנאת מחילה זו, דהשמת הוא דקא ייחיב לה הך פרוטה דהנאת מלוה, אבל כי

ליה, הני לישני לקידושי קאמר לה, או דילמא למלאכה קאמר לה, 1. תיקו:

גופא היה מדבר עם האשה על עיסקי גיטה וקידושיה, ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פירש, רבי יוסי אומר דיו, ר' יהודה אומר צריך לפירש,

אמר רב יהודה אמר שמואל הא דקאמר רבי יוסי דיו והוא שעסוקין שהיו עסוקים באותו ענין צדיבור עיסקי קידושיהן עד שעת נתינה, וכן אמר ר"א א"ר אושעיא, והוא שעסוקין באותו ענין,

כתנאי, רבי אומר והוא שעסוקין באותו ענין, ר' אלעזר בר ר"ש אומר אע"פ שאין עסוקין באותו ענין,

ואי לאו דעסוקין באותו ענין, מנא ידעה מאי קאמר לה, כיון דבשעת נתינה לא עסוקין צדיבור הקידושין, מנא ידעה שלשם קידושין הוא נותנם לה שמתרנה, ואע"פ שדברו כבר בזה, הרי פסקו אותו עסק?

אמר אביי, מענין לענין באותו ענין שפסקו מלדבר בקידושין ממש, והיו מדברים בדברים אחרים, ומיהו לדבר דרכי זיווגם היה, כמו כמה יש לך נדוניה, וכמה שדות יש לך להתפרנס מהם,

[כמו אמר מר. מנחת יהודה] אמר רב הונא אמר שמואל, הלכה כר' יוסי, א"ל רב יימר לרב אשי, ואלא הא דאמר רב יהודה אמר שמואל, כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין צהלכותיהן [ראה להלן יג. מה שמפרש בהרש"א] לא יהא לו עסק עמהם להיות דין דבר שמה יתיר איסור ערוה וזהו עיוות שאינו יכול לתקן, אפילו לא שמוע ליה הא דרב הונא אמר שמואל דהלכה כרבי יוסי, נימא נמי דלא יהא לו עסק עמהם, כלומר מי שכתב הא, או לא שכתב שהיא אדם נותן גט או קידושין לאשה ואינו מפרש? א"ל אין הכי נמי:

כמו אמר מר וכן בגירושיה, נתן לה גיטה, ואמר לה הרי את משולחת, הרי את מגורשת, הרי את מותרת לכל אדם, הרי היא מגורשת:

פשיטא צניחא [כל הענין כאן הוא גם בגיטין פה.] נתן לה גיטה, ואמר לה לאשתו הרי את בת חורין

דף ו' ע"ב

לא אמר (ולא) כלום להנארה (ה) אם כתב לשון זה בכתב, שאין זה לשון גירושין, אמר לה לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם, לא אמר (ולא) כלום לשון גירושין הוא, ולא לשון שחרור דשפחה, דאי בת חורין משום לה, אינה מותרת לעבדים, אבל לשון גט הוא לאשה שממירה לכל שהיתה אסורה לו על ידי [לאו דוקא, שהרי לאביו ולאחיו וכו'] תהיה אסורה להם לעולם,

אבני חן על מסכת קידושין

מקדש לה בעיקר המעות לאו מידי יהיב לה, שכבר הם ברשותה והם שלה:

זהאי ממונא מידי,

אמר רבא, הילך מנה על מנת שתחזירהו לי,

עבד כנעני לאו אף ע"ג דלא קא חסר ולא מידי, קא קני נפשיה, האי גברא נמי אע"ג דלא קא חסר ולא מידי, קא קני לה להאי איתתא,

במכר כגון קרקע דקי"ל לקמן (דף כו) שהיא נקנה בכסף לא קנה אינו נקנה בכך, דלאו מידי יהיב לה, באשה אינה מקודשת, בפדיון הבן אין בנו פדוי, בתרומה יצא ידי נתינה ומוכרה לכהנים, והדמים שלו, ולקמן פריך ממה נפשך,

[ואומר רבא עוד דין] תן מנה לפלוני ואקדש אני לו לאותו פלוני במנה שתמן לו בשבילי מקודשת, מדין שניהם מצין שני הדינין הללו של ערב ועל עבד כנעני אנו למדין ערב לאו אף ע"ג דלא קא מטי הנאה לידיה קא משעבד נפשיה, האי איתתא נמי אע"ג דלא קא מטי הנאה לידיה קא מקניא נפשה,

ואסור לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות לפי ששכר זה יתן לו שאר תרומותיו, והוי האי כהן כקונה תרומה בשכרו, ומסייע בצית הגרנות, שיתנו לו התרומה, ותמן בצטרות (דף כו) כהנים המסייעים בצית הגרנות, אין נותנין להם תרומה ומעשרות בשכרן, ואם עשו כן חללו, ועליהם הכתוב אומר (מלאכי ב ט) שִׁמְשֵׁם בְּרִית הָלוֹךְ,

מי דמי ערב האי דקא קני ליה קא חסר ממונא, האי גברא קא קני לה להאי איתתא ולא קא חסר ולא מידי,

מאי קסבר רבא, אי קסבר מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, אפילו כולוהו נמי, ואי קסבר לא שמה מתנה, אפילו תרומה נמי לא,

עבד כנעני יוכיח, דלא קא חסר ממונא וקא קני נפשיה, מי דמי התם הך דקא מקני קא קני בעל העבד שהוא מקנה את העבד לחירות, קא קני האי כסף שמקבל בפדיונו, הכא האי איתתא קא מקניא נפשה, ולא קא קניא ולא מידי, ערב יוכיח, אע"ג דלא קא מטי הנאה לידיה, משעבד נפשיה,

ועוד הא רבא הוא דאמר, מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, דאמר רבא הילך אתרוג זה [במחזור זה לומדים דף זה ביום א דסוכות תשס"ט], על מנת שתחזירהו לי, נטלו והחזירו יצא, ואם לאו לא יצא דהוה ליה גזל למפרע,

בעי רבא, הילך מנה ואקדש אני לך והוא קיבלו ואמר לה המקדשי לי בכך מהו,

אלא אמר רב אשי ודאי יכולהו אמר רבא דקונה לבד מאשה כו' והאי לחליפין דמי כקני בסודר דאינו אלא אותו זה ומחזירו בכולהו קני, לבר מאשה, לפי שאין אשה נקנית בחליפין,

אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא מקודשת דמפרש ואזיל טעמיה לקמיה, אמר ליה רב אשי למר זוטרא אם כן הוה ליה נכסים שיש להם אחריות אדם הוקש לקרקעות דכמיז (ויקרא כה) והתנחלתם אותם לרשת אחיה נקנין עם נכסים שאין להם אחריות שמוכר או נותן לו קרקעות ומטלטלין וזה מושך המטלטלין והקרקעות קנייט לו במשיכת המטלטלין,

א"ל רב הונא מר בריה דרב נחמיה לרב אשי, הכי אמרינן משמיה דרבא כוותך:

ואנן איפכא תנן שזריך לקנות הקרקע בלא מן הדברים שהקרקע נקנה בהן, כגון כסף או שטר או חזקה, דנעל וגדר ופרך כל שהוא, והמטלטלים נקניט אגבן נכסים שאין להם אחריות, נקנין עם נכסים שיש להם אחריות, בכסף בשטר ובחזקה,

אמר רבא תן מנה # [למה לא די ליתן פרוטה ?] לפלוני

דף ז' ע"א ב' סוכות תשס"ט

אמר ליה, מי סברת דאמרה ליה אגב, הכא באדם חשוב עסקינן שאינו רגיל לקבל מתנות דבההיא הנאה שתרצה זאת לתת פרוטה לאדם, שיפייסנו לזה דקא מקבל לקבל מתנה מינה, גמרה ומקניא ליה נפשה,

ואקדש אני לך וכשנתנו לו א"ל המקדשי לי, מקודשת ואע"ג דלא מטי הנאה ליה [הגם שיש לה איזה טובה הנאה במה שנותן המנה לפלוני] מדין ערב ממה שמנינו בתורה שהערב משמעבד למלוה אנו יכולין ללמוד, ערב לאו אף ע"ג דלא מטי הנאה לידיה, קא משעבד נפשיה, האי איתתא נמי אע"ג דלא מטי הנאה לידיה, קא משעבדא ומקניא נפשה,

איתמר נמי משמיה דרבא, וכן לענין ממונא הך שמעתא דרבא דילפינא קידושין מדין ערב, ומדין עבד כנעני, כן לענין ממונא, מכר לו שדה ואמר לו תן הכסף לפלוני, ושדי מכורה לך זו, קנה מדין ערב, הילך מנה ומהא שדך מכורה לפלוני, קנה אותו פלוני השדה מדין עבד, תן מנה לפלוני ותקנה לו שדי זו, קונה מדין שניהם,

[ואומר רבא עוד דין] הילך מנה והתקדשי לפלוני והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו, מקודשת ואע"ג דממונא לאו של משלח הוא מדין עבד כנעני דמתן במתני לקמן קידושין (דף כב) קונה את עצמו בכסף ע"י אחרים שאחרים פודין אותו בממונו והוא קונה עצמו ויוצא לחירות ואע"ג דלא חסר איזה

אבני חן על מסכת קידושין

הקדיש חציה, וחזר ולקחה והקדישה, קדושה ואינה קריבה
הואיל ובתחלת הקדישה לא נראית לקרב, שלא קדשה אלא חציה, ותמכר ויקריב
אחרת בדמיה ועושה תמורה אם המיר זה ותמורתה כיוצא בה
לחינה קריבה, דמכח קדושה דחיה באתה,

שמע מינה תלת

דף ז' ע"ב

ש"מ בעלי חיים נדחים אם נדחו ידמו לעולם, ואיכא למ"ד (ביומא דף קד)
אין דיחוי אלא בשחוטין, אבל בעלי חיים שנדחו מחוץ ונראין, ולדידיה קריבה הך
בהמה, כשחזר ולקח חציה,

וש"מ דחוי מעיקרא כגון זו שמתחילת הקדישה לא נראית ליקרב הוי
דחוי ואיכא למ"ד (בסוכה דף לג) דפליג ואמר אין דיחוי אלא בנראה ונדחה,

וש"מ יש דחוי בדמים יש תורת דיחוי בדבר שאינו קדוש אלא לדמיו, כגון
זו שמתחלה לא הקדישה אלא לדמיה, שתמכר ויקדשו דמי חציה, שהרי ליקרב
לחצאין לא היתה ראיה, ואפ"ה חל עלה תורת דיחוי לדחות מעל המזבח לעולם,
ולא אמרינן אין דיחוי אלא בדבר שהקדש לגופו ליקרב,

בעי רבא, חצייה בחצי פרוטה וחצייה בחצי פרוטה מהו, כיון
דאמר לה חצי פרוטה פסקה והוה ליה כמקדש לחצאין, או דילמא
מונה והולך הוא ורישא דמילתא אמסקנא נמי קאי, ולאו לחצאין הוא, דהא
חצי פרוטה לאו כר תפיסה הוא,

אם תימצי לומר מונה והולך הוא, חצייה בפרוטה וחצייה
בפרוטה מהו, כיון דאמר לה בפרוטה ופרוטה פסקה
למילתיה ולא היה תחילת דבורו אלא לחציה וטעה לומר שמקדשין לחצאין, או
דילמא כל ביומיה מונה והולך הוא,

את"ל כל ביומיה הואיל ונדעמיה לגומרו היום מונה והולך הוא,
חצייה בפרוטה היום וחצייה בפרוטה למחר [כך אמר לה בפעם
אחת. תוס'] מהו, כיון דאמר לה למחר פסקה, או דילמא הכי
קאמר לה קדושין מתחלו מהאידידנא, ומגמר לא ניגמרו עד
למחר,

שני חצייה בפרוטה מהו, הכא ודאי בחד זימנא קאמר לה,
או דילמא אין אשה מתקדשת לחצאין כלל, ² תיקו:

בעי רבא שתי בנותיך לשני בני וסג גדולים ועשאוהו שליח לקדש [ובגון
שהבנים גדולים והבנות קטנות. מאיר] בפרוטה מהו, בתר נותן
ומקבל אזלינן, והאיכא ממונא, או דילמא בתר דידהו אזלינן
והא ליכא ³ תיקו,

[אומר ר"י דמיידי בבנות קטנות דקידושין דאב נינהו, דאי בגדולות ואב מקבל
קידושין בתורת שליחות, פשיטא דבעי פרוטה לכל אחת דשליח לא עדיף

וצריכא דאי אשמועינן קידושין, משום דהא איתתא ניהא
לה להיות נקנית בכל דהו בקנין כל שהוא ואפילו בטובת הנאה בעלמא בכל
דהו, כדריש לקיש, דאמר ר"ל, טוב למיתב טון דו בגופים שנים
בעל ואשתו, ואפילו אינו לה אלא לזנות בעלמא מלמיתב ארמלו, אבל
ממונא אימא לא,

ואי אשמועינן ממונא, משום דאיתיהיב למחילה שאדם רשאי
למחלו, אבל קידושין אימא לא, צריכא:

אמר רבא התקדשי לי לחציי מקודשת, חצייה מקודשת לי
אינה מקודשת,

אמר ליה אביי לרבא, מאי שנא חצייה מקודשת לי דאינה
מקודשת, אשה אמר רחמנא כי יקח איש אשה ולא חצי אשה,
ה"נ איש אמר רחמנא כי יקח איש ולא חצי איש,

[ראה גדרים ל' ע"א בר"ן ד"ה ואשה, שדין קדושין הוא "כיון שהיא מסכמת
לקדשי האיש, הוא מבטלת דעתה ורצונה, ומשוי נפשה אצל הבעל כדבר של
הפקר, והבעל מכניסה לרשותו", וראה בשטמ"ק ב"מ כ"ו ע"ב בשם תוס' שאני
ו"ל ואין יאוש לשליש החפץ ע"ב, פי' שאין הפקר לחלקה של חפץ, ולכן כיון
שקדושין היא משום הפקר אין אשה יכולה להפקיר חציה. ע"פ קובץ כרם שלמה
קונטרס א' בשם בגו של הקדושת ציון].

א"ל הכי השתא, התם איתתא לבי תרי להנשא להם אי אפשר
הילכך האי לא קדיש אלא פלגא וחציה נשאר לאחר א"כ אינה מקודשת לזה לא
חזיא, אלא גברא מי לא חזי לבי תרי, וה"ק לה דאי בעינא
למינסב אחירתי נסיבנא,

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא, וניפשטו לה
קידושי בכולה כי אמר חצייה מקודשת לי, דהא מקודשת כלשון הקדש קאמר
לה,

מי לא תניא האומר רגלה של זו עולה, תהא כולה עולה,
ואפי' למ"ד אין כולה עולה פלוגתייהו במסכת תמורה ה"מ היכא
דמקדיש דבר שאין הנשמה תלויה בו, אבל מקדיש דבר
שהנשמה תלויה בו, הויא כולה עולה?

[ומתריץ] מי דמי התם בהמה [היא] ושליו היא, ואין מעכב על ידו
מלשחוקה, לפיכך יש כח במאמרו לפשוט, ו הכא דעת אחרת יש, חשונה
כמותו, המעכבת בדבר, שאם אין אשה רוצה אינם קידושין וזו לא נמראה אלא לחציה
לפיכך אין דיבורו תפוס זה,

הא לא דמיא אלא להא מסקנא דמירוצא הוא, אין דבר זה דומה אלא
לבהמה של שני שותפין, דאיכא דעת אחרת המעכבת זה, והתם לא אמרי' דמקדש
כולה ע"פ האחד דאמר רבי יוחנן בהמה של שני שותפין,

אבני חן על מסכת קידושין

ממשלחו, דבתר נותן דקאמר לאו דוקא, שהרי הנותן ע"כ בתורת שליחות בניו הוא בא, ואי בתר נותן אוליין, הוי בעי שתי פרוטות כאילו הבנים בעצמם מקדשין, אבל הבעיא היא אי בתר מקבל אוליין לגמרי, דשמוא אין לחוש אלא שיקבל המקבל שוה פרוטה, וצ"ל שבירר לאיזה מהם כגון רחל לראובן ולאח לשמעון דאל"כ הוי קידושין שלא נמסרו לביאה. תוס', אע"ג דבשדה סגי ליתן פרוטה אחת לקנות כמה שדות? מ"מ אשה חשובה טפי ובעינן לכל אשה פרוטה, ע"פ המקנה על הגמ', וזה האיבעיא דרבא],

בעי רב פפא, בתך ופרתך בפרוטה מהו [מה היה כוונתו], מי אמרינן בתך בחצי פרוטה ופרתך בחצי פרוטה, או דילמא בתך בפרוטה ופרתך במשיכה דמידע ידע דצנצני מפרוטה לא מקדשה, ופרתו לא אמר על פרוטה, אלא שמקנה לו כשימשכנה, ⁴ תיקון,

בעי רב אשי, בתך וקרקעך בפרוטה מהו, בתך בחצי פרוטה וקרקעך בחצי פרוטה, או דילמא בתך בפרוטה וקרקעך בחזקה כשחזיק בה ⁵ תיקון,

ההוא גברא דאקדיש בשייראי [בגדי משי], [שאין רוב העולם בקיין בשומא שלהם כמה שוין. מאירי], רבה אמר לא צריכי שומא שישומו אותם שמהם קודם שמקנלם, רב יוסף אמר צריכי שומא וכיון שלא שמהם תמלה, אינה מקודשת כדמפרש ואזיל,

אי דאמר לה בכל דהו המקדשי לי כהן כמו שהן כולי עלמא לא פליגי דלא צריכי שומא דצנצני מפרוטה לא שוין, אי דאמר לה חמשין המקדשי לי חמשין זו, והרי נך אלו דמיהם, ולא שוין חמשין הא לא שוין, כי פליגי דאמר חמשין ושוין חמשין מיהו לא שמהם נקיים קודם לכן,

רבה אמר לא צריכי שומא, דהא שוין חמשין, רב יוסף אמר צריכי שומא, כיון דאיתתא לא בקיאה בשומא, לא סמכה דעתה,

איכא דאמרי בכל דהו נמי פליגי, רב יוסף אמר שוה כסף הרי הוא ככסף, מה כסף דקיין

דף ח' ע"א

אף שוה כסף נמי דקייין [שנישום שוין] גבי קידושין כסף כתיב, ושוה כסף אימריכי ככסף כדאמרין לקמן "שייב" לרבות שוה כסף, הלכך כי כסף צעין דקייין,

אמר רב יוסף, מנא אמינא לה, דתניא ויקרא כהן ויחשב עסקניהו משנת המקדש לו עד שנת היכל ויהיה כסף המקדש שנים שימי שבו יהיה עמו: נא אסיעו ד' רבו'ת בשנים לפיהן ישיב גאלתו' מקסף מקנתו' צנצני עברי כתיב בכסף הוא נקנה, ואינו נקנה בתבואה וכלים,

האי תבואה וכלים היכי דמי, אילימא דלא מקנו בהו כלל ויקרא כהן ישיב גאלתו' אמר רחמנא ישיב קרא יתירא הוא, דמני למכנז לפיהן גאלתו לרבות שוה כסף ככסף לענין פדיון, וכיון דמפירוק ציה איקנוי נמי מקנה ציה, דכתיב גאלתו מכסף מקנתו,

ואי דלית בהו שוה פרוטה, מאי איריא תבואה וכלים, אפי' כסף נמי, אלא לאו דאית בהו שוה פרוטה, וכיון דלא קייצי לא וי"ק, ואינו נקנה בתבואה וכלים, אלא א"כ קלך דמיה,

ואידך [רב הונא שחולק על רבא] ה"ק בתורת כסף הוא נקנה צמורת דמיס הוא נקנה, צין שומנין עליו כסף צין שוה כסף, צמורת דמיס אקנו ולא צמורת חליפין, שדך לעשות חליפין בתבואה וכלים, כלס שנאמר (רות ד) שלף אש נעלו, ומצוה נמי דכתיב (שס) כל דצר, ואין נקנה בתורת תבואה וכלים, ומאי נינהו חליפין,

[ראה תוס', ובפני יהושע שחמה אך נאמר ששייך קנין חליפין בעכו"ם הלא קנין חליפין ילפין מדכתיב ושלף אש נעלו ברות, ושם כתיב וזאת לפניך "בישראל"],?

ולרב נחמן דאמר צפרק הזה פירות לא עבדי חליפין אס נתן תבואה, צמורת חליפין, כמו סודר לקנות בהן שדה, או שום דצר בחליפין, לא קנו, והאי כל דצר מפרש ליה דהכל נקנה צמנעל, השמא ליכא למימר תורת תבואה וכלים היינו חליפין, מאי איכא למימר?

אלא לעולם ואינו נקנה בתבואה וכלים דקאמר דלית בהו שוה פרוטה, ודקאמרת מאי איריא תבואה וכלים אפי' כסף נמי, לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא כסף דאי אית ביה שוה פרוטה אין, אי לא לא, אבל תבואה וכלים אימא מדמקרבא הנאתיהו מוומנין ליהנות מהם גמור ומקני נפשיה, קא משמע לן,

אמר רב יוסף, מנא אמינא לה [דצריכי שומא], [ללישנא קמא מייתי ראה. תוס', פי' דאמר בכל דהו כ"ע לא פליגי], דתניא עגל זה לפדיון בני לחמש סלעים של פדיון הצבור, דכתיב (צמדצני יח) ופדיוו מנן חדש חפדה צערכך כסף חמשת סלעים טלית זה לפדיון בני, לא אמר כלום אפי' נתנו לנכון,

עגל זה בחמש סלעים לפדיון בני, טלית זו בחמש סלעים לפדיון בני, בנו פדוי,

האי פדיון היכי דמי, אילימא דלא שוין, כל כמניניה כי אמר צמנז סלעים צמניה, אלא לאו אף על גב דשוין ואפי' הכי קמני רישא לא אמר כלום, הוילא ולא נישומו, וכיון דלא קייצי לא,

[ודוחה דבריו, וחזור הקושיא על ר' אלעזר] לא לעולם דלא שוין, וכגון דקביל בהן עילויה, כי הא דרב כהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן, אמר ליה לדידי חזי לי חמש סלעים אי שם אותו

אבני חן על מסכת קידושין

לענאמי, ואקבלו בכך,

האי דינר של נחשת היכי דמי, אי דידעה ביה, הא סברה וקבלה, לא צריכא דיהביה ניהליה בליליא [כתב מהר"ם מינץ אשה שנתקדשה בלילה, ספק קדושין הם, הואיל והוקשה היה לציאא, ואין מגרשין בלילה, ויש שפוסלים הגט אף בדיעבד, אף בקדושין יש לחוש לכך. יוסף דעת, וראה פתחי תשובה אבה"ע סימן כו ס"ק ז שזה רק בקדושי שטר], אי נמי דאשתכח ליה ביני זווי ולא הכירה צו ממחילה, שהיה מעורב צניקה,

האי דינר רע היכי דמי, אי דלא נפיק, היינו דינר של נחשת ואמאי מקודשת, אמר רב פפא כגון דנפיק על ידי הדחק:

אמר רבא אמר רב נחמן, אמר לה התקדשי לי במנה, והניח לה משכון עליה, אינה מקודשת

דף ח' ע"ב

מנה אין כאן משכון אין כאן הלכך משכון אינו שום (כאן) כלום, שאין המשכון ממנה [פי' אי אפשר שיווצר חוב על ידי נתינת המשכון, כי כל עניינו של המשכון שייך רק בחוב קיים, וכיון שאין כאן חוב גם משכון אין כאן. יוסף דעת ע"פ הרא"ש והראב"ד],

איתיביה רבא לרב נחמן, קידשה במשכון מקודשת?

התם במשכון דאחרים שהיה צידו וקדשה צדו שיש לו עליו הלכך מקודשת שהמשכון ענמו קניו לה וכדרכי יצחק, דאמר רבי יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון, שנאמר דברים כד יג השב תשיב לו את העבד אשר קניתו ויבדלך ולך תהיה צדקה [לפי ה' אל יתן] אם אינו קונה [אם אין המלוה קונה המשכון] צדקה מנין, מכאן לבעל חוב שקונה משכון, [וא"ת איכא צדקה ממה שיחזיר לו לשכב עליו ? וי"ל דייק מדכתיב (דברים כד) ושכב בשלמתו וברכך, ואי לא הוי קונה ליה א"כ כשמברכו העני הוי ליה רבית דברים, ויש מפרשים דלא מיקרי צדקה אלא הנותן משלו כמו צדק מושלך ותן לו (ב"ב פח:). תוס'].

בני רב הונא בר אבין, זבון [קנו] ההיא אמתא בפריטי על מנת לקבל [לשלם] פרוטות של נחשת לא הוו בהדייהו [לא היה בידם], אותיבי [נתנו] נסכא מחסה של כסף עליה, לסוף אייקר אמתא [עלה מחיר של האמה], אתו לקמיה דרבי אמי, אמר להו פריטי אין כאן שהתנו עליה, הלכך נסכא שהוא משכון אין כאן להיות במקומו לקנות, שאם נתנו הפרוטות היתה קנויה להם, דעמד כנעני נקנה בכסף,

ת"ר התקדשי לי במנה, נמלתו וזרקתו לים צפיו לומר איני רוצה או לאור או לכל דבר האבד אינה מקודשת, הא שדיתניהו קמיה צמקוס שאינו אבד הוו קידושין צממיה, הא קאמרה ליה שקיל [קח לך המנה] לא בעינא [איני רוצה בכסף שלך],

אמר רב אשי, לא אמרן, אלא כגון רב כהנא דגברא רבה הוא ולא אזיל בגילוי הראש ומבעי ליה סודרא ארישיה, אבל כולי עלמא לא, כי הא דמר בר רב אשי, זבן סודרא מאימיה דרבה מקובי שם מקוס שוי עשרה בתליסר [ואין בזה משום אונאה. ראה יעב"ץ]:

אמר רבי אלעזר התקדשי לי במנה, ונתן לה דינר [יש מאה דינר-וזה במנה], [סלע = 4 דינר, שקל = 2 דינר, מנה = 25 סלע], הרי זו מיד מקודשת דקיבלה ליה לשם קידושין וישראלים וע"מ שישלם תנאו, מאי טעמא כיון דאמר לה מנה ויהב לה דינר, כמאן דאמר לה על מנת דמי,

ואמר רב הונא אמר רב, כל האומר ע"מ כאומר מעבשיו דמי,

מיתיבי, התקדשי לי במנה, והיה מונה והולך, ורצה אחד מהן לחזור, אפילו בדינר האחרון הרשות בידו שאין הקידושין חלין עד שמקבל את כולה, ואם אמרת מקודשת?

הכא במאי עסקינן דאמר במנה זו דעמיה אכולה,

הא מרסיפא במנה זו, רישא במנה סתם, דקא תני סיפא, אמר לה התקדשי לי במנה זו, ונמצא מנה חסר דינר, או דינר של נחשת אינה מקודשת, דינר רע לקמן מפרש הרי זו מקודשת, ויחליף?

לא, רישא וסיפא דאמר במנה זו, ופרושי קא מפרש, רצה אחד מהן לחזור, אפי' בדינר האחרון הרשות בידו, כיצד כגון דאמר לה במנה זו ונמצא חסר דינר, אינה מקודשת, והיינו דקאמר רבא אחד לחזור הרשות בידו,

והכי נמי מסתברא דפרושי מפרש, דאי ס"ד רישא במנה סתם, השתא במנה סתם, לא הוו קידושי תנא ליה דיכולים לחזור כל זמן שלא קבלה את כולה, במנה זו ונמצא חסר מיבעיא דהשתא לא קבלה כולה מיבעי' דמאי הדרא,

אי משום הא לא איריא, תנא סיפא לגלוי רישא, שלא תאמר רישא במנה זו, אבל במנה סתם הוו קידושין, תנא סיפא במנה זו, מכלל דרישא במנה סתם, ואפילו הכי לא הוו קידושין,

רב אשי אמר, מונה והולך שאני ואע"ג דאמר צממה סתם, כיון דחומיה מונה והולך דדעתה אכוליה, אכל כי לא נתן לה אלא דינר, וקבילתיה דלא לשם קידושין קבילתיה ועל מנת שישלם,

אבני חן על מסכת קידושין

התקדשי לי בכבר, תנהו לעני אינה מקודשת, אפילו עני
הסמוך עליה, מאי טעמא, אמרה ליה [שהיא אומרת להאיש שרוצה
שתתקדש על ידי שיתן להעני] כי היכי דמחייבנא ביה אנא, הכי
מחייבת ביה את,

ההוא גברא דהוה קא מזבין

דף ט' ע"א

חומרי צומיני"ש שעושין של דיל, ומורזין הרבה מהן בחוט אחד, ועושין אותו
כמין ענק, ועושין צלואיהן למכור, ויש גורסין [חומרי פ' מהרזות] פתכיתא
[של זכוכית] והן של זכוכית כמין טבעות דקים, וקורין אותו פוריל"ש וצלשון
רבותיו חושטות, אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה הב לי חד
שוכא מלא חוט הענק, אמר לה צלשון שאלה אי יהיבנא לך
מיקדשת לי? אמרה ליה הבה מיהבה [תן תן], אמר רב חמא,
כל הבה מיהבה לאו כלום הוא,

ההוא גברא דהוה קא שתי חמרא בחנותא, אתאי ההיא
איתתא אמרה ליה, הב לי חד כסא, אמר לה אי יהיבנא לך
מיקדשת לי, אמרה ליה אשקויי אשקויי, אמר רב חמא כל
אשקויי אשקויי לאו כלום הוא,

ההוא גברא דהוה קא שדי תמרי מדקלא, אתאי ההיא
איתתא א"ל שדי לי תרתי, אמר לה אי שדינא לך מיקדשת
לי, אמרה ליה שדי מישדא, אמר רב זביד כל שדי מישדא
לאו כלום הוא,

איבעיא להו [בג' הלכות אלו שמנה לעיל] הב אשקי ושרי דלא כפליה
לזכורא מהו?

אמר רבינא מקודשת, רב סמא בר רבא אמר תנא דמלכא
בכמר המלך נשבע אינה מקודשת, והלכתא אינה מקודשת,
והלכתא שיראי לא צריכי שומא, והלכתא כר"א דאמר (לעיל
ח) המקדשי לי צמנה ונתן לה דינר הרי זו מקודשת וישלים, והלכתא כרבא
אמר רב נחמן דאמר לעיל (ח) מנה אין כאן, משכון אין כאן:

ת"ר בשמיר כיצד [מקדש בה], כתב לו [בעל לאבי הנערה] על חנייר
או על החרס, אע"פ שאין בו שוה פרוטה [שאם היה בו שוה
פרוטה יכול לקדש בנייר או בחרס], בתך מקודשת לי והיא צרשתי אציה
לקדשה, כגון שלא נגרה, בתך מאורסת לי, בתך לי לאינתו, הרי זו
מקודשת,

[וס"ד שקדושי שמר, הוא מדין שמרי מבר] מתקין לה ר' זירא בר ממל,
הא לא דמי האי שמרא, לשמיר זביני ומנלן דמי האי גוונא הוי שטרא,

לא מיבעיא קא אמר, לא מיבעיא שדיתנהו קמיה, דלא הוו
קידושין, אבל זרקתו לים או לאור אימא כיון דמחייבא בהו
לשלומי קדושי קדיש גמרה וקדשה נפשה, והא דקא עברא הכי,
סברא ולפי שהיא שלה איבדקיה להאי גברא זרקמו לנסות את זה אי
רתחנא הוא אם הוא רגזן או לא, קמ"ל,

תנו רבנן, [אדם אמר לאשה] התקדשי לי במנה, [והשיבה לו האשה]
תנם לאבא, ולאביך, אינה מקודשת ואינו דומה [בשאשה אומרת]
לתן מנה לפלוני ואקדש לך, דהתם איכי קאמרה ליה מעיקרא, אצל כהן משטה היא
זו, כלומר תן מעומך לאמרים על מנת שיקבלום לי [שאבא או אביך
יקבלם בשביל שאתקדש לך], מקודשת,

תנא אבא, להודיעך כח דרישא דאף על גב דאציה הוא, לא גמרה
וקדשה נפשה, תנא אביך, להודיעך כח דסיפא דאמר מקודשת דאע"ג
דלא קריז שלה הוא,

התקדשי לי במנה, תנם לפלוני, אינה מקודשת, על מנת
שיקבלם לי מקודשת,

וצריכא [לומר באבא ואביך, וגם תנם לפלוני] דאי אשמעינן אבא
ואביך, התם הוא דכי אמרה על מנת שיקבלום לי הוו
קידושין, דסמכה דעתה עיליהו, סברה עבדין לי שליחותאי
דעציד שליחותיה, וכי מקבל לכו הוה שלמה ומקדשה, אבל פלוני לא,

ואי אשמעינן פלוני, הכא הוא דכי אמרה תנם לפלוני לא
הוו קידושין, דלא מקרבא דעתה לגביה למיתבה ליה
במתנה [אלא על כרחך משטה היא באיש המקדש אותה], אבל אבא
ואביך דמקרבא דעתה לגבייהו אימא במתנה יהיביתיה
ניהלייהו [ואליה היא מתכוונת שע"י שיתן האיש מתנה לאביה או לאביו,
באותה הנאה שתקדש היא] צריכא [לומר שאינה מקודשת],

ת"ר, התקדשי לי במנה, תנם על גבי סלע אינה מקודשת,
ואם היה סלע שלה מקודשת שחזרו של אדם קונה, והרי הוא כמו
שמקבלמו,

בעי רב ביבי סלע של שניהם מהו⁶ תיקון,

התקדשי לי בכבר, תנהו לכלב אינה מקודשת, ואם היה
כלב שלה מקודשת,

בעי רב מרי, כלב רץ אחריה לנושכה מהו, בההוא הנאה דקא
מצלה נפשה מיניה, גמרה ומקניא ליה נפשה, או דלמא מצי
אמרה ליה, מדאורייתא חיובי מחייבת לאצולן [מניין לרואה את
חבירו שהוא טובע בנהר, או היה גוררתו, או לסמין באין עליו, שהוא חייב
להצילו? תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. סנהדרין עג.]⁷ תיקון,

אבני חן על מסכת קידושין

דכסף לא בעינן שמהא לשמה שמהא לזרמ הדינר טעמיה, אף הוייה דשמר לא בעינן לשמה,

בתר דבעיא הדר פשטה וילא וסימא, שהי עיקר שהשטר קונה בלשה מכאן למדנו, הוייה ליציאה מקשינן, דאמר קרא דברים כד ויציאה והיתה [דאמרינן דון מינה ומינה, ולא אמרינן דון מינה ואוקי באתרא. ראה בשיטה לא נודע למי]:

איתמר כתבו לשמה, ושללא מדעתה קודם הכתיבה לא נמלך זה, ואם"כ הודיעה וקבלה, ונגדולה קא, והוא הדין בקטנה ועברה לשמה ושללא מדעת "אביה", רבא ורבינא אמרי מקודשת, רב פפא ורב שרביא אמרי אינה מקודשת,

אמר רב פפא, אימא טעמא דידהו, ואימא טעמא דידהו, אימא טעמא דידהו [מן הנימוס, מפרש דברי חביריו תחלה], דכתיב ויציאה והיתה, מקיש הוייה ליציאה, מה יציאה לשמה ושללא מדעתה שהי על כרחיה הלא מתגרשת, אף הוייה נמי לשמה ושללא מדעתה,

ואימא טעמא דידהו, ויציאה והיתה, מקיש הוייה ליציאה, מה יציאה בעינן דעת מקנה היינו בעל, שהקנה אותה בגט זה לעלמה, ופוטרה ממנו, ובעינן שיכתוב מדעתו, דכתיב וכתב לה, אף הוייה כאן בעינן דעת מקנה דהיינו האשה שנקנית לבעל,

מיתיבי, אין כותבין שמרי אירוסין [שמר קידושין] ונשואין [שמר כתובה] אלא מדעת שניהן, מאי לאו שמרי אירוסין ונשואין ממש כגון בתך מקודשת לי?

לא שמרי פסיקתא התנאים שציינים, וממון שפוסקין זה לזה,

וכדרב גידל אמר רב, דאמר רב גידל אמר רב, כמה אתה נותן לבנך כך וכך, לבתך כך וכך, עמדו וקדשו קנו, הן הן הדברים הנקנים באמירה בלא קנין, שהקידושין הן גמר הדבר, דכסהא הנאה דקא מתחמני אהדדי גמרי ומקני, ובאותן התנאים קאמר, שהעדים אין ראין לכתוב עליהם שטר אלא מדעתם, דניחא להו שמהא כמלוה על פה ולא כמלוה בשטר:

[שנינו במשנתנו] ובביאה: מנא לן? אמר ר' אבהו א"ר יוחנן, דאמר קרא דברים כב כי ימלא חיש שוכב עם אשה בעולת בעל, מלמד שנעשה לה בעל, על ידי בעילה,

א"ל ר' זירא לר' אבהו [שהרי ר' אבהו אמר המאמר בשם ר' יוחנן], ואמרי לה ר' לרבי יוחנן, [ובי] בעורה זו ששנה רבי בממיה, וכי אינה מקובלת עליו, שאתה מחזר ללמדה ממקום אחר, דברים כד ובעלה, מלמד שנקנית בביאה?

התם מוכר [שהשדה ברשותו] כותב לו שדי מכורה לך, הכא בעל כותב בתך מקודשת לי [והלא אין האשה ברשותו]?

[ומתריץ] אמר רבא התם מעניינא דקרא, והכא מעניינא דקרא, התם [בשדה] כתיב ויקרא בה ומכר מאחוזתו, במוכר תלה רחמנא, הכא כתיב דברים כב כי יקה, בבעל תלה רחמנא,

[ומקשה] התם נמי כתיב ירמיה לב שדות בכסף יקנו? קרי ביה יקנו,

[ושואל] מאי טעמא קרית ביה יקנו משום דכתיב ומכר בממיה, ה"נ קרי ביה כי יקח [שט, ובא"ס נקד יקח] ונימא דלצי הנערה קאמר, שיהא מקיפה לבעל, ומשום דכתיב דברים כב את בתי נתתי לאיש הזה?

אלא אמר רבא, הלכתא נינהו למשה מקיני [שאשה נקנית בשטר, והבעל כותבה אף שאין האשה שלו] ואסמכיהו רבנן אקראי,

ואיבעית אימא התם נמי גבי שטר וצני כתיב ירמיהו לב ואקח את ספר המקנה אלמא המוכר נתנו ללוקח, דכתיב ואקח ולא כתיב ואסן, וירמיהו היה קונה את השדה מיד חנמאל, אלמא מוכר כותב שדי מכורה לך, ונותן ביד לוקח [ושדות בכסף יקנו, קרינן יקנו כיון שיש פסוק מפורש בשטר ואקח את ספר המקנה], אלל הכא כי יקח [איש אשה] כתיב [והגם דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה, אין משום ראייה דמיירי בשטר],

ואמר רבא אמר רב נחמן, כתב לו על הנייר או על החרס, אע"פ שאין בו שוה פרוטה, בתך מקודשת לי, בתך מאורסת לי, בתך לי לאינתו, בין ע"י אביה, בין ע"י עצמה שקבלה היא, מקודשת מדעתו של אב [וראה ברא"ש כאן, שהגם שאין שליחות לקטנה, זה רק "לכות לאחר" אבל כאן זה שהיא קונה בשליחות אביה, היא קונה לעצמה ובאופן זה יכולה להיות שליח. עיי"ש], והוא שלא בגרה,

כתב לה על הנייר או על החרס, אע"פ שאין בו שוה פרוטה, הרי את מקודשת לי, הרי את לי לאינתו, הרי את מאורסת לי, מקודשת, בין ע"י אביה, בין ע"י עצמה, [וזה שמועיל אם נותן הקידושין לאביה, זה באופן שהיה] מדעתה שהיא אמרה לו לקבל, והא דציעין דעתה דידה והוא שבגרה:

בעי ר' שמעון בן לקיש, שמר אירוסין שכתבו שלא לשמה שנכתב לשם אשה אחרת וממלך מוהו, הויות ליציאות מקשינן, מה

דף ט' ע"ב

יציאה בעינן לשמה דכתיב (דברים כד) וכתב לה לשמה אף הוייה בעינן לשמה, או דלמא הויות להדדי מקשינן, מה הוייה

אבני חן על מסכת קידושין

אם אחרת יקח לו, הקישה הכתוב לאחרת אשמו מה אחרת מיקניא בביאה, אף אמה העבריה מיקניא בביאה, קמ"ל [מורכב כי יקח איש אשה "ובעלה", שרק אשה מתקדשת בביאה ולא אמה עבריה],

ורבי האי סברא מנא ליה? א"כ דלא [בא ל] אשמעין אלא קידושין ביאה לכתוב רחמנא ובעל, מאי ובעלה, שמע מינה תרתי זו ולא אמה העבריה,

ולרבא דאמר לקמן בפ' שני, גבי מנא דאשמו מנא דאשמו אשמו, לא הוה קידושין, הואיל ואין ראויין לביאה, שאינו ידוע איזו אשמו ואיזו אשמו שהיא נכרת, ואמר רבא, חכס אחד ששמו בר אהינא אסברה לי לימדני טעם זה מן המקרא, דברים בר כי יקח איש אשה ובעלה, קידושין המסורין לביאה הוה קידושין קימת כסף הראוי לבעלה, הוא דהויא קימה, קידושין שאין מסורין לביאה, לא הוה קידושין, מאי איכא למימר מנא ליה הא, דרש' ליה לכדרי, ולמעוטי אמה?

[ומתרין] אם כן לקידושין ביאה [כי יקח איש אשה ובעלה], ולמעוטי אמה, ומו לא יליף מינה, נכתוב קרא או בעלה [ונילף דקדושי כסף או קדושי ביאה תופסין בה, ונילף שבעילה אינו קונה באמה עבריה], מאי ובעלה, שמע מינה כולוהו משמע דקאי נמי אקיתה, למילף הך דבר אהינא [שקדושין תופסין רק אם הם מסורין לביאה],

ורבי האי בעולת בעל מאי עביד ליה? האי מיבעי ליה בעל עושה אותה בעולה שלא כדרכה, ואין אחר עושה אותה בעולה שלא כדרכה,

ומי אית ליה לרבי האי סברא דאין אחר עושה אותה בעולה שלא כדרכה, והתניא באו עליה י' אנשים ועדיין היא בתולה, כולם בסקילה, רבי אומר אומר אני, הראשון בסקילה וכולם בחנק?

דף י"ע"א שבת חז"ם פובות חש"ם ט

אמר רבי זירא, מודה רבי לענין קנס אע"ג דלענין קטלא לא חשיב לה כבתולה, לענין קנס בשאינה ארוסה, מודה דכולהו משלמי,

[פירוש דלהכי אתא קרא דבעולת בעל [דכתיב בנערה המאורסה בדברים כב כב קי"ב] איש שכב | עם-אשה בעלת-בעל] לרבי, למידרש מינה דע"י בעולת בעל הו"ל בעילה גמורה לכל מילי, אפילו שלא כדרכה, משא"כ בבעילת אחר נהי דשלא כדרכה הוי בעולת לענין קטלא, מ"מ לא הוי בעולת גמורה לענין קנס, ושייכא האי דרשא לענין קנס, דכתיב בתר הכי בהאי ענינא באותו פרשה [פסוק כט שם]. פני יהושע],

מאי שנא מקטלא?

אי מהתם הוה אמינא, עד דמקדש כסף והדר בעיל דכתיב כי יקח דהיינו כסף והדר ובעלה, קמ"ל,

מתקיף לה ר' אבא בר מנא, אם כן דהכי קאמר קרא, דענין כסף וביאה, וכלאו ביאה לא מקדשה נערה המאורסה דאמר רחמנא בסקילה, היכי משכחת לה, הלכך ע"כ כי יקח הוה קידושין לעצמן, ובעלה הוה קידושין לעצמן בלא כסף, ומשכחת סקילה בקידושין כסף בלא ביאה,

אי דאקדיש והדר בעיל, בעולה היא וסקילה כתיבא (דברים כג) כי יהיה נערה מאורסה לאיש וגו', ודרשין (פסוקים מה) בתולה ולא בעולה, שהבעלה נחנק כשאר אשה אש, אי דאקדיש ולא בעיל, לאו כלום הוא?

אמרוה רבנן קמיה ראב"י, משכחת לה כגון שבא עליה ארום שלא כדרכה דאיתקוש משכבות להדדי, דכתיב (ויקרא כ) משכב אשה שמי משכבות, וקיינא בה כי יקח ובעלה, ואכתי בתולה היא,

א"ל אב"י ליכא לאוקמי הכי, דאי בא עליה ארום שלא כדרכה, מו לא הויא בסקילה, ד עד כאן לא פליגי רבי ורבנן לא פליגי רבנן עליה דרבי גבי בלא עליה עשרה שלא כדרכה, ואמרו כולן בסקילה אלא באחר שאינו בעלה, אבל בעל, דברי הכל אם בא עליה שלא כדרכה עשאה בעולה בשלא כדרכה, דילפינן לה מצעולת בעל דלקמן,

מאי היא, דתניא באו עליה י' אנשים, ועדיין היא בתולה שצאו כולן עליה שלא כדרכה, כולן בסקילה, רבי אומר אומר אני ["רבי אומר, אומר אני" יש לשון זה בש"ס יותר מעשרים פעמים] הראשון בסקילה לקמן יליף טעמא דשמעתי וכולן בחנק?

אמר רב נחמן בר יצחק, משכחת לה דסקילה כגון שקדשה בשטר והיה לא נעיל ביאה [ורק בקדושי כסף ילפינן שצריך גם בעילה, אבל קידושין שטר] הואיל וגומר ומוציא, גומר ומכנים בלא ביאה, הלכך אם לאו דר' יוחנן [שדורש בעולת בעל, שקונה אשה בבעילה], הוה אמינא לגבי כסף עד דמקדש ובעיל, אכל השתא דנפקא לן מצעולת בעל, דבעילה לחודה מיקדשה, ע"כ כי יקח דיליף, קיתה קיתה אגמיה, דכסף לחודה מיקדשה, דאי עד דמקדש ובעיל, כסף מאי אהני,

ור' יוחנן האי [כי יקח איש אשה] ובעלה מאי עביד ליה? ההוא מיבעי ליה, זו נקנית בביאה, ואין אמה העבריה נקנית בביאה,

ס"ד אמינא, תיתי [אמה העבריה] בק"ו מיבמה, ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בביאה, זו שנקנית בכסף אינו דין שנקנית בביאה, [וסותר ק"ו זו] מה ליבמה שכן זקוקה ועומדת [ואין כאן לימוד שאמה עבריה נקנית בביאה],

[אלא לכן צריך למעט אמה העבריה] ס"ד אמינא הואיל וכתב שמות כא

אבני חן על מסכת קידושין

כשהיא נדה שצעת ימים, כדכמיז (ויקרא טו) ומהי נדה עליה,

דף י' ע"ב

לממא משכב תחתון [שבועלה נממא עד שהוא מממא משכב תחתון, אבל לא באב המומאה, אלא משכב התחתון שלה נממא בטומאת ראשון, בעליונו של זב] שעושה צועלה מושב ומשכב אפי' עשר מצעות, אבל לא להיות אב הטומאה לטמא אדם וכלים כמשכבה של נדה ענמה, אלא לטמא אוכלין ומשקין בעליון כעליונו של זב, וכן מפרש לה במס' נדה (דף לז), אבל פחותה מצת שלש שנים, אינה מטמאה את צועלה אלא טומאת ערב, כנוגע צעמא,

ואם נישאת לכהן קס"ד שנמסרה למופה לנישואין אוכלת בתרומה, אבל פחותה מצת ג' שנים, אין חופתה מאכילתה, הואיל ואין ציאתה ציאה, ואם בא עליה אחד מכל עריות שבתורה, מומתין על ידה, והיא פטורה לפי שאינה צת עונשין, ואם בא עליה אחד מן הפסולין, פסלה מן הכהונה,

קתני ביאה וקתני נישאת?

הכי קאמר, אי הני נישואין דכהן גינהו האי מתקדשת ציאה דמנא צרישא, אי לכהן הוי, אוכלת בתרומה,

תא שמע, וכבר שלח יוחנן בן בג בג אצל רבי יהודה בן בתירה לנציבין, שמעתי עליך שאתה אומר ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה,

שלח לו ואתה אי אתה אומר כן, מוחזקני כך שאתה בקי בחדרי תורה, לדרוש בקל וחומר אי אתה יודע [שבדי לדרוש ק"ו שאין עליה פירכא ממקום אחר, צריך להיות בקי בחדרי התורה],

ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה אם צא עליה כהן ולא קנאה בכסף, אינה אוכלת, דציעין קנין כספו, וקדושין נמי לא תפסי צה שמהא מקודשת לו ציאתה, שהרי היא כממור, עס הדומה לממור, כספה מאכילתה בתרומה דכמיז (ויקרא כז) קנין כספו הוא יאכל צו,

זו שביאתה מאכילתה בתרומה קס"ד השתא דציאה עושה נישואין כדמפרש ואזיל, ונישאת פשיטא ליה דאכלה, דנפקא ליה בספרי מכל טהור צציתן יאכל אותו, והך דצן צג צג הסם מני לה, אינו דין שכספה מאכילתה בתרומה,

אבל מה אעשה, שהרי אמרו חכמים, אין ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, עד שתכנס לחופה,

היכי דמי? דיליף כסף מציאה אי בביאה שעל ידי חופה ויליף מיניה וכסף שעל ידי חופה כסף שהכניסה אחר כך לחופה, בתרומתה מיכל

שאני התם דאמר קרא דברים כב ומת האיש אשר שכב עמה לברו קרא יתירה הוא, דהא כמיז (דברים כז) ולגעה לא תעשה דבר,

ורבנן האי לברו מאי עבדי ליה? מיבעי להו לכדתני' דברים כב ומתו גם שניהם עד שיהיו שוין כאחד צני עונשין למעוטי גדול הצא על הקטנה דברי ר' אושעיא, רבי יונתן אומר ומת האיש אשר שכב עמה לברו [ואין שניהם צריכין שיהיו שוין],

ורבי יוחנן האי סברא דצעל עושה אותה צעולה שלא כדרכה כו' מנן מנא ליה? אם כן נכתוב קרא בעולת איש, מאי בעולת בעל, ש"מ תרתי:

איבעיא להו, תחילת ביאה קונה צאירוסין או סוף ביאה קונה, נפקא מינה, כגון שהערה בה, ופשטה ידה וקבלה קדושין מאחר, אי נמי לכהן גדול דקא קני בתולה בביאה אם מותר לקדש ציאה, אי אמרת מחילת ציאה קונה, מותר, ואם סוף ציאה קונה נמצאת צעולה משעת הערה, שלא לשם קדושין ואסירה ליה, דכמיז (ויקרא כא) בתולה מעמיו יקם מאי?

אמר אמימר משמיה דרבא, כל הבועל, דעתו על גמר ביאה:

איבעיא להו, ביאה נישואין עושה או אירוסין עושה המקדש ציאה מי הויא הך ציאה כנשואין או אינה אלא כשאר אירוסין, נפקא מינה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה,

אי אמרת נישואין עושה, יורשה ומיטמא לה ומיפר נדריה, ואי אמרת אירוסין עושה, אינו יורשה דקי"ל (יצמות דף כט) אשתו ארוסה לא חזן ולא מיטמא לה מתה אילו יורשה ואילו מיפר נדריה בלא אציה ואינו מיטמא לה ואינו מיפר נדריה מאי?

אמר אבבי, ת"ש, האב זכאי בבתו בקדושה, בכסף בשטר ובביאה, וזכאי במציאתה, ובמעשה ידיה, ובהפרת נדריה, ומקבל את גיטתה אם גירשה צעלה מן האירוסין צעודה נערה, ואינו אוכל פירות מנכסים הנופלים לה מצית אבי אמה בחייה,

נישאת יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה,

קתני קידושי ציאה והדר תני נשאת אלמא ציאה לאו נישואין עבדי ביאה, וקתני נישאת? כי קתני נישאת אשאר אכסף וטטר דאין עושין נישואין אבל ציאה לעולם אימא לך דנשואין עושה,

אמר רבא, תא שמע, בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה מדעת האב אבל פחות מכן כותן אצבע צעין ואינה ציאה, ואם בא עליה יבם קנאה ואם רוצה להוציאה מוציאה צגט, וחייבין עליה משום אשת איש אם קיבל צה אציה קדושין, ומממאה את בועלה

אבני חן על מסכת קידושין

ורבותינו מפרשים, שהדינר הוא מטבע הפחומה שצ'ורי, ופירכא מדקחני שמי כסף שהן מעות, ומירוצא מה כלים דבר חשוב, אף כסף דבר חשוב, ומעה דבר חשוב הוא,

ולדידי קשיא ביה טוצא, חדא דא"כ דכל כסף האמור בתורה דינר הוא, היכי אחיא הך הקישא ומפקא ליה הא, כי אחא היקישא לאשמועינן מה כלים שנים אף כסף שנים הוא דאחא, ועוד מה כלים דבר חשוב, וכי מחטו דבר חשוב הוא, והא אמרינן התם לכך ילאו כלים למשהו, אלמא לא חשיבי מחטים, ועוד צהדיא אמרינן התם איפכא, מה כסף דבר חשוב, אף כלים דבר חשוב, וכסף כי אחא להך דרשא אחא,

והרי מעשר, דכתיב דברים יד וצרת "הכסף" בידך, ותנן הפורט סלע ממעות מעשר שני מסקנא [פ' וסיום המאמר הוא], צ"ש אומר בכל הסלע מעות כו', ומיהו שמעינן מינה שחילל תחילה המעשר בפרוטות של נחושת, ועמה צא לפרוט צהן סלע?

[ומתריץ שבמעשר יש רבוי שיכול לחלל המעשר על פרוטות ד] כסף הכסף ריבה,

והרי הקדש, דכתיב ונתן "הכסף" וקם לו [זה המקרא לא נמצא. תוס' ר"ד, פ' ולכן מפרש רש"י] דכתיב ויסף חמשים כסף ערכך עליו וקם לו, ואמר שמואל הקדש שוה מנה, שחיללו על שוה פרוטה מחולל דאין אונאה להקדש דכתיב (ויקרא כה) איש את אחיו, ואשמועינן שמואל דכי היכי דאימעיט מאונאה, אימעיט נמי מציטול מקח?

התם נמי, כסף כסף יליף ממועשר גמר פדיון הקדש, מפדיון מעשר, אצל שאר כסף שבתורה, לא יליף מיניה, דלא דמו, ועוד דהכא כספים ימירא כתיבא,

והרי קידושי אשה, דכתיב דברים כד כי יקח איש אשה ובעלה, וגמר קיחה בראשית כג קיחה משדה עפרון, ותנן בית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה [ונמצא שבכסף קידושין הוא מן התורה], נימא רב אסי דאמר בבית שמאי?

אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב יהודה אמר רב אסי, כל כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי וכסף קדושין אינו קצוב, ולא איירי ביה רב אסי כלל. [קצוב] שנאמר צו כמה, כגון חמשים של קנס, ושלשים של עבד, ומאה של מוילא שם רע, שנאמר צהן שקלים וגאמר חשבונו, וישל דבריהם כסף מדינה,

מאי קמ"ל, תנינא חמש סלעים של בן, שלשים של עבד, חמשים של אונס ושל מפתה, מאה של מוציא שם רע, כולם בשקל הקודש שיש צ"ה שקלים מנה צורי במנה צורי?

ושל דבריהם כסף מדינה איצטריכא ליה דלא תנן כמה הו,

א"ל פשטה ידה וקבלה לא קאמינא [דסברה וקיבלה], כי קאמינא דקדשה בליליא, אי נמי דשויה [האשה] שליח לקבל קדושיה, ולא נמלך צה צממה, וצממיה דרבי ינאי נמי, אי שוו שליח לא הוו קדושין אלא בתרצא דדינרי,

רב יוסף אמר, מעמייהו דבית שמאי [שקדושין צריך דינר] כדבר יהודה אמר רב אסי, דאמר רב יהודה אמר רב אסי, כל כסף האמור בתורה, כסף צורי אס פירש שקלים, הו שקל צורי, ואס סתם הו מטבע הפחומה שצ'ורי, [הרמב"ם בהלכות טוען ונטען פרק ג' הל' א' וכמה היא פרוטה מושקל חצי שעורה של "כסף נקי"],

ושל דבריהם, כסף מדינה לקמן מפרש לה, כסף מדינה שמינית שבכסף צורי, אס סלע, הו שמינית שבסלע צורי, ואס דינר, הו שמינית שבדינר צורי, הלכך פרוטה לא מצינא למימר, לפי שהיא של נחושת, וצ'ורי מטבע של נחושת ליכא, ובקדושין כסף כתיב דהא קיחה קיחה גמרי, וכיון דאפיקת' מפרוטה, אלמא מידי דחשיבות צה, אוקמוה אדינר כדלקמן:

גופא, אמר רב יהודה אמר רב אסי, כל כסף האמור בתורה כסף צורי, ושל דבריהם כסף מדינה: [וישואל] וכלל'א הוא שכסף שכתוב בתורה דוקא כסף כתיב, או שויו, ונ"מ דהוי כסף צורי ולא פרוטות,

דף י"א ע"ב

והרי טענה שאדם טוען את חצירו, ומשעבין אותו אס הודה במקל'ת, דכתיב כי יתן איש וגו' ועליו כתיב אשר יאמר כי הוא זה, דילפינן מינה (צ"ק קז) שהמודה מקל'ת ישבע, דונקרב צעל הבית התם כתיב ודרש'י ליה לשבועה דכתיב שמות כב כי יתן איש אל רעהו "כסף" או כלים לשמור,

ותנן שבעת הדיינין, המענה שתי כסף אינה צפחות מטענת שמי מעות כסף, ופליגי צה רב ושמואל, רב אמר כפירה שמי כסף, ושמואל אמר טענה עזמה שמי כסף,

וההודאה שוה פרוטה ואפילו לא כפר צה אלא פרוטה, או הודה בפרוטה, חייב,

מ"מ מדקחני שמי כסף, ש"מ קרא לאו דוקא כסף קאמר, אלא אמנונא בעלמא קפיד, וכיון שלא פירש כמה, לא מסרו הכתוב אלא למכמים, ולא קים להו לרבנן לאשבעיה צצ'יר מהכי,

דאי קרא דוקא כסף כתיב, נהי דמעיה היא מטבע הפחומה שצ'ורי, מיהו שמים מנא להו?

[ומתריץ, לעולם כסף שכתוב בתורה הוא כסף צורי, אבל לכן צריך שני כסף, דלמדין בן מבלים] התם [בשבעת העדות] דומיא דכלים, מזה כלים שנים אף כסף שנים, ומה כסף דבר חשוב, אף כלים דבר חשוב שיהו שמים שמי כסף, ולאפוקי ממ"ד התם טענו שני מחטין חייב צהודאת אחת מהן, לכך ילאו כלים למה שהן, כלומ' שימחייב צכלים צכל שהו,

אבני חן על מסכת קידושין

ואשמועינן דהוא כסף מדינה, (דתניא) [כדתנן] כלומר היכא מצינו כסף דברייהם התוקע לחבירו בזונו, לשון רבינו הלוי, ורבינו הזקן למדנו שהכה אלל האון, נותן לו סלע כך שיערו דמי צושתו לאדם צינוני,

ואשמועינן רב אסי ולא תימא מאי סלע ארבע זוזי האי סלע ד' זוזי סלע זורי, אלא מאי סלע פלגא דזוזא שמיני[מ?] שסלע זורי, דעבידי אינשי דקרו לפלגא דזוזא [מדינה], איסתירא סלע, פלגא דזוזא, והוא סלע מדינה,

רבי שמעון בן לקיש אומר, טעמייהו דבית שמאי כדחזקיה לקמן בפירקין (דף ד), דקמי גבי עזר, דאמר חזקיה אמר קרא שמואל בא והפדה, מלמד שמגרעת מפדיונה ויוצאה קונה את עצמו בגירעון כסף, שמחשב עם אדוניו כשבא לפדות את עצמו, כך וכן לקחתני, ולא היה לך לשעבדני אלא שש שנים, נמצאת קונה עבדתי לשנה כך וכך, חסוב כמה שנים עבדתי, ולא מכסף מקנתי דמי עבדות שנים הללו, וטול השאר, ואמרינן מנא ה"מ, ואמר חזקיה והפדה, ולא כחב ונפדית, משמע שאף אדוניה מסייע בפדיונה, וחוה שמגרעת פדיונה ויוצאה, אלמא אין אמה העבירה נקנית בפחות מדינר,

אי אמרת בשלמא דיהב לה דינר, היינו דמגרעה ואולה עד פרוטה, אלא אי אמרת דיהב לה פרוטה, מפרוטה מי מגרעה שמתן לו שוב כלום, ולקמיה מסיק מילתיה ואמר, וקידושי אשה לבי"ש מאמה העבירה נפקא ליה וכו', אלא דפרכי' גמרא ולא שביק' לאסוקי למילתי?

ודלמא ה"ק רחמנא, היכא דיהב לה דינר, תיגרע עד פרוטה, היכא דיהב לה פרוטה לא תיגרע כלל?

דף י"ב ע"א חוש"ד תשס"ט

לא ס"ד שמהא נקנית בדבר שאין בו גירוע, מאחר שנכתב גירוע כאן דומיא דייעוד כי היכי דאמר לענין ייעוד, שנכתב עמו אשר לא יעדה, ולמדנו שרשאי האדון ליעדה לו בתוך שני אמהות [פי' השנים שהיא אמה] ומהיה מקודשת לו, אם יאמר לה הרי את מיועדת לי, כמה שיש לי עליך, ואין צריך כסף אחר, ואמר לקמן (דף יח) אין אביה רשאי למוכרה [בתו לאמה] לקרובים, שהיא אסורה להם משום ערוה, לפי שאין אני מקיים בה אשר לא יעדה, וגירוע נמי כייעוד מזה ייעוד אע"ג דאי בעי מייעד, ואי בעי לא מייעד, כל היכא דלא מצי מייעד, לא הוו זבינא זביני, ה"נ כל היכא דלא מצי מיגרעא, לא הוו זבינא זביני,

וקידושי אשה לב"ש מסקנא דמילתא דר"ל היא, דקא מסיק ואומר טעמא דבי"ש כדחזקיה, נפקא להו מאמה העבירה, מזה אמה העבירה בפרוטה לא מקניא, אף אשה בפרוטה לא מיקדשא דגמרינן מקידושי ייעוד,

ואימא פלגא דדינר ואיכא גירוע עד פרוטה, ואימא שתי פרוטות? כיון דאפיקתיה מפרוטה אלמא חשיבותא דבי"א אוקמה אדינר דחשיב,

רבא אמר, היינו טעמא דב"ש שלא יהו בנות ישראל כהפקר לקנות בדבר מועט, ומדרבנן הוא דקאמרי לה ב"ש, דאפקעיה רבנן לקידושין הפחותין מדינר:

[ראיתי למורי האריז"ל שלא היה חושש בעצמו להתכבד במלבושים נאים יותר מדאי, גם במאכלו היה אוכל דבר מועט מאד, אבל במלבושי אשתו היה זהיר מאד לכבדה ולהלבישה, והיה מפיץ כל רצונה אף אם לא היתה ידו משגת כל כך. רבי חיים ויטאל, שער המצוות, עקב. יוסף דעת],

[שנינו במשנתנו] וב"ה אומרים בפרוטה: סבר רב יוסף למימר פרוטה כל דהו כל מה שהדורות משנים את המטבע, פעמים שפוחתין פעמים שמוסיפין ממשקלם,

א"ל אביי, והא עלה קתני, כמה היא פרוטה, אחד משמנה באיסור האיטלקי,

וב"ת ה"מ בדורו של משה, אבל הכא כדחשבה להו לאינשי,

והא כי אתא רב דימי אמר, שיער רבי סימאי בדורו מעשה צא לפני צאשה שנתקדשה בפרוטה, והצריך להיות שזה אחד משמנה באיסור, וציטל את הקידושין, כמה היא פרוטה, אחד משמנה באיסור האיטלקי,

וכי אתא רבין, אמר רבי דוסתאי, ורבי ינאי ורבי אושעיא שיערו, כמה הוי פרוטה, אחד מששה לקמן מפרש פלוגמיהו באיסור האיטלקי,

א"ל רב יוסף לאביי אי הכי דאין פרוטה פחותה מכאן היינו דתנינא, שאני שונה בתורת כהנים צא וחשוב כמה פרוטות בשני סלעים, יותר מאלפים,

השתא אם הוא אחד משמנה באיסור האיטלקי אלפים פרוטות לא הויין בשני סלעים כדפרישית בסמוך, יתר מאלפים קרי להו משנה זו שניה אלל נהנה מן ההקדש, שמיצא על הגיית פרוטה אשם בכסף שקלים, לא וחשוב להתרחק מן העבירה, שאף על השוגג צריך כפרה גדולה כגון זו?

אמר להו ההוא סבא טועה אמה במשנה זו אנא תנינא לה קרוב לאלפים וקרוב לאלפים תנינא בה,

סוף סוף 1536 אלפא וחמש מאה ותלתין ושיתא הוא דהויין שהסלע ד' דינרין, והדינר כ"ד איסרים, דלקמן, ואי איסר שמנה פרוטות, לעולם נמצאו קצ"ב פרוטות דדינר, והשמנה דינר שצמתי סלעים, עולים כל אחד מאתים פרוטות חסר שמנה, הרי אלף ותקל"ו?

[ובתריין] כיון דנפקא להו מפלגא אלף השני מחציו שלשים ושהה קרוב לאלפים קרי ליה קרוב לאלפים קרי ליה,

אבני חן על מסכת קידושין

א"ל בין ידי ובין רבין אליבא דת"ק דהיינו כסמס ממני' [בריש המסכת וכמה הוא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי], ולא קשיא [אין אנו מחולקין], הא דאיקור איסורי, הא דזול איסורי, הא דאיקור איסורי קום עשרים וארבע בוזא, הא דזול קום תלתין ותרין בוזא וכן דרזין לאו שהסיפו על הפרוטות, אלא האיסרין הזלו ועמדו שלשים ושמים בדינר בימיהם, ולעולם ק"צ פרוטות בדינר, חסוב ו' פעמים שלשים ושמים ותמלא ק"צ, ובימי ר' סימאי היו האיסרים יקרים כמשפטם כ"ד בדינר, ונמצא שהפרוטות שהיו ק"צ לדינר היתה אחד משמונה באיסר,

האיסרין מוזלין, ולעולם יש 192 פרוטות בדינר,

שוק הרגיל	הוזלו
דינר = 24 איסר	32 איסר
דינר = 192 פרוטות	192 פרוטות
איסר = 8 פרוטות	6 פרוטות

אמר שמואל, קידשה בתמרה, אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת, חיישינן שמא שוה פרוטה במדי כלומר במקום שאין תמרים מזויין,

והא אנן תנן ואם נאמרה לומר כן, אין שיעור קידושין ב"ה אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה? לא קשיא הא בקידושי ודאי, הא בקידושי ספק אם ישנו שוה פרוטה במקומו, הוה קידושין ודאי, ואם נא אחר וקידשה אח"כ מותרת לראשון, ואינה לריכה גט משני, ואם אינו ש"פ במקומו, קידושי ודאי לא הוה לבטל קידושי שני, אבל קידושי ספק הוה, ואינה מותרת לאחר בלא גט, דחיישינן שמא ש"פ במדי, ושיעור אהני לדעת אלו הן קידושין גמורים, שמאחר שקידש (בפרוטה) [נשוא פרוטה. רש"ש] במקומם, אין גמגום בדבר,

ההוא גברא דאקדיש, בוודא [ראה כתובות סז: וזודאי קלילי ואורחא רחיקתא] דאורי' אגודה של מוכין [באגודת סרמטובין. שט], יתיב רב שימי בר חייא קמיה דרב, וקא מעיין בה, אי אית בה שוה פרוטה אין, אי לא לא [אינה מקודשת, אבל לפי התירוף הפירוש שאינה מקודשת ודאי, אלא מספק],

[ושואל] ואי לית בה שוה פרוטה לא, והאמר שמואל הא דלעיל חיישינן שמא ש"פ במקום אחר?

לא קשיא הא בקידושי ודאי, הא בקידושי ספק,

ההוא גברא דאקדיש באבנא דכוחלא שיש שחור דומה לכחול, יתיב רב חסדא, וקא משער ליה [וקא מעיין] לפי שצא אחר וקדשה בפרוטה אח"כ אי אית ביה שוה פרוטה אין, ואי לא לא,

גופא, כי אתא רב דימי אמר, שיער ר' סימאי בדורו, כמה היא פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי, וכי אתא רבין אמר, שיערו ר' דוסתאי ורבי ינאי ור' אושעיא כמה היא פרוטה, אחד מששה באיסר האיטלקי,

אמר ליה אביי לרב דימי, נימא [וכי נאמר] את ורבין בפלוגתא דהני תנאי קא מיפלגיתו, דתניא פרוטה שאמרו חכמים אחד משמונה באיסר האיטלקי, שש מעה כסף [הוא] דינר, מעה [הוא] שני פונדיונין, פונדיון שני איסרין, איסר שני מוסמיסים, מסמם שני קונטרונקין, קונטרנק שתי פרוטות, נמצא פרוטה אחת משמונה באיסר האיטלקי פונדיונין איסרין מסמסים קונטרונקין מני מטבעות הס קטנות זו מזו, וכן הדריסין הנגין שמיין,

שקל-סלע	4 דינר
דינר	6 מעה כסף
מעה	2 פונדיון
פונדיון	2 איסרין
איסר	2 מוסמיסים
מסמם	2 קונטרונקין
קונטרונקין	2 פרוטות

רבן שמעון בן גמליאל אומר, שלשה הדרסין למעה, שני הנצין להדריס, שני שמנין להנץ, ב' פרוטות לשמין, נמצא פרוטה אחת מששה באיסר האיטלקי שהאיסר אחד מכ"ד בדינר כדקאמרת, אבל הפרוטות גדולות ממה שאמרת, שהדינר שש מעה, והמעה ג' הדריסים, הרי י"ח הדריסים לדינר, והם שלשים ושש הנצין, והם שבעים ושנים שמנין, והם קמ"ד פרוטות, חלקם לכ"ד חלקים, תמלא ששה בכל חלק, הרי שש פרוטות לאיסר, שהוא אחד מכ"ד בדינר,

שקל-סלע	4 דינר
דינר	6 מעה כסף
מעה	3 הדרסין
הדרס	2 הנצין
הנץ	2 שמנין
שמין	2 פרוטות

[פי' גם לרשב"ג יש מטבע שהוא איסר הגם שאינו מזכיר, והוא אחד מכ"ד בדינר ואם יש 144 פרוטות לדינר יהי' שש פרוטות לאיסר],

לרבנן = דינר הוא 192 פרוטות, שהוא 6 איסרין של 32 פרוטות, לרשב"ג = דינר הוא 144 פרוטות, שהוא 6 איסרין של 24 פרוטות,

לימא דמר אמר כת"ק, ורבין דאמר ברשב"ג?

אבני חן על מסכת קידושין

דרב מנגיד [דבמערכא מיימנו אנגידא דבר בי רב ולא מיימנו אשמתא. פסחים נב. [סימן]],

ואי לית ביה שוה פרוטה לא, והא אמר שמואל חיישינן?

רב חסדא לא סבר ליה דשמואל,

אמרה ליה אימיה [לרב חסדא] והא ההוא יומא ציוס דקדשה הוה ביה שוה פרוטה ועשין חולה? אמר לה לאו כל כמיך להעיד שהרשון קידושין דאסרת לה אבתא,

דף י"ב ע"ב

רב חסדא קאמר לה לאו היינו דיהודית, דביתהו [אשתו] דרבי חייא, דהוית לה צער לידה [שהיתה יולדת בכאבים, רצתה לצאת מ' חייא. שט] שהיה יולדת מאומים, דאמר מר [ביצמות סה] יהודה ומזקיה אחי, פזי ועזי אמונתא אמרה ליה [יהודית לר' חייא], אמרה לי אם [אמי] קיבל בך אבך קידושי מאש אחר כי זוטרת ובעל זה אסור לך, אמר לה לאו כל כמינה דאימך, דאסרת לך עילואי,

אמרי ליה רבנן לרב חסדא, אמאי [אתה אומר שאינה מקודשת, אם אין בה עבשין שוה פרוטה. שט], הא איכא סהדי באידית שם מקום, ואזוהי היום היו צנאן והלכו להם דידעי דבההוא יומא הוה ביה ש"פ,

[השיב להם רב חסדא] השתא מיהא לא ליתנהו קמן,

לאו היינו דר' חנינא צמחצות גבי צמיה דשמואל דאשתצין ואייתניהו לבי מדרשא דרבי חנינא, ואוקמיניהו לשצויהו אצרא, הא אמרה נשציתי וטוהרה אני, וכן אידך, והמירס לכהונה, ואמרו ליה לר' חנינא הא איכא סהדי צמדינת היס שראו אותן שנשצו, ומתן אס יש עדים שנשצית, והיא אומרת טוהרה אני, אינה נאמנת, ואמר להו השתא מיהא ליתנהו, ואינן מעידין על שציתן, ונמירס דא"ר חנינא עידיה [עידים שלה] בצד אסתן רוח נפונית, ואינן צאים ומעידים ותיאסר צממיה,

אבוי ורבא לא סבירא להו להא דרב חסדא להמירה, [ואסרו לה] משום דאיכא סהדי צאדיית, אם הקילו בשבויה, דמנוולת נפשה גבי שבאי [היא עושה פעולות שלא יאנוס אותה השבאי], ניקיל באשת איש,

אישתאר מההיא משפחה שנסאת לאחר וילדה לו בסורא, ופרשו רבנן מינה, ולא משום דסבירא להו דשמואל למישש שמה ש"פ צמדי אלא משום דסבירא להו כאבוי ורבא דכיון דאיכא סהדי צאדיית, לא מקילין צה,

ההוא גברא דאקדיש בשומיתא דאסא צשצט צד של דס בשוקא, שלחה רב אחא בר הונא לקמיה דרב יוסף כה"ג מאי? שלח ליה נגדיה כרב משום פריצותא דקדיש בשוקא, ואצטריך גיטא אס צאת לינשא לאחר לשמואל דאמר חיישינן שמה שוה פרוטה צמדי,

1. על דמקדש בשוקא משום פריצותא,

2. ועל דמקדש בביאה,

3. ועל דמקדש בלא שידוכי [ראה שבת יב. אין משדכין את התינוקות לארס, וכתב שם בחדושי הר"ן שידוך = לשון מנוח והשקט, ובערוך פ' לשון עירבוב וקישור עיי"ש]

[אבה"ע סימן כו ד האשה מתקדשת בשלשה דרכים בכסף או בשטר או בביאה מן התורה, אבל חכמים אסרו לקדש בביאה משום פריצות ואם עבר וקידש בביאה מכין אותו מכת מרדות והיא מקודשת, ואפילו קדשה בכסף או בשטר אם לא שידך תחלה או שקידש בשוק מכין אותו מכת מרדות והיא מקודשת: הגה ו"א שאין מכין אם קידש בכסף או בשטר אפי' צשוק וצלא שידוכין (טור) צשם הרא"ש] ולא ראיתי ממי שהסו מי שקדש צלא שדוכין,

4. ועל דמבטיל גיטא השולם גט לאשתו, והגיע צשלים ואמר לו גט שנתי לך צטל הוה, דילמא לא ידעי ליה אינשי דצטליה קודם שיצא לידה, ושמא יתנו השלים לאחר צצטל, ומנשא צו,

5. ועל דמסר מודעא אגיטא כגון צגט המעושה צישראל, דמוציא לנו על צניה,

6. ועל דמצער שלוחא דרבנן שזממנו לדין מפי הדיינין, וזה קס עליו ומכא [חו"מ סימן ח סעיף ה' אף בשליח בית דין אסור לנהוג קלות ראש, והמצעריו יש רשות לבית דין להכותו מכת מרדות והשליח נאמן בשנים להעיד שבויהו כדי לגדותו],

7. ועל דחלה שמתא עילויה תלתין יומין,

8. ועל חתנא דדייר בי חמוה שמה יכשל צה, שסמס חמומה אזהצת את חמיה, דאמר מר [צפסחיס קיג] הוי זחיר צאשמן מחמיה הראשון,

דדייר אין חליף לא, והא ההוא חתנא דחליף אבבא דבי חמוה, ונגדיה רב ששח? ההוא מידם הות דיימא חשדזה ממנו, לשון דומה וצת דומה (סוטה דף כו) חמותיה מיניה,

נהרדעי אמרי בכולהו לא מנגיד רב, אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי, ואיכא דאמרי, ואפילו בשידוכי נמי משום פריצותא,

ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא מחצלת של דס, אמרו ליה והא לית בה ש"פ, אמר להו תיקדוש בארבע זוזי דאית בה כרוכיס היו צה, שקלתא כלומר [פ' שהיה קשה לרש"י הלא כבר היה בידה

אבני חן על מסכת קידושין

שלח ליה אנן לא שמייע לן הא דרב הונא בריה דרב יהושע
לא הוא אמר לנו, ולא אחר משמו, אתון דשמייע לכו חושבו לה ואזכרה
גיטא,

ההיא איתתא דהוה קא מזבנה וורשכי צינלוי"ש [הגורה, אזור.
שט], אתא ההוא גברא חמף וורשכא מינה, אמרה ליה הבה
ניהלי, אמר לה אי יהיבנא לך מיקדשת לי, שקלתיה
ואישתיקה, ואמר ר"נ יכולה למימר אין שקלי, וידי שקלי,

איתיביה רבא לר"נ, קידשה בגול דלא יהיב דמי ובחמם [מסמן]
דיהיב דמי, אכל לא נתרצו צעלים מעולם למכור, ובגניבה, או שחמף סלע
מידה וקדשה, מקודשת?

התם ברשריך שדכר צה קודם לכן ונתרצית להמקדש לו, דהתם כי שמק
משום דניחא לה הוה,

ומנא תימרא דשני לן בין שדיך ודלא שדיך, דתניא אמר לה
כנסי סלע זו שאני חייב לך, וחזר ואמר לה התקדשי לי בו,
בשעת מתן מעות רצתה מקודשת, לא רצתה אינה
מקודשת, לאחר מתן מעות אפילו רצתה אינה מקודשת,

מאי רצתה ומאי לא רצתה, אילימא רצתה דאמרה אין, לא
רצתה דאמרה לא, הא אישתיקה הוה קידושין, ונתני
מקודשת סתם ולא איצטריך לפלוגי ולמימר דכי אמרה לא אינה מקודשת,
שאף הקטנים יודעים זו כי התם כדמנא צהאיא דלעיל, צעמ מתן מעות
מקודשת,

אלא רצתה דאמרה אין, לא רצתה דאישתיקה וקצילתיה, ואפי"ה
אינה מקודשת דדידה שקלה, ולאחר מתן מעות אפילו רצתה דאמרה אין, לא
מקדשה, דמעיקרא קבלתיה בחובה, וכי הדך אמרה אין, לא קיהיב לה מידי וקא
תני דאינה מקודשת, מאי טעמא יכולה למימר אין שקלי
וידי שקלי,

ואלא קשיא מסקנא דמנא תימרא היא הך דקדשה בגול ובחמם
ובגניבה, או שחמף סלע מידה וקדשה, מקודשת,

אלא לאו שמע מינה, הא דשריך הא דלא שדיך,

כי נח נפשיה דרב אסי, עיילו רבנן לנקומינהו לשמעתתיה
נתקבלו לנהמ"ד ואמרו כל ששמע שמועה חדשה מפיו יאמרנה צאני ציריו, כדי
לגרפס שלא יסתכחו,

א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמייה, הכי א"ר אסי א"ר מני,
כשם שאין אשה נקנית בפחות מש"פ כך אין קרקע נקנית
בפחות מש"פ,

מקדם, ומפרש שהמשיכה להחזיק בה, ולא השליכתו] נקטא לה ולא השלכמה
ואישתיקא,

אמר רבא, הוה שתיקותא דלאחר מתן מעות, וכל
שתיקותא דלאחר מתן מעות, לאו כלום היא שמתחילה
כשקבלתה והמעות היו צמוכה לא ידעה צה, וכשידעה אחר כן ושמק, שמיקה
דלאחר מתן מעות היא, ולאו כלום היא, דהאי דשתקא משום דלא איכפת לה, מימר
אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קצילתיהו,

אמר רבא, מנא אמינא לה דשמיקה דלאחר מתן מעות, לאו כלום היא,
דתניא, אמר לה [לאשה] כנסי סלע זו בפקדון, וחזר ואמר לה
התקדשי לי בו, בשעת מתן מעות אס קודם שקבלתו אמר לה התקדשי
לי זו מקודשת דכי קצילתיה אדעתא דהכי קצילתיה, לאחר מתן מעות,
רצתה מקודשת, לא רצתה אינה מקודשת,

מאי רצתה ומאי לא רצתה, אילימא רצתה דאמרה אין, לא
רצתה דאמרה לא, מכלל דרישא דלא פליג בין רצתה ללא רצתה,

דף י"ג ע"א שמיני עצרת תשס"ח

כי אמרה לא נמי הוה קידושין בתמיה, אמאי והא קאמרה לא,

אלא לאו, רצתה דאמרה אין ולא רצתה דקאמר, ה"ק, לא אמרה רוצה
אני, לא רצתה דאישתיקה משתקה, ושמע מינה שתיקה
דלאחר מתן מעות ולא כלום היא דהאי דשתקא משום דלא איכפת לה
הוה,

קשו בה בפום נהרא, משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע,
מי דמי שמיקה דהכא לשמיקה דהתם, התם גבי כנסי בפקדון מעיקרא
בתורת פקדון יהבינהו ניהלה צמורה שמירה קצילתיה, כי הדך אמר
התקדשי לי זו סברה אי שדינא להו ומיתברי, מחייבנא בהו הילכך
לא שדמינהו, והאי דלא מחלי, משום דלא איכפת לה,

הכא אכל גבי ציפתא, מעיקרא בתורת קדושין יהבינהו ניהלה
קבלתיה, ונהי דציפתא לית צה שזה פרוטה, כי הדך ואמר תקדוש צווי דלית צה,
ואי איתא דלא ניהא לה לישדינהו דהא לא נחמיינהו צשמירתה, ומדלא
שדמינהו, ש"מ נתרצית בקידושין,

פריך רב אחאי [יש לשון זה בעוד 8 מקומות בש"ס, וראה תוס' ובהים קב:
שבכל מקום שכתב לשון זה הוא מרבנן סבוראי, דבחר רבינא ורב אשי, וכתבו
אחרי כן דבריו בתוך הש"ס], אטו כוליהו נשי דינא גמירי וידעה כיון
דלא קבלה נטיכותא עליה אי שדיא להו לא תחייב, ה"נ סברה אי שדינא
להו ומיתברי, מיתחייבנא באחריותיהו,

שלחה רב אחא בר רב, לקמיה דרבינא, כה"ג מאי?

אבני חן על מסכת קידושין

אמרו ליה, והתניא אע"פ שאין אשה נקנית בפחות משה פרוטה קרקע נקנית בפחות מ"פ? א"ל כי תניא ההיא בחליפין, דתניא קונין בכלי חליפין שלף איש נעלו (רוט ד) ואע"פ שאין בו שוה פרוטה,

הדר יתבי וקאמרי [שמועות בשם רב אסי], הא דתנן האשה יולדת שהביאה חטאתה ומתה, יביאו יורשין עולתה,

אמר רב יהודה אמר שמואל, והוא שהפרישתה מחיים ואשמעינן דקריבה לאחר מיתה אבל לא הפרישתה מחיים לא אשמעינן מנא לכוף את היורשין להקריבה שלא נחייבו הנכסים,

אלמא קסבר הא דאמור רבנן שיעבודא נכסי משמעדי על חוב המוטל על המט לאו דאורייתא [היא] לומר דנכסיה דאיש ערצין ביה ומשמעדיס מדין ערב, והיו מלוה על פה ומלוה של שטר שוין, אלא מלוה בשטר שהוא שיעבדו דכתב ליה נכסי אחראין לך משמעדי, מלוה על פה לא משמעדי,

והא נמי לנקטינהו לשמעמיה אמרוהו הסם אמר רב אסי א"ר יוחנן, אע"ג שלא הפרישה מחיים, אלמא קסבר שיעבודא הוה דאורייתא,

והא פליגי בה חדא זימנא הני אמוראי גופייהו שמואל ורבי יוחנן, דרב ושמואל דאמרי תרוייהו, מלוה על פה אינה גובה מן היורשין דשיעבודא לאו דאורייתא ולא מן חלקוחות וכ"ש מן הלוקחות, אלא מלוה בשטר הוא עגמו שיעבדו דכתב ליה כל נכסי דאית לי אחראין לשטרא דין,

ור' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו, מלוה על פה גובה בין מן היורשין בין מן חלקוחות?

צריכא דאי איתמר בהא [במלוה על פה], בהך קאמר שמואל, משום דלא מלוה כתובה בתורה היא לא הוטל עליו חובה מאת המלך אלא מעסקי מעשה עגמו, אבל בהך דיולדת, דמזנת המלך היא עליה אימר חמירא ככתובה בשטר אימא מודה להו לרבי יוחנן ולר"ל [שצריכין להביא עולתה אף שלא הפרישתה מחיים],

ואי אשמעינן בהא [ביוולדת], בהא קאמר ר' יוחנן, דמלוה כתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא, אבל בהך [במלוה על פה] אימא מודה ליה לשמואל, צריכא,

אמר רב פפא, הילכתא מלוה על פה גובה מן היורשין, ואינו גובה מן חלקוחות, גובה מן היורשין שיעבודא דאורייתא, ואינו גובה מן חלקוחות דלית ליה קלא ואיכו דאפסיד אנפשיה, ואף על גב דשיעבודא דאורייתא, עבד רבנן תקנתא ללוקס דלא הוה ידע:

[שנינו במשנתנו] וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל: בשלמא גמ, דכתיב דברים כד וכתב לה ספר כריתות וגו' והיתה לאיש אחר, אלא מיתת הבעל מנלן?

הדר יתבי וקאמרי בשמעמיה דר' אסי, הא דאמר רב יהודה כו' א"ר אסי עלה, קשים לעולם דיינים המורים הוראה בעריות ואינם צקיאין, יותר מדור המבול הא דאמר רב יהודה אמר שמואל, כל שאינו יודע במיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן,

[במיב גיטין וקדושין. הקדים גיטין לקדושין, מטעם שהקדים המסדר מסכת גיטין קודם מס' קדושין, ובפירוש המשניות כתב הרמב"ם בהקדמתו ע"ד הכתוב ויצאה והיתה לאיש אחר, שהקדים היציאה להויה,

וגראה הטעם דבקדושין לחוד הכל יודעין בו, גם להתיר פנויה לאיש הוא דבר קל, ולזה נשתרבה המנהג בדורינו שנותנין רשות לכל אדם היודע קצת, לפסוק בקדושין, משא"כ בגיטין שרבו כמו רבו דיניה והלכותיה בחומר אשת איש להתירה, אין לאדם לעסוק בהן כ"א היודע כו', וכן בקדושין שאחר הגיטין באלו לא יהיה מתעסק בהן כ"א היודע במיב גיטין שהיו קודם הקדושין אם גיטין גמורים היו, דשמא לא היה גט ויתיר ע"י קדושין שאחריו אשת איש לעלמא וכו'. מהרש"א עיי"ש],

אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן, וקשין לעולם יותר מדור המבול, שנאמר הושע ד ב אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְרַצְחָה וְגִבְיָה וְנָאֵף פָּרְצוּ כִּמוֹ וְכֵן יִפְרֹץ (שמות ח) מולדן בנין וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ, מאי משמע מהכא קשים לעולם, דקאי על כן תאכל, אלמא איש?

כדמתרגם רב יוסף דהוה צקי בתרגום נביאים, שמתרגם יונתן בן עוזיאל, דהאי פרצו דמים דמים נגעו, כלמא איש קאי, מולדן בנין מנשי חבריהון חובין על חובין מוסיפין, וכתיב הושע ד ג עֲלִפְנֵי אֲבָבֶל הָאֶרֶץ וְאִמְלַל פְּלִייוֹ יֵשֵׁב בְּהַ בְּחֵית הַשָּׂדֶה וַיִּבְעוּ אֶף הַשָּׂמִים וְגַם־דִּגְיֵי הַיָּם יֵאָסְפוּ (וגו')?,

ואילו בדור המבול, לא נגזרה גזירה על דגים שבים, שנאמר בראשית ז מכל אשר בחרבה מתו, ולא דגים שבים, ואילו הכא, אפילו דגים שבים,

ואימא עד דעביד לכולהו? לא סלקא דעתך, דכתיב ירמיה כג י כי מִצְאִים מְלָאָה הָאֶרֶץ כִּי־מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֲבָלָה הָאֶרֶץ צִלְמָה כְּמִיָּה, מיהא שמשין מינה דאכל מדא קאמר, על כן תאכל, דהא "אֱלֹהִים" מדא מהך דקרא קמא היא,

ואימא אֱלֹהִים לחור, והנך לחוריהון?

דף י"ג ע"ב

מי כתיב ופרצו דמוסיף על ענין ראשון, דניקו על כן אכולא מילתא פרצו כתיב ומילתא כלפי נפשה היא, ועלה לחודה כמיב על כן תאכל,

אבני חן על מסכת קידושין

[שנינו במשנתנו] והיבמה נקנית בביאה כו': בביאה מנולן? אמר קרא

דף י"ד ע"א שמו"ח תשס"ט

דברים כה יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה כלומר ביאתה הן ליקומיה,

ואימא לכולה מילתא [ודילמא] כאשה מה אשה כסף ושטר כי ביאה, אף יבמה כסף ושטר כי ביאה דהא כתיב לאשה?

לא סלקא דעתך, דתניא, יכול יהו כסף ושטר גומרים בה, כדרך שהביאה גומרת בה, תלמוד לומר דברים כה ויבמה ביאה משמע, שנה עליה הכמוז לעכב, ביאה גומרת בה, ואין כסף ושטר גומרים בה,

ואימא מאי ויבמה, דבעל כרחא מיבם דלהכי דרשינן לה ביצמות (דף ט) ?

אם כן דלביאה גומרת אותה לימא קרא ויבם, מאי ויבמה, שמעת מינה תרתי [שקונה אותה ע"י ביאה, ו] למילף נמי בעל כרחא, והכי תניא ליה דהדיא ביצמות צ"ל דהא על יצמתו (דף נד), ויבם, ביאה גומרת בא, ואין כסף ושטר גומרין בה, ויבמה בעל כרחא:

[שנינו במשנתנו] בחליצה: מנולן דחלוזה מותרת להנשא, דילמא מנולן חליצה הוא דרמא רחמנא עלה ולעולם לא משתריא?

דכתיב דברים כה ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל כיון שחלוץ בה נעל הותרה לכל ישראל הכי משמע בישראל ראוי להציל לבית, משחלצה,

האי ישראל להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה לכדתני רב שמואל בר יהודה, בישראל בב"ד של ישראל, ולא בבית דין של עובדי כוכבים, תרי בישראל כתיב להקים לאחיו שם בישראל,

ואכתי מיבעי ליה לכדתניא, אמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבים לפני ר' טרפון, ובאתה יבמה לחלוץ, ואמר לנו ענו כולכם ואמרו, חלוץ הנעל חלוץ הנעל?

[ומתריץ] ההוא מונקרא שמו נפקא:

[שנינו במשנתנו] ובמיתת היבם: מנולן? ק"ו ומה אשת איש שהיא בחנק מיתת הבעל מתירתה, יבמה שהיא בלאו לשוק לא תהיה אשת המת החולה לאיש זר לא כל שכן,

מה לאשת איש הגתרת ע"י מיתת הבעל שכן יוצאה בגמ', תאמר

סברא הוא, הוא אסרה והוא שרתה כשאניו בעולם נפטרה הימנו, שהרי זו הייתה קשורה,

והא עריות כגון אשת אביו [של הבעל], וכלתו, ואשת אחי אביו, שע"י קדושי הבעל נאסרו לקרוביו, וכשימות הבעל לא שרו להו, שאסורות לקרוביו לעולם דאסר להו ולא שרי להו?

אלא [יש ללמוד שאשה ניתרת במיתת הבעל] מדאמר רחמנא יבמה שאין לה בנים אסורה, הא יש לה בנים מותרת, ודילמא אין לה בנים אסורה לעלמא, ושריא ליבם, ויש לה בנים לכולי עלמא נמי אסורה,

אלא מדאמר רחמנא אלמנה לכה"ג אסורה, הא לכהן הדיוט שריא,

ודילמא לכה"ג בלאו, לכולי עלמא בעשה ויפאה והיתה לאיש אחר ע"י גירושין, ולא ע"י מיתה, דושלח לזו ולא לאחרת משמע, ולאו הכא מכלל עשה עשה,

האי עשה מאי עבדיתה? שהיא הוא עומד בפניה, ואיסקר לאו וכתת שבה פקעו, אי דאהניא מיתת הבעל תישתרי לגמרי, אי דלא אהניא מיתת הבעל דאשמיעך קרא דאין מיתה משלח תוקמה במילתא קמיינתא ולא אינטריך למיכתב לאו בכ"ג,

אלמא לא לשון קושיא הוא, וכי לא דבר הגון הוא כן אפיקתה ממיתה מיתה הבעל מחייב מיתה בית דין ואוקימתה על עשה באיסקר עשה,

מידי דהוה אפסולי המוקדשים, דמעיקרא קודם פדיון אית בהו מעילה ואסירי בגיזה כדאמרין דכתיב לא תגזז ועבודה, פרקינהו, מעילה לית בהו ומוסרין לאכילה לכל אדם בגיזה ועבודה אסירי ואסירי בגיזה כדאמרין בצבורות (דף טו) תזבח ולא גיזה, דבר ולא חלב ודרש ליה בפסולי המוקדשין לאחר פדיון,

אלא מדאמר קרא דברים כ פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה,

מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי, אימא מאן אחר יבם?

א"ר אשי ב' תשובות בדבר [לשון זה לעיל ח:], חדא דיבם לא איקרי אחר, ועוד כתיב דברים כד ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות, או כי ימות האיש האחרון, ואיתקש מיתה לגירושין, מה גירושין שריא וגומרת, אף מיתה שריא וגומרת,

והאי דלא יליף ליה ממשמעות דקרא, דכתיב בתריה לא יוכל בעלה הראשון כו', הא לאחר שרי, משום דאיכא למפוך דלעיל לזה בלאו, ולכולי עלמא בעשה:

אבני חן על מסכת קידושין

בזו שאינה יוצאה בגט? הא נמי יוצאה בחליצה,

אלא מה לאשת איש שכן אוסרה שהרי נעלה הוא האוסרה לפיכך הוא מתירה במיתמו, אבל יצמה דקידושי דבעל קאסרי לה, היאך מהא מיתמו היכס ממיתה,

אמר רב אשי, הא נמי כשמת יצס, נמצא אוסרה מתירה, יבם אוסרה יבם שרי לה לאי יצס, ממי מיתמא דבעל אישתריא לה,

ותהא אשת איש יוצאה בחליצה מק"ו, ומה יבמה שאינה יוצאה בגט, יוצאה בחליצה, זו שיוצאה בגט, אינו דין שיוצאה בחליצה?

אמר קרא דברים כד ספר כריתות ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה,

ותהא יבמה יוצאת בגט מקל וחומר, ומה אשת איש שאין יוצאה בחליצה, יוצאה בגט, זו שיוצאה בחליצה אין דין שיוצאה בגט?

אמר קרא דברים כה ככה יעשה אשר לא יצנה וגו' וככה עיכובא [ראה יומא ה סוף עמוד א [סימן]],

וכל היכא דאיכא עיכובא לא דרשי ק"ו, והא יוה"כ דכתיב ויקרא מו גורל על השעירים וחוקה [וכתיב חוקה] דפרשה וכל חוקה עיכובא הוא,

ותניא ויקרא מו ועשהו חטאת, הגורל עושה חטאת שעיר שגורל השם עולה עליו, עושה חטאת ואין השם עושה חטאת אם קרא עליו שם חטאת, אינו נקבע בך, ויפיל עליהם גורלות ואם יפול הגורל על חצירו יהא זה לעזאזל,

שיכול והלא דין הוא כלומר להכי אינטריך האי קרא, שהייתי יכול לומר, ומה במקום שלא קידש הגורל כגון גזי קנין דכתיב בזה (ויקרא ה) אחד לחטאת ואחד לעולה, ואם הטיל עליהם גורל, אינם נקבעים בך, ויכול לשנותם, דק"ל בסדר יומא (דף מה) אין הקנין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן, קידש השם אם אמר בשעת לקיחה זו לחטאת חו לעולה הוקצנו, ואם שניה פסול, במקום [כאן] שקידש הגורל דכתיב (ויקרא טז) ונתן אהרן וגו' אינו דין שיקדש השם,

ת"ל שנה עליו לעכב ועשהו חטאת, הגורל עושה חטאת ואין השם עושה חטאת,

וטעמא דמעמיה קרא, הא לאו הכי [הוה] דרשינן קל וחומר להביא מה שלא נכתב דפרשה, ואע"ג דכתיב עיכובא, אע"ג דכתיב ביה חוקה?

אמר קרא דברים כד לה [וכתב לה ספר כריתות], לה ולא ליבמה,

ואימא לה לשמה? תרי "לה" כתיבי ושנאה האיש האחרון וגו', א כתיבה איש אשה ובעלה ויהא אסיל' א תמצאין בעיניו כתיבא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: ב, ויצאה מביתו ונהלכה ותיקתה לאיש-אחר: ג, ושנאה האיש האחרון [וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו],

ואכתי מביעי ליה, חד לה לשמה, ואידך לה, ולא לה ולחבירתה ששמותן שוין שאין שמי נשים מתגרשות בגט אחד, אם כחז פלוגי מגרש פלוגים ופלוגים נשוי?

אלא אמר קרא דברים כה נעל קרא ימירא בית חלון הנעל, דמני למיכנס בית החלון, נעל אין מידי אחרינא [גט] לא,

והאי נעל להכי הוא דאתא, האי מביעי ליה לכרתניא, נעלו אין לי אלא נעלו, נעל של כל אדם מנא ליה, ת"ל נעל נעל ריבה, א"כ מה ת"ל נעלו, נעלו הראוי לו, פרט לגדול נעל גדול שאין יכול להלך בו, פרט לקטן, שאין חופה את רוב רגלו, פרט

דף י"ד ע"ב

למסולים [מסוליא] נפחת, כדמסיים ואזיל שאין לו עקב שול"א בלע"ז שאין לו עקב [דהיינו שאין לו חלק המחוזק את הצד האחורי של כף הרגל. שט]?

אם כן ניכתוב קרא נעל, מאי הנעל, שמעת מינה תרתי [שיבמה יוצאה בנעל ולא בגט]:

מהני: עבד עברי נקנה בכסף ובשטר בגמרא יליף לה, וקונה עצמו בשנים לסוף שש שנים יוצא חפשי וביובל אם פגע בו יוכל בתוך שש ובגרעון כסף פודה את עצמו ומגרע לו אדונו מפדיונו דמי שיעבוד השנים שעבדו, והכל לפי חשבון דמי מקנתו, דכתיב (ויקרא כה) והיה כסף ממכרו במספר שנים, קנאו בשש שנים, ועמיד לנאת בסוף שש, נמצא קונה עבדות כל שנה במנה,

יתירה עליו אמה העבריה, שקונה את עצמה בכל אלה בסימנין ובסימני נערוס דליפסין לעיל (ד) מוילאה חנס,

[עבד עברי] הנרצע נקנה [קנין חדש] ברציעה, וקונה את עצמו ביובל, ובמיתת האדון ואינו עובד את יורשיו, אבל עבד הנמכר בתחילתו, ומת האדון בתוך שש, משלימן ליורשיו ויכולהו יליף בגמ':

עבד עברי שנקנה בכסף מנול?

עבד עברי הנמכר [ע"י עצמו] לגוי	מכסף מקנתו

אבני חן על מסכת קידושין

אָחִיד עָמָה וְנִמְכְּרָהּ ל' אִתְעֵבֵר בּו' עֲבֵדֵת עֲבֵד: מ' בְּשִׁכְרִי פְתו' שְׁבִי יְהִי עָמָה
עֲדִישָׁתָּהּ הִבֵּל יַעֲבֹד עָמָה מוֹסֵף עַל עֵינִי רֹאשׁוֹן, וְיִלְמַד עַלְיוֹן
מִתַּחְתּוֹן וְיִלְמַד נִמְכֵּר לִשְׂרָאֵל מִנְּמֻכָּר לְעוֹצֵד כּוֹכְצִים בְּהִיקָשָׁא, וְנִגְמָכֵר לְעוֹצֵד
כּוֹכְצִים, כְּמִיז מִכְסָף מִקְנָתוֹ,

[הגמ' מאריך כאן, למצוא מ"ד דלא יליף שכיר שכיר, וציינתי כל אוקימתא
באותיות [א] [ב] [ג]],

ומאן תנא דלא יליף שכיר שכיר, האי תנא הוא,

	מוכר עצמו	מכרוהו ב"ד
1.	נמכר לשש ויותר משש	נמכר לשש
2.	אינו נרצע	נרצע
3.	אין מעניקים לו	מעניקים לו
4.	אינו מוסר לו שפחה כנענית	מוסר לו שפחה כנענית

[א' מאן תנא דלא יליף שכיר שכיר]

1. דתניא, המוכר עצמו, נמכר לשש ויתר על שש אם התנה
לימכר לשש שנים, מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשש דכמיז (דברים
טו) ועבדך שש שנים, אצל מוכר עצמו לא כמיז שש, דכי תקנה עבד עברי מיד
אחרים משמע, ולרעה במכרוהו ב"ד כמיזא, וכן העניקה (ד?) גבי ימכר לך כמיזי,

2. המוכר עצמו אינו נרצע, מכרוהו ב"ד נרצע,

3. מוכר עצמו אין מעניקים לו, מכרוהו ב"ד מעניקים לו,

4. המוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית שיהי לו ולדות
ממנה, ואסורה לו, אצל מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית
[ד' כמיז (שמות כא) אם אדוניו יתן לו אשה,

רבי אלעזר אומר, זה וזה [בין מכרוהו ב"ד ובין מוכר עצמו] אינו
נמכר אלא לשש, זה וזה נרצע, זה וזה מעניקים לו, זה וזה
רבו מוסר לו שפחה כנענית,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דתנא קמא לא יליף שכיר שכיר
[מוכר עצמו מנמכר ע"י אחרים] הילכך דלא כמיז ציה, לא כמיז ציה ור"א יליף
שכיר שכיר?

אמר רב טביומי משמיה דאביי, דכולי עלמא יליף שכיר
שכיר לשאר מילי, והני [נמכר לשש, ורציעה, והעניקה, ושפחה כנענית] לת"ק
בדיא כמיז מיעוטייהו, ולא אהני ליה גזירה שוה,

והכא בהאי קרא קמיפלגי,

אמה העבריה [ע"י אביה]	והפדה
עבד עברי הנמכר לישראל ע"י ב"ד [שהוא בעל כרחו],	כי ימכר לך אחיד העברי ע"י אחרים, או העבריה ע"י אביה, ועבדך שש שנים, מקיש עברי לעבריה
עבד עברי הנמכר לישראל ע"י עצמו	יליף שכיר שכיר
ולמאן דלא יליף שכיר שכיר	כתיב וכי תשיג, מוסף על ענין ראשון, וילמד עליון מתחתון,

נב': עבד עברי נקנה בכסף מנלן? אמר קרא ויקרא כה מכסף
מקנתו בעד עבד הנמכר לעוֹצֵד כּוֹכְצִים הכמוֹז מדצד, וכי תשיג יד גר ומוֹצֵז
מלמד שנקנה בכסף,

אשכחן עבד עברי הנמכר לעוֹבֵד כּוֹכְבִים, הואיל וכל קנינו
של עוֹצֵד כּוֹכְצִים בְּכֶסֶף שֶׁלֹּא נִלְמַדָּה צו משיכה במטלטלין, אלא בִּשְׂרָאֵל כְּמִיז
(ויקרא כה) מיד עמיתך עד שימשוך מיד ליד, לפיכך עבד נקנה לו [לגוי] בכסף,
נמכר לישראל מנלן?

אמר קרא שמות כא והפדה, מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה
מדלל כמיז (ונפדה) [ונפדית. רש"ש], משמע והפדה שאף (הצעל) [האדון] מסייע
בפדיונה, אלא מכסף נקנה דלא לא קנאה בדמים מאי מגרעה,

אשכחן אמה העבריה, והדין נותן הואיל ומיקדשה וקידושה
בכסף מיקניא קנייה בכסף, עבד עברי מנלן?

אמר קרא דברים טו כי ימכר לך אחיד העברי [ע"י אחרים], או
העבריה [ע"י אביה], ועבדך שש שנים, מקיש עברי לעבריה,

אשכחן מכרוהו ב"ד צגניצמו, דכי ימכר ע"י אחרים משמע, והדין נותן
שיהא נקנה בכסף בלא חזקה הואיל ונמכר ויש צו דל קל, שנמכר בעל
בורחו, מוכר עצמו מנלן?

יליף דברים טו שכיר ויקרא כה שכיר נאמר במוכר עצמו (ויקרא כה לו)
וְכִי־יִמְיֹה אָחִיד עָמָה וְנִמְכְּרָהּ ל' אִתְעֵבֵר בּו' עֲבֵדֵת עֲבֵד: מ' בְּשִׁכְרִי
פְתו' שְׁבִי יְהִי עָמָה עֲדִישָׁתָּהּ הִבֵּל יַעֲבֹד עָמָה כי ימוך אחיד ומכר וגו' כשכיר
כמושז יהיה עמך, ונאמר במכרוהו ב"ד כי משנה שכל שכיר וגו', בפרשת כי ימכר
(כמיז ?) (דברים טו יח) ל' אִתְקַשָּׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחָה אֹתוֹ חֲפָשִׁי מִעֵמָּה כי
מִשְׁנֵה שֹׁכֵר שֹׁכֵר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבְרָכָה ה' אֵל הָיָה כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה,

הניחא למאן דיליף שכיר שכיר, אלא למאן דלא יליף שכיר
שכיר דלית ליה הך גזירה שוה, ולקמיה מפרש מאן ניהו, מאי איכא
למימר?

אמר קרא ויקרא כה מו וְכִי תִשְׁלַח [וכי בוי"ו] יד גר ותו' שְׁבִי עָמָה וְנִמְכְּרָהּ
עָמָה וְנִמְכְּרָה לְגֵר תו' שְׁבִי עָמָה או' לְעָבֵד מִשְׁפַּחַת גֵּר בְּמִוֹכֵר עָלָמוּ לְעוֹצֵד כּוֹכְצִים,
וסמכוה לפרשת מוכר עצמו לישראל [דכתיב לעיל מיניה דברים כה לו] וְכִי־יִמְיֹה

אבני חן על מסכת קידושין

ואידך [תנא קמא], א"כ לימא קרא און, מאי אונא,

ואידך [ור' אלעזר], ההוא מיבעי ליה, אונא ולא אונה,

ואידך [תנא קמא], נפקא לה שמות כא מואם יאמר העבר, העבר ולא אמה,

ואידך [ור' אלעזר], מיבעי ליה עד שיאמר [לא אצא הפשי] כשהוא עבר [קודם שעברו שש שנים],

ואידך [תנא קמא], מעבר העבר נפקא עד עד שיאמר כשהוא עבר, העבר נפקא ליה מה"א יתירא למעוטי אמה,

ואידך [ור' אלעזר], עבר העבר לא דריש דאורחא דקרא לאשמעי הכי,

ר' אליעזר	ת"ק	
העניק תעניק לו	לו ולא למוכר את עצמו	לו ולא לבעל חובו
ר' נתן	בעלמא נמי לא סבירא לן כרבי נתן	בעלמא סבירא ליה כרבי נתן

3. מ"ט דתנא קמא דאמר מוכר עצמו אין מעניקין לו? מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד דברים טו העניק תעניק לו, לו ולא למוכר עצמו,

ואידך [ור' אלעזר] ההוא מיבעי ליה, לו ולא ליורשיו אס לא הספיק להעניק עד שמת [העבר],

יורשיו אמאי לא, [והלא] שכיר קרייה רחמנא, מה שכיר פעולתו שזכר פעולתו ליורשיו, אף האי פעולתו ליורשיו? [אלא על כרחך אין הפסוק בא למעט יורשיו], # [הרי שאין לדרוש פסוק נגד הסברא],

אלא "לו" ולא לבעל חובו אין האדון ממויץ להגנות העניק, לבעל חובו [אם העבר חייב לבעל חוב, אין האדון נותן מהעניקה של העבר לבעל חוב], מודסבירא לן בעלמא כרבי נתן, דתניא א"ר נתן מנין לנושה בחברו מנה, וחברו בחברו, מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה? ת"ל במדבר ה ונתן לאשר אשם לו,

[לכן] איננו נותן למעוטי העניקה מהאי דינא אתא "לו" לאפוקי,

ואידך [תנא קמא] בעלמא נמי לא סבירא לן כרבי נתן,

ר' אליעזר	ת"ק	
אם אדוניו יתן לו אשה	לו ולא למוכר עצמו,	לו שנותן לו אשה בעל כרחו

ר' אליעזר	ת"ק	
ועבדך שש שנים	זה ולא המוכר את עצמו	לך ולא ליורש
כי משנה שכר שכיר "עבדך"	לך ולא ליורש	להוצאת אדון, על העניקה

1. מאי טעמא דתנא קמא דאמר, מוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מיעט רחמנא גבי מכרוהו בית דין דברים טו ועבדך שש שנים, זה ולא מוכר עצמו,

ואידך [ור' אלעזר], ועבדך, לך ולא ליורש [אם מת האדון יוצא הפשי] דאינו עובד לא את הבת ולא את האם אס אין לו בן, אצל עובד הוא את הבן, כדלקמן (דף יז),

ואידך [תנא קמא], ועבדך אחרינא כתיב [דברים טו יח] כי משנה שזכר סמי ענדן [במכרוהו ב"ד],

ואידך [ור' אלעזר], ההוא להוצאת [הבית דעת איש, לרצות בדבר. מלון עברי] אדון הוא דאתא להנזות על העניק, שלא יקשה נעניו כדמפרש קרא [לומר לך כיון שעבדך תן לו],

ר' אליעזר	ת"ק	
ורצע אדניו את "אונא"	אונא שלו, ולא אונא של מוכר עצמו, מדרה"ל "און",	שרציעה היא באון הימין, ולכן כתב אונא ולא און ללמד ולא אונה
אם אמר יאמר העבר	עבר עד שיאמר כשהוא עבר	עד שיאמר כשהוא עבר
"ה"עבר	"ה"עבר ולא אמה	ה"א לא דריש

2. מאי טעמא דתנא קמא, דאמר מוכר עצמו אינו נרצע?

מדמיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד שמות כא ורצע אדניו את אונא במרצע מיעט הוא, דקרא יתירא לדרשה, דהא כתיב ונתת באלו, אונא שלו, ולא אונא של מוכר עצמו,

דף ט"ו ע"א

ואידך [ור' אלעזר] ההיא לגזירה שוה [שרוצע און הימנית] הוא דאתא,

דתניא רבי אליעזר אומר, מנין לרציעה שהיא באון ימנית, נאמר כאן און, ונאמר להלן ויקרא יד און במזרע עני, שכל הפרשה לדרשה, שהרי נאמרה לעומה במזרע עשיר, והוספלה, והכי אמרינן במנחות (דף יז), מה להלן ימין אף כאן ימין,

אבני חן על מסכת קידושין

אַל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְגו' [תשבו], במה הכתוב מדבר, אי במוכר עצמו, הרי כבר אמור כלאמר לעיל עד שנת היוכל יעבוד עמך, אי במכרוהו ב"ד, הרי כבר אמור ושב אל משפחתו כלאוקימנא לעיל, הא אין הכתוב מדבר, אלא בנרצע שנים ושלוש שנים, לפני היוכל, שהיובל מוציא,

מאי משמע? אמר רבא בר שילא, אמר קרא איש, איזהו דבר שנוהג באיש, ואין נוהג באשה [ואם תאמר ואימא זו מכרוהו ב"ד דלא שייך באשה דכתיב בגניבתו ולא בגניבתה? וי"ל דמ"מ שם מכירה נוהגת באשה, וי"ל דמ"מ שם מכירה נוהגת באשה אבל שם רציעה אינו נוהג באשה, ותימה דכיון דקרא לא משמע אלא בנרצע למאי איצריך למימר אי במכרוהו ב"ד הרי כבר אמור. תוס'], הוי אומר זו רציעה,

ואיצטריך למיכתב מכרוהו בית דין, ואיצטריך למיכתב נרצע, דאי אשמעינן מכרוהו ב"ד, משום דלא מטאי זמניה לא מלא שש שני ללא, אבל נרצע דמטאי זמניה אימא ניקנסיה על שאמר לא אלא, ועבר על כי ענדי הם [ויקרא כה] והוא קונה לדון לענאו חס,

ואי אשמעינן נרצע, משום דעבר ליה שש קודם לכן, ואין רבו מפסיד בשלותו, אבל מכרוהו ב"ד שפגע בו יוכל צמון שש דלא עבר ליה שש, אימא לא נפסדיה לדון צריכא קמ"ל,

[ומפרש לימודים שיש, שנרצע עובר עד עולם], ואיצטריך למיכתב ושבתם, ואיצטריך למיכתב לעולם ועדו לעולם, והוא לעולמו של יוכל, דטפי מהכי ליכא למימר, דהא כמיז קרא אחרינא ושבתם איש וגו' ואוקימנא בנרצע,

דאי כתב רחמנא לעולם, הוה אמינא לעולם ממש, כתב רחמנא ושבתם,

ואי כתב רחמנא ושבתם, הוה אמינא ה"מ דיוצא נרצע ציוכל ולא קודם לכן [דנרצע אינו יוצא עד שיגיע יובל] היכא דלא עבר שש אחר רציעה [אבל אם הגיע שש יוצא, גם קודם שהגיע יובל], אבל היכא דעבר שש אחר רציעה, אימא ניפוק נש, לא יהא סופו רציעה חמור מתחלתו מתחילת ממכרו, מה תחלתו שש, אף סופו נמי שש, קמושמע לך, מידי דחשוב עד לעולם [שלעבוד עד היוכל, הוא נחשב כעובד לעולם], לעולמו של יובל,

אלא מאן תנא דלא יליף שכיר שכיר, רבי היא,

[ג' מאן תנא דלא יליף שכיר שכיר] דתניא

דף ט"ו ע"ב

ויקרא כה מזו וכי תשיג יד גר ותו' שש עמך וקח אחיה עמו' ונקיף לגר תו' שש עמך או' לעקר משפחת גר: מוז אחר נקיף גאלה תתיהלו' אחר מאחיו

כי משנה שכר שכיר עבדך	שנותן לו אשה בעל כרחו	מהתם הו"א מדעתו

4. מ"ט דת"ק דאמר, מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית? מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד שמות כא אם אדוניו יתן לו אשה, לו ולא למוכר עצמו,

ואידך [ור' אלעזר] לו בעל כרחו,

ואידך [ותנא קמא] מבי משנה שכר שכיר נפקא גמירין צעל כרחו, וכי תנא דיה קרא אדוניו יתן לו כו' למעוטי מוכר עצמו, דתניא דברים מזו כי משנה שכר שכיר עבדך, שכיר אינו עובד אלא כיום, עבד עברי עובד בין כיום ובין בלילה, וכי תעלה על דעתך שעבד עברי עובד בין כיום ובין בלילה, והלא כבר נאמר דברים מזו כי טוב לו עמך, עמך במאכל עמך במשתה, וא"ר יצחק מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית,

ואידך [ור' אלעזר] אי מהתם הוה אמינא, ה"מ מדעתיה, אבל בע"כ אימא לא, קמ"ל,

אלא מאן תנא דלא יליף שכיר שכיר, האי תנא הוא,

[ויקרא כה לט וכו' וימיה אחיה עמך ונקיף לך ל' א' תעבד בו' עבדת עבד: מ פשכיר תתו' שש יתיה עמך עד שנת היכל עבד עמך: מא ויצא מעמך הוא וקניו עמו' ושב אל משפחתו ואל אחות אביתו ישוב: מב כרעבדי הם אשר יהו צאתי אתם מארץ מצרים ל' א' וימכרו במקרת עבד],

[ב' מאן תנא דלא יליף שכיר שכיר] דתניא ויקרא כה ושב אל משפחתו וגו' במוכר עצמו כמיז לומר שילא ציוכל אמר ר"א בן יעקב במה הכתוב מדבר, אי במוכר עצמו וללמד ששם פגעו יוכל צמון שש, יוכל מוציא הרי כבר אמור דכתיב לעיל מיניה עד שנת היוכל יעבוד עמך, אי בנרצע ללמד שאף הנרצע יוצא ציוכל הרי כבר אמור לקמיה צעי לה מאי היא, הא אין הכתוב מדבר, אלא במכרוהו ב"ד שנים ושלוש שנים לפני היוכל, שהיובל מוציא,

ואי ס"ד יליף שכיר שכיר [לחקיש מכרוהו ב"ד למוכר עצמו], למה לי, גילף שכיר שכיר?

אמר רב נחמן בר יצחק, לעולם יליף שכיר שכיר, ואיצטריך [ושב אל משפחתו] ס"ד אמינא מוכר עצמו הוא דלא עבר איסורא דלא גנז כלום אבל מכרוהו ב"ד גניצמו דעבד איסורא אימא ניקנסיה לעבוד עד שש, קמ"ל,

אמר מר, אי בנרצע הרי כבר אמור, מאי היא? דתניא בפרשת יוכל כמיז [ויקרא כה י וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרו' ר' בארץ לכל ישוביה יו' כל הוא תתיה לכם] ושבתם "איש" אל אחותו ואיש

אבני חן על מסכת קידושין

מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי? אמר קרא אם "לא" יגאל באלה אלא באחר, ויצא בשנת היובל מאותו אחר שיגאלהו מן העוֹזֵד כוכבים, אלמא גאלו שאר כל אדם משתעבד לו,

ור"ע אומר [אם נפרד ע"י קרוב, העבד משתעבד לו], אם לא יגאל "אלא" באלה, ויצא בשנת היובל [אבל אם אחרים גואלים אותו יוצא העבד לחירות מיד],

ור' יוסי הגלילי מוֹדֵי אלא באלה כתיב [ובן קשה קושיא זו על ר' עקיבא, והגמ' ממשיך לתרץ את דברי ר"ע],

ויקרא כה מִח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תְּהִיחֲדֹלְוּ אַחֵד מֵאֲחֵיו יִגְאָלֶנּוּ: מִט אֵן דְּדֹדוֹ אוֹ בֶן־דְּדֹדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אֵן דְּהִשְׁגִּיהּ יְדוֹ וְגִגְאָל:

	ר' יוסי הגלילי	ר' עקיבא
או דודו או בן דודו, גאולת קרובים	לשחרור	לשעבוד
או חשיגה ידו, גאולת עצמו	גאולת עצמו ודאי לשחרור, ומלמד רק על גאולת קרובים שהוא לפניו	גאולת עצמו ודאי לשחרור, ומלמד רק על גאולת אחרים שהוא לאחריו
ונגאל, גאולת אחרים	לשעבוד,	לשחרור

אלא בהאי קרא קמיפלגי, ויקרא כה או דודו או בן דודו יגאלנו, זה גאולת קרובים, ויקרא כה או חשיגה ידו זה גאולת עצמו, ונגאל זו גאולת אחרים ולימנך שכל אדם נשאל גולו מיד העוֹזֵד כוכבים, ואין העוֹזֵד כוכבים יכול לעבד עליו, ובעוֹזֵד כוכבים שמתא דינו הכמוֹז מדבר,

ר' יוסי הגלילי סבר, מקרא נדרש לפניו גאולת עצמו פשיטא לן דהויא לשחרור, והיא מלמדת על שאר גאולות [ופליגי על איזה מהם הוא מלמד], לר' יוסי אינה מלמדת אלא על גאולת קרובים שהיא לפניו, ומקרא הנדרש ללמד נדרש ללמד על שלפניו, הכמוֹז למעלה הימנו, שְׂדֵי [השקד, קרב דין] גאולת קרובים אנאולת עצמו ללמד הימנו, לפי שמלמד על שלפניו, הילכך גאולת קרובים למדו מגאולת עצמו הכמוֹז אחרים, מה גאולת עצמו לשחרור, אף גאולת קרובים לשחרור,

ור"ע סבר מקרא נדרש לאחריו הכמוֹז למטה הימנו, הילכך גאולת עצמו מלמדת על גאולת אחרים, אלמא למד גאולת אחרים מגאולת עצמו, שְׂדֵי [השקד, קרב דין] גאולת אחרים אנאולת עצמו, מה גאולת עצמו לשחרור, אף גאולת אחרים לשחרור,

אי הכי באלה למה לר'?

יגאלנו: מט אֵן דְּדֹדוֹ אוֹ בֶן־דְּדֹדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אֵן דְּהִשְׁגִּיהּ יְדוֹ וְגִגְאָל: ג' וְחִשְׁב עִם־קִנְיָהּ מִשְׁנֵת הַמִּכְרֹ לֹ' עַד שְׁנַת הַיָּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמִּכְרֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שְׁכִיר יִהְיֶה עָמּוֹ: ג' נא אִם־עוֹד רָבוּ יָת בְּשָׁנִים לְפִתּוֹן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ בְּמִסְפַּר מִקְנָתוֹ: ג' נב וְאִם־מָעַט נִשְׁאָר בְּשָׁנִים עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל וְחִשְׁבֵּלֹ' כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ: ג' גג בְּשִׁכְרִי שְׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עָמּוֹ ל' אִי־רָדְנוּ בְּפָקְדָה לְעֵינֶיהָ: ג' נד וְאִם־ל' א' יִגְאָל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בְּשְׁנַת הַיָּבֵל הוּא וְכִנּוֹ עָמּוֹ:

ויקרא כה נד ואם לא יגאל באלה נמכר לעוֹזֵד כוכבים כתיב, רבי אומר באלה הוא נגאל בקרובים, דכתיב לעיל מיניה לו דודו וגו' ואין נגאל בשש [יש מחלוקת אם עבד עברי שנמכר לעכו"ם יוצא בשש, רבי סבר שאינו יוצא עד היובל, וז"ל הכסף משנה בפ"ב מהלכות עבדים הל' ו' ואע"ג דר"י הגלילי ור"ע פליגי ארבי ומפקי להאי באלה לאם פדאוהו קרובים, או אחרים אם משתעבד להם או לא? פסק רבינו כמותו [ברבי] משום דבתר הכי אמילתייהו דרבי יוסי ורבי עקיבא אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן זו דברי רבי יוסי הגלילי ור"ע, אבל חכמים אומרים הכל לשחרור, מאן חכמים רבי היא דמפקי להאי באלה לדרישא אחרינא],

שיכול והלא דין הוא, ומה מי שאינו נגאל באלה נמכר לישראל לא כתיב ציה גאולת קרובים, דלא נפקא לן (לעיל יד) מוהפדה אלא גאולת עצמה נגאל בשש, זה שנגאל באלה, אינו דין שנגאל בשש,

ת"ל באלה, באלה הוא נגאל, ואין נגאל בשש [נמכר לעכו"ם],

ואי סלקא דעתך יליף שכיר שכיר, אמאי קאמר ומה מי שאינו נגאל באלה, נילף שכיר שכיר גאולת קרובים לנמכר לישראל, מנמכר לעוֹזֵד כוכבים, [והגמ' שהגו"ש של שכיר שכיר הוא מנמכר ע"י ב"ה, לנמכר ע"י עצמו] דנמכר לעוֹזֵד כוכבים נמי כתיב כשכיר שנה שנה יהיה עמו? [וכי אם רוצה הקרוב לפדות עבד עברי ולשחררו למה אינו יכול, אי דאמר ליה [אדון] לאו בעל דברים ידיי את, ויתב זוי לעבד מתנה ויפדה עצמו וכו'? יש לפרש דממצוה מיעט הקרוב שאינו מצווה לפדות הנמכר לישראל כמו שמצווה לפדות נמכר לעכו"ם. תוס' ר"ד],

אמר רב נחמן בר יצחק, לעולם יליף שכיר שכיר, ושאיני הכא דאמר קרא ויקרא כה "יגאלנו" לזה [נמכר לגוי יש מצוה לקרובים לגאול] ולא לאחר,

ומאן תנא דפליג עליה דרבי ואמרי דנמכר לעוֹזֵד כוכבים יוצא לש ר' יוסי הגלילי דמפיק האי צללה לדרשה אחריתי ור"ע, דתניא ויקרא כה לא יגאל באלה, ר' יוסי הגלילי אומר באלה לשחרור גאלוהו קרובים אינו משתעבד להם [אם קרובים גואלים אותו אין העבד משתעבד להגואלים] בשאר כל אדם לשעבוד [אם גואלו משתעבד],

ר"ע אומר באלה לשעבוד [העבד משתעבד להגואלים], בשאר כל אדם לשחרור,

אבני חן על מסכת קידושין

כא אם אחרת יקח לו, הקישה הכתוב לאחרת לקימת קידושין, מה אחרת מקניא בשטר [כדילפינן מוצאה והיתה. לעיל ה. ריטב"א], אף אמה העבריה מקניא בשטר,

[ראה ריטב"א שכתב איכא דקשיא ליה וכו' למה לא יליף שאשה נקנית בכסף מהיקש דאחרת, דכמו שאמה נקנית בכסף מוהפדה כן האשה, ולמה אנו צריכין ל"קחה", ו"אין כסף"? ותירץ שבאמת מה שאמה נקנית בכסף ילפינן מאחרת כמו שלמדין כאן לאמה שנקנית בשטר, וצ"ח למש"כ לעיל יד: בר"ה והפדה. עיי"ש].

הניחא למ"ד פלוגמיהו לקמיה שטר אמה העבריה אדון כותבו בתק קניה לי וטומנו לא, כדרך שטר קידושין, שהבעל כותב, בתק (היא. רש"י) מקדשה לי, אלא למ"ד אב כותבו לא יליף משטר קידושין, מאי איכא למימר ומגליה דקני ליה שטרא,

דאיתמר שטר אמה העבריה מי כותבו [נראה לי שהוא הדין דפליגי נמי אעבר עברי, דהא עברי מעבריה יליף והאי דנקט אמה העבריה משום דבה מישתעי קרא. תוס' ר"ד]? רב הונא אמר אדון כותבו, רב חסדא אמר אב כותבו, הניחא לרב הונא, אלא לרב חסדא מאי איכא למימר?

[רב הונא היה תלמיד מובהק דרב, והיה דר בבבל ראה ברכות מו. רב הונא דמן בבלי, וראה רש"י שם, והיה ראש הישיבה בסורא, וגם רב חסדא היה תלמידו של רב, והיה חריף מאד כדאמרין בעירובין סו, ושבת פב, ובתענית כג: קורא לרב הונא ורב חסדא חסדי בבלי, ובתוס' עירובין סב: דרב חסדא היה תלמיד חבר של רב הונא, ולאחר שמת רב הונא חי רב יהודה אחריו שתי שנים, וכולהו רבנן אתו לקמי' לפומבדיתא, ושכיב רב יהודה בשנת תר"י ומלך אחריו רב חסדא בסורא י' שנים ושכיב. ע"פ סדר הדורות].

אמר רב אחא בר יעקב, אמר קרא [באמה עבריה] שמות כא לא תצא כצאת העבדים שן ועין צראשי איצרים בעד כנעני, שאם סימא את עיניה, וכן עינו של עבד עברי, אינו יוצא צק, אלא נותן לו דמי עינו, וזה משלים שש ויוצא, אבל נקנית היא כקנין עבדים כנענים, והם נקנין בשטר כלקמן (דף כב), דליתקש לקרקעות דנקנין בשטר ככסף וצחוקה, ומאי ניהו שטר,

ואימא אבל נקנית היא כקנין עבדים, ומאי ניהו חזקה ולקמן (כב:) מפרש כיצד צחוקה, שיכפה לעשות מלאכה אחת? אמר קרא ויקרא בה והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם בעד כנעני כמי, אותם כלמשה הנקנין בחזקה, ולא אחר בחזקה,

ואימא אותם בשטר ולא אחר בשטר? הכתיב לא תצא כצאת העבדים,

ומה ראתי? מסתברא שטר ה"ל לרבווי, שכן מוציאה בבת ישראל [הא דלא נקט שכן מכנים שהוא דמי טפי משום דבגט כתיב בהדיא. תוס'], אדרבה חזקה ה"ל לרבווי, שכן קונה בנכסי הגר?

אי לא באלה ה"א, מקרא נדרש בין לפניו בין לאחריו והכל לשחרור אבל השמא דכתיב באלה, לומר שיש חילוק בין אלה לאחרים לומר כדלית ליה ולומר כדלית ליה,

אי הכי דבעלמא נדרש לפניו ולאחריו, והכא משום דכתיב באלה הוא הדר קושיא לדוכתיה, דר"ע היכי משתמע שעבוד דיוצא בשנת היוצל אקרוצים [מידי אלא באלה כתיב],

אלא בסברא קמיפלגי כלומר אי פשיטא לן דהאי באלה אקרוצים קאי, על כרחיך שעבוד דיוצא בשנת היוצל לאחרים משתמע, אלא בסברא פליגי, אי האי באלה אקרוצים קאי, או לאחרים קאי, דהא אחרים נמי צההו קרא כמידי,

רבי יוסי הגלילי סבר, מסתברא גאולת אחרים לשיעבוד דהאי באלה אקרוצים קאי, דשעבוד דיוצא בשנת היוצל לאחרים, דאי אמרת [אחרים] לשחרור, הווי מיומעי ולא פרקי ליה,

ור"ע סבר מסתברא אקרוצים שעבוד, והאי באלה לאחרים קאי, ושעבוד דיוצא ציוצל אקרוצים קאי גאולת קרובים לשיעבוד, דאי אמרת לשחרור, כל יומא ויומא אזל ומזובין נפשיה,

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, זו דברי רבי יוסי הגלילי ור"ע, אבל חכ"א הכל לשחרור, מאן חכמים רבי היא דמפיק ליה להאי באלה לדרשה אחרינא, ומקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו [שבין גאולת קרובים ובין גאולת אחרים הוקשה לגאולת עצמו שהוא לשחרור],

ורבי, האי ויקרא בה ויצא בשנת היובל מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדתניא ללמדך, שאע"פ שהעבד כוכבים [אדון של עבד ישראל] תחת ידך, אם לא יגאל [העבד] ישמעעל צו עד היוצל, ואי אמה רשאי לצא עליו צעקיפין [פי' בערימה].

[פירוש שלא יצא מעמו עד שנת היובל, שאע"פ שהוא כפוף תחת ידינו לא נוציאנו מידו קודם לכן בעל כרחך, אבל ביוצל נוציאנו מידו בע"כ, דביוצל אית לן מענה לאפוקיה מרשותו, אבל קודם לכן לית לן מענה ואפילו למ"ד גזול של גוי מותר, הכא אסור מפני חלול השם. ריטב"א].

ויצא בשנת היובל

דף ט"ז ע"א

בעובד כוכבים שישנו תחת ידך, או אינו אלא בעובד כוכבים שאינו תחת ידך, אמרת וכי מה אפשר לעשות לו, הא אין הכתוב מודבר אלא, בעובד כוכבים שישנו תחת ידך [פי' והפסוק מלמד שאף שהגוי תחת ידינו, לא יצא העבד קודם יובל]:

[שנינו במשנתנו יד:] ובשטר: מנלן? אמר עולא אמר קרא שמות

אבני חן על מסכת קידושין

לאו חזר ומשמעבד צו אס ירצה, דלא שייך צו מחילת ממון, אלא לשון שמרור, וכי כחז ליה לשון שמרור ונתן ליה נפיק, דלא גרע מכעני דנפיק בשטר, דכתיב או חופשה לא ימתן לה, וגמר לה לה מאשה:

[שנינו במשנתנו ד:]: יתירה עליו אמה העבריה: אמר ר"ל, אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב אציה מרשות אדון [שאביה מוכרה לאדון כשהיא קטנה, ואם מת אביה, יוצאה מרשות האדון] בוק"ו,

ומה סימנין שאין מוציאין מרשות אב [שאינה מוציאה מרשותו לגמרי עד שתבגר] מוציאין מרשות אדון [והלימוד הוא מוציאה חנם אין כסף לעיל ריש ד.], מיתה שמוציאה מרשות אב שאין מעשה ידיה ליוצאיו, דקיימא לן בכמוצות (דף מג), אמר רב יהודה אמר רב צת הנימוגות מן האסין מעשה ידיה לעצמה, אמר רב כהנא מ"ט דרב, דכתיב והתגלתם אותם לצניכס אחריכס, אותם לצניכס, ולא צנויכס לצניכס, מגיד שאין אדם מוריש זכות שיש לו צתו לצנו אינו דין שמוציאה מרשות אדון,

מיתבי רב הושעיא, [שנינו במשנתנו] יתירה עליו אמה העבריה שקונה את עצמה בסימנין, ואם איתא ניתני נמי מיתה האב?

תנא ושייר [אבל באמת גם יוצאה במיתת אביה],

מאי שייר דהאי שייר? שייר מיתה האדון דק"ל לקמן (יז) דאיה עובדת את הבן,

אי משום מיתה האדון לאו שירורא הוא, דכיון דאיכא נמי באיש דנרצע נמי יוצא צמיתת אדון, דאיה עובד את הבן צתתן צמיתתין לעיל (יד) לא קתני,

ואלא ניתני מיתת האב, האיל ולא שייר מידי?

תנא דבר שיש לו קצבה קתני וכסף מקנתו, ושש שניסך ויוצל כולה יעי לאימת וכמה, דבר שאין לו קצבה לא קתני,

והא סימנין דאין להם קצבה וקתני שיש שממרת להציא ויש שממרת

אמר רב ספרא אין להם קצבה למעלה אימת דמיתת לאחר י"ג שנים הוו סימני נערות אבל יש להם קצבה

דף ט"ז ע"ב

למטה אס הביאה לפני זמנה אין סימנין, דתניא ה"ג להא ממיתת צפרק יוצא דופן בן תשע שנים שהביא שתי שערות הכל מודים שומא ורוא"ה צלע"ו [wort], ודרכה לצת צה שער, אלמא המציאה קודם תשע אינו

באישות מיתה לא אשכחן [נראה לי דלא גרסינן ליה דמה אישות שייך גבי אמה העבריה, ואי משום דהיא בת ייעוד והרי גם עבד עברי ילפינן מינה, אלא הכי גרסינן להכי אהני אם אחרת. תוס' רי"ד], [פ' וכו' דשטר עדיף דעבד מעשה באישות בין לאיסור בין להיתר. ריטב"א],

אי בעית אימא, להכי אהני אם אחרת הקישה הכתוב לאחרת, לגלות על הלימוד של כנאח העצדים, שצא ללמדנו על קנין השטר, ולא על החזקה, אצל עיקר שטר לאו מקידושין יליף, דמימא אדון כותבו, אלא משטר קרקעות יליף כשטר עצד כענין, ואז כותבו, כי היכי דשטר שדות מוכר כותבו, כדילפינן (לעיל ט) מן ואקח את ספר המקנה,

ורב הונא [דאמר אדון כותבו] האי לא תצא כצאת העבדים מאי דריש ביה?

ההוא מיבעי ליה, שאינה יוצאה בראשי אברים כעבד ולגופיה אינטיק, ולא למידק מיניה אצל נקנית כקנין עצדים, [ורש"י מלמד כאן כלל] דכל קרא דמיצעי לגופיה, לא אמי לדוקיא,

ורב חסדא [דאמר אב כותבו, ולומדו מלא תצא כצאת העבדים] א"כ לכתוב קרא לא תצא כעבדים, מאי "כצאת" העבדים לדוקיא נמי אמי, לומר לך, מדין יציאה לצדה מיעטתה, ולא מדין הקנין, ש"מ תרתי:

[שנינו במשנתנו יד:]: וקונה את עצמו בשנים: דכתיב שמות כא שש שנים יעבד ובשביעית וגו':

[שנינו במשנתנו יד:]: ביובל: דכתיב ויקרא כה עד שנת היובל יעבד עמך:

[שנינו במשנתנו יד:]: בגרעון כסף: אמר חזקיה, דאמר קרא שמות כה והפדה, מלמד שמגרע פדיונה ויוצאה,

תנא [שנינו בבביתא] וקונה את עצמו בכסף ובשוה כסף ובשטר, בשלמא כסף דכתיב ויקרא כה מכסף מקנתו, שוה כסף נמי ויקרא כה ישיב גאולתו אמר רחמנא לרבות שוה כסף ככסף, אלא האי שטר ה"ד, אילימא דכתב ליה שטרא אדמיה, היינו כסף אלא שיחרור, שטר למה לי [למה לי שטר] הא אין גופו קני, אלא חוב ממון עובדת שש שנים עליו לימא ליה באפי תרי זיל [ז"ל], לית לי עלך מידי ונפטר, א"נ באפי בי דינא, [אומר לו] זיל,

[ראה תוס' שהקשו למה לא מקשה ויפקדנו? ותירץ דודאי יש קנינים אחרים, אלא מקשה למה צריך לכתוב גם, הרי לשון זה מועיל אף אם יאמרנו בפה. עיי"ש],

אמר רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי עד שיגיעו ימי חיפוש, ולפיכך והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול ואין שמרור, ואם

אבני חן על מסכת קידושין

סימן, יש לה קצבה למטה,

וכי תימא דבר שיש לו קצבה קתני, דבר שאין לו קצבה לא קתני והא סימנין דאין להם קצבה וקתני,

וכי תימא ה"נ כדרב ספרא, האיכא מיתת אדון, תיובתא דריש לקיש תיובתא,

והא ריש לקיש ק"ו אמר? קל וחומר פריכא היא, משום דאיכא למיפוך מה לסימנין שנשתנה הגוף, תאמר במיתת אב שכן לא נשתנה הגוף,

תני חדא ענק עבד עברי לעצמו ולקמיה פריך ענק ע"ע לעצמו פשיטא, וענק אמה העבריה לעצמה, ותניא אידך ענק אמה העבריה ומציאתה לאביה, ואין לרבה במציאתה אלא שבר במלה בלכד כמה שנטלה ממלכתה כשהגדטה,

מאי לאו הא דנפקא בסימנים ואציה קיים הווי דאז והא דנפקא לה במיתת אב דהואיל דליתיה לאז זכיה אידי בענק,

לא אידי ואידי דנפקא לה בסימנין, ולא קשיא הא דאיתיה לאב, הא דליתיה לאב,

בשלמא ענק אמה העבריה לעצמה, למעוטי אחין, דתניא ויקרא כה והתנחלתם אותם לבניםם אחרים, אותם לבניםם ולא בנותיהם לבניםם, מכאן שאין אדם מוריש זכות בתו זכות שזכתה לו מורה בשנתו לבנו, אלא ענק ע"ע לעצמו פשיטא, אלא למאן?

אמר רב יוסף יו"ד קרת יו"ד שהיה קטנה עשה עיר גדולה, כלומר האריך משנתו חס קא חזינא הכא,

אביי אמר, הכי אמר רב ששת, הא מני תומאי [שם חכם, לא מצאתי שם זה לא בבבלי ולא בירושלמי ולא במדרש] הוא, דתניא תומאי אומר, לו ולא לבעל חובו ומדסבירא לן כרבי נתן אמר "לו" אפקיה, כדפרישית לעיל (טו),

גופא # [באן פירושה של "גופא", נראה גופה של חברייתא, היינו חברייתא במקורה, שהבאנו קטעים ממנה לעיל, נראה מה כתוב בברייתא בשלימותה, ואולי זה כוונת "גופא" בכל מקום, ואף שברוב מקומות אינו מוסף כלום, מ"מ כך פירושה, העתקנו ברייתא לעיל, נראה חברייתא איך הוא נשתנה], אלו מעניקים להם ולקמן ילפינן כולו לטעמיהו היוצא בשנים, וביובל, ובמיתת אדון, ואמה העבריה בסימנין, אבל בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו,

ר"מ אומר, בורח אין מעניקין לו, ויוצא בגרעון כסף מעניקים לו,

מבן ט' שנים ויום אחד, עד בן י"ב שנה ויום אחד, ועודן בו שובא, כשהגיע ל"ב ולא נשרו פלוגתא, אבל אם נשרו קודם י"ב, לא פליג ר' יוסי דליגלא מילתא דלא סימן הוי, ר' יוסי בר' יהודה אומר סימן, בן י"ג שנה והתם פריך ליה בנהא אמאי נקט י"ג ולא נקט י"ב ומתוך לה ויום אחד מודו רבנן דברי הכל סימן ואפילו נשרו,

מתיב רב ששת, ר' שמעון אומר, ד' מעניקים להם תנאי פליגי לקמן, איכא למ"ד בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו, ואיכא למ"ד יוצא בגרעון כסף מעניקים לו, לפיכך קבע בהן ר' שמעון מנין ארבעה, ואין בורח וגרעון אחד מהן, וקס"ד השתא שהן היוצא בשש שנים, והיוצא ביוצא, ונרצע, שיוצא במיתת אדון, וסימנין דאמה העבריה,

ג' [ששה מהן] באיש שנים, ויוצא, ומיתת אדון, דנרצע וג' באשה וששה בנאשה שנים, ויוצא, וסימנין, ואי אתה יכול לומר ד' באחד, לפי שאין סימנים באיש, ואין רציעה באשה, ואם איתא ניתני נמי מיתת אב ולקמיה פריך בלא רציעה נמי, אמה העבריה יוצאת במיתת האדון,

וכ"ת ה"נ תני ושייר, והא ארבעה קתני, וכי תימא תנא דבר שיש לו קצבה קתני, ודבר שאין לו קצבה לא קתני, והא סימנין דאין להם קצבה וקתני,

וכי תימא ה"נ כדרב ספרא דיש לה קצבה למטה, והאיכא מיתת אדון לא קתני בהי ד' דאין להם קצבה וקתני?

מיתת אדון נמי לא קתני,

ואלא ארבעה מאי ניהו? שנים, ויובל הפוגע בתוך שש, ויובל של רציעה ויוצא המוצא את הנרצע, והני חפשי דיוצא, כל חד חשיב באפי נפשיה, ואמה העבריה בסימנים,

ה"נ מסתברא דמיתת אדון לא קתני בהו דקתני סיפא אי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהם לפי שאין סימנים באיש ואין רציעה באשה, ואם איתא דתנא מיתת האדון, ומתני יוצא כחד חשיב להו באשה מיהא משכחת לה ארבעה הא איתא נמי באשה, ומאי ניהו דקאמר אין רציעה באשה, דכלא רציעה נמי הווי זה ארבעה ענק, שמע מינה,

מתיב רב עמרם, [שנינו בברייתא] ואלו מעניקים להם, היוצא בשנים, וביובל, ובמיתת האדון, ואמה העבריה בסימנים, ואם איתא [להא דאמר ר"ל דאמה עבריה יוצאת מאדון במיתת האב], ניתני נמי מיתת אב,

וכי תימא תנא ושייר, והא "אלו" קתני,

אבני חן על מסכת קידושין

הכי קאמר חלה ד' נעשה כמי שחלה כל שש, וחייב להשלים:

תנו רבנן, כמה מעניקים לו? חמש סלעים מכל מין ומין מלאך ומגרע, ומיקבץ, שזה ה' סלעים מכל אחד שהן חמש עשרה סלעים, ולקמיה פריך מנינא אתא לאשמועינן, דברי ר' מאיר,

ר' יהודה אומר שלשים, כשלשים של עבד זק שור מועד שהרג את העבד, ולקמיה יליף טעמא,

ר"ש אומר חמשים, בחמשים שבערכין הוא ערך גדול שבערכין,

אמר מר, חמש סלעים מכל מין ומין, שהם חמש עשרה סלעים דברי ר' מאיר, ור"מ מנינא אתא לאשמועינן (בשלשה) [בשלשה?] מינין של חמש הו' להו ט"ו?

הא קמ"ל, מיבצר הוא דלא מבצר ליה מהאי מנינא להכי מני שהן חמש עשרה לאשמועינן דלא קפיד אלא אמנינא דט"ו סלעים, אכל אחמשה מכל מין לא קפיד ואי בצר ליה מחד מנינא, וטפי ליה מחד מנינא לית לן בה,

1. מאי טעמא דרבי מאיר, יליף ריקם שמות לר' ריקם מבכור לא משלחו ריקם (דברים טו), ובפדיון הנזק כתיב (שמות לד) וכל צמור ציץ תפדה, ולא יראו פני ריקם, מה להלן חמש סלעים, אף כאן חמש סלעים,

ואימא חמש סלעים מכולהו?

אי כתיב ריקם לבסוף הענק מעניק לו מלאך ומגרע מיקבץ ולא משלחו ריקם כדקאמרת, השתא דכתיב ריקם ברישא [ריקם מעיקרא] קודם הענק מעניק שדי ריקם כו' שדי ריקם אצאן, ריקם אגורן, ריקם איקב,

ונילף ריקם מעולת ראייה דלמיה אלא שמי כסף?

אמר קרא דברים טו אשר ברכך יי' אלהיך סיפא דהענק מעניק הוא ללמדך שמדורש המקרא לרבות ולא למעט,

רבי יהודה אומר, שלשים כשלשים של עבד,

2. מאי טעמא דרבי יהודה? יליף נתינה נתינה מעבד כתיב הכא [דברים טו יד] העניק פניק לו מלאך ומגרע ומיקבץ ופריך ה' יל' פריך, וכתב הכא (שמות כא) צמור עבד, כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו, מה להלן שלשים אף כאן שלשים,

ונילף נתינה נתינה מערכין, מה להלן חמשים אף כאן

ר"ש אומר ארבעה מעניקים להם, שלשה באיש וג' באשה, ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן, לפי שאין סימנין באיש, ורציעה באשה,

מנה"מ [כל הדינים הנזכרין בברייתא]? דת"ר יכול לא יהו מעניקים אלא ליוצא בשש דהענק צדיקה כתיב, מנין לרבות יוצא ביובל, ובמיתת האדון, ואמה העבירה בסימנין? ת"ל דברים טו תשלחנו וכי תשלחנו תרי זמני משלחנו (וי?) לרבות שאר שילוחין להענק,

יכול שאני מרבה בורה, ויוצא בגרעון כסף? ת"ל וכי תשלחנו חפשי מעמך, מי ששילוחו מעמך, יצא בורה ויוצא בגרעון כסף, שאין שילוחו מעמך מדעתך אלא מאליהם,

רמ"א בורה אין מעניקין לו דאין שילוחו מעמך, אבל יוצא בגרעון כסף ששילוחו מעמך (שי"א) [שהוא?] [האדון] מקבל גרעון ומשלחו,

בורח השלמה בעי להשלים שש, ולאחר השלמה הכי הוא מוצא בשנים ויעניקו [והרי יש לבורח השלמה], דתניא, מנין לבורח שחייב להשלים, ת"ל שמות כא שש שנים יעבד,

דף י"ז ע"א

יכול אפילו חלה צמור שש יהא חייב להשלים ימי חלויו, ת"ל שמות כא ובשביעית יצא ואפילו לא עבד שש שלימים,

אמר רב ששת, הכא במאי עסקינן, כגון שברה ופגע בו יובל אחרי כן למחרת, מהו דתימא הואיל ואפיק ליה יובל, שילוחו מעמך קרינן ביה, ולא ניקנסיה, ונעניק ליה, קמ"ל [בין שברה אין מעניקים לו],

אמר מר יכול אפילו חלה, ת"ל ובשביעית יצא,

[וישאל דמשמע] אפילו חלה כל שש, והתניא חלה שלש, ועבד שלש אינו חייב להשלים, חלה כל שש חייב להשלים?

אמר רב ששת בעושה מעשה מחט בחלויו, שהוא מעשה קל, קמני לעיל כל שש אינו חייב להשלים, דהא עבד ליה מלאכה, [מעשה מחט] מופר,

הא גופא קשיא, אמרת חלה שלש ועבד שלש אין חייב להשלים, הא ארבע חייב להשלים, אימא סיפא חלה כל שש חייב להשלים, הא ד' אין חייב להשלים?

אבני חן על מסכת קידושין

גורן, ואי כתב גורן, הוה אמינא גידולי קרקע אין, בעלי חיים לא, כתב רחמנא צאן,

יקב למה לי?

דף י"ז ע"ב

למור למעוטי דלא חימא אשר צרכך רצויה הוא, וריצה הכל, וכיון דאיתרבי גידולי קרקע ובעלי חיים (כל שכן) [ה"נ] כספים, למור למעוטי פרדות,

ת"ר דברים טו אשר ברכך ה' אלהיך, יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו, לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו, ת"ל דברים טו הענק תעניק מכל מקום, אם כן מה ת"ל אשר ברכך? הכל לפי ברכה תן לו אם נתברך הצית בשבילו, הרצה מוסף על הענק, ואם לאו, אל תפחות מן הכבוד,

ר' אלעזר בן עזריה אומר, דברים ככתבן נתברך בית בגללו מעניקים לו, לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו, א"כ מה ת"ל הענק תעניק? דברה תורה כלשון בני אדם:

תנו רבנן, עבד עברי עובד את הבן אס מנת אדוניו עובד את בנו עד מלאות שש או עד היוכל הפוגעו בתוכו ואינו עובד את הבת אס אין לו בן, אמה עבירה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, הנרצע, והנמכר לעובד כוכבים, אינו עובד לא את הבן ולא את הבת,

אמר מר, עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, מנהני מילי?

דתנו רבנן, דברים טו ועבדך שש שנים לך ולא ליורש שאר יורשין כגון הבת או האם, אתה אומר לך ולא ליורש, או אינו אלא לך ולא לבן, כשהוא אומר שמות בא שש שנים יעבד מדלא כתיב יעבדך הרי לבן אמור, הא מה אני מקיים ועבדך שש שנים לך ולא ליורש,

מה ראית לרבות את הבן, ולהוציא את האח? מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה שמייעד אמה העבירה כספק מקנאה, ואין לריכה קידושין אחרים, דכתיב (שמות כא) ואם לבנו ייעדנה ולשדה אחוזה המקדיש שדה אחתה, פודה בית כור זרע חומר שיערים בתמשים שקל כסף, ואם לא פדאה ומכרה גוזר לאחר אין יכול עוד לפדותה, וכשיצאה מיד הלוקח ציובל מתחלקת לכהנים,

אבל אם לקחה בנו של מקדיש, אינה יוצאה הימנו ציובל להתחלק לכהנים, דהכי תניא בעריכין (דף כה) ואם לא יגאל את השדה בעלים, ואם מכר את השדה גוזר, לאחר ולא לבן, או אינו אלא לאחר ולא לאם, כשהוא אומר לאיש הרי האם אמור, הא מה אני מקיים לאחר, לאחר ולא לבן, ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האם, מרבה אני את הבן, שכן קם תחת אביו ליעדה, ולעבד עבד,

חמשים? חדא דתפשתה מרובה לא תפשתה תפשתה מועט תפשתה כולה מלא קושיא היא עד עבד מעבד הוה ליה למילף, ועוד עבד מעבד הוה ליה למילף,

ר' שמעון אומר חמשים כחמשים שבערכין,

3. מאי טעמיה דרבי שמעון? גמר נתינה נתינה מערכין [דברים כו כג וזשכ"ל] הפהן את מקשת הערקה עד שנת היכל ונתן את הערקה פיו ים ההוא קדש לך, מה להלן חמשים אף כאן חמשים,

ואימא בפחות שבערכין? [דברים טו יד העניק תעניק לו] מצינו ומענה ומענה אשר ברכך ה' אל ידה תתן לו] אשר ברכך יי' אלהיך, כתיב,

ונילף נתינה נתינה מעבד, מה להלן שלשים אף כאן שלשים, [והמעט שנלמדו בן] חדא דתפשתה מרובה לא תפשתה [ואם יש פסוק ללמד שהענקה הוא שלשים, איך אמרת שהענקה הוא חמשים], ועוד עבד מעבד הוה ליה למילף?

ר' שמעון מיכה מיכה גמר אין אדם דן ג"ש מעלמו, ומסורה היא להם מרבותיהם ומסיני, איזו חיצה נכתבה לג"ש, ככל דבר הלמד מחצירו, ועד השמא דהוה אמרינן דרבי שמעון גמר מרביה דנתינת הענק נדרש לג"ש, הוה פרכינן ג"ש מנא ליה דגמר מנתינה, דערבין נגמר מנתינה דעבד, מש"ה אינעריך לתרזי ג"ש דר' שמעון לאו ג"ש דנתינה גמר, אלא דמיכה כתיב בעבד [ויקרא כה] וכי ימוך וכמיז בערכין [שם ויקרא כז] ואם מך הוא,

בשלמא לר' מאיר, היינו דכתיב צאן, גורן, ויקב למימר שדי ג"ש אכל מד מיייהו דהוה לכו ט"ו, אלא לר' יהודה ורבי שמעון, האי צאן גורן ויקב למה לי הוילי וסופו לרבות כל דבר מאשר צרכך,

האי מובעי ליה לכדתניא, יכול לא יהו מעניקין אלא מצאן גורן ויקב, מנין לרבות כל דבר? ת"ל אשר ברכך יי' אלהיך,

א"כ מה ת"ל צאן גורן ויקב לומר לך, מה צאן גורן ויקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה שאן פרה ורצה וכן גידולי קרקע, אף כל שישנן בכלל ברכה יצאו כספים [שהכסף עצמו אינו מתרבה, ולהלן אומר שמתרבה ע"י עיסקא] דברי ר' שמעון, רבי אליעזר בן יעקב אומר יצאו פרדות [פרדה נקבה שגולדה ע"י שבא חמור זכר על סוס נקבה ופרידה אינה יולדת MULE, the sterile hybrid off spring of a male donkey and female horse],

ור' שמעון פרדות [נותן מהן להענקה] משבחן בגופייהו, ורבי אליעזר בן יעקב, כספים עביד בהו עיסקא,

וצריכא [וצריך הפסוק לכתוב צאן גורן ויקב], דאי כתב רחמנא צאן, הוה אמינא בעלי חיים אין, גידולי קרקע לא, כתב רחמנא

אבני חן על מסכת קידושין

ואת הבת,

נמכר לעובד כוכבים מנין? אמר חזקיה, אמר קרא [בעבד עברי הנמכר לגוי] וקרא בה וחשב עם קונהו, ולא עם יורשי קונהו,

אמר רבא, דבר תורה מדליתריך למעוטי עבד עברי [שבן הגוי אינו יורש את העבד עברי] עובד כוכבים יורש את אביו, שנאמר [בעבד עברי הנמכר לגוי] וחשב עם קונהו, ולא עם יורשי קונהו, מכלל דאית ליה יורשים,

גר את העובד כוכבים, אינו [יורש] מדברי תורה, אלא מדברי סופרים, דתנן גר ועובד כוכבים [אחין] שירשו את אביהם עובד כוכבים, גר יכול לומר לעובד כוכבים, טול אתה [את ה] עבודת כוכבים, ואני מעות, טול אתה יין נסך, ואני פירות,

[אבל] משבאו לרשות גר, אסור להחליפם דקמתהני מאסורי הנאה,

ואי סלקא דעתך [יורש את אביו] דאורייתא, כי לא באו לרשותו נמי ממי מית עובד כוכבים זכה בחלאין, והשתא כי שקיל קא מחליף להו חילופי עבודת כוכבים הוא דקא שקיל,

אלא ש"מ הא דיורש את אביו עובד כוכבים, לאו מדאורייתא הוא, דאינו מתייחס אחר העובד כוכבים, וכקטן שנולד מאליו דמי, אלא מדרבנן הוא, גזירה הוא דעבוד רבנן, שמא יחזור לסורו משום ממנו [והשתא לא הוי חילופי עבודת כוכבים דחכמים לא תקנו לו ירושה כי אם בהיתר דהם אמרו והם אמרו, וא"ת אמאי יחזור לסורו הא מיד שנתגייר כקטן שנולד דמי ואם יחזור לסורו יש לו דין ישראל בומר? וי"ל שימעה להיות לו חלק ירושת אביו. תוס'],

תניא נמי הכי, במה דברים אמורים כשירשו, אבל כשנשתתפו [והיה להם ע"ז בתוך נכסיהם, שהיה להם בשותפות], אסור,

עובד כוכבים את הגר שנתגייר האב, וגר את הגר אב וצנו שנתגיירו אינו [יורש] לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים,

דתנן, לזה מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו, לא יחזיר לבניו אם מת האב, ואם החזיר, אין רוח חכמים נוחה הימנו אין דעת חכמים נוחה עליהם צמעים, כלומר אין מחזיקין לו טובה, שלא הצרכוהו לכך,

והתניא רוח חכמים נוחה הימנו?

לא קשיא, כאן [אין רוח חכמים נוחה הימנו] שהורתו ולידתו שלא בקדושה [שהבן נולד כשאמו היתה גויה, ואח"כ נתגייר],

דף י"ח ע"א

אדרבה, מרבה אני את האה, שכן קם תחת אחיו ליבום? כלום יש יבום אלא במקום שאין בן, הא יש בן אין יבום צימותא,

אלא טעמא מאי מרביה לכן טפי מאת דאיכא הא פירכא דכלום יש יבום כו', הא לאו הכי אח עדיף,

ותיפוק לי דהכא תרתי והכא חדא?

ומשני שדה אחוזה נמי מהאי פירכא הוא דקא נפקא ליה לתנא דאי לאו האי פירכא, דכלום יש יבום, לא קיימא לן לרביי בן טפי מאת, דהתם לא בן כמיז צהדיא, ולא אח כמיז צהדיא, אלא משום דקם תחת אביו ליעדה דכמיז צהדיא הוא דמרבינן להו, ופרכינן עלה אדרבה, מרבה אני את האה שכן קם ליבום, ואיטריך לשנויי עלה, כלום יש יבום אלא במקום שאין בן הא אס יש בן אין יבום, והתם ליכא למילף מדהכא תרתי והכא חדא דהא חדא וחדא נינהו אלא דאיכא יעידה צבן יבום צאח דכמיז צהדיא:

[שנינו במשנתנו] אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת: מנהני מילי? אמר רבי פדא דאמר קרא דברים טו ואף לאמתך תעשה כן, הקישה הכתוב לנרצע, מה נרצע אינו עובד לא את הבן דכמיז (שמות כה) ועבדו לו ולא לכן ולא את הבת, אף אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת,

והאי לאמתך תעשה כן להכי הוא דאתא, הא מיבעי ליה לכדתניא, ואף לאמתך תעשה כן להעניק צקרא דלעיל מיניה כמיז הענק, והדר כמיז רציעה, וכמיז צמריה ואף לאמתך תעשה כן, ואהענק קאי, אתה אומר להעניק,

או אינו אלא לרציעה, כשהוא אומר שמות כא ואם אמר יאמר העבד [ומלת "העבד" מיותר], [והרשין] ולא אמה העבריה, הרי רציעה אמור, הא מה אני מקיים ואף לאמתך תעשה כן, להעניק [וקשה איך דרשת מואף לאמתך וגו' שאינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, הרי צריך הפסוק לומר שצריך להעניק גם את האמה?]

א"כ דלקישא למדיה אמת נכתוב קרא ואף לאמתך כן, מאי "תעשה" אגמורי נמי אהענק, שמעת מינה תרתי [ואף לאמתך דרשין שאינה עובדת את הבן ואת האה, ומתעשה דרשין להעניק]:

[שנינו במשנתנו] הנרצע והנמכר לעובד כוכבים אינו עובד לא את הבן ולא את הבת: נרצע דכתיב שמות כא ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו [דהול"ל ועבד] לעולם, ולא את הבן

אבני חן על מסכת קידושין

קמ"ל,

אי הכי [שיערה, ונעשית כאשתו] אמאי יוצאה בסימנין? ה"ק אם לא יעדה, יוצאה אף בסימנין:

[שנינו בברייתא לעיל] ואינה נמכרת ונשנית: מכלל דעבר עברי נמכר ונשנה, והתניא שמות כב בגניבתו ולא בכפילו אם יש לו לשלם את הקרן, ואין לו ממה לשלם הכפל, אינו נמכר, בגניבתו ולא בזממו אם העיד בחציו שגנב, והחם, ואין לו צמה לשלם, אינו נמכר, בגניבתו כיון שנמכר פעם אחת, שוב אי אתה רשאי למוכרו קס"ד ונמכר בגניבתו [לשון יחיד] משמע ליה, ונמכר פעם אחת, ולא שמי מכירות?

[ומתריץ] אמר רבא, לא קשיא כאן בגניבה אחת, כאן בשתי גניבות בגניבה אחת פעם אחת [אבל בשני גניבות, נמכר שתי פעמים], דאם אינו שוה כל גניבתו, אינו נמכר בשביל חציה, ולכשיצא ימכר משום חציה [וע"ז אומר כיון שנמכר פעם אחת שוב אי אתה רשאי למוכרו]. והאי דקמי ונמכר ונשנה בשתי גניבות, אפילו לא עמד בדין עד שגנב שמיס, ואינו שוה אלא דמי האחת, נמכר וחוזר ונמכר, דכל חדא וחדא, קרינן ביה ונמכר בגניבתו [ואפילו לאדם אחד],

[ומקשה] א"ל אביי, בגניבתו טובא משמע אם עמד על שמינן בדין א', כולן קרינן ביה בגניבתו כדכתיב [וינה ד] וצהמה רבה וגו' [ולא אמר ובהמות], והדגה [ולא אמר והדגים] אשר ציאר [שמות ו] [ואיך אתה מחלק שאם גנב שני פעמים מאדם אחד יכול הוא להמכר שתי פעמים]?

[ומתריץ] אלא אמר אביי, לא קשיא, כאן באדם אחד שעמד בדין צבת אחת, אינו נמכר ונשנה אפילו בגניבות הרבה, דהוה דומיא דאחת, הכתוב הוציאה בשון יחיד, כאן בשני בני אדם אכל בשני בני אדם ששעמדיים אותו שתי פעמים בדין, נמכר בשביל כל אחת ואחת, והוא הדין אם גנב ועמד בדין ונמכר וחוזר וגנב משיאל חפשי, חוזר ונמכר,

ת"ר, גניבו אלף, ושוה [הגב] חמש מאות, נמכר וחוזר ונמכר, גניבו חמש מאות ושוה אלף אינו נמכר כלל,

ר' אליעזר אומר, אם היה גניבו כנגד ממכרו לא פחות ולא יותר, נמכר ואם לאו אינו נמכר,

אמר רבא בהא זכנהו ר"א לרבנן יש לו פתחון פה ונחמון במחלוקת זה, דמאי שנא גניבו חמש מאות ושוה אלף דאין נמכר, דנמכר כולו אמר רחמנא ולא חציו כי השמא ששוה שזכר עבדות שש שנים פי שנים בגניבתו, ואין עליו לעבוד אלא חציו, [וא"כ גם באופן שהגב שוה חצי גניבתו לא ימכר] ה"נ נמכר בגניבתו אמר רחמנא, ולא נמכר בחצי גניבתו:

[שנינו בברייתא] ומפדין אותה בעל כרחו: סבר רבא למימר, בעל כרחיה דאדון, א"ל אביי מאי ניהו [מאי ניהו] ה"ד בעל כרחו

וכאן [אם החזיר רוח חכמים נוחה חימונו. אבל ראה תוס'] שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה [שאמו נתגיירה כשהיתה מעוברת עמו] היכל לילדתו של בן נקדושה, מיחלף ישראל גמור [ולכן ישלם, אבל בתוס' פירשו להיפך שלא ישלמו כדי שלא יבואו לטעות שהוא ישראל גמור],

רב חייא בר אבין א"ר יוחנן, עובר כוכבים יורש את אביו דבר תורה, דכתיב דברים ב כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר,

ודלמא ישראל מומר שאני [שעשו היה בן יצחק, והוא ישראל מומר],

אלא מהכא דברים ב כי לבני לוט [שלא היה מורע האבות] נתתי את ער ירושה,

[אע"ג דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו הוריש הארץ שנתנו לו, מ"מ כיון דיש לו דין ישראל להוריש לבניו, אע"פ שאין עובר כוכבים מוריש לבניו וכו'. הרא"ש סימן כב, כנ, וראה הערות],

ורב חייא בר אבין, מאי טעמא לא אמר כרבא דליף לה מומשז עס קונסו?

מי כתיב ויקרא כה וחשב עם קונהו, ולא עם יורשי קונהו,

ורבא מאי טעמא לא אמר כרב חייא בר אבין [שלומד מלוט שהיה לו ירושה]? משום כבודו דאברהם שאני [אבל סתם גוי אולי אין לו ירושה]:

תנו רבנן [שנינו בברייתא], יש בעברי שאין בעבריה, ויש בעבריה שאין בעברי,

יש בעברי שהוא יוצא בשנים, וביובל, ובמיתת האדון, מה שאין בן בעבריה לקמיה צעי לה,

ויש בעבריה, שהרי עבריה יוצאה בסימנין, ואינה נמכרת ונשנית לקמי' יליף ליה, ומפדין אותה בעל כורחו לקמיה מפרש ליה, מה שאין בן בעברי:

אמר מר, יש בעברי [שנים יובל ומיתת האדון] שאין בעבריה, ור'מינה' [פי' ונשליך סתירה על ברייתא זו ממשנה, ויש בש"ס הרבה פעמים ורמינהו ביו"ד בסופו דהיינו בלשון נקבה, וכן הרבה פעמים ורמינהו ביו"ד בסופו דהיינו לשון זכר] יתירה עליו אמה העבריה [שחזר ממעלות עבר עברי שיש לאמה, יש לה עוד יתרה] אלמא כל הקך אימנהו צה 'שקונה עצמה בסימנין? אמר רב ששת כגון שיעדה ומו לא נפקא צהני, אלא צגט [או במיתת האדון, דהיינו בעלה],

[ומקשה] יעדה פשיטא גיטא בעיא? מהו דתימא לא ליבטלה הילכתא מינה הלכות אמה העבריה, ואם רתה לצאת צא' מאלו צלל גט תצא

אבני חן על מסכת קידושין

יבסנה, ונראה דהוה שאמרה רות ופרשת כנפך על אמתך ר"ל כנפי כסותך, אבל נ"ל דפרישת כנפך לא היה נהוג רק ביעור הואיל דעד עתה היתה לו לאמה, לכן נצרך להראות לה אות שמעתה היא לו לאשה, ומכסה אותה בבגדו להורות ששניהן שוין מתכסין בכסות אחד כמנהג איש ואשתו, וכן רות שקראה א"ע אמתו לכן אמרה ופרשת כנפך על אמתך, ובוה יובן הא דלקמן דמוקי רב"י הא דבבגדו בה בקדושין דעלמא [דלא שייכא בהם פרישת בגד] הוצרך לומר וה"ק כיון שמסרה בו. רש"ש],

שוב אין רשאי למוכרה [היינו שפחות אחר אישות], **דברי ר"ע**, @ [לעם נכרי. אין לשון זה בגמ' לפנינו, ואולי הוא גירסת רש"י] דהיינו לשפחות לא ימשול האז מאחר שפירש (טלימו לדון) [לדון טלימו ?] עליה לשם יעוד, אם גירסה בגט ומזרה אלל אביה,

אלל לא יעדה ומזרה אלל אז, חוזר ומוכרה, כדצנן דלמני לעיל לשפחות אחר אישות הוא דלא, כי הכא, דמכי יעדה הוה ליה לאישות, אלל לשפחות אחר שפחות מני מוצין,

דעל כדצנן מיצעי ליה לאוקמי ים אם למקרא כר"ע, כדלמנין צסנהדרין צפ"ק, ויש אם למסורת כר"א, כדדייק' צצטורות, דרמין מהא פלוגתא על מילתא אחרימי, דלמנין התם, לר"א ים אם למקרא, ורמין עליה מהא דיש אם למסורת, ס"ל צפ' כל פסולי המוקדשין, ובמילתא גרסין שפירש טלימו עליה דצדרי ר"ע, ודר"א לימא התם,

ר"א אומר בבגדו [בקמ"ץ] **בה כיון שבגד בה** [דהיינו שפחות אחר שפחות], **שוב אין רשאי למוכרה**,

ור"א אומר כיון שבגד בה שמכרה לשפחות שזז אינו יכול למוכרה לעם נכרי דהיינו שפחות אלל לשפחות אחר אישות קידושין מני מוצין ור"ש דריש להא כר"א כיון שבגד בה שזז לא ימכרה ודריש ליה נמי כר"ע דכיון שפירש טלימו עליה לא ימכרה להכי קאמר לא לשפחות אחר אישות ולא לשפחות אחר שפחות,

שפחות אחר אישות	שפחות אחר אישות	שפחות אחר אישות	שפחות אחר אישות	שפחות אחר אישות
ת"ק	מוכר	לא	מוכר	מוכר
ר' שמעון	מוכר	לא	מוכר	לא
ר' עקיבא	לא	לא	מוכר	אם למסור
ר' אליעזר	לא	לא	מוכר	אם למסור

במאי קמיפלגי,

אם למסורת = בבגדו, [קריאה בלי נקודות]

דעצריה טפי מעצרי, אי למימרא דכתבנא ליה שמרא אדמיה דאי לית ליה גירעונה, כמצינן ליה שטרא על דמיה ומתגס לו כשמשגי דה, מנא לן, **אמאי** הא אינו **נקיט מרגניתא** גופה המשווענד לו **בידיה**, ואנן יהינן **יהיבנא** ליה **חספא** [שטר שהוא חספא בעלמא],

אלא אמר אביי, בעל כרחיה דאב אם ים לו כופין אותו ופודה אותו **משום פגם משפחה** [שלא תהיה שפחה],

אי הכי עבד עברי נמי, נכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה? [אין פודין את העבד עברי דהיישין ד] **הדר אויל ומזבין נפשיה**,

ה"נ [באמה עבריה, למה כופין אותו לפדותה, למה לא ניהוש שיחזור וימכור אותה] **הדר אויל ומזבין לה, הא קתני אינה נמכרת ונשנית**, [לא הבנתי הדמיון, דבשלמא בעבר, המשפחה אינם רוצים לפדות אותה, שהוא יחזור וימכור את עצמו, והם יהיו צריכים לשלם כסף פדיונו, אבל באמה הרי אביה פודה אותה, והוא עצמו חוזר ומוכרה ? אבל ראה תוס' ד"ה אמר שכתב ושמא י"ל דנכופ בני המשפחה לפדותה בע"כ דאב, משום דלא ניהא ליה לאב שתחזור לביתו ויהא פרנסתו [דאב. באה"מ] עליה, והשתא ניהא שפיר דהדר אויל ומזבין לה],

ומני הא דקמני אינה נמכרת ונשנית ר"ש היא, דתניא מוכר אדם את בתו לאישות ושוונה קיבל צה קידושין ומתארמלה או נתגרשה מן האירוסין, חוזר ומקדשה לאחר וכסף קידושיה שלו, אם לא בגרה,

לשפחות, ושוונה מכרה ויאלה בשש או ביוכל או צמימת האדון ועודה קטנה, חוזר ומוכרה, אלל יולאה צסימנין לא, דאפילו לא מכרה מעולם והציאה סימנין אינו מוכרה, כדמניא צמסכת ערכין (דף כט) יכול ימכור אדם את צמו כשהיא נערה, אמרת ומה מכרה כבר יולאה עכשיו, שאינה מכרה אינו דין שלא תמכר,

[ומוכרה] **לאישות אחר שפחות** מוכרה צקצלת קידושין, אחר שמכרה לשפחות ויאלה ומזרה אליו, **אבל לא לשפחות אחר אישות** קיבל קידושין ומזרה אליו שנתארמלה, אין חוזר ומוכרה לשפחות, ולקמיה ילפי' לה,

רש"א, כשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות,

ובפלוגתא דהני תנאי כלומר קמיפלגי ת"ק ור"ש, צדרשה דהאי קרא דפליגי צה ר"א ור"ע, **דתניא** [שמות כא ח אם־דעה צְעִי אֶדְנֶיךָ אִשְׁרֵל־א לו'] **יעדה והפדיה** לעם נכרי ל' **אימול למוכרה** **בבגדו** **בְּהָה**

דף י"ח ע"ב

כיון שפירש טלימו עליה,

[ופרש"י הארון, ונ"ל דמזה יצא המנהג לכסות את הכלה בהיגומא, וישר המנהג בקצת מקומות שגם התחת חולץ עם הקרואים לכסותה, ומזה היה שהוא בעצמו

אבני חן על מסכת קידושין

אם למקרא = בבגדו, [נקודה המשפיע על קריאתה]

ת"ש, אין מוכרה האז לזכו לקרובים שהיא אסורה עליהם ליעד, דענין אשר לא יעדה (שמות כג) [פ' שלא יעדה מרצונו, ולא שאסור ליעדה],

משום רבי אליעזר אמרו מוכרה לקרובים (ולא) [דלא ?] דענין יעוד, והיכא דאיתיה אחר קרא דתפיס,

[הא דפליגי היינו בקרובים שהם חייבי כריתות] ושוין שמוכרה [לקידושין] כשהיא אלמנה [מן האירוסין, דאי מן הנישואין יצאה מרשותו] לכהן גדול וקידושין מופסין לו זה, דקידושין מופסין במייבי לאוין כדלקמן קידושין כפ"ג (דף סח), גרושה וחלוצה לכהן הדיוט,

האי אלמנה היכי דמי, אילימא דקדיש נפשה שלא ע"י אביה ונתארמלה הימנו אלמנה קרי לה בתמיה וכי יש צמעה קטנה כלום, ואלא דקדשה אביה, מי מצי מזבין לה, והא אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות,

ואמר רב עמרם א"ר יצחק, הכא בקדושי יעוד שנתארמלה מקדושי יעוד, והאי דהדר מצי לזבנה, ולא קרי ליה לשפחות אחר אישות, ואליבא דרבי יוסי ברבי יהודה היא דאמר לקמן (דף יט) מעות הראשונות של מקננה לאו לקידושין ניתנו וכי מיעד לה צעדות שיש לו עליה מיעד לה, ואין קידושין אלו ע"י האב, וגזירת הכתוב היא שהיו קידושין, הילכך דבר מצי לזבנה, ואי אמרת נישואין עושה, כיון שנישאת שוב אין לאביה רשות בה,

ואלא מאי אירוסין עושה, [הא שנינו בברייתא] ושוין שמוכרה, הא אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות ואפי' אחר אירוסין,

אלא מאי אית לך למימר, שאני אירוסין דידה מאירוסין דאביה דכיון דהוא לא קדשה יכול למוכרה [שהלימוד שאינו יכול למוכרה למדין מ"בבגדו בה", ואם נתקדשה ע"י יעוד אדוניה, לא אסרה התורה על אביה למוכרה עוד],

[א"כ אין מכאן שום ראיה] אפילו תימא נישואין עושה, שאני נישואין דידה, מנישואין דאביה,

[ודוחה] האי מאי, בשלמא אירוסין מאירוסין שאני דאיכא למימר אלא קפיד קרא, דלא לזבנה בת דקדשה, וכיון דהני קידושין לאו איהו עבד, נימן לו רשות למוכרה, אלא נישואין מנישואין

ר"א סבר [בגדו] יש אם למסורת צגדו כתיב, ולא צגיגדו, [ש ?] אין הצרת חירק בלא יו"ד, ונקודה שמתה הצי"ת במקום יו"ד משתמשת [אך היא נקרא], אבל לפי מה שנכתב היה לו לקרות חטף קמץ צגדו, לשון צגיגדה כמו שאתה קורא צגממו את דברי האלה (דברים כט),

ור"ע סבר יש אם למקרא צגדו קריין כמו ומתפשטו צגדו (בראשית לט),

ור"ש סבר יש אם למקרא ולמסורת הילכך דריש מרויחו [כשם שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות, כך אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות],

וא"ת הא דאמר צגנהדרין גזי צקת צקת צקוית, לר"ש יש אם למקרא ? הסם ליכא למימר מקרא ומסורת, דאי איתיה להאי לימיה להאי, אם שלשה דפנות הכשרת לא תדרש מקרא, ואם תפסול לא תדרש מסורת, אבל כאן יש לקיים שניהם:

נישאת	יצאת מרשות אב לרשות בעל, ליורשה לטמא לה ולהפר נדריה,
אם מכרה אביה לאמה	שוב אינו רשאי למוכרה
מסרה אביה לקידושין	כיון שמסרה אביה למי שנתחייב בשארה כסותה ועונתה, שוב אין יכול למוכרה
מסרה אביה לשפחות, ויעד אותה אדוניה	ר' יוסי בר' יהודה סבר שמענות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, ויכול למוכרה אחרי קידושין כאלו,

[ענין חדש] בעי רבה בר אבבה, יעוד אמר לאמתו העצירה, הרי את יעודה לי כספך מנקמתי נישואין עושה, או אירוסין עושה,

נפקא מינה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה, מאי?

תא שמע, בבגדו בה, כיון שפירש טליתו עליה שוב אינו רשאי למוכרה, זבוני הוא דלא מזבין לה, הא יעודי מיעד לה כלומר לקידושין שלא לשם שפחות מוכרה, ואי אמרת נישואין עושה, כיון דנישאת, שוב אין לאביה רשות בה [פ' דהא דמותר אישות אחר אישות' היינו דוקא אחר קידושין] כדאשכחן לענין נדרים דאפקה קרא מרשומיה, ונדר אלמנה וגרושה וגו', ולענין ירושה אומה, מכאן שהצעל יורש את אשתו, אלא לאו שמע מינה, אירוסין עושה [ולכן עדיין יכול,

[ודוחה הראיה] אמר רב נחמן בר יצחק, הכא דקמני [בברייתא זו שהביא] פירש טליתו לאו צייעד קאי, אלא בקידושין דעלמא צקדושי קטנה צעלמא שלא נמכרה קאי, וה"ק כיון שמסרה אביה למי שנתחייב בשארה כסותה ועונתה כלומר שקדשה לאשתו, שוב אין יכול למוכרה [שגם לאחר שמסרה אביה לקידושין, אינו יכול למוכרה],

אבני חן על מסכת קידושין

בעי ריש לקיש, מהו שמייעד אדם לבנו קטן [ומירי בקטן פחות מכן תשע שנים ויום אחד שאין ביאתו ביאה. ריטב"א עיי"ש], בנו אמר רחמנא [ואם לבנו יעדנה] בנו כל דהו, או דילמא בנו דומיא דידיה, מה הוא גדול אף בנו גדול?

אמר רבי זירא תא שמע, ויקרא כ' וְאִישׁ יִנָּאֵף אֶת־אִשְׁתּוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת־אִשְׁתּוֹ רָעָהּ מִן־תְּיֻמָּת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת "איש" פרט לקטן [ואף על גב דקטן לאו בר עונשין הוא מ"מ איצטריך קרא למעוטי, דקס"ד שיהא נהרג כיון דשהאשה נהרגת על ידו. תוס'], "אשר ינאף את אשת איש" פרט לאשת קטן, ואי אמרת מייעד, אם כן מצינו אישות לקטן [שגם אשת קטן, היא אשת איש, ולא היה ממעט אותה],

ואלא מאי אינו מייעד [שאין אישות לאשת קטן], אמאי קא ממעט ליה קרא [למה צריך למעטה ממיתה] הוילי וליתא [אלא ודאי כיון דמיעטה הפסוק] תיפשוט מינה דמייעד ומיסו מיעטה קרא ממיתה [פ' כיון דמייעדה, צריך הפסוק למעטה ממיתה]?

אמר רב אשי [לעולם לא מייעד לקטן], הכא [דממעט ממיתה] ביבם בן תשע שנים ויום אחד, הבא על יבמתו עסקינן, דמדאורייתא חזיא ליה כלומר זקוקה לו גאומה ביאה לכל דבר, וקנאה ליוצאה כדמנן [גדה דף מה] בן תשע שנה על יצמתו קנאה [ואחר שייבמה בא עליה איש אחר, את זה ממעט הפסוק שאין ממיתין אותו] מהו דתימא כיון דמדאורייתא חזיא ליה, וביאתו ביאה, הבא עליה מתחייב באשת איש, קמ"ל [הפסוק],

מאי הוי עלה? תא שמע, אמר ר' אייבו א"ר ינאי, אין יעוד אלא בגדול, אין יעוד אלא מודעת,

תרתיה הא חד הוא, כיון דאין יעוד אלא מדעת, פשיטא דאין יעוד אלא בגדול? [ה"ר אלהן פ' תרתי כלומר דסתורן אהדרי, דרישא דאמרינן אין יעוד אלא בגדול משמע אפילו שלא מדעת מהני, והדר אמרינן אין יעוד אלא מדעת משמע אבל שלא מדעת לא מהני. תוס'],

מה טעם קאמר, מה טעם אין יעוד אלא בגדול, לפי שאין יעוד אלא מדעת,

ואיבעית אימא, מאי מדעת מדעת דידה [ולכן אמר שני דברים, שהאיש צריך להיות גדול, וצריך להיות מדעתה], דתני אביי בריה דרבי אבהו שמואל בא אשר לא יעדה, מלמד שצריך ליעדה [ליודעה. פ' דלהכי תנא קדושין אלו בלשון יעוד, משום דמשמע מלשון למועד אשר יעוד, כמועד ומודיע לחבירו. ריטב"א],

הוא תני לה [לממיתין] [לה. רש"ש] [וראה רש"ש שבת פג: דהרבה פעמים קורא רש"י לבריייתא מתניתין] והוא אמר לה זה מנפשיה, [והא] [הא]. רש"ש טעמא דהאי צריך ליעדה "בקיודשי יעוד" ואליבא דרבי יוסי

דף י"ט ע"א

שם. דהיינו לשפחות לא ימשול האב [למכרה]. באה"מ

שם. אכל לשפחות אחר אישות [דהיינו] קדושין. אצל"ב

ד"ה למסורת. צנגדו כתיב ולא צנגדו [שאין] הצרת. אצל"ב

ד"ה יש אם למקרא ולמסורת. וא"ת הא [אמרינן] צנסהדרין גבי צנסת צנסת צנסות [דלר"ש] יש אם למקרא? אצל"ב

ד"ה מוכרה לקרובים. [דלג] צעין יעוד. אצל"ב

דף י"ט ע"א

שצריך [לידעה]. רש"ש

רש"י ד"ה דמדאורייתא חזיא ליה. כלומר זקוקה לו [וציאתו] ביאה. כ"ה בתוס'

ד"ה הוא תני לה והוא אמר לה. הוא תני [לה] והוא אמר זה מנפשיה [הא] טעמא. רש"ש פ' שהרי קאי על ר' אייבו אמר ר' ינאי שאינו תנא ואין זה לא מתני' ולא ברייתא אלא שמעתתא. וברוך אנב ראה רש"ש שבת פ"ג ע"ב דהרבה פעמים קורא לבריייתא מתניתין.

שם. ואין יעוד אלא צפרוטא שעליה ולשון רש"י לקטן מ"ה ע"א שפוסת צפרוטא פעולה שיש לו עליה. פ' שהרי הבספ ששילם בעדה הוא לעבדות של שש שנים ואם מיעדה דרי מוותר על העבדות של זמן הנשאר לאחר שמייעדה שהרי נעשית אשתו ואינה עוד שפחתו.

שם. ואם אינה מודיעה שתקבל עליה פ' שדי להודיעה ואינו צריך הסכמתה ורצונה אבל הרמב"ם בהלכות עבדים פסק דגם ביעוד קמנה צריך הסכמתה ורצונה. ע"פ ר' מיכאל זילבר

ד"ה יעדה והפדה. [אין] יעידה. רש"ש

דף י"ט ע"ב

דף כ' ע"ב

מ' שאני כיון דנישואין דאורייתא נינהו, נפקא לגמרי מרשותיה, [ונמצא מסקנת הגמ' דיעוד אירוסין עושה],

ולרב נחמון בר יצחק, דאמר לקמן [בעמוד זה] אפילו דרבי יוסי ברבי יהודה מעות הראשונות לקידושין ניתנו לה' יוסי צר' יהודה נמי צמעות הראשונות היא מתקדשת, דקידושין דאז נינהו, במאי מוקים לה ואפילו [פ' דהא אפילו אי] אירוסין עושה, הכי הדר מוצין לה?

מוקים לה כרבי אליעזר דקדריש כיון שצגד זה, ועד השתא מהדרינן לאוקמה דלא כרבי אליעזר משום דשמומי הוא, דאמר לשפחות אחר שפחות הוא דלא מצי מוזבין לה, אבל לשפחות אחר אישות מצי מוזבין לה,

אבני חן על מסכת קידושין

וכי משייר בה שוה פרוטה ומייעד, הוּו קידושין, הכא נמי לא שנא,

ת"ר, כיצד מצות יעוד, אומר לה בפני שנים, הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי, אפילו בסוף שיש ציוס השלמתם, ואפילו סמוך לשקיעת החמה [יש מכאן ראיה שהשש שנים אינו צריך משעה לשעה, אלא כיון ששקע החמה נשלמו השש שנים, וראה ברך על דף],

[הרי זו מיועדת לו כאשה] ונוהג בה מנהג אישות, ואינו נוהג בה מנהג שפחות,

רבי יוסי ברבי יהודה אומר, אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

משל כלומר מכאן אתה למד לאומר לאשה התקדשי לי "מעכשיו" לאחר שלשים יום, ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום, שמקודשת לראשון דה"ק לה, מעתה נמחלו, אי צענא צהו לאחר שלשים יום,

משל למאן מדברי מי אנו למדין, אילימא משל לרבי יוסי ברבי יהודה, הא אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה מקודשת אלמא השמא הוא דמתחלי קידושין בגרעון שיש לו עליה ואם לאו לא?

אמר רב אחא בריה דרבא, משל לרבנן מדברי חכמים אנו למדין דאמרי אפי' אין שהות, דקסברי לכך ניתנו מעות הראשונות, דאי צענא (קן) לייעודי יחא יעוד מעכשיו, דאי לאו מההיא שעתא מתחלי, צמאי מקדשה השמא,

פשיטא דמצינו למילף [שמקודשת לראשון]? מהו דתימא הא לא אמר ליה לאה האז אדון מעכשיו ומילף מיניה דאפי' לא פירש מעכשיו, אלא הרי את מקודשת לי לאחר שלשים, מהא מקודשת לראשון, קב"ל האי תנא דאמר למדין המשל מדברי רבנן, דאי אמר מעכשיו אין, אי לא לא,

תניא אידך, המוכר את בתו, והלך וקידשה לאחר, שיחק באדון ומקודשת לשני, דברי רבי יוסי ברבי יהודה, וחכ"א אם רצה לייעד מייעד,

משל כלומר מכאן אתה למד לאומר לאשה, הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום, ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום, שמקודשת לשני,

משל למאן מדברי מי אנו למדין, אילימא לרבנן, האמרי רבנן אם רצה לייעד מייעד?

אלא אמר רב אחא בריה דרבא, משל לר' יוסי בר' יהודה

ברבי יהודה, דאמר מעות הראשונות שקבל האב לאו לקידושין ניתנו ואין יעוד אלא כפרוטה שעליה [שהאמה צריך לעבוד עוד], לפיכך אין דעת האב בהן ממחילה, ואם אינו מודיעה [האדון] שמקבל עליה, אין כאן קידושין,

[פ' אע"ג דהא פשיטא דבקדושי יעוד משתעי קרא דאשר לו יעדה, איצטרך אבימי למימר דדוקא בקדושי יעוד, ולא ילפינן מויניה למקדש בתו דעלמא, דשאני הכא משום דהוי שלא מדעתו דאב, או מדעתו ובע"כ, למ"ד מעות הראשונות לקדושין נתנו. ריטב"א],

רב נחמן בר יצחק אמר, אפילו תימא לקידושין ניתנו ונפקא מינה, דהוה ליה מכר את בתו לאשיות, ואם יעדה ונתארמלה שוב אין מוכרה לשפחות, לרבי עקיבא, שאני הכא דאמר רחמנא יעדה דכתי' לשון יעדה למדדשה לשון דיעה,

[וחזור לעיל] מאי ר' יוסי בר' יהודה, דתניא יעדה והפדה ואין יעדה אלא במקום פדייה, שאם צא ליעדה בסוף שש, צריך שיהא שהות ביום כדי פדייה, שאם מצא למשכון גרעונה, דיהא עליה גרעון של פרוטה,

מכאן א"ר יוסי ברבי יהודה, אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

אלמא קסבר מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו דאי קבל אב ע"מ להמיעד, וקידושי יעוד תלויין צאב, אף על גב דליכא שהות, נמי כיון דאמר צמוך שש תמיעד לי, הוה ליה יעוד למפרע משעת מכירה,

רב נחמן בר יצחק אמר, אפילו תימא לקידושין ניתנו, שאני הכא [לכן צריך שיהא שהות ביום, אף שנחן כבר בסף קידושין לאב כשקנה אותה, שכן הוא גזירת הכתוב] דאמר רחמנא והפדה:

אמר רבא אמר רב נחמן, אומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושך [שהיא יכולה לקבל קדושיה, אם אביה נותן לה רשות] [ואם יקשה לך והלא אין מעשה הקטנה כלום? י"ל שיש כאן דעת אחרת שיש לקטן וביה מן התורה. סמ"ג, מובא בשלטי הגבורים על דף ו' מדפי הרי"ף], מדברי יוסי ברבי יהודה,

לאו אמר רבי יוסי ברבי יהודה, מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, וכי משייר בה שוה פרוטה הוּו קידושי @ אלמא הואיל ומכרה וידע שהאדון יכול ליעדה לאחר זמן, [מדעתיה] [מדעתה. רש"י] הוה, והוה ליה כאומר לה קבלי קידושך, הכא נמי ל"ש,

ואמר רבא א"ר נחמן, המקדש במלוה שיש עליה משכון, מקודשת מדברי יוסי ברבי יהודה, לאו אמר רבי יוסי ברבי יהודה, מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו @ואינו מקדשה אלא ע"י גרעון שיש לו עליה, דהוה מלוה, שהרי היא חייבת לו או הס או שוויים, והיא עצמה משכון, האי הלוואה היא, והיא גופא משכון היא,

אבני חן על מסכת קידושין

כבר יוצאה עכשיו [בשנת ה'תשס"ו], שאינה מכורה אינו דין שלא ממכר במסכת ערכין (דף כט),

ר' אליעזר אומר, אם ללמד שמוכרה לפסולין, הרי כבר נאמר שמות בא אם רעה בעיני אדוניה, שרעה בנישואיה שאסורה לו, מיהא תפסי ליה צה קדושין, כדכמיז (שמות כא) אשר לא יעדה, מכאן שמוכרה לפסולין,

מה ת"ל לאמה, מלמד שמוכרה

דף כ' ע"א

לקרובים אע"ג שאין כאן יעוד, שאין קדושין מופסין צה,

[ומקשה למה צריך הפסוק לאמה] והלא דין הוא, אם מוכרה לפסולין [שהוא נזול, וגם שקדושין תופסים בה ויש כאן מכשול לבא לידי נישואין באיסור. ריטב"א, וראה על הגליון שם] לא ימכרנה לקרובים [שאין כאן מכשול ולית לה נזול. ריטב"א],

[ומתרין] מה למוכרה לפסולין שאם רצה לייעד מייעד, ימכרנה לקרובים שאם רצה לייעד אינו מייעד? אמר קרא לאמה מלמד שמוכרה לקרובים,

ור"מ דריש להאי לאמה בפסוק ע"מ שלא לייעד לפסולין נפקא ליה מהיכא דנפקא ליה לר"א [מאם רעה בעיני אדוניה], בקרובים סבר לה כרבנן לעיל בשמעתי דקמי און מוכרה לקרובים דאמרי אין מוכרה לקרובים,

תני חדא מוכרה לאביו, ואין מוכרה לבנו, ותניא אידך אין מוכרה לא לאביו ולא לבנו,

בשלמא אינו מוכרה לא לאביו שאסורה לו משום צה ולא לבנו דהויא ליה אחותו ואין קדושין מופסין צהייז כרימות כדלקמן (קידושין דף סו) כרבנן, אלא מוכרה לאביו ואין מוכרה לבנו כמאן, לא כרבנן ולא כרבי אליעזר?

לעולם כרבנן, מודו רבנן היכא דאיכא צד יעוד כשמוכרה לאביו ויש לו בן לייעדה לבנו, דהויא ליה צה אחיו, אבל כשמוכרה לבנו, אין כאן צד יעוד לא לו ולא לבנו, דהויא ליה אחות אביו:

ת"ר שמות בא ג אַם־בְּנֵי יָבִיא בְּנֵי יִצְחָק, בגופו נכנס בגופו יצא לקמיה מפרש, רבי אליעזר בן יעקב אומר, יחידי נכנס יחידי יצא לקמיה מפרש,

דמשום דלא פירש מעכשיו, אע"ג דה"ל לקדושי צהו [במעוה הראשונים] לאחר זמן, כי קדמו אחר הו קידושין, ה"ג לא שגא,

פשיטא? מהו דתימא הא לא אמר לה [ליה. רש"ל, פי' לאב] לאחר שלשים יום בשעת מתן מעוה, על מנת שתמיעד לי לאחר זמן, ומשום הכי א"ר יוסי דמקודשת לשני, אבל היכא דאמר התקדשי לי לאחר שלשים, אע"ג דלא אמר מעכשיו, חיילי השמא ומקודשת לראשון אם ירצה בסוף שלשים,

קמ"ל דדמו אהדי [פי' אם אמר לאחר שלשים, או לא אמר], דכיון דתלה הכחוש יעוד במעוה הללו לאחר זמן, מעיקרא כי יהציהו להכי יהציהו שאם ירצה לייעד מייעד, ואפילו הכי כיון דלא אמר מעכשיו, מקודשת לשני,

תניא אידך, המוכר את בתו ופסק על מנת שלא לייעד, נתקיים התנאי, דברי ר"מ, וחכ"א אם רצה לייעד מייעד מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל,

ולר"מ תנאו קיים צתמיה, והתניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה ה"ז מקודשת, ותנאו בטל דברי ר"מ, רבי יהודה אומר בדבר שבבמזון דניתן למחילה הוי תנאי קיים אבל עונה דנערה דגופא הוא לא אימיהיז למחילה תנאו קיים?

[מדכנן אדרננן לא קשיא [דודאי מאן חכמים ר' יהודה. רש"ל עיי"ש. פי' לא קשיא ממה שאמרו חכמים לעיל דתנאו בטל, ומה שאמר ר' יהודה כאן בדבר שבבמזון תנאו קיים] דיעוד לא הוי דבר שבמזון. תוס'].

אמר חזקיה, שאני הכא דאמר קרא שמות בא לאמה, פעמים שאינו מוכרה אלא לאמה בלבד [אבל שארה כסותה ועונתה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה],

ורבנן האי לאמה מאי עברי ליה?

האי מיבעי להו לכדתניא, לאמה מלמד שמוכרה לפסולים ממזר ונתין, שאין רשאי לייעד, ואינה נמכרת להם אלא לשפחות בלבד,

[ומקשה למה צריך הפסוק לאמה] והלא דין הוא, אם "מקדשה" לפסולים דקידושין מופסין צהייז לאין לא ימכרנה לפסולים צתמיה,

[ומתרין] מה למקדשה לפסולים כלומר מה לי לקנח על מקדשה לפסולין, הרי מצינו שהקידושין מסורין בידו לדבר גדול מזה, שאפילו צהציהא סימנין מקדשה, כדילפינן לעיל (דף ד) מוילאח חס און כסף שכן אדם מקדש את בתו כשהיא נערה,

ימכרנה לפסולים צתמיה, והלא אין המכירה מסורה בידו כל כך, שהרי שאין אדם מוכר את בתו כשהיא נערה כדדרישין ק"ו, ומה מכורה

אבני חן על מסכת קידושין

לקולא, ואיכא למידרשינהו לחומרא, מאי חזית דדרשינהו לקולא נידרשינהו לחומרא להחמיר על העצד, השנימ יתן כפי שני, הכסף ישיב לפי כסף מקנתו?

[ענה לו אביי] לא סלקא דעתך, מדאקיל רחמנא לגביה, דתניא דברים טו "כי טוב לו עמך", עמך במאכל ועמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקיה, והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן, והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכים, והוא ישן על גבי התבן, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי, כקונה אדון לעצמו [ולכן דרשין הפסוק להקל],

ואימא הני מילי לענין אכילה ושתייה, כי היכי דלא ליצטער ליה [כשהעבד רואה האדון מתענג והוא מעונה, זה צער גדול, כמו שדרושין הפסוק בקהלת ה' יא מְתוּקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אֶם־קָמַעְט וְאֶם־הִרְבָּה יֵאָכֵל וְהִשְׁכָּע לְעֵשֶׂר אֲנִיּוֹ מִיְּמֵי לוֹ לִישׁוֹן [ומפרשין לו להעבד]], הא לענין פדיון [אם נתייקר או הוחל העבד] נחמיר עליה מדרבי יוסי בר' חנינא שלא נא לידי עצבות אלא שהיה משוד על השביעית,

דתניא רבי יוסי ברכי חנינא אומר, בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית איסור הקל שנה, העושה סחורה בפירותיה, דהוה ליה לאו הנא מכלל עשה, לאכלה [ויקרא כה] ולא לסחורה [ומסתברא שבא לו עונש זה על משא ומתן, מדה כנגד מדה. תוס'],

אדם נושא ונותן בפירות שביעית, לסוף [בא לידי עניות עד ש] מוכר את מטלטליו, שנאמר ויקרא כה יד בשנת היובל תשובו איש אל אחוזתו, וסמך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד אם תמכרו ותקנו מה שאסרתי לכם זו, סופך למכור ממכריך וכל כלי ביתך,

[אם] לא הרגיש [לא הרגיש- לא מדעו לשונו מן העצירה. רש"י ערכין ל: לא שם לבו לפורענות הצא עליו, לחזור בו מעצירה שצידו, גבי לא הרגיש גרסינן לסוף שמוכר את שדותיו, וגבי לא צאת לידו צבולו גרסינן בתוספתא עד שמוכר, והכי משמע לא תצא צידו הרהור תשובה, עד שצא לכל אלו לסוף מוכר את שדותיו, שנאמר ויקרא כה כה כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו,

[עכשיו כבר ברור ש] לא צאת לידו [לא בא לו הרהור תשובה], [לא צאת לידו משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עצירה. רש"י ערכין ל: עד שמוכר את ביתו, שנאמר ויקרא כה כה כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו, מושב עיר חומה,

מאי שנא התם דאמר לא הרגיש דמשמע אם לא הרגיש, סופו לצא לך ומאי שנא הכא דאמר לא צאת לידו וצבולו תנא לא צאת לידו עד שמוכר, דמשמע דפשיטא ליה למנא דדרכו בכך, דלא תצא לידו שישו צבולו, עד שיקבל עוד פורענות?

כדרב הונא, דאמר רב הונא, כיון שעבר אדם עבירה ושנה

[בא לפרש דברי הברייטא] מאי (בגפּו) בגופו נכנס בגופו יצא? אמר רבא, לומר, שאינו יוצא בראשי אברים כעבד [ואם סימא את עינו נתן לו את דמיו כבשאר בני אדם. מאירי, וממשיך להיות עבד],

א"ל אביי, ההוא שמות בא מלא תצא כצאת העבדים נפקא?

אי מהתם הוה אמינא, נתיב ליה דמי עיניה וניפוק לא תנא כראשי אברים כעבד שיוצא ואין נוטל כלום, אצל זו [אמה עבריה] תנא ותטול דמי עיניה, קמ"ל קרא יצירה [אם בגפו יבא בגפו יצא] דאין דין יצירה בחסרון אברים כלל,

[ומפרש המשך הברייטא] ר' אליעזר בן יעקב אומר, יחידי נכנס יחידי יצא לרבי אליעזר נמי משמע ליה בגפו לשון בגופו, ומפרש ליה לומר, שאם צא בגופו יחידי יצא יחידי,

מאי יחידי יצא? אמר רב נחמן בר יצחק הכי קאמר, יש לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית על כרחו, אין לו אשה ובנים, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית [ג"כ נראה טעמו שמי שיש לו אשה ובנים כשרים תמנע ותרחק ממנו אהבת השפחה וילדה, משא"כ באין לו [אשה] קרוב הדבר שישמושך אחר אהבת השפחה ובניה, וירצה להשאר עבד עולם, מה שרחקה התורה. יעב"ץ],

[ענין חדש] ת"ר, נמכר במנה, והשביח ועמד על מאתים, מנין שאין מחשבין לו כשצא לגרע ולפדות את עצמו אלא מנה כמה מגיע ממנה לכל שנה של שש שנים שחזר ממנה וכמה מגרע לכל שנה ואם נותרה שנה נותן לו שחזר ממנה ולא אמרינן הרי השבית שנתייקרה הפעולה או החליף כח ועומד על מאתים תמנה מאתים לפעולה שש שנים ויתן לו שלש מנה, שנאמר ויקרא כה מכסף מקנתו משעת מקנתו ישיב גאולתו,

נמכר במאתים, והכסף נתקלקל ועמד על מנה, מנין שאין מחשבין לו את השנים שעליו לעבד אלא מנה כאלו נמכר במנה, ולקמיה יליף מאי חזית דדריש להו לקולא, וידו של עובד כוכבים על התחתונה, כדאמרן, תלמוד לומר ויקרא כה כפי שנינו,

אין לי אלא עבד הנמכר לעובד כוכבים, הואיל ונגאל [מצוה] בקרובים ידו [של הגוי] על התחתונה, נמכר לישראל מנלן? ת"ל שכיר [ויקרא כה מ בעבד הנמכר לישראל] שכיר [שם פסוק נ בנמכר לגוי] לגוירה שוה,

אמר אביי, הריני כבן עוזא בשוקי טבריא כי הוה צדיקא דעמיה, הו רגיל למימר הכי, הריני פתוח ומוכן להשיב לשואלי דבר תורה, כבן עוזא שהיה דר בטבריא, שהיה חריף ודרשן, ואמר (בסוכות נה). כל חכמי ישראל לפני קקליפת השום, מוין מן הקרמ הזה [בן קרא את ר"ע],

א"ל ההוא מרבנן לאביי, מכדי הני קראי איכא למידרשינהו

אבני חן על מסכת קידושין

או דילמא דגאולה מלאך, יש צה להקל ולהחמיר דלמקמיה לקולא אמרינן והיכא דהוי קולא לגביה אמרינן דנגאל לחומרא לא אמרינן והיכא דהוי חומרא אמרינן דלינו נגאל, כדאמר קרא גבי השבית, והספיק דאלין לקולא?

א"ל לאו אמרת התם נמכר כולו ולא חציו לשיל (דף יח) גיטו חמש מאות ושה חלק לדברי הכל אינו נמכר, חלמא ונמכר כולו ולא חציו משמע, ה"ל דכמי (ויקרא כה) או השיגה ידו ונגאל, נגאל כולו ולא חציו משמע,

אמר אביי [בניחותא] אם תימצי לומר נגאל לחצאין, משכחת לה לקולא דהויא לה הגאולה קולא גביה לטובתו, ומשכחת לה לרעמו ולחומרא,

לקולא [משכחת כגון] זבניה קנאו במאה זמנה יהיב ליה האי עבד צמר הכי חמשיין פלגא דרמי חמשים בגאולה חציו, ואשבה וקם על מאתה, אי אמרת נגאל לחצאין הויא גאולה, כי אייקר חו לא צרסות דמריה אייקר חלא פלגיה, ואם צא עכשיו לגמור פדיונו יהיב ליה מאה ונפיק,

ואי אמרת אין נגאל לחצאין אייקר כוליה צרסות דמריה, ו יהיב ליה מאה וחמשיין ונפיק,

והאמרת נתרבה כספו דהיכא דנשצח אין ממשצים לו חלא מכסף מקנתו כשעת מקנתו?

[ומתריץ] כגון דאוקיר וזל דאוקיר שקנשו צמלמס והחל ועמד על מנה וחשיב ליה כפי שני, ונתן לו חמשים, ולא הספיק לגמור פדיונו, עד שהוקר ועמד על מלמס,

משכחת לה לחומרא, זבניה במאתה, יהיב מאה פלגי דרמי, ואיכסף וקם על מאה, אי אמרת נגאל לחצאין יהיב ליה חמשיין ונפיק,

ואי אמרת אין נגאל לחצאין לא קנאן האדון צמורט גאולה הנך מאה פקדון נינהו גביה ועכשיו שהספיק הוא עומד כוליה לפדיונו יהיב ליה ניהליה ונפיק,

לא תנו: ויקרא כה יד וקידשתו מקדש לעמיתו או קנה מיד עמיתו אליהו נז איש את-אחיו: מו במקדש שנים אחר היו כל תקנה מאת עמיתו במקדש שני-תבואת וקדשה: מז לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו כי מספר תבואת הוא מוכר לה:

מוכר שדה אחוזה: שם כה פיימוה אחיה ומכר מאחנתו וקא גאלו הקרב אליו וגאל את מקדש אחיו: כו ואיש כי ל א יתהילו גאל וקדשה ידו ומצא פדי גאלתו: כז וחשב את-שני מקדשו וקדש את-הערף לאיש אשר מכר-לו וקב לאחנתו: כח ואם ל אמצאה ידו די חשיב לו וקדשה מקדשו ביד הקנה אתו עד שנת היו כל וצא ביכל וקב לאחנתו:

מוכר בתי ערי חומה: שם כה ואיש פיימוה בית-מו שם עיר חו מה וקדשה גאלתו עד-תם שנת מקדשו ימים תהיה גאלתו: ל ואם ל אגאל עד-מל את לו שנה תמיתה וקם הבית אשר-בעיר אשר-ל א [לו] חמה לצמיתת קנה אתו לדרתיו ל א צא ביכל: לא וקתי חצצרים אשר אין-להם חמה סביב על-שדה הארץ וקב גאלה תהיה-לו וביכל וצא:

מקדיש שדה אחוזה: ויקרא כז ואם משדה אחנתו יקדיש איש לה וקדשה ערקה לפי זרעו וזרע חמר שערים בחמשים שקל כסף: ז אב-משנת היכל יקדיש שדהו בערקה וקם: יח ואם-אחר היכל יקדיש שדהו וחשבו-לו הפהן את-הכסף על-פי השנים הנו תרת עד שנת היכל ונגרע מערקה: יט ואם-גאל וקב את-השדה המקדיש אתו וקם חמשיית כסף-ערקה עליו וקם לו: כ ואם-ל א וקב את-השדה ואם-מכר את-השדה לאיש אחר ל א וקב לו: כא וקדשה השדה בצאתו ביכל קדש לה בשדה החרם לפהן תהיה אחנתו:

מקדיש שדה מקנתו: שם כה ואם את-שדה מקנתו אשר ל א משדה אחנתו יקדיש לה: כג וחשבו-לו הפהן את מקדש הערקה עד שנת היכל ונתן את-הערקה ביו ס ההוא קדש לה: כד בשנת היו כל וקב השדה לאשר קנאו מאתו לאשר-לו אחוזת הארץ:

?????	מוכר שדה אחוזה	מוכר בתי ערי חומה	מקדיש שדה אחוזה
לוח ונגאל	בעינן והשיגה ידו, ולא שילוח	לוח וגואל	מחלוקת ר"ש ורבנן
נגאל לחצאין	לא	נגאל	נגאל
מתי נגאל?	אחר שני שנים, גואל לעולם	עד שנה, ואח"כ נחלט	גואל מיד
מתי יוצא ולמי?	יוצא לבעלים ביוכל		יוצא לבעלים ביוכל

בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב ששת, עבד עברי הנמכר לעובר כוכבים נגאל לחצאין הגיע ידו לדמי חצי גרעו, יתנס וימעט חצי שני מעליו או אינו נגאל לחצאין כלל, חלא ח"כ מנא כדי גאולתו,

[ויקרא כה לפיהן ישיב] גאולתו ויקרא כה גאולתו משדה אחוזה גמר, מה שדה אחוזה אינו נגאל לחצאין כמי צה ומנא "כדי גאולתו" ולא למלאך, והכא כמי ישיב גאולתו ולא כמי כדי, אף האי נמי אינו נגאל לחצאין,

בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב ששת, המוכר בית בבתי ערי חומה שהוא נגאל עד שנה ולא יותר נגאל לחצאין אם נתן חצי דמיו צמך שנה מפריק פלגיה או לא או אינו נגאל לחצאין,

גאולתו ימים תהיה גאולתו גאולתו משדה אחוזה גמר, מה שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין, אף האי נמי אינו נגאל לחצאין, או דילמא היכא דגלי כדי גאולתו למימרא דכולה גאולה בעינן גלי, היכא דלא כמי צה כדי לא מיימין ליה דלא גלי לא גלי?

אבני חן על מסכת קידושין

שנה שאכלה לפי גאולתו, תאמר במקדיש שיפה כחו ליגאל מיד,

מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שיפה כחו ליגאל מיד,
ואין לזה וגואל וגואל לחצאין?

לא קשיא

דף כ"א ע"א

הא רבנן דלא יהיזי טעמא לקרא, ואמרי דהורע כמו בחדא מילתא הורע נמי
במילתא אחרימא, בר מהיכא דגלי ביה קרא, ובבתי ערי חומה גמרין גאולה גאולה
משדה אחוזה, והא דא דקא אמייא דבית בעיר חומה ליה וגואל כו' ל ר"ש
קאמייא דיהיזי טעמא לקרא,

תני חדא המוכר בית בעיר חומה לזה וגואל וגואל לחצאין, ותניא
אידך אין לזה וגואל וגואל לחצאין,

ל"ק הא רבנן הא ר"ש,

(ס' חרש חבש זמן),

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, איכא למיפרך בהא
מתניתין דלצרכה קרא למקדיש שיליה ויגאל משום דהא אחיז ליה מדינא של מוכר
בית בעיר חומה שאין לזה וגואל מזה למוכר בית בבתי ערי חומה שכן
הורע כחו ליגאל לעולם משנה ראשונה ואילך, תאמר במקדיש
שיפה כחו ליגאל לעולם לעולמו של יובל אס לא מכרה הגזר דאין
מתחלקת לכהנים עד היובל?

א"ל רב אחא סבא לרב אשי, משום דאיכא למימר ניהדר
דינא, תיתי במה הצד, מוכר שדה אחוזה יוכיח, שיפה כחו
ליגאל לעולם עד היובל ויובל חזר בלא פדיון, ואין לזה וגואל
וגואל לחצאין,

מה למוכר שדה אחוזה, שכן הורע כחו ליגאל מיד, מוכר
בית בבתי ערי חומה יוכיח,

וחזר הדין לא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שנגאלין
ואין לזה וגואל וגואל לחצאין, אף אני אביא מקדיש שנגאל
ואין לזה וגואל וגואל לחצאין לפיכך הוצרך אס גאל יגאל לומר שזה
וגואל,

א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא, איכא למיפרך, מה
לחצד השווה שבהן שכן הורע כחם ליגאל בשנה שנייה דמוכר
שדה אחוזה אין המוכר יכול לגאול עד שמצא שנה שלישית ומוכר בית בעיר חומה
אינו גואל אלא בראשונה נמצא שאין זה זה גואלין בשניה, תאמר במקדיש
שיפה כחו ליגאל בשנה שנייה,

א"ל ממדרשו של ר"ש נשמע, של יזה וגואל אס אין לו, לזה
מאחרים וגואל, מה שאין כן מוכר בשדה אחוזה, דבעינן והשיגה ידו (ויקרא כה),
[ו. רש"ש] משמע נמי שגואל לחצאין וגואל לחצאין,

דתניא ויקרא כו אם גאל יגאל במקדיש שדה אחוזה מלמור שלזה
וגואל, וגואל לחצאין,

אמר ר"ש, מה טעם, לפי שמצינו במוכר שדה אחוזה,
שיפה כחו [של מוכר] ר"ש דריש טעמא דקרא בכל דוכתא (ב"מ דף קטו),
והכא נמי יהיזי טעמא לקרא, ואשמעינן דהקפידה מורה לחזור שלא תפקע אחוזה
מיורשים, לפי שיפה כח מוכר, שאין נחלתו נפקעת שהרי חזרת לו ביובל, שאם
הגיע יובל ולא נגאלה, חוזרת לבעליה ביובל, לפיכך לא חש ליפות
כחו ללוות, ולגאול לחצאין,

[לעומת זה] הורע כחו, שאינו לזה וגואל וגואל לחצאין,

אכל מקדיש לפי שהורע כחו להפסיד נחלתו ביובל שאם הגיע יובל
ולא נגאלה דכתיב (ויקרא כו) והיה השדה בלאמו ביובל קדש וגו' יוצאה
לכהנים ומתחלק לכהנים ביובל, יפה הכחוב כחו בתחלת פדיונו
שלזה וגואל, וגואל לחצאין ללוות, ולגאול לחצאין,

ומהכא אית לן למיגמר נמי האי מוכר בית בבתי ערי חומה נמי לזה
וגואל וגואל לחצאין, הואיל והורע כחו שאם מלאה לו שנה
תמימה ולא נגאלה, נחלש שהרי הורע כמו לחלט בסוף שנה, ולא ינא
ביובל, יפה כחו שלזה וגואל וגואל לחצאין,

איתיביה דקמי סיפא [דבריייתא זו], מוכר בית בבתי ערי חומה יוכיח, שאין לזה
וגואל וכו' [כתוב במקדיש שדה אחוזה] ויקרא כו יט ואם־גאל יגאל
[את־השדה המקדיש אתו יוסף חמשי־תִּשְׁבַּע־עָרָה עָלָיו וְקָם לוֹ] מלמור
שלזה וגואל, וגואל לחצאין,

[וצריך הרבי של ואם "גאל יגאל"] שיכול והלא דין הוא, ומה
"מוכר" שדה אחוזה, שיפה כחו, שאם הגיע יובל ולא
נגאלה חוזרת לבעליה ביובל, [אפ"ה] הורע כחו שאין לזה
וגואל, וגואל לחצאין,

"מקדיש" שהורע כחו, שאם הגיע יובל ולא נגאלה, יוצאה
לכהנים" ביובל, אינו דין שהורע כחו, שאין לזה וגואל,
וגואל לחצאין,

מה למוכר שדה אחוזה, שכן הורע כחו ליגאל מיד עד שמהא
שמי שנים ציד הלוקח, דכתיב (ויקרא כה) במספר שני תצואות ימכר לך, אין
מכירה פחותה משמי שנים מעט לעת, ואח"כ גואל בגרעון כסף, דכתיב (ויקרא
כה) לפי רוב השנים, וחשב את שני ממכרו וגו', כמה שנים הם משלקחה (עד
היובל, שהיה עמיד להחזיר לצעלים) [עד שהוא עמיד להחזירה לצעלים ביובל ?]
עשרים שנה, ודמיה עשרים מנה, הרי שקניית תצואות כל שנה במנה, וכן יגרע לכל

אבני חן על מסכת קידושין

איתיביה אביי מה ת"ל צעזע עברי הנמכר לעובד כוכבים יגאלנו יגאלנו יגאלנו ג' פעמים לרבות כל הגאולות שנגאולות כסדר הזה העומדות ליגאל שיהא נגאל כסדר הזה קס"ד שיהו נגאלין לקרובים בללמדנו,

מאי לאו בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל דלא כתיב ביה גאולת קרובים, לא בתי חצרים ושדה אחוזה,

בתי חצרים ושדה אחוזה בהדיא כתיב, על שדה הארץ יחשב? כדאמר רב נחמן בר יצחק לקרוב קרוב קודם דגזי שדה אחוזה כתיב, ובלא גאולתו הקרוב אליו ולא פ"י הקרוב קרוב קודם, כי הכא דפריש דודו דכישא, ואם אין לו דוד, בן דודו, ואי לא משאר בשרו, ה"ל לקרוב קרוב קודם,

היכא איתמר דר"נ בר יצחק, אהא, דאיבעיא להו עבד עברי הנמכר לישראל נגאל לקרובים או אינו נגאל לקרובים, אליבא דרבי לא תבעי לך, דאמר מי שאינו נגאל באלה נגאל בשש אלמא ס"ל דאין נגאל בקרובים, אלמא לא מיפרק, כי תיבעי לך אליבא דרבנן, מאי, ילפינן שכיר שכיר ולא דרשי יגאלנו כתיב צנמכר לעובד כוכבים גזי קרובים ומשמע מיעוטא, או דילמא יגאלנו לזה ולא לאחר?

ת"ש בכל גאולה תתנו, לרבות בתים ועבד עברי, מאי לאו בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל, לא עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים בהדיא כתיב ביה ויקרא כה או דודו או בן דודו יגאלנו,

דף כ"א ע"ב

ההוא בכל גאולה תתנו מלה ביה קרא לקובעו חובה, ואפי' לרבי יהושע דאמר גזי שדה אחוזה רשות הכא מודה דחובה דלא יעמע בעובדי כוכבים,

ת"ש מה ת"ל ויקרא כה יגאלנו יגאלנו יגאלנו ג' פעמים, לרבות כל הגאולות שנגאולות כסדר הזה, מאי לאו בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל,

לא בתי חצרים ושדה אחוזה, בתי חצרים בהדיא כתיב בהו ויקרא כה על שדה הארץ יחשב? אמר רב נחמן בר יצחק לקרוב קרוב קודם:

[שנינו במשנתנו] והנרצע נקנה ברציעה: דכתיב שמות כא ורצע "אדוניו" את אונן במרצע וגו':

א"ל רבינא, משום דאיכא למומר, עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים ויכיה, שיפה כחו ליגאל בשנה שניה, ואין לזה וגואל, וגואל לחצאין כדאמר לעיל (דף כ) וגואל כולו ולא לחציו ואין לזה וגואל דהא לו השיגה כתיב (ויקרא כה),

בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב ששת, המוכר בית בבתי ערי חומה, נגאל לקרובים על כרחו של לוקח, כדאשכחן בשדה אחוזה (ויקרא כה) ובלא גאולתו הקרוב אליו וגו' או אין נגאל לקרובים,

גאולתו גאולתו [גו"ש] משדה אחוזה גמר, מה שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין, ונגאלת לקרובים, אף האי גמזי אין נגאל לחצאין לרבנן קבעי ליה דאמרי לעיל אין נגאל לחצאין וימנא גמזי דלהכי גמר דנגאל בקרובים ונגאל לקרובים,

או דילמא, כי כתיבא גאולתו בשדה אחוזה נגאלתו הוא דכתיב למעט חצאין הוא דכתיב, שנאמר (ויקרא כה) ומנא כדי גאולתו, כדי כולו ולא כדי חציו, הילכך כי חזר כתב ג"ש למגמר, אחדא מילתא הוא דכתיב, בקרובים לא כתיב ולא למיגמר גאולת קרובים, דלאו לגזי גאולתו כתיב?

א"ל אינו נגאל,

איתיביה ויקרא כה [ו] בכל ארץ אחזמכס גאולה תתנו קרא יתירא הוא ולא פירש למאי חתא, לרבות בתים ועבד עברי שיהו נגאלין לקרובים, מאי לאו בתי ערי חומה? לא בתי חצרים,

בתי חצרים עיירות שאין מוקפות חומה מימות יהושע בהדיא כתיב בהו ויקרא כה על שדה הארץ יחשב הרי הן בשדה אחוזה? ההוא לקובעו חובה על הקרובים, ואליבא דרבי אליעזר,

דתניא ויקרא כה וגאל את ממכר אחיו רשות, אתה אומר רשות או אינו אלא חובה, ת"ל ויקרא כה ואיש כי לא יהיה לו גואל וכי יש אדם בישראל מוטלי חלק בדרך שאין לו גואלים מורע יעקב, צעוד אחד מכל ישראל קיים, הוא קרוב לו, אלא זה שיש לו גואלין ואינו רוצה ליקח אצל אין הגואל רוצה ליקח, שהרשות בידו ולימדך הכתוב שהרשות ביד הקרוב, דברי רבי יהושע,

ר"א אומר וגאל את ממכר אחיו חובה והאי כי לא יהיה לו גואל דריש בשאי אפשר ציד הראוי ליושר ליגאל ואין הגאולה מוטלת אלא על הקרוב מן הכל, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות? ת"ל בכל גאולה תתנו, הכתוב קבעו חובה,

אמרי ליה רבנן לרב אשי, ואמרי ליה רבינא לרב אשי, בשלמא למ"ד לרבות בתי ערי חומה היינו דכתיב בכל, אלא למ"ד לרבות בתי חצרים מאי בכל נכתוב גאולה תתנו לארץ קשיא,

אבני חן על מסכת קידושין

מציא כעין הפרט, וכי חזר וריבה ריבה הכל, ולא מיעט לך אלא דבר אחד, ומסרו הכתוב לחכמים איזה דבר הראוי למעט מן הכלל, פי' מיעט ממעט קצת ממשמעו,

ולקחת ריבה, מרצע מיעט, [ונתת. רש"ש] באזנו ובדלת חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל, מאי רבי רבי כל מילי, מאי מיעט מיעט סם שלא יתן סם על אזנו וינקבה, דהא לא דמי למרצע שאינו נוקב מכת אדם, אלא מאליו,

אמר מר, המרצע להביא מרצע הגדול,

מאי משמע? כדאמר רבא בראשית לב [את גיד הנשה אשר על כף] "חירך", המיומנת שבירך בפרק גיד הנשה (חולין 5), ר' יהודה אומר אין נוהג אלא בלחם, והדעת מכרעת של ימין, וילף לה מה"א דחירך, ודרש היך משוה שצירכות, ה"נ המרצע, מיוחד שבמרצעין:

[כמו אמר מר] א"ר אלעזר, יודן בריבי היה דורש, כשהן רוצעין אין רוצעין אלא במילתא, וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום:

ויעשה בעל מום ומה צדק, והלא רצעה מזה היא? אמר רבה בר רב שילא אמר קרא ויקרא בה ושב אל משפחתו, למוחזק שבמשפחתו [להיות כהן חם, ולא בעל מום],

איבעיא להו, עבד עברי כהן, מהו שימסור לו רבו שפחה כנענית [ואסיקא דמותר למסור לו רבו שפחה כנענית. ריטב"א, וכן הוא ברמב"ם פ"ג מהל' עבדים ה"ד], חידוש הוא שהמיר שפחה כנענית לישראל לא שנה כהנים ול"ש ישראל, או דילמא שאני כהנים, הואיל וריבה בהן הכתוב מצות יתירות?

רב אמר מותר, ושמואל אמר אסור,

א"ל רב נחמן לרב ענן [ראה לקמן לט. נתיי מר גשמתיה], כי הויתו בי מר שמואל [כשלמדחתם בישיבה אצל מר שמואל] בְּאִיִּסקוּמְדִי אִיטְלִיתוּ [שחקתם בצעצועים] לא הטיטם לך לדקדק בשמעתם אלא כמשחקין בפספסין מרייל"ש, מ"ט לא תימרו לי' [לשמואל, איך הוא אוסר ליתן לכהן עבד כנעני] מזה, וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום, וא"ת אין רבו מוסר לו שפחה כנענית למה לי טעמא מפני שנעשה בעל מום, תיפוק לי' בלאו הכי נמי לא שייך רצעה דבעינא שמות כא אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני וליכא [אלא ודאי מותר למסור שפחה לכהן],

תו לא מדיי אין להשיב על זאת [לשון זה יש בעוד עשרה פעמים בש"ס],

איבעיא להו, כהן אסור בגיורת שהיתה זונה קודם מהו ביפת תואר במלחמה, חידוש הוא, לא שנה כהן ולא שנה ישראל, או דילמא שאני כהנים, הואיל וריבה בהן מצות יתירות,

[שנינו במשנתנו] וקונה את עצמו ביוכל ובמיתת האדון: דכתיב "ועבדו" ולא את הכן ולא את הבת, "לעולם", לעולמו של יוכל כדילפינן בריש פירקין (טו) מושבסם איש אל אחתו,

תנו רבנן, מרצע, אין לי אלא מרצע, מנין לרבות הסול ברוק"א בלע"ז [מקל של עץ מחודד], והסירא קון, והמחט, והמקדח טרייד"א [כלי יד, במין פטיש מחודד], והמכתב גרייפ"א שמוקקין בפנקסיהן?

ת"ל דברים טו ולקחת, לרבות כל דבר שנקח ביד, דברי ר' יוסי בר' יהודה, רבי אומר מה מרצע מיוחד של מתכת, אף כל של מתכת,

ד"א המרצע, להביא המרצע הגדול לקמיה מפרש מאי גמרא [היינו שהוא עב וגס והוא עושה נקב גדול במלא כרשינה [מין קטניות שהוא מאכל בחמה. מלון עברי]. ריטב"א, וכן הוא שיעור של נקב באוזן שיחיה מום, בבכורות לו: ת"ר, כמה נקיבת האוזן - מלא כרשינה],

אמר רבי אלעזר, יודן בריבי יודן שמו וגדול גדולו היה, וכל היכא דקרי ליה [לאדם] צריכי לשון חכמה ומריפות הוא, היה דורש [מקום באוזן שבו היו רוצעים], כשהן רוצעים, אין רוצעים אלא במילתא [במילת. בגליון ע"פ הערך] אליה של און, צנצר ולא צמנוד,

וחכ"א חולקין עליו [על ר' אלעזר, וסברי שרוצעים בחלקים אחרים שבאוזן] וזו ראייה שלהם אין עבד עברי כהן נרצע [דהא] קיס לן דאין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום ולא יכול עוד לשזב לחזוק הראשון, ולקמיה ילפינן ושב אל משפחתו, למוחזק שבמשפחתו,

[ואומרים חכמים] וא"ת במילתא הם רוצעים [בדברי ר' אלעזר], היאך עבד עברי כהן יעשה בעל מום והיאך הוא נעשה בעל מום, והתנן [בכורות דף לו] גבי מומין נפגמה אזנו [רק אם נפגם] מן הסמוס, אכל לא מן העור, הא אין נרצע אלא בגובה של און הרי יש לך ללמוד מכאן, שאין רוצעין, אלא בגובה של און,

במאי קמיפלגי גבי סול וסירא, דרבי דריש כללי ופרטי בכל המורה מקום שכולל ופורט, דורש שהפרט פירוש של כלל, ואין בכלל אלא מה שצפרט, וכי חזר וכלל, לא הוסיף לך בכלל האחרון אלא הדומה לפרט [ובל חד מן תנאי דריש כלל ופרט וכלל או ריבה ומיעט וריבה כפי שקבלה מרבו באותו מקום. ריטב"א],

ולקחת כלל, מרצע פרט, [ונתת. רש"ש] באזנו ובדלת חזר וכלל, כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש של מתכת, אף כל של מתכת,

ר' יוסי, דריש ריבויי ומיעוטיי אין הפרט פירושו של כלל, שתאמר אין בכלל אלא מה שצפרט, אלא למעוטיי הוא צא, לפי שכלל היה מרבה את הכל, וצא המיעוט אחריו לומר, צא וכיוצא בו כללמי לך, הילכך אפילו לא חזר וכלל הייתי

אבני חן על מסכת קידושין

[ולא גרסינן "שתיים" אחת לו ואחת לאביו, או אחת לו ואחת לבנו, דמאי איריא שתיים אפילו לאביו גמי הוי איסור דהא לך דרשין, תוס'],
[וצ"ע כיון שכבר דרש "וראית בשביה" שצריך שיתן עיניו בה בשביה, למה צריך עוד פסוק "לך לאשה" למעט, שלא יקח בשביל אביו?],

דברים בא "והבאתה", מלמד שלא ילחצנה לנא עליה במלחמה:

ה"ג להאי דרייתא דספרי דפ' ראה הנזי ואם אמר יאמר עד שיאמר וישנה אמר בתחילת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע שנאמר לא אלא חפשי עד שיאמר כשעת יציאה אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש אינו נרצע שנאמר אם אמר יאמר העבד עד שיאמר כשהוא עבד והכי פירושה אמר וישנה שמי האמירות בתחילת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע שנאמר לא אלא משמע סמוך ליציאה אמר שמי פעמים בסוף שש כו' עד שיאמר כשהוא עבד,

ת"ר, שמות בא "אם אמר יאמר" עד שיאמר וישנה,

אמר בתחילת שש [באן מתפרש, בתחילת שש שנים], ולא אמר בסוף שש, אינו נרצע, שנאמר שמות בא לא אצא חפשי, עד שיאמר בשעת יציאה,

אמר בסוף שש, ולא אמר בתחילת שש, אינו נרצע, שנאמר אם אמר יאמר העבד, עד שיאמר כשהוא עבד,

אמר מר, אמר בתחילת שש קס"ד תחילת שש ממש ולא אמר בסוף שש, אינו נרצע, שנאמר לא אצא חפשי,

מאי איריא מלא אצא חפשי, תיפוק ליה דבעינן שמות בא אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני ועדיין בתחילת שש אין לו אשה וזנים שלא מסרו לו עדיין שפחה כנענית וליכא,

ותו אמר בסוף שש, ולא אמר בתחילת שש, אינו נרצע, שנאמר העבד, אמו סוף שש לאו עבד הוא יום אחרון נקרא סוף שש וכל היום הוא עבד,

אמר רבא (מאי בתחילת שש) בתחילת פרוטה אחרונה (ומאי בסוף שש) בסוף פרוטה אחרונה והכי פירושו כל תחילת שש דקמני כשמגיע להחמיל (לסוף. רש"י) פרוטה אחרונה, לפי משבון גרעונה, שעדיין עליו שוה פרוטה, דהוי דמי עבד,

וכל סוף שש (פרוטה אחרונה) מאחר שהחמיל זה נקרא סוף, דלאו עבד הוא דאין עליו שוה פרוטה,

וה"ק אמר בתחילת שש קודם פרוטה אחרונה דכבר יש לו אשה וזנים, ולא בסוף שש לאחר שהחמיל פרוטה אחרונה אינו נרצע, ואפי' אמר וישנה, דכתיב לא אלא חפשי סמוך ליציאה, וכל זמן שיש עליו פרוטה שלימה לאו סמוך ליציאה הוא, (אי) [ואי ?] אמר ושנה בסוף פרוטה אחרונה ולא אמר בתחילת פרוטה אחרונה אינו נרצע, שנאמר אם יאמר העבד עד שיאמר כשהוא עבד,

רב אמר מותר כדמפרש ואזיל, ושמואל אמר אסור,

בביאה ראשונה דכ"ע לא פליגי דשרי, דלא דברה תורה לא תתירה אלא כנגד כשציל יצר הרע שאם לא יתירה יעבור על האזהרה כדילף לקמיה, מדכתיב יפת תואר שיר הרע מתגרה זו, הילכך צהן גמי איכא למיחש ליצר הרע ושריא, כי פליגי בביאה שניה שכבר נתקדשה רוחו,

רב אמר מותר, ושמואל אמר אסור, רב אמר מותר הואיל ואישריא אישרתי, ושמואל אמר אסור, דהא הויא לה גיורת, וגיורת לכהן לא חזיא,

א"ד, בביאה שניה כ"ע לא פליגי דאסירא, דהויא לה גיורת, כי פליגי בביאה ראשונה, רב אמר מותר, דהא לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, ושמואל אמר אסור כל היכא דקרינא ביה דברים בא והבאתה אל תוך ביתך לקיימה, קרינא ביה וראית בשביה הותרה לו כמה שנתן עיניו בה, כל היכא דלא קרינא ביה והבאתה אל תוך ביתך, לא קרינא ביה וראית בשביה,

ת"ר, "וראית בשביה" בשעת שביה אם נתן מתחילה עיניו בה ולא שלקחה למוכרה או לשפחה ואח"כ נתן עיניו בה, "אשת" ואפילו אשת איש [ואע"פ דאין אישות לגוי, כדאיתא פ' ד' מיתות? מ"מ איכא עשה דכתיב ודבק באשתו לא באשת חבירו. תוס'], "יפת תואר" משמע ממון שמתגרה בה יצרו ממנו יופיה המירה לו וצקושי לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע,

אלא ד מוטב שיאכלו ישראל בשר

דף כ"ב ע"א

תמותות אמורטי"ש שחוטות צמר מסוכנת שחטה, ואע"פ שהיא מאוסה כדכתיב ציחוקאל (ד) ולא צה צפי, צמר פגול, ואל יאכלו בשר תמותות נבילות לאחר שימומו ויהו נבלות,

דברים בא "וחשקת" צחשקו חלה הכמוצ אע"פ שאינה נאה [פי' שכל החיתור הוא נגד יצר הרע, וס"ד כיון שאינה נאה לא נתיר אותה, דלא חיישין שמא יעבור במזיד. ע"פ בניהו],

"בה", ולא בה ובחברתה שלא יקח שמים,

"ולקחת", ליקוחין יש לך בה קידושין מופסין, ואע"פ שהיתה עובדת כוכבים, שהרי אינה מתגיירה מדעתה,

"לך לאשה" [לך ולא לאחרים] שלא יקחנה לזוך אחרים כגון אביו שלא יקח שתי נשים אחת לו ואחת לאביו, אחת לו ואחת לבנו

אבני חן על מסכת קידושין

עמו, א"ר שמעון אם הוא נמכר, אשתו מי נמכרה, מכאן שרבו חייב במזונות אשתו,

וצריכא, דאי אשמועינן בניו, משום דלא בני מיעבד ומיכל נינהו שקטנים הם, אבל אשתו דבת מיכל ומיעבד היא, אימא תעביד ותיכול,

ואי אשמועינן אשתו, דלאו דירכה להדורי לחזר על הפתחים לפי שהיא בשה, אבל בניו דדירכיהו להדורי, אימא לא, צריכא,

ת"ר

דף כ"ב ע"ב

אילו נאמר "אזנו בדלת", הייתי אומר ידקור כנגד אזנו בדלת אבל און לא ירענה, דלת אין אזנו לא,

ואון לא ! והכתיב שמות כא ורצע אדוניו את אזנו במרצע,

אלא הייתי אומר, ירצענה לאון מאבראי כלומר רחוק מן הדלת, כדכתיב את אזנו והדר יתן אזנו בדלת ויקח את המרצע וידקור בדלת מעצר השני כנגד אזנו לקיים ולקחת המרצע ונתת באזנו בדלת, ויניחנה על הדלת וידקור כנגד אזנו בדלת, תלמוד לומר בזנו ובדלת, הא כיצד דוקר אזנו כשנחתה על הדלת והולך עד שמגיע אצל דלת עד שמגיע לדלת,

דלת, שומע אני בין עקורה מן המזוזה ומוטלת לארץ בין שאינה עקורה, ת"ל מזוזה, מה מזוזה מעומד דבלאו הכי לא מקרי מזוזה אף דלת נמי מעומד,

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר צרור המרגליות וצורר הצושם תלוי בצואר לתכשיט, [צורר מרגליות או צשמים שתלוי בצואר נשים לתכשיט. מוס' בגימטרא' רש"י], [ור"ת פירש חומר, מעשה, וכן פירש הערוך [המר ב] בלשון ערבי כשאומר לחבירו מה מעשיך אומר לו מה אהמרך. תוס'], מה נשתנה און מכל אברים שבגוף,

אמר הקב"ה און ששמעה קולי על הר סיני, בשעה שאמרתי ויקרא כה כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע,

ור"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר, מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים, בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם:

ובלשון אחרת גירסא זו צפי כל, ואיני יכול להעמידה, שהרבה תשובות בה, וזה הלשון, אמר יאמר עד שיאמר וישנה, העבד עד שיאמר כשהוא עבד, אמר בתחילת שש ולא אמר בסוף שש, אינו נרצע שנאמר אם אמר יאמר, אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש אינו נרצע, שנאמר לא אלא חפשי,

והכי פירושו אמר בתחילת שש פעם אחת, ולא חזר ואמר בסוף שש אינו נרצע, דבעינן אמר יאמר שמי אמירות, אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש אינו נרצע שנאמר לא אלא חפשי, וזה כבר יצא,

השתא קשיא לי טובא הא נמי חיפוק לי מאמר יאמר, דהא לא אמר וישנה, ואם זאת לפרש אמר בסוף שש שמי פעמים, א"כ לא דמיא לירשא, דאי אומר בתחילת שש שמי פעמים מנא ליה דאינו נרצע, ועוד מה לי דשצקיה לדרשה קמייתא דדריש העבד עד שיאמר כשהוא עבד, ונקיט ליה קרא אחרינא מלא אלא, והרי כבר יצא, חיפוק ליה מהעבד:

ת"ר לו אשה ובנים שפחה כנענית שנמסרה לו וילדה לו, ולרבו אין אשה ובנים, אינו נרצע, שנאמר דברים טו כי אהבך ואת ביתך [ואין כאן בית],

לרבו אשה ובנים, ולו אין אשה ובנים, אינו נרצע, שנאמר אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני,

הוא אוהב את רבו, ורבו אינו אוהבו, אינו נרצע, שנאמר דברים טו כי טוב לו "עמך",

רבו אוהבו, והוא אינו אוהב את רבו, אינו נרצע שנאמר כי אהבך,

הוא חולח, ורבו אינו חולח, אינו נרצע, שנאמר כי טוב לו עמך פרט לחולה,

רבו חולח, והוא אינו חולח, אינו נרצע, שנאמר עמך,

בעי רב ביבי בר אבבי, שניהם חולין מאי, עמך בעינין והא איכא, או דילמא כי טוב לו עמך בעינין והא ליכא, ⁹ תיקון:

ת"ר [בעין זה לעיל], "כי טוב לו עמך", עמך במאכל עמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקיה, והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן, והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין, והוא ישן על גבי תבן, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי בקונה אדון לעצמו,

ת"ר, ויקרא כה ויצא מעמך הוא ובניו עמו על כרחיך צנני ישראלית דאי צנני כנענית האשה וילדיה כמיז (שמות כה), א"ר שמעון אם הוא נמכר, בניו ובנותיו מי נמכרים, מכאן שרבו חייב במזונות בניו,

כיצא בדבר אתה אומר, אם בעל אשה הוא, ויצאה אשתו

אבני חן על מסכת קידושין

לתנא ברא דמנא חליפין בהדיהו, תיקשי לשמואל, אי איתיה דנקנה במשיכה, ניתני משיכה ליתנייה נמי במתניתין?

[ומתריץ] כי קתני, מילתא דאיתא כגון חליפין בין במקרקעי בין בממלטלי זירף ושנה עס השאר דאיתנהו במקרקעי, אבל משיכה דבממלטלי איתא במקרקעי ליתא, לא קתני לא מנא בהדיהו,

[כמו אמר מר] כיצד תקפו ובא אצלו קנאו, קראו ובא אצלו, לא קנאו,

וקראו לא, והתניא כיצד במסירה גבי זהמה קאי דקמי מתני' (לקמן כה) זהמה גסה נקית במסירה, אחוזה בטלפה, בשערה כגון שיער שצאש הסוס, באוכף שעליה, בשליף משאו שעליה, בפרומביא שבפיה, ובזוג שבצוארה, קנאה,

כיצד במשיכה, קורא לה והיא באה, או שהכניסה במקל ורצתה לפניו, כיון שעקרה יד ורגל קנאה, רבי אסי ואמרי לה ר' אחא אומר, עד שתהליך לפניו [בשיעור] מלא קומתה?

אמרי, בהמה אדעתא דמרה אולה על דעת הקורא אותה, לפי שאין לה דעת, עבר אדעתיה דנפשיה מדעת עזמו קאזיל,

אמר רב אשי, עבד קמן דלית ליה דעת כזהמה דמי, ואם קראו לשם קניה וצא אצלו קנאו כבהמה דמי,

תנו רבנן, כיצד בחזקה, התיר לו מנעלו העבד ללוקם, או הוליד כליו אחריו לבית המרחץ, הפשיטו הרחיצו סכו גרדו גרלט"ר כלע"ז הלבישו הנעילו הגביהו העבד את הלוקם קנאו,

אמר ר' שמעון לא תהא חזקה גדולה מהגבהה, שהגבהה קונה בכל מקום, מאי קאמר מה ענין הגבהה דעלמא להגבהה דהכא, הגבהה דעלמא לוקם מגביה החפץ, והכא אמרינן שהעבד מגביהו משום עבודה, שהלוקם משעבד בו, לקנותו בחזקה?

אמר רב אשי, הגביהו הוא לרבו קנאו, הגביהו רבו לו לא קנאו, אמר רבי שמעון לא תהא חזקה גדולה מהגבהה, שהגבהה קונה בכל מקום,

השתא דאמרת הגביהו הוא לרבו קנאו, אלא מעתה דהגביהו הוא לרבו קנאו שפחה כנענית דהא אגבהה ליה תקנה בביאה [בשהאדון שוכב על השפחה הרי השפחה נושא אותו?]

כי קאמרינן [שהאדון קונה את העבד, ע"י שהעבד מגביהו] זה נהנה וזה מוצטער [שהעבד מתאמץ להגביהו, זה צער להעבד], הכא [שהעבד בא על השפחה] זה נהנה וזה נהנה הוא,

[וז"ל רש"י על התורה בתחלת פרשת משפטים. און ששמעה על הר קניי כי לי בני ישראל עבדים, והלך וקנה אדון לעזמו, תרע. רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר, (ר"ל קשר צדור מצושם שחולין צלואר לתכשיט) מה נשמתו דלת ומזוה מכל כלים שצבית, אמר הקצ"ה, דלת ומזוה שהיו עדים צמרים כשפסחתי על המשקוף ועל שמי המזוזות, ואמרת כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעזמו, ירעע בפניהם],

[וממשיך לדבר על קנינים, כיון שהתחיל בהאשה נקנית],

מתני': עבד כנעני נקנה [להיות עבדו של ישראל], בכסף ובשטר ובחזקה, וקונה את עצמו מיד רבו בכסף על ידי אחרים שיתנוהו לרבו, ע"מ שיהא זה בן חורין, אבל הוא עצמו לא יקבל מהם, ואפילו ע"מ שאין לרבו רשות בו, דקסבר אין קנין לעבד בלא רבו, ובשטר על ידי עצמו שיקבלו הוא דברי רבי מאיר וצגמרא מפרש לכולה דרבי מאיר, ורצנן,

וחכמים אומרים, בכסף ע"י עצמו, ובשטר ע"י אחרים, ובלבד שיהא הכסף מושל אחרים דעבד אין לו כלום, דאם מנא מציאה או קבל ממנה הכל לרבו, ואם בא לפדות ע"י עצמו, צריך להיות משל אחרים, ויתנוהו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו.

גמ': מנולן? דכתיב [בעבד כנעני ויקרא כה מן] וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֹתָם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרֵשֶׁת אַחֲזָה [לעלם בהם תעבדו], הקישן הכתוב לשדה אחוזה, מה שדה אחוזה נקנה בכסף בשטר ובחזקה, אף עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה,

[שדה נקנית בכל הני] ולקמן יליף צפירקין (כו), וכל עובדי כוכבים, ככנענים משנמכר לעבד, אלא שכל עבדים נקראין על שם כנען, משום דכתיב ציה [צראשית ט] עבד עבדים.

אי מה שדה אחוזה, חוזרת לבעלים ביובל, אף עבד כנעני חוזר לבעלים ביובל, תלמוד לומר ויקרא כה לעולם בהם תעבדו,

תנא [שנינו בברייתא, שעבד כנעני נקנה] אף בחליפין, ותנא רידן [תנא של משנתנו] מילתא דאיתיה בעבד דליתא בממלטלין וליתא בשאר מטלטלין קתני, מילתא דאיתא בממלטלין אבל חליפין דאיתנהו נמי בשאר מטלטלין, שהמטלטלין גם הם נקנין בחליפין, לא איצטריך ליה למימני לא קתני,

אמר שמואל, עבד כנעני נקנה במשיכה, כיצד, תקפו קנאו, קראו ובא אצלו, לא קנאו דמדעמיה אלו ואין זו משיכה,

בשלמא לתנא רידן לא תיקשי לשמואל אמאי לא מני משיכה במתניתין, דאיכא לתרוצי כדאוקמינן, דמילתא דאיתא בממלטלין לא קתני, מילתא דאיתא בממלטלי לא קתני, דליתא בממלטלי קתני, אלא

אבני חן על מסכת קידושין

שלא כדרכה [עכשיו ס"ד שאין לה להשפחה שום הנאה] מאי איכא למימר [נאמר שהאדון קונה את השפחה]?

אמר רב אחיי [בר אדא] דמן אחא, מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרווייהו [לאיש וגם לאשה], ועוד משכבי אשה כתיב, הקישה הכתוב כדרכה לשלא כדרכה,

ר' יהודה הנדואה מאלץ כושי כוש מתרגמין הינדואה גר שאין לו יורשין הוה, חלש, על מר זוטרא לשיולי ביה, חזייה דתקיף ליה עלמא טובא גוסס ונוטה למות,

אמר ליה מר זוטרא לעבדיה לעבדיה דגר שלוף לי מסנאי לקטמו בחזקה הוה ממסון ואמטיניהו לביתא [ובין כך ובין כך ימות האדון הגר] שיהא צעודמו כשימות אדונו,

איכא דאמרי גדול הוה העבד, ומהר צו, שלא חכה הוה ענמו [העבד] מן ההפקר, לפיכך קדם לפני המיתה ומה צו, והגר פירש למיתה, ומר זוטרא פירש לחיים מחמיו שלא יהא העבד צלא אדון רגע אחד,

דף כ"ג ע"א

זה פירש למיתה וזה פירש לחיים,

ואיכא דאמרי קמן הוה ואעפ"כ הוהך לכל זאת ודלא כאבא שאול דאמר כל המחזיק בהן זכה אפי' לאחר זמן זכה בהן, דתניא [גיטין לט.] גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו, והיו בהן עבדים בין גדולים בין קטנים, קנו עצמן בני חורין,

אבא שאול אומר גדולים קנו עצמן, בני חורין קטנים כל המחזיק בהן זכה בהן:

[שנינו במשנתנו] וקונה את עצמו בכסף [בכסף על ידי אחרים, ובשטר על ידי עצמו דברי רבי מאיר] כו': בכסף ע"י אחרים אין, אבל לא על ידי עצמו שאם נתן לו כסף לפדות את עצמו אינו פדוי דמה שקנה עבד קנה רבו,

במאי עסקינן האי קנה עצמו ע"י אחרים, אילימא שלא מדעתו של עבד, מכדי שמענא ליה לר' מאיר צפ"ק דגיטין דאמר חוב הוא לעבד שיצא מיד רבו לחירות שאם היה עבד כהן פוסלו מן התרומה, ואי עבד ישראל, אסורא דשפחה דשכיחא ליה פריעא ליה [זילא ליה, שכיחא ליה, פריעא ליה. גיטין יג.],

[דבקטן מודה רבי מאיר דכות הוא לו, דלא ניהא ליה בהפקירא, כדאמרינן חבא משום דלא טעים טעמא דאיסורא, א"נ איירי אף בעבד קטן וכגון שהוא של בהן דחוב הוא לו שיצא לחירות לפי שמפסידו מלאכול בתרומה. תוס' כתובות יא.

ד"ה אבל],

ותנינא [שנינו במשנה עירובין פא:], זכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו אין אדם יכול ליעשות שלוחו שלא מדעתו לדבר שהוא חובה או הפסד, והיכי תני ממניתין דנפדה על ידי אחרים שלא מדעתו,

[אלא פשיטא מדעתו] [אלא מדעתו, פשיטא. רש"י] אלא מדעתו, ואם תאמר פשיטא?

[ומתריץ] (ו. רש"י)הא קמשמע לן הא אינטריך לאשמועינן על ידי אחרים אין, על ידי עצמו לא, (אלמא אין) [דאין. רש"י] קנין לעבד בלא רבו דע"י ענמו לא, דאין קנין לעבד בלא רבו בשום דל [פ' אף בשנותנים לו ע"מ שאין לרבו רשות בו],

אי הכי אימא סיפא, בשטר על ידי עצמו, על ידי עצמו אין על ידי אחרים לא, ואי מדעתו שאמר לו קבל גטי, על ידי אחרים אמאי לא,

וכי תימא מאי ע"י עצמו, אף ע"י עצמו, והא קמ"ל דגיטין וידו באים כאחד ולא אמרינן לא הוילא רבו את הגט מרשותו, ואין זו קבלה,

והא לא תני צברייתא הכי, דתניא בשטר ע"י עצמו, ולא ע"י אחרים, דברי ר"מ?

[ומתריץ] אמר אביי, לעולם שלא מדעתו, ושאיני כסף הואיל וקני ליה בעל כורחיה [שהרי האדון יכול למכרו לאחר, בכסף בעל כרחו שלא מדעתו], מקני ליה בעל כורחיה,

אי הכי שטר נמי? האי שטרא לחוד זה לשון קנייה, חוה לשון שמכור והאי שטרא לחוד,

[ומקשה] חבא נמי האי כספא לחוד והאי כספא לחוד זה ניתן לקנייה, חוה ניתן לשמכור? טיבעא מיהא חד הוא ואין ניכר הפרש ציניהם,

רבא אמר, כסף קבלת רבו שמקבל רבו הכסף גרמיה לו להשתמרר מאליו, ואין אחרים הללו חזין אלא קבלת הרב, והרב אין נעשה שלוחו, אלא לצורך עצמו, ומקנהו מאליו,

אכל חירות ה שטר, קבלת אחרים גרמיה לו וכיון דחוב הוא לו, אין חזין לאדם שלא מדעתו:

[שנינו במשנתנו] וחכמים אומרים בכסף ע"י עצמו: בכסף ע"י עצמו אין, ע"י אחרים לא, אמאי, נהי נמי דשלא מדעתו, מכדי שמענא להו לרבנן צמסמט גיטין (דף יא) דאמרי זכות הוא לעבד. שט] שיצא מתחת יד רבו לחירות,

אבני חן על מסכת קידושין

בשטר אחרים	ע"י	לא	כן	כן

ואם באנו לפרש שלש מחלוקות, ולומר דרבנן אית להו בכסף בין ע"י עמנו בין ע"י אחרים, ובשטר ע"י אחרים ולא ע"י עמנו, ורבי שמעון בן אלעזר קבר כר' מאיר [ד. מוס'] בכסף דע"י עמנו לא, [ואין] [דאין. מוס'] קנין, וכרבנן בשטר, דאין גיטו וידו באין כאחד, א"כ הא דקי"ל [ד. מוס'] גיטו וידו באין כאחד, יחדא הוה, וכר' מאיר עדיין ליה, הילכך ליכא לפרושי אלף כדפרישית, דרישא דמילתא אמרוה רבנן, וסיפא אחאן לר' שמעון בן אלעזר,

ר"מ,	רבנן	רשב"א
שחרור הוא חוב, אין קנין לעבד בלא רבו, גיטו וידו באין כאחד	שחרור הוא זכות, יש קנין לעבד בלא רבו, גיטו וידו באין כאחד	שחרור הוא זכות, אין קנין לעבד בלא רבו, גיטו וידו באין כאחד
לא	כן	לא
בכסף ע"י עמנו	כן	כן
בכסף ע"י אחרים [אפילו שלא מדעתו]	כן, דקבלת רבו גרמה לו,	כן
בשטר ע"י עמנו	כן	לא
בשטר אחרים	לא	כן

אמר רבה, מ"ט דר' שמעון בן אלעזר, גמר [עבד] לה [דכתיב בויקרא יט כ ואיש בִּירֵאשָׁב אֶת־אִשָּׁה שִׁבְתָּוֹרַע וְהוּא שִׁפְחָה נְחֻרְפָּת לְאִישׁ וְהַפְדָּה ל' א' נְפֻדָּתָה או' חֲפָשָׁה ל' א' נְתֻנָּה בְּקִרְתָּהּ תִּהְיֶה ל' א' וְיָמָתוּ בִּיֵּל־א' חֲפָשָׁה] לה [דכתיב באשה בדברים כד א וכתב לה ספר כריתות] מאשה,

מה אשה עד שיוציא גט לרשות שאינה שלו דכמי (דברים כד א) ונתן בידה, ואינה לא אקניה לגעל לגופה, אף עבד נמי, עד שיוציא גט לרשות שאינה שלו של רבו, ורבנן גמרי הכי, מה אשה מקבלת גיטה, אף עבד מקבל גט,

בעי רבה

דף כ"ג ע"ב

לר' שמעון בן אלעזר דאמר עבד אינו מקבל גיטו עבד כנעני מהו שיעשה שליח לקבל גיטו מיד רבו, כיון דגמר לה לה מאשה, כאשה [דמין] ועושה שליח לקבלה כאשה, דנפקא לן [לקמן מא] מושלמה מביטו, מלמד שהאשה עושה שליח, והיינו דקאמר על ידי אחרים,

או דילמא אשה דאיהי מצי מקבלת גיטה, שליח נמי מצי משיא, עבד דאיהו לא מקבל גיטה, שליח נמי לא מצי משיא וע"י אחרים דקאמר שזכה לו רבו גיטו על ידי אחרים, או הם עושים שלא

ותנינא כמו המן זכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו,

וב"ת מאי ע"י עצמו, "אף" ע"י עצמו, וקמ"ל דיש קנין כי יהי ליה ע"מ שאין לרבו רשות זו לעבד בלא רבו,

א"ה אימא סיפא, בשטר ע"י אחרים ולא על ידי עצמו, והא קיימא לן כלומר והא מעשים בכל יום שהעבד מקבל את גיטו ואי רבנן פליגי עלה דמילתא מי שנקיין רבנן ועדיין כר"מ דגיטו וידו באין כאחד,

וכי תימא מאי ע"י אחרים, "אף" ע"י אחרים ואפי' שלא מדעתו, דזכות הוא לעבד כו', והא קמ"ל דזכות הוא לעבד, שיצא מיד רבו לחירות,

אי הכי נעריבניהו ונתינינא, בכסף ובשטר בין ע"י אחרים, בין על ידי עצמו?

אלא בכסף בין ע"י אחרים בין ע"י עצמו, בשטר ע"י אחרים ולא ע"י עצמו, ור"ש בן אלעזר הוא הך סיפא דשטר דלית ליה גיטו וידו באין כאחד, דתניא ר' שמעון בן אלעזר אומר, אף בשטר [וב"ש כסף. רש"י] על ידי אחרים, ולא ע"י עצמו,

ושלש מחלוקות בדבר רבי מאיר אית ליה בכסף על ידי אחרים, ואפי' שלא מדעתו, ולא ע"י עמנו, דאין קנין לעבד בלא רבו, ובשטר ע"י עמנו, ולא ע"י אחרים שלא מדעתו, דחוב הוא לו, וכסף אע"פ דחוב הוא לו, קבלת רבו גרמה לו, ור"ש בן אלעזר אית ליה בין בכסף בין בשטר ע"י אחרים, דקסבר זכות הוא לו, ולא ע"י עמנו, דגבי כסף אית ליה אין קנין לעבד בלא רבו, וגבי שטר לית ליה גיטו וידו באין כאחד, דקמני אף בשטר כו' וכ"ש בכסף, אלמא צתרייהו אית ליה ע"י עמנו לא,

ורבנן דמתני' אית להו, בכסף (בין ע"י אחרים בין ע"י עמנו), [בין ע"י עמנו בין ע"י אחרים. מוס'] דיש קנין [לעבד ע"י. מוס'] אחרים דזכות הוא לו, וכן בשטר בין ע"י אחרים בין ע"י עמנו, ודיקמא לן גיטו וידו באין כאחד כרבנן עדיין ליה, והאי דלא ערביניהו ותניניהו, משום דסיפא ר"ש בן אלעזר היא, אבל רישא ה"ק ליה רבנן לר"מ, אף בכסף ע"י עמנו, דיש קנין [לעבד. מוס'], וכ"ש ע"י אחרים דזכות לו, וכ"ש שטר (דזכות. מוס').

ר"מ,	רבנן	רשב"א
שחרור הוא חוב, אין קנין לעבד בלא רבו, גיטו וידו באין כאחד	שחרור הוא זכות, יש קנין לעבד בלא רבו, גיטו וידו באין כאחד	שחרור הוא זכות, אין קנין לעבד בלא רבו, גיטו וידו באין כאחד
לא	כן	לא
בכסף ע"י עמנו	כן	כן
בכסף ע"י אחרים [אפילו שלא מדעתו]	כן, דקבלת רבו גרמה לו,	כן
בשטר ע"י עמנו	כן	לא

אבני חן על מסכת קידושין

מדעמו?

ור' אלעזר [בן פדת האמורא] אמר כל כי האי גוונא, דכולי עלמא לא פליגי דקני עבד וקני רביה [דכיון דקנה עבד לגמרי, יד העבד כיד רבו, וקני ליה רבו לגמרי. שיטה לא נודע למי],

והכא במאי עסקינן, כגון דאקני ליה אחר מנה, ואמר ליה על מנת שתצא בו לחירות,

ר"מ סבר כי אמר ליה קני, קני עבד וקני רביה, וכי אמר ליה על מנת לא כלום קאמר ליה דכיון דקנה עבד, קנה רבו,

ורבנן סברי, לדידיה נמי הא לא קא מקני ליה, דהא לא אמר ליה אלא על מנת שתצא בו לחירות שמתנהו לנצח בפדיון,

ורמי דרבי מאיר אדרבי מאיר, ורמי דרבנן אדרבנן, דתניא

דף כ"ד ע"א

אין אשה פודה מעשר שני בלא חומש קס"ד צמער שני שהוא משדה צעלה, שהיא כצעלה, וקרין ליה ממעשרו וכדמפרש לה ואזיל,

ר"ש בן אלעזר אומר משום ר' מאיר, אשה פודה מעשר שני בלא חומש דלאו ידיה הוא ואין מוספין חומש על פדיון מעשרות והקדשות אלא צעלים,

היכי דמי, אילימא בזוי דבעל, ומעשר דבעל, שליוותיה דבעל קא עבדה ומ"ט דמאן דאמר פודין בלא חומש,

ואלא בזוי דידה דנכסי מלוג, ומעשר דידה משדומי איש אמר רחמנא ולא אשה איש ממעשרו אמר רחמנא ולא אשה ממעשר צעלה דאשה כאחר דמיא,

אלא לאו, כי האי גוונא דאקני ליה אחר מנה, ואמר ליה ע"מ שתפדי בו את המעשר שמהיה כאיש אחר לפדות בלא חומש, רבנן סברי כי אמר ליה קני, קנה ליה צעלה, וכי אמר ליה ע"מ, לאו כלום הוא, הילכך זויי הוו נמי דבעל, ושליוותיה עבדא, איש ממעשרו קרינא ביה, ורבי מאיר סבר לדידה גופה לא אקני ליה, אלא להכי שמהא כאיש אחר לפדות בלא חומש, ואיפכא שמענא לחרו [ושמענו מברייתא זו להדיך במה שאמרנו לעיל]?

אמר אביי איפוך, רבא אמר לעולם לא תיפוך והכא במעשר דאתא מבי נשא [מבית אביה] עסקינן שמת אביה, והיה לו מעשר שני, וירשתה עם שאר נכסים, וירושא הצאה לה לאחר מכן נכסי מלוג הן, וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות,

ור"מ לטעמיה דאמר לקמן בפ"ג דאמור מעשר ממון הקדש גזיה הווא ואילתו משולמן גזיה הוא, הילכך אינו כשאר נכסים למקנייה צעל ולא

בתר דבעיא הדר פשטא, לה לה מאשה ועושה שליח, כאשה,

ואלא הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני לענין הקרבת קרבנות שלוחי דרחמנא נינהו ולא שלוחי דידן, ונפקא מינה למודר הנאה מכהן, שהכהן מותר להקריב קרבנותיו, והא מילתא איבעיא לן בנדרים בפרק אין בין המודר (דף לה) דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, מי איכא מירי דאנן לא מצינן עבדינן, ואינהו מצי עבדי,

ולא ! והא עבדא, דאיהו לא מצי מקבל גיטיה, ושלוחי מצי בושוי והיכי יליף רב הונא מהאי טעמא, היסר בהקדשה למודר הנאה?

ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל שיהיו הן עובדים את העבודה, עבד שייך בגיטין אם אינו מקבל גיטו משום דלא יא' הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחצרו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יא' הגט מרשות שאינו שלו, דתניא נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חבירו מיד רבו של חבירו, אבל לא מיד רבו שלו אם היו שניהם של איש אחד:

[והגם שהראב"ד פירש דהעבד אין לו יד כלל לזכות, והוא כבהמתו של רבו, מ"מ זהו דוקא במה שרבו שייך בוה, אבל בדבר שלא שייך לרבו זכיה בוה כלל, כגון לקבל גיטו של חבירו בוה יש לו יד. הערות],

[שנינו במשנתנו] ובלבד שיהא הכסף משל אחרים: נימא בהא קמיופליג, דר' מאיר דאמר בכסף ע"י אחרים סבר אין קנין לעבד בלא רבו אם נתנו לו צממנה, וזה צו רבו, הילכך אע"ג דהוי כסף משל אחרים, אי אפשר שיקבלנו הוא, וימן לרבו, ואין קנין לאשה בלא בעלה [הא כדנייה והאי כדנייה, גבי עבד מזה שקנה עבד קנה רבו לגמרי, גבי אשה וילקח בו קרקע והוא אוכל פירות דבנכסים שנפלו לה דמי. וצ"ע. שיטה לא נודע למי],

ורבנן סברי יש קנין לעבד בלא רבו אם נתנו לו צממנה, הואיל ודעת אחרת מקנהו, ועומן זה לא גמר בלבו שזכה בו הרב, הואיל דעבד, ומיפריך ציה על ידי עצמו ויש קנין לאשה בלא בעלה,

אמר רבה אמר רב ששת, דכולי עלמא אין קנין לעבד בלא רבו אי יהי ליה סתמא, ואין קנין לאשה בלא בעלה [קנין דאשה ובעלה] צעלמא אינעריכא לן, ואשה כי עבד, הואיל ובעלה זכאי צמעשה ידיה ובמציאתה, וכי היכי דפליגי לענין מתנה צעבד, איכא למשמע דה"ה צאשה, והכא במאי עסקינן דאקני ליה אחר מנה, ואמר ליה על מנת שאין לרבך רשות בו,

ר' מאיר סבר, כי אמר ליה קני, קני עבד וקני רביה, וכי אמר ליה על מנת, לא כלום קאמר ליה,

ורבנן סברי כיון דאמר ליה על מנת, אהני ליה תנאיה דמעיקרא אדעתא דמתנה אקניה,

אבני חן על מסכת קידושין

קני ליה בעל בתקנתא דתקון רבנן פירות לבעל, הילכך לא זכי ביה, וכי פרקה ליה בזוזי דבעל, לאו ממעשרו הוא, דזוזי דחד ומעשר דחד,

ורבנן למעמייהו, דאמרי ממון הדיוט הוא ומיילא עליה תקנתא דרבנן וקני ליה בעל ופירות לבעל כשאר נכסי מלוג, וכיון דזוזי דבעל פרקה צעי חומש, הילכך שליחותא דבעל קעבדא:

תנא למתני' קאי יוצא בשן ועין וראשי אברים כ"ד הס שטויס אלל נגעים (פרק ו משנה ז) ומייתי להו לקמן בשמעתין (דף כה) שאינן חוזרים אם נטלן כשן ועין וגמר צמה מצינו,

בשלמא שן ועין כתיבי, אלא ראשי אברים מנלן? דומיא דשן ועין, מה שן ועין מומין שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרין,

[האור חדש מוקשה למאי דנקט השתא דילפינן שאר איברים משן ועין בבמה מצינו ודרי אין עונשין ממון מן הדין? הערות, עיי"ש],

ואימא ניהו שן ועין כשני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין מדלל כמיז אחד ונגמור כולה מיניה?

צריכא דלא גמר חד ממצריה, הילכך לא צלין כאלה ניהו דאי כתב רחמנא שן, הוה אמינא אפילו

דף כ"ד ע"ב

שן דחלב שן שניק צה, דעמיד להחליפה כגון צעזע קטן כתב רחמנא עין, ואי כתב רחמנא עין ה"א מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו אבל שן לא צריכא,

ואימא שמות בא כי יכה כלל, שן ועין פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, שן ועין אין מידי אחרינא לא?

[ובמתרין] שמות בא לחפשי ישלחנו ריבה לו שלוחים, מדלל כמיז חפשי הוא או ילא חפשי חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש מום שבגלוי ואינן חוזרים, אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרין,

אי מה הפרט מפורש, מומין שבגלוי, ובטל ממלאכתו העין נסמט מראות והשן מללעוס ואינו חוזר, אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר, ובטל ממלאכתו,

אלמה תניא תלש בזקנו, ודילדל בו עצם השמיטו ממקומו ומחזור צבצר עבד יוצא בהם לחירות אם עזס שאינו חוזר הוא, וסופו ליבש וליפול, ואע"ג דליכא ציטול מלאכה, דהא עזס דזקן לאו מידי הוי עבדי, כיון דבגלוי הוא ואינו חוזר הרי הוא כעשרים וארבעה ראשי אברים?

[ובמתרין] לחפשי ישלחנו ריבויא הוא אינו לשון כלל להיות נידון בכלל ופרט, אלא צריכה ומיעוט וריבה, וריבה הכל [דהוה מצי למכתב לחפשי יצא, השתא דכתיב ישלחנו רבה שלוחין, וגלי לן ישלחנו, דלא נדרשיה בכלל ופרט, אלא ברבוי ומיעוט], וריבה ומיעוט וריבה, רבה הכל, ואפי' דלדל עצם בוקנו שאינו בטל ממלאכתו. שיטה לא נודע למי],

ואי ריבויא הוא, אפי' הכהו על ידו וצמתה יבשה וסופה לחזור נמי,

אלמה תניא הכהו על ידו וצמתה, וסופה לחזור, אין עבד יוצא בה לחירות? א"כ דלא ממעט מידי שן ועין מאי אהני ליה מיעוט דשן ועין למאי מיעט,

ת"ר, בכולם ארשאי אברים קאי [פי' בכל ראשי איברים] עבד יוצא בהם לחירות, וצריך גט שחרור להמירו צנת מורין דברי ר"ש, ר"מ אומר אינו צריך, ר"א אומר צריך, ר' טרפון אומר אינו צריך, ר"ע אומר צריך,

המכריעים לפני חכמים אומרים [ואין הלכה כדברי המכריעין אלא במתני' אבל לא כברייתא, אלא הלכה צריך גט שחרור בכלן כדר' שמעון ור' אלעזר ור' עקיבא דהוו ליה רבים. שיטה לא נודע למי], גראין דברי ר"מ בשן ועין, שהתורה זכתה לו דכתיב צהליא, ודברי ר"ע בשאר אברים הואיל וקנס חכמים הוא, קנס הוא קראי קא דרשינן ! אלא הואיל ומדרש חכמים הוא,

[ואע"ג דמדרש חכמים דאורייתא הוא, מ"מ צריך גט שחרור שכיון שאינו מפורש בתורה ואין הכל בקיאיין בו חיישינן שמא יצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה ורונמתה חששו בההוא דגויסין פרק השולח וכו'. רשב"א]

מ"ט דר"ש, יליף שילוח שילוח מאשה, מה אשה בשטר, אף עבד נמי בשטר, ור"מ אי כתב חפשי לבסוף, כדקאמרת דלאו חיפוש, אלא צהליא, השתא דכתב לחפשי ישלחנו, הוה ליה חפשי מעיקרא וכי אתא ישלחנו, לשאר ראשי אברים אתא,

ת"ר, הכהו על עינו וסמאה, על אזנו וחרשה [אע"ג שאין חרשות מום בכהן, כתב הרשב"א ו"ל ו"ל דאינן שוין [כהן ועבד] דהא עבד יוצא בהפלת שן אע"פ שאינה גלוי לגמרי בשינוי הפנימיות, והתם [בכהן] בעיא מום גלוי לגמרי, היינו טעמא דבעי דומיא דפסח ועור, דהוי גלוי גמור, והבא דומיא דשן שאינו גלוי גמור הלכך אפילו חרשות מוציאות], עבד יוצא בהן לחירות, נגד עינו שהיה צותל והצעיטו צקול ואינו רואה או נחמס ואינו רואה, כנגד אזנו ואינו שומע, אין עבד יוצא בהן לחירות,

אמר רב שמן לרב אשי, למימרא דקלא לאו כלום הוא, והתני רמי בר יהונתן, תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית, ותקע בו ושברו צקול, מושלם נזק שלם כסומכוס מוקמינן לה צב"ק, דאמר צהמה שהיקס צהריות, משלם נזק שלם,

אבני חן על מסכת קידושין

שבמעייה, פטור דלא נחכין לעין כלל, אכל כחול לי עיני דנחכין לעין, אע"ג
שלא נחכין לשמחה חייב, מ"ט דאמר קרא ושחתה, עד שיכיון
לשחתה,

ואידך, מושחת נפקא לן הא דר"א, פרט לזה שלא נחכין לשמחה כלל, ושמחה
משמע בעסקו זה הכחוש מדבר, ואפ"ה מתכוין לשמחה בעינין שחתה נפקא,
ואידך שחת שחתה לא דריש,

א"ר ששת, הרי שהיתה עינו סמויה, וחטטה הוציאה לחוץ עבר
יוצא בהן לחירות, מ"ט מחוסר אבר הוא,

ותנא תונא כלומר מנינו חנא שלנו המסייענו בואת, תמות וזכרות
בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות האי קרא דריש, הנאמר בכל
(כלל) הקרבות (ויקרא כג) איש איש מצית ישראל אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם
וגו' לרצונם תמים זכר צפק צכשים ובעוים, מדלא כתיב לרצונם זכר תמים
ולשמוק, לימדך שאין מקפיד על תמות וזכרות, אלא על אלו,

יכול יבשה גפה [פ' כנפה. כתב הראב"ד אע"פ שעדיין מחובר בגופו,
מחוסר אבר מיקרי, כיון שכל כחו של עוף בכנפיו ויבשו. רשב"א], נקמטה
רגלה, נחטמה עינה אלמא אף על גב דסמויה מעיקרא כי טעמה משוי
ליה מומא, ת"ל מן העוף, ולא כל העוף [שיש עופות שהם פסולין, כגון
אלו שהם חסרים],

א"ר חייא בר אשי אמר רב, היתה לו

דף כ"ה ע"א

יתרת אצבע ימירה וחתכה, עבר יוצא בהן לחירות, אמר רב
הונא, והוא שנספרת על גב היד שהיתה נשורה שאר אצבעות:

סבי דנוניא שס מקום לא אתו לפירקיה דרב חסדא, אמר ליה
[רב חסדא] לרב המנונא זיל צנעינהו אמור אליהם [לסבי] להסגר ולשנ
צבית, חס לשון נדוי לתלמיד חכם, כדאמר במועד קטן (דף יז) לאמר לו דרך כבוד
הסגר ושנ צבית, אזל אמר להו מאי טעמא, לא אתו רבנן
לפירקא, אמרו ליה אמאי ניתי, דבעינן מיניה מילתא ולא
פשט לן,

אמר להו מי בעיתו מינאי מידי ולא פשיטנא לכו, בעו מיניה
[איבעיא זו הוא מה ששאלו גם מרב חסדא, והוא לא השיב להם כיון שהוא
מחלוקת בבירייתא. ע"פ שיטה לא נודע למי] עבר שסרסו רבו בכצים
[שחתך ביציו ונעשה סרים. ר"י הוקן], [והשאירם בתוך הכיס] מהו [וצ"ל
שסרסו בשוגג, דכמויד הלא עבר על איסור, ולוקה, ואין העבר יוצא דקם ליה
בדרבה מיניה], כמום שבגלוי דמי שהי מלויין צבים, וניכרם מנחון או
לא הוציא וטמונין בתוך הכיס, לא הוה בידיה,

ואמר רב יוסף, אמרי בי רב סוס שצנף, וחמור שנער,
ושברו כלים נקולס, בתוך הבית משלמים חצי נזק כדין זכרות
לרצון דפליגי עליה דסומכוס צ"ק, ואמרי אינו משלם אלא חצי נזק זכרות,

א"ל, שאני אדם דכיון דבר דעת הוא האי נזק, איהו מיבעית
נפשיה וכי מיבעית מדעמיה קא מיבעית, שנותן לבו אל פחד קול הצא פחאוס,

כדתניא, המבעית את חברו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני
שמים, כיצד תקע באוזנו וחרשו פטור, אחזהו ותקע באוזנו
וחרשו, חייב,

ת"ר, הכהו על עינו וכהתה ולא נסמית לגמרי שרואה במקל, על
שינו וגדרה, אם יכול להשתמש בהן [פ' לעשות עסקיו כגון לבשל
ולעשות מלאכות. ראה הערות] בהן עכשיו [לאחר שהכהו], אין עבר
יוצא בהן לחירות, ואם לאו [פ' שעכשיו אינו יכול לעשות מלאכות],
עבר יוצא בהן לחירות,

תניא אידך, הרי שהיתה עינו כהויה וסמאה, שינו נדודה
והפילה, אם יכול להשתמש בהן כבר נמראה זה [אם היה יכול
להשתמש בהן העבר קודם שהכהו האדון] עבר יוצא בהן לחירות, ואם
לאו אין עבר יוצא בהן לחירות,

[תמיהה לי אמאי אינו יוצא בהן לחירות, דהא שן נמי אבר הוא, ואמרינן לקמן
הרי שהיתה עינו סמויה, וחטטה עבר יוצא בהן לחירות, מ"ט מחוסר אבר הוא.
וצ"ע. ע"פ הרשב"א]

וצריכא הני תרתי יא לאחיות, לאשמועינן דהיכא דאין יכול להשתמש, אע"ג דלא
סמאה לגמרי, הויא השמחה, והיכא דסמאה לגמרי, אע"ג דהויה הויא מעיקרא,
הואיל והיה יכול להשתמש למראיתו בדומק, הויא השמחה דאי אשמועינן
הך קמיינתא [הכהו על עינו וכהתה], משום דמעיקרא נהורא
בריא, והשתא נהורא כחישא שאין יכול להשתמש, אבל הכא
[שהיתה עינו כהויה וסמאה] דמעיקרא נמי נהורא כחישא ואע"ג
דיכול להשתמש בו, אימא לא אימא לאו עין הוא,

ואי אשמועינן הא, משום דסמאי לגמרי, אבל התם דלא
סמאי לגמרי אימא לא, צריכא,

תנו רבנן, הרי שהיה רבו רופא, ואמר לו לכחול לו עינו
וסמאה, לחתור לו שינו לנקרה ולגנר סבי מוטצה [periodontal work]
והפילה, שיחק באדון יוצא לחירות, רשב"ג אומר שמות כא
ושחתה עד שיתכוין לשחתה,

ורבנן האי ושחתה מאי עבדי ליה?

מיבעי להו לכדתניא, ר"א אומר, הרי שהושיט ידו למעי
שפחתו להוציא עוצרה [והרי הוא כממשש באפילה], וסימא עובר

אבני חן על מסכת קידושין

חלים דבר שהוא מדציק יפה שולדו"ר בלע"ז, כדאמרין גבי תפירות עור צהעור והרטוב (חולין דף קכג) שאני עור דחלים קב"ל,

והתניא [ונתזה הזאה] על לשונו, ועוד תניא ושניטל רוב הלשון לענין מומי צכור שנו צכורות [וכל שהוא מום עבר יוצא בו], רבי אומר רוב המדבר שבלשונו [אורכה הכללי של הלשון הוא כ"ס"מ, בעוד שאורך חלקה החופשי הוא כ"ס"מ. שט] ממקום פרישת דיצוקו ולמעלה קרי מדבר, אע"ג דדיצוק צבהמה לא שייכא קרי ליה מדבר, האיל והוא המדבר, בלשון האדם?

אלא רבי אומר סירוס אע"פ שהן טמונין צכס לעולם, ולא מביעיא לשון שהוא נגלה לפרקים, בן עזאי אומר לשון אבל סירוס לא, ומאי אף דקאמר בן עזאי אקמיינתא קאי אעשרים וארבעה המניין אכל נגעים, דקאמר ת"ק עבד יוצא צהן לחירות, מוסיף בן עזאי לענין עבד אף הלשון,

אי הכי נקדמה [פ' יקדים] דבן עזאי ברישא [בין דקאי ארישא]?

תנא שמעה לדרכי וקבעה קבעה אכל הראשונות, והדר ושמעה לדבן עזאי שהיה מוסיף לשון לצדו על הראשונות, ונמצא חלוק על רבי בסירוס,

ותני וקבעה בלשון אף, כמו שאמרה בן עזאי, והיה לו למנא לקובעה צין ת"ק לרבי, והדר למיתני מוספת סירוס עליה, אלא שמאחר שנקבעה של רבי אכל ת"ק, והיתה שגורה צפי המלמדים כך, ומושגה של רבי לא וזה ממקומה, וסידרו של בן עזאי אחריה, לפי שהגירסא השגורה צפה קשה לשטמה ולחזור ולגורסה בלשון אחר,

אמר עולא, הכל מודים בלשון לענין טומאה דגלוי הוא אצל השרץ דקי"ל מגע צית הסתרים אינו מטמא, ופקא לן צמסכת נדה (דף מג) מוכל אשר יגע צו הזב וגו' הא שטף טהור צתמיה, הא טבילה צע, אלא כל אשר יגע צו הזב צדבר שהוא גלוי כידיו, והזב לא שטף עדיין כל גופו צמים, שלא טבל מוצו וכנס צגדיו,

מ"ט ויקרא טו אשר יגע בו אומר רחמנא האי קרא דודיו לא שטף צמים הוא, והאי נמי בר נגיעה הוא כידיו הוא צגלוי, שהרי מוציא לשונו ונוגעין צו צגלוי, הילכך נגע שרץ בלשונו טמאהו,

[וממשך עולא, שהכל מודים בלשון] לענין טבילה צטמון דמי ואין צריך ציאת מיס צמוך הפה, מ"ט ויקרא טו ורחץ בשרו צמים אומר רחמנא, מה בשרו מאבראי אף כל מאבראי ולא שיכנס מיס למוך הפה, ואף להוציא כל הלשון אינו יכול, וטבילה למקצת לא אשכחין, אכל נגיעה צכל שהוא הויה נגיעה,

לא נחלקו אלא לענין הזאה, רבי מדמי לה לטומאה, ורבנן מדמו לה לטבילה,

ותרוייהו בהאי קרא קמיפלגין, במדבר יט יט וְהָיָה הַקֹּהֵן עַל-הַטָּמֵא [ציו"ם השלישי וציו"ם השביעי וְהָטָאוּ ציו"ם השביעי וצכס]

אמרו לו [צבין] מה שמך, אומר להו חמנונא, אמרו ליה לאו חמנונא, אלא קרנונא יושן קרנות [ראה לשון "יושבי קרנות" בברכות כח: ומש"כ שם בארכות] אמה, ולא צעל מורה, [פ' בקונטרס יושב קרנות אתה ולא בעל תורה, ור"ח פירש אתה אומר חמנונא היינו "חם נונא" דג חם [חום הדג הוא רק צמים, והתורה נמשלה למים. ראה דף על דף], ואין בן אלא קר נונא, דג שהוא קר. תוס'].

אתא לקמיה דרב חסדא, א"ל מתניתא בעו מויןך דמצרייתא דתני עלה דמתניתין, רבי אומר אף הסירוס יליף לה, דתנן עשרים וארבעה ראשי אברים שבאדם, כולם אין מטמאין משום מחיה שם אחד מן הנגעים, כדכתיב [ויקרא יג] ומחית צשר חי צשאת, וכתיב צה [שם] לכל מראה עיני ההקן, שתהא כולה נראית כאחת, פרט למחיה שהיא צמקום המסופע ויורד לכל צד, שאין יכול לראות ראש הנגע ורגליו כאחת,

ואלו הם, ראשי אצבעות ידים ורגלים, וראשי אזנים שפת האוזן, וראש החוטם, וראש הגוייה גיד, וראשי רדים שבאשה אכל צבאש אינן צולטין כל כך ואין זה שיפוע, רבי יהודה אומר אף שבאיש,

ותני עלה, בכולם עבר יוצא בהם לחירות דכולן אס קצא לו רצו, מוס צגלוי הוא ואינו מחור, רבי אומר אף הסירוס [אינו מטמא משום מחיה, ועבר יוצא בו] מוסיף על אלו לענין עבד, וצן ועין לא איצטרך ליה לרבי למנות צמוספתא. רש"ע, צדהיא כתיב חיל קרי צי רב הוא, ומ"ק לא פליג צהא,

בן עזאי אומר אף הלשון [די צונג tongue] שדרכו ליראות כשהוא מדבר, ומוס צגלוי הוא,

אמר מר, רבי אומר אף הסירוס רב חסדא מסיק ואזיל למילתיה למיפשת צעיא דקצי, סירוס דמאי, אילימא סירוס דגיד, היינו גוייה דאימני לענין נגעים, וצכולהו אמר ת"ק עבד יוצא לחירות, אלא לאו סירוס דביצים ש"מ צעיא דקצי, פלוגתא דרבנן ורבי היא,

רבי אומר אף הסירוס, ורבי לשון לא ולרבי לשון לא הוי מוס גלוי צתמיה, ורמינהו, הרי מי שהיה מזה [מי חטאת], ונתזה הזאה על פיו של טמא רבי אומר היזה [יצא לטהר] דאע"ג דהזאה על הגלוי צעין כדלקמיה, וחכמים אומרים לא היזה,

מאי לאו על לשונו [פ' ולשונו אינו נחשב כאבר גלוי, לצאת כשמוזה עליה]? לא על שפתיו,

על שפתיו פשיטא [הוה ליה לאקושיי מ"ט פליג רבנן עליה, והוה מתרין נמי כדמתרין השתא. וצ"ע. שיטה לא נודע למי? מהו דתימא זימנא דחלים שפתיה סוגר פיו צמקה עד ששפתיו נצקקות מאד, ולא נשוינהו צגלוי, האילן ופעמים הם טמונות ע"י חלומו, קמ"ל]

אבני חן על מסכת קידושין

באפסר, או בשערה, כדמניא לעיל (דף כב) כילד במסירה כו' אכל משיכה לא מקניא
לאין דרכה כן להוליכה לפניו, והדקה בהגבהה ולא במשיכה דברי רבי
מאיר ור' אליעזר, וחכ"א בהמה דקה נקנית במשיכה [ויש לזה
רמז בפסוק משכו וקחו לכם צאן. ירושלמי. שם]:

נמ"ב: דרש רב בקימחוניא [בעיר קימחוניא], בהמה גסה נקנית
במשיכה,

אשכחניהו שמואל לתלמידי דרב, אמר להו מי אמר רב
בהמה גסה נקנית במשיכה, והאנן במסירה תנן, ורב נמי
במסירה אמר הוה רגיל לומר [וכי] הדר ביה מההיא צממיה, עד הכא
שמואל קאמר לה?

הוא דאמר כי האי תנא [בת"ק], דתניא וחכ"א זו וזו נקנית
במשיכה הדקה והגסה וכי האי תנא סבירא ליה לרב, רבי שמעון אומר
זו וזו בהגבהה ולא במסירה ולא במשיכה,

מתקיף לה רב יוסף, אלא מעתה פיל לרבי שמעון, במה
יקנה שאי אפשר להגביו?

אמר ליה אבוי בחליפין [מהא משמע דחליפין אינן קונין לא מדין שטר
ולא מדין כסף דהא מטלטלין אינן נקנין בכסף ושטר, אלא חליפין קנין בפני עצמו
הוא. רשב"א], אי נמי בשוכר את מקומו,

רבי זירא אמר, מביא ארבעה כלים דקני ליה כליו כו' ומניחן
תחת רגליו,

שמעת מינה כליו של לוקח ברשות מוכר, קנה לוקח ופלוגמא
היא צ"צ (דף פה) [וא"ת דילמא לא מיירי ברשות מוכר? וי"ל סתמא דמילתא
ברשות מוכר מיירי, ששם הבהמה עומדת, והוי מצי למידחי, דאמר ליה מוכר
יקנה לך בליך, דבאה לכ"ע קנה, דכאיתא בפרק הספינה [ב"ב פו.]. תוס']:

הכא במאי עסקינן בסימטא זוית שהיא אכל רשות הרבים, ואינה לא
רה"ר ולא רה"י,

דף כ"ו ע"א

אי נמי משכנתא לה הגזנה אכל פיל בחבילי זמורות הגזוהס מן הארץ
שלשה טפחים ומוליכין עליהם להגזנת שלשה טפחים, הגזנה היא דנפקא ליה
ממורת לצד [וקשה ה"ג במעלה אותה על הר גבוה, ותי' דשאני חבילי זמורות
דלא בטלי לקרקע. הערות]:

[ומפרש הרב משולם דלחי נקט חבילי זמורות לפי שהן מאכל פיל, כדאמרינן
פרק מפנין, מטלטלין חבילי זמורות בשבת מפני שהן מאכל לפילין, ומגביהן לפיל
חבילי זמורות למעלה, והוא קופץ ומגביה את עצמו מן הארץ ואוכלן. תוס',

בגדיו ורחין בפנים וטהר פערב] וגו', רבי דרש על הטמא, וטמא, חטוי על
מקום טומאה הוה חטוי סבר והוה הטהור על הטמא כיום
השלישי וכיום השביעי "וחטאו",

רבנן סברי [מחברו לסיפא דקרא] וחטאו כיום השביעי וכבם
בגדיו ורחין במים צעין חטוי שיפול על מקום הראוי לרחיצה דהיינו טבילה,

ורבנן נמי נדמייה לטומאה? טהרה מטהרה הוה מטבילה הוה
ליה למילה,

ורבי נדמייה לטבילה? וכבם בגדיו הפסיק הענין,

וסבר רבי לענין טבילה כטמון דמי, והאמר רבין אמר רב
אדא אמר רבי יצחק, מעשה בשפחה של בית רבי, שטבילה
ועלתה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת
משום חליה, אלמא צעי ציאת מים למח הפה?

נהי דביאת מים לא בעינן, מקום הראוי לבוא בו מים בעינן,

כדדרי זירא, דאמר רבי זירא כל הראוי לביילה אין בילה
מעכבת בו, ושאינו ראוי לביילה בילה מעכבת בו [דאמר]
במנחות (דף קג) אין מצידין מנחה של ששים ואחד עשרון בכלי אחד, דקיס ליה
לרבנן שאין נכללין יפה צוין צידה, והיוין זה וכי אין נכללין מאי הוה, והא אטן מן
אס לא כלל כשר, ואמר רבי זירא עלה כל הראוי לביילה אין בילה מעכבת בו, ואפי'
לא כלל כשר, וכל שאין ראוי לביילה, כגון ששים ואחד בילה מעכבת בו, דראוי לביילה
בעינן,

דף כ"ה ע"ב

כתנאי סיוס דציצים אי הוי מוס גלוי, ויקרא כב ומועד, וכתות, ונתוק,
וכרות, כולן בביצים, דברי רבי יהודה, בביצים ולא בגיד
צממיה גיד ודאי גלוי הוא? אלא כולן אף בביצים ולא חימא מוס טמון
הוא דודאי מייכר דברי רבי יהודה,

רבי אליעזר בן יעקב אומר כולם בגיד [ולא ציצים] דודאי מוס טמון
הוא ולא מוס גלוי הוא,

רבי יוסי אומר, מועד, וכתות, אף בביצים דמייכר טפי נתוק צד
לגמרי ועדיין תלויין צבים, נתוק הוה טפי מכרות כדאמרינן במנחות (דף ט) להציא
נתוק אחר כורת שחיב, אלמא נתוק הוה טפי מכרות, וכרות כדומין החוטין
שהציצים תלויין בהן צבים ומעורים צמקת, ואינן נתוקין לגמרי בגיד אין,
בביצים לא:

[וממשיך לדבר על קנינים, כיון שהתחיל בהאשה נקנית],

מהני': בהמה גסה נקנית במסירה צעליה מוסרים אותה ללוקח

אבני חן על מסכת קידושין

כי הא דרב אידי בר אבין, כי זבין [בשקנה] ארעא אמר, אי בעינא בכספא איקני, אי בעינא בשטרא איקני להכי אמר תרויסו, שיהא הוא יכול לחזור בו, אבל המוכר לא יחזור, כדמפרש ואזיל,

אי בעינא בכספא איקני, דאי בעיתו [אם אתה רוצה] למוהדר לא מצינו הדדיתו שאם צא המוכר לחזור יאמר לו [הלוקח] אני רוצה שיקנה לי כסף, ואי בעינא בשטרא איקני, דאי בעינא [שאלם אני רוצה] למוהדר הדרנא בי ואם הוא [הלוקח] צא לחזור, יאמר לו אני רוצה שיהא כספי קונה עד שיצא השטר, וכל זמן שלא קבלתי השטר אחזור בי:

[שנינו במשנתנו] ובשטר: מנלן, אילימא משום דכתיב ירמיהו לב וְכָתוּב בַּפֶּסֶף וְחָתוּם וְהָעֵד עֲדִים, והאמרת שטר ראייה בעלמא הוא?

אלא מהכא ירמיהו לב יא וְאָקַח אֶת-הַפֶּסֶף הַמִּקְנָה אֲלֵמָּה יֵשׁ קֵינִי אִף כֶּסֶף לָדָו,

אמר שמואל, לא שנו [דקנה בשטר] אלא בשטר מתנה, אבל במכר לא קנה עד שיתן לו דמים דלא גמר מוכר ומקנה עד דקביל דמים, ואע"ג דקביל דמים בעי שטרא, אלא היכא דפריש, וכדאמרינן לעיל,

מתיב רב המנונא [לשמואל], [שנינו בברייתא] בשטר כיצד, כתב לו על הנייר או על החרס אע"פ שאין בהם שוה פרוטה, שדי מכורה לך שדי נתונה לך, הרי זו מכורה ונתונה קא סלקא דעמך או לא קמני?

[בשמו"ר פרשה כ"ח דורש הפסוק "עלית למרום שבות שבי לקחת מתנות באדם" דקאי על מרע"ה שהתורה ניתנה לו בבחינת לקיחה כדי שיהא חייב באחריותה שלא לשכחה, ובמתנה כיון שהמלכים טוענים תנה הודך על השמים מדינא דבר מצרא, נתן הקב"ה התורה במתנה, ובמתנה אין דינא דבר מצרא. דף על דף]

הוא מותיב לה והוא מפרק לה, במוכר שדהו מפני רעתה דינחא ליה דלקנייה ליה שטרא ללוקח, כי היכי דלא מצי למיהדר ביה,

רב אשי אמר, במתנה ביקש ליתנה לו, ולמה כתב לו לשון מכר, כדי ליפות את כוחו הך מתני' גזטון מתנה מיירי, וכולה חדא היא ולא או לא קמני, אלא כך וכך כתב לו שדי מכורה ונתונה לך לייפות את כחו, שאם יגזנה בעל חוב, של גזטון ממנה, יסוב עליו לתצוה ממנו דמים המפורשים:

[שנינו במשנתנו] ובחזקה: מנלן? אמר חזקיה אמר קרא ירמיהו מ ושבו בעריכם גדליה בן אחיס קאמר ליה אשר תפשתם, במה תפשתם ביישיבה דתפשתם אשבו קאי, דבי ר' ישמעאל תנא דברים יא וירשתם אותה וישבתם בה, במה ירשתם ביישיבה:

[שנינו במשנתנו] ושאלין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה: מנלן? דכתיב ויקרא בה וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה

וראה מה שכתב הרב נתן ריפקין <http://www.zootorah.com/essays/jumpinglephant.pdf> שבמציאות אין הפיל יכול לקפוץ באופן שיגביה את עצמו מעל הארץ, ומוסיף שזה ודאי שהרב משולם לא ראה פיל מימיו. וצ"ע, # ואולי קורא הרב משולם לזה "מגביה את עצמו מן הארץ" שמגביה את עצמו על רגליו האחריות, ופישט חוטמו ואז עומד כמעט זקוף, והגבהה כזו מפני שהוא פליאה גדולה אולי יקרא הגבהה לגבי קנין. וזה דחוק קצת],

[ברך על דף מכיז ראייה מכאן שהמוציא מרשות לרשות ע"י מאנע"ט בשבת חייב],

[וממשיך לדבר על קנינים, כיון שהתחיל בהאשה נקנית],

מתני': נכסים שיש להם אחריות היינו קרקעות, שאמרינו כל אדם [הלוא] [המלוה. רש"י] והנושה בחזירו עליהן, לפי שקיימין ועומדין, לפיכך נסמכין עליהן נקנין בכסף, ובשטר, ובחזקה רפך ציה פורתא, או דיש אמרינן [לאו בהילוך מיירי אלא בהגבהת המצר ודש הקרקע לתקן את המצר ולחזקו דהיינו נעל וגדר. רשב"ם ב"ב ק.], או נעל או פרץ כל שהוא,

[נכסים] שאין להם אחריות [מטלטלין], אין נקנין אלא במשיכה,

נכסים שאין להם אחריות, נקנין עם נכסים שיש להם אחריות, בכסף ובשטר ובחזקה אם מכר מטלטלין עם קרקע, כיון שקנה לוקח את הקרקע צאחד משלה קנינים, נקנים מטלטלין עמה,

וזוקקין נכסים הללו שאין להם אחריות, דקמייירי צהו תנא, את הנכסים שיש להם אחריות [בכסף ובשטר ובחזקה] כו', אע"ג דאין נשבעין על הקרקעות לצדן, כדנפקא לן בשבועות (דף מז), היכא דטענו כלים וקרקעות ונתחייב לשבע על המטלטלין, זוקקין המטלטלין, את הקרקעות לישבע עליהן האי זוקקין אונכסים קאי, שאין להם אחריות, ולא אצית דין:

גמ': בכסף מנלן? אמר חזקיה אמר קרא ירמיהו לב מד שְׂדוֹת בְּפֶסֶף יִקְנוּ וְכָתוּב בַּפֶּסֶף וְחָתוּם וְהָעֵד עֲדִים [ראה לעיל ב:],

ואימא עד דאיכא שטר צהדי כסף דכתיב קרא (ירמיהו לב) וכמוז כספר ומחוס דכתיב ירמיהו לב וְכָתוּב בַּפֶּסֶף וְחָתוּם וְהָעֵד עֲדִים? אי כתיב יקנו לבסוף כדקאמרת, השתא דכתיב יקנו מעיקרא, כסף קני, שטר ראייה בעלמא הוא,

אמר רב, לא שנו דקני בכסף לחזיה אלא במקום שאין כותבין את השטר שאין רגילין לכתוב שטר מכירה, אבל במקום שכותבין את השטר לא קנה דכיון דרגילין בהכי, לא סמכא דעמיה ללוקח, עד דנקיט שטרא, ועיקר דעמו לקנות על השטר הוא,

ואי פריש אם רצוני יקנה לי כסף, או יקנה שטרי פריש,

אבני חן על מסכת קידושין

קרקע,

[ורדן השני הוא בשטר, באופן שאמר] ע"מ שתכתבו לו את השטר חוזר
אף בשדה, שהרי לא עשאו שלוחין לזכות, אלא עם השטר, והרי חוזר לו בשטר,
[ולכן הדין הוא ש] חוזר בין בשטר בין בשדה,

ורב חייא בר אבין אמר רב הונא, שלשה שמורות הן, תרי
הא דאמרן, איך אם קדם מוכר קודם נתינת הכסף, או קודם שהחזיק
[הלוקח] וכתב לו את השטר, כאותה ששנינו כותבים שטר
למוכר שדי מכורה לפלוני, אע"פ שאין לוקח עמו ולא אמרין שטר
מוקדם הוא, כיון דקנו מיניה מהשטא, א"נ כאבין דאמר (ב"מ דף יג) עדיו
בחסומיו זכין לו,

כיון שהחזיק עמו בקרקע ר' חייא בר אבין אמר לה, ואינה מן המשנה
נקנה שטר בכל מקום שהוא כגון שאמר לו זה, קני קרקע בחזקה
והשטר עמה,

שמע מינה לא בעינן צבורים בה,

[ורדחה] שאני שטר, דאפסירא דארעא הוא קנישט"ר כלומר בית
אחזמה וכגון קרקע דמי,

והא עלה קתני זו היא ששנינו, נכסים שאין להם אחריות
נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה
אלמא שאר נכסים כשטר,

ש"מ לא בעינן צבורים בה ש"מ:

איבעיא להו, מי בעינן אגב שיאמר לו קני קרקע וקני מטלטלין אגב
[דהא אוקימנא דמיידי בצבורין] או לא,

ת"ש, דקתני כל הגי ועמו מאה זאן ולא קמי אגבן ק' זאן ולא קתני
אגב,

ולטעמיה קמי מי קתני, אלא עד דאמר קני הוצרך לומר לאחר, וזה
נשפך על טפח לפלוני, ועמו מאה זאן שצדי, שלא אוכל לחזור כי הכא נמי עד
דאמר אגב,

והלכתא, צבורים לא בעינן, אגב וקני בעינן:

איבעיא להו שדה במכר, ומטלטלין במתנה מהו?

ת"ש, עישור שאני עתיד למוד, נתון ליהושע ומקומו
מושכר לו היינו מכר והמעשר היה ממנה וש"מ נקנו מטלטלין דממנה אגב
קרקע של מכר ש"מ,

איבעיא להו שדה לאחד ומטלטלין לאחר ואמר לבעל השדה קני

תא שמע, מעשה ברבן גמליאל וזקנים [פי' וחכמים. מנחת יחודה]
שהיו באים בספינה, ושכח ולא נתן רשות למרוס, אמר להם רבן
גמליאל לזקנים עישור [מעשר ראשון שנתינים ללווי] שאני עתיד
למוד,

דף כ"ז ע"א

נתון לו ליהושע רבי יהושע בן חנניא [שהיה לו], כדאמר במס' ערכין (דף
יא) מעשה ברבי יהושע ברבי חנניא שהלך לסייע את ר' יוחנן בן גודגדא בהגפת
לחמית, אמר לו חזור כך שאתה מן המשוררים, ואני מן השוערים, אלמא לוי הוה,
ספרי (פ' קדש), וכבר בקש ר' יהושע בן חנניא לסייע את רבי יוחנן בן גודגדא,
אמר ליה חזור לאחורין, אתה מחייב צנפשא, שאתה מן המשוררין ואני מן השוערין,

[הגם שקדם עזרא את הלויים ותיקן שינתנו לכהנים כדאמרין בחולין קלא:, כבר
כתב בשו"ת הרדב"ו סימן תשפו [עיי"ש] שלא קנס אלא את הלויים העשירים כי
מפני העושר לא רצו לעלות עמו, אבל ר' יהושע שהיה עני כדאמרין בברכות כח.
מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה, היה יכול ליתן לו את המעשר],

ומקומו מושכר לו ונתן לו רבי יהושע פרוטה בשכר המקום, ונמלא מטלטלין
נקנין עם הקרקע כנסף, והכי מסקנא דהך מילתא במס' מעשר שני (פ"ה מ"ט),

ונתקבלו שכר זה מזה, ואע"פ שעדיין לא הופרש, קריית שם הוא שאסור לשהות
לחברים דבר שאינו מתוקן, ואפילו אכלו ממנו, אין כאן חיוב מימה משום טבל, ומן
המותר יפריש מעשרותיו,

ועישור אחר שאני עתיד למוד, נתון לו לעקיבא בן יוסף שגם
מעשר עני היתה, ור' עקיבא גבאי עניים היה, ונכסיה היו שניהם עמו כרי
שיזכה בו לעניים, ומקומו מושכר לו, ש"מ בעינן צבורים בה
מדקאמר מקומו ולא מקום אחר?

שאני התם, כי היכי דלא ליטרחינהו (ו?) להוציא משם כל זמן שרנו
להניחו שם,

ת"ש [בא לפשוט האיבעיא אי צריכין מטלטלין שקונה אגב קרקע להיות
צבורין],

דאמר רבא בר יצחק אמר רב, שני שמורות הן שני דינין חלוקין
בשטר,

[דין הראשון בשטר הוא] וכו' בשדה זו לפלוני החזיקו בו לזרעו וכתבו
לו את השטר לראיה בעלמא, חוזר [הנותן] בשטר אם אומר אין רצוני
שמהא לו ראיה צידו ואינו חוזר בשדה,

אבני חן על מסכת קידושין

השדה לעצמן ואגבה יקנו מטלטלין לפלוני, מזהו,

ת"ש עישור שאני עתיד למוד, נתון לעקיבא בן יוסף, כדי שיזכה בו לעניים, ומקומו מושכר לו [לר' עקיבא, ומ"מ נקנה לו המעשר עני?]

[ומתיר] מאי מושכר, מושכר למעשר,

ואי בעית אימא, שאני ר' עקיבא, דיד עניים הוה הויל וגבאי של עניים היה, הרי הוא כידו משא"כ באתר,

אמר רבא, לא שנו דמטלטלין נקיין בחזקה דקרקע, אלא שנתן לו דמי כולן דמי כל המטלטלין והקרקע, דמי אחזקה דקרקע, אדעתא למינקי כוליה אחזקה, אבל לא נתן לו דמי כולן דמי כל המטלטלין לא קנה מטלטלין בחזקה דקרקע אלא כנגד מעותיו,

תניא כוותיה דרבא, יפה כח הכסף מכח השטר, וכח השטר מכח הכסף,

יפה כח הכסף, שהכסף פודין בו הקדשות ומעשר שני, מה שאין כן בשטר [שטר אין פודין בו הקדשות ומעשר שני] בזכורות נפקא לן בפ' יש צבור לנחלה (דף נא), דכתיב צבור כסף הקדש, דכתיב ונתן הכסף וקם לו, ומעשר שני דכתיב וזרת הכסף, דבר שיש בו צורה היינו מטבע,

ויפה כח השטר, שהשטר מוציא בבת ישראל גט אשה [כסף ושטר, קוין עזר עברי צפרקין ילפינן לעיל קידושין (דף יד)], מה שאין כן בכסף,

ויפה כח שניהם מכח חזקה, וכח חזקה מכח שניהם, יפה כח שניהם [כסף ושטר] ששניהם קונים בעבד עברי, מה שאין כן בחזקה,

יפה כח חזקה, שחזקה מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהם קנאם כולם,

דף כ"ז ע"ב

במה דברים אמורים קנה בחזקה דשדה זו, את שדה אחרת שאינה סמוכה לה, בזמן שנתן לו דמי כולן, אבל לא נתן לו דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו, ומטלטלין הנקיין עם קרקע, נמי כשדה שאינה סמוכה לה דמי, והיינו דרבא,

מסייע ליה לשמואל הך דקמני כיון שהחזיק באתר מהן קנאן כולן, דאמר שמואל, מכר לו עשר שדות בעשר מדינות, כיון שהחזיק באחת מהן קנה את כולן,

אמר רב אחא בריה דרב איקא, תדע [שע"י חזקה בשדה אחת קונה שאר השדות, אף שאינן סמוכין לו] שאילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד, ואמר ליה קני מי לא קני,

א"ל מי דמי התם איגודו בידו כולן אגודות בלגד זה שצידו חבא אין איגודו בידו,

איכא דאמרי אמר רב אחא בריה דרב איקא, תדע דלא קני וליתא דשמואל, אילו מסר לו עשר בהמות באפסר אחד ואמר לו "זו קני" מי קני לשארם הא אמר זו, הכא נמי כי אחזקה בזה, ואין השאר נכרות עמה [אז הדין ד] זו קני הוא,

מי דמי, התם גופים מוחלקים וכי אמר ליה זו קני הוא, משמע ולא קנה השאר הכא לא זו קני הוא הכא סדנא טריני"ק כמו סדן של נפחים, כלומר עשם ומיזור הקרקע חד הוא, דהא כולה מחוברה דארעא חד הוא דהא כולה מחוברה:

[שנינו במשנתנו] וזוקקים את הנכסים וכו': אמר עולא, מנין לגלגול שבועה מן התורה, שנאמר במדבר ה' ואמרה האשה אמן אמן [אמן] ימירא, למידע ציה גלגול, דקא מסיים ואזיל, אמן שלא סמיטי ארוסה ונשואה, ולא אפשר לאוקמה אלא בגלגול,

ותנן על מה היא אומרת אמן אמן, אמן על האלה ירכך נופלת וגו', אמן על השבועה שהיה משביעה הכהן ואומר משביעי עליך שלא נטמאת דכתיב (במדבר ה') והשביע אותה, אמן אם מאיש זה, אמן אם מאיש אחר, אמן שלא סמיטי ארוסה, ונשואה, ושומרת יבם, וכנוסה שיך למיתני גבי יבמה, שומרת יבם ממתנת ומלפס ליוסם, כמו שמר את הדבר (בראשית לו) להכי שיך לשון כניסה דכתיב (דברים כה) לא תהיה אשת המת החיה לאיש זר, אלא יבמה יקחנה לאשה צנימו,

האי ארוסה היכי דמי, אילימא דקני לה כשהיא ארוסה, וקא משקי לה כשהיא ארוסה ומילי מילי קמני, ולא שמשבע על כולם כאחד, וה"ק צין שהיא ארוסה, צין שהיא נשואה, יכול להשביעה ולהשקותה,

והתנן, ארוסה, ושומרת יבם, לא שותות אס נסמרו דבעינן תחת אשה ולא נומלות כתובה שהיא גרמה לעלמה ליאסר עליו, מ"מ במדבר ה' תחת אישך אמר רחמנא וליכא,

אלא דקני לה כשהיא ארוסה, ונסתרה כשהיא ארוסה, וקא משקי לה כשהיא נשואה על סמירת אירוסין, מי בדקי לה מיא,

במדבר ה' ונקח האיש מעון אמר רחמנא שלא צא עליה אחר שנסתרה, שנאסרה עליו בסמירה זו, בזמן שהאיש מנוקה מעון מים בודקים את אשתו, אין איש מנוקה מעון אין המים בודקים את אשתו?

אבני חן על מסכת קידושין

עד היכן גלגול שבועה כחה של גלגול, לגלגל דבר שאין נשבעין עליו?

אמר רב יהודה אמר רב, דא"ל הישבע לי שאין עבדי אתה
אפי' זו מגלגלין, אם יחייב לו שבועה ממקום אחר, ובמסקנה מפרש מאי רבנא
מקרקע דאמר עד היכן,

ההוא [שאומו על חבירו שהוא עבדו בלי הוכחה] שמותי משמתינן
ליה [שכל ישראל יש לו חזקת כשרות, ולמה נחייב אותו לישיבע שאינו עבד],
דתניא הקורא לחבירו עבד עבד כעניי יהא בנידוי [ז"ל. ד. רי"ף,
ר"ן] (היו) מנדין אותו, שמולל [פ' ביון שמואל] ציראכל כל כך אף הם יזלונו בו,

[ומכאן למד רת"ם ז"ל דמאי דאמר' בפרק כל היד [נדה יג:] המקשה עצמו לדעת
יהא בנדוי דלאו למימרא שיהא מנודה מאליו בנדוי של רבותינו, אלא לומר שראוי
לב"ד לנדונו, דהא ה"נ אמרינן הקורא לחבירו עבד יהא בנדוי ומוכחא מילתא
שאינו בנדוי מאליו, מדאמר' ההוא שמותי משמתינן ליה, אלמא האי לישנא הכי
משמע, ר"ן, וראה תוס' ד"ה הקורא],

[ואם קורא לחבירו] ממזר, סופג את הארבעים היו קונסין מכות מרדות
[פ' ארבעים לאו דוקא] ויחא ליה הא מנידיו [פ' מדה כנגד מדה, דאיהו מוקים
ליה מחייבי מלקות. ריטב"א],

[ואם קורא לחבירו] רשע, יורד עמו # [פ' מענישו, והמלה "עמו" פירושה
מה שעושה לו, ולא יחד עמו, כדאמרינן בפסחים פו. ואם רצו בני הבורה לעשות
עמו טובה, וכן באינגלי"ש [i am angry "with him"] [ע"ד. ד"ס כתובות ג.].
לחיי"ו כלומר (לזו) [לזה. רי"ף] אין צ"ד נוקקים אצל הוא מותר לשנאמו, ואף
למעט פרנסתו, ולידד לאומנתו?

[כתוב בתשובת הגאונים בשם רב צדוק גאון שרשאי לשרוף שליש תבואתו
והיבא הוא. תוס' הרא"ש ב"מ ע"א],
[פ' מדה כנגד מדה, דאיהו מאבד ממנו חיותו שהרשע אין הבריות מרחמין עליו,
ואף זה אין ב"ד נוקקין לו אלא מותר לו לירד לאומנתו ולהפסיד חיותו. ריטב"א],
[לחיי"ו ר"ל לאומנתו כדי שיעשה עמו מעשה רשע כמו שהוא אומר, וכמו שאמרו
היורד לאומנתו של חבירו נקרא רשע, ויש מפרשין לחיי"ו ממש, ר"ל שרשאי
להכותו וזהו מעשה רשע, בדכתוב ויאמר לרשע למה תבה רעך. מאירי],
[יורד עמו לחיי"ו, פ' מייסר אותו ומציק לו, שיכול הנפגע לרדת לחיי הפוגע, חיינו
להציק לפוגע בדרכים שונות, כגון על ידי שיוורד לאומנתו, וגורם לו קיפוח
הפרנסה, ומיעוט מזונותיו. גיבי התלמוד],

אלא אמר רבא, הישבע לי שלא נמכרת לי בעבד עברי,

האי טענתא מעלייתא היא, ממונא אית ליה גביה וכלא גלגול
נמי, אי הוה מודה במקנת, או היה לו עד אחד חייב שבועה, דטענת מטלטלין
היא זו, שמוצאו פעולתו או גרעונו, ומאי רבנא דהאי משאר גלגול שבועה?

אלא ע"י גלגול שקינא לה כשהיא נשואה, ונסתרה, ומגלגל עליה שבועה על
אירוסין, אע"פ שלא היו ראויין לשבועה בפני עצמן, שהרי לא קינא,
ואי קשיא הו"ל לה לאוקמא צדקני לה ארוסה, ואסתתרה ומשקה לה משכנסה
לחופה, וקרינא בה תחת אשך, וכגון שלא בא עליה, דהוה ליה מנוקה מעון?
הא בעי לאוקמא הכי במסכת יצמות (דף נח), ואוסינא עליה מזלעדי אשך שקדמה
שכיבת בעל לזוהל, ולא שקדמה שכיבת בעל לזעל,
הילכך אין לך להשביעה על זנות של אירוסין, בשום ענין, אלא ע"י גלגול, דזנות
אירוסין קדמה שכיבת בעל הוא,
וביצמות איכא דמוקי לה כשכא עליה ארוס צדית אציה, ועולא לא סבירא ליה ההוא
שינוא,

אשכחן סוטה דאירוסא [שיש גלגול שבועה באירוסא], ממונא
מגלגל?

תנא דבי רבי ישמעאל, ק"ו, ומה סוטה

דף כ"ח ע"א

שלא ניתנה להתבע שבועה שלה בעד אחד כדאמרינן התם (ריש
סוטה) דלר"ך שני עדים שראוה שנסתרה דליף דבר דבר מממון, מגלגלין,

ממון שניתן להתבע בעד אחד להשביע צעד אחד, אם טענו מנה וכפר
לו ככולו, ועד אחד מעידו שהוא חייב לו, נשבע, שנאמר לא יקום עד אחד באש לכל
עון ולכל חטאת, לכל עון ולכל חטאת אינו קם, אצל קם הוא לשבועה (שבועות דף
מ) אינו דין שמגלגלין את שבועתו להשביע בגלגול,

אשכחן בודאי שמגלגלין שבועה טענת כרי, בדבר שאין חייבין עליו שבועה,
כגון קרקעות, או שלא הודה במקנת, שמגלגלין אותו אם נחייב לו שבועה ממקום
אחר,

ספק טענת שמה, כגון שבועת השומפין והאריסין שחלקו, דמנן בשבועות (דף
מה) חלקו השומפין והאריסין אינו יכול להשביעו, וקמני נמחייב לו שבועה ממקום
אחר, מגלגלין עליו את הכל, אלמא ספק נמי מגלגלין,

מגלגל אי מק"ו לא דמי, דסוטה כל שבועתה ספק, וגלגול נמי ספק,
ממון עיקר שבועתו אינו צאה אלא בטענת ודאי, דכתיב (שמות כג) כי יתן אש,
ושבועת השומפין, תקנאם דרבנן היא, משום דמורו זה הימירא, כדאמר התם
(שבועות דף מח), וכיון דעיקר שבועת ממון ליחא אלא בטענת ודאי, גלגול ידיה
נמי בטענת ודאי, ולא בטענת ספק?

תניא רשב"י אומר [לומדה במה מצינו מסוטה], נאמרה שבועה
בחזין, ונאמרה שבועה בפנים דסוטה שמשבעין אותה צעורה, מה
שבועה האמורה בפנים עשה בה ספק בודאי [דהא סוטה הוא
ספק, ודינה בודאי שמגלגלין בה שבועה], אף שבועה האמורה בחזין
עשה בה ספק בודאי,

אבני חן על מסכת קידושין

ש"ס בא לתמו דמיס באחר, כריך לשומו בדמיס, דהיינו כל המטלטלין דר ממנצב,

דף כ"ח ע"ב

כיון שזוכה זה אם נתנו בחליפין נתחייב בחליפין נקט חליפין ללוקח, במשיכה שמשך בעל המקח את זה, ואשמועינן דמורת חליפין במטלטלין, ולמימר דאע"ג דלימנהו כלי אלא מטלטלין בעלמא, הוו חליפין, ולא מטבע אלא לאשמועינן,

[פ'] הגם שקנין חליפין די בכלי כל שהוא, בא לאשמועינן שיכול לעשות הקנין גם במטלטלין, וגם אם נותן המטלטלין בתורת פרעון, דלא אמרינן שיהיה דינה כמטבע, אלא קני בתורת חליפין],

דיקא נמי דקתני, כיצד החליף שור בפרה, או חמור בשור ש"מ דלאו מטבע אלא לאשמועינן, [צריך לשום המטלטלין בשעת חליפין ולראות כמה שוה כל אחד מהם והיינו לישנא דכל הגשום. ר"ן],

ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דמטבע נעשה חליפין, מאי כיצד ה"ל למיתני כיצד החליף "מעוט" צפרה?

[ובמהר"ן] [לפי המסקנא] תרמי אלא לאשמועינן, נקט צרישא מטבע [שקונה בחליפין], והדר אשמועינן שאר מטלטלין, פירות נמי כל מידי דלא הוי כלי, פירי קרי ליה לענין חליפין, ומשום דפירי שכיחי נקט פירי עבדי חליפין עושין תורת חליפין ולא אמרינן נעל דוקא,

כיצד, החליף בשר שור וכ"ש שור חי [דרמי יותר למטלטלין], דעדיף טפי דדמי לכלי שמשמטמטין זו בפרה, או בשר חמור בשור, כיון שזוכה זה נתחייב בחליפין,

הניחא לרב ששת דאמר פירות עבדי חליפין איכא לתרוצי למתניתין, דין למאי דס"ד מעיקרא, דין למאי דתריצנא כל הנישום,

אלא לר"נ דאמר, פירות לא עבדי חליפין [ורק נעל עושה חליפין], מאי איכא למימר מאי כיצד, למאי דס"ד מעיקרא, ואף למאי דאוקימנא נמי לימא, פלוגתא דרב ששת ור"נ בפרק הזהב (ב"מ דף מו)?

[ובמהר"ן] כולה מתני' חדא מילתא קאמר, ובמטבע עסקינן, ו ה"ק, יש דמים שהן בחליפין [פ'] אע"ג שדמים אינו קונה, לפעמים הוא קונה כמו שחליפין קונין] כל הנעשה דמים באחר דהיינו מטבע, פעמים שדמים קונים, כמו חליפין דנעל, ואף כשנתנוהו בתורת דמים,

כיצד החליף דמי שור בפרה מכר לו שור במנה, ומשכו ונתחייב לו זה המנה [ולא שילם עדיין], אמר לו המוכר יש לך פרה לימן בדמים, א"ל הן, שמהא לו במנה או בפרס [בחצי מנה], אמר לו מוכר השור, הרי מעות שמהא חייב לי נתונים לך בדמיה, מעות הללו קונים בלא משיכת פרה, כחליפין דכלים, או דמי חמור בשור,

[ובמהר"ן] רבא לטעמיה, דאמר רבא עבדי עברי גופו קנוי ואינה טענת מטלטלין,

אי הכי היינו קרקע והא מניין לה במתני', דמגלגלין, ומאי רבותא דרב יהודה לאשמועינן גלגול עבדי אמה [אמינן]?

מהו דתימא קרקע הוא דעבדי אינשי דמוכבי בצינעא, אם איתא דובין, לית ליה קלא מש"ה מן זה גלגול, האי [עבד] אם איתא דובין, קלא אית ליה, קמ"ל:

מתני': כל הנעשה דמים באחר [ר"ל כל שכשבא להחליפו בדבר אחר, רגילין לשומו תחלה כמה שוה, והיינו כל מטלטל. יבין] שדרכו לתמו בדמים כשקונין ספק אחד [פ'] כשבא ליקח דבר מאדם אחר, ובמקום ליתן דמים יכול ליתן דבר זה במקומו, דהיינו בשויו. זה הפירוש לפי המסקנה, אבל לפי ההו"א מפרש רש"י ואזיל],

והשתא ס"ד דמטבע אלא לאשמועינן, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין, היכא דנתנו בתורת חליפין ולא בתורת דמים, אלא כעין שקונין בסודר כעין שלף איש נעלו,

כיון שזוכה זו זה המקנה, ומשך זה אחד מן הקונה, בתורת קנין חליפין, נתחייב זה בחליפין נתחייב הקונה באונסי חליפין בכל מקום שהם, אם ממו או אם נאכדו עליו לשלם המעות שפוסק לתת לו, לפי שכשמושך המוכר את הסודר, או את הוז בתורת חליפין, נקנה המקח ללוקח בכל מקום שהוא,

כיצד החליף שור בפרה, או חמור בשור, כיון שזוכה זה כיון שמשך בעל הפרה את השור נתחייב זה בחליפין נקנית פרה ללוקח בכל מקום שהיא, ואונסיה עליו,

ובגמרא פריך מאי כיצד, הואיל והוא אחי לאשמועינן דמטבע נעשה חליפין, שאע"פ שבתורת דמים קיימא לו (ב"מ דף מד) דמעות אינן קונות, אלא משיכת המקח, כי יחזיקוהו ויהיה בתורת קנין סודר קני, כי סודר, הוה ליה למיתני כיצד החליף "מעוט" צפרה:

מטבע בחליפין, אין מטבע נעשה חלופין,
מטלטלין בחליפין, י"א נעל דוקא אבל פירי לא, פירי [כל דבר שאינו כלי] בחליפין, מחלוקת ר"נ ורב ששת,
מעות = לר"ל רק משיכה קונה ולא מעות, ולר"י מעות קונות מן התורה, ורק משום גזירה אינן קונות,

נב': חליפין מאי ניהו [כל הענין בב"מ מו.], מטבע שהוא היתן דמים באחר בכל מקום, ואשמועינן מתני' דאע"ג דבתורת דמים קיימא לן דלא קני, כי יחזיקוהו ליה בתורת חליפין קני, שמוע מינה מטבע נעשה חליפין ואין קיימא לן בפרק הזהב (ב"מ דף מו) דאין מטבע נעשה חליפין [וטעמא אמרינן התיב דף מה: אמר רב פפא: מאי טעמא דאמר אין מטבע נעשה חליפין משום דדעתיה אצורתא, וצורתא עבידא דבטלא?]

אמר רב יהודה הכי קאמר, כל הנישום דמים באחר כל דבר

אבני חן על מסכת קידושין

עד שימושך נשור ויחזיק נצית,

מושכו הדיוט חפץ של הקדש מיד הגזר במנה, ולא הספיק לפדותו כלומר לתת דמיו לגזר, עד שעמד במאתים, נותן מאתים כדי אייקר נרשות הקדש, אייקר הואיל ולא נתן המעות, מאי טעמא ויקרא בו ונתן הכסף וקם לו,

מושכו במאתים, ולא הספיק לפדותו עד שעמד במנה, נותן מאתים, מאי טעמא לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש שאם משכו מיד הדיוט יעלם כל מעמיו, דקנאו במשיכה ונרשותו הוא דול,

פדאו נתן את המעות במאתים, ולא הספיק למושכו עד שעמד במנה, נותן מאתים, מאי טעמא ויקרא בו ונתן הכסף וקם לו,

פדאו במנה, ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים, מה שפדה פדוי, ואין נותן אלא מנה, אמאי, ה"נ נימא לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש?

אמו הדיוט לאו במי שפרע קאי [מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו. ב"מ מד.].
[אין הבוונה דגובר יש לו מי שפרע, דלא גרע מכל שליח שמכר דליכא מי שפרע, אלא הבוונה כיון דלגבי הדיוט יש כאן כח קנין, לכך גבי הקדש קנה. הערות]:

מתני': כל מצות הבן על האב גמ' מפרש לכולה מתני' אנשים חייבין ונשים פטורות,

וכל מצות האב על הבן, אחד אנשים ואחד נשים חייבין,

וכל מצות עשה שהזמן גרמא גורס לה שצבא, אנשים חייבין ונשים פטורות,

וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא, אחד האנשים ואחד הנשים חייבין,

וכל מצות לא תעשה, בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא, אחד האנשים ואחד הנשים חייבין, חוץ מכל תקיף פאת הראש וכל תשחית פאת זקן וכל תטמא דכהנים למתים:

גמ': מאי כל מצות הבן על האב, אילימא כל מצות דמיוחייב ברא למיעבד לאבא והכי משמע כל מצות שהזמן גרמא על אציו נשים פטורות נחמיה, והתניא איש אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר ויקרא י"ט איש אמו ואביו תיראו, הרי כאן שנים לנשים הוא אומר?

ב"מ [פי' למה] שאני משאר מעות, סבר לה תנא דמתני' בר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות ומשיכה מדרבנן איתא, ומה טעם אמרו משיכה קונה, גזירה שמא יאמר לו המקבל מעות נשרפו חיטיך בעלייה אי מתרמי ליה דליקה לא טרח לאזלינהו, סבר לא נשריפתו אפסיד ולא נהגלתו אשתכח, להכי אוקמינהו נרשותיה, להיות הפסד השריפה עליו, והשכר לחזור אם נתייקרו, דלימסר נפשיה לאזלינהו,

מילתא דשכיח שאר נתינת מעות במקום גזרו בה רבנן, מילתא דלא שכיח שהיא חייב לו הדמים, קודם לכן [והוא מושלם לו פרה במקום דמים], לא גזרו בה רבנן,

ולר"ל דאמר, משיכה מפורשת מן התורה וליף לה מאו קנה מיד עמיטת, ול"ש לא שכיח מדשכיחא, הניחא אי סבר לה כרב ששת, דאמר פירות דשאר מטלטלין שאין כלי עבדי חליפין, מתרין מוקי למתניתין כרב ששת כל הניסוס כדאוקימנא, דהא איתא לאשמועינן,

אלא אי סבר לה בר"ג, דאמר נעל דוקא דהוא כלי פירות לא עבדי חליפין, ומטבע לא קני לר"ל מדאורייתא, דנימא יש דמים שהם כחליפין, לאוקמי אדאורייתא נמלחא דלא שכיח כדאוקמה ר"ג, במאי מוקי לה היכי מתרחק לה למתניתין, בין לסליק אדעתין מעיקרא, בין למאי דאוקימנא, יש משנין סוגיא של שמועה זו נשיטה אחרת ואמרי פלוגתא דר"ג ורב ששת נפירי דוקא, ולא נשאר מטלטלין, ומוליכין שיטת הסוגיא נתר מאי דסליק אדעתא מעיקרא, דלמאי דאוקימנא השתא מיתוקמא כר"ג שפיר דמודה הוא נשאר מטלטלין,

ולאו מילתא היא דטעמא דר"ג מפורש בזהב (דף מו) דאמר קרא נעל נעל אין מידי אחרינא לא, וטעמא דרב ששת מלקיים כל דבר בכל דבר ומטבע היינו טעמא דלא עבדי חליפין משום דדעתיה אזורתא וזורתא עמידא דנעלה שהמלכות פוסלתה ואינה כלום,

על ברחק [ריש לקיש] כרב ששת ס"ל:

מתני': רשות הגבוה, בכסף גמ' מפרש דמעות הקדש קונות, ורשות ההדיוט, בחזקה משיכה, אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט מפרש בגמרא:

גמ': 20. ת"ר כיצד רשות הגבוה בכסף, גזובר שנתן מעות בבחמה קרנ נצור אפי' בהמה בסוף העולם קנה, ובהדיוט לא קנה עד שימושך,

כיצד אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, האומר שור זה עולה, בית זה הקדש, אפי' בסוף העולם קנה, בהדיוט לא קנה

דף כ"ט ע"א

אבני חן על מסכת קידושין

דמעות עשה שלא הזמן גרמא הוא, צעי קרא למעוטה?

דכתיב תיפדה [ואפשר לנקוד] **תפדה**, כל שמצווה לפדות את עצמו [תפדה] כשהוא צריך ולא פדלו אציו, מצווה לפדות את אחרים [תפדה] [לפדות את בנו], וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו [האם שהיא אשה], אינו מצווה לפדות אחרים [את בנו],

ואידי נהי דאציה אינו מצווה לפדותה, דכתיב צור בניך מנלך דלא מיחייבא למיפרק נפשה אימא אידי תפדה נפשה לכשנגדל, דהא קריין ציה תפדה [שתפדה את עצמה], אלמא מזה אצרא [פי' על הבן עצמו וכן הבת] נמי רמיא, וכן מזה עשה שאין הזמן גרמא הוא?

[ומתריץ] **דכתיב תפדה** [מי זה שחייב לפדות את עצמו, מי שאחרים חייבין לפדותו] **תיפדה** [תוס'] @ כלומר קרי ציה תפדה [אם אתה צריך להיפדות ע"י אחרים], כל שאחרים האצ מצווים לפדותו, מצווה לפדות את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים לפדותו, אין מצווה הוא לפדות את עצמו [כג' שלא פדלו אציו],

ומניין שאין אחרים מצווין לפדותה דאמר קרא שמות יג כל בכור בניך תפדה, בניך ולא בנותיך,

כל בכור בניך תפדה	אב חייב לפדות בנו,
תפדה תפדה [כפל לשון]	אם לא פדהו אביו, חייב הבן לפדות את עצמו,
*תיפדה תפדה	כל שמצווה לפדות את עצמו, מצווה לפדות אחרים, ויש ללמוד מזה שהאם אינה מצווה לפדות את בנו,
תפדה תיפדה	כל שאחרים מצווים לפדותו, מצווה הוא לפדות את עצמו אם לא פדוהו,
כל בכור בניך,	ולא בכור בנותיך

*דכתיב תיפדה [קאי על האדם שפודה אחרים], ויש לקרות תפדה [על האדם שגפדה], ומקשינן הכתיב והקרי,

תנו רבנן, הוא לפדות ובנו לפדות, הוא קודם לבנו [דגם בקיום המצות אמרינן חייך קודמין, ע"פ שט],

רבי יהודה אומר בנו קודמו, שזה מצותו על אביו [שהבן אביו חייב לפדותו], וזה מצות בנו עליו [וגם עיקר חוב האב הוא לפדות את בנו, אלא כיון שהסבא לא פדה את האב חייב האב לפדות את עצמו],

אמר רבי ירמיה הכל מודין

דף כ"ט ע"ב

כל היכא דליכא דלית ליה נכסי אלא חמש סלעים, הוא קודם לבנו, מאי טעמא מצוה דגופיה עדיפא,

כי פליגי, היכא דאיכא חמש משועבדים, וחמש בני חורין,

[ומתריץ] אמר רב יהודה ה"ק, כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו כגון הך דמפרש צרימא ללמדו תורה, ולמולו, ולפדותו צה' סלעים אם צור הוא, ולהשיאו אשה, וכולה יליף ואזיל מקראי, אנשים חייבין ונשים פטורות,

תנינא להא דת"ר, האב חייב בבנו למולו, ולפדותו [את בנו אם הוא בכור], וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות, וי"א אף להשיטו במים [צנחנא] שמה יפרש צספינה ומטבע ויסתכן אם אין יודע לשוט,

רבי יהודה אומר, כל שאינו מלמד את בנו אומנות, מלמדו ליסמות, ליסמות ס"ד והלא יצד ולא למדו כלום [גם ליסמות לא למדו] ! אלא כאילו מלמדו ליסמות דכיון דאין לו אומנות, וחסר למנו, ילך צפרשת דרכים וילקטס את הצרימות:

למולו מנלך? דכתיב בראשית כא וימל אברהם את יצחק בנו,

והיכא דלא מהליה אבוא, מיחייבי בי דינא למימהליה, דכתיב בראשית יז המול לכם כל זכר,

והיכא דלא מהליה בי דינא, מיחייב איהו @ כשיגדל למימהל נפשיה, דכתיב בראשית יז וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו, ונכרתה,

אידי [אמין] מנלך דלא מיחייבא? דכתיב בראשית כא כאשר צוה אותו אלהים, אותו ולא אותה ולא אם שרה [ראה תוס'], [ראה כתנות אור פ' שמות אור חדש ד"ה גרסינן במסכת ע"ז],

אשכחן מיד לצנחנא נאמר כן, לדורות מנלך? תנא דבי ר' ישמעאל, כל מקום שנאמר צו, אינו אלא זירוז שיהא מהיר וחזק צדק, וטוב מיד וטוב לדורות,

זירוז דכתיב דברים ג וצו את יהושע וחזקוהו ואמצהו [יש ללמוד מכאן שכל מקום דכתיב "צו" היינו חיזוק ואימון], מיד ולדורות, דכתיב במדבר טו מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם [יש ללמוד מכאן שכל מקום דכתיב "צו" היינו מהיום ולדורות]:

[שנינו בברייתא לעיל שיש חוב על האב לגבי הבן] לפדותו: מנלך? דכתיב שמות לד כ פל פכו ר פניך תפדה,

והיכא דלא פרקיה אבוא, מיחייב איהו למפרקיה [פי' הבכור לפדות את עצמו], דכתיב במדבר יח טו פדה תפדה [את פכו ר' האדם], [אבל בי דינא לא מחייב למפרקיה, דבמילה כתב קרא לחיובי בי דינא, אבל בפדיון הבן לא כתב קרא. שיטה לא נודע למי],

ואידי אידי אמו מנלך דלא מיפקדה שאינה מצווה לפדות את צנה, דכיון

אבני חן על מסכת קידושין

מצווה ללמוד,

ואיהי מגלן דלא מיחייבה למילף נפשה [ללמוד את עצמה תורה]?
דכתיב ולימודתם ולמדתם, כל שאחרים מצווין ללמוד
מצווה ללמוד את עצמו, וכל שאין אחרים מצווין ללמודו, אין
מצווה ללמוד את עצמו,

ומנין שאין אחרים מצווין ללמודה? דאמר קרא ולמדתם
אותם את בניכם ולא בנותיכם,

[ר"א אומר: כל המלמד בתו תורה (כאילו) לומדה תפלות. סוטה כ.],

ת"ר, הוא ללמוד ובנו ללמוד [ואחד מהם צריך לעשות ולטרח בעסק
הבית. שיטה לא נודע למי], הוא קודם לבנו, ר' יהודה אומר אם
בנו זרין [מהיר הבנה. שט], וממולח [חרף. שט], ותלמודו מתקיים
בירו והאב רואה שיללם [יותר] ממנו, ואין לו ספק נכסים שילמדו שניהם בנו
קודמו ללמוד בנו והאב יטריח אחר מזונות, ויספיקנו,

כי הא דרב יעקב, בריה דרב אחא בר יעקב, שדריה אבוא
לקמיה דאביי, כי אתא [כשהורו לביתו] חזייה דלא הוה מיחדדין
שמעתייה, א"ל [האב לבנו] אנא עדיפא מינך, תוב את [תשאר
כאן ותטריח אחר מזונות] דאיזיל אנא [ואנא אלך ללמוד],

שמע אביי, דקא הוה אתי [רב אחא בר יעקב], הוה ההוא מזיק
בי רבנן דאביי דהמ"ד דמוק מן היישוב הוה דכי הוו עיילי בתרין,
אפי' ביממא הוו מיתזקי [דאמרינן בברכות ג: דבתרי ליכא מזיקין],

אמר להו לא ליתיב ליה אינש אושפיזא לרב אחא, ועל כהו ילין
צנית המדרש, אפשר דמתרחיש ניסא ומתוך חסידותו יעשה לו נס, ויהרוג
את המזיק,

על בת נן בההוא בי רבנן, אידמי ליה מזיק כתיניא [כתנין, נחש]
דשבעה רישוותיה [דשבע רישיה] שהיו לו שבע גולגולות כל כריעה
דכרע רב אחא מתפלל על אותו מזיק, נתר חד רישיה, אמר להו [רב
אחא בר יעקב לאביי] למחר, אי לא איתרחיש ניסא סכינתין סגמס
אומי,

[ק"ק דהיאך דחה אביי אותו למקום סכנה על הספק דשמא יתרחש ניסא, וגם
אם יתרחש ניסא יהיו מנכין לו מזכותיו? וי"ל דודאי סמך אביי על חסידותו,
ושמתוך תפלתו לא יהיה ניוק, ויהרוג את המזיק, ואין זה מקרי נס, אלא שאמר
דשמא קודם תפלה יתרחש ניסא וינכו לו מזכותיו וכו', מהרש"א ע"ש],

ת"ר, ללמוד תורה ולישא אשה, ילמוד תורה ואח"כ ישא
אשה, ואם א"א לו בלא אשה, ישא אשה, ואח"כ ילמוד
תורה,

ר' יהודה סבר מלוה דכתיב בתורה [חייב פדיון בכור], ככתובה
בשטר דמיא וצפדין עזמו היה מחייב קודם ששיעבד קרקעו [פ' דמייירי
שבנו נולד לאחר שמכר קרקע זו], ויטרופ את הלוקח, הילך צמחש בני חמי
דליכא פריק לצריה, דאין זה אונאה שהרי מנחם בנו עליו יותר ממנחמו, [ולכן]
בהני חמש פריק לבריה, ואזיל כהן וטריף ליה לקוחות לחמוש
משועבדים, לדידיה על פדיון עזמו,

[שעשאן אפותיקי לכהן בעבור יעקב בנו, ואח"כ מכרה, ושוב גדל יעקב והיה לו
בן, ועמד הוא ובנו לפדות, ואין להם אלא ה' סלעים מבני חרי. תוס'],

פ' שמכר אחר שנתחייב בפדיון עצמו ואישתעבדו נכסי למכירי כהונה של בית
אביו, בפדיון עצמו, ואח"כ נתחייב בפדיון בנו שנולד לו, ולא נשתעבדו לפדיון בנו.
ריטב"א],

ורבנן סברי, מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר
דמיא ואינו גובה ממשועבדים, והילכך מצוה דגופיה עדיף,

ת"ר, לפדות את בנו ולעלות לרגל, פודה את בנו ואחר כך
עולה לרגל,

ר' יהודה אומר עולה לרגל, ואח"כ פודה את בנו, שזו מצוה
עוברת, וזו מצוה שאינה עוברת,

בשלמא לר' יהודה כדקאמר טעמא [שזו מצוה עוברת, וזו מצוה
שאינה עוברת], אלא רבנן [דאמרי פודה את בנו ואח"כ עולה לרגל] מאי
טעמייהו?

דאמר קרא שמות לד כל בכור בניך תפדה, והדר לא יראו פני
ריקם,

ת"ר, מנין שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים [בתולות,
וכלם פטרי רחם. ריטב"א] שחייב לפדות כולן [דאע"ג דחד מינייהו בלחוד
ראשית אונן. ריטב"א], ת"ל "כל" בכור בניך תפדה,

[ומקשה] פשיטא בפטר רחם תלא רחמנא? מהו דתימא נילף
בכור בכור מנחלה, מה להלן ראשית אונן, אף כאן ראשית
אונן [דאע"ג דבפטר רחם תלה רחמנא, הוה אמינא דבעינן תרווייהו, פטר רחם
וראשית אונן. ריטב"א], קמ"ל [דבכור לכהן תלוי בלדת האשה]:

[שנינו בברייתא לעיל שיש חיוב על האב לגבי הבן] ללמוד תורה: מגלן?
דכתיב דברים יא יט וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת־פְּנִיכֶם, והיכא דלא
אגמריה אבוא, מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב
וְלִמְדֶתֶם קרא חמרינא הוה, וְלִמְדֶתֶם אֹתָם וְלִמְדֶתֶם גְּעֻשָׁם (דברים ה א),

איהי [האשה] מגלן דלא מיחייבא ללמד את צנה? דכתיב
ולמדתם את צניכם קרי ציה ולמדתם לאקושינהו דלא מיפקדא ללמוד, כל
שמצווה ללמוד מצווה ללמד, וכל שאינו מצווה ללמוד אינו

אבני חן על מסכת קידושין

הרע, ולא אירא שיחטילני,
[הלשון גירא בעיניך הוא גם לקמן פא, ובסוכה לה. דין גירא בעיניה דסמנא. ולא מלתא היא, משום דאתי לאיגרוי ביה, ובמנחות סב.],

א"ל רבא, לר' נתן בר אמי, אדיך: שעוד ידך תקיפה על צוארי דברייך על ננך, קודם שיגדיל ולא יקבל תוכחתך השיאו אשה משיתסר שני הגיע זמן לנכס, ועד עשרים ותרתי ויותר מעשרין ותרתי אל תאמרהו, לשון אחר אדיך על צוארי דצריך, נשעה שעוד ידך תקיפה עליו, הוי זהיר ללמדו תוכחות, ואיה זמנו משיתסר ועד עשרים ותרתי, נזיר משיתסר אין צו דעת לקבל תוכחות כל כך, ולא תכזיב יסורין ותוכחות, ויותר מעשרים ותרתי, יש לחוש שלא יצטע זה עיקר,

ואמרי לה מתמני סרי, עד עשרים וארבעה,

כתנאי משלי כב הנוך לנער על פי דרכו דך שכל ימיו יהא מתנהג צו מתן לו נענומו, ואיזוי נענומו, ר' יהודה ורבי נחמיה, חד אמר משיתסר ועד עשרים ותרתי, וחד אמר מתמני סרי, ועד עשרים וארבעה:

עד היכן [עד כמה דורות, היינו אב וסבא, וגם עד היכן עד כמה עניני תורה מקרא, משנה וכו'] חייב אדם ללמוד את בנו תורה?

אמר רב יהודה אמר שמואל, כגון זבולון בן דן תלמיד שהיה נימיהם שלימדו אבי אביו, מקרא, ומשנה, ותלמוד, הלכות, ואגדות,

מיתבי, למדו מקרא, אין מלמדו משנה אין חוצה נט עליו אלא נמקרא, מכאן ואילך ילמד הוא לעצמו, ואמר רבא מקרא זו תורה ולא נביאים וכמוס' [צ"ע על לשון המור והרמב"ם והש"ע שכתבו שהאב חייב ללמדו כל התורה שבכתב כולה, שבכלל תורה, נביאים וכתובים ואם כן היאך מפרשי למימרא דרבא. פני יהושע עיי"ש?]

[ומתרי] כזבולון בן דן, ולא כזבולון בן דן, כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו ועד היכן נמי דקאמרי' הכי קאמרי' עד היכן אדם חייב ללמוד תורה בדוכותיו אמר רב יהודה לבנו ולבן בנו, ולא כזבולון בן דן, דאילו התם מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות, ואילו הכא מקרא לבד,

ואבי אביו מי מחייב, והתניא דברים יא ולמדתם אותם את בניכם, ולא בני בניכם, ומה אני מקיים דברים ד והודעתם לבניך ולבני בניך, לומר לך שכל המלמד את בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות?

הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולמדתם אותם את בניכם, אין לי אלא בניכם בני בניכם מניין? ת"ל והודעתם לבניך

אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה,

ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה [מצינו טחינה לשון נקיה לאישות. ניצוצי אור עיי"ש],

ולא פליגי [ראה תוס'], הא לן צני צנל היו הולכין וגורסין משניות התנאים נא"י, ומתוך שלומדים חוץ למקומם, אין צרכי הצית מוטלים עליו, נושא אשה דהוה צנל הכהן, ואח"כ הולך ולומד תורה,

והא להו לבני א"י הלומדים במקומם אס נושא אשה יהו צרכי הצית מוטלין עליו וצטלוהו [ראה תוס'] שמקשה, איך זה מועיל להרהור, וגם קשה איך נוכל לומר שבני בבלי עושים טוב שהולכין לא"י ומניחים נשותיהן בבבל בלי פרנסה וכו', ולכן מפרשים איפכא:

[בבבל שנשיתן עמלניות, נושא אשה תחלה, והיינו דקאמר לה רב יהודה אמר שמואל שהיה מבבל, בארץ ישראל דמפקנן נשי ילמוד תורה תחלה, והיינו דאמר ר' יוחנן שהיה מארץ ישראל ריחים בצוארו ויעסוק בתורה. שיטה לא נודע למי, מובא בריטב"א ועוד],

משתבח ליה רב חסדא לרב הונא, בדרב המנונא, דאדם גדול הוא, א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי [וכעיי"ז נדרים כב:],

כי אתא [רב המנונא] חזייה רב הונא לרב המנונא דלא פריס סודרא, א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא כדרך הגשואין שהיו רגילין לנסות ראשן, א"ל דלא נסיבנא,

[ראה בקובץ אור המורה כרך נ"א ניסן - אלול תשס"ו מאמר ארוך על הענין שאין רווקים לובשים טלית גדול, או שאין מכסין ראשיהן],

אהדרינהו לאפיה מיניה, א"ל חזי [ראה כלומר שמע] דלא חזית להו לאפי [שלא תראה את פני], עד דנסבת,

רב הונא למעמיה דאמר, בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה, בעבירה סלקא דעתך ! אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה,

אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל, עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא, אומר תיפח [decay] עצמותיו [לשון קללה], ואין צריך לדאוג לו עוד. שם],

אמר רב חסדא, האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשייתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר

דף ל' ע"א

הוה אמינא לשמן גירא בעיניך כלומר הייתי מתגרה צו ושטן הוא יצר

אבני חן על מסכת קידושין

ולבני בניה א"כ מה ת"ל בניהם בניהם ולא בנותיהם,

אמר ריב"ל, כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניה, וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב,

רבי חייא בר אבא אשכחיה לריב"ל, דשדי דיסנא ארישיה סדין שאינו ראוי לעטיפת הראש, אלא כסוי צעלמא שס על ראשו, שלא לילך בגילוי ראשו ולא הספיק להסעף צודלו וקא ממטי ליה לינוקא [והולך את תינוק] לבי כנישתא,

א"ל מאי כולי האי שמהרת ללכת בלא עטיפה ההוגנת נך? א"ל מי זומר מאי דכתיב והודעתם לבניך, וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב,

מכאן ואילך [לאחר שאמר לו ריב"ל בן] רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא נשר מעט נגחלים היו רגילין לטעום נקק עד דמקרי לינוקא מהדר לו מה שקרא אתמול ומוספיה ומלמדו עוד פסוק יומר,

רבה בר רב הונא, לא טעים אומצא, עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא,

אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא, מאי דכתיב דברים ו ושננתם לבניך, אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם מדלל כמיז ושתים [בנו"ן אחד] שטלסס # [פ' דאי כתב ולמדתם, היה משמע לימוד אחד, ושניתם היה משמע שנים, ושננתם היינו שלשה, ומה שאומר "אל תקרי" לא דוקא והוא שיגרא דלישנא], לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד [ומפרש שתלמוד הוא הגמ'], [גמ'] סברות וטעמי סתימיהן של משניות, ולתלסס כמה שסותרות זו את זו,

[דלא שייך שינון וחידור אלא בתורה שבעל פה, לכן פירוש ושלשתם. פני יהושע],

מי יודע כמה חיי? לא צריכא ליומי ימי השבוע [פ' שיחלק ימי השבוע לשלשה חלקים], [ואנן דגמרינן תלמודא, פטרינן במקרא ומשנה, דכולהו איתנהו ביה, ר"ת. ריטב"א],

[פירש בקונטרס ימי השבת, כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים גמרא, ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי, ונ"ל לפרש בכל יום ויום עצמו ישלש, על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום קודם פסוקי דזמרה לומר מקרא [פרשת תמיד וכו'] ומשנה [אזיהו מקומן שאין בה מחלוקת תנאים] וגמרא [ר' ישמעאל אומר], ור"ת פ' שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין [דף כד.] בכל בלולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בכל בלול מכולם. תוס'],

[ענין חדש] לפיכך מילמא צאפי נפשה היא נקראו ראשונים סופרים כדמתיב [דברי הימים א 3] ומשפחות סופרים יושבי יעבץ, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה,

[פ' בקונטרס דכתיב ומשפחות סופרים יושבי יעבץ, ובירושלמי [שקלים פ"ה] מפרש שעשו כל התורה כולה מספרות, כגון אבות מלאכות ארבעים חסר אחת [שבת דף עג.] וארבעה אבות נזיקין [ב"ק דף ב.] וכיוצא בהם. תוס'],

שהיו אומרים וא"ו יקרא יא מב דגחון כל הולך על גמון, חציין של אותיות של ס"ת [ביוסף דעת מביא פירוש, שהוא אמצע של האותיות המשונות [רבתי, זעירא וכו'] בתורה],

ויקרא י מז דרש דרש, חציין של תיבות # [נמצא שתיבות של חצי הראשון של התורה הם קצת יותר קצרים, מחלק השני],

[שמעתי ששתי תיבות הללו נחלקין והאחד נחשב לחצי שלפניו והשני עם החצי שאחריו, א"נ משום דרמי להדרי, ואי הוי אמר דרש חר, הו"א דבתרא הוא, להכי נקמיהו לתרויהו דע"כ קמא הוא וק"ל. יעב"ץ], [ביוסף דעת מביא פירוש, שהוא האמצעית של תיבות הכפולות],

ויקרא יג לג והתגלח של פסוקים # [נמצא שהפסוקים של חצי הראשון הם יותר ארוכים משל חצי השני, דהא חצי התורה באותיות ובתיבות הם בקאפיטל י' וי"א,

ונמצא שחצי הראשון של תורה הם פסוקים ארוכים [של הרבה תיבות] אבל תיבות קצרים],

תהלים פ יכרסמנה חזיר מיער, עי"ן דיער חציין של תהלים, תהלים עה והוא רחום יכפר עון חציין דפסוקים, [והא דלא מני חציין של תיבות בתהלים? משום דמספקא לן במסכת סוכה [ירושלמי פ"ג ה"י] הללו יה, אם שתי תיבות הם. שלג"ל],

בעי רב יוסף, וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא # [אם אינו מספר שזה יכול להיות שהוא באמצע ממש?]

א"ל [אב"י. יעב"ץ] נתי ס"ת ואימיניהו, מי לא אמר רבה בר בר חנה [יש מדבריו שהם גזומא] לא זזו משם לא איתפרש היכא עד שהביאו ספר תורה ומנאום? א"ל אינהו בקיאי בחסירות ויתרות, אנן לא בקיאינן,

[וצ"ע הרי רב יוסף הוא שאומר במגילה כב. כל פסוקא דלא פסקה משה אנן לא פסקינן, ואם אין אנחנו בקיאים כלל בהפסק הפסוקים לא נדע איפה פסק משה. ניצוצי אור עי"ש],

בעי רב יוסף, והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא # [אם אינו מספר שזה יכול להיות שהוא באמצע ממש?]

א"ל אב"י [לרב יוסף] פסוקי מיהא ליתו לימנוי, בפסוקי נמי לא בקיאינן, דכי אתא רב אחא בר אדא אמר, במערכא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי, שמות יט ט ויאמר ה'

אבני חן על מסכת קידושין

יבמות	121	קכב
כתובות	111	קכ
נדרים	90	צא
נזיר	65	סו
סוטה	48	מט
גיטין	89	צ
קדושין	81 605 1399	פב
חצי הש"ס דף לט,		
בבא קמא	118	קיט
בבא מציעא	118	קיט
בבא בתרא	175	קעו
סנהדרין	112	קיג
שבועות	48	מט
מכות	23	כד
עבודה זרה	75	עו
הוריות	13 682	יד
זבחים	119	קכ
מנחות	109	קי
חולין	141	קמב
בבורות	60	סא
ערכין	33	לד
תמורה	33	לד
כריתות	27	כח
מעילה עד סוף מדות	36	כב
קנים		
תמיד	ח	
מדות		
נדה סדר קדשים-טהרות ש"ס	72 630 2711	עג

1356 הוא מחצה הש"ס ברפים, ומקומו בקידושין דף לט, שיש 1355 לפניו
1355 לאחוריו,

תנו רבנן, ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפך מזור עליהם
וצדוק צעומקס, שאם ישאל לך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר
לו לא תצטרך לגמגם, אלא אמור לו אלא שמוכל לומר מיד,
[פירוש כששואלין אותו הוראה בדבר הלכה, אבל כששואלין אותו על תלמודו
יתנהג בצניעות לומר אינו יודע, כדאמרינן התם בב"מ [כג:]: דבתלת מילי משני
צורבא מרבנן בדיבוריה וחד מינייהו במסכתא. ריטב"א, וראה תוס'],

שנאמר

דף ל' ע"ב

משלי ז ד אָמַר לַחֲכָמָה אַחֲרֵי אֶתְּ [ומדַּע לְבִינָה תִקְרָא] שְׁמַח בְּקִי צֶה
כְּאֻמָּתָם שְׁאֻסְרִיהָ לָךְ, אִי נָמִי מַסִּיפָא דְקִרָא וּמַדַּע לְפִינָה תִקְרָא שְׁמַח יְדוּעָ לָךְ וְגו'.

אֶל-מִשָּׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלָיְךָ בְּעֵב הָעֶנֶן [בְּעֵבוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּרָדְפִי
עִמָּךְ וְגַם-יִבְרָךְ יֶאֱמִינוּ לְעוֹ לִם וַיִּגְדַּר מִשָּׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-ה'],
[והנראה דדברי הגמ' [בסוף מגילה] היכא דלא מסיימי התורה בשתא חדא, וכמו
שאמרו [היכן?] בני מערבא מסיימי אורייתא בתלתא שנין, ומש"ה אמרו בפ"ק
דקדושין במערבא פסקי ליה להאי קרא בתלתא פסוקי דקרו לתלתא שנין. משך
חכמה סוף פרישת זאת הברכה],

תנו רבנן, חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה
5,888 פסוקים הוו פסוקי ס"ת [ראה ברכות ז' ע"א וכמה רגע וכו'] והוא
חלק 58,888 משעה, המספר שם כמו כאן], [בחומשים שלנו יש 5845 פסוקים,
וראה "חקירה" חלק ה' 171# מאמר אריך על ענין זה],

[נמצא שהחילוק בין מספר שלנו 5845 ומספר שבגמ' 5888 הוא 43 ואם תוסיף
על מספר שלנו הפסוקים בתהלים ובר"ה שהם מן התורה [כגון עזי וזמרת יה
שהוא כתורה וגם בתהלים], תמצא מספרם 43, 8 בתהלים ו35 בר"ה, וזה פי'
המשך הגמ' שיש עוד שמנה פסוקים בתורה, ושאר פסוקים החסרים הם בר"ה
חוץ מהשמנה שאמרנו שהם בתהלים, וסימן לדבר והמה בכתובים דהיינו
בתהלים ובר"ה, ולזה כוון הלשון "הוו פסוקי ספר תורה", שאין כוונת הגמ' כאן
לחשוב פסוקי תהלים ור"ה. וזה חידוש תמורה. ע"פ המנחת יהודה עיי"ש],

יתר עליו תהלים שמונה [שבתהלים יש 5888 + 8 = 5896, אבל לפנינו
אין רק 2527 פסוקים, וראה שם "בחקירה"],

חסר ממנו ממנין ס"מ דברי הימים שמונה [שבד"ה יש רק 5880
פסוקים, אבל לפנינו יש רק 1765], [וראה בחדושי מהרי"ט],

[המספרים הנכונים בתורה ע"פ המסורה שלנו הוא:

מספר הפסוקים: 5845 הפסוק האמצעי הוא: וישם עליו את החשן [ויקרא ח,ח],

מספר התיבות: 79976 התיבות האמצעיות היא "אל יסוד" [ויקרא ח, מו],

מספר האותיות: 304801 , האות האמצעית היא "ל" בתיבה לה' [ויקרא ח,כח],

יוסף דעת,

דפים		
ברכות	63	סד
שבת	156	קנו
עירובין	104	קה
פסחים	120	קבא
שקלים	21	כב
ראש השנה	34	לה
יומא	87	פח
סוכה	55	נו
ביצה	39	מ
מגילה	31	לב
תענית	30	לא
מועד קטן	28	כט
חגיגה	26 794	כו

אבני חן על מסכת קידושין

כך הקב"ה אמר להם לישראל, בני ! בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תכלין, ואם אתם עוסקים בתורה, אין אתם נמסרים בידו, שנאמר בראשית ד הלא אם תטיב לקח טוב [כן נקראת התורה] שאת ממנשא על ידך, ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו, שנא' לפתח חמאת רובין,

ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו של יצר הרע כך נאדם להטטילו, שנאמר ואלך תשוקתו, ואם אתה רוצה עסוק בתורה ואתה מושל בו, שנאמר ואתה תמשל בו,

ת"ר, קשה יצר הרע, שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר בראשית ח כי יצר לב האדם רע מנעוריו,

אמר רב יצחק, יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר בראשית ו רק רע כל היום קרא ימירא הוא ללמדנו שכל שעות היום רעמו מתחדשת,

ואמר ר"ש בן (לוי) [לקיש. וכ"ה בסוכה נב; מנחת יהודה] יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר תהלים לו צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא [אם לא] הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר אלהים לא יעזבונו בידו,

תנא דבי ר' ישמעאל, בני אם פגע כך מנוול זה יצר הרע מתגרה נך [לכן נקרא מנוול, על שם מבית הסורים יצא למלך] [קהלת ד, יד] כמ"ש לפתח חמאת רובין, משעה שיוצא ממעי אמו ממקום סרחון וטינופת כפרש"י בקהלת. מהרש"א [משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ] שהמורה כלש נמשלה המפעפע את הכחול [ראה תוס'] שנאמר ירמיהו כג הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, אם אבן הוא נימוח שנאמר ישעיה כג הוי כל צמא לכו למים, ואומר איוב יד יט אבנים י שחקו מים:

[שנינו בברייתא לעיל שיש חיוב על האב לגבי הבן] להשיאו אשה: מנלן דכתיב ירמיה כט ו קחו נשים והן לידו פנים ופנו ות, וקחו לבניהם נשים, ואת פנו תיכם תנו לאנשים [ותלדנה פנים ופנו ות],

בשלמא בנו בידו, אלא בתו בידו היא צממיה כלום יכול להרגיל לה אנשים להשיאה דאמר קרא ואת צומיכם מנו לאנשים?

הכי קאמר להו, ניתן לה מידי [יתן לה האב דבר בנדוניא. שט], ולבשייה [וילבישנה], ונכסייה [ויכסנה], כי היכי דקפצו עלה אינשי [ר"ל שילבישנה ויעדנה במיני עדיים ויתן לה מממונו עד שיהיו קופצים מצויים לה וישאנה הראוי שבהם. מאיר]:

[שנינו בברייתא לעיל שיש חיוב על האב לגבי הבן] ללמדו אומנות: מנלן? אמר חזקיה דאמר קרא קהלת ט ט ראה חיים עם אשה

[אמר לחכמה אחתי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך ואמרה, ואם לאו אל תאמרה. סנהדרין ז:],

ואומר משלי ז ג קשרם על אצבעותיה [כמה קראי מקמיה דהאי קרא בכח"ג כתיבי שם קשרם על גרגרותיה ג' קשרם על לבך ג', אבל מהאי קרא דמייתי משמע ליה דתהא רגיל ושגור בידך כל כך, שתוכל להבין בהם בלי דיבור, גם ברמזות יד ואצבע, דהיינו קשרם על אצבעותיה וק"ל. מהרש"א] פתבם על לוח לכה,

[וחגמ' מוסף שכדי שיהיו דברי תורה שנונים בפיו, זה תלוי בלימודו בימי נעוריו, וגם ע"י שלומד עם תלמידים, ומדמה את דברי תורה לחצים, שכדי לצנח במלחמת התורה צריך אשפה מלא חצים, וכן מי שבקי מאד בתורה יכול לצנח ע"י שמראה מקור לדבריו],

ואומר תהלים קכו ד פחצים ביד גבו ר' שנלחם נהם עם אויביו, פן פני הנעורים [דעיקר החידוד והשינון בימי נעוריה. מהרש"א] תלמידיו של אדם הקרוין צנו כנו שאמר יחזקיהו [ד"ה צ כט יא] פני עקש הלא פשו [לשון שבחה], ואומר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי וגו' [ישעיהו ח], ואומר תהלים קכו ד חצי גבו ר' שנונים, ואומר תהלים מה ו חציך שנונים עמים תחתיה יפלו,

ואומר תהלים קכו ה אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו [הוא הנרתק אשר ישימו בו את החצים. מצ] מהם משום דדמיניהו לחיס נקט לשון מילוי אשפה ל' א' יבשו פנידברו אתיו יבים פשער סיפא דאשרי הגבר הוא,

[ועי"ל אשפה ממש, כי יש בני בית המונעים את הנערים מללמוד בביתם שאומרים שהם ממלאים ביתם באשפה, ועל כן אמר אשרי הגבר אשר מלא על ידיהם את ביתו באשפה, ואינו מונע ביתו מהם. וק"ל. מהרש"א],

מאי את אויבים בשער? אמר רבי חייא בר אבא, אפי' האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד [והיו צריכים להיות אוהבים זה את זה], נעשים אויבים זה את זה ממון שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה, ואינם זזים [פי' אבל אינם זזים] משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר [במדבר כא יד על-פני יאמר בספר מלחמת ה'] את יהב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה [הי דריש לה [לקרא] ספר מלחמות, מלחמה שעל ידי ספר, אהבה יש בסופה]:

ת"ר, דברים יא ושמתם [את דברי אלה] סם תם שלם, שאינו מסר שום הלל נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה, והניח לו רטיה [תחבושת רפואה] על מכתו, ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך כל מה שדעמך נוחה הימנו ואפי' דבש וכל מיני ממיקה שקשים למכה ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן, ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נו' מי [ulcer] ממסס צורפיליו"ש בלע"ז,

אבני חן על מסכת קידושין

נאמר ויקרא יט איש אמו ואביו תיראו, ונאמר דברים ו את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום,

נאמר שמות כא מקלל אביו ואמו מות יומת, ונאמר ויקרא כד איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, השוה הכתוב ברכת אב ואם, לברכת המקום,

אבל בהכאה [דכתיב בשמות כא טו וַיִּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת] ודאי אי אפשר להקשה, שאין הכאה כלפי מעלה, וכן בדין שוקשו לניצוד ומורה על הן ששלושתן שותפין בו שהרי אף הן שותפין למקום בו,

ת"ר שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה ואביו ואמו מפרש בצרימא דמסכת נדה, איש מוריע לזון שבו, אשה מורעת אודם שבו, והקדוש ברוך הוא נופח בו נשמה, מראה עין, ושמיעת אוזן, ודיבור,

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבודני,

תניא רבי אומר, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שכן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני

דף ל"א ע"א

שמשדלתו בדברים מפנה אותו דמסתרגמין וכי יפה (שמות כג) ארי ישלל, לפיכך הקדים הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם,

וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה [ומורא רבך כמורא שמים. עיון יעקב], # [פי' וזה הדין ממשדלתו בדברים, שהאב על פי רוב מדבר אל בנו על עניני תבלית, והבן על פי רוב בהפקירא ניהא ליה], לפיכך הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב,

תני תנא קמיה דרב נחמן, בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאלמלי [ראה תוס' מגילה כא.] דרתי ביניהם ציערוני,

אמר ר' יצחק, כל העובר עבירה בסתר, כאילו דוחק רגלי שכינה [נ"ב כנה כביכול, ובאמת כן הוא לפי שמסתרת ממנו ומסירה השגחתה ממנו ככתוב פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריו. יעב"ץ], שנאמר ישעיה סו כה אמר ה' השמים כסאי [כסא שלי], והארץ הדרום רגלי והעובר בסתר, לומר אין המקום כגון, לפיכך הוא נסתר לומר אין יודע, נמצא כדוסק רגליו, (ומקצרו) [ומקצרו]. רע"ז] לומר אין כגון, [ר"ל שמיציר בלבו העדר כבודו והשגחתו משם. מאירי]

אמר רבי יהושע בן לוי, אסור לאדם שיהלך ארבע אמות

אשר אהבת אומנות שממיה בו עם אשה מקיש אומנות לאשה [ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו, עם תלמוד תורה אשר צידך. רש"י קהלת], [ראה חיים, בחר לך החיים האמתיים שהם חיי עולם כאמרו ובהרת בחיים, עם האשה פי' עם התענוג הזמני. ספורנו],

[וסיפא דקרא שם כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש, וכתב הספורנו, זה בלבד הוא חלקך כי כל זולת זה, הוא גם לזרים אתך !],

אם האמור כאן אשה ממש היא, כשם שמצינו שחייב אדם להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות, אם [מה שאומר הפסוק אשה הבונה על] תורה היא, כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות [פי' בין עם תורה ובין עם אשה צריך אומנות]:

[שנינו בברייתא לעיל שיש חיוב על האב לגבי הבן] ויש אומרים אף להשימו בנהר: מאי טעמא? חיותיה הוא [שמה יפרש בספינה ומטעם וסמך אס אין יודע לשוט. רש"י לעיל על הצרימא]:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות: ליסטות ס"ד! אלא "כאילו" מלמדו ליסטות, מאי בינייהו מאי קא מוסיף ר' יהודה איכא בינייהו דאגמריה עיסקא אס למדו סמורה לת"ק הרי למדו חיים לרבי יהודה דאמי לטעמא אומנות דוקא דכמה פעמים שאין לו כמה לעשות סמורה ועומד ומלסטס:

[שנינו בברייתא לעיל שיש חיוב על האב לגבי הבן] כל מצות האב על הבן וכו': מאי כל מצות האב על הבן, אילימא כל מצותא דמחייב אבא למיעבד לבריה כגון למולו ולפדותו, והכי משמע ממני, כל מצות שהאב מצווה על מעשה הבן, נשים חייבות [גם האם חייבת], והתניא האב חייב בבנו למולו ולפדותו, אביו אין אמו לא?

אמר רב יהודה, הכי קאמר, כל מצות האב, המוטלת על הבן לעשות לאביו כגון כיבוד ומורא, אחד אנשים ואחד נשים חייבין,

תנינא [שנינו במשנה] להא דת"ר [בברייתא], איש [אמו ואביו תיראו] אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים, א"כ מה ת"ל איש? איש סיפק בידו לעשות יכול שאין מומה בידו אשה אין סיפק בידה לעשות, מפני שרשות אחרים מצלה עליה,

אמר רב אידי בר אבין אמר רב, נתגרשה מצלה שניהם שוים הרי היא כלמיה מצלות כיבוד [פי' דלא תימא כיון דנפטרה נפטרה, קמ"ל דהדרה לחיובא. ריטב"א],

ת"ר נאמר שמות כ כבד את אביך ואת אמך, ונאמר משלי ג כבד את ה' מהונך, השוה הכתוב כבוד אב ואם, לכבוד המקום,

אבני חן על מסכת קידושין

אמת לא הוזקק הכבוד לומר ראש דברך אמת, אלא לפי שהיו מרגישים אחר דבריו הראשונים לומר לכבודו הזהיר, ולאחר זמן חזרו וסודו, כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת,

בעו מיניה מרב עולא, עד היכן כיבוד אב ואם # [ואולי אין הכוונה על "החוב" אלא על הידור מצוה, שהרי אין הבן מחויב להפסיד סכום עתיק בשביל זה. וצריך עיון?]

אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון, ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא # [מה ענין פרקמטיא אצל חכמים? בששים ריבוא ש"כר היה משתכר זה ששים ריבוא דינרי זהב, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו והוא יסן [בירושלמי יש, שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שיברה. תוס'], ולא ציערו [להקיצו], # [וצ"ע ועד מתי היה ישן, ועל סכום אדיר כזה היה יכול לומר להם שימתינו וישלם להם שבר המתנה?],

אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם, אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפור [פ' מעשה זה היה בבית שני, שהרי פרה אדומה שעשה משה הספיקה לכל ימי בית ראשון, וכי תימא מנין היה להם שמיר בבית שני לאבני אפור וכו'? אבל בבית שני שמיר היה לישראל. ריטב"א], בששים ריבוא ש"כר, ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו,

לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו, נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא,

[כן מדבר גוי, שהיה לו לומר להם איזה סכום שרוצה בשביל הפרה, ושישאר לו הזכות של מצות כיבוד אב],

וא"ר חנינא, ומה מי שאינו מצווה ועושה כך שילם לו הקצ"ה ש"כר, מצווה ועושה עאכו"כ, דאמר רבי חנינא גדול מצווה ועושה, ממי שאינו מצווה ועושה,

אמר רב יוסף [שהיה סגי נהור] מריש ה"א מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י, דאמר סומא פטור מן המצות הא דר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות צ"ק פרק המוצל (דף פו), עבידנא יומא טבא לרבנן סעודה לתלמידים, דהא לא מפיקדנא שהיה סגי נהור והא עבידנא [מבאן מודקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא וכו']. תוס' עיי"ש],

השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא, גדול מצווה ועושה [לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה

בקומה זקופה, שנא' ישעיה ו' מלא כל הארץ כבודו משמע משתדל ויורד למטה, והזקק קומתו נראה כדומק [רגלי השכינה],

רב הונא בריה דרב יהושע, לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר שכינה למעלה מראשי [הגם שיש אומרים שבזמניהם היו הבחורים הולכים בגילוי ראש],

שאל בן אלמנה [הגמ' מספר האמת שהיה בן אלמנה, אבל הוא הלך ושאל כאלו יש לו אב ואם] אחת את ר' אליעזר, אבא אומר השקיני מים, ואימא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם? אמר ליה הנח כבוד אמך, ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך [ראה במשנה ברייתא כח. מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו],

בא לפני רבי יהושע, אמר לו כך ר' יהושע השיב לו כדרך שהשיב לו ר' אליעזר,

אמר לו [הוסיף בן אלמנה זו לשאל] רבי נתגרשה שאין אמי חייבת בכבוד אבי מהו? אמר ליה מבין ריסי עיניך שערות שצורות כסוי העין [eye lashes] אתה ניכר שהיית יתום ושורו ריסי עיניך מן הצד, כדאמר' [בסנהדרין] (ד' קד) והיה רבן גמליאל שומע קולה וצוכה כנגדה עד שנשכו ריסי עיניו, [כלומר מתנועתך וענייך ניכר שפקח אתה, דבן אלמנה פקח הוא ברוב שטורה בפרנסתו. תוס' ר"י הוקן]

שבן אלמנה אתה ולא צריך אתה למעשה, אלא ללמוד צאת ואני אומר לך שצדק שיהיה שוב עליך,

הטל להן מים בספל, וקעקע להן כתרנגולין [פירוש בבדיחותא אמר ליה, לומר שאינו חייב בכבודו של זה יותר מזה. ריטב"א] קרקק להם כמו שמקרקין לתרנגולים, ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמו [כאלו] שעליו לעשות, אמר לי אבא ואימא, השיבו בלשון שחוק,

דרש עולא רבה, אפיתחא דבי נשיאה, מאי דכתיב תהלים קלח יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי [לשון רבים] פיך, מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך,

[אלא? בשעה שאמר הקב"ה שמות כ אנכי ולא יהיה לך [דהיינו מאמר אחד, לא הסכימו ש], אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר שמות כ כבוד את אביך ואת אמך [פ' וע"י מאמר זה נתיישב להם אנכי ולא יהיה לך, ולכן אומר "אמרי" בלשון רבים שעי' דיבור השני נתיישב להם דיבור הראשון] חזרו והודו למאמרות הראשונות [שברין צוה הקב"ה על כבודו ד' כ"ש שחייב אלם בכבודו, שאף הוא שומק צדיקתו כאצו ולאמו, ומיו ומותו מסורין צדו],

רבא אמר מהכא תהלים קיט ראש דברך אמת, [ומתמה] ראש דברך, ולא סוף דברך! אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך

אבני חן על מסכת קידושין

גי'ה. תוס']. [לפום צערא אנגרא. רימב"א]. [ששבר גדול יש למצווה ועושה, שהוא מפני שמצווה [הקב"ה] ומקבל מרות המצוות עליו. תוס' ר"י הוקן] יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן,

[וצ"ע ומה אולמיה דר' חנינא מדר' יהודה, הול"ל מאן דאמר לי שאין הלכה כר' חנינא ? וי"ל שמה שאומר ר' חנינא הוא סברה אמיתית ואין לחלוק על זה]

כי אתא רב דימי אמר, פעם אחת היה דמא בן נמיה לבוש סירקון לבוש שקורין ליד"ר של זהב מרוקס חוטי זהב, והיה יושב בין גדולי רומי, ובאתה אמו וקרעתו ממנו [יש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה. תוס', # ואולי בנה ירש ממנה חלק הקיצוניות, והשתמש בה לטובה להיות מכבד הורים קיצוני], ומפחה לו על ראשו, וירקה לו בפניו, ולא הכלימה,

תני אבימי בריה דרבי אבהו יש מאכיל לאביו פסיוני עוף משזב ושמן מין שלי שירד [שש. תוס'] צמדצר וטורדו מן העולם שנענש עליו שמראה לו כרות עין על סעודתו, ויש ממוחינו בריחים שהיא מלאכה קשה,

דף ל"א ע"ב

ומביאו לחיי העולם הבא שמכדו דצרכו דצרכי טובים ומחומים, והמלאכה מטיל עליו בלשון רכה, מראה לו זורק השעה, שאין יכולין [האב והבן] להתפרנס אלא דיגייעה זו,

ובגמרת ירושלמי גרס מעשה צניעה, מעשה צאחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני, פעם אחת אמר לו אביו, מאין לך כל אלה, אמר לו סבא ! מה איכפת לך טחון ואכול, [כעין כלבים שמדשין ואוכלין. תוס'], כלומר לעוס ואכול הראשו שקשה לו, ושזב מעשה צאחד, שהיה טחון צריחים, והיה לו אב זקן, ושלח המלך צביל אביו [הוקן] לבא לעצודת המלך, אמר לו צנו, צאב טחון ואני אלך מתמך לעצודת המלך, שאין לה קצנה,

אמר רבי אבהו, כגון אבימי ברי [בני] קיים מצות כיבוד,

חמשה בני סמכי [בנים שהיה להם "סמיכה" להוראה], [דקדק לומר רהוו בני סמכי ובודאי הוו ידעי לכבד אביהם ולרוץ במקומו לפתוח לאבי אביהם, אבל הוא לא הניח אותם כדי שיקיים הוא בעצמו מצות כיבוד אב, ועי"ל בני סמכי שהיו סמוכים על שולחן אביהם אבימי, והיה בידו לצוות עליהם שיעשו מלאכתו במקומו לפתוח לאבי אביהם, ולא הניח אותם. מהרש"א] הוה ליה לאבימי בחיי אביו [פי' שאבימי היה אדם חשוב] ואפילו הכי וכי הוה אתא רבי אבהו [אביו] קרי אבבא היה אבימי, רהיט רן ואזיל ופתח ליה ופומם לו, ואינו מניח לאחד ממנו לילך, ואמר [עוד שהגיע לדלת, כדי להניח דעתו של אביו שהנהגה בא אמר] אין אין [כן כן] אפתם אפתם עד דמטא [י. רש"ש] התם,

יומא חד אמר ליה [אביו לאבימי], אשקיין מיא, אדאייית ליה נמנם [אביו], גחין קאי עליה [הרכין ועמד לפניו עם המים] עד דאיתער,

איסתייעא מילתיה צעודו גמין לפניו ודרש אבימי תהלים עט מזמור לאספך שהבין צמדצר מומור אחד שצספר מהלס, שלא היה מנין צו קודם לכן לדורו [לפי פירוש זה צריך להבין פירושו של המלה "לאספך"].

וי"מ שמקרא זה לצדו דרש מומור לאספך אלהים צאו גוים צמלתך וגו', קינה לאספך מיצעני ליה, ודרש כך שאמר אספך שירה על שכינה הקב"ה חמתו צענים ואצנים שצבימו, וממוך כך הומיר פליטה צישראל, שאלמלא כך, לא נשמיר משונאי ישראל שריד, וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו, ויאת אש צליון [איכה ד'],

אמר ליה רב יעקב בר אבהו, לאביי, כגון אנא שאני אהבו לאבי ויקיר לאמי ועושין לי זאת דער דאיתינא מבי רב, אבא מרלי לי כסא [אבי מגביה לי את הכוס], ואמא מזוגה לי [מזוגת כוס בעבורי], היכי איעביד מה אעשה?

א"ל מאמך קביל [דהואיל והיא רוצה בכך, זה כבודת. ר"י הוקן], ומאבוך לא תקבל [לא תתן שהוא יגביה לך את הכוס], דכיון דבר תורה הוא, חלשה דעתיה אס מקבל ממנו עבודה,

רבי טרפון הוה ליה (ההיא) אמא [זקינה. רא"ש] [ראה תוס'], דכל אימת דהות בעייא למיסק לפוריא [בשרצתה לעלות על מטתה], גחין וסליק לה [הרכין את עצמו עד לארץ כדי שתעלה עליו, ומשם על המטה], וכל אימת דהות נחית [וכשהיתה יורדת], נחתת עלויה,

אתא וקא משתבח בי מדרשא, אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כיבוד # [ואולי מפני שהוא התפאר במה שעשה, אין לה חשיבות], כלום זרקה ארנקי בפניך לים, ולא הכלמתה [כדאמרינן בעלמא ביותר צריך הכתוב להזהיר היבא דאיכא חסרון כים. מהרש"א],

רב יוסף, כי הוה שמע קל כרעא דאמיה, אמר איקום מקמי שכינה # [פלא שקורא לאמו "שכינה" דאתיא],

אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא חמאן שאי אפשר לקיים צדוקם ככל הצורך, והוא נענש עליהם [ואומר כן ד] רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו, ילדתו מתה אמו, וכן אביי [ר"ת א"ש ב"ך י"דוחם יתום. ספר יוחסין, מהרש"א],

איני והאמר אביי, אמרה לי אם, ההיא מרבינתיה לומנת הואי,

רב אסי הוה ליה ההיא [הלשון "ההיא" צריך הבנה, # ואולי היתה מרבינתיה, ולכן מביא מעשה זו כאן, שגם לאם זה צריך לכבד] אמא זקינה, אמרה לי בעינא תכשיטין, עבד לה, בעינא גברא [בעל. ר"י הוקן] נייעין לך [גראה ואבקשנו לך. ר"י הוקן], בעינא גברא דשפיר כותך [יפה כמך, והכיר שנמרפה דעתה וברה שלא יוכל לצאת ידי שמים. ר"י הוקן], [מתחלה היה בדעתו לשלם לאיש שישאנה, אבל לאחר שאמרה שהאיש

אבני חן על מסכת קידושין

יהיה יפה במראה כמותו, הבין שלא יוכל למלאות בקשתה. ראה בן יהודע],

שבקה ואזל לארעא דישראל, שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לי' מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ, א"ל אסור, לקראת אמה [לכבדה] מהו? א"ל איני יודע,

[אתרח] פורתא [שהה מעט], הדר אתא, אמר ליה [ר' יוחנן] אסי! נתרצית לצאת סגור הים, שדעמו לחזור למקומו לצבל [שחשב שלא היה רוצה לכבוד אמו, אלא שרוצה לחזור. ר"י הוקן], המקום יחזירך לשלום עד מקומך,

אתא לקמיה דרבי אלעזר, א"ל ר' אסי לר"א דלמא ח"ו מרתח רחמ עלי דני יומן חם ושלום דלמא מירתח רתח? א"ל מאי אמר לך? אמר ליה המקום יחזירך לשלום, אמר ליה ואם איתא דרתח, לא הוה מברך לך,

אדהכי והכי שמע לארונא [שמתה. ר"י הוקן] דקאתי, אמר אי ידעי [אם הייתי יודע שמתה, פ' כששמע שהיא באה חשב שהיא חיה] לא נפקי [לא הייתי מבקש לצאת מארץ ישראל],

ת"ר, מכבדו בחייו ומכבדו כמותו, בחייו כיצד, הנשמע בדבר אביו [ההולך בשליחות אביו] למקום, אם מכיר באנשי המקום שמכבדים אביו, לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו, אל יתלה הכבוד בעצמו, ואפי' יודע שיכבדוהו כאביו, אלא יתלה הכבוד באביו, לא יאמר שלחוני בשביל עצמי, מהרוני בשביל עצמי [תעשו לי מה שאני צריך, מוהר], פטרוני בשביל עצמי,

אלא כולוהו בשביל אבא שהוא צריך לי, אבל אם אינו נשמע למקום דדבר אביו כדבר עצמו, אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי,

כמותו כיצד, היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו עלי יצא כל רע הראוי לצא על נפשו,

והני מילי תוך שנים עשר חדש, מבאן ואילך כבר קבל מה שקבל, שאין משפט רשעי ישראל גביהם אלא י"ז חדש, אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא,

תנו רבנן, חכם משנה שם אביו חכם הדורש דרשה דברים, ולומד לתורגמן, והוא משמיע, משנה שם אביו ושם רבו, אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו, לומד לתורגמן כך אמר אבא מורי [ואינו מוכיר שמו, אלא קורא לו אבא מרי], כך אמר רבי ומורי, ושם רבו, אבל התורגמן תורגמן המשמיע לרבים אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו אלא מכנהו בשמו ואומר כך אמר פלוני,

[בכלל המבזה את החכם הוא מי שקורא אותו בשמו בלא תואר שם חכם הראוי

לו, ואין זו טענת פטור מה שהתירו לעצמן התמון הסכלי באמרם, כיון שאינו חכם מקהלתו וספרנסי חק"ק לא הסמיכוהו בכך, אין מן הצורך לקורות בשם חכם, כי מה לנו ולו, כי זה הוא שקר מפורסם, כי לאו בפרנסי הקהלות תלויה חכמת החכם, ואם באמת מעשיו מוכיחים עליו שהוא חכם, מה לנו ולסמיכת העמי הארץ וכו'.

ובואו ונחזיק טובה לדורות הראשונים אשר התחכמו להסתיר שמותם עלי אדמות מהגדולים, לקרותם בראשי תיבות וכו' קראו בשמותם הרמב"ם, הרשב"א הריב"ש הר"ן הרמב"ן רש"י בעלי התוספות ודוגמתן לכל גדולי העולם שלא להכשיל את הרבים בעון הקורא לרבו בשמו שאין לו חלק לעולם הבא. לקט הקמח גרפס ביו"ד סוף הלכות נדיו וחרם],

אבוא דמאן אין הממורגמן משנה, אילימא אבוא דמתורגמן אם לומד לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן, להשמיע לרבים בשם אומרו, לא ישנה לומר כך אמר אבא מורי אלא קוראו בשמו אמו תורגמן לאו בר חיובא הוא לכד את אביו הוא,

אלא אמר רבא, שם אביו של חכם, ושם רבו של חכם, כי הא דמר בר רב אשי, כי הוה דריש בפירקא ולומד דבר הלכה לתורגמן, בשם רב אשי אביו, איהו אמר לתורגמן כך אמר אבא מרי, ואמוריה כשהוא משמיע לרבים בשם אומרו אמר, הכי אמר רב אשי כך אמר רב אשי, ואינו אומר כך אמר אביו ואדוניו של חכם:

ת"ר, איזהו מורא ואיזהו כיבוד, מורא לא עומד במקומו במקום המיוסד לאביו, לעמוד שם צדוק וקניס, עם חביריו בענה ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו אם היה אביו ומכס אחד חלוקין בדבר הלכה, לא יאמר נראה דברי פלוני,

כיבוד [איך מכבדו] מאכיל, ומשקה, מלביש, ומכסה, מכנים, ומוציא,

איבעיא להו

דף ל"ב ע"א

משל מי מאכילו ומשקהו ומכבדו? רב יהודה אמר משל בן, רב נתן בר אושעיא אמר משל אב,

אורו ליה רבנן לרב ירמיה, ואמרי לה לבריה דרב ירמיה, כמ"ד משל אב,

מיתיבי נאמר שמות כ כבד את אביך ואת אמך, ונאמר משל ג כבד את ה' מהונך, מה להלן בחסרון כים, אף כאן בחסרון כים, ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה מאי חסרון כים איכא לגביה? לביטול מלאכה [שנתבטל ממלאכתו כשזאבאילו. ר"י זקן],

ת"ש, ב' אחים, שני שותפין, האב ובנו, הרב ותלמידו, פודין

אבני חן על מסכת קידושין

מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה, הנשרפים בנסקלים משמע אחד מן הנשרפין, נחשד בנסקלין הרבה, וקיי"ל (פסנהדרין עט) כל חייבי מיתות שבתורה שנחשדו ואין ידוע אחת מהן בקלה ואחת מהן בממורה, כולן ידונו בקלה שאין אחת ראשי למשוך את הקל לעגש חמור שלא נחייב בו רבי שמעון אומר ידונו בסקילה שהיא קלה דאית ליה לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש פסנהדרין (דף ג) שהשריפה חמורה,

אמר ליה רב יהודה בריה רב יהודה בריה דרב יחזקאל לרב יחזקאל אבא לא תיתנייא הכי הנשרפין בנסקלין והוון נסקלין רובא מאי איריא שריפה חמורה דא"כ אמאי תליט טעמא משום דשריפה חמורה, תיפוק לי דרובא נסקלים ניהו דליכא למימר כולן בשריפה דא"כ אולת לך בתר מיטעא, אלא הכי איתנייא הנסקלים בנשרפים דאע"ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה,

א"ל אי הכי אימא סיפא, וחכמים אומרים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה, מאי איריא דסקילה חמורה, תיפוק לי דרובא נשרפים ניהו?

א"ל, התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש האי דקאמרי שהסקילה חמורה, לאו טעמא יהי למילתייהו, אלא הכי אמרי ידונו בשריפה בתר רובא, ודקאמרת ידונו בסקילה להקל עליהם, אין אחת מיקל אלא מתמיר שהסקילה חמורה דקאמרת שריפה חמורה, לא סקילה חמורה,

א"ל שמואל לרב יהודה, שינא לא תימא ליה לאבוך הכי להודיעו פתאום שהוא טועה, דקאמרת לי לא תמניא הכי,

דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה, אלא אומר לו אבא, כך כתוב בתורה, כך כתוב בתורה,

[ומקשה והלא] צעורי קא מצער ליה והרי הוא כאומר לו עברת על ד"ת? אלא אומר לו, אבא מקרא כתוב בתורה כך ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב, והוא עצמו יצין שטעה,

[ענין חדש] אלעזר בן מתיא אומר, אבא אומר השקיני מים, ומצוה לעשות ויש מצוה אחרת לפני לעשות, כגון לקצור את המט או לזייב, מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה, שאני ואבא חייבים במצוה,

איסי בן יהודה אומר, אם אפשר למצוה לעשות ע"י אחרים, תיעשה על ידי אחרים, וילך הוא בכבוד אביו,

אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה,

א"ר יצחק בר שילא, א"ר מתנה, אמר רב חסדא, האב שמחל על כבודו כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו אין

זה לזה מעשר שני אם יש לאביו מעשר שני, פודה הן משלו לזורך אביו בלא חומש, ולא אמרי' הרי הוא כגופו, שהרי הוא אוסרו ומוזותיו עליו, ולא אחר ניהו לגביה, והרי הוא כמי שפודהו הוא בעצמו [לא אמרינן בן],

ומאכילין זה לזה מעשר עני אם יש לבן מעשר עני לחלק לעניים, מאכילו לאביו, אם אביו עני, וכן כולם אע"פ שחביב עליו כגופו, ואם לא היה בידו מעשר זה היה נותן לו מזונות משלו,

ואי אמרת משל בן [שחייב הבן להאכיל לאביו משלו], נמצא זה פורע חובו משל עניים? לא צריכא להעדפה עליו מוטל להאכילו ולהשקותו מדה בינונית, ואם אביו צריך לסעודה יתירה, יאכילו מעשר עני,

אי הכי היינו דקתני עלה, אמר רבי יהודה, תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני, ואי להעדפה מאי נפקא מינה? אפילו הכי זילא ביה מילתא [שהו בוויין לאביו שמאכילין אותו במעות צדקה,

ת"ש, שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם, אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו, ואינו מכלימו, # [פ' שאם הבן צריך לכבד לאביו ממונו, נמצא שממונו של הבן משועבד לכבוד אביו, ואם אביו זורק ממונו לים צריך הוא לסבול ולשתוק, אבל אם אינו מחויב לאבד ממונו בשביל אביו ואביו זורק ממונו לים, הלא אביו הוא גנב ואינו צריך לסבול, והגמ' הולך ומפרש] ואי אמרת משל אב כבוד האב על הן נחסרון כיס אינו אלא משל אב, אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אלעזר משל אב הוא, ו מאי נפקא לי' מיניה להכלימו [הלא אין חוב על הבן להאכיל את אביו מכיסו, ולמה יקפיד אם אביו זורק את הארנק לים]?]

[ומתריץ] בראוי לזירשו [ואביו מאבד את הירושה לפניו], וכי הא דרבה בר רב הונא, דרב הונא [אביו] קרע שיראי באנפי רבה בריה, [וכוונתו היתה] אמר איזול איחזי [רצה לנסות את בנו], אי רתח אי לא רתח,

ודלמא רתח ואמר לאצוה מידי ציתמיה וקעבר רב הונא ויקרא יט אלפני עור לא תתן מכשול שגורם לבנו לחטוא?

דמחיל ליה ליקריה [ובריטב"א הקשה הא מ"מ הבן אינו יודע שמחל אביו על כבודו, והיו כמי שעלה בידו בשר כבש ונתכוון להעלות בשר חזיר שצריך כפרה. עיי"ש,

ובתוס' הרא"ש כתב והודיעו תחלה בן [פ' אמר לו שהוא מוחל כבודו] שלא יהא כמו נתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר מלה שצריך כפרה],

והא קעבר משום דברים כ כל תשחית? דעבר ליה בפומבייני צמקוס המפירה, שאינו נחסר מדמיו צדק כגון בשוליו ודילמא משום הכי לא רתח, דעבר ליה בשעת ריתחיה [ובנו חשב שבאמת קרע את הבגד].

אבני חן על מסכת קידושין

נוטריקון דבר הכתוב, ולקמיה פריך היינו מ"ק שנאמר מושלי ז' ה' קנני ראשית דרכו,

יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק, ת"ל תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור נעמידו דיינו מוך ד' אמות, דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד,

יכול יהדרנו בממון יכול יהא הידור זה הידור ממון, לכדו בממון (כדכתיב (ויקרא יט טו) לא תהדר פני גדול, דמשמע בממון, וכגון ודל לא תהדר צריכו (שמות כג). רש"י לקמן לג.) ת"ל תקום והדרת, מה קימה שאין בה חסרון כים, אף הידור שאין בו חסרון כים,

יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ? ת"ל תקום והדרת, לא אמרתי קימה, אלא במקום שיש הידור,

יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לקמן (דף לג) פריך אטו נרשיעי עסקינן?

ת"ל תקום ויראת, דבר המסור ללב ללבו של עושה הדבר, הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שכולם להשמע מעיני הצדיות שלא יחזיקוהו כרשע, ושידיעוהו לכך זכות, ויאמרו לא ראהו, לכך נאמר בו ויקרא יט ויראת מאלהיך, שכל הממשצות גלויות לו, ויודע כך שלמסור ולצלל מלכותו נכחונו,

רבי שמעון בן אלעזר אומר, מנין לזקן שלא יטריח אם יכול לילך דרך אחרת שלא יעמיד את הניצור, ת"ל זקן ויראת, להכי סמך ויראת לזקן לומר שאף הזקן יירא,

איסי בן יהודה אומר, מפני שיבה תקום, אפילו כל שיבה במשמע ואפי' זקן אשמאי (וביניק וחכים כר"י הגלילי סבר. מהרש"א),

[וא"ת כיון דבהדי שיבה נמי בעי חכמה, כדפירש בקונטרס לרבי יוסי הגלילי דמרבא אפי' יניק וחכים, שיבה דכתב רחמנא למה לי, פשיטא כיון דאפי' יניק וחכים, כ"ש שיבה וחכים, דמי גרע אם הוא זקן בהדי חכם? ונראה לר"י דודאי יניק וחכים צריך שיהא מופלג, ולכך איצטריך שיבה אע"פ שאינו מופלג, דכך לי זקן שאינו מופלג כמו יניק וחכים שהוא מופלג, אבל אם היו שוים בחכמה היניק והזקן, צריך שיעמוד היניק מפני הזקן, דגבי יניק צריך שיהיה מופלג בחכמה, וגבי זקן אינו צריך. מתוך דברי התוס'].

[נמצא שיש כאן ג' שיטות: ת"ק סבר שיש לקום רק לפני שיבה שהוא זקן דהיינו חכם, וריה"ג סבר שיש לקום לפני כל ת"ח בין זקן ובין צעיר [ולפי התוס' בת"ח זקן צריך לקום אפילו אינו מופלג, ובצעיר רק כשמופלג], ואיסי בן יהודה אומר שיש לקום לפני כל זקן אפילו ע"ה, ולפני כל ת"ח אפילו צעיר].

רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא? איכא בינייהו יניק וחכים, ת"ק סבר יניק וחכים לא והכי קאמר תנא קמא, אין זקן אלא זקן שהוא חכם, שנאמר אספה לי שבעים איש מוקי ישראל וגו', והתם זקנים ותכנים היו, כדכתיב אשר ידעת כי הם וגו', אלמא זקנים וידועים הוו,

ו רבי יוסי הגלילי דמשני ליה לקרא ממשמעו זקנה ממש, ודריש ליה זה שקנה חכמה סבר אפילו יניק וחכים,

מ"ט דרבי יוסי הגלילי?

אמר לך, אי ס"ד כדקאמר ת"ק דמד הוא דאיידי ציה קרא שיבה והוא חכם, א"כ נכתוב רחמנא מפני "שיבה זקן" תקום והדרת [ומרויח תיבה אחת "פני"] וגמגר ג"ש [דוקן שהוא ת"ח], מ"ש דפלגניהו רחמנא, ש"מ תרמי מילי יניהו, וה"ק מפני שיבה תקום והדרת, מקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ואפילו יניק, ומדקפיד אהכמה אמרינן נמי שיבה לאו זקן אשמאי קאמר,

דליכא למימר רבי יוסי אזקן אשמאי נמי פליג אס כן היינו איסי בן יהודה,

למימר דהאי לאו האי [לפני שיבה תקום קאי על ת"ח זקן והגם שאינו מופלג], והאי לאו האי [והדרת פני זקן היינו ת"ח צעיר אבל הוא מופלג], ש"מ אפי' יניק וחכים,

ות"ק [למה חילקה הפסוק], משום דבעי למיסמך זקן ויראת לומר שלא יטריח כלעיל, [ואף על גב דאבתי מצי למכתב תקום והדרת פני שיבה זקן ויראת] [ואז מרויח התיבה "מפני"] אפ"ה לא משמע שפיר דאתא למדרש זקן ויראת כי [פי' כמו] השתא דפלגיה משיבה ואסמכיה ליראת. ריטב"א]

[לאחר שפירש טעמיה דריה"ג שואל] ותנא קמא [שצריך לקום רק מפני ת"ח זקן] מ"ט?

[ומשיב] אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי דמרי יניהו נכמוז צמרוייהו קימה והידור, א"כ נכתוב רחמנא

דף ל"ג ע"א

מפני שיבה תקום והדרת, תקום והדרת פני זקן, ומדלא כתב הכי, ש"מ חד הוא [זקן חכם],

אמר מר, יכול יהדרנו בממון כדכתיב (ויקרא יט טו) לא תהדר פני גדול, דמשמע בממון, וכגון ודל לא תהדר צריכו (שמות כג)? ת"ל תקום והדרת, מה קימה שאין בה חסרון כים, אף הידור שאין בו חסרון כים,

וקימה לית בה חסרון כים [בתמיה], מי לא עסקינן כלומר מי לא משמע נמי אפילו דקא נקיב מרגניתא נוקב מרגניתא [pearl drilling נוקב מרגליות כדי לעשות ממנה מחרוזות וכדומה, וזה אומנות גדולה וקשה לעשות נקב בלי לשבר או להזיק את המרגלית]. שאומנות יקרה היא, אדהכי והכי

אבני חן על מסכת קידושין

[האחרונים ז"ל דנו האם מותר לעשות מעשה מצוה במקום מטונף וכו'. ראה יוסף דעת], ולא, והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא מרחץ כדמתרגמי' (בראשית מג) ורחץ ואסמי וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי, ולא קם מקמיה, ואיקפד [אף שהיה יושב במרחץ], ואתא אמר ליה לאבוב [והתלונן ר' שמעון לרבי אביו] שני חומשים שני חמישים של ספר שנימי לו מדרש אגדומי שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני,

ותו בר קפרא, ואמרי לה ר' שמואל בר ר' יוסי, הוה יתיב בי מסחותא, על ואזיל ר' שמעון בר רבי, ולא קם מקמיה, ואיקפד,

ואתא א"ל לאבוב [והתלונן ר' שמעון לרבי אביו], שני שלישי שלישי [שליש של שלישי, היינו שני חלקי תשיעית הספר] שני חלקים של שלש [מן שלישי] הספר שניתי לו בתורת כהנים ספר ויקרא שנימי לו ברייתא של מדרש הספר ולא עמד מפני,

ואמר לו [רבי לר' שמעון בנו] שמא בהן [ממה שלמדת אותו. וכתבו התוס' לא היה צריך לומר "בהן", שהוא הדין בשאר דברי תורה, אלא הא דקאמר הכי סוד ה' ליראיו, כדאיתא בב"ד דאמר ר' חייא יבא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים וכו'. ת"י] יושב ומהרהר וערוד היה ולא הדין בעצרך לפני,

מעמא דבהן יושב ומהרהר, הא לאו הכי לא?

לא קשיא הא בבתי גואי מקום שני אדם עומדים ערומים, הא והא דר' שמעון דרבי בבתי בראי מקום שעומדים לנשים דהתם מקום הידור הוא,

ה"נ מסתברא דר' שמעון דרבי דנמי דלא, מדקאמר ליה דין יושב ומהרהר דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, בכל מקום מותר להרהר [לאחריו מהלך במבואות המטונפות. פסקי הרי"ד זכאים קב. יוסף דעת], חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא [הרי שבפנים אסור להרהר בדברי תורה],

דילמא לאונסיה שאני פעמים שהוא טרוד ומעיין בשמיעתיה לפני כניסתו למרחץ, וע"כ הלא שגורה צפיו ולבו, ומעיין זה בצית המרחץ?

[כמו אמר מר] יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו, אטו ברשיעי עסקינן דתמיה למה לי קרא, אם ראה ועלם עיניו הרי עזר על תקום והדרת?

אלא יכול יעצים עיניו, מקמי דלימטיה זמן חיובא דאדרע אמומי דלקמן (לג:), דכי מטיא זמן חיובא, הא לא חזי ליה דקאים מקמיה, ת"ל תקום ויראת יס נך לירא מן היוצר הידוע מתצטות, שאתה מבקש תחבולת להפטר ממנו,

תנא, איזוהי קימה שיש בה הידור כבוד ונשיאות פנים, שדבר הייכר הוא שצטילו עמד הוי אומר זה ד' אמות # [פ'] שהיכור הוא כשהוא

[פ'] בין כך ובין כך, דהיינו עד זמן שהחכם עובר [קאים מקמיה ומצריך ליה למיקם, ובטיל ממלאכתו] ואע"ג דצטל ממלאכתו ואיכא חסרון כים [פ'] ונמצא לפי הה"א יש גם בהידור וגם בקימה חסרון כים?

אלא אקיש קימה להידור, מה הידור שאין בו ביטול [מלאכה] דאין לשון הידור אלא נשיאות פנים, או צממון או צניצוד דברים, ואין צממנו ציטול מלאכה, אף קימה שאין בה ביטול,

ואקיש נמי הידור לקימה, מה קימה שאין בה חסרון כים דהא אוקימנא דצטאין זה ציטול מלאכה עסקינן, ומו לא שייך זה חסרון כים, אף הידור שאין בו חסרון כים ועל כרחיך לא נכתב הידור, אלא לדרוש כדאמרן, למעוטי עמידה מרחוק, ולמעוטי צית המרחץ כדאמרן,

מכאן אמרו, אין בעלי אומניות [שעובדין בשביל אחרים] רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם [שאין צריך לאבד זמן בשביל קימה והידור], [ראה ברכות דף טז. האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך],

ולא, והתנן [בבב"ב ג.] צמציצי צמריס קאי, כשעוצרים צמון ירושלים כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם, ואומרים להם, אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום?

א"ר יוחנן, מפניהם עומדים, מפני תלמידי חכמים אין עומדים,

אמר רבי יוסי בר אבין בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה [וכמו כן חייבין לעמוד בפני נישאי המטה או בפני נישאי תינוק למו]. יבין בבב"ב ג. וכו' ברע"ב, וראה שם במשניות תוס' אנשי שם שמביא לחלק דבבב"ב עצם ההבאה הוא חלק מהמצוה משא"כ במילה, אבל מביא בשם המרדכי שצריכים לעמוד כל העם בשעת מילה, אמנם לא משום כבוד העוסקים במצוה ממו בה, אלא משום כבוד המצוה עצמה, וחביא זכר לדבר ויעמוד כל העם בברית, שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים,

[ודוחה] ודלמא שאני התם, דא"כ אתה מכשילן לעתיד לבא [ולא משום גדולה מצוה בשעתה] שלא יציאו עוד, שיאמרו נזזים אנו צעייסה, ולא משום חיצוני מזה הוה, ואילו בני אדם הייכרים חסודים צעיר, ועסוקים צממון, לא הוה למיקם מקמייהו,

[בבן יהודיע תמה וכי בשביל שלא יעמדו לפניהם לא יבואו לעתיד לבא? ותירץ שהיו עושין מהומה גדולה בהבאת הבב"ב, וכדי שלא יחשבו אלו המביאים הבב"ב שאנשי ירושלים משחקין עליהם בלבבם, שעושין כל המהומה עבור סל פירות שהוא דורון דבר מועט [באיד"ש מען פילט ווי א חוק], לכן מראין אנשי ירושלים כבוד לאנשים אלו, כאילו אומרים שהוא מצוה יקרה ונכבדת, וראוי לעשות לה כל הכבוד הזה. תוכן דבריו לפי הבנתי]

אמר מר, יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ

אבני חן על מסכת קידושין

רבא משרד שלוחיה היה שולח שלוחיו לפשוט להן יד, אבל הוא עצמו לא,

רב נחמן משרד גוזאי קריסס שהיו ממיד לפניו, לפי שהיה שר, חתן הנשיא, ואב צ"ד, היו רגילין לעמוד לפניו משרתים להכות ולחוק מאן דלא זיית דינא, וכשהיו זקנים עוזרים לפניו, היה שולח הנך קריסס להחזיק בידם, אבל הוא עצמו לא, שלא לזלזל בתורתו, ד אמר אי לאו תורה, כמה נחמן בר אבא [שם אביו היה יעקב, ואמר "אבא" לשון חשיבות. ע"פ בן יהודא] איבא בשוקא הלכך אין חשיבותי בשביל עצמי אלא בשביל תורה, ואית דמפרשי צבי יהיב ידא לסבי, מכבד עצמו בזקנים, ופושט להם ידו ששען הוא עליהם, רבא משרד שלוחיה שינאו לקראתו לכבודו, וכן רב נחמן, ולימא דכל היכא דגרסי יהיב ידא להשען אחרים עליו קאמר, ולא להשען הוא על אחרים כדאמר בפרק קמא דיומא (דף ט), ריש לקיש הוה סמי בירדנא, אחא רבא בר צר חנה יהיב ידא, שישען ר' שמעון בן לקיש עליו, וינא לשפת הנהר,

א"ר אייבו אמר ר' ינאי

דף ל"ג ע"ב

אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית, כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא שחרית וערבית, הלכך מי שעומד מפני רבו שחרית אינו רשאי לעמוד מפניו אלא ערבית [יש שפירשו שאסור לעמוד יותר מפעמים, ויש שפירשו שאינו מחויב יותר מפעמים, אבל אם רצה מותר, ונראה פשוט דה"ה בכבוד אב ואם. הערות],

מיתבי, ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח, ת"ל זקן ויראת, ואי אמרת שחרית וערבית בלבד אמאי לא ניטרח מאי טעמא איכא חיובא הוא אורחא דמילתא הוא, אלא לאו כולי יומא?

לא לעולם שחרית וערבית בלבד, ואפ"ה כמה דאפשר ליה לא ניטרח,

אמר ר' אלעזר, כל ת"ח שאין עומד מפני רבו נקרא רשע [נקרא רשע, ראה גדרים ט' ע"א מה שכתב הריטב"א על בגדרי רשעים, שאין הפירוש שהם רשעים גמורים, אלא שהם נקראים רשעים לגבי ענין זה. עיי"ש], ואינו מאריך ימים, ותלמודו משתכח, שנאמר קהלת ה טוב לא יהיה לרשע אין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב אלמא תלמודו משתכח ולא יאריך ימים אלא כצל, מה טעם לפי אשר איננו ירא מלפני האלהים ומורא זו קימה היא כדמפרש ואזיל,

מורא זו איני יודע מהו, כשהוא אומר ויקרא יט ויראת מאלהיך, הרי מורא זו קימה,

ואימא מוראת רבית דגבי רבית נמי כתיב (ויקרא כה) אל תקח מאתו וגו' ויראת, ומוראת משקלות וכן גבי משקלות (דברים כה) אכן שלמה וזקן

יושב, ועומד לכבודו, אבל אם הוא עומד כבר מקודם אין זה כיבוד,

ועצם כיבוד של קימה הוא, שכשארם יושב, יש לו ישוב הרעת להתבונן במחשבותיו, ואין מחשבתו אל המצב סביבותיו, אבל כשעומד אינו עסוק במחשבותיו אלא רעתו על מה שלפניו, ולכן כשהארם קם זה סמל של תשומת לב שנותן למה שלפניו],

אמר אביי, לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק, אבל ברבו המובהק מלא עיניו,

אביי מבי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי, הוה קאים,

אביי הוה רכיב חמרא, וקא מסגי אנודא דנהר סגיא, יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא הנהר מפסיק צניהם ולא קמו מקמיה, אמר להו [אביי] ולא רב מובהק אנא ואף על פי שאתם רחוקים יותר מד' אמות, איצטע לכו למיקס, אמרו ליה לאו אדעתין לא מוכרו לעמוד, שהיינו טרודים:

[שגינו לעיל] ר' שמעון בן אלעזר אומר, מנין לזקן שלא יטריח, ת"ל זקן ויראת: אמר אביי נקמינן [מסורת מאבותינו, מנהג מרבוינו. עירובין ה.], דא' מקיף מסבב דרך אחרת שלא לעבור לפני הצורח ח"י מאריך ימים,

אביי מקיף, רבי זירא מקיף,

רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתא, חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא [והוא ענין וסמל של פריקת עול], אמר [רבינא] כמה חציף הא גברא, א"ל [ר' ירמיה לרבינא] דלמא ממאת מחסיא ניהו, דגיס' צלע' פריצ' ב' רבנן ממיד רגילים אצלם ולבם גם צמחמים כאלו הם מהם:

[כמו אמר מר] איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה,

ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי, אמר כמה הרפתקי מקראות וזרות עדו עלייהו עברו עליהם דהני ולא נקיס הרבה ומופתים,

[לפעמים רואה אברך את יהודי זקן עושה איזה מעשה קלות, וחושב בלבו הלא זקן זה הוא קל שבקלים, אבל האברך צריך לדעת שזה הזקן עברו עליו מצבים שונים, והוא האברך איש צעיר אינו יכול להבין ולהשיג מה שהחיים מבאינם, בבחינת אל תרון את חבירך עד שתגיע למקומו. אבות פ"ב],

רבא מיקם לא קאי, הידור עבד להו,

אביי יהיב ידא לסבי פושט ידו לזקנים כל כמה שעוזרים אצלו ונשענן עליו,

אבני חן על מסכת קידושין

ורו,

טהור לא מהני מידי אלא ישיבת טמא, ואם יושב הטמא, הטהור טמא,

וכן באבן המנוגעת ואדם נושא תחת האילן וטהור יושב תחת האילן לא נטמא הטהור עד שישב נושא האבן ואם ישב נושא האבן נטמא הטהור ואפי' הוא עומד.

וילף לה מקרא דאין מזרע מטמא טהור הנכנס עמו לזהל אלא א"כ יושב המזרע ורישא דברייתא הכי איתא מחוץ למחנה מושבו מושבו טמא מכאן אמרו הטמא יושב תחת האילן כו',

ואמר רב נחמן בר כהן, זאת אומרת מדקמי וכן צאבן המנוגעת רכוב במהלך דמי ללא בתריה ידיה זולתן, אלא בתר צהמה הנושא, דהא הכא לא בתר צבן זולתן, אלא בתר אדם הנושא זולתן, דאי בתריה ידיה זולתן, אפילו לא ישב נושא נטמא הטהור, דהא איהי מיתב יתבא צחיקו, או צכתיפו של זה הנושא ש"מ,

איבעיא להו, מהו לעמוד מי מייצב למיקס או לא מפני ספר תורה?

ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי, קל וחומר, מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כל שכן,

ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי, חליף ואזיל ר' שמעון בר אבא, וקמו מקמיה, אמר להו דא דאתון חכימי ואנא חבר, ועוד כלום תורה עומדת מפני לומדיה צמיה, לפי ששוקים צדצר הלכה היו, קרי להו לדידהו תורה עמיה, ולדידיה קרי לומדיה!

סבר לה כר' אלעזר, דאמר ר' אלעזר, אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה, לייט עלה אביי סבך דרבי אלעזר כל מאן דציית ליה:

שמות לג והביטו אחרי משה עד בואו האהלה, ר' אמי ור' יצחק נפחא, חד אמר לגנאי וחד אמר לשבח,

מאן דאמר לגנאי כדאיתא משום דדבר מגונה הוא, לא רצה לפרסמה, והרי הוא מפורש במדרש רבי תנחומא, ראו כמה עדים שוקין, כמה נוארו שמן, הכל משלנו,

מ"ד לשבח, אמר חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו, א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא,

חכם עובר, עומד מלפניו ד' אמות, וכיון שעבר ד' אמות יושב,

אב ב"ד עובר, עומד מלפניו מלא עיניו משמחתיל ליכנס לתוך ארבע אמות, ואינו יושב עד שיעצור הימנו ארבע אמות השניות, וכיון שעבר ד' אמות יושב,

ר' אלעזר [לכן מוקים לה בקימה והידור], פני פני גמר כמיז הכא מלפני, וכמיז התם (ויקרא יט) מפני שציה,

איבעיא להו, בנו והוא רבו הן רבו של אביו מהו [לדבר] לעמוד מפני אביו?

[אמרו עליו על רבינו מאיר מרוטנברג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו. רא"ש, מפני שהוא ספיקא דאורייתא],

ת"ש, דאמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא קום מקמי אבך ואע"ג דרב יהודה רביה דרב יחזקאל אבא הוה, כדאמר' לעיל (לג) אבא לא מתנייא הכי, שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה, דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה,

[ולפיכך נ"ל שכל שמוחזק בבעל מעשים ואין ספק בעניינו כרב יחזקאל, עומדין מפניו, שלא צותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים, אלא שלא פרשה תורה במעשה כמו שפרשה בחכמה, לפי שאין הכשר במעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל. ר"ן],

אלא מאי קאמר ליה אמאי צריך לאזהריה, אי לאו למילף מינה הוראה צעלמא דאף על פי שהוא רבו חייב לעמוד מפניו, הכי קאמר ליה [שמואל] זימנין דאתי מאחורי [שאני איני קם מפניו, שאני רואה רואה אותו, אבל אתה יושב לפני רואה אותו מאחורי], קום את מקמיה, ולא תיחוש ליקרא ידי,

איבעיא להו, בנו והוא רבו, מהו שיעמוד אביו מפניו?

ת"ש דאמר ר' יהושע בן לוי, אני איני כדי לעמוד מפני בני, אלא משום כבוד בית נשיא קס"ד דה"ק אני רבו של בני, ולא הייתי כדי לעמוד מפניו, אלא מפני שנתחנן בנשיא,

ומדקאמר אני איני כדי, ש"מ טעמא דאנא רביה, הא איהו רבאי קאימנא מקמיה דאילו היה כדי שהיה תלמידו, הוה ליה למיקס?

ה"ק כלומר איני כדי דקאמר לאו משום גדולת תורה הוא, אלא מפני שהוא אביו קאמר, דאין אב כדי לעמוד מפני הן אני איני כדי לעמוד מפני בני, ואפילו הוא רבאי, דהא אנא אבוא, אלא משום כבוד בית נשיא,

איבעיא להו, רכוב במהלך דמי רבו רכוב, כמהלך דמי, וצריך לעמוד מפניו או לא כמהלך דמי, אלא כיושב צמריה ידיה זולתן, והא קא יתיב? [הוה מצי לאוכוחי מאביי דלעיל דקאים מקמיה דרב יוסף מבי הוה חזי אודנא דחמריה אלא דניחא ליה למפשט מברייא. תוס' הראש],

אמר אביי ת"ש, טמא יושב תחת האילן, וטהור עומד, טמא, טמא עומד תחת האילן, וטהור יושב, טהור דשיצת

אבני חן על מסכת קידושין

ופטריות מיי אוכלין הם, וקים להו לרצנן דלא זייני?

אלא אין למדין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בו חוץ:

פטרות: מנלן? גמר מתפילין במה מנינו בתפילין, מה תפילין שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ו נשים פטרות, אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטרות ולקמן פריך אדילין מתפילין לפטור, וילף ממנה והקבל לחיוב,

ותפילין גמור לה מתלמוד תורה דאיתקוש להדי, ושננתם לנבין (דברים ו) וכמצינו במהריטם ולא, מה תלמוד תורה נשים פטורות דכמצינו [ושננתם] לנבין ולא לנשותיך אף תפילין נשים פטורות,

ונקיש תפילין למזוזה לחייב הגשים, דהא כמיז צתריה וכתבתם על מזוזת, ונימא מה מזוזה גשים חייבות דלקמן, אף תפילין גשים חייבות?

דברים ו ז וּשְׁנַתָּה לְמַעַן וּדְרַתָּ בָּם בְּשִׁבְתָּהּ בְּבִיתָהּ וּבְלִבְתָּהּ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁבְתָּהּ וּבְקוּמָהּ: ח וְאִשְׁרֵתָם לֹא תֵּלַעְדָּהּ וְהָיוּ לְמִטָּפֶת בֵּין עֵינֶיהָ: ט וּבְחִבָּתָם עֲלֵמוֹזוֹת בֵּיתָהּ וּבִשְׁעֶרָהּ.

בדרים יא יח ושמעתם את־דברי אלה על־לבבכם ועל־נפשכם וקשרתם אתם
לאות על־לבבכם והיו לכם סמך בין עיניכם: יט ולמדתם אתם את־בניכם
לדבר בם בשבתה בביתה ובכלתה בדרך ובשכרה ובקושר: כ וכתבתם
על־מזוזות ביתה ובשערך.

ומשינין תפילין לתלמוד תורה איתקיש, בין בפרשה ראשונה
כדפרשישם לעיל בין בפרשה שניה והיו לטוטפות בין עיניס, וסמך ליה
ועלמדתם אותם את בניס, תפילין למוזה בפרשה שניה לא איתקיש
שכלמוד תורה מפסיק ביניהם,

ונקיש מזוזה לתלמוד תורה כדליתקש צפרשה שניה דסמין ליה וכחצתם וימא נשים פטורות [פ' בבית אשה]?

לא מלקא דעתך לפטור נשים, דכתיב דברים יא למען ירבו ימיכם ממלה מתן שכרה כריצוי ימים, גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי נמי בעי חיי,

[שמעתי בשם מהר"ד מבעלזא זצ"ל, שזה המעם שונים רצות לשמוע כשמוזמרים, שהגמ' כאן נשי לא בעי חיי צריך לומר בניגון חימה, ואל לאו יהיה פירושה שח"ו נשי לא בעי חיי, והחילוק בין הפשטים הוא איך מנגנים הגמ']

וזהרי סוכה, דמצות עשה שהזמן גרמא, דכתיב ויקרא כג
בסוכות תשבו שבעת ימים, מעמא דכתב רחמנא האזרח
להוציא את הנשים ברימא היא במסכת סוכה, הא לאו הכי נשים
חיובות?

אמר אביי איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב

נשיא עובר, עומד מלפניו מלא עיניו, ואינו יושב עד שישיב במקומו, שנאמר והביטו אחרי משה, עד בואו האהלה ומשה נשאל היה:

[שנינו במשנתנו לעיל כמ.] כל מצות עשה שהזמן גרמא וכו': ת"ר
איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא, סוכה, ולולב, שופר,
וציצית,

דף ל"ד ע"א

ותפילין וקסדר לילה לאו זמן תפילין, אי נמי שבת ויו"ט לאו זמן תפילין, הילכך כיון דאיכא שעתא דלא מיחייב בה, זמן גרמא הוא,

ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא, מזוזה, מעקה, אבידה השגת אבידה, ושילוח הקן,

[ישוראל] ובלללא הוא בתמיה ובי כלל קלוד הוא, ד"כל" ממות עשה שהומן גרמא נשים פטורות [פ' הקושיא הוא על הכלל שאומר, שהמציאות אינו כן ש] הרי אכילת מצה ליל ראשון שהוא חוצה, דכמי (שמות יב) בערב תאכלו ממות, חמון גרס לה צט"ו צניס, וגשים חייבות כדאמר בפסחים (דף מג) נשים חייבות באכילת מנה דבר תורה, שנאמר לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו ממות, כל שישנו בצל תאכל חמץ, ישנו בקום אכול מנה, וגשים איתנהו בצל תאכל חמץ, דממות לא תעשה היא, [ובן] שמוחה ציגל דכמי (דברים טו) ושמתה בחמץ אתה וצנך וצמך, הקהל, דמצות עשה שהומן גרמא וגשים חייבות,

ותו, והרי תלמוד תורה דאמנן לעיל (כט) נשים פטורות, וכן פדיון הבן כדלעיל בפירקין קידושין (סג כט), פריה ורביה אמרינן צינמות (דף סה) האש מנזרה על פריה ורביה, אבל לא האשה, וילף לה מן וכבשה אש דרכו לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, וכל דלא קרינן ציה וכבשה לא קרינן ציה פרו ורבו, ופדיון הבן, דלאו מצות עשה שהזמן גרמא הוא, ונשים פטורות?

אמר רבי יוחנן, אין למדין מן הכללות כל היכא דמי כלל כי האי גוויא, כל מנות עשה וכו' וכל מנות לא תעשה, הכל חייבין בראיה, אין למדין מהם דאיכא צדו לזלו דוקא ואפילו במקום שנאמר בו חוץ דאיכא למימר מדאפיקי האי דאפיק, ש"מ דוקא הוא ולא שייך מיד, אפ"ה אין למדין,

[בלשון "כל" שייך לומר אין למידין מן הכללות, ובמקום שהולך ומונה שייך לומר תנא ושיר],

דתנן בכל מערבין עירובי חמירות ומשתתפין שיטופי מבוזאות חוץ מן המים ומלח דמידי דזין צעיק, והי לא זייני, שצמקוס מונוטווי של אדם חשובה לידעו ושצמקוס, [ולא דוקא הוא שהרי] ותו ליכא, והאיכא כמהין

אבני חן על מסכת קידושין

בסוכות תשבו, תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו,

ורבא אמר

דף ל"ד ע"ב

ואי כתב רחמנא ראייה, ולא כתב תפילין, הוה אמינא אקיש תפילין למזוזה [לחייב הנשים], צריכא,

אי הכי מצה והקהל נמי צריכי ולא שני כתובים הבאים כאחד, ויילף שאר מצות עשה מנייהו לחיוב?

למאי צריכי מרזייהו, אלא חד מנייהו נכתוב ונגמר אידך מנייה עס כל שאר מצות עשה [ולכן הווי שני כתובים הבאים כאחד],

בשלמא אי כתב רחמנא הקהל חיוצא צהקהל ולא כתב מצה לא הוה אחיה מצה מנייה [מהקהל] צנין אב, דאנא אמינא ד"א גילף נגמר ג"ש חמשה עשר חמשה עשר מחג הסוכות מה להלן נשים פטורות דכתיב האורח להוציא הנשים, אף מצה נשים פטורות,

אלא ניכתוב רחמנא [דנשים חייבות] מצה, ולא בעי [דחייבות] הקהל, ואנא אמינא טפלים חייבים דכתיב [דברים לא יב הקהל] אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים [וְהַנָּשִׁים], [ולמה כתיב נשים], הילכך הוה להו ב' כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים,

הניחא למאן דאמר אין מלמדין, אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר יילף כל מצות עשה שהזמן גרמא, ממנה והקהל לחיוב? [תירוצו על קושיא זו הוא לקמן לה.],

ותו מצות עשה שלא הזמן גרמא, נשים חייבות, מנלן?

[ובתריץ מנלן דמ"ע שלא זמן גרמא חייבות] דיליף ממורא איש אמו ואביו מירא דילפינן ציה נשים לעיל (דף כט) כשהוא אומר מירא הרי כאן שנים, מזה מורא נשים חייבות, אף כל מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות,

וניילף [דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים פטורות] מתלמוד תורה לפטורה?

משום דהוה ליה תלמוד תורה ופריה ורביה, שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד, אין מלמדים,

דף ל"ה ע"א

ולרבי יוחנן בן ברוקא דאמר על שניהם הוא אומר בראשית א ויברך אותם אלהים פרו ורבו [וגם נשים חייבות בפר"ד], מאי איכא למימר?

משום דהוה ת"ת, ופדין הבן דילפינן לעיל צפירקין (דף כט) נשים פטורות מלפדות צניהם דכתיב מופדה תפדה [לעיל כט.], שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין,

איצטריך למיעוטא צהדיא [נשים שאין חייבות בסוכה], סד"א גילף חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות, מה להלן נשים חייבות צהדיא מצה לילה הראשונה אף כאן נשים חייבות, צריכא,

והרי ראייה מצות עשה היא יראה כל זכור דמצות עשה שהזמן גרמא, וטעמא דכתב רחמנא שמות כג זכור להוציא הנשים, הא לאו הכי נשים חייבות?

איצטריך [להוציא את הנשים מראיה, חגם שהיא מצות עשה שהזמן גרמא] סד"א גילף ראייה ראייה מהקהל דכתיב ציה (דברים לא) צה כל ישראל ליראות, והסם נשים חייבות, דכתיב האנשים והנשים והטף,

[והחור לעיל] ואדילפינן מתפילין לפטורא אמתני' (לעיל כט) פריך דגמר כל מצות עשה שהזמן גרמא מתפילין, לפטור את הנשים, צנין אב דמה מצונו מתפילין גילף צנין אב דמה מצונו מושמחה לחיובא שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ונשים חייבות [דכתיב דברים טו יד וְשִׂמְחַת בְּחֻגְךָ אִתָּהּ וּבְחֻגְךָ וְעִבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהַגֵּר וְהָתֵר וְהָאֲלֻנָּה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ]?]

אמר אביי, אשה בעלה משמחה אין חובת השמחה תלויה צה, אלא על בעלה ששמחה, קרי ציה ושימחת,

אלמנה מאי איכא למימר הא כתיב צה שמחה דכתיב (דברים טו) והגר והיתום והאלמנה? בשרייה אצלו [האלמנה אינה חייבת לשמוח את עצמה, אלא האדם שהיא שרייה אצלו] לא נצטויה היא, אלא צעניה הכתוב מדבר, ונצטויה מי שהיא שרייה אצלו לְשִׂמְחָה משלו צמאכל ומשתה וכלי פשתן,

וניילף מהקהל [שנשים חייבות, שחייבין נשים בכל מצות עשה שהזמן גרמא] משום דהוה מצה והקהל שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים,

אי הכי תפילין [דילפינן מינה דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות] וראיה נמי שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים והיכי ילפת מתפילין לפטור, הא כתיב פטורא צין מתפילין, דאיתקיש לת"ת, צין צראה דכתיב זכור להוציא את הנשים?

צריכי למיכתב פטורא צמרויהו, דלא גמירי מהדדי, הילכך לאו למימרא דאין מלמדין איכתיב צמרויהו, אלא משום דלא הוה גמיר חד מחבריה דמפרש ואזיל, דאי כתב רחמנא פטורא דנשים צ תפילין, ולא כתב צ ראייה, הוה אמינא גילף ראייה ראייה מהקהל למייד את הנשים,

אבני חן על מסכת קידושין

ממנה והקל לחיובא ר"מ סבר שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדין, וסבר לה שני כתובים הבאים כאחד (וכל שני כתובים הבאים כאחד) אין מלמדין,

ופרכין ולר' יהודה דאמר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין בסנהדרין צ"ד מיתוס (דף סו), ואמר נמי בעירובין (דף נז) ותפילין דתפילין מ"ע שלא הזמן גרמא, מא"ל מהיכא מימי פטורא למנות עשה שהזמן גרמא?

[ומתריץ] משום דהואי מצה שמחה והקהל, שלשה כתובים הבאים כאחד ולא סבירא לן כאזי דאמר לעיל אשה בעלה משמחה, ושלשה כתובים הבאים כאחד אין מלמדין [ראה תוס']:

מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות	מ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות
גמר תפילין מת"ת	ילף ממורא אביו ואמו
ונקיש תפילין למוזח שנשים חייבות? תפילין איתקיש לת"ת בפרשה א' וב'?	ונילף מת"ת? דהו"ל ת"ת ופ"ר שני כתובים הבאים כאחד,
והרי סוכה שהזמן גרמא והתורה פטר את הנשים הא לא הכי חייבות? [אמר אביי, אמר רבא] איצטריך,	ולריב"ב דאמר אשה חייבת בפ"ר נילף מת"ת? דהו"ל ת"ת ופ"ר הבן שני כתובים הבאים כאחד,
והרי ראה דמ"ע שהזמן גרמא ואי לאו שהתורה הוציא הנשים היו חייבות? צריכא	ניהוי פ"ר ומורא שני כתובים הבאים כאחד? צריכי
ונילף משמחה שנשים חייבות? אשה בעלה משמחה,	למ"ד מלמדים מא"ל? הוקשה כל התורה כולה לתפילין,
ונילף מהקהל לחיובא? הוי מצה והקהל שני כתובים הבאים כאחד,	למ"ד דתפילין הוא מ"ע שלא הזמן גרמא מא"ל? ר"מ סבר שתפילין הם מ"ע שלא הזמן גרמא, ור"מ סבר שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין,
אי הכי איך למדין מתפילין לפטור, הא הוה תפילין וראה שכתב"ב? ומתריץ צריכי	לר' יהודה דסבר תפילין הם מ"ע שלא הזמן גרמא, וגם סבר שני כתובים וכו' מלמדין מא"ל?
מצה והקהל נמי צריכי ונלמוד מהם לחיובא? ומברר דלא צריכי,	הוה שלשה כתובים הבאים כאחד,
הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאי א"ל?	
הוקשה כל התורה כולה לתפילין,	

[שנינו במשנתנו לעיל כמ]. וכל מצות לא תעשה וכו': מנהגי מילי?

אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, 1. אמר קרא [וח"ל רש"י שם הרי חזר וכתב כאן פרשם גזל ונשבע על שקר, היא האמורה צ"ד ויקרא [ה] ומעלה מעל צה' וכחש בעמיתו וגו', ונשנית כאן בשביל שני דברים שנחשדו בה, האחד שכתוב והתודו, לומר שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים, עד שזדה בדבר, והשני על גזל הגר שהוא יתן לכהנים], [במודבר ה ו דָּבָר אֱלִיָּבָי

ולרבי יוחנן בן ברוקא נמי [דאמר] חיובא בפריה ורביה כתיב נשים, ה"כ יליף מו שאר מצות עשה שלא הזמן גרמא לחיוב ממורא ניהו פריה ורביה ומורא שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדין?

צריכי כלומר לאו זאין כאחד ניהו, ולמימרא דאין מלמדין, אלא תרויהו צריכי, דאי הוה כתב חד לא גמיר אידך מיניה דאי כתב רחמנא מורא, ולא כתב פריה ורביה, הוה אמינא וכבשוה אמר רחמנא, איש דדרכו לכבש אין, אשה דאין דרכה לכבש את הארץ במלחמה ואין דרכה כו' וכיון דלא קרינן בה וכבשוה לא קרינן בה פרו ורצו,

ואי כתב פריה ורביה ולא כתב מורא, ה"א, איש דסיפק בידו לעשות לכבד את אביו שאין חימת אחרים עליו אין, אשה דאין סיפק בידה לעשות לא, וכיון דאין סיפק בידה לעשות לא תתחייב אפילו פטויה [בכבוד אב] כלל, צריכא,

הניחא [דילפינן דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות] למ"ד שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין לעיל קא, דאזכרנא נילף מת"ת [לפטור נשים במ"ע שלא הזמן גרמא] ושנינו משום דהוי מ"ת ופ"ר הבן כו', אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר נילף מת"ת ופ"ר הבן, שאר מצות עשה שלא הזמן גרמא לפטור?

אמר רבא, פפונאי תלמידים שפפונא ידעי לה למעמא דהא מילתא, ומנו רב אחא בר יעקב שהיה דר בפפונא, כדאמר דהשומפין (ב"ב דף טז) גבי שטן ופיניה לש"ש נמכוטו, דרשה רב אחא בר יעקב בפפונא, אתא שטן ושקיה אכרעיה,

אמר קרא שמות יג והיה לך לאות על ירך, ולזכרון בין עיניך, למען תהיה תורת ה' בפיך, ה"י הוקשה כל התורה כולה לתפילין ולא שנקיין הקישא, וגמרינן מצנין אב ממנה והקל לזמן גרמא, ולא מתלמוד תורה ופ"ר הבן, לשלל הזמן גרמא, מה תפילין מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות, אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות [וזה יהיה תירוץ על מה שהקשה לעיל ,

ומדמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות מדאצטריך למיכתב היקשא למיפטרניהו מוזן גרמא, מכלל דבשאר מצות חייבות,

הניחא למ"ד תפילין מ"ע שהזמן גרמא פלוגמא היא במסכת שבת (דף סא) ובפרק במדא דעירובין (דף נה), אלא למ"ד תפילין מ"ע שלא הזמן גרמא מאי איכא למימר א"כ איפכא איכא למילף דשלל הזמן גרמא נשים פטורות?

מאן שמעת ליה דאמר, תפילין מ"ע שלא הזמן גרמא, ר' מאיר בעירובין, ולדידיה לא אצטריך היקשא, אלא כדגמרינן ברישא מצנין אב, וגמר מראה דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ונשים פטורות, ודקשיא לן לעיל ונילף

אבני חן על מסכת קידושין

למתי [כו': בשלמא בל תטמא למתים [אין נשים חייבות בו], דכתיב ויקרא כא אמור אל הכהנים בני אהרן, בני אהרן ולא בנות אהרן,

אלא בל תקיף [הקפת הראש] המשוה נדעיו לאחורי אונן ולפדמון, שאחורי האונן חלקים הם עד סמוך לגובה, והנדעים מקום שער הם כולם, והמשחית שער הנדעים שהם ראש מוקף בשוה, (ל. נאה"מ) פדמון ונדעיו ואחרי אונן עגול סביב היא הקפה ובל תשחית [להסיר הזקן] מנלן [שנשים אינם חייבים עליה]?]

[ומתיר] דכתיב ויקרא יט כו ל' א' תקפו פאת ראשכם, ול' א' תשחית את פאת זקנה, כל שישנו בהשחתה זקן ישנו בהקפה בהקפת הראש, והני נשי הואיל ולא איתנהו בהשחתה, ליתנהו בהקפה,

ומנלן דלא איתנהו [שאינה] בהשחתה?

איבעית אימא סברא, דהא לא אית להו זקן [על פי רוב],

ואיבעית אימא קרא, דאמר קרא לא תקיפו פאת ראשכם [לשון רבים] ולא תשחית את פאת זקנה, מודשני קרא בדיבוריה, דא"כ [שנשים חייבות על השחתת הזקן] ניכתוב רחמנא פאת זקנכם [כמו שכתב פאת ראשכם], מאי זקנה, זקנה ולא זקן אשתך אפילו העלמה זקן והשמימה,

ולא, והתניא זקן אשה והסרים שהעלו שער, הרי הן כזקן לכל דבריהם, מאי לאו להשחתה [שאשה וסרים חייבים על השחתה]?]

א ויאמר ה' אלימשה אמר אליהם בני אהרן ואמרתי אליהם ל' א' יטמאו בעמיו: ב כי אם ילשוארו הקרב אליו לאמו וילאביו ולבנו ולבתו וילאחיו: ג ולאחיתו התנולת הקרו בה אליו אשר ל' א' תינתה לאיש לה יטמא: ד ל' א' יטמא בעל בעמיו להחלו: ה ל' א' יקרחת [יקרחו] קרחה בראשם ופאת זקנם ל' א' ינלחו ובקשם ל' א' ישרטו שרשם: ו קדשים יהיו לאל' יהיהם ול' א' יחללו שם אל' יהיהם כי את-אשי ה' לחם אל' יהיהם הם מקריבים והיו קדש: ז אשה ונה ונללה ל' א' יקחו ואשה גרושה מאישה ל' א' יקחו פירוש הוא לאל' יהיו:

אמר אביי, להשחתה לא מצית אמרת, דיליף פאת כתיב נסראל [ויקרא יט כו] פאת זקנה פאת מבני אהרן וכתיב נסראל [בפרשת אמור] ופאת זקנם לא יגלמו, וקס"ד דכי כתיב אמור אל הכהנים בני אהרן, ולא נזכר אהרן, אכולא מילתא דכתיב נסראל עניינא קאי, מזה לחלץ נשים פטורות, אף כאן נשים פטורות,

ואי סבירא לן דכי כתב בני אהרן, אכוליה ענינא כתיב, גישתוק קרא מנייה מג"ש דפאת פאת למעוטי נשים ישראליות ותייתי בק"ו ותייתי פטורה בק"ו מכהנות, ואנא אמינא, ומה כהנים שריבה

ישאל [איש או אשה] כי יעשו מפל-הפאת האדם [למעל מעל] בה' ואשמה הנפש ההוא, השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה ולזין [עונשין] [עונשין ?], [עונשי. מצינתא] מלקות הן,

דבי רבי אליעזר תנא לאו לפרושי ממני [שנשים חייבות במצות לא תעשה] מייתי לה, אלא אידי דאיתנהו עונשין, מייתי נמי אגב, מהיכא איתרבו לדיני ממון [שאשה חייבת לשלם כמו איש].

ומימיה נמות על ידן ההורג # [לא הבנתי למה צריך רש"י להוסיף את זה, וראה בפרשת משפטים שמתחיל בדני עבר, ואח"כ דיני אמה עבריה, ואח"כ בפסוק יב כתיב "מכה איש ומת מות יומת" וכתב רש"י שם ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואם כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש, הכה את האשה ואת הקטן מניין, מ"ל כי יכה כל נפש אדם. ואולי כיון רש"י כאן לזה, ועדיין צ"ע].

2. אמר קרא שמות כא אשר תשים לפניהם [לשון רבים, רחיינו איש ואשה], השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה,

דבי חזקיה תנא, 3. אמר קרא [שמות כא כט] ואם שו"ר נגח הוא מתבול שלשם והועד בבגליו ול' א' ישכרנו [והמית איש או אשה] [השו"ר יפקל וגם-בגליו יומת], השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה שיתחייב ההורג עליהם מיתה, וכן השור כופר,

וצריכא [ג' דרשות אלו], דאי אשמעינן הך קמיינתא דמישמעי נקרבן שצונע הפקדון דגול הגר צ"כ נשא [פי' חזר על הפרשה דשבעת הפקדון שכתוב כבר בפרשת ויקרא ה, ומוסיף בה דין דגול הגר דכתיב שם פסוק ח ואם אין לאיש גואל להשיב האשם וגו'] משום כפרה חס רחמנא עלה [שגם לאשה תהיה כפרה], אבל דינין [ואלה המשפטים] אימא איש דבר מושא ומתן אין, אשה לא,

ואי אשמעינן הא [פסוק השני, אשר תשים לפניהם], משום דחיותה היא דאי ליתא בכלל דינין אין לה חיים הכל גוזלין אותה, והיא גוזלת את אחריהם, והכל דליין הימנה,

אבל כופר והמית איש או אשה, דמשמע גבי כופר דשור המועד שהרג את האדם אימא

דף ל"ה ע"ב

איש דבר מצות אין, אשה לא,

ואי אשמעינן הא [פסוק השלישי דהמית איש או אשה], משום דאיכא איבוד נשמה משום הכי חייביה רחמנא לשלם כופר חס רחמנא עלה [שגם אם המית אשה ישלם כופר ליורשיה], אבל הנך תרתי אימא לא, צריכא:

[שנינו במשנתנו לעיל כט.]. חוץ מבל תקיף ובל תשחית [ובל תטמא

אבני חן על מסכת קידושין

בהם הכתוב מצות יתירות, בני אהרן ולא בנות אהרן, ישראל לא כ"ש?

אי לאו ג"ש הוה אמינא, הפס[י]ק הענין ולא קאי בני אהרן אלא אטומאה למוד, שיש הפסק בנשים, כגון לה יעמא [שאומר למי מותר לימבואה, והפסיק מאיסורין שיש על הכהנים],

[ומקשה] השתא נמי [שדורשין הג"ש] נימא הפסיק הענין [ואין מיעוט לנשים על גילוח הוקן], ואי משום ג"ש [שיהיה קשה לך מה נעשה עם הג"ש], מובעי ליה לכדתניא ליתן את האמור של זה בזה, ושל זה בזה, דלא נמתיב אלא בהשמתה שעי" גילוח, וכיון דאיכא לאוקמי לג"ש להכי לא מדרשה למעוטי בנות הוילי והפסיק הענין,

[ויקרא כא ד ופאת זקנם] ל' א' יגלחו, יכול גילחו במספרים יהיה חייב, ת"ל ויקרא יט ב' ל' א' תקפו פאת ראשכם ול' א' תשחית את פאת זקנך [שאני חייב אלא ע"י תער], יכול לקטו במלקט פליגי"א של מנחמי מרכות שממליקין גם את תיק [?] הסיף וברהימני פליגי"א של עושי מריסין יהא חייב [שגם בזה משחית את התער לגמרי], ת"ל לא יגלחו האמור בכהנים ואין דרך גילוח בזה ואמיה ג"ש ליתן האמור של כהנים בישראל ושל ישראל בכהנים,

הא כיצד גילוח שיש בה השחתה, הוי אומר זה תער?

א"כ דלמי הוה דלמא [רק ללמד מה נקרא השחתה, ולא ללמד פטור לנשים] ניכתוב קרא [במקום ולא תשחית את פאת זקנך, יאמר] את שבזקנד [ויריח שתי אותיות, שבמקום את פאת זקנך יאמר את שבזקנד] דהוה ליה נמי כמאן דכתיב פאה, דהא כתיב פאה בזהו קרא גבי ראש, ומדהוי כתיב גבי זקן את שבזקנד, ולא כתיב את זקנך ש"מ אפאה קאי, וה"ק לא משמית פאות שבזקנד, והדר נילף גילוח דהשחתה בפאת פאת ישראל מכהנים, א"נ בצנין אכ חייב פאת זקן בכהנים, וחייב פאת זקן בישראל מאי פאת זקנד, ש"מ תרתי ג"ש שלימה למדך הכתוב, אף לכל האמור בענין [שנשים פטורות בגילוח והשחתה],

ואלא הא דתניא זקן האשה והסרים שהעלו שער, הרי הן בזקן לכל דבריהם, למאי הלכתא?

אמר מר זוטרא לטומאת נגעים,

[ומקשה] טומאת נגעים בהדיא כתיבא זקן של אשה דכתיב איש או אשה ויקרא יג ב' ו' א' אשה פי' יהיה בו' נגע פראש או בזקן?

[ומתריץ] אלא אמר מר זוטרא, ל"טהרת נגעים" לכשתהו טענן דין טהרת מזורע במגלחת ונפורים,

טהרת נגעים נמי פשיטא, כיון דבת טומאה היא, בת טהרה היא?

איצטריך לטומאת נגעים, כדאמין מעיקרא, להשוות סימני נתיק זקן אשה לסימני זקן איש, ודלמדת בזהו כתיב סד"א לצדדים כתיב איש או אשה כי יהיה בו נגע בראש דאשה הכתוב בקרא לא קאי אלא אנתקי הראש, או בזקן הדר אתאן לאיש ואו זקן דכתיב בסיפיה, אמאן לאיש ולא לאשה, קמ"ל תנא דכרימא הרי הן זקן לכל דבריהם,

איסי תני, אף בל יקרחו [למרוש שער הראש על מת] נשים פטורות,

מ"מ דאיסי? דדריש הכי, דברים יד א בָּנִים אֲתֶם לָהּ אֶל יְהִיבם ל' א' תתגדרו אשגרטני"ר [גדר= חתוך, ברות. עשה שרמית בעור הבשר מרוב צער ואבל. מלון עברי], ומוקי האמוריו היו על ממהין ול' א' תשימו קרחה בין עיניכם ל'מת: ב פי עם קרו ש' אתה ל'ה' א'ל' ה'ה, בניס אסם לה' לא מתגודדו ולא תשימו קרחה, בניס ולא בנות לקרחה אבל לגדידה אף הבנות,

אתה אומר לקרחה, או אינו אלא אף לגדידה [שהרי יותר מסתבר לומר בן שהרי בן כתיב בפסוק], כשהוא אומר בפסוק שלאמרו כי עם קרוש אתה לה' אלהיך ואף הנשים בכלל עם הרי גדידה אמור, הא מה אני מקיים בנים ולא בנות, לקרחה,

ומה ראית לרבות את הגדידה, ולהוציא את הקרחה? מרבה אני את הגדידה שישנה במקום השער ושלא במקום שער, ומוציא אני את הקרחה שאינה אלא במקום שער,

ואימא בנים ולא בנות, בין לקרחה בין לגדידה [שהרי בן מסתבר, דהא כתיב בנים אתם לה' אלו קיבם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם], וכי כתב כי עם קרוש אתה לה' אלהיך, בשריטה הוא דכתיב וקס"ד שריטה וגדידה תרתי נינהו, חד ציד וחד בכלי, ואע"ג דשריטה בזהו ענינא לא כתיב, כיון דדמיא לגדידה כחצה הכא, ולא מימא אף היא נשים פטורות, כתיב כי עם קדוש לרצוי, והכי שפיר טפי ולא לפרוקי קרא, דהא בניס ולא בנות גבי גדידה כתיב ומיניה סליק?

קסבר איסי שריטה וגדידה

דף ל"ו ע"א

אחת היא משמעות שמהן, בין ציד בין בכלי,

ויקרא כא ה' ל' א' יקרחו [יקרחו] קרחה פראשם ופאת זקנם ל' א' יגלחו ובבשרם ל' א' ישרטו שרמית: דברים יד א בָּנִים אֲתֶם לָהּ אֶל יְהִיבם ל' א' תתגדרו ול' א' תשימו קרחה בין עיניכם ל'מת:

אביי אמר, היינו טעמא דאיסי, דגמר קרחה קרחה מבני

אבני חן על מסכת קידושין

אמר לך תפילין גופייהו [ג"ש דבין עיניכם צריך ללמוד מקום הנחת תפילין] מהכא גמר לה כלומר הלא ג"ש דבין עיניכם, מיבעי ליה למגמר מקום תפילין מהכא, דלא תימא דין עיניכם ממש, דהיינו על פדחתו, אלא יליף מבין עיניכם דקרחא,

מה להלן [לא יקרחו קרחא] מקום שעושים קרחא דמקום שער, דנלאו מקום שער לא משכמת קרחא [דהיינו] בגובהה של ראש והיינו למעלה מפדחתו, אף כאן מקום הנחה [הנחת תפילין] בגובה הראש,

ובין לאביי [דיליף קרחא קרחא] ובין לרבא [דיליף מבין עיניכם בתפילין] דנפקא לכו פטורא דנשים, מקרא אחרינא, האי בנים אתם מאי דרשי ביה?

האי מיבעי לכדתניא, בנים אתם לה' אלהיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים, אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים [ומלת בנים קאי על כל ישראל, ולכן אין למעט בנות], דברי ר' יהודה,

רבי מאיר אומר, בין כך ובין כך אתם קרוים בנים [פי' אבל אינו בא למעט בנות], שנאמר ירמיה ד כב כי איל עמי או תי' ל' א ידעו בנים סכלים חמה, ואומר דברים לב כ בנים ל' א יאמן בם, ואומר ישעיה א ד הו' י' גו' י' חטא עם בן עז' י' זרע מרעים בנים משחיתים, ואומר הושע ב א ויהיה במקו'ם אשר יאמר להם ל' א יעמי אתם, יאמר להם בןי אל-חי,

מאי ואומר, וכי תימא סכלי הוא דמיקרי בני כשאין בהם אלא שטות, הוא דמיקרו בנים, אכל כשהם רשעים כי לית בהו הימנותייהו [כאשר אין בהם אמונתם. שט' דלית בהו הימנותא לא מיקרו בני,

ת"ש ואומר בנים לא אמונ בם [אף כשאין בהם אמונה נקראין בנים],

וכי תימא כי לית בהו הימנותא, הוא דמיקרו בנים, [אבל] כי פלחו לעבודת כוכבים [כשעובדין ע"ז] לא מיקרו בנים,

ת"ש, ואומר זרע מרעים בנים משחיתים דהיינו עבודה זרה, כדמיז (דברים ד) פן תשחיתון ועשיתם פסל וגו',

וכ"ת בנים משחיתים הוא דמיקרו, בני מעלייא לא מיקרו,

ת"ש, ואומר ויהיה במקו'ם אשר יאמר להם ל' א יעמי אתם, יאמר להם בןי אל-חי:

מהני: הסמיכות [נשים] אינה סומכת, והתנפלות ואינה מניפה, וההגשות ואינה מגשת מנחה, ואפילו היא כהנה, אין העבודה כשרה בה, להגיש מנחה בקרבן מערבית דרומית כמשפטה, דמינין לה צפ"צ דקוטה (דף יד), והקמיצות, והקטורות ואינה קוממת ומקטרת, והמליקות ואינה מולקת

אהרן דמיז (ויקרא כה) לא יקרחו קרחא דראשם גבי אמור אל הכהנים מה להלן [בכהנים] נשים פטורות, אף כאן [בישראל] נשים פטורות,

[וחזר ושאל לאביי כל מה ששאל עליו לעיל כשאמר דנשים פטורות בהשחתה וגילוח] ואי סבירא לן דכי כתיב קרא צני אהרן בכולי עניינא הוא דכתיב, נשתוק קרא מנייה מסך ג"ש גבי ישראל [לפטור נשים בקרחא] ותיתי בק"ו, ואנא אמינא ומה כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן, ישראל לא כ"ש,

[ומתרץ] אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסיק הענין,

השתא נמי נימא הפסיק הענין [ומנלן דנשים פטורות בקרחא]?

ואי משום ג"ש [דקרחא קרחא], מיבעי ליה לכדתניא, לא יקרחו, יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת, ת"ל קרחא, לחייב על כל אחת ואחת,

בראשם האמור אכל כהנים מה ת"ל, לפי שנאמר ישראל דברים יד לא תתגודדו ולא תשימו קרחא בין עיניכם משמע סמוך לפדחת למת, יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים, מנין לרבות כל הראש, תלמוד לומר בראשם, לחייב על הראש כבין העינים,

ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות, ישראל מנלן? נאמר כאן קרחא ונאמר להלן קרחא, מה כאן חייב על כל קרחא וקרחא, וחייב על הראש כבין העינים, אף להלן חייב על כל קרחא וקרחא, וחייב על הראש כבין העינים,

ומה להלן ישראל על מות דהתם כמיז למת אף כאן על מות?

א"כ דלהך מילתא למודה אתא, נכתוב קרא דמרייהו קרח, מאי קרחא הוה ליה כג"ש ימיה שמעת מינה תרתני למידע נמי הא [שלא הפסיק הענין, ובני אהרן קאי גם על קרחא],

רבא אמר, היינו טעמא דאיסי [דקרחא נשים פטורות] דיליף בין עיניכם מתפילין, מה להלן נשים פטורות, אף כאן נשים פטורות,

ורבא מאי טעמא לא אמר כאביי? קרח קרחא לא משמע ליה,

ואביי מאי טעמא לא אמר כרבא?

אבני חן על מסכת קידושין

כהונה, לימד על השחיטה שכשרה צור (צרכות לא) קבע לו כהן להזאתו לזריקת דמו דכתיב (ויקרא ה) וזרקו בני אהרן,

בן עוף שקבע לו כהן למליקתו דכתיב (שם ויקרא ה) והקריבו הכהן אל המזבח ומלך את ראשו אינו דין שיקבע לו [כהן זכר] להזאתו:

[שנינו במשנתנו] חוץ ממנחת סוטה ונוזרה: א"ל רבי אליעזר לרבי יאשיה דדריה שהיה גדורו אמורא כמותו, יש להבין מכאן שעדיין בימי ר"א היה רבי יאשיה צר פלוגמיה דר' יונתן קיים, להכי אינטריך למיתני לרבי יאשיה דדריה, לאפוקי ר' יאשיה קשיא לא תיתיב אכרעך עד דאמרת [עד שאתה פוטר] לי להא שמעתתא, מנין למנחת סוטה שטעונה תנופה,

[ומתמה] מנלן, בגופה כתיב במדבר ה והניף את המנחה,

אלא תנופה בבעלים מנלן שמהא הסוטה עומה מניפתה, דלמא לכהן קאמר רחמנא, דכתיב (צמדבר ה) ולקח הכהן מיד האשה וגו'?

אתיא יד יד משלמים, כתיב הכא [בסוטה] במדבר ה ולקח הכהן מיד האשה, וכתיב התם [בשלמים] ויקרא ז ידיו תביאנה צעלים כתיב וצמנופה משמע, מה כאן כהן, אף להלן כהן, מה להלן בעלים אף כאן בעלים,

הא כיצד, כהן מכניס ידו תחת יד בעלים ומניף,

אשכחן סוטה, נזירה מנלן? אתיא כף כף מסוטה נסוטה כתיב (צמדבר ה) ונתן על כפיה, וצמיר כתיב ונתן על כפי הנזיר (צמדבר ו):

מתני': כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ, ושאינה תלויה בארץ תלויה ואינה תלויה בגמ' מפרש לה, נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ,

דף ל"ז ע"א

חוץ מן הערלה וכלאים שאע"פ שחלויות בארץ, נוהגים אף צמ"ל, הערלה הלכה, והכלאים מדברי סופרים כדלקמן (דף לח), ר"א אומר אף החדש מלאכול לפני העומר:

בדין חדש בזמח"ז בחו"ל

וראה ביו"ד סימן רצ"ג וז"ל הרמ"א שם ומ"מ כל סתם תבואה שרי לאחר הפסח, מבח ספק ספקא וכו', וראה שם שהב"ח והט"ז מתירין חדש בזמן הזה, ועל זה אנו סומכין,

במשניות מסכת חלה פרק א ביבין סימן ז כתב וז"ל מיהו בארצות הללו שחיי נפש תליין בהן, באבילה ושתיה התירוהו רבותינו מדהוה ספק ספקא, ספק

עוף, והקבלות ואינה מקבלת דם, והזאות ואינה מזה דם מטאת העוף, [שדברים אלו] נוהגים באנשים ולא בנשים, חוץ ממנחת סוטה ונוזרה, שהן מניפות מנחתן בעצמן, בין כהנות בין ישראליות שמנחתן טעונה מנופה צעלים, וצמ"י יליף לה:

גמ': סמיכות, דכתיב ויקרא א דבר אל בני ישראל דוקרא וכתיב צהיה ענינא וסמך ידו, בני ישראל סומכים, ואין בנות ישראל סומכות:

[שנינו במשנתנו] תנופות: ויקרא ז דבר אל בני ישראל צו את אהרן המקריב את זבח שלמיו, וכתיב צהיה ענינא והניף, בני ישראל מניפין, ואין בנות ישראל מניפות:

[שנינו במשנתנו] הגשות: דכתיב ויקרא ו וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן מהאי קרא נפקא לן הגשה צ"צ דסוטה (יד), בני אהרן ולא בנות אהרן:

[שנינו במשנתנו] קמיצות: דכתיב ויקרא ב והביאה אל בני אהרן, וקמץ בני אהרן, ולא בנות אהרן:

[שנינו במשנתנו] הקטרות: דכתיב ויקרא ג והקטירו אותו בני אהרן, בני אהרן ולא בנות אהרן:

[שנינו במשנתנו] המליקות: דכתיב ויקרא א ומלך והקטיר, איתקש מליקה להקטרה והא מעיטנא נשים, מוהקטירו אותו בני אהרן:

[שנינו במשנתנו] הקבלות: דכתיב ויקרא א והקריבו בני אהרן, ואמר מר

דף ל"ו ע"ב

והקריבו זו קבלת הדם:

[שנינו במשנתנו] והזאות: הזאה דהיבא, אי דפרה הזאת דמה דפרה אדומה, אלעזר כתוב בה ואפילו שאר כהנים פסולין, וכ"ש נשים,

אי דפנים הזאה דפנים, כגון הפרוכת ומזבח הזהב, האמורין צפר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור, ויקרא ד הכהן המשיח כתוב בה למעוטי הדיוטים, וכ"ש נשים, ומאי אינטריך ליה לתנא למיתנייה?

אלא הזאה דבן [דס] עוף דכתיב צמטאת העוף, (ויקרא ה) והזה מדם הצמטאת, ואינטריך לאשמועינן נשים פסולות, ונפקא ליה מק"ו מוריקת דם דעולת בן זאף, דכתיב ציה (שם ויקרא ה) וזרקו בני אהרן, דאתיא בק"ו מבן צאן,

ומה בן צאן, שלא קבע לו כהן לשחיטתו שהשחיטה כשרה צור, דכתיב (ויקרא ה) ושחט את בן הצפר, והקריבו בני אהרן, מקבלה ואילך מזה

אבני חן על מסכת קידושין

חלה רחמנא?

אמר רב יהודה, ה"ק כל מצוה שהיא חובת הגוף היינו אינה חלויה בדרך, אינה מוטלת לא על הקרקע ולא על גידוליו, אלא על גופו של אדם כגון שבת, תפילין, עזרת כוכבים, פטר חמור, מילה, עריות, וכיוצא בזה נוהגת בין בארץ בין בח"ל,

חובת קרקע שמוטלת על הקרקע או גידוליו, כגון מרומות ומעשרות, חלה, לקט, שמיטה, ופאה, שביעית, חדש, ערלה, כלאים אינה נוהגת אלא בארץ,

מנה"מ דחובת הגוף נהגת בכל מושבות, וחובת הקרקע אינה אלא בדרך?

דת"ר, דברים יב אלה החוקים אלו המדרשות, והמשפטים אלו הדינים, אשר תשמרון זו משנה שמצוה לדי מעשה דכתיב תשמרון לעשות זו מעשה, בארץ יכול כל המצוות כולן לא יהו נוהגים אלא בארץ, ת"ל דברים יב כל הימים אשר אתם חיים על האדמה בין בדרך בין בח"ל,

אי כל הימים, יכול יהו נוהגים בין בארץ בין בח"ל, ת"ל בארץ,

אחר שריבה הכתוב ומיעט, צא ולמד על איזה מהם הכתוב אומר כל הימים אשר אתם חיים על האדמה, ממה שאמור בענין דסמוך ליה, דברים יב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם וגו' דהיינו עזרת כוכבים, ועליהם נמרו כל מושבות דכתיב כל הימים אשר אתם חיים, ודבר הלמד מעניינו אחד מי"ג מדות היא, ונלמד מכאן דכל חובת הגוף נהגת אף בח"ל מה עבודת כוכבים מיוחדת שהיא חובת הגוף, ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, אף כל שהיא חובת הגוף נהגת בין בארץ בין בח"ל:

[שנינו במשנתנו] חוץ מן הערלה והכלאים: איבעיא להו, ר"א [דאמר אף החדש] לקולא פליג, או לחומרא פליג,

לחומרא פליג וה"ק ת"ק [שמיאל], חוץ מן הערלה ומן הכלאים דהלכתא גמירי לה, אע"ג דאיכא למימר חובת קרקע היא [נוהגת אף בחו"ל],

אבל חדש, בארץ אין בח"ל לא לא נהג, ואע"ג דכתיב ציה ממושבותיכם בסיפיה, דולחם וקלי וכרמל וגו' לאו למימרא דכ"מ שאתם יושבים, מ"ט מושב לאחר ירושה וישיבה משמע אלא לומר שאף בדרך לא נתמיינו כל י"ד שנה שהיו בגלגל שכבשו ושחלקו, עד שנתיישבו בה והכיר כל אחד את שלו,

ואתא ר"א למימר [להחמיר] אף חדש נוהג בין בארץ בין בח"ל, מ"ט מושב בכל מקום שאתם יושבים,

שהתבואה מאשתקד, וספק שהושרש קודם העומר [יו"ד רצ"ג ס"ג] ואף דאינו ס"ס גמור דמיעוט לגבי רוב, כליהא דמי [ש"ך שם סק"ו] על כל פנים סמכו רבותינו גם כן אדעת תנא קמא דר"א [קדושין לח:]: דאין חדש נוהג בחו"ל מולא איתמר בש"ס בהדיא הילכתא כמאן רק דאשכחנא סתם מתני' [סוף ערלה] כוותיה דר"א, ואפשר דערלה נשנית קודם קדושין והו"ל סתם ואח"כ מחלוקת [ט"ז שם סק"ד],

וראה תוס' לעיל סוף ע"ב ונראה דחדש נוהג בזמן הזה וכו',

ראה מנחות סח, רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורחא דשיחור נהי שבסר, קסברי חדש בחוצה לארץ דרבנן, ולספיקא [שמא למחר יהיה ששה עשר] לא חיישינן, ורבנן דבי רב אשי אכלו [רק] בצפרא דשבסר [דחיישי לספיקא דיומא] [דלא נמי שימסר הוא הרי המיר המיר הממיר], קסברי חדש בחוצה לארץ דאורייתא, ורבן יוחנן בן זכאי מדרבנן קאמר, וכי תקין ליום הנף, לספיקא לא תקין,

וראה במשניות ערלה ג ט החדש אסור מן התורה בכל מקום, וכתב התו"ט שם בשם הירושלמי דמתני' בר"א דסוף פ"ק דקידושין. הר"ש, ובהלכתא גבירתא שם במשניות תפארת ישראל כתב נהנו דאין חדש נוהג בחו"ל,

ובשו"ע או"ח סימן תפ"ט סעיף י' כתב אסור לאכול חדש אף בזמן הזה בין לחם בין קלי בין ברמל עד תחלת ליל י"ח בניסן ובארץ ישראל עד תחלת ליל י"ז בניסן, וכתב ע"ז הג"כ ומו"מ רוב העולם אין נוהגין כלל באיסור חדש, ויש שלמדו עליהם זכות לפי שהוא דבר קשה להיות זהיר בו ולכן סומכין מפני הדחק על מקצת הראשונים שסוברין שחדש בחו"ל אינה אלא מדר"ם שגורו משום א"י ולא גורו אלא במקומות הסמוכין לא"י כגון מצרים ובבל, ויש שלמדו עליהם זכות שאסורין שחדש אינו נוהג אלא בתבואה של ישראל אבל לא בשל עכו"ם וכו' עיי"ש עוד שמחמיר,

וראיתי בשם הח"ס על רבו ר' נתן אדלר, שבסוכות כשקורין פרשת חדש לא קרא למי שאכל חדש,

ויש ספר שלם על ענין זה ושמו "מוצא חדש" [נמצא ב hebrewbooks.com] חבירו ר' דוד אלכסנדר ב"ר נח מליסא, נדפס בשנת 1859,

ועוד ספר על עניני חדש ושמו "גידולי חדש" [נמצא באוצר החכמה] חבירו ר' שמואל אליעזר שטערן מבני ברק בשנת תשנ"ט,

נב"מ: מאי תלויה ומאי שאינה תלויה, אילימא תלויה דכתיב בה ביאה שתלאה הכתוב ציטאת הארץ, כגון כי תצאו [ויקרא יט] כי יצאך [שמות יג] ושאינה תלויה דלא כתיב בה ביאה,

והרי תפילין, ופטר חמור, דכתיב בהן ביאה כתיב צה והיה כי יצאך כפרשת קדש לי [שמות יג] ונוהגין בין בארץ בין בח"ל תפילין אשכחן צמנה דוכמין צרנן אמוראי דצבל דמנחי תפילין [פטר חמור כפטר חס]

אבני חן על מסכת קידושין

לא כתיב בעניינא דמועדות? לכך נראה דקרא אחרינא דכתיב שבת היא לה' בכל מושבותיכם בפרשת אמור אל הכהנים גבי מועדות. תוס'.

א"ל [ר' ישמעאל] שבת ק"ו אתיא, מה מצות קלות נוהגות בין בארץ בין בח"ל, שבת חמורא לא כ"ש,

מדאמר אב"י, מאן תנא דפליג עליה דר"א, רבי ישמעאל,
ש"מ רבי אליעזר לחומרא פליג שמע מינה,

[ובחדש כתיב בוקרא כג' דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בירקבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וגו' ושם פסוק יד ולכם וקל' וברקל' א' תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אל ידכם חקת עו' לם לדרתכם בכל משבתכם]

מכדי, רבי ישמעאל [דאמר דאינו חייב אלא לאחר ירושה וישיבה]
אהיבא קאי אנסכים, בנסכים

דף ל"ז ע"ב

ביאיה ומושב כתיב ברו והיכי יליץ מיניה מושב בלא ביאה [שר"י אומר
 "בכל מקום שנאמר בו מושב"]^א דלמא האי דמפרש ביה ביאת הארץ, הוא דלא צעי
 למימר כל מקום שאתם יושבים, אבל מושב בלא ביאה אימא נך אפילו ח"ל?

ה"ק רבי ישמעאל ש"כ"ל מקום שנאמר ביה ומושב, וחדש אחא ר' ישמעאל
למשמעין דכתיב ביה נמי ביה ארץ ומושבות ללמד שכל מקום
שנאמר ביאה ומושב, אינו אלא לאחר ירושה ויישיבה, דברי
ר' ישמעאל,

אי הכי, אמר לו ר"ע הרי שבת שנאמר בו מושבות, וא"ל שבת ק"ו היא, נימא ליה אנא ביאה ומושב קאמינא?

חדא ועוד קאמר ל'ה, חדא דאנא ביאה ומושב קאמינא,
ועוד דקא אמרת הרי שבת שנאמר בו מושבות, שבת ק"ו
היא,

במאי קמיפולגי מה ראה ר"ע שלא למד כר' ישמעאל, דכיון דכתיב ציאה ומושב, בלחץ קאמר לאחר ירושה ושיסה [אבל לא בעי מה ראה רבי ישמעאל לחלוק על ר"ע? משום דררשי לכם במה הנוהגת בכולכם כדפ' בקונטרס לעיל ובד"ה ללמדך תוס'?]?

בְּקִירוֹ נִסְכִּים [ראה פֶּרֶשֶׁת נִסְכִּים בְּמִדְבָּר טו א-טז, בַּפְסוֹק א' שֶׁם כִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ מִשְׁכַּנְתִּיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, וּבַפְסוֹק ה ויין לִנְסֹךְ רִבְעִית הָהֵין תַּעֲשֶׂה עַל הָעוֹלָה או לֹזֶכֶת לִכְבֹּשׁ הָאָחֵר, וְשֶׁם פְּסוֹק ז לֵאמֹר, ויין לִנְסֹךְ שְׁלִשִׁית הָהֵין, וְשֶׁם פְּסוֹק י' לְבַקֵּר ויין תִּקְרִיב לִנְסֹךְ חֲצִי הָהֵין, וְכֵן יֵשׁ מִנְחַת נִסְכִּים שְׁבַע עַם

או דלמא לקולא פליג, וה"ק ת"ק, חו"ן מן הערלה והכלאים
דהלכתא גמירי לה, וכ"ש חדש דמושב כ"מ שאתם
יושבים משמעי,

וּתְאֵתָא ר"א לְמִיּוֹר (לְחַקְל) חֲדָשׁ אִף הִדָּשׁ הוּא מִן הַמְּנוֹת הַתְּלִימוֹת בְּאֶרֶץ
וְאִינוּ נוֹהֵג אֵלָא בְּאַרְיָה, דְּמוֹשֵׁב לְאַחֵר יְרוּשָׁה וְיֹשִׁיבָהּ
מִשְׁמוּעָה, וּמֵאִי אִף אַקְמִייתָא לֹא קָאִי אֲחוּץ, אֲלֵא אֲכַל מִנְהוּ הַתְּלִימָה
בְּאֶרֶץ?

ת"ש, דאמר אביי # [תמוה איד מביא ראיא מדברי אביי שהוא אמורא לפשוט איבער ? ואולי דברי אביי מוכרחים] **מאן תנא** [מ"ק] דממני דפליג עליה דר"א דשמעינן ליה דאמר מושב נאחר ירושה ושיצה הוא, ואין חדש נוהג אלא בצדק, ואחא ר"א למימר אף החדש נוהג כעלה וכלאם ונוהג ככל מושבות, אלמא לחומרא פליג, ר' ישמעאל היא,

דתינאי, ללמודך שכל מקום שנאמר בו מושב, אינו אלא לאחר ירושה וישיבה, דברי רבי ישמעאל גבי פרת נסים קאי בפרשת שלח, דכתיב כי תצאו אל ארץ מושבותים ועשיתם אשה לה וגו', וילין ר' ישמעאל בשחיטת קדשים (וצחים קאי) מקרא, דלא בא הכתוב אלא להענין נסים לבנות ציבור, ולא לבנות יחיד, ונפקא ליה מדכתיב אשר אני נותן לכם, צבמה הנהגת לבוכם הכתוב מדבר,

הלכך על כרחך האי מושבותיכם לאו כ"מ שאלם יושבים משמע, דאין צמת ליצור אלא במקום אחד,

אלא האי מושג דכתיב [פירושה לאחר ירושה וישיבה] אתא קרא לאשמועינן דקא
בצמת גגלא שיהי שם מוצא הנחשת כל י"ד שנה שכבשו וחלקו, והיא צמת יציור לא
נחמיביו בנסכים, אבל משבאו לשילה דהיינו לאחר ירושה וישיבה נחמיביו בנסכים,
ושזו לא פסקו נסכים מצמות יציור, ואפילו משחזרה שילה והיתה צמת יציור צנוב
וגבעון.

והיינו דקאמר ללמדך ש"מ כו' כלומר מדפריש לך קרא צמה הנוהגת בצולנס, ש"מ מושג דכתיב בנסכים לאו כ"מ משמע, דא"כ היא לא צמת יחיד הנעשית צמ"מ צעמא הישר הצמות,

אמר לו ר"ע הרי שבת נאמר זה לא תעשו וגו' שנאמר בו מושבות ונוהגת ונוהגת בין בארץ בין בח"ל אף מושבותיכם דנקיים ככ"מ קאמר, ובבבא יחיד הוהגת בכל מושבות הכוזב מדבר,

והאי דתלייה צביאח הארץ ה"ק, עד עכשיו הייחס צמשקן שהצמות נאסרו, ועדיין לא הקרצתם נאבים אלא צצמות ליצור,

ומשתבחוּ לאֲרֹץ כָּל יְיָ שָׁנָה, שֶׁלֹּא הִקְבַּע מִשְׁכַּן שִׁילָה, וְהָיוּ שׁוֹכְנִים בְּגִלְגַּל מִרְדִּים
בְּמַלְחָמָה, וְקִ"ל שֶׁהִמְרִיחוּ בַּצְּמוּת, בָּא כְּתוּב זֶה לְנַמְדֵּנוּ, כִּי תִבְּרֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְתִהְיֶה
צִמָּה יָחִיד מִוִּתְרָה, אֲףִי הִיא תִטְעֹנָה נֶסְכִּים, וְהִיא אִיתָהּ צִנְחִים (שֶׁם קִיָּא),

[והרי שבת שנאמר בה מושבות. פי' בקונטרס דכתיב לא תעבדו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, ולא נהירא דהא איצטריך לדרשא אחרינא כדרשין בפ"ק דשבת (דף כ.) בכל מושבותיכם אי אתה מבקיע אבל אתה מבקיע במדורות בית המוסד, וע"ז דקאמר בסמוך סד"ה הואיל כעניינא דמעודות כתיב והאי קרא

אבני חן על מסכת קידושין

כל קרבן], במדבר [ליחיד המקריב קרבן] קא מיפלגי, ר' ישמעאל סבר, לא קירבו נסכים במדבר ואע"ג דכתיב צמילואים (שמות כט) וזה אשר תעשה על המזבח, וכתיב ציה נסכים בעולת התמיד, בקרבן יצור הוא דהו, אבל היחידים לא נמחיצו בנסכים, אלא מציאת הארץ ואילך, לאחר ירושה וישיבה,

ור"ע סבר, קירבו נסכים ליחיד במדבר משקרבנו לרצים, הלכך על כרחך אי להטעינה נסכים לצמה גדולה, לא אצטרך קרא, שכבר טעונה ועומדת, וציהא האמורה כאן לא הוזכרה, אלא מפני צמת יחיד, שהותרה צציאתן לגלגל כל י"ד שנה, וצא הכחוש להטעינים נסכים,

אמר אביי, האי תנא דבי ר' ישמעאל דלעיל דלית ליה ירושה וישיבה, אלא היכא דכתיב מושב עם ציהא מפיק מאידך תנא דבי ר' ישמעאל מוצא מדעתו של תנא אחר, דאפילו לא כתיב אלא ציהא לחודה, אינו אלא לאחר ירושה וישיבה,

דתנא דבי ר' ישמעאל, הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחד מהן גבי מלך כתיב (דברים יז) כי מצא אל הארץ וגו', וירשמה וישצתה צה, ואמרת אשימה עלי מלך [פ'] וכמו ששימת מלך מפורש דהיינו] לאחר ירושה וישיבה, אף כל לאחר ירושה וישיבה [דהיינו דאי כתיב ביאה בלבד, גם בלא ישיבה, אינה אלא לאחר ירושה וישיבה],

ואידך [דבי רבי ישמעאל שאינו עושה בנין אב ממלך, ללמד על כל ביאות], משום דהוה מלך וביכורים והיה כי מצא אל הארץ (שם דברים כו) דפריש צה נמי ירושה וישיבה שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדן,

ואידך [שלומד ממלך דסני בביאה לחוד, סבר שאינה שני כתובים הבאים כאחד ד] צריכי, דאי כתב רחמנא מלך, ולא כתב ביכורים, הוה אמינא [מלך לא יתנו עליהם עד לאחר ירושה וישיבה, אבל] ביכורים דקא מיתנהי [שהרי נהנה מאכילת פירות מיד גם קודם ירושה וישיבה, ולכן חייב בה] לאלתר,

ואי כתב ביכורים ולא כתב מלך, הוה אמינא מלך דדרכו לכבש לאלתר ישימו עליהם לאלתר, וינא לפניהם,

ואידך [שאינו לומד ממלך, משום דהוי שני כתובים הבאים כאחד] נכתוב רחמנא מלך, ולא בעי ביכורים, ואנא אמינא ומה מלך דלכבש, לאחר ירושה וישיבה, ביכורים לא כל שכן [לית ליה השתא חד סברא דלעיל בכורים דמתנהיגא לאלתר. תוס'],

ואידך [דאמר צריכי ואינה שני כתובים הבאים כאחד] אי כתב הכי [מלך לא הוה ילפינן מינה ביכורים], הוה אמינא [דביכורים יביאו מיד] מדי דהוה אחלה דהכל מודים שנמחיצו צה מיד, דכתיב צה (צמדצר טו) צצואכס, ומנא (בספרי פ' שלח לך) משונה ציהא זו מכל ציאות צצמורה, שנאמר צהן כי יציאך כי מצא, וכאן נאמר צצואכס מכיון שנאז נמחיצו, קמ"ל [צריכי ביכורים שלא נאמר שיביא מיד, ולא הוי שני כתובים הבאים כאחד],

והשתא דאמרת חובת הגוף נוהגת בין בא"י בין בח"ל, מושב דכתב רחמנא גבי שבת [ראה תוס' לעיל ע"א ד"ה והרי, על איזה פסוק קאי] ל"ל כיון דחובת הגוף היא, פשיטא דנוהגת בכל מושבות?

[ומתריץ] איצטריך, ס"ד אמינא הואיל ובענינא דמועדות כתיבא, תיבעי קידוש צ"ד [שבת בראשית אינה צריכה קידוש. כעין שמקדישין המועדות על ידי קידוש ראשי חדשים, אין מקדישין אחד בשבת להיות שביעי שלו שבת, אלא לעולם יום שביעי שבת הוא, בלא קידוש בית דין. רשב"ם ב"ב קכא.] כי מועדות ולא נהיג קידוש אלא ציהודה כדאמר צסנהדרין (דף יא) כל דרישות שאתם דורש יהיו צשכנו של מקום # [פ'] וזה יהיה חידוש דין, ולא שיש לנו ראייה שאינה כן, רק הפסוק בא לומר שאינו כן], קמ"ל,

מושב דכתב רחמנא גבי חלב ודם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם, כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג) למה לי?

איצטריך סד"א הואיל ובענינא דקרבנות כתיבי, [נאמר] בזמן דאיכא קרבן ניתסר חלב ודם, בזמן דליכא קרבן לא, קמ"ל,

מושב דכתב רחמנא גבי מצה (ומרור. רש"י, ממצה מקשינן ומרור כדי נסבה אגב שטפא. ריטב"א) צכל מושבותיכם תאכלו מנות (שמות יצ) למה לי? איצטריך סד"א הואיל וכתביב במדבר ט על מצות ומרורים יאכלוהו לפסח [לקרבן פסח] בזמן דאיכא פסח אין, בזמן דליכא פסח לא [תימה דבסוף ערבי פסחים (פסחים דף קב.) מפיק מנייה לקובעו חובה בזמן הזה? וי"ל דשמא תנאי הוא דהאי תנא מפיק לה מבקרב תאכל מצות. תוס' וראה ריטב"א], קמ"ל,

ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין ופטר חמור, למה לי? ההוא מיבעי ליה לכדתנא [ללמד ענין מוסר] דבי ר' ישמעאל, עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ,

בשלמא למ"ד מושב כל מקום שאתם יושבים משמע ומושב דכתיב גבי חדש, לא לירושה וישיבה אלא, היינו דכתיב ירושה ה יא ויאכלו מעבור הארץ ממצחרת הפסח מצות וקלוי צעצם היו"ם הנה, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, אלמא

דף ל"ח ע"א

אקרוב עומר והדר אכול,

אלא למ"ד לאחר ירושה וישיבה, ניכול לאלתר [שהרי עדיין הוי אוכלין חדש]?

[ומתריץ] לא הוה צריכי שנסתפקו מן המן שצליהם דכתיב [פ'] שיש סתירה בין הפסוקים] שמות טו לה ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה, עד בואם אל ארץ נושבת מעבר הירדן ואילך [פ']

אבני חן על מסכת קידושין

שאכלו את המן עד שעברו את הירדן, שהיא משונה [יותר] מארץ סימון ועוג, כדלשכתן צמשה שהיא ממאזים ליכנס לה, וקרי לה [דברים ג כה, אעברה נא וראאה את הארץ ה] עונה, [ויספא דקרא] את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען בערבות מואב, ששם מת משה, שהיא ארץ האמורי, ועל שפת הירדן, שהוא קנה כניסת ארץ כנען,

אי אפשר לומר [ראה תוס'] עד בואם אל ארץ נושבת, שכבר נאמר אל קצה ארץ כנען, וא"א לומר אל קצה ארץ כנען שהרי כבר נאמר עד בואם אל ארץ נושבת,

מז ניסן 2448 1312 - לספח"ג	יציאת מצרים, נסתפקו מעונות שהוציא ממצרים, ומעמו בן טעם מן
מז אייר	באו אל מדבר סין
מז אייר	התחיל המן לירד
ז' אדר 2488 1272 - לספח"ג	מת משה, ופסק המן מלידו [עד בואם אל קצה ארץ כנען] ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום,
ז ניסן	הכינו לכם צידה לדרך ג ימים
י ניסן	העם עלו מן הירדן [עד בואם אל ארץ נושבת],
מז ניסן	עד יום זה היו מסתפקין ממנו שבכליהם

הא כיצד בשבעה באדר מת משה, ופסק מן מלידו, והיו מסתפקין ממנו שבכליהם עד ששה עשר בניסן,

תניא אידך, ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה, וכי ארבעים שנה אכלו, והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו נסתפקו מעונות שהוציאו ממצרים, דכתיב (שמות טז) ויסעו מאילני וצאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין, אשר צין אילני וצין סיני, צמחשה עשר יום לחדש השני, וכתיב צמחשה על סיר הבשר וגו', וכתיב (שם) הגני ממטיר לכם לחם, אלמא צמחשה עשר צאיר (המן המחיל) [המחיל המן ?] לירד, אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים, טעמו בהם טעם מן,

תניא אידך, בשבעה באדר מת משה, ובשבעה באדר נולד, מנין שבשבעה באדר מת, שנאמר דברים לד וימת שם משה עבד ה',

[מה שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה, פירש רב שר שלום גאון על שנפטר משה רבינו באותה שעה, לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה משום דאמר' חכם שמת כל בתי מדרשות שבקיר במילין. תוס' מנחות ל. ד"ה מכאן עיי"ש],

וכתיב, דברים לד ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום שלשים יום עמדו בערבות מואב לצפי, ומשנאטו יהושע להסיען, הכינו להם לדרך ג' ימים, וצילשי עזרו את הירדן, דכתיב צעד שלשת ימים, וכתיב צעשור לחדש הראשון,

וכתיב, יהושע א ויהי אחרי מות משה עבד ה',

וכתיב, יהושע א משה עבדי מת ועתה קום עבור,

וכתיב, יהושע א עברו בקרב המחנה, וצוו את העם לאמר, הכינו לכם צידה, כי בעוד שלשת ימים תעברו את הירדן,

וכתיב, יהושע ד והעם עלו מן הירדן, בעשור לחדש הראשון,

צא מהן שלשים ושלשה ימים למפרע וכן עשרה דניסן, ועשרים וג' דאדר למפרע, והוא שבעה דאדר, ו' ימים עברו ממנו, ועשרים ושלשה, הרי כ"ט דאדר חסר הוא, הא למדת שבשבעה באדר מת משה,

ומנין שבשבעה באדר נולד משה, שנאמר דברים לא ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, לא אוכל עוד לצאת ולבא, שאין ת"ל היום, מה ת"ל היום, מלמד שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, שנאמר שמות כג את מספר ימיו אמלא [ובע"ז] הוא בר"ה יא.],

תניא ר"ש בן יוחי אומר, שלש מצות מדש וערלה וכלאים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ שהרי צמדצר לא זרעו ולא קצרו ולא נטעו, ונוהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ, והוא הדין שינהגו המדש מפורש צו מושב, וקסצר כל מקום שאדם יושב משמע, וערלה וכלאים מק"ו,

ומה חדש שאין איסורו איסור עולם [לאחר שעבר מז ניסן נותר האיסור מאליו. וראה תוס'], ואין איסורו איסור הנאה דתנן (מנחות עא) קוצר לשחת ומאכיל לבהמה, ויש היתר לאיסורו, וציוס ששה עשר עזמנו איסורו מותר, אם יש עומר קרב, נוהג בין בארץ בין בח"ל,

כלאים שאיסורן איסור עולם זרע חטה ומרצן אסורים הגפנים לעולם, ואיסורן איסור הנאה דכתיב (דברים כג) תקדש לשון הקדש, ואין היתר לאיסורן, אינו דין שינהגו בין בארץ בין בח"ל,

והוא הדין לערלה בשתים אף הערלה צאה בק"ו זה צמני הוכמות, אע"פ שהשלישי אין צה, שאין איסורו [איסור הנטעיות. וראה תוס'] איסור עולם, מיהו איסור הנאה הוא, ואין לו היתר בתוך ימי איסורו,

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר פליג דאצוה, וסבר דמדש אינו נוהג בח"ל, וערלה וכלאים אינו אלא הלכה או דברי סופרים, כדלקמן,

דף ל"ח ע"ב

כל מצוה שנצטוו ישראל להנהיגה קודם כניסתן לארץ דהיינו חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, לאחר כניסתן לארץ אינה נוהגת אלא בארץ, חוץ מן השמטת כספים ולקמיה פריך הא נמי נצטוו עליה קודם לכן, דהא חובת הגוף היא ומאי חוץ

אבני חן על מסכת קידושין

בספיקה ? ומשינן אימא כך נאמרה הלכה, ספיקה מותר בחוזה לארץ, ודא אסור,

בחוצה לארץ דרמיק טפי ולא מיחליף יורד ישראל ולוקח מן העובד כוכבים הלוקט מפרדס שיש בו נטיעות ילדות חקנות, וישראל יודע שהוא נכנס שם ולוקט לכחלה, ובלבד שלא יראנו ישראל כשהוא לוקט מן הערלה, והא דתניא לעיל בסוריא מותר, כשנלקט כבר, אצל לכחלה אינו אומר לו כך רד ולקוט,

ואילו גבי כלאים תנן, כרם הנמטע ירק שזרע ירק בין הגפנים, דה"ל כלאי הכרם, וירק נמכר חוצה לו ויש לחוש שגא מירק שגדל בכרם הוא, וה"ל ספק כלאים, בארץ אסור, בסוריא מותר,

בחוצה לארץ יורד עובד כוכבים ולוקט מן הכלאים ממש ומוכר לחצר ובלבד שלא ילקוט הסצר עצמו ביד ואם אימא דערלה דחוצה לארץ דברי סופרים, ולא הלכה למשה, מאי שנא דאחמיר בספק ערלה מספק כלאים,

אלא לדידך

דף ל"ט ע"א

גיתני או זה וזה דערלה וכלאים יורד ולוקח, או זה וזה יורד ולוקט דלא אסרו בחוזה לארץ, אלא את הזורע. או את הלוקט בידים?

האמר ליה שמואל לרב ענן, תני או זה וזה יורד ולוקח, או זה וזה יורד ולוקט,

מר בריה דרבנא מתני ליה לקולא, זה וזה יורד ולוקט, ובלבד שלא ילקוט ביד [פי' שגם המיקל אינו מותר ללקט ביד],

אמר ליה לוי לשמואל, ארייך ! [בן נקרא שמואל, ראה שבת נג, מנחות לה, חולין עו, וארייך הוא לשון מלך, שהלכה כמותו בדין, וראה רא"ש ב"ק תחלת פרק ד' שלכן הלכה כמותו בדין מפני שהיה דין] ספק לי [תעשה אותה ספק בשבילי] לקוט שלא צפני שיהיה ספק אצלי ואנא איכול וצערלה קאי,

רב אויא ורבה בר רב חנן, מספקו ספוקי להרדי,

אמרי חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה דפומבדיתא [חריפי דפומבדיתא, עיפא ואבימי בני רחבה. סנהדרין יז:] אין ערלה בחוצה לארץ,

שלחה רב יהודה לקמיה דרבי יוחנן, שלח ליה סתום ספיקא ואבד ודא [אם היא ודאי ערלה, אף על פי דלא לקט ביד. שלג"ל] כלומר ספיקו מותר ודא אסור, והיתר ספיקא סתמיהו להורות בהצנעה ולא לדרשו ברבים, והואל ומקילין בה,

וה"ג אמרי' צנדרים (דף כג) צמילתא אחרימי, רב הוגא צר מיננא סבר למדרשה צפירקא, ה"ל צבא תנא סתים לה סתומי ואת דריש לה צפירקא, אלמא סתום סתום

ושילוח עבדים, שאע"פ שנצטוו עליהם לאחר כניסתן לארץ, נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ,

השמטת כספים חובת הגוף היא?

לא נצרכא אלא לכדתניא דלא נצטוו עליה קודם לכן [קודם כניסתן לארץ הגם שהוא חובת הגוף], דתניא רבי אומר דברים טו וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע [בארץ ישראל] אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע כגון צמדד ולאחר שגלו אי אתה משמט כספים,

ואימא "במקום" שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ולמעטוי חוזה לארץ אף בזמן הארץ, ובמקום שאין אתה משמט קרקע אין אתה משמט כספים?

ת"ל דברים טו כי קרא שמיטה לה, מכל מקום [שהמקום אינו משנה, ורק הזמן משנה]:

[כמו אמר מר], [והלא] שילוח עבדים חובת הגוף היא? סד"א הואיל וכתוב ויקרא כה וקראתם דרור בארץ, בארץ אין בחוצה לארץ לא, תלמוד לומר "יובל היא" מכל מקום,

אם כן מה תלמוד לומר בארץ? "בזמן" שהדרור נוהג בארץ נוהג בחוצה לארץ, אין דרור נוהג בארץ, אינו נוהג בחוצה לארץ,

תנן התם [סוף מסכת ערלה פ"ג מ"ט], החדש אסור מן התורה בכל מקום קסבר מושב כל מקום שאדם יושבים משמע, ערלה הלכה, והכלאים מדברי סופרים,

מאי הלכה? אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכתא מדינה הנהיגוהו הם עליהם בחוזה לארץ [פי' כך נהגו ישראל במקומות שישבו בהם. שם],

עולא אמר רבי יוחנן, הלכה למשה מסיני,

א"ל עולא לרב יהודה, בשלמא לדידי דאמינא הלכה למשה מסיני, היינו דשני לן בין ספק ערלה לספק כלאים חמור ספק ערלה מספק כלאים,

[ומפרש מהו] ספק ערלה, ספק עצרו עליה שלש שנים, אי נמי פרדס שיש בו נטיעות ערלה ושאר נטיעות, ולקט עובד כוכבים מן הפירות ואין ידוע מהיכן,

דתנן ספק ערלה בארץ אסור, בסוריא היא ארס ארס שצבא דוד וסנפה עם ארץ ישראל, וקסבר כיצוב יחיד לא שמיא כיצוב, הלכך ספיקו מותר, ולקמן (דף לו) פרכין ואי הלכה למשה מסיני היא, בחוזה לארץ היאך מיקל

אבני חן על מסכת קידושין

הדבר קאמר, כך השיב רבינו גרשם בר' יהודה זצ"ל,

ואבד ודאיה' הוילין וכן מקילין אל תמיר להם לְסַפֵּק זה אלל זה, אלא אבד אומס הפירות בידים,

והכרו על פירותיהן של אלו המקילין בה שטעונים גניזה,

וכל האומר אין ערלה בח"ל, [ע"פ איוב יח יט ל' אין לו' וְלֹא אֶנְכֹּד בְּעֵמּוֹ וְאִין שְׂרִיד בְּמִגְדְּרִי] לֹא יִהְיֶה לוֹ נֵיז וְנִכְרַ, מִיבִיחַ בִּה לָבֵן לֹא יִיְהִיָּהּ לָהּ מִשְׁלֵי־חָבֵל בָּנוּ וְלֹא בָקָה־לָּהּ,

ואינהו [חריפי דבבל דאמרי אין ערלה בחו"ל] כמאן סברוה?

כי הא דתניא, רבי אלעזר בר' יוסי אומר, משום ר' יוסי בן דורמסקה, שאמר משום רבי יוסי הגלילי, שאמר משום רבי יוחנן בן נורי, שאמר משום ר' אליעזר הגדול, אין ערלה בח"ל,

ולא [וכי סובר ר' אליעזר שאין ערלה בח"ל], והאנן תנן [במשנתנו] רבי אליעזר אומר אף החדש אלמא בערלה כמ"ק ס"ל דקא מוסף חדש?

תני חדש [ראה תוס'] ולא תמני אף, והכי קאמר ערלה וכלאים הרי הם כשאר [דברים ?] המלויין בלחך ואין נוהגין בח"ל, אצל חדש נוהג בח"ל, דכתיב זו מושב כל מקום שאדם יושבים,

1. אמר רבי אסי אמר ר' יוחנן, ערלה בח"ל הלכה למשה מסיני, א"ל ר' זירא לרבי אסי, והתניא ספק ערלה בארץ אסור, בסוריא מותר ואי ודאיה' בח"ל הלכה, היכי מוזליין בספיא (בחוזה לארץ יורד ולוקט)?

אישתומם כשעה חדא, א"ל אימא כך נאמר הלכה למשה ספיא מותר, ודאיה' אסור,

2. אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן, לוקין על הכלאים דבר תורה כדיליף לקמיה, אמר ליה רבי אלעזר בר' יוסי, והאנן תנן הכלאים מדברי סופרים?

לא קשיא כאן בכלאי הכרם [פי' ליהנות מהם], כאן בהרכבת האילן מין גשמינו מינו [להרכיבם בידים] כדשמואל,

דאמר שמואל ויקרא יט את חקתי תשמורו מדלג כתיב ושמרתם את חקתי, משמע את חקתי אשר מעולם תשמרו, מלמד שהזהיר את נח וצניו עליהן [היינו] חוקים שחקקתי לך כבר,

ואלו הן המקום ויקרא יט בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע ואחו זריעת כלאים, שאני אומר שחקקתי לך כבר, דומיא דבהמה, דבר המסויס, והיינו הרכבה מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה,

ומהכא נפקא לן בסנהדרין (דף ס) דצני נח הזהירו עליהן, והכא אמה מוסף ללמוד מהיקש זה דומיא דבהמה אפי' בח"ל, דהא מוצת הגוף היא ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בח"ל, אף שדך נוהג בין בארץ בין בח"ל,

[ומקשה והאך אתה מרבה חוץ לארץ] ואלא הכתיב שדך המיוחד לך, וח"ל לא הקנו לך מן השמים? ההוא למעוטי זרעים דכלאי הכרם שבח"ל דמשום דאפקיה בלשון זריעה, כמז שדך [אבל הרכבת האילן אסור אף בח"ל],

רב (חנן) [נחמן. רי"ף, רא"ש] ורב ענן, הוו שקלי ואולי באורחא [בחוץ לארץ], חזיוהו לההוא גברא דקא זרע זרעים בהדי הדדי, א"ל [רב ענן לרב נחמן] ניתי מר נשמתיה דהא עבר על דברי סופרים, א"ל לא חזויריתו אין הלכות כללים ממוזרים לכו [דכלאי זרעים בחוץ לארץ אפילו מדרבנן שרו, ואין מי שחולק בדבר זה. שלג"ל], [ראה לעיל כא: דאמר ליה רב נחמן לרב ענן, כי היתו בי מר שמואל באסקימךרי אימלליתו. ראה מנחת יהודה]

ותו חזיוהו לההוא גברא, דקא זרע (חטי ושערי. שלג"ל) בי גופני, א"ל ניתי מר נשמתיה, א"ל לא צהריתו אין הלכות כללים וזהירות ומאירות לכו [ולא אמר לא חזויריתו משום דהא דר' יאשיה פלוגתא היא. שלג"ל], לא קיימא לן כרבי יאשיה בתמיה דאמר עד שזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וטעמיה דר' יאשיה לא ידענא מהיכא נפקא ליה, דבעין ד' מיני זרעים ומלך שלישי,

ומפולת יד נפקא ליה (דברים כג) מלא תזרע כרמך כללים משמע שזריעת הכרם עצמה תהיה בכללים,

רב יוסף, [בחוץ לארץ] מערב ביזרני זרע ולא בכרם,

א"ל אביי, והאנן תנן הכלאים מדברי סופרים וקס"ד אפי' כלאי זרעים נמי אסרו ביה, כי היכי דבא"י אסירי מדאורייתא?

א"ל לא קשיא, כאן בכלאי הכרם [ליהנות מכלאי הכרם אסור], כאן בכלאי זרעים לא כתיב בהם פן מקדש, דמשדך לא תזרע כללים נפקו,

כלאי הכרם, דבארץ אסורים בהנאה, בח"ל נמי גזרו בהו רבנן,

כלאי זרעים, דבארץ לא אסירי בהנאה, בח"ל נמי לא גזרו בהו רבנן,

הדר אמר רב יוסף, לאו מלתא היא דאמרי דלג גזרו על כלאי זרעים בח"ל [אלא ודאי גם כלאי זרעים אסורים בחוץ לארץ], דרב זרע גינתא דבי רב שהיתה לצורך התלמידים לאכול ירק שזה, משארי משארי ערוגות ערוגות, מאי טעמא [זרע כל מין אחד] לאו משום עירוב עירובי כלאים,

אבני חן על מסכת קידושין

אמר ליה אביי בשלמא אי אשמעינן

דף ל"ט ע"ב

ארבע על ארבע רוחות הערוגה, ואחת באמצע שפיר אס היה זורען בערוגה אחת, וגשמי להניח ריח צנייהם שלא יינקו זה מזה כמשפטם השנייה במס' שבת (פד), הוה שמעינן מינה שאסור לזרוע כלאים בח"ל, אבל השתא דזרע כל מין בערוגה לזדו, לאו משום כלאים הוה,

אלא הכא משום נוי, ואי נמי משום טרחא דשמעא שמש דהיא, אלא שלא להטריח השמש, שהולך להציל ירק לבקש מין שהוא צריך לו בין שאר המינים, וידוע בלחץ ערוגה הוה:

מתני': כל העושה מצוה אחת מפרש בגמרא [מפר' בירושלמי [הל' מ, כב]:] כגון שייחד לו מצוה שלא עבר עליה מימיו, כי הא דאמר' תיתי לי הקיימת מצות ציצית. מוהר"י בירב] **מטיבין** לו משמע צהלי עלמא **ומאריבין** לו ימיו, ונוחל את הארץ מיי העולם הזה,

וכל שאינו עושה מצוה אחת, אין מטיבין לו, ואין מאריבין לו ימיו, ואינו נוחל את הארץ:

[ויש לפרש עוד בדרך אחר אלא שאין רצוני להאריך בעניני הגדה כאלה הנוגעים בעומק הדין, שהם אחד מהדברים המכוסין מבני אדם ונסתרות לה' אלקינו. פני יהושע על דף זה],

מתני': כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריבין לו ימיו, ונוחל את הארץ, וכל שאינו עושה מצוה אחת, אין מטיבין לו [מריעין לו], ואין מאריבין לו ימיו, ואינו נוחל את הארץ,	רב יהודה: כל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו, צריך מצוה אחת כדי להכריע לזכות,
משנה בפאה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקצין קיימת לו לעולם הבא, אלו הן, כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והכנסת אורחים, והבאת שלום בין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם,	מכלל דהנך אפילו בחדא נמי? אמר רב שמעיה לומר שאם היתה שקולה מברעת,
שנינו בברייתא: כל שזכויותיו מרובין מעונותיו מריעין לו, ודומה כמי ששרף כל התורה כולה, ולא שירר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעונותיו מרובין מזכויותיו מטיבין לו, ודומה כמי שקיים כל התורה כולה, ולא חיסר אות אחת ממנה,	אביי: הא דקתני מטיבין ומריעין דעבדין ליה יום טוב ויום ביש, וכן תפרש משנתנו,
	רבא: יפרש המשנה כפשוטו, אבל הברייתא רבי יעקב היא דאמר שכל מצוה בהאי עלמא ליכא,

גמ': ורמינהי [שנינו במשנה פאה א א] **אלו דברים** [לכאורה בא למעט

שאר מצות שלא מנה כאן, שאינם בגדר זה] **שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה**, והקצין קיימת לו לעולם הבא, אלו הן, כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, (והכנסת אורחים. שתי תיבות הללו ליתא במשנה דפאה ולא בשום מקום. גליון), **והבאת שלום בין אדם לחבירו**, ותלמוד תורה כנגד כולם, הני הוה דלכול פירות והקצין קיימת, אבל מנהו אחריתי לא, ואין מנן מטיבין לו [בעולם הזה], ועמל את הארץ [לעולם הבא]?

אמר רב יהודה, הכי קאמר [משנתנו], **כל** [שיש לו מחצה זכיות] **העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו, מטיבין לו, ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה** [שהולכין אחר הרוב],

מכלל דהנך [שחושב במשנה פאה] **אפילו בחדא נמי** ואפילו לא קיים שר מנות בתמיה, והא רוצא עונות הוה [ק"ל אמאי סליק אדעתיה כך, כי מה שאמר רב יהודה] **מכלל הוא מה שהשיב רב שמעיה**. וצ"ע. מוהר"י בירב)?

אמר רב שמעיה, לומר שאם היתה שקולה, מברעת הא דקתני אלו דברים, במחצה עונות ומחצה זכיות קאמר, ויש במחצה זכיות אחת מחצה מברעת את הקצין, כאלו היו רוצא זכיות, ואינו צריך למחצה יתירה דמתני' [פ' דלפי משנתנו, מי שהסר לו מצוה אחת להיות רובו זכיות, צריך לעשות עוד מצוה, וזה מה ששנה במשנתנו כל העושה מצוה אחת], וכי לית ליה צה מדא מהני, צריך למחצה יתירה,

[וא"ת בלאו הכי נמי אמר' במסכת ר"ה [ז].] דרב חסד מטה כלפי חסד כשהן שקולין? וי"ל דבשאר מצות כשמעשיו שקולים הוי כבינוני, אבל בהני חשיב צדיק גמור. תוס'],

[עד כאן אנו מבינים שכיון שיש לאדם יותר ממחצה זכיות בא לו רק טובה, אבל כאן מביא ברייתא שכיון שיש לו גם מיעוט עונות צריך לפרע מהם, קודם שישלמו לו עבור זכויותיו],

[ומקשה לפי מה שאנו מבינים משנתנו] **וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו, מטיבין לו** [והגם שיש לו מיעוט עונות], **ורמינהו** [שנינו בברייתא, שלכאורה ברייתא זו הוא פירושה של משנתנו], **כל שזכויותיו מרובין מעונותיו מריעין לו** צעודה" לנקותו מעונותיו, שיטול שר של דומה כמי ששרף כל התורה כולה, ולא שירר ממנה **אפילו אות אחת** [כך הוא נחשב בזמן שמענישים אותו],

וכל שעונותיו מרובין מזכויותיו מטיבין לו לשלם לו שר מנאותו צמיז כדי לטורדו, ודומה כמי שקיים כל התורה כולה, ולא **חיסר אות אחת ממנה** [וקשה דבמתני' כאן ובפאה משמע שרובו זכאי מגיע לו רק טובה]?

אמר אביי מתניתין [הברייתא] **דקתני מטיבין ומריעין דעבדין ליה יום טוב, ויום ביש** [ראה תוס'] מי שעושה מחצה יתירה דהוי רוצא זכיות, מתקצין לו בעולם הזה י"ט, שנפרעים ממנו עונותיו, וחסו [פ' זה שנפרעין ממנו, הוא] תקון י"ט לו לעולם הצא [ר"ל שמתקצין לו בדרך שמתקצין ליום טוב, שמצטערין

אבני חן על מסכת קידושין

והא א"ר אלעזר, שלוחי מצוה אין נוזקין והיכי אמרי' דרבי יעקב מעשה חזא? התם בהליכתן שאני,

והא אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן נוזקין, לא בהליכתן ולא בחזירתן?

סולם רעוע הוה, דקביע היזיקא, וכל היכא דקביע היזיקא לא סמכינן אניסא, דכתיב שמואל א מז ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ואע"ג דשליחמא דמקום הוה, מסתפי מהזיקא דקביעא,

[משמע דלמאן דאמר שבר מצוה בהאי עלמא איכא, תגין מצוה מהיסורין ומהחטא, וקשה דבמסכת סוטה (דף כא.) אומר במסקנת הדברים לרבא מצוה אנוני מנגא אבל אצולי לא מצלא, ואפילו בזמן עצמו שהוא עסוק בה, וכפי זה במה מוכיח רבי יעקב ממה שלא הגינה עליו המצוה שלא לבא לידי הרהור עבודה זרה,

והגם שלסברת רב יוסף שמביא הש"ס בסוטה מצוה בזמן שהוא עסוק בה תגין עליו גם מהעבירות, הלא נדחית סברת רב יוסף מבה קושיה דואג ואחיתופל שלא הגינה עליהם תורתם שלא יצאו לתרבות רעה, וכיון שנדחו דברי רב יוסף במה מצדיק הש"ס דחיית רבי יעקב בקידושין? וראה ההמשך באור החיים במדבר יג כו],

אמר רב יוסף אילמלי [אם] דרשיה "אחר" להאי קרא דלמען ייטב לך בעולם הנה כרבי יעקב בר ברתיה, לא חטא דליהו נמי כה"ג חזא אמר אין שבר בעולם ויאל לתרבות רעה,

ואחר מאי הוא, איכא דאמרי כי האי גוונא חזא, ואיכא דאמרי לישנא דחוצפית המתורגמן חזא דהוה גריר ליה דבר אחר חזק, אמר פה שהפיק מרגליות, ילחך עפר, נפק חטא,

רמי רב טובי בר רב קיסנא לרבא, תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו, עשה אין, לא עשה לא,

ורמינהי, ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה?

[בשישב ואינו מקיים מצוה, לפעמים הוא עון חמור, כגון שלא מל והוא ערל, או שלא הניח תפילין שהוא קרקפתא דלא מנח תפילין],

אמר ליה התם כגון שבא דבר עבירה לידו והוא ישב ולא עבר עבירה דקאמר טוטל עליה שבר בעצירה שגא לידו וכפה יצרו ולא עבר אין מזה יסירה מזו וניצול הימנה,

כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעתיה לזנות ההיא מטרוניתא, אמר מלתא [לחש] ומלי נפשיה [כל גופו נתמלא] שיחנא וכיבא, עבדה היא מילתא ואיתסי [ונתרפא],

ומתעמלין קודם לו להכנת יומו, כך מטיבין לו ר"ל שמתקנין ליום טוב שלו, כלומר שמצערין אותו בעולם הזה להיות יומו מותקן לעולם הבא. מאירי]. וכל שעונותיו מרובין דקמי מריעין לו, היינו דעדין ליה הזמנת יום ציט, שמשלמין לו שכר מלכותו כאלו, להיות ממון לו יום רע [וכן נפרש המשנה, מטיבין ע"י שנפרעין מכנו, ומה שאמר אין מטיבין פ' שמה שעושים עמו טובה אינה טובה, שרק משלמין לו על פניו להאבדו],

[רצ"ע איך יפרש לפ"ז המשנה בפאה דתנן אוכל פירותיהן בעוה"ז וכו' ?]

רבא אמר לעולם כדאמרן מעיקרא [במשנה כאן ובפאה], מטיבין לו בשכר פירות והקנין קיימת, והך ממני [ברייחא] דקמי מריעין לו הא מני רבי יעקב היא, דאמר שבר מצוה בהאי עלמא ליכא,

[וקשה איך יפרש סיפא דברייחא וכל שעונותיו וכו' מטיבין לו ?]

דתניא רבי יעקב אומר [בעין גמרא זו יש בסיום מסכת חולין], אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה [פ' הגם שכתוב בתורה מפורש שהעושה אותה יקבל שכר], שאין תחיית המתים תלויה בה [שהשכר יהיה רק לאחר תחיית המתים] צלומו ממן שבר, להודיען שאין ממן שכר אלא לעולם הזה,

[ומפרש דעל כרחק הוא כן, שהרי אנו רואין שהגם שמקיים מצות אלו, יכול להיות שימות מיד לאחר כן] בכיבוד אב ואם כתיב, דברים ה למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב דברים כב למען ייטב לך והארכת ימים,

הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלה את האם, ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה, והיכן אריכות ימיו של זה,

אלא [על כרחק, צריך לפרש] למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך, לעולם שכולו ארוך,

ודלמא לאו הכי הוה לא יאדע הדבר הזה לעולם, אלא מאריכין ימיו ושטמין? ר' יעקב מעשה חזא,

ודלמא מהרהר בעבירה הוה ולא היה לנו לשמים? ומשני מחשבה רעה ומעשה לא עשה, אין הקב"ה מצרפה למעשה ולא היה לו ללקות,

ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים הוה, וכתיב יחזקאל יד למען תפוש את בית ישראל בלבם שמשו כלם ההורני עבודת כוכבים, דנה משמתי קרא?

איהו נמי הכי קאמר, אי סלקא דעתך [שיש] שבר מצוה בהאי עלמא, אמאי לא אגין מצות עליה, כי היכי דלא ליתי לידי הרהור,

אבני חן על מסכת קידושין

ובהבאת שלום כתיב תהלים לד בקש שלום ורדפהו, וא"ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה, כתיב הכא בקש שלום ורדפהו, וכתיב התם רודף צדקה וחסד,

בתלמוד תורה כתיב דברים ל כי הוא חייך בעולם הזה ואורך ימיו לעולם הבא,

בשילוח הקן נמי כתיב, דברים כב למען ייטב לך והארכת ימים וליתנייה ליתני נמי הא?

תנא ושייר,

[ומקשה] תני תנא "אלו דברים", ואת אמרת תנא ושייר?

אמר רבא, רב אידי אסברא לי אינו דומה לאלו, דהקן כולו הצריח נהני ממנו, וגמלא טוב לשמים וטוב לצריח, ובהוא כתיב כי פרי מעלליהם יאכלו, דהאי קרא כתיב ישעיה ג אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו בחייו, אבל בשילוח הקן טוב לשמים הוא, ואין כאן טוב לצריח, ולא כתיב היה כי פרי מעלליהם יאכל, והלכך לא תנייה גבי אוכל פירותיהן בעולם הזה, וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב?

אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב,

כיוצא בדבר אתה אומר ישעיה ג אוי לרשע רע, כי גמול ידיו יעשה לו, וכי יש רשע רע ויש שאינו רע? אלא רע לשמים ורע לבריות כגון רוצח וגזלן וגנב הוא רשע רע, רע לשמים ואינו רע לבריות מגלה עריות, מבזה מועדים, אוכל חלב זהו רשע שאינו רע:

הזכות [פי' מצוה] יש לה קרן ויש לה פירות, שנאמר אמרו צדיק כי טוב וגו', עבירה יש לה קרן ואין לה פירות אין נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו שנאמר אוי לרשע רע וגו',

ואלא מה אני מקיים משלי א ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו, עבירה שעושה פירות כגון חילול השם שאדם משב עובר עבירה, ואחרים למדין ממנו לעשות כן יש לה פירות, ושארין עושה פירות אין לה פירות,

מחשבה טובה מצרפה למעשה, שנאמר מלאכי ג אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו, ליראי ה' ולחושבי שמו,

מאי ולחושבי שמו? אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה,

ערק [ברה] טשא נעמן בההוא בי בני [בית מרחץ], דכי הוו עיילין בתרין אפילו ביממא, הוו מיתוקי שמניין צו מויקין, למחר אמרו ליה רבנן מאן נטרך [מי שמר אותך שם כל הלילה], אמר להו שני

דף מ' ע"א

נושאי קיסר [היו שם שני מלאכים שנרמו כאנשי צבא] שמרוני כל הלילה, אמרו ליה שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנו, דתנינא כל הבא דבר ערוה לידו וניצל הימנו, עושין לו גם [מדה כנגד מדה הוא כפה מבעו ושינה מבע התאוה המבועה באדם, לכך יעשה לו גם שהוא שינוי המבע, כי כל דבר שינוי המבע נקרא גם. בן יהוידע],

תהלים קג גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, כגון רבי צדוק וחביריו שלש כח לכופ יצרו להמגזר בחפזי קונו, ר' צדוק תבעתיה ההיא מטרונתא [לזנות], אמר לה חלש לי ליבאי ולא מצינא,

[וישאל ר' צדוק] איכא מידי למויכל, אמרה ליה איכא דבר טמא [בשר טמא, ראה רש"י לקמן שקורא לה צלי], אמר לה מאי נפקא מינה דהא מילתא, דלא נודענן לי אלא מאכל טמא, יש לי ללמוד מכאן, דעביד הא הצועל ארמיא אוכל הא רחוי למאכל טמא,

שגרת תנורא אותה ארמיא הסיקה את המנור לללות דבר הטמא שם, ואשה גדולה הייתה שלא יכול לפרט ממנה ומסור בידה להורגו קא מנחא ליה לאתו עלי במוכו, סליק וייתיב בגוויה [עלה ר' צדוק וישב לתוך התנור], אמרה ליה מאי האי? אמר לה דעביד הא נפיל בהא צאור של גיהנם, אמרה ליה אי ידעי אילו ידעמי כולי האי שחמור עליכם הדבר כל כך, לא צערתיך,

רב כהנא הוה קמזבין דיקולי סלים שגשים נוחות שם פלחיה, תבעתיה ההיא מטרונתא, אמר לה איזיל איקשיט נפשאי, סליק וקנפיל מאיגרא לארעא, אתא אליהו קבליה, אמר ליה אטרחתן ארבע מאה פרסי שהיימי צמקוס אחר רחוק ד' מאות פרסי, א"ל מי גרם לי [למכור סלים לנשים, ולהבשל בהם] לאו עניותא צממיה אם לא העניות, לא הוצרכתי להיות עסקי צמלאת נשים, יחב ליה שיפא שם כלי דדינרי זהובים:

רמי ליה רבא לרב נחמן, תנן אלו דברים שאדם עושה אותן, ואוכל פירותיהן בעולם הזה, והקדן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן, כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, והבאת שלום שבין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם,

בכיבוד אב ואם כתיב דברים ה למען יאריכון ימיו לעולם הבא ולמען ייטב לך בחייו, בגמילות חסדים כתיב משלי כא רודף צדקה וחסד ימצא חיים לעולם הבא צדקה וכבוד בעולם הזה,

אבני חן על מסכת קידושין

לֹא קָשִׁיָּא הָא דְּמַצִּי כִּיָּף לִיצְרִיָּה, וְהָא דְּלֹא מַצִּי כִּיָּף לִיצְרִיָּה,

תנן התם [פר"ח משנה במסכת אבות, ושמו היינו הא דתנן [פ"ד מ"ד] כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אבל לשון מקיפין קשה, ושמו ברייתא היא אף על גב דאומר תנן. תוס', וראה תוס' חולין פו: ד"ה דתנן, וראה א"ח ר"ה יט.], אין מקיפין בחילול השם, אחד שוגג ואחד מזיד,

מאי אין מקיפין? אמר מר זוטרא שאין עושים כחגוויי המקיף לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו יחד, אין עושין כך מלמעלה למחללי השם, אלא נפרעין מיד,

מר בריה דרבנא אמר, לומר שאם היתה קף המאזנים שקולה ויש בלחוד העונות חילול השם מכרעת את הכף לחובה, והאי מקיפין לשון עיוני, כמו אין מקיפין בצויעי (חולין דף מו) אקפינהו ואידמו (חולין דף ט) שמקריב זו אל זו, ומעין אס דומות:

ת"ר, לעולם

דף מ' ע"ב

יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה, שנאמר קהלת ט וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, בשביל חטא יחידי שחטא, אובד ממנו טובות הרבה,

ר' אלעזר בר' שמעון אומר, לפי שהעולם נידון אחר רובו, והיחיד נידון אחר רובו יראה אדם עצמו כאילו שקול, כל העולם שקול כמחצה נדיקים וחסידים, ומחצה רשעים, וכאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה, עשה מצוה אחת נמצאו זכותיו מכריעין, ונמצא נדיק אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן נדיקים,

עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר וחוטא אחד כו', בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה,

ר"ש בן יוחי אומר, אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה, איבד את הראשונות, שנאמר יחזקאל לג צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו,

ואפילו רשע גמור כל ימיו, ועשה תשובה באחרונה, אין מזכירים לו שוב רשעו, שנאמר יחזקאל לג ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו,

מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, שנאמר תהלים סו און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה', ואלא מה אני מקים ירמיהו ו הנני מביא אל העם הזה רעה פרי מחשבותם, מחשבה שעושה פרי שקיים מחשבתו ועשה הקב"ה מצרפה למעשה ונפרעים ממנו אף על המחשבה מחשבה שאין בה פרי, אין הקב"ה מצרפה למעשה,

ואלא הא דכתיב יחזקאל יד למען תפוש את [בית] ישראל בלבם, אמר רב אחא בר יעקב ההוא בעבודת כוכבים הוא דכתיב, דאמר מר חמורה עבודת כוכבים, שכל הכופר בה, כמורה בכל התורה כולה,

עולא אמר הא דכתיב פרי מחשבותם, בעובר ושונה כמין, כי הדור מהרהר לעשות מעשרת למעשה, ואפי' לא עבד לה, אין חזרתו לשם שמים, אלא שלא הולך לה, כדרך הנהגה דאמר נעשית לו כהיתר כדרך הנהגה, דאמר רב הונא, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו, הותרה לו סלקא דעתך אלא געשית לו כהיתר,

אמר רבי אבהו משום רבי חנינא, נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא, שנאמר יחזקאל כ לט ואתם בית ישראל פה אמר ה', איש גלוליו לכו עבדו, ואחר אס-אינכם שמעים אלי, ואת-שם קדשי לא תחללו [עו' ד' במתני' תיכם ובגלוליהם] היינו פרהסיא שהרואה מולל בכבוד המקום,

אמר רבי אלעאי הזקן, [וכע"ז במו"ק יז, חגיגה טז.] אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים שלא יראה עצמו בכבודו, אולי ירך לנצח זכר, וגם אם יתעל אין אדם נותן לג, לפי שאינו חשוב בעיניהם, לכן ילבש שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא,

[פ' ר"ח ח"ו שהותר לו לעבור עבירה, אלא כך אמר ר' אלעאי יגיעת דרכים והאכסנאות ולבישת שחורים משברים יצר הרע ומועים אדם מן העבירה. תוס', ויעשה מה שלבו חפץ. לגמרי משמע, דמוטב לו לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסיא, ולא כפר"ח דשילהי פ"ק דקדושין (דף מ. ושם) דפירש דח"ו שהיה מתיר לעשות עבירה, אלא קאמר ילבש שחורים וילך למקום אחר דלבישת שחורים ואכסנאות משברין לבו ולא יבא לידי עבירה, ויכול לעשות מעבשיו מה שלבו חפץ, דודאי אין יצרו מתגבר עליו, וסוגיא דשמעתא אינו משמע כדבריו, חבא ובריש פרק בתרא דמועד קטן (דף יז. ושם). תוס' חגיגה טז.]

איני, והתניא כל שלא חס על כבוד קונו [ראה חגיגה ריש פרק שני], ראוי לו שלא בא לעולם,

מה היא? רבה אומר זה המסתכל בקשת [שהוא כמראה דמות כבוד ה'. חגיגה טז.],

רב יוסף אומר זה העובר עבירה בסתר?

אבני חן על מסכת קידושין

לשמיטים ששים ואחת ומשם התחילו למנות שמיטין, כדאמרינן בערכין (דף יב) ועשו שמיטה לסוף שבע, הרי ס"א שנים,

ליובלות מאה ושלוש ולסוף י' עשו יובל, הרי ק"ג,

[ומקשה] מאה ושלוש מאה וארבע הויין? קסבר יובל מתחילתו הוא משמט מתחילת השנה מיו"כ עבדים נפטרים ושדות חוזרות ועדיין לא עברו אלא מ"ט, אכל שביעית אינה משמטת אלא בסופה, דכתיב (דברים טו) מקץ שבע שנים לסוף שבע שנים כל שנה שביעית במין ס"א,

וכשם שהלימוד קודם למעשה, כך דינו קודם למעשה, כדבר המנוגד דאמר רב המנוגד אין תחילת דינו של אדם ליום הדין תחילת תביעות שעליו, מפני מה לא עסקת בתורה אלא על דברי תורה, שנאמר משלי יז פוטור מים ראשית מדון הפורק עול מורה, ראשית מדון, הוא תחילת דינו, ואין מים אלא מורה דכתיב (ישעיהו נה) הוי כל זמא לכו למים,

וכשם שדינו קודם למעשה פורענות מורה, קודם לדין פורענות מעשה, כך שכרו כך שכרו אס עסק בתורה קודם למעשה לשכר מעשה, שנאמר תהלים קה ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו, בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ואמר מר (לעיל לו) תשמרון זו משנה ינצורו יקיימו:

[שנינו במשנתנו] כל שאינו לא במקרא ולא במשנה: א"ר יוחנן ופסול לעדות כיון שאינו מן היישוב, אין מקפיד על עצמו ואין לו בוש פנים, וכן האוכל בשוק, הואיל ואין מקפיד על כבודו, אינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל,

ת"ר, האוכל בשוק, הרי זה דומה לכלב, ויש אומרים פסול לעדות, אמר רב אידי בר אבין הלכה כיש אומרים,

דרש בר קפרא רגזן

דף מ"א ע"א

לא עלתה בידו נשכרו אלא רגזנותא כחש בשרו צרגנותו, לא נשחקר כלום,

ולאדם טוב ממעימים אותו [לו לאדם. מאיר] מפרי מעשיו [אם רגזן הוא הרי בעסו מביאו לידי טעות וקלון, ואם ענו הוא ענותנותו מביאתו לידי שררה שנאמר [משלי טו לג] ולפי כבוד ענוה. מאיר], וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, דור מדור הנאה ממנו שנאמר תהלים א ובמושב לצים לא ישב וזה שאינו באחד מאלו צמח יתעסק אס לא צליגות מושבו מושב לצים:

וניהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות נדיק שמרד, כמחצה עונות וכמחצה זכיות ולמה איצד את הראשונות? אמר ריש לקיש בתוהא על הראשונות מתחרט על כל הטובות שעשה:

מתני': כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ, לא במהרה הוא חוטא, שנאמר קהלת ד והחוטא המשולש לא במהרה ינתק, וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, אינו מן היישוב:

גמ': אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה ציפורין הנאס עליהם? לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו כלומר מעט ממנו נוטה למקום טומאה, נקצץ ממנו נופו, כולו עומד במקום טהרה,

כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה נפרעין מן הצדיקים מעט עונות שצדק וגמלאו כולם נקיים, כדי שיירשו העולם הבא, שנאמר איוב ה והיה ראשיתך מצער, ואחריתך ישגה מאד,

ולמה רשעים דומים בעולם הזה צטובה שמספיעים להם, לאילן שכולו עומד במקום טומאה, ונופו מעט ממנו, אף אלו יש בידם מיעוט טובות וזכיות נוטה למקום טהרה, נקצץ גופו קבלת שכרם היא קליפת נופס כולו עומד במקום טומאה,

כך הקב"ה משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה, כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה אשכולי"א כדרך שעושין מדרגות לחריצין סבציות המגדלים כמגביהי קרקעיתן, שנאמר משלי יד יש דרך ישר לפני איש כשורצין הרשעים שלומן, נראית דרכם צעיהם ישרה, ואחריתה של אותה שלום הזמנת דרכי מות היתה:

וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה שם האס בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה נמלאו שניהם צידו [פי' שהתלמוד שתיהן בו, שהוא בעצמו מעשה שהוא מצוה] [מביא לידי מעשה. ריטב"א, וראה תוס' ר"י הוקן],

תניא רבי יוסי אומר, גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה כשיצאו ממזרים נתנה להם תורה צדק השלישי, ונחלה לא נתמייבו עד שנכנסו לארץ, דכתיב צדק צדק, ואמר מר (ספרי פ' שלח לך) משונה צדק זו מכל צדאות שבתורה, דכתיב צדק כי תצאו, וכלן נאמר צדק, משנכנסו לה,

לתרומות ולמעשרות [קדמה תורה] חמשים וארבע וצתומות ומעשרות לאחר כיצוס וחילוק, דכתיב תצאם זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו, והן י"ד שנים הרי נ"ד,

אבני חן על מסכת קידושין

ורחמנא אמר ויקרא יט ואהבת לרעך כמוך,

[אע"ג דקתני האיש מקדש לכתחילה, לא נקט ליה אלא לאשמועינן דין קידושין. תוס'],

[אין הפירוש שחייב אדם לאהוב את אשתו, אלא אין לעשות עולה כזו, לישא אשה ואח"כ לבא במענה שאינה מוצאת חן בעיניו, בזמן שהוא יכול לראותה מקודם, ולמנוע ממנה כל הצער],

[אבל ראה סנהדרין מד. דואהבת לרעך כמוך מלמדנו, דברור לו מיתה יפה, וראה שם בתוס' ובתורת חיים שאי אפשר לפרש כפשוטו, שהרי אדם קרוב אצל עצמו, לכן צריך לפרש דקאי על אופן המיתה, ולפ"ז יש לפרש הגמ' כאן, שהתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך, דלגבי אשתו שייד לומר שאדם אוהב אותה כעצמו].

וכי איתמר דרב יוסף [מצוה בו יותר מבשלוחו] דלמך מלוה הוא דליכא ולא ליסורא אסיפא איתמר, [ולחכי לא מוקי ארישא וכגון שמכירה משום דהא מנ"ל דלמא מתני' מיירי בין מכירה ובין אין מכירה, ואפי' איסורא איכא, ומלתא דרב יוסף לא נדע. תוס'],

[וכן אנו אומרים בסיפא] האשה מתקדשת בה ובשלוחה, השתא בשלוחה מיקדשא בה מיבעיא?

[ועל זה] אמר רב יוסף, מצוה בה יותר מבשלוחה, כי הא דרב ספרא מחריק רישא, רבא מלח שיבוטא,

אבל בהא אע"פ שלא ראתהו איסורא לית בה לומר שמה תראה זו דבר מגונה, כדר"ל דאמר ר"ל טב למיתב מן גוף דו שניס מלמיתב ארמלו משל הוא שהנשים אומרות על צעל כל (דהו. רי"ף) שהוא טוב לשנת עם שני גופים משנת אלמנה.

ואי קשיא, ה"נ [לאחר שאמרנו שר' יוסף קאי אסיפא דמיירי] גבי דידה, איכא איסורא כי יהיז קידושין לשלוחה [כשהיא עושה שליח לקבלה], ולא חזי לה [הבעל]? אין הכי נמי, ומיהו [סיפא ד] מתני' דדידה קאמר, דהיא מיקדשא בה ובשלוחה, הלכך הו"ל דמנא "זה" למנוה לאשמועינן [שמצוה בה יותר מבשלוחה], אצל איסורא לגבי דידה ליכא, אצל רישא דליירי דדידה מנא זו משום איסורא:

[שנינו במשנתנו] האיש מקדש את בתו כשהיא נערה: כשהיא נערה אין, כשהיא קטנה לא? מסייע ליה לרב, דאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי אלעזר [ר' אלעזר עצמו אמר כן] אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה:

[אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה. ואע"ג דאמר לעיל דאיסורא ליכא משום דטב למיתב מן דו, ה"מ בגדולה שהיא מתקדשת ע"י עצמה דכיון שנתרצית ליכא למיחש שמא תחזור, אבל קטנה שמתקדשת ע"י אביה איכא למיחש שמא אם היתה גדולה לא היתה מתרצית ועבשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפי' קטנות, היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגבר עלינו ואם יש סיפק ביד אדם עבשיו לתת לבתו נדוניא שמא לאחר זמן לא יהיה סיפק בידו ותשב בתו ענוגה לעולם. ת.],

פרק שני האיש מקדש

מהני': האיש מקדש [את האשה, בכסף ובשטר] **בו ובשלוחו** נגמ' יליף לה, **האשה מתקדשת בה ובשלוחה** [לקבל כסף או שטר עבודה],

האיש מקדש את בתו, כשהיא נערה וכ"ש כשהיא קטנה אם קבל קידושין מקודשת **בו ובשלוחו** והאי דנקט נערה אורח ארעא לאשמועינן, דקטנה לכתחילה לא כדמפרש נגמ':

נמ': השתא בשלוחו מקדש, בו [הוא עצמו] **מיבעיא** [ואין שייד לתרין חכא לאו דוקא, ור"ל לא זו [בן] אף זו [בשלוחו] דלא שייד לשניי הכי אלא בשתי בבות, אבל בשתי תיבות לא. תוס']? **אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו** דכי עסיק גופו צמזמא, מקבל שטר טפי, [ואיזה מצוה הוא לקדש אשה, ראה רמב"ם הלכות אשה פ"א הל' ב' וז"ל, וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם,

אבל הרא"ש כתובות פ"א אות י"ב כתב יש מקשין על גופה ברכה זו [אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות] למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה? ויתירן שם ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה [פי' ולא הקידושין] וכן כתב שם בהגהות אשר"י],

[שמעתי בשם אחד מאדמו"ר ריזין שפירשו, האיש הקב"ה מקדש את ישראל, בו הוא עצמו, וגם בשלוחו ע"י צדיקי הדורות, וע"ז אומר הגמ' השתא פי' בדורינו בשלוחו מקדש, אבל מ"מ בו מיבעיא צריך להתפלל שהוא עצמו יתגלה אלינו],

כי הא דרב ספרא מחריק רישא [הוא בעצמו לכבוד שבת היה מטהב ראש הבהמה [שהיה מוכן לסעודת שבת] באור. תוס' ר"י הוקן] לכבוד שבת,

רבא מלח שיבוטא דג,]

[שם בשבת יש עוד אמוראים דעבדי צורך השבת בעצמו, ולא חשיב כאן אלא הני תרתי לדוגמא, או דצ"ל כאן בתר תיבת שיבוטא "וכו", וקאי אבל הני דקחשיב התם. מנחת יהודה],

איכא דאמרי, בהא איסורא נמי אית בה אם יכול לקדש צעמנו וקידש ע"י שליח, **כדרך יהודה אמר רב** דמנוה שיראנה שמה מתגנה עליה, **דאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיקדש את האשה** עד שיראנה, **שמה יראה בה דבר מוגנה ותתגנה עליה,**

אבני חן על מסכת קידושין

משום דאיכא למפרך שכן [תרומה] ישנה במחשבה נטן עיניו
כלל זה ואוכל כלל זה, דכתיב (במדבר יח) ונמשך [משא"ב בגיטין וקידושין],

[ומקשה מנין שיש שליחות לשחיטת קדשים] והא דתנן, חבורה שאבד
פסחה, ואמרו לאחר [לראובן] מנני חבורתם צא ובקש פסח האבד
ושחוט עלינו, והלך [ראובן] ומצא ושחט, והן לקחו ושחטו,
אם שלו [של ראובן] נשחט ראשון, הוא אוכל משלו, והם
אוכלים ושוחטים עמו שהרי עשאוהו שליח לשחוט, ושלחן פסול [שכבר יצאו
בשל ראובן] מנלן דשלוחו של אדם כמוהו לשחיטת קדשים?

וכי תימא דיליף מההך [מגיטין וקידושין], מה להנהך שכן ישנן
חול אצל קדשים אפי' תרומה [אינו יכול ללמוד קדשים אפי' מתרומה ד]
חול הוא אללו?

נפקא ליה מדרבי יהושע בן קרחה, דא"ר יהושע בן קרחה
מנין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר שמות יב ושחטו אותו
כל קהל עדת ישראל בין הערבים, וכי כל הקהל כולן
שוחטין, והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן ששלוחו
של אדם כמותו [והרי לך לימוד לשליחות לקדשים],
[ונמצא שיש ג' לימודים לשליחות: א' גיטין קידושין, ב' תרומה, ג' שליחות
לקדשים],

[ומקשה] נכתוב רחמנא בקדשים, ונתיי הנהך [גיטין קידושין, ותרומה]
וניגמרו מיניה?

משום דאיכא למפרך, מה לקדשים שכן רוב מעשיהן כל
עבודת הקדשים ע"י שליח ע"י כהנים שהם שלוחים,

חדא מחדא לא אתיא, תיתי חדא מתרתי,

הי תיתי, לא נכתוב רחמנא בקדשים, ותיתי מההך [גיטין
קידושין, ותרומה]? מה להנהך שכן ישנן חול אצל קדשים,

לא נכתוב רחמנא בגירושין, ותיתי מההך [תרומה וקרבנות],

מה להנהך שכן ישנן במחשבה קדשים נמי אימנהו במחשבה [וכן נמי
פסול קדשים ופיגול ע"י מחשבה הם באים] גמר כללנו לומר שור זה עולה הרי הוא
עולה, כדמני' בשבועות צ"ג (דף כו) מולא שפתך, אין לי אלא שהולא בשפתיו,
גמר כללנו מנין, ת"ל כל נדיב לב עולות,

אלא לא לכתוב רחמנא בתרומה, ותיתי מההך [מגירושין
ומקדשים] מה קדשים שהן קדש ישנן בשליח, תרומה שהיא חול לא כל שכן, מה
לקדשים שכן רוב מעשיהם ע"י שליח, גירושין יוכיחו, מה לגירושין שכן ישנן חול
אלל תרומה, קדשים יוכיחו, וחזר הדין הלא הוה שבהן שישן ע"י עצמו, ושלוחו
כמותו, אף אני אביא תרומה,

[נמצא שהגם שבתורה כתיב בפירוש שאב יכול לקבל קדושין שבביל בתו
הקמנה, ואמר רב שאסור לעשות כן כדי שלא תתחרט כשנתגדל, והתוס'
אומרים שבשביל בעיות שהיו בימיהם יכולים לחזור למוש"ב בתורה, ולעבור על
דברי רב. וכל זה פלא],

שליחות מנלן? דתניא דברים כד ושלח נגירושין כמי, ושלחה מנימו
ומדלל כמז וגירשה מלמד שהוא עושה שליח ללמדינו כל שהאש עושה
שליח להוליך גט לאשתו, ושלחה מלמד שהיא עושה שליח לקבל
גיטה, קרי ציה ושלחה לא מפיק ה"א,
[ואין הפ' מרלא כתיב ושלח וכתב ושלחה, אלא ושלחה] מביתו] דכתיב בקרא
הוא ושלח, שהרי על הבעל קאי. רש"ל],

ושלח ושלחה שני פעמים נאמר דענין [ג"ב פ' וא"כ ושלחה בתרא נמי
דרשין ושלח ושלחה. רש"ל] מלמד שהשליח עושה שליח [ראה
תוס'],

אשכחן בגירושין, בקידושין מנלן, וכ"ת דיליף מגירושין מה
לגירושין שכן ישנן בעל כרחיה הלכך אימנהו נמי על ידי שליחות?

אמר קרא דברים כד ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה, מה
יציאה משוי שליח, אף הויה נמי משוי שליח,

ואלא הא דתנן, האומר לשלוחו, צא תרום, תורם כדעת
בעל הבית [ראה תוס'] לפי מה שהוא מכיר בעל הבית, אם עינו יפה או עינו
רעה, עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד מששים, שהתרומה לא נאמר זה
שיעור מפורש, אלא ראשית דגןך (דברים יח) ואפילו כל שהוא,

ואם אינו יודע דעת בעל הבית, תורם בבינונית, אחד
מחמשים,

דף מ"א ע"ב

פיחת עשרה שמים אחד מארבעים [וקאי פיחת אבעל הבית שפיחת
תבואתו, ונתן יותר תרומה], ויש מפרשים איפכא דפיחת שתרם אחד מששים
וקאי פיחת אתרומה. תוס' ע"י"ש], או הוסיף עשרה, תרומתו תרומה
לאמר ליה זהכי אמדתיך, מנלן דשליח תורם,

וכי תימא דיליף מגירושין, מה לגירושין שכן ישנן חול
[שגירושין נחשב חול לגבי תרומה]?]

אמר קרא אתם, במדבר יח כן תרימו גם אתם והאי "גם" יתירא הוא
לרבות את השליח,

ונכתוב רחמנא בתרומה, ונתיי הנהך [גיטין וקידושין] ונגמרו
מיניה?

אבני חן על מסכת קידושין

[אין] ה"ג [שהדרוש לרבות שליחות בתרומה מיותר],

ואלא אתם גם אתם [דכתיב בתרומה] למה לי? מיבעי ליה לכדרכי ינאי להכי כתב גם לרצוי שליט, משום דבעי לאקשוי למשלחו למימר דנעוצד כוכבים פסול, דא"ר ינאי "גם אתם" מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית,

הא למה לי קרא, מדרבי חייא בר אבא א"ר יוחנן נפקא, דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, אין העבד נעשה שליח לקבל גט מיד בעלה של אשה, לפי שאינו [העבד] בתורת גיטין וקידושין אלמא לא בעי קרא, דמסבירא אית לן למימר, דמידי דלא שייך ביה לא מתעביד עליה שליט [וגם מי שאינו בן ברית אינו נעשה שליח להפריש תרומה, ולזה לא צריך פסוק?]

[ומתריץ] איצטריך ס"ד אמינא עבד דלאו בר היתירא הוא כלל אינו בשום דא היתר אשת איש, שאינו מוגש דהא אין לו קידושין, אבל עובר כוכבים הואיל ואיתיה בתרומה דנפשיה,

דתנן העובר כוכבים והכותי שתורמו את שלהן תרומתן תרומה ליאסר לזרים, דקסבר אין קנין לעוצד כוכבים בארץ ישראל להפקיע, ומירות עוצד כוכבים אינו פוטר מן התרומה, ובמנחות (דף סו) יליף לה טעמא מדגנך דגנך תרי זמני, למעוטי דיגון עוצד כוכבים, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, אימא שליח נמי עביד, קמשמע לן,

ולר' שמעון דפטר, דתנן תרומת עובר כוכבים מדמעת אס נפלה לחולין אוסרתה, וחייבין עליה חומש האוכלה בשוגג, ור"ש פוטר דקסבר אין מירות העוצד כוכבים חייב בתרומה, ויליף לה מדגנך ולא דיגון עוצד כוכבים במנחות (סו) ולדידיה ליכא מיעוט אחר מיעוט, דמצריך להו כריכי, אתם גם אתם למה לי פשיטא דלא הוי עוצד כוכבים שליט דהא לימיה בתרומה דנפשיה?

[ומתריץ] איצטריך לרצוי שליט לתרומה משום דכתיב אתם, למעוטי אריסים מלחרוס חלקן של צעה"ב, ואפטורפוס יתומים, והמורס את שאינו שלו שלא מדעתו, אימא למעוטי נמי שליט, להכי איצטריך גם לרצוי, סד"א הואיל ואמר מר אתם ולא אריסין, אתם ולא שותפין, אתם ולא אפטרופוס, אתם ולא התורם את שאינו שלו, אימא אתם ולא שלוחכם נמי, קמ"ל,

הניחא לרבי יהושע בן קרחה דנפקא ליה שליחות דקדשים מושטטו אומי, אלא לרבי יונתן דמפיק ליה להאי קרא לדרשא אחרינא, מנא לן?

דתניא רבי יונתן אומר מנין שכל ישראל כולן יוצאים

דף מ"ב ע"א

בפסח אחד אע"פ שאין צו כוית לכל אחד, דקסבר אכילת פסחים לא מעכבא, אלא זריקת דם לחודא שנא' שמות יב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים, וכי כל הקהל כולם שוחטים, והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן שכל ישראל יוצאים בפסח אחד, שליח בקדשים מנא ליה?

מ"יניה מן המקרא עצמו, דמכל מקום אחד מהן שוטטו בשליחותם,

ודילמא שאני התם דאית ליה שותפות בגוייהו דהא של כל הקהל הוא, אכל שליט צעלמא לא,

אלא מהכא שמות יב ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית אחד לוקח לכל המשפחה,

ודילמא התם נמי דאית ליה שותפות בגוייהו? א"כ תרי קראי למה לי, אם אינו ענין להיבא דשייך, תניהו ענין להיבא דלא שייך,

האי [הפסוק ויקחו להם איש וגו'] מיבעי ליה לכדרכי יצחק, דא"ר יצחק איש זוכה ולא הקטן זוכה ולעולם משום דאית ליה שותפות בגוייהו, ודקאמרת אס אינו ענין, ענין הוא לו דאיצטריך לו למעוטי קטן, שאין לו כח ליקח בשביל אחרים, להיוטו זוכה לכן במקחו,

ההוא שמות יב מאיש לפי אכלו נפקא,

ואכתי מיבעי ליה איש לפי אכלו מכוס דשוחטין את הפסח על היחיד ולא איתר לן [לימוד ל] שליחות היכא דלא שייך?

סבר לה כמ"ד אין שוחטין את הפסח על היחיד רבי יהודה אמרה, ויליף לה מלא מוכל לזכות את הפסח בלאחד, ביחיד,

ואלא הא דאמר רב גידל אמר רב, מנין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר במדבר לד וגשיא אחד נשיא אחד אחד ממטה, [למה לי פסוק זה] תיפוק ליה שליחות מהכא,

ותיסברא, דהא שליחות הוא [וכי הנשיאים זכו בשביל ישראל בתורת שליחות] והא הווי נמי קטנים צוטלי הארץ, וכי הזוכים להם צמורת שלוחין צאו, והא קטנים לאו בני שליחות גינהו והלא אין שליחות לקטן, דגבי ושלח ושלחה איש כתיב (דברים כד) כי יקח איש, ומינה ילפינן (צ"מ דף ע"א) דאין הקטן עושה שליט,

אלא ההוא לאו לאמריי שליט אתא, אלא לזכין לאדם שלא בפניו אתא, דקטנים כשלא בפניו דמו, וכיון דנחלת הארץ זכות היא להם, היתה חלוקתם חלוקה כי הא דרבא בר רב הונא, דאמר רבא בר רב הונא אמר רב גידל

אבני חן על מסכת קידושין

אמר רב, מנין שזכין לאדם שלא בפניו שנאמר, ונשיא אחד נשיא אחד,

ותיסברא זכות היא, הא חובה נמי איכא, דאיכא דניחא ליה בהר ולא ניחא ליה בבקעה, ואיכא דניחא ליה בבקעה ולא ניחא ליה בהר,

ואלא כדרבא בר רב הונא כלומר לא זכות שלא בפניו גרידמא איכא למשמע מינה לגדולים, אלא לאורויי נמי דלקטנים אפי' חובה הבאה מחמת זכות רשאינן ד"ד לעשות להן, כי הכא דלכו חס בנחלה באו, ואע"פ שפעמים שחלוקה זו חובתם, דאיכא דלא ניחא ליה בחלק שנפל לו, אפי"ה לא הדרי בהו,

דאמר רבא בר רב הונא אמר רב גידל א"ר, מנין ליתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהן, שבית דין מעמידין להם אפוטרופוס לחוב ולזכות, לחוב אמאי אי פשיטא לן שיצא לחובתם, מה לנו להעמיד אפוטרופוס לנכד אלא לחוב ע"מ לזכות אנו נעמידו לדון ולערער בשבילם לזכותם ולהנאתם, ואם יתחייבו דין מה שעשו עשו?

ת"ל ונשיא אחד נשיא אחד והכא זכות וחובה הוה כדאמרן דאיכא דניחא ליה (בהו) בזהי כו' כדאמרן ממונה תקחו:

א"ר נחמן אמר שמואל, יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם, בית דין מעמידים להם אפוטרופוס, ובוררים להם חלק יפה לכל אחד יפה לזה ויפה לזה, ואם הגדילו [היתומים. תוס' ר"י הוקן] יכולים למחות [לבטל חלוקה. תרי"ה],

ורב נחמן ידידה אמר, אם הגדילו אינם יכולים למחות, דא"כ מה כח בית דין יפה,

ומי אית ליה לרב נחמן אם כן מה כח בית דין יפה, והתנן שום הדיינים ששמו נכסי לזה למלוה שלא בפני לזה, או שלא מדעתו, משום דלא הוה ציית דינא שפיחתו שתות, או הותירו שתות, מכרן בטל, רבן שמעון בן גמליאל אומר מכרן קיים (ואמר רבן שמעון בן גמליאל) א"כ מה כח ב"ד יפה,

ואמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן, הלכה כדברי חכמים?

לא קשיא

דף מ"ב ע"ב

הא דטעו הא דפיסת שמוט או הומי [שפיחתו שתות או הותירו שתות], הא דלא טעו [יתומים שבאו לחלוק],

[ה"ה דמצי למימר הא דטעו בשתות והא דטעו בפחות משתות, ולא איצטרך לומר יכולין למחות ברוחות. תוס'].

אי דלא טעו מאי יכולים למחות? יכולים למחות ברוחות מי שנפל לו חלק בדרוס, אומר נוח לי חלק בצפון, שהיתה לו שם שדה סמוכה לה, שנפלה לו מאמו:

אמר רב נחמן האחין שחלקו הרי הן כלקוחות כך דיןן של לקוחות קצוב, בפרק הזהב (ב"מ דף מט), פחות משתות נקנה מקח, יתר על שתות בטל מקח, שתות קנה ומחזיר אונאה,

אמר רבא, הא דאמרן פחות משתות נקנה מקח, לא אמרן אלא דלא שויה שליח, אבל שויה שליח, אמר לתקוני שדרתיך ולא לְעוֹתִי,

והא דאמרן יתר משתות בטל מקח הא דאמר יתר על שמוט בטלה חלוקה לגמרי, לא אמרן אלא דלא אמר ניפליגן בשומא דבי דינא שלא התנו ממחילה להיות שומת הנכסים בשלשה שכן ב"ד, אבל אמר נפלוג בשומא דבי דינא אצל קבלו עליהם להיות חלוקתם כדן שום הדיינים, אפי' יותר על שמוט מכרן קיים דקי"ל כרשב"ג דאמר מכרן קיים במסכת כתובות פרק אלמנה נזונית (ד' נט), ולא ס"ל לרבא הא דאמר רב נחמן לעיל, הלכה כדברי חכמים,

דתנן שום הדיינים שפיחתו שתות או הותירו שתות, מכרן בטל, רשב"ג אומר מכרן קיים,

והא דאמרן שתות קנה ומחזיר אונאה, לא אמרן אלא בממלטיא דאונאה כתיבה בהן, או קנה מיד עמיתך אל תונו, דבר הנקנה מיד ליד אבל במקרקעי אין אונאה לקרקעות,

ובמקרקעי לא אמרן [ראין אונאה], אלא דפלוג בעילויא שלא חלקום בחבל ליעול כל אחד ברעה וציפה, אלא העלום בדמים, ונטל זה ברעה כפי דמים, וזה ציפה כפי דמים, אבל פלוג במשחתא לא, כדרבה,

דאמר רבה, כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין, אפילו פחות מכדי אונאה נמי חוזר שאין זה כשאר אונאות דקי"ל בזהב (ב"מ דף מט) פחות משמות מחיל אינש, דהתם אין כל אדם יכול לזמנא הדמים, אצל טועה במדה טעות הוא ואדעתא דהכי לא עבדי,

והא דתנן, השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, שילח ביד פיקח, פיקח חייב, ואמאי נימא שלוחו של אדם כמותו יתחייב שולמו ולא השלים?

שאני התם, דאין שליח משום שליח לדבר עבירה שיתחייב שולמו אלא הרי הוא כעושה מאיליו, דאמרין דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעים,

[יש מקשים א"כ [שרק מפני שהוא עבירה אין שליחות, ואי הוי מצוה שייך שליחות] לכל דבר מצוה יועיל השליח, ויאמר אדם לחבירו שב בסוכה בעבורי,

ק"ו

אבני חן על מסכת קידושין

אדילוף משחוט חוץ [שאין שליחות] נילף מהנך [שיש שליחות]?

הדר כתב רחמנא ויקרא מו ונכרת האיש "ההוא" [ולא שלוחו], אם אינו ענין לגופו, תנהו ענין לכל התורה כולה,

ולמ"ד שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים ולית לן למילף ממעילה וטעמה דיש שליח לדבר עבירה, ומסביר אין שליח, דאית לן למימר דיש לו לשמוע דברי הכהן, הכי הני ההוא [דמי יחשב לאיש ההוא] ההוא [ונכרת האיש ההוא] מאי דריש בהו?

חד למעוטי שנים שאוהבים בסכין ושוחטים שפטורין מחטאת לשחוטין חוץ, וחד הוא ולא אנוס דההוא משמע שיהא כהניסו וצייסו דעמו, הוא ולא שוגג, הוא ולא מוטעה,

ואידך מהוא, ההוא,

ואידך הוא ההוא לא דריש [דכך הוא הלשון למימר "ההוא" ולא "הוא". נחלת משה,

והא דתני האומר לשלוחו צא הרוג את הנפש, הוא [ההורג] חייב ושולחו פטור, שמאי הזקן אומר משום חגי הנביא [כך היה מקובל להם מחגי],

[יבמות מו. אמר להם: אח קטן יש לי, בכור שטן הוא, ויונתן שמו, והוא מתלמודי שמאי, והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת, אבל מעיד אני עלי שמים וארץ, שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא, ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה, עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ומקבלים גרים מן הקדריון ומן התרמודים],

שולחו חייב, שנא' שמואל ב יב וַיֹּאמֶר נָתַן אֶלְדָּד אֶתֶּהּ הָאִישׁ כְּהֹנֵן ה' אֵל הַיִּשְׂרָאֵל אֲנִי מִשְׁחִיתָהּ לְמַלְךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי הַצֹּלֶתֶהּ מִיַּד שְׂאוֹל: ח וְאַתָּה לֶךְ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאַת־נָשִׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחִיקָה וְאַתָּה לֶךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה וְאִם־מָגֵט וְאִם־כֶּהֱן לֶךְ בְּהַתָּה וּבְהַתָּה: ט מְדוּעַ בֵּיתִי אֶת־דָּבָר ה' לַעֲשׂוֹת הִרַע בְּעֵינִי [בְּעֵינִי] אֶת אֹרְחָהּ הַחֲתִי הַכֵּה בְּחֶרֶב וְאַתָּה שְׂתוֹ לֶקְחָתָהּ לָךְ לְאִשָּׁה וְאַתָּה הִרְגָתָהּ בְּחֶרֶב בְּנִי עִמּוֹן,

מאי מעמיה דשמאי הזקן [ששולחו חייב], [דקרא לא משמע ליה דאתי לחייב את המשלח, כיון דאיכא לאוקמוי לפטור את דוד כדאמר' בסמוך מה חרב בני עמון אי אתה ענוש עליו, אף אוריה החתי אי אתה ענוש עליו. רשב"א]? קסבר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין וילף ממעילה וטעמה דיש שליח לדבר עבירה, והני ההוא דריש להו, חד למעוטי שנים אוחסים וחד למעוטי אנוס [אבל] והוא ההוא לא דריש ולית ליה דרשה דהוא ההוא,

ואיבעית אימא לעולם דריש [ב"ש הוא ההוא וסברי ב"ש דאין שליח לדבר עבירה], ומאי חייב, חייב בדיני שמים,

[ומקשה] מכלל דת"ק סבר אפילו מדיני שמים נמי פטור דתמיה?

אלא דינא רבה לשמאי מיחייב צדיק רבה צעוש גדול [באילו קטליה איהו במזיד בלא עדים, דמיתתו בידי שמים. שלנ"ל] ודינא זוטא ולת"ק לא מיענש כולי האי כהורג עצמו, אלא כגורס איכא בינייהו,

ואיבעית אימא, שאני התם [לגבי שולח אדם להרוג אדם] דגלי רחמנא אותו הרגת [שאף שהרגו ע"י שליח, קראו הפסוק הרגת] בחרב בני עמון,

ואידך [הת"ק שסובר שאין שליח לדציחה], הרי לך בחרב בני עמון, מה חרב בני עמון אין אתה נענש עליו [שבת נו.], אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו,

[והא דאמרין ב' במה בהמה [שבת נו.] כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה דכתיב בדבר אוריה החתי, אלמא נענש בדבר, התם לאו משום דקטליה לאוריה, אלא לפי שבא על בת שבע שהיתה ספק אשת איש. שלנ"ל],

מאי טעמא [שאין דוד חייב על ששלח להרוג את אוריה החתי]? מורד במלכות הוה [ראה תוס'], דקאמר ליה שמואל ב יא יא וַיֹּאמֶר אֹרְיָה אֶל־דָּוִד הָאָדָם הַזֶּה יִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה אֲשֶׁר־בְּפִסְחוֹתָי [אֲדֹנִי יוֹ אֵב זֶהוּ מַלְכִּי שִׁקְרוֹ אֲדֹנִי צִפְנִי הַמֶּלֶךְ [וְכָל עַבְדֵּי] [עַבְדֵּי אֲדֹנִי], עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה הַנִּים,

אמר רבא, את"ל דהאי חייב דקאמר שמאי, צדיק אדם קאמר וילף ממעילה וטעמה, וקסבר סבר שמאי שני כתובים הבאים כאחד מלמדין, והוא ההוא לא דריש,

אפי"ה מודה, באומר לשלוחו, צא בעול את הערוה, ואכול את החלב, שהוא חייב הולל ונהנה שליח זה ושולחו פטור, שלא מצינו בכל התורה כולה, זה נהנה [הנאת הגוף. ראה שלנ"ל] וזה מתחייב [ראה תוס']:

[משמע דלכולי עלמא מי שיש לו גניעה פסול להעיד, אבל פליגי רב סבר שהגם שהשליח עושה מעשה השליחות אין הוא נוגע כל כך ויכול להעיד, אבל לרב שילא כיון שהוא היה השליח ושולחו של אדם כמותו, נפסל מלהיות עדות], איתמר, רב אמר שליח נעשה עד צין לקידושין, צין ששלח ממנו לנצל חוזה, מלכרף שליח עס עד להיות שנים, או אס שניהם שלמים היו צידה שניהם מעידים דנדר, דבי רבי שילא אמרי אין שליח נעשה עד,

מ"ט דבי רבי שילא, אילימא משום דלא א"ל הוי לי עד, אלא מעתה קידש אשה בפני שנים ולא אמר להם אתם עדיי, ה"נ דלא הוו קידושיי [בתמיה] הכי ראו, וכי אמרינן בנסהדרין (דף כט) דריך שיאמר אדם עדיי, ה"מ צעדי הודאה, שפעמים שאדם מודה לתוצעו מנה, ואומר הדין עמך, מפני שרואה להשמיקו מעליו עד לאחר זמן, ואע"פ שאינו

אבני חן על מסכת קידושין

האשה על כל העולם] קאתי הלך מה להם לאסרה עליהם ועל כל העולם נשקר, אבל גירושין נישואין שמא [השליח] ענינו נתן בה [ואע"ג דאתתא לבי תרי לא חזיא? כל אחד חושב שמא תנשא לו, א"נ מתכוונים דתהוי פנויה דשכיחא להו מפי דרך ונות. שלג"ל, קשה לן דתניא עדים החתומים על השטר של מקח או על גמ אשה לא חשו חכמים לדבר וכו', וי"ל דעדים דעלמא דנאמנין משום דלא שייכי בה, אבל הכא כיון דשניהו שלוחין מימר אמרי בעל המוני מהימן לדין ולא דייק בתר סהדותא דידן, קמ"ל רב נחמן, רמב"ן],

ואי אשמעינן גירושין, משום דאיתתא לבי תרי לא חזיא וכיון דתרי מינה לא משקרי, אבל ממונא אימא הני מופלג פלגי [יוציאו חמיון בשקר ויחלקו ביניהם], צריכי,

מאי קסבר ר"נ דאמר וכן צדיני ממונות, אי קסבר המלוה חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים ואין נאמן לומר פרעתי, היכי מהימני [שליחים להעיד] לומר נתנוס למלוה, הני נוגעים בעדות[ן. שט] גינהו, דאי אמרי לא פרעניה [אולי צ"ל דאי לא אמרי פרעניה] שאס לא יאמרו מעידין אנו שקבלס המלוה אמר להו אמר להן ליה פרעוני [תשלמו לי] מה שמסרתי לכם, דפעמים שמסרו להם בעדים,

[ואי קסבר המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים, הני עדים למה לי [למה אמר רב נחמן שגם בממונות הן הן שלוחיו הן הן עדין]. יש בגיזה. שט]?

אלא לעולם קסבר, המלוה את חבירו בעדים, א"צ לפורעו בעדים, ומגו דיכלי למימר אהדרינהו ללוה למשל, ואין עליהם אפי' שבעה, שהרי אין הודאה במקצת כאן יכולין למימר נמי פרעניה למלוה ייזב ייבניא למלוה, ודכריין קיימין, וצמורת עדות, שאינם נוגעין בעדותן,

והשתא דתקון רבנן שבועת *היסת שאפילו מי שאינו מודה במקצת, הטילו עליו שבעה, מהשתא אפי' סבירא לן המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים, אפי' נוגעין בעדותן, דאי אמרי אהדרינהו ניהלך [החזרנו המעות לחלוה], צעי אשתבע, לפיכך הן מעידין [בשקר] שקבל מלוה מידם, כדי שיפטרו מן השבעה, וזו היא להם להפסיד הממון למלוה, מלהשבע בשקר, דאע"ג דחשידי אממונא, לא חשידי אשבעמא, הילכך בממון לא אמרינן הן הן עדין, וכיון דעדים לא הוו הרי הדין הזה קצוב בשבעות (דף מד) גצי חנוני על פנקסו [ולכן].

משתבעי הני עדים, דיהיבנא ליה משתבעי אינהו דיהבו להו למלוה, ונפטריין מן השולח דהוא האמינן בשבעה, שמסר להן מעותיו,

אבל מלוה אומר שאין נאמנין לו בשבעה, ומשתבע דלא שקיל מדיייהו ופרע ליה לזה למלוה:

[וא"ת מ"מ למה לא יהיו העדים נאמנים לאחר שנשבעו לומר פרענום שהרי שוב

חייב לו כלום, לפיכך אין השומע יכול להעיד בפני הודה, עד שיאמר אדם עדי, אבל בעלמא לא,

[ודוקא בשקדשה בפני שנים שהם אצלה, והיא מרגשת בהן, אבל הכמין לה עדים אחורי הגדר לא, דלמא אי ארנישה בהן לא מקבלא קדושין, אלא השתא דסברא דליכא סהרי קבלתן משום דמידע ידעתה דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקדושיו ורצתה לשחק בו. רשב"א],

אלא רב אמר, שליח נעשה עד, אלומי קא מאלומא למילתיה דעדות [פ' שהוא נאמן יותר משאר עדות, שהלא הוא יודע הפרטים יותר משאר אדם], כשעשה הדבר ע"י השליח [נ"ל דצ"ל ע"י העד. נחלת משה],

דבי רבי שילא אמרי, אין שליח נעשה עד, כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו, הוה ליה כגופיה [לענין שליחות זו, הוי כאילו עשאו השולח עצמו],

מיתיבי, אמר לשלשה צאו וקדשו לי האשה, אחד שליח ושנים עדים, דברי ב"ש, וב"ה אומרים כולם שלוחין הן, ואין שליח נעשה עד,

עד כאן לא פליגי אלא בשלשה [פ' מדברי ב"ש קשה למה צריך להפרידם, לאחד שליח ושנים עדים, אי שליח נעשה עד יאמר "כולם נעשו עדים"], אבל בשנים דברי הכל לא [וקשיא לרב], [תימא אמאי קאמר עד כאן לא פליגי, כי נמי פליגי מי לא פריך שפיר ממילתיה דב"ה? וי"ל היינו מעמא דלא רצה למיפקר מב"ה, דהוה מצי לשנויי איפוך כדמשני בסמוך. תוס'?]?

הוא רב דאמר כי האי תנא, דתניא רבי נתן אומר, בית שמאי אומרים שליח ועד אחד יכולין להעיד על הדבר, וב"ה אומרים שליח ושני עדים [פ' צריך שני עדים מלבד השליח, שהשליח פסול להעיד],

ורב כבית שמאי? איפוך דצ"ה לצ"ש [פ' לרב, ודבי רבי שילא לא מהפכי לה. שלג"ל],

ורב אחא בריה דרבא מתני איפכא לפלוגמא דאמוראי, רב אמר אין שליח נעשה עד, דבי ר' שילא אמרי שליח נעשה עד, והילכתא שליח נעשה עד,

אמר רבא, אמר רב נחמן אמר לשנים צאו וקדשו לי את האשה, הן הן שלוחיו הן הן עדי דשליח נעשה עד, וכן בגירושין אס שלג גט לאשתו ע"י שנים,

דף מ"ג ע"ב

וכן בדיני ממונות אס שלח חוב למלוה ע"י שנים,

וצריכא, דאי אשמעינן בקידושין, משום דלמיסרה [לאסור

אבני חן על מסכת קידושין

הכל אביה ולא היא,

ואמר ר' יוסי בר' חנינא, מאי טעמיה דר' יוחנן אליבא דרבנן דשני ליה בין קידושין לגירושין, גירושין דמכנסת עצמה בקבלת גיטא לרשות אביה בין היא ובין אביה אמרינן דלמיה נמי נימא ליה שמקבל היא, והוי גיטא,

קידושין דמפקעת עצמה מרשות אביה, אביה ולא היא,

והרי מאמר קידושי יצא צינמו קרויה מאמר דמפקעת עצמה מרשות אביה,

[פ'] לא לענין מעשה ידיה ומציאתה, דאכתי ברשותה היא עד שעת נישואין, דמאורסה היא, ולא לענין הפרת נדרים, דהא אפילו קודם לכן כיון שמת הארום הראשון אין אביה מיפר נדריה ולא היבם כדאיתא בפ"ב נדרים, אלא אין הפקעה זו אלא דשוב אינו יכול למוסרה לאחר מן האחים, אבל קום מאמר היה יכול לקבל ממנו מאיזה מהם שירצה ומוסרה לו. ריטב"א, ובעי"ז שלג"ל]

ותנן

דף מ"ד ע"א

קטנה שהיא שומרת יצא מן האירוסין דעדיין רשות אביה עליה, כל זמן שלא השליח אין עושים בה מאמר אלא מדעת אביה, והנערה בין מדעת עצמה בין מדעת אביה [ואך אמרת דטעמא דרבנן שאין הנערה מקבלת קידושיה, משום שמפקעת עצמה מרשות אביה, הלא מכאן רואין ששומרת יבם עושין בה מאמר מדעת עצמה] אלמא היכא דמפקעת עצמה מרשות אב, קיימי נמי רבנן צמילמיהו (מה שאין כן בקידושין. רש"ל, דמוחשד הגמ' משמע שכאן בקושיא, לא ידע עדיין שכן הוא המשך הברייתא)?

אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רבי יוסי בר' חנינא מאי טעמיה דר' יוחנן אליבא דרבנן, קידושין דמודעתה דענין דעת המקנה [והגם שאין צריך דעת הקטנה, זה משום שאין הקטנה מקנה אלא אביה] אביה ולא היא שהמורה זיכתה לו,

אכל גירושין ד שישנה בעל כרחיה [הבעל יכול לגרש את אשתו בעל כרחיה], בין היא בין אביה דמה לנו לדעתו, כי מקבל ליה איהו [בתו], נמי על כרחיה הוא,

הרי מאמר דמודעתה [דצריך דעתה], וקתני בין היא ובין אביה?

התם [בריש העמוד, דאמר הנערה בין מדעת עצמה ובין מדעת אביה] במאמר דבעל כרחיה, ורבי היא דאמר מאמר מופס צינמה בעל כרחיה, אם זקק לה כסף, ואמר לה הרי את מקודשת לי, [והתם דקתני מדעת אביה, לאו ברצונו אלא מידעתו, שצריך להודיע בדאמר בפ"ק [יט.]. שצריך לידעה. ריטב"א],

איונם נוגעים בעדות? ואומר ר"י דלכך אין נאמנים לאחר שנשבעו משום דרחמנא אמר (דברים יט) על פי שנים עדים יקום דבר דמשמע הנאמנים בדיבור בלבד אבל העדים המטענים לישבע קודם שיאמנו דבריהם אין ממש בעדותם. תוס']

* [[העתקתי מאבני חן שבועות מ:]] היסת הוא הכוללך ועצה, כמו כי יסתך אחיך בן אמך דמתרגמי' ארי ימלכנך, שנמלכו ונתייעצו רב נחמן וחבריו דהם דורות אחרונים, שמלוין וכופרין, תקנו שבועת היסת בלא אנקומי חפצא. צ'. וראה רש"י ב"מ ה' ע"א היסת. שנועה שהסיתו חכמים לכך להסיתו להודות. וריטב"א כאן פירוש בדורו של רב נחמן תקנו כן, ונקראת שבועת היסת לשון המלכה, כדמתרגמינן כי יסתך אחיך בן אמך ארי ימלכנך, שלא יהא קופץ וכופר בלא שום המלכה, כמו שהיו רגילים עמי הארץ לעשות קודם תקנה זו, לפי שהיו יודעין שהיו פטורין אף משבועה, ופירושים רבים נאמרו בלשון היסת, אבל זה נראה לי יותר נכון מכולם. ע"כ. נמצא ד' פירושים בלשון היסת:

א' לשון שומא ששמו חכמים עליו שבועה. רש"י כאן ב' שבועה שהסיתו חכמים כך להסיתו להודות. רש"י ב"מ ג' המלכה ועצה, שנמלכו ונתייעצו רב נחמן וחבריו. צ' ד' שלא יהא [הנתבע] קופץ וכופר בלא שום המלכה. ריטב"א],

[שנינו במשנתנו] האיש מקדש את בתו [כשהיא נערה בו ובשלוחו]: תנן התם, נערה המאורסה ה"ה לקטנה, והאי דפליגי צנערה להודיע כמו דר' יהודה [ראפילו בנערה, אם אביה זוכה בשבילה היא אינה זוכה], [צ"ע כאן, שהרי מיד בדיבור הבא כתב רש"י "ודוקא נערה אבל קטנה אביה ולא היא. והתוס' ד"ה תנן בסופו כתבו שמוש"ב כאן הגיה רש"י לבסוף, וראה רש"י גיטין סד: ד"ה היא ואביה וז"ל לו היא או אביה היא יש לה יד דהא גדולה היא ואביה נמי זכאי לקבלו ומ"מ יד ידיה כדקיימא קיימא דהא גדולה היא, ואם הימה יתומה היא מהוה את עצמה והיא מקבלת את גיטא והשתא נמי לא שנא],

היא ואביה לו היא, או אביה מקבלין את גיטא היא שהי גדולה היא, ויש לה יד, ואמרה תורה (דברים כד) ומתן צידה, ואביה שהמורה זיכתה לו לקבל קידושיה [את בתי נתתי לאיש הזה], ואיתקש יצאה להויה, ודוקא נערה, אכל קטנה אביה ולא היא, ודוקא מן האירוסין, אכל מן הנישואין היא ולא אביה, דמשנשאת אין לאביה רשות צה,

אמר רבי יהודה, אין שתי ידיים זוכות כאחד בנגוף אחד, אלא אביה מקבל את גיטא [אף כשהיא נערה], וכל שאין יכולה לשמור את גיטא [דהיינו קטנה שאין לה דעת לשמור], אין יכולה להתגרש אפילו על ידי אביה, דהא שוטה היא, וא"ר יתחק ושלמה מציתו (דברים כד) מי שמשלחה ואינה חוזרת, יתנה וזו שמשלחה וחוזרת, במסכת יבמות פ' חרש שנשא (דף קיג),

אמר ר"ל במחלוקת לגירושין [דלרבנן גם נערה מקבלת גיטה, ולר' יהודה נערה אינה מקבלת גיטה], כך מחלוקת לקידושין מגירושין נשמע לקידושין, דלרבנן אם קדשה עצמה מקודשת, ולר' יהודה אינה מקודשת,

ורבי יוחנן אמר, מחלוקת לגירושין, אבל לקידושין דברי

אבני חן על מסכת קידושין

דתניא העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה, רבי אומר קנה כשאר מאמר, להיות זריכה גט למאמר זה, אם צא לחלוץ לה, וחכ"א לא קנה,

מאי טעמיה דרבי? גמר מביאה דיבמה, מה ביאה דיבמה קניא לה בעל כרחיה דנפקא לן מויבמה [אפילו בעל כרחיה] צפ"ק דיבמות (דף ט) דיבמה בעל כרחיה, אף הכא נמי בע"כ,

ורבנן סברי ילפינן מקידושין, מה קידושין דמדעתה [מצינונה], אף ה"נ דמדעתה,

במאי קמיפלגי? רבי סבר מילי דיבמה מיבמה הוה ליה [מן הראוי] למילף, ורבנן סברי קידושין מקידושין הוה ליה למילף,

ה"נ מסתברא דהא דקתני גבי מאמר בין היא בין אביה, במאמר על כרחיה קאי, כדקא מתרין רבי יוחנן אכל בשאר קידושין אביה ולא היא, מדרקתני סיפא כההיא והערה בין מדעת אביה בין מדעת עמה מה שאין כן בקידושין,

אלא נימא תיהוי תיובתא דר"ל [מהא דקתני סיפא מה שאין כן בקידושין, ור"ל אמר לעיל בין היא בין אביה]?

אמר לך ר"ל הא מני [ברייתא זו] רבי יהודה היא, דאמר אין שתי ידיים זוכות כאחת,

וא"ת במאמר מ"ט מודה, ומ"ט מאמר מגירושין הרי שניהם על כרחיה לקמיה פריך לה ומשני שכן זקוקה ועומדת,

אי רבי יהודה, מה שאין כן בקידושין, מה שאין כן בגירושין מיבעי ליה ואפילו בגירושין דליתניהו בעל כרחיה, פליג ר' יהודה נמי, ואמר אין שתי ידיים זוכות כאחת?

[ומתריץ] אין ה"נ, איירי דתנא מאמר דדמי לקידושין, תנא נמי מה שאין כן בקידושין,

ורבי יהודה מאי שנא מאמר כיון דגירושין פליג [שאין הבת מוקבל גיטה, אע"ג] דליתניהו בעל כרחיה, ומ"ט מאמר דמודה בה? הואיל וזקוקה ועומדת לפיכך תופס בה בכל דהו [אף מאמר ע"י הבת],

השתא דאתית להכי דלית טעמא משום דזקוקה ועומדת, ל' ר' יוחנן נמי לטעמיה קמא דיהיב רבי יוחנן למלתיהו דרבנן [לעיל מוג: בדאמר ר' יוסי בר' חנינא], לגירושין מנכנס עמה לרשות אביה, וקידושין מפקעת עמה, ולאוכלינה ממאמר דמפקעת עמה לא תיקשי לך מעיקרא דאיכא לשנויי נמי, [פ' להני תרי לישני דאמרן לר' יוחנן דטעמא דקידושין, או משום דמפקעת עצמה וכו'] או משום דמדעתה, לא תקשי לך מאמר. של"ל,

שאני מאמר הואיל וזקוקה ועומדת,

תנן, האיש מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו, בו ובשלוחו אין, בה ובשלוחה לא אלמא נערה שיש לה אב לא מקדשה עצמה, וקס"ד דברי הכל היא, תיובתא דר"ל [דאמר לעיל, שגם בקידושין סברי רבנן דגם נערה מקבלת קידושין]?

אמר לך ר"ל, הא נמי רבי יהודה היא,

ומי מצית מוקמת לה כרבי יהודה, והקתני סיפא, האומר לאשה התקדשי לי בתמרה זו התקדשי לי בזו אם יש צאמת מהן שזה פרוטה מקודשת, ואם לאו אין מנטרפין לש"פ, דכיון דאמר בכל חדא התקדשי, כל חדא הוה קידושין באפי נפשייהו,

ואמרינן, מאן תנא התקדשי התקדשי דבעינן התקדשי המקדשי, ואי לא אמר התקדשי לכל חדא חללא התקדשי לי בזו וזו, הוה מנטרפי לפרוטה?

ואמר רבה, ר"ש היא דאמר גבי חמשה מוצעין אותו, מן לנו פקדון שיש צידק, ואמר שבעה שאין לך צידק לא לך ולא לך אינו חייב חללא אחת עד שיאמר שבעה לכל אחד ואחד [פ' וקשה איך אמרת דאיתא בר' יהודה, הא בר"ש איתא],

וכי תימא כולה ר' יהודה, ובפרטי סבר לה בר"ש דלא חשיב פרטא, עד שיאמר לכל אחד ואחד שבעה,

ומי סבר לה [ר' יהודה בר"ש], והתניא זה הכלל, כלל אינו חייב אלא אחת ובשבעות מפרש איזהו כללו של ר"מ ופרטו, פרט חייב על כל אחת ואחת דברי ר"מ,

רבי יהודה אומר שבעה שאין לך צידק לא לך לא לך לא לך ולא לך ולא לך ולא לך, חייב אשם גזילות על כל אחת ואחת,

רא"א לא לך לא לך דוקא בלא וי"ו אבל ולא לך ולא לך כלל הוא לא לך ולא לך שבעה דבעינן שבעה באחרונה, אבל אם הזכיר שבעה מחלה לא שדינן אכולהו וכלל הוא, חייב על כל אחת ואחת,

ר' שמעון אומר, לעולם אינו חייב, עד שיאמר שבעה לכל אחד ואחד?

[ומתריץ] אלא כולה ממני' דהתקדשי המקדשי ר' שמעון היא, ובשליחות סבר לה כרבי יהודה דאביה ולא היא,

ר' אסי לא על לבי מדרשא, אשכחיה לרבי זורא, אמר ליה מאי אמור האידנא בי מדרשא, אמר ליה אף אנא לא עייל אנא נמי לא הו"י בי מדרשא, אבל ר' אבין הוא דעייל רבי אבין הוה צני מדרשא, והוא אמר לי לאחר שינא,

אבני חן על מסכת קידושין

[ר"ג לרבא] (אין) [אינה. יעב"ץ] עושה שליח,

איתביה, קטנה שאמרה [לאדם] התקבל לי גיטי, אינו גט עד שייגיע גט לידה דאין שליחות לקטן, הילכך המציאו לה יהא שליחו של בעל להולכה ויתנו לה, הא נערה ה"ז גט [הרי שנערה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה]?

הבא במאי עסקינן בשאין לה אב,

הא מודקתני סיפא אם אמר לו אביה של קטנה צא וקבל גט לבתי, אם רצה בעל לחזור בו משנמסרו לו לא יחזור דשליח לקבלה הויא הוא, ומשנצט גט לידו [של שליח] נמגרסה, ואפילו נסרף הגט מיד, מכלל דרישא בדיש לה אב עסקינן?

חסורי מיחסר ואחבי קתני, קטנה שאמרה התקבל לי גיטי אינו גט, עד שייגיע גט לידה, הא נערה ה"ז גט, במה דברים אמורים דקטנה לא שייך בה שליחות כשאין לה אב,

אבל יש לה אב, ואמר אביה צא וקבל לבתי גיטה ורוצה בעל לחזור, לא יחזור כלומר אצל יש לה אב שייך בה שליחות ע"פ אביה, אפי' נערה, שאם אמר לו אביה [לשליח] בין [אביה] של קטנה בין של נערה התקבל לבתי כו', ומשנצט לא תקשי דיוקא דרישא, דהא בשאין לה אב קאי [ולא תפשוט מכאן אי נערה שיש לה אב יכולה לעשות שליח]:

איתמר, קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה לא אמר לה אביה לקבלה, ולא ידע, ובקטנה הכל מודים שאין קידושיה קידושין שלא לדעתו,

אמר שמואל, צריכה גט וצריכה מיאון כדאמר טעמא לקמיה,

אמר קרנא דברים בגו כך אמר קרנא יש דברים במוך דבר זה, כלומר יש תשובה ומימה דברים שמואל, אם גט למה מיאון, אם מיאון למה גט,

אמרו ליה בני בית המדרש לקרנא הא מר עוקבא ובי דיניה בכפרי שם מקום סמוך לנו, אם נהרדעא שמואל שם רחוק ממנו, צא ושאל למר עוקבא והוא היה אז צ"ד בימי שמואל, כדאמר צמו"ק (דף טו), [ולפי שהיה מר עוקבא תלמיד לגבי שמואל בדמשמע בפ' אלו מגלחין לכך לא רצה קרנא בהכרעתו. שלנ"ל],

אפכחה [שרצו להוכיח שלא בדברי שמואל, ולכן אמרו ששמואל אמר להיפך, וע"י שיאמר רב שכן ההלכה, יהיה להם ראיה דלא כשמואל, והפכו] בשם קרנא צריכה גט ומיאון, ובשם שמואל דברים בגו, שדרוה לקמיה דרב לידע אם יודה לדברי שמואל [כמו שהפכוהו], שהיה [שמואל באמת] חלוק על הדבר, ומשום דרב אזהבו של שמואל היה אפסיה, אולי יודה לדברי קרנא שאמרו בשם שמואל [והיה להם ראיה נגד שמואל],

[דילמא אי שדרו ליה דשמואל סבר צריכה גט וצריכה מיאון, היה חושש לדבריו

ואמר חברותא כולה שחזרו כל חבורות של בית המדרש בר' יוחנן וגמנו וגמנו כרבי יוחנן דנקידושין אביה ולא היה, וצווה ריש לקיש כי כרוביא תרגום של עגור [עוף חמים גדול] גרוא"ה בלע"ז, דברים כד ויצאה והיתה כך היה נעק, הא כתיב ויצאה והיתה הויא כתיבה, מה גירושין בין היא בין אביה, אף קידושין בין היא בין אביה וליכא דאשגח בית,

אמר ליה [ר' יורא לר' אסין], רבי אבין בר סמכא הוא בלשון שאילה קאמר ליה, ובקי אמה ברבי אבין זה, שיש לסמוך על דבריו, שמדקדק בשמועתו שאינו משכת,

אמר ליה אין, כמין ימא לטיגני הוא לא הימה לו שהות שכתה בנתיב, שכשיצא מבית המדרש אמרה לי מיד, כשולה דג מן הים, והמחבת נמונה על האור לתמו בחורש בשמן לטגנו, טגני פרימיר"א בלע"ז [וראה מה שפירש ר"ח בתוס'],

אמר רב נחמן בר יצחק, אנא בשמועה זו של ר' אבין, לא שמעתי אחיה אבין הוא לא רבי אבין ברבי חייא, ולא רבי אבין בר כהנא, אלא רבי אבין סתם, למאי נפקא מינה, למירמא ידידיה אדידיה:

בעא מיניה רבא מרב נחמן

דף מ"ד ע"ב

לרבנן דאמרי [נערה] מקבלת את גיטה [ור' יהודה פליג ואמר אין שתי ידיים זוכות כאחד] נערה מוהו שתעשה אחר שליח לקבל גיטה צמי אביה מיד בעלה הא דאמרי רבנן דהיא עגמה מקבלת, מאי סבירא להו, כיד אביה דמיא ליד אביה מדמו לה, או כחצר אביה דמיא או לחצר אביה מדמו לה,

כיד אביה דמיא, מה אביה משוי שליח, אף היא נמי משוי שליח, או דילמא כחצר אביה דמיא, ועד דמטיא גיטא לידה לא מיגרשה,

ומי מספקא ליה לרבא הא שיהא על אדם בן דעת מורת חצר כשהוא ניעור, והאמר רבא, כתב גט ונתנו ביד עבדה, ישן ומשמרתו [האשה] ה"ז גט דהויא לה חצר המשתמרת לדעתה על ידה, ניעור אינו גט דהויא חצר המשתמרת לדעת העבד עצמו, ואינו דומה לחצר גמורה, דמי אמרצא חצירה, משום דסתם חצר משתמרת על פי הבעלים, שגדרה סביב, ופותח וטועל,

ניעור אמאי אינו גט, דהויא לה חצר משתמרת שלא לדעתה, ואי ס"ד [דנערה] כחצר אביה דמיא, כי מטיא גיטא לידה נמי לא תיגרש, דהויא לה חצר המשתמרת שלא לדעת אביה,

אלא לעולם פשיטא ליה, דכי יד אביה דמיא, והכי קמייבעיא ליה, מי אלימא כיד אביה לשויה איהו שליח, או לא? א"ל

אבני חן על מסכת קידושין

להחמור. שלג"ל,

אלא לאו דקדשה איחי נפשה שלא לדעת אביה, וקתני דבעיא מיאון [וקשיא לעולא לפי האיכא דאמרי, דאפילו מיאון אינה צריכה אם קבלה קטנה קידושה?]

הוא מותיב לה והוא מפרק לה, כגון שנעשה לה מעשה יתומה בחיי האב כגון שהשיאה אביה לאחר, ונתארמלה או נתגרשה בקטנותה, שהרי היא בחיי אביה כיתומה, דכיון שהשיאה אין לאביה רשות בה, ואחרי כן קדשה היא את עצמה לאחי אביה, דהני קידושין בעו מיאון שלא היה לה להמתין את דעת אביה, ובמיאון סגי להו, דאין מעשה קטנה כלום, אלא מדרבנן דתקון נישואין לקטנה שאין לה אב, שלא ינהגו בה מנהג הפקר,

מתיב רב המנונא, אין מוכרה לקרובים לבנו לקרובים שאין להם קידושין בה, דבעינן ראיה ליעוד, משום ר' אלעזר אמרו, מוכרה לקרובים כדילפינן בפ"ק (לעיל יט) כמו לאמה, פעמים שאינה נמכרת אלא לאמהות,

דף מ"ה ע"א

ושוין שמוכרה אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט הואיל ויש לו זה קידושין, אע"פ שכן בעצירה, דקידושין מופסין בחייה לאין,

האי אלמנה היכי דמי [איך נשאה פעם ראשונה], אילימא דקדשה אביה לאומו שנתאלמנה הימנו לפני מכירה זו מי מצי מזבין לה, הא אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות,

אלא לאו דקדיש איחי נפשה [שהיא קבלה קידושה], וקא קרי לה אלמנה [ואת אמרת דאפילו מיאון אינה צריכה?]

אמר רב עמרם אמר ר' יצחק, הכא בקידושי יעוד שנתאלמנה מקידושי יעוד, וא"ת הלא ע"י אביה באלו לה, והוה ליה מוכר לאישות ושזו אינו מוכרה לשפחות? הא ממני' ואל"בא דר' יוסי בר' יהודה, דאמר, מעות הראשונות שמקבל על המכירה לאו לקידושין ניתנו אלא לשפחות, ויעוד שמופס בה מחמת שפחות (פרוטות) [פרוטות. א'] פעולה שיש לו עליה הוא באל, ולא ע"י אביה באלו לה, דלהוי הך מכירה בתרייתא שפחות בחר אישות:

איתמר, מת זה [אח זה] שקדשה שלא לדעת אביה ונפלה לפני אחיו ליבום, אמר רב הונא אמר רב ממאנת למאמרו צריכה מיאון עס גט המוטל עליה, אם עשה בה מאמר, אומר הגט מנריכה להיות עמו מיאון [בפל לשון?] ואינה ממאנת לזיקתו אצל אם לא עשה בה מאמר דאין עליה גט, אלא חליצה לזיקתו, אותה חליצה אינה זוקקתה להיות ממאנת עס החליצה, והשם מפרש למילתא ואיל,

כיצד עשה בה מאמר, צריכה גט, וצריכה חליצה, וצריכה

אמר להו האלהים, צריכה גט וצריכה מיאון, וחם ליה לזרעיה דאבא בר אבא אבא אבא דשמואל הוה דנימא הכי [ולא הצליחו להביא ראיה נגד שמואל, שהרי רב התרעם על מזה שפבר שאמר שמואל, ובאמת שמואל אומר שצריכה גט וצריכה מיאון],

וטעמא מאי? אמר רב אחא בריה דרב איקא, צריכה גט שמא נתרצה האב בקידושין,

צריכה מיאון שמא לא נתרצה האב בקידושין, ויאמרו אין קידושין תופסין באחותה הרוואה שהצרכנוה גט סבור, שנתרצה האב בקידושה והוה ליה גרושתו מעלה, ושזו אין קידושין מופסין לו באחותה, שאחות גרושתו בדרם, דכתיב (ויקרא יח) בחייה כל שבחייה, ואי קדיש אחותה אחי לאפוקה בלא גט,

אמר ר"ג, והוא שישדכו הא דאמר צריכה גט, כששידך זה לאביה קודם קידושין, דאיכא לספוקי שמא נתרצה כששמע, והוה להו קידושין למפרע,

עולא אמר [פליגי אדשמואל דאמר צריכה גט וצריכה מיאון], אפילו מיאון אינה צריכה שאין מעשה קטנה בחיי אביה,

ומתמה גמרא אע"ג דשידכו אפילו שידכו אמר עולא דאף מיאון אינה צריכה?

ומשני מאן דמתני הא מאן דמתני פלוגתא דעולא אדשמואל, לא מתני אדשמואל הא האי פירושא דפריש זה ר"ג והוא ששידכו [ויכול להיות דעולא סובר שאם שידך בה לאביה, וקיבלה היא קידושה, צריכה גט ומיאון],

איכא דאמרי, אמר עולא מילתא באפיה נפשיה, הוא מתני לה, ולא אדרב ושמואל וסממא קאמר ליה, ולא שגא שידכו ולא שגא לא שידכו, קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה, אפילו מיאון אינה צריכה,

מתיב רב כהנא, ט"ו עריות ששינו ציצמות שפוטרות נרומיהן ונרות נרומיהן מן החליצה ומן היבום, ויליף לה מקרא שהערה הנופלת ליבום לפני קרוב, שהיא עליו בדרם, פטורה ופוטרת נרמה,

וכולן העריות אם מתו קודם שמת הבעל או מיאנוו בעל או נתגרשו, או שנמצאו איילונית [קודם מיאון] דכשמתה ונפלה הנדה לפני היבם לא נרת ערוה הימה צרותיהן מותרות ולא פטרה ערוה נרומיה, ומותרות ליבם,

וקתני כמו בלוחן ט"ו, וקאמר דאם מיאנה בחיי אחי אביה שהוא בעלה, ומת לאחר מיאון, נרמה ממייבמת לאביה, אלמא יש לנו כמו ממאנת בחיי אביה, והיכי דמי,

דקדשה מאן, אילימא דקדשה אביה, במיאון סגי לה בחייה, גט מעליא בעיא והלא זיקתה תורה לאב בקידושי במו,

אבני חן על מסכת קידושין

אמרי ליה רבנן לרבינא, ודילמא שליח שויה [הבן לאביו]?

לא חציף איניש לשויי לאבוה שליח,

ודילמא ארצויי ארצייה בן קמיה אציו, וגילה לו דעמו שהוא חפץ בה, והאב נעשה לו שליח מחליף, חפץ לאדם שלא בפניו,

אמר ליה רבה בר רב הונא, בפירוש שמעתי ממנו אמר בר רב הונא דלא סבר להא דלא סבר ליה ל דרב ושמואל (דאין) [דאמרין] חוששין שמה נמרה האב, וכ"ש לשמה עשאו הבן שליח, אלא"כ שמענו, ודקאמר אפילו למ"ד כו' לרווחא דמילתא, כי היכי דלקבליה מיניה קאמר הכי,

ההוא גברא, דקדיש בכישרא אגודה וקטנה שלא לדעת אציה הואי דירקא בשוקא, אמר רבינא אפילו למאן דאמר חוששין שמה נתרצה האב, הני מילי דרך כבוד, אבל דרך בזיון לא,

א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא בזיון דמאי, אי בזיון דירקא, אי בזיון דשוקא, נפקא מינה דקדיש בכספא בשוקא או בכישרא דירקא בביתא מאי?

א"ל אידי ואידי במדא מינייהו הו' בזיון דרך בזיון הוא,

ההוא דאמר לקריבאי מעשה היה שהאיש אמר לתת בתו קטנה לקרובו והיא אמרה לקריבה ואשמו אמה שיתננה לקרובה, כפתיה הכריחמו והודה לה עד דאמר לה תיהוי לקריבה לתמה לקרובה, ועשו סעודה לחיבת חיתין, וזימנו את קרוביה,

אדאכלי ושתו, אתא קריביה באיגרא צעליה וקדשה צסתר, ועדיין לא קבל האב קידושין מקרוב של אשתו, אמר אביי כתיב צפניה ג שארית ישראל לא יעשו עולה, ולא ידברו כזב ולא חיששין בהא שמה נמרה האב, דלא הדר ציה מדצוריה,

רבא אמר טעמא אחריןא דודאי לא נמרה דכיון דערמ האי אצי הצת לעשות סעודה אינו מפסידה חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה,

מאי בינייהו? איכא בינייהו דלא טרח לעשות סעודה, לאצי מכיון דאורי תו לא הדר, ולא חיששין לשמה נמרה:

1. נתקדשה לדעת אביה, וחלך אביה למדינת הים ועמדה ונישאת,

אמר רב, אוכלת בתרומה אם כהן הוא זה, ואע"פ שלא הייתה חופה זו לדעת האב, ואמרו רבנן (כתובות דף טו) אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה, זו הוציל וקדושה לדעתו היו, חופה נמי ינחא ליה עד שיבא עד שנשמע שיצא אביה וימחה,

מ"און דק"ל ציצמות (דף ג) דהעושה מאמר ציצמותו, וצא לפוטרה בלא כניסה, צריכה גט למאמרו וחליה לזיקתו, וזו שקדשה שלא לדעת אציה, אף צריכה מ"און עמהם,

צריכה גט, שמה נתרצה האב בקידושי שני,

צריכה חליצה, שמה נתרצה האב בקידושי ראשון,

צריכה מ"און, שמה לא נתרצה האב לא בקידושי ראשון ולא בקידושי שני לא בשל ראשון ולא בשל שני [ראה לקמיה דכתב רש"י וקשיא לי וכו' ד"לא בשל ראשון" בבדי גסבה], ולא הייתה צריכה לא גט ולא חליצה, והרואה שהצרכנה גט אומר שהקדושין קידושין גמורים הן, ואין קידושין מופסין לו בנאמרה, ויאמרו אין קידושין תופסין באחותה,

וקשיא לי למה לי שמה לא נמרה האב בקידושי ראשון, אפילו נמרה בשל ראשון ובשל שני לא נמרה, אין זה גט, וכיון דאין כאן גט, תפסי קידושין בנאמרה דקידושין מופסין בנאמרה חלושה דלכחמיה, והרואה שהצרכנה גט, אומר דגט גמור הוא וקידושין אין מופסין בנאמרה, וצריכה מ"און? ואומר אני "שמה לא נמרה בקידושי ראשון" כדי נסבה,

לא עשה בה מאמר, אינה צריכה אלא חליצה בלבד, מאי אמרת תיבעי נמי מ"און, שמה יאמרו אין קידושין תופסין באחותה, הכל יודעים שאפילו אם חליצה זו חליצה גמורה, קידושין מופסין בנאמרה, ש אחות חלוצה אינה אסורה אלא [ב] דרבנן מדברי סופרים,

דאמר ריש לקיש, ציצמות שנינו החולץ ליצמתו, ונשא אחיו את אחותה ומת, חוללת ולא מתיבמת, המגרש אשתו ונשא אחיו את אחותה ומת הרי זו פטורה, דהויא לה אחות גרושתו שהיא ערוה לו בחייה, ועל משנה זו אמר ריש לקיש כאן שנה לנו רבי ממשנה זו אנו למדים ד אחות גרושה הויא ערוה מדאורייתא מן התורה אבל אחות חלוצה אינה אלא מדברי סופרים,

הנהו בי תרי, דהוו קא שתו חמרא תותי ציפי תחת חילני כפספה שהוא מין ערבה, לשון אחר מחללות נהנות ע"ג זיון הבולטין ברה"ר לשבת מתחילין מפני חממה בבבל, שקל חד מינייהו כסא דחמרא, יהב ליה לחבריה, אמר מיקדשא לי ברתך נתן לברי לבני,

אמר רבינא, אפילו למאן דאמר דמת שנתקדשה שלא לדעת אציה שמה נמרה האב אמריין חיישינן שמה נתרצה האב

דף מ"ה ע"ב

שמה נתרצה הבן בקידושין שקדש לו האב שלא מדעתו לא אמרינן, דאב בקידושי בתו בכל דהו ניחא ליה, דטב למיתב טן דו, אבל גברא דיין ונסיב, וכן אינו צרשות אציו לקדש לו אשה שלא בשליחותו,

אבני חן על מסכת קידושין

איתמר קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אמר רב בין היא ובין אביה יכולין לעכב הואיל ונשעת קבלה לא נתרצה האב, אם נאסרה לחזור קודם שיתרצה האב, חוזרת, ולא מהניא מו ריזי האב [ראה תוס'], ורב אסי אמר אביה ולא היא,

איתיביה רב הונא לרב אסי, ואמרי לה חייא בר רב, לרב אסי, שמות כב מו וְכִי־יִפְתָּה אִישׁ בְּתוּלָה אִשֶּׁר ל' אִי־אֶרְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּהּ, מִהֵרָ יִמְהַרְנָה לוֹ לְאִשָּׁה: מו אִם־מָאֵן יִמָּאֵן אֲבִיהָ לְתַתָּהּ לוֹ, פָּסַף וְשָׁקַל בְּמַהֲרָ בְּתוּלָה, הָאֵין לִי דִיכּוּל לְמַאֵן אֵלָּא אֲבִיהָ וְקָס"ד [ולא שפיתה אותה לזנות, אלא] נפיתה לשם קידושין [קידושי ביאה] אשמועינן קרא, ולמימר דמצי הדרה נה, היא עצמה מניין? ת"ל אם מאן ימאן מ"מ [הרי שגם היא יכולה למאן]?

אמר להו רב, לא תיזלו בתר איפכא דגר שאני, יכול לשנויי לכו קרא נפיתוי שלא לשם קידושין משמע, כגון שפיתה שלא לשום אישות [ובין שלא קידשה, ודאי שהיא יכולה לעכב],

[ומתמה וכו'] פיתה שלא לשום אישות קרא בעי למימר דאניא יכול לעכב, וכן היא, ומהיכא מימי לן לאוסרה בהיא צעילה [שהיא אינה יכולה לעכב], למימר קידושין הן?

[ומתרג' בדאמת מדבר בשפיתה שלא לשום אישות], אמר ר"נ בר יצחק, לומר שמשלם קנס כמפותה קרא לאו לאשמועינן הימנא אינטריך [אינו בא לאשמועינן שגם הבת יכולה לעכב, שזה דבר פשוט ולא תאסר], אלא לאשמועינן דכי מעכנא איזי נמי משלם קנס, כדן מפותה, שמה הכתוב קנסא במיאון האב, הכי נמי תלי במיאון ידיה, [אבל אם פיתה אותה לשם קידושין, באמת הלכה כרב אסי שרק אביה יכול לעכב],

א"ל רב יוסף, אי הכי קיימתא היא היינו ודאי דתנינא שמות כב מהר ימהרנה לו לאשה, שצריכה הימנו קידושין, ואם פיתה לשום אישות קידושין למה לי [אלא ודאי מיירי הפסוק שפיתה אותה שלא לשם קידושין],

א"ל אביי, מהא לא תסייע, דאיכא למימר צריכה דמגריך לה קידושין נקדושי אחריני לדעת אביה:

מהני: האומר לאשה [ראה לעיל מד' שיש ד' שיטות בזה] התקדשי לי בתמורה זו, התקדשי לי בזו, אם יש באחת מהן שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת דמין דאמר התקדשי התקדשי, כל חדל ומדל הוו קידושין נאנפי נפשייהו,

בזו ובזו ובזו אם יש שוה פרוטה בכלן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

היתה אוכלת ראשונה ראשונה, אינה מקודשת, עד שיהא

רב אסי אמר, אינה אוכלת, שמא יבוא אביה וימחה, ונמצאת זרה אוכלת בתרומה למפרע,

הוה עובדא, וחש לה רב להא דרב אסי,

אמר רב שמואל בר רב יצחק, ומודה רב אע"ג דגזי תרומה מחזיקין ליה בחזקה שנתרצה בחופה, התם הוא דאי נימא לא נתרצה אכלה מדאורייתא, דלרסא אוכלת בתרומה דבר תורה, אבל לענין ירושה דנענין שארו, מודה דאינו אלא כארוס, ואם מתה אינו יורשה, דמין דמספקא לן אם נתרצה בחופה או לאו שאם מתה אינו יורשה, אוקי ממונא בחזקת מריה, ממונא בחזקת מריה,

2. נתקדשה לדעת, וניסת שלא לדעת לא הדיעמו ואביה כאן, רב הונא אמר אינה אוכלת, רב ירמיה בר אבא אמר, אוכלת,

רב הונא אמר אינה אוכלת, ואפי' לרב דאמר אוכלת, התם הוא דלא איתיה לאב, אבל הכא דאיתיה לאב האי דאישתיק מירתח רתח,

רב ירמיה בר אבא אמר אוכלת, ואפי' לרב אסי דאמר אינה אוכלת, התם הוא דשמא יבוא אביה וימחה, אבל הכא מדרשתיק, איתנוחי איתנהא ליה,

3. נתקדשה שלא לדעת אביה, וניסת שלא לדעת ואביה כאן רב הונא אמר אוכלת, רב ירמיה בר אבא אמר אינה אוכלת,

אמר עולא, הא דרב הונא משלי י בחומין לשנים וכעשן לעינים, השתא ומה התם דקידושי דאורייתא שנתקדשה לדעת אמרת [אמר רב הונא עצמו] לא אכלה, הכא לא כל שכן,

דף מ"ו ע"א

נראין דברי תלמיד [תוס'] עולא קמסיס למילתיה ואיל וקאמר, נראין דברי ר' ירמיה, שהוא תלמידו של רב הונא,

אמר רבא, מאי מעמא דרב הונא, הואיל ונעשה בה מעשה יתומה בחיי האב נמי קידשה [הקטנה] והשיאה עמה שלא לדעת, כאלו היא יתומה, והוא דלא ושמך, או שפיקר זכות שיש לו בה [מרבו לסברת הרשב"א] בתחית הסוגיא, גבי קטנה שנתקדשה [מוד':] דהאב יש לו כח לתת לבתו את הזכות לקבל הקידושין. הערות], או שפיקמו הולאה, דשאלמא נתקדשה לדעת, וניסת שלא לדעת, איכא למימר נחמא שפיקה מרמא דמא, אבל כולי האי לא שפיק:

אבני חן על מסכת קידושין

באחת מהן שוה פרוטה בגמרא מפרש לה אהייא קאי וטעמא מאי:

נמ': מאן תנא התקדשי התקדשי הוא דהוי פרטא, אבל בזו ובזו לאו פרטא הוא? אמר רבה, ר"ש היא בשבועות (דף לו) גבי חמשה מוצעין אותו, דאמר עד שיאמר שבועה לכל אחד ואחד:

[שנינו במשנתנו] בזו ובזו ובזו אם יש בכולן ש"פ [בכולן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת, היתה אוכלת ראשונה ראשונה] כו': אהייא קאי היתה אוכלת, אילימא ארישא כי אמר התקדשי התקדשי, מאי איריא אוכלת אפי' מנחת נמי, דהא התקדשי לי בזו קאמר?

אלא אסיפא דחשיבא ליה כלל, קאמר דאם היתה אוכלת ראשונה ראשונה כו', וכי איכא צדא שוה פרוטה מיהא מיקדשא, ואפילו בקמייתא ואפילו הראשונה או השניה שוה פרוטה, אע"פ שאין צאחרונה שוה פרוטה מקודשת,

[ומקשה] והא מלוה היא [ראה תוס'] כיון דקידושין לא נגמרו עד שמקבלם כולם, והיא כבר אכלה את הראשונה קודם שמקנה אותה בקידושיה, והיא זו הראשונה מלוה גבה?

אמר רבי יוחנן, הרי שלחן, והרי בשר, והרי סכין, ואין לנו לאכול כלומר הרי לנו משנה שניה, ואין לנו יודעים לפרשה,

רב ושמואל אמרי תרווייהו, לעולם ארישא, ולא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא מנחת דאי איכא שוה פרוטה אין אי לא לא, אבל אוכלת הואיל ומיקרבא הנייתה מוכנת היתה הנייתה, וגלגלה את לבה שהיתה חפיה בזה אימא גמרה ומקניא נפשה [ואפילו אין אחד מן התמורות שוה פרוטה], קמ"ל,

רבי אמי אמר, לעולם אסיפא, ומאי עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה, עד שיהא באחרונה שוה פרוטה [ורב ושמואל סוברים שדוחק לפרש "עד שיהא באחת", עד שיהא באחרונה],

אמר רבא, שמע מינה מדרבי אמי דשני הא מילתא תלת,

שמע מינה המקדש במלוה אינה מקודשת מדקביל הך אהקפמא דפרכין לעיל, והא מלוה היא, ואיזדקיק לשנויי עלה מאי צאחמ צאחרונה קאמר, אלמא ס"ל שאינה מקודשת,

ושמע מינה המקדש במלוה ופרוטה, דעתה אפרוטה מדשנייה למתני' הכי, דכי יש צאחרונה ש"פ מקודשת, ואע"ג דקמייתא מלוה היא צהדה, וצוהו קדשה, דהא כלל חשיב ליה גבי מנחת, וקאמר דאם יש צוהו שוה פרוטה מקודשת, אלמא קידושי אכולהו קיימי, אפ"ה גבי אוכלת דהוה להו מלוה ופרוטה, מקודשת צאחרונה,

דף מ"ו ע"ב

ושמע מינה מעות בעלמא חוזרים כל קידושין שאין קידושין, לא אמרי' מעות מתנה, אלא פקדון וחורין, והיינו דקרי לה [פ' וזה הטעם שקורא] להך אוכלת ראשונה מלוה, דכיון דאכלתו ולימנהו בשעת גמר קידושין, לא מקדשת בהן, והיה להו כפקדון שאכלתו ואימעציד מלוה צאכילתה, דאי אמרת מעות בעלמא מתנה, ואי לא גמיר קידושין לא צעיר לאהדורינהו, השמא דגמיר לאו מקדש צמלה הוא, ומתנה נמי לא הוי, דהא ע"מ קידושין נתנו, וגמר דכריז:

איתמר, המקדש אחותו, רב אמר מעות חוזרים, ושמואל אמר מעות מתנה, רב אמר מעות חוזרים אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמיר ונתן לשום פקדון, ולימא לה לשום פקדון? סבר לא מקבלה,

ושמואל סבר מעות מתנה, אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו, וגמיר ונתן לשום מתנה,

ונימא לה לשום מתנה? סבר כסיפא לה מילתא,

מתיב רבינא, המפריש חלתו קמה, אינו חלה דכתיב ראשית עריסותיכם, וגזל ביד כהן אם אינו מחזירה לבעלים, ואמאי גזל ביד כהן, נימא אדם יודע שאין מפרישים חלה קמה, ונתן לשם מתנה?

שאני התם להכי אצרכו רצון לאהדורי דנפיק חורבה מינה, זימנין דאית ליה לכהן פחות מכשיעור [וגם כהן אם יש לו קמה כשיעור, צריך להפריש ממנה חלה], והאי קמה שנתן לו ישראל לשם חלה, וקסבור ששם חלה עליו, ואינו חייב צמלה להצטרף ולהשלים את השיעור מחמש רבעים [חמש לוג, וקורא ללוג רובע, שהוא רביעית הקב] קמה,

והאי [חלה] אליש ליה [לקמה שנתן לו ישראל, שהכהן חושב שהוא חלה] בהדי הדדי ולא אותם צמד, וקסבר נתקנה עיסתו # [פ' שאין עיסתו צריכה תיקון, שהיה פחות מכשיעור], ואתי למיכלה במיכלה,

עריסותיכם, כדי עיסת מדבר:

5 לוג קמה בלוגין צפורים, שהן

6 ירושלמיות, שהן

7 מדבריות וביצה וחומש ביצה,

ג' איפה = 3 סאין, 18 קבין, 72 לוגין,

ו' סאה = 6 קבין,

ד' קב = 4 לוגין,

ו' לוג = 6 ביצים,

רביעית הלוג = ביצה ומחצה,

עומר = עשירית האיפה, דהיינו עשירית של 72, דהיינו 7 לוגין וביצה וחומש ביצה,

[ביצה וחומש ביצה הוא 6 חומשי ביצה, ו 7 לוגין הוא 42 ביצים, שהם 210

אבני חן על מסכת קידושין

שניטלה על קמת הנותר שם, כי אמרי ליה לכהן אינה חלה, חוזר והפרש עליה לא צאית לא ציית לך, לפיכך הצריכוהו להחזירה,

ואיבעית אימא, לעולם כהן מוצת ציית דהניס זרזיס וכשרים הם, דאין נותנין תרומה אלא לכהן חצר, ולמה הצריכוהו להחזירה משום בעל הבית, דאי מעכב לה כהן, סבור נתקנה עיסתו, וקסבר בעל הבית נתקנה עיסתו, ואתי למיכל במיכלא,

והאמרת אדם יודע שאין מפרישין חלה קמח? יודע ואינו יודע, יודע שאין מפרישין חלה קמח, ואינו יודע, דסבר מעמא מאי משום מירחא דכהן, מירחא דכהן קבלה עליה,

ותיהוי תרומה, ויחזור ויתרום ולמה הזקיקוהו להחזיר מירחא זו, יאמרו המפריש חלמו קמת, הרי זו תרומה, וגמר ונתן לשם מתנה, ויחזור ויתרום,

מי לא תנן כה"ג ולא אצריכימיה לאהדורי משאינו נקוב [שהוא פטור], על הנקוב, תרומה ויחזור ויתרום מן הנקוב שלא נפטר בראשונה, ולא אמרי נהדריה כהן שמא יאמר בעל הבית נתקנו פירותיו?

הא אוקימנא בתרי מאני צאית, בחד מנא לא צאית,

ולא צאית, והתנן התורם קישות ונמצא מרה [ביטור], אבטיח זיסקל"ש ונמצאת סרוה, תרומה ויחזור ויתרום?

שאני התם דמדאורייתא תרומה מעליא היא הילכך לא מצי למימר ליהדרה להיות טבל דיערבייה עס פירותיו וגזירה דחורבה נמי ליכא דא"נ לא ציית לך ואכל להו לשארא ליכא אסורא דאורייתא דהא איפטרו, מדרבי אלעאי,

דא"ר אלעאי, מניין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה? שנאמר במדבר יח ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו לא תשאו חטא הא אם תרימו את הרעה שבו תשאו חטא אם אינו קדוש נשאות חטא למה, אם אינו קדוש נשאות חטא למה? מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה,

[ענין חדש] אמר רבא,

דף מ"ז ע"א

לא שנו היכא דאוכלת ראשונה ראשונה, דאין מנטרפת לפרוטה אלא דאמר לה בוז ובוז ובוז דלא גמרי קידושין, ולא נקנה לה עד נתינה אחרונה, שהיא גמר דבורו, וכבר היו הראשונות מלוה,

אבל אמר לה באלו מקצלת הראשונה לא באתה לידה צמורת מלוה, דמשנמנר הדיבור הקנה לה צמורת קידושין, [ולכן] אפילו אוכלת נמי מקודשת [והיינו דבין דאוחזי הכל בידו, ואומר לה קודם נתינה שתתקדש

חומשי ביצה, ונמצא הכל ביחד 216 חומשי ביצה מדבריות, ובירושלמיות שהם פחות שתות 180, ובצפוריות 150 חומשי ביצה, דהיינו 30 ביצים, דהיינו 5 לוג, והיינו חמש רבעים],

מדבר = בימי משה,

ירושלמי = בזמן הבית,

צפורי = שם עיר בגליל התחתון, בסוף ימי בית שני ובימי התלמוד,

חמשה לוגין פורים חייצין בחלה, שהן ו' ירושלמיות, שהן שבע מדבריות וצינה וחומש צינה, דהיינו עריסותיכם כדי עיסת מדבר, עומר לגולגולת, והעומר עשירית האפה, והאפה שלשה סאין, והסאה ששה קבין, והקב ארבע לוגין, נמצא אפה ע"ב לוגין, עשירית של ע' לוגין [הוא] שבעה לוגין, פשו להו שמי לוגין שהן שנים עשר צינים, עשירית שלהן צינה וחומש צינה, הרי עומר שבעה לוגין וצינה וחומש צינה,

הוסיפו ירושלמי על המדות שמות, והגדילו קבין ולוגין שמות מלצר דהוה חומשא מלגא, נתנו שם הראשונות בחמש, פשו להו לוג מדברי וצינה וחומש, והן לוג ירושלמי,

כינר, לוג מדברי ששה צינים תנהו בחמש צינים גדולים הרי לוג ירושלמי חסר צינה גדולה עשה מצינה וחומש צינה מדברית שבידן צינה ירושלמית שחומש צינה הוא שמות מלצר להוסיף על צינת מדברית להשלים צינה ירושלמית הרי שש לוגין ירושלמיות,

והם חמש ציפוריים שהציפוריים עודפות על ירושלמיות שמות,

והאמרת, אדם יודע שאין מפרישים חלה קמח? יודע ואינו יודע, יודע שאין מפריש חלה קמח, ואינו יודע, דסבר מעמייהו מאי, משום מירחא דכהן, ומירחא דכהן אחילתיה,

ותיהוי תרומה [פי' רשותו של כהן] למה הזקיקוהו להחזירו מממת חורבה זו, יאמרו המפריש חלמו קמת, הרי היא חלה דגמר ונתן לשם מתנה, ולא תאכל, לכהן עד שיוציא שפירש הכהן עליה חלה ממקום אחר,

מי לא תנן דכותה לא הצריכוהו להחזירה מן הנקוב [שהוא חיוב] על שאינו נקוב דהוה ליה מן המיוז על הפטור תרומה [היא] שאין הכהן חייב להחזירה,

[לענין שאין הכהן חייב להחזירה, וגם אין הבעה"ב חייב להפריש עוד משאינו נקוב, דבין שאין עליו חיוב תרומה אלא מדרבנן, הם אמרו דאין צריך תיקון אחר לשאינו נקוב. תוס'].

ולא תאכל לכהן, דהא טבל גמור הוא, שלא חל שם תרומה עליה, שהרי בשביל דבר פטור הפרישה, וטבל אסור אף לכהן, עד שיוציא [שפירש] עליה תרומה ומעשר ממקום אחר והאי ממקום אחר לאו דוקא, דה"ה אם מפריש עליה מיינה וציה?

בתרי מני צאית נקוב ושאינו נקוב שני כלים הם, וכי אמרת לכהן חוזר והפרש עליה טעבל הוא, שלא חל שם תרומה עליה, ציית לך, בחד מנא כגון חלת קמת

אבני חן על מסכת קידושין

כלל: התקדשי לי בתמורה זו, התקדשי לי בזה, אם יש באחת מהן שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת	כלל: בזה ובזה ובזה אם יש שוה פרוטה בכולן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת
כלל: בזה ובזה ובזה אם יש שוה פרוטה בכולן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת	כלל: בזה ובזה ובזה אם יש שוה פרוטה בכולן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת
כלל: בזה ובזה ובזה אם יש שוה פרוטה בכולן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת	כלל: בזה ובזה ובזה אם יש שוה פרוטה בכולן מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת

* רב ושמואל דאמרי דקאי על רישא, ואשמועינן דצריך שו"פ אף דמקרבא הנייתא,

ורב אמי אומר, דקאי על בזה ובזה ובזה, שאז אף אם יש בכולן שו"פ אינו מועיל עד שיהא בזה,

[ובא להשוות ברייתא שמביא באן, למתני' לעיל מו.] לאו לרצא פרקינן, אלא לעיל [מו:] קאי, דמתרין היתא אוכלת [דסיפא] דמתני', לרצא ושמואל ארישא, ולרצי אמי אסיפא, הניחא למאן דאמר לר' אמי דאוקמה להיתא אוכלת דמתני' אסיפא קאי אסיפא דהוי כלל, ומאי עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה, עד שיהא באחרונה שוה פרוטה,

הכי נמי היתא אוכלת [נטלתו ואכלתו] דצרימא, דמתני' זה, בזה ובזה אם יש בכולן [יחד] שוה פרוטה מקודשת, ומנא פלוגתא [פי' שמחלק] גבי נטלתו ואכלתו, למימר עד שיהא צלחת מהן, מנינו נמי למרזי עד שיהא באחרונה שוה פרוטה [בין דמיירי בכלל, והקדושין חלין לבסוף, צריך להיות שו"פ באחרונה, כשהקדושין חלין],

אלא לרב ושמואל [קשה איך יפרש הברייתא] דאמרי תרתייהו, [הסיפא של המשנה ד] ארישא קאי [דתנן אם יש באחת מהן שו"פ פרוטה מקודשת, ומפרש] "צלחת" אפילו אכלת מקמייתא [על אחר מפירות הראשונות שנתנה לה] נמי אמר, ואפרטא דהקדשי המקדשי קאי, [והחדוש בסיפא של המשנה היא] ואוכלת איצטריכא ליה [דלא אמרין דיקנו לה קידושין אף בפחות משוה פרוטה],

[ויהי קשה איך יפרש הברייתא] האי [עד שיהא] צלחת [מהן שו"פ] דצרימא היכי מימלא, [שהרי] חכא [בברייתא] כללי קחשיב, פרטי לא קא חשיב [ואיך תפרש עד שיהא באחת מהם],

הא צדק צרימא לא תנא שום פרטא, דהא בזה ובזה ובזה כללל חשיב לה [דהא קתני לה בוי"ה החיבור], וכ"ש היכא דקתני ועוד בזה ועוד בזה ועוד, וקתני גבי אוכלת עד שיהא צלחת מהן [פי' והלא אין כאן פרטי שיהא שייך עליהם הלשון "אחת מהן"].

ואי אקמייתא [על פרי הראשונה] דאכלתנהו מיד נמי קאמר, דאי איכא צדא [באחת מהן] # [אולי צ"ל "זה" במקום "צדא"] שוה פרוטה מקודשת, קשיא הא הוה ליה מלוה [פי' כיון שהוא פלל, ואינה מקודשת עד שיתן לה כל הפירות, ואם אוכלת מה שנותן לה, אין פירות בשוה פרוטה לפנינו בשעה שהקדושין חלין

באלו, ונגמרה אמירתו, א"כ כל נתניה עכשיו הוה נתניה לשם קידושין, ומה איכפת ליה דלא נתן לה הכל ביחד, ואין כאן מלוה ולא חשש מלוה. הערות,

[ד] כי קא אכלה מדנפשה קאכלה, ואפילו אכלה ראשונה ראשונה, מקודשת, אם יש בכולן שוה פרוטה,

תניא [שנינו בברייתא] כותיה דרבא, התקדשי לי באלון [oak] אלון אגלנ"ט צלע"ו [פרי של עץ האלון] והוא מאכל חזיר יער, וצלע"ו אשכנז איכל"ו. וגם בני אדם אוכלין וזולין אותם צלע"ו כמו ערמונים ברמון, ובאגוז, או שאמר לה התקדשי לי באלו, אם יש בכולן שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

בזה ובזה ובזה, אם יש בכולן שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת והאי דפלגניהו למי צדי דרישא ומציעתא, ומנא צמרייהו אם יש בכולן, משום דצדי אפילו צדי צמרייהו בין אוכלת למנחת כדמפרש ואזיל [וב"ה בתוס'],

[התקדשו לי] בזה, נטלתו ואכלתו, בזה נטלתו ואכלתו, ועוד בזה, ועוד בזה, אינה מקודשת, עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה,

האי באלון ברמון באגוז [דקתני ברישא], היכי דמי, אילימא דאמר לה או באלון או ברמון או באגוז, אם יש בכולן שוה פרוטה מקודשת ! והא או קאמר,

ואלא באלון וברמון ובאגוז, היינו בזה ובזה ובזה [דקתני במציעתא דברייתא],

אלא לאו דאמר לה באלו,

הא מדקתני סיפא [פי' סיפא דרישא] או שאמר לה התקדשי לי באלו, מכלל דרישא לאו באלו עסקינן?

[ומתרג' דלעולם מיירי באלו] פירושי קא מפרש, התקדשי לי באלון ברמון באגוז כיצד, כגון דאמר לה התקדשי לי באלו,

[ומסיים הפירוש] וקתני סיפא, בזה נטלתו ואכלתו, אם יש באחת מהם שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

ואילו רישא לא קא מפליג בין אוכלת למנחת, שמע מינה כל היכא דאמר לה באלו, כי קא אכלה מנפשה קא אכלה, שמע מינה,

[קודם לימוד הגמ' דלהלן, צריך ללמוד המשנה והגמ' לעיל מו.],

המשנה לעיל מו.	הברייתא כאן

אבני חן על מסכת קידושין

עליה?

ותסברא אימא סיפא, ושיום במכר שזה קנה אס מכר לו קרקע שנקנה כסף, אס אמר ליה, מלוה שיש לי עליך יהא לך כשציל המכר, ומתלה לו, קנה הלוקח, אס ישנה זעין, [ו] אי אמרת מלוה להוצאה ניתנה, במאי קני?

[הרי דרימית הגמ' דין מכר לקידושין, דאי במלוה אינה מקודשת ה"נ במכר, אמנם הרמב"ם חילק בזה דגבי קידושין פסק [אישות פ"ה, ה"ג] דאינה מקודשת, ומ"מ גבי מכר פסק [הלכות מכירה פ"ז ה"ד] דקנה. הערות],

[ומתריץ שבברייתא דהמקדש במלוה וכו' לא פליגי אי מלוה להוצאה ניתנה, אלא] אמר רב נחמן, הונא חברין מוקים לה במילי אחריו דדבר אחר, דהך מלוה לא צמלה שיש לו עליה קאמר, והכא במאי עסקינן, כגון [אלא] שאמר לה התקדשי לי במנה, ונמצא מנה חסר דינר ואמר לה [להאשה] הרי הוא [הדינר החסר] עלי מלוה,

מר סבר כסיפא לה מילתא דדבר מועט הוא דינר ממנה למיתבעיה ולא סמכה דעמה, הילכך אינה מקודשת [ונמצא של קיים את התנאי, ולא חלו הקידושין. שט], ומר סבר לא כסיפא לה מילתא למיתבעיה [ולכן האיש נחשב כאילו לוח ממנה דינר, וישלם אותו במשך הזמן. שט],

ואלא הא דאמר רבי אלעזר התקדשי לי במנה [במאה דינר-וזו], ונתן לה דינר הרי זו מקודשת וישלים, לימא כתנאי אמרה לשמעיה?

אמרי, מנה חסר דינר, כסיפא לה מילתא למיתבעיה, מנה חסר תשעים ותשע שלא קבלה מכל המנה אלא דינר, לא כסיפא לה מילתא למיתבעיה את המנה,

מיתיבי, האומר לאשה התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך, והלכה ומצאתו שנגנב או שאבד, אם נשתייר הימנו שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

ובמלוה אף על פי שלא נשתייר הימנו שוה פרוטה מקודשת דהיה הנאה דמחיל לה גבה,

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר, מלוה

דף מ"ז ע"ב

[דיעות:

דיך מה שאסרה תורה, הוא כירושלמי נדרים פרק י' הל' א', וראה רמב"ם פ"ג מהלכות דעות הל' א' בפירוש מגדל עוז [מרבנו שם טוב הספרי ז"ל] כתב שהאיסור הוא גם משום ובחקותיהם לא תלכו !!!! דהיינו להיות קיצוני יש בה איסור של ובחקותיהם וגו' שוה מנהג גוים],

הרי היא כפקדון דאס נשתייר אין, לא נשתייר לא, עד כאן לא פליגי

[ומתריץ דסיפא דמשנה אתיא כרבי, ובא לומר שבכל לשון הוה פרטא, וצריך שיהא באחד מן הפירות שוה פרוטה] הא מני רבי היא [ראה שט], @ ויך דרבי צונחיס צפ"צ [ל:]: [דבעא מיניה לוי מרבי], צמחצ צמחית הוצא [ושם במשנה כט: זה כלל כל השוחט והמקבל וכו' כוית חוץ למקומו פסול ואין בו כרת, חוץ לזמנו פגול וחייבין עליו כרת],

צין ששט ע"מ לאכול כוית למחר [חוץ לזמנו, שהוא חייב כרת], כוית צמוץ [חוץ למקומו שהקרבן פסול אבל אינו חייב כרת], צין שאמר כוית למחר, וכוית צמוץ, הוו להו שמי צמחצ צמחצ [ויש כאן עירוב מחשבות, ואינו חייב כרת], ולרבי יהודה דאזיל צמר לשון ראשון, הוי פיגול, ומייצין עליו כרת,

דאמר לא שנה כוית כוית, ולא שנה כוית "ו" כוית פרטא הוי ויך סיפא דקמי צו נטלמו ואכלמו, ועוד צו, ועוד צו, תנא אכרינא הוא, ולאו היינו תנא דרישא ומציעתא, וס"ל כרבי [תוס'],

ותנא אכלת והוא הדין למנחת, ואוכלת איצטריכא ליה לאשמועינן, דאע"ג דמקדשה הנייתה לא מקדשה צפחות מש"פ,

ולכחי תנא [בסיפא כל לשונות אלו] צו צו תרי זימני גצי נטלמו ואכלמו, ועוד צו ועוד צו, ותנא [על לשונות אלו] אס יש צלחת מכולן שוה פרוטה מקודשת, משום דס"ל התקדשי אכל מדא קא, התקדשי צו התקדשי צו ועוד צו התקדשי [ובא לומר שבכל הלשונות הללו הוי פרטא אליבא דרבי, כאילו אמר התקדשי על כל לשון]:

סוגיא דהמקדש במלוה

אמר רב, המקדש במלוה [שהאיש לוח מעות לאשה, ולמחר אומר לה התקדשי לי במלוה זו] אינה מקודשת [פ' ואין למלוה בה כלום, פ' אין לו זכות שיוכל לומר שמקדש אותה במעות הללו] ואיהי דעתה אמלוה ולא אהנאה דידה שנפטרת ממנה, עד שיאמר לה בפירוש בהנאת מחילתה. ריטב"א],

מלוה אפילו יצקה צעין להוצאה ניתנה הלוח רשאי להוציאה צהולא, ואינו חייב להעמידה צעיקא [פ' שאם קונה בהם פירות וכדומה, אין זה נקרא שהוציא המעות, אלא ש"השקיע" המעות], שמהא מצייה צכל עת שימצענו, וכיון דלהולא ניתנה הויא לה כי דידה, ולא יסיצ לה מידי,

[מה שפירש המורה שלא ניתנה להוציאה בהוצאה אלא להעמידה בעיקרא שתהא מצויה בכל עת שתתבענו אינה נראה לי, שדבר זה רחוק הוא מן הדעת, והנכון בעיני לפרש כך, ומר סבר לא אמרינן מלוה להוצאה ניתנה, ואף על פי שהוא בעין אינה שלו, ונמצא שלא נתן לה כלום # [לא אמרינן כן], אלא כיון שהיא בעין ומחלה לה, אין לך נתינת כסף גדולה מזו. תוס' רי"ד],

1. נימא כתנאי, המקדש במלוה אינה מקודשת, ויש אומרים מקודשת, מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר מלוה להוצאה ניתנה, ומר סבר מלוה לאו להוצאה ניתנה?

אבני חן על מסכת קידושין

לאונסים, ומר [ת"ק] סבר, מלוה ברשות בעלים קיימא, והוא הדין לאונסים,

ואמינא להו לאונסים כולי עלמא לא פליגי דברשות ליה קיימי, מאי טעמא לא גרעא משאלה, מה שאלה דהדרה בעינא חייב באונסים, מלוה לא כל שכן,

אלא הכא, מלוה ברשות בעלים לחזרה איכא בינייהו,

ואלא הא דאמר רב הונא, השואל קורדום לעשרה ימים מחבירו, ביקע בו קנאו הוה חזקה להשתמש בו ימי שאלתו ואין המשאל יכול לחזור בו, לא ביקע בו לא קנאו,

[תמיהא מילתא דהא שאלה מתנה ליומא הוא על מנת להחזיר, ואמאי לא קנייה שואל במשיכה כמתנת מטלטלין דעלמא דהוה לזמן דמיקניא במשיכה, ותו כיון דלא מיקני במשיכה אמאי מיקני בביקוע, שלא מצינו קנין זה בשום מקום, שיהא כלי נקנה בהתחלת מלאכה ?

תריץ לי רבנו גר"ו דלחכי לא מיקני כלי בשאלה במשיכה משום דבשאלה לא מיקני ליה גוף הכלי כלל אלא תשמיש שבו, ואין התשמיש ההוא רואי לקנות במשיכה וכו'. ריטב"א עיי"ש, # ובאמת יש לראות סברה זו בדברי רש"י],

לימא כתנאי אמרה לשמעתיא דלר' מאיר [שרשב"א אומר בשמו], אם ציקע צו קנאו לא ציקע צו לא קנאו, ולת"ק אפילו לא ציקע צו נמי, דמלוה אינו צרשות בעלים לחזרה?

לא, עד כאן לא פליגי, אלא במלוה דלא הדרה בעינא הילכך כיון דרשאי הלוה ליקח צדן סחורה, מיד הוה ליה צרשותיה, ואין המלוה יכול לחזור, שהרי לא לכך הלוהו, לקבל מעות הללו עצמן, אלא מעות אחרים, אבל בשאלה דהדרה בעינא דברי הכל ביקע בו אין [קנאו], לא ביקע בו לא קנאו,

2. נימא כתנאי הא דרז דאמר המקדש צמלוה אינה מקודשת התקדשי לי בשטר חוב, או שהיה לו מלוה ביד אחרים, והירשה עליהם כחז לה רשאה עליהן [שהאשה תלך ותגבה החוב מאותו הלוה],

ר"מ אומר מקודשת, וחכ"א אינה מקודשת,

האי שטר חוב היכי דמי, אילימא שטר חוב דאחרים, היינו מלוה ביד אחרים, אלא לאו שטר חוב דידה ובמקדש במלוה קמפלגי?

לעולם שטר חוב דאחרים, והכא במלוה בשטר, ובמלוה על פה קא מיפלגי,

במלוה בשטר במאי פליגי [ולקמן מקשה במלוה על פה במאי פליגי]?

אלא דמר סבר מלוה אע"ג דלא נשתייר הימנה שוה פרוטה, ומר סבר נשתייר הימנה שוה פרוטה אין, ואי לא נשתייר הימנה שוה פרוטה לא, אבל דכולי עלמא מקדש במלוה ששנה צעין מקודשת?

אמר (ליה) רבא ותסברא, הא מתרצתא דקמני צמלוה אע"פ שלא נשתייר מקודשת, הא משבשתא היא,

[והולך לפרש למה משבשתא היא] האי פקדון היכי דמי, אי דקביל עליה [האשה] אחריות שאם יגנב משלמנו לו היינו מלוה כיון שנגנב ונתחייבה צו, נמנא מלוה אללה, וכיון דתנא צמלוה אע"פ שלא נשתייר מקודשת, פקדון נמי שלא נשתייר מתקדש ציה, אי דלא קביל עליה אחריות וכי איגנוב לא אחייבא ציה,

[ומדייק דאי מיידי הברייתא שלא קבל עליה אחריות, יש לדייק מזה] אלל קצלה עליה אחריות מקודשת,

[וממשיך להקשות, אי טעם הברייתא בפקדון, שאינה מקודשת אם לא נשתייר בה שו"פ, הוא מפני שלא קבל עליה אחריות] אי הכי ארתני סיפא, ובמלוה אע"פ שלא נשתייר הימנה שוה פרוטה מקודשת, ניפלוג וניתני בדידה נפלוג צפקדון גופיה, דיש פקדון שאפי' לא נשתייר כלום מקודשת, במה דברים אמורים שלא קבלה עליה אחריות, אבל קבלה עליה אחריות, אע"ג דלא נשתייר הימנה שוה פרוטה מקודשת?

אלא על כרחך דקצלה עליה אחריות קמי דאם לא נשתייר אינה מקודשת, דמלוה היא, והמקדש צמלוה אינה מקודשת, וכי נשתייר מקודשת צהיה שוה, וגבי מלוה תריץ הכי, ובמלוה אע"פ שנשתייר [במקום "שלא נשתייר"] הימנה שוה פרוטה אינה מקודשת משום דלהוצאה ניתנה, ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר"מ מלוה הרי היא כפקדון,

במאי קמפלגי, אי צלהוצאה ניתנה פליגי, סוף סוף כתנאי אמרה רב לשמעתיא?

אמר רבה אשכחתינהו לרבנן בבי רב מצאמי התלמידים צצית המדרש, דכל היכא דמייירי צציר רב, לאו רב ממש הוא, אלל צצית המדרש הוא דיתבי וקאמרי לעולם להוצאה ניתנה דברי הכל, ואם שלא צה יד להוציא ממנה שוה פרוטה, הרי החזיק צהם ואין הצעלים יכולין לחזור, והוה ליה מלוה, ואינה מקודשת, ואפילו רוצה צעין,

והכא צשלא הוציא ממנה כלום [שהמעות שקיבל בהלואה עדיין הוא בעין], ולהכי אמר ר"ש צן אלעזר מקודשת, דקסבר במלוה מלוה שהיא כולה צעין ברשות בעלים צרשות צעלים היא לחזרה אם צא מלוה לחזור צו ולתוצעה חזר, הילכך השתא הוא דיהנה ניהליה, והוא הדין לאונסין קיימא נמי צרשותיה, דאי מתאספי פטור הלוה, קמפלגי,

דמר [רשב"א] סבר, מלוה ברשות ליה קיימא, והוא הדין

אבני חן על מסכת קידושין

מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן אמר לו קנה ואין טעם בדבר, דהא חד הוא מחלת מילי דשוניהו רבנן הלכתא בלא טעמא במס' גיטין,

[גיטין יג: אמר שמואל משמיה דלוי, מלוה לי בידך תנהו לו לפלוני, במעמד שלשתן קנה. וטעמא מאי? וכו' [שם יד:] אלא אמר מר זוטרא, הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא, חדא הא, ואידך, דאמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפי' שורפא, ואידך, דאמר רב חנניא המשיא אשה לבנו גדול, בבית, קנאו [תבן להבית]],

מר [חכמים דאמרי אינה מקודשת] סבר כי קאמר רב [דקנה במעמד שלשתן] ה"מ בפקדון דלמיא ענין, וסמכה דעמא דמקבל אבל מלוה לא, ומר [ור"מ דאמר מקודשת] סבר, לא שניא מלוה ולא שניא פקדון,

3. נימא כתנאי במקדש במלוה, התקדשי לי בשטר, ר"מ אומר אינה מקודשת ואפי' הנייר שזה פרוטה, דלאו דעמא להתקדש בפרוטת הנייר, אלא במה דכתיב זה, ור' אלעזר אומר מקודשת ואפי' אין בנייר שזה פרוטה, כדמפרש טעמא לקמן, אי משום דמקדש במלוה מקודשת, אי משום דמשנין לקמיה [דעדי מסירה ברת], וחכ"א שמין את הנייר דעמא נמי אנייר אם יש בו שוה פרוטה מקודשת, (ואם לאו אינה מקודשת. ראה רש"י לקמן),

האי שטר ה"ד, אילימא שט"ח דאחרים, קשיא דר"מ אדר"מ דהא מניא לעיל [מז:] המקדשי לי בשטר חוב ר"מ אומר מקודשת, אלא בשט"ח דידה, ובמקדש במלוה קא מיפלגי?

א"ר נחמן בר יצחק, 1. הכא במאי עסקינן כגון שקדשה בשטר [קידושין] שאין עליו עדים, ור"מ לטעמיה דאמר עדי חתימה ברת [ולכן אמר ר"מ שאינה מקודשת],

ור' אלעזר לטעמו דאמר עדי מסירה ברת [ולכן אמר שהיא מקודשת],

ורבנן מספקא להו, אי כר"מ אי כרבי אלעזר וסבירא להו דעמא נמי אניירא, הלכך שמין את הנייר, אם יש בו שוה פרוטה מקודשת [פ"א לא שצריך שיהא השטר שוה פרוטה לכשרות השטר, אלא ע"י שיש בה שוה פרוטה נוכל לומר שנתקדשת בשווי הנייר], ואם לאו אינה מקודשת,

ולפי המירון הזה, נראה צעני דלא גרס בהא דרבנן ואם לאו אינה מקודשת, אלא וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו שוה פרוטה מקודשת, ובאין שוה מילי לא איירי, משום דמסקא להו כההיא אי כר"מ אי כר' אלעזר, והשטא צ"ע צו הוא דלמו לאיפלוגי, דאם יש בנייר שוה פרוטה מקודשת צמורת כסף דדעמיהו נמי אנייר [וראה תוס'],

2. ואיבעית אימא [דלא פליגי במקדש במלוה, אלא פליגי] כגון

1. בפלוגתא דרבי ורבנן קמיפלגי, דתניא אותיות נקנות במסירה [אם אדם בא למכור "שטר חוב"] אינו צריך לכתוב שטר מכירה על השטר שהוא מוכר לו, אלא משמסר לו שטר שיש לו על אחרים לזכות בו, נחמייב הלכו לפורעם לזה דברי רבי,

וחכ"א בין שכתב לו שטר מכירה עליו, ולא מסר לו שטר המוב, ו בין שמסר המוב ולא כתב ולא כתב לו שטר מכירה עליו, לא קנה, עד שיכתוב וימסור, וה"פ [פ"א] וכן באן כשאמר התקדשי לי בשטר חוב מירי] שמסר לה שטר המוב, אע"פ שלא כתב לה שטר מכירה עליו,

מר מ"ד מקודשת אית ליה דרבי [דאותיות נקנית במכירה], ומר לית ליה דרבי,

2. ואיבעית אימא דכ"ע לית להו דרבי, והכא נשמסר וכתב מיירי, אלא שכתב לה קני לך האי שטר, ולא כתב לה קני לך כל שעבודא דלית ביה בדרב פא קמיפלגי,

דאמר רב פפא, האי מאן דזבין שטרא לחבריה, צריך למיכתב ליה קני לך הוא וכל שעבודיה, מר אית ליה דרב פפא מאן דאמר אינה מקודשת ככ פפא, ומר לית ליה דרב פפא,

3. ואיבעית אימא, דכולי עלמא אית להו דרב פפא וכי אמר ר"מ מקודשת נשכתב לה כר' והכא נדשמואל קא מיפלגי, והכא בדשמואל קמיפלגי, דאמר שמואל,

דף מ"ח ע"א

המוכר שטר חוב לחבירו, וחזר ומחלו, מחול, ואפי' יורש של מלוה מחול שהלוה לא נחמייב לזקק כלום, אלא מחמת המוכר, והרי מחלו אצלו,

דמר ורבנן [דאמרי אינה מקודשת] אית ליה דשמואל דאי צעי אציל ומחיל ליה, הלכך לא סמכה דעמא דסברה אציל ומחיל ליה, ומר @ ר"מ [דאמר מקודשת] לית ליה דשמואל הלכך סמכה דעמא, ולא חיישין דלמא אציל ומחיל ליה,

4. ואיבעית אימא, דכ"ע אית להו דשמואל, והכא באשה קמיפלגי כלומר אם היה מקנהו קרקע בדמי שטר זה [פ"א אם היה המלוה משלם בשביל קרקע בשטר זה], ודאי לא קנה המלוה את הקרקע, דלא סמכה דעמא דנעל קרקע, אצל נאשה, מר סבר סבר ר"מ אשה סמכה דעתה, מימר אמרה דכיון דליתתיה אלא [שאני אשתו], לא שביק ליה לדידי ומחל ליה לאחריו, ומר [וחכמים דאמרי אינה מקודשת] סבר אשה נמי לא סמכה דעתה,

[לאחר שפירש במאי פליגי במלוה בשטר, בא לפרש] במלוה על פה, במאי פליגי? בדרב הונא אמר רב, דאמר רב הונא אמר רב,

אבני חן על מסכת קידושין

מקודשת, ומר סבר המקדש במלוה אינה מקודשת?

1. לא, דכולי עלמא מקדש במלוה אינה מקודשת, והכא בישנה לשכירות מתחלה ועד סוף קמיפלגי, מר [ר"מ דאמר מקודשת] סבר

דף מ"ח ע"ב

אינה לשכירות אלא בסוף כשמתחילין לה, והרי לשם קידושין הוא מוטל [לשכר מלאכתו] אלא, ואין כאן מלוה כשמתחילין לה, ומר [והכמים] סבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף,

2. ואיבעית אימא דכ"ע ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ודכ"ע המקדש במלוה אינה מקודשת, ומקדש במלוה אינה מקודשת,

והכא באומן קונה בשבח כלי קמיפלגי כלומר הכא בשלם המנה להיות שכי ימים, אלא קבלן, שקבל עליו לגמור המלאכה בכך וכן, ובאומן קבלן כשמשכירו, ועשה מן הזהב כלי, קונה לזכות ככלי כשהוא משכירו, קמיפלגי, ר"מ סבר אומן קונה בשבח כלי, ואין צו לומר ישנה לשכירות כו', דכל מה שמשכיר אינו מלוה על הצעלים, אלא ככלי הוא זוכה, וכשמתחילו לו בשכר הקלוג, הריא שעתא הרי הוא כמוכרו לו,

מר [ר"מ] סבר אומן קונה בשבח כלי [ואין כאן שכירות, ומבילא אין כאן מלוה], ומר [והכמים] סבר אין אומן קונה בשבח כלי והרי הוא כשאר שכירות,

3. ואי בעית אימא, דכ"ע אין אומן קונה בשבח כלי, וישנה לשכירות מתחלה ועד סוף, ומקדש במלוה אינה מקודשת, והכא במאי עסקינן כגון שהוסיף לה נופך משלו, דמר סבר מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה, ומר סבר דעתיה אמלוה,

ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא בשכר שעשיתי עמך המקדשי לי, אינה מקודשת דהויא ליה כמלוה [דכיון] דגמרו והחזירו לה ככר, היא מלוה גמורה. רש"י לקמיה, בשכר שאעשה עמך, מקודשת לכשיגמור ויתנו לה, דקא סבר אינה לשכירות אלא לבסוף,

ר' נתן אומר בשכר שאעשה עמך, אינה מקודשת דישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, וכל שכן בשכר שעשיתי עמך [דכיון] דגמרו והחזירו לה ככר, היא מלוה גמורה,

רבי יהודה הנשיא אומר, באמת אמרו [ראה יומא יא, ובב"מ ס. אבר רבי אלעזר, ערא אמרה [זאת אומרת] כל באמת אמרו הלכה היא. וראיתי מביאים מהקדמת פירוש המשניות להרמב"ם שכתב שבאמת אמרו הוא הלכה למשה מסיני] בין בשכר שעשיתי, בין בשכר שאעשה עמך, אינה מקודשת, ואם הוסיף לה נופך משלו [וכן לשון "נופך משלו" יש גם בב"ק צט:], מקודשת מכלל דרבי נתן סבר אפילו הוסיף לה אינה

שכתבו לשטר אירוסין שלא לשמה, ובדר"ל קמיפלגי, דבעי ר"ל [לעיל ט. בסוף העמוד] שטר אירוסין שכתבו שלא לשמה מהו, הויה ליציאה מקשינן, מה יציאה בעינן לשמה דכתיב (דברים כד) וכתב לה לשמה הוא אף הויה נמי בעינן לשמה,

או דלמא הויות [בסוף ושטר] להדדי מקשינן, מה הויה דכסף לא בעינן לשמה, אף הויה דשטר לא בעינן לשמה,

בתר דבעיא הדר פשטה [ריש לקיש], דברים כד ויציאה והיתה, מקיש הויה ליציאה, מר [ר"מ כיון שנכתב שלא לשמה] אית ליה דר"ל, ומר לית ליה דר"ל [ולכן היא מקודשת אף שנכתב השטר שלא לשמה], [ורבנן מוספקא להו],

3. ואי בעית אימא דכ"ע אית להו דר"ל, והכא במאי עסקינן שכתבו לשמה ושלא מדעתה לא ידעה כשכתב, ובפלוגתא דרבא ורבינא, ורב פפא ורב שרביא קמיפלגי,

דאיתמר, כתבו לשמה ושלא מדעתה, רבא ורבינא אמרי מקודשת טעמייהו מפרש בפ"ק [לעיל ט] מה יציאה לא צעין כתיבה מדעתה, שהרי צעל כרחה מגרסה, אף הויה כו',

רב פפא ורב שרביא אמרי, אינה מקודשת מה יציאה צעין כתיבה הגט דעת מקנה, דהיינו צעל שמקנה את האשה לעצמה בגט זה, אף הויה צעין דעת מקנה, והיא האשה שמקנה את עצמה לצעל בשטר זה,

4. נימא מקדש במלוה דשמעיה דרז כהני תנאי, דתניא עשה לי שירים אצטד [bracelet, ring for arm or leg], מתרגמין שירין [צמדזר לא] נזמים ומבעות [לשום על האצבעות], ואקדש אני לך בשכר פעולתך שהיה משלם הוא, כיון שעשאן [ולכאורה צריך לומר לה הרי את מקודשת לי] מקודשת, דברי רבי מאיר, וחכ"א אינה מקודשת, עד שייגיע ממון לידה,

האי ממון ה"ד, אילימא אותו ממון שיחזירם לה לאחר שגמרו, מכלל דת"ק [ר"מ] סבר אפי' אותו ממון נמי לא צמיה כלומר מכלל דכיון שעשאן דקאמר ר"מ, אף על פי שלא צאו לידה, קא מתמה אלא במאי (בו. כ"י מינכן) מקדשא,

אלא לאו בממון אחר [בעות קידושין אחרים, שאינו יכול לקדשה בתכשיטין אלו], ושמע מינה במקדש במלוה קמיפלגי והכא מאי מלוה איכא, [ומפרש] וסברי דקסברי כולהו דכ"ע ישנה לשכירות מתחלה [ועד] סוף כל פרוטה ופרוטה כשנגמרה, נמייצ צה צעל המלאכה [פי' למי ששייך לו המלאכה, כגון כאן האשה שהוזהב שלה] לפועל, כשכירות עשיית המלאכה, הלכך כשמתחילין לה ההוא, והורה לה מלוה למפרע,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר המקדש במלוה

אבני חן על מסכת קידושין

מקודשת, דקסבר מלוה ופרוטה דעמיה אמלוה,

ל"ה, ועוד אס טעות גביה הוא המערה [את האשה] לשבח, המערה [את האיש המקדש] לשבח מיבעי ליה, ועוד נמצא של זה דקמי מאי היא, מעיקרא נמי כי יהיה דזהב הורה כחוקת זהב יהיה?

אלא אמר רבא, אני וארי שבחבורה תרגימנא, ומנו ר' חייא בר אבין, הכא במאי עסקינן כגון שאמרה היא לשלוחה, צא וקבל לי קדושי מפלוני, שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף, והלך ונתן לו דינר של זהב,

מר [ת"ק] סבר, קפידא [היא מקדחת שיהיה דוקא כמו שאמרה] לא היטה מפניה [האשה לקבל] אלא בשל כסף, דלכא דניחא ליה בכסף, ובר [ר"ש] סבר מראה מקום היא לו אף אס לא יתן אלא כסף קבלה, ומיהו היכא דטעמי איהי גופה [אם סברה שיתן לה האיש זהב ונתן לה כסף] לא פליג ר"ש [גר ר"ש מורה שאינה מקודשת],

ומאי נמצא הא מעיקרא הכי הוה? דקא צייר בבליהא כשנמנו לשלוח, היה צריך בסמרטוט, ומלמלו של זהב,

אמר אביי, ר"ש ורשב"ג ור"א כוליהו סבירא להו, מראה מקום הוא לו האומר לשלוחו לעשות לו דבר הקל, ועשה לו דבר כבד, דאין זו שינוי, ולא א"ל דבר הקל אלא להראות לו מקום, להקל בשליחותו, אס כבד עליו בענין אחר,

ר"ש הא דאמרן,

רשב"ג דתנן

דף מ"ט ע"א

גמ פשוט העשו כעין שלנו עדיו מתוכו חתם הכתב, מקושר עדיו מאחוריו חתם מפרש לה בצבא צמח, שתקוהו לכהנים שאין יכולין להחזיר גרושומיהן, וכשהיו כועסין הולכין אל הסופר דממהר לכתוב גט ונותנו לה, ומתחרט לאחר זמן, תקנו להו מקושר שיש בו טורח לעשותו, ואדהכי והכי מייחבא דעמיה, [וכך בעשהו] מניח צראשו שיטה חלק וכותב שיטה, ושיטה חלק, וכותב שיטה, וכן עד שלשה או ארבעה או יותר שיטין חלק, וכפל חלק הראשון על הכתב ותופר, וחזר וכפל חלק השני על שיטת הכתב שחתמו ותופר, וכן שליש, והעדים חותמין מבחוץ בין קשר לקשר, וילפינן התם דגט פשוט עדיו שנים, מקושר עדיו שלשה, וכל כפל וכפל קרוי קשר, ושלשה קשרין יש בו, ואס צא להרצות קשרים מרצה צעדים, ושאר טופס השטר כתוב כדרכו,

פשוט שכתבו עדיו מאחוריו, ומקושר שכתבו עדיו מתוכו, שניהם פסולים שלא נעשו כחוקן חכמים,

ר' חנינא בן גמליאל אומר, מקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר, שיכול לעשותו פשוט שלא לתפור הקשרים, ואס מפסיק אויר בין

בין ת"ק לרבי נתן, איכא בינייהו שכירות אס ישנה מתחילה ועד סוף או לאו כדפרישית, בין רבי נתן לר' יהודה הנשיא, איכא בינייהו מלוה ופרוטה, מר סבר מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה, ומר סבר דעתיה אפרוטה:

מהני: התקדשי לי בכום זה של יין ונמצא של דבש, של דבש ונמצא של יין, בדינר זה של כסף ונמצא של זהב, של זהב ונמצא של כסף, על מנת שאני עשיר ונמצא עני, עני ונמצא עשיר, אינה מקודשת, ר"ש אומר אם המערה [המערה אותה] לשבח מקודשת:

נב: ת"ר התקדשי לי בכום זה, תני חדא בו ובמה שבתוכו, שניהם זכתה ומנטרפי לטוה פרוטה,

ותניא אידך בו קדשה ולא במה שבתוכו אינה זוכה בו, ואינו מנטרף לש"פ,

ותניא אידך, במה שבתוכו ולא בו,

ולא קשיא, הא במיא [בו ולא במה שבתוכו] דלא חשיבא [היא] [מיא. רי"ף] ולא היטה דעתה אלא ככלי, הא בחמרא במה שבתוכו, ולא בו, דעבדי למשמיה, ומהדרי כוס למריה, הא בציהרא ליר דגיס שעשו ליימים רבים, לטבל בו והכוס צריך לשומרו, [או היא מתקדשת] בו ובמה שבתוכו, וי"א ציהרא שמן לשון יתהר (במדבר יח):

[שנינו במשנתנו] אם המערה לשבח, הרי זו מקודשת: ולית ליה לר"ש יין ונמצא חומץ, חומץ ונמצא יין, שניהם הולקם ומוכר, יכולין לחזור בהם, אלמא איכא דניחא ליה בחלא ואף על גב דחמרא עדיף, פעמים שזה צריך לחומץ, ואיכא דניחא ליה בחמרא, הכא נמי איכא ניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה ברהבא?

אמר רב שימי בר אשי, אישכחתי לאביי, דיתיב וקמסבר ליה לבריה, הכא במאי עסקינן כלומר אי טעות גבי דידה [האשה] הו, לא הוה פליג ר"ש [ואף אם המעות הוא לשבח היה ר"ש מורה דאינה מקודשת], אלא כגון דהוה טעות גבי דידה כגון שאמר לשלוחו, הלויני דינר של כסף, ולך וקדש לי אשה פלונית, והלך והלוה של זהב,

מר [ת"ק] סבר קפידא ולא ניחא ליה לתת לה זהב, ואין זה שלוחו בזאת, ומר סבר ורבי שמעון סבר מינה ניחא ליה, דחשיבותא היא גביה, והאי דקאמר ליה דינר כסף מראה מקום הוא לו להקל עליו, ולומר אס איך יכול להלוות לי דינר זהב, מלוה לי דינר כסף,

אי הכי דשליח קדשה לו, התקדשי "לי", התקדשי "לו" מיבעי

אבני חן על מסכת קידושין

המעה אותה לשבח ליוחסין],

מתקיף לה מר בר רב אשי, אלא דקתני ע"מ שיש לי בת או שפחה מגודלת גדולה וראויה לשמני [היינו ממון] ואין לו, על מנת שאין לו ויש לו, דשבח ממון הוא הכי נמי דלא פליג,

אלא פליג ברישא וה"ה לסיפא, הכא נמי פליג ברישא דבבא קמייתא גבי עני ונמצא עשיר וה"ה לסיפא דפליג דבבא דבתייתא, גבי שפחה, וכיון דפליג ברישא דאם הטעה לשבח לאו טעותא היא, לא אינטריך למהדר אפלוגי בסיפא, הכי נמי גבי שבח יוחסין לא אינטריך אפלוגי, דפליג ברישא דבבא ממון, וה"ה דפליג בסיפא לשבח יוחסין,

[והגמ' (רוחא) הכי השתא, התם גבי בת או שפחה מגודלת אידי ואידי רישא דעני ונמצא עשיר, וסיפא דאין לו שפחה יש לו דשבח ממון מרזייהו לשבח ממון הוא פליג ברישא כיון דגלי ר"ש פלוגתא ברישא והוא הדין בסיפא לא אינטריך למהדר אפלוגי בסיפא,

הכא גבי לוי ונמצא כהן דשבח יוחסין הוא ואיכא למימר דמודה ר' שמעון דבא משום דמסאנא דרב מכרעא הוא אם איתא דפליג ר' שמעון עליה נתני נתיבא,

איבעית אימא, הכא נמי שבח יוחסין, מי סברת מאי מגודלת גדולה ממש, מאי מגודלת גדלת חשובה, דאמרה היא לא ניהא לי שמהא שפחה חשובה לי, דשקלה מילי מינאי ואולא נדיא קמי שייבבותי משום שהיא חשובה, מנזיה לספר עס שכיטתיה, ותשמע ממני דברים, ותסדר אותם לפני שכיטתי, ותתן אותי צפיהם ללעג וקלס,

תנו רבנן, 1. על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת הרי זו מקודשת, ר' יהודה אומר עד שיקרא ויתרגם,

יתרגם מדעתיה דתמיה שלא כמרגום שלנו, והתניא ר' יהודה אומר המתרגם פסוק בצורתו שצא לחסר תוספת המרגום שלנו, לומר לא מתרגם פסוק זה אלא כצורתו, כגון לא תענה על ריב (שמות כג) לא תסדיד על דינא הרי זה בדאי, והמוסיף עליו שצא לומר הואיל ויתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה הרי זה מחרף ומגדרף מצוה את המקום משנה את דבריו, ואונקלוס כשהוסיף, לא מדעתו הוסיף, שהרי כסיני יתן, אלא שנשמע וחזר ויסדו, כדאמר' במגילה (דף ג) ושם שכל זה מרגום?

[לולי דמסתפינא הייתי גורם כך, המתרגם פסוק בצורתו הרי זה מחרף ומגדרף, והמוסיף עליו הרי זה בדאי. בן יהודע],

אלא מאי תרגום, תרגום דידן,

והני מילי דסגי בשלשה פסוקים דאמר לה קריינא, אבל אמר לה

שיטות העלויות מה בכך, וטעמא דת"ק מפרש התם צבא דת"ק (דף קסד:), דקסבר אין יכול לעשותו פשוט, מפני שהמקושר והפשוט אין זמנו שזה, שאין כותבין זמן למקושר מאותה שנה, אלא משנה של אחריה, [אבל מקושר אם מלך שנה כותבין בשטר שמים, שמים מוהין לו שלש, כלומר מקדימין לו שנה, שהרי מנהג האומה דלקמן להקדים למלך שנה, ושמה לכבוד המלך היו עושין, כלומר כבר החזיק במלכותו שמי שנים, וחכמים תקנו לכתוב במקושר כמנהג האומה, כדי לתת חילוקים הרבה וחומרות במקושר, משום תקנת הכהנים הקפדנים, כדאמר' לעיל כדי שלא יהא נוח לגרש נשותיהן. רש"ס שם]

רבן שמעון בן גמליאל אומר, הכל כמנהג המדינה מקום שנהגו בפשוט ועשאו מקושר, מקושר ועשאו פשוט, פסול, דכי עבדיה בעל שליח לכתוב על מנהג המדינה הוא דשויה, ובהאי לא איירי תנאי קמאי, אלא כשאני במקום עדים, והיינו דהוינן בה, ות"ק לית ליה מנהג המדינה, ומאן פליג עליה דהאי,

והוינן בה, ותנא קמא לית ליה מנהג המדינה?

ומשני ואמר רב אשי ודאי פלוגתא אחרייתא היא, ומיהו באתרא דנהיגי בפשוט ועבר ליה מקושר, א"נ באתרא דנהיגי במקושר ועבר ליה פשוט שליחות קלה, כולי עלמא לא פליגי דודאי קפידא,

כי פליגי באתרא דנהיגי בין בפשוט בין במקושר, ואמר ליה עביד לי פשוט, ואזל ועבר ליה מקושר שליחות כבדה, רש"ג סבר מראה מקום הוא לו דאמר די לך בפשוט, וכי עבד מקושר הואיל ומנהג מדינה אף במקושר כשר, ותנאי קמאי פליגי עליה ואמרי קפידא הוא ודווקא אמר ליה לעשותו פשוט, מר סבר קפידא, ומר סבר מראה מקום הוא לו,

ר' אלעזר, דתנן, האשה שאמרה התקבל לי גיטי ממקום פלוני, וקבל לה גיטה ממקום אחר, פסול, ורבי אלעזר מכשיר, אלמא קסבר מראה מקום היא לו שם ממלאנו, ולתנא קמא הוי קפידא, אי איפשי שתקצנו אלא שם, ואין זה שלוחה במקום אחר,

אמר עולא, מחלוקת בשבח ממון הוא דאמר ר"ש דאע"פ שהטעה מקודשת דמסתמא ניהא לה, אבל בשבח יוחסין [האיש אמר להאשה] על מנת שאני ממזר, ונמצא שהוא נתין דברי הכל אינה מקודשת, לא ניהא לה בשבח, מפני שהוא מתגאה עליה, מאי טעמא מסאנא דרב מכרעא? מנעל גדול ממדת רגלי לא בעינא איני חפיהה זו, שאני יכולה להלך בו ומשל הוא,

תניא נמי הכי, מודה ר' שמעון אם הטעה לשבח יוחסין אינה מקודשת,

אמר רב אשי, מתניתין נמי דיקא, דקתני ע"מ שאני כהן ונמצא לוי, לוי ונמצא כהן, נתין זה גזעו על שם ויתנס יהושע חוטני עינים ושואצי מים, ואמר' ציממות (דף עח) דוד גזר עליהם ונמצא ממזר, ממזר ונמצא נתין, ולא פליג ר"ש [הא לך ראייה דר"ש אינו חולק, אם

אבני חן על מסכת קידושין

קרא אנא, עד דקרי אורייתא נביאי וכתובי בדיוקא,

2. על מנת שאני שונה, חזקיה אמר הלכות הלכה למשה מסיני, ור' יוחנן אמר תורה קס"ד מורה שכתב,

מיתיבי, איזו היא משנה ר' מאיר אומר הלכות, ר' יהודה אומר מדרש [כגון ?] ספרא וספרי שהן הלכות של [מדרשין] מקראות (ספר ויקרא)?

דף מ"ט ע"ב

[ומתריץ] מאי תורה, מדרש תורה,

והני מילי דאמר לה תנינא, אבל אמר לה תנא אנא, עד דתני הילכתא ספרא וספרי ותוספתא,

3. ע"מ שאני תלמיד, אין אומרים [שצריך להיות ת"ח] כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא תלמידים היו וצמורים, ולא צלו לכלל סמיכה, ולא היו צימיהם כמותם צמורה, כדמנן (סוטה דף מט) משמט בן עזאי צטלו השקדנים [ועל כן אמרו בברכות זו: הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחכמה, וכן אמר ר' טרפון הריני כבן עזאי בשוקי טבריא בעירובין כמ... ילקוט המאירי],

אלא כל ששואלין אותו בכ"מ מאחד מן המקומות דבר אחד בלימודו, ואומרו, ואפילו במסכתא דכלה שאין עומק זה וצרימא היא, וכך היא שנויה כלה צלל צרכה אסורה לצעלה כנדה, [פירוש רבינו ז"ל [הרמב"ם בהלכות אישות פ"ח ה"ה] ואמר, ואפילו בהלכות החג שמלמדין אותם ברבים מדברים הקלים סמוך לחג, כדי שיהיו כל העם בקיאים בהן. ר"ח],

וחביריו, אלא כל ששואלים, אותו דבר חכמה מילתא דמליא נסבדא בכל מקום ואומרה,

5. על מנת שאני גבור, אין אומרים כאבנר בן נר [כשר צבא של שאול המלך], וכיוצא בן צרויה [שר צבא של דוד המלך], אלא כל שחביריו מתיראים ממנו מפני גבורתו,

6. על מנת שאני עשיר, אין אומרים כרבי אלעזר בן חרסום למרינן במסכת יומא (דף לה) שהניח לו אציו אלף ספינות ניס וכנגדן אלף עיירות ניצשה, וכרבי אלעזר בן עזריה מריסר אלפי עגלים היה מעשר מעדו כל שטא (שבת דף נד) אלא כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו,

7. על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור מקודשת [מספק. ר"ח], שמא הרחרר תשובה בדעתו,

[הקשה הלחם משנה [ספ"ח מהל' אישות, מדוע המקדש בפני פסולי עדים אין חוששין לקידוש, ולמה לא נחוש שמא הרחררו תשובה בלבם? ויתריץ רק כאן חוששין שמא הרחרר תשובה בלבם, שהרי בא לקדשה ורוצה למלא את תנאו כדי שתהא מקודשת לו, עוד כתב בשם מהר"ם פאדווה [בשו"ת לו] כיון שאמר "על מנת שאני צדיק" והוציא הדבר בפיו, רגלים לדבר שאכן הרחרר בתשובה [מאחר וגילה על התעוררות פנימית כלשהי [שיחת מוסר להגר"ח שמואלביץ לא-לב תשל"א]. יוסף דעת],

8. על מנת שאני רשע, אפילו צדיק גמור, מקודשת [מספק. ר"ח], שמא הרחרר דבר עבודה כוכבים בדעתו,

עשרה קבים ירדו לעולם

[לכאורה האט דאס גאר קיין המשך גיט מיט דער גמרא, גיט די בעל גמ' זיינען די זעלבע און גיט דער ענין איז דער זעלבער? אבער באמת ליגט דא אין מאמר א יסוד גדול און א הלכתא גמירתא להלכה, פריער בריינגען זיי א הלכה "המקדש ע"מ שאני חכם אין אומרים כר"ע וחביריו אלא כל ששואלים אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה", איי ער האט דאך געזאגט ע"מ שאני חכם? דער תירוץ איז אז כל ששואלים אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה קלעבט שוין אויך אז ער זאל הייסן א חכם, און וואס איז ר"ע וחביריו? אויך מער גיט וויא חכם, גאר דארטן איז א תשעה קבין דינגער חכם,

בריינגען זיי אויף דעם עשרה קבין חכמה ירדה לעולם, תשעה נטלו ישראל ואחד לכל העולם כולו, איי מיר זעהן דאך אין די וועלט מי וידע וויפיל חכמה, אריסמו איז דאך געווען א חכם גדול, דער רמב"ם ז"ל האט דאך געזאגט אויף אים אז וויפיל מען קען משיג זיין בכח האנושי האט ער משיג געווען, סוקראטעס איז דאך געווען א חכם, אפלטון איז דאך געווען א חכם, און אזעלכע מוויינענער האבן זיי דאך געהאט? דער תירוץ איז מיר ווייסן נישט וויפיל חכמה מען קען אנגעמיגן מין איין קב, וכו',

ע"מ שאני צדיק אעפ"י שהוא רשע גמור מקודשת, שמא הרחרר תשובה" היינט

מסכתות קטנות

14

שנמצאו זמן רב לאחר חתימת התלמוד, ונדפסו אחר מסכת עדיות:

אבות דר' נתן,
מסכת סופרים,
אבל רבתי הנקרא מסכת שמחות,
מסכת בלה,
כלה רבתי,
דרך ארץ רבה,
דרך ארץ זוטא,

ובזמן מאוחר יותר נמצאו המסכתות דלהן:

מסכת גרים,
מסכת כותים,
מסכת עבדים,
מסכת ספר תורה,
מסכת תפלין,
מסכת ציצית,
מסכת מוזהר,

וצריך חיפוש מתי נמצאו כל מסכתות אלו,

4. על מנת שאני חכם, אין אומרים כחכמי יבנה, כר' עקיבא

אבני חן על מסכת קידושין

אז עם שמיט ע"מ שאני צדיק, מיינט מען דאך אן חכמות "צדיק גמור" איי ער איז דאך א רשע גמור? ואג איך שמא הרהר ווייסט אויס אז עם וואלט געווען וודאי הרהר וואלט געווען ודאי מקודשת? דער תירוצ' איז אז הרהר תשובה קלעבט שוין צו הייסן צדיק גמור, איי עם איז דאך דא אנדערע צדיקים, נח האט געהייסן צדיק, יוסף הצדיק? דאס איז תשעה קבין דינגע, און איין קב קלעבט אויך צו הייסן צדיק, ביז מיט א הרהור תשובה, איז מען שוין אויך א צדיק גמור ממש, הערין מיר דאך דעם יסוד וואס מיר האבן געכטן גערעדט, עד כמה הדברים מגיעים, וואס איז דאס אזעלכעס א מחשבה תשובה דארף קיין זאך ניט האבן, איין הרהור תשובה, איין מחשבה קערט איבער אינגאנצן ביז מען איז שוין מיט איין הרהור א צדיק גמור, אזוי איז דאך להלכה אפגעפסק'ענט, האבן מיר דאך א ראי' להלכה צו אונזערע רייד. בכתבי אבי זצ"ל ממה ששמע מרבותיו בישיבת מיר פולין, ג' וואת הברכה א' [מאמר] רנ"ד],

עשרה קבים [פ' כיון שרוצה לומר שכל העולם נמלה חלק אחד מעשרה, לכן אומר שעשרה קבין ירדו, אבל באמת אין דברים אלו יורדין במדה ובמשקל. ופשוט],

[על מספר העשרה אין לשאול כלום, מפני שאין לך שפע בעולם שאינו כלול מעשרה כנגד עשרה ספירות, ולכן העולם נברא בעשרה מאמרות. בן יהודע]

1. חכמה מורה ודקן ארץ ירדו לעולם, תשעה נמלה ארץ ישראל, ואחד כל העולם כולו,

[נמלה ארץ ישראל, נמלה ירושלים וכו' וכתב היעב"ץ דלא קחשיב הכא אלא מה שהורישן הטבע וחלק לכל אומה מנתה ומידתו, מדאמר בכולהו ירדו לעולם, אבל במדות גרועות הנקנות בבחירה לא קמיייר, דהא עבדים שטופי זימה נינהו כדתנן באבות מרבה עבדים וכו']

עשרה קבים 2. יופי [עיקר שם "יופי" בכל מקום בתורה הוא שלמות היראה והקדושה, ולא יופי הגוף והוא הויופי האמיתי, שאינו הבל ושקר. יוסף ברדע' ע"פ ישראל קדושים 49-50] ירדו לעולם, תשעה נמלה ירושלים [יראה - שלם ומקום המקדש. יוסף דעת], ואחד כל העולם כולו,

[בגו' נח, בני ציון חוקרים הקסולאים בפו, מאי מסולאים בפו, אילימא דהוו מחפי בפזא, והאמרי דבי רבי שילא, תרתי מתקלי איסתירי פיזא נחות בעלמא, חדא ברומו, וחדא בכולי עלמא? אלא שהיו מגנין את הפו ביופיין],

עשרה קבים 3. עשירות ירדו לעולם, תשעה נמלו רומיים קדמונים [שהיתה גובה מיסים גדולים מכל המדינות שהיו משועבדות לה. ע"פ שם], ואחד כל העולם כולו,

י' קבים 4. עניות ירדו לעולם, תשעה נמלה בבל, ואחד כל העולם כולו,

עשרה קבים 5. גסות ירדו לעולם, תשעה נמלה עולם, ואחד כל העולם כולו,

וגסות לבבל לא נחית, והכתי' לעיל מנייה כמיז [זכריה ה ח ויאמר] זאת קרעו וישלךו אל-מו' ה' קא'פס [וישלך את-אבן הקו' פרת אל-פינה] יצר הרע שנמסר צידס השליכו צמורה, כדאמרין בסנהדרין (דף סד) שדיוה גדולה לאצרה מ' ואשא עיני וארא והנה שתיים נשים ואלו שמי נשים נשאו יצר הרע של חנופה וגסות הרוח, כדכתיב י' צאו ת ורוח בנפיהם היא גסות הרוח ולהנה כנפים כנפי החסידה וחנופה נראה צעני דדיין ליה מכנפי המסידה שעושה מסידות עם חכרומיה כדאמר באלו טריפות (חולין סג) ותשאנה את-האיפה בין הארץ ובין השמים: ויאמר אל-המלאך הדבר בי אנה המה מן לכו ת את-האיפה: יא ויאמר אלי לבנו תלה בית בארץ שנער [היינו בבל],

וא"ר יוחנן, זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל [שהאיפה י"ח קבין והם מ' קבין של חנופה ומ' של גסות הרוח שהם דברי רוח. ריטב"א, וראה בהמקנה?] [ראה סוטה ה' אריכות גדולה בנגות גסות הרוח],

אין להכא לצלל נחית, ואשתרבוני הוא דאשתרבוני להתם לעילס,

דיקא נמי דקתני לבנות "לה" בית גזי הולכה כמיז להן שמי נשים, וגזי קציעותא כשצלו לבנות צית לקצוע צצצל כמז לה, דהיינו חנופה למודה [ראילו הגסות אשתרבוני לעילס], לשון אחר לבנות [בית בבל לגסות הרוח] ולא צנו, ש"מ,

איני, והאמר מר, סימן לגסות עניות, ועניות בבבל הוא דאיכא?

מאי עניות דהוה ליה סימנא לגסות? עניות דתורה דאיה נומה על גסי הרוח דממך גסותו אין משמש כל זכרו ואין מחזר על שמועסו, דכתיב שר השירים ח אחות לנו קטנה ושדים אין לה אלמא עניות דתורה צעילס הוא שהיה זה דניאל כדכתיב (דניאל ח) ואני (היימי) בשושן הבירה אשר צעילס המדינה, וכן מרדכי, ולא היו דורס עוסקים צמורה [פ' רצה לומר שלא היה אשמת התלמודי חכמים, אלא אשמת הדור. וראה יעב"ץ], ולא זכו אלו המכמס ללמד, כאלו לא היה להם שדים להניק, אבל צלל זמנה ללמד, כדכתיב צעורא (ו'), כי הכין לצבו להצין צמורת ה' וללמד לישראל חק ומשפט, וא"ר יוחנן זו עילס שזכתה ללמוד [פ' הת"ח שבה למדו תורה] ולא זכתה ללמוד,

עשרה קבים 6. גבורה ירדו לעולם, תשעה נמלו פרסיים וכו' [ואחד כל העולם כולו],

עשרה קבים 7. פנים ירדו לעולם, תשעה נמלה מדי כו' [ואחד כל העולם כולו],

עשרה קבים 8. כשפים ירדו לעולם, תשעה נמלה מצרים

אבני חן על מסכת קידושין

שאינן לו ויש לו,

על מנת שאין לו בנים ויש לו, או על מנת שיש לו ואין לו,

ובכולם [ובכל האופנים שמנה כאן במשנה], אע"פ שאמרה, בלבי היה להתקדש לו אע"פ שהדבר כן, כמו שהוא עכשיו, שאין תנאו אמת אעפ"כ אינה מקודשת,

וכן היא שהטעתו [כשהאיש מקדש אותה על דעת אחד מדברים אלו, ונמצא שאינו כן, אין הקידושין חלין].

נמ"ד: ההוא גברא דזבין לנכסיה מקרקעי אדעתא למיסק לארץ ישראל ונאסר ולא עלה, ובעידנא דזבין לא אמר ולא מירי דלדעתא למיסק מוזנינא, דאילו פריש בשעת מכירה דלדעתא למיסק מוזנינא, לא הוה זנינא, דלדעתא דהכי לא זבין, שיהא דר כאן בלא קרקע,

אמר רבא הוי דברים שבלב, ודברים שבלב אינם דברים,

מנא ליה לרבא הא, אילימא מהא דתנן [אין זה לשון משנה, והוא גמרא בר"ה ו, והרש"ש ציין לתוס' לעיל כו. שיש שקורא "תנן" לברייתא],

דף נ' ע"א

ויקרא א יקריב אותו קרא ימירא הוא דהא כמיז צרישא דקרא זכר ממס יקריבנו, מלמד שכופין אותו לקיים דברי נדרו, יכול בעל כרחו תלמוד לומר לרצונו, הא כיצד, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ואמאי הא בלביה לא ניחא ליה, אלא לאו משום דאמרינן דברים שבלב אינן דברים,

ודילמא שאני התם, דאנן סהדי דניחא ליה בכפרה,

אלא מסיפא, וכן אתה מוצא בגיטין נשים, ושחרורי עבדים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ואמאי הא בלביה לא ניחא ליה, אלא לאו משום דאמרינן דברים שבלב אינן דברים,

ודלמא שאני התם, משום דמצוה לשמוע דברי חכמים ואיזני לן לאחזוקיה בחזקת מקיים מנ"ה, וגמר בלבו לקיים דברי בית דין,

אלא אמר רב יוסף מהבא, המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לויה, לויה ונמצאת כהנת, עניייה והרי היא עשירה, עשירה והרי היא עניייה, מקודשת מפני שלא הטעתו [כך היה חושב, כדאמר "כסבור" אבל לא אמרו לו כן בפירוש],

ואמאי הא קאמר כסבור הייתי, אלא משום דאמרינן דברים

כו' [אולי עשה ה' כן להגדיל עוד יותר נסי ה' ביציאת מצרים, שעשה אותה ומופתים במצרים הגם שהיו שם המכשפים היותר גדולים], [ואחד כל העולם כולו],

עשרה קבים 9. נגעים ירדו לעולם, ט' נמלו חזירים כו' [ואחד כל העולם כולו],

[יש שפירשו אדום כדכתיב יכרסמנה חזיר מיער וכו' ואין צורך לכך, כי בספר המכבים כתב שהצרת והנגעים בחזירים הרבה במבצע. רימב"א]

י' קבים 10. זנות ירדו לעולם, תשעה נמלה ערביא כו' [ואחד כל העולם כולו],

עשרה קבים 11. עזות ממזרות ירדו לעולם, תשעה נמלה מישן רובן ממזרים כדאמר לקמן (דף ע"א) גבי יוססין מישן מיטה וצינמות אמרי' נמי פסולי דהרפניא משום פסולי דמיסין נשילי פ"ק קידושין (דף י"ז) כו' [ואחד כל העולם כולו],

עשרה קבים 12. שיחה ירדו לעולם, תשעה נמלו נשים כו' [ואחד כל העולם כולו],

[בספר גנוי חיים מר' חיים פלאג' ו"ל מערכת אל"ף ס' ק"ד שנשים במבצע הם בעלי שכחה יותר מן האנשים, וע"כ נקראו נשים מלשון נשיי, וצ"ח שם בדבריו לגמ' זו דאמרינן עשרה קבין שכחה ירדה לעולם, תשעה נמלו נשים וכו', ואין לשון זה נמצא בשום גירסא וצ"ע. ילקוט המאירי],

עשרה קבים 13. (שכרות) [שחרות. כ"י, שט'] ירדו לעולם, תשעה נמלו כושים [שהרי הם שחורים] כו' [ואחד כל העולם כולו],

עשרה קבים 14. שינה ירדו לעולם, תשעה נמלו עבדים [כי מתוקה שנת העובד. יעב"ז, # כי על פי רוב אין לעבד סיבה להיות זריו, שחסר לו מה שנקרא motivation], ואחד נמלו כל העולם כולו:

מהניני: [כל אלו אינה מקודשת] ע"מ שאני כהן ונמצא לוי, לוי ונמצא כהן,

נתין ונמצא ממזר, ממזר ונמצא נתין [הגם שפסולין שוה],

בן עיר ונמצא בן כרך ישיבת כרכים קשה שהכרך הוא מקום שווקים והיוקר מנאי צו ודוקק עוזרים ושנים, בן כרך ונמצא בן עיר אע"פ שהטעה לשבח טעות הוא,

על מנת שביתי קרוב למרחץ, ונמצא רחוק, רחוק ונמצא קרוב,

על מנת שיש לו בת או שפחה מוגדלת ואין לו, או על מנת

אבני חן על מסכת קידושין

שבלב אינן דברים,

היא גביה, ושליח חייב שהוציא מעות הקדש לחולין, ואילו לא נזכר בעל הבית, הוה רמיא מעילה עליה, דאיתרבי שליח למעול שולחו על ידו בריש פירקין (לעיל דף מז), אבל השתא דאיפטר בע"ה, רמיא מעילה אשליח, ככל התורה כולה דאין שליח לדבר עבירה, והעושה הוא מתמייב, [ונפשט השאלה מגין למידין שדברים שבלב אינם דברים, שלמידין בן מהמשה במעילה בא. שבעל הבית מעל אף שלא היה בלבו שיקח מן החלון].

ההוא גברא, דובנינהו לניכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל ופריש ליה דלדעתא דהכי עבד, סליק ולא איתדר ליה ולא יכול לדור, או משום חסור מוונות, או לא מנא דירה,

אמר רבא, כל דסליק אדעתא למידר הוא, והא לא איתדר ליה והוה ליה כמאן דלא מנא למיסק, והדר זבין,

איכא דאמרי, אדעתא למיסק, והא סליק ליה [ולא הדר זבין],

ההוא גברא, דובנינהו לניכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל, לסוף לא סליק, אמר רב אשי, אי בעי סליק וצדידיה קיימא מילתא, ולא בטלה זביניה,

איכא דאמרי, אי בעי לא סליק בתמיה מי אנסו,

מאי בינייהו, איכא בינייהו דאיתיליד אונסא באורחא שמע שהיו ליסטים בדרך, ללשנא קמא לא הדרינן זבין, דהכי קאמר דאי בעי למטרם ולאדורי בתר שירתא הוה סליק, וללשנא בתרא דקא מתמה אמתויה ומשמע שלא היה לו שום עיכוב, אבל אם היה לו דא עיכוב הדרי זבין:

מתני': האומר לשלוחו, צא וקדש לי אשה פלונית במקום פלוני, והלך וקדשה במקום אחר, אינה מקודשת דדוקא קאמר ליה מקום פלוני, שיש לי שם אשה, ואם לא אדם לומר דברים עלי בפניהם ימחו ידיו,

[אבל אם אמר] הרי היא במקום פלוני שם תמצאה ואין זו קפידא, וקדשה במקום אחר, הרי זו מקודשת:

גמ': ותנן גמי גבי גיטין, האומר תנו גט זה לאשתי במקום פלוני, ונתנו לה במקום אחר, פסול, הרי היא במקום פלוני, ונתנו לה במקום אחר, כשר,

וצריכא, דאי אשמעינן גבי קידושין, במקום דלקורבה קאתי, בהאי אתרא רחמו לי ולא ממלי מילי עלוי [אינם מדברים עליו] לא יאמרו לה דבר גנאי עלי, [אבל במקום אחר] בהאי אתרא סנו לי, ממלי מילי עלוי,

אבל גבי גיטין דלרחוקה קאתי, אימר לא איכפת ליה,

אמר ליה אביי, דלמא שאני התם דלחומרא כלומר איכא למימר דהא דמני מנקדשה, לחומרא קאמר, שאני מותרת לאחר בלא גט, אבל קידושין גמורים לא הוה לבטל קידושין אחרים, שלא יתפס בה, שאם לא אחר וקדשה לריבה גט אף משני?

אלא אמר אביי, מהכא, בכולם אע"פ שאמרה בלבי היה להתקדש לו, אעפ"כ אינה מקודשת והיינו קולא, ואמאי הא קאמרה בלבי היה [אלא מכאן למד שדברים שבלב אינם דברים],

ודלמא שאני התם, דכיון דאתניה שפירש מנאו צפוי, לאו כל כמינה דעקרא לה לתנאיה למיעקר מנאו בדברים שבלב, הואיל ושמעה ולא מיסתה לומר, אעפ"כ אני חפיה בך, קדש אותי בלא תנאי,

אלא אמר רב חייא בר אבין, עובדא הוה בי רב חסדא, ורב חסדא בי רב הונא כלומר הלך לבי מדרשו של רב הונא לעיין בדבר ופשטוה מהא,

[ששנינו במשנה מעילה בא.]. [הלשון שם שונה קצת] האומר לשלוחו, הבא לי מן החלון מעות, והיו שם מעות של הקדש, ושגג בעל הבית כסבור שהן חולין או מן הדלוסקמא (טסקא) [טסק"א. פי' שק, ארנק, שטן] והביא לו מאותו חלון, אע"פ שאמר בעל הבית לא היה לי בלבי מכיס זה אלא על זה אלא מכיס זה, כיון שהביא לו מזה [שהוא של הקדש], בעל הבית מעל שהרי עשה שליח שליח, ומתן (מעילה דף כ) השליח שעשה שליח, הצעה"ב מעל,

ואמאי הא קאמר בלבי [והא לא היה בלבי קאמר] והוה ליה לא עשה שליחותו, אלא לאו משום דאמרינן, דברים שבלב אינן דברים,

[ודרוה] ודלמא שאני התם, דלמיפטר נפשיה מקרבן קאתי [קאמר] ושקורי קא משקר [דבאמת היה כוונתו על מעות הקדש, ולכן אמרינן שהשליח עשה שליחותו], אבל האי גברא, חזין דטרם לעלות לארץ ישראל, ונאנס?

[ומתריץ שאם בא לשקר לפטור את עצמו] הוה ליה למימר מויד הוה [ומעילה אינה אלא בשוגג],

[ומקשה שאין לומר בן ד] לא עבד איניש דמשוי נפשיה רשיעא קושא היא כלומר דילמא האי דלא מיפטר [אע"פ שאומר שלא צוה להשליח לקח מבעות הקדש], משום דלא מהימן הוה, ודקאמרת היה לו לפטור עצמו בענין אחר ולומר מויד הייתי, הא לא ניחא ליה למימר, דמשוי נפשיה רשע,

הוה ליה לומר נזכרתי, לאחר (שהלכתי) [שהלכתי] להוציא בשוק בשליחותי מוכחי שהם של הקדש קודם שהוצאת (דתנן) [דתניא] נזכר בעל הבית ולא נזכר שליח, שליח מעל ובעל הבית פטור, דכיון שזכר לא שגגה

אבני חן על מסכת קידושין

ואי אשמועינן גבי גירושין, בהאי אתרא ניהא ליה דניבוי
דליבוי, שהמגרש את אשתו גנאי הוא לו, בהאי אתרא לא ניהא ליה,
אבל גבי קידושין, אימא לא איכפת ליה, צריכא:

מתני': המקדש את האשה, על מנת שאין עליה נדרים,
ונמצאו עליה נדרים, אינה מקודשת,

כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים, תצא שלא בכתובה דאמר אי
אפסי בלשה נדרים, אבל גיטא בעיל מדבריהם מספיקא, כיון דלא פריש דלמא
דעמיה גמי אנדרים,

על מנת שאין עליה מומין, ונמצאו בה מומין, אינה
מקודשת, כנסה סתם ונמצאו בה מומין, תצא שלא
בכתובה,

(ש) כל המומין הפוסלין בכהנים מפורשים צנכורות (פרק מומין אלו),
פוסלין בנשים:

[אבל מום אחר אע"ג דאמר מקפיד אני, לאו כלום הוא ומקודשת, ומטעם דלא
מקרי מום, ומסתברא אפי' אמר כל מום, מ"מ מומין שאינו פוסל בכהנים לא
מקרי מום. תוס' ר"י הוקן].

מתני': ותנן גמי כתובות כי האי גוונא משנה שניה שם
צהמדי, הכא לאשמועינן קידושין איצטריכא ליה, תנא דין
כתובות אטו דין קידושין,

התם דקאי צדיי כחצות כתובות איצטריכא ליה משום כחצות, תנא
קידושין ומנא המקדש אינה מקודשת אטו כתובות צדעי למיתני צסיפא
כנסה סתם, תנא בלל כחצות:

מתני': המקדש שתי נשים בשוה פרוטה, או אשה אחת
בפחות משוה פרוטה, אף על פי ששלח סבלונות דורות עדן
מתן לשלם לארסמו לאחר מכאן

דף נ' ע"ב

אינה מקודשת ולא אמרינן יודע היה שאין קידושין קידושין, וגמר ושלח
סבלונות לשם קידושין, אלא אמרינן מחמת קידושין הראשונים שלח, שמחמת
קידושין הראשונים שלח, וכן קמן שקידש ושלח סבלונות משהגדיל:

גמ': וצריכא למיתני שתי נשים בפרוטה, ולמיתני או אחת בפחות משוה
פרוטה, וקמן שקידש, לאשמועינן כחצות דסבלונות דמתר הכי לאו לקידושין ניתנו,
דאי אשמועינן שוה פרוטה, אידי דקא נפיק ממונא מיניה
טעי' וסבר דקידושין ניתנו ולא מסיק אדעמיה דסבלונות לשם קידושין, אבל
פחות משוה פרוטה, אימא יודע שאין קידושין תופסין
בפחות משוה פרוטה, וכי קא משדר סבלונות אדעתא
דקידושין קא משדר,

ואי אשמועינן הני תרתי, משום דבין פרוטה לפחות משוה
פרוטה לא קים להו לאינשי, אבל קמן שקידש הכל יודעין
שאין קידושין קמן כלום, אימא כי קא משדר סבלונות
אדעתא דקידושין קא משדר, קא משמע לן,

איתמר, רב הונא אמר, חוששין לסבלונות מי ששידך בלשה
ונתרה, וקדם ושלח סבלונות צעדים, חוששין שמה קידושין הן, ואם נתקדשה לאחר
לריכה גט מן הראשון [וראה תוס' שפירש שחוששין שמה קידש כבר. עיי"ש],
[חוששין לחומרא להצריכה גט, והיינו לישנא דחוששין. ריטב"א], וכן אמר
רבה חוששין לסבלונות,

אמר רבה ומותבין אשמעתין יש לי להשיב על דברי [ממה ששנינו
במשנתנו] אף על פי ששלח סבלונות לאחר מכאן אינה
מקודשת [הרי סבלונות אינן עושין קידושין],

אמר ליה אביי, התם כדקתני טעמא שמחמת קידושין
הראשונים שלח [אבל אם כוונתו לשם קידושין, הוה קידושין],

איכא דאמרי, אמר רבה, מנא אמינא לה, כדקתני טעמא
שמחמת קידושין הראשונים שלח, הכא הוה דטעי' צקדושי
קמאי וסמך עליהו, אבל האי דלא קידש, איכא למיחש להכי הא בעלמא היכא
דשלח בלא קידושין הוה קידושין,

ואביי [אביי לא דחי' לי', אלא דמתני' לא מסייעא לרבא, אבל בעיקר דינא לא
פליג, ואפילו פליג אין חוששין לו במקום רב הונא ורבא. ריטב"א] לא מיבעיא
קאמר, לא מיבעיא בעלמא [דלא קדשה עדיין] דלא נחית לתורת
קידושין כלל ולא העלה קידושין על לבו [ודאי דסבלונות לא עברי קידושין],
אלא אפילו הכא נחית לתורת קידושין [אבל הכא דמית להכי]
וממך שעלה על לבו ומכר שאין קידושין כלום ושלח סבלונות, אימא לשם קידושין
אימא הוה קידושין, קא משמע לן,

מאי הוי עלה [אע"ג דליכא אמורא דפליג בהדיא אדרבא [אדרבה?] ורב
הונא, הכי פירושא מאי הוה עלה, אי אמרינן לעולם חוששין לסבלונות בכל מקום
ובכל זמן או מפליגין. ריטב"א],

אמר רב פפא, באתרא דמקדשי והדר מסבלי חיישין [שהיו
הן עצמן קידושין, או שקדמו להן קדושין, דהא לעולם לא נהניו לאקדומי סבלונות
לקידושין. ריטב"א] דכיון דאורסייהו לקדושי צרישא, חיישין דשדר הני לשם
קידושין, מסבלי והדר מקדשי לא חיישין,

מקדשי והדר מסבלי פשיטא? לא צריכא דרובא מקדשי
והדר מסבלי, ומיעוטא מסבלי והדר מקדשי, מהו דתימא
ניחוש למיעוטא [כיון שהדבר תלוי בדעת, פעמים שאדם נוהג כמנהג
המיעוט. ריטב"א, ועיי"ש עוד], קא משמע לן,

אבני חן על מסכת קידושין

אינו,

איתיביה אביי

דף נ"א ע"א

המרבח במעשר [צמעות] המפריש אחד מחמשה, שמנה ארבעה לחולין
בגד זה ומדד חמישים למעשר, פירותיו מתוקנים ומעשרות
מקולקלין דטבל ומעשר מעורבין זה בזה, שהכרי כולו טבל הוה, וכשמנה
ארבעה לחולין לא היה לו ליטול מן הכרי למעשר אלא חצי מדה חמישים, והוא
הפריש מדה שלמה, ושם מעשר לא חל עליו אלא כפי חשבון, ונמצא השאר טבל,
ואסור לכל אדם עד שתקננה,

ואמאי נימא כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו ואם
איתא דכל שאינו בזה אחר זה, אינו צבת אחת כלל, אמאי פירושיו מתוקנין, ולמה חל
שם מעשר אפי' לפי חשבון, הרי אינו בזה אחר זה, שאם הפריש פעם אחת וחזר
והפריש, לא היה שם מעשר חל על האחרון?

אמר ליה, שאני מעשר, דאיתיה לחצאים, דאי אמר
תתקדש פלגא דחיתתא קדשה, הלכך כשהפריש [מעשר] צבת אחת
יותר מכשיעור, יש לו למעשר לחול על כל חטה וחטה לפי חשבון, ואיכא למימר
דנפשו כולהו לפי חשבון, אבל גבי חטיות ליכא למימר נפשו קצת קידושין אבל
חלה ומדא,

מעשר בהמה:

ליכא לחצאין	כשמנה תשעה אינו יכול להוציא שנים, ולומר חצי כל אחד יהא מעשר ויקרב לחצאין,
אינה בזה אחר זה	אחר שקרא לעשירי עשירי, וחזר וקרא לאחר עשר עשירי אינו קדוש,
כשיש טעות בתשיעי	תרעה עד שתתחעב
כשיש טעות בעשירי	קרב מעשר
כשיש טעות באחד עשר	קרב שלמים
יצאו שנים בעשירי וקראו [לשניהם] עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבים זה בזה	אחד מהן מעשר גמור, אבל אינו ידוע איזה הוא, והשני שם שלמים עליו, ... שהרי אחד עשר זה אף הוא אחר קריאת תשיעי נקרא עשירי, והרי הן מעורבים, וירעו עד שיסמאצו ויצא צהמת חולין, ויאמר כ"מ שהן שלמים יהא מחולל על צהמה זו, ויקרב זו שלמים והשנים נאכלין לצעלים ששניהם ספק מעשר, ומעשר צהמה נאכל צמומו לצעלים,
קרא לעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי	העשירי מעשר, והאחד עשר קרב שלמים,
קרא לתשיעי עשירי, ולעשירי תשיעי,	תשיעי תרעה עד שתתחעב, והעשירי קרב מעשר,

בעא מיניה רב אחא בר רב הונא מרבא, הוחזק שמר
כתובה בשוק שראו שטר כמזה [והוא יוצא מתחת ידו, ומיירי בדשדך, והוה
סלקא דעתין דניחוש לה דלא עביד איניש דמחתים כתובה מקמי קדושין. שלג"ל],
מהו אם נמקדשה לאחר מהו להחזיקה כמקדשת לראשון,

אמר ליה וכי מפני שמחזיק שמר כתובה בשוק, נחזיק בה
כאשת איש,

מאי הוי עלה? אמר רב אשי באתרא דמקדשי והדר כתבי
כתובה חיישינן, כתבי והדר מקדשי לא חיישינן,

מקדשי והדר כתבי פשיטא? לא צריכא דלא שכיח ספרא
אין הסופר מצי עביר ממיד [אינו דר בעיר. תוס' ר"י הו"ק], מהו דתימא
ספרא הוא דאתרמי [ליה] וקדם לכמוז קודם קידושין, קא משמע לן:

מהני: המקדש אשה ובתה, או אשה ואחותה כאחת אמר
הרי שמים מקדשות לי, אינן מקדשות ואין אחת מהן צריכה גט ובגמרא
מפרש טעמא,

ומעשה בחמש נשים, ובהן שתי אחיות, וליקט אדם אחד
כלכלה של תאנים ושלחן היתה, ושל שביעית היתה בגמרא
מפרש מאי אמא לאשמועינן, ואמר הרי כולכם מקדשות לי
בכלכלה זו, וקיבלה אחת מהן ע"י כולן, ואמרו חכמים אין
אחיות מקדשות:

נב: מנהגי מילי [שהמקדש שתי אחיות אף אחת אינה מקדשת]?
אמר רמי בר חמא דאמר קרא ויקרא יח אשה אל אחותה
לא תקח לצורו, התורה אמרה בשעה שנעשו צרות זו לזו
כגון שקדשן כאחת, קס"ד דקרא צהי כתיב וקאמר לא תקח אין לך צהן לקומין
לא יהא לו ליקוחים אפי' באחת מהם,

אמר ליה רבא, אי הכי דקרא צבת אחת כתיב, היכי מייחזי כרת אם צא
עליה, הרי אין כאן איסור אחות אשה היינו דכתיב ויקרא יח כט ונכרתו
הנפשות תהעשת מקרב עמם, אי קידושין לא תפסי בה
כרת מי מחייב?

אלא אמר רבא, קרא בזה אחר זה שנקידושין הראשונה היא אשתו,
וקאמר אין קידושין תופסין בצחותה, ואם צא עליה ענוש כרת, ובמתניתין כי היו
נמי צבת אחת, מהאי קרא נפקי ו בדריבה, וסגרא צעלמא הוא כל שאינו בזה
אחר זה אפילו צבת אחת אינו, הלכך כיון דצחות אשה לא תפסי קידושין, כי
קדשניהו צ"ב נמי לא הו קידושין, דאמר רבה כל שאינו בזה אחר
זה, אפי' בבת אחת אינו [עירובין נא],

גופא, אמר רבה, כל שאינו בזה אחר זה, אפי' בבת אחת

אבני חן על מסכת קידושין

וליתא בזה אחר זה	שם שחטה על ארבעים חלות, וחזר ואמר על ארבעים אחרות יקדשו גם אלו עם אלו, לא קדשו, שהמדה טעונה ארבעים חלות כדאמרין במנחות (דף עו), ושחטת הזבח מקדשתן קדושת הגוף, כדאמרין התם מנחות (דף עח) קרבנו על זבח, מלמד שאין הלחם קדוש אלא בזביחה, דהאי קרבנו בלחם משמע, דכתיב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו וגו'
המביא שמנים חלות עם תורתו, סתם, ור' יוחנן אמר לא קדשי לה ארבעים מתוך שמונים,	חזקיה אמר, קדשי לה ארבעים מתוך שמונים,
אם הביא ארבעים לצאת, וארבעים לאחריות,	לב"ע קדשי ארבעים,
אם הביא שמנים ואמר שלא יקדשו ארבעים אלא א"כ קדשי שמנים	לב"ע לא קדשי,

הרי תורה לחמי תורה דליתא במעוה שם שחט תורה על ארבעים חלות ונחכוון לשחורות, ונמצאו לבנות, שאין אותן שדעו, לא קדשו דמתן (נזיר לא) הקדש טעות, ב"ש אומרים הקדש, וב"ה אומרים אינו הקדש,

וליתא נמי בזה אחר זה שם שחטה על ארבעים חלות, וחזר ואמר על ארבעים אחרות יקדשו גם אלו עם אלו, לא קדשו, שהמדה טעונה ארבעים חלות כדאמרין במנחות (דף עו), ושחטת הזבח מקדשתן קדושת הגוף, כדאמרין התם מנחות (דף עח) קרבנו על זבח, מלמד שאין הלחם קדוש אלא בזביחה, דהאי קרבנו בלחם משמע, דכתיב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו וגו',

ואיתמר, תורה שנשחטה על שמונים חלות הביא אצלה לעזרה שמונים, חזקיה אמר, קדשי לה ארבעים מתוך שמונים ויוצא ידי חובתו והתם מפרש היכי מתאכלים, ור' יוחנן אמר לא קדשי לה ארבעים מתוך שמונים קא סלקא דעתך דדרבה פליגי, דאמר כל שאינו בזה אחר זה, אינו צבת אחת, ומקשי לה מדחזקיה שהיה רבו של ר' יוחנן כדאמרין בעירובין (דף כד), גבי סנדל שנפקקה אחת מתרסותיו?

לאו איתמר עלה, אמר ר' יהושע בן לוי, הכל מודים כל היבא דאמר קדשי לה ארבעים מתוך שמונים קדשי כלומר היבא דלא נחכוון שיקדשו אלא ארבעים, ואת השאר הביא לאחריות, שם יאצדו או יעמאו אלו יהו אלו תחתיהן,

לא יקדשו כלומר לא נחכוון שיקדשו ארבעים בלא שמיים שדקנוהו ואמר (לכולם) [לכולם] נחכוומי ארבעים אלא אם כן קדשי שמונים, לא קדשי דרבה דכל שאינו בזה אחר זה אינו צבת אחת,

לא נחלקו אלא בסתם ששחט סתם והלך לו, מר סבר לאחריות קא מייכוון ולא היה בלבו אלא על ארבעים, ומר סבר לקרבן גדול קא מייכוון ועל כולם היה לבו,

קרא לתשיעי עשירי, ולעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי שלשתן בוקדושין,	גזרת הכתוב שלכל שלשה יש קדושה תשיעי נאכל במומו, והעשירי מעשר, ואחד עשר קרב שלמים, וילף לה מקראי,

והרי מעשר בהמה, דליבא לחצאין כשמנה תשעה אינו יכול להוציא שנים, ולומר חצי כל אחד יהא מעשר ויקרב לחצאין, וליבא נמי בזה אחר זה שאמר שקרא לעשירי עשירי, וחזר וקרא לאחד עשר עשירי אינו קדוש,

ואמר רבא, יצאו שנים בעשירי וקראין עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבים זה בזה אחד מהן מעשר גמור, אצל אינו ידוע איזה הוא, והשני שם שלמים עליו, כדין אחד עשר שקרא עשירי, אחר טענה וקרא לעשירי תשיעי, דקי"ל שהוא שלמים כדלקמן, האי [בשיצאו שנים בעשירי וקראין עשירי, אחד מהם] הוי נמי שלמים, שהרי אחד עשר זה אף הוא אחר קריאת תשיעי נקרא עשירי, והרי הן מעורבים, וירעו עד שיסתאבו ויצא צהמת חולין, ויאמר כ"מ שהן שלמים יהא מחולל על צהמה זו, ויקרב זו שלמים והשנים נאכלין לצעלים ששניהם ספק מעשר, ומעשר צהמה נאכל במומו לצעלים, והא הכא דאינו בזה אחר זה, דאילו קרא לעשירי עשירי לא קדש אחד עשר כלל, וכי קראהו בזה, חשיב חד מייניהו מעשר, לפטור את התשעה?

שאני מעשר בהמה דאיתיה במעוה אם טעה מלקרות העשירי בשמו הוי מעשר,

דתנן קרא לתשיעי עשירי, ולעשירי תשיעי, ולאחד עשר שנה אחריו של זה קרא עשירי שלשתן בוקדושין [דגזירת הכתוב הוא דבכה"ג יהיה שם עשירי תופס גם באותו שלפני העשירי ובאותו של אחריו. יבין בכורות פ"ט מ"ח שהוא סוף המסכת],

וסוף המשנה תשיעי נאכל במומו, והעשירי מעשר, ואחד עשר קרב שלמים, וילף לה מקראי,

הלכך כי היכי דחל שמו על הטעות, חל נמי כי נפיק אחד עשר בזה, ולא הפסיד העשירי את שמו בכך, אצל קידושין דליתנהו בטעות, אינו בזה אחר זה, בכל מקום שאינו צבת אחת,

לחמי תורה:

לחמי תורה	המדה טעונה ארבעים חלות כדאמרין במנחות (דף עו), ושחטת הזבח מקדשתן קדושת הגוף, כדאמרין התם מנחות (דף עח) קרבנו על זבח, מלמד שאין הלחם קדוש אלא בזביחה, דהאי קרבנו בלחם משמע, דכתיב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו וגו'
ליבא טעות	שם שחט תורה על ארבעים חלות ונחכוון לשחורות, ונמצאו לבנות, שאין אותן שדעו, לא קדשו

אבני חן על מסכת קידושין

לטעמיה, המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת, אינן מקודשות, הא דקמני כחמה, לא למידק הא אחת מאשה ובתה מקודשת, אלא ה"ק המקדש אחת מאשה ובתה, הרי הוא כמו שקדשן כחמה, ואינן מקודשות, דקידושין שאין מסורין לביאה הן, הא אחת מאשה ובתה, מאשה ואחותה, מקודשת,

ואם אמר הראויה לביאה תתקדש לי, אינה מקודשת, ומעשה נמי בחמש נשים, ובהן שתי אחיות, וליקט אחד כלכלה של תאנים, ואמר הראויה לי מכם תתקדש לי, ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות,

ורבא מתרין לטעמיה, המקדש אחת מאשה ובתה, או אחת מאשה ואחותה, נעשה כמי שקידש אשה ובתה, או אשה ואחותה כאחת, ואינן מקודשות,

ומעשה נמי בחמש נשים, ובהם שתי אחיות, וליקט אחד כלכלה של תאנים, ואמר הרי כולכם ואחת משתי אחיות מקודשות לי בכלכלה זו דהשתא לאו את וחמור הוא, דהא דאין אחיות מקודשות, משום ספיקא הוא, דלא ידע הי קדיש, הא אי ידע צמ זכיה היא, הלכך נכריות מקודשות,

והא דלא אוקמא כגון דאמר אחת מכס, משום דקמני צמתי כלכס, ואין לשבש הספרים ולומר דאחת מכלכס גרס, וכגון שלא קידש אלא חדא דא"כ לא מתרנא הא דאשמועינן לקמן קידושין (דף נג) ממתי אשה נעשית שליח להצטרף במקום שנעשית לה צרה, ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות,

ת"ש, המקדש את בתו סתם אחת מצמתי מקודשת לי אין הבוגרות בכלל אם יש בוגרות הרבה אין אחת מהן כספק קידושין הללו להצטרף גט לפי שאין צדשתו לקבל להו קידושין,

הא קטנות בכלל וצריכות גט ואפי' הרבה, ואמאי קידושין שאין מסורין לביאה נינהו, ותיובתא דרבא?

אמר לך רבא, הכא במאי עסקינן כשאין שם אלא גדולה וקטנה,

הא בוגרות קתני טובא ודכוותה דייקין על כרחיך הא קטנות בכלל ודאיכא תרמי?

מאי בוגרות, בוגרות דעלמא כל איש שיש לו צמ בוגרת אין אותן הבוגרות בכלל קידושין שקבל אביה,

אי הכי מאי למיבדא אי אמרת בשלמא דדאיכא טובא איצטריך למתני משום דיוקא דידה למידק הא קטנות בכלל לאשמועי' דקידושין שאין מסורין לביאה הוי קידושין אלא השתא לא איחו איצטריך ולא דיוקא דידה איצטריך דפשיטא דבוגרת אין לו רשות ואין כאן עוד אלא קטנה וקידושין מסורין לביאה הן ופשיטא דהוו קידושין?

ורבא למה ליה לשנויי כרבה לעיל [סוף ג:], טעמא דמתני' דקמני אינה מקודשת כדכרע [כל שאינו בזה אחר זה וכו'] תיפוק ליה דאפי' לא קידש אלא אחת מהן, אלא שלא פירש איזו היא, איש ליה לרצא דאינה מקודשת, ד קידושין שאין מסורין לביאה נינהו שאין ידוע איזה מהן אחת אשה, ושמשין ליה לרצא דאמר לקמן, קידושין שאין ראויין לביאה אינן קידושין?

לדבריו דרמי בר חמא קאמר לדידך דילפת ליה מהאי קרא, לא מוקמא לקרא צמ אחת, דקשיא ונכחמו, אלא אוקמי צמ אחר זה, והדר תיפוק לך צמ אחת דמתני' מיניה וציה, משום דכרע:

איתמר, קידושין שאין מסורין לביאה קידש אחת משתי אחיות ולא פירש איזוהי מהם, דאין יכול לישא אחת מהן דשמא זו היא אחת אשתו, אביי אמר הוו קידושין, רבא אמר לא הוו קידושין,

אמר רבא, בר אהינא [מכס אחד ששמו צר אהינא. רש"י לעיל ט:]: אסברא לי הציני דבר זה שיכולני להציא לו ראה מן המורה דברים כד כי יקח איש אשה דהיינו קידושי כסף דגמרינן להו (לעיל דף 3) קימה קימה וכמיז ובעלה דנעינן ראויה לביאה, קידושין המסורין לביאה הוו קידושין, קידושין שאין מסורין לביאה לא הוו קידושין,

תנן, המקדש אשה ובתה, או אשה ואחותה כאחת אינן מקודשות [דוקא אשה ובתה, ואשה ואחותה כשקדש שניהם בבית אחת] הוא דאין מקודשות, משום דכל שאינו בזה אחר זה אפי' צמ אחת אינו, הא אחת מאשה ובתה ולא פירש מקודשת, או מאשה ואחותה מקודשת, ואמאי, קידושין שאין מסורין לביאה נינהו, תיובתא דרבא?

אמר לך רבא, ולטעמין אימא סיפא מעשה בחמש נשים ובהן שתי אחיות, וליקט אחד כלכלה של תאנים, ושלחן היתה, ושל שביעית היתה, ואמר הרי כולכם מקודשות לי בכלכלה זו,

ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות, אחיות הוא דאינן מקודשות, הא נכריות שעמהם מקודשות, ה"ד אילימא דאמר כולכם, קני את וחמור הוא נותן מתנות לנולד ולעובר שבמעי אמו שאינו קונה כלום גם הנולד אינו קונה שהרי לא הקנה לזה בלא זה והכא נמי איכא חדא דלא חזיא ליה כלל ואת וחמור לא קנה,

דף נ"א ע"ב

אלא לאו דאמר להו אחת מכם דלאו את וחמור הוא דאס קידש זו לא קידש זו, וקתני אין אחיות מקודשות, לרבא קשיא רישא, לאביי קשיא סיפא?

אביי מתרין לטעמיה, רבא מתרין לטעמיה, אביי מתרין ממתי

אבני חן על מסכת קידושין

ת"ש, שנים שקדשו שתי אחיות זה אינו יודע משמע לעולם איזו קידש, וזה אינו יודע איזו קידש, זה נותן שני גטין וזה נותן שני גטין? ה"נ שהוכרו ולבסוף נתערבו, דיקא נמי דקתני אינו יודע ולא קתני אין ידוע שמע מינה,

אי הכי מאי למימרא? סיפא איצטריכא ליה דקתני היו שנים אחד חולץ ואחד מייבם, ולא שמועין דוקא הכי מיתלץ חד מייביהו למדא ברישא והדר מייבם שני לשניה, ממה נפשך, אם זו ארוסת אחיו שפיר מייבם ואם לאו נכרית בעלמא היא ואינה אחות יבמתו הזקוקה לו דמיהוי דמיא לאחות אשתו, שהרי נפטרה זיקת אחותה הימנה בחליצת אחיו, ולא גזרו על אחות חלושה משחלצה, אלא על החלוצ לנדר, דקא פגע באחות זקוקה, וכל זמן שלא חלץ א' מן האחים, אסורה אחותה על כולן מדבריהם, משום דדמיא לאחות אשתו מתו ולזה אח ולזה אח, זה חולץ לשתייהן, וזה חולץ לשתייהן,

לזה אחד ולזה שנים,

דף נ"ב ע"א

האחד חולץ לשתייהן שהרי אינו יכול לנכנס, דילמא פגע באחות זקוקה והשנים אחד חולץ ואחד מייבם, אם קדמו וכנסו אין מוציאין אותן מידם,

דוקא [קמני] האחד מיתלץ חולץ לשתייהן, מחילה והדר יבומי אחת מהשנים אחר חליצת אחיו, אבל יבומי אחת מן השנים מחילה והדר מיתלץ אפי' לאחר חליצת אחיו, שאין כאן אחות זקוקה לא ליסתרי, דכיון דלא חלץ היחיד לשתייהן, איכא למיחש דזו שמתייבמת, שמה זו היא יבמתו של יחידי, דקא פגע ביבמה לשוק נמצא כונסא נושא יבמה לשוק, כלומר למי שאין ליבמה, וטעם אחר בלא חליצה, ומשום הקדמת חליצת אחד מן השנים ליבום של שני, לא איצטריך למיתניא, דהא דפגיעת אחות זקוקה, מרישא שמעינן,

ת"ש, דתני טביומי, לזה חמשה בנים, ולזה חמשה בנות, ואמר אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני וכגון שעשאוהו שליח, כל אחת ואחת, צריכה חמשה גיטין שאין ידוע איזו נמקדשה, ומאחר מהם נמקדשה, לפיכך צריכות גט מכולן מת אחד מהם, כל אחת ואחת צריכה ארבעה גיטין, וחליצה מאחד מהן שמה ארוסת המת היא וכל אחת עומדת בספק זה,

וב"ת ה"נ כשהוכרו ולבסוף נתערבו, הא אחת מבנותיך לאחד מבני קתני, תיובתא דרבא תיובתא,

והילכתא כוותיה דאביי, ביע"ל קג"ם סימני הלכות הן שנחלקו בהם אביי ורבא, ובכל מקום הלכה כרבא חוץ מאלו, יאוש שלא מדעת באלו מציאות (ב"מ דף כא), ועד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל בפרק [זה בורר] (סנהדרין דף כו), למי העומד מאליו בפ"ק דעירובין (דף טו) קדושין שלא נמסרו לביאה בשמעתין, גילוי דעתא בגיטא בהשולח (גיטין דף לד), מומר אוכל נבילות למיבזון בפ' [זה בורר] סנהדרין (דף כו):

הכא במאי עסקינן דשויתיה שליח לקדשה לכל הנא, מהו דתימא כי מקבל קידושי אדעתה דידה קא מקבל, קמ"ל דלא שביק איניש מידי דאית ליה הנאה מיניה דכסף קדושיה שלו,

מי לא עסקינן דאמרה ליה קידושי לדידך קושיא היא, וכי לא שמעינן מינה ממחני, דאפי' אמרה לאביה קידושי לדידך, קמני נמי דאיהי בכלל, אפ"ה לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה דכמיז (ירמיהו כט) ואת צומויכם חנו לאנשים, ועביד מצוה דלא רמיא עליה,

ת"ש, מי שיש לו שתי בנות, משתי נשים, ואמר קידשתי את בתי הגדולה, ואיני יודע אם גדולה שבגדולות צוות הראשונה ואם גדולה שבקטנות צוות השנייה, אם קטנה שבגדולות וכ"ש אמנעית שבגדולות בספק זה ולגבי צוות שניה מקרי כולה צוות גדולות שהיא גדולה מן הגדולה שבקטנות, כולן אסורות לאחרים עד שיתן גט ואפי' אמנעית שבקטנות דלגבי קטנות אותה הבת גדולה היא ושמעינן דהמקדש אחת משתי אחיות סתם שמהן צריכות גט, חוץ מקטנה שבקטנות דברי ר"מ?

הכא במאי עסקינן כשהוכרו בשעת קידושין פירש לו ולבסוף נתערבו שכה אחיו גדולה פירש לו, דיקא נמי דקתני, איני יודע, ולא קתני אין ידוע, ש"מ,

אי הכי מאי למימרא? לאפוקי מדר' יוסי דפליג באידך פירקא (לקמן סד) ואמר כולן מותרות להנשא לאחרים בלא גט, חוץ מן הגדולה שבגדולות דאמר לא מחית איניש נפשיה לספיקא, קמ"ל דמחית איניש נפשיה לספיקא להזכיר שם גדולה, אם לא גדולה שבכולן שאם ישמח הדבר שלא יהא בספק,

ת"ש, מי שקידש אחת משתי אחיות, ואינו יודע איזו קידש נותן גט לזו וגט לזו?

הכא במאי עסקינן, כשהוכרו ולבסוף נתערבו,

דיקא נמי דקתני אינו יודע ולא קתני אינו ידוע,

אי הכי מאי למימרא? סיפא איצטריכא ליה, מת ולו אח אחד, חולץ לשתייהן, היו לו שנים, אחד חולץ ואחד מייבם, אם קדמו וכנסו אין מוציאין אותם מידם אפי' לא כנס הראשון את יבמתו ופגע באחות זקוקה מאחר שכנסה השני פקע זיקה והותרה לראשון לקיימה לאחות זקוקה דרבנן היא ולא קנסי ליה להזניא,

דוקא מיתלץ והדר יבומי, אבל יבומי והדר מיתלץ לא, דקא פגע באחות זקוקה,

אבני חן על מסכת קידושין

וניחשבה רב נמי להא, ואמאי לא נקט צידיה אלא חלת, הא נמי ש"מ דקידושין
שאין מסורין לציאה, לא הו קידושין?

משום דמספקא ליה, אי כאביי אי כרבא דמוקי לה צבת אחת
שקידש שמייה, הא קידש אחת מהן מקודשת, ואע"ג דלא פירש, ושמע מינה
[קידושין שלא נמסרו לביאה] הו קידושין,
ואי כרבא, דמוקי בשלא קידש אלא אחת [ואפ"ה לא הו קידושין, שקדושין אלו לא
נמסרו לביאה],
ולהכי אמר רב, שמע מינה ממתינתין ארבע, דודאי קידושין שלא נמסרו לציאה נמי
שמעינן מינה, אכל לא היה לו לפרש הי מתיייהו שמעת מינה, אי הו קידושין
[כאביי], אי לא הו קידושין [כרבא],

כי סליק ר' זירא [כשעלה לא"י], אמרה להא שמעתא הא דקא
אמרינן לעיל [דאמר ש"מ] קדשה בגזל אינה מקודשת קמיה דר' יוחנן, אמר
ליה **מי אמר רב הכי** קא סלקא דעתך אסתמייהו אחמה, משום דלא סבירא
ליה [לר' יוחנן הכי],

ופרכין והוא לא אמר ואילו רבי יוחנן גופיה מי לא אמר הכי, דגזל שצידו
אינו ממונו, והאמר ר' יוחנן גזל ולא נתייאו הבעלים שניהם
[הגזל והבעלים] אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה
לפי שאינו ברשותו?

[ומתרי, דבאמת גם ר' יוחנן סבר הכי, אלא] הכי קא"ל, מי אמר רב
כוותי,

מיתבי, קידשה בגזל, בחמם יהיב דמי על כרחו של בעל חפץ,
ובגניבה, או שחטף סלע מידה וקדשה, מקודשת?

התם בגזל דידה כיון דקצילתיה אמילתיה, ולקמן פריך, הא רב נמי בגזל דידה
קאמר,

הא מוקדנתי סיפא, או שחטף סלע משלה, מכלל דרישא
בגזל דעלמא עסקינן?

פירושי קא מפרש קידשה בגזל בחמם ובגניבה, כיצד כגון
שחטף סלע מידה וקדשה בו,

דף נ"ב ע"ב

והא מתניתין דגזל דידה דקמני שלהן היתה ודייק רב מינה דאיה
מקודשת אי לאו דשנעית הוא, וקאמר רב אינה מקודשת? לא
קשיא הא דקמני מקודשת [דאמרינן בברייתא שהמוקדש בגזל מקודשת, מירי]
דשריך מקמי הכי (ומכרזה) [ונתחלת] להמקדש לו, דכי קצילתיה לגזל דידה
גם קידושין אמילתיה, הא [דייקינן ממתני' דאינה מתקדשת בגזל מירי] דלא
שריך,

י אוש שלא מדעת לא הוי יאוש (ב"מ כא: בראש העמוד) אבידה של אדם שאינו יודע לו שנאבד, אבל אם היה יודע היה מתייאש ממנה, אין זה שמוצאה זוכה בה בתורת ייאוש בעלים,
ע ד זומם למפרע הוא נפסל (סנהדרין כז: בראש העמוד) שאם העיד בניסן והזום בתשרי, כל מה שהעיד מניסן הם פסולין למפרע, וראה במהצית השקל באו"ח סימן ש"מ שרוצה לפרש העי"ן על מעמד עיי"ש.
ל חי העומד מאיליו הוי לחי (עירובין טו: בראש העמוד) שלא הוקדש שם לשם תיקון מצוי, דלא הומיעוהו לכך,
ק דושין שלא נמסרו לביאה הו קידושין (קדושין נא:) קידושין שאין מסורין לציאה - קידש אחת משתי אחיות ולא פירש אחיה מהם דאין יכול לישא אחת מהן דשמה זו היא אחות אשתו,
ג לוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא (גיטין לד:) גלוי דעת אינו מבטל את הגט, אלא צריך לבטלו בפירוש,
מ ומר אוכל נבילות להכעיס פסול לעדות (סנהדרין כז:) אביי אמר פסול, דהוה ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר כשר, רשע דחמם בעינן, [אבל לתיאבון ד"ה פסול],

מעשה בחמש נשים: אמר רב, ש"מ ממתניתין [נ:] ארבע,
ונקיט רב בידיה תלת שלש מהן היה אוחזן צידו לסדרן כסדר גירסתו, אכל
הרביעית לא הימה מוחזקת צידו לסדרה כגירסת הגמרא,

ש"מ [מדקאמר שקידש את החמש נשים בכלכלה של שביעית], המקדש
בפירות שביעית מקודשת ולא אמרינן לאו ממונו דזוכה צהן נינהו, אלא
כיון דזכה צהן ממונו הוא לכל דבר, אי נמי דלא תימא לאכלה אמר רחמנא (ויקרא
כה) ולא לדבר אחר,

ושמע מינה [מדקאמר שלהם היתה, דדוקא בשביעית דהוי הפקר, אבל
בשאר השנים לא היה יכול לקדשם דהוי גזל], קידשה בגזל אינה
מקודשת, אפילו בגזל דידה ולא אמרינן מדקצילתיה אמילתיה, ממואי
מדקתני שלהם היתה, ושל שביעית היתה, טעמא דשביעית
דהפקר הוא, הא דשאר שני שבוע לא,

ושמע מינה [מדקאמר וקיבלה אחת מהן ע"י כולן], אשה נעשית
שליח לחבירתה, ואפילו במקום שנעשית לה צרה ואע"פ שכל
עדות שהאשה כשרה לה אין הנזרה נאמנת, שליחותה מיהא כיון דעבדא עבדא, דהא
הכא נקידושין הללו, הן נעשות גרוס ע"י זו שקבלה, וקמני (היו) נכריות מקודשות,

ואידך מאי היא? קידושין שאין מסורים לביאה [שאינן קדושין],

אבני חן על מסכת קידושין

היו הבעלים מלקטים ומוסיפים, בין כך ובין כך תרומתו תרומה בין שש יפות בין שאין יפות מהן, אבל הכא משום כיסופא הוא דעבר, ואינה מקודשת:

מתני': המקדש בחלקו שחלק עם אחיו הכהנים בין קדשי קדשים, בין קדשים קלים, אינה מקודשת,

במעשר שני, בין שוגג בין מזיד לא קידש, דברי רבי מאיר דקסנר ר' מאיר מעשר ממון גבוה הוא [דיליף לה מדרבנן במעשר לה' הוא], רבי יהודה אומר בשוגג לא קידש [דכיון דלא דעו דמע"ש הוא, הו"ל קדושי טעות, מדרבנן טרחה להעלותו לירושלים. יבין], במזיד קידש דמעשר ממון הדיוט הוא,

ובהקדש, במזיד קידש [את האשה, דכשמועל בהקדש במזיד, יוצא לחולין] ובשוגג לא קידש בגמ' מפרש לה דברי ר' מאיר [שהוא קדושי טעות], רבי יהודה אומר בשוגג קידש [דהא גם המועל בשוגג יוצא הדבר לחולין], במזיד לא קידש [דמדלא מעל לא נפק לחולין. יבין] וטעמיהו מפרש בגמרא:

גמ': נימא מתניתין דלא כרבי יוסי הגלילי, דתניא ויקרא ה ומעלה מעל בה', לרבות קדשים קלים שהן ממונו להחמיצ עליהם קרן שצוה, אע"ג דאין נשבעין על ההקדשות, והנשבע עליהם והודה אינו מביא אשם של שצוה הפקדון, דוכחש צעמימו כמי, הני איתרבו להו מצה' וכחש צעמימו נמי קרינא צהו, לפי שהן ממונו, דברי ר' יוסי הגלילי?

אפי' תימא ר' יוסי הגלילי, כי קאמר ר' יוסי הגלילי מחיים [שהקרבן לא נשחט עדיין], אבל לאחר שחיטה לא, מאי טעמא כי קא זכו בין כהנים צחוס ושוק, בין בעלים צצצר משלחן גבוה הקרבת אימורים וחריקת הדם ממיר הצצר קא זכו,

דיקא נמי דתני, המקדש בחלקו לאחר שחלקוס, ולא קמי המקדש צקדשים קלים בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים לא קידש, ש"מ:

תנו רבנן, לאחר פטירתו של ר' מאיר [ברומה להסיפור כאן בגזיר מט:], אמר להם רבי יהודה לתלמידיו, אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן מפני שקנתרנים מקיטוס הם, ולא ללמוד תורה הם באים, אלא לקפחני כמו לקפח את שוקיו (סוטה דף מד), לקנן רגלינו בהלכות הם באים להודיע שהם חריפים, ואין עומד כנגדם,

דחק סומכוס ונכנס, אמר להם כך שנה לי ר' מאיר, המקדש בחלקו, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים לא קידש,

בעם ר' יהודה עליהם [על תלמידיו], אמר להם לא כך אמרתי לכם, אל יכנסו מתלמידי ר"מ לכאן, מפני שקנתרנים הם,

ההיא איתתא דהוה קא משיא כרעא [רוחצת רגליה], במשיכלא ספל דמ"א # [ואולי כיון שראה אותה כן נתאווה לה, ובא לומר שלא היה גולן רשע, אלא שנתפעל ולא שלט על מעשיו. וראה ריטב"א], אתא ההוא גברא חטף זווי [בגזילה] מחבריה ושדא לה, אמר לה מיקדשת לי [את מקודשת לי],

אתא ההוא גברא לקמיה דרבא, אמר, לית דחש להא דר' שמועון צסדר טהרות (כלים פרק כו משנה ח) ומיימין לה צגמ' דהגזל צצ"ק דף קיד' עורות של גנב אין מחשבה מטמאתן, ושל גזלן מחשבה מטמאתן, דקסנר כיון דידע מאן גזליה, ולא מצי לאגבוי מנייה, אייזאשי מייאש דאמר סתם גזילה יאוש בעלים הוי [ולכן לא קנה איש זה המעות, והמעות שזרק לה לא היו שלו],

ההוא אריסא, דקדיש במוזא מלא יד דשומכי של צגלים, אתא לקמיה דרבא, אמר ליה מאן אחלך מי מחל לך חלקו של צעל הצית [ואינה מקודשת],

והני מילי במוזא, אבל כישא אגודה שדרך הירק להיות מחלק צאגודות, וכל האגודות הן שוות מצי אמר ליה, אנא שקלי כישא, שקיל את כישא אס נטלתי אחת טול אחת אחת [פי' זה ילך נגד חשבונאי], כישא כי כישא [הלא כולן שוות שכך אנו חולקין],

ההוא סרסיא עושה שצר מתמרים של צעל הצית למחצית שכר, וחצירו צצ"מ צפרק המפקיד (דף מצ) דקדיש בפרומא [בשומרים. שם] דשיכרא לאחר שהוציא ממנו המשקה, אתא מריה דשיכרא אשכחיה, אמר ליה אמאי לא תיתיב מוהאי חריפא ית שהוא טוב מחצירו, שלא נתנו צו מים פעמים הרבה, ויש לו לחלוטות, לתת עוד טעם צמים אחרים, אתא לקמיה דרבא,

אמר, לא אמרו כלך אצל יפות שיועיל למי שנטל את של צעל הצית שלא צרשות, דימא גלי דעתיה דניחא ליה, אלא לענין תרומה צצצד דהא לתרום הן עומדות, אצל לענין מי שנטל לעצמו, משום כיסופא הוא דקאמר ליה, דלא נכסוף, אצל למפרע לא ניחא ליה, אלא לענין תרומה בלבד,

דתניא, כיצד אמרו תורם שלא מדעת תרומתו תרומה, הרי שירד לתוך שדה חבירו, וליקט ותרום שלא ברשות, אם חושש משום גזל [בדמפרש לקמיה], אין תרומתו תרומה, ואם לאו תרומתו תרומה,

ומנין היה יודע, אם חושש משום גזל אס מקפיד צעל הצית על מה שעשה ודומה לו שגזלה אם לאו?

הרי שבא בעל הבית ומצאו, ואמר לו כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהם תרומתו תרומה, ואם לאו אין תרומתו תרומה דהשתא דלדי הכי קאמר ליה, אס מצאת עוד יפות מאלו היית גוזלן,

אבני חן על מסכת קידושין

טול אתה מנחה, ואני חזה ושוק, או בשר חטאת ואשם, ת"ל ויקרא ז' וכל מנחה משמע שצמנחה עזמה יחלקו כל בני אהרן אשר תאפה בתנור ויקרא ז' לכל בני אהרן תהיה,

יכול לא יחלקו מנחות כנגד זבחים לא הוציא הכתוב אלא, שלא יחלקו מנחות כנגד זבחים, והדין נותן שהרי לא קמו בכל מקום מנחות תחת זבחים גדלות, דבקרנן עולה ויורד מביא עני עופות תחת זבחים, זבחים היינו זבחים העונה זבחה בסכין,

אבל יחלקו מנחות כנגד עופות כנגד חטאת העוף, שהרי קמו תחתיהן בדלות דכמיז צמנחה מקדש וצמניעת קול (ויקרא ה'), ואם לא תשיג ידו לשמי תורים, והביא את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה?

ת"ל ויקרא ז' וכל נעשה במרחשת לכל בני אהרן תהיה [ללמד שאין חולקין מנחות כנגד עופות] דכולהו קראי יחרי ניהו, דמיני למיכתב כל מנחה לכל בני אהרן תהיה, למה ליה לפרושי כל מיני מנחות,

יכול לא יחלקו מנחות כנגד עופות, שהללו מיני דמים והללו מיני קמחים, אבל יחלקו עופות כנגד זבחים, שהללו והללו מיני דמים? ת"ל ויקרא ז' על מחבת אם אינו ענין למנחות כנגד זבחים שאין מיין, תניהו ענין לזבחים ועופות,

יכול לא יחלקו עופות כנגד זבחים לא מיעט הכתוב אלא שלא יחלקו עופות כנגד זבחים, והדין נותן, שהללו מעשיהם ביד שהעופות מעשיהן ביד, מליקה צפורין, והללו מעשיהם בכלי והזבחים מעשיהן בכלי בסכין,

אבל יחלקו מנחות כנגד מנחות, שהללו והללו מעשיהם ביד? ת"ל ויקרא ז' וכל מנחה בלולה בשמן לכל בני אהרן,

יכול לא יחלקו מחבת כנגד מרחשת, ומרחשת כנגד מחבת, שזו מעשיהם רכים וזו מעשיהם קשים [מחבת ומרחשת] כלים היו במקדש, וכל המנחות הנקמנות טעונות לוג שמן, ומחבת לפה ואינה עמוקה, ומרחשת רחבה ופכה, הסולת מתפשט צבולו, והאור שורף את שמנה, לפיכך מעשיהן קשים, ומרחשת עמוקה, ואין האור שורף את השמן, לפי שנבלע בצווי החלות לפיכך מעשיהן רכים,

אבל יחלקו מחבת כנגד מחבת טול אתה חלקי צמנחת ראובן, ואני אטול חלקי צמנחת שמעון, ומרחשת כנגד מרחשת, שהללו והללו מעשיהם קשים, אי נמי מעשיהם רכים?

ת"ל ויקרא ז' וחרבה לכל בני אהרן תהיה,

יכול לא יחלקו קרבן כנגד חצירו בקדש הקדשים, כמו מנחה, אבל יחלקו קרבן כנגד חצירו בקדשים קלים, דאית להו זכייה בגוייהו, ויכול למכור חלקו בקרבן זה בצביל זה אבל יחלקו בקדשים קלים?

ולא ללמוד תורה הם באים, אלא לקפחני בהלכות הם באים, וכי אשה בעזרה מניין דקמי קדשים, והרי אם יוציאם חוץ לעזרה אפילו לעזרת נשים הם נפסלים ציולא, ונשים אין נכנסות לה כדמתן באבות הטומאות צ"ק דמסכת כלים,

אמר ר' יוסי, יאמרו, מאיר שכב, יהודה כעס [דמתוך כעס בא לידי טעות לומר שאין קידושין בעזרה, וא"כ תורה מה וכו']. מהרש"א, יוסי שתק, דברי תורה מה תהא עליה, וכי אין אדם עשוי לקבל קידושין לכתו קטנה או נערה בעזרה, ואין אשה עשויה לעשות לה שליח לקבל קידושיה בעזרה,

ועוד דחקה ונכנסה מאי [כיון שסומכום דחק ונכנס לביתאמ"ד, שאל ר' יוסי כן, פ' ממועשיו של סומכום יש לך ללמוד שיכולים ליכנס אף שאסור לעשות כן. שמעתין] וכי לא הוצרכו לשאול צדית המדרש, מה יאמרו אם קדשה, אם קידושין הם אם לא,

תניא ר' יהודה אומר [אם קידש אשה בקדשי קדשים בעזרה] מקודשת, ר' יוסי אומר אינה מקודשת,

אמר ר' יוחנן, שניהם מקרא אחד דרשו, במדבר יח וזה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש, ר' יהודה סבר "לך" ולכל צרכיך ואפילו לקדש צו אשה, ור' יוסי סבר כאש חלקו של אהרן והשווה לחלקו של מנחם מה אש לאכילה [מה שהאש שורף קרי לאכילה], אף הוא נמי לאכילה,

אמר ר' יוחנן

דף נ"ג ע"א

נמנו וגמרו למנין, ורצו האומרים אינה מקודשת, וצטלו המועטים וחזרו בהם וגמרו לומר אינה מקודשת, המקדש בחלקו, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים, לא קידש,

ורב אמר, עדיין היא מחלוקת לא עמדו למנין, ולא חזר צו ר' יהודה,

אמר אביי, כוותיה דר' יוחנן מסתברא דחזר צו ר' יהודה,

אין חולקין:

- מנחות כנגד זבחים,
- מנחות כנגד עופות,
- עופות כנגד זבחים,
- מחבת כנגד מרחשת,
- מרחשת כנגד מחבת,
- מחבת כנגד מחבת,

דתניא, מניין שאין חולקים מנחות כנגד זבחים כפי דמים, לומר

אבני חן על מסכת קידושין

בִּיה לֵה' מִלְמַד שֶׁהָאָה שְׁלוֹ אֲבָל תְּרוֹמַת ה' שְׂוִיה עֲלֶיהָ הוּא,

וזהו חלה, דכתיב בה במדבר טו תתנו לה, ותנן המקדש בתרומות כל תרומות צמחעם וחלה נמי תרומה היא דכתיב (צמדבר טו) מראשית ערסותיכם תתנו לה תרומה מקודשת? דלא כתיב ביה קדש,

והרי שביעית דכתיב בה ויקרא בה יובל הוא קדש תהיה לכם, ותנן המקדש בפירות שביעית מקודשת דקמני (לעיל דף ט) ושל ששניעם היטה, ואמרו חכמים אין אסיות מקודשות הא נכריות מקודשות? דלא כתיב ביה לה',

והרי תרומה דכתיב וימיה ב קדש ישראל לה' ראשית
תבואתו, ותנן המקדש בתרומה מקודשת? ההוא בישראל
כתיב וסס קדש לה',

דף נ"ג ע"ב

ולאו ממילא שמעת מינה בתמיה מדכתיב קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כתרומה הם לו וש"מ תרומה נמי היא קדש לה'?

וְכָל־מַעֲשֵׂה הָאֶרֶץ מִזֶּרַע הָאֶרֶץ מִפֶּרִי הָעֵץ לַה' הוּא קִדְשׁ לַה' לֵאמֹר הוּא בְהוֹיֵיתוֹ יְהוָה (ונמצא שמעשר שני הוא יותר חמור מתרומה):

ר' יהודה	ר' מאיר	
לא קידש	לא קידש	מעשר בשוגג
קידש	לא קידש	מעשר מזיד
קידש, דיש מעילה בשוגג, ויצא לחולין,	לא קידש ר' יוחנן דהוי מקח מעות, רב, בכתנות כהונה שלא בלו,	חקדש בשוגג
לא קידש, שאין מעילה במזיד, ואינו יוצא לחולין,	קידש	חקדש במזיד

ובחקדש, במזויר קידש, בשווג לא קידש דברי ר"מ, ר"י
אומר בשווג קידש, במזויר לא קידש: א"ר יעקב שמעית
(מינה) [מיניה. רש"י] דר' יוחנן [שמעתי מר' יוחנן] תרת"י טעמא
[דתרתי. א"] צבי דמתי, דקמי צה צווג לא קידש, שגגת מעשר לר' יהודה,
הואיל ואית ליה מעשר ממון הדיוט הוא, אטמי צווג לא קידש, ושגגת הקדש
לר"מ, כיון דאית ליה במזויר קידש, שוגג מאי שגג,

שגגת מעשר דר' יהודה, שגגת הקדש דר"מ, שניהם אין
אשה מתקדשת בהם כלומר שמעית מר' יוסון, טעמא דתריצי צבי דמחמי'

ת"ל ויקרא : איש כאחיו למעוטי קטן, וסמך ליה ויקרא : אם על תורה, כשם שאין חולקין בקדשי קדשים, כך אין חולקים בקדשים קלים,

איש, איש חולק, אפי' בעל מום שאף הם היו מחליעים, צעלים ומפשיטים ומנתחים ושוחטים, ואין הקטן חולק, ואפי' תם,

סתם ספרא תורת כהנים, והא בתורת כהנים איתא, אלמא לית צה דין שאר חלוקות בעיילי דמיס, ושמישין מינה דלאו ממונו הוא אלא משלשן גבוה הוא דחבו **מזי ר' יהודה**, והוא **קאמר דלית בה דין חלוקה כלל, ש"מ** [דחזר בו ר' יהודה],

אמר רבא, וכרב מי לא תניא [דלא חזר בו ר' יהודה], וחתניא הצנועים מושכין את ידיהם גבי לחם הפנים מניא, ארבעים שנה ששימש שמעון הדציץ, נשתלחה צרכה בלחם הפנים, וכל כהן המגיעו כחית, יש אוכל ושבע, יש אוכל ומוסיר, מכאן ואילך נשתלחה מלאה בלחם הפנים, וכל כהן המגיעו כפול, הצנועין מושכין ידיהם ממנו, ללא מהני לכו מידי,

והגורנים חולקים וקס"ד דהאי חולקין לאו לטויל חלקו המגיעו קאמר, כיון דנשתלחא בו מאירא, כפול למאי חזי, אלא חולקין דרך עילוי, מניח חלקו לחצירו וטוטל כנגדו במקום אחר, אלמלא אית ביה דין חלוקא, ועל כרחק ר' ר' יהודה היא דאמר ממונו הוא, ומשיי לעולם אין בו דין חלוקא, ומאי חולקין חלקו המגיעו קאמר, ובשאינו שוה לו חוטף חלק חצירו ואוכלו, והא דתנן במסכת סוכה (דף נו) הנכנסים חולקין בצפון, חלקו המגיעו קאמר, ובעוד שהיה בו ברכה?

[ומתריץ] מאי חולקים, חוטפים, כדקתני סיפא מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חברו, והיו קוראין אותו בן חמצן עד יום מותו,

אמר רבה בר רב שילא, מאי קראה דחמנן לשון חמסן? תהלים עא
 ד' אֵל הַי פְּלִמְנֵי מִיד רָשָׁע, מִכַּף מוֹעֵל וְחוֹ מִזֵּן,

רבה אמר מזהבא, ישעיה א יז לְמִדּוֹ הַיָּסֵב, דְּרִשׁוּ מִשְׁפָּט, אֲשֶׁרֻ חָבֹז חֲזוֹן יְד הַנְּגוּל לְהַזִּיל מִד עוֹשֵׁק, [ולא אשרו חומץ] לא גרסינן הכא, אלא בבבא קמא (דף מו) גבי מנין שמקטין לתובע מחלה:

[שנינו במשנתנו] מעשר שני בין בשוגג בין במזיד לא קידש דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר שוגג לא קידש מזיד קידש וכו':
מנא הני מילי? אמר רב אחא בריה דרבא משמיה דגמרא כן נקבעה בגמרא ושגורה כפי צני צית המדעס ויקרא בו ל' וכל מעשר הארץ מזורע הארץ מפרי העץ לה' הוא קדש לה', לה' הוא, ולא למדש בו אשה,

הרי תרומת מעשר, דכתיב במדבר י"ח כן תרימו גם אתם תרומת ה', ותנן המקדש בתרומה מקודשת? דלא כתיב

אבני חן על מסכת קידושין

דאייירי בשגגות, ומי תנא דידן במרוויחו, אין אשה ממקדשת בהן,

בעא מיניה רבא מרב חסדא, אשה אין מתקדשת הא קאמרינן
דאינה מקודשת בשגגת הקדש לרבי מאיר, מעות מהו שיצאו לחולין
להנות מהן עמה, וזה יחסייז בהן קרבן מעילה?

[ומתריץ] אמר ליה [רב חסדא] אשה אין מתקדשת, מעות היאך
יצאו לחולין? כמה יאלו מרשות הקדש, אחרי שאין דבריהם קיימין,

בעא מינה רב חייא בר אבין מרב חסדא, במכר מאי לקח החפץ
במעוה הקדש בשוגג, לרבי מאיר קנה או לא קנה?

אמר ליה אף במכר לא קנה ולא יאלו מעוה לחולין, ואין מעילה לרבי
מאיר בהקדשות, אלא באוכל אוכלי הקדש, אבל המוציא מעוה הקדש אין לו מעילה,
[דכל. א'] מקום שהן, שם הקדש עליהם,

[שולחני, צריך תמיד למעות,
בעל הבית, אינו צריך תמיד למעות,
חנוני, פליגי ר"מ ור' יהודה],

איתיביה [להביא ראיה דלר' מאיר קנה], חנוני [שיש לו חנות למכור שם
סחורתו על ד' על ד', ורגיל להצטרך למעות לקנות או להחליף, למי שיש לו סלע,
וקונה בפרוטתו. יבין מעילה פ"ו מ"ה] כבעל הבית משנה היא במעילה [כא:],
גוזר המפקיד מעות אצל שולחני, אם צורין לא ישתמש בהם, לפיכך אם הוציא, לא
מעל הגוזר אלא שולחני, ואם מותרים [שאינם קשורים] ישתמש בהם, לפיכך אם
הוציא מעל הגוזר, דברשומיה עבד, דמידע ידע דשולחני לריך למעות חדיר,
אבל צעה"צ בין כך ובין כך לא ישתמש בהן, דלאו אדעתא דהכי אפקדינהו גביה,
דסתם צעה"צ אינו משתמש תמיד במעות, לפיכך אם הוציא מעל צעה"צ, ולא
הגוזר שהפקידו דברי ר"מ, ר' יהודה אומר חנוני בשולחני,

עד כאן לא קא מיפלגי, אלא דמר סבר ר' יהודה אומר חנוני
בשולחני, ומר סבר חנוני כבעל הבית שאינו לריך תמיד למעות,
שנותנים לו פירות, וכל מכר חנותם באשראי, ודי לו במיעוט מעות שצדו,

אבל דכולי עלמא אם הוציא מעל המוציא מעות הקדש, מעל אחד
מהם, אלמא במכר לר' מאיר קנה, דאם לא קנה, היאך יאלו מעות לחולין?

[ומתריץ] רבי מאיר לדבריו דר' יהודה קאמר, לדידי, אם
הוציא נמי לא מעל לא זה ולא זה, שאין מעילה במעות אלא באוכלין,
אלא לדידך דש מעילה במעות אודי לי מיהא דחנוני כבעל הבית
והוא מעל, ולא גוזר דלאו דברשומיה עבד, ואמר ליה ר' יהודה לא מודינא לך
בהא אלא בשולחני הוא, ומעל גוזר דמידע ידע דלריך תמיד למעות לקנות
סחורה,

אמר רב [בא לחלוק על רב יוחנן]

דף נ"ד ע"א

חדא נחמד מינייהו פירש לפי שאין אשה רוצה אם הייתה יודעת שהוא
כן, לא קנלמו לשם קידושין והווי להו קידושי טעות, וחדא לפי שאין
שניהם [הבעל והאשה] רוצים [ונפקא. א'] מינה, דבההיא דפירש צה ר'
יוחנן לפי שאין אשה רוצה, אם דקנוה ואמרה רוצה אני, ואינה מקפדת, אין אנו
צריכין לדקוק אהו דמסתמא מינה ניחא ליה, ולא ידענא הי מינייהו באיזה
מהן תלה באשה, ואיזו תלה בשניהם?

אמר ר' ירמיה, ניחוי אנן, מעשר איהי [האשה] לא ניחא לה
משום טרחא דאורחא להנריכה להעלותו לירושלים, איהו ניחא ליה
דניקני איתתא ממילא בחסם בלא טורח [פי' שאינו צריך להעלותו
לירושלים],

אלא הקדש, תרווייהו [האיש והאשה] לא ניחא להו, דנתחיל
הקדש על ידיהו [ראיהו אע"ג דלא מחייבא קרבן מעילה כרתנן [מעילה כ.].
נתנה לחבירו הוא מעל וחבירו לא מעל, לא ניחא לה דליתחיל הקדש ויבא תקלה
על ידה. שלג"ל] שהוא דבר איסור, וקראן הכתוב מועלי מעל, ואם קידושין הן, הרי
נחמלל, שזו היא הוצאתו, כשהוציאו מרשות גבוה, וגמנו לה,

ור' יעקב דאמר לא ידעינן הי מינייהו אומר לך איפכא [מסתברא ?]
מי לא איכא למוכר אטו איפכא נמי מי ליכא לפרושי ולמימר, במעשר לפי
שאין שניהן רוצים, ובהקדש לפי שאין אשה רוצה,

מעשר איהי [האשה] לא ניחא לה משום טירחא דאורחא,
איהו [האיש] לא ניחא ליה [לקדש במעשר] משום אונסא
דאורחא דעל כרחק אונסא דאורחא [אם יאנסו הפירות או הכסף בדרך] עליה
רמיא, שהמעשר אין צו כאן שזה פרוטה, שלא ניתן להוציאו אלא לירושלים, שאפי'
תמכרנו, דמיו נתפסין בקדושתו, וקדושה צריכין שיהו שזה פרוטה, הילכך אי הוה
ידע מעיקרא דמעשר הוא, כיון דבעי לקבולי עליה אונסא דאורחא, לא הוה מקדשה
לה ציה, דשמיח לאיתנוסי טפי גבי איתתא מגברא,

א"נ [פ' ואפילו] לא רמי אחריות עליה, לא ניחא ליה דליתניס מינה [לא ניחא ליה
לקדש ברבר שיכול ליאנס בדרך, אף שאין זה אחריותו], פן תיעצז ותאמר לו,
קידשתני בדבר שלא נהניתי בו,

[קצת קשה לפי' זה כיון דאונסא דאורחא על האשה, הל"ל גבי דידה נמי דלא
ניחא לה, משום אונסא דאורחא שעליה? ויש ליישב דנקט הכי משום דשביק גבי
דידה סברת רבי ירמיה דהיינו משום טירחא, ולא נחית רבי ירמיה להך סברא
דאונסא דאורחא. וק"ל. מהרש"א],

אלא הקדש, בשלמא איהי [האשה] לא ניחא לה דנתחיל
הקדש על ידה דמה הגאה יש לה בחילולו, אם לא תקבלנו יטער זה לקדשה
בהיתר משלו, אלא איהו מי לא ניחא ליה, דניקני איתתא
ממילא ואע"פ שעליו לשלם להקדש, השתא מיהא ניחא ליה, שמה אין לו משלו
עכשיו כלום [וצ"ע דסוף סוף, אי הוה ידע דהקדש נינהו לא הוה במקדשה בהקדש
אלא בחולין. שלג"ל],

אבני חן על מסכת קידושין

חזרנו על כל צדדים של ר"מ כלומר אע"פ שנינו לר"מ בשוגג לא קידש, לאו משום דס"ל הקדש בשוגג אין מתחלל, שחזרנו בכ"מ ששנה ר"מ בהלכות הקדש ולא מצינו מקום שאמר זו הקדש בשוגג אין מתחלל, במזיד מתחלל אלא בין בשוגג בין במזיד מתחלל, ולימננו להני טעמא דר' יוחנן [הראשון שאין אשה רוצה, והראשון שאין שניהם רוצים], דלר"מ יש מעילה במעות הקדש, וכיון דמעל נפק לחולין,

ומשנתנו דקמי בשוגג לא קידש, אלמא לא מתחלל [במזיד שקידש את האשה] בכתנות כהונה שלא בלו וראויין לעבודה, וכל זמן שראויין לעבודה אין מעילה בשגגתו, הואיל וניתנו ליהנות בהן שלכך הוקדשו מתחלה ליהנות בהן שוגגין, רק שלא יתכין לחללן, לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת שיהו הכהנים זריזים כמלאכים להפשיטן בגמר עבודה, ולא ישהו עליהם אחר העבודה כהרף עין,

ת"ש כתנות כהונה שבלו, מועלין בהם, דברי ר"מ, מאי לאו אפי' לא בלו? לא בלו דוקא דכיון דאין ראויין לעבודה, הרי הן כשאר הקדש, ולא ניתנו ליהנות בהן,

ת"ש, [ומפרש ענינו של שופרות, ובתוס' פירש לשון שופרות, הנקראים כך, רחבים למטה וקצרים למעלה], [חמש עשרה] שופרות היו במקדש, ובהם נותנים שקלים, באחד כחב כחב עליו תקלין חדתין, ומי שלא שקל שקלו באחד, [שהרין הוא] שמצינו בתוך שנתו, נותנו לתוכה, והגזרין נותנים אותו בלשכה, כשמיניע אחד מפרקי המדומה שבשלשה פרקים תורמין אותו,

ובשני [ועל השופר השני] כחב תקלין עתיקין, ומי שלא שקל אשתקד מצינו לשנה הבאה, ונותן לתוך שופר זה, והגזרין מפנין אותן מעות לשירי לשכה, משנה שעברה,

מועלים בחדתין [בתקלין חדתין] שהרי לקרצות צדור הן עומדין, ואין מועלים בעתיקים שמורת שירי לשכה עליהם, וניתנים לחומת העיר ומגדלותיה, וכל צרכי מקון העיר כדלקמן, וקסבר ר' יהודה אין מעילה בשירי לשכה שנשאר עודף על הקופות, לאחר ג' תרומות (דברי ר' יהודה. ראה תוס' ד"ה אימא),

ר' מאיר אומר מועלין אף בעתיקים, שהיה ר"מ אומר מועלין בשירי הלשכה,

ואמאי נימא הואיל וניתנו ליהנות, לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, דהא חומת העיר ומגדלותיה משירי הלשכה אתו ואמאי מועלין בהן, נימא לא נתנו שגגות אותן מעות למעילה, מאחר שעומדין לחומת העיר, שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, שהיו זריזים מליהנות מן החומה לנשכ צילה ועליה, אלא על כרחך אע"פ שהותרה הגאח החומה לענין שאר הנאות, מיהא בקדושתיהו קיימי,

דתנן חומת העיר, ומגדלותיה, וכל צרכי העיר, באין משירי הלשכה?

[ובמיתרין] לא תימא ר"מ, אלא אימא ר' יהודה [אימא ר' יהודה אומר מועלין בעתיקים] כדאמרי במתני' נמי בשוגג קידש דקסבר אע"פ שניתנו כתנות כהונה ליהנות לכהנים לאחר עבודה, לענין שאר הנאות בקדושתיהו קיימי, ומעל זה בקידושין ויאלו לחולין, אבל מויד שאין זו מעילה, לא מתחלל ולא קידש,

ת"ש, דתניא אמר ר' ישמעאל בר רבי יצחק, אבני ירושלים שנשפרו [אינו דומה לכתנות שבלו, שאינם ראויים עוד לעבודה, משא"כ אבנים יכול לחזור ולסדרם. ע"פ העצמות יוסף] מועלים בהם, דברי ר"מ?

לא תימא ר"מ, אלא אימא ר' יהודה,

אי ר' יהודה, ירושלים מי מיקדשא, והתנן כאימרא הרי עלי ככר זה כאימרא כשה התמיד, כדירי' דיר צהמות הקדש ודיר העצים, כעצים, כאישים, כהיכל, כמזבח, כירושלים, ר' יהודה אומר כל האומר ירושלים, לא אומר כלום,

וכי תימא הא דאמר ר' יהודה לא אמר כלום משום דלא אומר כירושלים אלא הרי זה עלי ירושלים,

והתניא ר' יהודה אומר, כל האומר כירושלים, לא אומר כלום, עד שידור בדבר הקרב בירושלים?

דף נ"ד ע"ב

תרי תנאי נינהו, ואליבא דר' יהודה איכא למ"ד ירושלים מקדשא כהקדש שאם יטול מאבני החומה לצנות צדיחו מעל, ואיכא למ"ד לא מקדשא,

אמר עולא משמיה דבר פרא פליג אדרב, וס"ל כר' יוחנן דטעמא דר"מ במתני' משום דקסבר אין הקדש מתחלל בשוגג, דמקח טעות הוא, דלא ניחא ליה דמתחלל הקדש על ידיה, אומר היה ר"מ, הקדש במזיד מתחלל, בשוגג אין מתחלל, ולא אמרו בשוגג מתחלל כלומר לא כתיב צמורה מתחלל אלא לענין קרבן בלבד שצריך קרבן מעילה, אבל המעות כל מקום שהולכות הקדש הם,

וכי מאחר דאין מתחלל, קרבן במאי מחייב?

אלא כי אתא רבין, פריש משמיה דבר פרא, אומר היה ר"מ הקדש במזיד מתחלל, בשוגג אין מתחלל, ולא אמרו בשוגג מתחלל, אלא לענין אכילה בלבד האוכל ככר של הקדש דאול ליה הקדש, וה"ה להדלקת נר ולכל הנאה, אבל הנאות מעות הקדש אין בהם מעילה דלא נפקי מרשות הקדש,

אמר רב נחמן, אומר רב אדא בר אבהו, הלכה כר"מ במעשר דממון גבוה הוא, הואיל וסתם לן תנא כותיה,

אבני חן על מסכת קידושין

מעשר ממון גבוה הוא ולא מצי יהיב ליה, והוא ליה זה שניתן לו כאילו אינו שלו, ואין מוסיף חומש אלא בעלים, דלא קרינא ציה ממעשרו, אלא לאו ר' יהודה?

לא לעולם ר"מ, והכא במאי עסקינן כגון דיהיב ניהליה במיבליה, וקסבר מתנות שלא הורמו, כמי שלא הורמו דמיון דאיכא למ"ד בעלמא כמי שהורמו דמיון, ואיכא ס"ל כל זמן שלא הורס לאו ממון גבוה הוא, דאין שם מעשר עליו לכולם,

ת"ש, הפודה נטע רבעי שלו, מוסיף עליו חמישיתו, בין משלו בין שניתן לו במתנה, מני, אילימא ר"מ מי מצי יהיב ליה, והא גמרי קודש קודש ממעשר האי חנא גמר ממעשר, דאי לא גמיר חומש [ממעשר] בנטע רבעי מנ"ל, אלמא מעשר נמי ניתן במתנה, ור' יהודה היא, אלא לאו ר' יהודה?

לעולם ר"מ, והכא במאי עסקינן, כגון דיהיב כשהוא סמדר כשהענבים ניכרים לאחר שנפל הפרת, וקמ"ל דכל זמן שהוא סמדר יכול לתת במתנה, שאין שם רבעי עליו ודלא בר' יוסי, דאמר במסכת ערלה סמדר אסור מפני שהוא פרי וקרינא ציה ערלתו את פרי,

ת"ש, משך הימנו איש מחציתו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים, נותן סלע וקנה את המעשר שמשעה שמשכו קנאו, ולא אמרינן דרשות בעליו מעשר אייקר ונריך לחללו בשנים ומשתכר בסלע, ומעשר שני שלו [מפני שמעשר שני שלו] שהמעשר ממון הדיוט ונקנה במשיכה,

מני, אילימא ר"מ אמאי משתכר בסלע, ויקרא בו יוסיף חמישית פספסא ערבה עליו וקם לו ונתן את הכסף וקם לו, אמר רחמנא אין הקדש נקנה במשיכה דכתיב ציה ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו, ואין שטר וחזקה קונין קרקעותיו ולא משיכה את מטלטלין, אלא לאו ר' יהודה?

לעולם ר' יהודה, והכא חד סתמא, והכא תרי סתמי כר"מ סתם לן תרי זמני, בשמי מקומות חנא רבי משנה זו דכרס רבעי, חדא בסדר זרעים (מעשר שני פ"ה מ"ג) וחדא בעדיות (פ"ד מ"ה),

ואי סתמא דוקא, מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי,

אמר רב נחמן בר יצחק, הלכה בר' מאיר הואיל ותנן בבבירתא כוותיה מסכת עדיות קרי בחירתא, שכל דבריהם העידו מפי הגדולים, והלכה כמותן,

דף נ"ה ע"א

תנן התם, בהמה שנמצאת מירושלים למגדל עדר, ובמדתה

והלכה בר' יהודה בהקדש דשוגג מתחלל ולא מויד הואיל וסתם לן תנא כותיה,

בר"מ במעשר, מאי היא? דתנן כרם רבעי, ב"ש אומרים אין לו חומש המחלל פירותיו להעלות הדמים לירושלים, אין צריך להוסיף חומש ואפי' בעליו, ואין לו ביעור בשנה שלשית וששית של שמיטה, שהמעשרות מתבערים מן הצית שאסור להשהותן יותר, דכתיב כי תכלה לעשר וגו', וב"ה אומרים יש לו כדילף לקמן,

ב"ש אומרים, יש לו [לכרם רבעי] דין פרט הנושר בשעת צירה וכתיב (ויקרא יט) ופרט כרמך לא תלקט ויש לו דין עוללות אשכול שאין לו פסיגין אלא אחת היא כולה, [יש לו פרט ויש לו עוללות] דכרמך קרינא ציה והעניים אוכלין אותן בירושלים או פודין אותן ומעלין דמיהן,

וב"ה אומרים [דכרם רבעי] כולו לגת דקסברי כולו ממון גבוה הוא, כמעשר שני דילף מיניה כדמפרש אבוי, ולא קרינא ציה כרמך,

מ"ט דב"ה [דכרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור], גמרי ויקרא יט קודש ויקרא בו קודש ממעשר, מה מעשר יש לו חומש [בשפורה אותו על כסף להעלותו לירושלים] ויש לו ביעור, אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור,

וב"ש [אמרי דאין לו חומש ואין לו ביעור] לא גמרי קודש קודש ממעשר,

וב"ה אומרים כמעשר, כמאן סבירא להו דמדמו כרם רבעי למעשר, כמאן סבירא להו כמעשר לענין ממון גבוה או ממון הדיוט, אי בר' יהודה [דאמר מעשר ממון הדיוט הוא], אמאי כולו לגת, האמר מעשר ממון הדיוט הוא, אלא לאו בר"מ וצ"ה כסתם משנה משני להו, דהלכה כמותן,

[ובמשך לפרש מאי דאמר לעיל, דהלכה בר' יהודה בהקדש] דשוגג מתחלל ולא מויד, הואיל וסתם לן תנא כוותיה, מאי היא היכן תנן בשוגג מתחלל כמותן אין מתחלל?

דתנן שילח ביד פיקח רישא הכי תנן, שלח ציד חרש שוטה וקטן, עשו שליחותן, גזר מעל, לא עשו שליחותן לא מעל, שלח ציד פיקח, ונוכר עד שלא הגיע אצל חנווני ואוקמינן התם כשהוכרו שניהם גזר ושליח, חנווני מעל לכשיוציא דשגגה גביה איתיה, אכל הני מוידין נינהו ולא מחייבי מעילה, אלמא שוגג מתחלל מויד אין מתחלל,

[ומקשה למה אמר דהלכה בר"מ במעשר, הואיל וסתם לן תנא כוותיה] ובר' יהודה במעשר מי לא תנן, והתנן הפודה מעשר שני שלו מוסיף עליו חמישיתו, בין משלו בין שניתן לו במתנה,

מני, אילימא ר"מ היא, מי מצי יהיב ליה במתנה והאמר

אבני חן על מסכת קידושין

מתחלל, קדושת הגוף לא מתחלל?

ומשני ה**תם** כלומר חילול דמויד לר' מאיר, עדיפא מחילול דשוגג לר' יהודה, דאילו שוגג לא קא מבין לאפוקינהו לחולין וגזירת הכתוב הוא, מדמייציה רמנא קרבן מעילה, הילכך קדושת הגוף לא מתחלל [ע"י חילול שוגג שהוא בלא כוונה, אינו מוציא קרבן מקדושתו] **הבא** אבל חילול מויד לר' מאיר קא מבין לאפוקינהו לחולין הילכך קדושת הגוף נמי מתחלל,

אדרבי אושעיא פריך, דאוקמא ההיא דשקלים [לעיל ברך זח] כר"מ **אימר** דשמועת ליה לרבי מאיר דאמר הקדש צמוד מתחלל בקדשי קדשים כגון קדשי הצית, דהיינו סתם הקדש, והוא הדין לקדשי קדשים דכולהו הו' לגובה, כקדשי צדק הצית בקדשים קלים מי שמעת ליה וההיא דבהמה איכא לספוקי נמי בקדשים קלים, והיכא שמעת ליה לרבי מאיר דמתחללין צמוד?

א"ל ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה, קל וחומר קדשי קדשים מתחללים, קדשים קלים לא כל שכן,

איתמר נמי, אמר ר' חמא בר' עקיבא אמר רבי יוסי בר' חנינא, אומר היה ר"מ הקדש צמוד מתחלל, בשוגג אין מתחלל, אחד קדשי קדשים ואחד קדשים קלים, [ומפרש] קל וחומר קדשי קדשים מתחללים, קדשים קלים לא כל שכן,

דף נ"ה ע"ב

תהי בה ר' יוחנן צהא דרבי אושעיא [שאומר, שאם מצא בהמה מחללה במויד כדי להקריב מהדמים שלמים ועולה] וכי אומרים לו לאדם עמוד וחטא [לחלל בהמה שהוא ספק קרבן], בשביל שתזכר דכל צהמות מוצח אסור לחללה תמימה, שנאמר אם צהמה הטמאה ופדה צערך ואמר מר (מנחות דף קא) צבעלי מומין שנפדו הכתוב מדבר, יכול יספדו על מוס עובר כו', וזה שצא לימלך ולחזק צהמה, נאמר לו עמוד וחטא לחללה מויד, צביל שמוכה לתקן הקרבתה של צהמה זו,

אלא, א"ר יוחנן ממתין לה עד שתומם הא דקמי זכרים עולות לא היא ולא דמיה קריצין צעודה תמימה, אלא ממתין לה עד שתומם מוס קצוה, ויהא מותר לחללה וביייתי שתי בהמות, חדא לעולה וחדא לשלמים, ויביתנהא אם זו עולה תהא זו עולה תחמיה, וצירפתה שלמי נדבה ואם זו שלמים תהא זו שלמים תחמיה וצירפתה עולת נדבה,

אמר מר, זכרים עולות [הגם שאין לספק אותה בשלמים] דילמא תודה היא? דמייתי נמי תודה ומתמה,

והא בעיא לחם? דמייתי נמי לחם,

ודילמא אשם הוא וליכא למימר דיייתי נמי אשם, דאין אשם צא נדבה?

ומשני **אשם בן שתי שנים** דאשם גזילות ומעילות ושפחה חרופה, כתיב צהן

לכל רוח, זכרים עולות משום דחיישין שמא מירושלים יצאת, ורוב צהמות היוצאות ממנה זכרים הם, ואיכא לספוקי בכל זכרים שהיא ראוי להם, הילכך זכר דחוי לעולה, מספקא לעולה, ולקמן פריך עלה [דובר יכול להיות גם שלמים], נקבות זכרי שלמים דאילו צהלה ליכא לספוקי,

[ומקשה] **אלא זכרים עולות הוא דהווי**, זכרי שלמים לא הווי צתמיה, דילמא שלמים היא, והיכי מקריב לה עולה?

אמר ר' אושעיא, **הבא בבא לחוב בדמיהן עסקין** כלומר אידי [בהבמה עצמה] ודאי לא קרבה, והכי **קאמר** אם צא אדם זה לעשות לה מקנה, וצא לקבל על עצמו חוב כל דמיה שהוא צספק, ולהוציאה לחולין ולהקדיש את דמיה, אם זכר הוא נחמייז אף צדמי עולה, ד חיישין שמא עולות הן,

ורבי מאיר היא דאמר צתמיתין [לעיל דף נב] **הקדש** [קס"ד דגם קדשי מוצח] **במויד מתחלל**, ויכול זה להוציאה לחולין מויד, ויתפסו הדמים צקדושתם, ועל ידי תנאי יציא שני דמים אחד לעולה ואחד לשלמים, ויאמר אם עולה היא הרי היא מתחלל על זו, והשני יהא שלמי נדבה, ואם שלמים היא הרי היא מחוללת על של שלמים והשני לנדבת עולה,

[ומקשה] וקדושת הגוף קדשי מוצח מי מתחלל צלה מוס, והתנן [מעילה יט:] **אין מועל אחר מועל** אין שמי מעילות זו אחר זו **במוקדשין** צקין אחד של הקדש, דכיון שמועל צו הראשון יצא לחולין, **אלא בבחמה** של קדשי מוצח הראוי לקרבן [ששייך בה מועל אחר מועל] לפי שאין יוצאה לחולין כשהיא תמימה, וכן **ובכלי שרת בלבד**,

כיצד, היה רוכב על גבי בהמה בא חבירו ורכב, בא חבירו ורכב, כולם מעלו, היה שותה בכוס של זהב, בא חבירו ושתה, בא חבירו ושתה, כולם מעלו [פ' וקשה איך אמרת, שיחלל קדושת הבהמה על דמים]?

[ומתריץ] **ההיא** [אותה משנה] ר' יהודה היא מדקמי אין מועל אחר מועל, אלא מא מקמא הוא דנפיק לחולין, אש"ג שוגג הוא, דאי מויד [שאינו יוצא לחולין] ליכא מעילה, והאי סברא לרבי יהודה הוא דשמעת ליה דאמר צתמיתין [לעיל נב] הקדש שוגג מתחלל,

הא [היא] הן צתמיתין דשקלים צצהמה שנמצאת [מירושלים למגדל עדר] כ ר' מאיר מוקמינן לה, דאמר הקדש מתחלל צמויד, ואפי' קדושת הגוף נמי מתחלל,

[ומקשה] **מדרכי יהודה נשמע לרבי מאיר** צחילול מויד, דהא פלוגתיהו ליכא אלא צמויד שוגג, אבל צקדושת הגוף וקדושת דמים אין מתחללק צנייהס, צאמות הקדש שאין מתחלל לר' יהודה שוגג, אין מתחלל צמויד לר' מאיר,

[ומבשר] **לאו אמר רבי יהודה** [לעיל נב: שוגג קדש צמויד לא קדש], **הקדש** שוגג מתחלל והיא עיקר חילול [דכתיב בתורה, אליבא דר' יהודה]. וקאמר וקדושת הגוף לא מתחלל שוגג, לר"מ נמי דקאמר עיקר חילול הקדש צמויד, קדושת גוף לא אמר דמתחיל אש"ג דהקדש צמויד

אבני חן על מסכת קידושין

איל, והאי ממני ואישתבך בן שנה וליכא לספוקי נאשם [ומיירי שהוא ודאי פחות משתי שנים שהוא צעיר מאד, דאל"כ אמרינן בובחים עה: איכא בן שנה דמיחוי כבן שתי שנים, ואיכא בן שתיים דמיחוי כבן שנה],

ודילמא אשם מצורע הוא, אשם נזיר הוא [ודילמא אשם נזיר או אשם מצורע] דכתיב זהו כנש? לא שכיחי,

ודילמא פסח הוא? פסח בזמנו כל זמן שהוא ראוי לפסח מזהר זהירי ביה [ואין דרכו שיאבד], ושלא בזמנו עזר זמנו שלמים הוא והא מייתי שלמים [ראה תוס']]

ודילמא בכור ומעשר נינהו?

למאי הילכתא תירוצא הוא, כלומר למאי הילכתא אחת לספוקיהו צבור ומעשר, למיכילניהו במומן ספק צבור וספק מעשר נאכלין צמון לצעלים, שהי אין להם פדיון, הכי נמי (והכי) [הי ?] נמי לכשנפדו במומן מתאכלי ואוכלן צמון צבור ומעשר, שאין נשחטין צאטלין, ואין נשקלין צליטרא,

אמר מר, נקבות זבחי שלמים, דילמא תודה היא [שבאה בין זכר ובין נקבה כשלמים]? דמייתי תודה,

והא בעינן לחם? דמייתי נמי לחם,

ודילמא חטאת היא? חטאת בת שנתה היא דכתיב (ויקרא ה) נקבה מן הצאן כשנה וכל כשנה (כן שנה) [בת שנתה] היא ואישתבך בת שתי שנים וצממה דמתימין צנת שמי שנים עסקינן,

[וא"ת האי תנא גבי זכרים איירי בראשכח בן שנה, וגבי נקבות איירי בראשכח בת שתי שנים? לא היא דתנא אתקנתא קא מהדר, והכי קאמר בזכרים איכא תקנתא אם יביא שלש בהמות לשלמים ועולות [ותודה ?] ובנקבות איכא תקנתא בהבאת שתי בהמות לשלמי תודה ושלמי נדבה וכו'. שלג"ל],

[ראה זכרים עה: דאמר התם איכא בן שנה דמיחוי בן שתי שנים, ומקשה תוס' שם מהבא, ותריץ דהבא לאו דוקא בת שתי שנים אלא בת שלש וארבע דמינכר שפיר],

ודילמא חטאת שעברה שנתה וא"ת דילמא חטאת בת שנתה הוא, ונאבדה והיתה רועה באפר עד שהיא בת שתי שנים. שלג"ל] ? לא שכיח [ליתא דלחא לא חיישנן דמסתמא סמוך לאבדתה נמצאת. שלג"ל],

[ומקשה] אשתבך בת שנתה מאי [האם יש לה תקנה. ראה תוס' למה לא הקשה בן לעיל]? תניא חנניא בן חכינאי אומר, עז בת שנתה לחטאת לישנא דקרא [במדבר טו] לסימנא צעלמא נקט, כלומר אס צת שנתה היא מקריצה חטאת,

לחטאת סלקא דעתך דילמא לאו חטאת היא, והכי קריצה, ומנאי נמי ליכא, דחטאת לא קריצה נדבה?

אלא אמר אבוי, כחטאת דין חטאת שאינה ראויה ליקרב, כגון חמש חטאות דלולי למיתה (תמורה דף טו) כונסה לכיפה לאו דוקא [אלא לכל מקום שאין לה שם מזה לאכול], או שמה כיפה היתה ממוקנת לכן והיא מתה מאליה שאין נמנין לה מזונות,

תנו רבנן, אין לוקחים בהמה, במעות מעשר שני חוץ לירושלים דכתיב (דברים יד) וזרת הכסף בידך, ועוד שמה חכמים צטורה הדך [לכך נראה לר"י לפרש דהיינו מעמא דאין לוקחין בהמות בו' גזירה שמה יגדל עדרים עדרים. תוס''],

דף נ"ו ע"א

ואם לקח בשוגג [שהלוקח נתן המעות בשוגג] שלא ידע שהן מעות מעשר שני יחזור דמים למקומם כופין המוכר להחזיר הדמים, דמקם טעות הוא, שאילו ידע שהן מעות מעשר לא היה לוקחה, דטריחא ליה מילתא להוליכה לירושלים, וצמעות הוה ניחא ליה לאמטויניהו, במוזיד [ואם ידע שהמעות הם של מעשר שני] תעלה ותאכל במקום לירושלים דכתיב (דברים יז) אל המקום אשר יצמר וגו' [דבריעבד מתחלל],

[יש לשון מקום גם, ויפגע במקום וילן שם, ברוך בכור ה' ממקומו, היראה מקום שנעשו בו נסים לישראל],

אמר רבי יהודה, במה דברים אמורים אמוזי קאי [דאמרינן תעלה ותאכל במקום], במתכוין ולקח תחילה לשם שלמים שכן דרך כל צהמות שנקמות כספק מעשר ליקרב שלמים כדילפינן לה צממות (דף פז) [בג"ש ד] שם שם, וצממת שלמים ואכלת שם, וצממא כמיז ואכלת שם,

אבל במתכוין להוציא מעות מעשר שני לחולין שלקחה לאוכלה חוץ למקום [שאסור לעשות כן], [ראה תוס']]

[אם לקח בהמה לשם חולין וגם ידע שהמעות מעשר הם, מויד כזה דינה כשוגג] בין שוגג [כמש"כ בראש הרף] בין מויד [כזה שהוא מויד ברמים, ובבהמה], יחזור דמים למקומם [ורק במויד שקנה בהמה לאכלה בירושלים הדין שתעלה ותאכל במקום],

[ראה תוס', וראה בשלג"ל שפירש דברי רש"י, וראה גם ריטב"א], [זה שאומר בין שוגג] לאו אמתכוין להוציא לחולין קאי, דא"כ לאו שוגג הוא, והאי מתכוין דקמני אמוזי קאי [שחזין במה שהוא מויד ברמים, גם מתכוין הוא לאכול בהמה בחולין].

והכי קאמר, אכל לקחה [הבהמה] לשם חולין, דמויד ידידי [הוא כשמתכוין להוציא מעשר לחולין הוא],

[ומסבסב: וזה פירוש הגמ' צין שוגג צין מויד [דלוקח] יחזור דמים למקומם, שוגג משום דמקם טעות הוא [שיכול לומר למוכר שטעה ולא ידע שהמעות הם של מעשר]. ומויד דקנסי' ליה *למוכר, כדאמר לקמן [ע"ב] דלאו עכצרא גנב, אלא

אבני חן על מסכת קידושין

ופטר חמור⁸. ובשר בחלב⁹. וחולין שנשחטו בעזרה, אינה מקודשת [סימן להמשנה, תשעה אין מקדשין, אבל בעשרה אומרים קדוש. מנחת יהודה] מכרין וקידש בדמיהן מקודשת דאין הדמים נתפסין באיסור כדליף לקמן:

נמ': בערלה מנלן שאסורה בהנאה? דתניא ויקרא יט ערלים לא יאכל, אין לי אלא איסור אכילה, הנאה מנין שלא יהנה ממנו כגון [ולא] [שלא. רש"י] יצבע בו יטבע צו, צפירי הראוי ליטבע צו, כגון קליפי אגוזין, ושומר לפירי אסור כפירי [דס"ד דשרי משום דחזותא לאו מילתא היא. תוס'], ולא ידליק בו את הגר כגון מן השמן [וס"ד דשרי משום דמכלא אותו, קמ"ל דאסור בכל ענין. תוס']?

ת"ל ויקרא יט וערלתם (את) ערלתו [כפל לשון], לרבות את כולם:

[שנינו במשנתנו] בכלאי הכרם: מנלן [שאסורה בהנאה]? אמר חזקיה, אמר קרא דברים כב פן תקדש פן תוקד אש,

רב אשי [הוא אביו דר' חייא בר אשי תלמיד רב. מנחת יהודה] אמר פן יהיה קדש, אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף כלאי הכרם תופס את דמיו ויוצא לחולין אלמה מן צמתי מכן וקידש צמתיים מקודשם, אלמא אין אסרין את דמיהם?

אלא מחוורתא כדחזקיה:

שור הנסקל מנין [שאסורה בהנאה]? דתניא ממשמע שנאמר שמות כא סקול יסקל השור, איני יודע שנבילה היא הויל וסקלו, ונבלה כזר למדנו מלא תאכלו כל נבלה (דברים יד) שאסורה באכילה ונבילה אסורה באכילה, מה ת"ל לא יאכל את בשרו?

מגיד לך שאם שחטו [קודם שנסקל] לאחר שנגמר דינו, אסור באכילה ומרמי אשמועין קרא סקול יסקל השור, ואם נשחט לא יאכל,

בהנאה מנין? ת"ל שמות כא ובעל השור נקי, מאי משמע? שמעון בן זומא אומר כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו, ואין לו בהם הנאה של כלום,

ממאי דהאי לא יאכל את בשרו, להיכא דשחית לאחר שנגמר דינו הוא דאתא, דילמא היכא דשחית לאחר שנגמר דינו שרי, והא לא יאכל היכא דסקליה מיסקל ולאסריה בהנאה הוא דאתא דלא יאכל משמע איסורי הנאה, כדרכי אבהו, דמנבילה [לא] נפקא לן זה איסור הנאה, שהנבלה פרט זה הכתוב היתר הנאה, ולהכי כתיב צדיקה צדיקה לא יאכל, ולא פרט אחריו היתר, ובעל השור נקי לדרשא אחרתא אתא, לחצי כופר ודמי ולדות כדלקמן,

וכדר' אבהו א"ר אלעזר [בפסחים בסוגיא דחזקיה ואבהו כא: ליתא

חורא גנב [וקנסינן למוכר שיחזור המעות, כיון שמעות המעשר הם בידו, כמש"כ הגמ' בסוף],

[* ראה לקמיה ברש"י שכתב ו"ל אצל מוכר זה יודע שהמעות מתחללות על הבהמה וחולין הן צידו, ועבר על לפני עור לא תמן מכשול (ויקרא יט) דיודע שהלוקם ממכיון לאוכלה צעירו], [ודיבור זה צריך עיון],

והאנן תנן רבי יהודה אומר, במזיד [אם קידש אשה במעשר] קידש דכיון דליכא טעות, משום קנסא לא אמרי רבנן דליצטול?

אמר רבי אלעזר מתנימין [בשקידש במעשר] ליכא למיקנסיה כלל, ד אשה יודעת שאין מעות מעשר שני מתחללין על ידה ולא נתכוונה להוציאו לחולין, ועולה [האשה] ואוכלתו בירושלים, אצל מוכר זה יודע שהמעות מתחללות על הבהמה וחולין הן צידו, ועבר על לפני עור לא תמן מכשול (ויקרא יט) דיודע שהלוקם ממכיון לאוכלה צעירו,

מתקיף לה ר' ירמיה, והרי בהמה טמאה, עבדים, וקרקעות, "דאדם יודע" שאין מעות מעשר שני מתחללין עליהן דאיכא למימר כי שקיל להו למעות, אדעתא לאסוקיהו לירושלים שקיל להו, ותנן אין לוקחים בהמה טמאה, עבדים, וקרקעו' במעות מעשר שני, אפי' בירושלים, ואם לקח יאכל כנגדן הלוקם יקם מעות משלו, ויאמר כל מקום שהמעות ציד מוכר, יהו מחוללות על אלו, ויעלם ויאכלם בירושלים?

אלא הכא באשה חבירה עסקינן, דידעה שאין מעשר שני מתחלל ע"י קידושה ועולה ואוכלתן, אצל סתם מוכר, לא ידע שאין מעשר מתחלל על בהמה טמאה,

אמר מר, אם לקח יאכל כנגדן, ואמאי יחזרו דמיו למקומם כי התם כדאמרן גבי לוקם בהמה טמאה מויד?

אמר שמואל,

דף נ"ו ע"ב

כשברח [פ' ההיא דאין לוקחין עבדים. תוס'] המוכר שהדמים צידו,

ומממתינן וטעמא דברח, הא לא ברח [ראה תוס'] קנסינן למוכר, ונקנסיה ללוקח [פירוש שיאכל כנגדו בירושלים. תוס']?

לאו עכברא גנב אלא חורא גנב אלמלא חור שהעכבר מנייע גניבתו שם לא היה גונב, ואי לא עכברא חורא מאי קעביד מאין לו הגניבה? מסתברא כל היכא דאיכא איסורא, התם קנסינן:

מהני': המקדש¹. בערלה דכולהו איסורי הנאה נינהו כדליף לה בגמרא². בכלאי הכרם [חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. לעיל למ.].³ בשור הנסקל⁴. ובעגלה ערופה⁵. בצפורי מצורע⁶. ובשער נזיר⁷.

אבני חן על מסכת קידושין

הנוגף משלם כדמיז (שמות כא) ענוש יענש וגו' הנאת עורו מנא להו?

מאת בשרו את המפל לבשרו, ואידך

דף נ"ז ע"א

את לא דריש לריצוא,

כדתניא [כי האי תנא] שפירש מלדורשן שמועון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע דברים ו' לאת ה' אלהיך תירא פירש שירא לרבות שום דבר להשומו למואל המקום [הא דלא פירש בקרא דואהבת את ה' אלקיך? היינו משום דלענין האהבה שפיר הוי דריש לרבות ת"ח וכו' אבל במורא ס"ד דלא שייך כלל מורא ת"ח למורא המקום וכו'. פני יהושע],

אמרו לו תלמידיו, רבי ! כל אתין שדרשת מה תהא עליהם, אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי על הפרישה,

עד שבא רבי עקיבא ולימר, את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים:

[שוהו ודאי כבוד התורה שאין בה שום און שלא לצורך, ולזה קאמר כשם שקבלתי שכר על הדרישה מפני כבוד התורה, כן אקבל שכר על הפרישה שזו כבוד שמים היא, שאין להשוות לו [להקב"ה] שום דבר לרבות, ור"ע לא היה חש בזה מלרבות ת"ח שגם זה בכלל כבוד שמים ותורתו שהם לומדים אותה. וק"ל. מהרש"א],

[שנינו במשנתנו] בעגלה ערופה: מנלן [שאסורה בהנאה]? אמרי דבי רבי ינאי כפרה כתיב בה כפר לעמך ישראל (דברים כא) כקדשים וקדשים אסורין בהנאה, שהרי מועלין בהן (ולא פרכין אי מה קדש כו' דאין משיבין על ההיקש):

[שנינו במשנתנו] ציפורי מצורע מכשירי צמחין הן, שהרי חוץ לעיר נעשית מצותה, ולהכשיר את המצורע לבה במחנה: מנלן [שאסורה בהנאה]? דתנא דבי רבי ישמעאל, נאמר מכשיר [צפנים] אשם מצורע [שבא רק להכשיר ולא לכפר] ומכפר מבפנים כל הקרנות,

ונאמר מכשיר ומכפר מבחוץ עגלה ערופה, מה מכשיר ומכפר האמור בפנים, עשה בו מכשיר כמכפר לא חלק בין אשם מצורע לשאר אשמות, אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ, עשה בו מכשיר כמכפר,

איתמר, ציפורי מצורע מאימתי אסורים? רבי יוחנן אמר משעת שחיטה, ור"ל אמר משעת לקיחה,

[א"ר אלעזר], דא"ר אבהו א"ר אלעזר, כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל ולא תאכלו, אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה, עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה דמדאזיטריך לפרש בנבילה, לגר אשר נשעריך תמננה ואכלה, למשרייה בהנאה, ולא נכתב בו אלא לא תאכלו, ש"מ לא תאכלו איסור הנאה הוא, וצפנים (דף כג) פרכין עלה טובא,

לגר בנמינה ולעובד כוכבים במכירה - ל"ג במילתיה דרבי אבהו, דאי הוה סבירא ליה דברים ככתבן דוקא, חו לא מצי יליף מיניה דהיכא דלא פרט הימר, לימסר, דהאי דנבלה לאו אחא להימר הנאה, אלא לאשמועינן דחילופא אסור?

[ומתריץ, דבדאי בא "לא יאכל את בשרו" לאיסור כששחטו לאחר שנמנר דינו] הני מילי דשמעינן איסור הנאה מלשון אכילה היכא דנפקא לן איסור אכילה מיניה מלא יאכל, דכיון דמצעי ליה (נמי לאזיטריך) [לאזיטריך נמי. א'] אכילה, קלל כל הנאות בלשון אכילה, דילפינן מנבילה (המס. רש"ש) דלא יאכל איסור הנאה נמי משמע, אבל הכא איסור אכילה מקרא אחרינא מסקול יסקל נפקא, ולא הו"ל זה [ולא יאכל את בשרו] אלא להנאה, למה לי לאפוקי הנאה בלשון אכילה, ליכתוב לא יהנה, אלא ודאי לאכילה גופיה איתערך, ולהיכא דשחטיה, דאי ס"ד לאיסור הנאה הוא דכתיב, נכתוב קרא לא יהנה,

אי נמי לכתוב לא יאכל ולשחוק, את בשרו למזה לי, [אלא בא ללמדך ד] אע"ג דשחטיה שחטו [משמע שרש"י גרס בגמ' דעביד כעין בשר] כעין בשר, אסור,

מתקיף לה מר זוטרא, ואימא ה"מ דאשמעינן קרא דאפילו שחטו אסור היכא דברק צור ושחט בה דסקילה [דכעין סקילה ?] היא דמיוחיו כסקילה [שגם סקילה הוא ע"י שרוגמים אותו באבנים], אבל שחטיה בסבין לא דמנבלה לא מצי נפיק, דלאו נבלה הוא,

מדי סבין באורייתא כתיב אלא שחטה, וכיון דהכי הוא, כי שחטה נמי צור לא סקילה היא אלא שחטה, ואסר לך הכתוב צור, והוא הדין סבין, ועוד תניא בכל שוחטין בין בצור, בין בזכוכית, בין בקרומית של קנה,

והשתא דנפקא לן [אליבא דר' אבהו] איסור אכילה ואיסור הנאה, (תרווייהו כ"י מונבן) מלא יאכל, האי בעל השור נקי למאי אתא?

[ומתריץ] להנאת עורו [דלכ"ע הנאת עורו אסור שהרי אינה מקודשת. פנ"י], סלקא דעתך אמינא לא יאכל את בשרו כתיב, בשרו אסור ועורו מותר [קמ"ל],

ולחנך תנאי צ"ק (ד' מה) דמפקי ליה האי "בעל השור נקי", לחצי כופר שאם הרג את האדם נקי מחצי כופר, ואע"ג דמועד משלם כופר שלם, לא אמרינן חס ישלם חצי כופר, כי היכי דגבי מקין משלם חצי נזק ולדמי ולדות אם נגף אשה הרה ויטלו ילדיה אינו משלם דמי ולדות לבעל, כמו שהאדם

אבני חן על מסכת קידושין

עלה איסור,

איתיביה, שחטה שלא באזוב, ושלא בעץ ארז, ושלא בשני תולעת, ר' יעקב אומר הואיל והוקצה למצותה אסורה, רבי שמעון אומר, הואיל ונשחטה שלא כמצותה מותרת,

עד כאן לא פליגי, אלא מר סבר ר' יעקב סבר שחיטה שאינה ראויה למצוה שמה שחיטה לאסרה, ומר סבר שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה, דכולי עלמא מיהא מחיים לא מיתסרא דאי מיתסרא במאי פקע איסורה?

תנאי היא הני תנאי סבירא להו דקאמרת דלא מיתסרא, ותנא דבי רבי ישמעאל דליף מכשיר ממכסר סבירא ליה דמיתסרא מחיים כמכסר דתנא דבי ר' ישמעאל, נאמר מכשיר ומכסר מבפנים, ונאמר מכשיר ומכסר בחוץ, מה מכשיר ומכסר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכסר, אף מכשיר ומכסר האמור בחוץ, עשה בו מכשיר כמכסר,

גופא, כל צפור טהורה תאכלו, לרבות את המשולחת, וזה אשר לא תאכלו מהם לרבות את השחוטה, ואיפוך אנא זה אשר לא תאכלו, לרבות את המשולחת [שהיא אסורה]?

1. אמר רבי יוחנן משום ר' ש בן יוחי, לא מצינו בעלי חיים שאסורים איסור עולם,

מתקיף לה רב שמואל בר רב יצחק, ולא, הרי

דף נ"ז ע"ב

מוקצה זהמה שהוקצה לתקרובת ע"ז, אסורה לגזוה, כדאמר בתמורה (דף כח) מן ההמה להזיח את הרובע ונרבע, מן הצדק להזיח את הנעבד, מן הצדק להזיח את המוקצה, נעבד שהשתחוה לה ונעבד דבעלי חיים נינהו ואסירי?

[ובמיתרין] כי אסירי לגבוה, להדיוט מישרא שרי [שרי. שוא"ח] [ואין זה נקרא איסור עולם],

מתקיף לה רבי ירמיה, הרי רובע ונרבע בעדים, דבעלי חיים נינהו, ואסירי דבני סקילה נינהו דכתיב (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבתולה, ונרבע דכתיב ויקרא כ (שם) ואת הבתולה תהרוג, וילפינן לעיל (דף נו) משנגמר דינו נאסר, ואפילו שטו, ולהכי נקט בעדים [מלתא אנב אורחה קמ"ל] דאינו נסקל בעד אחד, דאמר מר (בב"ק דף מד) כמיסת דבעלים כך מיסת השור # [וצ"ע שהרי רובע ונרבע עומדים ליהרג, אבל הצפור אינה עומדת ליהרג?]

2. אלא אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, לא מצינו רוב בעלי חיים שאסורים [בשאר מקומות חוץ מרובע ונרבע],

ר' יוחנן אמר משעת שחיטה נאסרת השחוטה, והמשולחת מותרת מלקמן שחיטה הוא דאסרה לה, ר"ל אמר משעת לקיחה נאסרות שתייה עד שישלח המשולחת ויתרת בשילוחה, מעגלה ערופה נפקא מה המס, מה עגלה ערופה מיתסרא מחיים כקדשים, אף ציפורי מצורע מחיים,

ועגלה ערופה גופה מאימתי נאסרת, הואיל ואין דמיה קדושין לא קדושם מוצח ולא קדושם בדק הבית, אלא היא ענמה לעריפה?

א"ר ינאי, גבול שמעתי בה ושכחתי מאימתי נאסרת, ונסבין [ולקחו פ' ובהרו והחליטו] חבריא לומר, ירדתה לנחל איתן היא אוסרתה היא הגורמת לה שם עריפה, ואוסרתה [י"ל דמפשטא דקרא משמע להו הכי לחבריא, דכתיב והורידו אותה אל נחל איתן וערפו שם, דמשמע דמשהורידו אותה אין לה תקנה אלא וערפו שם, ושם תהא קבורתה, דאל"כ והורידו למאי אתא וכו']. פני הושע,

אי מה עגלה ערופה, משעת לקיחה לא מיתסרא [עד ירדתה לנחל], אף ציפורי מצורע נמי משעת לקיחה לא מיתסרי?

הכי השתא, התם [בעגלה ערופה] אית ליה גבול אחרינא [ירדתה לנחל], הכא מי אית ליה גבול אחרינא וכיון דילפינן לה איסור מחיים, ע"כ קיסא היא דגרמא,

איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש [דאמר משעת לקיחה], דברים יד כל רצוה הוא צפור טהורה תאכלו, לרבות את המשולחת, וזה אשר לא תאכלו מהם, לרבות את השחוטה, ואי ס"ד מחיים [משעת לקיחה] אסורה, לאחר שחיטה מיבעיא ולמה לי קרא למיסרה, בשלמא להיתרא דמשולמת אינטריך קרא, אלא איסורא דשחוטה למה לי?

מהו דתימא מידי דהוה אקדשים דמחיים אסירי, ואתיא שחיטה ומכשרה להו עס שאר עבודות [לאחר הולכה קבלה וזריקה], והא נמי מתסר לאחר גמר מצוה (ויקרא יד), קמ"ל,

איתיביה, שחטה ונמצאת טריפה פסולה לטהרת מזורע דכתיב חיות, קס"ד כשדק בסימנים נמצאת שנטרפה בשחיטה, דאי נטרפה מעיקרא כגון ניקב קרום של מוח או שנחמכו רגליה לא שייך למיטני ונמצאת # [אולי היו יכולים לראות טריפות הפנימיים גם מחיים], יקח זוג לשניה אין צריך להציג שמים אחרות והראשונה [הטריפה] מותרת בהנאה דקס"ד שמיטה היא דאסרה לה, והא לאו שמיטה היא,

ואי ס"ד מחיים אסורה, הראשונה [שנטרפה בשעת שחיטה] אמאי מותרת בהנאה דילמא בשעת קיסה ראויה היתה, והיכן הוטרב איסורה? א"ל הכא במאי עסקינן, כגון שנמצאת טריפה בבני מעיה דשעת קיסה לא הוה מציא דלא חל עלה קדושה כלל ולא חל

אבני חן על מסכת קידושין

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח, לאחר עריפה, ודברי הכל לאמר התם, ומודה רבי שמעון לאחר עריפה שהוא אסור, וגמר עריפה [בפטר חמור] עריפה, מעגלה ערופה:

[שנינו במשנתנו] בשר בחלב: מנלן? דתנא דבי ר' ישמעאל שמוט כג, שמוט לר, דברים יד לא תבשל גדי בחלב אמו ג"פ, אחד איסור אכילה, ואחד איסור הנאה, ואחד איסור בישול, [כתב ביו"ד סימן פו א כתוב בתורה לא תבשל גבי בחלב אמו ג' פעמים, אחד לאיסור בישול ואחד לאיסור הנאה, והוציא אכילה בלשון בישול לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול, אבל מדרבנן אסור בכל ענין, ועיין שם עוד ובג"כ],

מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא ר"ש בן יהודה אומר, בשר בחלב אסור באכילה, ומותר בהנאה דכתיב (שמות כג) לכלל משליכון אותו, שנאמר דברים יד כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו, ולהלן [במריפה] הוא אומר שמוט כב ואנשי קודש תהיון לי, מה להלן אסור באכילה ומותר בהנאה, אף כאן אסור באכילה ומותר בהנאה:

[שנינו במשנתנו] וחולין שנשחטו בעזרה: מנא הני מילי? אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר, אמרה תורה שחוט לי בשלי שמוט זבחי צדקה כדכתיב (ויקרא א) ושחט את בן הצדק וגו' ושלך בשלך כדכתיב (דברים יב) וזבחם מצקך ומזלך וסיפיה דקרא בשערך, מה שלי בשלך [שוחט קרבן בחוץ] אסור בהנאה דמי ימיר הנאה שנאסר בה ממזיק, אחרי שאין דמו מרק אף שלך בשלי [חולין בעזרה] אסור,

אי מה שלי בשלך [שוחט קרבן בחוץ] ענוש כרת, אף שלך בשלי [חולין בעזרה] ענוש כרת,

אמר קרא ויקרא וז' ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב "קרבן" [המילה "קרבן" מיותר] לה' ונכרת, על קרבן [בחוץ] ענוש כרת, על חולין שנשחטו בעזרה אין ענוש כרת,

איכא למיפרך מה לשלי בשלך [שוחט קרבן בחוץ] שכן ענוש כרת,

אלא אמר אביי, מהכא [למדן שחולין שנשחטו בעזרה אסורין בהנאה], ויקרא ג' ושחטו ויקרא ג' ושחט אותו ויקרא ג' ושחט אותו, תלתא קראי יתירי מה תלמוד לומר שלש פרשיות סמוכות זו לזו בשלמים, בראשונה כתיב ושחטו פתח אהל מועד, ובשנים [בשני פסוקים] כתיב ושחט אותו, מת"ל אלו שלשה מיעוטי, דמשמע מכלהו זה נשחט בעזרה ולא אסר?

לפי שנאמר דברים יב כי ירחק ממך המקום וזבחת וזבא הכתוב להמיר להם בשר מאוה משיבאו לארץ, והם יתרחקו מן המשכן, לפי שבמדבר לא הותרו לאכול בשר בהמה הראויה להקרבה אלא על ידי הקרבה, ברחוק מקום

3. דבי ר' ישמעאל תנא, דאמר קרא ויקרא יד ושלח על פני השדה, כשדה, מה שדה מותרת, אף האי נמי מותרת,

האי שדה להכי הוא דאתא [שמותרת בהנאה], והוא מיבעי ליה לכרתניא, "שדה" שלא יעמוד ביפו [יסו] חוממה על היס ויזרקנה לים, בגבת חוממה על המדבר, ודמנא אמר שדה ויזרקנה למדבר, ושלא יעמוד חוץ לעיר ויזרקנה בתוך העיר [ותהא ניצודה ע"י בני העיר ואינה בת חורין. שוא"ח], אלא כל שעומד בעיר ויזרקנה חוץ לחוממה מדכתיב ושלח את הנפטר המיה אל מחוץ לעיר, מכלל דעומד בעיר ומשלח אל החוץ, דאי עומד חוץ לעיר מאי ושלח אל מחוץ לעיר איכא, הא מעיקרא קודם שילוח נמי התם קיימא?

ואידך [דשדה בא לומר שמותרת בהנאה], א"כ ניכתוב קרא שדה, מאי השדה, שמע מינה תרתי,

4. רבא אמר סברא הוא שהמשולח מותרת, ד לא אמרה תורה שלח לתקלה, שפאה למכשול עון, וילכדה אדם ויאכלנה, וקרא דאמנן לעיל לרבות את המשולחת אסמכתא בעלמא היא:

[שנינו במשנתנו] בשער נזיר: מנלן? דאמר קרא במדבר ו קדש יהיה גדל פרע שער ראשו, גידולו יהיה קדוש חסר וי"ו כתיב למידעש ביה קודש הוא, וזה א' מן השלשה עשר במסורת חסרים,

אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף שער נזיר תופס את דמיו ויוצא לחולין?

מי קרינן קודש [קודש משמע שם קדושה פ' שם דבר של קדושה שאין הגוף קדוש, ומתחללת על מעות], קדוש קרינן [קדוש משמע הוא קדוש], ואינו יוצא ממנו הקדושה ולא נפרד ממנו,

להכי קרינן קדוש פ' לכן כתב הפסוק לשון קדוש על השער, למעוטי דמיו שאין דין קדושה עליו פ' שאם התפס השער במעות אין הקדושה מתחללת על המעות],

[וממשיך רש"י לפרש] קודש משמע שם קדושה [שמתחללת על מעות], קדוש משמע הוא קדוש:

[קדש הוא שם דבר על הקדושה הנפרדת, וכמו צדק [וקדושה כזו מתחללת על מעות], אבל קדוש הוא בהרכבת הגוף הנושא את הקדושה דמשמע שהוא קדוש ואינו יוצא ממנו הקדושה ולא נפרד ממנו. מושך חכמה פרשת ראה על פסוק דברים יד בא כי עם קדוש אתה בר"ה והנה],

[שנינו במשנתנו] בפטר חמור: נימא מתניתין דלא כר' שמעון, דתניא פטר חמור אסור בהנאה, דברי ר' יהודה, ור' שמעון מתיר פלוגמא דר' יהודה ור' שמעון שזכורות?

אבני חן על מסכת קידושין

תלמוד לומר שמות כב לכלב תשליכון אותו, אותו אתה משליך לכלב, ואי אתה משליך חולין שנשחטו בעזרה והכי משמע חולין מנייה,

דלילו האי קרא מיירי בצער היולא חוץ ממחלתו, כגון עובר שהוליד את ידו בשחיטה אמו, ילפין לה (חולין דף סח) מהאי קרא לאיסורא, וצער צדקה כגון שינא צער חוץ למחלתו בגלוי כשדה שאין לו מחייה, הרי הוא כטרפה ולא תאכלו, ומיעט בסיפיה לכלב תשליכון אותו, למעוטי חולין שנשחטו בעזרה, ודרש הכי אותו הוא דנאסר ביציאת מחייה, ולכלב תשליכון אותו דמותר בהנאה, ולא חולין שנשחטו בעזרה, הנאסרין ע"י כניסת מחייה, דאסורין אף בהנאה,

אשכחינהו מר יהודה, לרב יוסף, ולרב שמואל בריה דרבה בר בר חנה, דהו קיימי אפיתחא דבי רבה, אמר להו,

תניא ברייתא היא המקדש בפטר חמור מחיים, ר' שמעון לטעמיה דאמר לעיל (דף נו) מותר בהנאה, בבשר בחלב רבי שמעון לטעמיה דאמר לעיל (נו) ומותר בהנאה, ובחולין שנשחטו בעזרה קסבר איסורו לאו דאורייתא, לא איסור שחיטתו, ולא איסור הנאה, ולא דרש בריחוק מקום הכי, אלא מדרבנן, דילמא אחי למימר קדשים שנפסלו לאחר שחיטה הן, שלא מרוב דמין, וקא מתמיני מינייהו, ואמי ליהנות מקדשים שלא מרוב דמין,

ר' שמעון אומר מקודשת, וחכ"א אינה מקודשת, אלמא חולין שנשחטו בעזרה לר' שמעון לאו דאורייתא,

ורמינהו, ר"ש אומר, חולין שנשחטו בעזרה ישרפו ולא סגי להו בקבורה, אלמא איסורו מן המורה, דאי מדרבנן מי ממחירין כולי האי, נהי דצדקמה גזור אטו פסולי המוקדשין, דלא נימרו קדשים פסולים נקברים, אלא חיה אי עיקר איסור דידה לאו דאורייתא מהיכא תימי הא ליכא למיגזר אטו קדשים ולמה היא בשחיטה ואפילו בקבורה, אלא ודאי איסורין מן המורה ושריפתן מדברי סופרים, צדקמה גזור דילמא אחי למימר קדשים פסולים לקבורה, והמורה אמרה ישרפו, ובחיה נמי גזור שלא תחלוק בדין חולין שנשחטו בעזרה, שהשוו חכמים דצריהן בכל מקום שלא יפקדו בהם, וכן חיה שנשחטה בעזרה, אישתיקו,

אתו לקמיה דרבה, אמר להו פלגא קנטרין, רגיל לחלוק על חצירי אוקמינכי, הב"ע דאמר רבי שמעון מקודשת כגון שנשחטה ונמצאת טריפה,

ור"ש לטעמיה דאמר לענין כיסוי הדם (חולין דף פה) ואותו ואת בנו (שם חולין דף פ) ומשלומי ארבעה וחמשה (צ"ק דף עא) שחיטה שאינה ראויה לאכילה לא שמה שחיטה, וכל חיוב ואיסור הבא ע"י שחיטה אינו חל עליה, הילכך איסור חולין הללו ע"י שחיטה בא עליה, והא לאו שחיטה היא, דתניא השוחט את המריפה טריפה הניכרת וכן השוחט ונמצאת טריפה, זה וזה חולין בעזרה, ר"ש מתיר בהנאה, וחכמים אוסרים:

[שנינו במשנתנו] מכרין וקידש ברמיהן מקודשת: מגלן דלא תפסי דמייהו? מרגלי רחמנא בעבודת כוכבים דברים ז והיית חרם כמוהו, כל שאתה מהיית הימנה, הרי הוא כמוהו,

חוץ למקדש אתה זובח חולין שלך, ואי אתה זובח במקום קרוב בעזרה שהוא מקום הקרוב לו, פרט לחולין שלא ישחטו בעזרה,

ואין לי אלא תמימים הראוים ליקרב [שאסור להקריבם בעזרה] וצדקיהו להקריבה הכתוב מדבר, דלילו בשאין ראויה להקריבה לא אימסר בשר תאווה דידהו צמדבר, מניין לרבות בעלי מומין [שאסור להקריבם חולין בעזרה]?

מרבח אני את בעלי מומים, שכן מין המכשיר להקריב, כיון דדמי להו צדכי [שהם מומין שראוי להקריבם], אחי למיגמר ליה צדכי מנינו להחמיר ולאסור,

מנין לרבות את החיה? מרבח אני את החיה שהיא בשחיטה כבהמה ואימסר לפסולי המוקדשין בפרשה זאת, אך כאשר יאכל את הצבי וגו' ודרשין ליה בשחיטת חולין (דף כח) מה פסולי המוקדשין בשחיטה אף צבי ואיל בשחיטה, וכיון דבשחיטה אימסר להו, איכא למיגמר נמי מינה שלא תהא שחיטה בעזרה, דכל דבר צדיק אסר רחמנא,

מנין לרבות את העופות שאין שחיטתן מפורשת במורה?

תלמוד לומר ושחטו, ושחט אותו, ושחט אותו תלמוד לומר ושחטו ושחט אותו ושחט אותו, והכי נמי גרסינן בסיפרי, ופירושה חד לחיה וחד לעופות וחד לאיסור אכילה צדיק, ודקמי מרבח אני את החיה הכי קאמר, אי לא כתב קרא איכא למימר אמא לריצוא צדוקא,

יכול לא ישחוט ואם שחט יהא מותר? תלמוד לומר כי ירחק ממך המקום וזבחת ואכלת, מה שאתה זובח ברחוק מקום אתה אוכל, ואי אתה אוכל מה שאתה זובח במקום קרוב, פרט לחולין שנשחטו בעזרה,

ואין לי אלא תמימים

דף נ"ח ע"א

הראוים ליקרב, מנין לרבות בעלי מומין? מרבח אני בעלי מומין, שכן מין המכשיר,

ומנין לרבות את החיה? מרבח אני את החיה, שהיא בשחיטה כבהמה,

מנין לרבות את העופות? ת"ל ושחטו, ושחט אותו, ושחט אותו כיון דאיתרבו הך מינייהו לענין איסור שחיטה, איתרבו נמי לענין אכילה כממינים [לשון זה לא יתכן רק לפי פירוש השני בתוס' לעיל סוף ע"ב ד"ה ת"ל. הר' שמחה מרעסוי זצ"ל],

יכול לא ישחוט, ואם שחט ישליכנו לפני כלבים?

אבני חן על מסכת קידושין

קשיא ליה א"כ מאי קמ"ל ממניחין פשיטא דמקודשת,

בעא מיניה ר' חייא בר אבין מרב הונא, טובת הנאה ממון או אינה ממון? אמר ליה תניתנה, המקדש בתרומות ובמעשרות ובמתנות במי חטאת ובאפר פרה הרי זו מקודשת, ואפילו ישראל,

א"ל, ולא אוקימנא בישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן?

דף נ"ח ע"ב

א"ל הוצאה את [בדמפרש לקמיה] איכסיף, הוא סבר משמעתא מוצא את משמעה זו נראה שאין אמה חסד בה, אי נמי קטיל קני בלגמא את לשון הוצא ודפנא (סוכה דף כג) קאמר ליה, א"ל הכי קאמינא רב אסי דהוצל קאי כותיד [כלומר התכוונתי לומר "הוצלאת את". שם, וראה בשו"א שפירש פירוש מעונין],

נימא כתנאי טובת הנאה ממון או אינה ממון, הגונב טבלו של חבירו, משלם לו דמי טבלו של חבירו אף דמי תרומה ומעשר שבו, דברי רבי, ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו משלם אלא דמי חולין שבו אצל בתרומה ומעשר אמר ליה לאו בעל דברים ידי את, וכשיבא כהן גם הוא למזבחו ידחה, ויאמר לא כך אמנה כי אם לכהן אחר, מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר טובת הנאה ממון, ומר סבר טובת הנאה אינה ממון?

לא דכולי עלמא טובת הנאה אינה ממון, והכא בטבלים שנפלו לו מבית אבי אמו כהן, ובמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין קמיפלגי וכגון שנפל לו טבל זה מצית אבי אמו כהן,

מר סבר רבי סבר כמי שהורמו דמיין וזה אבי אמו בתרומה ומעשרות שבו, שאף מעשר ראשון לכהנים מדקנסיהו עזרא ללוים, ובמ"ס ורבי יוסי סבר לאו כמי שהורמו דמיין וצריך הירש הזה לתמן לכהן, ואין לו בהן אלא טובת הנאה, והיא אינה ממון,

ואיבעית אימא, דכולי עלמא כמי שהורמו דמיין, וטובת הנאה אינה ממון, והכא לאו דנפלו לו מצית אבי אמו כהן עסקין, אלא שגדלו בארנו, בדשמואל קמיפלגי,

דאמר שמואל, חיטה אחת פוטרת את הכרי, דמר אית ליה דשמואל וטעמא דרבי משום דאית ליה דשמואל דאמר חטה אחת פוטרת את הכרי, הילכך אמר ליה בעל הטבל אל הגגז כולה ידידי הוא, דפטרנא נפשי בחטה אחת לתרומה, וכי פליג רבי עליה דר' יוסי צרי' יהודה בתרומה לחודה פליג, אצל במעשר מודה דלאו בעל דברים ידידיה הוא,

ומר ורבי יוסי לית ליה דשמואל הילכך בתרומה נמי לא מצי טבע ליה,

מכלל דכל איסורים שבתורה שרו, ונילף מינה? משום דהוה עבודת כוכבים ושביעית שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין,

עבודת כוכבים הא דאמרן, שביעית מאי היא ויקרא בה יובל היא קודש תהיה לכם, מה קודש תופס את דמיו, אף שביעית תופסת דמיה,

אי מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת דמיה ויוצאה לחולין, תלמוד לומר תהיה בהוייתה תהא,

כיצד לקח בפירות שביעית בשר, אלו ואלו מתבערים [בזמן בעיור] בשביעית, [קנה] בבשר דגים, יצא בשר מקדושת שביעית, דנפירות גופייהו כמיב צו מהיה, צהוייתו מהא, אצל חילופיהם הן יוצאין לחולין נכנסו דגים, בדגים יין, יצאו דגים נכנס יין, ביין שמן, יצא יין נכנס שמן, הא כיצד, אחרון אחרון נתפס בשביעית, ופירי עצמו אסור הפירי הראשון אסור לאחר הבעור, שלא ילא מקדושתו,

הניחא למאן דאמר אין מלמדין אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר?

מיעוטי כתיבי כתיב הכא דברים ז' כי חרם הוא, וכתיב התם ויקרא בה יובל היא, היא אין, מידי אחרינא לא:

מתני': המקדש בתרומות, ובמעשרות, ובמתנות הזרוע והלמים והקיצה, ובמי חטאת, ובאפר חטאת, הרי זו מקודשת, ואפילו הוא ישראל וקא ס"ד אע"פ שאין לו בכל אלו אלא טובת הנאה, שצדו לתתם לכל מי שירצה, וגם היא לא זכתה אלא בטובת הנאה זו, שהיא צריכה ליתנם לכהן, והמעשר ללוו, ומיקדשה בטובת הנאה זו, דקסבר טובת הנאה ממון:

גמ': אמר עולא, טובת הנאה אינה ממון לקדש צו האשה,

איתיביה רבי אבא לעולא, [שנינו במשנתנו] המקדש בתרומות ובמעשרות ובמתנות במי חטאת ובאפר פרה הרי זו מקודשת, ואפילו ישראל?

א"ל, הכא בישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן, וקא סבר מתנות שלא הורמו, כמי שהורמו דמיין הואיל ועומדת לתרום, ונגמרה מלאכתו לכהן, וזה הכהן צמיח בתרומה שבו, שלא הוטל עליו אלא להפרישה ולקיימה לעצמו, אף יורש זה יפרישה ומכרנה לכהנים, וכן היא תמכרנה,

והוא הדין נמי דמצי לאוקמה בתרומה שנפלה לו מצית אבי אמו כהן, אלא הא

אבני חן על מסכת קידושין

היא] בת ישראל לכהן, תאכל בתרומה [פי' שהיא מקודשת לשני אף לקולא],

מעבשיו ולאחר שלשים יום, ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום, מקודשת ואינה מקודשת לשנים, דאסורה לשנים, אלא אם כן נתן האחד גט, ולאדם אחר אסורה עד שיטנו שניהם גט, וזגמרא פליגי בה, ומפרש טעמא,

בת ישראל לכהן שמה אינן קדושין, או בת כהן לישראל נמי לא תאכל בתרומה צית אביה שמה הווי קדושין, וזר פוסל בקדושין, את צת כהן מן התרומה, לא תאכל בתרומה:

נב': האומר לחבירו צא וקדש, תנא מה שעשה עשוי, אלא שנהג בו מנהג רמאות [כלומר התרומה רשאי להביא את הרמאי הזה לבית דין וב"ד אורדין אותו אומרין לו מי שפרע מאנשי דור המבול וכו']. שו"ח"ח, ותנא דידן הלך נמי דקתני הלך ברמאות,

מאי שנא הכא דקתני האומר לחבירו,

דף נ"ט ע"א

ומאי שנא התם צפ' האיש מקדש דקתני האומר לשלוחו לא וקדש לי אשה פלונית במקום פלוני, והלך וקדשה במקום אחר אינה מקודשת, מאי שנא התם דנקט לשון שליחות, ששלחו לשם כך, והכא נקט מצדו של שלוחו לשם כך, אלא אם יודמן לו במקום פלוני דרך אצלה?

הכא רבותא קמ"ל, והתם רבותא קמ"ל,

הכא [דהלך וקדשה לעצמו, דנקט לשון חבירו] רבותא קמ"ל, דאי תנא שלוחו, הוה אמינא שלוחו הוא דהוי רמאי, דסמכה דעתיה, סבר עבר לי שליחותי, אבל חבירו [שאניו חולך בתורת שליחות] דלא סמכה דעתיה, אימא לא ליהוי רמאי,

התם רבותא קמ"ל, דאי תנא האומר לחבירו, הוה אמינא חבירו הוא, דכי קדשה במקום אחר אינה מקודשת, דסבר האי משלח לא טרח האי שלח לנקשה לי במקום אחר, ולא סמכה דעתיה לשויה שלח אלא צלוחו מקום [ראה שיטה, בזה"י בירב, נחלת משה], אבל שלוחו דמרח, אימא מראה מקום הוא לו אם ממנאנה שם קדשנה לי שם, ואיני מטריחך למקום אחר, ומיהו אם עבד עבד, קמ"ל,

רבין חסידא אויל לקדושי ליה איתתא לבריה, קידשה לנפשיה, והתניא מה שעשה עשוי, אלא שנהג בו מנהג רמאות?

[ומתירין] לא יחבוה ניהליה לא ראו ליתנה לזוך בנו,

וה"ה דמצי לאוקמיה נמי בטבליס שנפלו לו, ודכ"ע כמי שלא הורמו דמין, וטובת הנאה אינה ממון, וקמיפלגי בדשמואל,

אלא אי אוקמת הכי, אוקמת ליה מתניתין דקתני מקודשת דלא כתרומה, דכיון דטובת הנאה אינה ממון, ומתנות שלא הורמו כלל הורמו דמין היכי מיקדשה, הא אין לו בתרומה אלא טובת הנאה, ואפילו נפלו לו טבליס מצית אבי אמו כהן, אצל השתא דאמרין כמי שהורמו דמין, ופלוגמיהו בטיבולא דאחי מארעיה, מתרמא מתני' כדשנינן לעיל ודברי הכל,

ואיבעית אימא, דכולי עלמא לית להו דשמואל, והכא היינו טעמא דרבי דקנסוהו רבנן לגנב שלא תהא תרומה אצלו ממון שאין לו מצדו ונמנא חוטא נשכר,

ואיבעית אימא דכולי עלמא אית להו דשמואל, והכא היינו טעמא דרבי יוסי בר' יהודה, דקנסוהו רבנן לבעל הבית, דלא איבעי ליה לשהויה לטיבוליה,

תנן המקדש בתרומות ובמעשרות ובמתנות במי חטאת ובאפר פרה הרי זו מקודשת, [ואף על פי] [ואפילו] ישראל,

ורמינהו משנה היא דבכורות הנוטל שכר לדון דיניו בטלים, להעיד עדותו בטלה, להזות על הטמא ולקדש ולקדש מי חטאת כשנותן האפר במים קרי קדושה מימיו מי מערה סרוחים הם ואפרו אפר במקלה כלומר סתם אפר שזא מן הקליי צאש?

אמר אביי, לא קשיא, כאן בשכר הבאה האפר ממקום למקום ומילויי ושכר מילוי המים, דמילתא דטירחא היא, ורחמנא לא רמיא עליה ושרי למשקל אגרא ומקודשת, כאן ומתניתין דבכורות בשכר הזאה וקידוש דליכא טירחא, ושכר לימוד מזהו הוא נוטל, והמורה אמרה (דברים ד) ראה למדתי אתכם וגו' כאשר צווי וגו' מה אני צחנם אף אתם צחנם (גדרים דף לו),

דיקא נמי דמתניתין לאו אהזאה וקידוש קאי דקתני הכא במי חטאת ובאפר פרה שעדיין אינן מעורבין, וקתני התם להזות ולקדש, שמע מינה:

פרק שלישי האומר

מתני': האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית, והלך וקדשה לעצמו, מקודשת לשני,

וכן האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום, ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום, מקודשת לשני, ואם

אבני חן על מסכת קידושין

מאי טעמא? הני זוי לא למלוה דמו דנימא המקדש במלוה אינה מקודשת, ולא לפקדון דמו דנימא אס לא נשתייר בה שיה פרוטה אינה מקודשת, כדאמר רבאיש מקדש (לעיל דף מו) המקדש לי בפקדון והלכה ומלאהו שנגנב או שנאבד, אס נשתייר בו שיה פרוטה מקודשת כו',

לפקדון לא דמו, פקדון ברשותא דמרא קא מתאכלי, והני ברשותא דידה קא מתאכלי,

למלוה נמי לא דמו, מלוה להוצאה ניתנה מקמי דנימחלי קידושין וכי אמר לה המקדש לי בה לאו ידיה היא ולא מידי יהיב לה, אבל אלו הני בתורת קידושין יתביניהו ניהלה לא ניתנו לה להוציא, אלא ע"מ שתקדש בהן, ולהכי כי אכלה, דידה אכלה, ולכי מטא זמנא מקדש,

לא בא אחר וקידשה, וחזרה בה במוך לי אמרה אי אפשר בהן מהו?

ר' יוחנן אמר, חוזרת, אתי דיבור ומבטל דיבור, ריש לקיש אמר, אינה חוזרת, לא אתי דיבור ומבטל דיבור,

איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש, ביטל האומר לשלוחו, נא ומרוס, וחזר ובעלו מלהיות שלוחו, או בפניו או שלא בפניו, אם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה, והא הכא דדיבור ודיבור הוא, וקאתי דיבור ומבטל דיבור?

שאני נתינת מעות ליד אשה, דכי מעשה דמו ואע"פ שלא חלו מיד, הוי מעשה מיהא לחול אחר שלשים, והא דקרי ליה דיבור משום דלאו מעשה ממש הוא ולא אתי דיבור ומבטל מעשה,

איתיביה, השולח גט לאשתו והגיע בשליח רבוסא אשמועינן אע"פ שלא יצא אחריו לשם כך, אלא שפגע בו ואמר לו הרי בטל, ולא אמרינן לעצור בעלמא קא מכין, והכי מפורשת בפ' השולח, או ששלח אחריו שליח ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה בטל, והא נתינת גט ליד שליח, דכי נתינת מעות ליד אשה דמו, וקתני הרי זה בטל?

התם נמי כל כמה דלא מציא גימא לידה ליד האשה לאו מידי הוא דיבור ודיבור הוא, אתי דיבור ומבטל דיבור,

איתיביה, ר"ל לר' יוחנן כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה כגון גולמי כלים דאמר בהכל שוחטין (חולין דף כה) כל שעמיד לשוק לשבץ ולגרה, ואמר התם דאכתי חסרון מלאכה הוא וטוהריס, ואס חישב עליה שלא לשוק ושלא לשבץ הציאתו מחשבה זו לידי גמר מלאכה, מכאן ולהבא,

ואין עולים מידי טומאתן משקלן אלא בשינוי מעשה שיעשה בה מעשה לקלקלם, שיעזרם או ינקבם, וכן עד שלא יקבלו טומאה, אין עולין מחזרת קבלת טומאה שירדו במחשבה זו, אלא בשינוי מעשה עד שיתחיל לשוק לשבץ ולגרה,

ומקשינן איבעי ליה לאודועי להוציא עצמו מן מנהג רמאות? סבר אדרבה והכי, אתא איניש אחרינא מקדש לה,

רבה בר בר חנה, יהיב ליה זוי לרב, אמר זבנה ניהלי להאי ארעא, אזל זבנה לנפשיה, והתניא מה שעשה עשוי אלא שנהג בו מנהג רמאות?

באגא דאלימי הוה ליה בקעה של בעלי זרוע היתה, ולא יניחו לכל אדם לקנות קרקע אלא, לרב נהגי ביה כבוד, לרבה בר בר חנה לא נהגי ביה כבוד,

[ומקשינן] איבעי ליה לאודועי [שמא יבוא רבה בב"ח לפניהם ויראו דגברא רבה הוא ויסכימו שיקנה את השדה. שוא"ח?] סבר אדרבה והכי, אתא איניש אחרינא זבין לה,

רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא מחזר עליה לקנותה, אזל רבי אבא זבנה, אזל רב גידל קבליה לרבי זירא קבל עליה סיפר דברי נעקמו לר' זירא, אזל רבי זירא וקבליה לרב יצחק נפחא, אמר ליה [ר' יצחק נפחא לר' זירא] המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כשדורשין בהלכות הרגל היו מקבלין פני הרב,

כי סליק אשכחיה, אמר ליה עני מהפך בחררה מחזר אחריה לזכות בה מן ההפקר, או שתגנה לו בעל הבית ובא אחר ונטלה הימנו מאי? אמר ליה נקרא רשע שוירד למי חצירו, ואלא מר מאי טעמא עבר הכי? א"ל לא הוה ידענא שרז גידל ממעסק בה,

השתא נמי ניתבה ניהליה מר [א"כ שלא ידעת שהוא מהפך בה, עכשיו תן לי הקרקע], א"ל זבוני לא מזבנינא לה, דארעא קמייתא היא זו היא לי ראשונה שלקחתי מעולם, ולא מסמנא מילתא אינה סימן טוב שימכור אדם מקחו הראשון, אי בעי במתנה נישקליה,

רב גידל לא נחית לה דכתיב משלי טו ושונא מתנות יחיה, רבי אבא לא נחית לה משום דהפך בה רב גידל, לא מר נחית לה ולא מר נחית לה [לא מר נחית וכו'] הוא כפל לשון שכבר אמר בן מקודם? וראה בן יהודיע, ומיתקריא ארעא דרבנן הפקר לתלמידים: [אין הכונה על התלמידים, אלא רבנן קאי על רב גידל ור' אבא, כי בעבור חסידות של שניהם דלא מר נחית לה ולא מר נחית לה, וכו' בה התלמידים, והעלו לאותה קרקע שם זה, לעשות זכר טוב לחסידות של ר' אבא ורב גידל. בן יהודיע], # [ופלא שהפקידו שדרו והפסידו מעות הרבה, בשביל שאינו סימן טוב למכור, המקח הראשון שלו],

[שנינו במשנתנו] וכן האומר לאשה התקדשי לי כו': לא בא אחר וקידשה בתוך שלשים מהו? רב ושמואל דאמרי תרווייהו מקודשת, ואע"פ שנתאכלו המעות במוך לי יוס דכי צעו קידושין למיחל ליתנייהו למעות אפ"ה חילי,

אבני חן על מסכת קידושין

דף נ"ט ע"ב

בשלמא מיד מעשה לא מפקה, לא אתי דיבור ומבטל מעשה, אלא מיד מחשבה מיהא תפיק?

א"ל שאני מחשבה דטומאה דכי מעשה דמי, וכדרב פפא,

דרב פפא רמי, כתיב כי יתן, וקרינן כי יותן, הא כיצד? כי יותן דומיא דיתן, מה יתן דניחא ליה, אף יותן נמי דניחא ליה,

איתיביה רבי יוחנן לר"ל, השולח גט לאשתו, והגיע בשליח, או ששלח אחריו שליח, ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה בטל, תיובתא דר"ל תיובתא,

והילכתא כוותיה דר"ל, ואפילו בקמייתא גבי מתני' לא צא אחר וקדשה וחורה זה, ק"ל הילכתא כר' יוחנן, דלמי דיבור ומבטל דיבור, ואע"ג דאיכא למימר שאני נתינת מעות ליד אשה דכמעשה דמי, אפילו הכי אתי דיבור ומבטל דיבור,

קשיא הילכתא אהילכתא, אמרת הילכתא כרבי יוחנן, וקיימא לן הילכתא כרב נחמן,

דאיבעיא להו מהו שיחזור ויגרש בו בגט לאחר שאמר לשליח גט שנתייך לך בטל הוא? רב נחמן אמר חוזר ומגרש בו, רב ששת אמר אינו חוזר ומגרש בו, וקיימא לן הילכתא כותיה דרב נחמן?

נהי דבטליה מתורת שליח, מתורת גט לא בטליה:

[שנינו במשנתנו] מקודשת לשני: אמר רב, מקודשת לשני לעולם אין צולין לאחר ל', שהרי ניתן לה זמן לחול בתוך ל', שיהו כולן פטוין מקדושי ראשון,

ושמואל אמר, מקודשת לשני עד ל' יום, לאחר ל' יום פקעי קידושי שני, וגמרי קידושי ראשון לקמן פריך עלה רב חסדא,

יטיב רב חסדא, וקא קשיא ליה, קידושי שני במאי פקעי?

אמר ליה רב יוסף, מר [אתה רב חסדא] ארישא דמתני' דלא אמר מעכשיו מתני לה מתני לה להך פלוגתא, וקשיא ליה ומשום הכי קשיא ליה למר, מאי דקשיא ליה, רב יהודה, אסיפא מתני לה, ולא קשיא ליה,

[וכן תנא מחלוקת רב ושמואל אסיפא] מעכשיו ולאחר שלשים יום וכו', אמר רב מקודשת ואינה מקודשת לעולם ואפילו לאחר

מעשה מוציא מיד מעשה המחיל לשוף ציטל מהס מורח גמר מלכא לשם כלי, בין שירד להו ע"י מעשה שהחליקו וגילה דעתו שאין מחוסרין עוד חיקון, ומיד מחשבה בין שירד להו ע"י מחשבה,

מחשבה אין מוציאה, לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה חושב עליהן לשוף לשכך, אחר שחשב עליהן שלא לשוף שלא לשכך, אין יוצאין מיד מחשבתן הראשונה,

בשלמא מיד מעשה לא מפקה, דלא אתי דיבור ומבטל מעשה, אלא מיד מחשבה מיהא תפיק?

שאני מחשבה דטומאה, דכי מעשה דמי דרשמנא קרייה מעשה, דכתיב כי יתן, והיינו צידים ואע"ג דמחשבה בעלמא הוא, דאפילו נפלו ממילא וניחא ליה הוה הכשר, ומיקרי כי יותן, וכדרב פפא,

דרב פפא רמי, כתיב ויקרא יא כי יתן, וקרינן כי יותן, הא כיצד? כי יותן דומיא דכי יתן, מה יתן דניחא ליה, אף יותן דניחא ליה,

רב זביד מתני להא שמעתתא דרבי יוחנן וריש לקיש אהא, וכן היא שנתנה רשות לשלוחה לקדשה משנה היא לקמן צ"כ בתרא, והלכה היא וקדשה את עצמה, אם שלא קדמו קידושיה קידושין, ואם של שלוחה קדמו אין קידושיה קידושין,

לא קדשה את עצמה, וחזרה בה בין בפני שליח בין שלא בפניו מהו?

רבי יוחנן אמר חוזרת, ור"ל אמר אינה חוזרת ולקמן מוסדין ליה מהא דהשולח גט, ר' יוחנן אמר חוזרת, אתי דיבור ומבטל דיבור, ר"ל אמר אינה חוזרת, לא אתי דיבור ומבטל דיבור,

איתיביה רבי יוחנן לר"ל, ביטל, אם עד שלא תרם ביטל, אין תרומתו תרומה?

אמר רבא, הכא במאי עסקינן כגון שקדם בעל הבית [ששלח השליח, הלך הוא עצמו] ותרם את פְּרִי, דהוה ליה מעשה,

איתיביה ריש לקיש, כל הכלים יורדים לידי טומאתן במחשבה, ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה,

מעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה, מחשבה אינה מוציאה לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה,

אבני חן על מסכת קידושין

קידושין, דהא ראשון דהר ביה ממעכשין,

דף ס' ע"א

ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו, ולאחר עשרה ימים וה"ה זהאי אחר, אם קדשה סתם, הואיל ולא בא אחר אחריו, מה לי ולתנא, אלא קידר נקט ותנא,

מראשון ומאחרון צריכה גט, מאמצעי אינה צריכה גט,

[ומפרש] מה נפשך, אי תנאה הואי, דקמא קידושין, דהנך לאו קידושין, אי חזרה הואי, דבתרא קידושין שלא בא אחר אחריו, וגמרו קידושין לאחר עשרה [ימים] דהנך [דראשון ושני חזר מהם ו] לאו קידושין,

פשיטא? מהו דתימא האי לישנא משמע תנאה ומשמע חזרה שמי לשונות במשמע, יש אומרה בלשון תנאי, ויש אומרה בלשון חזרה, ואיכא למימר להאי תנאה ולהאי חזרה ותיבעי גיטא מכל חד וחד, דלמא קמא לחזרה מכון וכלו של שני, ושני לתנאה איכוון וכלו קיימין ואין של ראשון, ושל אחרון קידושין ובעיא גיטא מאמצעי, ואיכא למימר דקמא תנאה וכלו קיימין, ואיכא למימר דכולהו חזרה ושל אחרון לבד קיימין,

קמ"ל דלאו תרוייהו משמע מינה, אלא ספק תנאה ספק חזרה, ואי תנאה הוא, לכולהו הוי תנאה, ואין לשון חזרה כלל, ואי חזרה הוי, לא הוה ביה לישנא דתנאה כלל, וממה נפשך אמצעי לא הוו קידושין,

עולא אמר רבי יוחנן, אפי' מאה תופסין בה, וכן אמר ר' אסי, אמר רבי יוחנן, אפילו מאה תופסין בה,

אמר ליה רב משרשיא בריה דרב אמי, לר' אסי, אסברה לך טעמא דרבי יוחנן דהא ליכא למימר טעמא דר' יוחנן משום דקסבר שמי לשונות במשמע, ומספקא ליה לגבי האי גברא בתנאה, ולגבי האי בחזרה, דאם כן לא שייך למיתני "תופסין", דאין תפיסה אלא באחד מהן, ואנן הוא דלא ידעינן היינהו, ומדקתני תופסין, משמע דסבירא ליה, שיש בה ד קידושין לכולהו [ראה תוס'],

שוו נפשיה, כי שרגא דליבני המסדר לציניס ורחצ כולן שוה, אינו מסדר ממש זו על זו, דא"כ הרי שורה החילוניה נופלת וחצירתה אחריה, דכל חד וחד רוחא לחבריה שבק אלא מסדר תחילה זו אלל זו, וחזר ומסדר עליה שורה אחרת, ונותן החילוניה משוכה לחוץ, כדי שישאר ריוח בתחתונה, להיות שניה יושבת מקצת עליה, ומקצת על שאללה, ושאר ריוח גם בשניה, להיות שלישית מקצת עליה, וכן כולם,

הכא נמי כל אחד מנא מקום זמן פנוי לקדושין, ותפסו כולן לאסרה, [פי' שבשאר מעכשיו ולאחר ל' יום, מתחילין הקידושין עכשיו ואינם נגמרים עד שלשים יום, ועד שלשים יום יש מקום פנוי לחול קידושין אחרים, שכל אחד מקדשה בתוך זמנו של חבריו],

שלשים עומדת בספק קידוש שניהם, ואסורה לשניהם בלא גט האחד, כדמפרש טעמא לקמן [פי' שבודאי היא מקודשת לאחר מהם, רק אין אנו יודעים לאיזו מהם],

ושמואל אמר, מקודשת ואינה מקודשת, אלא עד ל' יום, לאחר ל' פקעי קידוש שני, וגמרי קידוש ראשון,

[ומפרש] לרב מספקא ליה [צ"ל לרב מספקא "לן", פי' דטעמא דמתני' משום דמספקא לן. ע"פ שו"א ח] האי לאחר שלשים אי תנאה הואי אם לא אחזר צי בתוך ל', יהיו קדושין מעכשיו, אי חזרה הואי ממאי דקאמר מעכשיו, וקאמר איני אומר מעכשיו, אלא התקדשי לי לאחר ל', הילכך לעולם היא בספקא, דאי הוי תנאה קידוש ראשון חילי, קידוש שני לא חילי, ואם חזרה הוי, קידוש שני חילי, קידוש ראשון לא חילי,

לשמואל פשיטא ליה [לן. שו"א ח] דתנאה הואי הילכך כל ל' יום הוו קידושין תלוינ שמא יחזור בו, מל' ואילך גמרו,

ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא [האומר הרי את מגורשת] מדהיום ולאחר מיתה, גט ואינו גט מספקא ליה האי ולאחר מיתה, אי הוי תנאה, מהיום יהיה גט אם אמות, ולכשימות נמצא גט למפרע מאותו יום, אי חזרה הוי, וחזר בו מ'מהיום, ואמר זה גיטך לאחר מיתה, ולא אמר כלום, דאין גט לאחר מיתה, דכיון דמית הימי מגרש דברי חכמים, רבי אומר כזה גט דתנאה הוי,

ונימא רב הלכה כרבנן, ונימא שמואל הלכה כרבי?

צריכא, דאילו אמר רב הלכה כרבנן, הוה אמינא התם [בהיום] ולאחר מיתה] הוא דאיכא לספוקי ולמימר חזרה הוי, משום דלרחוקה קאתי וקשה צעינו לרחקה ולגרסה, ולהכי דהר ביה ממעכשין,

אבל הכא דלקרובה קאתי [קאמר], כל מה דמצי לקרובה מקרב לה, ופי' אמר לאחר שלשים לא דהר ביה ממעכשין, אימא מודה ליה לשמואל, דתנאה הואי,

ואי אמר שמואל הלכה כרבי, הוה אמינא התם הוא דאמר תנאה הוא ולא חזרה, דאם יודע דאין גט לאחר מיתה, ומידי דכדי לא עבד איניש דאמר,

אבל הכא דיש קידושין לאחר ל' יום, אם לא קדשה אחר צנתיים אימא מודי ליה לרב דילמא הוי חזרה, דלא רצה לקדשה מעכשיו שמא דעתו על אחרת, וימלך בתוך שלשים יום קמשמע לן, צריכא,

אמר אביי [בניחותא], ולטעמיה דרב דמספקא ליה בחזרה ותנאה בא אחד ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום, ובא אחר ואמר לה, הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר עשרים יום שְׁגְלוּ של שני בתוך של ראשון, ואם דראשון חזרה, הוו להו דשני

אבני חן על מסכת קידושין

אם אתה אומר חולצת, מתייבמת [ומשני אם אתה מזכירה חליצה
אתו נמי ליבומה] דלמך מדאזכרה חליצה, קים לכו לרצן דלא גיטא הוא, ואתו
ליבומי גרושה, והיא זכרה [משום אשת אחיו],

ופרכין **הכא נמי** זמיהו ונאמר מיהא **אם אתה אומר חולצת**
מתייבמת נחוש דלמא אתי ליבומה, שאם אתה אומר חולצת מתייבמת,

ומשני **תתייבם ואין בכך כלום** דגיטא דשייר ציה לאו גיטא הוא כלל, והא
דקמי לא מתייבמת, **חששא דרבנן הוא** דגזרו אטו מהיוס אם ממך,
אחזקה דיבם מוקמינן לה, לא שיך למיתני הכא אלא ציבמות גבי מילתא אחרימי,
דמשום ספיקא דפרק ד' אחין (ציבמות לא), אכל הכא דאפילו ספיקא ליכא לא צעי
חזקה, דהא ודאי יבמה היא:

מהני: **האומר לאשה הרי את מקודשת לי** בפרטת זו, על
מנת שאתן לך מאתים זו, הרי זו מקודשת, והוא יתן,

על מנת שאתן לך מכאן ועד ל' יום, נתן לה בתוך שלשים
מקודשת, ואם לא אינה מקודשת,

ע"מ שיש לי מאתים זו הרי זו מקודשת, ויש לו,

על מנת שאראך מאתים זו, הרי זו מקודשת ויראה לה,
ואם הראה על השלחן והכי פירשה ואם היה שולחני, והראה לה מעות
שלין שלו, והם על שלחן שלפניו, **אינה מקודשת** דלא נמכרה זו אלא לראות
משלו:

נמי: **איתמר, רב הונא אמר, והוא יתן** לכשיצא, וקידושין חלין
למפרע משעת קידושין, ומיהו מודה רב הונא דאם מת קודם שניתנו אינה זכירה
חליצה שהרי לא קיים מנא, רב יהודה אמר לכשתן,

רב הונא אמר והוא יתן, תנאה הוי, מקיים תנאה ואזיל, רב
יהודה אמר לכשתן לכו יחייב הווי קידושי השתא מיהא לא
הווי קידושי,

מאי בינייהו? איכא בינייהו שפשמה ידה וקבלה קידושין
מאחר קודם שיקיים מנא ואח"כ עמד זה וקיים מנא **לרב הונא לא הווי**
קידושי שני קידושין, דהא גמרו קידושי ראשון למפרע,

לרב יהודה הווי קידושי שני קידושין, שהרי הראשון לא נמכר לקדשה
בפרטת, אלא במאמץ זה דלית ליה לרב יהודה צאמר על מנת כאומר מעבדיו
דמי, והרי קדמו קידושי שני,

ותנן נמי גבי גיטין כי האי גוונא, האומר לאשה הרי זה גיטך
על מנת שתתני לי מאתים זו, הרי זו מגורשת, והיא תתן,

איתמר, רב הונא אמר והיא תתן, רב יהודה אמר לכשתתן,

[וכתב הרימב"א שאף שחלין הקדושין אפשר דאסורה בביאה, שאין אשה אחת
לכמה אנשים להשתמש זה בצד אישות של זה, וכל כמה דאפשר למבצר משוורא
דידיה בצרינן, הילכך הרי היא אסורה להם, ואתיא כאביי דאמר קדושין שאין
מסורין לביאה הו קדושין דהילכתא כוותיה],

[מעמיה דר' יוחנן פ' דמדקאמר תופסין ודאי לא הוי טעמיה דר' יוחנן דהאי
לישנא משמע תנאה ומשמע חזרה, דלהאי טעמא אין הקדושין אלא לאחר, ואין
אנו יודעים מי הוא ומספק צריכה גט מכולם, אבל תופסין משמע שכל א' וא'
מצא מקום פנוי ויש בו צד קדושין לה לאסרה,

וקשיא לן והיכן מצינו קדושין בעולם שלא יפשטו בכולה אשה, שאם לא קדשה
כולה אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה?

מ"ה נראה דקסבר ר' יוחנן שהאומר לאשה הרי את מקודשת לי חוץ מפלוני
משקודשת בזה מספק דאע"ג דגבי גט לא הוי גט התם הווי דבעינן כריתות אבל
הכא קנין בעינן והא איכא. תוס' ר"י הוקן, וראה תוס'.

מתיב רב חנינא, מהיום ולתוך מיתה, גט ואינו גט, ואם מת
חולצת שמה אטו גט וחקקה ליבם **ולא מתייבמת** שמה גט הוא, והוא לא
גרושה אחיו, והרי היא לו זכרה, שאין עליה זיקת יבום,

בשלמא לרב מסייעא ליה, לשמואל נמי הא מני רבנן היא,
דמסקא להו אי תנאה אי חזרה, (ואנן) [ואנא] דאמרי כרבי,

אלא לר' יוחנן דאמר שוורא הוי [דר"י אומר דאפילו מאה תופסין בה,
דחפסי בה כי שרגא דליבני, שעד שמוגיע זים ל' יש שוור וריוח לשאר קידושין
לחול, וא"כ גם כשאומר הרי את מגורשת לאחר ל' יום בתוך ימים אלו אינה
מגורשת לגמרי], **כל גיטא דמשייר בה ולא כלום הוא** דתמנא אמר
(דכריס נד) כרימות, [א"כ] **יבומי מייבם** [דהא אין כאן כריתות, וכשמת
האיש ונשאר האשה צריכה יבום]?

[ומתרינן] **אמר רבא, גט להוציא ומיתה להוציא, מה ששייר**
גט, גמרתו מיתה # [פ' אין כאן חסרון בכריתות, שהוא נתן לה גט שיתחיל
עכשיו ויגמר לאחר מיתה, וא"כ הוא בכריתות אריכתא, ולכן אינה מתייבמת
דשמה העילוי הגירושין],

אמר ליה אביי, מי דמי, גט מוציאה מרשות יבם [אם נתגרשה
קודם שמת בעלה, אין כאן יבום], **מיתה** [בלא גט] **מכנסה** [מכניסה ?]
לרשות יבם [ואין כאן כריתות כלל],

אלא אמר אביי, התם [בגט שחולצת ולא מתייבמת] **טעמא מאי,**
גזירה משום מהיום אם מתי [דפשיטא לן דמנאה הוא, הרי זה גט
והוי גיטא למפרע לכשימות [ולכן גם מהיום ולאחר מיתה, אף שאינו גט, והול"ל
שתתייבם, גזרינן משום מהיום אם מתי, וחולצת ולא מתייבמת],

[ומקשה] **ונגזור מהיום אם מתי דתחלוץ, אטו מהיום ולאחר**
מיתה דפשיטא לרבי יוחנן דשוורא הוא, ולא הוי גט כלל?

אבני חן על מסכת קידושין

אמר לך רב יהודה, הא מני רבי היא, דאמר רב הונא אמר רבי, כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי, ופליגי רבנן עליה, ואנא דאמרי כרבנן,

גופא, אמר רב הונא אמר רבי, כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי ע"מ כן וכך דמי,

אמר רבי זירא כי הוינן בבבל הוה אמרינן, הא דאמר רב הונא אמר רבי כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, פליגי רבנן עליה,

כי סלקי להתם כשעלימי לארץ ישראל, אשכחיה לרבי אסי דיתיב וקאמר לה משמיה דרבי יוחנן, הכל מודים באומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, לא נחלקו כלומר לא מספקא להו לרבנן אי מנאה אי חזיה אלא מהיום ולאחר מיתה,

והתניא ציטוטא מהיום ולאחר מיתה, גט ואינו גט דברי חכמים, רבי אומר כזה גט,

ולרב יהודה דאמר בעל מנת נמי פליגי, אדמיפלגי במהיום ולאחר מיתה, ניפלגי בעל מנת? להודיעך כח דרבי דמהיום ולאחר מיתה נמי הרי זה גט,

וניפלגי בעל מנת להודיעך כח דרבנן? כח דהיתירא עדיף:

[שנינו במשנתנו] על מנת שאתן לך מכאן וכו': פשיטא דאם לא נתן לה במוך לי אינה מקודשת? מהו דתימא לאו תנאה הוא ולא קפדה אשליש יום ולזרוזיה קאמר אלא לזרוזיה צעלמא קאמרה, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] על מנת שיש לי מאתים זוז וכו': [ויש לו] משמע שיש עדים שיש לו, הא לא הכי אינה מקודשת ומותרת לאחר ואמאי וניחוש שמא יש לו, ועוד תניא חיישין שמא יש לו [וביארז הראשונים דכיון דקידש בתנאי שיש לו סברא הוא דבשעת קידושין יש לו, וזה ברור שבתנאי הוה שיהא לו בשעת קידושין, ולא מהני מה שיש לו לאחר מכן, הערות?]

לא קשיא הא בקידושי ודאי [קידושי ודאי הוון] אם אנו יודעים שיש לו, הא בקידושי ספק ופקא מינה שאם צא אחר וקידשה אינה מקודשת, וכי לא ידעינן חיישין שמא יש לו ואינה מותרת לאחר, ומיהו לריכא גט מן השני דשמא לא היו הראשונים קידושין:

[שנינו במשנתנו] ע"מ שאראך מאתים זוז וכו': תנא לא נתכונה זו אלא לראות מושלו לפיכך אם הראה על השלמן שלפניו והוא שולמי והמעות אינם שלו אינה מקודשת:

[שנינו במשנתנו] ואם הראה לה על השלמן אינה מקודשת:

רב הונא אמר והיא תתן, תנאה הוי, מקיימא תנאה ואולה, רב יהודה אמר לכשתתן, לכי יהיבה ליה הוא דהוי גט, השתא מיהא לא הוי גט,

דף ס' ע"ב

מאי בינייהו על כרחיך לרב הונא נמי אסורה לינשא עד שתתן, שמא לא יתקיים התנאי, וגט בטל וצניח ממזרים?

איכא בינייהו שנתקרקע הגט או שאבד [קודם שנתקיים התנאי], לרב הונא הוי גט, לרב יהודה לא הוי גט,

וצריכא, דאי אשמעינן גבי קידושין [דפליגי, דרב הונא סבר והוא יתן, ורב יהודה אמר לכשתתן], כהא קאמר רב הונא, משום דלקרובה קאתי ומיהו לקרבה אליו, וגמר קידושין צפויטה שנתן לה,

אבל גירושין דלרחקה קאתי, אימא מודי ליה לרב יהודה דלא גמר למיהוי גיטא עד שתתן, אולי יתפייסו צינתיים, שאין אדם ממנה לרחק את אשתו,

ואי איתמר בהך [בגירושין], בהך קאמר רב הונא דמגורשת מיד, לא משע בעל לעכב גירושיה, עד שיקבל המעות [שהאשה צריכה ליתן לבעלה בתנאי הגירושין] משום דאיהו לא כסיף ליה למתבעה [שאינו מתבייש לתבוע הכסף ממנה],

אבל הכא [בקידושין] דאיהו כסיפא לה למיתבעיה [שהאשה מתביישת לתבוע הכסף מבעלה], [ודאי אין הכוונה תביעה כפשוטו, דהרי ודאי אין כאן שום תביעה, דהרי עשה תנאי ואין מחויב לקיים את התנאי, אלא הכוונה תביעה בעלמא שיקיים תנאו ויכנס, או יפטר [יגרשנה] ולא תשב עד שילבין ראשה, דלזה ב"ד יכולים להקציב זמן לקיום תנאו או שיפטרנה בגט, הערות], אימא מודי ליה לרב יהודה שהרי לא נתרצית בקידושה עד שתתן, צריכא,

מיתיבי, הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז, אע"פ שנתקרקע הגט או שאבד קודם שנתנה [המאתים זוז] הרי זו מגורשת, לאחר לא תנשא עד שתתן,

ועוד תניא, אמר לה הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז ומת, נתנה קודם שמת אין זקוקה ליבם, לא נתנה זקוקה ליבם, רשב"ג אומר נותנת לאחיו או לאביו או לאחד מן הקרובים,

עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר לי, ולא ליורשיי, ומר סבר אפי' ליורשיי, דכולי עלמא מיהא תנאה הוי ואפילו מ"ק מודה שאם פירש על מנת שתתן לי או ליורשיי, שאפילו מת נותנה ליורשיו ופטורה מן החליצה, דהוה גט למפרע משקצלתא, תיובתא דרב יהודה,

אבני חן על מסכת קידושין

דף ס"א ע"א

המקדש שדהו בשעת היובל צומן שהיוצל נוהג, שכל שדה אחוזה פדיונו שזה מגזירת הכתוב, אחת יפה ואחת רעה, אבל צומן שאין היוצל נוהג נפדי צוין נותן [אם בא לפדותה, נותן בשביל שדה שזורעים בה] בורע חומר [חומר = כור] שעורים, חמשים שקל כסף, היו נקעים כמין גומות עמוקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, אין נמדדין עמה, פחות מכאן נמדדין עמה,

והיונין בה, נהי דבהדי ארעא לא קדשו להיות נמדדים בקרקע [בקרקע ?] שזה [שהיו נכללים בשיעור השדה, שהיו הנקעים והסלעים נחשבו יחד עם הקרקע הנורעת], להיות קטפרס [slope] שלהן נמדד לעלות נחשבו, נקדשו באפי נפשיהו להיות נמדדין לפי מה שיש בהן, ולא יעלה מדרון שלהן נחשבו,

[נקדשו באפי נפשיהו, פירש בקונט' להיות נמדדים לפי מה שיש בהן, ולא יעלה מדרון שבהן לחשבון, כי אם קרקעית הנקעים, ובריש פ' בית כור (ב"ב קג). פרשב"ם דהבי פריך נהי דבהדי ארעא לא קדשו, כלומר אם אינו רוצה למודדו עמה לפי שהיא שדה בפני עצמה, ויכול לפדות כל אחד ואחד בפ"ע כאילו הקדש שתי שדות, שיכול לפדות זה בלא זה, נקדשו באפי נפשיהו, מכל מקום כשירצה יפדה אותן נקעים בפני עצמן לפי חשבון בית זרע חומר שעורין ב' שקל כסף,

ולא נהירא דמשמע מתוך פירושו דהמקדש שדה אחד שאין בו נקעים שאין יכול לפדותו לחצאין, וליתא דהא אמרין לעיל בפ"ק (דף כ:) המקדש שדה אחוזה לוח וגואל לחצאין, לכך נראה בפירוש הקונטרס. תוס'],

וכי תימא כמה דלא הוי בית כור לא חשיב,

ויקרא כז טז ואם | מִשְׁעָרָם אֲחֻזָּתוֹ יִקְדָּשׁ אִישׁ לֵה' וְהָיָה עֶרְכָּךְ לְפִי זָרְעוֹ זָרַע חֹמֶר [חומר הוא כור. ע"פ התרגום, כור, שלשים סאה, האיפה וכן הבת הוא שלשה סאה, והחומר הוא עשרת בתים, דהיינו שלשים סאה. ע"פ האב"ע] עֶרְכָּרִים מִמֶּשְׁקִים שֶׁקֶל כֶּסֶף: ז' אֶסְ-מִשְׁנֵה הַיָּזֶל יִקְדָּשׁ עֲדָהוּ עֶרְכָּךְ יָקוּם: י' וְאֶסְ-חֹמֶר הַיָּזֶל יִקְדָּשׁ עֲדָהוּ וְחֹמֶר אֶת-הַכֶּסֶף עַל-פִּי הַשָּׂנִים הֵנוּ תֵּלַת עַד שָׁנָה הַיָּזֶל וְגֵרַע מִשְׁרָכָה:

ורמינהו שדה מה ת"ל והוא ליה למכתב ואם מאחוזתו יקדש איש וגו', וכמז ואם משדה אחוזתו?

לפי שנאמר ויקרא כז זרע חומר שעורים בחמשים, אין לי אלא שהקדש בענין הזה כדי זרע חומר שעורים, מנין לרבות לתך חצי כור, וחצי לתך, סאה, תרקב חצי סאה [שבסאה יש ששה קב, ולכן תרי קב דהיינו שלשה קב הוא חצי סאה], וחצי תרקב, ואפי' רובע [הקב] מנין, ת"ל שדה מכל מקום [תרי שגם מקום קטן שזורעין בו רובע נחשב, ולמה לא יעלה גם הנקעים והסלעים]?

אמר מר עוקבא בר חמא, הכא בנקעים מלאים מים עסקינן,

פשיטא? לא צריכא דאע"ג דנקט דמי בעיסקא למחזית שדה, היו לפניו על שולחנו להחליף ולהשתכר:

מהני: על מנת שיש לי בית כור עפר מקום הראוי לזרוע לי סאין, וחשנין לכל סאמים מאה על חמשים, כחצר המשכן חמשים על חמשים לצית סאה, וצית כור אלף ות"ק אורך על ג' רוחב, ואם אחת מרצבו ממלאנו מאתים ושבעים ושלושה וה' טפחים, על מאתים ושבעים ושלושה וה' טפחים, ועוד דבר מועט הרי זו מקודשת ויש לו,

על מנת שיש לי במקום פלוני, אם יש לו [פ' שיש עדים שיש לו] באותו מקום מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

על מנת שאראך בית כור עפר, הרי זו מקודשת ויראה, ואם הראה בבקעה הרי לך בקעה גדולה, ובה כמה צמי כורין ואין אחד מהן שלו, אינה מקודשת:

גמ': וניחוש שמא יש לו, ועוד תניא חיישינן שמא יש לו? ל"ק הא בקידושי ודאי [אם יש עדים שיש לו מקודשת ודאי], הא [דחיישינן] בקידושי ספק,

למה לי למיתנא גבי ארעא, ולמה לי למיתנא גבי זוזי?

צריכא, דאי אשמעינן גבי זוזי, משום דעבידי אינשי דמצנעי והסס [הדין] הוא דמיתנא [שאנו רואים], אי יש לו [זוזי] הוו קידושי ודאי, לא מיתנא הוו קידושי ספק [שאף שלא ראינו, יכול להיות שיש לו],

אבל ארעא אי לא ידעינן דיש לו, אפילו קידושי ספק ליכא, אימא אי דאית ליה ארעא דמאן דאית ליה ארעא קלא אית ליה, קמ"ל מדמננהו גבי הדדי, למימרא דלרעא כי זוזי, מה הסס יש לו ודאי, [ואם] אין לו ספק, אף קרקע יש לו ודאי, אין לו ספק:

[שנינו במשנתנו] על מנת שיש לי במקום פלוני, אם יש לו וכו': פשיטא?

מהו דתימא אמר לה, מאי נפקא לך מינה אם חזק הוא אלא מרחנא ומייתניא אלא טרחנא ומייתניא המצוה לציתי, קמשמע לן:

[שנינו במשנתנו] על מנת שאראך בית כור עפר: תאנא לא נתכוונה זו, אלא לראות משלו:

[שנינו במשנתנו] ואם הראה בבקעה אינה מקודשת: פשיטא? לא צריכא דנקיט בדיסתורא אריסות,

[מביא דיני הקדש, ואח"כ דיני מכר, ושואל איך הדין בקדושין] גבי הקדש תנן

אבני חן על מסכת קידושין

אֶת־הַיָּדִין לִפְנֵי ה' עַד הוּא יִרְשׁוּ אֶת־אִיְקִיבוּ מִפְּנֵיו: כב וּבְכַשֶּׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תֵּשְׁבוּ וְהָיִיתֶם נָקִים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהִיָּתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְאַחֲזָה לִפְנֵי ה': כג וְאִם־ל' א' תַּעֲשׂוּן בֵּן הַזֶּה חֲטֹאתֶם לָהּ וְדַעוּ חֲטֹאתֶכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם: כד בְּנוֹלָכֶם עָרִים לְמַפְכֶם וְגֵדְתָה לְצִנְאֶכֶם וְהִצִּיתֶם מַפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ: כה וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גֵד וְכֵנִי רֹאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבֹדָה עָשׂוּ פֶאֶשֶׁר אֲדֹנִי מִצְוָה: כו מִפְּנֵי נָשִׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּרִיָּתֵנוּ יְהוּיִשָּׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד: כז וְעֲבֹדָה יַעֲבֹדוּ פְּלִי־חִלּוּן צָבָא לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה פֶּאֶשֶׁר אֲדֹנִי דִּבֶּר: כח וַיְצִו לָהֶם מֹשֶׁה אֶת אֱלֹעֶזֶר חֶבְדֵּן וְאֵת יְהוֹ שֶׁעַ בְּנֵי־נֹן וְאֶת־רֹאשֵׁי אָבוֹת הַמִּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם־יַעֲבֹדוּ בְּנֵי־גֵד וְכֵנִי־רֹאוּבֵן אֶת־תִּיֶדֶן פְּלִי־חִלּוּן לְמַלְחָמָה לִפְנֵי ה' וּבְכַשֶּׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וְנִתְּתֶם לָהֶם אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לְאַחֲזָה: ל וְאִם־ל' א' יַעֲבֹדוּ חֲלוּצִים אֶתְכֶם וְנֶאֱחָזוּ בְּחֻבְכֶם בָּאָרֶץ כְּנַעַן: לא וַיַּעֲזֵב בְּנֵי־גֵד וְכֵנִי רֹאוּבֵן לֵאמֹר אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל־עֲבֹדָה בֵּן נַעֲשֶׂה: לב נָהָנוּ נַעֲבֹד חֲלוּצִים לִפְנֵי ה' אָרֶץ כְּנַעַן וְאֶתְנוּ אֶחָת נַחֲלָתָנוּ מֵעֵבֶר לַיָּרְדֵּן:

ר' מאיר סבר שאם עשה תנאי ולא כפול, אינו תנאי, ודינו כאילו לא עשה תנאי,
יש עוד ר' דיני תנאי: הן קודם ללאו, ותנאי קודם למעשה, ותנאי בדבר אחר ומעשה בדבר אחר, ותנאי שאפשר לקיים המעשה ע"י שליח,
אך ידשו בני גד ובני ראובן: א. לא ירשו כלל, ב. ירשו את כל ארץ הגלעד, ולא יכנסו לגורל כלל, ג. יכנסו לגורל עם שאר השבטים על כל ארץ ישראל כולל ארץ הגלעד, ד. יכנסו לגורל רק על ארץ כנען, אבל ארץ הגלעד יחלק רק לשאר השבטים, ה. ארץ כנען יחלק ע"פ הגורל לשאר השבטים, וארץ הגלעד ע"פ הגורל לכל השבטים, גם לבני גד ובני ראובן,
מסביר היצוגה בלי שום תנאי, היה מניע לבני גד וראובן חלק בא"י כשאר השבטים [ג], רק לאחר שקיימו התנאי, לא נכנסו לגורל אלא כל ארץ הגלעד וכו' היה חלקם בא"י בלי גורל, [ב]
יש ענין של מכלל הן אתה שומע לאו, ויש גזירת הכתוב של תנאי כפול,
אם לא היה כופל, ולא היו עוברים, לר"מ היינו אומרים שיקחו את כל ארץ הגלעד שאין כאן תנאי [ב], ולר"ח לא יקחו כלום [א],
עכשיו שכפל, אם לא יעברו, לר"מ יחלק ארץ הגלעד רק לשאר השבטים, ובני גד וראובן יקחו חלקם רק בארץ כנען [ד], ולר"ח ירשו כל השבטים כולם ע"י הגורל גם בכנען וגם בגלעד [ג],
הפסוק ואם לא יעברו וגו', לר"מ אומר הפסוק שני דברים, א' תנאי כפול שאם לא יעברו לא יותן להם ארץ הגלעד, ב' שירשו בארץ כנען ככל ישראל [ד],
ולר"ח אינו תנאי כפול, וזה שלא יוטלו בני גד וראובן כל ארץ הגלעד לעצמם זה מובן גם בלי הכפילה, ובא לומר רק שאם לא יעברו, כל ישראל יטילו גורלות גם על ארץ הגלעד וגם על ארץ כנען [ג],

משום דלאו בני זריעה נינהו וכמוז הכמוז זרע, ומידי דלאו בני זריעה נינהו אינן נפדין גדמים הללו, אלא בשויה, דיקא נמי דקתני דומיא דסלעים גבוהים # [גם סלעים קטנים אינם ראויים לזריעה, ונקט גבוהים שכן הוא לשון המשנה] שסתם סלע אין ראוי לזריעה דקשה הוא, ש"ב,

אי הכי אפילו פחות מיכן [עשרה טפחים] נמי [לא יחשבו כיון שאינם בני זריעה]?

[ומתוך שבפחות מעשרה טפחים אין להם שם לעצמם] הנהו הנקעים נאגני דארעא מיקרו קרוין אנגות הקרקע [ועל שם הקרקע הם קרוין, ואין להם שם לעצמם], שהמים מתמלין לתוכן כמו וישם צלגות (שמות כד), [וכן] מקום הסלעים אין להם שם סלעים לעצמן, אלא על שם הקרקע הם נקראים שדרא דארעא שידללות הקרקע [שידרא כלומר "עצם" שהארמה רכה והסלע קשה בעצם. שוא"ח] מיקרו,

[ומביא אך יהיה הדין דנקעים במכר] גבי מכר תנן, האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך, והיו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, אין נמדדים עמה, פחות מכאן נמדדים עמה, ואמר מר עוקבא בר חמא, אע"פ שאין מלאים מים,

מ"ט? אמר רב פפא, לפי שאין אדם רוצה שיתן את מעותיו בשדה אחת, ויראה לו כשנים וכשלשה מקומות [דאיכא מורה מרובה בחרישה וזריעה וקצירה בשני שדות יותר משדה אחד גדול בידה. רשב"ם ב"ב קג.],

הכא מאי גבי קידושי אשה, אם היו צו סלעים ונקעים של י' טפחים, ואין מלאים מים להקדש מדמינן לה ונמדדין עמה, או למכר מדמינן לה ואין נמדדין?

מסתברא [דקידושין] להקדש מדמינן לה, דאמר לה [הבעל לאשתו] אנא טרחנא וזרענא ומייתינא [התבואה לביתי]:

במכר לב א ומקנה א רב היה לבני ראובן ולבני־גד עצום מאד ויראו את־אֶרֶץ יַעֲזֹר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהָיָה הַמָּקוֹם מִקוֹם מִקְנֵה: ב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גֵד וְכֵנִי רֹאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֱלֹעֶזֶר חֶבְדֵּן וְאֶל־נִשְׂיָאֵי הַעֲדָה לֵאמֹר: ג עָמְרוּ יְדִיבֹן וַיַּעֲזֹר וַיִּמְרָה וַחֲשֹׁבוּ וְנֶאֱלַעְלָה וַשָּׁבִם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲזֹר: ד הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָבָה ה' לִפְנֵי עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנָה הִיא וְלַעֲבֹדָה מִקְנֵה: ה הַיֹּאמְרוּ אִם־מִצְאָנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִמֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבֹדָה לְאַחֲזָה אֶל־תַּעֲבֹדְנוּ אֶת־תִּיֶדֶן: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי־גֵד וְלִבְנֵי רֹאוּבֵן הַאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאִתָּם תֵּשְׁבוּ פֹה: ז וְלָמָּה תִּנְאוּן [תִּנְיָאוּן] אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם ה': ח מִן הַיָּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גֵדְתָה צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְמִפְּנֵי: ט וַנִּתְּנוּ נַחֲלֵי חֲשִׁים לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־יִקְבִּיאֲכֶם אֶל־מִקוֹם מָם וַיֵּשֶׁב מִפְּנֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ: יח ל' א נָשׁוּב אֶל־בְּרִיתֵנוּ עַד הַתְּנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ: יט כי ל' א נַחֲתַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיָּרְדֵּן וְהִלָּאָה כִּי בָּאָה נַחֲלָתָנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר תִּיֶדֶן מִקְרָתָה: כ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־תִּדְבָר הַזֶּה אִם־תִּתְּלְצוּ לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה: כא וְעֵבֶר לָכֶם פְּלִי־חִלּוּן

אבני חן על מסכת קידושין

רבינו משוס צריך לזכור היה הדבר לאומרו מפני דבר אחר, שאלמלא [שום לא] בן שפלו, יש במושמע שלא רק שלא יקחו חלק בארץ גלעד, אלא [שם] בארץ כנען לא ינחלו שום לא יעצרו, אף צריך כנען שמעבר הירדן והלאה שהיו קצין זה מפני מקנה רב שלהן, אף זה לא יטלו [ראה תוס'].

* [תנא ברור השלישי - רביעי. הוא היה בנו הבכור דרבן גמליאל דיבנה והיה ראוי למלא מקום אביו בנשיאות ומפני שמת בחייו אביו לא זכה לכך ונתמנה לכך רשב"ג אחיו. שו"א ח].

דהכי הוה שמעיין לה, אם יעצרו ונתחם להם את [כל] ארץ הגלעד צעזעל כל חלקם [שמעיין להם בחלוקת הארץ]. הא אם לא יעצרו יהיו נקנסים ולא יטלו חלק לא כאן ולא כאן כלל,

לכך פירש שום לא יעצרו לא יפסידו חלקם צדק, [דאי] אמה שומע מכלל לאו אם אינו מפרש [למנוח] ויטלו כן וכאן על פי הגורל [פי] שיחלק ארץ כנען וארץ הגלעד בגורל לכל שבטי ישראל ולא יטלו בני גד וראובן את ארץ גלעד כולה].

שיטת רבי חנינא בן גמליאל:

אם אמר תנאי רגיל, אם יעברו יקחו את ארץ הגלעד, ואם לא יעברו לא יקחו את ארץ הגלעד, וגם בארץ ישראל לא יקחו, לכן אמר משה רבינו תנאי כפול, ואז אם לא יעברו יקחו בני גד וראובן רק על פי גורל, גם בארץ הגלעד, וגם בארץ ישראל, אבל לא יקחו כל ארץ הגלעד שהוא יותר מוחלק בא"י,

נב: קושיא היא, היכי יליף ר' מאיר מינה דצעין כפילה, הא שפיר קאמר ליה, ר' חנינא בן גמליאל לר"מ דכפילה לאו למכפל אמה, שלא יטלו ארץ גלעד כולה # [פי] אינו כופל דבר אחד לשני צדדיו, שום יעברו יותן להם ארץ גלעד, ואם לא יעברו לא יותן להם ארץ גלעד, אלא מוסף ענין חדש, דהא מכלל שמעיין לה [דמכלל הן אתה שומע לאו]. אלא למימר ונאחזו צדק כנען, אפילו אין עוצרין למלחמה [שיחלקו ארץ הגלעד וארץ כנען לכל ישראל ע"פ הגורל].?

אמר לך רבי מאיר, אי סלקא דעתך קרא לפרושי אמה, דאפילו לא יעצרו לא יפסידו חלקם ככל ארץ ישראל [אולי הכוונה שלא יפסידו חלקם בגורל על ארץ הגלעד וארץ כנען]. ו לא לתנאי כפול הוא דאתא להחזיק את התנאי, שום לא יעצרו, לא תהא מתנת ארץ גלעד מתנה, ואשמעיין דמכלל הן אי אמה שומע לאו אם אינו מפרשו [פי] כמו שאומר ר"ח שום לא היה כופל היו בני גד וראובן לוקחים חלקם בארץ הגלעד, לכתוב ואם לא יעברו ונאחזו בתוכם ועל כרחם הייתי מפרשו, שום לא יעצרו לא יפסידו [חלקם בגורל]. זה ללמדנו,

בארץ כנען

דף ס"א ע"ב

לכן כתיב "בארץ כנען" לר"מ בא לומר שהוא תנאי כפול שום לא יעברו לא יקבלו כלום בארץ הגלעד, גם לא כנגד חלקם בארץ כנען, דהיינו שיקבלו רק בארץ כנען ע"פ הגורל [ד]. ולר"ח בא לומר שום אם לא יעברו יקבלו לא רק בארץ הגלעד שסייעו בני גד וראובן לכבושה, אלא גם בארץ כנען, דהיינו ע"פ הגורל [ג].

מהני: ר' מאיר אומר כל תנאי שאין כפול שאינו כתנאי בני

גד ובני ראובן אינו תנאי ואע"פ שלא נתקיים התנאי נתקיימו הדברים, כגון הרי זה גיטך על מנת שתמני לי מאתים זוז, ולא פירש לכפול, ואם לא תמני לי לא יהא גט, אין כאן תנאי של מאתים זוז כלל, ואפי' לא נתנה היו גט,

כמו שמצינו שהוצרך משה רבינו ע"ה לכפול, ואם לא יעצרו חלוצים אהם ונאחזו צמחם [וירשו גם בני גד ובני ראובן בארץ כנען. ע"פ התרגום, ובאב"ע פי בעל כרחם], שום מינה דאי לא כפל היתה מתנתו [קורא לחלקם בארץ גלעד מתנה, שמושה רבינו נתן להם בארץ גלעד וכו'] חלק יותר גדול ממה שהיו לוקחים בא"י. פנ"י ע"פ הריטב"א, וראה בפנ"י שנתקשה בלשון "מתנה" שכתב רש"י כאן [קיימת, ונחלין ארץ גלעד, אפילו לא יעצרו את הירדן, אע"פ שאמר אם יעצרו ונתחם, לית לן מכלל הן אמה שומע לאו,

שיטת ר"מ לגבי בני גד ובני ראובן:

אם לא אמר שום תנאי, היו מקבלים חלקם בא"י כשאר שבטים, אם אמר תנאי רגיל, אם תעברו ונתתי לכם ארץ הגלעד, וגם אם לא יעברו יקחו את ארץ הגלעד, אם אמר תנאי כפול, אז אם לא יקיים התנאי, לא ירשו את ארץ הגלעד, [והפסוק אומר שני דברים, ואם לא יעברו וגו'] שלא ירשו את ארץ הגלעד, והפסוק מוסיף עוד שירשו בארץ כנען].

וה"ה נמי דצעין תנאי קודם למעשה, מדלא אמר תנו להם אם יעצרו, משמע דאם אמר הכי לא אמי תנאי, ומכאן מעשה דמתנה דקדמיה, ושמעין נמי דצעין הן קודם ללאו, דלא אמר מחלה אם לא יעצרו אל תתנו ואם יעצרו ונתחם,

[קשה דבשלמא תנאי כפול הוא מיותר ולכן יש ללמד על כל התנאים, אבל הן קודם ללאו, מאן יימר דדוקא הוא, ותנאי קודם למעשה [והריטב"א מוסיף תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר, ראה גיטין עה], ותנאי שאפשר לקיים המעשה ע"י שליח. ראה כתובות עד].?

ובשלמ"ל תירץ דיש לומר כיון דקרא אתא לאשמועינן בהאי תנאי דבני גד ובני ראובן דיני תנאי דעלמא, דהא אייתר לן בארץ כנען, כי היכי דנילף בעלמא תנאי כפול, דמסתמא אית לן למימר שכל תנאי שאינו כאותו תנאי אינו תנאי],

שנאמר במדבר לב ויאמר אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן, וכתוב ואם לא יעברו חלוצים,

רבי *חנינא בן גמליאל אומר [בן הוא שיטת רבנן דפליגי על ר"מ. ריטב"א] אתנאי כפול לחודיה פליג [פי] ומודה בשאר דיני תנאי שצריך הן קודם ללאו וכו', למימר דאין צריך לכפול, דמכלל הן נשמע לאו, וזה שפלו [משה

אבני חן על מסכת קידושין

נכסים [אלא יחלק ארץ כנען וארץ הגלעד ע"פ הגורל ג.].

מי גרם לו לירש עם אחיו בשאר נכסים, כפילו [שכפל האב] גרם לו דאס לא כפל, הייתי שומע דאס לא יתן [מאתים וזו] יטול באותו שדה [שדה השלישית] כפי חלק המגיעו זו [שליש של אותה שדה], אבל בשתי שדות שהקיימים לאחיו לא יטול כלום, וכל שכן שלא יטול באותו שדה כנגד שאר נכסים [שלא יטול בשדה השלישית שלישי של כל ג' השדות].

אף בני גד ובני ראובן כפילת הדברים גרמא להם, ליטול חלקם בארץ כנען [פי'] שאם לא יעברו יבנסו לגורל על ארץ כנען וארץ הגלעד [ג.], שאם לא כפל, הייתי אומר לא יטלו זה כלום, אלא בארץ גלעד מה שמגיעם זה [שיחלק ארץ כנען לשאר השבטים, וארץ הגלעד יבנסו בהגורל גם בני גד וראובן ה.].

והא לא דמיא משל למתניתין, התם מתני' קתני, יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו' שאם לא כפל לא היו נוטלין כלום לא כאן ולא כאן, דקאמר ש"אף" בארץ כנען שאינה חציבה להם לא יטלו, מדקתני ש"אף" משמע דכל שכן בארץ גלעד שזכרו זה, אלמא כפילה לארץ גלעד נמי מזהני,

והכא קתני מי גרם לו לירש עם אחיו בשאר נכסים, כפילו גרם לו אלמא לא אהני אלא אארץ [לארץ. שו"ת] כנען, דכלאו כפילה נמי הו' שקלי, מה שמגיעם בארץ גלעד, אלמא כפילה לשאר נכסים הוא דקמהני?

לא קשיא מתני' דקתני שאף, דמשמע דכל שכן בארץ גלעד [לא יירשו] הא מקמי דנימא ליה רבי מאיר ונאחזו [קודם שאמר ר"מ] אס כן נכחז ונאחזו, והוה קצר ר' חנינא דכולא מילתא דריש רבי מאיר לתנאי כפול, הלכך אמר ליה שאלמלא כן שכל דבריו יש משמע שאף בארץ כנען לא יטלו, וכ"ש במקום החציב להם, דמכלל הן היינו שומעין לאו, ואם לא יעברו לא תמנו להם את ארץ גלעד, וממילא דבארץ כנען לא שקלי, דהא לא אזלי למכשה,

הא וברייתא דקתני דלא אהני כפילה אלא לארץ כנען, אמר רבי חנינא לבתר דנימא ליה ר' מאיר נכחז קרא ונאחזו למ"ל בארץ כנען, אמר ליה ר' חנינא ליטול חלק בארץ כנען אהני, דאי לא כחזיה הוה אמינא ונאחזו בתוככם בארץ גלעד,

1. בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב בראשית ד אם תיטיב שאת משאת שכר, ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ פורענות מוכנת לנצח, אלמא כפילה צעיק, ואם לא כפליה מצי אמר אס תיטיב שאת, הוה שמעי' דאפי' אס לא תיטיב נמי שאת, דתנאי שלא כפלו אינו מצטל מתנה, אלא לר' חנינא למה לי [אם תיטיב] נשמעת מכללא?

[ומתריץ] סלקא דעתך אמינא, אם תיטיב אגרא [יקבלו שכר], אם לא תיטיב לא אגרא ולא דינא כלומר מכללא לא הוה נפקא לן אלא ציטול מתנה, הא אס לא תיטיב לא משא שכר, ופורענותא נמי לא תשקול, קא בושמע לן להכי אינטריך כפילה דינא דפורענותא,

למה לי, שמע מינה בארץ כנען [ד] לתנאי כפול הוא דאתא דמשמע מיעוטא [שאם לא יעברו, יפסידו חלקם בארץ הגלעד, ורק "בארץ כנען" יקרו חלקם], למעוטי שלא יטלו בארץ גלעד כנגד חלקם שבארץ כנען [שלא יקבלו כלום בארץ הגלעד, ויחלק ארץ הגלעד לשאר השבטים].

(הרי משמע נמי מונאחזו בתוככם שלא יטלו בארץ גלעד כנגד חלקם שבארץ ישראל, אלא קרא ימירא הוא למדרש ציה תנאי כפול),

[ומסיק ר"מ] ש"מ הוצרך לכפול ולומר, אס לא יעברו לא יהא צדצרי כלום [פי'] שאו הם לוקחים רק בארץ כנען כמו שהיה קודם שנתן להם את ארץ הגלעד, ואי לא כפלו הייתה מתמחו קיימת [שהיו לוקחים בארץ הגלעד], דמכלל הן לא נשמע לאו,

ור' חנינא בן גמליאל (אמר) אמר לך לעולם לא בא לכפול, אלא לפדש [פי'] כל הפסוק ואם לא יעברו וגו' הוא להוסיף, שאפי' לא יעברו לא יפסידו נחלתם מכל ארץ ישראל [ארץ כנען וארץ הגלעד].

אי לא כתב רחמנא בארץ כנען ואם כתב ונאחזו בתוככם ותו לא, הוה אמינא במדבר לב ונאחזו בתוככם [לא בארץ כנען, אלא] בארץ גלעד ואם לא יעברו יטלו כפי המגיעם בארץ הגלעד שנאחזתם זה כזה, והם סייעו אפיקס לכשה, אבל ארץ כנען כלל לא לא בתוכה יטלו, ולא בארץ גלעד כנגדה,

להכי כתב בארץ כנען, שאף בארץ כנען יטלו, אע"פ שלא סייעו לכובשה, אבל למעוטי שלא יטלו ארץ הגלעד כנגדה, לא אינטריך, דמכלל הן הוה שמעין לאו,

ורבי מאיר [אי היה כותב רק] בתוככם, כל היכא דאית לכו בושמע [לכן כתב אח"כ בארץ כנען לאפוקי ארץ הגלעד] ועל כרחק לא כתב בארץ כנען אלא למעוטי ארץ גלעד, שלא יטלו כולה [כמו שהיה למעשה] על פי מתנתו שאמר להם ונתתם להם [אלא יבנסו לגורל על כל ארץ ישראל כשאר השבטים],

וללמדינו דמכלל הן לא הוה שמעין לאו [פי'] שאם לא היה כופל, היו לוקחים את כל ארץ הגלעד],

תניא, אמר רבי חנינא בן גמליאל, משל דמשה למה הדבר דומה, לאדם שהיה מחלק נכסיו לבניו, אמר פלוני בני יירש שדה פלונית [ששדה אלף זוז], ופלוני בני יירש שדה פלונית [ששדה גם כן אלף זוז], ופלוני בני יתן מאתים זוז [לאחיו], ויירש שדה פלונית,

[ופלוני בני שבקש שאחן לו את השדה ששדה אלף וג' מאות זוז, יתן מאתים זוז לשני אחיו, ונמצא שהוא קיבל אלף ומאה, וגם הם קיבלו אלף ומאה. ע"פ שו"א ח.],

ואם לא יתן, יירש עם אחיו בשאר נכסים [פי'] ולא יחלק שדה לכל אחד, אלא כל הג' ירשו את ג' השדות], כך שאר השבטים יטלו ארץ כנען [ע"פ הגורל] ושני שבטים אלו יעברו את הירדן למלחמה, דהיינו דומיא דיתן להם מאתים זוז, ויטלו ארץ הגלעד, ואם לא יעברו, לא יפסידו חלקם בארץ כנען דהיינו שאר

אבני חן על מסכת קידושין

2. בשלמא לר' מאיר דאמר מכללא לא שמעי, היינו דכתיב אז מנקה מאלתי, לפי שהשניעו אם לא אל בית מלך, מחול עליך שזוהי, ומכללא לא שמעינן דאם מלך לא מחול היינו דכתיב בראשית כד אז תנקה מאלתי, אלא לרבי חנינא בן גמליאל למה לי לפרושי אם מלך מנקה, אלא דאי לא כפליה לא הוה מבטל תנאה לשזוהי, דאפי' ילך מחול עליו, אם יקם לו אשה מבנות כנען?

איצטריך, סלקא דעתך אמינא היכא דניחא לה לדירה לאשה ולא ניחא ליה לדירה לקרוציס, מיייתי [יביא את האשה] בעל כרחיהו, קא משמע לן,

אם לא תאבה האשה למה לי? איצטריך סד"א היכא דניחא להו לדירה ולא ניחא לה לדירה, נייתי בעל כרחיה, קא משמע לן להכי נכתב האי למיתלי נמי בקרוציס ואם לא יתנו לך קרוציס והיית נקי,

3. בשלמא לר' מאיר, היינו דכתיב ויקרא בו אם בחקותי תלכו ויקרא בו ואם בחקותי תמאסו, אלא לר' חנינא בן גמליאל למה לי ואם בחקותי תמאסו, נשמע מכלל דרכה קללה?

איצטריך, ס"ד אמינא אם בחקותי תלכו ברכה, אם בחקותי תמאסו לא ברכה ולא קללה, קא משמע לן,

4. בשלמא לר"מ היינו דכתיב ישעיה א יט אִם-תֵּאָבֹו וְשִׁמְעֶתֶם טוֹב הָאָרֶץ תֵּאָבֹו וְגו' שם כ וְאִם-תִּקְמָאֲנוּ וּמִרְיָתֶם תִּרְבַּ תֵּאָבֹו כִּי כִּי ה' דִּבֶּר וְגו', אלא לרבי חנינא בן גמליאל למה לי?

איצטריך סד"א אם תאבו טובה, ואם תמאנו לא טובה ולא רעה, קמ"ל,

מאי

דף ס"ב ע"א

תִּרְבַּ תֵּאָבֹו [מאכל המזיק לגוף כחרב. שטן] משמע אכילתם הוא חרב, מהיו נשבעים # [דיבור זה צריך ביאור?]

אמר רבא מילחא גללניתא גסה [כל דבר עגול קורוהו לשון גליל כמו קרי הגליל ואף הרי גולן מלשון גליל, הוא והמלח הדק הוא כמין קמח אבל הגס הוא פירורין עגולין, שוא"ח], וכתב שם שיש בבורדיסמן מקום שנקרא גלל ומשם מקבצין מלח, ואותו מלח קורין גללניתא על שם מקומו, ואינו טוב לאכילה שאינו מתעכל אלא שורף בבני מעיים עיי"ש, נהמא דשערי אקושא [לחם קשה של שעורים], ובצלי,

דאמר מר, פת פורני [פת שנאפה בתנור גדול] חריבה [שנאפה יבישה], במלח [צ"ל ומלח. שוא"ח], ובצלים, קשים לגוף כחרבות,

[במדרב ה יט וְהִשְׁבִּיעַ אֶתְּהָ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אִתְּךָ וְאִם־לֹא שְׁמִית טְמֵאָה תַּחַת אִישׁךָ תִּגְנִי מִמִּי הַמָּרִים הַמְּאָרְרִים הָאֵלֶּה: כ וְאֵת כִּי שְׁמִית תַּחַת אִישׁךָ וְכִי נִטְמָאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שִׁכְבְּתוֹ מִבְּלַעַד אִישׁךָ: כא וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בְּשִׁבְעַת הָאֵלֶּה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן ה' אוֹתְךָ לָאֵלֶּה וְלִשְׁבַּעַת בְּתוֹךְ עֵמֶךָ בְּתַת ה' אֶת־יָדְכָךְ נָפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנְךָ צָבָה: כב וְכֹאֵו הַמָּיִם הַמְּאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמַעַךְ לְצַבּוֹת בָּטָן וּלְנַפְלֵי יָדָךְ וְאָמַרְהָ הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן: כג וְכָתַב אֶת־הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בְּסֶפֶר וּמָחָה אֶל־מִי הַמָּרִים: כד וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מִי הַמָּרִים הַמְּאָרְרִים וְכֹאֵו בָּהֶם הַמָּיִם הַמְּאָרְרִים לְמָרִים,

5. בשלמא לרבי חנינא בן גמליאל, היינו דכתיב במדרב ה אם לא שכב איש אותך, ואם לא שמת טומאה תחת אישך הנקי, לא כפל ואם שכב לא הנקי, אלא מכלל דרכה אמה שומע קללה, [ואין להביא ראיה מכאן שלא קודם להן, שכאן לא שמת הוא צד הטוב, וכאילו הוא הן],

דאי משום דסמיך ליה ואת כי שטית וגו' והוא לא מפרש ציה קללה אשזוהי קמייתא, אלא אשזוהי דצתריה קאי, דסמיך ליה והשניע הכהן את האשה שזוהי האלה, וקמייתא שזוהי שאין זה אלה, דהכי כתיב והשניע אותה הכהן וגו', ולא פ"י קללה אלא מכלל דרכה,

אלא לרבי מאיר [הול"ל לכופלו שאם שטית] ואם שכב הנקי מדיעני ליה?

אמר ר' תנחום, הנקי כתיב בלא יוד למידרשיה כמקראו לשזוהי ראשונה, אם לא שכב תהא נקייה, ובמסורת נמי מידרש אשזוהי קמייתא, למישרייה אקרא דצתריה, ולמימר חנקי, ואת כי שטית, כלומר אם שטית תמחנקי, [ראה בבועז שבתפא"י שהאריך כאן],

6. בשלמא לר' מאיר היינו דכתיב הנקי [כדי לכופלו], אלא לרבי חנינא ב"ג דלא צעי כפליה למה לי למיכתב כי האי לשנא, ואיכא למידרשיה הכי והכי [הנקי וחנקי], נכתוב תמיה או לשון אחר?

איצטריך [לכן כתב לשון הנקי], סד"א אם לא שכב איש הנקי, ואם שכב לא הנקי ולא חנקי, אלא איסורא בעלמא קמ"ל,

7. בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב במדרב יט יב הוא יתְחַטֵּא־בוּ בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי וְיִמָּהֵר וְאִם־לֹא יִתְחַטֵּא בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִמָּהֵר וְגו', אלא לרבי חנינא ב"ג למה לי?

איצטריך, סד"א מצות הזאה בשלישי ובשביעי, והיכא דעבד בחד מינייהו עבד דרישא דקרא לאו צלישנא דתנאה כתיב, דלא כתיב "אם" יחטטא צו למשמע מיניה הא אם לא יחטטא לא יטהר, אלא "הוא" יחטטא צו, ואיכא למימר לשון ציווי בעלמא הוא, קמ"ל,

אבני חן על מסכת קידושין

בעא מיניה רב אסי מר' יוחנן, אמר פירות ערוגה זו תלושים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברים # [לא ערוגה תרומה נגד ערוגה טבל, אלא כשיעור תרומה מערוגה זו, יהיה תרומה על ערוגה זו], כלומר או שאמר פירות ערוגה זו מחוברים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו, ונתלשו מהו שמהל תרומה למפרע, מי הוי כמקדים דבר שלא בא לעולם, או לא?

א"ל כל שבידו כי האז שצדו לתלוש ולהפריש מיד לאו כמחוסר מעשה דמי,

איתיביה, האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגיר, לאחר שתתגירי, לאחר שאשתחרר, לאחר שתשתחררי, לאחר שימות בעליך, לאחר שתמות אחותיך, לאחר שיחלוץ לך יבמך, אינה מקודשת,

בשלמא כולחו לאו בידו, אלא גר הוי בידו [להתגיר]?

[ומתרי] גר נמי לאו בידו, דאמר רבי חייא בר אבא, אמר ר' יוחנן

דף ס"ב ע"ב

גר צריך שלשה ישראלים שמקקין לו, להטבילו ולהדיעו מקצת מצות קלות ומצוות, כדאמר ביצמות (דף מו), מ"ט ויקרא כד משפט כתיב ביה משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח, כד"ן, [ולכן אין בידו להתגיר ד] מי יומר דמוזקקו ליה הני תלתא הלכך לאו צידו הוא,

מתקיף לה ר' אבא בר ממל, אלא מעתה הנותן פרוטה לשפחתו, ואמר הרי את מקודשת לי לאחר שאשתחרר, ה"נ דהו קידושין הואיל וצידו לשפחה ולקדשה?

הכי השתא, התם [בשפחה] מעיקרא [קודם שנשתחררה הרי היא כ] בהמה, השתא דעת אחרת הלכך אין מחוסר מעשה גדול מה,

ואלא הא דאמר ר' אושעיא, הנותן פרוטה לאשתו, ואמר לה הרי את מקודשת לי לאחר שאגרשיך, אינה מקודשת אס גירסה, נהי דבידו לגרשה, בידו לקדשה בתמיה, וכי צידו לקדשה אס יגרשה שמה לא תתרה בקידושיו [כך אמר ר' אושעיא, וכי נאמר] ה"נ לר' יוחנן דהו קידושין?

תפשוט מהא דאמר, דמשום דאין צידו לקדשה משיגרסה לא הו קידושין ולא מדי, דבעי רב אושעיא הנותן שתי פרוטות לאשה, באחת אמר לה התקדשי לי היום, ובאחת אמר לה התקדשי לי לאחר שאגרשיך, תפשוט מינה נמי דלא הו קידושין דהשתא חלין לכשיגרסה?

במדבר יט והזהר הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי למה לי לאו לרבי חנינא פריך, אלא לדברי הכל צעי לה?

אצטריך, סד"א שלישי למעוטי שני, שביעי למעוטי ששי שלא ריחק הזאה מטומאתו, דקא ממועט בימי טהרה, אבל היכא דעבד בשלישי ובשמיני דקא מפיש בימי טהרה מרחיק והולך מיום מגע הטומאה אימא שפיר דמי, קמ"ל,

ולא גרים צרביעי וצשמיני דהא ודאי שפיר דמי [פ' דמאן יומר שאין זה שלישי ושביעי, שגם רביעי ושמיני ד' ימים מפסיקין בין האזהרות], דכל מה שמשהה הזאה ראשונה אין צדק כלום, וצלבד שלא ירבה ושלל ימעט צימם שצין הזאה להזאה, כדאמר גבי כהן הפורש שצעה לפני יום הכפורים [יומא דף ח] [שהיו בזון עליו כל ו' ימים מספק], בשלמא ראשון שמה שלישי שני שמה שלישי ואע"ג דאיכא לספוקי נמי שמה עשירי או יותר הוא, ואי גרסי הכי לענין מצות הזאה צומנה הוא דגרסינן,

במדבר יט וחטאו ביום השביעי למה לי? אצטריך סד"א הני מילי [שצריך לזהות ביום השלישי וביום השביעי] לקדשים, אבל לתרומה בחד נמי סגי, קמ"ל [פסוק מיותר]:

מהני: המקדש את האשה, ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת, והרי היא לויה, לויה והרי היא כהנת, עניה והרי היא עשירה, עשירה והרי היא עניה, הרי זו מקודשת מפני שלא הטעתו אלא הוא הטעה את עצמו, וכיון דלא פירש, לאו כל כמינה דהו להו דברים שכלב,

האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגיר, או לאחר שתתגירי, לאחר שאשתחרר, או לאחר שתשתחררי, לאחר שימות בעליך, או לאחר שתמות אחותיך, לאחר שיחלוץ לך יבמך קסבר האז מהל אין קידושין מופסין ביצמה לשוק אינה מקודשת,

וכן האומר לחבירו, אם ילדה אשתך נקבה הרי זו מקודשת לי, אינה מקודשת דהו ליה דברים שלא באו לעולם, ועכשיו אין צידו לקדשה,

[אם היתה אשת חבירו מעוברת והוכר עוברת דבריו קיימין, ואם ילדה נקבה מקודשת]:

נב: תנן התם, אין תורמין מן התלוש על המחובר [מחובר] אינו חייב בתרומה, דראשית דגן כתיב (דברים יח) מידי דמידיגן שנאסף צרכי, הלכך לא חל שם תרומה על התלוש שהופרש עליו, וטעם הוא ביד כהן ויכול לתרום עליו ממקום אחר, וכולה חולין, והמחבר שהופרש עליו לא נתקן, ולכשתלוש צריך לתרום, ואם תרם אין תרומתו תרומה,

אבני חן על מסכת קידושין

כשהוכר עוברת ודרכי אליעזר בן יעקב, אי כרב יוסף ואי כרב יוסף סבירא ליה, דאפילו באגם אמרה רבי אליעזר הכא אע"פ שלא הוכר עוברת אפילו לא הוכר אמר רבי חנינא מקודשת לדברי ר' אליעזר בן יעקב, ודרכי אליעזר בן יעקב קי"ל דמשנתו קב ונקי,

ואיכא דאמרי, אמר רבה, לא א"ר אליעזר בן יעקב אלא בשחת דבי כיבשא שדה של בית העל שדייה בני גשמים, אבל בשחת דבי שקיא של שדה בית השלחין שזריכה להשקות לא אמר, דענידא דפסידה כי לא משקה לה דמיצעי לה, הלכך כמי שלא באה לעולם כלל הוא,

רב יוסף אמר, אפילו בשחת דבי שקיא הואיל והגיע לכלל שחת,

כמאן אולא הא דתניא, האומר לחבירו אם ילדה אשתך נקבה מקודשת לי, לא אמר כלום, ואמר רבי חנינא לא שנו אלא שאין אשתו מעוברת, אבל אשתו מעוברת דבריו קיימים כמאן?

כשהוכר עוברת ודברי הכל בין לרבה בין לרב יוסף הוכר עוברת בעין דומיא דשחת, דהא נמי כשחת דבי כיבשא הוא, שגמרו בידי שמים,

אמר אביי, רבי אליעזר בן יעקב, ורבי, ורבי מאיר, כולוהו סבירא להו אדם מקנה דשלב"ל [שלא בא לעולם] ביאה גמורה כי הכא דלא הביא שליש,

רבי אליעזר בן יעקב, הא דאמר,

רבי דתניא

דף ס"ג ע"א

דברים בו לא תסגיר עבד אל אדוניו אזהרה לב"ד שלא יסגירוהו לבעליו להשמענו דו, רבי אומר בלוקח עבד על מנת לשחררו דאי נשיחירו ובה להשמענו דו לא קרי ליה קרא עבד הכתוב מדבר [שב"ד מחויבים לעזור להעבד, שהישראל ישחרר אותו],

היכי דמי? אמר רב נחמן בר יצחק, כגון דכתב ליה לבשאתקח דבר שלא בא לעולם הוא הרי עצמך קנוי לך מעכשיו,

רבי מאיר, דתניא, האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגיר, לאחר שתתגירי, לאחר שאשתחרר לאחר שתשתחרר, לאחר שיימות בעליך, לאחר שתמות אחותיך, לאחר שיחלוץ לך יבמך, אינה מקודשת, רבי מאיר אומר מקודשת, רבי יוחנן הסנדלר אומר אינה מקודשת,

רבי יהודה הנשיא אומר מקודשת, ומה טעם אמרו אינה מקודשת, משום איבה איבת אחותה, ואיבת בעלה, ואשאר כר"מ סבירא

דלמא כי היכי דתפסי קידושין השתא, תפסי נמי לאחר כן כלומר להכי מספקא ליה לרבי אשעיא בזה, משום דאיכא למימר דלמא סבירא לן מגו דאי בעי לקדשי השתא מקדשי, תפסי זה קידושין לאחר זמן מהשתא [פי' באילו אמר מעכשיו], אבל המקדש את אשתו, לא חזיא השתא למתפס קדושי, שהרי מקודשת ועומדת,

תניא כותיה דרבי יוחנן דכל שצידו לאו כמחוסר מעשה דמי אין תורמין מן התלוש על המחובר, ואם תרם אין תרומתו תרומה,

כיצד אמר פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת, פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין, לא אמר כלום, אבל אמר לכשיתלשו ונתלשו, דבריו קיימין הואיל וצידו לתלוש ולהפריש,

יתר על כן א"ר אליעזר בן יעקב אפילו מה שאין צידו, דקסבר אדם מקדיש ומקנה דשלב"ל אפילו אמר פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת, פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין, לכשיביאו שליש שעדיין לא הביאו שליש, ואין צידו לתלוש ולהפריש, דתבואה שלא הביאה שליש לאו תבואה היא, כדגמר בר"ה (דף יג) מועשת את התבואה לשלש, אל תקרי לשלש אלא לשלש ויתלשו, והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימין,

אמר רבה, לא א"ר אליעזר בן יעקב אלא בשחת שאע"פ שלא נתבשלו הגרעינים שלש, או אפי' עדיין לא נבלו החיטים, שחת מיהא הוי, וראוי לקדור ולהאכיל לבהמה, דמידי דמינכר ותשוב הוא, אבל באגם שאינה אלא נמחים רכים, ולקמן מפרש מאי לשון אגם לא דכיון דלא חשיב, לא חייל עליה שם תרומה למפרע,

רב יוסף אמר אפילו באגם,

מאי משמע דהאי אגם לישנא דבוצלנא שהוא מנגל ועולה מן הארץ, ויש בו כדי לכוף, וצידו בעירובין (דף כט) דלא איצטל זירמא שלא גדל וזרע הוא?

אר"א, דאמר קרא ישעיה נח הלכוף כאגמון ראשו,

כמאן אולא דרבי חנינא קאי, כמאן פירש רבי חנינא אמנת' דאם אשתו מעוברת דבריו קיימין, אלמא דבר שלא בא כלל לעולם הוא דאין מקנה, אבל בא מקדמו מקנה הא דתניא האומר לחבירו אם ילדה אשתך נקבה מקודשת לי, לא אמר כלום,

וא"ר חנינא לא שנו אלא שאין אשתו מעוברת, אבל אשתו מעוברת דבריו קיימין, כמאן,

אי כרבה סבירא ליה דלוקמא לרבי אליעזר בן יעקב בשחת, הכא מעוברת נמי

אבני חן על מסכת קידושין

ליה [שהיא מקודשת],

לשכירות מתחילה ועד סוף, ובדיהב לה?

אמר רבא, מתניתין קשיתיה, מאי איריא דתני על מנת מגלה משמע ולא בשכר ניתני בשכר, אלא ש"מ, כל על מנת, היכא דיהב לה הוא:

***[מבאן עד סוף המסכת יש פירוש התלמוד מבית מדרשו של רש"י, ומחבר המשוער הוא רבנו מאיר ב"ר שמואל מרמרו, וצינונו מ' וצריך להוסיפו לתוך הספר].

מתני': על מנת שירצה אבא אציו של חתן רצה האב בגמ' מפרש לה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת, מת האב הרי זו מקודשת, מת הבן מלמדין האב לומר שאינו רוצה כדי לעקור את הקידושין למפרע, ולא חזק לביס:

גמ': מאי על מנת שירצה אבא, אילימא עד דאמר אבא אין, אימא מציעתא מת האב הרי זו מקודשת, והא לא אמר אין?

אלא

דף ס"ג ע"ב

על מנת שישתוק אבא כשישמע, רצה האב ששחק בשעת שמיעה מקודשת, לא רצה שמחה,

אימא סיפא, מת הבן, מלמדין את האב לומר שאינו רוצה, אמאי והא שתיק [ליה] וחלו קידושין?

אלא אמר לה על מנת שלא ימחה אבא הך סיפא דקמיני מלמדין, לא מתקומא כרישא בע"מ שישתוק, אלא בע"מ שלא ימחה, וכל כמה דמחי עקר להו, שהרי לא קבע זמן למחאה,

דרישא ליכא לאוקמא דהכי, דא"כ מאי רצה האב, והלא יש זידו למחות לעולם, דאין כאן קידושין לעולם, ועל כרחך הכי קמיני על מנת שישתוק אבא, שחק הרי זו מקודשת, לא שחק אלא מיחה לאחור אינה מקודשת, ואם אמר ע"מ שלא ימחה אבא, מת האב עד שלא מיחה הרי זו מקודשת, אבל כל ימי חייו אינם קידושין, מת הבן מלמדין וכו',

רישא בחד טעמא, ומציעתא וסיפא בחד טעמא?

א"ר ינאי אין, אמר ריש לקיש ש"מ, לדרכי ינאי דחקינן ומוקמינן מתני' בתרי טעמא, ואליבא דחד תנא, ולא מוקמינן בתרי תנאי, ובחד טעמא לאוקמי באומר על מנת שירצה אבא דקמיני, ומי שנה זו לא שנה זו, ובמשמעות לשון קמיפלגי, תנא דרישא סבר לשון שתיקה הוא, וכיון ששחק חלו קידושין מיד, ותנא דסיפא סבר לשון לא ימחה הוא, ואינם קידושין עד שימות [שאינו יכול למחות עוד],

ונחשוב נמי רבי יהודה הנשיא? היינו רבי היינו ר' יהודה הנשיא,

ונחשוב נמי רבי עקיבא, דתניא קונם שאני עושה לפיך מעשה ידי יהיו לפיך מהקדש, אין צולה צריך להפסיד נדחה חל שהרי משועבדת לו אין צריך להפסיד, רבי עקיבא אומר יפר, שמא תעדיף עליו על מעשה ידיה יתר מן הראוי לו יותר מן הראוי לו יותר ממנה שהיא חייבת לעשות לו,

ובכחוצות (דף סד) אמרין מה היא עושה לו משקל ה' סלעים שמי ציהודה, שהן עשר סלעים בגליל, ולמי אחיא העדפה קדשה, אע"ג דלא צאה לעולם בשעת הנדר?

האיתמר עלה, אמר רב הונא בריה דרב יהושע באומרת יקדשו ידי לעושיהם למי שגראס, ומיהו במידי דמשמעדי ידיה לבעל לא מני לאקדושינהו וידיים איתנהו בעולם:

מתני': האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עליך לשלטון, ואעשה עמך כפועל כפועל יום אחד, דבר עליה לשלטון ועשה עמה כפועל מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת:

גמ': אמר ריש לקיש, והוא שנתן לה שוה פרוטה ואמר לה התקדשי לי בפרוטה זו על מנת כו', והא אחא לאשמועינן תנא דידן, דבשכר דיבור או בשכר פעולה לא מקדשה, דישנה לשכירות מתחילה ועד סוף ומלוה הוא, ולקמן מפרש הכי שמע לה ר"ל ממתני',

ובשכר לא, והתניא בשכר שהרכבתיך כזר נתחייבה לו והוי מלוה גבה על החמור, שהושבתיך בקרון, או בספינה, אינה מקודשת, בשכר שארכיבך והרכיבה על החמור, שאושיבך בקרון, או בספינה, מקודשת,

וכי תימא ה"נ בדיהב לה שוה פרוטה, והא בשכר קאמר,

ועוד תניא שב עמי בצוותא שלא אשכ יחדי ואקדש לך, שחוק לפני, רקוד לפני, עשה כדימום גנין הזה, שמיין אם יש בו שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,

וכי תימא ה"נ בדיהב לה שוה פרוטה, והא שמיין אותו קאמר, תיובתא דריש לקיש?

אמר לך ריש לקיש, האי תנא ברא סבר אינה לשכירות אלא לבסוף, ותנא דידן סבר ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף,

ומאי דוחקיה דריש לקיש לאוקמיה למתניתין בישנה

אבני חן על מסכת קידושין

קדשתי את בתי, ועדי קידושין אין באין לפנינו, וזינתה, מהו להחזיק[ה?] על פיו כדין נערה המאורסה ולסוקלה?

רב אמר אין סוקלין, ורב אסי אמר סוקלין, רב אמר אין סוקלין כי הימניה רחמנא לאב את בתי נחמי לאיש הזה (דברים כב) לאיסורא לאוסרה על כל העולם, לקטלא לא הימניה,

רב אסי אמר סוקלין, לכולה מילתיה הימניה רחמנא לאב,

אמר רב אסי, ומודינא באומרת נתקדשתי וזינתה אחר כך, שאין סוקלין אותה על פיה, ואע"פ שהחזיקה עמה קודם הזנות בחזקת ארוסה, ועממא מפרש ואזיל שאין סוקלים,

ואמר רב אסי הני שמעתתא רידי **מרפסן אינרי** משכרות גגין ועליות, כלומר קשות לשומעיהן שאינם מצינים טעמים [שהיה דרכם ללמוד על הגג, ואמר ישחבר הגג תחתם, כדאמרין בבבובות סב: הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה. שו"ת],

השתא ומה במקום שאם בא לכנוס כונס האומר לפני האב אני קידשתי, אמרתי נאמן לכנוס וכוונס, אלמא לא מחזיקין לה כל כך ע"פ האב כמקודשת, שנחמיר עליה לאוסרה על זה, אמינא סוקלין ע"פ האב אמרת סוקלים, מקום שאם בא לכנוס אין כונס כגון שאמרה נתקדשתי ואני יודעת למי שהחמרנו עליה לאוסרה למי שצא ואמר אני קידשתי, אלמא בחזקת מקודשת היא ואין אנו יודעים למי אינו דין שאם זינתה שסוקלין,

רב אסי קא מסיק למילתיה ואומר ולא היא אין זו קושיא למצין בטעמי שמועתי, לאב הימניה רחמנא הלכך סוקלין, לדידה לא הימניה ואין סוקלין, (ולענין) [דלענין] דיני נפשות לא קטלינן משום חששא, ולענין איסורא טעמא אחריתא הוא, דשוימא לנפשה חסיכה דאיסורא, והאי לא מירתת מפני שמחפה עליו, ולגבי אב מירתת,

ורב חסדא אמר, אחד זה ואחד זה אין סוקלין,

ואזדא רב חסדא לטעמיה דאמר אין האב נאמן להחזיק את הבן ליענש על פיו, לא הוא ולא אחר, דאמר רב חסדא, בני זה בן תשע שנים ויום אחד ביאתו ביאה לחייב אחת מן העריות מינה וקרצן, וכן קטנה, בתי זו בת ג' שנים ויום אחד בת ג' ביאתה ביאה לחייב גדול הבא עליה, והיא ערוה עליו, למיתה וקרצן אם יש עדים שהיא בת ג', וכן הקטן והוא בן ט' שנים, אכל ע"פ האב נאמן הוא לקרבן לשוגג, אבל לא למכור ולענש מינה אם בא עליה מויד ולא לעונשין,

תניא כוותיה דרב חסדא, בני זה בן י"ג שנה ויום אחד, בתי זו בת י"ב שנה ויום אחד בן י"ג ובת י"ב נדריה נדר והקדישן הקדש, ולענין עונשין של כל המנאות, אם הביאו שמי שערות, סימן הוא והרי הם גדולים לכל דבר, אכל קודם לכן אין נדר נדר ואין הקדישן הקדש, ואם הביאו שמי שערות חוששין שמא שומא בעלמא הן, ואין נענשין בזכ על שום עבירה,

רב יוסף בר אמי אמר, לעולם חד טעמא הוא, ומאי על מנת שירצה אבא, ע"מ שלא ימחה אבא מכאן ועד שלשים יום וכשקבע זמן למחאתו, הלכך רצה האב שעבדו שלשים ולא מיחה, הרי זו מקודשת, לא רצה שמיחה תוך שלשים אינה מקודשת, מה האב צמח שלשים מקודשת דאמר' תו מאן מחי, מה הבן צמח שלשים מלמד' את האב כו':

מתני': קדשתי את בתי [הקטנה] ואיני יודע למי קידשתי, ובא אחד ואמר אני קידשתי נאמן,

זה אמר אני קידשתי, וזה אמר אני קידשתי שניהם נותנים גט, להחירה לאחרים, ואם רצו אחד נותן גט, ואחד כונס:

גמ': אמר רב הא דמתן צא אחד ואמר אני קידשתי נאמן, ליתן גט קאמר דנאמן, וסמכין עליה שהוא קידשה, וגיטו גט, ואין נאמן לכנוס,

נאמן ליתן גט, אין אדם חוטא ולא לו בדבר שאינו נהנה ממנו, להמיר אשת איש חס, ואין נאמן לכנוס, אימא יצרו תוקפו,

רב אסי אמר, אף נאמן לכנוס דלא חזיף למימר לפני האב שקבל הקידושין אני הוא, דמירתת דלמא מכחיש ליה, ואמר ידענא דלאו את יהבת לי קידושין,

ומודה רב אסי באומרת [האשה] נתקדשתי, ואיני יודעת למי נתקדשתי, ובא אחד ואמר קידשתי, שאין נאמן לכנוס [כדמפרש לקמן מפני שהיא מחפה עליו],

תנן רצו אחד נותן גט ואחד כונס, תיובתא דרב?

אמר לך רב, שאני התם דכיון דאיכא אחר בהדיה שאומר אני קדשתי [זה המזכיר] אירתותי מירתת מעיקרא, שמא יכיר האב שחזירו קידשה ולא הוא, והאי [וחבירו] קושטא אמר, ושכנגדו שכיח ירא לכונסה, ונותן גט,

תניא כוותיה דרב אסי, קידשתי את בתי קטנה והוא לא ידע למי ואיני יודע למי קידשתי, ובא אחד ואמר קידשתי, אף נאמן לכנוס דמירתת, דאז ודאי לא יחפה עליו, כנסה ובא אחר ואמר אני קידשתי לא כל הימנו לאוסרה עליו,

אכל האשה שקבלה קידושין האשה שאמרה נתקדשתי, ואיני יודעת למי נתקדשתי, ובא אחד ואמר אני קידשתי, אין נאמן לכנוס, מפני שהיא [האשה] מחפה עליו [איש זה שאמר אני קידשתי] לא מירתת, יודע הוא שהאב מחפה עליו, ומתרגא בו, ומכחיש את כל הבא לומר עוד אני הוא,

איבעיא להו, מהו לסקול על ידו של האב, כלומר על פיו אם אמר

אבני חן על מסכת קידושין

צידו להשיאה לכ"ג, ואפי' לר"ע, דלע"ג דחייבי לאוין היא, מודה ר' עקיבא דקידושין מופסין לו זה ובר' סימאי,

דף ס"ד ע"א

דתניא ר' סימאי אומר, מן הכל שהן חייבי לאוין, עושה ר' עקיבא הוולד ממזר דקסבר אין קידושין מופסין בחייבי לאוין חוץ מאלמנה לכהן גדול,

נאמן לגדרים, ולחרמים ואם החרימו מנכסיהם היו חרס לדק הבית (וקדשים), ולחקדשות, ולערכים וכן אם אמר ערבי עלי, נערך, אבל לא למכוח להחזיק שערומיהן בחזקת סימן ללקות ולעונשין ולהעניש:

שהרי אמרה תורה ויקרא בא לא יקח וסמך ליה ולא יחלל זרעו בעמיו, דמשמע חלולים עושה זרעו, שמחוללין מן הכהונה, ואין עושה ממזרים, וכיון דאין הולד ממזר, ש"מ ס"ל קידושין מופסין בחייבי לאוין דכהונה, דאי אין קידושין מופסין הוי הולד ממזר, כדמקן צפרקין (לקמן סו:). כל שאין לה קידושין עליו הולד ממזר?

מתני': קדשתי את בתי, קדשתיה וגרשתיה קבלתי את גיטה כשהיא קמנה, והרי היא קמנה עכשיו כשאמר עליה כך נאמן לפוסלה מן הכהונה [שגרשה פסולה לכהונה],

קדשתיה וגרשתיה כשהיא קמנה, והרי היא גדולה משגדלה אמר כן, ובקטנותה לא אמר אינו נאמן ומוסרת לכהן,

[ובמתרין דמתני' דמשמע שאין האב יכול לפסול את בתו] ממני' כר' ישבב אליבא דרבי עקיבא ס"ל דאמר בואו ונצווה על עקיבא בן יוסף שמרבה פסולין בישראל, שהיה אומר כל שאין לו ביאה בישראל כל איש בישראל שאין ביאתו מותרת באשה שיצא עליה, הולד שולד מאותה ביאה ממזר [ובדברי ר' ישבב אנו רואין שיטתו של ר"ע, שגם באלמנה לכהן גדול הוולד ממזר, שאין הקידושין תופסין],

נשבת ופדיתה, בין שהיא קמנה בין שהיא גדולה, אינו נאמן הרי היא פסולה לכהונה, משום ספק זונה, ובגמרא מפרש טעמא:

נב': מאי שנא רישא [והרי היא קמנה נאמן] ומאי שנא סיפא [והרי היא גדולה אינו נאמן, וכן כשנשבת]?

הניחא לר' ישבב, אי למעמיה דנפשיה ולא לאפוקי מדר' סימאי לחזיה אמי, לאיפלוגי אחייבי לאוין דכהונה לחזיהו [שאין בוונתו רק להוסיף שר"ע סובר גם באלמנה לכה"ג שאין הקידושין תופסין], אלא כלל הוא צידו ביאה שהיא עצירה [וגם בחייבי עשה סבר ר"ע] הולד ממזר, ו שפיר מתרין לממני' דאין קידושין עצירה קידושין, ואין ציד האב להשיא צמו, למי שמחללה ביאתו,

רישא בדידה בעודנה קטנה צידו לקדשה לאחר, ולחזור ולקבל גט הימנו, הלכך נאמן, דמה לו לסקר, אי בעי פסיל לה, סיפא לאו בדידה לקדשה משגדלה, ולא למוסרה ציד עובד כוכבים [שתפסל ע"ז לכהונה], לא גדולה ולא קטנה,

אלא אי לאפוקי מטעמא דר' סימאי קאתי, הרי בידו להשיאה לחייבי עשה ולא להוסיף אלא אחייבי לאוין דכהונה, אכל במנרי ואדומי תוך ג' דורות שהן "חייבי עשה" מודה דקידושין מופסין לו זה, הרי צידו להשיאה להן, והן מחללין אותה ממרומה ומן הכהונה כדלקמן (דף עד)?

[ובמתוח] ולא [וכי אין האב יכול לפסול את בתו, שאתה אומר מופני בן שאינו נאמן לומר שנשבת], והרי בידו להשיאה כשהיא קטנה לחלל לנוול מאלמנה לכ"ג, דאמר לקמן צפרק בתרא (דף עד) עמוני, ומואבי, כותי, נחין, חלל, וממזר, מזרי, ואדומי, שצאו על כהנת לוייה וישראלית פסולה דקא פסלה במכחונה [וכיון שבידו, יהיה נאמן לומר שנשבת]?

אמר רב אשי ותסברא דהאי שניא דלעיל [רישא בידו, סיפא לאו בידו, וכי תירוצו זה] שניא הוא, וטעמא ד רישא משום דבידו הוא נהי צידו לקבל קידושין מאיש שצא לקדשה [וכי] בידו לגרשה [הלא אין זה תלוי באביה, אלא בבעלה]?

[ובמתרין] הא לא קשיא, ס"ל למא דידן [דמשנתינו] כרבי דוסתאי בן יהודה דאמר לקמן (דף עו) בנות ישראל מקוה טהרה לחללין דנת חלל זכר כשרה לכהונה, שאשמו טהרה את זרעו [שאף שהוא חלל בניו כשרים], וכיון דבתו כשרה, אלמנמו כשרה, דכל שאמה נושא בתו, אמה נושא אלמנמו [יבמות סה, לקמן עה], הלכך אין צידו לפסול בתו קטנה מן הכהונה, [וע"ז שהגמ' מחפש למצוא אופן שאב פוסל את בתו מוקשה] וא"ת הרי צידו לפסלה בקידושין וגירושין? התם מכהונה פסיל לה, ממרומה לא פסיל לה, אם נת כהן היא, אכל נשצית פסולה אף מן המרומה,

ועוד אילו אמר האי [אדם זה שאביה רוצה לקבל קידושה ממנו] דלא ניהא בגוה לקדשה [שהוא אינו רוצה לקדש אותה], מי מצי מקדש ניהליה בעל כרחיה,

והרי בידו להשיאה לממזר דקיימא לן (לקמן דף סח) קידושין מופסין בחייבי לאוין, וציד האב להשיאה לו בעצירה, ותפסל מן המרומה?

אלא אמר רב אשי, רישא רחמנא הימניה כרב הונא,

[ובמתרין דמשנתינו דמשמע שאינו יכול לפסלה אתיא] כרבי עקיבא, דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין,

דאמר רב הונא אמר רב, מנין לאב שנאמן לאסור את בתו מן התורה, שנאמר דברים כב את בתי נתתי לאיש הזה, [אם היה כותב רק] לאיש, אסרה על הכל, שאין אנו יודעים למי, וכי אמר הזה

הרי בידו להשיאה אלמנה לכהן גדול כלומר אם אלמנה היא, הרי

אבני חן על מסכת קידושין

התירה המירה לזה,

מחזקה דאסר לה אבולי עלמא,

ברייטא דקא"ר נתן נאמן לאסור,

דף ס"ד ע"ב

דמוחזק לן האי גברא באחי ולא שיש עדים בדבר אלא חזקה בעלמא, כך שמענו עליו קודם קידושין, ולא מוחזק לן בבני, וכי אמר בשעת קידושין יש לי בנים, ואין [פי' או אין] לי אחי, אי לאו דהדר ביה בשעת מיתה, הוה מהימנין ליה,

[ולכן מהימנין ליה] דאמרינן מזה לי לשקר, מאי קאמר כלומר למאי קא מהני ליה האי דיבור [של שקר בשעת קידושין], אי למיפטר מביב הוא דלמי [כדי שתתרחצ להנשא לו] מצי אמר לה פטרנא לך בגימא ממייס סמוך למיתתי,

וכי הדר ביה בשעת מיתה, צהא פליגי רבי סבר מזה לי לשקר דשעת קידושין [סברא זו שהוא מהימנין מטעם דמה לי לשקר] כי עדים דמי כאלו צלו עדים בדבר זה דמי, [ולכן אף שהיה מוחזק מעיקרא שיש לו אחי ואין לו בנים] ואתו עדים [פי' סברת מזה לי לשקר, שדינה כאילו יש עדים בדבר] עקרי חזקה דהוה מחזקינן ליה מעיקרא צללי בנים, וקיימא לה הכי איתמא בחזקת שאינה זקוקה, וכי אחי בשעת מיתה לאפוקה מחזקה, לאו כל כמיניה,

ורבי נתן סבר, מזה לי לשקר [אין בוחה כמו עדים, אלא] כי חזקה דמי ולא איתא חזקה דמה לו לשקר, ועקרה חזקה קמייתא דהוי קאי צה קודם קידושין, לאוקמה להך בחזקת שאינה זקוקה, למיפסל דיבוריה בשעת מיתה, ומיהו אי לא הדר ביה הוה שריא לעלמא, נהי ד לא אתי חזקה ועקרה חזקה לגמרי [פי' כיון דמעיקרא היתה בחזקת זקוקה, חזקה זו של מזה לי לשקר אינו דוחה אותה לגמרי] אורעי מיהא איתרעאי [וסמכין על מזה שאומר בשעת קידושין שאינה זקוקה], וכל כמה דלא איתכחש דיבוריה קמא [שאומר בשעת קידושין] מהימני, [דאילו אמר שקר בשעת קידושין היה חוזר בו בשעת מיתה] דאין אדם חוטא ולא לו, ואילו אית ליה אחי, הוה הדר ביה בשעת מיתה:

מתני': המקדש את בתו סתם צמי מקודשת לך ולא פירש איזו מהם, אין הבוגרות בכלל ומוותרת לכל אדם, ואין צריכה גט מזה, לפי שאינה צרועת האב לקדשה,

מי שיש לו שתי כיתי בנות משתי נשים שנשא שניה לאחר מיתה הראשונה, ואמר קדשתי את בתי הגדולה, ואיני יודע אם גדולה שבגדולות כח הראשונה או גדולה שבקטנות כח שניה, או קטנה שבגדולות, שהיא גדולה מן הגדולות שבקטנות, כולן אסורות קס"ד אפי' הן מאה שכל אחת קרויה גדולה אצל קטנה הימנה, חוץ מן הקטנה שבקטנות, דברי ר' מאיר,

ובגמרא פריך אמאי לא תנא ספיקא, אמנעית שצמתי הצנות, שהן גדולות לגבי קטנות שבכולן,

[וביון שאנו למידין נאמנות האב מפסוק זה, לכן] בנישואין הימניה רחמנא לאב אס נערה אס קטנה, אצל צבוגרת לא מישמעתי קרא, דנערה כתיב, הלכך לא מהימנין משגדלה, בשבוייה לא הימניה כלל:

מתני': מי שאמר בשעת מיתתו, יש לי בנים ואין אשמו זקוקה ליצט נאמן, יש לי אחים זקוקה ליצט, והיא היתה עד הנה בחזקת שאינה זקוקה אינו נאמן:

גמ': אלמא נאמן להתיר, ואין נאמן לאסור, נימא מתניתין דלא בר' נתן,

דתניא, בשעת קידושין אמר, יש לו בנים כדי שלא תדאג מן הייצוס, ותתרחצ לו, ומיהו כשקידשה לא אמר על מנת, בשעת מיתה אמר אין לו בנים,

[או] בשעת קידושין אמר אין לו אחים ואין לדאג מן הייצוס, בשעת מיתה אמר יש לו אחים, נאמן להתיר כלומר נאמן צמה שאמר בשעת קידושין ואין נאמן לאסור ואין נאמן צמה שאמר בשעת מיתה, דברי רבי, ר' נתן אומר אף נאמן לאסור [ובמתני' אמרינן שאינו נאמן לאסור]?

אמר רבא, שאני התם [הא דאמר ר' נתן דנאמן לאסור] צברייתא כיון דבשעת מיתה קא הדר ביה כיון דהדר ביה מדיבורא קמא בשעת מיתה, אימא קושטא קאמר שלא יהא עון תלוי בו, אצל מתי' שלא אמר בשעת קידושין אין לי אחים, כי אמר השתא יש לי, אינו נאמן דלעגוריה קא מכין,

אמר ליה אביי, ולא כל דכן הוא [כיון שאסר ר' נתן בברייטא כ"ש שצריך לאסור במתני'], השתא ומה התם דקא מרע ליה לדבוריה בשעת קידושין אמרת קושטא קאמר, מתני' דלא קא מרע ליה לדבוריה, לא כ"ש?

אלא אמר אביי, מתני' דלא מוחזק לן באחי ולא מוחזק לן האי גברא בשעת מיתה לא צללי בבני, וקיימא הכי איתמא בחזקת שאינה זקוקה לייצוס,

דאמרינן כיון דלא מוחזק לן [לא] בבני ולא באחי, הלכך אמר יש לי בנים מחזקה קמייתא הוא דקא מוקים לה [שאינה זקוקה ליצוס] הלכך נאמן ואי אחי אס לאחר מאן, ואמר אחיה דמימנא אנה, לאו כל כמיניה, דאחי דיבור לחזקה,

יש לי אחים ואין לי בנים אינו נאמן, לאו כל כמיניה דמפקין לה

אבני חן על מסכת קידושין

[שנינו במשנתנו] מי שיש לו שתי כיתי בנות: וצריכא לאפלוגי בקדשמי את בתי הגדולה, ובקדשמי את בתי הקטנה,

דאי אשמעינן קמייתא [קדשתי את בתי הגדולה], בהך קאמר ר' מאיר כון בספק, דשנח הוא לאדם לקרות במו בלשון גדולה, אס יס קטנה ממנה דכיון דאיכא זוטרא מינה להך גדולה קרי לה, אבל בהא [באומר קדשתי את בתי ה] קטנה אימא מודי ליה לר' יוסי דכל שהוא יכול לקרות במו גדולה אין קורא אותה קטנה דקטנה, להך קטנה דכולהו קרי לה [לבתי היותר קטנה, רק אותה קורא בתי הקטנה],

ואי איתמר בהא [בקדשתי את בתי הקטנה], בהא קאמר ר' יוסי [דכולן מותרות חוץ מן הקטנה שבקטנות], אבל בהך [בקדשתי את בתי הגדולה] אימא מודי ליה לר' מ, צריכא,

למימרא דר"מ סבר מחית איניש נפשיה לספיקא, ור' יוסי סבר לא מחית איניש לספיקא,

והאיפכא שמעינן להו, דתנן לענין נדרים הנודר קונס שאני נהנה לך עד הפסח, אסור עד שיגיע ומשנכנס ליל ראשון מותר,

ואס אמר עד שיהא פסח, אסור עד שיצא פסח, דכיון דאמר ליטא יתירא, בעוד שיהא פסח קאמר,

[ואם אמר] עד פני פסח, רבי מאיר אומר אסור עד שיגיע ומשיגיע אין כאן פני פסח, ואע"פ שכל יום ויום של פסח פני הוא לחצירו, לא מחית איניש נפשיה לספיקא, שיהא צריך לשאול איזה הוא, וכי קאמר פני קמא דכולה קאמר, שהוא פני שכולן, רבי יוסי אומר עד שיצא דכל חד וחד הוא פני לחצירו, ולא ידעי הי נינהו, אפי' אחרון הוי תחלתו, פני לסופו?

אמר רבי חנינא בר אבדימי אמר רב, מוחלפת השיטה הך נדרים,

והתניא בנחותא זה הכלל כל שזמנו קבוע מספר ימי משך זמנו קבועים, כגון פסח וי"ט ואמר עד פני, רבי מאיר אומר עד שיצא למעוטי קין וקציר וצביר, דאס אמר עד פני, או אפילו עד שיהא, אינו אסור אלא עד שיגיע, דכיון דאין משך זמנו קבוע, שזה ממנה לכלות קייצו וקצירו, וזה מאחר, לא נחזיון זה אלא לתחילתו, משיתחילו העם לקצור, רבי יוסי אומר עד שיגיע,

אמר אביי, מחלוקת בשתי כיתי בנות התם הוא דאיכא למימר כל כח ראשונה עבד איניש דקרי גדולה לגבי כח שניה, וכל כח שניה עבד איניש דקרי קטנה לגבי כח ראשונה, אבל בכח אחת שוללו מאשה אחת דברי הכל גדולה ממש, קטנה ממש, אמצעית בשמה קרי לה פלונית [שרה, חנה וכו'] בתי הוא אומר, ואין קורא לה לא גדולה ולא קטנה,

רבי יוסי אומר כולן מותרות דלא מחית איניש למימר מילתא דליתי ביה לידי שאלה לחכמים, וכי אמר גדולה גדולה שבגדולות קאמר, חוץ מן הגדולה שבגדולות,

קדשתי את בתי הקטנה, ואיני יודע אם קטנה שבקטנות או קטנה שבגדולות, או גדולה שבקטנות שהיא קטנה מן הקטנות שבגדולות כולן אסורות, חוץ מן הגדולה שבגדולות דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר כולן מותרות, חוץ מן הקטנה שבקטנות:

נמ': הא קטנות בכלל ואפילו יש שם שתי קטנות, דאיכא לספוקי הי מנייהו, והווי להו קידושין שאין מסורין לביאה, דכל אחת ספק אחת אשה, אפ"ה הווי בכלל ספק קדושין וזריכות גט שמעת מינה קידושין שאין מסורים לביאה הווי קידושין?

הכא במאי עסקינן כשאין שם אלא גדולה וקטנה בוגרת וקטנה, דכיון דבוגרת לא קידש, שז אין כאן ספק ומוחר בקטנה,

והא בו ג' ג' ר' [לשון רבים] קתני דמשמע טובא, ודכוותיה מידוק הא קטנות טובא בכלל?

מאי בוגרות, בוגרות דעלמא של כל איש ואיש המקדשים את בנותיהן סתם, אין הבגרות בכלל, הא קטנות בכלל, וכגון דליכא אלא חדא קטנה, והאי דמתרץ בשאין שם אלא גדולה וקטנה, ה"ה דאי הווי בוגרות טובא, כיון דאין בכלל דקטנה הווי להו קידושין, אלא להכי נקט אחת גבי בוגרת, משום דמיצעי ליה למידק קטנות דומיא דגדולות,

פשיטא דכיון דאין שם אלא גדולה וקטנה, דגדולה אינה מקודשת וקטנה מקודשת בוגרות מאי עבדתייהו [מאי עבדתייהו] דאז בבתו בוגרת, אי אמרת בשלמא דאיכא טובא, אטריך לאשמעינן משום דיוקא ידידיה, הא קטנות בכלל, למימרא דקדושין שאין מסורין לביאה הווי קידושין, אלא השתא לא איחו אטריך ולא דיוקא ידידיה?

הכא במאי עסקינן, דשויתיה שליח, מהו דתימא כי מקבל קידושי אדעתא דידה קא מקבל ואף היא בספק, והווי להו קידושין שאין מסורים לביאה, קמ"ל לא שביק איניש מידי דאית ליה הנאה מיניה שספק קידושיה שלו ועבד מידי דלית ליה הנאה מיניה,

[ובקשה] מי לא עסקינן קושיא היא, וכי לא משמע נמי ממתני' דאפי' דאמרה ליה קדושיי יחו ש לך קמי נמי דאין הבוגרת בכלל?

ומשני אין ו אפ"ה לא שביק איניש מצוה במו קטנה דרמיה עליה להשיאה, ומזה הוא עליו, דכתיב ואת בנותיכם תנו לאנשים (ירמיהו כט), ועבד מצוה דלא רמיה עליה אלא שליח בעלמא הוא, והיא יש לה דעת להשיא את עצמה:

אבני חן על מסכת קידושין

אמר ליה רב אדא בר מתנה לאביי, אלא מעתה

דף ס"ה ע"א

אמצעית שבכת שניה [שהן צעירות מבת ראשונה] תשתרי ארישא קאי, דמספקא "לכל" כח שניה בגדולה [חוץ מקטנה שבקטנות], אמצעית לגבי מאן קרי לה גדולה, אי לא לגבי קטנה דהיא כח, אלמא כח אחת פליגי?

[ומתריץ] הכא במאי עסקינן בשאין שם כח שניה שום אמצעית, אלא גדולה וקטנה להכי מני אסורות כולן, אבל אי הוה חסם אמצעית, הוה מני מתניתין חוץ מן הקטנות שבקטנות [כל בת השניה חוץ מן הגדולה שבכת] ולא הוה מני חוץ מן הקטנה,

והכי נמי מסתברא דדליכא אמצעית עסקינן דאם איתא דאיכא אמצעית, וכולהו בעי לאשמועינן דאסקין ליתנייה גבי אינו יודע, וימנא הכי ואינו יודע אם גדולה שבגדולות, אם גדולה שבקטנות, או אמצעית שבקטנות, כולן אסורות,

אלא מדלא תניינא לאשמועינן דהא אסורא, שמע מינה סבירא ליה דלא אסירא, וכי קמי כולן אסורות דדליכא אמצעית,

ולטעמיה דאמרת דאי ס"ל דאסורות אמצעית נמי קאי, הוה מפרש לה, אמצעית שבכת ראשונה, דודאי ספיקא ואסירא ליה אם ישנה שם, דהא מודים דכל כח ראשונה לגבי כח שניה גדולה קרי לה ואסורה, ניתנייה ברישא כי היכי דנשמע מינה דאסורות עלה קאי, ולא תיסק אדעתין למישרי ולומר, דכי קמי כולן אסורות כשאין שם אמצעית מי קתני לה?

הכי השתא דהיא לא אינטריך ליה לפרושי, דאף ע"ג דמתניתין כולה בשאין שם אלא שמים בכל כח, לא תיסק אדעתין דאי הוה שם אמצעית לא הוה מני כולן אסורות, דכיון דתנא קטנה לדידה לאסורא התם [בבת ראשונה] תנא קטנה לדידה לאסורא ואשמועינן דקרי לה גדולה והוא הדין להך כ"ש אמצעית דקשישא מינה,

הכא אלא כח שניה דכי לא תנא לה, איכא למימר דמתניתין בשאין שם אלא גדולה וקטנה, אבל אמצעית לא הוה קרי לה גדולה אם איתא דאיכא אמצעית, ואכלהו קאי אסורות ניתנייה דהיא ושמע דאף היא אסורה, דלא נטעי לאוקמא, בשאין שם אמצעית,

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא, הא פסח דכי כת אחת דמי, ופליגי דאיכא למ"ד לימים אמצעיים נמי קרי פני הואיל ויש מאוחר ממנו?

אמר ליה, התם בלישנא דעלמא קמיפלגי מר סבר עד פני הפסח עד קמי פיסחא, ומר סבר עד דמיפני פיסחא דמאן דאסר לאו משום דסבירא ליה דכל שיש מאוחר ממנו קרי פני, אלא משום דמשמע ליה כלשון בני אדם מיפני פיסחא קאמר, שיהא הפסח פניו פונה ועובר:

מתני': האומר לאשה קדשתך, והיא אומרת לא קדשתי הוא אסור בקרובותיה דשוינהו עליה חמיכה דאיסורא דהולאמו והיא מותרת בקרוביו,

היא אומרת קדשתי, והוא אומר לא קדשתיך, הוא מותר בקרובותיה, והיא אסורה בקרוביו,

קידשתיך והיא אומרת לא קדשתי אלא בתי, הוא אסור בקרובות גדולה האם, וגדולה מותרת בקרוביו, הוא מותר בקרובות קטנה הבת, וקטנה מותרת בקרוביו שאין אמה נאמנת עליה, ואף היא אינה זריכה גט דאי בעיא גט הוה לה גרושתא, ונאסר בקרובותיה,

קדשתי את בתך, והיא אומרת לא קדשתי אלא אותי, הוא אסור בקרובות קטנה, וקטנה מותרת בקרוביו, הוא מותר בקרובות גדולה, וגדולה אסורה בקרוביו:

גמ': האומר לאשה קדשתיך וכו': וצריכא לאשמועינן דכולהו, דמי שאסר עצמו דציצורו נאסר, ומי שלא אסר עצמו אינו נאסר, דאי אשמועינן גביה דידיה [גבי האיש] כי אמר קדשתיך, לא מיתסרא איהי בקרוביו, משום דאיהו שקורי משקר, משום דגברא לא איכפת ליה אם אסר עצמו בקרובותיה חס וביקר אימר [ואמר] קדשתי וכו' ג' דלא קדשה,

אבל איהי כי אמרה קדשתי, דאסרה נפשה אכולי עלמא עד שימן לה גט, אימא אי לאו דקים לה בדיבורה דקיש לא הוה אמרה [ולכן אמרין] וליתסר איהו [האיש] על פיה בקרובותיה, ואפי' לא נתן לה גט, קב"ל [שגם האיש אינו נאסר על פי דברי האשה]:

[שגינו במשנתנו] קידשתיך והיא אומרת [והיא אומרת לא קדשתי אלא בתי] וכו': הא תו למה לי? איצטריך ס"ד אמינא מדאורייתא הימניה [האמין אותה] רחמנא לאב, מדרבנן הימניה רבנן לאמה על הבת, ותהא זריכה גט ותאסר בקרובותיה, לדידה ותיתסר ברתה בדיבורה, קא משמע לן:

[שגינו במשנתנו] קידשתי את בתך וכו': הא תו למה לי? אידי דתנא הא [קידשתיך] תנא נמי הא [קדשתי את בתי],

איתמר, רב אמר כופין ליתן לה גט, ושמואל אמר מבקשין,

אדייא, אילימא ארישא, לאו כופין איכא, ולא מבקשין איכא דאין זריכה ממנו גט דהא קמי מותרת בקרוביו, ואי בעיא גט הוה מיתסרא בלחיו, דהוה לה גרושת אחיו,

אלא אסיפא דאמרה קדשתי, דבעיא גט, בשלמא מבקשין ממנו ליתן גט לחיי שצריך בקשה לאסור עצמו בקרובותיה, כדי להחזירה לנשא, הואיל ואין חפץ בה, אלא כופין אמאי, אמר לא ניהא לי דיתסר בקריבה,

אבני חן על מסכת קידושין

בקרוצומיה ע"פ ע"פ, הלא אינן קידושין, אפילו לדבריו, דלוי נמי אמר בעד אחד
הוּו קידושין בששניהם מודים, היכא דאין עד אחד לא אמרת דעד אחד חשיב לחייב
שבעה דייני ממונות, הלכך בערוה נמי חשיב להחייב קידושין בפניו ובלבד שיהו
שניהם מודים, אלא לאו בעד אחד ושניהם מודים,

ולטעמך אימא סיפא, ומודים בנתגרשה מן האירוסין שאין
צריכה הימנו גט שני, מפני שאין לבו גם בה, ואי סלקא
דעתך עד אחד מהימן, מה לי מן האירוסין מה לי מן
הנשואין,

אלא הכא במאי עסקינן כגון דאיכא עדי יחוד וליכא עדי
ביאה, בית שמאי סברי לא

דף ס"ה ע"ב

אמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה משראוה שנתייחדה עמו,
אין צריך להעיד על הציאה דכיון דלבו גם בה, ממוקין אותו בחזקת שצא עליה לשם
קידושין, ובית הלל סברי אמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי
ביאה,

ומודים ודאי בנתגרשה מן האירוסין, דלא אמרינן הן הן עדי
יחוד הן הן עדי ביאה מפני שאין לבו גם בה,

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב המקדש
בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואפילו שניהם מודים,

אמר רבה בר רב הונא המקדש בעד אחד בי דינא רבה
אמרי אין חוששין לקידושיו, מאן בי דינא רבה רב,

ואיכא דאמרי אמר רבה בר רב הונא אמר רב, המקדש בעד
אחד, בי דינא רבה אמרי אין חוששין לקידושיו, מאן בי
דינא רבה רבי דרבה משמיה דרב אמר, ומאן קרי רב, בי דינא רבה, רבי,

מתיב רב אחדבוי בר אמי שנים שבאו ממדינת הים ואשה
עמהם, וחבילה עמהם, זה אומר זו אשתי וזה עבדי וזה
חבילתי, וזה אומר זו אשתי וזה עבדי וזה חבילתי, ואשה
אומרת אלו שני עבדי וחבילה שלי, צריכה שני גיטין קס"ד
כדי להמירה לינשא, וגובה כתובתה מן החבילה ממה נפשך והמומר
מוטל בספק עד יצא אליהו,

היכי דמי, אי דאית ליה סהדי להאי שאמר בפניו קדשה ואית ליה
סהדי נמי להאי ואית ליה סהדי להאי, מי מצי אמרה אלו שני
עבדי וחבילה שלי דמיהוי מותר הכמוצה שלה ושהן בספק, אלא לאו
בעד אחד לכל אחד וש"מ דאפי' אינה מודה צריכה גט,

ותסברא עד אחד בהכחשה דאיכא חד סהדא דמכחיש ליה מי

אלא שמעתתא [דרב ושמואל] אהדדי איתמר לא לחלוק זו על זו באו,
אלא להסיק האחרון, מה שלא פירש הראשון,

[וכן אתמר] אמר שמואל, מבקשין ממנו ליתן גט, אמר רב אם
נתן גט מעצמו בלא בקשה, כופין אותו ליתן כתובה דגלי דעתיה
דקדשה וארוסה יש לה כמזכה,

איתמר נמי, אמר רב אחא בר אדא אמר רב, ואמרי לה
אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב, כופין
ומבקשין,

תרתיה? ה"ק מבקשין ממנו ליתן גט, ואם נתן מעצמו כופין
אותו ליתן כתובה,

אמר רב יהודה, המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו,

בעו מיניה מרב יהודה, שניהם מודים לדברי העד מאי הא דמנא
אין חוששין משום דלא מהימן הוא והא הימנו, או דלמא משום דאין קדושין חלין
בלא עדים, ויליף דבר דבר ממנו, כתיב בעריות ערות דבר (דברים כד) ובמנון
כתיב על פי שני עדים יקום דבר (דברים יט)?

אין ולא לא היה מחזיק בדבריו, לא לאסור ולא להיתר, פעמים שאמר הן
ופעמים שאמר לאו ורפיא בידיה ולא היטה מוחזקת הוראה זו צידו,

איתמר, אמר רב נחמן אמר שמואל, המקדש בעד אחד אין
חוששין לקידושיו, ואפי' שניהם מודים,

איתיביה רבא לרב נחמן, האומר לאשה קדשתך והיא
אומרת לא קדשתני, הוא אסור בקרובותיה והיא מותרת
בקרוביו, אי דאיכא עדים אמאי מותרת בקרוביו, ואי דליכא
עדים אמאי אסור בקרובותיה,

אלא לאו בעד אחד וקמיני הוא אסור בקרוצומיה אלמא זה שמודה לו נאסר
דחשיב לאיתפוקי קדושין קמיה?

הכא במאי עסקינן, כגון דאמר לה קדשתך בפני פלוני
ופלוני דהוּו קידושין גמורין לכל דבריו, ונאמן הוא לאסור את עצמו והלכו
להם למדינת הים,

איתיביה, המגרש את אשתו ולנה עמו בפוגדקי ואפי' לאחר זמן,
ב"ש אומרים אינה צריכה הימנו גט שני, וב"ה אומרים
צריכה הימנו גט שני,

היכי דמי אי דאיכא עדים דנתקדשה צביאה מאי טעמייהו דב"ש,
ואי דליכא עדים ואפי' מודה מאי טעמייהו דבית הלל אמאי אסור

אבני חן על מסכת קידושין

מהימן אפי' לא מכחשא ליה אידי ליכא למאן דאמר דאין האחד צא אלא לשנועה והכא שנועה לא שייכא?

אלא למוישרי לעלמא דכ"ע לא פליגי דשרי, והכא הכי קאמר, צריכה שני גימין כדי לגבות כתובתה מן החבילה כלומר לעולם החבילה מונחת עד שיצא אליהו, אלא א"כ נתנו לה שניהם גט מעצמן, והגט מציאה לדי גיבוי כתובה מן החבילה ממה נפשך, אם של זה הוא הרי מייצב לה כתובה על פיו, וכן זה, וכ"ש אם כולה שלה,

כלומר וכולה לא אשמועינן אלא דמטלטלין משמעבדי לכתובה ור' מאיר היא דאמר במס' כתובות בהאשה שנפלו לה נכסים (דף פ) גבי שומרת יבם שכתובתה על נכסי בעלה הראשון, הניח אחיו מעות, ילקח בהם קרקע, והוא אוכל פירות **דאמר [ר' מאיר] [אלמא] מטלטלי [מעות] משתעבדי לכתובה,**

מאי הוי עלה? רב כהנא אמר אין חוששין לקידושין, רב פפא אמר חוששין לקדושין,

אמר ליה רב אשי לרב כהנא, מאי דעתך דילפת דבר דבר מממון, אי מה להלן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי דכתיב (שמות כב) אשר יאמר כי הוא זה הרי עסקך על מקנת הודאתו, אף כאן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי?

א"ל התם לא קא חייב לאחרניי אינו חב לאחריים בהודאתו זו, שאין נפקד אלא הוא הכא קא חייב לאחרניי שקרובותיה נאסרו זו וקרוביו נאסרין זה,

מר זוטרא ורב אדא סבא, בני דרב מרי בר איסור אחים הוו, פליגי ניכסייהו בהדי הדדי, אתו לקמיה דרב אשי, אמרו ליה [שאלו ממנו] דברים יט על פי שני עדים אמר רחמנא שהצריכה מורה, למאי הלכתא הריף עדים, משום דאי בעי למיהדר ולומר לא כך היה, לא מצי הדרי בהו לא יוכל לומר כן, שאלו יעידו, הוא שהצריכם [פי' לכן הצריכום] הכתוב עדים, ואנו [כיון ש] אין לנו שקרנים ואנן לא הדרי ולא הדרינן בן, ואין לנו צריכין עדים,

או דלמא, לא מקיימא מלתא אלא בסהדי שאפילו הם מודים אין דבריהם קיימים אלא בעדים, ונמצא אני מחזיק בשלו והוא בשלי, שאין חלוקתנו כלום?

אמר להו לא איברו סהדי, אלא לשקרי הכופרים בדברים לומר לא כן הוא [פי' לשקרנים, דאילו לאנשים בשרים אין צריך עדים],

1. אמר אביי, אמר לו עד אחד, אכלת חלב בשוגג וחייב אתה קרבן והלה שותק [ואינו מבחיש], נאמן העד, וכשר הקרבן, ואין כאן משום או הודע אליו מטאמו (ויקרא ד) ולא שידועוהו אחריים, [במו שבמושך רש"י,

שידועוהו אחריים היינו רק כשהוא מבחיש, הוא פטור], והכי דרשין לה נשמעתא קמיימא דהאשה רבה (יצמות פז), ולא שידועוהו אחריים, והוא מכחיש [ו"ל הגמ' שם דתניא או הודע אליו חטאתו ולא שידועוהו אחריים, יכול אע"פ שאינו מבחישו יהא פטור? תלמוד לומר או הודע אליו, מ"מ],

[וצריך לומר דהא דאמר בכל דוכתין [גיטין ב:] עד אחד נאמן באיסורין היינו דוקא להתיר בגון בשר זו מנוקרת, או חתיכה זו של שומן אבל לאסור הדבר אינו נאמן, תוס' ד"ה נטמאו עיי"ש, וענין זה צריך לימוד, וראה להלן סו: ברש"י ד"ה פסולו ביחוד, ובתוס' שם ד"ה שלח ואחיו],

ותנא תונא [וכן שנה תנא שלנו], אמר לו עד אחד אכלת חלב, והלה אומר לא אכלתי, פטור, טעמא דאמר לא, הא אישתיק מהימן,

2. ואמר אביי, אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך, והלה שותק נאמן,

ותנא תונא, עד אחד אומר נטמאו, והלה אומר לא נטמאו פטור, טעמא דאמר לא, הא אישתיק מהימן,

3. ואמר אביי אמר לו עד אחד

דף ס"ו ע"א

שורך גרבע והלה שותק נאמן ואסור להקדשה, אכל לסוקלו מרי צעיק, דאמר מר (ב"ק דף מד) כמיסת הצעלים כך מיסת השור,

ותנא תונא לענין פסולי קרבן צוצמים וצצמורות ושנעבדה בו עבירה, ושחמית על פי עד אחד, או ע"פ הבעלים נאמן,

האי ע"פ עד אחד היכי דמי, אי דקא מודו בעלים, היינו ע"פ הבעלים, אלא לאו דשתיק,

וצריכא לאשמועינן צוולהו דשתיקתו הודאה היא, דאי אשמועינן דך קמיימא [באבלת חלב], אי לאו דקים ליה בנפשיה דעבד [שאכל חלב], חולין בעזרה לא הוה מיימתי, אבל נטמאו טהרותיך, מימר אמרינן, האי דשתיק דסבר חזי ליה בימי טומאתו ולא איכפת ליה, ולאו הודאה היא, ומומרים לטהורים,

ואי אשמועינן הא, משום דקא מפסיד ליה בימי טהרתו, אבל שורו גרבע, מימר אמר כל השוורים לאו לגבי מזבח קיימי ולא איכפת ליה להכחישו, והודאה מיהא לא הוה, ומומר להקדשה, צריכא,

איבעיא להו, אשתו זינתה בעד אחד כלומר אמר לו עד אחד, אשמן זינתה, והוא ושותק, מהו ליאסר (העד. ררי"ף) עליו?

אבני חן על מסכת קידושין

הקים להם בציץ שבין עיניו,

היה שם זקן אחד, ויהודה בן גדידה שמו, ויאמר יהודה בן גדידה לינאי המלך, ינאי המלך, רב לך כתר מלכות [שאם אתה חלל גם למלכות איך ראוי, ולכן אמר רב לך], הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן [הכשרים],

לך מיסו צו שהיו הפרושים אומרים עליו אמו נשבת במודיעים כך של בית משמונאי היה, ושציה פסולה לכהונה, ושאה אצו ונמצא חלל, ויבוקש הדבר ולא נמצא, ויברלו חכמי ישראל [מן המלך. חכמת מנוח] בזעם שעסס המלך עליהם,

ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך, ינאי המלך ! הדיוט שבישראל כך הוא דינו [וכי מחויב הוא] לסבול מרפמו, ואתה מלך וכהן גדול, כך הוא דינך בתמיה שלא תנקס מהם,

[ושאל ינאי] ומה אעשה, אם אתה שומע לעצתי רומסם הרגס, ותורה מה תהא עליה שמה משמח, אמר ליה, הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית הרי ס"מ כרוכה, ומונחת בתוכה המזות, ולא ישמחו, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד,

אמר רב נחמן בר יצחק, מיד נזרקה בו אפיקורסות [בינאי, שלא התחשב בתורה שבע"פ] דהוה ליה למימר תינח תורה שבכתב, תורה שבעל פה מאי,

מיד ותוצץ הרעה לשון ויץ יץ ויגמול שקדים [במדבר יז], ל"א צערה לשון נוזלים [ויקרא ח] כיוון המצער גמלת על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם [שמש מתורה], עד שבא שמעון בן שטח אחי אשתו היה והסניאמו והחזיר את התורה ליושנה,

היכי דמי ויבוקש הדבר ולא נמצא, דמשמע שהחזיקו בחזקת כשרות, אילימא דבי תרי [דשני עדים] אמרי אישתבאי, ובי תרי אמרי לא אישתבאי [אין לומר שהיה חד וחד, דא"כ לא ניתוסף כלום, והלשון לא נמצא משמע שנתברר. בשם הרמב"ן], מאי חזית דסמכת אהני, סמוך אהני דאמרי אשתבאי והיכי קאמר ולא נמצא [וראה תוס']. ואי אמרת אוקי תרי לכהדי תרי, ואוקי אשתבא אחזקתה, ה"מ אי הוה קמן, והיתה צאה לבי"ד להמירה, אצל צנה זה הגדון אין לו חזקה דכשרות, שהרי מעידים על מחילת לידתו בפסול,

אלא [ללא] בעד אחד העיד על השציה, וצאו שנים והסניאמו, ומעמא דקא מכחשי ליה בי תרי, הא לאו הכי מהימן,

ורבא, לעולם תרי ותרי, וכדאמר רב אחא בר רב מניומי בעמלא בעדי הומה, הכא נמי בעדי הומה [פי' לכן אמר "ולא נמצא"]

אמר אביי נאמן, רבא אמר אינו נאמן, הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים,

אמר אביי, מנא אמינא לה, דההוא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דמר שמואל, יומא חד נגה ליה [אחר] ולא הוה קאתי ההוא סמיא לעת הקצוע לו לפני שמואל, שדר שליחא אבתריה [שלח] שמואל שלח צמריה, שימסרנו לנא,

אדאזיל שליח בחדא אורחא, אתא איהו בחדא, כי אתא שליח אמר אשתו [של הסומא] זינתה [פי' שבא לביתו ונמצא אשתו עם איש אחר], אתא [הסומא] לקמיה דמר שמואל, א"ל אי מהימן לך זיל אפקה, ואי לא לא תפיק, מאי לאו אי מהימן עלך האי עד קשאר עד אמר, ידיעת ציה שאינו מפסולי עדות דלאו גולנא הוא [הרי שעד אחר נאמן לומר אשתך זנתה],

ורבא אי מהימן לך כבי תרי, זיל אפקה הויל ולא הכמישמו, ואי לא לא תפקה,

ואמר אביי, מנא אמינא לה, דתניא [ברייתא זו לשונה דומה לשפת התנ"ך, שנכתב כשלוש מאות שנים אחר תקופת הנביאים. ראה שו"ת, ועיי"ש עוד על הלשונות בברייתא זו] מעשה בינאי המלך מן הסהנים של משמונאים הוה שהלך לכוחלית שם מדינה שבמדבר, וכיבש שם ששים [מפסר ששים בכל מקום הוא נזמא] כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל # [אלו הבריונים בינאי המלך יש להם נחיתות לגבי חכמי ישראל, ולכן כשבא לידם הצלחה הם באים להתפאר לפניהם, וכאילו אומרים להם אתם יושבים בביהמ"ד מה אתם יודעים, ראו מה בא לידי, היאך הצלחת],

אמר להם, אבותינו היו אוכלים מלוחים ירקות הס, ושמן קקולי בלשון ארמי, כמו הקוטפים מלוח עלי שית (איוז ל) בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש בית שני שצאו מן הגולה והיו עניים, והיו מוציין הולאות צמלכה, אף אנו נאכל מלוחים להיות זכר ל עוני אבותינו, ולהודות לפני הקדוש צ"ה שהצילנו והעשירנו, והעלו מלוחים על שולחנות של זהב, ואכלו,

והיה שם אחד איש לץ לב רע ובליעל, ואלעזר בן פועירה שמו, ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך, ינאי המלך לבם של פרושים עליך שונאין הם ואין שמחים בהצלחתך,

[ושאל ינאי המלך] ומה אעשה לידע שכן הוא, [ענה לו אלעזר בן פועירה] הקם להם בציץ שבין עיניך מן יץ הקדש על מנחק, ויעמדו על רגליהם, לפי שהסס כמזב צו, והס יגלו את לבם [למחות בך מהיות כהן. תרי"ה],

ואע"ג דלאו שעת עבודה כדאמר צ"ב [לעיל נד] צגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם [ומפרש ר"ת דדוקא ציץ משום דכתיב בו והיה על מצחו תמיד. תוס' עיי"ש],

אבני חן על מסכת קידושין

שהעדים שבאו הוזמו,

דבר אחר, מקוה פסולו בגופו, בעל מום פסולו בגופו, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו מאחרים מחמת אמו,

אמר ליה ר' טרפון, עקיבא כל הפורש ממך, כפורש מן החיים [ובחים יג.],

[וזה סיוס דברי רבא, להביא ראיה מכאן שאין עד אחד נאמן אפילו אם אין מי שמכחיש דבריו] האי בעל מום שפסולו ביחיד היכי דמי, אי דקא מכחיש ליה, מי מהימן, אלא דשתיק, ודכותיה גבי בן גרושה ובן חלוצה דשתיק,

וקתני מקוה פסולו ביחיד, ובעל מום פסולו ביחיד, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשנים [הרי שהגם שלענין מום נאמן עד אחד, אבל בדבר שבערוה, אין עד אחד נאמן ואפילו אם שותק],

ואביי אמר, לעולם דקא מכחיש ליה, ודקאמרת אמאי מהימן [עד אחד נאמן], דאמר ליה אס איך בעל מום שלח הפשט בגדיך אחרי ונראה,

[מכאן יש להוכיח דכל דבר שיכול להתברר, עד א' נאמן עליו, ואפילו עד א' מכחישו. תוס'].

והיינו דקתני מקוה פסולו בגופו, ובעל מום פסולו בגופו שנוכל לזכר הדברים, וכן מקוה חסרנו לפנינו, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה, שפסולו מאחרים,

ובן גרושה ובן חלוצה דעבודתו כשירה, מנלן?

אמר רב יהודה אמר שמואל, דאמר קרא במדבר כה וחיתה לו ולזרעו אחריו, בין זרע כשר ובין זרע פסול חלל, ולתמילה לא קאמר, דהא מחולל קרייה רחמנא, שנחלל מקדושת כהן,

אבוה דשמואל אמר מהכא, דברים לג ברכך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, אפילו חולין שבו חללין שבו, חללין בשבט נוי, דקרא בשבט נוי כתיב תרצה,

רבי ינאי אמר מהכא, דברים כו ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל כהן שלא היה בימיו, אלא זה כשר ונתחלל,

בעל מום דעבודתו פסולה, מנלן אס עבד בשוגג, דאילו צמוד כתיב (ויקרא כב) אך אל הפרוכת לא יבא וגו' ולא יחלל את מקדשי, אלא עבד בלא ידיעה, מנלן דלא מכשרין ליה, מהאי קרא דהייתה לו ולזרעו אחריו?

אמר רב יהודה אמר שמואל, דאמר קרא במדבר כה לכן אמור, הנני נותן לו את בריתי שלום [ומנין יודעים דקאי על הכהונה

ואיבעית אימא כדרבי יצחק] שבת אחת ראו שנשכית, אבל בת אחרת ראו שנחתלה], דאמר רבי יצחק שפחה הכניסו תחתיה הכניסו להם [להשבאים] שפחה, וסבורים שהיא זאת [אמו], וגנזה מהם לאחר שנשנית [פי' החליפו את אמו בשפחה, וגנבו את אמו מהם קודם שהיו יכולים להתייחד עמה], עד שלא נתיחדה [עם השבאים] בלא עדים, הילכך אין כאן הכחשת עדים,

אמר רבא

דף ס"ו ע"ב

מנא אמינא לה דאין עד אחד נאמן בדבר ערוה לפסול, ואפילו אין לו מכחיש,

דתנן, אמר ר' שמעון, מעשה במגורה מגורת מים כמין בריכות מים כדלמר בצנא בצנא (דף סו) לא מכר את המגורות של מים של דסקים שם אדם, או שם מקום שצננה ביבנה, שהיתה עומדת בחזקת שלימה ארבעים סאה, ומדרו ונמצאת חסירה,

כל טהרות שנעשו על גבה [קודם שנמצא חסר], היה ר' טרפון מטהר דלמר השמא הוא דחסר, ובשעה שטבלו זה אדם וכלים, שלימה היתה, ור' עקיבא מטמא דלא ידעין מאימת חסרה, ונמצא שאינה טבילה,

אמר רבי טרפון, מקוה זה בחזקת שלם הוא עומד, מספק אתה בא לחסרו, אל תחסרנו מספק,

אמר רבי עקיבא, אדם זה [שטבל במקוה זו] בחזקת טמא הוא עומד, מספק אתה בא לטהרו, אל תטהרנו מספק,

אמר רבי טרפון, משל לעומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, שעבודתו שעבד כגר כשירה לקמן יליף לה,

אמר רבי עקיבא, משל לעומד ומקריב ע"ג המזבח [ראה תוס' ומהרש"א], ונודע שהוא בעל מום שעבודתו שעבד כגר פסולה ואפילו היה שוגג, לקמן יליף לה,

אמר רבי טרפון, אתה דימיתו לבעל מום, ואני דימיתו לבן גרושה או לבן חלוצה, נראה למי דומה, אי דומה לבן גרושה ולבן חלוצה, נדוננו כבן גרושה או כבן חלוצה, אם דומה לבעל מום, נדוננו כבעל מום,

התחיל רבי עקיבא לדון, מקוה פסולו ביחיד זה אחד ואומר אני מדדמיו ונמצא חסר נאמן, דקי"ל (גיטין ב) דעד אחד נאמן באיסורין, ובעל מום פסולו ביחיד זה אחד ואמר בעל מום הוא נאמן, ולקמן מפרש לה, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה, שפסולו בשנים,

אבני חן על מסכת קידושין

[?] לעיל מוהיטה לו כתיב, אלמא בשלימים הוא דאכשר, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר,

והא שלום כתיב [והוא לשון שלום ושלוה, ולא לשון שלימות]? אמר רב נחמן, וי"ו דשלום קמיעה היא:

מתני': [רישא] כל מקום שיש קידושין ואין עבירה שהקידושין מופסקין בה, ואין עבירה בנשואין, שלא אסרה תורה עליו, הולד הולך אחר הזכר, ואיזה זו, זו כהנת לוי' וישראלית, שנשאו לכהן לוי' וישראל לוי' שנשא כהנת, או ישראלית, בנה לוי, וכהן שנשא לוי' וישראלית בנה כהן, (ולוי) ישראל שנשא כהנת או לוי' הולד ישראל, למשפחותם לבית אבותם כתיב,

[סיפא] וכל מקום שיש קידושין ויש עבירה, הולד הולך אחר הפגום [שבשניהם. רש"י] שטול מפקולי כהונה הולד פסול, וכן בן ממזרת לשראל [הבן] ממזר, וכן בן ממזר מישראלית [הרי הוא] ממזר, וכן בת נתינה [שנשאת] לישראל [הבן היא] נתין, וכן נתין מכהנה [הרי הוא] נתין,

ואיזה זו, זו אלמנה לכהן גדול יש קידושין ויש עבירה, דקסבר קידושין מופסקין בחייבי לאוין גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין,

וכל מי שאין לה עליו קידושין, אבל יש לה על אחרים קידושין, הולד ממזר בגמרא מפרש לה, ואיזה זה, זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה של חייבי כריתות,

וכל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין, הולד כמותה ולד נכרים נכרי, ואם גירסוהו היא גר כשר, ואינו ממזר ואיזה זה, זה ולד שפחה עבד ששחררו בעליו, כשר ומוטר בשראלי, ונכרית:

גמ': כל מקום שיש קידושין, אמר ליה רבי שמעון [ריש לקיש] לרבי יוחנן [וכי] כללא הוא דכל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר,

הרי

דף ס"ז ע"א

גר שנשא ממזרת, דיש קידושין ואין עבירה דגר מותר בממזרת, לר' יוסי דאמר קהל גרים לא מקרי קהל, לקמן בפרק במדא (דף עג), [ו]הולד הולך אחר הפגום,

דתניא, גר שנשא ממזרת הולד ממזר, דברי רבי יוסי?

אמר ליה, מי סברת מתני' ר' יוסי היא, מתניתין ר' יהודה היא, דאמר גר לא ישא ממזרת, [והוא בכלל מה ששנינו במתני'] ויש קידושין ויש עבירה [ש] הולד הולך אחר הפגום,

וניתנייה [גר שנשא ממזרת] גבי קידושין ויש עבירה במתני', כהדי אלמנה לכ"ג?

תנא "כל מקום" דסיפא דיש קידושין ויש עבירה, "כל מקום" כללא משמע לאתויי הך דלא פריש לה בדהיא,

ואיבעית אימא, לעולם רבי יוסי היא דאמר גר מותר בממזרת, ודקשיא לך כללא היא מתניתין לאו כללא כייל ותנא איזו זו דלהכי תנא בה ואיזו זו היא כהנת ולוי' כו' למעוטי למימרא דהני הוא דהולד הולך אחר הזכר, אבל יש אחרים אע"פ שיש קידושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הפגום,

ואיזו זו, ותו לא כלומר אם כן דאיזו זו דוקא, אבל מידי אחרינא לא איזיל אחר הזכר, גבי יש קידושין ואין עבירה, והרי חלל שנשא בת ישראל, דיש קידושין ואין עבירה, [ו]הולד הולך אחר הזכר ותמן לקמן (דף עז) בת חלל זכר פסולה לכהונה, אלמא אחר הזכר הוא ומיקרי חללה?

הא לא קשיא, כר' דוסתאי בן ר' יהודה ס"ל לתנא דידן דאמר [לקמן עז] בנות ישראל מקוה טהרה לחללין, ובמה בשרה לכהונה,

והרי ישראל שנשא חללה, דיש קידושין ואין עבירה דלא אסורה אלא לכהנים [ו]הולד הולך אחר הזכר ותמן לקמן (עז) בתו כשרה לכהונה, ולא אמרינן חללה היא כפגום שבשניהם?

תנא "כל מקום" דרישא לאתויי,

וניתנייה בהדיא גבי כהנת לוי' וישראלית?

ומשני משום דלא מתני לה אינה נשנית לו לתנא עס השאר, בלשון קר' לכהן אין עבירה דנימא ואיזו, היכי ניתני כהנת ולוי' וישראלית וחללה, שנשאת לכהן לוי' וישראל דמשמע חללה נמי, וחללה לכהן מי חזיא,

והאיכא יש קידושין ואין עבירה, דהולד הולך אחר הזכר, הא דרבה בר בר חנה, דאמ' רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מצרי שני שנתייר אציו שנשא מצרית ראשונה שנתתייר היא, בנה שלישי הוי [דהולכין אחרי האב שהוא שני] ומותר לשא ישראלית, כדכתיב (דברים כג) דור שלישי יבא להם, דכיון דיש קידושין ואין עבירה [למשפחותם] "לבית אבותם" קרינא ביה כשראל,

והא דאמרין צינמות (דף עח) [בנים אשר יולדו] "להם" הך אחר פסולן? היינו לענין ישראל שנשא מצרית, או מצרי שנשא ישראלית, דיש קידושין ויש עבירה, עד שלשה דורות הולד הולך אחר המצרי, ד"וילדו להם" כתיב ואחריהם הולכים הולדות, אבל לענין מצרי ומצרית לא מגמר לן האי להם מידי, דהא בפרסוייהו "להם קרינא" ביה (ו. רש"י) הוא מצרי והיא מצרית?

אבני חן על מסכת קידושין

תנא "כל מקום" דרישא, לאתויי,

גופא, כי אתא רבין אמר רבי יוחנן, באומות הלך אחר הזכר, נתגיירו הלך אחר הפגום שבשניהם,

מאי באומות הלך אחר הזכר למאי הילכתא יש להלך אחר הזכר כל זמן שלא נתגיירו, ומנ"ל דבזכר זכר אולתין?

כרתניא מנין לא' מן האומות שבעולם, שאין מן אומות של ארץ ישראל, שאמר הכתוב עליהם (דברים כ) לא תחיה כל נשמה שבא על הכנענית שיהא בכלל לא תחיה, וה"ה לחיות וליצוסות, אלא שכולם נקראין על שם כנעני דכתיב (בראשית יז) ארץ כנען והוליד בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד דשדיין ליה צמר זכר, ומותר לחיותם?

תלמוד לומר ויקרא בה וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו ולעיל מיניה כתיב, ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבותיכם שאין מן אומות, מהם תקנו עבד ואמה, וסמך ליה וגם מבני התושבים, כלומר ולא משאר אומות לבדם שאין בהם מערבוש שבע אומות, אלא אף מבניהם שמולידים אותם מושבין הבאים לגור עמכם ומולידין מן הכנעניות, מהם תקנו,

יכול אף עבד שבא על שפחה מן האומות והוליד בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד,

ת"ל ויקרא בה אשר הולידו בארצכם, מן הנולדין בארצכם אשר הולידו בני שאר אומות מבנות ארצכם, שלידתן בארצכם דהיינו אימותיהם ולא מן הגרים בארצכם שהולידו בני ארצכם במקומות אחרים מבנות שאר אומות, ובאו הצנים לגור כאן אלל אבותם, ובמורת כהנים גרסינן, ולא מן הכנענים שבארצכם, כלומר שגולדו מן הכנענים?

[שנינו לעיל, כמו אמר מר] נתגיירו, הלך אחר הפגום שבשניהם: במאי [מאי היא] לענין עבדות [שהיא מותר לקנותה] ליכא למימר נתגיירו [שהרי לאחר שנתגיירו הרי הם ישראלים, ואי אפשר לקנותם בעבד ואמה], אלא לענין יוחסין, ולא מנינו חילוק בין אומה לאומה משנתגיירו, אלא בעמוני ומצרי, שזה אסור לעולם, וזה עד דור שלישי, ופגום משני נדדים במאי משכחת לה, דקאמר הפגום שבשניהם,

אילימא במצרי שנשא עמונית וקאמר הולד הולך אחר המצרי, ואסור עד דור שלישי דאילו עמונית [נקבה] שריא לאלתר מאי פגום איכא צד האם דקאמר נתגיירו אחריותו קאי לשון רבים, ומשמע דבמדי דמשכחת ביה פגם לגבי תריותו קאמר, והכא גבי אס ליכא פגם [דהא דרשינן] עמוני ולא עמונית [ובן, מואבי ולא מואבית. יבמות סב, עז, בתובות ז, לקמן עה.]?

אלא בעמוני [זכר] שנשא מצרית מצרי ואדומי עשה בהם נקבות מזכרים כדאמר ציממות (דף עז) ואי זכר הוי האי הולד, שריא אבתריה דידיה שריא צמר עמוני, ואסור זכרים שבו לעולם, ולא אמרי' שריא צמר מצרית ויהא דור שלישי מותר, ואם נקבה הויא [הולד] שריא אבתרה דידה

ולרב דימי דאמר ציממות צפרק הערל (דף עח) [שמצרי שני שנשא מצרית ראשונה, דבנה אמרינן] ד' שני הוי [שהולכין אחרי האם שהיא ראשונה], וילף לה מאשר יולדו, הכתוב תלאו בלידה, למימרא דבזכר אימיה שדיין ליה, מדלא כתיב אשר יולידו? תנא איזו זו למעוטי,

והאיכא גבי יש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הפגום, הא דכי אתא רבין אמר רבי יוחנן, באומות הלך אחר הזכר איש ואשה הבאים משני אומות [כדלקמן], נתגיירו דיש קידושין ואין עבירה הלך אחר הפגום שבשניהם כדלקמן בשמעתי, ומתניתין תני הולד הולך אחר הזכר?

תנא "איזו זו" דרישא למעוטי ולאשמועינן דמתני' לא כללא כילל ומרישא דמילתיה דרבין ליכא לאקשווי למימר ונתנייה צמתניתין גבי הולד הולך אחר הזכר דמתניתין ביש קידושין מיירי והני דלא נתגיירו אין כאן קידושין,

האי מאי אסוגיא דשמעתין פריך, דשנינו לעיל ואי בעית אימא רבי יוסי היא, אי אמרת בשלמא, מתניתין רבי יהודה היא דאמר גר אסור בממזרת, לפיכך גז הולך אחר הפגום, כדין כל מקום שיש קידושין ויש עבירה, איכא לתרוי כל מקום דמתניתין לאתויי מאי, ואחו זו למעוטי מאי,

[ובפרש] כל מקום דרישא, לאתויי ישראל שנשא חללה דבתו כשרה דהולד הולך אחר הזכר, [ובן בא לרבות] ודרבה בר בר חנה מצרי שני שנשא מצרית ראשונה, דיש קידושין ואין עבירה, לפיכך הולד שלישי,

[ובן נאמר] "איזו זו" למעוטי דרב דימי ורבין כלומר ואחו זו דרישא דמשמע אכל צעלמא לא איל אחר הזכר, אי ס"ל כרב דימי דאף מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנה שני, אשמועינן "איזו זו" דמתניתין למעוטי הא דלא איל צמר זכר, ו"כל מקום" דרישא לא תימי אלא ישראל שנשא חללה, וכדרבין דאמר נתגיירו הלך אחר הפגום, ולא איל אחר זכר, ואף על גב דאין עבירה, ואי ס"ל כרב בר צר חנה מיימין ליה מ"כל מקום" דרישא, ו"איזו זו" למעוטי דרבין לחודה,

דף ס"ז ע"ב

"כל מקום" דסיפא דיש קידושין ויש עבירה לאתויי גר שנשא ממזרת לרבי יהודה, דיש עבירה דהולד הולך אחר הפגום, דהוי ממזר,

אלא אי אמרת רבי יוסי היא, "כל מקום" דרישא כדאמרן לאתויי ישראל שנשא חללה, איזו זו דרישא כדאמרן למעוטי דרבין או דרב דימי, וגר שנשא ממזרת, אלא "כל מקום" דסיפא לאתויי מאי היכא אשכחן מו יש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום, צר מהני דקמי צמתני?

ולטעמך, לר' יהודה "איזו זו" דסיפ' למה לי, אלא אידי דתנא רישא איזו זו, תנא סיפא איזו זו, ה"נ אידי דתנא רישא כל מקום תנא נמי סיפא כל מקום,

אבני חן על מסכת קידושין

אף כל שהיא ערוה, וחייבין על זדונה כרת, ועל שגגתה חטאת, לא תפסי בה קידושין,

בשלמא כולחו אתיין, אלא אשת איש, ואשת אח, איכא למיפרך, מה לאחות אשה, שכן אין לה היתר במקום מצוה כשאין לו בנים מאחיו המת, דילפינן בפ"ק דיצמות (דף ג) נאמר כאן עליה צמיח, ונאמר להלן יצמה יבא עליה, מה להלן במקום מצוה אף כאן במקום מצוה, ואמר רחמנא לא תקם תאמר באשת אח, שיש לה היתר במקום מצוה,

אשת איש נמי איכא למיפרך, מה להנך לאחות אשה קאמר שכן אין לה היתר בחיי אוסרין צמיח אחותה האוסרת, שאפילו גירש אשתו אחותה אסורה, תאמר באשת איש, שיש לה היתר בחיי אוסרין שבעלה מתירה בגט?

אלא א"ר יונה [מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור הרביעי, יש בש"ס הרבה שאומרו ר' יונה בשמו של ר' יודא שהיה בדור שלפניו], ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע, אמר קרא ויקרא יח כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו צפרשת עריות כמי חוקשו כל העריות כולם לאחות אשה, מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין, אף כל עריות כולם לא תפסי בה קידושין,

אי הכי

דף ס"ח ע"א

אפילו נדה נמי אם קידש פנויה צימיו נדותה לא להו קידושין, ואם צא עליה נדותה יהא הולד ממזר,

אלמה אמר אביי ציצמות צהולין הכל מודים שמעון הסימני דאמר (יצמות מט) יש ממזר מחייבי כריתות, מודה צבא על הנדה, ור"ע דאמר (יצמות מט) יש ממזר מחייבי לאוין, מודה בבא על הנדה ועל הסוטה דקינא לה ונסתרה דהויא עליה בלאו דלא יוכל בעלה וגו' כדאמר ציצמות (דף יא) הא מה אני מקיים אחרי אשר הועמאה לרבות סוטה שנסתרה שאין הולד ממזר שהרי עדיין קידושין עומדין בה,

אמר חזקיה, אמר קרא ויקרא טו ותהי נדתה עליו, אפילו בשעת נדתה תהא בה הויה,

מכדי הן היקשא דרבי יונה איכא לאקושה לנדה @ איכא לאקושינהו לנדה דהו קידושין, ואיכא לאקושה שאר עריות לאחות אשה דלא ליהו קידושין, מאי חזית דמקשת להו לאחות אשה, אקשה לנדה?

קולא וחומרא, לחומרא מקשינן לעשות הולד ממזר [ראה תוס'].

בתר מנרית, ולא בתר עמומי למשרייה לדידה, משום ולא עמומית אלא צנה יהא מותר שהוא שלישי דאמר קרא (דברים כג) להם, הלך אחר פסולן;

[שנינו במשנתנו] כל שאין לה עליו קידושין: מנא הני מילי דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות,

אבל הולד ממזר נפקא לן מלא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו, וסמך ליה לא יבא ממזר, ומוקמינן לה ציצמות (דף מט) בשומרת יבם של אביו, שהיא לו אשת אחי אביו שהיא צכרת, ומהכא ילפינן לה ציצמות צפרק צהולין (דף מה) דכל שאין לה עליו קידושין הולד ממזר?

דאמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, ומטו בה יש מטיס צדצר זה לומר משום דרבי ינאי, ורב אחא בריה דרבא ורב אחא בריה דרבא אמר לאו משום רבי ינאי מטו צה אלא משום רבי יוסי הגלילי ומטו בה משום רבי יוסי הגלילי שצסס ר' ינאי נאמר, אמר קרא דברים כד ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר שהוא אחר אלא לאחרים ולא לקרובים ולא שהוא קרובה, "והיתה" לשון קידושין הוא, שהיתה לו צהן לאשה,

מתקיף לה רבי אבא, ואימא לאחר ולא לבן צן בעלה, אבל שאר קרובות לא? בן בהריא כתיב ביה דברים כג לא יקח איש את אשת אביו לא יהא לך צה ליקומין, שאין קידושין תופסין, אחר למזה לך, שמע מינה לאחרים ולא לקרובים,

ואימא אידי ואידי לבן, הא לכתחילה והא דיעבד כלומר לא יקח לאו שלא יהיו לו צהן קידושין דיעבד קאמר, אלא אזהרה שלא יקדשה, ומייהו אי קידש ניהו קידושין,

ואתא האי קרא אחרינא לומר, דאין צה הויה כלל, ולעולם לכן קאמר, דכיון דאמר ולא פירש קרובים, אין לך להציב צאסור זה אלא האסור שצכולן, שקרוב מן הכל?

לכתחילה, מאחות אשה נפקא דכתיב צה לא תקם לא תקדשה, ומה אחות אשה בכרת לא תקדש, חייבי מיתות בית דין אשת אביו צסקילה לא כל שכן,

ואימא אדי ואידי לא תקם, והיתה לאיש אחר, אימא אידי ואידי באחות אשה, הא לכתחילה הא דיעבד דכיון דאשכחן צה דאזהר עלה לכתחילה, איכא למימר דהדר כתב והיתה לאיש אחר, למעוטי בעל אחותה, שאין לו צה הויה, אבל שאר קרובים דלא אשכחן צהו אזהרת קיסה לכתחילה, לא קאמר דיעבד לא נתפסו?

אין הכי נמי דאחות אשה לחודה איכא למיגמר,

[וביון דבמשנה שנינו שכל עריות של חייבי כריתות אין קידושין תופסין, קשה] אשכחן אחות אשה, שאר עריות מנלן? ילפינן מאחות אשה צצנין אב, צמה מצניו מה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה, וחייבין על זדונה כרת, ועל שגגתה חטאת, ולא תפסי בה קידושין,

אבני חן על מסכת קידושין

עשה יניחו דכתיב דור שלישי יבא ולא שני דהוי לה שנואה בנישואיה אי לאפוקי
מדר' סימאי קאתי, שפיר,

אלא אי טעמא דנפשיה קאמר וכלל כיל ולא אדרבי סימאי לחודיה
פליג, אלא אשמועינן דכל שציתו צאיקור הולד ממזר ואפי' חייבי עשה,
במאי מוקים לה?

בבעולה לב"ג [שהוא עשה שאינו שוה בכל. גמ' לקמיה] דעשה הוא, דכתיב
(ויקרא כא) אשה צמולה יקח ולא בעולה, ולא הבא מכלל עשה עשה,
ולכא לאקשוי הא זונה היא או אלמנה או גרושה דבעולה פנויה לאו זונה היא,
דמתן ציממות (דף סא) אין זונה, אלא גזירת ומשחררת ושנעלה בעילת זנות,
וציתא איסור, לפסול לה,

ומאי שנא האי עשה [בעולה לכה"ג], מחייבי עשה דמזרי ואדומי? משום
דהוי ליה עשה שאין שוה בכל שאינו נוהג אלא בכ"ג הילכך קיל,

ורבנן דמוקי להאי כי תהיין צמייבי לאוין, כיון דמזינו למילף ציממה צמה מזינו
שלין קידושין מופסין בהן [ודוחה את זה לעיל, מפני הפסוק דכי תהיין לאיש וגו'
הו"ל לאוקבי קרא אדמוקי לה בחייבי לאוין, נוקמא בחייבי
עשה?

הני חייבי עשה במאי נינהו, אי שתיהן מצריות, שתיהן
שנואות, אי אחת מצרית ואחת ישראלית שתי נשים מעם
אחד בעינן, אי בעולה לכהן גדול, מי כתיב תהיין לכהן,

ורבי עקיבא, בעל כורחך שבקיה לקרא, דהוי דחיק ומוקי
אנפשיה [וכן לשון זה פסחים נטז, גר' ל.ג.] כיון דגלי לך קרא ציממה דלא
תפסי צה קידושין, נילף מנייה דחייבי לאוין לית צהו קידושין, וכי תהיין ע"כ לחייבי
עשה קאמר, וכגון דחדא מזרית, ולרבי ישב צבעולה לכ"ג:

[שנינו במשנתנו] וכל מי שאין לה עליו ולא על אחרים קידושין,
הולד כמותה, ואיזה זה, זה ולד שפחה, ונכרית [וכו': שפחה כנענית
מגלן דלא תפסי צה קידושין? אמר רב הונא אמר קרא בראשית כב
שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור [וכ"ה ביבמות סב,
כתובות קיא, ב"ק מט, גר' ז.].

אשכחן דלא תפסי בה קדושי,

דף ס"ח ע"ב

ולדה כמותה מגלן?

דאמר קרא שמות כא האשה וילדיה תהיה לאדוניה נשפחה
כנענית שיחדה לעבד עברי, ואמר קרא, דלא יאז הכן חפשי עם אביו,

שהממזרות תלוין בקידושין, דכל מי שאין לה עליו קידושין הולד ממזר,
(דילפינן לה מאשמת אב ציממות (דף מה) מה אשמת אב דלא תפסי צה קידושין והולד
ממזר, אף כל שאין עליו קידושין הולד ממזר),

רב אחא בר יעקב אמר, אתיא שחר עריות בק"ו [ראה תוס' שאין זה
אלא גלוי מילתא] מיבמה לשוק שלי קידושין מופסין צה, כדאמר רב ציממות
(דף יג) מנין שאין קידושין מופסין ציממה, דכתיב לא תהיה אשמת המה המזה, לא
מהא צה הויה לזר, ומה יבמה שהיא בלאו לא תפסי בה קידושין,
חייבי מיתות וחייבי כריתות לא כל שכן,

אי הכי שאר חייבי לאוין נמי נהי דלא אחי בק"ו, ניימי צבנין אב צמה
מזינו ציממה שהיא בלאו ואין קידושין מופסין צה אף כל שהוא בלאו אין קידושין
מופסין צה?

אמר רב פפא, חייבי לאוין בהדיא כתיב בהו דתפסו דברים כא
כי תהיין לאיש שתי נשים, האחת אהובה והאחת שנואה,
וכי יש שנואה לפני המקום ואהובה לפני המקום [תוס'] כלומר
וכי אהבנו או שנאמו של בעל חסודה לפני המקום, לשנות דין הנחלה בשבילה,
שהנך הכחוד לכחוד לא יוכל לזכר את בן האהובה, לא הויה ליה למיכחז אלא כי
את הכחוד יכיר, ואנא ידענא לא שנה אמו אהובה, ולא שנה אמו שנואה?

אלא אהובה אהובה בנישואיה, שנואה שנוא' בנישואיה
שנישואיה שנואים לפני המקום, כגון חייבי לאוין וקאמר רחמנא כי תהיין
אלמא אית צהו הויה, ולקמן פריך דילמא צמייבי עשה הוא דקאמר ולא צמייבי
לאוין,

ולר"ע דאמר ציממות שלי קידושין מופסין צמייבי לאוין דקמי (ציממות דף ג)
חלץ ועשה צה מאמר אין לאחר חליצה כלום, כלומר אין המאמר מופס צה דקס ליה
השטא בולא צינה ואמר צממ' (ציממות דף נב) תניא רבי אומר אין הדברים הללו
אמורים אלא לרבי ר"ע שהיה עושה חלוצה כערוה אין קידושין תופסין
בחייבי לאוין, כי תהיין במאי מוקים?

באלמנה לב"ג צההוא הוא דתפסי קידושין, דגלי רחמנא צה דאין הולד ממזר
אלא חלל, ובר' סימאי,

דתניא רבי סימאי אומר, מן הכל היה ר"ע עושה ממזר, חוץ
מאלמנה לכהן גדול, שהרי אמרה תורה ויקרא כא לא יחלל,
חילולים עושה ואין עושה ממזרות,

ולר' ישבב דאמר, בואו ונצווה על עקיבא בן יוסף שפוסל הרבה
מישראל שהיה אומר כל ציאה בישראל שאין לו היתר צה הולד ממזר שהיה
אומר, כל שאין לו ביאה בישראל, הולד ממזר,

הניחא לר' ישבב אי לאו כללל הוא, אלא לאפוקי מדרכי סימאי דמפיק מד
מחייבי לאוין אחי ואשמועי' דכלל חייבי לאוין עושה ר"ע ממזרין שפיר איכא
לאוקמא כי תהיין לרבי ישבב אליבא דר"ע צמזרי ואדומי בתוך שלשה דורות דחייבי

אבני חן על מסכת קידושין

הניחא לר"ש, דדריש טעמא דקרא צ"מ (דף קטו) גבי אלמנה, דקאמר עשירה ממשכנין אותה עניה לא ממשכנין אותה, דטעמא מאי אמר רחמנא לא תחבול בגד אלמנה, מפני שאתה צריך להחזיר לה עבונה לערב, ומתוך כך שאתה יוצא ונכנס תמיד אלולה שחרית למשכן, וערבית להחזיר, אתה משיאה שם רע בשכנותיה,

והכי נמי דריש טעמא דחיתון, משום כי יסיר, ולא אינטריך קרא לפרושי טעמא, ואייתר ליה כי יסיר לרבות שאר אומות, אלא לרבנן אינטריך קרא לפרושי טעמא צו' אומות גופייהו, ולמעוטי שאר אומות שאינן אדוקין בעצמות כוכבים כמותן, דקדק"ל (חולין דף יג) אומות שצמחה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הן אלא מנהג אבותיהם צדיהם, ולא אייתר ליה ריבויא, ושאר אומות מנלן,

ודכותיה אמר בסנהדרין (דף כה) גבי לא ירצה לו נשים ולא יסור לבנו, דלר"ש הוה האי לא יסור ימורא [לרבות כל המסורים], דכלאו פירושא דקרא, הוה דרשי' ציה טעמא, ולרבנן דלא דרשינן טעמא דקרא צעלמא, הכא פריש קרא טעמא,

אלא לרבנן מ"ט [הלא אין הפסוק מיותר, ומנלן בשאר אומות דלא תפסי בה קידושין, וולדה כמותה]?

א"ק דברים בא וְאַחֲרַיִן לְאִשְׁתִּי כְּפִי גִזְרֵת הַכְּמוֹצִי [דברים בא יג וְהַסִּירָהּ אֶת־שְׂמֹלֶת שְׂבִיךָ מֵעַל־יָדָיו וְיָשְׁבָה בְּבֵיתָהּ אֶת־אִבִּיהָ וְאֶת־אִמָּהּ, וְיָרַח יָמִים וְאַחֲרַיִן בֵּן תָּבוֹ אֶל־אִלְיָה וְיַעֲלֶהָ וְיִתְּנָהּ לָהּ לְאִשָּׁה] שהמיר לך יפת מואר תָּבוֹ אֶל־אִלְיָה וְיַעֲלֶהָ וְיִתְּנָהּ וְגו' וְיָסִיפָה לָךְ כְּמִי, דריש צה הויה, אכל מעיקרא קודם הימיר לא קרינן צה והיתה, מכלל דמעיקרא [קודם ששהתה בביתו] לא תפסי בה קידושין [והיה קרא צשאר אומות מיירי דכמיצ ושצית שציו, דאילו צשצעה אומות כמיצ לא תחיה כל נשמה וילדו כו'. גליון],

אשבחנא דלא תפסי בה קידושין, ולדה כמותה מנלן? אמר קרא דברים בא כי תהיין לאיש וילדו לו מתיסא אחר אציו, כל היבא דקרינן ביה כי תהיין, קרינן ביה וילדו לו, וכל היבא דלא קרינן ביה כי תהיין, לא קרינן ביה וילדו לו אלא אחריה הוה מתיסא,

אי הכי שפחה נמי דולדה כמותה, תיפוק לן מהאי קרא, דהא לא קרינן צה כי תהיין, דכמיצ (צראשית כג) עם החמור, עם הדומה לחמור? אין הכי נמי,

אלא האשה וילדיה תהיה לאדוניה, למה לי?

לברתניא

דף ס"ט ע"א

האומר לשפחתו מעוצרת הרי את בת חורין צגט שחרור זה וולדך עבר, הולד כמותה משומר, כדיליף כפיפא שנאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה, צומן שהאשה לאדוניה, הולד שפלד לאדוניה, אין האשה לאדוניה אין הולד לאדוניה, דברי ר' יוסי הגלילי,

נברית מנלן? אמר קרא דברים ז לא תתחתן בהם לא תהא לך צם תורת חיתון,

אשכחנא דלא תפסי בה קידושי, ולדה כמותה מנלן? א"ר יוחנן משום ר' ש בן יוחי, דאמר קרא דברים ז כי יסיר את בנך מאחרי לעיל מיניה כמיצ, צתך לא תמן לבנו, וצמו לא תמן לבנך, וסמין ליה [פי' ואומר על שניהם] כי יסיר את בנך, מדלא כתיב כי יסיר את "בתך" [שניהם לגוי] משמע דבן הולד לעובד כוכבים מצתך קאמר [דקאי גם על בתך לא תמן לבנו, וקאי כי יסור את בנך על בן הולד לבתך מהגוי] שיסירנו העובד כוכבים מאחרי, ושמעין דבן בנך אפילו מן העובד כוכבים, קרוי בנך,

בנך הבא מישראלית קרוי בנך, ואין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך מדלא כתיב נמי כי תסיר [הגויה] את בנך דמשמע מיניה דקפיד נמי קרא צצמו לא תמן לבנך משום כי תסיר את הבן הולד לה מצנך, אלמא צן העובדת כוכבים אינו קרוי בנך אלא בנה,

בנך מישראלית קרוי בנך כו' לאו מקרא דייק לה, אלא ה"ק מדלא קפיד קרא אבן הולד ממנה, ש"מ בנך מישראלית קרוי בנך, אכל בנך מן העובדת כוכבים אינו בנך,

אמר רבינא, ש"מ מדקרי ליה לבן צת ישראל הצא מן העובד כוכבים, "בנך", בן בתך הבא מן העובד כוכבים קרוי בנך,

נימא קסבר רבינא, עובר כוכבים ועובר הבא על בת ישראל, הולד ממזור דאחא לאשמעינן, דלא שדינן ליה צתר עובד כוכבים דנימא עובד כוכבים הוה, ואם נתיייר יהא מותר לצא צקהל [פי' שיהיה צריך גיור ברי לבא בקהל], אלא צתר ישראלית שדינן ליה, וכיון צצעצירה נולד, הוה ליה ישראל פסול, כשאר נולדים ממני שאין עליו קידושין, דתמן צצמתי' (לעיל סו) שהם ממזרים? [ראה אח"ע סימן ד' ס"ק א' בפתחי תשובה, שעכו"ם שבא על בת ישראל, הגם שיש סוברים שצריך הולד טבילה, מסיק שם שאין צריך טבילה],

ומשני מהכא לא תשמע ממזרות נהי דשמעינן מיניה דכשור לא הוה מדשדי ליה צתר ישראל להיות נולד צעצירה ממזור לא הוה ממזר מיהא לא תשמע מיניה,

כדאמרין ציצמות (דף מה) דממזר מאשת אציו יליף, מה אשת אב דאין לו עליה קידושין, אכל יש לו קידושין על אחרת, ועלה כמיצ שהולד ממזר, דסמין ליה לא יצא ממזר, אף כל שאין לו עליה קידושין, אכל יש לו קידושין על אחרת, לאפוקי עובד כוכבים דלית ליה קידושין כלל,

פסול מיקרי כשאר נולדים צעצירה מחייבי לאוין, או עשה, שאין ממזרים,

[ומקשה על מה דאמרין לעיל, שנברית לא תפסי בה קידושין, וולדה כמותה, מהפסוקים לא תתחתן, ולא יסיר] ההוא בשבעה גוים כתיב לא תתחתן צם, וכי יסיר, צשצעה גוים שצא"י הוה דכמיצ, שאר אומות מנלן? א"ק כי יסיר את בנך, לרבות כל המסירים,

אבני חן על מסכת קידושין

מוכר עצמו,

ולחכי נקט זיל גנוב, והוא הדין נמי מני לאקשווי מי שרי לאקסווי ענה למיגנב, אלא מקשה אחרת סלקיה, דאי הוה מקשי ליה הא, הוה מני ליה לשנויי אלא דאמר ליה מסור עמך לעבד עברי, וכרבי אליעזר דאמר צפרק קמא (לעיל יד) זה חוה רבו מוסר לו שפחה כנענית,

ובשני דר' שמלאי עבד עברי מי חוה, והאמר מר במסכת ערכין אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג דמני למקרי ציה עד שנת היובל יעבד עמך, אלא לאו שמע מינה רבי טרפון לכתחילה קאמר, שמע מינה,

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון:

[שנינו במשנתנו] רבי אליעזר אומר [ממזר שפחה, הולד עבד ממזר] הרי זה עבד ממזר: אמר ר' אלעזר, מאי טעמיה דרבי אליעזר, דאמר קרא דברים כג לו [כתיב בממזר, לא יבא ממזר בקהל ה', גם דור עשירי] לא יבא לו הלך אחר פסולו דור אחריו הוא מושק, דהכי משמע דור עשירי לא יבא, אפילו אין צו כל ממזרות אלא מאותו,

ורבנן [פ' ר' טרפון במשנה, שהולד עבד, הרי כתיב "לר"?] ההוא בישראל שנשא ממזרת [שהולד ממזר], סלקא דעתך אמינא במדבר ד למשפחותם לבית אבותם כתיב, אתא "לו" אפקיה,

ורבי אליעזר [דסבר שממזר שבא על השפחה, הולד הוא גם ממזר], לאו אע"ג דכתב למשפחותם לבית אבותם [שלענין יחוס הולד הולך אחר אביו], אתא לו אפקיה [שאם האם ממזרת הולכין אחריה, דכתיב לא יבא לו, וקאי גם על ממזרת, שהגם שאביו ישראל, הולד ממזר],

הכא נמי אף ע"ג דכתיב שמות כא האשה וילדיה תהיה לאדוניה [דמשם למדנו לעיל סח: שולדה כמותה], אתא לו אפקיה [שהולכים אחר צד הממזרות],

ורבנן [פ' ר' טרפון שאומר שולד של ממזר הבא על השפחה הוא עבד, יאמר לך], כל וולד במעי שפחה כנענית, כולד במעי בהמה דמיו שאין מתייחס אחר אביו כלל:

פרק רביעי עשרה יוחסין

מתני': עשרה יוחסין עלו מבבל כשעלו בני הגולה וצגמרא מפרש לה דאשמועינן שמספחות שצבצל מיוחסות הן שהפריש עזרא כל הפסולין משם והוליקן עמו, כהני לויי ישראלי, חללי כהנים חללין שולדו מפסולי כהונה

וחכ"א דבריו קיימים, משום שנאמר [זה קאי על ר' יוסי הגלילי דאמר הולד כמותה. גמ' לקמיה] שמות כא האשה וילדיה תהיה לאדוניה,

מאי תלמודא היכא שמעינן מהאי קרא, דבריו קיימין?

אמר רבא, אדרבי יוסי הגלילי האי קרא אדרבי יוסי קאי, ולדה כמותה משום שנא' כו':

מתני': ר' טרפון אומר יכולין ממזרין ליטטר מפסול זרעם שלא יהו צניהם ממזרים כיצד, ממזר שנשא שפחה, הולד עבד ואין ממזר דהא ולדה כמותה, שיחררו נמצא הבן בן חורין ומוטר צישראלית,

רבי אליעזר אומר, הרי זה עבד [ו]ממזר צגמרא יליף לה טעמא:

גמ': איבעיא להו, רבי טרפון לכתחילה קאמר ממזר נושא שפחה, דקסבר דכי כתיב [דברים כג יח] ל' אִתְּהִי קְדֻשָּׁה כְּבָנוֹת יִשְׂרָאֵל וְל' אִתְּהִי קְדֻשָּׁה כְּבָנוֹת יִשְׂרָאֵל לא יהיה קדש צישראל, כשר כתיב ולא צממזר, או דיעבד קאמר ממזר שנשא שפחה, אכל לכתחילה לא יבא [ממזר את השפחה] דהא ישראל הוא, וקרינא ציה לא יהיה קדש [דברים כג] דמתרגמינן לא יסב גצרא [ולא יסב גצרא כְּבָנוֹת יִשְׂרָאֵל אִתְּהִי אִתְּהִי אִתְּהִי] וגו', דשפחה הרי היא כזהמה וציאומיה הפקר וקדישות?

תא שמע, אמרו לו לרבי טרפון [לשיטתך שממזר נושא שפחה], מיהרת את הזכרים שילכו למקום שאין מכירין [שבמקום שיודעים שהוא ממזר לא יניחו לו לישא שפחה], ויאמר עבד אני ונשא שפחה ואין מוסר צידו ולא מיהרת את הנקיבות אין דרך אשה לגלות ממקומה, ולקש מחצולות לינשא צתה, מאחר שיש מוסר צידה, אלמא ר' טרפון דיעבד קאמר ואי אמרת לכתחילה קאמר כיון דאין מוסר צידה, ממזרת נמי תינסיב לעבדא?

[ומתרינן] עבד אין לו חיים אינו מתייחס אחר אביו, דכתיב [צראשית כב] עם החמור עם הדומה לחמור, כזהמה שאין הולד כיון אחרי האב, הילכך אי מיינסב לעבדא לא מהני מיד [למחר את וולד הממזרת, שגם הולד ממזר כהאם],

תא שמע, דאושפזיכניה דרבי שמלאי ממזר חוה, ואמר ליה אי אקדמתך טהרתינהו לבנך אם הייתי מכירך קודם שנשאת אשה, הייתי משיאך ענה לטור צניך,

אי אמרת בשלמא לכתחילה, שפיר שהיה אומר לו ליקח שפחה, אלא אי אמרת דיעבד מאי ניהו מאי הוה אמר ליה, איסורא לא היה מיינסב ענה למיעבד?

ומשני דמנסיב ליה עצה, ואמר ליה זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי ותהא שפחה מותרת לך, דמכריו ציה דין רבו מוסר לו שפחה כנענית, ולא

אבני חן על מסכת קידושין

והפריש פסולתין והוליקן עמו, והדור שראו הפרשתם הכירו בהם ולא חשש שימערבו
בהן אלו הפסולתין העולים ולדורות הבאים נמי כיון דאמר מר (לקמן דף עו) לשכת
הגזית היתה שם ששם היו יושבים מייחסי כהונה ולויה בכל יום מזהר זהירי בפסולי,
דאמר ר' אלעזר לא עלה עזרא מבבל, עד שעשאה [שהשאירה] כסולת נקיה, ועלה,

איתמר אביי אמר, עלו מאיליהם תנן, ורבא אמר העלום על
כרחם תנן, וקמפילגני בדרכי אלעזר, דאמר רבי אלעזר לא
עלה עזרא מבבל, עד שעשאה כסולת נקיה ועלה, אביי לית
ליה דרבי אלעזר, רבא אית ליה דרבי אלעזר,

איבעית אימא, דכולי עלמא אית להו דרבי אלעזר, והכא
בהא קא מופלגני, מר סבר אפרושי אפרושיהו וממוך שהפרשו
הכירו בהם אנשי מקומם וידעו שלא יתערבו עוד בהם ומנפשייהו סליקו
לארץ ישראל שלא יכירו בהם, ומר סבר בעל כרחיהו אסוקניהו,

בשלמא למאן, דאמר ש עלו מאיליהם, ולא הכירו בהם העולים עמהם כל
כך, היינו דאין ישראל עיסה לבבל, ספק יחוס הוא אלל בבל שנעשית בבל כסולת
נקיה ובני ארץ ישראל לא הכירו כל כך ויש שמדבקו עמהם, היינו דאמר רב
יהודה אמר שמואל, כל ארצות עיסה ספק עירובין כעיסה זו
שמערבין בה שאור, מים, וקמח מלח, וסובין לארץ ישראל פסולת אלל ארץ
ישראל, לפי שגני ארץ ישראל עסוקין לבדוק ביוחסים, לפי שהכניס מנאים שם,
וארץ ישראל עיסה לבבל שעזרא הפרישם ואלל משם,

אלא למ"ד העלום תנן, הואיל ובעל כרחם העלו עם אלו, יא קול פסול
עליהם, והכל ידעו בפסולן, ומהו בהם כל העולים מידע ידיניהו?

נהי ידיעי להווא דרא, לדרא אחריני לא ידיעי,

בשלמא למאן דאמר עלו, היינו דכתיב עזרא ה טו וְאֶקְבָּצֻם
אֶל־הַנֶּהָר הַבָּא אֶל־אֱהֹוָה, וְנִחַנְהָ שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה, וְאָבִינָהּ
בָּעָם מִי הָיָה וּמִי לֹא הָיָה וּבִפְתָּחֵיהֶם וּבְמִנְיָ לְאִמְצָאֲתִי שָׁם ש"מ
לא ידע עזרא מי עלה עמו ומי לא עלה עמו, וסבור שהיו שם לוי כשרים ולא מנא
ראויים לעבודה, אלל מאותן שקללו בהונות ידיהם בשיניהם, ואמרו אין נשיר את
שיר ה' וגו' במזמור על נהרות בבל (תהלים קלז),

שאמר להם נבוכד נצר שירו לנו משיר ציון, עמדו וקללו בהונות ידיהם בשיניהם
ואמרו לו אין נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, לא נשיר לא נאמר אלל אין נשיר אין
לנו צמח למשמש בנימי הכנורות, מאותן עלו,
ומן הכשרים לא מנא לפי שהיו יושבים בבבל בשלוה, והעולים צירושלים היו בעוני
ובטורח המלחמה ובאימת כל סביבותיה,
והנך לוי דקמני מתניתין, מהנך דלא חזו לעבודה היו,

אלא למאן דאמר העלום, הא מזהר זהירי בהו, יודע היה מי עלה
ומי לא עלה?

נהי דאזוהור בפסולים, בכשירים לא אזוהור:

גירי וחרורי משוחררי, ממוזירי נתיני גבעונים שמלו בימי יהושע ואמרינן
ביבמות (דף עח) דוד גזר עליהם שתוקי ואסופי מפרש להו ואזיל אחויה
שמוקי כו',

כהני לוי וישראל, מותרין לבא זה בזה, לויי ישראל חללי
גירי וחרורי מותרין לבא זה בזה, גירי וחרורי ממוזירי ונתיני
שתוקי ואסופי כולם מותרין לבא זה בזה דקסבר קהל גרים לא
איכרי קהל, ולא הוזהרו ממזרים לבא בקהל גרים, אלל לויי ישראלים בממזרי לא,
ושמוקי ואסופי ספק ממזרים הם ומוותרים להמערב בממזרים כדאמר בגמרא (לעיל
דף עג) בקהל דלוי הוא דלא יבא בקהל ספק יבא.
אלל כהנים בחללי גירי וחרורי לא שחללה בלאו וגירות ומשוחררת בחזקת זונה,

ואלו הם שתוקי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את
אביו ושקורא פלוני אבא אמו משמקמו, אסופי כל שנאסף מן השוק
ואינו מכיר לא את אביו ולא אמו,

אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי בגמרא מפרש ליה:

נב"י עשרה יוחסים עלו מבבל: מאי איריא דתני עלו
מבבל, ניתני הלכו לארץ ישראל?

מילתא אנב אורחיה קמ"ל על פי דרכו שהיה הולך ומדבר דבריו
ליוחסין, השמיענו ולמדנו דבר חדש בלישנא דנקט, ולמדנו עוד ממנו דל"י גבוה
מבבל כדתניא דברים יז וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה'
אלהיך מכאן שהמקדש גבוה מכל ארץ ישראל מלמד שבית המקדש
גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות
דכל נדידה סתם וכתב ועלית,

בשלמא בית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל דשמעת מינה דהא
בארץ ישראל משתעי קרא היינו דכתיב

דף ס"ט ע"ב

דברים יז דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית, אלא ארץ ישראל
גבוה מכל ארצות מנלן?

דכתיב ירמיה כג ז לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻמ־ה' וְלֹא־אֵימָרוּ
עוֹד חַיִּיה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ח פִּי
אִם־חַיִּיה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ צוּפֹנָה דִּהְיוּ בָּל וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם
וכתיב אשר העלה [וישביו על־אדמתם],

מאי איריא דתני עלו מבבל, נתני עלו לארץ ישראל? מסייע
ליה לרבי אלעזר דנקט תנא דידן לישנא יחירה, לאשמעינן שכל עמנו של
עזרא לנקות את בבל נחזקו, לפי שראה אותם [הפסולים] שנתערבו בהן, וראה
שהיו חכמי הדור עולין עמו, ואין עוד בבבל שיחזקו לבדוק בהן לייחסן, עמד

אבני חן על מסכת קידושין

הכי קאמר, לא מידי דמיקרי קדש, ולא מידי דמיקרי קדשים,

לא מידי דמיקרי קדש דכתיב ויקרא כב וכל זר לא יאכל קדש כל אותו הענין מדבר בתרומה ולא בקדשים, דכתיב וצא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, וליכא לאוקמי אלא בתרומה שמחוסר כפורים מותר בה,

ולא מידי דמיקרי קדשים, דאמר קרא ויקרא כב ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל,

ואמר מר במורם מן הקדשים [פי' חזה ושוק]

דף ע' ע"א

לא תאכל ואפילו זרע אין לה, ושבה אל בית אביה, חזרת לתרומה ואינה חזרת לחזה ושוק;

[שנינו במשנתנו מעשרה יוחסין] גירי וחרורי: מנלן? אמר רב חסדא דאמר קרא עזרא ו כא ויאכלו בני ישראל השבים מהגו' לה [אכלו את הקרבן פסח] וכל הנבדל מן המזאת גו' ייהאריץ אלהם [שנבדלו מלהיות גוים, ונעשו יהודים, ואמר "וכל" לשון רבים, דהיינו גוים שנתגיירו, ועבדים שנשתחררו];

[שנינו במשנתנו מעשרה יוחסין] ממוזרי: מנלן [שעלו מבבל לא"י]? דכתיב נחמיה ב' וישמע סנבלט החורני [ממקום ששמו בית חורון] ומו' ביה העבד העמני, וכתיב נחמיה ו' יח פיריפים ביהודה בעלי שבועה לו' [למוביה], [היו לו כריתות ברית עמו. מר] פיריחתן הוא לשבועה בן ארח ישראל היה [מוביה היה חתן שבועה שהיה שר וגדול בישראל. מר] ויהו' חנן בנו' [של מוביה, שגם הוא היה גוי] לקח את בית מושלם בן פריכה,

קסבר עובד כוכבים ועבד [בגון מוביה שהיה עכו"ם ועבד] הבא על בת ישראל, הולד ממזר,

הניחא למ"ד הולד ממזר, אלא למאן דאמר הולד כשר, מאי איכא למימר [מנלן שעלו ממזרים],

ותו ממאי דהוו ליה בני לעזיזה ולצנו, מנשים הללו מצת שכניה ומצת משלם, דילמא לא הוו ליה בני,

ותו ממאי דהכא [בבבלי] הוו להו וסליקו, אפי' היו להם, ממאי דמצנל עלו אותם נשים וצניהם, דילמא התם הוו צאצא ישראל עומד צימי גדליה, אותם שכניה ומשלם, ושם נשאו עובדיה וצנו את צנותיהם (ולא יכלו להגיד

[שנינו במשנתנו] כהני לויי וישראל: מנלן דסליקו, דכתיב עזרא ב' ע' וישבו הפתנים והלויים ומן העם והמשררים והישו' ערים והנתינים בעריהם וכל ישראל בעריהם;

[שנינו במשנתנו] חללי גירי וחרורי: חללי מנלן? דתניא ר' יוסי אומר גדולה חזקה יש לסמוך עליה יפה שנא' עזרא ב' סא ומבני הפתנים בני חביה בני הקו' ין בני ברזלי אשר לקח מבנו' ת ברזלי הגלעדי אשר ויקרא על שמו: סב אלה בקשו כתבם המתחשים ול' א נמצאו ויגאלו מן הפתנה: סג ויאמר התרשטא להם אשר ל' א יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד פתח לאורים ולתמים,

ואמר להם הרי אתם בחזקתכם, במה הייתם אוכלים בגולה בקדשי הגבול תרומה הנאכלת בכל מקום אף כאן נמי בקדשי הגבול אלא ממדכתיז ויגאלו, שמע מינה נמחלו מן הכהונה והיינו חללים,

ולמאן דאמר במסכת כהונות (דף כד) מעלים מתרומה ליוחסין הרואה כהן אוכל בתרומה במקומו, אין צריך לדקוק אחריו ביוחסין, ונשא כהן צמח, הני כיון דאכול בתרומה אתו לאסוקינהו ואמאי לא חש לה נחמיה ללא לאסוקינהו?

שאני התם דריע חזקתייהו לא אינטריך למיחש להאי, דכיון דשאר כהנים אוכלים בקדשי המקדש, והם נגאלו מהם הורע חזקתם, ויש בהם היכר ולא חמי לאסוקינהו,

ואלא כיון דליכא למגור מידי מאי גדולה חזקה מאי גדולה חזקה דאמר רבי יוסי, מאי רבותא, לא היה לו לומר אלא מנין לחזקה כו' מדקאמר גדולה רבותא אשמועינן, דאע"ג דאיכא דאסור השמא טפי מעיקרא, סמכינן עליה?

דמעיקרא אכול בתרומה דרבנן מרומת חוץ לארץ ולבסוף אכול בתרומה דאורייתא משנצלו לארץ,

ואיבעית אימא, לעולם השתא נמי בדרבנן אכול דאכול כדמעיקרא, ומאי ניהו מרומת פירות וירק בדאורייתא דגן ומירוש ויזהר לא אכול, וכי מסקינן מתרומה ליוחסין מדאורייתא, מדרבנן לא מסקינן,

אי הכי מאי גדולה חזקה? דמעיקרא ליכא למיגור משום תרומה דאורייתא ללא הווי גבייהו, לבסוף אף ע"ג דאיכא למיגור משום תרומה דאורייתא, בדרבנן אכול בדאורייתא לא אכול,

והכתיב עזרא ב' ויאמר התרשטא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים, בקדש הקדשים הוא דלא יאכל הא כל מידי ניכול?

אבני חן על מסכת קידושין

בית אבותם וזרעם אם מִיִּשְׂרָאֵל הם היינו שמוקי ואסופי,

אלא מזהבא נחמיה ז סא וְאֵלֶּה הָעוֹלָם מִתַּל מִלָּח, תַּל חֲרָשָׁא פְּרוּב אֲדוּן וְאֵמֶר, וְלֹא יָכֻלוּ לְהַגִּיד בֵּית־אֲבוֹתָם וְזֶרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם,

[ומפרש] תל מלח, אלו בני אדם שדומים מעשיהם [בגילוי עריות] למעשה סדום, שנהפכה לתל מלח שהיו מגלי עריות, דכתיב (זכריות יג) רעים וחטאים, רעים בגופם וחטאים בזמנכם, ואמרין בחלק (סנהדרין דף קט) דממי לאתמא דחבריה ומפילה, א"ל תהי גבך עד דמעברא, (הרי) [והווי] רע"י ממזרים לגבי ישראל,

תל חרשא לשון (ממרישה) [ממרישין. רע"י] זה שקורא אבא, ואמו משתקתו,

ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אמו אם מִיִּשְׂרָאֵל הם, זה הוא אסופי שנאסף מן השוק דאילו שמוקי, מכיר להודיע אמו שהיא מִיִּשְׂרָאֵל, והכל לא ידעו אם מִיִּשְׂרָאֵל הם,

פְּרוּב אֲדוּן וְאֵמֶר, אמר רבי אבהו אמר אדון הקב"ה, מקרא המקרא ודריש אדון כמו אדון, אֵמֶר כמו אָמַר אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב קדושים ככרובי הקדש, כחיות הקדש דכתיב ביה (יחזקאל י) פני הכרוב והם שמו עצמם כנמר כחיה זו שאינה מקפדת בזוג חזירמה [ולקוח הובר זוגתו של חבירו],

[צ"ע נמר היבא רמיזא כלל בקרא, ואולי דדריש אות גו"ן מאדון, ואימר דבתריה מלשון נמר. מהרש"א עיי"ש עור, ולמש"כ הרע"ב בפ"ב דאבות מצאתי כתוב דהנמר הוא בא מן חזיר היער ומן הלבאיא, והוא ממור, אתיא הכא כמין חומר במה שאמר כנמר. רש"י],

איכא דאמרי, אמר רבי אבהו, אמר אדון, אע"פ ששמו עצמם כנמר, הן חשובים לפני ככרוב,

אמר רבה בר בר חנה, כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, [ראוי לאדם שיזרח בנשואין שישתדל ויטרח בבת זוג מיוחסת ובת אבות, מפני שטבע התולדות נמשך אחרי טבע המולידים, ויותר לטבע האמהות וכו', ולא סוף דבר בפסלות הברור, אלא כל שהוא רואה באבותיה שהם רשעים ונבלים ופורקי עול יראת שמים, רעים בגופם וחטאים בזמנכם, אף על פי שלא נחבר פיסולם, מכל מקום סימן הוא לפסול. מאיר],

מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו, וזרעו מלח משום דלא יכלו להגיד יחוסם, קרי להו תל מלח, חרשא לשון חרש, שנאמר נחמיה ז ואלה העולים מתל מלח,

תל חרשא, אמר רבה בר רב אדא, אמר רב, כל הנושא אשה לשום ממון, הויין לו בנים שאינן מהוגנים, שנאמר הושע ה ז פַּה' בָּגְדוּ, פִּי־בָנָיו זָרִים יִלְדוּ עֵתָה וְאֶת־חֶלְקֵיהֶם

מאשה פסולה לו ולשם ממון נקבה, כדמסיים קרא יאכלם חדש את חלקיהם, ממון שנשאה לשמו, יאכלם בחדש אחד,

ושמא תאמר מומן פלט, תלמוד לומר הושע ה עֵתָה וְאֶת־חֶלְקֵיהֶם [ר"ל בזמן קרוב הנה החדש ההוכיח להם הוא חדש אב הוא יאכל אותם ואת חלקת שדותיהם, ר"ל בימי החדש הזה יקבלו גמולם. מר], ושמא תאמר חלקו כגון נכסי זאן צחול ולא חלקה כגון נכסי מלוג דהיא לאו אסורה עבדא שחורה לינשא למיחוס, תלמוד לומר חֶלְקֵיהֶם,

ושמא תאמר לזמן מרובה [ובניתיים יתנה מן הממון. שם], ת"ל חדש, מאי משמע? אמר רב נחמן בר יצחק חדש נכנס, וחדש יצא, וממונם אבד,

ואמר רבה בר רב אדא, ואמרי לה אמר רבי סלא אמר רב המנונא, כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו פסולה לו [לפי המאירי גם כשהם רשעים ונבלים ופורקי עול יראת שמים], אליהו (האי אליהו לאו אליהו דכתיב במקרא הוא דא"כ מקמי דהוי אחי, מאן כפמיא, אלף שם מלאך הוא שהוא סופר למעלה) כופתו הלוקה צ"ד כופתין שמי ידין על העמוד במסכת מכות (דף קכז), כופתו, קושרו, והקב"ה רוצעו מלקיחו צרועה,

ותנא על כולם כהנים נויים וישראלים אליהו כותב מאי דקאמר ואזיל, אזי לו לפוסל זרעו, ולפונם את משפחתו, כגון שנשא אשה שאינה הוגנת לו והקב"ה חותם, אזי לו לפוסל את זרעו ולפונם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו,

אליהו כופתו, והקב"ה רוצעו, וכל הפוסל מנגדף תמיד את המשפחות, הוא עצמו פסול, ואינו מדבר בשבחה לעולם אין דרכו של פסול, לדבר בשבח הצדיות לעולם, ואמר שמואל [כל הפוסל] במומו פוסל,

ההוא גברא דמנהדרעא, דעל לבי מטבחיא בפומבדיתא, אמר להו [ההוא גברא מנהדרעא] הבו לי בישרא, אמרו ליה נמר עד דשקיל לשמעיה המתן עד שיטול שלחו דרב יהודה בר יחזקאל של רב יהודה שעומד כאן לטול, וגיתיב לך [ואח"כ ניתן לך],

אמר [ההוא גברא מנהדרעא] מאן יהודה בר שויסקאל, דקדים לי, דשקל מן קמאי לשון גנאי, גרגין, אוכל שויסקאלי, כדאמר בפסחים (דף נז) באימורי פסח מנרים מאן לימא לן דלא שויסקי עבדיהו, בשם רבינו הלוי,

אזלו אמרו ליה לרב יהודה, שמתיה כדאשכחן דמנדים לכבוד הרב במועד קטן (דף טז),

אמרו [ליה] לרב יהודה רגיל ההוא גברא [מנהדרעא] דקרי אינשי עבדי, אכריו עליה דעבדא הוא,

אזל ההוא [גברא מנהדרעא], אוזמניה [לרב יהודה] לדינא לקמיה

אבני חן על מסכת קידושין

א"ל [רב יהודה] הכי אמר שמואל, קול באשה ערוה שנאמר
השמיעני את קולך ואם אשאל בשלומה תשיבני,

[א"ל רב נחמן] אפשר לשלוח לה שאלת שלום ע"י שליח אפשר ע"י שליח,

א"ל הכי אמר שמואל

דף ע' ע"ב

אין שואלין בשלום אשה שמא מתוך שאלת שלום, יהיו רגילים זה עם, זה
ע"י שלום ויבואו לידי חיבה,

אמר ליה רב נחמן על ידי בעלה אהיה אני שליח לדבר,

אמר ליה הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל
שמרגיל לבה ודעתה אללו,

שלחה ליה רביתהו ילמא לרב נחמן, שרי ליה תגריה פטור אומי
מלפניך, זה לשון הגמרא לומר משרי ליה תגריה, כשממנה לעשות צקת האיש או
דינו כדי להפטר ממנו דלא נישווין כשאר עם הארץ [שהרי הוא
פותר כל מה שאתה אומר],

א"ל [רב נחמן לרב יהודה], מאי שיאמיה דמר הכא מה דרשו של אדוני
לשוט הלום, כלומר למה צא אדוני הנה, אמר ליה טסקא דהזמנותא
שדר מר אבתראי [הרי אתה הזמנת אותי לדין],

אמר ליה [רב נחמן לרב יהודה], איך יעלה על דעתך שאני הזמין לדין, הלא
אתה כל כך גדול ממני [השתא שותא דמר לא נמירנא [ידענא] שיחמו
של אדוני איני מצין לדבר צנחנות לשוט, טסקא דהזמנותא משרדנא
למר [לדינא מזמינא ליה] בתמיה,

אפיק הוציא [רב יהודה] דיסקא דהזמנותא שטר הזמנה מחיקו ששלח לו
רב נחמן שיצא לפניו מבי חדיה מתוך חיקו ואחזי ליה, אמר ליה הא
גברא והא דסקא,

אמר ליה הואיל ואתא מר להכא לישתעי מיליה [לימא מר
מיליה] ידבר דבר זכותו על ריבו של אותו האיש כי היכי דלא לימרו,
מחנפי רבנן אהרדי,

אמר ליה מאי טעמא שמתיה מר לההוא גברא? ציער
שליחא דרבנן ציה את שלוחו לפניו וחיב מלקות,

ונגדיה [פי' למה לא חלקה אותו] מר, [שהרי] דרב מנגיד על מאן
דמצער שלוחא דרבנן כדאמר בפ' קמא [לעיל יב] [וכן בפסחים נב].?
דעדיף מיניה עבדי ליה חמורה ממנה עשיתי לו לקנסו,

דרב נחמן, אייתי פיתקא [הביאו פתק] דהזמנא, אול רב יהודה
לקמיה דרב הונא לימלך צו אס יש לו לילך לפני רב נחמן, אמר ליה
איזיל או לא איזיל?

אמר ליה מויל לא מיבעי לך למויל לפני רב נחמן משום דגברא
רבה את שאתה גדול ממנו ואתה ראש בפומבדיתא, ורב נחמן ראש בנהרדעא
ודיין לראש גלותא, וחמניה דבי נשיאה, כדאמרינן בהעור והרעוב (חולין דף קכד)
משום דרב נחמן חמני' דבי נשיאה הוא מזלול בשמעמיה דר' יוחנן,

אלא משום יקרא דבי נשיאה שהוא [רב נחמן] חמן הנשיא קום זיל,

אתא אשכחיה [לרב נחמן] דקעביד מעקה, אמר ליה לא סבר
לה מר להא דאמר רב הונא בר אידי, אמר שמואל, כיון
שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני
שלשה שגנאי הוא וספלות לדור שכפופים לה, שאין לו מי שיעשה מלאכתו,

א"ל פורתא דגונדריתא היינו מעקה בלשונות הוא דקא
עבידנא, א"ל מי סניא כלומר מכוער ושנוי לשון מורה, ולשון שאר בני אדם,
שאתה מדבר בעמקי שפה מעקה דכתיב באורייתא, או מחיצה
דאמור רבנן וממכין היה רב יהודה לתופסו דדבריו לקנטרו להודיעו שלא היה
לו להנשא עליו, להזמין לפניו,

א"ל יתיב מר אקרפיטא ספסל, א"ל ומי סני ספסל דאמור
רבנן, או איצטבא דאמרי אינשי,

א"ל ליכול מר אתרוגנא, אמר ליה [רב יהודה לרב נחמן] הכי
אמר שמואל, כל האומר אתרוגנא תילתא ברמות רוחא
מתוך ששליש רוחו גסה הוא משנה צדיצור, [אלא יאמר] או אתרוג
בדקרייה רבנן, או אתרוגא דאמרי אינשי,

אמר ליה לישתי מר אנבנא כוס שהוא רביעית, והיו רגילין לשמות כוס
אחד ממסקה העשוי לשמותו שחירתו וקוריהו אספרגוס, כמסכת ברכות (דף נא),
אמר ליה מי סני איספרגוס דקרייה רבנן, או אנפק כוס של
רביעית ולשון אנפק היה שגור צפיהס דאמרי אינשי,

אמר ליה תיתי דונג מצא צמי שך שמה תשקינן, אמר ליה הכי
אמר שמואל אין משתמשים באשה שלא ילמדנה להיות רגילה בין
האנשים,

[השיב לה רב נחמן] קטנה היא רב נחמן קאמר לה,

בפירוש אמר שמואל אין משתמשים באשה כלל, בין גדולה
בין קטנה,

[אמר רב נחמן, לרב יהודה] נשדר ליה מר שלמא לילתא שס אשמו,

אבני חן על מסכת קידושין

שדויה להחזיק ריגמא [פחדו שמא יגלה את הפסולים, והשליכו את האבנים] מדידהו, וקם אטמא בנהר מלכא נאזתן האבנים שהשליכו בנהר, עמד מכשול סמימה צמי הנהר, ומנע את מהלך המים,

מכריו רב יהודה בפומבדיתא שם היה יושב אדא, ויונתן, עבדי, יהודה בר פפא ממוזיא, בטי בר טוביה ברמות רוחא לא שקיל גימא דחירותא [ועדיין הוא עבד],

מכריו רבא במחוזא, בלאי, דנאי, טלאי, מלאי, זגאי שמות מקומות או משפחות, כולם לפסול,

אמר רב יהודה, גובאי, גבעונאי גבעוני, כלומר על שם שהיו גבעונים, נקראו בצבל גובאי, קרוב לגבעונים בשקן, דורגוניא [כוונת השם הוא] דראי נתינאי [כפר נתינים] [דורגוניא דרא דנתינאי] כפר נתינים היה, דורא [היינו] כפר, כדאמר (עירובין דף ז) דורא דרעותא א"ל מרי דוראי (פסחים כה), ועל שם שהוא כפר נתיני נקרא דורגניא,

אמר רב יוסף, האי בי כובי דפומבדיתא כפר הסמוך אל פומבדיתא דמקרי צי כובי, כולם דעבדי,

אמר רב יהודה אמר שמואל, ארבע מאות עבדים, ואמרי לה ארבעת אלפים עבדים, היו לו לפשחור בן אימור צימי ירמיה היה, וכולם נטמעו נדמעו נשאו צנות כהנים, שהיו מחזיקין עלמין ככהנים מתוך שהיו אוכלים תרומה מחמת [שהיו] עבדי כהנים בכהונה ול"ג [בכהונה] גדולה, וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם,

אמר אביי, כולוהו יתבן בשורא [בשורת הכבוד. שט] דבנהרדעא [יש כאן כמה נוסחאות, כגון "בסורא דנהרדעא", ועל הגליון מביא "בסוריא ובנהרדעא"],

ופליגא דרבי אלעזר, דאמר ר' אלעזר אם ראית כהן בעזות מצה, אל תהרהר אחריו אחר משפחתו, שהם [הכהנים] צני מריצה, כדכתיב כמריצי כהן שנא' הושע ד ועמך כמריבי כהן,

אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רב, כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים, ואין מעיד עליו, שנאמר תהלים קכב שבטי יה עדות לישראל אותן שכן ישראל הוא מעיד עליהן שהן משלו אימתי הוי עדות לישראל, בזמן שהשבטים שבטי יה,

אמר ר' חמא ברבי חנינא, כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחדות שבישראל, שנא' ירמיה לא בעת ההיא נאם ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל משפחות שהם ישראל גמורים, לכל ישראל לא נאמר, אלא לכל משפחות [והמה] יהיו לי לעם,

מאי טעמא אכריו מר עליה דעבדא הוא? אמר ליה דרגיל דקרי אינשי עבדי, ותני כל הפוסל פסול, ואינו מדבר בשבחה לעולם, ואמר שמואל במומו פוסל,

[א"ל רב נחמן לרב יהודה] אימור דאמר שמואל למיחיש ליה, לאכרוזי עליה מי אמר,

אדהכי והכי (אתא ההוא בר דיניה מנהרדעי), א"ל ההוא בר דיניה לרב יהודה, לדידי קרית לי עבדא, דאתינא מבית חשמונאי מלכא [איך קראת לי עבד, הלא אני מבית חשמונאי וכו'],

אמר ליה, הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא, עבדא הוא שכל זרעו הרגס הורדוס, ועבד היה, ומלך תחמיהן, וקרא ציו על שם בית חשמונאי, ומסתמא לאו צנות ישראל נסיב דמאריס הם להשיא צנותם לעצדים והיו להו כולם עצדים,

א"ל, לא סבר לה מר להא דא"ר אבא, אמר רב הונא אמר רב, כל ת"ח שמורה הלכה ובא להאי שמועה לתלמידיו בשם רבו, אם קודם מעשה אמרה, שומעין לו נאמן לאומרה בשעת מעשה ואם לאו אין שומעין לו אינו נאמן להעיד בשם רבו, שמא מחמת מעשה הבא לידו הוא אמר כן,

אמר ליה הא איכא רב מתנה דקאי כוותי,

רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני [מספר שלשה עשר הוא גזמא ברוב מקומות], ההוא יומא אתא [בהשגחה עליונה], אמר ליה [רב יהודה] דכיר מר מאי אמר שמואל כי קאי חדא כרעא אגודא שפת הנהר וחדא כרעא במברא על הגשר אי נמי צתוך הספינה לעצור הנהר?

א"ל הכי אמר שמואל, כל דאמר מדבית חשמונאי מלכא קאתינא עבדא הוא, דלא אישתיוור מינייהו אלא ההיא רביתא, דסלקא לאיגרא ורמיא קלא ואמרה, כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא, נפלה מאיגרא ומיתה, אכרוז עליה דעבדא הוא,

ההוא יומא אקרען כמה כתובתא מנשי אותה המספחה בנהרדעא,

כי קא נפיק רב יהודה נפקי אבתריה למירגמיה [לסלקו באבנים] לפי שגילה את פסולתו, אמר להו אי שתיקו שתיקו, ואי לא מגלינא עלייכו הא דאמר שמואל,

[דאמר שמואל] תרתי זרעייתא משפחות איכא בנהרדעא חדא מיקריא דבי יונה, וחדא מיקריא דבי עורבתי, וסימניך טמא טמא [משפחה שנקראת על שם עורב, הם טמאים כעורב], טהור טהור,

אבני חן על מסכת קידושין

משפחות ארץ ישראל מיוחסות, ולדדוק אחר משפחות צדל כל הצאים לישא משם אשה, אמר להן קוצים אתם משימים לי בין עיני משום דרני ממשפחת צדל היה, מצני צניו של הלל שעלה וקיצל נשיאותו של בני צמירא [פסחים סו.],

רצונכם יטפל עמכם להשיגס דבר ר' חנינא בר חמא, נטפל עמהם ר' חנינא בר חמא, אמר להם כך מקובלני מר' ישמעאל בר' יוסי, שאמר משום אביו, כל ארצות עיסה לארץ ישראל, וארץ ישראל עיסה לבבל,

בימי רבי פנחס בקשו לעשות בבל עיסה לארץ ישראל, אמר להם [ר' פנחס] לעבדיו, כשאני אומר שני דברים בבית המדרש, טלוני בעריסה ורצו שלא יפשטו אחר דבריו, ויהא זריך לגלות משפחות, והוא היה זקן ולא היה יכול לרוץ,

כי עייל [בשנכנס ר' פנחס לבית המדרש], אמר להם אין שחיטה לעוף מן התורה דבר שהוא חימה להם, ולא גלה להם טעמו, כדי שיהו טרודים בסבבא הראשונה, ולא יחזרו אחר טעם השניה, עד שיפטר מהם, וטעם דלין שחיטה לעוף מן התורה בשחיטת חולין (דף כו) יליף מושפך את דמו בשפיכה בעלמא,

אדיתבי וקמעייני בה, אמר להו כל ארצות עיסה לארץ ישראל, וארץ ישראל עיסה לבבל, נטלוהו בעריסה ורצו, רצו אחריי [לשאול ממנו ביאור הדבר] ולא הגיעוהו, ישבו ובדקו במשפחות א"י לצדד את דבריו עד שהגיעו לסבבא לפסול משפחות אנשי זרע שיהרגו ופירשו,

א"ר יוחנן, היכלא שצוה צהיכלו של מקום בדינו היא לגלות פסול משפחות ארץ ישראל, אבל מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו בה,

סבר לה כר' יצחק, דאמר ר' יצחק משפחה שנממעה נטמעה,

אמר אביי, אף אנן נמי תנינא דכל משפחה שנטמעה נטמעה, דלין להפרישה ולהרחיקה ולצדד ספק מטמעה, מי נטמע מי לא נטמע, אלא ייחוס והם ספק, והם כשרים לעמיד לצא, משפחת בית הצריפה שם המשפחה היתה בעבר הירדן, וריחקה הכריז שהן פסולין בן ציון אדם משוץ ואיש זרוע בזרוע [שלא ביושר], עוד אחרת היתה [שהיתה משפחה פסולה, ולא פרט הגמ' שמה כדי שלא לביישם], וקירבה בן ציון בזרוע,

כגון אלו [שנתקרבו או נתרחקו בזרוע ושלא ביושר] אליהו בא לעמיד לצא דכמיז (מלאכי ג) והשיב לצ אצות על צנים, [ויגלה לכל, ש] זה מצני צניו של זה לטמא ולטהר, לרחק ולקרב, כגון אלו דידעין שהכל מחזיקים אותם בפסולים, שנתקרבו בזרוע,

אמר רבה בר רב הונא, זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב בהו והייתי להם לאלהים, אע"פ שאינם לי לעם, וממוך שאני מקרבן הם יהיו לי לעם יחזקאל לו והייתי להם לאלהים [והמה] יהיו לי לעם,

ואילו בגרים כתיב אצל גרים אין מקרבין אותן מן השמים, אלא אם כן הן מקרבין עצמם תחילה להיות טובים, ירמיה ל מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה', והייתם לי לעם, ואנכי אהיה לכם לאלהים,

אמר רבי חלבו קשים גרים לישראל כספחת שאינם זהירים צמזות, והרגילים אצלם נמשכים אצלם ולומדים מן מעשיהם [ראה חום] עוד כמה טעמים, שנאמר ישעיה יד ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב, כתיב הכא ונספחו, וכתיב התם ויקרא יד לשאת ולספחת,

אמר רבי חמא בר חנינא, כשהקדוש ברוך הוא

דף ע"א ע"א

מטהר שבטים מיהסס, שבטו של לוי מטהר תחילה [בין שהם המקריבים קרבנות, ועובדים לפני ה', ראוי שהם יהיו טהורים וראויים. שט בשם הילקוט, בשם הירושלמי], שנא' מלאכי ג ג וְיָשֹׁב מִצָּרָף וּמִמְתָּהֶר פָּקֶף, וְטָהַר אֶת־בְּגָדָיו, וְזָקַק אֶת־פָּזָהּ וּכְפָסָהּ, וְהָיוּ לָהּ מִגִּישֵׁי מִנְחָה בְּצִדְקָהּ,

אמר רבי יהושע בן לוי, כסף מטהר ממוזרים המטומעים בישראל מחמת ממונם, והוא גורם להם שיטהרו, שלעמיד לצא אין הקצ"ה מצדילם, מאחר שנדבקו בהם משפחות ישראל הרבה, שנאמר וישב מצרף, ומטהר כסף אותם שנטמעו מחמת עשרם, וסיפיה דקרא והיו לה' מגישי מנחה צדקה, נדקתו של הקצ"ה היא שאינו מצדילם, אלא הואיל שנטמעו נטמעו, ורבי יהושע בן לוי סבירא ליה, האי מטהר לאו מצדיל פסוליהן קאמר, אלא מטהרם ומכשירם כולם,

מאי מְגִישֵׁי מִנְחָה בְּצִדְקָה? א"ר יצחק צדקה עשה הקב"ה עם ישראל [פ' לכהנים שהם מְגִישִׁים את המנחות בביהמ"ק, שגם כהן שנתערב לחוכם יהיה נחשב ככהן כשר, וזה בצדקתו של הקב"ה], שמושפחה שנטמעה נטמעה:

גופא, אמר רב יהודה אמר שמואל, כל ארצות עיסה לארץ ישראל כעיסה שהיא מעורבת, וכשם ר' משה מרומא"ט שמעתי עיסה, כפסולת ענבים, שנטמט משקה שלהם, וארץ ישראל עיסה לבבל:

בימי רבי, בקשו לעשות בבל עיסה לארץ ישראל להחזיק

אבני חן על מסכת קידושין

אבל משפחה שנממעה מחמת שלא נודע פסולה נטמעה,

תאנא עוד אחרת משפחה אחרת היתה לנד אומה שקרצה בן זיון, ולא רצו חכמים לגלותה, אבל חכמים מוסרים אותו לבניהם ולתלמידיהן פעם אחת בשבוע, ואמרי לה פעמים בשבוע,

אמר רב נחמן בר יצחק, מסתברא כמאן דאמר פעם אחת בשבוע [פי' דכל מה דממעט לגלות שפיר, אבל מ"מ צריך לגלות לקצת], כדתניא הריני נזיר אם לא אגלה משפחות, יהיה נזיר [אף דנזיר חוטא הוא] ולא יגלה משפחות,

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, שם בן ארבע אותיות קריאתו ומצינתו, ופירושו חכמים מוסרין אותו כי חכמים מוסרין אותו לתלמידיהן פעם אחת בשבוע, ואמרי לה פעמים בשבוע,

אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כמאן דאמר פעם אחת בשבוע, דכתיב שמות ג זה שמי לעולם לעולם להעלים כתיב מדלל כתיב שמי וזכרי משמע שלמדו שני שמות, ואמר לו זה שמי מיוחד, וזה השני אני זכר,

רבא סבר למידרשיה בפירקא, א"ל ההוא סבא לעולם כתיב, רבי אבינא רמי כתיב שמות ג זה שמי, וכתיב שמות ג זה זכרי, אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"י, ונקרא באל"ף דל"ת,

ת"ר, בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות שם בן שמים עשרה, וכן ארבעים וששים, לא פירשו לנו היו מוסרין אותו לכל אדם, משרבו הפריצים המשתמשין בו היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה לנכר בו העם במקדש, לאחר עבודת ציבור של תמיד של שחר,

והצנועים שבכהונה, מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים אותן שלא היו בקיין בו, ומזכרין בשם בן ארבע אותיות, כשהיו מושכין את קולם בנעימה, היו אלו ממערים להצליע את השם בן י"ב, ולא היה נשמע לרבים, מקול נעימות חצירותם, בנעימת ציוס קול שקורין טרוף,

תניא, אמר רבי טרפון, פעם אחת עליתי אחר אחי אמי שהיה כהן, ור' טרפון היה כהן בתוספתא דתוספות (פ"ה) מעשה בר' טרפון שקדש שלש מאות נשים בשני צורות כדי להאכילם תרומה לדוכן לנכר צרכת כהנים והטיתי אזני אצל כהן גדול, ושמועתי שהבליע שם, בנעימת אחיו הכהנים,

[אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה נגונים משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת, ואין לנגן אלא נגון אחד מתחלה ועד סוף. או"ח סימן קכ"ח כ"א, וכן החזונים בכל מקום שמנגנים לא נכון שינגנו בענין אחד הרבה נגונים. ט"ז, וראה באלוהו רבה שהמליץ בעדם, ונראה דה"ה שלא ינגנו הכהנים כל אחד נגון אחר, דגם בזה יש בלבול. מ"ב שם]

אמר רב יהודה אמר רב, שם בן ארבעים ושתיים אותיות [ודאי כי יש כחות מופלאות לקריאת השמות בלבד, ובלבד בשמוש נקודם, ולא עוד אלא אפי' בכתיבתו וכמו שזכר בכמה מקומות בגמ' ובמדרשות [ומביא כמה מאמרי חז"ל]. שו"ת הרשב"א ח"א סי' ר"ב],

אין מוסרין אותו, אלא למי שצנוע, ועניו, ועומד בחצי ימיו, ואינו כועס, ואינו משתכר, ואינו מעמיד על מדותיו לנטור איזה שמה ישממש בו להנסי, וכל היודעו, והזהיר בו, והמשמרו במהרה, אהוב למעלה ונחמד למטה, ואימתו מוטלת על הבריות, ונחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא,

[נראה שלא נאמרו דברים, אלא במי שיודע סודו ויודע לכון אל הקדש פנימה, שהוא רומז אליו, כי מי שאינו יודע אלא קריאתו לבר, ואינו יודע אלא קבוצ האותיות ונקודן ויעשה מעשה בזה ואפילו לא יעשה מעשה אלא שיזכרנו בהקצת שפתיים, אינו אהוב ונחמד אלא ההיפך, שומר נפשו ירחק מזה. שו"ת הרשב"א ח"א סי' ר"ב],

אמר שמואל משמיה דסבא, בבל בחזקת כשרה עומדת, עד שיודע לך נמשפחה שמה צא ליצדק צה במה נפסלה,

שאר ארצות בחזקת פסול הן עומדות, עד שיודע לך במה נכשרה צריך אמה לצדוק אחר המשפחה כמו שאמרה משמיהו (לקמן דף עו) ארבע אמהות שהן שמנה,

ארץ ישראל, מוחזק לפסול פסול, מוחזק לכשר כשר,

הא גופא קשיא אמרת מוחזק לפסול פסול, הא סתמא כשר, והדר תני מוחזק לכשר כשר הא סתמא פסול?

אמר רב הונא בר תחליפא, משמיה דרב, לא קשיא

דף ע"א ע"ב

כאן להשיאו אשה סתמא צעי צדיקה, כאן להוציא אשה מידו שנשא כבר, מסתמא לא מפיקין,

אמר רב יוסף, כל [אדם] שסיחתו בבבל שמספר צלשון אגשי צבל משיאין לו אשה דמחזיקין ליה מצבל, והאידינא דאיכא רמאי שמלמדים שיחם צבל להחזיקו במיחסים חיישינן,

זעירי הוה קא מישתמיט מיניה דר' יוחנן, דהוה אמר ליה רבי יוחנן [ר' יוחנן לזעירי] נסיב ברתא ולא היה ספק צה מפני שהיה [ר' יוחנן] מארץ ישראל, וסוף [זעירי] היה מצבל, יומא חד הוו קאזלי באורחא, ממו לעורקמא דמיא, ארכביה [זעירי] לר' יוחנן אכתפיה וקא מעבר ליה, א"ל אורייתן כשרה תלמידי אמה ומורתי כשירה לך, בנתין לא כשרן וצמי אינן ספק,

אבני חן על מסכת קידושין

לידבק בחבירו לכך הטילו מן השמים מריבה צינייה. צריאה מיוחסת ונקייה לידבק אחד בחבירו, אמר ר' יהושע בן לוי אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו, שמין פסול יש באחת מהן, ואין מניחין אותה לידבק בחברתה,

א"ר פפא סבא משמיה דרב, בבל בריאה, מישון מיתה ממזרים גמורים כולם, מדי חולה רוצם כשרים ומיעוטן פסולין כחולים הללו שרובן לחיים, עילם גוססת רובן פסולין ומיעוטן כשרין, ומה בין חולין לגוססין, רוב חולין לחיים רוב גוססים למיתה,

לפי הענין נראה, שצב צין שני נהרות גדולים חדקל ופרת מניעים אותה צינייה, זה מן המזרח [החדקל], זה [נהר פרת] מן המערב, וצאין ומושכין מן הדרום לצפון [לפי התוס' הוא מן הצפון לדרום, וכן הוא לפי המפה שלנו] וסופו של פרת שופך בחדקל כל זה יש ללמוד מכאן,

אחרי ישראל צדקוה [לפי מפה שלנו במזרח] של צבל דכמי (ירמיה ח) מנפון חפמה הרעה כלומר צבל צפון, ופרת יורד מארץ ישראל לצבל, כדאמר בעלמא (שבת דף סה) מיטרא צמערצא סהדא רבה פרת, וקא צעי גמרא, מה שצין צ' הנהרות פשיטא לן דצבל היא, אלא משפת חדקל ולחון [למזרח] עד היכן ממפשת רחצה של צבל,

עד היכן היא בבל ליחס? רב אמר עד נהר עזק, ושמואל אמר עד נהר יואני [הם שמות של שני נהרות שהם להלן מהחדקל למזרח, ובא"ס ובש"ט לא ציין היכן הם],

לעיל [לצפון] בדיגלת לצד דרום [צפון] עד היכא למדנו רחצה שצין שני הנהרות, ועוד להלן מחדקל עד נהר עזק, וצריכין לידע ארכה כמה? רב אמר עד בגדא ואוונא מקומות הם סמוכות זה לזה [לצפון בבל] וחדקל מפסיק צינייה, ושמואל אמר מוסיף צארכה לדרום [להבנת הענין לפי המפה שלנו צ"ל לצפון] עד מושכני [הוא להלן קצת לצפון],

[ומדייק בדברי שמואל] ולא מושכני בכלל, והאמר רבי חייה בר אבא אמר שמואל, מושכני הרי היא כגולה פומדייתא קרי גולה צראש השנה (דף כג) ליוחסין מוסיף צארכה לדרום [לצפון] עד מושכני? אלא [כך תפרש דברי שמואל] עד מושכני, ומושכני בכלל,

לתחתית בדיגלת עד היכא לצפון [לדרום], ועל שפת חדקל צמזמה של צבל, עד היכן ארכה משוך לצפון?

אמר רב שמואל עד אפמיא תתאה המתמונה [דהיינו אפמיא עילאה נכלל לתוך בבל, ויורד הגבול עד אפמיא תתאה], לפי ששמים היו זו עליונה וזו מתמונה, דרך משיכת הנהר, ויחס של צבל עד המתמונה ולא היא בכלל,

תרתיה אפמיא הויין חדא עיליתא וחדא תתייתא, חדא כשירה העליונה וחדא פסולה המתמונה, ובין חדא לחדא [המרחק רק] פרסה, וקא קפדי אהרדי [בני העליונה מרחקים מהם את בני התחתונה], ואפילו גורא לא מושלי אהרדי כדי שלא יהיו רגילים אלס

מאי דעתך שאתה מחזיק בצבל צמיוחסים, דמין (לעיל דף סט) עשרה יוחסין כו' וסבור אתה שעלו כל הפסולין אילימא מדרתנן עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לוי, אטו כהני לויי וישראל כולו סליק, כי היכי דאישתור מהני, אישתור נמי מהני [ועדיין יש חשש על משפחתך שמו פסולין הם],

אישתמיטתיה הא דאמר ר"א, לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקייה ועלה,

עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה, חזייה לרב יצחק בריה דרב יהודה דגדל ולא נסיב, א"ל מאי מעמא לא קא מנסיב ליה מר איתתא לבריה, א"ל מי ידענא מהיכא אנסיב איזו אשה מיוחסת,

אמר ליה אטו אנן מי ידעינן מהיכא קאתינן, דילמא מהנד דכתיב איכה ה נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה,

וכי תימא עובר כוכבים ועבר הבא על בת ישראל הולד כשר,

ודילמא מהנד דכתיב בהו עמוס ו ד השקבים על־מזוֹת שן וסִרְחִים על־עֲרְשׁוֹתָם, ואמר רבי יוסי בר' חנינא אלו בני אדם המשתנינים מים בפני ממותיהם ערומים,

ומגדף בה ר' אבהו, א"ה היינו דכתיב עמוס ו לכן עתה יגלו בראש גולים, משום דמשתנינים מים בפני ממותיהם ערומים יגלו בראש גולים,

אלא אמר ר' אבהו אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה ומדביקין ממותיהם זו בזו ומחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחים ערסותם בשכבת זרע שאינה שלהם,

אמר ליה היכי נעביד אמר ליה זיל בתר שתיקותא שאל לן משפחה שמקנית שסתם צני מריבה הם פסולין שמתוך פסולן שהיו פורשים מהם נטרו איבה והחזיקו צמריבה ומיוחסת צבל היינו שתיקותא מתוך שהם שתיקים הוחזקו צמיוחסים א"כ הצא לצדוק צבל אינו צדוק אלא צמיקה לצדוק צמתיקים כי האי דברקי בני מערבא כי מינצו כי תרי בהדי הדדי חזו הי מנייהו דקדים ושתיק אמרי האי מיוחס מפי,

אמר רב שתיקותיה דבבל היינו יחוסא, איני והא איקלע רב (לבי בר שפי חלא) [לבי שיחלא] ובדק בהו מאי לאו ביחסותא, לא בשתיקותא, הכי קאמר להו בדוקו אי שתיקי אי לא שתיקי,

אמר רב יהודה אמר רב, אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה שמין פסול יש באחד מהן, ואין מניחין אותו מן השמים

אבני חן על מסכת קידושין

ותפארתה של צלל ליוחסין, שוניה וגוביא [שמות מקומות] תכילתא דחביל ימא, רבינא אמר אף ציצורא [שוניא וגוביא וציצורא] מקומות הם,

תניא נמי הכי, חנן בן פנחס אומר, חביל ימא תכילתא דבבל, שוניה וגוביא וציצורא תכילתא דחביל ימא תפארת של חביל ימא,

אמר רב פפא, והאידנא איערבי בהו כותאי [בעיירות אלו שמונה דחינו שוניה וגוביא וכו'], ולא היא, איתתא הוא דבעא מיניהו ולא יהבו ליה כותיים לא נמערבו בהם, אבל הקול יא על ידי ששאל כותי אחד אשה מהם, אבל הם לא נתנו לו, ויש אומרים רב פפא בעא מנייהו איתתא ולא יהבי ליה, לכך היה מוציא עליהם שמץ פסול, וקשה צעירי לומר כן,

מאי חביל ימא? אמר רב פפא זו פרת דבורסי,

ההוא גברא דאמר להו, אנא מן שוט מישוט [בצפון הרחוק בפרת], עמד רבי יצחק נפחא על הגליו ואמר, שוט מישוט בין הנהרות עומדת,

וכי בין הנהרות עומדת מאי הוי? אמר אביי, אמר ר' חמא בר עוקבא, אמר רבי יוסי בר' חנינא, בין הנהרות הרי היא כגולה, ליוחסין,

והיכא קיימא? אמר ר' יוחנן מאיהי דקירא מקום על נהר פרת [לצפון] למעלה מכל המקומות הנזכרים למעלה ולעיל [מאיהי דקירא], והא אמר רבי יוחנן לעיל, מיתסותא דבבל דפרת עד מעברתא דגוזמא עד מעברתא דגדמא ומו לא?

אמר אביי רצועה נפקא באלכסון ממעברתא דגדמא, ומקפת את הפסולין, עד מעלה מאיהי דקירא [לשוט מישוט] שהי' מן הפסולין, ושט משוט צפי הרצועה על פרת,

אמר רב איקא בר אבין, אמר רב חננאל, אמר רב, חלזון ג'ה'וונד נהר [הוא למזרח של חדקל, בארץ מדי], הרי היא כגולה ליוחסין,

א"ל אביי לא תציתו ליה [לרב איקא בר אבין], יבמה היא דנפלה ליה התם,

א"ל אטו ידידי היא, דרב חננאל היא, אויל שיילוח לרב חננאל, אמר להו הכי אמר רב, חלזון ניהוונד הרי היא כגולה ליוחסין,

ופליגא דר' אבא בר כהנא, דאמר ר' אבא בר כהנא מאי

שלא להמתמן צם וסימניך דפסולתא הא דמישתעיא מישנית [שהם מדברים בלשון מישן, "מישן" הוא המדינה שהוא על גבול בבל שם] וסימן זה יהא צידך שלא תטעה, אי זו פסולה, הך דמשמע צלסון מישן שהיא קרובה למישן, ואמר לעיל מישן מיתה [שכולן פסולות],

לעיל בפרת על שפת פרת דמעברתא של צלל, עד היכן ארכה משוך לדרום [לצפון] עד היכא? רב אמר עד אקרא דתולפיקני, ושמואל אמר עד גישרא דבי פרת שמואל היה מוסיף [לצפון], ור' יוחנן אמר עד מעברתא דגוזמא [שהוא למטה, והוא מחמיר שמשם ולמעלה לצפון אינה כבבל ליחוס],

לייט אביי ואיתימא רב יוסף אדרב כל שישמוך על זה, שאין יחוסה של צלל משוך כל כך, אדרב לייט אדשמואל לא לייט? אלא לייט אדרב, וב"ש אדשמואל,

ואב"א לעולם אדרב לייט [שאין בבל משוך כל כך לצפון], אדשמואל לא לייט, וגישרא דבי פרת, לתתאיה [מאקרא דתולפיקני] הוה קאי,

דף ע"ב ע"א

והאידנא הוא ד'ליו'ה פרסאי שלקסוהו ממקומו, וצנאווה למעלה מאקרא, [ובמוסף רש"י] ולהכי לא צעי לתתא פרת עד היכן, לפי שפרת נופל צדקל, ועוד צלל מושכת למטה ממנו [לאחר שנופל הפרת לתוך החדקל, משום החדקל וגבול בבל] עד אפמיא תתאה, כדאמר לעיל,

אמר ליה אביי לרב יוסף, להא גיסא דפרת עד היכא נשפתה כלפי מערב עד היכן מתפשט רחבה של צלל, אמר ליה מאי דעתך שצא לשאל מישום בירם שמה צירס שיושבת צהן גיסא [למערב הפרת] מיעזא לך?

מייחסו דפומבדיתא שהיא צין שמי הנהרות, מבירים נסבי ש"מ מוחזקים הם צה בחזקת יחוס,

אמר רב פפא, כמחלוקת ליוחסין צארכה ורחבה של צלל כך מחלוקת לענין גיטין דקיימא לן [גיטין דף ז] המציא גט משאר ארצות צריך שיאמר צפני נכתב וצפני נחתם, לפי שאין צקלאין לשמה והמציא גט מארץ ישראל לצלל אינו צריך לומר, וצלל הרי היא כארץ ישראל לגיטין, שאף הם היו חכמים וצקלאין לשמה,

ורב יוסף אמר, מחלוקת [בצפונה של פרת, עד היכן נמשך יחוסה של בבל] ליוחסין, אבל לגיטין דברי הכל עד ארבא אגס של קיס ווערבה שקורין אושר"א תניינא, דגישרא שני אגמים היו למטה מהגשר [גישרא דבי פרת] זה למטה מזה,

אמר רמי בר אבא חביל ימא שם מקום תכילתא דבבל מכלילא

אבני חן על מסכת קידושין

לכנים ועטופים [לכנים. מ'] כמלאכי השרת (וכמיצ) [דכתיב. מ'] [יחזקאל ט]
והאיש לבוש הצדיק, והכי נמי אמרין בצמה מדליקין (שבת דף כה) על רבי יהודה
שהיה מתעטף ויושב בסדינים המצויינין ודומה למלאך כו', וצדריס (דף כ) נמי
אמרין מאן מלאכי השרת רבנן, ואמאי קרי להו מלאכי השרת, משום דמצויינין
כמלאכי השרת, צמלצושים נאיש,

כי הוה ניהא נפשיה דרבי מרקה נצואה צפומיה, אמר הומניא עיר
שמה קי איכא בבבל, כולה עמונאי היא [כולם באים מעמון, ואסורין
לבא בקהל לעולם],

מסגריא עיר היא, וכל הנך כולהו מקומות נינהו איכא בבבל, כולה
דממוזיא היא,

פירקא [עיר היא] איכא בבבל, שני אחים יש [שם] שמחליפים
נשותיהם זה לזה,

בירתא דסמיתא על שם שסרו מאחרי המקום איכא בבבל ופירש רבי היאך
סרו, היום סרו מאחרי המקום, דאקפי הניף, כדמתרגמינן ויף הצחל
(מלכים ב 1) וקפא פחלא [בעי"ז פירש"י בעור י"א מקומות בש"ס] פירא צריכה
עשויה (לגדל) [לגידול. מ'] דגיס, וכלע"ז ציר בכור"י הניף הציצר דגיס הרצה
בשבתא, ואזיל וצדו והלכו וצדו בהו בשבתא, ושמתניהו ר'
אחי ברבי יאשיה ואישתמוד נשתמוד,

אקרא דאגמא איכא בבבל, אדא בר אהבה יש בה,

דף ע"ב ע"ב

היום יושב בחיקו של אברהם י"א מת היום, ואס כן אין זה רב אדא
שצגמרמא,
וגראה דהא יושב בחיקו של אברהם אבינו שנכנס לצריית מילה, וזה רב אדא צר
אהבה שהאריך ימים הרצה משמת רבי, עד דורות אחרונים צימי רב נחמן צר יאחק
כדאמרין צצא צהרא (דף כב),

היום נולד רב יהודה בבבל, דאמר מר כשמת ר' עקיבא
נולד רבי, כשמת רבי נולד רב יהודה, כשמת רב יהודה נולד
רבא, כשמת רבא נולד רב אשי, ללמדך שאין צדיק נפטר
מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר קהלת א וזרח
השמש ובא השמש,

עד שלא כבתה שמשו של עלי, זרחה שמשו של שמואל
הרמתי, שנאמר שמואל א ג וגר אלהים [של עלי הבהן] טרם
יכבה, ושמואל שוכב וגו',

איכה א צוה ה' ליעקב סביביו צריו צריס שהיו סובבים אותם צאצאם,
דהיינו עמון ומואב שהצירו להם [לישראל] יותר מן הכל, כדאמרין צחלק (סנהדרין
דף לו) עמון ומואב שכיני צישי [שכנינים רעים] דירושלים היו, אותם צוה שיהיו

דכתיב מלכים ב יח וַיִּנָּחֶם בַּחֲלָח וּבְקָבוֹר נָהָר גֹּ' זֶן וְעָרִי
מְדִי צעורת השצטים שהגלה סנחריב משמעי, חלח זו חלזון, חבור זו
הדריב, נהר גוזן זו גינוק, ערי מדי זו חמדן וחברותיה, ואמרי
לה זו נהוונד וחברותיה,

מאי חברותיה? אמר שמואל כרך מושכי חוסקי ורומקי,

אמר רבי יוחנן, וכולם לפסול כל מקום שגלו השצטים, נטמעו עובדי
כוכבים צצנותיהם, ועובד כוכבים ועבד הצא על צת ישראל אפילו למ"ד (יצימות דף
מה) הולד ממזר לא הוי, [הא. ת] פגוס מיהא הוי,
[ונמצא דפליג],

קסלקא דעתא מושכי היינו מושכני, והאמר ר' חייא בר
אבין אמר שמואל, מושכני הרי היא כגולה ליוחסין?

אלא מושכי לחוד, ומושכני לחוד,

דניאל ז ה וַאֲרו חַיָּה אַחֲרֵי תַנְיִנָה דְמָיָה לְדָב וְלִשְׁטָר־חַד הַקָּמַת וְתִלָּת
עֲלֵעִין בְּפִמָּה בֵּין שְׁנֵיהֶם וְכֵן אֶמְרִין לָהּ קוֹמִי אֲבֵלִי בְּשֵׁר שְׁגִיָּא,

דניאל ז ה וְתִלָּת עֲלֵעִין [צלעות] בְּפִמָּה צמיה השניה [הראשונה. ת]
שצמראה דניאל כמצי והיא צצל בֵּין שְׁנֵיהֶם צפומה משמע מצפנים, בין שניה
משמע שצולעות מצחוק, אמר רבי יוחנן, זו חלזון הדריב ונציבין,
שפעמים [מלכי פרס] בולעתן מושלת עליהם ופעמים פולטתן,

[וחודר לפרש תחלת הפסוק] דניאל ז ה וַאֲרו חַיָּה אַחֲרֵי תַנְיִנָה
דְמָיָה לְדָב, תני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין
כדוב, ומסורבלין כדוב צעלי צשר, לשון עוצי ושומן הוא, וצעלמא (שבת
דף קל) נמי אמרי' קטן [ה. ת] מסורבצ צצשר, המלוצש צצשר כסרצל ומגדלין
שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב כשהוא קשור הולך וצא תמיד
סציצותיו,

ר' אמי כי הוה חזי פרסא דרכיב, אמר היינו דובא ניידא דוב
נדד,

א"ל רבי ללוי, הראני פרסיים צעל משלות ודומיות היה לו, וקאמר לו
רבי משול לי פרסיים, למה הם דומים, אמר ליה דומים לחיילות של
בית דוד גצורים,

הראני חברין אומה הסמוכה לפרסיים, ומשחיתים הם וטרפנים הם יותר
מפרסיים דומין למלאכי חבלה,

הראני ישמעאליים, דומין לשעירים מלוצשים שחורים ודומים לשדים
של בית הכסא,

הראני תלמידי חכמים שבבבל, דומים למלאכי השרת לצושים

אבני חן על מסכת קידושין

סוצים אותם אף בגלותם,

רב יהודה אמר כגון הומניא כגון הומניא דכולה דעמונאי היא, כדאמר ליעל [בדאמר רבי לעיל על עיר זה] לפום נהרא הוסינן סנחריז צבגל, והיו מזירים לשראל שצפוס נהרא,

יחזקאל יא יג ויהי כהנבאי ופלטיהו בן פנניה מת ואפל על פני ואזעק קו ל גרו ל ואמר אהיה אדני י-הו. ה פלה אתה עשה את שארית ישראל,

רב ושמואל, חד אמר לטובה היה מיליל הנביא עליו, וחד אמר לרעה שהיה רע בעיניו, שמת מימה יפה,

מאן דאמר לטובה, כי הא דאיסתגרא דמישן שלטון של מישן חתניה דנבוכדנצר הוה, שלח ליה [לנבוכדנצר חמיו] מכולי האי שבייה דאייתית לך, לא שדרת לן דקאי לקמן [לא שלחת לנו מי שיעזור לנו],

בעי לשדורי ליה מישראל, א"ל פלטיהו בן בניהו [שהיה בין שבווי ישראל] אנן דחשבינן ניקו מקמך הכא [אנו שאנו חשוכין נשמש אותך כאן], ועברין ניזלו להתם,

ואמר נביא [על פלטיהו בן בניהו] מי שעשה טובה בישראל [מי שעשה הטובה הזאת] שהליל את הגולה מלהיות עבדים [לעבדות] [לעבדים. מ'] ימות בחצי ימיו,

מאן דאמר לרעה, דכתיב יחזקאל יא א ותשא אתי רוח ותבא אתי אל-שער בית-ה' תקדמו נני, הפו נה קדימה, ונהה בפפתח השער עשרים וחמשה איש, ואראה בתו כם את-י-ה בן עזר ואת-פלטיהו בן פנניה שרי העם,

וכתיב יחזקאל ח טו ויבא אתי אל-חצר בית-ה' הפנימית והנהפתח היכל ה' בין האולם ובין המזבח פעשרים וחמשה איש, אחריהם אל-היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחיתם קדמה לשמש,

ממשמע שנאמר ופניהם קדמה, איני יודע שאחוריהם כלפי מערב [אל ההיכל] [שהוא. מ'] צמערב העזרה מה תלמוד לומר [אחוריהם] אל היכל ה' אחוריהם ממש כשהוא מפורע, שהיו מתכווין להראות אחוריהם לגנאי,

מלמד שהיו מפריעין עצמם, ומתריזין עצמם כלפי מעלה, וקאמר נביא מי שעשה הרעה הזאת בישראל, [וכי] ימות על מיטתו,

תסתיים דשמואל דאמר לרעה [דלשמואל. מ'] לית ליה הא דאמר

דעבדים נשתלמו למישן, מדקאמר לא חשו לה משום עבדות, דאמר רבי חייא בר אבין אמר שמואל, מושכני הרי היא כגולה ליוחסים, מישון לא חשו לה, לא משום עבדות ולא משום ממזרות, אלא כהנים שהיו בה לא הקפידו על הגרושות,

[וירוחה] לעולם אימא לך שמואל אמר לטובה דלית ליה הא דנשתלמו עבדים למישן,

והאי דקאמר לא חשו לה משום עבדות ושמואל לטעמיה, דאמר המפקיר עבדו יצא לחירות, ואינו צריך גט שחרור להיות מותר נישארל. מ'. מ', שנא' שמות יב כל עבד איש מקנת כסף, [ומקשה] עבד איש ולא עבד אשה?

אלא עבד שיש לו רשות לרבו עליו, קרוי עבד, עבד שאין לרבו רשות עליו אין קרוי עבד והני נמי מאחר שגולוס מהם ונתיאשו מהם זה הפקר. ס. מ', כדאמרין בגיטין (דף לט) נתיאשמי מפלוני עבדי, ומשום לשון הפקר נקט לה, דכיון דאתיאש ליה מיניה, פקע ליה רשותיה,

אמר רב יהודה אמר שמואל, זו דברי ר"מ ממני דקמי דעלו פסולין לארץ ישראל, ומשמע דאין כל הארצות בחזקת מיוחסות חוץ מצבל צבד, כדאמר בריש פירקא [לעיל דף סט], (ד. מ') מסיע ליה לרבי אלעזר (דקאמר) [דאמר. מ'] יחס עזרא את צבל [לא עלה עזרא מבבל, עד שעשאה כסולת נקיה, ועלה],

אבל חכמים אומרים, כל ארצות בחזקת כשרות הם עומדות,

אמימר שרא ליה לרב הונא בר נתן, למינסב איתתא מחזוייתא ואין מחזא (במחך) [צכלל. מ'] # [וכן הוא ישר, דהא מחזא בן היה בגבולות בבלי] גבול צבל האמורים לענין יוסקין, אמר ליה רב אשי, מאי דעתך דאמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר' מאיר, אבל חכ"א כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות,

והא בי רב כהנא לא מתני הכי משמיה דשמואל, אלא כדאמר לעיל [משמיה דשמואל. מ'] כל הארצות בחזקת פסולות, ואמר רב יהודה אמר שמואל כל הארצות עיסה, ובי רב פפא לא מתני הכי, ובי רב זביד לא מתני הכי,

אפ"ה לא קיבלה מיניה, משום דשמוע ליה מרב זביד דנהרדעא [דרב זביד מנהרדעא] לאו היינו רב זביד סתמא,

ת"ר, ממזירי ונתיני טהורים לעתיד לבא, דברי ר' יוסי, ר' מאיר אומר אין טהורים,

אמר לו ר' יוסי, והלא כבר נאמר יחזקאל לו וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם?

אבני חן על מסכת קידושין

מדהוה מצי למיכתבינהו לכולהו במדא אזהרה וחד קהל, לא יבא ממזר ועמוני ומואבי בקהל, גם דור עשירי לא יבא להם (בקהל. הגהות בן אריה) עד עולם, וגבי מצרי ואדומי דור שלישי יבא להם "בכס" חד לכהנים וחד ללוים וחד לישראלים דאי הוה כתיב חד ה"א ב. מ' כהנים קאמר, אבל לויס מותרים (בכס. מ' ואי. הוה. מ') כתיב מרי, ה"א לויס וכהנים אבל ישראליס לא,

וחד למישרי ממזר [ממזרי. מ'] בשתוקי [ו. מ' אע"פ שזה ודאי וזה ספק, לא מיישין שמא זה כשר, ואסור לישא ממזרת, דהכי דרשינן, בקהל ודאי הוא דלא יבא ממזר, הא בקהל ספק כגון שתוקי יבא [ממזר. מ'],

וחד למישרי שתוקי בישראל דדרשינן הכי, ממזר ודאי הוא דלא יבא בקהל, הא ממזר ספק יבא [בקהל. מ'], ודקתני ממזרי שתוקי פסול, (הוא מדרבנן) [מדרבנן הוא. מ'] כדלקמן שמא ישא אחותו מאביו, קהל גרים לא איקרי קהל דלא אייתר לן קרא לקהל גרים,

ורבי יהודה [דאוסר גר לממזרת] כהנים ולויס מחד קהל נפקי דשנע אחד הם, ואין לקרות קהל מצי השנע אייתר ליה לקהל גרים,

ואיבעית אימא, הני נמי תרי קהלי נינהו גבי כהנים ולויס איצטריכו תרי קהלי לדרשה, ואפי' הכי אייתר להו חד לקהל גרים,

ממזר בשתוקי, ושתוקי בישראל, מחד קהל נפקא חד מקהל ודאי, וחד מממזר ודאי, דהכי דרשינן, דברים ב' לא יבא ממזר בקהל ה', ממזר ודאי הוא דלא יבא לא יבא ממזר ודאי בקהל ודאי, הא ממזר ספק הא ממזר ספק [דהיינו שתוקי. מ'] בקהל ישראל ודאי, או ממזר ודאי בקהל ספק יבא, בקהל ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל ספק יבא,

ואיבעית אימא, הני נמי תרי קהלי נינהו כלומר להגן מרמי דרשות תרי קהלי איצטריכו, (ואי) [דאי. מ'] לא אייתר קרא, לא הוה דרשינן ממזר ודאי הוא דלא יבא, הא ספק ממזר יבא, אלא הוה אמרינן ככל שאר ספיקי איסור, על הודאי אזהרת ודאי ללקות עליו, ועל (אזהרת ספק) [הספק. מ'] אזהרת ספק לאיסורא,

וטעמיה דרבי יהודה מהבא, במדבר טו הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר למה לי למכתב קהל הבא, אלא למימר דגר אקהל קאי (ו). מ' לשמועין דאיקרי קהל, ולרבי יוסי [דמותר גר בממזרת, דגר אינו קהל] חוקה אחת הפסיק הענין,

[כמו אמר מר] אחד גר, ואחד עבד משוחרר וחלל מותרין בכהנת, מסייעא ליה לרב, דאמר רב יהודה אמר רב, לא הוזהרו כשירות כהנות להנשא לפסולים לפסולי כהונה, גר, חלל משוחרר, שהכהנים הוזהרו על צוניהם, והם לא הוזהרו עליהם מלישא אותן, אבל לפסולין, שהנשים הפסולין הוזהרו עליהן מלישא אותן, כגון ממזרין או נגמייס אף הנשים הוזהרו עליהם, דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עושים שבתורה, והכי אמרינן צינמות בפרק יש מותרות (דף פד),

אמר לו ר' מאיר, כשהוא אומר מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם, ולא מן הממזרות,

אמר לו ר' יוסי, כשהוא אומר אמהר אתכם, הוי אומר אף מן הממזרות,

בשלמא לרבי מאיר, היינו דכתיב זכריה ט וישב ממזר באשדוד יבדלו הממזרים מהם (וישנ) [וימיישנ. מ'] בפני ענמס, אלא לר' יוסי, מאי וישב ממזר באשדוד?

כדמתרגם רב יוסף, יתבון תרגום של ישנ בית ישראל לרוחצן [כמו ביה אנא רחין שפירושה שבו אני בוטה, וכן כאן הפירוש שישבו לבטח] בארעתון, דהו דמו בה [שלפני זה היו דומין בה] לנוכראין תרגומו של ממזר, והכי קאמר ישנ העם שהיה מנוכר מגבול ארצו ונטרד כממזר, באשדוד גם הוא מגבול ארץ ישראל [היא. מ'] ויהושע חלקה להם, אע"פ שלא נכבשה צימיו כדכתיב (יהושע יג) אחת זקנת באת צימיו והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה, וקא חשיב ואילן חמשת סרני פלשמים העומי והאשדודי וגו',

אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יוסי,

אמר רב יוסף, אי לאו דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי, הוה אתי אליהו [בשהיה בא אליהו לגאלינו] מפיק מינן [היה מוציא מכלל ישראל] צוורני צוורני מצורות מצורות [פ' חבורות של משפחות] קולרין [פ' בקולר סביב צואריהם] ל"א קולרין קולרין, (והוא. מ') לשון מעשה בקולר של בני אדם דסוף יצמות (דף קכב),

ת"ר, גר נושא ממזרת דקסבר קהל גרים לא איקרי קהל, והולד ממזר, דכתיב "לו" הלך אחר פסולו דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר, גר לא ישא ממזרת קסבר דקהל גרים איקרי קהל,

אחד גר, אחד עבד משוחרר, וחלל, מותרים בכהנת ואע"פ שהכהנים אסורים בגיורת, ומשוחררת, וחללה [מ"ב כהנת מותרת בכל הפסולים] דקסבר לא הוזהרו כהנות (כשירות. מ') להנשא לפסולין, לאותן שהפסול אינו מוזהר עליהן, כגון אלו,

מ"ט דרבי יוסי [דגר נושא ממזרת], חמישה קהלי כתיבי גבי אזהרת פסולי יחסין, 1. לא יבא ממזר בקהל ה' (דברים כג) 2. לא יבא לו בקהל (דברים כג) 3. לא יבא עמוני ומואבי בקהל (שם) 4. לא יבא להם בקהל (דברים כג) 5. דור שלישי יבא להם בקהל דמלרי ואדומי (שם), וקהל דגבי פזוע דכא (דברים כג) לא חשיב, דלאו מן פסולי יחסין קא משמע,

דף ע"ג ע"א

אבני חן על מסכת קידושין

דרש ר' זירא במחוזא, גר מותר בממזרת, רגמוהו כולי
עלמא באתרוגיהו שהיו שם גרים הרבה והוקשה להם שאמר קהל גרים לא
איקרי קהל,

אמר רבא, מי איכא דדריש מילתא כי האי בדוכתא דשכיחי
ג' יורי בתמיה,

דרש רבא במחוזא, גר מותר בכהנת, טענוהו בשיראי [נתנו
עליו בגדי משי פ' בכבוד], הדר דרש להו גר מותר בממזרת, אמרו
ליה אפסידתא לקמייתא, אמר להו דטבא לכו עבדי לכו, אי
בעי מהכא נסיב, ואי בעי מהכא נסיב,

[וצ"ע דמתחלה אמר רבא שלא טוב עשה לדרוש לפנייהם דגר מותר בממזרת,
והוא עצמו עשה כן לאח"כ? ואולי הפ' שרבא אומר, שאם כבר צריך לומר דבר
אי נעים לגרים יאמר מקודם דבר שיכבד אותם],

והילכתא גר מותר בכהנת דלא הוהירו כשרות לנשא לפסולין ומותר
בממזרת, מותר בכהנת, לא הוהירו כשירות להנשא
לפסולים, ומותר בממזרת, כרבי יוסי:

[שנינו במשנתנו] אלו הן שתוקי כל שמכיר [כל שהוא מכיר את אמו
ואינו מכיר את אביו]: אמר רבא, דבר תורה שתוקי כשר, מאי
טעמא רוב כשרים אצלך דמיון דמכירים את אמו דפניה היא, רוב
העולם כשרים אללה [ואביו לא פסלו], שאין הרוב ממזרים, וקרוצים שהולד מהם
ממזר, ואף עוֹבד כוכבים ועבד אֵם צא עליה אין הולד ממזר ומיעוט פסולין
אצלך כגון ממזרין וקרוצין,

ואי אזלי אינהו לגבה ואם צבעילה זו הלך הבעל אללה, דהשתא נד ליה
ממקום קביעתו, ואין לדנוי בתורת קצוץ, שהוא נדון כמחצה על מחצה, יש לנו לומר
כל דפריש מרובא פריש והולד כשר,

מאי אמרת מאיזה טעם תבא לפסולו דילמא אזלה אידי לגבייהו אין
זה אללה ספק, והמורה אמרה ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ממזר ספק יבא הוה
ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והתורה
אמרה דברים כג לא יבא ממזר, ממזר ודאי הוא דלא יבא הא
ממזר ספק יבא, בקהל ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל ספק
יבא, ומה טעם אמרו שתוקי פסול?

גזירה שמא ישא אחותו מאביו,

אלא מעתה שתוקי שתוקית לא ישא, שמא ישא אחותו
מאביו? כל כי הני מזוני ואזלי בתמיה, וכי כל צעילות הנמנלות נטיל על
אביו של זה, לומר הוא הולד כל שמוקי העיר,

בת שתוקית שוללה על ידי נשואין שנשאת למותר לה לא ישא [לא ישאנה]
שמוקי, שמא צנו של צעל השמוקית הוא שצא על אמו של זה תחלה צונות ואח"כ
נשא שמוקית, שמא ישא אחותו מאביו,

אלא לא שכיחא מסקנא דקושא היא, אללה להכי לא חיישינן משום דלא שכיח
שמנשא לו אחותו, אי נמי שמוקי, מילתא דלא שכיחא, ומילתא דלא שכיחא לא גזרו
בה רבנן, וזה עיקר, ה"נ לא שכיחא?

אלא מעלה עשו ביוחסין,

ואמר רבא, דבר תורה אסופי כשר אע"פ שאין מכירים את אמו,
ומיחוש שמא מאשת איש [הוא. ח'] שנבעלה לאחר, דרוב פסולין אללה, ליכא למימר
הכי, מאי טעמא אשת איש בבעלה תולה אם ילדה ממזר אינה
משליכתו, לפי שיש לה לומר מצעלי הוא, מאי איכא לאחזוקי בממזרות, איכא
מיעוטא שהן ארוסות ואין להם לחלות בצעל, או נשואות שהלכו צעליהן למדינת הים
מיעוט ארוסות ומיעוט שהלך בעליהם למד"ה,

כיון דאיכא נמי למימר של פנויה הוא, וכשר, ואיכא נמי או של אשה
מצעלה והשליכתו אמו דמחמת רעבון, הוה פלגא ופלגא, והתורה
אמרה לא יבא ממזר בקהל ה', ממזר ודאי הוא דלא יבא, הא
ממזר ספק יבא, בקהל ודאי הוא דלא יבא, הא בקהל
ספק יבא,

ומה טעם אמרו אסופי פסול, שמא ישא אחותו מאביו
לאחותו מאמו ליכא למיחש, כיון דמכירין את חמותו שהיא בחזקת כשרה, לא
מספקין לה בזונה לומר שהוא היה צנה והשליכתו,

אלא מעתה אסופי אסופית לא ישא שמא ישא אחותו בין
מאביו בין מאמו? כל [כי. ח'] הני שדי ואזלי וכי כל צניס שהיו לה
השליכה, שנחזק כל הנאספים בני אדם, ובספק צני אב אחד, ומשמי אמהות נמי
לא כדאמר לעיל כל הני מזוני ואזלי,

בת אסופי [אסופית. ח'] מן הנשואין לא ישא, שמא צעל האסופית הוא
אביו [ונמצא] ישא אחותו, אלא לא שכיחא, ה"נ לא שכיחא?

אלא מעלה עשו ביוחסין,

אמר רבא בר רב הונא, מצאו מהול

דף ע"ג ע"ב

אין בו משום אסופי דאי לאו דכשר הוא, לא הוה טרחא ציה למימהל ליה,

משלטי הדמיה איבריו מתוקנים ומיושרים, איבריו כמו הדומי ניהדמיה
עירובין (דף ל), והדמין תתעבדון דדניאל (ב) אין בו משום אסופי דאי
פסול הוא, לא הוה מתקנא ליה, הואיל ודעתה להשליכו, אללה מחמת רעבון הושלך,

ל"א משלטי הדמיה איבריו גדולים ומלובן ומזורז אין זה מונה, אללה מצעלה שמתוך
תשמים תדיר הולד מלובן ומזורז, כדאמר במסכת נדה (דף לא) ג' חדשים אחרונים

אבני חן על מסכת קידושין

חשמים יפה לאשה ויפה לולד, שממוך כך הולד מוזר ומלוצן,

מאי טעמא? אמר רבא הואיל ויצא עליו שם אסופי,

ואמר רבא ובשני רעבון שהרבה נשליכן, לא רלו חכמים לפוסלם מחמת יציאת קול אע"פ שנאסף מן השוק, אביו ואמו נאמנים עליו,

אמר רב חסדא, שלשה נאמנים לאלתר ולא לאחר זמן, אצל כל שאר הנאמנים נאמנים נמי לאחר זמן אלו הן אסופי, חיה, ופוטרת חברותיה מן הטומאה כדמפרש,

אסופי הא דאמרן,

חיה, דתניא חיה נאמנת לומר זה יצא ראשון וזכור הוא וזה יצא שני, במה דברים אמורים שלא יצתה [ממקום שהאשה יולדת שם] וחזרה, אבל יצתה וחזרה אינה נאמנת,

רבי אליעזר אומר הוחזקה על עומדה כדמפרש דלא אהדרא אפה [באשה היולדת] נאמנת, ואם לאו אינה נאמנת,

מאי בינייהו? איכא בינייהו דאחד אפה אינה נאמנת,

פוטרת חברותיה, מאי היא?

דתנן שלש נשים שהיו ישנות במסכת נדה (דף ס"א) מוקי לה במשולבות ודנזוקות זו בזו במטה אחת, ונמצא דם תחת אחת מהן, כולן טמאות, בדקה אחת מהן ונמצאת טמאה, היא טמאה וכולן טהורות,

אמר רב חסדא, שבדקה עצמה כשיעור ווסת לאחר מציאה מיד, ובמסכת נדה (דף י"ד) מפרש שיעור ווסת, שיעור העד, הוא הקינות, צד המשקוף, ואינו מחוסר אלא לקנת מיד,

תנו רבנן,

1. נאמנת חיה לומר זה כהן וזה לוי נשים שילדו צבית אחת אשת כהן ולוי נתין וממזר, זה נתין וזה ממזר, במה דברים אמורים שלא קרא עליה שם ערער שלא ילא מעורר על הולד לומר זה בנה של אשת ממזר אבל קרא עליה ערער, אינה נאמנת,

ערער דמאי, אילימא ערער חד, והאמר רבי יוחנן אין ערער פחות משנים, אלא ערער תרי,

ואיבעית אימא, לעולם אימא לך ערער חד, וכי אמר רבי יוחנן אין ערער פחות משנים, הני מילי היכא דאיתא חזקה דכשרות שהיו מוחזקין בו בחזקת כשר, אבל היכא דליכא חזקה דכשרות, חד נמי מוהימן שלא נודע לצריות מי הוא הכשר, ולא ילא אחד מהם ידי ספק,

שייף משחא, ומלא כוחלא סביבות עיניו ליפוחו רמי חומרי קשרים שעושים לרפואה, ותולין לחינוק, דאמרין במסכת שבת (דף ס"ו) הננים יולאים בקשרים תלי פיתקא קמיע של כמז ותלי קמיעא של עיקרין אין בו משום אסופי דהא חסה על חייו, והוכיח מחילתה שאזהבמו ולא השליכמו למות, תלי בדיקלי, אי מטיא ליה חיה [תלי בדיקלא אי מטיא ליה חיה רעה] ויכולה לטורפו משם, יש בו משום אסופי, כללו של דבר כל מקום שיש להצין לדעת מיתה השליכתהו, ולא חסה עליו יש בו משום אסופי, אם לאו אין בו משום אסופי,

זרדתא אי תלי צאלין ששמו זרדתא שלר"ר בלע"ז, אי סמיכא למתא אע"ג דלא מטיא ליה חיה, יש בו משום אסופי, דאמר בערבי פסחים (פסחים דף ק"א) זרדתא דסמיכא למתא, לא פחיתא משפין שדי [מששים שדים] יש בו משום אסופי, ואם לאו אין בו משום אסופי,

בי כנישתא בתי נקיות שלהם מוח לעיר הוו סמיכתא למתא ושכיחי ביה רבים, אין בו משום אסופי, ואם לאו ואי לא שכיחי בה רבים, כגון אורחים יש בו משום אסופי יש לדאג ממזיקים,

אמר אמימר, האי פירא [ראה לשון זה לעיל עב. דאקפי פירא בבוורי] דסופלי נמלא [התניוק] בחפירה, העשויה להטיל שם גרעיני תמרים למאכל בהמות, יש בו משום אסופי, דחוק לעיר עבדי ליה, ושכיחי בה מוזקין יש בו משום אסופי,

חריפתא דנהרא נתוהו בעריבה, והשליכתהו לאמצעית הנהר, מקום שהספינות עוזרות תמיד, אין בו משום אסופי, דלכך טרחה להוליכו עד חריפות הנהר, שיעברו ספינות שם וימלאוהו,

פשרי מקום שיפוע הנהר ע"י הפשרת שלגים, שאין דרך ספינות לעבור שם יש בו משום אסופי, צידי רשות הרבים אין בו משום אסופי, רשות הרבים יש בו משום אסופי,

אמר רבא, ובשני רעבון אין בו משום אסופי,

[ומקשה] הא דרבא אהייא, אילימא ארשות הרבים, אידי דשני רעבון קטלא ליה [וכי בשביל זה היא הורגת את בנה], ואלא אצידי רשות הרבים [שאניה רוצה שימות], מאי איריא שני רעבון [שאם מנחת את התניוק שם זה סימן שאניה רוצה להרוג את בנה], אפילו בלא שני רעבון?

אלא כי אתמר דרבא אהא, דאמר רב יהודה אמר רבי אבא, אמר רבי יהודה בר זבדי, אמר רב, כל זמן שבשוק אביו ואמו נאמנים עליו, נאסף מן השוק אין נאמנים עליו לומר בנינו הוא,

אבני חן על מסכת קידושין

חיה [רק] לאלתר, אמו כל שבעה שעדיין אין אצו מכיר בו, שלא יאל מתחת ידי אמו ליכנס לזרית אביו לעולם מכאן ואילך מוטל על אצו להכיר, כדמכזי יכיר # [אין המדובר כאן שיכיר את הולד, ולומר זה בני, דודאי האם נאמנת על זה לעולם, אלא האב מוטל עליו לומר שזה הבכור לגבי פריון הבן, ולגבי נחלה מו נטל פי שנים, ואם יש תאומים האב צריך לדעת מו הבכור אבל האם אינה משימה לב כל כך],

כדתניא דברים כא [כי הבכור בן השנואה] יכיר, יכירנו לאחרים, מכאן א"ר יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן לומר זה בני בכור, כך נאמן לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה [ראה תוס' אך רואין שגם לדעתו של הבן, דהיינו להעיד שהוא פסול נאמן האב], וחכמים אומרים אינו נאמן אכן גרושה ומלוזה הוא דפליגי:

[שנינו במשנתנו] אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי: מאי בדוקי, אילימא שבודקין את אמו ואומרת לכשר נבעלת נאמנת, כמאן כרבן גמליאל צממיה, למה ליה לרבי למימניה לפלוגתא צממי דוכמי, לימני הא דאצא שאול חסס, [דהיינו שיאמר שם] וכן היה אצא שאול אומר כדכרי,

תניא חדא זימנא [כבר שנינו בן], דתנן היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה, אמרה להם מאיש פלוני וכתן הוא כלומר מיוחס הוא, רבן גמליאל ור' אליעזר אומרים נאמנת, ורבי יהושע אומר לא מפיה אנו חייין, ואמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבן גמליאל?

חדא [המימרא ד] ר"ג להכשיר בה דלא האמינה אלא לעצמה שלא נתמללה מן המרומה [אם היא בת כהן], אכל לא להכשיר אותו עובר, שאם בת היא, לא מינשא לכהן, וחדא [מאמרו של] אצא שאול להכשיר בבתה מכשיר אף צממה, דהא מתמימין אף בולד קאי שהוא שמוקי,

[ומקשה הרי כבר יש מחלוקת בזה אם נאמנת להכשיר רק את עצמה, או גם להכשיר את בתה] הניחא למאן דאמר צפ"ק דמנוצות [דף יג] לדברי המכשיר בה פוסל בבתה [בא אבא שאול להכשיר את בתה], אלא למ"ד לדברי המכשיר בה מכשיר [גם] בבתה, אבא שאול מאי אתא לאשמועינן?

דאבא שאול עדיפא מדרבן גמליאל [שאבא שאול אומר יותר, ממכשיר את בתה], דאי מהתם [בהיתה מעוברת וכו'] ה"א, התם דרוב כשרין אצלה כגון פטויה ורוב העיר משיאין לכהונה [ולכן שם גם בתה כשרה], אבל היכא דרוב פסולין אצלה כגון ארוסה [שהיא אסורה לכל העולם] והיא אומרת מן הארוס הוא, לו פטויה ואין רוב העיר משיאין לכהונה, אימא לא [אינה נאמנת לומר שנבעלה לכשר], [לא היה שמעינן, שגם באופן זה בתה מותרת], צריכא [וזה אשמועינן אבא שאול],

2. נאמן בעל מקח סיפא דצריכתא דלעיל לומר לזה מוכרתי אם שנים מעוררין על המקח, זה אומר מכרת לי, וזה אומר לי מכרת ושלי המקח, לקמן מוקי ליה ששניהם נתנו לו דמים, כל אחד ואחד דמים שלמים, אחד מדעמו ואחד בעל כרחו ולזה [אין] לא מוכרתי,

במה דברים אמורים, בזמן שמקחו בידו דרמיא עליה למידק, שלא לחזור לו מזה, ולהחזיר לו דמיו, וימן המקח למי שלא נמכר לו, דקס ליה צמי שפרע, הילכך מידק דייק, אבל [בזמן ש] אין מקחו בידו ושניהם אוחזין בו אינו נאמן דכיון דלאו עליה רמיא, מו לא דייק לזכור למי הוא,

דף ע"ד ע"א

וניחזי זוזי ממאן נקט קא ס"ד שלא קיבל מעות, אלא מאחד מהם, הא ודאי מדכיר דכיר זוזי דמאן קביל?

לא צריכא דנקט מתרווייהו, ואמר [המוכר] חד מדעתאי וחד בעל כורחי, ולא ידיע אין ידוע לנו הי מדעתו והי לא מדעתו,

3. נאמן דין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי, במה דברים אמורים, שבעלי דינים עומדים לפניו רמיא עליה למדכר, שעדיין לא יאלו משם משגמרו את דיים, [ואומר] [ואמר. ררי"ק] איש פלוני זכאי איש פלוני חייב, אבל אין בעלי דינים עומדים לפניו, אינו נאמן [ד] מו לא רמיא עליה למידכר,

וניחזי זכותא מאן נקיט ציד אחיו מהס, פסק דין של זכות? לא צריכא, דקריע זכותיהו [שהיה שם שניהם שוה, ועכשיו יוצא שטר הזכות קרוע, זה אומר שהוא זכה ברין וקרע השטר שהשני אמר לו שישלם מיד, אבל לבסוף לא שילם, וכן מועין השני. וראה שו"א ח],

ונייהדר ונידיינינהו # [ומי שיזכה יגבה, שאין להביא שום ראיה משטר קרוע] למה לי כולי האי למימר [אינו] [איהי. ררי"ק] נאמן, מה לנו ולנאמנות, נהדר הוא עצמו או אחר וידועם לפי טענותם?

בשורא דדייני צדין שאינו תלוי בטעם, אלא הכל [צפיו] [לפי לבו. רש"ש] של דין, כי הדין דמנוצות [דף פה] דאמר נכסי לטוביה, ואמו שני טוביה שניהם קרובים שניהם שכנים, ואמרינן שודא דדייני, למי שיתנדב לב הדיין לומר נראה לי שזה היה רגיל אצלו יותר, [ו. ררי"ק] לזה נתן, ויזין שפסק כן, אם צא לחזור אינו חוזר, ולפיכך אין רוצין לחזור [מדיון] [ולדון. ררי"ק] שמה יטנו לבו לצד השני, # [רואין מזה כי דבר שתלוי בשקול הדעת, פעמים נוטה הלב לכאן ופעמים לכאן, וגם בגדולי ישראל],

אמר רב נחמן, שלשה נאמנין על הבכור, אלו הן, חיה, אביו, ואמו,

אבני חן על מסכת קידושין

אמר רבא, הלכה כאבא שאול:

מתני': כל האסורין לבא בקהל, מותרים לבא זה בזה כגון ממזרי בשתוקי, ואע"ג שזה ודאי חזי ספק, ואיכא למימר שמה כשר הוא, אפי"ה שרי כדילפינן לעיל (דף עג) בקהל ודאי לא יצא, אבל בקהל ספק יצא, ובגמרא פריך הא תנא ליה רישא, רבי יהודה אומר בגמרא מפרש לה,

רבי אליעזר אומר, ודאן בודאן מותר כגון ממזרים נגמזים ודאן בספיקן כגון ממזרי ונמיני, בשתוקי ואסופי וספיקן בודאן שתוקי ואסופי, נגמזי ונמיני וספיקן בספיקן שתוקי בשתוקי, אסופי באסופי, אסופי בשתוקי אסור שמה זה כשר וזה פסול,

ואלו הן הספיקות, שתוקי אסופי וכותי נגמזי מפרש מאי ספיקייהו, וכותים אותם שהעביד כנחריב צערי שומרון, כדכתיב (מלכים ב' ז') ויצא מלך אשור (אנשים מספריוס) [נצבנן] ומכוחה וגו' ועל שם שהצילם מכותה נקראו כותים, ונתגייירו מאימת האריות כדכתיב (מלכים ב' ז' כד) וישלם (בס' את) [ה' בהם] האריות וגו', וכולה עניינה [הלשון וכולה עניינה צריך תיקון] נצבנן:

גמ': מאי כל האסורין לבא בקהל, אילימא ממזירי ונתיני שתוקי ואסופי, הא תנא ליה רישא, ממזירי ונתיני שתוקי ואסופי מותרים לבא זה בזה,

ותו ר' יהודה אומר, אהייא, אילימא אודאן בספיקן, הא מדקתני סיפא, ר"א אומר ודאן בודאן מותר, ודאן בספיקן וספיקן בספיקן אסור, מכלל דר' יהודה לא סבירא ליה,

וכי תימא ר"א אומר, אגר בממזרת דשמעינן ליה דאמר הכי לעיל (דף עב) רבי יהודה אומר גר לא יאחז ממזרת, ובמידה אחרינא לא שמעינן דפליג לענין יחסין, מידה גר בממזרת קתני לעיל [בראש המסכת], דאמי רבי יהודה לאפלוגי עליה כל האסורין לבא בקהל קתני וגר לא מן האסורין הוא?

אמר רב יהודה

דף ע"ד ע"ב

הכי קאמר כלומר לעולם ר' יהודה אגר בממזרת קאי, דשמע ליה לת"ק דאיידי צה, והאי בקהל דקאמרת, קהל כהונה הוא, דכהן אסור בגיורת ואפי"ה פחותה מנת ג' שנים, דלאו צה צ"ה היא, ואין שם משום חשש זנות, דכתיב (יחזקאל מד') כי אם בתולות מורע בית ישראל כל האסורים לבא בקהל כהונה, מאי נינהו, גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד [ובין שגירות אפילו שהיא קטנה אסורה לכהונה, מותרת לבא בממזר נתין וכו'],

[ומפסיק לפרש מה החידוש בפחות מג'] ודלא כר' שמעון בן יוחי [דסבר מותרת לכהונה, ולכן אליבא דרשב"י תדוה אסורה לבא בממזר וכו'] דאמר לקמן בפירקין (דף עח) גיורת פחותה מנת ג' כשירה לכהונה,

[והחזיר לפרש המשנה] וה"ק כל האסורין לבא בקהל כהונה, ומאי ניהו דמרבי האי כללל יתר על הראשונים שאסורין בקהל ישראל, גיורת שפחותה מנת שלש שנים, וכ"ש ימירה על צה שלש שנים מותרין הנך אסורין [דהיינו] גיורות [אפילו פחות מג'] וממזרים ונתיני ושתוקי לבוא זה בזה,

ונוקמה בבת שלש שנים ויום אחד ולא פחות ואפי"ה לר' שמעון בן יוחי וימנא דפחותה מותרת לכהן, וזה לא איירי [שהיא תהיה אסורה בכהן, ולכן מותרת בממזר], [אבל המשנה מיידי בגיורת לאחר ג' והוא אסורה לכהן, ולכן מותרת הגיורת בממזר וכו']?

א"כ דכר"ש מיוקמא, דפחותה [מג' שנים] מותרת לכהונה, והוא לא התיר לבא נגמזות אלא האסורין לבא כהונה, הו' משמע האי, דפחותה אית ליה [לר"ש] דאסורה לממזר מצידה תברה משוכמו מוכנת לזיו, [ומפרש התשובה] אלא טעמא דבת שלש שנים ויום אחד [הוא דמותרין לבא זה בזה], הא פחותה מבת שלש שנים ויום אחד דמותרת לבא בקהל כהונה, אסורה לבוא זה בזה נגמזי, היא [גיורת] נגמזר, וממזר בה,

הרי [גיורת. רש"י] פחותה מבת שלש שנים ויום אחד, לר"ש בן יוחי, דמותרת לבא בקהל כהונה דמיון דקהל גרים לאו קהל הוא, לא שנה פחותה ל"ש ימירה, ומותרות לבא זה בזה, ועל כרחיך תנא דידן, מדשרי ימירה על צה שלש לממזר, ש"מ אית ליה קהל גרים לא איקרי קהל [אבל כת"ק אתיא שפיר שאוסר גם בפחות מג' שנים, וכ"ש ביותר מג' שנים, דלדידיה כל גיורת אסורה לכהן דקהל גרים איקרי קהל],

[ומקשה על פירושו של רב יהודה] וכללל הוא נגמזי דכל האסורים לבא בקהל כהונה, מותרין לבא זה בזה לכל האסורין לכהן מותרין לממזר, והרי אלמנה [לכהן גדול] וגרושה וחללה וזונה [שאסורים לכהן הדיוט וכו'] דאסורים לבא בקהל כהונה, ואסורים לבא זה בזה [בכל הפסולים, דהיינו ממזר וכו'],

ותו [ועוד יש לדייק] הא מותר [הא מי שמותר בכהונה] אסור [בכל הפסולים] מדלל התיר לבא נגמזות אלא האסורות לכהנים, הא המותר בקהל כהונה אסור נגמזות,

והרי גר, שמותר בכהנת, [ואפ"ה] ומותר בממזרת כיון דאית ליה קהל גרים לא איקרי קהל [ונמצא תירוצו של רב יהודה מופרכת]?

אלא אמר רב נתן בר הושעיא, ה"ק לא תימא כל האסורין [שהם אסורים לכהונה, וזה גורם שיהיו מותרים זה בזה, היינו בכל הפסולים], דמקשי לך אלמנה לכ"ג [שאסורה לכהונה, ואסורים גם בממזר וכו'], ומקשי לך [קשיא השניה שמקשה שמקשה הגמ' הא מותר אסור] גר מדקילא [גר שמותר בכהנת ומותר בממזרת],

אלא ה"ק ת"ק כל [האיסורין, היינו] שכהן אסור לישא את בתו כל שצמו אסורה לכהונה ומאי ניהו דמוסיף האי כללל על האסורין לישראל גר

אבני חן על מסכת קידושין

ר' יהושע אומר, כל שחייבין עליו מיתת ב"ד אצל חייבי כריתות לא [והלא ר' יהודה סבר כר' יהושע, והל"ל התם וכן היה ר' יהודה אומר בדבריו], וטעמא דכולהו מפרש ציטמות (שם מט)?

אלא אמר רבא, גר עמוני ומואבי איכא בינייהו, והכי קאמר כל האסורים לבא בקהל, ומאי ניהו גר עמוני ומואבי, מותרין לבא זה בזה הם בממזרים וממזרים בהם,

אי הכי מאי ר' יהודה אוסר הני ודאי לא איקרי קהל דהא לא חזו לזא בקהל?

ה"ק כלומר וכולה חד תנא הוא אע"פ שרבי יהודה אוסר גר בממזרת, הני מילי גר דראוי לבא בקהל, אבל גר עמוני ומואבי דאין ראויין לבא בקהל, לא,

תנו רבנן, בן תשע שנים ויום אחד שהוא גר עמוני וכו' דצמי האי זימנא חזי לציאה, גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי כותי ונתין חלל וממזר, שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל [פסלוח] לכהנת מן התרומה ומן הכהונה, ולויה וישראלית מלינשא עוד לכהן,

ר' יוסי אומר כל שזרעו פסול מן הכהונה פוסל את אשתו מן הכהונה ולקמן מפרש מאי בינייהו, וכל שאין זרעו פסול אינו פוסל,

רבן שמעון בן גמליאל אומר

דף ע"ה ע"א

כל שאתה נושא בתו לכהן קאמר ולקמן מפרש אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו, אי אתה נושא אלמנתו,

מאי איכא בין תנא קמא ובין ר' יוסי?

א"ר יוחנן, מצרי שני איכא בינייהו לתנא קמא כל מצרי סתם האסור נקטל קאמר, ואפילו שני [אם בא מצרי שני על הכהנת לויה או לישראלית פסלוח, אבל לר' יוסי לא פסלה דהא זרעו אינו פסול, דזרעו הוא מצרי שלישי], ומייהו שלישי לאו מצרי קרי ליה, דישאל מעליה הוא,

ושניהם לא למדוה [ראה תוס'] אלא מכהן גדול באלמנה, דתנא קמא סבר כי כהן גדול באלמנה, מה כהן גדול באלמנה שמנינו שמחללה ציאתו, כדילפיין לה לקמן (דף עו) מלא יחלל שני חילולין במשמע, מדלא כתיב לא יחל אחד לה ואחד לזרעו, ופוסל את אשה ציאתו שביאתו בעבירה ופוסל בה, אף כל שביאתו בעבירה פוסל ומצרי שני ציאתו בעבירה הוי,

שנשא גיורת, ובר' אליעזר בן יעקב דאמר צמחני' (דף עו) גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה מותרין לבא זה בזה והיינו גר מותר בממזרת, וממזר בו,

דאילו בגר שנשא ישראלית לא מנאי לאוקמה, דמאן שמעת ליה דאמר כהן אסור לשא בתו, ר' יהודה דאמר צמחני' (דף עו) בת גר זכר כבת חלל זכר, ומדסיפא ר' יהודה דקתני ר' יהודה אוסר, רישא לאו ר' יהודה, להכי מוקמי לה כר"א בן יעקב, ושמעיה ר' יהודה למ"ק דאית ליה קהל גרים לא איקרי קהל [ומותרת בממזר], ופליג עליה,

[ומקשה] וכללא הוא, דכל שכהן אסור לישא את בתו, מותרים לבא זה בזה, הרי חלל שנשא בת ישראל, דכהן אסור לישא בתו, ואסורין נמי לבא זה בזה?

[ומתריץ] לא קשיא, בר' דוסתאי בן יהודה ס"ל לתנא דידן, דאמר [לקמן עו] צנוט ישראל מקוה טהרה לחללים,

והרי חלל שנשא חללה, וכהן אסור לישא בתו, ואסור נמי לבא זה בזה,

ותו הא [מי ש] מותר לישא כהן בתו [פ' מי שכהן מותר לישא את בתו] אסור [אסור הוא האב] לבא צאקורין, והרי גר שנשא בת ישראל, וכהן מותר לישא בתו ומותר לבא בממזרים דהא אמר קהל גרים לאו קהל הוא, ומותרין לבא זה בזה,

אלא אמר רב נחמן [בן תפרש המשנה, כל האסורין וכו'], אמר רבה בר אבוח, הכא [במשנתנו] ממזר מאחותו כריתות וממזר מאשת איש מיתות איכא בינייהו לאו בגר איפליגו, אלא דקסבר יש ממזר מחייבי כריתות, וה"ק [כל האסורין] כל הנולדים מאסורי ערוה ממזרים הם ומותרים לבא זה בזה, הני חייבי כריתות צניי חייבי מיתות, כגון אשת איש, דכולן ממזרים הם, ור' יהודה אוסר לבא חייבי כריתות צניי חייבי מיתות, דקסבר אין ממזר אלא מחייבי מיתות, וטעמא מפורש ציטמות (דף מט),

ת"ק סבר אפי' ממזר מאחותו נמי הוי ממזר [וממזר שגולד מאחותו של אדם, שהאדם חייב על אחותו כרת, מותר ממזר זה לבא בממזר שגולד מאשת איש, שהאדם חייב עליה מיתת ב"ד], ור' יהודה סבר מאשת איש הוי, ממזר מאחותו לא הוי ממזר,

מאי קמ"ל, תנינא פלוגתא אחריתי צמחני' פגנאי אחריתי, ולמה ליה לרבי למימני לתרתי צני, נימני התם לגבי ר' יהושע וכן היה ר' יהודה אומר כדבריו איזהו ממזר, כל שהוא דברים כג בלא יבא אע"פ שאינו אלא בלא הולד ממזר דבריו ר' עקיבא,

שמעון התימני אומר, כל שחייבין עליו כרת על אותה ציאה כרת ידי שמים בידי שמים, והלכה כדבריו,

אבני חן על מסכת קידושין

וספק ספיקא לקולא:

[שנינו במשנתנו] ודאן בודאן מותר [ודאן בספיקן וספיקן בודאן וספיקן בספיקן אסור]: אמר רב יהודה אמר רב, הלכה כרבי אליעזר,

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי, הלל שונה משנה אחת בצרייטא עשרה יומסין כו' עשרה יומסין עלו מבבל, וכולם וכל האסורין שבהם [ראה תוס'] מותרים לבא זה בזה, ואת אמרת הלכה כרבי אליעזר,

ורמי דרב אדרב [דאמר הלכה כר' אליעזר], ורמי דשמואל אדשמואל [דאמר שגם ספיקות מותרין זה בזה],

דאיתמר, ארוסה שעברה ואין ידוע אם מארוס, אם מאיש אחר, רב אמר הולד ממזר, ושמואל אמר הולד שתוקי שמה מארוס וכשה שמה מאחר ופסול,

רב אמר הולד ממזר ודאי, דאמרין מרובא דעלמא הוא, והכל פסולין חללה, חלמא לרב ספק כודאי משוי ליה, כמנא קמא דאמר ספיקן בודאן מותר, ומותר בממזרת, ושמואל אמר הולד שתוקי [ספק], ואסור בממזרת?

איפוך, רב אמר הולד שתוקי, ושמואל אמר הולד ממזר,

תרתי למה לי,

צריכא, דאי איתמר בהא גבי שמוקי דמתניתין, הנה מן הפנויה, בהא קאמר רב הלכה כרבי אליעזר, דאסור בממזרת משום דרוב כשרים אצלה והא דאסור צנת ישראל משום דשמוקי הוא, אבל התם [בארוסה שעברה] דרוב פסולים אצלה, אימא מודי לשמואל,

ואי איתמר בהך, בהא [בארוסה שעברה] קאמר רב משום דאיכא למיתלה בארוס, אבל בהא אימא מודי לשמואל צריכא,

ואי בעית אימא לעולם לא תיפוך, ומאי [הולד] ממזר דקאמר רב, לאו [שהולד] מותר בממזרת, אלא דאסור בבת ישראל, ושמואל אמר הולד שתוקי, דאסור בבת ישראל,

אי הכי [שמואל] היינו דרב,

אלא מאי שתוקי, שמשחקין אותו מדין כהונה אם היה הארוס כהן,

פשיטא, השתא מדין ישראל משחקין ליה מדין כהונה מיבעי?

ורבי יוסי סבר כי כ"ג באלמנה, מה כ"ג באלמנה שזרעו פסול, ופוסל [את האלמנה], אף כל שזרעו פסול פוסל,

לאפוקי מצרי שני שאין זרעו פסול, דאמר קרא דברים כג בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה',

רשב"ג אומר כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא את בתו, אי אתה נושא אלמנתו,

מאי איכא בין ר' יוסי לרשב"ג?

אמר עולא, גר עמוני ומואבי איכא בינייהו [לר' יוסי גר עמוני ומואבי שבא על כהנת לוי ישראלית פסלו את האשה מן הכהונה וכו', ולר"ש לא פסולה] לרבי יוסי פוסל, דהא יש מורעו שהוא פסול, שהזכרים אסורים אסור עולם, ולרבי שמעון הוהיל וצמו כשרה, דעמוני ולא עמונית חלמנמו נמי כשרה,

ושניהם לא למדוה אלא מכהן גדול באלמנה, דר' יוסי סבר כי כ"ג באלמנה, מה כהן גדול באלמנה שזרעו פסול, ופוסל, אף כל שזרעו פסול פוסל [ועמוני ומואבי הגם שהנקבות אינם פסולין, הזכרים פסולים],

ורשב"ג ככהן גדול באלמנה, מה כ"ג באלמנה שכל זרעו פסול חלל [הזכרים הם כהנים חללים, והנקבות הם פסולות לכהן], אף כל שכל זרעו פסול, אפילו נקבות,

לאפוקי גר עמוני ומואבי [לא פסל את האשה בביאתו, שאינו פוסל את בתו], דנקבות הוו כשרות לבא בקהל, דאמר מר עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית,

אמר רב חסדא, הכל מודים באלמנת עיסה צממזות (דף יד) מפרש חלמנמ ספק חלל, שהיתה מעורבת בספקות, בעלה היה ספק, והיא צאה מכחו דהוא לא ספק ספיקא שפסולה לכהונה,

מאן מיקל בהני תנאי [מי מיקל יותר מחבירו, במחלוקת דהני תנאי], רבן שמעון בן גמליאל, וקאמר כל שאתה נושא בתו, אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו,

למעוטי מאי למעוטי אלמנת עיסה שפסולה לכהונה דהואיל דאי אתה נושא בתו, שמה חלל היה, ותנן [לקמן עו] צת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם אי אתה נושא אלמנתו,

לאפוקי מדהני תנאי דתנן, העיד רבי יהושע ור' יהודה בן בתירא על אלמנת עיסה שכשירה לכהונה,

מאי טעמא? הוי ספק ספיקא בעלה היה ספק והיא צאה מכחו להיפסל

אבני חן על מסכת קידושין

דף ע"ה ע"ב

ורבי ישמעאל סבר לה כר' עקיבא,

ר' אלעזר דאמר כותי לא יסא כותית סבר לה כרבי ישמעאל כו' לא
איתפרש היכא איתמר, לא במשנה ולא בבבלי, אלא משמעתי דר' יוחנן ור'
יהושע בן לוי דאמרי לקמן שלש מחלוקות בדבר, דאמר כותים גירי אריות
הם והרי הן כשאר עובדי כוכבים, שנשאו בנות ישראל,

ור' ישמעאל סבר לה כר' עקיבא דהא חייבי לאוין הן, הילכך כותי לא
יסא כותית, דתרווייהו ספיקי ממוזרים הם, דיש לומר בכל אחד מהם הוא צא
מישראלית הנישאת לעובד כוכבים והרי הוא ממזר, וזו צאה מכותי וכותית מעולם
אי נמי איפכא דאמר, עובד כוכבים [ו] עבד הבא על בת ישראל
הולד ממזר,

ומי סבר לה ר' ישמעאל כר"ע, והאמר רבי יוחנן משום ר'
ישמעאל, מנין לעובד כוכבים [ו] עבד שבאו על הכהנת ועל
הלויה ועל בת ישראל שפסלוה,

שנאמר ויקרא כב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וצדה אל בית
אביה וזרע אין לה, מי שיש לו אלמנות וגרושין צה, שיש לו קידושין,
הוא דאית פוסלה צדיאמו מלשנא, יצא עובד כוכבים ועבד שאין לו
אלמנות וגרושין,

ואי ס"ד [דר' ישמעאל] סבר לה כר"ע, השתא ממזר הוי הולד,
מיפסל בביתא מביעיא ולמה לי האי קרא,
אלא אין הולד ממזר ס"ל, ואע"ג דלא תפסי ליה צה קידושין,
והא דתנן (לעיל סו) כל שאין לה עליו קידושין הולד ממזר, דוקא צה לה ולו
קידושין ע"י אחרים דומיא דאשת אב, דכתיב לא יצא ממזר גביה,

אלא ר' אלעזר סבר לה כר' ישמעאל, דאמר כותים גירי
אריות, וסבר לה [ר' אלעזר] כר' עקיבא, דאמר עובד כוכבים
ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר,

ומי סבר לה רבי אלעזר כרבי עקיבא, והאמר ר' אלעזר
אע"פ שנחלקו ב"ש ובית הלל בצרות שצ"ש אומרים צרה ערוה
מתיבמת, וצ"ה אומרים ליצם, אלא מנינא לשוק בלא חליצה כפ"ק דיבמות (דף יג)
מודים [הם] שאין ממזר אלא ממזי שאיסורו איסור ערוה,
וענוש ברת, [וקשה דא"כ כותי למה לא יסא כותית],

אלא כי אתא רבין, אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן,
ואמרי לה, אמר ר' אבא בר זבדא אמר רבי חנינא,
ואמרי לה, אמר ר' יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי,

שלש מחלוקות בדבר,

אלא מאי שתוקי, שמשחקין אותו מנכסי אביו, פשימא מי
ידעינן אבוה מנו דניפוק נכסי משאר יורשי של הארוס וייתיב להאי?

לא צריכא דתפס נכסי הארוס משמת, ואמר אצי היה ואשמעינן שמואל
דמפקין להו מיניה,

ואי בעית אימא, מאי שתוקי [דאמר שמואל בארוסה שעברה שהולד
שתוקי], בדוקי, שבדוקים את אמו ואומרת לכשר נבעלתי
נאמנת, כמאן כר"ג! האמר שמואל חדא זימנא,

דתנן, היתה מעוברת, ואמרו לה מה טיבו של עובר זה,
מאיש פלוני וכהן הוא, ר"ג ורבי אליעזר אומרים נאמנת,
רבי יהושע אומר אינה נאמנת,

ואמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבן גמליאל,

צריכא, דאי מהתם [בהיתה מעוברת דמיידי בפניה] הוה אמינא,
התם רוב כשירים אצלה [לכן אמר שמואל שנאמנת], אבל הכא
[בארוסה שעברה] דרוב פסולים אצלה אימא לא [אינה נאמנת],
צריכא,

[ענין חדש, וקאי על דברי ר' אליעזר לעיל במשנה עד]. תניא, וכן רבי
אלעזר אומר כותי לא יסא כותית, מאי טעמא [ראה תוס']?

אמר רב יוסף [שאף שיותר מדינא, חיישין שמה יאמרו שישאל נושא
כותית, ש] עשאוהו כגר לאחר עשרה דורות לפי שנתישנו בישראל
ונחלנו בישראל, ואסור [פי' שגזרו שיהיו] בפסולות לקהל, שמה יאמרו ישראל נשא
פסולה,

דתניא, גר עד עשרה דורות מותר בממזרת [שהכל זוכרים שהוא
גר], מכאן ואילך אסור בממזרת, ויש אומרים עד שישתקע
שם עבודת כוכבים ממנו [עד אז מותר, ואומר רב יוסף דמטעם זה
כותי לא יסא כותית],

א"ל אביי [לרב יוסף] מי דמי, התם גבי גר וממזרת גר ישן והרואה
אינו מכירו לפניו, דקבור שהוא ישראל הבא מישראלית וממזרת חדשה כלומר
ידועה וניכרת לממזרת אמרי בר ישראל הוא דקא נסיב ממזרת
הרואה אומר ישראל נושא ממזרת,

הכא [בכותי וכותית], אידי ואידי כי הדדי נינהו [כל הכותים נתגירו
בפעם ובשעה אחת כשבאו] ואי גריס ישינס הם, המחקין את זה בכשרות,
מחקין גם את זה בכשרות,

אלא כי אתא רב דימי אמר, רבי אלעזר [דאמר כותי לא יסא
כותית] סבר לה כרבי ישמעאל,

אבני חן על מסכת קידושין

ויוצא זה, דללא הוי קממין וצניקות של עובדי כוכבים שלא חמנו, דקי"ל (פסחים דף מ) אדם ממלא כריסו מהם, וצנצנא שיכלל כזית מנה אחרת באחרונה, משום דצנצנת מנה צנין שימור לשם מנה, אבל מנה כזית א"צ לאכול מנה אחרת באחרונה, דצניא צנצנת שימור,

ורבי אליעזר אוסר, לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצות,

רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה מדקדקים בה יותר מישראל,

ואלא הכי גבי יוסטין מאי אין בקיאים שייך למימר [ולמה אוסר כאן ר' אליעזר]? לפי שאין בקיאים בתורת קידושין וגירושין,

אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבוח, ממוזר מאחותו, וממוזר מאשת אה, נתערבו בהן [בכותים, ולכן אומר כותי לא ישא כותית],

מאי קא משמע לן האי ממוזר מאחותו דקא פריש ממאי הוה, ולא תנא ממוזר סתמא יש ממוזר מחייבי כריתות [קמ"ל] ולאפוקי ממאן דאמר (יבמות דף מט) אין ממוזר אלא מחייבי מיתות בית דין, ניתני חדא ממוזר מאחותו נתערב בהן?

מעשה שהיה כך היה,

ורבא אמר, עבד ושפחה נתערבו בהן [לחוך הכותים] עבד נשא מצנתייהם, ושפחה נשאת לאחד מהם, ואין אותה משפחה ידועה,

ופרכין איסורא משום מאי, משום שפחה דע"כ עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הוולד כשר, אלא שפחה וולדה עבד,

[ומקשה א"כ] ניתני חדא שפחה למה? מעשה שהיה, כך היה:

מתני': הנושא אישה כהנת דווקא נקט [בהן שרוצה לישא בה כהן, שהיא ממשפחה שהעידו שנים שנתערב בה ממוזר חלל, או שפחה, ולרש"י מיירי שקראו שנים על המשפחה קול שמין פסול, ולא שהעידו עדות גמור. יבין], כדקמני סיפא ליה וישראלית מוסיפין עליה עוד אחת,

צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות, שהן שמנה בודקין בדורותיה ארבע אמהות, שמים מזד האב ושמים מזד האם, שהם שמנה, כל אחת מהם אמה ואם אמה, בודקין, שלא היו ממזרות או אחת מן הפסולות לקהל, אמה [1] של אשה זו שהוא נושא ואם אמה [2], ואם אבי אמה [3], ואמה של אס אבי אמה [4], ואם אביה של זו שהוא נושא [5] ואמה של אס אביה [6] ואם אבי אביה של זו שהוא נושא [7] ואמה [8],

[וכלו סבירא להו בר' אליעזר דכותי לא ישא כותית, מר בטעמיה, ומר בטעמיה, ולתרוצי מילתא דר' אליעזר לא הוה צריך ליה למוזר, אלא לפי שאין בקיאים בתורת קדושין וגירושין כדמפרש ואזיל, ויש אומרים לפי שאין בקיאים בו, מאן יש אומרים ר' אליעזר בר', אלא הנך שלש מחלוקות נראה דגמרא נמירי להו ר' חנינא ור' יהושע בן לוי. שלג"ל],

1. ר' ישמעאל סבר כותים גירי אריות הן, וכהנים שנממעו בהם כהנים פסולים [ממזרים] היו, שנאמר מלכים ב ז לב ויהיו יראים אתיה' ויעשו להם מקצו תם פתני כמו' ת' [עשו מקצתם כהני במות לעשות עבודתם בבית הבמות. מר] [ויהיו עושים להם בבית הבמות ת] כספר מלכים (ב ז) גבי כומיים בגלות סנחריב שהגלה השנעטים צימי הושע בן אלה,

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, [מפרש לשון מקצותם, מלשון פסולין] מן הקוצים שבעם לשון קוץ, שהיא פסולה, ל"א מוקצין הן מן העם לפסול, ומשום הכי פסלינהו,

2. ורבי עקיבא סבר, כותים גירי אמת הן, וכהנים שנממעו בהן כהנים כשרים היו, שנאמר ויעשו להם מקצותם כהני במות,

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, [מפרש לשון מקצותם, מלשון חשיבות] מן הבחירים שבעם,

ואלא מפני מה אסרום, מפני שהיו מייבמים את הארוסות

דף ע"ו ע"א [א' מקץ תשס"ב]

ופוטרים את הנשואות מן החליצה, ולרבי עקיבא בני חייבי לאוין ממזרים הם,

מאי דרשי, דברים כה לא תהיה אשת המת החוצה המליצה שלא נכנסה עדיין לרשות הצעל לשואין לאיש זר, הק דיתבה חוצה היא לא תהיה לאיש זר, אבל הק דלא יתבה חוצה, תהיה לאיש זר,

ורבי עקיבא לטעמיה, דאמר יש ממוזר מחייבי לאוין,

3. ויש אומרים היינו רבי אליעזר לפי שאין בדקדוקי מצות אסרום, ולקמן מפרש לענין יוסטין מאי בקיאים איכא,

הלכך לרבי אליעזר כתי לא ישא כותים, שמא אחד [הכותי או הכותית] מן הבקיאים שלא אירע פסול בנישואי אבותיו, והשני משאין בקיאים ואירע ספק אשת איש בקידושי אבותיו, שנתקדשה לאחר ואמר אין קדושין, ושאת לאחר,

מאן יש אומרים? אמר רב אידי בר אבין, רבי אליעזר היא,

דתניא מצת כותי מותרת לאכלה בפסח, ואין זה משום חששא דמימון ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח כלילי י"ט הראשון שהמנה חובה,

אבני חן על מסכת קידושין

דאיכא מילתא, אית ליה קלא,

[ומקשה על המשנה למה רק האיש בודק באשתו, לבדוק גם האשה בהאיש]
ואיהי נמי הכהנא תבדוק ב' בדידיה [פי' אמה של בעלה] אמאי לא
הנריכוהו לבדוק ביוסוס בעלה ד' אמהות, דילמא איכא מילתא נגזי משפחתו
ביוסוסין,

מסייע ל' לרב, דאמר רב יהודה אמר רב, לא הוזהרו
כשרות כהנות לינישא לפסולים כגון חללי גירי וחרורי, וכיון דלא הקפידה
תורה עליהם ליוסוסין, רצון נמי לא עבדו בהו מעלה לאזכרינהו בדיקה, ואפילו
מחמת ממזרות ושמוקות, אלא כי אימחזיק איסורא ביה, אכל למשגל ולמיצדק לא
אזכרינהו,

רב ארא בר אבהה תני [שנה ברייתא] ד' אמהות, שהם שתיים
עשרה על כל זוג מוסק לבדוק עוד אס למעלה [*],

במתניתא תנא, ד' אמהות שהם שש עשרה על כל זוג של
משנמינו, מוסק אמה של עליונה ואס אמה [*],

בשלמא לרב ארא בר אבהה

דף ע"ו ע"ב

מוקים לה [לברייתא של] בלויה ובת ישראל כדקמי מתניתין מוסקין
עליהן עוד אחת, אלא מתניתא [שמוסיף עוד שנים, דהיינו שש עשרה]
נימא פליגא אמתינית [שבמשנה תנא שמוסיף רק אחת]?

[ומתריץ] לא, מאי עוד אחת מאי מוסקין עוד אחת דקמי מתני, זוג
אחת שמי אמהות,

אמר רב יהודה א"ר, זו דברי ר' מאיר סמס מתניתין דמזריך בדיקה
אבל חכמים אומרים, כל משפחות בחזקת כשרות הן
עומדות,

[ומקשה כיון דאמר רב, דמיידי דקרא עליו ערער, למה אליבא דרב אומרים
חכמים שאין צריך בדיקה] איני, והאמר רב חמא בר גוריא אמר
רב, משנתינו כשקורא עליו ערער א"ס בדיקה, אלא אס קלאו עליה
שני עדים שמן של פסול, ולא שמעידים עדות גמורה, אלא יציאת קול, וכיון דקרא
עליה ערער, אמאי פליגי רבנן [למה אומרים רבנן שעדיין הם בחזקת כשרות]?

מאן דמתני הא משמיה דרב לא מתני הא ואמוראי נינהו רב יהודה ורב
חמא אליבא דרב [רב יהודה אומר דלרבנן כל המשפחות בחזקת כשרות, ורב חמא
אומר שמשנתינו מיידי כשיצא עליה קול],

איכא דאמרי [לכ"ע] אמר רב שני המאמרים, ולכ"ע אם קרא ערער צריכין
בדיקה], אמר רב יהודה אמר רב, זו [שצריך לבדוק ד' אמהות] דברי

אמה **				אמה **
אמה *			אמה **	
אמה [8]	אמה *		אמה **	אמה [4]
אמו [7]	אמה [6]		אמה *	אמו [3]
אבי	אמו [5]		אמה [2]	אביה
			אמה [1]	
		אשה		

לויה וישראלית לכהן, כל לכונסה מוסיפין עליהן עוד אחת [*] אס
אחת בכל זוג חוץ, כגון אמה ואס אמה ואמה, וכן כולם [ובגמ' לקמן מביא ברייתא
ומפרשין אותה שמוסיפין זוג אחת, דהיינו אמה ואס אמה],

אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה [ראה תוס' גרפס בע"ב] החמיל
לבדוק באמהות ומלא שאני אציה שימש על המזבח בידוע שמוסס הוא, ולא מן
הדוכן ולמעלה אס הועד עליו שעמד אכל הלויס בדוכן לשורר שיר, ולא מן
הסנהדרין ולמעלה אס נמנה בסנהדרין א"ס לבדוק אומר, וכן שוטרי הרבס
וגנאי נדקה משיאין בנותיהם לכהן ואין צריכין לבדוק וטעמא דכולהו מפרש
בגמרא,

וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבס [דיינין בעלמא, שאין ממנין
עשרים ושש של סנהדרי קטנה. רש"י גרפס על הגמ' לקמן עו:], וגנאי
צדקה, משיאין לכהונה, ואין צריך לבדוק אחריהן,

רבי יוסי אומר, אף מי שהיה חתום עד בערכי שהיה כחז בנסדרי
הדיינין, שהיו רגילים ליחס את הראויס לדון שהיו מיוסוסין, וסותנין על הסדר פלוגי
ופלוגי מיוסוסין הן, שאין רגילין בני המקום למנות דין שאינו מיוסוס הישנה של
ציפורי עיר סמוכה לציפורי ששמה ישנה כדאמרין בעירובין (דף נט) כעיר חדשה
שציהודה דהיינו עיר ששמה חדשה כדכתיב (יהושע טו) קנן וחדשה,

רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר, אף מי שהיה מוכתב
באסטרטיא [בלשון יון הוא חיל מלך, ארבע"ע. יכו], ומביא מכנו ב"י שפירש
שוברי הראש של המלך, שרק בהם הקפידו שיהיו מיוסוסים] של מלך בגמרא
מפרש לה:

נמ': מאי שנא בגנאי בדקין ד' אמהות ומאי שנא
בגנאי לא בדקו ולא קמי ארבע אמות שהיו בודקין אציה ואציה אציה שלא היו
ממזרים?

[ומתריץ] נשי דכי מינצו בהדי הדדי [כשיש להם ריב, ומחלוקת],
בעריות הוא דמינצו אין זו מגנה את זו בפסול ייחוס, אלא בזנות, ואם
איתא דאיכא בהו מילתא לפסול יוסוסין, לא אית ליה קלא,

גברי, דכי מינצו בהדי הדדי, ביוסוסין הוא דמינצי, אם איתא

אבני חן על מסכת קידושין

קא, והקל מעליך ונשאו אתך בדומים לך:

[שנינו במשנתנו] כל מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים דייניו בעלמא, שאין ממנין עשרים ושלש של סנהדרי קטנה: למימרא דלא מוקמינן מפסולים,

ורמינהו, הכל כשרים לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות, והוינן בה "הכל" לאיתויי מאי, ואמר רב יהודה לאיתויי ממוזר?

אמר אביי בירושלים היו מקפידין על כל דייניהם ליתסן [פ'] ומשנתנו מיירי בירושלים],

וכן תני רב שמעון בר זירא, בקידושי [בביתות של מסכת קידושין], דבי לוי [בתוספתא בביתא דמס' קדושין שסידר לוי כמו שסידרו ר' חייא ור' אשעיא. רשב"ם ב"ב נב: ד"ה בקידושין], בירושלים:

[שנינו במשנתנו] וגבאי צדקה משיאים: מאי טעמא? כיון דמנצו בהרי אינשי, דאמר מר ממשכנים נוטלי משכנות על הצדקה שפסקו עליו ואינו נותן ואפילו בערב שבת שהאדם ערוד, ומתוך כך מריצין עמהן [עם הגבאין] ומצוין אותן, ואם איתא דאיכא [פסול במשפחה] אית ליה קלא,

אושפזיכניה [זה שהיה מארח את] דרב אדא בר אהבה [בדור רביעי של אמוראי בבל, תלמידו של רבא], גיורא הוה, והוה קא מנצי איהו ורב ביבי, מר אמר אנא עבידנא סררותא דמתא, ומר אמר אנא עבידנא סררותא דמתא,

אתו לקמיה דרב יוסף, אמר להו תנינא דברים ז' שום תשים עליך מלך, מקרב אחיך, כל משימות שאתה משים לא יהיה אלא מקרב אחיך מריצויא [דמשמעות] [דמשימות] דקלא קא יליף, מ"שום תשים" מקרב אחיך "תשים", [דמשמע] כל משימות ואפי' [סנהדרין] [שכרה] קטנה [ע"פ הגליון והר"ן],

אמר ליה רב אדא בר אהבה [לרב יוסף], ואפילו אמו מישאל?

אמר ליה, אמו מישאל מקרב אחיך קרינא ביה,

[ומסיים רב יוסף] הלכך, רב ביבי דגברא רבא הוא, ליעיין במילי דשמיא גבאי דקס' [פ' בגיטת הצדקה], ונקיטות [לעשות קצבה כמה לגבות מכל אחד], ושלכותה [חלוקת הקופה], וסדר ממורגמנין ומפטיירין,

ומר [והגר] ליעיין במילי דמתא שאר כרבי צבור, לדברי הרשות, לטורחנא [שומר כלי זין של בני העיר, וישב צבית אלל השער. רש"י ב"ב ט.], לכריא פמיא [חפירת צור לשמות מים, ועל שם הכלי המונח שם צבור תמיד לשמות צו עוצרי

ר' מאיר, אבל חכמים אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות,

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, אם קורא עליו ערער צריך לברוק אחריה אפי' לרצון:

[שנינו במשנתנו] אין בודקין מן המזבח ולמעלה: מאי טעמא? אי לאו דברקות, לא הווי מסקי ליה:

[ראה תוס', ו"ל אע"ג דשחיטה כשרה בנשים ובעבדים היינו דיעבר, אבל לכתחילה לא עבדי כי אם כשרים מיוחדים. עכ"ל, וראה בלחם שמים ו"ל אכן באמת משלשה מקומות במקרא עלה בדינו שבודאי היו מפקדין בשחיטה והפסטה שיהו נעשין ע"ג כהנים או לויים, # אבל קשה מגמ' וזכרים לב. שמקשה שם על לשון המשנה דנשים וכו' כשרין רק בדיעבר, והא גם לכתחילה הם כשרין?],

[שנינו במשנתנו] ולא מן הדוכן ולמעלה: מאי טעמא? דאמר מר, ששם נלשכת הגזית [שם דנין, אבל הבודקין היו אחורי הבית כו'. הגהות הגר"א] והיו יושבים סנהדרין, מתמיד של שחר עד תמיד של צון הערבים מייחסים כהונה [פ' שהיו בודקים יחוסן של הכהנים] ומייחסים לוייה ומייחסים את הכהנים והלויים, להצדיל פסולים מן העבודה, ומן הדוכן:

[שנינו במשנתנו] ולא מסנהדרין ולמעלה: מאי טעמא? דתני רב יוסף כשם שבית דין מנוקין בצדק [שהם צדיקים במעשיהם], כך מנוקין מכל מום פסול יחסין, וצנסהדרין קאמר [פ' שמה שאומר שצריכין להיות מנוקין מכל מום מיירי רק בסנהדרין] או גדולה או קטנה [של ע"א או של ב"ג], אבל דיינין בעלמא לא, כלקמן,

אמר מרימר, מאי קראה שיר השירים ד כולך יפה רעיתי ומום אין בה,

במדבר יא ויאמר ה' אל-משה אספה-לי שבטים איש מזקני ישראל אשר ידעת ביהם וקני העם ושמעיו ולקחת אתם אל-אהל מו' עד והתיצבו שם עמך: וי' וידתיו ודברתי עמך שם ואצלת מן-הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אותך במישא העם ול' א-תשא אתה לבדך:

אימא מומא מומש? אמר רב אחא בר יעקב, אמר קרא במדבר יא והתיצבו שם עמך מיוחסין כמותך עמך בדומים לך,

ודלמא משום שכינה סנהדרין שצאונה שעה הוצרכו להיות מיוחסין, משום שכינה [ש?] על שם נצואה נאספו שם, כדכתיב [צמדבר יא] ואכלתי מן הרוח וגו', אבל סנהדרין שהן לדין, כגון סנהדרי דיתרו חותן משה לא?

אמר רב נחמן, אמר קרא [בתחלת פרשת יתרו] שמות יח והקל מעליך ונשאו אתך גרסינן, ולא גרס במשא העם, אלא אסנהדרין דיתרו

אבני חן על מסכת קידושין

דרכים קורוהו פמיאל. שם, לאגלי גפא [לשערי חומות העיר להציב צהן דלמות. שם],

אמר אביי, הלכך מאן דמשרי [שנותן מנוחה, פי' נותן מקום ללון] כמו למור להם מנוחה (במדבר י') אתר צית משרי צורבא מדרבנן באושפיוכיניה, לאשרי כרב אדא בר אבהה, דידע למהפך ליה בזכותיה,

רבי זירא ממפל בהו מתעסק בהם [בגרים] לכדס ולהשיבם בשכרה,

רבה בר אבון מטפל בהו,

במערבא אפילו ריש בו רי' ממונה על המדות, לשון לתן וכו' לא מוקמי מינייהו [מגרים, משום שום חשיב],

בנהרדעא אפי' ריש גרגותא להשקות צית השלחין לא מוקמי מינייהו, פעמים שהם של רצים [פי' מקור המים], וממנים שוטר עליו שלא ישקה אדם ציומו של חבירו:

[שנינו במשנתנו] רבי יוסי אומר אף מי שהיה [חתום עד בערכי הישנה של ציפורי] וכו': מאי טעמא דייקי ומחתמי:

[שנינו במשנתנו] רבי חנינא בן אנטיגנוס וכו': אמר רב יהודה אמר שמואל, בחיילות של בית דוד שהיו צאים בחלוקה חדש וחדש וחורין חלילה, והוא לשון איסטרטיגיה, וכותבין בשמות משפחת פלוני ופלוני חדש פלוני, והיו זהירין לייסמן מכל מוס, כדמפרש שמשיעס זכות אבותם במלחמה, אמר רב יוסף מאי קרא דברי הימים א' ז' וְהִתְיַחֵשׁ בְּצָבָא בְּמִלְחָמָה,

וטעמא מאי? אמר רב יהודה אמר רב, כדי שתהא זכותן וזכות אבותם מסייעתן,

והאיכא שמואל ב כג צלק העמוני צראשי גבורים אשר לדוד גמנה, מאי לאו דאתי מעמון וגמגיה, אלמא לא הקפיד על הגרים? לא דיתיב בעמון,

והאיכא שמואל ב כג אוריה החתי, מאי לאו דאתי מחת? לא דיתיב בחת,

והאיכא שמואל ב טו אתי הגיתי, וכי תימא הכי נמי דיתיב בגת, והא אמר רב נחמן דמס' עבודה זרה (דף מד) אתי הגיתי בא ובטלה גא אמי הגיתי שהיה עובד כוכבים, ובעלה לעבודת כוכבים של עטרת מלכס, והוא שם שיקון עמונים,

ועוד אמר רב יהודה אמר רב, ארבע מאות [כתב בספר מרגליות הים, יתכן שנפל טעות ע"י המעתיקים ועשו מתשעה ת' ואח"כ נעשה מת' ארבע מאות, ומביא ראי' לדבריו שבר"ה א' ג' כשמונה בניו של דוד בכל פעם אומר

שם אשת דוד שילדה הילדים [ה] ואֵלָה נולדוֹלוּ בִּירוּשָׁלַם שְׁמֵעָא וְשׁוֹ בָב וְנָתַן וְשָׁל מַה אֲרֻבָּעָה לְבַת־שׁוֹעַ פְּתִיעִיאל חוץ מפסוק ו-ח, [פסוק ו] וַיִּבְחַר וְאֵלֶיֶם שֶׁמֶ וְאֵלֶיֶם: ז' וְגַה וְנָפֵג וְפִיעַ: ח וְאֵלֶיֶם שְׁמֵעָא וְאֵלֶיֶם תִּשְׁעָה, שלא הזכיר שם האשה שילדה הילדים ונוכל לומר שגולדו מאשת י"ח. אבל ראה בקידושין ע"ו ע"ב רש"י ד"ה ילדים. בחורים היו לדור בחיילותיו ולא היו בניו: בני יפת תואר, נשים שלקחו אנשי ישראל במלחמה וכו'. וראה ביוסף דעת על מסכת עירובין ג"ד ע"ב שתמה מאד על פירוש זה וכתב שהוא פירוש רחוק. העתקתי מא"ח סנהדרין [ילדים צמורים היו לו לדוד [וכ"ה בסנהדרין כא, מכו]. צמילותיו ולא היו בניו,

וכולם בני יפת תואר היו נשים שלקחו אנשי ישראל במלחמה, כדכתיב (דברים כג) והצאת אל מוך ביתך, ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי העובדי כוכבים, וכולם מסתפרים קומי מאחורי ערס, ומגדלים בלורית היו, וכולם יושבים בקרוניות של זהב, והיו מהלכים בראשי גייסות, והן הן בעלי אגרופים של בית דוד?

[ובמתרין] דאולי לבעותי עלמא אצל לא היו יורדין בתוך המלחמה עם ישראל:

דף ע"ז ע"א [ד' מקץ תשס"ט]

מהני: בת חלל זכר [וקשה דהול"ל רק חלל, ומלת "זכר" הוא מיותר? רק בא להדגיש שאין צריך להיות חלל וחללה שהולד יהיה חלל, ולהוציא מרבי דוסתאי בן יהודה לקמן. ע"פ הפני יהושע] [ו. רי"ף] דוקא נקט כדקמי ואזיל, דכח [פי' דאילו בת שגולדה ב] חללה שנשאת לישראל, כשירה לכהונה,

[אבל בת חלל זכר] פסולה מן הכהונה לעולם כח צנו, וצח צנו, עד סוף כל הדורות של חללים, זכר צנו זכר צח האחרון פסולה כח הראשון, אצל צח צנו משראל כשרה, דלא חמירא צח חלל [לא חמירא] מחללה, דאמרי צח של חללה משראל, כשירה לכהונה,

ישראל שנשא חללה, בתו כשירה לכהונה וטעמא יליף בגמרא, דוקא ישראל [שנשא חללה. רי"ף]. אצל כהן שנשא חללה צמו חללה, דכל ולד הנולד צביאט איסור כהונה, הוי חלל,

חלל שנשא בת ישראל, בתו פסולה לכהונה צגמי פריך הא חנא ליה רישא [בת חלל זכר פסולה],

רבי יהודה אומר, בת [שגולד ב] גר זכר ואפילו משראלית כבת חלל זכר ופסולה לכהונה, אצל צח גיורת משראל כשירה, וטעמא דכולהו הני תנאי דפליגי בגיורת, מפרש צגמי,

רבי אליעזר בן יעקב אומר, ישראל שנשא גיורת, בתו כשירה לכהונה,

[דיבור זה שייך לקמן עה. קורם ד"ה רש"א, ושם לפני זה נזכר דין זה דצר השוה

אבני חן על מסכת קידושין

בנו	נעשה חלל,
בתו	נעשית חללה, דכתיב ולא יחלל זרעו,
בת בתו	מותרת מגו"ש מטומאה,
בת בנו	נעשית חללה דכתיב ולא יחלל זרעו מקיש זרעו לו,

[שנינו במשנתנו] חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה: הא תנא ליה רישא, בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם?

אידי דתנא רישא ישראל שנשא חללה, תנא נמי סיפא חלל שנשא בת ישראל,

מתניתין דלא כרבי דוסתאי בן יהודה, דתניא רבי דוסתאי בן יהודה אומר, כשם שבני ישראל מקוה טהרה לחללות [בישראל שנשא חללה] להכשיר את בתה ממנו לכהונה, כך בנות ישראל מקוה טהרה לחללים [בחלל שנשא בת ישראל] להכשיר את בתו ממנו לכהונה,

מאי טעמיה דר' דוסתאי בר' יהודה? אמר קרא לא יחלל זרעו בעמיו, מדלג כתיב בעממיו, משמע בעם אחד הוא דמיוחל שאין זרעו מחלל את בתו אלא כשהוא ואשתו מעם אחד, שניהם חללים, בשני עממים אינו מיוחל,

תנו רבנן, לא יחלל זרעו, אין לי אלא זרעו, היא עצמה מנין שהאלמנה מתחללת בזיאתו [של כה"ג] מן התרומה ומן הכהונה, ללקות בהן הדיוט הצא עליה אחריו משום חללה,

אמרת קל וחומר, מה זרעו שלא עבר עבירה, מתחלל, היא שעברה עבירה דכתיב לא יקחו, להזכיר אשה על ידי האיש, ציצמות צפ' יש מותרות (דף פד), אינו דין [שהאשה] שמתחללת,

הוא עצמו יוכיח, שעבר עבירה ואין מתחלל דהא לא יחלל זרעו כתיב, ולא את עצמו, דתנן (בכורות דף מה) הנושא נשים בעצירה, פסול עד שידור הנאה, וכי הדירה ממנו עובד עבודה,

[אין זה פירכא לחק"ו, שיש סיבה למה הוא אינו מתחלל, ד] מזה להוא, שכן אין מתחלל בכל מקום אפילו צא על השפחה ועל הזונה תאמר בהיא שמתחללת בכ"מ צאשה שנפסלת בכ"מ, שאם צא עליה כותי חלל נתן ממזר פסולה דאמרינן לעיל (דף עד), ונפקא לן ציצמות (דף סח) מן וצת בהן כי תהיה לאיש זר, כיון שנצטלה לפסול לה פסלה, והואיל ונפסלת צאשה ציאות איסור, מיפסל אף כהן,

ואם נפשך לומר שום תשובה על ק"ו זה, ותצא להכשירה, אמר קרא הכי לך מקרא מן התורה שהיא מתחללת, דכתיב ו לא יחלל זרעו, לא יחולל

דשאינו ברוב קהל ע"ש וכן בס"א לא כתיב זה בדיבור בבאן אלא לקמן בפיסקא. חכמת מנחם],

ר' אליעזר בן יעקב אומר כו'. לית ליה האי דינא [דר' יהודה], דלקמן (דף עח) דל השוה [שלומד לאסור זרע הגר מצד השוה ממצרי ראשון וחלל], (דשאינו) [דשאינו] צרוב קהל (לא פריך. רש"ש) דהיינו דומיא דשם צהן דל חמור, ואין חומר שלהם שוה, ואיכא למ"ד צעלמא (מכות דף ד) דל חמור לא פריך, ומיהו גר שנשא גיורת, בתו פסולה, דכתיב מזה צית ישראל, כדמפרש בגמרא,

וגר שנשא בת ישראל, בתו כשירה לכהונה,

אבל גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה,

אחד גר ואחד עבדים משוחררים, אפי' עד י' דורות, עד שתהא אמו מישראל [וכ"ש אביה ישראל סגי. יבין],

ר' יוסי אומר, אף גר שנשא גיורת, בתו כשירה לכהונה:

נב: מאי לעולם? מהו דתימא מידי דהוה אמצרי ואדומי, מה להלן לאחר שלשה דורות, אף כאן נמי לאחר שלשה דורות, קא משמע לן:

[שנינו במשנתנו] ישראל שנשא חללה [בתו כשירה לכהונה]: מנא הני מילי? אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון, נאמר כאן ויקרא בא טו וְלֹא־יִחַלֵּל זָרְעוֹ פְּעֻמּוֹ, ונאמר להלן ויקרא בא ד ל' א יִשְׁמָא פַּעַל פְּעֻמּוֹ לְהַחֲלִי' [ויש כאן גו"ש של בעמיו בעמיו],

מה להלן לענין טומאה זכרים ולא נקבות הזכרים הוזהרו עליה, ולא נקבות דכתיב בני אהרן ולא צמות אהרן # [למה לא אמר שהפסוק מדבר אל הבעל שהוא זכר?], אף כאן פסולי חללות זכרים נפסלו ולא נקבות [שאין נקיבה נעשית חללה],

אלא מעתה [שאין נקיבה נעשית חללה] בתו של כ"ג מן האלמנה [אומר כן רק בדרך מושל, והוא הדין לכל בעילה פסולה של כהן] תישתרי דהא אמרי נקבות מותרות?

מי כתיב [ולא יחלל] בנו, זרעו כתיב, לא יחלל זרעו בעמיו ואפי' נקבות, וכי אהני גזירה שוה לזכר בתו אהני,

בת בנו חלל תישתרי דהני ליה גזירה שוה, ולא אפיק קרא אלא זרעו, אכל זרע זרעו תכשר בנקבות מג"ש?

כתיב לא יחלל זרעו האז והזרע הזכרו צמיצה זו והיינו הקישה מקיש זרעו לו, מה הוא בתו פסולה, אף בנו, בתו פסולה,

בת בתו חללה תיתסר מהך הקישה? אם כן גזירה שוה מאי אהני ליה:

אבני חן על מסכת קידושין

זה שהיה כשר ונתחלל עיקר חילול האמור כאן, משמע (ציאת) [היא] עצמה שהיה כשרה ונתחללה, אבל זרעו מעיקרו הוא נפסל, ואין זה לשון חילול,

מאי אם נפשך לומר מה היה לנו להשיב על ק"ו, דאיטריך לפרושי קראי?

וכי תימא איכא למיפרך [הכי קא קשיא ליה] וכי תימא מעיקרא דדינא דמיימית, היא עצמה מק"ו מורעו שלא עבר עבירה ונתחללה (ה) איכא למיפרך מה מה לזרעו שכן יצירתו בעבירה [ולכן הם מתחללין], אמר קרא לא יחלל, לא יחולל זה שהיה כשר ונתחלל,

[ענין חדש] תנו רבנן, איזו היא חללה, כל שנולדה מן הפסולים,

מאי פסולים, אילימא פסולים לו ואפי' הוא ישראל, אם ביאתו בעבירה שאינו של ממזרין? [דאילו אז הולד ממזר], הו' הולד חלל,

הרי מחזיר גרושתו כשנישאת לאחר דפסולה דכתיב (דברים כד) לא יוכל בעלה וגו', דפסולה לו, ובניה כשרים (במו) [במה. כרי"ף] כשרה לכהונה אם ישראל הוא דכתי' דברים כד תועבה היא, היא תועבה כלומר צעוש עבירה ואין בניה תועבים?

אמר רב יהודה הכי קאמר, איזו היא חללה, כל שנולדה מן פסול כהונה [רק מפסולי כהונה כגון כהן לאשה גרושה או כה"ג לאלמנה, אבל משאר איסורים לא],

[ומקשה] נולדה אין לא נולדה לא, הרי אלמנה לכ"ג, וגרושה לכהן הדיוט, שמתחללת צביאמו, וכן זונה מציאת פסולין, שצא עליה כהן הדיוט נקראת חללה, לנקות עליה משום חללה, דכל איסור כהונה עושה אותה חללה צביאמו דלא נולדה, וקא הויא חללה?

אמר רבה, ה"ק [כן כוונת הברייתא, איזהו חללה דכתיב בתורה ? היינו וד שנולדה מן פסולי כהונה, אבל האשה הגם שהיא מתחללת ילפין לה מדרש],

איזו חללה מוזכרת בתורה, שעיקרה ממשמעות המקרא, שכתב חללה לא יקחו, ואין צריכין (לפרש מיד) [פירוש מדברי. כרי"ף] סופרים דמקרא נפקא בהדיא, [מוזכרת] מפרש לקמן, שלא היה לה שעת הכושר כלל, כל שנולדה מן פסול כהונה דקמס חלל היינו וד פסול לכהונה (מ. כרי"ף) דכתיב ולא יחלל זרעו, אבל חללה הנעשית חללה ע"י ציאה, הוצרכו לדרוש בה מקראות, כגון זו שהיתה כשרה ונתחללה,

מאי מוזכרת? אמר רב יצחק בר אבין ה"ק, איזו היא חללה שעיקרה מדברי תורה, ואין צריכין לפרש מדברי סופרים, כל שנולדה מן פסולי כהונה,

[ענין חדש] ת"ר, אלמנה אלמנה צא על אלמנה שיש בה שלש שמות של אלמנות אינו חייב אלא אחת לקמן מפרש לה,

גרושה גרושה גרושה, אינו חייב אלא אחת,

ויקרא בא אלמנה וגרושה וחללה זונה, בזמן שהם כסדר כסדר הזה, שנתחלמה מחילה ונשאת לשני, וגירשה, ונשאת לכהן ונתחללה, ואח"כ נבעלה לאחד מן הפסולים, או לקרובים בעילת זנות, ונעשית זונה, דמפסולי כהונה חללה איכא זונה ליכא, ומשאר איסורים זונה הויא חללה לא הויא דלקמן, חייב על כל אחת ואחת,

זינתה מקרובים או מממזר ונתחללה שצא עליה כהן ועשאה חללה שהיתה אסורה עליו משום זונה ונתגרשה ונתארמלה אינו חייב אלא אחת לקמן מפרש טעמא,

אמר מר, אלמנה אלמנה אלמנה אינו חייב אלא אחת, האי אלמנה היכי דמי, אילימא שבא [כהן גדול] על אלמנת ראובן ועל אלמנת שמעון ועל אלמנת לוי, אמאי אינו חייב אלא אחת

דף ע"ז ע"ב

הרי גופין מוחלקים, הרי שמות מוחלקים [אלמנותו של ראובן, שמעון, לוי],

[נראה דבכדי נקט שמות מוחלקין, שהרי בא על שלשה נשים נדות בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת, ואע"פ שהן שם אחד, כלומר שכולן נשים לאיש אחד כדמפרש (בבביתא פ"ג) (דף טו.), אלא האי דנקט ג' אלמנות של ג' בני אדם לאו דוקא, דה"ה ג' אלמנות של אדם אחד, וכן משמע מדמשני אלא שבא על אלמנה אחת ג' ביאות ולא משני שבא על שלשה אלמנות של אדם אחד, מכלל דכה"ג חייב שלשה. תוס'.

אלא שבא על אלמנה אחת שלש ביאות,

היכי דמי אי דלא אתרו ביה, פשיטא דאינו חייב אלא אחת, אלא דאתרו ביה אכל חדא וחדא, אמאי אינו חייב אלא אחת,

והתנן נוזר שהיה שותה יין כל היום כולו וכל הני חייב צמלקות קא מיידי אינו חייב אלא אחת, אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה, חייב על כל אחת ואחת?

לא צריכא שצא ציאה אחת על אלמנת ראובן שהיתה וכו' שבא על אלמנת ראובן, שהיתה אלמנת שמעון, שהיתה אלמנת לוי [יש דעות שהיתה אסורה להנשא לראובן אחד שנתארמלה כבר שני פעמים, אבל באמת זה רק אם מתו אנשים צעירים], מהו דתימא הרי שמות מוחלקים, קמ"ל גופים מוחלקים בעינן וליכא,

[כמו אמר מר דאמרין לעיל שאם היתה האשה] ויקרא בא אלמנה וגרושה

אבני חן על מסכת קידושין

בכרת, על איסור נצילה שהוא בלאו, אבל איסור קל כגון אלמנה לכהן גדול על איסור חמור על איסור אחרותו שהיא בכרת לא חייל,

איכא דאמרי הא מני דאיצטריך ליה למילף דלא ליחול איסור אלמנה לכ"ג, על איסור אחרותו רבנן היא, דאמרי איסור חל על איסור הילכך איצטריך להו למילף, [דבין] וכי אמרי רבנן איסור חל על איסור, הני מילי איסור חמור על איסור קל, אבל איסור קל על איסור חמור לא חייל,

דאי ר"ש, השתא איסור חמור על איסור קל לא חייל, איסור קל על איסור חמור מיבעיא,

[ידווחה דאחיה גם לר"ש ד] מהו דתימא איסור כהונה שאני שריצה בזה הכתוב מלות יתירות, הילכך אפילו קל על חמור דעלמא ליחול קמ"ל,

אמר ליה רב פפא לאבבי, ישראל הבא על אחרותו, זונה משוי לה פשיטא לי(ה) דזונה משוי לה, דהא נבעלה בעילת פסול, ואסורה לכהן משום זונה, אלא הא מיבעיא לי חללה מי משוי לה ללקות כהן עליה משום חללה, או לא משוי לה,

מי אמרינן, קל וחומר מחייבי לאוין הוא חללה, מחייבי כריתות לא כל שכן, או דילמא אין חללה אלא מאיסור כהונה?

אמר ליה, אין (איסור) חללה, אלא מאיסור כהונה בלבד,

אמר רבא, מנא הא מילתא דאמור רבנן, אין חללה אלא מאיסור כהונה,

דתניא לא יאמר גרושה בכהן גדול [דבכה"ג כתיב ויקרא כא יד] אלמנה וגרושה וחללה וזה את אלה לא יקחו, ותיתי בקל וחומר מכהן הדיוט, ואנא אמינא השתא לכהן הדיוט אסורה, לכהן גדול מיבעיא [שהרי] מהדיוטותו נאסרה עליו, למה נאמרה,

[אלא לכך נאמר] כשם שחלוקה גרושה, מזונה וחללה האמורות בכהן הדיוט אצל כהן הדיוט, שייחד לה לאו לעלמה [פי' בכהן הדיוט כתב לאו מיוחד לגרושה דכתיב ויקרא כא ז] אשה וזונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו, וכשם שחלוקה על גרושה, כך היא לוקה גם על זונה וגם על חללה, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא), ללמדך, שאם זונה וחללה וגרושה היא, לוקה עליה אף משום גרושה כך חלוקה בכהן גדול אע"פ שנאמרו (לו) זו בלאו אחד,

[ומקשה] פשיטא דתמיה, מיגרע גרעה וכי מפני שנעשה כ"ג נתמעטה קדושתו, הלא מהדיוטותו נחלקה עליו לשני לאוין?

אלא כשם שחלוקה גרושה, מזונה וחללה בכהן הדיוט, כך

וחללה זונה, האי תנא מאי קסבר, אי קסבר איסור חל על איסור איפכא נמי, ואי קסבר אין איסור חל על איסור, אפילו כסדר הוזה נמי לא?

אמר רבא, האי תנא איסור חל על איסור לית ליה, איסור מוסיף אית ליה שהוא חל על איסור, כשהאיסור השני מוסיף עליה לאסורה, צמח שהיתה מותרת לו מחמת איסור ראשון, אית ליה שהוא חל, אע"פ שהיתה אסורה לו מחמת איסור ראשון, [מ"מ חל עליה האיסור] להחייב שמים, הילכך צומן סהן כסדר, יש בכולן איסור מוסיף כדמפרש ואזיל,

אלמנה אסורה לכהן גדול, ושריא לכהן הדיוט אלמנה לא היתה אסורה לכהן הדיוט, הוויא לה גרושה, מייגו דאיתוסף לה איסורא מחמת שם גרושה לגבי כהן הדיוט איסור אצל הדיוט שהיתה מותרת לו איתוסף לה איסורא לגבי כהן גדול ואע"פ שאסורה לו כבר, ומייחייב שמים,

ועדיין שריא למיכל בתרומה אם צת כהן היא, הוויא לה חללה, מייגו דאיתוסף איסורא משום חללה למיכל בתרומה, כדילפינן מלא יתלל דנתחללה מקדושה, איתוסף איסורא לגבי כהן גדול ללקות אף משום חללה,

אלא זונה, מאי איסור מוסיף אית בה צמח נאסרה משום זה שלא נאסרה קודם לכן?

אמר רב חנא בר רב קטינא, הואיל ו"שם זנות" פוסל בישראל כגון אם זינתה תחתיו נאסרה על בעלה, הכא נמי אע"ג דהאי זנות לאו תחת בעלה הוא, מיהו שם זנות אשכחן ביה מוסיף בעלמא,

תני תנא [שנה ברייתא] קמיה דרב ששת, כל שהוא ויקרא כא ביקח והוא אשה צמחיה יקח, וסמך ליה אלמנה וגרושה וחללה זונה לא יקח, כל שאמה קורא בה כשהיא צמחיה יקח, דכאיהי לכ"ג הרי הוא ויקרא כא בלא יקח ישנו צלל יקח אם היתה אלמנה,

כל שאינו ביקח, אינו בלא יקח, פרט לכהן גדול שבא על אחרותו אלמנה שאינו לוקה עליה משום איסור כהונה, אלא משום איסור אחרותו,

אמר ליה [רב ששת לתנא] דאמר לך מני [מי זה ששנה ברייתא זו] ר' שמעון היא, דאמר אין איסור חל על איסור, דתניא רבי שמעון אומר האוכל נבילה ביום הכפורים פטור דלא אחי איסור יום כפורים, ומיחל דאיסור נצילה דקדים, אם נתגבלה מערב יום כפורים, הרי קדם איסור נצילה, ואם נתגבלה ביום כפורים אפי' הכי אסורה היתה עליו מצערב משום אכר מן החי, דאי רבנן הא אמרי איסור חל על איסור?

אפי' תימא [דברייתא זו אחיה ב] רבנן, כי אמרי רבנן איסור חל על איסור, ה"מ איסור חמור, על איסור קל יום כפורים שהוא

אבני חן על מסכת קידושין

אלמנה, חלוקה מגרושה וחללה [ו]זונה בכהן גדול שאם היא אלמנה, וגרושה, וחללה [ו]זונה, חייב על כל אחת ואחת, והאי דנקט מנה לפלוגי אלמנה לחודה, ולא אינטריך לפלוגי חללה מזונה ? משום דחללה דמוחלקת מזונה, מכהן הדיוט קים לן, דגלי בגרושה וה"ה בחללה, אבל אלמנה דאימספא בכ"ג, ולא מזינו בה שנתחלקה, אינטריך ליה למילף,

חללה למה נאמרה הרי אסורה לכהן הדיוט ? לומר לן אין חללה אלא מאיסור כהונה מקרא יתירה דרשי, דהאי דהדר כתבה להי כתבה, לומר שתלמד מסדר האמור, חללה אחר אלמנה וגרושה, שאין איסורין נוהג אלא בכהנים, ולא כתבה אחר זונה שמזינו שם זנות פוסל בישראל, לומר לן שאין נקראת חללה אלא מציאת פסול כהונה לצדה, ולא מציאת איסור נוהג אף בישראל,

זונה למה נאמרה? נאמר כאן [בכהן גדול] זונה, ונאמר להלן [בכהן הדיוט] זונה, מה כאן בכ"ג זרעו חולין [פי' חלל] דכתיב לא יחלל אף להלן זרעו חולין [פי' חלל],

אמר רב אשי הילכך הואיל ואין חללה אלא מאיסור כהונה כהן הדיוט או כ"ג הבא על אחותו פניה,

דף ע"ח ע"א [ח' מקץ תשס"ט]

זונה משוי לה ללקות כהן הבא עליה עוד, משום זונה, שהרי נבעלה בעילת זנות מאיסור לה חללה לא משוי לה ואין כהן שני הבא עליה, לוקה משום חללה,

חזר ובא עליה הוא או כהן אחר עשאה חללה שהרי אסורה לו משום זונה, שאינו נוהג אלא בכהונה,

[ענין חדש] **אמר רב יהודה, כהן גדול באלמנה, לוקה שנים** [אחת משום קידושין דעובר על לא יקח, ואחת משום ביאה שמהלל את האשה] וה"ה לכהן הדיוט בגרושה וחללה, דהא מיגמר גמירי מהדדי, מה כאן זרעו חולין, אף להלן זרעו חולין, הלכך ככהן הדיוט נמי איכא לא יחלל, **אחת משום** ויקרא כא לא יקח משום קידושין, וביאה שלאחר קידושין הוא דקאמר לוקה שמים, ואחת משום ויקרא כא לא יחלל שחילל אותה [את האשה],

ולילקי נמי משום ויקרא כא לא יחלל זרעו משום חילול זרעו? בשלא גמר ביאתו דליכא חילול זרע, אבל היא נסתללה בהעברה, כדמקן ביצמות (דף נג) אחד המערה ואחד הגומר קנה, ולא חילק בין ביאה לביאה,

מתיב רבא, אלמנה וגרושה בא על אלמנה שהיא גרושה לוקה משום שני שמות משום אלמנה, ומשום גרושה מאי לאו שני שמות ותו לא [ואינו חייב על לא יקח ועל לא יחלל]?

לא שני שמות על זה [על אלמנה], ושני שמות על זה [על גרושה] ודאי שני שמות דקמתי גרושה ואלמנה קאמר, ומיהו על כל אחת לוקה שמים משום לא יקח ומשום לא יחלל,

אי הכי אימא סיפא, גרושה וחלוצה אינו חייב אלא על אחת? ה"ק אינו חייב אלא על אחת, ולעולם שני שמות על שם גרושה הוא חייב, על כל חיצים המלוים בה [משום לא יקח, ומשום לא יחלל], אבל על חלוצה לא דחלוצה לאו דאורייתא אלא דרבנן,

וחלוצה דרבנן, והתניא גרושה אין לי אלא גרושה, חלוצה מבין, תלמוד לומר "ו"אשה?

[ומתירין] מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא,

[ענין חדש] **אמר אביי, קידש כ"ג או כהן הדיוט, אחת מן הפסולות** האמורות בענין, לוקה, פֶּעַל לוקה,

[ומפרש] קידש לוקה משום לא יקח קידושין משמע שהן הקונים אותה, בעל לוקה משום לא יחלל,

רבא אמר, בעל אחר קידושין לוקה שמים, לא בעל אינו לוקה אפי' אחת [שאינו לוקה משום קידושין בלבד], **משום דכתיב לא יקח ולא יחלל**, [ביקרא כא יד אֶלְמֵנָה וְגֵרוּשָׁה וְחִלּוּצָה זֶנָּה אֶת־אִשְׁתּוֹ ל' אִיִּשׁ אִם־בְּתוּלָה מַעֲמִיזוּ יִקַּח אִשָּׁה: וכו' וְלֹא־יִחַלֵּל זָרְעוֹ בְּעַמּוּיָו כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ '], [וכיון דסמוכין זה לזה דרשינן] **מה טעם לא יקח, משום לא יחלל**,

ומודה אביי אע"ג דמחייב מלקות מקידושין באיסור כהונה, הכא [באלמנה לבח"ג וברומה שיש לאו דלא יקח, ולא דלא יחלל] הוא דכל חד וחד לאו באנפי נפשיה, ולא תלה הכתוב את זה בזה בפירוש, אבל ישראל במחזור גרושתו משנשאת לאחר, ונתארמלה או נתגרשה, אע"ג דכתיב לא יוכל לשוב לקחתה, דהיינו אזהרה שלא יקדשה, מודה הוא שאם קידש ולא בעל שאינו לוקה עד שיבעל, דנעדיא תלה רחמנא קידושין בביאה, [דכתיב בדברים כד] לקחתה להיות לו לאשה אמר רחמנא דכיון דקמה הוא קידושין, להיות לו לאשה אישות של ביאה קאמר, והא ליכא [אם קידש ולא בעל],

ומודה רבא אע"ג דצדי באיסור כהונה תרתי, דוקא ביאה אחר קידושין הוא דצדי, דאקידושין לתודייהו לא לקי בכהן גדול באלמנה [ובכהן הדיוט בגרושה וברומה], **שאם בעל ולא קידש, שלוקה** מודה הוא שהבעילה אינה תלויה בקידושין, דלא יחלל אחר רחמנא והרי חילל, ולא יחלל זרעו בעמיו אמר רחמנא, והרי הוא חילל,

ושניהם [אביי ורבא] אע"פ שלדברי שניהם, כהן בפסולה לו, לוקה על ביאה בלא קידושין, מודים הם במחזור גרושתו בישראל המחזור גרושתו משנשאת שאם בעל ולא קידש, שאינו לוקה,

דרך ליקוחין אסרה תורה על הביאה לא פרט לאו, אלא על ידי ליקוחין, דלא יוכל לשוב לקחתה כתיב:

[שנינו במשנתנו] **רבי יהודה אומר בת גר זכר, כבת חלל: תניא**

אבני חן על מסכת קידושין

ר' אליעזר בן יעקב אומר [ישראל שנשא גיורת, בתו כשירה לכהונה] גר [וגר שנשא בת ישראל בתו כשירה לכהונה]: תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, גיורת [עצמה] פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשרה לכהונה, שנאמר במדבר לא וכל הטף בנשים החיו לכם, והלא פינחס [שהיה כהן] היה עמהם צין היוצאים למלחמת מדן, שנאמר להם המקרא הזה,

הרי ארבע מחלוקת בדבר, לר"י בת גר זכר פסולה, ואפי' נשא ישראלית, לר' אליעזר אי אכילא דא אחד ישראל מכשיר, ומיהו גר וגירותו בתו פסולה, ולר' יוסי אפי' גר שנשא גיורת בתו כשרה, ומיהו הורטה ולידתה בקדושה צע, ור' שמעון אפי' גיורת עמה מכשיר, וכלל שלל מהא ראיה לציאה בגיורת דמיפוק לה מכלל זונה,

ורבנן החיו לכם לעבדים ולשפחות [אבל אינן כשרות לישראל],

ובולן מקרא אחד דרשו, יחזקאל מד כב וְאַלְמָנָה וְגִרְוֹשָׁה לֹא יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־תִּפְתָּלוּ בְּמִזְרֵעַ בֵּית יִשְׂרָאֵל,

רבי יהודה סבר עד דאית כל זרע מישראל כלומר כל עיקר הקרוי זרע היינו מן האב, לאפוקי בת גר זכר,

רבי אליעזר בן יעקב סבר "מ"זרע ואפילו מקצת זרע אפי' זרע כחוש כגון מן האם גר שנשא ישראלית,

רבי יוסי סבר מי שנזרעו בישראל שמהא הורטה בקדושה,

רבי שמעון בן יוחי סבר, מי שנזרעו בתוליה בישראל שנמחו וגמרו בתוליה משבחה לכלל ישראל, דהיינו כשנעשית בת שלש גמרו בתוליה לציאה, שאם תבעל מכאן ואילך אינן חורין, אבל קודם שלש, כל שעה הם חורין וזומומים ובאין, והכי דריש לקרא, בתולות מורע בית ישראל, בתולי' שלה, יהו מורע גידולי יהודי,

אמר ליה רב נחמן לרבא

דף ע"ח ע"ב

האי קרא [וְאַלְמָנָה וְגִרְוֹשָׁה לֹא יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים וגו'] רישא בכהן גדול דכתיב אלמנה וגרושה לא יקחו כי אם בתולות והא לימיה אלא ככ"ג, וסיפא בכהן הדיוט דקאמר בתולות מורע בית ישראל, והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו, וקס"ד דה"ק שהיא אלמנה ממיוחס הראוי להשיא לכהונה, כדדרש ליה רבי יהודה לקמן, מן המשאים לכהונה, ואלמנה שמהא מותרת לכהן לא משכחת לה אלא כהן הדיוט, והכי מיפסק קרא ממילא?

אמר ליה אין,

וכתב קרא הכי בתמיה, דלא פריש ציה בהדיא, דבגבירא אחרינא צעי

רבי יהודה אומר, בת גר זכר, כבת חלל זכר, והדין נותן מה חלל שבא מטפה כשרה [שאביו ישראל כשר ולא עכו"ם], בתו פסולה כדאמרן לעיל (דף עז) מקיש זרעו לו, מה הוא מחלל זרעו, אף צנו מחלל זרעו, גר שבא מטפה פסולה [שאביו עכו"ם], אינו דין שבתו פסולה,

מה לחלל שכן יצירתו בעבירה שנתעברה אמו באיסור, אבל עובד כוכבים בעובדת כוכבים אין עיצורו באיסור,

כהן גדול באלמנה יוכיה, שאין יצירתו בעבירה [שאף שבתו נוצרה בעבירה, אבל הוא עצמו אינו בחלל שנזרע בעבירה], [ו] בתו פסולה,

מה לכהן גדול באלמנה, [יש לומר שבתו פסולה] שכן ביאתו בעבירה, חלל יוכיה שנשא ישראלית שאין ציאתו בעצירה, וחזר הדין לא ראי זה כראי זה,

הצד השווה שבהן שאינן ברוב הקהל שמלוקין משאר קהל, שזה יצירתו בעצירה וזה ציאתו בעצירה אף אני אביא את הגר שאינו ברוב הקהל שגא מטפה פסולה, ובתו פסולה,

מה להצד השווה שבהן, שכן יש בהם צד עבירה [משא"כ בגר שאין בה צד עבירה, ונמצא שאין לימוד לפסול בת גר זכר],

[ולכן חזר ומתיר תירוץ אחר על הקושיא דלעיל מה לחלל שכן יצירתו בעבירה] לא תימא כהן גדול באלמנה יוכיה, אלא אימא מצרי ראשון יוכיח שנשא מנרים ראשונה, שאין [הולד] יצירתו בעצירה. ולא ציאתו בעצירה, וצמו פסולה דהא שניה היא ורמננא אמר דור שלישי,

מה למצרי ראשון [פסולה לכהונה], שכן אינו ראוי לבא בקהל,

חלל יוכיח [שראוי לבא בקהל, ובתו פסולה],

וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן שאינן ברוב קהל שזה יצירתו בעצירה, וזה אינו ראוי לבא בקהל ובתו פסולה, אף אני אביא את הגר, שאינו ברוב קהל שגא מטפה פסולה ובתו פסולה,

מה להצד השווה שבהן [שבמצרי וחלל], שכן פוסלים בביאתם את אשה מן הכהונה כדמניא לעיל בפירקין (דף עד) צן ט' שנים ויום א' גר עמומי ומוזאי כו', תאמר בגר שאינו פוסל ציאתו [ונשאר הקושיא מנין לומר ר' יהודה שבת גר זכר פסול],

ורבי יהודה [לימוד שגר זכר פסול], גר נמי פוסל בביאתו [ויש ללמוד ממצרי ראשון, וחלל שפוסלין בביאתו], ומייתי לה במה הצד מהאי דינא מה חלל שגא מטפה כשרה פוסל, גר שגא מטפה פסולה לכ"ש כו'.

אבני חן על מסכת קידושין

לאשתעווי?

רבי יהודה אומר נאמנים ארישא נמי פליג בגמרא יליף טעמא:

נמ': מאי ואפילו שניהם? לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא איהו האז דלא קים ליה אס ממנו נתעברה או מאחר, אלא אפילו איהי [האם] דקים לה לא מהימנא דלא מיפסק אלא צדוד גמורה,

ולא מיבעיא היבא דאית ליה חזקה דכשרות דלא מהימני כגון רישא שכר ינא לאויר העולם, ועד הנה הוחזק בחזקת כשר, אלא אפילו עובר נמי, דלית ליה חזקה דכשרות לא מהימני:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר נאמנים: כרתניא דברים בא יכיר יכירנו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור כך נאמן אדם לומר זה בני גרושה וזה בני חלוצה,

וחכמים אומרים אינו נאמן אפסולא קיימי אבל לענין צבור לא פליגי,

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא, בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב יכיר, אלא לרבנן יכיר למה לי? בצריך הכירא קרא לצבור הוא דאמא, וכגון שבה ממדינת הים ולא הוחזק לנו בצבור אלא על פי אביו,

ופרכין למאי הלכתא אשמעינן קרא דאביו נאמן עליו דברים בא לתת לו פי שנים, פשיטא דנאמן למה לי קרא, מוגו דאי בעי מיתבא ליה מתנה כולה נכסי מו לא יהבי ליה מהימן נמי למיתבניהו ניהליה דדיבורו צמורת צבורה?

בנכסים שנפלו לאחר מיכן לאחר שאמר לפנינו, צבור הוא, נפלו לו, והוא רוצה ליתן לדרך רחוקה, ומעיד עליו, שאם יפלו נכסים של אב או אחד ממורשים לפניו בחייו, יעול זה בהן חלק צבורה, דלהכי אי לאו דאשמעינן קרא, ליכא מיגו דאי בעי למיתבניהו, דהשתא לא מני יחיד, דאין אדם מקנה דשלב"ל, והשתא שקיל להו צמורת ירושה,

ולרבי מאיר דאמר, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, יכיר למה לי?

שנפלו לו כשהוא גוסס לאחר שהעיד כך, אהני ליה שאם יפלו לו נכסים כשהוא גוסס שיטול זה בהן חלק צבורה, ואי לאו דהימניה קרא לאב להכירו משום מגו לא זכה בהן, דמודה רבי מאיר בלומר נכסים שיצאו לי כשהיה גוסס נחויים לך שלא אמר כלום, האיל וצשעה שצאים לעולם לאו בר מתנה הוא, ולהכי נקט כשהוא גוסס, ולא נקט לאחר מיתה, דהנהו אפי' צמורת צבורה לא מהני ליה דצוריה, דאין הכבוד נוטל בראוי כצמורת, והיינו ראוי, שכשמת עדיין לא היה מוחזק בהן, אבל ראויין לצבא לו, ורחמנא אמר (דברים כב) ככל אשר ימצא לו:

מתני': מי שנתן רשות לשלוחו, לקדש את בתו [שהיתה קטנה או נערה], והלך הוא וקדשה [שקבל אביה קדושין מאחר. יבין],

אמר ליה אין, דכתיב שמואל א ג וגר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' חדא מילתא משמע, ועל כרחך מפסקין ליה, ושמואל שוכב במקומו צבית משמר הלויים, שהיו שומרים את הצית, וכן מרגס יונתן צעזרת ליואי, והיכל אגר קאי, שהמורה היטה צהיכל משכן שילה,

והלא אין ישיבה בעזרה, אלא למלכי בית דוד בלבד? אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה', ושמואל שוכב במקומו,

יחזקאל בדר וְהָאֱלֹמֶנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֱלֹמֶנָה מִבְּהֶן יִקְחוּ, מכתן אין אס היטה אלמנת כהן מינשא לכהן מישראל לא אלמנת ישראל לא, צממיה, הרי לא הוחר כהן הדיוט על אלמנה?

הכי קאמר מִבְּהֶן יִקְחוּ [פ' בן תפרש הפסוק], משאר כהנים יקחו לפרושי אמת, דצכהן הדיוט קאי, והכי קאמר והאלמנה אשר תהיה אלמנה אפילו מישראל, משאר כהנים שאינו כהן גדול יקחו אותם,

תניא נמי הכי, מכהן יקחו, משאר כהנים יקחו,

רבי יהודה אומר, מן המשיאים לכהונה אלמנת אדם שראוי להשא צמו לכהונה יקחו למעוטי אלמנת גר,

רבי יהודה למעמיה דאמר לעיל דאירי יחזקאל אסמכתא בת גר זכר כבת חלל זכר דכתיב מורע צית ישראל [ומפרש ר' יהודה] כל זרע, צהאי קרא אורי לן אסמכתא, דפוסל אשה צביאמו, כל שאתה נושא בתו, אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו כגון גר שפירשתי לך כגר, אי אתה נושא אלמנתו:

[שנינו במשנתנו] ר' יוסי אומר אף גר שנשא גיורת [בשירה לכהונה]: אמר רב המנונא משמיה דעולא, הלכה כרבי יוסי, וכן אמר רבה בר בר חנה הלכה כרבי יוסי, ומיום שחרב בית המקדש נהגו כהנים סילסול מעלה בעצמן כרבי אליעזר בן יעקב [שלא לישא אשה שגולדה מוגר וגיורת],

אמר רב נחמן אמר לי הונא, בא לימלך, מורים לו כרבי אליעזר בן יעקב, נשא צמ גר וגורת אין מוציאין מידו אין מוציאים אותה ממנו, כרבי יוסי:

מתני': האומר בני זה ממזר שגולד לו מחייבי כריתות, אינו נאמן דקריב הוא אללו ואינו כשר להעיד עליו,

ואפילו שניהם מורים האז והאס אומרים על העובר שבמעיה ממזר הוא שאינו מן העבל אלא מאיש אחר אינם נאמנים וצגמרא פריך מאי אפי', מאי רבותא דסיפא מדרישא,

אבני חן על מסכת קידושין

[בגמ' מפרש לה לשון נוטריקון יתה מלאה שיש לה סימן מוצק דדדיה. שם],

בהא נימא רב, הרי היא בוגרת לפנינו הא כל אומן ששה חדשים בחזקת נערה היא, עד שנכיר בסימני בגרותה, וכי דקדוקה בפניא [בערב] ואשתמחא בוגרת, מי ימר דלפרא נמי בוגרת היא, ודילמא השתא הוא דבגרה,

אלא לאחר ששה חדשים, והא ודאי משמלאו לה ששה חדשים בגרה לה, בהא נימא שמואל חיישינן לקידושי שניהם [פי' גם לקידושי אביה], והא אמר שמואל אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד,

וכי תימא בנזיר הוא דליכא הא טפי איכא הא אלא בנזיר קאמר - לא גרס, דמאיכא מוסק אדעמין למימר הכי, מי קאמר אין בין נערות לבגרות פחות מששה חדשים?

[ומתירין] לא צריכא דקדיש, ביהוה יומא דמשלים ששה אציה בצוקר, והיא נערה, והיום הזה היא בחזקת שפוגר,

רב אמר הרי היא בוגרת לפנינו, מדהשתא בוגרת בצפרא נמי בוגרת שכל היום היא בחזקת שפוגר, ושמואל אמר [הרי יש אפשרות ד] השתא הוא דאייתי סימנים [ושמא תפסו קידושי אביה],

[ומקשה] ושמואל, מאי שנא ממקוה, דתנן מקוה שנמדד, ונמצא חסר [פחות מ' סאה] כל טהרות שנעשו על גביו בכלים שהטביל בו למפרע, בין [שהוא] ברשות היחיד שספק טומאה טמא בו [שלמדין מסוטה] בין [שנעשו] ברשות הרבים שספק טומאה טהור בו, טמאות דלחו ספק הוא, אלא ודאי אלמא אמרינן כשעת מציאתן ממזיקין ליה מעיקרא, הכא נמי יומא מדהשתא בוגרת, בלפרא נמי בוגרת שכל היום היא בחזקת שפוגר,

[ומתירין] שאני התם דאיכא למימר העמוד טמא על חזקתו, ואימר לא טביל [טבילה כשירה],

אדרבה העמוד מקוה על חזקתו [דמעיקרא] ואימר לא חסר,

הרי [המקוה] חסר לפניך,

הכא נמי הרי בוגרת לפניך,

השתא הוא דבגרה,

התם [במקוה] נמי השתא הוא דחסר?

התם [במקוה] תרתי לריעותא טמא על חזקתו, והרי חסר לפניך,

הכא [בבוגרת] חדא לריעותא גבי קידושי האב, חדא לריעותא הוא דליכא הרי בוגרת לפנינו, אצל אס באת לומר העמד אשה על חזקתה, יומא דמשלם שית לאו חזקת בגרות ולא חזקת נערות אית צה, שהיום היא עשויה להשתנות,

אם שלו [של אביו] קדמו קידושי קידושין דנטליה לשליחותיה דשליח, ואם של שלוחו קדמו, קידושי [של שליח] קידושין, ואם אינו ידוע אין ידוע איה קדם,

דף ע"ט ע"א [ו' מקץ תשס"ב]

שניהם נותנים גט אס באת לנישא לאחר, ואם רצו אחד נותן גט, ואחד כונס,

וכן האשה [שבגרה כבר] שנתנה רשות לשלוחה לקדשה, והלכה וקדשה את עצמה, אם שלה קדמו [לקדושי שליח] קדושיה קידושין, ואם של שלוחה קדמו קידושי קידושין, ואם אינן יודעין שניהם נותנים לה גט, ואם רצו אחד נותן לה גט, ואחד כונס:

נב': וצריכא [בבא לגבי אב ושלוחו, ואשה ושלוחה], דאי אשמעינן גבי ידידה [גבי אב שנתן רשות לשליח], משום דגברא קים ליה ביוחסין [הוא חושב לעצמו שאינו צריך לשליח שימצא לו מיוחס] וכשמלא מיוחסת, קדשה לו, ויטול את השלים אבל איתתא דלא קים לה ביוחסין, אימא לא ניהו קידושיה קידושין אע"ג דקדשה עצמה, לא ציטלה את השלים ולא סמכה על קידושיה, דסברה דילמא שלים משכח מיוחס מזה,

ואי אשמעינן גבי ידידה [האשה שנתנה רשות לשליח, שאם קדמו קידושי האשה קדושיה קידושין], משום דאיתתא דייקא ומינסבא [שהאשה מקפדת יותר שיהיה האיש ניסח לו מיוחס, משא"כ האב אינו מקפיד מי ישא בתו], אבל איהו [אם האב נותן רשות לשליח], אימא לא איכפת ליה בזה אס מנשא למיוחס כל דהו [לכן הגם שקדש האב עצמו, אין בוונתו לבטל את השליחות], ולא צטליה לשליחות דשליח, ואפילו מקדשה לגרוע, והא דקדים קדשה סבר דילמא לא משכח, אצל אי משכח לא צטליה, צריכא [לאשמעינן] שאם קדם קידושי האב, בטל לשליחותו של השליח], [נמצא שהאיש קים ליה ביוחסין, ואשה דייקא ומינסבא],

איתמר, קידשה אביה בדרך, וקידשה עצמה בעיר [פי' ואנו יודעין שקדושי האב היו קודמין] בו זיוס והרי היא בוגרת דקדשה לדעת אס יאלה מרשות האב להיות קדושיה קידושין, ומלאנוה בוגרת בו זיוס, רב אמר הרי היא בוגרת לפנינו וקדושיה קידושין ולא של אציה, ושמואל אמר חיישינן לקידושי שניהם שמה שקדשה האב נערה הימה, וקדמו קידושי [ראה תוס' למה לא פליגי בשרק קידשה אביה, ולא קידשה הבת את עצמה],

אימת, אילימא בתוך ששה חדשים שצין נערות לבגרות, דאמרינן אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד, כשהציאה סימני נערות אינה שויה להיות בוגרת אלא ששה חדשים, ופעמים שהיא ממנהרת לבגור, וסימניה ניכרים דדדיה, כדמתן במס' נדה (דף מז.) פנה [סמדר, כך באשה עודה מיוקת קרו לה פנה, כל זמן שאין לה סימן לא דדדים ולא בשערות. רש"י נדה מז.] צוחל [כשהפרי גדל קצת וכו'] כך כשיש לה סימן דדין קצת צידוע שהציאה שמי שערות ונערה היא. שם] וזמל

אבני חן על מסכת קידושין

אדרבה העמד יין על חזקתו, ואימר לא החמיץ,

הרי החמיץ לפניך,

הכא נמי הרי היא בוגרת לפנינו,

השתא הוא דבגרה,

(הכא) [התם] נמי השתא הוא דאחמיץ,

התם [בבבית] תרתי לריעותא [העמד טבל על חזקתו, והשתא היא חומץ], הכא [בבוגרת] חדא לריעותא הוא דאיכא,

נימא כתנאי הא דרז ושמואל,

דף ע"ט ע"ב

מ"ו מוציא מיד מ"ו הכותב נכסיו לאחרים, ולא שיר כלום, דק"ל (ב"ב דף קמו) שכיב מרע שאין מתנתו מתנה אם עמד, דגלי דעתיה מדלא שיר מיד, דמנ"ה מתנת מיתה היא, ואם בריא היה מתנתו מתנה, ועכשיו הוא אומר שכיב מרע הייתי, והן אומרים בריא היה, מי מוציא נכסים מיד מי,

הוא מוציא מידם בלא ראייה אם עמדו והחזיקו בנכסים, ואין לר"ך להביא ראיה שהיה שכיב מרע, ואפילו הוא בריא עכשיו בשעת חזרה, לא אמרינן מדהשתא בריא, מעיקרא בשעת מתנה נמי בריא, והן אין מוציאים מידו בלא ראייה, דברי ר' יעקב,

רבי נתן אומר, אם בריא הוא עכשיו בשעת חזרה, עליו להביא ראיה שהיה שכיב מרע ואי לא מייתי, מחזיקין ליה כי השתא, והיינו כרז, ואם שכיב מרע הוא, עליהם להביא ראיה שבריא היה,

נימא רב דאמר כרבי נתן, ושמואל דאמר כר' יעקב דלא אילן בחר השתא, אלא אמרינן שמה בשעת מתנה שכיב מרע היה,

אמר לך רב, אנא דאמרי אפילו כרבי יעקב, עד כאן לא קאמר ר' יעקב התם, דאיכא למימר העמד ממון על חזקתו וכיון דספיקא הוא, אמרינן העמד ממון על חזקה, שהיה מוחזק בה קודם מתנה זו שהיה ספק,

אבל הכא, מ"ו נימא העמד גוף על חזקתו ותהוי נערה יומא דמשלם שית, אין בה לא חזקת נערות ולא חזקת בגרות, שהיוס היא עומדת להשתנות,

ושמואל אמר, אנא דאמרי אפילו לרבי נתן, עד כאן לא קאמר רבי נתן התם, דכולי עלמא בחזקת בריאים קיימי, מאן דקא מפיק נפשיה מוחזקה, הוי עליה לאיתויי ראיה,

ושמואל, מאי שנא מחבית, דתניא, היה בודק את החבית תמיד שלא תחמץ, והניח אותה חבית להפריש עליה תרומה והולך, כלומר להיות סומך עליה בהפרשת תרומותיו, כשכא לשמות מלא לוגין טבל במקום אחר, אומר הרי שני לוגין בחבית פלונית תרומה, על מלא לוגין הללו וכן עושה תדיר, ואחר כך נמצאת חומץ ואין ידוע מאימתי הסמיכה, וכל תרומה שסמך עליה משהסמיכה לא תיקן, דקסבר יין וחומץ שני מינין הן,

כל ג' ימים ודאי [כל ג' ימים ודאי] גרסינן, ולא גרסינן הראשונים, אמוראי פליגי בה, בב"ב (דף 15) איכא למ"ד כל ג' ימים הראשונים שאחר הצדיקה, שצדיקה ומלאה יין, הרי היא בחזקת יין ודאי, וכל טבלים שחלה תרומתן בה בלחות ג' ימים מתוקנים הן, מכאן ואילך ספק, והויא תרומה ליאסר לזרים, ויחזור ויתרוס דשמה כבר הסמיכה, ולא היתה תרומה, ואיכא למ"ד כל ג' ימים שלפני צדיקה זו האחרונה שחלה חומץ, הרי היא בחזקת ודאי חומץ, ואם עשאה בלחות ג' ימים תרומה על מקום אחר, אינה תרומה ומותרת לזרים, אם יתקנה מטבלה, דלא הוי חומץ גמור בפחות מג' ימים, וזו שנמצאת חומץ בידוע שלשה ימים יש שנתקלקלה [בשהתחילה להחמיץ], מיכן ואילך מג' ולמפרע ספק, והוי תרומה ליאסר לזרים ויחזור ויתרוס ספק, [ואיכא למ"ד דג' ימים הראשונים ודאי יין, וג' ימים האחרונים ודאי חומץ ובינתיים ספק, תוס'],

ורמינן חבית אמקוה, מ"ש דהכא גבי מקוה, דמחזיקין ליה בחסר ודאי משעה ראשונה שהמנוהו בחזקת שלם, דקמי כל טהרות שנעשו על גביו אפילו ברשות הרבים טמאות, אלמא לאו ספק הוא, דאי ספק הוא הוה ליה למימר ברה"ר טהורות, והאי מקוה על כרחיך בתחילתו השלימוהו בארבעים סאה, וקא מחזיקין ליה מהאי שעתא בחזקת חסר,

ומ"ש דהכא גבי חבית, דקמי מכאן ולהלן ספק ולא אמרינן משעתא דסליק ידי מלכודתו החמץ,

ואמר רב חנינא מסוריא, מאן תנא חבית, רבי שמעון היא, דגבי מקוה נמי ספיקא משוי,

דתניא, כל טהרות שנעשו על גביו [שנמבלו במקוה זו שנמדר וכו'] למפרע, בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים טמאות, ורבי שמעון אומר ברשות הרבים טהורות, ברשות היחיד תולין כל ספק טומאה לר"ש ברה"י תולין, כדמפרש טעמא בשמעתא קמייתא דנדה (דף ג) דלא דמי לספק סוטה, דהתם יש רגלים לדבר,

[ובסיק הקושיא על שמואל] אבל לרבנן טבל למפרע זה שיתקן על ידי חבית זו, דאמרינן מדהשתא חמץ מעיקרא נמי חומץ, וה"נ נימא מדהשתא בוגרת, כלפרא נמי בוגרת?

שאני התם [בבבית], דאיכא למימר העמד טבל על חזקתו, ואימר לא ניתקן,

אבני חן על מסכת קידושין

הבנים שהרי כרוכין אחריה,

מתה ואלו בניה שאין כאן שום הוכחה, צריך להביא ראיה על האשה שהיא מיוחסת ועל הבנים שמאומה אשה היו:

על הבנים	על האשה	
אשה שיצאת עמי למדינת הים, הרי היא זו, ואלו בניה	אינו צריך להביא ראיה	אינו צריך להביא ראיה
מתה ואלו בניה	אינו צריך להביא ראיה	מביא ראיה
אשה נשאתי במדינת הים, הרי היא זו, ואלו בניה	מביא ראיה	אינו צריך להביא ראיה
מתה ואלו בניה	מביא ראיה	מביא ראיה

נמ: אמר רבה בר רב הונא, וכולן דקמיני ממינין א"ל להביא ראיה על הבנים בכרוכים אחריה מדקין אלה,

תנו רבנן [לשון פתיחה לברייתא], אשה נשאתי במדינת הים, מביא ראיה על האשה, וא"צ להביא ראיה על הבנים ומסיים ואולי באלו בנים אמרו [שאין צריך להביא ראיה עליהם], בקטנים ולא בגדולים,

ומביא ראיה על הגדולים דאם הביא ראיה על הגדולים שאין כרוכין אחר האם [ראה בספר המקנה שמפרש דברי רש"י כאן, למה תלוי זה שאינו צריך להביא ראיה על הקטנים במה שמביא ראיה על הגדולים] ואין צריך להביא ראיה על הקטנים אן מביא ראיה על הקטנים,

במה דברים אמורים באשה אחת שאמר אשה אחת נשאתי, אבל בשתי נשים אמר שתי נשים היו ומתה האחת ואלו בניה של זו, מביא ראיה על האשה שהיא מיוחסת ועל הבנים שהם בניה על הגדולים ועל הקטנים ואפילו כרוכין אחריה, דשם בניה של חזרתה היו וגדלתן [צ"ל שיש עדים שהיה לה עוד אשה, דאל"כ הרי הוא נאמן במינו, ע"פ הרש"ע עיי"ש],

אמר ריש לקיש

דף פ' ע"א [שב"ק טקס תשס"ט]

לא שנו דסמיכין אכרוכין אלא בקדשי הגבול אם כהן הוא, אוכלים בקדשי הגבול, משהביא ראיה על אשה זו שהיא כשירה לכהונה, סומכין על הבנים הכרוכין אחריה לומר בניה הן ואין חללין, אבל ביוחסין אם יש בהן צוות לא אינן נישאות לכהנים, עד שיביאו ראיה שהן צנוטות של זו,

ורבי יוחנן אמר אפילו ביוחסין סמיכין אחזקה, שהן כרוכין אחריה, [ולפי מש"כ למעלה דאפילו לרבנן דאמרי [לעיל עו:] כל משפחות בחזקת כשרות הן ועומדות, אפ"ה כהן צריך לבדוק משום חללות, אתאי שפיר דך מחנ"י וגמ' דיליה, אבל לדברי האומרים דאפי' כהן אינו צריך לבדוק צ"ע למה צריך להביא

אבל הכא כלומר כי מספקין לה צנעה, מי קא מפקא נפשה מחזקה מחזקת הרבה נערות ציוס משלם שית דקמיה,

נימא כהני תנאי, קידשה אביה בדרך, וקידשה עצמה בעיר, והרי היא בוגרת, תנא חדא הרי היא בוגרת לפנינו, ותנאי אידך חיישין לקידושי שניהם, מאי לאו חד [הרי היא בוגרת לפנינו] כרב, וחד [חיישין לקידושי שניהם] כשמואל?

לא אידי ואידי כשמואל, כאן במכחשתו (ו. מזור דכש) הא דקמיני הרי היא בוגרת לפנינו במכחשתו לאביה לומר כבר בגרמי מאתמול כאן [חיישין לקידושי שניהם] בשאין מכחשתו,

ונימא מדמתניתא לא פליגי, אמוראי נמי לא פליגי,

ותסברא הא רב יוסף בריה דרב מנשיא מרוויל, עבר עובדא כוותיה דרב, ואיקפיד שמואל קפידא הוא דקפיד עליה ואמר, ואמר כ"ע ביילי ליה לכל תלמידים נמדה חכמה בקבא זומא בקב קטן, שיראים לסמוך על חכמתם ולהחיר ספק אשת איש, והאי מדרבנן ביילי ליה בקבא רבה חכמה בקבא רבה, שפכו לו חכמה יתירה, וסומך על צינתו להחיר ספק, ולומר מדהשתא בוגרת, צלפרא נמי בוגרת,

ואי סלקא דעתך לא פליגי, אמאי קא מקפיד הא רב במכחשתו קאמר והאי דעבד עובדא כוותיה (דילמא. תוס') כי עבר עובדא במכחשתו במכחשתו עבד אלא ודאי צאין מכחשתו פליגי והאי בשאין מכחשתו עבד עובדא,

אמר ליה מר זוטרא לרב אשי, הכי אמר אמימר הילכתא כוותיה דשמואל, ורב אשי אמר הילכתא כוותיה דרב, והילכתא כוותיה דרב [באמת בכל מקום הלכתא כוותיה דרב באיסורא, אלא כיון שיש אומרים דהלכה כשמואל, צריך לאומרה]:

מתני': מי שיצא הוא ואשתו למד"ה, ובא הוא ואשתו ובניו, ואמר אשה שיצאת עמי למדינת הים, הרי היא זו, ואלו בניה,

אין צריך להביא ראיה, לא על האשה שהיא מיוחסת שכבר נדקוה כשנשאה [והגם שזה מילתא דפשיטא, תני לה משום סיפא. ע"פ תיו"ט] ולא על הבנים כדמוקי בגמרא, בקטנים וכרוכים אחריה, דבחזקת אמן הן, ואין צריכים ליחס ע"י עדים,

מתה ואלו בניה, מביא ראיה על הבנים שהיו בני אותה אשה ואינו מביא [צריך להביא] ראיה על האשה שהיתה מיוחסת, לפי שכבר נדקו אחריה כשנשאה כאן,

אשה נשאתי במדינת הים, הרי היא זו, ואלו בניה, מביא ראיה על האשה שהיא מיוחסת ואין צריך להביא ראיה על

אבני חן על מסכת קידושין

רובא,

ורבנן מיעוטא כמאן דליתא דמי דטיל ליה לגבי רובא ורבנן לטעמייהו
דלא חיישי למיעוט (סס) נדה לב רובא וחזקה רובא עדיף,

[ומסיק הואדו לטעמייהו] [ו]אר"ל משום רבי אושעיא, זו היא
ששורפין עליה את התרומה חזקה ששורפין עליה את התרומה, חזקה
מיוקות שמחזיקין לטפח שורפין עליה תרומה, דהאי מטמאין דקאמרי רבנן, לשרוף
קאמרי,

ר' יוחנן אמר, אין זו חזקה ששורפין עליה תרומה וכי אמרי רבנן
למלות קאמרי, אלא איזו חזקה לרבי יוחנן ששורפין עליה את
התרומה,

כדתנן, עיסה בתוך הבית, ושרצים וצפרדעים כל הדומה
לצפרדע, הלא טמא והצפרדע טהור מטמאין שם עושים נפולין נפולין מחיות
מחיות, ונמצאו חתיכות בעיסה ואין ידוע אם של שרצים או של
צפרדעים,

אם רוב שרצים אם הבית מוחזק להיות שרצים מנזים שם יותר מצפרדעים,
טמא אף לשרוף, דמוקס ורובא דלימיה קמן הוא, אכל היה דמינוק רובא
דלימיה קמן הוא, אם רוב צפרדעים טהורה,

תניא כותיה דרבי יוחנן דאמר מטמאין דרבנן, למלות [ולא לשרוף], שני
דברים אין בהם דעת לישאל, ועשאו חכמים כמה שיש
בהם דעת לישאל וק"ל (נדה דף ד) כה"פ ספיקו טמא, דכדנר שאין בו
דעת לישאל ק"ל (נדה ד) דאפילו כה"פ ספיקו טהור,

תינוק ועוד אחרת, תינוק הא דאמרן, ועוד אחרת מאי היא,

עיסה בתוך הבית, ותרנגולים ומשקים טמאים שם ונמצאו

דף פ' ע"ב

נקורים ציקור"ש כלע"ז שנקרו תרנגולים בעיסה נקורים בעיסה, תולין
לא אוכלין ולא שורפין אם עיסה זו של תרומה, חיישין שמה שמו
התרנגולין ממשקין הטמאים, ובעוד המשקה טופח בתרומתיהם, נקרו בעיסה,
ומדקאמר שני דברים הללו עשאו כמי שיש בו דעת לישאל, ושנינו באתם מהן
תולין, מכלל דמינוק [נמי] תולין,

א"ר יהושע בן לוי, לא שנו אלא במשקים לבנים, אבל
במשקים אדומים, אם איתא דנקיר מידע ידיע [ניכר הצבע בתוך
העיסה],

ודילמא בלעתניהו עיסה?

ראיה על האשה ? ואפשר דנהי דסבירא להו לרבנן דכל משפחות בחזקת כשרות
הן עומדות, ה"מ היכא דאיכא חזקת משפחה, אבל היכא דליכא חזקת משפחה
לא. ר"ן,

ואזרא רבי יוחנן לטעמיה דאמר סמכין לחזקה שהחזקו ליכך אכלה
בחזקת שהיא אמו אפילו לענין דיני נפשות לסקל ולשרוף זה על זה כדלקמן וכ"ש
ליוחסין להכשר כהונה,

דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, מלקין על החזקות על דבר שאנו
מחזיקים בו ואפילו אין עדות בדבר, סוקלין ושורפין על החזקות
כדמפרש לה ואילן, ואין שורפין תרומה על החזקות דבר שהוא טמא
מחוץ חזקה, ולא מחוץ שהוא ראיה, ונגע בתרומה כגון מינוק שהוא סתמא מוחזק
טמא שמחפש באשפה שיש שם נצילות ושרצים ונגע בתרומה, אין שורפין אלא תולין,
כדמפרש טעמא כדאמרין העמד עיסה על חזקה טהרה, ואלו הוא ממיעוט
מינוקות (הוא) שלא טיפח,

מלקין על החזקות כרב יהודה, דאמר רב יהודה הוחזקה
נדה בשכינותיה שראו שכינותיה שהיא היום היתה מלוכשת בגדי נדותה,
בעלה לוקה עליה משום נדה,

סוקלין ושורפין על החזקות, כדרכה בר רב הונא, דאמר
רבה בר רב הונא, איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו
בתוך הבית בחזקת שהיא אשתו, ואלו צניהם, ואין אנו מכירין בהם בעדות
גמור נסקלין זה על זה אם נא הכן על האשה, נסקל הכן עליה משום נא על
אמו, והיא עליו ונשרפין זה על זה אם נא האיש על הצמ, דכחו בשריפה,
[וכ"ש לענין ירושה ושאר דברים דסגי בחזקה שהם בניו או אחיו ואינם צריכין
לראיה. ריטב"א]

א"ר שמעון בן פוי, אמר רבי יהושע בן לוי, משום בר קפרא,
מעשה באשה שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על
כתיפה, והגדילתו בחזקת נדה ובא עליה, והביאום לבית דין
וסקלום, לא מפני שבנה ודאי, אלא מפני שכרוך אחריה,

ואין שורפין תרומה על החזקות, דאמר ר' שמעון בן לקיש,
שורפין על החזקות, ור' יוחנן אומר אין שורפין,

ואזדו לטעמייהו, דתנן תינוק שנמצא בצד העיסה, ובצק
בירו צידוע שנטל מן העיסה ר"מ מטהר, וחכמים מטמאין מפני
שדרכו של תינוק לטפח צרעים ונצלות שנאשפה [ראה חוב' שמפרש
שדרכו של תינוק לטפח בעיסה. עיי"ש],

והוינן בה, מאי טעמיה דר"מ, קסבר רוב תינוקות מטמאין,
ומיעוט אין מטמאין, ועיסה בחזקת טהרה עומדת, וסמוך
מיעוטא דאין מטמאים לחזקה דעיסה ואיתרע רובא דמטמאין דלר' מאיר לא
בטיל מעוטא לגמרי דשמעינן ליה (נדה דף לב) דחייש למיעוטא הילכך במקומו
עומד וכי משכח מידי לאיצטרופי בהדיה מנטרף לחזקה, איתרע ליה

אבני חן על מסכת קידושין

להוציא לקדושה לא צריכה, ולא בכליזה, אלא צריך יוצא בחיק, ונקבר באשה אחת ושני אנשים וא"צ רבים ללוותו אלא ג', אבל לא באיש אחד ושתי נשים משום יחוד, שלא היו הקדשות סמוכין לעיר, אבא שאול אומר [קובר מתים היה, וקים לו בכל אלה, ועיי' גרה כד: הניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי. מנחת יהודה] אף באיש אחד ושתי נשים,

אפילו תימא אבא שאול, בשעת אנינות תביר יצריה,

ורבנן, סברי לה כר' יצחק, דאמר רבי יצחק איכה ג' מה יתאונן מה מועיל אנינות ל אדם, לסמוך על כך מלחזה דגירו, כל זמן שהוא ח'י, צריך להיות גבר [פ' איש חזק, או מלשון גיבור] על חטאיו, שאם לא כן יהא יצור גובר עליו ויטמאנו [דהא] אפילו בשעת אנינותו של אדם, יצור מתגבר עליו,

ואבא שאול, כי כתיב ההוא, במתערעם על מדותיו על קודמיו הקודמות אותו כתיב, והכי קאמר מה יתרעם על מדותיו למה יתאונן אדם מי למה יתרעם אדם על הקודמות הצאות עליו, אחר כל המעשה שאני עושה עמו שנחמתי לו חיים ולא הצאתי עליו מיתה, וכי גבר על חטאיו [הוא] שלא חטא לי, ובצדקתו הוא מי, בתמיה דיו חיים שנתתי לו,

ורבנן אפילו תביר יצריה כדקאמר, יש לחוש פעמים שאין שם אנינות, ועושין עצמן כאלו נושאין טינוק מת, ויוצאין לעצירה כי ההוא מעשה כי ההוא עובדא, דהוה עובדא דההיא איתתא דהוה עובדא, ואפיקתיה למינוק מי בחזקת מת, לעשות עצירה עם ההולך עמה לקוברו, לשון אחר ממורי הזקן, ולא גרסינן ורבנן, אלא כולה צאצא שאול גרים, דיו חיים שנחמתי לו, כי הדיא איתתא דאמרין צמועד קטן (דף כו) שקשה על ממה יותר מדאי, עד שממו' ו' צניה והיא אחריהם, מחמת שנחמנונה על מדותיו, [פ' ולפי לשון זה] דהוה עובדא ואפיקתיה ל"ג:

[שנינו במשנתנו] אבל אשה אחת: אמר רב יהודה אמר רב, לא שנו אלא בכשרים, אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא,

הוה מעשה, והוציאוה עשרה במטה בחזקת שהיא מתה וקלקלו עמה, ואשת איש היתה,

אמר רב יוסף, תדע דמיחברי בי עשרה, וגנבי כשורא שיש צה משוי לעשרה, ולא מיכספי מהדר,י,

נימא מסייע ליה, מוסרין לו צית דין שני תלמודי חכמים מי שקנה לאשתו ונסמרה, והוא מעלה להשקמה, מוסרין לו צית דין שבעירו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך, שהרי נאסרה עליו כדמתן (סוטה דף כו) נטמאה נטמאה אחד לצעל ואחד לצועל, אם צא עליה, שוב אין המים צודקין אותה, דכתיב (במדבר ה) וקח האיש מעון, בזמן שהאיש מנוקה מעון, המים

א"ר יוחנן [על דברי ריב"ל] דבר זה שמע בריבי גדול הדור ריב"ל ופירושו לא שמע דמאדומים נמי היה לו לפרש, ולחלק בין גלולים לעכורים, משקין גלולים נוסחין ליצלה, לא שנו אלא במושקים צלולים, [ומפרש מה הגדר של "צלול"] שבבואה של תינוק דמות קלסמר פניו ניכר בה, אבל מושקים עכורים לא:

מתני': לא יתייחד אדם עם שתי נשים מפני שדעתן קלה ושמיהן נוחות להפתות, ולא תירא זו מחצירתה, שאף היא מעשה כמותה, אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים שהאחד צוס מחצירו,

[ובשיעור ייחוד, יש לומר דאף דלגבי שהיית חתן וכלה בחדר ייחוד נקטינן דהשיעור הוא 5 דקות, אך לענין איסור ייחוד וודאי צריך לחוש לחומרא אפילו בהרבה פחות מזה ובשתי דקות [או אפילו פחות מזה] שייך איסור ייחוד. הערות],

רבי שמעון אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו, וישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו,

מתייחד אדם עם אמו טעמא מפרש בגמ' ועם בתו, וישן עמהם הן עם אמו ובעודו קטן קאמר דינן עמה בקירוב בשר נקירוב צער כדמפרש ואילן, ואם הגדילו, זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו וכן הצט עם אציה בעודה קטנה:

גמ': מ"מ לא יתייחד עם שתי נשים כאשה שמתייחדת עם צ' אנשים? תנא דבי אליהו, הואיל ונשים דעתן קלות עליהן ושמיהן נוחות להפתות,

[שנשים דעתן קלות עליהן, ומחפזות זו על זו, ולא מכספי מהדר. ריב"א, ועל הגליון שם מביא בשם ר"ח שהוא מבטיחה לשניה לבוא גם עליה],

מנא הני מילי [שאסור להתייחד]? א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל, רמז ליחוד מן התורה מנין, שנאמר דברים יג כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית? אלא להכי נקט קרא בן אמך לומר שהבן מנאי אצל האב לומר לך בן מתייחד עם אמו, ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה,

פשטיה דקרא במאי כתיב לענין פשוטו של מקרא שמדבר בהסתה, אמאי נקט בן אמך?

אמר אבבי לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בן אב דסני ליה לפי שממעט בחלק ירושתו, ועייין ליה עצות רעות [שאומר הפסוק שלא ישמע לו], אלא אפילו בן אם דלא סני ליה שאין להם חלק ירושה יחד, זה יורש את אביו, וזה יורש את אביו אימא צייתי ליה, קמ"ל, [יפורשו בזה אחי בני אמי נחור בן, מי יתגד כאח לי, יונק שדי אמי, תשב באחך תדבר בבן אמך תתן דופי, בני אמי נחור בן, מי יתגד כאח לי, יונק שדי אמי. מצור דבש],

נימא מתני' דלא כאבא שאול דאמר איש מתייחד עם שתי נשים, דתניא כל שלשים יום ולד שמת צמוך שלשים יום, אין צריך לכבדו צמותו

אבני חן על מסכת קידושין

איכא איניש דהוי בחליצה ולא הוי בחברות. יבמות לו.],

אמר רב, מלקין על לא טובה השמועה מי שיוצא קול עליו שהוא עובר עבירות, מלקין אותו דלא טובה השמועה לאו הוה, שנאמר שמואל א ב דכתיב צנני עלי אל בני אל צנני לאו יש כאן, על כי לא טובה השמועה,

מר זוטרא מוטיב לה אפסירה קצטער"א [האפסר הוא שחוסמין בו הבהמה שעסקיה רעים, שלא תרוץ ותטה מן הדרך. רד"ל] על כתפיה, ומקרי ליה [בשעת המלקות. שם] אל בני קורא לפמו אל צנני, להודיע שעל לאו זה הוא לוקה,

אפסר - bridle

אמר רבה, בעלה בעיר, אין חוששין משום ייחוד להלקות, דמספיקי מבטל השתא אחי [באהע"ז סימן כב, ח אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה, ואם היה זה גם בה, כגון שגדלה עמו או שהיא קרובה או אם קינא לה בעלה עם זה, לא יתייחד עמה אע"פ שבעלה בעיר],

אמר רב יוסף, פתח פתוח לרשות הרבים, אין חוששין משום ייחוד [באהע"ז סימן כב, ט בית שפתחו פתוח לרשות הרבים אין חשש להתייחד שם עם ערוה. וראה בעור מקודש שם לדין אם יש חלון לרה"ר],

רב ביבי איקלע לבי רב יוסף, בתר דכרך ריפתא שאכלו צעליה ויכדו רב יוסף ואשמו וסוף נשאר צעליה, אמר לחזו שקולי דרגא שקולו דרגא מתותי ביבי שלא ירד ויחידה,

והא אמר רבה, בעלה בעיר אין חוששין משום ייחוד? שאני רב ביבי דשושבינתיה צעלת צרית לו הואי, וגייסא ביה,

אמר רב כהנא, [היכן שיש שני חדרים, זה לפנים מזה, והפנימי אין לו פתח לחוץ, וצריך לעבור בחדר החיצון] אנשים מבחוץ צנית המיון וגושים מבפנים, אין חוששין משום ייחוד שהמיונים אין להם דרך לפנים, ואין יתייחד האיש אחד עם הנשים,

אלו הפנימים יש להם דרך לתוך, הילכך אנשים מבפנים וגושים מבחוץ, חוששין משום ייחוד שמה יצא אחד מהם ויתייחד עם הנשים,

צודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון, אין המים צודקין את אשתו, ונמצא שם שמים נמחק לצטלה,

תלמידי חכמים אין, אינשי דעלמא [וב"ש] לא?

שאני תלמידי חכמים ידיעי

דף פ"א ע"א [א וינש תשס"ז]

לאתרוויי ביה שאס יצא עליה, אין מים צודקין אותה,

אמר רב יהודה אמר רב, ל"ש דאמר אשה מתייחדת עם שני אנשים אלא בעיר, אבל בדרך עד שיהיו שלשה, [שאם יהיו רק שנים] שמו יצטרך אחד מהם להשתין וצעי להתרחק לזניעות ונמצא אחד מתייחד עם הערוה,

נימא מסייע ליה מוסרים לו שני תלמידי חכמים שמו יבא עליה בדרך, תרי ואיהו הא תלתא?

התם כי היכי דניהוו עליה סהרי חס יצא עליה, ויעידו לפני צ"ד, ולא ימחו עליה מגילה,

רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא, הוה קאזלא תהיא אתתא קמיהו, א"ל רב לרב יהודה דל כרעיך מהר ללכת שנקדמנה מקמי גיהנם,

אמר ליה והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי, א"ל מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת צממיה,

אלא כגון מאי, כגון רבי חנינא בר פפי וחביריו רבי צדוק ורבי כהנא צ"ק (לעיל דף מ),

[פירוש צניעות נהג בעצמו דאלו מן הדין סתם כל אדם כבשרין לענין זה עד שיהא מוחזק בפריץ, וב"ש אינהו דחכימי וחסדי, ומשום ענותנותא הוא דאמר הכי, וזה פשוט. ריטב"א],

אמר רב, מלקין מרדות על ייחוד, ואין אוסרין אשת איש על צעלה על הייחוד מממנו ייסוד,

אמר רב אשי לא אמרן דמלקין אלא בייחוד פנויה, אבל בייחוד דאשת איש לא, שלא תהא מוציא לעז על בניה שיאמרו ראוה שזינתה לך הלקוה, והאידנא ליכא מיתת צית דין למיקטלינהו, [קצת קשה הא מולא מפקינן לה מינה מוכח דאינו ברור שזינתה? רש"ש],

מר זוטרא מלקי על ייחוד אשת איש ומכריז ומכריז עליה שלא זינתה אלא נתיחדה, א"ל רב נחמן מפרהטיא לרב אשי, מר נמי לילקי ולכריז, א"ל איכא דשמע בהא ולא שמע בהא [ובע"ז]: דלמא

אבני חן על מסכת קידושין

ואנא בִּישְׂרָא, ואנא עדיפנא מינך,

רבי מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה אומר שנקל הוא להמגזר על יצרו אם היו רוצים יומא חד אידמי ליה שטן דהוא יצר הרע כאיתתא בהך גיסא דנהרא ללד השני שמעבר המים, לא הוה מברא ספינות המעברות, נקט מצרא חבל ממות משפת הנהר אל שפתו, ואוחזין בו לכל על דף קצר המוטל בדומם הנהר וקא עבר,

כי מטא פלגא מצרא שבקיה היצר לרבי מאיר אמר [השטן] אי לאו דקא מכרוי ברקיעא הוהרו בר' מאיר ותורתו, שויתיה לדמך [פי' דמים שלך, דהיינו שווד, מה שאתה שוה, באדיש דיין ווער"ט] תרתי קוּעִי [פי' שאם היה מחטואו, היה בטל כל גדלותו וחשיבותו, והיה יורד שווי לשני מעין כסף, דהיינו אפס וכלום,

וראה בשו"ח שמפרש שבימיהם היה כבוד שחכמי הישיבה באים לחתונה והיה תורמין על זה בשביל הישיבה, ואם היה הוא חוטא לא היו תורמין כלום בשבילו, # פי' שאם היה חוטא היה הולך לאיבוד כל ה cash value שיש לתלמיד חכם],

ר' עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה, יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בריש דיקלא, נקטיה לדיקלא וקסליק ואזיל, כי מטא לפלגיה דדיקלא שבקיה, אמר אי לאו דמכרוי ברקיעא הוהרו ברבי עקיבא ותורתו, שויתיה לדמך תרתי מעי,

פלימו [תנא כדור החמישי, שמו לא הובא במשנה ואף לא בתוספתא, אלא בבביות אחידות שבבבלי בלבד, אנציק' לחכמי התלמוד והגאונים], הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעינייה דשטן, יומא חד מעלי יומא דכיפורי הוה, אידמי ליה [השטן] כעניא, אתא קרא אבבא [קרא על הפתח], אפיקו ליה ריפתא [הוציאו לו לחם],

אמר ליה [למי שהוציא לו הלחם], יומא כי האידנא [יום כזה דהיינו ערב יום"ב] כולי עלמא גואי [לפנים בתוך הבית הם אוכלים] ואנא אבראי, עייליה [הכניסו לתוך הבית] וקריבו ליה ריפתא [אבל לא הושיבוהו אצל השלחן], אמר ליה יומא כי האידנא כולי עלמא אתבא על השלחן אוכלין ואנא לחודאי, אתיווהו אותבוהו אתבא [הושיבו אותו אצל השלחן],

הוה יתיב, מלא נפשיה [מלא את עצמו, פי' שהשטן בבחו לעשות כן] שיחנא [שחין] וכיבי ולגין המוציאין לימה ומאוסין עליה, והוה קעביד [ביה] מילי דמאים [פי' וגם עשה שאר דברים מאוסים], א"ל [פלימו לשטן]

דף פ"א ע"ב

תיב שפיר שז כהונן שלל תמאסנו, אמר ליה [השטן לפלימו] חבו לי כסא מזוג לי כוס יחבו ליה כסא,

במתניתא תנא איפכא אנשים צוחן וגשים צפנים, חוששין שמה יכנס האחד לפנים ולא ירגישו בו הציריו, אנשים צפנים וגשים צוחן אין חוששין שמה תכנס היא לפנים, [ואם] [ש"ס. רש"י] תכנס היא לפנים לא איכפת לן דאשה ממיתדת עם שני אנשים, ואם אחד מהן יוצא לצד הנשים, אין זה ייחוד דמיסתפי שמה יצא אחד מהן אחריו, שהרי דרך הפנימיים על החיצונים,

אמר אביי, השתא דאמר רב כהנא הכי, ותנא מתניתא איפכא, אנא נעביד לחומרא,

אביי דייר לשון דרי דרי (מגילה דף יב) שורות שורות גולפי מקום קבוצת אנשים וגשים, או לדרכה, או לחופה, היה מסדר קנקנים של חרס הרבה ציניהם, שאם יצאו זה אצל זה, יקשקשו וישמע קול,

רבא דייר קנה מסדר קנים, שהעובר עליהן קולם נשמע,

אמר אבין, סקבא [sore spot] דשתא ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעצירה [ראה תוס', שלכן נהגין להתענות לאחר פסח, ולאחר סוכות, וכ"ה בשו"ע או"ח סימן תצב, וכתב שם המג"א אבל בעצרת דאינו אלא יום א' אין חוששין] ריגלא ימות הרגל, שיש קבוצת אנשים וגשים לשמוע דרשה, ונותנים ונושאים זה עם זה, סקבא דדרישדור"א בלע"ז כמו דמסקב להו לממריהו (ב"מ דף כז),

[בט' אל'תחלל את'בתך להזנו'תה ול'את'ונה הארץ ומלאה הארץ זמה: ל'את'שתתי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה', וכתב שם הבעל הטורים ומלאה הארץ זמה וסמך ליה את שבתותיו לומר סקבא דשתא ריגלא, שאוכלין ושותין ושמחין בשבתות, והיינו דכתיב זנות יין ותירוש יקח לב],

הנך שבויתא דאתאי לנהרדעא, אסקינהו לבי רב עמרם חסידא שזיה עליהם לפדותם, ונתנום צעלימו, אשקולו דרגא מקמייהו, בהדי דקא חלפה חרא מנייהו שהיתה עוצרת אצל פי ארובה שמן העליה לית נפל נהורא באיפומא נפל אור צניח דרך פי העליה, שהיו פניה מאירות,

שקליה רב עמרם לדרגא, דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא [שהיה כבד מאוד עד שאומר בנוזמא שעשרה בני אדם לא יכלו להגביהו], דלייא לחודיה [רב עמרם הגביה הסולם], סליק ואזיל למוצעה,

כי מטא לפלגא דרגא, איפשח הרמיז ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחזקה, להמגזר על יצרו רמא קלא נורא בי עמרם הועיק צני השכונה ליאסף ולבא לכבוד הדליקה, כדי שיחידל מיצרו שיצאיש מהן, אתו רבנן שהיו סגורים שהיה שם דליקה אמרו ליה כסיפתינן, אמר להו מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי,

אשבעיה רב עמרם ליצר הרע דינפק מיניה שיצא ממנו, נפק מיניה כי עמודא דנורא, אמר ליה [רב עמרם ליצר הרע] חזי דאת נורא,

אבני חן על מסכת קידושין

משום תשובה לא חוי בכלל מאבר עצמו לדעת, אפילו בעבירה שאין חייב עליו מיתה. עיון יעקב],

אמרה ליה מאי האי, אמר לה הכי והכי הוה מעשה, אמרה ליה אנא הואי, לא אשגח בה [ולא רצה לצאת מן התנור. שו"ח], עד דיהבה ליה סימני, אמר לה אנא מיהא לאיסורא איכווני # [ואשתו לא היתה כוונתה להחמיאו, אלא רצתה שיבא אליה],

כל ימיו של אותו צדיק, היה מתענה עד שמת באותה מיתה [שלטוף נפלה שריפה בביתו ומת בה. שו"ח, וראה בן יהודע], [יש מכאן ראייה שגם בזמן שכלו כוחותיו יש איסור יחוד, אגרות משה אב"ח ח"ד סה"י, וכתב שם עוד שלחתיחד עם הפנויה שאיסורו מתקנת דוד ובית דינו, יש להתיר, ועוד כתב שם שאם הוא חלש וחולה ששוכב במיטתו, שידוע שאינו יכול לבעול, מסתבר שמותר בכל גווני. יוסף דעת],

דתניא במדבר ל אישה הפרם וה' יסלח לה [לע"פ ש] אישה הפרם צריכה קליטה, במה הכתוב מדבר מאשר שאישה הפרה מה שעברה ומה זו קליטה, באשה שנדרה בנוזר ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה שהפר לה בעלה, והיתה שותה יין מיד ואף על פי שצריכה כיון שהיא לאיסור נמכונה צריכה קליטה ומטמאה למתים,

רבי עקיבא, כי הוה ממי להאי פסוקא הוה בבי, אמר, ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר, ועלה בידו בשר מלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה, מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה,

כיוצא בדבר אתה אומר ויקרא ה ולא ידע ואשם ונשא עונו, כשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה היה בוכה, ומה מי שנתכוין לאכול שומן ועלה בידו חלב אמרה תורה ולא ידע ואשם ונשא עונו, מי שנתכוין לאכול חלב, ועלה בידו חלב על אחת כמה וכמה,

איסי בן יהודה אומר, ולא ידע ואשם ונשא עונו, על דבר זה ידו כל הדווים שיש להם לב לדוות, ידו על זה, שאינו ממכין, ויש כאן נשאלות עון:

[ידו ראשי התיבות, ידע ואשם ונשא, הכתוב מדבר באשם תלוי. תוס' נזיר כג.].

[שנינו במשנתנו] מתייחד אדם עם אמו: אמר רב יהודה אמר רב אסי, מתייחד אדם עם אחותו לפקדים [פ'] ולכן אמר רב מתייחד, ולא אמר לשון דירה. וראה באבה"ע סימן כב בחלקת מחוקק סק"א ו"ל ועם אחותו התירו יחוד ארעי]. אצל אינו דר תמיד צימוד אצל צניע, ודר עם אמו ועם בתו דלא תקיף יצריה עליהו דלאהו ציה אנשי כנסת הגדולה דלא מגרי בקרובתא ממי כחליהו ונקריניהו לעיניה כו' (סנהדרין דף סד),

כי (אמרה) [אמריה. מצור דבש] [רב יהודה בר יחזקאל] קמיה דשמואל אמר, אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה,

אכמר שטי"ר צלע"ז [coughed] [געהוסט] שרא ביה כיחו השליך צמוח את כחו, לימה היוצאה מן הריאה,

[היו מעבירין את הכוס של יין מאחד לשני, וכל אחד היה לוגם ממנו מעט, ובקשם שיעבירוהו לו שאף הוא ישתה ממנו, וכשהביאוהו לפניו הטיל בו כיחו וניעו, ושוב לא יכלו האחרים לשתות ממנו שהמאוסם. שו"ח]

נחרו ביה גערו צו, שְקָא [עשה עצמו], # [אולי הוא קרוב ללשון ויקח קרח] כמו שקל ובי"ת הוא המזיק עצמו כמת,

שמעו דהוו קאמרי השמיעו. פ' השמון) לאנשי צימו קול יוצא מנחמן ואומרים פלימו קמל גברא, פלימו קמל גברא, ערק פלימו כספור שצאים עליו נושגי המלך להורגו ומשא נפשיה בבית הכסא נמצא צניח הכסא מוך לעיר,

אזיל בתריה, נפל קמיה # [פ'] להפחידו], [יש לפרש כפי ששמעתי שכל הרצחין אין להם מנוחה, כאילו הנהרג עומד ומונח לפניהם עד שינקום דמו ממנו, גם זה נדמה לו כן בכח המדמה לכך ציער עצמו כולי האי. עיון יעקב], (כי דחוייה) [כד חזייה. גליון] שטן לפלימו דהוה מצטער, גלי ליה נפשיה,

אמר ליה מאי טעמא אמרת הכי למה הורגת לקללי, ואלא היכי אימא לדחופך מעלי שלא מחטיאמי, אמר ליה לימא מר רחמנא נגער ביה בשמן,

רבי חייא בר אשי הוה רגיל, כל עידן דהוה נפל לאפיה, הוה אמר הרחמן יצילנו מיצר הרע, יומא חד שמעתינהו דביתיהו, אמרה מכדי הא כמה שני דפריש ליה מינאי מחמת זקנה, מאי טעמא קאמר הכי ומה ילא מיצר הרע [פ'] ואם היה פורש מחמת זקנה למה צריך להתפלל שינצל מיצה"ר. מהרש"א עיי"ש],

יומא חדא הוה קא גרים בגינתיה, קשטה נפשה צמקטייה קישוטי צמשים ואפרסמון חלפה ותנייה קמיה עברה לפניו ושנתה פעם שניה, אמר לה מאן את, אמרה אנא חרותא שס וזנה ניכרת צעיר [חרותא הוא שם הקלפיה שממנה באים הרחורי עבירה, ביום ובלילה, וכן אמרין בשבת קט. "בת חורין" הוא זו ומקפדת עד שירחוק ידיו שלש פעמים. ע"פ שו"ח] דהדרי מיומא שחורמי היום הלום # [אמרה כן שיתאוה לה יותר, מפני שהיא חרשה כאן],

תבעה, אמרה ליה, אייתי ניהלי(ה) [באתנן זונה] להך רומנא [לדומן זה] דריש צוציתא ענף קטן שצנוצה הדקל [פ'] שהוא מתוק ביותר, מפני שהוא מגולה לקרני השמש, # כדרכיב [דברים לג יד] וממגר תבואת שמש], שוור קפץ אזל אתייה ניהלה [ואח"כ עשו מה שעשו],

כי אתא לביתיה, הוה קא שגרא דביתיה תנורא, סליק [תנור שלהם פתחו למעלה וכדי להכנס בו היה עולה על גביו ונכנס בו, והיינו דקאמר סליק. שו"ח] וקא יתיב בגויה להמית את עצמו [יש ללמוד דכה"ג שעושה

אבני חן על מסכת קידושין

ואפילו עם בהמה,

[פסקו התוס' דהלכתא כרב אסי, לפי שנראה שהיה גדול משמואל כדאמרינן [ב"ק פ: בראש העמוד] שמואל לא עייל קמיה דרב אסי, ולא היה זה מחמת זקנה דהא שמואל בימי רבי היה כדאיתא בב"מ [פז]. ואסיא דרבי על ידיה מתעבד וכו' ואע"ג דכל הני אמוראי דבסמוך מחמרי אפילו בבהמה איכא למימר דמחמירין על עצמן היו, והמחמיר תבא עליו ברכה. דא"ש].

תנן מתייחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהם בקירוב בשר, ותיובתא דשמואל?

אמר לך שמואל ולימעמך, הא דתניא, אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה אין מתייחד עמהם אלא בעדים [עדים לאו דוקא וכמו ששנינו בגיטין [פ"ז מ"ד] לא תתייחד עמו אלא בפני עדים אפי' עבד כו' ע"ש בתוי"ט. רש"ש], בעדים אין שלא בעדים לא [פ"י] הרי שיש מ"ד שאסור להתייחד עם אחותו?

אלא תנאי היא, דתניא, אמר רבי מאיר הזהרו בי מפני בתי [יתכן דאחר מעשה דלעיל ע"א [שהיה מתלוצץ בעוברי עברה וכו'] אמר לה למלתיה. מנחת יהודה], אמר רבי טרפון לאנשי צימו הזהרו בי מפני בלתי להיות עמי ועם כלמי שלא אחייד עמה, לייגלג עליו אותו תלמיד,

אמר רבי אבהו, משום רבי חנינא בן גמליאל, לא היו ימים מועטים, עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו [וראה פסחים ק"ג. והו' דהיר באשתך מחתנה הראשון],

[כמו אמר מר] אפילו עם בהמה, אביי מכלליה [היה מגרש הבהמות] מכולה דברא כשהיה הולך בשדה בגירסא לייחוד, היה מונע הבהמות מכל השדה, ד"א שאינו מניח להיות רועה והבהמות בשדה אחד,

רב ששת, מעבר ליה מצרא [היה מעביר הבהמה לצד שני של המיצר. שם],

רב חנן מנהרדעא, איקלע לרב כהנא לפום נהרא, חזייה דיתיב וקא גרס, וקיימא בהמה קמיה, אמר ליה לא סבר לה מר אפילו עם בהמה, אמר ליה לאו אדעתאי,

אמר רבא, מתייחד אדם עם שתי יבמות נשי שני אחין ששונאות זו את זו, כשתי זרות, שדואגות שמא תפול ליצוס לפני בעלה ומיעשה לה זרה, אשה ולרעה, ואשה וחמותה, ובת חמותה, ובת בעלה, כולן שונאות זו את זו, וטעמא מפרש ציבמות צפרק האשה שהלכה [דף ק"ז],

ועם שתי צרות, עם אשה וחמותה, עם אשה ובת בעלה, עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה כלומר מה היא ציאה, שמדע לספר דברים צוק, ואין מוסרת עצמה לביאה מתוך קוטנה עדיין לא נכשה יצר, הילכך אין כלן משום דעת קלה, שלא תהא נוחה להסתפחות:

[שנינו במשנתנו] הגדילו זה ישן בכסותו וכו': וכמה [אזיה גיל נחשב הגדילו]? אמר רב אדא בר רב עזא אמר רב אסי, תינוקת בת תשע שנים ויום אחד והציאה שערות, דכי איכא שדים נכונו ושערך נמא הוא דמגרו בה, וסבר לה כמאן דאמר [בגדה דף מו] בת תשע שנים ויום אחד שהציאה שערות סימן הן מכאן ואילך, אבל קודם לכן שומא, ומינוק כן י"ב שנה ויום אחד קרי ליה הגדיל, ולא יישן עם אמו עוד בקירוב בשר, תינוק בן שנים עשרה שנה ויום אחד,

איכא דאמרי, תינוקת בת שנים עשרה שנה ויום אחד, תינוק בן שלש עשרה ויום אחד,

וזה וזה בין ללשנא קמא בין ללשנא בתרא, דתינוקת צעין שדים נכונו צסימני נערות, צסימני [שצדדים] דהיינו צוחל [כשהפרי גדל קצת וכו'] כך כשיש לה סימן דדין קצת צידוע שהציאה שמי שערות ונערה היא. נדה מו.], כדתנן במסכת נדה [דף מו]. צוחל אלו ימי הנעורים ושערך נמא, אלא דללשנא קמא אי אחיא שערות מתשע שנים ולמעלה הוי סימן גמור, וללשנא בתרא הוי שומא עד בת שנים עשרה שנים ויום אחד,

כדי שיהיו יחזקאל זו שדים נכונו, ושערך צמח [עד שיהו למינוקות שדים ושערות, ולתינוק שערות, דכי אית בהו כי הני סימנים עייל בהו אהבת זכר ונקבה. מ''],

אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא, לא שנו אלא שאינה בושה לעמוד לפניו ערום, אבל בושה לעמוד לפניו ערום צידוע שיש בה טעם ציאה אסור, מאי טעמא, יצר אלכשה,

רב אחא בר אבא, איקלע לבי רב חסדא חתניה [רב חסדא היה חתנו של רב אחא בר אבא], שקליה [רב אחא בר אבא] לבת ברתיה [בתו של רב חסדא] אותבוה בכנפיה, אמר ליה [רב חסדא לחותנו], לא סבר לה מר אין אדוני יודע דמקדשא שהיא מקודשת, ויש לו להסתמך מאשת איש,

אמר ליה [רב אחא בר אבא לרב חסדא] עברת לך אדרב, דאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי אלעזר, אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קמנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה,

מר נמי עבר ליה אדשמואל, דאמר שמואל אין משתמשים באשה,

אמר ליה אנא כאידך דשמואל סבירא לי, דאמר שמואל

דף פ"ב ע"א [יום שני זאת חנוכה תשס"ה]

הכל לשם שמים ואין דעמי אחרייה לחיבת אישות, אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה, כשאני מחבב את צמח [ועל זה אנו סובבין השתא, שאנו

אבני חן על מסכת קידושין

משתמשין בנשים. תוס'[:

מומר, או דלמא בשאינה שרויה אצלו?

תא שמע, אף מי שיש לו ואינה שרויה אצלו, לא ילמד סופרים [וראה בתוס' ר"י הוקן]:

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר לא ירעה כו': תניא אמרו לו לרבי יהודה, לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה:

מהני: כל שעסקו עם הנשים שמלאכת אומנותו נעשית לנשים, והנשים נזכרות לו לא יתחד עם הנשים אפילו עם הרבה נשים, לפי שלנו גם כן, וכולן מחפזות עליו, ואילו איש אחרינו בין שמי נשים מן (לעיל דף פ) אצל עם שלם או ארבע שפיר דמי [וראה תוס' שמפרש שאפילו אשתו עמו, וכתב בהערות [מדריך מדברי התוס'] שאין לנו ראיה לאסור למי שעסקו עם הנשים להתיחד עם אישה שבעלה בעיר],

ולא ילמד אדם את בנו אומנות הנשים [כלומר כל אדם חייב ללמד את בנו אומנות בדמוכה פ"ק דמכילתין ל:]. מוקרא וראה חיים עם האישה אשר אהבת. תוס' ר"י הוקן עיי"ש עוד],

רבי מאיר אומר, לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מפרש בגמ' (שפיר, ו. מנור דבש) אל יאמר בלבו אומנות זו אינה מעשרת, אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות, ולא עשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו [פירוש לפי מו"ק, דבני וחיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזל תליא מילתא [מו"ק כח.]. תוס', וראה תו"ט, ובתפארת ישראל ביכין ובעוין באריות גרולת],

רבי שמעון בן אלעזר אומר, [וכי] ראתי מימך חיה ועוף שיש להם אומנות, והן [פי' ואפ"ה] מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא (שהורעת) [שהורעת. שו"ה] מעשי וקפחתי את פרנסתי,

אבא גוריון איש צדיין אומר, משום אבא גוריא, לא ילמד אדם את בנו חמר [להוליד חמורים] גמל [להוליד גמלים] קדר [להוליד בקרנות. ויש גורסין "קדר". וראה מנחת יהודה, וב"מ עה:] ספן [להוליד בספינות], [ספן קדר] צעלי קרנות, כל אלו אומנות ליסעיות כשלנים דרכים הם נכנסים ולוקטים עצים מן הכרמים ופירות, ועוד שנשכרים ללדס ומעבירין על מנאס, רועה בהמות שלו, שמעבירן לעשות צדעה לחמרים, וחגוני מלומד צאנאה להטיל מים ציין, ו. ר"ן [לרורות צמטין שאומנותן אומנות ליסטים],

[אכן לענין ליפסל לעדות לא מציינו אלא ברועה [הרועה בהמות שלו] ולא בכל השאר. הערות],

[וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראו לו לעשות הרחקה ליצרו עושה, ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אישה אסור כדאיתא במס' ע"ז, ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה מינא כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום איש, והיינו ההיא דר' יוחנן דיתיב אשערי מבילה ולא חייש איצר הרע, ור' אמי [ר' אבא] דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר וכמה מרבנן דמשעתו בהדי הנהו מטרונא, ורב אדא בר אבהו שאמרו בכתובות דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו ולא כל ת"ח בוחזין ביצירה, כדחזוין בשמעתין בכל הני עובדין דמייית', ואשרי מי שנוכר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה, שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, שנאמר עוד יגובן בשיבה דשנים ורגנים יהיו. ריטב"א בסוף המסכת],

מהני: לא ילמד אדם רווק פניו בלא אשה [רווק הוא אדם פנוי שלא נשא אישה מעולם, ותרגום של ובחורים כשול יכשלו הוא רווקים. תוס'] סופרים מלמדי מיעוקות, כלומר לא ירגיל רווק עצמו להיות מן הסופרים [פי' שמתחלה לא יכנס לאומנות זו, אבל אם הוא כבר בקי, ויש צורך לזה שאין שם אחר, בודאי יהיה מלמד. ע"פ שו"ה], ובגמ' מפרש טעמא,

וכן ולא תלמד אשה סופרים לא תרגיל עצמה להיות ממלמדי מיעוקות, [וחזוין משמעתין דאלמלא חשש ייחוד [או מצד שחוששין שיבוא להתנרות עם הנשים, כלשון הרמב"ם] או אין פסול במה שאשה מלמדת את הבנים הקטנים. הערות],

רבי אלעזר אומר, אף מי שאין לו אישה נגמלא מפרש מאי היא, לא ילמד סופרים,

ר' יהודה אומר, לא ירעה רווק בהמה שלא יתאוו לה [בפני שיש לו תאוה יותר מאיש אחר שנשא אישה. תוס'], ולא יישנו שני רווקין במלית אחת שלא יבואו לידי משכב זכור,

וחכמים מתירים שלא נחשדו [ישראל] במשכב זכור ובהמה:

גמ': מאי טעמא לא ילמד רווק סופרים, אילימא משום ינוקי משום דחשדי רווקים אמשכב זכור דמיעוקות, והתניא אמרו לו לר' יהודה דמתניתין, דאמר לא יישנו שני רווקין צטלים אחת לא נחשדו ישראל על משכב זכור, ולא על הבהמה?

אלא רווק משום אמהתא דינוקי אמותיהם של מיעוקות שמזויות אלו, להביא את צניהן לזית הספר, אישה משום אבהתא דינוקי:

[שנינו במשנתנו] ר' אלעזר אומר אף מי שאין כו': איבעיא להו מי שאין לו אישה כלל ומוסיף אדמנא קמא, דקאמר רווק שלא נשא אישה מימיו, ואמא ר' אלעזר למימר אפילו היתה לו ומתה, אצל יש לו ואינה שרויה אצלו

אבני חן על מסכת קידושין

לחשיבות לימוד התורה, אבל אין הכוונה שלא יעסוק כלל בפרנסה, דאם אין קמח אין תורה. וראה ע"ז יוסף], **שאדם אוכל משכרה בעולם הזה, והקדש קיימת לו לעולם הבא,**

[אמרתי כבר מצוה של נכדי צבי יעקב שווייצער נ"י, אור ליום ד' טבת תשס"ט שלכאורה קשה למה מדבר על בניו, ולמה לא אמר בן על עצמו? אלא כדי שיהיה אדם יכול להיות אומנתו בתורה צריך להתחיל מנעורותיו, ואז אין לו דעת לעשות בן מעצמו אלא אביו צריך להנכו לכך,

ועוד יש לפרש שאף שצריך האדם לעסוק בפרנסה, עצה הגונה שיצליח בחינוך בניו הוא, שיהיה פרנסתו בענינים ששייכים לתורה, כגון לעבוד בישיבה, ואם הילדים רואים איך האב מחשיב עבודתו להשיבה, עי"ז מביא רוח הישיבה לתוך הבית, וזה הפירוש מניח אני כל אומנות ש"בעולם" שהם סביב עניני הרחוב ואיני עוסק אלא בדבר שיגרום, שאני מלמד את בני תורה, וגם היה אור ליום ה' ויגש, והוא ר"ת י"ג שנים],

ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה, או לידי יסורין, ואינו יכול לעסוק במלאכתו, הרי הוא כמת ברעב,

אבל התורה אינה כן שאף הצא לדי זקנה או יסורין ואינו יכול לעסוק בה הוא אוכל ממנו שורה דכתיב עוד יעזון נשיה, אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו,

בנערותו מהו אומר ישעיה מ וקוי ה' יחליפו כה, בזקנותו מהו אומר תהלים צב עוד ינובון בישיבה,

וכן הוא אומר באברהם אבינו בראשית כד ואברהם זקן, וה' ברך את אברהם בכל [צא צימם שנתצרך לעת זקנתו לפי שעשה [אברהם ?] אצלו את כל המורה כולה שני עקב אשר שמע אברהם בקולי, אלמ' מורה נותנת אחרית ומקוה לעת זקנתו. מ'],

מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה, עד שלא ניתנה, שנאמ' בראשית כו עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי:

נב': תנו רבנן, כל שעסקו עם הנשים, סורו רע מנהגו רעה, קרבותו רע, להשמדל עמו, שיהא סר אליו וצא לציחו,
[כלומ' מזומן הוא לעשות רע, ל"א שר שלו רע כלומ' יצרו רע ומגבר עליו. מ'],

בגן הצורפים צורפי זהב העושין לגשים שירין מזמים וטבעות, [נפחין של כסף וזהב שעושין מדיר שירין מזמים וטבעות לגשים. מ'],

והסריקים סורק צגדים לגשים פלוקיי"ד"א, [שסורקין פשמן לגשים. מ'],

והנקורות מנקרי ריחים של יד, שגשים טומנות בהם, כדמקן כחמניות (דף נט) אלו מלאכות שהאשה עושה לצעלה טומנת ואופה, ואמרינן (סס) צריחים דידא,

[חמר, גמל, ספן, ספר, קדר, שאומנותם אומנות ליסטות, כולן הולכי דרכים הם וצימות הצנה גזלין עינים מחזקות שקציצ השדות והכרמים ועושין מהן אש להחממם, קדר נושא קנקנים מעיר לעיר, וכן ספר הולך מכרך לכרך לעשות מספורת לבני אדם, רועה צהמה שמנמם צהמתו ליכנס לשדה חצירו, וחנני מוכר פירות שממעט פירות, ואית דלמרי צוללו שאומנותן אומנות ליסטות שכולן עושין רמאות. מ'],

רבי יהודה אומר משמו של אבא גוריא, החמריין רובן רשעים מפני ליסטיית,

והגמליין רובן כשרין שפורשין למדצרות למקום גדודי חיות וליסטיין, ויראים לנפשם, ומשצרים לבס למקום,

[גמלים רובן כשרים. לפי שהולכין במדצרות בארץ מרחקים והולכין באימה וצערדה לפי שמקום גדודי חיות הוא ומחריין מחטא לנהג ברמאות. מ']

הספניין רובן חסידים שפורשין למקום הסכנה וממדי הם צרעדה יומר מן הגמליין,

[הספניין, כמו כן כדמתי' המה ראו, אצל החמריין נושאי תבואה ממקום למקום ואינן יראים כלום. מ'],

טוב שברופאים לגיהנם [שרופא חרש הוא זהיר במלאכתו, אבל אם הוא כבר "טוב" דהיינו גייל אז אינו נתפעל כבר, הוא גורם למיתת אנשים ואינו מרגיש. ע"פ שו"א ח] אינו ירא מן החולי, ומאכלו מאכל צריאים, ואינו משצב לבו למקום, ופעמים שהורג נפשות, ויש צידו לרפאות העני ואינו מרפא, [לפי שפעמים שרופא נותן סם לאדם שהוא מת בו, ועוד שהולכין ברמאות. מ']

[זה לשונו של הרשב"ץ [תשב"ץ ח"ג פב]. רבי שמעון בן צמח דוראן ז"ל, מגדולי פוסקי ספרד וצפון אפריקה, לפני כ-600 שנה. הרשב"ץ התמחה ברפואה וגם עסק במקצוע זה, כרבים מגדולי ישראל.

ונראה כי פירוש "רופא אומן" [שעליו דנו אם קלל והזיק] הוא רופא החבורות במלאכת הדי, ששנגתו וזדונו הוא חבלה ורציחה בברזל וכו' ואם שגג או הזיד והמית או הוסיף מכאוב על מכאובי החולי, ונתכוין לרפאות ולא נתכוין להזיק פטור הוא אף מדיני שמים, שאין לו אלא מה שענינו רואות, אלא שאין לו לדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה כדן דין, ולא לסמוך על נסיונותיו וכו',

וכ"כ הרמב"ן ז"ל אבל אם נהג כראוי וכשורה שכרו מרובה לשמים, שאומנתו אומנות לסטים, ונזהר בה כך נראה לי.

וכתב לעיל מינה: והשם יתן חלקנו עם המצליחים באונותם, ויצילנו משגיאות אמן. וכוונתו כנראה למלאכת הרפואה שהיה עוסק בה. יוסף דעת],

והכשר [טוב] שבטבחים שותפו של עמלק ספקי טריפות צאות ליד, ומס על ממונו ומאכלין [לפי שאין מונעין עממן מספק טריפות. מ'],
[ואית דמפרשי שהאומנות מלמדו אכזריות [ולכן] אפי' הטוב שבהם אכזרי ורע בעמלק. תורי"ה],

רבי נהוראי [תנא בדור הרביעי] אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה # [ודאי שאין ערך

אבני חן על מסכת קידושין

והרובל'ין מוכרין קישוטי בשמים לנשים,

הזבל, שכל אדם מוכן לסעודת הקזה מאכל בריאה,
[מפני שהולך אנה ואנה ומחזר על כל בני העיר להקיף להם דם ואוכל בכל בית ובית
וממוך שהולך לכאן ולכאן מתעזר המאכל בגופו. מ']

והגרדיים [שאורגים בגדים לנשים. מ'] [וועבערס],

וחשוד על העריות ממוך שהנשים נריכות לו, ועסקו עמהן [לפי שעסקו עם
הנשים. מ'], ועל הגזל שהנשים גזלות מצעליהן ונותנות לו [שנוטל שכר הרצה
מדבר מועט, ואין דרכו ליתן לאחרים אלא לקבל מאחרים. מ'], ועל שפיכות
דמים זמנין דשפי ליה לדמא לפחות מרביעית [צשעת ההקזה פעמים באים לידי
סכנה. מ']

והספרים [בספרים שער] הנשים נריכות להן בשביל צניהם, [שהנשים מוליכות
להם צניהן כדי לעשות להם תספורת נאה ומצויות אללו. מ']

והכובסים [שמכנסין בגדי נשים. מ']

והגרע אומן המקיז דם, על שם שמגרע את הדם, [אומן המקיז דם ועל שם
שמגרע דמן של נשים. מ']

והבל'ן מחמם מרחצאות, [ממונה על המרחצאות. מ']

והבורסקי מעבד להם עורות ללבוש ולנעול, [מעבד עורותיו ועושה מהן מנעלים
לנשים, אושקף. מ']

[והר'ן ממה שסורין רע] אין מעמידים מהם לא מלך ולא כהן גדול,

מאי טעמא [ומפרש], לא משום דפסילי, אלא משום דזיל
אומנותיהו [לפי שעסקיו עם הנשים. מ']

תנו רבנן, עשרה דברים נאמרו בגרע [באומן המקיז דם],¹
מהלך על צידו [נוטה על דבר מרוב גאווה ואינו הולך כשראש. מ'] [בקומה
זקופה. גליון, והרד"ל מביא דתניא בשלהי מסכת ד"א רבה, סנארי לצדין פי'
מטה לחיו לצדין]

² ורוחו גסה,

³ ונתלה ויושב שלשמן סימני גאווה, אצל אין זו דומה לו, וצולין הוא חלוק
ממדת הכשרים, נתלה ויושב אינו יושב אלא אם כן נסמך או לאחוריו או על צידו
דרך גאווה, ובשביל שהצריכות מוסרין נפשן לידו הוא מתגאה,
[וכשהוא יושב נוטה נמי על דבר אחד מרוב גאווה וכל כך למה מפני שסכרן מזוי כל
שעה בלא טורח ובלא עמל סורו רע. מ']

ועיניו צרה צממו להוציא כלום מפני שהוא מלומד לאכול אצל המקיזין, ואינו
מלומד להוציא [שאינו רוצה להוציא כלום. מ']

ועיניו רעה נותן עיניו בצריאים שחלו ויהיו נריכין לו, [צממון לפי שהכל נותנין
לו כל שעה והוא אינו נותן, ואינו דאמרי שעין שלו שולט. מ']

אוכל הרבה שמלומד לאכול עם כמה אנשים בכל יום,

ומוציא קימועא [בשהקזו אינו מוציא די דם, כדי שיהיה צריך לבוא ולהקזו
עוד פעם, לזמן קצר. שו"ח ששמעו פירוש זה מו"ר אליהו ביטון הי"ו מעכו
שהיה מקיז דם במרוקו] ממוך שמאכלו יפה בלחם נקי ובשר שמן, שממעיט את

מאי היא [אומנות נקיה. מ']? אמר רב יהודה

דף פ"ב ע"ב

מחמא דתלמיותא מחט תלמיית ברושדי"ר בלע"ז, שהתפירות עשויות
תלמים תלמים, שורות שורות, כתלמים של מחרשה,
[מעשה מחט שלועזין ברושדי"ר ואינו דמפרשי מעשה מחט תפירה. מ']

תניא רבי אומר, אין לך אומנות שעוברת מן העולם [שכל
אומנות לעולם יש צורך בה] שצטילה מן העולם, בין שהיא נקיה בין שהיא מאוסה,
יש בה צורך, ואם לא ילמדנה זה ילמדנה אחר,
[שממנעלות מן העולם, אלא כל אומנות ישנן בעולם, מה שאין זה יודע, אחר יודע.
מ']

אשרי מי שרואה את הוריו [בעיין יעקב הקשה למה אמר בן דוקא על
הוריו ולא על עצמו, # אבל באמת יש הרבה משפחות שכל המשפחה עוסקת
באותה אומנות. ובעי"ז כתב בענף יוסף, ובמנחת יחודה האריך בזה מאד. וראה
ערבין טו. אמר ר' יוחנן: מניין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו]

ילדיה ואם ילדיו [לא ידעתי מנ"ל הא. רש"ש, דהיינו מנ"ל לרש"י לפרש הוריו על
ילדיו] באומנות נקיה [בניו, ואיך דאמ' הוריו בני משפחתו. מ']

באומנות מעולה, אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות
פגומה,

אי אפשר לעולם בלא בסם מוכר בשמים [עושה בשמים. מ'] ובלא
בורסקי [בעי"ז בפסחים סה.], אשרי מי שאומנותו בסם, ואוי לו
מי שאומנותו בורסקי [מעבד עורות ללבוש ולנעול. רש"י ע"א],

אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שבניו
זכרים ואוי לו למי שבניו נקיבות,

ר"מ אומר לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה,

אבני חן על מסכת קידושין

ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו,

שלמד בזמן ילדותו. ע"פ שעמ"ב:

סיימתי בעזרת שמו יתברך, ברבים, ובכתיבת קונטרס זו, ביום זאת חנוכה תשס"ט.

שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות, אלא למי שהעושר שלו, שנאמר חני ב לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות:

המספר הוא מספר השורה שנמצא בה הסימן,

המספר השני בסוגריים [] הוא מספר השורות שברף,

ב 1 [15] דף 1319 בש"ס	האשה נקנית בשלש דרכים, וקונה את עצמה בשתי דרכים
ג 2 [21]	מה ירק דרכו ליגדל על כל מים, ובשעת לקיטתו עישורו,
ד 17 [51]	זרע זרעה לא איצריך קרא דבני בנים הרי חן כבנים,
ה 6 [42]	ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה,
ו 45 [51]	ויהודה ועוד לקרא כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם [וכן לקמן יג.]
ז 41 [48]	הכי השתא, התם איתתא לבי תרי לא חזיא אלא גברא מי לא חזי לבי תרי,
ח 8 [32]	ולרב נחמן דאמר פירות לא עבדי חליפין מאי איכא למימר
ט 11 [50]	ת"ר בשטר כיצד, כתב לו על הנייר או על החרס אע"פ שאין בו שוה פרוטה בתך מקודשת לי בתך מאורסת לי בתך לי לאינתו הרי זו מקודשת
י 9 [28]	איבעיא להו תחילת ביאה קונה או סוף ביאה קונה
יא 2 [24]	ובן בג בג סימפון בעבדים לית ליה, אי מומין שבגלוי הוא, הא קא חזי ליה, אי משום מומין שבסתר, מאי נפקא ליה מיניה,
יב 10 [40]	רבא אמר היינו טעמא דב"ש [שנקנית בדינר] שלא יהו בנות ישראל כהפקר
יג 42 [48]	כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן [וכ"ה לעיל ו.]

[שנינו במשנתנו] ר"ש בן אלעזר אומר אם ראית מימך: תניא ר"ש בן אלעזר אומר, מימי לא ראיתי צבי קייץ מייצג קליעות נשדה [משום דצבי אינו ישן בשתי עיניו רק עינו אחת פתוחה ויכול לשמור תאנים יבשים בטוב יום ולילה. עיון יעקב, שאוכל מהתאנים מלא שבעו, כשהם בעונתן, אבל אינו מלקט יותר ליבשם, כדי שיהיה לו לאחר זמן. שווא"ח],

וארי סבל נשח משאות [טוען משאות. מ'] [הגם שהוא גבור שבחיות. עיון יעקב, ואף הוא אינו נושא יתר הנבילה לחורו. שווא"ח עיי"ש],

ושועל חנוני [מוכר פירות כמנוני. מ'] [הגם שהוא פקח שבחיות, כמו החנוני שהוא חכם ליקח בול, ולמכור ביוקר. עיון יעקב, הגם שיש לו הרבה אינו מוכרו לחיות אחרות. שווא"ח עיי"ש],

והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני [לשמש את האדם], ואני נבראתי לשמש את קוני,

מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני, מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי, שנאמר ירמיה ה עונותיכם המו:

[שנינו במשנתנו], [ומביא הענין כאן כדי לסיים בדבר טוב] רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות וכו': תניא רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה,

שכל אומנות שבעולם, אין עומדת לו אלא בימי ילדותו אין להן ממון שכל לאחר זמן, אלא שכל המניי להם נשעמן, אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב,

אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו ממון שכלה בל מאליו לאורך ימים, ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו, אוכל מן הקודמות,

בעת ילדותו מהו אומר, ישעיה מ וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, בזקנותו מהו אומר תהלים צב עוד ינובון בשיבה ילממו זמם [וימממו] [וימממו. ר"ן] שכן לעם שיצמן דשנים ורעננים יהיו [ראה סוף מסכת קנים אבל זקני תורה אינן כן. אלא כל זמן שמזקינן. דעתן מתישבת עליהן. שנאמר ביששים חכמה, ואורך ימים תבונה], [פ' התורה שלמד בנערותו כשהיה לו כח ליגע, בעת זקנותו כשאין לו כח הוא יכול לחדש שכל ורעיון ממה

אבני חן על מסכת קידושין

יד 12 [49] האי ישראל להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדתני רב שמואל בר יהודה ב"ר ישראל בב"ד של ישראל ולא בבית דין של עובדי כוכבים,	כט 31 [51] וכל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות, כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות
טו 29 [58] והלא כבר נאמר כי טוב לו עמך, עמך במאכל עמך במשתה	ל 39 [52] לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד,
טז 40 [55] אמר רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי יו"ד קרת קא חזינא הבא, יו"ד שהיא קטנה עשאה עיר גדולה, כלומר האריך משגמו חנם דכל קרא דמיצני לגופיה, לא אמי לדוקיא	לא 12 [51] שכן מכבד את אמו יותר מאביו מפני [ע"א] שמושללתו בדברים, לפיכך הקדים הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה, דמא בן נתינה,
יז 6 [35] ורבי אליעזר בן יעקב, כספים עביד בהו עיסקא	לב 50 [53] האב שמחל על על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ורב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול
יח 5 [47] נקיט מרגניתא בידיה יהיבנא ליה חספא	לג 39 [45] חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא, אמר כמה חציף הא גברא, ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי, אמר כמה הרפתקי עדו עליהו דהני
יט 7 [40] בעי ריש לקיש מהו שמייעד אדם לבנו קטן	לד 21 [29] ונקיש מזוזה לתלמוד תורה ? לא סלקא דעתך דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי,
כ 15 [42] כדרב הונא, דאמר רב הונא, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו, הותרה לו סלקא דעתך ! אלא נעשית לו כהיתר	לה 1 [47] ולרבי יוחנן בן ברוקא דאמר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים פרו ורבו
כא 5 [29] וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים ע"ב: וכל היכא דקרי ליה נריצי לשון חכמה ומריפות הוא	לו 29 [53] מה להלן מקום שעושים קרחה בגובהה של ראש אף כאן מקום הנחה בגובה הראש
כב 34 [50] ת"ר כי טוב לו עמך, עמך במאכל עמך במשתה	לז 9 [44] אלה החוקים אלו המדרשות, והמשפטים אלו הדינים, אשר תשמרון זו משנה, לעשות זו מעשה, בארץ יכול כל המצות כולן לא יהו נוהגים אלא בארץ, ת"ל כל הימים אשר אתם חיים על האדמה,
כג 3 [51] והא קיימא לן דגיטו וידו באין כאחד,	לח 32 [40] מלמד שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנאמר את מספר ימיך אמלא.
כד 19 [21] ואימא ניהו שן ועין כשני כתובים הבאים כאחד כאחד וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין	לט 42 [52] עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד
כה 39 [40] דאמר רבי זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו	מ 48 [52] אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא,
כו 5 [46] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה	
כז 3 [42] ועישור אחר שאני עתיד למוד נתון לו לעקיבא בן יוסף כדי שיזכה בו לעניים, ומקומו מושכר לו	
כח 10 [24] הקורא לחבירו עבד יהא בנידוי, ממזר סופג את הארבעים, רשע יורד עמו לחייו	

אבני חן על מסכת קידושין

נה 1 [28]	תנן התם בהמה שלמצאת מירושלים למגדל עדר וכמדתה לכל רוח, זכרים עולות נקבות זבחי שלמים
נו 7 [16]	אשה יודעת שאין מעות מעשר שני מתחללין על ידה ועולה ואוכלתו בירושלים,
נז 35 [53]	איתביה שחטה ונמצאת טריפה יקח זוג לשניה והראשונה מותרת בהנאה
נח 24 [48]	מנלן [שע"ז אסור בהנאה]? מדגלי רחמנא בעבודת כוכבים והיית חרם כמוהו, כל שאתה מהייה הימנה הרי הו כמוהו
נט 27 [52]	עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו מאי? אמר ליה נקרא רשע, ועוד אומר ר' מאיר אביו של רבינו תם. מוס'
ס 9 [40]	אפילו מאה תופסין בה,
סא 28 [36]	ר' מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי
סב 25 [52]	המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוויה,
סג 1 [40]	לא תסגיר עבד אל אדוניו, רבי אומר בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר, [ע"ב] מרפסן איגרי משכחות גגין ועליות, כלומר קשות לשומעיהן שאינם מבינים טעמים,
סד 38 [38]	אמר יש לי בנים נאמן, יש לי אחין אינו נאמן לאו כל כמיניה דאסור לה אכולי עלמא
סה 34 [42]	אי דאיכא עדים אמאי מותרת בקרוביו, ואי דליכא עדים אמאי אסור בקרובותיה אלא לאו בעד אחד? המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו,
סו 46 [57]	אם אתה שומע לעצתי רומסם, ותורה מה תהא עליה, הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד
סז 3 [27]	גר שנשא ממזרת הולד ממזר דברי ר' יוסי,
סח 17 [38]	ולר"ע דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין

מא 6 [37]	האיש מקדש בו ובשלוחו
מב 37 [41]	הגדילו אינם יכולים למחות, דא"כ מה כח בית דין יפה,
מג 45 [50]	כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו, הוה ליה כגופיה,
מד 40 [46]	ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לרבי זירא, אמר ליה מאי אמור האידנא בי מדרשא אמר ליה אף אנא לא עייל, ומשום דרב אהבו של שמואל היה
מה 13 [47]	צריכה גט שמא נתרצה האב בקידושי שני
מו 18 [42]	האומר לאשה, התקדשי לי בתמרה זו, התקדשי לי בתמרה זו אם יש באחת מהן שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת,
מז 1 [45]	לא שנו אלא דאמר לה בזו ובזו, אבל אמר לה באלו אפילו אוכלת נמי מקודשת, כי קא אכלה מדנפשה קאכלה
מח 1 [51]	המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול,
מט 20 [40]	מאי טעמא מסאנא דרב מכרעאי לא בעינא
נ 5 [47]	דברים שבלב אינן דברים
נא 17 [26]	קידושין שאין מסורין לביאה, אביי אמר הוו קידושין רבא אמר לא הוו קידושין
נב 5 [34]	לזה חמשה בנים ולזה חמשה בנות, ואמר, אחת מבנותיך מקודשת לאחד מבני, כל אחת ואחת צריכה חמשה גיטין
נג 1 [41]	נמנו וגמרו המקדש בחלקו בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים לא קידש, ע"ב: דשכיח לאיתנוקי טפי גבי איתתא מגדלא,
נד 2 [25]	חזרנו על כל צדדים של ר"מ, ולא מצינו הקדש בשוגג אין מתחלל במזיד מתחלל,

אבני חן על מסכת קידושין

סט 8 [31] ת"ש אמרו לו לר"ט טיהרת את הזכרים ולא טיהרת את הנקיבות, ואי אמרת לכתחילה קאמר, ממזרת נמי תינסיב לעבדא,	סיום רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות וכו': תניא רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה, שכל אומנות שבעולם, אין עומדת לו אלא בימי ילדותו, אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב, אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו, בעת ילדותו מהו אומר, וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו
ע 3 [45] כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו [45] קול באשה ערה	
עא 30 [48] שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרין אותו לתלמידיהן פעם אחת בשבוע, ואמרי לה פעמים בשבוע, *** השם: בן ציון ***	
עב 30 [39] אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב,	
עג 28 [43] רוב כשרים אצלה ומיעוט פסולין אצלה, ואי אזלי אינהו לגבה כל דפריש מרובא פריש	
עד 5 [46] נאמר דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי, במה דברים אמורים שבעלי דינים עומדים לפניו,	
עה 52 [55] וכן רבי אלעזר אומר כותי לא ישא כותית, מאי טעמא? אמר רב יוסף עשאוהו כגר לאחר עשרה דורות	
עו 22 [43] הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמנה	
עז 1 [42] בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם	
עח 39 [44] גיוורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשרה לכהונה, שנאמר וכל הטף בנשים החיו לכם, והלא פנחס היה עמהם	
עט 5 [42] ואם אינן יודעין, שניהם נותנים לה גט, ואם רצו אחד נותן לה גט ואחד כונס	
פ 4 [38] מלקין על החזקות, סוקלין ושורפין על החזקות ואין שורפין תרומה על החזקות	
פא 36 [42] שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה סליק ואזיל כי מטא לפלא דרגא איפשח רמא קלא נורא בי עמרם,	
פב 17 [41] דף 1399 ר' מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו,	